INSTITVTIO CHRISTIANÆ RELIGIONIS.

Joanne Caluino authore.

Additi sunt nuper duo Indices, hac postrema editione longè quàm anteà castigatiores,

Ab Augustino Marlorato pridem collecti: quorum prior res præcipuas, posterior expositos sacræ Scripturæ locos continet.

Item accesserunt annotatiunculæ perutiles, de quibus agetur sequenti pagella.

Ex Libris Joannis Graverolii Nemausaei.

LONDINI

Excudebat Thomas Vautrollerius Typographus.

1576.

TYPOGRAPHVS Lectori.

QVVM nouam Institutionis Christianæ editionem adornarem, quam maximè fieri potuit curaui, vt pijs omnibus, susceptus à me labor prodesset. Ac primum totius operis initio, librorum & capitum argumenta D. Edmundi Bunnij industria, non ita pridem concinnata, catalogo Caluini adiecimus. Locos deinde in toto volumine similes, aut qui mutuam ex collatione lucem sibi adferebāt annotauimus: quemadmodum & testimonia ex Scripturis & patribus non pauca, quæ in superioribus editionibus desiderabantur. Locos etiam P. Martyris, eodem fere ordine quo hæc Institutio nuper collectos, cum istis contulimus, notisque indicauimus, quo quęque loco quærenda essent. Denique non parum laboris & diligentiæ, in emendando vtroque Marlorati indice, ex ipsius voto sumpsimus. Cæterùm quod ad notas attinet, meminisse necesse est l. librum, c. caput, s. sectionem. Mart. vel M. Martyrem, Loc. locum, Clas. classem designare. Quoties autem reperietis c. sine præfixo l. memineritis caput quærendum esse in l. id est libro proximè citato. Vbi verò legetis, *ibidem*, reuocabit vos vel ad hunc authoris nostri codicem, & tunc sequetur c, vel s, vel ad Martyrem si præcedat vel sequatur. M. Mart. loc. ad cuius classem supra proximè citatam recurrendum erit. In catalogo autem librorum & capitum qui præfigitur initio, B. Bunnium denotat, nouas porrò notas à veteribus minuto charactere distinguere visum est. Vale & cum beneuolentia nostris laboribus vtere, ad Dei gloriam.

IOANNI CALVINO, GENEuensi Ecclesiastæ, in publico cœmeterio Geneuensi, nullo sepulchri apparatu, condito.

Carmen ἐπίμικτον.

Romæ ruentis terror ille maximus,
Quem mortuum lugent boni, horrescunt mali,
Ipsa à quo potuit virtutem discere virtus,
Cur adeo exiguo ignotoq́; in cespite clausus
Caluinus lateat, rogas?
Caluinum aßiduè comitata Modestia viuum,
Hoc tumulo manibus condidit ipsa suis.
O te beatum cespitem tanto hospite!
O cui inuidère cuncta poßint marmora!

EIDEM.

Te viuo, Caluine, fuit mihi viuere dulce:
Hei, quàm dulce foret, te moriente, mori!
Et tamen est, fateor, grata hoc mihi nomine vita,
Quòd, tibi quas fundam, sufficiat lacrymas.
Viue igitur Beza in luctus, tibi vt vsque perennes
Caluini in tumulum vita ministret aquas:
Iunctura absenti donec te rursus amico
Mors pariter vitam finiat & lacrymas.

VIXIT ANNOS LIIII, MENS. X, DIES XVII.

Iohan-

IN prima huius nostri operis editione, quia eum quem pro immensa sua bonitate Dominus successum dedit, minimè expectabam, leuiter maiori ex parte (vt in minutis operibus fieri solet) defunctus eram: verum quum intelligerem, eo piorum ferè omnium fauore exceptum esse quem nũquam voto expetere, nedum sperare ausus fuissem, vt mihi plus multo deferri ex animo sentiebã quàm essem promeritus, ita magnæ ingratitudinis fore putaui nisi adeò propensis in me studijs, ac meam industriam sponte inuitantibus, respondere saltem pro mea tenuitate conarer. Neq; id secunda tantùm editione tentaui, sed quoties deinde excusum fuit opus, nonnulla accessione locupletatum fuit. Etsi autem laboris tunc impensi me non pœnitebat, nunquam tamẽ mihi satisfeci donec in hunc ordinem qui nunc proponitur, digestum fuit. Nunc me dedisse confido quod vestro omnium iudicio probetur. Certè quanto studio ad operam hanc Ecclesiæ Dei præstandam incubuerim, luculentum testimonium proferre licet, quòd proxima hyeme dum existimabam à febre quartana mortem mihi denuntiari, quo magis vrgebat morbus, eo minus mihi peperci, donec librum superstitem relinquerem, qui tam benignæ piorum inuitationi gratiam aliquam rependeret. Maluissem equidem citius, verùm sat citò, si sat bene. Opportunè autem prodisse tunc putabo, vbi sensero vberiorem adhuc quàm antehac fructum aliquem Ecclesiæ Dei attulisse. hoc mihi vnicum votum. Et sanè mecum malè ageretur, nisi vnius Dei approbatione cõtentus, vel stulta & peruersa imperitorum hominum, vel iniqua & maligna improborum iudicia contemnerem. Nam quanuis Deus & propagandi regni sui, & adiuuandæ publicæ vtilitatis studio animũ meum penitus addixerit: mihi quoque probè conscius sim, ipsum & angelos testes habeam, nihil ex quo officium doctoris in Ecclesia suscepi, mihi fuisse propositum quàm Ecclesiæ prodesse, synceram pietatis doctrinam asserendo: neminem tamen esse puto qui pluribus impetatur, mordeatur & laceretur ca-

lumniis. Quum iam sub prelo esset epistola, certò resciui, Augustæ, vbi conuentus ordinum Imperij agebatur, sparsum fuisse de mea ad Papatum defectione rumorem, & cupidius quàm par erat, in aulis principum exceptum. Hæc est scilicet eorum gratitudo quos certè non latent plurima constantiæ meæ experimenta, quæ vt calumniam adeò fœdam respuunt, ita ab ea me apud omnes æquos & humanos iudices tueri debuerant. Fallitur autem cum tota sua caterua Diabolus, si me putidis mendaciis obruendo, hac indignitate fractiorem vel magis lentum fore putat: quia Deum pro immensa sua bonitate daturũ mihi confido, vt in cursu sanctæ suæ vocationis æquabili tolerantia perseuerem. Cuius rei nouum in hac editione documẽtum piis lectoribus exhibeo. Porrò hoc mihi in isto labore propositum fuit, sacræ Theologiæ candidatos ad diuini verbi lectionem ita præparare & instruere, vt & facilem ad eam aditum habere, & inoffensò in eo gradu pergere queant. siquidem religionis summam omnibus partibus sic mihi complexus esse videor, & eo quoque ordine digessisse, vt siquis eam rectè tenuerit, ei non sit difficile statuere & quid potissimùm quærere in Scriptura, & quem in scopum quicquid in ea continetur, referre debeat. Itaque, hac veluti strata via, siquas posthac Scripturæ enarrationes edidero, quia non necesse habebo de dogmatibus longas disputationes instituere, & in locos communes euagari: eas compendio semper astringam. Ea ratione, magna molestia & fastidio pius lector subleuabitur: modò præsentis operis cognitione, quasi necessario instrumento præmunitus accedat. Sed quia huius instituti ratio in tot meis cõmentariis quasi in speculis clarè apparet, re ipsa malo declarare quale sit, quàm verbis prædicare. Vale amice Lector, & siquem ex meis laboribus fructum percipis, me precibus tuis apud Deum Patrem nostrum adiuua. Gen. Calend. August. ANNO M. D. LIX.

Quos animus fuerat tenui excusare libello,
Discendi studio magnum fecere volumen.

Augustinus Epist. 7.

Ego ex eorum numero me esse profiteor qui scribunt proficiendo, & scribendo proficiunt.

Poten-

POTENTISSIMO, ILLVSTRISSIMOQVE MONARCHÆ, FRANCISCO, FRANCORVM REGI CHRISTIAnissimo, principi suo, Iohannes Caluinus pacem ac salutem in Christo precatur.

VVM huic operi manum primùm admouerem, nihil minus cogitabam, Rex clarissime, quam scribere quæ Maiestati tuæ postea offerrentur. Tantùm erat animus rudimenta quædam tradere, quibus formarentur ad veram pietatem qui aliquo religionis studio tanguntur. Atque hunc laborem Gallis nostris potissimùm desudabam, quorum permultos esurire & sitire Christum intelligebam, paucissimos autem videbam qui vel modica eius cognitione rite imbuti essent. Hanc mihi fuisse propositam rationem liber ipse lonquitur, ad simplicem scilicet rudemque docendi formam compositus. Verùm quum perspicerem vsque eò quorundam improborum furorem inualuisse in regno tuo, vt nullus sanæ doctrinæ istic sit locus: facturus mihi operæ pretium visus sum si eadem opera & institutionem ijs darem, & confessionem apud te ederem, vnde discas qualis sit doctrina in quam tanta rabie exardescunt furiosi illi, qui ferro & ignibus regnum tuum hodie turbant. Neque enim verebor fateri, hîc me summam ferè eius ipsius doctrinæ complexum esse quam illi carcere, exilio, proscriptione, incendio mulctandam, quam terra marique exterminandam vociferantur. Equidem scio quàm atrocibus delationibus aures animumque tuum impleuerint vt causam nostram tibi quam odiosissimam redderent: sed id tibi pro tua clemētia perpendendum est, nullam neque in dictis, neque in factis innocentiam fore, si accusasse sufficiat. Sanè siquis faciendę inuidię causa, doctrinam hanc, cuius rationem tibi reddere conor, omnium ordinum calculis damnatam, multis fori præiudicijs confossam iādudum fuisse causetur, nihil aliud dixerit quàm partim aduersariorum factione & potentia violenter deiectam: partim mendacijs, technis, calumnijs, insidiosè fraudulenterq; oppressam. Vis est, quòd indicta causa sanguinariæ sententię aduersus illam feruntur: fraus, quòd seditionis & maleficij præter meritum insimulatur. Nequis hęc iniuria nos queri existimet, ipse nobis testis esse potes, Rex nobilissime, quàm mendacibus calumnijs quotidie apud te traducatur, quòd non aliorsum spectet nisi vt Regibus sua sceptra è manibus extorqueat, tribunalia, iudiciaque omnia præcipitet, subuertat ordines omnes & politias, pacem & quietem populi perturbet, le-

Quis primū fuerit authoris scopus.

Mutandæ sententiæ causæ, & postremùm scribendi scopus.

Quib. artib. aduers. sanā doctrinam impetant.

Delationes.

Vis.

Fraus.

Calumniæ quib. abundè satisfacit c. 20 l. 4.

ges omnes abroget,dominia & possessiones dissipet, omnia deniq; sursum deorsum voluat. Et tamen minimam portiunculam audis.Horrenda enim quædam in vulgus sparguntur, quæ si vera essent, meritò illam cum suis authoribus mille ignibus ac crucibus dignam vniuersus mundus iudicet.Quis iam miretur publicum odium in illam accensum esse, vbi iniquissimis istis criminationibus fides habetur?En cur in nostram ipsorum doctrinęq; nostræ damnationem omnes ordines consentiant ac conspirent. Hoc affectu correpti,qui ad iudicandum sedent,præiudicia,quæ domo attulerunt,pro sententijs pronuntiant: & se rite perfunctos suis partibus putāt si neminem ad supplicium trahi iubeant, nisi aut sua confessione aut solidis testimonijs conuictum. At cuius criminis? Damnatę(aiunt)istius doctrinæ. At quo iure damnata est?Id autem erat defensionis præsidium,non doctrinam ipsam abnegare,sed pro vera tueri.Hìc mussitandi quoque facultas præciditur. Quare non iniquè postulo,Rex inuictissime,vt integram causæ istius cognitionem suscipias: quæ perturbatè hactenus nulloque iuris ordine, & impotenti ęstu magis quam legitima grauitate tractata est,vel quoquomodo exagitata. Neque hìc me priuatam defensionem meditari existimes,qua saluū in patriam reditum mihi conficiam: quam tametsi quo decet humanitatis affectu prosequor, vt nunc tamen res sunt, ea non molestè careo. Verùm communem piorum omnium, adeoque ipsam Christi causam complector, quæ modis omnibus hodie in regno tuo proscissa ac protrita, velut deplorata iacet,Pharisæorum id quidem quorundam tyrannide magis quàm tua conscientia.Sed quî id fiat, hìc dicere nihil attinet.afflicta certè iacet.Hoc enim profecerunt impij, vt Christi veritas, si non vt fugata dissipataq; intereat,certè vt sepulta & ignobilis lateat: paupercula verò Ecclesia aut crudelibus cædibus absumpta sit,aut exilijs abacta, aut minis ac terroribus perculsa, ne hiscere quidem audeat. Et instant etiamnum qua solent insania & ferocitate, fortiter in parietem iam inclinatum, & ruinam quam fecerunt incumbentes.Nullus interim prodit qui talibus furijs patrocinium suum opponat.Quòd siqui veritati maximè fauere videri volunt, ignoscendum esse censent errori & imprudentię imperitorum hominū. Sic enim modesti homines loquuntur, errorem & imprudentiam vocantes quam norunt certissimam esse Dei veritatem: imperitos homines, quorum ingenium non adeò despicabile Christo fuisse vident,quin cælestis suæ sapientiæ mysterijs dignatus sit. Adeò omnes pudet Euangelij. Tuum autem erit serenissime Rex, nec aures,nec animum à tam iusto patrocinio auertere: præsertim vbi de re tanta agitur: nempe quomodo Dei gloriæ sua constet in terris incolumitas, quomodo suam dignitatem Dei veritas retineat, quomodo regnum Christo sartum tectumque inter nos maneat.

[Marginal notes: Præiudicia. — Non priuatam causam defendit author,sed cōmunem. — Munus Regum præcipuum quod docet l.4. c.20.s.9.]

maneat. Digna res auribus tuis, digna tua cognitione, digna tuo tribunali. Siquidem & verum Regem hæc cogitatio facit, agnoscere se in regni administratione Dei ministrum. Nec iam regnum ille sed latrocinium exercet qui non in hoc regnat vt Dei gloriæ seruiat. Porrò fallitur qui diuturnã prosperitatem expectat eius regni, quod Dei sceptro, hoc est, sancto eius verbo, non regitur: quãdo cæleste oraculum excidere non potest, quo edictum est dissipatum iri populum vbi defecerit prophetia. Nec te ab hoc studio abducere debet humilitatis nostrę contemptus. Nos quidem quàm pauperculi simus & abiecti homunciones, probè nobis conscij sumus: coram Deo, scilicet, miseri peccatores, in hominum conspectu despectissimi: mundi (si vis) excrementa quædam & reiectamenta, aut siquid adhuc vilius nominari potest. vt, quo apud Deum gloriemur, nihil restet, præter vnam eius misericordiam, qua in spẽ æternæ salutis nullo nostro merito asciti simus: apud homines verò non ita multum, præter nostram infirmitatem, quam vel nutu confiteri, summa inter eos ignominia est. Sed doctrinam nostram supra omnem mundi gloriam, sublimem: supra omnem potestatem, inuictam stare oportet: quia non nostra est, sed Dei viuentis, ac Christi eius, quem Pater Regem constituit, vt à mari vsque ad mare dominetur, & à fluminibus vsq; ad terminos orbis terrarum. Et sic quidem dominetur, vt totam terram, cum ferreo suo atque æreo robore, cum splendore aureo & argenteo, sola oris sui virga percussam non secus comminuat quam figulina vascula: quemadmodum de magnificentia regni ipsius vaticinantur Prophetæ. Reclamant quidem aduersarij, falsò nos prætendere verbum Dei, cuius sceleratissimi simus corruptores. Hæc verò quàm sit non modò maliciosa calumnia, sed insignis quoque impudentia, ipse, confessionem nostram legendo, pro tua prudentia iudicare poteris. Nonnihil tamen hîc etiam dicendum est quod tibi ad lectionem ipsam, vel studium attentionemque excitet, vel certè viam sternat. Paulus quum ad fidei analogiam omnem prophetiam formatam esse voluit, certissimam amussim posuit qua probari Scripturæ interpretatio debeat. Ad hanc itaque fidei regulam si nostra exigantur, in manibus est victoria. Quid enim melius atque aptius fidei conuenit quàm agnoscere nos omni virtute nudos, vt à Deo vestiamur? omni bono vacuos, vt ab ipso impleamur? nos peccati seruos, vt ab ipso liberemur? nos cæcos, vt ab ipso illuminemur? nos claudos, vt ab ipso dirigamur? nos debiles, vt ab ipso sustentemur? nobis omnem gloriandi materiam detrahere, vt solus ipse gloriosus emineat & nos in ipso gloriemur? Hæc atque id genus reliqua quum à nobis dicuntur interpellant illi, quiritanturque hoc modo subuerti cæcum nescio quod lumen naturæ, fictas præparationes, liberum arbitrium, & meritoria salutis æternæ

Pro. 29.18.

Quid de se pij verè sentiant.

Doctrinæ dignitas l.1.c.6.7.8.9.l.4.c.8.9.10.&c

Psal.2.9.
Ies.61.1.
l.2.c.15.s.4.5.
*Dan.*2.52.
*Ies.*11.4.
*Psal.*2.9.

*Rom.*12.6.
l.4.c.9.s.13.c.16.s.4.

Fidei natura.

Ita ferè loquitur vbi de præpara. ad Cœnam agit l.4.c.17.s.42.

Aduers. libe rum arbitri

um l.2.c.2. f.20.22. c.3.f.3.4. l.3.c.14 f.2. 3.4.& ibid. f.14.15. *Ierem.*2.15 Ief.55.1. Ioan.7.37. *Rom.*8.32. Colof.1.3. l.3.c.2.f.39. 40.c.20.f.12

opera, cum suis etiam supererogationibus: quia ferre non possunt integram omnis boni, virtutis, iustitiæ, sapientiæ laudem ac gloriam apud Deum residere. At non legimus reprehensos qui nimium è fonte aquæ viuæ hauserint: contra grauiter obiurgantur qui foderunt sibi puteos contritos, & qui continere aquam non valent. Rursum quid fidei conuenientius quàm Deum sibi polliceri propitium Patrem, vbi Christus frater àc propitiator agnoscitur? quàm omnia læta ac prospera securè ab eo expectare, cuius inenarrabilis erga nos dilectio eò progressa est vt proprio Filio non pepercit quin pro nobis ipsum traderet? quàm in certa expectatione salutis & vitæ æternæ acquiescere, vbi Christus à Patre datus cogitatur, in quo tales thesauri sunt absconditi? Hic nobis manum iniiciunt, & illam fiduciæ certitudinem arrogantia & præsumptione non carere clamant. At, vt nihil de nobis, ita omnia de Deo præsumenda sunt. nec alia ratione vana gloria spoliamur nisi vt in Domino discamus gloriari. Quid vltrà? Percurre, fortissime Rex, omnes nostræ causæ partes, & quouis sceleratorum hominum genere nequiores nos existima, nisi planè comperias, in hoc nos laborare, & probris affici quia spem reponimus in Deo viuo: quia hanc credimus esse vitam æternam, nosse vnum verum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Proptèr hanc spem, alij nostrûm vinculis constringuntur, alij virgis cæduntur, alij in ludibrium circunducuntur, alij proscribuntur, alij sæuissimè torquentur, alij fuga elabuntur: omnes rerum angustia premimur, diris execrationibus deuouemur, maledictis laceramur, indignissimis modis tractamur. Intuere iam in aduersarios nostros (de ordine sacrificorum loquor, quorum nutu & arbitrio alij nobiscum inimicitias exercent) & mecum paulisper reputa quo studio ferantur. Veram religionem, quæ Scripturis tradita est, quæque inter omnes constare debuerat, facile & sibi & alijs ignorare, negligere, despicere permittunt: parumque referre putant quid quisque de Deo & Christo teneat, vel non teneat, modò implicita, vt aiunt, fide suam mentem Ecclesiæ iudicio submittat: nec valdè afficiuntur si Dei gloriam manifestis blasphemijs pollui contingat, modò nequis aduersus sedis Apostolicę primatum & sanctæ matris Ecclesiæ authoritatem digitum tollat. Cur ergo tanta sæuitia & acerbitate pro missa, purgatorio, peregrinationibus, & id genus nugis belligerantur, vt sine eorum explicatissima, vt ita dicam, fide saluam fore pietatem negent, quum tamen nihil eorum à verbo Dei esse probent? Cur? nisi quia illis Deus venter est, culina religio: quibus sublatis, non modò non Christianos, sed ne homines quidem futuros se credunt? Tametsi enim alij splendidè se ingurgitant, alij tenuibus crustulis victitant, omnes tamen ex eadem viuunt olla, quæ sine illis fomen-

1.*Tim.*4.10 *Iohan.*17.3 Piorum conditio quam describit l.3 c.8.9. Sacrificulorum impietas l.4.c.5. f.13.c.7.f. 27.28.29. l.3.c.2.f.2.3 l.4.c.8.f.13. Contra istũ primatum l.4.c.6.7. De missa ibid.c.18. purgat.l.3. c.5. de alijs nugis ibid. c.4. l.4.c.10 à f.5. ad 21. l.4.c.5.à f. 14. ad finem

mentis non frigeret modò, sed penitus conglaciaret. Ideò vt quisque eorum pro ventre est maximè solicitus, ita pro sua fide deprehenditur bellator accerrimus. Denique huc ad vnum omnes incumbunt, vel vt regnum incolume, vel vt ventrem confertum retineant: nemo vel minimam synceri zeli dat significationem. Nec sic tamen desinunt doctrinam nostram incessere & quibus possunt nominibus criminari & infamare, quò vel inuisam vel suspectam reddant. Nouam appellant & nuper natam, dubiam esse & incertam cauillantur: rogant quibus confirmata sit miraculis: quærunt an sit æquum vt contra tot sanctorum Patrum consensum, & vetustissimam consuetudinem obtineat: vrgent vt schismaticam esse fateamur, quæ contra Ecclesiam prælium moueat: vel Ecclesiam multis seculis intermortuam fuisse, quibus nihil tale auditum fuit. Postremò nihil opus esse aiunt multis argumentis: qualis enim sit iudicari à fructibus posse: vtpote quæ tantum sectarum aceruum, tot seditionum turbas, tantam vitiorum licentiam peperit. Scilicet per quam illis facilè est apud credulam imperitamque multitudinem desertę causæ insultare: verùm si nobis quoque mutuæ essent dicendi vices, deferueret profectò hæc acrimonia qua sic in nos plenis buccis, ac tam licenter quàm impunè despumant. Principio nouam quòd appellant, Deo sunt vehementer iniurij, cuius sacrum verbum nouitatis insimulari non merebatur. Illis quidem nouam esse minimè dubito, quibus & Christus nouus est & Euangelium nouum: sed qui illam Pauli concionem veterem esse nouerunt, Iesum Christum mortuum propter peccata nostra, resurrexisse propter iustificationem nostram, nihil apud nos deprehendent nouum. Quòd diu incognita sepultaque latuit, humanæ impietatis crimen est: nunc quum Dei benignitate nobis redditur, saltem postliminij iure suam antiquitatem recipere debebat. Ex eodem ignorantiæ fonte pro dubia incertaque habent. hoc profectò est quod Dominus per Prophetam suum conqueritur, Bouem cognouisse possessorem suum, & asinum præsepe dominorum suorum: se non agnosci à populo suo. Verùm vtut in eius incertitudinem ludant, si sua illis proprio sanguine, vitæque dispendio obsignanda esset, liceret spectare quanti ab illis fiat. Longè alia nostra fiducia est, quæ nec mortis terrores, nec adeò ipsum Dei tribunal formidat. Quòd miracula à nobis postulant, improbè faciunt. non enim recens aliquod Euangelium cudimus, sed illud ipsum retinemus cuius confirmandæ veritati seruiunt omnia quæ vnquam & Christus & Apostoli miracula ediderunt. At id præ nobis habent singulare, quòd assiduis in hunc vsque diem miraculis fidem suam confirmare possunt. Imò potiùs allegant miracula, quæ animum alioqui bene compositum labefactare queant: adeò

[Margin notes: l.3.c.5.f.1.2 — Calumniæ in doctrinā. — Noua non est doctrina Euang. — Rom.4.25. — Iesa.1.6. — Non esse miraculis opus vide Mart. loc.8.clas.1.]

aut friuola sunt & ridicula, aut vana & mendacia. Nec tamen, etiamsi valde prodigiosa essent, contra Dei veritatem vllius momenti esse oportebat: quando & nomen Dei sanctificari vbique & semper conuenit, siue portentis, siue naturali rerum ordine. Speciosior forsan esse fucus poterat, nisi de fine vsuque miraculorum legitimo Scriptura nos admoneret. Signa enim quæ Apostolorum prædicationem sequuta sunt, in eius confirmationem edita fuisse docet Marcus. sic & Lucas Dominum sermoni gratiæ suæ reddidisse testimonium narrat, quum signa & portenta fierent per Apostolorum manus. Cui simillimum est illud Apostoli, Salutem annuntiato Euangelio fuisse confirmatam, contestante Domino signis & portentis & varijs virtutibus. Quæ verò audimus Euangelij esse signacula, eáne ad diruendam Euangelij fidem conuertemus? quæ veritati tantùm obsignandæ sunt destinata an mendacijs confirmandis accommodabimus? Proinde doctrinam, quæ præcedere ab Euangelista dicitur, priore loco examinari explorarique par est. quæ si probata fuerit, tum demum à miraculis iure confirmationem sumere debet. Probæ autem doctrinæ, authore Christo, isthæc nota est, si non in hominum sed Dei gloriam quærendam vergit. Hanc quum doctrinæ probationem Christus afferat, perperam censentur miracula quæ aliò quàm ad illustrandum vnius Dei nomen trahuntur. Et meminisse nos decet, sua esse Satanæ miracula, quæ tametsi præstigiæ sunt magis quàm veræ virtutes, sunt tamen eiusmodi quæ imprudentes & imperitos deludant. Magi & incantatores miraculis semper claruerunt. idololatriam stupenda miracula aluerunt: quæ tamen nec magorum, nec idololatrarum superstitionem nobis approbant. Atque hoc olim ariete vulgi simplicitatem concutiebant Donatistæ, quòd miraculis pollerent. Idem ergo nunc nostris aduersarijs respondemus quod tunc Donatistis Augustinus, Dominum contra istos mirabiliarios, cautos nos fecisse? quum prædixit venturos pseudoprophetas, qui signis mendacibus varijsque prodigijs in errorem electos, si fieri posset, inducant. Et Paulus admonuit, Antichristi regnum futurum cum omni potentia & signis & prodigijs mendacibus. At hæc (inquiunt) miracula non ab idolis, non à maleficis, non à pseudoprophetis, sed à sanctis fiunt. Quasi verò non nouerimus hanc esse Satanæ artem, transfigurare se in Angelum lucis. Olim Ægyptij sepultum apud se Ieremiam sacrificijs alijsque diuinis honoribus prosequuti sunt. nónne sancto Dei Propheta ad idololatriam abutebantur? & tamen tali sepulchri veneratione consequebantur, vt curationem à tactu serpentum putarẽt iustam illius mercedem esse. Quid dicemus? nisi fuisse hanc semperque fore iustissimam Dei vindictam, ijs qui dilectionem veritatis non receperunt, mittere efficaciam illusionis, vt credant mendacio? Miracula

[Margin notes: Miraculorũ vsus. — *Mar.*16.20 — *Act.*14.3. — Exod.13.9. — *Hebr.*2.4. — *Iohan.*7.18. & 8.50. — Probæ doctrinæ nota — 2.Thes.2.9. — Mat.24.24. — Exod.6.10. 11.12. — Donatistæ mirabiliarij. — *In Iohan. tract.*13. — *Mat.*24.24 — 1.*Thes.*2.9 — 2.*Cor.*11.14 — *Hiero. in præf. Ieremiæ.* — Idololatria ad Ierem. sepulchrum — 2.*The.*2.11]

tacula ergo nobis minimè desunt, eaque certa nec cauillis obnoxia. Quæ autem illi pro se obtendunt, meræ sunt Satanæ illusiones, quando à vero Dei sui cultu ad vanitatem populum abducunt. Præterea calumniosè nobis Patres opponunt (antiquos & melioris adhuc seculi scriptores intelligo) acsi eos haberent suæ impietatis suffragatores. quorum authoritate si dirimendum certamen esset, melior victoriæ pars (vt modestissimè etiam loquar) ad nos inclinaret. Verùm quum multa præclarè ac sapienter ab illis Patribus scripta sint, in quibusdam verò ijs acciderit quod hominibus solet, isti pij scilicet filij, qua sunt & ingenij & iudicij & animi dexteritate, eorum tantum lapsus & errores adorant: quæ bene dicta sunt, vel non obseruant, vel dissimulant, vel corrumpunt: vt dicas prorsus illis curæ fuisse, in auro legere stercora. Tum improbis clamoribus nos obruunt, ceu Patrum contemptores & aduersarios, Nos verò adeò illos non contemnimus, vt si id præsentis instituti esset, nullo negotio mihi liceat meliorem eorum partem quæ hodie à nobis dicuntur, ipsorum suffragijs comprobare. Sic tamen in eorum scriptis versamur, vt semper meminerimus, omnia nostra esse, quæ nobis seruiant, non dominentur: nos autem vnius Christi, cui per omnia, sine exceptione, parendum sit. Hunc delectum qui non tenet, nihil in religione constitutum habebit, quando multa ignorarunt sancti viri illi: sæpe inter se conflictantur, interdum etiam secum ipsi pugnant. Non sine causa (inquiunt) à Solomone admonemur ne transgrediamur antiquos terminos quos posuerunt patres nostri. At non eadem est regula in agrorum limitibus & obedientia fidei: quam sic comparatam esse oportet vt obliuiscatur populum suum & domum patris sui. Quòd si tantopere gestiunt ἀλληγορεῖν, cur non Apostolos potius, quàm alios quosuis, Patres interpretantur, à quibus præscriptos terminos nefas sit reuellere? sic enim interpretatus est Hieronymus, cuius verba in suos canones retulerunt. Quòd si eorum, quos intelligunt, fixos volunt esse terminos: cur ipsi, quoties libet, adeò licenter transgrediuntur? Ex Patribus erant, quorum alter dixit, Deum nostrum non edere neque bibere: itaque non habere opus calicibus neque discis: alter, sacra aurum non quærere, neque auro placere quæ auro non emuntur. Transgrediuntur ergo limitem quum in sacris tantopere auro, argento, ebore, marmore, lapillis, sericis delectantur, nec rite Deum coli putant nisi omnia exquisito splendore vel potius insano luxu diffluant. Pater erat qui dixit, ideò se liberè carnes edere quo die cæteri abstinebant, quia Christianus esset. Itaque fines transiliunt quum diris animam deuouent quæ per quadragesimam carnem gustauerit. Patres erant, quorum vnus dixit, monachum, qui manibus suis non laboret, violento, aut si mauis latroni, iudicari æqualem: alter, non licere monachis ex alieno

Obijciunt Patres.

Patres suos næuos habuerunt l.4.c.9.s.1.10.

Quomodo Patrum scripta euoluenda.

1.Cor.3.21.

Pro.22.28.

Psa.45.11. l.4.c.4.s.8.

Apostoli Patres.

Acatius in lib.11.cap. 16.tripert. histor.

Amb.lib.2. de offic.28.

Spiridion trip.hist.li. 1.*cap*.10. l.3.c.19.s.8. 10.l.4.c.12. s.21.

Trip.histor.

lib.8.cap.1. viuere, etiamsi assidui sint in contemplationibus, in orationibus, in
Aug.de o- studijs. Et hunc limitem transgressi sunt, quum otiosos ac dolia-
pere monac res monachorum ventres in lustris ac fornicibus collocarunt, qui
cap.17. aliena substantia saginarentur. Pater erat qui dixit horrendam esse
Epiph.epist. abominationem, videre depictam vel Christi vel sancti vllius ima-
ab Hieron. ginem in Christianorum templis. Neq; id hominis vnius voce pro-
versa. nuntiatum est, sed ab Ecclesiastico etiam Concilio decretum, ne
Cōc.Eleber. quod colitur, in parietibus depingatur. Plurimum abest quin se
cap.36. intra hos fines contineant, quando non relinquunt Angulum ima-
Ambr.li.de ginibus vacuum. Alius Pater consuluit vt officio humanitatis erga
Abra.1.c.7 mortuos in sepultura defuncti, sineremus eos quiescere. Hos limi-
l.4.c.17.s.13 tes perrumpunt quum perpetuam mortuorum solicitudinem incu
14. tiunt. Ex Patribus erat qui substantiam panis & vini testatur in Eu-
Gelasius charistia ita permanere & non desinere, sicut manet in Christo
Papa in Domino substantia & natura hominis, iuncta diuinæ. Igitur mo-
Conc. Rom. dum prætereunt qui fingunt desinere substantiam panis & vini
Chrysost.in verbis Domini recitatis, vt in corpus ac sanguinem transsubstan-
1.ca. Ephe. tietur. Patres erant qui vti vniuersæ Ecclesiæ vnam duntaxat Eu-
Calixtus charistiam exhibebant, atque vt inde arcebant flagitiosos & sce-
Papa de cō leratos, ita grauissimè damnabant omnes eos qui præsentes ea
consecrat. non communicarent. Hos fines quàm procul submouerunt? quum
distinct.2. non templa tantùm, sed etiam priuatas domos Missis suis re-
l.4.c.18.s.7. plent, ad eas spectandas quosuis admittunt, & eo quenque liben-
14. tius, quo largius quisque numerat, quantumuis impuri sint & sce-
Ibid. c.17. lesti: ad fidem in Christum, & fidem Sacramentorum commu-
s.45.46. nionem inuitant neminem: quin potius suum opus pro gratia &
Gel.cā.Cō- merito Christi venditant. Patres erant, quorum vnus ab vsu sa-
perimus. de cræ Christi Cœnæ in totum submouendos decreuit qui alteri-
cōsec.dist.2. us speciei participatione contenti, ab altera abstinebant: al-
Cyp.epist.2. ter fortiter pugnat, non denegandum populo Christiano Do-
l.1.de lapsis mini sui sanguinem, pro cuius confessione sanguinem suum ef-
l.4.c.17.à s. fundere iubetur. Hos quoque terminos sustulerunt, quum inui-
46.ad finē. olabili lege idipsum iusserunt quod ille excommunicatione puni-
Aug. lib.2. ebat, hic valida ratione improbabat. Pater erat qui temeritatem
de pec.mer. esse asseruit, de re obscura in vtramuis partem definire sine cla-
cap. vlt. ris atque euidentibus Scripturæ testimonijs. Hunc terminum o-
Ibid.c. 8. 9. bliti sunt quum tot constitutiones, tot Canones, tot magi-
10.&c.
l.3.c.3.s.16. strales determinationes sine vllo Dei verbo statuerunt. Pater e-
Apollo de rat qui Montano inter alias hæreses exprobrauit quòd primus ie-
quo Eccles. iuniorum leges imposuisset. Hunc quoque terminum longè ex-
hist.l.5.c.12 cessere quum ieiunia strictissimis legibus sanxerunt. Pater erat
Paphnu. qui negauit Ecclesiæ ministris interdicendum coniugium, casti-
Tripar.hist. tatem pronuntiauit, cum propria vxore concubitum. & Patres
lib.2.ca. 14 erant qui eius authoritati assenserunt. His finibus egressi sunt
quum

quum ſuis ſacrificis cælibatum ſeuerè indixerunt. Pater erat qui cenſuit vnum Chriſtum audiendum eſſe, de quo dictum ſit, Ipſum audite: nec reſpiciendum quid alij ante nos aut dixerint aut fecerint, ſed quid (qui primus omnium eſt) Chriſtus præceperit. Hunc finem neque ipſi ſibi præſtituunt, neque alijs præſtitutum habere permittunt, dum quo ſuis potius & ſibi & alijs magiſtros quàm Chriſtum præficiunt. Pater erat, qui contendit Eccleſiam non debere ſe Chriſto præponere, quia ille ſemper veraciter iudicet: Eccleſiaſtici autem iudices, ſicut homines, plerunque fallantur. hoc etiam fine perrupto, aſſerere non dubitant totam Scripturæ authoritatem ab Eccleſiæ arbitrio pendêre. Patres omnes vno pectore execrati ſunt & vno ore deteſtati, ſanctum Dei verbum ſophiſtarum argutijs contaminari & dialecticorum rixis implicari. An iſti ijs limitibus ſe continent, dum nihil aliud in tota vita moliuntur, quàm infinitis contentionibus & pluſquam ſophiſticis iurgijs Scripturæ ſimplicitatem inuoluere & impedire? vt ſi nunc Patres ſuſcitentur, & huiuſmodi iurgandi artem audiant, quam ſpeculatiuam theologiam appellant iſti, nihil minus credant quàm de Deo haberi diſputationem. Verùm latius iuſtis ſpatijs ſeſe oratio noſtra effunderet, ſi recenſere vellem quàm petulanter iſti Patrum iugum, quorum obſeruantes filij videri volunt, excutiant. Menſes profectò atque anni me deficerent. Et adeò perdita ſunt deplorataque impudentia, vt nos caſtigare auſint quòd terminos antiquos tranſgredi nõ dubitemus. Iam verò quòd nos ad conſuetudinem vocant, nihil efficiunt. Iniuſtiſſimè enim nobiſcum ageretur, ſi conſuetudini cedendum eſſet. Equidem ſi recta eſſent hominum iudicia, conſuetudo à bonis petenda erat. Verùm longè aliter ſæpiuſcule agi contingit, quod enim à multis fieri conſpectum eſt, conſuetudinis ius mox obtinet. Atqui vix vnquam tam benè habuerunt res humanæ vt pluribus placerent meliora. Ergo ex priuatis multorum vitijs publicus error plerunque factus eſt, vel potius communis vitiorum conſenſus: quem nunc boni iſti viri pro lege eſſe volunt. Vident qui oculos habent, non vnum mare malorum inundaſſe, multas ſonticas peſtes inuaſiſſe orbem, omnia in præceps ruere: vt aut prorſus res humanæ deplorandæ ſint, aut tantis malis inijcienda manus, vel potius vis afferenda. Et abigitur remedium non alia ratione niſi quia iampridem malis aſſueuimus. Sed locum ſanè habeat in hominum ſocietate publicus error: in regno tamen Dei ſola eius æterna veritas audienda & ſpectanda eſt, cui, nulla annorum ſerie, nulla conſuetudine, nulla coniuratione præſcribi poteſt. Sic quondam electos Dei docebat Ieſaias ne dicerent Conſpiratio, ad omnia in quibus populus dicebat Conſpiratio. hoc eſt, Ne in ſceleratum populi conſenſum vnà ipſi conſpirarent, néve timorem eius timerent ac formidarent.

Cypri. epi. 2. lib. 2.
Ibid. c. 8.
l. 2. c. 15. ſ. 2.
Aug, cap. 2. cont. Creſconium gram mat.
l. 4. c. 8. ſ. 12.
l. 1. c. 7. ſ. 1.
Sophiſtica ſcholaſticorũ doctrina.
Pp. patrum iugum excutiunt vt patet ex l. 4. c. 5. 6. 7. 9.
Conſuetudini parendũ non eſt vide reſponſum Apollinis l. 1. c. 5. ſ. 13.
Decr. diſtin 8. cap. ſi. Ex de conſue.
Nota.
Ieſa. 8. 12.
l. 4. c. 7. ſ. 26.

ſed potius vt Dominum exercituum ſanctificarent, & ipſe eſſet timor eorum & pauor. Nunc itaque, vt volent, & præterita ſecula & præſentia exempla nobis obiectent: ſi Dominum exercituum ſanctificauerimus, non valdè terrebimur. Siue enim in ſimilem impietatem multa ſecula conſenſerint, fortis eſt qui vltionem in tertiam & quartam generationem faciat: ſiue totus ſimul orbis in eandem nequitiam conſpiret, experimento docuit quis ſit eorum exitus qui cum multitudine delinquunt, quum vniuerſum hominum genus diluuio perdidit, ſeruato Noe cum modica familia, qui per ſuam vnius fidem totum orbem condemnaret. Denique praua conſuetudo non ſecus ac publica quædam eſt peſtis, in qua non minus pereunt qui in turba cadunt. Adhæc expendere decebat quod alicubi dicit Cyprianus, eos qui ignoratione peccant, etſi non poſſint omni ſe culpa eximere, videri tamen poſſe quoquomodo excuſabiles: oblatam autem Dei beneficio veritatem qui pertinaciter reſpuunt, nihil habere quod obtendant. Dilemmate ſuo non adeò vehementer nos premunt vt fateri adigant vel Eccleſiam fuiſſe aliquandiu intermortuam, vel nunc cum Eccleſia nobis litem eſſe. Vixit ſanè Chriſti Eccleſia, & viuet quandiu Chriſtus regnabit ad dexteram Patris, cuius manu ſuſtinetur, cuius præſidio defēditur, cuius virtute ſuam incolumitatem retinet. Præſtabit enim ille indubiè quod ſemel recepit, ſe affuturum ſuis vſque ad conſummationem ſeculi. Aduerſus eam nulla nunc nobis pugna eſt. ſiquidem Deum vnum & Chriſtum Dominum vno conſenſu, cum omni fidelium populo, colimus & adoramus: qualiter ſemper ab omnibus pijs adoratus eſt. Sed non parum à vero ipſi aberrāt, dum Eccleſiam non agnoſcunt niſi quam præſenti oculo cernant, & eam ijs finibus circūſcribere conantur quibus minimè incluſa eſt. In his cardinibus controuerſia noſtra vertitur: primùm quòd Eccleſiæ formam ſemper apparere & ſpectabilem eſſe contendunt: deinde quòd formam ipſam in ſede Romanæ Eccleſiæ & Præſulū ſuorū ordine conſtituant. Nos contra aſſerimus, & Eccleſiam nulla apparente forma conſtare poſſe, nec formam externo illo ſplendore, quem ſtultè admirantur, ſed longè alia nota contineri: nempe pura verbi Dei prædicatione, & legitima ſacramentorum adminiſtratione. Fremunt niſi Eccleſia digito ſemper oſtendatur. Sed quam ſæpe in populo Iudæorum ſic deformari contigit vt nulla ſpecies emineret? quàm putamus formam reſplenduiſſe quum Helias ſolum ſe relictum deploraret? quandiu ab aduentu Chriſti deformis latuit? quoties ab eo tempore bellis, ſeditionibus, hæreſibus ſic oppreſſa eſt vt nulla parte fulgeret? An ſi eo tempore vixiſſent, credidiſſent vllam eſſe Eccleſiam? ſed audiuit Elias ſalua eſſe ſeptem millia virorum qui non curuauerant genu coram Baal. Nec dubium nobis eſſe debet quin ſemper in terris regnauerit Chriſtus

Marginal notes:
Maximè à temporib. Gregorij l.4.c.6.ſ.16. c.7.ſ.4.12. l.3.c.5.ſ.10.
Multitudo non ſequenda.
Gen.7.1.
Heb.11.7.
Nota.
Epi.3.lib.2 & in Epiſt. ad Iulia. de hære. bap.
PP. dilēma. vide l.4.c.2. cum annot. præſertim c.1.ſ.17.
Mat.28.20
l.2.c.16.ſ.14
De Eccleſia inuiſibili. l.4.c.1.ſ.2.
Ibid.c.2.& c.9.à ſ.2.ad 8.
Ibid.c.1.ſ.8
2.Reg.19.11
Exempl. Eccle. Iſraelit.

ſtus ex quo cælum aſcendit. Notabilem verò aliquam formam ſi tum pij oculis requiſijſſent, nónne protinus concidiſſent animis? Et ſanè id iam ſummi vitij loco in ſuo ſeculo ducebat Hilarius, quòd ſtulta Epiſcopalis dignitatis admiratione occupati, latentem ſub ea larua exitialem lernam non animaduerterent. ſic enim loquitur, Vnum moneo, cauete Antichriſtum. malè enim vos pari tũ amor cœpit: malè Eccleſiam Dei in tectis ædificijſque veneramini: malè ſub ijs pacis nomen ingeritis. Anne ambiguum eſt in ijs Antichriſtum eſſe ſeſſurum? Montes mihi, & ſyluæ, & lacus, & carceres, & voragines ſunt tutiores: in ijs enim Prophetæ aut manentes aut demerſi prophetabant. Quid autem hodie in cornutis ſuis Epiſcopis mundus veneratur, niſi quoniam ſanctos eſſe religionis præſules autumat quos celebribus vrbibus videt præſidere? Apageſis ergo tam ſtupidam ęſtimationem. Quin potius permittamus hoc Domino, vt quando ipſe ſolus nouit qui ſui ſint, interdum etiam Eccleſiæ ſuæ exteriorem notitiam ab hominum aſpectu auferat. Eſt, fateor, horribilis illa Dei vindicta ſuper terram: ſed ſi ita meretur hominum impietas, cur iuſtæ Dei vltioni obſiſtere nitimur? Sic anteactis ſeculis Dominus hominum ingratitudinem vltus eſt. nam quia veritati ſuę obedire noluerant, & lucem ſuam extinxerant, eos excęcatos ſenſu, & abſurdis mẽdacijs ludi, & altis tenebris immergi paſſus eſt, vt nulla veræ Eccleſiæ facies extaret. interim tamen ſuos & diſperſos & deliteſcentes, in mediis erroribus & tenebris ab exitio ſeruauit. Nec mirum: didicit enim ſeruare & in ipſa confuſione Babylonis, & flamma fornacis ardentis. Quòd autem formam Eccleſiæ neſcio qua vana pompa cenſeri volunt, id quàm periculoſum ſit paucis indicabo magis quàm enarrabo, ne orationem in immenſum extraham. Pontifex, inquiunt, qui ſedem Apoſtolicam tenet, & qui ab eo antiſtites ſunt inuncti & conſecrati, infulis modò & lituis inſigniti ſint, Eccleſiam repræſentant, & pro Eccleſia haberi debent. ideò nec errare poſſunt. Quî ſic? quia paſtores ſunt Eccleſiæ, & conſecrati Domino. Et Aaron cæteríque præfecti Iſrael nónne paſtores erant? Aaron verò & filij eius iam Sacerdotes deſignati, errauerunt tamen, quum vitulum fabricauerunt. Cur ſecundùm hanc rationem Eccleſiam non repræſentaſſent quadringenti illi Prophetæ qui Achab mentiebantur? At Eccleſia ſtabat à partibus Micha, ſolius quidem & contemptibilis, ſed ex cuius ore verum egrediebatur. Nónne & nomen & faciem Eccleſiæ præ ſe ferebant Prophetæ, quum vno impetu aduerſus Ieremiam inſurgerent, & minaces iactarent fieri non poſſe vt periret Lex à Sacerdote, conſilium à ſapiente, verbum à Propheta? Aduerſus totam Prophetarum nationem ſolus Ieremias mittitur, qui à Domino denuntiet fore vt Lex pereat à Sacerdote, conſilium à ſapiente, verbum à Propheta. Nónne talis ſplendor refulgebat in eo conci-

Cont. Auxentium.

l.4 c.7.ſ.25.

2.Tim.2.19.

2.Theſ.2.10 11.12.

Mat.24.24.

Rom.11.4.

Non eſt metienda Eccl. ſucceſſione perſonali l.4 c.2.ſ.2. nec externa pompa.

*Exod.*32.4.

1.*Reg.*22.12

*Ierem.*18.18

l.4.c.9.ſ.5.6

*Ier.*4.9.

*Iohan.*12.10

ibid.ſ.7. lio quod Pontifices, Scribæ & Phariſæi collegerunt, conſilia de interficiendo Chriſto capturi? Eant nunc, & in externa larua hæreant, vt Chriſtum & omnes Dei Prophetas faciant ſchiſmaticos: Satanæ rurſum miniſtros faciant Spiritus ſancti organa. Quòd ſi ex animo loquuntur, reſpondeant mihi bona fide, vbinam gentium ac locorum Eccleſiam reſidere exiſtiment ex quo Baſilienſis Concilij decreto deiectus & abdicatus eſt pontificatu Eugenius, ſubrogato in eius locum Amedæo? Negare, vel ſi rumpantur, nequeunt, Concilium, quantum ad externos ritus attinet, fuiſſe legitimum: nec ab vno tantùm Pontifice, ſed à duobus indictum. Damnatus eſt illic Eugenius ſchiſmatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Epiſcoporum grege qui cum eo Concilij diſſolutionem admoliti erãt. Poſtea tamen Principum fauore ſubleuatus, ſaluum Pontificatum recepit. Illa Amedæi electio, generalis & ſacroſanctæ Synodi authoritate rite peracta, in fumum abijt: niſi quòd ipſe galero Cardinalitio, ceu canis latrans iniecta offa, placatus eſt. Ex illorum hæreticorum rebellium, pertinacium, gremio prodijt quicquid poſtea Paparum, Cardinalium, Epiſcoporum, Abbatum, Præsbyterorum fuit. Hîc deprehenſi hæreant neceſſe eſt. Vtram enim partem in Eccleſiæ nomen conferent? negabúntne Concilium generale fuiſſe, cui nihil ad exteriorem maieſtatem deerat? nempe quod duobus diplomatibus ſolenniter indictum, præſidente Romanæ ſedis Legato conſecratum, rerum omnium ordine bene compoſitum, eadem ſemper dignitate ad extremum perſeuerauit. Fatebuntur ſchiſmaticum Eugenium cum tota ſua cohorte, à qua omnes ſanctificati ſunt? Aut igitur Eccleſiæ formam aliter definiant: aut quotquot ſunt, habebuntur à nobis ſchiſmatici, qui ſcientes volentes ab hæreticis ordinati ſunt. Quòd ſi nunquam antea compertum fuiſſet, externis pompis non alligari Eccleſiam, ipſi prolixo documento nobis eſſe poſſunt, qui ſub ſpecioſo illo Eccleſiæ titulo tandiu ſe orbi ſuperciliosè venditarunt, quum tamen eſſent exitiales Eccleſię peſtes. De moribus non loquor, & tragicis illis facinoribus, quibus ſcatet tota eorum vita: quando Phariſæos ſe eſſe aiunt, qui ſint audiendi non imitandi. Ipſam, ipſam doctrinam, cui id deberi aiunt quòd ſunt Eccleſia, exitialem animarum carnificinam, facem, ruinam, & excidium Eccleſiæ eſſe non obſcurè cognoſces, ſi legendis noſtris aliquantum otij tui decîdas. Poſtremò non ſatis candidè faciunt quum inuidiosè commemorant quantas turbas, tumultus, contentiones ſecum traxerit noſtræ doctrinæ prædicatio, & quos nunc in multis fructus ferat. nam horum malorum culpa indignè in ipſam deriuatur, quæ in Satanæ malitiam torqueri debuerat. Eſt hic diuini verbi quidam quaſi genius, vt nunquam emergat, quieto ac dormiente Satana. hæc certiſſima & in primis fidelis nota, qua diſcernitur à mendacibus doctrinis, quæ ſe facilè produnt dum æquis omnium

Marginal notes:
- ibid.ſ.7.
- l.4.c.2.ſ.5.
- Baſilienſe Conſilium habitum anno 1431.
- Eugenij 4. depoſitio ſeſſ. 34. 36.
- Amedæus dux Sabaudiæ electus ſeſſ. 39. & vocat⁹ Fœlix. 5
- Simile.
- Hoc exemplbelle in eos retorquet argumentum.
- De moribus lege l. 4. c. 5. ſ. 13. 14. & c. c. 7. ſ. 27. 28. 29. 30.
- Satan orto Euangelio turbas excitat Matt. 10. 34 35 36.

omnium auribus recipiuntur,& à mundo plaudente audiuntur.Sic seculis aliquot, quibus profundis tenebris submersa fuerunt omnia,huic mundi domino cuncti ferè mortales ludus erant ac iocus, nec secus ac Sardanapalus aliquis in alta pace desidebat ac deliciabatur. quid enim aliud quàm risisset ac lusisset, tranquilla ac pacata regni possessione? At verò vbi lux è supernis affulgens tenebras eius aliquantum discussit, vbi fortis ille regnum eius turbauit ac perculit, tum verò solitum suum torporem excutere cœpit, & arma corripere. Et primùm quidem hominum manus concitauit, quibus illucescentem veritatem violenter opprimeret, per quas vbi nihil profectum est, ad insidias se conuertit: dissidia & dogmatum contentiones per catabaptistas suos & alia nebulonum portenta excitauit, quibus eam obscuraret, tandem & extingueret. Et nunc vtraque machina ipsam tentare perseuerat. siquidem & verum illud semen vi ac manu hominum euellere conatur, & suis zizanijs (quantum in se est) nititur obcæcare,ne crescat, & fructum reddat.Id tamen ipsum frustra,si monitorem Dominum audimus, qui & eius artes multò antè nobis aperuit, ne incautos deprehenderet, & contra omnes eius machinas satis firmis præsidijs armauit.Cæterùm,in ipsum Dei verbum inuidiam conferre, aut seditionum quas improbi & rebelles: aut sectarum, quas impostores contrà excitant, quanta est malignitas? Nouum tamen exemplum non est. Interrogabatur Elias ánnon is esset qui turbabat Israel. Christus seditiosus Iudæis erat. Apostolis crimen impingebatur commotionis popularis. Quid aliud agunt qui hodie omnes turbas,tumultus,contentiones quæ in nos ebulliunt, nobis imputant? Talibus autem quid respondendum sit, docuit nos Elias, nos non esse qui vel errores spargimus,vel tumultus commouemus: sed eos ipsos qui Dei virtuti obluctantur.Verùm vt illud vnum ad retundendam eorum temeritatem satis est: ita rursum aliorum imbecillitati occurrendum,quos talibus offendiculis commoueri, ac perturbatos vacillare non raro contingit.Illi verò ne hac perturbatione labascant, ac de gradu deijciantur, sciant eadem expertos esse suo seculo Apostolos quæ nunc vsu nobis veniunt.Erant indocti & instabiles, qui ad suam ipsorū perniciem deprauarent quæ à Paulo diuinitus scripta erant, vt ait Petrus. Erant Dei contemptores,qui quum audiebant abundasse peccatum vt gratia exundaret, statim ingerebant,Manebimus in peccato,vt gratia abundet. Quum audiebant fideles non esse sub Lege,protinus occinebant, Peccabimus, quia non sumus sub Lege,sed sub gratia. Erant qui illum mali suasorem arguebant. Subintrabant multi pseudoapostoli, qui diruerent Ecclesias quas ipse ædificauerat. Quidam per inuidiam & contentionem,nec syncerè Euangelium prædicabant,malitiosè etiam: cogitantes se pressuram suscitare vinculis eius.Alicubi non multus

Vide sub initium libelli quem author de scandalis fecit.
Luc.11.21. 22.
Satanæ stratagemata.
Mat.13.25. 39.
Exempla Eliæ, Christi.
1.Reg.18. 18.
Apostolorū temporib.idem vsu venisse.
2.Pet.3.16
Rom.6.1.15
Philip.1.15

erat Euangelij profectus. Omnes quæ sua erant, quærebant, non quæ Iesu Christi. Alij retrorsum abibant, canes ad vomitum, & sues ad volutabrum luti. Plerique libertatem Spiritus rapiebant ad licentiam carnis. Insinuabant sese multi fratres, à quibus deinde pijs imminebant pericula. Inter ipsos fratres variæ concertationes suscitabantur. Quid hîc Apostolis agendum erat? ánnon vel ad tempus dissimulandum, vel potius omittendum illud Euangelium ac deserendum erat, quod tot litium videbant esse seminarium, tot periculorum materiam, tot scandalorum occasionem? At in huiusmodi angustijs succurrebat, Christum esse lapidem offensionis. & petram scandali, positum in ruinam & resurrectionem multorum, & in signum cui contradiceretur. qua fiducia armati per omnia tumultuum offensionumque discrimina audacter progrediebantur. Eadem & nos cogitatione sustentari decet, quando hunc perpetuum Euangelij genium esse testatur Paulus, vt sit odor mortis in mortem ijs qui pereunt: tametsi in hunc potius vsum nobis destinatum erat, vt odor esset vitæ in vitam, ac potentia Dei in salutem fidelium. quod ipsum nos quoque certè experiremur, nisi nostra ingratitudine corrumperemus hoc tam singulare Dei beneficium, ac in exitium nostrum verteremus quod nobis vnicum salutis præsidium esse debuerat. Sed ad te reuertor, ô Rex. Nihil te moueant vanæ illæ delationes, quibus terrorem tibi inijcere nituntur nostri aduersarij, Non aliud hoc nouo Euangelio, (sic enim appellant) captari ac quæri, nisi seditionum opportunitatem ac vitiorum omnium impunitatem. Neque enim diuisionis Deus noster author est, sed pacis: & Filius Dei non peccati minister est, qui venit ad dissoluenda opera diaboli. Et nos talium cupiditatum immeritò accusamur, quarum ne minimam quidem suspicionem vnquam dedimus. Scilicet nos regnorum inuersionem meditamur: quorum nulla vnquam factiosa vox audita est, & vita semper quieta simplexque cognita fuit, quum sub te viueremus: & qui nunc etiam domo profugi, tibi tamen regnoque tuo fausta omnia precari non desinimus. Scilicet nos impunitam vitiorum petulantiam aucupamur, quorum in moribus etsi multa reprehendi possunt, nihil tamen tanta insultatione dignum, nec tam infœliciter (gratia Dei) in Euangelio profecimus quin istis obtrectatoribus vita nostra, castitatis, benignitatis, misericordiæ, continentiæ, patientiæ, modestiæ, & virtutis cuiusuis exemplum esse possit. Nos sanè Deum syncerè timere & colere reipsa palam est, quando tum vita, tum morte nostra nomen eius sanctificari petimus, & ipsa inuidia coacta est quibusdam nostrûm innocentiæ & ciuilis integritatis testimonium dare: in quibus id vnum morte plectebatur quod singulari in laude ponendum erat. Quòd siqui sub prætextu Euangelij tumultuantur (quales hacte-

2.Pet.2.22. Qua de re lege quædã l.3.c.19.s.1.9.

*Luc.*2.34.

2.*Cor.*2.16.

1.Cor.14.33

1.Ioan.3.8.

Falsæ in nos accusationes.

hactenus aliquos in regno tuo fuisse non compertum est) si-qui vitiorum suorum licentiæ, libertatem gratiæ Dei prætexunt, (quales permultos noui) sunt leges & legum pœnæ, quibus pro meritis grauiter coerceantur: modò ne interim Euangelium Dei ob scelestorum hominum nequitiam malè audiat. Habes, Rex, satis multis expositam calumniatorum virulentam iniquitatem, ne in eorum delationes vltra modum credula aure propendeas. vereor etiam ne nimis multis: quando hæc iam præfatio ad iustæ penè apologiæ modum accedit: qua non defensionem texere, sed duntaxat ad ipsam causæ actionem audiēdam animum tuum præmollire studui, auersum quidem nunc & alienatum à nobis, addo etiam inflammatum: sed cuius gratiam recolligere nos posse confidimus, si hanc nostram confessionem, quam pro defensione apud tuam maiestatem esse volumus, placidus compósitusque semel legeris. Sin verò ita aures tuas occupant maleuolorum susurri, vt nullus sit reis pro se dicendi locus: importunæ verò illæ furiæ, te conniuente, semper vinculis, flagris, equuleis, sectionibus, incendijs sæuiunt, nos quidem, velut oues mactationi destinatæ, ad extrema quæque redigemur: sic tamen, vt in patientia nostra possideamus animas nostras, & manum Domini fortem expectemus: quæ indubiè tempore aderit, & sese armata exeret tum ad pauperes ex afflictione eruendos, tum etiam ad vindicandos qui tanta securitate nunc exultant, contemptores. Dominus, Rex regum thronum tuum iustitia stabiliat, & solium tuum æquitate, illustrissime Rex. Basileæ, Calend. Augusti, AN. M. D. XXXVI.

PRAECIPVA CAPITA EORVM quæ in hoc Inſtitutionis Chriſtianæ opere continentur.

Ima-

Hæc omnia perſpicuè ac ſolidè in hiſce Inſtitutionibus tractantur: & quicquid aduerſarij contrà obijciunt, ita confutatur, vt cuiuis pio lectori ita ſatisfiat, nequid eum poſthac morentur ſophiſtarum fuci.

Καλβῖν', ὅσσος ἔης, πόντου πόροι, αἶά τ' ἀπείρων,
Μάρτυρες, ἀκτίνων σῶν ἵκετ' ἔνθα σέλας.
Μάρτυς δ' ἑπταλόφοιο δράκων Ῥώμης τρικάρηνος,
Ὁ Στυγὸς αἰνοβαρῆς ταρταρέοιο γόνος.
Ὅν σὺ δάμνας πληγαῖσιν ἀεικέσιν, ὁππότ' ἀέθλους
Ζώων παντοδαποὺς ἀν' χθόνα γ' ἐξετέλεις.
Νῦν δ' ὅσέ οἰχομένου σμερδνὸν λόφον ὕψος' ἀείρει,
Φωλεοῦ ἐξαναδύς' ἀρὺ δ' ἔχηνε φάρυγξ
Ποιμνίῳ ἀμφὶ τεῷ. ὀλοὸν τέρας ἀλλὰ μέμνησο,
Ἴλιον Ἡρακλέους ὡς ἑάλω βέλεσιν.

ΕΡΡΙΚΟΥ ΤΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ.

Καλβίνου, τὸν γῆ κατακεύθει ἤδε θανόντα,
Σῶμα ἰδὼν νοσερὸν τοὺς ἐμόγησε πόνους,
Θαμβήσας φαίης χρῆναί μιν σῶμα παρ' ἄλλου
Τῶν μάλα τ' εὐρώςων παντελέως τ' ἀνόσων.
Ἔργα δὲ εἰ νοέοις ἃ ψυχόθεν ἐκπεπόνηκε
Παντοδαποῖς τε λόγοις παντοδαπαῖς τε γραφαῖς.
Οὔτι μονόψυχον, (μερόπων γένος οἷά τε ἄλλων)
Ἀλλὰ πολύψυχον τόνδε κεν ἄνδρα λέγοις.

EIDEM FLORVS
Christianus.

Quid querar? an poscam tristes epicedia Musas?
Aut Ceas vatem lacrymas? mihi Thracia iura
Bistoniosq́ placet ritus laudare, vbi nulla
Funera mentito decantat præfica luctu,
Nec placat nigros puerilis nænia manes,
Multa super tumulo plorans: sed lumine cassos
Excipiunt risu natos longóque cachinno.
Scilicet humanæ magna hæc vesania mentis,

Felices plorare animas, quum morte beata
Vitam infelicem falsæque incommoda lucis
Linquimus, & puro terram mutamus Olympo.
Ille quidem deflendus erit cui nulla salutis
Spes, cui nulla fuit certo fiducia cælo,
Qui vitam rectore & præceptore Epicuro
Direxit, vel fortuito res ire caducas
Sperauit lapsu, miserósque inglorius annos
Duxit in æternæ secura obliuia vitæ.
At nos, queis plenum sacro dedit vbere nectar
Relligio, qui iamdudum duce & auspice Christo
Cernimus hæredes sperati commoda cæli,
Quis furor æternæ fruituro lucis amico
Ingemere? aut tenebris quæ tandem imponere finem
Inuidia est? siquidem nos magnæ munera vitæ
Induimúsque noua vita, exuimúsque perennem
Morte noua mortem, & mortis seruilia regna.
Nec sum adeò ignarus, nullo non posse moueri
Affectu mentes nostras, humanaq; corda.
Non ita nos duros fragilis natura creauit.
Impetus, ira, dolor, metus, exultatio, risus,
Humanis animis hæc primitus insinuata,
Naturæ voluit Deus esse repagula nostræ.
Ergo gaudemusq; secundis, inq; dolemus
Aduersis: sic nos morituros flemus amicos.
Sed nos res propius rimamur, & altius ægras
Erigimus mentes: quanuis solamina amantum
Sint fletus, & sit quiddam pietatis in ipsis,
Nulla iuuant lamenta pios, & flere beatas
Inuidia est mentes. ideo potior patris Enni,
Quàm Graij quondam sententia prisca Solonis,

Mors

Mors mea ne lacrymis careat, qui dixit: at ille,
Nemo mihi lacrymis nec fletu funera faxit.

Non ergo, Caluine, licet te maximus orbis
Defleat, amissúmque velut deserta maritum
Francia te procul exclamet, plangatq́; Lemannus,
Tristia pullato faciant & funera vultu
Iuraq́; nimbiferæq́; Alpes, & dia Geneua:
Gaudia propterea tua flent. incommoda nostra
Ploramus, duce tanto orbati, & non tua damna:
Grex veluti amisso balat pastore, lupique
Incursum metuit, potius quàm damna magistri.
Aut velut immerso nauis rectore, rudentes
Stridere, & incipiunt medij se soluere funes:
Sic nos palamus, sic nos sine limite cursus
Deficit, & nostræ caligant vela carinæ.

Sed tamen ô, moriens bona sustentacula nobis
Liquisti, nos instruxisti insignibus armis
Romanæ contra prædonem & prælia cymbæ,
Et vos qui colitis lapides & ludicra ligna,
Puppasq́; & viuo simulachra carentia sensu:
Vt quondam emeritus, quique emerata solebat
Munia militiæ annosus deponere miles,
Herculeis sua suspendebat postibus arma,
Placatura deos, & defensura nepotes.

Tu verò interea viuis Caluine beatus,
Et manet æterno viuax tua gloria cælo:
Quinetiam terris viuis longæuus & orbi.
Nec morietur enim sacræ facundia linguæ,
Certamenq́; tuis magnum est cum morte libellis.

SONNET SVR LA MORT de Iehan Caluin.

Ie pensoy que la mort auoit trop tost fermé
L'œil, l'aureille, & la bouche à ce chef venerable,
Qui a veu & ouy le fruit inestimable
De son dire excellent entre tous renommé.
Car maintenant son corps, qui demeure enfermé,
Aueugle, sourd, muet, au tombeau qui l'accable,
Ne voit & n'oit plus rien: & sa bouche admirable
Ne peut plus enseigner son troupeau bien-aimé.
Mais quand ie pense aux maux suruenus apres luy,
Et qu'on ne voit, on n'oit, on ne dit rien qu'ennuy,
Que guerre, que torment, qui de si pres nous touche:
Alors ie cognoy bien, Caluin, que tu es mort
En vn temps propre à toy, & qu'heureuse est la mort,
Qui t'a fermé ton œil, ton aureille, & ta bouche.

INSTITVTIONIS CHRISTIANAE RELIGIONIS.

Liber primus.

De cognitione Dei Creatoris.

Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se cohæreant. CAPVT I.

OTA ferè sapientiæ nostræ summa, quæ vera demum ac solida sapientia censeri debeat, duabus partibus constat, Dei cognitione & nostri. Cæterũ quum multis inter se vinculis connexæ sint, vtra tamen alteram præcedat, & ex se pariat, non facile est discernere. Nam primò, se nemo aspicere potest quin ad Dei in quo viuit & mouetur, intuitũ sensus suos protinus conuertat: quia minimè obscurum est, dotes quibus pollemus, nequaquam à nobis esse. imò ne id quidem ipsum quod sumus, aliud esse quàm in vno Deo subsistentiam. Deinde ab his bonis quæ guttatim è cælo ad nos stillant, tanquam à riuulis ad fontem deducimur. Iam verò ex nostra tenuitate melius apparet illa, quæ in Deo residet bonorum infinitas. Præsertim miserabilis hæc ruina, in quam nos deiecit primi hominis defectio, sursum oculos cogit attollere, non modò vt inde ieiuni & famelici petamus quod nobis deest, sed metu expergefacti, humilitatem discamus. Nam vt in homine reperitur quidam miseriarum omnium mundus, ac ex quo spoliati sumus diuino ornatu, pudenda nuditas immẽsam probrorum congeriem detegit: propriæ infœlicitatis conscientia vnumquenque pungi necesse est, vt in aliquam saltem Dei notitiam veniat. Ita ex ignorantiæ, vanitatis, inopiæ, infirmitatis, prauitatis denique & corruptionis propriæ sensu recognoscimus, non alibi quàm in Domino sitam esse veram sapientiæ lucem, solidam virtutem, bonorum omnium perfectam affluentiam, iustitiæ puritatem. atque adeò malis nostris ad consideranda Dei bona excitamur: nec antè ad illum seriò aspirare possumus, quàm cœperimus nobisipsis displicere. Quis enim hominum non libenter in se requiescat? quis etiam non requiescit quandiu sibi est incognitus, hoc est, suis dotibus est contentus, & inscius suæ miseriȩ vel immemor? Proinde vnusquisque sui agnitione non tantùm instigatur ad quærendum Deum, sed etiam ad reperiendum quasi manu ducitur.

[Marginal notes: Inf.c.15.f.1. l.2.c.1.f.1. — Act. 17.28. — l.2.c.1.2.3. — Inf.c.2.f.12. l.2.c.2.f.11. l.3.c.3.f.7.8.15.]

2 Rursum hominẽ in puram sui notitiam nunquam peruenire constat nisi prius Dei faciem sit contemplatus, atque ex illius intuitu ad seipsum inspiciendum descendat. Nam (quæ ingenita est omnibus nobis superbia) iusti semper nobis videmur & integri, & sapientes, & sancti: nisi manifestis argumentis, iniustitiæ, fœditatis, stultitiæ, & impuritatis nostræ conuincamur. Non autem conuincimur, si in nos duntaxat ipsos respicimus, & non in Dominum quoque: qui vnica est regula ad quam exigendum est istud iudicium. Quia enim ad hypocrisin natura propensi sumus omnes, ideo inanis quædam iustitiȩ species pro iustitia ipsa nobis abundè satisfacit. Et quia nihil intra nos vel circum apparet quod non sit plurima obscœnitate inquinatum: quod paulò minus fœdum est, pro purissimo arridet, quandiu mentem nostram intra humanæ pollutionis fines continemus. Non secus atque oculus, cui nihil aliàs obuersatur

[Marginal notes: l.2.c.1.f.1.2. c.2.f.1.19. l.3.c.13.f.1.2. — Simile.]

niſi nigri coloris, candidiſſimũ eſſe iudicat quod tamen ſubobſcura eſt albedine, vel nonnulla etiam fuſcedine aſperſum. Quin ex corporeo ſenſu propius adhuc diſcernere licet quantum in æſtimandis animæ virtutibus hallucinemur. Nam ſi vel terram deſpicimus medio die, vel intuemur quæ aſpectui noſtro circumcirca patent, validiſſima perſpicaciſſimáq; acie videmur nobis præditi: at vbi in ſolem ſuſpicim⁹, atque arrectis oculis contemplamur, vis illa quæ egregiè in terra valebat, tanto fulgore protinus perſtringitur & confunditur, vt fateri cogamur, illud noſtrum in conſiderandis terrenis acumen, vbi ad ſolem vẽtum eſt, meram eſſe hebetudinẽ. Ita & in reputãdis ſpiritualibus noſtris bonis contingit: quantiſper enim extra terram non reſpicimus, propria iuſtitia, ſapientia, virtute pulchrè contenti, nobis ſuauiſſimè blandimur, & tantum non ſemidei videmur. at ſi ſemel cœperimus cogitationem in Deum erigere, & expendere qualis ſit, & quàm exacta iuſtitiæ, ſapientiæ, virtutis eius perfectio, ad cuius amuſſim conformari nos oportet: quod antea in nobis falſo iuſtitiæ prætextu arridebat, pro ſumma iniquitate mox ſordeſcet: quod mirificè imponebat ſapientiæ titulo, pro extrema ſtultitia fœtebit: quod virtutis faciem præ ſe ferebat, miſerrima impotentia eſſe arguetur: adeò diuinæ puritati malè reſpondet quod videtur in nobis vel abſolutiſſimum.

Marginalia: Aliud ſimile. — l.2.c.7.ſ.6.

3 Hinc horror ille & ſtupor, quo paſſim Scriptura recitat perculſos atq; afflictos fuiſſe ſanctos, quotiens Dei præſentiam ſentiebant. Quum enim eos videamus, qui abſente ipſo ſecuri firmiq; cõſiſtebant, ipſo gloriam ſuam manifeſtante, ſic quatefieri ac conſternari vt mortis horrore concidant, imò abſorbeantur, & penè nulli ſint: colligendũ inde eſt, hominem humilitatis ſuæ agnitione nunquã ſatis tangi & affici, niſi poſtquam ſe ad Dei maieſtatem comparauit. Eius autem conſternationis exempla crebra habem⁹ tum in Iudicibus, tum in Prophetis: adeò vt vox illa in Dei populo vſitata foret, Moriemur, quia Dominus apparuit nobis. Ideo & hiſtoria Iob ad proſternendos ſuæ ſtultitiæ, impotentiæ, pollutionis conſcientia homines, potiſſimum ſemper argumentũ à diuinæ ſapientiæ, virtutis, puritatis deſcriptione ducit. Neque fruſtra. videmus enim vt Abraham melius ſe terram & puluerem agnoſcat, ex quo propius ad cõſpiciendam Domini gloriam acceſſit: vt Elias retecta facie, eius aceſſum expectare non ſuſtineat: tantum eſt in aſpectu formidinis. Et quid faciat homo, putredo ac vermis, quum ipſos quoque Cherubim velare, ipſo pauore, faciem ſuam oporteat? Hoc ſcilicet eſt quod dicit Propheta Ieſaias, Erubeſcet ſol, & confundetur luna, quum Dominus exercituum regnauerit: hoc eſt, vbi claritatem ſuam extulerit, ac propius admouerit, lucidiſſimum quodque præ illa tenebris obſcurabitur. Vtcunque tamẽ Dei noſtrique notitia mutuo inter ſe nexu ſint colligatæ, ordo rectè docendi poſtulat vt de illa priore diſſeramus loco, tum ad hanc tractandam poſtea deſcendamus.

Marginalia: Inf. c.13. ſ.10. — *Iud.* 13.22. — *Ieſ.6.* 5. — *Ezech.* 2.1. *& alibi.* — *Gen.* 18.17 — 2.*Re.*19.13 — *Ieſa.*24.23 — *Ieſa.*2.10, *&*.19.

Quid ſit Deum cognoſcere, & in quem finem tendat eius cognitio. CAPVT II.

IAM verò Dei notitiam intelligo, qua non modò concipimus aliquem eſſe Deum, ſed etiam tenemus quod de eo ſcire noſtra refert, quod vtile eſt in eius gloriam, quod denique expedit. Neque enim Deũ, propriè loquendo cognoſci dicemus, vbi nulla eſt religio nec pietas. Atque hic nondum attingo eam notitiæ ſpeciem, qua homines in ſe perditi ac maledicti Deum redemptorem in Chriſto mediatore apprehendunt: ſed tantùm de prima illa & ſimplici loquor, ad quam nos deduceret genuinus naturæ ordo ſi integer ſtetiſſet Adam. Nam etſi nemo iam in hac humani generis ruina Deum vel patrem, vel ſalutis authorẽ, vel vllo modo propitium

propitiũ ſentiet donec ad eum nobis pacificandũ medi⁹ occurrat Chriſtus: aliud tamẽ eſt ſentire Deum fictorẽ noſtrum ſua nos potentia fulcire, prouidentia regere, bonitate fouere, omnique benedictionum genere proſequi: aliud verò, gratiam recõciliationis in Chriſto nobis propoſitam amplecti. Quia ergo Dominus primum ſimpliciter Creator tam in mũdi opificio, quàm in generali Scripturæ doctrina, deinde in Chriſti facie redẽptor apparet: hinc duplex emergit eius cognitio: quarũ nunc prior tractãda eſt, altera deinde ſuo ordine ſequetur. Quanquam autem Deum apprehẽdere mens noſtra non poteſt, quin illi cultum aliquẽ tribuat: non tamen ſimpliciter tenere ſufficiet illum eſſe vnum quem ab omnibus oporteat coli & adorari: niſi etiam perſuaſi ſimus fontẽ omniũ bonorũ eſſe: ne quid alibi quàm in ipſo quæramus. Hoc ita accipio, non ſolum quòd mundum hunc, vt ſemel condidit, ſic immenſa potentia ſuſtineat, ſapientia moderetur, bonitate conſeruet, humanum genus præſertim iuſtitia iudicioque regat, miſericordia toleret, præſidio tueatur: ſed quia nuſquã vel ſapientiæ ac lucis, vel iuſtitiæ, vel potentiæ, vel rectitudinis, vel ſynceræ veritatis gutta reperietur, quę nõ ab ipſo fluat, & cuius ipſe non ſit cauſa: vt hæc ſcilicet omnia ab ipſo expectare & petere diſcamus, eique cum gratiarum actione accepta referre. Nam hic virtutum Dei ſenſus nobis idoneus eſt pietatis magiſter, ex qua religio naſcitur. Pietatem voco coniunctam cum amore Dei reuerentiam, quam beneficiorum eius notitia conciliat. Donec enim ſentiant homines, Deo ſe omnia debere, paterna ſe eius cura foueri, eum ſibi omnium bonorum eſſe authorem, vt nihil extra ipſum quærendum ſit, nunquam ei ſe voluntaria obſeruantia ſubijcient. imò niſi ſolidam in eo fœlicitatem ſibi conſtituant, nunquam ſe illi verè & ex animo totos addicent.

Inf. c. 6 ſ. 1. l. 2. ſ. 1. c 14 ſ. 20. 21.
l. 2. c. 6. ſ. 1.
Sup. c. 1. ſ. 1. Inf. c. 3. ſ. 3.
Inf. c. 4 ſ. 3. c. 5 ſ. 3 5 8. c. 12. ſ. 1 3.

2 Itaque frigidis tantum ſpeculationibus ludunt quibus in hac quæſtione inſiſtere propoſitum eſt, quid ſit Deus: quum interſit noſtra potius, qualis ſit, & quid eius naturæ conueniat, ſcire. Quorſum enim attinet, Deum aliquem cum Epicuro fateri, qui abiecta mundi cura ſe otio tãtum oblectet? Quid denique iuuat Deum cognoſcere quocum nihil ſit nobis negotij? Quin potius huc valere debet eius notitia, primùm vt ad timorem ac reuerentiam nos inſtituat: deinde vt ea duce ac magiſtra omne bonum ab illo petere, & illi acceptum ferre diſcamus. Quomodo enim mentem tuam ſubire queat Dei cogitatio, quin ſimul extemplo cogites te, quum figmentum illius ſis, eiuſdem imperio eſſe ipſo creationis iure addictum & mancipatum? vitam tuam illi deberi? quicquid inſtituis, quicquid agis, ad illum referri oportere? Id ſi eſt, iam profectò ſequitur vitam tuam prauè corrumpi, niſi ad obſequium eius componitur: quando nobis viuendi lex eſſe debet eius voluntas. Rurſum nec ad liquidum perſpicere ipſum potes, niſi vt bonorũ omnium fontem eſſe & originem agnoſcas: vnde & deſiderium illi adhærẽdi, & fiducia in ipſum naſceretur, ſi nõ ſua mentem hominis prauitas à recta inueſtigatione abduceret. Nam initio pia mens Deum nõ quemlibet ſibi ſomniat, ſed vnicum & verum dũtaxat intuetur: neque illi quodcũque viſum fuerit, affingit, ſed talem habere contenta eſt, qualem ſe manifeſtat ipſe, ſummaque diligentia ſemper cauet ne audaci temeritate vltra voluntatem eius egreſſa, perperam vagetur. Ita cognitum, quia cuncta moderari intelligit, tutorem ſibi eſſe confidit ac protectorem, ideoque in eius fidem totam ſe confert, quia bonorum omniũ intelligit eſſe authorẽ. ſiquid premit, ſiquid deeſt, mox ſe recipit in eius præſidiũ, opem ab eo expectans. quia bonum & miſericordẽ eſſe perſuaſa eſt, in eum certa fiducia recumbit, nec dubitat malis ſuis omnibus ſemper in eius clemẽtia paratum fore remedium, quia dominum ac patrem agnoſcit, eum quoque dignum ſtatuit eſſe cuius imperiũ in omnibus intueri

Inf. c. 5. ſ. 8. 12. 16. ſ. 4.
l. 2. c. 8. ſ. 1. 2
Inf. c 4. ſ. 3. c 6. ſ. 1.
Inf. c. 17. ſ. 10. 11.

maiestatem suspicere, gloriam promouendam curare, mandatis obsequi debeat. quia iustum esse iudicem videt, suaq; seueritate armatũ ad vindicanda scelera, eius tribunal semper in conspectu sibi proponit, ac ipsius metu se retrahit ac cohibet ab ira eius prouocanda. Neque tamẽ iudicij eius sensu ita terretur vt subducere se velit, etiam siquod pateat effugium: quin illũ non minus amplectitur malorum vltorem, quàm erga pios beneficum, quando ad eius gloriam non minus pertinere intelligit, impijs & sceleratis apud eũ repositã esse pœnam, quàm iustis vitæ æternæ mercedẽ. Præterea nõ sola vindictæ formidine se coercet à peccãdo, sed quia Deũ loco patris amat & reueretur, loco domini obseruat & colit, etiamsi nulli essent inferi, solam tamen eius offensionem horret. En quid sit pura germanaq; religio, nempe fides cum serio Dei timore cõiuncta: vt timor & voluntariam reuerentiam in se contineat, & secum trahat legitimum cultum qualis in Lege præscribitur. Atque hoc diligentius notandum est, quòd omnes promiscuè venerantur Deum, paucissimi reuerentur, dum vbique magna est in ceremonijs ostentatio, rara autem cordis synceritas.

l.2. c.7. s.10.11. l 3. c.2. s.26.27. Sup.s.1.

Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam. CAPVT III.

QVENDAM inesse humanæ menti, & quidem naturali instinctu, diuinitatis sensum, extra controuersiam ponimus: siquidem, nequis ad ignorantiæ prætextum confugeret, quandam sui numinis intelligentiam vniuersis Deus ipse indidit, cuius memoriam assiduè renouans, nouas subinde guttas instillat: vt quum ad vnum omnes intelligant Deum esse, & suum esse opificem, suo ipsorum testimonio damnentur, quòd non & illum coluerint, & eius voluntati vitam suam consecrarint. Sanè sicubi Dei ignorantia quæratur, nusquam magis extare posse eius exemplum verisimile est, quàm inter obtusiores populos, & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui nulla est etiam, vt Ethnicus ille ait, tam barbara natio, nulla gens tam efferata, cui non insideat hæc persuasio, Deum esse. Et qui in alijs vitæ partibus minimum videntur à belluis differre, quoddam tamen perpetuò religionis semen retinent. adeò penitus omnium animos occupauit, adeò tenaciter omnium visceribus inhæret communis ista præsumptio. Nulla ergo quum ab initio mundi regio, nulla vrbs, nulla denique domus fuerit quæ religione carere posset: in eo tacita quædam confessio est, inscriptum omnium cordibus diuinitatis sensum. Quin & idololatria huius conceptionis amplum est documentum. Quàm enim non libenter se deijciat homo, vt alias præ se creaturas suspiciat, scimus. Proinde quum lignum potius & lapidem colere malit, quàm vt nullum putetur habere Deum: constat vehementissimam istam esse de numine impressionem, quæ adeò ex hominis mente obliterari nequeat, vt facilius sit naturæ affectum frangi: quemadmodum certè frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infima quæque sponte se demittit, quò Deum reuereatur.

Rom. 2. 15. l.2. c.2.a.s. 13.ad.18. ibid.25. Inf.c.15.s.2

Cicero de Natu. deorum.

2 Quare vanissimum est quod à quibusdã dicitur: paucorum vafritia & calliditate excogitatam esse religionem, vt hac arte simplicem populũ in officio continerent: quum tamen ipsi, qui alijs authores erant Dei colendi, nihil minus crederẽt quàm aliquem esse Deum. Fateor quidem plurima in religione commentos esse astutos homines, quibus reuerentiam plebeculæ inijcerent, & terrorem incuterent, quò haberẽt obsequentiores eius animos: sed id nusquam obtinuissent, nisi iam prius constanti illa de Deo persuasione imbutæ fuissent hominum mentes, ex quo velut semine emergit ad religionem propensio. Ac ne illos quidem ipsos qui religionis titulo callidè rudioribus imponebant, Dei notitia prorsus

prorsus vacasse credibile est. Tametsi enim extiterunt olim nonnulli, & hodie non pauci emergunt qui Deum esse negent: velint tamen nolint, quod nescire cupiunt, subinde sentiscunt. Nemo in audaciorem aut effrænatiorem numinis contemptum prorupisse legitur quàm C. Caligula: nemo tamen miseriùs trepidauit, quum aliquod iræ diuinæ indicium se proferebat: ita Deum quem studebat ex professo contemnere, inuitus exhorrescebat. Hoc passim eius quoque similibus euenire videas, vt enim quisque est audacissimus Dei contemptor, ita vel ad folij cadentis strepitum maximè perturbatur. vnde id, nisi ex diuinæ maiestatis vltione, quæ illorum conscientias eò vehementiùs percellit, quò magis eam refugere conantur? Omnes quidem latebras respectât, quibus se abdât à Domini præsentia, & eam rursum ex animo suo deleant: sed velint nolint, irretiti semper tenentur. Vtcunque interdum videatur euanescere ad momentū aliquod, subinde tamen recurrit, & nouo impetu irruit, vt siqua illis remissio est à conscientiæ anxietate, non multum absimilis sit à somno ebriosorum aut phreneticorū, qui ne dormientes quidem placidè conquiescunt: quia diris & horrificis insomnijs continenter vexantur. Ergo impij quoque ipsi exemplo sunt, vigere semper in omnium hominum animis aliquam Dei notionem.

Psal. 14.5. & 52.2.

Simile.

3 Hoc quidem rectè iudicantibus semper constabit, insculptum mentibus humanis esse diuinitatis sensum, qui deleri nunquam potest. Imò & naturaliter ingenitam esse omnibus hanc persuasionem, esse aliquem Deum, & penitus infixam esse quasi in ipsis medullis, locuples testis est impiorum contumacia, qui furiosè luctando, se tamen extricare è Dei metu nequeunt. Iocosè licet eludant Diagoras & similes, quicquid omnibus seculis de religione creditum fuit: subsannet Dionysius cæleste iudicium: Sardonius hic risus est, quia intus eos mordet conscientiæ vermis cauterijs omnibus acrior. Non dico quod Cicero, vetustate obsolescere errores, religionem indies magis crescere & meliorem fieri. Nam mundus (vt paulò pòst dicendum erit) omnem Dei notitiam, quantum in se est, excutere conatur, & eius cultū modis omnibus corrūpere. Hoc tantum dico, Quum stupida, quam impij ad Deum spernendum cupidè accersunt, durities in eorū animis tabescat, vigere tamē, ac subinde emergere quem maximè extinctū cuperēt, deitatis sensum. Vnde colligimus non esse doctrinam quæ in scholis primùm discēda sit, sed cuius sibi quisque ab vtero magister est, & cuius nemimē obliuisci natura ipsa patitur, quāuis huc multi neruos omnes intendant. Porrò si ea cōditione nati sunt oēs ac viuunt, vt Deū cognoscant: Dei autē notitia nisi huc vsq; ꝓcesserit, fluxa est ac euanida: eos omnes à creationis suæ lege degenerare palàm est, qui non ad hūc scopū vniuersas suæ vitæ cogitationes actionesq; destinant. Quod nec Philosophos ipsos latuit. Nō enim aliud est quod voluit Plato, dū sæpius docuit summū animæ bonum Dei esse similitudinem, vbi percepta eius cognitione, in ipsum tota trāsformatur. Proinde scitissimè quoque ille apud Plutarchū Gryllus ratiocinatur dū homines affirmat, si ab eorum vita semel absit religio, nō modo brutis pecudibus nihil excellere, sed multis partibus longè esse miseriores, vt qui tot malorum formis obnoxij, tumultuariam & irrequietam vitam perpetuo trahant. Vnum ergo esse Dei cultum, qui superiores ipsos reddat, per quem solum ad immortalitatem aspiratur.

Inf. c. 4.

Sup. c. 2. §. 1.

In Phædone & Theæteto.

Eandem notitiam partim inscitia, partim malitia vel suffocari vel corrumpi. CAPVT IIII.

SICVT autem omnibus inditum esse diuinitus religionis semen experientia testatur: ita vix centesimus quisque reperitur, qui cōceptum in suo corde foueat, nullus autē in quo maturescat: tantū abest

Sup. c. 3. §. 3

vt fructus appareat suo tempore. Porrò siue alij euanescant in suis superstitionibus, siue alij data opera malitiosè à Deo desciscant, omnes tamen degenerant à vera eius notitia. Ita fit vt nulla in mundo recta maneat pietas. Quòd autem errore aliquos in superstitionem labi dixi, non ita accipio quasi sua eos simplicitas à crimine liberet: quia cæcitas qua laborant, semper ferè & superbia vanitate, & contumacia implicita est. Vanitas & quidem superbiæ coniuncta in eo deprehenditur, quòd neq; miseri homines in Deo quærendo supra seipsos, vt par erat conscendunt, sed pro carnalis sui stuporis modo ipsum metiuntur: & neglecta solida inuestigatione ad vanas speculationes curiosè transuolant. Itaque non apprehendunt qualem se offert, sed qualem pro sua temeritate fabricati sunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaquauersum pedem moueant, in exitium præcipites semper ruere necesse est. Quicquid enim posteà in cultum aut obsequium Dei moliantur, impensum illi ferre nequeunt: quia non ipsum, sed cordis sui figmentum potius & somnium, pro ipso colunt. Hanc prauitatem disertè notat Paulus, infatuatos esse dicens, quum sapientes esse appeterent. Prius dixerat euanuisse in suis cogitationibus: sed nequis eos culpa eximeret, subijcit, meritò eos excæcari, quia sobrietate non contenti, sed plus sibi arrogando quàm fas sit, tenebras vltrò accersunt, imò inani ac peruerso fastu seipsos infatuant. Vnde sequitur, non esse excusabilem eorum stultitiam, cuius causa est non vana modó curiositas, sed libido plus sciendi quàm par sit, cum falsa confidentia.

Rom. 1.21. 22.23.

2 Quòd autem Dauid impios & vesanos dicit sentire in cordibus suis, non esse Deum, primò ad eos restringitur qui suffocata naturæ luce, consultò seipsos obstupefaciunt, vt paulò post iterum videbimus. Quemadmodum multos videmus, postquam audacia peccandi & consuetudine obduruerint, furiosè repellere omnem Dei memoriam, quæ tamen illi, sponte à naturę sensu intus suggeritur. Iam quo magis detestabilem eorum furorem reddat, eos inducit præcisè negantes Deum esse, quanuis essentiam illi suam non adimant, sed quia spoliantes eum suo iudicio & prouidentia, otiosum cælo includunt. Nam quum nihil minus Deo conueniat quàm abiectam mundi gubernationem fortunæ permittere, cæcutire ad hominum scelera, vt impunè lasciuiant: quisquis extincto cælestis iudicij metu securè sibi indulget, Deum esse negat. Atque hæc iusta Dei vindicta est, pinguedinem obducere cordibus, vt impij postquam oculos suos clauserunt, videndo non videant. Et Dauid alibi optimus suæ sententiæ est interpres, vbi dicit timorem Dei non esse præ oculis impiorum: item sibi in maleficijs superbè plaudere, quia Deum non aspicere, sibi persuadeant. Quanquam ergo coguntur aliquem Deum agnoscere, eius tamen gloriam exinaniunt, potentiam illi detrahendo, sicut enim (teste Paulo) Deus seipsum abnegare nequit, quia sui perpetuò similis manet: ita isti mortuum & inane idolum fingendo, Deum negare verè dicuntur. Adhęc notandum est, quanuis luctentur cum proprio sensu, & Deum non solum inde excutere, sed in cælo quoque abolere cupiant, nunquam tamen eò vsque inualescere stuporem, quin retrahat Deus ipsos interdum ad suum tribunal. Sed quia nullo metu retinentur quominus violenter contra Deũ ruant: quandiu illos ita rapit cæcus impetus, brutam Dei obliuionem in ipsis regnare certũ est.

Psal. 14.1.

Psal. 30.2. *Psal*, 10.11 2.13.

3 Sic inane illud patrocinium quod superstitioni suæ prætexere multi solent, euertitur. putant enim studium qualecunque religionis, quanlibet præposterum, satis esse: sed non animaduertunt, veram religionem ad Dei nutum, ceu ad perpetuam regulam, debere conformari: Deum verò ipsum semper sui similem manere: non spectrum esse aut phantasma, quod pro vniuscuiusque libidine transformetur. Et sanè videre est quàm mendacibus fucis Deo illudat superstitio, dum gratificari tentat. Nam ea

ferè sola, quæ sibi curæ non esse testatus est, arripiēs quæ præscribit, ac sibi placere docet, aut contemptim habet, aut etiam non dissimulāter reijcit. Sua ergò deliria colunt & adorant quicunque cultus Deo commentitios erigunt: quia nequaquam ita cum Deo nugari auderent, nisi Deum prius nugarum suarum ineptijs consentaneum finxissent. Quare Apostolus vagam illam & erraticam de numine opinionem, Dei esse ignorantiam pronunciat. Quum Deum, inquit, nesciretis, seruiebatis ijs qui natura dii non erant. Et alibi sine Deo fuisse tradit Ephesios quo tempore à recta vnius Dei cognitione aberrabant. Nec multum interest hac saltem in parte, Deum ne vnum, an plures concipias. quia semper à vero Deo discedis, & deficis. quo relicto, nihil tibi restat nisi execrabile idolum. Superest ergo vt cum Lactantio constituamus, Nullam esse legitimam religionem nisi cum veritate coniunctam. *Galat.* 4.8. *Ephes.* 2.11

4 Accedit & secundum peccatum, quòd neque Dei rationem vnquam habent nisi inuiti: nec ad ipsum appropinquant donec renitentes pertrahantur, nec tum quoque voluntario imbuuntur timore, qui ex diuinæ maiestatis reuerentia fluat, sed tantum seruili & coacto, quem illis Dei iudicium extorquet: quod quia effugere nequeunt, exhorrēt, sic tamen vt etiam abominētur. Siquidē conuenienter in impietatē, atq; in hanc solam cōpetit illud Statij, Timorē primùm fecisse in orbe deos. Qui animū à Dei iustitia alienū gerūt, tribunal, quod ad vindicādas eius trāsgresiones stare sciūt, euersum magnopere cupiunt. Quo affectu aduersus Dominū belligerantur, qui sine iudicio esse non potest: sed dum eius potentiā sibi ineuitabilē imminere intelligunt, quia nec amoliri, nec effugere valent, reformidant. Itaq; ne vbiq; videantur eum contemnere cuius maiestas eos vrget, qualicunq; religionis specie defunguntur: interim tamē non desinūt omni vitiorū genere se polluere, & flagitia flagitijs copulare, donec sanctā Domini Legem omni ex parte violarint, & vniuersam eius iustitiā dissiparint: vel certè non ita retinētur simulato illo Dei timore, quin suauiter in peccatis suis acquiescant, & sibi blandiantur, & carnis suæ intemperantiæ indulgere malint, quàm Spiritus sancti fræno eam cohibere. Sed quādo inanis ea est & mendax religionis vmbra, vix etiam digna quæ vmbra nominetur: hinc rursus facilè elicitur quantū ab hac confusa Dei notitia differat, quæ solis fidelium pectoribus instillat pietatē, ex qua demum religio nascitur. Et tamen hoc per flexuosos circuitus cōsequi volunt hypocritæ, vt Deo quem fugiunt, propinqui appareāt. Vbi enim perpetuus obedientiæ tenor in tota vita esse debuerat, in cunctis ferè operibus securè illi rebellantes, pauculis tantùm sacrificijs placare eū student, vbi sanctimonia vitæ & cordis integritate illi seruiendū erat, friuolas nugas cōminiscūtur, & nihili obseruatiūculas quibus eū sibi concilient. Imò maiore licentia in fæcibus suis torpent, quia cōfidunt expiationū ludicris se posse erga illum defungi: deinde vbi in illum defixa esse fiducia debuerat, in se vel creaturis subsidunt, eo posthabito. Tandem se tanta errorum congerie implicant, vt scintillas illas quæ micabant ad cernēdam Dei gloriam suffocet, ac demum extinguat malitiæ caligo. Manet tamen semen illud quod reuelli à radice nullo modo potest, Aliquam esse diuinitatem: sed ipsum adeò corruptum, vt non nisi pessimos ex se fructus producat. Imò inde certius elicitur quod nunc cōtendo, Naturaliter insculptum esse Deitatis sensum humanis cordibus, quia reprobis quoque ipsis eius confessionem extorquet necesitas. Rebus tranquillis facetè illudunt Deo, imò ad extenuandam eius potentiam dicaces sunt ac garruli, desperatio siqua eos vrget, ad eundem quærendum extimulat, dictatque concisas preces, ex quibus pateat non prorsus ignaros fuisse Dei, sed quod citius emergere debuerat, fuisse peruicacia suppressum.

De quo, l. 1. c. 2. s. 26. 27 & sup. c. 2. s. 2.

l. 2. c. 7. s. 10

l. 4. c. 10. s. 15. 16.

Rom. 1.25.

Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere, CAPVT V.

AD HAEC, quia vltimus beatæ vitæ finis in Dei cognitione positus est: ne cui præclusus esset ad fœlicitatem aditus, nõ solùm hominũ
Sup.c.3.f.1. mentibus indidit illud quod diximus religionis semen: sed ita se
Inf. c.6.f.1. patefecit in toto mundi opificio, ac se quotidie palàm offert, vt aperire oculos nequeant quin aspicere eum cogantur. Essentia quidem eius incõprehẽsibilis est, vt sensus omnes humanos procul effugiat eius numẽ: verùm singulis operibus suis certas gloriæ suæ notas insculpsit, & qui-
*Rom.*1.20. dem adeò claras & insignes, vt sublata sit quanlibet rudibus & stupidis
Psa. 104.2 ignorantiæ excusatio. Ideò optimo iure Propheta exclamat, luce quasi vestimento ipsum esse amictum: acsi diceret, cœpisse tunc demum visibili ornatu insignem prodire ex quo in mundi creatione sua insignia protulit, quibus nunc quoties oculos huc vel illuc circunferimus, decorus apparet. Ibidem etiam scitè idem Propheta cælos vt expansi sunt, regio illius tentorio cõparat, cœnacula dicit contignasse in aquis, nubes eius esse vehicula, equitare super alas ventorũ, ventos & fulgetra esse celeres eius nuntios. Et quoniã plenius sursum refulget potẽtiæ & sapientię eius
Inf.c.14. gloria, passim vocatur cælũ eius palatium. Ac primùm, quaquauersum
f.2.20. oculos conijcias, nulla est mũdi particula in qua non scintillæ saltẽ aliquæ gloriæ ipsius emicare cernãtur. Amplissimã verò hanc & pulcherrimã machinam, quàm latè patet, vno intuitu lustrare nequeas quin vi immẽsa fulgoris totus vndique obruaris. Quare elegãtèr author Epistolæ
*Heb.*11.3. ad Hebræos secula nuncupat, inuisibiliũ rerum spectacula: quòd nobis vice speculi sit tã concinna mundi positio, in quo inuisibilẽ alioqui Deũ
*Psal.*19.1. contemplari liceat. Qua ratione Propheta cælestibus creaturis idioma attribuit, nullis nationibus incognitum: quòd euidentior illic extat diuinitatis testificatio quàm vt præterire gentis vllius vel obtusissimæ
*Rom.*1.19. considerationem debeat. Quod clarius enarrans Apostolus, patefactum esse hominibus dicit quod de Deo cognosci operæpretium erat, quia inuisibilia eius, ad æternam vsque eius virtutem & diuinitatem, à creatione mundi intellecta, omnes ad vnum conspiciunt.

Inf c.14. 2 Mirificam eius sapientiam quæ testentur, innumera sunt tum in
f.20.21.22. cælo, tum in terris documenta: non illa modò recõditiora, quibus propius obseruãdis astrologia, medicina, & tota physica scientia destinata est: sed quæ rudissimi cuiusque idiotæ aspectui se ingerunt, vt aperiri oculi nequeant quin eorũ cogãtur esse testes. Equidem qui liberales illas
Lib.2. c.2. artes vel imbiberunt, vel etiam degustarunt, earũ subsidio adiuti, longè
f.14.15. altius prouehuntur ad introspicienda diuinæ sapientiæ arcana: nemo tamen earũ inscitia impeditur quo minus artificij satis superque peruideat in Dei operibus, vnde in opificis admirationẽ prorumpat. Nẽpe ad disquirẽdos astrorum motus, distribuendas sedes, metienda interualla, proprietates notandas, arte ac exactiore industria opus est: quibus perspectis, vt Dei prouidentia explicatius se profert, ita in eius gloriam conspiciendam, animum par est aliquantò sublimiùs assurgere. Sed quũ ne plebij quidem & rudissimi qui solo oculorum adminiculo instructi sunt, ignorare queant diuinæ artis excellentiam, vltro se in ista innumerabili, & tamẽ adeò distincta & disposita cælestis militiæ varietate exerentem: constat neminem esse cui non abundè sapientiam suam Dominus patefaciat. Similiter in humani corporis structura connexionem,
Libris de symmetriam, pulchritudinem, vsum, ea quam Galenus adhibet, solertia
vsu. pensiculare, eximij est acuminis. Sed omnium tamen confessione, præ se fert corpus humanum tam ingeniosam compositionem, vt ob eam
In.c.15.f.3 meritò admirabilis opifex iudicetur.

3 Acproinde quidam ex philosophis olim hominem non immeritò vocarunt μικρόκοσμον, quia rarum sit potentiæ, bonitatis & sapientiæ Dei specimen, satisque miraculorum in se contineat occupandis nostris mentibus, modò ne attendere pigeat. Qua ratione Paulus, vbi admonuit, Deum palpando à cæcis quoque posse deprehendi, mox procul quærendum non esse adiungit, quia scilicet intus singuli cælestem gratiam qua vegetantur, indubiè sentiunt. Si verò vt Deum apprehendamus, extra nos egredi opus non est, quam veniam merebitur eius socordia, qui vt Deum inueniat, in se descendere grauabitur? Eadem etiam ratio est cur Dauid, vbi breuiter celebrauit admirabile Dei nomen & decus quæ vbique refulgent, statim exclamet, Quid est homo cuius memor es? Item, Ex ore infantium & lactantium stabilisti robur. siquidem non tantùm in genere humano clarum operum Dei speculum extare pronũtiat, sed infantibus dum à matrum vberibus pendent, satis disertas esse linguas ad prædicandam eius gloriam, vt minimè opus sit alijs rhetoribus. Vnde etiam eorum ora in aciem producere non dubitat, tanquam validè instructa ad refellendam eorum amentiam, qui Dei nomen pro Diabolica sua superbia extinguere cuperẽt. Vnde & illud emergit quod ex Arato citat Paulus, nos esse Dei progeniem: quia tanta præstantia nos exornans, se Patrem nobis esse testatus est. Sicuti etiam ex communi sensu & quasi dictante experientia profani Poetæ eum vocarunt hominum Patrem. Neque verò se quisquam vltrò & libenter Deo addicet in obsequium, nisi qui gustato paterno eius amore vicissim ad eum amandum & colendum illectus fuerit.

Act. 17. 27. Inf. c. 15. *Psal.* 8. 5. Inf. c. 16. f. 3. *Act.* 17. 28. Inf. c. 14. f. 22. Sup. c. 2. f. 1.

4 Hic autem detegitur fœda hominum ingratitudo, qui dum in se continent officinam innumeris Dei operibus nobilem, & simul tabernã inæstimabili opum copia refertã, quum erumpere deberent in eius laudes, tanto maiore fastu contrà inflantur ac turgent. Quàm miris modis in ipsis operetur Deus, sentiunt, quantam etiam donorum varietatem ex eius liberalitate possideant, vsu ipso docentur. Hæc diuinitatis signa esse, coguntur scire velint nolint: intus tamen supprimunt. Non opus quidem est extra seipsos egredi, modò ne sibi arrogando quod è cælis datum est, defodiant in terra quod eorum mentibus ad Deum clarè videndum prælucet. Imò prodigiosos hodie multos spiritus terra sustinet, qui totum diuinitatis semen in natura humana sparsum conferre nõ dubitant ad obruendum Dei nomen. Quàm detestabilis est, obsecro, hęc vesania, vt homo in corpore suo & anima centies Deum reperiens, hoc ipso excellentiæ prætextu Deum esse neget? Non dicent se fortuitò à brutis animantibus distinctos: tantum obducto naturæ velo, quæ illis rerum omnium est artifex, Deum subducunt. Vident tam exquisitum artificium in singulis suis membris ab ore & oculis vsque ad infimos vnguiculos. Hîc quoque naturam substituunt in locum Dei. Sed in primis tam agiles animæ motus, tam præclaræ facultates, tam raræ dotes diuinitatem præ se ferunt, quæ se non patitur facilè celari: nisi Epicuræi tanquam Cyclopes, ex hac altitudine bellum Deo proteruiùs inferrent. Itáne verò ad regendum quinque pedum vermiculum toti cælestis sapientiæ thesauri concurrunt? vniuersitas mundi hac prærogatiua carebit? Primò statuere aliquid organicum in anima quod singulis partibus respondeat, adeò nihil ad obseruãdam Dei gloriam facit, vt potiùs eam illustret. Respondeat Epicurus, quis atomorum concursus cibum & potũ coquens, partem in excrementa, partem in sanguinem digerat, ac efficiat vt singulis membris tanta sit industria ad præstandum officium, ac si totidem animæ communi consilio corpus vnum regerent?

Inf. f. 10. Inf. c. 13. f. 1. & c. 16. f. 4. Vid. inf. c. 15 l. 2. c. 2. à f. 12. ad 18.

5 Sed mihi nunc cum illa porcorum hara negotium non est: eos magis compello qui præposteris argutijs dediti, frigidum illud Aristo-

Inf.c.15.f.2 telis dictum libenter obliquo flexu traherent tam ad immortalitatem animæ abolendam, quàm ad eripiendum Deo ius suum. Nam quia organicæ sunt animæ facultates, hoc prætextu alligant eam corpori, vt sine eo non subsistat: naturæ verò elogijs, quantum in se est, Dei nomen supprimunt. Atqui longè abest quin potentiæ animæ in functionibus quæ corpori seruiunt, inclusæ sint. Quid hoc ad corpus vt cælum metiaris, numerum stellarum colligas, teneas cuiusque magnitudinem, scias quo spatio inter se distent, qua celeritate vel tarditate conficiant suos cursus, quot gradibus huc vel illuc deflectant? Fateor quidem esse aliquem Astrologiæ vsum: sed tãtum ostendo, in hac tam alta disquisitione rerũ cælestiũ non esse organicã symmetriã, sed suas animæ esse partes à corpore separatas. Exemplum vnum proposui, ex quo reliqua sumere lectoribus promptum erit. Multiplex sanè animæ agilitas, qua cælum & terram perlustrat: præterita futuris coniungit: retinet memoriter quæ pridem audiuit: imò quidlibet sibi figurat: solertia etiam quà res incredibiles excogitat, & quæ tot mirabiliũ artiũ mater est, certa sunt diuinitatis insignia in homine. Quid quòd dormiendo nõ tantũ se circumagit & versat, sed multa vtilia cõcipit, de multis ratiocinatur, futura etiam diuinat? Quid hîc dicendum est, nisi deleri non posse quæ in homine impressa sunt immortalitatis signa? Nunc quæ ratio feret vt sit homo diuinus, & Creatorem non agnoscat? Nos scilicet iudicio quod nobis inditum est discernemus inter iustum & iniustum, nullus autem erit in cælo iudex? Nobis etiam in somno manebit aliquid residuum intelligentiæ, nullus Deus excubias aget in mundo regendo? Tot artium rerũq; vtiliũ inuentores censebimur, vt fraudetur Deus sua laude? quum tamen experientia satis doceat disparibus modis aliunde distribui quod habemus. Quod autem de arcana inspiratione quæ vegetat totum mundum quidam blaterant, non modò dilutum, sed omnino profanum est. Placet illis celebre dictũ Virgilij,

(Margin: l.3.c.25.f.6. — Inf.c.16. f.3.4. l.2 c.2.f.14. Sup.f.4. Inf.c.16.f.4. c.14.f.1.)

Aeneid.6.
Principio cælum ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit: totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum, pecudumque genus vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
Igneus est ollis vigor, & cælestis origo, &c.

Nempe vt mundus qui in spectaculum gloriæ Dei conditus est, suus ipse sit creator. Sic enim idem alibi communem Græcis & Latinis sententiam sequutus,

Georg.4.
Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
Aetherios, dixere Deum. namque ire per omnes
Terrasque, tractusque maris, cælumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quenque sibi tenues nascentem arcessere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viua volare
Syderis in numerum: atque alto succedere cælo.

En quid ad gignendã fouendamq; in cordibus hominũ pietatem valeat ieiuna illa speculatio de vniuersa mente quæ mundũ animat ac vegetat. Quod etiã ex sacrilegis impuri canis Lucretij vocibus melius liquet, quę à principio illo deductæ sunt. Hoc verò est, vt procul facessat verus Deus quem timeamus & colamus, vmbratile numen facere. Fateor quidem piè hoc posse dici, modò à pio animo proficiscatur, Naturam esse Deum: sed quia dura est & impropria loquutio, quũ potiùs Natura sit ordo à Deo præscriptus, in rebus tanti ponderis, & quibus debetur singularis religio, inuoluere cõfusè Deum cum inferiore operum suorum cursu noxium est.

6 Me-

6 Meminerimus ergo, quoties quisque naturam suam considerat, vnum esse Deum, qui sic gubernat omnes naturas, vt velit nos in se respicere, fidem nostram ad se dirigi, coli, & inuocari à nobis: quia nihil magis præposterum quàm frui tam præclaris dotibus quæ in nobis diuinitatem spirant, & authorem negligere qui precario nobis eas largitur. Iam potentia quàm præclaris speciminibus nos in considerationem sui rapit? nisi fortè latere nos potest, cuius sit virtutis, infinitam hanc cæli ac terræ molem suo verbo sustentare: solo nutu, nunc fragore tonitruum cælum concutere, fulminibus quidlibet exurere, fulgetris aërem accendere: nunc varijs tempestatum formis conturbare, eundem ipsum statim vbi libuit, vno momento serenare: mare, quod assiduam terræ vastationem minari sua altitudine videtur, quasi in aëre suspensum, coercere: & nunc horrendum in modum tumultuoso ventorum impetu concitare, nunc sedatis vndis, pacatum reddere. Huc pertinent quæ passim occurrunt potentiæ Dei elogia ex naturæ testimonijs, præsertim verò in libro Iob & apud Iesaiam: quæ nũc cõsultò prętereo, quia commodiorem alibi locum reperient, vbi ex Scripturis de mundi creatione disseram. Tantum nunc attingere volui, exteris & domesticis communem hanc esse viam quærendi Dei, si lineamenta sequantur quæ sursum ac deorsum viuã eius effigiem adumbrant. Iam ipsa potentia nos ad cogitandam eius æternitatem deducit: quia æternam esse, & à seipso principium habere necesse est vnde omnia trahunt originem. Porrò si causa quæritur qua & ad creãda hæc semel omnia induct⁹ sit, & nunc ad conseruanda moueatur, solam illi suam bonitatem cõperiemus pro causa esse. Quinetiam hæc si vna sit, plus satis tamen sufficere debet ad nos in amorem eius alliciendos: quando nulla est creatura, vt Propheta monet, in quam non effusa sit eius misericordia.

Sup.c.2.ſ.1. Inf.c.14.ſ.21. Inf.c.16.ſ.4 5. *Psal.* 145.9

7 In secundo quoq; genere operum eius, quæ scilicet præter ordinarium naturæ cursum eueniunt, nihilo obscuriora se proferunt virtutum eius argumenta. Nam in administranda hominũ societate ita prouidentiam suam temperat, vt quum sit erga omnes innumeris modis benignus ac beneficus: apertis tamẽ ac quotidianis indicijs suam pijs clementiam, improbis ac sceleratis seueritatem declaret. Non enim dubiæ sunt quas de flagitijs sumit vltiones: quemadmodũ nõ obsurè tutorem, ac etiam vindicem se innocentiæ esse demonstrat, dum bonorũ vitã sua benedictione prosperat, necessitati opitulatur, dolores lenit ac solatur, calamitates subleuat, saluti per omnia consulit. Neque verò perpetuam iustitiæ eius regulã obscurare debet, quòd improbos & sontes ad tempus impunitos sæpiuscule exultare sinit, probos autem & immerentes multis rebus aduersis iactari, impiorum etiam malitia & iniquitate premi sustinet. Quin potius longè diuersa cogitatio subire mentem debet: quando in flagitium vnum manifesto iræ indicio animaduertit, omnia ipsum odisse: quando multa inulta prętermittit, aliud fore iudicium quo punienda differuntur. Similiter misericordiæ suæ considerandæ quantã materiam nobis suppeditat, dum sæpiùs miseros peccatores indefessa tamen benignitate prosequitur, donec eorum prauitatem benefaciendo fregerit plusquam paterna indulgentia ad se reuocando?

Inf.c.16.ſ.6. 7. cap.17. Inf.ſ.9.c.10 ſ.1.

8 In hunc finem Propheta commemorans in rebus desperatis repentè & mirabiliter ac præter spem Deum miseris ac ferè perditis succurrere, siue per deserta vagantes à feris protegat, & tandem reducat in viam, siue egentibus ac famelicis victum suppeditet, siue captiuos ex tetris foueis & ferreis custodijs emittat, siue naufragos in portũ adducat incolumes, siue à morbis sanet semimortuos, siue æstu & siccitate exurat terras, siue occulta irrigatione gratiæ fœcũdet, siue attolat contẽptissimos è vulgo, siue proceres deijciat ex alto dignitatis gradu:

Psal. 107. Inf.c.16.ſ.7.

propositis eiusmodi exemplis colligit, qui censentur esse fortuiti casus, totidem esse prouidentiæ cælestis testimonia, præsertim verò paternæ clementiæ: atque hinc pijs dari materiam lætitiæ, impijs verò & reprobis ora obstrui. Sed quia maior pars erroribus suis imbuta, in tam illustri theatro cæcutit, exclamat raræ & singularis esse sapientiæ, prudenter expendere hæc Dei opera quorum aspectu nihil proficiunt qui alioqui videntur esse acutissimi. Et certè quantumuis splendeat Dei gloria, vix centesimus quisque verus est eius spectator. Nihilo magis aut potentia, aut sapientia in tenebris latent, quarum altera præclarè emergit, dum impiorum ferocia omnium opinione insuperabilis momento vno retunditur, arrogantia domatur, diruuntur validissima præsidia, tela & arma comminuuntur, vires infringuntur, machinationes euertuntur, & sua ipsarum mole concidunt: quæ supra cælos se efferebat audacia, in centrum vsque terræ prosternitur: rursum eriguntur humiles è puluere, & inopes è stercore suscitantur: oppressi & afflicti, ab extremis angustijs eruuntur: deplorati, in spem bonam restituuntur: inermes de armatis, pauci de plurimis, imbecilles de validis victoriam referunt. Sapientia verò ipsa manifestè excellit dum optima vnamquanq; rem opportunitate dispensat: quamlibet mundi perspicaciam confundit, deprehẽdit astutos in astutia sua: nihil deniq; non optima ratione attemperat.

Sup. c.4. §.3.4. — *Psa.113.7* — *In.c.14.§.21* — *1.Cor.3.19.*

9 Videmus non longa nec laboriosa demonstratione opus esse ad eruenda quæ illustrandæ afferendæq; diuinæ maiestatis seruiunt testimonia: siquidem ex paucis quæ delibauimus, quocunque incideris, adeò prompta & obuia esse constat, vt oculis designari, ac digitis notari facilè queant. Atque hîc rursus obseruandum est, inuitari nos ad Dei notitiam, non quæ inani speculatione contenta in cerebro tantùm volitet, sed quæ solida futura sit & fructuosa si ritè percipiatur à nobis, radicemque agat in corde. A suis enim virtutibus manifestatur Dominus: quarum vim quia sentimus intra nos, & beneficijs fruimur, viuidius multò hac cognitione nos affici necesse est quàm si Deum imaginaremur cuius nullus ad nos sensus perueniret. Vnde intelligimus hanc esse rectissimam Dei quærendi viam & aptissimum ordinem: non vt audaci curiositate penetrare tentemus ad excutiendam eius essentiam, quæ adoranda potius est, quàm scrupulosius disquirenda: sed vt illum in suis operibus contemplemur, quibus se propinquum nobis familiaremq; reddit, ac quodammodo communicat. Quò respiciebat Apostolus quum diceret non longè quæritandum esse, quippe qui præsentissima sua virtute habitet in vnoquoque nostrûm. Proinde Dauid inenarrabilem eius magnitudinem antè confessus, postquam ad operum commemorationem descendit, eam ipsam se enarraturum profitetur. Quare & nos in eam Dei inuestigationem incumbere decet, quæ sic suspensum admiratione ingenium teneat, vt efficaci sensu penitus simul afficiat. Et quemadmodum docet alicubi Augustinus, quia illum non possumus capere, velut sub eius magnitudine deficientes, ad opera respicere conuenit, vt eius reficiamur bonitate.

Sup. c.2. & inf.c.10.§.2. c.14.§.22. — *Inf. c.13. §.1.21.* — *Act.17.27.* — *Psal.145.* — *August.in Psal.144.*

10 Deinde eiusmodi notitia nõ modò ad Dei cultum excitare nos debet, sed ad spem quoque futuræ vitæ expergefacere, & erigere. Quum enim animaduertamus quæ Dominus tum clementiæ, tum seueritatis suæ specimina edit, inchoata duntaxat & semiplena esse: haud dubiè ad maiora sic ipsum præludere reputemus oportet, quorum manifestatio plenaque exhibitio in aliam vitam differtur, econuerso, pios ab impijs quum videamus afflictionibus grauari, iniurijs concuti, calumnijs opprimi, contumelijs probrisque lacerari: sceleftos contrà florere, prosperari, quietem cum dignitate obtinere, idque impunè: protinus colligendũ est, alteram fore vitam, in qua, & sua iniquitati vindicta, & merces

ces iustitiæ reposita sit. Adhæc, quum obseruemus, Domini ferulis fideles castigari, certò certius constituere licet, multò minus impios eius flagella olim euasuros. Scitum enim est illud Augustini, Si nunc omne peccatum manifesta plecteretur pœna, nihil vltimo iudicio reseruari putaretur. Rursus, si nullum peccatum nunc apertè Deus puniret, nulla esse diuina prouidentia crederetur. Fatendum est igitur, in singulis Dei operibus, præsertim autem in ipsorum vniuersitate, non secus atque in tabulis depictas esse Dei virtutes, quibus in eius agnitionem, & ab ipsa in veram plenamq; fœlicitatem inuitatur atq; illicitur vniuersum hominū genus. Porrò lucidissimæ quum illic appareant: quorsum tamen potissimum spectent, quid valeant, quem in finem à nobis sint reputandæ, tum demum assequimur, dum in nos ipsos descendimus, ac cōsideramus quibus modis suam in nobis vitam, sapientiam, virtutem Dominus exerat: suam iustitiam, bonitatem, clementiam erga nos exerceat. Nam etsi iustè conqueritur Dauid, incredulos desipere, quia in humani generis gubernatione profunda Dei consilia non expendunt: est tamen hoc verissimū quod idem alibi dicit, admirabilem Dei sapientiam hac in parte excedere capillos capitis nostri. Sed quia hoc argumentum posthac suo ordine pleniùs tractandum erit, nunc omitto.

Lib. 1. de Ciuitat. Dei cap. 8.

Psal. 92. 7. *Psal. 40. 13* Inf c. 16. c. 17. s. 1. 2.

11 Atqui quantacunq; claritate & se & immortale suum regnum Dominus in operum suorum speculo repræsentet: qui tamen est noster stupor, ad tā perspicuas testificationes semper hebescimus, vt sine profectu effluant. Nam quantum ad mundi fabricam & pulcherrimam positionem attinet, quotusquisq; est nostrûm, qui dum oculos vel in cælum attollit, vel per regiones terræ varias circumfert, mentem ad Creatoris memoriam referat, ac non magis, præterito authore, in operum aspectu desideat? Quantum verò attinet ad ea quæ præter naturalis decursus ordinem quotidie eueniunt, quotusquisque non magis reputat, cęca potius fortunæ temeritate rotari & volutari homines quàm Dei prouidentia gubernari? Quòd si quando istarum rerum ductu ac directione ad Dei considerationem adigimur (quod omnibus euenire necessarium est) tamen vbi temerè diuinitatis alicuius sensum concepimus, extemplò ad carnis nostræ deliria vel praua commenta delabimur, ac puram Dei veritatem nostra corrumpimus vanitate. In eo quidem dissimiles, quòd quisque sibi priuatim aliquid peculiaris erroris accersit: in hoc tamen simillimi, quòd ad vnum omnes ab vno vero Deo ad prodigiosa nugamenta deficimus. Quo morbo non plebeia modò & obtusa ingenia, sed præclarissima, & singulari alioqui acumine prædita, implicantur. Quàm prolixè suam in hac parte stoliditatem ac insulsitatem prodidit tota philosophorum natio? Nam vt alijs parcamus, qui multò absurdiùs ineptiunt: Plato inter omnes religiosissimus, & maximè sobrius, ipsequoq; in rotundo suo globo euanescit. Et quid alijs non eueniret, quum ita primores, quorum erat reliquis prælucere, hallucinentur & impingant? Similiter, vbi rerum humanarum gubernatio prouidentiam manifestiùs arguit quàm vt abnegari queat, nihilo tamen inde plus proficitur, quā si temeraria fortunæ voluntate crederētur omnia sursum deorsum versari: tanta est nostra in vanitatem & errorem propensio. De excellentissimis semper loquor, nō vulgaribus illis, quorum in profanāda Dei veritate processit in immēsum insania.

Sup. s. 4.

Sup. s. 6.

Inf. c. 10. s. 3 c. 11. s. 1.

12 Hinc immensa illa errorum colluuies, qua totus orbis refertus ac coopertus fuit, suum enim cuique ingenium instar labyrinthi est, vt mirum non sit singulas Gentes in varia commenta diductas esse. neque id modò, sed singulis *propè hominibus proprios fuisse deos. nam vt ad inscitiam & tenebras accedit temeritas & lasciuia, vix vnus vnquam repertus est qui non sibi idolum vel spectrum Dei loco fabricaret. Certè nō

Ge. 31. 19 2. Reg. 17. 29. & 18. 34. & Ier. 2. 28. & 11. 13. In c. 11. s. 8. c. 12. s. 3. l. 3. c. 20. s. 2

ſecus atque ex vaſta amplâq; ſcaturigine aquæ ebulliunt, immenſa deorum turba ab hominum mente profluxit, dum quiſque nimis licentioſè vagando, perperam hoc vel illud de ipſo Deo comminiſcitur. Neque tamen hic ſuperſtitionum quibus implicitus fuit mundus, catalogum texere neceſſe eſt: quia nec vllus eſſet finis: & vt verbum nullũ fiat ſatis ex tot corruptelis apparet quàm horribilis ſit humanæ mentis cæcitas. Ru-
Inf.c.10.ſ.3 de & indoctum vulgus omitto. Sed inter Philoſophos qui ratione & doctrina penetrare in cælũ conati ſunt, quàm pudenda eſt varietas? vt quiſque altiore ingenio præditus fuit, arteque & ſcientia limatus, ita ſpecioſos colores ſuæ ſententiæ inducere viſus eſt: quos tamen omnes ſi propius inſpicias, euanidos eſſe fucos reperies. Argutè ſibi viſi ſunt dicere Stoici, poſſe elici ex cunctis naturæ partibus varia Dei nomina, neque tamen propterea lacerari vnum Deum. Quaſi verò non iam plus ſatis ad vanitatem procliues ſimus, niſi multiplex deorum copia nobis obiecta, longiùs & violentiùs nos in errorem abſtraheret. Myſtica etiam Aegyptiorum theologia oſtendit, ſedulò in hoc omnes incubuiſſe ne abſque ratione deſipere viderentur. Ac primo fortè intuitu aliquid tanquam probabile ſimplices & incautos deciperet: ſed nihil vnquam excogitauit vllus mortalium, quo non turpiter corrupta fuerit religio. Atque hæc tam confuſa varietas Epicureis, & craſſis alijs pietatis contemptoribus audaciam addidit vt omnem Dei ſenſum abijcerent. Nam quum prudentiſſimos quoſque certare viderent contrarijs opinionibus, ex eorũ diſſidijs, & friuola etiam, vel abſurda cuiuſq; doctrina colligere nõ
Sup.c.4.ſ.2 dubitarunt, fruſtra & ſtultè tormenta ſibi accerſere homines vbi Deum
Inf.c.7.ſ.4. qui nullus eſt, inueſtigant. idque ſe impunè facere duxerunt, quia præſtaret breui compendio prorſus Deum negare, quàm fingere incertos deos, & deinde lites mouere quæ nullum haberent exitum. Ac nimis quidem inſcitè ratiocinantur illi, vel potius tegendæ ſuæ impietati nebulam inducunt ex hominum inſcitia, ex qua Deo quidquam decedere
l.2.c.2.ſ.12. minimè æquum eſt. Sed quum fateantur omnes nullam eſſe rem de qua tantopere docti ſimul & indocti diſſentiant, hinc colligitur, pluſquam hebetes ac cæcas in cæleſtibus myſterijs eſſe hominum mentes quæ in Dei inueſtigatione ſic errant. Laudatur ab alijs Simonidis reſponſum, qui rogatus ab Hierone tyranno quid eſſet Deus, diem ſibi ad cogitandum dari petijt. Quum idem quæreret poſtridie tyrannus biduum poſtulauit: ac ſæpius duplicato numero dierum, tandem reſpondit, Quanto diutius conſidero, tantò res mihi videtur obſcurior: Prudenter ſanè ille ſententiam de re ſibi obſcura ſuſpenderit: hinc tamen apparet, ſi naturaliter tantùm edocti ſint homines, nihil certum, vel ſolidum, vel diſtinctum tenere: ſed confuſis tantùm principijs eſſe affixos, vt Deum incognitum adorent.

13 Iam tenendum quoque eſt quicunque puram religonem adulterant (vt omnibus accidere neceſſe eſt opinioni ſuæ deditis) diſceſſionem facere ab vno Deo. Aliud quidem ſibi in animo eſſe iactabunt: ſed
Inf.c.12.ſ.1. quid intendant, vel quid ſibi perſuadeant, non multum ad rem facit: quando Spiritus ſanctus pronuntiat omnes eſſe apoſtatas, qui pro men-
*Eph.*2.12. tis ſuæ caligine dæmonia ſupponunt in Dei locum Hac ratione Paulus
Rom. 1.21. ſine Deo fuiſſe pronuntiat Epheſios donec ex Euãgelio didiciſſent quid
*Habac.*2. eſſet verum Deum colere. Neque hoc ad gentem vnam dũtaxat reſtrin-
18.20. gere oportet, quum generaliter alibi aſſerat euanuiſſe cunctos mortales in ſuis cogitationibus, poſtquam in mundi fabrica illis patefacta erat Creatoris maieſtas. Ideoque Scriptura vt vero & vnico Deo locum faciat, quidquid diuinitatis olim celebratum fuit inter Gentes, falſitatis & mendacij damnat: nec vllum numen relinquit niſi in monte Sion vbi peculiaris vigebat Dei cognitio. Certè inter Gentiles Chriſti ætate

proximè

proximè ad veram pietatem accedere visi sunt Samaritæ: audiuimus tamen ex ore Christi eos nesciſſe quid colerent. vnde sequitur, vano errore fuiſſe delusos. Denique etiam si non omnes laborauerint craſſis vitijs, aut in apertas idololatrias prolapsi sint: nulla tamē pura & probata fuit religio quæ tantùm in communi sensu fundata esset. Quanuis enim pauci quidam non insanierint cum vulgo, manet tamen fixa Pauli doctrina, Non apprehendi sapientiam Dei à principibus mundi huius. Quod si excellentiſſimi quique in tenebris errarunt, quid de fæcibus ipsis dicendum erit? Quare nihil mirum si cultus omnes hominum arbitrio excogitatos tanquam degeneres repudiet Spiritus sanctus: quia in cælestibus mysterijs opinio humanitus concepta, etsi non semper magnam errorum congeriem pariat, erroris tamen est mater. Atque vt nihil deterius accedat, hoc tamen vitium non leue est, fortuitò adorare Deum incognitū: cuius tamen rei fiūt Christi ore quicunq; ex Lege edocti non sunt quē Deum colere oporteat. Et certè non longius progreſſi sunt qui optimi fuerunt legislatores, quàm vt in publico consensu fundata esset religio. Quinetiam apud Xenophontem laudat Socrates Apollinis responsum, quo præcepit vt quisque ritu patrio & pro vrbis suæ consuetudine deos coleret. Vnde autem hoc ius mortalibus vt sua authoritate definiant, quod mundum longè superat? vel quis ita maiorum placitis, vel populi scitis acquiescere poterit, vt Deum absque dubitatione recipiat humanitus sibi traditum? Potius iudicio quisque suo stabit, quàm se alieno arbitrio subijciet. Quum ergo nimis infirmum ac fragile sit pietatis vinculum, vel vrbis cōsuetudinem, vel antiquitatis consensum in colendo Deo sequi, restat vt de se testetur è cælo ipse Deus.

Ioan. 4 22. Inf.c. 6.ſ.4. & lib.2.c.6. ſ.1. 1.*Cor.*2.8. *Act.*17.23. *Ioan.* 4.22. li.2.c.8.ſ.5. Inf. c.6 ſ.3. In.c.13.ſ.21 li. 2.c.6.ſ.1.

14 Ergo fruſtra nobis in mundi opificio collucēt tot accensæ lampades ad illustrandam authoris gloriam: quæ sic nos vndique irradiant, vt tamen in rectam viam per se nequaquam poſſint perducere. Et scintillas certè quasdam excitant: sed quæ antè præfocantur, quam pleniorem effundant fulgorem. Quamobrem Apostolus, eo ipso loco, vbi secula, simulachra vocat rerum inuisibilium: subiungit, per fidem intelligi eſſe verbo Dei aptata: ita significans, inuisibilem diuinitatem repræsentari quidem talibus spectaculis: sed ad illam perspiciendam non eſſe nobis oculos, nisi interiore Dei reuelatione per fidem illuminentur. Neque Paulus, vbi tradit patefieri quod cognoscendum est de Deo ex mundi creatione, talem manifestationem designat quæ hominum perspicacia comprehendatur: quin potius eam ostendit non vltrà procedere nisi vt reddantur inexcusabiles. Idem quoque, tametsi alicubi negat Deum procul vestigandum, vt pote qui intra nos habitet: alio tamen loco docet quorsum valeat eiusmodi propinquitas: In præteritis, inquit, generationibus permisit Dominus Gētes ingredi vijs suis, non tamen seipsum sine testimonio reliquit, benefaciens è cælo, dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda hominum. Vtcunque ergo non destituatur testimonio Dominus dum plurima & varia benignitate homines in sui cognitionem suauiter allicit: vias tamen suas, hoc est exitiales errores, propterea sequi non desinunt.

Inf.c.16.ſ.1. *Heb.* 11. 3. *Rom.*1.19. *Act.*17.27. *Act.*14.16. l.2.c.2.ſ.18.

15 Quanquam autem naturali facultate deficimur quominus ad puram vsque & liquidam Dei cognitionem conscendere liceat: quia tamen hebetudinis vitium intra nos est, præcisa est omnis tergiuersatio. Neque enim ignorantiam sic prætexere licet, quin semper & ignauiæ & ingratitudinis vel conscientia ipsa nos conuincat. Digna scilicet quæ admittatur defensio, si homo ad audiendam veritatem aures sibi defuisse obtendat, ad quam enarrandam suppetunt mutis creaturis plusquam canoræ voces: si oculis se non poſſe videre causetur quod sine oculis creaturæ demonstrant: si mentis imbecillitatem excuset, vbi omnes sine

li.2.c 1.ſ.10 c.2. ſ.12.18. 22.24.

ratione creaturæ erudiunt. Quare omni prorsus excusatione meritò excludimur, quòd vagi & palantes aberramus: quum omnia rectam viam demonstrent. Sed enim, vtcunque hominum vitio imputandum sit, quòd semen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mētibus suis inspersum, mox corrumpunt, ne ad frugem bonam ac sinceram perueniat: verissimum tamen est, nuda ista & simplici testificatione, quæ Dei gloriæ à creaturis magnificè redditur, nequaquam nos sufficienter erudiri. Simul enim ac modicum diuinitatis gustum ex mundi speculatione delibauimus: vero Deo prætermisso, eius loco somnia & spectra cerebri nostri erigimus: ac iustitiæ, sapientiæ, bonitatis, potentiæ laudem ab ipso fonte huc & illuc traducimus. Quotidiana porrò eius facta ita aut obscuramus aut inuertimus prauè æstimando, vt & suam illis gloriam, & authori debitam laudem præripiamus.

Sup. c. 4.

Vt sup. s. 10.
Inf. c. 10 s. 3. & c. 11. s. 1.

Vt ad Deum creatorem quis perueniat, opus esse Scriptura duce & magistra. CAP. VI.

ERGO quanquam hominum ingratitudinem satis superque omni patrocinio spoliat fulgor ille qui in cælo & in terra omnium oculis ingeritur: sicuti Deus vt genus humanum inuoluat eodem reatu, cunctis sine exceptione numen suum delineatum in creaturis proponit: aliud tamen & melius adminiculum accedere necesse est quod nos probè ad ipsum mundi creatorem dirigat. Itaque non frustra verbi sui lumē addidit, quo innotesceret in salutem: atque hac prærogatiua dignatus est quos voluit propius & magis familiariter ad se colligere. Nam quia vaga & instabili agitatione circunferri videbat omnium animos, postquam Iudæos sibi elegit in gregem peculiarem, cancellos illis circundedit ne aliorum more euanescerent. nec frustra eodem remedio nos in pura sui notitia continet: quia mox alioqui diffluerent etiam qui videntur præ alijs firmi stare. nempe sicuti senes, vel lippi, & quicunque oculis caligant, si vel pulcherrimum volumen illis obijcias, quanuis agnoscant esse aliquid scriptum, vix tamen duas voces contexere poterunt: specillis autem interpositis adiuti, distinctè legere incipient: ita Scriptura cōfusam alioqui Dei notitiam in mentibus nostris colligens, discussa caligine liquidò nobis verum Deum ostendit. Hoc igitur singulare donum est, vbi ad erudiendam Ecclesiam non mutis duntaxat magistris Deus vtitur, sed os quoque sacrosanctum reserat: neque tantum promulgat colendum esse aliquem Deum, sed eum se esse simul pronuntiat qui colendus sit: nec electos docet modò in Deum respicere, sed se quoque exhibet in quem respiciant. Hunc ordinem ab initio erga Ecclesiam suam tenuit, vt præter communia illa documenta verbum quoque adhiberet: quæ rectior est & certior ad ipsum dignoscendum nota. Nec dubium est quin Adam, Noë, Abraham, & reliqui patres hoc adminiculo penetrauerint ad familiarem notitiam, quæ illos ab incredulis quodammodo discreuit. Nondum loquor de propria fidei doctrina qua fuerunt illuminati in spem æternæ vitæ. nam vt transirent à morte in vitam, Deum nō modò creatorem agnoscere necesse fuit, sed redemptorem quoque: vt certè vtrunque adepti sunt ex verbo. Ordine enim præcessit illa notitiæ species qua tenere datum fuit quisnā sit Deus ille à quo mundus est conditus, & gubernatur. Deinde adiuncta fuit altera interior, quæ sola mortuas animas viuificat, qua Deus non tantùm mundi conditor, & omnium quæ fiunt vnicus author & arbiter cognoscitur, sed etiam redēptor in Mediatoris persona. Cæterùm quia nondū ad mundi lapsum & naturę corruptionē ventum est,* de remedio etiam tractare supersedeo. Meminerint ergo lectores, me nondum de fœdere illo disserere, quo sibi Deus adoptauit

Sup. c. 5. s. 1.
Inf. c. 14 s. 1.
Simile.
Simile.
Su. c. 5. s. 14.
Sup. c. 2.
l. 2. c. 6. s. 1.
Sup c. 2 s. 1
l. 2 à. cap, 1. ad 6.
*de quo. l. 2 à c. 6. ad finem.
Ibidē. c. 6. s. 2. c. c. 9. 10

adoptauit Abrahæ filios: & de illa doctrinæ parte qua propriè segregati semper fuerunt fideles à profanis gentibus: quia in Christo fundata fuit: sed tantum quomodo ex Scriptura discere conueniat, Deum qui mundi creator est, certis notis ab omni commentitia Deorum turba discerni. Opportunè deinde series ipsa ad Redemptionem nos deducet. Quanquã autem multa ex Nouo testamento testimonia adhibebimus, alia etiam ex Lege & Prophetis, vbi expressa fit Christi mentio: in hunc tamen finem tendent omnia, Deum mundi opificem nobis patefieri in Scriptura, & quid de eo sentiendum sit exponi, ne per ambages incertum aliquod numen quæramus. Inf.c.10.s.1.

2 Siue autem per oracula & visiones patribus innotuit Deus, siue hominum opera & ministerio suggessit quod deinde per manus posteris traderent: indubium tamen est insculptam fuisse eorum cordibus firmam doctrinæ certitudinem, vt persuasi essent, atq; intelligerent à Deo profectum esse quod didicerant. Semper enim Deus indubiam fecit verbo suo fidem, quæ omni opinione superior esset. Tandẽ vt continuo progressu doctrinæ veritas seculis omnibus superstes maneret in mundo, eadem oracula quæ deposuerat apud Patres, quasi publicis tabulis consignata esse voluit. Hoc consilio lex promulgata fuit, cui postea interpretes additi sunt Prophetæ. Etsi enim multiplex fuit Legis vsus, vt melius videbitur suo loco: præsertim verò Mosi & omnibus Prophetis propositum fuit, modum reconciliationis inter Deum & homines docere (vnde etiam Paulus Christum vocat finem Legis) iterum tamen repeto, præter doctrinã fidei & pœnitentiæ propriam, quæ Christum Mediatorem proponit, Scripturam vnicum & verum Deum quatenus mundum creauit & gubernat, certis notis & insignibus ornare, ne misceatur cum falsa Deorum turba. Ergo quamuis hominem seriò oculos intendere conueniat ad consideranda Dei opera, quando in hoc splendidissimo theatro locatus est vt eorum esset spectator: aures tamen præcipuè arrigere conuenit ad verbum, vt melius proficiat. Ac proinde mirum non est, magis ac magis in stupore suo obdurescere qui in tenebris nati sunt: quia paucissimi vt se intra metas contineant, verbo Dei se præbent dociles, sed potius exultant in sua vanitate. Sic autem habendum est, vt nobis affulgeat vera religio, exordium à cœlesti doctrina fieri debere, nec quenquam posse vel minimum gustum rectæ sanæque doctrinæ percipere, nisi qui Scripturæ fuerit discipulus. vnde etiam emergit veræ intelligentiæ principium, vbi reuerenter amplectimur quod de se illic testari Deus voluit. Neque enim perfecta solum, vel numeris suis completa fides, sed omnis recta Dei cognitio ab obedientia nascitur. Et sanè hac in parte singulari prouidentia consuluit mortalibus Deus in omnes ætates.

Num. 12.6. Ier. 23.28. Ioel. 2.28. Heb. 1.1. l.4.c.8.s.7. l.2.c.7. c.8.s.1. l.4.c.8.s.6. l.2.c.7. c.10. Rom. 10.4. Inf.c.10.s.1 Inf.c.13. s.21. Sup.c.2. Inf.c.12.s.1

3 Nam si reputamus quàm lubricus sit humanæ mentis lapsus in Dei obliuionem, quanta in omne genus erroris procliuitas, quanta ad confingendas identidem nouas & fictitias religiones libido: perspicere licebit quàm necessaria fuerit talis cælestis doctrinæ consignatio, ne vel obliuione deperiret, vel errore euanesceret, vel audacia hominum corrumperetur. Quum itaque palàm sit, Deum erga eos omnes quos vnquã erudire cum fructu voluit, subsidium verbi adhibuisse, quòd effigiem suã in pulcherrima mundi forma impressam, parum esse efficacem prouideret: hac recta via contendere expedit, si ad synceram Dei contemplationem seriò aspiramus. Ad verbum, inquam, est veniendum, vbi probè, & ad viuum, nobis à suis operibus describitur Deus, dum opera ipsa non ex iudicij nostri prauitate, sed æternæ veritatis regula æstimantur. Ab eo si deflectimus, vt nuper dixi, quamlibet strenua enitamur celeritate, quia tamen extra viam cursus erit, nunquam ad metam pertingere continget. Sic enim cogitandum est: fulgorem diuini vultus, quem & Apostolus in-

Su.c.5.s.13. Simile. 1.Tim.6.16.

accessum vocat, esse nobis instar inexplicabilis labyrinthi nisi verbi linea in ipsum dirigamur: vt satius sit in hac via claudicare quàm extra eam celerrimè currere. Itaque sæpius Dauid superstitiones è mundo tollendas docens, quò pura vigeat religio, Deum regnantem inducit: regnandi nomine non potestatem significans qua præditus est, & quam in vniuersa naturæ gubernatione exercet: sed doctrinam qua sibi legitimum principatum asserit: quia nunquam euelli queunt ex hominum cordibus errores donec plantata fuerit vera Dei cognitio.

Simile. *Psal.* 93. 96. 97. 99. *& similib⁹*

Psal. 19. 1.

4 Proinde idem Propheta, vbi commemorauit gloriam Dei à cælis enarrari, opera manuum enuntiari à firmamento, ab ordinata dierum noctiumque serie maiestatem eius prædicari, deinde ad verbi mentionem descendit: Lex, inquit, Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Etsi enim alios quoque Legis vsus comprehendit, significat tamẽ in genere, quum frustra Deus omnes populos ad se inuitet cæli terræque intuitu, hanc esse peculiarem filiorum Dei scholam. Eodem spectat Psalmus 29, vbi Propheta concionatus de terribili Dei voce, quæ in tonitru, ventis, imbribus, turbinibus & procellis terram concutit, tremefacit montes, cedros confringit: in fine tandem subijcit, cani eius laudes in Sanctuario, quia ad omnes Dei voces quæ in aëre resonant, surdi sunt increduli. Sicut alium Psalmum, vbi descripsit terribiles fluctus maris, ita claudit, Testimonia tua verificata sunt: decor templi tui, sanctitas in longitudinem dierum. Hinc & illud emanat quod Samaritanæ mulieri dicebat Christus, gentem eius & reliquos omnes populos adorare quod nescirent: solos Iudæos Deo vero cultum exhibere. Nam quum humana mens pro sua imbecillitate peruenire ad Deum nullo modo queat, nisi sacro eius verbo adiuta & sublevata, omnes tunc mortales, exceptis Iudæis, quia Deum sine verbo quærebant, necesse fuit in vanitate atque errore versari.

De quibus l. 2. c. 7. s. 6. 12.

Psal. 93. 5. *Ioan.* 4. 22. Su. c. 5. s. 13.

Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus: vt certa constet eius authoritas: atque impium esse commentum, fidem eius pendere ab Ecclesiæ iudicio. CAP. VII.

VERUM antequam longius progrediar, quædam inserere operæpretium est de Scripturæ authoritate, quę non modò animos pręparent ad eius reuerentiam, sed omnem dubitationem eximant. Porrò vbi sermonem Dei esse qui proponitur, in confesso est, nemo est tã deploratæ audaciæ, nisi fortè & sensu communi, & humanitate quoque ipsa destitutus, qui fidem loquenti derogare ausit. Sed quoniam non quotidiana è cælis redduntur oracula, & Scripturæ solæ extant quibus visum est Domino suam perpetuæ memoriæ veritatem consecrare: non alio iure plenam apud fideles authoritatem obtinent, quàm vbi statuunt è cælo fluxisse, acsi viuæ ipsæ Dei voces illic exaudirentur. Res sanè dignissima quæ & tractetur fusius, & accuratius expendatur. Sed dabunt veniã lectores, si magis respiciam quid ferat operis instituti ratio, quàm quid huius rei amplitudo requirat. Inualuit autem apud plerosque perniciosissimus error, Scripturæ tantùm inesse momenti quantum illi Ecclesiæ suffragijs conceditur: acsi verò æterna inuiolabilisque Dei veritas, hominum arbitrio niteretur. sic enim magno cum ludibrio Spiritus sancti quærunt, Ecquis nobis fidem faciat, hæc à Deo prodijsse? Ecquis salua & intacta ad nostram vsque ætatem peruenisse, certiores reddat? Ecquis persuadeat, librum hunc reuerenter excipiendũ, alterum numero expũgendum: nisi certam istorũ omnium regulam Ecclesia præscriberet? Pendet igitur, inquiunt, ab Ecclesiæ determinatione & quæ Scripturæ reuerentia

Ies. 8. 20. *Luc.* 16. 29. *Ioann.* 5. 39. Inf. c. 8. s. 1. 12.

l. 4. c. 8. s. 13. c. 9. s. præsertim 14. & Inf. c. 8. s. 9.

rentia debeatur, & qui libri in eius catalago censendi sint. Ita sacrilegi homines, dum sub Ecclesiæ prætextu volunt effrænatam tyrannidem inuehere, nihili curant quibus se & alios absurditatibus illaqueent, modò hoc vnum extorqueant apud simplices, Ecclesiam nihil non posse. Atqui si ita est, quid miseris conscientijs fiet, solidam vitæ æternæ securitatem quærentibus, si quæcunque extant de ea promissiones, solo hominum iudicio fultæ, consistant? An accepto tali responso fluctuari & trepidare desinent? Rursum quibus impiorum sannis subijcitur fides nostra, quantam apud omnes in suspicionem vocatur, si credatur, hominum beneficio, non secus ac precariam habere authoritatem?

2 Sed eiusmodi rabulæ, vel vno Apostoli verbo pulchrè refelluntur. Ecclesiam ille testatur, Prophetarum & Apostolorum fundamento sustineri. Si fundamentum est Ecclesiæ Prophetica & Apostolica doctrina: suam huic certitudinem antè constare oportet, quàm illa extare incipiat. Neque est quod cauillentur, etiamsi inde primum exordium ducat Ecclesia, manere tamen dubium quę Prophetis & Apostolis sint adscribẽda, nisi iudicium ipsius intercedat. Nam si Christiana Ecclesia Prophetarũ scriptis, & Apostolorum prædicatione initio fundata fuit, vbicunque reperietur ea doctrina, Ecclesiam certè præcessit eius approbatio: sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitisset. Vanissimum est igitur commentũ, Scripturæ iudicandæ potestatem esse penes Ecclesiam: vt ab huius nutu illius certitudo pendêre intelligatur. Quare dum illam recipit, ac suffragio suo obsignat, non ex dubia aut alioqui controuersa authenticam reddit: sed quia veritatem esse agnoscit Dei sui, pro pietatis officio, nihil cunctando veneratur. Quòd autem rogant, Vnde persuadebimur à Deo fluxisse, nisi ad Ecclesiæ decretum confugiamus? perinde est acsi quis roget. Vnde discemus lucem discernere à tenebris, album à nigro, suaue ab amaro? Non enim obscuriorem veritatis suæ sensum vltro Scriptura pręse fert, quàm coloris sui res albæ ac nigræ: saporis, suaues & amaræ.

Ephe.2.20

Ephes.2.20

l.4.c.2.s.1.

3 Scio equidem vulgò citari Augustini sententiam, vbi se Euangelio crediturum negat, nisi Ecclesiæ ipsum moueret authoritas. Sed quàm perperam & calumniosè citetur in eum sensum, ex contextu facile est deprehendere. Negotium illi erat cum Manichæis, qui absque controuersia credi sibi volebant, quum veritatem se habere pollicerentur, non ostenderent. Quia verò vt Minachæo suo fidem astruerent, obtendebant Euangeliũ, rogat quidnam facturi sint si in hominem incidant qui ne Euangelio quidem credat: quo genere persuasionis eum sint in suam sententiam adducturi. Postea subijcit, Ego verò non crederem Euangelio, &c. significans se, quum alienus esset à fide, non aliter potuisse adduci vt Euágelium amplecteretur pro certa Dei veritate, quam Ecclesiæ authoritate victum. Et quid mirum, si quis nondum Christo cognito, hominum respectum habeat? Non ergo illic docet Augustinus fundatam esse piorum fidem in Ecclesiæ authoritate: nec Euangelij certitudinem inde pendêre intelligit: verum simpliciter nullam fore Euangelij certitudinem infidelibus, vt inde Christo lucrifiant, nisi ecclesiæ consensus eos impellat. Atque id paulò antè non obscurè confirmat, ita loquendo, Quum ego laudauero quod credo, & quod credis irrisero, quid putas nobis esse iudicandum, quídve faciendum, nisi vt eos relinquamus qui nos inuitant certa cognoscere, & postea imperant vt incerta credamus: & eos sequamur qui nos inuitant prius credere quod nondum valemus intueri, vt ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: non iam hominibus, sed ipso Deo intrinsecus mentem nostram firmante atque illuminante? Hæc certè sunt Augustini verba: ex quibus cuiuis colligere promptum est, non hanc sancto viro fuisse mentem, vt fidem quam Scripturis habemus, à nutu arbitrióve Ecclesiæ suspẽderet, sed tantùm vt

Locus est contra epistolam fundamentalẽ, cap.5.

Eiusdem libri cap.4.

Coloss.1.

indicaret, quod nos quoque verum fatemur, eos qui nondum Spiritu Dei ſunt illuminati, Eccleſiæ reuerentia ad docilitatem induci, vt Chriſti fidem ex Euangelio diſcere ſuſtineant: atque ita hoc modo Eccleſiæ authoritatem iſagogem eſſe qua ad fidem Euangelij præparamur. Nam, vt videmus, piorum certitudinem longè alio fundamento vult eſſe ſuffultam. Alioqui non nego quin ſæpe Manichæos Eccleſiæ vniuerſæ conſenſu vrgeat, dum Scripturam, quam illi repudiabant, vult approbare. Vnde illa aduerſus Fauſtum exprobratio: quòd ſe Euangelicæ veritati nō ſubdat, tam fundatæ, tam ſtabilitæ, tanta gloria diffamatæ, & à tempore Apoſtolorum per certas ſucceſsiones commendatæ. Sed nuſquam eò ſpectat vt pendêre doceat quam Scripturis authoritatem deferimus, ab hominum definitione aut decreto: tantùm, quod in cauſa plurimum valebat, vniuerſale Eccleſiæ iudicium profert, in quo aduerſarijs erat ſuperior. Si quis pleniorem huius approbationem deſiderat, libellum eius legat de vtilitate credendi: vbi reperiet, non aliam credendi facilitatem ab ipſo commendari, niſi quæ nobis aditum modo præbeat, ſitque opportunum inquirendi exordium, vt ipſe loquitur: non tamen in opinione acquieſcendum eſſe, ſed certa & ſolida veritate nitendum.

Lib. 32.

Inf. c. 8. ſ. 1.

4 Tenendum quod nuper dixi, non antè ſtabiliri doctrinæ fidem, quàm nobis indubiè perſuaſum ſit, authorem eius eſſe Deum. Itaque ſūma Scripturæ probatio paſſim à Dei loquentis perſona ſumitur. Non iactāt Prophetæ & Apoſtoli vel acumen ſuum, vel quæcunq; fidem loquentibus conciliant, neque inſiſtunt rationibus: ſed ſacrum Dei nomen proferunt, quo ad obſequium cogatur totus mundus. Nunc videndum quomodo non opinione tantùm probabili, ſed liquida veritate pateat, non temerè, nec fallaciter obtendi Dei nomen. Iam ſi cōſcientijs optimè cōſultum volumus, ne inſtabili dubitatione perpetuò circunferantur, aut vacillent, ne etiam hæſitent ad minimos quoſque ſcrupulos, altius quàm ab humanis vel rationibus, vel iudicijs, vel coniecturis petenda eſt hæc perſuaſio, nempè ab arcano teſtimonio Spiritus. Verum quidem eſt, ſi argumentis agere libeat, multa poſſe in medium proferri quæ facilè euincant, ſiquis eſt in cœlo Deus, Legem, & Prophetias, & Euangelium ab eo manaſſe. Imò quanuis docti homines & ſummo iudicio præditi contrà inſurgant, & omnes ingenij vires conferant atque oſtentent in hac diſceptatione: niſi tamen ad perditam impudentiam obduruerint, extorquebitur illis hæc confeſſio, manifeſta ſigna loquentis Dei conſpici in Scriptura, ex quibus pateat cæleſtem eſſe eius doctrinam. ac paulò pòſt videbimus, omnes Scripturę ſacrę libros quibuſque alijs ſcriptis longiſſimè præcellere. Imò ſi puros oculos, & integros ſenſus illuc afferimus, ſtatim occurret Dei maieſtas, quæ ſubacta reclamandi audacia, nos ſibi parere cogat. Præpoſterè tamen faciunt qui diſputādo contendunt ſolidam Scripturę fidē adſtruere. Equidem tametſi nec ſumma dexteritate, nec facundia polleo: ſi tamen mihi certamen eſſet cū vaferrimis quibuſq; Dei contēptoribus, qui in labefactāda Scriptura ſolertes & faceti videri appetunt, nō difficile mihi fore cōfido obſtreperas eorū voces compeſcere. ac ſi vtilis in refellendis eorū cauillis eſſet labor, non magno negotio quas in angulis iactantias muſſitant, diſcuterem. Verùm ſiquis ſacrum Dei verbum aſſerat ab hominū maledictis, non protinus tamen quam requirit pietas certitudinem cordibus infiget. Qua opinione tantùm ſtare videtur religio profanis hominibus, nequid ſtulte aut leuiter credant, ratione probari ſibi cupiūt, ac poſtulent Moſē & Prophetas diuinitus loquutos eſſe. Atqui teſtimoniū Spiritus omni ratione præſtantius eſſe reſpondeo. Nā ſicuti Deus ſolus de ſe idoneus eſt teſtis in ſuo ſermone: ita etiā non antè fidē reperiet ſermo in hominū cordibus quàm interiore ſpiritus teſtimonio obſignetur. Idē ergo ſpiritus qui per os Prophetarū loquutus

Ier. 12. & paſſim alibi

Inf. c. 8.

Ibidem.

Sup. c. 2. ſ. 2. & c. 5. ſ. 12.

Ioan. 5. 34. 36.

l. 3. c. 2. ſ. 33. 34. 35.

quut⁹ est,in corda nostra penetret necesse est,vt persuadeat fideliter ꝓtulisseque quod diuinit⁹ erat mandatū.Atq; hęc cōnexio aptissimè ab Iesaia ponitur in his verbis,Spirit⁹ meus qui in te est,& verba quæ posui in ore tuo & seminis tui,in perpetuum non deficient. Bonos quosdam malè habet quòd dum impunè obmurmurant impij contra Dei verbum, non ad manum suppetat clara probatio.Quasi verò non ideo vocetur Spiritus & sigillum,& arra ad confirmandam piorum fidem, quia donec mentes illuminet, semper inter multas hæsitationes fluctuant. *Iesa.*51. 10

5 Maneat ergo hoc fixum,quos Spirit⁹ sanctus intus docuit,solidè acquiescere in Scriptura, & hanc quidem esse *αὐτόπιστον*, neque demonstrationi & rationibus subijci eam fas esse:quam tamen meretur apud nos certitudinem,Spiritus testimonio cōsequi. Etsi enim reuerentiam sua sibi vltrò maiestate conciliat,tunc tamen demū seriò nos afficit quū per Spiritum obsignata est cordib⁹ nostris.Illius ergo virtute illuminati,iam nō aut nostro, aut aliorum iudicio credimus, à Deo esse Scripturam : sed supra humanum iudicium,certo certiùs constituimus (non secus ac si ipsius Dei numen illic intueremur) hominum ministerio,ab ipsissimo Dei ore ad nos fluxisse. Non argumenta, non verisimilitudines quærimus quibus iudicium nostrum incumbat: sed vt rei extra æstimandi aleam positæ, iudicium ingeniúmque nostrum subijcimus. Non id quidem qualiter solēt interdum rem incognitam arripere,quæ mox perspecta displicet:sed quia inexpugnabilem nos veritatem tenere, probè nobis conscij sumus. Neque qualiter superstitionibus solent miseri homines captiuam, mentem addicere : sed quia non dubiam vim numinis illic sentimus vigere ac spirare, qua ad parendum, scientes quidem ac volentes, viuidius tamen & efficaciùs quàm pro humana aut voluntate, aut scientia trahimur & accendimur. Itaque optimo iure per Iesaiam clamat Deus, Prophetas cum toto populo sibi esse testes quia vaticinijs edocti, indubiè tenebant absque fallacia vel ambiguitate loquutum esse Deum. Talis ergo est persuasio quæ rationes non requirat: talis notitia, cui optima ratio constet, nempe in qua securiùs constantiúsque mens quiescit quàm in vllis rationibus : talis deniq; sensus, qui nisi ex cælesti reuelatione nasci nequeat. Non aliud loquor quàm quod apud se experitur fidelium vnusquisque, nisi quòd longè infra iustam rei explicationem verba subsidunt. Pluribus nunc supersedeo, quoniam hac de re alibi tractandi locus iterum se offeret: tantùm nunc sciamus, veram demum esse fidem quam Spiritus Dei cordibus nostris obsignat. Imò vna hac ratione contentus erit modestus ac docilis lector: promittit Iesaias omnes renouatæ Ecclesiæ filios, Dei fore discipulos. Singulari priuilegio illic Deus solos electos dignatur, quos à toto humano genere discernit. Etenim quodnam veræ doctrinæ initium est nisi prompta alacritas ad audiēdam vocem Dei? Atqui Deus audiri postulat per os Mosis, sicuti scriptum est, Ne dicas in corde tuo, Quis ascendet in cælum, aut quis descendet in abyssum? ecce sermo est in ore tuo. Si hunc intelligentiæ thesaurum filijs suis reconditum esse Deus voluit, nihil mirum vel absurdum si in hominum vulgo cernitur tanta inscitia & stupiditas. Vulgus nomino præcipuos etiam quosque, donec in Ecclesiæ corpus insiti fuerint. Adde quòd Iesaias non extraneis modò, sed Iudæis etiam qui domestici censeri volebant, Propheticam doctrinam incredibilem fore admonens, simul causam addit, Quia non reuelabitur omnibus brachium Dei. Quoties ergo nos conturbat credētium paucitas, ex opposito veniat in mentem, non alios comprehendere Dei mysteria nisi quibus datum est.

[Margin: Ibidem. — *Iesa.*43. 10 — l. 3. c. 2. s. 15. 31. — Ibidem. — *Iesa.* 54. 13 — l. 2 c. 2. s. 20. 21. — *Deu.* 30. 10 — *Iesa.* 53. 1. — *Mat.* 13. 11 — l. 3. c. 2. s. 34 & c. 22. s. 7.]

Probationes, quatenus fert humana ratio, satis firmas suppetere ad stabiliendam Scripturæ fidem. CAP. VIII.

Sup. c. 7. s. 5. HAEC nisi certitudo adsit quolibet humano iudicio & superior & validior, frustra Scripturę authoritas vel argumentis munietur, vel Ecclesiæ consensu stabilietur, vel alijs præsidijs confirmabitur: siquidem nisi hoc iacto fundamento, suspensa semper manet. Sicuti contrà, vbi semel communi sorte exemptam religiosè ac pro dignitate amplexi sumus, quæ ad eius certitudinem animis nostris inferendam & infigẽdam non adeò valebant, tunc aptissima sunt adminicula. Mirum enim quantũ confirmationis ex eo accedat, dum intẽtiore studio reputamus quàm ordinata & disposita illic appareat diuinæ sapientiæ dispensatio, quàm cælestis vbique & nihil terrenum redolens doctrina, quàm pulchra partium omnium inter se consensio, & eiusmodi reliqua quæ ad conciliandã scriptis maiestatem conueniunt. Tum verò solidius adhuc confirmãtur corda nostra dum cogitamus rerum magis dignitate quàm verborũ gratia, in eius admirationem nos rapi. Nam & hoc non sine eximia Dei prouidentia factum est, vt sublimia regni cælestis mysteria sub contemptibili verborum humilitate bona ex parte traderentur: ne si splendidiore eloquentia illustrata forent, cauillarentur impij, solam eius vim hic regnare. Nunc quum inculta illa, & tantùm nõ rudis simplicitas maiorem sui reuerentiã excitet quàm vlla rhetorum facundia, quid iudicare licet nisi potentiorẽ Scripturæ sacræ vim veritatis constare, quàm vt verborum arte indigeat? Non ergo absq; ratione Apostolus Dei virtute, non humana sapientia, fundatam esse fidem Corinthiorum arguit, quòd sua inter eos prædicatio, non persuasorijs humanæ sapientiæ verbis, sed ostẽsione Spiritus & potentiæ commendabilis fuisset, siquidem ab omni dubitatione vindicatur veritas, vbi non alienis suffulta præsidijs, sola ipsa sibi ad se sustinendã sufficit. Hæc autem virtus quàm propria sit Scripturæ, inde liquet, quòd ex humanis scriptis quamlibet artificiosè expolitis, nullum omnino perinde ad nos afficiendos valet. Lege Demosthenem, aut Ciceronẽ, lege Platonem, Aristotelem, aut alios quosvis ex illa cohorte: mirũ in modũ, fateor, te allicient, oblectabunt, mouebunt, rapient: verùm inde si ad sacram istam lectionem te conferas, velis nolis, ita viuidè te afficiet, ita cor tuum penetrabit, ita medullis insidebit, vt præ istius sensus efficacia, vis illa Rhetorum ac Philosophorum propè euanescat: vt promptũ sit perspicere, diuinum quiddam spirare sacras Scripturas, quæ omnes humanæ industriæ dotes ac gratias tanto interuallo superent.

(Margin: 1. Cor. 2. 1. 5 — beside "ptis maiestatem conueniunt"; 1. Cor. 2. 4. — beside "indigeat?")

2 Fateor quidem Prophetis nonnullis elegans & nitidum, imò etiã splendidum esse dicendi genus: vt profanis scriptoribus non cedat eorum facundia. ac talibus exemplis voluit ostendere Spiritus sanctus non sibi defuisse eloquentiam dum rudi & crasso stylo alibi vsus est. Cæterùm siue Dauidem, Iesaiam & similes legas, quibus suauis & iucunda fluit oratio, siue Amos hominem pecuariũ, Ieremiã & Zachariã, quorũ asperior sermo rusticitatẽ sapit, vbiq; cõspicua erit illa quam dixi Spiritus maiestas. Nec me latet, vt Satan in multis est Dei æmul9, quò se fallaci similitudine melius insinuet in animos simpliciũ, ita impios errores quibus miseros homines fallebat, astutè sparsisse inculto sermone & ferè barbaro, & sæpe obsoletis loquẽdi formis vsum esse, vt sub hac larua tegeret suas imposturas sed quàm inanis & putida sit affectatio, vidẽt omnes mediocri sensu præditi. Quantũ verò ad sacrã Scripturam attinet, quanuis multa arrodere conentur proterui homines, constat tamen sententijs refertã esse quæ humanitus concipi non potuerint. Inspiciantur singuli Prophetæ: nemo reperietur qui non longè excesserit humanũ modum, vt palato prorsus carere censendi sint quibus insipida est eorum doctrina.

3 Tractarunt

3 Tractarunt alij hoc argumentū copiosè: quò fit vt pauca tantùm delibare in præsens sufficiat quæ ad summam totius causæ maximè faciunt. Præter ea quæ iam attigi, non parum habet ponderis ipsa Scripturæ antiquitas. Nam vtcunq; Græci scriptores de AEgyptiaca theologia multa fabulentur, nullum tamen cuiusquā religionis monumentum extat quod non sit Mosis seculo longè inferius. Neq; Moses nouū Deum cōminiscitur: sed quod de æterno Deo longa temporū serie à patribus quasi per manus traditum acceperāt Israelitæ, proponit. Quid enim aliud agit, quàm vt ad fœdus ipsos reuocet cum Abrahamo initum? Quòd si rem inauditam attulisset, nullus erat accessus: sed oportuit liberationem à seruitute, in qua detinebantur, rem omnibus notā ac tritam esse: vt audita eius mentio protinus omniū animos erigeret. Quinetiam de quadringentorum annorū numero probabile est fuisse edoctos. Nunc reputandū est, si à tam alto exordio Moses (qui tamen ipse tanto interuallo temporum superat alios omnes scriptores) repetit doctrinæ suæ traditionem, quantum vetustate Scriptura sacra inter alias omnes emineat.

4 Nisi fortè AEgyptijs credere libeat vetustatem suā extendentibus ad sex annorum millia ante creatum mundum. Sed quū profanis etiā quibusq; semper ludibrio fuerit eorū garrulitas, non est cur in eius refutatione laborem. Citat autē Iosephus contra Appionem testimonia memoratu digna ex antiquissimis scriptoribus, vnde colligere licet, gētium omnium consensu doctrinam in Lege proditā ab vltimis seculis fuisse celebrem, quamuis neq; lecta neq; verè cognita fuerit. Iam nequa hæreret apud malignos suspicio, nequa etiā improbis cauillandi esset ansa, vtriq; periculo optimis remedijs Deus occurrit. Dum refert Moses quid trecētis ferè antè annis cælesti afflatu pronuntiasset Iacob de posteris suis, quomodo tribum suā nobilitat? Imò eam notat æterna infamia in persona Leui. Simeon, inquit, & Leui vasa iniquitatis: in consilium eorū non veniat anima mea, nec in arcanū eorum lingua mea. Certè potuit dedec[9] illud silere, nō tantùm vt patri suo parceret, sed ne seipsum cū tota familia aspergeret eiusdē ignominiæ parte. Quomodo suspectus esse poterit qui primum familiæ ex qua oriundus erat, authorē Spiritus sancti oraculo detestabilem fuisse vltrò prædicans, neq; priuatim sibi consulit, neq; recusat subire inuidiā apud gentiles suos, quibus haud dubiè hoc molestū erat? Quum etiam impium Aaronis germani fratris & Mariæ sororis murmur commemorat, dicemúsne ex carnis suæ sensu loqui, an parêre Spiritus sancti imperio? Adhæc quum summa eius esset authoritas, cur saltem ius summi Sacerdotij nō relinquit filijs suis, sed in vltimum locum eos ablegat? Pauca tantùm ex multis delibo. sed in ipsa Lege passim occurrent multa argumenta quæ vendicent plenam fidem, vt absque controuersia Moses quasi Dei Angelus è cælo prodeat.

Inf. c. 14. f. 1.

Ge. 49. 5. 6.

Num. 12. 1.

5 Iam verò tot ac tā insignia quæ refert miracula, totidē sunt Legis ab ipso latæ proditæq; doctrinæ sanctiones. Nā quòd nube abreptus fuit in montē: quòd illic vsq; ad diem quadragesimū humano cōtubernio exemptus fuit: quòd in ipsa Legis promulgatione facies eius tanquā solaribus radijs fulgebat: quòd vndiq; micabāt fulgetra, tonitrua & fragores toto aëre exaudiebātur: tuba etiam nullo humano ore inflata clāgebat: quòd tabernaculi ingressus nube opposita excipiebatur à conspectu populi: quòd horrendo Core, Dathan & Abirō, totiusq; impiæ factionis exitio tam mirificè vindicata fuit eius authoritas: quòd lapis virga percussus flumen protinus eiecit: quòd Man è cælo ad eius precationē depluit: nónne hinc Deus ipsum cælitus commendabat tanquam indubium Prophetā? Si quis obijciat, me sumere pro cōfessis quæ controuersia non careant, huius cauilli facilis est solutio. Nā quum hæc omnia pro cōcione publicauerit Moses, quis fingendi locus fuit apud ipsos rerum gestarum

Exo. 24. 18
Exo. 34. 29
Exo. 19. 16
Exo. 40. 34
Nu. 16. 24.
Nu. 20. 10.
Nu. 11. 9.

oculatos testes? Scilicet prodijsset in medium, ac populum infidelitatis, contumaciæ, ingratitudinis aliorumq; scelerum coarguẽs, suam doctrinam sub ipsorum cõspectu iactasset sancitam fuisse ijs miraculis quæ ipsi nunquam vidissent.

6 Nam & hoc notatu dignum, quoties narrat de miraculis, simul odiosè coniungi quæ totum populum stimulare ad reclamandum poterant si vel minima fuisset occasio. vnde apparet non aliter vt subscriberent fuisse adductos, nisi quia plus satis cõuicti erant sua experientia. Cæterùm quoniam res erat illustrior quàm vt profanis scriptoribus liberum esset negare edita fuisse à Mose miracula, calumniam illis suggessit pater mendacij, ea magicis artibus adscribens. Sed qua coniectura magum fuisse insimulant qui tantopere ab hac superstitione abhorret, vt lapidibus obruere iubeat qui tantùm cõsuluerit magos & ariolos? Certè nemo impostor præstigijs ludit qui non obstupefacere vulgi animos studeat captandæ famæ causa. Quid autem Moses? se & fratrẽ Aaronẽ nihil esse clamans: sed tantùm exequi quæ Deus præscripsit, satis abstergit omnẽ sinistram notam. Iam si res ipsæ considerãtur, quænã incãtatio facere potuit vt Man è cælo quotidie pluens, ad populũ alendum sufficeret: siquis plus iusta mensura repositũ haberet, ex ipsa putredine disceret incredulitatẽ suam diuinitus puniri? Adde quòd multis serijs probationibus sic examinari passus est Deus seruũ suum, vt nunc obstrepẽdo nihil proficiãt improbi. Quoties enim superbè & petulanter nunc surrexit totus populus, nunc quidã inter se conspirando, sanctum Dei seruũ euertere conati sunt, eorum furorem præstigijs eludere quî potuit? Et euentus palàm docet, hoc modo sancitam in omnia secula fuisse eius doctrinam.

Exo.7.11. *Leu.20.6.* *Exo.16.7.*

7 Adhæc quòd tribui Iuda in persona Patriarchæ Iacob assignat principatum, quis neget spiritu Prophetico factum esse: præsertim si rem ipsam, vt euentu comprobata fuit, cogitationi nostræ subijcimus? Finge Mosen primum esse vaticinij authorem: ex quo tamen scriptum hoc memoriæ prodidit, prætereunt anni quadringenti quibus nulla est in tribu Iuda sceptri mentio. Post Saulem inauguratum videtur regia potestas in tribu Beniamin residere. Quum à Samuele vngitur Dauid, quænam eius transferendæ ratio apparet? Quis regem sperasset ex plebeia hominis pecuarij domo exiturum? Et quum illic septem essent fratres, quis minimo natu honorẽ destinasset? Qua deinde ratione ad spem regni peruenit? Quis humana arte vel industria vel prudentia gubernatam fuisse vnctionẽ dicat, ac nõ potius vaticinij cælestis cõplementũ esse? Similiter quæ de Gẽtib⁹ in fœdus Dei cooptãdis, obscurè licet, prædicit, cùm post duo ferè annorũ millia euenerint, an non diuino afflatu ipsum locutũ esse palàm faciũt? Omitto alias prædictiones, quæ diuinã reuelationẽ ita planè spirãt vt sanis hominibus constet Deum esse qui loquitur. Breuiter, vnum canticum illustre speculum est in quo Deus euidenter apparet.

Gen.49.10 *1.Sa.11.15* *1.Sa.16.13* *Deut.32.*

8 In reliquis autẽ Prophetis multò etiamnum clarius id cernitur. Pauca tantùm exempla deligã, quia in omnibus colligendis nimius esset labor. Quum Iesaiæ tempore pacatum, esset regnum Iuda, imò quum in Chaldæis aliquid præsidij sibi repositum putaret, de excidio vrbis populiq; exilio, concionabatur Iesaias. Vt demus nondum satis clarum specimem fuisse diuini instinctus, multò antè prædicere quæ tunc videbantur fabulosa, tandẽ vera apparuerũt: qua tamen simul de redẽptione vaticinia edit, vnde nisi à Deo profecta fuisse dicemus? Cyrũ nominat, per quẽ subigendi erant Chaldæi, & populus in libertatẽ asserendus. Elapsi sunt anni plus centũ ex quo ita vaticinatus est Propheta, priusquam nasceretur Cyrus. nam hic centesimo demum anno aut circiter post illius mortẽ natus est. Nemo diuinare tunc poterat fore aliquem Cyrum, cui cum Babylonijs bellum futurum esset, qui tam potenti monarchia sub manum

Iesa.45.1.

suam

ſuam redacta, finem Iſraelitici populi exilio imponeret. Nuda hæc narratio, ſine vllo verborum ornatu, nónne indubia eſſe Dei oracula, non hominis coniecturas, quæ Ieſaias loquitur, planè demonſtrat? Rurſus quum Ieremias prius aliquanto quàm populus abduceretur, annis ſeptuaginta finiret tempus captiuitatis, reditumq; & libertatem indiceret, nónne à Spiritu Dei gubernari eius linguam oportuit? Cuius impudentiæ erit negare talibus documentis ſancitam fuiſſe Prophetarum authoritatem, adeoq; impletum eſſe quod ipſi iactant ad vindicandam ſermonibus ſuis fidem? Priora ecce venerunt, noua annuntio, antequam oriantur, nota vobis faciam. Omitto quòd Ieremias & Ezechiel, quũ tam procul eſſent diſſiti, tamen eodem tempore prophetantes, in dictis omnibus perinde conſentiebant acſi mutuò alter alteri dictaſſet verba. Quid Daniel? annon vſque ad annum ferè ſexcenteſimum de rebus futuris prophetias ita contexit, acſi hiſtoriam de rebus geſtis & paſſim notis ſcriberet: Hæc ſi probè meditata habeant pij homines, ad compeſcendos impiorum hominum latratus abundè inſtructi erunt. clarior enim eſt iſta demonſtratio quàm vt vllis cauillis ſit obnoxia.

Iere. 25. 11. 12.

Ieſa. 42. 9.

9 Scio quid in angulis obſtrepant quidam nebulones, vt in oppugnãda Dei veritate acumen ingenij ſui oſtentẽt. Quærunt enim, quis nos certiores fecerit à Moſe & Prophetis hæc fuiſſe ſcripta quæ ſub eorum nominibus leguntur. Quinetiam quæſtionẽ mouere audent, fueritne vnquam aliquis Moſes. At ſiquis in dubium reuocet fueritne vnquã vel Plato aliquis, vel Ariſtoteles, vel Cicero, quis non colaphis aut flagellis caſtigandã talem inſaniam dicat? Fuit Lex Moſis cæleſti magis prouidẽtia, quàm hominum ſtudio mirabiliter conſeruata. Et quanquam negligentia Sacerdotum ad breue tempus ſepulta iacuit, ex quo pius rex Ioſias eam inuenit, per continuas ætatum ſucceſſiones inter manus hominũ verſata eſt. Neque verò quaſi rem ignotam aut nouam protulit Ioſias, ſed quæ ſemper vulgata fuerat, & cuius tunc celebris erat memoria. Dicatũ erat templo volumen prototypon: dicatum regis archiuis deſcriptum inde exemplar. tantùm hoc acciderat quòd Sacerdotes Legem ipſam ex ſolenni more publicare deſierant, & populus etiam ipſe vſitatam lectionẽ neglexerat. Quid quòd nullum ferè ſeculum prætertijt quo non confirmata renouataq; fuerit eius ſanctio? an ijs incognitus erat Moſes qui Dauidem tractabant? Verùm, vt de omnibus ſimul loquar, certo certius eſt ipſorum ſcripta non aliter perueniſſe ad poſteros quàm de manu in manum, vt ita loquar, perpetua annorum ſerie à patribus tradita, qui partim loquentes audierant, partim recenti memoria diſcebant ab auditoribus, fuiſſe ita locutos.

Sup. c. 7. ſ. 1. l. 4. c. 7. ſ. 27

2. *Reg.* 22. 8. 13.

1. *Reg.* 8. 9. 2. *Paral.* 5. 10.

Deut. 17. 18. 19.

10 Imò quod ex Machabæorum hiſtoria obijciunt ad eleuandam Scripturæ fidẽ, tale eſt vt nihil ad eam ſtabiliendam excogitari poſsit aptius. Primùm tamẽ quem obtendunt colorẽ diluamus: deinde in eos retorquebimus quam in nos machinã erigunt. Quum Antiochus, inquiunt, libros omnes iuſſerit concremari, vnde prodierunt quæ nunc habemus exemplaria? Ego autẽ viciſsim interrogo in qua officina tam citò fabricari potuerint? Cõſtat enim poſt ſedatam ſæuitiam mox extitiſſe, & à pijs omnibus qui in eorũ doctrina educati familiariter eos nouerant, ſine cõtrouerſia fuiſſe agnitos. Quin etiam quum omnes impij, quaſi facta coniuratione, Iudæis tam proteruè inſultauerint, nemo vnquã illis obijcere auſus eſt falſam librorũ ſuppoſitionẽ. Nam qualiſcunque, eorum opinione, ſit religio Iudaica, Moſen tamen ipſius eſſe authorem fatentur. Quid ergo aliud quàm proteruiã ſuam pluſquam caninam produnt iſti blaterones, dum ſuppoſititios libros eſſe mentiuntur, quorũ ſacra vetuſtas hiſtoriarum omnium conſenſu approbatur? Sed ne refellendis tam putidis calumnijs fruſtra plus operæ impendam, potius hinc reputemus quantam

1. *Mac.* 1. 59.

1. *Mac.* 2. 48.

Dominus conseruandi verbi sui curam habuerit, quando ipsum ex truculentia sæuissimi tyranni, quasi ex præsenti incendio præter spem omnium eripuit: quod pios Sacerdotes aliosque tanta constantia instruxit, vt non dubitauerint thesaurum hunc vitæ suæ dispẽdio, si opus foret, redemptum, ad posteros transmittere: quòd accerrimam tot præsidum ac satellitum conquisitionem frustratus est. Quis insigne ac mirificum Dei opus non agnoscat, quòd sacra illa monumenta quæ prorsus interijsse sibi impij persuaserant, mox quasi postliminio redierunt, & quidem maiore cum dignatione? Sequuta est enim Græca interpretatio quæ per totum orbem ea vulgaret. Neque in eó tantùm apparuit miraculum quòd fœderis sui tabulas Deus à sanguinarijs Antiochi edictis vindicauit, sed quòd inter tã multiplices gẽtis Iudaicæ clades, quibus subinde attrita & vastata, mox propè ad internecionem redacta fuit, saluæ tamen superstitesque manserunt. Lingua Hebræa non ignobilis modò, sed propè incognita iacebat. & certè, nisi religioni consultum voluisset Deus, in totum perijsset. Quantum enim ex quo reuersi sunt ab exilio Iudæi, à linguæ patriæ genuino vsu desciuerint, ex eius seculi Prophetis apparet: quod ideo notatu vtile est, quia ex hac comparatione clarius elicitur Legis & Prophetarum antiquitas. Et per quos salutis doctrinam in lege & Prophetis comprehensam nobis Deus seruauit, vt Christus suo tempore patefieret? Per infestissimos Christi ipsius hostes Iudæos, quos meritò Ecclesiæ Christianæ librarios Augustinus ideo appellat, quia nobis subministrarunt lectionem cuius ipsi vsum non habent.

10 Porrò si ad Nouũ testamentum venitur, quàm solidis fulturis nititur eius veritas? Historiam humili abiectoque sermone tres Euangelistæ recitãt. fastidio est multis superbis ista simplicitas: nempe quoniam ad præcipua doctrinæ capita non attendunt, ex quibus colligere facilè esset eos supra humanum captum de cælestibus mysterijs disserere. Certè quicunque ingenui pudoris gutta præditi erunt, lecto primo capite Lucæ pudefient. Iam Christi conciones, quarum summa à tribus illis Euangelistis perstringitur, omni contemptu eorum scripta facilè eximunt. Iohannes autem è sublimi tonans, quos non cogit in obsequium fidei, eorum peruicaciam quolibet fulmine validius prosternit. Prodeant in medium omnes isti nasuti censores, quibus summa voluptas est Scripturæ reuerẽtiam ex suis & aliorum cordibus excutere. legant Iohannis Euangelium: velint nolint, illic reperient mille sententias quæ saltem eorum socordiã expergefaciant: imò quæ eorum conscientijs ad cohibendos eorum risus horribile inurant cauterium. Eadem Pauli & Petri ratio est, in quorũ scriptis quanuis maior pars cæcutiat, ipsa tamen cælestis maiestas deuinctos sibi omnes & quasi constrictos tenet. Vnum vero hoc eorum doctrinam
Mat.11.9.9 supra mundum satis superque attollit, quod Matthæus ad mensæ suæ quę-
Mar. 1.15. stum antea affixus, Petrus & Iohannes in nauiculis suis versati, omnes
16. crassi idiotæ nihil didicerant in hominum schola quod alijs traderent.
Act.9.12.5 Paulus verò non tantùm ex professo hoste, sed etiam sæuo & sanguinario, conuersus in nouum hominem, subita & insperata mutatione ostendit cæ-
13.15. lesti imperio se compulsum, doctrinam quam oppugnauerat, asserere. Ne-
Act.2.4. gent canes isti Spiritum sanctum super Apostolos delapsum esse, vel saltem historiæ fidem abrogent: res tamen palam clamitat à Spiritu fuisse edoctos, qui antè in ipsa plebe contẽptibiles, repente de cælestibus mysterijs tam magnificè disserere cœperunt.

11 Adde quod aliæ quoque sunt optimæ rationes cur pondere suo non careat Ecclesiæ consensus. Neque enim pro minimo ducendum est, ex quo Scriptura publicata fuit, tot sæculorum voluntates constanter in eius obedientiam consensisse: & vtcunq; miris modis eam vel opprimere, vel euertere, vel inducere prorsus & ex hominum memoria obliterare

Satan

Satan cum toto mundo conatus sit, semper tamen instar palmæ superiorẽ enasisse, & inexpugnabilem perstitisse. Siquidem nemo ferè excellentiore ingenio vel sophista, vel rhetor olim fuit, qui vim suam aduersus ipsam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidiũ vniuersa terræ potentia se armauit, & in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam validè vndequaque impetita restitisset, non nisi humano freta præsidio? Quin magis hoc ipso à Deo esse conuincitur, quòd reluctantibus humanis omnibus studijs, sua tamen virtute vsque emerserit. Adde etiam huc, quòd non vna ciuitas, non gens vna in eam recipiendã & amplexandam cõspirauit: sed quàm longè lateque patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus alioqui nihil inter se commune erat, sancta conspiratione suam authoritatem adepta est. Porrò quum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuersorum animorum, & rebus omnibus alioqui inter se diffidentium, quando eam non nisi cælesti numine conciliatam apparet: non parum tamen grauitatis illi accrescit, dum intuemur in eorum pietatem qui sic conueniunt, non omniũ quidẽ, sed quibus seu luminibus, fulgere Ecclesiam suam Dominus voluit.

13 Iam quanta securitate nos ei doctrinæ nomen dare par est, quã tot sanctorum virorum sanguine sancitam ac testificatam videmus? Illi pro semel suscepta non dubitarunt mortem animosè & intrepidè, atque adeò magna alacritate, oppetere: nos cum tali arrhabone ad nos transmissam, qui non certa & inconcussa persuasione susciperemus? Non ergo est mediocris Scripturæ approbatio, tot testium sanguine fuisse obsignatam: præsertim dum reputamus, eos mortẽ ad reddendum fidei testimonium opetijsse, nõ fanatica intemperie (qualiter interdum erratici spiritus solẽt) sed firmo constantiq;, sobrio tamẽ, Dei zelo. Aliæ sunt nec paucę nec inualidæ rationes, quib[9] sua Scripturæ dignitas ac maiestas nõ modò asseratur pijs pectoribus, sed aduersus calumniatorũ technas egregiè vindicetur: sed quæ non satis per se valeant ad firmam illi fidem cõparandam, donec eius reuerentiam cælestis Pater, suo illic numine patefacto, omni controuersia eximit. Quare tum verè demum ad saluificam Dei cognitionem Scriptura satisfaciet, vbi interiori Spiritus sancti persuasione fundata fuerit eius certitudo. Quæ verò ad eam confirmandam humana extant testimonia, sic inania non erunt, si præcipuum illud & summum, velut secundaria nostræ imbecillitatis adminicula, subsequantur. Sed ineptè faciunt qui probari volunt infidelibus, Scripturam esse verbum Dei: quod, nisi fide cognosci nequit. Meritò itaque Augustinus, qui pietatem & pacem mentis debere præcedere admonet, vt de tantis rebus aliquid homo intelligat.

Heb. 11. 37. & 12. 1.

Sup. s. 1. & c. 7. s. 1. 5.

Ioan. 5. 38. & 6. 45. 65 & 7. 17. Heb. 11. 6. De vtilitate credendi

Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui posthabita Scriptura, ad reuelationem transuolant. CAP. IX.

PORRÒ qui repudiata Scriptura, nescio quam ad Deum penetrandi viam imaginantur, non tam errore teneri quam rabie exagitari putandi sunt. Emerserunt enim nuper vertiginosi quidam, qui Spiritus magisterium fastuosissimè obtendentes, lectionem ipsi omnem respuunt, & eorum irrident simplicitatem, qui emortuam & occidẽtem, vt ipsi vocant, literam adhuc consectantur. Sed velim ab ipsis scire quisnã sit iste spiritus, cuius afflatu eò sublimitatis euehuntur, vt Scripturæ doctrinam ceu puerilem & humilem despicere ausint. Nam si Christi spiritum esse respondent, per quam ridicula est eiusmodi securitas: siquidem Apostolos Christi, aliosque in prima Ecclesia fideles non alio spiritu illuminatos fuisse, vt opinor, concedent. Atqui nullus eorum verbi Dei contemptum inde didicit, sed vnusquisque potiùs maiore reuerentia imbutus fuit, quemadmodum eorum scripta luculentissimè testantur.

Iesa.59.21 Et sanè sic per os Iesaiæ prædictum fuerat. Neque enim vbi dicit, [Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo, non discedent ab ore tuo, neque ab ore seminis tui in perpetuum,] veterem populum externæ doctrinæ astringit acsi elementarius esset: quin potiùs veram hanc & plenam sub Christi regno felicitatem nouæ Ecclesiæ fore docet, vt non minus voce Dei quàm Spiritu regatur. vnde colligimus, nefando sacrilegio niuelli ab istis nebulonibus quæ inuiolabili nexu Propheta coniunxit. Huc adde quòd Paulus in tertium vsque cælum raptus, non destitit tamen proficere in doctrina Legis & Prophetarum: sicuti & Timotheum
1.Ti.4.13. singularis præstantiæ doctorem hortatur vt lectioni attendat. Ac memoratu dignum est elogium illud quo Scripturam ornat, vtilem esse ad do-
2.Ti.3.16. cendum, monendum, arguendum, quò perfecti reddantur serui Dei. Quàm diabolici furoris est caducum vel temporalem Scripturæ vsum fingere, quæ ad vltimam vsque metam filios Dei deducit? Deinde & hoc mihi responderi ab ipsis velim, an alium hauserint spiritum ab eo quem discipulis suis Dominus promittebat. Tametsi extrema insania vexantur, non tamen eos tanta vertigine puto raptari vt id iactare ausint. Qualem autem fore promittendo denuntiabat? nempe qui non à seipso loquere-
Ioh.16.13. tur, sed suggereret eorum animis & instillaret quæ ipse per verbum tradidisset. Non ergo promissi nobis Spiritus officium est, nouas & inauditas reuelationes confingere, aut nouum doctrinæ genus procudere, quo à recepta Euangelij doctrina abducamur: sed illam ipsam, quæ per Euāge-
l.3.c.1.s.1. lium commendatur, doctrinam mentibus nostris obsignare.
& c.2.s.34. 2 Vnde facilè intelligimus, Scripturæ & lectioni & auscultationi esse studiosè incumbendum, siquem à Spiritu Dei vsum ac fructum per-
2.Pe.1.19 cipere libet (sicuti etiam laudat Petrus eorum studium, qui attenti sunt ad Propheticam doctrinam, quæ tamen videri poterat loco cessisse post exortam Euangelij lucem) contra verò, siquis spiritus, præterita verbi Dei spientia, aliam doctrinam nobis ingerit, eum meritò vanitatis ac mē-
2.Cor.11.14. dacij suspectum esse debere. Quid enim? quum se Satan in Angelum lucis transfiguret, quam authoritatem habebit apud nos Spiritus, nisi certissima nota discernatur? Et sanè perspicuè nobis designatus est voce domini: nisi quia sponte in suum exitium errare affectant miseri isti, dum Spiritum à seipsis potius quàm ab ipso quærunt. At verò indignum esse causantur. Spiritum Dei, cui subijcienda sunt omnia, Scripturæ subiacere. Quasi verò sit hoc ignominiosum Spiritui sancto, sibi esse vbique parem & conformem, sibi per omnia constare, nusquam variare. Equidem si ad humanam, vel angelicam, vel alienam quanuis regulam exigeretur, censendus tum esset, in ordinem, adde etiam si placet, in seruitutem redigi. sed dum sibi ipsi comparatur, dum in seipso consideratur, quis ideo dicet irrogari ei iniuriam? Atqui ita ad examen reuocatur, fateor: sed quo suam apud nos maiestatem sanciri voluit. Nobis abundè esse debet, simul atque se nobis insinuat. Verùm ne sub titulo suo Satanæ spiritus obrepat, in sua imagine quam Scripturis impressit, vult à nobis recognosci. Scripturarum author est: varius dissimilisque esse non potest. Qualem igitur se illic semel prodidit, talis perpetuò maneat, oportet. Hoc contumeliosum illi non est: nisi forte honorificum ducamus à seipso desciscere & degenerare.
li.2.c.7.s.2.42. 3 Quòd verò literæ occidenti nos incubare cauillantur, in eo pœ-
2.Cor.3.6, nas luunt contemptæ Scripturæ. Satis enim constat Paulum illic aduersus pseudoapostolos contendere, qui quidem Legem citra Christum cōmendantes, à Noui testamenti beneficio populum auocabant, quo paciscitur Dominus se Legem suam in fidelium viscera insculpturum, & cordibus inscripturum. Emortua est igitur littera, & suos lectores necat lex Domini, vbi & à Christi gratia diuellitur, & intacto corde, auribus tantū insonat.

insonat. Verùm si per Spiritum efficaciter cordibus imprimitur, si Christum exhibet: verbum est vitæ, conuertens animas, sapientiam præstans *Psal.* 19.8.
paruulis, &c. Quinetiam eodem loco prædicationem suam apostolus mi- 2.*Cor.* 3.8.
nisterium Spiritus vocat: nimirum significans, ita suæ quam in Scripturis expressit, veritati inhærere Spiritum sanctum, vt vim tum demum suã proferat atque exerat. vbi sua constat verbo reuerentia ac dignitas. Nec his repugnat quod nuper dictum est, verbum ipsum non valde certum nobis esse nisi Spiritus testimonio confirmetur. Mutuò enim quodam nexu Dominus verbi Spiritusque sui certitudinem inter se copulauit: vt solida verbi religio animis nostris incidat vbi affulget Spiritus qui nos illic Dei faciem contemplari faciat: vt vicissim nullo hallucinationis timore Spiritum amplexemur, vbi illum in sua imagine, hoc est in verbo, recognoscimus. Ita est sane. Non verbum hominibus subitæ ostentationis causa in medium protulit Deus, quod Spiritus sui aduentu extemplò aboleret, sed eundem Spiritum cuius virtute verbum administrauerat, submisit, qui l.4.c.8.s.7.9
suum opus efficaci verbi cõfirmatione absolueret. In hunc modum Chri- l.3.c.2.s.34
stus discipulis duobus sensum aperiebat: non vt abiectis Scripturis, per *Luc.* 24.27.
se saperent: sed vt Scripturas intelligerent. Similiter Paulus dum hortatur Thessalonicenses ne Spiritum extinguant, non sublimiter eos arripit ad inanes sine verbo speculationes: sed continuò subijcit, non spernendas prophetias. Quo proculdubio innuitur, Spiritus lucem præfocari si- 1.*Thes.* 5.
mul atque incontemptum veniunt prophetiæ. Quid ad hæc tumidi isti 19.20.
ἀνθουσιασταὶ, qui hanc vnam reputant eximiam illuminationem, vbi securè omisso ac valere iusso Dei verbo, quicquid stertendo conceperint, non minus confidenter quàm temerè arripiunt? Filios certè Dei longe alia decet sobrietas: qui vt omni veritatis luce, sine Dei Spiritu, orbatos se vident, ita non ignorant, verbum esse organum quo Spiritus sui illuminationem fidelibus Dominus dispensat. Alium enim Spiritum nesciunt quàm qui in Apostolis habitauit & loquutus est: cuius oraculis assiduè ad verbi audientiam reuocantur.

Scripturam, vt omnem superstitionem corrigat, verum Deum exclusiuè opponere dijs omnibus Gentium. CAP. X.

SED enim quoniam Dei notitiam, quæ in mundi machina vniuersisq; Sup.c.6.s.2.
creaturis non obscurè alioqui proponitur, familiariùs tamen etiam- Inf.c.14.s.1
num & clariùs verbo docuimus explicari: iam operæpretium est ex- Sup.c.5.
pendere ecquid se talem Dominus in Scriptura nobis repræsentet, qualem in operibus suis delineari, prius visum est. Longa certè materia, siquis in ea diligentius tractanda immorari velit. At ego velut indicem proposuisse contentus ero, quo monitæ piæ mentes, quid potissimum in Scripturis de Deo inuestigandum sit, norint, & ad certum eius inqui- de quo l.2.
sitionis scopum dirigantur. Nondum attingo peculiare fœdus quo genus c.6.s.2.&
Abrahæ à reliquis Gentibus distinxit. Nam gratuita adoptione recipiens c.7.&.c.9.
in filios qui hostes erant, Redemptor iam tunc apparuit: nos autem ad- & c.10.
huc in ea notitia versamur quæ in mundi creatione subsistit, neque ascendit ad Christum Mediatorem. Etsi autem paulo pòst quosdam ex nouo te-
stamento locos citare operæpretium erit (sicuti etiam inde & potentia Sup.c.6.s.1.
Dei Creatoris, & prouidentia in primæ naturæ conseruatione probatur) lectores tamen monitos volo quid nunc agere mihi propositum sit, ne fines sibi præscriptos transiliant. denique tenere in præsentia sufficiat, quomodo Deus cæli & terræ opifex mundum à se conditum gubernet. Passim verò celebratur & paterna eius bonitas, & voluntas ad beneficẽ-
tiam procliuis: & exempla traduntur seueritatis, quæ iustum scelerum Sup.c.5.s.6.
vltorem esse ostendunt, præsertim vbi tolerantia sua contra obstinatos 9.
nihil proficit.

2 Certis quidem locis dilucidæ magis descriptiones nobis propo-
nuntur, quibus εἰκονικῶς visenda exhibetur germana eius facies. Nam
quum eam describeret Moses, videtur sanè voluisse breuiter comprehen-
dere quicquid de ipso intelligi ab hominibus fas esset. Iehouah, inquit, Ie-
Exo. 34. 6. houah, Deus misericors & clemẽs, patiẽs, & multæ miserationis, ac verax
Psa. 103. 8. qui custodis misericordiã in millia, qui aufers iniquitatem & scelera apud
L.2.c.8.s.15 quẽ innocens non erit innocens, qui reddis iniquitatem patrum filijs ac
Inf.c.13.s.1 nepotibus. Vbi animaduertamus eius æternitatem καὶ αὐτουσίαν, magnifi-
co illo nominẽ bis repetito, prædicari: deinde cõmemorari eius virtutes,
quibus nobis describitur non quis sit apud se, sed qualis erga nos: vt ista
eius agnitio viuo magis sensu, quàm vacua & meteorica speculatione cõ
Sup.c.5.s.5. stet. Virtutes porrò easdem hic enumerari audimus, quas notauimus in
6.7. cælo & terra relucere: clementiam, bonitatem, misericordiam, iustitiam,
iudicium, veritatem Nam virtus & potentia sub titulo Elohim cõtinetur.
Iisdem etiam epithetis illum insigniunt Prophetæ, quum ad plenũ volunt
sanctum eius nomen illustrare. Ne multa congerere cogamur, in præsentia
Psal. 145. nobis Psalmus vnus sufficiat: in quo tam exactè summa omniũ eius vir-
tutum recensetur, vt nihil omissum videri queat. Et nihil tamẽ illic poni-
tur, quod non liceat in creaturis contemplari: adeò talem sentimus, ex-
Iere. 9. 23. perientia magistra, Deum, qualem se verbo declarat. Apud Ieremiam, vbi
pronuntiat qualis agnosci à nobis velit, descriptionem proponit non ita
plenam, sed eodem planè recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc glori-
etur, quòd me nouerit Dominum qui facio misericordiam, iudicium, &
iustitiam in terra. Tria certè hæc apprime nobis cognitu sunt necessaria:
Misericordia, qua sola consistit nostra omnium salus: Iudicium, quod in
flagitiosos quotidie exercetur, & grauius etiam eos manet, in æternũ ex-
itium: Iustitia, qua cõseruantur fideles, & benignissimè fouentur. Quibus
comprehensis, te abundè habere vaticiniũ testatur quo possis in Deo glo-
riari. Neque tamen ita omittuntur aut veritas eius, aut potentia, aut san-
ctitas, aut bonitas. Quomodo enim constaret, quæ hic requiritur iustitiæ,
misericordiæ, iudicij eius scientia, nisi veritate eius inflexibili niteretur?
Et quomodo crederetur terram iudicio & iustitia moderari, nisi intelle-
Deut. 32. 4. cta eius virtute? Vnde autem, nisi ex bonitate, misericordia? Si deniq; viæ
omnes eius sunt misericordia, iudicium, iustitia, in illis quoque & sancti-
tas conspicua est. Porrò non in alium scopum destinatur, quæ in Scriptu-
ris nobis proponitur Dei notitia, quã quæ in creaturis impressa nitet: nẽ-
Sup.c.5.s.8. pe ad Dei timorem primùm, deinde ad fiduciam nos inuitat: quo scilicet
& c.2.& & perfecta vitæ innocentia, & non simulata obedientia colere illum dis-
Inf.c.12.s.1. camus, tum ab eius bonitate toti dependere.

3 Sed hic summam generalis doctrinæ colligere propositum est: ac
primò quidem obseruent lectores, Scripturam vt ad verum Deum nos di-
Inf.c.11.s.1. rigat, disertè excludere ac reijcere deos omnes Gentium, quia seculis
& c.12.s.1. ferè omnibus passim adulterata fuit religio. Verum quidem est, vnius Dei
nomen vbique fuisse notum ac celebre. Nam qui ingentem deorum turbã
colebant, quoties ex genuino naturæ sensu loquuti sunt, acsi vnico Deo
Inf.c.11.s.9. contenti essent, simpliciter vsi sunt Dei nomine. atque hoc prudenter no-
tauit Iustinus martyr, qui in hunc finem librum composuit De monarchia
Dei, vbi ex plurimis testimonijs ostendit vnitatem Dei fuisse omnium
cordibus insculptam. Idem etiam Tertullianus ex communi sermone
probat. Sed quia omnes ad vnum vanitate sua vel tracti vel prolapsi sunt
Su.c.5.s.10 ad falsa commenta; atque ita euanuerunt eorum sensus, quicquid natura-
12.15. liter senserunt de vnico Deo, non vltra valuit nisi vt essent inexcusabiles.
Nam & sapientissimi quique eorum vagum mentis suæ errorem palàm a-
periunt, vbi Deum quempiam sibi adesse cupiũt: & ita votis inuocant in-
certos deos. Adde quod multiplicem Dei naturã imaginando, licet minus
absurdè

absurdè quàm rude vulgus de Ioue, Mercurio, Venere, Minerua & alijs senrirent, non fuerunt ipsi quoque immunes à Satanæ fallacijs. ac iam alibi diximus, quæcunque effugia argutè excogitarunt Philosophi, crimẽ defectionis non diluere quin ab omnibus corrupta fuerit Dei veritas. Hac ratione Habacuc, vbi idola omnia damnauit, Deum in templo suo quærere iubet, ne alium admitterent fideles quàm qui se verbo suo patefecerat.

Ibidem.
Su.c.5.f.13.
*Haba.*2.20

Deo tribuere visibilem formam nefas esse, ac generaliter deficere à vero Deo quicunque idola sibi erigunt, CAP. XI.

VERVM, vt Scriptura rudi crassoque hominum ingenio consulens, populariter loqui solet, vbi verum Deum à falsis discernere vult, idolis præcipuè eum opponit: non quòd probet quæ subtilius & elegantius à Philosophis traduntur, sed quò melius detegat mundi stultitiam, imò amentiam in quærendo Deo, quandiu suis quisque speculationibus adhæret. Exclusiua igitur definitio, quæ passim occurrit, in nihilum redigit quicquid diuinitatis propria opinione sibi fabricant homines: quia Deus ipse solus est de se idoneus testis. Interea quum hic brutus stupor totum orbem occupauerit, vt visibiles Dei figuras appeterent, atque ita ex ligno, lapide, auro, argento, aliáve mortua & corruptibili materia formarent deos, tenendum nobis est hoc principium, impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur. Itaq; Deus in Lege postquam sibi vni asseruit deitatis gloriam, vbi docere vult quem cultum probet, vel repudiet, mox adiungit, Non facies tibi sculptile, neq; similitudinẽ vllam: quibus verbis licentiam nostram coërcet, ne ipsum vlla visibili effigie representare tentemus: ac formas omnes breuiter enumerat, quibus iam olim cœperat eius veritatem in mendacium cõuertere superstitio. Scimus enim Solem adoratum fuisse à Persis, Quotquot etiã astra in cęlo cernebant stultę Gentes, totidẽ sibi finxerũt deos. Iam nullũ propè animal fuit, quod Ægiptijs non esset Dei figura. Gręci verò supra alios sapere visi sunt, quòd sub humana forma Deum colerent. Atqui imagines Deus inter se non comparat, quasi altera magis, altera minus conueniat: sed absque exceptione repudiat simulachra omnia, picturas, aliaque signa quibus eum sibi propinquum fore putarunt superstitiosi.

Su.c.10.f.3.
Su.c.5.f.10.12.15.
Inf.c.13.f.21.
Exod. 20.4
l.2.c.8.f.17.
Maximus Tyrius. Platoni. Serm. 38.

2 Id colligere promptum est ex rationibus quas prohibitioni adiungit. Primum apud Mosen, Memento quod Iehouah loquutus tibi sit in valle Horeb: vocem audisti, corpus non vidisti. obserua ergo teipsum, ne fortè deceptus, facias tibi vllam similitudinem, &c. Videmus vt apertè vocem suam opponat Deus omnibus figuris: vt sciamus à Deo desciscere quicunq; visibiles eius formas appetunt. Ex Prophetis sufficiet vnus Iesaias qui in hac demonstratione plurimus est, vt doceat indecora & absurda fictione fœdari Dei maiestatem, dũ incorporeus materia corporea, inuisibilis visibili simulachro, spiritus re inanimata, immensus exigui ligni, lapidis, vel auri frusto assimilatur. In eũdem quoque modum ratiocinatur Paulus, Genus quum simus Dei, non existimãdum auro, & argento, aut lapidi arte sculpto, aut inuento hominis Diuinum esse simile. Vnde cõstat, quicquid statuarum erigitur vel imaginũ pingitur ad Deum figurãdum, simpliciter ei displicere ceu quædam maiestatis suæ dedecora. Et quid mirum si hæc è cælo Spiritus sanctus oracula detonet, quum ad talẽ confessionem è terra edendã miseros quoq; & cæcos idololatras cogat? Nota est illa Senecæ quærimonia, quæ apud Augustinum legitur: Sacros (inquit) immortales, inuiolabilesque deos in materia vilissima, atq; ignobili dedicant, illisque hominum & ferarum habitus induunt: quidam verò mixto sexu, & diuersis corporibus, ac numina vocant: quæ si accepto spiritu occurrerent, monstra haberentur. vnde rursus palàm apparet,

*Deut.*4.15.
*Iesa.*40.18. & 41.7.29 & 45.9. & 46.5.
*Act.*17.29
*Lib.6.de ciuitate Dei, cap.*10,
l.4.c.9.f.9.

friuolo cauillo elabi imaginum patronos, qui obtendunt Iudæis fuisse vetitas quòd ad superstitionem procliues essent. Quasi verò ad gentem vnam pertineat quòd Deus ex æterna sua essentia, & continuo naturæ ordine adducit. Neque verò Iudæos Paulus alloquebatur, sed Athenienses, quum errorem in Deo figurando refelleret.

3 Exhibuit quidem interdum Deus certis signis numinis sui presentiam, vt diceretur spectari facie ad faciem: sed omnia quæ vnquam edidit signa, aptè quadrabant ad rationem docendi, & simul apertè mo-
Deut.4.11. nebant homines de incomprehensibili eius essentia. Nubes enim & fu-
Exod.33. mus & flamma, quanquam symbola erant cęlestis glorię, quasi iniecto fre-
no cohibebant omnium mentes ne penetrare altius tentarent. Quare ne
13. Moses quidē (cui tamen præ aliis familiarissimè se patefecit) precibus adeptus est vt faciem illam cerneret, quin responsum accepit, nō esse ho-
Mat.3.16. minem tanti fulgoris capacem. Apparuit Spiritus sanctus sub specie columbæ: sed dum protinus euanuit, quis non videt, vnius momenti symbolo admonitos esse fideles Spiritum inuisibilem credendum esse? vt eius virtute & gratia contenti, nullam sibi externam figuram accerserent. Nā quod sub forma hominis Deus interdum apparuit, pręludium fuit futurę in Christo reuelationis. Itaque hoc prætextu minimè licuit Iudæis abuti vt sibi deitatis symbolum erigerent sub humana figura. Propitiatorium
Exod.25. quoque, vnde præsentiam virtutis suæ sub Lege exeruit Deus, sic com-
17.18.21. positum erat vt innueret optimum diuinitatis aspectum hunc esse, dum animi supra se admiratione efferuntur. Cherubim si quidem alis extentis illud operiebant, velum obtegebat: locus ipse procul reconditus satis per se occulebat. Proinde insanire eos minimè obscurū est qui simulachra Dei & Sanctorum exemplo illorum Cherubim defendere conantur. Quid enim obsecro volebant imagunculæ illæ, nisi imagines repræsentandis Dei mysterijs non esse idoneas? quando in hoc formatæ erant, vt alis velantes propitiatorium, nō oculos modo humanos, sed omnes sensus pro-
Iesa.6.2. hiberent à Dei intuitu: atque ita temeritatem corrigerent. Huc accedit quod Prophetæ Seraphim sibi in visione ostensos velata facie nobis pingunt: quo significant tantum esse diuinæ gloriæ fulgorem vt Angeli quoque ipsi à recto intuitu arceantur, & tenues eius scintillæ, quæ in Angelis emicant, ab oculis nostris sint subductæ. Quanquam Cherubim de quibus nunc agitur ad veterem Legis pædagogiam pertinuisse agnoscunt quicunque rectè iudicant. Ita in exemplum eos trahere quod nostræ ætati seruiat, absurdum est. Præterijt enim seculum illud puerile, vt ita loquar, cui eiusmodi rudimenta destinata erant. Ac sanè pudendū est, prophanos scriptores magis dextros esse Legis Dei interpretes quàm Papistas. Iudæis per ludibrium exprobrat Iuuenalis, quòd puras nubes & cęli numen adorent. Peruersè quidem & impiè: verius tamen loquitur, Dei effigiem apud illos extare negans, quàm Papistæ, qui visibilem aliquam Dei effigiem fuisse garriunt. Quòd autem populus ille feruida celeritate subinde ad idola sibi quærenda prorupit, non aliter quàm aquæ ex magna scaturigine violento impetu ebulliunt: hinc potius discamus quanta sit ingenij nostri ad idololatriam propensio, ne vitij communis culpam regerendo in Iudæos sub vanis peccandi illecebris mortiferum somnum dormiamus.

4 Eodem tendit illud, Simulachra Gentium argentum & aurum,
Psal.115. opera manuum hominum: quia & ex materia colligit Propheta, non es-
4.& 135. se Deos quorum effigies aurea est vel argentea: & pro confesso sumit,
15. quidquid proprio sensu concipimus de Deo, insipidum esse figmentum. Aurum potius & argentum nominat, quàm lutum vel lapidem, ne vel splendor vel pretium idolis reuerentiam conciliet. Concludit tamen in genere, nihil minus esse probabile quàm ex mortua qualibet materia cō-

flari

ſtari deos. Interea non minus in altero inſiſtit, nimis veſana temeritate efferri mortales, qui euanidum ſpiritum in ſingula momenta precario trahentes, Dei honorem conferre audent idolis. Fateri cogetur homo ſe * animal eſſe Εφήμερον: & pro Deo tamen haberi volet metallum cui deitatis originem dedit. Vnde enim idolis principium, niſi ex hominum arbitrio? Iuſtiſſima eſt profani illius poetæ ſubſannatio, *l.3.c.9.ſ.2

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,

Quum faber, incertus ſcamnum faceretne, &c. *Horat.1. Ser.Saty.8.*

Maluit eſſe Deum. Scilicet terrenus homuncio qui ſingulis ferè momentis vitam exhalat, ſuo artificio Dei nomen & honorem ad mortuum trũcum transferet. Sed quia Epicureus ille facete ludendo, nullam religionem curauit, omiſſis eius & ſimilium dicterijs, pungat nos, imò transfodiat obiurgatio Prophetæ, Nimium eſſe vecordes qui ex eodem ligno ſe calefaciunt, furnum accendunt coquendo pani, aſſant carnem vel elixant, Deumque fabricant coram quo ſupplices ad precandum ſe proſternunt. Itaque alibi non tantùm ex Lege reos peragit, ſed exprobrat quòd ex fundamentis terræ non didicerint: quando ſcilicet nihil minus conſentaneum quàm velle Deum qui immenſus eſt ac incomprehenſibilis, redigere ad quinque pedum menſuram. Et tamen portentum hoc quod palã naturæ ordini repugnat, conſuetudo oſtendit eſſe hominibus naturale. Tenendũ porrò eſt, hac loquẽdi forma paſſim notari ſuperſtitiones, quòd opera ſint manuum hominum, quæ Dei authoritate carent: vt hoc fixum ſit, deteſtabiles eſſe omnes cultus quos à ſeipſis homines excogitant. Furorẽ exaggerat Propheta in Pſalmo, quòd auxiliũ implorent à reb⁹ mortuis, ſenſuq; carentibus, qui intelligentia ideo præditi ſunt vt ſciant ſola Dei virtute omnia moueri. Sed quia tã populos omnes quàm priuatim vnumquenque rapit naturæ corruptela ad tantam dementiam, dira imprecatione tandem fulminat Spiritus, Similes illis fiant qui faciunt ea, & quicunque illis fidunt. Notandum autem, non minus ſimilitudinem vetari, quàm ſculptile: quo inepta Græcorũ cautio refutatur. Bellè enim defunctos ſe putant ſi Deum non ſculpant, dũ in picturis licentioſius quàm vllæ aliæ gentes laſciuiunt. Atqui Dominus non à ſtatuario modo ſibi erigi effigiem, ſed à quolibet artifice effingi prohibet: quia perperam & cum maieſtatis ſuæ contumelia ſic aſſimilatur.

Ieſa.44.12. *Ieſa.40.21* Inf.c.13. ſ.1.c.14. ſ.1. *Ieſa.2.8. & 31.7. & 57.10.* *Oſeæ.14.4. mich.5.13. Pſal.115. 8.* *Deut.4.15. 16.* *Ieſa.40.25.*

5 Scio quidem illud vulgò eſſe pluſquam tritum, Libros idiotarum eſſe imagines. Dixit hoc Gregorius: at longè aliter pronuntiat Spiritus Dei, in cuius ſchola ſi edoctus fuiſſet hac in parte, nunquam ita loquutus foret. Nam quum Ieremias lignum eſſe doctrinam vanitatis pronuntiat: quum Habacuc docet conflatile eſſe doctorem mendacij: certè hinc generalis colligenda eſt doctrina, futile eſſe, adeoque mendax, quicquid de Deo ex imaginibus homines didicerint. Siquis excipiat, eos à Prophetis reprehendi qui ſimulachris ad impiam ſuperſtitionem abutebantur: fateor id quidem: ſed addo, quod omnibus conſpicuum eſt, in totum damnari ab illis quod Papiſtæ pro certo axiomate ſumunt, imagines eſſe pro libris. Opponunt enim vero Deo ſimulachra, tanquam res contrarias, & quæ nunquam ſimul conuenire poſſint. Hæc inquam, comparatio, in locis illis quos nuper citaui, ſtatuitur, quum vnus ſit verus Deus quem colebant Iudæi, perperam & falsò confingi viſibiles figuras quæ Deum repræſentent: ac miſerè deludi omnes, qui Dei cognitionem inde petunt. Denique niſi ita res haberet, fallacem eſſe & adulterinam quæcunque ex ſimulachris petitur Dei cognitio, non ita generaliter damnarent eã Prophetæ. Saltem hoc habeo: quum vanitatem & mendacium eſſe docem⁹, quòd ſimulachris Deum effingere homines tentant, nihil aliud quàm de verbo ad verbum nos referre quod Prophetæ tradiderunt. *Iere.10.3. Habac.2. 18.*

6 Legantur præterea quæ de hac re Lactantius & Euſebius ſcri-

pſerunt, qui pro certo aſſumere non dubitant, mortales fuiſſe omnes quorum ſimulachra viſuntur. Nec aliter Auguſtinus, qui ſecurè pronuntiat nefas eſſe non modò adorare ſimulachra, ſed Deo collocare. Neque tamen aliud dicit quàm quod multis antè annis in Concilio Elibertino decretum fuerat: cuius hoc eſt triceſimumſextum caput, Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pingatur. Sed inprimis memorabile quod ex Varrone alibi citat idem Auguſtinus, ſuaque ſubſcriptione confirmat. Qui primi deorum ſimulachra induxerunt, eos & metum dempſiſſe, & errorem addidiſſe. Hoc ſi ſolus Varro diceret, parum fortaſſe haberet authoritatis: pudorem tamen nobis meritò incutere deberet, quòd homo Ethnicus, quaſi in tenebris palpãs, ad hanc lucem peruenerit, ideò indignas eſſe Dei maieſtate corporeas imagines, quia metum eius diminuant hominibus, erroremque augeant. Res certè ipſa teſtatur verè hoc non minus quàm prudenter fuiſſe dictũ: ſed Auguſtinus à Varrone mutuatus, tanquam ex ſuo ſenſu profert. Ac primum quidem admonet, primos de Deo errores, quibus homines ſunt impliciti, non cœpiſſe à ſimulachris, ſed noua materia ſuperaddita, creuiſſe Deinde ideò imminui aut etiam tolli Dei timorem interpretatur, quia facilè poſſit eius numen in ſimulachrorum ſtultitia ineptoque & abſurdo figmento contemni. quod ſecundum, vtinam non tam verum eſſe experiremur. Quiſquis ergo ritè doceri cupiet, aliunde quàm ex ſimulachris diſcat quod de Deo ſciendum eſt.

Lib. 4. de ciui. Dei cap. 9. & 31.

* Lege ſup. dictum Statij, c. 4. ſ. 4.

7 Quare ſi quid frontis habent Papiſtæ, ne poſthac effugio iſto vtantur, libros eſſe idiotarum, imagines: quòd tam apertè pluribus Scripturæ teſtimonijs refellitur. Tametſi vt hoc illis cõcedam, ne ſic quidem multum profecerint pro idolis ſuis tuendis. Cuiuſmodi portenta pro Deo obtrudant, notum eſt. Quas verò ſanctis picturas vel ſtatuas dicant, quid ſunt niſi perditiſſimi luxus & obſcœnitatis exemplaria? ad quæ ſi quis formare ſe vellet, fuſtuario dignus ſit. Equidem lupanaria pudiciùs & modeſtiùs cultas meretrices oſtendunt, quàm templa eas quas volunt cenſeri virginum imagines. Martyribus nihilo decentiorem fingunt habitum. Componant ergo ſua idola vel ad modicum ſaltem pudorem, vt paulò verecundius mentiantur alicuius ſanctitatis libros eſſe. Sed tum quoque reſpondebimus, non hanc eſſe in ſacris locis docendi fidelis populi rationem: quem longè alia doctrina quàm iſtis nænijs illic inſtitui vult Deus. In verbi ſui prædicatione & ſacris myſterijs communem illic omnibus doctrinam proponi iuſſit: in quam parum ſedulò intentum ſibi animum eſſe produnt qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quos ergo vocant Papiſtæ idiotas, quorum ruditas ſolis imaginibus doceri ſuſtineat? hos ſcilicet, quos pro ſuis diſcipulis agnoſcit Dominus: quos cæleſtis ſuæ philoſophiæ reuelatione dignatur: quos ſalutaribus regni ſui myſterijs vult erudiri. Fateor quidem, vt res habent, hodie eſſe non paucos qui talibus libris carere nequeant. Sed vnde quæſo, iſthæc ſtupiditas, niſi quòd ea doctrina fraudantur quæ ſola erat ad eos formandos idonea? Neque enim alia de cauſa, qui præerant Eccleſijs, reſignarunt idolis docendi vices, niſi quia ipſi muti erant. Chriſtum vera Euangelij prædicatione depingi, & quodammodo ob oculos noſtros crucifigi teſtatur Paulus. Quorſum igitur attinebat tot paſſim in templis cruces erigi, ligneas, lapideas, argenteas & aureas, ſi probè & fideliter illud inculcaretur, Chriſtum eſſe mortuum, vt in cruce maledictionem noſtram ſuſtineret, peccata noſtra expiaret corporis ſui ſacrificio, ſanguineque ablueret, nos denique reconciliaret Deo Patri? Ex quo vno plus diſcere poterant quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis. nam in aureas & argenteas auari mentes & oculos tenacius fortè defigunt, quàm in vlla Dei verba.

Vt ſup. ſ. 2. & Inf. ſ. 13.

Inf. ſ. 10.

Vt ex l. 4. c. 2. ſ. 2.

Galat. 3. 1.

8 Porrò

8 Porrò de idolorum origine, publico ferè consensu receptum est quod in libro Sapientiæ habetur: primos scilicet extitisse eorum authores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, vt ipsorum memoriam superstitiose colerent. Et sanè fateor peruersum hũc morem fuisse vetustissimum: nec facem fuisse nego qua accensus hominum ad idololatriam furor magis exarsit: non tamen concedo hunc fuisse primum mali fontẽ. Idola enim iam fuisse prius in vsu quàm ista in consecrandis mortuorum imaginibus ambitio inualuisset, (cuius apud profanos scriptores crebra fit mentio) constat ex Mose. Quum Rachelem narrat furatam esse patris sui idola, non secus ac de communi vitio loquitur. Vnde colligere licet, hominis ingeniũ perpetuam, vt ita loquar, esse idolorum fabricam. A diluuio quædam erat mundi palingenesia: atqui non multi anni fluunt quin sibi homines pro libidine deos fingant. Ac credibile est, superstite adhuc sancto Patriarcha idololatriæ deditos fuisse nepotes, vt oculis suis non sine acerbissimo dolore cerneret idolis fœdari terram, cuius corruptelas nuper Deus tam horribili iudicio purgauerat. Nam Thare & Nachor iam ante natum Abraham falsorum deorum cultores erant, sicuti testatur Iosue. Quum tam citò desciuerit progenies Sem, quid de posteris Cham iudicabimus qui in patre suo pridem fuerant maledicti? Ita est sanè. Mens hominis, vt superbia & temeritate est referta, Deum pro captu suo imaginari audet: vt hebetudine laborat, imò crassissima ignorantia est obruta, pro Deo vanitatem & inane spectrum concipit. Ad hæc mala accedit noua improbitas, quòd homo qualem intus concepit Deum, exprimere opere tentat. Mens igitur idolum gignit: manus parit. Hanc esse idololatriç originem, quòd homines Deũ sibi adesse non credunt nisi carnaliter exhibeat se prçsentem, prodit Israëlitarum exemplum. Nescimus, dicebant, quid isti Mosi cõtigerit: fac nobis deos qui nos præcedant. Deum quidem esse nouerant, cuius experti virtutem erant in tot miraculis: sed propinquum sibi esse non confidebant nisi oculis cernerent corporeum vultus eius symbolum, quod sibi testimonium esset gubernantis Dei. A præeunte ergo imagine volebant cognoscere Deum itineris sibi esse ducem. Id quotidiana experientia docet, inquietam semper esse carnem, donec sibi simile figmentum nacta est in quo se pro Dei imagine inaniter soletur. Omnibus ferè à condito mundo seculis, huic cæcæ cupiditati vt obsequerentur homines, erexerunt signa in quibus Deum sibi præ oculis carnalibus obuersari credebant.

Sap. 14. 15. — *Gen.* 31. 19 — Sup. c. 5. s. 12 — *Iosue.* 24. 2. — l. 2. c. 8. s. 15. — *Exod.* 32. 1. — Sup. c. 4. s. 4.

9 Tale figmentum sequitur protinus adoratio, quum enim Deum se homines in simulachris intueri arbitrarentur, & ipsum quoque illic coluerunt. Tandem toti & animis & oculis illic affixi, magis obrutescere cœperunt: & quasi aliquid diuinitatis inesset, obstupescere & admirari. Iam constat, homines ad simulachrorum cultum non antè prorumpere, quàm crassiore aliqua opinione sint imbuti: non quidem vt deos existiment, sed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginãtur. Itaque siue Deum siue creaturam tibi in simulachro repræsentes, vbi ad venerationem prosterneris, iam superstitione aliqua fascinatus es. Hac ratione, Dominus non statuas modò erigi ad se effigiandum fabrefactas, sed titulos etiam quoslibet & lapides consecrari vetuit qui in adorationem prostarent. Eadem quoque ratione in præcepto Legis altera pars de adoratione subijcitur. Nam simulatque effictа est Deo visibilis forma, huic quoque alligatur illius virtus. Ita stupidi sunt homines, vt Deum affigant vbicunque affingunt. ac proinde fieri non potest quin adorent. Neque interest idolúmne simpliciter colant, an Deum in idolo: hæc semper idololatria est, quum idolo, qualicunque colore, exhibentur diuini honores. Et quia superstitiosè coli non vult Deus, illi eripitur quicquid confertur in idola. Huc animum aduertant qui ad defensionem

Exod. 32. 4 — l. 2. c. 8. s. 17 18.

execrabilis idololatriæ, qua multis antehac seculis vera religio submersa subuersaque fuit, miseros prætextus aucupantur. Non reputantur, inquiunt, pro dijs imagines. Nec tam prorsus incogitantes erant Iudæi vt non meminissent Deum fuisse cuius manu educti essent ex Aegypto antequam fabricaret vitulum. Quin Aaroni dicenti, illos esse deos à quibus liberati essent è terra Aegypti, intrepidè annuebant, non dubia significatione, velle se retinere illum Deum liberatorem, modò præeuntem in vitulo conspicerent. Nec ita stupidi fuisse Ethnici credendi sunt vt non intelligerent Deum alium esse quàm ligna & lapides. Mutabant enim pro arbitrio simulachra, deos semper eosdem animo retinebant: & multa erant vni Deo simulachra, nec pro multitudine complures tamen deos sibi fingebant: præterea noua quotidie consecrabant, nec putabant tamē se nouos facere deos. Legantur excusationes, quas ab idololatris sui seculi fuisse prætextas refert Augustinus, nempè quum arguerentur, respondebant vulgares, se non visibile illud colere, sed numen quod illic inuisibiliter habitabat. Qui verò purgatioris, vt ipse loquitur, religionis erant, nec simulachrum nec dæmonium se colere aiebant, sed per effigiem corpoream intueri eius rei signum quam colere deberent. Quid ergo? Omnes idololatræ siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, non aliter quàm dictum est, fuerunt animati. spirituali intelligentia non contenti, certiorem ac propiorem ex simulachris impressum iri sibi putabāt. Postquam semel placuit præpostera ista Dei assimilatio, nullus finis factus, donec nouis subinde præstigijs delusi, in imaginibus Deum vim suam exerere opinarentur. Nihilominus & Deum æternum Iudæi, vnum verumq; cæli ac terræ Dominum, sub talibus simulachris persuasi erant se colere: & Gentes, suos licet falsos deos, quos tamen in cælo habitare fingerent.

Exod.32.4.

Su.c.5.ſ.12. & c.10.ſ.3.

In Psal. 113.

10 Hoc qui antehac factum, & nostra etiam memoria fieri negant, impudenter mentiuntur. Cur enim coram illis prosternuntur? Cur sese ad illa, precaturi, tanquam ad Dei aures, conuertunt? Siquidem verum est quod ait Augustinus, Neminem orare, vel adorare sic intuentem simulachrum, qui non sic afficiatur vt ab eo exaudiri se putet, vel sibi præstari quod desiderat, speret. Cur inter eiusdem Dei simulachra tantum discrimen, vt altero præterito, aut vulgariter honorato, alterum omni solenni honore prosequantur? Cur in visendis simulachris, quorum similia domi suæ habent, votiuis peregrinationibus se fatigant? Cur pro illis hodie tanquam pro aris & focis, ad cædes vsque & strages digladiantur, vt facilius laturi sint vnicum Deū sibi eripi quàm sua idola? Et tamen nondum crassos vulgi errores (qui penè infiniti sunt, & omnium ferè corda occupant) enumero: tantum indico quod ipsi profitentur, quum se maximè ab idololatria purgare volunt. Non vocamus, inquiunt, nostros deos. Neque illi aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabant: & tamen Prophetæ passim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebant: tantùm ob ea quæ quotidie ab ijs fiunt qui Christiani haberi volunt, nempè quòd Deum in ligno & lapide carnaliter venerabantur.

In Psal. 113.

Ie.2.23.27
Ier.3.6.
Ose.2.5. & 4.11.12.

11 Quanquam non ignoro, nec dissimulandum est, distinctione ipsos elabi magis arguta, cuius paulò pòst iterum plenior fiet mētio. Cultum enim quem simulachris suis impendunt, εἰδωλοδουλείαν esse obtendunt, εἰδωλολατρείαν esse negant. Sic enim loquuntur, dum cultum quem appellant duliæ, sine Dei iniuria statuis & picturis posse communicari docent. Ergo innoxios se arbitrantur si tantummodo serui sint idolorum, non etiam cultores. Quasi verò non aliquantò leuius sit Colere quàm Seruire. Et tamen dum in Græca voce latebras captant, secum ipsi pugnant admodum pueriliter. Nam quum λατρεύειν nihil aliud Græcis significet quàm colere: perinde valet quod dicunt, acsi imagines suas

Inf.c.12 ſ.2.3.

fateantur

fateantur se colore,sed absque cultu. Nec est quòd obijciant,aucupia me in verbis tendere: sed ipsi dum tenebras conantur offundere simplicium oculis,inscitiam suam produnt. Quamlibet tamen sint diserti, nunquam sua eloquentia consequentur vt rem vnam & eandem nobis duas esse probent. In re, inquam, ostendant discrimen, vt habeantur veteribus idololatris dissimiles. Sicuti enim reatum non effugiet adulter aut homicida,si aliud ascititium sceleri suo nomen imposuerit: ita istos subtili nominis commento absolui absurdum est, si causa nihil ab idololatris differunt, quos damnare ipsi etiam coguntur. Atqui tantùm abest vt ab illorum causa suam seiungant, vt potius fons totius mali sit præpostera æmulatio,qua cum illis certarunt,dum symbola quibus Deum sibi figurent,& suo ingenio sibi comminiscuntur,& suis manibus confingunt. Simile.

12 Neque tamen ea superstitione teneor, vt nullas prorsus imagines ferendas censeam. Sed quia sculptura & pictura Dei dona sunt,purum & legitimum vtriusque vsum requiro: ne quæ Dominus in suam gloriam & bonum nostrum nobis contulit, ea non tantùm polluantur præpostero abusu, sed in nostram quoque perniciem conuertantur. Deum effingi visibili specie nefas esse putamus, quia id vetuit ipse, & fieri sine aliqua gloriæ eius deformatione non potest. Ac ne in hac opinione nos solos esse putent, omnes sanos scriptores id semper improbasse reperient qui in eorum monumentis versati fuerint. Si ne figurare quidem Deo corpoream effigiem fas est, multò minus ipsam pro Deo, vel Deum in ipsa colere licebit. Restat igitur vt ea sola pingantur ac sculpantur quorum sint capaces oculi, Dei maiestas, quæ oculorum sensu longè superior est, ne indecoris spectris corrumpatur. In eo genere partim sunt historiæ ac res gestæ, partim imagines ac formæ corporum, sine vlla rerum gestarum notatione. Priores, vsum in docendo vel admonendo aliquem habent: secundæ, quid præter oblectationem afferre possint non video. Et tamen constat tales fuisse omnes propemodum imagines quæ hactenus in templis prostiterunt. Vnde iudicare licet, non iudicio aut delectu, sed stulta & inconsiderata cupiditate illic fuisse excitatas. Omitto quàm perperam & indecenter magna ex parte sint effictæ, quàm licentiosè hic pictores & statuarij lasciuierint, quam rem paulo antè attigi: tantùm dico, etiamsi nihil vitij inesset, nihil tamen habere ad docendum momenti.

Deu.4. 15. Ies.40. 18. Act.17.29.

Sup.s 7.

13 Verùm illo quoque discrimine omisso, an vllas omnino imagines, siue quæ res gestas, siue quæ hominum corpora figurent, habere in templis Christianis expediat, obiter expendamus. Principio,si quid nos mouet veteris Ecclesiæ authoritas, meminerimus quingentis circiter annis, quibus magis adhuc florebat religio, & syncerior doctrina vigebat, Christiana * templa fuisse communiter ab imaginibus vacua. Ergo tunc primùm in ornamentum templorum ascitæ sunt, quum ministerij synceritas nonnihil degenerasset. Non disputabo ecquid rationis habuerint qui primi fuerunt eius rei authores: verùm si ætatem cum ætate cōferas, videbis illos multum declinasse ab eorum integritate qui imaginibus caruerant. Quid? an passuros fuisse putamus sanctos illos patres Ecclesiam tandiu ea re carere, quàm vtilem ac salutarem esse iudicarent? At certè quia videbant in ea aut nihil aut minimum vtilitatis, plurimum autem subesse periculi,repudiarunt magis cōsilio & ratione, quàm ignoratione aut negligentia prætermiserunt. Quod etiam Augustinus claris verbis testatur, Quum his sedibus locantur, inquit, honorabili sublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorum membrorum atque sensuum, quanuis sensu & anima careant,afficiunt infirmos animos,vt viuere ac spirare videantur,&c. Et alibi, Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa figura membro-

*Vt videre est,ex Epist. Epipha. ad Ioan. Episc. Hierosl. l. 4.c. 5.s.18, & c.9.s.9.

Epist.49.

rum, vt animus in corpore viuens magis arbitretur sentire corpus, quod suo simillimum videt, &c. Paulo pòst, Plus valent simulachra ad curuandam infœlicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm ad corrigendam, quòd non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulant. Hæc sanè videtur causa esse cur Iohannes non tantùm à simulachrorum cultu sed ab ipsis quoque simulachris cauere nos voluerit. Et nos horribili insania, quæ ad totius ferè pietatis interitum orbem antehac occupauit, plus nimiò sumus experti, simulatque in templis collocātur imagines, quasi signum idololatriæ erigi: quia sibi temperare non potest hominum stultitia, quin protinus ad superstitiosos cultus delabatur. Quòd si nec tantum periculi immineret, quum tamen expendo in quem vsum destinata sint templa, nescio quomodo indignum mihi videtur eorum sanctitate, vt alias recipiant imagines quàm viuas illas & iconicas, quas verbo suo Dominus cōsecrauit: Baptismum intelligo & Cœnam Domini, cum alijs ceremonijs quibus oculos nostros & studiosius detineri, & viuidius affici conuenit quàm vt alias hominum ingenio fabrefactas requirāt. En incomparabile imaginum bonum, quod nulla pensatione resarciri potest, si Papistis creditur.

In Psal. 113.
1. *Iohan.* 5. 21.
l. 4. c. 4. s. 13
Gal. 3. 1.

14 Iam satis multa, opinor, de hac re dicta forēt, nisi manum, quodammodo mihi inijceret Synodus Nicena, nō illa celeberrima quam coëgit Constantinus Magnus, sed quæ Irenes Imperatricis iussu & auspicijs ante annos octingentos habita est. Decreuit enim non habendas modò in templis esse imagines, sed etiam adorandas. Quicquid enim dixerim, magnum ex aduerso præiudicium afferet Synodi authoritas. Etsi, vt verū fatear, non tam hoc me mouet, quàm vt appareat lectoribus, quorsum euaserit eorum furor qui imaginum magis fuerunt cupidi, quàm Christianos decebat. Sed hoc primum expediamus. Qui hodie simulachrorum vsum tuentur, Nicenæ illius Synodi patrocinium allegant. Extat autem refutatorius liber sub Caroli Magni nomine, quem ex dictione colligere licet eodem fuisse tempore compositum. Illic Episcoporum sententiæ, qui concilio interfuerunt, recitantur, & argumenta quibus pugnarunt. Dixit Iohannes legatus Orientalium, Creauit Deus hominem ad imaginem suam: atque inde collegit, habendas igitur esse imagines. Idem commendari nobis putauit imagines hac sententia, Ostende mihi faciem tuam, quia speciosa est. Alius, vt probaret collocandas esse in altaribus, hoc testimonium citauit, Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio. Alius, vt earum aspectum nobis vtilem monstraret, adduxit versum ex Psalmo, Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Alius similitudinem hanc arripuit, Sicut Patriarchæ vsi sunt Gentium sacrificijs, ita Christianis habendas esse sanctorum imagines pro idolis Gentium. Eódem torserunt illud, Domine, dilexi decorem domus tuæ. Sed in primis ingeniosa est ista interpretatio, Vt audiuimus, ita & vidimus. Deum igitur non solo verbi auditu cognosci, sed etiam imaginum aspectu. Simile Theodori episcopi acumen. Mirabilis, inquit, Deus in sanctis suis: Atqui alibi habetur. Sanctis qui sunt in terra: Ergo ad imagines hoc referri debet. Denique tam putidæ sunt insulsitates, vt eas referre me quoque pigeat.

l. 4. c. 9. s. 9.

15 Vbi de adoratione disputāt, illic adoratio & Pharaonis, & virgæ Ioseph, & tituli quem erexit Iacob, in medium adducitur. Quanquam in hoc postremo non tantùm deprauant Scripturæ sensum, sed arripiunt quod nusquam legitur. Tum illa, Adorate scabellum pedum eius. Item, Adorate in monte sancto eius. Item, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis: firmæ admodum & appositæ illis videntur probationes. Siquis per ludibrium attribuere imaginum patronis ridiculam personam vellet, posséttne maiores & crassiores colligere ineptias? Ac ne

qua

qua amplius reſtaret dubitatio, Theodoſius Mirenſis epiſcopus adorādas eſſe imagines Archidiaconi ſui ſomnijs tam ſerio confirmat, ac ſi oraculum cæleſte in promptu haberet. Eant nunc ſimulachrorum fautores, & Synodi decreto nos vrgeant. Quaſi verò non omnem ſibi fidem abrogent venerandi illi patres, Scripturas vel tam pueriliter tractando, vel tam impiè fœdeq; lacerando.

16 Venio nunc ad impietatum portenta, quæ euomere auſos eſſe mirum eſt: non fuiſſe autem illis reclamatum cum ſumma omnium deteſtatione, bis mirum. Atq; hanc flagitioſam amentiam traduci expedit, vt ſaltem fucus antiquitatis quem Papiſtæ obtendunt, ſimulachrorū cultui detrahatur. Theodoſius Amori epiſcopus anathema crepat aduerſus omnes qui imagines nolunt adorari. Alius omnes Græciæ & Orientis calamitates huic ſceleri imputat, quòd non fuerint adoratæ. Quib9 ergo pœnis digni Prophetæ, Apoſtoli, Martyres, quorum tempore nullæ extiterunt? Addunt poſteà, ſi imagini imperiali cū ſuffitu & thymiamate obuiā proceditur: multò magis hunc honorem Sanctorum ſimulachris deberi. Conſtantius autem Conſtantiæ Cypri epiſcopus ſe imagines reuerenter amplecti profitetur, cultumq; honoris qui viuificæ Trinitati debetur, illis ſe exhibiturum confirmat: quiſquis idem facere recuſauerit, eum anathematizat, & cum Manichæis & Marcionitis amandat. Ac ne putes priuatā eſſe vnius hominis ſententiam, aſſentiuntur reliqui. Imò Iohannes legatus Orientalium, calore vltrà prouectus, præſtare admonet lupunaria omnia in vrbem admitti, quàm imaginum cultum abnegare. Tandem omnium conſenſu ſtatuitur, hæreticis omnibus deteriores eſſe Samaritanos: at ipſis Samaritanis εἰκονομάχους. Cæterum ne ſuo ſolenni Plaudite fabula careat, additur clauſula, Gaudeant & exultent qui Chriſti habentes imaginem ſacrificium illi offerunt. Vbi nunc latriȩ & duliæ diſtinctio, qua Dei & hominum oculos ſolent perſtringere? Nam concilium ſine exceptione tantundem ſimulachris ac Deo viuo largitur.

Deum ab idolis diſcerni, vt ſolus in ſolidum colatur.

CAP. XII.

DIXIMVS autem initio, Dei notitiam non eſſe poſitam in frigida ſpeculatione, ſed ſecum trahere eius cultum, ac obiter attigimus quomodo ritè colatur: quod alijs locis fuſiùs explicandum erit. nunc tātùm breuiter repeto, quoties aſſerit Scriptura vnicū eſſe Deum, non pugnare de nudo nomine, ſed hoc etiam præcipere, ne aliò trāsferatur quicquid in diuinitatem competit. vnde etiam patet quid à ſuperſtitione differat pura religio. Εὐσέβεια certè Græcis tantundem valet ac rectus cultus: quia ſemper cæci ipſi in tenebris palpando, ſenſerunt tenēdā eſſe certam regulā, ne præpoſterè colatur Deus. Religionis nomē etſi verè ſciteq; Cicero à relegendo deducit, coacta eſt tamē, & longè petita quam aſſignat ratio, quòd probi cultores ſæpiús relegerēt, ac diligenter tractarent quid verum eſſet. Potiùs exiſtimo vagæ licentiæ opponi hoc nomen, quia maior pars mundi quicquid obuium eſt temere arripit, imò etiam huc & illuc tranſuolat: pietas autem, vt in firmo gradu conſiſtat, ſeſe intra fines ſuos relegit. ſicuti inde mihi dicta videtur Superſtitio, quòd modo & præſcripta ratione non contenta, ſuperuacuam rerū inanium congeriē accumulet. Cæterùm vt voces omittamus, ætatum omniū conſenſu receptum ſemper fuit, vitiari peruertique religionem falſis erroribus. vnde colligimus, vbi zelo inconſiderato quiduis nobis permittimus, friuolū eſſe quem ſuperſtitioſi obtendunt prætextum. Quanuis tamen in omnium ore perſonet hæc confeſſio, turpis interim ſe prodit inſcitia, quòd neque adhærent vni Deo, neque delectum adhibent in eius cultu, ſicuti antehac docuimus. Atqui Deus, vt ſibi ius ſuum vendicet,

Sup.c.2. c.5.ſ.6.9.10 l.2.c.8. Sup.c.10. ſ.3.

1. *de Natura deorum.*

Sup.c.5. à ſ.13. ad finem & c.6. ſ.3.

Exod.20.5. Deut.5.9. l.2.c.8.ſ.18. & toto cap. Ibi.c.7.ſ.6. Su.c.10. ſ.3. c.11.ſ.1.

clamat ſe eſſe æmulum, ac ſeuerum fore vltorem ſi cum vllo Deo fictitio miſceatur. deinde legitimum cultum definit, vt genus humanum ſub obſequio contineat. Vtrũque complectitur Lege ſua, vbi primò ſibi addicit fideles, vt illis ſit vnus Legiſlator: deinde regulam præſcribit qua ritè ex ſuo arbitrio colatur. De Lege quidem, quia multiplex eſt eius vſus ac finis, ſuo loco diſſeram: nunc partem hanc duntaxat attingo, frænum illic impoſitum eſſe hominibus, ne ad vitioſos cultus declinent. Quod autem priore loco poſui, tenendum eſt, niſi in vno Deo reſideat quicquid proprium eſt diuinitatis, honore ſuo ipſum ſpoliari, violariq; eius cultũ. Atque hic intentiore cura animaduertere conuenit quibus aſtutijs ludat ſuperſtitio. Neq; enim ad alienos deos ſic deſciſcit vt videatur ſummum Deum deſerere, vel in aliorum ordinem redigere: ſed dum ſupremum locum illi concedit, turbam minorum deorum circũdat, inter quos propria eius officia partitur, ita (licet diſſimulanter & callidè) diuinitatis gloria, ne apud vnum tota maneat, diſſecatur. Sic veteres olim, tam ex Iudæis quàm Gentibus, deorum patri & arbitro ingẽtem illam turbam ſubdiderunt, quibus communis eſſet, pro ordinis ratione, cæli & terræ cum ſummo Deo adminiſtratio. Sic aliquot retrò ſeculis, Sancti qui hac vita exceſſerant, in Dei ſocietatem euecti ſunt, vt pro illo & colerentur & inuocarentur & celebrarentur. Tali abominatione ne offuſcari quidẽ putamus Dei maieſtatem, quum magna ex parte ſupprimatur & extinguatur: niſi quòd frigidam retinemus de ſuprema eius potentia opinionem. Interea inuolucris decepti, diducimur in varios deos.

Sup c.11. ſ.11. Inf.c.14. ſ.10.11. l.3.c.20 à ſ.20.ad 27.

2 Quinetiam in hunc finem inuenta eſt latriæ & duliæ, quam appellant, diſtinctio, quò impunè viderentur Angelis & mortuis tranſcribi diuini honores. Quem enim Sanctis cultum deferunt Papiſtæ, nihil re ipſa differre à Dei cultu palàm eſt. Promiſcuè enim & Deum & illos adorant, niſi quòd dum vrgentur, exceptione hac euadũt. Deo ſe illibatum ſeruare quod ſuum eſt, quia latriam illi relinquant. Atqui de re nõ de voce quum ſit quæſtio, quis illis permittat tam ſecurè in re omnium maxima ludere? Verum (vt hoc quoque omittamus) non aliud tandem conſequentur ſua diſtinctione, quàm cultum ab ipſis vni Deo præſtari, alijs autem ſeruitiũ. λατρεία enim apud Græcos valet quantum apud Latinos cultus: δουλεία verò propriè ſeruitutem ſonat. & tamen in Scripturis interdum confunditur hoc diſcrimen Porrò vt demus eſſe perpetuum, nempe inquirẽdum eſt quid vtrunque valeat. δουλεία quidem ſeruitus eſt, λατρεία cultus. Iam quin maius quiddam ſit ſeruire quàm colere, nemo dubitat. Nam ei ſeruire durum eſſet ſæpenumerò, quem colere non recuſares: ita iniqua eſſet diſtributio, Sanctis aſſignare quod maius eſt, Deo quod minus eſt relinquere. At complures ex veteribus hac diſtinctione vſi ſunt. Quid tum, ſi omnes eam perſpiciunt non modò impropriam eſſe, ſed penitus friuolam?

Gala.4.8. Mat.4.10. Apo.19.10

3 Omiſſis argutijs rem expendamus. Paulus quum Galatis reducit in memoriam quales fuerint priuſquam eſſent illuminati in Dei notitia, dicit eos duliam exhibuiſſe ijs qui natura non erant dij. Vtcunq; latriam non nominet, an ideo excuſabilis eſt eorum ſuperſtitio? Ipſe quidẽ nihilominus peruerſam illam ſuperſtitionem damnat, cui nomen duliæ imponit, quàm ſi exprimeret latriæ nomen. Et quum Chriſtus Satanæ inſultum repellit hoc clypeo, ſcriptum eſſe, Dominum Deum tuum adorabis, non veniebat nominatim in quæſtionem latria. Satan enim nonniſi προσκύνησιν exigebat. Similiter quum reprehenditur Iohannes ab Angelo, quòd in genua coram eo procidiſſet, non debemus intelligere Iohannem tam fuiſſe amentem, vt debitum ſoli Deo honorem vellet ad Angelum transferre. Sed quia fieri aliter nequit quin diuinum aliquid ſapiat cultus qui cum religione coniunctus eſt, προσκυνεῖν ille Angelũ non potuit quin ex

Dei

Dei gloria detraheret. Legimus quidem sæpe, adoratos fuisse homines: sed ille fuit ciuilis honor, vt ita dicam: religio autem aliam habet rationem, quæ, simulatq; coniũcta est cum cultu, diuini honoris profanationem secum trahit. Idẽ & in Cornelio videre licet. Neq; enim tã malè profecerat in pietate, quin summum cultum vni Deo tribueret. Quòd ergo se coram Petro prosternit, non facit certè hoc animo vt eum adoret loco Dei: seuerè tamen Petrus ne hoc faciat, prohibet. Cur, nisi quia nunquam tam articulatè homines inter Dei & creaturarum cultum discernunt, quin promiscuè transferant ad creaturam quod erat Dei proprium? Proinde si volumus vnum Deum habere, meminerimus ne tantulũ quidem ex eius gloria delibandum, quin retineat quod sibi proprium est. Itaque Zacharias, vbi de Ecclesiæ reparatione concionatur, disertè exprimit non modò vnum fore Deum, sed vnum quoque fore eius nomen: nequid scilicet cum idolis commune habeat. Qualem verò cultum exigat Deus, alibi suo ordine videbitur. Nam Lege sua voluit præscribere hominibus quid fas sit ac rectum, & ideo ad certam normam eos astringere, ne quisque sibi permitteret cultum quemlibet comminisci. Sed quia non expedit multa miscendo onerare lectores, partem illam nondũ attingo: hoc tenere sufficiat quæcunque pietatis officia aliò transferuntur quam ad vnicum Deum, sacrilegio non carere. Ac primùm quidem superstitio diuinos honores vel Soli & alijs stellis, vel idolis affinxit: deinde sequuta est ambitio, quæ mortales Dei spolijs ornando, quicquid sacrum erat profanare ausa est. Et quanquam stabat principium illud, colere summum numen, Genijs tamen, dijsq; minoribus, aut heroibus mortuis promiscue sacrificia offerre vsu receptum fuit. Adeò in hoc vitiũ procliuis est lapsus, vt quod sibi vni seuere vendicat Deus, communicetur cum magna turba.

Act. 10.25. *Zach.* 14.9. li.p.c.8. *Ies.* 45.5. 6.14.18.21 22.& 42.8 & 48.11.12

Vnicam Dei essentiam ab ipsa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in se personas continet. CAP. XIII.

QVOD de immensa & spirituali Dei essentia traditur in Scripturis, non modò ad euertenda vulgi deliria, sed etiam ad refutãdas profanę Philosophię argutias valere debet. Scitè vbi vnus ex veteribus dicere visus est, Deũ esse quicquid videm⁹, & quicquid non videmus. Atqui hoc modo in singulas mũdi partes diuinitatẽ trãsfusam esse finxit. Etsi autem Deus, vt nos in sobrietate contineat, parcè de sua essentia disserit, duobus tamen illis, quæ dixi, epithetis tam crassas imaginationes tollit, quàm reprimit humanæ mentis audaciam. Nam certè eius immensitas terrere nos debet, ne eum sensu nostro metiri tentemus: Spiritualis verò natura quicquam deo terrenum aut carnale speculari vetat. Eódem pertinet quòd sæpius domiciliũ sibi in cælo assignat. Etsi enim, vt est incomprehensibilis, terram quoq; ipsam implet: quia tamẽ mentes nostras pro sua tarditate subsidere in terra videt, meritò, vt pigritiam & inertiã excutiat, supra mundum nos attollit. Atq; hinc concidit Manichæorum error, qui duo principia statuendo, diabolum ferè Deo parem fecerunt. Certè hoc fuit & Dei vnitatem abrumpere, & restringere immensitatem. Nam quòd abuti testimonijs quibusdã ausi sunt, turpis inscitiæ fuit: sicuti ipse error, execrabilis insaniæ Anthropomorphitæ etiã, qui Deum corporeũ ex eo sunt imaginati, quod os, aures, oculos, manus, & pedes Scriptura illi sæpe ascribit, facilè refutantur. Quis enim vel parum ingeniosus nõ intelligit Deum ita nobiscum, ceu nutrices solent cũ infantibus, quodammodo balbutire? Proinde tales loquendi formæ non tam ad liquidum exprimunt qualis sit Deus, quàm eius notitiam tenuitati nostræ accommodant: quod vt fiat, longè infra eius altitudinem descendere necesse est.

Su.c.5.s.12. Ibid s.5. Inf.s.22. Sup.c.10.s.2 & c.5.s.9. Inf.s.21. l.3.c.20. s.40. Inf.c.14.s.3 Simile.

2 Sed alia quoque speciali nota qua propiùs possit dignosci, se de-

signat. Nam ita se prædicat vnicum esse, vt distinctè in tribus personis considerandum proponat, quas nisi tenemus, nudum & inane duntaxat Dei nomen sine vero Deo in cerebro nostro volitat. Porrò nequis triplicē Deum somniet, aut putet tribus personis lacerari simplicem Dei essentiā, quærenda hîc nobis erit breuis & facilis definitio quæ nos ab omni errore expediat. Cæterùm quia vocem Personæ odiosè exagitant nonnulli quasi humanitus inuentam, qua æquitate id faciant, prius videndum. Filiū Dei Apostolus characterem hypostaseos Patris nominans, haud dubiè aliquam Patri subsistentiam assignat in qua differat à Filio. Nam pro essentia accipere (sicuti fecerunt quidā interpretes, ac si Christus, velut sigillo impressa cera, Patris in se substantiam repræsentaret) non durum modò, sed absurdum quoque esset. Nam quum simplex & indiuidua sit essentia Dei, qui totam in se continet, neque portione aut defluxu, sed integra perfectione, impropriè imò ineptè dicetur eius character. Sed quia Pater, quanuis sua proprietate distinctus, se totum in Filio expressit, optima ratione dicitur suam hypostasin reddidisse in eo conspicuā. Cui aptè conuenit quod mox additur, esse splendorem gloriæ. Certè ex Apostoli verbis colligimus propriā esse in Patre hypostasin quæ in Filio refulgeat. Vnde etiam rursus facilè elicitur Filij hypostasis, quæ eum à Patre distinguat. Eadem in Spiritu sancto ratio: quia & Deum esse statim probabimus, & tamen alium à Patre censeri necesse est. Hæc porrò distinctio non est essentiæ, quam nefas est facere multiplicem. Ergo si fidē obtinet Apostoli testimonium, sequitur tres in Deo esse hypostases. Idem quum expresserint Latini personæ voce, nimij fastidij atque etiam peruicaciæ est de re clara rixari. Si verbum de verbo transferre libeat, subsistentia dicetur. Multi eodem sensu substantiā dixerunt. Nec verò solis Latinis in vsu fuit Personæ nomen, sed Græci similiter, fortè testandi consensus causa, docuerunt tria πρόσωπα in Deo esse. Qui tamen siue Græci siue Latini verbo inter se differunt: probè consentiunt in rei summa.

Personæ alia est signif. de qual. 3.c.23 f.10.

Heb.1.3.

Inf.c.15.f.3

3 Nunc vt de persona oblatrent hæretici, vel quidam nimis morosi obstrepant se non admittere hominum arbitrio confictum nomen, quum nobis excutere nō possint tres dici, quorum quisque insolidum sit Deus, nec tamen plures esse deos: quænam est ista improbitas improbare verba quæ non aliud explicāt quàm quod Scripturis testatum consignatumque est? Satius foret, inquiunt, non modò sensa nostra, sed verba etiam intra Scripturæ fines continere, quàm exoticas voces spargere, quæ dissentionum ac iurgiorum seminaria futura sint. Sic enim languetur circa verborum pugnas: sic veritas altercando amittitur: si charitas odiosè rixando dissoluitur. Si verbum exoticum appellant quod totidem syllabis compositum in Scriptura ostendi non possit, iniquam sanè legem nobis imponunt, qua damnatur omnis interpretatio quæ Scripturæ contextu non consarcinatur. Sin exoticum illud est quod curiosè excogitatum superstitiosè defenditur, quod ad contentionem magis quàm ad ædificationem valet, quod vel importunè vel nullo fructu vsurpatur, quod sua asperitate pias aures offendit, quòd à verbi Dei simplicitate abstrahit: eorum sobrietatem toto animo amplector. non enim minori religione de Deo nobis loquendum quàm cogitandum sentio: quando & quicquid de eo à nobis cogitamus, stultum est, & quicquid loquimur, insulsum. Est autem modus aliquis seruandus: petenda certa ex Scripturis & cogitandi & loquendi regula, ad quam & mentis cogitationes omnes & oris verba exigantur. Sed quid vetat quominus quæ captui nostro perplexa in Scripturis impeditaque sunt, ea verbis planioribus explicemus, quæ tamē religiosè & fideliter ipsius Scripturæ veritati seruiāt, & parcè modesteq́ꝫ, nec citra occasionem vsurpentur? Cuius rei non desunt satis multa exēpla. Quid autem, vbi Ecclesiam summa necessitate vrgeri ad vsurpandas

l.2.c.2.f.7.

l.4.c.8.f.16

Ibid.

Trinitatis

Trinitatis & personarum voces comprobatum fuerit, siquis verborũ nouitatem tum reprehendat, nonne meritò iudicetur lucem veritatis indignè ferre, vt qui tantùm hoc reprehendat, veritatem planam ac dilucidam reddi?

4 Huiusmodi autem verborum nouitas (si ita appellanda est) tum potissimum vsu venit dum aduersus calumniatores asserenda est veritas, qui tergiuersando ipsam eludunt: quod hodie plus satis experimur, quibus plurimum est negotij in expugnandis puræ sanæque doctrinæ hostibus: adeò obliquo & volubili flexu lubrici isti angues effugiunt, nisi fortiter premantur, & deprehēsi vrgeātur. Sic veteres varijs prauorum dogmatũ certaminibus exagitati, quid sentirēt coacti sunt exquisita perspicuitate edisserere, ne obliqua subterfugia impijs relinquerēt, quibus verborum inuolucra errorũ erant latebræ. Arrius fatebatur Christum Deum, & Filium Dei, quia euidentibus oraculis reluctari non poterat, & quasi probè defunctus consensum aliquem cum alijs simulabat. At interim non desinebat iactare Christum creatum esse & initium habuisse, vt reliquas creaturas. Quò flexilem hominis vafritiem è latebris extraherent veteres, vltra progressi sunt, Christum pronuntiantes æternum Patris Filium, Patrique consubstantialem. Hìc efferbuit impietas, dum nomē ὁμοουσίου pessimè odisse & execrari Arriani cœperunt. Quòd si principio confessi essent syncerè & ex animo Deum, non inficiati essent Patri esse consubstātialē. Quis probos illos viros insectari audeat quasi rixatores & cōtentiosos, quòd ob voculam vnam tanto disceptandi feruore incaluerint, & Ecclesiæ quietem turbauerint? At vocula illa distinguebat inter puræ fidei Christianos & sacrilegos Arrianos. Surrexit posteà Sabellius, qui Patris, Filij, & Spiritus sancti nomina ferè pro nihilo ducebat, non distinctionis alicuius causa posita esse disputans, sed diuersa esse Dei attributa, cuiusmodi plurima habentur. Si in certamen ventum esset, fatebatur se credere Patrem Deum, Filium Deum, Spiritum Deum: sed posteà elabi promptum erat, nihil se aliud dixisse quàm si Deum fortem, & iustum, & sapientem vocasset. Itaq; recinebat aliam cantilenam, Patrem esse Filiũ, & Spiritum sanctum esse Patrem nullo ordine, nulla distinctione. Probi doctores, quibus tũ pietas cordi erat vt hominis improbitatē frangerēt, reclamabant verè agnoscendas esse in Deo vno tres proprietates. Atque vt se contra tortuosas versutias aperta simplicique veritate munirent, affirmarunt verè in vno Deo subsistere, seu (quod idem erat) in Dei vnitate subsistere personarum Trinitatem.

Inf. s. 5. 16.

Ibid.

Inf. s. 5.

5 Si ergo temerè non sunt inuenta nomina, cauendum est ne ea repudiando superbiæ temeritatis arguamur. Vtinam quidem sepulta essent, cōstaret modò hæc inter omnes fides, Patrem, & Filium, & Spiritum, esse vnum Deum: nec tamen aut Filium esse patrem, aut Spiritum Filium, sed proprietate quadā esse distinctos. Neq; verò tam præcisa sum austeritate, vt ob nudas voculas digladiari sustineā. Animaduerto enim veteres, multa alioqui religione de his rebus loquentes, nec inter se, nec singulos etiam secum vbique consentire. Quas enim Hilarius formulas à Concilijs vsurpatas excusat? Quò licentiæ interdum prosilit Augustinus? Quàm absimiles sunt Græci Latinis? Sed huius variationis exemplum vnum sufficiat. Nomen ὁμοούσιον quum reddere Latini vellent, dixerunt Consubstantialem, vnam esse Patris & Filij substantiam indicantes, atque ita Substantiā vsurpantes pro Essentia. Vnde & Hieronymus ad Damasum, sacrilegium esse dicit, tres in Deo substantias prædicare. Atqui plus centies apud Hilarium reperies, tres esse in Deo substantias. In vocabulo autem Hypostaseos quàm perplexus est Hieronymus? Venenum enim subesse suspicatur, quum nominantur tres in Deo hypostaseis. Et siquis pio sensu hac voce vtatur, impropriam tamen loquutionem esse non dissimulat,

l. 2. c. 2. s. 7.

l. 4 c. 8. s. 16.

si tamen syncerè ita loquutus sit, ac non potiùs quos oderat Episcopos orientis sciens, ac volens grauare studuerit iniusta calumnia. Certè hoc parum ingenuè asserit, in omnibus prophanis scholis οὐσίαν nihil aliud esse quàm hypostasin, quod ex communi tritoque vsu passim refellitur. Modestior & humanior Augustinus, qui etsi nomē hypostaseos in hoc sensu Latinis auribus nouum esse dicit: adeò tamen Græcis suam loquendi consuetudinem non eripit, vt Latinos etiam qui phrasin Græcā imitati fuerant, placidè tolleret. Et quod etiam à Socrate de ipsa scribitur libro sexto Historiæ tripartitæ, eò tendit, quasi ab imperitis hominibus sit perperam ad hanc rem accommodata. Quin idem Hilarius magno crimini ducit hæreticis, quòd eorum improbitate cogatur subijcere periculo humani eloquij quæ mentium religione contineri oportuerat, non dissimulans quin id sit agere illicita, ineffabilia loqui, inconcessa præsumere. Paulò pòst multis adhuc excusat quòd audet proferre noua nomina. Nā vbi posuit naturæ nomina, Patrem, Filium, & Spiritum: subnectit, extra significantiam sermonis esse, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quicquid vltrà quæritur. Ac alibi fœlices Galliæ Episcopos prædicat, qui aliam nec excudissent, nec recepissent, nec omnino nouissent confessionem, quàm veterem illam & simplicissimam quæ ab ætate Apostolorum apud omnes Ecclesias recepta fuerat. Nec absimilis est Augustini excusatio, necessitate exortam fuisse hanc vocem propter humani eloquij in re tanta inopiam, non vt exprimeretur quod est, sed ne taceretur quomodo tres sint, Pater, Filius, & Spiritus. Atque hæc sanctorum virorum modestia monere nos debet, ne tam seuerè velut censorio stylo protinus notemus eos qui in verba à nobis concepta iurare nolint: modò ne aut fastu, aut proteruia, aut malitioso astu id faciant: sed expendant ipsi vicissim quanta necessitate adacti sic loquamur, vt paulatim vtili loquendi formæ tandem assuefiant. Cauere etiam discant, ne, vbi occurrendum est ex vna parte Arrianis, ex altera Sabellianis, dum vtrisque tergiuersandi ansam præcidi stomachantur, nonnullam suspicionem inijciant vel Arrij se esse discipulos, vel Sabellij. Dicit Arrius Christum esse Deum: sed mussitat factum esse & initium habuisse. Dicit vnum cum Patre: sed clàm in suorum aures insusurrat, vnitum esse vt cæteros fideles, quamquam singulari prærogatiua. Dic consubstantialem: detraxeris versipelli laruam, & tamen nihil addis Scripturis. Dicit Sabellius, Patrē, Filium, & Spiritum nihil in Deo distinctum sonare. Dic tres esse, vociferabitur te nominare tres deos. Dic in vna Dei essentia personarū trinitatē: dixeris vno verbo quod Scripturæ loquuntur, & inanem loquacitatem compresseris. Porrò si quos tam anxia constringit superstitio vt hæc nomina non ferant: nemo tamen iam, vel si rumpatur, inficiari poterit, quū vnum audimus, intelligendam esse substantiæ vnitatem: quum tres audimus in vna essentia, personas notari in hac Trinitate. Quo non fraudulenter confesso verba nihil moramur. Sed expertus pridem sum, & quidem sæpius, quicunque de verbis pertinaciùs litigant, fouere occultum virus: vt magis expediat eos vltrò prouocare, quàm in eorum gratiam obscurius loqui.

Lib. 5. de trinitat. c. 8 & 9.

Lib. 2. de trinit.

De concilijs.

6 Cæterùm omissa de vocibus disputatione, iam de re ipsa dicere aggrediar. Personam igitur voco subsistentiam in Dei essentia, quæ ad alios relata, proprietate incommunicabili distinguitur. Subsistentiæ nomine aliud quiddam intelligi volumus quàm essentiam. Si enim Sermo simpliciter esset Deus, interea non haberet aliquid proprium, perperam dixisset Iohannes fuisse semper apud Deum. Vbi continuò pòst addit, Deum quoque fuisse ipsum Sermonem, ad vnicam essentiā nos reuocat. Sed quia apud Deum esse non potuit quin resideret in Patre, hinc emergit illa subsistentia, quæ etsi indiuiduo nexu cum essentia coniuncta est, nec

Definitio personæ.

Iohan. 1.1.

nec poteſt ſeparari, ſpecialem tamẽ habet notã qua ab ipſa diſtinguatur. Iam ex tribus ſubſiſtentijs vnamquamque dico ad alias relatam proprietate diſtingui. Relatio hîc diſertè exprimitur: quia vbi ſimplex fit Dei mentio & indefinita, non minus ad Filium & Spiritum pertinet nomen hoc quàm ad Patrem. Simul autem atque Pater cum filio confertur, ſua quenque proprietas ab altero diſcernit. Tertio quicquid ſingulis propriũ eſt, incommunicabile eſſe aſſero, quia in Filium competere vel transferri non poteſt quicquid ad notam diſcretionis tribuitur Patri. Neque verò mihi diſplicet Tertulliani definitio, modò dextrè ſumatur: eſſe quandam in Deo diſpoſitionem vel œconomiam, quæ de eſſentiæ vnitate nihil mutet. *Lib. contra Praxeam.*

7 Priuſquam tamen longiùs progrediar, probanda erit & Filij & Spiritus ſancti deitas: deinde, vt inter ſe differant, videbimus. Certè quũ Dei verbum nobis proponitur in Scriptura, abſurdiſſimum fuerit imaginari fluxam duntaxat & euanidam vocem, quæ in aërem emiſſa prodeat extra ipſum Deum: cuiuſmodi & oracula Patribus edita, & prophetiæ omnes fuerunt: quum perpetua magis Sapientia indicetur apud Deum reſidens, vnde & oracula & prophetiæ omnes prodierunt. Non enim minus (teſte Petro) loquuti ſunt Spiritu Chriſti veteres prophetæ quàm Apoſtoli, & quicunque poſteà cæleſtem doctrinam adminiſtrarunt. Quia verò nondum manifeſtatus erat Chriſtus, neceſſe eſt ſermonem intelligere ante ſecula ex patre genitum. Quòd ſi ſermonis fuit ille Spiritus, cuius organa fuerunt Prophetæ, indubiè colligimus verum fuiſſe Deum. Atque hoc in mundi creatione ſatis clarè docet Moſes, Sermonem illum intermediũ ſtatuens. Cur enim diſertè narrat Deum ſingulis operibus creandis dixiſſe, Fiat hoc vel illud, niſi vt imperueſtigabilis Dei gloria in imagine ſua reluceat? Naſutis & garrulis hoc eludere promptum eſſet, vocem accipi pro iuſſu & imperio. ſed meliores interpretes Apoſtoli, qui tradunt per Filium ſecula eſſe condita, & portare omnia potenti ſuo verbo. Hîc enim videmus verbum pro nutu vel mandato Filij accipi, qui ipſe æternus & eſſentialis eſt Patris ſermo. Nec verò ſanis & modeſtis obſcurum eſt quod dicit Salomon, vbi ſapientiam inducit à Deo ante ſecula genitam, & rerum creationi & cunctis Dei operibus præſidentem. Nam temporarium quendam Dei nutum fingere, ſtultum ac friuolum eſſet: quum tunc exerere voluerit Deus fixum æternumque ſuum conſilium, atque etiam aliquid occultius. Quò etiam ſpectat dictum illud Chriſti, Pater meus & ego vſque adhunc diem operamur. Se enim à primò mundi exordio aſſiduum in opere cum Patre fuiſſe affirmans, apertiùs explicat quod breuiùs attigerat Moſes. Sic ergo Deum fuiſſe loquutum colligimus vt Sermoni in agendo ſuæ eſſent partes, atque ita vtriuſque communis eſſet operatio. Multò autem omnium clariſſimè Iohannes, quum Sermonem illum qui ab initio Deus apud Deum erat, rerum omnium cauſam ſimul cũ Deo Patre ſtatuit. Nam & ſolidam permanentemq; Verbo attribuit eſſentiam, & aliquid peculiare aſsignat, & dilucidè oſtẽdit quomodo Deus loquendo mundi fuerit creator. Ergo vt omnes diuinitus profectæ reuelationes verbi Dei titulo ritè inſigniuntur, ita verbum illud ſubſtantiale ſummo gradu locare conuenit, oraculorum omnium ſcaturiginem, quod nulli varietati obnoxium, perpetuò vnum idemque manet apud Deum, & Deus ipſe eſt.

1.Pe.1.11. *Ge.1.3.& Heb.1.2.* *Pro.8.22.* *eccl.24.14.* *Iohan.5.17* *Iohan.1.3.* Inf.ſ.22.

8 Hîc obſtrepunt nonnulli canes, qui quum ſuam illi diuinitatem palàm eripere non auſint, æternitatem clàm ſuffurantur. Dicũt enim, tum demum Sermonem eſſe cœpiſſe, quum Deus in mundi creatione ſacrum ſuum os apperuit. Sed nimis incõſideratæ ſubſtantiæ Dei nouationem quandam affingunt. Nam vt, quæ externum opus reſpiciunt, Dei nomina attribui ei cœperunt ab exiſtentia operis ipſius (quale eſt quod cæli & li.2.c.14.ſ.8

terræ Creator vocatur) ita nullum nomen agnoſcit pietas vel admittit, quod Deo aliquid nouum in ſeipſo accidiſſe ſignificet. Nam ſiquid fuiſſet
*Iacob.*1.17 aduentitium, concideret illud Iacobi, manare deſurſum omne donũ perfectum, & deſcendere à Patre luminum, apud quem nõ eſt tranſmutatio, vel conuerſionis obumbratio. Nihil ergo minùs ferendum quàm principium fingere illius Sermonis qui & Deus ſemper fuit, & poſteà mundi opifex. Sed argutè ſcilicet ratiocinantur, Moſen, narrando Deum tunc primùm loquutum eſſe, ſimul innuere nullum antè in ipſo fuiſſe Sermonem: quo nihil magis eſt nugatorium. Neque enim quia manifeſtari aliquid certo tempore incipit, colligendum propterea erat, nunquam prius fuiſſe. Ego verò longè ſecus concludo. quum in ipſo momento quo dixit Deus,
*Gen.*1.3. Fiat lux. Sermonis virtus emerſerit & extiterit, ipſum multò antè fuiſſe. Quàm dudum autem ſiquis inquiret, nullum exordium reperiet. Neque enim certum temporis ſpatium terminat quum dicit ipſe, Pater illuſtra
*Ioh.*17.5. Filium gloria quam apud te initio poſſedi, antequam iacerentur mundi fundamenta. Neque hoc præterijt Iohannes: quia antequam ad mundi creationem deſcendat, principio Sermonem apud Deum fuiſſe dicit. Conſtituimus ergo rurſum, Sermonem extra temporis initium à Deo conceptum, apud ipſum perpetuò reſediſſe: vnde & æternitas, & vera eſſentia & diuinitas eius comprobatur.

De qua l.2. c.12..13.14. & ſequentibus.

9 Etſi autem Mediatoris perſonam nondum attingo, ſed differo vſque in eum locum vbi de redemptione agetur: quia tamen ſine controuerſia inter omnes conſtare debet, Chriſtum eſſe illum Sermonem carne indutum, huc optimè conuenient quæcunque deitatem Chriſto aſſerunt teſtimonia. Quum dicitur Pſalmo 45. Solium tuum (Deus) in ſeculum & vſque, tergiuerſantur Iudæi, nomen Elohim competere etiam in Angelos & ſummas poteſtates. Atqui nuſquam extat ſimilis in Scriptura locus, qui thronum æternum creaturæ erigat. Neque enim ſimpliciter Deus vocatur, ſed æternus quoque Dominator. Deinde nemini defertur hìc titulus, niſi cum adiectione, qualiter Moſes fore dicitur Pharaoni in Deum.
*Exod.*7.1. Alij in genitiuo caſu legunt, quod nimis inſipidum eſt. Fateor quidem ſæpe Diuinum vocari quod ſingulari præſtantia eximium eſt: ſed ex contextu ſatis liquet durum illud eſſe & coactum, imò nequaquam qua-
*Ieſa.*9.6. drare. Verùm ſi non cedat eorum peruicacia, certè non obſcurè à Ieſaia idem Chriſtus inducitur & Deus, & ſumma potentia ornatus, quod vnius Dei proprium eſt, Hoc eſt, inquit, nomen quo vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri ſeculi, &c. Oblatrant hìc quoque Iudæi, & ſic lectionẽ inuertunt. Hoc eſt nomen quo vocabit eum Deus fortis, Pater futuri, &c. vt hoc duntaxat Filio reliquum faciant, Principem vocari pacis. Sed quorſũ tot epitheta in Deum Patrẽ hoc loco congeſta forent, quũ Prophetæ cõſilium ſit Chriſtum inſignibus notis, quæ fidem in eo noſtram ædificent, ornare? Quare dubium non eſt quin eadem ratione Deus fortis nunc vocetur, qua paulò antè Immanuel. Nihil autem dilucidius Ieremiæ loco
*Iere.*23.6. quęri poteſt, hoc fore nomẽ quo vocabitur germen Dauidis, Iehouah iuſtitia noſtra. Nam quũ doceant ipſi Iudæi vltrò alia Dei nomina nihil quã epitheta eſſe, hoc ſolũ quod ineffabile dicunt, eſſe ſubſtantiuum ad exprimendam eius eſſentiam: colligimus Filium vnicum eſſe Deum & æternũ, qui alibi pronuntiat ſe gloriam ſuam non daturum alteri. Latebras qui-
*Ieſa.*42.8. dem hìc captant, quia & altari à ſe extructo nomẽ iſtud impoſuerit Moſes, & Ezechiel ciuitati nouæ Ieruſalem. Sed quis non videt altare extrui in monimentum, quòd Deus ſit exaltatio Moſis? nec Hieroſolymam inſigniri Dei nomine, niſi ad teſtandam Dei præſentiam? Sic enim Prophe-
*Eze.*48.35. ta loquitur, Nomen ciuitatis ex illa die, Iehouah ibi. Moſes verò in hunc
*Exod.*17.15 modum, AEdificauit altare, & vocauit eius nomen, Iehouah exaltatio mea. Sed maius ſcilicet certamen reſtat ex alio Ieremiæ loco, vbi hoc ipſum

psum elogium ad Ierusalem refertur his verbis, Hoc est nomen quo vocabunt eam, Iehouah iustitia nostra. Atqui tantum abest quin hoc testimonium officiat veritati quam defendimus, vt magis suffragetur. Quum enim antea Christum esse verum Iehouah testatus esset, vnde fluit iustitia, nunc pronuntiat, Ecclesiam Dei hoc verè ita sensuram, vt nomine ipso gloriari queat. Itaque priore loco fons & causa iustitiæ ponitur: deinde additur effectus. *Ier.33.16.*

10 Quòd si non satisfaciunt hæc Iudæis, tam frequenter Iehouam statui in Angeli persona, non video quibus cauillis eludant. Angelus apparuisse sanctis patribus dicitur. Idem sibi nomen æterni Dei vendicat. Si excipiat quispiam, personæ quam sustinet respectu hoc dici, minimè ita soluitur nodus. Neque enim seruus, sacrificium offerri sibi permittens, suum Deo honorem eriperet. Atqui Angelus panem se manducaturum negans, iubet offerri sacrificium Iehouæ. Deinde verò se illum Iehouam esse re ipsa probat. Itaque Manuah & eius vxor ex hoc signo non Angelum modò, sed Deum se vidisse colligunt. Vnde vox illa, Moriemur quia Deum vidimus. Dum verò respondet vxor, Si voluisset nos occidere Iehouah, non suscepisset è manu nostra sacrificium: certè Deum fatetur qui Angelus antè dictus est. Adde quòd ipsa Angeli responsio dubitationem tollit, cur de nomine meo interrogas quod est mirabile? Quo magis detestabilis fuit *Serueti impietas, dum asseruit Deum nunquam patefactum fuisse Abrahæ & alijs Patribus, sed eius loco adoratum fuisse Angelum. Rectè autem & prudenter orthodoxi Ecclesiæ Doctores Sermonem Dei esse interpretati sunt principem illum Angelum, qui iam tunc prçludio quodam fungi cœpit Mediatoris officio. Etsi enim nondum erat carne vestitus, descendit tamen quasi intermedius, vt familiariùs ad fideles accederet. Propior igitur communicatio dedit ei Angeli nomen: interea quod suum erat, retinuit, vt Deus esset ineffabilis gloriæ. Idem sibi vult Oseas, qui postquam recensuit luctam Iacob cum Angelo, Iehouah, inquit, Deus exercituum, Iehouah, memoriale nomen eius. Iterum oggannit Seruetus, Deum gestasse personam Angeli. Quasi verò non confirmet Propheta quod à Mose dictum fuerat, Vtquid interrogas de nomine meo? Et confessio sancti Patriarchæ satis declarat non fuisse creatum Angelum, sed in quo plena Deitas resideret, quum dicit, Vidi Deum facie ad faciem. Hinc etiam illud Pauli, Christum fuisse populi ducem in deserto, quia etsi nondum aduenerat humiliationis tempus, figuram tamen proposuit æternus ille Sermo eius officij cui destinatus erat. Iam si absque contentione expenditur caput Zachariæ secundum, Angelus, qui alterum Angelum mittit, idem mox pronuntiatur Deus exercituum, & ei summa potentia adscribitur. Innumera testimonia omitto, in quibus tutò acquiescit fides nostra, quamuis Iudæos non admodum moueant. Nam quum dicitur apud Iesaiam, Ecce Deus noster iste: hic est Iehouah: expectabimus eum, & seruabit nos: oculatis patet monstrari Deum qui in salutem populi denuò exurgit. Et emphaticæ demonstrationes bis positæ non aliò sinunt hoc trahi quàm ad Christum. Apertior etiamnum & solidior locus Malachiæ, vbi venturum Dominatorem, qui tunc expetebatur, ad templum suum promittit. Certè non nisi vni summo Deo sacrum fuit templum, quod tamen Propheta Christo vendicat. Vnde sequitur, eundem esse Deum qui semper adoratus fuit apud Iudæos.

Inf.c.14.f.5 *Iudic.6. & 7.* *Iudic.13. 16.* *Sup.c.1.f.3.* *Ibidem. 22. & 23* *Ibidem, 18.* *Inf.f.22. *Osee. 11.5.* *Gen.32.29 30.* *1. Cor.10.4* *Zach.2.8.* *Iesa. 25.9.* *Malac.3.1.*

11 Nouum autem Testamentum innumeris testimonijs scatet. Ideò danda est opera vt breuiter potiùs seligamus pauca quàm omnia congeramus. Quàuis autem de eo loquuti sint Apostoli, ex quo iam extiterat Mediator in carne: quicquid tamen adducã, probãdæ eius æternæ deitati

Inf.s.23. aptè conueniet. In primis istud est singulari animaduersione dignũ quòd Apostoli, quæ de æterno Deo prædicta erant, in Christo vel iam exhibita, vel olim repræsentanda docent. Nam vbi Iesaias Dominum exercituum Iudæis & Israëlitis in petram scandali & lapidem offensionis fore vaticinatur, id Paulus asserit in Christo esse impletum. Dominum ergo illum exercituum Christum esse declarat. Similiter alibi, Oportet, inquit, nos omnes semel sisti ad tribunal Christi. Scriptum est enim, Mihi flectetur omne genu, & omnis lingua iurabit mihi. Id quum apud Iesaiam de se Deus prædicet, Christus re ipsa in se exhibeat, consequitur illum ipsum Deum esse cuius gloria traduci aliò non potest. Quod etiam ad Ephesios ex Psalmis citat, in Deum vnicè competere liquet, Ascendens in altum duxit captiuitatem, tum ascensionem eiusmodi adumbratam fuisse intelligens quum insigni aduersus exteras gentes victoria, potentiam suam exeruit Deus, in Christo pleniùs exhibitam significat. Sic Iohannes gloriam Filij fuisse testatur, quæ Iesaiæ per visionem reuelata fuit: quum tamen Propheta ipse Dei maiestatem sibi visam scribat. Illa verò quæ Apostolus ad Hebræos in Filium confert, non obscurum est esse clarissima Dei elogia: Tu in principio, Domine, fundasti cælum & terram, &c. Item, Adorate eum omnes Angeli eius. Neque tamen illis abutitur, quum ad Christum trahit. siquidem quæcunque in Psalmis illis canuntur, solus ipse impleuit. Ille enim fuit qui exurgens misertus est Sion: ille qui omnium gẽtium & insularum regnum sibi asseruit. Et cur dubitasset Iohannes Dei maiestatem ad Christum referre, qui præfatus fuerat, verbum semper fuisse Deum? Quid formidasset Paulus Christum in Dei tribunali collocare, tam aperto præconio eius diuinitatẽ antè prosequutus, vbi dixerat esse Deum in secula benedictum? Atq; vt appareat quàm sibi benè in hac parte consentiat, alibi etiam Deum in carne manifestatũ esse scribit. Si Deus est in secula laudandus, ille est igitur cui soli omnem gloriam & honorem deberi, alio loco idem affirmat. Neque verò id dissimulat: quin palàm clamat, Quum in forma Dei esset, non fuisse ducturum rapinæ loco si æqualem Deo se præbuisset: sed vltrò seipsum exinaniuisse. Ac ne factitium quempiam Deum esse impij obstreperent, vltrà progreditur Iohannes: Ipse, inquit, est verus Deus, & vita æterna. Quanquam satis superq; nobis esse debet, Deum nominari: præsertim ab eo teste qui disertè nobis non plures esse Deos asseuerat, sed vnum. Ille autem Paulus est, qui sic loquitur, Vtcunque multi nominentur dij, siue in cælo, siue in terra: nobis tamen vnus est Deus, ex quo omnia. Ex eodem ore quum audiamus Deum in carne manifestatum, Deum suo sanguine acquisiuisse sibi Ecclesiam: quid secundum Deum imaginamur, quem ille nequaquam agnoscit? Et minimè dubium est quin idem pijs omnibus fuerit sensus. Thomas certè similiter Dominum & Deum suum apertè prædicando, vnicum illũ esse Deum profitetur quem semper adorauerat.

[Margin: Iesa.8.14. Rom.9.23. Rom.14.10 Iesa.45.23 Ephes.4.8. Psa.67.19. Ioh.1.14. Iesa.6.1. Hebr.1.10. & .6. Ioh.1.1. & 14. 2.Cor.5.10 Rom.9.5. 1.tim.3.16. 1.Tim.1.17. Phil.2.6. 1.Ioh.5.20 1.Cor.8.5. 1.tim.3.16 Act.20.28. Ioh.20.28.]

12 Iam si ab operibus eius diuinitatem censemus quæ illi in Scripturis adscribuntur, euidentiùs inde adhuc elucescet. Quum enim se ab initio vnà cum Patre hactenus operari diceret, Iudæi ad alia eius dicta stupidissimi, senserunt tamen eum sibi diuinam potentiam vsurpare. Ac propterea (vt Iohannes refert) magis eum quærebant interficere, quòd non sabbathum modò soluebat, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Qualis ergo erit stupor noster, nisi hinc eius diuinitatem planè astrui sentiamus? Et sanè prouidentia & virtute mundum administrare, nutuq; propriæ virtutis omnia moderari, (quod illi dat Apostolus) non est nisi Creatoris. Neque solam gubernandi orbis prouinciam cum Patre participat, sed alia quoque singula officia, quæ creaturis communicari nequeant. Clamat Dominus per prophetam, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Secundum hanc sententiam quum

[Margin: Ioh.5.17. Heb.1.3. Iesa.43.25]

Iniuriam irrogari Deo Iudæi existimarent, eò quòd peccata Christus remittebat, hanc potestatem sibi competere non tantùm verbis asseruit, sed miraculo etiam comprobauit. Ergo peccatorum remissionis non ministerium, sed potestatem penes ipsum esse conspicimus, quàm à se ad aliũ transituram Dominus negat. Quid? tacitas cordium cogitationes percontari & penetrare, an non solius Dei est? At eam quoque habuit Christus: vnde colligitur eius diuinitas. *Matth.9.6.* *Matth.9.4.*

13 In miraculis autem quàm perspicuè luculenteq; apparet? Quibus etsi paria & similia tum Prophetas tum Apostolos edidisse fateor: in hoc tamen plurimum est discriminis, quòd hi dona Dei suo ministerio dispensarunt, ille suam ipsius virtutem exeruit. Vsus est quidem interdum precatione, quò gloriam ad Patrem referret: sed videmus vt plurimum propriam eius virtutem nobis ostensam. Et quomodo non esset verus author miraculorum, qui dispensationem alijs sua authoritate committit? Narrat enim Euangelista illum dedisse Apostolis potestatem mortuos suscitãdi, leprosos curandi, eijciendi dęmones, &c. Illi autẽ sic ministerio eiusmodi defuncti sunt, vt satis ostenderent virtutem non aliunde esse quàm à Christo. In nomine Iesu Christi (inquit Petrus) surge & ambula. Non mirum ergo si miracula sua obiecerit Christus, ad reuincendam Iudæorum incredulitatem: vtpote quæ virtute eius edita, amplissimum diuinitatis testimonium reddebant. Præterea si extra Deum nulla est salus, nulla iustitia, nulla vita, Christus autem in se hæc omnia continet, Deus certè ostenditur. Neque mihi quispiam obijciat, diffusam à Deo in ipsum vitam aut salutem: non enim salutem accepisse, sed ipse salus esse dicitur. Et, si nemo bonus nisi solus Deus, quomodo esset purus homo, non dico bonus ac iustus, sed ipsa bonitas & iustitia? Quid, quòd à primo creationis exordio, teste Euangelista, in ipso vita erat: & ipse vita iam tum existens, erat lux hominum? Proinde talibus documentis freti fidem in ipso nostram & spem reponere audemus: quum sciamus tamen sacrilegã esse impietatem si cuius fiducia in creaturis hæreat. Creditis in Deum? inquit, & in me credite. Atque ita Paulus duos Iesaiæ locos interpretatur, Quicunque sperat in eo, non pudefiet. Item, Erit ex radice Isai qui consurget ad regendos populos: in ipso Gentes sperabunt. Et quid de ea re plura Scripturæ testimonia persequamur, quum toties occurrat hæc sententia, Qui credit in me, habet vitam æternam? Iam quæ ex fide pendet inuocatio, illi etiam competit, quæ tamen diuinæ maiestatis propria est, si quid aliud proprium habet. Dicit enim Propheta, Quicunque inuocauerit nomen Iehouah, saluus erit. Alter verò, Turris fortissima nomen Iehouah: ad ipsam confugiet iustus, & seruabitur. Atqui in salutem inuocatur nomen Christi. sequitur ergo ipsum esse Iehouah. Porrò inuocationis exemplum habemus in Stephano, quum dicit, Domine Iesu, suscipe spiritum meum. deinde in vniuersa Ecclesia, quemadmodum Ananias testatur eodem libro, Domine, inquit, scis quanta hîc intulerit mala sanctis omnibus qui inuocant nomen tuum. Ac quò apertiùs intelligatur totam diuinitatis plenitudinem in Christo corporaliter habitare, fatetur Apostolus nullam inter Corinthios aliam doctrinam præ se tulisse quàm eius cognitionem, nec aliud quàm ipsum prędicasse. Quale illud quæso, & quantum est Filij? duntaxat nomen annunciari nobis, quos Deus iubet in sui solius cognitione gloriari? Quis meram creaturam ipsum iactare ausit, cuius notitia vnica est nostra gloriatio? Huc accedit quòd salutationes Pauli epistolis pręfixę eadem à filio precantur beneficia quę à Patre: quo docemur non modò illius intercessione ad nos peruenire quæ largitur cælestis Pater, sed potentiæ communione Filium ipsum esse authorem. Quæ practica notitia certior haud dubiè solidiorque est qualibet otiosa speculatione. Illic enim pius animus Deum præsentissimum

Matth.10.8. *Marc.13.15.* & *6.7.* *Act.3.6.* *Iohan.5.36* & 10.37. & 14.11. *Matth.19.17.* *Iohan.1.4.* *Iohan.14.1* Inf.s.24. *Iesa.26.16* & 11.10. *Rom.10.11.* & 15.12. *Iohan.6.47* *Ioel.2.32.* *Prou.18.10.* *Act.7.59.* *Act.9.13.* 1.*Corin.2.2.* *Ierem.9.23*

conspicit & penè attrectat, vbi se viuificari, illuminari, seruari, iustificari, ac sanctificari sentit.

14 Quare i sdem etiam è fontibus præcipuè ad deitatem Spiritus asserendam petenda est probatio. Est quidem minimè obscurum illud te timonium Mosis in creationis historia, Spiritum Dei expansum fuisse super abyssos, vel materiam informem, quia ostendit non modò pulchritudinem mundi, quæ nunc cernitur, vigere saluam Spiritus virtute: sed antequam accederet hic ornatus, iam tunc in fouenda illa confusa mole Spiritum fuisse operatum. Nullis etiam cauillis obnoxium est quod dicitur apud Iesaiam, Et nunc Iehouah misit me & Spiritus eius: quia summum in mittendis Prophetis imperium cum Spiritu sancto communicat: ex quo relucet diuina eius maiestas. sed optima, vt dixi, confirmatio nobis erit ex familiari vsu. Longè enim à creaturis alienum est quod illi Scripturæ tribuunt: & nos ipsi certa pietatis experientia discimus. Ille enim est qui vbique diffusus omnia sustinet, vegetat & viuificat in cælo & in terra. Iam hoc ipso creaturarum numero eximitur, quod nullis circumscribitur finibus. Sed suum in omnia vigorem transfundendo, essentiam, vitam, & motionem illis inspirare, id verò planè diuinum est. Deinde si regeneratio in vitam incorruptibilē quauis præsenti vegetatione superior est & multò excellentior, quid de eo censendū est cuius ex virtute procedit? Ipsum autē non mutuatitio, sed proprio vigore regenerationis esse authorem scriptura multis locis docet: neq; eius modò, sed futuræ quoq; immortalitatis. Denique in ipsum omnia, vt in Filium, conferuntur quæ maximè propria sunt Diuinitatis officia. Siquidem etiam profunda Dei scrutatur, cui nullus est inter creaturas consiliarius, sapientiā & loquendi facultatem largitur: quum tamen Dominus Mosi pronuntiet, id facere suum esse solius. Sic per ipsum in Dei participationem venim⁹, vt eius virtutem sentiamus erga nos quodammodo viuificam. iustificatio nostra eius opus est. ab ipso est potentia, sanctificatio, veritas, gratia, & quicquid boni cogitari potest: quoniam vnus est Spiritus, à quo profluit omne donorum genus. Nam digna in primis notatu est sententia illa Pauli, quanuis diuersa sint dona, & multiplex variaque distributio, eundem tamen esse Spiritum: quia ipsum non modò principium vel originem statuit, sed etiam authorem. quod etiam clariùs exprimitur paulò pòst his verbis, Omnia distribuit vnus & idem Spiritus prout vult. Nisi enim esset aliquid in Deo subsistens, minimè ei daretur arbitrium & voluntas. Clarissimè ergo Paulus Spiritum insignit diuina potētia, & in Deo hypostaticè residere demonstrat.

Gen.1.2. *Iesa.48.16.* Vide l.3.c.1 *1.Cor.2.10. & 16.* *1.Corin.12. 10.* *Exod.4.11* *1.Cor.12.11 & sequent.*

15 Nec verò quum de ipso Scriptura loquitur, à Dei appellatione abstinet. Paulus enim nos esse templum Dei ex eo colligit, quia Spiritus eius habitat in nobis. Quod non est leuiter prætereundum. siquidem quum toties promittat Deus se electurum nos sibi in templum, non aliter impletur ea promissio quàm eius Spiritu in nobis habitāte. Certè, vt præclarè dicit Augustinus, si ex lignis & lapidibus templum Spiritui facere iuberemur, quia cultus hic soli Deo debetur, clarum esset diuinitatis eius argumentum: nunc ergo quantò clarius istud est, quòd non templum illi facere, sed nosipsi esse debemus? Et Apostolus ipse nunc templum nos Dei esse, nunc Spiritus sancti eodem significatu scribit. Petrus verò Ananiam reprehendens, quòd Spiritui sancto mentitus esset, non hominibus mentitum esse dicebat, sed Deo. Atque vbi Iesaias Dominum exercituum loquētem inducit, Paulus Spiritum sanctum esse docet qui loquitur. Imò quum passim dicant Prophetæ, verba quæ proferunt, esse Dei exercituum, Christus & Apostoli ad Spiritum sanctum referunt. vnde sequitur, verum esse Iehouah qui præcipuus est prophetiarum author. Rursus vbi Deus se ad iram populi contumacia prouocatum conqueritur, pro

1.Cor.3.16. & 6.19. & 2.cor.6.16. *August.ad Maximinum, Epist. 66.* *Act.5.3.4.* *Ies.6.9. act.28.25. 26.*

eo Ieſaias Spiritum eius ſanctum contriſtatum ſcribit. Poſtremò ſi blaſ- *Ieſai.63.10*
phemia in Spiritum neque in hoc ſeculo neque in futuro remittitur, *Mat.12.31*
quum veniam obtineat qui in Filium blaſphemauit, palàm hinc aſſeritur *marc.3.29.*
diuina eius maieſtas, quam lædere vel imminuere, crimen inexpiabile *luc.12.10.*
eſt. Sciens ac volens ſuperſedeo à multis teſtimonijs quibus vſi ſunt veteres. Plauſibile illis viſum eſt citare ex Dauide, Verbo Domini cæli firmati ſunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum, vt probarent non *Pſal.33.6.*
minus Spiritus ſancti opus eſſe mundum quàm Filij. Sed quum in Pſalmis vſitatum ſit bis idem repetere, & quum apud Ieſaiam Spiritus oris
idem valeat atque ſermo, infirma illa ratio fuit. Itaque tantùm parcè at- *Ieſ.11.4.*
tingere volui, quibus ſolidè inniterentur piæ mentes.

16 Quia autem Chriſti aduentu clariùs ſe patefecit Deus, ita etiam in tribus perſonis familiariùs innotuit. Sed ex multis teſtimonijs *Ephe.4.5.*
vnum hoc nobis ſufficiat. Nam Paulus hæc tria ſic connectit, Deum, fidem, & Baptiſmum vt ab vno ad aliud ratiocinetur: nempè quia vna eſt fides, vt inde vnum eſſe Deum demonſtret: quia vnus eſt Baptiſmus, inde quoque vnam eſſe fidem oſtendat. Ergo ſi in vnius Dei fidem ac religionẽ initiamur per Baptiſmum, nobis neceſſe eſt verum cenſere Deum in cuius nomen baptizamur. Nec verò bubium eſt quin hac ſolenni nuncupatione perfectam fidei lucem iam eſſe exhibitam teſtari voluerit Chriſtus
quum diceret, Baptizate eos in nomen Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. *Mat.28.19.*
ſiquidem hoc perinde valet atq; baptizari in vnius Dei nomen qui ſolida claritate apparuit in Patre, Filio, & Spiritu. vnde planè conſtat in Dei eſſentia reſidere tres perſonas in quibus Deus vnus cognoſcitur. Et ſanè quum fides non circumſpicere huc & illuc debeat, neque per varia diſcurrere, ſed in vnum Deum ſpectare, in eum conferri, in eo hærere: ex eo facilè cõſtituitur quòd ſi varia ſint fidei genera, plures etiam eſſe deos oporteat. Iam quia ſacramẽtum eſt fidei Baptiſmus, Dei vnitatem nobis confirmat ex eo quòd vnus eſt. Hinc etiam conficitur, vt nonniſi in vnum Deum baptizari liceat: quia eius amplectimur fidem in cuius nomen baptizamur. Quid ergo ſibi vult Chriſtus, quum in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti baptizari præcepit, niſi vna fide in Patrem & Filium & Spiritum credẽdum eſſe? id verò quid aliud eſt, quàm clarè teſtari Patrẽ, Filium, & Spiritum vnum eſſe Deum? Itaq; quum fixum illud maneat Deum vnum eſſe non plures, Verbum & Spiritum non aliud eſſe quàm ipsã Dei eſſentiam conſtituimus. Et verò ſtolidiſſimè ineptiebant Arriani, qui
Filij diuinitatem confitentes, Dei ſubſtantiam illi adimebant. Nec abſi- *Sup.c.8.*
milis Macedonianos rabies vexabat, qui per Spiritum dona gratiæ duntaxat in homines effuſa intelligi volebant. Nam vt ſapientia, intelligentia, prudentia, fortitudo, timor Domini, ab ipſo proficiſcuntur: ita vnus ipſe eſt ſapientiæ, prudentiæ, fortitudinis, pietatis Spiritus. Nec ſecundũ gratiarum diſtributionem ipſe diuiditur: ſed vtcunque illæ variè diuidantur, idem tamen & vnus manet, inquit Apoſtolus. *1.Cor.12.11*

17 Rurſum & quædam Patris à Verbo, Verbi à Spiritu diſtinctio Scripturis demonſtratur: in qua tamen excutienda, quanta religione ac ſobrietate verſandum ſit, ipſa myſterij magnitudo nos admonet. Ac mi-
hi ſanè vehementer iſtud Grægorij Nazianzeni arridet, οὐ φθάνω τὸ ἓν *In Serm.de*
νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι. οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν *Sacro Bapt.*
ἀναφέρομαι: Non poſſum vnum cogitare, quin trium fulgore mox circunfundar: nec tria poſſum diſcernere, quin ſubitò ad vnũ referar. Proinde & nos eam perſonarũ Trinitatem ne imaginari in animũ inducam⁹ quę cogitationẽ ſeorſum diſtractam detineat, ac non ad illã mox vnitatẽ reducat. Verã certè diſtinctionẽ inſinuãt Patris, Filij, & Spiritus vocabula, nequis nuda epitheta eſſe putet quib⁹ à ſuis operibus variè deſignetur De⁹, ſed diſtinctionẽ, non diuiſionẽ. Proprietatẽ Filio à Patre eſſe diſtin-

ctā ostendunt loci quos iam citauimus: quia Sermo non fuisset apud Deū, nisi alius esset à Patre: neque gloriam suam habuisset apud Patrem nisi ab eo distinctus. Similiter Patrem à se distinguit, quū alium esse dicit qui testimonium sibi perhibet. Atque huc tendit quod alibi dicitur. Patrem per Verbum omnia creasse: quod non poterat, nisi ab ipso quodammodo distinctus. Præterà non descendit Pater in terram, sed is qui à Patre exijt: non mortuus est, nec resurrexit, sed qui ab eo missus fuerat. Neque ab assumpta carne exordium habuit hæc distinctio, sed anteà quoque vnigenitum in sinu Patris fuisse manifestum est. Quis enim asserere sustineat, tum demum sinum Patris ingressum Filium, quum è cælo descendit ad suscipiendam humanitatem? Erat ergo antè in sinu Patris, & suam apud Patrem gloriam obtinebat. Spiritus sancti à Patre distinctionem Christus innuit, quum dicit eum à Patre procedere: à seipso autem quoties alium vocat, vt quum alium consolatorem ab se mittendum denuntiat, & alibi sæpius.

Iohan.5.32 & 8.16. & alibi. *Iohan.1.18* *Iohan.14.6 & 15.26.* *Iohan.14. 16.*

18 Enimuerò ad vim distinctionis exprimendam, similitudines à rebus humanis mutuari nescio an expediat. Solent id quidem interdum facere veteres: sed simul fatentur plurimum differre quicquid pro simili in medium afferunt. quo fit vt omnem audaciam hic reformidem: ne siquid intempestiuè productum fuerit, aut malignis calumniæ, aut rudibus hallucinationis ansam præbeat. Quam tamen Scripturis notatam distinctionem animaduertimus, subticeri non conuenit. Ea autem est, quòd Patri principium agendi, rerumque omnium fons & scaturigo attribuitur: Filio sapientia, consilium, ipsaque in rebus agendis dispensatio: at Spiritui virtus & efficacia assignatur actionis. Porrò quanquam Patris æternitas, Filij quoque & Spiritus æternitas est, quando nunquam Deus sine sapientia, virtuteque sua esse potuit, in æternitate autem non est quærendum prius aut posterius: non est tamen inanis aut superuacua ordinis obseruatio, dum primus recensetur pater, deinde ex eo Filius, postea ex vtroque Spiritus. Nam & mens vniuscuiusque eò sponte inclinat vt primò Deum consideret, deinde emergentem ex eo sapientiam, tum postremò virtutem qua consilij sui decreta exequitur. Qua ratione, à Patre duntaxat existere dicitur Filius, à Patre simul & Filio Spiritus: multis id quidem locis, sed nusquam clariùs quàm cap.8. ad Romanos, vbi scilicet idē Spiritus, nunc Christi, nunc eius qui suscitauit Christum à mortuis, promiscuè vocatur: Neque iniuriâ. Nam & Petrus Spiritum Christi fuisse testatur, quo vaticinati sunt Prophetæ: quum toties Scriptura doceat Spiritum fuisse Dei Patris.

Inf.c.25. *2.Pet.1.21*

19 Porrò simplicissimam Dei vnitatem adeò non impedit ista distinctio, vt Filium inde probare liceat vnum esse cum Patre Deum, quia vno simul cum eo Spiritu constet: Spiritum autem non aliud esse à Patre & Filio diuersum, quia Patris & Filij sit Spiritus. Siquidem in vnaquaque hypostasi tota intelligitur natura, cū hoc, quòd subest sua vnicuiq; proprietas. Pater totus in Filio est, totus in Patre Filius, quemadmodum ipse quoq; asserit, Ego in Patre, & Pater in me: nec vlla essentiæ differentia seiungi alterum ab altero scriptores Ecclesiastici concedunt. His appellationibus quæ distinctionem denotāt (inquit Augustinus) hoc significatur quod ad se inuicem referuntur, non ipsa substantia qua vnum sunt. Quo sensu conciliandæ sunt inter se veterū sententiæ, quæ pugnare alioqui nonnihil viderentur. Nūc enim Patrem, Filij principium esse tradunt: nunc Filiū à seipso & diuinitatem & essentiam habere asseuerant, adeòq; vnum esse cum Patre principium. Eius diuersitatis causam bene ac perspicuè explicat Augustinus alibi, quum ita loquitur, Christus ad se Deus dicitur, ad Patrem Filius dicitur. Rursusque, Pater ad se Deus dicitur, ad Filium dicitur Pater. Quòd dicitur ad Filium Pater, non est Filius:

Iohan.14. 10. *Augustinus Homil. de temp.38. de Trinit. & col. ad Pascentium Epist.174.*

Filius: quòd dicitur Filius ad Patrem, non est Pater: quòd dicitur ad se Pater, & Filius ad se, est idem Deus. Ergo quum de Filio sine Patris respectu simpliciter loquimur, benè & propriè ipsum à se esse asserimus: & ideò vnicum vocamus principium: quùm verò relationem quæ illi cum Patre est notamus, Patrem Filij principium meritò facimus. In huius rei explicatione quintus liber Augustini de Trinitate totus versatur. Lōgè verò tutius est in ea quam tradit relatione subsistere, quàm subtiliùs penetrando ad sublime mysterium, per multas euanidas speculationes euagari. *Cyril. lib. 7. de Trinit.* *Idem. lib. 3. Dialog.* *August. in Psal. 109. & Tract. in Ioh. 39.*

20 Ergo quibus cordi erit sobrietas, & qui fidei mensura contenti erunt, breuiter quod vtile est cognitu accipiant: nempe quum profitemur nos credere in vnum Deum, sub Dei nomine intelligi vnicam & simplicem essentiam, in qua comprehendimus tres personas vel hypostaseis: ideoque quoties Dei nomen indefinitè ponitur, non minus Filium & Spiritum, quàm Patrem designari. vbi autem adiungitur Filius Patri, tunc in medium venit relatio; atque ita distinguimus inter personas. Quia verò proprietates in personis ordinem secum ferunt, vt in Patre sit principium & origo: quóties mentio fit Patris & Filij simul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter Patri tribuitur. hoc modo retinetur vnitas essentiæ, & habetur ratio ordinis, quæ tamen ex Filij & Spiritus deitate nihil minuit. Et certè quum antè visum fuerit Apostolos asserere Filium Dei illum esse quem Moses & Prophetæ testati sunt esse Iehouah, semper ad vnitatem essentiæ venire necesse est. Proinde nobis sacrilegium detestabile est Filium vocari alium Deum à Patre: quia simplex Dei nomen relationem non admittit, nec potest Deus ad seipsum dici hoc vel illud esse. Iam quòd nomen Iehouæ indefinitè sumptum in Christum competat, ex Pauli etiam verbis patet, Propterea ter rogaui Dominum, quia vbi retulit Christi responsum, Sufficit tibi gratia mea, subijcit paulò pòst, Vt inhabitet in me virtus Christi. Certum enim est nomen Domini pro Iehouah illic esse positum: atq; ita restringere ad person am Mediatoris, friuolum esset ac puerile: quando absoluta est oratio quæ Filium cum Patre non comparat. Et scimus ex recepta Græcorum consuetudine Apostolos passim nomen *κυρίου* substituere in locum Iehouah. Et ne procul quærendum sit exemplum, non alio sensu orauit Dominum Paulus, quàm quo citatur locus Ioelis à Petro, Quisquis inuocauerit nomē Domini, saluus erit. Vbi nomen hoc peculiariter Filio ascribitur, aliam esse rationem constabit suo loco. nunc tenere satis est, quum absolutè Paulus Deum rogasset, statim subijcere nomen Christi Ita & totus Deus à Christo ipso Spiritus nuncupatur. Nihil enim obstat quominus tota spiritualis sit Dei essentia, in qua Pater, Filius & Spiritus comprehendatur: quod ipsum ex scriptura planum fit. Nam vt illic Deum audimus nominari Spiritum, ita & Spiritum sanctum, quatenus est hypostasis totius essentiæ, audimus dici & Dei esse, & à Deo. *August. in Psal. 68.* Inf. s. 26. Sup. s. 18. & Inf. s. 25. I. *Cor.* 12. 9. *Act.* 2. 16. *Ioel.* 2. 28. l. 2. c. 15. s. 6. & l. 3. c. 20 à. s 17. ad. 22. Item s. 27.

21 Quoniam autem Satan, vt fidem nostram ab ipsis radicibus conuelleret, partim de diuina Filij & Spiritus essentia, partim de personali distinctione ingentes pugnas semper mouit: atque vt omnibus propè seculis impios spiritus excitauit, qui doctores orthodoxos hac in parte vexarent, ita & hodie ex veteribus fauillis nouum ignem accendere conatur: hìc peruersis quorundam delirijs occurrere operæpretium est. Hactenus dociles manu ducere, non autem cum præfractis & contentiosis manum conferere maximè propositum fuit: nunc autem veritas quæ placidè ostensa fuit, ab omnibus improborum calumnijs asserenda: etsi præcipuum studium in hoc incumbet, vt habeant qui faciles apertasq; Dei verbo aures dederint, in quo certo pede consistant. Equidem hìc siquando aliàs in reconditis Scripturæ mysterijs, sobriè multaq; cum moderatione philosophādum: adhibita etiam multa cautione, ne aut cogi- Vt in s. c 14. s. 1. & lib. 3. c. 21. s. 4.

tatio aut lingua vltra procedat quàm verbi Dei fines se protendūt. Quomodo enim immensam Dei essentiam ad suum modulum mens humana definiat, quæ nondum statuere certò potuit quale sit solis corpus, quod tamen oculis quotidie conspicitur? Imò verò, quomodo proprio ductu ad Dei vsque substantiam excutiendam penetret, quæ suam ipsius minimè assequitur? Quare Deo libenter permittamus sui cognitionem. Ipse enim demum vnus, vt inquit Hilarius, idoneus sibi testis est, qui nisi per se cognitus non est. Permittemus autem si & talem concipiemus ipsum qualem se nobis patefecit: nec de ipso aliunde sciscitabimur quàm ex eius verbo. Extant in hoc argumentum homiliæ Chrisostomi quinque aduersus Anomœos, quibus tamen cohiberi Sophistarum audacia non potuit quin fræna garrulitati laxarent. Nihilo enim modestiùs hic se gesserūt quā vbiq; solēt. Cuius temeritatis infelicissimo successu admoneri nos decet, vt docilitate magis quàm acumine in istam quæstionem incumbere curæ sit: nec in animum inducamus aut Deum vsquam inuestigare nisi in sacro eius verbo, aut de ipso quicquā cogitare nisi præeunte eius verbo, aut loqui nisi ex eodem verbo sumptum. Quòd si quæ subest in vna diuinitate Patris, Filij, & Spiritus distinctio (vt est cognitu difficilis) ingenijs quibusdam plus facessit negotij & molestiæ quàm expediat, meminerint Labyrinthum ingredi hominis mentes dum suæ curiositati indulgent: atque ita regi se sustineant cælestibus oraculis, vtcunq; mysterij altitudinem non capiant.

sup.s.1. sup.c.5.s.13.& c.11.s.1. *Lib.1.de Trinit.* sup.c.6.s.2.

22 Texere catalogum errorum quibus olim tentata fuit fidei synceritas in hoc doctrinæ capite, nimis longum esset, plenumque inutili tædio: ac hæreticorum plerique crassis delirijs totam Dei gloriam ita aggressi sunt obruere, vt satis esse duxerint concutere ac turbare imperitos. Statim verò à paucis hominibus ebullierunt plures sectæ quæ partim lacerarent Dei essentiam, partim distinctionem quæ inter personas est, confunderent: Porrò si tenemus quòd antè ex Scriptura satis ostensum est, simplicem & indiuiduam esse essentiam vnius Dei quæ ad Patrē, & Filium & Spiritum pertineat: rursus Patrem proprietate aliqua differre à Filio, & Filium à Spiritu: non Arrio tantùm & Sabellio, sed alijs vetustis errorum authoribus clausa erit ianua. Sed quia nostro tempore exorti sunt phrenetici quidam, vt Seruetus & similes, qui nouis præstigijs omnia inuoluerunt, paucis eorum fallacias discutere operæprecium est. Serueto nomen Trinitatis ita fuit exosum, imò detestabile, vt Trinitarios omnes quos vocabat, diceret esse atheos. Omitto insulsas voces quas ad conuitiandum excogitauit. Hęc quidem speculationum eius fuit summa, tripartitum induci Deum vbi in eius essentia residere dicuntur tres personæ, Triademque hanc esse imaginariam, quia cum Dei vnitate pugnet. Intereà Personas voluit esse externas quasdam ideas, quæ verè non subsistant in essentia Dei, sed Deum nobis hac vel illa specie figurēt: ac initio quidem nihil in Deo fuisse distinctum, quia olim idem erat Verbum quod Spiritus: sed exquo emersit Christus Deus de Deo, Spiritum etiam alium ex ipso Deū fluxisse. Etsi autem allegorijs interdum fucat suas nænias, vt quum dicit Sermonem æternum Dei fuisse Spiritum Christi apud Deum, & relucentiam ideæ: item, Spiritum fuisse deitatis vmbram: posteà tamen vtriusque deitatem in nihilum redigit, asserens secundum dispensationis modum tam in Filio quàm in Spiritu partem esse Dei, sicuti idem Spiritus substantialiter in nobis atque etiam in lignis & lapidibus, Dei portio est. Quid de Mediatoris Persona blateret, suo loco videbimus. Prodigiosum verò hoc commentum, Personam nihil aliud esse quàm visibilem Dei gloriæ speciem, non longa refutatione indiget. Nam quum Iohannes nondum creato mundo λόγον fuisse Deum pronuntiet, longè ab idea discernit. Si verò tunc quoque & ab vltima æternitate

sup.s.17.18 19. sup.s.1. l.2.c.14.s.3. *Ioh.1.1.* sup.s.7. *Ioh.17.5.*

tate λόγος ille qui Deus erat, fuit apud Patrem, & propria sua gloria apud Patrem insignis fuit, non potuit certè externus esse aut figuratiuus splendor: sed necessariò sequitur fuisse hypostasin: quæ in Deo ipso intus resideret. Quanquam autem non fit Spiritus mentio nisi in historia creationis mundi, non tamen illic inducitur vt vmbra, sed essentialis Dei virtus, quum narrat Moses informem quoque illam massam fuisse in eo suffultam. AEternum igitur Spiritum semper in Deo fuisse tunc apparuit, dum fouendo sustinuit confusam cæli & terræ materiam, donec accederet pulchritudo & series. Certè nondum potuit effigies vel repræsentatio Dei esse, vti somniat Seruetus. Alibi verò suam impietatem apertiùs detegere cogitur, quòd Deus æterna sua ratione Filium sibi visibilem decernens, hoc modo visibilem se exhibuit. Nam si hoc verum sit, non alia relinquitur Christo diuinitas, nisi quatenus æterno Dei decreto Filius est ordinatus. Adde quòd spectra illa quæ in locum hypostaseon, supponit sic transformat, vt noua accidentia Deo affingere non dubitet. Illud verò omnium maximè execrandum, quòd tam Filium Dei quàm Spiritum promiscuè creaturis omnibus permiscet. Partes enim & partitiones palàm asserit esse in essentia Dei, quarum vnaquæque portio Deus est: præsertim verò spiritus fidelium coæternos dicit & consubstantiales Deo: quanuis alibi substantialem deitatem non tantùm hominis animæ, sed alijs rebus creatis assignet. Gen. 1. 8. sup. s. 14.

23 Ex hac lacuna prodijt aliud non dissimile monstrum. Nebulones enim quidam, vt Serueticæ impietatis inuidiam ac dedecus effugerent, tres quidem personas esse confessi sunt, sed ratione addita, quòd Pater qui verè & propriè vnicus est Deus, Filium & Spiritum formando, suam in eos deitatem transfudit. Nec verò abstinent ab horrendo loquendi genere, Patrem hac nota distingui à Filio & Spiritu, quia sit solus essentiator. Colorem hunc primò obtendunt, passim Christum vocari Dei Filium: vnde colligunt non alium propriè Deum esse nisi Patrem. Atqui non obseruant, quanuis Dei nomen Filio quoque sit commune, tamen κατ' ἐξοχὴν Patri interdum adscribi, quia fons est ac principium deitatis: idque vt notetur simplex essentiæ vnitas. Excipiunt, si verè est Dei Filius, absurdum esse censeri personæ Filium. Ego vtrunque verum esse respondeo, Dei nempe esse Filium, quia Sermo est à Patre ante secula genitus (nondum enim de Mediatoris persona nobis sermo est) & tamen explicandi causa habendam esse rationem Personæ, vt nomen Dei non simpliciter sumatur, sed pro Patre. Nam si non alium censemus Deum quàm Patrem, non obscurè deijcitur Filius ab hoc gradu. Ergo quoties deitatis fit mentio, minimè admitti debet antithesis inter Filium & Patrem, quasi huic tantùm conueniat nomen veri Dei. Nam sanè Deus qui Iesaiæ apparuit, verus & vnicus fuit Deus: quem tamen Iohannes affirmat fuisse Christum. Qui etiam per os Iesaiæ testatus est se fore in lapidem offendiculi Iudæis, vnicus erat Deus: quem Paulus Christum fuisse pronuntiat. Quum per Iesaiam clamat, Viuo ego: mihi flectetur omne genu, vnicus Deus est. atqui idem Paulus Christum interpretatur. Huc accedunt quæ recitat Apostolus testimonia, Tu Deus fundasti cælum & terram. Item, Adorent eum omnes Angeli Dei: quæ nõ nisi in vnicũ Deum cõpetunt: quũ tamen propria Christi elogia esse contendat. Nec valet cauillum illud, transferri ad Christum quod Dei propriũ est, quia sit relucentia glorię ipsius. Nã quũ vbiq; ponatur nomẽ Iehouæ, sequitur deitatis respectu ex seipso esse. Nã si est Iehouah, negari non potest quin idẽ sit ille Deus qui per Iesaiã alibi clamat, Ego ego sũ, & pręter me nõ est Deus. Expẽdere etiã cõuenit illud Ieremiæ, Dij qui nõ fecerũt cælũ & terrã, pereant de terra quæ sub cælo est: quãdo ex opposito fateri necesse erit Filium Dei eũ esse, cuius deitas sæpiùs apud Iesaiam probatur Vt l. 2. c. 14. sup. s. 11. Ies. 6. 1. Ioh. 12. 41. Ies. 8. 14. Rom. 9. 33. Ies. 45. 23. Rom. 14. 11 sup ibidem Heb. 1. 10, & 6. Psal. 102. 26. Psa. 97. 7. Ies. 44. 6. Ier. 10. 11.

ex mundi creatione. Quomodo autem creator qui omnibus esse dat, non erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur? Nam quisquis essentiatum à Patre Filium esse dicit, à seipso negat esse. Reclamat autem Spiritus sanctus, illum Iehouah nominans. Iam si demus totam essentiam esse in solo Patre, vel fiet partibilis, vel eripietur Filio: atque ita spoliatus sua essentia, titularis solùm erit Deus. Essentia Dei, si creditur istis nugatoribus, soli Patri conuenit, quatenus ipse solus est, & est Filij essentiator. Ita diuinitas Filij quiddam erit abstractum à Dei essentia, vel deriuatio partis à toto. Iam concedant ex suo principio necesse est, Spiritum esse solius Patris: quia si deriuatio est à prima essentia, quæ nonnisi Patri propria est, iure non censebitur Spiritus Filij: quod tamen refellitur Pauli testimonio, vbi communem Christo & Patri facit. Adhæc si expungitur è Trinitate Patris persona, in quo à Filio & Spiritu differet, nisi quia solus est ipse Deus? Fatentur Christum esse Deum, & tamen à Patre differre. Vicissim notam aliquam discretionis esse oportet, ne pater sit Filius. Qui in essentia eam ponunt, manifestè in nihilum redigunt veram Christi deitatem: quæ sine essentia esse nõ potest, & quidem tota. Non differet certè Pater à Filio, nisi proprium aliquid habeat in se quod Filio commune non sit. Quid iam reperient in quo eum distinguant? Si in essentia est discretio, respondeant an non cum Filio eam communicauerit. Hoc verò non potuit esse ex parte: quia dimidium fabricare Deum nefas esset. Adde quòd hoc modo fœdè lacerarent Dei essentiam. Restat vt tota & in solidum Patris & Filij sit communis. Quod si verum est, iam sanè quoad ipsam nulla erit alterius ab altero discretio. Si excipiant, Patrem essentiando manere nihilominus vnicũ Deum, penes quem sit essentia: Christus ergo figuratiuus erit Deus, ac specie tantùm vel nomine, non re ipsa: quia Deo nihil magis proprium quàm esse, iuxta illud, Qui est, misit me ad vos.

Exod. 5.14. 24 Falsum quidem esse quod sumunt, quoties absolutè fit Dei mentio in Scriptura, nonnisi Patrem intelligi, ex multis locis refellere promptum est: & in illis ipsis quos pro se citant, turpiter produnt suam incogitantiam, quia illic Filij nomen apponitur: vnde apparet relatiuè accipi Dei nomen, ideoque restringi ad Patris personam, ac eorum obiectio vno verbo diluitur. Nisi solus Pater, inquiunt, verus esset Deus, suus ipse pater esset. Neque enim absurdum est, propter gradum & ordinem Deum peculiariter vocari, qui non solùm genuit ex se suam sapientiam, sed Deus etiam est Mediatoris, sicuti pleniùs suo loco disseram. Nã ex quo manifestatus est in carne Christus, Filius Dei vocatur, non tantùm quatenus ante secula genitus ex Patre fuit æternus Sermo, sed quia Mediatoris suscepit personã & munus, vt Deo nos cõiungeret. Et quoniã Filium à Dei honore tam audacter excludunt, scire velim, quũ pronuntiat nullũ esse bonum præter vnũ Deum, an se bonitate priuet. Nõ loquor de humana eius natura, ne fortè excipiant, quicquid in ea boni fuit, ex gratuito dono fluxisse: quæro an Sermo æternus Dei bonus sit nécne. Si negẽt, satis cõuicta tenetur eorũ impietas: fatendo seipsos iugulant. Quòd autẽ primo intuitu videtur Christus à se remouere nomẽ Boni, sententiã nostrã magis cõfirmat: nempe quũ singulare sit vnius Dei elogiũ, quatẽnus ex vulgari more salutatus fuerat bonus, falsum honorẽ repudians, bonitatem qua pollet diuinã esse admonet. Quæro etiã, vbi affirmat Paulus solũ Deũ esse immortalẽ, sapientem, & veracem, an his verbis in ordinem mortaliũ, stultorũ & fallaciũ redigatur Christus. Nõ erit igitur immortalis, qui ab initio vita fuit vt angelis immortalitatẽ cõferret? nõ erit sapiẽs, qui æterna est Dei sapientia? non erit verax ipsa veritas? Quæro prẹterea, Christúmne adorãdũ censeant. Si enim hoc iure sibi vẽdicat, vt flectatur corã ipso omne genu, sequitur illum esse *, Deum, qui in Lege vetuit quenquam

Marginal notes: l. 2. c. 13. & c. 14. — Ibidẽ c. 14. s. 6 — *Matt.* 19. 17. de qua ibid. c. 13. s. 1. — 1. *Tim.* 1. 17. — *sup 13. &. l. 2. c. 14. s. 3 & l. 3. c. 5. s. 8 — *Phil.* 2. 10. l. 2. c. 8. s. 16.

quenquam alium præter ſe adorari. De ſolo Patre ſi accipi volunt quod
apud Ieſaiam dicitur, Ego ſum, ac nemo præter me, hoc teſtimoniũ in ip- *Ieſa.* 44.6.
ſos retorqueo, quando videmus Chriſto attribui quicquid Dei eſt. Nec
locus eſt eorum cauillo, Chriſtum in carne fuiſſe exaltatum in qua ex ina-
nitus fuerat, & carnis reſpectu omne imperium illi datum eſſe in cælo
& in terra: quia etſi extenditur Regis & Iudicis maieſtas ad totam Me- l.2.c.14.ſ.3
diatoris perſonam, niſi tamen Deus manifeſtatus eſſet in carne, non potuit & c.15.ſ.5.
in tantam altitudinem extolli quin Deus ſecum ipſe pugnaret. Atque hanc *Phi.*1.6.7.
controuerſiam optimè Paulus tollit, æqualem Deo fuiſſe docens, antequã
ſe exinaniret ſub forma ſerui. Porrò æqualitas iſta quomodo ſtaret niſi
fuiſſet Deus ille cuius nomen eſt Ia & Iehouah, qui equitat ſuper Cheru-
bim, qui Rex eſt totius terræ, & Rex ſeculorum? Iam vtcunq; obſtrepant,
non poteſt eripi Chriſto quod alibi dicit Ieſaias, Hic, hic eſt Deus noſter, *Ieſa.* 25.9.
expectauimus eum: quando his verbis aduentum Dei Redemptoris de- Sup.ſ.10.
ſcribit, qui non modò ab exilio Babylonico populum redduceret, ſed Ec-
cleſiam plenè reſtitueret omnibus numeris. Altero etiã cauillo nihil pro-
ficiunt, Chriſtum fuiſſe Deum in patre ſuo. Nam etſi fatemur ratione or-
dinis & gradus principium diuinitatis eſſe in Patre, deteſtabile tamẽ eſſe
dicimus cõmentum illud, ſolius Patris eſſentiam eſſe propriam, quaſi Fi-
lij deificator eſſet: quia hoc modo vel multiplex eſſet eſſentia, vel titulo
& imaginatione tenus Chriſtum appellãt Deum. Si concedant Filium eſſe
Deum, ſed ſecundum à Patre: iam in ipſo genita & formata erit eſſen-
tia, quæ eſt in Patre ingenita & informis. Scio multis naſutis ludibrio
eſſe quòd ex verbis Moſis perſonarum diſtinctionem elicimus, vbi Deum *Gen.* 1.26.
ſic loquentem inducit. Faciamus hominem ad imaginem noſtram. vident Inf.c.15.ſ.5
tamen pij lectores quàm frigidè atque ineptè hoc velut colloquium in-
duceret Moſes, niſi ſubeſſent in vno Deo plures perſonæ. Iam quos
alloquitur Pater, certum eſt fuiſſe increatos: nihil verò increatum,
excepto ipſo Deo, & quidem vno. Nunc ergo niſi concedant Patris, Filij
& Spiritus communem fuiſſe creandi poteſtatem, & commune iubẽdi im-
perium, ſequetur Deum non intus ſecum ita loquutum eſſe, ſed direxiſſe
ad alios extraneos opifices ſermonem. Denique locus vnus duo ſimul eo-
rum obiecta facilè expediet. Nam quod pronuntiat Chriſtus ipſe, Deũ eſſe *Ioha.* 4.24.
Spiritum, ad Patrem ſolum reſtringi conſentaneum non eſſet, acſi Sermo
ipſe non eſſet ſpiritualis naturæ. Quòd ſi filio ſimiliter vt Patri conuenit
nomen Spiritus, ſub indefinitio Dei nomine Filium comprehẽdi colligo.
Subijcit tamen continuò pòſt, non alios probari cultores Patri niſi qui
eum in ſpiritu & veritate adorant. vnde alterum cõſequitur, quia ſub ca-
pite fungitur Chriſtus officio doctoris, Dei nomẽ Patri adſcribere, non vt
aboleat ſuam ipſius deitatem, ſed vt gradatim nos ad eam attollat.

25 Sed in eo ſcilicet hallucinantur quòd indiuidua ſomniant quo-
rum ſingula partem obtineant eſſentiæ. Atqui ex Scripturis docemus v-
num eſſentialiter Deum eſſe, ideoque eſſentiam tam Filij quàm Spiritus Sup.ſ.18.20
eſſe ingenitam. ſed quatenus Pater ordine primus eſt, atque ex ſe genuit
ſuam Sapientiam, meritò, vt nuper dictũ eſt, cenſetur principium & fons
totius diuinitatis. Ita Deus indefinitè eſt ingenitus: & Pater etiam perſo-
næ reſpectu ingenitus. Stultè etiam putant ſe ex noſtra ſententia collige-
re quaternitatem ſtatui, quia falſo & calumnioſè cerebri ſui commentũ
nobis adſcribunt, quaſi deriuatiuè fingamus prodire ex vna eſſentia tres
perſonas: quum ex ſcriptis noſtris liqueat non abſtrahere nos perſonas
ab eſſentia, ſed quanuis in ipſa reſideant, diſtinctionem interponere. Si ſe Sup.ſ.17.&c
paratæ eſſent ab eſſentia perſonæ, probabilis fortè eſſet eorum ratio: ſed
hoc modò Trinitas eſſet deorum, non perſonarum quas in ſe continet v-
nus Deus. Ita ſoluitur futilis eorum quæſtio, concurrátne eſſentia ad
conflandam Trinitatem: quaſi tres deos ex illa deſcendere imaginemur.

Quod excipiunt, Trinitatem igitur fore sine Deo, ex eadem insulsitate nascitur: quia etsi ad distinctionem non concurrit vt pars vel membrum, non tamen personæ sine ipsa, vel extra ipsam: quia & Pater, nisi Deus esset, nō poterat esse Pater: & Filius nō aliter Fili⁹, nisi quia Deus. Deitatē ergo absolutè ex se ipsa esse dicimus, vnde & Filium, quatenus Deus est, fatemur ex seipso esse, sublato personæ respectu: quatenus verò Filius est, dicimus esse ex Patre. ita essentia eius principio caret: personæ verò principium est ipse Deus. Et quidem orthodoxi scriptores, quicunq; olim de Trinitate loquuti sunt, ad personas tantùm retulerunt hoc nomen: quando nō modò absurdus esset error, in ipsa distinctione complecti essentiā, sed nimis crassa impietas. Nam qui volunt tria concurrere, Essentiā, Filiū & Spiritum, eos Filij & Spiritus essentiam exinanire palàm est, alioqui partes inter se commistæ conciderent: quod est in omni distinctione vitiosum. Denique si pater & Deus synonyma essent, sic deificator esset Pater, nihil in Filio residuum esset præter vmbram: nec aliud esset Trinitas quàm coniunctio Dei vnius cum duabus rebus creatis.

26 Quòd obijciunt, Christum si propriè sit Deus, Filium Dei perperam vocari, iam responsum est, quia fit vnius personæ ad alteram cō-
Sup.s.20. paratio, nomen Dei non sumi indefinitè, sed restringi ad Patrē, quatenus deitatis est principium, non essentiando, vt fanatici nugantur, sed ratione ordinis Hoc sensu accipitur sermo ille Christi ad Patrem, Hæc est vita æ-
Ioha. 17.3. terna vt credant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Nam in Mediatoris Persona loquens, medium gradum tenet inter Deum & homines. neque tamen ideò imminuitur eius maiestas. Nam etsi seipsum exinaniuit, gloriam tamen suam, quæ abscondita fuit coram mundo, nō perdidit apud Patrē. Sic Apostolus ad Heb. capit. 2. quanquam fatetur exiguo tempore fuisse imminutum infra Angelos, non tamen dubitat simul asserere, æternum esse Deum qui fundauit terram. Tenendum igitur est, quoties Christus in persona Mediatoris Patrem compellat, sub hoc
Ioh. 16.7. Dei nomine diuinitatem complecti, quæ ipsius quoque est. Sic quum Apostolis diceret, Expedit me ascendere ad Patrem, quia Pater maior me est, non secundam diuinitatem tantùm sibi tribuit vt sit quoad æternam essentiam Patre inferior, sed quia cælesti gloria potitus, fideles colligit in eius participationem, in superiore gradu Patrem locat, quatenus differt conspicua splendoris perfectio, quæ in cælo apparet, ab ea gloriæ mensu-
1. Cor. 15. ra quæ conspecta fuit in ipso carne vestito. Eadem ratione alibi Paulus
24. Christum dicit redditurum Deo & Patri regnum, vt sit Deus omnia in
l. 2. c. 15. s. 5 omnibus. Nihil absurdius quàm auferre perpetuitatem Christi deitati. Quòd si nunquam desinet esse Dei Filius, sed idem manebit semper qui fuit ab initio: sequitur, sub Patris nomine vnicam Dei essentiam, quæ vtriusque communis est, comprehendi. Et certè ideò ad nos descendit Christus vt ad Patrem attollendo, simul etiam ad seipsum attolleret, qua-
1. Ioh. 5.20. tenus vnum est cum Patre. Nomen ergo Dei exclusiuè ad Patrem restringere vt Filio auferatur, neque fas neque rectum est. Nam & hac de causa verum esse Deum asserit Iohannes, ne quis secundo deitatis gradu subsidere putet infra Patrem. Ac miror quid sibi velint isti nouorum deorum fabri, dū Christum verum Deū confessi, mox eum excludunt à Patris deitate: quasi possit esse verus Deus nisi qui vnus est, aut transfusa diuinitas non sit nouum aliquod figmentum.

27 Quòd multos locos accumulant ex Irenæo, vbi Patrem Christi asserit esse vnicū & æternum Deum Israel, vel pudenda inscitia est, vel summa improbitas. Animaduertere enim debuerant sancto viro negotium & certamen fuisse cum phreneticis, qui Patrem Christi negabant illum esse Deum qui per Mosen & Prophetas olim loquutus fuerat, sed nescio quod spectrum è labe mundi productum. Itaque in hoc totus est,

vt palàm

vt palàm faciat non alium prædicari in Scriptura Deum quàm Christi Patrem, & perperam alium excogitari, ac proinde nihil mirum si toties cõcludat non alium fuisse Deum Israëlis quàm qui celebratur à Christo & Apostolis. Sic etiã nunc, vbi diuerso errori resistendum est, verè dicemus, Deum qui olim apparuit Patribus, non alium fuisse quàm Christum. Porrò si quis excipiat fuisse Patrem, in promptu erit responsio, dum pro Filij diuinitate pugnamus, nos Patrem minimè excludere. Ad hoc Irenæi cõsilium si attendant lectores, cessabit omnis contentio. Quinetiam ex sexto capite lib. 3. tota lis facilè dirimitur, vbi in hoc vnum insistit pius vir, qui absolutè & indefinitè vocatur in Scriptura Deus, illum esse verè vnicum Deum: Christũ verò absolutè Deum vocari. Meminerimus hunc fuisse disceptationis statum, sicuti ex toto progressu patet, ac præsertim libri secundi cap. 46. non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui verè non sit Deus. Adde quòd alibi coniunctim tam Filium quàm Patrem prædicatum fuisse Deum contendit à Prophetis & Apostolis. Postea verò definit quomodo Christus, qui Dominus est omnium & Rex, & Deus, & Iudex, ab eo qui est Deus omnium acceperit potestatem: nempe subiectionis respectu, quia humiliatus est vsque ad mortem crucis, Interea paulò pòst affirmat, Filium esse opificem cæli & terræ, qui legem tulit per Mosis manum, & Patribus apparuit. Iam siquis blateret, Irenæo solum Patrem esse Deum Israël, regeram quod idẽ scriptor apertè tradit, Christum vnum & eundem existere: sicuti etiam ad eum refert vaticinium Habacuc, Deus ab Austro veniet. Eodem pertinet quod legitur cap 9. lib. 4. Ipse igitur Christus cum Patre viuorum est Deus. Et eiusdem libri cap. 12 interpretatur Abraham credidisse Deo, quia factor cæli & terræ, & solus Deus sit Christus.

Li. 3. cap. 9. Cap. 12. eiusdem libri. Cap. 16. eiusdem libri. Cap. 18. & 23. eiusdem libri.

28 Tertullianum nihilò veriùs patronum sibi asciscunt, quia etsi asper interdum & spinosus est in suo loquendi genere, summam tamen doctrinæ quam tuemur, non ambiguè tradit: nempe quum vnus sit Deus dispensatione tamen vel œconomia esse eius Sermonem: vnicum esse Deũ substantiæ vnitate, & nihilominus vnitatem dispensationis mysterio in Trinitatem disponi: tres esse non statu, sed gradu: nec substantia, sed forma: nec potestate, sed serie. Dicit quidem se defendere secundum à Patre Filium, sed non alium intelligit nisi distinctione. Visibilem alicubi Filium dicit: sed postquam in vtranque partem ratiocinatus est, definit inuisibilẽ esse quatenus est Sermo. Denique patrem sua persona determinari affirmans, alienissimum se probat ab eo commento quod refellimus. Et quanquam non alium Deum agnoscit quàm Patrem, seipsum tamen proximo contextu explicans, se non exclusiuè loqui ostendit Filij respectu, quia negat alium esse à Patre Deum: ideoque nõ violari monarchiam personæ distinctione. Atque ex perpetuo eius consilio verborum sensum colligere promptum est. Contendit enim aduersus Praxeam, quanuis in tres personas distinctus sit Deus, non tamen fieri plures deos, neque discerpi vnitatem. Et quia secundum Praxeæ commentum Christus nõ poterat Deus esse quin idem esset Pater, ideo tantopere de distinctione laborat. Quòd verò Sermonem & Spiritum vocat portionẽ totius, etsi dura est locutio, excusabilis tamen est, quando ad substantiam non refertur, sed dispositionem tantùm & œconomiam notat quæ solis personis conuenit, Tertulliano ipso teste. Inde etiã pendet illud, Quot personæ tibi videntur, peruersissime Praxea, nisi quot sunt voces? Sic etiam paulò pòst, Vt credant Patrem & Filiũ in suis quenque nominibus & personis. His arbitror satis refelli posse eorum impudentiam, qui ex Tertulliani authoritate fucum tentant facere simplicibus.

29 Et certè quisquis diligenter veterum scripta inter se conferet, non aliud reperiet apud Irenæum quàm quod ab alijs qui deinde

sequuti sunt, proditũ fuit. Iustinus vnus est ex vetustissimis: nobis autẽ per omnia suffragatur. Obiectent tam ab illo quàm à reliquis Patrem Christi vocari vnum Deum. Idem Hilarius quoque docet, imò asperiùs loquitur, æternitatem esse in Patre. An vt Filio auferat Dei essentiam? Atqui in eius fidei quàm sequimur defensione totus est. Nec tamen eos pudet mutila nescio quæ dicta excerpere, ex quibus persuadeant Hilarium esse erroris sui patronum. Ignatium quòd obtendunt, si velint quicquam habere momenti, probent Apostolos legem tulisse de quadragesima & similibus corruptelis. nihil nænijs illis, quæ sub Ignatij nomine edita sunt putidius. Quo minùs tollerabilis est eorum impudentia, qui talibus laruis ad fallẽdum se instruunt. Porrò hinc veterum consensus clarè perspicitur, quòd neque in concilio Niceno Arrius ex cuiusquam probati scriptoris authoritate fucum facere ausus est: & nemo ex Græcis vel Latinis excusat à prioribus se dissentire. Augustinus, cui nebulones isti infestissimi sunt, quàm sedulò excusserit omniũ scripta, & quam reuerenter amplexus sit, dicere nihil attinet. Certè in minimis quibusque scrupulis ostendere solet cur ab illis discedere cogatur. In hoc etiam argumento siquid ambiguum vel obscurum legerit apud alios, non dissimulat. Quam tamen isti oppugnant doctrinam pro confesso sumit ab vltima antiquitate sine controuersia fuisse receptam. Neque tamen quid ante docuissent alij, ipsum latuisse, vel ex vno verbo constat, vbi dicit in Patre esse vnitatem, lib. De doctrina Christiana primo, an garrient sui tũc fuisse oblitum? Atqui alibi ab hac calumnia se purgat, vbi Patrem vocat principium totius deitatis, quia à nullo est, prudenter scilicet expendens specialiter Patri adscribi Dei nomen, quòd nisi ab ipso fiat initium, concipi nequeat simplex Dei vnitas. His etiam demum, vt spero, agnoscet pius lector omnes calumnias discussas, quibus Satan hactenus puram doctrinæ fidem peruertere vel obtenebrare molitus est. Denique totam huius doctrinæ summam fideliter esse explicatam confido, si quidem modum curiositati imponant lectores, nec molestas & perplexas disputationes cupidiùs quàm par sit, sibi accersant Nam quos oblectat speculãdi intemperies, minimè placandos suscipio. Certè nihil astutè præterij quod mihi aduersum esse putarem: sed dum Ecclesiæ ædificationi studeo, multa non attingere consultius visum est, quæ & parum prodessent, & lectores grauarent superuacua molestia. Quid enim disputare attinet an semper generet Pater, quando stultè fingitur continuus actus generandi, ex quo liquet ab æterno tres in Deo personas substitisse?

de qua vide l.4.c.12. f.20.21.

Augustinũ.

In ipsa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis discernere verum Deũ à fictitijs CAP. XIIII.

QVANQVAM falsorum deorum cultoribus socordiam meritò exprobrat Iesaias, quòd ex terræ fundamentis & cælorum ambitu non didicerint quisnam esset verus Deus: quæ tamen est ingenij nostri tarditas & hebetudo, necesse fuit, ne ad Gentium figmenta defluerent fideles, expressiùs illis depingi verum Deum. Nam quum euanida sit quæ apud Philosophos maximè tolerabilis habetur descriptio, Deũ mẽtem esse mundi: ipsum familiarius à nobis cognosci operæpretium est, ne semper in ambiguo vacillemus. Itaque historiam creationis extare voluit, cui innixa Ecclesiæ fides non alium Deum quæreret, nisi qui propositus est à Mose opifex mundi & conditor. Illic primò notatum est tempus, vt continua annorum serie fideles ad primam humani generis & rerum omnium originem peruenirent. quæ apprimè vtilis est cognitio, non tantùm vt prodigiosis fabulis, quæ in AEgypto & alijs terræ plagis olim grassatæ sunt, obuiam eatur, sed etiam vt cognito mundi exordio, clarius eluceat Dei æternitas, nosque in sui admirationem

*Iesa.*40.21 Sup.c.11.f.4 & c.10.f.3. & c.6. Sup.c.5.f.5. Inf.f.20.

Sup.c.8.f.4.

magis

magis rapiat. Neque verò mouere nos debet profana illa subsannatio, mirum esse cur non citiùs venerit Deo in mentem, cælum & terram condere, sed otiosus immensum spatium præterfluere siuerit, quod ante plurima ætatum millia efficere posset: quum ad sex annorum millia nondum peruenerit mundi ad vltimum finem vergentis diuturnitas. Nam cur tandiu distulerit Deus neque fas est nobis inquirere, neque expedit: quia si eò vsque penetrare contendat mens humana, centies in itinere deficiet: neque etiam cognitu vtile esset quod Deus ipse, vt fidei nostræ modestiam probaret, consultò voluit celatum esse. Ac scitè pius ille senex, quum proteruus quispiam ex eo per ludibrium quæreret quid ante creatum mundum egisset Deus, respondit fabricasse inferos curiosis. Hæc non minus grauis quàm seuera admonitio compescat lasciuiam, quæ multos titillat, adeoque impellit ad prauas & noxias speculationes. Denique meminerimus, Deum illum inuisibilem & cuius incomprehensibilis est sapientia, virtus & iustitia, Mosis historiam speculi loco nobis proponere, in quo viua eius effigies relucet. Sicuti enim nihil distinctè cernunt oculi vel senio obtusi, vel alio vitio hebetes, nisi specillis adiuuentur: ita, quæ nostra est imbecillitas, nisi nos dirigat Scriptura in Deo quærendo, statim euanescimus. Qui verò proteruiæ suæ indulgent, quia nunc frustrà monentur, serò horribili interitu sentient quantò satiùs fuerit arcana Dei consilia reuerenter suspicere, quàm blasphemias euomere quibus cælum obscurent. Et rectè Augustinus iniuriam Deo fieri conqueritur, vbi superior eius voluntate flagitatur rerum causa. Idem alibi prudenter admonet, non minus perperam de immensis temporum quàm locorum spatijs quæstionem moueri. Certè quantumuis latè pateat cælorum circuitus, est tamen aliqua eius dimensio. Nunc siquis cū Deo expostulet, quòd centuplo superet vacuitas, annon pijs omnibus detestabilis erit petulantia? Eòdem furoris prosiliunt qui exagitant Dei otium, quòd eorum arbitrio mundum ante innumera secula non condiderit. Vt suæ cupiditati morem gerant, extra mundum egredi affectant. quasi verò in tam ampla cæli & terræ circunferentia, non satis multa occurrant quæ inæstimabili suo fulgore absorbeant sensus omnes nostros: quasi intra sex annorum millia non satis multa documenta ediderit Deus, in quorum assidua meditatione mentes nostræ se exerceant. Ergo libenter maneamus inclusi his cancellis, quibus nos circunscribere Deus voluit, & quasi mentes nostras contrahere, ne vagandi licentia diffluerent.

[Margin: l. 3.c.21.f.4. — Sup.c.13. f.21. — Inf.c.17. f.12.c.18. f.3. — Sup.c.5.f.8. — Simile. — Sup.c.6.f.1. — l. 3.c.23. f.2.5. — Li. de Gene. contra Manich. — Lib. 11. de Ciuitate Dei.]

2 Eiusdem rationis est quod narrat Moses, non momento sed sex diebus absolutum fuisse Dei opus. Nam & hac circunstantia ab omnibus figmētis colligimur ad vnicum Deum qui in sex dies opus suum digessit, ne molestum nobis esset in eius consideratione occupari toto vitæ cursu. Quanuis enim oculi nostri, in quancunque partem se vertant, coguntur in operum Dei intuitu versari: videmus tamen quàm fluxa sit attentio, & quàm citò præteruolent si quæ nos tangant piæ cogitationes. Hìc etiam obstrepit humana ratio, quasi à Dei potentia alieni fuerint tales progressus; donec subacta ad fidei obsequium quietem illam colere discit, ad quam nos inuitat septimi diei sanctificatio. In ipso autem ordine rerum diligenter considerandus est paternus Dei amor erga humanum genus, quòd non antè creauit Adam quàm mundum omni bonorum copia locupletasset. Nam si eum in terra adhuc sterili & vacua locasset, si vitam dedisset ante lucem, visus fuisset eius vtilitati parum consulere. Nunc vbi Solis & astrorum motus disposuit ad vsus humanos, terram, aquas, aërem animalibus repleuit, frugum omnium abundantiam protulit quæ alimentis sufficeret: curam prouidi & seduli patrisfamiliâs suscipiens, mirificam erga nos suam bonitatem ostendit. Quæ breuiter tantùm delibo, si quisque attentius apud se expendat, constabit Mosen certum vnius Dei

[Margin: Inf.f.22. — Sup.c.5. f.1. — Inf.f.22.]

creatoris testem ac præconem fuisse. Omitto quæ iam exposui, non de
Sup.c.13. nuda tantùm Dei essentia illic fieri sermonem, sed æternam quoque eius
f.2.ad 17. sapientiam & Spiritum nobis proponi, ne alium Deum somniemus quàm qui in illa expressa imagine vult agnosci.

3 Sed antequam de hominis natura pleniùs disserere incipiam, aliquid de Angelis inserere oportet: quia etsi Moses vulgi ruditati se accommodans, non alia Dei opera commemorat in historia creationis, nisi quæ oculis nostris occurrunt: vbi tamen posteà Angelos Dei ministros inducit, colligere facilè licet eorum esse conditorem, cui suam operam & officia impendunt. Quamuis ergo Moses populariter loquens, non statim à primis rudimentis Angelos recensuerit inter Dei creaturas: nihil tamen vetat quominus disertè & explicatè de illis tradamus quæ alibi passim docet Scriptura. quia si Deum ex operibus suis agnoscere cupimus, minimè omittendum est tam præclarum & nobile specimē. Adde quòd refutandis multis erroribus valde necessaria est hæc pars doctrinæ. Multorum mentes ita perstrinxit Angelicæ naturæ præstantia, vt putarent illis iniuriam fieri si vnius Dei imperio subiecti quasi in ordinem cogerentur. hinc illis afficta diuinitas. Emersit etiam Manichæus cum sua se-
In Manich. cta, qui sibi duo principia fabricauit, Deum & diabolum. ac Deo quidem
sup.c.13. tribuebat bonarum rerum originem: malas autem naturas ad diabolum
f.1. & Inf. authorem referebat. Hoc delirium si mentes nostras teneret implicitas,
c.15.f.5. non constaret Deo sua in mundi creatione gloria. Nam quum nihil magis
Sup.c.10. Dei proprium sit quàm æternitas, & αὐτουσία, id est, à seipso existentia,
f.12. vt ita loquar: qui diabolo hoc tribuunt, nónne quodammado eum diuinitatis ornant titulo? Iam vbi omnipotentia Dei, si diabolo tale conceditur imperium, vt illo inuito ac repugnante, quicquid voluerit exequatur? Quod autem vnicum habent fundamentum Manichæi, nefas esse ascribi bono Deo vllius rei malæ creationem, id orthodoxam fidem minimè lædit, quæ non admittit aliquam esse in mundi vniuersitate malā na-
l.2.c.1. f.11. turam: quandoquidem nec prauitas & malitia tum hominis, tū diaboli, aut quæ inde nascūtur peccata, ex natura sunt, sed ex naturæ corruptione: nec quicquam omninò ab initio extitit in quo non & sapientiæ & iustitiæ suæ specimen ediderit Deus. His ergo peruersis cōmentis vt obuiā eatur, altiùs animos attollere necesse est quàm oculi nostri penetrent. Quo consilio verisimile est, vbi in symbolo Niceno vocatur Deus omniū conditor, res inuisibiles fuisse expressas. Modum tamen quem præscribit pietatis regula tenere curæ erit, ne altiùs quàm expedit speculando, lectores à fidei simplicitate abducti vagentur. Et certè quum vtiliter semper nos doceat Spiritus, in quibus verò parum est momenti ad ædificationem, vel subticeat prorsus, vel leuiter tantùm & cursim attingat: nostri quoque officij est, libenter ignorare quæ non conducunt.

4 Angelos sanè, quum Dei sint ministri ad iussa eius exequēda ordinati, esse quoque illius creaturas, extra controuersiam esse debet. De tempore vel ordine quo creati fuerint, contentionem mouere nónne peruicaciæ magis quàm diligentiæ est? Terram esse perfectam, & cælos perfectos, cum omni exercitu eorū, narrat Moses: quid attinet anxiè per-
Gen.2.1. contari quoto die præter astra & planetas alij quoq; magis recōditi cælestes exercitus esse cœperint? Ne longior sim, meminerimus hîc, vt in tota religionis doctrina, tenendam esse vnam modestiæ & sobrietatis regulam, ne de rebus obscuris aliud vel loquamur, vel sentiamus, vel scire etiam appetamus quàm quod Dei verbo fuerit nobis traditum. Alterum,
Inf.f.16. vt in lectione Scripturæ, ijs continenter quærendis ac meditādis immo-
l.3.c.20. remur quæ ad ædificationem pertinent: non curiositati aut rerum inuti-
f.24.c.21. lium studio indulgeamus. Et quia Dominus non in friuolis quæstionibus,
f.1.2. sed in solida pietate, timore nominis sui, vera fiducia, sanctitatis officijs erudire

erudire nos voluit, in ea ſcientia acquieſcamus. Quamobrem, ſi ritè ſapere volumus, relinquenda ſunt nobis illa ματαιώματα, quæ & ab otioſis hominibus de Angelorum natura, ordinibus, multitudine abſq; Dei verbo tradũtur. Scio hæc cupidiùs à multis arripi, & maiori voluptati eſſe quàm quæ in vſu quotidiano ſunt poſita. Verùm, niſi Chriſti diſcipulos eſſe nos piget, eam quam ipſe methodum præſcripſit, ſequi ne pigeat. Ita fiet vt eius magiſterio contenti, à ſuperuacuis ſpeculationibus, à quibus nos reuocat, non tantùm abſtineamus, ſed etiam abhorreamus. Dionyſium illũ, quicunque fuerit, nemo negauerit multa ſubtiliter & argutè in cæleſti Hierarchia diſputaſſe: verùm ſiquis propiùs excutiat, deprehendet maxima ex parte meram eſſe garrulitatem. Theologo autem non garriendo aures oblectare, ſed vera, certa, vtilia docendo, conſcientias confirmare propoſitum eſt. Si librum illum legas, putes hominem de cælo delapſum referre non quæ didicit, ſed quæ oculis vidit. Atqui Paulus, qui extra tertium cælum raptus fuerat, non modò nihil tale prodidit, ſed teſtatus quoque eſt nefas eſſe homini loqui quæ viderat arcana. Illa ergo nugatoria ſapientia valere iuſſa, ex ſimplici Scripturæ doctrina conſideremus, quod de Angelis ſuis ſcire nos Dominus voluit. *2.Co.12.2.*

5 Angelos eſſe cæleſtes Spiritus, quorũ miniſterio & obſequio vtitur Deus ad exequẽda omnia quæ decreuit, paſſim in Scriptura legitur: vnde & hoc illis nomen attributũ eſt, quòd illos veluti internuntios adhibet Deus ad ſe hominibus manifeſtandũ. Aliæ etiam quibus inſigniũtur appellationes, ex ſimili ratione ſumptæ ſunt. Exercitus vocãtur, quia vt ſatellites principem ſuum circundãt, eius maieſtatem exornant & cõſpicuam reddunt, & inſtar militum ad ſignum ducis ſui ſemper intenti ſunt, & ita parati ſunt ac expediti ad capeſſenda illius iuſſa, vt ſimul ac annuerit, operi ſe accingant, vel potiùs ſint in opere. Talem imaginem throni Dei, ad declarandam eius magnificentiã, quum alij Prophetæ deſcribũt, tum præcipuè Daniel: vbi mille millia, & decies mille myriadas aſtitiſſe dicit, quum Deus tribunal conſcendiſſet. Quoniam verò vim ac fortitudinem manus ſuæ Dominus per ipſos mirabiliter exerit ac declarat, inde Virtutes nominantur. Quia verò imperium ſuum in mundo per eos exercet ac adminiſtrat, ideò dicuntur nunc Principatus, nunc Poteſtates, nũc Dominationes. Poſtremò, quia in illis quodammodo reſidet gloria Dei, Throni quoque hac ratione appellantur. Quanquam de hoc poſtremo nihil velim aſſerere: quia diuerſa interpretatio vel æque, vel magis etiam cõgruit. Verùm hoc nomine omiſſo, prioribus illis ſæpe vtitur Spiritus ſanctus ad commendandam Angelici miniſterij dignitatem. Neque enim æquum eſt, ſine honore præteriri ea inſtrumenta quibus numinis ſui præſentiam ſpecialiter Deus exhibet. Quinetiam ob id non ſemel Dij nuncupantur, quod in ſuo miniſterio, velut in ſpeculo, diuinitatem aliqua ex parte nobis repræſentant. Tametſi enim mihi non diſplicet quòd veteres ſcriptores, vbi Scriptura Angelum Dei Abrahæ, Iacob, Moſi & alijs apparuiſſe commemorat, *Chriſtum fuiſſe Angelum illum interpretantur: ſæpius tamen vbi de Angelis omnibus fit mentio, hoc nomen illis tribuitur. Neque id mirum videri debet. nam ſi principibus ac præfectis id honoris datur, quòd Dei, qui ſummus eſt Rex & Iudex, vices gerunt in ſua functione, longè maior cauſa eſt cur deferatur Angelis, in quibus diuinæ gloriæ claritas multò abundantiùs elucet. *Dan.7.10.* *Col.1.10.* *Ephes.1.21* *Gen 18.1. & 32.1, & 28.* *Ioſ.5.14.* *Iudic.6.14. & 12.22.* *Pſal.82.6.* * Sup.1.c.3. ſ.10.

6 Quod autem ad conſolationem noſtram fideiq; cõfirmationem facere maximè poterat, in eo docendo plurimùm inſiſtit Scriptura: nempe Angelos diuinæ erga nos beneficentiæ diſpenſatores eſſe & adminiſtros. Ideoque commemorat, pro ſalute noſtra ipſos excubare, ſuſcipere defenſionem noſtri, vias noſtras dirigere, ſolicitudinem gerere nequid aduerſi nobis accidat. Vniuerſales ſunt ſentẽtiæ quæ in primis ad Inf. c.17. ſ.11.

Christum, Ecclesiæ caput, deinde ad omnes fideles pertinent. Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis. In manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedes tuos. Item, Manet Angelus Domini per circuitum eorum qui timent eum, & eruit eos. Quibus ostẽdit Deus, sese eorum quos custodiendos suscepit, tutelam Angelis suis delegare. Secundùm hanc rationem Angelus Domini consolatur Agar fugitiuam, & dominæ suæ reconciliari iubet. Pollicetur Abraham seruo suo Angelum fore ducem itineris ipsius. Iacob in benedictione Ephraim & Manasse precatur vt Angelus Domini, per quem liberatus fuerat ab omni malo, prosperari eos faciat. Sic Angelus protegendis Israelitici populi castris præfectus fuit: & quoties voluit Israelem Deus redimere è manu hostium, Angelorum ministerio vindices excitauit. Sic denique (ne plura commemorare necesse sit) Angeli Christo ministrarunt, & ei adfuerunt in omnibus angustijs. Eius resurrectionem mulieribus, discipulis gloriosum aduentum nuntiarunt. Itaque quò istud protectionis nostræ munus impleant, contra Diabolum omnésque hostes nostros depugnãt, & vindictam Dei aduersus eos qui nobis infesti sunt, exequuntur. Quemadmodum legimus Angelũ Dei, vt Ierusalem obsidione liberaret, centum octoginta quinque millia in castris regis Assyrij vna nocte confecisse.

Psa.91.11. Psal.43.8. Gen.16.9. Ibid.24.7. Ibid.48.16 Exo.14.19 & 23.20. Iudic.2.1, & 6.11, & 13.10. Mat.4.11. Luc.22.43. Mat.28.5.7. Luc.24.5. Act.1.10. 2.Reg.19.35. Iesa.37.36

7 Cæterùm an singulis fidelibus singuli Angeli sint attributi ad eorum defensionem, pro certo asserere non ausim. Certè quum Daniel Angelum Persarum & Græcorũ Angelum inducit, significat certos Angelos regnis ac prouincijs quasi præsides destinari. Christus etiam quum dicit Angelos puerorum semper videre faciem Patris, certos esse Angelos, quibus commendata sit eorum salus, innuit. Sed ex eo nescio an colligi debeat, vnicuique præesse suum Angelum. Hoc quidem pro certo habendum, non tantùm vni Angelo vnumquemque nostrum esse curæ, sed omnes vno cõsensu vigilare pro salute nostra. Nam de omnibus Angelis simul dicitur, quòd plus gaudeant super vno peccatore ad resipiscẽtiam conuerso, quàm super nonaginta nouem iustis qui in iustitia perstiterint. De pluribus etiam Angelis dicitur, quòd Lazari animam in sinum Abrahæ detulerint. Nec verò frustrà ministro suo monstrat Elisæus tot currus igneos qui peculiariter illi destinati erant. Vnus est locus qui videtur ad id confirmandum alijs paulò clarior. Nam quum Petrus è carcere eductus pulsasset fores domus in qua congregati erant fratres, quum suspicari non possent eum esse, dicebant Angelum ipsius. Videtur hoc illis in mentem venisse ex communi conceptione, quòd singulis fidelibus præsides assignati sint sui Angeli. Quanquam hîc quoque responderi potest, nihil obstare quominus vnumquemlibet ex Angelis intelligamus, cui Dominus tunc Petri curam mandasset, neque tamen propterea esset perpetuus eius custos: quemadmodum vulgò imaginantur duos Angelos, bonum & malum, tanquam diuersos genios, singulis esse attributos. Neque tamen operæpretium est anxiè inuestigare, quod scire nostrâ non multum refert. Nam sicui hoc non satisfaciet, omnes cælestis militiæ ordines pro salute sua excubias agere, non video quid proficere ex eo possit si intelligat Angelum vnum peculiariter custodem sibi datum. Qui verò ad vnum Angelum restringunt quam de vnoquoq; nostrûm curam Deus gerit, magnam sibi & omnibus ecclesiæ membris iniuriam faciunt: acsi de nihilo promissæ essent illæ auxiliares copiæ, quibus vndique cincti & muniti animosiùs certemus.

Dan.10.13 20, & 12.1 Mat.18.10 Luc.15.7. Luc.16.23. 2.Reg.16.17. Act.12.15.

8 De multitudine verò & ordinibus qui definire audent, viderint quale habeant fundamentum. Michael, fateor, princeps magnus vocatur apud Danielem, & Archangelus apud Iudam. Et Archangelum fore docet Paulus, qui tuba citabit homines ad iudicium. Sed quis inde poterit honorum gradus inter Angelos statuere, distinguere singulos suis insignibus,

Dan.12.1. Iudæ.9. 1.The.4.16

fignibus, locum & ftationem cuique affignare? Nam & duo nomina quæ in Scripturis extant, Michael & Gabriel, & tertium fi addere velis ex hiftoria Tobiæ, ex fignificatu videri poffunt, pro infirmitatis noftræ captu, Angelis indita. etfi id in medio malo relinquere. Quantum ad numerum, audimus ex ore Chrifti multas legiones, à Daniele multas myriadas: plenos currus vidit Elifæi minifter: & ingentem multitudinẽ declarat, quòd dicuntur caftrametari in circuitu timentium Deum. Forma fpiritus carere certum eft: & tamen Scriptura pro ingenij noftri modulo Angelos fub Cherubim & Seraphim nõ fruftrà nobis alatos pingit, ne dubitemus incredibili celeritate femper ad auxilium nobis ferendum præfentes fore, fimulac res tulerit: ac fi fulgur è cælo emiffum, qua folet pernicitate, ad nos volaret. Quicquid præterea de vtroque quæri poteft, credamus ex eo effe genere myfteriorum quorum plena reuelatio in vltimum diem differtur. Proinde à nimia vel in quærendo curiofitate, vel in loquendo audacia cauendum meminerimus. *Tob.* 12. *Matth.* 26. 53. Inf. f. 11. *Dan.* 7. 10. 2. *Reg.* 6. 17 *Pfal.* 34. 8.

9 Hoc tamen, quod nonnulli inquieti homines in dubium vocant, pro certo eft habendum, Angelos fpiritus effe miniftratorios quorum obfequio vtitur Deus ad fuorum protectionem, & per quos tum fua beneficia inter homines difpenfat, tum reliqua etiam opera exequitur. Fuit illa quidem olim Sadducæorum opinio, per Angelos nihil defignari quàm vel motus quos Deus hominibus afpirat, vel ea quæ edit virtutis fuæ fpecimina. Sed huic deliramento tot reclamant Scripturæ teftimonia, vt mirum fit tam craffam ignorationem in illo populo ferri potuiffe. Vt enim omittam quos fuperiùs locos citaui, vbi referuntur millia & legiones Angelorum, vbi gaudium illis tribuitur, vbi narrantur fideles manibus fuftinere, eorum animas deferre in quietem, videre faciem Patris, & fimilia: funt alij, ex quibus clariffimè euincitur re vera effe, fpiritus naturæ fubfiftentis. Nam quod Stephanus & Paulus dicunt, Legem effe latam in manu Angelorum: & Chriftus, Electos fore poft refurrectionem Angelis fimiles: diem iudicij ne Angelis quidem effe cognitum: fe tunc venturum cum fanctis Angelis, vt maximè torqueatur, neceffe erit ita intelligi. Similiter quum Paulus Timotheum coram Chrifto & electis ipfius Angelis atteftatur vt præcepta fua cuftodiat, non qualitates aut infpirationes fine fubftãtia, fed veros fpiritus denotat. Nec aliter fubfiftit quod in epiftola ad Hebræos legitur, Chriftum excellentiorem Angelis effectũ, illis non effe fubiectum orbem terrarum, Chriftum non ipforum, fed hominum naturam affumpfiffe: nifi beatos effe Spiritus intelligamus, in quos cadant iftæ comparationes. Et ipfe author epiftolæ feipfum declarat, vbi in regno Dei, fidelium animas & fanctos Angelos fimul collocat. Prætereà quod iam citauimus, Angelos puerorum femper videre faciem Dei, eorum præfidio nos defendi, eos lætari de falute noftra, mirari multiplicem Dei gratiam in Ecclefia, fubeffe Chrifto capiti. Eòdem pertinet quòd fanctis Patribus toties apparuerunt fub forma hominum, loquuti funt, excepti etiam fuerunt hofpitio. Et Chriftus ipfe ob primatum quem obtinet in perfona Mediatoris, Angelus vocatur. Hoc obiter attingere libuit, ad fimplices præmuniendos aduerfus illas ftultas & abfurdas cogitationes, quæ ante multa fecula à Satana excitatæ, fubinde repullulãt. *Heb.* 1. 14. *Act.* 23. 8. l. 3. c. 25 f. 5. Inf. c. 15. f. 2 & hîc inf. f. 19. *Act.* 7. 53. *galat.* 3. 19. *Mat.* 22. 30 *&* 24. 37. *Ibidem* 25. 31. *luc.* 2. 26. 1. *Tim.* 5. 21. *Heb.* 1. 4. *&* 2. 16. *Ibidem.* 12. 22. *Malach.* 3. 1.

10 Reftat vt fuperftitioni occurramus, quæ obrepere plerunque folet, vbi dicitur Angelos nobis omnium bonorum miniftros effe ac prębitores. Eò enim protinus delabitur hominis ratio, vt nihil non honoris deferendum illis putet. Ita fit vt quæ folius Dei & Chrifti funt, ad ipfos transferantur. Ita videmus Chrifti gloriam fuperioribus aliquot feculis fuiffe multis modis obfcuratam, quum immodicis elogijs Angeli præter Dei verbum cumularentur. Neque vllum ferè antiquius eft vitium ex ijs quæ hodie impugnamus. Siquidem Paulo etiam fuiffe magnum certamen l. 3. c. 20. f. 23.

cùm nonnullis apparet, qui sic Angelos euehebant vt Christum propemodũ in ordinem redigerent. Hinc tanta solicitudine vrget in epistola ad Colossenses, Christum non modò Angelis omnibus esse anteferendum, sed ipsis quoque bonorum omnium esse authorem: ne eo derelicto, ad illos conuertamur qui nec sibi sufficere possunt, sed ex eodem, quo nos, fonte hauriunt. Certè quum in eis fulgor diuini numinis refulgiat, nihil esse magis procliuè quàm in eorum adorationem stupore quodam nos prosterni, & omnia deinde illis tribuere quę non nisi Deo debentur: quod etiam Iohannes in Apocalypsi fatetur sibi accidisse, sed simul addit fuisse sibi responsum, Vide ne feceris: conseruus tuus sum: Deum adora.

Cap. 1. 16. & 20.
Sup. c. 12. s. 3.
Apoc. 19. 10

11 Atqui hoc periculum bene cauebimus, si expendamus cur per eos Deus potiùs quàm per se sine ipsorum opera potentiam suam declarare, fidelium salutem curare, suæque beneficentiæ dona ipsis communicare soleat. Non facit hoc certè necessitate, quasi carere illis nequeat: nam quoties libet, ipsis præteritis, opus suum vel solo nutu peragit. tantum abest vt ad leuandam difficultatem sint illi subsidio. Hoc ergo ad solatium nostræ imbecillitatis facit, nequid omninò quod animis nostris vel in bonam spem erigendis, vel in securitate confirmandis valeat, desideremus. Illud quidem vnum satis superq; esse deberet, quòd Dominus asserit se nostrum esse protectorem. Sed dum tot periculis, tot noxis, tot hostiũ generibus nos videmus circunsideri: quę nostra est molities ac fragilitas, fieri interdum poterit vt trepidatione impleamur, vel desperatione concidamus, nisi pro mudulo nostro gratiæ suæ præsentiam apprehendere nos Dominus faciat. Hac ratione non modò nos sibi curæ fore promittit, sed se innumeros habere satellites, quibus procurandam salutem nostram mandauerit. Horum præsidio ac tutela quãdiu septi sumus, quicquid periculi immineat, nos extra omnem mali aleam esse positos: Perperam id quidem fieri à nobis fateor, quòd post illam simplicem promissionem de vnius Dei protectione, adhuc circunspectamus vnde veniat nobis auxilium. Sed quia Dominus, pro immensa sua clemẽtia & facilitate, vult huic nostro vitio subuenire, non est cur tantum eius beneficium negligamus. Eius rei exemplum in puero Elisæi habemus, qui quum montem obsidione cingi videret ab exercitu Syrorum, nec vllum effugium patêre, pauore consternabatur, quasi actum de se ac Domino suo esset. Hic Elisęus Deum precatus est, vt illius aperiret oculos: ille protinus montem equis ac curribus igneis refertum conspicit, multitudine scilicet Angelorum, à quibus custodiendus erat cum Propheta. Hac visione confirmatus se recepit, & hostes potuit intrepido animo despicere, quorum aspectu fuerat propè exanimatus.

2. Reg. 6. 17

12 Proinde quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc finem dirigamus, vt expugnata omni diffidentia, spes in Deo nostra fortiùs stabiliatur. Siquidem hæc præsidia ideò nobis à Domino sunt comparata, ne hostium multitudine terreamur, quasi aduersus opẽ eius præualeret, sed ad illam Elisæi sententiam confugiamus, plures esse pro nobis quàm contra nos. Quàm igitur præposterum est, ab Angelis nos abduci à Deo, qui in hoc sunt constituti vt præsentiorem eius opem nobis testentur? Abducunt autem, si non recta ad ipsum manu ducunt, vt solum auxiliatorẽ spectemus, inuocemus ac prædicemus: si non vt eius manus à nobis considerantur, quæ nullum ad opus nisi ipso dirigente se moueant: si non in vno Mediatore Christo nos retinent, vt ab eo prorsus pẽdeamus, in eo recumbamus, ad eum feramur, & ipso acquiescamus. Quod enim in visione Iacob describitur, hærere ac penitus infixum esse animis nostris debet, Angelos in terram ad homines descendere, & ab hominibus in cęlum ascendere per scalam, cui insidet Dominus exercituum: quo indicatur sola Christi intercessione fieri vt Angelorum ministeria ad nos per-

l. 2. c. 9 s. 2.
Gen. 28. 12

peruenniant, sicut ipse affirmat. Posthac videbitis cælos apertos & Angelos descendentes ad Filium hominis. Itaque seruus Abrahæ, Angeli custodiæ commendatus, non propterea ipsum inuocat vt sibi adsit, sed ea commendatione fretus preces fundit coram Domino, petitque vt misericordiam suam erga Abrahamum exerat. Quemadmodum enim non ideò potentiæ bonitatisq; suæ ministros facit eos Deus, vt suam cum illis gloriam partiatur: ita nō opem suam ideò in ipsorum ministerio nobis promittit vt nostram inter ipsos & eum fiduciam diuidamus. Valeat ergo Platonica illa philosophia de quærendo per Angelos ad Deum aditu, & ipsis in hunc finem colendis, quo Deum faciliorem nobis reddant: quam superstitiosi curiosique homines conati sunt in religionem nostram ab initio inuehere, & ad hunc vsque diem perseuerant. *Ioh.1.51.* *Gen.24.7.* *Vide Plat. in Epinomide & Cratylo.*

13 Quæ de Diabolis Scriptura tradit, eò ferè tendunt omnia, vt soliciti simus ad præcauendas eorum insidias, & molitiones: tum ijs armis nos instruamus quæ ad propulsandos potentissimos hostes satis firma sint ac valida. Nam quum Deus ac princeps huius seculi vocatur Satan, quum fortis armatus, spiritus cui potestas est aëris, leo rugiens dicitur: non aliò respiciunt istæ descriptiones nisi vt cautiores simus & vigilātiores, tum ad pugnam capessendam paratiores. Quod etiam expressis verbis interdum notatur. Nam Petrus postquam Diabolum dixit circuire instar leonis rugientis, quærentem quos deuoret: mox adhortationem subiungit, vt fide fortiter resistamus. Et Paulus, vbi monuit luctā non cum carne & sanguine nobis esse, sed cum principibus aëris, potestatibus tenebrarum, & nequitijs spiritualibus continuò arma induere iubet quæ ad tantum tamq; periculosum certamen sustinendum paria sint. Quare nos quoque ad hunc finem omnia conferamus, vt hostem, & hostē audacia promptissimum, viribus robustissimum, artibus callidissimum, diligentia & celeritate infatigabilem, machinis omnibus refertissimum, pugnandi scientia expeditissimū nobis assiduè imminere præmoniti: non socordia vel ignauia opprimi nos sinamus, sed ex aduerso erectis excitatisque animis, pedem figamus ad resistendum. & quia hæc militia non nisi morte finitur, ad perseuerantiam nos hortemur. Præcipuè verò imbecillitatis & ruditatis nostræ nobis conscij, Dei opem inuocemus, nec quicquam tentemus nisi ipso freti: quando ipsius est solius & consilium, & robur & animos & arma subministrare. *Luc.11.21* *Inf.c.18.* *1.Petr.5.8.* *Ephe.6.12.* de diabolo

14 Quò autem ad id agendum magis excitemur ac vrgeamur, non vnum aut alterum aut paucos hostes, sed magnas esse copias denuntiat Scriptura, quæ nobiscum bellū gerunt. Nam & Maria Magdalena dicitur liberata fuisse à septem dæmonijs quibus occupabatur: & illud esse ordinarium testatur Christus, quòd si eiecto semel dæmonio locum iterū patefacias, septem spiritus nequiores secum assumit, ac redit in possessionem vacuam. Imò legio tota dicitur hominem vnum obsedisse. Hic ergo docemur, cum infinita hostium multitudine bellandū nobis esse: ne paucitate contempta, simus ad prælium remissiores, vel intermissionem aliquam dari nobis interdum putantes, desidiæ indulgeamus. Quòd autem singulari numero sæpe vnus Satan vel Diabolus proponitur, in eo denotatur principatus ille iniquitatis qui aduersatur regno iustitiæ. Quemadmodum enim ecclesia & sanctorū societas Christum habet caput: ita impiorum factio & ipsa impietas cum suo principe nobis depingitur, qui summum imperium illic obtineat. Qua ratione dictum est illud, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est Diabolo & Angelis eius. *Marc.16.9.* *Mat.12.42* *Luc.8.30.* *Mat.25.41*

15 Hoc quoque ad perpetuum cum Diabolo certamen accendere nos debet, quòd aduersarius Dei & noster vbique dicitur. Nam si cordi nobis est Dei gloria, vt par est, totis viribus aduersus eum enitendum est qui illius extinctionem molitur. Si ad regnum Christi asserendū animati

ſumus, vt oportet, neceſſe eſt nobis irreconciliabile cum eo bellum eſſe qui in illius ruinam conſpirat. Rurſus ſiqua ſalutis noſtræ cura nos tangit, nec pax, nec induciæ cum eo nobis eſſe debent qui in eius perniciem aſſiduè inſidias tendit. Talis autem deſcribitur Geneſeos cap. 3. vbi hominem ab obedientia, quam Deo debebat, abducit, vt ſimul & Deum iuſto honore ſpoliet, & hominem ipſum in ruinam præcipitet. Talis etiam in Euangeliſtis, vbi inimicus vocatur, & ſpargere zizania ad corrumpendum vitæ æternæ ſemen dicitur. In ſumma, quod de ipſo teſtatur Chriſtus, ab initio fuiſſe homicidam & mendacem, in omnibus eius factis experimur. Mendacijs enim veritatem Dei oppugnat: lucem tenebris obſcurat: hominum mentes implicat erroribus: odia ſuſcitat, contentiones ac pugnas accendit: omnia in eum finem, vt Dei regnum euertat, homines in æternum interitum ſecum demergat. Vnde conſtat, ipſum natura prauum, malignum ac malitioſum eſſe. Nam in eo ingenio quod ad gloriam Dei & hominum ſalutem impetendam factum eſt, ſummam prauitatem eſſe oportet. Hoc etiam ſignificat Iohannes in epiſtola ſua, quũ ſcribit eum ab initio peccare Siquidem intelligit, ipſum omnis malitiæ & iniquitatis authorem, ducem, architectum.

Mat. 13.28
Iohan. 8.44

16 Atqui quum à Deo conditus ſit diabolus, hanc malitiam quam eius naturæ tribuimus, non ex creatione, ſed ex deprauatione eſſe meminerimus. Quicquid enim dãnabile habet, defectione & lapſu ſibi acceſſiuit. Quòd ideò nos admonet Scriptura, ne talem credentes à Deo prodijſſe, Deo ipſi adſcribamus quod eſt ab eo alieniſſimum. Hac ratione denuntiat Chriſtus Satanam ex proprijs loqui, quum mendacium loquitur: & rationem ponit, quia non ſtetit in veritate. Certè quum in veritate perſtitiſſe negat, innuit aliquando in ea fuiſſe: & quum patrem facit mendacij, hoc illi adimit ne Deo vitium imputet, cuius ipſe ſibi cauſa fuit. Quanquam autem hæc breuiter ſunt & minus clarè dicta, ad id tamen abundè ſufficiunt vt Dei maieſtas ab omni calumnia vindicetur. Et quid noſtra refert, vel plura, vel in alium finem de Diabolis ſcire? Fremunt nõnulli quòd non ordine & diſtinctè lapſum illum, eiuſque cauſam, modum tempus, ſpeciem pluribus locis Scriptura exponat. Sed quia hæc nihil ad nos, melius fuit, ſi non ſubticeri in totum, at certè leuiter attingi: quia nec Spiritu ſancto dignum fuit, inanibus hiſtorijs ſine fructu curioſitatem paſcere: & videmus hoc fuiſſe Domino propoſitum, nihil in ſacris ſuis oraculis tradere quod non ad ædificationem diſceremus. Ergo ne ſuperuacuis ipſi immoremur, contenti ſimus hoc breuiter habere de Diabolorum natura, fuiſſe prima creatione Angelos Dei: ſed degenerando ſe perdidiſſe, & alijs factos eſſe *inſtrumenta perditionis. Hoc quia vtile cognitu erat, clarè apud Petrum & Iudam docetur. Angelis, inquiunt, qui peccauerant, nec ſeruarant ſuam originem, ſed reliquerant ſuum domicilium, non pepercit Deus. Et Paulus electos, Angelos nominans, haud dubiè reprobos tacitè opponit.

Vt de homi ne, l. 2. c. 1. ſ. 10. 11.
Inf. c. 15. ſ. 1.
Iohan. 8.44
l. 2. c. 5. ſ. 1. & c. 3. ſ. 5.
Sup. ſ. 4.
2. *Pet.* 2.4.
mat. 6.1.
Tim. 5.21.
* l. 2. c. 4. ſ. 5
Inf. c. 17. ſ. 7
11. c. 18. ſ. 1.

17 Quantum verò ad diſcordiam & pugnam attinet quam Satanæ cum Deo eſſe dicimus, ſic accipere oportet, vt fixum interim illud maneat, illum, niſi volente & annuente Deo, nihil facere poſſe. Legimus enim in hiſtoria Iob illum ſe ſiſtere coram Deo ad excipienda mandata, nec pergere audere ad facinus aliquod obeundum niſi impetrata facultate. Sic & quum decipiendus eſt Achab, recipit ſe fore ſpiritum mendacij in ore omnium Prophetarum: & à Domino amandatus, id præſtat. Hac ratione & ſpiritus Domini malus dicitur qui torquebat Saul, quòd eo veluti flagello puniebantur impij regis peccata. Et alibi ſcribitur, plagas Aegyptijs fuiſſe à Deo inflictas per Angelos malos. Secundùm hæc particularia exempla Paulus generaliter teſtatur excæcationem incredulorum opus eſſe Dei, quum anteà vocaſſet operationem Satanæ. Conſtat ergo

Iob. 1.6. & 2.1.
1. *Reg.* 22. 20.
1. *Sa.* 16.14 & 18.10.
Pſal. 78.49
2. *Theſ.* 2.9. 11.

go sub Dei potestate esse Satanam, & sic ipsius nutu regi vt obsequium reddere ei cogatur. Porrò quum dicimus Satanam Deo resistere, & illius opera cum huius operibus dissidere, hanc repugnantiam & hoc certamẽ à Dei permissione pendère simul asserimus. De voluntate iam nõ loquor, nec etiam de conatu, sed de effectu tantùm. Quando enim improbus est Inf.c.18.f.1.
natura Diabolus, minimè ad obedientiam diuinæ voluntatis propensus est, sed totus ad contumaciam & rebellionem fertur. Hoc igitur à seipso suaque nequitia habet, vt cupiditate & proposito, Deo aduersetur. Hac improbitate extimulatur ad conatum earum rerum quas maximè aduersarias esse Deo putat. Sed quia Deus illum potentiæ suæ fræno vinctum constrictumque tenet, ea modo exequitur quæ sibi diuinitus concessa fuerint: atque ita creatori suo, velit nolit obsequitur: quia cogitur ministerium præbere quocunque ille impulerit.

18 Iam verò quia Deus immundos spiritus, provt libitum est, huc illuc inflectit, hoc regimen ita temperat, vt fideles pugnando exerceãt, adoriantur insidijs, incursionibus solicitent, pugnando vrgeant, fatigent etiam sæpe, conturbent, pauefaciant, ac interdum vulnerent, sed nunquã vincant nec opprimant: impios autem subactos trahãt, in eorum animis l.2.c.4.f.5.
& corporibus imperium exerceant, ad omnia flagitia velut mancipijs a- Inf.c.17.
butantur. Quantùm ad fideles attinet, quia ab eiusmodi hostibus inquie- f.11.
tantur, ideò has exhortationes audiunt, Nolite locũ dare Diabolo. Diabolus hostis vester vt leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: cui resistite fortes fide. & similes. Ab hoc genere certaminis se non fuisse im- *Eph.*4.27.
munem fatetur Paulus, quum scribit ad remediũ domandæ superbiæ sibi 1.*Pet.*5.8.
datum Satanæ Angelum, à quo humiliaretur. Omnibus ergo filijs Dei 2.*Cor.*12.7.
commune est id exercitium. Quia autem promissio illa de cõterendo Satanæ capite, ad Christum & omnia eius membra communiter pertinet, *Gen.*3.15.
ideò nego vinci vnquam vel opprimi ab eo fideles posse. Consternantur l.2.c.15.f.4
quidem sæpe, sed non exanimantur quin se recolligant: concidunt violẽ- & c.16.f.16.
tia ictuum, sed posteà eriguntur: vulnerantur, sed non lethaliter. deniq; & l.3.c.24.
sic laborant toto vitæ curriculo, vt in fine victoriam obtineant. quod ta- à f.6.ad 10.
men ad singulos actus non restringo. Scimus enim iusta Dei vindicta, Sa- l.2.c.4.f.1.
tanæ permissum fuisse ad tempus Dauidem, vt eius impulsu populum nu- 2.*Sa.*24.1.
meraret: nec frustrà spem veniæ relinquit Paulus, etiam siqui Diaboli 2.*Tim.*2.
laqueis irretiti fuerint. Ideò alibi idem Paulus promissionem superiùs ci- 26.
tatam inchoari in hac vita, vbi luctandum est, ostendit: post luctam adimpleri, quum dicit, Deus autem pacis breui Satanam conteret sub pedibus *Rom.*16.20
vestris. In capite quidem nostro semper ad plenum extitit hæc victoria, quia nihil in eo habuit princeps mundi: in nobis autem, qui membra eius sumus, ex parte nunc apparet: perficietur autem, quum carne nostra exuti, secundùm quam infirmitati obnoxij adhuc sumus, Spiritus sancti virtute pleni erimus. In hunc modum, vbi suscitatur erigiturque regnum Christi, Satan cum sua potestate concidit. quemadmodum ait Dominus ipse, Videbam Satanam quasi fulgur, de cœlo cadentẽ. Hoc enim responso *Luc.*10.18.
cõfirmat quod de prædicationis suæ potentia retulerant Apostoli. Item, *Luc.*11.21.
Quum princeps occupat atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet: Sup.f.13.
quum autem superuenit fortior, eiicitur. &c. Et in hunc finem Christus moriendo vicit Satanam, qui habebat mortis imperium: & triumphum de omnibus eius copiis egit, ne Ecclesiæ noceant. alioqui centies eam l.2.c.16.f.7.
pessundaret singulis momentis. Nam (quæ nostra est imbecillitas, & quæ illius sunt furiosæ vires) quomodo vel tantillũ contra multiplices & assiduos eius impetus staremus, nisi freti ducis nostri victoria? Non ergo in animos fidelium permittit Deus regnum Satanæ, sed impios duntaxat Ibid.c.4.
& incredulos illi gubernandos tradit, quos in suo grege censeri nõ dig- 2.*Cor.*4.4.
natur. Nam dicitur hunc mũdum sine controuersia occupare, donec à

Christo exturbetur. Item, excæcare omnes qui non credunt Euangelio. Item, peragere opus suum in filijs contumacibus. & meritò: sunt enim impij omnes vasa iræ. Ideò cui potiùs quàm diuinæ vltionis ministro subijcerentur? Denique ex patre diabolo esse dicuntur: quia vt in eo filij Dei agnoscuntur fideles quòd imaginem eius gerunt: ita illi ex Satanæ imagine, in quam degenerarunt, eius filij propriè censentur.

Ephes. 2.2.
Ioh. 8.44.
1.*Ioh.* 3.8.

19 Quemadmodum autem superiùs refutauimus nugatoriã illam de sanctis Angelis philosophiam, quæ docet nihil esse quàm inspirationes vel motiones bonas, quas in mentibus hominum Deus excitat: sic & hoc loco refellendi sunt qui diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes esse nugantur, quæ nobis ingeruntur à carne nostra. Id autem breuiter facere licebit, quia extant non pauca in hanc rem & satis aperta Scripturæ testimonia. Primùm quum immundi Spiritus vocantur & Angeli apostatæ, qui ab origine sua degenerarunt, ipsa nomina satis exprimunt, non motiones aut affectiones mentium, sed magis reuera quod dicuntur, mentes vel spiritus sensu & intelligentia præditos. Similiter vbi filij Dei cum diaboli filijs tam à Christo quàm ab Iohanne conferuntur, nónne inepta esset comparatio si nomen diaboli nihil quàm malas inspirationes designaret? Et Iohannes aliquid etiamnum apertiùs addit, diabolum ab initio peccare. Similiter quum Michaelem archãgelum inducit Iudas pugnãtem cum diabolo, certè angelo bono opponit malum & defectorem. Cui respondet id quod legitur in historia Iob, comparuisse Satanam cum sanctis angelis coram Deo. Clarissimi autem omnium sunt illi loci qui mentionem pœnæ faciunt, quam sentire incipiunt à Dei iudicio, & præcipuè sensuri sunt in resurrectione, Fili Dauid, cur venisti ante tẽpus ad torquendum nos? Item, Ite maledicti in ignem æternnm qui præparatus est diabolo & angelis eius. Item, Si proprijs angelis non pepercit: sed catenis detractos proiecit in caliginem ad æternam dãnationem seruandos, &c. Quàm ineptæ locutiones forent, destinatos æterno iudicio diabolos, ignem illis esse præparatum, iam torqueri ipsos & cruciari à Christi gloria, si nulli essent omninò diaboli? Sed quoniam hæc res disputatione nõ eget apud eos qui verbo Domini fidem habent, apud istos verò inanes speculatores, quibus nihil placet nisi nouum, Scripturę testimonijs parum proficitur: videor mihi fecisse quod volui, vt scilicet instructæ sint piæ mentes aduersus eiusmodi deliria, quibus inquieti homines se & alios simpliciores turbant. Fuit autem operæpretium hoc quoq; attingere: nequi illo errore impliciti, dum putant nullum se habere hostem, fiant ad resistendum segniores & incautiores.

Sup s. 9. & Inf. c. 15 s. 2 vbi de anima.
Ioh. 7. 44.
Ioh. 3. 10.
1.*Ioh.* 3.8.
Iud.e. 9.
Iob. 1.6, & 2.1.
Mat. 8.29.
Ibid. 25.41.
2.*Pet.* 2.4.

20 Interea ne pigeat in hoc pulcherrimo theatro piam oblectationem capere ex manifestis & obuijs Dei operibus. Est enim hoc (vt alibi diximus) etsi non præcipuum, naturæ tamen ordine primum Fidei documentum, quaquauersum oculos circunferamus, omnia quæ occurrunt, meminisse Dei esse opera: & simul quem in finem à Deo condita sint, pia cogitatione reputare. Ergo vt vera fide apprehendamus quod de Deo scire refert, historiã creationis mundi operæpretium est in primis tenere, qualiter à Mose breuiter exposita, & à sanctis deinde viris, Basilio præsertim & Ambrosio, copiosiùs illustrata est. Ex ea discemus, Deũ verbi ac Spiritus sui potentia ex nihilo creasse cælũ & terram: hinc omne gen⁹ animalia résque inanimatas produxisse, mirabili serie distinxisse innumerã rerũ varietatem, suam vnicuiq; generi naturã indidisse, assignasse officia, loca attribuisse & stationes: &, quũ omnia sint corruptioni obnoxia, ꝓuidisse tamen vt singulæ species ad diem extremum saluæ conseruẽtur. Proinde alias fouere arcanis modis, & nouum subinde vigorem illis quasi instillare: alijs vim propagandi contulisse, ne suo interitu prorsus intereãt. Itaque cælum & terram quàm fieri potuit absolutissima rerum omnium copia,

Sup. s. 1.
Sup. c. 5. s. 5.

copia, varietate, pulchritudine, non ſecus atque amplam ac ſplendidam domum, exquiſitiſſima ſimul & copioſiſſima ſupelle ctile inſtructam ac refertam, mirabiliter exornaſſe. Demum hominem formando, eumq; tam ſpecioſo decore, tótque ac tantis dotibus inſigniendo, præclariſſimum in eo ſuorum operum ſpecimen ediddiſſe. Verùm quoniam mundi creationẽ enarrare mihi non eſt propoſitum, ſatis ſit hæc paucula iterum in tranſitu attigiſſe. Melius enim eſt, vt iam monui lectores, ex Moſe & alijs qui mũdi hiſtoriam fideliter ac diligenter memoriæ commendarunt, pleniorem huius loci intelligentiam petere.

21 Quorſum verò tẽdere, & quem in ſcopum referri debeat operum Dei conſideratio, pluribus diſputare nihil attinet: quum & alibi magna ex parte expedita eſt hæc quæſtio, & quantum præſentis inſtituti intereſt, paucis verbis abſolui queat. Sanè ſi pro dignitate explicare libeat quàm inæſtimabilis Dei ſapientia, potentia, iuſtitia, bonitas in mundi cõpoſitione reluceat, nullus orationis ſplendor, nullus ornatus tantæ rei magnitudini par erit. Nec dubium quin velit nos Dominus in hac ſancta meditatione continenter occupari: vt dum illas immenſas ſapientiæ, iuſtitiæ, bonitatis, potẽtiæ ſuæ diuitias in omnibus creaturis, velut in ſpeculis contemplamur, non tãtùm eas fugiente oculo percurramus, & euanido (vt ſic loquar) intuitu: ſed in ea cogitatione diu immoremur: eam ſeriò ac fideliter animis reuoluamus, memoriaq; idemtidem repetamus. Verùm quia nunc in didactico verſamur genere, ab ijs ſuperſedere nos conuenit quæ longas declamationes requirunt. Ergo vt compendio ſtudeam, tunc ſciant lectores ſe vera fide apprehendiſſe quid ſit Deum cæli & terræ eſſe creatorem, ſi illam primùm vniuerſalem regulam ſequantur, vt quas in ſuis creaturis Deus exhibet conſpicuas virtutes, non ingrata vel incogitantia vel obliuione tranſeant: deinde ſic ad ſe applicare diſcant quò penitus afficiantur in ſuis cordibus. Prioris exemplum eſt, dum reputamus quanti fuerit artificis, hanc ſtellarum multitudinem quæ in cælo eſt, tam diſpoſita ſerie ordinare & aptare, vt nihil excogitari poſſit aſpectu ſpecioſius: alias ita inſerere & affigere ſuis ſtationibus, vt moueri nequeant: alijs liberiorem curſum concedere, ſed ita vt errando non vltra ſpatium vagentur: omnium motum ita temperare, vt dies & noctes, menſes, annos & anni tempora metiatur: & hanc quoque, quam quotidie cernimus, inæqualitatem dierum ad tale temperamentum redigere vt nihil confuſionis habeat. Sic quoque dum potentiam obſeruamus, in ſuſtinenda tãta mole, in tam celeri cæleſtis machinæ volutatione gubernãda, & ſimilibus. Hæc enim paucula exempla ſatis declarant quid ſit Dei virtutes in mũdi creatione recognoſcere. Alioqui ſi totam rem, vt dixi, oratione perſequi libeat, nullus erit modus: quando tot ſunt diuinæ potẽtiæ miracula, tot inſignia bonitatis, tot ſapientiæ documenta, quot ſunt in mundo rerum ſpecies, imò quot ſunt res vel magnæ vel exiguæ.

Ibid à ſ.9. ad.11.& c.2 c.5. à ſ.2.ad 9.

Ibid.ſ.10.

Ibid.ſ.2. Inf.de Sole c.16.ſ.2.

22 Reſtat altera pars quæ ad fidem propiùs accedit: vt dum animaduertimus in bonum ac ſalutẽ noſtram Deum omnia deſtinaſſe, ſimul in nobis ipſis, & tantis quæ in nos contulit bonis, ſentimus ipſius potentiam & gratiam: inde nos ad ipſius fiduciam, inuocationẽ, laudem, amorem excitemus. Porrò omnia ſe hominis cauſa condere, ipſo creandi ordine demonſtrauit ipſe Dominus, vt paulò antè admonui. Non enim abs re eſt quòd mundi fabricam in ſex dies diſtribuit: quum nihilo difficilius eſſet, vno momento totum opus ſimul omnibus numeris complere, quàm eiuſmodi progreſſione ſenſim ad complementum peruenire. Verum in eo ſuam erga nos prouidentiam paternamque ſolicitudinem commendare voluit: quòd antequam hominem fingeret, quicquid vtile illi ac ſalutare prouidebat fore, id totum præparauit. Quantæ nunc ingratitudinis foret, dubitare an huic optimo Patri curæ ſimus, quem videmus de

Inf. c.16. ſ.6.

Sup.ſ.2.

nobis, priusquam nasceremur, fuisse solicitum? Quàm impium esset diffidentia trepidare, ne aliquando nos in necessitate destituat eius benignitas, quam videmus nondum natis cum summa bonorum omnium affluentia fuisse expositam? Adhæc audimus ex Mose, nobis eius liberalitate subiectum quicquid omninò rerum est in toto orbe. Certum est, non ideò fecisse quò nos luderet inani titulo donationis. Ergo nihil vnquam nobis defuturum est quoad salutis nostræ referet. Denique vt semel finiam, quoties Deum nominamus cæli & terræ creatorem, simul in mentem nobis veniat, eorum omnium quæ condidit, dispensationem in manu ac potestate ipsius esse, nos verò esse ipsius filios, quos alendos & educandos in suam fidem custodiamque receperit: vt bonorum omnium summam ab eo vno expectemus, ac certò speremus illum nunquam passurum nos rebus ad salutem necessarijs indigere, ne aliunde spes nostra pendeat: vt quicquid desideramus, ad eum vota nostra respiciant: cuiuscunque rei fructum percipimus, eius esse beneficium agnoscamus, & cum gratiarum actione profiteamur: vt tanta bonitatis ac beneficentiæ suauitate illecti, ipsum toto pectore amare & colere studeamus.

Gen. 1.28. & 9.2.

Inf. c. 16. §. 3. 4.

Sup. c. 5. §. 3.

Qualis homo sit creatus: vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate disseritur. CAP. XV.

IAm de hominis creatione dicendum: non modò quia inter omnia Dei opera nobilissimum ac maximè spectabile est iustitiæ eius, & sapientiæ, & bonitatis specimen: sed quia vt initio diximus, non potest liquidò & solidè cognosci Deus à nobis nisi accedat mutua nostri cognitio. Etsi autem ea duplex est, nempe vt sciamus quales nos prima origine simus conditi, & qualis nostra conditio esse cœperit post Adæ lapsum (nec verò multum prodesset creationem nostram tenere, nisi in hac tristi ruina agnosceremus qualis sit naturæ nostræ corruptela & deformitas) nunc tamen integræ naturæ descriptione contenti erimus. Et sanè antequam ad miseram istam hominis conditionem, cui nunc addictus est, descendim⁹, operæpretium est tenere qualis ab initio conditus fuerit. Cauendum est enim ne præcisè tantùm naturalia hominis mala demonstrando, ea videamur ad naturæ authorem referre: quandoquidem in hoc prætextu se habere satis defensionis putat impietas si obtendere queat, quicquid habet vitij, à Deo quodammodo profectum esse: ne dubitat si redarguitur, cum Deo ipso litigare, culpamq; in eum transcribere cuius meritò rea agitur. Et qui religiosiùs loqui de numine videri volunt, libenter tamen excusationem prauitatis suæ captant à natura, non cogitantes se Deum quoque (licet obscuriùs) sugillare: cuius in contumeliā recideret, siquid vitij inesse naturæ probaretur. Quum ergo videamus carnē inhiare subterfugijs omnibus, quibus vtcunque deriuari aliò à se malorum suorum culpā existimat, huic malitiæ diligenter obuiandum est. Itaq; sic tractāda est humani generis calamitas, vt præcidatur omnis tergiuersatio, & iustitia Dei ab omni insimulatione vindicetur. Postea suo loco videbimus quàm longè absint homines ab ea puritate qua donatus fuerat Adam. Ac primò tenendum est, quum ex terra & luto sumptus fuit, iniectum fuisse superbiæ frænum: quia nihil magis absurdum est quàm sua excellentia gloriari qui non solùm habitant tugurium luteū, sed qui sunt ipsi ex parte terra & cinis. Quòd autem Deus vas testaceum non modò animare dignatus est, sed etiam domicilium esse voluit immortalis spiritus, iure in tanta fictoris sui liberalitate gloriari potuit Adam.

Sup. c. 1. §. 1.

l. 2. c. 1. §. 1.

Ibid. §. 10. 11 & sup. de Satana. c. 14. §. 16.

Inf. c. 17. §. 5 & c. 18. §. 4, & l. 3. c. 23. §. 7. 8.

Sup. c. 5. §. 4. 5.

l. 2. c. 1. §. 6.

l. 2. c. 1. §. 4. 5 6. 7. &c.

2 Porrò hominem constare anima & corpore, extra cōtrouersiam esse debet, atq; animę nomine essentiā immortalē, creatā tamē intelligo, quæ

quæ nobilior eius pars est. Interdum spiritus vocatur. Etsi enim dum simul iunguntur hæc nomina, significatione inter se differunt: vbi tamen seorsum ponitur Spiritus, tantundem valet atq; anima. sicuti quum Solomo de morte loquens, dicit tunc spiritũ ad Deũ redire qui dedit illũ. Et Christus spiritum suum Patri commendans, Stephanus etiam Christo, nõ aliud intelligunt, quàm vbi soluta est à carnis ergastulo anima, Deũ esse perpetuum eius custodem. Qui verò animam imaginantur ideò spiritum dici quia flatus sit, aut vis diuinitus infusa corporibus, quæ tamen essentia careat: eos nimis crassè desipere & res ipsa, & tota Scriptura ostẽdit. Verum quidem est, dũ terrę plus iusto affixi sunt homines, hebetari, imò, quia à patre luminũ alienati sunt, tenebris esse obcæcatos, vt se à morte fore superstites non cogitent: interim tamen non ita in tenebris extincta lux est, quin immortalitatis suæ sensu tangantur. Certè conscientia, quæ inter bonum & malum discernens, Dei iudicio respondet, indubium est immortalis spiritus signum. Quomodo enim ad Dei tribunal penetraret motus sine essentia, & terrorem sibi ex reatu incuteret? Neque enim spiritualis pœnæ metu afficitur corpus, sed in solam animam cadit. vnde sequitur, essẽtia præditã esse. Iam ipsa Dei cognitio satis coarguit, animas quæ mundum transcendunt, esse immortales, quia ad vitæ fontem non perueniret vigor euanidus. Deniq; quum tot præclaræ dotes quibus humana mens pollet, diuinum aliquid insculptum ei esse clamitent, totidem sunt immortalis essentiæ testimonia. Nam qui brutis animalibus inest sensus, extra corpus non egreditur: vel saltem non longiùs se extendit quàm ad res sibi obiectas. Mentis vero humanæ agilitas cælum & terram, naturæq; arcana perlustrans, & vbi secula omnia intellectu & memoria complexa est, singula digerens sua serie, futuraq; ex præteritis colligens, clarè demonstrat latêre in homine aliquid à corpore separatum. Deum inuisibilem & Angelos intelligentia concipimus, quod minime in corpus competit. Recta, iusta, & honesta, quæ sensus corporeos latent, apprehendimus. Ergo huius intelligentiæ sedem spiritum esse oportet. Imò somnus ipse, qui hominem obstupefaciens, vita etiam exuere videtur, non obscurus est immortalitatis testis: quando non modò earum rerum quæ nunquam factæ sunt cogitationes suggerit, sed etiam in futurum tempus præsagia. Breuiter hæc attingo quæ profani quoque scriptores splendidiore verborum ornatu magnificè extollunt: sed apud pios lectores satis valebit simplex admonitio. Iam nisi anima essentiale quiddam esset à corpore separatum, non doceret Scriptura nos habitare domos luteas, & morte migrare ex tabernaculo carnis: exuere quod corruptibile est, vt tandem vltimo die reportemus mercedem, prout se quisque gesserit in corpore. Nam hi certè loci, & similes qui passim occurrũt, non solùm manifestè distingunt animam à corpore, sed hominis nomen ad eam transferendo, præcipuam esse partem indicant. Iam quum hortatur fideles Paulus, vt se mundent ab omnĩ inquinamento carnis & spiritus, duas partes in quibus resident sordes peccati cõstituit. Petrus quoq; Christum vocans animarum pastorem & episcopum, perperam loquutus esset nisi essent animæ erga quas fungeretur hoc officio. Neq; staret quod dicit de æterna animarum salute: & quod iubet animas purificare, & prauas cupiditates militare aduersus animam: quod item author Epistolæ ad Hebræos pastores dicit excubias agere, vt rationem reddant pro animabus nostris: nisi propriam essentiam animæ haberent. Eódem spectat quod Paulus testem inuocat Deum in animam suam: quia rea coram Deo non fieret nisi pœnæ esset obnoxia. Quòd etiam clariùs exprimitur Christi verbis, dum timere eum iubet qui postquam occiderit corpus, animam potest mittere in gehennam ignis. Iam dum author Epistolæ ad Hebræos, partes carnis nostræ à Deo di-

Eccl. 12.7. *Luc.* 23.46. *Act.* 7.59. sup. vbi de Angelis c. 14. s. 9 19 & l. 3. c. 25. s. 6 Ioan. 1. 5. l. 2. c. 2. s. 12 l. 3. c. 19. s. 15. 16. & l. 4. c. 10. s. 3 4. sup. c. 2. s. 2. sup. c. 3. sup. c. 5. s. 4. 5. l. 2. c. 2. a. s. 13. ad 18. Ibidem. *Iob.* 10. 9. 2. *Cor.* 5. 1. 2 3. 16. *Phil.* 1. 23. 1. *Cor.* 7. 1. 1. *Pet.* 2. 25 Vide ead. l. 3 c. 25. s. 6. 1. *Pet.* 1. 9. *Ibid.* 2. 11. *Heb.* 13. 17 *Matth.* 10. 28. *Luc.* 12. 5. *Heb.* 12. 9.

ſtinguit, qui vnus eſt pater ſpirituum, non potuit clariùs animarum eſſentiá aſſerere. Ad hæc, niſi animæ corporum ergaſtulis ſolutæ manerent ſuperſtites, abſurdè induceret Chriſtus Lazari animam gaudio fruentem in ſinu Abrahæ: & rurſum diuitis animam horrendis tormentis addictam. Hoc idem Paulus confirmat, nos à Deo peregrinari docens quandiu in carne habitamus: eius verò præſentia extra carnem frui. Ne longior ſim in re parum obſcura, hoc tãtum ex Luca addam, inter Sadducæorum errores referri, quòd Spiritus & Angelos eſſe non crederent.

Luc.16.22. *2.Cor.5.6.8* *Act.23.8.* *Gen.1.27.* ſup.c.14.ſ.9

3 Huius etiam rei probatio inde firma colligitur, quòd dicitur homo creatus ad imaginẽ Dei. Quanuis enim in homine externo refulgeat Dei gloria, propriam tamen imaginis ſedem in anima eſſe dubium non eſt. Non inficior quidem, externam ſpeciem, quatenus nos diſtinguit à brutis animalibus ac ſeparat, ſimul Deo propiùs adiungere: nec vehementiùs contendam, ſiquis cenſeri velit ſub imagine Dei, quòd quum prona ſpectent animalia cætera terram,

ſup.c.5.ſ.2.3.4.

Os homini ſublime dedit, cælumque videre
Iuſſus, & erectos ad ſydera tollere vultus:

Ouid.metamorph. 1.

Modò fixum illud maneat, imaginem Dei, quæ in his externis notis conſpicitur vel emicat, ſpiritualem eſſe. Oſiander enim (quem ſcripta eius teſtantur in futilibus commentis peruerſè fuiſſe ingenioſum) imaginem Dei promiſcuè tam ad corpus quàm ad animam extendens, cælum terræ miſcet, Dicit Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum in homine locare ſuam imaginem: quia vtcunque ſtetiſſet Adam integer, Chriſtus tamen futurus fuerit homo. Ita ſecundùm eum corpus quòd deſtinatum erat Chriſto, exemplar ac typus fuit corporeæ illius figuræ quæ tunc formata fuit. Sed vbi reperiet Chriſtum Spiritus eſſe imaginem? Fateor certè in Mediatoris perſona lucere totius diuinitatis gloriam: ſed quomodo Sermo æternus vocabitur Spiritus imago, quem ordine præcedit? Denique euertitur inter Filium & Spiritum diſtinctio, ſi hic illum nominet ſuam imaginem. Adhæc ſcire ex eo velim quomodo Chriſtus in carne quam induit, Spiritum ſanctum referat, & quibus notis vel lineamentis exprimat eius ſimilitudinem. Et quum Filij quoq; perſonæ ſermo ille, Faciamus hominem, &c. communis ſit, eum ſuijpſius imaginem ſequitur eſſe: quod ab omni ratione abhorret. Adde quòd nonniſi ad Chriſti hominis typum vel exemplar formatus fuit homo, ſi recipitur Oſiandri figmentum. atque ita idea ex qua ſumptus eſt Adam, fuit Chriſtus, quatenus veſtiendus carne erat: quum Scriptura longè alio ſenſu doceat eum in imagine Dei creatum eſſe. Plus coloris habet eorum argutia, qui exponunt, Adam creatum fuiſſe in imagine Dei, quia Chriſto, qui vnica Dei imago eſt, fuerit conformis. ſed in ea quoque nihil eſt ſolidum. Diſputatio etiam non parua eſt de imagine & ſimilitudine, dum interpretes differentiam quæ nulla eſt, inter duas iſtas voces quærunt: niſi quòd ſimilitudo vice expoſitionis addita eſt. Primò ſcimus Hebræis tritas eſſe repetitiones quibus rem vnam bis explicant. deinde in re ipſa nulla eſt ambiguitas, quin Dei imago nominetur homo, quia Deo ſimilis eſt. Vnde ridiculos eſſe apparet qui ſubtiliùs philoſophantur in nominibus illis, ſiue Zelem, hoc eſt imaginem, ſtatuant in ſubſtantia animæ, & Demuth, hoc eſt ſimilitudinem, in qualitatibus, ſiue aliud diuerſum afferant, quia vbi Deus hominem creare decreuit in imagine ſua, quod erat obſcurius, exegeticè repetit hac particula, Ad ſimilitudinem, quaſi diceret ſe hominem facturum, in quo ſeipſum velut in imagine repræſentaret, propter inſculptas ſimilitudinis notas. Itaque Moſes paulò pòſt idem recitans, imaginem Dei bis ponit, omiſſa ſimilitudinis mentione. Friuolum autem eſt quod obijcit Oſiander, non dici partem hominis

l.2.c.12.à.ſ.4. ad finẽ vſq;. ſup.c.13 ſ.24. *Gen.1.26.* Inf.ſ. 4. *Gen.1.26.*

minis, vel animam cum suis dotibus, imaginem Dei: sed totum Adam, cui nomen à terra vnde sumptus est, impositum fuit. friuolum, inquam, *Gen.2.7.* sani omnes lectores hoc iudicabunt. Nam dum mortalis vocatur totus homo, non ideò morti subijcitur anima: nec rursum vbi dicitur animal rationale, ideò in corpus ratio vel intelligentia competit. Quamuis ergo anima non sit homo, absurdum tamen non est, eum animæ respectu vocari Dei imaginem: etsi principium quod nuper posui retineo, patêre Dei effigiem ad totam præstātiam, qua eminet hominis natura inter omnes animantium species. Proinde hac voce notatur integritas qua præditus fuit Adam quum recta intelligentia polleret, affectus haberet compositos ad rationem, sensus omnes recto ordine temperatos, vereque eximijs dotibus opificis sui excellentiam referret. Ac quamuis primaria sedes diuinæ imaginis fuerit in mente & corde, vel in anima eiusque potentijs: nulla tamen pars fuit etiam vsque ad corpus, in qua non scintillæ aliquæ micarent. Certum est in singulis etiam mundi partibus fulgere lineamenta quædam gloriæ Dei: vnde colligere licet, vbi in homine locatur eius imago, tacitam subesse antithesin quæ hominem supra alias omnes creaturas extollat, & quasi separet à vulgo. Neq; verò negandum est, Angelos ad Dei similitudinem creatos esse, quando summa nostra perfectio, teste Christo, erit, similes illis fieri. Sed non frustrà peculiari hoc elogio, Dei erga nos gratiam commendat Moses: præsertim quū visibiles tantùm creaturas homini comparet.

sup. c.5.s.1. 2.3.&c. *Mat.22.30* sup.c.14.s.5

4 Nondum tamen data esse videtur plena imaginis definitio, nisi clariùs pateat quibus facultatibus præcellat homo, & quibus speculum censeri debeat gloriæ Dei. Id verò non aliunde meliùs quàm ex reparatione corruptæ naturæ cognosci potest. Quin Adam, vbi excidit è gradu suo, hac defectione à Deo alienatus sit minimè dubium est. Quare etsi demus nō prorsus exinanitam ac deletam in eo fuisse Dei imaginem, sic tamen corrupta fuit, vt quicquid superest, horrenda sit deformitas. Ideoque recuperandæ salutis nobis initium est in ea instauratione quam consequimur per Christum, qui etiam hac de causa vocatur secundus Adam quia nos in veram & solidam integritatem restituit. Quamuis enim viuificantem spiritum quo donantur à Christo fideles, opponens Paulus animæ viuenti in qua creatus fuit Adam, vberiorem gratiæ mensuram in regeneratione commendet: non tamen alterum illud caput tollit, hunc regenerationis esse finem, vt nos Christus ad imaginem Dei reformet. Itaque alibi nouum hominem renouari docet secundum imaginem eius qui creauit illum. Cui respondet illud, Induite nouum hominem, qui secundùm Deum creatus est. Iam videndum est quid maximè sub hac renouatione comprehendat Paulus. Priore loco agnitionem ponit, altero autem synceram iustitiam, & sanctitatem: vnde colligimus imaginem Dei initio in luce mentis, in cordis rectitudine, partiumque omnium sanitate conspicuam fuisse Dei imaginem. Quanquam enim fateor synecdochicas esse loquendi formas, non potest tamen principium hoc conuelli, quòd in renouatione imaginis Dei præcipuum est, in ipsa etiam creatione tenuisse summum gradum. Eódem pertinet quod alibi tradit, nos reuelata facie gloriam Christi speculantes, in eandem imaginem transformari. Videmus nunc vt Christus perfectissima sit Dei imago, ad quam formati sic instauramur, vt vera pietate, iustitia, puritate, intelligentia imaginem Dei gestemus. Quo posito, Osiandrica illa de figura corporis imaginatio per se facilè euanescit. Quòd autem vir solus imago & gloria Dei vocatur apud Paulum, & mulier excluditur ab hoc honoris gradu, ad ordinem politicum restringi ex contextu patet. At sub imagine cuius sit mentio, comprehendi quicquid ad spiritualem & æternā vitam

l. 2.c.1.s 9. c.2.s.12 &c c.3.s.1.c.12 s.6. 1.*Cor.*15. 45. *Colos.*3.10. *Eph.*4.24. l.3.c.3.s.9. 2.*Cor.*3.18 Inf.s.5. sup.s.3. 1.*Cor.* 11.7

*Ioh.*1.4. spectat, iam satis probatum esse arbitror. Hoc idem aliis verbis confir-
l.4.c.17.s.8 mat Iohannes, asserens, vitam quæ in æterno Dei Sermone ab initio erat, fuisse lucem hominum. Nam quum propositum sit, singularem Dei gratiam qua homo reliquis animantibus præcellit, laudare, vt eum segreget ex communi numero, quia non vulgarem adeptus est vitam, sed coniunctam cum luce intelligentiæ: simul ostendit quomodo ad imaginem Dei sit conditus. Ergo quum Dei imago sit integra naturæ humanæ præstantia, quæ refulsit in Adam ante defectionem, posteà sic vitiata &
Vt. l.2.c.1. propè deleta, vt nihil ex ruina nisi confusum, mutilum, labeq; infectum su-
c.2.c.3.&c. perfit: nunc aliqua ex parte conspicitur in electis, quatenus spiritu rege-
l.3.c.2.s.20. niti sunt: plenum verò fulgorem obtinebit in cælo. Vt verò sciamus qui-
c.3. s.9.10. bus partibus constet, de animæ facultatibus disserere operæprecium est.
*Libro de Trin.*10. *& lib. de Ciuitate Dei.*11. Nam illa Augustini speculatio minimè firma est, animam Trinitatis esse speculum, quia in ea resident intellectus, voluntas, & memoria. Neque etiam probabilis eorum opinio, qui Dei similitudinem in dominatu ei tradito locant: acsi Deum hac nota solùm referret, quia constitutus sit omniũ rerum herus ac possessor, quum penes ipsum non extra propriè quærenda sit: imò interius sit animæ bonum.

In Manich. 5 Cæterùm antequam longius progrediar, Manichæorum delirio occurrere necesse est, quod rursus hac ætate inuehere tentauit Seruetus.
Sup. c.13. s.1. l.2.c.11. Quòd dicitur inspirasse Deus in faciem hominis spiraculum vitæ, puta-
s.3.c.14.s.8 runt animam traducem esse substantiæ Dei: quasi aliqua immensæ diui-
*Gene.*2.7. nitatis portio in homine fluxisset. Atqui hic diabolicus error quàm crassas & fœdas obsurditates secum trahat, breuiter ostẽdere facilè est. Nam
Sup.c.13. si ex Dei essentia per traducem sit anima hominis, sequetur, Dei naturam
2.22.l.3. non solum mutationi esse obnoxiam & passionibus, sed ignorãtiæ quoq;,
c.11.s.5. prauis cupiditatibus, infirmitati & omne genus vitiis. Nihil homine incõ-
l.2.c.1.s.9. stantius, quia eius animam exagitãt & variè distrahunt contrarij motus:
c.3.s.1. subinde per inscitiam hallucinatur: minimis quibusque tentationibus victus succumbit: animam ipsam scimus sordium omnium lacunã ac receptaculum esse. quæ omnia Dei naturæ adscribere conueniet, si recipimus animam esse ex Dei essentia, vel arcanum diuinitatis influxum. Quis ad
*Act.*17.28. hoc portentum non exhorreat? Verè quidem ex Arato Paulus nos dicit esse Dei progeniem: sed qualitate, non substantia, quatenus scilicet di-
sup.c.14.s.3 uinis nos dotibus ornauit. Interea Creatoris essentiam lacerare, vt partem quisque possideat, nimiæ amentiæ est. Animas ergo, quanuis illis in-
Creatio quid. sculpta sit imago Dei, creatas esse non minùs quam Angelos, certò statuendum est. Creatio autem non transfusio est, sed essentiæ ex nihilo exordium. Nec verò si à Deo spiritus datus est, & ex carne migrando ad
*Eccle.*12.7. eum redit, protinus dicendum est, ex eius substantia decerptum esse. Atque hac quoque in parte Osiander, dum suis illusionibus effertur, impio errore se implicuit, imaginem Dei in homine non agnoscens sine
l.3.c.11. s.9. essentiali iustitia, quasi nos inestimabili Spiritus sui virtute conformes
&c.l.2.c.12 s.6.7. sibi reddere nequeat Deus, quin substantialiter Christus in nos se transfundat. Quocunq; colore has præstigias fucare conẽtur nonnulli, oculos sanis lectoribus nunquam ita perstringent, quin videant resipere Manichæorũ errorẽ. Atque vbi de imaginis instauratione disserit Paulus, ex eius verbis elicere promptũ est, non substãtiæ influxu, sed spiritus gratia
*2.Cor.*3.18. & virtute hominẽ fuisse Deo cõformem. Dicit enim Christi gloriam spe-
Sup.5.4. culando in eandem imaginẽ nos transformari tanquam à Domini Spiritu: qui certè ita in nobis operatur, vt Deo consubstantiales nos reddat.

6 Animæ definitionem à philosophis petere stultum esset, quo-
De quo sup. c.5.s.11. rum nemo ferè excepto Platone, substantiã immortalem solidè asseruit. Eam quidem alij quoq; Socratici attingũt: sed ita vt nemo apertè doceat de quo ipse persuasus non fuit. Inde autem Platoni rectior sentẽtia, quòd

imaginem

imaginem Dei in anima considerat. Alij eius potentias ac facultates ita præsenti vitæ affigunt, vt extra corpus nihil reliquum faciant. Porrò ex Scriptura antè docuimus esse substantiam incorpoream: nunc addendum est, quamuis propriè loco non comprehendatur, corpori tamen inditam illic quasi in domicilio habitare: non tantum vt omnes eius partes animet, & organa reddat apta & vtilia suis actionibus, sed etiam vt primatū in regenda hominis vita teneat: nec solùm quò ad officia terrenæ vitæ, sed vt ad Deum colendum simul excitet. Hoc postremum tametsi in corruptione liquidò non cernitur, eius tamē reliquiæ in ipsis vitijs impressæ manent. Vnde enim tāta famæ cura hominibus nisi ex pudore? vnde autem pudor, nisi ex honesti respectu? cuius principium & causa est, quòd se ad colendam iustitiam natos esse intelligunt, in quo inclusum est religionis semen. Sicut autem absque controuersia ad cælestis vitæ meditationem conditus fuit homo, ita eius notitiam animæ fuisse insculptam certum est. Et sanè præcipuo intelligentiæ vsu careret homo si sua eum lateret felicitas: cuius perfectio est cum Deo coniunctum esse. vnde & præcipua animæ actio est vt illuc aspiret. ac proinde quò quisque magis ad Deum accedere studet, eò se probat ratione esse præditum. Qui plures volunt esse animas in homine, hoc est sensitiuam & rationalem, etsi videntur aliquid afferre probabile quia tamen in eorum rationibus nihil est firmum, repudiandi nobis sunt, nisi in rebus friuolis & inutilibus nos torquere libeat. Magnam repugnantiam esse dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quasi non ipsa quoque ratio secum dissideat, & eius consilia alia cum alijs non secus ac hostiles exercitus confligant. Sed quum hæc perturbatio fit ex naturæ deprauatione, perperam inde colligitur, duas esse animas, quia facultates qua decet symmetria inter se non consentiant. Cæterum de ipsis facultatibus subtiliùs disserere philophis permitto. nobis ad ædificandam pietatem simplex definitio sufficiet. Vera quidem esse, nec iucunda modò cognitu, sed etiam vtilia esse fateor, dextreque ab illis collecta quæ docent: nec verò ab eorum studio prohibeo qui discendi cupidi sunt. Admitto igitur primo loco esse quinque sensus, quos tamen platoni organa magis vocari placet, quibus in sensum cōmunem, ceu in receptaculum quoddā obiecta omnia instillentur: sequi phantasiam, quæ à sensu communi apprehensa dijudicet: postea rationem, penes quam vniuersale est iudicium: postremo mentem, quæ defixo quietoque intuitu contempletur, quæ ratio discurrendo volutare solet. Item menti, rationi phantasiæ, tribus animæ facultatibus cognitiuis tres etiā appetitiuas respondere: Voluntatem, cuius partes sint, quæ mens & ratio proponunt, appetere: Vim irascēdi, quæ à ratione & phantasia porrecta arripiat: Vim concupiscendi, quæ à phantasia sensuque obiecta apprehendat. Hæc vt vera sint, aut saltem probabilia: quoniam tamen vereor ne magis nos sua obscuritate inuoluāt quàm iuuēt, omittenda censeo. Si cui libet alio modo animæ potentias distribuere, vt altera vocetur appetitiua: quæ tametsi rationis expers, rationi obtemperat, si aliunde dirigatur: altera dicatur intellectiua, quæ sit per seipsam rationis particeps, nō valde reclamo. Nec istud refellere velim, tria esse agendi principia: sensum, intellectum, appetitum. Sed nos diuisionem potius eligamus infra omniū captum positam, quæ certè à philosophis peti non potest. Nam illi dum simplicissimè loqui volunt, animam diuidunt in appetitū & intellectū sed vtrunq; faciunt duplicem. Hunc interdum comtemplatiuum esse dicunt, qui sola cognitione contētus, nullum actionis motum habeat: quàm rem ingenij nomine designari putat Cicero interdū practicū, qui boni maliuè apprehensione voluntatem variè moueat. Sub quo genere benè iusteque viuendi scientia continetur. Illum quoque (appetitum dico) in voluntatem, & concupiscentiam partiuntur, ac βούλησιν quidem esse quoties

Sup. ibid. s. 4. 5.

Vt l. 2. c. 2. s. 2. 17. 18.

ad quem finem na... homo

Ibid. s. 3. 13. 17. 23.

In Theæteto.

De ijsdem facultatibus lege vbi de lib. arbit. l. 2. c. 2 à s. 2 ad 8.

Arist. li. 1. Ethi. capi. vlt. Item. li. 6. capi. 2. Themi. in lib. 3. de Ani. ca. 49. De dupl. intellectu. De fini. lib. 5.

rationi appetitus, quem ὁρμὴν appellant, obtemperat: πάθος autem fieri vbi excusso rationis iugo, ad intemperiem excurrit. Ita semper in homine rationem imaginantur qua se rectè moderari queat.

l.2.c.2.f.3.

7 Ab hac docendi ratione paulùm discedere cogimur: quia philosophi, quibus incognita erat naturæ corruptio quæ ex defectionis pœna prouenit, duos hominis status valde diuersos perperam confundunt. Sic ergo habeamus, subesse duas humanæ animæ partes, quæ quidem præsenti instituto conueniant, intellectum & voluntatem. Sit autem officiũ intellectus, inter obiecta discernere, prout vnumquodque probandũ aut improbandum visum fuerit: voluntatis autem, eligere & sequi quod bonum intellectus dictauerit, aspernari ac fugere quod ille improbarit. Nihil hic nos remorētur illæ Aristotelis minutiæ, nullam esse menti per se motionem, sed electionem esse quæ moueat: quam eandem nuncupat intellectum appetitiuum. Ne superfluis quæstionibus intricemur, satis sit nobis intellectum esse quasi animæ ducem & gubernatorem: voluntatem in illius nutum semper respicere, & iudicium in suis desiderijs expectare. Qua ratione verè tradidit ipse idem Aristoteles, simile quiddam esse in in appetitu fugam & persequutionem, quale est in mente affirmatio aut negatio. Porrò quàm certa nunc sit ad dirigenda in voluntatē intellectus gubernatio, alibi videbitur. hîc duntaxat volumus, nullam reperiri posse in anima potentiam, quæ non ritè ad alterutrum istorum membrorum referatur. Atq; hoc modo sensum sub intellectu comprehendimus: quem alij sic distinguunt, quòd sensum ad voluptatem propendere dicunt, pro qua intellectus bonum sequatur. inde fieri vt appetitio sensus, concupiscentia fiat & libido: affectio intellectus, voluntas. Rursum pro appetitus nomine, quod illi malunt, voluntatis nomen, quod vsitatius est, vsurpo.

Ibid.f.4.

Ita. Pla. in Phædro.

Lib. Eth. 6. cap. 2.

l.2.c.2.à f.2 ad finem c.3 f1.2.4.5.&c

l.2.c.2.f.2. 3.

8 Ergo animam hominis Deus mente instruxit, qua bonum à malo, iustum ab iniusto discerneret: ac quid sequendum vel fugiendum sit, præeunte rationis luce videret, vnde partē hanc directricem τὸ ἡγεμονικὸν dixerunt philosophi. Huic adiunxit voluntatem, penes quam est electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis conditio, vt ratio, intelligentia, prudentia, iudicium non modò ad terrenæ vitæ gubernationem suppeterent, sed quibus transcenderent vsque ad Deum & æternam felicitatem. Deinde vt accederet electio, quæ appetitus dirigeret, motusque omnes organicos temperaret: atque ita voluntas rationis moderationi esset prorsus consentanea in hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo si vellet, adipisci posset æternam vitam. Hîc enim intēpestiuè quæstio ingeritur de occulta prædestinatione Dei: quia nō agitur quid accidere potuerit nécne, sed qualis fuerit hominis natura. Potuit igitur Adam stare si vellet, quando non nisi propria voluntate cecidit, sed quia in vtramque partem flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perseuerandum constantia, ideò tam facilè prolapsus est. Libera tamen fuit electio boni & mali: neque id modò, sed in mente & voluntate summa rectitudo, & omnes organicæ partes ritè in obsequium compositæ, donec seipsum perdendo bona sua corrupit. Hinc tanta philosophis obiecta caligo, quòd in ruina ædificium, & in dissipatione aptas iuncturas quærebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal nisi inesset libera boni & mali electio. Veniebat etiam illis in mentē, alioqui tolli discrimen inter virtutes & vitia nisi proprio consilio vitam homo institueret. Probè quidē hactenus si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dum ipsos latuit nihil mirum si cælum terræ misceāt. Qui verò Christi se discipulos esse professi, in homine perdito & in spirituale exitium demerso liberum arbitrium adhuc quærunt, inter philosophorum placita & cælestem doctrinam partiendo, planè desipiunt, vt nec cælum nec terram attingant. Sed hæc suo loco meliùs. Nunc duntaxat illud tenendũ est. longè

August. lib. 20. de ciuit. Dei cap. 30 lib. de fide ad Pet. cap. 25.

l.3.c.23.f.7. 8.

l.2.c.3.f.13.

August. l. de correp. & gra.

Enchirid. ad Laur. cap. 32. & 105.

l.2.c.2.f.8.

Ibid.f.3.c.3 f.3.4.

Hug. de S. vict. li.3. sent. cap. præterea sciendũ vt

l.2.c.2.f.3. 4.c.5.f.2.

Ibid.c.1.

longè aliam prima creatione fuiſſe hominem quàm totam eius poſterita- tem, quæ originem à corrupto trahens, hæreditariam labem ab eo contraxit. Nam ad rectitudinem formatæ erant ſingulæ animæ partes, & conſtabat mentis ſanitas, & voluntas ad bonum eligendum libera. Si quis obijciat, quaſi in lubrico fuiſſe poſitam, quia imbecilla eſſet facultas: ſatis ad tollendam excuſationem valuit ille gradus. neque enim æquum fuit hac lege Deum conſtringi, vt hominem faceret vel qui non poſſet vel nollet omninò peccare. Præſtantior quidem fuiſſet talis natura. ſed præ- ciſè expoſtulare cum Deo, quaſi hoc debuerit conferrè homini, pluſquam iniquum eſt: quando in eius arbitrio fuit quantulumcunque vellet da- re. Cur autem perſeuerantiæ virtute eum non ſuſtinuerit, in eius conſilio latet: noſtrum verò eſt ad ſobrietatem ſapere. Acceperat quidem poſſe ſi vellet, ſed non habuit velle quod poſſet: quia hoc velle ſequuta eſſet per- ſeuerantia. Excuſabilis tamen non eſt, qui tantùm accepit vt ſibi ſponte accerſeret interitum: nulla verò impoſita fuit Deo neceſſitas quin mediã illi voluntatem daret, atque etiam caducam, vt ex illius lapſu gloriæ ſuæ materiam eliceret.

Eccle. 7. 30. Eccl. 15. 14. Ibi. c. 5. ſ. 18 Aug. l. 11. ſuper Gen. cap. 7. 8. 9. de corr. & gra, ad Valen. cap. 11. l. 3. c. 23. ſ. 6 7. 8.

Deum ſua virtute mundum à ſe conditum fouere ac tueri, & ſingulas eius partes ſua prouidentia regere. CAP. XVI.

PORRO Deum facere momẽtaneum creatorem, qui ſemel duntaxat opus ſuum abſoluerit, frigidũ eſſet ac ieiunum. atq; in hoc præcipuè nos à profanis hominibus differre cõuenit, vt non minùs in perpetuo mundi ſtatu quàm prima eius origine præſentia diuinæ virtutis nobis il- luceat. Etſi enim impiorum quoque animi ſolo terræ cælique aſpectu ad creatorem ſurgere coguntur, ſuum tamen peculiarem modum habet fi- des, quò ſolidam creationis laudem Deo aſſignet. Quò pertinet illud A- poſtoli quòd antè citauimus, non niſi fide nos intelligere concinnatum eſſe ſeculum verbo Dei: quia niſi ad prouidentiam eius vſque tranſimus, nondum ritè capimus quid hoc valeat, Deum eſſe creatorem: vtcunque & mente comprehendere & lingua fateri videamur. Carnis ſenſus, vbi Dei virtutem ſemel in ipſa creatione ſibi propoſuit, illic ſubſiſtit: & quũ lon- giſſimè procedit, nihil aliud quàm in edendo tali opificio, authoris ſapiẽ- tiam, & potentiam, & bonitatem (quæ ſponte ſeſe proferunt, & nolenti- bus etiam ingerunt) expendit & conſiderat: in eo autem conſeruando & moderando generalem quandam actionem, vnde vis motionis dependeat. Denique ad res omnes ſuſtinendas, ſufficere putat vigorem diuinitus ab initio inditum. At verò fides altiùs penetrare debet, nempe vt quem om nium Creatorem eſſe didicit, ſtatim quoque perpetuum moderatorem & cõſeruatorem eſſe colligat: neque id vniuerſali quadam motione tam or- bis machinam quàm ſingulas eius partes agitando, ſed ſingulari quadam prouidentia vnumquodque eorum quæ condidit ad minimum vſque paſ- ſerem ſuſtinendo, fouendo, curando. Sic Dauid breuiter præfatus mun- dum fuiſſe à Deo cõditum, ſtatim ad continuũ prouidentiæ tenorem de- ſcendit, Verbo Iehouæ cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Mox addit, Iehouah reſpexit ſuper filios hominum. & quæ in ean- dem ſententiã attexit. Quanquam enim non tam ſcitè ratiocinantur om- nes, quia tamen credibile non eſſet curari à Deo res humanas, niſi eſſet mundi opifex: nec quiſquam ſeriò credit fabricatum eſſe mundum à Deo, quin ſibi perſuadeat operum ſuorum curam habere: non abs re Dauid optima ſerie ab vno ad alterũ nos deducit. In genere quidem arcana Dei inſpiratione vegetari omnes mundi partes & philoſophi docent, & hu- manæ mentes concipiunt. Interea eouſque non pertingunt quò euehitur Dauid, ſecumque pios omnes attollit, dicens, Omnia ad te reſpiciunt vt des illis eſcam tempore ſuo. te dante, colligunt: te manum aperiente,

Heb. 11. 3. Sup. c. 5. ſ. 2. 6. 7. 8. c. 14. ſ. 21. Pſal. 33. 6. Pſal. 104. 27. 28. 29. 30.

satiantur bonis. simulatque faciem auerteris, consternantur: vbi redu-
Act. 17.28. xeris spiritum, intereunt, & in terram reuertuntur. Si rursus emittis spiri-
Ib. d. s. 6. tum, creantur, & renouas faciem terræ. Imò quanuis Pauli sententiæ sub-
scribant, in Deo nos esse, & moueri, & viuere: longè tamen absunt à se-
rio eius quam commendat gratiæ sensu: quia specialem Dei curam, ex
qua demum cognoscitur paternus eius fauor, minimè gustant.

2 Quò melius pateat hoc discrimen, sciendum est, prouidentiam
Ibid. s. 8. Dei, qualis traditur in scriptura, fortunæ & casibus fortuitis opponi. Iam
l. 3. c. 7. s. 10 quum vulgò persuasum fuerit omnibus seculis, & eadem opinio cunctos
ferè mortales hodie quoque occupet, Fortuitò contingere omnia: quod
de prouidentia tenendum erat, non modò hac praua opinione obnubila-
ri, sed ferè sepeliri certum est. Si quis in latrones incidat, vel feras besti-
Inf. c. 17. as, si vento repente exorto naufragium faciat in mari, si domus vel arbo-
s. 5. 10. ris ruina obruatur, si alius per deserta oberrans inueniat penuriæ suæ
remedium, vndis iactatus ad portum perueniat, mirabiliter à distantia
tantùm vnius digiti euadat à morte: hos omnes tam prosperos quàm ad-
uersos occursus fortunæ carnis ratio adscribet. Quisquis verò edoctus
Mat. 10. 30 est Christi ore, capillos omnes capiti sui esse numeratos, causam longiùs
quæret, ac statuet quoslibet euentus occulto Dei consilio gubernari. Ac
de rebus quidem inanimatis sic habendum est, quanuis naturaliter sin-
gulis indita sit sua proprietas, vim tamen suam non exerere, nisi qua-
tenus præsenti Dei manu diriguntur. Sunt igitur nihil aliud quàm instru-
menta quibus Deus assiduè instillat quantum vult efficaciæ, & pro suo
arbitrio ad hanc vel illam actionē flectit ac conuertit. Nullius creaturæ
Solis vis. mirabilor vel illustrior vis est quàm Solis. Præterquam enim quòd totum
orbem illuminat suo fulgore, quantum istud est quòd animalia omnia suo
calore fouet ac vegetat? terræ fœcunditatem suis radijs inspirat? semi-
nibus in eius gremio tepefactis, herbescentē inde viriditatē elicit, quam
nouis alimentis suffultam auget ac confirmat, donec in culmos assurgat?
quòd perpetuo vapore pascit, donec in florem, & ex flore in frugem ado-
lescat? quò tunc etiam excoquendo ad maturitatem perducit? quòd ar-
bores similiter & vites ab eo tepefactæ gēmant primum ac frondescunt,
Gen. 1. 3. deinde florem emittūt, & ex flore fructum generant? Ac Dominus, vt so-
& 11. lidam horum omnium laudem sibi vendicaret, antè & lucem extare vo-
luit, & terram omni herbarum & fructuū genere refertam esse quàm solē
crearet. Non ergo solem faciet pius homo vel principalem vel necessariā
eorum causam quæ ante solis creationem extiterunt, sed instrumentum
duntaxat quo vtitur Deus, quia ita vult: quum possit, eo præterito, per se-
Iosue. 10. 13 ipsum nihil difficilius agere. Deinde quum legimus biduo solem sustitisse
2. *Reg.* 20. in vno gradu ad preces Iosue, in gratiam regis Ezechiæ vmbram eius re-
11. trocessisse per decem gradus, paucis illis miraculis testatus est Deus, nō
sic quotidie cæco naturæ instinctu solem oriri & occidere, quin ipse ad re
nouandam paterni erga nos sui fauoris memoriam cursum eius gubernet.
Nihil magis naturale est quàm ver hyemi, veri estatē, æstati autumnū vicis
Sup. c. 14. sim succedere. Atqui in hac serie tāta perspicitur ac tā inæqualis diuersi-
s. 21. tas, vt facilè appareat singulos annos, menses & dies noua & speciali Dei
prouidentia temperari.

3 Et sanè omnipotentiam sibi vendicat ac deferri à nobis vult De-
us, non qualem sophistæ fingunt inanem, otiosam & ferè sopitam: sed vi-
Ioan. 5. 17. gilem, efficacem, operosam, & quæ in continuo actu versetur, neque etiā
Inf. s. 4. quæ generale tantùm sit principium confusi motus, ac si fluuium per al-
Simile. ueos semel præfixos fluere iuberet: sed ad singulos & particulares mo-
tus intenta sit. Ideo enim censetur omnipotens, non quòd possit quidē
facere, cesset tamen interim & desideat, vel quem præfixit naturæ ordi-
nem generali instinctu continuet: sed quia sua prouidentia cælū & terram
guber-

gubernans, sic omnia moderatur vt nihil nisi eius consilio accidat. Nam *Psal.* 115.3
quum in Psalmo dicitur facere quæcunque vult, certa & deliberata Inf.c.18.s.1
notatur voluntas. Insipidũ enim esset philosophico more interpretari Prophetæ verba, Deũ esse primum agens, quia principium & causa est omnis motus: quum potiùs hoc solatio in rebus aduersis se leniant fideles, nihil se perpeti nisi Dei ordinatione & mãdato: quia sunt sub eius manu. Quod Sup.c.5.
sit Dei gubernatio sic extenditur ad omnia eius opera, puerile cauillum est, eam includere in naturæ influxu. Nec verò magis Deum sua gloria fraudant quàm seipsos vtilissima doctrina, qui Dei prouidentiam coarctant tam angustis finibus, acsi libero cursu secundum perpetuam naturæ legem ferri omnia sineret: quia nihil homine miserius, si ad quoslibet cæli aëris, terræ, aquarum motus expositus foret. Adde quòd hoc modo nimis indignè extenuatur singularis erga vnumquenque Dei bonitas. Ex- *Psal.* 8.3.
clamat Dauid, infantes adhuc pendentes à matrum vberibus satis facun- Sup.c.5.s.3
dos esse ad celebrandã Dei gloriam: quia scilicet statim ab vtero egressi, cælesti cura paratam sibi alimoniam inueniunt. Est quidem hoc verum in genere, modò ne oculos & sensus nostros fugiat quòd palàm experientia demonstrat, alijs matribus plenas esse mammas & vberes, alijs ferè aridas, prout liberaliùs hunc Deus alere vult, parciùs verò alium. Qui verò Dei omnipotẽtiæ iustam laudem tribuũt, duplicem inde percipiunt fructum, quod satis ampla benefaciendi facultas penes ipsum sit, in cuius possessione sunt cælum & terra, & cuius nutum respiciunt omnes creaturæ, vt se in obsequium addicant. deinde quòd securè in eius protectione quiescere licet, cuius arbitrio omnes subiacẽt, quæ alicũde timeri possunt noxæ, cuius imperio non secus ac fræno coercetur Satan cũ om- Sup.c.14.
nibus suis furijs totoque apparatu, à cuius nutu pendet quicquid saluti s.17.18.
nostræ aduersatur: nec aliter corrigi vel sedari possunt immodici & superstitiosi metus, quos subinde ex periculorum obiectu concipimus. Superstitiosè nos esse timidos dico, si quoties minantur nobis creaturæ, vel terrorem aliquem ingerunt, perinde expauescimus acsi quam ex se vim nocendi haberent ac potestatem, vel temerè læderent ac fortuitò, vel aduersus earum noxas non satis esset in Deo auxilij. Exempli gratia vetat Pro- *Iere.* 10.2.
pheta ne à stellis & signis cæli metuant filij Dei, quemadmodum increduli solent. Non quemlibet certè timorem damnat. Sed quum mundi gubernationem à Deo ad astra transferant infideles, suam vel fœlicitatem vel miseriam ab astrorum decretis & præsagijs, non autem à Dei voluntate pendêre fingunt: ita fit vt timor eorum ab vno illo, quem respicere debebant, ad stellas & cometas abstrahatur. Ab hac igitur infidelitate qui cauere volet, memoria semper teneat, non erraticam vel potentiam, vel actionem, vel motionem esse in creaturis: sed arcano Dei consilio sic regi vt nihil contingat nisi ab ipso sciente & volente decretum.

4 Principiò igitur teneant lectores prouidentiam vocari, non qua Ibid.c.5.
Deus è cælo otiosus speculetur quæ in mundo fiunt, sed qua veluti clauũ s.5.11.
tenens, euentus omnes moderatur. Ita non minùs ad manus quàm ad oculos pertinet. Nec enim quum filio suo dicebat Abraham, Deus prouidebit, tantùm volebat præsciũ futuri euentus asserere, sed curam rei incognitæ in eius voluntatem reijcere qui rebus perplexis & confusis exitum dare solet. Vnde sequitur, prouidentiam in actu locari. nimis enim insciteè nugantur multi de nuda præscientia. Nõ tam crassus est eorum error qui gubernationem Deo attribuunt, sed confusam & promiscuam vt dixi: nempe quæ orbis machinam cum singulis partibus generali motu voluat atque impellat: cuiusque verò creaturæ actionem peculiariter non dirigat. Neque tamen hic etiam error tollerabilis est. hac enim prouidentia quam vniuersalem appellant, nihil impediri tradunt, vel creaturas omnes, quominus contingenter moueantur: vel hominem, quominus

Gen. 22.8.

l.3.c.21.s.5
c.23.s.6.

libero voluntatis suæ arbitrio huc atque illuc se conuertat. atq; ita inter Deum & hominem partiuntur: vt ille motionem huic sua virtute inspiret qua agere possit pro naturæ sibi inditæ ratione : hic autem actiones suas
Sup.c.5.s.4. c.2.s2. voluntario consilio moderetur. Breuiter Dei potentia, sed non destinatione mundum, res hominum, ipsosque homines gubernari volunt. Taceo Epicureos (qua peste refertus semper fuit mundus) qui Deum otiosum inertemque somniant: aliosque nihilo saniores, qui olim commenti sunt Deum ita dominari supra mediam aëris regionem, vt inferiora fortunæ relinqueret. siquidem aduersus tam euidentem insaniam satis clamant mutæ ipsæ creaturæ. Nunc enim sententiam illam quæ vulgo ferè obtinuit, refutare propositum est, quæ cæcam modò nescio quam & ambiguam motionem quum Deo concedat, quod præcipuum est, illi adimit, vt incomprehensibili sapientia quæque dirigat ac disponat ad suum finem:
Infra. s.8. atque ita verbo tantum non re Deum facit mundi rectorem, quia moderationem eripit. Quid enim quæso est moderari, nisi ita præesse vt destinatò ordine ea regas quibus præes? Neque tamen quod de vniuersali prouidentia dicitur in totum repudio : modò vicissim hoc mihi concedat, mundum à Deo regi, non tantum quia positum à se naturæ ordinem tue-
l.2.c.4.s.2. tur, sed quia peculiarem vniuscuiusque ex suis operibus curam gerit. Verùm quidem est singulas rerum species arcano naturæ instinctu moueri,
Sup.s.3. acsi æterno Dei mandato parerent, & quod semel statuit Deus, sponte fluere. Atque huc referri potest quod dicit Christus, se & Patrem ab ini-
*Iohn.*5.17. tio vsque semper fuisse in opere: & quod Paulus docet, in ipso nos viue-
*Act.*17.28 re, moueri, & esse. quod etiam author epistolæ ad Hebræos Christi diui-
Heb. 1.3. nitatem probare volens, dicit potenti eius nutu sustineri omnia. Sed perperam hoc prætextu tegunt & obscurant quidam specialem prouidentiā, quæ adeò certis clarisque Scripturæ testimonijs asseritur, vt mirum sit potuisse de ea quempiam dubitare. Et certè qui velum illud quod dixi obtendunt, coguntur ipsi quoque correctionis vice addere, multa fieri pe-
Infra.s.5. culiari Dei cura: sed hoc perperam ad actus tantum particulares restringunt. Quare nobis probandum est, Deum sic attendere ad singulos euentus regendos, & sic omnes illos prouenire à Definito eius consilio, vt nihil fortuitò contingat.

5 Si demus, principium motus penes Deum esse, sponte verò vel casu omnia ferri quo impellit naturæ inclinatio, mutuæ dierū & noctium
Sup.c.5.s.6. vices, hyemis etiam & æstatis, erunt Dei opus, quatenus suas quibusque partes attribuens, certam legem præfixit, nempè si æquabili tenore eundem semper modum seruarent, dies qui noctibus succedunt, menses mensibus, & anni annis. Quòd autem nunc immodici calores cum siccitate coniuncti quicquid est frugum exurunt, nunc pluuiæ intempestiuæ segetes corrumpunt, quod ex grandinibus & procellis subita calamitas accidit: non erit hoc Dei opus: nisi fortè quia ex astrorum occursu, & alijs naturalibus causis vel nebulæ, vel serenitas, vel frigus vel calor originem
Ibid.s.10. trahunt. Atqui hoc modo nec paterno Dei fauori, nec iudicijs locus relinquitur. Si Deum humano generi satis beneficum esse dicant, quia cælo & terræ vim ordinariam instillet qua alimenta suppeditent, nimis dilutum est ac profanum figmentum: acsi fœcunditas anni vnius non esset singularis Dei benedictio: penuria autem & fames non esset maledictio & vindicta. Sed quia rationes omnes colligere nimis longum esset, sufficiat ipsius Dei authoritas. In Lege & in Prophetis sæpius pronuntiat quoties rore & pluuia terram irrigat, se gratiam suam testari, cælum obdurescere instar ferri suo imperio, vredine & alijs vitijs consumi segetes grandinibus & procellis quoties agri feriuntur, certæ & specialis suæ vindictæ esse signum. Hæc si recipimus, certum est nō cadere pluuiæ guttam
*Psa.*146.9. nisi certo Dei mandato. Laudat quidem Dauid generalem Dei prouidentiam,

tiam, quòd escam ministret pullis coruorum inuocantibus eum: sed quũ animalibus Deus ipse famem minatur, nónne satis declarat nunc tenui nunc ampliore demenso, prout visum est, se alere cuncta animantia? Puerile est, vt iam dixi, hoc ad particulares actus restringere, quum sine exceptione loquatur Christus, nullũ ex passerculis nullius pretij cadere in terram sine Patris voluntate. Certè si auium volatus certo Dei consilio regitur, fateri necesse est cum Propheta, sic eum habitare in sublimi, vt se humiliet ad videndum quæcunque accidunt in cælo & in terra. Sup. ſ.4. Inf. ſ.6. *Mat.* 10.29 *Psal.* 13.6.

6 Sed quia scimus humani præcipuè generis causa mundum esse conditum, in eius etiam gubernatione hic nobis spectandus est finis. Exclamat Propheta Ieremias, Scio Domine, quia non est hominis via eius, neq; viri vt dirigat gressus suos, Solomo autẽ, A Domino sunt gressus viri, & quomodo disponet homo viam suã? Dicant nunc hominẽ à Deo moueri secundum naturæ suæ inclinationem, ipsum autem conuertere motum quò visum fuerit. At si id verè diceretur, penes hominem foret viarum suarum. Arbitrium negabunt fortè, quia nihil sine Dei potentia valeat. At quum Prophetam & Solomonem constet non potentiam modò, sed electionem quoque ac destinationem Deo attribuere, nequaquam se expediunt. Atque hanc hominum temeritatem eleganter alibi carpit Solomo, qui scopum sibi præstituunt sine Dei respectu, acsi manu eius nõ ducerentur. Hominis, inquit, est dispositio cordis, & Domini est præparatio linguæ. Ridicula sanè insania, quòd facere sine Deo instituunt miseri homines, qui ne profari quidem possunt nisi quod ille voluerit. Porrò quò magis exprimeret Scriptura, nihil penitus in mũdo geri nisi ex eius destinatione, quæ maximè fortuita videntur, illi subiacere ostendit. Quid enim magis ad casum referas quàm dum prætereuntem viatorem detractus ex arbore ramus interficit? At longè aliter Dominus qui se fatetur eum tradidisse in manum occisoris. Sortes similiter quis non fortunæ cæcitati permittat? Verùm Dominus non patitur, qui sibi vendicat earum iudicium. Non sua potentia fieri docet vt & in sinum conijciantur lapilli & extrahantur: sed quod vnum casui dari poterat, à seipso esse testatur. Eòdem pertinet illud Solomonis, Pauper & fœnerator occurrunt sibi: oculos amborum Deus illuminat. Quanuis enim permixti sint pauperibus diuites in mundo dum singulis diuinitus assignatur sua conditio admonet, Deum, qui omnibus illucet, minimè cæcutire, atque ita pauperes ad tollerantiam hortatur: quia onus sibi à Deo impositum excutere conantur quicunque sua sorte contenti non sunt. Sic & alter Propheta profanos homines obiurgat, qui industriæ hominum vel fortunæ ascribunt quòd alij iacent in sordibus, alij ad honores emergunt. Neq; ab Oriente, neque ab Occasu, neque à deserto sunt exaltationes: quia Deus iudex est. hic humiliat & hic eleuat. Quia non potest Deus exuere iudicis munus: hinc ratiocinatur, arcano eius consilio alios excellere, alios manere contemptibiles. Sup. c. 14. ſ. 22. *Iere.* 10. 23 *Pro.* 20. 24. l. 3. c. 23. ſ. 7 *Pro.* 16. 1. *Exo.* 21. 13. *Deut.* 19. 5. *Pro.* 16. 33. *&.* 22. 2. *Pro.* 29. 13 *Psal.* 75. 7.

7 Quinetiam particulares euentus testimonia esse dico in genere singularis Dei prouidentiæ. Excitauit Deus in deserto ventum australem qui populo adueheret copiam auium. Quum Ionam voluit in mare proijci, ventum turbini excitando emisit. Dicent qui non putant Deum mũdi gubernacula tenere, hoc fuisse præter communem vsum. Atqui inde colligo nullum vnquam ventum oriri, vel surgere, nisi speciali Dei iussu. Nec verò aliter verum esset illud, ventos facere suos nuntios, & ministros suos ignem flammeum, nubes facere vehicula sua, & equitare super alas venti: nisi & nubes & ventos circumageret suo arbitrio, singularemque virtutis suæ præsentiam in illis ostenderet. Sic etiam alibi docemur, quoties ventorum flatu mare ebullit, impetus illos testari singularem Dei præsentiã. Præcipit, & excitat spiritum procellæ, & in sublime Sup ſ. 5. c. 5 ſ. 7. 8. *Exo.* 19. 13 *Ionæ.* 1. 4. *Psa.* 104. 4

attollit fluctus maris. deinde stare facit procellam in silentio, vt cessent
Ibid. fluctus nauigantium. sicut alibi denuntiat, ventis vrentibus se flagellasse
Psal. 107. populum. Sic quum naturaliter vis generandi indita sit hominibus, Deus
25.29. tamen speciali gratiæ vult ferri acceptum quòd alios relinquit in orbitate, alios sobole dignatur. nam donũ eius fructus ventris. Ideo dicebat Ia-
Amos.4.9. cob vxori, An ego pro Deo sum, vt tibi dem liberos? Vt semel finiam, ni-
Hag.1.11. hil magis ordinarium in natura quàm nos pane ali. Atqui pronountiat
Psal.127.3 Spiritus non modò terræ prouentum Dei esse donum speciale, sed non vi-
Gen.30.2. uere solo pane homines: quia non ipsa saturitas eos vegetat, sed arcana
Deut.8.2. Dei benedictio. sicut è conuerso minatur se fracturum panis fulturam.
Nec verò aliter seria posset concipi oratio de quotidiano pane, nisi De-
l.3.c.20. us cibum paterna manu nobis suggereret. Ideò Propheta, vt fidelibus
f.44. persuadeat, Deum in ipsis pascendis optimi patrisfamiliâs partes imple-
Iesa.3.1. re, admonet, escam dare omni carni. Denique vbi ab vna parte audimus,
Eze.14.13 Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum: ab altera au-
Psal.136. tem, Oculus Domini super impios, vt perdat è terra memoriam eorum,
25. sciamus creaturas omnes sursum & deorsum præsto ad obsequium adesse,
vt eas in quemcunque vult vsum accomodet. Vnde colligitur, nò tantùm
Psal.34.16 generalem eius prouidentiam vigere in creaturis, vt naturæ ordinem cõ-
Ibid.17. tinuet: sed in certum & proprium finem aptari admirabili eius consilio.

8 Qui huic doctrinæ inuidiam facere volunt, calumniantur esse
Lib. ad Bo- dogma Stoicorum, de fato: quod & Augustino exprobratum aliquando
nif. 2.*ca*.6. fuit. Nos etsi de verbis inuiti litigamus, Fati tamen vocabulum non recipi-
& alibi. mus: tum quia est ex eoru genere, quorum profanas nouitates refugere nos
Paulus docet: tum quia eius odio conantur grauare Dei veritatem. Dog-
1.*Tim*.6. ma verò ipsum falsò nobis ac malitiosè obiectatur Non enim cum Stoicis
20. necessitatem comminiscimur ex perpetuo causarum nexu & implicita
Orige.lib.2 quadam serie, quæ in naturæ contineatur: sed Deum constituimus arbi-
cont. Cel- trum ac moderatorem omnium, qui pro sua sapientia, ab vltima æterni-
sum. tate decreuit quod facturus esset: & nunc sua potentia quod decreuit,
Sup.f.4. exequitur. Vnde eius prouidentia non cœlum modò ac terram, & creatu-
l.3.c.23.f.8 ras inanimatas, sed hominum etiã consilia & voluntates gubernari sic as-
l.2.toto c.4 serimus, vt ad destinatum ab ea scopum rectà ferantur. Quid ergo? in-
l.3.c.24. quies. nihílne fortuitò, nihil contingenter accidit? Respondeo, verè à
f.12. Basilio magno dictum esse, Fortunam & Casum, Ethnicorum esse voces,
l.3 c.7.f.10 quarum significatione piorum mentes occupari non debeant. Nam si suc-
Inf.c.17.f.6 cessus omnis, Dei benedictio est, calamitas & aduersitas, eius maledictio:
11. fortunæ iam in rebus humanis aut casui nullus relinquitur locus. Et mo-
1 *Retract*. uere nos quoq; illud Augustini debet, in libris cõtra Academicos, inquit,
non mihi placet toties me appellasse Fortunam, quanuis non aliquam
cap.1. deam voluerim hoc nomine intelligi, sed fortuitum rerum euentum in
externis vel bonis vel malis. Vnde & illa verba sunt, quæ nulla religio
dicere prohibet, Fortè, Forsan, Forsitan, Fortasse, Fortuitò. quod ta-
men totum ad diuinam reuocandum est prouidentiam. Neque hoc ta-
cui, dicens, Etenim fortasse quæ vulgò Fortuna nuncupatur, occulto
quoque ordine regitur: nihilque aliud in rebus casum vocamus, nisi cu-
ius ratio & causa secreta est. Dixi quidem hoc: verùm pœnitet me sic no-
minasse illic Fortunam: quum videam homines habere in pessima consue-
tudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus voluit, dicant, Hoc voluit Fortuna.
Deniq; passim docet, siquid Fortunæ relinquitur, temerè versari mundũ.
Et quanquam alicubi definit, partim libero hominis arbitrio, partim Dei
Lib 83. prouidentia omnia geri, huic tamen subesse homines & ab ea regi, satis
paulò pòst ostendit, principium illud sumens, nihil esse absurdius quàm
Quæstionũ. fieri quicquam nisi ordinante Deo: quia temerè accideret. Qua ratione
& contingentiam quæ ab hominum arbitrio pendet, excludit: mox verò
clarius

clariùs causam esse quærendam negans voluntatis Dei. Quoties autem permissionis ab ipso mentio fit, quomodo hoc intelligi debeat ex vno loco optimè patebit, vbi Dei voluntatem, summam esse probat & primam omnium causam: quia nihil nisi ex iussu eius vel permissione accidit. Certè nõ fingit Deum in otiosa specula cessantem, dum aliquid vult permittere, vbi actualis (vt ita loquar) voluntas intercedit, quæ alioqui non posset censeri causa. Inf.c.17.f.2 c.18. l.2 c.3.f.5. *Lib.de Tri.* 3.*cap*.4, Sup.c.14.f.1. l.3.c.23.f.2, 5.c.24.f.13 14.

9 Quoniam tamen longè infra prouidentiæ Dei altitudinem subsidit mentis nostræ tarditas, adhibenda est quæ eam subleuet distinctio. Dicam igitur, vtcunque ordinentur omnia Dei consilio & certa dispensatione, nobis tamen esse fortuita. non quòd Fortunam reputemus mundo ac hominibus dominari, temereque omnia sursum deorsum volutare: (abesse enim à Christiano pectore decet hanc vecordiam,) sed quoniam eorum quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, necessitas, vt plurimũ in Dei consilio latet, & humana opinione non apprehenditur, quasi fortuita sunt quæ certum est ex Dei voluntate prouenire. Non enim aliam imaginem præ se ferunt, aut in natura sua consideratæ, aut secundùm notitiam nostram iudiciumque æstimatæ. Fingamus, exempli gratia, mercatorem, qui syluam ingressus cum comitatu fidorum hominum, imprudenter à socijs aberret, ipso errore feratur in spoliarium, incidat in latrones, iuguletur. Mors eius non tantùm Dei oculo præuisa, sed decreto stabilita fuerat. Non enim dicitur præuidisse quantum cuiusque vita protenderetur, sed terminos constituisse ac fixisse qui præteriri non poterunt. Quãtum tamen mentis nostræ captus apprehendit, omnia illic fortuita apparent. Quid hìc sentiet Christianus? nempe quicquid in morte eiusmodi intercessit, fortuitum natura, vt est, reputabit, prouidentiã tamen Dei præfuisse non dubitabit ad fortunam in suum finem dirigendam. Eadem est ratio futurorum contingentiæ. Futura omnia vt incerta nobis sunt, ita in suspenso habemus, acsi vtranuis in partem propensa forent. Manet tamen nihilominus cordibus nostris infixum, nihil euenturum quod non Dominus iam prouiderit. Hoc sensu apud Ecclesiasten sæpe repetitur nomen euentus: quia primo intuitu non penetrant homines ad primam causam, quæ procul abscondita est. Et tamen nunquam ita deletum fuit ex hominum cordibus quod de occulta Dei prouidentia proditum est in Scripturis, quin semper micarent in tenebris aliquæ scintillæ. Sic Philisthinorum augures, quanuis ambigui vacillent, Deo tamen partim aduersum casum tribuunt, partim fortunæ. Si arca, inquiunt, transierit per viam illam, sciemus Deum esse qui nos percussit: sin verò per alteram, casus fuit super nos. Stultè quidem, vbi nos fallit diuinatio, ad fortunam confugiunt: interea videmus eos constringi, ne audeant quod infeliciter illis acciderat fortuitũ putare. Cæterùm quomodo prouidentiæ suæ fræno euentus quoslibet in quẽcunque vult partem flectat Deus, insigni exemplo liquebit. Ecce eodem articulo temporis quo deprehensus fuerat Dauid in deserto Mahon, irruptionem faciunt Philistini in terram: cogitur Saul discedere. Si Deus, saluti serui sui consulere volens, impedimentum hoc Sauli obiecit, certè quanuis repentè præter hominum opinionem arma ceperint Philistini, non tamen dicemus casu fuisse factum: sed quæ nobis videtur contingentia, secretum Dei impulsum fuisse agnoscet fides. Non semper quidem apparet similis ratio: sed indubiè sic habendum est, quæcunque cernuntur in mundo conuersiones, ex secreta manus Dei agitatione prodire. Intereà quod statuit Deus, sic necesse est euenire vt tamen neque præcisè neque suapte natura necessarium sit exemplum in Christi ossibus familiare occurrit. Quum induerit corpus nostro simile, fragilia fuisse eius ossa nemo sanus negabit: quæ tamen frangi fuit impossibile. Vnde iterum videmus non temerè in scholis inuentas fuisse di- l.3 c.23.f.5 *Iob*.14.5. Inf.c.17.f.9. Vt sup.c.3. *Eccle*.2.14 15.& 3.19 1.*Sam*.6.9. 1.*Sam*.23. 26.27. Inf.c.17. f.11. Sup.c 5 f.7. Inf.c.17. c.18. *Ioan*.19.36

l.2.c.3.ſ.5. ſtinctiones de neceſſitate ſecundum quid,& abſoluta: item conſequentis
c.4.ſ.1. & conſequentiæ quando oſſa Filij ſui Deus,quæ à fractura exemerat,fra-
l.3.c.23.ſ.8. gilitati ſubiecit,atque ita rèſtrinxit ad conſilij ſui neceſſitatem quod naturaliter contingere potuit.

Quorſum & in quem ſcopum referenda ſit hæc doctrina, vt nobis conſtet eius vtilitas. CAP. XVII.

PORRO (vt propenſa ſunt ad vanas argutias hominum ingenia) fieri vix poteſt quin ſe perplexis nodis impediant quicunque non tenent probum rectumque huius doctrinæ vſum. Itaque in quem finem omnia diuinitus ordinari Scriptura doceat, breuiter hîc attingere
Inf.ſ.4.5. expediet. Ac primò quidem notandum eſt,tam in futurum quàm in præteritum tempus conſiderandam eſſe prouidentiam Dei: deinde ſic moderatricem eſſe rerum omnium, vt nunc medijs interpoſitis operetur, nunc ſine medijs,nunc contra omnia media. Poſtremò huc tendere vt totum humanum genus ſibi eſſe curæ Deus oſtendat: præcipuè verò in regenda Eccleſia (quam propiore intuitu dignatur) ſe excubias agere. Iam & hoc addendum eſt,quanuis aut paternus Dei fauor & beneficentia,aut iudicij ſeueritas ſæpe in toto prouidentiæ curſu reluceat: interdum tamen eorum quæ accidunt occultas eſſe cauſas,vt obrepat cogitatio,cæco fortunæ impetu volui & rotari res humanas: vel ad obloquendum nos caro ſolicitet,acſi Deus homines quaſi pilas iactando, ludum exerceret. Verum quidem eſt,ſi quietis & ſedatis mentibus ad diſcendum parati eſſemus,exitu tandem patefieri, Deo conſtare optimam conſilij ſui rationem: vel vt ſuos erudiat ad tolerantiam,vel vt corrigat prauos eorũ affectus,& laſciuiam domet,vel ad ſui abnegationem ſubigat, vel expergefaciat torporem: rurſum vt proſternat ſuperbos,vt impiorum aſtutiam diſcutiat, vt diſſipet eorum machinationes. Vtcunque tamen nos lateant ac fugiant cauſæ,apud eum eſſe abſconditas certò habendum eſt: ac pro-
Pſal.40.6. inde cum Dauide exclamandum, Magna feciſti Deus mirabilia tua,& cogitationes tuas ſuper nos non licet ordinare. ſi loqui tento, præualent ſupra narrationem. Etſi enim ſemper in ęrumnis noſtris occurrere debent peccata, vt pœna ipſa nos ad pœnitentiam ſolicitet: videmus tamen vt Chriſtus arcano Patris conſilio plus iuris aſſerat, quàm vt quenque pro-
Iohan.9.3. ut meritus eſt,caſtiget. Nam de cæco nato ait, Neque hic peccauit, neque parentes: ſed vt manifeſtetur gloria Dei in ipſo. Hîc enim obſtrepit ſenſus,dum ipſos natales præuenit calamitas,acſi Deus parum clemẽter im-
l.3.c.23.ſ.2 meritos ſic affligeret. Atqui in hoc ſpectaculo fulgere gloriam Patris ſui
Sup.c.14.ſ.1 teſtatur Chriſtus,modò puri ſint nobis oculi. Sed tenenda modeſtia eſt,ne
Sup.c.5.ſ.6. ad cauſam reddendam Deum trahamus: ſed ita reuereamur occulta eius iudicia,vt nobis eius voluntas iuſtiſſima ſit rerum omnium cauſa. Quum cælum occupant denſæ nubes, exoriturque violenta tempeſtas, quia & triſtis caligo oculis obijcitur,& tonitru aures percellit, & ſenſus omnes terrore obſtupefiunt,videntur nobis omnia confundi & miſceri: eadem interim ſemper manet in cælo quies & ſerenitas. Ita ſtatuendum eſt, dum res in mundo turbulentæ iudicium nobis eripiunt, Deum ex pura iuſtitiæ & ſapientiæ ſuæ luce hos ipſos motus optimè compoſito ordine tẽperare ac dirigere in rectum finem. Et certè prodigioſus in hac parte eſt
l.3.c.21.ſ.4 multorum furor, qui maiore licentia Dei opera vocare audent ad ſuum
c.23.ſ.1. calculum,& arcana eius conſilia excutere,tum etiam de incognitis præcipitem ferre ſentẽtiam,quàm de mortalium hominum factis. Quid enim magis præpoſterum,quàm erga æquales noſtros hac vti modeſtia, vt iudicium ſuſpendere malimus quàm notam temeritatis incurrere: obſcuris autem Dei iudicijs, quæ reuerenter ſuſpicere decebat, proteruè inſultare?

2 Ergo

2 Ergo Dei prouidentiam rite & vtiliter nemo expendet, nisi qui sibi cum fictore suo mundique opifice negotium esse reputans, ad metum & reuerentiam, qua decet humilitate, se submiserit. Hinc fit vt tam multi hodie canes doctrinam hanc virulentis suis morsibus, vel saltem latratu impetant: quia non plus Deo licere volunt quàm ipsis dictat propria ratio Nos etiam quanta possunt proteruia exagitant, quòd non contenti Legis præceptis, quibus comprehensa est Dei voluntas, arcanis etiam eius consilijs mundum regi dicamus. Quasi verò cerebri nostri figmentum sit quod docemus: ac non vbique idem disertè pronuntiet Spiritus, & innumeris loquendi formis repetat. Sed quia eos retinet aliquis pudor ne suas blasphemias audeant in cælum euomere: quò liberiùs insaniant, se nobiscum litigare fingunt. Verùm nisi admittant, incōprehensibili Dei consilio quicquid in mundo accidit gubernari, respondeant quorsum dicat Scriptura, eius iudicia profundam esse abyssum. Nam quum clamet Moses, voluntatem Dei non procul in nubibus, vel in abyssis quærendam esse, quia familiariter in Lege exposita sit, sequitur profundæ abysso conferri aliam voluntatem absconditam: de qua etiam Paulus, O profunditatem diuitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit mentem Domini? aut consiliarius eius fuit? Ac verum quidem est, in Lege & Euangelio comprehendi mysteria quæ longè emineant supra sensus nostri modum: sed quoniam Deus ad capienda hæc mysteria, quæ verbo patefacere dignatus est, suorum mentes intelligentiæ spiritu illuminat: nulla iam illic abyssus, sed via, in qua tutò ambulandum est, & lucerna pedibus regendis, & lux vitæ, & certę conspicuæq; veritatis schola. At mundi gubernandi admirabilis ratio meritò abyssus vocatur: quia dum nos latet, reuerenter adoranda est. Pulchrè vtrunque paucis verbis expressit Moses. Occulta, inquit, Deo nostro quę autē hic scripta sunt, ad vos & filios vestros pertinēt. Videmus enim vt non tantùm ad Legē meditandam studium adijcere, sed arcanam Dei prouidentiam reuerenter suspicere iubeat. Huius quoque altitudinis elogiū ponitur in libro Iob, quòd mentes nostras humiliet. Postquam enim orbis machinam sursum & deorsum lustrando, magnificè disseruit author de operibus Dei, subijcit tandem. En istæ sunt extremitates viarum eius, & quantulum quod auditur in eo? Qua ratione distinguit alio loco inter sapientiam quæ penes Deum residet, & sapiēdi modum quem hominibus præscripsit. Nam vbi de naturæ arcanis concionatus est, sapientiam dicit soli Deo esse cognitam, fugere autem oculos omnium viuentium. Sed paulo pòst subijcit, vulgatam esse vt inuestigetur: quia dictum sit homini, Ecce timor Dei est sapiētia. Huc spectat Augustini dictum, Quia non omnia nouimus quæ de nobis optimo ordine Deus agit, in sola bona volūtate nos secundū Legem agere, in alijs verò secundùm Legem agi: quia eius prouidentia Lex sit incommutabilis. Ergo quum sibi ius mundi regendi vendicet Deus nobis incognitum, hæc sit sobrietatis ac modestiæ lex, acquiescere summo eius imperio, vt eius voluntas nobis sit vnica iustitiæ regula, & iustissima causa rerum omnium. Non illa quidem absoluta voluntas de qua garriunt sophistæ, impio profanoq; dissidio separantes eius iustitiam à potentia: sed illa moderatrix rerum omnium prouidentia, à qua nihil nisi rectùm manat, quanuis nobis absconditæ sint rationes.

Ibid.f.5. c.21.f.2.3. Psal.36.7. Deut.30.11 Rom.11.33 Deu.29.29 Iob.26.14. Iob.28.12. 13.20.21. 23.28. Prou.1.7. Lib.83. quæst.cap. 27. Sup.c.14.f.1 c.16.f.8. Inf.c.18.f.2. l.3.c.23.f.2.

3 Ad hanc modestiam quicunque erunt compositi, neque in præteritum tempus de rebus aduersis contra Deum frement, neque scelerum culpam in ipsum regerent: sicut Homericus Agamemnon, ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιος εἰμὶ, ἀλλὰ ζεὺς καὶ μοῖρα, neque rursum, vt Plautinus ille adolescens, quasi fatis abrepti, desperatione se proijcient in exitium, Instabilis est sors rerum, pro libidine fata agunt homines, referam me ad scopulum,

vt rem istic cum ætate perduam. Neque alterius exemplo, Dei nomen suis flagitijs obtendent. Sic enim Lyconides in altera comœdia, Deus impulsor fuit: credo deos voluisse. Nam ni vellent, non fieret, scio. Quin potius ex Scriptura, quid Deo placeat inquirent ac discent, vt Spiritu duce illuc nitantur, simul Deum quocunque vocat sequi parati, reipsa ostendent nihil huius doctrinæ cognitione esse vtilius, quã immeritò exagitãt peruersi homines, quòd ea quidam perperam abutantur. Stultè cum suis ineptijs tumultuantur profani homines, vt penè cælum terræ, vt dicitur, permisceant. Si mortis nostræ punctum signauit Dominus, effugere non licet: frustra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quòd ergo alius committere se viæ non audet, quam periculosam audit, ne à latronibus trucidetur: alius medicos accersit, ac pharmacis se fatigat, vt vitæ opituletur: alius à crassioribus cibis abstinet, ne lędat imbecillam valetudinem: alius ruinosas ædes inhabitare formidat: omnes denique vias excogitant, & magna animi intentione excudunt, quibus id quod concupiscunt, assequantur: aut hæc omnia inania sunt remedia, quæ captantur ad corrigendam Dei voluntatem: aut non certo eius decreto terminantur vita & mors, sanitas & morbus, pax & bellum, & alia quæ homines prout vel appetunt, vel oderunt, ita sua industria vel obtinere, vel refugere student. Quinetiam orationes fidelium peruersas, nedum superuacuas fore colligunt, quibus petitur vt Dominus prospiciat ijs quæ iam ab æterno decreuit. In summa, omnia quæ in posterum capiuntur consilia, tollunt, perinde ac Dei prouidentiæ aduersa, quæ illis non aduocatis, quid fieri vellet, decreuit. Deinde quicquid iam accidit, ita prouidẽtiæ Dei imputant, vt conniueant ad hominem, quem idipsum designasse constet. Occidit sicarius probum ciuem? exequutus est, inquiunt, consilium Dei. Furatus est aliquis, aut scortatus? quia fecit quod prouisum erat à Domino & ordinatum, minister est eius prouidẽtiæ. Parentis mortem, neglectis remedijs, securus filius expectauit? non potuit Deo obsistere, qui sic ab æterno præstituerat. Ita flagitia omnia, virtutes vocant, quia Dei ordinationi obsequantur.

[Ibidem s. 12 c. 21 s. 4. l. 2. c. 5. s. 4. 5. 14.]

[Inf. s. 5. 9.]

4 Atqui quod ad futura pertinet, humanas deliberationes facilè cum Dei prouidentia conciliat Solomo. Sicut enim eorum stoliditatem ridet qui sine Domino quiduis audacter suscipiunt, acsi eius manu non regerentur: ita alibi sic loquitur. Cor hominis cogitat viam suam, & Dominus diriget gressus eius: significans, æternis Dei decretis nos minimè impediri quominus sub eius voluntate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Neque id manifesta caret ratione. Namque is qui vitam nostram suis terminis limitauit, eius simul curam apud nos deposuit: eius conseruandæ rationibus subsidijsque instruxit: periculorum quoque præscios fecit: ne incautos opprimerent, cautiones ac remedia suggessit. Nunc perspicuum quid sit nostri officij: nempe, si vitam nobis nostram tutandam commisit Dominus, vt eam tueamur: si subsidia offert, vt ijs vtamur: si pericula præmonstrat, ne temere irruamus: si remedia suppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit, nisi fatale: quod ineluctabile est remedijs omnibus. Quid autem si ideò fatalia non sunt discrimina, quia ijs propulsandis ac superandis remedia tibi Dominus assignauit? Vide quomodo tuæ ratiocinationi cum ordine diuinæ dispensationis conueniat. Tu cauendum non esse periculum colligis, quia fatale quum non sit, simus etiam citra cautionem euasuri: Dominus autẽ ideò vt caueas iniungit, quia fatale tibi esse nolit. Non expendunt insani isti quod est sub oculis, consultandi cauendique artes inspiratas hominibus esse à Domino, quibus prouidentiæ eius subseruiant: in vitæ propriæ conseruatione. Quemadmodum contrà neglectu & socordia, quæ illis iniunxit mala, sibi accersunt. Quî fit enim vt vir prouidus, dum sibi consu-

[Prou. 16. 9.]

[Inf. s. 9.]

[De fato vide Sup. c. 16 s. 8.]

consulit, imminentibus etiam malis se explicet, stultus inconsulta temeritate pereat, nisi quòd & stultitia & prudentia diuinæ sunt dispensationis instrumenta in vtranque partem? Ideo nos celare futura omnia voluit Deus, vt tanquam dubijs occurramus, neque desinamus parata remedia opponere, donec aut superata fuerint, aut omnem curam superauerint. Ideo antè admonui, prouidentiam Dei non semper nudam occurrere, sed prout adhibitis medijs eam Deus quodammodo vestit.

5 Iidem præteriti temporis euentus perperam & inconsideratè ad nudam Dei prouidentiam trahunt. Nam quia ex ea pendent quæcunque contingunt, Ergo, inquiunt, nec furta, nec adulteria, nec homicidia perpetrantur, quin Dei voluntas intercedat. Cur ergo, inquiunt, fur punie- Sup.s.3.
tur, qui eũ expilauit quẽ Domin⁹ paupertate voluit castigare? Cur punietur homicida, qui eum interfecit cui vitam Dominus finierat?. Si Dei voluntati seruiunt huiusmodi omnes, cur punientur? Sed enim eos Dei vo- l.3.c.23.
luntati seruire nego. Non enim qui malo animo fertur, præbere ministe- s.16.
riũ Deo iubenti dicemus, quum malignæ cupiditati tantùm obsequatur. Paret ille Deo, qui de eius voluntate edoctus, eò cõtendit quò ab ea vo- Inf.c.18.
catur. Vnde autem edocemur, nisi ex eius verbo? Proinde in rebus agẽ- s.3.4.
dis ea est nobis perspicienda Dei voluntas quam verbo suo declarat. Id l.3.c.20.
requirit vnum Deus à nobis, quod præcipit. Siquid aduersus præceptũ s.43.
designamus, non obedientia est, sed contumacia & transgressio. At, nisi velles, non faceremus. Fateor. Sed an facimus mala in hunc finem, vt ei l.2.c.4.s.2.
obsequium præstemus? At nobis ea nequaquam mandat: quin potius ir- c.8.s.2.
ruimus, non quid ille velit cogitantes, sed libidinis nostræ intemperie sic furentes, vt contra ipsum destinato consilio nitamur. Atque hac ratione, malè agendo, iustæ eius ordinationi seruimus: quia pro immensa suæ sapientiæ magnitudine, ad bene agendum malis instrumentis vti bene probéque nouit. Ac vide quàm insulsa sit eorum argumẽtatio: impunita esse authoribus suis scelera volunt, quia nonnisi Dei dispensatione patran- Ibid.c.4.
tur. Ego plus concedo: fures & homicidas, & alios maleficos, diuinæ esse s.5.6.7.
prouidentiæ instrumenta, quibus Dominus ipse ad exequenda quæ apud se constituit iudicia, vtitur. Atqui eorum malis vllam inde excusationem deberi nego. Quid enim? An vel eadem secum iniquitate Deum implicabunt, vel suam prauitatem illius iustitia operient? Neutrum possunt: Quò minus se purgẽt, propria conscientia redarguũtur. quominus Deum insimulent, totum in se malum deprehendunt: penes ipsum, nonnisi legitimũ malitiæ suæ vsum. Sed enim per ipsos operatur. Et vnde, quæso, fœtor in Inf.c.18. s.4
cadauere, quod calore solis tum putrefactum, tum reseratum fuerit? Ra- Simile.
dijs solis excitari omnes vident. nemo tamen illos fœtere ideo dicit. Ita l.2.c.1.
quum in homine malo subsideat mali materia & culpa, quid est quod in- s.10.11.
quinamentum aliquod contrahere putetur Deus, si ad suum arbitrium vtatur eius ministerio? Facessat igitur canina hæc procacitas, quæ allatrare quidem eminus Dei iustitiam potest, sed non attingere.

6 Verùm has calumnias vel potius phreneticorum deliria facilè discutiet pia sanctaq; prouidentiæ meditatio, quam nobis dictat pietatis regula, vt optimus & suauissimus inde fructus nobis proueniat. Ergo Christianum pectus, quum certo certius persuasum sit, omnia Dei dispẽsatione euenire, nihil fortuitò contingere: ad illum, velut præcipuam rerum causam, oculos semper referet: causas tamen inferiores suo loco intuebitur. Deinde singularem Dei prouidentiam ad se conseruandũ excubare non dubitabit, quæ nihil euenire passura sit, quàm quod bono ac saluti sibi vertat. Quoniam autem cum hominibus primùm, deinde cum re- Sup.c.16.
liquis creaturis illi negotium est, vtrobique sibi pollicebitur Dei proui- s.5.
dentiam regnare. Quantum ad homines attinet, siue boni sint, siue mali, corũ cõsilia, voluntates, conatus, facultates sub eius manu esse agnoscet,

l.2.c.4. f.6.7. vt flectere quò libuerit, ac quoties libuerit constringere, in eius arbitrio situm sit. Singularem Dei prouidētiam in salutem fidelium excubare plurimæ sunt & luculentissimæ promissiones quæ testentur: Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, nec permittet vnquam fluctuari iustum. Quoniam illi curæ sumus. Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Ero clypeus tuus, murus aheneus: aduersantibus tibi aduersabor. Etiamsi mater obliuiscatur filiorum, non tamen obliuiscar tui. Quinetiam hic potissimus est scopus in historijs Biblicis, vt doceant tanta sedulitate vias sanctorum custodiri à Domino, vt ne ad lapidem quidem impingant. Ergo vt iure paulò * antè à nobis explosa fuit eorum opinio, qui vniuersalem Dei prouidentiam comminiscuntur, quæ non speciatim ad curam vniuscuiusque creaturæ se demittat: in primis tamen specialem hanc curam erga nos recognoscere operæpretium est. Vnde Christus, vbi asseruit ne vilissimum quidem passerculum in terram decidere sine Patris voluntate, huc statim applicat, vt quo pluris sumus passeribus, eo propiore cura reputemus Deum nobis prospicere. ac eousque ipsam extendit, vt confidamus capillos capitis nostri numeratos esse. Quid nobis aliud optemus, si nec vnus è capite pilus defluere potest nisi ex eius voluntate? Non de genere humano tantùm loquor: sed quia Deus Ecclesiam sibi in domicilium elegit, non dubium est quin paternam in ea regenda curam singularibus documentis ostendat.

Psa.55.23. 1.Pet.5.9. Psal.91.1. Zach.2.8. Iesa.26.2. Iesa.29.15. *Sup.c.16. à f.1.ad 8. Mat.10.29 Ibid.30.

7 His tum promissis, tum exemplis confirmatus Dei seruus, adiūget testimonia quæ docent sub eius potestate esse omnes homines, siue eorum conciliandi sunt animi, siue cohibēda malitia, nequid noceat. Dominus enim est qui dat nobis gratiam, nō apud eos modò qui nobis bene volunt, sed etiam in oculis Ægyptiorum: hostium verò nostrorū improbitatem frangere varijs modis nouit. Interdum enim mētem illis adimit, nequid sani sobriíue capere queant: qualiter Satanam dimittit, qui mendacio impleat os omnium Prophetarum, ad decipiendum Achab: Rechabeam iuuenili consilio dementat, vt regno per suam stultitiam spolietur. Nonnunquam vbi mentem illis concedit, ita absterret & exanimat, ne id quod conceperunt, velint, aut machinentur. Interdum etiam, vbi conari permisit quod libido & rabies suadebat, impetus eorum opportunè abrumpit, nec sinit ad finem vsque procedere quod instituunt. Sic cōsilium Achitophel, quod exitiale Dauidi futurū erat, ante tempus dissipauit. Sic & creaturas omnes in suorū bonum ac salutem moderari, ei curæ est, ac diabolū etiam ipsum, quem conspicimus, nihil ausum fuisse tētare aduersum Iob, sine permissu eius ac mandato. Hanc notitiam necessariò sequitur tum animi gratitudo in prospero rerum successu, tum in aduersitate, patientia, tū etiam in posterū incredibilis securitas. Quicquid ergo prosperè atque ex animi sentētia eueniet, id totum acceptū Deo referet, siue per hominum ministerium senserit eius beneficentiam, siue ab inanimatis creaturis adiutus fuerit. Sic enim reputabit cum animo suo, Certè Dominus est qui ad me istorum animos inclinauit, qui mihi adglutinauit, vt suæ erga me benignitatis instrumenta forent. In frugum abundantia cogitabit, Dominum esse qui cælum exaudit, vt cælū exaudiat terram, ipsa quoque exaudiat suos fœtus: in alijs non dubitabit benedictionem Domini solam esse qua omnia prosperentur: nec tot causis admonitus, ingratus esse sustinebit.

Exod.3.21. 1.Reg.22.22. Ibid.12.10 & 15. Vide l.2.c.4. 2.Sam.17.7.& 14. Iob.1.12. l.3.c.7.f.9. Ose.2.21.22.

8 Si aduersi quid contigerit, extemplo mentem hîc quoque extollet in Deum, cuius manus ad patientiam placidamque animi moderationem nobis imprimendam valet plurimum. Si Ioseph in recognoscenda fratrum perfidia immoratus esset, nunquam fraternum potuisset in eos animum recipere. Sed quoniam mētem ad Dominum reflexit, oblitus iniuriæ,

Ibid.f.10.

iuriæ, ad mansuetudinem ac clementiam inclinatus est, vt fratres etiam vltro soletur, ac dicat, Non vos estis qui me vendidistis in AEgyptum, sed Dei voluntate præmissus sum ante vos, vt vitam vobis conseruem. Vos quidem cogitastis de me malum, sed Dominus conuertit illud in bonũ. Si Iob ad Chaldæos se conuertisset, à quibus vexabatur, statim accensus esset ad vindictam: sed quia opus Domini simul recognoscit, semet pulcherrima illa sententia consolatur, Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum. Sic Dauid conuitijs & lapidibus à Semei impetitus, si in hominem defixisset oculos, ad retaliandam iniuriam suos animasset: verùm quia non sine Domini motu illum agere intelligit, illos potius mitigat. Sinite eum, inquit, quia Dominus ei præcepit vt maledicat. Hoc eodem fræno alibi doloris intemperiem cohibet. Tacui & obmutui, inquit, quia tu fecisti Iehouah. Si nullum efficacius est iræ atque impatientiæ remedium, non parum certè profecit qui Dei prouidentiam didicit in hac parte meditari, vt possit eò mentem semper reuocare, Dominus voluit, ideo ferendum est: non modò quia reluctari non licet, sed quia nihil vult nisi quod & iustum sit & expediat. Summa huc redit, vt iniustè ab hominibus læsi, omissa eorum improbitate (quæ nihil quàm dolorem nostrum exasperaret, animosque acueret ad vindictam) meminerimus ad Deum cõscendere, ac pro certo statuere discamus, iusta eius dispensatione fuisse & permissum & immissum quicquid hostis celeratè in nos admisit. Paulus, vt à retaliandis iniurijs nos compescat, prudenter admonet, nobis non esse luctam cum carne & sanguine, sed cum hoste spirituali Diabolo, vt nos ad certandum paremus. Sed hæc ad sedandos omnes iracundiæ impetus vtilissima admonitio est, tam Diabolum quàm improbos omnes Deum armare ad conflictum, & sedere quasi agonothetam vt patientiam nostram exerceat. Quòd si absque hominum opera eueniant quæ nos premunt clades & miseriæ, in memoriam redeat Legis doctrina, Quicquid prosperi est, ex fonte benedictionis Dei fluere: aduersa omnia esse eius maledictiones: ac terreat nos illa horribilis denuntiatio, Si temere inceditis contra me, ego quoque temere incedam contra vos. Quibus verbis coarguitur torpor noster, vbi pro communi carnis sensu fortuitum esse ducentes, quicquid in vtranque partem accidit, neque beneficijs Dei animamur ad eius cultum, neque flagellis ad resipiscentiam stimulamur. Hæc eadem ratio est cur acerbè expostularent Ieremias & Amos cum Iudæis, quia tam bona quàm mala fieri putarent Deo non iubente. Eodem refertur illa Iesaiæ concio, Ego Deus creans lucem, & formans tenebras: faciens pacem, & creans malum. ego Deus facio hæc omnia.

Gen. 45.8. & 50.20. — *Iob.* 1.21. — Inf.c.18. s.1.4. — 2.*Sam.* 16.10. — *Psal.* 39.10 — *Ephes.* 6.12 — l.3.c.7.s.9. — *Deut.* 28. — *Leu.* 26.23. — *Thren.* 3.38. — *Amos.* 3.6. — *Iesa.* 45.7.

9 Neque tamen interim ad causas inferiores vir pius conniuebit. Neque enim quia ministros diuinæ bonitatis arbitrabitur eos à quibus beneficio affectus fuerit, ideo illos præteribit: acsi nullam gratiam sua humanitate promeriti essent: sed illis obstrictum se ex animo sentiet, & libenter fatebitur obligationem, & gratiã pro facultate & re nata referre studebit. Denique Deum in acceptis bonis reuerebitur & prædicabit, vt præcipuum authorem: sed homines vt eius ministros honorabit: atque, vt res est, intelliget se Dei voluntate ijs esse deuinctum per quorũ manũ beneficus esse voluerit. Si quid iacturæ vel ob negligentiã vel ob imprudentiã fecerit, Domino quidẽ volente factũ id apud se statuet, verùm sibi quoque imputabit. Si quis morbo absumptus sit, quem, quum ex officio curare debuisset, negligenter tractauit: tametsi non ignorabit ad terminum peruenisse quem præterire non poterat, peccatum tamen suum inde non eleuabit: sed quia non est defunctus erga eum fideliter suo munere, perinde accipiet acsi negligentiæ suæ culpa perijsset. Multo minus, vbi in designando vel homicidio vel furto fraus & concepta animo

Sup.s.3.4. — Sup.s.3.

malitia intercesserit, eam excusabit sub prætextu diuinæ prouidentiæ: sed in eodem facinore, Dei iustitiam, hominis nequitiam, vt se vtraq; manifestè prodit, distinctè contemplabitur. In futuris veró potissimùm, inferiorũ huiusmodi causarum rationẽ habebit. Nam inter Domini benedictiones reponet si nõ destituetur subsidijs humanis, quibus ad incolumitatẽ suam vtatur. itaq; nec in capiendis consilijs cessabit, nec torpebit in ope eorum imploranda, quibus suppetere conspiciet vnde iuuetur: sed à Domino sibi in manũ offerri reputans quæcunq; commodare sibi aliquid possunt creaturæ, ipsas, tanquã legitima diuinę prouidentię instrumẽta, ad vsum applicabit. Ac, quum incertus sit quem sint exitum habitura quæ negotia aggreditur (nisi quod in omnibus Dominum suo bono prospecturum nouit) ad id studio aspirabit quod sibi expedire ducet, quantum intelligentia menteque assequi potest. Neque tamen in capiendis consilijs

Sup.s.4. proprio sensu feretur: sed Dei sapientiæ se commendabit ac permittet,
Sup.c.5.s.8. vt eius ductu in rectum scopum dirigatur. Cæterùm nõ externis subsidijs ita eius fiducia subnitetur, vt si adsint, in ijs securè acquiescat: si desint, perinde ac destitutus trepidet. Mentem enim in sola Dei prouidentia semper habebit defixam, neque à firmo eius intuitu, præsentium rerum consideratione, abduci patietur. Sic Ioab tametsi prælij euentum in arbitrio manuque Dei esse agnoscit, non tamen inertiæ se dedit: sed quod suæ vocationis est, sedulò exequitur: Domino autem permittit euentum moderari. Stabimus fortes, inquit, pro gente nostra, & vrbibus Dei nostri: Do-

2.Sam.10.12. minus autem faciat quod bonum est in oculis suis. Eadem cognitio temeritate & praua confidentia exutos ad continuam Dei inuocationem nos impellet: tum etiam animos nostros bona spe fulciet, vt quæ nos circunstant pericula, securè & fortiter despicere non dubitemus.

10. Hac veró parte se prodit inæstimabilis piæ mentis fœlicitas. Innumera sunt quæ vitam humanam obsident mala, quæ totidem osten-

l.3.c.7.s.10. tant mortes. Vt extrà non exeamus: quum ille morborum receptaculũ sit corpus, imò intus inclusas teneat ac foueat morborũ causas, seipsum homo ferre non potest quin multas exitiorum suorum formas secum ferat, ac vitam quodammodo cum morte implicitam trahat. Quid enim aliud dicas, vbi nec frigetur, nec sudatur sine periculo? Iam quocũq; te vertas, quæ circa te sunt omnia, non modò ambiguæ sunt fidei, sed apertè ferè minantur, ac præsentem mortẽ videntur intẽtare. Conscende nauẽ, pede vno à morte distas. Equo inside, in lapsu pedis vnius vita tua periclitatur. Incede per vias vrbis, quot sunt in tectis tegulæ, tot discriminib[9] es obnoxius. Si ferramẽtũ in tua aut amici manu sit, exerta est noxa. Quotquot animalia ferocia vides, in tuam perniciem armata sunt. Quòd si vel horto bene munito includere te studeas, vbi nihil quàm amœnitas appareat, illic serpens interdum delitescet. Domus assiduè incendio subiecta, interdiu tibi paupertatem, noctu etiam oppressionem minatur. Ager grãdini,

Sup.c.5.s.7. pruinæ, siccitati, alijsq; tempestatibus expositus quum sit, sterilitatẽ, atq; ex ea famem tibi denuntiat. Omitto veneficia, insidias, latrocinia, vim apertam, quorum pars nos domi obsident, pars peregrè cõsequuntur. Inter has angustias annon oportet miserrimũ esse hominem, vt pote qui in vita semiuiuus anxium & languidum spiritum ægrè trahat, non secus acsi imminentem perpetuò ceruicibus gladium haberet? Dices ista raró euenire, aut certè non semper, neque omnibus, nunquam veró simul omnia. Fateor. sed quum aliorum exemplis admoneamur, euenire etiam nobis posse: nec nostram magis, quàm eorum vitam excipi debere: fieri non potest vt non timeamus ac formidemus tanquam nobis euentura. Tali ergo trepidatione quid calamitosius fingas? Adde, quòd Dei contumelia non caret, si dicatur, hominem ex creaturis nobilissimam, prostituisse ad cæcos & temerarios quoslibet Fortunæ ictus. Sed hic de miseria hominis tãtum loqui

loqui propositum est, quã sensurus sit si sub imperiũ Fortunæ redigatur.

11 At vbi lux illa diuinæ prouidentiæ semel homini pio affulsit: iam non extrema modò, qua antè premebatur, anxietate & formidine, sed omni cura releuatur ac soluitur. Vt enim merito Fortunam horret, ita securè Deo sese audet permittere. Hoc, inquam, solatium est, vt intelligat Patrem cælestem sic omnia sua potentia continere, sic imperio nutuque suo regere, sic sapientia moderari, vt nihil, nisi ex eius destinatione, cadat: in eius porrò fidem se receptum, Angelorum curæ demandatũ, neque aquæ, neque ignis, neque ferri noxa posse attingi, nisi quoad locũ illis dare Deo moderatori libuerit. Sic enim canit Psalmus, Quoniam ipse liberabit te de laqueo venatoris, & à peste noxia. Sub ala sua proteget te, atque in pennis eius fiduciam habebis. pro scuto erit veritas eius. Nõ timebis à pauore nocturno, nec à sagitta volante per diem, à peste perambulante in caligine, à noxa grassante in meridie, &c. Vnde & illa emergit in sanctis gloriandi fiducia, Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid trepidabo? Si consistant aduersum me castra, si ambulauero in medio vmbræ mortis, non desinam benè sperare. Vnde id, quæso, habent, quòd illis nunquam excutitur sua securitas, nisi quia vbi temerè mundus volutari in speciem videtur, Dominum vbique operari sciunt, cuius opus confidunt sibi fore salutare? Iam si vel à diabolo, vel à sceleratis hominibus impetitur eorum salus: hîc verò, nisi prouidentiæ recordatione ac meditatione confirmentur, protinus concidere necesse sit. Verùm vbi in memoriam reuocant, diabolum totamque improborum cohortem sic omnibus partibus manu Dei, tanquam fræno, cohiberi, vt nec concipere vllum aduersus nos maleficium, nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum, si maximè moliantur, digitum mouere queant: nisi quantum ille permiserit, imò nisi quantum mandarit: nec compedibus tantùm eius teneri ligatos, sed etiam ad obsequia præstanda fræno cogi: habent vnde se prolixè consolentur. Nam vt Domini est, eorum furorem armare, & conuertere destinareque quò libuerit: ita & modum finemque statuere, ne pro sua libidine licentiosè exultent. Qua persuasione suffultus Paulus, profectionem suam, quam vno in loco dixerat à Satana impeditam fuisse, alibi in Dei permissione statuit. Si tantùm dixisset obstaculum fuisse à Satana, nimium potestatis visus fuisset ei dare, acsi ipsa quoque Dei consilia euertere esset in eius manu: nunc verò vbi Deum arbitrum statuit, à cuius permissione pendeant omnia itinera, simul ostendit nihil nisi eius nutu consequi Satanam posse quicquid machinetur. Eadem ratione Dauid, quia propter varias conuersiones quibus assiduè voluitur & quasi rotatur hominum vita, in hoc asylum se recipit, Tempora sua esse in manu Dei. Poterat aut vitæ cursum, aut tempus in singulari numero ponere: sed temporum nomine exprimere voluit, quantumuis instabilis sit hominum conditio, quæcunque subinde accidunt vices diuinitus gubernari. Qua ratione Rasin & Rex Israel, quum viribus in exitium Iuda copulatis, viderentur faces ad perdendam & absumendam terram accensæ, vocantur à Propheta titiones fumigantes: qui nihil quàm modicum fumum exhalare queant. Sic Pharao, quum & opibus, & robore, & multitudine copiarum omnibus formidolosus esset, ipse belluæ marinæ, copiæ eius piscibus comparantur. Ducem ergo & exercitum denuntiat Deus se hamo suo capturum, & tracturum quò volet. Denique, ne hîc diutius immorer, facilè si animaduertas, perspicies, extremum esse omnium miseriarum, prouidentiæ ignorationem: summam beatitudinem in eiusdem cognitione esse sitam.

sup.c.16.s.2. *Ibid.c.14.s.6.* *Psal.91.3.* *Psal.118.6 & 27.3.& 56.5 & alibi.* *De fidei securitate, lege. l. 3. c. 2. à. s. 15. ad 28* *sup.c.14.s.17.18.* *1.Thess.2.18.* *1.Cor.16.7.* *Psa.31.16* *Ies.7.4.* *Ezec.29.4.*

12 De prouidentia Dei, quantum ad solidam fidelium & eruditionem & consolationem conducit, (nam explendæ vanorum hominum

Consimilia ibidē. l. 3. c. 24. ſ. 16. curioſitati neq; ſatis quicquam eſſe poteſt, neq; optandū eſt vt ſatisfiat) ſatis dictum foret, niſi obſtarent pauciquidam loci, qui innuere videntur, contrà quàm ſuprà expoſitum eſt, non firmum ac ſtabile conſtare Deo conſilium, ſed pro rerum inferiorum diſpoſitione mutabile. Primùm aliquoties

Gen. 6. 6. Dei pœnitentia commemoratur, vt quòd illum pœnituerit hominis creati:

1. Sa. 15. 11 Saulis in regnum euecti: quòd eum pœnitebit mali quod

Ier. 18. 8. infligere populo ſuo ſtatuerat, ſimulac conuerſionem eius aliquam ſenſerit. Deinde nonnullæ decretorum eius abrogationes referuntur. Per

Ion. 3. 4. 10 Ionam edixerat Niniuitis, quadraginta diebus elapſis perituram Niniuen, atqui mox eorum pœnitentia ad clementiorem ſententiam inflexus eſt.

Ieſ. 38. 1. 5. 2. Reg. 20. 1. 5. Ezechiæ mortem per os Ieſaiæ pronuntiarat: ad quam differendam lachrymis eius & precibus commotus eſt. Hinc argumentantur multi, Deum non æterno decreto res hominum conſtituiſſe: ſed prout ſunt cuiuſque * merita, vel prout æquum ac iuſtum cenſet,

*ibid. c. 21. ſ. 7. 8. 9 ſingulos in annos, dies & horas, hoc vel illud decernere. De pœnitentia ſic habendum, non magis illam in Deum cadere, quàm vel ignorantiam, vel errorem, vel impotentiam. Si enim nemo ſciens ac volens ſe in pœnitentiæ neceſſitatem conijcit, Deo pœnitentiam non tribuemus, quin aut ignorare dicamus quid futurum ſit, aut effugere non poſſe, aut præcipitanter & inconſideratè ruere in ſententiam cuius ſtatim pœniteat. Id autem tantum abeſt à ſenſu Spiritus ſancti, vt in ipſa pœnitentiæ mentione, neget Deum pœnitudine duci, quia homo non ſit quem pœnitere

1. Sa. 15. 29 queat. Ac notandum eſt in eodem capite ſic vtrunq; coniungi, vt comparatio ſpeciem repugnantiæ optimè conciliet. Mutatio figuratè traditur, quòd Deum pœniteat Saulis in Regem creati. Paulò pòſt additur, Non mentietur fortitudo Iſrael, nec pœnitudine flectetur: quia homo non eſt, vt eum pœniteat. Quibus verbis palàm abſque figura immutabilitas aſſeritur. Itaque Dei ordinationem in rebus humanis adminiſtrandis & perpetuam & omni pœnitentia ſuperiorem eſſe certum eſt. Ac ne dubia eſſet eius conſtantia, teſtimonium illi reddere ſui quoq; aduerſarii

Num. 23. 19. coacti ſunt. Balaam enim, vel inuitū, in hanc vocem prorūpere oportuit, non eſſe Deum inſtar hominis vt mentiatur, nec quaſi hominis filium vt mutetur: ac fieri non poſſe vt non faciat quicquid dixerit, vt non impleat quicquid loquutus ſit.

13 Quid ergo ſibi vult Pœnitentiæ nomen? Nempe quòd aliæ omnes loquendi formulæ quæ Deum humanitus nobis deſcribunt. Quia enim ad eius altitudinem non pertingit noſtra infirmitas, quæ nobis traditur eius deſcriptio, ad captum noſtrum ſubmittenda eſt, vt à nobis intelligatur. Hæc eſt porrò ſubmittendi ratio, vt ſe talem nobis figuret, non qualis in ſe eſt, ſed qualis à nobis ſentitur. Extra omnem perturbationis affectum quum ſit, iraſci ſe peccatoribus teſtatur. Quemadmodum

l. 2. c. 16. ſ. 2. 3. Simile quid l. 3. c. 25. ſ. 12. ergo quum audimus Deum iratum, imaginari non debemus aliquam in ipſo motionem, ſed reputare potius locutionem hanc à ſenſu noſtro ſumptam, quia faciem excandeſcentis iratique præ ſe ferat Deus quoties iudicium exercet: ita nec aliud debemus concipere ſub pœnitentiæ vocabulo, quàm factorum mutationem: quia ſoleant homines facta ſua mutando, teſtari ſibi diſplicere. Quoniam ergo mutatio quælibet inter homines, correctio eius eſt quod diſplicet: correctio autem ex pœnitentia prouenit: ideò per Pœnitentiæ nomen ſignificatur quòd Deus in ſuis operibus mutat: interim nec conſilium illi nec voluntas inuertitur, nec affectus commutatur: ſed quod ab æterno prouiderat, probauerat, decreuerat, perpetuo tenore proſequitur, vtcunque appareat ſubita hominum oculis varietas.

Ione. 3. 10. 14 Nec ſacra hiſtoria, dùm Niniuitis remiſſum narrat quod iam

Ieſa. 38. 5. promulgatum fuerat excidium, & Ezechię vitam, denuntiata morte, prorogatam:

rogatam: abrogata fuisse Dei decreta ostendit. Qui sic sentiunt in denuntiationibus hallucinantur: quæ tametsi simpliciter affirmãt, tacitam in se nihilominus conditionem cõtinere ex fine ipso intelligetur. Cur enim ad Niniuitas Ionam Dominus mittebat, qui ruinã vrbis prędiceret? Cur per Iesaiam mortem indicabat Ezechiæ? Poterat enim & illos & hunc perdere, sine cladis nuntio. Aliud ergo spectauit quàm vt mortis suæ præscij venientem illam eminus cernerẽt. Nimirum non perditos voluit, sed, ne perderentur, emendatos. Quòd ergo Niniuem post quadraginta dies ruiturã Ionas vaticinatur, ideò fit ne ruat. Quòd Ezechiæ spes vitæ lõgioris præciditur, ideò fit vt lõgiorẽ vitã impetret. Quis iam nõ videt, Dominũ eiusmodi cõminationibus voluisse ad resipiscentiam expergefacere quos terrebat, vt effugerẽt quòd peccatis suis meriti erant iudicium? Id si conuenit, natura rerũ eò nos ducit, vt in simplici denuntiatione conditionẽ tacitã subaudiamus. Quod etiam confirmatur similibus exemplis. Abimelech regem corripiens Dominus, quòd Abrahæ suam vxorem sustulisset, his verbis vtitur, Ecce tu morieris propter mulierem quam accepisti. est enim viro iuncta. Postquam autem ille excusauit, in hunc modum loquitur, Restitue vxorem viro: est enim Propheta, & orabit pro te vt viuas. Sin minus, scito quòd moriẽdo morieris tu, & omnia quæ habes. Vides vt primo edicto vehementiùs eius animũ concutiat, quo satisfactioni reddat intentũ: altero autem voluntatem liquidè suam explicet? Quando similis est aliorum locorũ ratio, ne ex illis inferas quicquam fuisse priori Domini consilio derogatum, quia quod promulgauerat, irritũ fecerit. Viam enim potius æternæ suæ ordinationi sternit Dominus, quum pœnam denuntiando, ad resipiscentiam monet eos quibus vult parcere, quàm voluntate quicquam variet, ac ne sermone quidem: nisi quòd syllabatim nõ exprimit quod intelligere tamen promptum est. Siquidem illud Iesaiæ manere verum oportet, Dominus exercituum deliberauit, & quis poterit dissoluere? manus eius extenta, & quis auertet eam?

Gen. 20.3.

Ies. 14. 26.

Deum ita impiorum opera vti, & animos flectere ad exequenda sua indicia, vt purus ipse ab omni labe maneat. CAP. XVIII.

EX alijs locis vbi Deus Satanam ipsum & omnes reprobos suo arbitrio flectere vel trahere dicitur, difficilior emergit quæstio. Quomodo enim per illos agens nullam ex eorum vitio labem contrahat, imò in opere communi ab omni culpa sit immunis, ministros autem suos iustè damnet, vix capit sensus carnis. hinc reperta distinctio inter agere & permittere: quia hic nodus multis inexplicabilis visus est, sub Dei manu & imperio Satanam & impios omnes ita esse, vt eorum malitiam in quencunque visum est finem dirigat: & sceleribus vtatur ad exequenda sua iudicia. At excusabilis fortè esset eorum modestia quos terret absurditatis species, nisi quòd perperam mendacij patrocinio asserere tentant Dei iustitiam ab omni sinistra nota. Absurdum videtur, volente ac iubente Deo excæcari hominem, qui mox cæcitatis suæ pœnas daturus est. Tergiuersando itaque effugiunt, Dei tantum permissu, non etiam voluntate hoc fieri. ipse verò palàm se facere pronuntians, effugium illud repudiat. Quòd autem nihil efficiant homines nisi arcano Dei nutu, nec quicquam deliberando agitent nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua directione constituat, innumeris & claris testimonijs probatur. Quod antè citauimus ex Psalmo, Deum quæcunq; vult facere, ad omnes actiones hominum pertinere certũ est. Si Deus bellorũ & pacis certus est arbiter, vt illic dicitur, idq; sine vlla exceptione, eo inscio aut quiescente homines

l.2.c.4.

l.2.c.4.f.3.

l.3.c.23 f.8 sup. c. 16.f. 8.

sup.c.16.f.3

*Iob.*1.6. & cæco motu temere ferri quis dicere audebit? Sed in ſpecialibus exemplis
2.1. plus lucis erit. Ex primo capite Iob ſcimus Satanam ſe coram Deo ſiſtere
ſup.c.17.ſ. ad excipienda iuſſa, non minus quàm angelos, qui ſponte obediunt: di-
6.7. uerſo quidem id modo & fine: ſed tamen nequid aggredi poſſit, niſi vo-
*Pſal.*103. lente Deo. Etſi autem nuda permiſſio deinde ſubijci videtur, vt ſan-
20. ctum virum affligat: quia tamen vera eſt illa ſententia, Dominus dedit,
Dominus abſtulit: ſicut Deo placuit, ita factũ eſt: colligimus, eius proba-
de quib. ſup. tionis cuius Satan & ſceleſti latrones miniſtri fuerunt, Deum fuiſſe au-
c.14.ſ.4.5. thorem. Molitur Satan ſanctum virum deſperatione adigere in furorem:
17.18. Sabæi crudeliter & impiè in aliena bona prædando inuolant. Agnoſcit
l.2.c.4.ſ.2. Iob diuinitus ſe exutum eſſe omnibus fortunis, & ſe pauperem factum:
*Iob.*1.21. quia ſic placuerit Deo. Ergo quicquid agitent homines, vel Satan ipſe,
ſup.c.17.ſ.8 Deus tamen clauum tenet, vt ad exequenda ſua iudicia conuertat eorum
1.*Reg.*22. conatus. Vult Deus perfidum regem Achab decipi: operam ſuam offert
20. Diabolus ad eam rem: mittitur cum certo mandato, vt ſit ſpiritus men-
dax in ore omnium Prophetarum. Si Dei iudicium eſt excæcatio & a-
mentia Achab, nudæ permiſſionis figmẽtum euaneſcit: quia ridiculũ eſſet,
iudicem tantum permittere non etiam decernere quid fieri velit, & mã-
dare executionem miniſtris. Iudæis propoſitum eſt Chriſtum extinguere:
Pilatus & milites rabioſè eorum libidini morem gerunt. fatentur tamen
in ſolenni precatione diſcipuli nihil feciſſe omnes impios niſi quod manus
*Act.*4.28. & conſilium Dei decreuerant, ſicuti iam antè concionatus fuerat Pe-
*Ibi.*2.23. trus, definito conſilio & præſcientia Dei traditum fuiſſe vt interficeretur.
Hæc toto.c acſi diceret, Deum (quem nihil ab initio latuit) ſcientem & volentem
4.l.2. ſtatuiſſe quod Iudæi executi ſunt. ſicuti alibi repetit, Deus qui prænun-
*Ibid.*3.18. tiauit per omnes ſuos Prophetas paſſurum eſſe Chriſtum, ita impleuit.
Abſalon inceſto coitu patris torum polluens, deteſtabile ſcelus perpe-
2.*Sa.*16.22 trat: Deus tamen hoc opus ſuum eſſe pronuntiat. verba enim ſunt, Tu
Ibi. 12.12. feciſti occultè: ego verò palàm faciam, & coram ſole hoc. Quicquid ſæ-
*Ier.*50.25. uitiæ exercent Chaldæi in Iudæa, opus Dei eſſe pronuntiat Ieremias. Qua
ratione Nabuchadnezer vocatur Dei ſeruus. Clamat paſſim Deus, ſuo
ſibilo, tubæ ſuæ clangore, imperio & iuſſu excitari impios ad bellum:
Aſſyrium vocat virgam furoris ſui, & ſecurim quam manu ſua mouet. Cla-
*Ieſ.*10.5. dem vrbis ſanctæ & templi ruinam vocat opus ſuum. Dauid non obſtre-
*Ieſ.*5.26. pens Deo, ſed iuſtum iudicem agnoſcens, ex illius tamen iuſſu prouenire
maledicta Semei fatetur. Dominus, inquit, iuſſit eum maledicere. Sæpius
& *Ieſ.* 19. in ſacra hiſtoria occurrit, quicquid accidat, proficiſci à Domino, ſicuti
25. decem tribuum defectionem, interitum filiorum Eli, & eiuſdem generis
2.*Sa.*16.10 permulta. Qui mediocriter exercitati ſunt in Scripturis, vident me ex
1.*Re.*11.31 multis pauca tantùm proferre teſtimonia, vt breuitati conſulam, ex qui-
bus tamen ſatis ſuperq; liquet nugari eos & ineptire qui in locum pro-
1.*Sa.* 2.34. uidentiæ Dei nudam permiſſionem ſubſtituunt, acſi in ſpecula ſedens ex-
pectaret fortuitos euentus: atque ita eius iudicia penderent ab homi-
num arbitrio.

2 Quantum ad arcanos motus ſpectat, quod de corde Regis præ-
*Pro.*21.1. dicat Solomo, flecti huc vel illuc: prout Deo viſum eſt, ad totum certè
Ibid.ſ. 3.4. humanum genus extenditur, tantundemque valet acſi dixiſſet, quicquid
*Ezec.*7.26. animis concipimus, arcana Dei inſpiratione ad ſuum finem dirigi. Et cer-
*Leuit.*26. tè niſi intus operaretur in mentibus hominum, non rectè dictum eſſet,
auferre labium à veracibus, & à ſenibus prudentiam: auferre cor prin-
36. cipibus terræ, vt errent per deuia. Atque huc pertinet quod ſępe legitur,
1.*Sa.*26. homines eſſe pauidos, prout eius terrore occupantur eorum corda. Sic
Dauid è caſtris Saulis nemine ſciente egreſſus eſt: quia ſopor Dei irruerat
ſuper omnes. Sed nihil clarius poteſt deſiderari quàm vbi toties pronun-
tiat ſe excæcare hominum mẽtes, ac vertigine percutere, ſpiritu ſoporis
inebriare

inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permissionem multi reijciunt, acsi deserendo reprobos, à Satana excæcari sineret. Sed quum disertè exprimat Spiritus, iusto Dei iudicio infligi cæcitatem & amentiam, nimis friuola est illa solutio. Dicitur indurasse cor Pharaonis, item aggrauasse, & roborasse. Eludunt insulso cauillo quidam has loquendi formas: quia dum alibi dicitur Pharao ipse aggrauasse cor suum, indurationis causa ponitur eius voluntas. Quasi verò non optimè conueniant hæc duo inter se, licet diuersis modis, hominem, vbi agitur à Deo, simul tamen agere. Ego autem, quod obijciunt in eos retorqueo: quia si indurare nudam permissionem sonat, ipse contumaciæ motus non erit propriè in Pharaone. Porrò quàm dilutum esset ac insipidũ ita interpretari, acsi tãtùm Pharao se obdurari passus esset. Adde quòd ansam talibus cauillis præcidit Scriptura. Tenebo, inquit Deus, cor illius. Sic & de incolis terræ Chanaan dicit Moses progressos fuisse in pugnam, quia roborasset Deus eorũ corda. Quod idem ab alio propheta repetitur, Vertit cor eorũ vt odio haberent populum suum. Similiter apud Iesaiam cõtra gentem fallacem missurum se Assyrios pronuntiat, ac pręcepta daturum, vt auferant spolia, & diripiant prædam non quia impios & præfractos homines docere velit ad sponte parendum, sed quia flexurus sit ad exequenda sua iudicia, perinde ac si iussa eius animis insculpta gestarẽt, vnde apparet certa destinatione Dei fuisse impulsos. Fateor quidem interposita Satanæ opera sæpe Deum agere in reprobis: sed vt eius impulsu Satan ipse suas partes agat, & proficiat quatenus datũ est. Spiritus malus turbat Saulem: sed dicitur esse à Deo: vt sciamus furorem Saulis à iusta Dei vindicta prodire. Dicitur etiam idem Satan excæcare infidelium mentes: sed vnde hoc, nisi quòd à Deo ipso manat efficacia erroris, vt mendacijs credant qui renuũt parere veritati? Secundũ priorẽ rationem dicitur, Si Propheta quispiã loquutus fuerit mendaciter, ego Deus illum decepi. Secundum alteram verò Dicitur ipse dare homines in reprobum sensum, & proijcere in fœdas cupiditates: quia iustæ suæ vindictæ præcipuus est author, Satan verò tantùm minister. Sed quia, vbi secundo libro disputabimus de libero vel seruo hominis arbitrio, iterum hæc res tractanda erit, breuiter mihi nunc dixisse videor quantum locus postulat. Summa hæç sit, quum Dei voluntas dicitur rerum omnium esse causa, prouidentiam eius statui moderatricem in cunctis hominum consilijs & operibus, vt non tantùm vim suam exerat in electis, qui Spiritu sancto reguntur, sed etiam reprobos in obsequium cogat.

Ro.7.21. *Exo. 8. 15.* Ibid. f.5. *Ibid.4. 21.* *Iosu.11.20* *Psal.105. 25* *Ies. 10.9.* 1. *Sa.16.14* 2. *Cor.4.4.* *Ezec.14.9.* *Rom. 1.28.* sup. c. 16. f. 8 c. 17. f. 2.

3 Quando autem hactenus recitaui solùm quæ apertè & non ambiguè in Scriptura traduntur, viderint qui cælestibus oraculis sinistras ignominię notas inurere non dubitant, quodnam vsurpent censuræ genus. Nam si ex inscitiæ simulatione laudem modestiæ appetunt, quid superbius fingi potest, quàm Dei authoritati verbulum vnum opponere? Mihi secus videtur, vel, Hoc attingi non placet. Sin apertè maledicunt, quidnam proficient cælum sputis impetendo? Nouum quidem huius petulantiæ exemplum non est: quia fuerunt omnibus seculis impij & profani homines, qui aduersus hanc doctrinæ partem ore rabido latrarẽt. Sed quod olim pronuntiauit Spiritus per os Dauidis, re ipsa sentient verum esse, vt vincat Deus quum iudicatur. Obliquè perstringit Dauid hominũ amentiam in hac tam effræni licentia, quòd ex suo cœno non solùm aduersus Deum litigant, sed potestatem sibi arrogant eius damnandi. Interea breuiter admonet, quas in cælum euomunt blasphemias, ad Deum non pertingere, quin iustitiam suam, discussis calumniarum nebulis illustret: fides etiam nostra (quia in sacro Dei verbo fundata, superior est toto mundo) nebulas istas ex sua altitudine despiciat. Nam quòd primò obijciunt, si nihil eueniat nisi volente Deo, duas in eo contrarias esse vo-

Vt l. 3. c. 21. f. 3. 4. *Psal. 51.6.* Ibid. c. 23. f. 2. 1. *Ioh. 5.4.*

l.3.c.24.f. luntates, quia oculto consilio decernat quæ Lege sua palàm vetuit: fa-
16.sup.c.17 cilè diluitur. Antequam tamen respondeam, monitos iterum volo lecto-
f.5. res cauillum hoc non in me, sed in Spiritum sanctum torqueri, qui cer-
Iob.1.21. tè hanc sancto viro Iob confessionem dictauit, Sicut Deo placuit ita fa-
1.*Sa*.2.25. ctum est. quum spoliatus esset à latronibus, in illorum iniuria & maleficio
Psa.115.3. iustum Dei flagellum agnoscit. Quid alibi Scriptura? Non obtempera-
runt patri suo Filij Eli, quia voluit Deus occidere eos. Clamat etiam ali-
Iesa.45.7. us Propheta, Deum, qui in cœlo residet, quæcunque vult facere. Etiam
Amos.3.6. satis apertè ostendi, Deum vocari eorum omnium authorem quæ isti cē-
Deut.19.5. sores volunt otioso tantùm eius permissu contingere. Testatur se creare
Act.4.28. lucem & tenebras, formare bonum & malum: nihil mali accidere quod
ipse non fecerit. Dicant obsecro, volénsne an nolens iudicia sua exerce-
at. Atqui sicuti docet Moses, eum qui fortuitò securis lapsu occiditur:
diuinitus traditum esse in manum percussoris: ita tota Ecclesia dicit a-
pud Lucam, Herodem & Pilatum conspirasse, vt facerent quæ Dei manus
& consilium decreuerat Et sanè, nisi Deo volente crucifixus esset Chri-
sup.f.1. stus, vnde nobis redemptio? Neq; tamen ideò vel secum pugnat, vel mu-
tatur Dei voluntas, vel quod vult se nolle simulat: sed quum vna & sim-
plex in ipso sit, nobis multiplex apparet: quia pro mentis nostræ imbe-
cillitate, quomodo idem diuerso modo nolit fieri & velit, non capimus.
Eph.3.10. Paulus vbi Gentium vocationem dixit mysterium esse absconditum, pau-
lò pòst adiungit, in ea manifestatam fuisse πολυποίκιλον sapientiam Dei.
An quia propter hebetudinem sensus nostri multiplex apparet Dei sapi-
entia (vel multiformis, vt reddidit vetus interpres) ideò somnianda no-
bis est in ipso Deo aliqua varietas, quasi vel consilium mutet, vel à seipso
diffideat? Imò vbi nō capimus quomodo fieri velit Deus quod facere ve-
* sup.c.14. tat, veniat nobis in memoriam nostra imbecillitas, & simul reputemus,
f.1.c.17.f.1. lucem quam inhabitat, non frustra vocari inaccessam, quia caligine obdu-
l.3.c.21.f.1. cta est. Ergò huic Augustini sententiæ pij omnes & modesti facilè acqui-
c.23.f.12. escent, Interdum bona voluntate hominem velle aliquid quod Deus non
1.*Tim*.6.16 vult. velut si bonus filius patrem vult viuere, quem Deus vult mori. Rur-
Ench.ad sus fieri posse vt idem velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona:
Lau.c.101. velut si malus filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus: nempe ille
vult quod non vult Deus, iste verò vult quod vult & Deus. Et tamen bo-
& c.100. & næ voluntati Dei pietas illius potius consonat, quamuis aliud volentis,
sub finem quàm huius idē volentis impietas: tantū interest quid velle homini, quid
cap.107. Deo congruat, & ad quem finem referatur cuiusq; voluntas, vt vel appro
betur vel improbetur. Nā Deus quæ benè vult, per malas voluntates ma-
Sup.f.1.2.l. lorum hominum implet. Paulò verò antè dixerat, sua defectione Angelos
2.c.4. apostatas, omnesque reprobos, quantum ad ipsos pertinet, fecisse quod
Deus nolebat: quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo hoc
potuisse: quia dum contra Dei voluntatem faciunt, de ipsis facta est eius
Psal.111.2. voluntas. vnde exclamat, Magna opera Dei, exquisita in omnes volunta-
tes eius, vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius volūtatem quod
etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret si non sineret: nec vtiq;
nolens sinit, sed volens: nec sineret bonus fieri malè, nisi omnipotens e-
tiam de malo facere posset benè.

4 Hoc etiam modo soluitur, imò sponte liquescit altera obiectio,
Ibid.f.2. Si non modò impiorum opera vtitur Deus, sed etiam consilia & affectus
sup.c.17.f.5 gubernat, scelerū omnium esse authorem: ac proinde immeritò damnari
Lege Lomb. homines si exequuntur quod decreuit Deus, quia eius voluntati obtem-
l.1.di.47.B. perent. Perperam enim miscetur cum præcepto voluntas, quam longissi-
2.*Sa*.16.22 mè ab illo differre innumeris exemplis constat. Nam etsi dum stuprauit
Absalom patris vxores voluit Deus hoc probro vlcisci Dauidis adulte-
Ibid.10. rium: non ideò tamen præcepit scelerato filio incestum committere, nisi
fortè

forte Dauidis respectu, sicut loquitur de conuitijs Semei. Nam illum Dei iussu maledicere dum fatetur, minimè commendat obsequium, acsi Dei imperio pareret proteruus ille canis: sed eius linguam flagellum Dei esse agnoscens, castigari patienter sustinet. Hoc quidem tenendum est, dum per impios peragit Deus quod occulto suo iudicio decreuit, non esse excusabiles, quasi obediant eius præcepto, quod data opera pro sua libidine violant. Iam quomodo ex Deo sit, & occulta eius prouidentia regatur quòd peruersè faciunt homines, illustre documentum est electio regis Iarobeam, in qua seuerè damnatur populi temeritas & amentia, quòd ordinem à Deo sancitum peruerterit, ac perfidè desciuerit à familia Dauidis. & tamen scimus voluisse vngi: vnde & in verbis Oseæ quædam apparet repugnantiæ species, quòd vbi conquestus est Deus regnum illud se nesciente & nolente fuisse erectum, alibi prædicat se dedisse regem Iarobeam in furore suo. Quomodo hæc conuenient, Iarobeam non ex Deo regnasse, & ab eodem fuisse præfectum regem? Nempe quia nec desciscere à familia Dauidis potuit populus quin iugum sibi diuinitus impositum excuteret: neque tamen libertas ipsi Deo erepta fuit quominus Solomonis ingratitudinem ita puniret. Videmus ergo vt Deus, perfidiam nolendo, defectionem tamen alio fine iustè velit. vnde & Iarobeam præter spem sacra vnctione impellitur ad regnum. Hac ratione dicit Sacra historia fuisse à Deo suscitatum hostem, qui Solomonis filium exueret regni parte. Diligenter vtrunque expendant lectores, quia placuerat Deo sub manu vnius Regis gubernari populum: vbi in duas partes scinditur, fieri contra illius voluntatem: & tamen ab eiusdem voluntate initium fuisse diuortij. Nam certè quòd Iarobeam nihil tale cogitantem Propheta & voce & vnctionis tessera ad spem regni solicitat, non fit hoc vel nescio vel inuito Deo, qui ita fieri mandauit: & tamen iure damnatur populi rebellio, quòd velut inuito Deo à Dauidis posteris desciuerit. Hac ratione etiam subijcitur postea, quòd Rehabeam superbè despexit populi preces, hoc à Deo factum esse, vt stabiliret verbum quod pronuntiauerat per manũ Ahihæ serui sui Ecce vt nolente Deo laceretur sacra vnitas, & tamen vt eodem volente alienentur à Filio Solomonis decem tribus. Accedat simile quoque aliud exemplum, vbi consentiente populo, imò manus suas præbente, iugulãtur filij regis Achab, & exterminatur tota progenies. Verè quidem refert Iehu nihil in terram cecidisse ex Dei sermonibus, sed ipsum fecisse quicquid loquutus fuerat per manum serui sui Eliæ. Et tamen non abs re ciues Samariæ perstringit quòd operam suam commodassent, Iustíne estis, inquit? Si ego coniuraui contra dominum meum, quis hos omnes occidit? Iam antè liquidò, nisi fallor, explicui quomodo in eodem opere tam se prodat hominis crimen, quàm refulgeat Dei iustitia: & modestis ingenijs semper hæc Augustini responsio sufficiet, Quum Pater tradiderit Filium, & Christus corpus suum, & Iudas Dominum, cur in hac traditione Deus est iustus, & homo reus, nisi quia in re vna quam fecerunt, causa non vna est ob quam fecerunt? Si quos autem magis impediat quod nunc dicimus, nullum esse Dei cum homine consensum, vbi hic iusto illius impulsu agit quod sibi non licet: succurrat quod alibi admonet idẽ Augustinus, Quis nõ ad ista iudicia contremiscat, vbi agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult, reddens eis tamen secundum eorum merita? Et certè in Iudæ perfidia nihilo magis fas erit culpam sceleris Deo adscribere, quia Filium suũ & tradi voluit ipse, & tradidit in mortem: quàm redemptionis laudem ad Iudam transferre. Itaque verè alibi idem scriptor admonet, in hoc examine Deum non inquirere quid potuerint homines, vel quid fecerint, sed quid voluerint, vt in rationem veniat consilium & voluntas. Quibus hoc asperum videtur, quàm tolerabilis sit sua morositas paulisper cogitẽt,

[Margin notes: sup. c. 17. s. 8 / l. 3. c. 23. s. 3 / 4 5. 8. 11. / l. 2. c. 8. s. 2. / *1. Re.* 12. 20 / *Oseæ.* 8. 4. / *Oseæ.* 13. 11 / l. 4 c. 20. s. 25. 26. / *1. Re.* 11. 23 / *1. Re.* 12. 15 / sup. c. 17. s. 7 / *2. Re.* 10. 7. / *Epist.* 48. *ad Vincentiũ.* / *De gratia & li. arbit. ad Valent. cap.* 20. / Sup. s. 3. / Act. 4. 28. / Rom. 8. 32.]

dum rem claris Scripturæ testimonijs testatam, quia excedat eorum captum, respuunt, ac vitio vertunt in medium proferri quæ Deus nisi sciuisset vtilia esse cognitu, nunquam per Prophetas suos & Apostolos doceri iussisset. Nam sapere nostrum nihil aliud esse debet quàm mansueta docilitate amplecti, & quidem sine exceptione, quicquid in Sacris scripturis traditum est. Qui verò proteruiùs insultant, quum satis constet eos contra Deum blaterare, longiori refutatione digni non sunt.

l. 3. c. 21. s. 2. 3.

INSTITVTIONIS CHRISTIANAE RELIGIONIS.

Liber secundus.

De cognitione Dei Redemptoris in Christo, quæ Patribus sub Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta est.

Adæ lapsu & defectione totum humanum genus maledictioni fuisse addictum, & à prima origine degenerasse: vbi de peccato originali. CAP. I.

NON sine causa, prouerbio veteri tantopere homini commendata semper fuit cognitio sui ipsius. Nam si turpe ignorare ducitur quæcunq; ad humanæ vitæ rationem pertinent: multò verò fœdior ignorãtia nostri est, qua fit vt in capiendo de re qualibet necessaria cõcilio miserè hallucinemur, atq; adeò cæcutiamus. Verùm quo vtilior est præceptio, eo diligentius videndum est nobis ne ipsa præposterè vtamur: quod philosophis quibusdã videmus accidisse. Illi enim dum hominem hortantur vt seipsum nouerit, finem simul proponunt, ne dignitatem excellentiamq; suam nesciat, neq; aliud ipsum in se contẽplari volunt, quàm vnde inani fiducia intumescat & superbia
l. 1. c. 1. s. 2. infletur. Nostri autem cognitio primùm in eo sita est, vt reputantes quid
c. 15. s. 1. nobis in creatione datũ sit, & quàm benignè suã erga nos gratiam cõtinuet Deus, sciamus quanta sit naturæ nostræ excellentia, si quidem integra maneret: simul tamen cogitemus, nihil nobis inesse propriũ, sed precariò nos tenere quicquid in nos Deus contulit, vt semper ab ipso pendeamus. Deinde vt nobis occurrat misera post Adæ lapsum nostra conditio, cuius sensus, prostrata omni gloria & fiducia, nos pudore obrutos verè humiliet. Nam sicuti Deus ad imaginem suam initio nos finxit, vt mẽtes nostras
Gen. 1. 27. tũ ad virtutis studium, tũ ad æternæ vitæ meditationem erigeret: ita, ne socordia nostra obruatur tanta generis nostri nobilitas, quæ nos à brutis animalibus discernit, cognoscere operæpretium est, ideò nos ratione & intelligentia præditos esse, vt sanctã & honestã vitã colendo ad propositum beatæ immortalitatis scopum tendamus. Cæterùm in mentem venire nequit prima illa dignitas, quin mox ex altera parte se offerat tri-
Inf. c. 2. s. 1. ste fœditatis & ignominiæ nostræ spectaculum, ex quo in primi hominis
11. l. 3. c. 3. s. persona ab origine nostra excidimus. Vnde & nostri odiũ ac displicentia
37. veraq; humilitas oritur, & nouũ accenditur quærendi Dei studiũ, in quo

quisque

quisq; ea bona recuperet quorũ prorſus inanes & vacui deprehendimur.

2 Hoc ſanè quærendum in excutiendis nobis eſſe præſcribit Dei veritas. nempe talem exigit notitiam, quæ nos & ab omni propriæ facultatis confidentia procul auocet, & omni gloriandi materia deſtitutos, ad ſubmiſſionem adducat. Quam regulam tenere cõuenit ſi ad rectam & ſapiendi & agendi metam pertingere libet. Neque me latet quanto plauſibilior ſit illa ſententia quæ ad reputanda noſtra bona potiùs nos inuitat, quàm ad inſpiciendam, quæ nos pudore obruere debet, miſeram noſtram inopiam vnà cum ignominia. Siquidem nihil eſt quod magis appetat humanum ingenium quàm blanditijs demulceri. atque ideò, vbi dotes ſuas magnifieri audit, in hanc partem nimia credulitate propendet. Quo minus mirum eſt, hîc adeò pernicioſè fuiſſe à maxima hominum parte aberratum. Nam quum ſit ingenitus vniuerſis mortalibus pluſquam cæcus ſui amor, libentiſſimè ſibi perſuadet nihil ineſſe ſibi quod meritò debeat eſſe odioſum. Ita ſine alieno patrocinio vaniſſima hæc opinio fidem paſſim obtinet, hominem ſibi abundè ſufficere ad bene beateque viuendum. Quòd ſi qui modeſtiùs ſentire volunt, vtcunque aliquid Deo concedant, ne ſibi arrogare omnia videantur: ſic tamen partiuntur vt potiſſima & gloriæ & fiduciæ materia ſemper apud ſe reſideat. Iam ſi accedit oratio, quæ ſponte prurientem in hominis medullis ſuperbiam ſuis illecebris titillet, nihil eſt quod magis arrideat. Proinde vt vnuſquiſque humanæ naturæ præſtantiam benigniſſimè ſuo præconio extulit, ita magno ſeculorum propè omnium applauſu fuit exceptus. Sed enim quæcunque talis eſt humanæ excellentiæ commendatio, quæ hominem in ſe acquieſcere doceat, nihil aliud quàm ſuauitate illa ſua delicias facit: & ſic quidẽ illudit, vt qui aſſentiuntur, eos peſſimo exitio perdat. Quorſum enim pertinet, vana omni fiducia fretos deliberare, inſtituere, tentare, moliri quæ putamus ad rem pertinere: & defici quidem ac deſtitui tũ ſana intelligentia, tum vera virtute inter primos conatus: pergere tamen ſecurè, donec in exitium corruamus? Atqui non aliter ſuccedere ijs poteſt qui ſe aliquid poſſe propria virtute confidunt. *Talibus ergo magiſtris, qui reputandis tantùm bonis noſtris nos detinent, ſi quis auſcultet, non in ſui cognitionem proficiet, ſed in peſſimam ignorationem abripietur.

[Margin: l. 3. c. 12. ſ. 1. 2. c. 13. ſ. 1. — Inf c. 7. ſ. 3. 4. 6. 7. — Inf. c. 2. ſ. 10 — Ibid. ſ. 2. 3. — Ibid. ſ. 4. 6. — Ibid. ſub finem, ſ. 12. — * Aduerſus quos poſteà præſertim c. 3. ſ. 7. 8. 9. 10.]

3 Ergo quum in hoc conſentiat Dei veritas cum publico omnium mortalium ſenſu, ſecundam ſapientiæ partem in noſtri cognitione repoſitam eſſe: in ipſa tamen cognoſcendi ratione magnum eſt diſſidium. Tunc enim homo, iudicio carnis, probè ſibi exploratus videtur, quum & intelligentia & integritate ſua confiſus, audaciam ſumit, ac ſeſe incitat ad virtutis officia: & indicto vitijs bello, ad id quod pulchrum & honeſtum eſt toto ſtudio incumbere conatur. Qui autẽ ſe ad amuſſim diuini iudicij inſpicit & examinat, nihil reperit quod animum ad bonam fiduciam erigat: ac quo penitius ſe excuſſit, eo magis deijcitur: donec omni fiducia prorſus abdicatus, nihil ſibi ad vitam rectè inſtituendam relinquit. Neque tamen vult nos obliuiſci Deus primæ nobilitatis, quam Adæ patri noſtro contulerat, nempe quæ nos ad iuſtitiæ bonitatiſque ſtudium meritò expergefacere debeat. Non enim poſſumus aut primam noſtram originẽ, aut quorſum conditi ſumus cogitare, quin ad meditandam immortalitatem, expetendumque Dei regnum pungamur. Sed tantum abeſt vt animos nobis faciat iſta recognitio, vt potius ſubmiſſis illis, ad humilitatem proſternat. Quæ enim illa eſt origo? Nempe à qua excidimus. Quis ille creationis noſtræ finis? A quo penitus auerſi ſumus, vt miſeræ noſtræ ſortis pertæſi ingemiſcamus: ingemiſcendo, ad perditam illam dignitatem ſuſpiremus. Nos autem quum dicimus nihil in ſe oportere hominem intueri quod ipſum animoſum reddat, intelligimus nihil eſſe penes ipſum cuius fiducia debeat ſuperbire. Quare ſi libet, quam homo ſui notitiam

[Margin: Vt l. 1. c. 1. ſ. 1. — Vt dicetur Inf. c. 7. ſ. 6. 7. — De qua l. 1. c. 5. ſ. 3. c. 15 ſ. 1. 8.]

habere debet, ita partiamur, vt primo loco, quem in finem creatus sit, & Ibid.c.14. f.22. donis non contemnendis præditus, reputet: qua cogitatione ad diuini cultus vitæque futuræ meditationem excitetur: deinde suas facultates, vel certè facultatum inopiam expendat: qua perspecta, non secus atque Inf. c.2.3.7 & 8. & alibi l.3. c.12.13. &c. in nihilum redactus, in extrema confusione iaceat. Huc tendit prior consideratio, vt quale sit officium suum agnoscat: altera, quid ad ipsum præstandum valeat. De vtraque, prout series docendi poscet, à nobis differetur.

4 Quia verò non leue delictum, sed detestabile fuisse scelus oportet, quod tam seuerè vltus est Deus, species ipsa peccati in lapsu Adæ cõsideranda nobis est, quæ horribilem Dei vindictam accendit in totũ humanum genus. Puerile est quod de gulæ intemperie vulgo receptum fuit. Quasi verò summa & caput virtutum omnium in abstinentia vnius tãtùm fructus fuerit, quum vndiq; affluerent quæcunque expetibiles erant de- Gen.2.8.9. liciæ, atque in beata illa terræ fœcunditate non tantùm copia ad lautitias suppeteret, sed etiam varietas. Altius igitur spectandum, quia prohibi- Ibid vers. 16.17. tio ab arbore scientiæ boni & mali, obedientiæ examen fuit, vt parendo Adam se Dei imperio libenter subesse probaret. Nomen verò ipsum ostẽdit præcepti non alium fuisse finem, quàm vt sua sorte contentus, se improba cupiditate altius non efferret. Promissio autem, qua vitam æternã sperare iussus est quandiu ederet de arbore vitæ: rursum horrenda mortis denuntiatio, simulac gustaret de arbore scientiæ boni & mali, ad fidẽ eius probandam & exercendam spectabat. Hinc elicere non difficile est qui- In Psal.18. bus modis in se prouocauerit Adam iram Dei. Non malè quidem Augustinus, dum superbiam dicit malorum omnium fuisse initium: quia nisi hominem altius quàm licebat & quàm fas erat extulisset ambitio, manere poterat in suo gradu: plenior tamen definitio ex tentationis specie, Gen.3.2. quam describit Moses, sumenda est. Nam dum serpentis captione abduci- 3.6. tur per infidelitatem mulier à verbo Dei, iam initium ruinæ apparet fuisse inobedientiam. Quod etiam confirmat Paulus, vnius hominis ino- *Rom.*5.19. bedientia omnes fuisse perditos docens. Simul tamen notandum, desci- Inf.c.5.f.1. vt de Diabolo. l.1. c.14 f.16. uisse primum hominem ab imperio Dei, quòd non tantùm Satanæ illecebris captus fuerit, *sed contempta veritate, deflexerit ad mendacium. Et certè contempto Dei verbo, excutitur omnis eius reuerentia: quia nec aliter consistit eius maiestas inter nos, nec integer manet eius cul- *Ioan.8.44 tus, nisi dum ab eius pendemus ore. Proinde infidelitas radix defectionis fuit. Hinc autem emersit ambitio, & superbia, quibus annexa fuit ingratitudo, quòd Adam plus appetendo quàm concessum erat, tantam Dei liberalitatem qua ditatus erat, indignè spreuit. Hæc verò prodigio- l.1.c.15.f.1. sa fuit impietas, terræ filio parum videri quod ad similitudinem Dei factus esset, nisi accedat æqualitas. Si fœdum & execrabile scelus est apostasia, qua se homo conditoris sui imperio subducit, imò petulanter excutit eius iugum, frustra extenuatur peccatum Adæ. Quanquam non simplex apostasia fuit, sed cum fœdis in Deum probris coniuncta, dum Gen.3.1.4.5 Satanæ calumnijs subscribunt quibus Deum & mendacij & inuidiæ & malignitatis insimulat. Denique infidelitas ambitioni ianuam aperuit: ambitio verò contumaciæ fuit mater, vt homines, abiecto Dei metu, sese proijcerent quò ferebat libido. Itaque rectè Bernardus ianuam salutis aperiri nobis docet, quum hodie Euangelium auribus recipimus: sicuti illis fenestris, dum Satanæ patuerunt, mors admissa fuit. Nunquam enim repugnare Dei imperio ausus fuisset Adam, nisi eius verbo incredulus. Optimum scilicet hoc erat frænum ad omnes affectus rite temperandos, nihil melius esse quàm Dei mandatis parendo, colere iustitiam: deinde vltimam fœlicis vitæ metam esse ab ipso diligi. Diaboli ergo blasphemijs abreptus, quantum in se erat exinaniuit totam Dei gloriam.

5 Sicut spiritualis Adæ vita erat, manere opifici suo coniunctum & deuinctum: ita alienatio ab eo fuit animæ interitus. Nec mirum si genus suum pessundedit sua defectione qui totum naturæ ordinem peruertit in cælo & in terra. Ingemiscũt omnes creaturæ, inquit Paulus, corruptioni obnoxiæ, non volentes. Si causa quæritur, non dubium est quin partem sustineant eius pœnæ quam promeritus est homo, in cuius vsum conditæ fuerant. Quum ergo sursum & deorsum ex eius culpa fluxerit maledictio, quæ grassatur per omnes mundi plagas, nihil à ratione alienum si propagata fuerit ad totam eius sobolem. Postquam ergo in eo obliterata fuit cælestis imago, non solus sustinuit hanc pœnam, vt in locum sapientiæ, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitiæ (quibus ornamentis vestitus fuerat) teterrimæ cederent pestes, cæcitas, impotentia, impuritas, vanitas, iniustitia: sed ijsdem quoque miserijs implicuit suam progeniem, ac immersit. Hæc est hæreditaria corruptio, quam Peccatum originale veteres nuncupauerunt: Peccati voce intelligentes naturæ antea bonæ puræque deprauationem. Qua de re multa fuit illis concertatio, quum à sensu nihil magis sit remotum quàm ob vnius culpam fieri omnes reos, & ita peccatum fieri commune. Quæ videtur fuisse ratio vetustissimis Ecclesiæ doctoribus cur obscurè tantùm perstringerent hoc caput: saltem minùs dilucidè quàm par erat, explicarent. Neque tamẽ hæc timiditas efficere potuit quin surgeret Pelagius, cuius profanum commentum fuit, Adam suo tantùm damno peccasse, nihil nocuisse posteris. hac scilicet astutia Satan morbum tegendo, incurabilem reddere tentauit. Cæterùm quum euinceretur manifesto Scripturæ testimonio, peccatum à primo homine trãsiisse in totam posteritatem: cauillabatur transijsse per imitationem, non propaginem. Ergo boni viri in hoc elaborarunt (ac præ alijs Augustinus) vt ostenderent nos non ascita nequitia corrumpi, sed ingenitam vitiositatẽ ab vtero matris afferre. Quod inficiari summæ impudentiæ fuit. Sed Pelagianorum & Cælestianorum temeritatem non mirabitur, qui ex illius sancti viri monumẽtis perspexerit quàm fuerint in alijs omnibus perditæ frontis bestiæ. Certè non ambiguum est quod confitetur Dauid, se in iniquitatibus genitum, & in peccato conceptũ à matre. Non arguit illic patris aut matris delicta: sed, quò Dei erga se bonitatem melius commẽdet, propriæ peruersitatis confessionem ab ipsa genitura repetit. Quum id Dauidi peculiare non fuisse constet, sequitur communem humani generis sortem sub eius exemplo notari. Omnes ergo qui ab impuro semine descendimus, peccati contagione nascimur infecti: imò, antequam lucem hanc vitæ aspicimus, sumus in Dei conspectu fœdati & inquinati. Quis enim daret mundum de immundo? Ne vnus quidem, vt est in libro Iob.

Gen. 3.15. 16.17 18.19
Rom. 8.22.
Psa. 8.7 8.9
Gen. 1.28.
Inf. s. 8.
Inf. c. 3. s. 1. 2
Rom. 5.12. 14.15.18.19
August. in lib. de Baptis. Paruulor. de peccat. merit. & remissi. c. 7. de Verb. Apost. ser. 14.
Psal. 51.7.
Iob. 14.4.

6 Audimus ita in filios transmitti parentum immunditiem, vt omnes citra vllam exceptionem, sua origine sint inquinati. Huius autẽ pollutionis non reperietur exordium, nisi ad primum omnium parentẽ, tanquam ad fontem ascendimus. Ita certè habendum est, fuisse Adamum humanæ naturæ non progenitorem modò, sed quasi radicem, atque ideo in illius corruptione meritò vitiatum fuisse hominum genus. Quod ex illius & Christi comparatione planum facit Apostolus. Quemadmodũ (inquit) per vnum hominem peccatum intrauit in vniuersum mundum, & per peccatum mors: quæ in omnes homines peruagata, quando omnes peccauerunt: ita per gratiam Christi iustitia & vita nobis restituta est. Quid hîc garrient Pelagiani? peccatum Adæ imitatione propagatum? Ergóne ex Christi iustitia nihil aliud proficimus, nisi quòd exemplum nobis est ad imitationem propositum? Quis tantum sacrilegium ferat? Quòd si extra controuersiam est, Christi iustitiam communicatione nostram esse & ex ea vitam: simul conficitur, vtranque ita in Adam fuisse perditam, vt in Christo recuperetur: peccatum verò & mortem ita per

Rom. 5.12.
Ibid. s. 2.
vt probatur l. 3. c. 3. s. 9. Item c. 1.

Adam obrepsisse, vt per Christum aboleantur. Non sunt obscura verba,
Rom.5.19. iustificari multos per Christi obedientiam, quemadmodum per Adæ inobedientiam peccatores fuerant constituti. Ideoque inter eos duos hanc
Inf.c.17.s.3 esse relationem, quòd hic nos suo exitio inuolutos secum perdidit: ille nos sua gratia in salutem restituit. In tam perspicua luce veritatis nihil lõgiore vel magis laboriosa probatione opus esse arbitror. Sic & in priore
*Cap.*15.22. ad Corinthios, quum in resurrectionis fiducia vult pios confirmare, ostẽdit recuperari in Christo vitam, quæ in Adam perdita fuerat. Qui nos omnes in Adam mortuos esse pronuntiat, iam simul apertè quoq; testatur, peccati labe esse implicitos. Neque enim ad eos perueniret damnatio qui nulla iniquitatis culpa attingerentur. Sed clariùs intelligi quid velit, quàm ex alterius membri relatione, non potest, vbi spem vitæ restitutam in Christo docet. Satis autem scitur, illud non aliter fieri quàm vbi mirifica illa communicatione iustitiæ suæ vim in nos Christus transfundit:
*Rom.*8. 10. quemadmodũ alibi scribitur, Spiritũ nobis vitam esse propter iustitiam.
1.cor.15.22 Ergo neque aliter interpretari licet quod dicitur, nos in Adam mortuos
l.4.c.16.s.17 esse, quàm quòd ipse peccando, non sibi tãtùm cladem ac ruinam asciuit, sed naturam quoque nostram in simile præcipitauit exitium. Neq; id suo vnius vitio, quod nihil ad nos pertineat: sed quoniam vniuersum suum semen ea in quam lapsus erat vitiositate infecit. Nec verò aliter staret il-
*Ephes.*2.3. lud Pauli, natura omnes esse iræ filios, nisi iam in ipso vtero maledicti es-
l 3.c.3. sent. Naturam verò illic notari, non qualis à Deo cõdita est, sed vt in A-
s 12.13.l.1. dam vitiata fuit, facilè colligitur: quia minimè consentaneũ esset, Deum
c.15.s.1. fieri mortis authorem. Sic ergo se corrupit Adam, vt ab eo transierit in totã sobolem contagio. Satis etiam clarè pronuntiat cælestis ipse iudex Christus omnes prauos & vitiosos nasci, vbi docet, quicquid genitum est
*Ioh.*3.6. ex carne, carnem esse, ideoque omnibus clausam esse vitæ ianuam, donec regeniti fuerint.

Magist. Sent.l.2. Dist.31. 7 Neque ad eius rei intelligẽtiam necessaria est anxia disputatio, quæ veteres non parum torsit: an filij anima ex traduce paternæ animæ oriatur, quòd in ea potissimùm lues resideat. Eo nos esse contentos oportet, Dominum, quas voluit humanæ naturæ collatas dotes, apud Adamũ deposuisse. Ideo illũ, quum acceptas perdidit, non tantùm sibi perdidisse, sed nobis omnibus. Quis de animæ traduce sit solicitus, vbi audiat Adamum nobis non minus quàm sibi ornamenta illa quæ perdidit, accepisse? non vni homini data illa fuisse, sed vniuersæ hominis naturæ attributa? Nihil ergo absurdi, si spoliato eo, natura nuda inópsq; destituitur: si illo per peccatum inquinato, in naturam cõtagio serpit. Proinde à radice pu-
Simile. trefacta rami putridi prodierunt, qui suam putredinem transmiserũt ad
Mat.7.18. alios ex se nascentes surculos. Sic enim vitiati sunt filij in parente, vt nepotibus essent tabifici: hoc est, ita corruptionis exordium in Adam fuit, vt perpetuo defluxu, à prioribus in posteros transfundatur. Neque enim in substantia carnis aut animæ causam habet contagio: sed quia à Deo ita fuit ordinatum, vt quæ primo homini dona contulerat, ille tam sibi quàm
De consec. suis haberet simul ac perderet. Quòd autem cauillantur Pelagiani, veri-
Distin 4. simile non esse à parentibus pijs corruptionem ducere liberos, quum ma-
cap.firmiss. gis eorum puritate sanctificari debeant, facilè refutatur. Nõ enim ex eo-
tene. rum regeneratione spirituali descendunt, sed generatione carnali. Pro-
Lib. contra inde, vt ait Augustinus, siue reus infidelis, siue absolutus fidelis, non ab-
Pela. & solutos vterque generat, sed reős: quia ex vitiosa natura generat. Porrò
Cælest. quòd eorum sanctitati quodammodo communicant, specialis est populi Dei benedictio, quæ non facit quominus prima illa & vniuersalis gentis humanę maledictio præcedat. Ex natura enim, reatus: sanctificatio autem ex supernaturali gratia.

8 Atque ne hæc de re incerta & incognita dicta fuerint, peccatum

originale definiamus. Neque verò singulas, quæ à scriptoribus positæ Definitio
sunt, definitiones excutere mihi propositum est: sed vnam proferam dun- pecc.origi.
taxat, quæ veritati mihi videtur optimè consentanea. Videtur ergo pec- l.4.c.15.
catum originale hæreditaria naturæ nostræ prauitas & corruptio, in om- s.10.
nes animæ partes diffusa: quæ primùm facit reos iræ Dei, tum etiam ope-
ra in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Atque id est pro- *Galat.* 5.18
priè quod à Paulo sæpius Peccatum nominatur. Quæ verò inde emergũt
opera, qualia sunt adulteria, scortationes, furta, odia, cædes, comessatio-
nes, fructus peccati secundum hanc rationem vocat: quanquam & Pecca-
ta, cùm in Scripturis passim, tum etiam ab ipso nuncupantur. Hæc itaque l.3.c.3.s.10.
duo distinctè obseruanda: nempè, quòd sic omnibus naturæ nostræ parti- 12.13.
bus vitiati peruersique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati
meritò conuictique coram Deo tenemur, cui nihil est acceptum nisi iu-
stitia, innocentia, puritas. Neque ista est alieni delicti obligatio. quòd e-
nim dicitur, nos per Adæ peccatum obnoxios esse factos Dei iudicio: non Inf.c.8
ita est accipiendum, acsi insontes ipsi & immerentes culpam delicti eius s.20.
sustineremus: sed quia per eius transgressionẽ maledictione induti sumus Sup.s.6.7.
omnes, dicitur ille nos obstrinxisse. Ab illo tamen non sola in nos pœna
grassata est, sed instillata ab ipso lues in nobis residet, cui iure pœna de-
betur. Quare Augustinus, vtcunque alienum peccatum sæpe vocet (quo *Cum alibi*
clariùs ostendat propagine in nos deriuari) simul tamen & proprium vni- *sæpe, tum*
cuique asserit. Et Apostolus ipse disertissimè testatur, ideò mortem in o- *vero* 3.*de*
mnes peruagatam, quòd omnes peccarint, id est, inuoluti sint originali
peccato, & eius maculis inquinati. Atque ideò infantes quoque ipsi, dum *peccatorum*
suam secum damnationem à matris vtero afferunt, non alieno, sed suo i- *merit. &*
psorum vitio sunt obstricti. Nam tametsi suæ iniquitatis fructus nondum *re.cap.*8.
protulerint, habent tamen in se inclusum semen: imò tota eorum natura, *Rom.*5.12.
quoddam est peccati semen: ideò non odiosa & abominabilis Deo esse
non potest. Vnde sequitur, propriè coram Deo censeri peccatum: quia 14.
non esset reatus absque culpa. Alterum deinde accedit, quòd hæc per- l.2.c.15.s.11
uersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assiduè fructus parit: ea scili- Simile.
cet, quæ antè descripsimus, opera carnis: non secus atque intensa fornax August. Hæ-
flammam & scintillas efflat, aut scaturigo aquam sine fine egerit. Quare reditarium
qui peccatum originale definierunt carentiam iustitiæ originalis, quam vocat.
inesse nobis oportebat, quanquam id totum complectuntur quod in re
est, non tamen satis significanter vim atq; energiam ipsius expresserunt. Retract. lib.
Non enim natura nostra boni tantùm inops & vacua est: sed malorum o- 1.cap.5.
mnium adeò fertilis & ferax, vt otiosa esse non possit. Qui dixerunt esse Inf.c.8.s.50
concupiscentiã, non nimis alieno verbo vsi sunt, si modo adderetur (quod
minimè conceditur à plerisque) quicquid in homine est, ab intellectu ad
voluntatem, ab anima ad carnem vsque, hac concupiscentia inquinatum Vt doceb.
refertumque esse. aut, vt breuiùs absoluatur, totum hominem non aliud Inf.c.2.& 3.
ex seipso esse quàm concupiscentiam.

9 Quamobrem dixi cunctas animæ partes à peccato fuisse posses- Ioan.3.6.
sas, ex quo à fonte iustitiæ desciuit Adam. Neque enim appetitus tan-
tùm inferior eum illexit, sed arcem ipsam mentis occupauit nefanda im- l.1.c.15.s.4.
pietas, & ad cor intimum penetrauit superbia: vt frigidum sit ac stultum,
corruptelam, quæ inde manauit, ad censuales tantùm, vt vocant, motus Inf.c.2.s.18
restringere: aut fomitem vocare qui solam partem quæ illis sensualitas c.3.&c.
est ad peccatum alliciat, excitet ac trahat. In quo crassam inscitiam de- lib 2.dist.31
texit Petrus Lombardus, qui sedem quærens & vestigans dicit in carne Rom.6.12.
esse, teste Paulo, non quidem propriè, sed quia in carne magis apparet. &7.18.20.
Quasi verò tantùm partem animæ designet Paulus, ac non totam natu- 23.
ram quæ supernaturali gratiæ opponitur. Et Paulus omnem dubitatio Eph.4.17.
nem tollit, corruptionem docens non in vna tantùm parte subsidere, sed 18.23.

nihil à mortifera eius tabe purum esse, aut syncerum. Nam de vitiosa natura disputans, non tantùm inordinatos qui apparent appetituum motus damnat, sed præcipuè contendit mentem cæcitati, & cor prauitati addictum esse. atque tertium illud ad Romanos caput nihil aliud est quàm originalis peccati descriptio Id ex renouatione clariùs patet. Nam spiritus qui veteri homini & carni opponitur, non modò gratiam notat qua corrigitur inferior pars animæ vel sensualis, sed plenam omnium partium reformationem complectitur. Atque ideò Paulus non tantùm crassos appetitus in nihilum redigi, sed nos spiritu mentis renouari iubet. sicut etiam alibi transformari nos iubet in nouitate mentis. vnde sequitur, partem illam, in qua maximè refulget animæ præstantia & nobilitas, non modò vulneratam esse, sed ita corruptam, vt non modò sanari, sed nouā propè naturam induere opus habeat. Quatenus & mentem & cor occupet peccatum, mox videbimus. Hîc tantùm breuiter attingere volui, totum hominem quasi diluuio à capite ad pedes sic fuisse obrutum, vt nulla pars à peccato sit immunis: ac proinde quicquid ab eo procedit in peccatum imputari. sicut dicit Paulus omnes affectus carnis, vel cogitationes, esse inimicitias aduersus Deum, & ideò mortem.

Rom.3.ad vers.19. *Ephes.4.23* *Rom.12.2.* *Rom.8.7.*

10 Eant nunc qui Deum suis vitijs inscribere audent, quia dicimus naturaliter vitiosos esse homines. Opus Dei perperam in sua pollutione scrutantur, quod in illa integra adhuc & incorrupta Adæ natura requirere debuerant. A carnis ergo nostræ culpa, non à Deo nostra perditio est, quando non alia ratione perijmus, nisi quia degenerauimus à prima nostra conditione. Neque hîc obstrepat quispiam, potuisse Deum nostræ saluti melius prospicere si Adæ lapsui occurrisset. Nam obiectio ista cùm ob nimis audacem curiositatem pijs mentibus abominanda est, tū ad prædestinationis arcanum attinet, quod suo loco posteà tractabitur. Quare ruinam nostram naturæ deprauationi imputandam meminerimus, ne in Deum ipsum naturæ authorem stringamus accusationem. Hærere quidem exitiale illud vulnus in natura verum est: sed multum refert accesseritne aliunde, an ab origine insederit. Constat autem per peccatum inflictum fuisse. Non est igitur cur conqueramur nisi de nobis ipsis, quod diligenter annotauit Scriptura. Dicit enim Ecclesiastes, Hoc scio, quod fecerit Deus hominem rectum: ipsi autem quæsierunt sibi adinuentiones multas. Homini tantùm suum exitium adscribendum apparet, quum Dei benignitate rectitudinem adeptus, sua ipse dementia in vanitatem delapsus sit.

l.1.c.14.s.16 c.15.s.1.8.c. 5.s.15. Inf.c.5. s.1.5. l.3.c.23.s.7. *Eccle.7.30.*

11 Dicimus ergo naturali hominem vitiositate corruptum, sed quæ à natura non fluxerit. A natura fluxisse negamus, vt significemus aduentitiam magis esse qualitatem quæ homini acciderit, quàm substantialē proprietatem quæ ab initio indita fuerit. Vocamus tamen naturalem, nequis ab vnoquoque praua consuetudine comparari putet, quum hæreditario iure vniuersos comprehensos teneat. Neque id sine authore facimus. Eadem enim causa nos omnes esse natura filios iræ docet Apostolus. Quomodo creaturæ omnium nobilissimæ infensus esset Deus, cui placent infima quæque opera sua? Sed operis sui corruptioni magis infensus est quàm operi suo. Ergo si ob vitiatam humanam naturam non inscitè dicitur homo naturaliter esse Deo abominabilis, non etiam ineptè dicetur naturaliter prauus & vitiosus: quemadmodum non veretur Augustinus, ratione corruptæ naturæ, naturalia dicere peccata quæ in carne nostra necessariò regnant, vbi abest Dei gratia. Ita euanescit stultum Manichæorum nugamentum, qui quum substantialem in homine malitiam imaginarentur, alterum illi conditorem affingere ausi sunt, ne iusto Deo viderentur mali causam & principium assignare.

Inf.c.12. sub finem s.4. Idem de Dib.l.1.c.14. s.16. *Ephes.2.3.* l.4.c.15.s.10 l.3.c.3.s.10 11. l.1.c.14.s.3. c.15.s.5.

Hominem arbitrij libertate nunc esse spoliatum, & miseræ seruituti addictum. CAP. II.

POSTQVAM visum est peccati dominatum, ex quo primum hominem sibi obligatum tenuit, non solùm in toto genere grassari, sed insolidum etiam occupare singulas animas, nunc propius excutiendum restat, ex quo in hanc seruitutem redacti sumus, an omni spoliati simus libertate: & si qua particula adhuc viget, quousque vis eius procedat. Sed quo facilius nobis huius quæstionis veritas eluceat, scopum obiter præfigam, quo tota summa destinanda sit. Hæc autem optima cauendi erroris erit ratio, si pericula considerentur quæ vtrinque imminent. Nam vbi omni rectitudine abdicatur homo, statim ex eo desidiæ occasionem arripit: & quia nihil ad iustitiæ studium valere per se dicitur, illud totum, quasi iam nihil ad se pertineat, susque deque habet. Rursum vel minutulum illi quippiam arrogari non potest quin & Deo præripiatur suus honor, & ipse temeraria confidentia labefactetur. Ad hos ergo scopulos ne impingamus, tenendus hic cursus erit, vt homo nihil boni penes se reliquum sibi esse edoctus, & miserrima vndique necessitate circunseptus, doceatur tamen ad bonum quo vacuus est, ad libertatem, qua priuatus est, aspirare; & acrius ab ignauia excitetur quàm si summa virtute fingeretur instructus. Hoc secundum quàm necessarium sit, nemo non videt. De priore video à pluribus dubitari quàm conueniebat. Nam hoc extra controuersiam posito, nihil homini de suo adimendum esse, quantopere intersit ipsum falsa gloriatione deijci, palàm constare debet. Nam si ne tum quidem hoc homini concessum fuit vt in se gloriaretur, quum Dei beneficentia summis ornamentis esset insignitus, quantum nunc humiliari conuenit, vbi ob suam ingratitudinē ab eximia gloria in extremam ignominiam deturbatus est? Pro eo, inquam, tempore quo in summum honoris fastigium euectus erat, Scriptura nihil aliud ei tribuit quàm quòd creatus esset ad imaginem Dei: quo scilicet insinuat, non proprijs bonis sed Dei participatione fuisse beatum. Quid ergo nunc superest nisi vt Deum, (cuius beneficentiæ gratus esse non potuit, quum diuitijs gratiæ eius afflueret) omni gloria nudus ac destitutus agnoscat? & quem bonorum suorum recognitione non glorificauit, nunc saltem propriæ paupertatis confessione glorificet? Nihilo etiam minus è re nostra est, omnem sapientiæ virtutisque laudem nobis derogari, quàm ad Dei gloriam attinet: vt cum sacrilegio ruinam nostram coniungant qui aliquid vltra verum nobis largiuntur. Quid enim aliud fit, quum marte nostro docemur contendere, nisi quòd baculo arundineo in sublime euehimur, quo mox confracto decidamus? Quanquam nimis etiamnum cōmendantur vires nostræ, dum baculo arundineo comparantur. Fumus enim est quicquid de illis vani homines commenti sunt & garriunt. Quare non abs re toties ab Augustino præclara ista sententia repetitur, præcipitari magis à suis defensoribus liberum arbitrium, quàm stabiliri. Hęc præfari necesse fuit propter nonnullos, qui, dum audiunt humanam virtutem funditus euerti, vt Dei virtus in homine ædificetur, totam hanc disputationem pessimè oderunt quasi periculosam, nedum superuacuam: quam tamen & in religione necessariam, & nobis vtilissimam esse apparet.

[Margin notes: Sup.c.1.s.9. — *Hæc duo præcipitia notat Augustinus Epist.47. & in Ioh.cap.12.* — Inf.s.10.11. l.3.c.13.s.2. — l.1.c.15.s.1.8. — Ibid.s.3. Gen.1.27. — Vide l.3.c.12. — Simile. — Aliud. — Inf.s.8. — In Euang. Ioan tract. 81. Lib.1. hom.14.]

2 Nunc consideremus, quum paulò antè dixerimus, in mente & corde sitas esse animæ facultates, quid pars vtraque polleat. Philosophi sane magno consensu rationem in mente considere fingunt, quæ instar lampadis consilijs omnibus præluceat, & instar reginæ voluntatem moderetur. Ita enim luce diuina perfusam esse, vt optimè consulere: eo vigore præstare, vt optimè imperare queat. Sensum contrà torpere & lip-

[Margin notes: l.1.c.15.s.7. — l.3.c.7.sub finem s.2.]

pitudine teneri, vt semper humi serpat, & in crassioribus obiectis voluteturnec vnquam se attollat ad veram perspicaciam. Appetitum, si rationi parêre sustineat, nec sensui subigendum se permittat, ad studium virtutum ferri, rectam viam tenere, & in voluntatem formari: quòd si in seruitutem sensus se addicat, ab eo corrumpi & deprauari, vt in libidinem degeneret. Atque omninò quum ex eorum opinione illæ quas suprà dixi animæ facultates insideant, intellectus, sensus, & appetitus, seu voluntas: (quæ appellatio iam vulgatiore vsu recepta est) intellectum ratione prȩditum asserunt optima ad bene beateque viuendum moderatrice, ipse modò se in sua præstantia sustineat, ac vim sibi naturaliter inditam exerat. Inferiorem autem eius motionem, quæ sensus dicitur, qua ad errorẽ & hallucinationem abstrahitur, talem esse vt rationis ferula domari & paulatim profligari queat. Voluntatem porrò inter rationem & sensum mediam locant, sui scilicet iuris & libertatis compotem, siue rationi obtemperare, siue sensui rapiendam se prostituere libeat.

Ibidem f.6.

3 Non inficiantur quidem interdum, ipsa nimirum experientia cõuicti, quanta cum difficultate rationi apud se regnum homo stabiliat: dum nunc titillatur voluptatum illecebris, nunc falsa bonorum imagine deluditur, nunc impotenter percutitur immoderatis affectibus, & tanquã funibus, vel neruis (vt ait Plato) in diuersum abripitur. Qua etiam ratione Cicero dicit illos à natura datos igniculos, prauis opinionibus malisque moribus mox extingui. Vbi verò semel occuparunt in animis hominum eiusmodi morbi impotentius grassari fatentur quàm vt facilè coercere eos liceat: nec dubitant ferocibus equis comparare, qui exturbata ratione, ceu auriga excusso, intẽperanter ac sine modo lasciuiant. Hoc tamen extra controuersiam ponunt, virtutes & vitia in nostra esse potestate. nam si nostræ (inquiunt) electionis est hoc aut illud agere: ergo & non agere. Rursum si non agere: ergo & agere. Libera autem electione agere videmur quæ agimus, & ab ijs abstinere quibus abstinemus: ergo siquid boni agimus vbi libeat, possumus illud omittere: siquid mali perpetramus, possumus id quoque fugere. Quinetiam eò licentiæ quidam eorũ proruperunt, vt iactarint deorum quidem esse munus, quòd viuimus: nostrum verò, quòd bene sancteq; viuimus. vnde & illud Ciceronis in persona Cottæ, quia sibi quisque virtutem acquirit, neminem ex sapientibus vnquam de ea gratias Deo egisse. Propter virtutem enim laudamur, inquit, & in virtute gloriamur. quod non fieret si donum esset Dei, non à nobis. Ac paulò pôst, Iudicium hoc omnium mortalium est, fortunam à Deo petendam, à seipso sumendam esse sapientiam. Hæc ergo philosophorum omnium sententiæ summa est, humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: voluntatem illi subiacentem, à sensu quidem ad mala solicitari: sed, vt liberam electionem habet, impediri nequaquam posse quin rationem ducem per omnia sequatur.

Lib.1.de leg.
Lib.3. Tuscul. quæst.
Simile.
Vide apud Arist.lib.3. Ethic.cap.5
Seneca.
3.de Natura deorum.
l.1.c.15 f.8.
Inf.c.3.f.3.

4 Inter scriptores Ecclesiasticos tametsi nemo extitit qui non agnosceret & sanitatem rationis in homine grauiter ex peccato vulneratã, & voluntatem prauis cupiditatibus valdè implicitam esse: multi tamen eorum longè plus æquo philosophis accesserunt. Ex quibus veteres mihi videntur hoc consilio vires humanas sic extulisse, ne si impotentiam disertè essent confessi, primùm philosophorum ipsorum cachinnos, quibuscum tunc certamen habebant, excuterent: deinde carni suapte sponte nimis ad bonum torpenti nouam desidiæ occasionem præberent. Ergo ne quid communi hominum iudicio absurdum traderent, Scripturæ doctrinam cum philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte conciliare studium illis fuit: præcipuè tamen secundum illud spectasse, ne desidiæ locum facerent, ex eorum verbis apparet. Habet Chrysostomus alicubi. Quoniam bona & mala in nostra Deus potestate posuit, electionis liberum donauit

Ibidem.
Inf.f.26.
c.5.f.2.3.
Sup.f.1.
Homil.de prodit.Iudæ

donauit arbitrium: & inuitos non retinet, sed volentes amplectitur. Itẽ, Saepe qui malus est, si voluerit, in bonum mutatur: & qui bonus, per ignauiam excidit, & fit malus. quia liberi arbitrij esse nostram naturam fecit Dominus: nec imponit necessitatem, sed congruis remedijs appositis totũ iacere in ægrotantis sentẽtia sinit. Item, Sicut nisi gratia Dei adiuti, nihil vnquam possumus rectè agere: ita nisi quod nostrum est attulerimus, non poterimus supernum acquirere fauorem. Dixerat autem priùs, Vt non totum diuini sit auxilij, simul nos aliquid afferre oportet. Adeoque verbum hoc illi passim familiare est, Afferamus quod est nostrum, reliqua Deus supplebit. Cui cõsentaneum quod ait Hieronymus, Nostrum esse incipere, Dei autem perficere: nostrum offerre quod possumus, illius implere quod non possumus. Vides certè ijs sententijs homini plus quàm par erat ad virtutis studium illos esse largitos: quia putabant se non aliter torporem nobis ingenitum posse expergefacere, quàm si solo ipso nos peccare arguerent. Id autem quanta dexteritate ab illis factum sit, postea videbimus. Certè, quas retulimus sententias, esse falsissimas, paulò pòst constabit. Porrò tametsi Græci præ alijs, atque inter eos singulariter Chrysostomus, in extollẽda humanæ voluntatis facultate modum excesserunt, veteres tamen omnes excepto Augustino, sic in hac re aut variant, aut vacillant, aut perplexè loquuntur, vt certi ferè nihil ex eorum scriptis referre liceat. Itaque enumerandis singulorum sententijs exactiùs non insistemus: sed carptim ex vnquoque tantum delibabimus quantum argumenti explicatio exigere visa fuerit. Qui posteà sequuti sunt (dum pro se quisque in humanæ naturæ defensione argutiæ laudem captat) sensim alij post alios in deterius continuò delapsi sunt: donec eò ventum est vt vulgo putaretur homo, sensuali tantùm parte corruptus, habere prorsus incolumem rationem, voluntatem etiam maiori ex parte. Interea volitauit illud in ore omnium, naturalia dona in homine corrupta esse supernaturalia verò ablata. Sed quorsum tenderet, vix centesimus quisque leuiter gustauit. Ego certè si dilucidè tradere velim qualis sit naturæ corruptela, his verbis facilè sim contentus. Sed magnopere interest attẽtè expendi quid homo & in cunctis naturæ suæ partibus vitiatus, & donis super naturalibus exutus valeat. Nimis ergo philosophicè hac de re loquuti sunt qui se Christi iactabant esse discipulos. Nam quasi adhuc integer staret homo, semper apud Latinos liberi arbitrij nomen extitit. Græcos verò non puduit multò arrogantius vsurpare vocabulum. siquidem αὐτεξούσιον dixerunt, acsi potestas suijpsius penes hominem fuisset. Quoniam ergo ad vulgus etiam ipsum omnes hoc principio imbuti sunt, præditum esse libero arbitrio hominem, nonnulli autem eorum qui eximij volunt videri, quousque id extendatur nesciunt: nos vim vocis priùs excutiamus, tum ex scripturæ simplicitate exequamur, quid suapte natura homo ad bonum aut malum polleat. Liberum arbitrium quid esset, quum in omnium scriptis identidem occurrat, pauci definierunt. videtur tamen Origenes id de quo passim inter eos conueniebat, posuisse, quum dixit, Facultatem esse rationis ad bonum malúmue discernendum: voluntatis ad vtrumuis eligendum. Nec ab eo variat Augustinus, quum docet facultatem esse rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente: malum, ea desistente. Obscurius Bernardus, dum vult argutè loqui, qui ait esse consensũ, ob voluntatis inamissibilem libertatẽ, & rationis indeclinabile iudicium. Nec satis popularis Anselmi definitio, qui tradit esse potestatem seruandi rectitudinem propter seipsam. Itaque Petrus Lombardus & Scholastici Augustini definitionem magis amplexi sunt, quia & apertior erat, & gratiam Dei non excludebat: sine qua voluntatem sibi per se nõ sufficere videbãt. Sua tamen & ipsi afferunt, siue quæ meliora esse, siue quæ facere putabant ad maiorem explicationẽ. Principiò

Homil. 18. in Ge. *Homil. 52.* *Dialog. 3. contra Pelag.* Inf. à f. 18. ad finem. & c. 3. c. 5. Inf. f. 12. *Lib. 3.* *Lib. 2. senten. dist. 24.*

consentiunt, nomen arbitrij magis ad rationem referendum, cuius est discernere inter bona & mala: epithetum Liberi, ad voluntatem propriè pertinere, quæ ad vtrunque flecti possit. Quare quum libertas propriè voluntati conueniet, Thomas optimè quadrare dicit si liberum arbitrium dicatur vis electiua, quæ mixta quidẽ ex intelligentia & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinet. Iam habemus in quibus sitam esse doceant vim liberi arbitrij, in ratione scilicet & voluntate. nunc quantum vtriq; parti tribuant breuiter videndum superest.

Partis 1. *quæst*. 83. *art*. 3.

5 Communiter solent res medias, quæ scilicet nihil ad regnũ Dei pertinent sub libero hominis consilio ponere: veram autem iustitiam ad specialem Dei gratiam & spiritualem regenerationem referre. Quod dum vult ostendere author operis De vocatione Gentium, triplicem voluntatem numerat: primam sensitiuam, alteram animalem, tertiam spiritualem: quarum priores duas homini liberas esse tradit, vltimam opus esse Spiritus sancti in homine. Quod an verũ sit, suo loco tractabitur: nunc enim recensere breuiter aliorum sententias, non refellere propositum est. Hinc fit vt quum de libero arbitrio agunt scriptores, non quid ad ciuiles seu externas actiones: sed quid ad diuinæ Legis obedientiam valeat, in primis requirant. Quam posteriorem quæstionem sic præcipuam esse fateor, vt illam arbitrer non prorsus negligendam. Cuius sententiæ spero me optimam rationem redditurum. Obtinuit autem in scholis distinctio, quæ triplicem libertatem numerat: à necessitate primam, secundam à peccato, tertiam à miseria. quarum prima sic homini naturaliter inhæreat vt nequeat vllo modò eripi duæ alteræ per peccatum sint amissæ. Hanc distinctionem ego libenter recipio, nisi quòd illic necessitas cum coactione perperam confunditur: inter quas quãtum sit discriminis, & quàm necessariò considerandum, alibi apparebit.

Inf.c. 4 s.6. l.3.c.19.s.5 *Lib*.1.c.2.

Inf.s.26.27 c.3.s.3.

Inf.à s.12.ad 18.vt necess. distin.l.1. c.16.s.9. Magist. Sent.lib.2. dist.25. Inf.c.3.s.5. c.4 s.1.

6 Hoc si recipitur, extra controuersiam erit, non suppetere ad bona opera liberum arbitrium homini, nisi gratia adiuuetur, & gratia quidem speciali, qua electi soli per regenerationem donantur. Nam phreneticos nihil moror, qui gratiam pariter & promiscuè expositam esse garriunt Sed nondum istud liquet, sitne in totum priuatus bene agendi facultate, an habeat adhuc nonnullam, sed pusillam & infirmam: quæ per se quidem nihil possit, opitulante verò gratia, suas ipsa quoque partes agat. Id dum vult expedire Magister sententiarum, duplicem gratiam necessariam esse nobis docet, quò reddamur ad bonum opus idonei. Alteram vocat Operantem, qua fit vt efficaciter velimus bonum: Cooperantem alteram, quæ bonam voluntatem sequitur adiuuando. In qua partitione hoc mihi displicet, quòd dum gratiæ Dei tribuit efficacem boni appetitum, innuit hominẽ iam suapte natura, bonum quodãmodo, licet inefficaciter appetere, sicut Bernardus bonam quidem voluntatem opus Dei esse afferens, homini tamen hoc concedit, vt motu proprio bonam eiusmodi voluntatem appetat. Sed istud ab Augustini mente procul abest, à quo tamen sumpsisse partitionem videri vult Lombardus. In secundo membro ambiguitas me offendit, quæ peruersam genuit interpretationem. Ideo enim putarunt nos secundæ Dei gratiæ cooperari, quòd nostri iuris sit primam gratiam vel respuendo irritam facere, vel obedienter sequendo confirmare. Quod author operis De vocatione Gentium sic exprimit, liberum esse ijs qui rationis iudicio vtuntur, à gratia discedere: vt non discessisse sit præmium, & vt quod non potest nisi Spiritu cooperante fieri eorũ meritis deputetur quorum id potuit voluntate non fieri. Hæc duo notare obiter libuit, vt videas iam lector quantum à sanioribus Scholasticis dissentiam. Longiore enim interuallo à recentioribus Sophistis differo, quanto scilicet à vetustate longiùs abscesserunt. Vtcunque, ex hac tamen partitione intelligimus qua ratione liberum dederint

l.3.c.23.s.11

Lib.2.*distin*.26.

Inf.s.27. c.3.s.7.11.

De libero arbitrio. ad valent.c.17 *Lib*.2.*ca*.4.

arbitrium

arbitrium homini. Pronuntiat enim tandem Lombardus, non liberi arbitrij ideo nos esse quòd ad bonum & malum vel agendum vel cogitandum peræquè polleamus: sed duntaxat quòd coactione soluti sumus. Quæ libertas non impeditur, etiam si praui simus, & serui peccati, & nihil quàm peccare possimus. *Lib. 2. senten. dist. 25.*

7 Liberi ergo arbitrij hoc modo dicetur homo, non quia liberam habeat boni æquè ac mali electionem: sed quia malè voluntate agit, non coactione. Optimè id quidem: sed quorsum attinebat rem tantulam adeò superbo titulo insignire? Egregia verò libertas, si homo quidem nō cogitur ad seruiendū peccato: sic tamen est ἐθελόδουλος, vt vincta teneatur peccati compedibus eius voluntas. Equidem λογομαχίας abominor, quibus frustra Ecclesia fatigatur: sed religiosè censeo cauendas eas voces quæ absurdū aliquid sonant: præsertim vbi perniciosè erratur. Quotus autem quæso, quisque est, qui dum assignari homini liberum arbitrium audit, non statim concipit illum esse & mentis suæ & voluntatis dominum, qui flectere se in vtramuis partem à seipso possit? Atqui (dicet quispiā) sublatū erit huiusmodi periculum, si de significatione diligenter plebs admoneatur. Imò verò quum in falsitatem vltro humanum ingenium propendeat, citius errorem ex verbulo vno hauriet, quam veritatē ex prolixa oratione. Cuius rei certius habemus in hoc ipso vocabulo, quā optandum sit experimentum. Illa enim veterum interpretatione prætermissa, tota ferè posteritas in verbi etymo dum hæret, in exitialem confidentiam euecta est. *Inf. c. 3. s. 5.* *l. 1. c. 13 & s. 2. ad 6.*

8 Quod si nos Patrum authoritas mouet: illi quidem assiduè in ore habent vocabulum, sed simul declarant quanti faciant illius vsum: in primis Augustinus, qui non dubitat Seruum appellare. Alicubi succenset aduersus eos qui liberum negant arbitrium: sed præcipuam rationem declarat: quum ait, Tantùm ne audeat quisquā sic negare voluntatis arbitrium, vt velit excusare peccatum. At certè alibi fatetur sine Spiritu non esse liberam hominis voluntatem, quū cupiditatibus vincientibus ac vincentibus subdita sit. Item, victa vitio in quod cecidit voluntate, cœpisse carere libertate naturam. Item, hominem libero arbitrio male vsum, & se & arbitrium suum perdidisse. Item, liberum arbitrium captiuatum, nequid possit ad iustitiam. Item liberum non forè, quod non Dei gratia liberauerit. Item, iustitiam Dei non impleri, quum Lex iubet, & homo quasi suis viribus facit: sed quum Spiritus adiuuat: & hominis non libera, sed à Deo liberata voluntas obsequitur. Atque horum omnium rationem breuiter reddit, quum alibi scribit hominem magnas liberi arbitrij vires, quum conderetur, accepisse: sed peccando amisisse. Itaque alibi, postquā ostendit liberum arbitrium cōstitui per gratiam, acriter in eos inuehitur, qui sibi illud arrogant sine gratia. Vt quid ergo, inquit, miseri homines aut de libero arbitrio audent superbire, antequam liberentur: aut de suis viribus, si iam liberati sunt? Nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrij vtique libertatē sonare. Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo serui sunt peccati, quid se iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Si autem liberati sunt, quid se iactant velut de opere proprio? An ita liberi sunt, vt nec serui eius esse velint qui dicit. Sine me nihil potestis facere? Quid quod alio etiam loco videtur iocosè eludere vsum eius vocis, quum dicit, liberum quidem esse arbitrium, sed non liberatum: liberum iustitiæ, seruum peccati? Quā sententiā alibi quoque repetit & explicat, vbi docet liberum à iustitia nō esse hominem, nisi arbitrio voluntatis: à peccato autem non fieri liberum nisi gratia Saluatoris. Qui libertatem hominis nihil aliud esse sibi testatur quàm emancipationem, vel manumissionem à iustitia, illius inane nomen videtur bellè irridere. Itaque si quis vocis hui⁹ vsum nō praua intelligētia *Lib. 1. cōtra Iulianum.* *Homi. 53. in Iohan.* *Ad Anasta. epist. 44. De perfe. iust.* *Enchiri. ad Laurent. c. 30.* *Lib. 3. ad Bonifac. c. 8* *Li. 3. cap. 7.* *Lib. 1. ad Bonifac. c. 3* *Li. 3. cap. 7.* *Li. de verb. Apos. ser. 3.* *Lib. de spiritu & litera. ca. 30.* *2. Cor. 3. 17*

Ioha. 15.5. sibi permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem: sed quia sine
De correpi. ingenti periculo non posse retineri censeo, magno contrà Ecclesiæ bono
& grat. futurum si aboleatur: neque ipse vsurpare velim, & alios, si me consulant,
cap. 13. abstinere optarim.

9 Magnum mihi præiudicium attulisse forsan videar, qui scriptores omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambiguè aut variæ in hac re loquutos esse confessus sum, vt certum quippiam ex eorum scriptis haberi nequeat.
Vt sup. s.4. Hoc enim perinde nonnulli interpretabũtur quasi à suffragij iure depellere ideo ipsos voluerim, quia mihi sint omnes aduersarij. Ego verò nihil aliud spectaui quàm quòd volui simpliciter ac bona fide consultum pijs ingenijs: quæ si eorum sententiam hac in parte expectent, semper incerta fluctuabũt: adeò nunc hominem liberi arbitrij viribus spoliatum, ad solam gratiam confugere docent: nunc proprijs ipsum armis aut instruunt, aut videntur instruere. Difficile tamen factu non est, vt appareat eos in huiusmodi loquendi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimo æstimata totam Spiritui sancto bonorum omnium laudem detulisse: si quasdam eorum sententias huc inseram quibus id clarè
Li. de præ- docetur. Quid enim sibi vult illud Cypriani, toties ab Augustino cele-
dest. sanct. bratum, De nullo gloriandum: quia nihil nostrum est, nisi vt homo pror-
Item ad Bo- sus apud se exinanitus, à Deo totus pendere discat? Quid illud Augustini
nifaciũ. li. 4 & Eucherij, dum lignum vitæ Christum esse exponunt, ad quem qui ma-
& alibi Li- num porrexerit, viuet: lignum scientiæ boni & mali, voluntatis arbitriũ,
bro in Ge- de quo qui relicta gratia Dei gustauerit, morietur? Quid illud Chrysosto
nesin. Ho- mi, Quòd omnis homo nõ modò nataraliter peccator, sed totus peccatũ
mil. 1. *in ad* est? Si nihil boni nostrum est, si homo à vertice ad calcem totus est pec-
uentu. catum, si ne tentare quidem licet quantum valeat arbitrij facultas: qui iam inter Deum & hominem laudem boni operis partiri liceat? Possem eiusmodi formæ permulta ex alijs referre: sed nequis cauilletur, me seligere sola ea quæ causæ meæ seruiunt, quæ autem aduersantur, callidè præterire, ab hac recitatione abstineo. Audeo tamen hoc affirmare, vtcũque nimij interdum sint in libero arbitrio extollendo, hunc tamen illis propositum fuisse scopum, vt hominem à virtutis suæ fiducia penitus auersum, in Deo vno fortitudinem suam repositam habere doceant. Nunc ad simplicem veritatis explicationem in considerando hominis natura venio.

10 Quod tamen initio huius capitis præfatus sum, cogor rursum hîc repetere, Vt quisque maximè suæ calamitatis, inopiæ, nuditatis, ignominiæ conscientia deiectus est & consternatus, ita optimè in sui cogni-
Sup. c. 1. s. 1. tione profecisse. Non enim periculum est ne sibi nimium adimat homo,
2.3. dummodo recuperandum in Deo discat quod sibi deest. At sibi ne tantil-
Inf. c. 7. s. 6. lum quidem sumere vltra ius suum potest, quin & inani confidentia se
l. 3 c. 12. s. 1. 2 perdat, & diuinum honorem ad se traducens, immanis sacrilegij reus fiat.
Ibi. c. 13. s. 2 Et sanè quoties hæc libido mentem nostram incessit vt aliquid nostrum habere expetamus, quod in nobis scilicet potius quàm in Deo resideat, cogitationem hanc non ab alio consiliario sciamus nobis suggeri, quàm
Gen. 3.5. qui primos parentes induxit vt dijs esse similes vellent, scientes bonum & malum. Si verbum diabolicum est, quod hominem in seipso erigit, illi ne locum demus: nisi ab hoste consilium capere libet. Dulce quidem est, tantum habere propriæ virtutis vt in teipso atquiescas: sed, ne ad inanem istam fiduciam illectemur, deterreant nos tot graues sententiæ, quibus
Iere. 17.5. seuerè prosternimur: quales sunt, Maledictũm esse qui confidit in homi-
Psal. 147. ne, & ponit carnem brachium suum. Item, Non delectari Deum robo-
10. re equi: tibias viri illi non placere: sed affici erga timentes se, suspicientes bonitatem suam. Item, Ipsum esse qui dat lasso vires, & virtute
Iesa. 40.29 defecto robur auget: qui facit vt fatigentur & laborent adolescentes,

iuuenes

iuuenes impingant: qui autem in ipso vno sperant, roborentur. Quæ omnes eò spectant, vt ne quantulacunque fortitudinis nostræ opinione nitamur, si Deum volumus habere propitium, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Tum in memoriam rursum veniant istæ promissiones, Effundam aquam super sitientem, & flumina super aridam. Item, Omnes sitientes venite ad aquas. Quæ testantur, ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti nisi suæ paupertatis sensu tabescentes. Nec prætereundæ eiusmodi, qualis ista est Iesaiæ, Non erit amplius tibi sol ad lucendum per diem, neque luna ad lucendum per noctem: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam. Solis certè aut lunæ splendorem non aufert Dominus seruis suis: sed quia vult in ipsis solus gloriosus apparere: ab ijs etiam quæ habentur eorum opinione excellentissima, fiduciam eorum procul auocat.

Iacob.4.6. *Iesa.44.3.* *Idem.55.1.* *Iesa.60.19*

11 Semper sanè mihi vehementer illud Chrysostomi placuit, Fundamentum nostræ philosophiæ esse humilitatem. magis etiamnum illud Augustini, Quemadmodum, inquit, rhetor ille rogatus quid primum esset in eloquentiæ præceptis: respondit pronountiationem: quid secundum, pronountiationem: quid tertium, pronuntiationem: ita si me interroges de religionis Christianæ præceptis, primò, secūdò, & tertiò & semper respondere libet et humilitatem. Porrò humilitatē non intelligit, vbi homo aliquātæ virtutis sibi conscius à superbia fastuque abstinet: sed vbi talem se verè sentit qui nullū habeat nisi in humilitate refugium, quemadmodum alibi declarat. Nemo, inquit, se palpet: de suo Satanas est: id vnde beatus est, à Deo tantùm habet. Quid enim de tuo habes nisi peccatum? Tolle tibi peccatum, quod tuum est: nam iustitia Dei est. Item, Quid tantum de naturæ possibilitate præsumitur? vulnerata, sauciata, vexata, perdita est. Vera confessione, non falsa defensione opus habet. Item, quando quisque cognoscit quod in seipso nihil est, & adiutorium de se nullum habet: arma in ipso confracta sunt, bella sedata sunt. Necesse autem est vt conterantur omnia impietatis arma, confringantur, comburantur: remaneas inermis, nullum habeas in te adiutorium. Quanto magis in te infirmus es, tanto magis te suscipit Dominus. Sic in Psalmum septuagesimum, iustitiæ nostræ reminisci nos vetat, quò Dei iustitiam agnoscamus: ac Deum ostendit sic nobis gratiam suam commendare, vt nos nihil esse sciamus. Stare tantùm Dei misericordia, quum à nobisipsis nōnisi mali simus. Ne hîc ergo de iure nostro cum Deo contendamus, acsi saluti nostræ decederet quod illi tribuitur. Siquidem vt nostra humilitas eius est altitudo: ita confessio nostræ humilitatis, miserationem eius in remedium paratam habet. Neque verò exigo vt homo non conuictus, vltro cedat: & siquas facultates habet, ab ijs animum auertat, quò in veram humilitatem subigatur: sed vt sepposito φιλαυτίας καὶ φιλονεικίας morbo (quo excæcatus æquo altiùs de sesentit) in veraci Scripturæ speculo seipsum probè recognoscat.

Homi. de perf. Euan. *Epist. 56. ad Diosc.* l.3.c.12.s.6 7.c.7.s.4. *Homi. in Iohan.49.* *libr. de natura & gratia. c. 52.* *In psal.45.* Inf. c. 7. s.6.9. l.3.c.7.s.9. Inf.c.7.s.7.

12 Ac illa quidem vulgaris sententia quā sumpserunt ex Augustino, mihi placet, naturalia dona fuisse corrupta in homine per peccatum, supernaturalibus autem exinanitum fuisse. Nam hoc posteriore membro intelligunt tam fidei lucem quàm iustitiam, quæ ad cælestem vitam æternamque fœlicitatem adipiscendam sufficerent. Ergo se abdicans à regno Dei, simul priuatus est spiritualibus donis, quibus in spem saluris æternæ instructus fuerat. vnde sequitur, ita exulare à regno Dei, vt quæcunque ad beatam animæ vitam spectant, in eo extincta sint, donec per regenerationis gratiam ipsa recuperet. In his sunt, fides, amor Dei, charitas erga proximos, sanctitais & iustitiæ studium. Hæc omnia quum nobis restituat Christus, aduentitia censentur, & præter naturam: ideòque fuisse abolita colligimus. Rursum sanitas mentis & cordis rectitudo simul fuerunt

Magi. Sent. l.2. disti.25 Inf.s.16.Sup s. 4. de quibus l.3.c.2.s.33 34.c. 3.s 9. c.7. Vt probabitur. Inf. c.3.& l.3.c.14.22 24.s.1.2.

Inf.f.22. ablata. atque hæc est naturalium donorum corruptio. Nam etsi aliquid intelligentiæ & iudicij residuum manet vna cum voluntate, neque tamen mentem integram & sanam dicemus, quæ & debilis est, & multis tenebris immersa. & prauitas voluntatis plus satis nota est. Quum ergo ratio qua discernit homo inter bonum & malum, qua intelligit & iudicat, naturale donum sit, non potuit in totum deleri: sed partim debilitata, partim vitiata fuit, vt deformes ruinæ appareant. Hoc sensu dicit Iohānes lucem adhuc in tenebris lucere, sed à tenebris non comprehendi: *Iohan.* 1. 5. l.1.c.15.f.2. 8. quibus verbis vtrunque clarè exprimitur, in peruersa & degenere hominis natura micare adhuc scintillas, quæ ostendant rationale esse animal, & à brutis differre, quia intelligentia præditum sit: & tamen hanc lucem multa ignorantiæ densitate suffocari, vt efficaciter emergere nequeat. Sic voluntas quia inseparabilis est ab hominis natura, non perijt: sed prauis cupiditatibus deuincta fuit, vt nihil rectum appetere queat: Hæc quidem plena est definitio, sed quæ pluribus explicanda est. Ergo, vt secundum primam illam distinctionē, qua hominis animam in intellectum & voluntatem partiti sumus, orationis ordo procedat: vim intellectus priore loco excutiamus. Perpetuæ cæcitatis ita eum damnare, vt nihil intelligentiæ vllo in genere rerum reliquum facias, non modò verbo Dei, sed sensus etiam communis experimento repugnat. Videmus enim insitum esse humano ingenio desiderium nescio quod indagandæ veritatis, ad quā minimè aspiraret nisi aliquo eius odore antè percepto. Est ergo iam hæc nonnulla humani intellectus perspicientia, quòd veritatis amore naturaliter rapitur: cuius neglectus in brutis animantibus arguit crassum absque ratione sensum. Quanquam hæc qualiscunque appetentia, antequam cursus sui stadium ingrediatur, deficit: quia mox concidit in vanitatem. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam veri inuestigandi viam tenere nequit: sed per varios errores vagatur, & tanquam in tenebris palpando subinde impingit, donec tandem palata euanescat. ita veritatem quærendo, quàm sit ad ipsam quærendam & inueniendam inepta prodit. Altera deinde vanitate grauiter laborat: quòd in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat sæpius non discernit. Itaque in disquirendis superuacuis ac nihili rebus ridicula curiositate se torquet: ad res maximè cognitu necessarias aut non aduertit, aut contemptim & rarò deflectit: studium certè suum vix vnquam seriò applicat. De qua prauitate quū passim conquerantur profani scriptores, omnes ferè se ea implicuisse comperiuntur. Quare Solomon, in toto suo Ecclesiaste, vbi ea studia est persequtus, in quibus sibi videntur homines valde sapere, inania tamen esse & friuola pronuntiat.

Inf.c.3 f.1.2

Sup.f.2. l.1.c.15.f.7.

Ibid.c.3.f.3.c.5.f.4.5.

Ibid.f.12. simile. Inf.f.18.

13 Neque tamen ita conatus eius semper in irritum cedunt, quin aliquid assequatur, præsertim vbi seipsam ad inferiora ista intendit. Quin etiam non ita stupida est quin exiguum quiddam & de superioribus delibet, vtcunque negligentiùs illis percontandis vacet: non id quidem æqua facultate. Nam quum supra vitæ præsentis spatium euehitur, tum præcipuè demum cōuincitur suæ imbecillitatis. Quare vt melius perspiciamus quousq; pro gradibus suæ facultatis in vnaquaq; re procedat, distinctionē nobis proponere operæpretium est. Sit ergo hæc distinctio, esse aliam quidem rerum terrenarum intelligētiam, aliam verò cælestium. Res terrenas voco, quæ ad Deum regnumque eius, ad veram iustitiam, ad futuræ vitæ beatitudinem non pertingunt: sed cum vita præsenti rationem relationemque habent, & quodammodo intra eius fines continentur. Res cælestes, puram Dei notitiam, veræ iustitiæ rationē, ac regni cælestis mysteria. In priore genere sunt, politia, œconomia, artes omnes mechanicæ, disciplinæq; liberales. in secundo, Dei ac diuinæ voluntatis cognitio, & vitæ secundum eam formandæ regula. De priori autem sic fatendum, Quoniam

Sup.f.5.

De quibus Inf.f.14.15.16.17.

De quibus Inf.f.18.ad finem vsque

niam homo animal est natura sociale, naturali quoque instinctu, ad fouendam conseruandamque eam societatem propendet: ideoque ciuilis cuiusdã & honestatis & ordinis vniuersales impressiones inesse omnium hominum animis conspicimus. Hinc fit vt nemo reperiatur, qui non intelligat, oportere quosuis hominum cœtus legibus contineri, quique non earum legum principia mente complectatur. Hinc ille perpetuus tam Gentium omnium, quàm singulorum mortalium in leges consensus, quia insita sunt vniuersis, absq; magistro aut legislatore, ipsarum semina. Neque moror dissentiones & pugnas, quæ mox emergunt, dum alij cupiunt ius & fas omne inuersum, soluta legum repagula, libidinem solam pro iure grassari, vt fures & latrones: alij (quod vitium plusquam vulgare est) iniquum esse putant quod pro æquo ab alijs sancitur: contrà, laudabile contendunt quod ab alijs vetatur. Siquidem illi non ideò leges oderunt, quòd ignorent bonas & sanctas esse: sed præcipiti cupiditate furentes, cum manifesta ratione pugnant: &, quod mentis intelligentia probant, pro sua libidine abominantur. Posterius certamen tale est vt primam illam conceptionem æquitatis non dirimat siquidem de legum capitibus dum inter se disceptant homines, in quandam æquitatis summam consentiunt. In quo debilitas certè humanæ mentis arguitur, quæ, etiam dum viam sequi videtur, claudicat & vacillat. Manet tamen illud, inspersum esse vniuersis semen aliquod ordinis politici. Atque hoc amplum argumentum est, in huius vitæ constitutione, nullum destitui luce rationis hominem. l.1.c.15.s.6.

14 Sequuntur artes tum liberales, tum manuariæ, quibus discendis, quia inest omnibus nobis quædam aptitudo, in eis etiam apparet vis humani acuminis. Quanquam autem non sunt omnes omnibus discendis idonei, satis tamen communis energiæ certum specimen est, quòd nemo propè reperitur cuius in arte aliqua perspicientia non se exerat. Neque sola suppetit ad discendum energia & facilitas, sed ad excogitandum in vnaquaq; arte nouum aliquid, vel amplificandum & expoliendum quod alio præeunte didiceris. Quod vt Platonem perperam impulit vt traderet comprehensionem eiusmodi nihil esse quàm recordationem: ita nos optima ratione cogit fateri, esse ingenitum humano ingenio eius principiũ. Hæc ergo documenta apertè testantur vniuersalem rationis & intelligẽtiæ comprehensionem esse hominibus naturaliter inditam. Sic tamen vniuersale est bonum, vt in eo pro se quisque peculiarem Dei gratiam agnoscere debeat. Ad quam gratitudinem nos abundè expergefacit ipse naturæ conditor, dum moriones creat, in quibus repræsentat quibus excellat dotibus hominis anima, nisi eius lumine perfusa: quod sic naturale inest omnibus, vt prorsus gratuitum sit erga singulos beneficentiæ eius munus. Ipsarum porrò artium inuentio aut methodica traditio, aut interior & præstantior cognitio (quæ propria est paucorum) non est quidem solidum argumentum communis perspicaciæ: quia tamen promiscuè contingit pijs & impijs, iure inter naturales dotes numeratur. Ibid.c.5.s.5 c.15.s.2. Inf.s.17. Ibid.c.15. s.8.

15 Quoties ergo in prophanos scriptores incidimus, illa, quæ admirabilis in ijs affulget, veritatis luce admoneamur, mentem hominis, quantum libet ab integritate sua collapsam & peruersam, eximijs tamen etiamnum Dei donis vestitam esse & exornatam. Si vnicum veritatis fontem, Dei Spiritum esse reputamus, veritatem ipsam neque respuemus, neque contemnemus, vbicunque apparebit: nisi velimus in Spiritum Dei contumeliosi esse: non enim dona Spiritus, sine ipsius contemptu & opprobrio, vilipenduntur. Quid autem? Veritatem affulsisse antiquis iureconsultis negabimus, qui tanta æquitate ciuilem ordinem & disciplinam prodiderunt? Philosophos cæcutijsse dicemus cùm in exquisita illa naturæ contemplatione, tum artificiosa descri tione? Dicemus Inf c.3.s.4. l.3.c.14.s.2.

Vt apparet ex l.1.c.15. §6.7. mentem illis defuisse, qui arte disserendi constituta, nos cum ratione loqui docuerunt? Dicemus eos insanijsse, qui medicinam excudendo, suam industriam nobis impenderunt? Quid mathemata omnia? putabimúsne amentium deliria? Imò ne sine ingenti quidem admiratione, veterum scripta legere de his rebus poterimus: admirabimur autem, quia præclara, vt sunt, cogemur agnoscere. Jac.1.17. Porrò laudabiléne aliquid aut præclarũ censebimus, quod non recognoscamus à Deo prouenire? Pudeat nos tãtæ ingratitudinis, in quam non inciderunt Ethnici poëtæ, qui & philosophiam, & leges, & bonas omnes artes, deorum inuenta esse confessi sunt. 1.Cor.1.14. Ergo quum homines istos, quos Scriptura ψυχικοὺς vocat, vsque eò fuisse pateat in rerum inferiorum inuestigatione acutos & perspicaces, talibus exemplis discamus, quod naturæ humanæ bona Dominus reliquerit, postquam verò bono spoliata est.

16 Neque tamen interim obliuiscamur hæc præstantissima diuini Spiritus esse bona, quæ in publicum generis humani bonum, quibus vult dispensat. Inf.c.3.§.4. l.3.c.14.§.3. Si enim Beseleel & Oliab intelligentiam & scientiam quæ in fabricam tabernaculi requirebatur, oportuit à Spiritu Dei instillari: Exod.3.21. & 35.30. non mirum est, si earum rerum quæ sunt in vita humana præstantissimæ cognitio per Spiritum Dei communicari nobis dicatur. Neq; est cur roget quispiam, Quidnam cum Spiritu cõmercij impijs, qui sunt à Deo prorsus alieni? Inf.c.3.sub finem.§.4. Nam quòd dicitur Spiritus Dei in solis fidelibus habitare, id intelligendũ de Spiritu sanctificationis, per quẽ Deo ipsi in templa consecramur. 1.Cor.6.19. 2.Cor.6.16. Neque tamen ideo minus replet, mouet, vegetat omnia eiusdem Spiritus virtute, idque secundum vniuscuiusque generis proprietatem, quam ei creationis lege attribuit. Quòd si nos Dominus impiorum opera ministerio, in physicis, dialecticis, mathematicis & reliquis id genus voluit adiutos, ea vtamur: ne si Dei dona vltro in ipsis oblata negligamus, demus iustas ignauiæ nostræ pœnas. At verò, nequis hominem valde beatũ putet, quum sub elementis huius mundi tanta veritatis cõprehendendę energia illi conceditur: simul addendum est, totam istam & intelligendi vim, & intelligentiam quæ inde consequitur, rem esse fluxam & euanidam coram Deo, vbi non subest solidum veritatis fundamentum. Lib.2.distinct.25. Verissimè enim Augustinus (cui subscribere, vt diximus, coacti sunt magister sentẽtiarum & scholastici) vt gratuita homini dona post lapsum detracta esse, ita naturalia hæc quæ restabant, corrupta fuisse docet. Sup.§.4, Hug l.3. senten. cap. præter alios non quòd per se iniquinari possint, quatenus à Deo proficiscuntur: sed quia polluto homini pura esse desierunt, ne quam inde laudem consequatur.

17 Hæc summa sit, in vniuerso genere humano perspici naturæ nostræ propriam esse rationem, quæ nos à brutis animalibus discernat, sicut ipsa sensu differunt à rebus inanimatis. Nam quòd nascuntur motiones quidam, vel stupidi, defectus ille generalem Dei gratiam non obscurat, Sup.§.14. de qua Inf.c.3.§.3. quin potius tali spectaculo monemur, quod nobis relictum est, Dei indulgentiæ meritò debere ascribi: quia nisi nobis pepercisset, totius naturæ interitum secum traxisset defectio. Quòd autem alij præstant acumine, alij iudicio superant, alijs mens agilior est ad hanc vel illam artem discendam, in hac varietate gratiam suam nobis commendat Deus, ne sibi quisquam velut proprium arroget quod ex mera illius liberalitate fluit. Vnde enim alius alio præstantior, nisi vt in natura communi emineat specialis Dei gratia, quæ multos præteriens, nemini se obstrictam esse clamat? Adde quod singulares motus pro cuiusque vocatione Deus instillat. Iudic.6.34. cuius rei multa occurrunt exempla in libro Iudicum, vbi dicitur Spiritus Domini induisse quos ad regendum populum vocabat. Inf.c.3.§.4. Denique in eximijs quibusque factis specialis est instinctus. 1.Sa.10.6. Qua ratione Saulem sequuti sunt fortes quorum tetigerat Deus corda. Et quum prædicitur inauguratio in regnum, ita loquitur Samuel, Transibit super te Spiritus Domini,

& eris

& eris vir alius. Atque hoc ad totum gubernationis cursum extenditur: sicuti postea narratur de Dauide, quod transierit super eum Spiritus Do- 1.*Sam.*16.
mini à die illa in posterum. Sed idem alibi traditur quoad particulares 13.
motus. Imò apud Homerum ingenio pollere dicuntur homines non modò 1.1.c.18.s.2.
prout cuique distribuit Iupiter, sed οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι Et certè experi- Inf.c.4.s.6.
entia ostendit, dum attoniti sæpe hærent qui maximè ingeniosi erant ac 7.
solertes, in manu & arbitrio Dei esse mentes hominum, vt eas singulis *Odyss.*6.
momentis regat: qua ratione dicitur auferre sensum prudentibus, vt er- *Psal.*107.40
rent per inuia. Cæterùm in hac diuersitate conspicimus tamen aliquas imaginis Dei superstites notas, quæ totum humanum genus ab alijs creaturis distinguant.

18 Nunc exponendum est quid cernat humana ratio, vbi ad regnũ Dei venitur & spiritualem illam perspicientiam: quæ tribus potissimùm rebus constat, Deum nosse, paternum erga nos eius fauorem, in quo salus nostra consistit: & formandæ secundum legis regulam, vitæ rationem. Cùm in primis duobus, tum verò in secundo propriè, qui sunt hominum Simile.
ingeniosissimi, talpis sunt cæciores. Equidem non inficior, sparsim quædã apud philosophos de Deo legi scitè & appositè dicta: sed quæ vertigino- Sup s.15.
sam quandam imaginationem semper resipiant. Præbuit quidem illis Do- l.1.c.3.
minus, vt suprà dictum est, exiguum diuinitatis suæ gustum, ne ignorantiam impietati obtenderent: & eos interdum ad dicenda nonnulla im- Ibidem c.5.
pulit, quorum confessione ipsi conuincerentur: sed ita viderunt quæ vi- s.13.
debant, vt tali intuitu minimè ad veritatem dirigerentur, nedum pertin- Simile.
gerent. qualiter nocturni fulgetri coruscationem, qui in medio agro est viator, longè latequè ad momentum videt: sed adeò euanido aspectu, vt antè noctis caligine resorbeatur, quàm pedem mouere queat: tantum abest vt in viam tali subsidio deducatur. Præterea illæ veritatis guttulæ, quibus libros tanquam fortuitò aspergunt, quot & quàm portentosis mẽdacijs sunt inquinatæ? Denique illam diuinæ erga nos beneuolentiæ certitudinem (sine qua hominis ingenium immensa confusione repleri necesse est) ne olfeceruntquidem vnquam. Ad hanc ergo veritatem nec l.1.c.9.s.1.2.
appropinquat, nec contendit, nec collimat humana ratio, vt intelligat quis sit verus Deus, qualísue erga nos esse velit.

19 Sed quia falsa perspicaciæ nostræ opinione ebrij, ægerrimè nobis persuaderi sinimus, illam in rebus diuinis cæcam prorsus esse & stupidam: satius, opinor, fuerit Scripturæ testimonijs, quàm rationibus id comprobare. Hoc pulcherrimè docet Iohannes, eo quem nuper citaui *Ioh.*1.4.
loco, quum scribit in Deo ab initio fuisse vitam, & eam vitam quæ esset Sup.s.12.
lux hominum: lucem hanc in tenebris lucere, & à tenebris non comprehendi. Indicat quidem hominis animam fulgore diuinæ lucis irradiari, vt nunquam planè vel exigua saltem eius flamma, vel saltem scintilla destituatur: sed ea tamen illuminatione Deum non comprehendere. Cur id? quia eius acumen, quãtum ad Dei notitiam, mera est caligo. Quum enim Spiritus homines appellat tenebras, eos semel spoliat omni spiritualis intelligentiæ facultate. Quare fideles, qui Christum amplectuntur, non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo natos asseri. Quasi diceret, non esse tam sublimis sapientiæ capacem carnem, vt Ioan.1.13.
Deum, & quod Dei est, suscipiat, nisi Dei Spiritu illuminetur. Quemad- Inf.c.3.s.1.
modum testatus est Christus, hanc specialem esse Patris reuelationem, *Mat.*16.17.
quòd à Petro agnosceretur.

20 Si persuasum nobis foret (quod extra controuersiam esse de- Inf.c.3.s.6.
bet) naturæ nostræ deesse quicquid cælestis Pater electis suis per Spiri- l.3.c.14.s.5
tum regenerationis confert, hìc nulla esset hæsitandi materia. Sic enim loquitur populus fidelis apud Prophetam, Quoniam apud te est fons vi- *Psal.*36.9.
tæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Idem testatur Apostolus, quum 1.*Cor.*12.3.

Iohan.3.27 ait neminem posse dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Et Iohannes Baptista, stuporem discipulorum videns, exclamat neminem posse accipere quicquam nisi datum illi fuerit desuper. Donum autem ab eo intelligi de speciali illuminatione, non communi naturæ dote, inde constat quòd tot verbis, quibus Christum commendauerat discipulis suis, nihil se profecisse conqueritur. Video, inquit, verba nihil esse ad mentes hominum de rebus diuinis imbuendas, nisi Dominus per Spiritum suum intelligentiam dederit. Quinimo Moses, dum populo exprobrat suam obliuionem, simul tamen notat, non aliter ipsum posse in mysterijs Dei sapere, nisi ipsius beneficio. Viderunt, inquit, oculi tui signa illa portentaque ingentia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendum, nec oculos ad videndum. Quid plus exprimeret, si nos vocaret stipites in operibus Dei considerandis? Vnde Dominus per Prophetam, singularis gratiæ loco, pollicetur se daturum Israëlitis cor, vt ab illis cognoscatur: nimirum innuens, tantum hominis mentem spiritualiter sapere, quantum abs se illustrata fuerit. Hoc quoque sua voce dilucidè confirmauit Christus, quum diceret neminem venire ad se posse, nisi cui datum à Patre suo foret. Quid? annon ipse est viua Patris imago, in qua totus gloriæ eius splendor nobis exprimitur? Ergo non potuit melius ostendere qualis sit nostra ad cognoscendum Deum facultas, dum ad cernendam eius imaginem, vbi ita palàm exhibetur, oculos nobis esse negat. Quid? Annon ideò in terras descendit vt Patris voluntatem hominibus patefaceret? Annon sua quoque legatione fideliter defunctus est? Ita est sanè. sed nihil efficitur eius prædicatione, nisi interior magister Spiritus viam ad animos patefaciat. Ergo non veniunt ad eum, nisi qui à Patre audierunt & edocti sunt. Quæ ista discendi & audiendi ratio? Nempè vbi aures ad audiendum, & mentes ad intelligendum, Spiritus mira & singulari virtute format. Ac ne illud nouum videatur, Iesaiæ vaticinium citat, vbi dum Ecclesiæ instaurationem promittit, eos Dei discipulos fore docet qui in salutem colligentur. Si aliquid peculiare de electis suis illic prædicit Deus, constat non de eo doctrinæ genere ipsum loqui quod impijs etiam & profanis commune est. Restat igitur vt intelligamus, nemini patere in regnum Dei ingressum, nisi cui nouam mentem Spiritus sanctus sua illuminatione fecerit. Omnium verò clarissimè Paulus, qui disputationem hanc ex professo ingressus, postquam stultitiæ ac vanitatis dãnauit vniuersam hominum sapientiam, adeoque prorsus exinaniuit, ita cõcludit demum, Animalem hominem non posse percipere quæ sunt Spiritus Dei: stultitiam esse illi, nec posse intelligere, quia spiritualiter dijudicantur. Quem vocat animalem? nempè qui naturæ lumine nititur. Ille, inquam, nihil in spiritualibus mysterijs Dei comprehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imò, etiamsi enitatur, nihil potest: quia scilicet spiritualiter dijudicantur. Quid istud significat? quia humanæ perspicaciæ penitus abscondita, per solam Spiritus reuelationem patefiunt: adeò vt pro stultitia ducantur, vbi Spiritus Dei non illucet. Antè autem supra oculorum, aurium, mentium capacitatem extulerat quæ præparauit Deus diligentibus se. quin sapientiam humanam, quasi velum quoddam esse testatus fuerat, quo mens à cernendo Deo impeditur. Quid volumus? pronuntiat Apostolus, infatuatam à Deo sapientiam huius mundi: & nos scilicet acumen illi tribuemus, quo ad Deum & cælestis regni adyta penetrare possit? Facessat à nobis tanta vecordia.

Marginal references: *Inf.c.3.ſ.1.* — *Deut.29.2.* — *Iere.24.7.* — *1.Lib.c.2.ſ.34 35.* — *Iohan.6.44* — *Heb.1.3.* — *Ibid.c.22. ſ.7.* — *Iohan.1.18* — *Ibid.c.24. ſ.1.* — *Iesa.54.7.* — *1.Cor.2.14.* — *Sup.ſ.15.* — *Inf.c.6.ſ.1.* — *1.Cor.1.20.*

21 Itaque quod hic detrahit hominibus, alibi soli Deo tribuit in precatione. Deus, inquit, & Pater gloriæ det vobis Spiritum sapientiæ & reuelationis. Iam audis, omnem sapientiam & reuelationem esse Dei donum. Quid tum præterea? Illuminatos oculos mentis vestræ. Certè si noua reuelatione indigent, à seipsis cæcutiunt, sequitur deinde, Vt sci-

Ephes.1.17 18.19.

atis quæ sit spes vocationis vestræ, &c. Ergo tantæ intelligentiæ non esse capaces hominum mentes vt vocationem suam nouerint, fatetur. Neque hic garriat Pelagianus quispiam, huic vel stupiditati, vel ruditati Deum succurrere, dum verbi sui doctrina eò dirigit hominis intellectum, quò, sine duce, peruenire non poterat. Habebat enim Dauid legē, in qua quicquid sapientiæ desiderari potest, comprehensum erat: neque tamen eo contentus, oculos sibi retegi postulat, vt Legis ipsius mysteria consideret. Qua certè locutione innuit, solem exoriri terris, vbi hominibus Dei verbum elucet: verùm eos non multum inde consequi, donec oculos vel dederit vel aperuerit ille ipse qui ideò Pater luminum vocatur, quia vbicunque Spiritu suo non resplendet, omnia tenebris occupantur. Sic & Apostoli ab optimo quidem magistro ritè & abundè edocti fuerant: nisi tamen indigerent Spiritu veritatis qui eorum mentes hac ipsa doctrina, quam antè audierant, erudiret, non illum expectare iuberentur. Si quod petimus à Deo, deesse nobis, confitemur, & ipse in eo quod promittit, nostram arguit inopiam: nemo iam fateri dubitet, se tantum ad intelligenda Dei mysteria valere, quantum eius gratia fuerit illuminatus. Qui sibi plus intelligentiæ tribuit, eò cæcior est, quòd cæcitatem suam non agnoscit.

Inf c.3.f.7. c.7.f.5.

Psal. 119. 18.

Iac. 1.17.

Iohan. 14. 26.

22 Restat tertium illud membrum de cognoscenda vitæ probè instituendæ regula, quam verè operum iustitiæ notitiam nuncupamus: vbi videtur mens humana esse aliquanto quàm in superioribus acutior. Siquidem testatur Apostolus, Gentes quæ Legem non habent, dum Legis opera faciunt, sibi pro Lege esse, ac ostendere opus Legis scriptū in cordibus suis, testimonium illis reddente cōscientia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut excusantibus coram iudicio Dei. Si gentes naturaliter Legis iustitiam habent mentibus suis insculptam, certè non dicemus eas in vitæ ratione prorsus cæcutire. Et nihil est vulgarius, quam Lege naturali (de qua istic Apostolus loquitur) hominem sufficienter ad rectā vitæ normam institui. Nos verò expendamus, quorsum indita hominibus hæc Legis notitia fuerit: tum protinus apparebit quousque illos ad rationis veritatisque scopum deducat. Id quoque ex Pauli verbis liquet, si quis dispositionem obseruet. Dixerat paulò antè, eos qui in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire. Hoc quia poterat absurdum videri, vt sine vllo iudicio præcedente Gentes pereant, continuò subijcit, suam illis conscientiā esse vice Legis: ideoque ad iustam earum damnationem sufficere. Finis ergo Legis naturalis est, vt reddatur homo inexcusabilis. Nec malè hoc modo definietur, Quod sit conscientiæ agnitio, inter iustum & iniustum sufficienter discernentis: ad tollendum hominibus ignorantiæ prætextum, dum suo ipsorū testimonio redarguuntur. Ea est hominis erga seipsum indulgentia, vt in malis perpetrandis libenter mentem à peccati sensu, quoad licet, semper auertat. Qua ratione videtur impulsus fuisse Plato, vt existimaret non peccari nisi ignorantia. Id quidem ab eo conuenienter dictum foret, si humana hypocrisis tantum in tegendis vitijs proficeret, vt mens non sibi malè conscia esset coram Deo. Sed quum subterfugiens peccator impressum sibi boni & mali iudicium, illuc identidem retrahatur, nec conniuere ita permittatur quin cogatur, velit, nolit, aliquando aperire oculos: falsò dicitur, ipsum ignorantia sola peccare.

Rom. 2. 14. l.3.c.19. f.15. l.4.c.10.f.3.

Leg. natural. definit. Inf.c.8.f.1. 2. l 1.c.5.f.15. *In Protagora.* Inf.c.25.

23 Verius Themistius, qui intellectum in definitione vniuersali, seu rei essentia, rarissimè falli docet: hallucinationem esse, quū vltra progreditur: nempe quum ad hypothesin descendit. Homicidium esse malum, si in genere quæratur, nemo erit qui non affirmet: qui autem conspirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulterium in genere damnabit adulter: in suo priuatim sibi blanditur. Hæc est

Parap. in 3. de ani. cap. 46.

ignorantia, dum homo, vbi ad hypothesin ventum est, eius regulæ obliuiscitur quam in thesi nuper constituerat. De qua re elegantissimè disserit Augustinus in expositione primi versus Psalmi 57. Quanquam ne istud quidem est perpetuum. sic enim interdum flagitij turpitudo conscientiam vrget, vt non sibi imponens sub falsa boni imagine, sed sciens & volens in malum ruat. Ex quo affectu prodeunt istæ voces, video meliora, proboque: Deteriora sequor. Quare mihi scitissimè Aristoteles inter incontinentiam & intemperantiam videtur distinxisse. Vbi incontinentia regnat, dicit per affectum perturbatum seu πάθος particularem notitiam menti eripi, ne malum obseruet in suo facinore, quod generaliter in similibus cernit: vbi deferbuit perturbatio, pœnitentiam, extemplò succedere. Intemperantiam autem non extingui aut frangi peccati sensu, sed contrà obstinatè in suscepta mali electione persistere.

Medea apud Ouidium.

Li. Eth. 7. cap. 3.

24 Porrò quum iudicium vniuersale audis in boni & mali discrimine, ne sanum vbique & integrum esse putes. Nam si in hunc tantùm finem, iusti & iniusti delectu imbuta sunt corda hominum ne ignorantiæ excusationem prætexant, minimè necessarium est veritatem in singulis cernere: sed satis superque est, eatenus intelligere, ne tergiuersari queant quin teste conscientia conuicti iam nunc ad Dei tribunal horrere incipiant Et si rationem nostram volumus ad Dei Legem exigere, quæ perfectæ est iustitiæ exemplar, comperiemus quàm multis partibus cęcutiat. Certè quæ in prima tabula præcipua sunt, minimè assequitur: qualia sunt de fiducia in Deum, de virtutis & iustitiæ laude illi tribuenda, de nominis eius inuocatione, de vero sabbathismo. Quæ vnquam anima, naturali sensu freta, subodorata est in his & similibus positum esse legitimum Dei cultum? Nam quum volunt profani homines Deum colere, etiam si centies reuocentur ab inanibus suis nugis, semper tamen illuc relabuntur. Negant quidem placere Deo sacrificia, nisi accedat mentis synceritas. quo testantur aliquid se concipere de spirituali Dei cultu, quem tamen falsis commentis statim peruertunt. Nam quicquid de eo Lex præscribit, verum esse nunquam illis persuaderi poterit. Dicámne præstare vlla perspicacia mẽtem, quæ nec per se sapere, nec monitionibus auscultare valet? In secundæ tabulæ præceptis aliquanto plus habet intelligentiæ: quo scilicet ad ciuilis inter homines societatis conseruationem propius accedunt. Quanquam & hîc deliquium interdum pati deprehẽditur. excellentissimo enim cuique ingenio absurdissimum est, iniquam ac nimis imperiosam dominationem ferre, siqua modo ratione depellere queat Nec aliud est iudicium humanæ rationis, quàm seruilis esse abiectique animi, patienter eam ferre: rursum honesti ingenuique pectoris, excutere. Nec verò iniuriarum vltio pro vitio ducitur apud Philosophos. Atqui Dominus nimia ista ingenuitate damnata, illam apud homines infamem patientiam suis præscribit. Omnino autem in vniuersa Legis obseruatione perspicientiam nostram fugit concupiscentiæ animaduersio. Non enim adduci se sustinet animalis homo vt cupiditatum suarum morbos recognoscat. Ante suffocatur naturæ lumen quàm ad primum huius abyssi, ingressum accedat. Nam dum Philosophi pro vitijs notant immoderatos animi motus, illos extantes & se crassioribus signis exerentes intelligunt: quæ autem placidè titillant animum praua desideria, nihili reputant.

Inf. c. 8. f. 3. c. 7. f. 6. 7.

l. 4. c. 10. f. 10. 12.

Inf. c. 8. f. 5.

Sup. f. 3.

l. 3. c. 7. f. 4.

Inf. c. 8. f. 56

l. 4. c. 20. f. 20.

Mat. 5. 22. 23. 25. 39. 44 46.

Deu. 32. 35.

Rom. 12. 19. 20.

Heb. 10. 30.

25 Quare, vt suprà meritò reprehensus est Plato quòd omnia peccata ignorantiæ imputarit, ita & eorum est repudianda opinio, qui consultam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradũt. Nimium enim experimur quoties labamur cum bona nostra intentione. Tot obruitur hallucinationum formis nostra ratio, tot erroribus est obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot angustijs irretitur, vt plurimùm

Sup. f. 22.

timum à certa directione absit. Quàm verò nihil sit coram Domino in cunctis vitæ partibus, Paulus ostendit, dum negat nos idoneos qui cogitemus ex nobis quippiam, tanquam ex nobis. Non de voluntate loquitur aut affectu: sed hoc quoque adimit nobis, ne putemus in mentem venire nobis posse quomodo ritè quippiam agendum sit. Itáne deprauata est omnis industria, perspicientia, intelligentia, cura, vt rectum nihil coram Domino excogitare aut meditari queat? Nobis nimirum qui rationis acumine (quam pretiosissimam dotem reputamus) ægrè patimur spoliari, durum id minus videtur: Spiritui autem sancto æquissimum, qui nouit omnes cogitationes sapientum vanas esse: & qui clarè pronuntiat, omne figmentum humani cordis tantummodò malum. Si quicquid ingenium nostrum concipit, agitat, instituit, molitur, semper malum est, qui in mentem nobis veniat instituere quod Deo placeat, cui sola sanctitas & iustitia accepta est? Ita videre est, mentis nostræ rationem, quoquò se vertat, esse vanitati miserè obnoxiã. Huius imbecillitatis sibi conscius erat Dauid, quum petebat sibi dari intellectum ad mandata Domini rectè discẽda. Innuit enim suum ingeniũ nequaquam sufficere, qui nouũ obtingere sibi cupit. Neque id semel facit: sed in vno Psalmo decies ferè repetit eandem precationem. Qua repetitione subindicat quanta ad petendum necessitate vrgeatur. Et quod ille sibi vni petit, Paulus cõmuniter Ecclesijs precari solet: Non cessamus, inquit, orare pro vobis & postulare vt impleamini agnitione Dei in omni prudentia & intelligentia spirituali, vt ambuletis dignè Deo, &c. Quoties autem eam rem Dei beneficium facit, meminerimus eum simul testari, non esse in hominis facultate positam. Adeò autem hunc rationis defectum ad intelligenda quæ Dei sunt agnouit Augustinus, vt non minus necessariam mentibus illuminationis gratiam putet, quàm oculis solis lucem. Nec eo contentus, correctionẽ subijcit, quòd oculos ipsi aperimus ad cernendam lucem: mentis autem oculi, nisi à Domino aperiantur, clausi manent. Neq; vno tantùm die illuminari mentes nostras docet Scriptura, vt deinde per se videant: quia ad continuos progressus & incrementa pertinet quod nuper adduxi ex Paulo. Et hoc disertè exprimit Dauid, his verbis, In toto corde meo exquisiui te, ne errare me facias à mandatis tuis. Nam quũ regenitus esset, adeoq; non vulgariter profecisset in vera pietate, fatetur tamen assidua directione se opus habere in singula momẽta, ne à scientia qua præditus est declinet. Itaq; alibi rectum spiritum, quem sua culpa perdiderat, innouari petit: quia eiusdem Dei est, quod initio dederat, ablatum nobis ad tempus restituere.

[Margin notes: 2.Cor.3.5. — Psa.94.11 — Gen.6.3. & 8.21. — l.3.c.14.s.1 — Psa.119.34. — ibid.s.9. — Phil.1.4. — Colos.1.9. — Lib.2. de pec.mer. remi.cap.5. — Simile. — Inf.c.3.s.11 12.13 l.3.c.14.s.10.11. — Psal.119.10. — Psa.51.12.]

26 Examinanda nunc voluntas, in qua præcipuè arbitrij libertas vertitur, quãdoquidẽ magis huius esse electionem, quàm intellectus, antè visum est. Principiò, nequid ad humanæ voluntatis rectitudinẽ pertinere videatur quod à Philosophis traditũ, publico cõsensu receptũ est, omnia naturali instinctu bonum appetere: obseruemus, liberi arbitrij vim non considerandam in eiusmodi appetitu, qui magis ab essentiæ inclinatione quàm mentis deliberatione proficiscitur. Nam & scholastici fatẽtur nullam esse liberi arbitrij actionem, nisi dũ se ratio vertit ad opposita. Quo intelligunt, oportere appetitus obiectum tale esse, quod electioni subiaceat: & deliberationem præire, quæ electioni viam sternat. Et sanè si respicias quale sit istud naturale boni in homine desiderium, inuenies illi cum belluis esse commune. Siquidem & illæ benè sibi esse cupiunt: & vbi species boni, quæ sensum moueat, apparet, eò sequũtur. Homo verò, nec id quod verè sibi bonum sit, pro naturæ suæ immortalis excellentia, ratione deligit, vt id studio persequatur: nec rationem adhibet in cõsilium, nec mentem intendit: sed sine ratione, sine cõsilio, naturæ inclinationem, instar pecudis, sequitur. Nihil ergo hoc ad arbitrij libertatem, an homo

[Margin notes: sup.s.2. — Inf.c.3.s.5. — sup.s.4. — Vt Thomas partis.1. quæst.83. art.3. — l.3.c.5.3.s.12.]

sensu naturæ ad bonum appetendũ feratur: sed hoc requiritur, vt bonum recta ratione dijudicet, cognitum eligat, electum persequatur. Ac necui scrupulus inhæreat, aduertendus est duplex paralogismus. Nam & appetitus hîc non proprius voluntatis motus, sed naturalis inclinatio: & bonum, non virtutis aut iustitiæ appellatur, sed cõditionis: vt scilicet homo benè habeat. Deniq; vt maximè appetat homo assequi quod bonũ est, nõ tamen sequitur: sicuti nemo est cui non grata sit æterna beatitudo, ad quã tamen nemo nisi Spiritus impulsu aspirat. Quãdo igitur nihil ad probandã arbitrij libertatem facit naturale hominibus benè habendi desiderium, non magis scilicet quàm in metallis & lapidibus, ad essentiæ suæ perfectionem inclinans affectio: in alijs consideremus, Sitne penitus ita omni ex parte vitiata corruptaq; voluntas vt nihil nisi malũ generet: an particulam aliquam illæsam retineat, vnde nascantur bona desideria.

Discrimen boni. *Simile.*

27 Qui primæ Dei gratiæ tribuunt vt efficaciter velimus, è conuerso innuere videntur, inesse facultatem animæ vltrò ad bonũ aspirãdi, sed imbecilliorem quàm quæ in solidũ affectum emergere, aut conatum excitare possit. Nec dubium quin hãc opinionem, ab Origene & veterum quibusdã sumptam, Scholastici communiter amplexi sint: quando solent hominẽ in puris, vt loquuntur, naturalibus reputare qualẽ describit Apostolus his verbis, Nõ quod volo bonũ hoc facio: sed quod nolo malũ, hoc ago. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sed perperam hoc modo inuertitur tota, quã illic exequitur Paulus, disputatio. Tractat enim de lucta Christiana (quam breuiùs attingit ad Galatas) quã fideles in cõflictu carnis & spiritus in se perpetuò sentiunt. Porrò Spiritus nõ à natura est, sed à regeneratione. Loqui autem Apostolũ de regeneratis inde constat, quòd vbi dixerat in se bonũ nullũ habitare, subnectit expositionem, quòd intelligat de carne sua. Ideoq; negat se esse qui malum faciat, sed peccatũ in se inhabitans. Quid sibi vult ista correctio, In me, hoc est in carne mea? Nẽpe acsi in hunc modũ loqueretur, Non habitat in me bonũ à meipso: nã in carne mea nihil boni reperire est. Hinc sequitur illa species excusationis, Non facio malũ ipse, sed quod habitat in me peccatum, quę solis regeneratis cõpetit, qui præcipua animæ parte ad bonum tendũt. Iam verò quę subijcitur cõclusio totũ hoc liquidò declarat. Cõdelector, inquit, Legi secundùm interiorem hominẽ: video autem aliam legem in mẽbris meis, repugnãtem legi mentis meæ. Quis in se tale dissidium habeat, nisi qui Spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis suæ circunfert? Proinde Augustinus, quũ sermonem illũ de hominis natura aliquãdo haberi putasset, interpretationem suã, tanquã falsam & malè cõgruentem, retractauit. Et verò si illud recipimus, homines sine gratia habere quãlibet pusillos, aliquos tamẽ ad bonũ motus, quid respõdebimus Apostolo, negãti vel ad cogitãdũ aliquid nos esse idoneos? Quid Domino per Mosen pronũtianti, omne figmẽtũ humani cordis tãtũmodo malũ esse? Quũ ergo falsa loci vnius sentẽtia impegerint, nõ est quòd eorũ sententiã moremur. Potius valeat hoc Christi, Qui facit peccatũ, seruũ esse peccati. Peccatores sumus omnes natura: itaque sub peccati iugo detinemur. Quòd si totus homo peccati imperio subiacet, ipsã certè volũtatẽ, quæ præcipua est eius sedes, arctissimis vinculis cõstringi necesse est. Nec verò aliter cõstaret illud Pauli, Deum esse qui velle in nobis operatur, siqua volũtas præcederet Spiritus gratiã. Facessat igitur quicquid de pręparatione multi nugati sunt: quia etsi interdũ petũt fideles cor sibi formari ad Legis Dei obsequiũ (sicuti Dauid pluribus locis) notãdũ tamen est hoc quoq; precãdi desideriũ à Deo esse: quod ex eius verbis colligere licet. nã quũ optet in se cor mũdũ creari, certè creationis initiũ sibi nõ arrogat. Ideo apud nos potiùs valeat illud Augustini. Præuenit te Deus in omnibus: præueni & tu aliquando eius iram. Quomodo? Confitere

Sup.s.6. *Inf.c.3.s.10 11.* *Rom.7.15. & 19.* *Gal.5.17.* *Rom.7.18. 20.* *Inf.c.7.s.5.* *Rom.7.22.* *l.3.c.3.s.11* *Lib.ad Bon. 1.ca.10. & in retract.* *Sup.s.25.* *2.Cor.3.5.* *Gen.8.21.* *Ioh.8.34.* *Inf.c.3.s.6.* *Phil.2.13.* *Inf.c.5.s.11* *l.3.c.15.s.6* *7.c.14.s.3.* *4.5.6.c.24.s.10.* *Vt sup.s.25. ex Psal.119.* *Psa.51.12.*

Ista omnia à Deo te habere: quicquid boni habes esse ab ipso: à te, quicquid est mali. Et paulò pòst, Nostrum nihil nisi peccatum. *De verbis Apo. ser. 10*

Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnabile prodire. CAP. III.

SED melius homo vtraque animæ parte cognosci non potest, quàm si cum suis elogijs in medium prodeat, quibus à Scriptura insignitur. Si totus depingitur his Christi verbis, Quod natū est ex carne, caro est, (vt euincere promptū est) valdè miserum esse animal conuincitur. Affectus enim carnis, teste Apostolo, mors est: quandoquidem inimicitia est aduersus Deum, eoque Legi Dei nec subditur, nec subdi potest. Itáne est peruersa caro, vt toto suo affectu simultatem aduersus Deum exerceat? vt cū Legis diuinæ iustitia cōsentire nequeat? vt nihil deniq; párere queat, nisi mortis materiam? Nūc fac in hominis natura nihil esse nisi carnem: & inde quippiā, si potes, boni elice. At Carnis vocabulū ad sensualem pertinet, tātùm, non ad superiorem animæ partē. Id verò ex verbis & Christi & Apostoli abundè refellitur. Argumentū est Domini, oportere hominem renasci: quia caro est. Non secūdùm corpus renasci præcipit. Animo autem nō renascitur, si corrigatur aliqua eius portio: sed vbi tota renouatur. Idq; confirmat vtroq; loco posita antithesis, sic enim carni comparatur Spiritus, vt nihil relinquatur mediū. Ergo quicquid non est spirituale in homine, secundùm eam rationem dicitur carneum. Nihil autem habemus Spiritus, nisi per regenerationem. Est igitur caro quicquid habemus à natura. Verùm de ea re siqua aliàs posset esse dubitatio, ea nobis à Paulo tollitur: vbi descripto veteri homine, quē dixerat corruptū esse concupiscentijs erroris, iubet nos renouari spiritu mentis nostræ. Vides eum non ponere illicitas ac prauas cupiditates in parte sensitiua modò, sed in ipsa etiā mente: atq; ideò eius exigere renouationem. Et sanè eam humanæ naturæ imaginem paulò antè depinxerat, quæ nulla in parte nos non corruptos ac peruersos esse ostenderet. Nā quòd Gētes omnes scribit ambulare in vanitate mētis suæ, obtenebratas esse intelligentia, alienatas à vita Dei, propter ignorantiam quæ in ipsis est, & cæcitatem cordis sui: minimè est dubiū quin competat in eos omnes quos Dominus ad rectitudinem suæ tū sapientiæ, tum iustitiæ nondū reformauit. Quod etiā clarius fit ex cōparatione mox adiuncta: vbi fideles admonet quòd nō ita didicerint Christū. Siquidem ex istis verbis colligimus, Christi gratiam vnicū esse remedium quo ab illa cæcitate & malis inde consequentibus liberemur. Nam & ita de regno Christi vaticinatus erat Iesaias, quum Dominum Ecclesiæ suæ fore in lucem sempiternam promitteret: quū interim tenebræ obtegerent terram, & caligo populos. Quum in sola Ecclesia exorituram Dei lucem testetur: extra Ecclesiam certè nonnisi tenebras & cæcitatem relinquit. Non recensebo sigillatim quæ in hominis vanitatem passim, in Psalmis præsertim & Prophetis, habentur. Magnum est quod scribit Dauid, Si cum vanitate appendatur, ipsa fore vaniorem. Graui telo confoditur eius ingenium, quum omnes quæ inde prodeunt cogitationes, vt stultæ, friuolæ, insanæ, peruersæ irridentur.

Ioh. 3. 6. Ro. 8. 6. l. 3. c. 14 s. 5 Ioh. 3. 6. Quid caro. Eph. 4. 23. Sup. c. 1. s. 9. de qua parte vide l. 1. c 15. s. 7. Ephes. 4. 17 18. Eph. 4. 20. Iesa. 60. 2. Psa. 62. 10.

2 Nihilo leuior est cordis condemnatio, quum fraudulentum dicitur præ omni re & peruersum. Sed quia breuitati studeo, contentus ero vno tantùm loco: qui tamen lucidissimi speculi instar futurus sit, in quo totam naturæ nostræ imaginem intueamur. Apostolus enim, dum humani generis arrogantiam vult deijcere, his testimonijs agit, Quòd non est iustus quisquam, non est intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, ne vnus quidem. Sepulchrū patens est guttur eorū, linguis suis dolosè agūt, venenum aspidum sub labijs eorum. Quorum os maledictione plenum, &

Iere. 17. 9. Rom. 3. 10. Psa. 14. & 53. Iesa. 59. 7.

amaritudine: quorum veloces pedes ad effundendum sanguinem: in vijs quorum contritio & infœlicitas: quibus præ oculis non est timor Dei. His fulminibus non incertos homines, sed in vniuersam filiorum Adam nationem inuehitur. Neq; in vnius aut alterius seculi deprauatos mores declamat: sed accusat perpetuam naturæ corruptionem. Siquidem propositum illi est eo loco non simpliciter homines obiurgare, quo resipiscant: sed docere potiùs ineluctabili calamitate omnes oppressos: è qua emergere non possint nisi misericordia Dei eruatur. Id quia probari non poterat nisi de clade & exitio naturæ cōstitisset, protulit hæc testimonia, quibus plusquam perditam esse naturam nostram conuincitur. Maneat

Ibid. s. 5. 6. ergo hoc, non prauæ duntaxat consuetudinis vitio tales esse homines quales hîc describuntur, sed naturæ quoque prauitate: quando non ali-

Rom. 3. 19. 20. 23. 24. liter stare potest Apostoli argumentatio, Nullam esse homini salutem nisi à Domini misericordia: quia in se perditus est & deploratus. Non hîc laborabo in approbanda testimoniorum applicatione, ne cui videantur

Vers. 11. intempestiuè vsurpata. Perinde agam acsi a Paulo primùm hæc dicta forent, nō è Prophetis desumpta. Initio adimit homini iustitiam, id est integritatem & puritatem: deinde intelligentiam. Intelligētiæ autem defectum arguit apostasia à Deo: quem requirere, primus est sapientiæ gradus. Illud autem necesse est ijs euenire qui à Deo defecerunt. Subnectit,

Versu. 12. omnes declinasse, & quasi putridos esse redditos: nullum esse qui faciat

13. 14. 15. 16 17. 18. bonum: tum flagitia, quibus singula sua membra contaminant qui in nequitiam semel soluti sunt, adiungit. Postremò timore Dei vacuos testa-

Vide l. 3. c. 14. s. 6. sup. c. 1. s. 8. tur, ad cuius regulam gressus nostri dirigi debuerant. Si istæ sunt hæreditariæ humani generis dotes, frustra in natura nostra aliquid boni requiritur. Equidem fateor non omnia hæc in vnoquoque homine flagitia emergere: inficiari tamen non licet quin hydra ista in singulo-

Simile. rum pectoribus lateat. Nam vt corpus, dum iam morbi causam & materiam inclusam in se fouet, etiamsi nondum ferueat dolor, non dicetur sanum: ita nec anima, dum talibus vitiorum morbis scatet, sana censebitur, quanquam non per omnia quadrat similitudo. In corpore enim quamlibet morbido vigor vitæ superest: anima verò isto exitiali gurgite immersa, non ex vitijs modò laborat, sed omni bono prorsus vacua est.

3 Eadem ferè quæ prius soluta est quæstio, ex integro nobis sur-

sup. c. 2. s. 2. 3. 4. 15. l. 3. c. 14. s. 1. 2. 3. 4. git. Omnibus enim seculis extiterunt aliqui, qui natura duce ad virtutem tota vita intenti essent. Neq; moror si multi lapsus in eorū moribus notari possint: ipso tamen honestatis studio documentum ediderunt nonnihil fuisse in natura sua puritatis. Quid precij habeant coram Deo huiusmodi virtutes, tametsi plenius edisseremus vbi agetur de operum meritis, dicendum tamen est hoc quoque loco, quatenus ad præsentis argumenti explicationem necesse est. Exempla igitur ista monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitiosam putemus: quod eius instinctu quidam non modò eximijs facinoribus excelluerunt, sed per-

De generali gratia sup. c. 2. s. 16. 17. petuo tenore vitæ honestissimè se gesserunt. Sed hic succurrere nobis debet, inter illam naturæ corruptionem esse nonnullum gratiæ Dei locum, non quæ illam purget, sed intus cohibeat. Nam si singulorum animos laxis habenis Dominus in libidines quaslibet exultare permitteret, nemo haud dubiè esset, qui nō reipsa fidē faceret verissimè in se cōpetere

Psa. 14. 13. omnia mala quibus vniuersam naturam damnat Paulus. Quid enim? Téne

Rom. 3. 13. 14. 15. &c. eorum numero eximas quorum pedes ad sanguinem effundendum veloces, manus rapinis & homicidijs fœdatæ, guttura sepulchris patentibus similia, linguæ fraudulentiæ, venenata labia, opera inutilia, iniqua, putrida, lethalia: quorum animus sine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad insidias, animi ad insultandum elati, omnes deniq; partes ad

ad infinita flagitia concinnatæ? Si omnibus eiusmodi potentis obnoxia est vnaquæque anima (quemadmodum audacter pronuntiat Apostolus) videmus certè quid futurum sit, si Dominus humanam libidinem pro sua inclinatione vagari sinat. nulla est rabiosa bellua quæ tam præcipitanter feratur: nullum est quamlibet rapidum ac violentum flumen, cuius adeò impetuosa sit exundatio. In electis suis morbos istos curat Dominus, eo quem mox exponemus modo: in alijs iniecto fræno duntaxat coercet, tantum ne ebulliant, quatenus expedire prouidet ad conseruandam rerum vniuersitatem. Hinc alij pudore, alij legum metu retinentur ne in multa fœditatis genera prorumpant, vtcunque suam magna ex parte impuritatem non dissimulent. alij, quia honestam viuendi rationem conducere ducant, ad eam vtcunque aspirant. alij supra vulgarem sortem emergunt, quo sua maiestate alios contineant in officio. Ita sua prouidentia Deus naturæ peruersitatem refrænat, ne in actum erumpat: sed non purgat intus.

Sup.s.2. Inf.s.10. l.3.c.24. s.10.11. Inf.c.7.s.10 l.3.c.14. s.3

4 Nondum tamen solutus est scrupulus. Aut enim Camillum parẽ Catilinæ faciamus, conuenit: aut in Camillo habebimus exemplum, naturam, si studio excolatur, bonitate non prorsus vacare. Ego verò fateor, quæ in Camillo fuerunt speciosæ dotes, & Dei fuisse dona, & iure cõmendabiles videri, si in se æstimentur. sed quomodo naturalis probitatis erũt in ipso documenta? Annon ad animum redeundum erit, & hæc ducenda ratiocinatio? Si homo animalis tali morum integritate præstitit, non deesse vtique naturæ ad virtutis studium facultatem. Quid autem si animus prauus fuerit & contortus, qui aliud potius quiduis quàm rectitudinem sectatus sit? Et talem fuisse non dubium est, si animalem illum hominem concedis. Quam mihi in hac parte prædicabis humanæ naturæ ad bonum potentiam, si in summa integritatis specie semper ad corruptionem ferri deprehenditur? Ergo vt hominem à virtute non commendaueris, cuius vitia sub virtutis imagine imponunt: ita humanæ voluntati recti expetẽdi facultatem non tribuas, quantisper ipsa in sua peruersitate defixa est. Quanquam hæc certissima est & facillima huius quæstionis solutio: non esse istas communes naturæ dotes, sed speciales Dei gratias, quas variè & ad certum modum profanis alioqui hominibus dispensat. Qua ratione non formidamus in vulgari sermone hunc bene natum, illum prauæ naturæ dicere. Nec tamen vtrunque definimus includere sub vniuersali humanæ prauitatis conditione: sed indicamus quid specialis gratiæ in alterum Dominus contulerit, quo alterum non sit dignatus. Saulem præficere regno volens, quasi nouum hominem formauit. atque hæc ratio est cur Plato, ad Homericam fabulam alludens, Regum filios creari dicat aliqua singulari nota insignes: quia Deus humano generi consulere volẽs, sæpe quos ad imperium destinat, heroica natura instruit. atque ex hac officina prodijt quicquid magnorum ducum celebrant historiæ. Idem & de priuatis hominibus censendum est. Sed quia vt præstantissimus quisq; fuit, eum semper impulit sua ambitio (qua labe fœdãtur omnes virtutes, vt coram Deo gratiam omnem amittant) pro nihilo ducendum est quicquid laude dignum apparet in hominibus profanis. Adde quòd præcipua pars rectitudinis deficit vbi nullum est illustrandæ Dei gloriæ studium, quo vacui sunt omnes quos Spiritu suo non regenuit. Nec verò frustra dicitur apud Iesaiam, super Christum requiescere spiritum timoris Dei: quo docemur quicunque à Christo alieni sunt, eosdem carere timore Dei, qui sapientiæ initium est. Quantum ad virtutes quæ inani specie nos decipiunt, in foro quidem politico & in communi hominum fama habebunt laudem: apud celeste verò tribunal nullius erunt pretij ad iustitiam promerendam.

Ibid.s.2. l.3.c.15.s.6. *Hæc disputat Augustinus lib.4. contra Iulianum,* & in præfat. Psal.31. Vt sup.c.2. s.16.17. 1.Sa.10.6. l.3.c.14.s.4. *Ies.*11.3. *Psa.*111.10 Ibid.s.6.

5 Qua igitur peccati seruitute vincta detinetur voluntas, ad bo-

Sup.c.2. num commouere se non potest, nedum applicare. eiusmodi enim motus,
f.26.27. conuersionis ad Deum principium est, quæ Dei gratiæ tota in Scripturis
Ier.31.18. tribuitur. Quemadmodum precatur à Domino Ieremias vt se conuertat,
si conuersum velit. Vnde Propheta eodem capite, spiritualem populi fidelis redemptionem describens, dicit redemptum de manu fortioris. nempe significans quàm arctis compedibus alligatus est peccator, quandiu à Domino desertus, sub iugo Diaboli agit. Manet nihilominus volũtas, quæ propensissima affectione ad peccandum & propendeat & festinet. siquidem non voluntate priuatus est homo, quum in hanc necessitatẽ
Ibid.c.1.f.9 se addixit, sed voluntatis sanitate. Neque verò ineptè Bernardus, qui vel-
l.3.c.3.f.12 le nobis omnibus inesse docet: sed velle bonum, profectus: velle malum, defectus. Ideo simpliciter velle, hominis: malè velle, corruptæ naturæ, bene velle, gratiæ. Porrò quòd libertate abdicatam volũtatem dico necessitate in malum vel trahi vel duci: mirum est si cui videatur aspera locutio, quæ nec absonum habet quippiam, nec à sanctorum vsu aliena est.
l.1.c.16.f.9. Offendit autem eos qui inter necessitatem & coactionem distinguere ne-
Inf.c.4.f.1. sciunt. At siquis eos interroget, Annon Deus necessariò bonus sit: annon
Sup c.3.f.5. diabolus necessariò malus: quid respondeant? Sic enim connexa est Dei
Ambr.li.de bonitas cum diuinitate, vt non magis necessarium sit ipsum esse Deum,
fide 2.ca.3. quàm bonum. Diabolus autem per lapsum sic à boni cõmunione alienatus
l.1.c.14.f.16. est, vt nihil quàm malè agere possit. Quòd si quis sacrilegus obganniat,
Hieron.ad Deo parũ laudis ex sua bonitate deberi, ad quam seruandam cogatur: cui
Damas. non erit prõpta responsio, Immẽsa eius bonitate fieri ne malè agere pos-
Lege Lomb. sit, non violenta impulsione? Ergo si liberam Dei voluntatem in bene a-
li.2.dist. 25 gendo non impedit, quòd necesse est illum bene agere: si Diabolus, qui
Sup.c.1. non nisi malè agere potest, voluntate tamen peccat: quis hominem ideo
f.10.11. minus voluntariè peccare dicet, quod sit peccandi necessitati obnoxius?
Li de perf. iust. Hanc necessitatem quum vbique prædicet Augustinus, dum etiam inuidiosè Cælestij cauillo vrgeretur, ne tum quidem asserere dubitauit, in
Item de Ciuit. Dei lib. 22.cap.30. hæc verba. Per libertatem factum est vt esset homo cum peccato: sed iam pœnalis vitiositas subsequuta ex libertate fecit necessitatem. Ac quoties incidit eius rei mentio, non dubitat in hunc modum loqui de necessaria peccati seruitute. Hæc igitur distinctionis summa obseruetur, hominem,
De nat. & grat. & alibi. vt vitiatus est ex lapsu, volentem quidem peccare, non inuitum nec coactum: affectione animi propensissima, non violenta coactione: propriæ libidinis motu, non extraria coactione: qua tamen est naturæ prauitate, nõ
Inf.c.5.f.1. posse nisi ad malum moueri & agi. Quod si verum est, peccandi certè ne-
Serm. super Cantica. 81. cessitati subiacere, non obscurè exprimitur. Augustino subscribens Bernardus ita scribit, Solus homo inter animalia liber: & tamen interueniẽte
Inf.c.5.f.1. peccato, patitur quandam vim & ipse: sed à volũtate, non à natura, vt ne sic quidem ingenita libertate priuetur. Quod enim voluntarium, etiam liberum. Et paulo pòst, Ita nescio quo prauo & miro modo ipsa sibi volũtas peccato quidem in deterius mutata, necessitatem facit, vt nec necessitas (quum voluntaria sit) excusare valeat voluntatem, nec voluntas (quum sit illecta) excludere necessitatem. Est enim necessitas hæc quodãmodo voluntaria. Postea dicit nos premi iugo, non alio tamen quàm voluntariæ cuiusdam seruitutis: ideo pro seruitute esse miserabiles, pro voluntate inexcusabiles: quia voluntas quum libera esset, seruam se peccati fecit. Tandem concludit, Ita anima miro quodam & malo modo sub hac volũtaria quadam ac malè libera necessitate & ancilla tenetur & libera: ancilla, propter necessitatem: libera, propter voluntatem: &, quod magis mirum magisque miserum est, ideo rea, quòd libera: eoque ancilla, quo rea: ac per hoc, eo ancilla, quo libera. Hinc certè agnoscunt lectores nihil me nouum afferre, quod olim ex piorum omnium consensu prodidit Augustinus, & mille ferè annis postea in claustris monachorum retentum fuit.

fuit. Lombardus autem quum necessitatem à coactione distinguere nesciret, pernicioso errori materiam dedit.

6 Ex opposito reputare operæprecium est quale sit diuinæ gratiæ remedium, quo naturæ vitiositas corrigitur ac sanatur. Nã quum dominus in ope ferenda, quod nobis deest largiatur, vbi constiterit quale sit in nobis illius opus, quæ sit è cõuerso nostra penuria, statim elucescet. Quũ dicit Apostolus Philippensibus, se confidere quòd qui cœpit in ipsis opus bonum, perfecturus sit vsque in diem Iesu Christi: non dubium quin per boni operis principium, ipsam conuersionis originem, quæ est in voluntate, designet. Bonum itaque op⁹ inchoat in nobis Deus, iustitiæ & amorem & desiderium & studium in cordibus nostris excitando: vel (vt magis propriè loquamur) corda nostra flectendo, formando, dirigendo in iustitiam: perficit autem, ad perseuerantiam nos confirmando. Nequis à Domino bonum inchoari tergiuersetur, quòd voluntas, per se infirma, adiuuetur: alibi declarat Spiritus quid valeat voluntas sibi relicta. Dabo, inquit, vobis cor nouum: spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & Spiritũ meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis. Quis voluntatis humanæ infirmitatem dicet subsidio roborari, quo ad boni electionem efficaciter aspiret, quum transformari renouarique totam oporteat? Si qua est in lapide mollities, quæ adminiculo tenerior facta flexum quemlibet recipiat: neque ductile esse cor hominis negabo in recti obedientiam, modò gratia Dei quod in eo imperfectum est suppleatur. Verùm si hac similitudine ostẽdere voluit nihil vnquam boni exprессumiri à corde nostro, nisi penitus aliud fiat: ne inter ipsum & nos partiamur quod sibi vni vendicat. Si ergo lapis in carnem transformatur, quãdo nos Deus ad recti studium conuertit: aboletur quicquid est propriæ nostræ voluntatis: quod in eius locum succedit, totum à Deo est. Voluntatem dico aboleri, non quatenus est voluntas: quia in hominis cõuersione integrum manet quod primæ est naturæ: creari etiam nouam dico, nõ vt voluntas esse incipiat, sed vt vertatur ex mala in bonam. Hoc in solidum à Deo fieri affirmo, quia ne ad cogitandum quidem idonei sumus, eodem Apostolo teste. Itaque alibi tradit non modò Deum opitulari infirmæ voluntati, vel prauam corrigere, sed operari in nobis velle. Vnde facilè colligitur quod dixi, quicquid boni est in volũtate, esse vnius gratiæ opus. Quo sensu alibi dicit Deum esse qui omnia operatur in omnibus. Neque enim illic de vniuersali gubernatione disserit, sed bonorum omnium quibus pollent fideles, laudem asserit vni Deo. Omnia autem dicendo, certè ab initio ad finem vsque Deum spiritualis vitæ authorem facit: quod idem alijs verbis prius docuerat, fideles ex Deo esse dicens in Christo: vbi apertè nouam creationẽ qua aboletur quod communis naturæ est, commendat. Subaudienda enim est inter Adam & Christum antithesis, quam alibi clariùs explicat, vbi docet nos esse Dei facturã, creatos in Christo ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Hac enim ratione probare vult gratuitam esse nostram salutem: quia initium omnis boni sit à secunda creatione quam in Christo consequimur. Atqui si qua esset vel minima ex nobis facultas, aliqua etiam esset meriti portio. Verùm vt nos prorsus exinaniat, nihil promeritos esse ratiocinatur, quia in Christo conditi sumus ad bona opera quæ præparauit Deus: quibus verbis iterum significat omnes bonorum operum partes à primo motu, Dei esse proprias. Hac ratione Propheta postquam in Psalmo dixit nos Dei esse figmentum, ne qua fiat partitio, mox adiungit, Non fecimus nos ipsi. de regeneratione eum loqui, quæ principium est spiritualis vitæ, ex contextu patet, vbi continuò pòst sequitur nos esse populum eius, & gregem, pascuorum eius. Videmus autem vt non contentus

sup.c.2.s.2. l.3.c.14.s.5. *Philip.1.6.* Inf.s.11. *Eze.36.26.* Simile. l.3.c.3.s.1. Sup.s.5. Inf.s.14. sup.c.2.s.27 *2.Cor.3.5.* *Phil.2.13.* *1.Cor.12.6* Inf.s.9. cõtra præpar. opera. lege l.3. c.11.s.15.16 *1.Cor.8.6.* *Eph.2.10.* Vt inf.c.5. s.2. Vide l.3.c.3 s.21.c.14. s.5.c.15.s.7 *Psa.100.3*

simpliciter salutis nostræ laudem Deo dedisse, disertè ab omni societate nos excludat: quasi diceret, ne tantillum quidem restare homini in quo glorietur, quia totum à Deo est.

De grat. Cooper, lege inf. s. 11. l. 3. c. 24. s. 3 *Ad Bon. Epi.* 106. Sup. c. 2. s. 6.

7 Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono suopte ingenio auersam, sola Domini virtute conuerti: sic tamen vt præparata, suas deinde in agēdo partes habeat: quemadmodum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente: pedissequa, non præuia voluntate. quod non malè à sancto viro dictum præposterè huc detorquet Petrus Lombard⁹. Ego autem tam in Prophetæ verbis quæ citaui, quàm in alijs locis clarè duo signari contendo: quòd & prauam nostram voluntatem corrigat Dominus, vel potius aboleat, & à seipso bonam submittat. Quatenus à gratia præuenitur, in eo vt pedissequam appelles tibi permitto: sed quia reformata, opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, quòd gratiæ præuenienti, pedissequa voluntate obsequatur. Ideo non rectè à Chrysostomo scriptum est, Nec gratiam sine voluntate, nec voluntatem sine gratia quicquam posse operari. quasi verò non ipsam quoque voluntatem operetur gratia, sicuti ex Paulo nuper vidimus. Neque verò Augustini consilium fuit, dum pedissequā gratiæ vocat humanam voluntatem, secundas quasdam à gratia partes illi assignare in bono opere: sed quia hoc illi tantùm propositum erat refellere pessimum Pelagij dogma, quod primam salutis causam in hominis merito ponebat: quod satis erat præsenti causæ, contendit, gratiam omnī merito esse priorem: altera interim quæstione omissa, de perpetuo gratiæ effectu, quam tamen alibi egregiè tractat. Aliquoties enim dum dicit, Dominum præuenire nolentem vt velit: volentem subsequi ne frustra velit: ipsum boni operis in solidum facit authorem. Quanquam clariores de hac re sunt eius sententiæ quàm vt longam argumentationem desiderent. Laborant, inquit, homines inuenire in nostra voluntate quod nostrum sit, & non ex Deo: & quomodo inueniri possit ignoro. Libro autem contra Pelagium & Cælestium primo, vbi dictum illud Christi interpretatur, Omnis qui audierit à Patre meo, venit ad me: Arbitrium, inquit, sic adiuuatur vt non solùm quid faciēdum sit, sciat: sed quod sciuerit, etiam faciat. Atque ita quum Deus docet, non per Legis literam, sed per Spiritus gratiam, ita docet vt quod quisque didicerit, non tantùm cognoscēdo videat, sed etiam volendo appetat, agendoque perficiat.

Sermone quodam de inuentione sanctæ cru. Vide Chrysost. Sup. c. 2. s. 4. & Inf. c. 5. s. 2. 3. Inf. s. 10. August. in Ench. cap. 32. *Lib. 2. de remi. peccat. ca.* 18. *Ioh.* 6. 45. Vide Aug. eundē loc. expon. l. 3. c. 24. s. 1. Inf. s. 10.

8 Et quoniam in præcipuo cardine iam versamur: agendum, summam rei paucis ac apertissimis tantùm Scripturæ testimonijs probatam tradamus lectoribus: tum deinde (ne quis nos detortæ perperā Scripturæ insimulet) ostendamus neque huius sancti viri (Augustinum dico) testimonio destitui quam ex Scriptura desumptam asserimus veritatem. Nam neque expedire censeo, vt quæ in sententiæ nostræ cōfirmationem adduci ex Scripturis possunt, ordine singula recenseantur: modò ex selectissimis, quæ proferentur, via sternatur ad reliqua omnia, quæ sparsim leguntur, intelligenda. neque rursum intempestiuè factum iri, si palàm fecero mihi cum eo viro non malè conuenire cui plurimum authoritatis meritò defert piorum consensus. Certè boni exordium nō aliunde quàm à solo Deo esse facili & certa ratione liquet: neque enim voluntas reperietur ad bonum propensa nisi in electis. Atqui electionis causa extra homines quærenda est: vnde conficitur, rectam voluntatem non esse homini à seipso, sed ex eodem beneplacito, quo ante mundi creationem electi sumus, fluere. Accedit altera non absimilis ratio. nam quum bene volendi & agendi principium sit ex fide, videndum est vnde sit ipsa fides. Quum verò gratuitum esse Dei donum clamet tota Scriptura, sequitur ex mera gratia esse vbi velle bonum incipimus, qui ad malum toto animo sumus naturaliter propensi. Ergo Dominus, vbi in populi sui conuersione duo

l. 3. c. 15. s. 5. c. 22. s. 1. 2. 3. 4. Ephes. 1. 4. Ibid. c. 2. à s. 33. ad 36

hæc ponit, vt cor illi lapideum auferat, det carneum, apertè testatur oportere aboleri quod ex nobis est, quò ad iustitiam conuertamur: quicquid autem in eius locum subit, à seipso esse. Neque id vno loco pronuntiat. dicit enim apud Ieremiam, Dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant me vniuersis diebus. Paulo pòst, Timorē nominis mei dabo in cor eorum, vt non recedant à me. Rursum apud Ezechielem, Dabo eis cor vnum, & Spiritum nouum dabo in visceribus eorum. Cor lapideum auferā de carne eorum, & dabo eis cor carneum. Non posset euidentiùs sibi vindicare, nobis adimere, quicquid est in volūtate nostra boni & recti, quàm dum conuersionem nostram, creationem noui Spiritus & noui cordis esse testatur. sequitur enim semper, & ex voluntate nostra nihil prodire boni donec reformata fuerit: & post reformationem, quatenus bona est, à Deo esse, non à nobis.

Ezec. 36. 26
Sup. s. 6.
l. 3. c. 3. s. 21.
Iere. 32. 39
Ezech. 11. 19.

9 Sic & precationes sanctorum compositæ leguntur. Inclinet cor nostrum ad se Dominus, dicebat Solomo, vt seruemus mandata sua. Peruicaciam cordis nostri ostendit quòd in Legis diuinæ rebellionem naturaliter exultet, nisi flectatur. Idem & in Psalmo habetur, Inclina cor meū ad testimonia tua. Semper enim notanda est antithesis inter peruersum cordis motum quo fertur ad contumaciam, & correctionem hanc qua in obsequium cogitur. Dauid autem quum se directrice gratia ad tempus orbatum fuisse sentiens, Deum rogat vt cor mundum in se creet, Spiritum rectum innouet in suis visceribus, an non omnes cordis sui partes impuritate refertas agnoscit, & spiritum obliqua prauitate contortum? munditiem autem quam flagitat, Dei creaturam vocando, an non totam illi acceptam refert? Siquis excipiat, precationem ipsam signū esse pij sanctiq; affectus, prompta est solutio, quanuis iam aliqua ex parte resipuisset Dauid, conferre tamen priorem statum cum illa tristi ruina quam expertus erat. Personam ergo hominis à Deo alienati suscipiens, meritò sibi dari petit quæcunque electis suis in regeneratione confert Deus. Itaq; mortuo similis, optat se iterum creari, vt ex mancipio Satanæ fiat Spiritus sancti organum. Mira sanè & portentosa superbiæ nostræ libido. Nihil seueriùs Dominus exigit quàm vt religiosissimè suum sabbathum obseruemus, quiescendo scilicet ab operibus nostris: à nobis verò nihil magis ægre impetratur, quàm vt operibus nostris valere iussis, Dei operibus iustum locum cedamus. Nisi obstaret vecordia, satis luculentum testimonium reddidit gratijs suis Christus, ne malignè supprimerētur. Ego sum, inquit, vitis, vos palmites: Pater meus agricola est. Sicut palmes non potest fructum ferre à seipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me māseritis: quia sine me nihil potestis facere. Si non aliter per nos fructificamus, quàm reuulsus à terra palmes, & humore priuatus, germinat: non est amplius quærendum quæ sit naturæ nostræ ad bonum aptitudo. Nec ambigua est ista conclusio, Sine me nihil potestis facere. Non dicit nos esse infirmiores quàm qui nobis sufficiamus: sed nos ad nihilum redigendo, omnem vel exiguæ facultatulæ opinionem excludit. Si in Christo insiti fructificamus instar vitis, quæ tum à terræ humore, tum à rore cælesti, tum à solis fomento vegetationis ducit energiam: nihil in bono opere restare nobis video, si Deo illibatum seruamus quod suum est. Nequicquam obtenditur friuola argutia, succum iam inclusum esse in palmite, & vim proferendi fructus: ideoq; non omnia sumere à terra vel à prima radice, quia aliquid suum conferat. Neque enim aliud vult Christus, quàm nos aridum & nihili esse lignum vbi sumus ab eo separati: quia seorsum nulla sit in nobis bene agendi facultas, sicut alibi quoque inquit, Omnis arbor, quam non plantauerit Pater meus, eradicabitur. Quare Apostolus totam illi summam transcribit in loco iam * citato. Deus est, inquit, qui in vobis operatur & velle & perficere. Prior pars operis boni, est volun-

1. Reg. 8. 58
Psal. 119. 36
sup. c. 2. s. 25
Psa. 51. 12
Ibid. s. 27.
Simile.
Ioh. 15. 1.
Simile.
Ioan. 15. 5.
Mat. 15. 13
Phil. 2. 13.
*Sup. s. 6.
l. 3. c. 14. s. 6
9. 10. 11.
Sup. c. 2. s. 6

tas: altera, validus in exequendo conatus: vtriusque author est Deus. Ergo Domino surripimus siquid nobis arrogamus aut in voluntate, aut in effectu. Si diceretur Deus opem ferre infirmæ voluntati, nobis nonnihil relinqueretur: sed quum dicitur efficere voluntatem, iam extra nos, quicquid in ea bonum est locatur. Porrò quoniam carnis nostræ pondere bona etiamnum voluntas obruitur, ne emergat: subiunxit, eluctandis eius pugnæ difficultatibus, conatus constantiam ad effectum vsque admi-
1.Cor.12.6. nistrari. Siquidem nec aliter constare posset quod alibi docet, vnicum
Sup.s.6. esse Deum qui efficit omnia in omnib⁹, vbi totũ spiritualis vitæ cursum
Psa.86.11 comprehendi antè docuimus. Qua ratione Dauid postquam vias Dei sibi patefieri precatus est, vt ambulet in eius veritate, mox adiungit. Vnias cor meum ad timendum nomen tuum. Quibus verbis significat, etiam qui probè affecti sunt, tot esse distractionibus obnoxios vt facilè euanescãt
De perseue. vel affluãt nisi ad constantiam firmentur. Qua ratione alibi, postquam
Inf.s.11. gressus suos dirigi ad seruandum Dei sermonem precatus est, robur quo-
c.5.s.3. que ad bellandum sibi dari postulat. Ne dominetur, inquit, mihi vlla i-
l.3.c.14. niquitas. Hunc itaque in modum & inchoat & perficit Dominus bonum
s.11.12. opus in nobis: vt illius sit, quòd recti amorem concipit voluntas, quòd
Psal.119.133 in eius studium inclinatur, quòd ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur: deinde quòd electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt: postremò, quòd homo in illis constanter pergit, & in finem vsque perseuerat.

Inf.s.13. 10 Ac voluntatem mouet, nõ qualiter multis seculis traditum est
l.3.c.24. & creditum, vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare
s.13. aut refragari: sed illam efficaciter afficiendo. Illud ergo toties à Chry-
Sup.s.7. sostomo repetitum repudiari necesse est, Quem trahit, volentem trahit: quo insinuat Dominum porrecta tantùm manu expectare an suo auxilio
l.1.c.15.s.8. iuuari nobis adlubescat. Talem fuisse hominis adhuc stantis conditionem concedimus vt potuerit ad alterutram partem inclinare: sed cùm suo exemplo docuerit quàm miserum sit liberum arbitrium, nisi Deus in no-
Phil.2.13. bis & velit & possit: quid fiet nobis si ad eum modulum suã gratiam nobis impertitur? Imò nos ipsi eam obscuramus & extenuamus nostra ingratitudine. Non enim docet Apostolus, offerri nobis bonæ voluntatis gratiam si acceptemus: sed ipsum velle in nobis efficere: quod non aliud
Sup.s.8. est nisi Dominum suo Spiritu cor nostrum dirigere, flectere, moderari: & in eo, tanquam in possessione sua, regnare. Nec verò per Ezechielem pro-
Eze.11.19. mittit se daturum electis Spiritum nouum hoc tantùm fine vt in præcep-
& 36.27. tis suis ambulare possint, sed vt re ipsa ambulent. Neque secus accipi sen-
Ioh.6.45. tentia Christi potest, Omnis qui audiuit à Patre meo venit ad me, quàm
Lib.de præ vt efficacem à seipsa Dei gratiam doceat: quemadmodum & Augustinus
dest.sanct. contendit. Qua gratia non quoslibet promiscuè dignatur Dominus, quemadmodum vulgo iactatur illud (nisi fallor) Occamicum, eam ne-
Inf.c.5.s.5. mini denegari facienti quod in se est. Docendi quidem sunt homines, ex-
Rom.8.14. positam esse Dei benignitatem omnibus, sine exceptione, qui eam quæ-
28.29. runt: sed quum id demum quærere incipiant quibus cælestis gratia aspi-
l.3.c.22.s.3 rauit, nec hæc saltem portiuncula de eius laude decerpenda erat. Hæc est sanè electorum prærogatiua, vt per Spiritum Dei regenerati, ipsius du-
De verbis ctu agantur ac gubernentur. Quare merito Augustinus tam eos deridet
Apo. Serm. qui aliquas volendi partes sibi arrogant, quàm reprehendit alios qui pu-
11. tant promiscuè dari omnibus quod speciale est, gratuitæ electionis testimonium. Communis (inquit) omnibus est natura, non gratia: vitre-
l.3.c.24. um acumen appellans quod mera vanitate splendet vbi ad omnes ge-
s.10,15. neraliter extenditur, quod Deus quibus vult confert. Alibi autem, Quo-
c.15.s.7. modo venisti? credendo. Time ne dum tibi arrogas quòd inuenta sit à te via iusta, pereas de via iusta. Veni, inquis, libero arbitrio: voluntate

propria

propria veni. Quid turgescis? vis nosse quòd & hoc præstitum est tibi? Ipsum audi vocantem, Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. *Ioh.6.44.* Et citra controuersiam elicitur ex Iohannis verbis, sic efficaciter gubernari diuinitus piorum corda, vt inflexibili affectu sequantur. Qui ex Deo genitus est (inquit) non potest peccare: quia semen Dei in ipso manet. *1.Ioh.3.9.* Nam medium quem sophistæ imaginantur motum, cui obsequi vel quem repellere liberum sit, apertè excludi videm⁹ vbi asseritur efficax ad perseuerandum constantia.

11 De perseuerantia nihilo magis dubium futurum erat quin habenda esset pro gratuito Dei dono, nisi inualuisset pessimus error, pro hominum merito hanc dispensari, prout se vnusquisque non ingratum primæ gratiæ præbuerit. Inf.c.5.s.8. Sed enim quoniam inde natus est quòd putabant in manu nostra esse respuere vel accipere oblatam Dei gratiam, Inf.c.5.s.3. hac opinione explosa, ille quoque sponte sua corruit. Quanquam hic bifariam erratur. nam præterquam quòd nostram erga primam gratiam gratitudinem legitimumque vsum posterioribus remunerari docent, adduunt etiam, non iam solam gratiam in nobis operari, sed esse tantùm nobis cooperatricem. Vide Lõb. Dist.26. lib.2. De priore sic habendum est, Dominum, dum in dies locupletat, & nouis suæ gratiæ dotibus cumulat seruos suos, quia opus quod in illis cœpit, gratum acceptumque habet, in illis inuenire quod maioribus gratijs prosequatur. Sup.s.7. l.3.c.15. s.4.5. Atque huc pertinent sententiæ illæ. Habenti dabitur. Item, Euge serue bone: quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam. *Mat.25.21.23. & 29.* Sed hîc duo sunt cauenda, ne aut remunerari dicatur posterioribus gratijs legitimus vsus primæ gratiæ, acsi homo sua ipsius industria redderet gratiam Dei efficacem: aut sic remuneratio censeatur vt desinat haberi gratuita Dei gratia. Fateor ergo expectandam esse fidelibus hanc Dei benedictionem, quo melius vsi fuerint superioribus gratijs, vt eo maioribus posthac adaugeantur: *Luc.19.17. & 26.* sed illum quoque vsum à Domino esse dico, & hanc remunerationem à gratuita eius beneuolentia prouenire, ac sinistrè non minus quàm infœliciter tritam illam distinctionem vsurpant, operantis gratiæ & cooperantis. l.3.c 14. s.20 21. c.18.s.2.3. Sup.c.2.s.6. Hac quidem vsus est Augustinus, sed commoda definitione leniens, Deum cooperando perficere quod operando incipit: ac eandem esse gratiam, sed sortiri nomen pro diuerso modo effectus. Lib. de gra. & liber.arb. cap.17. Vnde sequitur, eum non partiri inter Deum & nos acsi ex proprio vtriusque motu esset mutua concurrentia: sed gratiæ multiplicationem notare. l.3.c.17. s.10. Quò pertinet quod alibi dicit, multa Dei dona præcedere bonam hominis voluntatem, inter quæ est & ipsa. Vnde sequitur, nihil reliquum facere quod ipsa sibi arroget. August.Enchi.cap.32. Quod & Paulus nominatim expressit. Nam quum dixisset Deum esse qui efficit in nobis & velle & perficere, continuo subdidit, vtrumque facere pro bona voluntate: *Phil.2.13.* hac dictione gratuitam esse benignitatem indicans. Inf.c.5.s.11. Vt sup.s.7. Ad id autem quod dicere solent, postquam primæ gratiæ locum dedimus, iam conatus nostros subsequenti gratiæ cooperari, respondeo: Si intelligant nos, ex quo semel Domini virtute in iustitiæ obsequium edomiti sumus, vltro pergere, & propensos esse ad sequendam gratiæ actionem, nihil reclamo. Est enim certissimum, vbi gratia Dei regnat, talem esse obsequendi promptitudinem. Vnde id tamẽ nisi quòd Spiritus Dei vbique sibi consentiens, quam principio generauit obedientiæ affectionem, ad perseuerandi constantiam fouet & confirmat? Inf.c.7. s.12. At si hominem à seipso sumere volunt vnde gratiæ Dei collaboret, pestilentissimè hallucinantur.

12 Atque huc falsò per inscitiam torquetur illud Apostoli. Plus omnibus ijs laboraui: non ego, sed gratia Dei mecũ. *1.Cor.15.10.* Sic enim accipiunt, quia paulò arrogantius dictum videri poterat quòd se præferret omnib⁹, id quidem corrigere, laudem ad Dei gratiam referẽdo: sed ita vt se gratiæ

August. de Prædest. & grat. cap. 11 cooperarium vocet. Ad hanc festucam mirum est tot non malos alioqui homines impegisse. Non enim gratiam Domini secū laborasse scribit Apostolus, vt se consortem laboris faciat: quin potius totam laboris laudem vni gratiæ transcribit, ista correctione. Nō ego, ait, sum is qui laboraui, sed gratia Dei quæ mihi aderat. Fefellit autem eos locutionis ambiguitas: sed magis præpostera versio, in qua vis Græci articuli prætermissa fuit. Nam si ad verbum reddas, non dicit gratiam sibi fuisse cooperatricem: sed gratiam quæ sibi aderat, omnium fuisse effectricem. Atque id non obscurè, licet breuiter, docet Augustinus, quum ita loquitur, Præcedit voluntas bona hominis multa Dei dona, sed non omnia. Quæ autem præcedit ipsa in eis & ipsa est. Sequitur deinde ratio: quia scriptum sit, Misericordia eius præuenit me. Et, Misericordia eius subsequetur me: nolentem præuenit, vt velit: volentem subsequitur, ne frustra velit. Cui cōsentit Bernardus, Ecclesiam ita loquentem inducens, Trahe quodammodo inuitam vt facias voluntariam: trahe torpentem vt reddas currētem.

Sup. §. 11. Ibid. §. 7. *Psa. 59. 11* *Psal. 23. 6.* *Serm. 2. in Can.*

13 Audiamus nunc Augustinum suis verbis loquentem, ne ætatis nostræ Pelagiani, hoc est Sorbonici sophistæ totam vetustatem nobis aduersam pro suo more criminentur. in quo scilicet patrem suum Pelagium imitantur, à quo in eandem olim arenam ipse Augustinus protractus est. Libro de correptione & gratia ad Valentinum fusius exequitur, quod breuiter, eius tamen verbis referam, Gratiam persistēdi in bono. Adæ fuisse datam si vellet: nobis dari vt velimus, ac voluntate concupiscētiam superemus. Habuisse ergo illum posse si vellet: sed non velle vt posset: nobis & velle dari & posse. Primam fuisse libertatem, posse nō peccare: nostrā multo maiorem, non posse peccare. Ac ne de futura post immortalitatem perfectione loqui putetur (sicuti perperam Lombardus eò trahit) scrupulum hunc paulo pòst eximit. Tantùm quippe, inquit, Spiritu sancto accenditur voluntas sanctorum: vt ideo possint quia sic volunt: ideo velint, quia Deus operatur vt sic velint. Nam si in tanta infirmitate, in qua tamen ad reprimendam elationem perfici virtutem decet, ipsis relinquatur voluntas sua, vt adiutorio Dei possint, si velint, nec Deus operetur in illis vt velint: inter tot tentationes infirmitate voluntas ipsa succumberet, ideoq; perseuerare non possent. Subuentum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt gratia diuina indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur, ideoq; quantumuis infirma non deficeret. Tractat deinde copiosius quomodo corda nostra Dei afficientis necessario sequātur motū: ac dicit quidem Dominum homines suis voluntatibus trahere, sed quas ipse operatus est. Habemus nunc Augustini ore testatum quod in primis obtinere volumus, non offerri tantùm à Domino gratiā, quæ libera cuiusque electione aut recipiatur aut respuatur: sed ipsam esse, quæ in corde & electionem & voluntatem formet: vt quicquid deinde sequitur boni operis, fructus sit ipsius ac effectus: nec aliam habeat sibi obsequentem voluntatem nisi quam fecit. Sunt enim eius quoq; verba ex alio loco. Omne bonum in nobis opus nonnisi gratiam facere.

Cap. 2. 1. c. 15. §. 8. Lib. 2. Dist. 25. *2. Co. 12. 9.* *Cap. 14.* Sup. §. 10.

14 Quòd autem alibi dicit, nō tolli gratia voluntatem, sed ex mala mutari in bonam: & quum bona fuerit, adiuuari: significat tantùm, hominem non ita trahi vt sine motu cordis, quasi extraneo impulsu feratur: sed intus sic affici vt ex corde obsequatur. Specialiter gratuitoq; electis dari, in hunc modū ad Bonifacium scribit, Scimus non omnibus hominib9 dari Dei gratiam: & quibus datur, neque secundum merita operum dari, neque secundum merita voluntatis, sed gratuita gratia: quibus non datur, scimus iusto Dei iudicio non dari. Ac in eadem epistola fortiter eam opinionem impugnat, quæ hominum meritis subsequentem gratiam reddi putat: quia primam gratiam non respuendo, se dignos præstiterint. Vult enim Pelagium fateri, nobis gratiam necessariam esse ad singulas

Epist. 105. Vt sup. §. 6. *Epist. 106.* Vt l. 3. c. 22. §. 3. 4. 10.

singulas actiones, neque operibus retribui, quò sit verè gratia. Sed breuiore summa comprehendi res nō potest quàm ex octauo capite libri ad Valentinum, De correptione & gratia: vbi primùm docet, Quòd humana voluntas non libertate gratiam, sed gratia consequatur libertatem: Quòd per eandem gratiam impresso delectationis affectu, ad perpetuitatem conformetur: Quòd insuperabili fortitudine roboretur: Quòd illa gubernante, nunquam excidat: deserente, protinus corruat. Quod gratuita Domini misericordia, & ad bonum conuertatur: & conuersa, in ipso perseueret. Quòd voluntatis humanæ directio in bonum, & post directionem constantia, ex sola Dei voluntate pendeat, non vllo suo merito Ita homini tale relinquitur liberū arbitrium (si appellare ita libet) quale alibi scribit, quòd nec ad Deum conuerti, nec in Deo persistere, nisi per gratiam, possit: à gratia valeat quicquid valet. *Epist.46.*

Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.

CAP. IIII.

HOMINEM peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonum aut voto aspirare, aut studio contendere suapte natura queat, sufficienter, nisi fallor, probatum est. Præterea distinctio inter coactionem & necessitatem posita fuit, vnde liqueret eum, dum necessariò peccat, nihilo tamen minus voluntariè peccare. Sed quoniam, dum in seruitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quàm suo, quale sit actionis vtriusque genus, expediendum restat: tum soluenda quæstio, an aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nōnullā eius actionem intercedere Scriptura insinuat. Alicubi Augustinus humanam voluntatem equo comparat sessoris nutum expectanti: Deum ac diabolum, sessoribus. Si Deus illi insidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus sessor, compositè illam regit: tarditatem incitat, nimiam celeritatem compescit: petulantiam luxuriamque coercet, peruicaciam retundit, in rectam viam deducit. quòd si eam Diabolus occupauit, instar stolidi ac petulantis sessoris per inuia rapit, impellit in foueas, per præcipitia deuoluit, ad contumaciam ferociamque instigat. Qua similitudine, quando melior non occurrit, in præsentia contenti erimus. Imperio igitur Diaboli quòd animalis hominis voluntas dicitur subiacere vt inde agitetur, non significat ipsam reluctantem ac restitantem ad obsequia adigi (quemadmodum inuita mancipia obire iussa nostra dominij iure cogimus) sed Satanæ præstigijs fascinatam, illi se ad omnem ductum obsequentem necessariò præbere. Nam quos Spiritus sui regimine non dignatur Dominus, eos ad Satanæ actionem iusto iudicio ablegat. Quare Apostolus Deum huius seculi excæcasse mentes infidelibus exitio destinatis ait, ne cernant lumen Euangelij. Et alio loco, ipsum operari in filijs contumacibus. Excæcatio impiorum, & quæcunq; inde sequuntur flagitia, opera Satanæ nuncupantur: quorum tamen causa extra humanam voluntatem quærenda non est, ex qua radix mali surgit: in qua fundamentum regni Satanæ (hoc est, peccatum) residet.

Proximo c. à. s. 10. ad finem. ibid. s. 5. De qua l. 1. c. 17. s. 7. & 18. s. 4. Inf. s. 3. Simile. sup. c. 3. sub finem. s. 6. Simile. l. 1. 14. s. 18. c. 17. s. 7. c. 18. s. 1. 2. *2. Cor.* 4. 4. *Ephes.* 2. 2. l. 3. c. 24. s. 14. c. 23. s. 7 Sup. c. 1. s. 10

2 Longè est alia ratio diuinæ in talibus actionis. Quæ vt certius nobis pateat, exemplo sit calamitas à Chaldæis sancto Iob illata. Chaldæi, interemptis eius pastoribus, gregem hostiliter deprædantur. Iam eorum improbum facinus palam extat, neque in eo opere cessat Satan, à quo totum id prouenire narrat historia. Ipse autem Iob Domini opus in eo recognoscit, quem dicit sibi abstulisse quæ erepta erant per Chaldæos. Quomodo idem opus ad Deum, ad Satanam, ad hominem authorem referamus, quin vel Satanam excusemus Dei consortio, vel Deum mali authorem prædicemus? Facilè, si finem agendi primùm inspiciamus, deinde modum. Domini consilium est serui sui patientiam calamitate exercere:

Iob. 1. l. 1. c. 18. s. 1. Ibid. c. 17. s. 8. Ibid. s. 5. c. 18. s. 4.

Satan molitur eum ad desperationem adigere: Chaldæi ex re aliena præter ius & fas lucrum quærere affectant. Tanta in consilijs diuersitas opus iam valde distinguit. In modo non minus est discriminis. Satanæ affligendum seruum suum Dominus permittit: Chaldæos, quos ad id exequendum ministros delegit, illi permittit ac tradit impellendos: Satan alioqui prauos Chaldæorum animos venenatis suis aculeis ad perpetrandum id flagitium instigat: illi ad iniustitiam furiosè ruunt, omniaque membra scelere obstringunt ac contaminant. Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobis: in quibus regnum suum, hoc est nequitiæ, exercet.
Ibid. c.14. s. 17. Dicitur & Deus suo modo agere, quòd Satan ipse (instrumentum quum sit iræ eius) pro eius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ad exequenda eius iusta iudicia. Omitto hìc vniuersalem Dei motionem, vnde
Ibid. c.16. s. 1.3.4. creaturæ omnes vt sustinentur, ita efficaciam quiduis agendi ducunt. De
Vt l.1.c.18. s.1.2. illa speciali actione tantùm loquor quæ in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini assignari videmus nō esse absurdum: sed varietas in fine & modo facit vt illic inculpata Dei iustitia reluceat, Satanæ hominisq; nequitia cum suo opprobrio se prodat.

3 Veteres religiosius interdum simplicem quoq; veritatis confessionem in hac parte reformidant, quòd verentur ne impietati fenestram de operibus Dei irreuerēter obloquendi aperiant. Quam sobrietatem vt exosculor, ita minimè periculosum iudico, si simpliciter teneamus quod
Libr. de Prædesti. & gratia. Scriptura tradit. Ne Augustinus quidē illa superstitione interdum solutus est: quemadmodum vbi dicit indurationem & excæcationem non ad operationem Dei, sed ad præscientiam spectare. At istas argutias non recipiunt tot Scripturæ locutiones, quæ plus aliquid Dei quàm præscien-
Vt l. 3.c.21 s.5. l.1.c.16 s.4. c.18.s.1. l.3.c.23.s.8 tiam interuenire clarè ostendunt. Et Augustinus ipse libro contra Iulianum 5. longa oratione contendit, non permissionis tantùm aut patientiæ diuinæ esse peccata, sed etiam potentiæ, vt sic priora peccata puniantur. Similiter quod de permissione afferūt, dilutius est quàm vt subsistat. Sæpissime excæcare dicitur Deus & indurare reprobos, eorum corda vertere, inclinare, impellere, vt alibi fusius docui. Id quale sit, nequaquā explicatur, si confugitur ad præscientiam aut permissionem. Nos ergo duplici ratione respondemus id fieri. Siquidem quum sublato eius lumine, nihil quàm caligo & cæcitas superstit: quum ablato eius Spiritu, corda nostra in lapides obdurescant: quum cessante eius directione, in obliquitatem contorqueantur: ritè excæcare, indurare, inclinare dicitur quibus facultatem videndi, parendi, rectè exequendi adimit. Secunda ratio, quæ multo propius accedit ad verborum proprietatem, quòd ad exequenda
Aug. ad Six. epist. 15. & ad Simplic. sua iudicia per ministrum iræ suæ Satanam & cōsilia eorum destinat quò visum est, & voluntates excitat, & conatus firmat. Sic vbi recitat Moses Sehon regem transitum non dedisse populo, quia indurauerat Deus spiri-
Deu.2. 30. tum eius, & cor obfirmauerat, finem consilij mox subiungit, Vt daret eū in manus nostras, inquit. Ergo quia perditum Deus volebat, obstinatio cordis, diuina fuit ad ruinam præparatio.
Ezec.7.26.
4 Secundùm priorem rationem istud videtur dictum, Aufert labi-
Psal.107. 40. um à veracibus, & rationem tollit à senioribus. Aufert cor ab ijs qui præsunt populo terræ, errare eos facit per inuium. Item, Quare demen-
Iob.12.20. tasti nos Domine, indurasti cor nostrum, ne timeamus te? Quandoquidem
Iesa.63.17 indicant potius quales Deus homines faciat deserendo, quàm qualiter opus in ipsis suum peragat. At sunt alia testimonia quæ vltrà procedunt:
Exo. 4. 21. & 7.3. qualia sunt de Pharaonis induratione, Indurabo cor Pharaonis, ne vos audiat, ac dimittat populum. Postea dicit se aggrauasse cor illius, & ro-
Exo.10.1. borasse. An indurauit non emolliendo? Id quidem verum est: sed plus ali-
Exo. 3. 19. quid fecit, quòd obstinationi pectus eius obfirmandum Satanæ mandauit, vnde priùs dixerat, Tenebo cor illius. Egreditur popul⁹ ex Aegypto: prodeunt

prodeunt obuiam infesti regionis incolæ. vnde excitati? Moses certè populo asserebat Dominum fuisse qui corda eorum roborasset. Propheta verò eandem historiam recitans, dicit ipsum vertisse corda eorum vt odio haberent populum suum. Iam dicere non possis destitutos Domini consilio impegisse. Nam si roborantur & vertuntur, destinatò inflectuntur ad idipsum. Adhæc, quoties in populi transgressiones vindicare illi placuit, quomodo opus suum in reprobis adimpleuit? vt videas efficaciam agendi penes ipsum fuisse, illos ministerium duntaxat præbuisse. Quare nunc sibilo suo euocaturum se illos minabatur: nunc instar sagenę sibi fore ad irretiendos: nunc mallei instar, ad feriendos Israelitas. Sed præcipuè tum declarauit quàm non sit otiosus in illis, dum Sennacherib securim vocat, quæ ad secandum manu sua, & destinata fuit & impacta. Non malè alicubi *Augustinus ita definit, quòd ipsi peccāt, eorum esse: quòd peccando hoc vel illud agant, ex virtute Dei esse, tenebras prout visum est diuidentis.

Deu.2. 30. *Psal.105, 25.* l.1.c.18.s.2. *Ies.5.26. & 7.18.* *Eze.12.13. & 17.20.* *Ier.50. 23.* *Ies. 10.15.*

5 Porrò Satanæ ministerium intercedere ad reprobos instigādos, quoties huc atque illuc Dominus prouidentia sua eos destinat, vel ex vno loco satis constiterit. Dicitur enim sæpius in Samuele, quòd Saulem aut raptauerit aut dimiserit spiritus Domini malus, & spiritus malus à Domino. Ad Spiritum sanctum id referre nefas est. Spiritus ergo impurus, Dei spiritus vocatur, quia ad eius nutum potentiamq; respondet, instrumentum magis ipsius in agendo, quàm à seipso author. Simul addendū est quod à Paulo traditur, diuinitus efficaciam erroris ac seductionis immitti, vt credant mendacio qui veritati non paruerunt. Longo tamen discrimine semper distat in eodem opere id quod agit Dominus, ab eo quod Satan & impij moliuntur. Ille mala instrumenta, quæ sub manu habet & versare quolibet potest, seruire iustitiæ suæ facit. Hi, prout mali sunt, nequitiam ingenij prauitate conceptā effectu pariunt. Reliqua quæ ad vindicandam à calumnia Dei maiestatem, tum præcidendam impijs tergiuersationem pertinent, in capite De prouidentia iam exposita sunt. Hic enim breuiter propositum modo fuit, quomodo in reprobo homine regnet Satan, quomodò in vtroque agat Dominus, indicare.

**Augu. de Prædest. Sanct.* *1.Sa.16.14 & 18.10. & 19.9.* *2.Thes.2, 30.* Ibid. Sup.s.2. l.1.c.17.s.2 5.& toto c.18.

6 In actionibus autem quæ nec iustæ per se, nec vitiosæ sunt, & ad corpoream magis quàm spiritualem vitam spectant, quā libertatem obtineat homo, etsi suprà attigimus, nondum tamen explicatum est. Nonnulli in talibus liberam ei electionem concesserunt: magis, vt arbitror, quòd de re non magni momenti disceptare nolebant, quàm quòd asserere pro certo vellent illud ipsum quod concedunt. Ego, etsi eos qui nullas esse sibi ad iustitiam vires tenent, quod in primis ad salutem cognitu necessarium est tenere fateor, non tamen puto hanc quoque partem negligendam, vt nouerimus specialis esse gratiæ Domini, quoties in mentem venit eligere quod è re nostra est: quoties eò voluntas inclinat: rursum quoties & mens & animus refugit quod alioqui erat nociturū. Atq; huc se protendit diuinæ prouidentiæ vis, non modò vt rerum euentus succedant quemadmodum expedire prospexerit: sed vt voluntates quoque hominum eodem tendant. Equidem si sensu nostro reputamus rerum externarū administrationem, nihil dubitabimus eatenus sub humano arbitrio sitas esse: verùm si aures tot testimonijs præbemus, quæ Dominum in his quoq; regere animos hominum clamant, arbitrium ipsum speciali Dei motioni subijcere nos cogent. Quis Aegyptiorum voluntates Israelitis conciliauit vt pretiosissima quæque vasa illis commodato darent? Nunquam eò animum ipsi suapte sponte induxissent. Ergo eorum animi Domino magis suberant quàm à seipsis regebātur. Nec sanè Iacob nisi persuasus esset Deum, prout visum est, hominibus induere diuersos affectus, dixisset de filio Ioseph (quem profanum esse quempiam Aegyptium

Sup.c.2.s.5 & à.s.12. ad 18. August.l.1. retract c.9. Et de liber. arb.c.19. l.1.c 17.s.4. 5.7.9. Inf.c.5.s.14 *Exo. 11. 3.* *Gen.43.14.*

Psa. 106. putabat) Det vobis Deus inuenire misericordiam coram hoc viro. Sicuti
46. & tota Ecclesia in Psalmo fatetur, quũ eius misereri voluit Deus, mansue-
1. Sam. 11. 6 facta ad clementiam ab ipso fuisse crudelium Gentiũ corda. Rursum quũ
exarsit in iram Saul vt se ad bellum accingeret, causa exprimitur, quòd
2. Sa. 17. 14 eum impulerit spiritus Dei. Quis animũ Absolomi auertit ab amplexan-
1. Re. 12. 10 do consilio Achitophel, quod esse vice oraculi solebat? Quis flexit Reha-
Iosue. 2. 9. beam, vt iuuenili consilio persuaderetur? Quis Gentes magnæ priùs au-
Leui. 26. 36 daciæ perterruit ad Israelis aduentum? Id quidem diuinitus fieri cõfessa
Deu. 28. 65 est meretrix Rahab. Quis rursus metu & formidine deiecit Israelis corda,
nisi qui in Lege minatus est se daturum illis cor pauidum?

7 Excipiet quispiam, esse hæc singularia exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam vniuersa debeant. Ego verò dico, sufficienter
Ibid. c. 18. ijs probari quod contendo, Deum, quoties viam facere vult suæ proui-
§. 2. dentiæ, etiam in rebus externis hominum voluntates flectere & versare, nec ita esse liberam ipsorum electionem, quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. Velis nolis, animum tuum à motione Dei potius quàm ab electionis tuæ libertate pendere, hæc quotidiana experientia reputare coget, quòd te in rebus minimè perplexis iudicium & mens sæpe deficit: in rebus factu non arduis, animus flaccescit: rursum in rebus obscurissimis, expeditum statim offertur consilium: in magnis & periculosis, animus omni difficultate superior suppetit. Atque ita interpretor quod
Pro. 20. 12. ait Solomo, Vt auris audiat, vt oculus videat, Dominus facit vtrunque.
Pro. 21. 1. Non enim mihi de creatione loqui videtur, sed peculiari functionis gratia. Quum verò scribit, Dominum cor Regis, quasi riuos aquarũ, in manu sua tenere, & inclinare quocunque voluerit: sub vna profectò specie totum genus comprehendit. Si cuius enim voluntas omni subiectione soluta est, id iuris regiæ voluntati maximè competit, quæ in alias quodãmodo regnum exercet. quòd si illa Dei manu flectitur, neque nostra eximetur ea conditione. Hac de re insignis extat Augustini sententia, Scrip-
De gratia tura, si diligenter inspiciatur, ostendit non solùm bonas hominum volũ-
& Lib. ar- tates, quas ipse facit ex malis, & à se factas in actus bonos & vitam di-
bit. ad Va- rigit æternam: verùm illas quæ conseruant seculi creaturam, ita esse in
lent. c. 20. Dei potestate, vt eas quò voluerit, quando voluerit, faciat inclinari vel ad præstanda beneficia, vel ad pœnas infligendas, occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo.

8 Hîc meminerint lectores, ab euentu rerum non esse æstimandam humani arbitrij facultatem, quod imperiti quidam præposterè facere solent. Ex eo enim pulchrè & ingeniosè sibi videntur humanam voluntatem conuincere seruitutis, quòd ne summis quidem monarchis omnia ex sententia fluant. Atqui facultas ista, de qua loquimur, intra hominem cõsideranda est, non ab extraneo successu metienda. Siquidem in liberi arbitrij disputatione non hoc quæritur, an homini quæcunque animo deliberarit, perficere & exequi per externa impedimẽta liceat: sed an in re qualibet liberã habeat & iudicij electionem, & voluntatis affectionẽ, quæ vtraq; si hominibus suppetat, non minus liberi arbitrij Attilius Regulus erit, angustijs dolij aculeati inclusus, quàm Augustus Cæsar magnã orbis terrarum partem nutu suo gubernans.

Obiectionum refutatio quæ pro defensione liberi arbitrij afferri solent. CAP. V.

De humani arbitrij seruitute satis dictum videri posset, nisi qui falsa libertatis opinione præcipitare ipsum conantur, suas ex aduerso quasdam rationes obtenderent ad sententiam nostram oppugnandam. Congerunt primò absurda nõnulla, quibus eam in odiũ trahant, tanquam à sensu quoque communi abhorrentem: postea Scripturæ

testimonijs cum ea congrediuntur. Vtrasque machinas ordine retundemus. Si peccatum, aiunt, necessitatis est, iam desinit esse peccatum: si voluntarium est, ergo vitari potest. Hæc Pelagij quoque arma erant ad impetendum Augustinum: cuius tamen nomine illos nolumus prægrauari, donec de reipsa satisfactum à nobis fuerit. Nego igitur peccatum ideo minus debere imputari, quòd necessarium est: nego rursum, consequi quod inferunt, euitabile esse, quia voluntarium sit. Siquis enim disceptare cum Deo velit, & hoc prætextu iudicium subterfugere, quoniam aliter non potuerit: habet paratam responsionem quam alibi attulimus, non ex creatione esse, sed naturæ corruptela: quod homines peccato mancipati nihil velle possunt nisi malum. Vnde enim ista quam improbi libenter prætexerent impotentia, nisi quòd Adam vltro se diaboli tyrannidi addixit? Hinc ergo vitiositas, cuius vinculis tenemur constricti, quòd primus homo defecit à suo opifice. Huius defectionis si meritò rei tenentur vniuersi homines, ne se necessitate excusatos putent, in qua ipsa luculentissimá habent dãnationis suæ causam. Atque hoc suprà clarè explicui: & in diabolo ipso exemplũ proposui, vnde pateret nõ minus voluntariè peccare qui necessario peccat: sicuti rursum in electis Angelis quum voluntas indeclinabilis sit à bono, non desinit tamen voluntas esse: quod idem Bernardus quoque scitè docet, nos ideo miseriores esse, quòd voluntaria est necessitas: quæ tamen nos sibi addictos ita constringit, vt serui simus peccati, sicuti antè retulimus. Secundum ratiocinationis membrum vitiosum est: quia à voluntario perperam transilit ad liberum: nos autem suprà euicimus, voluntariè fieri quod liberæ tamen electioni non subiaceat.

Infr. sec. 6. Li. retract. 1 cap. 18. &. li. 1. cap. 15. &. cap. 11. & cap. 9. lib. de Nat. & grat. c. 6. 7. l. 3. c. 23. s. 5. 4. 6. 7. Sup. c. 2. s. 1. Sup. c. 3. s. 5. *Ser. 81. in cantica.* Magist. sent. l. 2. dist. 28. l. 1. c. 16. s. 4. Sup. c. 2. s. 4.

2 Subijciunt, nisi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedunt, non esse consentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmium rependatur. Hoc argumentum, etsi Aristotelicum est, fateor tamen à Chrysostomo & Hieronymo alicubi vsurpatum. Pelagianis tamé fuisse familiare nec ipse Hieronymus dissimulat, ac ipsorum etiam verba refert: Quòd si gratia Dei in nobis agit, illa ergo, non nos qui non laboramus, coronabitur. De pœnis respondeo illas iure nobis irrogari, à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, liberóne iudicio an seruili, modò voluntaria cupiditate peccetur: præsertim quum inde peccator arguatur homo, quia est sub seruitute peccati? Quantum ad iustitiæ præmia, magna verò absurditas, si fateamur illa ex Dei benignitate potius quàm proprijs meritis dependere. Quoties hoc apud Augustinum recurrit, non merita nostra Deum coronare, sed sua dona: præmia autem vocari, nõ quæ meritis nostris debeantur, sed quæ gratijs iam collatis retribuanrur? Acutè sanè hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis si non ex liberi arbitrij fonte prodeunt: sed quòd istud tantopere dissentaneum ducunt, longè aberrant. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario docere, quod ita nefas confiteri putant: quemadmodum vbi dicit, Merita quorumlibet hominum quæ sunt? Quando ille non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccatis liber ac liberator inuenit. Item, Si reddetur tibi quod debetur puniendus es. Quid ergo fit? non tibi reddidit Deus debitam pœnam, sed donat indebitam gratiam. Si vis esse alienus à gratia, iacta merita tua. Item, Nihil es per te: peccata sunt tua: merita autem, Dei. Supplicium tibi debetur: & quum præmium venerit, sua dona coronabit, nõ merita tua. Eodem sensu alibi non gratiam ex meritò, sed meritum ex gratia esse docet. Ac paulo post concludit Deum suis donis merita omnia præcedere, vt inde eliceat sua merita, & prorsus gratis dare, quia nihil inuenit vnde saluet. Sed quid longiorem catalogum texere necesse est, quũ subinde tales sententiæ in eius scriptis recurrant? Atqui melius etiãnum

Hieron. in Math. cap. 5 de quo August. l. 18. de natura & gr. cap. 45. Idem Hier. aduers. Iouin. lib. 2. *In epist. ad Ctesiphontẽ & Dial. 1.* Ad Sixt. presb. epist. 105. Lib. Hom. Hom. 14. de grat. & libe. arb. ad Valent. c. 7. *In Psalmũ 31.* *In Psalmum. 70.* *Epist. 52.* *De verbis Ap. Ser. 15.*

hoc errrore liberabit eos Apostolus, si audiant quo ex principio Sancto-
Rom. 8.29. rum gloriam deducat. Quos elegit, eos vocauit: quos vocauit, eos iustifi-
2.Tim.4.8. cauit: quos iustificauit, eos glorificauit. Cur ergo, teste Apostolo, coro-
Lomb..li.2. nantur fideles? Quia Domini misericordia, non sua industria & electi sunt
dist.27. & vocati & iustificati. Facessat ergo inanis hic timor, nulla fore amplius
merita si liberum non stabit arbitrium. Stultissimum enim est ab eo absterre-
1.Cor.4.7. reri ac refugere quò nos Scriptura vocat. Si omnia accepisti, ait, quid
gloriaris, quasi non acceperis? Vides ob idipsum libero arbitrio adimere
eum omnia, ne quem meritis locum relinquat. Sed tamen, vt inexhausta
& multiplex est Dei beneficentia ac liberalitas, quas gratias in nos con-
fert, quia nostras facit, perinde ac nostras virtutes remuneratur.

3 Addunt quod ex Chrysostomo sumptum videri potest, Quòd si
Homil. 22. hæc non sit voluntatis nostræ facultas, bonum aut malum eligere, aut
in Genesin. omnes eiusdem naturæ participes malos esse opporteret, aut omnes bo-
nos. Nec longè abest ab eo quicunque est scriptor ille operis De vocati-
one Gentium, qui sub Ambrosij nomine circunfertur, dum ratiocinatur,
Lib.2.cap.4 neminem vnquam à fide fuisse recessurum nisi mutabilitatis conditionem
Dei gratia nobis relinqueret, in quo mirum est tantos viros sibi excidis-
se. Quomodo enim Chrysostomo in mentem non venit electionem Dei
l.3.c.21.f.5 esse quæ inter homines sic discernat? Nos quidem concedere minimè for
7.c. 22. f.1. midamus, quod Paulus magna contentione asserit, omnes simul prauos
2.3. esse & malitiæ deditos: sed cum illo subijcimus, Dei misericordia fieri ne
Rom.3.10. omnes in prauitate permaneant. Ergo quum pari morbo laboremus natu-
Simile. raliter omnes, soli illi conualescunt quibus medicam manum admouere
Domino placuit. Alij, quos iusto iudicio prætermittit, in sua putredine
tabescunt, donec absumantur. Nec aliunde est quòd alij ad finem perse-
uerant, alij incœpto cursu prolabuntur. Siquidem & ipsa perseuerantia
donum Dei est, quod non omnibus promiscuè largitur, sed quibus visum
Sup.c.3.f.11 est, impertit. Si causa differentiæ requiritur, cur alij constanter perseue-
rent, alij instabilitate deficiant, non alia nobis constat, nisi quòd illos sua
virtute roboratos sustinet Dominus, ne pereant: his quò sint inconstan-
tiæ documenta, non eandem virtutem administrat.

4 Instant præterea, frustra exhortationes suscipi, superuacuum es-
se admonitionum vsum, ridiculas esse obiurgationes, nisi sit penes pec-
l.1.c.17.f.3. catorem parêre. Similia olim quum obiectarentur Augustino, libellum
l.3.c.23. De correptione & gratia scribere coactus fuit. Vbi etsi copiosè illa di-
f.12.13. luit, ad hanc tamen summam aduersarios reuocat, O homo, in præceptio-
cap.20. f.3. ne cognosce quid debeas agere: in correctione cognosce tuo te vitio non
Cap.5.14. habere: in oratione cognosce vnde accipias quod vis habere. Eiusdem fe-
15.&.16. rè argumenti est ib De spirit.& lit. vbi Deum legis suæ præcepta non hu-
Item de bo- manis viribus metiri docet, verùm vbi iussit quod rectum est, gratis da-
no perseuer re implendi facultatem suis electis. Nec verò hæc res longæ disceptatio-
cap 14.15. nis est. Primùm non soli sumus in hac causa, sed Christus & omnes Apo-
& 20. stoli. Viderint isti quomodo superiores euadent in certamine, quod cum
Inf.c.7.f.5. talibus antagonistis suscipiunt. Christus, qui testatur nos sine se nihil
Ioha. 15.5. posse, an ideo minus reprehendit & castigat eos qui extra seipsum malè
agebant? an ideo minus exhortatatur vt quisque bonis operibus incum-
bat? Paulus quàm seuerè in Corinthios inuehitur ob charitatis neglectũ?
Ijsdem tamen demum charitatem à Domino dari flagitat. Testatur in epi-
Rom. 9.16. stola ad Romanos, non esse volentis, neque currentis, sed miserentis Dei:
Inf.f.10.17. non desinit tamen postea & admonere & hortari & corripere. Cur non
ergo Dominum interpellant, ne ita ludat operam, ab hominibus ea exigẽ
do quæ solus ipse dare potest: ea castigando quæ gratiæ eius defectu ad-
mittuntur? Paulum cur non admonent vt parcat ijs quorum in manu
non est velle aut currere, nisi præeunte Dei misericordia, quæ nunc
ipsos

ipsos destituit? Quasi verò non optima doctrinæ suæ ratio Domino constet, quæ in promptu se offert religiosius quærentibus. Doctrina certè & exhortatio & obiurgatio quantum per se efficiant ad animum immutandum, indicat Paulus dum scribit, neque qui plantat esse aliqui, neque qui rigat: sed Dominum, qui incrementum dat solum efficaciter agere. Sic Mosen, seuerè videmus Legis præcepta sancire, & Prophetas acriter instare, & minari transgressoribus quum tamen fateantur tunc sapere demum homines, vbi cor illis datur ad intelligendum: proprium Dei opus esse, corda circuncidere, & pro lapideis dare carnea: Legem suam inscribere visceribus: denique animas innouando, facere vt efficax sit doctrina. *1.Cor.3.7.* Deut.28. & 29.4. Ezec.36.26

5 Quorsum ergo exhortationes? nempe si ab impijs obstinato corde spernuntur, in testimonium illis futuræ sunt vbi ad Domini tribunal ventum fuerit: quinetiam iam nunc illorum conscientiam verberant ac feriunt: quia, vtcunque irrideat proteruissimus quisque, improbare tamē non potest. Sed quid faciat miser homuncio, inquies, quando cordis mollities, quæ ad obedientiā necessaria erat, illi denegatur? Imò quid tergiuersatur, quum duritiem nulli nisi sibijpsi imputare queat? Itaq; impij libenter eas eludere parati, si liceat, velint nolint, earum virtute prosternuntur. Præcipua autem vtilitas erga fideles consideranda est: in quibus vt omnia per Spiritum suum agit Dominus, ita verbi sui instrumentum non prætermittit: & illud ipsum non sine efficacia vsurpat. Stet ergo quod verum est, totam piorum virtutem in Dei gratia sitam esse, secundū illud Prophetæ dictum, Dabo illis cor nouum vt in illis ambulent. Atqui excipies, Cur iam admonentur officij sui, ac non potius sinuntur Spiritus directioni? cur hortationibus solicitantur, quando festinare magis nequeunt quàm fert Spiritus incitatio? cur castigantur siquando à via deflexerunt, quando necessaria carnis infirmitate lapsi sunt? O homo, quis es qui legē imponas Deo? Si ad recipiēdam hanc ipsam gratiam, qua fit vt hortationi pareatur, per hortationē vult nos præparari, quid habes quod in ea œconomia mordeas vel sugilles? Si nihil exhortationes reprehensionesque apud pios aliud proficerent nisi vt peccati redarguerent, essent eo ipso reputandæ nō prorsus inutiles. Nunc, quum agente intus Spiritu, ad inflammandum boni desiderium, ad discutiendum torporem, ad eximendam iniquitatis voluptatem & venenatam dulcedinem, contrà autem, ad odium tædiumq; generandum plurimum valeant: quis audeat superfluas cauillari? Si quis clariorem desiderat respōsionem, sic habeat, Bifariam Deus in electis suis operatur: intus, per Spiritū: extra per verbum. Spiritu, mentes illuminādo, corda in iustitiæ amorem cultumque formando, nouam eos creaturam facit. Verbo, ad eandē renouationem expetendā quærendam, assequendam excitat. Vtroque manus suæ efficaciam pro dispensationis suæ modo exerit. Verbum idem dum reprobis destinat, et si non in eorum correctionē, in alium tamen vsum valere facit: quo & in præsens conscientiæ testimonio vrgeantur, & in iudicij diem magis reddantur inexcusabiles. Sic Christus, quanuis pronuntiet neminem ad se venire nisi quem Pater traxerit, & electos venire postquā à patre audierint: & didicerint: tamē ipse doctoris munus negligit, sed voce sua sedulò inuitat quos intus à Spiritu sancto doceri necesse est vt aliquid proficiant. Apud reprobos admonet Paulus non otiosam esse doctrinam, quia illis odor est mortis in mortem, suauis tamen odor Deo. l.3.c.23.s.6 August. de Ciuit. Dei lib.5.c.10. *Eze.11.19.* 20. l.3.c.1.s.1.4 c.2.s.29.31. 33.34.c.24 s.1.2. Ibid.s.8.13 *Iohan.6.44* & 45. Sup.c.2.s.20

6 In cōgerendis Scripturæ testimonijs valde sunt laboriosi: idque sedulò faciunt, vt quoniam pondere nequeūt, numero saltem nos adobruant. Sed quemadmodum in prælijs, vbi ad manus ventum est, imbellis multitudo, quantumlibet pompæ & ostentationis habeat, paucis ictibus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facillimum erit illos cum sua turba cap.3.s.10. *2.Cor.2.16.* Simile.

disiijcere. Quia enim in paucissimos scopos coeunt loci omnes quibus aduersum nos abutuntur, vbi in suas classes distributi fuerint, compluribus vna responsione satisfiet: singulis dissoluendis incumbere necesse non erit. Præcipuum robur locant in præceptis: quæ putant facultatibus nostris sic attemperata esse, vt quicquid ab illis exigi probatum sit, his
l.3.c.17.f.1. 2.3. præstari posse necessariò consequatur. Ergo singula percurrunt, & ex illis virium nostrarum modum metiuntur. Aut enim (inquiunt) illudit nobis Deus quum sanctitatem, pietatem, obedientiam, castitatem, dilectionem, mansuetudinem imperat: quum immunditiam, idololatriam, impudicitiam, iram, rapinam, superbiam & similia interdicit: aut ea tantùm requirit quæ sunt in nostra potestate. Porrò omnia ferè quæ accumulant præcepta, in tres species distinguere licet. Alia primam ad Deum conuersionem exigunt: alia simpliciter de Legis obseruatione loquũtur: alia perseuerare in recepta Dei gratia iubent. De omnibus in genere disseramus, tum descendemus ad formas ipsas. Hominum facultates ad diuinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem iamdiu esse cœpit, & nonnullam speciem habet: sed à rudissima Legis ignorantia prodijt. Nam qui pro ingenti piaculo ducunt si dicatur Legis obseruatio-
Ibi.c.7.f.5. nem esse impossibilem, validissimo scilicet argumento insistunt, frustra aliàs datam esse Legem. Perinde enim loquuntur acsi nusquam Paulus de
Rom. 3.20. Lege loquutus esset. Quid enim quæso, ista sibi volunt, Legem propter
Ibidem.7.7 transgressiones positam esse, Per Legem esse cognitionem peccati. Legẽ peccatum efficere, Subingressam esse vt abundaret delictum. an ad no-
Galat. 3.19 stras vires limitandam fuisse, ne frustra daretur? Quin potius longè suprà
Rom. 5.20. nos positam, quò impotentiam nostram conuinceret. Certè ex eiusdem
1.Tim.1.5. definitione finis Legis ac complementum est charitas. Atqui dum ea
1.The.3.12 Thessalonicensiũ animos repleri optat, satis fatetur sine profectu in auribus nostris sonare Legem, nisi totam eius summam cordibus nostris Deus
vt ibid.l.6. 7.8. inspiret.

7 Equidem si Scriptura nihil aliud doceret quàm Legem esse vitæ regulam, ad quam studia nostra componere debeamus, ego quoque citra moram pedibus in eorum sententiam descenderẽ. sed quum multiplicem Legis vsum diligenter ac perspicuè nobis explicet, ex illa potius interpretatione, quid Lex in homine valeat considerare conuenit. Quantum præsentis causæ refert, simulac quid agendum sit nobis præscripsit, obediendi virtutem à Dei bonitate esse docet: ideoque ad preces inuitat quibus eam nobis dari postulemus. Si solum extaret imperium, nulla pro-
Ibid.f.9. missio tentãdæ essent vires an ad respondendum imperio sufficerent: sed quũ simul promissiones cõnectantur quæ in diuinæ gratiæ auxilio non mo
c.8.f.4. dò subsidium, sed totam virtutem nobis esse sitam clamant, illæ satis super-
l.3.c.15.f.3. que testantur nos prorsus ineptos, nedum impares obseruandæ Legi esse. Quare ne amplius ista virium nostrarum cum Legis præceptis proportio vrgeatur, acsi Dominus quam in Lege daturus erat iustitiæ regulam, ad modulum nostræ imbecillitatis exegisset. Magis ex promissionibus reputandum quàm simus ipsi à nobis imparati, qui omni in parte tãtopere eius gratia indigemus. Sed cui (aiunt) verisimile fiet, Dominũ trũ-
c.7.f.4. cis ac lapidibus Legem destinasse? Neq; id quispiam persuadere molitur.
In Ench.ad Laurent.de gratia & lib.arbi. c.16. Homil 29.in Ioh. Non enim aut impij saxa sunt aut stipites, dum aduersari Deo suas libidines per Legem edocti, suo ipsorum testimonio rei fiunt: aut pij, dũ suę impotentiæ admoniti, ad gratiam confugiunt. Quò pertinent istæ solẽnes Augustini sententiæ, Iubet Deus quæ non possumus, vt nouerimus quid ab ipso petere debeamus. Magna est præceptorum vtilitas si libero arbitrio tantum detur, vt gratia Dei amplius honoretur. Fides impetrat quòd Lex imperat: imò ideò Lex imperat, vt impetret fides quod imperatum erat per legem: imò fidem ipsam exigit à nobis Deus, &

non

non inuenit quod exigat, nisi dederit quod inueniat. Item, Det Deus quod iubet, & iubeat quod velit. *Epist.24.*

8 Id, recensendis tribus præceptorum formis quas superius attigimus, clarius cernetur. Iubet sæpius Dominus tum in Lege, tum in Prophetis, vt ad se conuertamur. At succinit ex aduerso Propheta, Conuerte me Domine, & conuertar: postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam, &c. Iubet vt præputia cordis nostri circuncidamus. At per Mosen denuntiat, istam circuncisionem manu sua fieri. Cordis nouitatem passim requirit: sed alibi à se dari testatur. Quod autem promittit Deus, vt Augustinus ait, non facimus ipsi per arbitrium vel naturam: sed facit ipse per gratiam. Atque hæc obseruatio est quam idem ipse inter regulas Ticonij quinto loco enumerat, vt bene distiuguamus inter Legem & promissiones, vel inter mandata & gratiam. Eant nunc qui ex præceptis colligunt, Ecquid homo valeat ad obedientiam, vt Dei gratiam perimant, per quam præcepta ipsa adimplentur. Secundi generis præcepta simplicia sunt, quibus Deum colere, eius volūtati seruire & adhærere, eius placita obseruare, eius doctrinam sequi iubemur. Sed innumeri sunt loci qui testificentur illius esse donum, quicquid iustitiæ, sanctitatis, pietatis, puritatis haberi potest. Ex tertio genere erat illa quæ à Luca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles, vt in gratia Dei permanerent. Sed vnde illa constantiæ virtus petenda sit, alio loco idem Paulus tradit. Quod superest (inquit) Fratres, sitis fortes per Dominum. Alibi vetat ne contristemus Spiritum Dei, quo obsignati sumus in diem redemptionis nostræ. Sed quod illic exigit, quia præstari ab hominibus non poterat, Thessalonicensibus à Domino imprecatur, nempe vt dignos habeat eos vocatione sua sancta, & impleat bonum omne propositum bonitatis suæ opusque fidei in illis. Eodem modo in secunda ad Corinthios epistola, de eleemosinis tractans bonam & piam eorum voluntatē sæpius commendat: paulò pòst tamen gratias agit Deo, qui posuit in corde Titi vt exhortationē susciperet. Si ne oris quidem officium ad alios hortandos præstare Titus potuit nisi quatenus suggessit Deus, quomodo alij ad agendum voluntarij fuissent, nisi Deo ipso corda eorum dirigente.

Sup.s.6. *Ioel.2.12.* *Iere.31.18.* *Deu.10.16* *Ibid.30.6.* *Eze.36.26* *Iere.31.18.* *Lib.de doct. Christi.* l.3.c.17. Inf.c 4.s.4. *Act.13.43.* *Ephes.6.10* *Ibid.4.30.* *2.Thes.1.11.* *2.Cor.8.11.16.* Sup.de perseu.c.3. s.10.11.

9 Cauillantur hæc omnia testimonia astutiores: quia nihil impediat quominus ipsi conferamus nostras vires, & infirmis conatibus Deus suppetias ferat. Afferunt etiam locos ex Prophetis, vbi conuersionis nostræ effectus inter Deum & nos videtur dimidiari. Conuertimini ad me, & ego cōuertar ad vos. Quales nobis suppetias Dominus ferat, suprà demonstratum est, neque hic opus est repetere. Vnum hoc duntaxat mihi concedi volo, frustra implendæ Legis facultatem in nobis requiri, quia eius obedientiam nobis Dominus imperet: quando constat omnibus Dei præceptis adimplendis & necessariam esse gratiam Legislatoris, & nobis promissam, quia inde patet, saltem plus à nobis exigi quàm simus soluendo. Nec verò vllis cauillis dilui potest illud Ieremiæ, irritum fuisse pactum Dei percussum cum veteri populo, quia literale tantùm erat: non aliter autem sanciri quàm vbi accedit Spiritus, qui ad obediendum corda format. Neque eorum errori astipulatur sententia illa. Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Siquidem illic Dei conuersio notatur, non qua cor nostrum ad resipiscentiam renouat, sed qua se beneuolum ac propitium, rerum prosperitate testatur: quemadmodum rebus aduersis offensionem interdum indicat. Quoniam igitur multis miseriarum & calamitatum formis vexatus populus, auersum à se Deum querebatur: respondet non defuturam illis suam benignitatem si ad vitæ rectitudinem, & ad seipsum, qui est iustitiæ exemplar, redeant. Perperam ergo detorquetur locus, dum eò trahitur vt opus conuersionis videatur inter Deum & homines partiri. Hæc eò breuius perstrinximus, quòd huic argumento pro-

c.3.s.7. *Zach.1.5.* August.l.2. de pecc. mer.& remissi.cap.18 Sup.s.6.7. Inf.c.7.s.5.9. l.3.c.14.s.9 10.11.13.16 *Iere.31.32.* Inf.c.11.s.7. Zach.1.3.4. Inf.c.7.c 8. s.2.3.

prius in legis tractatione locus erit.

10 Secundus argumentorum ordo superiori finitimus est. Allegant promissiones quibus Dominus cum voluntate nostra paciscitur: quales
Amos.5.14. sunt, Quærite bonitatem & non malitiam, & viuetis. Si volueritis & au-
Iere.4.1. dieritis, bona terræ comedetis: quod si nolueritis gladius deuorabit vos: quia os Domini loquutum est. Item, Si abstuleris abominationes tuas à facie mea, nō expellêris: si audieris vocem Iehouæ Dei tui, & facias & cu-
Deut.28.1. stodias omnia mandata eius, faciet te Dominus excelsiorem cunctis Gentibus terræ. Et reliquæ similes. Importunè & per ludibrium, quæ Domi-
Leui.26.3. nus in promissionibus offert beneficia, voluntati nostræ delegari putant, nisi nostrum sit illa vel stabilire, vel irrita facere. Et sanè rem istam facū-
l.3.c.15.s.3. c.17.s.1. dis quærimonijs amplificare promptum est: nos crudeliter à Domino illudi, quum benignitatem suam à voluntate nostra pendere denuntiat, si voluntas ipsa nostri iuris non est. Egregiam verò fore hanc liberalitatem Dei si beneficia sua ita nobis exponat, ne fruendi vlla sit facultas miram promissionum certitudinem, quæ vt nūquam impleantur, à re impossibili
Inf.c.7.s.4. dependeant. De promissionibus eiusmodi quæ conditionem habent appositam, alibi dicemus: vt palàm futurum sit, in earum impossibili cōple-
l.3.c.17.s.3 6.7. mento nihil esse absurdi. Quantum ad hunc locum attinet, nego Deum inhumaniter illudere nobis, dum nos ad beneficia sua demerenda inuitat, quos nouit esse prorsus impotentes. Siquidem quum fidelibus iuxtà & impijs offerantur promissiones, suum apud vtrosque vsum habent. Quē-
Inf.c.7.s.10 admodum præceptis impiorum conscientias pungit Deus, ne suauiter nimium in peccatis delicientur, nulla iudiciorum suorum memoria: ita in
c.8.s.4. promissionibus quodammodo eos attestatur quàm indigni sint sua benignitate. Quis enim æquissimum & conuenientissimum esse neget, Dominum ijs benefacere à quibus colitur: maiestatis autem suæ contemptores pro sua seueritate vlcisci? Ritè ergo & ordine agit Deus, dum impijs peccati compedibus deuinctis, hanc legem in promissionibus dicit, tum demum sua beneficia percepturos si à prauitate discesserint: vel ob hoc solúm, vt intelligant se ab ijs meritò excludi quæ veris Dei cultoribus debentur. Rursum, quia modis omnibus ad implorandam suam gratiam
Sup.s.5. fideles extimulare studet, nequaquam erit absonum, si quod illum multo cum fructu agere præceptis erga eos ostendimus, id quoque promissi-
Inf.c.7. onibus tentet. De voluntate Dei præceptis edocti, miseriæ nostræ admo-
c.8.s.3. nemur, qui sic ab illa toto pectore dissidemus: simul instigamur ad inuocandum eius Spiritum, per quem in rectam viam dirigamur. sed quia præceptis ignauia nostra non satis acuitur, subduntur promissiones, quæ dulcedine quadam ad eorum amorem nos alliciant. Quo autem maiore tenemur iustitiæ desiderio, eo sumus ad quærendam Dei gratiam feruentiores. En quomodo illis obtestationibus, Si volueritis, Si audieritis, neque volendi audiendive liberam facultatem nobis Dominus tribuat, neque tamen ob impotentiam nos ludibrio habeat.

11 Habet & tertia classis multam cum illis affinitatem. Locos enim producunt quibus ingrato populo Deus exprobrat, per eum duntaxat stetisse quominus ab indulgētia sua omne genus bonorum receperit. Cuius generis sunt isti, Amalec & Chananeus ante vos sunt, quorum gladio
Num.14.43 corruetis: eo quòd nolueritis acquiescere Domino. Quia vocaui vos, &
Ier.7.13. non respondistis, faciam huic domui sicut feci Silo. Item, Hæc gens non audiuit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam: ideò proiecta est
Ibid.7.28. à Domino. Item, Quia indurastis cor vestrum, & noluistis obedire Domi-
Ibid.32.32 no, hæc omnia mala euenerunt vobis. Tales exprobrationes, inquiunt, quomodo aduersus eos congruerent quibus extemplo respondere liceat, Nobis verò prosperitas cordi erat, aduersa timebamus: quòd autem illius adipiscendæ, horum vitandorum causa, Domino non paruimus, nec

vocem eius auscultauimus, eò factum est quia peccati dominationi obnoxijs liberum non fuit? Frustra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere non fuit nostræ potestatis. Sed omisso necessitatis obtentu, in quo infirmum est ac futile patrocinium, rogo possíntne culpam deprecari. Nam si culpæ alicuius tenentur conuicti: non abs re Dominus exprobrat, eorum peruersitate factum esse quominus suæ clementiæ fructum sentirent. Respondeant ergo, possíntne inficiari causam contumaciæ, prauam suam voluntatem fuisse. Si mali fontem intra se reperiunt, quid vestigandis extraneis causis inhiant, ne sibijpsi fuisse exitij authores videantur? Quod si verum est suo non alieno vitio & diuinis beneficijs priuari peccatores, & vltionibus castigari, magna ratio est cur istas exprobrationes ex ore Dei audiant: vt si obstinatè in vitijs pergant, discāt in calamitatibus suam potiùs nequitiam accusare & detestari, quàm Deum iniquæ sæuitiæ insimulare: si docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti (quorum meritò miseros se ac perditos vident) in viam redeant, ac idipsum seria confessione agnoscant quod Dominus obiurgando commemorat. In quem vsum illas, quæ citantur, Prophetarum obiurgationes apud pios profecisse, ex solenni Danielis oratione constat, quæ habetur capite 9. Prioris autem vsus exemplum intuemur in Iudæis, quibus suarum miseriarū causam enarrare Ieremias iubetur: quum tamen non aliter casurū esset quàm Dominus prædixerat, Loquêris ad eos omnia verba hæc, & non audient te: vocabis eos, & non respondebunt tibi. Quorsum igitur canebatur surdis? vt nolentes ac inuiti intelligerent verū esse quod audiebant: nefarium esse sacrilegium si malorum suorū culpam, quæ in ipsis residebat, Deo transcriberent. Paucis his solutionibus expedire te facillimè possis ab immensa testimoniorum congerie, quam ad erigendum liberi arbitrij simulachrum hostes gratiæ Dei struere solent, tam ex præceptis quàm ex obtestationibus aduersus Legis transgressores. Probrosè de Iudæis in Psalmo refertur, Generatio praua quæ non direxit cor suum. alio etiam Psalmo hortatur Propheta suæ ætatis homines, ne obdurent corda sua: nempe quia omnis contumaciæ culpa in hominum prauitate hæret, sed stultè inde colligitur, cor in vtranque partē esse flexibile, cuius præparatio à Deo est. Dicit Propheta, Inclinaui cor meū ad obseruanda præcepta tua: nempe quia libenter & hilari animi propensione Deo se addixerat: neque tamen se inclinationis authorem esse iactat, quam in eodem Psalmo fatetur Dei esse donum. Itaq; tenenda Pauli admonitio, dum fideles iubet operari salutem suam cum timore & tremore, quia Deus est qui operatur & velle & perficere. Agendi quidem partes illis assignat, ne indulgeant carnis torpori: sed metū & solicitudinem præcipiens, sic eos humiliat, vt meminerint hoc ipsum quod agere iubentur, proprium esse Dei opus, quo disertè exprimit, passiuè (vt ita loquar) agere fideles, quatenus è cælo suggeritur facultas, vt nihil sibi prorsus arrogent. Proinde dum nos hortatur Petrus vt subministremus in fide virtutem, non concedit nobis secundas partes quasi separatim quicquā agamus, sed tantùm carnis pigritiem expergefacit, qua plerunq; suffocatur ipsa fides. Eodem spectat illud Pauli, Spiritum ne extinguatis, quia subinde obrepit fidelibus ignauia: nisi corrigatur. Siquis tamen inde inferat, in eorum esse arbitrio fouere oblatam lucē, facilè refutabitur eius inscitia, quia hæc ipsa sedulitas quam requirit Paulus, nonnisi à Deo est. Nam & sæpe iubemur ab omni inquinamento nos purgare, quum Spiritus sibi vni consecrandi munus vendicet. Denique per concessionem ad nos transferri quod in Deum competit, ex verbis Iohannis palàm est, Quisquis ex Deo est, seruat seipsum. Vocem hanc arripiunt liberi arbitrij præcones, quasi partim Dei virtute, partim nostra seruemur, quasi verò hanc ipsam custodiam, cuius Apostolus meminit, non habeamus è cælo. Vnde

Marginal notes: De quo sup. l.5.c.3.s.5. — c.1.s.9.10. — l.3.c.23.s.4.5.6. — Iere.7.27. — l.3.c.24.s.13.14.15. — Psal.78.8. — Psal.95.8. — Psal.119.112. — Phili.2.12. — Sup.c.2.s.27.c.3.s.11. — 2.Petri.1.5 — 1.The.5.19 — 2.Cor.7.1. — 1.Ioha.5.18 — Ioha.17.15

Handwritten marginalia: obiectio tertia — responsio tertia

& Patrem rogat Christus vt nos à malo seruet. & scimus pios, dum ad-
1.Pet.1.22 uersus Satana militant, non alijs quàm Dei armis victoriam cõsequi. Ita-
que Petrus vbi animas purificare iussit in obedientia veritatis, mox cor-
Ibid.s.10. rectionis vice addit, per Spiritum. Denique quàm nihili sint omnes hu-
manæ vires in certamine spirituali, breuiter ostendit Iohannes, quum
tradit non posse peccare qui ex Deo geniti sunt, quia semen Dei in illis
1.Ioha.3.9. manet. ac rationem alibi reddit, quòd fides nostra sit victoria quæ vincit
mundum.

Ibid.5.4. 12 Citatur tamen de Lege Mosis testimonium, quod solutioni no-
Deut.30.11 stræ valdè aduersari videtur. Nam ille populum, post Legem promulga-
tam, hunc in modum contestatur, Mandatum hoc quod præcipio tibi
Inf.c.7.s.3. hodie, non est occultum, neque procul positum, neque in cælo situm, sed
iuxta te est in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud. Hæc certè si de nu-
dis præceptis dicta intelligantur, fateor ad causam præsentem habere
non parum momenti. Nam etsi eludere leuis operæ fuerit, quòd hîc non
de obseruationis sed cognitionis facilitate & procliuitate agatur, non-
nullum tamen scrupulum sic quoque forsan relinquerent. Verùm omnem
nobis dubitationem eximit Apostolus, non ambiguus interpres, qui de
Rom.10.8. Euangelij doctrina Mosen hîc loquutum esse affirmat. Quòd siquis refra-
ctarius contendat, violenter à Paulo detorta fuisse vt ad Euãgelium tra-
l.3.c.2.s.29 hi possent: quanquam impietate non carebit eius audacia, est tamen quo
30. præter Apostoli authoritatem redarguatur. Nam si de solis præceptis lo-
quebatur Moses, vanissima confidentia populum inflabat. Quid enim a-
liud quàm se præcipitassent, si Legis obseruationem aggressi forent suis
viribus tanquam sibi non difficilem? Vbi ergo Legis obseruandæ ista tam
obuia facilitas, quando nullus nisi per exitiale præcipitium patet acces-
sus? Proinde nihil certius est quàm Mosen his verbis misericordiæ fœ-
c.3.s.6. dus comprehendisse, quod vnà cum Legis exactione promulgauerat. Nam
& paucis antè versibus docuerat, circuncidi manu Dei oportere corda
Deut.30.8. nostra, vt ipsum diligamus. Ergo hanc, de qua mox loquitur, facilitatem
non in hominis virtute, sed in ope ac præsidio Spiritu sancti posuit, qui
opus suum potenter in nostra infirmitate peragit. Quanquam nec de
præceptis simpliciter intelligendus est locus, sed magis de promissioni-
bus Euangelicis, quæ adeò comparandæ iustitiæ facultatem in nobis non
Ibid.c.17. stabiliunt vt eam prorsus euertant. Id reputans Paulus, non subdura illa
ardua & impossibili conditione salutem in Euangelio proponi, qua no-
biscum Lex agit (nempe vt ipsam ij demum assequantur qui mandata o-
mnia impleuerint) sed facili, expedita, & expositi accessus hoc testimo-
nio confirmat. Nihil ergo hoc testimonium ad vendicandam humano ar-
bitrio libertatem.

13 Obiectari solent & alij quidam loci quibus ostenditur Deum
interdum, reducto gratiæ suæ subsidio, explorare homines, & expectare
Oseæ.5.14. quorsum conuertant sua studia: qualiter est apud Oseam, Vadam ad lo-
cum meum, donec ponant in corde suo, & quærant faciem meam. Ridi-
culum (aiunt) erat si consideraret Dominus an Israël faciem suam quæsi-
turus esset, nisi flexibiles fuissent animi, qui vtrouis suopte ingenio in-
clinare possent. Quasi verò istud non sit in Prophetis vsitatissimum Deo,
speciem aspernantis ac proijcientis populum præ se ferre, donec vitam
in melius emendarit. Sed quid tandem ex talibus minis aduersarij elici-
ent? Si volunt, populum à Deo derelictum conuersionem à seipso posse
meditari, tota Scriptura reclamante id facient: si necessariam Dei gra-
tiam ad conuersionem fatentur, quid nodiscum litigant? At necessari-
am ita concedunt, vt suam homini velint seruatam facultatem. Vnde id
probant? certè non ex loco illo, neque similibus. aliud est enim secedere
ab homine, & respicere quid sibi permissus relictusque agat: aliud, vires
eius

eius aliquantulas pro modo imbecillitatis adiuuare. Quid ergo, dicet quispiam, insinuant istæ formulæ? Respondeo perinde valere ac si ita loqueretur Deus, Quandoquidem monendo, hortando, increpando nihil apud contumacem hunc populum proficitur, subducam me paulisper, & eum affligari tacitus sinam. Videbo an aliquando eum post longas calamitates capiat mei recordatio, vt quærat faciem meam. Abscedere autem Dominum procul, signat prophetiam submouere. Speculari ecquid facturi sint homines, significat tacitum & quasi se dissimulantem afflictionibus varijs eos ad tempus exercere. Vtrunque facit quò nos magis humiliet. citius enim contunderemur rerum aduersarũ flagellis quàm corrigeremur, nisi Spiritu suo nos ad eam docilitatem componeret. Porrò vbi Dominus infracta nostra peruicacia offensus & tanquam fatigatus, nos paulisper omittit (submoto scilicet verbo suo, in quo præsentiam quandam sui exhibere solet) & experimentum capit quid se absente facturi simus: inde falsò colligitur, aliquas esse liberi arbitrij vires quas contempletur & exploret: quando non in alium id finem facit quàm vt ad recognoscendam nostram οὐδενίαν nos adigat. Vt sup. s. 10. 11.

14 Pugnant etiam ex perpetua loquendi ratione quæ tum in Scripturis, tum in hominum sermonibus obseruatur. siquidem bona opera nuncupantur nostra, & quod sanctum placitumque Domino est, non minus facere quàm peccata perpetrare dicimur. Quòd si peccata iure nobis imputantur, veluti à nobis profecta: certè & in iustitijs aliquid nobis assignandum eadem ratione erit. Neque enim consentaneum esset rationi vt ea diceremur facere quibus agendis proprio motu inhabiles, instar lapidum à Deo moueremur. Vt ergo Dei gratiæ primas demus, nostram tamen operam vel secundarias tenere partes illæ loquutiones indicant. Si vnum illud vrgeretur, bona opera nostra nuncupari, ego vicissim obijcerem, panẽ nuncupari nostrum quem nobis dari à Deo poscimus. Quid ex possessionis titulo percipient, quàm Dei benignitate ac gratuito munere nostrum fieri quod minimè aliàs nobis debetur? Ergo aut eandem in oratione Dominica rideant absurditatẽ: aut ne pro ridiculo habeant quòd nostra vocantur bona opera in quibus nihil habemus propriũ nisi ex Dei largitate. Atque istud aliquanto est validius, quòd nos ipsos Deum colere, seruare iustitiam, obedire legi, bonis operibus studere Scriptura sæpe affirmat. Hæc quum sint propria mentis & voluntatis officia, quomodo conueniret ad Spiritum hæc referri, & simul nobis tribui, nisi quædam esset studij nostri cum diuina virtute communicatio? His tricis nullo labore nos exoluemus, si ritè modũ reputemus, quo in sanctis agit Spiritus Domini. Extranea est illa similitudo qua nos inuidiosè grauant. quis enim ita desipit, vt hominis motionem à iactu lapidis nihil differre autumet? Neq; vero quicquam simile consequitur ex nostra doctrina. In naturales hominis facultates referimus, approbare, respuere: velle, nolle: eniti, resistere: nempe approbare vanitatem, respuere solidum bonum: velle malum, nolle bonum: eniti ad nequitiam, resistere iustitiæ. Quid hic agit Dominus? Si eiusmodi prauitate vti vult tanquam iræ suæ instrumento, dirigit ac destinat quo libuerit, vt per vitiosam manum bonũ suum opus exequatur. Scelestum igitur hominem, qui Dei potentiæ sic seruit, dum libidini tantùm suæ obsequi studet, an cum saxo conferemus, quod alieno impetu vibratum, nec motu, nec sensu, nec voluntate propria fertur? Videmus quantum sit discriminis. Quid verò in bonis, de quibus præcipua est quæstio? Vbi regnum in illis suum erigit: voluntatem, ne vagis libidinibus sursum deorsum raptetur, pro naturæ inclinatione, per Spiritum suum cohibet: quò in sanctitatem ac iustitiam propendeat, ad iustitiæ suæ regulam flectit, componit, format, dirigit: ne titubet aut concidat Spiritus sui virtute stabilit ac confirmat. Qua ratione Augustinus, Dices mi-

Margin notes: l. 3. c. 20. sub finem s. 44. — c. 14. s. 18. 19. c. 15. s. 3. — Simile. — Sup. c. 2. s. 12. 26. c. 3. s. 3. 4. — l. 1. c. 18. s. 4. c. 17. s. 3. — August. l. 2. de peccat. meri. & eor. remissi. c. 18. De corrept. & grat. c. 2. 12.

hi,inquit,ergo agimur, non agimus. Imò agis ,& ageris: & tunc bene agis,si à bono agaris.Spiritus Dei qui te agit, agẽtibus adiutor est,nomen adiutoris præscribit,quòd & tu aliquid agas.Priore membro admonet actionem hominis non tolli Spiritus sancti motu, quia à natura est voluntas,quæ regitur vt ad bonum aspiret. Quod autem mox adiungit, ex nomine auxilij posse colligi nos etiam aliquid agere, non conuenit ita accipere,quasi seorsum aliquid nobis tribuat: sed ne foueat in nobis ignauiam,sic Dei actionem cum nostra conciliat,vt velle sit à natura,bene autem velle à gratia. Ideò paulò antè dixerat, Nisi Deus nos adiuuet, non modò non vincere,sed neque pugnare poterimus.

De perf. iust.cap.17.

15 Hinc apparet,gratiam Dei(vt hoc nomen sumitur vbi de regeneratione est sermo)esse Spiritus regulam ad dirigendam ac moderandã hominis voluntatem.Moderari non potest quin corrigat, quin reformet, quin renouet(vnde dicimus principium regenerationis esse,vt quod nostrum est aboleatur)simul quin moueat,agat,impellat,ferat,teneat. Vnde verè dicimus illius in solidum esse omnes quæ inde emanant actiones.Interim non negamus verissimum esse quod Augustinus docet, non destrui gratia voluntatem,sed magis reparari:quia vtrunque optimè constat: vt instaurari dicatur hominis voluntas,dum correcta vitiositate & peruersitate ad veram iustitiæ regulam dirigitur: & simul noua in homine voluntas dicatur creari,quia sic vitiata corruptaque est, vt nouum penitus ingenium induere necesse habeat. Nihil iam obstat quominus ritè agere dicamur quod agit Spiritus Dei in nobis, etiamsi nihil à seipsa conferat nostra voluntas quod ab eius gratia separetur. Ideoque memoria tenendum quod alibi ex Augustino citauimus, frustra quosdam satagere vt in hominis voluntate quicquam boni proprium reperiant. quicquid enim mixturæ ex liberi arbitrij virtute afferre student homines ad Dei gratiã, nihil aliud quàm eius corruptio est: perinde ac siquis lutosa & amara aqua vinum dilueret.Etsi autem quicquid in voluntate boni est, ex mero Spiritus instinctu prouenit, quia tamen nobis naturaliter ingenitum est velle, non abs re ea agere dicimur quorum laudem sibi iure Deus vendicat.primùm,quia nostrum est eius benignitate quicquid operatur in nobis,modò non à nobis esse intelligamus: deinde quia nostra est mens,nostra voluntas,nostrum studium,quæ ab eo in bonum diriguntur.

Quid Gratia August. epi.107. l.2.de liber. arbit.c.18. Item lib.de Spir.& lit. c.5.30.34. De Grat.& libe.arb. c.15.16.17. Enchir.ad Laur.c.31. Sup c.3 s.7. 10.11.13.

Simile. August.l.1. ad Simpl. quæst.2. In.Solut. quæst.Hilarij quæst.1. & in epist. Ioan.tra.4.

16 Quæ præterea hinc inde testimonia corradunt,mediocribus etiam ingenijs non multum facessent negotij, quæ superiores modò solutiones probè imbiberint.Citant ex Genesi sententiam illam, Sub te erit appetitus eius,& tu dominaberis illi:quam de peccato interpretantur, acsi Cain promitteret Dominus:non fore in animo eius vim superiorem peccati,si in eo perdomando laborare vellet. Nos autem magis congruere dicimus ordini orationis, vt de Abele accipiatur hoc dictum:illic enim iniquitatem inuidiæ,quam in fratrem Cain conceperat, arguere propositum est Deo.id facit duplici ratione:quòd frustrà meditabatur scelus quo fratrem præcelleret apud Deum,apud quem nullus est honor nisi iustitiæ:deinde quòd nimium ingratus esset iam accepto Dei beneficio, qui ne subiectum quidẽ suo imperio fratrem ferre posset. Verùm ne hanc interpretationem idò videamur amplexari quòd altera nobis contraria sit, demus sanè de peccato loquutũ fuisse Deum.Si ita est,aut promittit hoc Dominus,quod denuntiat,aut iubet.Si iubet, nullam inde probationem facultatis humanæ sequi iam demonstrauimus:si promittit, vbi promissionis complementum, quando peccato, cui dominari ipsum oportebat, Cain succubuit? Promissioni inclusam dicent tacitã conditionẽ, acsi diceretur victoriam reportaturum fuisse si certaret:sed quis recipiat istas ambages? Nam si ad peccatum refertur ista dominatio, nemo ambigat imperatiuam esse orationem,in qua non definitur quid possimus,sed quid

Gen.4.7.

vel

vel supra potestatem debeamus. Quanquam & res ipsa & ratio Grammaticæ postulant, comparationem fieri Cain & Abelis: quia primogenitus frater minori posthabitus non fuisset, nisi proprio scelere deterior. *Rom.9.16.*

17 Vtuntur & testimonio Apostoli, quia dicit non esse volentis, nec currentis, sed miserentis Dei. ex quo eliciunt, aliquid esse in voluntate & conatu, quod per se licet imbecillum, misericordia Dei adiutum, prospero successu non careat. Atqui si sobriè pensitarent quæ illic causa tractetur à Paulo, ista sententia non adeò inconsideratè abuterentur. Scio eos posse Origenē & Hieronymum citare suæ expositionis suffragatores: possem & illis vicissim Augustinum opponere: sed quid illi opinati sint nostra nihil refert, si constat quid voluerit Paulus. Illic docet, iis demum paratam esse salutem quos sua misericordia Dominus dignetur: ruinam & interitum manere quoscunq; non elegerit. Reproborum sortem sub Pharaonis exemplo demonstrauerat: gratuitæ quoque electionis certitudinem Mosis testimonio confirmarat, Miserebor cuius miserebor. Concludit, non esse volentis aut currentis, sed miserentis Dei. Quod si in hunc modum intelligatur, non sufficere voluntatem aut conatum quia tantæ moli sint impares: parum conuenienter à Paulo dictum foret. Proinde apage istas argutiolas, Non est volentis neque currentis: ergo est aliqua voluntas, est aliquis cursus. Simplicior enim est mens Pauli, Non est voluntas, non est cursus quæ nobis viam ad salutem comparant: sola est hic Domini misericordia. Non enim aliter hic loquitur quàm ad Titum, vbi scribit apparuisse Dei bonitatem & humanitatem, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed pro immensa eius misericordia. Ne illi quidem ipsi qui argutantur Paulum innuisse aliquā esse voluntatem & aliquē cursum, quia negauerit esse volentis aut currentis, mihi ad eandem formam ratiocinari concederent, aliqua nos bona opera fecisse, quia negat Paulus ex operibus quæ fecerimus; Dei bonitatem nos assequutos. Quod si vitium in hac argumentatione perspiciunt, aperiant oculos, & suam non carere simili fallacia cernēt. Firma est etiā ratio illa qua nititur Augustinus, Si ideò dictum foret non esse volentis neque currentis quia non sufficiat voluntas nec cursus: posse in contrariam partem retorqueri, non esse Dei misericordiæ, quia neque sola illa ageret. Quum hoc secundum sit absurdum, meritò concludit Augustinus, ideò esse hoc dictū quia nulla sit hominis voluntas bona, nisi præparetur à Domino: non quin velle debeamus & currere: sed quia vtrūque Deus efficit in nobis. Non minus inscitè torquetur à quibusdam illud Pauli, Dei cooperarij sumus, quod ad solos ministros restringi minimè dubium est: cooperarios autem vocari non qui ex se quicquam afferant, sed quoniam eorum opera vtitur Deus postquā idoneos reddidit instruxitque necessarijs dotibus.

I.3.c.24.f.1. *Ori.li.7.in epi.ad Rom* *Hier.dialo.1.in Pelag.* Sup.f.4. *Tit.3.4.* I.3.c.14.f.5 *Epi.107.ad Vital.&* Ench.ad Laur.c.31. & 32. *1.Cor.3.9.*

18 Ecclesiasticum producunt, quem dubiæ authoritatis scriptorē esse non ignoratur. At enim vt à nobis non repudietur (quod facere tamē iure nostro nobis licet) quid ille testatur pro libero arbitrio? Dicit, hominem statim atque creatus fuit, relictum esse in manu consilij sui: data illi esse præcepta, quæ si seruaret, ab illis vicissim seruaretur: ante hominem positam esse vitam & mortem, bonum & malum: quodcunque voluerit, ei datum iri. Esto acceperit homo à sua creatione facultatem adipiscendæ vitæ aut mortis: quid si ex aduerso respondeamus perdidisse? Certè animus non est contradicere Solomoni qui asserit hominem rectum ab initio creatum esse, ipsum sibi asciuisse multas adinuētiones: verùm quia homo degenerando, & sui & bonorum omnium naufragium fecit, quicquid primæ creationi tribuitur, non protinus sequitur in vitiatam ac degenerem naturam competere. Ergo non illis modò, sed ipsi quoque Ecclesiastico (quicunque tandem sit) respondeo. Si hominem vis instituere vt apud seipsum acquirendæ salutis facultatem quærat, tanti non est.

August. lib. de fide ad Pet c.25. *Eccle.15.14* I.1.c.15.f.8 *Eccle.7.30* De grat.& libe.arb.ad Valent.c.2. c.4.

nobis tua authoritas vt vel minimi prȩiudicij aduersus indubitatum Dei verbum vicem obtineat: sin malignitatem carnis duntaxat coercere studes, quæ sua mala in Deum transferendo, vanam defensionem captare solet: ideoque respondes rectitudinem homini inditam fuisse quò ipsum exitij sibi causam esse appareat, libenter assentio: modò mihi rursum tecum hoc conueniat, ijs ornamentis quibus eum Dominus initio induerat, nunc sua culpa esse spoliatũ: atque ita pariter fateamur medico nunc opus esse, non patrono.

l.1.c.15.s.1.

19 Nihil tamen frequentius in ore habent quàm parabolam Christi de viatore, quem semiuiuum latrones in via proiecerunt. Sub viatoris huius typo, calamitatem repræsentari generis humani, scio vulgatissimũ esse omnibus penè scriptoribus. Inde argumentum sumunt nostri aduersarij, non ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum esse hominem quin superstites retineat bonorum priorum reliquias: quandoquidem dicitur relictus esse semiuiuus. Vbi enim est illud vitæ dimidium nisi rectæ & rationis & voluntatis portio aliqua maneret? Primùm, si nolim locum dare ipsorum allegoriæ, quid obsecro facturi sunt? nam præter germanum orationis Domini sẽsum, à patribus excogitatum fuisse nihil dubium est. Allegoriæ vltrà procedere non debent quàm præeuntem habent Scripturæ regulam: tantum abest vt fundandis vllis dogmatis per se sufficiant. Neque desunt rationes quibus possim, si lubeat, totum hoc commẽtum conuellere: neque enim dimidiam homini vitam relinquit Dei verbum, sed penitus interijsse docet quantum ad beatæ vitæ rationem. Non semiuiuos dicit sanatos Paulus, dum loquitur de nostra redemptione: sed quum mortui essemus, suscitatos, non semiuiuos inclamat ad recipiendam Christi illuminationem, sed dormientes & sepultos: nec secus Dominus ipse, dum horam venisse ait qua mortui ad vocem suam resurgant. Qua fronte leuem allusionem tot claris sententijs opponerent? Valeat tamen allegoria hæc pro certo testimonio: quid tamen à nobis extorquebunt? Semiuiuus est homo: habet igitur aliquid saluũ: nempe habet mentem intelligentiæ capacem: etiam si ad cælestem spiritualemque sapientiam non penetret, habet nonnullum honestatis iudicium: habet aliquem diuinitatis sensum, vtcunque veram Dei rationem non assequatur. Sed quò ista recidunt? certè non efficiunt vt nobis illud Augustini, cõmunibus etiam scholarum suffragijs approbatum, adimatur, Adempta esse homini post lapsum gratuita bona vnde salus dependet: naturalia verò corrupta pollutaque esse. Stet ergo nobis indubia ista veritas, quæ nullis machinamentis quatefieri potest. Mentem hominis sic alienatam prorsus à Dei iustitia, vt nihil non impium, contortum, fœdum, impurum, flagitiosum concipiat, concupiscat, moliatur: cor peccati veneno ita penitus delibutum, vt nihil quàm corruptum fœtorem efflare queat. Quòd si quippiam interdum boni in speciem ostentant, mentem tamen semper hypocrisi & fallaci obliquitate inuolutam, animum interiori peruersitatȩ illigatum manere.

Luc. 10.30
Inf.c.8.s.55
De al.leg.vide quæ l.3.c.4.s.4.5.
Ephes. 2.5.
Ibid. 5.14.
Iohan. 5.25
August.de nat.& grat. cap.43.
Sup.c.2.s.12 13.18.&c.
Simile.
Sup.c.3.s.4.

Homini perdito quærendam in Christo redemptionem esse. CAP. VI.

QVVM in Adæ persona perierit totum humanum genus, nobis adeò nihil prodesset illa quam memorauimus originis præstantia & nobilitas, vt magis cedat in maiorem ignominiam, donec in Filij sui vnigeniti persona Redemptor appareat Deus, qui homines peccato fœdatos & corruptos pro suo opere non agnoscit. Ergo postquam excidimus à vita in mortem, inutilis esset tota illa Dei creatoris, de qua disseruimus, cognitio, nisi succederet etiam fides, Deum in Christo Patrem nobis proponens. Erat quidem hic genuinus ordo vt mundi fabrica nobis

l.1.c.15.s.4. 6.7.8.c.6. s.1.
Ibid.c.1.ad finem lib. c 5.s 10.ad finem.

nobis schola esset ad pietatem discendam: vnde ad æternam vitam & perfectam felicitatem fieret transitus. sed post defectionem quocunque vertamus oculos, sursum & deorsum occurrit Dei maledictio, quæ dũ innoxias creaturas culpa nostra occupat & inuoluit, desperatione animas nostras obruat necesse est. Etsi enim multis adhuc modis paternum erga nos fauorem extare vult Deus, ex mundi tamen cõspectu patrem colligere non licet, vbi nos intus vrget conscientia, ostenditque iustam in peccato abdicationis causam esse, ne pro filijs nos censeat Deus vel reputet. Accedit & socordia & ingratitudo: quia nec mentes nostræ, vt sunt excæcatæ, quid verum sit cernunt: &, vt praui sunt omnes sensus nostri, Deum malignè sua gloria fraudamus. Itaque veniendum ad illud Pauli, Quoniam in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiã prædicationis saluos facere credentes. Sapientiam Dei appellat magnificum hoc theatrum cæli & terræ, innumeris miraculis refertum, ex cuius intuitu sapienter Deum cognoscere decebat: sed quia tam malè illic profecimus, reuocat nos ad fidem Christi quę ob stultitiæ speciem incredulis fastidio est. Quanquam ergo humano ingenio non respondet prædicatio crucis, humiliter tamen eam amplecti oportet, si ad Deum opificem nostrum & fictorem, à quo sumus alienati, redire cupimus, vt nobis iterũ Pater esse incipiat. Certè post lapsum primi hominis nulla ad salutem valuit Dei cognitio absque Mediatore: quia non de sua tantum ætate loquitur Christus, sed omnia secula comprehendit, quum dicit hanc esse vitam æternã, cognoscere Patrem verum vnum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Quo fœdior est eorum socordia, qui cælum profanis & incredulis quibuslibet patefaciunt, absque eius gratia quem Scriptura passim docet vnicam esse ianuam qua in salutem ingredimur. Quòd siquis ad Euangelij promulgationem illud Christi dictum restringere velit, in promptu refutatio est, quia omnibus & seculis & Gentibus communis fuit ratio illa, non posse absque reconciliatione placere Deo, qui alienati sunt ab eo, & maledicti pronuntiãtur ac filij iræ. Huc adde quod respondit Christus mulieri Samaritanæ: Vos adoratis quod nescitis: nos autem adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Quibus verbis & quaslibet Gentium religiones falsitatis dãnat, & rationem assignat, quia soli electo populo fuerit promissus redemptor sub Lege. vnde sequitur, nullum vnquam Deo cultum placuisse nisi qui in Christum respiceret. Vnde etiam affirmat Paulus gentes omnes absque Deo fuisse, & spe vitæ orbatas. Iam quum doceat Iohannes, vitam ab initio fuisse in Christo, & ab ea excidisse totum mundum, ad fontem illum redire necesse est. atque ideo Christus, quatenus est propitiator, se vitam esse asserit. Et sanè non ad alios quàm Dei filios pertinet cælorum hæreditas. Filiorum autem loco & ordine censeri minimè consentaneum est qui non insiti sunt in corpus vnigeniti Filij. Et clarè testatur Iohãnes, qui credunt in eius nomen, filios Dei fieri. Sed quia de fide in Christum ex professo disserere mihi nondum propositum est, in trãscursu attigisse satis fuerit.

Sup.c.1.4. s.5.
Ibi.c.2.s.12 18.20.21. 24.
1.Cor.1.21
Sup.c.2. s.20.
l.1.c.5.s.2. 10.
*Iohan.*17.3
*Ioha.*4.22.
l.1.c.5.s.12
13.c.4.s.3.
*Ephes.*2.12
*Iohan.*1.4.
l.3.c.20. s.36.c.1.s.4
Ioha. 1.12.
de qua l.3. c.2.

2 Ac proinde veteri populo nunquam se Deus ostendit propitium nec spem gratiæ vnquam fecit absq; Mediatore. Omitto sacrificia Legis, quibus palàm & apertè edocti fuerunt fideles, non alibi quàm in expiatione quæ à solo Christo peracta est, quærendam salutem esse. Hoc tantùm dico, beatum & fœlicem Ecclesiæ statum semper in Christi persona fuisse fundatum. Nam etsi Deus totã Abrahæ sobolem in fœdere suo complexus est, prudenter tamẽ ratiocinatur Paulus, Christum propriè esse semẽ illud in quo benedicendæ erãt omnes Gentes: quando scimus non omnes qui secundum carnem ex eo geniti sunt, reputatos fuisse in semine. Nam vt de Ismaele & alijs taceam, qui factum est vt ex duobus filijs

Inf. c.7.s.11 16.17. c.10.s.1.2.3 4.23.l.3 c.14.s.21.25
*Gal.*3.16.
Ibi.c.21.s.6

Isaac, nempe Esau & Iacob fratribus geminis, quum adhuc in vtero matris coniuncti essent, vno electo, alter repudiaretur? Imò qui factum est vt primogenito reiecto, minor natu solus gradum tenuerit? Vnde etiam contigit, vt maior pars abdicaretur? Patet igitur in vno præcipuè capite censeri Abrahæ semen: nec salutem promissam constare donec ad Christum ventum fuerit, cuius officium est quæ dissipata erant colligere. Prima itaquè electi populi adoptio à gratia Mediatoris pendebat. Quod etsi non adeò claris verbis exprimitur apud Mosen, vulgò tamen pijs omnibus fuisse notum satis apparet. Nam antequā Rex in populo creatus esset, iam Hāna Samuelis mater de piorum fœlicitate disserens, in suo cantico sic loquitur, Dabit robur Regi suo Deus, & exaltabit cornu Messiæ sui. Quibus verbis intelligit Deum Ecclesiæ suæ benedicturum. Cui etiam respondet oraculum quod paulò post subijcitur, Ambulabit Sacerdos quem constituam coram Christo meo. Nec verò dubium est quin cælestis Pater in Dauide eiusque posteris conspici voluerit viuam Christi imaginem. Ideo pios ad Dei timorem hortari volens, iubet osculari Filiū: cui scilicet hæc Euangelij sententia respondet, Qui non honorat Filium, non honorat Patrem. Itaque licet decem tribuum defectione collapsum fuerit regnum, fœdus tamen quod pepigerat Deus in Dauide & eius successoribus, stare oportuit, sicut & per Prophetas loquutus est, Non scindam prorsus regnū propter Dauid seruum meū & propter Ierusalem quā elegi: sed filio tuo restabit tribus vna. vbi secūdò & tertiò idem repetitur. Disertè etiam adscribitur, Affligam semen Dauidis: sed non cunctis diebus. Aliquo postea temporis interuallo dictum est, Propter Dauid seruū suum dedit lucernam Deus in Ierusalem, vt suscitaret ei filium, & saluam tueretur Ierusalem. Iam quum res ad interitum vergerent, rursus dictum fuit, Noluit Deus dispergere Iehudah propter Dauid seruum suum, quia loquutus erat vt daret ei lucernam & filijs eius in perpetuum. Huc reddit summa, præteritis omnibus alijs, Dauidem vnū fuisse electum, in quo beneplacitum Dei resideret: sicuti dicitur alibi, Repulit tabernaculum Silo, & tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iehudah, montē Sion quem dilexit. Elegit seruum suū Dauid, vt pasceret Iacob populum suum, hæreditatem suam Israel. Denique sic Ecclesiam suam seruare voluit Deus, vt eius incolumitas & salus à capite illo penderet. Ideoque exclamat Dauid, Iehouah fortitudo populi sui, robur salutum Christi sui. Et mox precationem addit, Serua populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: significans Ecclesiæ statum indiuiduo nexu cum Christi imperio coniunctum esse. Eodem sensu alibi, Serua Iehouah, Rex exaudiat nos quo die inuocabimus. Quibus verbis apertè docet, fideles non alia fiducia confugisse ad Dei opem, nisi quia delitescebant sub Regis præsidio, quod ex alio Psalmo colligitur, Serua Iehouah, benedictus qui venit in nomine Iehouæ: vbi satis constat reuocari ad Christum fideles, vt se Dei manu saluos fore sperent. Eodem respicit alia precatio, vbi tota Ecclesia Dei misericordiam implorat, Sit manus tua super virum dexteræ tuæ, super filium hominis quem conseruasti (vel aptasti) tibi. Nam etsi populi totius dissipationem deplorat author Psalmi, tamen instaurationem flagitat in solo capite. Vbi autē populo in exilium abducto, vastata terra, & rebus in speciē perditis, Ecclesiæ cladem luget Ieremias, præcipuè regni interitu spem fidelibus præcisam esse queritur. Christus, inquit, spiritus oris nostri captus est in peccatis nostris, cui diximus, In vmbra tua viuemus inter Gentes. Hinc iam satis liquet, quia non potest Deus propitius humano generi esse absque Mediatore, sanctis Patribus sub Lege Christum semper fuisse obiectum, ad quem fidem suam dirigerent.

Marginalia: 1. Sa. 2. 10. — Inf. c. 7. s. 2. — Psal. 2. 12. — Iohan. 5. 23 — 1. Re. 11. 12. 34. — Ibid. 39. — 1. Reg. 15. 4. — 1. Re. 11. 34. — Psal. 78. 60. 67. — Psal. 28. 8. — Psal. 20. 10 — Psal. 18. 25. 26. — Psa. 80. 18. — l. 3. c. 2. s. 30. 3 2. c. 20. s. 18. 27. — Thre. 4. 20. — Inf. s. 4. c. 10. s. 1. 4.

3 Porrò vbi rebus afflictis solatium promittitur, maximè vbi describitur

bitur Ecclesiæ liberatio, fiduciæ & spei vexillum in Christo ipso præfigitur, Egressus est Deus in salutem populi sui cum Messiah suo, inquit Habacuc. Et quoties de instauratione Ecclesiæ mentio fit apud Prophetas, populum reuocant ad promissionem Dauidi factam de regni perpetuitate. Nec mirū, quia nulla fuisset alioqui fœderis stabilitas. Quò pertinet insigne illud respōsum Iesaiæ. Quum enim videret ab incredulo rege Achaz repudiari quod de soluenda obsidione Hierosolymæ & præsenti salute testatus fuerat, quasi ex abrupto transit ad Messiam, Ecce virgo concipiet ac pariet filium: obliquè significans, quamuis Rex & populus sua prauitate reijcerent oblatam sibi promissionem, acsi data opera incumberent ad labefactandam Dei fidem, non fore tamen irritum fœdus quin suo tempore veniret redemptor. Denique Prophetis omnibus curæ fuit, vt Deum placabilem ostenderent, semper in medium proferre illud Dauidis regnū vnde pendebat & redemptio & æterna salus. Sic Iesaias, Statuam vobiscum fœdus misercordias Dauidis fideles, ecce testem dedi eum populis. Nempe quia in rebus perditis non aliter sperare poterant fideles, nisi teste illo interposito, Deum sibi fore exorabilem. Eodem modo Ieremias vt desperatos erigat, Ecce (inquit) dies veniunt quibus suscitabo Dauidi germen iustum, & tunc seruabitur Iuda, & Israel tutò habitabit. Ezechiel autem, Suscitabo super oues meas pastorem vnum, nempe Dauidem seruū meum. Ego Iehouah illis in Deum ero, & seruus meus Dauid in pastorem: & percutiam cum ijs fœdus pacis. Item alibi, postquam de incredibili renouatione disseruit, Seruus (inquit) meus Dauid erit Rex eorum, & erit pastor vnus super omnes, & fœdus pacis æternum percutiam cum ipsis. Pauca ex multis delibo, quia tantùm lectores volo admonitos, spem omnium piorum non alibi vnquam fuisse repositam quàm in Christo. Succinunt alij etiā omnes Prophetæ, sicuti apud Oseā dicitur, Congregabūtur filij Iuda & filij Israel pariter, & ponent sibi caput vnum. quod posteà clariùs explicat, Reuertentur filij Israel, & inquirent Iehouam Deum suum & Dauidem Regem suum. Michæas etiam, de populi reditu verba faciens, disertè exprimit. Transibit Rex antè ipsos, & Iehouah in capite eorum. Sic Amos populi renouationē promittere volens. Suscitabo (inquit) in die illa tabernaculum Dauid quod collapsum, & sepiam interruptiones, & subuersiones erigam, nempè quia vnicū illud erat salutis vexillum, iterum in sublime emergere regiam gloriam in familia Dauidis, quod in Christo impletum est. Itaq; Zacharias, sicuti eius seculum Christi manifestationi propiùs erat, apertius exclamat, Lætare filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce Rex tuus venit tibi iustus & seruatus. Quod loco Psalmi antè citato respondet, Iehouah robur salutum Christi sui, serua Iehouah: vbi salus à capite ad totum corpus extenditur.

Habac.3.13 · Ibid.c.15 · *Iesa.7.14.* · *Iesai.55. 3* · *Ier.23.6.* · *Eze. 34.23* · *Eze. 37.25 26.* · *Ose.1.11.* · *Ose.3.5.* · *Mich.2.13* · *Amos.9.11* · *Zach.9.9.* · *Psal. 28.8.*

4 His vaticinijs ita imbui voluit Deus Iudæos, vt liberationis petendæ causa, rectà oculos ad Christū cōuerterent. Nec verò quamuis turpiter degenerassent, potuit tamen aboleri memoria generalis illius principij, Deum per manum Christi, sicuti Dauidi pollicitus fuerat, fore Ecclesiæ liberatorem: atque demum hoc modo firmum fore gratuitum fœdus quo Deus electos suos adoptauerat. Hinc factum est vt in ore puerorum personaret canticum illud, quum Christus Hierosolymam paulo ante mortem ingressus est, Hosianna filio Dauid. Vulgo enim notum ac celebre fuisse apparet, atq; ex communi vsu petitū quod canebāt vnicū sibi restare misericordiæ Dei pignus in aduētu redēptoris. Hac ratione Christus ipse discipulos, vt distinctè & perfectè credāt Deo, iubet in se credere: Creditis in Deum, & in me credite, inquit. Etsi enim propriè loquendo, à Christo fides ad patrem conscendit, significat tamen eam, etiamsi Deo innititur, paulatim euanescere, nisi intercedat ipse medius qui eam in solida firmitate retineat; alioqui altior quoque est Dei maiestas quàm

l.3.c.2.s.1.6 · *Mat. 21.9.* · *Iohan. 14.1.*

vt ad eam penetrent mortales qui tanquam vermiculi super terram reptãt. Quare illud vulgare dictum sic admitto, Deum esse fidei obiectum, vt tamen correctione opus habeat: quia non frustra vocatur Christus inuisibilis Dei imago: sed hoc elogio monemur, nisi occurrat nobis Deus in Christo, non posse in salutem nobis innotescere. Etsi autem apud Iudæos falsis commentis obtenebrauerant Scribæ quod de redemptore Prophetæ tradiderant, sumpsit tamen pro confesso Christus, quasi publico consensu receptum, non aliud rebus perditis esse remedium, nec modum alium liberandæ Ecclesiæ, quàm Mediatore exhibito. Non fuit quidem vulgo cognitum vt decebat, quod docet Paulus, Christum esse finem Legis: quàm tamen verum sit ac certum, ex Lege ipsa & prophetis liquidò patet. De fide nondum differo, quia alibi oportunior erit locus: hoc modò fixum lectoribus maneat, Primus ad pietatem gradus sit agnoscere Deum esse nobis Patrem, vt nos tueatur, gubernet ac foueat, donec colligat in æternã hæreditatẽ regni sui: hinc palàm fieri ꝙ nuper diximus, saluificam Dei cognitionem absque Christo non constare. ideoque ab exordio mundi ipsum fuisse propositum omnibus electis in quem respicerent, & in quo acquiesceret eorum fiducia. Hoc sensu scribit Irenæus Patrem, qui immensus est, in Filio esse finitum, quia se ad modulum nostrum accommodauit, ne mentes nostras immensitate suę gloriæ absorbeat. Quod fanatici non reputantes, vtilem sententiam ad impium phantasma detorquent, acsi portio tantùm diuinitatis à tota perfectione defluens in Christo esset: quum nihil aliud velit quàm Deum in Christo solo comprehendi. Omnino verum semper fuit illud Iohannis, Qui non habet Filium, neque Patrem habet. Nam etsi olim gloriati sunt multi summum numen, cælique & terræ opificem se colere: quia tamen nullus illis erat Mediator, fieri non potuit vt Dei misericordiam verè gustarent atque ita persuasi essent sibi patrem esse. Quia ergo caput non tenebant, hoc est Christum, euanida fuit apud eos Dei cognitio: vnde etiam factum est vt in crassas fœdasque superstitiones demum prolapsi, ignorantiam suam proderent. sicuti hodie Turcę, quãuis plenis buccis prędicent cęli & terrę creatorem suum esse Deum, substituunt tamen in locum veri Dei idolum, dum à Christo abhorrent.

Ibid. f. 1. Colos. 1. 15. Rom. 10. 4. Inf. c. 7. f. 2. de qua l. 3. c. 2. l. 1. c. 6. f. 2. Iren. lib. 4. cap. 8. Ibi. 13. f. 27. 1. Ioh. 2. 23. Simile quid lege Inf. c. 15. f. 1. ex August. l. 1. c. 5. f. 10. 11. c. 10. f. 3. Colo. 2. 19. 1. Cor. 10. 20.

Legem fuisse datam, non quæ populum veterem in se retineret, sed quæ foueret spem salutis in Christo vsque ad eius aduentum. CAP. VII.

Ex continua illa quam retulimus, seriè colligere licet, Legem non ideo post mortem Abrahę quadringẽtis circiter annis fuisse superadditam, vt electum populum à Christo abduceret: imò vt suspẽsos teneret animos vsque ad eius aduentum, accenderet etiam eius desiderium, & in expectatione confirmaret ne longiore mora deficerent. Legis nomine non solùm decem pręcepta, quę piè iusteque viuendi regulam pręscribunt, intelligo, sed formam religionis per manum Mosis à Deo traditam. Neque enim datus est Moses legislator qui benedictionem generi Abrahę promissam aboleret: imò videmus vt passim reuocet in memoriam Iudęis gratuitum illud fœdus cum patribus eorum percussum, cuius hęredes erant: ac si ad illud renouandum missus foret. Id clarissimè ex ceremonijs patefactum fuit. Quid enim magis inane aut friuolum quàm homines, vt se Deo reconcilient, fœtidum nidorem ex adipe pecudum offerre? vt sordes suas eluant, ad aquæ vel sanguinis aspersionem confugere? Denique totus legalis cultus (si per se reputetur, nec cõtineat vmbras & figuras quibus respondeat veritas) res erit prorsus lusoria. Quare non abs re & in concione Stephani, & in epistola ad Hebræos tã diligẽter expẽditur locus ille, vbi Deus Mosẽ iubet quæcũq; ad tabernacu-

Superiori. cap. Gal. 13. 17. Quid legis nomine. Infr. c. 8. l. 4. c. 14. f. 20 21. 22. 23. Act. 7. 44.

tabernaculum pertinent formare secundùm exemplar quod ostensum illi *Heb.*8.5.
fuerat in monte. Nisi enim spirituale aliquid fuisset propositum quò ten- *Exo.*25.40
derent, non secus in illis operam lusissent Iudæi atque Gentes in suis nugis. Profani homines, qui nunquam seriò in pietatis studium incubuerunt, non absque fastidio audire sustinent tam multiplices ritus: neque solùm mirantur cur Deus veterem populum fatigauerit tanta ceremoniarum congerie, sed despiciunt illas ac rident tanquam pueriles lusus.
Nempe quia ad finem non attendunt, à quo si legales figuræ separentur, Inf.c.11.s.4
vanitatis damnari necesse est. Atqui ostendit typus ille, Deum non ideò 5 6.
mandasse sacrificia vt cultores suos occuparet in terrenis exercitijs, sed potius vt altius erigeret eorũ mẽtes. Quod etiam ex eius natura liquidò
constare potest: quia, vt spiritualis est, non alio quàm spirituali cultu Ioan. 4.23.
oblectatur. Testantur hoc tot Prophetarum sententiæ, quibus Iudæos Psa. 50.8.9.
socordiæ arguunt, quòd putent vllius esse apud Deum momenti quæuis 10.
sacrificia. An quia Legi quicquam derogare consilium sit? Minimè: sed (vt Iesa.1.11.12.
erant veri illius interpretes) hoc modo ad scopum oculos dirigi volue- 13 & 16.3.
runt, à quo vulgus errabat. Iam ex gratia Iudæis oblata certò colligitur Ier.2.22.
legem Christo non fuisse vacuam. hunc enim adoptionis finem illis proposuit Moses, vt essent Deo in regnum sacerdotale: quod assequi non po- *Exo.* 19.6.
terant nisi maior & præstantior quàm ex sanguine pecudũ reconciliatio Inf.c.15.s.1
intercederet. Quid enim minus consentaneum, quàm Adæ filios, qui hę- Sup c.1.s.8.
reditaria labe nascuntur omnes peccati mancipia, in regiam dignitatem l.4.c.18.s.17
attolli, & hoc modo fieri glorię Dei consortes, nisi aliunde illis proueniret tam præclarum bonum? Ius quoq; sacerdotij quomodo apud eos vigere potuit qui vitiorum sordibus abominabiles Deo erant, nisi cõsecrati essent in sancto capite? Quare elegãter Petrus illud Mosis dictũ conuertit, plenitudinem gratiæ, cuius gustum sub Lege perceperant Iudęi, in
Christo exhibitam esse docens. Vos estis genus electum, inquit, regale sa- *1.Pet.* 2.9.
cerdotium. Huc enim tendit vocum inuersio, plus adeptos esse quibus apparuit Christus per Euãgelium, quàm illorum patres: quia omnes prædicti sint sacerdotali honore & regio, vt Mediatore suo freti, liberè in Dei conspectum prodire audeant.

2 Atque hîc obiter notandum est; regnum quod tandem erectum fuit in familia Dauidis, esse Legis partem, & contineri sub Mosis ministerio. vnde sequitur, tam in toto genere Leuitico quàm in posteris Dauidis Christũ oculis veteris populi quasi in duplici speculo fuisse obie-
ctum. Quia, vt nuper dixi, non aliter coram Deo esse poterant vel reges Prox. sect.
vel sacerdotes, qui & serui erant peccati ac mortis, & sua corruptione
polluti. Hinc verissimum esse patet illud Pauli, Iudæos quasi sub pæda- *Gala.*3.24.
gogi custodia fuisse retentos, donec veniret semen in cuius gratiam data
erat promissio. Nam quia nondum familiariter innotuerat Christus, si- Inf.c.11.s.5.
miles fuerunt pueris, quorum imbecillitas nondum plenam rerum cælestium scientiam ferre poterat. Quomodo autem ceremonijs ad Christum Sup.c.6.s.2.
fuerint manuducti, antè dictũ est, & ex pluribus Prophetarũ testimonijs 3.
melius intelligere licet. Nam etsi nouis quotidie sacrificijs ad Deum Inf.c.11.s.4
placandum accedere ipsos oportuit, vnico tamen sacrificio scelera om- c.15.s.1.2 6
nia expiatum iri promittit Iesaias. cui concinit Daniel. Sacerdotes ex *Iesa.*53.
tribu Leui designati sanctuarium ingrediebantur: at de vnico sacerdote *Dan.*9. 24.
semel dictum fuit, iureiurando diuinitus electum esse qui sacerdos esset 25.27.
in perpetuum secundùm ordinem Melchi-sedech. Erat tunc visibilis o- *Psa.* 110.4.
lei vnctio, aliam fore Daniel ex visione pronuntiat. Ac ne pluribus insistam, satis prolixè & dilucidè author epistolæ ad Hebræos à quarto cap. ad vndecimum vsque demonstrat nihili & inanes esse ceremonias donec ad Christum ventum fuerit. Quod verò ad decem præcepta spe-
ctat, tenenda similiter est Pauli admonitio, Christum esse finem Legis in *Rom.* 10.4.

2.Cor.3.6. salutem omni credenti: & altera, Christum esse spiritum qui literam
Sup.c.6.§.4 per se mortiferam viuificat. Nam priore quidem significat frustra doceri iustitiam præceptis, donec eam Christus & gratuita imputatione & spiritu regenerationis conferat. Quare meritò Christum vocat complementum Legis, vel finem: quia nihil prodesset quid exigat Deus à nobis scire, nisi sub iugo & onere intolerabili laborantibus & oppressis Chri-
Gal.3.19. stus succurreret. Alibi Legem propter transgressiones positam esse do-
Ibid.c.5.§.6 cet: nempe vt homines damnationis suæ conuictos humiliaret. Porrò quia hæc ad Christum quærendum vera & vnica est præparatio, quæcunq; diuersis verbis tradit, probè inter se consentiunt. Sed quia disceptatio illi fuit cum peruersis doctoribus, qui Legis operibus iustitiam nos mereri fingebant, vt eorum errorem refutaret, coactus est interdum nudam Legem præcisè accipere: quæ tamen gratuitæ adoptionis fœdere alioqui vestita est.

3 Quomodo autem à lege morali edocti magis inexcusabiles reddamur, vt nos ad veniam expetendam reatus sollicitet, breuiter cognoscere operæpretiũ est. Si verum est perfectionem iustitiæ in Lege nos edoceri: istud etiam consequitur, absolutam eius obseruationem perfectã esse coram Deo iustitiam: qua scilicet homo iustus apud cæleste tribunal
Deu.30.19 censeatur ac reputetur. Quare Moses, Lege promulgata, non dubitat cõ-
Ibid.§.12. testari cælum & terram quod proposuisset Israeli vitam & mortem, bonum & malũ. Nec refragari licet quin iustam Legis obedientiam maneat æternæ salutis remuneratio, quemadmodum à Domino promissa est. Rursum tamen operæpretium est recognoscere ecquid eam obedientiã præstemus, cuius merito cõcipienda sit illius remunerationis fiducia. Quantulũ enim est, videre in Legis obseruantia positum vitæ æternæ præmiũ, nisi præterea constet an ea via peruenire ad vitam æternam nobis liceat? Hac verò in parte, Legis imbecillitas se profert. nam quia in nullo nostrûm illa Legis obseruantia deprehenditur, à vitæ promissionibus exclusi, in solam maledictionem recidimus. Dico non quid fiat modò, sed quid necessarium sit. quũ enim longè supra humanam facultatem sit Legis doctrina, potest quidem homo eminus spectare appositas promissio-
Inf.c.8.§.4. nes, non tamen fructum ex ijs aliquem colligere. Hoc ergo vnum restat vt ab earum bono suam miseriam meliùs æstimet, dum cogitat præcisa spe salutis, mortem sibi certò imminere. Ex aduerso instant horrificæ sanctiones, quæ non paucos nostrûm, sed omnes ad vnum irretitos constringunt. instant inquam, ac inexorabili asperitate nos persequuntur, vt præsentissimam in Lege mortem cernamus.

Ibid.§.3. 4 Itaque si Legem duntaxat intuemur, nihil aliud possumus quàm animum despondere, confundi, ac desperare, quum ex ea damnemur omnes, ac maledicamur: à beatitudine quàm suis cultoribus proponit, pro-
Sup.c.5.§.7 cul arceamur. Ergóne inquies, ita nos ludificatur Dominus? Quantulum
10. enim à ludibrio abest, spem fœlicitatis ostentare, ad eam inuitare & hortari, illam testari nobis expositam, quum interim præclusus sit & inac-
L.3.c.17.§.6 cessus ingressus? Respondeo, Etiamsi promissiones Legis, quatenus conditionales sunt à perfecta Legis obedientia dependeant, quam nullibi reperire est: non tamen frustra datas esse. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces, nisi gratuita sua bonitate, citra intuitum operum nos
Ibid.§.2. Deus amplexetur, atq; adeò illam bonitatem, nobis per Euangelium ex-
c.3.§.11. hibitam, fide simus amplexati: ne ipsis quidem deest sua efficacia, etiam cum annexa conditione. Sic enim tum omnia nobis gratuitò confert vt hoc quoque ad cumulum suæ beneficentiæ adiungat, quòd semiplenam nostram obedientiam non respuens, & quod deest complemento, remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, legalium promissionum fructum percipere nos facit. Sed hanc quæstionem, quia in tractãda

fidei

fidei iustificatione plenius disputanda erit, non vltrà in præsens prosequemur.

Ibid.c.14. 15.16.

5 Quòd autem impossibilem Legis obseruationem diximus, id est paucis verbis explicandum simul & confirmandum. solet enim vulgo absurdissima sententia videri: vt Hieronymus non dubitarit anathema illi denuntiare. Quid visum sit Hieronymo, nihil moror: nos quid verum sit inquiramus. Non texam hic longas ambages de varijs possibilitatis generibus. Impossibile appello quod nec fuit vnquam, & ne in posterum sit, Dei ordinatione ac decreto impeditur. Si ab vltima memoria repetamus, neminem sanctorum extitisse dico qui corpore mortis circundatus, ad eum dilectionis scopum pertigerit vt ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, ex tota potentia Deum amaret: neminem rursum qui non concupiscentia laborarit. Quis reclamet? Video quidem quales nobis sanctos imaginetur stulta superstitio, quorum scilicet puritati vix cælestes Angeli respondeant: sed repugnante tum Scriptura, tum experientiæ ratione. *Dico item, neminem posthac futurum, qui ad veræ perfectionis metam peruenturus sit nisi corporis mole solutus. In hanc rem primùm suppetunt aperta Scripturæ testimonia, Non est homo iustus super terram qui non peccet, dicebat Solomo. Dauid autem, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Iob plurimis locis idem affirmat. Clarissimè omnium Paulus, quòd caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Nec alia ratione probat, omnes qui sub Lege sunt, maledictioni subiectos, nisi quia scriptum sit, maledictos omnes qui non permanserint in omnibus eius mandatis: innuens scilicet, imò pro confesso assumens, neminem permanere posse. Quicquid autem Scripturis prædictum est, id pro perpetuo, adeoque pro necessario haberi decet. Eiusmodi argutia vexabant Augustinum Pelagiani, iniuriam fieri Deo si plus iubeat quàm per eius gratiam præstare queant fideles. Ille, vt effugeret calumniam, fatebatur posse quidem Dominum, si vellet, hominem mortalem in Angelicam puritatem euehere: sed neque fecisse vnquam, nec facturum, quòd aliter in Scripturis asseruisset. Id neque ego inficior: sed addo tamen, importunè de potentia Dei disputari contra eius veritatem. ideò cauillis non esse obnoxiam sententiam, siquis dicat fieri non posse quòd non futurum Scripturæ pronuntiant. Verùm si de verbo disputatur, Dominus rogantibus discipulis quis possit saluus esse, respondet, apud homines id quidem impossibile, apud Deum verò omnia possibilia. Validissima etiam ratione id contendit Augustinus, nunquam in hac carne reddere nos quem debemus legitimum Deo amorem. Amor, inquit, notitiam ita sequitur, vt Deum amare nemo perfectè possit qui non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonitatem. Nos dum in mundo peregrinamur, cernimus per speculum & in ænigmate: sequitur ergo imperfectum esse nostrum amorem. Sit ergo extra controuersiam, impossibile esse in hac carne Legis implementum, si naturæ nostræ impotentiam intuemur, quemadmodum & ex Paulo * alibi adhuc ostendetur.

Sup.s.2.c.5 s.6.
Idē in Mat. c.5. & ex epist. ad Cteseph. aduers. Pelag.l.2.
Aug. de nat. & grat.c.43
*l.3.c.14.s. 11.14.c.3.s. 1.2.3.c.5.s. 3.c.20.s.45 l.4.c.1.s.22 23.&c.
1.*Re*.8.46.
Psa.143.2.
Gal.5.17.
Gal.3.10.
Deu.27.26
Inf.s.15. l.3.c.11.s.18 19.c.17.s.7.
Lib.de nat. & grat. cap.42. & l.1.cōt.Pel. & Cælest.de grat.Christi c.48.
Mat.19.25
De spiritu & litera, in fine, & sæpe aliàs.
Rom.8.3.

6 Sed quò tota res meliùs patefiat, officium vsumq; *Legis quam moralem vocat, succincto ordine recolligamus. Porrò tribus istis partibus, quantum intelligo, continetur: prima est, vt dum iustitiam Dei ostendit, id est, quæ sola Deo accepta est, suæ vnũquenq; iniustitię admoneat, certiorem faciat, conuincat denique ac condemnet. Sic enim opus est, cæcum & ebrium amore sui hominem, ad notitiam simul & confessionem suæ tum imbecillitatis tum impuritatis adigi: quando nisi vanitas eius euidenter redarguatur, insana virium suarum confidentia inflatus est, nec adduci vnquam potest vt de earum tenuitate sentiat, quantisper eas arbitrij sui modo metitur. At qui simulac eas comparare ad Legis

*l.3.c.14. 15.17.
* sup. c.5.s. 6.7.
Sup.c.2.s. 10. l.1.c.1. s.2. l.3.c.7. s.4.c.12.s. 1.2.

difficultatem cœpit, habet illic quod ferociam minuat. Vtcunque enim ingentem de ijs opinionem præsumpserit, mox tamen eas sub tanto pōdere anhelare sentit: deinde titubare ac labascere, tandem concidere etiam ac deficere. Sic Legis magisterio eruditus, exuit illam, qua prius cæcutiebat, arrogantiam. Similiter altero, quo ipsum laborare dictum est, superbiæ morbo sanandus est. Quandiu iudicio suo stare permittitur, hypocrisin comminiscitur pro iustitia: qua contentus, factitijs nescio quibus iustitijs aduersus Dei gratiam erigitur. Postquam verò ad Legis trutinā examinare vitā suā cogitur, omissa commentitiæ illius iustitiæ præsumptione, immenso spatio se abesse à sanctitate cernit: rursus infinitis vitijs se abundare, quibus purus antea videbatur. Tam profundis enim ac sinuosis recessibus absconduntur concupiscentiæ mala, vt hominis aspectum facilè fallant. Nec sine causa dicit Apostolus, se concupiscentiam ignorasse nisi Lex diceret, Non concupisces: quia nisi per illam retegatur ex latebris suis, occultiùs miserum hominem perdit quàm id exitiale eius telum sentiatur.

Ibid. s. 6. 7. 8

c. 2. s. 10. August. de Spir. & lit. ad Marcel. cap. 4. Rom. 7. 7.

7 Ita Lex instar est speculi cuiusdam, in quo nostram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, postremò ex vtraque maledictionem contemplamur: quemadmodum oris nostri maculas speculum nobis repræsentat. Quem enim ad sequendam iustitiam destituit facultas, hic in luto peccatorum hæreat defixus necesse est. Peccatum continuò maledictio sequitur. Ideò quo maioris transgressionis deprehensos conuictosque Lex tenet, eo grauioris simul iudicij reos agit. Huc pertinet Apostoli dictum, quòd per Legem est cognitio peccati. Primum enim eius officium illic tantùm notat, cuius experimentum est in peccatoribus nondum regeneratis. Huic coniuncta sunt ista, Legem esse subingressam vt abundaret peccatum, ac proinde esse administrationem mortis, quæ iram operetur, & occidat. Eo enim magis haud dubiè crescit iniquitas, quo liquidiore peccati intelligentia conscientiā feritur: quòd ad præuaricationem tunc aduersus Legislatorem contumacia accedit. Restat igitur vt iram Dei in peccatoris exitium armet: quia nihil per se potest quàm accusare, damnare, & perdere. Et quemadmodum scribit Augustinus, si desit Spiritus gratiæ, in hoc tantùm adest vt reos faciat & occidat. Id autem quum dicitur, nec ignominia afficitur Lex, nec eius quidem excellentiæ quicquam derogatur. Sanè si voluntas nostra tota in eius obedientiam formata compositaque foret; planè iam ad salutem sufficeret sola ipsius cognitio: at quum natura nostra carnalis & corrupta cum spirituali Dei Lege hostiliter pugnet, nec eius disciplina quicquam emendetur, superest vt Lex quæ in salutem (si auditores idoneos nacta fuisset) data erat, in peccati & mortis occasionem cedat. Quandoquidem enim omnes eius transgressores esse conuincimur, quo iustitiam Dei clarius reserat, eo nostram ex aduerso iniquitatem magis detegit: quo vitæ salutisque præmium iustitiæ repositum certiùs confirmat, eo certiorem iniquorum interitum reddit. Tantum ergo abest quin Legi contumeliosa sint ista elogia, vt ad illustriorem diuinæ beneficentiæ commendationem plurimùm valeant. Nam inde profectò patet, nostra nequitia & prauitate nos impediri, quominus vitæ beatitudine per Legem in propatulo posita fruamur. Vnde suauior redditur, quæ sine Legis subsidio nobis succurrit Dei gratia: & amabilior, quæ illam nobis confert, misericordia, qua discimus, identidem benefaciendo, & noua dona cumulando nunquam ipsum fatigari.

l. 3. c. 3. s. 11. 12. c. 4. s. 27 Simile ex Iac. 1. 23.

Rom. 3. 20. Rom. 5. 20. 2. Cor. 3. 7. Rom. 4. 15.

De correp. & gratia.

Vide Amb. ca. 1. de Iac. c. 4. & vita beata. c. 6. August. de pœnis med. c. 1. De vera innoc. c. 44. 44 Chrys. 2 Cor. 3. & ad Gal. cap. 2. Amb. lib. 9. epist. 71.

8 Quòd autem omniū nostrûm iniquitas & damnatio, Legis testimonio consignatur, non ideò fit (si tamen ritè in ea proficimus) vt concidamus desperatione, ac desponsis animis in præcipitium corruamus.

In

In hunc certè modum illinc exanimantur reprobi:sed ob animi obstinationem. Apud filios Dei alium esse eruditionis finem conuenit. Nos quidē iudicio Legis damnatos esse testatur Apostol[9], quo omne os obstruatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idem tamen alibi docet, Deum omnes sub incredulitate conclusisse, non vt perdat, aut omnes perire *Rom. 3. 19.*
sinat, sed vt omnium misereatur. Nempe vt omissa suæ virtutis stolida o *Rom. 11. 32*
pinione, sola Dei manu stare se & consistere intelligant, vt nudi & vacui l. 3. c. 12.
ad eius misericordiam confugiant, in hanc se toti reclinent, in hanc penitus c. 14. f. 9. 10.
se abdant, hanc vnam pro iustitia & meritis arripiant, quæ omnibus in Christo exposita est, quicunque eam vera fide & expetunt & expectāt. Deus enim in Legis præceptis non nisi perfectæ iustitiæ, qua nos omnes destituti sumus, remunerator: contrà autem seuerus scelerum iudex apparet. In Christo autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena, erga miseros etiam ac indignos peccatores relucet.

9 De profectu ad implorandam auxilij gratiam sæpe Augustinus: vt quum scribit Hilario, Iubet Lex vt facere iussa conati, & in nostra in- *Epist. 89.*
firmitate sub Lege fatigati, adiutorium gratiæ poscere nouerimus. Item Asellio, Vtilitas Legis est vt hominem de sua infirmitate conuincat, & *Epist. 200.*
gratiæ medicinam, quæ in Christo est, implorare compellat. Item ad Innocentium Romanum, Iubet Lex: gratia vires agendi subministrat. Item *Epist. 95.*
Valentino, Iubet Deus quæ non possumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Item, Data est Lex vt vos reos faceret: rei facti, timeretis: *Libro de*
timentes, indulgentiam peteretis: de viribus vestris non præsumeretis. *correp. &*
Item, Ad hoc data est Lex, vt de magno paruulum faceret: vt te ad iusti- *gratia. &*
tiam vires de tuo non habere monstraret, ac sic inops, indignus, ac egen[9] *In Psal. 70*
ad gratiam confugeres. Postea sermonem ad Deum dirigit, Ita fac Domi- *In Ps. 118.*
ne, ita fac misericors Domine: impera quod non possit impleri: imò im- *Cōcione. 27*
pera quod nonnisi per gratiam tuam possit impleri: vt quum homines id implere per suas vires nequiuerint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mundus corā Deo. Sed ego ineptus sum qui tot testimonia congero, quum proprium opus In solut.
scripserit sanctus ille vir, cui titulum fecit De spiritu & litera. Secundum quæst. Hil.
profectum non tam significanter describit, vel quòd dependere ex illo q. 1.
priore nouerat, vel quòd non ita probè tenebat, vel quòd verba non habebat quibus rectum alioqui sensum ita distinctè & perspicuè explicaret. Neque tamen in reprobis quoque ipsis primum hoc Legis officium Inf. f. 10.
cessat. Quanquam enim cum filijs Dei non hucusque pergūt, vt post carnis deiectionem interiore homine renouentur ac reflorescant, sed primo terrore attoniti in desperatione iacent: pertinet tamen ad manifestādam diuini iudicij æquitatem, eiusmodi fluctibus eorum conscientias exagitari. Siquidem libenter semper cupiunt aduersus Dei iudicium tergiuersari: nunc illo nondum patefacto, Legis tamen & conscientiæ testimonio sic consternati, in seipsis produnt quid meriti sint.

10 Secundum Legis officium est vt qui nulla iusti rectiq; cura, nisi 2
coacti, tanguntur, dum audiunt diras in ea sanctiones, coerceantur saltem pœnarum formidine. Coercentur autem, non quòd interior eorum l. 1. c. 4. f. 2. 4
animus permoueatur aut afficiatur: sed quia tanquam iniecto fræno ma- c. 12. f. 11.
nus ab exteriori opere continent, & suam prauitatem intus cohibent, Sup. c. 5.
quam alioqui petulanter effusuri erant. Ex eo nec meliores quidem sunt, f. 10.
nec apud Deum iustiores. Nam tametsi vel terrore vel pudore impediti l. 3. c. 4.
exercere non audent quod animo conceperunt, nec suæ libidinis furias f. 32. 33.
palàm efflare, cor tamen non habent compositum ad timorem & obedientiam Dei: imò quo magis sese retinent, eo fortiùs intus accenduntur, feruent, bulliunt, parati quiduis facere, & quouis prorumpere nisi hic terror Legis obstaret. Nec id solum, sed Legem quoque ipsam pessimè ode-

runt, & Deum Legislatorem execrantur, vt eum, si possent maximè velint tollere, quem nec recta iubentem, nec suæ maiestatis contemptores vlciscentem ferre possunt. Alijs quidem obscuriùs, alijs clariùs, omnibus tamen nondum regeneratis hic sensus inest, vt non voluntaria submissione, sed inuiti ac restitantes, tantùm timoris violentia ad Legis studium trahantur. Sed tamen hæc coacta expressaque iustitia, necessaria est publicæ hominum communitati, cuius hic tranquillitati consulitur, dum cauetur ne omnia permisceantur tumultu: quod fieret si omnia omnibus licerent. Quinetiam filijs Dei non est inutile hac pædagogia exerceri, quantisper ante vocationem. Spiritu sanctificationis destituti, insipientia carnis lasciuiunt. Dum enim diuinæ vltionis terrore vel ab externa petulantia retrahuntur, vtcunque nondum animo domiti parum in præsentia promoueant, aliqua tamen ex parte ferendo iustitiæ iugo assuefiunt: ne quum vocati fuerint, sint ad disciplinam ceu ad rem incognitam, rudes prorsus ac nouitij. Hoc officium videtur Apostolus propriè attigisse, quum tradit Legem non esse iusto positam, sed iniustis & immorigeris, impijs & peccatorib⁹, sceleratis & profanis, parricidis, homicidis, fornicarijs, pæderastis, plagiarijs, mendacibus ac periuris: & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Indicat enim esse exultantibus, & sine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus, retinaculum.

l.3.c.2. f.27.12. Ibid f.22. Eiusd. discipl. fine lege l.4.c.12. f.1.2.3. 1.*Tim*.1.9. Sic Bern. ad Carth. Epi. 18. August. lib. de spiritu & lit. ad Marcel. cap. 10.

11 Ad vtrunque verò accommodari potest quod alibi dicit, Legem fuisse Iudæis pædagogum ad Christum. siquidem duo sunt hominum genera quos ad Christũ sua pædagogia manuducit. Alij (de quibus primo loco diximus) quia propriæ aut virtutis, aut iustitiæ fiducia nimis pleni sunt, recipiendæ Christi gratiæ non sunt idonei, nisi prius sint exinaniti. Ergo eos miseriæ suæ agnitione Lex ad humilitatem subigit, quò ita pręparentur ad expetendum quod sibi antea deesse non putabant. Alij opus habent fræno quo retineantur, ne ita laxent fræna carnis suæ lasciuiæ vt ab omni iustitiæ studio prorsus excidant. Vbi enim nondum regit Spiritus Dei, illic sic ebulliunt interdum libidines, vt periculum sit ne animam sibi obnoxiam in obliuionem contemptumque Dei demergant: & fieret nisi Dominus hoc remedio obuiam iret. Itaque quos ad regni sui hæreditatem destinauit, si non statim regenerat, ad tempus suæ visitationis cõseruat per Legis opera sub timore, non illo quidem casto & puro qualis in eius filijs esse debet, vtili tamen ad hoc vt ad veram pietatem pro suo captu erudiantur. Huius rei tot habemus documenta, vt minimè opus sit exemplo. Quicunque enim aliquandiu in ignoratione Dei versati sunt, hoc sibi accidisse fatebuntur vt Legis fræno retinerentur in qualicunque Dei metu & obseruantia, donec Spiritu regenerati, ex animo ipsum amare inciperent.

Gala.3.24. Inf.c.11.f.5. Sup.f.6.7.8. l.3.c.3.f.2. De quo. l.1.c.2.f.2. l.3.c.2.f.26.27

12 Tertius vsus, qui & præcipuus est, & in proprium Legis finem propius spectat, erga fideles locum habet, quorum in cordibus iam viget ac regnat Dei Spiritus. Nã tametsi digito Dei Legem scriptam & insculptam habent in cordibus, hoc est, sic affecti sunt & animati per Spiritus directionem vt obtemperare Deo cupiant: bifariam tamen adhuc in Lege proficiunt. Est enim illis optimum organum quo melius in dies ac certius discant qualis sit Domini voluntas, ad quam aspirant: atque in eius intelligentia confirmentur. Vt si quis seruus iam ita sit toto animi studio cõparatus vt domino suo se approbet, necesse tamen habet mores domini explorare accuratius & obseruare, ad quos se componat & accommodet. Nec se quispiam nostrûm ab hac necessitate eximat. nemo enim eò sapientiæ adhuc penetrauit vt non possit ex quotidiana Legis eruditione nouos facere progressus in puriorem diuinæ voluntatis notitiam. Deinde quia non sola doctrina, sed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque vtilitatem ex Legę capiet seruus Dei, vt frequenti eius meditatione

Ier.31.33. Inf.c.8.f.24 l.3.c.19.f.2.4.5. Simile.

tione excitetur ad obsequium, in eo roboretur, à delinquendi lubrico retrahatur. In hunc enim modum sanctos sibi instare oportet, qui secundum Spiritum quantalibet alacritate ad Dei iustitiam contendant, carnis tamen ignauia semper onerantur quominus legitima promptitudine pergant. Huic carni Lex flagrum est, quo instar inertis tardique asini, ad opus vrgeatur. imò spirituali homini, quia nondum carnis mole expeditus est, assiduus aculeus erit qui desidere illum non permittat. Nimirum in hunc vsum respiciebat Dauid, quum insignibus illis encomijs Legem celebraret, Lex Domini immaculata, conuertens animas: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, &c. Item, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. ac innumera quæ toto illo Psalmo prosequitur. Neque verò repugnant ista Paulinis sententijs, quibus ostenditur, non quem regeneratis vsum Lex præstet, sed quid homini per se conferre queat. Hic autem canit Propheta quanta cum vtilitate Legis suæ lectione erudiat Dominus eos quibus intus obsequendi promptitudinē inspirat: nec sola præcepta arripit, sed rebus annexam gratiæ promissionem, quæ sola facit vt quod amarum est dulcescat. Quid enim Lege minus amabile, si flagitando tantùm & minando metu sollicitet animas, & terrore angat? Præsertim verò ostendit Dauid, se in Lege Mediatorem apprehendisse, sine quo nulla est oblectatio vel suauitas.

c.17. s.6
Ibid. c.23. s.11.14.
Simile.
1 i.c.6 s.4.
Psa. 19.8.
Psal. 119. 105.
De quo Sup. s.6.7. Inf. c.8. s.4.

13 Quod discernere dū imperiti quidā nesciūt, totū Mosen animosè explodūt, duasq; Legis tabulas valere iubēt: quia scilicet Christianis alienū esse arbitrātur adhærere doctrinæ quæ mortis administrationē continet. Facessat longè ex animis nostris profana istæc opinio. pulchrè enim docuit Moses, Legē, quæ apud peccatores nihil quàm mortem generare potest, in sanctis meliorē præstatiorēq; habere debere vsū. Sic enim moriturus populo edixit, Ponite corda vestra in omnia verba quæ ego testificor vobis hodie, vt mādetis ea filijs vestris, doceatisq; custodire, facere & implere vniuersa quæ scripta sunt in volumine Legis huius, quia nō incassū præcepta sunt vobis, sed vt singuli in eis viuerēt. Quòd si absolutū in ea iustitiæ exemplar eminere nemo inficietur, aut nullā esse nobis rectè iusteq; viuēdi regulā oportet, aut ab ea nefas est discedere. Siquidē non plures, sed vna est ꝑpetua & inflexibilis viuēdi regula. Quamobrē quòd iusti hominis vitā in Legis meditatione cōtinuā facit Dauid, id ne ad seculū vnū referamus, quia singulis ad finē mūdi ætatibus cōueniētissimū est: nec absterreamur ideo, aut refugiamus ab eius institutione quòd exactiorē multò sanctitatē præscribat quàm præstaturi sumus dū circūferemus carcerē corporis nostri. Nō enim iā rigidi exactoris vicē erga nos fungitur, cui nō satisfiat nisi soluto pēso: sed in hac ad quā nos adhortatur ꝑfectione, metā demonstrat ad quam nobis tota vita cōtendere non minus vtile est quàm officio nostro consentaneū. In qua cōtentione si nō deficimus, bene est. Stadium nanq; est tota hæc vita, cuius decurso spatio, dabit Dominus vt metam illam, ad quam nunc eminus nituntur nostra studia, teneamus.

Qua de re vide Aug. lib. 2. cont. duas Epist. Pelag ad Bonif cap. 4. De opere Monach. cap. 1. Cont. Adimant. Manich. discip.
Deu. 32. 46.
l. 3. c. 7. s. 1. Inf. c. 8. s. 5. 51.
Quæst noui & Vet. test. quæst. 69.
Psal. 1. 2.
Simile.
Simile.

14 Nunc ergo quoniam vim exhortationis erga fideles habet Lex, non quæ eorum conscientias maledictione liget, sed quæ pigritiam, subinde instando excutiat, & imperfectionē vellicet: multi dum volunt significare hanc ab illius maledictione liberationem, dicunt abrogatam esse Legem fidelibus (de morali adhuc loquor) non quòd amplius illis non iubeat quod rectum est, sed duntaxat ne sit illis quod antea erat, hoc est, ne eorum conscientias perterrendo & confundendo, damnet ac perdat. Et sanè talem Legis abrogationem non obscurè docet Paulus. A Domino quoque fuisse prædicatam ex eo apparet quòd opinionem illam de Lege à se dissipanda non refutasset nisi inualuisset inter Iudæos. Quum autem non potuerit temere, sine vllo prætextu, emergere: credibile est, ab

Vt dictū est Sup. c. 5. s. 5. l. 4. c. 10. s. 14. 15.
De cer. s. 16
De Moral. c. 8. c. 11. s. 7
Augus. de Spir. & lit. a 1 Mar. cl. ca. 10. ca. 4

eius doctrinæ falsa interpretatione fuisse natam: qualiter cuncti ferè errores occasionem à veritate sumere consueuerunt. Nos verò, ne ad eũdem impingamus lapidem, accuratè distinguamus quid in Lege sit abrogatum,
Mat. 5.17. quid firmum adhuc maneat. Quum testatur Dominus se non venisse ad Legem abolendam, sed adimplendam: nec præteriturum, donec cælum ac terra transeant, apicem ex Lege quin omnia fiant: nihil de obseruantia Legis per suum aduentum detractum iri satis confirmat. Et meritò: quando in hunc finem potius venit vt eius transgressionibus mederetur.
Sup.c.5. Manet igitur per Christum inuiolabilis Legis doctrina, quæ nos docen-
f.4.5. do, admonendo, obiurgando, corrigendo, ad omne opus bonum formet ac comparet.

15 Quæ verò de maledictione dicũtur à Paulo, non ad institutio-
Sup.f.6.7. nem ipsam pertinere, sed solùm constringendæ conscientiæ vigorem, cõ-
Inf.c.9.f.4. stat. Non enim solùm docet Lex, sed imperiosè exigit quod mandat. Si non exhibeatur, imò siqua in parte ab officio cessetur, maledictionis fulmen stringit. Hac ratione dicit Apostolus, omnes qui sunt ex operibus
Gal. 3.10. Legis, esse execrationi obnoxios, quia scriptum sit, Execrabilis omnis qui
Deu. 27.26 non complet omnia. Eos autem sub operibus Legis dicit qui in remissio-
l.3.c.14 ne peccatorum iustitiam non statuunt, per quam à Legis rigore soluimur.
f.16. c.11. Solui ergo nos à Legis vinculis oportere docet, nisi volumus sub illis
f.16.17.18. miserè perire Sed quib⁹ vinculis? illius austeræ & infestæ exactionis quæ ex summo iure nihil remittit, nec transgressionem vllam impunitam finit.
Gal. 3.13. Ab hac, inquam, maledictione vt nos redimeret Christus, factus est pro
& 4.4. nobis maledictio. Scriptum est enim, Maledictus omnis qui pendet in li-
Deu. 21.23 gno. Capite quidem sequenti tradit, Christum Legi fuisse subiectum vt
Inf.c.16.f.6 eos qui sub Lege erant redimeret: sed eodem sensu. subdit enim cõtinuò,
l.3.c.19. Quò ius filiorum, adoptione reciperemus. Quid istuc est? ne perpetua
f.2.3.5 seruitute premeremur, quæ conscientias nostras anxietate mortis compressas teneret. Interim manet illud semper inconcussum, ex Legis authoritate nihil decessisse quin eadem semper veneratione obedientiaque ipsam suscipi à nobis conueniat.

16 Alia ceremoniarum ratio, quæ non effectu, sed vsu solo fuerunt
Inf.c.11. abrogatæ. Quòd autem illis finem aduentu suo Christus imposuit, adeò
f.2.3.4. nihil earum sanctitati derogat vt eam magis commendet ac illustret.
c.8.f.31. Nam sicuti veteri populo inane præbuissent spectaculum nisi mortis &
l.4.c.10 f.11 resurrectionis Christi virtus illic monstrata esset: ita nisi cessassent, di-
12.13.14. scernere hodie non liceret quorsum fuissent institutæ. Ideo Paulus, vt
Col. 2.17. earum obseruationem non superuacuam modò, sed noxiam quoque esse
Ibid.c.14. probet, vmbras fuisse docet, quarum nobis extat in Christo corpus. Vi-
f.22.25. demus ergo vt in earum abolitione melius refulgeat veritas, quàm si ad-
Mat. 27.51 huc procul & quasi obtento velo Christum qui palàm apparuit figurarẽt.
Simile. Ideo & Christi morte velum templi in duas partes scissum cecidit: quia
Cap. 11.13. iam viua & expressa cælestium bonorum imago in lucem prodierat, quæ
Inf.c.9. obscuris tantùm lineamentis inchoata fuerat, sicuti loquitur author epi-
f.4.5. stolæ ad Hebræos. Huc pertinet dictum Christi, Legem & Prophetas fu-
Luc. 16.16. isse vsque ad Iohannẽ: ex eo regnum Dei cœpisse euangelizari. non quòd
c.11.f.5.25. prædicatione, quæ spem salutis & vitæ æternæ continet, priuati fuerint sancti Patres: sed quia procul & sub vmbraculis intuiti sunt duntaxat
Ioh. 1.17. quod hodie in plena luce conspicimus. Cur autem Ecclesiam Dei ab illis
August. in rudimentis altius transcendere oportuerit, explicat Iohannes Baptista,
Euag. Ioan. Quòd Lex per Mosen data sit, gratia autem & veritas per Iesum facta.
Tract. 3.25. Quia & si verè expiatio in veteribus sacrificijs promissa fuit, & arca fœ-
lib. de Spir. deris certum fuit paterni Dei fauoris pignus: hoc totum vmbratile fuis-
& lit. ad set, nisi in Christi gratia fundatum, vbi reperitur solida æternaq; stabi-
Marcel. litas. Hoc quidem fixum maneat, quanuis seruari desierint ritus legales,
cap.17.

ipso

ipso tamen fine melius cognosci quāta fuerit eorum vtilitas ante Christi aduentum, qui vsum tollendo vim & effectum sua morte obsignauit.

17 Paulò plus difficultatis habet quæ notatur à Paulo ratio, Et vos quum essetis mortui per delicta & præputium carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum in decretis, quod erat nobis contrarium: & ipsum tulit è medio, affigens cruci, &c. Videtur enim Legis abolitionem aliquantū vltrà dilatare, vt nihil iam nobis sit cum illius decretis. Errant enim qui simpliciter de Lege morali accipiunt, cuius tamen inexorabilem magis seueritatem, quàm doctrinam abolitam interpretantur. Alij acutius pensiculantes Pauli verba, perspiciunt in Legem ceremonialem propriè competere: & ostendunt, id non semel apud Paulum sonare vocabulum Decreti: nam ad Ephesios quoq; ita loquitur, Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, Legem mandatorum in decretis sitam euacuans, vt duos cōderet in seipso, in vnum nouum hominem. De ceremonijs illic agi, minimè ambiguum: quia interstitiū vocat, quo Iudæi à Gentibus dissidebant. Quare priores illos ab his iure reprehendi fateor: sed ab his quoq; nondū bene explicari mens Apostoli mihi videtur. Nam illos duos locos simul per omnia comparari, nullo modo placet. Ephesios quum de sua in societatē Israelis cooptione certiores facere vellet, impedimentum quo arcebātur olim, sublatum docet: illud erat in ceremonijs. Ritus enim ablutionum & sacrificiorum quibus Iudæi Domino consecrabantur, eos à Gentibus segregabant. At in epistola ad Colossenses sublimius mysteriū attingi quis non videat? Certamen est quidem illic de Mosaicis obseruationibus, ad quas pseudoapostoli Christianum populum adigere studebāt: sed quemadmodum in Epistola ad Galatas cōtrouersiam illam altius ducit, & quodammodo ad fontem suum reuocat: ita & hoc loco. Nam si in ritib⁹ nihil aliud consideras quàm defungendi necessitatem, quorsum attinebat vocari chirographum contrarium nobis? præterea in eo totam propè redemptionis nostræ summam ponere, vt induceretur? Quare res ipsa clamat, hîc aliquid interius reputandum esse. Ego autem confido me germanam intelligentiam assequutum, si tamen mihi verum esse conceditur quod alicubi verissimè ab August. scriptum est, imò quod ex claris Apostoli verbis hausit, in ceremonijs Iudaicis cōfessionem magis delictorum excitisse quàm expiationem. Quid enim sacrificijs aliud agebant quàm se mortis conscios fatebātur, qui in suum locum catharmata substituebāt? Quid purificationibus nisi quòd se immundos testabantur? Ita renouabatur subinde ab illis & piaculi & impuritatis suæ chirographum: solutio in illa testificatione non erat. Qua ratione scribit Apostolus, morte demum Christi intercedente, redemptionem præuaricationum esse peractam, quæ manebant sub veteri Testamento. Meritò ergo chirographa vocat Apostolus, suis cultoribus aduersa: quando per illa suam damnationem ac immunditiem palàm consignabant. Nec obest, quòd illi quoq; eiusdem nobiscū gratiæ participes fuerunt. Id enim sunt assequuti in Christo, non in ceremonijs quas hîc à Christo discernit Apostolus: quoniam Christi gloriam, tum vsurpatæ, obscurabant. Habemus ceremonias, si per se considerentur, eleganter & appositè vocari chirographa, hominum saluti contraria: quia velut solennia instrumenta erant, quæ ipsorum obligationem testarentur. Illis quum vellent rursum Christianam Ecclesiam astringere pseudoapostoli, non sine causa Paulus altiùs repetita earum significatione, Colossenses admonuit, quò relaberentur, si subiugari se in eum modum ab ipsis passi essent. Simul enim illis excutiebatur Christi beneficium, quatenus, peracta semel æterna expiatione, quotidianas illas obseruationes aboleuit: quæ ad peccata consignanda tantùm validæ, ad eadem delenda nihil poterant.

Colos. 2.13.

Genuina expos. huius loci.

Ephes. 2.14

Heb. 7.9.10

l.4.c.14.s.21

Heb. 9.15.

Inf. c.11.s.9.

l.4.c.18. s.13.20.

HIC decem Legis præcepta, cum breui eorum explicatione, inserere non alienum fore arbitror: quia & inde melius patebit quod attigi, quem semel Deus præscripsit cultum adhuc vigere: deinde accedet secundi capitis confirmatio, non solùm didicisse ex ea Iudæos quænam esset vera pietatis ratio, sed horrore iudicij, quum se obseruationi viderent impares, fuisse subactos vt vel inuiti ad Mediatorem traherentur. Porrò inter explicandam eorum summam quæ in vera Dei notitia requiruntur, docuimus non posse ipsum pro sua magnitudine à nobis concipi, quin statim occurrat eius maiestas quæ nos ad eius cultum adstringat. In cognitione nostri hoc præcipuum posuimus, vt propriæ virtutis opinione vacui, & propriæ iustitiæ fiducia exuti: contrà, egestatis conscientia fracti & contusi, solidam humilitatem discamus, ac nostri deiectionem. Vtrunque in Lege sua Dominus exequitur, vbi primùm vindicata sibi legitima imperandi potestate, ad numinis sui reuerentiam nos vocat, atque in quo sita ea sit & constituta præscribit: deinde, promulgata iustitiæ suæ regula (cuius rectitudini ingeniũ nostrum, vt prauum est & contortum, perpetuò aduersatur: & infra cuius perfectionem facultas nostra, vt imbecilla est & ad bonum eneruata, procul iacet) tum impotentiæ nos, tum iniustitiæ arguit. Porrò hæc ipsa quæ ex duabus tabulis discenda sunt, quodammodo nobis dictat lex illa interior, quam omnium cordibus inscriptam & quasi impressam superius dictum est. Non enim sinit nos perpetuum somnum sine sensu dormire nostra conscientia, quin intus testis sit ac monitrix eorum quæ Deo debemus, quin boni & mali discrimen nobis obijciat, atque ita nos accuset dum ab officio discedimus. Verùm, qua errorum caligine obuolutus est homo, per legem illam naturalem vix tenuiter degustat quis Deo acceptus sit cultus: certè à recta eius ratione longissimo interuallo distat. Ad hoc arrogantia & ambitione sic turgidus, suique amore excæcatus est, vt se prospicere nondum queat, & velut in se descendere, quò submittere se ac deijcere discat, suamque miseriam fateri. Proinde (quod tum hebetudini tum contumaciæ nostræ necessarium erat) Dominus Legem scriptam nobis posuit: quæ & certius testificaretur quod in Lege naturali nimis obscurum erat, & mentem memoriamque nostram, excusso torpore, viuidius feriret.

[Margin: Sup c.7. s.12.13.14. Ibid.s.5.6.7 — l.1.c.1.s.2. l.2.c.1. s.1.2.3. — De qua. sup.c.2.s 22 — Et l.1.c.3. c.4.s.1.4. l.3.c.7 s 2.4 l.1.c.6.s.2.3 — August. in quinquag. 2 Psal.57.]

2 Nunc promptum est intelligere quid ex Lege discendũ sit, nempe Deum, sicut Creator est noster, ita iure locum patris & domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerentiam, amorem, timorem illi à nobis deberi. Quinetiam nos non esse nostri iuris, vt quocunque animi libido incitarit, sequamur, sed ab eius nutu suspensos, in eo solo debere consistere, quod ei placuerit. Deinde iustitiam ac rectitudinem illi cordi esse, iniquitatem verò abominationi: ideoque, nisi velimus impia ingratudine à conditore nostro deficere, iustitiam tota vita nobis esse necessariò colendam. Nam si tum illi demum exhibemus quam decet reuerentiam, dum voluntatem eius nostræ præferimus: sequitur non alium esse legitimum eius cultum, quàm iustitiæ, sanctitatis, puritatis obseruationem. Nec prætendere excusationem licet, quòd facultas desit, &, velut exhausti debitores, soluendo non simus. Non enim conuenit vt Dei gloriam metiamur ex nostra facultate, qualescunque enim simus, manet ille sui similis semper, amicus iustitię, iniquitati infensus. Quicquid à nobis eixgat, (quia non potest nisi rectum exigere) ex naturæ obligatione obsequendi necessitas nos manet. quod autem non possumus, id vitij nostri est. A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, si vincti tenemur, ne soluti simus in nostri Patris obsequium, nõ est cur necessitatem pro defensione

[Margin: Ibid.c.14. s.21.22. c.15.s.6.8. Inf.s.13. l.3 c.7.s.1. c.6.s.2. l.4 c.20.s.16 Inf.s.5. — Simile. — Sup.c.7. s.3.5.8. c.5. s.6.7.10. l 1.c.17.s.5. c.18.s.4. Sup.c.3.s.5.]

defensione causemur, cuius malum & intra nos est & nobis imputandum. c.1.ſ.9.10.

3 Vbi hucusque per Legis doctrinā profecerimus, tum ad nos, eadem docente, descendere oportet, vnde tandem duo referamus: Primum, iustitiam Legis cum vita nostra comparando, longè abesse quin Dei voluntati respondeamus: ideoque indignos esse qui locum nostrum retineamus inter eius creaturas, nedum inter filios censeamur. Deinde vires nostras reputando, adimplendæ Legi non impares modò eas esse, sed prorsus nullas. Hinc necessariò sequitur tum propriæ virtutis diffidentia, tum animi anxietas & trepidatio. Neque enim iniquitatis pondus sustinere potest conscientia, quin mox Dei iudicium obuersetur. Sentiri verò Dei iudicium non potest quin mortis horrorem incutiat. Similiter impotentiæ documentis coacta, facere nequit quin protinus in virium suarum desperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionem generat. ita fit demum vt homo æternæ mortis (quam iniustitiæ suæ merito sibi imminere videt) sensu perterrefactus, ad vnam Dei misericordiam, tanquam ad vnicum salutis portum, sese conuertat: vt suæ non esse facultatis sentiens exoluere quod Legi debet, in seipso desperabundus, ad opem aliunde poscendam & expectandam respiret.

Vt sup c.7. c.5.ſ.10. c.2.ſ.14. l.3.c.12. c.3.ſ.4.7. c.2.ſ 2.3. De qua sup. c.2.ſ.10.11. l.3.c.4. ſ.9.10.18.

4 Sed enim non contentus Dominus iustitiæ suæ reuerentiam cōciliasse: quò etiam eius amore, simul & iniquitatis odio, corda nostra imbueret, promissiones ac minas subiunxit. Quia enim magis caligat mētis nostræ oculus quàm vt sola boni pulchritudine afficiatur, clementissimus Pater pro sua indulgentia nos ad ipsum amandum & expetendum illectare præmiorum dulcedine voluit. Denuntiat ergo, reposita virtutibus apud se præmia: nec operam frustra sumpturum qui præceptis suis fuerit obsequutus. Edicit ex aduerso, non tantùm esse execrabilem sibi iniustitiam, sed nec impune euasuram: quòd ipse contemptæ suę maiestatis vltor sit futurus. Ac quò modis omnibus cohortetur, tam vitæ præsentis benedictiones, quàm æternam beatitudinem pollicetur eorum obedientiæ qui mandata sua seruauerint: transgressoribus non minus præsentes calamitates, quàm æternæ mortis suppliciū minatur. Illa enim promissio, Qui fecerit hæc, viuet in illis: item comminatio illi respondens, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: ad futuram proculdubio & nunquā finiendam vel immortalitem vel mortem spectant. Quanquam vbicunq; commemoratur beneuolentia aut ira Dei, sub illa æternitas vitæ, sub hac æternum exitium cōcinetur. Præsentium autem benedictionum ac maledictionum longus in Lege catalogus recensetur. Atque in sanctionibus quidem summa Dei puritas, quæ iniquitatem ferre non potest: in promissionibus verò, præter summum erga iustitiā amorem (quem pręmio fraudare non sustinet) mira quoque eius benignitas approbatur. Nam quum eius maiestati cum nostris omnibus simus obærati, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum reposcit. debiti autem solutio remuneratione digna nō est. Iure igitur suo decedit quum præmium proponit nostris obsequijs, quæ non vltrò ceu indebita exhibētur. Quid autē ipsæ nobis per se afferant partim dictum est, partim clarius iterum suo loco apparebit. satis in præsentia est si tenemus ac reputamus esse in Legis promissionibus non vulgarem iustitiæ commendationem: quò certiùs constet, quantopere Deo placeat eius obseruatio: sanctiones in maiorem iniustitiæ execrationē esse positas, ne vitiorum blanditijs delibutus peccator, iudicium Legislatoris sibi paratum obliuiscatur.

Sup.c.5.ſ.7. Simile. c.7.ſ.3. Inf.c.9.ſ.3. 1.Tim.4.8. *Leu.*18.5. *Ezec.*18.4. *&* 20. *Leu.*26.4. *Deu.*28.1. Simile. Sup.ſ.2. l.3.c.14. ſ.9.10.13 14 c.18.ſ.2.&c. Sup.c.5. ſ.7.9.10. l.3.c.17. sup.c.5.ſ.11

5 Porrò quòd Dominus perfectæ iustitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem suam reuocauit, in eo indicatur nihil esse illi acceptius obedientia. Quod eò diligentius obseruandum est, quo

l.1.c.4 ſ.3.4 c.5.ſ.11.12. 13.c.12.ſ.1.

procliuior est humanę mentis lasciuia ad varios identidem excogitandos cultus quibus illum demereatur. Omnibus enim seculis hæc irreligiosa religionis affectatio (quia humano ingenio naturaliter insita est) se prodidit, ac etiamnum prodit: quòd homines comparādæ iustitiæ rationem præter Dei verbum semper cōminisci gestiunt. Vnde in bonis quæ communiter censentur operibus angustiorem locum tenent Legis præcepta, innumera illa humanorum turba totum ferè spatium occupante. At verò quid aliud Moses quàm eiusmodi libidinem cohibere studuit, quum post Legis promulgationem sic populum compellaret? Obserua & audi omnia quæ præcipio tibi, vt bene sit tibi & filijs tuis post te in sempiternum, quum feceris quod bonum est & placitū coram Deo tuo. Quod præcipio tibi, hoc tātùm facito: non addas, nec minuas. Atque antea, quum testatus esset, hanc esse eius sapientiam & intelligentiā corā reliquis nationibus, quòd iudicia, iustitias & ceremonias accepisset à Domino, subiecerat, Custodi igitur teipsum & animam tuam sollicitè, ne obliuiscaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne aliquando excidant è corde tuo. Quia scilicet prouidebat Deus, nō quieturos Israelitas quin recepta Lege, nouas præterea iustitias parturirēt, nisi seuerè retinerentur: hīc iustitiæ perfectionem esse comprehensam pronuntiat: quod validissimum retinaculū esse debebat. nec tamen ab illa tantopere vetita audacia destiterūt. Quid nos? eodem certè dicto constringimur. non enim dubium quin perpetuò valeat illud quo absolutam iustitiæ doctrinam Legi suę Dominus vendicauit: illa tamen non contenti, bonis operibus alijs super alia confingendis & cudendis prodigiosè laboramus. Huic sanando vitio remediū optimum erit si constanter insederit hæc cogitatio, Legem nobis esse diuinitus traditam, quæ nos perfectam iustitiam edoceret: illic non aliam iustitiam doceri nisi quæ ad præscriptum diuinæ voluntatis exigatur: frustra igitur nouas operum formas ad demerendum Deum tentari, cuius legitimus cultus sola constat obedientia. Quin potius quòd extra Dei legem euagetur bonorum operum studium, esse diuinæ veræq; iustitiæ non tolerandam profanationem. Verissimè quoque Augustinus, qui nunc matrem custodemque virtutum omnium, nunc originem appellat, obedientiam quæ Deo præstatur.

l.3.c.19. s.15.l.4. c.13. — *Deu.12.28* — *Deut.4.9.* — *l.3.c.4. s.16. l.4.c.10. s.1.7.8.* — *1.Sā.15.22.* — *Lib.4.de Ciuit.Dei cap.12. de bono coniugali. Contra aduersarios Legis & Prophetarum.*

6 Verùm vbi Lex Domini explicata nobis fuerit, tum aptius demum & maiore cū fructu quod de ipsius officio vsuq; antè disserui cōfirmabitur. Antè verò quàm ad excutienda singula capita ingredimur, quæ ad vniuersalē eius notitiam faciūt, modò præcipere operæpretium est. Initiò constitutum sit, non ad externam honestatem modò, sed ad interiorē spiritualemq; iustitiā, hominis vitā in Lege informari. Quod quum inficiari nemo queat, paucissimi tamē ritè animaduertūt. Id fit quia in Legislatorē non respiciūt: à cuius ingenio natura quoq; Legis æstimāda est. Si quis rex edicto scortari, occidere, furari prohibeat: sanctione, fateor, nō tenebitur. si quis scortādi, occidendi, furandi cupiditatē animo cōceperit tātùm, nihil eorū perpetrarit. Nempe, quia mortalis Legislatoris prouidētia nonnisi ad externā ciuilitatem protenditur, non violantur eius interdicta nisi patratis flagitijs. Deus autem (cuius oculum nihil fugit, & qui externam speciem non tam moratur quàm cordis puritatem) sub scortationis, homicidij, furti interdicto, libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolum & quicquid tale est, vetat. Nam quum sit spiritualis Legislator, animæ non minus quàm corpori loquitur. Homicidium autem animæ, ita est ac odium: furtum, mala cupiditas & auaritia: scortatio, libido. Leges etiam humanæ (dicet quispiam) consilia & voluntates spectant, non fortuitos euentus. Fateor: sed quæ extrà emerserunt. Quo animo vnūquodque facinus editum fuerit, expendunt: sed arcanas cogitationes non scrutantur. Proinde illis satisfactum fuerit vbi quis manum duntaxat conti-

Ioh.4.24. — 1.Sam.16.7 — Psa.7.10. & 33.14.15. — Inf. s.39. 49.51.

continuerit à transgressione: contra autem, quia animis nostris lata est Lex cælestis, eorum coertio ad iustam eius obseruationem in primis necessaria est. At vulgus hominum, etiam dum Legis contemptum fortiter dissimulat, oculos, pedes, manus, & omnes corporis partes in aliquam Legis obseruationem componit: cor ab omni obedientia alienissimum interim retinet, ac se defunctum putat si probè homines celauerit quod gerit in conspectu Dei. Audiunt, non occides, non mœchaberis, non furaberis: gladium ad cædem non exerunt: corpora sua meretricibus non commiscent: manus alienis bonis non inijciunt. Hæc omnia benè hactenus: sed cædes totis animis spirant, feruent in libidinem, omnium bona oculis retortis aspiciunt, & cupiditate deuorant. Iam verò deest quod præcipuum erat Legis. Vnde quæso tam crassus stupor, nisi quòd omisso Legislatore, iustitiam suo magis ingenio accommodant? His fortiter reclamat Paulus, affirmans Legem esse spiritualem: quo significat, non modò animæ, mentis, voluntatis obsequium exigere, sed requirere Angelicam puritatem, quæ omnibus carnis sordibus abstersa, nihil quàm spiritum sapiat.

l.3.c.14.§.8 c.20.§.31.

Rom. 7. 14.

7 Hunc quum esse Legis sensum dicimus, non nouam ex nobis interpretationem ingerimus, sed Christũ sequimur optimũ Legis interpretem. Quum enim Pharisæi peruersa opinione populũ imbuissent, Legem perficere qui externo opere nihil aduersus Legem perpetrassent: hunc periculosissimum errorem arguit: & impudicum mulieris aspectum, scortationem esse pronuntiat: homicidas testatur quicunq; fratrem oderint. facit enim reos iudicio, qui vel irã animo conceperint: reos consilio, qui murmurando aut fremendo aliquã offensi animi significationẽ dederint: reos gehẽnæ ignis, qui cõuitijs & maledicẽtia in apertã irã prosilierint. Hæc qui non viderunt, finxerũt Christũ alterũ Mosen, Legis Euangelicæ latorem, quæ defectum Mosaicæ illius suppleuerit. Vnde illud vulgatum axioma de perfectione Legis Euangelicæ, quæ Legem veterem longo interuallo superet, quod multis modis est perniciosissimũ. Nã ex ipso Mose vbi postea præceptorũ summã colligemus, patebit quàm indignã contumeliam diuinæ Legi inurat. Patrum certè sanctimoniam non procul ab hypocrisi abfuisse insinuat, nosq; ab vna illa & perpetua iustitiæ regula deducit. Facillima autem est erroris confutatio: quòd putarũt Christum Legi adijcere, vbi suæ tantùm integritati restituit, dum Pharisæorũ mẽdacijs obscuratam & fermento inquinatam asserit & repurgat.

Mat. 5. 21. 24.43.

Pet. Lomb. l.3.dist.30. & 40. Inf.§. 56.57.

8 Hæc nobis secũda sit obseruatio, plus inesse semper in præceptis ac interdictis quàm verbis exprimatur. quod tamen sic temperãdum est, ne sit nobis instar Lesbiæ regulæ, qua freti, Scripturam licentiosè contorquentes, quodlibet è quolibet faciamus. Faciunt enim quidã hac immoderata excurrendi libertate, vt apud alios vilescat Legis authoritas, alijs spes intelligentiæ concidat. Igitur si fieri potest, ineunda est via aliqua quæ nos ad Dei voluntatem recto ac solido gressu deducat. Quærendum, inquam, quatenus excedere verborũ fines debeat interpretatio: vt appareat, non attextam esse Legi diuinæ ex humanis glossis appendicem, sed purum germanumq; Legislatoris sensum fideliter redditum. Sanè adeò in omnibus ferè præceptis manifestæ sunt synecdochæ, vt deridiculo iure sit futurus qui Legis sensum ad verborũ angustias restringere velit. Vltra verba itaque progredi sobriam Legis interpretationem palàm est: sed quousque, obscurum manet, nisi modus aliquis finiatur. Hũc ergò modum optimũ fore censeo, si ad præcepti rationem dirigatur: nempe vt in vnoquoq; prçcepto expendatur cur datum nobis fuerit. Exempli gratia, Omne præceptum aut imperatiuum est, aut prohibitorium. Vtriusq; generis veritas statim occurrit si rationem, seu finẽ, intuemur. vt præcepti quinti finis est, honorem esse ijs reddendum quibus eum attribuit Deus.

De prima sup.se.& prox.de,3. Inf.§.11.

Inf.§.10.

Hæc igitur præcepti summa, rectũ esse, Deoq; placere vt eos honoremus quibus aliquid excellentiæ largitus est: contemptũ & contumaciam aduersus eos, abominationi esse. Primi præcepti ratio est, vt Deus solus colatur. Summa igitur præcepti erit, veram pietatem, hoc est numinis sui cultũ Deo cordi esse: impietatem abominari. Sic in singulis præceptis inspiciendum qua de re agatur: deinde quærendus finis, donec reperiamus quid propriè illic testetur sibi placere Legislator, vel displicere. Demum ab eo ipso ad cõtrarium ducenda ratiocinatio, in hunc modũ. Si placet hoc Deo, contrarium displicet: si hoc displicet, contrarium placet. si hoc præcipit, contrarium vetat: si hoc vetat, contrarium præcipit.

Inf. s. 16.

9 Quod nunc subobscurè attingitur, inter exponenda præcepta clarissimum ipsa exercitatione fiet. Quare sufficit attigisse, nisi quòd postremũ membrũ (quod vel alioqui nõ intelligeretur, vel intellectũ, forsan absonũ initio videri posset) sua probatione breuiter confirmandum erit. Probatione illud non eget, dum bonum iubetur, vetari quod cum eo pugnat malum. nemo est enim qui non concedat. Imperari quoque contraria officia, dum mala vetantur, non ægerrimè recipiet commune iudicium. Virtutes quidem commendari, dum aduersa vitia damnantur, vulgare est. Sed nos plus aliquid postulamus quàm vulgò significent istæ formulæ. Contrariã enim vitio virtutem, ferè interpretantur vitij ipsius abstinentiam: nos eam vltrà procedere dicimus, ad officia scilicet factaq; contraria. Itaque in hoc præcepto, Non occides, sensus hominum communis nihil aliud cõsiderabit quàm ab omni maleficio ac malefaciendi libidine abstinendum esse. Ego præterea contineri dico, vt proximi vitam quibus possimus subsidijs adiuuemus. Ac ne sine ratione loquar, ita confirmo, Deus vetat iniuria fratrem lædi aut violari, quia vitam eius charam nobis esse vult ac pretiosam: simul ergo postulat quæ ad illius conseruationem conferri possunt officia charitatis. Atque ita videre est vt semper nobis finis præcepti referet quicquid illic facere aut iubemur aut vetamur.

Vt ducatur ratiocin. ad contr.

Nota.

Inf. s. 39.

Mat. 5. 22.

l. 3. c. 7. s. 7.

Inf. s. 54.

10 Cur autem Deus ita, velut dimidijs præceptis, per synecdochas significarit magis quid vellet quàm expresserit, quum aliæ quoque rationes reddi soleant, hæc mihi in primis placet. quia peccatorũ fœditatem (nisi vbi palpabilis est) diluere, & speciosis prætextibus inducere semper caro molitur, quod erat in vnoquoq; transgressionis genere deterrimum & scelestissimũ, exemplaris loco proposuit, cuius ad auditũ sensus quoq; exhorresceret, quò maiorem peccati cuiuslibet detestationẽ animis nostris imprimeret. Hoc nobis imponit sæpiùs in æstimandis vitijs: quòd si tectiora sunt, eleuamus. Has præstigias Dominus discutit, quũ nos assuefacit vniuersam vitiorum multitudinem ad hæc capita referre, quæ optimè quantum sit in vnoquoque genere abominationis repræsentant. Exempli gratia, ira & odium non vsqueadeo execrãda putantur mala quum suis nominibus appellantur: at quum interdicuntur nobis sub homicidij nomine, melius intelligimus quanta sint in abominatione apud Deum, cuius voce in tam horrendi flagitij ordinem reijciuntur. atque ipsi, iudicio eius permoti, delictorum, quæ prius leuia videbantur, grauitatem assuescimus melius reputare.

Mat. 5. 22.

1. Ioh. 3. 15.

11 Tertio loco considerandũ quid sibi velit diuinæ Legis in duas tabulas partitio: quarũ non abs re nec temere solennem mentionem aliquoties factã esse omnes sani iudicabũt. Et in promptu causa est quæ ambiguos nos de hac re manere non sinit. In duas enim partes, quibus tota cõtinetur iustitia, Legem suã sic diuisit Deus, & priorẽ religionis officijs quæ peculiariter ad numinis sui cultũ pertinent, alterã officijs charitatis quæ in homines respiciunt, assignauerit. Primũ sanè iustitiæ fundamentũ, est Dei cultus: quo euerso reliqua omnia iustitiæ mẽbra, velut diuulsi collapsiq;

3. obserua.

Inf. s. 52. 53

lapsique ædificij partes, lacera & dissipata sunt. Qualis enim iustitiæ esse dices quod homines nō vexas furtis ac rapinis, si per sceleratū sacrilegiū interim Dei maiestatem sua gloria spolias? quòd fornicatione corpus tuū nō cōspurcas, si blasphemis tuis profanas nomen Dei sacrosanctū? quòd hominē non trucidas, si memoriam Dei interimere & extinguere contēdis? Frustra igitur sine religione vēditatur iustitia ac nihilo maiore specie quā si truncū abscisso capite corpus ad decorem obtendatur. Neq; modò est præcipua ipsius pars, sed anima quoq;, qua tota ipsa spirat & vegetatur. neq; enim citra Dei timorem inter se homines æquitatem ac dilectionem seruant. Principium ergo & fundamentum iustitiæ vocamus Dei cultum: quòd eo sublato, quicquid inter se æquitatis, continentiæ, temperantiæ homines exercent, inane est ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & spiritum: quia ex eo discunt homines temperanter ac sine maleficio inter se viuere, si Deum venerantur, tanquam recti & iniqui iudicem. Proinde priore tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maiestas sua colenda est, nos instituit: altera præscribit quomodo propter nominis sui timorem nos in hominum societate gerere debeamus. Qua ratione Dominus noster (vt Euangelistę referunt) Legem totam summatim in duo capita collegit, vt Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligamus: vt proximum amemus sicut nosmetipsos. Vides vt è duabus partibus, quibus totam Legem concludit, alteram in Deum dirigat, alteram hominibus destinet.

l.1.c.13.s.1. 2.c.11.s.11. Inf. s.50. Simile. l.3.c.2.s.26 Pro.1.7. *Mat.*22.37 *Luc.*10.27

12 Verùm quanquam vniuersa Lex duobus capitibus contenta est: Deus tamen noster, quò omnem excusationis prætextum tolleret, voluit fusiùs & explicatiùs decem præceptis enarrare tum quæcunq; ad honorem, timorem, amorem sui spectant, tum quæ ad charitatem pertinent, quam propter seipsum nobis erga homines mandat. Nec in diuisionem præceptorū noscendam malè studium intenditur: modò eius generis rem esse memineris in qua liberum cuique iudicium esse debeat, ob quam non sit contentiosè cum dissentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus necessariò attingendus est, ne quam posituri sumus diuisionem, ceu nouam & nuper excogitatam lectores aut rideant aut mirentur. Legem esse decem verbis distinctam, quia Dei ipsius authoritate sæpiùs comprobatur, extra controuersiam est. Quare non de numero, sed secandi ratione ambigitur. Qui sic partiuntur vt tria præcepta dent primæ tabulæ, reliqua septem in secundam reijciant, pręceptum de imaginibus numero expungunt, vel certè sub primo occultant: quum mandati loco haud dubiè à Domino distinctè positum sit, decimum verò, de non concupiscendis proximi rebus, ineptè in duo concerpunt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore seculo incognitam fuisse, mox intelligetur. Alij quatuor capita nobiscum in prima tabula numerant: sed primi vice, promissionem statuunt, sine præcepto. Ego autem, quia nisi euidenti ratione conuincar, decem verba apud Mosen pro decem pręceptis accipio, & totidē pulcherrimo ordine disposita videre mihi videor: permissa illis sua opinione, sequar quod magis mihi probatur, nempe vt quod illi pręceptum primum faciunt, locum pręfationis in totam legem teneat, sequantur deinde pręcepta primę quatuor, secundæ tabulæ sex, eo quo recensebuntur ordine. Hanc diuisionem Origenes sine controuersia perinde atque passim suo seculo receptam, tradidit. Suffragatur & Augustinus ad Bonifacium, qui in enumeratione hunc ordinem seruat, Vt vni Deo religionis obsequio seruiatur, vt idolum non colatur, vt nomen Domini non in vanum accipiatur, quum antè seorsum de vmbratili Sabbathi præcepto loquutus foret. Alibi quidem prima illa diuisio illi arridet, sed ob nimium leuem causam, quòd in numero ternario (si tribus præceptis conficiatur prima

Vt Papistæ. Magist. Sent Lib.3. dist. 37. & 40. Deu.4.13. Exo.34.28. *Origen. in Exod.l.*3. l 3.cont duas Episto. Pelag c.4. *Libro.* 2. *quæst. vete. test.* q. 7.

tabula) magis eluceat mysterium Trinitatis. Quanquam nec illic dissimulat in cæteris nostrâ sibi magis placere. Nobiscum præter illos est author operis imperfecti in Matthæum. Iosephus, non dubium quin ex communi ætatis suæ consensu, quina præcepta singulis tabulis assignat. Quod cùm rationi aduersatur in eo quòd religionis & charitatis distinctionem
Mat. 19.19 confundit: tum refutatur Domini authoritate, qui apud Matthæum in catalogo secundæ tabulæ, mandatum de parentibus honorandis reponit. Nunc Deum ipsum audiamus loquentem suis verbis.

Exposit.

PRAECEPTVM PRIMVM.

Deu. 4 20. & 5. 1. 2. 3. Leui. 19. 36 Deu. 6. 4. 13 16. & 10 20 & 18. 13.

13 Ego sum IEHOVAH, Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis: Nô habebis deos alienos coram facie mea.

Partémne mādati primi facias priorem sententiam, an separatim legas, mihi in medio est, modò ne vice procemij cuiusdam esse in totā Legem mihi neges. Primùm in legibus ferendis curandum est ne contemptu mox abrogentur. Prouidet ergo in primis Deus ne legis quam laturus est,
Sup. c. 2. s 4. maiestas aliquando in contemptum veniat: ad quam sanciendam triplici argumento vtitur. Potestatem ac ius imperij sibi vendicat, quo electū populum constringat parendi necessitate. Promissionem gratiæ proponit, cuius suauitate eundem alliciat ad sanctitatis studium Beneficium commemorat, quo Iudæos redarguat ingratitudinis, nisi benignitati suæ respondeant Sub nomine Iehouah imperiū & legitima dominatio designatur. quòd si ab ipso sunt omnia, & in ipso consistunt, æquū est vt in ipsum
Rom. 11.36 referantur: quemadmodum ait Paulus. Abundè itaque hoc solo verbo sub diuinæ maiestatis iugum redigimur, quia portentosum fuerit ab eius ditione velle nos submouere extra quem esse non possumus.

14 Postquā se eū esse ostendit qui ius habeat præcipiendi, cui obedientia debeatur: ne sola necessitate videatur trahere, dulcedine quoque
Inf. c. 10. s 9. illectat, Deum se Ecclesiæ pronuntiando. Subest enim locutioni relatio
Ier. 31. 33. mutua, quæ in promissione continetur, Ero illis in Deum, ipsi erunt mihi
Mat. 22.32 in populum. Vnde Abrahæ, Isaac & Iacob immortalitatem ex eo Chri-
Deut. 7.6. stus confirmat, quòd Dominus se eorū Deum testatus sit. Quare perinde
& 14 2. *&* est acsi ita loqueretur, Ego vos mihi delegi in populum, cui non modò
26.18. in præsenti vita benefacerem, sed vitæ quoq; futuræ beatitudinem largirer. Quorsum autem istud spectet, varijs locis in Lege annotatur. nam
Leuit. 19.2. quum hac misericordia nos dignatur Dominus vt populo suo in cōsortio
Malac. 1.6. accenseat, eligit nos, inquit Moses, vt simus sibi in populum peculiarem, in populū sanctum, ac custodiamus præcepta sua. Vnde illa cohortatio, Sācti estote, quia sanctus sum. Porrò ex his duobus illa quæ est apud Prophetam obtestatio ducitur, Filius honorat Patrem, & seruus Dominum. Si ego Dominus, vbi timor? si ego Pater, vbi amor?

15 Sequitur commemoratio beneficij quæ eò validior esse debet ad nos commouendos, quò magis detestabile, etiam inter homines, ingratitudinis flagitium. Recentis quidem beneficij tum Israelem admone-
Inf c. 10. s. 9 bat, sed quod ob mirificam magnitudinem in æternum memorabile, ad
l. 1. c. 8. s. 3. posteritatem quoq; valeret. Adhæc conuenientissimum est præsenti causæ: innuit enim Dominus, eos è misera seruitute ideo liberatos vt se libertatis authorem obedientia & obsequendi promptitudine colant. So-
Ibi. c. 12. s. 1 let etiā (quò nos in vero sui vnius cultu retineat) certis epithetis sese in-
c. 5. s. 11. c. signire, quibus sacrum suū numen ab omnibus idolis ac dijs commenti-
11. s. 1. tijs discernit. Nam (vt antea dixi) quæ nostra est ad vanitatem propensio

cum

cum temeritate coniuncta, simulac nominatur Deus, mens nostra sibi cauere nequit quin ad inane aliquod commentum delabatur. Huic igitur malo remedium dum afferre vult Deus, ipse suam diuinitatem certis titulis ornat, atque ita nos quibusdam veluti cancellis circunscribit, ne huc aut illuc euagemur, & temerè nobis fingamus nouum aliquem Deũ, si derelicto Deo viuo, idolum erigamus. Hac ratione Prophetæ, quoties eum propriè designare volunt, illum vestiunt & quasi includunt ijs notis sub quibus se populo Israelitico manifestauerat. Neque enim, quum Deus Abrahæ, vel Deus Israelis vocatur, quum in templo Hierosolymitano collocatur inter Cherubim, istæ & similes loquendi formulæ ipsum vni loco alligant, aut populo: sed in hoc duntaxat sunt positæ vt cogitationes piorum in illo Deo sistant, qui suo fœdere, quod cum Israele pepigit, sese ita repræsentauit, vt ab eiusmodi ideò deflectere nullo modo liceat. Fixum tamen illud maneat, redemptionis fieri mentionem, quò alacriùs Iudæi se Deo addicant qui sibi iure eos vendicat. Nos autem (ne ad nos pertinere nihil id putemus) reputare conuenit, Aegyptiacam Israelis seruitutem typum esse spiritualis captiuitatis in qua omnes vincti detinemur, donec brachij sui virtute liberatos in regnum libertatis nos cælestis vindex traducit. Quemadmodum ergo, quũ dissipatos olim Israelitas ad cultum nominis sui recolligere vellet, eos ab intolerabili, qua premebãtur, Pharaonis dominatione eripuit: ita quibus hodie se in Deũ esse profitetur, eos omnes iam ab exitiali Diaboli potestate asserit: quæ illa corporali adumbrata fuit. Quamobrem nemo est cuius animus inflammari non debeat ad auscultandam Legem, quam à summo Rege profectam audit: à quo vt suam originem ducunt omnia, ita æquum est vt finem suum vicissim in ipsum destinent ac dirigant. Nemo, inquam, est qui nõ rapi debeat ad amplexandum Legislatorem, ad cuius obseruanda mandata peculiariter se delectum esse docetur: à cuius benignitate, cùm bonorum omnium affluentiam, tum immortalis vitæ gloriam expectat: cuius mirabili virtute ac misericordia è faucibus mortis se liberatum nouit.

Exod. 3.6. *Amos.* 1.2. *Haba.* 2.28 *Psal.* 80.2. & 99.1. *Iesa.* 37.16. Exod. 12.27, 47. 1. Cor. 5.7. l. 4. c. 15. s. 11 Vide commendandæ iusti. rationes. l. 3. c. 6. s. 2. 3.

16 Fundata & stabilita Legis suæ authoritate, præceptum primum edit: Ne habeamus deos alienos coram facie sua. Finis præcepti est quòd Dominus in populo suo solus vult eminere, & iure suo potiri in solidum. Id vt fiat, impietatem ac superstitionem quanlibet, qua diuinitatis suæ gloria vel minuitur vel obscuratur, à nobis abesse iubet. atque eadem ratione, vero pietatis studio coli se à nobis atque adorari præcipit. Et verborum simplicitas id ferè sonat. siquidem habere Deũ non possumus quin simul complectamur quæ sunt ei propria. quòd ergo vetat habere alienos deos, eo significat ne quod sibi proprium est, aliò transferamus. Etsi autem quæ Deo debemus innumera sunt, ad quatuor tamen capita non ineptè referentur. Adorationem, cui accedit tanquam appendix, spirituale conscientiæ obsequium: Fiduciam, Inuocationem, Gratiarum actionem. Adorationem voco venerationem ac cultum quem illi reddit quilibet nostrũm, vbi se eius magnitudini submisit. Quare non immeritò eius partẽ facio, quod nostras conscientias eius Legi subijcimus. Fiducia est, ex virtutum eius recognitione, acquiescendi in eo securitas: quum in eo sapientiam, iustitiam, potentiam, veritatem, bonitatem omnem reponentes, sola eius communicatione nos beatos existimamus. Inuocatio, sit mentis nostræ, quoties vrget vlla necessitas, in eius fidem atque opem receptus, tanquam ad vnicum præsidium. Gratiarum actio, est gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. Horum vt nihil patitur Dominus aliò deriuari, ita omnia sibi in solidum exhiberi mandat. Neque enim satis fuerit ab alieno abstinere Deo, nisi in hoc ipso te contineas. quod nefarij quidam contemptores solent, quibus summum compendium est religiones omnes ludibrio habere. Atqui præcedat oportet vera religio, qua in

Sup. s. 8. l. 1. c. 10. s. 3. c. 12. s. 1. Quid Adoratio? Ibid. s. 2. 3. c. 2. c. 3. s. 3. c. 5. s. 9. Quid fiducia? De qua vide l. 3. c. 2. s. 15. 16. 25. Quid inuocatio? Ibid. c. 20. s. 1. 2. Grat. actio. Ibid. s. 28.

Deum viuentem animi referantur: cuius cognitione imbuti, ad suspiciendam, timendam, colendam ipsius maiestatem, ad amplexandam bonorum eius communicationem, ad opem vbique requirendam, ad recognoscendam laudisque confessione celebrandam operum magnificentiam, in omnibus vitæ actionibus, tanquam ad vnicum scopum, aspirent. tum caueatur praua superstitio, qua animi à vero Deo deflexi, huc atque illuc, ceu in varios diducuntur deos. Proinde si vno Deo simus contenti, memoria repetamus quod antè dictum est, procul abigendos esse fictitios omnes deos, nec lacerandum esse cultum quem vnus ille sibi vendicat. Quia ne tantillum quidem ex eius gloria delibare fas est, quin apud ipsum quæcunque ei propria sunt resideant. Particula quæ sequitur, Coram facie mea, indignitatem auget: quòd Deus ad zelotypiam prouocatur quoties figmenta nostra substituimus in eius locum: quemadmodum si impudica mulier, producto palā ante oculos mariti adultero, eius animum magis vreret. Quum ergo præsenti sua virtute & gratia testatum faceret Deus se populum quem elegerat respicere, quò magis à scelere defectionis deterreat, non posse nouos deos asci sci admonet, quin testis sit ac spectator sacrilegij. Huic enim audaciæ plurimum impietatis accrescit, quòd in suis transfugijs Dei oculos ludificari se posse iudicat. Ex aduerso reclamat Dominus, quicquid struimus, quicquid molimur, quicquid fabricamus, in conspectum suum venire. Pura sit ergo conscientia vel ab occultissimis apostasiæ cogitationibus, si religionem nostrā approbare Domino libet. Siquidem integram & incorruptam diuinitatis suæ gloriam non externa modò confessione requirit, sed in oculis suis, qui abditissimas cordium latebras intuentur.

Ibid.s.13. c.10.s.3. c.12. Inf s.18. Exod.20.5. Deut.5.9. Sup.s.6. Psal.34.16. 17.& 94.7. 9.& 139.7. 8.12.23. 1.Pet.3.12. 1.Tim.1.5.

PRAECEPTVM SECVNDVM.

17 Non facies tibi sculptile, neque similitudinem vllam eorum quæ in cælo sunt sursum, vel in terra deorsum, vel in aquis quæ sub terra sunt. Non adorabis neque coles.

Quemadmodum proximo mandato Deum se vnum esse pronuntiauit, præter quem nulli alij dij cogitandi aut habendi sint: ita qualis sit, & quo cultus genere honorandus, apertius etiamnum edicit: ne quid sibi carnale affingere audeamus. Finis ergo præcepti est, quòd superstitiosis ritibus legitimum sui cultum non vult profanari. Quare in summa, nos à carnalibus obseruatiunculis, quas stolida mens nostra, vbi Deum pro sua crassitie concepit, comminisci solet, in totum reuocat & abstrahit: ac proinde ad legitimum sui cultum, hoc est spiritualem & à se institutū, format. Quod autem est in hac transgressione crassissimum vitium notat: idololatriam externam. Ac duæ quidem sunt mandati partes. prior licentiam nostram coercet, ne Deum, qui incomprehensibilis est, sub sensus nostros subijcere, aut vlla specie repræsentare audeamus. Secunda vetat ne imagines vllas adoremus, religionis causa. Porrò formas omnes breuiter enumerat, quibus solebat à profanis & superstitiosis gentibus figurari. Per ea quæ in cælo sunt, solem, lunam, aliasq; stellas & fortasse aues intelligit. quemadmodum Deuteronomij quarto exprimens suam mentem, tam aues quàm astra nominat. Quod non annotassem, nisi quosdam viderem ad Angelos imperitè referre. Itaque reliqua membra, quia per se nota sunt, prætermitto. ac iam lib.1. satis apertè docuimus, quascunque excogitat homo visibiles Dei formas, pugnare ex diametro cum eius natura. ideoque, simulac in medium prodeunt idola, corrumpi veram religionem & adulterari.

* Expos. Exo.34.14. 17. Leuit.19.4. & 26.1. Exod.20.22 23. Deut.4.12. & 8.19.& 11.16. Ioan.4.23. Psal. 50.13. 14.15.& 51. 19. Sup.c.2. .24. s.3.c.14.s.7. 8.l.4 c.10. s.9.10 11. l.1.c.13.s.1. c.11.s.3.4. Ibid.s.9.10. 11. Deut.4.15. toto c.11.

18 Quæ

18 Quæ additur sanctio non parum ad excutiendam socordiam valere debet. Minatur

Se Iohouam esse, Deum nostrum, Deum, æmulatorem, qui visitet iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, in ijs qui oderunt nomen suum: faciat autem misericordiam in millia ijs qui diligunt se, ac præcepta sua seruant.

"Vel fortè: nam hoc Dei nomen à fortitudine ductum est.

Hoc verò perinde est acsi diceret se solum esse in quo hærere debeamus. Eo vt nos inducat, potentiam suam prædicat, quæ se impunè contemni vel eleuari non patiatur. Ponitur hic quidem nomen E L, quod Deum significat: sed quia à fortitudine ducitur, quò sensum melius exprimerem, hoc quoque reddere non dubitaui, vel cõtextui inserere. Deinde æmulatorem se vocat, qui consortem ferre nequeat. Tertiò, vindicem se futurum asserit suæ maiestatis ac gloriæ, siqui eam ad creaturas aut sculptilia transferant: neque id breui aut simplici vindicta, sed quæ in filios, nepotes & pronepotes se protendat, qui scilicet paternæ impietatis imitatores erunt. Quemadmodum perpetuam quoque in longam posteritatem ijs misericordiam ac benignitatem suam exhibet qui se diligunt, ac Legem suam custodiunt. Personam mariti erga nos induere, vsitatissimũ est Deo. siquidem coniunctio qua nos sibi deuincit dum in Ecclesiæ sinum recipit, sacri cuiusdam coniugij instar habet, quod mutua fide stare oportet. Ipse vt omnibus fidelis ac veracis mariti officijs defungitur, ita vicissim à nobis stipulatur amorem ac castitatem coniugalem: hoc est, ne animas nostras Satanæ, libidini, fœdisque carnis cupiditatibus stuprandas prostituamus. Vnde quum Iudæorum apostasiam corripit, eos proiecta pudicitia adulterijs inquinatos conqueritur. Ergo vt maritus, quò sanctior est ac castior, eò grauiùs accenditur, si vxoris animum ad riualem inclinare videt: ita Dominus, qui nos sibi in veritate desponsauit, ardentissimam zelotypiam suam esse testatur, quoties, neglecta sancti sui coniugij puritate, scelestis libidinibus conspurcamur, tum verò præsertim dum numinis sui cultum, quem maximè illibatum esse decuerat, aliò deriuamus, vel inficimus aliqua superstitione: Quandoquidem hoc modo non tantùm violamus datam in coniugio fidem, sed ipsum nuptialẽ thorum inductis adulteris, polluimus.

Ibib c.12. f.1. — Psal. 45.11. — Hos. 2.19. — 2. Cor. 11 2. — Eph. 5.32. — *Iere.* 3.1.2. — *Oseæ* 2.2. 4.5. — Simile. — l.4.c.8.f.13.

19 In comminatione videndum est quid sibi velit, quum se visitaturum edicit iniquitatem patrum in filios, ad tertiam & quartam generationem. Nam præterquam quod à diuinæ iustitiæ æquitate alienum est pœnam alieni delicti ab insonte expetere, Deus ipse quoque hoc se non commissurum affirmat, vt filius portet iniquitatem patris. Atqui sententia tamen hæc non semel repetitur, de pœnis auitorum scelerum in futuras generationes prorogandis. sic enim sæpius alloquitur eum Moses, Iehouah, Iehouah, qui reddis iniquitatẽ patrum filijs in tertiã & quartam generationẽ. Ieremias similiter, Qui facis misericordiam in millibus, qui reddis iniquitatẽ patrum in sinum filiorũ post eos. Nonnulli, dum in soluendo hoc modo ægrè desudant, de pœnis duntaxat temporarijs putant intelligendum: quas si filij sustinent pro parentum delictis, non est absurdum: quando sæpe in salutem infliguntur. Quod verum quidem est. nam Ezechiæ denuntiabat Iesaias, filios eius regno spoliandos, & in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratum. Domus Pharaonis & abimelech ob læsum Abrahamum affliguntur, &c. sed quum id ad quæstionis huius solutionem affertur, effugium est magis quàm vera

Sup.c.1.f.6. — *Ezec.* 18.20 — l.3.c.3.f.24 — *Num.* 14.8. — *Iere.* 22.18 — *Iesa* 39.7. — *Gen.* 12.17 & 20.3.

interpretatio. Grauiorem enim vltionem edicit hîc & similibus locis quã vt intra vitæ præsentis terminos limitetur. Sic igitur accipiendum est quòd iusta Domini maledictio non modò in caput impij, sed in totã quoque familiam incumbat. Vbi incubuit, quid expectari potest, nisi vt pater, Spiritu Dei destitutus, flagitiosissimè viuat? filius ob patris nequitiam similiter à Domino derelictus, eandem exitij sequatur viam? Nepos demum & pronepos, hominum detestabilium execrabile semen, præcipites post eos ruant?

l.3.c.24. §.12.14.

20 Primùm inspiciamus an talis vindicta diuinam iustitiam dedeceat. Si vniuersa hominum natura est damnabilis: quos Dominus gratiæ suæ communicatione nõ dignatur, ijs paratum scimus esse interitum. nihilominus propria iniquitate, non iniquo Dei odio intereunt. nec vlla relinquitur expostulatio, cur non aliorum exemplo Dei gratia in salutem adiuuentur. Quũ ergo hæc impijs & flagitiosis irrogatur ob scelera punitio, vt Dei gratia in multas generationes domus eorum priuentur: quis ob iustissimam hanc vindictam Deo criminationẽ intendat? At Dominus contrà pronuntiat, pœnam peccati paterni in filium non transiturã. Obserua quid illic agatur. Israelitæ, quum diu & assiduè multis calamitatibus vexarentur, prouerbium iactare cœperant, patres suos comedisse vuam acerbam, vnde dentes filiorum obstupescerent: quo significabant, admissa fuisse à parentibus peccata, quorum pœnas ipsi, iusti alioqui & immerentes, penderent: implacabili magis Dei iracundia quàm moderata seueritate. Ijs denuntiat Propheta, non ita esse: quia ob propria flagitia plectantur: neque Dei iustitiæ conuenire vt filius iustus ob scelesti patris nequitiam supplicium luat. quod neque in præsenti sanctione habetur. Nam si visitatio, de qua nunc sermo est, adimpletur quum ab impiorum familia gratiam, lumen suæ veritatis, & reliqua salutis adiumẽta aufert Dominus: eo ipso quòd excæcati & derelicti ab ipso filij parentũ vestigijs insistunt, maledictiones ob paterna scelera sustinent. Quòd verò & temporarijs miserijs subijciuntur, & æterno demum exitio, ita iusto Dei iudicio, non ob aliena peccata, sed ob iniquitatem propriam puniuntur.

Vt dictum est. sup. c. 1. l.3.c.23. §.4.6.7. Sup.c.5.§.3. Eze.18.20 Conciliat. vtriusque loci. Sup.c.1. c.4.§.3.

21 Altera ex parte offertur promissio de propaganda in mille generationes Dei misericordia: quæ etiam frequẽter in scripturis occurrit, & in solenni Ecclesiæ fœdere inseritur, Ero Deus tuus, & seminis tui post te. Quod respiciens Solomon, scribit filios iustorum post mortem eorum beatos fore: non tantùm sanctæ educationis ratione (quæ & ipsa certè momentum non minimum habet) sed ob istam in fœdere promissam benedictionem, quòd Dei gratia in familijs piorum æterna resideat. Eximia hinc fidelibus consolatio, ingens impijs terror. nam si post mortem quoq; memoria tum iustitiæ tum iniquitatis tantum apud Deum valet, vt maledictio huius & illius benedictio in posteritatem redundet, multò magis in ipsis authorum capitibus residebit. Cæterùm nihil obstat quòd impiorum soboles interdum ad bonam frugem se ricipit, fideliũ soboles degenerat: quia non perpetuam hîc regulam figere voluit Legislator, quæ suæ electioni derogaret. Nam ad consolationem iusti ac terrorem peccatoris sufficit non esse vanã ipsam aut inefficacem denunciationem, tametsi non semper locum habeat. Quemadmodum enim quæ paucis sceleratis infliguntur temporales pœnæ, testimonia sunt diuinæ aduersus peccata iræ, & futuri olim in omnes peccatores iudicij, tametsi multi impunè vsque ad vitæ finem euadant: ita quum exemplum vnum edit Dominus istius benedictionis, vt filium in patris gratiam misericordia & benignitate sua prosequatur, documentum præbet constantis & perpetuæ in suos cultores gratiæ: quum patris iniquitatem semel in filios persequitur, docet quale reprobos omnes iudicium ob scelera propria maneat. quam certitudinem potissimùm hîc spectauit. Obiter etiam misericordiæ suæ ampli-

Inf.c.10. Gen.17.7. Pro.20.7. l.4.c.16.§.3.15. Vid. P. Mar. in loc. commun. class. 2. loc. 5. August. in quæst. Iosue 9.8. Idem cont. aduers leg. & Proph. l.1.c.16.& cont. Iulia. l.6.c.12. l.3.c.17.§.6. l.1.c.5.§.10.

ſuæ amplitudinem nobis commendat, quàm in mille generationes extendit, quum quatuor duntaxat generationes aſſignarit vindictæ.

PRAECEPTVM TERTIVM.

Expoſ. Leuit. 19.12. Deut. 6.13. & 10.20.

22 Non vſurpabis nomẽ Iehouæ Dei tui in vanũ.

Finis præcepti eſt, Quòd nominis ſui maieſtatem vult nobis eſſe ſacroſanctam. Summa igitur erit, ne ipſam contemptim & irreuerenter habendo profanemus. Cui interdicto cohæret ex ordine præceptum, vt eam religioſa veneratione proſequi nobis ſtudio & curæ ſit. Itaque ſic animis & linguis comparatos eſſe nos decet, vt nihil de ipſo Deo eiuſque myſterijs aut cogitemus aut loquamur niſi reuerẽter & multa cum ſobrietate: vt in æſtimandis eius operibus nihil niſi erga ipſum honorificum ſapiamus. Hæc, inquam, tria obſeruare non oſcitanter conuenit, Vt quicquid mens de ipſo concipit, quicquid lingua præfatur, ipſius excellentiam reſipiat, & ſacræ nominis eius ſublimitati reſpondeat: denique ad extollendam eius magnificentiam aptum ſit. Sancto eius verbo & adorandis myſterijs ne temerè præpoſtereque abutamur vel ad ambitionem, vel ad auaritiam, vel ad ludicra noſtra: ſed prout impreſſam gerunt nominis eius dignitatem, ſuum inter nos honorem ac pretium ſemper habeant. Poſtremò, eius operibus ne obloquamur aut detrectemus, quemadmodum illi contumelioſè ſolent obſtrepere miſeri homines: ſed quicquid ab ipſo memoramus factum, cum ſapientiæ, iuſtitiæ, bonitatis elogijs prædicemus. Ideſt nomen Dei ſanctificare. vbi ſecus fit, vano prauoque abuſu polluitur: quia rapitur extra legitimum vſum, cui ſoli conſecratum erat: atq; vt nihil aliud, ſua tamen dignitate exutum, contemptibile paulatim redditur. Quod ſi in hac temeraria vſurpandi importunè diuini nominis facilitate tantum eſt mali: multò plus in eo, ſi in nefarios vſus conferatur, vt qui ipſum necromantiæ ſuperſtitionibus, diris deuotionibus, illicitis exorciſmis, alijſque impijs incantationibus ſeruire faciunt. Iuramentum autem in mandato potiſſimùm aſſumitur, in quo peruerſus diuini nominis abuſus maximè eſt deteſtabilis: quo inde melius abſterreamur ab omni in vniuerſum eius profanatione. Hic autem de cultu Dei præcipi & reuerentia nominis eius, non autem de æquitate quæ inter homines colenda eſt, inde patet quòd deinde in ſecunda tabula periuriũ & falſum teſtimonium damnabit, quo leditur humana ſocietas. ſuperuacua autem eſſet repetio ſi hoc præceptum tractaret de officio charitatis. Iam ipſa quoque diſtinctio hoc poſtulat, quia non fruſtra Deus, vt dictum eſt, duas Legi ſuæ tabulas attribuit. Vnde colligitur hoc ius ſuum ſibi vendicare, ac tueri nominis ſui ſanctitatem, non autem docere quid homines hominibus debeant

Ibid. c. 13. ſ. 21. c. 14. ſ. 4. 16. c. 17. ſ. 2. vt ij aduerſ. quos l. 3. c. 21. ſ. 1. 4. c. 21. ſ. 1. 2. 4 & c. 4. 5. l. 4. c. 8. ſ. 6. 10. c. 7. ſ. 15. &c. c. 12. ſ. 20. 21. c. 13. l. 1. c. 10. ſ. 2. c. 14. ſ. 21. 22. l. 3 c. 20. ſ. 41. Qua de relege P. Mart. In loc. com. Claſ. 2. lo. 6. Inf. ſ. 47. Sup. ſ. 11. 12.

23 Primo loco habendum eſt quid ſit iuramentum. Eſt autem Dei atteſtatio ad veritatem ſermonis noſtri confirmandam. Quæ enim manifeſta in Deum probra continent execrationes, indignæ ſunt quæ inter iuramenta cenſeantur. Eiuſmodi atteſtationem, vbi ritè peragitur, ſpeciem eſſe cultus diuini oſtenditur multis locis Scripturæ. vt quum Ieſaias de Aſsirijs & AEgyptijs in fœderis ſocietatem cum Iſraele vocandis vaticinatur, Loquentur, inquit, lingua Chanaã, & in nomine Domini iurabũt. hoc eſt, Iurando per nomen Domini, confeſsionem religionis edent. Item quum de propagando eius regno loquitur, Quicunque benedicet ſibi, in Deo fidelium benedicet: & qui iurabit in terra, iurabit in Deo vero. Ieremias, Si eruditi, inquit, docuerint iurare populũ in nomine meo ſicut docuerunt iurare per Baal, ædificabuntur in medio domus meæ. Et meritò nomen Domini in teſtimonium inuocando, noſtram in ipſum religionem dicimur teſtari. Sic enim ipſum, æternam eſſe & immutabilem veritatem

Iuram. Definit. Pſal. 63. 10. *Ieſ.* 19. 18. & 45. 23. & 48. 1. *Ieſ.* 65. 16. Ier 4. 2. & 12. 16.

confitemur: quem appellamus non modò tanquam præ alijs idoneum veritatis testem, sed etiam seu eius assertorem vnicum, qui abscondita in lucem proferre queat: deindè vt cordium cognitorem. Vbi enim desunt hominum testimonia, ad Deum testem refugimus: ac præsertim vbi asserendum est quod in conscientia latet. Qua ratione amarè succenset ijs Dominus qui per alienos Deos deierant: atque id iurisiurandi genus, argumentum manifestæ defectionis interpretatur. Filij tui dereliquerunt me, & iurant in ijs qui non sunt dij. Et sceleris huius grauitatem, pœnarum comminatione declarat, Disperdam eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchon.

24 Iam vbi intelligimus, sacramentis nostris Dominum inesse velle nominis sui cultum, eò maior adhibenda diligentia, ne pro cultu vel contumeliam vel contemptum & vilitatem contineant. Contumelia est non leuis si per ipsum peieratur: vnde & profanatio appellatur in lege. Quid enim restat Domino, vbi sua veritate fuerit spoliatus? iam Deus esse desinet. Sed enim spoliatur certè, dum falsi suffragator & approbator constituitur. Quare Iosuah, dum Achan ad confessionē veri adigere vult, Fili mi, ait, da gloriam Domino Israel: innuens scilicet, Dominum grauissimè inhonorari si per eum peieratur. Neque mirum non enim stat per nos quin mendacium sacro eius nomini quodammodo inuratur. Quam loquutionem visitatam inter Iudæos fuisse, quoties ad sacramentum dicēdum quispiam vocaretur, constat ex simili obtestatione qua vtuntur in Euangelio Iohannis Pharisæi. Ad hanc cautionem nos instituunt formulæ quæ in Scripturis vsurpantur, Viuit Dominus: Hæc faciat mihi Dominus & hæc addat: Testis sit Deus in animā meam: quæ insinuant Deum aduocare nos non posse orationis nostræ testem quin periurij vltorem nobis imprecemur si fallimus.

25 Vile & vulgare redditur Dei nomen, quum veris quidē, sed superuacuis iuramentis adhibetur. siquidem accipitur hic quoq; in vanum. Quare non satis fuerit à periurio abstinere, ni simul meminerimus, iusiurādū nō libidinis aut voluptatis, sed necessitatis causa permissum & institutum: ideoq; extra licitum illius vsum egredi qui rebus non necessarijs accommodat. Porrò non alia prætēdi necessitas potest quā vbi vel religioni vel charitati est seruiendū. Qua in re nimis licentiosè hodie delinquitur, eoque intolerabilius quod assuetudine ipsa pro delicto imputari desijt. quod certè apud Dei tribunal non paruo æstimatur. Passim enim promiscuè temeratur Dei nomen in nugacibus colloquijs: nec malè fieri putatur, quia in tantæ improbitatis possessionem longa & impunita audacia ventū est. Manet tamen ratū Domini mandatū: manet firma sanctio: & effectū olim suum obtinebit, qua peculiaris quædā vindicta in eos edicitur qui frustra nomen ipsius vsurparint. Peccatur & alia in parte, quòd in Dei locū sanctos eius seruos in iuramentis substituimus, manifesta impietate: quia sic diuinitatis gloriā ad eos traducimus. Neq; enim abs re est, quòd speciali mādato præcepit Dominꝰ iurare per nomē suū: speciali interdicto prohibuit ne per alienos deos iurantes audiamur. Et Apostolus idem liquidè testatur, quum scribit homines in iuramētis superiorem seipsis appellare: Deum, quia sua gloria maiorē non habebat, per seipsum iurasse.

26 Hac iurisiurandi moderatione Anabaptistæ non contenti, omnia sine exceptione execrātur: quoniam Christi generale sit interdictum, Ego dico vobis, ne iuretis omnino: sit autem sermo vester, est, est: nō, non: quod vltra est, à malo est. Sed hoc modo inconsideratè in Christum impingunt: dum illum faciunt Patri aduersarium, & ad qui decreta eius abroganda in terram descenderit. Siquidē Deus æternus in Lege non modò iuramentum, ceu rem legitimam, permittit: (quod ipsum abundè foret) sed in necessitate imperat. Christus autem se asserit vnum esse cum Patre,

se non

Ier.5.
*Soph.*1.45.
Leuit.24.
1.s.16.
*Leuit.*19.12.
Vide exēp. Act.5.9.
*Iosue.*7.19.
Huc.refer. vot. de quib.l.4. c.13.
Deut.23.21
Num.30.
Psal.*66.*
*Ioh.*9.24.
1.*Sam.* 14. 44.
2.*Reg.*6.31
2.*Cor.*1.23.
Augu.lib.1. de Serm. dō. in mōte
vt Exod.22. 10.11.
Inf.s.27.
Ephes.5.4.
Vt qui Sāct. inuo. de quib. l.3.c.20. à s.20. ad 20 ad 26.27.
Hier.in Mat. cap.5.
In Conc. Chartag. 4.
Exo. 23.13
*Deut.*6.13. & 10.10.
Heb. 6.13.
Mat.5.34.
Iac 5.12.
Sup.c.7. s.13.14.
*Exo.*22.11
*Ioh.*7.16.
*Ioh.*10.30.

se non aliud afferre quàm quod pater mandauerit, doctrinam suam non esse à seipso, &c. Quid ergo? Deúmne sibi contrarium facient, qui quod semel in moribus præcipiendo approbarit, postea prohibeat ac damnet? Sed quia in verbis Christi nonnihil est difficultatis, ea paulisper expendamus. Hic autem nunquam verum assequemur nisi oculos intendamus in Christi scopum, & ad id quod illic agit animum aduertamus. Illi non est institutum, Legem aut laxare, aut restringere, sed ad veram ac germanam intelligentiam reducere, quæ falsis Scribarum & Pharisæorum cõmentis valde deprauata fuerat. Id si tenemus, non putabimus Christum damnasse in totum iuramenta; sed ea tantùm quæ legis regulam transgrediuntur. Ex ipsis constat, populum nihil tunc cauere solitum præter periuria, quum non ijs solis, sed inanibus quoq; ac superuacuis iuramentis Lex interdicat. Dominus ergo, certissimus legis interpres, non modò peierare, sed etiam iurare, malum esse admonet. Quomodo iurare? nempè in vanum. Quæ autem in lege commendantur iuramenta, salua & libera relinquit. Videntur sibi validius pugnare quum mordicus arripiunt particulam Omnino: quæ tamen non ad iurandi verbum refertur, sed subiectas sacramentorum formulas. Nam & ista erit erroris portio, quòd dum per cœlum & terram deierabant, Dei nomen se non putabant attingere. Ergo post præcipiuum præuaricationis caput, omnia etiam subterfugia dominus illis præcidit: ne si opinentur euasisse si suppresso Dei nomine cœlum & terram appellarint. Nam hic quoq; obiter notandum, quànuis non exprimatur nomen Dei, homines tamen obliquis formis per ipsum iurare: quemadmodmum si per lumen vitale, per panem quo vescuntur, per baptismum suum, aut alia diuinæ erga se liberalitatis pignora quælibet iurent. Neq; verò Christus eo loco per cœlum & terram & Hierosolymam iurare vetans, superstitionem corrigit, vt falsò quidam putant: sed eorum potiùs sophisticam argutiam refellit qui pro nihilo ducebant indirecta iuramenta futiliter iactare, quasi sacro Dei nomini parcerent, quod tamẽ insculptum est singulis eius beneficijs. Alia est ratio vbi vel mortalis quispiam, vel mortuus, vel Angelus in locum Dei substituitur, sicuti apud prophanas gentes excogitauit adulatio putidam illam formam. Per vitam aut genium Regis: quia tunc falsa apotheosis vnius Dei gloriam obscurat & minuit. Verùm vbi nihil aliud est propositum quã ex sacro Dei nomine petere dictorum confirmationem, quànuis id obliquè fiat, in friuolis omnibus iuramentis læditur eius maiestas. Licentiam hanc vano prætextu spoliat Christus omnino iurare prohibens. Eòdem & Iacobus tendit, illa Christi, verba quæ citaui vsurpans: quia sẽper in mundo grassata est illa temeritas, quæ tamen profanatio est nominis Dei. Nam si ad substantiam referas particulam Omnino, acsi nulla exceptione illicitum esset quoduis iusiurandum, quorsum explicatio quæ mox additur. Neque per cœlum, neque per terram, &c? Quibus satis patet cauillis occurri vnde leuari suum vitium Iudæi putabant.

27 Itaque sanis iudicijs ambiguum iam esse nequit. Dominum illic iuramenta modò ea improbasse, quæ per Legem vetita essent. Nam & ipse, qui perfectionis, quam docebat, exemplar in vita exhibuit, nõn abhorruit à iuramentis quoties res requirebat: & discipuli, quos magistro suo per omnia paruisse nõ dubitamus, idem exemplum sequuti sunt. Quis audeat dicere iuraturum fuisse Paulũ, si iusiurandũ prorsus interdictum fuisset? Atqui vbi res ita tulit, sine vllo scrupulo iurat, etiam addita interdum imprecatione. Nondum tamen finita est quæstio: quando nonnulli sola ab hoc interdictò publica iuramenta eximi arbitrantur: qualia sunt quæ deferente exigentéque magistratu præstamus: qualia etiam in sanciandis fœderibus vsurpare principes solent: vel populus, quum in nomen principis iurat, vel miles, quum sacramento militiæ adigitur: & quæ sunt

August. de verb. Apost. Serm. 30.
Mat. 5. 34.
Loci. Mat. & Iacob. cum Lege conciliatio.
Gen. 32. 53. & 42. 15. vt Sup. s. 25 cum per Sanct.
2. Sa. 10. 11. 19.
2. Reg. 4. 30.
Iac. 5. 11.
Math. 5. 18. 26. & 6. 2.
Ioha. 14. 12. & 16 20.
Ro. 1. 9. & 9. 1.
2. Cor. 1. 23 & 11. 31.
Gal. 1. 20.
Philip. 1. 8.
Apoc. 10. 5.
vt. 1. Sa. 20. 13. & 25. 22
1. Reg. 2. 23
2. Reg. 6. 31
Publica. Iuram.

huiusmodi. In hūc quoque ordinem (& iure) referunt quæ extant apud Paulum, ad asserendam Euangelij dignitatē: quando Apostoli in sua functione priuati homines non sunt, sed publici Dei ministri. Et sanè non inficior illa esse tutissima, quòd solidioribus Scripturę testimonijs defenduntur. Iubetur magistratus in re dubia adigere testem ad iuramentum, ille vicissim iuramento respondere. & Apostolus ait humanas controuersias hoc remedio expediri. In hoc præcepto habet vterque solidam officij sui approbationem. Quinetiam apud veteres Ethnicos obseruare licet, publicum & solenne iusiurandum in magna religione habitum fuisse: vulgaria, quæ promiscuè faciebāt, aut pro nihilo, aut non ita magno fuisse reputata, perinde ac Dei numen in his non intercedere putarent. Verùm priuata iuramenta, quæ sobriè, sanctè, reuerenter necessariis rebus adhibentur, damnare nimis periculosum fuerit: quæ ipsa & ratione & exemplis fulciuntur. Nam si priuatis in re graui & seria Deum inter se iudicem appellare licet, multò magis testem. Insimulabit te frater tuus perfidiæ: purgare te studebis, ex charitatis officio: ille nulla ratione satisfieri sibi patietur. Si in discrimen fama tua ob illius obstinatam malignitatem veniat, sine offensa ad Dei iudicium prouocabis, vt tuam innocentiam tēpore manifestet. Minus est testem aduocare, si verba expenduntur. Nō video igitur cur hîc illicitam asseramus attestationem. Neque desunt plurima exempla. Si Abraham & Isaac sacramentum cum Abimelech publico nomine prætexitur: at certè Iacob & Laban priuati erant, qui mutuo iuramento fœdus inter se sanciunt. Priuatus erat Booz, qui promissum coniugium Ruth eodem modo confirmauit. Priuatus erat Abdias, vir iustus & timens Dei, qui iuramento asseuerat quod Eliæ vult persuadere. Nullā itaque meliorem regulam habeo, nisi vt iuramenta sic moderemur ne temeraria sint, ne promiscua, ne libidinosa, ne friuola: sed iustæ necessitati seruiant, vbi scilicet vel Domini gloria vindicanda, vel promouenda fratris ædificatio. quò Legis mandatum spectat.

Deut. 17.6. & 19.15. Exod. 22.8. 11. Num. 5. 19. 21. *Heb.* 6.16. Priuata. *Gen.* 21.24. *&* 26.31. *&* 31.53. *Ruth.* 3.13. Sup. s. 25. * Expos. Exod. 23.12 & 3. à vers. 12. ad 17. & 34.21. & 35.1.23. Leuit. 19.3. & 23.3. & 26.2. al. Sab. Exo. 23.10. 11. Leuit. 25 à 1. v. ad 7. 20.25. & 8.

PRAECEPTVM QVARTVM.

28 *Recordare vt diem sabbathi sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo autem die sabbathum Iehouæ Dei tui est. Non facies vllum opus in eo, &c.

Finis præcepti est vt proprijs affectibus & operibus emortui, regnum Dei meditemur, atque ad eam meditationem institutis ab ipso rationibus exerceamur. Verum, quoniam habet peculiarem & diuisam à reliquis cōsiderationem, paulò diuersam interpretationis seriem requirit. Vmbratile veteres nuncupare solent, quòd externam diei obseruationem contineat quæ in Christi aduentu cum reliquis figuris abolita fuerit, quod verè quidem ab illis dicitur: sed dimidia tantùm ex parte rem attingunt. Quare altiùs repetenda est expositio: & dispiciendæ tres causæ, quibus constare hoc mandatum obseruasse mihi videor. Voluit enim cælestis Legislator sub diei septimi quiete populo Israel spiritualē requiem figurare, qua à proprijs operibus feriari debent fideles, vt Deum in se operari sinant. Deinde statum diem esse voluit, quo ad Legem audiendam & ceremonias peragendas conuenirent, vel saltem quem operum suorum meditationi peculiariter darent: vt hac recordatione ad pietatem exercerētur. Tertiò, seruis, & ijs qui sub aliorū degerent imperio, quietis diē indulgendum censuit, quò aliquam haberent à labore remissionem.

29 Illam tamen spiritualis quietis adumbrationem primarium in sabbatho locum tenuisse, multifariam docemur. Nullius ferè siquidem præcepti

Dies festi. Leuit. 23. August. Quæst. Vet. & Noui est. quæst. 69. Contra. Adimā. cap. 2. & 22. Inqui. Ianua. lib. 2. cap. 12. Contra. Faust. lib. 3. Ioh. Euang. Ioan. Tract. 20. De qua. Heb. 4.1.39. 10.11. *Num.* 13.11 *Ezech.* 20. 12. *&* 22. 8. *&* 23.38

præcepti obedientiam seuerius Dominus exegit. Quum subuersam omnem religionem vult apud Prophetas significare, polluta violata, non custodita, nō sanctificata sua sabbatha cōqueritur: quasi, omisso hoc obsequio, nihil amplius restaret in quo posset honorari. Eius obseruantiam eximijs encomijs prosequitur: Vnde & fideles inter alia oracula, sabbathi reuelationem mirificè æstimabant. Sic enim loquuntur Leuitæ apud Nehemiah, in solenni congregatione, Ostendisti patribus nostris sabbathum tuū sanctum, mandata & ceremonias & Legem dedisti eis per manum Mosis. Vides vt singulari dignatione habeatur inter præcepta omnia legis. Quæ omnia pertinent ad commendandam mysterij dignitatem, quod à Mose & Ezechiele pulcherrimè exprimitur. Sic habes in Exodo, Videte vt sabbathum meum custodiatis, quia signum est inter me & vos, in generationibus vestris: vt sciatis quòd ego sum Dominus qui sanctifico vos. Custodite sabbathum. sanctum est enim vobis. Custodiant filij Israel Sabbathum, & celebrent illud in generationibus suis. pactum est sempiternum inter me & filios Israel, signúmque perpetuum. Fusius etiamnum Ezechiel, cuius tamen summa hac redit, esse in signum quo Israel cognosceret, Deum esse suum sanctificatorem. Si sanctificatio nostra propriæ voluntatis mortificatione constat, iam se profert aptissima signi externi cum re ipsa interiori analogia. Quiescendū omninò est, vt Deus in nobis operetur, cedendum voluntate nostra, resignandum cor, abdicandæ cunctæ carnis cupiditates. Denique feriandum est ab omnibus proprij ingenij munijs, vt Deum habentes in nobis operantem, in ipso acquiescamus, quemadmodum Apostolus quoque docet.

Iere. 17.21. 22. & 27. *Iesa.* 56.2. & 8.13. *Nehe.* 9.14. *Exod.* 31. 13. & 35.2. *Ezeh.* 20. 12. de qua l. 3. c. 3. s. 9. 10. c. 16. s. 1. c 7 s. 1. 3. *Heb.* 4.9.10

30 Perpetuam istam cessationem Iudæis repræsentabat vnius diei ex septenis obseruatio: quæ vt maiori religione coleretur, eam exemplo suo Dominus commendauit. Non enim ad excitandum hominis studium mediocriter valet vt se ad creatoris imitationem tendere nouerit. Siquis arcanam aliquam in septenario numero, significationem requirat, quando hic in scriptura perfectionis est numerus, non sine causa delectus est ad notandam perpetuitatem. Cui & illud suffragatur, quòd Moses in die quo narrat requieuisse Dominum ab operibus suis, finem describendę dierum ac noctium successionis facit. Potest & altera probabilis afferri numeri notatio: quòd scilicet designarit Dominus nunquam absolutum fore sabbathum donec ventum ad vltimum diem fuerit. Nostram enim in illo beatam quietem hìc inchoamus, in ea nouos quotidiè progressus facimus: sed quia assidua est adhuc cum carne militia, non prius consummabitur quàm implebitur illud Iesaiæ de cōtinuanda neomenia cum neomenia, sabbatho cum sabbatho, nempè quum erit Deus omnia in omnibus. Videri ergo possit Dominus per diem septimum populo suo delineasse futuram sui sabbathi in vltimo die perfectionem: quo continenti sabbathi meditatione ad hanc perfectionem tota vita aspiraret.

Gen. 2.2.3. Vide. August. de Ciuit. Dei. 22. cap. 30. l. 3. c. 3. s. 10. 11. c. 17. s. 5. c. 25. s. 10. *Iesa.* 66.23. 1. *Cor.* 15. 28. He. 4.10.11.

31 Siquis hanc numeri oseruationem ceu nimis argutam fastidiat, nihil impedio quo minus simplicius accipiat: Dominum certum diem ordinasse, quo ad meditandam spiritualis quietis assiduitatem populus sub Legis prædagogia exerceretur. Septimū assignasse, vel quia sufficere prouidebat, vel vt proposita exempli sui similitudine, melius populum extimularet: vel certè admoneret non aliò spectare sabbathū, nisi vt suo Creatori conformis redderetur. Parum enim interest: modò mysterium, quod præcipuè delineatur, maneat, de perpetua nostrorum operum quiete. Ad quod contemplandum identidem reuocabant Iudæos Prophetæ: ne carnali cessatione defunctos se putarent. Præter allegatos iam locos sic habes apud Iesaiam, Si auerteris à sabbatho pedem tuum vt non facias voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbathum delicatum & sanctum Domini gloriosi: & glorificaueris eum dum non facis vias

Nota. Rom. 6. 6. 12. 13. Ephe. 4. 22. Colo. 3. 5. 8. 10. *Iesa.* 58. 3

De ea Dei volunt. lege l. 3. c. 20. §. 43. Sup. c. 7. §. 16 Inf. c. 11. §. 4 Rom. 6. 4. Col. 2. 16. 17 Gal. 4. 10.

tuas, & non inuenitur voluntas tua vt loquaris sermonē: tunc delectaberis super Domino, &c. Cæterùm non dubium quin Domini Christi aduentu, quod ceremoniale hîc erat abolitum fuerit. Ipse enim veritas est, cuius præsentia figuræ omnes euanescũt: corpus cuius aspectu, vmbræ relinquũtur. Ipse, inquam, verum sabbathi complementum. Per baptismum illi consepulti, in consortium mortis eius insiti sumus, vt resurrectionis participes, in nouitate vitæ ambulemus. Ideò sabbathum vmbram fuisse rei futuræ alibi scribit Apostolus: corpus extare in Christo, hoc est solidam veritatis substantiam, quam illo loco bene explicauit. Ea non vno die contenta est, sed toto vitæ nostræ cursu, donec penitus nobismetipsis mortui, Dei vita impleamur. A Christianis ergo abesse debet superstitiosa dierum obseruatio.

De prima Sup. §. 29. 30. 31. *De quib. vide l. 3. c. 20. §. 29. 30. Deut. 5. 14. Exo. 23. 12.

32 Enimuerò quoniam duæ posteriores causæ veteribus vmbris annumerari non debent, sed seculis omnibus peræquè conueniunt abrogato sabbatho, inter nos tamē etiamnum locum istud habet,* vt statis diebus ad audiendum verbum, ad mystici panis fractionem, ad publicas orationes conueniamus: deinde vt seruis & operarijs sua detur à labore remissio. Vtranque in sabbathi præceptione curæ fuisse Domino, procul-dubiò est. Prior abundè testimonij, vel in solo Iudæorum vsu, habet. Secũdam signauit Moses in Deuteronomio, his verbis, Vt requiescat seruus tuus & ancilla tua, sicut & tu: memento quòd & ipse seruieris in Aegypto. Item in Exodo, Vt requiescat bos & asinus tuus: & respiret filius ancillæ tuæ. Vtrunque quis neget nobis perinde ac Iudæis conuenire? Conuentus Ecclesiastici nobis Dei verbo præcipiuntur: & eorum necessitas, ipsa vitæ experientia, nota satis est. Nisi stati sint, & suos habeant constitutos dies, quomodo haberi possunt? omnia decenter & ordine gerenda inter nos sunt ex Apostoli sententia. Tantũ vero abest quin decorum & ordo, nisi ista politia & moderatione conseruari possit, vt præsentissima impendeat. Ecclesię perturbatio & ruina si dissoluatur. Quod si eadē nobis necessitas incumbit, cuius in subsidium Iudęis Dominus sabbathũ constituerat: nemo causetur nihil aliud ad nos pertinere. Voluit enim prouidentissimus & indulgentissimus Pater noster, nostrę, non minùs quàm Iudęorũ necessitati prospicere. Cur non quotidie, inquies, potiùs conuenimus, vt ita tollatur dierum discretio? vtinam illud quidem daretur: & sanè digna erat spiritualis sapientia, cui quotidie decideretur particula aliqua tēporis. Sed si à multorum infirmitate obtineri nō potest vt quotidiani cōuentus agantur: & charitatis ratio plus ab illis exigere non permittit: cur nō pareamus rationi quam nobis videmus Dei voluntate impositam?

1. Cor. 14. 40. l. 4. c. 10. §. 27. 29.

De die Dominico. Apoc. 1. 10.

33 Paulò hîc cogor esse longior, quòd hodie ob diem Dominicum tumultuantur nonnulli inquieti spiritus: Plebem Christianam quiritantur in Iudaismo foueri, quia retinet aliquam dierum obseruationem. Ego autem respondeo, citra Iudaismum dies istos à nobis obseruari: quia longo interuallo differimus in hac parte à Iudæis. Non enim vt ceremoniam arctissima religione celebramus, qua putemus mysterium spirituale figurari: sed suscipimus vt remedium retinēdo in ecclesia ordini necessarium. Atqui Paulus docet, non esse in eius obseruatione iudicandos Christianos: quia sit vmbra rei futuræ. Ideo timet ne inter Galatas frustra laborarit, quòd adhuc dies obseruarent. Et ad Romanos asserit superstitiosum esse siquis iudicat inter diem & diem. At quis præter istos duntaxat furiosos, non videat de qua obseruatione intelligat Apostolus? Non enim in finem istum politicum & Ecclesiasticum ordinem respiciebant: sed quum, tanquam rerum spiritualium vmbras retinerent, tantundē obscurabāt Christi gloriam & Euangelij lucē. A manuarijs operibus non ideo feriabantur quòd essent à sacris studijs & meditationibus auocamenta: sed religione quadam quòd feriando, mysteria olim commendata recolere se somniabant

Colos. 2. 16. Ga. 4. 10. 11 Rom. 14. 5. Loc. expos.

bant. In hanc, inquam, præposteram dierum discretionem inuehitur Apostolus: non in legitimum delectum, qui societatis Christianæ paci seruiat. Siquidem in Ecclesijs ab eo institutis sabbathum in hunc vsum retinebatur. Illum enim diem præscribit Corinthijs, quo symbola ad subleuandos Hierosolymitanos fratres colligantur. Si timetur superstitio: plus erat periculi in Iudaicis ferijs, quam in Dominicis (quos nunc habét Christiani, diebus. Nam quod ad euertendam superstitionem expediebat, sublatus est Iudæis religiosus dies: quod decoro, ordini, paci, in Ecclesia retinendis necessarium erat, alter in eum vsum destinatus est.

1. Cor. 16. 2.

34 Quanquam non sine delectu Dominicum quem vocamus diem veteres in locum sabbathi subrogarunt. Nam quum veræ illius quietis, quàm vetus sabbathũ adumbrabat, in resurrectione Domini finis sit ac cõplementum, ipso die, qui vmbris finem attulit, admonentur Christiani ne vmbratili ceremoniæ inhæreant. Neque sic tamen septenarium numerum moror, vt eius seruituti Ecclesiam astringam. neque enim Ecclesias damnauero, quæ alios conuentibus suis solennes dies habeant modò à superstitione absint. Quod erit si ad solam obseruationem disciplinæ & ordinis bene compositi referantur. Summa sit: vt sub figura Iudæis tradebatur veritas, ita nobis sine vmbris commendatur: primùm, vt perpetuum tota vita sabbathismum meditemur à nostris operibus, quò Dominus in nobis per suum Spiritum operetur: deinde vt pia operum Dei recognitione priuatim se quisque, quoties vacat, diligenter exerceat: tum etiam, vt omnes simul legitimum Ecclesiæ ordinem, ad verbum audiendum, ad sacramentorum administrationem, ad publicas orationes constitutum, obseruemus: tertiò ne nobis subditos inhumaniter premamus. Ita euanescunt nugæ pseudoprophetarum qui Iudaica opinione populum superioribus seculis imbuerunt, nihil aliud afferentes nisi abrogatum esse quod ceremoniale erat in hoc mandato (id vocant sua lingua diei septimæ taxationem) remanere autem quod morale est, nempe vnius diei obseruationem in hebdomade. Atqui id nihil aliud est quàm in Iudæorum contumeliam diem mutare, diei sanctitatem animo eandem retinere: siquidem manet nobis etiamnum par mysterij in diebus significatio quæ apud Iudæos locum habebat, Et sanè videmus quid tali doctrina profecerint. qui enim eorum constitutionibus hærent, crassa carnalique sabbathismi superstitione Iudæos ter superãt: vt nihilominus hodie ipsis conueniant obiurgationes quæ apud Iesaiam leguntur, quam ijs quos sua ætate Propheta increpabat. Cæterùm generalis doctrina præcipuè tenenda est: ne religio inter nos vel concidat vel languescat, diligenter colendos esse sacros cœtus, & externis subsidijs quæ ad fouendum Dei cultũ valeant operam dandam esse.

Prima. Sab. Heb. dicebat.
Mar 16. 2. 9
Ioan. 20. 19
Sup. c. 29. 30 31. August. de vera. innoc. ca. 278 321.
quam sit necess. iste ordo lege. 14. c. 1. s. 5. 10.
De hac libertate vid Socratem hist. trip. li. 9. cap. 38.
August de rectit. cath. conuers. cap. 100. Item. Ad inquis. Ianuar. cap. 2. & cap. 1.
Iesa. 1. 13. & 58. 13.

PRAECEPTVM QVINTVM.

35 Honora patrem tuum & matrem vt sis longæuus super terram quam Iehoua Deus tuus daturus est tibi.

Expos. Exod. 21. 15 17. & 22. 18 28.
Leuit. 19 32 & 20. 9.
Deut. 20. 9. & 21. 18.

Finis est, Quoniam Domino Deo suæ dispositionis conseruatio cordi est ordinatos ab ipso eminentiæ gradus oportere nobis esse inuiolabiles. Summa igitur erit vt quos nobis præfecit Dominus, eos suspiciamus, eosque & honore & obedientia & gratitudine prosequamur. Vnde sequitur interdictum, nequid eorum dignitati, vel contemptu, vel contumacia vel ingratitudine derogemus. Sic enim latè patet vocabulum Honoris in Scriptura. vt quum dicit Apostolus, Presbyteros qui bene præsunt, duplici honore dignos esse, non modò reuerentiam ijs deberi intelligit,

Inf. 5. 36.
1. Pet. 2. 17. & 3. 7.
1. *Tim.* 5. 17 18.
1. Cor. 9. 9.

l.3.c.7.f.4. sed quam ministerium eorum remunerationem meretur. Quoniam autem
Sup.c.2. hoc de subiectione præceptum cum humani ingenij prauitate valde pu-
f.24. gnat (quod, vt est celsitudinis appetentia turgidum, ægrè se subijci susti-
stinet) quæ natura maximè amabilis est ac minimè inuidiosa superioritas,
in exemplar proposita est: quia facilius animos nostros emollire & infle-
ctere ad submissionis consuetudinem poterat. Ad omnem ergo legitimam
subiectionem ab ea quæ facillima est toleratu, nos paulatim assuefacit
Dominus: quando est omnium eadem ratio. Siquidem quibus attribuit
Mat.23.9. eminentiam, quatenus ad eam tuendam necesse est, suum cum illis no-
Tit.3.1. men communicat. In vnum ipsum ita conueniunt Patris, Dei ac Domi-
1.Pet.2.13. ni tituli, vt quoties vnum aliquem ex ijs audimus, maiestatis illius sensu
14.17.18. animum nostrum feriri oporteat. Quos ergo istorum facit participes, eos
& 3.1.&5.5 quadam fulgoris sui scintilla illustrat, vt sint pro suo quisque loco specta-
biles. Ita qui nobis est pater, in eo diuinum aliquid reputare par est: quia
Psa.82.6. diuinum titulum non sine causa gerit. Qui princeps est, qui dominus, ha-
bet nonnullam honoris cum Deo communionem.

36 Quapropter ambiguum esse non debet quin hîc vniuersalem re-
Rom.13.1. gulam Dominus statuat: nempe prout quenque nouimus esse nobis eius
l.3.c.19. ordinatione præfectũ, vt ipsum reuerẽtia, obedientia, gratitudine, & qui-
f.15 l.4.c.20 bus possum[us] officijs prosequamur. Nec interest dignine an indigni sint qui
f.8.23.&c. bus honor iste deferatur. nam qualescunq; sint tandẽ, non tamen sine Dei
Mat.19.14. prouidentia hũc locũ assequuti sunt, cuius ratione ipse Legislator eos ho-
1.Pet.2.18. norari voluit. Nominatim tamẽ de parentũ reuerentia præcepit, qui nos
in hanc vitã sustulerunt: ad quã natura ipsa quodãmodo instituere nos de-
bet. Monstra enĩ sunt, nõ homines, qui patriã potestatẽ cõtumelia vel per-
uicacia infringunt. Ideo cunctos parentibus immorigeros trucidari iubet
Dominus, vt beneficio lucis indignos, qui nõ recognoscunt quorũ opera
Sup.f.35. in eã peruenerint. Atq; ex varijs quidẽ Legis appendicibus apparet verũ
Exo.21.17 esse quod annotauimus, tres esse honoris de quo hîc loquitur partes, reue-
rentiam, obedientiã, gratitudinẽ. Primam Dominus sancit dum interfici
Leui.20.9. præcipit qui maledixerit patri aut matri. quandoquidem illic contemptum
Pro.20.20 ac contumeliam vindicat. Secũdam, dum aduersus immorigeros & rebel-
Deu.21.18 les pœnam mortis edicit. Ad tertiam pertinet quod dicit Christus Matth.
Mat.15.4. 15. ex præcepto Dei esse vt benefaciamus parentibus. Et quoties mandati
mentionem facit Paulus, obedientiam in eo requiri interprætatur.

Ephes.6.1. 37 Subnectitur promissio, commendationis vice, quæ magis ad-
Ephes.6.2. moneat quàm grata Deo sit quæ hîc nobis imperatur submissio. Istum e-
Deu.25.15. nim aculeum excitando torpori nostro admonet Paulus, quum dicit mã-
1.Reg.3.14 datum hoc esse primum cum promissione. Siquidem quæ in prima tabula
Psal.128.2. præcessit, non specialis & propria vnius mandati fuit, sed ad Legem vni-
Pro.3.2. uersam extendebatur. Porrò sic accipienda hæc est, Peculiariter Israelitis
& 9.11. loquebatur Dominus de terra quam illis promiserat in hæreditatem. Si
Inf.c.10. ergo diuinæ benignitatis arrhabo erat terræ possessio, non miremur si
f.13.c.11. Dominus testari voluerit suam gratiam, vitæ longitudinem largiendo: per
f.2.3. quam fiebat vt diuturnus caperetur sui beneficij fructus. Sensus ergo est,
Honora patrem & matrem, quò per longum vitæ spatium frui tibi diu li-
ceat ea terræ possessione quæ tibi futura est in gratiæ meæ testimonium.
l.3.c.9.f.3. Cæterùm, quia tota terra fidelibus benedicta est, præsentem vitam inter
Dei benedictiones meritò reponimus. Quare ad nos similiter spectat
istæc promissio, quatenus scilicet diuinæ beneuolentiæ documentum
nobis est præsentis vitæ duratio. Non enim ea aut nobis promittitur, aut
promissa fuit Iudæis, quasi beatitudinem in se contineret: sed quia sym-
bolum pijs esse solet diuinæ indulgentiæ. Quare si contingat ante matu-
ram ætatem obsequentem parentibus filium è vita abripi (quod non ra-
rò cernitur) nihilo minus in suæ promissionis complemento constanter

Dominus

Dominus perseuerat, quàm si eum centum terræ iugeribus muneretur cui vnum modò pollicitus erat. Totum in hoc situm est vt expendamus longam vitam eatenus promitti quatenus Dei benedictio est: benedictionem verò esse quatenus diuinæ gratiæ est documentum: quam ipse per mortem infinito vberiùs & solidius seruis suis testificatur & reipsa demonstrat. Simile. Ibid.§.5.

38 Adhæc, dum præsentis vitæ benedictionem Dominus pollicetur filijs qui parentes qua decet obseruatione coluerint: simul innuit, omnibus immorigeris ac inobsequentibus certissimam imminere maledictionem, cui ne desit executio, eos per Legem suam mortis iudicio obnoxios pronũtiat, ac supplicium de ipsis sumi mandat. Si iudicium effugiunt, ipse vltionem expetit quouis modo. Videmus enim quantus numerus ex hoc hominum genere vel in prælijs vel in rixis cadat: alij insolitis modis affliguntur. omnes propè comminationem hanc non esse vanam argumento sunt. Quod si qui euadunt ad vltimam senectutem: quia in hac vita, Dei benedictione priuati, nihil aliud quàm miserè languent, & maioribus in posterum pœnis reseruantur, multum abest quin benedictionis pijs filijs promissæ fiant participes. Sed istud etiam obiter annotandum, quòd illis obedire nonnisi in Domino iubemur: neque id obscurũ est ex iacto prius fundamento. præsident enim eo loco in quem euexit eos Dominus, comunicata cum ipsis honoris sui portione. Quæ ergo submissio illis exhibetur, ad suspiciendum summum illum Patrem gradus esse debet. Quare si in Legis trãsgressionem nos instigãt, meritò tum nõ parentes nobis habendi sunt, sed extranei, qui nos à veri Patris obedientia subducere conantur. Sic de principibus, dominis, & vniuerso superiorũ genere habendum. Indignum enim & absonum est, vt ad deprimendam Dei celsitudinem eorum eminentia polleat, quæ vt ab illa pendet, ita in illam deducere nos debet. Iesa.65.20. Ephes.6.1. l.4.c.10.§.&c.20.§.32.

PRAECEPTVM SEXTVM.

Non occídes.

Expos. Exod.21.12.18. Leuit.19.14.17. Deut.17.6.&19.1.&20.10.&21.22.&22.6.&23.15.&25.1.35.

39 Finis præcepti est: Quoniam hominum genus vnitate quadam Dominus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere esse commendatam. In summa ergo, violentia omnis & iniuria, ac omnino quæuis noxa, qua proximi corpus lædatur, nobis interdicitur. Ac proinde iubemur, siquid in opera nostra ad tuendam proximorum vitam subsidij est, fideliter impendere, quæ ad eorum tranquillitatem faciunt, procurare: depellendis noxis excubare: siquo in discrimine sunt, præbere manũ auxiliarem. Si Deum Legislatorem sic loqui recordaris, simul cogita velle per hanc regulam animæ tuæ moderari. Ridiculum enim foret vt is qui cordis cogitationes speculatur, ijsq; præcipuè immoratur, ad veram iustitiam nihil quàm corpus erudiret. Ergo & homicidium cordis hac Lege prohibetur, & præcipitur interior affectus conseruandæ fratris vitæ. Manus quidem homicidium parit, sed animus concipit, dum ira & odio inficitur. Vide an irasci aduersus fratrẽ possis quin noxæ libidine ardeas. Si non irasci, ergo nec odisse: quando odium nihil aliud est quàm ira inueterata. Dissimules licet, & vanis ambagibus extricare te coneris: vbi vel ira vel odium est, illic est maleficus affectus. Si tergiuersari pergis, iam ore Spiritus pronuntiatum est, homicidam esse qui fratrem in corde suo oderit: ore Domini Christi pronuntiatũ est reum esse iudicio qui fratri suo irascitur: reum esse concilio qui dixerit racha: reum esse gehennæ ignis qui dixerit fatue. Aduers Homicid psal.57. Prou.6.17. Iere.7.9. Rom.1.29. Gal.5.21. Mat.26.52. Prou.15.17. 1.Ioha.3.15 & 2.9.& 4.20. Mat.5.22. Gen.9.6.

40 Duplicem autem æquitatem Scriptura notat, qua nititur hoc Ies.58.7.

præceptum: quia & imago Dei est homo, & caro nostra. Quare, nisi imaginem Dei violare libeat: sacrosanctum habere illum: nisi omnem exuere humanitatem, vt carnem propriam fouere debemus. Quæ à redemptione & Christi gratia ducenda est exhortatio, alibi tractabitur. Duo illa
Ioan.13.34. naturaliter in homine considerari Dominus voluit, quæ nos ad conser-
l.3.c.7.f.5. uationem eius inducerent: vt & suam imaginem in ipso impressam reue-
Aduer. iram reamur, & carnem nostram amplexemur. Non ergo euasit homicidij cri-
Iob.36.18. men qui à sanguinis effusione sibi temperarit. Siquid opere perpetras, si
Prou.18.14. conatu machinaris, si voto & consilio concipis quod alterius saluti sit ad-
Ephe.4.26. uersum: homicidij reus teneris. Nisi rursum illam pro facultate & oppor-
31. tunitate tueri studes, ea quoque immanitate Legem præuaricaris. Quòd
Iacob 1.19. si tantopere de corporis incolumitate laboratur: hinc colligamus, quan-
Rom.14.1. tum studij & operæ saluti animæ debeatur quæ in immensum coram Do-
Gal.6.2. mino præcellit.

PRAECEPTVM SEPTIMVM.

* Expos.
Exod.22.16

Non mœchaberis.

19. 41 Finis eius. Quia pudicitiam & puritatem Deus amat, facessere
Leuit.18.6. à nobis omnem immunditiem oportere. Sūma igitur erit, vt nequa spur-
& 19.20.& citia, aut libidinosa intemperie carnis inquinemur. Cui respondet affir-
20.10.13. matiuum præceptum, vt castè & continenter omnes vitæ nostræ partes
15.18. moderemur. Scortationem autem nominatim vetat, ad quam tendit om-
Deu.22.22. nis libido: vt illius fœditate (quæ crassior est & palpabilior, quatenus
& 23.17. scilicet corpori etiam maculam inurit) in libidinis cuiusuis abominatio-
Prou.5.3. nem nos adducat. Quoniam hac Lege conditus est homo vt solitariam vi-
Math.5.27. tam non agat, sed adiuncto sibi subsidio vtatur: deinde ex peccati maledi-
1.Cor.6 15. ctione in hanc necessitatem magis addictus est: quantum satis erat, Do-
Gal.5.19. minus opitulatus est nobis in hac parte dum coniugium instituit, cuius
Ephe.5.3. societatem sua authoritate initam, sua quoque benedictione sanctifica-
1.Thes.4.3. uit. Vnde constat & aliam quamlibet, extra coniugium, societatem, coram
Heb 13.4. ipso maledictam esse: & illam ipsam coniugalem in necessitatis remedi-
Gen.2.18. um esse ordinatam, ne in effrænem libidinem proruamus. Ne ergo nobis
P.Mar.lo.10 blandiamur, dum audimus non posse virum cum muliere, sine Dei male-
August.de dictione, extra coniugium copulari.
bono cōiug 42 Iam quum per naturæ conditionem & accensa post lapsum li-
cap.1. bidine, mulieris consortio bis obnoxij simus, nisi quos singulari gratia
1.Cor.7.9. Deus inde exemit: videant singuli quid sibi datum sit. Virginitas, fateor, virtus est non contemnenda: sed quoniam alijs negata est, alijs nonnisi ad tempus concessa, qui ab incontinentia vexantur, & superiores in certamine esse nequeunt, ad matrimonij subsidium se conferant, vt ita in suæ vocationis gradu castitatē colant. Nam qui non capiunt hoc verbū, si non proposito concessoque remedio intemperantiæ suæ succurrant, cum
Mat 19.11. Deo pugnant, ac resistunt eius ordinationi. Neque mihi quispiam obstre-
*Psal.*91.1. pat (quod multi hodie faciunt) Dei se auxilio adiutum, omnia posse. Dei enim auxilium nonnisi ijs adest qui in vijs suis ambulant: hoc est, in sua
& 14. vocatione, à qua se omnes subducunt, qui præteritis Dei subsidijs, neces-
l.4.c.13.f.17 sitates suas superare eluctarique inani temeritate contendunt. Continē-
18. tiam singulare esse Dei donum, atque ex eorum genere quæ non promis-
Vide aduer. cuè, nec in vniuersum corpori Ecclesiæ, sed paucis membris conferan-
cœlib. Ibid. tur, Dominus affirmat. Primum enim certum hominum genus facit, quod
c.12.f.12. se castrauerit propter regnum cælorum, hoc est, vt solutius ac liberius
ad finem. vacare regni cælestis negotijs liceat. At ne talem castrationem esse in
*Mat.*19.12. hominis sitam potestate quis putet, paulò antè ostenderat non omnes esse capaces, sed quibus peculiariter è cælo datum sit. vnde concludit.

Qui

Qui poteſt capere capiat. Aſſerit etiamnum apertius Paulus, dum ſcribit vnumquemque habere proprium donum à Deo: vnum ſic, alterum autem ſic. 1.*Cor.*7.7.

43 Quando aperta denuntiatione admonemur non eſſe cuiuſlibet ſeruare caſtitatem in cælibatu, etiamſi ſtudio & conatu ad id maximè aſpiret: peculiarem eſſe gratiam quam Dominus nonniſi certis hominibus confert, quo ipſos habeat ad opus ſuum expeditiores: nónne Deo & naturæ ab eo inſtitutæ repugnamus, ſi non vitæ noſtræ genus ad facultatis noſtræ modum accommodamus? Hic ſcortationem Dominus prohibet: puritatem ergo & pudicitiam à nobis requirit. Eius ſeruandæ vna eſt ratio, vt ſuo quiſque modulo ſe metiatur. Nemo temerè matrimonium contemnat, veluti rem ſibi aut inutilem aut ſuperuacuam: nemo cælibatum aliter expetat quàm ſi vxore carere poſſit. Neque in eo etiam carnis tranquillitati vel commoditati conſulat, ſed tantum vt vinculo hoc ſolutus ad omnia pietatis officia promptior ſit ac paratior. Et quoniam multis hoc beneficium nonniſi ad tempus confertur, tandiu quiſque à coniugio abſtineat quandiu erit ad ſeruandum cælibatum idoneus. Si ad domandã libidinem vires deficiant, intelligat iam ſibi coniugij neceſſitatem à Domino impoſitam. Hoc demonſtrat Apoſtolus quum præcipit vt ad fugiendam ſcortationem vnuſquiſque vxorem ſuam habeat, & vnaquæque mulier virum. Item, Vt qui non poteſt ſe continere, matrimonium in Domino contrahat. Primùm ſignificat maiorem hominum partem incontinentiæ vitio eſſe obnoxiam: deinde ex ijs qui obnoxij ſunt neminem excipit quem non iubeat ad vnicum illud remedium confugere quo impudicitiæ obuiam itur. Ergo qui ſunt incontinentes, ſi hac ratione mederi negligunt ſuæ infirmitati, eo ipſo peccant quòd huic Apoſtoli mandato non obtemperant. Neque ſibi blandiatur qui mulierem non attingit, acſi impudicitiæ argui non poſſet: quum interim animus libidine intus ardeat. pudicitiam enim definit Paulus, coniunctam cum caſtitate corporis, animi puritatem. Cælebs mulier, inquit, cogitat quæ Domini ſunt: quomodo ſancta ſit corpore & ſpiritu. Itaque dum ſuperius illud præceptum ratione confirmat: non tantùm dicit melius eſſe vxorem ducere quàm ſcorti ſocietate ſe polluere, ſed dicit melius eſſe nubere quàm vri.

Auguſt. in Euang. Ioan tract. 9. Quæſt. noui & vet. teſt. quæſt. 132. l.4.c.13.ſ.13 c.12.ſ.23. 1.Cor.7.32 Auguſt. li. 1. de nupt. & concup. ad Valer. ca 16 1.*Cor.*7.2. *&* 9. Mat.5.28. Pudicitiæ definit. 1.*Cor.*7.34. l.4.c.9.ſ.43.

44 Porrò, ſi coniuges recognoſcunt ſuam ſocietatem eſſe à Domino benedictam, eo admonentur non eſſe intemperata & diſſoluta libidine conſpurcandam. Non enim ſi incontinentiæ turpitudinem velat matrimonij honeſtas, ideò eius irritamentum protinus eſſe debet. Quare non omnia ſibi licere coniuges exiſtiment: ſed ſuam quiſque vxorem ſobriè habeat, & viciſſim vxor virum: ſic agentes nequid omnino indignum honeſtate ac temperãtia matrimonij addmittant. Sic enim ad modum & modeſtiam reuocari decet coniugium in Domino contractum, nõ in extremam quanque laſciuiam exundare. Hanc petulantiam Ambroſius graui quidem, ſed non indigna ſententia notauit, quum vxoris adulterum vocauit qui in vſu coniugali nullam verecundiæ vel honeſtatis curam habet. Poſtremò reputemus quis hic Legiſlator ſcortationem damnet. nempe is, qui quum nos totos poſſidere debeat, iure ſuo, animæ, ſpiritus, & corporis integritatem requirit. Ergo dum ſcortari prohibet, ſimul vetat & laſciuo corporis ornatu, & obſcœnis geſticulationibus, & impuris ſermonibus alienæ pudicitiæ inſidiari. Non enim ratione caret Archelai ſententia ad adoleſcentem molliter & delicatè vltrà modũ veſtitũ, non referre qua parte cinædus eſſet: ſiquidem Deum reſpicimus, qui omnem contaminationem abominatur, quacunque in parte vel animæ vel corporis noſtri appareat. Ac ne dubium ſit, memineris hic pudicitiã à Deo commendari. Si pudicitiam requirit à nobis Dominus, quicquid

Auguſt. li. 1. de pec. mer. & remiſſ. cap. 29. 1.Pet.3.2. 1.Cor.7 29. Auguſt. ad æditiam epiſt. 199. Et de bono coniug. cap. 4 6. l. b. 14. de ciuit. cap 18. *Amb. lib. de philoſophi. quem citat Auguſtinus libro contra Iulianum* 2.

Ibid. de vino & ebrie. f.42. de vest & orna. f.56. Mat.5.29.30. Ephes.5.3.

illi aduersum est damnat. Proinde si ad obedientiam aspiras, nec animus praua cupidine intus ardeat, nec oculi in corruptos affectus lasciuiant, nec corpus ad lenocinium excolatur, nec lingua spurcis sermonibus mẽtem ad similes cogitationes illiciat, nec gula sua intemperie inflammet. Sunt enim omnia eiusmodi vitia veluti maculæ quædam quibus castitatis puritas conspurcatur.

PRAECEPTVM OCTAVVM.

Non furtum facies.

* Expos. Leu.19.11.13. Exod.16.8. & 22.1. & 23.1.3. Leui.19.15.33. & 24.18. Deu.16.14. & 19.14. & 23.19. & 24.19. & 25.12. P. Mart. ibi. loc.12. * l.1.c.17. f.7. 8. l.3.c.7.f.9. * Eccl.4.18. Prou.11.24. Mar.10.19. 1.Cor 6.8. 1.Pet.2.1. Prou.28.10. * l.3.c.19. f.15. Vt exprob. Ies.1.23. Zach.7.10. Malach.3.5. Mat.23.14. Iacob.5.4.

45 Finis: Quoniam abominationi est Deo iniustitia, vt reddatur vnicuique quod suum est. Summa igitur erit, nos vetari rebus alienis inhiare, ac proinde iuberi suis vnicuique conseruandis bonis fidelem operam impendere.* Sic enim cogitandum est, vnicuiq; euenisse quod possidet, non fortuita sorte, sed ex distributione summi rerum omnium Domini: non posse igitur præuerti malis artibus facultates cuiuspiam quin fraus diuinæ dispẽsationi fiat. Plurima autem sunt furtorum genera. Vnũ est in violentia: quum vi quacunque & prædatoria licentia aliena diripiuntur.* Alterum in malitiosa impostura: vbi fraudulẽter intercipiuntur. Aliud in tectiori calliditate: vbi per speciem iuris excutiuntur. Aliud in blanditijs: vbi sub donationis prætextu emunguntur. Sed ne in generibus recensendis nimium insistamus, artes omnes, quibus proximorum possessiones & pecuniæ ad nos deriuantur, vbi à synceritate dilectionis, ad fallendi aut quouis modo nocendi cupiditatem obliquant, pro furtis nouerimus esse habendas:* In forensi certamine obtineãt licet, à Deo tamen non secus æstimantur. Nempe videt longas captiones, quibus simpliciorem homo vafer animum incipit irretire, d nec in suas tandem nassas attrahat: videt duras inhumanasque leges, quibus potentior tenuem vrget ac præcipitat: videt illecebras quibus tanquam hamis imprudentem astutior inescat. quæ omnia latent humanum iudicium, nec in cognitionem veniunt. Neque hæc iniuria in pecunia modò, aut in mercibus, aut agris locum habet: sed in iure cuiusque. suo enim bono proximos fraudamus, si denegamus officia quibus ergà eos obstringimur. Si procurator aut villicus otiosus vorat domini substantiam, nec ad rei familiaris curam intentus est: si commissas sibi facultates vel iniuria dissipat, vel luxuriosè profundit: si seruus herum ludibrio habet, si eius arcana diuulgat, si vllo modo tum vitam, tum bona eius prodit: si dominus rursum familiam immaniter vexat: furti apud Deum tenetur. Alienum enim & retinet & præuertit qui non exequitur quod ex suæ vocationis munere alijs debet.

Prou.15.17. Eccle.5.14. 1.Cor.7.20. 1.Tim.6.6. Heb.13.5. Luc.12.15. Ephe.5.3.5. l.3.c.7.f.7. Chryso ad Phili. Hom. 1.&.2. Vide sup. f.35.

46 Ritè ergo sic parebimus mandato, si nostra so te contenti, nullum nisi honestum & legitimum lucrum facere studeamus: si non appetamus cum iniuria ditescere, nec fortunis diruere proximũ moliamur, quò res nobis accrescat: si non crudeles opes, & ex aliorum sanguine expressas cumulare contendamus: si non intemperanter vndecunque per fas & nefas corradamus, quò vel expleatur nostra auaritia, vel prodigentiæ satisfiat. Verùm econuerso sit nobis perpetuus hic scopus, omnes quoad licet consilio atque ope fideliter in retinendis suis iuuare. quòd si cum perfidis ac falacibus negotiũ fuerit, ex nostro potiùs aliquid cedere parati simus, quàm vt contendamus cum illis. Neque id modò: sed quos rerum difficultate viderimus premi, eorum necessitabus communicemus, ac nostra copia subleuemus eorum inopiã. Postremò respiciat vnusquisque quatenus ex officio alijs sit obligatus, ac quod debet, bona fide persoluat. Hac ratione populus omnes sibi præfectos in honore habe-

at,

at, eorum dominationem æquo animo ferat, legibus & iussis pareat, nihil detrectet quod propitio Deo ferre possit. Rursum illi plebis suæ curã sustineant, publicam pacem conseruent, bonis sint præsidio, malos coerceant: sic omnia administrent quasi supremo iudici Deo functionis suæ rationem reddituri. Ecclesiarum ministri fideliter verbi ministerio incũbant, nec salutis doctrinam adulterent: sed puram & synceram populo Dei tradant. Nec doctrina solùm, sed vitæ exemplo instituant: præsint denique, vt boni pastores ouibus. Populus vicissim eos pro nuntijs & Apostolis Dei suscipiat, eum ijs honorẽ reddat quo summus Magister eos dignatus est: *quæ eorũ vitæ necessaria sunt præbeat. *Parentes liberos, vt sibi à Deo commissos, alendos, regendos, docendos suscipiant: nec sæuitia eorum animos exasperent, & à se auertant: sed lenitate ac indulgentia quæ suam personã deceat, eos foueant & amplectantur. Quo modo & suã illis obseruantiam à liberis deberi antè dictũ est. *Iuniores senilem ætatem reuereantur, vt eam ætatem honorabilem esse Dominus voluit. Senes quoq; iuuentutis imbecillitatem sua prudentia, & (quo magis quàm illi pollent) rerum vsu moderentur, non asperis clamosisq; insectationibus eos incessentes, sed temperantes comitate ac facilitate seueritatem. Serui se ad obsequium sedulos & morigeros dominis præstent: neq; id ad oculum, sed ex animo, tanquam Deo ipsi seruientes. Heri quoq; non morosos se & intractabiles erga seruos gerant, non asperitate nimia diuexent: non contumeliosè accipiant: sed potiùs agnoscant sibi fratres esse, suosque sub cælesti Domino conseruos, quos mutuò amare & humaniter tractare debeant. Ad hunc, inquam, modum quisq; reputet quid in suo ordine ac loco proximis debeat, & quod debet soluat. Ad hæc, referenda semper mens ad Legislatorem: vt animis, perinde ac manibus, regulam hanc nouerimus constitui: quò aliorum commodis atque vtilitatibus & tuendis & promouendis studeant.

Marc.12.17 Rom.13.7. &c. Heb.13.17. Mat.10.10. 40.41. Ioh.13.20. 1.Pet.5.2.3 Heb.3.7. & 12.26. Iac.1.19.21 2.Thes.3.14 * 1. Cor. 9. 9.&c. Gal.5.6. 1.Tim.5.18 * Sup.s. 36. * 1. Pet.5.5 Iac.1.27. Ephe.6.5.7 Colos. 4. 5 Luc.3.12. 13 14. 2.Thes.3.11 12.13. Vt sup.s.6.

PRAECEPTVM NONVM.

Expos. Exo.23.1.7

Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

Leu.19.16. 17.

47 Finis eius: Quoniam mendacium Deus (qui veritas est) execratur, veritatem sine fuco esse inter nos colendam. Summa igitur erit, ne vel calumnijs falsisque criminationibus violemus alicuius nomen, vel mendacio in suis fortunis grauemus: denique ne maledicentiæ & procacitatis libidine quempiam lædamus. Cui interdicto cohæret imperium, vt vnicuique fidelem operam, quoad licet, in asserenda veritate commodemus, ad tuendam & nominis & rerum suarum integritatem. Sensum mãdati sui videtur exponere voluisse Dominus Exodi.23.1. his verbis, Nõ suscipies vocem mendacij: nec iunges manum tuam, vt pro impio dicas falsum testimonium. Item, Mendacium fugies. Alio etiam loco, non ea modò parte à mendacio nos reuocat, ne simus criminatores ac susurrones in populo: sed ne quis decipiat fratrem suum, vtrunque enim distinctis mandatis cauet. Sanè dubium non est, quin vt * præcedentibus mandatis cohibuit sæuitiam, impudicitiam, auaritiam, ita hìc falsitatem coerceat: cuius duo sunt membra, quæ prius notauimus, * Aut enim malignitate & obtrectandi prauitate delinquimus in famam proximorum: aut mentiendo, interdum etiam obloquendo, detrahimus eorum commodis. Nihil autem interest, solenne & iudiciarium testimonium hìc nominari putes, an vulgare, quod in priuatis sermonibus fertur. Semper enim eò recurrendum est, ex singulis vitiorum generibus speciem vnam paradigmatis loco proponi, ad quam cæteræ referantur: eam autem potissimum deligi, in qua vitij turpitudo maximè emineat. Quã-

Deu.19.16. ad vers. 22. Veritas. 1. Cor.13.6 Ephes. 4.25 Psa.15.3. Pro. 12.22 Eph.4.25. * Sup.s.41. 45. *Psa.15.4. Rom.1.29. 1.Pet.2.1. Vt sup.s. 22 * Psal.52.1. &109.1. Pro 4.24. & 24 1. Luc.3.14. 2.Tim. 3.3.

Sup.s.22. Pro.22.1.& 21.13. Ecclef. 7.2. 1.Pet.2.12. & 3.16. Prou.22.1. Ecclef.7.2.

quam generalius extendere conuenit ad calumnias & sinistras obtrectationes, quibus iniquè grauantur proximi: quia forensis testimonij falsitas nunquam periurio caret. Periurijs autem, quatenus Dei nomen profanant ac violant, in mandato tertio satis est obuiatum. Proinde legitima præcepti obseruatio est, vt lingua in asserenda veritate, proximorũ tum bonæ famæ, tum vtilitatibus seruiat. Aequitas plusquam manifesta est. Nã si quibuslibet thesauris pretiosius est nomen bonum, nihilo minore noxa, nominis integritate quam fortunis spoliatur homo. In diripienda autem eius substantia, non minus interdum falso testimonio, quàm manuũ rapacitate proficitur.

Mat.7.1. Rom.2.1. 1.Cor.4.3.5 Iacob.3.1. Pet.Mart. ibid.s.1.de contumelia de Dol.s.13 *Pro.9.8. & 28.23. Mat.18.15. Gal.6.1. 1.Thes.5.14 2.Tim.2.25 Pro.16.28. & 26.21. *Maledicẽ. descriptio. Ephe.5.4. Vid.P.Mar. ibid.s.43. Vt sup.in alijs præcep. 2Cor.12.20 Iacob.1.26. & 3.2. P.Mar.ibid. de simul.s.2 1.Pet 2.1.

48 Et tamen mirũ est quàm supina securitate passim in hac re peccetur, vt rarissimi reperiantur qui non hoc morbo notabiliter laborent: adeò venenata quadam dulcedine oblectamur in alienis malis tũ inquirendis, tum detegendis. Nec putemus idoneam esse excusationem si sæpenumero non mentimur. Nam qui prohibet mendacio fratris nomẽ deturpari, vult etiam illibatum conseruari, quantũ per veritatem licet. Siquidem vtcunq; illi aduersus mendacium tantùm caueat: eo ipso tamen innuit, sibi esse commendatum. Atqui id nobis sufficere debet ad famam proximo saluam custodiendã, Deo eam curæ esse. Quare dãnatur procul-dubio in vniuersum maledicẽtia. Porrò maledicentiam intelligimus, nõ obiurgationem,* quæ fit castigandi studio: non accusationem aut iudiciariam denunciationem, qua remedium malo quæritur. non publicam reprehensionem, quæ ad incutiendũ cæteris peccatoribus terrorẽ tendit: nõ manifestationem apud eos quorum salutis interest prẹmonitos fuisse, ne ignorantia periclitẽtur: *sed odiosam criminationẽ quæ ex malignitate & obtrectandi petulantia nascitur. Quin huc quoq; extenditur mãdatum illud, ne scurrilem vrbanitatem affectemus, & amaris lædorijs intinctã, quibus aliorũ vitia, sub imagine lusus, mordaciter perstringãtur, qualiter solent nonnulli qui facetiarũ laudem cum aliorũ rubore ac etiã gemitu captant: quando ex eiusmodi procacitate non leuiter interdum fratres sugillantur. Nunc si ad Legislatorem conuertamus oculos, quem conuenit nõ minus auribus atq; animo, quàm linguæ, pro suo iure dominari: succurret certè & audiendarum obtrectationum auiditatem, & importunam ad sinistra iudicia propensionem, nihilominus interdici. Ridiculum enim est siquis putet Deum odisse maledicentiæ in lingua morbũ: malignitatis in animo non improbare. Quare si verus est timor atque amor Dei in nobis, demus operã quoad licet & expedit, & quantum fert charitas, ne maledictis & amaris salibus vel linguã vel aures præbeamus: ne obliquis suspicionibus temere mentem permittamus: sed æqui erga omnium dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus, tum linguą saluum illis suum honorem candidè seruemus.

PRAECEPTVM DECIMVM.

Huius prẹc. expos clarius in nouo test reper. Iac.1.14.15 Rom.7.7.8.

49 Non concupisces domum proximi tui, &c.

Finis est: Quoniam totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnem aduersam charitati cupiditatem ex animis excutiendam. Summa igitur erit, nequa cogitatio nobis irrepat, quæ noxia & in alterius detrimentum vergente concupiscentia, animos nostros commoueat. Cui respondet ex aduersò præceptum, vt quicquid concipimus, deliberamus, volumus, meditamur, id cum proximorũ bono & commoditate sit coniunctum Sed hic magna & perplexa, vt videtur, difficultas nobis occurrit. Si enim verè superius à nobis dictum est, sub scortationis & furti vocabulis, scortandi libidinem, & nocendi, fallendiq; consilium cohiberi: superuacuum fuisse videri queat, vt nobis postea seorsum alienorum bonorum

Sup.s.39. 44.46.

norum concupiſcentia interdiceretur. Sed nobis facilè nodum iſtum expediet diſtinctio inter conſilium & concupiſcentiam. Conſilium enim, qualiter de eo in ſuperioribus præceptis loquuti ſumus, eſt deliberata voluntatis conſenſio, vbi animum libido ſubiugauit. Cupiditas citra talem deliberationem & aſſenſionem eſſe poteſt, quũ animus vanis peruerſiſque obiectis pungitur modò, & titilatur. Quemadmodum ergo voluntatibus, ſtudijs, operibus, charitatis regulam præeſſe hactenus Dominus iuſſit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne ſint vllæ prauæ & contortæ, quæ animum aliorſum extimulent. Quemadmodum animum inflecti atque induci in iram, odium, ſcortationem, rapinam, mendacium vetuit, ita nunc prohibet inſtigari. Cõcupiſ. & conſi. diſt. l. 4. c. 15. ſ. 11 12. l. 3. c. 3. ſ. 12 13. Diſcr. inter præcept. de quib. ſup. & hoc præcep.

50 Neque verò ſine cauſa tantam rectitudinem exigit. Nam quis æquum eſſe neget, omnes animæ potentias charitate occupari? Si qua autem à charitatis ſcopo aberret, quis morboſam eſſe inficietur? Iam verò vnde fit vt animum tuum ſubeant cupiditates fratri tuo damnoſæ, niſi quòd neglecto illo, tibi vni ſtudes? Si enim charitate totus eſſet imbutus animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum ergo eatenus charitate eſſe oportet, quatenus concupiſcentiã recipit. Obijciet quiſpiam, non tamen conſentaneum eſſe, vt phantaſiæ, quæ temerè volutantur in mente, & tandem euaneſcunt, pro concupiſcentijs, quarũ ſedes in corde eſt, damnentur. Reſpondeo, hic queſtionem eſſe de eius generis phantaſijs quę dum mentibus obuerſantur, ſimul animum cupiditate mordent ac feriunt: quandoquidem nunquam in mentem venit optare aliquid quin cor excitatum ſaliat. Mirabilem ergo dilectionis ardorem Deus mandat, quem ne minimis quidem concupiſcentię tricis vult impediri. Animum mirificè compoſitum requirit, quem ne leuibus quidem aculeis commoueri contra dilectionis legem patitur. Ad hãc intelligentiam mihi primùm viam aperuit Auguſtinus, ne graui ſuffragio deſtitui eam putes. Etſi autem qualibet praua cupiditate interdicere cõſilium Domini fuit, ea tamen obiecta in exemplum propoſuit quæ falſa delectationis imagine nos vt plurimum capiunt: nequid cupiditati prorſus relinqueret, vbi ab ijs rebus retrahit in quas potiſſimũ inſanit & exultat. En ſecunda Legis tabula, in qua ſatis admonemur quid hominibus debeamus propter Deum, à cuius conſideratione pendet tota charitatis ratio. Quare fruſtra inculcaueris quæcunque in hac tabula docentur officia, niſi doctrina tua Dei timore & reuerentia, tanquam fundamento, ſubnitatur. Qui duo præcepta quærunt in concupiſcentiæ prohibitione, peruerſa ſectione quod vnum erat lacerare, prudens lector me tacente iudicabit. Nec obſtat quòd ſecundò repetitur verbum Non concupiſces: quia vbi domum poſuit, partes eius enumerat, ab vxore incipiens. vnde clarè patet, vno contextu, quod rectè Hebræi faciunt, legendum eſſe, ac Deum in ſumma præcipere, vt quod poſſidet quiſque, maneat ſaluum & intactum nõ modò ab iniuria aut libidine fraudandi, ſed à minima etiam cupiditate quæ animos ſollicitet. Vid. loc. cõ. P. Mar. ibid. loc. 14. Mat. 22. 37. Deut. 6. 5. Mar. 12. 30. Epiſt. 200. ad Abellic. & 89 queſt. ſub finem quæſt. 66. Sup. ſ. 5. l. 4 c. 13. ſ. 13. c. 20. ſ. 15.

51 Quorſum verò ſpectet Lex vniuerſa, non erit nunc difficile iudicium, nempe in iuſtitiæ complementũ: vt hominis vitam ad diuinæ puritatis exemplar formet. Ita enim ſuum ingeniũ Deus illic delineauit, vt ſiquis factis quicquid illic præcipitur repręſentet, imaginem Dei quodãmodo ſit in vita expreſſurus. Quamobrem Moſes, quũ ſummam illius reducere Iſraelitis in memoriam vellet, Et nunc Iſrael (aiebat) quid petit abs te Dominus Deus tuus, niſi vt timeas Dominũ, & ambules in vijs eius: diligas eum, ac ſeruias ei in toto corde, & in tota anima, cuſtodiaſq; mandata eius? Nec ceſſabat eadem occinere illis quoties indicandus erat Legis ſcopus. Huc ita reſpicit Legis doctrina, vt hominem vitę ſanctitate cum Deo ſuo coniungat, & (quemadmodum alibi Moſes loquitur) co- P. Mar. ibid. ſ. 8: Sũma legis. Leu. 19. 18. *Deu.* 10. 12 & 6. 5. Mat. 7. 12. & 22. 37. *Deut.* 6. 5. & 11. 13.

hærere faciat. Porrò eius sanctitatis perfectio in duobus iam recitatis capitibus sita est, Vt diligamus Dominum Deum ex toto corde, tota anima, totis viribus, & Proximum, sicut nosipsos. Ac primum quidem est vt Dei dilectione anima nostra omni ex parte impleatur. Ex ea protinus vltrò fluet proximi dilectio. Quod ostendit Apostolus, dum scribit finem præcepti esse charitatem ex conscientia pura, & fide nō simulata. Vides, tanquam in capite collocari conscientiam, & fidem non simulatam: hoc est, vno verbo, veram pietatem: inde charitatem deduci. Fallitur ergo si quis autumat rudimenta quędam & primordia iustitiæ duntaxat in Lege tradi, quibus homines ad tyrocinium inchoentur, non etiam dirigantur ad rectam bonorum operum metam. quando vltra illam Mosis & hanc Pauli sentētiam, ad supremam perfectionem nihil desiderare queas. Quò enim quæso, procedere volet, qui ista institutione contentus non erit, qua homo ad timorem Dei, ad spiritualem cultum, ad mandatorum obedientiam, ad sequendam viæ Domini rectitudinem, deniq; ad puritatem conscientiæ synceram fidem & dilectionem eruditur? Vnde confirmatur illa Legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis officia in eius præceptis vestigat & reperit. Qui enim arida ieiunaq; tantum elementa sectantur, acsi dimidia ex parte voluntatem Dei edoceret, finem illius, teste Apostolo, nequaquam tenent.

1.Ioh. 4.21. & 5.2. Mat.22.38. 1.Tim.1.5. L.3.c.19.s.16 Aduer. quos aget inf.c. 20. & egit partim sup. c.7.s.1.3. Aug. l.4.de Orig. animę c.6. Col.3.14. Rom.13.8. Gal.5.14. 1.Tim.1.5.

Cur 2 tabulæ pręcepta nunquā vrgeantur.

52 Enimuerò quia in commemoranda Legis summa interdū Christus & Apostoli priorem tabulam prætermittunt, ea in re plurimi hallucinantur, dum eorum verba ad vtranque tabulam trahere volunt. Vocat Christus apud Matthæum præcipua Legis, misericordiam, iudicium, & fidem. Sub fidei vocabulo mihi non est ambiguum quin veritatem erga homines designet. Atqui, vt sententia in totam Legem protendatur, quidam pro religione erga Deum accipiunt: frustra certè. Nam Christus de his operibus disserit quibus homo se iustum approbare debet. Hanc rationem si obseruemus, desinemus etiam mirari cur alibi roganti adulescenti quæ sint mandata quorū obseruatione ad vitam ingredimur, hæc sola respondeat: Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Nō falsum testimonium dices, Honora patrem & matrem: Dilige proximū tuum sicut teipsum. Siquidē prioris tabulæ obedientia aut in cordis affectu, aut in ceremonijs ferè erat. Cordis affectus non apparebat, cæremonijs hypocritæ assiduè incumbebant: at opera charitatis talia sunt vt solidam iustitiam per ea testemur. Hoc verò ita passim occurrit in prophetis, vt lectori mediocriter exercitato familiare esse debeat. Nam ferè quoties hortantur ad pœnitentiam, omissa priore tabula, fidem, iudicium, misericordiam & æquitatem vrgent. Neque hoc modo prætereunt Dei timorem, sed eius seriam probationem à signis exigunt. Hoc quidem notum est, vbi de Legis obseruatione disserunt, plerunque insistere in secunda tabula: quia illic maximè perspicitur iustitiæ & integritatis studium. Neque opus est recensere locos: quia per se quisq; facilè animaduertet, quod dico.

Mat.23.24 Mat.19.18 Ies.1.17.& 58.6. Ezec.18.6. Ier.7.5.6. Ose.6.6. & Zac.7.9.

53 Ergóne, inquies, pluris est ad iustitiæ summam, cum hominibus innocenter viuere, quàm pietate Deum honorare? Minimè. sed quia non temerè quis charitatem per omnia custodit, nisi Deum seriò timeat, inde quoque pietatis approbatio sumitur. Huc accedit, quòd Dominus quum probè nouerit nihil beneficentiæ à nobis peruenire ad seipsū posse (quod & per Prophetam testatur) non sibi officia nostra deposcit, sed erga proximū bonis operibus nos exercet. Itaq; non sine causa Apostolus totam sanctorum perfectionem in charitate reponit. Nec ipsam alibi absurdè vocat Legis complementum: addens, Legem perfecisse qui diligit proximum. Item, Totam Legem vno verbo comprehendi. Dilige proximū sicut teipsum. Non enim aliud docet quàm Christus ipse, dū ait, Quæcunque vultis

Psa.16.2. Eph.3.19. Col.3.14. Rom.13.8.

vultis vt faciant vobis homines, eadem facite illis. hoc est enim Lex & Prophetæ. Certum est, in Lege & Prophetis primum locum tenere fidem & quicquid ad legitimum Dei cultum pertinet, inferiori loco subsidere dilectionem: sed intelligit Dominus, in Lege nobis tantùm præscribi iuris & æquitatis inter homines obseruantiam, qua ad testandum piũ eius timorem, siquis in nobis est, exerceamur. *Gal.5.14.* *Mat.7.12.*

54 Hic ergo hæreamus, tum optimè ad Dei voluntatem Legisque præscriptum compositam fore vitam nostram, quum fratribus omni ex parte fructuosissima fuerit. In tota verò Lege syllaba vna non legitur, quæ regulam homini de ijs statuat quæ carnis suæ commodo facturus aut omissurus sit. Et sanè quando ita nati sunt homines vt in amorem sui plus iusto toti proni ferantur, &, quantumuis à veritate excidant, eum semper retineant: nulla fuit opus Lege quæ amorem illum sponte sua immodicum magis inflammaret. Quo planè perspicuum est, non nostri ipsorum amorem, sed Dei & proximi, obseruationem mandatorum esse: optimeq; ac sanctissimè eum viuere qui quàm minimum fieri potest, sibi viuit ac studet: neminem verò eo peius nec iniquius viuere, qui sibi duntaxat viuit ac studet, suaque duntaxat cogitat ac quærit. Quinetiam quò magis exprimeret Dominus quanta propensione nos in proximorum dilectionẽ agi oporteret, ad nostri amorem (quia nullum habebat vehementiorem aut validiorem affectum) tanquam ad regulam exegit. Ac diligenter quidem pensitanda est vis locutionis, non enim (quod stolidè somniarunt sophistæ quidam) priores partes τῇ φιλαυτίᾳ concedit, & secundas charitati assignat: sed potius quem naturaliter amoris affectum trahimus ad nos ipsos, eum ad alios transfert. Vnde Apostolus asserit, charitatẽ non quærere quæ sua sunt. Nec pili æstimanda est eorum ratio, Regulatũ semper esse inferius sua regula. Siquidem non regulam statuit in amore nostri Dominus, cui charitas erga alios subesset: sed vbi naturali prauitate solebat amoris affectus in nobis residere, ostendit aliò iam oportere diffundi: vt non minori alacritate, ardore, sollicitudine parati simus ad benefaciendum proximo quàm nobisipsis. *1.Cor.13.5.* Vt l.3.c.7.§.4. *Vide Augustinum de Doct. Christ. li.1. cap.23. & sequẽtibus.* Et eodem lib.cap.28. & lib.8.de Trinit. cap.8. *1.Cor.13.5* Cont. Sophist. istam rationem. Rom.6.13.

55 Iam sub proximi vocabulo quum Christus in parabola Samaritani demonstrarit alienissimum quenque contineri, non est quòd dilectionis præceptum ad nostras necessitudines limitemus. Non nego, vt quisque est nobis coniunctissimus, ita officijs nostris esse familiariùs adiuuandum. Ita enim fert humanitatis ratio, vt eo plura homines inter se officia communicent, quò arctioribus inter se aut cognationis, aut familiaritatis, aut viciniæ vinculis connectuntur. Atque id nulla Dei offensione, cuius prouidentia huc quodammodo adigimur. Sed dico vniuersum hominum genus, nulla exceptione, vno charitatis affectu esse amplexandum: nullum hìc esse discrimen barbari aut Græci, digni vel indigni, amici vel inimici: quoniam in Deo, non in seipsis considerãdi sunt: à quo intuitu dum deflectimus, non mirum est si multis erroribus implicamur. Quare si veram diligendi lineam tenere libet, non in hominem primùm conuertendi sunt oculi, cuius aspectus odium sæpius quàm amorem exprimeret: sed in Deum, qui amorem, quem sibi deferimus, ad vniuersos homines diffundi iubet. vt sit hoc perpetuum fundamentum, Qualiscunque sit homo, diligendum tamen esse, quia diligitur Deus. *Luc.10.36.* Proximus. l.1.c.17. §.7.9. 1.Ioh.4.21. & 5.2.

56 Quapropter pestilentissimæ vel ignorantiæ vel malitiæ fuit, quod Scholastici ex præceptis de non appetenda vindicta, de diligendis inimicis, quæ & omnibus olim Iudæis tradita fuerunt, & tum omnibus in commune Christianis tradebantur, consilia fecerunt, quibus parêre vel non parêre liberum esset. Eorum autem necessariam obedientiam ad monachos relegarunt: qui vel hoc vno simplicibus Christianis essent iustiores, quòd vltro se seruandis consilijs obstringerent. Et rationem as- l.4.c.13.§.12 falsa præcept. & cõsil. distt. aduers. vindict.

Pro.25.21. signant cur ea non recipiant pro legibus: quòd onerosa nimium & grauia
Exo.23.4. videantur, Christianis præsertim, qui sunt sub Lege gratiæ. Itáne Legem
Luc.6.27. Dei æternam de diligẽdo proximo refigere audent? An tale in aliqua Le-
35. gis pagina discrimen extat: ac non magis passim illic occurrunt mandata
Deu.32.35 quæ inimicorum dilectionem à nobis seuerissimè exigant? Quale enim
Leu.19.18. est istud, quòd esurientem iubemur inimicum pascere? eius boues & a-
*Prou.20. sinos errantes in viam dirigere, aut oneri succumbentes subleuare? Bel-
22.& 24.29 luísne in eius gratiam benefaciemus, nulla in ipsum beneuolentia? Quid?
& 12.19. annon æternum est verbum Domini, Mihi vindictam, & ego rependam?
Mat.5.39. quod alibi quoque explicatius habetur, * Non quæras vltionem, nec
1.Thes.5.15 memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Aut hæc obliterent ex Lege, aut Do-
& 1.Pet.3.9 minum Legislatorem fuisse agnoscant, non consiliarium fuisse mentiãtur.

57 Et quid hæc, quæso, sibi volũt, quæ ausi sunt insulso glossemate illudere? Diligite inimicos vestros: benefacite ijs qui oderunt vos: o-
Mat.5.44. rate pro persequentibus vos: benedicite ijs qui vos execrantur: vt sitis
Libro de filij Patris vestri qui est in cælis. Quis non hîc cum Chrysostomo ratioci-
cõpunctio- netur, ex tam necessaria causa probè cõstare non esse exhortationes, sed
ne cordis. præceptiones? Quid nobis amplius restat, vbi expungimur è numero fi-
liorum Dei? At secundùm eos filij Patris cęlestis erunt soli monachi, soli
Deum Patrem audebunt inuocare. Quid interim Ecclesia? Eodem iure
Mat.5.46. relegabitur ad Gentiles & publicanos. Dicit enim Christus, Si amicis ve-
stris estis beneuoli, quam inde gratiam expectatis? annon Gentes & pu-
blicani idem faciunt? Bene verò nobiscum agetur si Christianorum titu-
lus nobis relinquatur, cælestis regni adimatur hæreditas. Nec minus fir-
Lib.de do- mum est Augustini argumentum, Quum scortari, inquit ille, Dominus ve-
ctrina Chr. tat, non inimici minus quàm amici vxorem attingere prohibet: quum
Serm.de furtum interdicit, nihil omninò furari permittit, siue ab amico, siue ab i-
Temp.59. nimico. Hæc autem duo, Non furari, & Non scortari, ad dilectionis regu-
Rom.13.9. lam reuocat Paulus: imò docet sub hoc mandato contineri, Diliges pro-
ximum tuum sicut teipsum. Ergo aut falsum Legis interpretẽ fuisse Pau-
lum oportet, aut necessariò hinc conficitur, diligendos quoque esse ini-
micos ex præcepto, quemadmodum amicos. Verè itaque se filios Satanæ
esse produnt qui commune iugum filiorũ Dei excutiunt adeò licentiosè.
Dubites autem maioríne stupiditate an impudentia istud dogma euul-
garint. Nemo enim veterum est qui non tanquam de re certa pronun-
tiet hæc esse mera præcepta. Ne Gregorij quidem ętate dubitatũ de eo
*Sup.c.7. fuisse, ex secura eius asseueratione liquet: nam citra controuersiam pro
s.5.6.& pręceptis habet. Et quàm stolidè ratiocinantur? Onus, inquiunt, esset ni-
sup.s.51. mis graue Christianis. Quasi vero * grauius quicquam excogitari possit
*Psal.36.9. quàm diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Præ
*August. E- ista Lege nihil non facile haberi debeat, siue diligẽdus inimicus, siue om-
pist.24. nis vindictę cupiditas ex animis deponendæ. Omnia certè nostræ imbe-
Sup.c.5.s.7. cillitati ardua sunt & difficilia, vel ad minimum vsque Legis apicẽ. * Do-
Quid sit esse minus est in quo virtutem facimus. * det ille quod iubet, & iubeat quod
sub lege velit. Sub lege gratiæ esse Christianos, non est effrænatè sine lege vagari,
gratiæ. sed Christo insitos esse, cuius gratia à Legis maledictione liberi sint, &
Rom.8.2. cuius Spiritu Legem habeant in cordibus inscriptam. Hanc gratiam, Le-
Gal.3.13. gem impropriè vocauit Paulus, alludens ad Legem Dei, cui per conten-
2.cor.3.3. tionem eam opponebat: isti in nomine Legis de nihilo philosophantur.

Inepta mor- 58 Eiusdem est rationis quòd peccatum veniale nuncuparũt, cùm
talis & veni occultam impietatem, quæ primæ tabulæ aduersatur, tum directam vlti-
alis peccati mi mandati præuaricationem. Sic enim definiunt, esse cupiditatem sine
dist. deliberato assensu, quæ non diu cordi insideat. Ego autem ne subire qui-
l.3.c.4.s.28 dem posse dico, nisi ob defectum eorum quæ in Lege requiruntur. Veta-
Sup.s.13. mur alienos habere deos. Quum mens diffidentiæ machinis perculsa,
aliò

aliò circunspectat, quum subita cupidine aliò transferendæ suæ beatitudinis incessitur: vnde isti quamlibet euanidi motus, nisi quia est aliquid in anima vacuum ad recipiendas eiusmodi tentationes? Ac ne longiùs argumentum protrahatur, præceptum est de diligendo Deo ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima. nisi ergo omnes animæ potentiæ in Dei amorem intenduntur, iam discessum est à Legis obedientia. quia Deo nō bene stabilitum in conscientia nostra thronum arguunt qui illic insurgunt aduersus regnum eius hostes, eiusque edicta interpellant. Mandatum verò vltimum propriè huc pertinere demonstratum est. Pupugit nos animi aliquod desiderium? iam concupiscentiæ rei tenemur, ac simul constituimur Legis transgressores: quia dominus non tantùm deliberare & machinari quod sit in iacturam alterius vetat, sed concupiscentia etiam stimulari & æstuare. Legis vero transgressioni maledictio Dei semper incūbit. Non est igitur quòd vel leuissimas cupiditates iudicio mortis eximamus. In æstimandis peccatis, inquit Augustinus, non afferamus stateras dolosas, vbi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro, dicentes, hoc graue, hoc leue est: sed afferamus stateram diuinam de Scripturis sanctis, tanquam de thesauris Dominicis: & in illa quid sit grauius appendamus: imò non appendamus, sed à Domino appēsa recognoscamus. Quid autem Scriptura? certè dum Paulus stipendium peccati, mortem vocat, sibi putidam hanc distinctionem incognitā fuisse ostendit. Quum plus iusto procliues ad hypocrisin sumus, fomentum hoc addi minimè oportuit quod torpidas conscientias mulceret.

c.1.f.18. 1.1.c.5.f.15. Mat.22.38. Sup.f.49.50 Deu.27.26 Gal.3.10. l.3.c.17. f.1.2. & sup. c.7.f.8. *Lib.2.de Bapt.cōr. Donati. cap.6.* Rom.6.23.

59 Vtinam reputarent quid sibi velit illud Christi dictum, Qui transgressus fuerit vnum ex mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, nullus habebitur in regno cælorum. An ex eo numero non sunt, dum Legis transgressionem ita extenuare audent acsi digna morte non esset? Atqui oportuerat cōsiderare, non simpliciter quid præcipiatur, sed quisnam sit ille qui præcipit, quia in qualicunq; mandatæ ab eo Legis transgressiuncula eius authoritati derogatur. An illis parum est Dei maiestatē vlla in re violari? Deinde si suam in Lege voluntatem exposuit Deus, quicquid Legi contrarium est, illi displicet. An iram Dei sic exarmatā fingent vt non mortis vindicta protinus consequatur? Neque ipse obscurè pronūtiauit, (si vocem eius exaudire in animum potius inducerēt, quàm claram veritatem insipidis suis argutationibus obturbare.) Anima (inquit) quæ peccauerit, ipsa morietur. Item quod nuper citaui, Stipendium peccati, mors. Isti autem quod peccatum esse fatentur, quia negare nequeunt, mortale tamen non esse contēdunt. Sed enim quia plus satis hactenus insaniæ indulserunt, discant saltem aliquando resipiscere. Quòd si delirare perseuerant, illis valere iussis, habeant filij Dei, omne peccatum mortale esse: quia est aduersus Dei voluntatem rebellio, quæ eius iram necessariò prouocat: quia est Legis præuaricatio, in quam edictū est sine exceptione Dei iudicium: Sanctorum delicta venialia esse, non ex suapte natura, sed quia ex Dei misericordia veniam consequuntur.

Mat.5.19. Sup.f.2.6. *Eze.18.20* *Rom.6.23.* De pecc. mortal. & Venial. vide. l.3. c.4.f.28.

Christum, quamuis sub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuisse. CAP. IX.

QVIA non frustra Deus iam olim per expiationes & sacrificia voluit se Patrem testari, nec frustra populum electum sibi consecrauit: iam tunc haud dubiè in eadem imagine cognitus est in qua nunc pleno fulgore nobis apparet. Ideo Malachias, postquam Iudæos ad Legem Mosis iussit attendere, & in eius studio perseuerare (quia post eius mortem futura erat aliqua muneris Prophetici interruptio) mox denuntiat exoriturum esse solem iustitiæ. Quibus verbis admonet, Legem in hoc valere vt pios in expectatione venturi Christi contineat: eius tamē

Sup.c.6.f.2. c.7.f.1.2. *Mala.4.2.*

1.Pet.1.12 aduentu longè plus lucis sperandum esse. Hac ratione Petrus Prophetas
dicit fuisse sciscitatos & sedulò inquisiisse de salute quæ nunc per Euan-
Inf.c.11.s.6. gelium patefacta est: & fuisse illis reuelatum quòd non sibi vel suo seculo,
sed nobis ministrarent ea quæ per Euangelium annuntiantur. Non quòd
inutilis fuerit veteri populo eorum doctrina, vel ipsis etiam nihil profue-
rit: sed quia thesauro potiti non sunt, quem nobis transmisit Deus per
eorum manum. Nam hodie nobis ante oculos familiariter proponitur
gratia de qua testificati sunt: & quum eam modicè delibauerint, vberior
Ioh.5.46. nobis offertur eius fruitio. Ideo Christus, qui se testimonium à Mose ha-
Mat.13.16 bere asserit, gratiæ tamē mensuram qua Iudæos superamus extollit. Nam
Luc.10.23. discipulos alloquens, Beati (inquit) oculi qui vident quæ videtis: & bea-
tæ aures quæ audiunt quæ vos auditis. Multi enim Reges & Prophetæ
Ioh.8.56. hoc optarunt, nec adepti sunt. Hæc non parua est reuelationis Euāgelicæ
Inf.c.10.s.4 commendatio, quòd sanctis Patribus, qui rara pietate excelluerunt, nos
Deus prætulit. Cui sententiæ minimè repugnat alter locus, vbi dicitur
Abraham vidisse diem Christi, & gaudio exultasse. Quia etsi obscurior
fuit intuitus rei procul remotæ: nihil tamen ad bene sperandi certitudi-
nem defuit: vnde lætitia illa quæ sanctum Patriarcham ad mortem vsq;
Ioh.1.18. comitata est. Neque vox illa Iohannis Baptistæ, Deum nemo vidit vn-
quā, vnigenitus qui est in sinu Patris enarrauit nobis, pios qui antè mor-
tui fuerant, excludit à societate intelligentiæ & lucis quæ refulget in
Christi persona: sed illorum sortem cum nostra comparans, mysteria quæ
sub vmbris obscurè tantùm speculati sunt, docet nobis manifesta esse:
Inf.c.15.s.1 quemadmodum probè explicat author epistolæ ad Hebræos, multifari-
Heb.1.1. am & multis modis loquutum fuisse olim per Prophetas, nunc verò per
dilectum Filium. Quanuis ergo vnigenitus ille, qui nobis hodie est splen-
1.Cor.10.4. dor gloriæ & character substantiæ Dei patris, olim Iudæis innotuerit, si-
2.Cor.4.6. cuti alibi citauimus ex Paulo, fuisse antiquæ liberationis ducem, verum
tamen est quod alibi tradit idem Paulus, Deum qui iussit è tenebris lumē
splendescere, nunc illuxisse cordibus nostris, ad illustrandam notitiam
gloriæ Dei in facie Iesu Christi: quia vbi apparuit in hac sua imagine,
vt ij. quodammodo se fecit visibilem, prout obscura & vmbratilis antè fuerat
De quib. eius species. Quo turpior & magis detestabilis est eorum ingratitudo ac
l.4.c.8.s.7. prauitas, qui hic in meridie cæcutiunt. Et ideo mentes eorum à Satana
c.18.s.20. obtenebratas esse dicit Paulus, ne cernant gloriam Christi, nullo velo in-
2.Cor.3.14. terposito, in Euangelio refulgentem.

Quid pro- 2 Porrò Euangelium accipio pro clara mysterij Christi manifesta-
priè Euang. tione. Fateor certè, quatenus Euangelium vocatur à Paulo doctrina fi-
1.Tim.4.6. dei, eius partes censeri quæcunque passim in Lege occurrunt promissio-
Quid min' nes de gratuita peccatorum remissione, quibus sibi Deus reconciliat ho-
propr. mines. Fidem enim terroribus illic opponit, quibus angitur & vexatur
l.3.c.17.s.1. conscientia, si ex operibus petenda sit salus. Vnde sequitur, vocem Euan-
c.2.s.7. gelij largè sumendo, sub ea comprehendi quæ olim testimonia Deus mi-
Sup.c.7. sericordiæ suæ paternique fauoris Patribus dedit. Verùm per excellen-
s.5.&c. tiam aptari dico ad promulgationem exhibitæ in Christo gratiæ. idque
Vt sup.c.6. non modò communi vsu receptum est, sed à Christi & Apostolorum au-
Ies.54.1.2. thoritate pendet. Vnde proprium hoc illi tribuitur, ipsum prædicasse E-
Mat.4.17. uangelium regni. Et Marcus præfatur hoc modo, Initium Euangelij Iesu
Christi. Nec verò opus est locos colligere quibus probetur res satis su-
Mar.1.1. perque nota. Suo igitur aduentu Christus vitam & immortalitatem illu-
2.tim.1.10 strauit per Euangelium. Quibus verbis non intelligit Paulus demersos
Vt doce- fuisse Patres in tenebris mortis, donec carnem indueret Filius Dei: sed
bit.inf.c.10. hanc prærogatiuam honoris Euangelio vendicans, nouum & insolitum
Rom.1. legationis genus fuisse docet, qua Deus quæ pollicitus fuerat præstitit:
1.3.4. vt in Filij persona extaret promissionū veritas. Nam etsi semper experti

ſunt fideles verum eſſe illud Pauli, In Christo omnes promiſſiones eſſe etiam & amen: quia eorum cordibus fuerunt obſignatæ: quia tamen omnes noſtræ ſalutis numeros in carne ſua impleuit, viua ipſa rerum exhibitio iure nouum & ſingulare præconium obtinuit. Ex quo illud Christi, Poſthac videbitis cælos apertos, & Angelos Dei aſcendentes ac deſcendentes ſuper Filium hominis. Etſi enim alludere videtur ad ſcalam in viſione oſtenſam Patriarchæ Iacob, præſtantiam tamen aduentus ſui cõmendat hac nota, quod ianuam cælorum nobis aperuerit vt familiaris pateat ingreſſus. 2.Cor.1.20. l.3.c.2.ſ.32 Iohan.1.51 Gen.28.12.

3 Cauendum tamen eſt à diabolica imaginatione Serueti, qui dum magnitudinem gratiæ Chriſti extollere vult, vel ſaltem ſe velle fingit, promiſſiones in totum abolet, quaſi finem ſimul cũ Lege acceperint. Obtendit, fide Euangelij nobis afferri promiſſionum omnium complementum. Quaſi verò nulla ſit inter nos & Chriſtum diſtinctio. Admonui quidem nuper, Chriſtum nihil reliquum feciſſe ex tota ſalutis noſtræ ſumma: ſed ex eo perperam infertur, beneficijs ab ipſo partis nos iam potiri: acſi falſum illud Pauli eſſet, ſalutem noſtram in ſpe eſſe abſconditam. Fateor quidem nos, in Chriſtum credendo, ſimul tranſire à morte in vitam. ſed tenendum interea eſt illud Iohannis, quanuis ſciamus nos eſſe filios Dei, nondum tamen appāruiſſe, donec ſimiles ei erimus: dum ſcilicet eum videbimus qualis eſt. Quanuis ergo præſentem ſpiritualium bonorum plenitudinem nobis in Euangelio Chriſtus offerat, fruitio tamen ſub cuſtodia ſpei ſemper latet, donec corruptibili carne exuti, transfiguremur in eius qui nos præcedit gloriam. Interea in promiſſiones recumbere nos iubet Spiritus ſanctus, cuius authoritas compeſcere apud nos debet latratus omnes impuri illius canis. Nam teſte Paulo, pietas tam futuræ quàm præſentis vitæ promiſſionem habet: qua ratione iactat ſe Apoſtolum Chriſti ſecundùm promiſſionem vitæ quæ in ipſo eſt. Et alibi nos eaſdem habere promiſſiones admonet, quibus olim donati fuerunt ſancti. Denique hanc fœlicitatis ſummam ſtatuit, quòd obſignati ſimus Spiritu promiſſionis ſancto. Nec verò aliter Chriſto fruimur, niſi quatenus eum amplectimur promiſſionibus ſuis veſtitum. Quò fit vt habitet ipſe quidẽ in cordibus noſtris, & tamen ab ipſo peregrinemur: quia per fidem ambulamus, & non per aſpectum. Nec malè inter ſe conueniunt hæc duo, nos poſſidere in Chriſto quicquid ad cæleſtis vitæ perfectionem ſpectat, & tamen fidem eſſe viſionem bonorum quæ non videntur. Tantum in natura promiſſionum vel qualitate notandum eſt diſcrimen: quia Euangelium digito monſtrat quod Lex ſub typis adumbrauit. Sup. ſ.2. & c.6.l.3.c.2.ſ.32. Rom.8.24. Ioan.5.24. 1.Ioan.3.2. l.3.c.2.ſ.42 c.3.ſ.9. c.18.ſ.3. c.19.ſ.1. 2.Cor.3.18. 1.Tim.4.8. l.3.c.2.ſ.28 2.Tim.1.1. 2.Cor.7.9. Epheſ.1.13. & 3.17. 2.Cor.1.6. Vide fidei definit. l.3. c.2.ſ.7. Heb.11.1.

4 Hinc etiam conuincitur eorum error, qui Legem nunquam aliter Euangelio conferunt, quàm operum merita gratuitæ imputationi iuſtitiæ. Eſt quidem hæc antitheſis minimè repudianda: quia ſæpe Paulus ſub Legis nomine regulam iuſtè viuendi intelligit, qua Deus à nobis exigit quod ſuum eſt, nullam vitæ ſpem faciens niſi omni ex parte obſequimur, ac viciſſim maledictione addita ſi vel minimum deflectimus: nẽpe vbi diſputat gratis nos placere Deo & per veniam iuſtos cenſeri, quia nuſquam inuenitur Legis obſeruatio, cui merces promiſſa eſt. Aptè igitur Paulus iuſtitiam Legis & Euangelij facit inter ſe contrarias. Sed non ita ſucceſſit Euangelium toti legi, vt diuerſam rationem ſalutis afferret: quin potius vt ſanciret ratumque eſſe probaret quicquid illa promiſerat, & corpus vmbris adiungeret. Neq; enim Chriſtus, vbi dicit Legem & Prophetas fuiſſe vſque ad Iohannem, Patres maledictioni addicit, quam effugere non poſſunt ſerui Legis: ſed rudimentis tantùm imbutos fuiſſe ſignificat, vt longè ſubſiſterent infra Euangelicæ doctrinæ altitudinem. Proinde Paulus, Euangelium appellans Dei potentiam in ſalutem omni credenti, mox addit habere teſtimonium à Lege & Prophetis In fine verò e- Vel. 3.c.11. ſ.18.c.17. ſ.1.2. Sup.c.7.ſ.15 c.5.ſ.7. Rom.3.20. & 4.13.14. Gal.3.10.12 Rom.1.1.2. & 3.21.31. Mat.11.13. Luc.16.16. Inf.c.11.ſ.5. Rom.1.16.

iusdem Epistolæ, quanquam præconium Iesu Christi reuelationē esse tra-
dit mysterij temporibus æternis taciti, sententiam hanc addita explica-
tione mitigat, manifestatum esse docens per Scripturas Propheticas. Vn-
Inf.c.15.s.1. de colligimus, vbi de tota Lege agitur, Euangeliū respectu dilucidæ ma-
2. nifestationis tantummodo ab ea differre: cæterùm propter inæstimabilē
Ioel. 2.28. gratiæ affluentiam, quæ nobis fuit in Christo exposita, non abs re eius
Act.2.17.17 aduentu dicitur * erectum fuisse in terris cæleste Dei regnum.

1.Cor.1.30. 5 Iam inter Legem & Euangelium interpositus fuit Iohannes, qui
Colos.2.3. mediū obtinuit munus, & vtriq; affine. Etsi enim Christum vocans agnum
*Mat.12.28. Dei & victimam expiandis peccatis, summā Euangelij protulit: quia ta-
Luc.11.20. men incomparabilem illam virtutem & gloriam quæ demum enituit in
Mar.1.14. resurrectione, non explicuit: Christus Apostolis parem esse negat. Hoc e-
Act.1.3. nim significant eius verba, quanuis inter filios mulierum excellat Iohā-
& 8.12. nes, qui tamen minimus est in regno cælorum, maiorem illo esse. Quia nō
*Mat.*11.9. hominum personas illic commendat: sed postquam Iohannem prætulit
12.14. omnibus Prophetis. Euangelij prædicationem in summū gradum attollit,
quam alibi vidimus notari per regnum cælorum. Quòd autem se vocem
*Ioh.*1.7.23 tantùm esse Iohannes ipse respondet, quasi Prophetis esset inferior, non
facit hoc simulatæ humilitatis causa, sed docere vult sibi non mandatam
31. esse propriā legationem, sed officio apparitoris se defungi: sicuti à Mala-
Ies.40.3. chia prædictum erat, Ecce mitto Eliā Prophetā antequam veniat dies Ie-
Math.3.3. houæ magnus & terribilis. Nec verò aliud toto ministerij sui cursu egit
*Mala.*3.1. quàm vt Christo pararet discipulos. Sicuti etiam hoc sibi diuinitus iniun-
& 4.5. ctum esse ex Iesaia probat. Hoc sensu dictus est à Christo lucerna ardens
*Ioh.*5.35. & lucens, quia nondum illuxerat plenus dies. Nec tamen hoc obstat quo-
Mat.28. minus numeretur inter Euangelij præcones, sicuti eodem vsus est Bapti-
Marc.16. smo, qui postea traditus fuit Apostolis. Sed quod exorsus est, nōnisi Christo
l.4.c.15.s.7. in cælestē gloriā recepto liberiore progressu per Apostolos cōpletū est.

8.

De similitudine Veteris & Noui testamenti. CAP. X.

Ex c.6. Ex superioribus liquere iam potest, quoscunque ab initio mundi ho-
c.7.& c.9. mines Deus in populi sui sortem cooptauit, eadem lege atque do-
ctrinæ eiusdem quæ inter nos viget vinculo fuisse ei fœderatos. sed
Qua de re quia non parū interest caput hoc stabiliri, vice appendicis annectā, quum
vide.P. Patres eiusdem nobiscum hæreditatis fuerint consortes, & eiusdem Me-
Mart.in loc diatoris gratia communem salutem sperauerint, quatenus in societate
com.loc.16. hac diuersa fuerit eorum conditio. Quanquam autem quæ ex Lege ac Pro-
Sup.c.6.s.2. phetis ad eius probationem collegimus testimonia palam faciunt non a-
3. liam vnquam fuisse in Dei populo religionis pietatisque regulam: quia
Inf.c.11. tamen apud scriptores multa sæpe de discrimine Veteris ac Noui testa-
Præfert.a- menti disputantur, quæ scrupulum parum acuto lectori inijcere possint,
pud August. huic rei melius atque exactiùs discutiendæ peculiarem locum iure desti-
aduers.Ma- nabimus. Quinetiam quod vtilissimum alioqui futurum erat, necessari-
nich. um nobis fecerunt prodigiosus nebulo Seruetus & furiosi nonnulli ex A-
Inf.s.23. nabaptistarum secta, qui non aliter de Israelitico populo sentiunt quàm
de aliquo porcorum grege, vtpote quem nugantur à Domino in hac ter-
c.15.s.4. ra saginatum, citra spem vllam cælestis immortalitatis. Hunc ergo pesti-
ferum errorem vt arceamus à pijs animis, simul etiam vt difficultates o-
mnes eximamus, quæ audita diuersitatis mentione inter Vetus ac No-
uum testamentum, suboriri protinus solent, obiter inspiciamus quid si-
mile, quídve diuersum habeant, quod olim cum Israelitis fœdus ante
In quo sita Christi aduentum Dominus pepigit, & quod nunc eo manifestato per-
sit similitu- cussit nobiscum.
do vtriusq; 2 Ac vno quidem verbo expediri vtrunque potest: Patrum omniū
test. fœdus adeò substantia & re ipsa nihil à nostro differt, vt vnum prorsus
atque

atque idem sit: administratio tamen variat. Sed quia ex tanta breuitate nemo certam intelligentiam assequeretur, longiorem explicationem, siquid prodesse volumus, persequi necesse est. Cæterùm in similitudine vel potiùs vnitate ostendenda, singulas particulas, quæ iam expeditæ sunt, ex integro retractare superuacuum fuerit: miscere verò quæ adhuc alibi dicenda erunt, intempestiuũ. In tribus autem maximè capitibus hic insistendũ est, Primùm vt teneamus, non carnalem opulentiam ac fœlicitatẽ metam fuisse Iudæis propositam, ad quam demũ adspirarent, sed in spem immortalitatis fuisse cooptatos: atque huius adoptionis fidem illis fuisse tum oraculis, tùm Lege, tum Prophetijs certò factam. Deinde, fœdus quo conciliati Domino fuerunt, nullis eorum meritis, sed sola Dei vocantis misericordia fuisse suffultum. Tertium, & habuisse ipsos & cognouisse mediatorẽ Christũ, per quem & Deo cõiungerentur, & promissiõnum eius compotes forent. Ex quibus secundum, quia nondũ fortè satis innotuit, suo loco fusè demonstrabitur. Plurimis enim ac luculentis Prophetarum testimonijs confirmabimus, à mera fuisse bonitate ac indulgẽtia quicquid vnquam Dominus populo suo benefecit ac promisit. Tertium quoque suas habuit sparsim non obscuras demonstrationes. Ac ne primum quidem intactum reliquimus.

cap.7.& 9. — 1. — sup.c.7.ſ.1. — 2. — 3. — Inf.ſ.3.4. & fusius l. 3.c. 11.ſ.20.21. &c.c.14. & sequentib. — Sup.c.6.

3 In hoc ergo explicãdo (quia ad causam præsentem maximè pertinet, & de ipso plus cõtrouersiæ nobis faciunt) intentiorem ponemus operã sic tamen vt siquid aliorũ explicationi adhuc deest, obiter sufficiatur, vel oportuno deinde loco addatur. Sanè de omnibus dubitationẽ eximit Apostolus, quũ ait Deũ Patrem Euãgelium, quod de Filio suo secũdùm tempus destinatum promulgauit, longè antè per Prophetas in Scripturis sanctis promisisse. Item, fidei iustitiam quæ per Euangelium ipsum docetur, testimoniũ habere à Lege & Prophetis Euangelium siquidẽ hominũ corda non in præsentis vitæ lætitia detinet, sed ad spem immortalitatis euehit: non terrenis delicijs affigit, sed spem in cælo repositam annuntians, illuc quodãmodo transportat. Sic enim alibi definit, Posteaquã Euangelio credidistis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ, in redemptionẽ acquisitæ possessionis. Item Audiuimus fidem vestrã in Christo Iesu & charitatẽ erga sanctos: propter spem vobis repositã in cælis, de qua audistis per sermonem veracem Euãgelij. Item, Vocauit nos per Euangelium, in participationem gloriæ Domini nostri Iesu Christi. Vnde & verbũ salutis & potentia Dei ad saluandos fideles, & regnũ cælorũ nuncupatur. Quòd si spiritualis est Euangelij doctrina, & ad vitæ incorruptibilis possessionẽ aditũ aperit, ne putemus eos quibus promissum ac denuntiatum fuit, præterita neglectaq; animæ cura, in captandis corporis voluptatibus instar pecudũ obstupuisse. Nec cauilletur hic quispiam, promissiones quæ in Lege & Prophetis de Euangelio sunt consignatæ nouo populo esse destinatas. Nam paulò pòst quàm illud posuit de Euãgelio in Lege promisso, subijcit quæcunq; Lex cõtinet, ad eos sine dubio propriè dirigi qui sub Lege sunt. In alio quidẽ argumento fateor, sed non adeò erat obliuiosus, vt quũ diceret ad Iudæos verè pertinere quæcunq; Lex docet, non cogitaret quid paucis antè versibus affirmasset de Euangelio in Lege promisso. Clarissimè ergo demonstrat Apostolus ad futuram vitam præcipuè spectasse testamentum Vetus, quum sub eo dicit Euangelij promissiones contineri.

*Rom.*1.2. — *Rom.*3.21. — Inf ſ.7.&c. l.3.c.22.ſ.6 — *Ephe.*1.13. — *Col.*1.4.5. — 2.*The.*2.14 — *Ephe.*1.13. — *Rom.*1. 16. — 1.*Cor.*1.18. — Mat.13. 31. 39. — Rom.1.2. — *Rom.*3. 19.

4 Eadem ratione sequitur & gratuita Dei misericordia constitisse, & Christi intercessione fuisse confirmatum. Nam & Euangelica prædicatio nihil aliud quàm paterna Dei indulgentia iustificari præter suum meritum peccatores pronuntiat: & tota eius summa in Christo terminatur. Quis igitur expertes Christi Iudæos facere ausit, quibuscum audimus fuisse percussum Euangelij fœdus, cuius vnicum fundamentum

l.3.c.11.ſ.23 — Inf.ſ.23. — Act.2 39.& 3. 25.& 13. 23.32. — Rom.15.8.

Gal.3.8.9. 15. Christus est? Quis alienos reddere à gratuitæ salutis beneficio, quibus administratam fuisse audimus iustitiæ fidei doctrinam? Ac ne diu de re li-
Ioh.8.56. quida disceptemus, habemus insignem domini sententiam: Abraham ex-
Heb.13.8. ultauit vt videret diem meum: vidit, & gauisus est. Et quod de Abraham testatur illic Christus, ostendit Apostolus in fideli populo fuisse vniuersale, quum dicit Christum manere heri, hodie, & in secula. Neque enim de Christi æterna diuinitate simpliciter illic loquitur: sed de eius virtute, quæ perpetuò fidelibus fuit patefacta. Quare & beata virgo &
Luc.1.54. & 72. Zacharias in suis canticis reuelatam in Christo salutem exhibitionem esse dicunt promissionum, quas Abraham & Patriarchis olim fecerat Dominus. Si Christum suum exhibendo, iurisiurandi sui veteris fidem soluit Dominus, dici non potest quin eius finis in Christo & vita æterna semper fuerit.

l.4.c.14.f.20 21.c.16.f.3.4.15. 1.Cor.10.1 & 11. 5 Quin Apostolus non fœderis tantùm gratia pares nobis facit Israelitas, sed etiam sacramētorum significatione. Nam pœnarum exemplis quibus castigatos olim fuisse illos Scriptura recitat, deterrere Corinthios volens, ne in similia flagitia incurrerent, à præfatione ista orditur, Non esse cur vllam prærogatiuam nobis vendicemus, quæ nos à Dei
Exo.13 21. & 14.22. & 16.18. & 17.6. Num.9.18. & 20.10. & 26.64 65. & 11.4. vindicta eripiat quam illi subierunt, quando non iisdem modò beneficijs prosequutus sit illos Dominus, sed iisdem quoq; symbolis illustrem inter eos gratiam suam reddiderit acsi diceret, Si confiditis vos extra periculū esse, quia & Baptismus quo insigniti estis, & Cœna quā quotidie suscipitis, eximias habent promissiones: interim cōtempta Dei bonitate, licētiosè lasciuitis: scitote nec Iudæos talibus symbolis caruisse, aduersus quos tamen iudicia sua Dominus seuerissimè exercuit. Baptizati sunt in transitu maris & nube qua protegebantur ab ardore solis. Transitū illum
Psa.106.14. Exo.32 6. Ibi.c.15.f.9 1.Cor.10 2. Vers.3.4. Baptismū carnalem fuisse aiunt, qui spirituali nostro secundùm quandam proportionem respondeat. Verùm si id recipitur, nō procederet Apostoli argumentū, qui hîc vult ademptū Christianis ne Baptismi prærogatiua Iudæos præcellere se putent. Nec obnoxiū est huic cauillo quod protinus sequitur, Illos eandem nobiscum spiritualem escam manducasse, ac eundem bibisse spiritualem potum, quem Christum interpretatur.

Ioh.6.31. 32. 6 Obijciunt quidem ad frangendam hanc Pauli sententiam, quod ait Christus, Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: Qui manducat carnem meam, non morietur in æternum. quæ duo
Cōciliat. vtriusq; loci. l.4.c.14.f.25 Exo.16.14. Num.11.7. Psal.77.24. inter se nullo negotio conciliantur. Dominus, quia sermonem habebat ad auditores, qui tantùm ventris alimento quærebant saturari, verùm animæ cibum non curabant, ad eorum captum orationem aliquantum attemperat, præsertim verò cōparationem mannæ & corporis sui pro eorum sensu statuit. Postulabant vt acquirendę sibi authoritatis gratia suā virtutem miraculo aliquo approbaret quale ediderat Moses in deserto quum manna è cælo impetrauerat. In manna autem nihil apprehendebāt nisi carnalis inediæ, qua populus tunc affligebatur, remedium: ad mysterium illud sublimius, quod Paulus respicit, non penetrabant. Christus ergo, vt demonstret quanto præstantius à se beneficium expectare debeant, quàm quod à Mose collatum patribus suis prædicarent, hanc comparationem format, Si magnum fuit opinione vestra, & memorabile miraculum, quod Dominus per Mosen populo suo, ne in deserto fame periret, cælestem cibum subministrauit, quo sustentaretur ad modicū tempus: hinc colligite quanto excellentior sit cibus qui immortalitatem largitur. Videmus cur quod in manna prę cipuū erat, prætermiserit Dominus, infimā tantùm eius vtilitatē notarit. Nempe quoniā Iudæi, velut expro-
Ioan.6.33. 35.48.49. 50.51. brandi studio, Mosen illi obiecerant, qui populi necessitati mannę remedio opitulatus esset: respondet, se longè superioris gratiæ esse administrū, præ qua vilescere meritò debeat carnalis populi educatio, quā solā

tanti

tanti æſtimabant. Paulus quia nouerat Dominum, quum manna è cælo
deplueret, non in ventris duntaxat paſtum effudiſſe, ſed ſpiritualis
quoque myſterij loco diſpenſaſſe ad figurandam quæ in Chriſto habetur
ſpiritualem viuificationem, partem iſtam, quæ conſideratione digniſſi-
ma erat, non negligit. Quare certò clareque conficitur, non eaſdem Vide. l. 4. c.
modò quibus nos dignatur nunc Dominus, vitæ æternæ ac cæleſtis pro- 15. ſ. 26.
miſſiones communicatas fuiſſe Iudæis, ſed etiam ſacramentis verè ſpiri- Cap. 13.
tualibus obſignatas. Qua de re copioſè Auguſtinus aduerſus Fauſtum Hom. in Io-
Manichæum diſputat. an. 26.

7 Quòd ſi teſtimonia ex Lege & Prophetis ſibi recitari malint le- l. 4. c. 16. ſ. 6.
ctores, ex quibus perſpiciant ſpirituale fœdus fuiſſe Patribus etiam cō-
mune ſicuti ex Chriſto & Apoſtolis audimus: huic quoque voto obſe-
quar, eoque libentiùs quòd ita certius conuincentur aduerſarij, nequid
poſtea tergiuerſari queant. Atq; ab ea quidem demonſtratione incipiam,
quam tametſi Anabaptiſtarum ſupercilio futilem & penè ridiculam fore
ſcio, apud dociles tamē & ſanos plurimùm valebit: ac pro confeſſo ſumo,
eam verbo Dei ineſſe vitæ efficaciam, vt quoſcunq; Deus participatio- Ibid. c. 1. ſ. 6
ne eius dignatur, eorum animas viuificet. Valuit enim ſemper illud Petri: 1. Pe. 1. 23.
ſemen eſſe incorruptibile quod in æternum manet, ſicuti etiam ex ver-
bis Ieſaiæ colligit. Iam quum hoc ſacro vinculo Deus olim ſibi deuinxe- 25.
rit Iudæos, non dubium eſt quin eos ſegregauerit in ſpem æternæ vitæ. Ieſ. 40. 8.
Nam quum verbū fuiſſe amplexos dico, quod illos Deo propius adiunge- Iacob 1. 18.
ret, cōmunicandi rationem intelligo, non illam generalem quæ per cælū l. 1. c. 6. ſ. 1.
& terram omneſq; mundi creaturas diffunditur (quæ licet vniuerſa viui- Vt Auguſt.*
ficet pro ſuæ vnumquodq; naturæ modo, non tamen à corruptionis ne- docet ibid.
ceſſitate eruit) ſed iſtam ſpecialem qua piorum animæ & illuminantur præfert.
in Dei notitiam, & illi quodammodo copulantur. Huiuſmodi verbi illu- cap. 51. &
minatione quum adhæſerint Deo, Adam, Abel, Noe, Abraham, & reliqui ad Opta. e-
patres, dico minimè dubium eſſe quin illis in regnum Dei immortale fu- piſt. 157.
erit ingreſſus. Erat enim ſolida Dei participatio, quæ extra vitæ æternæ Gen. 17. 12.
bonum eſſe non poteſt. Exod. 6. 4.

8 Si tamen illud nonnihil implicitum videtur: age, ad ipſam fœde- & 24. 7. 8.
ris formulam tranſeamus: quæ non placidis modò ingenijs ſatisfaciet, Deut. 5. 2.
ſed eorum inſcitiam abundè coarguet qui contradicere nituntur. Sic e- Ieſ. 54. 21.
nim ſemper pepigit cum ſeruis ſuis Dominus, Ero vobis in Deum, & vos Ier. 11. 3. 4.
eritis mihi in populum: quibus verbis & vitā, & ſalutem, & omnem ſum- l. 4. c. 16.
mā beatitudinis comprehendi Prophetæ quoq; exponere ſoliti ſunt. Nō 15.
enim Dauid ſine cauſa ſæpius pronuntiat, beatū populū cuius Dominus Leu. 26. 12.
eſt Deus: beatā gentem quā in hæreditatē ſibi elegit: nec terrenæ quidē 2. Cor. 6. 16.
fœlicitatis gratia, ſed quoniā à morte eripit, perpetuò cōſeruat, æternaq; Pſa. 144. 15
miſericordia proſequitur quos in populū aſſumpſit. Quemadmodū eſt a- Pſa. 33. 12
pud alios Prophetas, Tu Deus noſter, non moriemur. Dominus, Rex no-
ſter, Legiſlator noſter: ipſe ſaluabit nos. Beatus es Iſrael, quia in Domino Hab. 1. 12.
Deo ſaluaris. Sed ne in re ſuperuacua multū laboremꝰ, paſsī in Prophetis Ieſa. 33. 21
recurrit hæc admonitio, nihil ad bonorū omniū affluentiā adeoq; ſalutis Deu. 33. 29
certitudinem deeſſe, modò nobis Dominus ſit in Deū: & meritò. Si enim l. 3. c. 2. ſ. 28
facies eius, ſimul atq; illuxit, præſentiſſimum eſt ſalutis pignus, cui nā ſe Leu. 26. 11
homini in Deū manifeſtet, cui nō ſalutis quoq; theſauros aperiat? Hac e-
nim cōditione Deus noſter eſt vt in medio noſtri habitet, quemadmodū Exod. 6. 7.
per Moſen teſtabatur. Obtineri autem talis eius præſentia non poteſt, vt * Vt ſup.
nō ſimul vita poſſideatur. Atq; vt nihil vltrà exprimeretur, ſatis claram l. 1. c. 15.
habebāt vitæ ſpiritualis promiſſionē in his verbis, Sum Deus veſter. Nō ſ. 4. 5. 8.
enim ſolis vtiq; corporibus Deū ſe fore denūtiabat, ſed animis præcipuè. l. 2. c. 1. ſ. 9.
animæ autem, *niſi per iuſtitiam Deo cōiunctæ, ab ipſo alienæ in morte c. 2. ſ. 20. l. 3
manent. Adſit rurſum illa coniunctio: perpetuam ſalutem ſecum ducet. c. 14. ſ. 5. &c

Gen.15.18. Vt probab. inf.f.17.18. Gen.17.2. 4.7.10.12. 18.26. Gen 22 18. *l.4.c.16.f.3 Pro.20 7. ſup.c 8.ſ.21 Exo.20.6. l.4 c.15.ſ 21 Exod.3.6. Sup.c.8.ſ.15 Mat.22.23 Luc.20.32. Deut.33.3.

9 Accedit eò, quòd non modò ſe illis Deum eſſe teſtabatur, ſed ſe quoque ſemper fore promittebat: quò ſpes eorum pręſentibus bonis non contenta, in æternitatem protenderetur. Id porrò valuiſſe apud eos tẽporis futuri notationem oſtendunt multæ voces, vbi ſe non in præſentibus tantùm malis, ſed in poſterum conſolantur fideles: quòd ſibi Deus nunquam defuturus eſſet. Iam verò (quæ pars erat ſecunda promiſſionis) ipſos de Dei benedictione extra terrenæ vitæ limites erga ſe proroganda clariùs etiamnum confirmabat,* Ero Deus ſeminis veſtri poſt vos. Nam ſi ſuam erga mortuos beneuolentiam declaraturus erat, benefaciendo poſteris: erga ipſos multò minus defuturus erat eius fauor. Neque enim inſtar hominum eſt Deus, qui ſuũ ideo amorem ad amicorum filios transferunt, quia morte interrumpitur eorum facultas, quo minus ijs quibus benè volebant impendant ſua officia. at Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, ſuæ profectò miſericordiæ fructũ mortuis non tollit, quam eorum cauſa transfundit in mille generationes. Pręclaro igitur documento magnitudinem atq; affluentiam ſuæ bonitatis, quam poſt mortem ſenſuri eſſent, volebat illis Dominus commendare, quum talem deſcribebat quæ in totam familiam exuberaret. Huius verò promiſſionis veritatem tum obſignauit Dominus, & quaſi complementum protulit, quum Deum ſe Abraham, Iſaac & Iacob longè poſt eorum mortem appellaret. Quid enim? annon ridicula erat appellatio, ſi perierant? Perinde enim fuiſſet acſi ita foret loquutus, Ego ſum Deus eorum qui non ſunt. Proinde vno iſto argumento Sadducæos à Chriſto conſtrictos fuiſſe Euãgeliſtę referunt, vt ne inficiari quidem poſſent reſurrectionem mortuorũ à Moſe eſſe teſtatam, nempe qui ex ipſo Moſe didicerant, omnes ſanctos eſſe in manu illius. Vnde inferre promptum erat, ne morte quidem extingui quos in tutelam, cuſtodiam, protectionemq; ſuam recepiſſet qui mortis & vitæ eſt arbiter.

Spes patrum & conditio vide de miſ. oĩm cõdit. l.3.c.8.ſ.1.2 c.19.ſ.1. Adam. Gen.3.17. Abel. Gen.4.8. Gen.6.22. Noe. Gen.9.24. & 6.4. & 7. 7.& 8.16. Heb.11.7. 1.Pet.2.5. Gen.9.21. 22.25.

10 Iam (qui præcipuus eſt cardo in hac controuerſia) diſpiciamus annon ipſi quoque fideles ſic inſtituti fuerint à Domino, vt meliorem alibi vitam ſibi eſſe ſentirent, ac neglecta terrena, illam meditarentur. Primùm, quę diuinitus iniuncta illis fuit viuendi conditio, aſſiduum erat exercitiũ, quo admonerentur ſe omniũ eſſe miſerrimos ſi in hac modò vita fœlices eſſent. Adã, vel ſola rerordatione perditæ fœlicitatis infœliciſſimus, anxijs laboribus egeſtatem ſuã ægrè ſuſtentat. ac ne in ſolis manuũ laboribus Dei maledictione prematur, vnde ſolatium illi reſtabat, extremum luctum percipit. Ex duobus filijs alter illi nefando fratris parricidio eripitur: eum habet ſuperſtitem cuius aſpectum meritò deteſtetur ac horreat. Abel in ipſo ætatis flore crudeliter trucidatus, exemplum eſt humanæ calamitatis. Noe bonam ætatis partem (dum totus orbis ſecurè deliciatur) cum magna fatigatione in arca extruenda deterit. Quòd mortem effugit, id fit maioribus eius moleſtijs quàm ſi centum mortes obeundæ eſſent. Nam præterquam quòd arca illi eſt quaſi ſepulchrum decem menſium, inſuauius nihil eſſe poteſt quàm in animalium ſtercoribus penè immerſum tandiu detineri. Poſtquam tantas difficultates eluctatus eſt, in nouam mœroris materiam incidit: ludibrio ſe haberi à proprio filio videt: & ei quem magno Dei beneficio ſaluum ex diluuio receperat, ſuo ipſius ore maledicere cogitur.

Abraham. Rom 4.17. Gen.17.5. Gen.12.1.4.

11 Abraham quidem vnus inſtar decem myriadum nobis eſſe debet, ſi ſpectatur eius fides, quæ nobis in optimam credendi regulam proponitur: in cuius etiam genere, vt filij Dei ſimus, cenſeri nos oportet. Quid verò abſurdius quàm patrem omnium fidelium eſſe Abraham, & ne poſtremum quidem angulum inter illos tenere? Atqui ex numero, imò ex gradu apprimè honorifico deijci non poteſt, quin aboleatur tota Eccleſia. Iam quod ad vitæ experimenta attinet: vbi primùm vocatur Dei imperio

perio, à patria, parentibus, amicis auellitur: in quibus præcipuam vitæ dulcedinem esse putant: acsi illum destinato consilio omnibus vitæ oblectamentis spoliare Dominus vellet. Simul ac terram ingressus est in qua iubetur habitare, fame inde exigitur. Eò ad opem quærendam refugit, vbi, quò se incolumem seruet, necesse habet vxorem prostituere. quod incertum an multis mortibus fuerit acerbius. Vbi in terram habitaculi sui reuersus est, inde rursum fame expellitur. Qualis est fœlicitas, eam terram incolere vbi toties esuriendũ, imò verò inedia pereundum, nisi aufugias? Simul eodẽ necessitatis redigitur apud Abimelech, vt caput redimere iactura vxoris opus habeat. Dum huc atq; illuc multos annos incertus vagatur, assiduis seruorum rixis cõpellitur nepotem, quem filij loco habebat, à se dimittere. Quæ discessio sine dubio nõ aliter ab eo accepta fuit, quàm si membri vnius sectionem passus foret. Paulò pòst captiuũ ab hostibus abripi audit. Quocũq; pergat, vicinos reperit immanis barbariæ, qui ne ex effossis quidẽ magno labore puteis aquam bibere sinant. Neq; enim vsum redimeret à rege Gerar, nisi antè fuisset prohibitus. Iam vbi ad effœtã senectutem ventũ est, quod habet ea ætas insuauissimum & acerbissimum, orbitate mulctatum se videt, donec præter spem Ismaelem gignit: cuius tamen natiuitatem magno redimit: dũ Saræ probris fatigatur perinde acsi ancillæ contumaciã fouendo, domesticæ perturbationis ipse causa esset. Nascitur demũ Isaac, sed ea mercede vt exturbetur primogenitus Ismael, ac pro derelicto penè hostiliter proijciatur. Vbi solus relictus est Isaac, in quo acquiescat defessa boni viri senectus, paulò pòst mactare ipsum iubetur. Quid calamitosius excogitet humana mens quàm patrem fieri filij carnificem? Si morbo absumptus foret, quis nõ putasset miserrimũ esse senem, cui in ludibrium datus esset filius, ob quem orbitatis dolor ei geminaretur? Si ab extraneo aliquo interfectus, indignitate multum esset aucta calamitas. Istud verò omnia calamitatis exempla superat, patris manu trucidari. Sic denique toto vitæ curriculo iactatus ac vexatus fuit, vt siquis velut in tabula exemplar calamitosæ vitæ depingere velit, nihil reperiat magis appositum. Neque obijciat quispiam eum non fuisse prorsus infelicem, quòd à tot tantisq; tempestatibus prosperè tandem emerserit. Nõ enim beatam vitam ducere illum dicemus, qui per infinitas difficultates ad longum spatium laboriosè eluctetur: sed qui, sine malorum sensu, præsentibus bonis placidè fruatur.

Vers.10.11. 12.15. cap.13.1. Ge.12.1.12 & 20.1.2.3. & 13.7.8. Cap.21.25. c.16.2.3. & 17.17.18. Cap.21.9. 10.12. Gal.4.17. Gen.21.2. Cap.22.2. Heb.11.8.9 10.17.18 19 Simile.

12 Isaac, qui minoribus malis affligatur, vix tamen minimum suauitatis gustum percipit. Eas ipse quoque vexationes experitur quę beatũ esse hominem in terra nõ sinant. Illum fames fugat è terra Chanaan: vxor è sinu illi eripitur. vicini illum subinde exagitãt, ac modis omnibus premunt, vt de aqua etiam cogatur decertare: domi suæ à nuribus multum molestiarũ sustinet: filiorum dissidio angitur: nec mederi tanto malo potest, nisi per exilium eius cui benedixerat. At verò Iacob nihil quàm extremæ infelicitatis insigne est exemplar. Pueritiam domi inquietissimè transigit inter fratris primogeniti minas ac terrores, quibus demũ cedere cogitur. Profugo à parentibus ac natali solo præterquam quòd acerbum est exulare, apud Laban auunculũ nihilo mitius ac humanius accipitur. Parum est durissimam atq; austerissimã septem annis seruire seruitutem, nisi dolo malo in vxore eludatur. Alterius vxoris gratia in nouã seruitutem ingrediendũ est, vbi totum diem solis æstu torreatur, noctu peruigil vrgeatur gelu ac frigore, quemadmodum ipse conqueritur. Tantam vitæ asperitatem dum annos viginti sustinet, quotidie nouis soceri iniurijs affligitur. Nec domi suæ quietus est, quàm videt vxorum odijs, iurgijs, æmulationibus distractam ac penè dissipatam. Vbi in patriã iubetur se recipere, abitũ captare illi necesse est ignominiosæ fugæ similem: nec tamen soceri iniquitatem ita potest effugere quin eius probris ac contu-

Isaac. Ge.26.1.35 Gen.26.20 Gen.28.5. Gen.27.41 Iacob. Gen.27.41 & 28.5.& 2.27.26. Gen.31.40 41.42. Gen.30.14 15. Gen.32.10 11.& 33.11

melijs in medio itinere vexetur. Excipit mox eum multò sæuior difficultas. Nam dum ad fratrem accedit, tot mortes habet in conspectu, quot ab homine crudeli & inimico parari queant. Diris ergo terroribus supramodum discrutiatur ac discerpitur quandiu aduentum eius expectat: vbi in conspectum eius prodit, tanquam semimortuus ad pedes procumbit, donec placatiorem sentit quàm sperare ausus fuerat. Ad hæc Rachele, vnicè dilecta cõiuge, primo terræ ingressu priuatur. Postea quem ab ea filium sustulerat, eoque præ alijs amabat, à fera laceratum audit: cuius ex morte quantum mœrorem ceperit, declarat ipse, quòd post diuturnas lachrymas solatijs omnibus viam obstinatè claudit, nihil sibi reliquũ faciens nisi vt descendat ad filium lugens in sepulchrum. Interim raptus & defloratio filiæ, in ijs vindicandis filiorum audacia, quæ illum nõ fœtere modò fecerat apud omnes regionis incolas, sed prǫsentissimum internecionis periculũ illi creauerat, quantæ anxietatis, luctus, tædij causæ erãt? Sequitur horrendũ illud flagitium Ruben primogeniti, quo nihil grauius accidere poterat. Nam quum inter summa infortunia reponatur vxoris pollutio, quid dicendũ sit vbi à proprio filio perpetratum est id scelus? Aliquantò pòst altero incestu contaminatur familia, vt constantissimum alioqui & infractum calamitatibus animum tot dedecora labefactare debeant. Sub extremũ vitæ, dum suæ ac suorum inediæ succurrere quærit, noui infortunij nuntio percellitur, qui intelligit filium alterum in vinculis detineri, quem vt recipiat, Beniamin vnicũ suum desiderium permittere alijs cogitur. Quis putet in tanta malorum congerie momentum illi datum quo saltem securè respiraret? Itaq; ipse optimus de se testis asseuerat Pharaoni, dies suos breues ac malos fuisse super terram. Qui per continuas miserias vitam se transegisse pronuntiat, negat profectò eam prosperitatẽ se sensisse quæ illi à Domino promissa fuerat. Ergo aut malignus ingratusque Dei gratiæ æstimator erat Iacob, aut verè se miserum fuisse super terram profitebatur. Si vera fuit affirmatio, sequitur non habuisse ipsum spem in rebus terrenis defixam.

Gen.35.16 17.18. Gen.37.32 40. Gen.34.2. 25.26.27. 29. Gen.35.22 Gen.38.18 & 37.40. Gen.42.32 Gen.46.3. Gen.47.9. Psa.105.23. Act.7.15. Gen.49.7.

13 Si sancti isti patres (quod vtiq; indubitatum est) beatam vitam expectarunt è manu Dei, aliam quàm terrestris vitæ beatitudinẽ & cogitarunt & viderunt. Quod etiam pulcherrimè ostendit Apostolus, Fide (inquit) demoratus est Abraham in terra promissionis, tanquam aliena, in casulis habitãdo, cum Isaac & Iacob consortibus eiusdem hæreditatis. Expectabant enim benè fundatam ciuitatem, cuius opifex ac conditor Deus. In fide defuncti sunt omnes isti, non acceptis promissionibus: sed procul eas inspicientes, ac credentes, confitentesq; quòd hospites & inquilini forent super terram. Quo significãt se patriam inquirere. & si desiderio eius quam reliquerant tacti fuissent, erat facultas reuertendi: sed meliorem appetebant, nempe cælestem. Vnde Deus non erubescit vocari eorum Deus: quando parauit illis ciuitatem. Stipitibus enim obtusiores fuissent, tam pertinaciter promissiones consectando, quarum nulla spes in terris apparebat, nisi complemẽtum earum alibi expectassent. Id verò in primis non sine ratione vrget, quòd peregrinationem, hanc vitã nuncuparunt: qualiter & Moses refert. Si enim peregrini & inquilini sunt in terra Chanaan, vbi promissio Domini qua illius cõstituti erant hæredes? Manifestè ergo indicat longiùs spectare quod de possessione illis Dominus promiserat. Quare pedem in terra Chanaan non acquisierunt nisi in sepulchrum. quo testabantur se sperare fructum promissionis nõnisi post mortem percepturos. Atque hæc causa est cur tanti æstimauerit Iacob illic sepeliri, vt iureiurando adegerit filium Ioseph ad eam pollicitationem: cur Ioseph post aliquot secula transferri ossa sua, iampridem in cinerem collapsa voluerit.

sup.c.8.s.37 Heb.11.9. Heb.11.10. 13.16. Simile. Gen.47.9. & 15.13.16. Act.7.5. Gen.47.29 30. Gen.50.25 l.3.c.25.s.5 8.

14 Denique apertè constat, in omnibus vitæ studijs propositã futuræ

turæ vitæ beatitudinem habuisse. Quorsum enim primogenituram tantopere affectasset, tantoque periculo ambijsset Iacob, quæ exilium & tantum non abdicationem illi conflatura erat, boni verò nihil prorsus allatura, nisi ad altiorem benedictionem respexisset? Atque eum sibi sensum fuisse declarauit ea voce quam inter vltimos spiritus edidit, Salutare tuũ expectabo Domine. Quam salutem expectasset, quum intelligeret se animam expirare, nisi in morte initium nouæ vitæ cerneret? Et quid de sanctis ac filijs Dei disceptamus, quum eiusmodi intelligẽtiæ gustu ne is quidem caruerit qui veritatem oppugnare alioqui nitebatur? Quid enim sibi volebat Balaam, quum diceret, Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea similia eorum: nisi quòd sentiebat id quod postea Dauid prodidit, Pretiosam esse mortem sanctorũ in conspectu Domini: mortem verò impiorum pessimam? Si vltima linea & meta in morte forent, nullum in ea notari posset discrimen iusti & impij. sorte, quæ post mortem vtrosque diuersa manet, inter se distinguuntur.

Gen. 25. 31. 33. 1. 3. c. 22. s. 6. *Gen.* 49. 18 *Num.* 23. 10. *Psal.* 116. 15. Simile. *Psal.* 34. 22. Inf. s. 18.

15 Nondum vltra Mosen progressi sumus: quem isti nihil aliud officij habuisse dicunt quàm vt carnalem populum agri vbertate, rerumque omnium copia ad colendũ Deum induceret: & tamen (nisi quis sponte semet offerentem lucem refugiat) perspicua iam extat spiritualis fœderis declaratio. Quod si ad Prophetas descendamus, illic plenissimo fulgore & vita æterna & regnum Christi se profert. Ac primum Dauid, qui vt tempore alijs fuit superior, ita pro ordine diuinæ dispensationis cælestia mysteria obscurius quàm illi adũbrauit, quanta tamẽ perspicuitate ac certitudine ad eum scopum omnia sua dirigit? Terrestrem habitationem qualiter æstimarit testatur hæc sententia, Aduena hîc sum & peregrinus, quemadmodum omnes Patres mei. Vanitas omnis homo viuens: velut vmbra quisque obambulat. Et nunc quæ expectatio mea Domine? spes mea ad te ipsa. Sanè qui nihil esse in terra solidum aut stabile confessus, spei tamen in Deũ firmitatẽ retinet, alibi repositam sibi fœlicitatem cõtemplatur. Ad eam contemplationem fideles reuocare solet, quoties vult eos verè consolari. Nam alibi, postquam de breuitate fluxáque & euanida imagine humanæ vitæ loquutus est, subijcit, Misericordia autem Domini vsque in æternum, super timentes eum. Cui simile est quod habetur etiam Psalmo centesimo secundo, Initio Domine tu fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: velut vestis veterascent, & sicut indumentum mutabis eos. Tu autem idem ipse perstas, & anni tui non deficient. Filij seruorum tuorum habitabunt, & posteri eorum coram te stabilientur. Si ob cæli ac terræ interitum non desinunt pij stabiliri coram Domino: sequitur eorum salutem cum Dei æternitate esse coniunctam. Atqui omnino non potest stare spes ista, nisi in promissionem recumbat quæ apud Iesaiam exponitur, Cæli (inquit Dominus) sicut fumus liquescent: terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt: salus autem mea in æternum erit, & iustitia mea non deficiet. Vbi iustitiæ ac saluti tribuitur perpetuitas, non quatenus penes Deum resident, sed quatenus ab hominibus sentiuntur.

Vt sup. probauit. & c. 7 s. 1. 6. Dauid. *Psal.* 39. 12 13. 1. Paral. 29. 15. Psal. 39. 5. 6 8. & 90. 5. 6. 10. 13. 14. *Psal.* 102. 13. 14. 26. 27. 28. 29. Psa. 103. 15. 16. 17. 18. *Iesa.* 51. 6. & 54. 8. Sup. c. 6. s. 3.

16 Neque verò aliter accipere liceat quæ de fideliũ prospero successu passim canit, nisi vt in cælestis gloriæ manifestationem conferantur. Qualia sunt, Custodit Dominus animas sanctorum suorum: de manu peccatoris liberabit eos. Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. Item, Iustitia pij manet in seculum seculi, cornu eius exaltabitur in gloria: desiderium peccatorum peribit. Item, Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo: habitabunt recti cum vultu tuo. Item, In memoria æterna erit iustus. Item, Redimet Dominus animas seruorum suorum. Siquidem seruos suos Dominus impiorũ libidini non vexandos modò, sed lacerandos per-

Psa. 97. 10. *Psal.* 112. 7 9. *Psal.* 140. 14. *Psa.* 112. 6. *Psa.* 34. 23.

dendosque sæpe permittit. in tenebris & squallore languere patitur bonos, dũ impij penè inter stellas refulgent: nec illos ita vultus sui serenitate exhilarat vt diuturna lætitia fruantur. Quamobrem ne ipse quidem dissimulat, si in præsentem rerum statum oculos defigant fideles, grauissima tentatione perculsum iri, acsi nulla esset innocentiæ apud Deum gratia nec merces. Adeò impietas vt plurimum prosperatur ac floret, dum piorum natio ignomia, paupertate, contemptu, omnique crucis genere premitur. Parum, inquit, abfuit quin lapsus pes meus, quin effusi fuerint gressus mei, dum vrit me fortuna stultorũ, dum improborum prosperitatem video Tandem post narrationem concludit, Instituebam cogitationem si possem hæc cognoscere: sed tormentum est spiritui meo, donec ingrediar in sanctuarium Domini, & intelligam nouissimum eorum.

L.3.c.9.f.6. Psal.73.16 17. Ibi.c.3.f.21 L1.c.5.f.10.

17 Ergo vel ista Dauidis confessione discamus, non ignorasse sanctos Patres sub veteri Testamento quàm rarò vel nunquam in hoc mundo repræsentet Deus quæ seruis suis pollicetur, atq; ideo animos ad Dei sacrarium sustulisse, in quo recõditum habebant quod in præsentis vitæ vmbra nõ apparet. Hoc erat vltimũ Dei iudicium, quod quum oculis minimè cernerent, fide contenti erant intelligere. Qua fiducia freti, quicquid eueniret in mundo, venturum tamen aliquando tempus non dubitabant quo Dei promissiones impleretur. Qualiter istæ voces testantur, Ego in iustitia contemplabor faciem tuam, satiabor specie tua. Item, Ego sicut oliua viridis in domo Domini. Item iustus vt palma florebit, sicut cedrus Libani frondescet. Plantati in domo Domini, in atrijs Dei nostri florebunt. Adhuc fructificabunt: in senecta pingues ac virides erunt. Quum paulò antè dixisset, Quàm profundæ sunt cogitationes tuæ Iehouah, dũ florent impij, germinant quasi herba, vt pereant in perpetuum. Vbi species ista & decor fidelium, nisi vbi mundi huius facies regni Dei manifestatione inuersa fuerit? In illam æternitatem quum oculos conuerterent, contempta præsentium calamitatum momentanea asperitate, securè in has voces erumpebant, Non dabis in æternũ vt moriatur iustus. Tu verò præcipitabis scelestos in puteum interitus. Vbi in hoc mundo puteus æterni exitij qui sceleratos absorbeat, in quorum felicitate hoc quoque alibi numeratur, quòd diem extremum in pũcto sine multo lãgore claudunt? Vbi tanta sanctorum stabilitas, quos ipse Dauid non modò concuti, sed opprimi & conteri prorsus vbique conqueritur? Nempe ob oculos sibi statuebat, nòn quid ferat instabilis & plusquam æstuaria mundi vicissitudo: sed quid facturus sit Dominus quum ad æternam cæli ac terræ constitutionem olim sedebit. Quemadmodum alio loco eleganter describit, Nituntur stulti opulentia sua, ob diuitias multas superbiunt: & tamen nemo, quantalibet excellentia polleat, redimere fratrem suum à morte possit, nemo pretium redemptionis Deo soluere. Quum autem videant & sapientes mori, peruersos pariter & stultos interire, & alienis relinquere diuitias suas, cogitant domos sibi permansuras in sempiternũ, habitationes in secula: & nomina sua in terra celebrant. At homo in honore non permanebit: similis erit pecudibus quæ intereunt. Hæc meditatio eorum, summa stultitia est: quam tamen posteri cupidè emulantur. Instar gregis apud inferos collocabuntur, mors præsidebit illis. Exorta luce recti dominabuntur illis: forma ipsorum peribit: infernus, ipsorum domiciliũ. Primùm illa stultorum irrisio, quòd in lubricis & volubilibus mũdi bonis acquiescant, ostendit longè aliam sapientibus quærendam esse felicitatem. Sed illic resurrectionis mysteriũ euidentius reserat, vbi illis perditis & extinctis piorum regnum erigit. Quem enim, quæso, dicemus esse illum lucis exortum, nisi nouæ vitæ reuelationem, quæ finem præsentis sequitur?

Psal.17.15 Psal.52.10 Psal.92.13 &.7.8. Psal.55.23 24. Iob.21.13. Psal.49.7. 11.12.13. 15.

18 Inde

18 Inde illa nascebatur cogitatio, quam in miseriarum solatium ac tollerantiæ remedium fideles vsurpabant, Momentum in indignatione Domini, vita in eius misericordia. Quomodo afflictiones momēto terminabant qui per totam ferè vitam affligebantur? vbi tantam videbant diuinæ benignitatis durationem, cuius vix minimum gustum delibabant? Si in terra hæsissent, nihil tale reperire poterant: sed quia cælum intuebātur, agnoscebant punctum esse temporis quo exercentur per crucem sancti à Domino: miserationes seculi esse, quibus colliguntur, rursum impiorum, qui per somnium beati ad diem vnum essent, æternum ac nunquā finiendum exitium præuidebant. Vnde illæ voces, Memoria iusti in benedictione erit, nomen autem impiorum putrescet. Preciosa mors sanctorū in conspectu Domini: mors peccatorum pessima. Item apud Samuelem, Dominus pedes sanctorum seruabit, & impij in tenebris conticescent: quæ significant, illos probè cognouisse, vtcunque variè circunferrentur sancti, vltimum tamen eorum exitum, vitam ac salutem: impiorum fœlicitatem amœnam esse viam qua in mortis voraginem paulatim labuntur. Ideo istorum mortem vocabant exitium incircuncisorum vt quibus resurrectionis spes præcisa esset. Quare nullam hac excogitare potuit Dauid grauiorem imprecationem, Deleantur de libro vitæ, & cum iustis non scribantur. *Psal. 30.6.* Vide de meditatione futuræ vitæ l.3.c.9.§.5.6. Psal. 73.18.19.26. *Pro. 10.7.* *Psal. 116.15. & 34.22.* *1.Sam.2.9.* *Eze.28.10. & 31.18. & alibi.* *Psa.69.29.*

19 Præ alijs verò insignis illa sententia Iob, Scio quia redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum: & in carne mea videbo Deum saluatorem meum. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Qui volunt venditare suum acumen, cauillantur nō esse hæc intelligenda de vltima resurrectione, sed de primo quoque die quo sibi mitiorem fore Deum Iob expectabat: quod vt illis ex parte demus, extorquebimus tamē, velint nolint, ad eam spei amplitudinem non potuisse peruenire Iob si cogitatione in terra resedisset. Necesse ergo est fateamur, oculos in futuram immortalitatem sustulisse, qui sibi vel in sepulchro iacenti redemptorem affore conspexerit. Siquidem de præsenti tantùm vita cogitantibus mors extrema est desperatio, quæ nec ipsa spem eius abscindere poterat. Etiam si me occiderit, dicebat, in ipso nihilominus sperabo. Nec mihi obstrepat hîc nugator quispiam paucorum fuisse istas voces, vnde minimè probetur talem fuisse inter Iudæos doctrinam. Responsum enim à me statim accipiet, paucos istos non prodidisse talibus sentētijs arcanā aliquam sapientiam, ad quam seorsum ac priuatim excellentia tantùm ingenia admitterentur: sed, vt erant constituti à Spiritu sancto plebis doctores, quæ communiter ediscenda essent Dei mysteria, & popularis religionis principia esse deberent, palàm promulgasse. Quum ergo audiamus publica Spiritus sancti oracula, quibus de spirituali vita tam clarè ac dilucidè in Iudæorum Ecclesia disseruit, intollerabilis pertinaciæ fuerit eos ad carnale tantummodo fœdus ablegare, vbi solius terræ ac terrestris opulentiæ fiat mentio. Iob. *Iob. 19.25.26.27.* Iob.2.7.8. & 6.2. *Iob. 13.14.15.16.*

20 Si ad posteriores Prophetas descendam, illic verò liceat, quasi in campo nostro, liberè spatiari. Nam si in Dauide, Iob, Samuele fuit non difficilis victoria: illic multò est facilior. Hanc enim œconomiam & hunc ordinem in dispensando misericordiæ suæ fœdere tenuit Dominus, vt quò propiùs temporis progressu ad plenam exhibitionem accedebatur, ita maioribus in dies reuelationis incrementis illustraret. Proinde initio, quum prima salutis promissio Adæ data fuit, quasi tenues scintillæ emicarunt: postea facta accessione, maior lucis amplitudo cœpit exeri, quæ magis ac magis deinde emersit, latiusque fulgorem suum protulit: donec tādem nubibus omnibus discussis, sol iustitiæ Christus vniuersum terrarum orbem ad plenum illuminauit. Non est ergo metuendum ne si ad causam nostram comprobandam Prophetarum petamus suffragia, illa Gen.3.15. Gen. 15.1.5.6. Malach.4.

nos deficiant: sed quia ingentem materiæ syluam fore video, in qua diutius multò immorari necesse sit quam ferat instituti ratio (esset enim opus lõgi voluminis) simulque vel parũ perspicaci lectori viam me strauisse ex superioribus arbitror, qua inoffenso cursu pergere queat, à prolixitate nõ adeò in præsens necessaria abstinebo. præmonitis tamen lectoribus, vt viã sibi ea claui expedire meminerint, quam prius in manum illis dedimus: Nempe quoties fidelis populi beatitudinem Prophetæ commemorant (cuius vix minima vestigia in præsenti vita cernuntur) ad hanc distinctionem confugiant: Dei bonitatem quò meliùs Prophetæ commendarent, temporarijs beneficijs, velut lineamentis quibusdam, populo adumbrasse: sed talem eius pinxisse effigiem quæ mentes extra terram, elementa mundi huius, & periturum seculum raperet, atque ad cogitandam futuræ ac spiritualis vitæ fœlicitatem necessariò excitaret.

Nota. Sup.c.6.s.3.4.

21 Exemplo vno contenti erimus. Quum Israelitæ Babylonem deportati suam dissipationem morti similimam esse cernerent: dimoueri ab ea opinione vix poterant quin fabulosum putarent esse quod de sua restitutione vaticinabatur Ezechiel: quòd perinde id æstimabant acsi denuntiasset suscitatum in vitam iri putrida cadauera. Dominus vt ostenderet nec ea ipsa difficultate se impediri quominus beneficio suo locum faceret, Prophetæ campum aridis ossibus plenum per visionem ostendit: quibus sola verbi sui virtute, spiritum vigoremque vno momento reddidit. Seruiebat quidem ad præsentem incredulitatem corrigendam visio. sed interim Iudæos commonefaciebat quantum vltra populi reductionẽ virtus Domini protenderetur, quæ arida & dispersa ossa solo nutu adeò facilè vegetaret. Quare sententiam illam cum altera Iesaiæ ritè comparabis: Viuent mortui, cadauer meum, resurgent. Expergiscimini & exultate qui habitatis in puluere, quia ros viridis campi, ros tuus: & terram gigantum detrahes in ruinam. Vade popule mi, intra in tabernacula tua: claude ostia tua super te, abscondere pauxillum, donec pertranseat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum: & reuelabit terra sanguinem suum, nec operiet diutiùs interfectos suos.

Eze. 37.4. l.3.c.25.s.4 *Iesa.* 26.19 20.21.

22 Quanquam si quis ad eiusmodi canonem omnia redigere tentet, absurdè fecerit: sunt enim aliquot loci qui nullo integumento, futuram, quæ in regno Dei fideles manet, immortalitatem demonstrãt. quales nonnullos recitauimus, & quales sunt cum alij plerique, tum præcipuè duo isti. aliter apud Iesaiam, Sicut cœli noui & terra noua, quæ facio stare coram me: sic stabit semen vestrum. Et erit mensis ex mense, sabbathũ ex sabbatho: veniet omnis caro vt adoret coràm facie mea, dicit Dominus. Et egredientur, & videbũt cadauera virorum qui præuaricati sunt in me, quod vermis eorum non morietur & ignis non extinguetur: alter vero Danielis, in tempore illo cõsurget Michael princeps magnus, qui stat pro filijs populi sui: & veniet tempus angustiæ quale non fuit ex quo gentes esse cœperunt. Et tunc saluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et ex ijs qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium sempiternum.

Ad eum de quo sup sub finem. s. 20. *Iesa.* 66.22 23. Sup.c 8. s.30. *Dan.* 12.1. l.1.c.14 s.7. 8.

23 Iam in duobus reliquis probandis, Patres scilicet Christum in fœderis sui pignus habuisse, atque in ipso omnem benedictionis fiduciam reposuisse: quia minus controuersiæ & plus claritatis habent, non laborabo. Constituamus ergo securè quod nec vllis diaboli machinis reuelli queat: vetus Testamentum seu fœdus, quod cum Israelitico populo percussit Dominus, non rebus terrenis fuisse limitatum, sed spiritualis æternæque vitæ promissionem continuisse: cuius expectationem omnium animis impressam oportuit qui in fœdus verè consentiebant. Hãc verò insanam ac perniciosam opinionem procul summoueamus, aut Dominum nihil

vt sup. probatum est. c.6.c.7.s.1. 2.& sup.s.3 4. De qua sup.s.1.

nihil aliud propofuiffe Iudæis, aut illos nihil quæfiuiffe præter ventris faturitatem, carnis delicias, florentes opes, externam potentiam, liberorũ fœcunditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet. Non enim aliud cælorum regnum hodie promittit fuis Chriftus Dominus, quàm vbi recumbant cum Abraham, Ifaac, & Iacob, ac Iudæos feculi fui Petrus hæredes effe Euangelicæ gratiæ afferebat, quòd filij effent Prophetarum, comprehenfi in fœdere quod Dominus olim cum fua gente pepigiffet. Ac ne id folis verbis teftatum effet, Dominus facto quoque approbauit. Eo enim quo refurrexit momento multos fanctorum refurrectionis fuæ confortio dignatus eft, ac vifendos in ciuitate præbuit: certo arrhabone fic dato, quicquid fecit ac paffus eft in æternæ falutis acquifitionem, ad veteris Teftamenti fideles non fecus quàm ad nos pertinere. Nempe & eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur, tefte Petro, præditi fuerunt. Quum fpiritum illum, qui eft veluti quædam immortalitatis in nobis fcintilla (vnde & arrhabo hæreditatis noftræ alibi vocatur) in illis fimiliter audimus habitaffe, quomodo illis vitæ hæreditatem adimere audeamus? Quo magis mirum eft eò ftuporis olim recidiffe Sadducæos, vt tum refurrectionem, tum animarum fubftantiam negarent: quorum vtrunque tam illuftribus Scripturæ teftimonijs confignatũ habebant. Nec minus prodigiofa hodie foret totius nationis ftoliditas in expectando terreftri Chrifti regno, nifi hanc repudiati Euangelij pœnã daturos Scripturæ multò antè prædixiffent. fic enim iufto Dei iudicio conueniebat mentes cæcitate percutere, quæ oblatum cæli lumẽ refpuendo, tenebras vltrò fibi accerfiuiffent. Mofen ergo legunt, & affiduè reuoluunt: fed oppofito velamine impediuntur ne cernant lucem in eius vultu refulgentẽ. atque ita manebit illis obtectus ac inuolutus, donec ad Chriftum conuertatur, à quo illum nunc quantum poffunt, abducere ac diftrahere ftudent.

Mat.8.11. *Act.3.25.* l.3.c.25.in fine f.7. *Mat.27.52* *Ephef.1.14* *Act.15.8.* Aduer.quos ibid.f.6. l.1.c.15.f.2.3. Quale fit regnum Chrifti.vide Inf.c.15.f.3. *2.Cor.3.14.*

De differentia vnius Teftamenti ab altero. CAP. XI.

QVID ergo? (inquies) nullúmne difcrimen veteris & noui Teftamenti relinquetur? & quid fiet tot Scripturæ locis, vbi tanquam res diuerfiffimæ inter fe conferuntur? Ego verò libenter recipio quæ in Scriptura commemorantur differentias: fed ita vt nihil conftitutæ iam vnitati derogent: quemadmodum videre erit vbi eas ordine tractauerimus. Sunt autem illę (quantum animaduertere mihi licuit, & meminiffe poffum) numero quatuor præcipuæ. Quibus fi quintam adiungere libeat, minimè reclamo. Eas omnes fic effe dico, & oftenfurum me profiteor, vt ad modum adminiftrationis potiùs quàm ad fubftantiam pertineant. Hac ratione nihil impediẽt quominus eædẽ maneant veteris ac noui Teftamenti promiffiones, atque idem ipfarum promiffionum fundamẽtum, Chriftus. Porrò prima eft, Quòd tametfi olim quoque Dominus populi fui mentes in cæleftem hæreditatem volebat collimare, arrectófque effe animos: quo tamen in fpe illius melius alerentur, contemplandam fub beneficijs terrenis ac quodammodo deguftandam exhibebat: nunc clarius liquidiúfque reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, recta ad eius meditationem, omiffo inferiori, quem apud Ifraelitas adhibebat, exercitationis modo, mentes noftras dirigit. Hoc confilium Dei qui non animaduertunt, non putant veterem populum altius confcendiffe quàm ad illa quæ corpori promittebantur bona. Audiunt toties terram Chanaan nominari, velut infigne adeoque vnicum Legis diuinę cultoribus pręmium. Audiunt nihil feuerius Dominum eiufdem Legis tranfgreffori bus interminari quàm ab eius terrę poffeffione expellendos, ac difpergendos in alienas regiones. Vident in hanc ferè fummam recidere quęcunque vel benedictiones vel maledictiones à Mofe denuntiantur. Ex ijs

Quot vet. & noui Teft. differentię. Sup.c.10.f.2 Gen.12.7.& 13.15.& 15.18. Exo.23.25. Leuit.25.20.& 26.3. Deut.7.13. 11.27.& 34. 4. Vt fup.c.8. f.38. Leuit 26.14 Deut.28.15 36.

minimè dubitanter constituunt Iudæos non sua causa, sed aliena fuisse à cæteris populis segregatos: nempe vt imaginem haberet Christiana Ecclesia, in cuius externa specie spiritualium rerum documenta cerneret. Sed quum aliquoties Scriptura demonstret, huc terrena quibus eos prosequebatur beneficia Deum ipsum destinasse, vt ad spem cælestium ita ipsos manu duceret: eiusmodi dispensationem non considerare, nimiæ imperitiæ, ne dicam hebetudinis, fuit. Cum hoc hominum genere status cõtrouersiæ nobis est, quòd illi possessionem terræ Chanaan Israelitis pro summa atque vltima beatitudine habitam nobis post reuelatum Christũ cælestem hæreditatem figurare docent. Nos contra contendimus, in terrena qua fruebantur possessione, velut in speculo, futuram, quam sibi in cælis præparatam crederent, hæreditatem esse intuitos.

Heb.4.7.8. Psal.95.11. He.11.9.16. Inf.c.15.s.4

2 Id melius elucebit ex similitudine quam posuit Paulus ad Galatas. Comparat Iudæorum gentem hæredi paruulo, qui ad se regendum nõdum idoneus, tutoris aut pædagogi, cuius custodiæ commissus est, ductum sequitur. Quòd autem eam ad ceremonias similitudinẽ potissimùm refert, nihil obstat quominus huc quoque aptissimè applicetur. Eadem ergo illis hæreditas quæ nobis destinata fuit: sed cuius adeundæ & tractãdæ nondum per ætatem capaces forent. Eadem inter illos Ecclesia: sed cuius ætas adhuc puerilis erat. Sub hac ergo pædagogia illos continuit Dominus, vt spirituales promissiones non ita nudas & apertas illis daret, sed terrenis quodammodo adumbratas. Abraham ergo, Isaac & Iacob, eorumque posteritatem quum in spem immortalitatis cooptaret, terram Chanaan in hæreditatem illis promisit: non in qua spes suas terminarent, sed cuius aspectu in spem veræ illius, quæ nondum apparebat, hæreditatis se exercerent ac confirmarent. Ac ne hallucinari possent, dabatur superior promissio quę terram illam non supremum esse Dei beneficium testaretur. Sic Abraham in accepta terrę promissione torpere non sinitur: sed maiori promissione erigitur illius mens in Dominum. Audit enim, Abraham, ego protector tuus, & merces tua magna valdè. Hic videmus Abrahamo proponi finem suę mercedis in Domino, ne illam quęrat fluxam ac lubricam in elementis huius mundi: sed immarcescibilem esse reputet. Subiungit deinde terrę promissionem, non alia cõditione quàm vt sit diuinæ beneuolentiæ symbolum, ac cælestis hęreditatis typus, quẽ sanctis fuisse sensum, eorum voces declarãt. Sic Dauid à benedictionibus temporarijs ad summam illam atque vltimam assurgit. Languet (inquit) tui desiderio cor meum & caro mea. Deus portio mea in sempiternum. Item, Dominus pars hęreditatis meę & calicis mei: tu es qui conseruas hęreditatem meam mihi. Item, Clamaui ad te Domine, dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viuorum. Qui sic loqui audent, se profectò mũdum & quicquid est bonorum pręsentium spe sua transcendere profitentur. Hanc tamen futuri seculi beatitudinem Prophetę sępius sub typo quẽ à Domino acceperant, describunt: qualiter intelligendę sunt istę sententię, Quòd pij hęreditate possidebunt terram: scelerati autem ex ea disperdentur. Quòd Ierusalem omne genus diuitijs abundabit, & Sion rerũ omnium copia diffluet. Quę omnia videmus non in terram peregrinationis nostrę, aut in terrestrem Ierusalem propriè competere, sed in veram patriam fidelium ac cęlestem illam ciuitatem, in qua Dominus benedictionem & vitam mandauit in perpetuum.

Gal.4.1. l.4.c.16.s.11 De quibus inf.s.4. August.de lit.& Spir. ad Marcel. cap.21. l.4.c.22.s.6 Gen.17.8. & 28.13.& 35.12. De qua sup. c.10.s.8.9. Gen.15.1. Psa.73.26 & 84.3. Psal.16.5. Ibidem. Psa.14.26. Psal.37.9. Pro.2.22. Iob.18.17. Ies.2.3.& 24.23.& 30.19.& 33 20.& 35.10 & 46.13.& 51.3.& 61. 3.11. Psal.133.3

3 Hęc ratio est cur maioris quàm nunc deceat, ęstimasse mortalem vitam eiusque benedictiones sancti legantur sub veteri testamento. Tametsi enim probè nouerant non esse in ea tanquam in cursus sui meta consistendum: quia tamen recognoscebant, quę illic ad eos pro teneritudinis ipsorum modulo exercendos, gratię suę lineamenta Dominus impresserat, maiori eius suauitate afficiebantur quàm si ipsam per se considerassent.

dcrassent. Quemadmodum autem Dominus, beneuolentiam suam erga fideles prę sentibus bonis testando, spiritualem fœlicitatem eiusmodi typis ac symbolis tunc adumbrabat, ita econuerso dabat in pœnis corporeis, in reprobos iudicij sui documenta. Itaqui vt Dei beneficia in rebus terrenis magis conspicua erant, ita pœnę. Hanc inter pœnas & pręmia analogiam ac conuenientiam (vt sic loquar) dum imperiti non expendunt mirantur tantam in Deo varietatem, vt qui ad quęlibet hominis delicta sęuis horrendisque supplicijs vindicanda olim subitus, nunc velut posito pristinę iracundię affectu, & mitiùs & rariùs multò puniat: & parum abest quin ob id diuersos veteris & noui testamenti deos imaginentur, quod etiam Manichęis accidit. Verùm talibus scrupulis facilè expediemur si animum referemus ad istam quam notaui Dei dispensationé, quòd tùm futurę ac ęternę fœlicitatis gratiam terrestribus beneficijs, tũ spiritualis mortis grauitatem corporeis pœnis significare & figurare pro eo tempore voluit, quo Testamentum suum quodammodo adhuc inuolutum Israelitico populo tradebat. Vt sup.c.10 f.16. l.1.c.5.f.10. Inf.f.14. l.1.c.14.f.3. c.15.f.5.

4 Alterum veteris & noui testamenti discrimen statuitur in figuris, quòd illud absente veritate, imaginem tantùm & pro corpore vmbram ostentabat: hoc prę sentem veritatem & corpus solidum exhibet. Atque huius ferè fit mentio vbicunque veteri testamento nouum opponitur: fusior tamen est eius tractatio in epistola ad Hebręos quam alibi vsquam. Illic disputat Apostolus aduersus eos qui Legis Mosaicę obseruationes aboleri posse non putabant nisi vt secum traherent religionis totius ruinam. Quò hunc errorem refutet, assumit quod de Christi sacerdotio prędictum apud Prophetam fuerat. nam quum ęternum illi deferatur sacerdotium, certũ est aboleri sacerdotium illud vbi alij alijs successores quotidie substituebantur. Prę ualere autem noui istius sacerdotis institutionem probat, quòd iuramento stabilitur. Subiungit postea, in ea socerdotij translatione verti etiam testamenti mutationem. Atque id necessarium fuisse ratione confirmat, quoniam ea erat Legis imbecillitas quæ nihil adducere ad perfectionem posset. Tum deinde prosequitur quæ illa fuerit imbecillitas, nẽpe quòd externas carnis iustitias habuerit quæ cultores suos non possent secundum conscientiã perfectos reddere, quòd pecudum victimis nec peccata delere, nec veram sanctitatem conciliare poterat. Concludit ergo, vmbram fuisse in ipsa futurorum bonorum, nõ viuam rerum effigiem. ideoque non aliud habuisse officij nisi vt introductio esset in spem meliorem quæ in Euangelio exhibetur. Hic videndum est qua parte fœdus Legale cum fœdere Euangelico, Christi ministerium cum Mosaico conferatur. Nam si ad promissionum substantiam pertineret cõparatio, magnum extaret inter duo Testamenta dissidium: sed quũ status quæstionis aliò nos ducat, eò tendendum est vt verũ reperiamus. Fœdus ergo quod æternum & nunquam interiturum semel sanciuit, in medio statuamus. Illius complementum, vnde tandem habet vt statum ratumque sit, Christus est. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Mosen præscribit, quæ sunt velut solennia confirmationis symbola. Id in contentionem veniebat, cederéne oporteret Christo quæ in Lege ordinatæ erant ceremoniæ. Hæ verò tametsi fœderis duntaxat accidẽtia erant, vel certè accessiones ac annexa, & (vt vulgus loquitur) accessoria: quia tamen instrumenta erant illius administrandi, fœderis nomen habent. qualiter & alijs Sacramentis dari solet. Proinde, in summa, Vetus testamentum hoc loco appellatur solennis confirmandi fœderis ratio, ceremonijs & sacrificijs comprehensa. In ea quoniam nihil solidum subest, nisi vlterius transeatur, oportuisse antiquari & abrogari contendit Apostolus, vt Christo potioris Testamenti sponsori ac mediatori locus daretur, per quem æterna sanctificatio electis semel ac-

2. discrimẽ. l.4.c.10. f.14. c.12.f.25. c.15.f.8. c.14.f.25. Sup.c.8.f.31 Inf.f.8 Inf.c.15.f.6. *Psal.* 110.4 *Heb.* 7.11. 19. & 8.7. 9.13 & 10. 12. & 10.1 Psa.110.14. Gen.14.16. Sup.c.7.f.17 Quid vetus test. Apost. ad Heb. *Heb.* 7.22. l.4.c.18.1.2.

Alia test. vet. in hoc sensu, defini

acquisita est: & transgressiones obliteratæ, quæ sub Lege manebant. Quòd si malis, ita accipe: vetus fuisse Domini Testamentum, quod vmbratili & inefficaci ceremoniarum obseruatione inuolutum tradebatur, ideoque temporarium fuisse, quia veluti in suspenso erat, donec firma & substantiali confirmatione subniteretur. Tum verò demum nouum æternumque factum fuisse, postquam Christi sanguine consecratum stabilitumque fuit. Vnde calicem, quem discipulis in Cœna porrigit Christus, Noui testamenti calicem vocat in suo sanguine: vt significet, tum verè Dei Testamento suam constare veritatem, per quam nouum fit & æternum dum sanguine suo obsignatur.

Mat. 26.28 Luc. 22.20.

Sup. c. 7. s. 2. 11. *Galat.* 3.24 & 4.1. Malach. 4.2

5 Hinc liquet quo sensu dixerit Apostolus, Legis pædagogia deductos fuisse Iudæos ad Christum antequam ipse in carne exhiberetur. Illos quoque filios & hæredes Dei fuisse fatetur: sed qui propter pueritiam sub pædagogi custodia habendi essent. Conueniebat enim, sole iustitiæ nondum exorto, nec tantum esse reuelationis fulgorem, nec tantam intelligendi perspicaciam. Sic ergo verbi sui lucem illis Dominus dispensauit, vt eam eminus adhuc & obscurè cernerent. Ideò hanc intelligentiæ tenuitatem Pueritiæ vocabulo Paulus notat, quam elementis huius mundi & externis obseruatiunculis, tanquam regulis puerilis disciplinæ, voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Christus, per quem fidelis populi cognitionem adolescere oportebat. Hanc distinctionem signauit Christus ipse, quum diceret, Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem: ex eo euangelizari regnum Dei. Quid Lex & Prophetæ sui temporis hominibus prodiderunt? nempe gustum præbebant eius sapientiæ quæ olim ad liquidum manifestanda erat, & procul emicantem præmonstrabant. Vbi autem digito potest ostendi Christus, reseratum est regnum Dei. In ipso enim expositi sunt thesauri omnes sapientiæ & intelligentiæ, quibus propè ad ipsa cæli adyta penetratur.

l. 4. c. 10. s. 14. c. 8. s. 7. c. 18. s. 20. c. 20. s. 15. *Mat.* 11.13 Sup. c. 9. s. 4. Inf. c. 15. s. 2. *Colos.* 2.2.9

6 Nec obstat quod nemo ferè in Christiana Ecclesia reperiri queat, qui fidei præstantia sit cum Abraham componendus: quòd ea vi Spiritus excelluerint Prophetæ, qua hodieque orbem vniuersum illuminat. Non enim quid in paucos gratiæ contulerit Dominus hic quæritur: sed quam in populo docendo ordinariam dispensationem sequutus sit: qualis apud illos ipsos Prophetas, qui peculiari supra alios cognitione præditi fuerunt, habetur. Nam & obscura, ceu de rebus longinquis, & typis inclusa est eorum prædicatio, Adhæc, vtcunque mirifica in illis notitia emineret, quum tamen ad communem populi pædagogiam submittere se necesse habuerint, in puerorum grege ipsi quoque censentur. Postremò nũquam tanta vllis tunc contigit perspicientia, quæ non seculi obscuritatẽ aliqua ex parte resiperet. Vnde illud Christi, Multi Reges & Prophetæ desiderarunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, nec audierunt. Itaque vestri oculi beati, quia vident: & aures, quia audiunt. Et sanè hac prærogatiua Christi præsentiam pollere æquũ fuit, vt ab ea dilucidior emergeret cælestiũ mysteriorum reuelatio. Quò etiam pertinet quod antè citauimus ex priore Petri epistola, fuisse illis patefactum, nostro maximè seculo vtilem esse eorum operam.

Gen. 15.6. & 22.2. Rom. 4.3.19 20.21.22. Gal. 3.6. Heb. 11.19. Moses, Dauid, Iesaias.

Mat. 13.17 *Luc.* 10.24.

1. *Pet.* 1.12. Sup. c. 9. s. 1.

7 Venio ad tertium discrimen, quod ex Ieremia sumitur. cuius sunt verba, Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum: non secundum pactum quod pepigi cum Patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos è terra Aegypti, pactum quod irritum fecerunt, quanuis dominarer eis: sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel, Ponam Legem meam in visceribus eorum, cordibus eorum inscribam eam, & propitiabor iniquitati eorum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, vir fratrem suum. omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum. Ex quibus occasionem

Iere. 31.31 3. discri. l. 3. c. 19. s. 2. 3. Heb. 8.8.

casionem accepit Apostolus comparationis huius inter Legem & Euangelium statuendæ, vt illam vocaret literalem, hoc, spiritualem doctrinam: illam diceret fuisse deformatam in tabulis lapideis, hoc fuisse cordibus inscriptum: illam esse prædicationem mortis, hoc vitæ: illam damnationis, hoc iustitiæ: illam euacuari, hoc permanere. Quum Apostolo propositum fuerit mentem Prophetæ enarrare, verba vnius expendere satis fuerit, vt assequamur vtriusque sensum. Quanquam est aliquid inter eos dissimile. Odiosius enim loquitur de Lege Apostolus quàm Propheta. neque id simplici Legis respectu: sed quòd erant nebulones quidam Legis κακόζηλοι, qui peruerso ceremoniarum studio Euangelij claritatem obscurabant: de Legis natura secundùm eorum errorem ac stultam affectionem disputat. Ergo id peculiare in Paulo obseruare operæpretium erit. Vterque verò quia vetus ac nouum Testamentum per contentionem inter se componit, nihil in Lege considerat nisi quod proprium eius est. Exempli gratia: Lex, misericordiæ promissiones passim continet: sed quia sunt aliunde ascitæ, non veniunt in Legis rationem quum de pura eius natura sermo habetur. Hoc illi tantùm tribuunt vt præcipiat quæ recta sunt, scelera prohibeat, præmium edicat cultoribus iustitiæ, pœnam trāsgressoribus minetur: cordis interim prauitatem, quæ cunctis hominibus naturalis inest, non immutet aut emendet.

2.Cor.3.3.6 7.9.

Expos. vtriusque loci.

Sup.c.8.s.4. 21.c.5.s.10. 12. l.3.c.17.s.1. 2.

8 Nunc membratim Apostoli collationem explicemus. Vetus Testamentum literale est: quia sine Spiritus efficacia promulgatum: Nouum spirituale: quod Dominus hominum cordibus spiritualiter insculpsit. Ideò secunda antithesis est veluti primæ declaratio. Vetus mortiferum est: quia nihil potest quàm maledictione inuoluere vniuersum hominū genus: Nouum est vitæ organū: quia à maledictione liberatos in gratiam cum Deo restituit. illud damnationis ministerium est: quia reos peragit iniustitiæ omnes filios Adam. hoc, iustitiæ: quia Dei misericordiam reuelat, per quā iustificamur. Postrema antithesis ad Legis ceremonias referenda. Quia illud rerum absentium imaginem habebat, interire ac euanescere tempore oportuit. Euangelium, quia ipsum corpus exhibet, firmam perpetuamq; retinet stabilitatem. Vocat quidem Ieremias & leges morales, infirmum ac fragile fœdus: sed alia ratione, quòd scilicet ingrati populi subita defectione mox abruptum fuerit. sed quia eiusmodi violatio est à culpa populi, in Testamentum propriè non confertur. Ceremoniæ verò, quoniam sua ipsarum infirmitate Christi aduentu fuerunt dissolutæ, causam infirmitatis intra se habebant. Porrò differentia illa Literæ & Spiritus non sic accipienda est, acsi nullo cum fructu Legem suam Iudæis Dominus tulisset, nullo eorum ad se conuerso: sed per comparationem posita est, ad commendandam gratiæ affluentiam, qua Euangelij prædicationem idem Legislator, quasi nouam personam induens, honorauit. Nam si eorum multitudinem recensemus quos ex populis omnibus per Euangelij prædicationem Spiritu suo regeneratos in Ecclesiæ suæ communionem collegit, paucissimos ac penè nullos dicemus qui olim in Israele cordis affectu atque ex animo fœdus Domini amplexi sint: qui tamen multi fuerunt, si suopte numero sine comparatione censeantur.

2 Cor.3.3. Ioan.7.39. Sup.c.7.s.17 Ioan.1.17. Rom.6.14. & 7.6. Gal.3.10.13 Rom.3.9.19 21.22.24. De quibus sup.s.4. Coloss.2.17 Ier.31.33.

Qua de re vide inf.s.10 & August. lib. de Lit. & Spir. ad Marcel. præsertim cap. 19.20. Act.1.5.& 2.4.

9 Ex tertio discrimine quartum emergit. Vetus enim testamentum Scriptura vocat seruitutis, quòd timorem in animis generet: nouum autem, libertatis, quòd in fiduciam ac securitatem eosdem erigat. Sic Paulus ad Romanos octauo, Non accepistis, inquit, spiritum seruitutis iterum ad timorem: sed Spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, Pater. Huc pertinet quod habetur ad Hebræos, non accessisse nunc fideles ad corporeum montem, & incensum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam, vbi nihil audiatur, aut videatur, nisi quod terrore mentes percellat: adeò, vt ipse quoque Moses expauescat, vbi

Lege ibid. P.Mart.s.21. fol.448. Rom.8.15. l.3.c.2.s.39 c.20.s.1. Heb.12.18

vox terribilis insonat, quam audire omnes deprecentur: sed accessisse ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cælestem, &c. Quod autem in sententia quam ex epist. ad Rom. adduximus, breuiter tangit Paulus, fusiùs explanat ad Galatas, quum ad allegoriam trahit duos Abrahæ filios, in hunc modum, Quòd Agar serua typus sit montis Sinai, vbi Legem accepit populus Israel: Sara libera, figura sit cælestis Ierusalem, à qua fluit Euangelium. Quòd quemadmodum semen Agar seruum nascitur, quod ad hæreditatem nunquam perueniat, Saræ liberum, cui hæreditas debeatur: ita per Legem addicamur in seruitutem, per solum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc autem summa redit, Vetus testamentum pauorem ac trepidationem incussisse conscientijs: noui beneficio fieri vt in lætitiam soluantur. Illud iugo seruitutis conscientias astrictas tenuisse, huius liberalitate in libertatem manumitti. Quòd si ex populo Israelitico sancti Patres obijciuntur, quos quum eodem fidei Spiritu nobiscum præditos fuisse constet, sequitur eiusdem & libertatis & lætitiæ fuisse participes: respondemus, neutrum à Lege fuisse: sed quum se per Legem & seruili conditione premi, & conscientiæ inquietudine fatigari sentirent, ad Euangelij subsidium confugisse: ideoque peculiarem noui Testamenti fructum fuisse, quòd præter communem Veteris testamenti Legem illis malis exempti fuerunt. Deinde negabimus ita libertatis & securitatis spiritu fuisse donatos, vt non experti sint aliqua ex parte & timorem à Lege & seruitutem. Vtcunque enim illa quam per Euangelij gratiam assequuti erant, prærogatiua fruerentur, erant tamen ijsdem obseruationum vinculis & oneribus cum vulgo obnoxij. Quum ergo ad eas ceremonias solicitè obseruandas adigerentur, quæ pædagogiæ seruituti similis symbola erant, & chirographa quibus se peccati reos faterentur, ab obligatione non soluerent: iure præ nobis sub seruitutis ac timoris Testamento fuisse dicuntur, dum respicitur communis illa dispensatio, qua tunc cum Israelitico populo Dominus agebat.

(Marg.: l. 3. c. 19. s. 4. — Galat. 4. 22 — l 4. c. 2. s. 3. — August. cõt. aduers. legis & Proph. li. 1. cap. 17. & lib. 2. cap. 7. — Exod. 19. 12. 16. & 20. 19. — Heb. 12. 18. 19. 21. — Vt sup. c. 10. probatum est. & sup. s. 6. — Rom. 5. 19. — Sup. c. 7. s. 7. — Coloss. 2. 13)

10 Tres quas posteriores retulimus comparationes sunt Legis & Euangelij. quare in illis Lex, Veteris testamenti, Euangelium, noui nomine signatur. Prima latiùs extenditur: comprehendit enim sub se & quæ ante Legem editæ sunt promissiones. Quòd autem ipsas sub veteris Testamenti nomine censendas Augustinus negauit, optimè in eo sensit, nec aliud voluit quàm quod docemus: siquidem ad illas Ieremiæ & Pauli sententias respiciebat, vbi vetus testamentum à verbo gratiæ & misericordiæ discernitur. Istud quoque scitissimè eodem loco subiungit, pertinere ab initio mundi ad Nouum testamentum filios promissionis, regeneratos à Deo, qui fide per dilectionem operante obedierunt mandatis. Idque in spe non carnalium, terrenorum, temporalium, sed spiritualium, cælestiũ, æternorum bonorum, præcipuè credentes in Mediatorem: per quem non dubitarunt & Spiritum sibi administrari, vt benefacerent, & ignosci, quoties peccarẽt. Id enim ipsum est quod asserere in animo fuit. Eiusdem nobiscum benedictionis in æternam salutem consortes fuisse omnes sanctos, quos ab exordio mundi peculiariter à Deo selectos Scriptura commemorat. Inter nostram ergo & illius partitionem hoc interest, quòd nostra (secundùm illam Christi sententiam, Lex & Prophetæ vsque ad Iohannem, ex eo regnum Dei euangelizatur) inter Euangelij claritatem, & obscuriorem quæ præcesserat verbi dispensationem distinguit. altera simpliciter Legis debilitatem secernit ab Euangelij firmitudine. Atque hîc quoque de sanctis Patribus annotandum est, ita sub veteri Testamento vixisse, vt non illic restiterint, sed aspirarint semper ad nouum, adeoq; certam eius communionem amplexi sint. Qui enim præsentibus vmbris contenti, mentem ad Christum non extenderunt, eos cæcitatis ac maledicti-onis

(Marg.: Lib. 3. ad Bonifac. cap. 14. — Ibid. Augu. cap. 2. & ca. 4. — Mat. 11. 13 — Sup. l. 5. c. 9. s. 4. — Act. 15. 11.)

onis damnat Apostolus. Vt enim reliqua taceamus, quænam maior cæcitas fingi possit, quàm à pecude mactata peccati expiationē sperare? quàm in externa aquæ irrigatione, animæ purgationem quærere? quàm frigidis Deū ceremonijs, perinde atque illis valdè oblectetur, velle placare? Ad istas enim omnes absurditates delabuntur qui sine Christi respectu, in Legis obseruationibus hærent. Sup.c.7.s.1.

11 Quintum, quod adiungere licet, discrimen, in eo iacet, quòd ad Christi vsque aduentum gentem vnam segregauerat Dominus, in qua fœdus gratiæ suæ contineret. Quando distribuebat Altissimus gentes, quādo diuidebat filios Adam, inquit Moses, in possessionem illi cessit populus suus: Iacob funiculus hæreditatis eius. Alibi sic populum alloquitur, En Domini Dei tui est cælum & terra, & omnia quæ in ea sunt. Patribus tamen tuis tantummodo adhæsit, amauit eos vt eligeret semen eorum post eos, nempe vos ipsos, è cunctis gentibus. Populum ergo illum, veluti solus ad se ex hominibus pertineret, nominis sui cognitione dignatus est solum: fœdus suum quasi in eius sinu deposuit: præsentiam sui numinis illi manifestauit: omnibus prærogatiuis eum honorauit. Sed (vt reliqua omittamus beneficia) quod vnum hîc agitur, illum verbi sui communione sibi deuinxit, vt eius appellaretur & haberetur Deus. Interea Gentes alias, quasi nihil secum haberent rei aut commercij, in vanitate ambulare sinebat: nec vt earum exitio mederetur, quod vnicum erat remedium afferebat, verbi scilicet sui prædicationem. Itaque Israel tunc filius Domino delicatus: alij extranei. ille cognitus, & in fidem tutelamque susceptus: alij tenebris suis relicti. ille à Deo sanctificatus: alij profani. ille Dei præsentia honoratus: alij omni propinquitate exclusi. At vbi venit plenitudo temporis, instaurandis omnibus destinata, exhibitusque est ille Dei & hominum conciliator: diruta maceria quæ tandiu misericordiam Dei intra Israelis fines conclusam tenuerat, annunciata pax est ijs qui procul erāt, non secus atque ijs qui propè coniuncti, vt Deo simul reconciliati, in vnum populum coalescerent. Quare nulla iam Græci aut Iudæi circuncisionis vel præputij ratio: sed omnia in omnibus Christus, cui datæ sunt gentes in hæreditatem, & termini terræ in peculium: vt sine discrimine dominetur à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad vltimos orbis fines.

5. discrimē. *Deut.* 32.8. *Ibid.* 10.14 l.3.c.21.s.5. Deut 4.37. & 7.8. & 23 5. *Act.* 14.16. *Galat.* 4.4. *Ephes.* 2.14 *Galat.* 6.15 *Psal.* 2.8. *Psal.* 72.8. *& alibi.*

12 Gentium igitur vocatio, insignis est tessera, qua supra vetus Testamentum noui excellentia illustratur. Plurimis quidem & clarissimis Prophetarum oraculis testata antè fuerat: sed ita vt in regnum Messiæ eius complementum reijceretur. Ac ne Christus quidem statim à primo suæ prædicationis exordio ad eam progressus fecit: sed eò vsque distulit donec absolutis omnibus redemptionis nostræ numeris, ac finito humiliationis suæ tempore, acciperet à Patre nomen quod est supra omne nomē, coram quo omne genu flecteretur. Vnde mulieri Chananææ, hac opportunitate nondum expleta, negat se missum nisi ad oues perditas domus Israel: nec Apostolos in prima missione patitur eosdem limites superare. In viam gentium, inquit, ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne ingrediamini: sed ite potius ad oues perditas domus Israel. Vtcunque autem tot testimonijs prodita foret, vbi tamen Apostolis auspicanda fuit, sic noua & insolens illis visa est vt tanquam prodigiū aliquod exhorrerent. Trepidè sanè nec sine recusatione tandem aggressi sunt. Nec mirum: videbatur enim rationi minimè consentaneum. vt Dominus, qui tot seculis Israelem à reliquis gentibus selegerat, quasi repentè mutato consilio delectum illum tolleret. Vaticinijs quidem id prædictum erat: sed non poterant vaticinijs adeò attenti esse, vt rei nouitate, quæ se oculis ingerebat, nihil mouerentur. Neque satis ad eos permouendos valebant quæ iam olim futura Gentium vocationis specimina Deus

l.4.c.16. s.13. *Philip.* 2.9 *Mat.* 15.24 *Mat.* 10.5. Gen. 9.27. & 17.5. & 48.10. Deut. 32.21 Psal. 2.8. & 72.11. Ies. 54.1. & 55.4.5. Hos. 1.10.

ediderat. Siquidem præterquam quòd paucissimos vocauerat, illos ipsos inserebat quodammodo in familiam Abrahæ, vt populo suo accederent: ista verò publica vocatione non modò Iudæis æquebantur Gentes, sed velut in demortuorum locum subire eas apparebat. Adde quòd nunquam æquati fuerant Iudæis extranei, quoscunque Deus antè in corpus Ecclesiæ asciuerat. Itaque non abs re Paulus mysterium hoc tantopere prædicat absconditum à seculis & generationibus, & quod etiam Angelis mirabile esse dicit.

Coloss.1.26.

13 His quatuor aut quinque membris totam veteris & noui Testamenti differentiam, quantum ad simplicem docendi rationem sufficit, puto bene ac fideliter explicatam. Verùm quia nonnulli hanc in gubernāda Ecclesia varietatem, diuersum in docendo modum, tantam rituum ac ceremoniarum conuersionem pro magna absurditate iactant: ijs quoque respondendum est, antequam ad alia transeamus. Fieri autem id breuiter potest, quia non tam firmæ sunt obiectiones vt accurata refutatione opus habeant. Non est, inquiunt, consentaneum, vt Deus, qui perpetuò sibi constat, tantam mutationem passus sit, vt quod semel iusserat & commendauerat, postea improbaret. Respondeo, non propterea mutabilem iudicari Deum debere quòd diuersis seculis diuersas formas accommodauerit, prout cuique expedire nouerat. Si alia hyeme officia, alia æstate familiæ suæ agricola præscribit, non propterea illum inconstantiæ arguemus, aut deuiare putabimus à recta agriculturæ regula, quæ cum perpetuo naturæ ordine coniuncta est. Similiter siquis paterfamilias aliter suos liberos in pueritia, aliter in adolescentia, aliter in iuuentute erudiat, regat, tractet: non propterea dicemus ipsum leuem esse, aut à sua sententia discedere. Quid ergo incōstantiæ notam Deo inurimus, quòd temporum diuersitatem aptis & congruentibus notis distinxerit? Posterior similitudo penitus satisfacere nobis debet. Iudæos pueris similes facit Paulus, Christianos adolescentibus. Quid in hoc Dei regimine est inordinati, quòd illos in rudimentis detinuit quæ pro ætatis modulo ipsis congruebant: nos firmiore & quasi viriliore disciplina instituit? Ergo in eo elucet Dei constantia, quòd eandem omnibus seculis doctrinam tradidit: quem ab initio præcepit nominis sui cultum, in eo requirendo perseuerat. Quòd externam formam & modum mutauit, in eo non se ostendit mutationi obnoxium: sed hominum captui, qui varius ac mutabilis est, eatenus se attemperauit.

Heb.1.1. Sup.s.3. Malach.3.6 Simile. Simile. Gal.4.1. Ioan.4.23. Sup.c.8.s.17 l.4.c.10. s.14.

14 Atqui vnde (inquiunt) ista diuersitas, nisi quia talem esse Deus voluit? nonne tam bene ab initio quàm post Christi aduentum perspicuis verbis citra vllas figuras reuelare potuit vitam æternam, paucis & claris sacramentis suos erudire, Spiritum sanctum largiri, gratiam suam per orbem vniuersum diffundere? Hoc verò perinde est acsi cum Deo litigarent quòd mundum tam serò creauerit, quum posset ab initio: quòd alternas vices inter hyemem & æstatem, inter diem & noctem esse voluerit. Nos verò (quod sentire omnes pij debent) quicquid à Deo factum est, sapienter & iustè factū ne dubitemus: etiam si causam sæpe nesciamus cur ita fieri oportuerit. Hoc enim esset nimium nobis arrogare, non concedere Deo vt consilij sui rationes habeat quæ nos lateant. At mirum est (inquiunt) quòd nunc pecudū victimas, & totum illum sacerdotij Leuitici apparatum respuat & abominetur, quibus olim oblectabatur. Quasi verò Deum externa ista & caduca oblectent, aut vllo modo afficiant. Iam dictū est, nihil horum fecisse sua causa, sed omnia pro hominum salute dispensasse. Si medicus iuuenem optima ratione à morbo curet, in eodem posteà iam sene alio curationis genere vtatur: num ideò dicemus ipsum medendi rationem repudiare quæ antea placuerat? Imò quum in illa constanter perstet, rationem ætatis habet. Sic Christum alijs signis & absentem

Vt ij de quibus l.1.c.14 s.1. August.lib. 1.de Gen. cont.Manic. cap.3.& Epist.106. Sup.c.7.s.1. Simile.

cem figurari, & venturum prænuntiari oportuit: alijs nunc exhibitum repreſentari decet. Quod ad vocationem Dei latiùs per omnes populos in aduentu Chriſti ſparſam quàm antè fuerat, & gratias Spiritus largiùs effuſas, quis, obſecro, æquum eſſe neget vt in manu & arbitrio Dei ſit libera gratiarum ſuarũ diſpenſatio, vt quas velit nationes illuminet? quibus velit locis verbi ſui prædicationem excitet? qualem & quantum velit doctrinæ ſuæ profectum & ſucceſſum largiatur? nominis ſui notitiam, quibus velit ſeculis, auferat è mundo, propter ipſius ingratitudinem: quando iterum velit, propter ſuam miſericordiam reſtituat? Videmus ergo nimis indignas eſſe calumnias, quibus impij homines hac parte ſimplicium animos exagitant, vt vel Dei iuſtitiam vel Scripturæ fidem in dubium vocent.

Lege quæ habentur l. 3. c. 21. ſ. 1. & c. 23. ſ. 5.

Chriſtum, vt Mediatoris officium præſtaret, oportuiſſe fieri hominem. CAP. XII.

IAM magnopere noſtra interfuit, verum eſſe & Deum & hominem qui Mediator noſter futurus eſſet. De neceſſitate ſi quæritur, non ſimplex quidem (vt vulgò loquuntur) vel abſoluta fuit: ſed manauit ex cæleſti decreto, vnde pendebat hominum ſalus. Cæterùm quod nobis optimum erat ſtatuit clementiſſimus pater. Quum enim iniquitates noſtræ quaſi interiecta inter nos & ipſum nube nos à regno cælorum prorſus alienaſſent, nemo, niſi qui ad eum pertingeret, pacis reſtituendæ interpres eſſe poterat. Quis autem pertigiſſet? quiſpiámne ex filijs Adam? Atqui omnes cum parente ſuo ad conſpectum * Dei horrebant. Angelorum aliquis? Sed enim illi opus habebant capite, per cuius nexum ſolidè & indiſtractè Deo ſuo cohærerent. Quid igitur? deplorata certè res erat niſi maieſtas ipſa Dei ad nos deſcenderet: quando aſcendere noſtrum non erat. Ita Filium Dei fieri nobis Immanuel oportuit, id eſt nobiſcũ Deũ: & hac quidem lege, vt mutua coniunctione eius diuinitas & hominum natura inter ſe coaleſcerent. alioqui nec ſatis propinqua vicinitas, nec affinitas ſatis firma, vnde nobis ſpes fieret Deum nobiſcum habitare. Tantum erat inter noſtras ſordes & ſummam Dei munditiem diſſidium. Quanuis ab omni labe integer ſtetiſſet homo, humilior tamen erat eius conditio quàm vt ſine Mediatore ad Deum penetraret. Quid ergo exitiali ruina in mortem & inferos demerſus, fœdatus tot maculis, corruptione ſua fœtidus, denique obrutus omni maledictione? Non ergo abs re Paulus Chriſtum proponere Mediatorem volens: disertè commemorat eſſe hominem, Vnus, inquit, Mediator Dei & hominum, homo Ieſus Chriſtus. Poterat Deum dicere: poterat ſaltem & nomen hominis ſicut Dei omittere: ſed quia Spiritus per os eius loquens, infirmitatem noſtram nouerat, vt tempeſtiuè occurreret, aptiſſimo remedio vſus eſt, Filium Dei tãquam vnum ex nobis familiariter in medio ſtatuens. Nequis igitur ſe torqueat vbinam ille quærendus Mediator, aut qua via ad ipſum perueniendum, hominem nominans, propinquum, imò contiguum nobis eſſe admonet, quandoquidem caro noſtra eſt. Idem certè deſignat quod alibi pluribus verbis explicatur, non eſſe nobis Põtificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, quando ſit more noſtro, ſola peccati exceptione, per omnia tentatus.

Vide de neceſ. abſol. l. 1. c. 16. ſ. 9. Ieſ. 59. 2. Sup. c. 1. & l. 3. c. 11. ſ. 21. Rom. 3. 19. &c. * l. 1. c. 1. ſ. 3 Col. 1. 15. & 2. 10. Ieſ. 7. 14. Mat. 1. 23. Vide inf. ſ. 4 c. 14. ſ. 5. 1. *Tim.* 2. 5 l. 3. c. 2. ſ. 1. c. 20. ſ. 17. Inf. c. 14. ſ. 5 Aug. l. 11. de ciuitat. Dei cap. 2. *Heb.* 4. 15. Inf. ſ. 7.

2 Id etiam clarius fiet ſi reputemus quàm non vulgare fuerit quod Mediatori præſtandum erat, nempe ſic in Dei gratiam nos reſtituere, vt faceret ex filijs hominum illius filios: ex hæredibus gehennæ, regni cæleſtis hæredes. Quis hoc poterat, niſi Filius Dei fieret idem filius hominis, & ſic noſtrum acciperet vt transferret ad nos ſuum? & quod ſuũ erat natura, noſtrum faceret gratia? Hac ergo arrha freti nos eſſe filios Dei confidimus, quia naturalis Dei filius ſibi corpus de corpore noſtro, carnẽ

Aug. l. 21. de Ciuit. Dei cap. 15. Inf. c. 13 ſ. 2 Ephe. 5. 30.

ex carne nostra, ossa ex ossibus aptauit, vt idem nobiscum esset. quod nobis proprium erat suscipere grauatus non est, vt vicissim ad nos pertineret quod proprium ipse habebat: atque ita in commune ipse nobiscum & Filius Dei esset & filius hominis. Hinc sancta illa fraternitas, quā ore suo
Ioh.20.17. commendat, vbi dicit, Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum,
Rom. 8.17. Deum meum & Deum vestrum. Hac ratione certa nobis est regni cœle-
1.Co.15 54 stis hæreditas, quia vnicus Dei Filius, cuius in solidum propria erat, nos
57. Heb.2. sibi fratres adoptauit. quòd si fratres, ergo & hæreditatis consortes. Ad
9.14.15. hæc apprime vtile fuit hac etiam de causa verum esse Deum & hominem
Dan.9.25. qui redemptor noster futurus esset. Eius erat mortem absorbere: quis hoc
Ephe.4.8. poterat nisi vita? Eius erat peccatum vincere: quis hoc poterat nisi ipsa
Ioh.1.4. iustitia? Eius erat mundi & aeris potestates profligare: quis hoc poterat nisi virtus & mundo & aere superior? Porrò penes quem vita est, aut iustitia, aut cæli imperium, & potestas, nisi penes solū Deum? Sese ergo cle-
l.3.c.11.f.9. mentissimus Deus in persona vnigeniti Redemptorem nostrum fecit, dū nos redemptos voluit.

3 Alterum hoc nostræ cum Deo reconciliationis caput erat, vt
Rom.5.19. homo, qui sua se inobedientia perdiderat, remedij loco obedientiam op-
Inf.5.4. poneret, iudicio Dei satisfaceret, pœnas peccati persolueret. Prodijt er-
Ies.53.3.4. go verus homo Dominus noster, Adę personam induit, nomen assumpsit,
5. vt eius vices subiret Patri obediendo, vt carnem nostram in satisfactio-
Gal.3.13. nis pretiū iusto Dei iudicio sisteret: ac in eadem carne pœnā quam meriti
1.Tim.2.6. eramus persolueret. Quum denique mortem nec solus Deus sentire, nec
1.Pet.1.19. solus homo superare posset, humanam naturā cum diuina sociauit, vt al-
Gal.4.4. terius imbecillitatem morti subijceret, ad expiāda peccata: alterius vir-
Psal.69.5. tute luctam cum morte suscipiens, nobis victoriam acquireret. Qui ergo
Vt ij aduersus quos inf. c.13.f.1.2.3 &c.c.14.f.4 l.4.c.17.f. 28.30. Christum sua aut diuinitate, aut humanitate spoliant, eius quidē vel imminuunt maiestatem & gloriam, vel bonitatem obscurant. Sed nō minus altera ex parte hominibus sunt iniurij, quorum fidem ita labefactant & euertunt: quæ nisi hoc fundamento nixa stare non potest. Adde quòd sperādus fuit redemptor ille Abrahæ Dauidisq; filius, quem in Lege & Prophetis Deus promiserat. vnde alterum fructū colligunt piæ mentes, quòd ipsa originis specie ad Dauidem & Abrahā perductæ, certius agnoscunt hunc esse Christū qui tot oraculis celebratus fuit. Sed illud quod nuper
Vt sup.f.2. exposui, præcipuè tenendum est, communem naturam pignus esse nostræ cum Filio Dei societatis: carne nostra vestitum debellasse mortem cum peccato, vt nostra esset victoria & triumphus noster: carnem quam à nobis accepit, obtulisse in sacrificium, vt facta expiatione reatum nostrum deleret, & placaret iustam Patris iram.

4 His vt par est considerandis qui sedulò attentus erit, vagas spe-
Inf.f.5. culationes facilè negliget, quæ leues spiritus & nouitatis cupidos ad se rapiunt: cuius generis est, Christum, etiam si ad redimendum humanum genus non fuisset opus remedio, futurum tamen fuisse hominem. Fateor equidem, in primo creationis ordine & integro naturæ statu præfectum
Col.1.15. Angelis & hominibus fuisse caput. qua ratione dicitur à Paulo primoge-
Inf.f.7. nitus omnis creaturæ. sed quum tota Scriptura clamet vestitum fuisse carne, vt fieret redemptor, aliam causam vel alium finem imaginari nimię temeritatis est. Quorsum ab initio promissus fuerit Christus satis notum
Eph.1.10. est. vt scilicet instauraret collapsum mūdum, & perditis hominibus succurreret. Itaque sub Lege proposita fuit eius imago in sacrificijs, vt spe-
Sup.c.7.f.1. rarent fideles Deum sibi propitium fore, postquam expiatis peccatis re-
Heb.9.18. conciliatus foret. Certè quum seculis omnibus, etiam Lege nondū pro-
19. mulgata, nunquam sine sanguine promissus fuerit Mediator, colligimus æterno Dei consilio purgandis hominum sordibus fuisse destinatum: quia piaculi signum est sanguinem fundi. Sic de eo concionati sunt Prophetæ,

phetæ, vt reconciliatorem Dei & hominum fore promitterent. Sufficiet Inf.c.16.f.5
pro omnibus vnum illud in primis celebre Iesaiæ testimonium, vbi præ- Ies.53.45.
dicit percutiendum esse Dei manu propter scelera populi, vt castigatio l.3.c.4.f.27
pacis esset super eum: & Sacerdotem fore, qui se in victimam offerret: ex 30.
plagis eius fore alijs sanitatem: & quia omnes errarunt, & instar ouium
fuerunt dispersi: placuisse Deo illum affligere, vt omnium iniquitates fer-
ret. Vbi ad opem miseris peccatoribus ferendam Christum diuinitus pro-
priè addici audimus, quisquis has metas transilit, stultæ curiositati nimis Ioh.1.9.
indulget. Iam vbi prodijt ipse, hanc aduentus sui causam esse asseruit, vt Ibid.10.14
placato Deo nos à morte in vitam colligeret. Idem testati sunt de eo A- Ibid.3.16.
postoli. Sic Iohannes antequā doceat Sermonem factum esse carnem, de- Ibid.5.25.
fectionem hominis narrat. Sed ipse ante omnes audiendus est de officio
suo differens, Sic Deus dilexit mundum, inquit, vt Filium suum vnigeni- Ibid.11.25
tum daret, vt quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æter- Mat.18.11
nam. Item, Venit hora vt mortui audiant vocē Filij Dei, & qui audierint Ibid.9.12.
viuant. Ego sum resurrectio & vita. qui credit in me, quāuis sit mortuus, Heb.5.1.
viuet. Item, Filius hominis venit ad seruandū quod perierat. Item, Sanis
non opus est medico. Nullus esset finis si omnia referre vellem. Vno qui- 2.Cor.5.19.
dem consensu ad hunc fontem nos reuocant Apostoli: & certè nisi ad re- Rom.8.3.
conciliandū Deum venisset, concideret honor sacerdotij, quando ad de- Tit.2.11.
precandum medius statuitur inter Deum & homines Sacerdos. non esset Luc.24.26
iustitia nostra, quia pro nobis victima factus est, vt nobis peccata Deus
non imputet. Deniq; omnibus elogijs, quibus eum ornat Scriptura, spo- Ioh.10.17.
liabitur. Concidet etiam illud Pauli, Quod impossibile erat Legi, Deum Ibid.3.14.
misisse Filiū suū, vt in similitudine carnis peccati pro nobis satisfaceret.
Nec stabit quod alibi docet, in hoc speculo apparuisse Dei bonitatem &
immensum amorem erga homines, dū Christus datus est redemptor. De-
niq; non alium finem vbique assignat Scriptura, cur carnem nostram su-
scipere voluerit Dei Filius, & hoc etiam mandatū à Patre acceperit, nisi
vt victima fieret ad Patrem nobis placandum. Ita scriptum est, atque ita
oportuit Christū pati, & prędicari in nomine eius pœnitentiam. Propte-
rea diligit me Pater, quia animam meam pono pro ouibus: hoc mādatum
dedit mihi, Sicut exaltauit Moses serpentem in deserto, ita oportet ex- Num.21.9.
altari Filium hominis. Alibi, Pater serua me ex hac hora: sed propterea Ioh.12.27.
veni in hanc horam. Pater glorifica Filium. Vbi clarè finem assumptæ car- 28.
nis assignat, vt victima & piaculum fiat abolendis peccatis. Eadē ratione Luc.1.79.
pronuntiat Zacharias, secundùm promissionem datā patribus venisse: vt
illuminet qui in vmbra mortis sedebāt. Hęc omnia meminerimus de Filio Col.2.3.
Dei prædicari, in quo alibi Paulus omnes scientiæ & sapientiæ thesauros 1.Cor.2.4.
absconditos esse testatur, & præter quem nihil se scire gloriatur. l.3.c.11.f.12

5 Si quis excipiat, horum nihil obstare quominus idem Christus
qui damnatos redemit, testari etiam potuerit suum erga saluos & inco-
lumes amorem, eorum carnem induendo: breuis responsio est, quū pro- Nota.
nuntiet Spiritus, æterno Dei decreto coniuncta simul hæc duo fuisse, vt Inf.c.16.f.4
fieret nobis redemptor Christus. & eiusdem naturæ particeps, fas nō esse l.3.c.22.f.1.
longiùs inquirere. Nam quem titillat plus aliquid sciendi cupiditas, im-
mutabili Dei ordinatione non contentus, ostendit etiam ne hoc quidem
Christo, qui nobis in pretium redemptionis datus est, se contentum esse.
Nec verò Paulus solùm recitat, quorsum missus fuerit, sed ad sublime
prædestinationis mysterium conscendens, omnem humani ingenij lasci-
uiam & pruritum oportunè compescit. Elegit nos in Christo Pater ante Ephe.1.4.5
mundi creationem vt adoptaret in filios secundùm propositum volunta-
tis suæ, & acceptos habuit in Filio dilecto, in quo habemus redemptio-
nem per sanguinem eius. Hîc certè non præsupponitur Adæ lapsus quasi
tempore superior: sed quid ante secula statuerit Deus ostenditur, quum

mederi vellet humani generis miseriæ. Si rursum obijciat aduersarius, consilium hoc Dei pependisse ex hominis ruina quam præuidebat: mihi satis superque est, impia audacia ad fingendum nouum Christum prorumpere, quicunque sibi de Christo plus inquirere permittunt vel scire
l.3.c.23.s.25. appetunt quam Deus arcano suo decreto prædestinauit. Ac meritò Paulus, vbi de proprio Christi officio ita disseruit, precatur Ephesijs spiritũ
Ephe.3.16.17.18. intelligentiæ, vt comprehendant quæ sit longitudo, sublimitas, latitudo & profunditas: nempe charitas Christi quæ omnem scientiam supere-
l.3.c.2.s.14. minet: acsi data opera cancellos mentibus nostris circundaret, ne à gratia
1.Tim.1.15. reconciliationis tantillum declinent quoties fit Christi mentio. Quare quum fidelis hic sermo sit, teste Paulo, Christũ venisse vt peccatores sal-
2.Tim.1.9. uos faceret: in eo libenter acquiesco. Et quum alibi doceat idem Apostolus, gratiam quæ nunc per Euangelium manifestata est, datam nobis fuisse in Christo ante tempora secularia: ad finem vsq; constanter in ea manẽdum statuo. Huic modestiæ iniquè obstrepit Osiander, qui hanc quæstionem à paucis antè leuiter motam, rursus hoc tempore infeliciter agi-
l.1.c.15.s.3. tauit. Confidentiæ eos insimulat qui Filiũ Dei negant appariturũ in carne
Tit.3.9. fuisse, si non cecidisset Adam: quia nullo Scripturæ testimonio cõmentum hoc repudietur. Quasi verò peruersæ curiositati frænũ non inijciat Paulus, vbi de redemptione per Christum parta loquutus, mox iubet stultas quæstiones fugere. Eousque erupit quorundam væsania, dum præposterè acuti videri appetunt, vt quærerent an naturam asini assumere potuerit Dei Filius. Hoc portentum, quod pij omnes tanquam detestabile meritò exhorrẽt, hoc prætextu excuset Osiander, quòd nusquam disertè in Scri-
1.Cor.2.2. ptura refellitur. Quasi verò dum nihil pretiosum aut dignum cognitu
Ephe.1.22. Paulus ducit præter Christũ crucifixũ, *asinum salutis authorem admit-
* sup.s.4. tat. Ergo qui alibi Christum prædicat æterno Patris consilio in caput fuisse ordinatum vt omnia colligeret, nihilo magis alium agnoscet cui nullæ redimendi partes iniunctæ sint.

6 Quod autem iactat principium prorsus friuolum est. Hominem vult creatum esse ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar fu-
l.1.c.15.s.3.4. turi Christi, vt illum referret quem iam Pater carne vestire decreuerat. Vnde colligit, si nunquam excidisset Adam à prima sua & integra origine, Christum tamen futurum fuisse hominem. Quam istud & nugatorium sit & contortum, per se intelligunt omnes sano iudicio præditi. interea primùm se vidisse putat quid esset imago Dei, quòd scilicet nõ solùm in dotibus eximijs, quibus ornatus fuerat, relucebat Dei gloria, sed essentiali-
Vt l.3.c.11.s.5. ter in eo habitabat Deus. Ego verò vt concedã imaginem Dei Adam gestasse quatenus Deo coniunctus erat (quæ vera est ac summa dignitatis perfectio) Dei tamen similitudinem non alibi quærendam esse contendo quàm in illis præstantiæ notis quibus Adam Deus insigniuerat præ alijs animantibus. Ac Christum quidem iam tunc fuisse imaginem Dei vno cõsensu fatentur omnes: & proinde quicquid excellentiæ insculptũ ipsi Adæ fuit, inde manasse quòd per vnigenitum filium ad opificis sui gloriam
Gen.1.27. accederet. Ad imaginem ergo Dei conditus est homo, in quo suam glori-
Vt sup.s.4. am creator ipse conspici quasi in speculo voluit. In hunc gradum honoris euectus fuit vnigeniti Filij beneficio, sed addo Filium ipsum tam Angelis quàm hominibus commune fuisse caput: ita vt quæ in hominem collata fuerat dignitas, ad Angelos quoque pertineret. Neque enim dum audi-
Psal.82.6. mus vocari filios Dei, consentaneum esset negare inditum illis fuisse aliquid quo Patrem referrent. Quòd si tam in Angelis quàm in hominibus repræsentari suam gloriam & in vtraque natura conspicuam esse voluit, inscitè nugatur Osiander, Angelos fuisse tunc posthabitos hominibus, quia non gestarent Christi figuram. Neq; enim præsenti Dei intuitu assi-
Colos.3.10. duè fruerentur, nisi ei essent similes. nec aliter docet Paulus renouari homines

homines ad imaginem Dei, quàm si Angelis socientur, vt simul inter se cohæreant sub vno capite. Denique, si Christo creditur: hæc vltima erit nostra fœlicitas, vbi in cælos erimus recepti, conformes esse Angelis. Quòd si inferre Osiandro licet, primariũ imaginis Dei exemplar fuisse in Christo homine, eodem iure contendet quispiam Christũ oportuisse fieri Angelicæ naturæ consortem, quia ad illos quoq; pertineat imago Dei. l.1.c.15.s.3. Mat.22.30.

7 Non est igitur cur metuat Osiander Deum posse mendacem deprehendi nisi in eius mente prius fuisset de Filio incarnando decretũ fixũ & immutabile. Quia etiam si non collapsa fuisset Adæ integritas, similis tamen fuisset Deo cũ Angelis: neque tamen propterea necesse fuisset Filium Dei vel hominem vel Angelum. Frustra etiam absurdum illud metuit, nisi immutabili Dei consilio ante creatum hominem Christus fuisset nasciturus, nõ vt redemptor, sed vt primus homo, ne à sua prærogatiua excideret: quando iam nonnisi per accidens natus esset, vt scilicet instauret perditum genus humanum: vt inde inferat, creatum igitur fuisse ad imaginem Adæ. Cur enim horrebit quod tam apertè docet Scriptura, similem nobis fuisse factum per omnia, excepto peccato? vnde & Lucas filium Adæ in genealogia censere non dubitat. Scire etiã velim cur à Paulo Christus vocetur secundus Adam, nisi quia destinata ei fuit humana conditio, vt ex ruina erigeret Adæ posteros. Nam si creationem ordine illa præcessit, dicendus fuit primus Adam. Securè affirmat Osiander, quia iam Christus homo præcognitus erat in mẽte Dei homines ad hoc exemplar fuisse formatos. Paulus autem secundum Adam nominans, inter primam hominis originem & restitutionem quam per Christum consequimur, mediam statuit defectionem, ex qua naturæ in pristinum ordinem reformandæ necessitas. vnde sequitur, eandem Filio Dei nascendi fuisse causam vt homo fieret. Interea malè & insulsè ratiocinatur Osiander, Adam quandiu integer stetisset, futurum imaginem fuisse suijpsius, non Christi. Respondeo ex opposito, quia etsi nunquam induisset carnem Dei Filius, fulgebat nihilominus & in corpore & in anima eius imago Dei: in cuius radijs semper apparuit, Christum esse verè caput, & primatum tenere in omnibus. Atque ita soluitur futilis argutia, quam ventilat Osiander, carituros fuisse Angelos hoc capite, nisi Deo propositum fuisset Filium suum carne vestire etiam citra Adæ culpam. Nimis enim inconsideratè arripit quod nemo sanus concedet, Christo non competere primatũ in Angelos, vt fruantur eo principe, nisi quatenus est homo. Atqui facilè elicitur ex Pauli verbis, quatenus æternus est Dei sermo, primogenitum esse omnis creaturæ, non quòd creatus sit, vel numerari inter creaturas debeat: sed quia integer mundi status, qualis ab initio fuit summa pulchritudine insignis, non aliud principium habuit: deinde quatenus homo factus est, primogenitum esse ex mortuis. Vtrunque enim vno & breui contextu considerandum proponit Apostolus, per Filiũ creata fuisse omnia, vt Angelis dominetur: & hominem esse factum vt redemptor esse inciperet. Eiusdem inscitiæ est, quòd homines dicit carituros fuisse Christo rege, nisi homo fuisset. Quasi verò non potuerit constare regnum Dei, si æternus Dei Filius, licet non indutus humana carne, Angelis & hominibus in societatem cælestis gloriæ suę & vitæ collectis, primatum ipse tenuisset. Sed in hoc falso principio semper hallucinatur, vel sibi præstigias facit, Ecclesiam fuisse ἀκέφαλον futurã, nisi apparuisset in carne Christus. Quasi verò sicuti eo capite fruebantur Angeli, non etiam diuina sua virtute præesse hominibus potuerit, & arcana virtute Spiritus sui vegetare ipsos & fouere, instar corporis sui, donec in cælum collecti eadem cum Angelis vita fruerentur. Quas hactenus refutaui nænias, pro firmissimis oraculis ducit Osiander, nempe vt suarum speculationum dulcedine inebriatus, ridiculos pæanas de nihilo efflare solet. Vnum verò postea

Heb.4.15. Luc.3.38. 1.Cor.15.47 Colos.1.15. Sup.s.4. Colos.1.18. Ibid.1.16.

Gen.2.23. Mat.19.5. dicit longè firmius se afferre, prophetiam Adæ scilicet, qui vxore sua cõspecta dixit, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Vnde autem prophetiam esse euincit? nempe quia eundem sermonem Christus apud Matthæum Deo tribuit. Quasi verò quicquid per homines loquutus est Deus, vaticinium aliquod contineat. Vaticinia in singulis Legis præceptis quærat Osiander, quæ à Deo authore profecta esse cõstat. Adde quòd rudis & terrenus fuisset Christus in literali sensu subsistens. Quia non de mystica vnione qua Ecclesiam dignatus est, dixerit, sed tantùm de fide coniugali: ob hanc causam Deum pronuntiasse docet, virum & vxorem fore carnem vnam, ne insolubile illud vinculum quisquã diuortio violare tentet. Hæc simplicitas si Osiandro sordet, Christũ reprehendat, quia discipulos ad mysterium nõ traduxerit, Patris dictum subtilius interpretando. Nec verò eius delirio suffragatur Paulus, qui vbi dixit nos esse carnem de carne Christi, mox adiungit, magnum hoc esse mysterium. Neq; enim quo sensu hoc protulerit Adam referre voluit, sed sub figura & similitudine coniugij sacram coniunctionem proponere, quæ nos vnũ cum Christo facit. & hoc verba sonant: quia se de Christo & Ecclesia hoc dicere admonens, correctionis loco à lege coniugij discernit spiritualem Christi & Ecclesiæ coniunctionem. Quale facilè euanescit hæc futilitas. Nec verò mihi necesse arbitror similes quisquilias discutere: quia ex breuissima hac refutatione deprehendetur omnium vanitas. Hæc quidem sobrietas filijs Dei solidè pascendis abundè sufficiet, quum venit plenitudo temporum, missum fuisse Filium Dei factũ ex muliere, factum sub Lege, vt eos qui sub Lege erant, redimeret.

[Margin: Vt l.4.c.19. §.39. — Eph.5.30. — Vt docetur ibi.c.17.§.9. — Galat.4.4.]

Christum veram humanæ carnis substantiam induisse. CAP. XIII.

DE Christi diuinitate, quæ alibi claris & firmis testimonijs probata est, nunc iterum disserere superuacuum, nisi fallor, esset. Videndum igitur restat quomodo carne nostra indutus Mediatoris partes impleuerit. Ac humanæ quidẽ naturæ veritas olim tam à Manichæis quàm à Marcionitis impugnata est: quorum hi quidem spectrum pro Christi corpore sibi fingebant, illi autem cælesti carne præditum somniabant. Sed vtrisque Scripturæ testimonia & multa & valida resistunt. Non enim vel in cælesti semine, vel in hominis larua benedictio promittitur, sed in semine Abrahæ & Iacob. neque homini aëreo promittitur thronus æternus, sed Dauidis filio, & fructui ventris eius. vnde & in carne exhibitus, filius vocatur Dauidis & Abrahæ: non ideò tantùm quòd ex Virginis vtero natus sit, in aere autem creatus: sed quia (Paulo interprete) secundùm carnem factus sit ex Dauidis semine: sicut alibi docet idem Apostolus eum descendisse ex Iudæis. Quamobrem Dominus ipse non contentus hominis nomine, Filium quoque hominis subinde se appellat, clarius exprimere volens se hominem esse ex hominis semine verè progenitum. Quum Spiritus sanctus toties per tot organa, tantaque diligentia & simplicitate rem per se non abstrusam enarrauerit, quis cogitasset tanta vllos mortales impudẽtia fore qui offucias adhuc spargere auderent? Et tamen alia etiamnum testimonia ad manum se offerunt, si congerere plura libeat. quale est illud Pauli, Deũ misisse Filium suum factum ex muliere: & innumera quibus fami, siti, frigori, *alijsque naturæ nostræ infirmitatibus obnoxium fuisse constat. At ex multis deligenda sunt ea potissimè quæ animis in vera fiducia ædificandis conducere queant: vt quum dicitur Angelis nequaquam tantum honoris detulisse, vt eorum naturam assumeret: sed nostram assumpsisse, vt in carne & sanguine per mortem destrueret eum qui potiebatur mortis imperio. Item, eius communicationis beneficio nos fratres eius censeri. Item, debuisse fratribus similem fieri, vt misericors esset ac fidelis intercessor:

[Margin: l.1.c.13.§.7. &c. — Inf.§.2. — Vide de Serueto. Inf.c.14 §.5. — Gen.3.15. — Gen.17.2. 12.18. & 26.4. — Mat.1.1. — Rom.1.3. — Ibid.9.5. — Mat.26.64. — Luc.19.41. — *Mat.4.2. & 21.18. — Ioan.4.6.& 11.33.35. — Inf.§.3. — Gal.4.4. — Iren.lib.3. cap.32. — Vt l.3.c.4.§.27. — Heb.2.16.]

cessor: nos Pontificem non habere qui non possit compati infirmitatibus nostris: & similia. Eôdem pertinet quod paulò antè attigimus, oportuisse in carne nostra expiari peccata mundi. quod à Paulo clarè asseritur. Ac certè ideo ad nos pertinet quicquid Christo cōtulit Pater, quia caput est ex quo totum corpus per iuncturas connexum simul coalescit. Imò non aliter conueniet quod dicitur, Spiritum ei datum esse absque mensura, vt de plenitudine eius hauriamus omnes: quando nihil absurdius quàm Deū in sua essentia aduentitio dono locupletari. Hac etiam ratione dicit alibi Christus ipse, Ego propter eos sanctifico meipsum. *Heb.2.11. 17. Ibid.4.15. Rom.8.3. Ephe.4.16. Ioh.1.16. l.3.c.11. s.12. Iohn.17.19*

2 Quos verò in erroris sui confirmationē locos proferunt, nimis ineptè contorquent: nec quicquam friuolis argutijs proficiunt, vbi diluere conantur quæ iam ex parte nostra adduxi. Marcion phantasma pro corpore Christum induisse imaginatur: quia dicatur alicubi in similitudinē hominis factus, & figura compertus vt homo. Sed ita minimè expēdit quid illic agat Paulus, non enim quale sibi corpus sumpserit Christus vult docere: sed quum iure diuinitatem suam exerere posset, nihil præ se tulisse, nisi quod erat abiecti, contemptíque hominis. Nam, vt eius exemplo, nos hortetur ad submissionem, ostendit, quum Deus esset, potuisse mundo gloriam suam conspicuam statim proponere: cessisse tamen iure suo, & sponte seipsum exinanisse: quia scilicet imaginem serui induit, & ea humilitate contentus, carnis velamine suam diuinitatem abscondi passus est. Hic certè non docet quid fuerit Christus, sed qualiter se gesserit. Quinetiam ex toto contextu facile colligitur, in vera hominis natura exinanitum fuisse Christū. Quid enim hoc sibi vult, figura repertum fuisse tanquam hominē, nisi quia ad tēpus nō resplenduit diuina gloria, sed tātū in villi & abiecta cōditione apparuit humana species? Nec verò aliter constaret illud Petri mortuū fuisse carne, viuificatū spiritu, nisi infirmus fuisset Filius Dei in hominis natura. Quod Paulus clariùs explicat, passū fuisse asserens pro carnis infirmitate. Atque huc pertinet exaltatio, quia disertè nouam gloriā adeptus fuisse dicitur Christus, postquam seipsum exinaniuit. quod aptè non quadraret, nisi in hominem carne & anima præditum. Manichæus aëreum fabricatur corpus, quia vocetur Christus secundus Adam de cœlo cœlestis. At neque illic essentiam corporis cœlestem inducit Apostolus, sed vim spiritualem, quæ à Christo diffusa nos viuificat. Porrò eam, vt vidimus, Petrus & Paulus ab eius carne separāt. Quin potiùs ex eo loco egregiè stabilitur quæ inter orthodoxos de Christi carne viget doctrina. Nisi enim vnam haberet nobiscum corporis naturam Christus, inanis esset ratiocinatio, quam tanta vehementia Paulus prosequitur, Si Christus resurrexit, nos quoque resurrecturos: si non resurgimus, neque Christum resurrexisse. Quibuscunque cauillis elabi conentur siue Manichæi veteres, siue recentes eorum discipuli, non se expediunt. Putidum est effugium, quòd nugantur Christum dici Filium hominis quatenus hominibus promissus est. siquidem palàm est, Hebraico more vocari Filium hominis verum hominem. Christus verò haud dubiè phrasin linguæ suæ retinuit. Quid etiam per Filios Adam intelligi conueniat, extra controuersiam esse debet. Ac (ne longiùs abeamus) locus Psalmi octaui, quē ad Christum Apostoli accomodant, abundè sufficiet, Quid est homo, quòd memor es eius, aut Filius hominis, quòd visitas eū? Hac figura exprimitur vera Christi humanitas: quia etsi non fuerit ex patre mortali immediatè genitus, origo tamen eius Adam fluxit. Nec verò aliter staret quod iam citauimus Christum participem factum carnis & sanguinis, vt pueros sibi aggregaret ad obsequium Dei. quibus verbis apertè Christus eiusdem nobiscum naturæ socius & consors statuitur. Quo etiā sensu dicit ex vno esse authorē sanctitatis, & eos qui sanctificātur. Nam id referri ad naturæ societatē ex contextu euincitur: quia mox

Inf. s.4. l.4.c.17. s.17. *Philip.2.7.* Refu. Marci. Ibid. s.25. August. lib. de fide ad Pet. cap.2. *1.Pet.3.18.* Inf c.14.s.6. *2.Cor.13.4.* August. Ser. 125. de tem. At in lib. de Fide aduers Manic. c.26 l.3.c.15.2. 1.Co.15.47 Lege P. Mar class. 2. loc. 17.s.2. Et in Simpl. 12. fid. arti. expos. fol. 467 *1.Co.15.16* Filius hom. Hebrais. Psalm.8.5. Heb.2.6.7. Sup. s.1. *Heb.2.14.*

Ibid.2.11. subijcit, Ideo non erubescit eos vocare fratres. Si enim prius dixisset fi-
Psal.22.23. deles ex Deo esse,in tanta dignitate quænā esset erubescentiæ ratio? Sed
Mat.28.10. quia pro immensa gratia ad sordidos & ignobiles se aggregat Christus,
Ioan.20.17 ideo dicitur non erubescere. Frustra autem obiectant,impios hoc modo
Ioan.1.13. fore Christi fratres:quia scimus filios Dei non ex carne & sanguine,sed ex
Vid.P.Mar. Spiritu nasci per fidem. Proinde fraternam coniunctionem non facit so-
loc.3.class. la caro.Tametsi autem Apostolus hunc honorem assignat solis fidelibus,
3.pag.551. quòd ex vno sint cum Christo, non tamen sequitur quominus ex eodem
* Vide sup. fonte nascantur increduli secundùm carnem: quemadmodum vbi dici-
c.12.s.2. mus Christum factum esse hominem * vt nos faceret Dei filios, non ex-
l.3.c.1.s.1.3 tenditur hæc loquutio ad quoslibet: quia fides media interponitur, quæ
Alia ratione nos in Christi corpus spiritualiter inserit. De Primogeniti etiam nomi-
Primog. di- ne rixam inscitè mouent. Causantur Christum debuisse ex Adam nasci
citur sup. c. statim ab initio,vt primogenitus esset inter fratres. Primogenitura enim
12.s.7. non ad ætatem, sed ad gradum honoris & virtutis eminentiam refertur.
*Rom.*8.29. Nihilo etiam plus coloris habet quòd garriunt Christū hominem assum-
*Heb.*2.16. psisse,nō Angelos,quia in gratiam receperit humanū genus.Nam vt am-
plificet honorē quo nos Christus dignatus est,Angelos nobis cōparat,qui
*Gen.*3.15. posthabiti fuerūt hac in parte.Ac,si probè expenditur Mosis testimoniū,
vbi semē mulieris dicit contriturū caput serpētis,litem prorsus decidet.
Neque enim de vno duntaxat Christo illic sermo habetur,sed de toto hu-
mano genere. Quoniā acquirēda nobis erat à Christo victoria,generali-
ter pronuntiat Deus posteros mulieris superiores fore Diabolo. Vnde se-
quitur,Christum ex humano genere esse progenitū: quia consilium Dei
est Euam quam alloquitur,bona spe erigere,ne mœrori succumbat.

Quid valeat Allegoria sup.c.5.s.19 l.3.c.4.s.5. *Gal.*3.16.

3 Testimonia vbi Christus semen Abrahæ & fructus ventris Da-
uidis vocatur,non minus stultè quàm improbè allegorijs inuoluunt. Nā
si allegoricè positum esset nomen seminis, Paulus certè hoc non tacuis-
set, vbi clarè & sine figura affirmat non esse plures Abrahæ filios redem-
ptores, sed vnum Christum. Eiusdem est farinæ, quòd obtendunt non a-
liter vocari Dauidis filium nisi quia promissus fuerat,& suo demum tem-
pore fuit exhibitus. Postquam enim Filium Dauidis nominauit Paulus,
Rom. 1.3. continuò pòst subijciens, Secūdùm carnem,naturam certè designat. Sic
Rom.9.5. & nono cap.Deum benedictū prædicans, seorsum ponit, Secundū carnē
2.Tim.2.8. ex Iudæis descendere. Iā nisi verè genitus esset ex semine Dauidis,quid
*Psa.*132.11 valebit ista loquutio,Fructū esse ventris eius?Quid promissio ista,Ex lū-
Mat.1.16. bis tuis descendet qui manebit in solio tuo?Porrò in Christi genealogia,
qualis refertur à Matthæo,sophisticè ludunt.etsi enim non recenset Ma-
Vid. Irenæ. riæ parentes,sed Iosephi:quia tamen de re tunc vulgò cōperta verba fa-
lib.3.ca.18. cit,satis habet ostendere Iosephum ex Dauidis semine ortum esse, quum
satis constaret Mariam ex eadem esse familia.Magis etiā vrget Lucas,sa-
Luc.3.30. lutem à Christo allatam toto generi humano cōmunem esse docens:quia
Christus author salutis ex Adam communi omnium patre sit progenitus.
Fateor equidē ex genealogia non aliter colligi Christū esse Filium Daui-
dis,nisi quatenus ex Virgine progenitus est:sed nimis superbè noui Mar-
cionitæ fucādi erroris sui causa,nempe vt Christū de nihilo corpus sum-
psisse euincant,mulieres contendunt esse ἀσπόρους: atq; ita euertunt na-
turæ elementa.Quoniam autem theologica nō est hæc disputatio,& ra-
tionū quas aduehunt ea est futilitas quæ nullo negotio refelli queat,quę
philosophiæ sunt & artis medicæ non attingam:ac diluere satis erit quæ
Exod.6.23. ex Scriptura obijciūt,nēpe Aaron & Ioiadah duxisse vxores ex tribu Ie-
hudah,atq; ita cōfusam tunc fuisse tribuū discretionem,si inesset mulieri
generatiuum semen.Atqui satis notum est quantū ad politicum ordinem
spectat,censeri progeniem ex virili semine: neq; tamen præstantiam se-
xus obstare quominus in generando coeat semen mulieris. Hæc quoque
solutio

solutio ad omnes genealogias extenditur. Sæpe vbi catalogum hominum recenset Scriptura, solos viros nominat: an ideò dicendum est mulieres nihil esse? Imò pueris ipsis notum est eas sub viris comprehendi. Hac ratione dicuntur fœminæ parere suis maritis, quia familiæ nomen penes masculos semper residet. Iam sicuti virilis sexus præstantiæ hoc conceditur vt ex patrum conditione nobiles censeantur filij vel ignobiles: ita etiam in seruitute, partus ventrem sequitur, secundùm iurisconsultos. Vnde colligere licebit ex materno semine fœtum procreari, & communi gẽtium vsu pridem receptum fuit matres vocari genitrices: cui & Lex Dei consentit, quæ perperam alioqui coniugium auunculi cum nepte sua vetaret: quia nulla esset consanguinitas. Viro etiam fas esset sororem vterinam in coniugium accipere, modò ex altero patre esset genita. Sicuti autem fateor vim passiuam adscribi mulieribus, ita respondeo de illis promiscuè idem prædicari quod de viris. Neque enim Christus ipse dicitur factus per mulierem, sed ex muliere. Ac quidam ex eorum caterua, excusso pudore, nimis proteruè quærunt, an dicere velimus ex semine menstruali Virginis procreatum esse Christum, quia vicissim excipiam, annon coaluerit in Matris sanguine, quod fateri cogentur. Aptè ergò ex Matthæi verbis conficitur, quia ex Maria genitus est Christus, procreatum esse ex eius semine, sicuti quum dicitur Booz genitus ex Rahab, similis notatur generatio. Nec verò Matthæus hîc Virginem quasi canalem describit, per quem fluxerit Christus: sed hunc mirificum generandi morem à vulgari discernit, quòd per eam ex semine Dauidis genitus fuerit Christus. Eadem enim ratione qua Isaac ex Abraham, Solomo ex Dauide, Ioseph ex Iacob, similiter Christus ex matre genitus esse dicitur. Sermonis enim seriem ita Euangelista contexit: & probare volens Christum originem ducere à Dauide, hoc vno contentus est, ex Maria esse genitum. Vnde sequitur, pro confesso sumpsisse, Mariam fuisse consanguineam Ioseph.

Leuit. 18. 10. 17.

Galat. 4. 4.

Sup. §. 1.

Matth. 1. 5. Ruth. 4. 18. Matth. 1. 6. 2. Reg. 12. 24 Mat. 1. 16.

4 Absurda quibus nos grauare volunt, puerilibus calumnijs sunt referta. Turpe & probrosum Christo esse ducunt si ex hominibus originẽ traxerit. quia non potuerit à communi lege eximi, quæ totam Adæ sobolem absque exceptione sub peccato includit. Atqui hunc nodum facilè soluit antithesis quæ apud Paulum legitur, Sicuti per vnũ hominem peccatum, & per peccatum mors: ita per iustitiam vnius hominis abundauit gratia. Cui & altera respondet, Prior Adam è terra terrenus & animalis, secundus è cælo cælestis. Itaque alibi idem Apostolus Christum in similitudine carnis peccati missum fuisse docens, vt Legi satisfaceret, eum disertè à communi sorte separat, vt sit absque vitio & corruptela verus homo. Pueriliter autem nugantur, si ab omni macula immunis est Christus, ac per arcanam Spiritus operationem genitus fuit ex semine Mariæ: non esse igitur impurum semen mulieris, sed viri duntaxat. Neque enim immunem ab omni labe facimus Christum, quia tantùm ex matre sit genitus absq; viri concubitu, sed quia sanctificatus est à Spiritu, vt pura esset generatio & integra, qualis futura erat ante Adæ lapsum. Ac omnino fixum hoc nobis manet, quoties de Christi puritate nos admonet Scriptura, notari veram hominis naturam: quia superuacuum esset dicere purum esse Deum. Sanctificatio etiam de qua loquitur Iohannis 17. in natura diuina locum non haberet. Nec verò duplex fingitur Adæ semen, quanuis nulla ad Christum contagio peruenerit: quia hominis generatio per se immunda aut vitiosa non est, sed accidentalis ex lapsu. Proinde nihil mirum si Christus, per quem restituenda erat integritas, à vulgari corruptione exemptus fuerit. Quod etiam pro absurdo nobis obtrudunt, si Sermo Dei carnem induit, fuisse igitur angusto terreni corporis ergastulo inclusum, mera est procacitas. quia etsi in vnam personam coaluit immensa Verbi essentia cum natura hominis, nullam tamen inclusionem fingimus.

Rom. 5. 12. 18. 19.

1. *Cor.* 15. 47

Sup. c. 12. §. 7.

Rom. 8. 3.

Luc. 1. 35. Heb. 2. 14. 17.

Ioan. 17. 19.

De qua sup. §. 1. c. 1. §. 11.

Vide inf. c. 14.

Joan.3.13. Mirabiliter enim è cælo descendit Filius Dei, vt cælum tamen non relin-
Ephes.4.10. queret: mirabiliter in vtero Virginis gestari, in terris versari, & in cru-
Bern.Serm. ce pendere voluit, vt semper mundum impleret, sicut ab initio.
10.in assum.

Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant personam. CAP. XIIII.

*Ioh.*1.14 PORRO quod dicitur Verbum carnem esse factum, non sic intelli-
gendum est, quasi vel in carnem versum, vel carni confusè permix-
Ioan.2.19. tum fuerit: sed quia è Virginis vtero templum sibi delegit in quo
21. habitaret, & qui Filius erat Dei, filius hominis factus est: non confusione
substantiæ, sed vnitate personæ. Siquidem ita coniunctam vnitamq; hu-
manitati diuinitatem asserimus, vt sua vtrique naturæ solida proprietas
maneat, & tamen ex duabus illis vnus Christus constituatur. Siquid in
Simile. rebus humanis tanto mysterio simile potest reperiri, hominis similitudo
appositissima videtur, quem ex duabus substantijs conspicimus constare:
Vid P.Mart. quarum neutra tamen sic alteri permixta est, vt non retineat naturæ suæ
ibid.loc.17. proprietatem. Neque enim aut anima corpus, aut corpus anima est. Qua-
cl.1.fol.461 re & de anima seorsum dicitur quòd in corpus nullo modo cadere po-
test: & de corpore rursus, quòd nulla ratione animæ conueniat: de toto
homine, quòd nec de anima seorsum, nec de corpore, nisi ineptè accipi
possit. Postremò animi propria transferuntur ad corpus, & propria cor-
poris ad animam. qui tamen ijs constat, vnus homo est, non plures. Huius-
modi verò loquendi formulæ & vnam esse in homine personam ex duo-
bus connexis compositam significant, & duas subesse diuersas naturas
Lege Ephe. quæ hanc constituant. Ita & de Christo Scripturæ loquuntur. attribuunt
Synod.1.ad- illi interdum quæ ad humanitatem singulariter referri oporteat: inter-
uers.Nesto. dum quæ diuinitati peculiariter competant: nonnunquam quæ vtranq;
Et Chalced. naturam complectantur, neutri seorsum satis conueniāt. Atq; istam qui-
aduers.Eu- dem duplicis naturæ coniunctionem, quæ in Christo subest, tanta religi-
tych. one exprimunt, vt eas quandoque inter se communicent. qui tropus ve-
Item Nicep. teribus *ἰδιωμάτων κοινωνία* dictus est.
lib.6.ca.15. 2 Hæc parum firma essent nisi plurimæ & passim obuiæ Scripturæ
Theodor.in phrases probarent nihil eorum fuisse humanitus excogitatum. Quod de
sua hist.Ec- se ipse dicebat Christus, Antequam Abraham fieret, ego sum, longè ab
clesiast. humanitate alienum erat. Nec me latet quo cauillo deprauent locū hunc
*Iohan.*8.58 erronei spiritus, nempe superiorem fuisse omnibus seculis, quia iam tunc
præcognitus fuit Redemptor tam in Patris consilio, quàm in mentibus
piorum. Sed quum aperte diem manifestationis ab æterna essentia di-
stinguat, & ex professo ab antiquitate imperium sibi conciliet, quo ex-
cellat supra Abraham, sibi haud dubiè vendicat quod diuinitatis est pro-
prium. Quòd primogenitum Paulus asserit vniuersæ creaturæ, qui antè
omnia extiterit, & per quem omnia consistant: quòd etiam se prædicat
*Col.*1.15. gloriosum fuisse apud Patrem ante mundum conditum, seque vna cum
*Iohan.*17.5 Patre operari, nihilomagis homini competit. Hæc igitur & similia pecu-
*Iohan.*5.17 liariter diuinitati attribui certum est. Quòd autem seruus Patris voca-
*Iesa.*42.1. tur, quòd creuisse narratur ætate & sapientia apud Deū & homines, quòd
& alijs loc. gloriam suam non quærere, nescire diem vltimum: à seipso non loqui, non
facere voluntatem suam, visus & palpatus fuisse dicitur, solius humani-
*Lucæ.*2.52. tatis id totum est. Siquidem quatenus Deus est, nec augeri vlla re potest,
*Iohan.*8.50 & omnia propter se operatur, nec quicquam eum latet: agit omnia pro
*Mar.*13.32 suæ voluntatis arbitrio, & est inuisibilis ac impalpabilis. Neque tamen
hæc humanæ tantùm suæ naturæ seorsum adscribit, sed in seipsum reci-
*Iohan.*14. pit quasi Mediatoris personæ conueniant. Communicatio autem idioma-
10.*&* 6.38 tum siue proprietatum est quod dicit Paulus Deum suo sanguine acquisi-
uisse sibi Ecclesiam, & Dominum gloriæ crucifixum. Item quod dicit Io-
hannes, palpatum fuisse Sermonem vitæ. Deus certè nec sanguinem ha-
bet,

bet, nec patitur, nec manibus tangi potest. sed quoniam is qui verus erat Deus & homo Christus sanguinem suum pro nobis crucifixus fudit, quæ in humana eius natura peracta sunt, ad diuinitatem impropriè, licet non sine ratione, transferuntur. Simile est exemplum, vbi Iohannes docet Deū posuisse animam suam pro nobis. Ergo & illic humanitatis proprietas cum altera natura communicatur. Rursum quum diceret Christus adhuc in terris agens, neminem in cælum ascendisse nisi Filium hominis qui in cælo erat, certè tunc secundùm hominem & in carne quam induerat non erat in cælo, sed qua ipse idem erat Deus & homo, propter duplicis naturæ vnionem alteri dabat quod erat alterius.

Luc.24.39. Act.20.28 1.Cor.2.6. 2.Ioh.1.1. 1.Ioh.3.16. Ioh.3.13. Cōiunctim de vtraque.

3 Sed omnium clarissimè veram Christi substantiam enarrant loci qui vtranq; simul naturam comprehendunt, quales in Euangelio Iohannis extant quàm plurimi. siquidem nec deitatis singulare, nec humanitatis fuit, sed vtriusque simul quod illic legitur, potestatem accepisse à Patre remittendi peccata, suscitandi quos velit, iustitiam, sanctitatem, salutem largiendi: præfectum esse iudicem viuis & mortuis, vt honoretur quemadmodum & Pater. Deniq; quòd lux mundi, pastor bonus, vnicum ostium, vitis vera nuncupatur. Huiusmodi enim prærogatiuis Dei Filius, quum in carne manifestatus est, præditus fuit: quas etsi ipse vnà cum Patre ante mundum conditum obtinebat, non tamen eodem modo vel respectu: & quæ homini qui nihil quàm homo esset, dari non poterant. In eundem quoque sensum accipere conuenit quod apud Paulum habetur, Christum peracto iudicio redditurum esse regnum Deo & Patri. Regnum sanè Filij Dei quod initium nullum habuit, neque finem habiturum est: sed quo modo sub carnis humilitate delituit, & seipsū exinaniuit accepta serui forma, depositaque maiestatis specie, Patri se obedientem præstitit, ac eiusmodi subiectione defunctus, tandem gloria & honore coronatus est, atq; euectus in summum imperium, vt coram ipso flectatur omne genu: ita tunc & nomen ipsum & coronam gloriæ, & quicquid à Patre accepit Patri subijciet, vt sit Deus omnia in omnibus. Quorsum enim data ei potestas est, ac imperiū, nisi vt per eius manum Pater nos gubernet? Quo etiam sensu dicitur ad Patris dexteram sedere. Hoc verò temporale est, donec præsenti diuinitatis aspectu fruamur. Atq; hîc excusari non potest veterum error, qui dum ad Mediatoris personam non attendunt, totius ferè doctrinæ quæ in Euangelio Iohannis legitur, genuinum obscurant sensum, seque implicant multis laqueis. Sic igitur nobis hæc rectæ intelligentiæ clauis, neque de natura diuina, neque de humana simpliciter dici quæ ad Mediatoris officium spectant. Regnabit ergo Christus donec prodierit mundi iudex, quatenus pro infirmitatis nostræ modulo Patri nos coniungit. Vbi autem consortes cælestis gloriæ Deum videbimus qualis est, tunc perfunctus Mediatoris officio, desinet Patris legatus esse, & ea gloria contentus erit qua potiebatur ante mundum conditum. Nec alio respectu peculiariter in Christi personam competit Domini nomen, nisi quatenus medium gradum statuit inter Deum & nos. Quò pertinet illud Pauli, Vnus Deus ex quo omnia, & vnus Dominus per quem omnia: nempe cui temporale imperium à Patre mandatum est, donec facie ad faciem conspicua sit diuina eius maiestas. cui adeo nihil decedet, imperium Patri reddendo, vt longè clarior emineat. Nam & tunc desinet caput Christi esse Deus, quia Christi ipsius deitas ex seipsa fulgebit, quum adhuc velo quodam sit obtecta.

Ioh.1.29. Ibi.5.21. 22.23. Ibi.9.5. Ibi.10.9.11 Ibi.15.1. 1.Cor.15.24 Inf. c.15. s.3.5. *Phil.2.8.* l.1.c.13.s.24 *Heb.2.7. Phil.2.10. 1.Cor.15.28* De cuius officio vide Inf.c.15. à s.2. ad finē. Psal.110.8. 1.cor.15.25 Tert.contr. Prax. Lege Irenæ. lib.3.cap.6 *1.Cor.8.6.* Ibid.15.s.5. 1.cor.13.12

4 Atque hæc obseruatio ad soluendos quamplurimos nodos non paruo vsui futura est, si eam scitè accommodent lectores. Mirum enim quantum rudes, imò quosdam etiam nō prorsus indoctos torqueāt eiusmodi formulæ, quas vident Christo attribui, neque diuinitati eius, neque humanitati satis aptas. quia non cōsiderant eius personæ in qua Deus

& homo manifestatus est,& Mediatoris officio congruere. Ac omnino videre est, quàm pulchrè inter se hæreant singula, si modò sobrium habeant interpretem, qui tanta mysteria qua decet religione examinet. Verùm nihil est quod furiosi & phrenetici spiritus non perturbent. Arripiunt attributa humanitatis, ad tollendam diuinitatem : diuinitatis rursum, ad tollendam humanitatem. quæ verò de vtraque natura sic coniunctè dicta sunt vt neutri conueniant, ad tollendam vtranque. Id verò quid aliud est, quàm contendere Christum non esse hominem, quia Deus est: non esse Deum, quia homo est: nec hominem nec Deum esse, quia & homo simul & Deus est? Christum ergo, vt Deus est & homo, vnitis, licet non confusis, naturis constans, Dominum nostrum verúmque Dei Filium esse constituimus, etiam secundùm humanitatem : etsi non ratione humanitatis. Procul enim abigendus est à nobis Nestorij error, qui dum naturas distrahere potiùs quàm distinguere volebat, duplicem Christum ita comminiscebatur. quando Scripturam videmus clara voce reclamare, vbi & Filij Dei nomen inditur ei qui de Virgine nascitur, & Virgo ipsa, mater Domini nostri appellatur. Cauendum & ab Eutychiana insania, ne dum volumus personæ vnitatem demonstrare, vtranque naturam destruamus. Tot enim iam citauimus testimonia, vbi ab humanitate distinguitur diuinitas, & tot alia passim extant, vt vel contentiosissimis possint os obstruere. Et paulò pòst nonnulla subijciam quæ figmentum illud meliùs discutiant. Nobis in præsentia satis erit locus vnus. neque enim templum Christus vocasset corpus suum, nisi distinctè in eo habitaret diuinitas. Quare vt meritò in Ephesina synodo damnatus fuerat Nestorius, ita & posteà in Constantinopolitana ac Chalcedonensi Eutyches: quando non magis confundere duas in Christo naturas licet, quàm distrahere.

Augu. in Enchir. ad Laur. cap. 36. Et ad Dard, cap. 17.
Aduers. quē vide Cyril. Epsti.
Luc. 1.32.
Ibidem 43.
Iohan. 2.19
Sup. s. 1.

5 Verùm nostro quoque seculo emersit non minus exitiale monstrum Michael Seruetus, qui figmentum ex Dei essentia, spiritu, carne, & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei supposuit. Ac primò quidem negat Christum alia ratione Dei Filium esse, nisi quatenus in vtero Virginis genitus est ex Spiritu sancto. Huc autem tendit vafrities, vt euersa duplicis naturæ distinctione, Christus aliquid sit ex Deo & homine permixtum, neq; tamen Deus & homo censeatur. Toto enim progressu hoc incumbit, antequam patefactus fuerit Christus in carne, vmbratiles tantùm fuisse in Deo figuras: quarum tunc demum extitit veritas aut effectus quum verè incepit esse Filius Dei Sermo ille qui ad hunc honorem destinatus fuerat. Et nos quidem fatemur Mediatorem, qui ex Virgine natus est, propriè esset Dei Filium. Nec verò speculum esset inæstimabilis Dei gratiæ homo Christus, nisi in eum collata esset hæc dignitas vt sit ac vocetur vnigenitus Dei Filius. Fixa tamen interim manet Ecclesiæ definitio, censeri Dei Filium, quia Sermo ante secula ex Patre genitus, vnione hypostatica naturam humanā susceperit. * Porrò vnio hypostatica veteribus dicta est, quæ personam vnam constituit ex naturis duabus. quæ loquutio ad refellendum Nestorij delirium inuenta fuit: quia Filium Dei fingebat ita habitasse in carne, vt non idem ille esset homo. Duplicem nos facere Dei Filium calumniatur Seruetus, quum dicimus ęternum Sermonem antequam carne vestitus esset, iam fuisse Dei Filium: acsi aliud diceremus quàm manifestatum fuisse in carne. Neque enim si Deus fuit antequam homo fieret, ideò nouus esse Deus incepit. Nihilo absurdius est, in carne apparuisse Dei Filium, qui tamen ab æterna genitura hoc semper habuit vt Filius esset. Quod subindicant Angeli verba ad Mariam, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei, acsi diceret Filij nomen, quod obscurius fuerat sub Lege, celebre fore & passim notum. Cui respōdet illud Pauli, quia nunc per Christum sumus Filij Dei, liberè & cum fiducia clamare Abba, Pater. Annon olim quoque sancti Patres habiti fuerunt

Inf. s. 8.
l. 1. c. 13. s. 10 22.
Inf. s. 8.
August in Ioan. tract. 7.
Item de fide ad Pet. ca 2.
Amb. lib. de fide cap. 9. & vlt.
*Quid vnio Hypost.
Luc. 1.35.
Rom. 8.15.
l. 3. c. 1. s. 3.

runt inter Dei filios? Imò hoc iure freti Deum inuocarunt Patrem. Sed Sup.c.10.
quia ex quo in mundum productus est vnigenit⁹ Dei Filius, clarius inno-
tuit cælestis paternitas, hoc quasi priuilegium assignat Paulus Christi Gal.4.5.
regno. Hoc tamen constanter tenendum est, nunquam vel Angelis vel
hominibus Deum fuisse patrem nisi vnigeniti Filij respectu: præsertim
homines, quos propria iniquitas Deo exosos reddit, gratuita adoptione
esse filios: quia ille est naturâ. Nec est quòd obstrepat Seruetus, pendere
hoc à filiatione, quam Deus apud se decreuerat: quia hic non agitur de fi-
guris, qualiter expiatio in sanguine pecudum ostensa fuit: sed quum re sup.c.12.s.1
ipsa filij Dei esse non potuerint nisi in capite fundata esset eorū adoptio,
detrahere capiti quod membris commune fuit, ratione caret. Vltrà pro- *Psal.* 82.6.
gredior: quum Angelos vocet Scriptura Dei filios, quorum tanta digni- De quib.l.1.
tas à futura redemptione non pendebat: Christum tamen ordine præire c.14.s.5.
necesse est qui Patrem illis conciliet. Breuiter iterum repetam, & idem
addam de genere humano. Quum à prima origine cōditi hac lege fuerint
tam Angeli quàm homines vt Deus communis vtrisque esset Pater, si
verum est illud Pauli, semper Christū fuisse caput, & primogenitū omnis *Coloss.*1.15
creaturæ, vt primatum in omnibus teneret: ritè mihi colligere videor,
filium quoque Dei fuisse ante mundi creationem.

6 Quòd si principium habuit eius filiatio (vt ita loquar) ex quo in
carne patefactus est, sequetur Filium humanæ quoque naturę respectu fu-
isse. Volunt Seruetus & similes phrenetici Christum, qui in carne appa Lege Ibid.
ruit, esse Dei Filium: quia extra carnem non potuit censeri hoc nomine. c.13 s.22.23
Respondeant nunc mihi, an secundùm vtranque naturam & vtriusq; re-
spectu sit Filius. Sic quidem garriunt: sed longè aliter docet Paulus. Fate-
mur quidem Christum in carne humana Filium dici, non vt fideles, ado-
ptione dūtaxat & gratia, sed verum & naturalem, ideoque vnicū; vt hac
nota discernatur ab omnibus alijs. Nos enim qui in nouam vitam sumus 1.Pet.1.23.
regeniti, Deus filiorum nomine dignatur: nomen veri & vnigeniti vni August in
Christo defert. Quomodo autem vnicus in tanto fratrum numero, nisi Ioan. Hom.
quòd natura possidet quòd nos dono accepimus? Atque hunc honorem 83.
extendimus ad totam Mediatoris personam, vt verè & propriè sit Filius Hilar. li.10.
Dei, qui & natus est ex Virgine, & se victimam Patri in cruce obtulit: sed de Trinit.
deitatis tamen respectu, sicuti Paulus docet, dum se ait segregatum in E- August.de
uangelium Dei, quod antè promiserat de Filio suo, qui genitus est ex se- Ecclesiast.
mine Dauid secundùm carnem, declaratus Filius Dei in virtute. Cur se- dogmat.
cundùm carnem distinctè nominans filium Dauidis, seorsum diceret de- cap.2.
claratum esse Dei Filium, nisi vellet innuere aliunde hoc pēdere quàm à *Ro.*1.1,2,3.
carne ipsa? Nam quo sensu alibi dicit passum fuisse ex infirmitate carnis, sup.c.13.s.2
resurrexisse ex virtute Spiritus, ita nunc discrimen statuit vtriusque natu- 2.*Cor.*13.4.
ræ. Certè concedant necesse est, sicuti à matre accepit cuius causa filius Hilar. in
Dauidis vocatur, ita à Patre habere cuius causa sit filius Dei, idque ab Mat.cap.16
humana natura aliud esse ac diuersum. Duplici nomine eū insignit Scri- Ibid.s.1.
ptura, passim vocans nunc Dei, nunc hominis Filium. De secundo lis mo- Vide Cyrill.
ueri nō potest quin ex cōmuni linguæ Hebraicæ vsu hominis dicatur Fi- aduers. Ne-
lius, quia est ex progenie Adæ. Ex opposito contendo deitatis æternæque stor.& lib.2
essentiæ ratione vocari Dei Filium: quia non minus consentaneum est ad in Ioan.
diuinam naturā referri quòd vocatur Dei Filius, quàm ad humanā, quòd cap.49.
vocatur Filius hominis. Denique eo quem citaui loco, nō aliter intelligit Sup.s.3.
Paulus eum qui secundùm carnem genitus est ex semine Dauidis, decla- Rom.1.3.
ratum esse in virtute Filium Dei, quàm alibi docet, Christū qui ex Iudæis
descendit secundùm carnem, esse Deum benedictum in secula. Quòd si Item Epist.
vtroq; loco geminę naturę distinctio notatur, quo iure negabunt Filium Leonis ad
Dei esse naturę diuinę respectu, qui secundū carnē Fili⁹ etiā est hominis? Flauian.

7 Tumultuosè quidē illi erroris sui patrocinium vrgent, quòd

Rom.8.32. dicitur Deus proprio Filio non pepercisse, quòd illum ipsum, qui è Virgi-
Luc.1.32. ne nasceretur, Filium Altissimi vocari Angelus præcepit. Verùm (ne tam futili obiectione superbiant) expendant paulisper nobiscum quàm validè ratiocinentur. Si enim ritè concluditur, à conceptione cœpisse Dei Filium, quia qui conceptus est, filius vocatur: sequetur, esse cœpisse Ver-
1.Ioh.1.2. bum à sua manifestatione in carne, quia Iohannes tradit se de Verbo vi-
Mich.5.2. tæ annunciare, quod manus suæ contrectauerunt. Similiter quod apud Prophetam legitur, Tu Bethlehem terra Iuda, paruula es in millibus Iu-
Mat.2.5. da: ex te mihi nascetur dux qui regat populum meum Israel: & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis: quomodo cogentur interpretari, si
Sup.f.4. talem argumentandi modum sequi volent? Nos enim minimè Nestorio
Sup.c.13. suffragari testatus sum, qui duplicem Christum commentus est, quando
f.2. ex doctrina nostra iure fraternæ cōiunctionis nos secum Dei filios Chri-
Heb.11. stus fecit? quia in carne quam à nobis sumpsit, ipse vnigenitus est Dei fi-
11.14.16. lius. Ac prudenter admonet Augustinus, miræ & singularis Dei gratiæ
August.lib. illustre esse speculum, quòd honorem adeptus est, quatenus est homo,
10.de Ciuit. quem mereri non poterat. Hac igitur præstantia etiam secundùm carnem
Dei cap.29. ab vtero ornatus fuit Christus, vt Filius Dei esset. Neque tamen in per-
Bern.lib 5. sonæ vnitate fingenda est permixtio quæ deitati quod proprium est tol-
de consider. lat. Nec verò magis absurdum est, æternum Dei Sermonem, & Christum, vnitis in vnam personam duabus naturis, vocari diuersis modis Dei Filium, quàm secundùm varios respectus nunc Filium Dei, nunc Filium hominis dici. Nihilo etiam magis nos grauat alia Serueti calumnia, antequam apparuit in carne Christus, nusquam vocari Dei Filium nisi sub figura: quia etsi obscurior fuit tunc eius descriptio, quum tamen iam clarè probatum sit, non aliter æternum fuisse Deum, nisi quia Sermo fuit ab æterno Patre genitus, neque aliter nomen hoc competere in Mediatoris personam quam suscepit, nisi quia Deus est in carne manifestatus: neque Deum Patrem ita fuisse vocatum ab initio, nisi mutua iam tunc fuis-
Ephes.3.15. set ad Filium relatio, per quem omnis cognatio vel paternitas censetur in cælo & in terra: hinc colligere promptū est, sub Lege quoque & Prophetis fuisse Dei Filium, antequam celebre esset hoc nomen in Ecclesia.
Prou.30.4. Quòd si de sola voce certetur, Solomo de immensa Dei altitudine disserens, tam Filium eius, quàm ipsum incomprehensibilem affirmat: Dic nomen eius, si potes, inquit, aut Filij eius. Nec me latet apud contentiosos non fore satis ponderis in hoc testimonio: neque etiam eo valde nitor, nisi quòd malignè eos cauillari ostendit qui Filium Dei negant esse Chri-
Tertul.ad- stum, nisi quatenus homo factus est. Adde quòd vno ore & consensu ve-
uers.Prax. tustissimi quique scriptores hoc idem tam apertè testati sunt, vt non mi-
Irenæ.lib.4 nus ridicula quàm detestabilis sit eorum impudētia qui Irenæum & Ter-
cap.14. & tullianum obijcere nobis audent, quorum vterque inuisibilem fatetur
37. fuisse Dei Filium, qui postea visibilis apparuit.

8 Etsi autem horrenda portenta cumulauit Seruetus, quibus fortè alij non subscriberent: quicunque tamen Filium Dei non agnoscunt nisi in carne, si propiùs instes, ab illis id concedi animaduertes, non alia ratione nisi quia conceptus est in vtero Virginis ex Spiritu sancto: qualiter olim nugati sunt Manichæi, hominem ex traduce Dei animam habe-
Gen.2.7. re: quia legebant Deum inspirasse Adæ vitæ spiraculum. Nam ita mordicus arripiunt Filij nomen, vt nullū inter naturas discrimen relinquāt: sed confusè blaterent Christum hominem esse Dei Filium, quia secundùm humanam naturam ex Deo genitus est. Sic æterna Sapientiæ genitu-
Prou.8.24. ra, quam prædicat Solomo, aboletur, & nulla habetur deitatis ratio in Mediatore: vel in hominis locum spectrum supponitur. Crassiores Serueti præstigias, quibus se & quosdam fascinauit (vt hoc exemplo admoniti pij lectores se in sobrietate & modestia contineant) refellere vtile qui-

dem esset: tamen superuacuum fore duco, quia id peculiari libro à me factum est. Huc summa redit, Filium Dei ab initio fuisse ideam, & iam tunc præordinatum fuisse hominem qui esset essentialis Dei imago. Nec alium Dei sermonem agnoscit nisi in externo splendore. Hanc fuisse genituram interpretatur, quòd Filij generandi ab initio genita fuit in Deo voluntas, quæ etiam actu se extendit in ipsam creaturam. Spiritum interea miscet cum ipso Sermone, quia Deus inuisibile verbum & Spiritum dispensauerit in carnem & animam. Denique figuratio Christi locum geniture apud eum obtinet: sed qui tunc per speciem vmbratilis fuit Filius, eum tandem esse genitum dicit per Sermonem cui seminis partes attribuit. Vnde sequetur porcos & canes non minùs esse Dei filios, quia ex originali semine verbi Dei creati sunt. Etsi autem ex tribus increatis elementis Christum conflat, vt sit genitus ex essentia Dei: sic tamen primogenitum esse fingit inter creaturas, vt eadem sit essentialis diuinitas lapidibus secundùm suum gradum. Ne verò Christum videatur sua deitate exuere, asserit carnem eius Deo esse ὁμοούσιον, & sermonem fuisse hominem factum, carnis in Deum conuersione. Ita dum Christum apprehendere non potest Filium Dei, nisi eius caro ex Dei essentia prodierit, & in deitatem fuerit conuersa, æternam Sermonis hypostasin redigit in nihilum, & Filium Dauidis, qui promissus fuit redemptor, nobis eripit. Sæpius quidem hoc repetit, genitum fuisse Filium à Deo, scientia & prædestinatione: tandem verò hominem factum ex materia illa quę initio apud Deum fulgebat in tribus elementis, quæ deinde apparuit in prima luce mundi, in nube & columna ignis. Porrò quàm turpiter secum ipse subinde pugnet: nimis prolixum esset referre. Ex hoc compendio colligent sani lectores, versutis ambagibus impuri canis spem salutis prorsus fuisse extinctam. Nam si caro esset ipsa diuinitas, desineret esse eius templum. Iam nec redemptor nobis esse potest nisi qui ex Abrahæ Dauidísque semine progenitus, verè secundùm carnem homo factus sit. Ac perperam in verbis Iohannis insistit, Sermonem fuisse factum carnem: quia sicut Nestorij errori occurrunt, ita impium hoc commentum cuius author fuit Eutyches, minimè adiuuāt, quum Euangelistæ non aliud fuerit propositum quàm personæ vnitatem asserere in duabus naturis.

Vt dictum est. l.1.c.15. s.5.10.22. l.1.c.14.s.3. Sup.s.5.

Serueti Blasph.

Sup.c.13. s.1.2.3.

Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimum spectanda in eo esse, munus propheticum, regnum, & sacerdotium.

CAPVT XV.

RECTE Augustinus, quanuis hæretici Christi nomen prædicent, commune tamen illis cum pijs fundamentum esse negat, sed manere Ecclesiæ propriū. quia si diligenter considerentur quæ ad Christum pertinent, nomine tenus inuenitur Christus apud eos: re ipsa non est. Sic hodie Papistæ, quanuis in ore ipsorum resonet filius Dei, mundi redemptor: quia tamen inani nominis obtentu contenti, sua virtute & dignitate eū nudant, verè in eos competit illud Pauli, caput non tenere. Ergo vt in Christo reperiat fides solidam salutis materiam, atque ita in ipso acquiescat, statuendum hoc principium est, tribus partibus constare quod ei iniunctum à Patre munus fuit. Nam & Propheta datus est, & Rex & Sacerdos. quanquam nomina hæc tenere parum prodesset, nisi accederet finis & vsus cognitio. Nam & in Papatu quoque pronuntiantur, sed frigidè nec magno cum fructu, vbi nescitur quid in se vnumquodque elogium contineat. Diximus antè, quanuis Deus Prophetas cōtinua serie

Ench. ad Laurent. cap. 5.

Sup.c.6.s.4. *Colos.2.19.*

Ier.23.5. Zach.9.9. Mat.25.34.

Ibid.c.9. alios alijs submittens populum nũquam destituerit vtili doctrina, & quæ
s.1.c.10. ad salutem sufficeret: piorum tamen mentes hac persuasione semper fuisse
Deut.18.15 imbutas, aduentu Messiæ demum plenam intelligentiæ lucem sperãdam
l.4.c.8. esse. adeoque eius rei opinio peruenerat vsque ad Samaritanos, quibus
s.4.7. tamen nunquam innotuerat vera religio. quod patet ex voce illa mulie-
*Ioh.*4.25. ris, Messias quum venerit, docebit nos omnia. Neque verò hoc Iudæi te-
&.6.14. mere præsumpserant animis: sed, vt erant certis oraculis edocti, ita cre-
*Iesa.*55.4. debãt. Illustris inter alias est Iesaiæ sententia, Ecce posui eum testem
*Iesa.*9.6. populis, ducem & magistrum populis dedi eum: nempe quo modo iam
*Heb.*1.1. alibi vocauerat Angelum vel Interpretem magni consilij. Hac ratione
Apostolus perfectionem doctrinæ Euangelicæ commendans, vbi dixit,
variè olim & sub figuris multiplicibus Deum loquutum esse Patribus
per Prophetas, adiungit, nouissimè nobis loquutum esse per dilectum Fi-
Ibid.c.18. lium. Quia autem commune Prophetis officium fuit tenere suspensam
s.vlt. Ecclesiam, & simul fulcire vsque ad Mediatoris aduentum, ideo conque-
*Psal.*74.9. stos in dissipatione fideles legimus, priuari se ordinario illo bono, Signa
*Dan.*9.24. nostra non videmus: non est inter nos Propheta: non est cognoscens am-
plius. At verò quum iam non longè abesset Christus, præfixum fuit Da-
nieli tempus ad obsignandam visionem & prophetam, non solùm vt vati-
cinio de quo illic agitur, certa constaret authoritas: sed vt fideles æquo
animo carerẽt ad tempus Prophetis, quia instaret omnium reuelationum
plenitudo & clausula.

Christi elo- 2 Porrò notandum est ad hæc tria munera Christi pertinere elo-
gium. gium. scimus enim sub Lege sacro oleo tam Prophetas quàm sacerdotes
1.Sam.10.1. ac reges fuisse vnctos. Vnde & celebre * Messiæ nomen promisso Media-
& 16.13. tori fuit impositum. Etsi autem fateor peculiari regni intuitu & ratione
Leu.8.10. dictum fuisse Messiam (vt etiam alibi ostendi) prophetica tamen & sacer-
1.Reg.19.16 dotalis vnctio gradum suum obtinent, neque sunt à nobis negligendæ.
*Ian.1.42. Prioris expressa fit mentio apud Iesaiam, his verbis, Spiritus Domini Ie-
*Iesa.*61.1. houæ super me. ideo vnxit me Iehouah vt prædicarem mansuetis, mede-
&.55.4. lam afferrem contritis corde, promulgarem captiuis liberationẽ, publi-
Luc.4.18. carem annum beneplaciti, &c. Videmus vnctum Spiritu fuisse vt præco
& testis esset gratiæ Patris: neque id cõmuni more: quia à reliquis docto-
Ioan.1.16. ribus, quorũ simile erat officium, discernitur. Atque hîc rursus notãdum
sup.c.7 s.1.2 est, non sibi modò vnctionem accepisse, vt fungeretur docendi partibus:
Ioan.1.18. sed toti suo corpori, vt in continua Euangelij prædicatione virtus Spiri-
Aduers. tus respondeat. Interea manet illud fixum, hac quam attulit perfectione
quos agit. doctrinæ finem impositum fuisse omnibus prophetijs: vt authoritati eius
l.3.c.4.5. derogent qui Euangelio non contenti extraneum aliquid assuunt. Nam
l.4.c.8.10. extra omnium ordinem singulari priuilegio eum euexit vos illa quæ de-
12.13.18.&c tonuit è cælo, Hic est Filius meus dilectus: ipsum audite. Ab ipso deinde
*Mat.*3.17. capite ad membra diffusa est hæc vnctio: sicut à Ioele prædictum fuerat,
& 17.5. Prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ visiones videbunt, &c. Quod
*Ioel.*2.28. autem dicit Paulus, datum esse nobis in sapientiam: & alibi, in eo abscõ-
ditos esse thesauros omnes scientiæ & intelligentiæ, paulò diuersum sen-
1.*Cor.*1.30 sum habet: nempe extra ipsum nihil esse vtile cognitu, & quicunque fide
*Colos.*2.3. percipiunt qualis sit, totam bonorum cælestium immensitatẽ complexos
1.*Cor.*2.2. esse. Qua ratione alibi scribit, Nihil scire pretiosum duxi præter Iesum
Christum, & hunc crucifixum. Quod verissimum est, quia vltra Euangelij
simplicitatem progredi fas non est. Atque huc tendit prophetica digni-
Euang.per- tas in Christo, vt sciamus in summa doctrinæ quam tradidit, inclusos esse
fect. omnes perfectæ sapientiæ numeros.

3 Venio ad regnũ, de quo frustra verba fierent nisi prius admoniti
Sup.c.10.in essent lectores spiritualem esse eius naturam: quia inde ad quid valeat &
fine s.23. quid nobis conferat, totaque eius vis & æternitas colligitur. Æternitas

porrò,

porrò, quam apud Danielem Angelus Christi personæ tribuit, meritò 1.Par.17.12
Angelus item apud Lucam saluti populi accommodat. Sed hæc quoque *Dan.* 2. 44.
duplex, aut duobus modis statuenda est: altera enim ad totum Ecclesiæ *Luc.* 1.33.
corpus pertinet, altera propria est cuiusque membri. Ad priorem refe- vt sup.c.7.
rendum est quod in Psalmo dicitur, Semel iuraui per sanctitatem meam s.1.2.
Dauidi, non mentiar: semen eius in æternum manebit: solium eius si- *Psa.* 89. 36
cut sol in conspectu meo: sicut luna stabilietur in æternum: & testis in 37. 38.
cœlo fidelis. Neque enim dubium est quin illic promittat Deus se per c.14.s.3.
manū Filij sui æternum fore Ecclesiæ præsidem ac defensorem. Neque e- Inf.s.5.
nim alibi quàm in Christo reperietur vaticinij huius veritas. quando-
quidē statim post mortē Solomonis cōcidit maiori ex parte regni digni-
tas, & cum ignominia familiæ Dauidicæ ad priuatum hominem transla- 1.Reg.14.8.
ta est: postea sensim diminuta fuit, vsquedum prorsus tristi & pudendo
interitu deficeret. Eundem habet sensum illa Iesaiæ exclamatio, Gene- *Ies.* 53.8.
rationem eius quis enarrabit? Nam Christum ita à morte superstitem Iesa. 9.7.
fore pronuntiat vt eum coniungat cum suis membris. Ergo quoties au-
dimus armari Christum æterna potestate, meminerimus hoc præsidio
fulciri Ecclesiæ perpetuitatem: vt inter turbulentas agitationes, qui-
bus assiduè vexatur, inter graues & formidabiles motus qui innume-
ras clades minantur, salua tamen maneat. Sic vbi Dauid hostium auda-
ciam ridet qui iugum Dei & Christi eius abrumpere conantur, dicitque *Psa.* 2. 3.4.
reges & populos frustra tumultuari, quia ad frangendos eorum impetus
satis fortis est qui in cælis habitat: de perpetua Ecclesiæ conseruatio-
ne pios certiores reddens, ad benè sperandum animat quoties illam op-
primi contigerit. Sic alibi quum dicit in persona Dei, Sede à dextris In.c.16.s.16
meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: admonet, *Psa.* 110.1
vtcunque ad oppugnandam Ecclesiam multi & validi hostes conspirent,
non tamen suppetere illis vires quibus aduersus decretum illud immu-
tabile Dei præualeant, quo Filium suum constituit æternum Regem.
Vnde sequitur fieri non posse vt Diabolus cum toto mundi apparatu l.1.c.14.s.18
Ecclesiam vnquam deleat, quæ in æterno Christi solio fundata est. Iam Inf.c.16.s.7
quod ad specialem cuiusque vsum spectat, eadem illa æternitas in spem
beatæ immortalitatis erigere nos debet. Quicquid enim terrenum est l.3.c.9.s.1.
atq; ex mundo, temporale, imò etiam caducum esse cernimus. ergo Chri
stus vt spem in cælos nostram attollat, regnum suum pronuntiat nō esse
ex mundo. Denique vbi quisque nostrum spirituale Christi regnum esse *Ioh.* 18. 36.
audit, hac voce excitatus penetret ad spem melioris vitæ: & quod nunc
protegitur Christi manu, plenum huius gratiæ fructum in futuro secu-
lo expectet.

4 Quòd diximus vim & vtilitatem regni Christi non posse aliter à Sup.s.3.
nobis percipi quàm dū spirituale esse cognoscimus, vel hinc satis liquet, l.4 c.20.s.
quòd dum toto vitæ cursu militandum sub cruce nobis est, aspera & mi- 29.
sera est nostra conditio. Quid igitur nobis prodesse, collectos esse sub re- l.3.c.9.
gis cælestis imperium, nisi extra terrenæ vitæ statum constaret eius fru- Inf.c.16.s.14
ctus? Ideoq; sciendum est quicquid nobis fœlicitatis in Christo promit- vt sup.dictū
titur, non subsistere in externis commodis, vt lætam & tranquillam vitā est de patri.
agamus, floreamus opibus, securi simus ab omni noxa, & delicijs afflua- c.10.s.1.c.
mus quas expetere solet caro: sed cælestis vitæ esse proprium. Sicut au- 11.s.1.2.
tem in mundo prosper & optabilis populi status partim bonorum om- Simile.
nium copia & domestica pace, partim validis præsidijs continetur, qui- 1.Cor.15.
bus tutus sit contra externam violentiam: ita & Christus suos omnibus Colos. 2. 2.
ad æternam animarum salutem necessarijs locupletat, & virtute munit Ioan. 1.17.
qua stent inexpugnabiles contra quoslibet hostium spiritualiū impetus. & 17.13.24
Vnde colligimus ipsum nobis magis regnare quàm sibi, idq; intus & ex-
tra: vt scilicet donis Spiritus, quibus naturaliter vacui sumus, quatenus

Iacob.1.18. expedire nouit Deus,referti,ex ijs primitijs sentiamus verè nos Deo cō-
Ro.8.37.38 iunctos esse ad perfectā beatitudinem.Deinde vt eiusdem Spiritus virtute
freti, non dubitemus contra Diabolum, mundū, & quoduis noxæ genus
*Luc.*17.21. nos semper fore victores.Huc tendit respōsum Christi ad Pharisæos,quia
regnum Dei intra nos est,cum obseruatione non venturum.Probabile e-
nim est,quia profitebatur se regem illum esse sub quo speranda erat sum-
ma Dei benedictio,per ludibrium rogasse vt proferret sua insignia. Ipse
verò,ne stultè pompis immorentur (qui alioqui plus æquo propensi sunt
in terram) eos in suas conscientias ingredi iubet, quia regnum Dei est
iustitia,pax & gaudium in Spiritu sancto. His breuiter docemur quid no-
*Rom.*14.17 bis conferat Christi regnum.Nam quia non terrenū est vel carnale, quod
l.3.c.9.s.6. corruptioni subiaceat,sed spirituale,ad æternam nos vsque vitam attol-
lit: vt patienter hanc vitam sub ærumnis, inedia, frigore, contemptu,
probris,alijsque molestijs transigamus: hoc vno contenti quòd nunquā
2.Tim. 4.8. destituet nos Rex noster quin necessitatibus nostris subueniat,donec mi-
Inf.16.s.17. litia nostra perfuncti vocemur ad triumphum, quia talis est regnandi ra-
tio vt communicet nobiscū quicquid accepit à Patre. Iam quia nos po-
tentia sua armat & instruit,decore & magnificentia ornat, opibus locu-
pletat: hinc nobis suppetit vberrima gloriandi materia,atq; etiam fidu-
l.1.c.14.s.18 cia suggeritur, vt intrepidè certemus cum Diabolo, peccato, & morte.
Inf.c.16.s.16 Denique vt iustitia eius vestiti, omnia mundi opprobria fortiter supe-
remus: & sicut ipse suis donis liberaliter nos replet,ita nos vicissim fru-
ctus in eius gloriam proferamus.

Oleū Spirit. 5 Ideo regia eius vnctio non ex oleo vel aromaticis vnguentis cō-
*Iesa.*11.2. fecta nobis proponitur sed Christus Dei vocatur,quia super eum requie-
*Psa.*45.8. uit Spiritus sapientiæ,intelligentiæ,cōsilij, fortitudinis & timoris Dei.
l.3.c.1.s.2. Hoc oleum est lætitiæ,quo Psalmus prædicat eum fuisse vnctum præ cō-
sortibus suis: quia nisi in ipso talis esset præstantia, inopes essemus om-
*Ioh.*3.34. nes ac famelici. Neq; enim priuatim (vt dictum est) ipse sibi ditatus est:
*Ioh.*1.16. sed vt ieiunos & aridos sua abundantia perfunderet. Nam sicuti dicitur
Pater non dedisse Filio Spiritum ad mensuram: ita exprimitur ratio, vt
de plenitudine eius acciperemus omnes & gratiam pro gratia. Ex quo
*Ephes.*4.7. fonte manat largitio cuius meminit Paulus, qua variè distribuitur gra-
tia fidelibus, secundùm mensuram donationis Christi. His satis super-
que confirmatur quod dixi, Christi regnum in Spiritu, non terrenis de-
licijs vel pompis esse situm: ac proinde, vt simus eius participes,mun-
do renuntiandum esse.Huius sacræ vnctionis visibile symbolum in Chri-
Baptism. Christi. sti baptismo ostensum fuit, dum super eum requieuit Spiritus in specie
columbæ. * Spiritum verò eiusque dona vnctionis voce designari, ne-
*Ioh.*1.32. que nouum est, neque absurdum videri debet: quia non aliunde vege-
*Luc.*3.22. tamur: maximè verò quod ad cælestem vitam spectat, nulla est in nobis
*1.Ioh.2.20 27. vigoris gutta, nisi quam nobis Spiritus sanctus instillat, qui sedem in
Christo delegit, vt inde largè ad nos scaturient cælestes diuitiæ quarum
l.3.c.1.s.3. adeò sumus egeni. Quòd autem & regis sui fortitudine inuicti stant fi-
deles & spirituales eius diuitiæ in eos exuberant: non immeritò dicun-
tur Christiani. Cæterùm huic, de qua loquuti sumus, æternitati nihil
l.1.c.13.s. 24.26. derogat Pauli sententia, Tunc regnum tradet Deo & Patri. Item,Sub-
ijcietur Filius ipse, vt sit Deus omnia in omnibus. quia nihil aliud vult,
Sup.c.14.s.3 quàm in illa perfecta gloria non talem fore regni administrationem qua-
1.*Cor.*15.24 lis nunc est. Dedit enim Pater omnem potestatem Filio vt per eius ma-
Ibidem 28. num nos gubernet, foueat, sustentet, sub eius tutela nos protegat,no-
l.3.c.20.s. 42. bisq; auxilietur. Ita quantisper à Deo peregrinamur, Christus intercedit
medius, qui nos paulatim ad solidam cum Deo cōiunctionem perducat.
Et certè quòd sedet ad Patris dexterā,tantundem valet acsi vocetur Pa-
tris legatus,penes quem tota sit imperij potestas: quia Deus mediatè (vt
ita

ita loquar) vult in eius persona Ecclesiam regere ac tueri. Sicuti etiã interpretatur Paulus primo ad Ephesios, locatũ fuisse ad dexterã Patris, vt sit Ecclesiæ caput, quæ est corpus eius. Nec aliò tẽdit quod alibi docet, datũ illi fuisse nomẽ quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quòd sit in gloriã Dei Patris. Nam ijs etiã verbis in Christi regno ordinem cõmendat præsenti nostræ infirmitati necessarium. Ita rectè colligit Paulus, Deũ per se tunc fore vnicũ Ecclesiæ caput, quia impletæ erunt Christi partes in Ecclesiæ defensione. Eadem ratione passim Scriptura Dominũ vocat, quia hac lege eum nobis præfecit Pater vt suã dominationem per eum exerceat. Licet enim multa dominia celebrentur in mũdo, vnus nobis Deus Pater, ex quo omnia & nos in ipso: & vnus Dominus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum, inquit Paulus. Vnde ritè colligitur, eundẽ esse ipsum Deũ, qui per os Iesaiæ asseruit se regem esse ac Legislatorẽ Ecclesiæ. Nã etsi vbiq; beneficium & donũ Patris vocat quicquid habet potestatis: non aliud tamẽ significat quàm se diuinitus regnare: quia ideo Mediatoris induit personã vt è sinu patris & incõprehensibili gloria descendens, ad nos appropinquaret. Quo iustius est nos omnes vno cõsensu ad parendũ accingi, summaq; alacritate obsequia nostra dirigere ad eius nutũ. Nã sicuti regis & pastoris officia cõiungit erga pios qui se morigeros vltrò subijciũt: ita ex opposito audimus sceptrũ ferreũ gestare, quo frangat ac cõterat præfractos omnes, quasi vasa figuli. Audimus etiã iudicẽ fore Gentiũ, vt terram operiat cadaueribus, & altitudinem sibi aduersam prosternat. Cuius rei quædã hodie cernuntur exempla: plenũ verò documentũ extabit vltimo iudicio. quod etiam propriè censeri potest extremus regni eius actus.

Ephe. 1.22. *Philip.* 2.9. Inf. c. 16. s. 5 1. *Cor.* 8.9. *Iesa.* 33.22. Hinc Pap. tyrannis damnatur. Vt l.4.c.6.s. 9. c.7. s. 24. 25. *Psal.* 2.9. *Psa.* 110.6. Ibi. c. 2. s. 12.

6 Iam de sacerdotio breuiter sic habendũ, finem & vsum eius esse vt sit mediator purus omni macula, qui sanctitate sua Deum nobis cõcilier. Sed quia aditum occupat iusta maledictio, & Deus pro iudicis officio nobis infensus est: vt nobis fauorem comparet sacerdos ad placandam iram ipsius Dei, piaculũ interuenire necesse est. Quare vt hoc munus impleret Christus, cum sacrificio in medium prodire oportuit. nam & sub Lege sacerdotij fas non erat sanctuarium ingredi absque sanguine: vt scirẽt fideles quãuis sacerdos interpositus esset deprecator, nõ posse tamẽ Deum propitiari, nisi expiatis peccatis. Qua de re prolixè Apostolus disputat in epistola ad Hebræos à septimo capite ferè ad finem vsque decimi. Summa tamen huc redit, non nisi in Christum competere sacerdotij honorem, quia sacrificio mortis suæ reatum nostrum deleuit, & satisfecit pro peccatis. Quanti verò momenti res sit, ex solenni illo Dei iureiurando, quod absq; pœnitentia prolatum est, monemur, Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech. Sancire enim haud dubiè voluit caput illud, in quo præcipuum salutis nostrę cardinem verti sciebat. Neque enim, vt dictum est, nobis aut precibus nostris ad Deum patet accessus: nisi purgatis inquinamentis nos sacerdos sanctificet, gratiamque nobis obtineat, à qua nos scelerum nostrorum & vitiorum arcet immunditie. Ita videmus à morte Christi incipiendum esse, vt ad nos perueniat sacerdotij eius efficacia & vtilitas. Hinc sequitur æternum esse deprecatorem, cuius patrocinio fauorem consequimur. Vnde rursus oritur non modò precandi fiducia, sed etiam tranquillitas pijs conscientijs: dum in paternam Dei indulgentiam tutò recumbunt, certoque persuasæ sunt ei placere quicquid per Mediatorem consecratum est. Quum verò sub Lege victimas ex pecudibus offerri sibi Deus iusserit, diuersa & noua in Christo fuit ratio, vt idem esset hostia qui sacerdos. quia nec alia pro peccatis idonea satisfactio reperiri poterat, nec quisquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum Filium offerret. Iam sacerdotis personã sustinet Christus, nõ modò vt æterna reconciliationis lege Patrẽ nobis fa-

Heb. 7. 8. 9. 10. & 9. 7. 22 Exo. 30. 10. Leuit. 16. 2. l. 4. c. 14. s. 21. *Psa.* 110.4 l. 4. c. 19. s. 28. De qua inf. c. 16. s. 6. Sup. c. 12. s. 1 l. 4 c. 20. s. 17. 18. &c. Heb. 8. 3. & 9. 12.

1.Pet.2.5. Apoc.1.6. uentem ac propitium reddat, sed etiam vt nos ascifcat in societatem tãti honoris. Nam qui in nobis polluti sumus, in ipso tamen sacerdotes, offerimus nos & nostra omnia Deo, cæléstéque sanctuarium liberè ingredimur, vt grata sint ac boni odoris in conspectu Dei quæ à nobis proueniunt sacrificia precum & laudis. Atque hucusque se extendit illud Christi dictum, Propter eos sanctifico meipsum: quia sanctitate eius perfusi quatenus nos secum Patri dicauit (qui alioqui fœtemus coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam sacri, placemus. Huc pertinet vnctio sanctuarij, cuius mentio fit apud Danielem. Notanda enim est antithesis inter hanc vnctionem & illam vmbratilem quæ tunc in vsu fuerat: ac si diceret Angelus, discussis vmbris in Christi persona claram fore sacerdotium. Quo magis detestabile est eorum commentum qui non cõtenti Christi sacerdotio, seipsos ad eum mactandum ingerere ausi sunt. quod tentatur quotidie in Papatu, vbi missa censetur immolatio Christi.

[Margin: l.3.c.4.s.4. Ioh.17.19. Dan.9.24. Sup.c.7.s.2. Aduer.quos l.4.c.18.s.2.3.7.&c.]

Quomodo redemptoris partes impleuerit Christus, vt nobis salutem acquireret: vbi de morte & resurrectione eius agitur, & in cælum ascensu.

CAP. XVI.

QVAE hactenus de Christo diximus, ad vnum hunc scopum referenda sunt vt in nobis damnati, mortui & perditi, iustitiam in ipso, liberationem, vitam & salutem quæramus: quemadmodum docemur insigni illa Petri sententia, Non esse aliud nomen sub cælo datũ hominibus in quo oporteat saluos fieri. Neque verò temerè, vel fortuito casu, vel hominum arbitrio impositum illi fuit nomen Iesu, sed è cælis ab Angelo supremi decreti præcone allatum, ratione etiam addita: quia ad seruandum à peccatis populum missus esset. In quibus verbis notandum est quod alibi attigimus, redemptoris munus ei fuisse iniunctum vt nobis esset Saluator. Interea tamen mutila esset redemptio, nisi per continuos progressus ad vltimam vsque salutis metam nos perduceret. Itaque simulac vel minimùm ab eo deflectimus, sensim euanescit salus, quæ solida in eo residet: vt se vltro priuent omni gratia quicunque in eo nõ acquiescunt. Et memoratu digna est illa Bernardi admonitio, non modò lucem sed cibum quoque esse nomen *Iesu: oleum etiam esse, sine quo aridus est omnis animæ cibus: salem esse, sine cuius conditura insipidum est quicquid proponitur: denique esse mel in ore, in aure melos, in corde iubilum, & simul medicinam: & quicquid disputatur insulsum esse, nisi vbi sonat hoc nomen. Sed hîc diligenter expendere conuenit quomodo nobis ab ipso parta sit salus: vt non modò ipsum eius authorẽ persuasi simus, sed quæ ad stabilem fidei nostræ fulturam sufficiunt amplexi, repudiemus quæcunque possent huc vel illuc nos abstrahere. Quum enim nemo possit in seipsum descendere ac seriò reputare qualis sit, quin Deũ sibi iratum infestumq; sentiens, necesse habeat eius placandi modum ac rationem anxiè expetere, quòd satisfactionem exigit, nõ vulgaris requiritur certitudo: quia peccatoribus, donec à reatu soluti fuerint, semper incumbit ira Dei & maledictio, qui, vt est iustus iudex, non finit impunè legem suam violari, quin ad vindictam armatus sit.

[Margin: Vt sup.c.2. s.22.c.3.s.1 c.6.s.7. & deinceps. Act.4.12. Mat.1.21. Luc.1.31. De nomine Iesu vide P. Mar.loc.17. Class.2.s.11. Bernard. in Cant.Serm. 15. * Inf.s.19. l.1.c.1.s.2. l.3.c.12 s.1. 2.c.13.c.4. s.27. sup.c.2.s.10 11. Inf.s.13.]

2 Verùm antequam longiùs progredimur in transcursu videndum est quomodo conueniat, Deum, qui nos misericordia sua præuenit, fuisse inimicum, donec per Christũ nobis reconciliatus est. Nam quomodo in Filio vnigenito singulare amoris sui pignus nobis dedisset, nisi iam antè fuisset gratuito fauore complexus? Quoniam ergo hîc emergit aliqua repugnantiæ species, hunc nodum expediam. In hunc ferè modum Spiritus in Scripturis loquitur, Deum fuisse hominibus inimicum, donec

[Margin: Rom.5.10.]

donec in gratiam Christi morte sunt restituti: fuisse maledictos, donec illius sacrificio expiata est eorum iniquitas: fuisse à Deo separatos, donec per ipsius corpus fuerunt in coniunctionem recepti. Huius generis locutiones ad sensum nostrum sunt accommodatæ, vt melius intelligamus quàm misera sit & calamitosa extra Christum nostra conditio. Nisi enim claris verbis diceretur, iram ac vindictam Dei, mortemque æternam nobis incubuisse, minus agnosceremus quàm miseri essemus sine Dei misericordia, & beneficium liberationis minoris æstimaremus. Exempli gratia: audiat aliquis, Si te quo tempore adhuc peccator eras, odisset Deus, & te abiecisset, vt eras meritus, horribile exitium te manebat: sed quia sponte ac gratuita sua indulgentia te in gratia retinuit, nec alienari à se passus est, eo periculo sic te liberauit: afficietur quidem & sentiet aliqua ex parte quantum debeat misericordiæ Dei. Verùm audiat rursum quod Scriptura docet, se alienatum fuisse à Deo per peccatum, hæredem iræ, mortis æternæ maledictioni obnoxium, exclusum ab omni spe salutis, extraneum ab omni benedictione Dei, Satanæ mancipium, sub peccati iugo captiuum, horribili denique exitio destinatum & iam implicitum: hîc Christum deprecatorem intercessisse, pœnam in se recepisse ac luisse quæ ex iusto Dei iudicio peccatoribus omnibus imminebat: mala, quæ Deo exosos illos reddebant, sanguine suo expiasse: hoc piaculo satisfactum ac ritè litatum Deo Patri esse: hoc intercessore iram eius fuisse placatam: hoc fundamento pacem Dei cum hominibus esse subnixam: hoc vinculo beneuolentiam illius erga ipsos contineri: his nónne eò magis permouebitur quò meliùs ad viuum repræsentatur quanta è calamitate ereptus fuerit? In summa, quoniam non potest animus noster vitam in Dei misericordia vel satis cupidè apprehendere, vel qua decet gratitudine excipere, nisi formidine iræ Dei & æternæ mortis horrore antè perculsus & consternatus: sic instituimus sacra doctrina, vt sine Christo Deum nobis quodammodo infestum cernamus, & eius manum in exitium nostrum armatam, beneuolentiam eius paternamque charitatem nonnisi in Christo amplexemur.

Galat. 3.10. 13. *Col.* 1.21.22. Rom. 5.6.8. 12. 1.Pet. 3.18. Eph. 4.17. 18.& 5.8. 1.Cor. 6 9. & 13. Ephe. 2.1.3. Rom. 6.20. 23.& 7.5. l.3.c.1.f.1. Ies. 53.5.6. 11. Heb. 9. Sup. c.15.f.6 Inf. f.6. Inf. c.17.f.2

3 Atque hoc tametsi pro captus nostri infirmitate dicitur, non tamen falsò. Deus enim, qui summa iustitia est, iniquitatem, quam in omnibus nobis conspicit, amare non potest. Habemus ergo omnes in nobis quod Dei odio dignum sit. Proinde secundùm corruptæ nostræ naturæ, & deinde accedentis prauæ vitæ respectum, in offensione Dei reuera sumus omnes in eius conspectu rei, & ad gehennæ damnationem nati. Verùm quia Dominus quod suum est in nobis perdere non vult, adhuc aliquid inuenit quod pro sua benignitate amet. Vtcunque enim peccatores vitio nostro simus, manemus tamen eius creaturæ: vtcunque mortem nobis asciuerimus, ipse tamen nos ad vitam condiderat. Sic mera & gratuita nostri dilectione excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Atqui si perpetuum & irreconciliabile dissidium est inter iustitiam & iniquitatem quandiu peccatores manemus, suscipere nos totos non potest. Itaque vt sublata omnis simultatis materia, nos sibi prorsus reconciliet, proposita in morte Christi expiatione, quicquid in nobis mali est, abolet, vt iusti in eius conspectu & sancti appareamus, qui antea immundi eramus ac impuri Proinde sua dilectione præuenit ac anteuertit Deus Pater nostram in Christo reconciliationem. Imò quia prius diligit, postea nos sibi recõciliat. Sed quia in nobis, donec sua morte succurrit Christus, manet iniquitas quæ Dei indignationẽ meretur, & est coram eo maledicta ac damnata: non antè plenam habemus firmamque cum Deo coniunctionem quam vbi Christus nos coniungit. Adeoque si Deum nobis pacatum ac propitium volumus polliceri, in Christum solum oculos mentesque defigere conuenit: vt reuera per ipsum solum consequimur ne imputentur

De quo sup. c.1.f.6.8. Nota & leg. inf. f.4. l.1.c.15.f.1. 4.8. 2.Cor. 6.14. 15. Eph. 2.16. l.3.c.22.f.3. 5 Sup. c.3.f.8. 1. *Ioh.* 4.19 Ibid. c.2.f.7 Rom. 4.7.8.

nobis peccata, quorum imputatio iram Dei secum trahit.

*Ephes.*1.4. 4 Atque hac ratione dicit Paulus, eam dilectionem, qua nos antè mundi creationem complexus est Deus, in Christo constitisse fundatam. l.3.c.2.s.32. Hæc perspicua sunt & Scripturæ consentanea, locosque illos optimè inter se conciliant, vbi dicitur, *Iohan.*3.16 Deum suam erga nos dilectionem in eo declarasse quòd vnigenitum Filium in mortem dederit: & tamen fuisse inimicum, *Rom.*5.10. antequam morte Christi in gratiam reductus esset. Verùm quò firmiora sint apud eos qui veteris Ecclesiæ testimonium requirunt, citabo locum Augustini, *Tract.in Euange. Ioh.*110. vbi idipsum docetur. Incomprehensibilis (inquit) ac immutabilis est Dei dilectio. Non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem Filij eius, cœpit nos diligere, sed ante mundi constitutionem dilexit nos, vt cum eius Vnigenito etiam nos filij eius essemus, antequam Eph.1.4.5.9. omnino aliquid essemus. Quòd ergo reconciliati sumus per mortẽ Christi, non sic accipiatur quasi ideò nos reconciliauerit ei Filius, vt iam amare inciperet quos oderat: sed iam nos diligenti reconciliati sumus, cũ quo propter peccatum inimicitias habebamus. Quod vtrum verum dicam, attestetur Apostolus. *Rom.*5.8. Commendat (inquit) dilectionem suam erga nos, quoniam quum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Habebat itaque ille erga nos charitatem, etiam quum inimicitias aduersus eum exercentes operaremur iniquitatem. l.3.c.2.s.12. Proinde miro & diuino modo & quando nos oderat, diligebat. Oderat enim nos, quales ipse non fecerat: & quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpserat, nouerat simul in vnoquoque nostrum & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat. Hæc sunt Augustini verba.

Inf.c.17.s.3.5. 5 Iam vbi quæritur quomodo abolitis peccatis dissidium Christus inter nos & Deum sustulerit, & iustitiam acquisierit quæ eum nobis fauentem ac beneuolum redderet: l.3.c.11.s.9.23. generaliter responderi potest, toto obedientiæ suæ cursu hoc nobis præstitisse. Quod Pauli testimonio probatur, *Rom.*5.19. Quemadmodum vnius transgressione peccatores multi sunt constituti: sic vnius obedientia iusti constituimur. Sup.c.7.s.15 Et sanè alibi causam veniæ quæ nos eximit à maledictione Legis, extendit ad totam Christi vitam, *Galat.*4.4. Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, subiectum Legi, vt eos qui sub Lege erant, redimeret. Ita in ipso quoque Baptismo *Mat.*3.15. asseruit impleri iustitiæ partem, quòd obedienter Patris mandatũ perageret. Philip.2.7. Denique ex quo induit personam serui, cœpit ad nos redimẽdos pretium liberationis soluere. Scriptura tamen, quò certius definiat modum salutis, hoc morti Christi quasi peculiare ac proprium adscribit. *Mat.*20.28 Pronuntiat ipse animam se dare in redemptionem pro multis. Inf.s.13. Paulus docet mortuum esse propter peccata nostra. *Rom.*4.25. Clamabat Iohannes Baptista, ipsum venisse ad tollendum peccata mundi, *Iohan.*1.29 quia agnus Dei esset. Alibi Paulus nos iustificari gratis tradit per redemptionem quæ est in Christo: *Rom.*3.24. quia propositus est reconciliator in suo sanguine. Item, nos iustificatos esse in sanguine ipsius, & reconciliatos per mortem. Rursum, Qui peccatum non nouerat, pro nobis factus est peccatum, vt essemus iustitia Dei in illo. *Ro.*5.9.10. Non omnia persequar, quia immensus esset catalogus, & multa deinde suo ordine citanda erunt. Symb.Apo. Quamobrem in symbolo fidei, quod Apostolicum vocant, 2.*Cor.*5.21. optimo ordine statim à natalibus Christi fit transitus ad mortem & resurrectionem, vbi perfectæ salutis summa consistit. Inf.s.6.c.17.s.2. Neque tamen excluditur reliqua pars obedientiæ qua defunctus est in vita: sicuti Paulus ab initio ad finem vsque totam comprehendit, quòd seipsum exinanierit, *Philip.*2.7. forma serui accepta, & Patri fuerit obediens vsque ad mortẽ: nempe mortem crucis. Volunt.obedientia. Et sanè in ipsa quoque primum gradum occupat voluntaria subiectio: quia ad iustitiam nihil profuisset sacrificium nisi sponte oblatum. *Iohan.*10.15. Itaque vbi testatus est Dominus se animam pro ouibus ponere, disertè addit, Nemo tollit eam à meipso. Quo sensu Iesaias dicit obmu-

obmutuisse instar agni coram tonsore. Et historia Euangelica refert obuiam prodisse militibus: & coram Pilato, omissa defensione, stetisse ad subeundum iudicium. Non id quidem absque certamine: quia & infirmitates nostras susceperat: & hoc modo probari oportuit quod Patri suo præstabat obsequium. Et hoc non vulgare fuit amoris erga nos incomparabilis specimen, luctari cum horribili formidine, & inter diros illos cruciatus abijcere sui curam, vt nobis consuleret. Illud quidem tenendum est, non potuisse rite Deo aliter litari quàm dum proprio se affectu abdicans Christus illius se arbitrio subiecit, totumque addixit. Quam ad rem apposite testimonium illud Psalmi citat Apostolus, In libro Legis scriptum est de me vt faciam voluntatem tuam Deus. Volo, & Lex tua in medio cordis mei. Tum dixi, Ecce venio. Cæterùm quia nonnisi in sacrificio & ablutione, quibus expiantur peccata, quietem reperiunt trepidæ conscientiæ: illuc meritò dirigimur, & in morte Christi statuitur nobis vitæ materia. Porrò quia nos maledictio ex reatu manebat ad cæleste Dei tribunal, primo loco refertur damnatio coram præside Iudææ Pontio Pilato: vt sciamus, pœnam, cui eramus obstricti, fuisse iusto inflictam. Horribile Dei iudicium effugere non poteramus: vt inde nos eriperet Christus, coram homine mortali, imò etiam scelesto & profano damnari sustinuit. Neq; enim solùm ad astruendam historiæ fidem exprimitur nomen præfecti, sed vt discamus quod docet Iesaias, castigationem pacis nostræ fuisse super eum, eiusque liuore nos fuisse sanatos. Neq; enim tollendæ damnationis nostræ causa satis erat quamlibet obire mortem: sed quò redemptioni nostræ satisfaceret, genus mortis deligendum fuit, in quo & damnationem ad se traducens, & piaculum in se recipiens, vtroque nos liberaret. Si à latronibus iugulatus fuisset, vt tumultuariè cæsus per seditionem vulgi, in eiusmodi morte nulla satisfactionis species extitisset. Verùm vbi reus ad tribunal sistitur, testimonijs arguitur & premitur, ipsius iudicis ore morti addicitur: his documentis intelligimus ipsum personam sontis & malefici sustinere. Atque hîc duo notanda sunt quæ & Prophetarum vaticinijs prædicta erant, & eximiam fidei cõsolationem & confirmationem afferunt. Qum enim Christum audimus à iudicis solio ad mortem dimissum, inter latrones esse suspensum: habemus complementum eius prophetiæ quæ ab Euangelista citatur, Inter iniquos reputatus est. Cur istud? nempe vt peccatoris, non iusti aut insontis vices obiret: quia non innocentiæ, sed peccati causa mortem oppetebat. Contra, vbi audimus eodem quo damnatus fuit ore absolutum (nam eius innocentiæ non semel testimonium palàm reddere coactus est Pilatus) in mentem veniat quod est apud alterum Prophetam, Quæ non rapuerat exoluisse. Atq; ita & peccatoris sceleratique personam in Christo repræsentatam intuebimur, & relucente innocentia, conspicuum simul fiet alieno potiùs quàm proprio scelere grauatum. Passus ergo est sub Pontio Pilato, solenni præsidis sententia in scelestorum numerum ita relatus: neque sic tamen quin iustus ab ipso simul pronuntietur, dum affirmat nullam se in eo inuenire causam. Hæc nostra absolutio est quòd in caput Filij Dei translatus est reatus, qui nos tenebat pœnæ obnoxios. Nam hæc compensatio in primis tenenda est, ne trepidemus atque anxij simus tota vita: acsi nobis instaret iusta Dei vltio, quam in se transtulit Dei Filius.

Iesa. 53.7. *Iohan.* 18.4 *Mat.* 27.11. Inf. s. 12. *Heb.* 10.5. *Psal.* 40.9. l. 3. c. 4. s. 27 Damnat. coram Pilato. *Iesa.* 53.5. Mat. 26.60. & 27 26. Iohan. 19.16 P. Mart. ibi. s. 13. *Iesa.* 53.11 *Mar.* 15.18 Mat. 27.23. Inf. s. 10. *Psal.* 69.5. *Iohan.* 18. 38. Inf. c. 17. s. 4. *Iesa.* 53.11. l. 3. c. 2. s. 24.

6 Iam & ipsa mortis species insigni mysterio non caret. Maledicta crux erat, non humana tantùm opinione, sed diuinæ Legis decreto. In eam ergo dum tollitur Christus, maledictioni se obnoxium facit. Atque ita factum oportuit, vt omni execratione, quæ propter iniquitates nostras nos manebat, vel potius nobis incumbebat, eximeremur, dum in eum traducitur. Quod etiam in Lege adumbratum fuit. Siquidem

Crucis mysterium. Deut. 21.23 Gal. 3.13.

Leuit.7.2. חטאות (quo vocabulo peccatum ipsum propriè designatur) vocabantur oblatæ pro peccatis victimæ & expiatrices. Qua nominis translatione innuere Spiritus voluit, instar καθαρμάτον ipsas esse: quæ debitam sceleribus execrationem susciperent ac sustinerent. Quod autem in Mosaicis
Iesa.53.5. & 11. sacrificijs figuratè repræsentatum fuit, id in Christo figurarum archetypo exhibetur. Quare, vt iusta expiatione defungeretur, animã suã אשם impendit, hoc est satisfactoriam peccati hostiam (vt inquit Propheta) in
2.Cor.5.21. quam reiecta quodammodo macula & pœna, nobis desinat imputari. Apertius idipsum testatur Apostolus, quum docet, eum qui peccatum non
Inf.c.17.s.2. nouerat, peccatum pro nobis à Patre factum, quo iustitia Dei efficeremur in illo. Nam Filius Dei, omni vitio purissimus, iniquitatum tamen nostrarum probrium ac ignominiam induit, ac sua vicissim puritate nos operu-
Rom.8.3. it. Eodem videtur respexisse, quum tradit de peccato, damnatum fuisse peccatũ in eius carne. Siquidem peccati vim aboleuit Pater, quũ in Christi carnem translata fuit eius maledictio. Indicatur itaque hac voce, Christum Patri fuisse in morte pro victima satisfactoria immolatum, vt peracta per eius sacrificium litatione, iram Dei iam horrere desinamus. Nunc
Iesa.53.6. liquidum est quid sibi velit illud Prophetæ, positas fuisse in eo nostras omnium iniquitates: nempe quòd sordes earum abstersurus, ijsdem per
l.3.c.5.s.2. c.11.s.23. translatitiam imputationem obtectus fuit. Eius rei symbolum fuit crux, cui affixus est, teste Apostolo. Christus, inquit, redemit nos ab execratio-
Galat.3.13 ne Legis dum pro nobis factus est execratio. Scriptum est enim, Execra-
Deu.27.26 bilis omnis qui pendet in ligno: vt ingentes benedictio Abrahæ in Chri-
Inf.s.11. sto perueniret. Eodem respexit Petrus, vbi docet peccata nostra portasse
1.Pet.2.24 in ligno: quia ex ipso maledictionis symbolo clariùs intelligimus, onus
Ibid.c.4. s.26.27.30. quo eramus oppressi, fuisse illi impositum. Neq; tamen eam subisse maledictionem intelligendus est qua obrutus ipse fuerit: quin subeundo potiùs, vim eius vniuersã depressit, infregit, dissipauit. Proinde fides in Christi damnatione absolutionem, benedictionem in maledictione apprehendit. Quare non abs re Paulus triumphũ, quem sibi in cruce peperit Chri-
Col.2.14.15 stus, magnificè prædicat, acsi crux, quæ plena erat dedecoris, conuersa esset in currum triumphalem. Dicit enim affixum fuisse cruci chirographũ quod erat contrarium nobis, & expoliatos principatus, ac palàm tradu-
Sup.c.7.s.17 Inf.c.17.s.5 ctos. Nec mirum, quia per spiritum æternum (teste altero Apostolo) sei-
Heb.9.17. psum obtulit Christus. vnde illa naturæ rerum conuersio. Sed hæc vt firmam radicem agant in cordibus nostris, & penitus insideant, semper no-
Sup.c.15.s.6 bis in mentem veniant sacrificium & ablutio. Neq; enim certò confidere
l.3.c.5.s.2. possemus Christum esse ἀπολύτρωσιν καὶ ἀντίλυτρον καὶ ἱλαστήριον, nisi victi-
1.Pet.1.18. 19. ma fuisset. Ideoq; toties fit sanguinis mentio, vbi modum redemptionis ostendit Scriptura. Quanquam non modò ad litationem valuit effusus
1.Ioan.1.7. Christi sanguis, sed lauacri etiam vice fuit, ad sordes nostras purgandas.
Apoc.1.5. 7 Sequitur in Symbolo, mortuum fuisse & sepultum. vbi rursum
l.4.c.14.s.21 videre est quomodo in vicem nostram vbique se supposuerit ad soluendũ
c.15.s.2. nostræ redemptionis pretium. Mors iugo suo nos obligatos tenebat, in
Mors. illius se potestatem loco nostro tradidit, quò nos inde eximeret. Hoc in-
Sepult. telligit Apostolus, quum scribit eum mortem gustasse pro omnibus. Mo-
Matt.27.50. riendo enim effecit ne moriamur, vel (quod idem est) morte sua vitam no-
55. bis redemit. Hoc autem à nobis diuersum habuit, quòd morti se ve-
Heb.2.9. lut deglutiendum permisit, non vt eius gurgitibus absorberetur, sed
l.3.c.12.s.3. magis vt eam absorberet, à qua mox eramus absorbendi: quòd subi-
c.13.s.3. gendum ei se permisit, non vt eius potestate opprimeretur, sed magis
c.4.s.27. vt eam prosterneret, quæ nobis imminebat ac iam depressis insulta-
l.4.c.18.s.3. bat. Denique vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis im-
5.6. perium, id est Diabolum: & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. Hunc primum fructum mors eius nobis

bis protulit. Alterum verò, quod participatione sui membra nostra terrena mortificat, ne suas in posterum actiones exerceant: veterémque nostrum hominem enecat, ne posthac vigeat ac fructificet. Quò etiam sepultura eius pertinet: nempe cuius consortes, peccato & ipsi sepiliamur. Non enim dum nos in similitudinem mortis Christi insitos esse Apostolus docet, & cum eo sepultos in peccati mortem per eius crucem nobis curcifixum esse mundum, & nos mundo: nos illi commortuos esse, ad exprimendum mortis eius exemplum duntaxat nos adhortatur: sed hanc illi inesse efficaciam declarat quæ in Christianis omnibus apparere debeat, nisi velint mortem ipsam inutilem reddere & infructuosam. Proinde duplex in morte sepulturáque Christi beneficium nobis fruendum proponitur, liberatio à morte cui mancipati eramus, & carnis nostræ mortificatio.

l. 4. c. 15. s. 1. 2. Sup. c. 8. s. 31 34. l. 3. c. 3. s. 9. *Roma.* 6. 5. *Gala.* 2. 20. *&* 6. 14. *Colos.* 3. 3. *&* 2. 12.

8 Nec verò descensum ad inferos omittere conuenit, in quo ad redemptionis effectum non parum est momenti. Quanquam enim ex veterum scriptis, particulam quæ legitur in symbolo apparet non adeò fuisse olim in Ecclesijs visitatam, in tractanda tamen doctrinæ summa locum ei dari necesse est: vtpote quæ rei maximæ vtile ac minimè spernendum mysterium continet. Sunt quidem & ex veteribus nonnulli qui eam nõ prætermittant. Vnde conijcere licet, post aliquantũ temporis insertam, non protinus, sed sensim Ecclesijs insueuisse. Id certè extra controuersiam est, ex communi piorum omnium sensu fuisse desumptam: quando nemo est Patrum qui non in suis scriptis descensum Christi ad inferos cõmemoret, tametsi interpretatione diuersa. Verùm aut à quibus, aut quo primùm tempore inserta fuerit, parum ad rem attinet. Potiùs hoc in symbolo animaduertendum, vt plena & numeris omnibus absoluta fidei summa nobis constet, in quam nihil ingeratur nisi ex purissimo Dei verbo petitum. Si quos porrò impedit morositas, ne in symbolum admittant, mox tamen planum fiet tanti interesse ad redemptionis nostræ summã, vt ea præterita multum ex mortis Christi fructu depereat. Sunt etiam rursum qui opinentur, non aliquid nouum hic dici, sed alijs verbis repeti quod prius de sepultura dictum fuerat: quandoquidem Inferni vocabulum sæpius in Scripturis pro sepulchro ponatur. Quod de verbi significatione obtendunt, verum esse concedo, non raro pro sepulchro accipi infernum: sed eorum opinioni rationes duæ repugnant, quibus ego facilè adducor vt ab illis dissentiam. Quantæ enim oscitantiæ fuisset, rem minimè difficilem verbis expeditis & claris demonstratam, obscuriore deinde verborum complexu indicare magis quam declarare? Nam quoties locutiones duæ rem eandem exprimentes simul connectuntur, posteriorem esse prioris exegesin conuenit. At verò qualis erit ista exegesis siquis ita loquatur, Quod Christus sepultus esse dicitur, significat ad inferos descendisse? Deinde non est verisimile irrepere potuisse superfluam eiusmodi battologiam in compendium hoc, vbi summatim, quàm fieri potest paucissimis verbis præcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi facilè assentiantur quicunque rem ipsam paulò diligentiùs expenderint.

Marc. s. 19. 20. Descens. ad infer. Ibid. Pet. Paulò diuers. sensu. Vide Symb. Athanas. Et Hilar. in li. de Synod. Iren. lib. 5. cap. vlt. Diuers. Infer. signif. Gen 42. 38. Psal. 114. 17 August. de eccles. dog. defini. cap. 78. 79.

9 Alij secus interpretantur, quod Christus descenderit ad animas Patrum qui sub Lege mortui erant, vt nuntiũ peractæ redemptionis perferret, ac erueret eas ex carcere, vbi inclusæ tenebantur: & huc perperã trahunt testimonia ex Psalmo, quòd portas æreas & vectes ferreos fregerit. Item ex Zacharia, quòd redemerit vinctos è puteo in quo non erat aqua. Verùm quum Psalmus eorum liberationes prædicet qui in longinquis regionibus capti in vincula conijciuntur: Zacharias autem profundo & arido puteo vel abysso comparet cladem Babylonicam, in qua demersus erat populus: & simul doceat, totius Ecclesiæ salutem esse exi-

Psal. 107. 16. *Zach.* 9. 11. Qua de re lege Pet. Mart. clas. 3. loc. 17. s. 8.

Limbi. fabula. Vide Bezæ Nou. Testa. annot. in hunc Petri locum.

tum à profundis inferis: nescio quî factũ sit vt posteritas locum putaret esse subterraneũ, cui affinxit nomẽ Limbi. sed hec fabula tametsi magnos authores habet, & hodie quoque à multis seriò pro veritate defenditur, nihil tamen quàm fabula est. Nam concludere in carcere mortuorum animas puerile est: Christi autem animam illuc descendere vt eas manumitteret, quid opus fuit? Libenter equidem fateor Christum ipsis illuxisse virtute sui spiritus: vt gratiam, quam spe gustauerant duntaxat, mundo fuisse tunc exhibitã agnoscerent. Et probabili ratione huc aptari potest Petri locus, vbi dicit Christũ venisse, ac prædicasse spiritibus qui in

1. Pet. 3. 19

specula erant (carcerem vertunt cõmuniter.) nam & contextus eò nos ducit, fideles qui ante id tempus defuncti fuerant cõsortes fuisse eiusdẽ nobiscũ gratiæ: quia vim mortis inde amplificat quòd ad mortuos vsq; penetrauerit, dum pię animę eius visitationis, quam sollicitè expectauerant præsenti aspectu sunt potitæ. cõtrà reprobis clarius patuit se exclu di ab omni salute. Quòd autem Petrus non tam distinctè loquitur, non ita accipiendũ est, quasi nullo discrimine pios simul & impios permisceat: sed tantùm docere vult communem vtriusque fuisse mortis Christi sensum.

10 Verùm de Christi descensu ad inferos seposita ratione Symboli, certior expositio quærenda est: & nobis ex Dei verbo constat non modò sancta & pia, sed plena quoque eximiæ consolationis. Nihil actum erat si corporea tantùm morte defunctus fuisset Christus: sed operę simul pretium erat vt diuinæ vltionis seueritatem sentiret: quò & iræ ipsius intercederet, & satisfaceret iusto iudicio. Vnde etiam eum oportuit cum inferorum copijs æternæque mortis horrore, quasi consertis manibus, luctari. Correctionem pacis nostræ illi impositam fuisse ex Propheta nuper retulimus, fuisse propter scelera nostra à Patre percussum, attritum propter nostras infirmitates. Quib9 significat, in locũ sceleratorũ sponsorem, vadem adeóq; instar rei submissum, qui dependeret ac persolueret omnes, quæ ab illis expetẽdæ erant, pœnas: vno hoc duntaxat excepto, quòd doloribus mortis non poterat detineri. Ergo si ad inferos descendisse dicitur, nihil mirum est, quum eam mortem pertulerit quæ sceleratis ab irato Deo infligitur. Ac nimis friuola, adeóque ridicula est eorum exceptio, qui dicunt hoc modo peruerti ordinem: quia absurdum est sepulturæ subijci quod præcessit. vbi enim quæ in hominũ conspectu passus est Christus exposita fuerunt, oportunè subijcitur inuisibile illud & incomprehensibile iudicium quod coram Deo sustinuit: vt sciamus nõ modò corpus Christi in pretium redẽptionis fuisse traditũ: sed aliud maius & excellentius pretium fuisse quòd diros in anima cruciatus damnati ac perditi hominis pertulerit.

Expos. descen. Christi ad infer.

Simile.

Ies. 53. 5.

Sup. s. 5. 27.

Act. 2. 24.

Inf. s. 11. 12.

11 Hoc sensu dicit Petrus Christum resurrexisse solutis mortis doloribus, à quibus impossibile erat ipsum teneri, vel superari. Non simpliciter nominat mortem: sed filium Dei implicitum fuisse doloribus exprimit, quos parit maledictio & ira Dei: quæ origo mortis est. Quantulum enim fuisset, securè & quasi per lusum prodire ad subeundam mortem? Hoc verò immensæ misericordiæ verum fuit specimen, mortem quam tantopere horrebat, non refugere. Nec dubium est quin idem docere velit Apostolus in Epist. ad Hebræos, vbi scribit, Christum à suo metu fuisse exauditum (reuerentiam alij vertunt vel pietatẽ, sed quàm parum aptè, res ipsa euincit, & ipsa etiam loquendi forma.) Christus ergo cum lachrimis & clamore valido orans, à metu suo exauditur: non vt à morte sit immunis, sed ne absorbeatur vt peccator: quia illic personã nostram gerebat. Et certè nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quàm sẽtire te à Deo derelictũ & alienatũ: & quum inuocaueris non exaudiri: perinde ac si in tuam perniciem ipse conspirasset. Eò Christum videmus fuisse deiectum vt coactus fuerit, vrgente angustia, exclamare, Deus meus, Deus meus

Act. 2. 24.
Sup. s. 6.

Heb. 5. 7.
Bezæ annotationes in hunc locũ.
Psal. 22. 2.
Mat. 27. 46
Vide Cy. l. alter. de reg fide ad Reg

meus, vt quid me dereliquisti? Quod enim nonnulli volunt, ex aliorum potiùs opinione quàm ex suo sensu sic loquutum fuisse, nequaquam probabile est: qum ex intimi animi angore deductam fuisse vocem constet. Neque tamen innuimus Deum fuisse vnquam illi vel aduersarium vel iratum. Quomodo enim dilecto Filio, in quo animus eius acquieuit, irasceretur? aut quomodo Christus Patrem alijs sua intercessione placaret, quem infensum haberet ipse sibi? Sed hoc nos dicimus, diuinæ seueritatis grauitatem eum sustinuisse: quoniam manu Dei percussus & afflictus, omnia irati & punientis Dei signa expertus est. Proinde Hilarius eo descensu hoc nos esse consecutos ratiocinatur, vt mors perempta sit. Nec alijs locis à nostra sententia abludit: vt quum ait, Crux, mors, inferi, nostra vita sunt. Item alibi, Filius Dei in infernis est: sed homo refertur ad cælum. Et quid priuati hominis testimonium cito, quum idem Apostolus asserat, hunc victoriæ fructum commemorans, quòd liberati fuerint qui metu mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti? Vincere ergo metum oportuit qui naturaliter cunctos mortales assiduè angit ac vrget: quod fieri non potuit nisi pugnando. Porrò fuisse non vulgarem aut leui de causa conceptum mœrorem, mox clarius patebit. Ita cum diaboli potestate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conserendo, factum est vt & referret de illis victoriam, & triumphum ageret, ne iam in morte ea formidemus quæ Princeps noster deglutiuit.

Hilar. li. 10. de trin. quē expon. P. Lomb. lib. 3 dist. 15. August. expos. in Psal. 25. & Enar. in Psal. 93. *Li. 4. de trin* *Lib. 2.* *Lib. 3.* Heb. 2. 9. Sup. s. 7. Inf. s. prox. Colos. 2. 15. Heb. 2. 14. Ioh. 16. 33.

12 Hic nebulones quidā licet indocti, malitia tamen magis quàm inscitia impulsi, clamitant me atrocem facere Christo iniuriam: quia minimè consentaneum fuerit eum de animæ salute timere. Deinde calumniam duriùs exagitant, me desperationem adscribere Filio Dei, quæ fidei contraria sit. Primùm de metu pauoréque Christi, quem tam apertè prędicant Euangelistæ, controuersia ab his improbè mouetur. Nam antequam instaret tempus mortis, turbatus est spiritu, & affectus mœrore: in ipso vero congressu cœpit expauescere vehementiùs. Simulationē si fuisse dicant, nimis putidum est effugium. Confidenter ergo (vt verè docet Ambrosius) profiteri Christi tristitiam conuenit, nisi nos crucis pudeat. Et sanè nisi pœnæ fuisset particeps anima, corporibus tantùm fuisset redēptor. Luctari autē oportuit vt erigeret qui prostrati iacebant: adeòq; nihil inde cœlesti eius gloriæ decedit, vt hac in parte refulgeat bonitas nūquam satis laudata, quòd infirmitates nostras in se suscipere grauatus non est. Vnde etiam solatium illud anixetatum & dolorum, quod nobis proponit Apostolus Mediatorem hunc esse expertum nostras infirmitates, vt ad succurrendū miseris propensior sit. Obtendunt, quod vitiosum per se est indignè Christo tribui. Quasi verò supra spiritum Dei sapiant, qui hæc duo simul conciliat, Christū fuisse tentatum per omnia sicut nos, & tamen absque peccato. Non est igitur cur nos terreat infirmitas Christi, cui vt se subijceret, non violentia aut necessitate coactus, sed mero amore nostri, misericordiáque inductus est. Quicquid autem sponte passus est pro nobis, nihil ex eius minuit virtute. In vno autem falluntur isti obtrectatores, quòd infirmitatē in Christo omni vitio labéq; puram & vacuam non agnoscunt: quia se intra obedientiæ fines continuit. Nam quia moderatio in naturæ nostræ deprauatione conspici non potest, vbi omnes affectus turbido impetu modum excedunt, hac vlna perperam metiuntur Filium Dei. At quum integer esset, in cunctis eius affectibus viguit moderatio, quæ excessum cohiberet. Vnde nobis in dolore, metu & formidine similis esse potuit, vt tamen hac nota differret. Conuicti ad aliud tandem cauillum transiliunt: quanuis mortem timuerit Christus, maledictionem & iram Dei, à qua se tutum esse nouerat, non timuisse. Sed expendant pij lectores quàm honorificum

Mat. 26. 28. Marc. 14. 34 Luc. 22. 44. Mat. 27. 46. Marc. 15. 34 Amb. lib. 2. de fide. ca. 3 & sup. Luc. *Heb.* 2. 18. Heb. 4. 15. Affect. in Chr. quales l. 3. c. 3. s. 12 Sup. c. 2. s. 12.

hoc sit Christo molliorem ac magis meticulosum fuisse quàm plerósque gregarios homines. Contumaciter ad mortem properant latrones alijque malefici: eam multi alto animo despiciunt: alij placidè eam obeunt. Eius horrore Filium Dei fuisse perculsum & propè attonitum, cuius fuisset constantiæ vel magnitudinis? Quod enim prodigiosum censeri vulgo posset, de eo refertur, præ vehementia cruciatus guttas sangui-

Luc.22.44. nis ex eius facie fluxisse. Nec verò spectaculum hoc præbuit aliorum

Ibi.vers.43 oculis, quum in arcano recessu gemitus suos ad Patrem dirigeret. Et dubitationem eximit, quòd Angelos, qui insolita consolatione eum erigerent, è cœlo descendere necesse fuit. Quàm pudenda, vt dixi, fuisset hæc molities, eoúsque torqueri ob communis mortis formidinem, vt sanguineo sudore diffflueret, neque posset recreari nisi Angelorum con-

*Mat.*26.39 spectu? Quid? illa precatio ter repetita, Pater, si fieri potest, transeat à me

Mar.14.34. calix iste, annon ex incredibili amaritudine animi profecta, ostendit a-

Luc.22.14. sperius & magis arduum fuisse Christo certamen quam cum morte communi? Vnde apparet nugatores illos, cum quibus disputo, audacter garrire de rebus incognitis: quia nunquam seriò reputarunt quid sit aut valeat nos redemptos esse à Dei iudicio. Atqui hæc nostra sapientia est, probè sentire quanti cõstiterit Dei Filio nostra salus. Si nunc roget quispiam, an tunc descenderit Christus ad inferos quum mortem deprecatus est: respondeo hoc fuisse exordium, vnde colligi potest quàm diros & horribiles cruciatus perpessus fuerit, quum se ad tribunal Dei reum stare cognosceret nostra causa. Quanquam autē sese ad momentum occultauit diuina vis Spiritus, vt locum infirmitati carnis cederet: sciendum tamen est talem fuisse tentationem ex doloris & metu sensu quæ cum fi-

Act. 2. 24. de non pugnaret. Et hoc modo impletum est quod habetur in concione

*Mat.*27.47 Petri, non potuisse eum teneri à doloribus mortis: quia se quasi derelictū à Deo sentiens, ne tantillū quidē deflexit à bonitatis eius fiducia. Quod docet celebris illa inuocatio, in qua præ doloris vehementia clamauit, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Nam etsi supra modum

In Cõstant. Conc.1.& 2 angitur, non tamē desinit vocare Deum suum, a quo se derelictum exclamat. Porro hinc repellitur tam Apollinaris error, quàm eorum qui Monothelitæ dicti sunt. Ille Christo fingebat spiritum æternum fuisse animę

Et Sup.cap. 13 de duab. in Christo Nat. s.1. Qua de re lege Lomb. li.3.dist.17. vice, vt tantum esset dimidius homo. Quasi verò expiare peccata nostra potuerit nisi Patri obediendo. Vbi autem affectus aut voluntas obedientiæ nisi in anima? quàm ideo turbatam fuisse scimus, vt nostræ, trepidatione discussa, pacem & quietem obtineant. Ad hæc contra Monothelitas, videmus vt nunc secundùm hominem noluerit quod volebat secundùm diuinam naturam. Omitto quòd metum, de quo locuti sumus, contrario affectu subigat. neque enim obscura est illa repugnantiæ species,

Iohan. 12. 27.28. Pater libera me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. In qua tamen perplexitate nulla fuit intemperies, qualis in nobis cernitur dum maximè nitimur ad nos domandos.

13 Sequitur à mortuis resurrectio, sine qua mutilū esset quod ha-

Resurrect. Sup.s.1.5. s. 21. ctenus diximus. Quando enim in cruce, morte, & sepultura Christi nonnisi infirmitas apparet, transilienda sunt illa omnia fidei, vt pleno robore instruatur. Proinde tametsi in eius morte habemus solidum salutis complementum, quia per eam & Deo reconciliati sumus, & iusto eius iudicio

1.*Pet.*1.3. satisfactum, & maledictio sublata, & persoluta est pœna: dicimur tamen

P. Mart. in Symb. expos. s. 21. non per mortem, sed per resurrectionem regenerati in spem viuam. quia vt ille resurgendo victor mortis emersit, ita fidei nostræ victoria in ipsa demum consistit resurrectione. Quale hoc sit, melius Pauli verbis expri-

*Rom.*4.25. Sup. s. 5. mitur, mortuum enim dicit propter peccata nostra, suscitatum propter nostram iustificationem. ac si diceret, morte eius sublatum peccatum resurrectione instauratam restitutámque iustitiam. Quomodo enim moriendo

riendo liberare nos à morte poterat, si morti ipse succubuisset? quomo-
do comparasset nobis victoriam, si in certamine defecisset? Quare sic
salutis nostræ materiam inter Christi mortem & resurrectionem parti-
mur, quòd per illam peccatum abolitum, & mors extincta: per hanc, iu-
stitia reparata, & erecta vita: sic tamẽ vt huius beneficio vim efficaciám-
que suam illa nobis proferat. Itaque Paulus in ipsa resurrectione decla- *Rom.* 1. 4.
ratum fuisse Filium Dei asserit: quia tunc demum exeruit cælestem po- l. 3. c. 11. s. 9.
tentiam, quæ & clarum diuinitatis eius speculum est, & stabilis fidei no- 2. *Cor.* 13. 4.
stræ fultura. sicuti etiam alibi docet passum fuisse pro infirmitate carnis,
resurrexisse autem ex virtute spiritus. Eodem sensu alibi de perfectione *Phil.* 3 10.
differens: Vt cognoscam illum (inquit) & potentiã resurrectionis illius. 1. *Pet.* 1. 21
Continuò tamẽ pòst societatẽ cũ morte annectit. Cui aptissime congruit Rom. 5. 8.
illud Petri, Deum suscitasse eum à mortuis, & dedisse illi gloriam: vt fides 1. Cor. 15. 3
& spes nostra esset in Deo. nõ quòd fides morte suffulta vacillet, sed quia 15.
virtus Dei quæ sub fide nos custodit, in ipsa maximè resurrectione sese a Gala 1. 4.
perit. Proinde meminerimus, quoties solius mortis fit mentio, simul com- Ephe 2. 16.
prehendi quod proprium est resurrectionis: parem quoque synecdochen Colos. 2. 12.
esse in voce resurrectionis, quoties seorsum à morte ponitur: vt secum 1. *Cor.* 15. 17
trahat quod peculiariter morti conuenit. Sed quia resurgendo palmam *Rom.* 8. 34.
adeptus est, vt fieret resurrectio & vita: meritò contendit Paulus aboli-
tam esse fidem, & inane fallaxque Euangeliũ, nisi Christi resurrectio cor-
dibus nostris sit infixa. Ideo alibi, postquam in Christi morte aduersus
damnationis terrores gloriatus est, amplificandi causa addit. Imò, idem
qui mortuus est resurrexit. & nunc coram Deo pro nobis apparet Medi-
ator. Deinde quemadmodum antea exposuimus ex cõmunicatione cru- Sup. s. 7. l. 3.
cis pendêre carnis nostræ mortificationem: sic & alterum ex eius re- c. 3 s. 9. c. 8.
surrectione fructum nos obtinere illi respondentem intelligendum est. s. 1.
Ideo enim, inquit Apostolus, similitudini mortis eius insiti sumus, vt *Rom.* 6. 4.
participes resurrectionis, in vitæ nouitate ambulemus. Itaque alibi, vt l. 4. c. 16.
argumentum ex eo quòd Christo sumus commortui, deducit, mortifi- s. 16.
canda esse membra nostra super terram: ita etiam quia cum Christo sur- *Col.* 3. 5.
reximus, ex eo infert, quæ sursum sunt nobis esse quærenda, non quæ
super terram. Quibus verbis non inuitamur duntaxat exemplo suscitati
Christi, ad sectandam vitæ nouitatem: sed eius fieri virtute docemur vt *Col.* 3. 1.
regeneremur in iustitiam. Tertiũ quoq; ex ea fructum cõsequimur, quòd Ibid. c. 6.
veluti accepta arrha, securi reddimur de nostra ipsorum resurrectione, l. 4. c. 15.
cuius illam esse certissimã hypostasin cõstat: qua de re prolixius disputat s. 5. 6.
1. Co. 15. Obiter autem annotandũ est, ꝙ dicitur ex mortuis resurrexisse: l. 3. c. 25. s. 3
qua voce & mortis & resurrectionis veritas exprimitur, acsi diceretur, 1. Cor. 15.
& eandem qua cęteri homines naturaliter defunguntur, mortem obijsse, 20.
& in eadem quam mortalem susceperat carne, immortalitatẽ recepisse.

14 Resurrectioni non abs re annectitur in cælũ ascensus. Etsi enim Ascens.
gloriã virtutémq; suam Christus resurgendo plenius illustrare cœpit, de- Mar. 16. 19.
posita iam scilicet abiecta & ignobili cõditione mortalis vitæ & crucis Luc. 24. 51
ignominia: sua tamen demum in cælum ascensione regnum suũ verè au- Act. 1. 9.
spicatus est. Quod Apostolus ostendit quum docet illum ascendisse, vt *Ephe.* 4. 10.
impleret omnia, vbi in specie repugnantiæ admonet pulchrum esse con-
sensum: quia sic à nobis discessit, vt eius discessus nobis esset vtilior ea Sup. c. 15.
præsentia, quę in humili carnis domicilio se cõtinebat quantisper in ter- s. 4. l. 4. c. 17.
ris versatus est. Itaq; Iohannes, vbi præclaram illam inuitationẽ retulit, s. 32. &c.
Siquis sitit, veniat ad me, &c. Subijcit nondum fuisse tunc fidelibus datũ *Iohan.* 7. 37
spiritum: quia nondũ glorificatus erat Iesus. Quod etiam testatus est di- l. 3. c. 1. s. 2.
scipulis ipse Dominus. Expedit vobis vt abeam: nisi enim abiero, spi- *Iohan.* 16. 7
ritus sanctus non veniet. Corporalis verò absentiæ solatium proponit, Mat. 28. 20.
quòd non deseret pupillos, sed iterum ad eos veniet, inuisibili quidẽ mo-

Act.1.10.11 Act. 2. 4. Eph. 4.8.11. Inf. s. 16. l.3.c.1.s.2. l. 4. c. 17. s. 18. 26. 27. 29. *Tract. in Euan. Iohan.* 109. Et in Euan. Ioh. Tract. 1. & 50. *Mat.* 28.20 Cyrill. sup. Ioha. lib. 8. 21. 22. *Act.* 1.3.9. Vigilan. cont. Eutich. lib. 1. Mat. 26.11.

do, sed magis optabili: quià tunc certiore experientia edocti sunt, imperiū quo potitur, & quam exercet potentiam non modò ad beatè viuēdum, sed fœliciter quoq; moriendū fidelibus sufficere. Et sanè videmus quantò maiorē spiritus sui abundantiā tum effuderit, quantò magnificētius regnum suum promouerit, quantò maiorem potentiam tum in adiuuandis suis, tum in hostibus deijciendis extulerit. In cælū ergo sublatus, corporis sui præsentiam è cōspectu nostro sustulit: non vt adesse fidelib⁹ desineret qui adhuc in terris peregrinarētur, sed vt præsentiore virtute & cælū & terram regeret. Quin potius, quod pollicitus est, se futurū nobiscum vsque ad consummationem seculi, id sua hac ascensione præstitit: qua vt corpus supra omnes cælos eleuatum est, ita virtus & efficacia vltra omnes cæli ac terræ fines diffusa propagatáq; est. Hoc Augustini verbis malo quàm meis explicare. Iturus (inquit) per mortem erat Christus ad dextrā Patris, vnde venturus est ad viuos & mortuos iudicandos: præsentia itidē corporali, secundùm sanam doctrinam fideiq; regulam. Nam præsentia spirituali cum eis erat ventur⁹ post ascensionem suam. Et alibi fusiùs ac clariùs. Secundùm ineffabilē & inuisibilē gratiā impletur quod ab eo dictum est, Ecce vobiscum sum omnib⁹ diebus vsq; ad cōsummationem seculi. Secundùm carnem verò quam Verbum assumpsit, secundùm id quòd de Virgine natus est, secundùm id quòd à Iudæis comprehensus est, quòd ligno confixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro conditus, quòd in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam conuersatus est secundùm corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & eis deducentibus videndo, non sequendo, ascendit in cælum, & non est hîc: ibi enim sedet ad dexteram Patris, & hîc est: non enim recessit præsentia maiestatis. Ergo secundùm præsentiam maiestatis semper habemus Christum: secundùm præsentiam carnis, rectè dictum est discipulis, Me autem non semper habebitis. Habuit enim illum Ecclesia secundùm præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt.

* Sessio ad Dext. *Mar.* 16.19 *Heb.* 1. 3. *Ephes.* 1.20 *Phil.* 2.9. 1.*Co.* 15.27 *Ephes.* 4.15 *Act.* 2.30. *&* 3. 21. *Heb.* 1.7. *Act.* 7. 56. Not. aduer. Purgat. De quo l.3.c.5. s. 8. Sup.c.15.s.4

15 * Quare mox subijcitur, consedisse ad Patris dexterā: similitudine scilicet à principibus sumpta, qui suos habent assessores, quibus regēdi, imperandiq; vices demandant. Ita Christus, in quo exaltari, & per cuius manum regnare vult Pater, in eius dexteram receptus dicitur, acsi diceretur cæli ac terræ dominio inauguratus, cōmissæ sibi administrationis possessionem solenniter adijsse: nec semel adijsse tantùm, sed in ea perstare, donec ad iudiciū descendat. Sic enim Apostolus interpretatur quum ita loquitur, Constituit illum Pater ad dexterā suam supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem & dominationē, & omne nomen quod nominatur non solū in hoc seculo, sed in futuro. &, Omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput Ecclesiæ supra omnia. &c. Vides quorsum pertineat illa sessio, nempe vt eius maiestatē tum cælestes tum terrenę creaturę suspiciant, manu eius regantur, nutum intueantur, virtuti subiectæ sint. Neque aliud volunt Apostoli quum illam toties cōmemorant, quam vt eius arbitrio, permissa esse vniuersa doceant. Quare nō rectè illi qui beatitudinē simpliciter designari putant. Porrò nihil refert quòd in Actis Stephanus eum stantem se videre testatur, quia non de corporis constitutione sed imperij maiestate hîc agitur: vt sedere nihil aliud sit quàm cælesti tribunali præsidere.

Aug. de fid. & symb. cap. 8. *Ephes.* 2.5 *Heb.* 7.25. *&* 9.11. *Rom.* 8.34.

16 Hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidem intelligit Dominum suo in cælum ascensu aditum regni cælestis, qui per Adam præclusus fuerat, apperuisse. Quando enim in carne nostra quasi nostro nomine eò ingressus est, inde sequitur quod ait Apostolus, nos quodammodo in cælestibus iam in ipso considere, vtpote qui cælum non spe nuda expectemus, sed in capite nostro possideamus. Deinde agnoscit illum

non

non sine magno no nostro bono apud Patrem residere. Sanctuarium enim non manufactum ingressus, coram facie Patris assiduus pro nobis aduocatus & intercessor apparet: eius oculos in suam iustitiam ita conuertit vt à peccatis nostris auertat: eius animum ita nobis reconciliat, vt viam & accessum nobis sternat ad eius thronum sua intercessione, ipsum gratia & clementia replens, qui alioqui miseris peccatoribus plenus horroris futurus erat. Tertiò potentiam eius apprehēdit, in qua situm est nostrum robur, virtus, opes, & aduersus inferos gloriatio. Nam ascendens in cælum, captiuam duxit captiuitatem: & spoliatis hostibus, locupletauit populum suum, ac quotidie spiritualibus diuitijs cumulat. In excelsis ergò sedet, vt transfusa inde ad nos sua virtute, in vitam spiritualem nos viuificet, vt spiritu suo sanctificet, vt varijs gratiarum dotibus Ecclesiam suam exornet, vt protectione sua tutam aduersus omnes noxas conseruet, vt ferocientes crucis suæ ac nostræ salutis hostes manus suæ fortitudine coerceat, denique vt omnem teneat potestatem in cælo & in terra: donec inimicos omnes suos, qui etiam nostri sunt, prostrauerit, ac Ecclesiæ suæ ædificationem consummarit. Atq; hic verus est regni eius status, hæc potestas quam in eum contulit Pater, donec vltimum actum ad viuorum & mortuorum iudicium aduenieus compleat.

[l. 3. c. 20. f. 17. 18 l 4. c. 18. f. 2. Sup. f. 14. *Ephe.* 4. 6. Sup. c. 15. f. 3. *Psal.* 110. 1 Regni Chri. status. l. 3. c. 9. f. 6. c. 25 f. 1.]

17 Non obscura quidem præsentissimæ virtutis documenta præbet suis Christus: sed quia sub carnis humilitate quodāmodo in terris delitescit eius regnum, optimo iure vocatur fides ad cogitandam visibilem illam præsentiam quam supremo die manifestabit. Visibili enim forma è cælo descendet, qualis ascendere visus est: ac omnibus apparebit cum ineffabili regni sui maiestate, cum immortalitatis fulgore, cum immensa diuinitatis potentia, cum Angelorum satellitio. Inde igitur illum iubemur redemptorem expectare ad diem illum quo agnos segregabit ab hœdis, electos à reprobis: nec erit quisquam aut viuorum aut mortuorum qui iudicium eius effugiat. Ab extremis enim orbis angulis exaudietur tubę clangor, quo ad ipsius tribunal accersentur omnes, tum quos dies ille superstites deprehendet, tum quos iam antea è viuorum consortio mors sustulerit. Sunt qui secus Viuorum & Mortuorum vocabula hic accipiant: & sanè videmus quosdam veterum in particulę istius expositione hæsitasse: sed ille sensus, vt planus est & dilucidus, ita symbolo longè conuenientior est, quo populariter scriptū esse constat. Neque repugnat quod Apostolus asserit, omnibus hominibus constitutum semel mori. Nam etsi non morientur naturali modo & ordine qui ad iudicium vltimum in vita mortali supererunt, mutatio tamen illa quam patientur, quia instar mortis erit, non impropriè mors appellatur. Non omnes quidem dormituros certum est, sed immutabuntur omnes. Quid istud est? interibit & absorbebitur vno momento mortalis eorū vita, & in nouā penitus naturam transformabitur. Interitum istum carnis nemo negauerit mortē esse: manet tamen interim verum, quòd viui & mortui ad iudicium citabuntur: quia mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde qui reliqui erunt & superstites, obuiam Domino cum illis rapientur in aera. Et certè verisimile est hanc particulam ex concione Petri quam refert Lucas desumptam fuisse, & solenni Pauli ad Timotheum obtestatione.

[Iudici. extrem. *Act.* 1. 11. l. 4. c. 17. 27. *Mat.* 24. 30 *Mat.* 25. 31. 1. *Thes.* 4. 16 Vide P. Mar in Simp. expos. Symb. f. 27 fo. 479 *Heb.* 9. 27. 1. *Cor.* 15. 5. *Ibid.* 51. l. 3 c. 25. f. 8 1. Thes. 4. 16. 17.]

18 Hinc egregia exoritur consolatio, quòd penes eum iudicium audimus esse qui nos sibi in iudicando honoris consortes iam destinauit: tantum abest vt in condemnationem nostram tribunal sit conscensurus. Quomodo enim perderet populum suum clementissimus princeps? quomodo membra sua caput dissiparet? quomodo suos clientes patronus condemnaret? Nam si audet exclamare Apostolus, Christo intercedente nullum prodire posse qui condemnet, multò verius est, Christum ipsum intercessorem non condemnaturum eos quos in fidem

[*Act.* 10. 42 2. *Tim.* 4. 1. *Mat.* 19. 28 Ibid. c. 25. f. 8. *Rom.* 8. 33. Ibi. c. 11. f. 3]

Vide Amb. lib 1.*de lac. cap.*6. clientelámque suam recepit. Non modica certè securitas quòd non ad aliud tribunal sistemur quàm redemptoris nostri, à quo salus sit expectanda: præterea, quòd ille per Euangelium nunc æternam beatitudinem promittit, tunc ratam promissionem iudicando facturus est. Ergo in hunc finem Pater Filium honorauit, omne iudicium illi deferendo, vt ita conscientijs suorum, terrore iudicij trepidis, consuluerit. Hactenus symboli Apostolici ordinem sequutus sum: quia dum paucis verbis capita redemptionis perstringit, vice tabulæ nobis esse potest, in qua distinctè & sigillatim perspicimus quæ in Christo attentione digna sunt. Apostolicum autem noncupo, de authore interim minimè solicitus. *Iohan.*5.22 Symb. Apostolic. August. Ser. de tem. 181. Apostolis certè magno veterum scriptorum consensu adscribitur: siue quòd ab illis in cōmune conscriptum ac editum existimabant, siue quòd compendium istud ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectum, tali elogio confirmandum censuerunt. Neque verò mihi dubium est quin à prima statim Ecclesiæ origine, adeóque ab ipso Apostolorum seculo, instar publicæ & omnium calculis receptæ confessionis obtinuerit, vndecunque tandem initio fuerit profectum. Nec ab vno aliquo priuatim fuisse conscriptum verisimile est, quum ab vltima vsque memoria sacrosanctæ inter pios omnes authoritatis fuisse constet. Quod vnicè curandum est id extra controuersiam positum habemus, totam in eo fidei nostræ historiam succinctè distinctóque ordine recenseri. nihil autem contineri quod solidis scripturæ testimonijs non sit consignatū. Quo intellecto, de authore vel anxiè laborare, vel cū aliquo digladiari, nihil attinet: nisi cui fortè nō sufficiat certā habere spiritus sancti veritatē, vt nō simul intelligat aut cuius ore enuntiata, aut cuius manu descripta fuerit.

*Act.*4.12. Epilog. 1.*Cor.*1.30. *Heb.*2.17. *Gala.*3.13. Sup. c.1.c.15 c.1.2.3.&c. c.13.c.1.4. Sup. c. 5. 6. 20. Colos. 2. 3. Ioha.1.17

19 Quando autem totam salutis nostræ summam ac singulas etiā partes videmus in Christo comprehensas, cauēdum ne vel minimam portiunculam aliò deriuemus. Si salus quæritur, ipso nomine Iesu docemur penes eum esse: Si spiritus alia quælibet dona, in eius vnctione reperiētur: si fortitudo, in eius dominio: si puritas in eius conceptione: si indulgētia, in eius natiuitate se profert, quia factus est nobis per omnia similis, vt condolescere disceret: si redemptio in eius passione: si absolutio, in eius damnatione: si maledictionis remissio, in eius cruce: si satisfactio, in eius sacrificio: si purgatio, in eius sanguine: si reconciliatio, in descensu ad inferos: si mortificatio carnis, in eius sepulchro: si vitæ nouitas, in eius resurrectione: si immortalitas in eadem: si hæreditas regni cælestis in cæli ingressu: si præsidium, si securitas, si bonorum omnium copia & facultas, in eius regno: si secura iudicij expectatio, in potestate iudicandi illi tradita. Denique in ipso thesauri omne genus bonorum quum sint, inde ad satietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui vno ipso non contenti feruntur, huc atque illuc in spes varias etiamsi in illum præcipuè respiciunt, eo tamen ipso rectam viam non tenent quòd aliquam suæ cogitationis partem aliò deflectunt. Quanquam irrepere diffidentia ista non potest, vbi semel abundantia bonorum eius probè cognita fuerit.

Vt sunt illi aduers. quos l.3.c.4 5.& Sup.c 2.3.5 l.4.c.12.13. 18.&c.

Rectè & propriè dici Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem. CAP. XVII.

HAEC etiam quæstio vice auctarij expedienda est. Sunt enim homines quidam perperam arguti, qui etsi fatentur salutem nos per Christum consequi, nomen tamen Meriti audire non sustinent, quo putant obscurari Dei gratiam: atque ita Christum volunt instrumentum esse duntaxat vel ministrum, non authorem vitæ vel ducem & principē, sicuti à Petro vocatur: *Act.*3.11. Equidē fateor, siquis simpliciter & per se Christū opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locū: quia nō reperietur in homine dignitas quæ possit Deū promereri: imò vt verissimè

Augu-

Augustinus scribit, Clarissimum lumen prædestinationis & gratiæ ipse est saluator homo Christus Iesus, qui vt hoc esset, nullis operum vel fidei præcedentibus meritis natura humana quæ in illo est comparauit. Respódeatur quæso, ille homo vt à Verbo Patri coæterno in vnitatem personæ assumptus, Filius Dei vnigenitus esset, vnde hoc meruerit? Appareat igitur in nostro capite ipse fons gratiæ, vnde secundùm vniuscuiusq; mẽsuram per cuncta eius membra se diffundit. Ea gratia quisque ab initio fidei suæ fit Christianus, qua homo ille ab initio suo factus est Christus. Item alibi, Nullum illustrius est prædestinationis exemplum quàm ipse Mediator. Qui enim hunc fecit ex semine Dauid hominem iustum qui nunquam esset iniustus sine vllo merito præcedentis voluntatis eius, ipse ex iniustis facit iustos qui membra sunt illius capitis & quæ sequuntur. Quum ergo de Christi merito agitur, non statuitur in eo principium: sed conscendimus ad Dei ordinationem, quæ prima causa est: quia mero beneplacito Mediatorem statuit qui nobis salutem acquireret. Atque ita inscitè opponitur Christi meritum misericordiæ Dei. Regula enim vulgaris est, quæ subalterna sunt non pugnare. ideoq; nihil obstat quominus gratuita sit hominum iustificatio ex mera Dei misericordia, & simul interueniat Christi meritum quod Dei misericordiæ subijcitur. Nostris autem operibus aptè opponitur tam gratuitus Dei fauor, quàm Christi obedientia, suo ordine vtrunq;. nam Christus nonnisi ex Dei beneplacito quicquam mereri potuit. Sed quia ad hoc destinatus erat vt irã Dei sacrificio suo placaret, suaque obedientia deleret transgressiones nostras. in summa, quando ex sola Dei gratia (quæ hunc nobis constituit salutis modum) dependet meritum Christi, non minus aptè quàm illa humanis omnibus iustitijs opponitur.

Lib. 1. de pręd. Sanct. cap. 15. Item de Corrept. & gra ad Valent. cap. 15. l. 3. c. 22 f. 1. *De bono perse. cap. vltimo.* Subordinata non pugnant. Nota. Ephe. 1. 5. 6. Rom. 3. 25. 26. Rom. 5. 19.

2 Hæc distinctio colligitur ex plurimis Scripturæ locis. Ita Deus dilexit mundum vt Filium suum vnigenitum daret, vt quisquis credit in eum non pereat. Videmus vt priorem locum teneat Dei dilectio, tãquam summa causa vel origo: sequatur fides in Christum, tanquam causa secunda & propior. Siquis excipiat, Christum nonnisi formalem esse causam, magis extenuat eius virtutem quàm ferant verba. Nam si fide quæ in ipsũ recumbit iustitiam consequimur, salutis nostræ materia in eo quærenda. quod pluribus locis clarè probatur. Non quòd priores dilexerimus eum, sed ipse nos prior dilexit, ac Filium suum misit ἱλασμὸν pro peccatis nostris. Clarè his verbis demonstratur, Deum, nequid suo erga nos amori obstaret, reconciliandi modum statuisse in Christo. Ac magnum pondus habet nomen Placationis: quia Deus ineffabili quodam modo, quo tempore nos amabat, simul tamen erat infensus nobis, donec reconciliatus est in Christo. Quò pertinent omnes istæ sententiæ, Ipse expiatio est pro peccatis nostris. Item, Placuit Deo reconciliare per ipsum omnia erga se, pacificans per sanguinem crucis eius per ipsum, &c. Item, Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Item, Gratos nos habuit in dilecto Filio. Item, Vt ambos in vnum hominem reconciliaret Deo per crucem. Ratio huius mysterij ex primo ad Ephesios capite petenda est, vbi postquam docuit Paulus nos in Christo fuisse electos, simul addit, nos in eodem gratiam esse adeptos. Quomodo cœpit Deus fauore suo complecti quos ante conditum mundum dilexerat, nisi quia amorem suum exeruit vbi reconciliatus est Christi sanguine? Nam quia Deus fons est omnis iustitiæ, necesse est vt homo, quandiu peccator est, illum habeat hostem & iudicem. Quare principium amoris est iustitia, qualis à Paulo describitur. Eum qui peccatum nón fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in ipso. Significat enim, gratuitam iustitiam adeptos Christi sacrificio, vt Deo placeamus, qui natura sumus filij iræ, & per peccatum alienati. Cæterùm hæc distinctio eti-

Iohan. 3. 16 Ephe. 1. 9. Causæ salutis nostræ. 1. Ioha. 4. 9. Vt docet l. 3. c. 11. 14. *Iohan. 4. 10* Sup. c. 16. f. 6 l. 3 c. 4. f. 30. *1. Ioh. 2. 2.* *Coloss. 1. 20.* *2. Cor. 5. 19* *Ephes. 2. 16* *Eph. 1. 6. 16* l. 3. c. 22. f. 1 c. 24. f. 5. Sup. c. 16. f. 2 *2. Cor. 5. 21.*

am notatur, quoties Dei charitati adiungitur Christi gratia, vnde sequitur, eum de suo quod acquisiuit, nobis largiri: quia non aliter quadraret seorsum à Patre ei adscribi hanc laudem, quòd gratia eius sit, & ab ipso proueniat.

Christus promeruit nobis.
Sup.c.16. s.3.ad 13.
*Rom.*5.11.

3 Quòd autem verè Christus sua obedientia nobis gratiam apud Patrem acquisierit ac promeritus sit, ex pluribus Scripturæ locis certò & solidè colligitur. Nam hoc pro confesso sumo, si pro peccatis nostris Christus satisfecit, si pœnam nobis debitam persoluit, si obedientia sua Deum placauit, denique si iustus pro iniustis passus est: iustitia eius partam nobis salutem: quod tantundem valet ac promereri. Atqui teste Paulo reconciliati sumus, & reconciliationem accepimus per eius mortem. Atqui reconciliatio locum non habet nisi vbi offensio præcessit. Sensus ergo est, Deum cui propter peccatum eramus exosi, morte Filij sui placatũ fuisse, vt nobis sit propitius. Ac diligenter notanda est quæ paulò post sequitur antithesis. Sicuti per trãsgressionem vnius peccatores constituti sunt multi: sic & per obedientiam iusti constituuntur. Sensus enim est: Sicut Adæ peccato alienati à Deo sumus & destinati ad interitum, ita Christi obedientia, nos in fauorem recipi tanquam iustos. Nec futurum verbi tempus præsentem iustitiam excludit: sicuti ex contextu apparet. Nam & prius dixerat χάρισμα ex multis delictis esse in iustificationem.

*Rom.*5.19.
Rom.5.16.

4 Cæterùm quum dicimus Christi merito partam nobis esse gratiam, hoc intelligimus, sanguine eius nos fuisse mundatos, & eius mortem expiationem fuisse pro peccatis. Sanguis eius emundat nos à peccato Hic sanguis est qui effunditur in remissionem peccatorum. Si hic effectus est fusi sanguinis vt non imputentur nobis peccata, sequitur eo pretio satisfactum esse iudicio Dei. Quò pertinet illud Baptistæ, Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi. Nam omnibus Legis sacrificijs Christum opponit, vt impletum in eo solo doceat quod figuræ illæ monstrarunt. Scimus autem quid passim dicat Moses, Expiabitur iniquitas, peccatum delebitur ac remittetur. Denique in veteribus figuris optimè docemur quæ sit mortis Christi vis & efficacia. Et hanc rem Apostolus, dextrè sumpto hoc principio, in Epistola ad Hebræos explicat, quòd remissio absque sanguinis effusione non fiat. Vnde colligit, Christum in abolitionem peccati per suum sacrificium semel apparuisse. Item, Oblatum esse vt multorum tolleret peccata. Dixerat autem prius non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per sanguinem proprium semel intrasse in sancta: æterna redemptione inuenta. Iam dum in hunc modum ratiocinatur. Si sanguis vitulæ sanctificat secundùm carnis puritatem, multò magis sanguine Christi purificari conscientias ab operibus mortuis: facilè patet nimis extenuari Christi gratiam nisi eius sacrificio vim expiandi, placandi, & satisfaciendi concedimus: quemadmodum paulò pòst addit, Mediator hic est noui Testamenti, vt morte interueniente in redemptionem præcedentium delictorum quæ manebant sub Lege, promissionem æternæ hæreditatis accipiant qui vocati sunt. Præsertim verò expendere conuenit analogiam quæ à Paulo describitur, quòd pro nobis factus sit maledictio, &c. Superuacuum enim, adeoque absurdum fuit, onerari Christum maledictione, nisi vt quod alij debebant persoluens, iustitiam illis acquireret. Clarum est etiam Iesaiæ testimoniũ, Quòd castigatio pacis nostræ Christo imposita fuit, & liuore eius nobis obtigit sanitas. Nisi enim satisfecisset pro peccatis nostris Christus, non diceretur placasse Deum, pœna, cui eramus obnoxij, in se recepta. cui respondet quod ibidem sequitur, Propter scelus populi mei percussi eum. Accedat etiam Petri interpretatio, quæ nihil ambiguum relinquet, quòd peccata nostra portauerit super lignum. Onus enim damnationis, quo leuati sumus, dicit in Christum esse reiectum.

1.*Ioha.*1.7.
*Luc.*22.20.
*Ioh.*1.29.
l.3.c.4.s.26
Exod.29 36
Leuit 5.13.
*Heb.*9.22.
Sup.c.11.s.4
c.7.s.1.2.
*Ibid.c.*12.
l.4.c.18.s.2.
*Ibid.*13.
*Ibid.*15.
*Galat.*3.13
*Iesa.*53.5.
Ibid.vers.8.
1.*Pet.*2.24

5 Neque

5 Neque obſcurè pronuntiant Apoſtoli pretium ſoluiſſe quo nos à
reatu mortis redimeret. Iuſtificati gratia ipſius per redemptionem quæ Sup.c.16.
eſt in Chriſto, quem poſuit Deus ἱλαστήριον per fidem quæ eſt in ſanguine ſ.6.
eius. Gratiam Dei in hoc commendat Paulus, quia redemptionis preti- l.3.c.4.ſ.30
um dedit in Chriſti morte: deinde iubet nos confugere ad eius ſanguinē, *Rom.*3.24.
vt iuſtitiam adepti coram Dei iudicio ſecuri ſtemus. Idem valet iſtud Pe-
tri, Redempti non auro & argento, ſed pretioſo ſanguine agni immacula- 1.*Pet.*1.18
ti. Neq; enim congrueret antitheſis niſi pro peccatis ſatisfactum eſſet hoc
pretio, qua ratione Paulus dicit nos pretioſè emptos eſſe. Non ſtaret eti- 1.*Cor.*6.20.
am alterum eius dictum, Vnus mediator qui ſe dedit ἀντίλυτρον, niſi reie- 1.Tim.2.6.
cta in eum eſſet pœna quam meriti eramus. Ideò idem Apoſtolus redem- *Col.*1.14.
ptionē in ſanguine Chriſti definit remiſſionem peccatorum, acſi diceret l.3.c.14.
iuſtificari nos vel abſolui coram Deo, quia ſanguis ille in ſatisfactionem ſ.11.
reſpondet. Cui & alter locus conſonat, deletum fuiſſe in cruce chirogra- *Coloſſ.*2.14.
phum quod erat contrarium nobis. Solutio enim vel compenſatio nota-
tur quæ nos à reatu abſoluit. Magnum & his verbis Pauli ſubeſt pondus.
Si iuſtificamur ex operibus Legis, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt. Nam *Galat.*2.21
hinc colligimus, à Chriſto petendum eſſe quod Lex conferret ſiquis eam Ibid.c.17.
impleat vel (quod idem eſt) nos cōſequi per Chriſti gratiam quod Deus ſ.3.
operibus noſtris in Lege promiſit, Qui fecerit hæc, viuet in ipſis. Quod *Leuit.*18.5.
non minus clarè in concione Antiochiæ habita confirmat, credendo in
Chriſtum iuſtificari nos aſſerens ab omnibus à quibus non potuimus in *Act.*13.38.
Lege Moſis iuſtificari. Nā ſi obſeruatio Legis iuſtitia eſt, quis neget Chri-
ſtum, dū hoc onere in ſe ſuſcepto nos Deo perinde conciliat acſi eſſemus
Legis obſeruatores, fauorem nobis promeritum? Eòdem ſpectat quod Sup.c.7 ſ.15
poſtea ad Galatas tradit, Deus Filium ſuum miſit legi ſubiectum, vt eos *Galat.*4.4.
qui ſub Lege erant redimeret. Quorſum enim ſubiectio iſta, niſi quod iu-
ſtitiam nobis peperit, ſuſcipiens præſtandum cui nos ſoluendo non era-
mus? Hinc illa iuſtitiæ imputatio ſine operibus, de qua Paulus diſſerit:
quia ſcilicet accepta nobis fertur quæ in ſolo Chriſto reperta fuit iuſtitia *Rom.*4.
Nec certè alia de cauſa vocatur caro Chriſti cibus noſter, niſi quia in eo
reperimus vitæ ſubſtantiam. Ea porrò vis non aliunde prouenit niſi quia *Ioha.*6.55.
iniuſtitiæ noſtræ pretium crucifixus fuit Dei Filius. Sicut dicit Paulus l.3.c.11.ſ.16
quòd ſeipſum tradiderit ſacrificium in odorem bonæ fragrantiæ. Et ali- *Ephe.*5.2.
bi, Mortuus eſt propter peccata noſtra: reſurrexit propter iuſtificationē *Rom.*4.25.
noſtram. Inde conficitur, non modo per Chriſtum ſalutem nobis datam Sup.c.16.
eſſe, ſed Patrem nobis eius gratia nunc eſſe propitium. Nam ſolidè in eo ſ.13.
impleri non dubium eſt, quod per Ieſaiam ſub figura pronuntiat Deus,
Propter me faciam, & propter Dauidem ſeruum meum. Cuius rei optimus *Ieſa.*37.35.
teſtis eſt Apoſtolus quum dicit, Remittuntur vobis peccata propter no- 1.*Ioh.*2.12
men eius. Nam etſi non exprimitur Chriſti nomen, Iohannes tamē ſuo
more ſub pronomine αὐτὸς eum deſignat. Quo etiam ſenſu pronuntiat
Dominus, Sicuti ego viuo propter Patrem, ita & vos viuetis propter me. *Iohan.*6.57
Cui reſpondet quod dicit Paulus, Vobis datum eſt propter Chriſtum, *Phil.*1.29.
ὑπὲρ Χριστοῦ, non ſolùm vt in eū credatis, ſed etiam vt pro eo patiamini.

6 Quærere verò an ſibi ipſe meruerit (quod faciunt Lombardus & *Lib.*3.*Sen.*
ſcholaſtici) non minus ſtulta eſt curioſitas quàm temeraria definitio vbi *diſt.*18.
hoc idem aſſerunt. Quid enim opus fuit deſcendere vnicum Dei Filium
vt ſibi acquireret quicquam noui? Et conſilium ſuum exponens Deus o-
mnem dubitationem eximit. Non enim Filij vtilitati conſuluiſſe dicitur *Rom.*8.32,
Pater in eius meritis, ſed eum tradidiſſe in mortem, neque ei pepercíſſe:
quia mundum diligeret Et notandæ ſunt loquutiones propheticæ, Puer *Ieſa.*9.6.
natus eſt nobis. Item, Exulta filia Sion: ecce rex tuus venit tibi. Frigeret *Zach.*9.9.
etiam alioqui confirmatio illa amoris, quam Paulus commendat, quòd
Chriſtus pro inimicis mortem ſubierit. Inde enim colligimus rationem *Rom.*5.10.

Ioh.17.19. sui non habuisse: idque clarè affirmat, dicens, Pro illis sanctifico meipsum. Se enim sibi nihil acquirere testatur qui fructum sanctitatis suæ in alios transfert. Et certè hoc maximè dignum obseruatu quòd Christus, vt se totum addiceret in salutem nostram, quodammodo sui oblitus est. Philip.2.9. Præposterè verò huc trahunt Pauli testimonium, Propterea exaltauit illum Pater, & dedit illi nomen, &c. Quibus enim meritis assequi potuit homo, Magist.Sét. ibid. C vt iudex esset mundi, caput Angelorum, atque vt potiretur summo Dei imperio, atque in eo resideret maiestas illa cuius millesimam partem cunctæ hominum & Angelorum virtutes attingere nequeunt? Sed facilis & plena solutio est, Paulum illic non disserere de causa exaltationis Christi: sed consequentiam duntaxat ostendere vt nobis esset exemplo. nec omnino Luc.24.26. aliud volunt quàm quod alibi dicitur, oportuisse Christum pati, & ita intrare in gloriam Patris.

INSTITVTIONIS CHRISTIANAE RELIGIONIS.

Liber tertius.

De modo percipiendæ Christi gratiæ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus consequantur.

Quæ de Christo dicta sunt, nobis prodesse arcana operatione Spiritus. CAP. I.

l.2.c.15.s.3.4. NVNC videndum quomodo ad nos perueniant quæ Pater Filio vnigenito contulit bona, non in priuatum vsum, sed vt inopes egenosque locupletaret. Ac primò habendum est, quandiu extra nos est Christus, & ab eo sumus separati, quicquid in c.16.s.2. Ioha.15.6. Inf.c.2.s.24 salutem humani generis passus est ac fecit, nobis esse inutile nulliusque momenti. Ergo vt nobiscum Ephes.4.15. quæ à Patre accepit communicet, nostrum fieri & l.4.c.17.s.9. in nobis habitare oportet. Ideò & caput nostrum Rom.8.29. vocatur, & primogenitus inter multos fratres: nos etiam vicissim dicimur l.2.c.13.s.2. in ipsum inseri, & eum induere: quia nihil ad nos (vt dixi) quæcunque Inf.s.3. possidet, donec cum ipso in vnũ coalescimus. Etsi autẽ verum est, hoc fide nos cõsequi: quando tamen videm⁹ nõ omnes promiscuè amplecti, Christi, Rom.11.17. communicationẽ quæ per Euangeliũ offertur, altiùs conscendere ipsa Galat.3.17 ratio nos docet, ac de arcana Spiritus efficacia inquirere, qua fit vt Christo l.1.c.13.s.14 bonisque eius omnibus fruamur. Disserui antè de æterna Spiritus deitate P.Mart.loc. 3.class.3. pag.551.553. & essentia: nunc speciali hoc capite contenti simus, Christum ita in aqua & sanguine venisse vt de eo testificetur Spiritus, ne salus per hunc parta nobis effluat. Quemadmodũ enim tres citantur in cælo testes, Pater, sermo & Spiritus: ita etiã tres in terra, aqua, sanguis & Spiritus. Neque 1.Ioh.5.7.8 frustra repetitus Spiritus testimonium, quod sentimus cordibus nostris l.4.c.14. s.22. sigilli vice insculptũ esse. Vnde fit vt ablutionẽ & sacrificiũ Christi obsignet. Qua ratione etiam dicit Petrus fideles electos esse in sanctificatione 1.Pet.1.2. Spiritus, in obedientiã & aspersionẽ sanguinis Christi. Quibus verbis admonet, ne irrita sit sacri illius sanguinis effusio, arcana Spiritus irrigatione a-

ne animas nostras eo purgari. Qua ratione etiã Paulus de purgatione & iustificatione verba faciens, dicit nos fieri vtriusq; compotes in nomine Iesu Christi & Spiritu Dei nostri. Huc summa redit, Spiritum sanctũ vinculum esse quo nos sibi efficaciter deuincit Christus. Quo etiam pertinent quæ proximo Libro de eius vnctione docuimus. Inf.c.14.f.6 1.Cor.6.11. l.1.c.13.f.14 vide l.4.c.1 f.12.

2 Verùm, quò res apprimè digna cognitu certius liqueat, tenendum est Christum peculiari modo Spiritu sancto venisse instructum: nempe vt à mundo nos segregaret, ac in spem colligeret æternæ hæreditatis. Hinc Spiritus sanctificationis dicitur: quia non virtute tantùm generali, quæ conspicitur tam in humano genere quàm in reliquis animantibus, nos vegetat & fouet, sed radix ac semen est cælestis vitæ in nobis. Itaque hoc maximè elogio Christi regnum commendant Prophetæ, quòd vberior Spiritus affluentia tunc floreret. Insignis est præ alijs Ioelis locus, Effundam in illa die de Spiritu meo super omnem carnem. Etsi enim videtur dona Spiritus restringere Propheta ad munus prophetandi, sub figura tamen significat, Deum illustratione Spiritus sui facturũ sibi discipulos qui prius expertes & vacui fuerant cælestis doctrinæ. Porrò quia Deus Pater propter Filium suum Spiritu sancto nos donat, & tamen apud eum totam plenitudinem deposuit, vt suæ liberalitatis minister esset ac dispensator: nunc Patris, nunc Filij Spiritus vocatur. Vos (inquit Paulus) non estis in carne, sed in Spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. quòd siquis Spiritũ Christi nõ habet, hic nõ est eius. Inde verò spem facit plenæ renouationis, quòd is qui suscitauit Christũ à mortuis, viuificabit mortalia corpora nostra propter Spiritũ eius habitantem in nobis. Nihil enim absurdi est, Patri adscribi donorum suorum laudem, quorum est author: & tamen Christo, apud quem deposita sunt Spiritus dona quæ suis largiatur, easdem adscribi partes. *Ideo cunctos sitientes ad se inuitat vt bibant. Et Paulus docet singulis distribui Spiritũ pro mensura donationis Christi. Ac sciendum est, Spiritum Christi dici, non modò quatenus æternus Sermo Dei est eodem Spiritu cum Patre cõiunctus: sed secundùm Mediatoris quoque personam: quia nisi hac virtute præditus, frustra ad nos venisset. Quo sensu vocatur secundus Adam è cælo datus in Spiritum viuificantem. vbi Paulus singularem quam suis vitam inspirat Filius Dei, vt secum vnum sint, cõparat cum vita animali quæ reprobis etiam communis est. Similiter vbi optat Christi gratiam & Dei charitatem fidelibus, simul annectit communicationem Spiritus, sine qua nec Paternum Dei fauorem, nec Christi beneficentiam quisquam gustabit. Sicut etiam alibi dicit, Charitas Dei effusa est in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis. l.2.c.15.f.2. &c. P.Mar.ibid. in exposit. Symb.f.31. pag.481. *Ioel.*2.28. Ibid.c.16.f.14. *Rom.*8.9. Inf.c.2.f.39 *Ibid.*11. * Sup.c.16.f.14 l.4.c.19.f.6 *Ioh.*7.37. *Ephe.*4.7. Sup.c.15.f.5. l 1.c.13 f.7.19. 1.*Co.*15.45. l.1.c.13.f.2 2.*Co.*13.11 *Rom.*5.5. Inf.c.2.f.12 l.2.c.11.f.9. c.14.f.5. c.13.f.5. c.20.f.1.11.

3 Atq; hîc notare expediet quibus elogijs Spiritum insigniat Scriptura, vbi de exordio totaq; instauratione salutis nostræ agitur. Primò vocatur Spiritus adoptionis: quia nobis testis est gratuitæ Dei beneuolentiæ qua nos Deus Pater in dilecto vnigenito complexus est, vt nobis esset in Patrem, nosq; ad precandi fiduciam animat, imò verba dictat, vt intrepidè clamemus, Abba, Pater. Eadem ratione dicitur arrhabo & sigillum nostræ hæreditatis: quia in mundo peregrinantes, & mortuis similes è cælo ita viuificat vt certi simus sub fideli Dei custodia salutem nostram in tuto esse. vnde & vita esse dicitur propter iustitiam. Quoniã verò arcana sua irrigatione ad germina iustitiæ proferenda nos fœcũdat, vocatur sæpius aqua, vt apud Iesaiam, Omnes sitientes venite ad aquas. Item, effundam Spiritum meum super sitientem, & flumina super aridam. Quibus respondet Christi sententia quam nuper adduxi, Si quis sitit, veniat ad me. Quanquã interdum à purgandi mundandiq; energia sic nuncupatur, & apud Ezechielem, vbi Dominus aquas mundas promittit quibus populum suum à sordibus abluet. Quoniam verò gratiæ suæ liquore *Rom.*8.15. Spiritus adoptionis. *Gal.*4.6. Arrhabo. Sigillum. 2.*Cor.*1.21 *Rom.* 8.10. *Iesa.*55.1. *&* 44.3. *Ioh.*7.37. *Eze.* 36.25

1.Ioh.2.20 perfusos in vitæ vigorem restituit ac fouet, inde nomen obtinet olei &
27. vnctionis. Rursum quia concupiscentiæ nostræ vitia assiduè excoquendo
Vnctio. do & exurendo, corda nostra incendit amore Dei & studio pietatis, ab
l.2.c.15.f.5. hoc quoque effectu meritò ignis appellatur. Denique nobis describitur
Luc.3.16. quasi fons, vnde ad nos manant cælestes omnes diuitiæ: vel Dei manus,
Ignis, Fons, qua suam potentiam exercet: quia virtutis suæ afflatu diuinam nobis
Manus. vitam sic inspirat vt non iam agamur ipsi à nobis, sed eius actione ac motu regamur: vt siqua sunt in nobis bona, fructus sint gratiæ ipsius:
Ioh.4.14. nostræ verò sine ipso dotes, mentis sint tenebræ cordisque peruersitas.
Act.11.21. Hoc quidem iam clarè expositum est, donec intentæ sint in Spiritum
l.4.c.19.f.22 mentes nostræ, Christum iacere quodammodo otiosum: quia frigidè
Sup.f.1. eum extra nos, adeoque procul à nobis speculamur. Scimus autem non a-
Ephe.4.15. lijs prodesse nisi quorum est caput & primogenitus inter fratres, qui denique
Rom. 8. 29. eum induerunt. Facit sola hęc coniunctio, ne inutiliter, quo ad nos, cum Saluatoris nomine venerit. Quò spectat sacrum illud coniugium
Gal.3.27. quo efficimur caro de carne eius,* & ossa ex ossibus, adeoque vnum cum
Ephe.5.30. ipso: solo autem Spiritu vnit se nobiscum. Eiusdem Spiritus gratia &
*l.4.c.17.f.9 virtute efficimur illius membra, vt nos sub se contineat, vicissimque il-
Inf c.2.f.33 lum possideamus.
34.35.

4 Verùm quia fides præcipuũ est eius opus, ad eam magna ex parte referuntur quæ ad vim eius & operationem exprimendam passim occurrunt: quia nonnisi per eam nos in Euangelij lumen adducit sicuti do-
Ioh.1.13. cet Iohannes Baptista, datam esse prærogatiuam credentibus in Christũ vt sint filij Dei, qui non ex carne & sanguine, sed ex Deo nati sunt. vbi Deum opponẽs carni & sanguini, supernaturale esse donum asserit, quòd fide recipiant Christum qui alioqui suæ incredulitati dediti manerent. Cui simile est illud Christi responsum, Caro & sanguis non reuelauit tibi,
l.2.c.2.f.19 sed Pater meus qui in cælis est. quæ nunc breuiter attingo: * quia iam
20.21.c.3.f. alibi copiosè tractaui. Simile etiã est illud Pauli, Obsignatos fuisse Ephe-
6.8.& c.5.f. sios Spiritu promissionis sancto. Ostendit enim internum esse doctorem,
5.c.6.f.1. cuius opera in mentes nostras penetrat salutis promissio, quæ alioqui aẽ-
Mat.16.17 rem duntaxat vel aures nostras feriret. Similiter vbi Thessalonicenses di-
Ephe.1.13. cit electos à Deo in sanctificatione Spiritus & fide veritatis: quo contextu breuiter admonet fidem ipsam non aliunde prodire quàm à Spiritu.
2.Th.2.13. Quod apertius explicat Iohannes, Nos scimus quòd manet in nobis è
Ioh.6.29. Spiritu quem nobis dedit. Item, Ex hoc cognoscimus in eo nos manere,
1.Ioh.3.24 & ipsum in nobis, quòd dedit nobis ex Spiritu suo. Itaq; discipulis suis, vt capaces essent cælestis sapientiæ, promisit Christus Spiritum veritatis,
Ibid.4.13. quem mundus non potest capere. Et hoc illi proprium munus attribuit,
Ioh.14.17. suggerere quæ ipse ore docuerat. quia frustra cæcis lux se offerret nisi Spi-
Inf.c.24.f.2 ritus ille intelligentiæ aperiret mẽtis oculos: vt rite clauẽ vocare queas
claujs regni qua cælestis regni thesauri nobis reserantur, eiusq; illuminationem men-
2.Cor.3.6. tis nostræ aciem ad videndum. Ideo Paulus tantopere commendat mini-
Ioh.6.37. sterium Spiritus: quia sine profectu clamarent doctores, nisi Christus ipse interior magister suo Spiritu ad se traheret qui dati sunt à Patre. Ergo si-
Luc.3.16. cut in Christi persona reperiri diximus perfectam salutem: ita, vt fiamus
Inf.c.2.f.39 eius participes, baptizat nos in Spiritu sancto & igni, illuminans nos in Euangelij sui fidem, atq; ita regenerans vt simus nouæ creaturæ: & prophanis sordibus purgatos in sancta Deo templa consecrat.

De Fide: vbi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria. CAP. II.

VERVM hæc omnia cognitu facilia erunt vbi posita fuerit clarior fidei definitio: vt vim eius & naturam teneant lectores. Repetere autem memoria conuenit quæ antè tradita fuerunt, quum

Deus

Deus nobis per Legem præscribat quid agendum sit, siqua in parte lapsi fuerimus, terribile illud quod edicit mortis æternæ iudicium nobis incumbere. Rursum, quia non modò arduum sed prorsus supra vires extraque omnem nostram facultatem est Legem implere vt exigit: si nos duntaxat ipsos intuemur, & quæ meritis nostris digna sit conditio reputamus, nihil bonæ spei esse reliquum, sed à Deo abiectos sub æterno interitu iacere. Hoc tertio explicatum fuit vnam esse liberationis rationem quæ nos à tam misera calamitate eruat: vbi apparet Christus redemptor, per cuius manum cælestis Pater, pro sua immensa bonitate & clementia nostri misertus, succurrere nobis voluit: siquidem & solida fide misericordiam hanc amplectimur, & in ipsa constanti spe acquiescimus. Hoc verò nunc expendere conuenit, qualis esse hæc fides debeat, per quam regni cælestis possessionem adeunt quicunq; adoptati sunt à Deo in filios: quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinionem aut etiam persuasionem parem esse constat. Atque eo maiore cura & studio dispicienda est nobis & disquirenda germana fidei proprietas, quò perniciosior hodie est in hac parte multorum hallucinatio. Siquidem bona pars orbis, audito eius nomine, nihil altius concipit quàm vulgarem quandam Euangelicæ historiæ assensum: imò quum in scholis de Fide disputant, Deum eius obiectum simpliciter vocando, euanida speculatione (vt alibi diximus) miseras animas rapiunt transuersum magis quàm ad scopum dirigant. Nam quum Deus lucem inaccessam habitet, Christum occurrere medium necesse est. Vnde & se lumen mundi vocat: & alibi, viam, veritatem & vitam: quia ad Patrem (qui fons est vitæ) nisi per ipsum nemo venit: quia solus Patrem cognoscit, deinde fideles quibus eum voluerit patefacere. Secundùm hanc rationem Paulus nihil se cognitu eximium ducere asserit præter Christum: & Actorum vigesimo se prædicasse refert fidem in Christum. & alibi Christum ita loquentem inducit, Mittam te inter gentes, vt accipiant remissionem peccatorum & sortem inter sanctos, per fidem quæ est in me. Et Paulus in eius persona nobis visibilem esse Dei gloriam testatur, vel (quod idem valet) illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius facie lucere. Verum quidem est in vnum Deum fidem respicere: sed illud quoque addendum est, vt agnoscat quem ille misit Iesum Christum. Quia Deus ipse procul absconditus lateret nisi nos irradiaret fulgor Christi. In hunc finem quicquid habebat Pater, apud vnigenitum deposuit, vt in eo se patefaceret: vt ipsa bonorum communicatione exprimeret veram gloriæ suæ imaginem. Siquidem, vt dictum est, Spiritu nos trahi oportere vt ad Christum quærendum incitemur: ita vicissim monendi sumus inuisibilem Patrem non alibi quàm in hac imagine quærendum esse. Qua de re eleganter Augustinus, qui de fidei scopo disserens, sciendum esse tradit quò sit eundum & quà: tum continuò pòst colligit, munitissimam aduersus omnes errores viam esse eundem Deum & hominem. Deum enim esse quò tendimus, hominem quà imus: vtrunque autem nonnisi in Christo inueniri. Nec verò Paulus, dum fidem erga Deum prædicat, in animo habet euertere quod toties inculcat de fide, quæ totam suam stabilitatem habet in Christo. Petrus verò aptissimè vtrunque connectit, dicens per ipsum nos in Deum credere.

2 Ergo hoc malum, vt alia innumera, scholasticis acceptum referri par est, qui velut obducto velo Christum texerunt, in cuius intuitum nisi rectà intenti simus, per multos labyrinthos semper vagari continget. Præterquam verò quòd caliginosa sua definitione totam vim fidei deterunt ac ferè exinaniunt, commentum fabricarunt implicitæ fidei, quo nomine crassissimam * ignorantiam ornantes, miseræ plebeculæ cum magna pernicie illudunt. Imò (vt verius & apertius dicam quod res est)

l.2.c.8.s.2. 5.51.c.7.s. 5.6 7. Inf.c.17.s.1. 2.

Quod docuit l.2.à.c. 9.ad finē li. P.Mar.class. 3.loc.3.

Vulgi de fide opinio. l.2.c.6.s.4. De fid. obiecto.

1.*Tim.6.16* *Ioh.*8.12. *Ioh.*14.6. *Luc.*10.22. 1.*Cor.*2.2. *Act.*26.17. 18. 2.*Cor.*4.6.

Nulla nisi in Christo Dei cognit.

l.2.c.6.s.1.4 sup.c.1.s.1.3 *Li.*11.*deCiuit.Dei.c.*2 1.Tim.2.15. l.2.c.12.s.1. Idem lib.de corrept.& gra.cap.7. 1.*Pe.*1.21. Magist.sent. lib. 3. dist. 23.B. * Cont. istā ignor.lege Chris.in Ioan.sub finē Hom.16.&

Hom.3.c.4. Idē in opere imperf.cap. 7.& August. epist.ad Volus. & serm. in capite ieiunij. commentum hoc veram fidem non modò sepelit, sed penitus destruit. Hoccine credere est, nihil intelligere, modò sensum tuum obedienter Ecclesiæ submittas? Nō in ignoratione, sed in cognitione sita est fides, atq; illa quidem non Dei modò, sed diuinæ voluntatis. Nec enim ex eo salutē consequimur, vel quòd parati sumus pro vero amplecti quicquid Ecclesia præscripserit, vel quòd inquirendi cognoscendiq; prouinciā ad ipsam relegamus: sed quādo Deum agnoscimus nobis esse propitium Patrem, reconciliatione per Christum facta: Christum verò in iustitiam, sanctificationem & vitam nobis esse datum. Hac (inquam) cognitione, non sensus nostri submissione, ingressum in regnum cælorum obtinemus. Nam quum dicit Apostolus, corde credi ad iustitiam, ore confessionem fieri ad salutem, non satis esse indicat si quis implicitè credat quod non intelligat, nec etiam inquirat, sed explicitā requirit diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia.

1.Cor.1.30. Rom.10.10 Ioh.6.69.

3 Equidem non inficior (qua sumus ignorantia circunsepti) quin plurima nobis implicita nūc sint, & etiā sint futura, donec deposita carnis mole propius ad Dei præsentiam accesserimus: in quibus ipsis nihil magis expediat quàm iudicium suspendere, animum autem offirmare ad tenendam cum Ecclesia vnitatem. Verùm hoc prętextu ignorantiam humilitate temperatam fidei nomine insignire, absurdissimum est. Fides enim in Dei & Christi cognitione, non in Ecclesiæ reuerentia iacet. Et videmus qualem labyrinthum ista sua implicatione sint fabricati, vt quiduis, nullo cum delectu, dum sub Ecclesiæ obtruditur titulo, ab imperitis instar oraculi arripiatur, interdum autem prodigiosissimi errores. Quæ inconsiderata facilitas, quum certissimum sit in ruinam præcipitium, ab ijs tamen excusatur: quia definitè nihil credat, sed apposita conditione: si talis Ecclesiæ sit fides. Ita in errore veritatē, in cæcitate lucē, in ignorantia rectam scientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius immoremur, tantùm admonemus lectorem vt ipsa cum nostris conferat. ipsa enim veritatis perspicuitas satis expeditam per se refutationem suggeret. Neque enim apud eos hoc quæritur, an implicita sit fides multis ignorantiæ reliquijs, sed definiunt, ritè credere qui in sua inscitia stupēt, adeoq; sibi indulgent, modò Ecclesiæ authoritati & iudicio de rebus incognitis assentiantur. Quasi verò Scriptura passim non doceat cum fide coniunctam esse intelligentiam.

1.Cor.13.12 Ioh.17.3. Qua de re lege l.1.c.7. s.1. l.4 c.9. s.14.c.8.s.13 Cur implic. fides damnatur.

4 Nos verò fidem, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam esse concedimus, non solùm quia nos multa adhuc latent: sed quia multis errorum nebulis circundati, non omnia assequimur. Nam perfectissimi cuiusque summa sapientia est proficere, placidaque docilitate longiùs eniti. Itaq; fideles hortatur Paulus, vt si qua de re alij ab alijs dissentiant, expectēt reuelationē. Et sanè experientia docet, donec carne simus exuti, minus nos assequi quā optādū esset. ac quotidie legendo in multos obscuros locos incidimus, qui nos ignorantiæ coarguunt. Atque hoc fræno in modestia nos Deus retinet, fidei mensuram singulis assignans, vt optimus etiam quisque doctor ad discendum paratus sit. Ac insignia huius fidei implicitæ exempla in Christi discipulis notare licet, antequā plenam illuminationem adepti essent. Videmus quàm difficulter rudimēta ipsa gustent, vt hæsitent in minimis quibusque, vt à Magistri ore pendentes, non tamen multū promoueant: quinetiam dum ad monumentum accurrunt mulierum admonitu, resurrectio magistri illis instar somnij est. Quum illis fidei testimonium antè reddiderit Christus, ea prorsus fuisse vacuos dicere fas non est: imò, nisi persuasi fuissent Christū resurrecturum esse, concidisset in illis omne studium. Nec verò superstitio traxit mulieres, vt cadauer hominis extincti aromatibus condirent, de cuius vita nulla spes foret: sed quanuis fidem haberent eius verbis, quem sciebant

l.4.c.8.s.11. 12.c.14.s.8. Phil.3.15. Ibid.c1.s.12 August. ad Vincēt.Donatist.epist. 48. Rom.12.3. Ephe.4.7. Inf.s.19. Luc. 24.11. Mar.16.1. Luc.24.1. Ioan.19.40

sciebant veracem esse: ruditas tamen, quæ adhuc occupabat eorũ mentes, fidem caligine obuoluit, vt essent ferè attoniti. Vnde etiam dicuntur
tunc demum credidisse, vbi re ipsa ab ipsis comperta fuit sermonũ Chri- Ioh.20.8.
sti veritas: non quòd credere inceperint, sed quia occultæ fidei semen,
quod in eorum cordibus velut emortuũ erat, tunc recepto vigore emersit. Vera ergo in illis fuit, sed implicita fides: quia reuerenter Christum
pro vnico doctore amplexi erant. Deinde ab ipso edocti, statuebant sibi
esse authorem salutis. denique credebant è cælo venisse, vt per gratiam Ioh.11.27.
Patris discipulos illuc colligeret. Nec verò familiarior hui[9] rei probatio
quærenda est quàm quòd in cunctis semper mixta est fidei incredulitas.

5 Vocare etiam fidem implicitam licet quæ tamen propriè nihil Fid.Præpar.
aliud est quàm fidei præparatio. Plerosque credidisse Euangelistæ referũt Ioh.2.23.
qui tantùm miraculis in admirationem rapti, non vltrà progressi sunt & 8.30.
quàm Christum esse Messiam qui promissus fuerat: quanuis ne tenui quidẽ Exẽpl. lege
Euangelij doctrina imbuti essent. Talis obseruantia, quæ eos subegit vt Inf.s.32. in
Christo libenter se subijcerent, ornatur fidei titulo: cuius tamen nonnisi Cornel.fide
initium fuit. Sic aulicus ille qui de Filij sanatione promissioni Christi credidit, domum reuersus, teste Euangelista, denuo credidit. nempe quia
primò instar oraculi habuit quod audierat ex ore Christi: deinde eius Ioh.4.53.
authoritati se addixit, ad recipiendam doctrinam. Quanquam sciendum
est, ita fuisse docilem & paratum ad discendum: vt tamen verbum credẽdi Ibid. vers.
priore loco particularẽ fidem denotet, secundo loco eum numeret inter 50. particu-
discipulos qui nomen Christo dederant. Non absimile exemplũ in Samaritanis proponit Iohannes, qui mulieris sermoni crediderunt vt feruidè laris fides.
ad Christum accurrerent, qui tamen eo audito sic loquuntur, Iam non
credimus ob sermonem tuum, sed eum audiuimus, & scimus quòd Serua- Iohan.4.
tor sit mundi. Ex his patet, eos etiam qui primis elementis nondum sunt 39.41.42.
imbuti, modò ad obediendum ferantur, vocari Fideles, non quidem pro- Mat.9.24.
priè, sed quatenus Deus pro sua indulgentia pium illum affectum tanto Ephes.1.17.
honore dignatur. Sed hæc docilitas cum proficiendi desiderio longè di- Philip.3.12.
stat à crassa ignorantia, in qua torpent qui fide implicita (qualis fingitur 2.Pet.3.13.
à Papistis) contenti sunt. Nam si Paulus seuerè eos damnat qui semper di- 2.Tim.3.7.
scentes, nunquam ad scientiam veritatis perueniunt, quantò grauiorem
ignominiam merentur qui data opera affectant nihil scire?

6 Hæc igitur vera est Christi cognitio, si eum qualis offertur à Pa- Inf.c.11.
tre suscipimus, nempe Euangelio suo vestitum: quia sicuti in scopum fi- s.17. & Inf.
dei nostræ ipse destinatus est, ita nonnisi præeunte Euangelio rectà ad eũ s.29.
tendemus. Et certè illic nobis aperiuntur thesauri gratiæ: quibus clausis, parum nobis Christus prodesset. Sic Paulus fidem doctrinæ indiuiduam comitem addit his verbis. Non ita didicistis Christum: si quidem edo- Ephe.4.20.
cti estis quæ sit veritas in Christo. Neque sic tamen ad Euangeliũ restrin-
go fidem, quin fatear à Mose & Prophetis traditum fuisse quod ad eam l.2.c.9.s.2.
ædificandam sufficeret: sed quia plenior Christi manifestatio in Euãgelio 1.Tim.4.6.
exhibita est, meritò vocatur à Paulo doctrina fidei. Qua etiam ratione a- Rom.10.8.
libi dicit, fidei aduentu Legem abolitam fuisse: hac voce comprehendens Ibid.c.6.s.4
nouum & insolitum docendi genus, quo Patris misericordiam magis il- Gal.3.23.
lustrauit, & de salute nostra certius testatus est Christus ex quo apparuit 25.
magister. Quanquam facilior erit & aptior methodus, si gradatim à gene- Inf.c.22.
re ad speciem descendimus. Principio admonendi sumus, perpetuam esse s.10. relatio
fidei relationem cum verbo, nec magis ab eo posse diuelli, quàm radios à fidei ad ver
sole, vnde oriuntur. Ideo apud Iesaiam clamat Deus, Audite me, & viuet bum.
anima vestra. Et hunc eundem fidei fontem demõstrat Iohannes his ver- Iesa.55.3.
bis, Hæc scripta sunt vt credatis. Propheta quoque hortari volens popu- Ioh.20.31.
lum ad fidem, Hodie (inquit) si vocem eius audieritis. & Audire passim
accipitur pro credere. Denique non frustra Deus apud Iesaiam hac nota Psal.95.8.

*Iesa.*54.13. discernit filios Ecclesiæ ab extraneis, quòd omnes erudiet, vt sint ab ipso edocti. quia si promiscuum esset beneficium, cur ad paucos dirigeret sermonem? Cui respondet quòd passim Euangelistæ Fideles & Discipulos ponunt tanquam synonyma, ac præsertim Lucas in Actis Apostolorum sæpius: quinetiam hoc epitheton ad mulierem vsque extendit, Act.9. Quare si ab hoc scopo in quem collimare debet, vel minimùm deflectit fides, naturam suam non retinet, sed incerta est credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum basis est, qua fulcitur & sustinetur: vnde si declinat, corruit. Tolle igitur verbum, & nulla iam restabit fides. Non hîc disputamus an ad seminandum Dei sermonem, vnde fides concipiatur, necessarium sit hominis ministerium, quod alibi tractabimus: sed verbum ipsum, vtcunque ad nos deferatur, instar speculi esse dicimus, in quo Deum intueatur fides. Siue igitur hominis operam in hoc Deus adhibeat, siue sola sua virtute operetur, semper tamen ijs quos ad se trahere vult, per verbum suum se repræsentat. Vnde & fidem definit Paulus obedientiam quæ præstatur Euangelio, Rom.1.5.& alibi obsequium fidei laudat in Philippensibus. Neque enim vnum id in fidei intelligentia agitur, vt Deum esse nouerimus, sed etiam, imò hoc præcipuè, vt qua sit erga nos voluntate, intelligamus. Neque enim scire quis in se sit, tantùm nostra refert, sed qualis esse nobis velit. Iam ergo habemus fidem esse diuinæ erga nos voluntatis notitiam ex eius verbo perceptam. Huius autem fundamentum est, præsumpta de veritate Dei persuasio. De cuius certitudine, quãdiu secum animus tuus disceptabit, dubiæ & infirmæ, vel potius nullius authoritatis erit verbum. Neque etiam sufficit Deum credere veracem, qui nec fallere nec mentiri possit, nisi constituas proculdubio, quicquid ab ipso prodit, sacrosanctam esse & inuiolabilem veritatem.

Marginalia: Inf.c.24.s.1 — *Act.*6.1.2.7.&9.1.10.19.25.26.38,&11.26.29.&13.52.&14.20.21. — *Phil.*2.17. — Inf.s.8. — l.1.c.2.s.2.c.10.s.2. — Ro.4.20.21 — Colos.2.2. — Inf.s.15. — Vid P.Mart. Ibid.pag. 534.

7 Sed quoniam nec ad vocem Dei quamlibet cor hominis in fidem erigitur, inquirendum adhuc est quid propriè fides in verbo respiciat. Vox Dei erat ad Adam, Morte morieris. Vox Dei ad Caim, sanguis fratris tui clamat ad me de terra: sed quæ nihil per se, nisi fidem quatefacere queant, tantùm abest vt stabiliendæ sint idoneæ. Non negamus interim quin fidei officium sit veritati Dei subscribere quoties & quicquid & quocunque modo loquitur: sed quærimus modò quid in verbo Domini reperiat fides, quo nitatur & recumbat. Vbi solam indignationem & vindictã conscientia nostra conspicit, quomodo non trepidabit & exhorrescet? Deum autem quẽ exhorrescit, quomodo nõ refugeret? atqui Deum quærere fides debet, non refugere. Constat ergo nondũ plenam haberi à nobis fidei definitionem: quando voluntatem Dei qualemcunque nosse, pro fide censendũ non est. Quid si in locũ volũtatis, cuius sæpe tristis est nuntius & formidabile præconium, beneuolentiam seu misericordiam subijciamus? Ita certè ad fidei ingenium propius accesserimus. tum enim ad Deum quærendum allicimur postquam didicimus salutem nobis apud eum esse repositam: quod ipsum nobis confirmatur vbi sibi curæ studioque eam esse declarat. Proinde gratiæ promissione opus est, qua nobis testificetur se propitium esse Patrem: quando nec aliter ad eum appropinquare possumus, & in eam solam reclinare cor hominis potest. Hac ratione in Psalmis passim iunguntur hæc duo sicuti inter se cohærent, misericordia & veritas: quia nec quicquam nos iuuaret scire Deum esse veracem, nisi clementer nos ad se alliceret: nec eius misericordiam amplecti nostrum esset, nisi eam sua voce offerret. Veritatem tuam & salutẽ prædicaui: non celaui bonitatem tuam & veritatem tuam. Bonitas tua & veritas custodiant me. Alibi, Misericordia tua ad cælos, veritas tua vsque ad nubes. Item, Omnes viæ Iehouæ clementia & veritas custodientibus fœdus eius. Item, Multiplicata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Item, Canam nomini tuo super misericordia &

Marginalia: *Gen.*2.17. — *Ibid.*4.10. — Inf.s.30. — Quid propriè fides in verbo respicit. — Inf.c.17.s.2 — Inf s.32. — Misericordia & veritas. — *Psal.*40.11. — *Psal.*36.6. — *Psal.*25.10 — *Psal.*117. — *Psal.*138.2

& veritate tua. Omitto quod in eandem sententiam apud Prophetas legitur, Deum clementem esse & fidelem in promissis. Temere enim statuemus Deum nobis propitium, nisi de se testetur ipse, nosq; sua inuitatione præueniat, ne dubia vel obscura sit voluntas. Iam autem visum est vnicum amoris pignus esse Christum: sine quo sursum & deorsum apparēt odij & iræ signa. Iam quum non multum habitura sit momenti diuinæ bonitatis notitia, nisi in ea nos acquiescere faciat, excludenda est dubitatione mixta intelligentia, quæ non solidè sibi constet, sed ipsa secum disceptet. At verò plurimum abest quin mens hominis, vt cæca est & obtenebrata, ad percipiendam vsque Dei voluntatem penetret ac conscendat, atque etiam cor, vt perpetua hæsitatione fluctuatur, securum in ea persuasione resideat. Itaque aliunde & mentem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quò Dei verbum plenam apud nos fidem obtineat. Nunc iusta fidei definitio nobis constabit, si dicamus esse diuinæ erga nos beneuolentiæ firmam certamque cognitionem, quæ gratuitæ in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum sanctum & reuelatur mentibus nostris & cordibus obsignatur.

Hoc dictum citat. l. 1. c. 13. s. 21. ex Hilar. l. 2. c. 6. s. 3. c. 16. s. 2. 3. 4 c. 17. s. 2. 3. Inf. s. 36. Inf. s. 33. c. 24. s. 5. Fidei definitio. P. Mart. ibid. s. 22. Pag. 545.

8 Verùm antequam vltrà progrediar, quædam procemia necessaria erunt ad nodos explicandos, qui obstaculum alioqui afferre possent lectoribus. Ac primò refutanda est quæ in scholis volitat nugatoria fidei formatæ & informis distinctio. Imaginantur enim eos credere quicquid cognitu necessarium est ad salutem, qui nullo timore Dei, nullo pietatis sensu tangūtur. Quasi verò Spiritus sanctus corda nostra in fidem illuminando, non sit nobis adoptionis nostræ testis. Superciliosè tamen, tota Scriptura reclamāte, persuasionem illā timore Dei vacuam, fidei nomine dignātur. Cum eorum definitione longiùs conflictari opus non est, quàm fidei naturam simpliciter enarrando, qualis verbo Dei traditur. Vnde liquidò patebit quàm imperitè & insulsè de ipsa strideant magis quàm loquantur. Partem iam attigi, reliqua suo loco deinde subijciam. Nūc dico, nihil eorum commento posse fingi absurdius. Fidem assensum esse volūt, qua recipiet quilibet Dei contemptor quod ex Scriptura profertur. Atqui primò videndū erat, sibíne quisque proprio marte fidem accersat: an Spiritus sanctus per eam testis sit adoptionis. Itaque pueriliter ineptiūt, quærendo an eadem sit fides quā superueniens qualitas format: an verò diuersa & noua. Vnde certò apparet ita garriendo de singulari Spiritꝰ dono nunquam cogitasse: quia initium credendi iam in se reconciliationem continet qua homo ad Deum accedit. Quòd si expenderent illud Pauli, Corde creditur ad iustitiam: fingere desinerent frigidam illā qualitatem. Si vna hæc nobis suppeteret ratio, valere deberet ad litem finiendā: assentionem scilicet ipsam, sicuti ex parte attigi, & fusius iterum repetam, cordis esse magis quàm cerebri, & affectus magis quàm intelligentiæ. Qua ratione obedientia vocatur fidei, cui nullum aliud obsequium præfert Dominus: & meritò, quando illi sua veritate nihil est pretiosius: quam à credētibus, quasi subscriptione facta, obsignari Iohannes Baptista est testis. Quoniam res minimè dubia est, vno verbo statuimus, eos ineptè loqui quum fidem formari dicunt, accessione piæ affectionis ad assensum facta: quum assensus quoque pia affectione constet: qualis saltem in Scripturis demonstratur. Sed alterum multò clarius argumentum se etiamnum offert. Quum enim fides Christum amplectatur, vt nobis offertur à Patre: ille verò non in iustitiam modò, peccatorum remissionem & pacem offeratur, sed in sanctificationem quoque & fontem aquæ viuæ: eum haud dubiè rite cognoscere nūquā poterit quin sanctificationē Spiritus simul apprehēdat. Aut siquis apertius id dictum cupiat, Fides in Christi notitia sita est. Christus nisi cū Spiritꝰ sui sanctificatione cognosci nequit. Cōsequitur, fidem à pio affectu nullo modo esse distrahēdam.

Inf. c. 25. s. 8 Magist. sent. lib. 3. dist. 23. Sup. c. 1. s. 3. Ibid P. Mart. s. 28. Longe aliter August. de fide & oper. cap. 16. cap. 17. & in Psal. 36. sup. s. 1. 2. 5. *Rom.* 10:10 Inf. s. 36. *Rom.* 1. 5. *Ioh.* 3. 25. Inf. s. 33. Sup. s. 6. 1. Cor. 1. 30. Sup. c. 1. s. 2.

1.Cor.13.2. 9 Quod solent obtrudere quod ait Paulus, Siquis scilicet omnem fidem habeat, vt montes transferat, charitatem verò non habeat, eum nihil esse, quò fidem charitate spoliatam deforment: non animaduertũt quid eo loco sit Apostolo fides. Quum enim proximo capite disseruisset
1.Co.12.10. de varijs donis Spiritus, in quibus reposuerat genera linguarũ, virtutes,
Ibidem.31. prophetiam, & hortatus esset Corinthios ad sectanda ex ijs meliora, hoc est, vnde plus fructus & emolumenti rediret ad totum Ecclesiæ corpus:
Inf.s.4.1. inf.c.18.s.8 subijcit, excellentiorem adhuc se viam demonstraturum. Eiusmodi dona omnia, vtcunque per se excellentia sint, nihili tamen æstimanda esse nisi
Loci huius expos. charitati seruiant. Esse enim in Ecclesiæ ædificationem data: in eam nisi conferantur, perdere suam gratiam. Ad id probandum distributione vtitur, repetens eadem illa quæ superius recensuerat dona, sed alijs nominibus. Pro eodem autem vsurpat virtutes, & fidem, nempe pro edendorum miraculorum facultate. Quum ergo hæc siue virtus siue fides particulare sit donum Dei, quo impius quispiam & pollere queat & abuti, vt dono linguarum, vt prophetia, vt alijs charismatibus: non mirum si à
Inf.s.13. charitate separetur. Totus autem istorum error in eo est, quòd quum vo-
Iac.2.14. cabulum fidei sit πολύσημον, significati diuersitate nõ obseruata, perinde
& de diuersa fid. signific.l.4.c.14. pugnant acsi eadem vbique foret acceptio. Locus Iacobi, quem in eiusdẽ erroris patrocinium accersunt, alibi discutietur. Quanquam verò plures esse fidei formas, docendi causa concedimus, dũ volumus ostendere qua-
s.13. lis sit in impijs Dei notitia: vnicam tamẽ piorum fidem, vt Scriptura do-
Ephes.4. cet, agnoscimus & prædicamus. Credunt certè plurimi Deum esse, Euan-
August. de Trinit.& Serm. de Temp.181. Idem de verb.Dom. Sup.Iohan. Serm.61. lib.13.c.2. gelicam historiam ac reliquas Scripturæ partes veras esse arbitrantur: (quale ferè iudicium esse solet de ijs quæ vel olim gesta narrantur, vel ipsi præsentes spectauimus.) sunt etiam qui vltrà procedunt: nam & Dei sermonem pro certissimo habent oraculo, nec eius præcepta prorsus negligunt, & minis & promissionibus vtcunque commouẽtur. Talibus quidem fidei testimonium tribuitur, sed per κατάχρησιν: quoniam Dei verbũ non impugnant manifesta impietate, vel reijciunt vel contemnunt: sed quandam potiùs obedientiæ speciem præ se ferunt.

Inf. ad finẽ vsque. 10 Verùm hæc fidei seu vmbra, seu imago, vt nullius est momenti, ita indigna est fidei appellatione: à cuius solida veritate quàm procul absit, tametsi mox fusius videbitur, nihil tamen impedit nunc obiter indica-
Act.8.13. & 18. ri. Credidisse dicitur Simon Magus, qui tamẽ suam incredulitatem paulò pòst prodit. Quòd fides illi tribuitur, non intelligimus cum quibusdam, simulasse verbis quam in corde nullam haberet: sed potius arbitramur, Euangelij maiestate victum, qualemcunque fidem adhibuisse, atque ita Christum, vitæ & salutis authorem agnouisse, vt libenter illi nomen da-
Luc.8.7.13 ret. Eodem modo credere ad tempus dicuntur in Euangelio Lucæ, in quibus verbi semen, antequam fructificet, præfocatur: aut etiam nullis dum actis radicibus arescit mox & deperit. Tales non dubitamus quodã verbi gustu affectos ipsum auidè arripere, & diuinam eius virtutem persentiscere: vt fallaci fidei simulatione non hominum oculis modò imponant, sed suis ipsorum animis. Ipsissimam enim pietatem esse sibi persuadent il-
c.24.s.7. lam quam Dei verbo deferunt reuerentiam, quia nullam esse impietatem reputant, nisi manifestum & confessum eius vel probrum vel contemptũ. Qualiscunque autem illa est assensio, ad cor ipsum vsque minimè penetrat, vt illic defixa resideat. & quanquam radices egisse interdum vide-
l.2.c 7.s 6. tur, viuæ tamen illæ non sunt. Tot vanitatis recessus habet, tot mendacij
Cordis mira hypocr. latebris scatet cor humanum, tam fraudulenta hypocrisi obtectum est, vt seipsum sæpe fallat. At verò qui talibus fidei simulachris gloriantur, in-
Iac.2.19. telligant Diabolis nihilo se in hac parte præcellere. Priores certè illi sunt
Inf.c.17.s.11 multò inferiores, qui stupidi audiunt & intelligunt, quorum notitia Diaboli contremiscunt: alij in hoc pares sunt, quòd qualiscũque sensus, quo tanguntur,

tanguntur, in terrorem tandem exit & consternationem.

11 Scio quibusdã durum videri vbi fides reprobis tribuitur: quum Paulus eam fructum electionis esse asserat. qui tamen nodus facilè soluitur: quia etsi in fidem non illuminantur, nec Euangelij efficaciam verè sentiunt nisi qui præordinati sunt ad salutem: experientia tamen ostendit reprobos interdum simili ferè sensu atq; electos affici, vt ne suo quidem iudicio quicquam ab electis differant. Quare nihil absurdi est quòd cælestium donorum gustus ab Apostolo, & temporalis fides à Christo illis adscribitur: nõ quòd vim spiritualis gratiæ solidè percipiant ac certum fidei lumen: sed quia Dominus, vt magis conuictos & inexcusabiles reddat, se insinuat in eorum mentes, quatenus sine adoptionis Spiritu gustari potest eius bonitas. Siquis obijciat, nihil igitur amplius restare fidelibus vnde certò adoptionem suam æstiment: respondeo, quanuis magna sit similitudo & affinitas inter Dei electos, & qui fide caduca ad tempus donantur, vigere tamen in solis electis fiduciam illã quam celebrat Paulus, vt pleno ore clament Abba, Pater. Ergo, vt solos electos semine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, vt nunquam dispereat semen vitæ eorum cordibus insitum: ita solidè in illis obsignat adoptionis suæ gratiam, vt stabilis ac rata sit. Sed hoc minimè obstat quin illa inferior Spiritus operatio cursum suum habeat etiam in reprobis. Interea docentur fideles, sollicitè, & humiliter seipsos excutere, ne pro fidei certitudine obrepat carnis securitas. Adde quod reprobi nunquam sensum gratiæ nisi confusum percipiunt, vt vmbram potius apprehendant quàm solidum corpus: quia peccatorum remissionem Spiritus propriè in solis electis obsignat, vt eam speciali fide in vsum suum applicent. Meritò tamẽ dicuntur reprobi Deum credere sibi propitium: quia donum reconciliationis, licet confusè nec satis distinctè, suscipiunt: non quòd eiusdem vel fidei vel regenerationis participes sint cum filijs Dei: sed quia commune cum illis fidei principium habere videntur, sub integumento hypocriseos. Nec verò nego quin hucusque eorum mentes irradiet Deus, vt eius gratiam agnoscant: sed sensum illum à peculiari testimonio quod reddit suis electis, ita distinguit, vt ad solidum effectum & fruitionem non perueniant. Non enim ideo se propitium illis demonstrat, quia verè ex morte ereptos in custodiam suam recipiat, sed tantùm illis manifestat præsentem misericordiam. Viua autem fidei radice solos electos dignatur, vt in finem vsque perseuerent. Ita diluitur obiectio illa, si verè gratiam suam demõstrat Deus, hoc perpetuò fixum esse: quia nihil obstat quominus præsenti gratiæ suæ sensu, qui postea euanescit, Deus aliquos illustret.

12 Quanquam etiam fides diuinæ erga nos beneuolentiæ notitia est, & certa de eius veritate persuasio: non mirum tamen est diuini amoris sensum in temporarijs euanescere, qui licet fidei sit affinis, ab ea tamen multum differt. Voluntas Dei immutabilis est, fateor, & semper eius veritas sibi constat. atqui nego hucusque progredi reprobos, vt in arcanam illam reuelationem penetrent, quam solis electis Scriptura vẽdicat. Nego igitur eos vel Dei voluntatem, vt est immutabilis, capere, vel eius veritatem constanter amplecti: quia in sensu euanido subsidunt. sicuti arbor non satis altè plantata, vt viuas radices agat, temporis successu arescit: licet per aliquot annos non flores tantùm & folia emittat, sed etiam fructus. Deniq; sicut primi hominis defectione deleri potuit ex ei⁹ mente & anima imago Dei, ita mirum non est si quibusdam gratiæ suæ radijs reprobis illuceat, quos postea extingui patitur. Nec verò quicquam impedit quominus leuiter alios tingat Euangelij sui notitia, alios penitus imbuat. Hoc interim tenendum est, quantumuis exigua sit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha est ac sigillum suæ adoptionis, nunquã ex eorũ cordibus deleri posse eius sculpturam.

Inf.c.3●. 1.Thes.1. 4.5. Act.13.48. Inf.c.22. f.10. Heb.6.4. Luc.8.7. Ibid.c.24. f.2.8. Ioan.15.22. Gal.4.6. 1.Pet.1.23. Inf.c.13.f.5 Rom.11.18. 22.23. 1.Cor.10.12 Philip.2.12. Inf.f.22. Sup.c.1.f.4. Cur reprob. dicantur credere. Heb.6.4 5. Inf.c.24. f.13.15.16. c.3.f.23.25 Inf f.15. Fides temporaria. Rom.11.29 Simile. l.2.c.1.f.5. c.2.f.1.12. Inf.c.24. f.9.7. Inf.f.30. Ro.8.14 16 Gal.4.6.

reprobos verò tali luce aspergi quæ postea dispereat. Neque tamē fallacem esse Spiritum:quia semen quod iacit in eorū cordibus,non viuificat, vt semper maneat incorruptibile,sicuti in electis. Vltrà procedo, nā quū ex Scripturæ doctrina, & quotidiano vsu cōstet reprobos interdum affici diuinæ gratiæ sensu,quoddam mutui amoris desiderium in illorū cordibus excitari necesse est. Sic in Saule ad tempus viguit pius affectus, vt Deum amaret,à quo paternè se tractari sciens, aliqua bonitatis eius dulcedine capiebatur. At quemadmodum radicitus non hæret in reprobis de paterno Dei amore persuasio:ita non solidè eū redamant vt filij, sed mercenario quodam affectu ducuntur. Nam soli Christo hac lege dat[us] est Spiritus ille amoris, vt eum mēbris suis instillet, nec certè longius quàm ad electos patet illud Pauli, Diffusa est charitas Dei in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis, nempe charitas quæ illam,quam suprà attigi,inuocationis fiduciam generat. Sicuti ex opposito videmus,Deum mirabiliter irasci filijs suis quos amare non desinit:non quòd apud se eos oderit,sed quia terrere eos vult iræ suæ sensu,vt superbiam carnis humiliet,torporem excutiat,& ad pœnitentiam solicitet. Itaque eodem tempore & iratum sibi,vel peccatis suis,& propitium cōcipiunt: quia non fictè iram eius deprecantur,ad quem tamen cum tranquilla fiducia confugiunt. His quidem cōstat, quosdam nō simulare fidem, qui tamē vera fide carent. sed dum subito zeli impetu feruntur, seipsos falsa opinione decipiunt. Nec dubiū est quin ipsos occupet socordia,ne cor suum probè, vt par erat, examinent. Tales fuisse probabile est quibus (teste Iohanne) Christus seipsū non credebat,quū tamen in ipsum crederent:quia nouerat omnes,& sciebat quid esset in homine. Quòd nisi à cōmuni fide multi exciderent (cōmunem appello,quia magna est similitudo & affinitas fidei temporalis cum viua & perpetua) non dixisset Christus discipulis, Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei estis : & cognoscetis veritatem:& veritas vos liberos reddet. Eos enim cōpellat qui amplexi erant eius doctrinam,& hortatur ad profectum fidei,ne torpore suo lumē quod datum est, extinguant. Ideo Paulus fidem electis peculiariter vindicat, significans multos euanescere,quia viuam radicem non traxerunt. Sicuti etiam loquitur Christus apud Matthæum, Omnis arbor quam non plantauit,Pater meus,eradicabitur. In alijs crassius est mēdacium, quos Deo & hominibus illudere non pudet. In hoc genus hominum,qui fallaci prætextu impiè fidem profanant, inuehitur Iacobus. Nec Paulus requireret à filijs Dei fidem non fictam, nisi quia multi sibi audacter arrogant quod non habent,& inani fuco vel alios vel interdum seipsos fallunt. Itaque bonam conscientiam arcæ comparat,in qua custoditur fides : quia multi ab illa excidendo circa hanc naufragium fecerunt.

[Margin: 1.Sam.10.9. — l.2.c.7.s.10 — Rom.5.5. — Inf.c.4.s.32 33. s.4.l.2.c.16 — Nota. — Sup.s.10. — Ioh.2.24. — Communis fides l.2.c.3 s.3. vbi de gener.grat. — Ioh.8.31. — Tit.1.1. — Mat.15.13 — Inf.c.24.s.6 — Iacob.2. — 1.Tim.1.5. — Ibid.19. — Bona consc. Inf.c.19.s.16]

13 Tenenda etiam est ambigua verbi significatio. sæpe enim fides tantundē valet ac sana pietatis doctrina, sicut eo quem nuper citauimus loco,& eadē epistola vbi Paulus diaconos tenere vult mysterium fidei in pura conscientia. Item,vbi denuntiat quorundā defectionē à fide. Ex opposito autem dicit enutritū fuisse Timothæum verbis fidei. Itē,vbi dicit, profanas inanitates & oppositiones falsò naminatæ sciētiæ, in causa esse vt multi à fide discedant:quos alibi reprobos vocat circa fidē. Sicuti rursum vbi Tito præcipit, Admone eos vt sani sint in fide. Sanitatis voce nihil aliud intelligit quàm doctrinæ puritatem, quæ hominū leuitate facilè corrumpitur & degenerat. Nempe *quia in Christo, quem possidet fides, absconditi sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ : meritò extenditur ad totā cælestis doctrinæ summam,à qua non potest separari. Contrà ad particulare aliquod obiectum aliquando restringitur. sicuti quum dicit Matthæus Christum fidem eorum vidisse qui per tegulas paralyticū demiserant : & ipse clamat se non inuenisse tantam fidem in Israel quantam Centurio

[Margin: Sup.s.9. — 1.Tim.3.9. — 1.Tim.4.1. — Ibidem.6. — 2.Tim.2.16 — Ibid.3.8. — *Sup.c.15. s.2. — Tit.1.13. & 2.2. — Colos.2.3. — Mat.9.2. — Mat.8.10.]

Centurio attulerat. Atqui ꝓbabile eſt intentum prorſus fuiſſe ad filij ſa-
nationẽ, cuius cura occupauerat totum ei⁹ animum. ſed quia ſolo Chriſti
nutu & reſponſo contentus corporalẽ pręſentiam non flagitat, huius cir- 1.Cor.13.10
cunſtantiæ cauſa tantopere extollitur eius fides. Et nuꝑ docuimus Pau- Vt apud Ia-
lum accipere fidem ꝓ dono miraculorum, quo pollẽt qui nec Spiritu Dei cob.2.19.21
ſunt regeniti, nec eum ſeriò colunt. Alibi etiam fidem ponit pro doctrina Inf c.17 ſ.11
qua in fide inſtituimur. Nam quum ſcribit fidem abolendam, nõ dubium *l 1.c.2.ſ.3
eſt id referri ad Eccleſiæ miniſterium, quod infirmitati noſtræ hodie vtile c.4 ſ.4.
eſt. In his quidem loquendi formis cõſtat analogia. Cæterùm vbi impro- Timor ꝓ vi-
priè transfertur nomen Fidei ad falſam profeſſionem vel mendacem ti- tioſo cultu.
tulum, nihilo aſperior videri debet κατάχρησις, * quàm vbi timor Dei 2.Re.17.32
ponitur pro vitioſo & peruerſo cultu. ſicuti quum ſæpius dicitur in ſacra *Aug.ſerm.
hiſtoria, Gẽtes exteras quæ in Samariam & vicina loca traductæ fuerãt, 53.de tẽp.
timuiſſe deos fictitios & Deum Iſrael. quod tantundem valet ac cælum Inf.c.20.
terræ miſcere. Sed nunc quærimus quid ſit fides quæ filios Dei ab incre- ſ.1.14.
dulis diſtinguit, qua Deum inuocamus Patrem, qua tranſimus à morte in ſup.c.1 ſ.3.4
vitam, & qua Chriſtus, æterna ſalus & vita, in nobis habitat. Eius autem
vim & naturam breuiter & dilucidè explicuiſſe videor.

14 Nunc ſingulas partes definitionis eius deintegro perſequamur: Sup ſub fi-
quibus diligenter excuſſis, nihil (vt opinor) dubiũ reſtabit. Cognitionem nem.ſ.7.
dũ vocamus, non intelligimus comprehenſionem, qualis eſſe ſolet earum Inf.ſ.33.
rerum quæ ſub humanũ ſenſum cadũt. Adeò enim ſuperior eſt, vt mẽtem Cognit.
hominis ſeipſam excedere & ſuperare oporteat, quò ad illam pertingat. Ro.4.18.19.
Neque etiam vbi pertigit, quod ſentit, aſſequitur: ſed dum perſuaſũ ha- Heb.11.19.
bet quod non capit, plus ipſa perſuaſionis certitudine intelligit quàm ſi l.2.c.12.ſ.5.
humanum aliquid ſua capacitate perciperet. Quare eleganter Paulus, qui Ephe.3.18.
id vocat comprehẽdere quæ ſit longitudo, latitudo, profunditas & ſu- inf.c.14 ſ.19
blimitas, & cognoſcere ſupereminentem cognitioni dilectionẽ Chriſti. & inf.ſ.41.
Voluit enim ſignificare, modis omnibus infinitum eſſe quod mens noſtra
fide cõplectitur, & genus hoc cognitionis eſſe omni intelligentia longè
ſublimius. Quia tamẽ arcanũ volũtatis ſuæ, quod à ſeculis & generatio- Col.2.26.
nibus abſconditum erat, Dominus ſanctis patefecit, optima ratione fi- Ibid.2.2.
des ſubinde in Scripturis agnitio vocatur: ab Iohanne verò ſcientia:
quum fideles teſtatur ſcire ſe eſſe filios Dei. Et ſanè certò ſciunt: ſed di- 1.Ioh.3.2.
uinæ veritatis perſuaſione confirmati magis quàm rationali demonſtra- 2.Cor.5.6.
tione edocti. Id indicant & Pauli verba, nos in hoc corpore habitantes, à
Domino peregrinari: quia per fidem ambulamus, non per aſpectum: qui-
bus oſtendit, ea quæ per fidem intelligimus, à nobis tamen abeſſe, & a- l.2 c.9.ſ.3.
ſpectum noſtrum latere. Vnde ſtatuimus, fidei notitiam certitudine ma- Inf.c.25.
gis quàm apprehenſione contineri. ſ.10.

15 Addimus, certam ac firmam, quò ſolidior perſuaſionis cõſtan-
tia exprimatur. Nam vt dubia & verſatili opinione non eſt cõtenta fides, Certa ac
ita nec obſcura perplexaque conceptione: ſed plenam & fixam, qualis de firma.
rebus compertis & probatis eſſe ſolet, certitudinem requirit. Tam altè Inf.ſ.20.In-
enim & radicitus hæret in cordibus noſtris incredulitas, & ita ad eam credulitas.
ſumus propenſi, vt quod ore fatentur omnes, Deum eſſe fidelem, non l.2.c.1.ſ.4.
abſque arduo certamine quiſquam ſibi perſuadeat. Præſertim vbi ad rem c.3.ſ.2.
ventum eſt, omnium vacillatio detegit vitium quod latebat. Nec verò
fruſtra tam inſignibus elogijs verbo Dei authoritatem aſſerit Spiritus
ſanctus: ſed morbo quem dixi mederi vult, vt Deus in ſuis promiſſis ple-
nam obtineat apud nos fidem. Eloquia Iehouæ, eloquia pura (inquit Da- Pſal.12.7.
uid) argentũ fuſũ in eximio catino terræ, purgatũ ſepties. Itẽ, Sermo Ie- & 18.31.
houæ excoctus, clypeus eſt omnib⁹ confidentibus in ipſo. Solomo autem
idem confirmans & ferè iiſdem verbis, Omnis ſermo Dei excoctus. Sed Prou.30.5.
quia in hoc ferè argumento Pſalmus centeſimus decimuſnonus conſu-

mitur, plura recitare superuacuũ esset. Certè quoties ita suum sermonem cõmendat nobis Deꝰ, obliquè incredulitatẽ nobis exꝓbrat: quia nõ aliò tẽdit nisi vt ꝑuersas dubitationes è cordibꝰ nostris eradicet. Sunt etiam ꝑmulti qui Dei misericordiã sic concipiunt, vt quàm minimùm cõsolationis inde recipiãt Simul enĩ misera anxietate cõstringũtur, dũ dubitãt an misericors sibi sit futurꝰ: quia illã ipsã de qua persuasissimi sibi videtur, clementiã nimiũ exiguis finibus terminãt. Etenim ita secũ reputãt, magnam quidẽ eam esse & copiosã, effusã in multos, obuiã omnibus & paratã: sed incertũ esse an ad se quoq; peruẽtura sit, vel potius an sint ad eã peruenturi. Hæc cogitatio, quũ in medio cursu resistat, dimidia tantùm est. Itaq; non tã secura spiritũ trãquillitate cõfirmat, quàm irrequieta hæsitatione sollicitat. Lõgè est alius sensus πληροφορίας, quæ fidei sẽper in Scripturis tribuitur: nẽpe qui Dei bonitatẽ perspicuè nobis ꝓpositã extra dubium ponat. Id autẽ fieri nequit quin eiꝰ suauitatẽ verè sentiamus, & experiamur in nobis ipsis. Quare Apostolꝰ ex fide deducit fiduciã, & ex hac rursũ audaciã. Sic enim loquitur, per Christũ nos habere audaciã, & aditũ in fiducia, quæ est per fidẽ illiꝰ. Quibꝰ sanè verbis ostẽdit, non esse rectã fidem, nisi quũ tranquillis animis audemus nos in conspectum Dei sistere. Quæ audacia nonnisi ex diuinæ beneuolentiæ salutisq; certa fiducia nascitur. Quod adeò verũ est vt sæpiusculè ꝓ fiducia nomẽ fidei vsurpetur.

Inf s.37. Exod.20.6. Psal.17.7. & 33.5. & 36.5. Luc.1.50. Ephes.2.4. De qua Paulus Col.2.2. 1.Thes.1.5. *Ephes.*3.12 Fiducia. Inf.c.24.s.7

16 Hic præcipuus fidei cardo vertitur, ne quas Dominus offert misericordię ꝓmissiones, extra nos tãtùm veras esse arbitremur, in nobis minimè: sed vt potiꝰ eas intꝰ cõplectẽdo nostras faciamꝰ. Hinc demũ nascitur fiducia illa quã alibi pacẽ idẽ vocat: nisi quis pacẽ deriuare inde malit. Est autẽ securitas quæ cõscientiã corã Dei iudicio sedat & serenat: sine qua, tumultuosa trepidatione ipsã vexari & penè dilaniari necesse est, nisi fortè Dei & sui oblita, ad momentum obdormiscat. Et verè ad momẽtum. neq; enim diu fruitur misera illa obliuione, quin memoria diuini iudicij subinde recurrẽte, acerrimè lãcinetur. in sũma, verè fidelis nõ est nisi qui solida ꝑsuasione Deũ sibi ꝓpitiũ beneuolũq; patrẽ esse persuasꝰ, de eius benignitate omnia sibi pollicetur: nisi qui diuinæ erga se beneuolẽtiæ ꝓmissionibꝰ fretꝰ, indubitatã salutis expectationẽ præsumit: vt Apostolꝰ his verbis demõstrat, Si fiduciam & gloriationẽ spei ad finẽ vsq; firmã tenuerimꝰ. Sic enim non bene sperare in Domino existimat, nisi qui cõfidẽter se regni cælestis hæredẽ glorietur. Fidelis (inquam) non est nisi qui suæ salutis securitati innixꝰ, Diabolo & morti cõfidẽter insultet, quomodo ex pręclaro illo Pauli epiphonemate docemur. Cõfisus sũ (inquit) quòd neq; mors, neq; vita, neq; Angeli, neq; principatꝰ, neq; potestates, neq; præsentia, neq; futura poterũt nos à charitate Dei diuellere, qua nos cõplectitur in Christo Iesu. Sic idẽ Apostolꝰ nõ aliter existimat bene illuminari oculos mẽtis nostrę, nisi cernamꝰ quæ sit spes ęternę hęreditatis, ad q̃ vocati sumus. Et vbiq; sic docet, vt innuat nõ bene aliter Dei bonitatẽ à nobis cõprehendi nisi magnæ securitatis fructũ inde colligamus.

Erga nos. *Rom.*5.1. Inf.c.13.s.5 Fiducia quid l.2. c.8.s.16. Inf.s.38. c.19.s.5. Inf.c.20. s.4.5. Vide eadem de pœnitẽt. c.3.s.2. *Heb.*3.14. Inf s.40. *Rom.*8.38. Inf.c.15.s.8 *Ephes.*1.18

17 Atqui (dicet quispiã) lõgè aliud experiũtur fideles, qui in recognoscẽda erga se Dei gratia nõ modo inquietudine tẽtantur (quod sæpe illis cõtingit) sed grauissimis etiã terroribꝰ interdũ quatefiunt. tãta est ad deturbãdas eorũ mẽtes tentationũ vehemẽtia: id quod nõ satis videtur cũ illa fidei certitudine cohærere. Proinde nodꝰ hic soluẽdꝰ est, si superiorẽ illã doctrinã stare volumꝰ. Nos certè, dũ fidẽ docemꝰ esse debere certam ac securã, non certitudinẽ aliquã imaginamur quæ nulla tãgatur dubitatione, nec securitatẽ quæ nulla sollicitudine impetatur: quin potius dicimus perpetuũ esse fidelibus certamen cum sua ipsorum diffidentia. tantũ abest vt eorum conscientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rursum tamẽ, qualemcunque in modum affligantur, decidere ac desciscere negamus à certa illa, quam de

Fid. lucta trac. ad s.29 Inf.s.37. c.20.s.11.16 P. Mart ibi. de securitate s.10. pag.338. De imperfect. fide l.4. c.14.s.7.8.

miseri-

misericordia Dei conceperunt, fiducia. Nullum illustrius vel magis memorabile exemplum fidei proponit Scriptura quàm in Dauide, præsertim si continuum vitæ cursum spectes. Ille tamen quàm non semper pacato animo fuerit, innumeris querimonijs declarat, ex quibus paucas eligere sufficiet. Dum animæ suæ turbulentos motus exprobrat, quid aliud quàm suæ incredulitati succenset? Quid trepidas (inquit) anima mea, & quid tumultuaris intra me? spera in Deum. Et certè consternatio illa apertum diffidentiæ signum fuit, ac si destitui se à Deo putaret. Amplior etiam alibi confessio legitur, Dixi in mea præcipitatione, Proiectus sum à conspectu oculorum tuorum. Alibi etiam anxia & misera perplexitate secum disceptat, imò de ipsa Dei natura litem mouet. An oblitus est misereri Deus? an in secula repellet? Durius quod sequitur, Atqui dixi, Occidere meum est: mutationes dextræ excelsi. Nam quasi desperatus seipsum exitio adiudicat: nec tantùm agitari se dubitatione fatetur, sed (quasi in certamine succubuerit) nihil sibi facit residuum: quia Deus ipsum deseruerit, & manum, quæ olim auxiliaris erat, conuerterit ad ipsum perdendum. Quare non abs re animam suam hortatur vt ad quietem suam redeat: quia expertus fuerat inter fluctus turbulentos se iactari. Et tamen, quod mirabile est, inter istas concussiones piorum corda fides sustentat: vereq; palmæ vicem obtinet, vt contra quælibet onera nitatur, sursumque se attollat: sicuti Dauid, quum obrutus videri posset, se tamen increpando, ad Deum surgere non destitit. Qui verò cum propria infirmitate certans, ad fidem in suis anxietatibus contendit, iam magna ex parte victor est. Quod ex hac sententia & similibus colligere licet, Expecta Iehouam: fortis esto, roborabit ille cor tuum. Expecta Iehouam. Seipsum timiditatis coarguit, & idem bis repetens, se multis agitationibus subinde obnoxium fatetur esse. Interim non tantùm sibi displicet in his vitijs: sed enixè ad correctionem aspirat. Certè si propiùs iusto examine conferre eum libeat cum Achaz, reperietur magnum discrimē. Mittitur Iesaias qui remedium afferat impij Regis & hypocritæ anxietati. his verbis eum alloquitur, Sis in custodia & quiesce: ne formides, &c. Quid ille? Sicuti prius dictum fuerat cor eius fuisse commotum, sicuti quatiuntur arbores syluæ à vento, licet audita promissione expauescere non destitit. Est igitur hæc propria infidelitatis merces & pœna, sic contremiscere vt in tentatione se à Deo auertat qui sibi ianuam fide non aperit: contrà autem fideles, quos incuruat & ferè opprimit tentationum moles, constanter, quāuis non sine molestia & difficultate emergunt. Et quia sibi propriæ imbecillitati sunt conscij, cū Propheta precantur, Ne auferas ab ore meo verbum veritatis vsque valdè. Quibus verbis docemur, interdum ipsos obmutescere, acsi prostrata esset eorum fides: non tamen deficere aut terga vertere, sed certamen suum persequi, & suam segnitiem precando acuere, ne saltem ex indulgentia stuporem contrahant.

[Margin: Inf.c.4.f.32 | Dauid.fid. | Vt inf.de imperf iust. c.3.f.10.11. | *Psal.*42.6. & 43.5. | *Psal.*31.23 | *Psal.*77.10 | Vide aduer. elect.dubit. inf.c.24.f 4. | *Psal.*116.7. | Victoria. | Ibid.f.6. | *Psal.*27.14 | *Iesa.*7.4. | Simile. | Vt dicetur Inf.c.4.f.34 | *Psal.*119. 43.]

18 Id quò intelligatur, necesse est redire ad illam carnis & spiritus diuisionem, cuius alibi meminimus, quæ in hac parte lucidissimè se profert. Sentit ergo in se diuisionem pium pectus, quod partim ob diuinæ bonitatis agnitionem suauitate perfunditur, partim ob suæ calamitatis sensum amaritudine angitur, partim in Euangelij promissionem recumbit, partim suæ iniquitatis testimonio trepidat, partim vitæ apprehensione exultat, partim mortem exhorrescit. Quæ variatio ex fidei imperfectione contingit: quando nunquam tam bene in præsentis vitæ cursu nobiscum agitur vt omni diffidentiæ morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc conflictus illi: vbi quæ in reliquis carnis hæret diffidētia, ad oppugnandam quæ intus concepta est, fidē insurgit. Verùm si in fideli mente certitudo permixta est dubitatione, annon eo semper recidimus vt fides non certa & liquida, sed obscura modò & perplexa diuinæ

[Margin: l.2.c.2.f.27 | Inf.c.3.f.10 | 11.c.17.f.5. | Rom.7.15. 20.22. | Galat.5 17. | Vt doceb. Inf.c.9.f.6. | Inf.f.37.]

c.8.s.9.10. 2.Cor.4.8. erga nos voluntatis notitia constet? Minimè verò. Neque enim, si varijs cogitationibus distrahimur, ideò protinus à fide diuellimur: nec si sursum deorsum diffidentiæ agitatione vexamur, ideò in eius abyssum demergimur: neque si concutimur, ideò de gradu deturbamur. Siquidem istius Finis certa. certaminis semper hic finis est, quòd fides eas difficultates, quibus ita circunsessa videtur periclitari, tandem eluctatur.

19 Summa hæc sit. Vbi primùm vel minima fidei gutta mentibus nostris instillata est, iam faciem Dei placidam & serenam nobisq; propitiam contemplari incipimus, procul id quidem & eminus: sed ita certo intuitu, vt sciamus nos minimè hallucinari. Quantum deinde proficimus (vt nos assiduè proficere decet) quasi progressu facto, in propiorem eius conspectum eoque certiorem venimus, & ipsa etiam continuatione familiarior nobis redditur. Ita mentem Dei cognitione illuminatam, initio multa ignorantia videmus inuolutam teneri, quæ paulatim abstergitur. Non tamen quædam ignorando, aut obscurius id quod cernit cernendo, impeditur quin diuinæ erga se voluntatis perspicua notitia fruatur, quod in fide primas ac potissimas partes tenet. Quemadmodum enim siquis carcere inclusus, ex angustiore fenestra obliquè tantùm & quasi dimidiatim emicantes habeat solis radios, libero quidem priuatur solis aspectu, splendorem tamen non ambiguum oculis haurit, eiusque vsum recipit: sic terrei corporis compedibus vincti, vtcunque multa obscuritate vndique obumbremur, luce tamen Dei vel pusillum ad exerendam eius misericordiã irradiãte, quantũ satis est ad solidã securitatẽ illuminamur.

l.2.c.9.s.3. Inf.c.3.s.9. August.lib. 9.de Trinit. cap.1. Sup.s.4. Inf.c.5.s.9. Simile.

20 Vtrunque diuersis locis Apostolus eleganter docet. Quum enim ex parte nos cognoscere, & ex parte prophetare, videreque in ænigmate per speculum tradit, quàm tenuis in præsenti vita illius verè diuinæ sapientiæ portiuncula nobis detur, indicat. Etsi enim non simpliciter indicant verba illa imperfectam esse fidem quantisper gemimus sub carnis onere, sed quòd necesse est nobis assiduè discendo exerceri, ex imperfectione nostra contingere: innuit tamen modulo nostro & angustijs quod immensum est non posse comprehendi. Atque hoc Paulus de tota Ecclesia prædicat: cuique autem nostrûm sua ruditas obstaculum & remora est, ne tam propè accedat quàm optandum esset. At quàm certo & minimè fallaci sui gustu nos afficiat vel exigua fidei guttula, idem alibi ostendit, quum affirmat nos per Euangelium, reuelata facie, nulloque obiecto velamine gloriam Dei tanta efficacia contemplari, vt in eandem imaginem transformemur. In talibus ignorantiæ inuolucris plurimum simul dubitationis & trepidationis implicari necesse est: quum præsertim cor nostrum suo quodam naturali instinctu ad incredulitatem propendeat. Huc accedunt tentationes, quę & infinitæ numero & genere varię magno identidem impetu insiliunt. Ipsa præcipuè conscientia incumbente peccatorum mole oppressa, nunc secum querulatur ac gemit, nunc se arguit, nunc tacitè fremit, nunc apertè tumultuatur. Siue ergo res aduersæ iram Dei præ se ferunt, siue eius argumentum & materiam conscientia in se reperit, inde tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit: quæ tamen ad hunc scopum perpetuo destinantur vt Deum nobis aduersum & infensum esse putantes, nec opis ab ipso quicquam speremus, & timeamus ceu ab hoste capitali.

1.Cor.13.9. Sup.s.3. 2.Cor.3.18. Inf.c.3.s.9. l.4.c.8.s.12 13. Sup.s.15. Vt videre est. Inf.c.12 s.4.c.13. s.3.

21 Ad hos impetus sustinendos fides se verbo Domini armat & munit. Atque vbi insultat huiusmodi tentatio, Deum esse inimicum quia sit infestus: contrà excipit, esse quoque, dum affligit, misericordem: quia castigatio à dilectione potius quàm ira proueniat. Vbi hac cogitatione feritur, Deum esse iniquitatum vindicem, opponit veniam delictis omnibus paratam, quoties ad Domini clementiam peccator se confert. Ita pia mens, vtcunque miris modis exagitetur ac diuexetur, supra omnes tamen difficulta-

Inf.c.4.s.32 Psal.118.18

difficultates tandem emergit,nec sibi diuinæ misericordiæ fiduciam excuti vnquam patitur.Quin potius quæcunque disceptationes eam exercent & fatigant, in istius fiduciæ certitudinem exeunt. Huius rei argumento est,quòd sancti,dum vltione Dei maximè vrgeri sibi videtur,apud ipsum tamen querimonias suas deponunt,& dum se minimè exauditũ iri apparet,eum nihilominus inuocant. Quorsum enim attineret apud eum deplorare à quo solatium nullum sperarent? eum verò inuocare nunquã inducerent in animum, nisi aliquid sibi opis ab eo paratum crederent. Sic discipuli,in quibus fidei pusillitatem Christus reprehendit,se quidem perire querebantur,eius tamen auxilium implorabant. Nec verò dum eos ob pusillam fidem castigat,reijcit à suorum ordine, vel annumerat incredulis,sed ad vitium excutiendum incitat.Ergo,quod iam superius dictum est,rursum asserimus, fidei radicem nunquam è pio pectore auelli quin ima in parte defixa hæreat,vtcunque decussa huc aut illuc inclinare videatur: eius lumen ita nunquam extingui aut præfocari, quin saltem velut sub fauilla delitescat.atq; hoc documento patefieri,verbum, quod semen est incorruptibile, fructum sui similem producere, cuius germen nunquam arescit ac perit in totum. Siquidem quum hæc sit sanctis extrema desperationis materia, manum Dei in suum exitium,secundum præsentium rerum æstimationem,sentire: eousque tamen progressuram spem suam Iob affirmat,vt si ab eo occidatur, non sit propterea desiturus in eum sperare.Ita est sanè. non intus in cordibus piorum regnat incredulitas,sed foris oppugnat, nec lethaliter vulnerat suis telis, sed infestat, aut certè sic lædit vt vulnus sit sanabile. Fides enim, vt Paulus docet, nobis pro scuto est: ea telis opposita, eorum vim sic excipit vt prorsus depellat, vel saltem frangat,ne ad vitalia penetret. Quum ergo concutitur fides,perinde est acsi violento ictu iaculi miles alioqui firmus pedem mouere cogatur,& paulùm cedere:quum autem sauciatur fides ipsa,perinde est acsi clypeus fractionem aliquam ex impressione recipiat, sic tamen vt non perforetur. Semper enim eò pia mens emerget, vt cum Dauide dicat, Si ambulauero in medio vmbræ mortis,non timebo mala: quoniam tu mecum es. Ambulare certè in caligine mortis est terrificum: nec fieri potest quin fideles,quantumuis firmitudinis habeant,id perhorrescant Sed quoniam illa cogitatio superat, quòd Deum habeant præsentem, & suæ saluti consulentem,simul vincitur timor securitate. Quantaslibet autem machinas(vt Augustinus ait)aduersum nos erigat Diabolus,quando non tenet locum cordis,vbi fides habitat,eiectus est foras.Ita si ex euentu iudicium fiat, non tantùm ab omni pugna salui euadunt fideles, vt paulò pòst recepto vigore rursus in arenam descendere sint parati:sed impletur quod dicit Iohannes,in sua canonica, Hæc est victoria quæ vincit mundum,fides vestra.Neque enim tantùm in prælio vno, vel paucis,vel contra aliquem insultum affirmat fore victricem, sed superiorem toto mundo quanuis millies impetatur.

[Margin: Vide exem. in Patrib. l.2.c.10. à s.10.ad 17. — Inf.c.20. s.12. — *Mat.*8.25. — *fides nunquam vincitur pote* — 1.Pet.1.23. — *Iob*,13.15. — Simile. — Inf.c.24 s.6 l.1 c.14.s.18 — *Ephes.*6.16 — Simile. — Simile. — *Psal.*23.4. & 31.1. — l.1.c.17.s.11. — Simile. — 1.*Ioha.*5.4. — l.2.c.5 sub finem.s.5.]

22 Altera est timoris ac trepidationis species, ex qua tamen adeò nihil decedit fidei securitati,vt solidiùs inde stabiliatur.Nempe dum fideles vel exempla diuinæ vltionis aduersus impios edita documentorũ vice sibi esse cogitantes,ne ijsdem flagitijs iram Dei in se prouocare sibi cõtingat,solicitè cauent: vel quum miseriam suam secum recognoscentes,à Domino toti pendêre discunt,sine quo se quolibet vento fluxos magis & euanidos esse vident.Nam Apostolus,dum propositis flagellis, quibus in Israeliticum populum olim Dominus vindicarat, terrorem Corinthijs incutit ne similibus malis seipsos obstringant, eo fiduciam ipsorum nihil labefactat: sed torporem carnis modò excutit, quo fides obrui magis quàm confirmari solet. Nec dum à Iudæorum casu argumentum exhortandi sumit, vt qui stat, videat ne cadat, nos vacillare iubet, ac-

[Margin: Inf.c.20.s.7 9.c.3.s.15. Inf.c.4.s.32 — 1.*Cor.*10.11. *Ibid.*12. — *Rom.*11.20.]

Sup.ſ.11. ſi noſtræ ſtabilitatis parum certi eſſemus: ſed arrogantiam duntaxat & temerariam propriæ virtutis præfidentiam adimit, ne depulſis Iudæis Gentes in eorum locum receptæ, ferocius inſultent. Quanquam non fideles tantũ illic alloquitur, ſed oratione ſua hypocritas etiã cõprehẽdit, qui externa duntaxat ſpecie gloriabantur. Neque enim ſingulos homines admonet, ſed comparatione inter Iudæos & gentes poſita, poſtquam illos

Aduerſ. Supinam Securit. lege August. in Pſal. 99.

oſtenderat iuſtas incredulitatis & ingratitudinis ſuæ in eo pœnas dare, quòd reiecti eſſent, has etiam hortatur ne ſuperbiendo ac ſeſe efferendo gratiam adoptionis nuper ad ſe translatam amittant. Quemadmodum autem in illa Iudæorum reiectione ſupererant aliqui ex ipſis qui ab adoptionis fœdere minimè exciderant: ita poterant aliqui ex Gentibus emergere qui ſine vera fide, tantùm ſtulta carnis confidentia inflarentur, atque ita abuterentur in ſuam perniciem Dei benignitate. Verùm etiamſi electis ac fidelibus hoc dictum accipias, nihil ex eo ſequetur incommodi. Aliud

Temerit. Inf.c.8.ſ.2.

enim eſt temeritatem quæ ex carnis reliquijs interdum ſanctis obrepit, reprimere ne inani confidentia laſciuiat, aliud conſcientiam timore percellere, ne plena ſecuritate in Dei miſericordia acquieſcat.

Philip.2.12

23 Deinde vbi docet vt cum timore & tremore operemur ſalutem noſtram, non aliud exigit niſi vt in Domini virtutem, cum multa noſtri deiectione, ſuſpicere aſſueſcamus. Enimuero nihil tam nos ad fiduciam certitudinemque animi in Dominum reijciendam, expergefacit quàm noſtri diffidentia, & concepta ex conſcientia noſtræ calamitatis anxietas.

Auguſt.ſup. Pſal. 5. Pſal.5.8. Inf.c.20. ſ.11. c.3.ſ.2.7. Prou.28.14

In quem ſenſum accipiendum eſt quod eſt apud Prophetam. In multitudine bonitatis tuæ ingrediar templum tuum: adorabo in timore. Vbi decenter fidei audaciam, quæ Dei miſericordiæ innititur, cum religioſo timore coniungit, quo nos affici neceſſe eſt quoties in conſpectum diuinæ maieſtatis prodeuntes, ex eius ſplendore, quanta ſit noſtra obſcœnitas, intelligimus. Verè etiam Solomo dum beatum hominem pronuntiat qui terret aſſiduè cor ſuum: quoniam induratione in malum corruitur. At terrorem intelligit qui nos cautiores reddat, non autem quo afflicti concidamus: dum ſcilicet animus in ſe confuſus in Deo ſe recolligit: in illo erigitur, apud ſeipſum deiectus: diffiſus ſibi, illius fiducia reſpirat. Proinde nihil obſtat quin ſimul & terreantur fideles, & ſecuriſſima conſolatione potiantur: prout nunc in ſuam vanitatem oculos conuertunt, nunc in

Pauor. fides.

Dei veritatem animi cogitationem referunt. Quomodo (dicet quiſpiam) in eodem animo ſedem habebunt pauor & fides? Nempe ſicuti ex oppoſito torpor & anxietas. Nam quum impij indolentiam ſibi acceſſant, nequis timor Dei eos ſolicitet, vrget tamen eos Dei iudicium ne aſſequantur quod appetunt. Ita nihil impedit quominus ſuos exerceat Deus ad humilitatem, vt fortiter militando, ſub fræno modeſtiæ ſe cohibeant. Atque

Philip.2.13.

hoc fuiſſe Apoſtoli conſilium liquet ex contextu, vbi metus & tremoris cauſam aſſignat Dei beneplacitum, quo dat ſuis & bene velle & ſtrenuè

Oſe.3.5.

proſequi. In hunc ſenſum accipere conuenit illud Prophetæ, Pauebunt filij Iſrael ad Deum & ad bonitatem eius: quia non ſolùm pietas reuerẽtiam Dei gignit, ſed ipſa dulcedo & ſuauitas gratiæ hominem in ſeipſo

De timore l.1.c.2. ſ.2.& Inf. ſ.27. Inf.ſ.40.

deiectum timore ſimul & admiratione imbuit vt à Deo pendeat, ſeq; humiliter ſubijciat eius potentiæ.

24 Neque tamen ſic locum facimus peſtilentiſſimæ philoſophiæ, quam nonnulli ſemipapiſtæ cudere hodie in angulis incipiunt. Quia enim craſſam illam dubitationem, quæ in ſcholis tradita fuit, tueri nequeunt, confugiunt ad aliud commentum, vt fiduciam incredulitate mixtam faciant. Quoties in Chriſtum reſpicimus, fatentur illic nos inuenire plenã bene ſperandi materiã: ſed quia ſemper indigni ſumus illis omnibus bonis quæ in Chriſto nobis offeruntur, volunt indignitatis noſtræ intuitu nos fluctuari & hæſitare. In ſumma, conſcientiam ſic ſtatuunt inter ſpem & metum,

metum, vt per interualla & vices huc atque illuc alternet, ſpem verò &
metum ſic inter ſe conferunt, vt illa exoriente hic opprimatur, hoc re-
ſurgente, illa rurſum cōcidat. Ita Satan, vbi iam videt apertas machinas
illas quibus fidei certitudinē deſtruere antea ſolitus erat, nunc nihil va-
lere, obliquis cuniculis eam labefacere conatur. Qualis autem erit illa fi-
ducia quę ſubinde deſperationi cedet? Si Chriſtū (inquiunt) conſideras,
certa ſalus, ſi ad te ipſum reuerteris, certa damnatio. Ergo alternis diffi-
dentiam & bonā ſpem in animo tuo regnare neceſſe eſt. Quaſi verò Chri- Ephe. 3. 17.
ſtum, veluti procul ſtantē, & non potius in nobis habitantem debeamus 1. Cor. 6. 15.
cogitare. Ideo enim ab ipſo ſalutem expectamus, non quia eminus nobis Ephe. 5. 30.
appareat: ſed quia nos corpori ſuo inſitos, non modò ſuorum omniū bo- Ioha. 17. 10
norum participes faciat, ſed ſui quoq; ipſius. Proinde hoc ipſorum argu-
mentum ſic retorqueo, Si te ipſum conſideras, certa damnatio: ſed quo-
niam Chriſtus tibi cum omnibus ſuis bonis ſic cōmunicatus eſt, vt omnia
eius tua fiant, vt fias eius membrum, adeóq; vnum cum ipſo: iuſtitia eius Vt ſup. c. 16.
tua peccata obruit, ſalus eius tuam damnationem abolet, ipſe ſua digni- ſ. 5. ad 15.
tate intercedit ne in cōſpectū Dei veniat tua indignitas. Sic eſt ſanè Chri
ſtum à nobis ſeparare, aut nos ab ipſo minimè conuenit: ſed vtraque ma-
nu fortiter retinere oportet eam quā ſe nobis agglutinauit ſocietatē. Ita
nos Apoſtolus inſtituit. Corpus quidem (inquit) mortuum eſt propter *Rom.* 8. 10.
peccatum: ſed ſpiritus Chriſti qui in vobis habitat, vita eſt propter iuſti-
tiam. Secundùm iſtorum nugamentum dicere debuerat, Chriſtus quidem Inf. c. 3. ſ. 19
vitam apud ſe habet: ſed vos, vt eſtis peccatores, manetis morti & dam- l. 2. c. 17.
nationi obnoxij. Atqui longè aliter loquitur. Docet enim, eam quam à ſ. 2.
nobis meremur damnationem, Chriſti ſalute abſorptam eſſe: atque ad id Ioha. 17. 11
confirmandum, ea quam attuli ratione vtitur: quia Chriſtus non extra Su. c. 1. ſ. 3
nos eſt, ſed in nobis habitat: nec ſolùm indiuiduo ſocietatis nexu nobis Sup. aſ. 17.
adhæret, ſed mirabili quadam communione in vnum corpus nobiſcum
coaleſcit in dies magis ac magis, donec vnum penitus nobiſcum fiat. Ne-
que tamen inficior, quod nuper dixi, quaſdam interdum interruptiones
fidei contingere, prout eius imbecillitas inter violentos impetus huc vel
illuc flectitur. Ita in denſa caligine tentationum ſuffocatur eius lumen.
Quicquid tamen accidat, à quærendi Dei ſtudio non deſiſtit.

25 Nec aliter diſſerit Bernardus, quum hoc argumentum ex profeſſo Et paſſim a-
tractat, Homilia in dedicatione templi. 5. Dei (inquā) beneficio nonnun- libi vt de
quam de anima cogitans, videor mihi in ea veluti duo quædam contraria tripl. vtil.
inuenire. ſi ipſam, prout in ſe eſt & ex ſe, intueor: de ea nihil verius dice- aduentus
re poſſum quàm ad nihilum eſſe redactam. Quid modò neceſſe eſt ſingulas ſerm. 7.
eius miſerias numerare, quàm ſit onerata peccatis, offuſa tenebris, irre- Idem ſerm.
tita illecebris, pruriens concupiſcentiis, obonoxia paſſionibus, impleta 3. in Vigil.
illuſionibus, prona ſemper ad malum, in vitium omne procliuis, poſtre- Natal. &
mò ignominiæ & confuſionis plena? Nimirum ſi ipſæ quoque iuſtitiæ om- 5.
nes ad lumen veritatis inſpectæ, velut pannus menſtruatæ inueniuntur, *Ieſa.* 64. 6.
iniuſtitiæ deinceps quales reputabuntur? Si lumen quod in nobis eſt, *Mat.* 6. 23.
tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt? Quid igitur? ſine dubio vanita Iob. 7. 17.
ti ſimilis factus eſt homo: in nihilum redactus eſt homo: nihil eſt homo. Inf. ſ. 41.
Quomodo tamen penitus nihil eſt quem magnificat Deus? Quomodo ni-
hil, erga quem appoſitum eſt cor diuinum? Reſpiremus fratres. Etſi nihil
ſumus in cordibus noſtris, fortè in corde Dei poteſt aliquid latere de
nobis. O Pater miſericordiarum, ô Pater miſerorum, quomodo appo-
nis erga nos cor tuum? Cor enim tuum vbi eſt theſaurus tuus. Quomodo Mat. 6. 21.
autem theſaurus tuus ſumus, ſi nihil ſumus? Omnes gentes quaſi non Ieſa. 40 17
ſint, ſic ſunt ante te: in nihilum reputabuntur. Nimirum ante te: non in- Rom. 4. 17.
tra te: ſic in iudicio veritatis tuæ, ſed non ſic in affectu pietatis tuæ.
Nimirum vocas ea quæ non ſunt, tanquam ſint. & non ſunt ergo

quia quæ non sunt, vocas: & sunt, quia vocas. Licet enim non sint, quantum ad se: apud te tamen sunt, iuxta illud Pauli, Non ex operib^9 iustitiæ, sed ex vocante. Deinde mirificam esse hanc cõnexionem dicit vtriusque considerationis. Certè quæ inter se connexa sunt, se inuicem non destruunt. Quod etiam in conclusione apertius declarat his verbis: Iam si vtraque consideratione diligenter inspexerimus nos quid sumus: imò in vna quàm nihil, in altera quàm magnificati: puto temperata videtur gloriatio nostra: sed forsan magis aucta est, solidata quidem, vt non in nobis sed in Domino gloriemur. Nimirum si cogitamus, si decreuerit saluare nos, statim liberabimur: iam in hoc respirare licet. Sed in altiorem speculam ascendentes, quæramus ciuitatem Dei, quæramus templum, quæramus domum, quæramus sponsam. Non oblitus sum: sed cum metu & reuerentia dico, Nos inquam sumus: sed in corde Dei. Nos sumus: sed illius dignatione, non nostra dignitate.

Rom. 9. 18. Idem Bern. Serm. 61. super Cantica. August. lib. de ciui. Dei. 22. cap. 23.

26 Porrò timor Domini cuius testimonium passim defertur sanctis omnibus, & qui aliàs initium sapientiæ, aliàs sapientia ipsa nuncupatur, tametsi vnus est, gemino tamen ex sensu emanat. Habet enim in se Deus Patris reuerentiam, & Domini. Itaque qui illum ritè volet colere, & obedientem illi filium se præstare & obsequentem seruum studebit. Obedientiam quæ sibi vt Patri redditur, Dominus per Prophetam honorem vocat: obsequium quod vt Domino exhibetur, timorem. Filius (inquit) honorat patrem, & seruus Dominum. Si ego Pater, vbi honor? Si Dominus, vbi timor? Vtcunque autem distinguat, vides vt confundat vtrunque simul. Timor ergo Domini, sit nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum si vtrunque affectum idem animus recipiat. Nam qui secum reputat qualis sit nobis Pater Deus, satis habet causæ, etiamsi nulli sint inferi, cur eius offensionẽ qualibet morte grauius perhorrescat. Sed etiam (quæ est ad peccandi licentiam carnis nostræ lasciuia) quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda simul est hæc cogitatio, Domino, sub cuius potestate degimus, esse abominationi omnem iniquitatem: cuius vltionem non euadent qui flagitiosè viuendo eius iram aduersum se prouocarint.

Psal. 111. 10. *Pro.* 1. 7. Inf. c. 3 s. 16. *Pro.* 15. 9. 32. 33. *Iob.* 8. *Malac.* 1. 7. l. 2. c. 8. s. 14. l. 1. c. 2. s. 2. Inf. c. 6. s. 2. l. 2. c. 8. s. 2.

27 Quod autem Iohannes dicit, timorem non esse in charitate, sed perfectam charitatem expellere foras timorem, quoniam timor pœnam habet, nihil istis repugnat. De terrore enim incredulitatis loquitur, à quo longè differt iste fidelium timor. Neque enim Deum timent impij, quòd in eius offensionem incurrere vereantur, siquidem impunè id possent: sed quia vindictæ potentia esse armatum sciunt, ad auditum iræ eius, horrore concutiuntur. Ac iram quoque sic timent, quia sibi imminere arbitrantur, quia singulis momentis expectant, dum in caput suum corruat. Fideles autem (vt dictum est) & offensam plusquam pœnam timent, nec timore pœne perturbantur, acsi ceruicibus suis impenderet: sed cautiores redduntur, ne ipsam accersant. Sic Apostolus, dum fideles alloquitur, Nolite falli, inquit: propter hoc venit ira Dei in filios diffidentiæ. Non minatur in ipsos descensuram, sed admonet vt impijs ob ea quæ recensuerat flagitia iram Domini præparatam cogitent, ne & ipsi eam experiri velint. Quanquam rarò contingit vt solis & simplicibus minis expergefiant reprobi: quin potius iam sua duritie tardi & hebetes, quoties verbis fulminat Deus è cælo, ad contumaciam se obdurant: sed manu eius percussi, timere, velint nolint, coguntur. Timorem hunc vulgò seruilem vocant, & ingenuo voluntarióque opponunt, qui filios decet. Alij mediam speciem subtilliter interserunt: quia seruilis ille & coactus affectus animos interdum subigit vt ad timorem Dei sponte accedant.

1. *Ioh.* 4. 18. l. 2. c. 7. s. 10. 11. Sup. s. 12. August. super Psa. 127. Idem. Hom. 85. in Ioan. Et de spir. & lit. cap. 23. Et lib. 1. Cõfes. ca. 12. *Ephe.* 5. 6. *Col.* 3. 6. Idem tract. 9. in Epist. Iohan. Et in Psalm. 19. Inf. c. 3. s. 2. Sup. s. 13. Timor pro vitios. cultu

28 Iam in diuina beneuolentia quam respicere dicitur fides, intelligimus

telligimus salutis ac vitæ æternæ possessionem obtineri. Nam si, Deo propitio, nihil boni deesse potest: abundè nobis sufficit, ad salutis certitudinem, vbi suæ dilectionis ipse nos certiores facit. Ostendat faciem suam, inquit Propheta, & salui erimus. Vnde hanc salutis nostræ summam statuunt scripturæ, quòd abolitis inimicitijs omnibus in gratiam nos recepit. Quo scilicet innuunt, Deo nobis reconciliato, nihil manère periculi quin omnia nobis bene succedant. Quare fides dilectione Dei apprehensa, promissiones habet vitæ præsentis & futuræ, solidàmque bonorum omnium securitatem: sed qualis è verbo percipi potest. Neque enim vitæ huius, aut longitudinem, aut honorem, aut opes sibi certò fides promittit: (quando nihil horum nobis esse constitutum voluit Dominus) sed hac certitudine contenta est, vtcunque nos multa deficiant quæ ad vitæ huius subsidium pertinent, Deum tamen nunquam defuturum. Præcipua autem eius securitas in futuræ vitæ expectatione residet, quæ extra dubium per Dei verbum posita est. Quæcunque tamen in terra miseriæ & calamitates eos maneant quos sua dilectione complexus est Deus, impedire nequeunt quin eius beneuolentia, plena sit fœlicitas. Proinde, quum summam beatitudinis vellemus exprimere, Dei gratiam posuimus, è qua scaturigine vniuersæ bonorum species nobis profluunt. Atque id passim obseruare in scripturis, licet nos ad Domini charitatem reuocari quoties non de æterna modò salute, sed quolibet bono nostro agitur. Qua ratione Dauid canit, diuinam bonitatem, dum in pio corde sentitur, vita ipsa esse suauiorem & optabiliorem. Denique, si nobis affluant omnia pro voto, de amore autem Dei vel odio incerti simus, maledicta erit ac proinde misera nostra fœlicitas. Quòd si affulgeat paterna Dei facies, ipsæ quoque miseriæ beatæ erunt, quia vertentur in salutis adiumenta. Sicuti Paulus res omnes aduersas accumulans, gloriatur tamen, per illas nos ab amore Dei non disiungi: & in suis precationibus semper incipit à Dei gratia, vnde manat omnis prosperitas. Similiter Dauid cunctis terroribus, qui nos conturbant, opponit solum Dei fauorem. Si ambulauero in medio vmbræ mortis (inquit) non timebo mala: quoniam tu mecum es. Et sentimus semper animos nostros vacillare, nisi Dei gratia contenti, pacem suam in ea quærunt, & penitus infixum habent quod dicitur in Psalmo, Beatus populus cuius Iehouah est Deus, & gens quam elegit in hæreditatem sibi.

Psal. 80.4. *Ephe.* 2.14. Inf. s. 32. 1. Tim. 4 8. c.10.s.8. Inf.c 9. s.1. 5.c.25.s.1.2 Sup. s. 6. 7.12. *Psal.* 63.4. *Rom.* 8.35. Psal. 144.15 *Psal.* 33.12

29 Fidei fundamentum facimus gratuitam promissionem, quòd in ipsa propriè fides consistat. Tametsi enim Deum per omnia veracem esse statuat, siue iubeat, siue prohibeat: siue promittat, siue minetur: iussa etiam eius obedienter excipiat, interdicta obseruet, ad minas animaduertat: propriè tamen à promissione incipit, in ipsa constat, in ipsam desinit. Vitam enim in Deo quærit, quæ non in mandatis, aut pœnarum edictis, sed misericordiæ promissione reperitur, eáque nonnisi gratuita: quoniam conditionalis, qua ad opera nostra remittimur, non aliter vitam promittit, quàm si perspiciamus esse in nobis sitam. Ergo, nisi fidem tremere ac vacillare volumus, illam salutis promissione fulciamus oportet: quæ à Domino vltro ac liberaliter, potiúsque miseriæ nostræ quàm dignitatis respectu offeratur. Quare Apostolus hoc Euangelio testimonium defert, quod sit verbum fidei: Legis tum præceptis, tum promissionibus adimit: quando nihil est quòd fidem stabilire queat, nisi liberalis illa legatio qua sibi Deus mundum reconciliat. Inde & apud eundem crebra fidei & Euangelij correlatio, dum Euangelij ministerium sibi commissum docet in fidei obedientiam: illud esse virtutem Dei, in salutem omni credenti: in illo reuelari Dei iustitiam ex fide in fidem. Nec mirum siquidem, quum Euangelium sit reconciliationis ministerium, nullum aliud satis firmum diuinæ erga

Sup. s. 6. & s. 7. Promiss. Inf.c.17. 10. l.2.c.7.s.5. c.18.s.3.4. *Rom.* 10.8. *Rom.* 1.5. & 16.17. 2.*Cor.* 5.18

Vt sup.dict. sect. 6. nos beneuolentiæ testimonium extat, cuius agnitionem fides requirit. Quum ergo fidem gratuitæ promissioni inniti oportere dicimus, non
Inf.c.3.s.7. negamus quin Dei verbũ omni ex parte amplectantur & suscipiant fideles:
*Psal.*86.5. & 103.8. & 145.8. sed misericordiæ promissionem fidei in proprium scopum destinamus. Quemadmodum iudicem & vltorem scelerum Deum debent quidem agnoscere fideles, & tamen in eius clementiam propriè intuentur: quando talis considerandus illis describitur qui beneuolus sit & misericors, procul ira, multus bonitate, suauis vniuersis, super omnia opera sua misericordiam suam effundens.

Generale fidei obiect. 30 Nec verò Pigij aut similium canum latratus moror, dum hanc restrictionem exagitant, quasi fidem lacerando, frustum vnum arripiat.
Sup. s.1.17. Fateor, vt iam dixi, generale fidei obiectum (vt loquuntur) esse Dei veritatem: siue minetur, siue spem faciat gratiæ. Quare Apostolus fidei hoc
*Heb.*11.7. adscribit, quòd Noe mundi interitum, quum nondum videbatur, timuerit. Si timor imminentis pœnæ, fidei fuit opus, non debent minæ ab eius definitione excludi. Hoc quidem verum est, sed nos immeritò grauant
Nota cur peculiare fid. obiectũ sit promis. in Chri. calumniatores, acsi negaremus, fidem habere respectum ad omnes verbi Dei partes. Tantùm enim indicare hæc duo volumus, nunquam scilicet ipsam consistere, donec ad gratuitam promissionẽ peruenerit: deinde nõ aliter nos per ipsam conciliari Deo, nisi quia nos Christo copulat. Vtrũque notatu dignum. Fidẽ quærimus quæ Dei filios à reprobis discernat,
Sup.s.11.12 & fideles ab incredulis. Si quis Deum & iustè præcipere quicquid præci-
l.2.c.5.s.12. pit & verè minari credat, an propterea fideli vocabitur? Nihil minus.
Inf. s. 32. Firmus ergo fidei status non erit, nisi in Dei misericordia sistatur. Iam
Nota. quorsum de fide disputamus? nónne vt teneamus viam salutis? Quomo-
Rom.6.5. do autem fides saluifica nisi quatenus nos in Christi corpus inserit? Nihil
Inf.c.24.s.5 ergo absurdi si in definitione præcipuum eius effectum ita vrgemus & loco differentiæ subijcim⁹ generi notam illam quę fideles ab incredulis separat. Denique nihil habent in hac doctrina maleuoli quod carpant,
Rom. 10.8. quin Paulum nobiscum inuoluant in eandem reprehensionem qui Euangelium propriè appellat fidei sermonem.

Sup.s.6.21. 29. 31 Hinc verò rursum colligimus quod antè expositum fuit, non minus verbo opus habere fidem, quàm fructum viua radice arboris: quia
Psalm.9.10. non alij, teste Dauide, sperare in Deo possunt, nisi qui nouerunt nomẽ e-
Simile. ius. Hæc autem cognitio ex cuiusq; imaginatione non est: sed quatenus
l.1.c.7.s.5. Deus ipse suæ bonitatis testis est. Quod idem Propheta alibi confirmat,
Psal.119.43 Salus tua secundùm eloquium tuum. Itẽ speraui in verbo tuo, saluum me
Inf.c.20. s. 40. fac. Vbi notanda est fidei ad verbum relatio, deinde salutis consequentia. Neque tamen interea potentiam Dei excludimus, cuius intuitu nisi se fides sustentet, nunquam Deo tribuet suum honorem. Videtur Paulus frigidum quiddam aut vulgare referre de Abraham: quòd crediderit,
*Rom.*4. 21. Deum, qui benedictum semen ei promiserat, potentem esse. Item alibi
1.*Tim.*1.12 de seipso, Scio cui crediderim, & certus sum quod potens sit depositum meum seruare in diem illum. Verùm si quisque secum expendat quòd identidem dubitationes de virtute Dei obrepant, satis agnoscet qui eam magnifaciunt vt digna est, non paruos fecisse progressus in fide. Fatebimur omnes Deum posse quicquid vult: sed dum nos metu consternat & horrore attonitos reddit minima quæque tentatio, hinc palàm est nos derogare potentiæ Dei, cui præferimus quæ contra eius promissio-
Ibi.c.25.s.4 nes minatur Satan. Hæc ratio est cur Iesaias, dum salutis certitudinem
Ies.40.12. vult imprimere cordibus populi, tam magnificè de immensa Dei virtute
& 41. 4.26. & 45.12. disserat. Videtur sæpe, vbi sermonem exorsus est de spe veniæ & reconciliationis, aliò digredi & vagari per longas & superuacuas ambages, cõmemorans quàm mirabiliter Deus cæli & terræ machinam cum toto naturæ ordine gubernet. nihil tamen est quod non circunstantiæ præsenti

seruiat

seruiat: quia nisi virtus Dei, qua potest omnia, oculis nostris occurrat, verbum aures malignè admittent, vel non æstimabunt iusto pretio. Adde quòd effectualis potentia hîc notatur: quia pietas, vt alibi visum fuit, Dei potentiam semper ad vsum & opus accommodat: præsertim opera Dei sibi proponit quibus se Patrem esse testatus est. Hinc illa tam crebra in Scripturis redemptionis memoria, ex qua discere poterant Israelitæ, Deum, qui semel author fuerat salutis, æternum fore eius custodem. Suo etiam exemplo nos admonet Dauid, quæ priuatim singulis beneficia cōtulit Deus, ad confirmationem fidei eius in posterum valere: imò vbi deseruisse nos videtur, sensus nostros longiùs extendere conuenit, vt vetusta eius beneficia nos erigant, sicuti alio Psalmo dicitur, Memor fui dierum antiquorum: meditatus sum in cunctis operibus tuis, &c. Item, Recordabor operum Domini, & mirabilium eius ab initio. Sed quia sine verbo euanidum est quicquid concipimus de potentia Dei & operibus: nō temerè asserimus nullam esse fidem donec gratiæ suæ testimonio præluceat Deus. Posset hîc tamen moueri quæstio, quid de Sara & Rebecca sentiendum sit, quarum vtraq; fidei zelo (vt videtur) impulsa, extra verbi fines egressa est. Sara quum arderet desiderio promissæ sobolis, ancillam suam marito supposuit. Quin multis modis peccauerit negandū non est: sed hoc vitium nunc attingo, quòd zelo suo abrepta se intra verbi Dei metas non continuit. Certum tamen est, desiderium illud à fide profectū esse. Rebecca oraculo certior facta de electione filij sui Iacob, eius benedictionem malo artificio procurat: maritum suum gratiæ Dei testem ac ministrum decipit: filium suum cogit mentiri: varijs fraudibus & imposturis corrumpit Dei veritatem. deniq; ludibrio exponens illius promissionem, quantum in se est eam abolet. Neque tamen hoc opus, quanlibet vitiosum & reprehensione dignum, fide vacuum fuit: quia superare multa offendicula necesse fuit vt tantopere appeteret quod sine spe terrenæ vtilitatis ingentibus molestijs & periculis refertum erat. Sicuti sanctum Patriarcham Isaac non omnino fide priuabimus, eò quòd admonitus eodem oraculo de honore ad minorem filium translato, non desinit tamen propensus esse in primogenitum suum Esau. Docent certè hæc exempla, errores sæpe fidei esse permixtos: sic tamen vt primatum semper teneat illa, vbi vera est. Sicuti enim Rebeccæ particularis error non irritum benedictionis effectum reddidit, sic neq; fidem, quæ generaliter dominata est in eius animo, principiumq; & causa fuit illius actionis. In eo nihilominus prodidit Rebecca quàm lubricus sit humanę mentis flexus simulac vel tantillum sibi permittit. Etsi autem defectus & imbecillitas fidem obscurat, non tamen extinguit: interim nos admonet quàm sollicitè pendere oporteat ex ore Dei: & simul confirmat quod docuimus, fidem nisi verbo suffultam effluere: sicuti & Saræ & Isaac & Rebeccæ euanuissent animi in obliquis suis deflexionibus, nisi arcano Dei fræno in verbi obedientia retenti essent.

32 *Rursum non sine causa in Christo promissiones omnes concludimus: quando & eius agnitione totum Euangelium Apostolus concludit, & alibi docet, quotquot sunt Dei promissiones, in ipso esse Etiam & Amen. Cuius rei in promptu est ratio. Siquid enim pollicetur Deus, eo beneuolentiam suam testatur: vt nulla sit eius promissio quæ non sit dilectionis testimonium. Nec refert quòd ingentibus atque assiduis diuinæ largitatis beneficijs dum impij cumulantur, eò grauiori iudicio sese induunt. Quum enim ea sibi è Domini manu prouenire nec cogitent, nec agnoscant, aut si quando agnoscant, eius tamen bonitatem nequaquam apud se reputent: non possunt inde magis de eius misericordia edoceri quàm brutæ pecudes, quæ pro conditionis suæ modo, eundem liberalitatis fructum recipiunt, neq; tamen prospiciunt. Nihilo magis ob-

l.1.c.2.s.1.2 c.5.s.6.9. c.14.s.21. l.2.c.8.s.13. 21.c.10.s.9 Psal.81.11. Inf.c.20.s. 26. Ios.43.1. *Psa.*143.5. *Psa.* 77.11 Saræ. *Gen.16.5.* Rebeccæ. *Gen.* 27.14 27. Vide de fide Patrum. l.2.c.10.s. 10.11.&c. Gen.25.28. Et Isaaci fides. *l.2.c.6.s.1. c.9.s.2.c.16 s.4. Sup. s.1.12. 1.*Cor.*2.2. 2.*Cor.*1.20. Vt inf.c.25. s.9. Sup.s.13. Vbi de fide cōmuni. & l.2.c.2.s.17. De generali grat. Inf.c.14.s.3 c.3.s.25. l.2.c.5.s.10. 11.12. Sup.s.30.

ftat quòd destinatas plerunque sibi promissiones respuendo, vltionem
Rom. 3. 3.4. hac occasione maiorem sibi accersunt. Quanquã enim tũ se demũ profert
* Promissio quid. promissionũ efficacia vbi fidem apud nos inuenerunt: vis tamen ac proprietas earum nostra infidelitate aut ingratitudine nũquam extinguitur.
Inf.c.20.f. 17.39. Ergo quũ Dominus, suis promissionibus, non ad percipiendos modò suæ benignitatis fructus, sed etiã cogitandos hominem inuitet, suam illi dilectionem simul declarat *Vnde huc redeundũ est, promissionem quãlibet,
Mat. 3.17. & 17.5. esse diuinæ erga nos dilectionis testificationem Atqui extra controuersiã est, neminem à Deo extra Christũ diligi. Ille est Filius dilectus in quo re-
* Inf.c.11.f. 23. sidet & acquiescit amor Patris, & ad nos deinde ab eo se diffundit: sicut docet Paulus, nos gratiam adeptos esse in dilecto. * Ipso igitur interce-
Ephes. 1.6. dẽte, ad nos deriuetur ac perueniat oportet. Proinde Apostolus alibi pa-
l.2.c.17.f.2. cem nostrã ipsum vocat, alibi seu vinculũ proponit, quo paterna pietate
Ephe.2.14. Deus nobiscũ deuinciatur. Consequitur in illum conijciendos esse ocu-
Rom.8.3. los, quoties vlla promissio nobis offertur: *nec absurdè à Paulo doceri,
* l.2.c.10.f. 8.c.13.f.1. in ipso cõfirmari & adimpleri quæcunque sunt Dei promissiones. Repugnant exempla quædam: neque enim *vel Naaman Syrum, quũ de modo
Rom. 15.8. ritè colendi Dei sciscitaretur ex Propheta, de Mediatore edoctum fuisse credibile est: laudatur tamen eius pietas. Cornelius homo gẽtilis & Ro-
* Ibid.c.19. f.12. manus vix tenere potuit quod non omnibus Iudæis cognitũ erat, & quidem obscurè. eleemosynæ tamen eius & preces gratæ fuerunt Deo: &
Act.10.31. sacrificia Naaman, Prophetæ responso probata, quod neuter potuit cõ-
2.Re.5.17. 18.19. sequi nisi fide. Similis Eunuchi ratio ad quem delatus est Philippus, qui nisi fide aliqua præditus nõ sumpsisset longi ac difficilis itineris laborem
Act.8.27. & sumptus adorandi causa. Videmus tamen vt interrogatus à Philippo suam de Mediatore inscitiam prodat. Et quidem fateor aliqua ex parte
Ibid.31. implicitam fuisse eorum fidem, non modò quoad Christi personam, sed
Sup.f.4.5. quoad virtutem & munus à Patre iniunctum. Interea certum est, princi-
De Cornel. fide lege P. Mar.loc.2. class. 2.pag. 190. & de Naam lo.11 class.3. pag. 723. pijs fuisse imbutos quæ gustum aliquem Christi, licet tenuem, darent. Neque hoc nouum videri debet: quia neque Eunuchus ex longinqua regione ad Deum incognitum properasset Hierosolymam: & Cornelius, Iudaicam religionem semel amplexus, tantum temporis non transegit quin rudimentis veræ doctrinæ assuesceret. Quod ad Naaman spectat, nimis absurdum fuisset, quum de rebus minutis ei præciperet Elisæus, tacuisse de præcipuo capite. Quanuis ergo obscura inter ipsos esset Christi cognitio, nullam tamen fuisse consentaneum non est: quia Legis sacrificijs
Item inf.c. 24.f.10 se exercebant, quæ à fine ipso, hoc est Christo, discerni oportuit ab adulterinis Gentium sacrificijs.

Magist Sen. lib.1.dist.25 33 Atque hæc quidem nuda externaque verbi Dei demonstratio abundè ad fidem faciendam sufficere debebat, nisi cæcitas peruicaciaq;
Reuelatur mentibus. nostra impediret. Verùm (quæ mentis nostræ ad vanitatem est propensio) Dei veritati nunquam adhærere potest: quæ hebetudo est, ad eius lucem
Sup.f.14 c.1 f.4. semper cæcutit. Proinde, sine Spiritus sancti illuminatione, verbo nihil agitur. Vnde etiam liquet fidem humana intelligentia multò superiorem
Schol. error vt sup.f.8. esse. Nec satis fuerit mentem esse Dei Spiritu illuminatam, nisi & eius virtute cor obfirmetur ac fulciatur. In quo tota terra scholastici aberrant, qui in fidei consideratione nudum ac simplicem ex notitia assensum arripiunt, præterita cordis fiducia & securitate. Ergo singulare Dei donũ vtroque modo est fides, & quòd mens hominis ad degustandam Dei veritatem purgatur, & quòd animus in ea stabilitur. Neque enim fidei tantùm inchoator est Spiritus, sed per gradus eam auget, donec ea nos in re-
2.Tim.1.14 gnum cæleste perducat. Egregium, inquit Paulus, depositum seruato,
Gal.3.2. per Spiritum sanctum qui habitat in nobis. Quomodo autem Spiritum
Rom.10.17 ex auditu fidei donari tradat Paulus, nullo negotio expedire licet. Si vnũ duntaxat esset Spiritus donum, absurdè Spiritum effectum fidei dixisset,

qui

qui author est & causa: sed quum dona prædicet quibus ornat Deus Ec- l.4.c.1.s.6.
clesiam suam, & per fidei incrementa ad perfectionem deducit, non mirũ Ephe.4.12.
est si ea fidei adscribat, quæ ad ea recipienda nos comparat. Habetur id 13.15.16.
quidem paradoxotaton, quum dicitur, neminem, nisi cui donatũ sit, posse Inf.c.22.s.7
in Christum credere: sed ideo partim quòd non animaduertunt vel quàm c.24.s.1.2.
recondita sit ac sublimis cælestis sapientia, vel quanta sit in percipiendis
Dei mysterijs humana hebetudo: partim quòd ad firmam illã stabilemq;
cordis constantiam, hoc est præcipuam fidei partem non respiciunt.

34 Atqui si humanæ voluntatis (vt Paulus concionatur) nemo 1.Cor.2.11.
est testis nisi Spiritus hominis qui in ipso est, diuinæ voluntatis quî cer- l.2.c.2.s.20
tus esset homo? Et si Dei veritas apud nos in ijs quoque rebus vacillat 21.c.5.s.5.8
quas oculo præsenti intuemur, qui firma stabilisque foret, vbi Dominus 1.Cor.2.9.
ea pollicetur quæ nec oculus videt, nec ingenium capit? Adeò autem hîc Ibid. c.2.s.
consternatur & deficit humana perspicacia, vt primus in Domini schola 10.11.19.
proficiendi gradus sit, ab ea deficere. Nàm ea seu obiecto velamine, impe-
dimur quominus assequamur Dei mysteria, quæ non reuelantur nisi par-
uulis. Neque enim caro & sanguis reuelat, nec animalis homo percipit ea *Mat.*11.25
quæ sunt Spiritus. quin potius stultitia est illi Dei doctrina: quia spiritua-
liter dijudicanda est. Necessariæ ergo sunt Spiritus sancti suppetiæ, vel *Luc.*10.21.
potius vis eius sola hîc viget. Nemo est hominum qui sensum Dei noue- *Mat.*16.17
rit, aut consiliarius eius fuerit: sed Spiritus omnia scrutatur, etiam pro- 1.*Cor.*2.14.
funda Dei: per quem fit vt mentem Christi teneamus. Nemo potest venire *Rom.*11.34
ad me (inquit) nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Omnis ergo qui au-
diuit à Patre, & didicit, venit. Nõ quòd Patrem viderit quisquam, nisi is 1.*Cor.*2.10.
qui est à Deo missus. Quemadmodum ergo nisi Spiritu Dei tracti, acce- *Ioh.*6.44.
dere ad Christũ nequaquam possumus: ita vbi trahimur mente & animo
euehimur supra nostram ipsorum intelligentiam. Nam ab eo illustrata a-
nima nouam quasi aciem sumit, qua cælestia mysteria contempletur, quo-
rum splendore antè in seipsa perstringebatur. Atque ita quidem Spiritus Simile.
sancti lumine irradiatus hominis intellectus, tum verè demum ea quæ ad *Luc.*24.27.
regnum Dei pertinent gustare incipit: antea prorsus ad ea delibanda fa- *&* 45.
tuus & insipidus. Quamobrem Christus regni sui mysteria duobus disci-
pulis præclarè edisserens, nihil tamen proficit, donec sensum illis aperit *Ioh.*16.13.
vt intelligant Scripturas. Sic edoctis diuino eius ore Apostolis Spiritus l.1.c.9.s.1.
tamen veritatis mittendus est, qui ipsorum mentibus eandem instillet l.4.c.8.s.13.
doctrinam quam auribus vsurpauerant. Verbum quidem Dei instar solis Simile.
est omnibus affulgentis quibus prædicatur: sed nullo cũ fructu inter cæ-
cos. Nos autem natura cæci sumus omnes hac in parte: proinde in men-
tem penetrare nequit, nisi interiore illo magistro Spiritu per suam illu-
minationem aditum faciente. l.2.c.2.s.20.

35 Alibi, quum de naturæ corruptione tractandum fuit, plenius &c.c.3.c.5
ostendimus quàm non sint idonei homines ad credendum. Itaque non fa- 2.*Cor.*4.13.
tigabo lectores eadem repetẽdo. *Sufficiat Spiritum fidei vocari à Pau- 2.*The.*1.11.
lo fidem ipsam, qua donamur à Spiritu, non autem quam naturaliter ha- * Spirit.fid.
beamus. Ideo precatur vt in Thessalonicensibus impleat Deus omne be- Aug.epist.
neplacitum suum & opus fidei in virtute. Vbi fidem vocans opus Dei, & ad Sext.105
loco epitheti insigniens, appositiuè vocans beneplacitum, negat esse ex
proprio hominis motu: neq; eo cõtentus, adiungit, specimen esse virtutis
diuinæ. Ad Corinthios, vbi fidem nõ pendere ex sapientia hominũ dicit, 1.*Cor.*2.5.
sed fundatã esse in potentia Spiritus, loquitur quidem de externis mira-
culis: sed quia ad eorũ aspectũ cæcutiunt reprobi, cõprehendit etiam in-
terius illud sigillum, cuius alibi meminit. Ac quò magis in tam præclaro 2.Cor.1.22.
dono suam liberalitatẽ illustret, Deus nõ omnes eò promiscuè dignatur: Sup.c.1.s.4.
sed singulari priuilegio impertit quibus vult. Cuius rei antè citauimus
testimonia, quorũ fidus interpres August. exclamat, Vt Seruator doceret,

Aug.de ve. ipsum quoq; Credere doni Dei esse non meriti: Nemo (inquit) venit ad
Apo.lib.2. me, nisi Pater meus traxerit eum, & cui datū fuerit à Patre meo. Mirū est
&Serm.11 quòd duo audiunt: vnus contemnit, alter ascendit. Qui cōtemnit, imputet sibi: qui ascendit, non arroget sibi. Alio loco, Quare vni datum est nō
Ioh.6.44. alteri? Non me piget dicere, Hoc est profundum crucis. De profundo ne-
Augult.li.1. scio quo iudiciorum Dei, quæ perscrutari non possumus, procedit omne
de prædest. quod possumus. Quod possum, video: vnde possum, non video: nisi quia
sanct.cap.8. hactenus video, à Deo esse. Quare autem illum, & non illum? multū est ad
&11. Et in me: abyssus est: profundum crucis. Admiratione exclamare possum: non
Euang. Ioh. disputatione monstrare. Huc redit summa, Christum, vbi nos in fidem il-
tract. 28. & luminat Spiritus sui virtute, simul inserere in corpus suum, vt fiamus bo-
ad Six.epist. norum omnium participes.
105. Ad Pau

li. epi. 106. 36 Restat deinde vt quod mens hausit, in cor ipsum transfundatur. neque enim si in summo cerebro volutatur Dei verbum, fide perce-
Sup.sub finē ptum est: sed vbi in imo corde radices egit, vt ad sustinendas repellēdasq;
7.s.15. omnes tentationum machinas inuictum sit propugnaculum. Quòd si ve-
Obsignatur ram mentis intelligentiam, eius illuminationem esse verum est: in tali
cordibus. cordis confirmatione multò euidentius eius virtus apparet: quo scilicet
Sup.s.10.15. & maior est cordis diffidentia quàm mentis cæcitas, & animum securitate instrui quàm mentem cognitione imbui difficilius est. Proinde Spiritus sigilli vice fungitur ad eas ipsas promissiones in cordibus nostris obsignandas, quarum certitudinem prius mentibus impressit: atque ad
l.1.c.7.s.4. confirmandas & constituendas arrhæ locum tenet. Postquam credidistis
Inf.c.24.s.8 (inquit Apostolus) obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est ar-
Ephe.1.13. rhabo hæreditatis nostræ. Vides vt Spiritu velut sigillo, corda fidelium
2.Cor.1.22. insculpi doceat? Vt hac ratione appellet promissionis Spiritum, quia ratum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui vnxit nos Deus (ait) qui & signauit nos, & dedit arrhā Spiritus in cordibus nostris.
Ibidem.5.5 Et alibi, quum de fiducia audaciaque sperandi loquitur, eius fundamentū facit Spiritus arrham.

37 Neque verò oblitus sum quod ante dixi, & cuius memoriam assiduè renouat experientia, fidem scilicet varijs dubitationibus impelli,
Sup.s.17.& vt rarò sedatæ sint piorum mentes, saltem non semper fruantur tranquil-
sequentib. lo statu: sed, quibuscunque machinis quatiantur, vel ex ipso tentationū gurgite emergunt, vel in statione sua permanent. Securitas quidem hæc sola fouet ac tuetur fidem, vbi statuimus quod in Psalmo dicitur, Domi-
Psal. 46.3. nus protectio nostra, auxilium in tribulatione: ideo non timebimus dum
Psa.3.6.& contremiscet terra, & transilient montes in cor maris. Hæc etiam suauissima quies alibi celebratur, Decubui, & somnum cepi, & surrexi, quia
31.1. Dominus suscepit me. Non quòd æquabili tenore semper ad lætam hilaritatem compositus fuerit Dauid: sed quatenus Dei gratiam pro modo fidei gustabat, gloriatur se intrepidè despicere quicquid mentis pacem
Inf.s.42. inquietare poterat. Ideo Scriptura, dum ad fidem hortari vult, quiescere
Iesa.30.15 iubet. Apud Iesaiam, In spe & silentio erit fortitudo vestra. In Psalmo, Sile Iehouæ, & expecta illum. Quibus respondet illud Apostoli ad He-
Psa.37.7. bræos, Patientia opus est, &c.

Heb.10.36 38 Hinc iudicare licet quàm perniciosum sit scholasticum illud
Sup.s.16.21 dogma, nos de gratia Dei erga nòs non aliter statuere posse quàm ex con-
22. iectura morali, prout se vnusquisq; non indignum ea reputat. Equidem si
Scholast.cō ab operibus æstimandum sit qualiter affectus sit erga nos Dominus, id me
mentum de tenui quidem coniectura posse nos assequi fateor: sed quum simplici &
cōiect.mor. gratuitæ promissioni respondere fides debeat, nullus ambigendi locus
Inf.c.20.s. relinquitur. Nam quali (obsecro) fiducia armabimur, si hac conditione
11.14.c.13. ratiocinemur, Deum esse nobis propitium, modò ita vitæ nostræ puritas
s.34.5. mereatur? Sed quoniā his tractādis suum locū destinauimus, longius non

prose-

prosequemur in præsens: quum præsertim abundè liqueat, fidei nihil esse magis aduersum quàm vel coniecturam, vel aliud quidpiam dubitationi affine. Ac pessimè huc detorquent Ecclesiastæ testimonium, quod identidem in ore habent, Nemo scit vtrum odio dignus sit, an amore. Nam, vt præteream hunc locum in vulgari interpretatione mendosè redditũ, latere tamẽ vel pueros ipsos nõ potest quid eiusmodi verbis sibi velit Solomo: nẽpe, siquis à præsenti rerum statu censere velit quos odio prosequatur Deus, quos amore complectatur, eum frustra laborare ac nullo operæpretio torqueri: quũ omnia pariter eueniant iusto & impio, immolanti victimas & non immolanti. Vnde sequitur, Deum non testari perpetuò amorem suum quibus omnia succedere prosperè facit: neque odium suum in eos semper prodere quos affligit. Idque facit ad vanitatem humani ingenij arguendã: quũ in rebus scitu maximè necessarijs tãta hebetudine teneatur. Quemadmodum paulò antè scripserat, non posse discerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eodẽ modo videtur interire. Siquis inde inferre velit, sola coniectura niti quam de animorum immortalitate sententiam tenemus, annõ insanus meritò habeatur? An igitur sani sunt isti qui nullam esse gratiæ Dei certitudinem colligunt, quoniam nulla ex carnali rerum præsentium aspectu cõprehendi possit?

Eccle.9.1. Vulg. editio mendosa. Eccle.9.2.3 Aug. Serm. feriæ 2. in Rogationib. *Ibid.*3.19. 20.21. cuius meminit l.1. c.15. §.2.3. Inf.c. 25.§.6.

39 Atqui temerariæ præsumptionis esse causantur, indubitatam voluntatis diuinæ notitiam sibi arrogare. Id quidem illis concederem, si tantum nobis sumeremus vt ingenij nostri tenuitati subijcere vellemus incomprehensibile Dei consilium. Sed vbi simpliciter cum Paulo dicimus, nos accepisse non spiritum huius mundi, sed Spiritum qui ex Deo est, quo docente sciamus quæ à Deo donata sunt nobis: quid contrà obgannire possunt, quin Spiritum Dei contumeliosè incessant? Quòd si ab ipso profectam reuelationẽ vel mendacij, vel incertitudinis, vel ambiguitatis insimulare, horrendum est sacrilegium: in asserenda certitudine quid delinquimus? Verùm hoc quoque non vacare magna temeritate exclamant, quòd de Christi Spiritu sic audemus gloriari. Quis credat tantum esse istorum stuporem qui orbis magistri haberi volunt, vt in primis religionis elementis adeò turpiter impingant? Mihi certè credibile non esset, nisi testarentur quæ extant eorum scripta. Paulus eos demùm filios Dei pronuntiat qui eius Spiritu aguntur: hi agi proprio spiritu, diuino autem vacuos esse volunt qui sint filij Dei. Ille Deum à nobis Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictante, qui solus testimonium reddere potest spiritui nostro quòd filij Dei sumus: hi tametsi à Dei inuocatione non arcent, Spiritum tamen abstrahunt, cuius ductu ritè inuocandus erat. Ille Christi seruos esse negat qui non agantur Spiritu Christi: hi Christianismum confingunt Spiriritu Christi non indigentem. Ille nullam beatæ resurrectionis spem facit, nisi Spiritum in nobis residentem sentiamus: hi spem tali sensu vacuam confingunt. Sed respondebunt forsan, non se inficiari quin illo præditos esse oporteat, cæterum modestiæ & humilitatis esse, non agnoscere. Quid ergo sibi vult quum iubet Corinthios tentare an sint in fide, semet probare an Christum habeant, quem nisi quis in se habitantem agnoscat, reprobus est? Ex Spiritu autem quem dedit nobis, inquit Iohannes, scimus quòd in nobis manet. Et quid aliud quàm Christi promissiones in dubium reuocamus, dum serui Dei sine ipsius Spiritu haberi volumus, quem super suos omnes effusurũ se denũtiauit? Quid, quòd Spiritui sancto iniurij sumus, qui fidẽ, opus eius peculiare, ab ipso separamus? Hæc quũ prima sint pietatis tyrocinia, miserrimæ est cæcitatis arrogantiæ notari Christianos qui Spiritus sancti præsentia gloriari ausint: sine qua gloriatione Christianismus ipse non constat. Sed enim exemplo suo declarant quàm verè dixerit

Inf.c.20.§. 12. Sup §.15.16. *1.Cor.*2.12. l.4.c.8.§.11. *Rom.*8.14. *Ibid.*16. Inf.c.20.§.1 c.25.§.3. Sup. c.1.§.2. *Rom.* 8.11. *2.Cor.*13.5. *1.Ioh.*3.24. *Iesa.*44.3.

Ioh.14.17. Christus Spiritum suum mundo incognitum esse: ab ipsis modò agnosci apud quos manet.

40 Ac ne vno duntaxat acto cuniculo, fidei firmitudinem diruere tentent, aliunde ipsam adoriuntur: nempe, etiamsi secundùm præsentem iustitiæ statum, de gratia Dei iudicium sumere liceat, manere tamen in suspenso finalis * perseuerantiæ notitiam. Egregia verò salutis fiducia nobis relinquitur, si ad præsens momentum nos esse in gratia, coniectura morali æstimamus, quid in crastinum sit futurum nescimus. Longè aliter Apostolus: Certò, inquit, persuasus sum, quòd neque Angeli, nec potestates, nec principatus, neque mors, neque vita, neque præsentia, neq; futura diriment nos à dilectione, qua nos Dominus in Christo complectitur. Euadere conantur friuola solutione, id habuisse Apostolum ex speciali reuelatione garrientes: sed pressius constringuntur quàm vt effugiant. Siquidem illic quæ in commune vniuersis fidelibus ex fide proueniant bona tractat, non quæ specialiter ipse experiatur. Atqui idem nos alibi nostræ imbecillitatis & inconstantiæ mentione deterret. Qui benè stat (inquit) videat ne cadat. Verū est: at non terrore quo consternemur, sed quo discamus nos sub potenti manu Dei humiliare, quemadmodum Petrus explicat. Deinde quàm præposterum est, ad punctum temporis limitare fidei certitudinem cuius proprium est, superatis huius vitæ spatijs, ad futuram immortalitatem protendi? Quum ergo id gratiæ Dei fideles acceptum ferant, quòd Spiritu eius illuminati, cælestis vitæ contemplatione per fidem fruuntur: adeò procul abest ab arrogantia talis gloriatio, vt si quem confiteri pudet, eo extremam ingratitudinem prodat magis diuinam bonitatem malignè supprimendo, quàm modestiā aut submissionem testetur.

(Margin: * l.2.c.3.s.11. Sup.s.11.16 22.38. Rom.8.38. Inf.c.15.s.8. Vide P.Mar. ibid.pa.556 c.24.s.6. 1.Cor.10.12 1.Pet.5.6. & l.2.c.9.s.3.)

41 Quoniam non aliunde melius aut magis perspicuè fidei natura declarari posse videbatur quàm à promissionis substantia, qua velut proprio fundamento sic nititur, vt ea sublata protinus corruat, vel potius euanescat: ideo nostram definitionem inde sumpsimus, quæ tamen ab illa Apostoli vel definitione vel descriptione potius, quam suæ disputationi accommodat, minimè aliena est: vbi docet esse rerum sperandarum subsistentiam, indicem non apparentium. Nam per ὑπόϛασιν (quo vocabulo vtitur) quasi fulcrum intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Acsi diceret fidem ipsam certam quandam esse ac securam possessionem eorum quæ nobis à Deo promissa sunt. nisi quis ὑπόϛασιν pro fiducia accipere malit. quod non displicet: quanquam illud quod receptius est amplector. Rursum vt significaret ad supremum vsque diem quo libri aperientur, sublimiora esse, quàm quæ sensu nostro percipi, aut oculis spectari, manúve contrectari possint: eaque non aliter interim possideri à nobis, quàm si captum omnem ingenij nostri excedamus, ac supra omnia quæ in mundo sunt aciem nostram intendamus, nos deniq; ipsos superemus: addidit securitatem hanc possidendi, esse rerum quæ in spe iacent, ideoque non videntur. Siquidem euidentia (vt Paulus scribit) spes non est: nec ea quæ videmus, speramus. dum verò indicem, aut probationem, aut (vt sæpe reddidit Augustinus) conuictionem appellat rerum non præsentium (nam Græcè est ἔλεγχος): perinde loquitur acsi diceret euidentiam non apparentium rerum, visionem earum quæ nō videntur, perspicuitatem obscurarū, præsentiam absentium, demonstrationem occultarum. Mysteria Dei enim, cuiusmodi sunt quæ ad salutem nostram pertinent, in se, suaq; (vt dicitur) natura cerni non possunt: verùm ipsa in eius verbo duntaxat intuemur: cuius veritas sic persuasa esse nobis debet, vt pro facto impletoque habendum sit quicquid loquitur. Ad talem verò diuinæ bonitatis gustum percipiendum quomodo se attollat animus, quin simul ad redamandum Deum totus accendatur? Verè enim

(Margin: Sup.sub finem.s.7. Heb. 11.1. Inf.s.43. Vide ibid. Mart.pag. 544. Dan.7.10. Sup.s.14. Ephe.3.18. Rom.8.24. Ho.in.Ioh. 79.95. & tract.79. De pec.merit.et remiss. li.2.cap.31. & epist.ad Cōsent.85. Idē Aug. de Securit. in Psal.85. l.4.c.14.s.8.)

enim cognosci illa suauitatis affluentia non potest, quam Deus timentibus se recondidit, vt non simul vehementer afficiat. Quem autem semel affecit, penitus ad se rapit & effert. Proinde mirum non est si peruersum cor & obliquum nunquam subit hic affectus, quo in cœlum ipsum traducti, ad reconditissimos Dei thesauros admittimur, & ad sacratissima regni eius adyta, quæ profanari impuri cordis ingressu non decet. Quod enim tradunt Scholastici, charitatem fide ac spe potiorem esse, merum est deliramentum: quandoquidem sola est fides quæ in nobis charitatem primùm generat. Quanto rectius Bernardus: Testimonium, inquit, conscientiæ, quod piorum gloriam vocat Paulus, in tribus consistere credo. Necesse enim primò omnium est, credere quòd remissionem peccatorum habere non possis nisi per indulgentiam Dei: deinde quòd nihil prorsus habere queas operis boni nisi & hoc dederit ipse: postremò quòd vitã æternã nullis potes operib⁹ promereri nisi gratis detur & illa. Paulò pòst subijcit, hæc non sufficere, sed esse quoddam fidei initium: quia credendo peccata non posse remitti nisi à Deo, simul tenere oporteat, remissa nobis esse donec etiam Spiritus sancti testimonio persuasi simus salutem nobis esse repositam: quia Deus peccata condonat, merita ipse donat, & præmia idem redonat, non posse gradum in illo principio figere. Verùm hæc & alia suis locis tractanda erunt: nunc tantùm quid fides ipsa sit, habere sufficiat.

Sup s. 25.9. *Lib. 3. Sent. dist. 25. & dist. 23. 1. & sæpius* *Serm. 1. in Annuntiatione.* 2. *Cor.* 1. 12. Idẽ Serm. 3. de fragmẽt. septem. Inf. c. 12. s. 3 Inf. à c. 11. ad 19. præsert. c. 11. s. 22.

42 Iam verò vbicunque viua erit hæc fides, fieri non poterit quin spem æternæ salutis comitem secum habeat indiuiduam, vel potius ex se gignat & exerat: qua sublata, quanlibet disertè atq; ornatè de fide disseramus, nullam habere cõuincimur. Nam si fides (vt auditum est) certa est de veritate Dei persuasio, quod nec mentiri nobis, nec fallere, nec irrita esse queat: qui hanc certitudinem conceperũt, simul profectò expectant fore vt promissiones suas Deus præstet, quæ eorum persuasione nonnisi veræ esse possunt: vt in summa, nihil aliud sit spes quàm eorũ expectatio quæ verè à Deo promissa fides credidit. Ita fides Deum veracem credit: spes expectat, vt in temporis occasione veritatem suam exhibeat. fides credit nobis esse Patrẽ: spes expectat vt se talem erga nos semper gerat. fides datam nobis vitã æternam credit: spes expectat vt aliquando reueletur. fides fundamentũ est, cui spes incumbit: spes fidem alit ac sustinet. Vt enim expectare à Deo nemo quicquam potest nisi qui prius eius promissis crediderit: ita rursus fidei nostræ imbecillitatẽ, ne velut fessa concidat, sustineri ac foueri patienter sperando & expectando oportet. Qua ratione Paulus ritè salutem nostram in spe collocat. Nam ea dum in silẽtio Dominum expectat, fidem continet, ne nimis festinando præcipitet: confirmat, ne vacillet in Dei promissionibus, aut de earum veritate dubitare incipiat: recreat, ne fatigetur: extendit ad vltimam illam metam, ne in medio cursu aut etiam in carceribus deficiat. Deniq; assiduè renouando & instaurando, facit vt seipsa subinde ad perseuerantiam vegetior emergat. Atque omnino quot nominibus necessaria sint spei subsidia ad fidem stabiliendam, melius patebit si cogitemus quot tentationũ formis impetantur & concutiantur qui verbum Dei amplexi sunt. Primùm Dominus, promissiones suas differendo, diutius sæpè quàm pro votis nostris, suspensos animi nos tenet. hîc officiũ est spei, præstare quod iubet Propheta: vt si moram illæ fecerint, expectemus tamen. Interdũ non modò lãguere nos sinit, sed apertam indignationem præ se fert hîc spem multo magis succurrere necesse est, quò, secundùm alterius Prophetæ dictum, possimus expectare Dominum, qui absconderit faciem suam à Iacob. Insurgunt etiam illusores (quemadmodum ait Petrus) qui rogant, Vbi est promissio aduentus eius, quando, ex quo patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio creationis? Imò eadem hæc nobis insusurrant

Inf. c. 24 sub finem s. 7. c. 25. s. 1. Spei definitio. sup. s. 36. & c Inf. c. 20. s. 12. c. 18. s. 3. Inf. c 8. s. 3. *Rom.* 8. 24. Quàm necessaria sit Spes. de quib. sup. s. 21. 22. l. 2. c. 9. s. 3. Sup. s. 37. *Hab.* 2. 3. *Iesa.* 8. 17. 2. *Pet.* 3. 4. Inf. c. 25. s. 1

Psa.90.4. caro & mundus. Hic fidē spei tolerantia suffultā, in æternitatis cōtēpla-
2.Pet.3.8. tione defixā retineri oportet, quo mille annos, instar diei vnius reputet.

1.Pet.1.5. 43 Propter hanc tum coniunctionem, tum affinitatem, Scriptura interdū Fidei & Spei vocabula cōfundit. Nā quum Petrus docet, virtute Dei nos per fidem custodiri vsq; ad salutis reuelationem: quod spei magis quadrabat fidei tribuit: neq; immeritò, quādo iam docuimus, nihil aliud spem esse quàm fidei alimentum & robur. Interdum simul iunguntur, sicuti eadem epistola, quò fides vestra & spes esset in Deo. Paulus verò ad
Ibid.1.21. Philippenses ex spe deducit expectationem: quia sperādo patienter, vota
Phil.1.20. nostra suspendimus, donec patefacta fuerit Dei oportunitas. Quod totū
Gal.5.5. melius intelligere licet ex decimo cap. ad Hebræos, quod iā citaui. Pau-
Sup.s.37. lus alibi, quanuis impropriè loquatur, hoc ipsum tamē intelligit, his ver-
Heb.10.30. bis, Nos spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus: nempe quia Euangelij testimonium de gratuito amore amplexi, expectamus dū palàm ostendat Deus quod nunc sub spe est absconditum. Neque iam obscurum est quàm
Distinct.26. insulsè Petrus Lombardus duplex spei fundamētum iaciat, Dei gratiam, & operum meritum. Non huic alius scopus quàm fidei esse potest. fidei
Sup.s.1.7. autem iam clarissimè exposuimus vnicum esse scopum, Dei misericordi-
30.28.29. am: in quam vtroque (vt ita loquar) oculo respicere debeat. Sed operæ-
Ibid. Lomb. pretium est auscultare quam viuidam afferat rationē. Si quippiā (inquit)
sup.s.38.39. sine meritis sperare audeas, non spes illa, sed præsumptio dicenda erit.
August. in Quis non meritò, amice lector, tales bestias execretur, quæ temerè &
Psal. 27. & præsumptuosè fieri pronuntiant si quis Deum veracem esse confidat? Nā
41. longè quum Dominus nihil nō à sua bonitate expectari velit, præsumptionem
rectius. esse dicunt in ea recumbere & acquiescere. O magistrum talibus dignum
Inf.c.20.s. discipulis quales in insanis rabularū scholis nactus est! Nos verò, quando
11.c.4.s.22. videmus Dei oraculis iuberi peccatores spem salutis concipere, libenter
Mat. 9.29. tantum præsumamus de veritate eius, vt sola eius misericordia freti, abiecta operum fiducia, benè sperare audeamus. Non fallet ipse, qui dixit, Secundùm fidem vestram fiat vobis.

Fide nos regenerari. vbi de pœnitentia. CAP. III.

ETSI iam aliqua ex parte docuimus quomodo fides Christum possideat, & per ipsam fruamur eius bonis: hoc tamen adhuc obscurum esset nisi effectuum quos sentimus accederet explicatio. Non abs re
Luc.24.47. summa Euangelij statuitur in pœnitentia & remissione peccatorum. Ergo duobus illis capitibus omissis, ieiuna & mutila erit adeoq; prope inutilis
Inf.s.9. quælibet de fide disputatio. Iam quum vtrunq; nobis cōferat Christus, &
l.2.c.16.s.7. vtrunque fide cōsequamur, vitæ scilicet nouitatem, & reconciliationem gratuitam: ratio & docendi series postulat vt de vtroque hoc loco disserere incipiam. Proximus autem à fide ad pœnitentiam nobis erit trāsitus:
Vt inf.c.11. quia hoc capite probè cognito, melius patebit quomodo sola fide & mera
& sequētib. venia iustificetur homo, neq; tamē à gratuita iustitiæ imputatione sepa-
docebitur. retur realis (vt ita loquar) vitæ sanctitas. Pœnitentiam verò non modò
Pœnitentia fidem continuò subsequi, sed ex ea nasci, extra controuersiā esse debet.
ex fide. Quum enim venia & remissio per Euangelij prædicationem ideo offera-
Lu.1.74.75 tur, vt à tyrannide Satanæ, peccati iugo, & misera seruitute vitiorum
Tit.2.11.12 liberatus peccator in regnum Dei transeat: certè Euangelij gratiam
13. Inf.c 6. nemo amplecti potest quin ex erroribus vitæ prioris in rectam vi-
s.2.c. 7.s.3. am se recipiat totumque suum studium applicet ad pœnitentiæ medi-
P.Mar.lo.8. tationem. Quibus autem videtur fidem potius præcedere pœnitentia
class. 3 pag. quàm ab ipsa manare vel proferri, tanquam fructus ab arbore, nun-
671. quam vis eius fuit cognita, & nimium leui argumento ad id sentiendum mouentur.

Mat.3.2. 2 Christus (inquiunt) & Iohannes in suis concionibus populum ad

resipiscentiam primùm hortantur: deinde regnum cælorum appropin- *Mat.*3.2.
quasse subijciunt. Tale prædicandi mandatum accipiunt Apostoli: talem *Mat.*4.17.
ordinem sequutus est Paulus, quemadmodum Lucas refert. Atqui dum *Act.*20. 21
in syllabarum contextu superstitiosè hærent, non animaduertũt quo sen-
su inter se verba illa cohæreant. Nam dum in hunc modum concionan-
tur Christus Dominus & Iohannes, Pœnitentiam agite, appropinquauit Inf.s.5.19.
enim regnum cælorum: annon resipiscendi causam ab ipsa gratia & salu-
tis promissione ducunt? Perinde ergo valent eorum verba acsi dicerent.
Quoniam appropinquauit regnum cælorum, ideo resipiscite. Nam Mat- *Mat.*3.2.
thæus, vbi sic prædicasse Iohannem narrauit, impletum in ipso fuisse Ie- *Iesa.*40.3.
saiæ vaticinium docet de voce in deserto clamãte, Parate viam Domini,
rectas facite semitas Dei nostri. Verùm apud Prophetam illa vox iubetur
à consolatione & læto nuntio inchoare. Neque tamen, quum resipiscen- Fides ordi-
tiæ originem ad fidem referimus, spatium aliquod temporis somniamus ne non tē-
quo ipsam parturiat: sed ostendere volumus, non posse hominem pœni- pore prior.
tentiæ seriò studere nisi se Dei esse nouerit. Dei autem se esse nemo verè
persuasus est, nisi qui eius gratiam prius apprehenderit. Sed hæc diluci-
diùs in ipso progressu edisserentur. Fefellit eos fortè quòd multi consci-
entiæ pauoribus antè domantur, vel formantur ad obsequium, quàm im- Sup.c.2.
buti fuerint cognitione gratiæ, imò eam gustauerint. Atque hic est initia- s.26.27.
lis timor, quem inter virtutes quidam recensent, quia veræ & iustæ obe- Et P. Lomb.
dientiæ propinquum esse cernunt. Sed non hîc agitur quàm variè nos lib.3.sent.
Christus ad se trahat, vel præparet ad pietatis studium: tantùm dico, nul- dist.34.
lam rectitudinem posse inueniri vbi non regnat Spiritus ille quem acce- l.2.c.7.s.10.
pit vt eum membris suis communicaret. Deinde, secundùm illud Psalmi, *Psa.*130.4.
Apud te est propitiatio vt timearis: nemo vnquam Deum reuerebitur,
nisi qui sibi propitium confidet: nemo se ad Legis obseruationem liben-
ter accinget nisi qui persuasus erit ei placere sua obsequia. quæ in igno- Vt sup.c.2.
scendo & tolerandis vitijs indulgentia, signum est paterni fauoris. Quod s.16.23.
etiam demonstrat illa Oseæ exhortatio, Venite, reuertamur ad Iehouam: *Osee.*6.1.
quia ipse rapuit, & sanabit nos: percussit, & curabit nos: quia spes ve-
niæ tanquam stimulus additur, ne in suis peccatis torpeant. Omni autem
rationis specie caret eorum deliramentum, qui vt à pœnitentia exordi- Act.20.21.
antur, certos dies suis neophytis præscribunt per quos se in pœnitentiam Inf.s.5.
exerceant: quibus demum transactis, in Euangelicæ gratiæ communio- Aduersus
nem ipsos admittunt. De plurimis Anabaptistarum loquor: ijs præsertim quos inf.
qui spirituales haberi mirè gaudent, eorumque sodalibus Iesuitis, & si- s.14.
milibus quisquilijs. Tales scilicet fructus profert spiritus ille vertiginis,
vt pœnitentiam, quæ in totam vitam proroganda est homini Christiano, s.9.
paucis dieculis terminet.

3 Cæterùm de pœnitentia docti quidam viri, longè etiam ante
hæc tempora, quum iuxta Scripturæ regulam simpliciter & syncerè loqui Mortific.
vellent, dixerũt constare duabus partibus, mortificatione & viuificatio- Viuific.
ne. Mortificationem interpretantur animæ dolorẽ, & terrorem ex agni- Inf.s.8.
tione peccati & sensu iudicij Dei conceptum. Vbi enim quis in ve- l.2.c.1.s.1.
ram peccati cognitionem adductus est, tum verè peccatum odisse & Inf.s.7.
execrari incipit: tum sibijpsi ex animo displicet, miserum se & perditũ fa-
tetur, & alium se esse optat. Adhæc vbi sensu aliquo iudicij Dei tactꝰ est c.2.1.10.
(alterum enim ex altero protinus sequitur) tum verò perculsus ac con-
sternatus iacet, humiliatus ac deiectus tremit, animum despondet, despe-
rat. Hæc prior pœnitentiæ pars, quam vulgò Contritionem dixerunt. Inf.c.12.
Viuificationem interpretantur consolationẽm quæ ex fide nascitur: vbi P.Lomb.
scilicet homo, peccati conscientia prostratus, ac Dei timore perculsus, li.4 dist.16.
posteà in Dei bonitatem, in misericordiam, gratiam, salutem, quæ est per Inf.c.4.s.1.
Christum, respiciẽs, sese erigit, respirat, animũ colligit, & velut è morte

in vitam redit. Ac voces quidem istæ, si modò recta cónstet interpretatio, vim pœnitentiæ satis commodè exprimunt: sed quòd viuificationem accipiunt pro lætitia quam recipit animus ex perturbatione & metu sedatus, non assentior: quum potius sanctè pieque viuendi studium significet, quod oritur ex renascentia: quasi diceretur hominem sibi mori vt Deo viuere incipiat.

Quid viuificat.

2. Pœnit. formæ.

4 Alij, quia videbant variè hoc nomen in Scriptura acceptũ, duas posuerunt pœnitentiæ formas: quas vt nota aliqua distinguerent, alteram legalem dixerunt, qua peccator peccati cauterio vulneratus, & terrore iræ Dei attritus, in ea perturbatione constrictus hæret, nec se explicare potest. Euangelicam alteram, qua peccator grauiter quidem apud se afflictus, altius tamen emergit, & Christum, vulneris sui medicinam, terroris consolationem, miseriæ portum apprehendit.* Legalis pœnitentiæ exempla esse volunt, Cain, Saul, Iudam: quorum pœnitentiam dum Scriptura nobis commemorat, intelligit,*peccati sui grauitate agnita, iram Dei timuisse: sed Deum duntaxat vltorem & iudicem cogitantes, in eo sensu defecisse. Ergo eorum pœnitentia non aliud fuit quàm quoddam inferorum atrium, quò iam in hac vita ingressi, cœperunt à facie iræ maiestatis Dei pœnas dare. Euangelicam pœnitentiam videmus in omnibus qui peccati aculeo apud se exulcerati, fiducia autem misericordiæ Dei erecti & recreati, ad Dominum conuersi sunt. Perterritus est Ezechias accepto mortis nuntio: sed flens orauit, & in Dei bonitatem intuitus, fiduciam recepit. Conturbati sunt Niniuitæ horribili denuntiatione excidij: sed induti sacco & cinere orarunt, sperantes quòd conuerti posset Dominus, & auerti à furore iræ suæ. Confessus est Dauid se nimium peccasse in recensendo populo: sed adiecit. Aufer Domine iniquitatem serui tui. Agnouit adulterij crimen, obiurgante Nathan, & se coram Domino prostrauit:* sed veniam simul expectauit. Talis fuit eorum pœnitentia qui ad prædicationem Petri compuncti sunt corde: sed Dei bonitate confisi, addiderunt, Quid faciemus viri fratres? Talis & Petri ipsius, qui fleuit quidem amarè, sed sperare non desijt.

*Non multũ absimil. Hypocrit. vt Achab. Inf. s. 25. *Gen.* 4. 13. 1. *Sa.* 15. 30 *Mat.* 27. 4. *Inf. s. 15. Euangel. exempl. 2. *Reg.* 20. 2 *Iesa.* 38. 1. *Ionæ.* 3. 5. 2. *Sa.* 24. 10 Inf. c. 4. s. 10 2. *Sam.* 12. 13. *&* 16. *Act.* 2. 37. *Mat.* 26. 75 *Luc.* 22. 62.

5 Hæc quanquam omnia vera sunt, nomen tamen ipsum Pœnitentiæ (quatenus ex Scripturis assequi possum) aliter accipiendum est. Nam quòd fidem sub pœnitentia cõplectuntur, pugnat cum eo quod Paulus in Actis dicit, se Iudæis ac Gentibus testificatum in Deum pœnitentiam, & fidem in Iesum Christum. Vbi tanquam duo diuersa, pœnitentiam & fidẽ enumerat. Quid igitur? An vera pœnitentia citra fidem cõsistere potest? Minimè. Verùm etsi separari non possunt, distingui tamen debẽt. Quemadmodum sine spe fides non est, & tamen fides ac spes varia sunt: ita pœnitentia & fides, quanquam perpetuo inter se vinculo cohærent, magis tamen coniungi volunt quàm confundi. Equidem nec me latet, sub Pœnitentiæ nomine totam ad Deum conuersionem cõprehendi, cuius pars non postrema fides est: sed quo sensu, facillimè apparebit vbi vis ac natura eius explicata fuerit. Pœnitentiæ nomen Hebræis à conuersione vel reditu, Græcis à mentis consilijque mutatione deductum est: nec vtriq; etymologiæ res ipsa malè respondet: cuius summa est, vt à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur: & deposita pristina mẽte, nouam induamus. Quamobrem non malè, meo quidem iudicio, sic pœnitentia difiniri poterit, Esse veram ad Deum vitæ nostræ cõuersionem, à syncero serioque Dei timore profectam, quæ carnis nostræ veterisque hominis mortificatione & spiritus viuificatione constet. In eum sensum accipiendæ sunt conciones omnes quibus vel Prophetæ quondam, vel Apostoli postea sui temporis homines ad pœnitentiam hortabantur. Hoc enim contendebant vnum, vt peccatis suis confusi, ac diuini iudicij timore puncti, coram eo procidérent & humiliarentur in quem deliquerant, ac vera resipiscentia

Sup. s. 2. *Act.* 20. 21. Dist. fid. à Pœnitent. Hac de re lege P. Mart. Ibid. s. 2. pag. 672. Pœnit. definit. l. 4. c. 19 s. 15. Inf. c. 4. s. 1. Exhortat. ad Pœnit.

ſipiſcentia in rectam eius viam ſe reciperent. Ideo hæc promiſcuè vſurpantur apud ipſos eodem ſignificatu, Conuerti ſeu reuerti ad Dominum, Reſipiſcere, & pœnitentiam agere. Vnde etiam & Sacra hiſtoria pœnitentiam dicit agi poſt Deum, vbi homines qui in ſuis cupiditatibus, eo poſthabito, laſciuiebant, incipiunt verbo eius obſequi: & duci ſuo præſto ſunt ad pergendum quò vocauerit. Et fructus pœnitentiæ dignos proferre dixerunt Iohannes & Paulus, pro vitam ducere quæ eiuſmodi reſipiſcentiam in cunctis actionibus referat ac teſtetur. *Mat.3.2. 1.Sa.7.2. Luc.3.8. Rom.6.4. Act.26.20.*

6 Sed antequam vltrà procedimus, definitionem à nobis poſitam dilucidiùs enarrare conducet. In qua tria ſunt præcipuè capita conſideranda. Primùm, quum vitæ ad Deum conuerſionem nuncupamus, transformationem requirimus, non in operibus tantùm externis, ſed in anima ipſa: quæ vbi vetuſtatem ſuam exuerit, tum demum operum fructus renouationi ſuæ reſpondentes ex ſe pariat. Quod dum vult exprimere Propheta, iubet vt cor nouum ſibi faciant quos ad pœnitentiam vocat. Vnde Moſes ſæpius oſtenſurus quomodo rite ad Dominum conuerterentur Iſraelitæ pœnitentia ducti, docet vt id fiat ex toto corde, & ex tota anima (quam loquutionem videmus à Prophetis ſubinde repetitam) & cordis circuncisionem nominans, interiores affectus excutit. Nullus tamen locus eſt ex quo meliùs perſpicere liceat quæ ſit germana pœnitentiæ proprietas, quàm ex cap. 4. Ieremiæ, Si reuerteris Iſrael, inquit Dominus, ad me reuertere. Arate vobis aruum, & nolite ſerere ſuper ſpinas. Circũcidimini Domino, & auferte præputia cordium veſtrorum. Vide quomodo nihil effecturos denuntiet in ſtudio iuſtitiæ capeſſendo niſi reuulſa in primis ex pœnitiſſimo corde impietas fuerit. Et quò penitus eos afficiat, monet cum Deo eſſe negotiũ, apud quem tergiuerſando nihil proficitur: * quia cor duplex odio habet. Eam ob rem præpoſteros hypocritarũ conatus irridet Ieſaias, qui externam in ceremonijs reſipiſcentiam ſtrenuè quidem moliebantur: at interim faſciculos iniquitatis, quibus colligatos tenebant pauperes, diſſoluere non curabant. Vbi etiam pulchrè oſtendit, in quibus propriè ſita ſit officijs pœnitentia non ficta. Definit. cap. Inf.ſ.18. *Eze.18.31.* Deut.30.2. 6.& 10.16. 1.2.c.8.ſ.29 30.51. *Iere.4.1.* 3.4. Oſee.10.12. Cord.impiet.ſup.c.2 ſ.10.15. l.2. c.1.ſ.6.9. *Pſal.12.3. *Ieſa.58.* Inf.c.6.ſ.5. 2.5.6. Inf.ſ.16.

7 Secundum caput erat, quòd ex ſerio Dei timore docuimus ipſam proficiſci. Prius enim quàm ad reſipiſcentiam mens peccatoris inclinetur, diuini iudicij cogitatione excitari oportet. Vbi autem hæc cogitatio penitus inſederit, Deum aliquando tribunal conſcenſurum ad exigẽdam omnium dictorum factorumque rationem: miſerum hominem interquieſcere non ſinet, nec punctum temporis reſpirare quin perpetuò ad meditandum aliud vitæ inſtitutum extimulet, quo ſe ad iudicium illud ſiſtere ſecurè queat. Quare Scriptura ſæpe, dum ad pœnitentiam cohortatur, iudicij mentionem inijcit: vt apud Ieremiam, Ne fortè egrediatur vt ignis furor meus, & non ſit qui extinguat, propter malitiam operum veſtrorum. In concione Pauli ad Athenienſes, Et tempora quidem huius ignorantiæ quum hactenus diſſimularit Deus, nunc annuntiat hominibus vt omnes vbique pœnitentiam agant: eo quòd ſtatuit diem in quo iudicaturus eſt orbem in æquitate. & alijs compluribus in locis. Interdum à punitionibus iam irrogatis, Deum eſſe iudicem declarat: quò peccatores ſecum reputent, peiora ſibi imminere niſi maturè reſipuerint. Exemplum habes Deuteronomij viceſimonono. Quoniam verò à peccati horrore & odio conuerſio inchoatur, ideo triſtitiam quæ ſecundùm Deum eſt, pœnitentiæ cauſam facit Apoſtolus. Triſtitiam autem ſecundùm Deum appellat, vbi non pœnam modò exhorremus, ſed peccatum ipſum, ex quo diſplicere Deo intelligimus, odimus & execramur. nec mirum, quia niſi acriter pungamur, non poſſet corrigi carnis noſtræ pigrities: imò non ſufficerent eius ſtupori & ſocordiæ punctiones, niſi ferulas exerendo altiùs penetraret Deus. Accedit etiam contumacia, quam velut l.2.c.7.ſ.6. 7.c.8.ſ.3.4. Inf.c.12. ſ.2.3. *Ierem.4.4. Act.17.30 31.* Sup.c.2 ſ.22 Inf.c.4.ſ.32 Deut.29. 18.19.20. *2.Cor.7.10.* Inf.c.4.ſ.2.

sup.c.2.ſ.29 malleis contundi neceſſe eſt. Ergo ſeueritatem, qua Deus vtitur minando, ingenij noſtri prauitas ab eo extorquet: quia dormientes fruſtra blãdè alliceret. Teſtimonia non recito quæ paſſim occurrunt. Alia etiam ratione timor Dei pœnitentiæ principium eſt: quia etſi omnibus virtutum numeris abſoluta ſit hominis vita, niſi ad Dei cultum referatur, laudari quidem poterit à mundo: ſed in cælo mera abominatio erit: quando præcipua iuſtitiæ pars eſt, ſuum ius & honorem Deo reddere, quo impiè fraudatur vbi nobis propoſitum non eſt ſubijcere nos eius imperio.

l.2.c.5. ſ.10.11. Sup.c.2. ſ.23. l.2.c.8. ſ.5.51.

8 Tertio loco explicandũ reſtat quale ſit iſtud quod diſcimus, pœnitentiam duabus partibus cõſtare: mortificatione ſcilicet carnis, & ſpiritus viuificatione. Id Prophetæ licet pro carnalis populi captu ſimplicius & rudius, liquido tamen exprimunt, quum dicunt, Deſine à malo, & fac bonitatem. Item, Lauamini, mundi eſtote, auferte malum operum veſtrorum ab oculis meis. Quieſcite agere peruersè, diſcite benefacere, quærite iudiciũ, ſubuenite oppreſſo, &c. Quum enim à malitia reuocant, totius carnis interitum exigunt, quæ malitia & peruerſitate referta eſt. Res prorſus difficilis & ardua, nos ipſos exuere, & à natiuo ingenio demigrare. Neque enim caro bene interijſſe putanda eſt, niſi quicquid à nobis habemus, abolitum fuerit. Sed quum vniuerſus carnis affectus ſimultas ſit aduerſus Deum, primus ad obedientiam Legis eius ingreſſus eſt illa naturæ noſtræ abnegatio. Poſtea renouationem deſignant à fructibus qui inde conſequuntur, iuſtitia, iudicio & miſericordia. Siquidem non ſatis fuerit talibus officijs rite defungi, niſi mens primùm ipſa & cor iuſtitiæ, iudicij, miſericordiæ affectum induerint. id fit quum Dei Spiritus intinctas ſua ſanctitate animas noſtras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, vt nouæ iure haberi queant. Et certè vt naturaliter ſumus auerſi à Deo, niſi præcedat abnegatio noſtri, nunquam ad id quod rectum eſt tendemus. Ideo toties iubemur exuere veterem hominem: renuntiare mundo & carni: concupiſcentijs noſtris valere iuſſis, renouari ſpiritu mentis noſtræ. Nomen porrò ipſum Mortificationis admonet quàm difficile ſit obliuiſci prioris naturæ: quia hinc colligimus, non aliter nos formari ad Dei timorem, & pietatis initia diſcere, niſi vbi gladio Spiritus violenter mactati in nihilum redigimur: quaſi pronuntiaret Deus, vt cenſeamur inter ſuos filios, opus eſſe communis naturæ interitu.

Sup.ſ.5.3. Pſa.34.15. Ieſa.1.16. Chryſoſt. Hom.80. ad Popul. l.2.c.3.ſ.1. Rom.8.6. De qua inf. c.7.ſ.1.2 &c Vtriuſque Sacrament. Vide l.4. c.15.ſ.18.9. Mat.16.24. Epheſ.4.22. Col.3.9. Rom.6.& 12.2. Epheſ.6.17.

9 Vtrunque ex Chriſti participatione nobis contingit. Nã ſi verè morti eius communicamus, eius virtute crucifigitur vetus noſter homo, & peccati corpus emoritur, ne amplius vigeat primæ naturæ corruptio. Si reſurrectionis ſumus participes, per eam ſuſcitamur in vitæ nouitatẽ, quæ Dei iuſtitiæ reſpondeat. Vno ergo verbo pœnitentiam interpretor regenerationem, cuius non alius eſt ſcopus niſi vt imago Dei quæ per Adæ trãſgreſſionem fœdata, & tãtum non obliterata fuerat, in nobis reformetur. Sic docet Apoſtolus, quum ait, Nos autem reuelata facie gloriam Domini repræſentantes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu. Item, Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis Item alibi, Induentes nouum hominem, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius qui creauit illum. Proinde iſta regeneratione in Dei iuſtitiam, Chriſti beneficio inſtauramur, à qua per Adam excideramus: quo modo in integrum reſtituere placet Domino quoſcunque in vitæ hæreditatem cooptat. Atque hæc quidem inſtauratio non vno momento, vel die, vel anno impletur, ſed per continuos, imò etiam lentos interdum profectus abolet Deus in electis ſuis carnis corruptelas: repurgat eos ſordibus, ſibique in templa conſecrat,

Rom.6.6. l.2.c.16. ſ.7.13. Cuius rei Sacrament. quære. l.4.c.15. ſ.5.6.c.16. ſ.16 21. c.19.ſ.8. Scopus regen. 2.Cor.3.18. Ephe.4.23. Coloſ.3.10. Inf.c.17.ſ.5.

consecrat, sensus eorum omnes ad veram puritatem renouans, quò se tota vita exerceant in pœnitentia: sciantque huic militiæ nullum nisi in morte esse finem. Quo maior est impuri rabulæ & apostatæ Staphyli cuiusdam improbitas: qui statum præsentis vitæ cum gloria cælesti à me confundi nugatur, dum imaginem Dei ex Paulo interpretor sanctitatem & iustitiam veracem. Quasi verò vbi res aliqua definitur, non quærenda sit ipsa integritas & perfectio. Neque tamen locus negatur incrementis: sed quatenus ad Dei similitudinem propius quisque accedit, in eo dico fulgere imaginem Dei. Huc vt perueniant fideles, stadium pœnitentiæ, in quo tota vita currant, illis Deus assignat.

August. lib. 2. de pecca. merit. & remiss. cap. 7.

2. Cor. 4. 4. l. 1. c. 15. s. 4. 5.

10 Sic ergo à peccati seruitute liberantur filij Dei per regenerationem, non vt quasi plenam libertatis possessionem iam adepti, nihil amplius molestiæ à carne sua sentiant: sed vt illis maneat perpetua certaminis materia, vnde exerceantur: neque exerceantur modò, sed infirmitatem quoque suam meliùs discant. Atque in ea re omnes sanioris iudicij scriptores inter se consentiunt, manere in homine regenerato mali fomitem, vnde perpetuò scateant cupiditates quæ ipsum ad peccandum illiciant & extimulent. Fatentur etiã, sanctos illo concupiscẽdi morbo adhuc ita implicitos teneri, vt obstare nequeant quin subinde vel ad libidinem, vel ad auaritiam, vel ad ambitionem, vel ad alia vitia titillentur & incitentur. Neque opus est multum inuestigando laborare quid hic veteres senserint: quando vnus Augustinus sufficere ad id potest, qui fideliter magnaque diligentia omnium sententias collegit. Ex illo igitur sumant lectores, siquid de sensu antiquitatis habere certi volent. Porrò inter illum & nos hoc discriminis videri potest interesse, quòd ipse quidem quũ fideles concedat, quandiu in corpore mortali habitant, sic illigatos teneri concupiscẽtijs vt non possint non concupiscere, eum tamen morbum peccatum vocare non audet: sed ad illum designandum infirmitatis nomine contentus, tunc demum fieri peccatum docet vbi vel opus vel cõsensus ad conceptionem vel apprehensionẽ accedit. hoc est, quando primæ appetitioni cedit voluntas. nos autem illud ipsum pro peccato habemus, quòd aliqua omnino cupiditate contra Legem Dei homo titillatur: imò ipsam prauitatem, quæ eiusmodi cupiditates nobis generat, asserimus esse peccatum. Docemus itaq; in sanctis, donec mortali corpore exuantur, semper esse peccatum: quia in eorum carne residet illa concupiscendi prauitas quæ cum rectitudine pugnat. Neque tamen semper à peccati nomine abstinet: sicuti quum dicit, Hoc Peccati nomine appellat Paulus vnde oriuntur cuncta peccata, in carnalem scilicet concupiscẽtiam. Hoc quantum ad sanctos pertinet, regnum amittit in terra, perit in cælo. Quibus verbis fatetur, quatenus obnoxij sunt fideles concupiscentijs carnis, peccati esse reos.

Inf. c. 14. s. 9. 10. 11. c. 17. s. 1.

Ambr. lib. 1. Epist. 3.

l. 2. c. 8. s. 6. 49.

Sup. c. 2. s. 11

Lib. ad Bonif. 4.

Lib. 1. & 2. contra Iulianum.

De Sanct. Virg. cap. 28. & 50.

l. 2. c. 7. s. 5.

Idem de lit. & Spir. cap. 35.

Idem de verbis secũ. Iohan. Ser. 43. Et in li. de perfect. iust. sub finẽ

Idem in psa. 118.

11 Quòd autem Deus Ecclesiam suam purgare ab omni peccato dicitur, quòd eam liberationis gratiam per Baptismum pollicetur, & in electis suis implet: ad reatum potius referimus quàm ad ipsam peccati materiam. Præstet hoc quidem Deus, suos regenerando, vt peccati regnum in ipsis aboleatur: (virtutem enim Spiritus subministrat, qua superiores in certamine victoresque fiant) sed regnare tantùm, non etiam habitare desinit. Proinde sic dicimus veterem hominẽ crucifixum esse, legem peccati sic abolitam esse in filijs Dei, vt reliquiæ tamen supersint: non vt dominentur, sed vt eos suæ infirmitatis conscientia humilient. Et illas quidem fatemur non imputari, acsi non essent: sed hoc simul Dei misericordia fieri contendimus vt ab hoc reatu liberentur sancti, qui meritò aliàs peccatores & rei coram Deo forent. Neq; verò hanc sententiam confirmare difficile nobis erit: quando extant in eam rem clara Scripturæ testimonia. Quid enim apertius volumus quàm quod ad Ro. 7. clamat Paulus?

Sermone 6. de verbis Apost.

Ephes. 5. 26 27.

l. 4. c. 15. s. 3. 4. 11.

Sup. c. 2. s. 1. 18.

Rom. 6. 6.

Primùm,illic eum in hominis regenerati persona loqui, cùm nos alibi ostendimus,tum Augustinus firmis rationibus euincit.Taceo quòd Mali & Peccati vocabulis vtitur. Vt voces illas cauillari possint qui reclamare nobis volent,quis tamen repugnantiam aduersus Legem Dei,malum esse neget? quis impedimentum iustitiæ neget esse peccatum? quis denique non concedat culpam inesse, vbi est spiritualis miseria? Atqui ista omnia de hoc morbo à Paulo prædicantur. Deinde habemus certam à Lege demonstrationem,qua breuiter tota hæc quæstio expediri potest. Iubemur enim Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, ex totis facultatibus. Quum ita omnes animæ nostræ partes Dei amore occupari deceat certũ est eos præcepto non satisfacere qui vel leuiculam appetitionem corde recipere,vel vllam omnino cogitationem animo admittere possunt, quæ eos ab amore Dei in vanitatem abducat.Quid enim? annon illæ sunt animæ facultates,subitis motionibus affici,sensu apprehendere, mente concipere? Istæ igitur quum vanis & prauis cogitationibus aditum ad se patefaciunt,annon ostendunt se tantundem ab amoreDei esse vacuas?Quare qui non fatetur omnes carnis cupiditates esse peccata: illum verò cõcupiscendi morbum,quem fomitem appellant,esse peccati scaturiginem: ille transgressionem Legis peccatum esse neget necesse est.

l.2.c.8.s.51. 58.
Deut.10.12.
Mat.22.37.
Cyprian. Serm.de circuncis.
Lomb.Lib. 2.dist.30.G

12 Si cui absurdum videtur,ita in vniuersum damnari cupiditates omnes quibus homo naturaliter afficitur,quum à Deo inditæ sint naturæ authore: respondemus, nos nequaquam eas appetitiones damnare quas hominis ingenio Deus sic à prima creatione insculpsit, vt inde eradicari nisi cum ipsa humanitate non possint: sed tantùm insolentes effrænesque motus qui cum Dei ordinatione pugnant.Iam verò quum ob naturæ prauitatem omnes facultates adeò vitiatæ sint ac corruptæ, vt in omnibus actionibus emineat perpetua ἀταξία & intemperies: quia ab eiusmodi incontinentia separari nequeunt appetitiones, ideò vitiosas esse contendimus. Aut(si paucioribus verbis summam habere libet) omnes hominum cupiditates malas esse docemus, & peccati reas peragimus: non quatenus sunt naturales,sed quia inordinatæ: inordinatas autem esse,quia ex natura corrupta & polluta nihil puri nec synceri prodire potest. Neque verò ab hac doctrina tantum discedit Augustinus quantum in speciem apparet.Dum inuidiam plus æquo reformidat, qua eum grauare studebant Pelagiani,à peccati nomine interdum abstinet: quum tamen scribit,manente in sanctis peccati Lege,tolli duntaxat reatum, satis indicat se non adeò à sensu nostro abhorrere.

l.2.c.8.s.50.
l.1.c.15 s.6. 7.8.
l.2.c.2.s.12.
l.4.c.15.s.10 11.
Natural.cupiditat.ab inordinat. distin.
Ad Bonifa. Sup.s.10.

13 Afferemus alias aliquot sententias vnde melius appareat quid senserit.Lib.secundo contra Iulianum: Lex ista peccati & remissa est regeneratione spirituali,& manet in carne mortali.remissa scilicet, quia reatus solutus est in sacramento quo regenerantur fideles. manet autem, quia operatur desideria,contra quæ dimicant & fideles.Item,Lex itaque peccati(quæ in tanti quoque Apostoli membris erat)remittitur in baptismate,non finitur. Item,Legem peccati,cuius manentis solutus est in baptismo reatus, Ambrosius vocauit iniquitatem: quia iniquum est vt caro concupiscat aduersus spiritum.Item, Mortuum est peccatum in eo reatu quo nos tenebat:& donec sepulturæ perfectione sanetur,rebellat & mortuum.Lib.5.etiamnum apertiùs:Sicut cæcitas cordis & peccatum est,quo in Deũ nõ creditur:& pœna peccati,qua cor superbũ digna animaduersione punitur,& causa peccati quum aliquid cæci cordis errore committitur,ita concupiscentia carnis aduersus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est,quia illi inest inobedientia contra dominatum mentis:& pœna peccati,quia reddita est meritis inobedientis:& causa peccati defectione consentientis,vel contagione nascentis. Vocat hîc sine ambiguitate peccatum: quia prostrato iam errore,& confirmata veritate,calumnias

In princip. lib.
Qua de re etiam lege P.Mart loc. 2.Class.2. pag.202.
Lomb.lib 2 dist.32.
Cap.3.Amb de parad.citat.ab Aug.
Lib.6.cont. Iulian.Amb in Apolog. Dauid.
P.Lomb.lib 2.Dist.36.

nias minus veretur. Quemadmodum & in Iohannem, homi.41.vbi ex animi sui sensu sine contentione loquitur, Si carne seruis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus, Non regnet peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum desiderijs eius. Non ait, non sit: sed, non regnet. Quandiu viuis, peccatum necesse est esse in membris tuis: saltem regnum illi auferatur, non fiat quod iubet. Qui concupiscentiam non esse peccatum defendunt, illud Iacobi obijcere solent, Concupiscentia postquam conceperit, parit peccatum. Atqui nullo negotio hoc refellitur: nisi enim de solis operibus malis, vel de peccatis actualibus intelligamus ipsum loqui, ne mala quidem voluntas in peccato deputabitur. Ex eo autem quòd flagitia & praua facinora concupiscentiæ partus vocat, atque ijs ipsis Peccati nomen tribuit, non protinus sequitur quin concupiscere, res mala sit, & coram Deo damnabilis.

Rom.6.12. *Iacob.1.15.*

14 Anabaptistæ quidam hoc seculo, phreneticam nescio quam intemperiem pro spirituali regeneratione comminiscuntur: nempe in statū innocentiæ restitutos Dei filios, iam non oportere solicitos esse de libidine carnis refrænanda: Spiritum ducem subsequendum esse, sub cuius actione nunquam aberratur. Incredibile esset hominis mentem eò vesaniæ prolabi, nisi palàm & fastuosè suum hoc dogma deblaterarent. Prodigiosum certè quidem est: sed tales sacrilegæ audaciæ pœnas luere æquum est qui veritatem Dei in mendacium vertere animum induxerunt. Itáne delectus omnis turpis & honesti, iusti & iniusti, boni & mali, virtutis & vitij tolletur? Tale, inquiunt, discrimen est ex maledictione veteris Adæ, à qua nos per Christum exempti sumus. Ergo inter scortationem & castitatem, synceritatem & astutiam, veritatem & mendacium, æquitatem & rapinam, nihil iam intererit. Tolle (inquiunt) vanam formidinem: Spiritus nihil tibi mali imperabit, modò securè & intrepidè illius actioni te permittas. Quis ad hæc prodigia non obstupescat? Popularis tamen est philosophia apud eos qui libidinum amentia excæcati, sensum communem exuerunt. Sed quem, obsecro, Christum nobis fabricantur, & quem Spiritum eructant? Nos enim Christum vnum, eius vnum Spiritum recognoscimus quem Prophetæ commendarunt, Euangelium exhibitum prædicat, de quo nihil illic tale audimus. Spiritus ille non est homicidij, scortationis, ebrietatis, superbiæ, contentionis, auaritiæ, fraudis patronus: sed Author dilectionis, pudicitiæ, sobrietatis, modestiæ, pacis, moderationis, veritatis. Non est vertiginosus, & qui præceps per fas & nefas inconsideratè ruat, sed plenus sapientiæ & intelligentiæ, qua ritè inter iustum & iniustum discernat. Non instigat ad dissolutam effrænemq; licentiam: sed prout licitum ab illicito discriminant, modum moderationemq; seruare docet. Qui tamen diutius in refellenda belluina ista rabie laboramus? Christianis Spiritus Domini non turbulentum est phantasma, quod vel ipsi per somnium pepererint, vel ab alijs confictum acceperint: sed eius notitiam à Scripturis religiosè petunt, vbi duo hæc de ipso traduntur: nobis in sanctificationem datum esse, quò ab immunditijs & inquinamentis purgatos, in obedientiā diuinæ iustitiæ deducat: quæ obedientia constare nequit nisi domitis subactisque concupiscentijs, quibus isti habenas laxare volunt. Deinde sic nos eius sanctificatione purgari, vt multis vitijs multaque infirmitate obsideamur quandiu inclusi sumus mole corporis nostri. Quò fit vt longo interuallo à perfectione dissiti, proficere semper aliquid, & vitijs irretiti cum illis quotidie luctari necesse habeamus. Vnde etiam consequitur, excussa desidia & securitate, intentis animis vigilandum esse, ne carnis nostræ insidijs incauti circunueniamur. Nisi fortè confidimus nos maiores progressus fecisse quàm Apostolum, qui tamen fatigabatur ab angelo Satanæ, quo virtus in infirmitate perficeretur: & qui illam carnis & Spiritus diuisionem

Aduer. quos etiam agit. l.4.c.1.s.23 Inf.c.20. s.45.

2.Thes.2.10.11.12.22 l.4.c.15.s.10 11.12. c.16.s.16. Inf.c.4.s.21.

Eph.4.5.&c 1.Cor.12.5.6.11.13. Rom.8.9.10 11.12. Gal.5.19.20 21.Ibi.vers. 22. Ies.11.2.3. & 42.1.3.4. Ies.59.21. & 61.1.18. Sup.c.1.s.2. 3. Rom.1.4.& 6.19. Ephes.1.4. & 5.3. Colos.1.22. 1.Thes.4.3. & 5.23.

Inf.c.6.s.4. Sup.s.10& sequentib⁹. 2.Cor.22.15 *Rom.7.6.*

in sua carne non ficte repræsentabat.

2.*Cor*.7.11. 15 Quòd autem Apostolus in descriptione pœnitentiæ septem eius vel causas, vel effectus, vel partes enumerat, id optima causa facit. Sup.s.7. Inf.c.4.s.2. sunt autem studium aut solicitudo, excusatio, indignatio, timor, desiderium, zelus, vindicta. Neque absurdum videri debet, quòd statuere non audeo causæne an effectus censeri debeant. vtrunque enim disputari potest. Possunt etiam vocari affectiones cum pœnitentia coniunctæ. sed quia omissis illis quæstionibus, intelligere licet quid Paulus velit, simplici expositione contenti erimus. (Huius pœni descript. exposit.) Dicit ergo ex tristitia quæ secundùm Deum est, excitari solicitudinem. (Solicitudo.) Nam qui serio displicentiæ sensu tangitur quòd in Deum suum peccarit, simul extimulatur ad diligentiam & attentionem, vt à Diaboli laqueis penitus se explicet, vt ab eius insidijs melius sibi caueat, ne à Spiritus sancti gubernatione posthac excidat, ne securitate opprimatur. (Sup c.2. s.22.) Proxima est excusatio, quæ hoc loco non defensionem significat qua peccator ad effugiendum Dei iudicium, vel se deliquisse neget, vel culpam extenuet: sed purgationem, quæ in deprecatione magis posita sit quàm causæ fiducia. (Excusat. Vt in orat. Inf.c.20. s.5.12.16. c.17.s.14.) Qualiter filij non reprobi dum errata sua agnoscunt & confitentur, deprecationem tamen adhibent atque vt ea locum habeat, quibus possunt modis testantur, se minimè abiecisse eam quàm parentibus debent reuerentiam: denique sic excusant, non vt se iustos esse ac innocentes probent, sed tantùm vt veniam obtineant. (Simile.) Sequitur indignatio, qua peccator secum intus fremit, secum expostulat, sibi irascitur, dum suam peruersitatem suamque in Deum ingratitudinem recognoscit. (Indignat. Ibid.c.20. s.7.6.8.9.) Timoris nomine intelligit illam trepidationem quæ mentibus nostris incutitur, quoties cogitamus & quid nos simus meriti, & quàm horribilis sit iræ diuinæ seueritas in peccatores. (Timor. Sup.c.2. s.21.22.26.) Mirabili enim inquietudine tunc nos vexari necesse est, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tum cautiores in posterum reddit. Quòd si oritur ex timore solicitudo, de qua prius dixerat, videmus quo nexu hæc inter se cohæreant. Desiderium videtur mihi posuisse pro sedulitate in officio & obsequendi alacritate, ad quam maximè prouocare nos debet delictorum nostrorū agnitio. (Ibid. vide quid dicat Bern s.25.) Huc quoque pertinet zelus quem continuò subiungit. (*Zelus*.) ardorem enim significat quo accendimur vbi aculei illi nobis admonentur: Quid feci? Quò me præcipitaueram, nisi mihi Dei misericordia subuenirer? Postrema est vindicta. (Vindicta.) quo enim seueriores in nos sumus, & acriore censura quæstionem habemus de peccatis nostris, eo debemus sperare magis propitium ac misericordem Deum. (Exemp. Dauidis. Psal.51. Inf.s.18.20.) Et certè fieri non potest quin anima diuini iudicij horrore perculsa, partes vltionis in exigenda de se pœna occupet. Sentiunt sanè pij quales pœnæ sint pudor, confusio, gemitus, displicentia sui, & reliqui affectus qui ex seria delictorum recognitione nascuntur. Meminerimus tamen modum esse tenendum, ne tristitia nos absorbeat: quia nihil magis procliuè est trepidis conscientijs quàm in desperationem ruina. (Vt ij de quibus. Inf.s.21 22.& Sup. de.legal.s.4) Et hoc quoque artificio Satan quoscunque videt metu Dei prostratos, in profundum illum mœroris gurgitem magis ac magis demergit, ne vnquam assurgant. Non potest quidem nimius esse timor qui in humilitatem desinit, neque discedit à spe veniæ. Semper tamen ex Apostoli præcepto cauendum, ne peccator, dum se ad displicentiam solicitat, nimia formidine oppressus deficiat: quia hoc modo refugitur Deus qui per pœnitentiam nos ad se vocat. (*Heb*.12.3.) Qua de re vtilis etiam est admonitio Bernardi. (*Ser*.11.*in Cant. &* *Serm*.17. Item Serm. 3. In solen. Pet.& Pauli) Necessarius dolor pro peccatis si non sit continuus. Suadeo reflectere pedem interdum à molestia & anxia recordatione viarum vestrarum, & euadere ad planitiem serenæ memoriæ beneficiorum Dei. Misceamus absynthio mel, vt salubris amaritudo salutem dare queat: cum immisto dulcore temperata bibetur: & si de vobis in humilitate sentitis, sentite & de Domino in bonitate.

16 Iam

16 Iam & pœnitentiæ fructus quales sint, intelligi potest: nempe officia pietatis erga Deum, charitatis erga homines, adhæc in tota vita sanctimonia ac puritas. Denique quo maiore quisque studio vitam suam exigit ad normam legis Dei, eò certiora pœnitentiæ suæ signa edit. Itaque spiritus sæpedum nos ad pœnitentiam hortatur, nunc ad singula legis præcepta, nunc ad officia secundæ tabulæ nos reuocat: quanquam alijs locis postquam immunditiem damnauit in ipso fonte cordis, deinde ad externa testimonia descendit quæ synceram resipiscentiam commendant. Cuius rei tabulam in descriptione vitæ Christianæ mox subijciam lectorum oculis. Non colligam ex Prophetis testimonia quibus partim subsannāt eorum ineptias qui ceremonijs contendunt Deum placare, ostendùntque mera esse ludicra: partim verò externam vitæ integritatem docent non esse caput pœnitentiæ, quia Deus cor intuetur. Quisquis mediocriter in scriptura versatus fuerit, per se, absq; alterius monitu, intelliget, vbi cum Deo negotium est, nihil agi nisi ab interiore cordis affectu incipimus. Et Ioelis locus alijs intelligendis non parum valebit, Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Vtrunque etiam breuiter expressum est his Iacobi verbis, Mundate scelerati manus, purgate corda duplices. vbi priori quidem membro accessio ponitur, fons tamen & principium deinde monstratur, nempe abstergēdas esse occultas sordes, vt altare in ipso corde erigatur Deo. Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remedijs vel ad nos humiliandos, vel ad domandam carnem nostram vtimur: publicè verò ad resipiscentiæ testificationem. Emanant autem ab illa vindicta de qua loquitur Paulus. siquidem hæc afflicti animi sunt propria, in squalore, gemitu, lachrymis esse: fugere splēdorem & quemlibet apparatum, omnibus delicijs se abdicare. Deinde is qui sentit quantum malum sit carnis rebellio, remedia omnia quærit quibus coerceat. Præterea qui bene cogitat quàm graue sit violasse Dei iustitiam, quiescere non potest donec in sua humilitate gloriam dederit Deo. Eiusmodi exercitia sæpe commemorant vetusti scriptores quum de pœnitentiæ fructibus loquuntur. Quanquam autem vim pœnitentiæ minimè in illis reponunt: veniam tamen mihi dabunt lectores si dixero quod sentio. plus æquo certè insistere in his mihi videntur. Ac siquis prudenter expendat, mihi (vt spero) assentietur, dupliciter eos modum excessisse. Nam quum tantopere vrgerent, ac immodicis elogijs commendarent corporalem illam disciplinam, hoc quidem consequebantur vt plebs eam maiore studio amplecteretur: sed quod longè maioris momenti esse debet, quodammodo obscurabant. Deinde in exigendis castigationibus fuerunt aliquanto rigidiores quàm ferat Ecclesiastica mansuetudo, quemadmodum alibi tractandum erit.

17 Sed quia nonnulli, dùm fletum, ieiunium & cinerem cùm alibi frequēter, tum præsertim apud Ioelem commemorari audiunt, præcipuā resipiscentiæ partem ieiunio & fletu metiūntur, tollenda est eorum hallucinatio. Quod de conuersione totius cordis ad Dominum, déque scissione non vestimentorum, sed cordis illic dicitur, resipiscentiæ proprium est: fletus autem & ieiunium, non vt perpetua aut necessaria eius effecta subnectūtur, sed specialem habent circunstantiam. Quonia grauissimum Iudæis excidium imminere vaticinatus fuerat, iram Dei suadet anteuertere, non tantùm resipiscendo, sed mœroris indicia præ se ferendo. Qualiter enim promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se demittere solet reus ad conciliandam iudicis misericordiā: ita illos, quum rei agerentur coram Dei tribunali, eius seueritatem miserabili habitu deprecari oportebat Quanquam autem cinis & saccus illis fortè temporibus magis conueniebant: fletus tamen & ieiunij valde oportunum fore inter nos vsum constat quoties cladem aliquam aut calamitatem no-

De quibus in leg. dictū est lib. 2. c. 8 cuius sūma s. 51. 52. & paulò ante s. 11. 12.
Inf. c. 6. c. 7. &c. & c. 16. s. 1. &c.
Sup. s. 6.
l. 2. c. 8. s. 17.
l. 4. c. 10. s. 10. 14. c. 12 s. 19.
Ioel. 2. 31.
Iacob. 4. 8.
1. Cor. 7. 12.
Cuius exempla. 2. Sam. 12. 21. 22. & 19. 12.
1. Sam. 1. 12.
Psalm. 6. 6. & 35. 13. & 56. 9.
Psalm. 45. 7. & 126. 5. 6.
Heb. 4. 7.
Inf. c. 4 s. 16
l. 4. c. 12. s. 8. 22. c. 13. s. 1.
Vid. in Præf. autho. circ. medium.
Idem Tom. 1. Conc.
Pet. Mart. loc. 5. clas. 4
Ioel. 2. 12.
Inf. c. 4. s. 11.
Ies. 58. 5.
Leui. 16. 29
Lege P. Mar loc. 10. clas. 3. pag 709.
Ion. 3. 5 7.
1. Sam. 7. 6.

Nehem.9.1. bis minari visus fuerit dominus. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Bene igitur Propheta, qui suos ad fletum & ieiunium, hoc est ad reorum mœstitiam cohortatur, de quorum flagitijs constitutam quæstionem paulo antè dixerat. Quemadmodum nec malè hodie fecerint Ecclesiastici pastores, si dum impendentem suorum ceruicibus ruinam vident, ad ieiunium & fletum properandum vociferentur: modò quod est præcipuum maiore & interiore cura & opera semper vrgeant, scindenda scilicet esse corda, non vestimenta. Extra dubium est, non semper pœnitentiæ cohærere ieiuniũ, sed calamitosis temporibus peculiariter destinari. vnde & cum luctu coniungitur a Christo, dum Apostolos ab eius necessitate absoluit, donec sua præsentia orbati mœrore conficerentur. de solenni ieiunio loquor. Nam piorum vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt in toto eius decursu quædam ieiunij species continenter appareat. Verum tota illa res, quia rursus, vbi de Ecclesiæ disciplina agetur, expedienda erit, nũc parciùs à me attingitur.

Est.4.3.16. Ier.36.9. Act.13.2. & 14.2. Ioel.2.13. l.4.c.13. s.14.15.17. Mat.9.15.

18 Hoc tamen adhuc inseram: quum ad hanc externam professionẽ transfertur nomen Pœnitentiæ, impropriè à genuino illo sensu quem posui deflecti. Neque enim tam est conuersio ad Deum quàm culpæ confessio, cum pœnæ & reatus deprecatione. Sic pœnitentiam agere in cinere & cilicio, nihil aliud est quàm testari displicentiã, vbi Deus ob graues offensas nobis irascitur. Atque hæc quidem confessionis species publica est qua nos damnantes corã Angelis & mundo, præuenimus iudicium Dei. Nam eorum segnitiem coarguens Paulus qui peccatis suis indulgent, Si iudicaremus nosipsos (inquit) nõ à Deo iudicaremur. Sed homines facere palàm conscios & testes nostræ resipiscentiæ, non semper est necessariũ: priuatim autem Deo confiteri, pars est veræ pœnitentiæ quæ omitti nõ potest. Nihil enim minus consentaneum quàm vt peccata ignoscat Deus, in quibus nobis ipsi blandimur: & ne in lucem proferat, prætegimus per hypocrisin. Nec tantũ quæ quotidie admittimus peccata fateri conuenit: verùm grauiores laps⁹ longiùs trahere nos debent: atq; in memoriam reuocare quæ videntur pridem sepulta: quod exemplo suo nobis præscribit Dauid. Tactus enim recentis flagitij pudore, seipsum examinat vsque ad matris vterum, & agnoscit iam tunc fuisse corruptum & infectum carnis labe. neq; id vt culpam suam extenuet: sicuti multi in turba se occultant, & alios secum inuoluendo, impunitatem captant. Longè aliter Dauid, qui ingenuè culpam exaggerat, quòd à prima infantia corruptus, non desierit mala malis cumulare. Alio etiam loco tale præteritæ vitæ examẽ suscipit, vt adolescentiæ suæ peccatis misericordiã Dei imploret. Et certè tunc demum soporem nobis esse excussum probabimus si gemẽdo sub onere, maláque nostra deflendo, leuationẽ à Deo petem⁹. Notandum præterea est, pœnitentiam cui assiduè incumbere iubemur, ab ea differre quæ velut à morte excitat qui vel turpius ceciderant, vel effræni licentia se proiecerant ad peccandum, vel quadam defectionis specie excusserant iugum Dei. Nam scriptura sæpe dum hortatur ad pœnitentiam, quasi transitum & resurrectionem à morte in vitam significat: & dum refert populum egisse pœnitentiam, ab idololatria alijsque crassis sceleribus conuersum fuisse intelligit. Qua ratione Paulus luctum peccatoribus denuntiat, qui pœnitentiam non egerunt super lasciuijs, scortatione & impudicitia. hoc discrimen diligenter obseruandum est, ne vbi paucos audimus ad penitentiam citari, nobis supina obrepat securitas, quasi nihil amplius ad nos pertineret carnis mortificatio: cuius curam remittere non permittunt quæ nos semper titillant prauæ cupiditates, & quæ subinde pullulant vitia. Specialis ergo pœnitentia quæ à quibusdam tantùm exigitur, quos diabolus à Dei timore abreptos exitialibus

Sup.s.6. Inf.s.4. Mat.11.21 Luc.10.13. August. in Psalm.61. 1.C.11.31. Inf.c.4.s.9. 10.23 c.20. s.9. Psalm.32.5 Lege Aug. lib.10.Confess.cap. 2.3.4. Psal.51.7. Et in Ench. ad Lau.c.65 Idem lib.1. de Symb ad Catechu. cap.6. Psal.25.7. Nota. Pœnit. Dist Ordinar. & Extraor. Inf.c.4.s.14 2.Co.12.21 l.4.c.1.s.27 De quib. Sup.s.10.11

laqueis implicuit, ordinariam non tollit, cui per totum vitæ curriculum operam dare nos cogit naturæ corruptio.

19 Porrò si verum est quod clarissimè constat, totam Euangelij summam duobus istis capitibus contineri, pœnitentia, & peccatorum remissione: annon videmus Dominum ideo gratis suos iustificare, quo eos simul spiritus sui sanctificatione in veram iustitiam instauret? Iohannes Angelus ante faciem Christi missus ad vias eius præparandas, prædicabt, Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum. Ad pœnitentiam inuitando, monebat vt se peccatores agnoscerent, suáque omnia coram Domino damnata, quò carnis suæ mortificationem, ac nouam in spiritu regenerationem totis votis expeterent. Regnum Dei annuntiando, ad fidem vocabat. siquidem per regnum Dei quod docebat in propinquo esse, remissionem peccatorum, salutem, vitam, & quicquid omnino in Christo assequimur, significabat. quare apud alios Euangelistas legitur, Venit Iohannes prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum. Quod quid aliud est, quàm vt peccatorum mole pressi & fatigati, ad Dominum se conuerterent, ac de remissione & salute spem conciperent? Sic & Christus suas conciones auspicatus est, Appropinquauit regnum Dei: pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Primùm declarat, thesauros misericordiæ Dei in se apertos: deinde pœnitentiam exigit: tum postremò fiduciam erga Dei promissiones. Itaque quum totam Euangelij summam breuiter complecti voluit, dixit se oportuisse pati, & resurgere à mortuis, prædicari in nomine suo pœnitentiam, & remissionem peccatorum. Id & Apostoli post eius resurrectionem prædicarunt, excitatum à Deo, ad dandam pœnitentiam Israeli & remissionem peccatorum. Prædicatur pœnitentia in nomine Christi, quum per Euangelij doctrinam audiunt homines suas omnes cogitationes, suos affectus, sua studia corrupta & vitiosa esse: propterea necesse esse vt renascantur, si volunt ingredi in regnum Dei. Remissio peccatorum prædicatur, quum docentur homines, Christum sibi factum esse redemptionem, iustitiam, salutem, & vitam: cuius nomine gratis in Dei conspectu iusti habeantur & innocentes. Vtraque gratia quum fide apprehendatur (vt alibi demonstratum est) quia tamen * proprium fidei obiectum est Dei bonitas qua peccata remittuntur, eam à pœnitentia diligenter distingui operæpretium fuit.

20 Porrò vt peccati odium, quod pœnitentiæ exordium est, primum nobis ad Christi cognitionē ingressum aperit, qui nullis se exhibet nisi miseris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati sunt, esuriunt, sitiunt, dolore & miseria tabescunt: ita in pœnitentiam ipsam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad vltimū prosequi nos oportet, si in Christo consistere volumus. Ad peccatores enim vocandos venit, sed ad pœnitentiam. Missus est ad benedicendum indignis: sed quò se conuertat vnusquisque à nequitia sua. Plena est scriptura eiusmodi vocibus. Quare vbi peccatorum remissionem offert Deus, resipiscentiam vicissim stipulari ferè solet: innuens suam misericordiam resipiscendi causam hominibus esse debere. Facite, inquit, iudicium & iustitiam: quia salus appropinquauit. Item, Veniet Sioni redemptor, & ijs qui in Iacob resipiscunt à peccatis. Itē, Quærite Dominū dum inueniri potest, inuocate eū dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & iniquitatē cogitationū suarum, & ad Dominum conuertatur: & miserebitur eius. Item, Conuertimini, & resipiscite, vt deleantur peccata vestra. Vbi tamen adnotandum est, non eam conditionem sic apponi quasi emerendæ veniæ fundamentum sit nostra resipiscentia: quin potius (quia in hunc finem hominum misereri statuit Domin⁹ vt resipiscant) quò sit tendendum indicat, si gratiam obtinere volunt. *Proinde donec in carcere corporis nostri

Inf. c. 16. s. 3
c. 15. s. 7. 8.
Mat. 11. 10
Mat. 3. 2.
Inf. c. 4. s. 6.
Sup. s. 2. 5.
Marc. 1. 4.
Luc. 3. 3.
Ma. 4. 15. 17
Marc. 1. 15.
l. 4. c. 19. s. 17
Luc. 24. 26. & 46.
Act. 5. 31.
l. 2. c. 2. à 20 ad finē.
c. 3. s. 1.
c 15 s. 20.
c. 16. s. 19.
c. 17. s. 4. 5.
c. 6. c. 5.
1. Cor. 1. 30.
* Sup. c. 2. s. 1. c. 23. 28.
Su. s. 7. 8. 15.
August. de Temp Serm 7. 58. & 66.
Ies. 61. 1.
Vt sup. s. 6.
Mat. 11. 5.
Luc. 4. 18.
Mat. 9. 13.
Act. 3. 26. & 5. 31.
Ies. 56. 1.
Ibid. 59. 20
Ibid. 55. 6.
Inf. c. 4. s. 3.
c. 12. s. 7.
Act. 3. 19.
Inf. c. 14. s. 5. 9.
l. 2. c. 2. s. 25
* l. 4. c. 1. s. 14. &c.
Inf. c. 6. s. 5.
c. 8. s. 12.

Id cum alibi tum in Phædone multis disputat. habitabimus, assiduè nobis cum naturæ nostræ corruptæ vitijs luctandum est. adeòque cum naturali nostra anima. Dicit aliquoties Plato, vitam Philosophi, meditationem esse mortis. Verius nobis dicere licet, vitam Christiani hominis perpetuum esse studium & exercitationem mortificandæ carnis donec ea planè interempta, spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum arbitror plurimum profecisse, qui sibi plurimũ displicere didicit: non vt in hoc luto hæreat, nec vltrà progrediatur: sed magis vt ad Deum festinet & suspiret: quò morti vitæq; Christi insertus, perpetuam pœnitentiam meditetur: vt certè non aliter possunt, quos genuinum peccati odium tenet. nemo enim peccatum vnquam odit nisi prius iustitiæ amore captus. Hæc sententia, vt erat simplicissima omniũ, ita mihi cum Scripturæ veritate optimè consentire visa est.

l.2.c.16.s.13 l.4.c.16.s.17 *August. de Pœnit. medi cap. 2. de vera & fal. pœnit. Hom. 43 Cypr. Serm. de ablut. Pedum. l.2.c.3.s.6. 21. *Act.* 11.18. 2. *Tim.* 2. 25. 26. August. de fide ad Pet. ca.31. & de ver. & fals. Pœnit. ca.2. Sup. s.5.25. *Iesa.* 59. 20 Inf. c. 24. s.12.13. *Iesa.* 63.17. *Heb.* 6.6. Inf. s. 23. *Ibid.* 10.29 l.4.c.1.s.28 De Nouat. Lege Socr. lib.1. cap. 10. Sozom. li.1.6. cap. 22. *Ibid.* 6. 4.

21 *Porrò singulare esse Dei donum pœnitentiam, notius ex superiore doctrina esse arbitror quàm vt longum sermonem retexere opus sit. Itaque beneficium Dei laudat, & miratur Ecclesia quòd Gentibus dederit pœnitentiam ad salutem: & Paulus Timothæum patientem & mansuetum erga incredulos esse iubens, Siquando, inquit, Deus illis det pœnitentiam qua resipiscant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omnium conuersionem: & exhortationes communiter omnibus destinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius esset creare nos homines, quàm proprio marte induere præstantiorem naturam. Itaque toto regenerationis cursu non abs re vocamur Dei figmẽtum creati ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quoscunque eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd pœnitentia propriè sit salutis causa, sed quia iam visum est inseparabilem esse à fide & misericordia Dei: quando, teste Iesaia, venit Sioni redemptor, & ijs qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Sat quidem hoc firmum, vbicunq; viget Dei timor, spiritum in salutem hominis operatum esse. Itaque fideles apud Iesaiam, dum queruntur & deplorant à Deo se derelictos, hoc quasi reprobationis signum ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens Apostatas à spe salutis, rationem asserit, esse impossibile eos renouari ad pœnitentiam: quia scilicet Deus renouans quos perire non vult, signum ostendit paterni fauoris, & quodammodo radijs sereni & læti vultus eos ad se attrahit: rursum obduratione fulminat contra reprobos, quorum irremissibilis est impietas. Quod genus vindictæ Apostolus denuntiat voluntarijs Apostatis, qui dum à fide Euangelij deficiunt, Deum ludibrio habent, gratiam eius contumeliosè respuunt, profanant ac conculcant Christi sanguinem: imò quantum in se est, rursus ipsum crucifigunt. Neque enim, vt volunt quidam præposterè austeri, voluntarijs omnibus peccatis spem veniæ præcidit: sed apostasiam docet omni excusatione indignam esse, vt mirum non sit Deum inexorabili rigore tam sacrilegum sui contemptum vlcisci. Impossibile enim esse tradit, eos qui semel illuminati fuerint, gustauerint donum cæleste, participes facti sint spiritus sancti, gustauerint bonum Dei verbum, virtutésque venturi seculi, si prolabantur, rursum renouari ad pœnitentiam, ab integro crucifigentes Filium Dei, & ludibrio exponentes. Item alibi, Si volentes, ait, peccauerimus post acceptam notitiam veritatis, non vltrà pro peccatis reliqua est hostia: sed formidabilis quædam expectatio iudicij. &c. Hi quoque loci sunt ex quorum praua intelligentia insaniendi materiam olim Nouatiani hauserunt: quorum asperitate offensi boni quidam viri, hanc supposititiam Epistolam crediderunt, quæ omni tamen ex parte Apostolicum spiritum verè redolet. Quoniam autem nobis contentio non est nisi cum ijs qui eam amplexantur, facilè est ostendere quàm nihil illæ sententiæ ipsorum suffragentur errori. Primùm necesse est, Apostolum cum Magistro

Ibid. 10.26 Euseb. lib. Ecclesiast. Hist. cap. 33 Cypr. Serm. de Cœna. Dom

gistro suo consentire, qui omne peccatum & blasphemiam remissum iri affirmat, excepto peccato in spiritum sanctum, quod neque in hoc seculo neque in futuro remittitur. Hac, inquam exceptione contentum fuisse Apostolum certum est, nisi volumus illum gratiæ Christi aduersarium facere Vnde conficitur, nullis singularibus peccatis veniam negari præterquam vni quod ex desperato furore profectum neque infirmitati ascribi potest, & palàm demonstrat hominem à diabolo esse possessum.

Mat. 12.31 Luc. 12.10 August. de Eccl.sia.dog cap. 80. de ver. & fals. pœn.cap.5.

22 Vt tamen hoc expediatur, quod sit tam horrendm eiusmodi flagitium, quod nullam remissionem habiturum est, quærere conuenit. Quòd Augustinus alicubi definit obstinatam ad mortem vsque peruicaciam cum veniæ diffidentia, non satis quadrat ipsis Christi verbis, non remissum iri in hoc seculo. Nam aut hoc frustra dicitur, aut in hac vita committi potest. Si autem vera est Augustini definitio, non committitur nisi ad mortem vsque perseueret. Quod alij dicunt in spiritum sanctum peccare qui gratiæ in fratrem collatæ inuidet: non video vnde sumptum fuerit. Sed veram definitionem afferamus: quæ vbi firmis testimonijs comprabata fuerit, facilè per se ipsam omnes alias euertet. Dico igitur in spiritum sanctum peccare qui diuinæ veritati, cuius fulgore sic perstringuntur, vt ignorantiam causari nequeant, tamen destinata malitia resistunt, in hoc tantùm vt resistant. Christus enim explicaturus quod dixerat, continuò subiungit, Qui dixerit verbum in Filium hominis remittetur ei: qui autem blasphemauerit contra spiritum, non remittetur. Et Matthæus pro blasphemia in spiritum, ponit spiritum blasphemiæ. Quomodo in Filium quis probrum iacere possit quin simul in spiritum torqueatur? Nempe qui in veritatē Dei cognitam imprudentes impingunt, qui Christo ignoranter maledicunt, hoc interim animo præditi vt patefactam sibi Dei veritatem extinguere nolint, aut quem nouerint esse Christum Domini, verbo vno lædere: illi in Patrem ac Filium peccant. Sic multi sunt hodie, qui Euangelij doctrinam pessimè execrantur: quam si Euangelij esse scirent, toto corde venerari parati essent. Quorum autem conuicta est conscientia, Dei verbum esse quod repudiant atque impugnant, impugnare tamen non desinunt: illi in spiritum blasphemare dicuntur: quandoquidem aduersus illuminationem (quæ opus est spiritus sancti) luctantur. Tales erant ex Iudæis nonnulli, qui quum resistere spiritui per Stephanum loquenti non possent, resistere tamen contendebant. Non dubium est quin ex illis multi: Legis zelo ad id raperentur: sed fuisse alios apparet qui malitiosa impietate in Deum ipsum furerent, hoc est in doctrinam quam esse à Deo non nesciebant. Tales & ipsi Pharisæi, in quos Dominus inuehitur, qui spiritus sancti virtutem vt disijcerent, Beelzebub nomine infamabant. Hic ergo est spiritus blasphemiæ, vbi hominis audacia in contumeliam diuini nominis data opera prosilit. Quod innuit Paulus, quum docet se misericordiam consequutum, quòd ignorans ea per incredulitatem commiserat, quorum meritò indignus alioqui fuisset gratia Domini. Si ignorantia cum incredulitate iuncta fecit vt veniam obtineret, hinc sequitur non esse veniæ locum, vbi scientia ad incredulitatem accessit.

Epist. ad Bonif. 50. P.Lom.lib. 2. Dist. 43. Definit.pec in.Spirit. Sanct. P.Mart.Ibi. Pag. 674. l.1.c.13.s.15 Mat.12.31. Marc.2.29 Luc.12.10. Heb.6.4.5. Act.6.10. Mat.9.34. & 12.24. 1.Tim.1.13 Confer quæ de ignor. l.2.c.2.s.22. 23.25.

23 Apostolum verò non de particulari vno lapsu vel altero, sed de vniuersali defectione loqui qua se reprobi à salute abdicant, si bene animaduertas, intelliges. Eos autem implacabilem Deum sentire mirum non est, quos Iohannes in sua Canonica affirmat non fuisse ex electis à quibus exierunt. Sermonem siquidem in eos dirigit qui religionem Christianam se repetere posse imaginabantur, etsi semel ab ea defecerant: quos ab hac falsa & perniciosa opinione auocans, dicit quod verissimum est, non patêre ijs reditum ad Christi communionem qui eam scientes volentes proiecerint. Proijciunt autem qui non simpliciter dissoluta

Nota. 1.Ioh.2.19 Sup.c.2. s.10.11. Loc.ad Heb 6. 6. Et.10.26. Expos.

vitæ licentia verbum Domini transgrediuntur: sed qui totam eius do-
ctrinã ex professo reijciunt. Ergo Paralogismus est in verbo Prolabendi
& Peccandi. quoniam [Prolabi] Nouatiani interpretantur, siquis lege
Domini non furandum, nec scortandum edoctus, à furto aut scortatione
non abstineat. At contra subesse tacitam antithesin affirmo, in qua repe-
ti debeant omnia contraria ijs quæ prius dicta fuerant: vt hîc non parti-
culare aliquod vitium, sed vniuersalis auersio à Deo, & totius (vt ita
Heb. 6. 4. loquar) hominis apostasia exprimatur. Quum ergo dicit, eos qui prola-
psi sint, postquam semel illuminati fuerunt, gustauerunt donum cæleste,
participes facti sunt spiritus sancti, gustauerunt etiam bonum Dei ver-
bũ, virtutésq; venturi seculi: intelligendũ est, qui lumẽ spiritus delibera-
ta impietate suffocarint, doni cælestis gustũ respuerint, à sanctificatione
spiritus se alienarint, verbum Dei & seculi venturi virtutes cõculcarint.
Ac quò magis exprimeret illam impietatis certam destinationem, alio
He. 10. 26. postea loco nominatim adiecit dictionem, voluntariè. Nam quum dicit,
nullam fieri reliquam hostiam ijs qui volentes post acceptam veritatis
notitiam, peccarint, non negat Christum esse perpetuam hostiam, ad expi-
andas sanctorum iniquitates: (quod tota ferè Epistola disertè clamat, in-
ter explicandum Christi sacerdotium) sed nullam aliam restare dicit vbi
ab ea discessum est. Disceditur autem, abnegata ex professo Euangelij
veritate.

24 Quòd autem nimis durum & Dei clementiæ alienum videtur
August. lib. quibusdam, à remissione vllos omnino depelli qui ad implorandã Domini
1. de Sermo misericordiã confugiãt, id facilè diluitur. Non enim denegari veniã dicit
Dom. in si ad Dominũ se conuerterint: sed omnino negat posse ad pœnitentiã sur-
monte. gere: quòd scilicet æterna cæcitate, ob suam ingratitudinem iusto Dei
Vide inf. iudicio percussi sint. Neque obstat quòd idem exemplum Esau huc po-
c. 24 s. 15. stea accommodat, qui frustra lachrymis & eiulatu tentauerit amissam
Gen. 27. 38. primogenituram recuperare. Nihilo etiam magis illa Prophetæ commi-
natio, Quum clamauerint, non exaudiam. Neque enim talibus loquendi
Zach. 7. 13. formulis aut vera conuersio, aut Dei inuocatio designatur: sed illa impi-
l. 2. c. 8. s. 19 orum anxietas, qua in rebus extremis constricti coguntur respicere quod
Heb. 12. 16. antea securè negligebant, sibi nihil esse boni, nisi in Domini auxilio. Il-
17. lud autem non tam implorant, quàm sibi ablatum esse gemunt. Itaque
Cui⁹ memi. nihil aliud significat Propheta per clamorem, Apostolus per lachrymas,
Inf. c. 25. quàm tormentum illud horribile quod impios ex desperatione vrit &
s. vlt. discruciat. Hoc diligenter notare operæpretium est: quia secum alioqui
.4 c. 1. s. 25 pugnaret Deus, qui per Prophetam clamat, se propitium fore simulac
Ezech. 18. conuersus fuerit peccator. Et (quemadmodum iam dixi) animum homi-
20. 21. nis in melius mutari nonnisi præueniente illius gratia certum est. De in-
l. 2 c. 2. sub uocatione etiam nunquam fallet promissio. sed cõuersio & precatio im-
finem. propriè vocatur cæcum illud tormentum quo distrahuntur reprobi,
Et. c. 3. c. 5. quum Deum sibi quærendum esse vident, vt inueniant malis suis remedi-
Sup 19. 21. um, & tamen eius accessum refugiunt.
Inf. c. 4. s. 18

25 Quæritur tamen, quum neget Apostolus ficta pœnitentia pla-
cari Deum, quomodo veniam adeptus sit Achab, & penam sibi indictam
auerterit: quem tamen nonnisi subito pauore fuisse consternatum ex re-
1. Reg. 21. liquo tenore vitæ apparet. Induit quidem saccum, aspersus est cinere,
28. 29. iacuit humi, & (quemadmodum testimonium illi redditur) humiliatus
Aug Serm. est coram Deo: sed parum fuit vestes scindere, quum maneret cor obsti-
58. de temp pum & malitia turgidum. Videmus tamen vt Deus ad clementiam flecta-
tur. Respondeo, sic interdum hypocritis parci ad tempus, vt tamen sem-
per illis incumbat ira Dei: idque fieri non tam eorum gratia, quàm in
commune exemplum. Nã quòd mitigata fuit pœna ipsi Achab, quam in-
de vtilitatem consequutus est nisi vt eam viuus in terra non sentiret? Er-
go

go Dei maledictio, quamuis recondita, fixam habuit sedem in eius domo: ipse autem in æternum exitium perrexit. Idem videre est in Esau, etsi enim repulsam passus est, temporalis tamen benedictio concessa fuit eius lachrymis. Sed quia spiritualis hæreditas ex Dei oraculo nonnisi penes vnum ex fratribus residere poterat, dũ præterito Esau electus est Iacob, abdicatio illa misericordiam Dei exclusit: solatium hoc quasi homini belluino fuit residuũ, vt pinguedine terræ & rore cæli saginaretur. Atq; id est quod nuper dixi ad exemplũ aliorum referri debere, quo alacrius ad synceram pœnitentiã adijcere animos & studia nostra discamus: quia minimè dubitandum est verè & ex animo conuersis Deum fore ad ignoscendum facilem, cuius clementia se ad indignos vsque extendit, dum aliquid displicentię prę se ferunt. Eadẽ etiam opera docemur quàm horribile iudicium præfractos omnes maneat, quibus Dei minas improba frõte non minus quàm corde ferreo spernere & pro nihilo ducere ludus est. In hunc modum sæpe filijs Israel manum porrexit ad leuandas eorum clades, quamuis simulati essent eorum clamores, duplexque & perfidus animus: sicut ipse in Psalmo conqueritur, statim ad ingenium fuisse reuersos atque ita voluit tam amica facilitate ad seriam conuersionem eos adducere, vel reddere inexcusabiles. Neque tamen pœnas ad tempus remittendo, perpetuam sibi legem imponit: quin potius seueriùs interdum cõtra hypocritas insurgit & pœnas duplicat, vt inde appareat quãtopere ei displiceat fictio. Sed quædam (vt iam dixi) exempla profert suæ ad dandã veniam propensionis, ex quibus pij animentur ad vitæ correctionem, & grauius damnetur eorum superbia qui proteruè aduersus stimulum calcitrant.

Ge.27. 18. 19. *Esau* *Sup.c.2. s. 22.32. & sup.s.23. Inf c.20. s.15. Inf.c.24. s.16.* *Psa.18.39. 37. Sup.c.2.s.11 12.*

Quàm procul absit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentia garriunt sophistæ in suis scholis. vbi de confessione & satisfactione agitur. CAP. IIII.

NVnc venio ad excutienda ea quæ de pœnitentia scholastici sophistæ tradiderunt, quæ quàm paucissimis fieri poterit percurram. quia omnia persequi animus non est: ne hic liber, quem ad docendi compendium aptare studeo, in immensum extrahatur. Et illi rem alioqui non valde implicitam tot voluminibus inuoluerunt, vt non futurus sit facilis exitus si te paulum in eorum fæces immerseris. Principiò, in danda definitione planè ostendunt nunquam se intellexisse quid esset pœnitentia. Arripiunt enim quædam è libris veterum dicteria, quæ vim pœnitentiæ minimè exprimunt: Quòd pœnitere sit anteacta peccata deflere, & flenda non committere. Item, quòd sit mala præterita plangere, & plagenda iterum non committere. Item, quòd sit quædam dolens vindicta, puniens in se quòd dolet commisisse. Item, quòd sit dolor cordis & amaritudo animæ pro malis quæ quisque commisit, vel quibus consensit. Hæc enim vt à Patribus bene dicta concedamus (quod inficiari tamen contentioso difficile non esset) non tamen in eam partem dicebãtur vt pœnitentiam describerent, sed tantum vt suos hortarentur ne in eadẽ delicta rursum inciderent à quibus extracti erant. Quòd si elogia istiusmodi omnia in definitiones conuertere placet, alia quoque non minori iure assuenda erant. Quale est hoc Chrysostomi, Pœnitentia est medicamentum peccatum extinguens, donum cælitus datum, virtus admirabilis, gratia vim legum superans. Adde quòd doctrina, quàm postea tradunt, istis definitionibus est aliquanto deterior. Sic enim sunt in externis exercitijs mordicus infixi, vt nihil aliud ex immensis voluminibus colligas quàm pœnitentiam esse disciplinã & austeritatem, quæ partim domandæ carni, partim castigandis puniẽdisque vitijs seruiat: de interiori mentis renouatione, quæ veram vitæ correctionem secum tra-

P.Mart ibi. Pag 680. vide l.4. c.19 s.14. *Prim. est Gre. & refer.lib.4. Sen.Dis.14 cap.1. Sec. Am. refert, il. & in De cre. Dist.3. de pæ.c.pæ. pr. Ter. August. ea dist. c. Pænit. post. Quart. Am. distin. 1. de pæ.c. Ve penit.*

hit, mirum silentium. De contritione quidem & attritione multus apud eos sermo: multis scrupulis animas torquent: & plurimũ molestiæ & anxietatis ingerunt, sed vbi visi sunt corda penitus vulnerasse, leui ceremoniarum aspersione totam amaritudinem sanant. Pœnitentiam tam argutè definitam, in contritionem cordis, confessionem oris, satisfactionem operis partiuntur, nihilo magis dialecticè quàm definierunt: etsi videri volunt totam ætatem in syllogismis contexendis detriuisse. Verùm si quis à definitione ratiocinetur (quod genus argumentandi apud dialecticos valet) posse aliquem anteacta peccata deflere, & flenda non committere: posse præterita mala plangere, & plangenda non committere: posse punire, quod doleret commisisse, &c. quanuis ore non confiteatur: quomodo suam partitionem tuebuntur? Si enim ille verè penitens non confitetur, pœnitentia sine confessione esse potest. Quòd si respondeant hanc partitionem ad pœnitentiam referri quatenus est sacramentum, vel de tota pœnitentiæ perfectione intelligi quam suis definitionibus non comprehendunt, non est vnde accuser: sibi ipsi imputent qui non puriùs ac dilucidiùs definiunt. Ego certè pro mea crassitie, quum de re aliqua disputatur, ad ipsam definitonem omnia refero, quæ est totius disputationis cardo ac fundamentum. Sed sit illa magistralis licentia. iam partes ipsa ordine perlustremus. Quod neglectim quasi friuola transilio quæ ipsi graui supercilio pro mysterijs venditant, non facio inscitia. (neque enim mihi valde laboriosum esset excutere quæcunque argutè & subtiliter ipsi existimant à se disputari) sed mihi religio esset fatigare talibus ineptijs lectores absque fructu. Certè de rebus ignotis eos garrire, ex quæstionibus quas mouent & agitant, & quibus miserè se impediunt, cognitu facile est. qualis illa est, An vnius peccati pœnitentia Deo placeat, vbi in alijs durat obstinatio. Item, an pœnæ diuinitus inflictæ ad satisfactionem valeant. Item, an sæpius iterari possit pro mortalibus peccatis. vbi turpiter & impiè definiunt non nisi de venialibus peccatis quotidie agi pœnitentiam. Similiter crasso errore valde se torquent in dicto Hieronymi, pœnitentiam esse secundam tabulam post naufragium. in quo ostendunt se nunquam à bruto stupore euigilasse, vt millesimam vitiorum suorum partem vel procul sentirent.

Lib.4.sē.16 c.1.de pœni. dist.1.c.per se.pœnit. Lom.lib.4. Dist.14. — Ibid.dist.17 — Quantum valeat definit. — Ibid.Dist.15.16. — Inf.s.25.c.5 — Su.Ies.ca.3. Et.sup.Dan.

2 Velim autem animaduertant lectores, non hîc de asini vmbra rixam esse, sed rem omnium maximè seriam tractari: nempe de peccatorum remissione. Quum enim tria ad pœnitentiam requirunt, compunctionem cordis, oris confessionem, operis satisfactionem: simul ad impetrandam peccatorum remissionem necessaria esse docent. Si quid autem in tota religione scire nostra refert, id certè refert maximè, nempe intelligere ac probè tenere, qua ratione, qua lege, qua conditione, qua facilitate aut difficultate obtineatur peccatorum remissio. Hæc notitia nisi perspicua certáque constat, nullam omnino requiem, nullam cum Deo pacem, nullam fiduciam aut securitatem habere potest conscientia: sed assiduè trepidat, fluctuat, æstuat, cruciatur, diuexatur, horret, odit, ac fugit conspectum Dei. Quod si ab his conditionibus pendet peccatorum remissio quibus eam ipsi alligant: nihil nobis miserius nec deploratius. Contritionem, primam obtinendę venię partem faciunt, eámque debitam exigunt, hoc est iustam & plenam: sed interim non constituunt quando securus aliquis esse possit, se hac contritione ad iustum modum defunctum esse. Equidem sedulò & acriter instandum esse fateor, vt quisque amarè deflendo sua peccata, se ad eorum displicentiam & odium magis acuat. Hæc enim est non pœnitenda tristitia, quæ pœnitentiam gignit in salutẽ. sed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magnitudini respondeat, & quæ in trutina appendatur cum fiducia veniæ: hic

Vt.sup.Lōb Dist.16. — Qua de re l.2.c.16. s.6. &c. c.17.s.2.&c Inf.s.30.& c.11.sub finem.c.12. 13.&14. — 2.Cor.7.10 Sup.c.3.s.2 7.15.16. August. in Psal.146.

hîc verò miseræ conscientiæ miris modis torquentur, & exagitantur, dũ sibi debitam peccatorum contritionem imponi vident, nec assequuntur debiti mensuram, vt secum decernere possint se persoluisse quod debebant. Si dixerint faciendum quod in nobis est, eodem semper reuoluimur. quando enim audebit sibi promittere quispiam, omnes se vires contulisse ad lugenda peccata? Vbi ergo diu secum luctatæ & longis certaminibus exercitæ conscientiæ, portum tandem in quo resideant, non inueniunt: vt se aliqua saltem parte leniant, dolorem à se extorquẽt, & lachrymas exprimunt, quibus suam contritionem perficiant. Serm. 66. de Temp. Inf. s. 17.

3 Quòd si me calumniari aiunt: prodeant sanè, & vnum aliquem ostendant qui huiusmodi contritionis doctrina vel non sit ad desperationem adactus: vel simulationem doloris, iudicio Dei, pro vero dolore, non opposuerit. Diximus & nos quodam loco, nunquam sine pœnitentia obuenire peccatorum remissionem, quod nulli nisi afflicti, & peccatorum conscientia vulnerati, Dei misericordiam implorare syncerè possunt: sed simul adiecimus, pœnitentiam non esse causam remissionis peccatorum. Illa autem animarum tormenta sustulimus, quòd debita præstanda sit. Peccatorem docuimus non in suam compunctionem neq; in suas lachrymas intueri, sed vtrunque oculum in solam Domini misericordiam defigere. Tantùm admonuimus, vocari à Christo laborantes & oneratos, quando missus sit ad euangelizandum pauperibus, ad sanandum contritos corde, prædicandum captiuis remissionem, ac educendos vinctos, consolandos lugentes. Quo excluderentur & Pharisæi, qui sua iustitia saturi, paupertatem suam non agnoscunt: & contemptores, qui securi iræ Dei, malo suo remedium non quærunt. Tales enim non laborant, nec onerati sunt, nec contriti corde, nec vincti, nec captiui. Multum verò interest doceásne emereri peccatorum remissionem iusta & plena contritione qua nunquam defungi possit peccator) an eum instituas ad esuriendam & sitiendam Dei misericordiam, quò per miseriæ suæ agnitionem, suum æstum, lassitudinem, captiuitatem illi ostendas vbi quærere refrigerium, requiem, libertatem debeat: illúm denique doceas in sua humilitate dare Deo gloriam. Inf. s. 17. Sup. c. 3. s. 2. 3. 20. 29. *Mat.* 11. 28 l. 2. c. 15. s. 2. *Iesa.* 61. 1. *Luc.* 4. 18. Vt Inf. c. 12. s. 7. c. 18. s. 9. Vt Lomb. li. 4. dist. 16.

4 De confessione semper ingens fuit pugna inter Canonistas & Theologos scholasticos: his contendentibus mandari diuino præcepto confessionem: illis reclamantibus, Ecclesiasticis duntaxat constitutionibus præcipi. In eo verò certamine insignis Theologorum impudentia apparuit, qui tot locos Scripturæ deprauarunt, & vi detorserunt, quod in rem suam citabant. Et quando ne sic quidẽ obtineri posse viderunt quod postulabant, qui arguti volebant præ alijs videri, hoc effugio elapsi sunt, confessionem à iure diuino profectam, quantum ad substantiam: sed formã postea accepisse à iure positiuo. Nempe sic qui inter leguleios sunt ineptissimi, citationem ad ius diuinum referunt, quia dictum sit, Adam vbi es? Exceptionem item, quia responderit Adam quasi excipiens, Vxor quã dedisti mihi, &c. vtriq; tamen formam à iure ciuili datam. Sed videamus quibus argumentis confessionem hanc vel formatam vel informem Dei esse mandatũ probãt. Misit (inquiunt) leprosos Dominus ad Sacerdotes. Quid? misitne ad confessionem? quis vnquam fando audiuit, audiendis confessionibus præfectos Leuiticos sacerdotes? Confugiunt ergo ad allegorias: Sancitum erat Lege Mosaica vt sacerdotes discernerent inter lepram & lepram: peccatum spiritualis est lepra: de hac pronuntiare Sacerdotum est. Antequam respondeo, quæro obiter si hic locus spiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad se trahunt? Scilicet hoc non est Scripturis ludere. Lex cognitionem lepræ defert Sacerdotibus Leuiticis: hanc nobis vsurpemus. Peccatum est lepra spiritualis, simus & peccati cognitores. Nunc respondeo; Translato sacerdotio, Sup. c. 3. s. 18 P. Mart. Ibi. pag. 683. Pug. inter Scholast. & Canonist. In extra titulo de remis. pec. & pœnit. cap. Omnis vtri. usque. sex. *Gen.* 3. 9. 12 Inf. s. 5. *Mat.* 8. 4. *Luc.* 5. 14. & 17. 14. *Deut.* 17. 8.

necesse est Legis translationem fieri. Omnia sacerdotia ad Christum translata sunt, in eo impleta & finita: ad eum igitur vnum ius omne & honor sacerdotij translatus est. Si tantopere amant allegorias sectari, vnicum Sacerdotem Christum sibi proponant, & rerum omnium libera iurisdictione tribunal eius cumulent: facile id feremus. Adhæc importuna est ipsorum allegoria, quę Legem merè politicam, inter ceremonias reponit. Cur igitur Christus ad Sacerdotes, leprosos mittit? Ne calumniarentur Sacerdotes, ipsum Legem violare, quæ iubebat coram Sacerdote repræsentari à lepra curatum, & oblato sacrificio expiari: iubet mundatos leprosos facere ea quæ Legis erant. Ite, inquit, ostendite vos Sacerdotibus: & offerte munus quod præcepit Moses in Lege, vt sit in testimonium ipsis. Et verè futurum erat illis in testimonium miraculum hoc: pronuntiauerant eos leprosos, nunc curatos pronuntiant. Nónne velint, nolint, coguntur fieri testes miraculorum Christi? Explorandum illis Christus suum miraculum permittit, diffiteri non possunt: quia autem adhuc tergiuersantur, est illis hoc opus in testimonium. Sic alibi, Prædicabitur Euangelium hoc in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus. Item, Ante Reges & Præsides ducemini in testimonium ipsis. Id est, quò in iudicio Dei fortiùs conuincantur. Quòd si Chrysostomo acquiescere malunt, ille etiam propter Iudæos à Christo id factum docet, ne Legis præuaricator haberetur. Quanquam in re tam clara suffragium vllius hominis accersere pudet: vbi Christus pronuntiat se ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquam professis Euangelij hostibus, qui semper ad obstrependum intenti erant, nisi os fuisset occlusum. Quare vt hanc possessionem retineant papales sacrifici, palàm concedant in eorum partes quos necesse est vi compesci ne Christo maledicant. Nam ad veros eius ministros nihil hoc pertinet.

Hebr. 7. 12. l. 2. c. 15. s. 6 c. 11. s. 4. c. 16. s. 17. l. 4. c. 18. s. 2. c. 6. s. 2. Leuit. 14. 4. Luc. 5. 14. Magist. Sent lib. 4. Dist. 18. F. *Mat. 24. 14* *Mat. 10. 18* *Homi. 12. de muli. Canan.*

5 Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc est ex allegoria, quasi multùm valeant allegoriæ ad dogma aliquod confirmandum. Sed valeant sanè, nisi eas ipsas ostendero speciosiùs à me obtendi, quàm ab ipsis posse. Dicunt ergo, Dominus discipulis præcepit, vt suscitatum Lazarum fascijs soluerent & expedirent. Hoc primum mentiuntur: nusquã enim legitur, hoc dixisse Dominum discipulis, estque multò verisimilius dixisse Iudæis stantibus: quò citra vllam fraudis suspicionem euidentius fieret miraculum, & maior sua virtus eluceret, quòd nullo tactu, sua sola voce mortuos suscitaret. Sic equidem interpretor, Dominum, quò omnẽ sinistram suspicionem Iudæis tolleret, voluisse illos reuoluere lapidem, fœtorem percipere, certa mortis signa spectare, sola verbi virtute surgentem videre, viuentem primos attrectare. Atque hæc Chrysostomi sententia est. Sed demus hoc dictum discipulis, quid tum obtinebunt? Dominum dedisse Apostolis soluendi potestatem? quantò aptiùs & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterunt, si dicamus hoc symbolo Deũ voluisse fideles suos instituere, vt soluerent à se suscitatos: hoc est, ne in memoriã peccata reuocarent, quæ ipse oblitus esset: ne ceu peccatores damnarent quos ipse absoluisset: ne adhuc exprobrarent quæ ipse condonasset: ne vbi misericors ipse esset, & ad parcendum facilis, ipsi ad puniendum seueri & morosi essent. Certè nihil ad ignoscentiam flectere nos magis debet quàm iudicis exemplum, qui se nimium rigidis & inhumanis implacabilẽ fore minatur. Eant nunc & allegorias suas venditent.

De alleg. l. 2 c. 5. s. 19. Inf. s. 24. *Ioha. 11. 44* *Ser. con. Iud. Gen. & hæret.* l. 4 c. 12. s. 8. cita ad hãc rem Cyp.

6 Iam propiùs manus conferunt, dum apertis (vt sibi videntur) sententijs pugnant. Qui ad Iohannis Baptismum veniebant, confitebantur peccata sua: & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirum si confitebantur peccata sua qui volebant baptizari. dictum enim antè est, Iohannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ, baptizasse aqua in pœnitentiam. Quos igitur baptizasset, nisi qui se peccatores confessi

Math. 3. 6. *Iac. 5. 16.* Supc. 3. s. 19 Inf. s. 12.

fessi essent? Baptismus symbolum est remissionis peccatorum: & qui ad hoc symbolum admitterentur, nisi peccatores, & qui se tales agnoscunt? Confitebantur itaque peccata sua, vt baptizarentur. Nec sine causa præcipit Iacobus vt alij alijs confiteamur. Verùm si animaduerterent quod proximè sequitur, intelligerent, parum etiam hoc sibi suffragari. Confitemini, inquit, alter alteri peccata vestra, & orate pro inuicem. Mutuam confessionem & mutuam orationem simul iungit. Si solis sacrificulis confitendum est: ergo & pro illis solis orandum. Quid, quòd sequeretur ex verbis Iacobi, solos sacrificulos confiteri posse? siquidem dum vult vt mutuò confiteamur, eos solos alloquitur qui aliorum confessionem audire possint. ἀλλήλους inquit, mutuò, inuicem, vicissim, aut si malunt reciprocè. Confiteri autem reciprocè nequeunt nisi qui sunt audiendis confessionibus idonei. Qua prærogatiua quando solos sacrificulos dignantur, nos quoque confitendi munus ad eos solos ablegamus. Facessant igitur hoc genus nugamenta, & ipsam Apostoli mentem accipiamus, quæ simplex est & aperta: nempe vt nostras infirmitates vicissim alter in alterius sinū deponamus, mutuum consilium, mutuam compassionem, mutuam inter nos consolationem accepturi. Deinde vt fraternis infirmitatibus mutuò conscij, pro illis ad Dominum oremus. Quid ergo contra nos Iacobum citant, qui tantopere confessionem misericordiæ Dei vrgemus? Confiteri autem Dei misericordiam nemo potest nisi miseriam suam priùs confessus. Quin potius anathema esse pronuntiamus, quicunque non se coram Deo, coram Angelis eius, coram Ecclesia, coram omnibus denique hominibus peccatorem confessus fuerit. Omnia enim conclusit Dominus sub peccatū, vt omne os obstruatur, & humilietur omnis caro coram Deo solus autem ipse iustificetur & exaltetur.

l.4.c.15.f.7. c.16.f.24. Inf.c.20. f.27. August. de Salutar. docum. ca. 27. Sup.c.3.f.18 l.2.c.7.f.8. *Galat.* 3.22 *Rom.* 3.9. *&* 19.

7 Miror autem qua fronte ausint contendere confessionem de qua loquuntur, iuris esse diuini: cuius equidem vetustissimum esse vsum fatemur: sed quem facilè euincere possumus olim fuisse liberum. Certè nullam de ea statam fuisse legem aut constitutionem ante Innocentij tertij tempora, eorum quoq; annales narrant. Certè si lex illis fuisset antiquior, potiùs eam arripuissēt quàm contenti Lateranensis consilij decreto, pueris quoque ipsis ridiculos se fecissent. Non dubitant in alijs rebus excudere fictitia decreta, quæ vetustissimis concilijs adscribunt, vt ipsa antiquitatis veneratione simplicium oculos perstringant. In hoc capite talem fallaciam obijcere non venit illis in mentem. Itaque (ipsis testibus) nondum elapsi sunt anni trecenti ex quo iniectus ab Innocentio tertio laqueus, & imposita confitendi necessitas. Atque vt de tempore taceam, sola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent boni patres, omnem vtriusque sexus quotannis semel proprio sacerdoti confiteri omnia peccata, faceti homines lepidè excipiunt hoc præcepto teneri solos hermaphroditos, ad neminem verò spectare qui sit vel mas vel fœmina. Crassior deinde insulsitas in discipulis se prodidit, dum explicare nequeunt quid sit proprius sacerdos. Quicquid blaterent omnes conductitij Papæ rabulæ, tenemus neque Christum huius legis authorem esse quæ ad enumerādа peccata homines cogit: imò fluxisse annos mille & ducentos à resurrectione Christi antequam talis vlla lex ferretur. Itaq; tyrannidem hanc fuisse demum inuectam quum extincta pietate & doctrina, sine delectu quiduis licentiæ sibi iam sumpsissent laruæ Pastorum. Deinde luculenta testimonia extant tum in historijs, tum apud antiquos alios scriptores, quæ doceant hanc fuisse politicam disciplinam, ab Episcopis institutam, non Legem à Christo aut Apostolis positam. Vnum duntaxat è multis proferam, quod non obscurum eius rei documentum erit. Refert Sozomenus fuisse hanc Episcoporum constitutionem diligenter obseruatam in Ecclesijs occidentalibus, præsertim verò Romæ.

Vt in Conc. Trident. Inf.f.12.17. *Fuit ille Papa* 183. Vide in volum. Conc. Later. concil. circa anno 1215. Canon. 21. Lege Sozom lib. 6. cap. 16 Itē Niceph. hist. Eccle. lib. 2. ca. 28. Euseb Eccle hist. lib. 6. cap. 25. 34. & lib. 5. cap. 28. *Triparti. hist. lib.* 9.

Quo significat non fuisse vniuersale omnium Ecclesiarum institutum: vnum autem è Presbyteris peculiariter destinatū fuisse dicit qui huic muneri præesset Quo abundè confutat quod isti de clauibus vniuerso sacerdotali ordini in hunc vsum promiscuè datis mentiuntur. siquidem non omnium Sacerdotum communis erat functio, sed singulares vnius partes, qui ad id electus ab Episcopo fuerat. Is est (quem hodie quoque in singulis cathedralibus Ecclesijs pœnitentiarium vocant) grauiorum criminū, & quorum censura ad exemplum pertinet, cognitor. Subijcit deinde eum quoque morem Constantinopoli fuisse, donec matrona quædam, confitentem simulans, ea specie consuetudinem quam habebat cum Diacono, prætexuisse deprehensa esset. Ob id facinus Nectarius, vir & sanctitate & eruditione clarus, illius Ecclesiæ Episcopus, confitendi ritum abrogauit. Hic, hic aures asini isti arrigant. Si Lex Dei erat auricularis confessio, qui ausus esset Nectarius eam refigere ac conuellere? Nectarium sanctum Dei hominem, omnibus veterum suffragijs probatum, hæreseos & schismatis accusabunt? sed eodem calculo damnabunt Ecclesiam Constantinopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modò dissimulatum fuisse, sed ad suam vsque memoriam obsoleuisse affirmat Sozomenus. Imò non Constātinopolitanam, sed Orientales omnes Ecclesias defectionis reas agant, quæ inuiolabilem (si verum dicunt) legem & Christianis omnibus mandatam neglexerunt.

Vide P. Lom li. 4. dist. 17.

In decr. de pœni. dist. 1. cap. quantus.

Nota.

Sozom. lib. 11. cap. 35.

8 Hanc autem abrogationem tot locis euidenter Chrysostomus testatur, Constantinopolitanæ & ipse Ecclesiæ præsul, vt mirum sit istos audere contrà mutire. Peccata, inquit, tua dicito, vt deleas illa. si confunderis alicui dicere quæ peccasti, dicito quotidie ea in anima tua. Non dico vt confitearis conseruo tuo, qui exprobret: dicito Deo qui curat ea. Peccata tua super stratum confitere, vt ibi sua mala quotidie conscientia tua recognoscat. Item, Nunc autem neque necessarium est præsentibus testibus cōfiteri, cogitatione tua fiat delictorum exquisitio: sine teste sit hoc iudicium: solus Deus te confitentem videat. Item, Non te in conseruorum tuorum theatrum duco, non hominibus peccata tua detegere cogo: repete coram Deo conscientiam tuam, & explica. Ostende Domino, præstantissimo medico, tua vulnera, & pete ab eo medicamentum: ostende ei qui nihil opprobret, sed humanissimè curet. Item, Certè ne homini dixeris, ne tibi opprobret. neque enim conseruo est confitendum, qui in publicum proferat: sed Domino (qui tui curam gerit, & qui humanus est, & medicus) ostende vulnera. Postea Deum ita loquentem inducit, Non cōgo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere testes: mihi soli dic peccatum tuum priuatim, vt sanem vlcus. Dicemúsne Chrysostomum eò progredi temeritatis, quum hæc & simila scribit, vt conscientias hominum liberet his vinculis quibus diuina Lege constringuntur? Minimè verò. sed quod Dei verbo intelligit nequaquam esse præscriptum, exigere ceu necessarium non audet.

Homi. 2. in Psal. 50.

Serm. de Pœnit. & confess.

Homi. 5. de incomprehensi. Dei Nat. con. Anomœos.

Homi. 4. de Laza.

Idem. in Epist. ad Heb. Hom. 31. cap. 12.

August. lib. 10 confess. cap. 3.

9 Verùm, vt res tota planior & expeditior fiat, primùm bona fide referemus quod genus confessionis verbo Dei nobis traditum sit: deinde & eorum commenta subijciemus, non quidem omnia (quis enim immensum illud mare exhauriret?) sed ea duntaxat quibus summam arcanæ suæ confessionis complectuntur. Hîc commemorare piget quam frequenter vetus interpres verbum Confiteri reddiderit pro laudare, quod rudissimis idiotis vulgatum est: nisi quod eorum audaciam traduci expedit, dū ad tyrannicum suum edictū transferunt quod de laudibus Dei scriptū erat. Vt confessionē probent valere ad exhilarandas mētes, obtrudūt illud Psal. In voce exultationis & cōfessionis. Atqui si talis metamorphosis valeat, quodlibet nobis ex quolibet nascetur. Verū quādo ita illos depuduit, meminerint pij lectores iusta Dei vindicta in reprobam mentem fuisse coniectos

Psal. 42. 5.

Confess. vera.

coniectos, quò magis detestabilis esset eorum audacia. Quòd si nobis in simplici Scripturæ doctrina acquiescere libet, periculũ nõ erit nequis talibus fucis nobis illudat. Illic enim vna præscribitur cõfitendi ratio, nẽpe, quãdo Domin⁹ est qui peccata remittit, obliuiscitur, delet: huic peccata nostra vt confiteamur, veniæ obtinẽdæ causa. Ille medicus est: vulnera igitur nostra illi exponamus. Ille læsus est & offensus: ab illo pacem petamus. Ille est cordium cognitor, & cogitationum omnium conscius: coram ipso corda nostra effundere properemus. Ille est denique qui peccatores vocat, ad ipsum accedere ne moremur. Peccatum meum, inquit Dauid, cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti iniquitatẽ cordis mei. Talis est altera ipsius Dauidis confessio, Miserere mei, Deus, secundùm magnam misericordiam tuam. Talis & Danielis, Peccauimus Domine, peruersè egimus, impietates fecimus, & rebelles fuimus declinando à mandatis tuis. Et aliæ quæ passim in Scripturis occurrunt: quarũ recitatio volumen ferè impleret. Si confitemur peccata nostra (inquit Iohannes) fidelis est Dominus, vt remittat nobis peccata nostra. Cui cõfiteamur? ipsi scilicet, hoc est, si afflicto & humiliato corde coram ipso procidamus, si apud ipsum nos ex animo accusantes & damnantes, bonitate eius & misericordia absolui petamus.

Aug. 66. ser. de Temp. l. 2. c. 8. s. 23 — Mat. 11. 28. — Sup. s. 3. — *Psal.* 32. 5. — Sup. c. 3. s. 18 — *Psa.* 51. 1. — *Dan.* 9. 5. — 1. *Ioh.* 1. 9. — Inf. c. 20. s. 9

10 Qui animo & coram Deo hanc confessionem amplexus fuerit: habebit haud dubiè & linguam ad confessionem paratam, quoties opus fuerit apud homines Dei misericordiam prædicare: neque tantùm vt vni & semel & in aurem cordis secretum insusurret: sed sæpius, sed palàm, sed toto orbe audiente, ingenuè & suam ignominiam, & Dei magnificentiam ac decus commemoret. In hunc modum quum Dauid à Nathan argueretur, conscientiæ aculeo punctus, peccatum & coram Deo & coram hominibus confitetur. Peccaui, inquit, Domino, hoc est, Iam nihil excuso, non tergiuersor quominus peccatorem me omnes iudicent, & quod clã Domino esse volui, hominibus quoque ipsis patefiat. Arcanã ergo illam confessionem, quæ Deo fit, sequitur voluntaria apud homines confessio, quoties id vel diuinæ gloriæ, vel humiliationis nostræ interest. Hac ratione instituit Dominus olim in populo Israelitico, vt præeunte verbo à Sacerdote, populus suas iniquitates palàm in templo cõfiteretur. Siquidem hoc adminiculum illis necessarium esse prouidebat, quo vnusquisq; melius adduceretur ad iustam sui recognitionem. Et æquũ est vt miseriæ nostræ confessione, bonitatem ac misericordiam Dei nostri inter nos & coram toto mundo illustremus.

Sup. c. 3. s. 4. — 2. *Sa.* 12. 13 — l. 4. c. 1. s. 24. — Cui⁹ exẽpl. Num. 12. 11. & 21. 7. — Iud. 2. 4. & 10. 15. — *Leu.* 16. 21. — 1. Sam. 7. 6. — Esdr. 9. 6. — Nehem. 1. 6 & 9. 2. 33. — Dan. 9. 5. — Psa. 106. 6.

11 Hoc verò confitendi genus & ordinarium esse in Ecclesia conuenit, & tunc extra ordinem singulari modo vsurpari, siquando populum communi aliquo delicto obstringi contigerit. Huius secundi generis exemplum habemus in solenni illa confessione, qua populus vniuersus auspicijs ductuque Esdræ & Nehemiæ defungitur. Nam quum exilium illud diuturnum, vrbis, ac templi excidium, religionis dissipatio, communis omnium defectionis fuisset pœna, non poterant liberationis beneficium vt par erat agnoscere, nisi se antè reos peragerent. Neque refert si in vna congregatione pauci aliqui interdũ sint insontes. quando enim membra sunt languidi ac malè affecti corporis, non debent sanitatem iactare. Imò fieri non potest quin aliqua labe contracta aliquid ipsi etiam culpæ sustineant. Ergo quoties vel peste, vel bello, vel sterilitate, vel alia qualibet calamitate affligimur: si officij nostri est ad luctum, ad ieiunium, & alia reatus signa confugere: ipsa confessio, ex qua alia omnia dependent, minimè est negligenda. Ordinariam illam, præterquam quòd ore Domini commendata est, nemo sanus, expensa eius vtilitate, improbare audeat. Nam quum in omni sacro conuentu sistamus nos in conspectũ Dei &

Sup. c. 3. s. 16 17. — l. 4. c. 12. s. 14 15. 16. 17. — *Neh.* 1. 7. — Publica cõfess. extraor. — Ordin.

Angelorum: quod erit aliud initium actionis nostræ, quàm indignitatis
[Inf.s.14.] nostræ recognitio? Atqui illa, inquies, fit qualibet precatione: quoties enim precamur veniam, peccata nostra confitemur. fateor. At si consideres quanta sit nostra vel securitas, vel somnolentia, vel socordia, concedes mihi salutare fore institutum, si solenni aliquo cõfitendi ritu Christiana plebs ad humiliationem exerceatur. Tametsi enim ceremonia quã Dominus Israelitis præcepit, ex Legis pædagogia erat: res tamen ipsa aliquo modo ad nos quoque pertinet. Et sanè videmus hunc morem in Ecclesijs benè moratis cum fructu obseruari, vt singulis diebus Dominicis minister formulam confessionis suo & populi nomine concipiat, qua reos omnes iniquitatis peragit, & veniam à Domino comprecatur. Denique hac claue tam singulis priuatim, quàm omnibus publicè aperitur ad precandum ianua.

[Sup.s.6.] 12 Duas præterea priuatæ confessionis formas Scriptura probat.
[*Iac.*5.16.] Vnam quæ nostra causa fiat. quò pertinet illud Iacobi, vt alter alteri
[Inf.c.20.s. 27.] peccata confiteamur. sentit enim vt nostras infirmitates alter alteri detegentes, consilio & consolatione mutua nos iuuemus. Alteram, quæ
[Priuata spec 2.] in proximi gratiam facienda est, ad ipsum placandum, & nobis reconciliandum, si qua in re nostro vitio læsus fuerit. Ac in priore quidem specie,
[Inf.s.14.] tametsi Iacobus neminem nominatim assignando, in cuius sinum nos exoneremus, liberum permittit delectum, vt ei confiteamur qui ex Ecclesiæ grege maximè idoneus fuerit visus: quia tamen pastores præ alijs vt plurimum iudicandi sunt idonei, potissimùm etiam nobis eligendi erunt. Dico autem ideò præ alijs appositos, quòd ipsa ministerij vocatione nobis à Domino designantur, quorum ex ore erudiamur ad subigenda & corrigenda peccata, tum consolationem ex veniæ fiducia percipiamus.
[l.4.c.6.s.3.4 c.11.s.1.2.c. 15.s.12.] Quemadmodum enim mutuæ admonitionis & correctionis officium Christianis quidem omnibus demandatum est, ministris tamen specialiter est iniunctum: sic quum omnes mutuò nos debeamus consolari, & in
[*Mat.* 16.19] fiducia diuinę misericordiæ confirmare, videmus tamen ministros ipsos,
[*Mat.*18.18] vt de remissione peccatorum certiores reddant conscientias, testes eius
[Inf.s.20.] ac sponsores constitui, adeò vt ipsi dicantur remittere peccata, & ani-
[l.4.c.1.s.21. 22.c.2.s.10 c.8.s.4.præsert.c.8.s.2. 3.4.] mas soluere. Quum audis hoc illis tribui, in vsum tuum esse cogita. Ergo id officij sui vnusquisque fidelium esse meminerit, si ita priuatim angitur & afflictatur peccatorum sensu vt se explicare nisi alieno adiutorio nequeat, non negligere quod illi à Domino offertur remedium: nempe vt ad se subleuandum priuata confessione apud suum pastorem vtatur: ac ad solatia sibi adhibenda priuatam eius operam imploret, cuius officium est & publicè & priuatim populum Dei Euangelica doctrina consolari. Ve-
[sup.c.3.s.16 l.4.c.12.s.8 9.c.10.s.18. 19. Sup.s.7. Et Trident. Can.7.8. de sacra pœni. ses.4. sub Iulio.] rùm ea moderatione semper vtendum est, ne vbi Deus nihil certum præscribit, conscientiæ certo iugo alligentur. Hinc sequitur, eiusmodi confessionem liberam esse oportere, vt non ab omnibus exigatur, sed ijs tantùm commẽdetur qui ea se opus habere intelligent. Deinde ne hi ipsi qui illa vtuntur pro sua necessitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel artę inducantur: sed quoad interesse sua putabunt, vt solidum consolationis fructũ referant. Hanc Ecclesijs libertatem non modò relinquere, sed tueri quoque & fortiter vindicare debent fidi Pastores, si volunt & tyrannidem abesse à suo ministerio, & à populo superstitionem.

[*Mat.*5.23.] 13 De altera autem loquitur Christus apud Matthæum, Si offers
[Aug. de ver. Dom. secun. Mat. serm. 8] munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum, & abi, priusque reconciliare fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Sic enim sarcienda est
[Sup. sub finem s.5.] charitas quæ nostra culpa dissilierit, culpam quam admisimus agnoscẽdo & deprecando. Sub hoc genere comprehenditur eorum confessio qui

vsque

vsque ad totius Ecclesiæ offensionem peccarunt. Nam si tanti priuatam vnius hominis offensam æstimat Christus, vt à sacris arceat eos omnes qui in fratres aliquid peccarũt, donec iusta satisfactione redierint in gratiam: quantò maior est ratio vt qui Ecclesiam læsit malo aliquo exemplo, eam sibi culpæ agnitione reconciliet? Ita receptus est Corinthius ille in communionem, quum se obsequentem correptioni præbuisset. Hęc etiam forma confitendi in veteri Ecclesia fuit: quemadmodum * & Cyprianus meminit. Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Aliam confitendi vel rationem vel formam Scriptura prorsus ignorat. neque nostrum est adstringere nouis vinculis conscientias, quas in seruitutem redigere Christus seuerissimè vetat. Interim quin sistant se Pastori oues, quoties sacram Cœnam participare volunt, adeò non reclamo, vt maximè velim hoc vbique obseruari. Nam & qui habent impeditam conscientiam, referre inde possunt singularem fructũ: & qui admonendi sunt, monitionibus locum ita præbent, modò semper absit tyrannis & superstitio.

2.*Cor*.2.*6*. Inf.s.23. * Epist.2.l.1 Epist.13.& 16.li.3. l.4.c.12.s.6. 7. Aug.in Psal. 84. & lib.3. cont.epist. Parm.cap.2

14 In tribus illis confessionis generibus potestas clauium locum habet, vel quum solenni recognitione vitiorum suorum veniam deprecatur tota Ecclesia: vel quum priuatus, qui aliquo notabili delicto commune offendiculum peperit, pœnitentiam suam testatur: vel quum is qui ob conscientiæ inquietudinem ope ministri indiget, suam illi infirmitatẽ aperit. Tollendæ verò offensionis diuersa est ratio: quia etsi tunc quoque conscientiæ paci consulitur, præcipuus tamen finis est vt sublato odio inter se vniantur animi vinculo pacis. Sed fructus ille quem dixi minimè spernendus est, quò libentiùs confiteamur peccata nostra. Quum enim tota Ecclesia velut coram Dei tribunali adstat, ream se confitetur, vnum refugium habet in Dei misericordia: non vulgare aut leue solatium est habere illic præsentem Christi legatum, reconciliationis mandato præditum, à quo denuntiari sibi absolutionem audiat. Hic vtilitas clauium meritò commendatur, quum ritè, quo ordine & qua religione decet, ista peragitur legatio. Similiter quum is qui se ab Ecclesia quodammodo alienauerat, restituitur in fraternã vnitatem accepta venia, quantum beneficium est quòd sibi ab ijs ignosci intelligit quibus dixit Christus, Quibuscunque remiseritis peccata in terris, remissa in cælo erunt? Nec minoris efficaciæ aut fructus est priuata absolutio, vbi ab ijs petitur qui singulari remedio ad infirmitatem suam subleuandam opus habent. Accidit enim non rarò vt qui generales promissiones audit, quæ ad totam fidelium congregationem destinantur, maneat nihilominus in aliqua dubitatione, ac velut remissione nondum impetrata, inquietum adhuc animum habeat. Idem si pastori suo secretum animi vulnus aperuerit, atque illam Euangelij vocem peculiariter ad se directam audierit, Remittuntur tibi peccata tua, confide: animum confirmabit ad securitatem, illaque qua prius æstuabat trepidatione liberabitur. At verò quum de clauibus agitur, semper cauendum est ne facultatem aliquam somniemus ab Euãgelij prædicatione separatam. Alio iterum loco pleniùs hæc res explicanda erit, vbi de Ecclesiæ regimine agetur: atque illic videbimus verbo alligatum esse quicquid iuris ad ligandum vel soluendum Christus Ecclesiæ suæ contulit. Hoc tamen in ministerio clauiũ maximè verum est, cuius tota vis in eo posita est vt Euangelij gratia, per eos quos Dominus ordinauit, fidelium animis publicè ac priuatim obsignetur: quod fieri, nisi sola prædicatione, nequit.

Inf.s.20. l.4.c.12.s.3. 6. Ambr.li.offic.2 ca.27. & lib.3.de fide cap.6. Sup.s.11.12. *Mat*.18.19 *Ioh*.20.23. l.4.c.12.s.4. *Mat*.9.2. Inf.s.35. Orig.super Leuit c.25. Hom.15.

15 Quid Romanenses theologi? Statuunt vt omnes vtriusq; sexus, statim atque ad discretionis annos peruenerint, semel ad minimum quotannis confiteãtur omnia sua peccata proprio sacerdoti: nec peccatũ di-

Sup.s.4. *c.Omnis vtriusq. sexus*

De summa trinitate & fide catho. decretũ est. Innocent. in conc. Later. Refertur l. 4. Sentent. dist. 14. cap. 2. Lib. 4. Sentẽt. dist. 18. cap. 2. Mat. 18. 19 Ies. 43. 11. & 25. Inf. f. 24. 25.

mitti nisi confitendi votum firmiter conceptum fuerit. quod votum nisi oblata facultate persolutum fuerit, iam nullum patere paradisi ingressũ. Sacerdotem verò potestatem habere clauium, quibus peccatorem soluat ac liget. quia non sit irritum Christi verbum, Quodcunque ligaueritis, &c. De hac verò potestate pugnaciter inter se belligerantur. Alij dicunt, vnicam esse clauem in essentia, scilicet potestatem ligandi & soluendi: scientiam ad bonum quidem vsum requiri, sed tantùm instar accessorij esse, non essentialiter cohærere. Alij, quia videbant hanc nimiùm effrænatam licentiam, duas claues recensuerunt, discretionem & potestatem. Alij rursum, quum tali moderatione cohiberi sacerdotum improbitatem viderent, alias claues excuderunt, authoritatem discernendi, qua in definiendo vterentur: & potestatem, quam executione suæ sententiæ exercerent: scientiam accedere velut consiliarium. Istud autem ligare & soluere non audent interpretari simpliciter, peccata remittere & delere: quia Dominum clamantem audiunt apud Prophetam, Ego sum, & non alius præter me. Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas Israel. Sed dicunt Sacerdotis esse pronuntiare qui ligati sint aut soluti, & declarare quorum remissa aut retenta sint peccata: declarare autem, vel per confessionem, quum absoluit & peccata retinet: vel per sententiam, quum excommunicat, & recipit ad Sacramentorum communionem. Demum, quum intelligũt nondũ se hoc modo explicari, quin semper obijci possit, indignos sæpe ligari & solui à suis Sacerdotibus, qui propterea non ligẽtur aut soluantur in cælo quod vltimum refugium est, respondẽt, collationem clauium cum limitatione accipiendam esse: quòd Christus promiserit, apud tribunal suũ approbatum iri sacerdotis sententiam, quæ iustè prolata fuerit, secundùm quod merita ligari aut soluti postulabant. Porrò has claues omnibus sacerdotibus à Christo datas esse, quæ illis ab Episcopis in promotione conferuntur: sed liberum vsum penes eos duntaxat esse qui muneribus Ecclesiasticis funguntur: apud excommunicatos & suspensos manere quidem ipsas claues, sed rubiginosas ac ligatas. Et qui hæc dicunt, modesti ac sobrij iure videri possint præ alijs, qui sub noua incude nouas claues fabricati sunt quibus thesaurum Ecclesiæ obserari tradunt: quas postea suo loco excutiemus.

L. 4. c. 19. f. 16 Magist. Sen. lib. 4. dist. 18. H. Item dist. 19 A. ibid. C. Inf. c. 5. f. 1. 2

16 Ad singula paucis respondebo. Taceo autẽ ad præsens quo iure quáve iniuria fideliũ animas suis legibus obstringant: quando id suo loco dispicietur. Quòd autem legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione: quòd peccatum dimitti negant nisi sub conditione, si votum confitendi firmiter conceptum fuerit: quòd nullum superesse ingressum Paradisi garriunt, si facultas confitendi neglecta fuerit: istud verò nullo modò ferendum est. Omniáne peccata enumeranda sunt? At Dauid, qui secum probè (vt arbitror) meditatus erat peccatorũ confessionem, tamẽ exclamabat, Errores quis intelliget? ab occultis meis mũda me Domine. Et alibi, Iniquitates meæ transierunt super caput meum, & sicut onus graue, grauatæ sunt vltra vires meas. Nimirum intelligebat quanta esset peccatorum nostrorum abyssus, quàm multæ scelerũ facies, quot capita ferret, & quàm longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recensendum catalogum se conferebat: sed è profundo malorum clamabat ad Dominũ, Obrutus sum, sepultus sum & suffocatus: inferorum portæ circundederunt me, immersum alto puteo, deficientem & moribundũ manus tua extrahat. Quis suorum peccatorum nũc supputationem cogitet, vbi Dauidem videt suorum numerum inire non posse?

Inf. c. 5. f. 2. 3. l. 4. c. 8. f. 1. 2 & c. c. 9. f. 13 c. 10. f. 12. 16 17. 18. 21 &c *Psa. 19. 13 Psal. 38. 5.* Inf. f. 18. c. 17. f. 2. Simile. Sup. f. 3.

17 Hac carnificina plusquam crudeliter diuexatæ sunt eorum animæ qui aliquo Dei sensu afficiebantur. Principiò sese vocabant ad calculũ, peccata in brachia, in ramos, in ramusculos, in frondes, iuxta istorũ formulas dissecabant. tum appendebant qualitates, quantitates, circunstantias,

Quã conc. Trident. cõ fir. Can. 5. Ses. 4. de pœnit.

ſtantias, atque aliquantulum quidem res procedebat. Vbi verò longiùs progreſſi fuerant, cælum vndique & vndique pontus: nullus portus, nulla ſtatio. quo plura tranſmiſerant, maior ſemper congeries oculis ingerebatur: imò verò velut altæ moles aſſurgebant: nec ſpes vlla, vel ſaltem poſt longas ambages, euadendi apparebat. Hærebãt itaque inter ſacrum & ſaxum: nec alius tandem exitus reperiebatur quàm deſperatio. Ibi ſæui iſti carnifices, vt vulnera leuarent quæ fecerant, fomenta quædam adhibuerunt: vt faceret ſcilicet quiſque quod in ſe eſſet. Sed nouæ rurſum curæ obſtrepebant, imò noui cruciatus excoriabant miſeras animas: Non ſatis temporis impendi, non iuſta opera incubui, multa per negligentiam præterij, & obliuio quæ ex incuria prouenit, non eſt excuſabilis. Suggerebantur adhuc alia pharmaca quæ eiuſmodi dolores demulcebant: Age negligentiæ tuæ pœnitentiam, modò ſupina non ſit, condonabitur. Verùm omnia iſta cicatricem obducere non poſſunt: nec tam mali ſunt leuamenta quàm venena melle oblita, ne ſua acerbitate primum guſtum offendant: ſed in intima penetrent, antequam ſentiãtur. Vrget ergo ſemper terribilis illa vox, & auribus inſonat, Confitere omnia peccata tua: nec poteſt horror iſte pacari niſi certo ſolatio. Hic cogitẽt lectores quàm poſſibile ſit ad rationem vocare totius anni acta, & quid ſingulis diebus peccarint colligere: quando experientia vnumquenque conuincit, vbi ad veſperam excutienda ſunt vnius tantùm diei delicta, memoriam confundi: tanta ſe turba & varietas ingerit. Neq; enim de craſſis & ſtupidis hypocritis loquor, qui, tribus vel quatuor grauioribus animaduerſis, defunctos ſe putant, ſed de veris Dei cultoribus, qui poſtquam ſe examine peracto obrui vident, addunt etiam illud Iohannis, Si cor noſtrum arguit nos, maior eſt Deus corde noſtro. itaque expaueſcunt ad iudicis illius conſpectum, cuius cognitio ſenſum noſtrum longè ſuperat.

Sup.ſ.7. Sup.ſ.2. Simile. Nota. 1. *Ioh*. 3. 20

18 Quòd autem bona pars orbis talibus blandimẽtis, quibus tam exitiale venenum temperabatur, acquieuit, non id factum eſt quòd Deo ſatisfactum crederet, aut ſibi etiam planè ſatisfaceret: ſed vt, quaſi in medio mari fixa anchora, paulum interquieſceret à nauigatione, vel quaſi feſſus & fatiſcens viator, in via decumberet. In facienda eius rei fide nõ laboro. Sibi enim quiſque teſtis apud ſe eſſe poteſt. Dicam in ſumma qualis lex illa fuerit. Primùm ſimpliciter eſt impoſſibilis itaque nonniſi perdere, damnare, confundere, in ruinam & deſperationem conijcere poteſt. Deinde peccatores, à vero peccatorum ſuorum ſenſu abductos, hypocritas facit, Deique ac ſui ipſorum ignorantes. Siquidem, dum in peccatorum enumeratione toti occupantur, interim obliuiſcuntur latentem illã vitiorum lernam, occultas ſuas iniquitates, & interiores ſordes, quarum potiſſimùm notitia miſeriam ſuam reputare debuerant. At certiſſima erat confeſſionis regula, tantam mali noſtri abyſſum agnoſcere ac fateri, quæ ſenſum quoque noſtrum ſuperet. Hac regula videmus compoſitam Publicani confeſſionem, Domine propitius eſto mihi peccatori. Quaſi diceret, Quantus quantus ſum, totus ſum peccator, nec ipſam peccatorum meorum magnitudinem aut mente aut lingua aſſequi poſſum: abyſſus miſericordiæ tuæ hanc peccati abyſſum abſorbeat. Quid, inquies: ergóne confitenda non ſunt ſingula delicta? ergo nulla confeſſio Deo accepta, niſi duobus iſtis verbis concluſa, Peccator ſum? Imò verò danda potius opera vt quantum in nobis eſt totum cor effundamus coram Domino: nec modò nos peccatores vno verbo fateamur, ſed vt tales nos verè & ex animo agnoſcamus: quanta ſit & quàm varia peccatorum labes, tota cogitatione recognoſcamus: non modò nos immundos, ſed qualis ſit & quanta, quamque in multis partibus noſtra immundities: non modò debitores, ſed quantis debitis grauati, & quot nominibus obſtricti: non modò vulneratos, ſed quàm multis & lethalibus plagis ſaucij ſimus. Hac

Simile. Sup.c.3. ſ.16. Quã agnoſ. Dauid. Pſal. 51. 5. 6. 7. 8. Vt ſup c. 3. ſ.18. *Luc*. 18. 13. Inf.c.12. ſ.7. Vt dictum eſt l. 2. c. 1. ſ 4. & c. 2. ſ. 10. Inf c. 12. ſ. 1. 2.

August.lib. 10.confess. cap. 4. Psal. 19.13 c.17.s.2. Form.confess.sup.s.10. ex Leuit. 16.21. E exp. Num. 5.7. Iob.13.15. 2.Paral.8.17 Psal. 32.6. Luc.15.17. Eze.18.21 Sup.c.3. s.24. Magist. sent.lib.4. dist.18.19.

tamen recognitione quum se totum peccator coràm Deo effuderit, seriò ac sincerè cogitet plura adhuc restare, ac profundiores esse malorũ suorum recessus quàm quos pœnitus excutere possit. Atque adeò exclamet cum Dauide, Errores quis intelligit? ab occultis meis mũda me Domine. Iam verò quòd affirmant non dimitti peccata, nisi voto confitendi firmiter concepto, & clausam esse paradisi portam ei qui facultatem confitendi sibi oblatam neglexerit, absit vt istud eis concedamus. Non enim alia nunc est peccatorum remissio quàm semper fuit. Quotquot remissionem peccatorum à Christo obtinuisse leguntur, non leguntur in aurem sacrificuli cuiuspiam confessi. Nec sanè confiteri poterant, vbi nec sacrificuli cõfessionarij erant, nec ipsa etiã confessio. Et multis postea seculis inaudita fuit hæc confessio, quibus sine hac conditione remittebantur peccata. Sed ne quasi de re dubia longiùs disceptemus, verbum Dei apertum est, quod æternum manet, Quotiescunque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Huic verbo qui aliquid audet adijcere, non peccata ligat, sed Domini misericordiam. Nam quòd contendunt non posse ferri iudicium nisi causa cognita, in promptu est solutio, temere hoc sibi arrogare qui sunt à seipsis iudices creati. Ac mirum est tam securè sibi fabricare principia quæ nemo sanæ mentis admittet. Iactant sibi ligandi & soluendi munus esse mandatum, acsi quædam esset iurisdictio quæstioni adiuncta. Porrò hoc ius Apostolis fuisse incognitum tota eorum doctrina clamat. Nec verò certò scire soluatúrne peccator, ad sacerdotem pertinet, sed ad eum à quo petitur absolutio: quando nunquam scire potest qui audit, sitne iusta & integra enumeratio. Ita nulla esset absolutio, nisi ad verba eius qui iudicandus est restricta. Adde quòd tota soluendi ratio ex fide & pœnitentia constat: quæ duæ res cognitionem hominis fugiunt, vbi de altero ferenda est sententia. Sequitur ergo ligandi & soluendi certitudinem non subijci terreni iudicis arbitrio: quia minister verbi, vbi partes suas rite exequitur, non potest nisi conditionaliter absoluere: sed in gratiam peccatoris hoc dici, Quorum remiseritis peccata: ne dubitent veniam, quæ promittitur ex Dei mandato & voce, in cælis fore ratam.

Nota. Sup.s.13.14. l.4.c.6.s.4. Ioh.20.23.

19 Nihil itaque mirum si auricularem istam confessionẽ, rem adeò pestilentem totque nominibus Ecclesiæ noxiam, damnamus, ac sublatam è medio cupimus. Quòd si per se res esset indifferens, quando tamen nulli vsui est nec fructui, tot autem impietatibus, sacrilegijs, erroribus causam dedit: quis non protinus abolendam censeat? Recensent quidem aliquot vsus, quos vt valde fructuosos venditant: sed illos aut ementitos, aut nullius prorsus momenti. Vnum tantùm singulari prærogatiua commendant, erubescentiam confitentis grauem esse pœnam, qua & peccator fit in posterum cautior, & Dei vindictam anteuertit, seipsum puniẽs. Quasi non satis magna verecundia hominem humiliemus, dum ad summum illud tribunal cæleste, ad Dei, inquam, cognitionem vocamus. Egregiè verò profectũ est si vnius hominis pudore peccare desinimus. Deũ non erubescimus habere malæ conscientiæ nostræ testem. Quanquam id quoque ipsum falsissimum est. nulla enim re fieri maiorem peccandi confidentiam aut licentiam passim videre est, quàm dum, confessione sacerdoti facta, homines existimant se posse tergere os, & dicere, non feci. Nec toto solùm anno fiunt ad peccandum audaciores, sed in reliquum anni tempus de confessione securi, nunquam ad Deum suspirant, nunquam ad se redeunt: sed peccata peccatis accumulant, donec omnia, vt opinantur, simul euomant. Vbi autem euomuerunt, sarcina sua exonerati sibi videntur, iudiciũque à Deo transtulisse, quod sacerdoti detulerunt: Deo obliuionem induxisse, vbi conscium sacerdotem fecerunt. Porrò quis confessionis diem lætus instare videt? quis ad confitendum alacri animo pergit? ac

De qua sup. s.15. Ibid. P.Lomb. dist 17.sub finem.F. Auric.confess.quàm noxia. Inf.s.22.27. l.4.c.17.s.42 Nota. Simile.

ac non potius, quasi obtorto collo in carcerem trahatur, inuitus ac relu- Simile.
ctanti similis venit? nisi fortè ipsi sacrificuli, qui mutuis facinorum suo-
rum narrationibus, quasi iocosis fabulis, se delicatè oblectant. Nō multas
chartas inficiam referendis prodigiosis abominationibus quibus scatet
auricularis confessio. Tantùm dico, si non inconsultè fecit sanctus ille De quo sup.
vir, qui ob vnum scortationis rumorem, confessionem ex ecclesia sua, vel in fin. f.7.
potiùs à suorum memoria sustulit: infinitis hodie stupris, adulterijs, ince-
stis, lenocinijs, quid facto opus sit admonemur.

20 Quòd huc obtendunt potestatem clauium, & in ea regni sui
proram (vt aiunt) & puppim confessionarij locant, videndum quantū va-
lere debet. Ergo sine causa (inquiunt) datæ sunt claues? ergo sine causa Sup. f.12.14
dictum est, Quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis?
Frustramur ergo verbum Christi? Respondeo, grauem fuisse causam cur *Mat.* 18.18
darentur claues: quemadmodum & nuper exposui, & vbi de excommuni-
catione agetur, explicatiùs iterum docebo. Sed quid, si vno gladio eius-
modi omnibus eorum postulatis ansam præcidam, sacrificulos non esse l.4.c.11. f.1.
Apostolorum vicarios nec successores? Verùm istud quoque alibi tractā- &c. & c.12.
dum erit. nunc, vnde se munire maximè volunt, arietem erigunt quo mo- f.2.3.4.5.
litiones omnes suæ deijciantur. Christus enim non antè Apostolis ligan- &c. ibid. c.2
di & soluendi potestatem fecit quàm eos Spiritu sancto donauit. Nego f.16. &c. c.6.
igitur vllis competere clauium potestatem, qui non priùs acceperint Spi- c.7.
ritum sanctum. Nego quenquam clauibus vti posse nisi præeunte docen-
teque Spiritu sancto, & dictante quid agendum sit. Spiritum sanctum ha-
bere se illi nugantur: sed re ipsa negant. nisi fortè Spiritum sanctum rem
esse vanam & nihili fingunt, vt certè fingunt: sed illis non credetur. At-
que hac quidem machina in vniuersum subuertuntur, vt cuiuscunq; ostij Ibid. c.10.
clauem se habere iactent, semper interrogandi sint habeántne Spiritum f.1.2. c.11.
sanctum, qui clauium est arbiter & moderator. Si habere se respondeant, f.2. c.8. f.
rursum interpellandi sunt an errare possit Spiritus sanctus. Istud disertè 10.11.
profari non audebunt, tametsi obliquè sua doctrina insinuant. Inferen-
dum ergo erit, nullos sacrificulos habere clauium potestatem, qui pas-
sim sine delectu soluunt quæ ligari Dominus voluerat, ligant quæ sol-
ui iusserat.

21 Quando clarissimis experimētis euinci se vident, quòd dignos P. Lomb.
& indignos promiscuè soluant & ligent, potestatem vsurpant sine sci- Ibid. dist.18
entia. Et quanquam negare non audent ad bonum vsum requiri sciētiam, & dist.19.
potestatem tamen ipsam malis dispensatoribus traditam scribunt. Atqui
hæc potestas est, Quodcunque ligaueris aut solueris in terra, erit in cæ-
lis ligatum aut solutum. Aut promissum Christi mentiri oportet, aut be- Mat.16.19.
ne ligant & soluunt qui sunt hac potestate præditi. Nec est quòd tergi- Ioh.20.21.
uersentur, Christi dictum limitari secundùm eius merita qui ligatur aut Ibid. Lomb.
soluitur. Et nos etiam fatemur nec ligari nec solui posse nisi dignos qui dis.18. iuxta
ligentur aut soluantur. Sed habent Euangelij nuntij & Ecclesia verbum Mat.8.23.
quo dignitatem hanc metiantur. In hoc verbo nuntij Euangelij possunt Mar.2.5. &
omnibus remissionem peccatorum in Christo polliceri per fidem: possunt 5.34.
damnationem edicere in omnes & super omnes qui Christum non ample- Luc.7.50.
ctuntur. In hoc verbo Ecclesia pronuntiat, scortatores, adulteros, fures, Ioh.2.24. &
homicidas, auaros, iniquos partem in regno Dei non habere: talesque 11.25.
certissimis vinculis ligat. Eodem verbo soluit quos resipiscentes conso- 1.*Cor.*6.9.
latur. Sed quæ erit isthæc potestas nescire quid ligandum sit aut soluē- Act.10.43.
dum? ligare autem non posse aut soluere, nisi scias? Cur ergo dicunt se Rom.3.24.
absoluere authoritate sibi data, quum incerta sit absolutio? quò nobis i- 1.Ioh.1.9.
maginaria hæc potestas, si nullus sit vsus? Iam autem habeo, aut nullum & 2.1.2.
esse, aut tam incertum esse vt pro nullo habendus sit. Quum enim fate- 2.Cor.5.18.
antur bonam esse sacerdotum partem qui non ritè vtātur clauibus, pote- 19.20.21.

ſtatem verò ſine legitimo vſu inefficacem: quis mihi fidem faciet, eum à quo ſoluor bonum eſſe clauium diſpenſatorem? quòd ſi malus eſt, quid aliud habet quàm friuolam iſtam diſpenſationem? Quid in te ligandum ſit aut ſoluendum, neſcio, quando iuſto clauium vſu careo: ſed ſi mereris, te abſoluo. Ac tantundem poſſet, non dico laicus (quando id æquis auribus non ferrent) ſed Turca, aut Diabolus. Id enim eſt dicere, Verbum Dei non habeo, certam ſoluendi regulam: ſed authoritas mihi data eſt te abſoluendi, ſi ita ſunt tua merita. Videmus igitur quorſum ſpectarint, quum diffinierunt, claues eſſe authoritatem diſcernendi, & executionis poteſtatem: ſcientiam accedere conſiliarum, & inſtar conſiliarij ad bonum vſum eſſe. Nempe libidinosè, licenter, ſine Deo & verbo eius voluerunt regnare.

Ead. incert. ex indulg. de quib. Inf. c. 5.

22 Si excipiat quiſpiam, legitimos Chriſti miniſtros non minùs perplexos fore in ſuo officio, quia abſolutio quæ à fide pendet ſemper ambigua erit: deinde nullum peccatoribus aut frigidum ſolatium fore, quia miniſter ipſe qui idoneus iudex non eſt eorum fidei, de eorum abſolutione certus non eſt: in promptu eſt ſolutio. Dicunt enim illi, non remitti à ſacerdote peccata niſi quorum ipſe eſt cognitor. ita ſecúdùm eos remiſſio ex ſacerdotis iudicio pendet. qui niſi prudenter diſcernat quinam venia digni ſint, tota actio caſſa eſt ac irrita. Deniq; poteſtas de qua loquuntur, iuriſdictio eſt examini annexa, ad quod reſtringitur venia & abſolutio. In hac parte nihil firmum reperitur: imò profunda eſt abyſſus: quia vbi integra non eſt confeſſio, mutila etiam eſt ſpes veniæ. deinde ſacerdos ipſe ſuſpenſus hæreat neceſſe eſt, dum neſcit an bona fide enumeret peccator ſua mala: poſtremò (quæ inſcitia & ruditas ſacerdotum eſt) maior pars ad hoc munus exercendum nihilo aptior eſt quàm ſutor ad agros colendos: alij ferè omnes ſibi meritò ſuſpecti eſſe debent. Hinc igitur perplexitas & dubitatio de abſolutione papali, quòd eam fundatam eſſe volunt à ſacerdotis perſona: neque id modò, ſed à cognitione, vt tãtùm de rebus delatis, quæſitis & compertis iudicet. Iam ſiquis à bonis iſtis doctoribus quærat, reconcilietúrne Deo peccator peccatis quibuſdam remiſſis, non video quid reſpondeant: niſi quòd fateri cogentur infructuoſum eſſe quicquid pronuntiat ſacerdos de remiſſis peccatis, quorum recitationem audierit, quandiu alia non eximuntur à reatu. Ex parte confitentis, quàm pernicioſa anxietas conſcientiam deuinctam teneat, hinc patet, quòd dum recumbit in ſacerdotis diſcretionem, vt loquuntur, nihil ex verbo Dei ſtatuere poteſt. Ab his omnibus abſurdis libera & immunis eſt doctrina quam tradimus. Conditionalis enim eſt abſolutio vt cõfidat peccator ſibi propitium eſſe Deum, modò ſyncerè in Chriſti ſacrificio expiationem quærat, & acquieſcat oblatæ ſibi gratiæ. Ita errare non poteſt qui pro officio præconis, quod ſibi ex Dei verbo dictatum eſt, promulgat. Peccator verò certam & liquidam abſolutionẽ amplecti poteſt, vbi ſimplex illa conditio apponitur de amplexanda Chriſti gratia, ſecundùm generalem illam magiſtri ipſius regulam, quæ impiè ſpreta in papatu fuit, Secundùm fidem tuam fiat tibi.

Obiect. Sup. ſ. 18. Ibid. Lomb. diſt. 19. E. l. 4. c. 11. ſ. 5. 6. Inf. ſ. 27. vt ſup. c. 2. ſ. 43. Simile. Ibid. Lomb. Ioan. 3. 5. & 5. 24. Ioh. 6. 47. Vide ſup. ſ. 21. al. exẽ. Inf. c. 20. ſ. 11. *Mat. 9. 29.*

23 Quàm inſulsè miſceant quæ de clauium poteſtate docet Scriptura, promiſi me alibi dicturum: & locus erit oportunior in tractando regimine Eccleſiæ. meminerint tamen lectores præpoſterè ad auricularem & ſecretam confeſſionem torqueri quæ partim de Euangelij prædicatione, partim de excommunicatione à Chriſto dicta ſunt. Quare dum obijciunt, ius ſoluendi datum eſſe Apoſtolis, quod ſacerdotes exerceant, peccata ſibi agnita remittendo, falſum & friuolum principium ſumi palàm eſt: quia abſolutio quæ fidei ſeruit, nihil aliud eſt quàm teſtimonium veniæ ex gratuita Euangelij promiſſione ſumptum. altera autem quæ ex diſciplina Eccleſiæ pendet, nihil ad ſecreta peccata, ſed ad exemplum

l. 4. c. 2. 6. 8. 9. 13. vt ſup. dict. eſt ſ. 20 Mat. 16. 19. Sup. c. 3 ſ. 18

magis

magis pertinet, vt tollatur publica Ecclesiæ offensio. Quod autem hinc inde testimonia corradunt quibus probent non sufficere vel soli Deo vel laicis confiteri peccata, nisi sacerdos sit cognitor, putida ac pudenda est eorum diligentia. Nam si quando peccatoribus suadent vetusti patres vt se exonerent apud suum pastorem, de recitatione accipi non potest quæ tunc in vsu non fuit. Deinde, vt sinistri fuerunt Lombardus & similes, videntur data opera libris adulterinis fuisse addicti, quorum prætextu deciperent simplices. Rectè quidem fatentur, quia pœnitentiam semper comitatur solutio, nullum propriè vinculum manere vbi quis pœnitentia tactus est, quanuis nondũ confessus fuerit: ideoq; tunc sacerdotem non tam remittere peccata quàm pronuntiare & declarare remissa esse. Quãquam in verbo Declarandi crassum errorem insinuant, ceremoniam subrogantes in locum doctrinæ. Quòd autem attexunt, in facie Ecclesiæ absolui qui iam coram Deo veniam adeptus erat, intempestiuè trahunt ad peculiarem cuiusque vsum, quod iam diximus communi disciplinæ esse destinatum, vbi tollenda est grauioris & notæ culpæ offensio. Sed paulò pòst moderationem peruertunt & corrumpunt, addentes alium modum remittendi: nempe cum iniunctione pœnę & satisfactionis, in quo suis sacrificis ius arrogant dimidiandi quod Deus vbique insolidum nobis promisit. Quum enim simpliciter pœnitentiam & fidem exigat, partitio hæc vel exceptio prorsus sacrilega est. Perinde enim valet acsi sacerdos, tribuni personam sustinens, Deo intercederet, nec vellet Deum pati mera sua liberalitate in gratiã recipere nisi qui ad tribunitium subsellium prostratus iacuerit, illicque sit mulctatus. Ibid. Lomb. dist. 17. C. Ibid. Lomb. dist. 18. F. l. 4. c. 19. Sup. c. 13. Ibid. G. Vt sup. dict. est. c. 3. s. 1. 2. 5. Ibid. Dist. 19. E

24 Tota huc summa redit. si Deum facere velint confessionis huius fictitiæ authorem, eorum vanitatem coargui: sicuti monstraui falsarios in paucis quos citant locis. Quum verò palam sit Legem esse ab hominibus impositam, dico & tyrannicam esse & cum Dei iniuria latam, qui verbo suo conscientias astringens, vult ab hominum imperio solutas esse. Iam quum ad obtinendam veniam necessitas eius rei præscribitur quam Deus voluit esse liberam, dico sacrilegium esse minimè tolerabile. quia nihil Deo magis proprium, quàm peccata remittere, in quo nobis sita est salus. Adhæc ostendi inuectam demum fuisse hanc tyrannidem, quum fœda barbarie oppressus esset mundus. Docui præterea legem esse pestiferam quæ vel in desperationem præcipitat miseras animas, vbicunq; viget Dei timor: vel, vbi est securitas inanibus blanditijs demulcens, magis hebetat. Postremò exposui quascunque afferunt mitigationes nõ alio tendere nisi vt inuoluant, obscurent ac deprauent puram doctrinam, fucosis autem coloribus impietates tegant. Sup. c. 5. & c. 11. Ies. 43. 25. & 44. 22. Marc. 2. 7. Sup. s. 15. s. 19. 20.

25 Tertium locum satisfactioni in pœnitentia assignant, de qua quicquid blaterant, vno verbo subuerti potest. Dicunt non sufficere pœnitenti à præteritis malis abstinere, & mores in melius commutare, nisi de ijs quæ facta sunt satisfaciat Deo. Esse autẽ multa adminicula, quibus peccata redimamus: lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. Ijs Dominum propitiandum, ijs debita iustitiæ Dei persoluenda, ijs compẽsanda delicta, ijs veniam emerẽdam. quanuis enim largitate misericordiæ culpam remiserit, pœnam tamen retinere disciplina iustitiæ. hãc esse pœnam quæ satisfactionibus redimenda sit. In hanc tamen summam recidũt omnia, nos quidem à Dei clementia delictorum veniam impetrare, sed intercedente merito operum, quibus peccatorum noxa compẽsetur, quo debita iustitiæ Dei satisfactio persoluatur. Talibus mendacijs oppono gratuitam peccatorum remissionẽ, qua nihil in Scriptura clarius prædicatur. Primùm, quid est remissio nisi meræ liberalitatis donum? Nõ enim remittere dicitur creditor, qui antapocha testatur sibi numeratam pecuniam: sed qui nulla solutione, vltrò sua beneficentia nomen expungit. Sup. c. 1. *Libro 4. sẽ. dist. 4. 16. c. non sufficit. de pont. c. med. eadem dist. c. nullus eadẽ distinct.* Inf. c. 14. s. 13. c. 20. s 45. Quid remiss. *Ies. 52. 3.*

Rom.5.8. Cur deinde Gratis additur, nisi ad tollendam omnem satisfactionis opi-
Colos.2.14. nionem? Qua igitur confidentia suas satisfactiones adhuc erigunt, quæ
Tit.3.5. tam valido fulmine prosternuntur? Quid autem? quum Dominus per Ie-
saiam clamat, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me, &
Iesa.43.25 peccatorum tuorum non ero memor: annon apertè denuntiat, causam &
Sup.s.15. fundamentum remittendi à sola sua bonitate se petere? Præterea quum
l.2.c.16.s.6. Scriptura vniuersa testimonium Christo deferat, quòd per nomen eius
Inf.c 5.s 2. sit accipienda peccatorum remissio, nónne alia omnia nomina excludit?
Act.10.43. Quomodo igitur per satisfactionum nomen accipi docent? Neque verò
P.Matt.ibi. hoc se dare satisfactionibus negent, etiam si ipsæ intercedant quasi sub-
pag 686. sidia. Nam quòd Scriptura ait Per nomen Christi, intelligit nihil nos af-
l.2.c.12.s 4. ferre, nihil nostrum prætendere, sed sola Christi commendatione niti.
2.Cor.5.19. quemadmodum Paulus asserens, quòd Deus erat mundum sibi in Chri-
Inf.c.11.s.9. sto recõcilians, non imputans propter ipsum hominibus delicta, modum rationemque mox subijcit, quia pro nobis factus est peccatum qui peccati expers erat.

Sup.s.2. 26 Verùm qua sunt peruersitate, & peccatorum remissionem, &
l.4 c.15 s 4. reconciliationem fieri semel dicunt, quum in gratiam Dei per Christum
Libro 3. in Baptismo recipimur: post baptismum, resurgendũ esse per satisfactio-
Sent. dist. nes. sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quatenus per claues Ecclesiæ
dispensatur. Nec de re dubia loquor, quum suam impuritatem clarissimis
19.&c. scriptis prodiderint: nec vnus aut alter, sed vniuersi scholastici. Nam
1.Pet.2.24 ipsorum magister, postquam Christum in ligno pœnã peccatorum sol-
2.Tim.1.9. uisse, iuxta Petri doctrinam, cõfessus est: subiuncta illico exceptione sen-
Idem lib.4. tentiam illam corrigit, quòd in Baptismo omnes peccatorum pœnæ tem-
dist.4. porales relaxantur: sed post baptismum, pœnitentiæ beneficio minoran-
l.2.c.17.s.4 tur: vt ita simul cooperetur crux Christi & nostra pœnitentia. Sed longè
1.Ioh.2.2. aliter Iohannes, Si quis peccauerit, ait, habemus aduocatum apud Pa-
trẽ, Iesum Christum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Scribo
& 12. vobis filioli: quia remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Certè
Inf.s.30. fidelibus loquitur, quibus dum Christum proponit peccatorũ propitia-
c.14.s 5. tionem, non aliam esse satisfactionẽ ostendit qua offensus Deus propitia-
c.15.s.6. ri placaríve possit. Non dicit, Semel vobis per Christum reconciliatus est
c.20.s.29. Deus nunc vobis alias rationes quærite: sed perpetuum facit aduocatũ,
qui sua intercessione in patris gratiam nos semper restituat: perpetuam
propitiationem, qua peccata expientur. Est enim illud perpetuò verum,
Ioh.1.36. quod alter Iohannes dicebat, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata
mundi. Tollit (inquam) ipse non alius. hoc est, quãdo ipse solus est Agnus
l.1.c.13.s.12 Dei, solus quoque oblatio est pro peccatis, solus expiatio, solus satisfa-
ctio. Nam quum ius & potestas ignoscendi propriè competat in Patrem,
l.2.c.16.s.6. vbi à Filio distinguitur, vt iam visum est: in altero gradu Christus hîc locatur, quòd pœnam nobis debitam in se transferens, reatum nostrum deleuerit coram Dei iudicio. Vnde sequitur, non aliter nos fore participes expiationis à Christo peractæ, nisi apud eum resideat honor ille quem sibi rapiunt qui Deum placare tentant suis compensationibus.

27 Ac duo hîc perpendere conuenit: vt integer & illibatus suus honor Christo seruetur: vt conscientiæ de peccati venia securæ, pacem
Iesa.53.4. apud Deum habeant. Iesaias ait, Patrem posuisse in Filium nostras omniũ
& 6. iniquitates, vt liuore eius sanemur. Quod alijs verbis repetẽs Petrus ait,
Christum pertulisse in corpore suo peccata nostra super lignum. Paulus
1.Pet.2.24 scribit damnatum esse peccatum in eius carne, quum pro nobis peccatũ
Rom.8.3. factus est: hoc est vim & maledictionem peccati in eius carne interem-
Gal.3.13. ptam, quum in hostiam datus est, in quam tota peccatorum nostrorum
moles, cum sua maledictione & execratione, cum horrendo iudicio Dei,
& mortis damnatione, reijceretur. Hic nequaquam audiuntur nugamen-
ta

ta illa: quòd post initialem purgationem, passionis Christi efficaciam non aliter nostrûm vnusquisque sentiat quàm pro satisfactoriæ pœnitẽtiæ modo: sed ad vnicam Christi satisfactionem, quoties lapsi fuerimus, reuocamur. Nunc tibi pestilentes eorum nænias propone. Gratiam Dei in prima peccatorum remissione solam operari: si postea ceciderimus, ad secundam veniam impetrandam opera nostra cooperari. Hæc si locum habeant, ánne quæ Christo superiùs sunt attributa, illi salua manent? Immanè quantum hæc differunt, iniquitates nostras positas esse in Christo vt in ipso expiarentur, & nostris operibus expiari: Christum esse propitiationem pro peccatis nostris, & Deum operibus propitiandum. Quòd si de pacificanda conscientia agitur: quæ ista erit pacificatio, si audiat peccata redimi satisfactionibus? quando tandem illi satisfactionis modus constare poterit? Ergo semper dubitabit an Deum habeat propitium, semper æstuabit, semper horrescet. Nam qui leuibus satisfactiunculis acquiescunt, nimis contemptim iudicium Dei æstimant: & parum reputant quanta sit peccati grauitas, vt alibi dicemus. Et vt ipsis concedamus, peccata aliquot iusta satisfactione redimere, quid tamen facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum satisfactionibus nec centum vitæ, vel si totæ in hoc sint, sufficere queant? Adde quòd loci omnes quibus asseritur peccatorum remissio, non ad cathecumenos pertinent, sed ad regenitos Dei filios, & qui in Ecclesiæ sinu fuerunt diu nutriti. Legatio illa quam tam splendidè extollit Paulus, Obsecro vos Christi nomine, reconciliamini Deo: non ad exteros dirigitur, sed ad eos qui pridem regeniti fuerant. Atqui satisfactionibus valere iussis, ad Christi crucẽ eos ablegat. Sic quum scribit Colossensibus Christum pacificasse per sanguinem crucis quæ sunt in cælo vel in terra, non restringit hoc ad momentũ quo recipimur in Ecclesiam, sed ad totum cursum extendit. Quod facilè ex contextu patet, vbi dicit fideles habere redemptionem per sanguinẽ Christi, nempe remissionem peccatorum. Quanquam plures locos congerere superuacuum est qui subinde occurrunt.

Vide Conc. Trid. sess. 4. sub Iulio de sanctis. pœnitent. &c. Ibid sess. 6. sub Paulo. Can. 14. l. 2 c. 3. s. 7. 8. 11. Inf c. 15. s. 5 Inf. c. 13. s. 3 4. Vt sup. s. 19. 22. Inf. c. 14. s. 10. 11. c. 17 s 9. l. 4 c. 1. s 21. 2. *Cor.* 5. 20. *Coloss.* 1. 20

28 Hic in asylum confugiunt ineptæ distinctionis. Peccata quædã venialia esse, quædam mortalia: pro mortalibus grauem satisfactionem deberi: venialia facilioribus remedijs purgari, oratione Dominica, aquę benedictæ aspersione, absolutione Missæ. Sic cum Deo ludunt & ineptiunt. Quum tamen assiduè peccatum veniale & mortale in ore habeant, nondum alterum ab altero discernere potuerunt, nisi quòd impietatem & immunditiem cordis, peccatum veniale faciunt. Nos autem (quod Scriptura iusti & iniusti regula docet) peccati stipendium pronuntiamus esse mortem: & Animam, quæ peccauerit, morte dignam. Cæterùm fidelium peccata venialia esse: non quia non mortem mereantur, sed quia Dei misericordiâ nulla est condemnatio ijs qui sunt in Christo Iesu: quia non imputantur, quia venia delentur. Scio quàm iniquè doctrinam hanc nostram calumnientur. dicunt enim paradoxum esse Stoicorum, de peccatorum æqualitate: sed suo ipsorum ore nullo negotio conuincentur. Quæro enim, annon inter ea ipsa peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio minus agnoscant? Non igitur protinus sequitur, paria esse peccata quæ simul mortalia sint. Quum Scriptura definiat, stipendium peccati mortem esse: Legis obedientiam, esse vitę viam: transgressionem, mortem: hanc sententiam euadere non possunt. Quem ergo satisfaciendi exitum inuenient in tanto peccatorum cumulo? si vnius diei est satisfactio peccati vnius: dum illam meditantur, pluribus se inuoluunt: quando diem nullum præterit iustissimus quisque, quo non aliquoties labatur. Ad eorum verò satisfactiones dum se accingent, numerosa, vel potius innumera cumulabunt. Iam præcisa est satisfaciendi fiducia. quid morantur? quomodo adhuc de satisfaciendo cogitare audent?

Mag. sent. lib. 4 dist. 16 l. 2. c. 8. s. 58 59. l. 4. c 8. s. 3. 6. Inf. c. 14. s. 21. *Rom.* 6. 23. *Eze.* 18. 20. *Rom.* 8. 1. Pec. quib. venial. Vide lib. 3. c. 3. s. 4. Sup. c. 3. s. 10 Prou. 24. 16 1. Reg. 8 46. Inf. c. 14. s. 9. 10.

29 Conantur quidem se expedire: sed aqua (vt dicitur) illis hæret.
Magist. sen. Fingunt sibi distinctionem pœnæ & culpæ: culpam remitti fatentur Dei
lib. 4. dist. misericordia: sed culpa remissa, pœnam restare quam persolui Dei iustitia
21. & 22. postulat. Ad pœnæ igitur remissionem propriè spectare satisfactiones.
Sup. s. 25. Quæ ista, bone Deus, desultoria leuitas? culpæ remissionem nunc gratuitam
prostare confitentur, quam precibus & lachrymis, alijsque omne genus
præparationibus emereri subinde docent. Verùm adhuc cum ista distinctione
ex diametro pugnat quicquid de peccatorum remissione in
Scriptura nobis traditur. Quod tametsi satis superque existimo iam à me
sup. s. 26. 27 confirmatum, subnectam tamen quædam alia testimonia, quibus adeò
l. 2. c. 11. s. 7. constringantur tortuosi isti angues, vt ne summam quidem caudam com-
Ierem. 31. plicare posthac queant. Hoc est testamentum nouum quod Deus in Chri-
31. 34. sto suo nobiscum pepigit, Quòd iniquitatum nostrarum non recorda-
Ezech. 18. bitur. Quid his significauerit, discimus ex altero Propheta, vbi Domi-
nus, Si iustus (inquit) à iustitia sua deflexerit, omnium iustitiarum eius
24. 27. non recordabor. si impius ab impietate sua recesserit, omnium iniquita-
Inf. c. 11. s. 19 tum eius non recordabor. Quòd se iustitiarum recordaturum negat, vti-
que hoc est, nullam se earum habiturum rationem, vt remuneretur. Ergo
Ies. 44. 22. & peccatorum non recordari, est ea non postulare ad pœnam. Idipsum a-
Mich. 7. 19 libi dicitur, proijcere post tergum, delere instar nubis, demergere in pro-
fundum maris, non imputare, tectumque habere. Talibus loquendi for-
Psal. 32. 1. mulis non obscurè sensum suum nobis explicuerat Spiritus sanctus, si do-
ciles aures illi accommodaremus. Certè si punit Deus peccata, imputat:
si vindicat, recordatur: si ad iudicium vocat, tecta non habet: si exami-
nat, post tergum non proiecit: si inspicit, non obliterauit instar nebulæ:
Psal. 51. 11 si ventilat, non proiecit in profundum maris. Atque in hunc modum in-
In Psal. 32. terpretatur Augustinus claris verbis, Si texit peccata Deus, noluit aduer-
tere: si noluit aduertere, noluit animaduertere: si noluit animaduertere,
Idē in epist. noluit punire: noluit agnoscere, maluit ignoscere. Tecta ergo peccata
Ioh. Tract. quare dixit? vt non viderentur. Quid erat, Deum videre peccata, nisi
1. & 2. punire? Audiamus verò & ex alio Prophetæ loco, quibus legibus pecca-
Ies. 1. 18. ta remittat Dominus. Si fuerint (inquit) peccata vestra vt coccinū, quasi
nix albescent: & si rubuerint vt vermiculus, erunt quasi lana. Apud Iere-
Ier. 50. 20. miam autem sic legitur, In illa die requiretur iniquitas Iacob, & non in-
Iob. 14. 17. uenietur: peccatum Iehudah, & non erit: quia propitiabor reliquijs quas
Oseæ. 13. 12 seruauero. Vis breuiter tenere quis sit verborum istorum sensus? Expēde
Iere. 17. 1. quid è cōuerso sibi velint loquutiones illæ, Dominum in sacculo iniqui-
tates colligare, in fasciculum colligere & recondere, stylo ferreo exarare
in lapide adamantino. Nempe si vindictam repensum iri significant (quod
extra dubium est) neque etiam dubitandum est quin contrarijs sentētijs
omnem vindictæ repensionem Dominus se remittere affirmet. Hic mihi
sup. s. 26. 27 obtestandi sunt lectores, non vt glossis meis auscultent: sed tantùm vt
1. *Pet.* 2. 24 verbo Dei locum aliquem esse sinant.
30 Quid, quæso, nobis præstitisset Christus, si adhuc pro peccatis
Iesa. 53. 5. pœna exigeretur? Nam quum dicimus eum pertulisse omnia peccata no-
l. 2. c. 16. s. 5. stra in corpore suo super lignum, nō aliud significamus quàm defunctum
6. 9. c. 17. s. pœna & vindicta quæ peccatis nostris debebatur. Idipsum significantiùs
4. declarauit Iesaias, quum dicit, Castigationem (siue correctionem) pacis
Inf. c. 11. s. 4. nostræ fuisse super eum. Quid verò est correctio pacis nostræ, nisi pœna
c. 20. s. 45. peccatis debita, & à nobis persoluenda, antequam Deo reconciliari
Rom. 3. 24. possemus nisi vices nostras ipse subijsset? En clarè vides, Christum pec-
1. *Cor.* 1. 30. catorum pœnas sustinuisse, vt suos ab illis eximeret. Et quoties de re-
Ephes. 1. 7. dēptione per eum facta meminit Paulus, vocare solet ἀπολύτρωσιν, quo
non simpliciter redēptionē indicat, qualiter vulgò intelligitur: sed pre-
Colos. 1. 14. tium ipsum & satisfactionem redemptionis. Qua ratione & Christum
1. *Tim.* 2. 6. ipsum

ipsum se pro nobis ἀντίλυτρον dedisse scribit. Quæ apud Dominum propitiatio est (inquit Augustinus) nisi sacrificium? Et quod est sacrificium, nisi quod pro nobis oblatum est in morte Christi? Validum autem in primis arietem nobis suppeditat quod de expiandis peccatorum noxis in lege Mosaica præscribitur. Neque enim illic Dominus hanc aut illam satisfaciendi rationem constituit: sed totam in sacrificijs compensationem requirit. Vbi tamen alioqui diligentissimè atque exactissimo ordine omnes expiandi ritus exequitur Qui fit autem vt nullis prorsus operibus admissa delicta procurare iubeat, sed sola in expiationem sacrificia requirat, nisi quòd ita testari vult vnicum esse satisfactionis genus, quo iudicium suum placatur? Nam quæ tum immolabant sacrificia Israelitæ, non hominum opera censebantur: sed à sua veritate, hoc est vnico Christi sacrificio, æstimabantur. Qualem autem compensationem à nobis recipiat Dominus, paucis verbis eleganter Oseas expressit. Omnem (inquit) tolles iniquitatem ô Deus, en peccatorum remissio. Et vitulos labiorum persoluemus, en satisfactio. Scio quidem subtilius adhuc ipsos elabi, dum inter æternam pœnam & temporales distingunt. sed quum temporalem pœnam quoduis supplicium esse tradant, quod tam de corpore quàm de anima sumit Deus, excepta modò æterna morte, parum eos subleuat hæc restrictio. Nam superiores loci quos citauimus, hoc nominatim volunt, hac nos conditione recipi à Deo in gratiam, vt quicquid eramus pœnæ meriti, remittat, culpam ignoscẽdo. Et quoties Dauid aut alij Prophetæ peccatorum veniam petunt, simul pœnam deprecantur. Imò diuini iudicij sẽsus huc eos impellit. Rursum, quum à Domino misericordiam promittũt, semper ferè ex professo de pœnis earumque remissione concionantur. Certè quum Dominus apud Ezechielem pronuntiat finem se impositurum Babylonico exilio, idque propter se, non propter Iudæos: gratuitum esse vtrunque satis demonstrat. Denique si à reatu liberamur per Christũ, pœnas quæ inde proueniunt cessare oportet.

In Psal. 129. Eadem I pist Iohã. Et lib. 4 cap. 13. cont. Iudæos, pag. & Aria.
Leuit. 4. & 5 & 6. & 7. & 12 & 14. 10. 19. 30. & 15. 15. 29 Num 6. 11. & 8. 12. & 15 ad vers. 29 & 19.
Heb. 9. 22.
Ose. 14. 3.
Magist. Sen. li. 4. dist. 15
Inf c. 5. s. 6.
Inf s. 31 & c
Sup. s. 27. 28. 29.
Psal. 32. 1.
Psal. 51. 11.
Eze. 36. 22. & 32.

31 Verùm quando & ipsi Scripturæ testimonijs sese armant, videamus qualia sint quæ ipsi obtendũt argumenta Dauid (inquiunt) de adulterio & homicidio à Propheta Nathan obiurgatus, veniam peccati accipit: & tamen morte filij, quem ex adulterio sustulerat, postea plectitur. Tales pœnas, quæ post culpæ etiam remissionem infligendæ essent, satisfactionibus redimere docemur. Hortabatur enim Daniel Nebuchadnezer vt eleemosynis peccata redimeret. Et Solomo Scribit, propter æquitatẽ & pietatem remitti iniquitates. Alibi etiam, charitate operiri multitudinem peccatorum. Quam sententiã confirmat & Petrus. Item apud Lucam Dominus de muliere peccatrice ait, remissa esse illi peccata multa, quia dilexerit multùm. Vt peruersè semper & præposterè facta Dei æstimant! At si obseruassent, (quod minimè prætereundum erat) duo esse diuini iudicij genera: longè aliam in hac Dauidis correptione vidissent pœnæ formam quàm quæ ad vltionem tendere putanda sit. Quoniam autem nostra omnium non mediocriter refert intelligere quorsum pertineant Dei castigationes, quibus in peccata nostra animaduertit, & quantum ab exemplis differant quibus impios & reprobos cum indignatione persequitur: summatim perstringere non abs re, arbitror fuerit. Iudicium vnum, docendi causa, vocemus vindictæ: alterum, castigationis. Porrò iudicio vindictæ sic intelligendus est Deus inimicos suos vlcisci, vt iram aduersus illos suam exerceat, confundat, dissipet, in nihilum redigat. Id ergo sit nobis propriè Dei vindicta, vbi punitio cum eius indignatione coniuncta est. Iudicio castigationis non ita sæuit vt irascatur: nec vindicat vt perdat vel fulminet ad interitum. Vnde non est supplicium propriè aut vindicta, sed correctio & admonitio. Alterum iudicis est, alterum patris. Iudex enim quum facinorosum punit, in ipsum delictum ani-

Ies. 53. 4. 5
2. *Sa.* 12. 13
Inf. s. 35. 36.
Dan. 4. 24.
Prou. 16. 6. & 10. 12.
1. *Pet.* 4. 8.
Luc. 7. 47.
2. Iudicij genera.
Inf. s. 33.
Iudiciũ vindictæ. & castig.
Quid vindi.
Quid casti.
Simile.

maduertit, & de facinore ipso pœnam expetit. Pater quum filium seuerius corrigit, non hoc agit vt vindicet aut mulctet, sed magis vt doceat
Simile. & cautiorem in posterum reddat. Paulò diuersa similitudine Chrysostomus alicubi vtitur, quæ tamen eòdem recidit. Verberatur (inquit) filius: verberatur & famulus. sed hic vt seruus, quia peccauit, punitur: ille verò, vt liber & filius disciplina indigens, castigatur. Huic correptio in probationem & emendationem cedit, illi in flagella & pœnas.

(Et in orat. 5. aduers. Iud.; Iob. 5.17.; Prou. 3.11.; Heb. 12.5.; Sup. c. 2.)

32 Vt breuiter & expeditè rem totam teneamus, hæc ex duabus statuatur prima distinctio. vbicunque pœna est ad vltionem, ibi maledictio & ira Dei se exerit, quam semper à fidelibus continet. Castigatio cōtra, & Dei benedictio est & amoris habet testimonium, vt docet Scriptura. Hoc discrimen satis Dei verbo passim notatur. Quicquid enim afflictionum in præsenti vita sustinent impij, nobis depingitur ceu quoddam inferorum atrium, vnde æternam suam damnationem eminus iam conspiciunt. tantumque abest vt inde emendentur, aut fructum aliquem percipiant, vt potiùs talibus præludijs ad durassimam, quæ tandem eos manet, gehennam apparentur. Castigans autem castigat seruos suos Dominus, sed morti non tradit eos. quare eius ferula verberati, bonum id sibi fuisse fatentur ad veram eruditionem. Vt autem sanctos vbique legimus tales pœnas placido animo suscepisse, ita superioris generis flagella sēper vehemēter sunt deprecati. Castiga me Domine (inquit Ieremias) sed in iudicio, non in ira tua: ne fortè imminuas me. Effunde furorem tuum in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocarunt. Dauid autem, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Neque obest quod sæpiusculè sanctis suis irasci dicitur Dominus, quum in eorum peccata animaduertit. Qualiter apud Iesaiam, Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & consolatus es me. Item Habacuc, Quum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Michæas verò, Iram Dei portabo, quia peccaui ei. Vbi admonet non solùm nihil obstrependo proficere qui iustè plectuntur, sed doloris mitigationem suppetere fidelibus, consilium Dei reputando. Eadem enim ratione hæreditatem suam profanare dicitur: quam tamen, vt scimus, in æternum non profanabit. Id autem non ad Dei punientis consilium vel affectum, sed ad vehementem doloris sensum refertur, quò afficiuntur qui vel qualemcunque eius seueritatem sustinent. Atqui fideles suos non mediocri tantùm austeritate pungit, sed interdum ita vulnerat vt sibi non longè ab inferorum exitio distare videantur. Siquidem testatur iram suam promeritos, atque ita expedit vt sibi in malis suis displiceant, Dei placandi maiore cura tangantur, & solicitè ad veniam petendā festinent: sed in eo ipso luculentiùs interim clementiæ quàm iræ suæ testimonium profert. Stat enim fœdus in vero nostro Solomone nobiscum percussum, cuius fidem nunquam fore irritam is qui fallere non potest affirmauit. Si dereliquerint, inquit, filij eius Legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint: si statuta mea profanauerint, & mandata mea non custodierint: visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo. Cuius misericordiæ quo nos certiores faceret, virgam, qua Solomonis posteritatem arguet, dicit fore virorum, & verbera filiorum hominum. Quibus particulis dum moderationem & lenitatem significat, simul innuit non posse nisi extremo lethalique horrore confundi qui Dei manum sibi aduersam esse sentiunt. Huius lenitatis quantam habeat rationem in Israele suo castigando, ostendit apud Prophetam, In igne repurgaui te, inquit, sed non velut argentum. nam & ipse totus absumptus esses. Quāquam purgationis loco castigationes illi esse docet: eas tamen ipsas addit ita se temperare, ne plus iusto per eas deteratur. Idque omnino neces-

(Psa. 118.18; Psa. 119.71; Iere. 10.24; Inf. c. 8. s. 6.; Sup. c. 2. s. 17.; Psal. 6.2. & 38.2.; Ies. 12.1.; Habac. 3.2.; Mich. 7.9.; Ies. 47.6.; Sup. c. 2. s. 20. 21. 22. 28. c. 3. s. 7.; Inf. c. 20. s. 16.; Psal. 89.31; 2. Sam. 7.14; Iesa. 48.10.)

ſe eſt. quia vt quiſque Deum magis reueretur, & ad colendam pietatem ſe addicit, ſic tenerior eſt ad ferendam eius iram. Reprobi enim quanuis ſub flagellis gemant, quia tamen non expendunt cauſam, quin potius tam ſuis peccatis quàm Dei iudicio tergum obuertunt, ex ſocordia illa contrahunt duritiem. vel quia fremunt & calcitrant, adeoque tumultuantur contra ſuum iudicem, furioſus ille impetus amentia & furore eos obſtupefacit. Fideles autem Dei ferulis admoniti, ſtatim deſcendunt ad reputanda peccata, & metu horroreque perculſi, ad deprecationem ſupplices confugiunt. Hos dolores, quibus ſe cruciant miſeræ animæ niſi leniret Deus, ſuccũberent centies etiam in mediocribus irę eius ſignis. Nota. l.2.c.7.ſ.9. Sup.c.2.ſ.11 12. Inf.c.20.ſ.9 11.14.

33 Sit deinde hæc altera diſtinctio, quòd dum flagellis Dei reprobi feriuntur, iam pœnas illius iudicio quodammodo pendere incipiunt & quanquam illis non impunè cedet talibus iræ diuinæ documentis non auſcultaſſe, non tamen ideò plectuntur quò ad meliorem mentem redeant: ſed tantùm vt Deum magno ſuo malo iudicem & vltorem experiantur. Ferulis autem verberantur filij, non vt mulctam delictorum Deo perſoluant, ſed vt inde ad reſipiſcentiam proficiant. Proinde in futurum eas potiùs quàm in præteritum tempus reſpicere intelligimus. Id Chryſoſtomi verbis malim quàm meis exprimere. Propter hoc, inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis ſumens ſupplicium, ſed ad futura nos corrigens. Sic & Auguſtinus, Quod pateris, vnde plangis, medicina eſt tibi, non pœna: caſtigatio, non damnatio. Noli repellere flagellum, ſi non vis repelli ab hæreditate, &c. Tota iſta miſeria generis humani in qua gemit mundus, noueritis fratres quia dolor medicinalis eſt, non ſententia pœnalis, &c. Has ſententias ideò citare placuit, ne cui videretur noua aut minùs vſitata loquutio quam poſui. Atq; huc pertinent querimoniæ indignationis plenæ, quibus Deus ſæpe de populi ingratitudine expoſtulat, quòd peruicaciter contempſerit omnes pœnas. Apud Ieſaiam, Ad quid percuterem vos vltrà? à planta pedis ad verticem non eſt ſanitas. Sed quia talibus ſententijs abundant Prophetæ, breuiter indicaſſe ſatis fuerit, non alio conſilio Deum punire ſuam Eccleſiam, niſi vt ſubacta reſipiſcat. Ergo quum Saulem regno abiecit, puniebat ad vindictam: quum Dauidem paruulo filio orbauit, ad emendationem corripiebat. In hanc ſententiam accipiendum eſt quod ait Paulus, Quum iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Hoc eſt, dum nos filij Dei manu cæleſtis Patris affligimur, non hæc pœna eſt qua confundamur, ſed caſtigatio duntaxat qua erudiamur. Qua in re planè nobiſcum eſt Auguſtinus, docet enim, pænas, quibus homines pariter caſtigantur à Deo, variè conſiderandas eſſe: quia ſanctis ſunt poſt peccatorum remiſſionẽ certamina & exercitationes: reprobis, ſine remiſſione, ſupplicia iniquitatis. Vbi pœnas Dauidi alijſque pijs inflictas commemorat, & eò ſpectaſſe dicit vt eorum pietas huiuſmodi humilitate exerceretur ac probaretur. Neq; verò quod dicit Ieſaias, remiſſã eſſe populo Iudaico iniquitatẽ, quòd plenam accepiſſet caſtigationem de manu Domini, à pœnæ ſolutione pẽdêre delictorum veniam arguit: ſed perinde eſt acſi diceret: Satis iam pœnarum exactum eſt: quarum ob grauitatem & multitudinem, quia iam diuturno luctu & mœrore confecti fuiſtis, tempus eſt vt accepto plenæ miſericordiæ nuntio animi veſtri in lætitiam diffuſi me Patrem ſentiant. Nam illic Deus patris induit perſonam, quem iuſtæ quoque ſeueritatis pœnitet, vbi coactus eſt aſperiùs in filium animaduertere. Sup.c.2. ſ.27. Prou.3.13. Heb.12.6.7 Inf.c.8.ſ.6. *In Serm. de pœnit. & confeſſ.* P.Mart.claſ 3.loc.9.pag 700. *Ieſ.*1.5. 1.*Sam.*15. 23. 2.*Sam.*12. 18. 1.*Cor.*11.32 *Lib. de pec. meritis ac rem.*2.*c.*33. *&* 24. *Ieſa.*40.2. Idem Serm. 58 de Temp

34 His cogitationibus fidelem inſtrui neceſſe eſt in afflictionum acerbitate. Tempus eſt vt iudicium incipiat à domo Domini, in qua inuocatum eſt nomen eius. Quid facerent filij Dei ſi ſeueritatem quam ſentiunt, vltionem eius eſſe crederent? Qui enim manu Dei percuſſus, Deũ iudicem punientem cogitat, non poteſt niſi iratum & aduerſum ſibi cõ- 1.*Pet.*4.17 *Iere.*25.29.

Nota. cipere: ipsum verò Dei flagellum, vt maledictionem & damnationem detestari: denique se à Deo diligi nunquam persuaderi poterit qui sic erga se affectum sentiet vt adhuc punire velit Sed ille demum sub Dei flagellis proficit qui suis vitijs irascentem, sibi autem propitium ac beneuolum ipsum reputat. Alioqui enim necesse esset euenire quod Propheta se expertum conqueritur, Super me transierunt furores tui Deus: terrores tui oppresserunt me. Item quod scribit Moses, Quoniam defecimus in ira tua & in indignatione tua conturbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, occulta nostra in lumine vultus tui. Quoniam omnes dies nostri recesserunt in ira tua: consumpti sunt anni nostri, sicut verbum ex ore emissum. Contrà verò Dauid de paternis castigationibus, vt illis adiuuari magis fideles quàm opprimi doceat, sic canit, Beatus homo quem tu corripueris Domine, & in Lege tua erudieris, vt præstes illi quietem à diebus malis, dum foditur peccatori fouea. Dura certè tentatio, vbi Deus parcens incredulis, & eorum scelera dissimulans rigidior erga suos apparet. Ideoque solatij causa addit Legis admonitionem, qua discant saluti suæ consuli dum reuocantur in viam, impij verò præcipites ferantur in suos errores, quorum finis est fouea. Nec refert sitne æterna pœna an temporaria. Tam enim bella, fames, pestilentiæ, morbi, maledictiones Dei sunt, quàm ipsum mortis æternæ iudicium: dum inferuntur in eum finem, vt sint aduersus reprobos iræ vindictæque Domini instrumenta.

*Psal.*88.17 *Psal.*90.7. Sup.c.2. §.40.42 & ibid.§.18. Inf.c.20.§.8 *Psal.*94.12 Vide Dauid tentat.l.2. c.10.sub finem.§.16. Inf.c.9.§.6.

35 Perspiciunt nunc omnes (ni fallor) quò spectet illa Domini animaduersio in Dauidem: nempe vt documentum esset, grauiter Deo displicere homicidium & adulterium, aduersum quod tantam offensionẽ in dilecto & fideli seruo declarasset, vt erudiretur ipse Dauid ne postea tale facinus auderet: non autem vt pœna esset qua compensationem quandam Deo solueret. Sic & de altera correptione iudicandum est, qua Dominus populum vehementi peste affligit, ob Dauidis inobedientiam, ad quam in recensendo ipso populo prolapsus fuerat. Nam peccati quidem noxam Dauidi gratis remisit: sed quia tum ad publicum omnium seculorum exemplum, tum ad Dauidis quoque humiliationem pertinebat, tale facinus non impunitum manere: ipsum flagello suo asperrimè castigauit. Quem scopum in vniuersali quoque humani generis maledictione præ oculis habere decet. Quum enim impetrata gratia, omnes tamen adhuc perpetimur quæ in peccati pœnam parenti nostro indictæ fuerant, miserias: talibus exercitamentis admoneri nos sentimus quàm grauiter Deo Legis suæ transgressio displiceat: quò miseræ nostræ sortis conscientia deiecti & humiliati, ad veram beatitudinem ardentiùs aspiremus. Stultissimus verò fuerit siquis arbitretur præsentis vitæ calamitates in peccati noxam esse nobis impositas. Id mihi videtur Chrysostomus voluisse, quũ ita scripsit, Si ob hoc pœnas infert Deus vt in malis perseuerantes ad pœnitentiam vocet, ostensa pœnitentia, superflua iam erit pœna. Quare prout vniuscuiusque ingenio expedire nouit, ita hunc maiori asperitate, illum benigniore tractat indulgentia. Itaque vbi docere vult se non esse in pœnis exigendis immodicum exprobrat duro & obstinato populo quòd percussus non tamen faciat finem peccandi. Hoc sensu conqueritur Ephrahim esse quasi placentam ab vna parte torridam, ab altera parte incoctam: quia scilicet non penetrabant in animos ferulæ, vt ex vitijs coctis populus ipse capax veniæ fieret. Certè qui sic loquitur, ostendit, simul ac quisque resipuerit, se mox fore placabilem, sibique nostra peruicacia exprimi quem exercet rigorem in castigandis delictis, cui voluntaria correctio occurreret. Quando tamen ea est nostra omnium durities & ruditas quæ castigatione in vniuersum opus habeat, visum est prudentissimo Patri omnes sine exceptione communi flagello per totam vitam exercere,

De qua sup. §.31. 2.*Sa.*24.15 Sup.§.29.30 1.2.c.8.§.19. 20 21. Inf. Rom.8.18. *Homil.3.de proui.ad Stargirium* *Iere.*5.3. *Ose.*7.8. P.Mart.ibi. pag.690. Deut.32.15 Inf.c.8.§.5.

re. Mirum autem eſt, cur ſic in vnum Dauidis exemplum oculos conijciant, tot exemplis non permoueantur, in quibus gratuitam peccatorum remiſſionem licebat contemplari. Legitur Publicanus deſcendiſſe è templo iuſtificatus: pœna nulla ſequitur. Petrus delicti veniam obtinuit: lachrymas eius, inquit Ambroſius, legimus, ſatisfactionem non legimus. Et audit paralyticus, Surge: remittuntur tibi peccata tua. pœna non imponitur. Omnes quæ in ſcriptura commemorantur abſolutiones, gratuitæ deſcribuntur. Ex hac exemplorum frequentia regula potiùs peti debuerat, quàm ab vnico illo, quod neſcio quid ſingulare continet. *Luc.* 18.14. *Luc.* 22.61. *Mat.* 9.2. Sup. ſ. 14. Amb. ſup. Luc. Lib. 10. cap. 2.

36 Daniel ſua exhortatione, qua ſuadebat Nebuchadnezer vt peccata ſua iuſtia redimeret, & iniquitates ſuas miſeratione pauperum: nõ voluit ſignificare iuſtitiam & miſericordiam eſſe Dei propitiationem & pœnarum redemptionem: (abſit enim vt alia vnquam fuerit ἀπολύτρωσις quàm ſanguis Chriſti) ſed illud redimere ad homines potiùs quàm ad Deum retulit. acſi dixiſſet, Exercuiſti, ô rex, iniuſtam & violentam dominationem, oppreſſiſti humiles, ſpoliaſti pauperes, durè & iniquè tractaſti populum tuum: pro iniuſtis exactionibus, pro violentia & oppreſſione nunc refer miſericordiam & iuſtitiam. Similiter Solomo charitate operiri multitudinem peccatorum ait: non apud Deum, ſed inter homines ipſos. Sic enim habet integer verſus, Odium excitat contentiones: charitas verò operit cunctas iniquitates. Quo verſu, more ſuo, per antitheſin, mala quæ ex odijs naſcuntur, cum fructibus charitatis confert in hunc ſenſum: Qui inter ſe oderunt, viciſſim mordent, carpunt, exprobrant, lacerant, omnia vitio vertunt: at verò qui ſe diligunt, multa inter ſe mutuò diſſimulant, ad multa conniuent, multa viciſſim condonãt: non quòd alter alterius vitia probet, ſed tolleret, & admonendo medetur, potiùs quàm inſectando exulceret. Eodem ſenſu citatum locum hunc à Petro nihil ambigendum eſt, niſi deprauatæ vafréque detortæ ſcripturę inſimulare eum volumus. Vbi verò miſericordia & benignitate docet expiari peccatum, non intelligit illis coram facie Domini compenſari, vt tali ſatisfactione pacatus Deus, pœnam quam alioqui erat expetiturus, remittat: ſed familiari ſcripturæ more indicat quod ipſum ſibi propitium reperturi ſint qui vitijs ac nequitijs prioribus valere iuſſis, per pietatem & veritatem ad ipſum conuertuntur. acſi diceret iram Domini reſidere, ac quieſcere eius iudicium vbi à flagitijs noſtris quieſcimus. Nec verò cauſam veniæ, ſed potiùs modum veræ conuerſionis deſcribit. Sicuti frequẽter denũtiant Prophetæ fruſtra Deo hypocritas ingerere fictitios ritus pro pœnitentia, quem oblectat integritas cum officijs charitatis. Sicut etiam admonet author Epiſtolæ ad Hebræos, beneficentiam & humanitatem commendans. Eiuſmodi ſacrificia placere Deo. Nec certè Chriſtus, dum Phariſæos ſubſannans quòd purgandis tantùm catinis intenti, cordis munditiem negligerent, iubet eos quò omnia munda ſint, dare eleemoſynas ad ſatisfaciendum hortatur: ſed tantùm docet qualis probetur Deo mundities. De qua loquutione alibi tractatum eſt. *Dan.* 4.24. Sup. ſ. 31. l. 2. c. 16. ſ. 6. c. 17. ſ. 2. Inf. c. 5. ſ. 2. Expoſ. loc. Dan. *Prou.* 10.12. Solom. antitheſes. Vide l. 2. c. 8 ſ. 39. 40. Inf. c. 7. ſ. 5. 6. c. 15. ſ. 2. 1. *Pet.* 4.8. *Prou.* 16.6. Eleemoſ. cõmendat. Ieſ. 58.7. Prou. 2.14. Luc. 11.41. & 12.33. Mat. 25.35. 2. Cor. 9.6. *Heb.* 13.16. Inf. c. 7. ſ. 7. *Mat.* 23.25 *Luc.* 11.39.

37 Quantum attinet ad locum Lucæ, nemo, qui parabolam illic à Domino propoſitam ſano iudicio legerit, nobis ex eo controuerſiam faciet. Phariſæus apud ſe cogitabat, non cognoſci à Domino mulierem quam tanta facilitate ad ſe admiſiſſet. Sentiebat enim non fuiſſe admiſſurum, ſi peccatricem, qualis erat, cognouiſſet. Atq; ex eo colligebat non eſſe Prophetam, qui eum in modum falli poſſet. Domin⁹, vt peccatricem non eſſe oſtẽderet cui iam remiſſa eſſent peccata, parabolam propoſuit: Duo debitores erant vni fœneratori. alter quinquaginta debebat, alter quingenta: vtrique remiſſum eſt debitum, vter maiorem gratiam habet? Reſpondet Phariſæus, Is vtique cui plus donatum eſt. Subijcit Dominus, Hinc agnoſce, remiſſa eſſe huic mulieri peccata, quia dilexit *Cap.* 7.36. Sup. ſ. 31. Ibid. verſ. 41. 47. Expoſ. loc. Luc.

Vide inf. de operib. c. 14. ſ. 21. & c. 17. ſ. 3. 6. 11.

multùm. Quibus verbis (vt vides) eius dilectionem non facit cauſam remiſſionis peccatorum, ſed probationem. Sunt enim ſumpta à ſimili eius debitoris qui remiſſa erant quingenta, cui non dixit ideo remiſſa quia multùm dilexiſſet: ſed ideo multum diligere, quia remiſſa ſint. Atque huc eam ſimilitudinem applicari conuenit in hanc formam: Putas mulierem hanc eſſe peccatricem atqui talem non eſſe agnoſcere debueras, quando ei remiſſa ſint peccata. Remiſſionis autem peccatorum fidem tibi facere debuerat eius dilectio, qua ob beneficium gratiam refert. Eſt autem argumentum à poſteriori, quo aliquid demonſtratur à ſignis ſequentibus. Qua autem ratione peccatorum remiſſionem illa obtinuerit, palàm Dominus teſtatur. Fides, inquit, tua te ſaluam fecit. Fide igitur remiſſionem aſſequimur: charitate gratias agimus, & Domini beneficentiam teſtamur.

Auguſt. Serm. 7. de temp. & in lib. de pœnit.

Nota.

Sup. c. 3. ſ. 16.

Lege Cypr. Epiſt. 3. lib. 1. item. Serm. de Lapſ.

38 Parum autem me mouent quæ in veterum ſcriptis de ſatisfactione paſſim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam ſimpliciter, omnes ferè quorum libri extant) aut hac in parte lapſos eſſe, aut nimis aſperè ac durè loquutos: ſed nõ concedã eos ipſos adeò fuiſſe rudes & imperitos, vt eo ſenſu illa ſcripſerint quo à nouis iſtis ſatisfactionarijs leguntur. Chryſoſtomus alicubi ita ſcribit, Vbi miſericordia flagitatur, interrogatio ceſſat: vbi miſericordia poſtulatur, iudicium non ſæuit: vbi miſericordia petitur, pœnæ locus nõ eſt: vibi miſericordia, quæſtio nulla: vbi meſericordia, condonata reſponſio eſt. Quæ verba vtcunque torqueantur, cum dogmatibus tamen ſcholaſticis conciliari nunquam poterunt. In libro autem de dogmatibus Eccleſiaſticis, qui Auguſtino inſcribitur, ſic legis, Pœnitentiæ ſatisfactio eſt, cauſas peccatorum excidere, nec eorum ſuggeſtionibus aditum indulgere. Quo apparet, illis quoque ſeculis irriſam paſſim fuiſſe ſatisfactionis doctrinam, quæ pro amiſſis delictis rependi diceretur: quum omnem ſatisfactionem ad cautionem referat ſe in poſterum à peccatis abſtinendi. Nolo citare quod tradit idem Chryſoſtomus, cum nihil à nobis vltrà requirere quàm vt delicta noſtra cum lachrymis apud ſe confiteamur: quando eiuſmodi ſententiæ ſubinde in eius & aliorum ſcriptis recurrunt. Auguſtinus quidem alicubi opera miſericordiæ remedia nuncupat obtinendæ peccatorum remiſſionis: ſed ne in verbulo iſto quis impingat, ipſe alio loco occurrit. Caro Chriſti, inquit, verum eſt & vnicum pro peccatis ſacrificium, non modò ijs quæ vniuerſa in baptiſmate delentur, ſed quæ poſtea ex infirmitate ſubrepunt: propter quæ vniuerſa quotidie clamat Eccleſia, Remitte nobis debita noſtra. Et remittuntur per ſingulare illud ſacrificium.

Homi. 2. in Pſal. 50.

Sup. ſ. 29. 30.

Cap. 54.

Ho. 10. in Gene.

Enchiri. ad Laur.

Eadem fere leguntur. de Sã. virg. c. 28. & de Lit. & Spi.

Mat. 6. 12.

Item. li. 1. & 2. contr. 2. epiſt. Pelag. ad Bonif.

39 Vocarunt autẽ vt plurimum ſatisfactionem, non compenſationẽ quæ Deo redderetur, ſed publicam teſtificationem, qua qui excommunicatione mulctati fuerãt quum in communionem recipi vellent, Eccleſiam reddebãt de ſua pœnitentia certiorem. indicebantur enim illis pœnitentibus certa ieiunia, & alia quibus ſe prioris vitæ verè & ex animo pertæſos eſſe approbarent, vel potius priorum memoriam obliterarent. atque ita dicebantur non Deo ſed Eccleſiæ ſatisfacere. Quod etiam his ipſis verbis ab Auguſtino expreſſum eſt in Enchiridio ad Laurentium. Ex antiquo eo ritu ſumpſerunt originem confeſſiones & ſatisfactiones quæ hodie in vſu ſunt. Viperei ſanè partus, quibus factũ eſt vt ne vmbra quidem melioris illius formæ ſuperſit. Scio veteres interdum duriuſculè loqui: nec, vt nuper dixi, forſan lapſos eſſe nego. ſed quæ pauculis næuis aſperſa erant, dum illotis iſtorum manibus tractãtur, prorſus inquinãtur. Etſi veterum authoritate pugnandum eſt, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudunt? Bona pars eorum quibus Lombardus eorum coryphæus centones ſuos contexuit, ex inſulſis quorundã monachorum delirijs quę ſub Ambroſij, Hieronymi, Auguſtini & Chryſoſtomi nomine ferũtur, decerpta

l. 4. c. 1. ſ. 29. c. 12. ſ. 10.

Sup. ſ. 7.

De qua Auguſt. ad Bonif. cap. 26. & ad Seleuc epiſt. 108.

l. 4. c. 19. ſ. 14.

Capi. 65.

Citatur in Decr. ca. in acti. de pœni. diſt. 1.

cerpta est. vt in præsenti argumento omnia ferè sumit è libro Augustini de pœnitentia, qui à rhapsodo aliquo ineptè ex bonis pariter ac malis authoribus consarcinatus, Augustini quidem nomen præfert, sed quem nemo, vel mediocriter doctus agnoscere pro suo dignetur. Quòd autem in eorum ineptias non tam argutè exquiro, ignoscant lectores, quos volo molestia leuare. Mihi certè nec valde laboriosum, & tamen plausibile esset traducere cum maximo probro quæ antehac pro mysterijs iactarunt: sed quia fructuosè docere propositum est, supersedeo. Lege P. Mart. loc. 9. Clas. 3. pag. 699.

De supplemētis quæ ad satisfactiones adijciunt, nempe indulgentijs & purgatorio. CAP. V.

Ex hac porrò satisfactionis doctrina scaturiunt indulgentiæ. Nam quod ad satisfaciendum facultatibus nostris deest, illis suffici nugantur: atque eò prosiliunt insaniæ vt dispensationem esse definiant meritorum Christi & Martyrum, quam Papa suis bullis partitur. Etsi autem helleboro magis quam argumentis digni sunt, vt non magnum operæpretium sit tam friuolis erroribus refellendis incumbere, qui multis arietibus perculsi sua sponte consenescere & ad inclinationem spectare incipiunt: quia tamen imperitis quibusdam vtilis erit breuis refutatio, eam non omittam. Et sanè quòd tandiu saluæ constiterint indulgentiæ ac in tam impotenti & furiosa lasciuia tam diuturnam impunitatem retinuerint, id vero documento esse potest quàm alta errorum nocte immersi fuerint aliquot seculis homines. Videbant se à Papa & suis bulligerulis palàm nec dissimulanter ludibrio haberi: quæstuosas nundinationes de animarum suarum salute exerceri, pauculis nummis salutis pretium taxari, nihil gratuitum prostare: hac specie emungi se oblationibus, quæ in scorta, in lenones, in commessationes turpiter absumerentur: summos indulgentiarum buccinatores, summos esse contemptores: monstrum istud maiori indies licentia grassari ac luxuriari, nec finem vllum fieri, plumbum semper nouum afferri, nouos nummos elici. Excipiebant tamen summa veneratione indulgentias, adorabant, redimebant: & qui cernebant inter alios acutius, existimabant tamen pias esse fraudes, quibus cum fructu aliquo falli possent. Tandem vbi orbis aliquantum sibi sapere permisit, frigent indulgētiæ, & paulatim etiam congelascunt, donec planè euanescant.

De indulg. lege P. Mar. ibid. pag. 691. Inept. extra cū glos. de pœn. & pec. remis. cap. Quod autē. Vide Later. Conc. Can. 62. & Trid Sess. 9. sub Pio.

2 Verum quoniam plurimi, qui sordes, imposturas, furta, rapacitates (quibus luserunt hactenus, & nos ludificati sunt indulgentiarij) vident, fontē ipsum impietatis nō conspiciunt: operæpretiū est indicare non solùm quales indulgētiæ, sed quid omnino sint omni macula abstersæ, Thesaurum Ecclesiæ vocant. Christi & sanctorum Apostolorum Martyrumque merita. Huius horrei radicalem custodiam (vt attigi) Romano Episcopo traditam fingunt, penes quem sit tantorum bonorum dispensatio, vt & ipse per se elargiri possit, & elargiendi iurisdictionem alijs delegare. Hinc nunc plenariæ indulgentiæ à Papa, nunc certorum annorum: à Cardinalibus, centum dierum: ab Episcopis quadraginta. Sunt autem illæ (vt genuinè describam) sanguinis Christi profanatio, Satanæque ludibrium, quo Christianum populum à Dei gratia, à vita quæ est in Christo abducant, & à vera salutis via auertant. Qui enim poterat fœdiùs profanari Christi sanguis, quàm dum negatur sufficere ad peccatorum remissionem, ad reconciliationem, ad satisfactionem, nisi velut arescentis & exhausti defectus aliunde suppleatur & sufficiatur? Christo Lex & Prophætæ omnes (inquit Petrus) testimonium perhibent, quòd per ipsum accipienda sit remissio peccatorum. indulgentiæ remissionem peccatorum per Petrum, Paulum & Martyres largiuntur. Sanguis

Supererogat. scilicet oper. De ortu indulgent. P. Mart. pag. 687. Sup. c. 4. s. 25. 36. *Act.* 10. 43. 1 2 c. 17. s. 4. c. 16. s. 6. 1. *Ioha.* 1. 7. 2. *Cor.* 5. 21.

Christi emundat nos à peccato, inquit Iohannes: indulgentiæ sanguinem Martyrum, faciunt peccatorum ablutionem. Christus (inquit Paulus) qui peccatum non nouerat, factus pro nobis est peccatum (id est peccati satisfactio) iustitia Dei efficeremur in illo: indulgentiæ peccatorum satis-
Inf.c.11. factionem in sanguine Martyrum reponunt. Clamabat Paulus, & Corin-
s.22.c.14. thijs testificabatur, solum Christum pro ipsis crucifixum & mortuum es-
s.11. se: indulgentiæ pronuntiant, Paulum & alios pro nobis mortuos. Alibi
1.Cor.1.13. dicit, Christum acquisiuisse Ecclesiam suo sanguine: indulgentiæ aliud
Act.20.28. pretium acquisitionis in Martyrum sanguine statuunt. Vna oblatione
Heb.10.14. Christus consummauit in perpetuum sanctificatos, ait Apostolus: indul-
l.4.c.18.s.3. gentiæ reclamant, à Martyribus perfici sanctificationem, quæ alioqui non sufficeret. Iohannes dicit sanctos omnes lauisse stolas in sanguine
Apoc.7.14. Agni: indulgentiæ docent lauare stolas in sanguine sanctorum.

Epist. 81. 3 Præclarè aduersus hæc sacrilegia Leo Romanus Episcopus ad
Psa.116.15 Palæstinos, Quanuis (inquit) multorum sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Accepere iusti, non dederunt coronas, & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona iustitiæ. singulares quippe eorum mortes fuere, nec alterius quispiam debitum suo fine persoluit: quum vnus extiterit Dominus Christus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui,
Epist. 95. sepulti, suscitati. Quam sententiam, vt erat memorabilis, alibi quoque repetijt. Nihil certè clarius ad confodiendum impium hoc dogma desiderari queat. Nec tamen minus appositè Augustinus in eandem senten-
Tract.in Iohan.84 tiam, Etsi fratres (inquit) pro fratribus morimur, nullius tamē sanguis Martyris in peccatorum remissionem funditur: quod fecit Christus pro nobis: neque in hoc quod imitaremur, sed quòd gratularemur contulit
Lib. ad Bonif.4.ca.4. nobis. Item alibi, Sicut solus Filius Dei factus est Filius hominis, vt nos secum Filios Dei faceret: ita pro nobis solus suscepit sine malis meritis pœnam, vt nos per ipsum sine bonis meritis consequeremur indebitam gratiam. Equidem quum tota eorum doctrina exhorrendis sacrilegijs & blasphemijs consuta sit, hæc tamē præ alijs prodigiosa est blasphemia.
Inf.c.14. s.14.15. Agnoscant annon hec sint sua placita, Martyres plus morte sua Deo prę stitisse ac meritos esse quàm sibi opus esset: tantámque illis meritorum largitatem superfuisse quæ in alios redundaret. Ne igitur superuacuum sit tantum bonum, commisceri eorum sanguinem sanguini Christi, & ex vtroq; thesaurum Ecclesię confici ad remissionem & satisfactionem peccatorum. Atq; ita accipiendum quod ait Paulus, Suppleo in corpore meo
Colos.1.24. ea quæ desunt passionem Christi pro corpore eius, quod est Ecclesia.
Inf.s.4.vt dictum est. Quid hoc est, nisi Christo nomen relinquere, cæterùm vulgarem sanctulum facere, qui in turba vix dignoscatur? Vnum, vnum illum prædicari
l.2.c.16.s.6 decebat, vnum proponi, vnum nominari, vnum respici quum de obtinen-
Sup.c.4. s.27.30. da peccatorum remissione, expiatione, sanctificatione agitur Sed audiamus eorum enthymemata. Ne sine fructu effusus sit sanguis Martyrum, in
Vtilitas Martyrij. commune Ecclesiæ bonum conferatur. Itáne? an verò nullus erat fructus glorificare Deum per mortem? veritati eius suo sanguine subscribe-
Cypr. de laude Mart. re? testificari præsentis vitæ contemptu, meliorem se vitam quærere? fidem Ecclesiæ sua constantia confirmare, hostium autem pertinaciam
August cōt. 2. Epist.Pelag.lib.3. cap 8. frangere? Sed hoc est scilicet nullum fructum agnoscunt, si solus Christus est propitiator, si solus mortuus est propter peccata nostra, si solus est oblatus pro nostra redemptione. Nihilominus (inquiunt) coronam victorij adepti essent Petrus & Paulus si in lectulis defuncti essent sua
Obiect. morte. Quòd autē ad sanguinē vsq; certarūt, id sterile, & infructuosum relinquere iustitiæ Dei non quadraret. Quasi verò pro donorum suorum
Hier.ad Hedib.quæ.11. mensura gloriam in seruis suis augere Deus non nouerit. Vtilitas autem satis magna in cōmune ab Ecclesia percipitur, vbi illorū triūphis accen-

ditur

ditur ad pugnandi zelum.

4 Quàm verò malitiosè Pauli locum detorquent, vbi dicit se supplere in corpore suo ea quæ deerant passionum Christi! Non enim defectum illum supplementúmve illud ad redemptionis, satisfactionis, expiationis opus refert, sed ad eas afflictiones quibus Christi membra, nempe fideles omnes exerceri oportet quandiu in hac carne agent. Dicit ergo hoc restare passionum Christi, quod in seipso semel passus, quotidie in membris suis patitur. Eo nos honore dignatur Christus, vt nostras afflictiones suas reputet ac ducat. Quod autem addidit Paulus, Pro Ecclesia: non intelligit pro redemptione, pro reconciliatione, pro satisfactione Ecclesiæ: sed pro ædificatione & profectu. Queadmodũ alibi ait, se sustinere omnia propter electos, vt salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu. Et Corinthijs scribebat, pro eorum consolatione & salute se perferre quascunque tribulationes patiebatur. Et continuò ibidem seipsum explicat, quum addit se factum Ecclesiæ ministrum, non ad redemptionem, sed secundùm dispensationem quæ illi commissa erat, ad prædicandum Christi Euangelium. Quòd si alium quoque interpretem requirunt, audiant Augustinum. Passiones (inquit) Christi in solo Christo, vt in capite: in Christo & Ecclesia, vt in toto corpore. Vnde dicit membrum vnũ Paulus, Suppleo in corpore meo quod deest passionibus Christi. Si ergo in membris Christi es, quisquis hæc audis, quicquid pateris ab ijs qui nõ sunt Christi membra, deerat passionibus Christi. Passiones verò Apostolorũ pro Ecclesia susceptæ quorsum tendant, alibi exponit, Christus mihi ianua est ad vos. quia oues Christi estis, sanguine eius comparatæ: agnóscite pretium vestrum, quod à me non datur, sed per me prædicatur. Deinde subnectit, Quomodo ipse animam suam posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere, ad ædificandam pacem, ad fidem asserendã. Hæc Augustinus. Absit autem vt deesse aliquid putauerit Paulus passionibus Christi quantum ad omnem iustitiæ, salutis ac vitæ plenitudinem attinet: aut addere aliquid voluerit, qui adeò luculenter & magnificè concionatur, exuberantiam gratiæ per Christum tanta largitate effusam, vt omnem vim peccati longè supergressa fuerit. Hac sola sancti omnes salui facti sunt, non vitæ aut mortis suæ merito, quemadmodũ Petrus disertè testatur: vt in Deum & Christũ eius contumeliosus fuerit qui vllius sancti dignitatẽ alibi quàm in sola Dei misericordia reposuerit. Sed quid hîc diutius, perinde atque in re adhuc obscura moror, quum talia prodigia traducere, vincere sit?

Colos. 1.24. De quo sup. c.3. Rom. 8.29. Inf. c.8. f.1. 2.*Ti.*2. 10. 2.*Cor.* 1.6. *In Psa.*16. Nota. *Tract. in Ioh.*47. Leg. sect. vlt. c.16. l.2. *Rom.* 5.15. Ibc. 15. f.1.2 Sup. c.3. f.19 *Act.* 15.21. l.2. c.17. f.2 3. &c.

5 Porrò, vt tales abominationes prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membranæ gratiam Iesu Christi includere, quam Dominus verbo Euangelij dispensari voluit? Sanè aut mendax Dei Euangeliũ esse oportet, aut mendaces indulgentias. Nam Euangelio Christum cũ omni affluentia bonorum cælestium, cum omnibus suis meritis, omni sua iustitia, sapientia, gratia, nulla exceptione nobis offerri testis est Paulus, quũ dicit depositum esse apud ministros verbum reconciliationis, quò hac legationis forma fungãtur, ceu Christo per ipsos hortante, Obsecramus, reconciliamini Deo. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatũ fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Et quid valeat Christi κοινωνία, quæ (eodem Apostolo teste) fruenda nobis in Euangelio offertur, norunt fideles. Contrà indulgentiæ demensum aliquod gratiæ ex armario Papæ reclusum, plumbo, membranæ, loco etiam affigunt, à verbo Dei auellũt. Siquis autem originem requirat, hinc videtur hic abusus emanasse, quòd quũ iniungerentur olim seueriores satisfactiones pœnitentibus quàm vt ab omnibus ferri possent, qui pœnitentia sibi imposita grauari se vltra modum sentiebant, petebant ab Ecclesia relaxationem. Remissio, quæ talibus fiebat, Indulgẽtia vocabatur. Vbi autem satisfactiones ad Deum

Euãg. grat. Christi dispensatur. 2.*Cor.* 5.18. Vt docetur l.4. c.6. f.3. &c. & sup c. 4. f.14 20 23 2. Co. 5.20. 21. 1.*Cor.* 1.17. Ibi. P. Mart. pag. 687. Vt ex Ancy. & Nicæ. cõc & alij & 26 quæst. in decret.

Item ex Lomb.lib.4 dist.20.E.

transtulerunt, ac compensationes esse dixerunt quibus se redimant homines à iudicio Dei, simul etiam indulgentias eò traxerunt, vt essent expiatoria remedia, quæ nos pœnis meritis liberent. Illas verò quas retulimus blasphemias, tanta impudentia confinxerunt, vt nullum prætextum habere queant.

Vide P. Mar. loc.9.class.3 pag.697. & loc.16. class.3 f.9. pag. 815.

Lom.lib.4. dist.21.

ne quid sine verb. l.4 c.8 f.1.2.3 4 & c Col.2.18.

vt fecit Diõ in hiera. de de quo lib.1 c.14.f.4. infc.20.f.24

Deu. 18.11 Ief.8.19.20

Nota.

Idẽ de missa l.4.c.18.

Sup.c.4 à f. 30. ad finẽ. Cõt. in flor. concil. post Basilien.

6 Iam nec de suo Purgatorio molesti nobis sint: quod hac securi fractum, dirutum, & à fundamentis prorsus euersum est. Neque enim quibusdam assentior qui dissimulandum hac in parte censent, & mẽtionem Purgatorij omittendam, ex qua acres (vt aiunt) pugnæ oriuntur, minimũ ædificationis referri potest. Equidem & ipse tales nugas negligendas cõsulerem, nisi seria ducerent. Sed quum ex multis blasphemijs constructum sit Purgatorium, & nouis quotidie fulciatur, quum multas & graues offensiones suscitet: profectò conniuendum non est. Illud fortè vtcunq; ad tempus dissimulari poterat, quòd sine Dei verbo curiosa audacique temeritate excogitatum erat: quòd de ipso creditum erat nescio quibus reuelationibus Satanæ arte confictis: quòd ad ipsius confirmationem aliquot Scripturæ loci inscitè detorti erant. Quanquã non fert Dominus * humanam audaciam sic in abditos iudiciorum suorum recessus perrumpere: & seuerè prohibuit, neglecta voce sua, sciscitari à mortuis veritatem: nec verbum suum tam irreligiosè contaminari permittit. Demus tamen illa omnia tolerari aliquantisper potuisse vt res non magni momenti. at vbi peccatorũ expiatio alibi quàm in Christi sanguine quæritur, vbi satisfactio aliò transfertur, periculosissimum silentium. Clamãdum ergo non modò vocis sed gutturis ac laterum contentione, Purgatorium exitiale Satanæ esse commentum, quod Christi crucem euacuat, quod contumeliam Dei misericordiæ non ferendam irrogat, quod fidem nostram labefacit & euertit. Quid enim illis est Purgatorium nisi quæ post mortem à defunctorum animis pendatur pro peccatis satisfactio? vt diruta satisfaciendi opinione, ipsum ab imis radicibus extemplo euertatur. Quòd si proxima disputatione plusquam perspicuum est, Christi sanguinem vnicam esse pro fidelium peccatis satisfactionem, expiationem, purgationem: quid superest nisi Purgatorium meram esse eamq; horribilem in Christum blasphemiam? prætereo sacrilegia quibus quotidie defenditur, offendicula quæ in religione parit, aliaq; innumera, quæ ex tali impietatis fonte prodijsse conspicimus.

Mat. 12.32 *Mar.* 3.28. *Luc.* 11.10. Hiero. in eũ loc. Et Tert. de anima.

sup.c.3 f.22

7 Quos tamen è Scriptura locos arripere falsò & perperam solent, illis è manibus excutere operæpretium est. Quum Dominus (inquiunt) peccatum in Spiritum sanctum, neque in hoc neque in futuro seculo remittendum asseuerat, ex eo simul innuit, quorundam esse in futuro seculo peccatorum remissionem. Verùm quis non videat, Dominũ illic de peccati culpa loqui? Quòd si ita est, quid ad eorum Purgatorium, vtpote quorum illic pœna, ex eorum opinione, luitur, culpam in præsenti vita remissam esse non inficiantur? Ne tamen adhuc nobis obstrepant, planiorem habebunt solutionem. Quum Dominus spem omnem veniæ præcidere vellet tam flagitiosæ nequitiæ, non satis habuit dicere, nunquam remissum iri: sed quò magis amplificaret, partitione vsus est, qua & iudicium complexus est quod sentit in hac vita vniuscuiusq; conscientia, & postremum illud quod palàm in resurrectione feretur. ac si diceret, Vos à malitiosa rebellione non secus ac præsentissimo exitio cauete. Nam qui oblatam Spiritus lucem destinatò extinguere conatus fuerit, neq; in hac vita, quæ peccatoribus ad conuersionem data est, veniam consequetur, nec vltimo die, quo per Angelos Dei agni ab hœdis segregabuntur, & regnum cæleste omnibus scandalis repurgabitur. Proferunt deinde illam ex Matthæo parabolam, Concordiam habe cum aduarsario tuo: nequando te ille iudici tradat, iudex lictori, lictor carceri: vnde non exeas donec persolueris

Mat.25.32. *Mat.* 5.25.

persolueris vltimum quadrantem. Si iudex hoc loco Deum significat, litigator Diabolum, lictor Angelum, carcer Purgatorium, libenter dabo manus. Verùm si nulli non constat, voluisse illic Christum ostendere quot periculis ac malis se obijciant qui summum ius obstinatè pertentare malunt quàm ex æquo & bono agere, quò vehementiùs ad æquam concordiam suos exhortaretur, vbi, quæso reperietur Purgatorium?

Augu.lib.2. quæst.Euan. cap.38.

8 Petunt ex Pauli dicto argumentum, vbi cælestium, terrestrium, & infernorum genua Christo flecti affirmat. Infernos enim non posse intelligi, qui æternæ damnationi addicti sunt, pro confesso assumunt. Proinde superest vt sint animæ in Purgatorio laborantes. Non pessimè ratiocinarentur si Apostolus verum pietatis cultum per geniculationem designaret: *sed quum simpliciter doceat delatam esse Christo dominationem qua subiugandæ sint vniuersæ creaturæ: quid obstat quominus per infernos, Diabolos intelligamus, qui sanè ad Domini tribunal sistentur, iudicem suum agnituri, cum terrore & trepidatione? Qualiter eandem prophetiam Paulus ipse alibi interpretatur, Omnes (inquit) sistemur ad tribunal Christi. Scriptum est enim, Viuo ego, mihi flectetur omne genu, &c. Atqui in eum modum interpretari non licet quod in Apocalypsi habetur, Omnem creaturã, quę in cælo, & quæ super terrã, & quæ sub terra, & quæ in mari, & quæ in ipsis sunt, omnia audiui dicẽtia, Sedenti in throno, & Agno, benedictio & honor & gloria & potestas in secula seculorũ. Id quidem facilè concedo, sed quales hîc creaturas recenseri putant? Certo enim certius est, & ratione carentes & inanimatas comprehendi. Quo non aliud affirmatur quàm singulas orbis partes, à summo cælorum vertice ad vsq; terræ centrũ, suo modo creatoris gloriam enarrare. Quod ex Machabęorum historia proferunt, responsione non dignabor, ne opus illud videar in sacrorum librorum catalogum referre. At Augustinus pro canonico recepit. Primùm quàm certa fide? Scripturam (inquit) Machabæorum non habent Iudæi sicut Legem, Prophetas, & Psalmos, quibus testimonium perhibet Dominus tanquam testibus suis, dicens, Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in Lege, & Psalmis, & Prophetis de me. Sed recepta est ab Ecclesia non inutiliter, si sobriè legatur vel audiatur, &c. Hieronymus autem sine dubitatione, minimè valere eius authoritatem ad asserẽda dogmata docet. Et ex libello illo vetusto qui sub nomine Cypriani de expositione Symboli inscribitur, apertè constat locũ nullum in veteri Ecclesia habuisse. Et quid frustra hîc contendo? Quasi author ipse non satis ostendat quantũ sibi deferendum sit, quum veniã in fine precatur, siquid minus benè dixerit. Certè qui scripta sua indigere venia fatetur, Spiritus sancti oracula non esse clamat. Adde quòd nõ alio nomine laudatur Iudæ pietas, nisi quia spem firmam de vltima resurrectione habuerit, vbi oblationem misit pro mortuis Hierosolymam. Neque enim ad pretium redemptionis trahit Scriptor historiæ quod ille egit: sed vt consortes æternæ vitæ essent cum reliquis fidelibus qui pro patria & religione occubuerant. Superstitione quidem & præpostero zelo non caruit hoc factum: *sed plusquam fatui sunt qui sacrificium legale ad nos vsque trahunt: quando aduentu Christi scimus cessare quæ in vsu tunc fuerunt.

*Phil.*2.10. *l.1.c.13.s.24.l.2.c.16.s.15. Iob.1.6.12. & 2.1. Mat.8.1.32 & 25.21. Iudæ.6. 2.Pet.2.4. *Rom.*14.10 Ies.45.23. *Apoc.*5.13. Amb.lib.de bono mort. Cyp.tract.1 cõt.Demet. Hiero. in 6. ad Gal. 2.*Mach.*12 43. *Cõt.secund. Gaudẽ. epi. ca.*23. *Luc.*24.44. In præf.in l. Reg. & in Prouerb. & li.2. cõ.Pel. Cypri. in expos.Symb. 2*Ma.*15.36 ItemEpiph. lib.1.tom.1. Itẽ in conc. Lao.can.59 l.2.c.11.s.4. 5.c.15.s.6. l.4.c.18.

9 Verùm habent inuictũ cuneum in Paulo, qui non ita facilè percelli queat. Siquis superædificat, inquit, super fundamentum hoc, aurũ, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: vniuscuiusque opus quale sit, dies Domini manifestabit: quòd in igne reuelabitur, & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Sicuius opus arserit, detrimentũ patietur. ipse autẽ saluus erit: sed quasi per ignem. Quis (inquiũt) ille ignis esse potest nisi purgatorius, per quem peccatorũ sordes abstergũtur, quò puri ingrediamur in regnum Dei? Atqui alium esse senserunt

1.*Cor.*3.12. 15. Chrysost.in hũc lo. Aug. Ench. ad Laur.ca.69.

de ciuitate Dei lib. 21. cap. 8. quæ. ad Dulcit. quæst. 1. & enar. in Psal. 80. Grego. lib. 4. dialo. cap 39. * vt sup. s. 3. *Enchiri. ad Laur.* 68. & post eum Lomb. lib. 4 dist. 21. C.

veterum plerique. nempe tribulationem seu crucem, per quam Dominus suos examinat, ne in carnis sordibus acquiescant: idque multò probabilius quàm Purgatorium confingendo. Quanquam nec illis assentior: quia mihi videor certiorem multò & lucidiorem eius loci intelligentiam assequutus. Antequā tamen eam profero, velim mihi respondeant, puténtne Apostolis ac sanctis omnibus per hunc ignem purgatorium transeundum fuisse. Negabunt, scio nimis enim absurdum foret eos purgari oportuisse quorum merita vltra mensuram, *ad vniuersæ Ecclesiæ membra redundare somniant. Verùm Apostolus hoc affirmat. neq; enim dicit, quorundam opus probatum iri, sed omnium. Neque hoc meum argumentum est, sed Augustini, qui sic interpretationem illam oppugnat. Et (quod magis absurdum est) non dicit transituros ob quælibet opera: sed si Ecclesiam summa fidelitate ædificarint, mercedem recepturos, vbi opus eorum igni fuerit examinatū. Principiò, videmus Apostolum metaphora vsum esse, quum doctrinas hominum capite excogitatas, lignum, fœnum, & stipulam vocauit. Ratio quoque metaphoræ prompta est: nempe quòd velut

Exposit. loc.

lignum, statim atque igni admotum fuerit, consumitur & deperditur, sic neque illæ perdurare poterunt, quum eas examinari contigerit. Porrò eiusmodi examen à Spiritu Dei proficisci neminem latet. Quò igitur filū metaphoræ prosequeretur, ac partes iusta correlatione inter se aptaret, ignem appellauit examen Spiritus sancti. Perinde enim atque aurum & argentum, quò propiùs ad ignem admouentur, eò certiorem probitatis puritatisq; probationem referunt: ita Domini veritas, quò exactiùs spirituali examine expenditur, eò maiorem sumit authoritatis confirmationem

Simile.

Quemadmodum fœnum, lignum, stipula igni admota, corripiuntur in subitam consumptionem, ita hominum inuenta, Domini verbo nō stabilita, Spiritus sancti examen ferre nequeunt, quin concidant protinus & dispereant. Deniq; si commentitiæ doctrinæ, ligno, fœno, stipulæ comparantur, quòd instar ligni, fœni, stipulæ comburantur ab igne, & corrūpantur in interitum, non autem conficiuntur aut profligantur nisi à Domini Spiritu: sequitur, Spiritum esse ignem illum à quo probabuntur. cuius probationem vocat Paulus diem Domini, vulgato Scripturæ vsu. Dies enim Domini esse dicitur quoties suam præsentiam hominibus aliquo modo manifestat. Tum verò potissimùm facies eius lucet, vbi veritas eius illucet. Iam cuictum est, non alium esse ignem Paulo, quàm Spiritus

Quid ignis.

sancti examen. Quomodo autem per ignem illum salui fiunt qui operis iacturā patiūtur? Idipsum intelligere nō erit difficile, si consideremus de quo genere hominum loquatur. Siquidem eos Ecclesiæ architectos notat qui retento legitimo fundamento, disparem materiam superstruunt: hoc est, qui non deflectentes à præcipuis & necessarijs fidei capitibus, in minoribus nec ita periculosis hallucinantur, commenta sua Dei verbo admiscentes. Tales, inquam, operis iacturam facere oportet abolitis eorum commentis: ipsi autem salui fiunt, sed quasi per ignem, hoc est, non quòd

De ignor. l. 2. c. 2. s. 22. Sup. c. 2. s. 19 20.

eorum ignorantia & hallucinatio coram Domino sit probabilis: sed quia Spiritus sancti gratia & virtute ab illa repurgantur. Proinde quicunque auream diuini verbi puritatem isto Purgatorij stercore infecerunt, operis iacturam facere necesse est.

Nota.

10 At vetustissima fuit Ecclesiæ obseruatio. Hanc obiectionē soluit Paulus, dum suam quoque ætatem in ea sententia comprehendit, vbi

1. Cor. 3. 15. In tom. 1 cō Quas cōfir. Pelag. Pap. anno. 552. aduers.

denuntiat, iacturā operis sui facere oportere omnes qui in Ecclesiæ structura aliquid fundamento minus consentaneum posuerint. Quum ergo mihi obijciunt aduersarij, ante mille & trecentos annos vsu receptum fuisse vt precationes fierent pro defunctis: eos vicissim interrogo, quo Dei verbo, qua reuelatione, quo exemplo factū sit. Neque enim hîc Scripturæ testimonia desunt tantùm: sed quæcunq; illic leguntur Sanctorum exempla

exempla, nihil tale ostendunt. De luctu & officio sepulturæ habentur illic multæ & interdum longæ narrationes: de precibus ne minimum quidem apicẽ videas. Atqui quò maioris momenti res est, eò magis debuerat cõmemorari. atque ipsi etiam veteres qui preces fundebant pro mortuis, & mandato Dei, & legitimo exemplo hîc se destitui videbant. Cur ergo audebant? In eo dico aliquid humani passos esse: ideoq; ad imitationẽ trahendũ non esse contendo quod fecerunt. Nam quũ nihil operis debeant aggredi fideles, nisi certa conscientia, vt Paulus præcipit: in oratione potissimũ requiritur hæc certitudo. Credibile tamen est aliqua ratione ad id impulsos: nempe solatiũ quærebant quo subleuarent suum mœrorem: & inhumanum videbatur non edere coram Deo aliquod suæ erga mortuos dilectionis testimonium. Ad hunc affectum quàm sit propensum hominis ingenium, omnes experiuntur. Fuit etiam instar facis recepta cõsuetudo, quæ ardorem multorũ animis inijceret. Scimus apud cunctas Gentes, & seculis omnibus iusta fuisse soluta mortuis, & lustratas quotãnis fuisse eorum animas. Etsi autem his præstigijs stultos mortales delusit Satan, fallendi tamen occasionem ex recto principio sumpsit: mortẽ non esse interitum, sed transitũ ex hac vita in alteram. Nec dubium est quin Gentiles etiã ipsa superstitio conuictos apud Dei tribunal teneat, quòd futuræ vitæ, quam se credere profitebãtur, curam negligerent. Iam ne deteriores essent profanis hominibus Christiani, puduit illos nullũ mortuis officiũ præstare, acsi penitus extincti forent. Hinc malè consulta sedulitas: quia si pigri essent in curandis funeribus, in epulis & oblationibus, putabant se magno probro expositũ iri. Quod autem ex peruersa æmulatione fluxerat, nouis subinde incrementis sic actum est, vt præcipua sanctitas Papatus sit mortuis laborantibus opem afferre. Verùm aliud solatium lõgè melius ac solidius suppeditat Scriptura, quum beatos mortuos testatur qui in Domino moriuntur. Et rationem addit: quia ex eo requiescunt à laboribus suis. Amori autem nostro nõ debemus eousq; indulgere, vt peruersum orandi morẽ in Ecclesia erigamus. Certè quisquis mediocri prudentia pollet, facilè agnoscit quicquid de hac re legitur apud veteres, publico mori & vulgi imperitiæ fuisse datum. Abrepti etiam ipsi, fateor, in errorem fuerunt: nempe vt incõsiderata crudelitas priuare iudicio solet hominum mentes. Interea quàm dubitanter preces pro mortuis commendent, lectio ipsa demonstrat. Monicam matrem suam in libris confessionum Augustinus narrat vehementer rogasse vt sui memoria in peragendis mysterijs fieret ad altare. Anile scilicet votum quod filius nõ exegit ad normam Scripturæ: sed pro natura affectu probari alijs voluit. Liber autem De cura pro mortuis agenda, ab eo compositus tot hæsitationes continet, vt suo frigore meritò debeat stulti zeli calorem extinguere, siquis mortuorum patronus esse appetat. frigidis certè verisimilitudinibus securos reddet qui prius erant soliciti. Hæc enim vna est fultura, quia inualuit consuetudo vt preces adhibeantur pro mortuis, non esse spernendum hoc officium. Cæterùm vt concedam vetustis Ecclesiæ scriptoribus pium esse visum suffragari mortuis, regula quæ fallere nequit semper tenenda est, fas non esse in precibus nostris quicquã afferre proprium, sed vota nostra Dei verbo subijcienda esse: quia penes eius arbitrium est præscribere quid peti velit. Nunc quum tota Lex & Euangelium ne vna quidem syllaba libertatẽ suggerant orandi pro mortuis, profanatio inuocationis Dei est tentare plusquam nobis præcipiat. Verùm ne glorientur aduersarij nostri quasi veterem Ecclesiam erroris sui sociã habeant, dico esse longum discrimen. Agebant illi memoriam mortuorũ, ne viderentur omnem de ipsis curam abiecisse: sed simul fatebãtur se dubitare de ipsorum statu, de Purgatorio certè adeò nihil asserebãt, vt pro re incerta haberent. Isti quod de Purgatorio somniarunt, pro fidei do-

Inf. c. 20. à s. 20. ad 26. Vide autho. in præf circ. med. De Luct. Mort. P. Marlo. 14 clas. 3 pag. 762. Aug. Ench. ad Laur. ca. 67. *Rom.* 14. 23 Aug. de Ciuit. Dei. li. 1. ca. 13. li. 19. cap. 8. Idem lib. 2. de cõsol. mort. *Apo.* 14. 13 Lib. 9. Nota. Inf. c. 20. s. 12. 34 48. l. 2. c. 8. s. 16 Vt ex Dion. Hierarch & Epiph. aduers. Arri.

gmate haberi sine quæstione postulant. Illi parcè & tantùm vt defungerentur, in communione sacræ Cœnæ suos mortuos Deo commendabāt. Hi mortuorum curam assiduè vrgent: & importuna prædicatione efficiunt vt omnibus charitatis officijs præferatur. Quinetiam nonnulla veterum testimonia proferre nobis haud difficile esset, quæ totas illas pro mortuis preces, quæ tunc vsitatæ erant, manifestè euertunt. Quale est hoc Augustini: quum resurrectionem carnis & æternam gloriam expectari docet ab omnibus: requiem verò, quæ post mortem sequitur, tunc vnumquenque accipere, si dignus est, quum moritur. Itaque pios omnes non minus quàm Prophetas & Apostolos & Martyres statim à morte, beata quiete frui testatur, Si talis est eorum conditio, quid illis, obsecro, conferent nostræ preces? Crassiores illas superstitiones, quibus simplicium animos fascinarunt, omitto: quæ tamen sunt innumeræ, & pleræque adeò portentosæ, vt nullo honesto colore prætexere ipsas possint. Illas quoque turpissimas nundinationes taceo, quas in tanto mundi stupore sua libidine exercuerunt. Nam nec vllus futurus esset finis, & sine commemoratione satis habebunt hîc pij lectores vnde conscientias suas stabiliant.

Hom. in Ioh. 49. & 67. Idē de vera relig. ca 55. Lib. 22. cōt. Faust. ca. 21.

De vita hominis Christiani: ac primùm, quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura. CAP. VI.

SCOPVM regenerationis esse diximus vt in vita fidelium appareat inter Dei iustitiam & eorum obsequium symmetria & consensus: atque ita adoptionem confirment qua recepti sunt in filios. Etsi autem nouitatem illam qua * imago Dei in nobis instauratur, lex ipsius in se continet, * quia tamen tarditas nostra multis tam stimulis quàm adminiculis opus habet, proderit ex varijs Scripturæ locis rationem vitæ formādæ colligere, ne in studio suo aberrent quibus resipiscentia cordi est. Porrò dum vitam Christiani hominis formandam suscipio, argumentum me ingredi non ignoro varium & copiosum, & quod magnitudine sua longum volumen explere possit, si numeris suis omnibus ipsum absoluere libeat. Videmus enim in quantam prolixitatem diffundantur veterum paræneses de singulis tantùm virtutibus compositæ. Neque id loquacitate nimia. siquidem quancunque virtutem commendare oratione propositū sit, vltro stylus in eam amplitudinem materiæ copia deducitur, vt ritè disseruisse non videaris nisi multa dixeris. Mihi verò animus non est, quam me traditurum nunc profiteor vitę institutionem eousq; extendere, vt & peculiariter singulas prosequatur virtutes, & in exhortationes expatietur. Ex aliorum scriptis, prę sertim verò ex veterum homilijs hæc petantur. Mihi abundè erit si methodum ostendero qua vir pius ad rectū constituendæ vitæ scopum deducatur, ac regulam quandam vniuersalem breuiter finiero, ad quam officia sua non malè exigat. Declamationibus suum aliquando fortè tempus erit: vel alijs partes quibus non adeò sum idoneus relinquam. Amo naturâ breuitatem: & fortè, si copiosiùs loqui vellem, non succederet. Quòd si maximè plausibilis esset prolixior docendi ratio, experiri tamen vix liberet. præsentis autem operis ratio postulat vt simplicem doctrinam quanta licebit breuitate perstringamus. Quemadmodum autem certos recti & honesti fines habent philosophi, vnde particularia officia totumque virtutum chorum deducunt: ita nec ordine suo caret in hoc Scriptura: quin pulcherrimam œconomiam tenet, * ac philosophicis omnibus multò certiorem. Hoc tantùm interest, quòd illi (vt erant ambitiosi homines) exquisitam dispositionis perspicuitatem, qua ingenij dexteritatem ostentarent, sedulò affectarunt: Spiritus verò Dei, quia sine affectatione docebat, non ita exactè nec perpetuò methodicam rationem obseruauit. quam tamen dum alicubi ponit,

satis

Sup. c. 3. s. 1. 5. 9.
* de qua l. 1. c. 15. s. 4. vt ex l. 2. c. 8. s. 2. 5. 51.
* Ibid. s. 4. 14 c. 5. s. 7.
Basil. Magn. Cyp. Chrys. Ambro. & alior. Leg. P. Mart lo. 11. class. 3 De vita Christia. pa. 719.
Vt ex illor. ethi. & offic videre est P. Mar. loc. 1 class. 1. vbi de finib. bonor. & mal.

ſatis innuit non eſſe à nobis negligendam.

2 Porrò duabus potiſſimùm partibus incumbit hæc, de qua loquimur, Scripturæ inſtitutio. Prior eſt, vt iuſtitiæ amor, ad quem alioqui natura minimè propenſi ſumus, animis noſtris inſtilletur ac inferatur: altera, vt nobis norma præſcripta ſit, quæ nos in iuſtitiæ ſtudio aberrare non ſinat. Commendandæ autem iuſtitiæ rationes habet plurimas & optimas, ex quibus multas ſuprà diuerſis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter hic attingemus A quo fundamento meliùs exordiatur quàm dum admonet nos ſanctificari oportere, quia Deus noſter ſanctus eſt? Siquidem quum inſtar diſiectarum ouium diſperſi eſſemus, ac per mundi labyrinthum diſſipati, ipſe nos recollegit vt ſibi aggregaret. Quum noſtræ cum Deo coniunctionis mentionem audimus, meminerimus ſanctitatem oportere eius eſſe copulam: non quia ſanctitatis merito veniamus in eius communionem: (quum potiùs adhærere primò illi oporteat, vt eius ſanctitate perfuſi ſequamur quò vocat) ſed quoniam ad eius gloriam magnopere pertinet, non eſſe illi conſortium cum iniquitate & immunditia. * Quare & hunc vocationis noſtræ finem eſſe docet in quem reſpicere ſemper conuenit, ſi vocanti Deo velimus reſpondere. Quorſum enim à mundi nequitia & pollutione, in quibus demerſi eramus, nos erui attinebat, ſi nobis permittimus tota vita in illis volutari? Ad hæc ſimul etiam admonet nos, vt in Domini populo cenſeamur, ſanctam ciuitatem Ieruſalem oportere inhabitare: quam vt ipſe ſibi conſecrauit, ita incolarum impuritate nefas eſt profanari. Vnde ſunt eæ voces, Locum ijs futurum in Dei tabernaculo qui incedunt ſine macula, & iuſtitiæ ſtudent, &c. quia ſanctuarium in quo habitat, minimè decet inſtar ſtabuli ſordibus eſſe refertum.

3 Ac quò meliùs nos expergefaciat, oſtẽdit Deum Patrem, quemadmodum nos ſibi in Chriſto ſuo conciliauit, ita in eo nobis imaginem ſignaſſe ad quam nos conformari velit. Age, præſtantiorem œconomiam mihi apud philoſophos reperiant, qui apud eos ſolos rite atque ordine diſpoſitam putant philoſophiam moralem. Illi, dum ad virtutem egregiè volunt adhortari, nihil aliud afferunt quàm vt naturæ conuenienter viuamus: Scriptura autem à vero fonte deducit exhortationem, quum non modò vitam noſtram ad Deum authorem cui obſtricta eſt, referre præcipit: ſed poſtquam degeneraſſe nos docuit à vera creationis noſtræ origine ac lege, ſubiungit, Chriſtum, * per quem in gratiam cum Deo redijmus, nobis propoſitum eſſe exemplar cuius formam in vita noſtra exprimamus. Quid hoc vno efficacius requiras? imò quid vltra hoc vnum requiras? Hac enim conditione ſi adoptamur in filios à Domino, vt Chriſtum, noſtræ adoptionis vinculũ, vita noſtra repræſentet: niſi nos iuſtitiæ addicimus ac deuouemus, non modò à Creatore noſtro deficimus peſſima perfidia, ſed ipſum quoque ſeruatorem eiuramus. Deinde ab omnibus Dei beneficijs quæ nobis commemorat, ac ſingulis ſalutis noſtræ partibus ſumit exhortandi materiam. Ex quo ſe nobis Patrem Deus exhibuit, extremæ ingratitudinis nos eſſe arguẽdos, niſi viciſſim illi filios exhibeamus. Ex quo nos Chriſtus ſanguinis ſui lauacro purificauit, atque hanc purgationem per baptiſmum communicauit, non decere vt nouis ſordibus inquinemur. Ex quo nos ſuo corpori inſeruit, ſolicitè cauendum ne nobis, qui ſumus eius membra, maculam aut labem vllam aſpergamus. Ex quo ipſe idem, qui caput eſt noſtrum, in cælum aſcendit, conuenire vt depoſito terræ affectu, illuc toto pectore aſpiremus. Ex quo nos Spiritus ſanctus templa Deo dedicauit, dandam operam vt Dei gloria per nos illuſtretur: nec verò eſſe committendum vt peccati ſpurcitia profanemur. Ex quo & anima noſtra & corpus cæleſti incorruptioni & immar-

Vitæ inſtitu. 2. partes.
l. 2. c. 8. ſ. 14 15. &c.
ſup. c. 2. ſ. 26 c. 3. à ſ. 6. ad 11.
Leuit. 19. 1 *&* 11.
1. *Pe.* 1. 16.
Ieſ. 52. 11.
* Luc. 1. 75.
Inf. c. 16. ſ. 2. 3. ſup. c. 3. ſ. 19.
Ieſ. 35. *c.* 8. *& ali.*
Pſal. 15. 2. *&* 24. 4. 5.
Rom. 6. 18. 19.
Sup. c. 3. ſ. 1. 9 l. 2. c. 15. ſ. 16.
Mat. 5. 16.
Ephe. 4. 23. 24.
Phil. 2. 15.
Col. 1. 22. & 3. 12.
1. The. 3. 13. & 4. 3.
* Ioh. 13. 5.
Rom. 15. 7.
Ephe. 4 32.
l. 2. c. 16. ſ. 6. &c.
Malac. 1. 6.
Ephe. 5. 1. 2
1. *Ioh.* 3. 1.
Ephe. 5. 26.
Heb. 10. 10. *&* 12. 2.
1. *Cor.* 6. 11.
1. *Pe.* 1. 15. *&* 19.

1.Cor.6.15. Ioh.15.3. Ephe.5.23. Colos.3.1.

cessibili coronæ destinata sunt, strenuè enitendum esse vt pura & incorrupta in diem Domini cõseruentur. Hæc, inquam, auspicatissima sunt benè constituendæ vitæ fundamenta, quibus nequaquam similia deprehendas apud Philosophos: qui in commendatione virtutis nunquam supra hominis naturalem dignitatem conscendunt.

1.Cor.3.16 & 6.19. 2.Cor.6.16. 1.The.5.23 Ephe.4.22. Aduer. prauos Christian. mores

4 Atque hic locus est compellandi eos qui nihil habentes Christi præter titulum ac symbolum, Christiani tamen nominari volunt. Qua tandem fronte sacro eius nomine gloriantur? Siquidem nihil est cõmercij cum Christo nisi his qui rectam eius cognitionem ex verbo Euangelij perceperunt. Atqui eos omnes Christũ rectè didicisse negat Apostolus, qui non edocti sunt, abiecto veteri homine, qui corrumpitur secundùm desideria erroris ipsum esse induendum. Falsò igitur atque etiam iniuria Christi cognitionẽ obtendere arguũtur, quanlibet disertè interim ac volubiliter de Euangelio garriant. Non enim linguæ est doctrina, sed vitæ: nec intellectu memoriaq; duntaxat apprehẽditur, vt reliquæ disciplinæ, sed tum recipitur demum vbi animã totam possidet, sedemq; & receptaculum inuenit in intimo cordis affectu. Aut ergo desinãt cum Dei contumelia iactare id quod non sunt, aut se non indignos Christo magistro discipulos præstent. *Doctrinæ, qua religio nostra continetur, priores dedimus partes: quãdoquidem ab ea salus nostra inchoatur. verũ ea in pectus transfundatur atq; in mores transeat oportet, adeoq; nos in se trãsformet vt sit nobis non infructuosa. Si iure in eos philosophi excandescunt, eosq; probrosè à grege suo abigunt, qui quum artem profiteantur quę magistra vitæ esse debeat, eam in sophisticam loquacitatem conuertunt: quantò meliori ratione nugaces istos sophistas detestabimur, qui Euangelium in summis labris volutare cõtenti sunt, cuius efficacia centuplo magis quàm frigidæ philosophorũ parænefes, in affectus cordis intimos penetrare, animæ insidere, ac totum hominem afficere debuerat?

*vt sup. c.1. 2.3.4. & l.2. ad hoc vide leg. vsum 3. ibid. c.7 s.12 Inf. c.19. s.9 aduers. eos qui libert. Christ abut. Sup. c.3. s.18

Ibi. s.10. &c docuit imperf. esse nostram iustit. Idem l. 4. c. 1. s.13 &c. Sup. c.3. s.20 Scopus Christian. Inf. c.14. s.9 Integr. l.2. c 8. s.6. 39 40. Inf. c.14 s. 10.11. *De cord. Hypocr. Sup. c.2. s.10 41. c.3. s.6. Psal.7.11. & 12.3. Eph.4.15. Iac. 4.8. Sup. c.3 s.20 1.Cor.9.25 26. Ephe. 4. 14.15.

5 Neque requiro vt nihil quàm absolutum Euangelium Christiani hominis mores spirent. quod tamen ipsum & optandum est & conari necesse est. Sed non ita seuerè requiro Euangelicam perfectionem, vt non sim pro Christiano agniturus qui nondum ad eam pertigerit. sic enim ab Ecclesia excluderentur omnes: quando nemo reperitur qui non sit longo adhuc interuallo dissitus: multi verò parùm adhuc progressi sunt, qui tamen immeritò abijcerentur. Quid ergo? scopus ille ante oculos præfigatur, ad quem solum dirigatur studium nostrum. Præstituatur meta illa, ad quam & enitamur & contendamus. Non enim ita partiri cum Deo fas est vt ex ijs quæ tibi eius verbo præscribuntur partem suscipias, partem arbitrio tuo prætereas. Primo enim loco integritatem, tanquam præcipuam cultus sui partem, vbique commendat. quo nomine synceram animi simplicitatem intelligit, quæ fuco & fictione careat: * cui cor duplex opponitur. acsi diceretur spirituale esse rectè viuendi principium, vbi interior animi affectus sine fictione ad sanctitatem & iustitiam colendam Deo addicitur. Sed quoniam nemini tãtum suppetit in terreno hoc corporis carcere roboris, vt iusta cursus alacritate festinet, maiorem verò numerum tanta premit debilitas & vacillando & claudicando, humi etiam reptando modicè promoueant, eamus quisque pro facultatulæ suæ modo, & incœptum iter prosequamur. Nemo tam infœliciter incedet, quin aliquantum saltem viæ quotidie emetiatur. Hoc ergo agere non desinamus, vt aliquid assiduè in via Domini proficiamus: neque successus tenuitatem desperemus. vtcunque enim successus voto non respondeat, non tamen perdita est opera vbi hodiernus dies hesternum vincit: syncera modò simplicitate in scopum nostrum respiciamus, & ad metam aspiremus, non assentatoriè blandientes nobisipsis, nec malis nostris indulgentes, sed perpetuo conatu in hoc incumbentes vt meliores nobis ipsis

ipsis euadamus, donec ad ipsam peruentum fuerit bonitatem: quam qui- Rom.12.9.
dem toto vitæ spatio quærimus ac sequimur, tum apprehendemus quum 2.Cor.4.2.
nos carnis infirmitate exuti, in plenum eius consortium recepti fuerim[9]. 1.Tim.1.5.

Summa vitæ Christianæ: vbi de abnegatione nostri. CAP. VII.

ETSI optimam & aptissimè dispositam constituendæ vitæ metho- Altera pars
dum habet Lex Domini, visum tamen est cælesti Magistro, accura- de qua sup.
tiore etiamnum ratione ad ipsam quam in Lege præscripserat regu- c.6.s.2.
lam suos formare. Atque huius quidem rationis principium hoc est: quòd l.2.c.7.s.12.
fidelium officium est, præbere Deo sua corpora hostiam viuentem, sanctã,
& illi acceptam: atque in eo situm esse legitimum eius cultum. Vnde ex- *Rom.*12.1.
hortandi argumentum ducitur, ne se accommodent ad figuram seculi hu- Sup.c.3.s.7.
ius, sed transformentur renouatione mentis suæ, vt probent quæ sit vo- 8.
luntas Dei. Iam hoc magnum est, nos esse Deo consecratos, ac dedica- Inf.s.3.8.
tos: nequid posthac cogitemus, loquamur, meditemur, agamus nisi in Inf.c.16 s.3.
eius gloriam. Sacrum enim non sine insigni in eum iniuria ad profanos v- l.2.c.8.s.2.
sus applicatur. Quòd si nostri non sumus, sed Domini: & quis error sit l.4.c.18.
fugiendus, & quorsum dirigendæ sint vitæ nostræ actiones vniuersæ, ap- s.16.
paret. Nostri non sumus: ergo ne vel ratio nostra, vel voluntas in consi- Inf.c.9.s.1.
lijs nostris factisque dominetur. Nostri non sumus: ergo ne statuamus no- Inf.s.5.
bis hunc finem, vt quæramus quod nobis secundùm carnem expediat. No- Ies.58.3.
stri non sumus: ergo quoad licet, obliuiscamur nosmetipsos, ac nostra o- Rom.14.7.
mnia. Rursum, Dei sumus: illi ergo viuamus ac moriamur. Dei sumus: cun- 9.
ctis ergo nostris actionibus præsideat sapientia eius & voluntas. Dei su- Ephes.2.10.
mus: ad illum igitur, tanquam solum legitimum finem, contendant om- 1.Pet.2.24.
nes vitæ nostræ partes. O quantum ille profecit qui se non suum esse e- & 4.2.
doctus, dominium regimenque sui propriæ rationi abrogauit, vt Deo as- *Rom.*14.8.
serat! Nam vt hæc ad perdendos homines efficacissima est pestis, vbi sibi l.2.c.2.s.10.
ipsis obtemperant, ita vnicus est salutis portus, nihil nec sapere, nec vel- 11.
le per seipsum, sed Dominum præeuntem duntaxat sequi. Sit hic itaque Inf.sub finẽ.
primus gradus, hominem à seipso discedere, quò totam ingenij vim ap- s.9.
plicet ad Domini obsequium. Obsequium dico non modò quod in verbi Sup c.3.
obedientia iacet, sed quo mens hominis, proprio carnis sensu vacua, se s.16.18.
ad Spiritus Dei nutum tota conuertit. Hanc transformationem (quam re- *Ephes.*4.23
nouationem mentis Paulus appellat) quumprimus sit ad vitam ingressus,
philosophi omnes ignorarunt. Solam enim rationem homini moderatri- l.2.c.2.s.2.
cem, præficiunt, hanc solam putant audiendam, huic denique vni morum 3.
imperium deferunt ac permittunt, at Christiana philosophia illam loco l.1.c.15.s.6.
cedere, Spiritui sancto subijci ac subiugari iubet: vt homo iam non ipse 7.
viuat, sed Christum in se ferat viuentem ac regnantem. *Galat.*2.20

2 Inde consequitur & illud alterum, Vt ne quæramus quæ nostra l.2.c.8.s.30
sunt, sed quæ & ex Domini sint voluntate, & faciant ad gloriam eius pro- 31.
mouendam. Magni & hoc profectus, vt nostri penè obliti, certè ratione Rom.6.6.11
nostri posthabita, Deo eiusque mandatis fideliter studium nostrum impẽ- 13.& 8.6.7.
dere conemur. Quum enim nos priuatam nostri rationem omittere iubet 1.Cor.3.23.
Scriptura, non modò habendi cupiditatem, potentiæ affectationem, ho- & 5.7.
minum gratiam ex animis nostris eradit: sed ambitionem quoque & o- 1.Cor.6.19.
mnem gloriæ humanæ appetitum, aliasque secretiores pestes eradicat. I- 20.
ta s[illegible] compositum & comparatum esse conuenit hominem Christia- Gal.1.10.&
num, vt sibi in tota vita negotium cum Deo esse reputet. Hac ratione, vt 2.20.& 5.24
omnia sua ad arbitrium calculumque eius reuocabit, ita totam mentis 25.26.& 6.
intentionem religiosè ad eum referet. Nam qui Deum in omni re agenda 14.
intueri didicit, simul ab omni vana cogitatione auertitur. Hæc illa est no-
stri abnegatio, quam discipulis suis à primo tyrocinio mandat tanta di- *Mat.*16.24
ligentia Christus: quæ vbi semel in animo obtinuit, primùm neque su-

Inf.c.20. perbiæ,neque fastui,neque ostentationi,deinde neque auaritiæ,neque li-
s.43.c.15. bidini,neque luxuriæ,neq; molitiei, neque alijs quæ ex amore nostri ge-
s.8. nerantur,malis locum vllum relinquit.Contrà vbicunque non regnat il-
Inf.c.14. lic vel spurcissima vitia sine pudore peruagantur : vel si qua est virtutis
s.11. species,praua gloriæ cupidine vitiatur. Ostende enim hominem,si potes,
Aduers.no- qui nisi sibi iuxta Domini mandatum renuntiarit, gratis exercere boni-
stri amorem tatem inter homines velit. Nam quicunque non fuerunt hoc sensu occu-
Inf.s.4. pati,laudis saltem gratia virtutem sequuti sunt. Qui autem vnquam ex
l.2.c.8.s.54. philosophis virtutem propter se expetendam maximè contenderunt,tan-
l.1.c.1.s.2. ta arrogantia inflati fuerunt,vt appareat non ob aliud virtutem expetijs-
Mat.6.2.& se, nisi vt superbiendi haberent materiam. Atqui adeo non oblectatur
21.30. Deus neque illis popularis auræ captatoribus, nec turgidis illis pecto-
August.de ribus,vt pronuntiet illos in mundo suam recepisse mercedem, his propio-
ciuit.Dei.li. res regno cælorum faciat meretrices & publicanos, Nec dum tamen ad
19.cap.25. liquidum exposuimus quot & quantis obstaculis impediatur homo à re-
& contr.Iul cti studio quandiu seipsum non abnegauerit. Verè enim dictum est olim,
lib.4 cap.3. Mundum vitiorum esse reconditum in hominis anima. Nec aliud remedi-
l.2.c.2.s.22 um inuenias,quàm si te abnegato,ac prę terita tui ratione,mentem ad ea
25.c.3.s.1. quærenda totam intendas quæ abs te Dominus requirit, & ideò tantùm
3.4 quærenda quia illi placent.

*Tit.*2.11. 3 Alibi distinctiùs idem Paulus singulas vitæ bene compositæ par-
Sup.c.3.s.1, tes,quanuis breuiter, exequitur. Illuxit gratia Dei salutifera omnibus
Inf.c.16.s.2. hominibus,erudiens nos vt ablegata impietate & mundanis concupi-
l.4.c.1.s.26. scentijs,sobriè & iustè & piè viuamus in præsenti seculo,expectantes be-
atam spem,& manifestationem gloriæ magni Dei, & seruatoris nostri Ie-
su Christi:qui dedit se pro nobis,vt redimeret nos ab omni iniquitate, &
purificaret sibi populum peculiarem,studiosum bonorum operum. Post-
quam enim ad nos animandos gratiam Dei proposuit, vt nobis ad Deum
verè colendum viam sternat,duo tollit obstacula quæ maximè impediũt,
Tit.2.12.13 impietatem scilicet,ad quam natura sumus nimiũ procliues, deinde mũ-
14. danas cupiditates quæ se longiùs extendunt.Ac sub impietate quidem nõ
modò superstitiones notat,sed comprehendit etiam quicquid pugnat cũ
serio timore Dei. Mundanæ autem cupiditates tantundem valent atque
carnis affectus.Itaque ad vtranque legis tabulam iubet nos proprium in-
genium exuere,& abnegare quicquid ratio & voluntas dictat.Iam omnes
vitæ actiones ad tria membra restringit,sobrietatem, iustitiam,& pieta-
tem.ex quibus sobrietas haud dubiè tam castitatẽ & temperantiã quàm
purum & frugalem temporalium bonorum vsum, & inopiæ tolerantiam
Rom.13.14. denotat.Iustitia autem omnia æquitatis officia complectitur, vt redda-
1.Thes.5.6. tur vnicuique quod suum est.Sequitur pietas,quæ nos à mundi inquina-
1.Pet.5.8. mentis segregatos vera sanctitate cum Deo coniungit.Hæc vbi insolubi-
Rom.12.3. li vinculo inter se connexa sunt,solidam efficiunt perfectionem. Verùm
2.Cor.5.13. quia nihil magis difficile est,quàm ratione carnis valere iussa, & domi-
1.Pet.1.13. tis cupiditatibus,imò abnegatis, Deo & fratribus nos addicere, & An-
Gal.5.23. gelicam vitam in terræ sordibus meditari.Paulus, vt animos nostros ab
1.Thes.5.23 omnibus laqueis extricet,reuocat nos ad spem beatæ immortalitatis:nõ
1.Tim.5.22. frustra nos certare admonens:quia vt semel apparuit Christus redẽptor,
1.Pet.1.22. ita vltimo suo aduentu fructum salutis à se partæ ostendet, Atq; hoc mo-
do illecebras omnes discutit quæ nos obnubilant,ne aspiremus vt decet
ad cælestem gloriam : imò docet peregrinandum esse in mundo, ne pere-
at vel excidat nobis cælestis hæreditas.

4 Porrò in his verbis perspicimus abnegationẽ nostri partim qui-
Sup.s.1.3. dem in homines respicere,partim verò (idque præcipuè) in Deum. Quũ
*Rom.*12.10 enim sic nos cum hominibus gerere iubet scriptura vt illos honore nobis
anteferamus, vt procurandis eorum commodis totos nos bona fide im-
penda-

pendamus: ea dat mandata quorum minimè capax est animus noster, nisi antè naturali sensu euacuatus. Nam (quia cæcitate omnes in amorem nostri ruimus) sibi quisque iustam causam habere videtur se efferendi, alios autem præ se omnes contemnendi. Siquid in nos contulit Deus non pœnitendum, eo freti, statim animos tollimus: nec tantùm intumescimus, sed penè rumpimur superbia. Vitia, quibus abundamus, & occultamus sedulò apud alios, & nobis ipsis leuia minutaque esse fingimus, blandiendo, imò interdum pro virtutibus osculamur. Eædem, quas in nobis admiramur, dotes si in alijs apparent, vel etiam superiores, ne cogamur illis cedere, nostra malignitate deterimus ac carpimus: si qua sunt vitia, seuera acriq; animaduersione ea obseruare non contenti, odiosè amplificamus. Hinc illa insolentia, vt quisque nostrûm, ceu communi lege exemptus, supra reliquos velit eminere: neminem verò mortalium non securè & ferociter contemnat, vel certè tanquam inferiorem despiciat. Cedunt diuitibus pauperes, plebeij nobilibus, serui dominis, literatis indocti: sed nemo est qui non aliquam præstantiæ opinionem intus alat. Ita singuli sibi adulando regnum quoddam gerunt in pectore. sibi enim arrogantes quò sibi placeant, de aliorum ingenijs & moribus censuram agunt: si verò ad contentionem ventum fuerit, illic erumpit venenum. Nam multi sanè nonnullam mansuetudinem præ se ferunt quandiu blanda omnia & amabilia experiuntur: at verò qui eundem seruet modestiæ tenorem vbi pungitur & irritatur, quotusquisque est? Nec aliud remedium est quàm vt reuellatur ex imis visceribus hæc noxiosissima τῆς φιλονεικίας καὶ φιλαυτίας pestis: quemadmodum etiam Scripturæ doctrina reuellitur. Sic enim instituimur, vt quas Deus nobis largitus est dotes, meminerimus non nostra esse bona, sed gratuita Dei dona: quibus si qui superbiant, ingratitudinem suam produnt. Quis te præstantiorē reddit? inquit Paulus. quòd si acceperis omnia, quid gloriaris acsi tibi data non essent? Deinde assidua vitiorum nostrorum recognitione ad humilitatem nos reuocemus. Ita nihil in nobis restabit quo turgeamus: multa verò erit deiectionis materia. Rursum iubemur, quæcunque in alijs respicimus Dei dona, sic reuereri ac suspicere vt eos quoque honoremus penes quos resident. Nam quo ipsos honore dignatus est Dominus, magnæ improbitatis foret eum illis adimere. Ad vitia autem docemur conniuere, non equidem vt adulando foueamus, sed ne illorum causa insultemus ijs quos beneuolentia & honore fouere conuenit. Ita fiet vt cum quocunque mortalium negotium nobis sit, non tantùm moderatè nos & modestè, sed comiter & amicè etiam geramus. Quemadmodum ad veram mansuetudinem nunquam alia via peruenies, quàm si & tui deiectione, & alterius reuerentia imbutum pectus habueris.

5 Iam in quærenda proximi vtilitate officium præstare, quantum habet difficultatis? Nisi à tui consideratione discedas, & te quodammodo exuas, nihil hîc efficies. Quomodo enim opera exhibeas quæ charitatis esse Paulus docet, nisi tibi renuntiaueris, vt alijs totum te addicas? Charitas (inquit) patiens est, benigna, non procax, non fastidiosa, nō inuidet, non inflatur, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, &c. Hoc vnum si exigatur, ne quæramus quæ nostra sunt, nō tamen minima vis erit afferēda naturæ: quæ sic in solam nostri dilectionem nos inclinat, vt non tam facilè patiatur nos ac nostra negligenter transire, quò alienis cōmodis inuigilemus: imò iure nostro sponte cedere, quod alteri resignemus. At Scriptura vt eò nos manu ducat, præmonet, quicquid à Domino gratiarum obtinemus, esse nobis hac lege concreditum vt in commune Ecclesiæ bonum conferatur. ideoque legitimum gratiarum omnium vsum esse, liberalem ac benignam cum alijs communicationem. Nulla nec certior regula, nec validior ad eam tenendam exhortatio excogitari poterat, quàm vbi

Phili.2.3. 1.Cor.10.24 33.& 13 5.6. l.2.c.1.s.2. Inf.c.12.s.2. Inf.c.8.s.3. Aduers. hæc vitia vide l.2.c.8.s.35. 39. Mart. De inuidia pag.279. August. de Gen. ad lite. lib.3.& in Psal.189. Mat.7.1. Rom.2.1.& 14.4 10.13. Iac.3.1.2.& 4.11. Inf.c.5.s.12. Ibid.c.7. s.6.7. 1.Cor.4.7. P.Mart.pag 391. Prou.10.12. 1.Pet.4.8. Inf.s.6. Vt sup. ex Rom.12.10. 1.Pet.2.17.

Inf.s.6. 1.Cor.13.4. 5.7. Sup.s.4. Ideò tot Chri.& Apost. exhor. Ioan.13.34 35.& 15.12. 17. Rom.13.8. Gal.5.22.

docemur, omnes quibus pollemus dotes, Dei esse deposita, ea Lege fidei
nostræ commissa vt in proximorum bonum dispensentur. Sed vlteriùs e-
tiamnum pergit Scriptura, dum illas facultatibus comparat quibus præ-
1.*Cor.*12. dita sunt humani corporis membra. Nullum membrum suam facultatem
sibi habet, nec in priuatum vsum applicat, sed ad socia membra trãsfun-
11.12. dit: nec vllam inde vtilitatem capit nisi quæ ex communi corporis toti-
Ibid. vers. us commoditate procedit. Sic pius vir quicquid potest, fratribus debet
20.21.22. posse: sibi non aliter priuatim consulendo quàm vt ad communem Eccle-
Ephe.4.1.2. siæ ædificationem intentus sit animus. Hæc itaque sit nobis ad benignita-
3.5. tem beneficentiamque methodus: quicquid in nos Deus contulit quo
proximum queamus adiuuare, eius nos esse œconomos, qui ad reddendã
Mat.25.14. dispensationis rationem astringimur. Eam porrò demum rectam esse di-
19. spensationem, quæ ad dilectionis exigatur regulam. Ita fiet vt non mo-
Vide l.2.c.8 dò alieni commodi studium cum propriæ vtilitatis cura semper coniun-
s.45.46. gamus, sed hanc illi subijciamus. Ac ne fortè nos lateret, eam esse legem
*Exo.*22.29 ritè administrandi quæcunque à Deo dona suscipimus, in minimis quoq;
& 23.19. benignitatis suæ muneribus eam olim posuit. Primitias enim frugum of-
ferri sibi mãdauit, quibus testaretur populus nefas sibi esse aliquem per-
cipere fructum ex bonis non illi antè consecratis. Quòd si ita demum san-
ctificantur nobis Dei dona postquam ipsi authori manu nostra ea dedica-
l 2.c.8.s.53. uimus: impurum esse abusum constat qui non eiusmodi dedicationem re-
Sup.c.4. doleat. Atqui Dominum frustra rerum tuarum communicatione locuple-
s.36. tare contendas. ad eum igitur quum peruenire benignitas nequeat tua (vt
*Psal.*16.3. Propheta inquit) ea tibi erga sanctos eius quæ in terra sunt exercẽda est.
l.4.c.18.s.17 ideoque sacris oblationibus comparantur eleemosynæ, vt legalibus illis
*Heb.*13.16 nunc respondeant.

6 Porrò ne benefaciendo fatiscamus (quod protinus fieri alioqui
2.*Cor.*9.5. necesse foret) accedere oportet alterum illud quod ponit Apostolus, Pa-
tientem esse charitatem, nec irritari. Omnibus in vniuersum benefacere
Sup.s.4.5. Dominus præcipit, quorum magna pars indignissimi sunt, si proprio me-
1.Cor.13.4. rito æstimentur: sed hîc optima ratione subuenit Scriptura, quum docet
Luc.6.36. non esse respiciendum quid ex seipsis mereantur homines, sed imaginem
Dei in cunctis considerandam, cui nihil non & honoris & dilectionis de-
Vide de beamus. In domesticis autem fidei illam eandem diligentiùs obseruandã,
prox.l.2. quatenus per Christi Spiritum renouata est & instaurata. Ergo quisquis
c.8.s.55. hominum tibi nunc offeratur qui officio tuo indigeat, causam non habes
*Galat.*6.10 cur illi te impendere detrectes. Dic extraneum esse. at Dominus notam il-
li impressit quæ familiaris esse tibi debet: qua ratione vetat carnem tu-
*Iesa.*58.7. am despicere. Dic contemptibilem ac nihili. at eum Dominus esse demon-
Ibid.s.40. strat, quem imaginis suæ decore dignatus sit. Dic nullis eius officijs te es-
& quæ illic se obæratum. at eum velut in vicem suam substituit Deus erga quem tot
dicuntur. ac tanta recognoscas beneficia quibus te sibi deuinxit. Dic indignum es-
s.55.56. se cuius causa vel minimùm labores. at digna est imago Dei, qua tibi cõ-
Mat 6.14. mendatur, cui te & omnia tua exhibeas. Quòd si non modò nihil boni
promeritus est, sed iniurijs quoque ac maleficijs te prouocauit, ne hæc
& 18.35. quidem iusta causa est cur illum & dilectione complecti & dilectionis of-
*Luc.*17.3. ficijs prosequi desinas. Longè aliter (inquies) de me promeritus est. At
Inf.c.20. quid meritus est Dominus? qui dum illi iubet remitti quicquid in te pec-
s.45. cauit, sibi certè vult imputari. Hac profectò vna via peruenitur ad id
quod humanæ naturæ prorsus aduersum est, nedum difficile: vt diliga-
l.4.c.13. mus eos qui nos odio habent, beneficijs mala pensemus, probris benedi-
s.12. ctiones referamus: si meminerimus non hominum malitiam reputandam
*Mat.*5.44. esse, sed inspiciendam in illis Dei imaginem: quæ inductis ac obliteratis
eorum delictis, ad eos amandos amplexandosque sua pulchritudine ac di-
gnitate nos alliciat.

7 Hæc

7 Hæc ergo mortificatio tum demum habebit in nobis locum, si charitatis numeros impleamus. Ille autem implet non qui omnibus charitatis officijs solummodo defungitur, etiam si nullum prætermittat: sed qui ex syncero amoris affectu id facit. Potest enim accidere vt quis exoluat quidem ad plenum omnibus quod debet, quãtum attinet ad externa officia: interim tamẽ longè absit à vera exoluendi ratione. Quosdã enim videas qui valde liberales videri volũt, qui tamen nihil largiuntur quod non superbia vultus aut etiam verborum insolentia exprobrent. Atque huc calamitatis hoc infœlici seculo deuẽtum est, vt nullæ propè eleemosynæ, saltem à maxima parte hominum, sine contumelia porrigãtur. Quæ prauitas ne inter ethnicos quidem tolerabilis esse debuerat. nam à Christianis plus aliquid etiamnum requiritur quàm vt hilaritatem in vultu præ se ferant, & verborum comitate amabilia reddant sua officia. Primùm, eius quem ope sua indigere conspiciunt personam suscipiãt oportet, ac fortunæ perinde misereantur ac si eam sentirent ipsi ac sustinerẽt: vt misericordiæ atque humanitatis sensu ad ferendas illi suppetias non aliter quàm sibi, ferantur. Qui sic animatus ad operam fratribus suis dandam accedet, nõ modò nulla vel arrogãtia vel exprobratione officia sua contaminabit: sed nec fratrem, cui bene facit, vel tanquam opis egenum despiciet, vel tanquã sibi obligatum subiugabit. non magis scilicet quàm vel ægro membro insultamus, cui refocillãdo reliquum corpus laborat: vel reliquis membris putamus specialiter obligatum, quia plus operæ ad se traxerit quàm rependerit. Siquidem officiorum inter membra cõmunicatio nihil gratuitum habere creditur, sed potiùs solutio esse eius quod naturæ lege debitum negare prodigiosum esset. * Hac quoque ratione fiet vt ne liberatum se putet qui vno genere officij defunctus fuerit: quemadmodum vulgò fieri solet, vt diues, postquam aliquid de suo erogauit, alia onera, tanquam nihil ad se pertinentia, alijs deleget. Sed ita potiùs secum quisque cogitabit, se, quantus quantus est, proximis debitorem sui esse: nec alium exercendæ erga ipsos beneficentiæ statuendum esse finẽ, nisi quum facultates deficiunt: quæ, quàm latè extenduntur, ad charitatis regulam limitari debent.

8 *Præcipuam abnegationis nostri partem, quam dixim⁹ in Deum spectare, iterum pleniùs exequamur. ac multa quidem de ea iam dicta sunt, quæ repetere superuacuum foret. sufficiet tractare quatenus ad æquanimitatem tolerantiamque nos format. Principio igitur in quærenda *vitæ præsentis vel commoditate vel tranquillitate, huc nos Scriptura vocat, vt Domini arbitrio nos nostraque omnia resignantes, domandos ac subiugandos cordis nostri affectus illi tradamus. Ad opes honorésque expetendos, ad ambiendam potentiam, ad cumulandas diuitias, ad eas omnes ineptias, quæ ad magnificentiam pompamq; facere videntur, cõgerẽdas, furiosa est nostra libido, infinita cupiditas. Rursum paupertatis, ignobilitatis, humilitatis mirus timor, mirum odium: quibus ad illa modis omnibus amolienda stimulamur. Hinc videre est quàm irrequieto sint ingenio, quot tentent artes, quibus studijs se fatigent quicunque vitam proprio consilio componunt: quò scilicet adipiscantur quæ vel ambitionis vel auaritiæ fert affectus. rursum quò pauperiem humilitatemq; defugiant. Pijs ergo hominibus ne talibus laqueis implicentur, hæc tenẽda est via. Principio non aliunde ꝓsperandi rationem vel appetant, vel sperent, vel cogitent quàm ex Domini benedictione: ideoq; in eam se tutò ac confidenter reijciant ac reclinent. Nã vtcunque sibi pulchrè sufficere videatur caro, dum vel propria industria ad honores opesq; contendit, vel studio enititur, vel adiuuatur hominũ gratia: certum est tamẽ omnia hæc nihil esse, neque aliquid vel ingenio vel labore nos profecturos. nisi quatenus vtrũq; Dominus prosperabit. At è conuerso sola ipsius bene-

Ideo Rom. 13.10. Vide in lege præcept 8. Et P. Mart. lo. 12. s. 4. de beneficent. Contr. vide Iac. 2. 9. 13. 15. 16. & 4 9 Prou. 11. 17. & Zach. 7 9 Mat. 9. 13. Luc. 6. 36. 2. Cor. 9. 7. Ephe. 4. 32. Vt sup. in lege Psal. 112. 5. Iesa 58. 10. Marc. 9. 41. Mat. 25. 34. Luc. 11. 41. Simile. 1 Ioh 3. 17. Vid. exempl lu 10. 30. 33 *Gal. 6. 9. Heb. 13. 16. August. de serm dom. in mõt li. 2. Serm. de temp. 231. lib. 1. de visit. infirm. *Sup. s. 4. Mat. 16. 24. *De qua inf. c. 10. sup. s. 1. P. Mart de ambit. pag. 276. Inf. c. 10. s. 5 Aduer. quos Iac. 4. 13. 14 15. l. 1. c. 17. s. 4. 6 Pro. 10 6. 22 2 Tim 6. 17. Eccl. 3. 13. Ies. 1. 19. & 30. 23. Psal. 37. 21. 22. 23. &c.

Ps 127.1.2. dictio etiam per omnia impedimẽta viam reperit, vt nobis in lætum fau-
Inf.c.20.s 44 stumque exitum succedere omnia faciat: deinde vt maximè sine ipsa pos-
Psa.104.27. simus aliquid gloriæ atque opulentiæ nobis comparare: (quemadmo-
28.& 146.5 dum videmus quotidie impios magnis & honoribus & opibus cumulari)
& 147.8.9. quando tamen ne minimam quidam fœlicitatis particulam degustant
sup.c.4.s.32 quibus incumbit Dei maledictio, sine ipsa nihil nisi quod malè nobis ver-
exẽpl. diuit. tat, consequemur. Porrò nequaquam appetendum quod homines magis
Luc.12 17. miseros facit.

20.21. & 16 9 Ergo si omnem prosperi successus atque obtabilis rationem in
19.22.&c. sola Dei benedictione credimus esse positã, qua absente miseriæ nos omne
l.1.c.17. genus & calamitatis maneant: restat etiam vt ne propria vel ingenij dex-
s.6.&c. teritate, vel sedulitate freti, nec hominũ fauore subnixi, vel inani fortu-
Inf.c.20. næ imaginatione confisi, ad opes honoresque cupidè contendamus: sed
s.44. in Dominum semper respiciamus, vt eius auspicijs ad quancũque ille p-
Prou.5.21. uiderit sortem deducamur. Ita primùm fiet vt non per nefas, & dolis ac
& 16.1.9. malis artibus, vel rapacitate, cum proximorum iniuria ruamus ad captã-
l.1.c.16.s.6. das opes, ad honores inuadẽdos: sed eas tantùm fortunas sequamur quæ
7.&c.c.17. nos ab innocentia non abducãt. Quis enim speret diuinæ benedictionis,
Inf.s.10. inter fraudes, rapinas, aliasque nequitiæ artes, auxilium: Nam vt illa nisi
Psa 136.25 purè cogitantem ac rectè agentem non sequitur: ita eos omnes à quibus
Psal.34.16. experitur ab obliqua cogitatione prauisque facinoribus reuocat. Dein-
Inf.c.10.s.6. de iniectum erit nobis frænum, ne immodica ditescendi cupiditate arde-
Psal.49.7. amus, néve honoribus ambitiosè inhiemus. Qua enim fronte quis à Deo
11.&c. se adiutum iri confidat, ad ea consequenda quæ contra eius verbum de-
1.Tim.6.6. siderat? Absit enim vt quod ore suo Deus maledicit, benedictionis suæ
9.11. adiutorio prosequatur. Postremò, si pro voto ac spe non succedat, cohi-
Iac.4.2.3. bebimur tamen ab impatientia, & qualiscũque nostræ conditionis dete-
& 1.6. statione: quòd sciemus id esse murmurare aduersus Deum, cuius arbitrio
1.Ioh.3.22. diuitiæ & paupertas, cõtemptus & honores dispensantur. In summa, qui
Vt dict.est. se eo quo dictum est modo in Dei benedictionem reclinarit, nec ea quæ
l.1.c.17.s.7. furiosè expeti ab hominibus solent, malis artibus aucupabitur, quibus se
8. & Inf. nihil porfecturum cogitabit: nec, si quid prosperè acciderit, sibi imputa-
prox.sect. bit, ac suæ vel sedulitati, vel industriæ, vel fortunæ, sed Deo authori ac-
Psal.37.5.7 ceptum feret. Quòd si florentibus aliorum rebus, ipse parum promoueat,
Vt sup.s.8. imò etiam retro delabatur: maiori tamen æquitate ac moderatione animi
l.1.c.17.s.9. suam tenuitatem feret quàm profanus quispiam mediocrem successum,
Psal.37.1.2. qui voto duntaxat non respondeat: habens scilicet solatium, in quo trã-
Exẽpl. Dau. quilliùs acquiescat quàm in summo vel opulentiæ vel potentiæ fastigio:
l.2.c.10.s.16 quia vt saluti suæ conducit, ita res suas ordinari à Domino reputat. Sic
inf c.9.s.6.7 Dauidem fuisse affectum videmus, qui dum sequitur Deum, séque ei re-
*Psal.*131. gẽdum tradit, similem se testatur puero ablactato, neque ambulare in re-
1.2. bus altis vel mirabilibus supra se.

10 Neque in hac tantùm parte constare pijs animis debet illa trã-
l.1.c.17.s.10 quillitas & tolerantia: verùm ad omnes etiam casus, quibus obnoxia est
Inf.c.9.s.6. præsens vita, extendatur, necesse est. Ergo nemo se rite abnegauit, nisi
Ibid.s.3. qui se totũ ita resignauit Domino, vt omnes vitæ suæ partes eius arbitrio
gubernari ferat. Qui verò sic animo compositus erit, quicquid accidat, nec miserum se reputabit, nec de sua sorte cum Dei inuidia conqueretur.
Malor.quib. Quàm verò necessaria sit hæc affectio, inde patebit, si cõsideres quot ac-
obnoxia est cidentibus subiecti simus. Alij atque alij morbi nos identidem infestant:
hæc vita, nunc sæuit pestilentia, nunc belli calamitatibus crudeliter vexamur: nunc
vide enume gelu, aut grando, spe anni deuorata, sterilitatem inducit, quę nos ad pe-
rat. ibi.s.10. nuriam redigat: vxor, parentes, liberi, propinqui morte abripiuntur: in-
& c.5.s.7.8. cendio absumitur domus: hæc sunt quorum euentu, vitæ suæ maledicunt
homines, suum natalẽ detestãtur, cælũ & lucem execrationi habẽt, oblo-
quuntur

quuntur Deo:& (vt sunt facundi ad blasphemias) iniquitatis eum & sæ- Vt ibid.f.1.
uitiæ accusant. Fidelē verò in his quoq; oportet Dei clementiā & verè 3.4.5.
paternam indulgentiam intueri. Proinde,siue suas ædes, sublatis ꝓpinquis, in solitudinem redactas videat, ne sic quidem desinet benedicere Domino: quin potius ad hanc cogitationem se conuertet, Gratia tamen Domini, quæ domum meam inhabitat, eam desolatam non relinquet.
Siue adustis pruina segetibus, aut gelu consumptis, aut grandine proculcatis, imminere famem videat: non tamen despōdebit animum, nec Deo inuidiam faciet: sed in hac fiducia permanebit, Nos tamen in tutela Domini sumus, & oues in pascuis eius educatæ: ille igitur alimenta nobis etiam in extrema sterilitate suppeditabit. Siue morbo affictabitur, ne tum quidem frangetur doloris acerbitate, vt ad impatientiam prorumpat, atque ita cum Deo expostulet: sed iustitiā ac lenitatem in Dei ferula considerando, ad tolerantiam se reuocabit. Denique, quicquid eueniet, quia sciet manu Domini ordinatum, placido gratoq; animo suscipiet, ne contumaciter eius imperio resistat, cuius in potestate se suaque omnia semel permisit. Facessat imprimis à pectore Christiani hominis stulta illa & miserrima Ethnicorum consolatio, qui vt animum contra res aduersas confirmarent, eas Fortunæ imputabant: contra quam indignari stultum esse iudicabant, quod ἄσκοπος esset ac temeraria, quæ cæcis oculis merentes simul ac immerentes vulneraret. Hæc enim è conuerso pietatis est regula, solam Dei manum vtriusque fortunæ arbitram esse & moderatricem: ac eam quidem ipsam non ruere inconsiderato impetu, sed ordinatissima iustitia nobis bona simul ac mala dispensare.

Vide Psal. 107. Psa.79.13. Nobis sit exemp. Iob. Et Dauid sup.c.4.f.32 33.34. & Inf.c.8.f.11. Ethnicor. consol. Inf. f.11.vide ad uer. fortunā l.1.c.5.f.4. 11.l.2.c.16. f.2.3.4.9.

De crucis tolerantia, quæ pars est abnegationis.

CAPVT VIII.

Sup.c.7. f.1.8.

QVIN altiùs etiamnum conscendere piam mentem decet. nempe quò discipulos suos vocat Christus, vt suam vnusquisque crucem tollat. Quoscunque enim Dominus cooptauit, ac suorum cōsortio dignatus est, ij se ad duram, laboriosam, inquietam, plurimisque ac varijs malorum generibus refertam vitam præparare debēt. Sic est cælestis Patris voluntas, vt certum de suis experimētum capiat, eos talem in modum exercere. A Christo primogenito suo exorsus, erga filios omnes suos hunc ordinem prosequitur. nam quum esset ille Filius præ alijs dilectus, & in quo Patris animus acquiescebat, videmus tamen quàm non indulgenter ac molliter habitus fuerit: vt verè dici queat, non modò perpetua cruce exercitatum fuisse, quandiu terram incoluit: sed totam eius vitam nihil aliud fuisse quàm perpetuæ crucis speciem. Causam Apostolus assignat, quòd obedientiam discere oportuerit ex ijs quæ passus est. Cur nos ergo ab ea conditione eximamus, quam subire Christum caput nostrum oportuit: præsertim quum nostra causa subierit, vt nobis in seipso patientiæ exemplar exhiberet? Quamobrem Apostolus omnibus filijs Dei hunc esse destinatum finē docet, vt conformes eius fiant. Vnde etiam insignis consolatio ad nos redit, in rebus duris atque asperis, quæ aduersæ malæque existimantur, nos Christi passionibus communicare: vt quemadmodum ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cælestem ingressus est, ita in eandem per varias tribulationes deducamur. sic enim loquitur alibi Paulus ipse: quòd dum communionem discimus afflictionum eius, simul apprehendimus potētiam resurrectionis: ac dum conformes reddimur morti eius, ita præparamur ad gloriosæ resurrectionis cōsortium. Quantum hoc valere potest ad leniendam omnem crucis acerbitatem, quòd quò magis rebus aduersis affictamur, eò certius confirmatur nostra cum Christo societas? cuius communione passiones ipsæ non modò benedictæ nobis fiunt, sed ad promouendam quoque nostram

Mat.16.24 P.Mart.loc. 12.Clas.5. pag.729. Inf.f.7. Mat.3.17. & 17.1.5. Vt apparet ex.c.16.l.2. Heb.5.8. Ibid.f.11. Rom.8.29. Ibid.f.6. Inf.c.15.f.8 c.18.f.7. Heb.2.10. Act.14.22. Phil.3.10. Inf.c.25.l.8 Ioan.15.18. 2.Cor.1.5. & 4.10. 1.Col.1.24. 1.Pet 4.13. Exempl. Mat.25.42. Act 9.4. & 22.7.

ſalutem multum afferunt adiumenti.

Collat. cru- 2 Adde quòd Dominus noſter crucem ferendã ſuſcipere nihil ne-
cis Chriſti ceſſe habuit niſi ad teſtandam approbandanque Patri ſuam obedientiã.
cum noſtr. nobis verò multis rationib⁹ neceſſe eſt ſub aſſidua cruce vitã degere. Pri-
Heb.12. 2.3 mum (vt natura nimium propenſi ſumus ad omnia carni noſtræ tribuen-
1.Pet.3.1. da) niſi nobis imbecillitas noſtra velut oculo demonſtrata fuerit, facilè
Crux nobis virtutem noſtram ſupra iuſtum modum æſtimamus, nec dubitam⁹, quic-
neceſſ. quid eueniat, contra omnes difficultates infractam fore & inuictã. Vnde
Exẽpl.Iſra- in ſtolidam & inanem carnis confidentiam euehimur: qua freti, cõtuma-
el.De.32.15 citer deinde ſuperbimus in Deum ipſum, perinde ac ſi propriæ nobis fa-
Inf.ſ.5. cultates citra eius gratiam ſufficerent. Hanc arrogantiam meliùs retũde-
Sup.c.4. re non poteſt quàm dum experimento nobis comprobat quãta non modò
ſ.32.33.34. imbecillitate, ſed etiam fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel
Exẽpl.Pauli paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel alijs calamitatibus nos affligit:
2.Cor.12. quibus ſuſtinendis longè impares, quantum ad nos attinet, mox ſuccum-
7.8.9. bimus. Sic humiliati diſcimus inuocare eius virtutem: quæ ſola ſub pon-
dere afflictionum conſiſtere nos facit. Quinetiam ſanctiſſimi, vtcunq; Dei
gratia non proprijs viribus ſtare ſe nouerint, de ſua tamen fortitudine &
conſtantia plus iuſto ſecuri ſunt, niſi eos crucis ꝓbatione in penitiorem
*Pſal.*30.7. ſui notitiam adducat. Hæc ſocordia Dauidi quoque obrepſit. Ego dixi in
Sup.c.2. ſub quiete mea, Non mouebor perpetuò. Iehouah, ſtabilieras in beneplacito
finem ſ.22. tuo monti meo robur, abſcondiſti faciem tuã: fui perculſus. Fatetur enim
torpore in rebus ꝓſperis obſtupefactos fuiſſe ſuos ſenſus, vt poſthabita
Dei gratia, à qua pẽdere debuerat, ſibi innixus fuerit vt perpetuitatẽ ſibi
promitteret. Si hoc tanto Prophetæ accidit, quis noſtrûm non timeat vt
caueat? Quòd ergo, rebus tranquillis, maioris conſtantiæ & patientiæ o-
Vid.Pſal.3. pinione ſibi blandiebãtur, rebus aſperatis humiliati, hypocriſin fuiſſe di-
& 27. & 91. ſcunt. Talibus, inquam, documentis admoniti ſuorum morborũ fideles,
& 118. & proficiunt ad humilitatem: vt praua carnis confidentia exuti, ad Dei gra-
125.&c. tiã ſe conferant. Porrò vbi ſe contulerunt, diuinæ virtutis præſentiam,
in qua ſatis ſuperque præſidij ineſt, experiuntur.

3 Atque id eſt quod Paulus docet, tribulationibus generari pati-
*Rom.*5.3. entiam, patientia probationem. Nam quod Deus promiſit fidelib⁹ ſe ad-
Vide loc. futurum in tribulationibus, id verum eſſe ſentiunt dum patienter ſubſi-
Iac.1.2.cum ſtunt, eius manu ſuffulti: quod ſuis viribus nequaquam poſſent. Patientia
hoc Pauli igitur experimentum affert ſanctis, quòd Deus, quam pollicitus eſt opẽ,
conciliat. re ipſa, dum opus eſt, exhibeat. Inde ſpes quoque eorum confirmatur:
Exempl. vi- quando ingratitudinis nimiæ foret, non expectare in poſterum quam cõ-
de l.2.c.10. ſtantem ac firmam experti ſint Dei veritatem. Videmus iam quot vno cõ-
à ſ.10.ad 19. textu bona ex cruce naſcantur. Illam enim quam falsò de propria virtu-
Exempl.di- te præſumimus opinionem euertens, noſtramque hypocriſin, quę delici-
ſcip.Mat.26 as nobis facit, detegens, pernicioſam carnis cõfidentiam excutit. ſic hu-
33.35. miliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit vt non opprimamur,
Sup.c.2. de- nec ſuccumbamus. Victoriam autem ſpes ſequitur: quatenus ſcilicet Do-
ſpe.ſ.41.42. minus, quod promiſit præſtando, ſuam in futurum veritatem ſtabilit. Sa-
Sup.c.7.ſ.4. nè vt ſolæ ſint iſtæ rationes, apparet quàm neceſſaria nobis ſit crucis ex-
Pſa.31.2.3. ercitatio. * Neque enim parui momenti eſt cæcum tui amorem abſtergi:
Ro.8.38.39 vt imbecillitatis tuæ conſcius probè fias. Imbecillitatis propriæ ſenſu af-
Sup.c.2. fici, vt diffidere tibi diſcas. Diffidere tibi, vt fiduciam in Deum transfe-
ſ.16.28.40. ras. Cordis fiducia in Deum recumbere, vt ipſius auxilio fretus ad vlti-
Inf.c.15.ſ.8. mum inuictus perſeueres. Conſiſtere ipſius gratia, vt veracem eſſe in ſuis
promiſſis intelligas. Certitudinem promiſſionum eius habere compertã,
vt ſpes tua inde roboretur.

Patient. ꝓ- 4 Alium quoque finem habet Dominus affligẽdi ſuos, vt ipſorum
bat. ſup.ſ.3. patientiam exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quòd
poſſint

possint illi obedientiam præstare,nisi quàm ipse dederit:sed ita placet ei præclaris documentis testatas facere ac illustres quas in sanctos contulit gratias : ne intus otiosæ lateant . Ergo tolerandi virtutem ac constãtiam,qua seruos suos instruxit,in apertum proferendo,dicitur eorum patientiam explorare . Vnde illæ sunt loquutiones , quòd tentauerit Deus Abraham , & pietatem eius compertam habuerit ex eo quòd non detrectasset proprium filium & vnicum immolare. Quare Petrus non secus fidem nostram tribulationibus docet probari,quàm aurũ in fornace ignis examinatur . Quis autem non expedire dicat vt præstantissimum patientiæ donum, quòd à Deo suo fidelis accepit,in vsum producatur, vt certum manifestumque fiat? Neque enim aliter vnquam homines ipsum pro merito æstimabunt.Quòd si deus ipse,ne in obscuro lateant,imò inutiles iaceant ac depereant quas fidelibus suis virtutes contulit, iure facit, dũ illis excitandis materiam suppeditat:optimam rationem habent sanctorũ afflictiones , sine quibus nulla foret eorum patientia . Ad obediendum quoque eruditi cruce dico:quia sic non ad proprium votum, sed Dei arbitrium viuere docentur.Sanè, si omnia illis ex sententia fluerent,nescirent quid esset Deum sequi. Atque illud Seneca commemorat fuisse vetus prouerbium , quum ad res aduersas tolerandas quempiam hortarentur, Deum sequere.Quo scilicet innuebant, tum verè demum iugum Dei subire hominem,quũ eius ferulæ manũ ac tergũ præberet.Quòd si æquissimũ est vt cælesti Patri nos per omnia obsequentes esse approbemus, non est certè detrectandum , vt ad reddendam sibi obedientiam modis omnibus nos assuefaciat.

Heb. 11.17. & 10.36.
Gen. 22.1. & 12.
l.2.c.1.s.11.
Rom.15.5.
Phil.1.29.
1*Pet.*1.6.7
Exempl. Iob. & Proph.
Iac.5.13.11
Iob. 13.15.
Psal.78.34. 35.
Sup.c.4. s.32.
Heb.12.5. &c.
Prou.3.13.
*De vita be. ca.*15.
Su.c.7.s.1.9
vet. prouerb.

5 Necdum tamen perspicimus quàm necessaria sit nobis isthæc obedientia , nisi simul reputamus quanta sit ad excutiendum Dei iugum carnis nostræ lasciuia,simulatque molliùs aliquantisper atque indulgentiùs habita est. Idem enim prorsus accidit illi quod equis refractarijs qui si aliquot dies otiosi saginantur,præ ferocitate domari postea nequeunt: nec sessorem recognoscunt , cuius imperio vt cunque antea obtemperabant . Atque omnino illud in nobis perpetuum est quod fuisse in populo Israelitico cõqueritur Deus, vt pinguefacti & adipe obducti recalcitremus aduersus eum qui nos aluit & enutriuit . Debebat quidẽ nos Dei beneficẽtia ad reputãdam ac deamandam eius bonitatem allicere sed quãdo ea est nostra malignitas vt perpetuò eius indulgentia potius corrumpamur : plusquam necessarium est nos aliqua disciplina contineri , ne in talem petulantiam exultemus. Sic, ne immodica opum abundantia ferociamus,ne honoribus elati superbiamus, ne inflati reliquis vel animæ vel corporis vel fortunæ bonis insolescamus, Dominus ipse,prout prouidet expedire occurrit,& carnis nostræ ferociam crucis remedio subigit ac refrænat,idq; varijs modis:quantũ scilicet vnicuiq; salubre est.Neq; enim aut ijsdem morbis peræque grauiter laboramus omnes,aut perinde difficili curatione indigemus . Inde videre est vt alij alio crucis genere exerceantur.Quum autem alios leniùs tractet , alios asperioribus remedijs purget cælestis medicus , dum vult omnium sanitati consulere : neminem tamen immunem ac intactum prætermittit : quia omnes ad vnum nouit esse morbidos.

Psal.119.71
Iere.31.18. & 44.12.
1.Pet.5.6.
Simile.
Deut. 6.12.
*Deut.*32.15
Ideo 1.Pet. 4.2.17.
Sup.c.4. s.34.35.
vt sup.c.7. sub fine s.8.
Prou. 22.7. & 28.11.
Iac.2.6.
Ideo calix vocatur.
Psal.10.7. & 75.9.
Ezech.23. 31.
Mat.20.22.
Apoc.14.10

6 Adde quòd nõ modò infirmitatem nostram præuenire,sed præterita etiam delicta sæpe corrigere necesse habet clementissimus Pater: vt nos in legitima erga se obedientia contineat . Proinde quoties affligimur , subire protinus in mẽtem debet anteactæ vitæ recordatio.ita procuIdubio reperiemus , nos admisisse quod dignum eiusmodi castigatione esset.Neque tamen à peccati agnitione præcipuè sumenda est ad patientiam exhortatio. Nam Scriptura meliorem lõngè considerationem suppeditat , quum dicit rebus aduersis nos à Domino corripi , ne cum hoc

Correct.seruiunt.
Sup.c.4. s 31.32.
Iob.5.17.
1.*Cor.*11.32

Psal.118.78 mundo damnemur. Ergo in ipsa quoq; tribulationũ acerbitate Patris no-
Sup.c.2.s.21 stri clementiã erga nos ac benignitatem recognoscere conuenit: quando
Prou.3.11. ne tum quidem desinit salutem nostram promouere. Affligit enim non vt
perdat vel perimat, sed potiùs vt à mundi damnatione liberet. Ea cogitatio nos deducet ad id quod alibi docet Scriptura, Fili mi, ne respuas correctionem Domini, neque afficiaris tędio quum ab eo argueris. Quẽ enim diligit Deus, corripit: & eum velut pater filium amplectitur. Vbi ferulã
Inf.c.20. s.46. Patris agnoscimus, an nostrũ non est obedientes potiùs dociles que filios exhibere, quàm contumacia desperatos homines imitari, qui maleficijs
Heb.12.8. indurerunt? Perdit nos Deus nisi à se delapsos correptione reuocat. vt
Discrim. afflict. pior. & impior. rectè ille dicat, nos spurios esse, non filios, si extra disciplinã sumus. Peruersissimi ergo sumus si ipsum ferre non possumus dum suam nobis beneuolẽtiam & quam habet de salute nostra curam declarat. Hoc inter incredulos & fideles interesse docet Scriptura, quod illi, velut inueteratæ recoctæq; nequitiæ mancipia, flagellis deteriores modò ac obstinatiores
Ibi.sup.c.4. à s.31.ad 35 c.2.s.21. Sup.s.11. fiunt: hi ceu filij ingenuitate præditi, ad pœnitentiam proficiunt. Eligendum nunc vtro in numero esse malis. Sed quoniam de hac re alibi dictum
Mat.10 17. 22.24. est, contentus breuiter attigisse, finem faciam.

7 Porrò singularis illa est consolatio, vbi pro iustitia persecutionẽ
Mar.13.9. 11.12.&c. patimur. Succurrere enim tum debet quanto nos honore dignetur Deus, quòd ita nos peculiari militiæ suæ nota insignit. Persecutionẽ pati pro
Ioh.15.33. iustitia dico, non tantum qui pro Euangelij defensione, sed qui pro quo-
2.Tim.1.12 libet iustitiæ patrocinio laborant. Siue ergo in asserenda aduersus satanę
1.Pet. 5.10. mendacia Dei veritate, siue in suscipienda bonorũ atque innocentiũ cõ-
Iac.5.11. tra improborũ iniurias tutela, necesse est incurrere in mũdi offensiones &
Mat.9.14. odiã, vnde aut vitæ nostræ, aut fortunis, aut honori periculũ immineat:
12. ne graue sit nobis aut molestũ eatenus impendere nos Deo, aut ne miseros in ijs nos putemus, in quibus ipse suo ore nos beatos pronuntiauit.
Sup.c.7.s.8. Iac 1.2. Paupertas quidem, si in se ipsa æstimetur, miseria est: similiter exiliũ, cõ-
Gen.15.14. temptus, carcer, ignominia: mors denique ipsa extremũ est omnium cala-
Exod.3 7. mitatũ. Verùm vbi aspirat fauor Dei nostri, nihil est istorum quod non in
Act.5.41. fœlicitatem nobis cedat. Contenti ergo potiùs simus Christi testimonio quàm falsa carnis æstimatione. Ita fiet vt Apostolorum exemplo gaudea-
Iob.5.15.16 17. mus, quoties nos reputabit dignos qui pro suo nomine contumeliã patiamur. Quid enim? si innocẽtes ac nobis bene conscij impiorũ scelere exu-
Psal.34 19. imur facultatibus, ad inopiam quidem redigimur apud homines: sed verè
Ies.54.7. 8.& 57.16. apud Deũ in cælis diuitię ita nobis accrescũt. si penatibus nostris extrudimur, eo interius recipimur in Dei familiã. si vexamur & contẽnimur, eo
1.Cor.10.13 firmiores agimus in Christo radices. si probris ac ignominia notamur, eo
2.Cor.1.10. ampliore loco sumus in regno Dei. si trucidamur ita nobis ingressus pate-
2.Thes.1.7. fit ad beatam vitã. Pudeat nos minoris æstimare, quibus tãtùm pretium
2.Tim.3.11 & 4.17. Dominus statuit, quam vmbratiles & euanidas vitæ præsentis illecebras.

Sup.c.5.s.4 8 Quum ergo his & similibus monitis abunde soletur Scriptura
Act.14.22. quas pro iustitiæ defensione sustinemus vel ignominias vel calamitates:
2.Cor.4.17 nimis ingrati sumus nisi libenter atque hilariter eas è manu Domini su-
Phil.1.28. scipimus. præsertim quum sit hæc crucis species fideliũ maximè propria
2.Tim.2.11 12. qua vult Christus in nobis glorificari: quemadmodum & Petrus docet. Quia verò ingenuis naturis acerbius est contumeliam quam centum mor-
1.Pet.4.11 tes pati, nominatim admonet Paulus non modò persecutiones nos manere, sed etiam probra, quia speramus in Deum viuum. Sicut alibi suo exem-
1.Tim.4.10 plo ambulare nos iubet per infamiam & bonã famam. Neque verò ea re-
2.Cor.6.8. quiritur à nobis hilaritas quæ omnẽ acerbitatis doloris que sensum tol-
Sup.s.3. lat: alioqui nulla in cruce esset sanctorum patientia, nisi & dolore torquerentur, & angerentur molestia. Si nulla esset in egestate asperitas, nullus in morbis cruciatus, nulla in ignominia punctio, nullus in morte horror:

cuius

cuius foret vel fortitudinis vel moderationis, ea súsque déque habere? At quum vnum quodque ipsorum ingenita sibi amaritudine nostros omniũ animos naturaliter mordeat, in eo se profert fidelis hominis fortitudo, si eiusmodi amaritudinis sensu tentatus, vtcunque grauiter laboret, fortiter tamen obsistendo eluctatur. in eo se exerit patientia, si acriter extimulatus, timore tamen Dei refrænatur, ne in aliquam intemperiem erumpat. in eo elucet alacritas, si tristitia & mœrore vulneratus, in spirituali Dei consolatione acquiescit.

Ideo Ro 5. 3.
Simile.
De Dei timore.
Sup. c. 2. s. 23.

9 Hunc conflictum, quem aduersus naturalem doloris sensũ sustinent fideles, dum patientiæ ac moderationi student eleganter descripsit Paulus his verbis, In omnibus premimur, at non anxii reddimur: laboramus, at non destituimur: persecutionem patimur, at in ea non deserimur: deiicimur, at non perimus. vides vt patienter ferre crucem, non sit prorsus obstupescere, & omni doloris sensu priuari, quemadmodum Stoici magnanimũ hominem stultè olĩ descripserũt, qui exuta humanitate, rebus aduersis perinde ac prosperis, tristibus perinde ac lætis afficeretur: imò qui instar lapidis nulla re afficeretur. Et quid ista sublimi sapientia profecerunt? nempe simulachrum patientiæ depinxerunt, quod neque repertum est vnquam inter homines, neque extare potest. Quin potius dum nimis exactam ac præcisam patientiã habere volunt, eius vim sustulerunt è vita humana. Nunc quoque sunt inter Christianos noui Stoici, quibus non modò gemere ac flere, sed tristari quoque & solicitũ esse vitiosum est. Atq; hæc quidẽ paradoxa ferè ab otiosis hominibus procedũt, qui speculando magis quã agendo se exercentes, nihil quã talia paradoxa párere nobis queũt. At nihil nobis cũ ferrea ista philosophia, quã Magister ac dominus noster nõ verbo tantũ, sed exẽplo etiã suo damnauit. Nam & suis & aliorũ malis ingemuit & illachrymauit: nec aliter discipulos suos instituit. Mũdus, inquit, gaudebit, vos autẽ lugebitis ac flebitis. Ac, nequis vitio id verteret, proposito edicto beatos pronuntiauit qui lugẽt. nec mirũ. Nã si improbãtur omnes lachrymæ, quid de Domino ipso iudicabimus, cuius è corpore sanguineæ lachrymę distillarũt? Si quę libet formido infidelitatis notatur, quo loco habebimus horrorẽ illũ quo non leuiter consternatum fuisse legimus? si omnis tristitia displicet, quomodo placebit quòd animam fatetur esse tristem vsque ad mortem?

2. Cor. 4. 8.
Inf. c. 15. s. 8
Stoicor. opinio.
Cic. in Tusc.
Idem. 2. & 5. de finib.
Inf. s. 11.
Sup. *c.* 16. s. 12. 16.
Iohan. 20.
Mat. 5. 4.
Luc. 22. 43.
Mat. 26. 38

10 Hæc eò dicere volui vt pios animos à desperatione reuocarem, ne studio patientiæ ideo protinus renuntient quòd naturalẽ doloris affectũ exuere non possunt. Quod necesse est euenire ijs qui ex patiẽtia stuporem, ex homine forti & constanti stipitem faciunt. Sanctis enim tolerãtiæ laudẽ defert Scriptura, dũ ita malorum duritia afflictantur vt non frãgantur nec concidant: ita amaritudine punguntur, vt simul perfundãtur spirituali gaudio: ita premuntur anxietate, vt Dei consolatione exhilarati respirent. Interim versatur in eorum cordibus illa repugnantia, quòd naturæ sensus, quæ sibi sentit aduersa refugit atque horret: pietatis autẽ affectus ad obedientiam diuinæ voluntatis etiam per has difficultates cõtendit. Hanc repugnantiam expressit Dominus quum ita loqueretur Petro, Quũ esses iunior, cingebas te, & ambulabas quò libebat. Quũ autẽ senueris, præcinget te alius, & educet quò non voles. Non est sanè verisimile, Petrum, quum necesse esse glorificare Deum per mortẽ, inuitũ ac restitantẽ eò tractum esse. alioqui parũ haberet laudis eius martyriũ. Verùm vtcunq; cordis summa alacritate diuinæ ordinationi parẽret, qua tamẽ humanitatem non exuerat, duplici voluntate distringebatur. Nam dum cruentã illã mortẽ quã erat obiturus, per se reputabat, eius horrore perculsus, libenter effugisset: rursum dũ succurrebat Dei imperio se ad eã vocari, euicto ac proculcato timore, libẽter atq; adeo hilariter eam subibat. Hoc ergo studendũ est, si Christi discipuli esse volumus, vt tãta Dei

Simile.
Qualis Sanct. patient.
Vt sup. s. 7.
2. Cor. 6. 4.
Ioha. 21. 18.
Vt dictũ est Sup. c. 2. s. 18
1. Pet. 1. 6.

Sup.c 7. ſ.18. de abneg.

obſeruantia atque obedientia imbuantur animi noſtri, quæ contrarias omnes affectiones domare ac ſubiugare eius ordinationi queat. Ita fiet vt quocunque vexemur crucis genere, in ſummis etiam animi anguſtijs patientiam conſtanter retineamus. Res enim ipſæ aduerſæ habebunt ſuā aſperitatem qua mordeamur. Sic morbo afflicti, & ingemiſcemus, & inquietabimur, & ſanitatem expetemus: ſic egeſtate preſſi, ſolicitudinis & triſtitię aculeis perſtringemur: ſic ignominię & cōtēptus, iniuriæ dolore feriemur. ſic in funeribus noſtrorū naturæ debitas lachrymas exoluemus. ſed hæc ſemper erit clauſula, Atqui Dominus ita voluit. ergo eius voluntatem ſequamur. Imò inter ipſas doloris punctiones, inter gemitus & lachrymas, neceſſe eſt interueniat hæc cogitatio, quæ animum ad ea ipſa quorum cauſa ſic afficitur, alacriter ferenda inclinet.

De luctu P. Mart. pag. 762. Inf.c.20. ſ.43. Iob.1.21.

11 Quoniam autem præcipuam crucis tolerandæ rationem à diuinæ volūtatis conſideratione ſumpſimus, paucis definiendum eſt quid inter philoſophicam ac Chriſtianam patientiam interſit. Equidem pauciſſimi ex philoſophis eò rationis conſcenderunt, vt manu Dei nos exerceri per afflictiones intelligerent, & Deo hac in parte obtemperandum cenſerent. ſed illi quoque ipſi non aliam afferunt rationem, niſi quia ita neceſſe ſit. Quid autem iſtud eſt dicere niſi cedendum eſſe Deo, quia fruſtra cōtendas obluctari? Nam ſi Deo tantum paremus quia neceſſe eſt: ſi euadere liceat, parêre deſinemus. Scriptura autem longè aliud in voluntate Dei conſiderare iubet, nempe iuſtitiam primum & æquitatem: deinde ſalutis noſtræ curam. Huiuſmodi ergo ad patientiam ſunt Chriſtianæ exhortationes: Siue paupertas, ſiue exilium, ſiue carcer, ſiue contumelia, ſiue morbus, ſiue orbitas, ſeu quid aliud ſimile nos cruciat, cogitandum nihil iſtorū accidere niſi nutu ac prouidētia Dei. Porrò ipſum nihil niſi iuſtiſſimo ordine agere. Quid enim? an non innumera ac quotidiana noſtra delicta promerentur ſeueriùs ac grauioribus ferulis caſtigari quàm quæ nobis ab eius clementia infliguntur? Annon æquiſſimum eſt carnem noſtrā domari, & veluti iugo aſſuefieri, ne libidinoſè pro ſuo ingenio ferociat? annon digna eſt iuſtitia & veritas Dei cuius cauſa laboremus? Quòd ſi indubia Dei æquitas in afflictionibus apparet, non poſſumus ſine iniquitate vel obmurmurare vel obluctari. Non audimus iam illam frigidam cātionem, Cedendum quia neceſſe eſt: ſed viuidam ac plenam efficaciæ præceptionem, Obtemperandum, quia reſiſtere nefas eſt. Patiendū, quoniam impatientia ſit aduerſus Dei iuſtitiam contumacia. Iam verò quia illud demum amabile nobis eſt quod ſaluti ac bono eſſe nobis agnoſcimus, hac etiam parte nos conſulatur optimus Pater, dum aſſerit, ſe eo ipſo quòd nos cruce affligit, ſaluti noſtræ conſulere. Quòd ſi ſalutares nobis tribulationes eſſe conſtat, cur non grato placidóque animo eas ſuſciperemus? Quare eas patienter ferendo non ſuccumbimus neceſſitati, ſed bono noſtro acquieſcimus. Iſtæ, inquā, cogitationes faciunt, vt quātum animi noſtri contrahuntur in cruce, naturali acerbitatis ſenſu, tantū ſpirituali lætitia diffundantur. Vnde & gratiarum actio ſequitur, quæ nulla ſine gaudio eſſe poteſt. Quod ſi laus Domini, & gratiarum actio nō niſi ab hilari lætóque pectore emanare poteſt: nihil autem eſt quod eam interpellare in nobis debeat: hinc apparet quàm neceſſarium ſit, crucis amaritudinem ſpirituali gaudio temperari.

Sup.c.7. ſ.10. de qua iam ſup.ſ.9. P.mart. loc. 13. Claſ.1. de prouid. Et huic patient. Inf.c.10.ſ.5 vt docuit. l.1.c.17.ſ.7.8.9.

Heb.12.1.4. Sup.ſ.5.6. P.Mart. loc 12. Claſſ.3. pag.735. l.1.c.16.ſ.8. Heb 10.36. Pſal.89.33. Ieſ.30.15. Mat. 21.19. Rom.12.12. Iob.1.21. & 2.10. Act.5.41. 2.Theſ.1.4. P.Mart addit de fuga. ibi pa.740.

De meditatione futuræ vitæ. CAP. IX.

P.Mart. vbi de vita æterna quędam ad hāc rem attingit pag.491.

QVocunque autem tribulationis genere premamur, reſpiciendus ſemper eſt hic finis, vt aſſueſcamus ad præſentis vitæ cōtemptum, indéque ad futuræ meditationem excitemur. Quoniam enim optimè nouit Deus quātopere in belluinum mūdi huius amorem ſimus natura inclinati, aptiſſimā rationem adhibet ad nos retrahendos & torporē excutiendum,

executiendum ne nimis tenaciter in eo amore inhærescamus. Nemo quidem est nostrûm qui non videri cupiat ad cælestem immortalitatē toto vitæ curriculo aspirare & eniti. Pudet enim nos nulla re antecellere brutas pecudes: quarum cōditio nihilo nostra inferior futura esset nisi spes æternitatis post mortem nobis supersit. Verum si consilia, studia, facta cuiusque examines, nihil aliud illic videbis quàm terram. Inde autē stupiditas, quòd mens nostra fulgore inani opum, potentiæ, honorū perstricta hebetatur, ne longiùs cernat. Cor etiam auaritia, ambitione, libidine occūpatum degrauatur, ne altiùs assurgat. Denique tota anima carnis illecebris irretita, fœlicitatem in terra suam quærit. Huic malo vt occurrat Dominus, assiduis miseriarū documentis suos de præsentis vitæ vanitate edocet. Ergo ne altā sibi & securam pacē in ea promittant: vel bellis, vel tumultibus, vel latrocinijs, vel alijs iniurijs inquietari sępe infestariq; permittit. Ne auiditate nimia fluxis & caducis diuitijs inhient, aut in ijs quas possident acquiescant: nunc exilio, nunc sterilitate terræ, nūc incendio, nunc alijs modis ad inopiam eos redigit, aut certè in mediocritate continet. Ne nimium placidè in bonis coniugij delicientur: aut vxorum improbitate vexari facit, aut mala progenie ipsos humiliat, aut orbitate affligit. Quòd si in his omnibus indulgētior illis est, ne tamen vel stulta gloria intumescant, vel confidentia exultent, morbis & periculis ob oculos illis ponit quàm instabilia sint ac euanida quæcūque mortalitati obnoxia sunt bona. Tum ergo demū ritè proficimus crucis disciplina, vbi discimus hanc vitam, quum in se æstimatur, inquietā, turbulentam, innumeris modis miseram, nulla ex parte planè beatam esse: omnia quę æstimātur eius bona, incerta, fluida, vana, multisq; admixtis malis vitiata esse: atque ex eo simul constituimus, nihil hîc quærendum aut sperandum quàm certamen: attollēdos in cælum oculos, vbi de corona cogitamus. Sic enim habēdum est, nunquā seriò ad futuræ vitæ desideriū ac meditationem erigi animum, nisi præsentis contemptu antè imbutus fuerit.

2 Siquidem inter ista duo nihil medium est: aut vilescat nobis terra oportet, aut intemperato amore sui vinctos nos detineat. Proinde si qua æternitatis cura est, huc diligenter incumbendum, vt malis istis cōpedibus nos explicemus. Porrò quoniam plurimas blanditias habet præsens vita quibus nos pelliciat: multam amœnitatis, gratiæ, suauitatis speciē qua nos demulceat: magnopere nostra refert identidē nos auocari, ne talibus lenonicijs fascinemur. Quid enim obsecro, fieret si perpetuo bonorum ac fœlicitatis concursu hîc frueremur: quū assiduis malorū stimulis non possimus satis expergefieri ad reputandam eius miseriam? Vitam humanam fumi vel vmbræ instar esse, non modò eruditis notum est, sed vulgus quoque hominum prouerbium nullum magis tritū habet, & quia rem esse videbant in primis cognitu vtilem, multis insignibus sententijs cōmendarunt. Verùm nulla ferè res est quam vel negligētiùs expēdamus, vel minùs meminerimus. Omnia enim mollimur perinde atque immortalitatem nobis in terra constituentes. Si effertur funus aliquod, vel inter sepulchra ambulamus, quia tunc oculis obuersatur mortis simulachrum, egregiè, fateor, de vitę huius vanitate philosophamur. Quanquam ne id quidem facimus perpetuò: plerumque enim nihil nos afficiūt ista omnia. Verùm vbi accidit, momentanea est philosophia, quæ, simulatque terga vertimus, euanescit, ac ne minimū quidem post se recordationis vestigiū relinquit. denique non aliter effluit atque theatralis plausus in iucundo aliquo spectaculo. Neque enim mortis tantùm, sed mortalitatis quoque ipsius obliti, ac si nullus vnquam de ea rumor ad nos peruenisset, in supinam terrenę immortalitatis securitatem reuoluimur. Siquis interim prouerbiū occinat, hominē animal esse ἐφήμερον, fatemur id quidem: sed adeò nulla attentione, vt perpetuitatis cogitatio nihilominus animis insideat.

Item in loc. 1. Clas. 2. sect. 51. pag. 179 &c.
1. Cor. 15 15
l. 1. c. 3. sub fine m. s. 3
l. 2. c. 10. s. 10. 11. 12. & de regn. Chri. c. 15. s. 3. de iudicio extr. c. 16. s. 17.
Inf. c. 25. s. 1. 2. c. 2. s. 28.
Cur nos multis affligi. generib. exerceat Deus.
Act. 14. 22. Rom. 12. 2. Gal. 6. 14. Colos. 3. 1. 2 Iac. 1. 10. & 4. 4. Ioan. 2. 15, 16. 17.
Sup. c. 7. s. 1.
Duo extrema.
Lege exēpl. Luc. 12. 17. & 16. 22. 2. Tim. 4. 10
Ideo Ro. 8. 28. & lib. eccl. vanitati omnia subijcit.
Simile ex. Iac. 4. 14. 1. Paral. 29. 15. Iob. 7. 1. & 8. 9. & 14. 1. 5. & 16. 22. Psa. 39. 8. & 62. 9. & 90. 6. 9. 11. 12. & 103. 14. Psal. 144. 5. Ies. 40. 7.

Quis ergo neget, nobis omnibus summũ operæpretiũ esse, non dico verbis admoneri, sed quibuscunque fieri potest experimentis conuinci de misera terrestris vitæ conditione, quando vix conuicti etiam desinimus praua stultàque eius admiratione obstupescere, acsi vltimam bonorum metam in se contineret? Quod si necesse habet Deus nos erudire: nostri vicissim officij est auscultare vocanti, & torporem nostrum vellicanti: vt contempto mundo, ad futuræ vitæ meditationem toto pectore contendamus.

Mat. 10.39. & 16.25.26

3 Sed enim ad talem præsentis vitæ contemptum sese assuefaciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduersus Deum ingratitudinẽ. Siquidẽ hæc vita, vtcũque infinitis miseriis referta sit, censetur tamẽ meritò inter non aspernandas Dei benedictiones. Quare si nihil in ea recognoscimus diuini beneficii, rei iã sumus non paruæ in Deũ ipsum ingratitudinis. Præsertim verò fidelibus testimonium esse debet diuinæ beneuolentiæ: quando ad salutem eorum promouendam tota est destinata. Priùs enim quàm æternæ gloriæ hæreditatẽ nobis palàm exhibeat, minoribus documentis se nobis Patrem vult declarare. ea sunt quæ quotidie ab ipso nobis conferũtur bona. Quũ ergo nobis seruiat vita hæc ad intelligẽdã Dei bonitatem, fastidiemúsne eam quasi nullã boni micam in se haberet? Hunc igitur sensum atque affectum induere nos oportet, vt ipsam reponamus inter minimè respuenda diuinæ benignitatis dona. Nam si deessent Scripturæ testimonia (quæ plurima sunt & clarissima) ipsa quoq; natura nos hortatur ad reddendã Domino gratiarum actionẽ quòd in eius lucẽ nos protulit, quòd vsurã nobis concedit, quòd omnia ad eam conseruandã necessaria præsidia largitur. Et multò illa maior est ratio, si reputamus in ea nos ad gloriã regni cælestis quodãmodo præparari. Sic enĩ Dominus ordinauit, vt qui olim coronandi sunt in cælo, certamina priùs in terris obeant, ne triũphent nisi superatis belli difficultatibus, & parta victoria. Deinde altera: quòd variis beneficiis diuinæ benignitatis suauitatẽ delibare in ea incipimus: quo spes ac desiderium nostrum acuatur ad plenã eius reuelationẽ expetendam. Vbi constitutũ illud fuerit diuinæ clemẽtiæ munus esse quòd terrenã vitã viuim⁹, cuius gratia vt sumus illi obligati, ita memores gratósq; esse oportere: tũ opportunè descendem⁹ ad considerandã miserrimã eius conditionem: quò scilicet extricemur à nimia eius cupiditate, ad quam, vt dictum est, vltro natura propendemus.

Mod⁹ in vitæ contẽpt. seruandus. Lege P. Mar. loc. 12. Clas. 3. pag. 750. f. 3. Psal. 91. 16. Inf. c. 10. f. 1. Vide præcept. 5. l. 2. c. 8. f. 37. Lege l. 1. c. 5 f. 3. & c. 14. f. 20. 21. 22. c. 15. f. 1. & 7 quæ de naturalib. donis l. 2. c. 2. f. 13. 14. 15. &c. Huius vitæ finis. Rom. 14.7. 1. Cor. 10. 31 Colos. 3. 17.

4 Porrò quicquid detrahitur prauo eius amori, debet melioris vitæ desyderio accedere. Fateor sanè verissimè sensisse eos quibus visum est optimum non nasci: proximũ, quàm citissimè aboleri. siquidẽ Dei lumine & vera religione destituti, quid in ea cernere poterant non infaustũ ac tetrum? Nec sine ratione illi, qui natales suorũ mœrore ac lachrymis, funera solenni gaudio prosequebantur. sed id faciebãt sine profectu: quia recta fidei doctrina orbati, non videbant quomodo pijs in bonum cedat quod per se nec beatum nec desyderabile est itaq; iudicium suum desperatione terminabant. Hic ergo sit scopus fidelium in æstimanda mortali vita, vt dum intelligunt nihil per se quàm miseriam esse, eò alacriores & magis expediti totos se ad futuræ illius & æternæ meditationem conferant. Vbi ad eam comparationem ventum est, tum verò illa non modò securè negligi potest, sed præ hac penitus contemnenda est ac fastidienda. Nam si cælum patria est, quid aliud terra quàm exilium? Si migratio è mũdo est in vitam ingressus, quid aliud mundus quàm sepulchrum? in ipso manere quid aliud quã in morte demersum esse? Si liberari à corpore, est asseri in solidam libertatem, quid aliud est corpus quàm carcer? Si Dei præsentia frui suprema fœlicitatis summa est, nónne ea carere miserũ? Atqui donec è mundo euaserimus, peregrinamur à Domino. Ergo si cum cælesti vita terrena comparetur, non dubium quin facilè & contemnenda

Quò referri debeat hui⁹ vitæ contempt. Silenus de quo Cic. Tusc. 1. Exẽpl. Pauli Phil. 3. 14. 20. 21. Sup. c. 8. f. 1. 2. Cor. 5. 2. Heb 11. 13. 14. 16. Inf. f. 5. Eph. 2. 19. 2. Cor. 5. 6.

&

& proculcanda sit. Odio certè habenda nunquam est, nisi quatenus nos peccato tenet obnoxios. quanquã ne illud quidem odiũ propriè in ipsam conuertendum est. Vtcunque sit, nos tamen ita eius vel tædio vel odio affici decet, vt finem eius desyderantes, parati quoque simus ad arbitriũ Domini in ea manere, quò scilicet tædium nostrum sit procul ab omni murmure & impatientia. Est enim instar, stationis, in qua nos Dominus collocauit tãdiu nobis cõseruanda quoad ille reuocarit. Deflet quidẽ sortem suam Paulus, quòd voto suo diutius corporis vinculis alligatus teneatur, & suspirat ardenti redemptionis desyderio, nihilominus, vt Dei imperio pareat, paratum se ad vtrunque profitebatur: quia se id Deo debere agnôscit vt nomen eius vel per mortem vel vitam glorificet. ipsius autẽ est statuere quid maximè ad gloriam suã expediat. Itaque si Domino viuere ac mori nos decet, eius arbitrio relinquamus mortis vitæque nostræ terminum: sed ita, vt & illius studio flagremus, & in meditatione simus assidui: hanc verò, præ futura immortalitate contemnamus, & ob peccati seruitutem ei renuntiare, quoties Domino placuerit, optemus.

Inf c. 10 §. 1 P. Mar. lo. 9. Class. 2. §. 4. de Homicidio. 1 Sim le. *Rom.* 7. 24. Sup. c. 2. §. 42. 43. *Phil.* 1. 23. Act. 20 24. Ro 14. 7. 8. Phil. 1. 21.

5 Hoc verò portẽti simile, quòd pro illo mortis desyderio, tanta eius formidine tenentur multi, qui se Christianos esse iactant, vt ad quanlibet eius mentionem contremiscant, velut rei penitus ominosæ & infaustæ. Equidem non est mirum si naturalis sensus in nobis exhorrescat, audita nostri dissolutione. At istud nullo modò ferendum, non esse in pectore Christiano pietatis lumen, quod maiori consolatione qualemcunque illũ timorem superet ac supprimat. Nã si cogitemus hoc instabile, vitiosum, corruptibile, caducum, emarcidum, putre corporis nostri tabernaculũ ideo dissolui vt infirmã, perfectã, incorruptibilẽ, cælestem denique gloriam mox instauretur: annon ardenter fides expetere coget quod natura reformidat? Si cogitemus per mortẽ ab exilio nos reuocari vt patriã, & cælestẽ patriã incolamus, an nihil inde solatii consequemur? At nihil est quod nõ permanere appetat. Fateor sanè. atq; ideo ad futuram immortalitatẽ respiciendũ nobis cõtendo, vbi stata cõditio obtingat, quę in terra nusquã apparet. Optimè enim Paulus fideles alacriter ad mortẽ pergere docet, nõ quia velint exui. sed quia superindui cupiant. An verò bruta animalia, atq; adeò inanimæ ipsæ creaturæ vsque ad ligna & lapides præsentis suæ vanitatis sibi consciæ, in vltimum resurrectionis diem intentæ erunt vt cum filijs Dei à vanitate eximãtur: nos & ingenij luce præditi, & supra ingenium, Dei Spiritu illuminati, quũ de essentia nostra agitur, nõ attollemus animos vltra hanc terræ putredinem? Verum nõ est huius instituti aut loci contra tantam hanc peruersitatẽ agere. Et iam initio professus sum me locorum communium fusiorem tractationem hic minimè velle suscipere. Ego huiúsmodi timidulis animis suaderẽ vt Cypriani libellum de mortalitate legerent, nisi digni essent qui ad philosophos ablegarentur: vt inspecto quem illi præ se ferunt mortis contemptu, erubescere incipiant. Hoc tamen habeamus constitutũ, neminem bene in Christi schola profecisse, nisi qui & mortis & vltimæ resurrectionis diẽ cũ gaudio expectet. Nã & hac nota fideles vniuersos describit Paulus, & Scripturę familiare est quoties solidę letitię argumẽtũ proponere vult, eò nos reuocare. Exultate (inquit Domin9) & leuate capita vestra: appropinquat enĩ redẽptio vestra. An rationabile, quęso est, vt quod ille tãtũ valere voluit ad exultationem & alacritatem in nobis excitandam, nihil quàm tristitiam ac consternationẽ pariat? Si ita est, quid adhuc eo quasi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentẽ concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentũ Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspirijs, velut rem omnium faustissimam, expetere. Adueniet enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ

Mors non horren. Leg. P. Mar. loc. 14. Class. 3. §. 7. pag. 764 &c. Sup. de vitæ breuit. §. 2. Sup. §. 4. Sup. §. 1. 2. *Cor.* 5. 2. *Rom.* 8. 19. Sup c. §. 28. Inf. c. 25. §. 10. Cypr. serm. 4. Idem de exhort. Marty. ad fortunat. 2. *Tim.* 4. 8. *Tit.* 2. 13. *Luc.* 21. 28. & 12. August. lib. de Ciuit. Dei. cap. 29 & 30. Rom. 8. 32. 33. 1. Cor. 1. 7. 8 1. Thess. 1. 10

hæreditatem inducat:

Rom. 8.36. 1.Cor.15.19. l.2.c.16.à f.13. ad 19. Sup.c.4. f.34.c.7. f.10. Inf.c.25 f.3 Iac.5.7.8. 1.Ioh.3.2. Iesa.25.18. apoc. 7.17. Iob. 24.24. Psal. 32.10. & 37.2.9. 13.& 49.7. 2.Thes.1.6 Ies.59 20. Psal.119. 173. Luc 6.24. Inf.c.19.f. 9. Psal. 73.2. 3.16.17. l.2.c.10. f.16.17.18. Inf.c.25. f.10. phil.3.20. Colos.3.4.

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitant, oportet esse tanquam oues mactationi destinatas, quò Christo capiti suo conformentur. Deploratissimi ergo essent, nisi in cælum mente erecta, superarent quicquid in mundo est, & præsentem rerum faciem traijcerent. Contrà, vbi semel caput supra omnia terrena extulerint, etiamsi videant florentes impiorum opes & honores, si alta pace frui, si rerum omnium splendore ac luxu superbire, si delicijs omnibus affluere cernant: si præterea eorum improbitate pulsentur, si contumelias ab eorum fastu sustineant, si auaritia expilentur, si alia quauis libidine vexentur: non difficulter se in talibus quoque malis sustinebūt. Erit enim sub oculis dies ille quo Dominus in regni sui quietem fideles suos recipiet, absterget ab eorū oculis omnem lachrymam, stola gloriæ & lætitiæ ipsos induet, deliciarū suarum inenarrabili suauitate pascet, in suæ altitudinis societatem euehet, deniq; fœlicitatis suæ participatione dignabitur. Impios verò illos, qui in terra floruerint, in extremam ignominiam proijciet: eorum delicias cruciatibus, risum & lætitiam fletu stridoreque dentium permutabit, pacem diro conscientiæ tormento inquietabit, mollitiem plectet igne inextincto: pijs etiam, quorum patientia abusi fuerint, eorum capita subijciet. Hæc enim est iustitia (teste paulo) dare miseris & iniustè afflictis relaxationem, reddere verò afflictionem improbis qui pios affligunt, quum reuelabitur Dominus Iesus è cælo. Hæc profectò vnica est nostra consolatio: quæ si auferatur, aut necesse erit, despondere animum, aut vanis mūdi solatijs, in exitium nostrum delinire. Siquidem & Propheta sibi vacillasse pedes confitetur, dum in præsenti impiorum prosperitate reputanda nimium immoratur: neque potuisse aliter consistere, quàm dum sanctuarium Dei ingressus, ad nouissimum piorum ac malorum finem conuertit oculos. Vt vno verbo concludam, tunc demum in pectoribus fidelium triumphat crux Christi de diabolo, carne, peccato & impijs si oculi in resurrectionis potentiam conuertuntur.

Quomodo vtendum præsenti vita, eiusque adiumentis.

CAPVT. X.

P.Mart.loc. 11.Clas.3. f.15.vbi. agit de licito diuiar.vsu.

TALIBVS rudimentis probè nos simul instituit Scriptura quis rectus sit bonorum terrestrium vsus: res in componenda vitæ ratione minimè negligenda. Nam si viuendum est, vtendum quoque necessarijs vitæ adminiculis. nec fugere ea quoque possumus quæ videntur oblectationi magis quàm necessitati inseruire. Modum ergo tenere oportet, vt pura conscientia siue ad necessitatem siue ad oblectamentum vtamur. eum Dominus verbo suo præscribit, quum docet, viam præsentē quandam peregrinationem suis esse, qua in cæleste regnum contendunt.

Su.c.9.f.3.4 Inf.f.4. 1.Cor.7.31. Vt multi olim eremitæ. vid.apud. Euseb hist. Eccle.& Tripart. inter quos Greg.& Basil.mag.

Si per terram transeundum est duntaxat, non dubium quin eatenus vtendum sit eius bonis, vt cursum nostrum iuuent potiùs quàm morētur. Ideo non abs re suadet Paulus hoc mundo ita vtendum esse quasi non vtamur: eodem animo emendas esse possessiones quo venduntur. Verū quia lubricus est hic locus, & vtranque in partem procliuis ad lapsum, studeamus pedem figere vbi tutò stare liceat. Fuerunt enim nonnulli, boni & sancti alioqui homines, qui quum viderent intemperiem ac luxuriam effræni libidine perpetuò euagari nisi seuerius coerceatur, corrigere autem tam perniciosum malum cuperēt: quæ vna illis occurrebat ratio, corporeis bonis vti homini permiserunt, quatenus necessitatis interesset. Pium quidem consilium: sed impendiò austeriores fuerunt. Nā (quod est valde periculosum) arctiores laqueos induerūt conscientijs quā quibus verbo Domini stringerētur. Necessitas porrò illis est, ab omnibus abstinere quibus carere possis ita secundùm eos vix ad panē cibarium & aquā addere quicquam

quicquam liceret. Aliorum maior auſteritas, qualis refertur de Cratete Thebano,qui opes ſuas in mare proiecit: quia niſi perirent, perditum ſe ab illis iri putabat. Multi autem hodie dum prætextum quærunt quo in rerum externarum vſu carnis intemperies excuſetur,& interim laſciuienti viam ſternere volunt, pro confeſſo aſſumunt quod minimè illis concedo,nulla modificatione reſtringendam eſſe hanc libertatem, ſed permittendum cuiuſque conſcientiæ vt vſurpet quantum ſibi licere videat. Equidem fateor nec debere nec poſſe conſcientias ſtatis præciſiſque legũ formulis hîc alligari: ſed quum Scriptura generales legitimi vſus tradat regulas,ſecundùm illas certè limitandus nobis eſt.

LegeP.Mar. loc.5.claſſ. 3.ſ.7.pag. 637. Inf.c.19.ſ.7. 8.vbi de libert.Chriſt.

2 Sit hoc principium,vſum donorum Dei non aberrare, quum in eum finem refertur in quem illa nobis author ipſe creauit ac deſtinauit: ſiquidem in bonum noſtrum creauit,non perniciem. Quamobrem nemo iter rectiùs tenebit quàm qui diligenter finem hunc intuebitur. Iam ſi reputemus quem in finẽ alimenta creauerit,reperiemus non neceſſitati modo,ſed oblectamento quoque ac hilaritati voluiſſe conſulere.Sic in veſtibus,præter neceſſitatem finis ei fuit,decorum & honeſtas, In herbis,arboribus & frugibus,præter vſus varios, aſpectus gratia, & iucunditas odoris,niſi enim id verum eſſet, non recenſeret Propheta inter beneficia Dei,quòd vinum lætificat cor hominis, quòd oleum ſplendidam eius faciem reddit.Non commemorarent paſſim Scripturæ ad commendandam eius benignitatem,ipſum eiuſmodi omnia dediſſe hominibus. Et ipſe naturales rerum dotes ſatis demonſtrant quorſum & quatenus frui liceat. An verò tantam floribus pulchritudinem indiderit Dominus, quæ vltrò in oculos incurreret: tantam odoris ſuauitatem, quæ in olfactum influeret:&nefas erit vel illos pulchritudine,vel hũc odoris gratia affici? Quid? annon colores ſic diſtinxit vt alios alijs faceret gratiores? Quid? annon auro & argento, ebori ac marmori gratiam attribuit, qua præ alijs aut metallis aut lapidibus pretioſa redderentur? Denique annon res multas, citra neceſſarium vſum,commendabiles nobis reddidit.

Gen.1.28. & 9.2, Pſal.8.7. 1.Cor.15.27 Quędam ad hæc pertinentia vide apudP.Mar. loc.1c.claſ. 2.ſ.56.de veſtib.& ornatu. Iud.9.13. *Pſal.*104. 15.16. Mart.ibid. ſ.42 De vino & ebriet.

3 Faceſſat ergo inhumana illa philoſophia,quæ dum nullũ niſi neceſſarium vſum concedit ex creaturis,non tantùm malignè nos priuat licito diuinæ beneficentiæ fructu: ſed obtinere non poteſt, niſi hominem cunctis ſenſibus ſpoliatum in ſtipitem redegerit. Sed non minùs diligenter altera ex parte occurrendum eſt carnis libidini: quæ niſi in ordinem cogitur,ſine modo exundat: & habet (vt dixi) ſuos ſuffragatores, qui ſub prætextu conceſſæ libertatis,nihil non illi permittunt. Primò frænũ illi vnum inijcitur,ſi ſtatuatur, ideò condita nobis eſſe omnia vt cognoſcamus authorem,ac eius indulgentiam erga nos gratiarum actione proſequamur, Vbi gratiarum actio,ſi te epulis aut vino ita ingurgites vt vel obſtupeſcas,vel inutilis reddaris ad pietatis tuæque vocationis officia? Vbi Dei recognitio, ſi caro ex nimia abundantia in fœdam libidinem ebulliens,mentem impuritate ſua inficit, nequid recti aut honeſti cernas? Vbi in veſtibus gratitudo erga Deum, ſi ſumptuoſo earum ornatu & nos admiremur, & alios faſtidiamus? ſi elegantia & nitore ad impudicitiam nos comparemus? Vbi recognitio Dei, ſi in earum ſplendorem defixæ ſint mentes? nam totos ſuos ſenſus multi ſic delicijs addicunt,vt mens obruta iaceat:multi marmore,auro,picturis ita delectantur vt marmorei fiant, vertantur quaſi in metalla, ſimiles ſint pictis figuris.Nidor culinæ vel odorum ſuauitas alios obſtupefacit,nequid ſpirituale olfaciant.Id quoque ipſum in reliquis videre eſt. Quamobrem conſtat hîc iam abutendi licentiam aliquantum cohiberi, & confirmari illam Pauli regulam, ne carnis curam agamus ad eius concupiſcentias,quibus ſi nimiùm conceditur, ſine modo vel temperie ebulliunt.

Deut.8.3. 10. Ieſ.62 9. Ioel.2.26. Mat.4 4. 1.Tim 6.17. 18. Carn.laſciuia compeſcenda. Inf.c.19.ſ. 1.Tim.4.3. 4 5. Prou.20.1. Ieſ.5.11. Epheſ.5.18. Luc.16.19. Deut.22.11 Ieſ.3.16.17 1.Tim.2.9. 1 Pet.3.3. *Rom.*13.14

4 Sed nulla certior aut expeditior via eſt quàm quæ nobis fit à præ-

Sup.c.9. l.2.c.8.ſ.44 46. 1.*Cor*.7.31. ſentis vitæ cōtemptu & cæleſtis immortalitatis meditatione. Inde enim conſequuntur duæ regulæ, vt qui vtuntur hoc mundo, perinde affecti ſint acſi non vterentur: qui vxores ducunt, acſi non ducerent: qui emunt, acſi non emerent, quemadmodū Paulus præcipit. Deinde vt non minus placidè ac patienter penuriam, quàm moderatè abundātiam ferre nouerint.

Inf.c.18.ſ.6 Inf.ſ.5. Catonis dictum. Nota. Qui præſcribit vtendum hoc mundo tanquam non vtaris, non modò in cibo & potu, gulæ intemperiem: in menſis, ædificijs, veſtibus nimiam mollitiem, ambitionem, ſuperbiam, faſtum, moroſitatem exſcindit: ſed omnem curam atque affectionem, quæ te vel abducat, vel impediat à cæleſtis vitæ cogitatione & excolendæ animæ ſtudio. Atqui verè illud olim à Catone dictum eſt, Cultus magnam curam, magnam virtutis eſſe incuriā: & veteri prouerbio vſurpatum, Eos qui multùm in corporis cura occupantur, ferè animæ eſſe negligētes. Ergo vt ad certam formulam non exigenda ſit fidelium in rebus externis libertas, huic tamen certè legi ſubiecta eſt vt quàm minimùm ſibi indulgeant: contrà, perpetua animi intētione ſibi inſtent ad reſcindendum omnem ſuperuacuæ copiæ apparatū, Luc.21.34. Inf.c.19.ſ.9 nedum coercendam luxuriam: ac diligenter caueant ne ex adiumentis ſibi faciant impedimenta.

Vt ſup.dictum eſt.c.7 ſ.9.10.c.8. ſ.11. P. Mart.loc. 11.claſ.3. ſ.17.de pau. pert. Prou.19.1. 23.& 12.9. Mat.26.11. & 5.3. Sup.c.7.ſ.8. Luc.3.14. *Phil*.4.12. 1.Tim.6.6.7 8. Vt ſup.c.7 ſ.3. Mat.18.23. & 25.19. Luc.16.2.3. 4. Vt ſup.c.7. ſ.7. 5 Altera regula erit, vt quibus res anguſtæ ſunt ac tenues, patienter carere nouerint, ne immodica earum cupiditate ſolicitentur, quam moderationē qui tenent, non mediocriter in ſchola Domini profecerūt. Quemadmodum vix habere poteſt quo ſe diſcipulum Chriſti eſſe probet qui non hac in parte aliquatenus ſaltem profecerit. Nā præterquam quòd rerum terrenarum appetentiam comitantur pleraque alia vitia: qui impatienter fert penuriam, contrarium etiam in abundantia morbū vt plurimum prodit. Hoc intelligo, quòd qui ſordida veſte erubeſcet, pretioſa gloriabitur: qui tenui cœnula non contentus, lautioris deſiderio inquietabitur, intemperanter quoq; lautitijs illis abutetur, ſi contingant: qui priuatam humilemque conditionem difficulter feret ac inquieto animo, ſi ad honores conſcendat, à faſtu haudquaquam abſtinebit. Huc ergo cōtendant omnes quibus non fictum pietatis ſtudium eſt, vt diſcant, Apoſtoli exemplo, ſatiari & eſurire: abundare & penuriam pati. Habet præterea Scriptura & tertiam regulam, qua rerum terrenarum vſum modificat: de qua nonnihil dictum eſt quum præcepta charitatis tractaremus. Statuit enim, omnes illas ſic eſſe datas nobis Dei benignitate & in commodum noſtrum deſtinatas, vt ſint velut depoſita quorum reddenda ſit olim ratio. Sic ergo diſpenſare oportet vt aſſiduè auribus noſtris inſonet vox illa, Redde rationem villicationis tuæ. Simul occurrat à quo eiuſmodi ratio exigatur, nempe ab eo qui vt abſtinentiam, ſobrietatem, frugalitatē, modeſtiam, tantopere commendauit: luxum, ſuperbiam, oſtentationem, vanitatem denique execratur. cui non alia bonorum diſpenſatio approbatur quàm quæ ſit cum charitate coniuncta, qui delicias quaſlibet, quæ à caſtitate ac puritate hominis animum abſtrahunt, vel mentem caligine hebetant, ore ſuo iam condemnauit.

1.Cor.7.17. 20. Sup.c.7.ſ.9. P.Mart loc. 11.claſ.3. ſ.34 pag. 720. Epheſ.4.1. 1.Theſ.4.11. 6 Poſtremò eſt illud notabile, quòd Dominus vnumquenque noſtrûm in cunctis vitæ actionibus, in ſuam vocationem intueri iubet. Nouit enim quanta inquietudine ferueat humanum ingenium, quàm deſultoria leuitate huc atque illuc feratur, quàm cupida ſit, ad res diuerſas ſimul amplexandas, eius ambitio. Ergo, ne ſtultitia & temeritate noſtra omnia ſurſum deorſum miſcerentur, diſtinctis vitæ generibus ſua cuique officia ordinauit. Ac nequis temerè ſuos fines tranſiliret, eiuſmodi viuendi genera vocationes appellauit. Suum ergo ſingulis viuendi genus eſt quaſi ſtatio à Domino attributa, ne temerè toto vitæ curſu circumagantur. Adeò autem neceſſaria eſt iſta dinſtinctio, vt actiones omnes noſtræ inde coram ipſo æſtimentur, ac ſæpe quidem longè aliter quàm pro huma-

humanæ ac philosophicæ rationis iudicio. Nullum magis præclarum facinus habetur etiā apud Philosophos, quàm liberare tyrannide patriā, atqui voce cælestis arbitri apertè damnatur qui priuatus manum tyranno intulerit. Verùm nolo in recensendis exemplis immorari. satis est si nouerimus vocationem Domini esse in omni re bene agendi principium ac fundamentum: ad quam qui se non referet, nunquam rectam in officijs viam tenebit. Poterit fortè interdum nonnihil in speciem laudabile designare: sed illud qualecunque sit in conspectu hominum, apud Dei thronum respuetur: deinde in ipsis vitæ partibus nulla erit symmetria. Proinde tum optimè composita erit tua vita, quum ad hunc scopum dirigetur, quia nec quisquam propria temeritate impulsus, plus tentabit quàm ferat sua vocatio: quia sciet fas non esse transilire suas metas. Qui obscurus erit priuatam vitam non ægrè colet, ne gradum in quo diuinitus locatus erit deserat. Rursum hæc erit curis, laboribus, molestijs, alijsque oneribus non parua leuatio, dum quisque sciet Deum in his omnibus sibi esse ducem. Libentiùs magistratus partes suas obibit: paterfamilâs se ad officium astringet: quisque in suo vitæ genere incommoda, solicitudines, tædia, anxietates perferet ac vorabit, vbi persuasi fuerint onus cuique à Deo esse impositum. Hinc & eximia consolatio nascetur, quòd nullum erit tam sordidum ac vile opus (in quo modò tuæ vocationi pareas) quod nō coram Deo resplendeat & pretiosissimum habeatur.

Qua de re lege P. Mar. loc. 20. clas. 4. pag. 1086 & nostrum author. l. 4. c. 20. s. 31. & sup. c. 7. s. 4. Ibib. c. 8. s. 35. Idem de moralib. operi. l. 2. c. 3. s. 4. 1. Cor. 1. 26. 27. 28. Ephe. 6. 6. 9 Inf. c. 14. s. 12. Nota.

De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione. CAP. XI.

IAM mihi satis diligenter exposuisse suprà videor, quomodo hominibus à Lege maledictis vnicum recuperandæ salutis restet in fide subsidium. Rursum quid fides ipsa sit, & quæ in hominem Dei beneficia conferat, & quos in eo fructus ædat. Summa autem hæc fuit, Christum nobis Dei benignitate datum, fide à nobis apprehendi ac possideri, cuius participatione duplicem potissimùm gratiam recipiamus: nempe vt eius innocentia Deo reconciliati, pro iudice iam propitium habeamus in cælis Patrem: deinde vt eius Spiritu sanctificati, innocentiam puritatemq; vitæ meditemur. Ac de regeneratione quidem, quæ secunda est gratia, dictum fuit quantum sufficere videbatur. Iustificationis ratio, leuiùs ideò attacta est, quoniam ad rem pertinebat intelligere primùm, & quàm otiosa non sit à bonis operibus fides, qua sola gratuitam iustitiam Dei misericordia obtinemus: & qualia sint sanctorum bona opera, in quibus pars huius quæstionis versatur. Ea ergo nunc penitus discutienda: & ita discutienda vt meminerimus præcipuum esse sustinendæ religionis cardinem: quò maiorem attentionem curamq; afferamus. Nisi enim primum omniū, quo sis apud Deum loco & quale de te sit illius iudicium, tenes, vt nullum habes stabiliendæ salutis fundamentum, ita nec erigendæ in Deum pietatis. Sed necessitas cognoscendi meliùs ex cognitione ipsa elucescet.

Sup. c. 1. s. 3. c. 2. definit. fidei quære s. 7. De Pœnité. c. 3. eius definit. s. 5. Ibid. c. 2. s. 7 15, 16. 19. 28. 29. 32. c. 3. s. 9. 19. Quanti sit momenti iustificat. gratuitæ doctr.

2 Porrò ne impingamus in ipso limine (quod fieret si de re incognita disputationem ingrederemur) primùm explicemus quid sibi velint istæ loquutiones. Hominem corā Deo iustificari, Fide iustificari vel operibus. Iustificari coram Deo dicitur, qui iudicio Dei & censetur iustus, & acceptus est ob suam iustitiam: siquidem vt Deo abominabilis est iniquitas, ita nec peccator in eius oculis potest inuenire gratiam, quatenus est peccator & quandiu talis censetur. Proinde vbicunque peccatum est, illic etiā se profert ira & vltio Dei. Iustificatur autē qui non loco peccatoris, sed iusti habetur, eoq; nomine cōsistit coram Dei tribunal, vbi peccatores omnes corruunt. Quemadmodum si reus innocens ad tribunal æqui iudicis adducatur, vbi secundum innocentiam eius iudicatum fue-

P. Mart. loc. 4. clas. 3. pa. 574. Iustifi. quid Psal. 5. 6. Ioan. 8. 34. Rom. 6. 20. 21. Rom. 6. 23.

rit, iustificatus apud iudicem dicitur: sic apud Deum iustificatur qui numero peccatorum exemptus, Deum habet suæ iustitiæ testem & assertorem. Iustificari ergo operibus ea ratione dicetur in cuius vita reperietur ea puritas ac sanctitas, quæ testimonium iustitiæ apud Dei thronum mereatur: seu qui operum suorum integritate, respondere & satisfacere illius iudicio queat. Contrà iustificabitur ille fide, qui operum iustitia exclusus, Christi iustitiam per fidem apprehendit, qua vestitus in Dei conspectu non vt peccator sed tanquam iustus apparet. Ita nos iustificationem simpliciter interpretamur acceptionem qua nos Deus in gratiam receptos pro iustis habet. Eamque in peccatorum remissione ac iustitiæ Christi imputatione positam esse dicimus.

Iustifica.o-per.b⁹ quid Ibid.P.Mars.1. Iustifi.fide quid. Inf.c.17. s.12.

3 In huius rei confirmationem extant multa & clara Scripturæ testimonia. Principiò hanc esse propriam & vsitatissimam verbi significationem negari non potest. Sed quia nimis longum esset locos omnes colligere & inter se conferre, satis sit lectores monuisse. per se enim facilè obseruabunt. Paucos tantùm producam, vbi hæc, de qua loquimur, iustificatio nominatim tractatur. Primùm vbi narrat Lucas plebem Christo audito iustificasse Deum, & vbi pronuntiat Christus sapientiam iustificari à filijs suis, non significat illic iustitiam conferre, quæ manet semper integra apud Deum, quanuis totus mundus eripere conetur: neque hîc etiam salutis doctrinam facere iustam, quæ per se hoc habet: sed vtraque loquutio tantundem valet, ac laudem Deo eiusque doctrinæ tribuere quam merentur. Rursum quum Pharisæis exprobrat Christus quòd seipsos iustificent, non intelligit acquirere iustitiam rectè agendo, sed ambitiosè captare iustitiæ qua vacui sunt, famam. Hunc sensum meliùs intelligũt Hebraicæ linguæ periti: vbi etiam scelesti vocantur non modò qui sibi conscij sunt sceleris, sed qui iudiciũ damnationis subeunt. Neq; enim Bersabe, dum se & Solomonem dicit fore scelestos, crimen agnoscit: sed probro se & filium expositum iri conqueritur, vt numerentur inter reprobos & damnatos. Ex contextu tamen facilè patet, verbum hoc etiam dum Latinè legitur, non posse aliter accipi, nempè relatiuè, non autem vt qualitatem aliquam denotet. Quod verò ad causam præsentem attinet, vbi Paulus ait Scripturam præuidisse quòd ex fide iustificet Gentes Deus, quid aliud intelligas quàm Deum iustitiam ex fide imputare? Item, quum dicit Deum iustificare impium qui est ex fide Christi, quis sensus esse potest, nisi fidei beneficio à damnatione liberare quam ipsorũ impietas merebatur? Apertiùs etiamnum in conclusione, dum sic exclamat, Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat. Quis condemnabit? Christus est qui mortuus est: imò qui resurrexit, & nũc interpellat pro nobis. Perinde enim est acsi diceret, Quis accusabit quos Deus absoluit? quis damnabit quos suo patrocinio Christus defendit? Iustificare ergo nihil aliud est, quàm eũ qui reus agebatur, tanquam approbata innocentia à reatu absoluere. Quũ itaq; nos Christi intercessione iustificet Deus non propriæ innocẽtiæ approbatione, sed iustitiæ imputatione nos absoluit: vt pro iustis in Christo censeamur, qui in nobis nõ sumus. Sic Actorum 13 in concione Pauli, Per hunc vobis annunciatur remissio peccatorũ, & ab omnibus ijs à quibus non potuistis iustificari in Lege Mosis: omnis qui credit in eum, iustificatur. Vides post remissionem peccatorum iustificationem hanc velut interpretationis loco poni: vides apertè pro absolutione sumi: vides operibus Legis adimi: vides merum Christi beneficium esse: vides fide percipi: vides denique interponi satisfactionem, vbi dicit nos à peccatis iustificari per Christum. Sic quum publicanus dicitur iustificatus è templo descendisse, non possumus dicere aliquo operum merito consequutũ esse iustitiam. Hoc ergo dicitur, post impetratam peccatorum veniam, pro iusto esse coram Deo habitum. Iustus ergo fuit non operũ approbatione, sed

Diuersa vocis Iustific. acceptio. *Luc.7.29.* *Ibid.35.* *Luc.16.15.* Hebr.phrasis. 1.*Reg.1.21* August.de Spir.& Lit. cap 11.& 17 Iustific.relatiuè accipitur. *Galat.3.8.* *Rom.3.24.* *26.28.* Rom 4.5. *Rom.8.33.* 34. *Act.13.38.* Inf.s.22.23 l.2 c.16. s.18. *Luc.18.14.* August, lib. 19.de ciuit. Dei.cap.26.

sed gratuita Dei absolutione. Quare eleganter Ambrosius qui peccatorum confessionem vocat iustificationem legitimam.

4 Atque vt omittamus contentionem de voce, rem ipsam si intuemur qualiter nobis describitur, nulla manebit dubitatio. Nam Paulus acceptionis nomine certè iustificationem designat, quum dicit ad Ephesios 1.a.5. Destinati sumus in adoptionem per Christum, secũdùm beneplacitũ Dei in laudem gloriosæ ipsius gratiæ, qua nos acceptos vel gratiosos habuit. Id enim ipsum vult quod alibi dicere solet, Deum nos gratuitò iustificare. Quarto autem capite ad Romanos, primùm appellat iustitiæ imputationem: nec eã dubitat in peccatorũ remissione collocare. Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel imputat iustitiam sine operibus: sicut scriptum est, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Illic sanè non de iustificationis parte, sed de ipsa tota disputat. Eius porrò definitionem à Dauide positam testatur, quum beatos esse pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde apparet, iustitiam hanc de qua loquitur, simpliciter reatui opponi. Sed ad hanc rẽ locus ille est omnium optimus, vbi hanc esse summã docet legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipse nos per Christum vult in gratiam recipere, non imputando nobis peccata. Sedulò expendãt lectores totum contextum. nã paulò pòst exegeticè addens, Christum qui peccati expers erat, factum esse pro nobis peccatum: vt modum reconciliationis designet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbo intelligit quàm iustificari. Nec sanè quo alibi tradit, staret, obedientia Christi nos constitui iustos, nisi in ipso & extra nos iusti reputamur coram Deo.

5 Verùm quia Osiander monstrum nescio quod essentialis iustitiæ inuexit, quo etsi noluit abolere gratuitam iustitiam, ea tamẽ caligine inuoluit quæ pias mentes obtenebratas serio gratiæ Christi sensu priuet: antequã ad alia transeo, hoc delirium refellere operæpretium est. Primò hæc speculatio meræ est ieiunæque curiositatis. Multa quidem Scripturæ testimonia accumulat, quibus Christum probet vnum esse nobiscum, & nos vicissim cum ipso, quod probatione non indiget: sed quia non obseruat huius vnitatis vinculum, seipsum illaqueat. Nobis verò omnes eius nodos expedire facile est, qui tenemus nos cum Christo vniri arcana Spiritus eius virtute. *Conceperat vir ille quiddam affine Manichæis, vt essentiam Dei in homines transfundere appeteret. Hinc aliud eius commentum, Adam fuisse formatum ad imaginem Dei: quia iam ante lapsum destinatus erat Christus exemplar humanæ naturæ. Sed quia breuitati studeo, in præsenti causa insistam. Dicit nos vnum esse cum Christo. Fatemur: interea negamus misceri Christi essentiam cũ nostra. Deinde perperam hoc principium trahi dicimus ad illas eius præstigias: Christum nobis esse iustitiam, quia Deus est æternus, fons iustitiæ, ipsaque Dei iustitia. Ignoscent lectores si nunc tantùm attingo quæ ratio docendi in alium locum differri postulat. Quanuis autem excuset se voce iustitiæ essentialis non aliud intendere, quàm vt huic sententiæ occurrat, nos propter Christum iustos reputari: dilucidè tamen exprimit se non ea iustitia contentum, quæ nobis obedientia & sacrificio mortis Christi parta est, fingere nos substantialiter in Deo iustos esse tam essentia quàm qualitate infusa. Hæc enim ratio est cur tam vehementer contendat, non solùm Christum, sed Patrem & Spiritum in nobis habitare. Quod etsi verũ esse fateor, peruersè tamen ab eo torqueri dico. Modum enim habitandi expendere decebat, nempe quòd Pater & Spiritus in Christo sunt: & sicut in ipso habitat plenitudo diuinitatis, ita in ipso possidemus totum Deũ. Quicquid ergo seorsum de Patre & Spiritu profert, non aliò tendit nisi vt simplices abstrahat à Christo. Deinde substantialem mixtionem ingerit, qua Deus se in nos transfundens, quasi partem sui faciat. Nam vir-

In Psa.118. Serm.10.

Accept. nomen.

Ephe.1.6.

Rom.3.24.

Rom.4.6.

Sup.c.4.s. 29.30.

Psa.32.1.

Inf.c.14.s.11 c.17.s.10.

Iusti. reatui opponit.

l.2.c.17.s.3

2.*Cor.*5. 18 19.

Inf.s.11.

reconciliat.

Inf.s.21.

l.2.c.16.s.5.

*Rom.*5.19.

Osiandri errores de essẽtiali Iustit.

Ioan.17.21.

Le. de nostra cũ Christo vnione Pet. Mart.s. 36. lo. 3. class. 3 qua de re agetur l.4.c. 17.s.8.9.33.

* l.1.c.15.s. 3.5.l.2.c.12 s.4.6.&c.

Deũ esse ætern. proba. l.1.c.13.s.10 11.12.&c.

vide in hanc rem quædã l.2.c. 12.s.2 De qua ibi. c.16.s.6.&c c.17.s.3.&c

Ioh.14.23.

Rom.8.9.

Ephe.3.17.

Rom.8.11.

Col.2.9.

quò spectet Osi. cõmẽtũ

Sup.c.1. Ephe.4.15. & 5.30. Rom.8.29.

tute Spiritus sancti fieri vt coalescamus cum Christo, nobisque sit caput & nos eius membra, ferè pro nihilo ducit, nisi eius essentia nobis misceatur. Sed in Patre & Spiritu apertiùs, vt dixi, prodit quid sentiat: nempe iustificari nos non sola Mediatoris gratia, nec in eius persona iustitiam simpliciter vel solidè nobis offerri: sed nos fieri iustitiæ diuinæ consortes, dum essentialiter nobis vnitur Deus.

Perspicua Osiand. delirij demōst. simile.

6 Si tantùm diceret Christum nos iustificando, essentiali coniunctione nostrum fieri: nec solùm quatenus homo est, esse caput nostrum, sed diuinæ quoque naturæ essentiam in nos diffundi: minore noxa delicijs se pasceret, nec fortè propter hoc delirium tanta esset excitanda cōtentio: sed quum principium hoc sit instar sepiæ, quæ egestione atri turbidique sanguinis multas caudas occultat, nisi velimus scientes & volētes pati nobis iustitiam illam eripi quæ sola de salute gloriandi fiduciam nobis adfert, acriter resistere necesse est. Nam in hac tota disputatione nomen iustitiæ & verbum iustificandi ad duas partes extendit, vt iustificari sit non solùm reconciliari Deo gratuita venia, sed etiam iustos effici: vt iustitia sit non gratuita imputatio, sed sanctitas & integritas quā Dei essentia in nobis residens inspirat. Deinde fortiter negat, quatenus Christus sacerdos peccata expiando, Patrem nobis placauit, ipsum esse iustitiam nostrā, sed vt est Deus æternus, & vita. Vt probet illud primū, Deū non tantùm ignoscendo sed regenerando iustificare, quærit an quos iustificat relinquat quales erant naturâ, nihil ex vitijs mutando. Responsio perquam facilis est: sicut non potest discerpi Christus in partes, ita inseparabilia esse hæc duo, quæ simul & coniunctim in ipso percipimus, iustitiam & sanctificationem. Quoscunque ergo in gratiam recipit Deus, simul Spiritu adoptionis donat, cuius virtute eos reformat ad suam imaginem. Verùm si Solis claritas non potest à calore separari, an ideò dicemus luce calefieri terram, calore verò illustrari? Hac similitudine nihil ad rem præsentem magis accommodum. sol calore suo terram vegetat ac fœcundat, radijs suis illustrat & illuminat. Hîc mutua est ac indiuidua connexio: transferre tamen quod vnius peculiare est ad alterum, ratio ipsa prohibet. In hac duplicis gratiæ confusione, quam obtrudit Osiander, similis est absurditas: quia enim re ipsâ ad colendam iustitiam renouat Deus quos pro iustis gratis censet, illud regenerationis donum miscet cum hac gratuita acceptatione, vnumque & fidem esse contendit. Atqui Scriptura, vtrunq; cōiungens, distinctè tamen enumerat, quò multiplex Dei gratia meliùs nobis pateat. Neque enim superuacuum est illud Pauli, datum fuisse nobis Christū in iustitiam & sanctificationem. Et quoties à salute nobis parta, à paterno amore Dei, à Christi gratia ratiocinatur nos ad sanctitatem & munditiem vocatos esse, apertè indicat aliud esse iustificari quàm fieri nouas creaturas. Vbi verò ad Scripturam ventum est, totidem corrumpit locos quot citat. Vbi Paulus dicit reputari fidem ad iustitiam non operāti, sed credenti in eum qui iustificat impiū, exponit iustum efficere. Eadem temeritate deprauat totum illud quartū caput ad Romanos: neque dubitat eodem fuco inficere quod nuper citaui, Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat. vbi de reatu & absolutione simpliciter agi palàm est, ac ex antithesi pendere Apostoli sensum. Ergo tam in ratione illa quàm in citandis Scripturæ suffragijs nimiùm futilis deprehenditur. Nihilo etiam rectiùs de nomine iustitiæ disserit, quòd scilicet Abrahæ reputata fuerit fides in iustitiam, postquam amplexus Christum (qui Dei iustitia est & Deus ipse) eximijs virtutibus excelluerat. Vnde apparet ex duobus integris ab ipso vitiosè fieri vnum corruptum. neque enim iustitia, cuius illic fit mentio, ad totum vocationis cursum pertinet: quin potius testatur Spiritus, quamuis eximia esset præstantia virtutum Abrahæ, diuque perseuerando tandem auxisset, nō tamen

Vt docuit sup.f.4. l.2.c.15.f.6. De Christi deitate P. Mar.loc.11. class.1.f.2. Duo in Christo consequimur. vt sup.c.3.f.19.c.2.f.28.29.32. Inf.f.23. Simile. Vide in eam rem P. Mar. f.24.28.lo.3 class.3 pag. 546. Idē f. 62.pag 616 Cōfundit Osiand. iustific. cū reg. 1.*Cor*.1.30. Vtriusq grat. distinct.vid. apud Bezam lib.quæst.& respons.pa. 72.74.78. sup.c.3.f.19 *Rom*.4.5. Sup.f.3. Rom.8.33. Rom.4.9. Nota.

tamen aliter placuisse Deo, nisi quòd gratiam in promissione oblatam fi- Ibi.vers.13.
de recepit. Vnde sequitur in iustificatione nullum operibus esse locum, 16.
sicuti Paulus scitè contendit. Inf s.13.14.

7 Quòd obijcit, vim iustificandi non inesse fidei ex seipsa, sed qua- Quatenus fi
tenus Christum recipit, libenter admitto. nam si per se, vel intrinseca, vt des iustific.
loquuntur, virtute iustificaret fides, vt est semper debilis & imperfecta, Sup.c.2.s.18
non efficeret hoc nisi ex parte. sic manca esset iustitia quæ frustulum sa- 31.37.
lutis nobis conferret. Nos quidem nihil tale imaginamur, sed propriè lo- l.4.c.14.s.8.
quendo Deum vnũ iustificare dicimus, deinde hoc idem transferimus ad Vide hunc
Christum, quia datus est nobis in iustitiam. fidem verò quasi vasi conferi- ordin.l.2.c.
mus, quia nisi exinaniti ad expetendã Christi gratiam aperto animæ ore 17.s.1.2.&c.
accedimus, non sumus Christi capaces. Vnde colligitur, non detrahere 1.Cor.1.30
nos Christo vim iustificãdi, dũ prius eum fide recipi docemus quàm illius Fides vas
iustitiam. Neq; tamen interea tortuosas huius sophistæ figuras admitto, Inf.c.13.s.5
quum dicit fidem esse Christum. quasi verò olla fictilis sit thesaurus, quòd ideo recipe.
in ea reconditum sit aurum. Neq; enim diuersa ratio est quin fides, etiam & accipere
si nullius per se dignitatis sit vel pretij, nos iustificet, Christum afferen- dicitur.
do, sicut olla pecunijs referta hominem locupletat. Inscitè ergo fidem, Ioh.1.12.16
quæ instrumentum est duntaxat percipiendæ iustitiæ, dico misceri cum Act.10.43.
Christo, qui materialis est causa, tantique beneficij author simul & mini- Ephe.3.16.
ster. Iam expeditus est ille quoque nodus, quomodo intelligi debeat vo- Gal.4.5.
cabulum Fidei, vbi de iustificatione agitur. P.Mar.lo.4.

8 In Christi receptione longius prouehitur: nempe verbi externi class.3.s.8.
ministerio verbũ internũ recipi, quo nos à sacerdotio Christi & Media- circa mediũ
toris persona ad externam eius diuinitatem traducat. Nos quidem Chri- Sup.s.3.
stum non diuidimus, sed eundem, qui in carne sua nos Patri reconcilians l.2.c.14.s.4.
iustitia donauit, esse æternum sermonem Dei: nec verò ab eo potuisse a- Vt docuit l.
liter impleri Mediatoris partes fatemur, & iustitiam nobis acquiri, nisi 1.c.13.s.9.
esset Deus æternus. Sed hoc Osiãdri placitum est, quum Deus & homo sit Vt dictũ est
Christus, respectu diuinæ naturæ non humanæ factum nobis esse iustitiã. l.2.c.12.s.1.
Atqui si propriè hoc in diuinitatem competit, peculiare non erit Chri- 2.3. Ibi.s.4.
sto, sed commune cum Patre & Spiritu: quando non alia est vnius quàm Rom.8.3.
alterius iustitia. Deinde quòd naturaliter ab æterno fuit, non congrue- Gal.3.13.
ret dici nobis esse factum. Sed vt hoc demus, Deum nobis factum esse iu- & 4.4.5
stitiam, qui illud quod interpositum est conueniet factum esse à Deo? Hoc 1.Cor.1.30.
certè peculiare est Mediatoris personæ: quæ etsi in se continet diuinam Quaten⁹ iu-
naturã, hic tamen insignitur proprio elogio, quo seorsum à Patre & Spi- stitia factus
ritu discernitur. Ridiculè verò in verbo vno Ieremiæ triũphat, vbi pro- Christus.
mittit Iehouam fore nostram iustitiam. Atqui nihil inde aliud eliciet nisi *Ier.*23.6.
Christum, qui nostra est iustitia, esse Deum manifestatum in carne. Alibi & 20.51.
retulimus ex concione Pauli, Deum sibi acquisijsse Ecclesiam suo sangui- *Act.*20.28.
ne. Siquis inde inferat, sanguinem quo expiata sunt peccata esse diuinũ, l.1.c.13.s.11
& diuinæ naturæ, quis tam fœdum errorem ferat? Atqui hoc tam pue- l.2.c.14.s.2.
rili cauillo se omnia adeptum esse putat Osiander, tumet, exultat, mul- Absurdum.
tasq; paginas farcit suis ampullis. quum tamen simplex sit & expedita so-
lutio, Iehouam quidem, vbi factus fuerit germen Dauidis, fore piorum
iustitiam: sed quo sensu, docet Iesaias, Cognitione sui iustificabit multos *Ies.*53.11.
iustus seruus meus. Notemus Patrem loqui, Filio attribuere iustificandi Exposit.loci
partes: causam addere, quòd iustus sit: modum vel medium (vt loquũtur) Iesa.
locare in doctrina qua Christus cognoscitur. Nam vocem *Deaah* passi-
uè accipere commodius est. Hinc colligo Christum esse factum iustitiam Nota.
quando serui speciem induit: secundò nos iustificare quatenus obse-
quentem se Patri præbuit: ac proinde non secundùm diuinam naturam
hoc nobis præstare, sed pro dispensationis sibi iniunctæ ratione. Etsi e-
nim solus Deus fons est iustitiæ, nec aliter quã eius participatione sumus Psa.36.10.

Ioh.1.4. iusti: quia tamen infœlici dissidio ab eius iustitia alienati sumus, necesse
1.Ioh.1.2.3 est descendere ad hoc inferius remedium, vt nos Christus mortis & resur
l.2.c.16.s.6 rectionis suæ virtute iustificet.
13.14.&c.

9 Si obijciat, opus hoc sua præstantia superare hominis naturam, ideoque non posse nisi diuinæ naturæ adscribi, prius concedo: in hoc
l.2.c.12.s.1. secundo dico eum inscitè hallucinari. Nam etsi neq; sanguine suo animas
&c.c.15.s.6 nostras purgare, neque Patrem suo sacrificio placare, neque à reatu absoluere nos poterat Christus, nec deniq; munus sacerdotis peragere, nisi
Ibi.c.16.s.5 verus fuisset Deus, quia tãto oneri impar erat carnis facultas: certum tamen est his omnibus perfunctum esse secundùm humanã naturam. Quo-
*Rom.*5.19. modo enim iustificati sumus si quæritur, respondet Paulus, Christi obe-
Sup.in fine dientia. An verò aliter obediuit quàm assumpta serui figura? Vnde col-
s.4. ligimus, in carne eius exhibitam nobis esse iustitiam. Similiter in alijs
Inf.s.12.23. verbis (quæ sæpiùs citare quomodo Osiandrum non pudeat valdè mi-
Simile. ror) * non alibi statuit iustitiæ fontem quàm in carne Christi. Eum qui
2.Co.5.21. peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei
l.2.c.17.s.4 in illo. Iustitiam Dei inflatis buccis attollit Osiander, & triumphum ca-
5. nit, quasi euicerit esse spectrum illud suum essentialis iustitiæ: quum longè aliud verba sonent, iustos esse nos expiatione per Christum facta. Iu-
Iustitia Dei stitiam Dei accipi pro ea quæ Deo probatur, notũ esse debuerat elemen-
*Ioh.*12.43. tarijs: sicuti apud Iohannem cõfertur gloria Dei hominum gloriæ. Scio,
Psa.71.2.15 interdum vocari Dei iustitiam, cuius est ipse author, & qua nos donat:
16.19.24. sed hoc loco nihil aliud intelligi quàm nos mortis Christi piaculo sufful-
Psal.72.2. tos apud Dei tribunal stare, sani lectores me tacente agnoscunt. Neque
Ies.4. in voce tantum est momenti, modò nobiscum de hoc consentiat Osian-
Sup.c.4.s.27 der, nos in Christo iustificari quatenus pro nobis factus est expiatrix vi-
30.l.2.c.16. ctima: quod à diuina eius natura abhorret. Qua etiam ratione, vbi iustitiã
s.6. & salutem quam nobis attulit, obsignare vult Christus, certum eius pi-
Ioh. 3.35. gnus in carne sua proponit. Vocat quidem se panem viuum: sed modum
48. & Ibid. explicans, adiungit, carnem suam esse verè cibum, & sanguinem verè po-
ver.51.55. tum. Quæ ratio docendi in sacramentis perspicitur: quæ etsi fidem no-
Vt dicetur stram ad totum Christum non dimidium dirigunt, simul tamen iustitiæ
l.4.c.17.s.8. & salutis materiam in eius carne residere docent. non quòd à seipso iu-
9.10. stificet aut viuificet merus homo, sed quia Deo placuit, quod in se ab-
Ioh.5.26. sconditum & incomprehensibile erat, in Mediatore palàm facere. Vnde
& 6.63. soleo dicere Christũ esse nobis quasi expositum fontem, vnde hauriamus
Christ⁹ fons quod alioqui sine fructu lateret in occulta illa & profunda scaturigine,
l.4.c.17.s.9 quæ in Mediatoris persona ad nos emergit. Hoc modo & sensu non infi-
Ioh.1.14.16 cior Christum, vt est Deus & homo, nos iustificare, commune esse etiam
l.2.c.15.s.4. hoc opus Patris & Spiritus sancti, denique iustitiam, cuius nos consortes
Dan.9.24. facit Christus, æternam esse Dei æterni iustitiam, modò firmis & apertis quas citaui rationibus cedat.

Ies.9.6. 10 Porrò ne suis cauillis decipiat imperitos, fateor hoc tam incõ-
Sup.c.1. parabili bono nos priuari donec Christus noster fiat. Coniunctio igitur
Sup.s.5. illa capitis & membrorum, habitatio Christi in cordibus nostris, mysti-
Ephe. 3.17. ca denique vnio à nobis in summo gradu statuitur: vt Christus noster
l.4.c.17.s.5 factus, donorum quibus præditus est nos faciat consortes. Non ergo eum
Sup.c.2.s. extra nos procul speculamur, vt nobis imputetur eius iustitia: sed quia i-
16.19. psum induimus, & insiti sumus in eius corpus, vnum denique nos secum
Rom.6.5. efficere dignatus est: ideo iustitiæ societatẽ nobis cum eo esse gloriamur.
& 8.16. Ita refellitur Osiandri calumnia, fidem à nobis censeri iustitiam: quasi
Ioan.17.21. Christum spoliemus iure suo, quum dicimus fide nos ad eum vacuos ac-
24.& 20.27 cedere, vt eius gratiæ locum demus, quo nos ipse solus impleat. Sed Osi-
Rom.3.19. ander hac spirituali coniunctione spreta, crassam mixturam Christi cum
23.24.25. fidelibus vrget: atque ideo Zuinglianos odiosè nomina quicunque non
Ephe.4.10. subscri-

ſubſcribunt fanatico errori de eſſentiali iuſtitia: quia non ſentiant Chri-
ſtum in Cœna ſubſtantialiter comedi. Mihi verò probrum hoc audire ab
homine ſuperbo ſuiſque præſtigijs dedito ſumma gloria eſt. Quanquam
non me ſolum, ſed quos modeſtè venerari debuerat ſcriptores orbi ſatis
cognitos perſtringit. Mea verò nihil refert, qui priuatam cauſam nō ago.
quò ſynceriùs hanc cauſam ago, qui liber ſum ab omni prauo affectu.
Quòd ergo eſſentialem iuſtitiam & eſſentialem in nobis Chriſti habita- Aduerſ. carnalem manducat. l. 4. c. 17. preſertī. ſ. 33. 34.
tionem tam importunè exigit, huc ſpectat, primùm vt craſſa mixtura ſe
Deus in nos transfundat, ſicuti in Cœna carnalis manducatio ab ipſo fin-
gitur, deinde vt iuſtitiam ſuam nobis inſpiret, qua realiter ſimus cū ipſo
iuſti: quādoquidem ſecundùm ipſum iuſtitia hæc tam eſt Deus ipſe quàm
probitas, vel ſanctitas, vel integritas Dei. Non multum operæ impen-
dam diluendis quæ adducit teſtimonijs, quæ perperam à cæleſti vita ad
ſtatum præſentem detorquet. Per Chriſtum (inquit Petrus) donata ſunt 1. *Pet*. 2. 4.
nobis pretioſa & maxima promiſſa, vt conſortes efficeremur diuinæ na- Inf. c 25.
turæ. Quaſi verò nunc ſimus quales Euangelium fore promitit vltimo ſ. 10.
Chriſti aduentu: imò admonet Iohannes tunc nos Deum viſuros ſicuti 1. *Ioh*. 3. 2.
eſt, quia ſimiles ei erimus. Tantùm exilem guſtum dare volui lectoribus,
data opera me ſuperſedere ab his nugis, non quòd difficile ſit eas diluc-
re, ſed quia nolo moleſtus eſſe in labore ſuperuacuo.

11 Cæterùm in ſecundo membro plus veneni latet, vbi nos vnà cū
Deo iuſtos eſſe docet. Satis iam me probaſſe arbitror, quanuis non tam Dogma Oſiand. frigidum.
peſtiferum eſſet hoc dogma, quia tamen frigidum & ieiunum eſt, ſuaque
vanitate diffluit, ſanis & pijs lectoribus meritò debere eſſe inſipidū. Ve-
rùm hæc minimè tolerabilis eſt impietas, prætextu duplicis iuſtitiæ la-
befactare ſalutis fiduciam, & nos raptare ſupra nubes, ne gratiam expia- Rom. 5. 1. 2.
tionis fide amplexi. Deum quietis animis inuocemus. Ridet eos Oſiander Gal. 4. 5. 6.
qui Iuſtificari docent eſſe verbum forenſe: quia oporteat nos re ipſa eſſe Inf. c. 13.
iuſtos. nihil etiam magis reſpuit quàm nos iuſtificari gratuita imputatio- ſ. 3. 5.
ne. Agedum, ſi nos Deus non iuſtificat abſoluendo & ignoſcendo, quid
ſibi vult illud Pauli? Erat Deus in Chriſto mundum ſibi reconcilians, non 2. *Cor*. 5. 21.
imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum non fecerat, pro Sup. ſ. 3. 4.
nobis peccatum fecit, vt eſſemus iuſtitia Dei in illo. Primùm obtineo, iu- Rom. 8. 33.
ſtos cenſeri qui Deo reconciliantur. modus inſeritur, quòd Deus igno- 34.
ſcendo iuſtificet: ſicuti alio loco iuſtificatio accuſationi opponitur. quæ Iuſtific.
antitheſis clarè demonſtrat ſumptam eſſe loquēdi formam à forenſi vſu. verb. forenſe.
Nec verò quiſquam mediocriter in lingua Hebraica verſat[9] (modò idem
ſedato ſit cerebro) inde ortam eſſe phraſin hāc ignorat, deinde quorſum *Rom*. 1. 7.
tendat & quid valeat. Iam verò mihi reſpondeat Oſiander, vbi dicit Pau- *Pſ*. 32. 1. 2.
lus deſcribi à Dauide iuſtitiam ſine operibus in his verbis, Beati quorum
remiſſæ ſunt iniquitates: ſitne plena hæc definitio, an dimidia. Certè Lege P. Mar.
Prophetam nō adducit teſtem, ac ſi doceret partem iuſtitiæ eſſe veniam Ibid. ſ. 46.
peccatorum, vel ad hominem iuſtificandum concurrere: ſed totam iuſti- pag. 606.
tiam in gratuita remiſſione includit, beatum hominem pronuntiās cuius Rom. 4. 8,
tecta ſunt peccata, cui remiſit Deus iniquitates, & cui tranſgreſſiones nō 9. 10.
imputat: fœlicitatem eius inde æſtimat & cenſet, quia hoc modo iuſtus Grat iuſtifi.
eſt non re ipſa, ſed imputatione. Excipit Oſiander, contumelioſum hoc à regen. non
fore Deo, & naturæ eius contrarium, ſi iuſtificet qui re ipſa impij manēt. ſeparatur
Atqui tenendum memoria eſt quod iam dixi, non ſeparari iuſtificādi gra- ſed diſting.
tiam à regeneratione, licet res ſint diſtinctæ. Sed quia experientia plus Sup. c. 3. ſ. 2.
ſatis notum eſt, manere ſemper in iuſtis reliquias peccati, neceſſe eſt lōgè 5. Sup. ſ. 6.
aliter iuſtificari quàm reformantur in vitæ nouitatem. Nam hoc ſecundū Vt ibi. ſ. 10.
ſic inchoat Deus in electis ſuis, totoque vitæ curriculo paulatim, & in- 11. & c. & l. 4
terdum lentè in eo progreditur, vt ſemper obnoxij ſint apud eius tribu- c. 1. ſ. 13.
nal mortis iudicio. Iuſtificat autē non ex parte, ſed vt liberè, quaſi Chriſti Sup. c. 6. ſ. 5.

Perfect.iustitiæ imperf. regen. puritate induti, in cælis compareant. Neque enim conſcientias pacaret aliqua iuſtitiæ portio: donec ſtatutum ſit nos Deo placere: quia ſine exceptione iuſti coram ipſo ſumus. Vnde ſequitur peruerti & funditus euerti iuſtificationis doctrinam vbi animis inijcitur dubitatio, cõcutitur fiducia ſalutis, libera & intrepida inuocatio remoram patitur: imò vbi non ſtabilitur quies & tranquilitas cum ſpirituali gaudio. Vnde Paulus à repugnantibus arguit, hæreditatẽ non eſſe ex Lege: quia hoc modo exinanita eſſet fides, quæ ſi operum reſpectum habeat, labaſcit: quando nemo ex ſanctiſſimis illic reperiet in quo confidat. Hoc diſcrimen iuſtificãdi & regenerandi (quæ duo confundens Oſiander, duplicẽ iuſtitiam nominat) pulchrè exprimitur à Paulo. nam de reali ſua iuſtitia loquẽs, vel de integritate qua donatus erat (cui Oſiãder titulũ imponit eſſentialis iuſtitiæ) flebiliter exclamat, Miſer ergo! quis me liberabit ex corpore mortis huius? Ad iuſtitiam verò confugiens quæ in ſola Dei miſericordia fundata eſt, magnificè & vitæ & morti, & probris, & inediæ, & gladio rebuſque omnibus aduerſis inſultat. Quis accuſabit contra electos Dei, quos ipſe iuſtificat? Certò enim perſuaſus ſum quòd nihil nos ſeparabit ab amore eius in Chriſto. Iuſtitiam ſibi eſſe clarè prædicat quæ ſola ad ſalutẽ in ſolidum ſufficiat coram Deo, vt gloriandi fiduciæ non deroget ac nihil remoræ inijciat miſera illa ſeruitus, cuius ſibi conſcius ſortem ſuam paulò antè deflebat. Hæc diuerſitas ſatis nota eſt adeoque familiaris ſanctis omnibus qui ſub onere iniquitatum gemunt, & interea victrice fiducia emergũt ſupra omnes metus. Quòd autem obiectat Oſiander, diſſentaneũ eſſe à natura Dei, in eum recidit. nam etſi duplici iuſtitia tãquam pellita veſte ſanctos veſtit, fateri tamẽ cogitur, ſine peccatorum remiſſione neminem placere Deo. Quod ſi verum eſt, ſaltem concedat ſecundùm ratam partem imputationis (vt loquuntur) iuſtos cẽſeri qui re ipſa nõ ſunt. Quouſque autem extendet peccator acceptationem hanc gratuitã, quæ ſubrogatur in locum iuſtitiæ: ex deunce, an ex vncia? Ambiguus profectò & vacillans in hanc & in hãc partem pendebit: quia non licebit quãtum ad fiduciam neceſſarium erit iuſtitiæ ſibi ſumere. Bene eſt quòd huius cauſæ non eſt arbiter, qui Deo legem vellet præſcribere. Cæterùm illud ſtabit fixum, Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas quum iudicaris. Quantæ autem arrogantiæ eſt damnare ſummum iudicem quum gratis abſoluit, ne valeat illud reſponſum, Miſerebor cuius miſerebor? Et tamen Moſis interceſſio, quam hac voce compeſcuit Deus, non eò tendebat ne cui parceret, ſed vt omnes pariter, abolito reatu, quamuis obnoxij culpæ eſſent, abſolueret. Ac nos quidem dicimus ideo ſepultis peccatis iuſtificari coram Deo perditos: quia (vt peccatũ odio habet) non poteſt amare niſi quos iuſtificat. Sed hæc eſt mirabilis iuſtificandi ratio, vt Chriſti iuſtitia tecti non exhorreant iudicium quo digni ſunt, & dum ſeipſos meritò damnant, iuſti extra ſe cenſeantur.

Lege Inf.c.13.iuſtifi. ſcopum. Rom.4.14. Galat.3.18 Rom.7.24. Rom.8.33. Inf.c.14.à ſ.2.ad ſ.14. Inf.c.20. ſ.37. Sup.de fidei ſecurit. c.2. ſ.5.25.36. &c. P.Mart.ibi. ſ.2.pag.575 Ibi.P.Mart. ſ.18.pag. 582. Inf.c.23.ſ.2 Pſal.51.6. l.1.c.18.ſ.3. Exo.33.19. Inf.c 14. Epheſ.2.1. 4.5.6.7.

12 Monendi tamen ſunt lectores, vt ad myſterium, quod ſe illos celare nolle iactat, ſedulò aduertant. Poſtquam enim diu & prolixè contendit non ſola imputatione iuſtitiæ Chriſti nos fauorem conſequi apud Deum, quia hoc ei impoſſibile eſſet habere pro iuſtis qui non ſunt: (vtor eius verbis) tandem concludit Chriſtum non humanæ naturæ ſed diuinæ reſpectu datum nobis eſſe in iuſtitiam: & quanuis hæc nonniſi in perſona Mediatoris reperiri queat, eſſe tamen non hominis ſed Dei iuſtitiam. Non colligat nunc ſuum funiculum ex duabus iuſtitijs, ſed planè iuſtificandi officium adimit humanæ Chriſti naturæ. Operæpretium autem eſt tenere qua ratione pugnet. Dicitur eodem loco Chriſtus factus in ſapientiam: quod non conuenit niſi æterno ſermoni. Ergo nec Chriſtus homo iuſtitia eſt. Reſpondeo, vnigenitum Dei Filium æternam quidem fuiſſe eius ſapientiam, ſed diuerſo modo nomen hoc ei attribui apud Paulum, quia

Sup.ſ.9.& ſ.5.6. 1.Cor.1.30. l.1.c.13.ſ.7. l.2.c.12. ſ.4.5.

quia in ipso reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ. Quod
ergo apud Patrem habebat, nobis manifestauit: & ita nõ ad essentiam Fi- *Colos.*2.3.
lij Dei, sed ad vsum nostrũ refertur quod dicit Paulus, & humanæ Chri- Ioan.17.6.7
sti naturæ rite aptatur: quia etsi lux in tenebris lucebat antequam carnẽ Ioan 4.9.10
indueret, erat tamen lux abscondita, donec prodijt idem Christus in na- *Ioh.*8.12.
tura hominis, sol iustitiæ: qui se ideo lucem mundi appellat. Stultè etiam Mal.4.2.
ab eo obijcitur, iustificandi virtutem tam Angelis quàm hominibus lõ-
gè superiorem esse: quando hoc non ex dignitate creaturæ cuiusquam,
sed ex Dei ordinatione pendet. Si Angelis libeat Deo satisfacere, nihil
proficient: quia non sunt ad hoc destinati. homini autem Christo hoc *Galat.*3.13
singulare fuit, qui Legi subiectus est vt nos à maledictione Legis redime-
ret. Nimis etiam improbè calumniatur eos qui negant Christum secun-
dùm diuinam naturam esse nobis iustitiam, relinquere vnam tantùm par-
tem de Christo: & (quod deterius est) facere duos Deos: quia etsi fa-
tentur Deum habitare in nobis, reclamant tamen non esse nos iustos iu-
stitia Dei. Neque enim si Christum, quatenus mortem subijt vt destrue- l.2.c.16.
ret eum qui habebat mortis imperium, vocamus authorem vitæ, protinꝰ s.6.7.
totum ipsum, vt est Deus in carne manifestatus, fraudamus hoc honore: Inf.c.19.
sed tantùm distinguimus quomodo ad nos perueniat iustitia Dei, vt ea s.1.2.3.
fruamur. in quo nimis fœdè lapsus est Osiander. Neque verò negamus, l.2.c.13.
quod nobis in Christo palàm est exhibitum, ab arcana Dei & gratia & s.1.2.
virtute manare: neque de eo pugnamus quin iustitia, quam nobis Chri- *Heb.*2.14.
stus confert, iustitia Dei sit, quæ ab ipso proficiscitur: sed constanter l.2.c.16.
illud tenemus, nobis in morte & resurrectione Christi esse iustitiam & s.13.&c.c17
vitam. Omitto pudendam illam locorum congeriem, qua sine delectu s.2.3.&c.
atque etiam sine communi sensu onerauit lectores, vbicunque fit iustitiæ
mentio, debere hanc essentialem intelligi. sicuti vbi Dauid Dei iustitiam
ad ferendas sibi suppetias implorat, quum id faciat plus centies, tot sen-
tentias corrumpere non dubitat Osiander. Nihilo etiam firmius est quod Vide sup.
obiectat, iustitiam propriè dici & rectè qua ad rectè agẽdum mouemur, s.9.quot mo
solum verò Deum operari in nobis & velle & perficere. Neque enim ne- dis dicatur
gamus quin reformet nos Deus Spiritu suo in vitæ sanctitatem & iusti- Iustit.Dei.
tiam: sed primò videndum est faciátne hoc per se & immediatè, an verò *Phil.*2.13.
per manum Filij sui, penes quem omnem Spiritus sancti plenitudinem de- l.2.c.2.s.27
posuit, vt sua abundantia membrorum inopiæ subueniret. Deinde quan- & c.3.s.6.11
uis ex occulto diuinitatis fonte prodeat ad nos iustitia, non tamen se- c.5.s.11.
quitur, Christum, qui in carne se propter nos sanctificauit, secundùm di- Ioan.1.16.
uinam naturam nobis iustitiam esse. Non minus friuolum est quod ad- Colos.1.19.
ducit, Christum ipsum diuina iustitia fuisse iustum: quia nisi eum volun- & 2.4.
tas Patris impulisset, ne ipse quidem iniunctis sibi partibus satisfecisset. Ibi.c.15.s.2
Nam etsi alibi dictum fuit omnia Christi ipsius merita fluere ex mero *Ioh.*17.19.
Dei beneplacito, nihil hoc tamen ad phantasma quo suos & simplici- c.13.s.1.
um oculos fascinat Osiander. Quis enim colligere permittat, quia fons Ibid.c.17.
& principium iustitiæ nostræ Deus est, essentialiter nos esse iustos, & s.4.6.
essentiam iustitiæ Dei in nobis habitare? In redimenda Ecclesia (inquit *Iesa.*59.17
Iesaias) Deus iustitiam suam induit quasi loricam. an vt Christum armis loc.
spoliaret, quæ dederat, ne esset perfectus redemptor? Atqui nihil aliud
voluit Propheta, quàm Deum extra se nihil mutuatum esse, neque fuisse *Rom.*3.25.
vllo subsidio adiutum ad nos redimendos. Quòd alijs verbis breuiter
signauit Paulus, salutem nobis dedisse in ostensionem suæ iustitiæ. *Rom.*5.19.
Sed hoc minimè euertit quod alibi docet, nos vnius hominis obedien- Ibi.c.16.s.5
tia iustos esse. Denique quisquis duplicem iustitiam inuoluit, ne quies- Simile.
cant miseræ animæ in mera & vnica Dei misericordia, Christũ implexis
spinis per ludibrium coronat.

13 Sed quoniam bona pars hominum iustitiam ex fide & operibus inf.c.14.s.17

compositam imaginatur, præmonstremus id quoque, sic inter se differre fidei operumque iustitiam, vt altera stante necessariò altera euertatur.
Phil. 3.8. Dicit Apostolus se omnia pro stercoribus reputasse vt Christum lucrifaceret, & in illo reperiret non habens suam iustitiam quæ est ex Lege, sed quæ est ex fide Iesu Christi, iustitiam quæ est ex Deo per fidem. Vides & contrariorum esse hîc comparationem, & indicari propriam iustitiam oportere pro derelicto haberi ab eo qui velit Christi iustitiam obtinere. Quare alibi hanc Iudæis ruinæ causam fuisse tradit, quòd suam volentes iustitiam stabilire, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti. Si propriam iustitiam stabiliendo, Dei iustitiam excutimus: vt hanc consequamur, oportet ꝑfectò illam penitus aboleri. Idipsum quoque ostẽdit quum negat per Legem excludi gloriationem nostram, sed per fidem. Vnde sequitur, quantisper manet quantulacunque operum iustitia, manere nobis nonnullam gloriandi materiam. Iam si fides omnem gloriationem excludit, cum iustitia fidei sociari nullo pacto iustitia operũ potest. In hũc sensum tam clarè loquitur quarto capite ad Rom. vt nullum cauillis aut tergiuersationibus locum relinquat. Si operibus, inquit, iustificatus est Abraham, habet gloriam. Subiungit, Atqui non habet gloriam apud Deum. Consequens ergo est, non iustificatum esse operibus. Ponit deinde alterum argumentum à contrarijs. Quum repẽditur operibus merces, id fit ex debito, non ex gratia. Fidei autem tribuitur iustitia secundùm gratiam. Ergo id nõ est ex meritis operum. Valeat igitur eorum somnium qui iustitiam ex fide & operibus conflatam comminiscuntur.

(P. Mart. vbi probat sola fide nos iustific. s. 83. pag. 633. *Rom.* 10.3. Inf. ad finẽ vsque. *Rom.* 3.27. Inf. c12. s. 8. Inf. s. 18. *Rom.* 4.2. Inf. c. 13. s. 2 Ro. 4.4.5.16 Vid. P. Mar. vbi de fide format. & infor. pag. 544. & 547.)

14 Subtile effugium habere se putant sophistæ, qui sibi ex Scripturæ deprauatione & inanibus cauillis ludos & delicias faciunt. nam opera exponunt, quæ literaliter tantùm & liberi arbitrij conatu extra Christi gratiam faciunt homines nondum regeniti. id verò ad opera spiritualia spectare negant. Ita secundùm eos tam fide quàm operibus iustificatur homo, modò ne sint propria ipsius opera, sed dona Christi & regenerationis fructus. Paulum enim non alia de causa ita loquutum, nisi vt Iudæos viribus suis fretos conuinceret stultè sibi arrogasse iustitiam, quum solus Christi Spiritus eam nobis conferat, non studium ex proprio naturæ motu. Atqui non obseruant in antithesi legalis & Euangelicæ iustitiæ, quam alibi Paulus adducit, excludi quælibet opera, & quocunque ornentur titulo. Docet enim iustitiam Legis hanc esse, vt salutem obtineat qui præstitit quod Lex iubet: iustitiam verò fidei, si credimus Christum esse mortuum, & resurrexisse. Ad hæc, videbimus postea suo loco, diuersa esse Christi beneficia, sanctificationem & iustitiam. Vnde sequitur ne spiritualia quidem opera in calculum venire, vbi vis iustificandi fidei adscribitur. Nec verò Paulus, vbi negat (quod nuper citaui) Abraham habere cur glorietur apud Deum, quia operibus iustus non est, restringi hoc debet ad literalem & externam virtutum speciem, vel liberi arbitrij conatum: sed quanuis spiritualis & ferè Angelica fuerit Patriarchæ vita, non tamen suppetere operum merita, quæ illi iustitiam coram Deo acquirãt.

(l. 2. c. 3. s. 2. 3 4. Inf. c. 14. s. 2. 3. De operib. præpar. P. Mart. loc. 4. Class. 3. s. 9. 10. s. 23. &c. *Rom.* 10. 5.9. *Galat.* 3. 11.12. Inf. s. 18.19. Rom. 4.2.3. Sup. s. 13. Inf. s. 17.)

15 Crassiùs paulò Scholastici, qui præparationes suas miscent: hi tamen non minùs prauo dogmate simplices & incautos imbuũt, sub prætextu Spiritus & gratiæ, misericordiam Dei, quæ sola trepidas animas placare potest, tegentes. Nos verò fatemur cum Paulo, iustificari apud Deum legis factores: sed quia à Legis obseruatione longè omnes absumus, hinc colligimus, quæ maximè ad iustitiam valere deberent opera, ideo nihil nos iuuare, quia illis destituimur. Quod ad vulgares Papistas pertinet vel Scholasticos, dupliciter hîc falluntur: & quòd fidem appellant conscientiæ certitudinem, in expectanda à Deo pro meritis mercede: & quòd gratiam Dei, non gratuitæ iustitiæ imputationem, sed Spiritũ ad studium sanctitatis adiuuantem interpretantur. Legunt apud Apostolum,

(De quib. P. Mart. Ibid. s. 26. l. 2. c. 2 s. 27 c. 3 s. 8. &c. Inf. c. 15. s. 6. P. Lomb. li. 2. dist. 26. Rom. 10. 5. Gal. 3. 18. & 2. 13.)

lum, Accedentem ad Deum oportet primùm credere quòd Deus sit, deinde quòd remunerator sit quærentibus se. Sed non animaduertunt quis sit quærendi modus. In nomine verò Gratiæ eos hallucinari palàm fit ex eorum scriptis. Lombardus enim iustificationem per Christum nobis datam duobus modis interpretatur. Primùm, inquit, mors Christi nos iustificat, dum per eam excitatur charitas in cordibus nostris, qua iusti efficimur: deinde quòd per eandem extinctum est peccatum: quo nos captiuos distinebat Diabolus, vt iam non habeat vnde nos damnet. Vides vt Dei gratiam præcipuè in iustificatione consideret, quatenus ad bona opera per Spiritus sancti gratiam dirigimur. Voluit scilicet Augustini opinionem sequi: sed procul sequitur, atq; etiam à recta imitatione multum deflectit: quia & obscurat siquid ab illo perspicuè dictum est, & quod non adeò impurum in illo erat corrumpit. Scholæ in deteri⁹ semper aberrarunt, donec tandem præcipiti ruina deuolutæ sunt ad quendam Pelagianismum. Ac ne Augustini quidem sententia, vel saltem loquendi ratio per omnia recipienda est. Tametsi enim egregiè hominem omni iustitiæ laude spoliat, àc totam Dei gratiæ transcribit: gratiam tamen ad sanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur.

Heb.11.6. Mart.pag. 622.f.69. *Lib.3.Sen. dist.19.A.* Inf.c.13.f.5 Vt ex cōcil. Trident.ses. 6.sub Paulo LegeP.Mar. ibid.f.44. pag.604.

16 Scriptura autem, quum de fidei iustitia loquitur, longè aliò nos ducit: nempe vt ab intuitu operum nostrorum auersi, in Dei misericordiam ac Christi perfectionem tantùm respiciamus. Siquidem hunc iustificationis ordinem docet, quòd principio peccatorē hominem mera gratuitaque bonitate dignetur complecti Deus, nihil in ipso, quo ad misericordiam moueatur, reputans, nisi miseriam: quippe quem videt à bonis operibus prorsus nudum ac vacuum: à seipso causam petens cur illi benefaciat, quòd peccatorem ipsum bonitatis suæ sensu afficiat, qui de proprijs operibus diffisus, totam salutis suæ summam in ipsius misericordiam reijciat. Hic est fidei sensus, per quem peccator in possessionem venit suæ salutis, dum ex Euangelij doctrina agnoscit Deo se reconciliatū: quòd intercedente Christi iustitia, impetrata peccatorum remissione, iustificatus sit: & quanquam Spiritu Dei regeneratus, non in bonis operibus, quibus incumbit, sed in sola Christi iustitia repositam sibi perpetuam iustitiam cogitat. Hæc vbi sigillatim expensa fuerint, perspicuā sententiæ nostræ explicationem reddent. Quanquam alio, quàm proposita sint, ordine meliùs digerentur. Sed parum interest, modò inter se ita cohæreant, vt rem totam ritè expositam certoque confirmatā habeam⁹.

De iustif.ordine Inf.c. 14.à f.1.ad 11. Summa doctr.iustific. Vt sup.dictū est.f.11. & dicetur Inf.c 14. 15.16.

17 Hic memoria repetere conuenit quam priùs relationem cōstituimus inter fidem & Euāgelium: quia inde iustificare dicitur fides, quòd oblatam in Euangelio iustitiam recipit & amplectitur. Quòd autem per Euangelium dicitur offerri, eo excluditur omnis operum consideratio. Quod cùm aliàs sæpe, tum duobus locis clarissimè Paulus demonstrat. nam ad Romanos Legem & Euangelium inter se conferens, Iustitia, inquit, quæ ex Lege est, sic habet, Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. quę autem fidei est iustitia salutem denuntiat: Si credideris in corde tuo, & ore confessus fueris Dominum Iesum, & quòd Pater illum suscitauit à mortuis. Vidésne vt Legis & Euangelij discrimē hoc faciat, quòd illa operibus iustitiam tribuat, hoc citra operum subsidium gratuitam largiatur? Insignis locus, & qui nos à multis difficultatibus extricare queat, si intelligamus, eam quæ nobis per Euangelium donatur iustitiam, Legis conditionibus solutā esse. Hæc ratio est cur tanta repugnātiæ specie promissionē Legi nō semel opponat: Si ex Lege est hæreditas, iam non est ex ꝓmissione: & quæ eodem capite in hanc sententiā habētur. Certè & Lex ipsa suas habet promissiones. Quare in promissionibus Euangelicis distinctum aliquid ac diuersum esse oportet, nisi velimus fateri ineptā esse

Sup.c.2.f.6. Ro.1.16.17. *Rom.10.3.* Inf.c.17.f.1. 2.3 Sup.f.14. l.2.c.7.f.4. c.9.f.4. c.17.f.5. *Galat.3.18* Ibid.c.8. f.4.c.5.f.7.

Discrimen. promiss. legis & Euág. P.Mart. ibi. s.27.28. collationem. Quale autem istud erit, nisi quòd gratuitæ sunt, ac sola Dei misericordia suffultæ, quum Legis promissiones ab operum conditione pendeant. Neque hîc obganniat quispiam, repudiari quam ex proprio marte & libero arbitrio iustitiam obtrudere Deo volunt homines. quando sine exceptione docet Paulus Legem iubendo nihil prodesse: *Rom.*8.2. l.2.c.8. s.51.58. quia nemo est qui impleat, nō tantùm ex vulgo, sed ex perfectissimis quibúsque. Dilectio certè præcipuū est caput Legis: quum ad eam nos formet Spiritus Dei, cur non est nobis iustitiæ causa, nisi quòd in sanctis etiam mutila est, ideoque per se nihil pretij meretur?

*Hab.*2.4. *Galat.*3.2. Vt sup. & s.14. Eadem collatio habetur. Inf. c.17 & 19. s.4.5. 18 Secundus locus est, Quòd ex Lege nemo iustificetur apud Deum, manifestum est. Quia iustus ex fide viuet. Lex autem non est ex fide: sed qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Quomodo alioqui constaret argumentum, nisi conueniat in calculum fidei non venire opera, sed prorsus separanda esse? Lex, inquit, est à fide diuersa. Quare? Propterea quòd ad illius iustitiam opera requiruntur. Ergo ad huius iustitiam sequitur non requiri. Ex ista relatione apparet, citra operū meritum, imò extra operum meritum iustificari qui fide iustificantur, quia fides eam quam Euangelium largitur iustitiam accipit. Euangelium autem eo à Lege differt, quòd operibus non alligat iustitiā, sed in sola Dei misericordia collocat. *Rom.*4.2. Sup s.13. Ibid. vers.4. s.3.6. Inf. s.20. vers.16. Inf. c.13. s.3 Simile est quod ad Romanos cōtendit, Abraham non habere gloriandi materiam, quia fides illi in iustitiam sit imputata. ac confirmationem subijcit, quòd tum fidei iustitiæ locus est vbi nulla sunt opera quibus debeatur merces. Vbi (inquit) sunt opera, illis debitum præmium expenditur: quod datur fidei, gratuitum est. siquidem & verborum, quibus illic vtitur, sensus huc quoque pertinet. Quod subnectit aliquantò pòst, ideo ex fide nos obtinere hæreditatem, vt secundùm gratiam: hinc colligit gratuitam esse hæreditatem, quia fide percipitur. vnde id, nisi quia fides sine operum adminiculo, tota in Dei misericordiam recumbit? Atque eodem sensu haud dubiè alibi docet iustitiam Dei absque Lege manife- *Rom.*3.21. statam esse, quamuis testimonium habeat à Lege & Prophetis: quia exclusa Lege operibus adiuuari negat, nec operando nos eam consequi, sed vacuos accedere vt eam recipiamus.

Inf. c.17. s.10. Sola fide iustific. P. Mart. ibi. s.83. & sequentib. 19 Iam perspicit lector quanta æquitate doctrinam nostram hodie Sophistæ cauillentur, quum dicimus hominem sola fide iustificari. Fide iustificari hominem quia toties in Scriptura recurrit, negare non audēt: sed quum nusquam exprimatur Sola, hanc adiectionem fieri non sustinēt. Itáne? sed quid ad hæc Pauli verba respondebunt, vbi contendit non esse *Rom.*4.2. ex fide iustitiam, nisi sit gratuita? Quomodo gratuitum cum operibus cōueniet? Quibus etiam calumnijs eludent quod alibi dicit, in Euangelio *Rom.*1.17. Dei iustitiam manifestari? Si manifestatur in Euangelio iustitia, certè non Inf. c.14. s.10. lacera nec dimidia, sed plena & absoluta illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet. Nec falsa modò, sed planè ridicula tergiuersatione in exclusiua particula consistunt. Annon enim satis solidè soli fidei tribuit omnia, qui operibus adimit? Quid sibi, amabò, volunt istæ loquutiones, *Rom.*3.21. & 24. Sine Lege manifestatam esse iustitiam, Iustificari gratis hominem, & sine operibus Legis? Hîc ingeniosum subterfugium habent: quod tametsi Ibid. Mart. s.19. l.2 c.7. s.15 Inf. c.19. s.3. non excogitarunt ipsi, sed ab Origene & quibusdam veterum sumpserunt, ineptissimum tamen est. Opera Legis ceremonialia excludi garriunt, non moralia. Sic proficiunt assiduè rixando vt ne prima quidem dialecticæ elementa teneant. An putant delirare Apostolum dum ad eius *Ga.*3.10.12 Ibid. de ceremon. s.17. sententiæ probationem locos istos adducit? Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Et, Maledictus omnis qui non impleuerit omnia quæ scripta sunt in volumine Legis. Nisi insaniant, non dicent promissam vitam ceremoniarum cultoribus, nec denuntiatam maledictionem solis earum transgressoribus. Si sunt de Lege morali intelligendi; non dubium quin

à iustificandi potestate moralia quoque opera excludantur. Eodem spectant istæ ratiocinationes quibus vtitur. Quoniam per Legem cognitio peccati: ideo non iustitia. Quia Lex iram operatur, ergo non iustitiam. Quia Lex certam non potest reddere conscientiam, ideo nec iustitiam conferre valet. Quia imputatur fides in iustitiam, ergo non est operis merces iustitia, sed indebita donatur. Quia ex fide iustificamur, abscissa est gloriatio. Si data esset Lex quæ posset viuificare, verè ex Lege esset iustitia: sed Deus conclusit omnia sub peccato, vt promissio daretur credentibus. Nugentur si audeant, in ceremonias ista competere, non in mores. atqui pueri quoque ipsi exploderent tantam impudentiam. Maneat ergo nobis certum, de Lege tota verba fieri, quando Legi derogatur iustificandi facultas.

Deu.27.10. Inf.c.14.ſ.23.c.15.ſ.6. Rom.3.20. & 4.15. De offic.Legis.l.2.c.7.ſ.6. Gal.3.21.

20 Siquis autem miretur cur tali adiectione vsus sit Apostolus, non contentus opera nominasse: in promptu est ratio. Siquidem vt tanti æstimentur opera, pretium à Dei approbatione magis quàm a propria dignitate illud habent. Quis enim operum iustitiam Deo venditare audeat, nisi quam ipse approbarit? quis tanquã illis debitam reposcere mercedẽ, nisi quam ille promiserit? Habent ergo id ex Dei beneficentia, quòd & iustitiæ titulo & mercede digna habentur. atque adeò hac vna ratione valent, dum per ipsa propositum est obedientiam Deo exhibere. Quare vt probet alibi Apostolus, Abraham iustificari ex operibus non potuisse, allegat, ferme quadringẽtis demum & triginta annis post percussum fœdus latam esse Legem. Riderent huiusmodi argumentum imperiti, quòd ante promulgationem Legis potuerint esse iusta opera: sed quia operibus nonnisi ex Dei testimonio ac dignatione tantum inesse momenti nouerat, pro confesso assumpsit, ante Legem vim iustificandi non habuisse. Habemus cur opera Legis nominatim exprimat, dum vult illis detrahere iustificationem: quia scilicet de illis solis controuersia moueri potest. Quanquam & sine adiectione quælibet interdum opera excipit, vt quum Dauidis testimonio beatitudinem homini assignari dicit cui Deus sine operibus imputat iustitiam. Facere ergo nullis cauillis possunt quin generalem exclusiuam obtineamus. Ac frustra etiam friuolam subtilitatem captant, iustificari nos sola fide quæ per dilectionem operatur, vt nitatur charitate iustitia. Fatemur quidem cum Paulo, non aliam fidem iustificare quàm illam charitate efficacem: sed ab illa charitatis efficacia iustificandi vim non sumit. Imò non alia ratione iustificat, nisi quia in communicationem iustitiæ Christi nos inducit. Alioqui excideret id totum quod tanta contentione Apostolus vrget. Et qui operatur (ait) non imputatur merces secundùm gratiam, sed secundùm debitum. Ei verò qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur sua fides ad iustitiam. Poterátne euidentiùs loqui quàm sic agendo? nullam esse fidei iustitiam, nisi vbi nulla sunt opera quibus debeatur merces: ac tum demum fidem imputari in iustitiam, vbi per indebitam gratiam iustitia confertur.

Cur opera exclud. Inf.c.14.ſ.10 11.12. c.17.ſ.7. Galat.3.17. l.2 c.7 & 9. c.10 ſ.2. Sup ſ.16. Rom.4.6. l.2.c.17.ſ.5. Inf.ſ.22. Galat.5 6. Sup.ſ.6. Rom.4.5. Sup.ſ.18.

21 Nunc illud quàm verum sit excutiamus, quod in finitione dictum est, iustitiam fidei esse reconciliationem cum Deo, quæ sola peccatorum remissione constet. Semper ad illud axioma redeundũ est, vniuersis iram Dei incumbere, quandiu peccatores esse perseuerant. Id eleganter significauit Iesaias his verbis, Non est abbreuiata manus Domini, vt seruare nequeat, neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates vestræ dissidium fecerunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiat. Audimus peccatum esse diuisionem inter hominem & Deum, vultus Dei auersionem à peccatore. nec fieri aliter potest: quandoquidẽ alienum est ab eius iustitia quicquam commercij habere cum peccato. Vnde Apostolus inimicum esse

Sup.ſ.3.4. Iesa.59.1.2.7. l.2.c.12.ſ.1. c.3.ſ.2.&c.

Rom.5.8. Sup.c.4. f.25. Inf.c.14.f.9.

Deo hominem docet, donec in gratiam per Christum restituitur. Quem ergo Dominus in coniunctionem recipit, eum dicitur iustificare: quia nec recipere in gratiam, nec sibi adiungere potest quin ex peccatore iustum faciat. Istud addim⁹, fieri per peccatorum remissionem. Nam si ab operibus æstimentur quos sibi Dominus reconciliauit, reperientur etiamnum reuera peccatores, quos tamen peccato solutos purosque esse oportet. Constat itaque, quos Deus amplectitur, non aliter fieri iustos nisi quòd absterfis peccatorum remissione maculis purificantur: vt talis iustitia vno verbo appellari queat peccatorum remissio.

2.Cor.5.19. Sup.f.11. Ibidem.21. l.2.c.16.f.7. Sup.c.5.f.2. Inf.c.19.f.2 Sup.f.20. Rom.4.6. Psal.32.

22 Vtrunque horum pulcherrimè liquet ex istis Pauli verbis quæ iam recitaui, Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus sua delicta, & deposuit apud nos verbum recõciliationis. Deinde summam suæ legationis subdit, Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Iustitiam & reconciliationem hic promiscuè nominat, vt alterum sub altero vicissim contineri intelligamus. Modum autem assequendæ huius iustitiæ docet, dum nobis delicta non imputantur. Quare ne posthac dubites quomodo nos Deus iustificet, quum audis reconciliare nos sibi, non imputando delicta. Sic ad Romanos, Dauidis testimonio probat homini imputari iustitiam sine operibus, quia ille beatum pronuntiat hominem cuius remissæ sunt iniquitates, cuius tecta sunt peccata, cui Dominus non imputauit delicta. Beatitudinem proculdubio pro iustitia illic ponit. eam quum asserat in remissione peccatorum consistere, non est cur aliter ipsam definiamus. Proinde Zacharias pater Iohannis Baptistæ cognitionem salutis in remissione peccatorum positam canit. Quam regulam sequutus Paulus in concione quam de salutis summa apud Antiochenos habuit, conclusisse in hunc modum à Luca narratur, Per hunc remissio peccatorum vobis annuntiatur: & ab omnibus ijs à quibus non potuistis iustificari in Lege Mosis, in hunc omnis qui credit, iustificatur. Sic remissionem peccatorum connectit Apostolus cum iustitia vt idem prorsus esse ostẽdat, vnde meritò ratiocinatur, gratuitam esse nobis iustitiam quam indulgẽtia Dei obtinemus. Neque inusitata videri debet loquutio, iustos non operibus, sed gratuita acceptione esse fideles coram Deo: quum & toties occurrat in Scriptura, & veteres etiam interdum sic loquantur. Sic enim alicubi Augustinus, Sanctorum iustitia in hoc mundo magis peccatorum remissione constat quàm perfectione virtutum. Cui respondent præclaræ Bernardi sententiæ, Non peccare, Dei iustitia est: hominis autem iustitia, Dei indulgentia. Antè autem asseruerat Christum nobis esse iustitiam in absolutione, ideoque solos esse iustos qui veniam ex misericordia consequuti sunt.

Beatitas pro Iustit. Luc.1.77. Act.13.38. Sup.f.3. Act.13.39. l.2.c.17.f.5. Libr. de Ciuitate Dei, cap.27. Et lib.19. cap 36. Serm.23.in Cant. Serm. 22.

l.2.c.10.f.4 c.16.f.18. Iustit. Christi intercessione iustific. Vide Pighii figment. apud. Mart. Ibid.f.65. 66.&c. 2.Cor.5.21. Rom.8.3.

23 Hinc & illud conficitur, sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere vt coram Deo iustificemur. Quod perinde valet acsi diceretur, hominem non in seipso iustum esse, sed quia Christi iustitia imputatione cum illo communicatur, quod accurata animaduersione dignũ est. Siquidem euanescit nugamẽtum illud, ideo iustificari hominem fide, quoniam illa Spiritum Dei participat quo iustus redditur, quod magis est contrarium superiori doctrinæ quàm vt conciliari vnquam queat. Neque enim dubium quin sit inops propriæ iustitiæ qui iustitiam extra seipsum quærere docetur. Id autem clarissimè asserit Apostolus, quum scribit eũ qui peccatum non nouerat, pro nobis hostiam peccati expiatricem esse factum, vt efficeremur iustitia Dei in ipso. Vides non in nobis, sed in Christo esse iustitiam nostram: nobis tantùm eo iure competere quia Christi sumus participes. siquidẽ omnes eius diuitias cum ipso possidemus. Nec obstat quod alibi docet, damnatum esse de peccato peccatum in Christi carne, vt iustitia Legis compleretur in nobis. vbi non aliud complementum

mentum designat quàm quod imputatione consequimur. Eo enim iure cõmunicat nobiscum Dominus Christus suam iustitiam, vt mirabili quodã modo, quantum pertinet ad Dei iudicium, vim eius in nos transfundat. Aliud non sensisse abundè liquet ex altera sententia, quàm paulò antè posuerat, Quẽadmodum per vnius inobedientiam constituti sumus peccatores, ita per obedientiam vnius iustificari. Quid aliud est in Christi obedientia collocare nostram iustitiam, nisi asserere eo solo nos haberi iustos, quia Christi obedientia nobis accepta fertur, acsi nostra esset? Quare mihi elegantissimè videtur Ambrosius huius iustitiæ paradigma in benedictione Iacob statuisse. nempe quemadmodum ille primogenituram à seipso non meritus, habitu fratris occultatus, eiusque veste indutus, quæ optimum odorẽ spirabat, seipsum insinuauit Patri, vt suo commodo sub aliena persona benedictionem acciperet: ita nos sub Christi primogeniti nostri fratris pretiosa puritate delitescere, vt testimonium iustitiæ à conspectu Dei referamus. Verba Ambrosij sunt, Quòd Isaac odorem vestium olfecit, fortasse illud est, quia non operibus iustificamur, sed fide, quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum. Et sanè ita res habet, nam quo in salutem coram facie Dei compareamus, bono eius odore fragrare nos necesse est, & eius perfectione vitia nostra obtegi ac sepeliri.

l.2.c.16.s.6 Sup.c.2. s.32. c.4.s.27. *Rom.5.19.* Sup.s.9.12. *Lib.2.de Iacob. & vita bea. cap.2.* Gen.27.27. Cyril.lib.4. In Ioan.cap 24. Bern.ferm. 23.super Cant.

Vt seriò nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendas esse mentes. CAP. XII.

HAEC omnia tametsi luculentis testimonijs verissima esse patet, tamen quàm necessaria sint, non priùs nobis clarè constiterit, quàm ea nobis ob oculos posuerimus quæ totius disputationis fundamẽta esse debent. Principiò ergo nobis succurrat illud: non de humani fori iustitia sed cælestis tribunalis sermonem esse institutum: ne ad modulum nostrum metiamur, qua operum integritate diuino iudicio satisfiat. Atqui mirum est quanta temeritate & audacia id vulgò definiatur. Quinetiam videre est vt nulli confidentiùs, & plenioribus, quod aiunt, buccis de operum iustitia garriant, quàm qui vel palpabilibus morbis prodigiosè laborant, vel intercutibus crepant vitijs. Id fit quia Dei iustitiam non cogitant, cuius vel si minimo sensu afficerentur, nunquam tanto eam ludibrio haberent. Atqui certè vltramodum floccipenditur, si talis tamque perfecta non agnoscitur vt nihil ei acceptum sit nisi omni ex parte integrum & absolutum, nullaque sorde inquinatum. quale in homine reperire nec licuit vnquam, nec licebit. Facile est scilicet ac promptum cuilibet, in scholarum vmbraculis de operum dignitate ad iustificandos homines nugari: sed vbi in conspectum Dei ventum est, facessant tales deliciæ, oportet. quia res illic agitur seriò, non ludicra λογομαχία exercetur. Huc, huc referenda mens est, si volumus de vera iustitia cum fructu inquirere: quomodo cælesti iudici respondeamus, quum nos ad rationem vocauerit. Statuamus nobis iudicem illum, non qualem intellectus nostri sponte imaginantur, sed qui depingitur nobis in Scriptura: cuius scilicet fulgore obtenebrantur stellæ, cuius robore liquefiunt montes, cuius ira terra concutitur, cuius sapientia deprehenduntur in astutia sua prudentes, cuius puritate inquinantur omnia, cuius ferendæ iustitiæ nec Angeli pares sunt, qui nocentem non facit innocentem, cuius vindicta, quum semel accensa est, penetrat vsque ad inferni nouissima. Sedeat, inquam, ille ad examinanda hominum facta: quis securus ad eius thronum se sistet? quis habitabit cum igne deuorante? inquit Propheta: quis manebit cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in iustitijs, & loquitur veritatem, &c. Sed prodeat ille quis-

Fundament. huius dispu. nosse iust. quam Deus prob. Inf.c.14.s.7. 8. l.4.c.10. s.15. l.2.c.8.s.5. Inf.c.17.s.7 l.2.c.7.s.5. Sup c.3.s.6 16. Inf.c.14. s.15. Sup.c.4. s.18.c.10. s.5. Luc.16.2. *Videpræcipuè librum Iob.* Iob.4.18 & 5.13.& 9.5. 6.& 28.9.& 25.5. *Iesa.33.14*

Inf.c.13.f.3 quis eſt. Imò verò facit illa reſponſio nequis prodeat. Ex aduerſo enim
*Pſa.*130.3 terribilis vox inſonat, Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis
*Iob.*4.17. ſuſtinebit? Pereundum ſanè mox ſit omnibus, vt alibi ſcribitur, Nunquid
Inf.c.15.f.3 homo Dei comparatione iuſtificabitur: aut purior erit factore ſuo? Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt fideles, & in Angelis ſuis reperit prauitatem. Quantò magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent funda-
*Iob.*15.15. mentum, conſumentur coram tinea? A manè vſque ad veſperam ſucci-
c.14.f.9.15. dentur. Item, Ecce, inter ſanctos eius nemo eſt fidelis: & cæli non ſunt mundi in conſpectu eius. Quantò magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit, quaſi aquam, iniquitatem? Fateor quidem in libro Iob
Nota iuſtit. leg. obſeru. ſublimiorẽ. mentionem fieri iuſtitiæ quæ excelſior eſt obſeruatione Legis. atque hanc diſtinctionem tenere operæpretium eſt: quia etiamſi quis Legi ſatisfaceret, ne ſic quidem ſtaret ad examen illius iuſtitiæ quæ ſenſus omnes exuperat. Itaque etiamſi Iob bene ſibi conſcius ſit, attonitus tamen
Vt ſancti de quibus Inf. c.17.f.9.14. Inf.c.20.f.6 7.8. obmuteſcit: quia videt ne Angelica quidem ſanctitate poſſe Deum placari, ſi ad ſummam trutinam reuocet eorum opera. Ego igitur iuſtitiam illam quam attigi, quia incomprehenſibilis eſt, nunc omitto: ſed tantùm dico, ſi exigitur vita noſtra ad normam ſcriptæ Legis, non eſſe pluſquam ſocordes niſi horrenda formidine nos torqueant tot maledictiones, quibus nos expergeſieri voluit Deus: atque inter alias hæc generalis, Maledictus omnis qui non manſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt
*Deut.*27. 26. in hoc libro. Denique inſipida vel diluta erit hæc tota diſputatio, niſi ſe quiſque reum ſiſtat coram cæleſti iudice, & de ſua abſolutione ſolicitus, vltro ſe proſternat ac exinaniat.

2 Huc huc attolendi erant oculi, vt trepidare potiùs diſceremus, quàm inaniter exultare. Facile quidem eſt, dum in hominibus ſubſiſtit cõ-
l.2.c.16.in fine f.1. Sup c.7.f.4. Simile. Vide Idem l.1.c.1.f.2. Inf.c.17. f.15. paratio, vt ſe quiſque habere reputet quod alij contemnere non debeãt: ſed vbi ad Deum aſſurgimus, corruit dicto citiùs ac deperit fiducia illa. Atque id prorſus animæ noſtræ erga Deum vſu venit, quod erga viſibile cælum corpori. acies enim oculi, quantiſper rebus adiacentibus perluſtrandis inſiſtit, perſpicientiæ ſuæ documenta capit: ſi in ſolem dirigitur, nimio eius fulgore perſtricta & obſtupefacta, non minorem in eius intuitu debilitatem ſentit, quàm in rerum inferiorum aſpectu robur. Ne fallamus ergo nos vana fiducia, etiamſi reliquis hominibus vel pares vel ſuperiores nos eſſe ducimus: nihil id ad Deum, cuius ad arbitrium reuocanda eſt iſta cognitio. Quòd ſi domari ferocia noſtra monitionibus iſtis nequit, re-
*Luc.*16.15. ſpondebit nobis quod Phariſæis dicebat, Vos eſtis qui vos iuſtificatis co-
Sup.c.10. f.6. ram hominibus. At quod hominibus altum eſt, abominabile eſt Deo. Eas nunc, & de iuſtitia tua tumidè inter homines glorieris, dum illam Deus è
*Pſa.*143.2. cælo abominetur. Quid autem ſerui Dei, verè eruditi eius Spiritu? Ne in-
Vt Sup.f.1. tres in iudicium cum ſeruo tuo: quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo
*Iob.*9.2. omnis viuens Alter verò, quanquam ſenſu paulùm diuerſo, Non poterit homo iuſtus eſſe cum Deo: ſi voluerit contendere cum eo, non poterit re-
Iob.9.3. ſpondere vnum pro mille. Hic iam ad liquidum audimus, qualis ſit Dei
Inf.f.5. c.17 f.14. iuſtitia, cui ſcilicet nullis humanis operibus ſatisfiet: cui mille ſcelerum nos interroganti, vnius purgatio afferri non poterit. Talem nimirum iu-
1.*Cor.*4.4. ſtitiam bene animo conceperat electum illud Dei organum Paulus, quũ profiteretur ſe nihil ſibi conſcium eſſe, ſed non in hoc iuſtificari.

Lib.ad Bon 3.cap.5.& in Soliloq. cap.15. 3 Nec in ſacris modò literis extant talia exempla: ſed omnes pij ſcriptores hunc ſibi ſenſum fuiſſe demonſtrant. Sic Auguſtinus, Omnium, inquit, piorum ſub hoc onere corruptibilis carnis & in hac vitæ infirmitate gementium vna ſpes eſt, quòd Mediatorem vnum habemus Ieſum
*Sup.cant. ſerm.*61. Chriſtum iuſtum: & ipſe eſt exoratio pro peccatis noſtris. Quid audimus? ſi vnica hæc illis ſpes eſt, vbi operum fiducia? Solam enim quum dicit, nullam aliam relinquit. Bernardus verò, Et re vera, vbi tuta firmaque infir-

firmis requies & securitas, nisi in vulneribus Saluatoris? tantò illic securior habito, quantò potentior est ad saluandum. Fremit mundus, premit corpus, diabolus insidiatur: non cado, quia fundatus sum supra firmam petram. Peccaui peccatum graue. Turbatur conscientia: sed non perturbabitur, quia vulnerum Domini recordabor. Postea ex his concludit, Meritum proinde meum miseratio Domini. non sum planè meriti inops, quandiu non fuerit ille inops miserationum. Quòd si misericordiæ Domini multæ, multus ergo peræque sum in meritis. Nunquid iustitias meas cãtabo Domine, meminero iustitiæ tuæ solius. Ipsa enim est & mea, nempe factus est mihi iustitia à Deo. Item alibi, Hoc totum hominis meritum, si totam spem ponat in eum qui totum hominem saluum facit. Similiter vbi pacem sibi retinens, gloriam relinquit Deo: Tibi, inquit, illibata maneat gloria: mecum bene agitur si pacem habuero. Abiuro gloriam prorsus: ne si vsurpauero quod meum non est, perdam & oblatum. Apertiùs etiam alio loco, De meritis quid solicita sit Ecclesia? cui de proposito Dei firmior suppetit securiorque gloriandi ratio? Sic non est quod quæras, quibus meritis speremus bona, præsertim quũ audias apud Prophetam, Non propter vos faciam, sed propter me, dicit Dominus. Sufficit ad meritum scire, quòd non sufficiant merita: sed vt ad meritum satis est de meritis non præsumere, sic carere meritis satis ad iudicium est. Quòd merita liberè vsurpat pro bonis operibus, ignoscendum est consuetudini. In fine verò consilium eius fuit terrere hypocritas, qui peccandi licentia contra Dei gratiam proteruiunt: sicuti mox se explicat, Fœlix Ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio absque meritis deest. Habet vnde præsumat, sed non merita. Habet merita, sed ad promerẽdum non præsumendum. Ipsum non præsumere nónne promereri est? Ergo eò præsumit securiùs quò non præsumit, cui ampla materies gloriandi est, misericordiæ Domini multæ.

Idem de ver. Apost. — August. in Manual. ca. 22. cap. 23. — In Psal. Qui hab. ser. 15. — Ser. 13. in Cant. — Ser. 68. & 73. & ser. 5. de verb. Iesaiæ. — Eze. 36. 22. 39. — Quo sensu patres meriti voce vsi sunt vide Inf. c. 15. s. 2.

4 Ita est sanè. Hoc vnicum salutis asylum, in quo respirare tutò possint, sentiunt exercitatæ conscientiæ, vbi cum Dei iudicio negotium est, nam si quæ lucidissimæ videbantur noctu stellæ, splendorem suum perdunt solis aspectu, quid putamus vel rarissimæ hominis innocentiæ futurum, vbi ad Dei puritatem composita fuerit? Erit enim seuerissimum illud examen, quod in abditissimas quasque cordis cogitationes penetrabit: & quemadmodum ait Paulus, Reuelabit occulta tenebrarum, & abscondita cordium reteget: quod latitantem & restitantem conscientiam proferre coget omnia quæ nunc è memoria quoque nostra elapsa sunt. Vrgebit accusator diabolus, conscius omnium flagitiorum ad quæ perpetranda nos impulerit; illic nihil proderunt externæ bonorum operum pompæ, quæ solæ nunc æstimantur: sola postulabitur voluntatis synceritas. Quare hypocrisis, non modò qua homo coram Deo sibi malè conscius, ostentare se apud homines affectat, sed qua sibi quisque coram Deo imponit (vt sumus ad nos palpandos adulandosque procliues) confusa concidet, vtcunque nunc plusquam temulenta audacia superbiat. At eiusmodi spectaculum qui sensum suum non dirigunt, suauiter quidem & placidè iustitiam sibi ad momentum adstruere possunt, sed quæ in iudicio Dei mox illis sit excutienda: non secus ac magnæ opes, per somnium cumulatæ, expergefactis euanescunt. Qui autem seriò, tanquam sub Dei conspectu, de vera iustitiæ regula quærent, illi certò comperient, omnia hominum opera, si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamenta esse & sordes: & quæ iustitia vulgò habetur, eam apud Deum meram esse iniquitatem: quæ integritas censetur, pollutionem: quæ gloria ducitur, ignominiam.

Sup. c. 2. s. 20 — Simile. — Heb. 4. 12. 13. — 1. Cor. 4. 5. — Apoc. 12. 9. 10. — Sup. c. 2. s. 10 11. vbi de hypocr. & c. 3. s. 6. — Sup. s. 1. — Inf. c. 13. s. 3 — Simile. — Iesa. 29. 8. — Ies. 64. 6. — Sup. c. 2. s. 25.

5 Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos sine blanditijs cæcóve amoris affectu respiciendos descendere ne pigeat. Mirum enim non est si tantopere cæcutiamus in hac parte, quum à pestilenti erga

Sup.c.7.f.4 se indulgentia nemo nostrûm caueat, quam in nobis omnibus naturali-
Prou.21.2. ter hærere clamat Scriptura. Cuique viro, inquit Solomo, recta est via
& 16.2. in oculis suis. Item, Omnes viæ hominis mundæ videntur in oculis e-
Psal.147.6. ius. Quid autem? an ista hallucinatione absoluitur? imò verò (quemadmodum ibidem subiungit) Dominus ponderat corda: hoc est, dum homo ob externam quam præ se fert iustitiæ laruam se demulcet, interim

Exemp. vide sup. c. 4. f. 32 & l. 1. c. 1. f. 3 Sup. f. 1. Dominus latentem cordis impuritatem trutina sua examinat. Quum ergo talibus blandimentis adeò non proficiatur, ne illudamus nobis vltro in nostram perniciem. Quò autem nos probè excutiamus necessariò ad Dei tribunal reuocanda est nostra conscientia. Illius enim luce omninò opus est ad detegenda, quæ alioqui nimis profundè latent, prauitatis nostræ inuolucra. tum dilucidè demum perspiciemus quid ista va-
Iob.15.16. leant: longè abesse quin iustificetur coram Deo homo, putredo & vermis, abominabilis & vanus: qui bibit tanquam aquas iniquitatem. Nam
Iob.14.4. quis poneret mundum, de immundo conceptum semine? ne vnus qui-
Iob.9.20. dem. Tum & idipsum experiemur, quod de se Iob dicebat, Si innocentem me ostendere voluero, os meum condemnabit me: si iustum, prauum comprobabit. Neque enim ad seculum vnum sed ad omnia pertinet, quod
Iesa.53.6. Propheta de Israele olim querebatur, omnes quasi oues errasse, vnum-
1.Pet.2.25. quenque declinasse in viam suam. Siquidem omnes illic comprehendit ad
l.2.c.3.f.2. quos peruentura esset redemptionis gratia. Atque eousque procedere de-
Inf.c.14.f.5 6. bet istius examinis rigor, donec in plenam consternationem nos subegerit, eoque modo ad recipiendam Christi gratiam compararit. Falli-
Iac.4.6.9. tur enim qui putat se huius fruendæ esse capacem, nisi omnem priùs ani-
1.Pet.5.5. 6. mi altitudinem deiecerit. Notum est illud, Deum superbos confundere, humilibus dare gratiam.

6 Quæ autem humiliandi nostri ratio nisi vt toti inopes ac vacui Dei misericordiæ locum demus? Non enim humilitatem voco, siquid no-
l.2.c.2.f.10. 11. bis residuum esse putamus. Et hactenus perniciosam hypocrisin docuerũt qui hæc simul duo iunxere, Humiliter de nobis sentiendum coram Deo, &
Inf c.13.f.2 iustitiam nostram aliquo loco habendam. Si enim contrà quàm sentimus
2.Sam.22. 28. confitemur coram Deo, improbè illi mentimur. sentire autem non possumus vt decet, quin prorsus quicquid videtur in nobis esse gloriosũ cõ-
Mat.18.4. teratur. Quum ergo audis apud Prophetã, paratam esse salutẽ humili po-
Iac.4.10. pulo, deiectionem oculis superborum: primùm cogita, ad salutem non
Mat.23.11. patêre accessum nisi deposita omni superbia, & assumpta solida humilita-
Psa.18.28 te: deinde humilitatem illam non esse modestiam aliquam, qua Domino
& 34.18. de iure tuo pilum cedas, (qualiter humiles vocãtur coram hominibus qui
Psal.149.4. nec se fastuosè efferunt, nec alijs insultant, quum tamen nonnulla excellentiæ conscientia nitantur) sed submissionem non simulatam animi seriò miseriæ inopiæq; suæ sensu consternati. Sic enim vbiq; verbo Dei descri-
Sopho.3.11 bitur. Quum Dominus apud Sophoniam sic loquitur, Auferam de te exultantẽ, residuum faciam in medio populi tui afflictũ & pauperem, & spe-
Prou.3.14. rabunt in Domino: annon apertè demõstrat qui sint humiles? Nempe qui
& 3.35. suæ paupertatis cognitione afflicti iacent. Contrà superbos vocat exul-
Iac.4.16. tantes, quòd rebus prosperis læti homines soleant exultare. Humilibus ve-
Iob.13.15. rò, quos saluare instituit, nihil facit reliquum, nisi vt sperent in Domino.
Iesa.66.2. Sic & apud Iesaiam, Ad quem autem respiciam nisi ad pauperculum & contritum spiritu, ac trementem sermones meos? Item, excelsus & subli-
Idem 57.15 mis, habitans æternitatẽ, & sanctũ nomen eius in excelso & in sancto ha-
Sup.c.3.f.15 bitans, & cum contrito humiliq; spiritu: vt viuificet spiritum humiliũ, & cor contritorum. Quum audis toties Contritionis nomen, intellige cordis vulnus, quod hominem humi prostratum attolli non sinat. Tali contritio-
1.Pet.5.5.6 ne vulneratum esse cor tuum decet, si velis cum humilibus, iuxta Dei sententiam, exaltari. Id si non fit, humiliaberis potenti Dei manu in tuum pudo-

pudorem & dedecus.

7 Ac verbis non contentus optimus Magister in parabola velut in tabula, legitimę humilitatis imaginem nobis repræsentauit, Publicanum enim profert, qui procul stans, nec oculos audens in cælum erigere, cum multo planctu orat, Domine, propitius esto mihi peccatori. Ne putemus esse hæc fictæ modestiæ signa, quòd cælum non audet intueri, nec propiùs accedere, quòd pectus plăgendo peccatorem se fateatur: sed interioris affectus sciamus esse testimonia. Ex aduerso Pharisæum opponit, qui gratias agit Deo quòd non sit ex vulgo hominũ, aut raptor, aut iniustus, aut adulter: quoniam bis ieiunaret in sabbatho, decimas daret omnium quæ possidebat. Aperta confessione agnoscit esse Dei donum quam habet iustitiam: sed quia iustum se esse confidit, discedit à facie Dei ingratus & odiosus Publicanus suæ iniquitatis agnitione iustificatur. Hinc videre licet quanta sit humiliationis nostræ gratia coram Domino: vt nõ pateat suscipiendæ eius misericordiæ pectus, nisi omni propriæ dignitatis opinione prorsus vacuum. Hæc vbi occupauit, illi claudit aditum. Quod necui dubium foret, cum hoc mandato dimissus est Christus à Patre in terram, vt euangelizaret pauperibus, mederetur contritis corde, prædicaret captiuis libertatem, clausis apertionem, consolaretur lugẽtes: daret illis gloriam pro cinere, oleum pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Secundùm istud mandatum, nonnisi laborantes & oneratos ad participandam suam beneficentiam inuitat. Et alibi, Non veni ad iustos vocandos sed peccatores.

Luc. 18.13. Sup.c.4. s.18. Luc.18.10. 11.14. Sup.s.3.c.3. s.20. Inf.c.18.s.9 *Iesa.*61.1. Cuius fuit. exempl.absolutiss. Chr. 1.Phil. 2.6. *Mat.*11.28 *&* 9.13.

8 Ergo si Christi vocationi locũ dare libet, facessat procul omnis à nobis tũ arrogantia, tum securitas. Illa ex stulta propriæ iustitiæ persuasione nascitur, vbi homo se habere aliquid putat cuius merito apud Deũ comendetur, hæc etiã sine vlla operũ persuasione esse potest. Multi enim peccatores, quia vitiorum dulcedine inebriati, Dei iudicium non cogitant, tanquã veterno quodam obstupefacti iacent, ne aspirent ad oblatã sibi misericordiã. At verò non minùs excutiendus talis torpor quàm abijcienda quęuis nostri confidẽtia, quò expediti ad Christum festinemus, quò vacui & ieiuni impleri ipsius bonis queamus. Nunquam enim illi satis confidemus, nisi de nobis penitus diffisi: nunquam in nobis satis animos erigemus nisi prius in nobis deiectos: nunquam in ipso satis solabimur, nisi in nobis desolati. Gratiæ ergo Dei apprehendẽdæ ac obtinẽdæ, abiecta quidem prorsus nostri fiducia, freti verò sola bonitatis eius certitudine, idonei sumus, dum (vt ait Augustinus) nostra merita obliti, Christi dona amplectimur. quia si in nobis merita quæreret, non veniremus ad eius dona. Cui pulchrè succinit Bernardus, seruis infidis comparans superbos, qui meritis suis vel minimum arrogant: quia laudem gratiæ per se transeuntis improbè retinent, perinde acsi paries radium se parturire dicat quem suscipit per fenestram. Ne longiùs hîc immoremur, habeamus breuem sed generalem certamque regulam, cum ad participandos diuinæ misericordiæ fructus comparatum, qui seipsum non dico iustitia (quæ nulla est) sed vana ventosaque iustitiæ imagine penitus exinaniuit. quia tantum quisque obijcit impedimenti Dei beneficentiæ, quantum in seipso acquiescit.

Arrogant. Inf.c.14. s.16. Securitas de quib.sup. c.2.s.17.25. 39.& quædam l.1.c.4. s.4. Ephes 5.14. 15.16. Sup.c.11. s.13. August.de lit.& Spi. cap.12. *De ver. Apost.ca.*8. & in Psa.85 *Ser.*13.*in Cant. &* Ibid. Serm. 20,& 23. vide.l.2.c.7 s.7.8.9. nota.

Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda.

CAPVT. XIII.

ATQVE omnino quidem duo hîc præcipuè spectanda sunt, nempe vt Domino illibata constet ac veluti sarta tecta sua gloria, cõscientijs verò nostris coram ipsius iudicio placida quies ac serena trãquillitas. Videmus quoties ac quàm solicitè Scriptura nos hortetur ad

Gloria Deo redd. pax. Conscient.

reddendam soli Deo laudis confessionem, vbi de iustitia agitur. Atque adeò hunc finem Domino fuisse testatur Apostolus conferendæ nobis in Christo iustitiæ, vt suam ipse demonstraret. Mox verò qualis illa sit demōstratio subiungit, nempe si solus ille iustus cognoscatur, ac iustificans eũ qui est ex fide Iesu Christi. Vide iustitiam Dei non satis illustrari nisi & solus censeatur iustus, & immerentibus iustitiæ gratiam communicet. Hac ratione vult omne os obturari, & obnoxium sibi reddi vniuersum mundũ quia quantisper habet homo quod in suam defensionẽ loquatur, Dei gloriæ nonnihil decedit. Sic apud Ezechielem docet quātopere ex recognitione nostræ iniquitatis nomen suũ glorificemus. Recordabimini, inquit, viarum & omnium scelerum quibus polluti estis: & displicebitis vobis in conspectu vestro, in omnibus malitijs quas commisistis. Et scietis quia ego Dominus, quum benefecero vobis propter nomen meum: & non secundùm scelera vestra pessima. Si hæc in vera Dei notitia continentur, vt propriæ iniquitatis conscientia attriti, nobis benefacere indignis illum reputemus: quid magno nostro malo tentamus vel vllam particulam ex ista gratuitæ benignitatis laude Domino suffurari? Similiter Ieremias dum clamat, Ne glorietur sapiēs in sapientia sua, aut diues in diuitijs suis, aut fortis in fortitudine sua: sed qui gloriatur, in Domino glorietur. annō innuit de gloria Dei nonnihil deperire si in semetipso homo gloriatur? In hunc certè vsum Paulus verba illa accommodat, quum omnes salutis nostræ partes apud Christum depositas esse tradit, vt nonnisi in Domino gloriemur. Significat enim contra Deum insurgere & tenebras obducere gloriæ eius quisquis vel tantillum de suo se habere putat.

Rom. 3.25. 26. Ephes.2.7. Ephes.1.3. 6.12.18. Rom.3.19. 27. Vt sup.c.12. dictum est. *Ezec.20. 42.43.44.* Eadem docet l.1.c.1. l.2.c.1.s.1.2 c.2.s.1.c.8. s.1.2.&c. Item.c.7. s.5.&c. *Iere.9. 23.* l.1.c.10.s.2. Item non pauca. Inf. c.85.s.2.7.

2 Ita est sanè nunquam in ipso verè gloriamur, nisi nostra gloria penitus abdicati. Contra hoc habēdum est catholicum theorema, aduersus Deum gloriari quicunque in se gloriantur. Siquidem ita demum reddi obnoxium Deo mundum censet Paulus, dum prorsus adempta est hominibus quæuis gloriandi materia. Proinde Iesaias, quum iustificationẽ Israel in Deo fore denuntiat, addit simul & laudem: quasi diceret, in hunc finem à Domino iustificari electos vt in ipso nō alibi glorientur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, proximo versu docuerat. nempe vt iuremus esse in Domino iustitias nostras, & fortitudinem nostram. Obserua non exigi simplicem confessionem, sed iuramento confirmatam: ne ficta nescio qua humilitate defungendum putes. Neque hìc causetur quispiam se nequaquam gloriari dum citra arrogantiam, propriam iustitiam recognoscit, talis enim æstimatio esse non potest quin fiduciam generet, nec fiducia quin gloriam pariat. Meminerimus ergo in tota iustitiæ disputatione finem hunc esse spectandum, vt illius laus penes Dominum solida integraque maneat. Quandoquidem in demonstrationem iustitiæ suæ gratiam suam teste Apostolo, in nos effudit, quod sit ipse iustus & iustificans eum qui est ex fide Christi. Vnde alio loco, quum docuisset, Dominum nobis salutem contulisse, quò nominis sui gloriam illustraret, postea, quasi idem repetens, subijcit, Gratia estis saluati, ac Dei dono nō operibus, nequis glorietur. Et Petrus, dũ admonet nos in spē salutis vocatos esse, vt virtutes enarremus eius qui è tenebris nos vocauit in admirabile lumē suũ, haud dubiè vult ita personare in aure fideliũ solas Dei laudes, vt alto silentio obruant omnem carnis arrogantiam. Summa hæc est non posse hominem sibi vllam iustitiæ micam sine sacrilegio vendicare, quia tantundem ex diuinæ iustitiæ gloria decerpitur ac delibatur.

1.Cor. 1.30. c.16.s.19. Sup.c.3. s.19. Inf.c.15.s.5 nota Catho lic. theore. *Rom.2. 29.* *Iesa.45.25* vers.24. Sup.c.12. s.6. Ibid.s.8. Qualis inf. c.15.s.7. *Rom.3.26.* *Ephes.1.6.* *Ephes.2.8.* *1.Pet.2.9.* 1.Cor.1.29 31. Quò tēdit c.14.à s.1. ad s.12. inf. c.19.s.8. 9.

3 Iam si quærimus qua ratione serenari queat coram Deo conscientia, non aliā reperiemus quàm si gratuita nobis iustitia, Dei dono conferatur. Subeat semper illud Solomonis, Quis dicet, Mundaui cor meum? purificatus sum à peccato meo? Nemo est certè qui non infinita colluuie obruatur. In suam ergo conscientiam descēdat vel perfectissimus quisq;, &

Prou.20.4

& facta sua ad calculũ vocet, quem tandem exitum habebit? An, quasi bene composita sibi sint cum Deo omnia, suauiter conquiescet ac non potiùs diris tormentis lacerabitur, quum in se damnationis materiam, si ab operibus æstimetur, residere sentiet? Conscientiam, si Deum respicit, vel cum illius iudicio certã pacem habere necesse est, vel inferorum terroribus obsideri. Nihil ergo proficimus de iustitia disserendo, nisi eam statuerimus cuius stabilitate anima nostra in Dei iudicio fulciatur. Vbi habebit anima nostra quò & intrepida coram Dei vultu appareat, & inconcussa eius iudicium excipiat: tum sciamus demum nos nõ fictitiam iustitiam reperisse. Non ergo sine causa tãtopere hac parte insistit Apostolus, cuius verbis agere quàm meis malo. Si ex lege, inquit, promissio hæreditatis, exinanita est fides, abolita est promissio. Priùs infert, exinanitam & euacuatam esse fidem, si iustitiæ promissio operum nostrorum merita respiciat, aut ex Legis obseruatione pendeat. Nunquam enim in ea securè acquiescere quisquam posset: quando nunquam futurum est vt certò apud se quisquam statuat se Legi satisfecisse, vt certè nullus vnquam per opera plenè satisfacit. Cuius rei ne longè petantur testimonia, sibi quisque testis esse potest, qui se recto oculo intueri volet. Atque hinc apparet in quàm profundos recessus & tenebricosos hominum mentes defodiat hypocrisis, dum tam securè sibi indulgent vt opponere suas blanditias non dubitent Dei iudicio: quasi iustitiũ quoddam illi indicerent. Fideles autẽ, qui syncerè seipsos excutiunt, longè alia solicitudo angit & excruciat: igitur in omnium animos subiret primùm hæsitatio, demum & desperatio: dum pro se quisque subduceret quanta debiti mole adhuc premeretur, quamque longè distaret ab imposita sibi conditione. En iam oppressam extinctamque fidem. non enim fluctuari, variare, sursum deorsum ferri, hæsitare, suspensum teneri, vacillare desperare denique, fidere est: sed constanti certitudine ac solida securitate animũ obfirmare, habereque vbi recumbas ac pedem figas.

4 Alterum quoque adiungit, irritam & euanidam fore promissionẽ. Si enim eius complementum à nostro merito dependet, quãdo tandẽ huc ventum fuerit vt Dei beneficentiam promereamur? Quinetiam secundum istud membrum ex priore consequitur. siquidem non implebitur promissio nisi ijs qui fidem illi habuerint. Collapsa igitur fide, nulla vis promissionis residua erit. Ideo ex fide hæreditas, vt secundum gratiam ad stabiliendam promissionem. Abundè enim confirmata est dum sola Dei misericordia nititur: quia perpetuo nexu coniunctæ sunt inter se misericordia & veritas, hoc est, quæcunque Deus misericorditer pollicetur, fideliter quoq; præstat. Sic Dauid antequam salutem sibi ex Dei eloquio postulet, causam primùm statuit in eius misericordia. Veniant, inquit, ad me misericordię tuæ, salus tua secundum eloquium tuum: Et meritò: quia non aliũde ad promittendum inducitur Deus nisi ex mera misericordia. Itaque hic spem totã sistere cõuenit & velut profundè figere, non respectare ad nostra opera, quò ex illis subsidiũ aliquod petatur. Sic & Augustinus agendum præcipit: ne hic nouum aliquid dicere nos putes. In æternum, inquit, regnabit Christus in seruis suis. Hoc promisit Deus, hoc dixit Deus si parum est, hoc iurauit Deus. Quia ergo non secundum merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio: nemo debet cum trepidatione prædicare de quo non potest dubitare. Bernardus quoque, Quis poterit saluus esse? dicunt discipuli Christi. At ille, Apud homines impossibile hoc est, sed non apud Deum. hæc tota fiducia nostra, hæc vnica consolatio, hæc tota ratio spei nostræ. sed de possibilitate certi, de volũtate quid agimus? Quis scit an odio vel amore dignus sit? Quis cognouit sensum Domini, aut quis cõsiliarius eius fuit? Hic iam planè fidẽ nobis subuenire necesse est. hic oportet succurrere veritatẽ: vt

Inf. c. 20. f. 8. 9.
P. Mart. loc. 5. Clas. 3.
Nota.
Quid conscient vide Inf. c. 19. f. 15. 16.
Rom. 4. 14.
Sup. c. 11. f. 11. 18.
De qua sup. c. 12. f. 4. 5.
Vt in Dauide videre est Psal. 51.
Sup. c. 4. f. 32. c. 3. f. 15. ex descript. veræ pœnit. de timore c. 2. f. 17. 23. 26.
P. Mart. sub finem f. 18. pag. 586. & paulò ante idem f. 47 &c.
Sup c. 2. f. 7.
Psal. 119. 76.
Inf. c. 20. f. 14.
Inf. c. 18. f. 9
In Psal. 88 *Tra. priore.*
Sup. c. 2. f. 25. 38. 41.
Ser. 5. in dedic. templi.
Ecclef. 9. 1.
1. *Cor.* 2. 16.
Inf. c. 19. f. 6

quod de nobis latet in corde Patris per spiritum reueletur, & Spiritus eius testificans persuadeat cordibus nostris quòd filij Dei sumus. Persuadeat autem vocando & iustificando gratis per fidem: in quibus nimirum velut medius quidem transitus est ab æterna prædestinatione ad futuram gloriã. Breuiter sic colligamus, Scriptura non esse firmas Dei promissiones indicat, nisi certa conscientiæ fiducia arripiantur. vbbicunque est dubitatio aut incertitudo irritas fieri pronuntiat. rursum nihil quàm vacillare ac fluctuari pronuntiat si operibus nostris incumbunt. Ergo aut pereat nobis iustitia necesse est, aut ne veniant in considerationem opera sed sola fides locũ habeat, cuius isthæc natura est, aures arrigere, oculos claudere: hoc est, vni promissioni intentam esse, cogitationem auertere ab omni hominis vel dignitate vel merito. Ita impletur præclarum illud Zachariæ vaticinium, Quòd vbi deleta fuerit iniquitas terræ, vocabit vir amicum suum subter vineam, & subter ficum suam. Vbi Propheta innuit non aliter vera pace frui fideles, quàm post impetratam peccatorum remissionem. Tenenda enim est analogia hæc in Prophetis vbi de Christi regno differunt, externas Dei benedictiones quasi spiritualium bonorum figuras proponere. Vnde & Christus rex pacis & pax nostra vocatur: quia omnes conscientiæ agitationes sedat. Modus si quæritur, ad sacrificium, quo pacatus est Deus, venire necesse est: quia trepidare nunquam desinet quisquis non statuet sola illa expiatione propitiari Deum qua Christus iram eius sustinuit. Denique non alibi quàm in Christi redemptoris nostri terroribus pax nobis quærenda.

Sup. c. 12. f. 3. Idẽ Bern. Serm. 1. de Annunciat. Domini. Inf. c. 14. f. 16. Zach. 3. 9. l. 2. c. 6. f. 3. c. 10. Nota hanc analogiam in prophet. Ief. 9. 6. Ephef. 2. 14. fup. c. 4. f. 27

5 Sed quid obscuriore testimonio vtor? Negat vbique Paulus pacem vel tranquillũ gaudium relinqui conscientijs, nisi statutum sit iustificari nos fidé. Vnde autem illa certitudo, simul declarat, quum scilicet amor Dei in corda nostra diffusus est per Spiritũ sanctum: acsi diceret non posse aliter sedari animas nostras nisi certò persuasi simus Deo nos placere. Vnde etiam alibi exclamat ex piorum omnium persona, Quis nos separabit ab amore Dei, qui est in Christo? quia ad minimam quanque auram trepidabimus, donec appulerimus ad portum illum: securi autem erimus in caligine mortis, quandiu se nobis pastorem Deus ostendet. Ergo quicunque garriunt nos fide iustificari, quia regeniti, spiritualiter viuendo iusti sumus, nunquam gustarunt gratiæ dulcedinẽ, vt Deum sibi propitiũ fore cõsiderent. Vnde etiam sequitur, rite orandi modũ nihilo magis eos scire quàm Turcas & profanas alias quaslibet Gentes. Neque enim, teste Paulò, vera est fides nisi dictet & suggerat suauissimum illud Patris nomẽ, imò nisi os nobis apperiat proferendo libero clamori, Abba, Pater. Quod alibi clarius exprimit, In Christo nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem eius. Hoc certè non contingit regenerationis dono: quod vt mutilum semper est in hac carne, ita multiplicem dubitandi materiã in se continet. Quare ad remedium illud venire necesse est, vt statuant fideles non alio iure sperandam sibi esse hęreditatem regni cælestis, nisi quia insiti in Christi corpus, iusti gratis reputantur. Nam quoad iustificationem res est mere passiua fides, nihil afferens nostrum ad conciliandam Dei gratiam, sed à Christo recipiens quod nobis deest.

Rom. 5. 1. Sup. c. 1. f. 3. c. 2. f. 11. Rom. 5. 5. Rom. 8. 35. Sup. c. 2. f. 16. 28. 40. Psal. 49. 49. 50. Psal. 23. 4. Vt Papist. in Conc. trident. Sef. 6. Sup. c. 11. f. 15. Rom. 8. 15. Gal. 4. 6. Ephef. 3. 12 Inf. c. 20. f. 37. Sup. c. 1. f. 10. 11. Fides passiuè iustific. Sup. c. 11 f. 7

Quale initium iustificationis & continui progressus.

CAP. XIIII.

QVO res dilucidior fiat, qualis possit esse toto vitæ decursu hominis iustitia, excutiamus. quadruplicẽ verò faciamus gradũ. Homines enĩ aut nulla Dei agnitione præditi, in idololatria demersi sũt aut sacramẽtis initiati, vitæ impuritate Deũ, quem ore confitentur, factis abnegantes, titulo tenus sunt Christi: aut hypocritæ sunt, qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt: aut Spiritu Dei regenerati, veram sanctimo-

4. vitæ homin. gradus 1 ad f. 7. 2 3 à f. 7. ad. f. 9.

sanctimoniam meditantur. In primis, quando naturalibus dotibus censendi sunt, à vertice capitis ad plantam vsq; pedis scintilla boni non reperietur: nisi fortè volumus insimulare falsi Scripturam, dum hisce elogijs vniuersos filios Adam cõmendat, quòd prauo sint & præfracto corde, quòd omne figmentum cordis eorum malum sit à primis annis, quòd vanæ sint eorum cogitationes, quòd timorem Dei præ oculis non habeant, quòd nemo eorum intelligat aut requirat Deum. Breuiter quòd caro sint: quo nomine intelliguntur opera illa omnia quæ enumerantur à Paulo, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum cultus, veneficia, inimicitiæ, cõtentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissentiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid fœditatis & abominationis excogitari potest. Hæc est dignitas scilicet cuius fiducia superbire debeant. Quòd siqui inter eos ea morum honestate pollent, quæ speciem aliquam sanctitatis habeat inter homines: quia tamen scimus Deum non morari externum splendorem, ad fontem ipsum operum penetrandum est, siquid ipsa valere velimus ad iustitiam. Inspiciendum inquã penitus est, ex quo affectu cordis opera ista prodeant. Quanquam autem latissimus hic dicendi campus patet, quia tamen paucissimis verbis potest res expediri, sequar quantum licebit in docendo compendium.

[Margin: 4. s.9. & sequ. vt fusiss. docuit l.2.c.2. præf.s.25. &c. c.3.s.1. *Ier.* 17.9. *Gen.* 8.21. *Psa.* 94.11. & 14.2. *Gen.* 6.3. *Gen.* 5.19. Rom.3.9.10 l.2.c.3.s.2. vbi de Ethnic. operib. agit.]

2 Principiò, non inficior esse Dei dona, quæcunque in incredulis apparent egregiæ dotes. Neq; verò sic à sensu communi dissideo, nihil vt interesse cõtendam inter Titi & Traiani iustitiam, moderationem, æquitatem, ac Caligulæ, vel Neronis, vel Domitiani rabiem, intemperiem, sæuitiam: inter obscœnas Tiberij libidines, & Vespasiani hac in parte continentiam: ac (ne in singularibus aut virtutibus aut vitijs immoremur) inter iuris legumq; obseruationem ac contemptum. Tantũ enim est iusti & iniusti discrimen vt vel in mortuo illius simulachro appareat. Quid enim ordinatum restabit in mundo si hæc inter se confundamus? Itaque eiusmodi distinctionem inter honesta & turpia facinora non modò singulorum mentibus Dominus insculpsit, sed prouidentiæ quoq; suæ dispensatione sæpè confirmat. Videmus enim vt multis præsentis vitæ benedictionibus prosequatur eos qui inter homines virtutem colunt. Nõ quòd externa illa virtutis imago minimum eius beneficium mereatur: sed ita placet illi approbare quantopere cordi sit sibi vera iustitia, dum externã quoque & simulatam temporali remuneratione carere non patitur. Vnde sequitur quod nuper confessi sumus, Dei esse dona qualescunq; istas virtutes aut virtutum potiùs imagines: quãdo nihil est vllo modo laudabile quod non ab ipso proficiscatur.

[Margin: Discrimen inter opera moralia. Sup.c.4.s.28 Pecc.nõ esse æqual.ostẽdit. Lege l.2.c.2 s.15.16.c.3. s.3. sup.c.11.s.14 Exẽpl. fuer. olim Græc. Rom.& alij. P.Mart.de varijs oper. gen.ibi.s.7. & post s. 22 23.&c.]

3 Atqui nihilominus verum est quod Augustinus scribit, omnes à Dei vnius religione alienos, vtcunq; ob virtutis opinionem admirabiles habeantur, non modò vlla remuneratione dignos, sed magis punitione: quòd pura Dei bona cordis sui pollutione contaminant. Etsi enim Dei instrumenta sunt ad conseruandam, iustitia, continentia, amicitia, temperantia, fortitudine, prudentia, hominum societatem: bona tamen hæc Dei opera pessimè exequũtur: quia non syncero boni studio, sed vel sola ambitione, vel amore sui, vel alio quouis obliquo affectu cõtinentur à malè agendo. Quum ergo ab ipso cordis impuritate, velut à sua origine corrupta sint, non magis inter virtutes ponenda erunt quàm vitia quæ ob affinitatem ac similitudinem virtutis imponere solent. Denique quũ perpetuũ esse meminerimus recti finem, vt Deo seruiatur: quicquid aliò contendit, iam merito amittit recti nomen. Quia ergo scopum non respiciunt quem Dei sapientia præscribit: tametsi officio bonum videtur quod agunt, fine tamen peruerso peccatum est. Constituit igitur, omnes Fabricios, Scipiones & Catones in illis suis præclaris facinorib⁹ hoc peccasse, quòd quum fidei luce carerent, non ad eum finem ipsa retulerunt ad quẽ

[Margin: *Lib.4.cont. Iul.cap.*3. vide ibid.P. Mar.s.38. Idẽ Aug. in Euãg. Ioan. tract.25. Recti finis. l.2.c.8.s.5. Sup.in hanc rem lege c. 2.s.32. Idẽ Aug. in conc.12. Psal.118.]

referre debuerunt. non fuisse ergo in illis veram iustitiam: quia non actibus sed finibus pensantur officia.

4 Præterea si verum est quod Iohannes ait, non esse vitam extra
1.Ioh.5.12 Filium Dei: qui partem in Christo nō habent, quales quales sint, quicquid
Li. ad Bonifac. 3. cap. 5 agant vel moliantur, in exitium tamen æternæque mortis iudicium toto cursu pergunt. Secundùm hanc rationem illud ab Augustino dictum est, Religio nostra iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit:
Præfat. in Psalm. 31. sine qua quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Quamobrem bellè idem ipse alibi, dū talium hominum studium erroneo cursui comparat. Quò enim magis strenuè currit quis extra viam, eo longiùs à scopo recedit, ideoq; fit miserior. Quare melius esse contendit in via claudicare, quàm extra viā currere. Postremò malas esse arbores constat, quādo
Simile. sine Christi cōmunicatione nulla est sanctificatio. pulchros ergo & aspectu speciosos, gustu etiam suaues fructus generare possunt: bonos nequaquam. Hinc facilè cernimus esse maledictum, nec modò nullius ad iustitiā pretij, sed certi in damnationem meriti, quicquid cogitat, meditatur,
Heb.11.6. perficit homo, antequam Deo per fidem reconcilietur. Et quid tanquam
Sup.c.2. & c.5.f.10. de re dubia disputamus, quum iam probatū sit testimonio Apostoli, impossibile esse vt sine fide quispiam placeat Deo?

l.2.c.2.f.20 5 Sed probatio etiamnum apertior lucebit si naturali hominis cō-
c.3.f.1. 2.6. ditioni Dei gratia eregione opponatur. Clamat enim vbiq; Scriptura, ni-
Sup.c.12.f.5 hil in homine Deū reperire quo ad benefaciendum illi incitetur, sed gra-
Inf.c.15.f.6 tuita sua benignitate illum præuenire. Quid enim ad vitā possit mortuus?
Ioh. 5.25. Atqui dū sui cognitione nos illuminat, dicitur à morte suscitare, ac nouā creaturam facere. Hoc siquidem titulo (præsertim apud Apostolū) vide-
Ephe.2.4. mus sæpè Dei erga nos benignitatem cōmendari. Deus (inquit) qui diues est in misericordia, propter multā charitatem qua dilexit nos, etiā quum
Rom.4.17. essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, &c. Alibi dū sub typo Abrahæ generalem fideliū vocationem tractat, Deus est, inquit, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ nō sunt tanquam sint. Si nihil sumus, quid quæso possumus? Quare arrogantiam istā validè retundit Dominus
Iob.41.2. in historia Iob, in his verbis, Quis præuenit me, & retribuam ei? omnia
Rom.11.35 enim mea sunt. Quam sententiā explicans Paulus eò confert, ne putemus
Ephe.2.10. nos aliquid ad Dominū afferre præter meram inopiæ & vacuitatis igno-
Inf.c.17.f.6 8. miniā. Quare loco suprà citato, vt probet sola eius gratia, non operibus, in spem salutis nos peruenisse, allegat nos illius esse creaturas, quoniam regenerati sumus in Christo Iesu, ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Acsi diceret, Quis nostrûm iactet se sua iustitia Deum prouocasse, quum prima nostra ad benè agendum potentia ex regeneratione
Simile. fluat? Vt enim natura cōditi sumus, citiùs ex lapide oleū quàm ex nobis
Inf.c.15.f.7 opus bonū exprimetur. Mirum profectò si homo, tantæ ignominiæ dāna-
l.2.c.5.f.17. tus, audet sibi adhuc reliquū aliquid facere. Fateamur ergo cum præclaro
2.Tim.1.9. isto Dei organo, nos à Domino vocatos vocatione sancta: non secundùm
Tit.3.4.5.6 opera nostra, sed secundùm propositū ac gratiam eius: ac benignitatem dilectionemq; erga nos Saluatoris nostri Dei apparuisse: quia nō ex operibus iustitiæ quæ fecerimus nos, sed secundū suam misericordiā saluos
Vt sup.c.12 & c.13.f.1. 2.3. nos fecit: vt iustificati illius gratia, hæredes efficeremur vitæ æternę. Hac cōfessione, omni iustitia vsq; ad minimā particulā hominem spoliamus, donec sola misericordia in spem vitæ æternæ regeneratus fuerit, quādo,
Ephe.2.8.9. si aliquid operum iustitia ad nos iustificandos confert, falsò dicimur gra-
Inf.f.14. tia iustificari. Nō exciderat sanè sibi Apostolus quum gratuitam asseruit
c.24.f.10.11 iustificationem, qui alio loco argumentatur, gratiam iam non esse gratiā
Rom.11.6. si quid opera valeant. Et quid aliud sibi vult Dominus, quum negat se ve-
Mat.9.13. nisse ad vocandos iustos, sed peccatores? Si soli peccatores admittuntur, quid per fictitias iustitias aditum quæramus?

6 Redit eadem mihi subinde cogitatio, periculum esse ne Dei mi- Authoris
sericordiæ sim iniurius, qui tãta anxietate in ea asserenda laborem: perin- solicitudo.
de acsi dubia obscuráve foret. Sed quoniam ea est nostra malignitas, quæ supc.12.s.1.2
nunquam nisi validissimè depulsa, concedat Deo quod suum est, cogor c.13.s.2.
paulò longiùs insistere. Quia tamen satis perspicua est in hac re Scriptura,
eius potiùs verbis quàm meis pugnabo. Iesaias, vbi descripsit vniuersale *Ies.* 59.15.
generis humani exitium, pulchrè ordinem restitutionis subtexit, Vidit 16.17.
Dominus, & malũ apparuit in oculis eius. Et vidit quia non est vir: & ad-
miratus est, quia non est qui intercedat: & salutem posuit in brachio suo,
& iustitia sua se confirmauit. Vbi sunt nostræ iustitiæ, si verũ est quod ait sup.c.2.s.25
Propheta, neminẽ esse qui in recuperanda sua salute Domino opituletur? *Ose.*2.19.
Sic alius Propheta, vbi Dominum de reconciliandis sibi peccatoribus a- *&* 23.
gentem inducit. Desponsabo, inquit, te mihi in perpetuum in iustitia iu P.Mar.ibid.
dicio, gratia & misericordia. Dicã misericordiam non consequutæ, Mise- s.49.50.54.
ricordiam consequuta. Eiusmodi fœdus, quod primã nobis esse cum Deo &c.
coniunctionem constituit, si misericordia Dei nititur, nullũ relinquitur iu- l.2.c.3.s.2.4
stitiæ nostræ fundamentum. Et verò intelligere ex ijs qui hominem cum Simile.
aliqua operũ iustitia Deo obuiam procedere fingunt, cupiam, an omnino Sup.c.12.s.5
vllam iustitiam esse putent, nisi quæ sit accepta Deo. Id cogitare si insa- l.2.c.16.s.2
num est quid Deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos cum om- *Rom.*5.6.
nibus suis factis auersatur? Omnes, inquam, nos esse capitales ac profes- *Col.*1.22.
sos inimicos Dei nostri testatur veritas, donec iustificati in amicitiam re-
cipimur. Si principium dilectionis est iustificatio quæ operum iustitiæ il- 1.*Ioh.*4.10
lam præcedent? Ita vt pestilentem illam arrogantiam auertat Iohannes, *Ose.*14.5.
diligenter nos monet quomodo nõ priores eum dilexerimus. Et idipsum Sup.c.11.s.
iam olim per Prophetam suum Dominus docuerat. Diligam, inquit, eos 14.15.
spontanea dilectione: quia conuersus est furor meus. Operibus certè non Opinio vul-
instigatur, si sponte ad nos inclinauit se eius dilectio. Sed rude homi- gi de iustifi.
num vulgus nihil id aliud esse putat nisi quòd vt redemptionem nostram vide inf.c.
perageret Christus, nemo promeritus fuerit: vt autem redemptionis 24.s.10.11.
possessionem adeamus, operibus nostris adiuuari. Imò verò, vtcunque Sup.c.1.
à Christo redempti simus, donec tamen vocatione Patris inserimur in 1.*Cor.* 6.11
illius communionem, & tenebræ & mortis hæredes & Dei aduersarij 1.*Pet.*1.2.
sumus. Non enim ab immunditijs nostris purgari nos & ablui Paulus Inf.c.15.s.5
docet Christi sanguine, nisi dum purgationem illam Spiritus in nobis Principium
efficit. Quod idem dicere volens Petrus, declarat Spiritus sanctifica- salutis.
tionem valere in obedientiam, & aspersionem sanguinis Christi. Si Sup.c.13.s.5
Christi sanguine in purificationem per Spiritum aspergimur, ne putemus c.11.s.10.
alios nos esse ante huiusmodi irrigationem, quàm est sine Christo pec- August.lib.
cator. Maneat ergo illud, principium nostræ salutis, esse quandam ve- 50.Hom.17
lut à morte in vitam resurrectionem: quia vbi propter Christum no-
bis datum est in eum credere, tunc incipimus demum transire à morte
in vitam.

7 Sub hac ratione, qui secũdus & tertius in diuisione suprà posita 2 & 3.
notatus fuit hominum ordo comprehenditur. Conscientiæ enim impuri- gradus pro-
tas vtrosque nondum esse Dei Spiritu regeneratos arguit. Rursum autem, fanor. &
regenerationem in eis nullam esse, hoc defectum prodit fidei. Vnde liquet Hypocrit.
Deo nondum reconciliatos, nondum in eius cõspectu iustificatos: quan-
do ad hæc bona nisi per fidem non peruenitur. Quid pariant peccatores
à Deo alienati, nisi illius iudicio execrabile? Hac quidem stolida confi- Sup.c.12.s.1
dentia cùm impij omnes turgent, tum præsertim hypocritæ, quòd vt- 2.3.
cunque totum cor suum obscœnitate scatere norint: siqua tamen edunt Hypocrit.
speciosa opera, digna æstimant quæ Deus non aspernetur. Hinc perni- natura.
ciosus ille error, quòd sceleratæ & nefariæ mentis conuicti, adigi tamen Exẽp.Phar.
nequeunt vt se iustitia vacuos fateantur: sed iniustos se agnoscentes, quia Luc.18.11.

De quo sup. c.12.s.7. inficiando non sunt, iustitiam tamen nonnullam sibi arrogant. Hanc vanitatem egregiè Dominus refutat per Prophetã. Interroga, inquit, Sacerdotes dicens, Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimẽti sui, *Hag.*2.12. & panem aut alium cibum admouerit, nunquid sanctificabitur? Responderunt autem Sacerdotes, Non. Et dixit Haggæus: Si tetigerit pollutus in anima aliquid horum, nónne contaminabitur? Respõderunt Sacerdotes, Contaminabitur. Dixit Haggæus: Sic populus iste ante faciem meam, dicit Dominus: & sic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerint mihi, contaminata erunt. Vtinam hæc sententia vel plenam fidem possit obtinere apud nos, vel memoriæ probè insidere. Nemo enim est quanlibet alioqui tota vita flagitiosus, qui persuadere sibi sustineat quod hic Dominus clarè pronuntiat Simulac nequissimus quisque vno vel altero Legis officio perfunctus est, nõ dubitat sibi iustitiæ loco acceptum ferri. at Dominus reclamat, nullã inde acquiri sanctificationem nisi corde priùs benè purgato. Neque eo contentus, contaminari cordis impuritate quæcunque à peccatoribus prodeunt opera, asseuerat. Facessat ergo nomen iustitiæ ab his operibus, quæ pollutionis ore Domini damnãtur. Et quàm eleganti similitudine illud demonstrat? poterat enim obiectari, sanctum inuiolabiliter esse quod Dominus præcepisset. Ipse verò contrà opponit, nihil mirum esse si quæ sanctificata sunt in Lege Domini, improborum spurcitia contaminantur: quum sacrum attrectando, immunda manus profanet.

Loci huius exposit. l.2.c.8.s.5. 51. Inf.c.19.s.6 vbi de bona conscient. l.4.c.10.s.15 c.13.s.1.&c. 1.Tim.1.5. Rom.14.23. Heb.11.6. Ies.66.3. Inf.s.15.c. 20.s.31.

*Ies.*1.13.15 *Vide ca.* 58 3.*& seque.* Zach.7.5. Exẽp. in Saul 1.Sam.11.22 Ammon. Absalon. 2.Sa.13&15 Pharis. Mat.15.2.7 *Pro.*15.8.

8 Eandem enim causam egregiè apud Iesaiam persequitur, Ne offeratis, inquit, sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi: Calendas & solennitates vestras odit anima mea: facta sunt mihi molesta: laboraui sustinens. Quum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: quum multiplicaueritis orationem, nõ exaudiam. manus enim vestræ plenæ sunt sanguine. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum. Quid istuc sibi vult quòd Dominus ita nauseat ad obsequium suæ Legis? Imò verò nihil hic respuit quod sit ex germana Legis obseruatione: cuius initium esse vbique docet, syncerum sui nominis timorem. Illo sublato non modò nugæ sunt quæcunque illi offeruntur, sed fœtidæ abominandæque sordes. Eant nunc hypocritæ, & inuolutã corde prauitatem retinentes, Deum operibus studeant demereri. Atqui magis ac magis hoc modo irritabunt. Execrabiles enim illi sunt impiorum victimæ: sola rectorum oratio accepta est illi. Constituimus ergo extrà dubium, quod vulgatissimum esse debet mediocriter in Scripturis exercitato, quæ vel summo splendore conspicua sunt opera in hominibus nõdum verè sanctificatis, tam procul abesse à iustitia coram Domino, vt peccata censeantur. Ac proinde verissimè illi qui non conciliari personæ apud Deum gratiam per opera tradiderunt: sed econuersò tum placere demum opera vbi persona gratiam priùs in Dei conspectu inuenerit. Religioseque est obseruandus hic ordo ad quem Scriptura nos manu ducit. Respexisse Dominum ad Abel scribit Moses, & ad opera eius. Vides vt Dominum hominibus propitium designet antequam ad eorum opera respiciat? Quare purificationem cordis præcedere oportet, vt quæ à nobis prodeunt opera benignè à Deo excipiantur. quia semper viget illa Ieremiæ sententia, oculos Dei respicere veritatem. Porrò solã fidem esse qua corda hominum purificantur, Spiritus sanctus per os Petri asseruit. vnde constat primum esse in vera viuaque fide fundamentum.

Aug. lib.de pœnit. & de verb. Dei secund. Mat. serm.2. *& Greg. cuius verba referũtur.* 3 *qu.est.*7. *Gen.*4.4. *Act.*15.6. *Iere.*.3.

4. Gradus. sup c.11 s.11 Ephe.3.17. Rom.6.5.6. & 8.9.10.

9 Inspiciamus nunc quid habeant iustitiæ quos in ordine quarto posuimus. Fatemur, dum nos intercedente Christi iustitia sibi reconciliat Deus, ac gratuita peccatorum remissione donatos pro iustis habet: cum eiusmodi misericordia coniunctã simul esse hanc eius beneficentiã, quòd per Spiritum suum sanctũ in nobis habitat, cuius virtute cõcupiscentiæ carnis

carnis nostrę magis ac magis indies mortificatur: nos verò sanctificamur, hoc est consecramur Domino in verã vitæ puritatem, cordibus nostris in Legis obsequium formatis. Vt hæc sit præcipua nostra voluntas, voluntati eius seruire, ac eius duntaxat gloriam modis omnibus prouehere. Enimuero etiam dum sancti Spiritus ductu in vijs Domini ambulamus, ne tamen nostri obliti animos tollamus, remanent imperfectionis reliquiæ, quę nobis humilitatis argumentũ præbeant. Non est iustus, ait Scriptura, qui faciat bonum & non peccet. Qualem ergo iustitiam ex suis operibus etiamnum obtinebunt? Primùm dico, quod optimum ab illis proferri potest, aliqua tamen semper carnis impuritate respersum & corruptũ esse, ac tanquam aliquid fæcis admixtum habere. Seligat, inquam, ex tota sua vita sanctus Dei seruus quod in eius cursu maximè eximium se putabit edidisse, benè reuoluat singulas partes: deprehendet proculdubio alicubi quod carnis putredinem sapiat, quando nunquam ea est nostra alacritas ad benè agendum quæ esse debet, sed in cursu retardando multa debilitas. Quanquam non obscuras esse maculas videmus quibus respersa sint opera sanctorum, fac tamen minutissimos esse næuos duntaxat: sed an oculos Dei nihil offendent, coram quibus ne stellæ quidem puræ sunt? Habemus, nec vnum à sanctis exire opus, quod si in se censeatur, non mereatur iustam opprobrij mercedem.

Sup.c.2.s.39 Inf.c.18.s.4 de quib.etiã l 2.c.7.s.12. 1.Re.8.46. Inf.c.17.s.5. 7.9.15.c.16 s.1.c 15. s.3.7.8. Sup c.3.s.10 11.&c.c 6.s. 5. Sup.c.12.s.1

10 Deinde etiam si fieri posset vt aliqua nobis essent omnino pura absolutaque opera, vnum tamen peccatum satis est ad delendam extinguendamque omnem memoriam prioris iustitiæ, vt ait propheta. Cui & Iacobus consentit, Qui offendit (inquit) in vno, factus est omnium reus. Iam quũ hæc vita mortalis nunquam à peccato pura sit aut vacua, quicquid iustitiæ à nobis comparatum foret, id sequentibus identidem peccatis corruptum, oppressum & perditum, in conspectum Dei nõ veniret, nec in iustitiam nobis imputaretur. Denique vbi de operum agitur iustitia, non opus Legis respiciendum est, sed mandatum. Ideo si ex Lege iustitia quæritur, frustra vnum aut alterum opus proferamus: sed necessaria est perpetua Legis obedientia. Quare illam, de qua loquuti sumus, peccatorũ remissionem nõ semel (vt multi stolidè opinãtur) nobis in iustitiã Deus imputat, vt impetrata præteritæ vitæ venia, postea in lege iustitiã quæramus: quòd nihil quàm in spem falsam inductos rideret ac luderet. Quũ enim perfectio nulla obtingere nobis possit quãdiu hac carne induti sumus, Lex autẽ mortem ac iudiciũ omnibus denuntiet qui nõ integrã iustitiã opere præstiterint: habebit semper quo nos accuset reosq; agat, nisi cõtrà occurret Dei misericordia, quæ assidua peccatorũ remissione nos subinde absolueret. Quare id sẽper cõstat quod principio diximus, Si ipsi ex nostra dignitate æstimamur, quicquid meditemur aut moliamur, nos tamẽ cũ oĩbus nostris conatibus & studijs morte & interitu dignos esse.

Eze.18.24 Iac.2.10. l.2.c.5 s.9. c.11.s 19. Inf.c.18.s.5 9. Nota.l 2.c.8 s.5.51. Inf.c.17.s.1. 2 3 &c. Sup.c. 4.s. 26 27.29. c.3.s.20. Imper.iusti. in hac vita. Leuit 18 5. Rom.10.5. l.2.c.7.s.8.9 c.17.s.5. Inf.c.17.s.10

11 Duobus his fortiter insistendum, nullum vnquam extitisse pij hominis opus, quod si seuero Dei iudicio examinaretur, non esset dãnabile. Adhæc si tale aliquod detur (quod possibile homini non est) peccatis tamen, quibus laborare authorem ipsum certũ est, vitiatum ac inquinatũ gratiam perdere. atq; hic præcipuus est nostræ disputationis cardo. Nam de principio iustificationis nihil inter nos & saniores scholasticos pugnæ est, quin peccator gratuitò à damnatione liberatus, iustitiam obtineat, idque per remissionem peccatorũ, nisi quòd illi sub vocabulo iustificationis renouationem comprehendunt, qua per Spiritum Dei reformamur in Legis obedientiam: iustitiam verò hominis regenerati sic describunt, quòd homo per Christi fidem Deo semel reconciliatus, bonis operibus iustus censeatur apud Deum, & eorum merito sit acceptus. Verũ Dominus contra, se fidem imputasse Abrahæ in iustitiam pronuntiat, non eo tempore quo idolis adhuc seruiebat, sed quum multis iam annis

Inf.c.18.s.2 An sit possibile vide l.2.c.7. s.5. Sup c.7.s.2 Nota in quo à nobis differ.schola. Sup c.11.s.15 c 5.s.2. Rom.4. 10, 13.

vitæ sanctitate excelluisset. Diu ergo coluerat Abraham Deum ex puro corde, & eam Legis obedientiam præstiterat quæ ab homine mortali præstari potest: habet tamen adhuc repositam in fide iustitiã. Vnde colligimus, secundùm Pauli ratiocinationem, non ex operibus. Similiter quod apud Prophetam dicitur, Iustus ex fide viuet: non de impijs & profanis habetur sermo, quos Dominus ad fidem conuertendo iustificet: sed oratio ad fideles dirigitur, & ijs vita promittitur ex fide. Paulus quoq; omnem scrupulum soluit, quum pro confirmatione illius sententiæ istum Dauidis versiculum sumit, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Certum est verò Dauidem non de impijs, sed de fidelibus loqui, qualis ipse erat: quia ex conscientiæ suæ sensu loquebatur. Ergo hanc beatitudinem nõ semel habere, sed tota vita tenere nos oportet. Postremò legationem de gratuita cum Deo reconciliatione non in vnum aut alterum diem promulgari, sed perpetuam in Ecclesia esse testatur. Proinde non aliam iustitiam ad finem vsque vitæ habent fideles quàm quæ illic describitur. Manet enim perpetuò mediator Christus, qui Patrem nobis reconciliet: ac perpetua est mortis eius efficacia: nempe ablutio, satisfactio, expiatio, perfecta denique obedientia, qua iniquitates omnes nostræ conteguntur. Nec Paulus ad Ephesios dicit nos initium salutis habere ex gratia, sed per gratiam saluatos esse, non ex operibus: ne quis glorietur.

Rom. 4.16. *Hab.* 2.4. Vide inf. c. 18. f. 5. *Rom.* 4.7. *Psal.* 32.1. Sup. c. 11. f. 4 2. *Cor.* 5.18. Christus perpet. Ecclef. Mediator. Heb. 7.24. *Ephe.* 2.8.

12 Quæ ad euadendum subterfugia quærunt hîc Scholastici, eos non expediunt. Aiunt non tanti, esse intrinseca dignitate bona opera vt ad iustitiam comparandã sufficiant: sed hoc acceptantis esse gratiæ, quòd tãtùm valent. Deinde, quia fateri coguntur iustitiam operum hîc semper esse imperfectam, cõcedunt nos, quãdiu viuimus, remissione peccatorum indigere, qua defectus operum suppleatur, sed delicta quæ cõmittuntur, operibus supererogationis compensari. Acceptantem enim quam vocãt gratiam non aliam esse respondeo quàm gratuitam eius bonitatem, qua nos in Christo complectitur Pater: dum innocentia Christi nos induit, eámque fert nobis acceptam, vt eius beneficio pro sanctis, puris & innocentibus nos habeat. Iustitiam enim Christi (quæ vt vna perfecta est, ita sola Dei conspectum sustinere potest) pro nobis sisti oportet, ac iudicio repræsentari velut sponsorem. Hac nos instructi assiduam peccatorũ remissionem in fide obtinemus. Huius puritate velatæ nostræ sordes & imperfectionum immunditiæ, non imputantur: sed velut sepultæ cõteguntur, ne in iudicium Dei veniant: donec hora adueniat, qua confecto in nobis ac planè extincto veteri homine, diuina bonitas nos in beatã pacem cum nouo Adam recipiet: vbi diem Domini expectemus, quo in gloriam cælestis regni, receptis incorruptis corporibus, transferamur.

Effugium Sophistar. sup. c. 11 f. 20 Inf. c. 17. f. 3 4.8.15. Accept. gratia quid. Vide l. 2. c. 2 f. 6. dist. gra. oper. & cooper. Sup. c. 11. f. 23. Ibid. c. 3. f. 11. c. 9. f. 16

13 Hæc si vera sunt, nulla certè nostra opera nos ex se Deo acceptos gratiosósq; reddere queũt: ac ne ipsa quidem placere, nisi quatenus homo, iustitia Christi opertus, Deo placet, & vitiorum suorum remissionem obtinet. Non enim certis operibus promisit Deus vitæ mercedem: sed tãtùm pronuntiat, qui fecerit hæc victurum: maledictionem illã celebrem opponens contra omnes eos qui non perstiterint in omnibus. Quibus abundè refellitur commentum partialis iustitiæ, vbi non alia iustitia admittitur in cælis quã integra Legis obseruatio. Neq; verò solidius est quod garrire solent de sufficienda per supererogationis opera cõpensatione. Quid enim? annon eò semper redeunt vnde iam sunt exclusi? eum qui ex parte legem seruat, eatenus iustum operibus esse? Quod illis nemo sani iudicij concesserit, nimis impudenter pro confesso assumunt. Toties testificatur Dominus nullam se agnoscere operum iustitiam, nisi in perfecta Legis suæ obseruatione. Quæ est improbitas, quũ ea deficiamur, ne videamur omni gloria spoliati, hoc est prorsus Deo cessisse, nescio quibus paucorum operum frustulis nos iactare, & quod deest, redimere per alias satis-

Deut. 27 26 *Leuit.* 18.5. Sup. c. 11. f. 19. Comment. partial iust. Inf. c. 16. f. 4 l. 2 c. 8 f. 4.5 & sup. f. 12. Inf. c. 17. f. 3 sup. c. 11 f. 17

satisfactiones conari? Satisfactiones iam potenter dirutæ suprà fuerunt, vt ne per somnium quidem venire nobis in mentem debeant. Tantùm dico, eos qui sic ineptiunt, minimè reputare quàm res sit coram Deo execrabilis, peccatum. Intelligerent enim profectò, totam hominum iustitiã in vnum cumulum coactam, vnius compensationi parem esse non posse. Videmus nanque hominem vno delicto sic à Deo abiectum fuisse & abdicatum, vt simul omnem recuperandæ salutis rationem perdiderit. Sublata est igitur satisfactionis facultas, qua qui sibi blandiuntur, nunquam certè Deo satisfacient: cui nihil gratum acceptúmve est quod ab inimicis suis profectum sit. Inimici porrò sunt omnes quibus imputare peccata instituit. Tecta igitur & remissa peccata nobis antè oportet quàm ad vllum opus nostrum Dominus respiciat. Ex quo sequitur gratuitã esse peccatorum remissionem: quàm scelerate blasphemant qui satisfactiones vllas ingerunt. Nos ergo, exemplo Apostoli, quæ retro sunt obliuiscentes, ad ea autem pergentes quę ante nos sunt, curramus in stadio nostro, tendentes ad palmam supernæ vocationis.

sup.c.4.s.25 Vt ex l 2 c. 16.s 6 & sequent. ad.s. 13.constat. *Gen.* 3.17. Ibi.c.1.s.3. c.16 s.2.c.3 s.12.&c. Psa.32.c.2. sup.c.4.s.29 c.11.s.11. *Phil.* 3.13.

14 Iactare verò supererogationis opera, quomodo cum illo conuenit quod nobis præceptum est, vt quum fecerimus quæcunq; præcipiuntur nobis, dicamus nos seruos esse inutiles, nec plus fecisse quã quod debuimus? Dicere coram Deo, non est simulare aut mentiri: sed quod pro certo habeas apud te cõstituere. Iubet itaque Dominus nos syncerè sentire, & nobiscum reputare, nulla sibi præstare gratuita officia, sed debitas operas reddere. Et meritò: serui enim sumus tot obsequijs defœnerati quot defungi non possumus, etiamsi omnes nostræ cogitationes omnique membra in Legis officia, verterentur. Ideoq; quod ait, Quum feceritis quæcunque præcipiuntur vobis: perinde valet acsi plusquam omnes hominum iustitiæ vnius forent. Nos ergo (quorum nemo non longissimè abest ab ista meta) quomodo audeamus gloriari nos cumulum addidisse ad iustam mensuram? Nec est quòd excipiat quispiam, nihil obstare quominus vltra necessaria officia prodeat eius studiũ qui à necessarijs aliqua in parte cessat. Sic enim penitus habendum, nihil nobis vel quod ad Dei cultum, vel quod ad dilectionem conferat, in mentem venire posse, quod non sub Dei Lege comprehendatur. Quòd si pars est Legis: ne voluntariam liberalitatem iactemus, vbi astringimur necessitate.

Luc. 17.10 Aduers. supererο ope. lege sup.c. 5.s 1.2.3. Inf.c.15.s 3 Rom.8 3. Vid.imposs. leg.obserua. l.2.c.7.s.5. c.8.s.50.58 Luc.17 10. Nota. Ambro sup. Luc.c.17. Ibi s.56.57

15 Atque in hanc rem intempestiuè allegatur illa Pauli gloriatio, Quòd inter Corinthios iure suo sponte cesserit, quod licebat alioqui, si libuisset, vsurpare: nec illis tantùm impenderit quod ex officio debebat, sed gratuitam operam vltra officij finem largitus sit. Atqui animum aduertere conueniebat ad rationem illic signatam, hoc fecisse ne infirmis offendiculo foret. Venditabant enim se hoc benignitatis lenocinio mali fraudulentiq; operarij, quò & fauorem sonticis suis dogmatibus conciliarent, & odium conflarent Euangelio, vt necesse Paulo fuerit, vel in periculum accersere Christi doctrinam, vel eiusmodi artibus obuiare. Agedum, si res est homini Christiano media, offendiculum incurrere, quum abstinere liceat, fateor Apostolum aliquid Domino supererogasse: sin hoc ipsum iure requirebatur à prudenti Euangelij dispensatore, dico fecisse quod debebat. Denique etiamsi talis causa non apparet, verum tamen semper est illud Chrisostomi, nostra omnia eandem habere conditionem cum seruorum peculijs, quæ iure ipso deberi domino constat. Neq; id dissimulauit Christus in parabola. interrogat enim quam gratiam habituri simus seruo, vbi tota die vario labore exercitatus ad nos vesperi redierit. Atqui fieri potest vt maiore industria incubuerit quàm ausi fuissemus exigere. Esto: nihil tamen fecit quod nõ ex conditione seruitutis deberet: quia cum tota sua facultate noster est. Taceo quales sint supererogationes quas isti venditare Deo volunt. Nugæ enim sunt quas neque

Vt alt.loc. sup.c.5.s.4. 1.*Cor.*9.1. Vers.12. Loc.expos. de offendic. Inf.c.19.s. 11.12. Chrysost. ad Rom. Au.de salut. docu. *Luc.*17.7. P Mar pag 692.loc. 9. class.3.

Ex professo hæc tractat Sup.s.7. Iesa.1.12. Ibid. 55.2. l.4 c.10.s.15 Vt ostend. sup.c.12.s.1.2.

ipse vnquam imperauit neque approbat, nec quum reddenda erit apud se ratio acceptas feret. Hac demũ significatione cõcedemus esse supererogationis opera, vtpote de quibus apud Prophetã dictum est, Quis quæsiuit hæc de manibus vestris? Sed meminerint quid & alibi dicatur de ijs, Quare appenditis argentum vestrum, & non panibus? laborem vestrũ insumitis, & non in saturitate? Non est quidem valdè laboriosum otiosis istis rabbinis hæc sub vmbra in mollibus cathedris disputare. at quum sũmus ille iudex pro tribunali sederit, euanescere vẽtosa huiusmodi placita oportebit. Hoc hoc quærendum erat, quam ad eius tribunal defensionis fiduciam afferre, non quid in scholis & angulis fabulari possumus.

Fiduc. & glor. operũ abijcienda. Sup.c.12.s.7.8.c.13.s.4 Psa.142.2. Iob.10.15. & 4 18. Inf.c.17.s.14.c.20.s.8 *de qua sup. c.12.s.1. Ies.45.13. Iesa.61.3.

16 Duæ sunt potissimum nobis abigendæ hac parte ex animis pestes: nequid in operũ iustitia fiduciæ ponãt, nequid illis gloriæ adscribãt. Fiducia qualibet nos passim depellũt Scripturæ, quũ docent iustitias omnes nostras fœtere in Dei cõspectu, nisi à Christi innocẽtia bonũ odorem ducant: nihil quã irritare Dei vltionẽ posse, nisi misericordiæ eius indulgentia sustineantur. Ita porrò nihil reliquũ nobis faciunt, nisi vt iudicem nostrũ deprecemur, cũ illa Dauidis cõfessione, Neminem iustificatum iri corã ipso, si rationem à seruis suis reposcat. Vbi autẽ Iob dicit, Si impiè egi, væ mihi: si autẽ iustè, nec sic erigã caput: quanquã respicit ad summã illã Dei iustitiam, cui ne Angeli quidẽ respondent: simul tamen ostendit, vbi ad Dei iudiciũ venitur, nihil restare cunctis mortalibus nisi vt obmutescant. Non enim eò tantùm pertinet quòd cedere vltrò malit quàm cũ rigiditate Dei periculosè certare: sed significat nõ aliã sensisse eum in seipso * iustitiam, quàm quæ primo momento esset à facie Dei collapsura. Exacta fiducia gloriationem quoque omnem facessere necesse est. Quis enim iustitiæ laudem assignet operibus, quorũ confidentia trepidet à Dei conspectu? Veniendum ergo quò nos vocat Iesaias, vt in Deo laudetur ac glorietur omne semen Israel: quia verissimum est quod alibi dicit, nos plantationem esse gloriæ Dei. Rite ergo tum purgatus erit animus, quum nec in fiducia operum vlla ex parte recumbet, nec in gloria exultabit. Ad falsæ autem & mendacis istius fiduciæ flatum stultos homines hic error animat, quòd suæ salutis causam in operibus semper locant.

Iustific. 4. causæ quæ. l.2.c.16.s.4 c.7.s.2. Ioh 3.16. Inf.c.24.s.5 Rom.3.26. Rom.3.23. Ibid.vers. 24.25.26. Sup.c.13.s.1 Sup.c.11.s.3.4.21. Ephe.1.habes Caus. eff.c.ver. 3.4.9. mater.v.5. 7.10. Instru. & for.v.13. Final v.3 6 12.14.

17 Verùm si quatuor causarũ genera respicimus, quæ in rerũ effectu cõsiderare præcipiunt philosophi, nullũ eorũ reperiemus operibus in cõstituenda salute nostra cõuenire. Efficientem enim vitæ æternæ nobis cõparandæ causam vbiq; Scriptura prædicat Patris cælestis misericordiam, & gratuitã erga nos dilectionẽ: materialẽ verò, Christũ cũ sua obedientia, per quã nobis iustitiam acquisiuit. formalem quoq; vel instrumẽtalem quã esse dicemus nisi fidẽ? Atq; tres simul istas vna sententia comprehendit Iohãnes, quũ dicit, Sic Deus dilexit mundũ vt Filiũ vnigenitũ daret: vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Porrò finalẽ testatur Apostolus esse, & diuinæ iustitiæ demonstrationẽ, & bonitatis laudẽ: vbi & alias tres disertis verbis cõmemorat. Sic enim ad Romanos loquitur. Omnes peccauerũt, & egẽt gloria Dei. iustificãtur autẽ gratis ipsius gratia: hic habes caput & primum fontem, quòd Deus nos gratuita misericordia cõplexus est. Sequitur, Per redemptionem quæ est in Christo Iesu: hìc habes veluti materiẽ qua nobis iustitia conficitur. Per fidẽ in sanguine ipsius: hìc causa instrumẽtalis ostenditur, qua Christi iustitia nobis applicatur. Postremò subiungit finem, quũ dicit, In demonstrationẽ iustitiæ ipsius, vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Christi. Atque (vt obiter quoque denotet iustitiam hanc reconciliatione constare) nominatim ponit, Christum datum esse in reconciliationem. Sic & primo ad Ephesios capite docet nos recipi à Deo in gratiam ex mera misericordia: id fieri Christi intercessione: fide apprehendi: omnia in hũc finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum eluceat. Quum videamus

omnes

omnes salutis nostræ particulas ita extra nos constare, quid est quod iam operibus vel cōfidamus vel gloriemur? Nec de efficiēte, nec de finali cōtrouersiam nobis mouere possunt vel coniuratissimi diuinæ gratiæ hostes, nisi totam Scripturam abnegare velint. In materiali & formali fucum faciunt, quasi dimidiatū cum fide Christique iustitia locū opera nostra teneant. Sed id quoque Scriptura reclamante, quæ & Christum nobis esse in iustitiam & vitam simpliciter affirmat, & hoc iustitiæ bonum sola fide possideri. 1.Cor.1.30. Sola fide sup.c.11. s.19.&c.

18 Quòd autem innocentiæ integritatisque suæ memoria sæpiusculè sancti se confirmant ac consolantur, nec etiam ab ea prædicanda interdum abstinent, id fit bifariam: vel quòd bonam suam causam cū mala impiorum causa comparando, securitatem inde victoriæ concipiunt, nō tam suæ iustitiæ commendatione quàm iusta meritaq; aduersariorum dānatione: vel quòd etiam sine aliena comparatione dum se coram Deo recognoscūt, nonnullam illis & consolationem & fiduciam affert propriæ conscientiæ puritas. De priore ratione postea videbimus: nunc de posteriore breuiter expediam⁹, quomodo cū eo cōueniat quòd suprà diximus, nulla esse in Dei iudicio operum fiducia subnitendum, nulla eorum opinione gloriandum. Hæc porrò conuenientia est, quòd sancti, quum de fundanda constituendaque salute sua agitur, citra operum respectum in solam Dei bonitatem oculos intendunt. Neque ad eam modò ante omnia, tanquā ad beatitudinis principiū se conuertunt: sed tanquam in cōplemento conquiescunt. Sic fundata, erecta, stabilita conscientia operum quoque consideratione stabilitur: quatenus scilicet testimonia sunt Dei in nobis habitantis ac regnātis. Quando igitur isthæc operum fiducia locum non habet, nisi totam priùs animi fiduciam in misericordiam Dei reieceris, non debet illi videri contraria vnde pendet. Quare dum operū fiduciam excludimus, hoc volumus duntaxat, ne mens Christiana ad operum meritum, velut ad salutis subsidium, reflectatur: sed penitus resideat in gratuita iustitiæ promissione. Non vetamus autem ne diuinæ erga se beneuolentiæ signis hanc fidem fulciat & confirmet. Nam si dum memoria repetuntur quæcunq; in nos dona Deus contulit, sunt nobis quodammodo instar radiorum diuini vultus, quibus illuminemur ad summā illam bonitatis lucem cōtemplandam: multò magis bonorum operū gratia quæ Spiritum adoptionis nobis datum commonstrat. 2. cauf. cur iustit. sua se confirm. Sā. Inf.c.20. s.10. Inf.c.17. s.14. Vt Psal.86.2. Ies.38.3. 2.Reg.20.4 Psal.7.9. & 44.18.19 Psal.119 10 11.30.31. 94 97.& ibid.vers. 101.102. 106.&c. Commemorat.benefic. Dei. Simile.

19 Quum igitur à conscientiæ innocentia fidem suam confirmant sancti, & exultandi materiam sumunt, nihil aliud quàm à fructibus vocationis se in filiorum locum à Domino cooptatos esse reputant. Quòd ergo à Solomone traditur, in timore Domini esse firmam securitatē: quòd interdum hanc obtestationem sancti vsurpant quo exaudiantur à Domino, se ambulasse coram facie eius in integritate & simplicitate: locum in iaciendo firmandæ conscientiæ fundamento nullum habent: sed tum demum valent si à posteriori sumuntur: quia & nullibi est timor ille qui securitatem plenam offirmare queat: & sancti sibi talis integritatis conscij sunt cui multæ carnis reliquiæ adhuc sunt permixtæ. Sed quoniam ex regenerationis fructibus habitantis in se Spiritus sancti argumētum capiūt, inde se non mediocriter ad expectandum in omnibus necessitatibus Dei auxilium confirmant, quum in re tanta patrem experiuntur. Ac ne id quidem possunt, nisi primùm Dei bonitatem, nulla alia quàm promissionis certitudine obsignatam, apprehenderint. Nam si illam æstimare incipiūt à bonis operibus; nihil erit incertius, nec magis infirmum. quandoquidem si per se opera æstimentur, non minus iram Dei sua imperfectione arguent, quàm vtcunque inchoata puritate beneuolentiam testantur. Denique sic Dei beneficia prædicant, vt tamen non deflectant gratuito Dei fauore, in quo testatur Paulus longitudinem, latitudinem, profun- Nota. *Pro.* 14.26 *Gen.*24.40 2.*Reg.*20.3 vt docuit sup.c.2 à s.15.ad 28. & ibid.s.37 38.&c. Ideo 2.Pet. 1.10. Vt sup.dictū est.c.13. s.3 &c. I s.c.17. s.1.2.5. *Ephes.*3.18

ditatem & altitudinem sitam esse quasi diceret, quocunque se vertant piorum, sensus, quantumuis altè conscendant, quantumuis longè & latè se extendant, non debere tamen à Christi dilectione egredi quin se in ea meditanda totos contineant: quia omnes dimensiones in se comprehēdit Ideoque dicit eam excellere & eminere supra omnem scientiam: & dum agnoscimus quantopere nos Christus dilexerit, impleri in omnem plenitudinem Dei sicut alibi dum gloriatur pios in omni certamine esse victores, rationem mox addit, Propter eum qui dilexit eos.

Eiusdē loc. explic. vide l.2.c.12 §.5. & sup.c.2. §.14. *Ibidem* 19. *Rom.*8. 37.

20 Videmus iam non eam in sanctis fiduciam operum esse quæ vel eorū merito aliquid tribuat (quando ea non aliter quam Dei dona intuentur, vnde eius bonitatem recognoscant, non aliter quàm vocationis signa vnde electionem reputent) vel quippiam deroget gratuitæ, quam in Christo consequimur, iustitiæ: quando ab ea dependet, nec sine ea subsistit. Hoc ipsum Augustinus paucis verbis, sed eleganter significat, quū scribit, Non dico Domino, Opera manum mearum ne despicias. Exquisiui Dominum manibus meis, & non sum deceptus. Sed opera manuum mearū non commendo: timeo enim ne quum inspexeris, plura inuenias peccata quàm merita. Hoc solum dico, hoc rogo, hoc cupio, Opera manuum tuarum ne despicias. Opus tuum in me vide, nō meum. Nam si meum videris, damnas: si tuum videris, coronas. Quia & quæcunque mihi sunt opera bona abs te sunt. Duas causas ponit cur non ausit sua opera Deo venditare: quia siquid bonorum operum habet, illic nihil videt suum deinde quia id quoque peccatorum multitudine obruitur. Vnde fit vt plus inde timoris & consternationis sentiat conscientia, quàm securitatis. Ergo nō aliter Deum intueri vult sua rectè facta quàm vt vocationis suæ gratiā in illis recognoscens, opus quod inchoauit, perficiat.

De fiduc. in orat. Inf. c.20.§.11. 12. *In psal.*137 Idē in Psal. 138. Et de Salut. docu. lib.22 cap.23. Epist ad Hierony.29.

21 Quòd autem prętereà bona fideliū opera, Scriptura causas esse ostendit cur illis Dominus benefaciat, id sic intelligendum est, vt stet inconcussum quod antea posuimus, effectum nostræ salutis in Dei Patris dilectione situm esse: materiam, in Filij obedientia: instrumentū, in Spiritus illuminatione, hoc est fide: finem esse tantæ Dei benignitatis gloriā. Istis nihil obstat quominus opera Dominus, tāquā causas inferiores amplectatur. sed vnde id? nempe quos sua misericordia, æternę vitæ hæreditati destinauit, eos ordinaria sua dispensatione per bona opera inducit in eius possessionē. Quod in ordine dispensationis præcedit, posterioris causam nominat. Hac ratione ab operibus interdum vitam æternam deducit. non quòd illis referenda sit accepta: sed quia quos elegit, iustificat vt demū glorificet, priorem gratiam, quæ gradus est ad sequentem, causam quodāmodo facit. At quoties assignanda est vera causa, non ad opera iubet confugere, sed in sola misericordiæ cogitatione nos retinet. Quale enim istud est quod per Apostolum docet, Stipendium peccati mors: gratia Domini vita æterna? Cur non vt vitam morti, sic peccato iustitiā opponit? Cur non vt peccatum mortis, ita iustitiam vitæ causam statuit? Sic enim rite constitutura erat antithesis, quæ ista variatione nonnihil abrumpitur. Sed Apostolus, id quod erat, exprimere ista comparatione voluit, meritis hominū deberi mortem: vitā nonnisi in sola Dei misericordia esse repositam. Denique istis loquutionibus series magis notatur quàm causa: quia Deus gratias gratijs cumulando, ex prioribus causam sumit secundas addendi, nequid ad locupletandos seruos suos omittat: atq; ita liberalitatem suam prosequitur, vt tamē gratuitam electionem, quę fons & initium est, respicere nos semper velit. Quanquam enim quæ nobis quotidie confert dona, quatenus ex illo fonte prodeunt, amat: nostrū tamen est gratuitā illam acceptationē tenere, quæ sola fulcire animas nostras potest: quæ verò Spiritus sui dona deinde largitur, ita subnectere primæ causæ vt ei nihil derogent.

vide cur dicatur Deus rependere operib. Inf.c.18.§.2 3.4.c 15.§.3 7.c.17.§.5.7 Nota. *Rom.*8. 30. Inf.c.24.§.6 c.22.§ 3. *Rom.* 6.23. Sup c.4. §.28. Vt inf doce bit & sup. probatum est c.12. c.13. & hoc cap. Mat 13.12. & 25 29. Sup.§ 12.13

Quæ

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quàm salutis certitudinem euertere.

CAPVT. XV.

IAM quod præcipuum est in hac causa expediuimus : quia si operibus fulciatur iustitia, corruere protinus à conspectu Dei necesse sit : sola Dei misericordia, sola Christi communicatione, ideoque sola fide contineri. Præcipuum autem hunc esse causæ cardinem diligenter animaduertamus, ne illa implicemur communi non vulgi modò, sed doctorum etiam hallucinatione. Simul enim atque quæritur de fidei operúmque iustificatione, decurrunt ad eos locos qui aliquod operibus meritum corã Deo tribuere videntur: perinde verò acsi euicta foret operũ iustificatio, si probatum fuerit alicuius esse apud Deum pretij. Enimuerò suprà clarè ostendimus, in perfecta tantummodo, absolutáq; Legis obseruatione cõsistere operum iustitiam. Vnde sequitur, non iustificari operibus hominẽ nisi qui ad summum perfectionis euectus, nullius, vel minimæ transgressionis argui queat. Altera igitur & separata est quæstio, Vtcunque ad iustificandum hominem minimè sufficiant opera, ánnon tamen illa apud Deum gratiam promereantur?

Sup. c. 11. à f. 14. ad hoc cap.

P. Mart. ibid loc. 4. Clas. 3. f. 25.

c. 14. f. 12. 13. & c.

Quæstio.

Meriti nomen vnde.

Sup. c. 12. f. 3.

2 Primum de Meriti nomine id mihi præfari necesse est: quicunq; primus illud operibus humanis ad Dei iudicium comparatis aptauit, eum fidei synceritati pessimè cõsuluisse. Equidẽ à logomachijs libẽs abstineo, sed cuperẽ eam seruatã fuisse semper inter Christianos scriptores sobrietatem, ne vsurpare, quũ nihil opus foret, extranea à Scripturis vocabula in animũ induxissent quę multũ parerent offendiculi, fructus minimum. Quorsum enim obsecro, opus fuit inuehi nomen Meriti, quum pretiũ bonorum operũ significanter alio nomine citra offendiculũ explicari posse? Quantum autẽ ipsum offensionis in se contineat, magno cũ orbis detrimento patet. Certè vt est fastuosissimũ, nihil, quàm obscurare Dei gratiã, & homines praua superbia imbuere potest. Vsi sunt (fateor) passim, vetusti Ecclesiæ scriptores, atque vtinam voculæ vnius abusu erroris materiã posteris non præbuissent. Quanquam nonnullis ipsi quoq; locis testãtur, quã nõ prę iudicare veritati voluerint. Sic enim alicubi loquitur. Aug. *Humana merita hìc cõticescant, quę perierũt per Adã: & regnet Dei gratia, per Iesum Christum. Itẽ, Meritis suis nihil tribuũt sancti: totũ nonnisi misericordię tuæ tribuẽt ô Deus. Alibi, Et quũ viderit homo quicquid boni habet, nõ se habere à se, sed à Deo suo, videt id totũ quod in eo laudatur, non de suis meritis, sed de misericordia Dei esse. Vides vt adẽpta homini bene agendi virtute meriti quoque dignitatẽ prosternat. Chrisostomus autẽ, Nostra siqua sequuntur Dei gratuitã vocationem opera, retributio sunt & debitum: at Dei munera, gratia & beneficentia & largitionis magnitudo. Omisso tamen nomine, rem potiùs cernamus. Citaui quidem antea * ex Bernardo sententiam, Vt ad meritum satis est de meritis nõ præsumere: sic carere meritis, satis est ad iudicium. Sed continuò addita interpretatione, durititiem vocis satis emollit, quum dicit, Proinde merita habere cures: habita, data noueris: fructum speres Dei misericordiam : & omne periculum euasisti, paupertatis, ingratitudinis, præsumptionis Fœlix ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio sine meritis deest. Et paulò antè abundè ostenderat quàm pio sensu vteretur. Nam de meritis, inquid, quid solicita sit Ecclesia, cui de proposito Dei firmior securiorq; existit gloriãdi ratio? Non potest seipsum negare Deus: faciet quod promisit. Si non est quod quæras, quibus meritis speremus bona? Præsertim quum audias, Non propter vos, sed propter me. Sufficit ad meritum scire quod non sufficiant merita.

Nota.

Vide quędã de merit. l. 2. c. 5. f. 2.

Amb. lib. de vocat. gent.

* *De præ-dest. sanct.*

In psa. 139.

In psal. 88. *& in psal.* 43.

Hom. 33. *in Gene.*

* Sup. c. 12. f. 3. & lib de liber. arbit.

Supra, Cantic. Sermone 68. *&* 63.

August. etiã in præf. Psal. 31. sup. c. 14. f. 4.

Ezc. 36. 22 32.

Inf. c. 17. f. 7 8.

3 Quid promereantur omnia opera nostra, Scriptura ostendit, quã Sup. c. 12. f. 1

Dei conspectum ferre posse negat quia immũditiæ sint plena. quid deinde promeritura sit perfecta Legis obseruatio, (si qua reperiri posset) quũ præcipit vt nos inutiles seruos reputemus quũ fecerimus omnia quæ præcipiuntur nobis: quia nihil gratuitũ impenderimus Domino, sed debitis obsequijs tantũ defuncti simus, quibus nõ est habẽda gratia. Dominus tamen, quæ in nos contulit bona opera, & nostra appellat, & non tantùm accepta sibi esse testatur, sed remunerationem etiam habitura. Nostrum est vicissim tanta promissione animari, animósq; colligere, ne bene agendo defatigemur, & tantã Dei benignitatem vera gratitudine prosequi. Gratiam Dei esse non dubium est quicquid in operibus est quod laudem meretur nullam esse guttã quam propriè nobis adscribere debeamus: id si re vera serióque agnoscimus, euanescit quælibet meriti non fiducia tantùm, sed opinio. Bonorũ, inquam, operum laudem non (vt sophistæ faciunt) inter Deũ & hominẽ partimur: sed totam, integram ac illibatam Domino seruamus. Tantùm hoc homini assignamus, quòd ea ipsa quę bona erãt, sua impuritate polluit & cotaminat. Nihil enim ab homine exit, quantumuis perfecto, quod non sit aliqua macula inquinatũ. Vocet igitur Dominus in iudiciũ quæ in humanis operibus optima sunt: suam in illis quidem iustitiam agnoscet, hominis verò dedecus & probrũ. Placẽt itaque Deo bona opera, nec suis authoribus sunt infructuosa: quin magis amplissima Dei beneficia remunerationis loco referunt: non quia ita merentur, sed quia diuina benignitas hoc illis ex seipsa pretium statuit. Quæ autem ista est malignitas, non contentos illa Dei largitate, quæ nihil tale merentia opera indebitis præmijs muneratur, sacrilega ambitione vltrà contendere, vt operum meritis videatur rependi quod diuinæ totũ est munificentiæ? Hic sensum communem vniuscuiusque appello. Si is qui vsum fructum in agro aliena liberalitate habet, proprietatis quoq; titulum sibi vendicet: annon huiusmodi ingratitudine eam ipsam quam tenebat possessionem amittere meretur? Similiter si manumissus à domino seruus, dissimulata libertinæ conditionis humilitate, pro ingenuo se venditet: annon dignus est qui in pristniam redigatur seruitutem? Hic enim legitimus demum est fruendi beneficij vsus, si nec plus arrogamus nobis quàm datũ est, nec boni authorem sua laude fraudamus: quin potiùs sic nos gerimus vt residere quodammodo apud eum videatur quod in nos transtulit. Hæc moderatio si erga homines præstanda est, videant singuli & reputent qualis Deo debeatur.

Luc. 17.10. Sup c.14. s.9.14.21. Vt dictũ est l.2.c.5. s.7. 10.14.c.8. s.4. Inf.c.19.s.23. vt probauit sup.c.12. vt.inf. dicetur c.17.s.7 & c.18. De merc. promis. Psal.19.12. Mat.10.42. 1.Cor. 3.8. 2.Cor.5 10 Heb 6.10. & 10.35. Heb.11.26. Simile. De legit. beneficior. Dei vsu. sup.c.10.

4 Scio sophistas abuti locis quibusdam, vnde probent Meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri. Citant ex Ecclesiastico sententiã: Misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum. Ex Epistola autem ad Hebræos, Beneficentiæ & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. In repudianda Ecclesiastici authoritate ius meum nunc remitto. Nego tamen fideliter citare quod scripsit Ecclesiasticus, quicũq; fuerit ille scriptor. sic enim habet Græcũ exẽplar, πάσῃ ἐλεημοσύνῃ ποιήσει τόπον. ἕκαστος γὰρ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὑρήσει. Omni misericordiæ faciet locum. vnusquisque enim secundùm opera sua inueniet. Atq; hanc esse germanam lectionem quæ in Latina versione deprauata sit, cũ ex solo verborũ istorum cõplexu, tum ex longiore superioris orationis cõtextu liquet. In Epistola ad Hebræos non est cur decipulas in verbulo vno nobis tendant. quando in Græcis Apostoli verbis nihil aliud habetur quàm tales hostias placere acceptásque esse Deo. Id vnum abundè sufficere debeat ad compescendam retundendamque nostræ superbiæ insolentiam, ne quam operibus indignitatem vltra Scripturæ formulam affingamus. Porrò Scripturæ doctrina est, aspersa esse perpetuò sordibus multis bona nostra opera, quibus meritò Deus offendatur, ac nobis succenseat: tantũ abest vt vel cõciliare illũ nobis

Eccl. 16.14 *Heb.* 13.16 Aduers. quos sup. c.4 s.36 vide etiam vbi pauper. commend. sup.c.7.s.5. Loc. ad Heb. exposit. Inf.c.17.s.1.

nobis queant, vel eius erga nos beneficentiam prouocare: quia tamen illa pro sua indulgentia non iure summo examinat, perinde accipere acsi purissima essent, ideoque licet immerita infinitis beneficijs remunerari tum præsentis vitæ, tum etiam futuræ. Non enim à doctis alioqui ac pijs viris positam distinctionem recipio, meritoria esse bona opera earum quę nobis in hac vita conferuntur gratiarum: solius fidei præmium esse æternam salutem. Mercedem enim laborum & certaminis coronã in cælo Dominus semper ferè collocat. Rursum operum merito sic tribuere, vt gratiæ adimatur quòd alijs super alijs gratijs à Domino cumulamur, est contra Scripturæ doctrinam. Tametsi enim dicit Christus, habenti datum iri, & super multa constitutum iri fidelem ac probum seruum, qui in paruis se fidelem gesserit: simul tamen alibi ostendit incrementa fidelium esse gratuitæ suæ benignitatis munera. Omnes, inquit, sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, venite, emite absque argento & absque vlla commutatione vinum & lac. Quicquid ergo nunc in salutis adminiculum pijs confertur, tum ipsa beatitudo, mera est Dei beneficentia. tamen & in hac & illis testatur se operum habere rationem: quia ad testandam erga nos dilectionis suæ magnitudinem, non modò nos, sed quæ nobis largitus est dona tali honore dignatur.

Inf.c.19.f.2 1.Tim.4.8. Nota futil. distinct. l.2 c 9.f.3. Sup.c.2. f.28. c.14.f 21. *Mat.*25.21 & 29. l.2.c 3.f.11. *Iesa.*55.1. c 2.f.10. Sup.c.14. f.15.

5 Hæc si quo oportuerat ordine tractata digestaque essent anteactis seculis, nunquam tantum turbarum ac dissentionum ortum esset. Paulus ait in architectura Christianæ doctrinæ retinendum esse quod posuerat ipse fundamentum apud Corinthios, præter quod nullum aliud poni queat: id autem esse Iesum Christum. Quale nobis in Christo fundamentũ est? an quod initium nobis salutis fuit, vt complementum à nobis sequeretur? & viam aperuit tantùm per quam ipsi nostro marte pergeremus? Minimè verò, sed quomodo paulò antè posuerat, illum dum agnoscimus nobis datum esse in iustitiam. Nemo ergo bene in Christo fundatus est nisi qui solidam habet in ipso iustitiam: quando non dicit Apostolus missum esse quò ad iustitiam consequendam nos iuuet: sed vt ipse sit nostra iustitia. Nimirùm quod in ipso electi sumus ab æternitate ante mundi cõstitutionem, nullo nostro merito, sed secũdùm diuini beneplaciti propositum: quòd eius morte ipsi à mortis damnatione redempti ac liberati à perditione sumus: quòd in ipso adoptati sumus in filios & hæredes à Patre cælesti: quòd per ipsius sanguinem huic sumus reconciliati: quòd illi in custodiam dati, pereundi excidendique periculo eximimur: quòd illi ita inserti, iam vitæ æternæ quodammodo sumus participes, in regnum Dei per spem ingressi. Nec dum finis: quòd talem eius participationem adepti, vtcunque simus adhuc in nobis stulti, ipse nobis coram Deo sapientia est: vt peccatores simus, ipse nobis iustitia: vt immundi simus, ipse nobis puritas: vt infirmi simus, vt inermes & Satanæ expositi, nostra tamen est quæ ipsi data est in cælo & in terra potestas, qua pro nobis Satanam cõterat, & inferorum portas confringat: vt corpus mortis adhuc nobiscum circunferamus, ipse tamen nobis vita est. Breuiter quòd omnia illius nostra sunt, & nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc inquam fundamentum ædificari nos conuenit, si volumus in templum Domino sanctum crescere.

Inf.c.17. f.15.c.18. f.3. 1.*Cor.*3.11. Sup.c.4. f.27. l.2.c.3.f 8. Christus vnic.salut. fundamẽtũ. 1.*Cor.*1.30 *Ephes.*1.4. *Colos.*1.14 & 20. *Ioha.*10.28 Inf.c.24.f.6 Sup c.13.f.12. l.2.c.16.f.19 1.Cor.1.30. Sup.c.4. f.30. *Mat.*28.18 c.3.f.19. c.11.f.6 12. 19.

6 At longè aliter iampridem institutus est orbis. reperta sunt moralia nescio quæ bona opera, quibus gratiosi Deo reddantur homines antequam Christo inserantur. Quasi verò mentiatur Scriptura quum dicit, in morte esse omnes qui Filium non possederint. Si in morte sunt, quomodo vitæ materiam generarent? Quasi nihil illud valeat, peccatũ esse quicquid fit extra fidem. quasi arboris malæ possint extare boni fructus Christo verò vbi suam virtutem exerat quid pestilentissimi sophistæ relique runt? Aiunt meruisse nobis primam gratiam, hoc est occasionem merendi:

De quib. l.2.c.3.f.2.3 1.*Ioh.*5.12. *Rom.*14.23 Lege.sup. c.4.f.26.

Vide l.2.c.2 f.27. Inf.c.17.f.4. Inf.c 24.f.3 Act.13.39 Gal 3.24. 1.*Ioan*.5.12 Sup.c 14.f.4 *Ioan*.5.24. *Rom*.3.24. Inf.c 24 f.5 1.*Ioh*.3.23 *Ephes*.2.6. *Colos*.1.13. l.2.c.17.f.2.

esse iam nostrarum partiũ, occasioni oblatæ non deesse. O proiectã impietatis impudentiam! quis expectasset vt Christi nomen professi, illũ ita denudatũ sua virtute, tantùm nõ proculcare auderent? Hoc testimonium illi passim redditur, quòd iustificati sint quicunq; in eũ credunt: isti nihil aliud beneficij ab eo prouenire docẽt nisi vt singulis ad seipsos iustificãdos aperta sit via. Vtinã verò gustarent quid sibi velint istæ sententiæ, Vitã habere quicunq; Filiũ Dei habeant: Quicunq; credit, transijsse à morte in vitã: Iustificatos esse nos illius gratia, vt hæredes efficeremur vitæ æternæ. Fideles Christũ habere in se manentem, per quẽ Deo adhæreant: participes vitæ eius, sedere cũ ipso in cælestibus traductos esse in regnũ Dei, & salutẽ cõsequutos: & similes innumeræ. Non enim aut cõparandæ iustitiæ, aut salutis tantùm acquirẽdæ facultatẽ fide Christi obtingere significãt, sed vtrunq; nobis donari. Proinde simulatq; per fidẽ insertus es Christo, iam filius Dei factus es, cælorũ hæres, iustitiæ particeps, vitæ possessor: ac (quò meliùs eorũ mendacia coarguantur) non adeptus merendi oportunitatem, sed omnia Christi merita: siquidem tibi communicantur.

3 De fide formata vide sup.c.2.f.8. P.Mart.loc. 3.f.20.pag. 547.Idem loc.2.f.7. vbi de grã. Simile. *Lib.2.Sen. dist*,28.& *lib*.3.*di*.23. Idem lib.2. dist.27. l.2.c.2.f.6. 8.9.12. c.3.f.4.7.11 c.5.f.2.7.8. 15.17.19. *In Psa*.144 *Epi*.105. *Ephes*.2.10 August.de Grat.noui Test.ad Honor.cap 30. Idem in psa. 137. Inf.c 17.f.5.

7 Ita Sorbonicæ scholæ, errorum omnium matres, iustificationem fidei, quæ pietatis est totius summa, nobis sustulerunt. Fatentur quidem verbo iustificari fide formata hominẽ, sed id postea interpretantur, quoniam à fide habent bona opera vt ad iustitiã valeant: vt penè per ludibrium videantur nominare fidẽ, quia sine ingenti inuidia sileri non poterat, quũ toties à Scriptura repetatur. Necdũ etiam contenti, in laude bonorum operum Deo suffurantur quod ad hominem transferant. Quia vident parum valere ad hominẽ attollendũ bona opera, ac ne merita quidẽ propriè vocari, si diuinæ gratiæ fructus censeantur ex vi liberi arbitrij ea eliciunt, oleum scilicet ex lapide. Ac principalem quidem causam in gratia esse non negant: sed eo tamen contendunt non excludi liberũ arbitrium, per quod fit omne meritũ. Neq; id tradũt posteriores modò Sophistæ, sed eorum Pythagoras Lombardus: quem si cum istis compares, sanum & sobrium esse dicas. Miræ profectò cæcitatis fuit, quum Augustinum toties in ore haberet, non vidisse quanta solicitudine vir ille cauerit ne vlla ex bonis operibus gloriæ particula in hominem deriuaretur. Suprà, quum de libero arbitrio disputatio esset, recitauimus aliquot in hanc rẽ ipsius testimonia, quibus similia identidem in eius scriptis recurrunt. vt quũ vetat ne merita nostra vsquam iactemus, quia & ipsa Dei dona sunt: & quum scribit, omne meritũ nostrum nonnisi à gratia esse, non parari per nostrã sufficientiam, sed per gratiam totũ fieri, &c. Ad Scripturæ lucem cæcutisse, minùs mirum: in qua non ita fœliciter exercitatũ fuisse apparet. Nihil tamen desiderari possit aduersus eum & eius discipulos clariùs isto Apostoli verbo. interdicta enim Christianis omni gloriatione, rationem cur gloriari nefas sit, subiũgit, Quia Dei factura sumus, creati ad bona opera, quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quũ ergo nihil à nobis boni prodeat nisi quatenus regenerati sumus, regeneratio autẽ nostra, tota citra exceptionẽ, Dei sit: non est cur vnciã nobis in bonis operibus vendicemus. Postremò dũ assiduè inculcant bona opera, sic interim cõscientias instituũt, vt confidere nunquã ausint Deum se propitium ac fauentem suis operibus habere. Nos autem contra, nulla meriti mẽtione, singulari tamen cõsolatione fidelium animos nostra doctrina erigimus, dum eos docemus in suis operibus Deo placere, indubieque acceptos esse. Quinetiam hîc exigimus vt nullum quisquam opus tentet aut aggrediatur sine fide: hoc est nisi certa animi fiducia prius defineat Deo placiturum.

Iustifi.fruct. Sup.c.3.f.19 1.*Ioh*.3.8.

8 Quamobrem ab vnico illo fundamento nequaquam abduci nos ne latum quidem vnguem patiamur: quo iacto, sapientes deinde architecti rectè atq; ordine superædificant. Nam siue doctrina & exhortatione opus est, admonent quòd in hoc Dei Filius apparuit vt dissoluat opera Diaboli

aboli ne peccent qui ex Deo sunt, sufficere præteritum tempus implendis Gentium desiderijs: electos Dei vasa esse misericordiæ selecta in honorem, quæ à sordibus emundari debeant. Sed omnia semel dicuntur, quum ostenditur quòd tales velit Christus discipulos, qui seipsis abnegatis, ac sublata sua cruce, ipsum sequantur. Qui seipsum abnegauit, malorũ omnium radicem execuit, ne ampliùs quærat quæ sua sunt. Qui crucem suam sustulit, ad omnem patientiam ac mansuetudinem se comparauit. At Christi exemplum & hæc & alia omnia pietatis ac sanctitatis officia cõplectitur. Ille se Patri obedientem præstitit ad mortem vsque. ille totus fuit in operibus Dei perficiendis. ille Patris gloriam toto pectore spirauit. ille animam suam pro fratribus posuit. ille hostibus suis bene & fecit & precatus est. Quòd si consolatione opus fuerit, mirificam afferent consolationem: quòd affligimur, non tamen anxij reddimur: laboramus, sed nõ deserimur: humiliamur, sed non confundimur: deijcimur, sed non perimus: mortificationem Iesu Christi semper in corpore nostro circunferentes, vt vita Iesu manifestetur in nobis. quòd si commortui sumus, & conuiuemus: si compatimur, & conregnabimus. quòd ita configuramur eius passionibus, donec perueniamus ad resurrectionis similitudinem: quando Pater prædestinauit conformes fieri imaginis Filij sui, quos in ipso elegit, vt sit primogenitus inter cunctos fratres. Itaque quòd neque mors, neq; præsentia, neque futura separabunt nos à charitate Dei, quæ est in Christo: quin potiùs in bonum ac salutem cedent omnia. Ecce, non iustificamus hominem ex operibus coram Deo: sed omnes qui ex Deo sunt, dicimus regenerari, & nouam creaturam fieri: vt ex regno peccati, transeant in regnum iustitiæ, atque hoc testimonio certam facere suam vocationẽ, & tanquam arbores à fructibus iudicari.

1.Pet.4.3. *2.Tim.2.20.* *Luc.9.23.* Sup c.7.ſ.1.3.8. c.12.ſ.6. *2.Cor.4.18.* Sup.c.8.ſ.8.9. *2.Tim.2.11* *Phili.3.10* Inf.c.18.ſ.7. *Rom.8.29.* *Ibidem.39.* Sup.c 2.ſ.40. *2.Pet.1.10* Inf.c.17.ſ.6.

Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papistæ. CAP. XVI.

Hoc vno verbo refelli potest impiorum quorundam impudentia, qui calumniantur nos abolere bona opera, atque ab eorum studio abducere homines, quum dicimus eos non iustificari ex operibus, nec salutem mereri. deinde nimis facile ad iustitiam iter sternere, quum in gratuita peccatorum remissione ipsam iacere docemus, & hac illecebra homines, suapte sponte, plus nimio procliues, ad peccandum allicere. Hæ, inquam, calũniæ * vno illo verbo satis refutantur. breuiter tamen respondebo ad vtranque. Per fidei iustificationem causantur destrui bona opera. Supersedeo dicere quales sint bonorum operum zelotæ qui ita nobis obtrectant. Liceat illis tam impunè conuiciari quàm licentiosè vitæ suæ obscœnitate totum mundum inficiunt. Dolere sibi simulant, dum tam magnificè extollitur fides, opera excidere suo gradu. Quid si magis erigantur & stabiliantur? Non enim aut fidem somniamus bonis operibus vacuam, aut iustificationem quæ sine ijs constet. hoc tantùm interest, quòd quum fidem & bona opera necessariò inter se cohærere fateamur, in fide tamen non operibus iustificationem ponimus. Id qua ratione, facilè explicare promptum est si ad Christum modo conuertamur, in quem dirigitur fides, & vnde totam vim accipit. Quare ergo fide iustificamur? quia fide apprehendimus Christi iustitiam, qua vna Deo reconciliamur. Hanc verò apprehendere non possis quin & sanctificationem simul apprehendas. Datus est enim nobis in iustitiam, sapientiam, sanctificationem, redemptionem. Nullum ergo Christus iustificat quem nõ simul sanctificet. Sunt enim perpetuo & indiuiduo nexu coniuncta hæc beneficia, vt quos sapientia sua illuminat, eos redimat: quos redimit, iustificet: quos iustificat, sanctificet. Sed quia de iustitia & sanctificatione tantùm quæstio est, in ijs sistamus. Inter se distinguamus licet, inseparabili-

Similes vide calumni refutat.l.1.c.17.ſ 3.4. l.2.c.5.ſ.4.5 & Inf.c.23.ſ.13. *2.Pe.1.10. Sup.c.5.ſ.1 Nota. Vt Sup. probatum est c.2.ſ.8.& c.c.3.vbi de pœniten.& c.6.c.7. *1.Cor.1.30.* Sup.c.15.ſ.5 Inf.ſ.3.

Sup.c.3.ſ.2. ter tamen vtranque Chriſtus in ſe continet. Vis ergo iuſtitiam in Chriſto
Qui poſſidet Chriſtū adipiſci? Chriſtum antè poſſideas oportet. poſſidere autem non potes
iuſtit.& ſanctit.eſt particeps. quin fias ſanctificationis eius particeps. quia in fruſta diſcerpi non poteſt. Quum ergo hæc beneficia, nonniſi ſeipſum erogando, fruenda nobis Dominus concedat, vtrunque ſimul largitur: alterum nunquam ſine altero. Ita liquet quàm verùm ſit nos non ſine operibus, neque tamen per
Vt ſup.c.1. ſ.3.c.2.ſ.24 opera iuſtificari: quoniam in Chriſti participatione, qua iuſtificamur, non minùs ſanctificatio continetur quàm iuſtitia.

l.4.c.15.ſ.2. 1.calumn. reſp. vt oſtē l.2.c.5.ſ.4.5 Inf.c.19. ſub.finē.ſ.1. Inf.c.18.ſ.2. 3.4. P.Mart.loc. 4.claſ.3. ſ.39. Inf c.18.ſ.3 Exhort.à fine vocat. Sup.c.6.ſ.2. 3.

2 Illud quoque falſiſſimum eſt, abduci hominum animos ab effectu bene agendi quum illis merendi opinionem tollimus. Obiter hîc monendi ſunt lectores, inſulsè eos ratiocinari à mercede ad meritum, vt poſtea clariùs explicabo, quia ſcilicet principium illud ignorant, non minùs liberalem eſſe Deum vbi mercedem operibus aſſignat, quàm dum rectè agendi facultatem largitur. Hoc tamen in ſuum locum differre malo. Nunc quā infirma ſit eorum obiectio attingere ſatis erit: quod duobus modis fiet. Nam primò, quod aiunt nullam fore curam bene inſtituendæ vitæ niſi ſpe mercedis propoſita, tota via errant. Si enim hoc tantùm agitur vt homines mercedem ſpectent quum Deo ſeruiunt, & illi ſuas operas locent aut vendant, parum proficitur. gratis coli vult, gratis amari: hunc, inquam, cultorem probat, qui præciſa omni ſpe recipiendæ mercedis, colere tamē eum non deſinat. Porrò ſi incitandi ſunt homines, nemo poſſit acriores admouere ſtimulos quàm à redemptionis ac vocationis noſtræ fine: quales adhibet verbum Domini quum tradit nimis impiam eſſe ingratitudinem non mutuò redamare eum qui nos prior dilexit: ſanguine Chriſti emundari ab operibus mortuis conſcientias noſtras ad ſeruiendum Deo viuenti: indignum eſſe ſacrilegium, ſi ſemel mundati, nouis ſordibus nos inquinantes ſacrum illum ſanguinē profanamus. Liberatos eſſe nos è manu hoſtium noſtrorum, vt ſine timore ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo omnibus diebus vitæ noſtræ: nos à peccato emancipatos eſſe, vt libero ſpiritu iuſtitiam colamus: crucifixum eſſe veterē noſtrū hominem, vt in vitæ nouitatem reſurgamus. Item, ſi mortui ſumus cū Chriſto (vt decet eius membra) quærenda eſſe quæ ſurſum ſunt, & in mundo peregrinandum, vt in cælos adſpiremus vbi eſt theſaurus noſter. In hoc apparuiſſe gratiam Domini vt abnegata omni impietate, & mundanis deſiderijs, ſobriè, ſanctè, & piè viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem, & apparitionem gloriæ magni Dei & Saluatoris. Quare nos non eſſe conſtitutos vt iram nobis concitemus, ſed vt ſalutem conſequamur per Chriſtum, nos eſſe templa Spiritus ſancti quæ profanari ſit nefas. nos tenebras non eſſe, ſed lucem in Domino, quos vt filios lucis ambulare oporteat. nos non ad immunditiem vocatos, ſed ad ſanctitatem. quia hæc ſit voluntas Dei, ſanctificatio noſtra, vt nos abſtineamus ab illicitis deſiderijs: vocationem noſtram eſſe ſanctam, ei non reſponderi niſi vitæ puritate. in hoc nos eſſe liberatos à peccato, vt iuſtitiæ obediamus. An incitari ad charitatem vllo viuaciori argumento poſſimus quàm illo Iohannis, vt mutuò inter nos diligamus, quemadmodum dilexit nos Deus? In hoc differre eius filios à filijs diaboli, filios lucis à filijs tenebrarum, quia in dilectione manent? Illo item Pauli. Nos, ſi Chriſto adhæremus, vnius eſſe corporis membra, quę inuicem adiuuari mutuis officijs conueniat? An ad ſanctitatem fortiùs prouocari, quàm dū rurſum ab Iohanne audimus, omnes qui habent hanc ſpem, ſanctificare ſeipſos, quoniā Deus eorū ſanctus eſt? Item ex ore Pauli, Vt adoptionis promiſſione freti mūdemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus? quàm dum Chriſtum audimus ſe nobis exemplar proponentem vt ſua veſtigia ſequamur?

*Heb.*9.14. *Luc.*1.74. *Rom.*6.18. *Ibidem* 6. *Coloſſ.*3.1. *Tit.*2.11. 1.*Theſ.*5.9 1.*Cor.*3.16 *Epheſ.*2.21 & 5.8. 2.*Cor.*6.16. 1.*Theſ.*4.7 & 3. 2.*Tim.*1.9. *Rom.*6.18. 1.*Ioh.*2.11. 1.*Ioha.*3.3. 2.*Cor.*7.1. *Ioh.*15.10. 1.Pet.2.21.

Inf.c.19.ſ.6

3 Atque hæc quidem paucula tantùm in guſtum propoſui. Nam ſi ſingula perſequi eſſet animus, longum volumen contexendum foret.

Toti

Toti paræneſibus, adhortationibus, caſtigationibus pleni ſunt Apoſtoli, quib⁹ hominē Dei ad omne opus bonū inſtituāt, idq; citra meriti mentionem. Quin potiùs inde potiſſimas ducunt exhortationes, quòd nullo noſtro merito, ſola Dei miſericordia ſtet noſtra ſalus. Quemadmodum Paulus, vbi tota epiſtola diſſeruit nullā eſſe nobis ſpem vitæ niſi in Chriſti iuſtitia, vbi ad paræneſes deſcendit, per illam Dei miſerationem qua nos dignatus eſt obſecrat. Et ſanè hæc nobis vna cauſa ſatis eſſe debuerat vt Deus in nobis glorificetur. Quòd ſi qui Dei gloria non adeò vehementer afficiuntur, memoria tamē beneficiorum eius ſufficientiſſima eſt, quæ tales ad benefaciendum incitet. Verùm iſti quia ſeruilia fortè aliqua coactaque Legis obſequia ingerendis meritis extundunt, mentiuntur nos nihil habere quo ad bona opera exhortemur, quia nón eadem ingredimur via. Quaſi verò talibus obſequijs valde oblectetur Deus, qui profitetur ſe hilarem datorem diligere, & quicquam dari quaſi ex triſtitia aut neceſſitate vetat. Neque id dico quòd id vel reſpuam vel negligam adhortationis genus quod Scriptura ſæpenumero vſurpat, ne vllam omittat nos vndique animandi rationem. * Commemorat enim mercedem quam Deus redditurus ſit vnicuique ſecundùm opera ſua: ſed illud vnicū atque etiam in multis præcipuum eſſe nego. Deinde exordium inde ſumendum non concedo. Adhæc, nihil facere ad erigenda qualia iſti prædicant merita contendo: quemadmodum poſtea videbimus. Poſtremò neque vſui eſſe niſi doctrina illa præoccupauerit: * Solo Chriſti merito, quod per fidem apprehenditur, nos iuſtificari, nullis autem operum noſtrorum meritis. quia nulli ad ſanctitatis ſtudium apti eſſe poſſunt niſi qui doctrinam hanc priùs imbiberint. Quod & Propheta pulchrè innuit, dum ſic Deum alloquitur, Apud te eſt propitiatio Domine, vt timearis. nullū enī eſſe Dei cultū oſtendit niſi agnita eius miſericordia, qua ſola & fundatur & ſtabilitur. Quod apprime notatu dignum eſt, vt ſciamus non modò principium Dei rite colendi eſſe fiduciam miſericordiæ eius, ſed timorem Dei (quem meritorium eſſe volunt Papiſtæ) ideo non poſſe meriti nomine cenſeri quia fundatus eſt in peccatorum venia & remiſſione.

4 Longè verò futiliſſima calumnia, inuitari ad peccandum homines quum gratuitam peccatorum remiſſionem, in qua collocatā dicimus iuſtitiam, affirmamus. Tanti enim eſſe dicimus vt nullo noſtro bono pēſari poſſit: ideoque nunquam impetrandam, niſi gratuita foret. Porrò nobis quidem eſſe gratuitam, Chriſto non item, cui tam magno conſtitit: nempe ſuo ſacratiſſimo ſanguine, extra quem nullum ſatis dignum pretium fuit quod Dei iudicio ſolueretur. Hæc quum docentur homines, admonentur per ipſos non ſtare quominus toties ſacratiſſimus ille ſanguis effundatur quoties peccant. Ad hoc, diſcimus eam eſſe noſtram fœditatem quæ niſi huius puriſſimi ſanguinis fonte nunquam eluatur. Hæc qui audiunt, annon maiorem debent concipere horrorem peccati, quàm ſi bonorum operum aſperſione abſtergi diceretur? Et ſi quid Dei habent, quomodo non horreant ſemel purificati, denuò ſe in lutum prouoluere, quò huius fontis puritatem quantum in ſe eſt conturbent & inficiant? Laui pedes meos, (inquit fidelis anima apud Solomonem) quomodo ruſſum inquinabo illos? Nunc palàm eſt vtri & viliorem peccatorum remiſſionē faciant, & iuſtitiæ dignitatem magis proſtituant. Illi Deum friuolis ſuis ſatisfactionibus, hoc eſt ſtercoribus, placari nugantur. nos grauiorem aſſerimus eſſe peccati noxam, quàm quæ tam leuibus nugis expietur: grauiorem Dei offenſam quàm quæ his nihili ſatisfactionibus remittatur, proinde hanc ſolius ſanguinis Chriſti prærogatiuam eſſe. Illi iuſtitiam, ſicubi deficiat, inſtaurari dicunt ac reparari ſatisfactorijs operibus: nos pretioſiorem eſſe putamus quàm vt æquari vlla operum compenſatione queat. ideo vt reſtituatur, ad ſolam Dei miſericordiā confugiendū eſſe.

Sup.c.3.ſ.16 c.7.ſ.1.3.
*Rom.*12.1. c.13.ſ.1.2.
*Mat.*5.16.
Chryſ.hom. in Geneſ.
De coact. obſequio, vide l.2.c 7 ſ.10.ſup.c.7 ſ.7.
2.*Cor.*9.7.
Rom.2 6.7.
*Vt inf. oſtēd.c.18.ſ.1
Nota quādo vſui sūt exhort. à merc. ſumptæ.
*l.2.c.17. ſ.2.Sup.c.3 ſ.2.
*Pſa.*130.4.
Vide 1.præcept. l.2.c. 8.ſ.16.
Timor merit. pp.
Calumn. refut. Inf.c. 23.ſ.12.
Nobis gratuit. Chriſti mors non illi. ſup.c.16 ſ.6.&c.c.17 ſ.2.3.
Sup.c.4.ſ.30
Lege P.Mar. Loc.1.Claſ.3 à ſ.2.ad 5.& ſ.5.
*Cant.*5.3.
Cōtr.quaſ. ſup.c.4 ſ.25 26.c.5.ſ.1.
Vide ſup.c. 14.ſ.13. Inf c.20. ſ.45.

Cætera quæ ad peccatorum remiſſionem pertinent, ex capite proximo petantur.

Promiſſionum Legis & Euangelij conciliatio.
CAPVT XVII.

NVNC perſequamur alia quoque argumenta quibus Satan per ſuos ſatellites fidei iuſtificationẽ aut diruere aut deterere molitur. Illud iam excuſſum eſſe puto calumniatoribus, ne nobiſcum perinde agant atque bonorum operum inimicis. ſiquidem operibus detrahitur iuſtificatio, non vt nulla bona fiant opera, aut bona eſſe negentur quæ fient: ſed ne illis fidamus, ne gloriemur, ne ſalutem adſcribamus. Fiducia enim hæc noſtra eſt, hæc gloria, & vnica ſalutis anchora, quòd Chriſtus filius Dei noſter eſt, ac nos in ipſo viciſſim filij Dei regnique cæleſtis hæredes, Dei benignitate, nõ noſtra dignitate, in ſpem æternæ beatitudinis vocati. Sed quia alijs præterea machinis, vt dictum eſt, nos impetũt: age, in illis quoq; propulſandis pergamus. Primùm redeunt ad legales ꝓmiſſiones, quas Legis ſuæ cultoribus edidit Dominus: & rogant velimúſne irritas eſſe prorſus an efficaces. Irritas dicere quoniã abſonũ ac ridiculũ fuerit, pro confeſſo aſſumunt, alicuius eſſe efficaciæ. Hinc ratiocinantur, non ſola fide nos iuſtificari. Sic enim Dominus loquitur, Eritq; ſi audieris præcepta & iudicia hæc, cuſtodierisq; ea & feceris, cuſtodiet etiam tibi Dominus pactum & miſericordiam quam iurauit patribus tuis: diliget te ac multiplicabit, & benedicet tibi, &c. Item, Si bene direxeritis vias veſtras & ſtudia veſtra, non ambulaueritis poſt deos alienos, iudiciũ feceritis inter virum & virum, nec in malitiã receſſeritis, ambulabo in medio veſtri. Nolo mille eiuſdem formæ fruſtra recitare, quæ quando nihil ſenſu differunt, iſtarum ſolutione explicabuntur. Summa, propoſitam teſtatur Moſes in Lege benedictionem & maledictionẽ, mortem & vitam. Sic ergo argumentãtur, aut benedictionem iſtam otioſam infructuoſamq; fieri, aut non ſolius eſſe fidei iuſtificationem. Iam ſuprà oſtendimus quomodo ſi in Lege hæreamus, omni benedictione defectis ſola nobis maledictio imminet, quæ vniuerſis tranſgreſſoribus edicta eſt. Non enim promittit Dominus quippiam niſi perfectis Legis ſuæ cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, totum hominum genus per Legem argui, maledictioni & iræ Dei obnoxium: à qua vt ſoluantur, è poteſtate Legis exire neceſſe eſt, & velut ab eius ſeruitute in libertatem aſſeri: non carnalem quidem illam, quæ ab obſeruatione Legis nos ſubducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiſcentiam noſtram, velut ruptis repagulis, aut effuſis habenis laſciuire permittat: ſed ſpiritualem, quæ perculſam & conſternatam conſcientiam ſoletur & erigat, liberam illam oſtendens à maledictione ac damnatione qua illam Lex vinctam ac cõſtrictam premebat. Hanc à ſubiectione Legis liberationem, &, vt ita dicam, manumiſſionem aſſequimur quum per fidem, miſericordiam Dei in Chriſto apprehendimus, qua ſecuri certique reddimur de peccatorum remiſſione, quorum ſenſu pungebat nos Lex ac mordebat.

[Cur operib. detrah. Iuſtific. — Anchora ſalutis, vt l. 2. c. 17 ſ. 1. 2. 3 Sup. c. 16. ſ. 1. — De promiſ. legalib. dictum eſt l. 2. c. 7. ſ. 4. 6. — Deut. 7. 12. — Iere. 7. 3. & 23. — Item l. 2. c. 8 ſ. 2. 3. 4 c. 5. ſ. 10. 12. — Deu. 11. 26 — Inf. ſ. 6. — Sup. c. 2. ſ. 1. c 14. ſ. 9. 10. 11. 13. — Leuit. 18. 5. — Inf. c. 19. ſ. 2 — Gal. 3. 12. — Sup c. 11. ſ. 18. 19. — Rom. 7. 1. & 8. 3. — Sup. c. 13. ſ 3. 4. &c. — Manumiſ. à ſubiect. leg.]

2 Hac ratione, & quæ in Lege nobis offerebantur promiſſiones, inefficaces forent omnes & irritæ, niſi Dei bonitas per Euangelium ſuccurreret. Hæc enim conditio, vt Legem perficiamus, à qua ipſæ pendent, & à qua demum præſtandæ ſunt, nunquam implebitur. Sic autem opitulatur Dominus, non partem iuſtitiæ in operibus nobis relinquendo, partẽ ex ſua indulgentia ſufficiẽdo: ſed dum vnicum Chriſtũ ꝓ iuſtitiæ complemento aſſignat. Nam Apoſtolus præfatus ſe aliosq; Iudæos, ſcientes quòd ex Legis operibus non iuſtificatur homo, in Ieſum Chriſtum crediddiſſe: rationem ſubijcit, non vt adiuuarentur ad iuſtitiæ ſummam, ex fide Chriſti: ſed vt illa iuſtificarentur, non ex operibus Legis. Si fideles à Lege in

[Promiſ leg. ſine Euang. ineffic. l. 2. c. 9. ſ. 4. c. 11 ſ. 7. 10. — Gal. 2. 16. — Sup. c. 2 ſ. 7. Sup c 14. ſ. 7. Inf. ſ. 12.]

In fidem demigrant, vt in hac iustitiam inueniant, quam abesse ab illa vident: certè iustitiæ Legis renuntiant. Itaque amplificet nunc qui volet retributiones quæ Legis obseruatorem manere dicuntur, modò simul animaduertat nostra prauitate fieri, ne fructum inde vllũ sentiamus donec aliam ex fide iustitiam fuerimus adepti. Sic Dauid, vbi retributionis meminit, quam præparauit seruis suis Dominus, statim ad peccatorũ recognitionem descendit, quibus illa exinanitur. Psalmo etiam. 19. magnificè Legis beneficia deprædicat: sed continuò exclamat, Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me Dŏmine. Prorsus hic locus cum superiore congruit: vbi quum dixisset, Cunctas vias Domini bonitatem & veritatẽ timentibus eum: subnectit, Propter nomen tuum Domine, probitiaberis prauitati meæ: multa est enim. Sic & nos recognoscere debemus, expositã quidem esse nobis in Lege Dei beneuolentiam, si operibus eam demereri liceat: sed illorum merito nunquam ad nos peruenire.

Sup.c.15.ſ.4. Rom.3.31. c.11.ſ.16.18 c.14.ſ.10.11 Psal.19.12. c.3.ſ.18. Inf.20.ſ.9. *Psa.*25.10. 18. l.2 c.7.ſ.3. 4.&c. c.8. ſ.1.2.3.

3 Quid ergo? an datæ sunt vt sine fructu euanescerent? Iam nuper testatus sum non esse id meæ sententiæ dico sanè efficaciam suam ad nos non proferre quandiu ad operum merita respiciunt. quare si in se cõsiderentur, quodammodo aboleri. Sic præclaram illam promissionem, Dedi vobis bona præcepta, quæ qui fecerit viuet in ipsis: nullius momẽti esse Apostolus docet si in ea re sistamus, nec pilo plus profuturam quàm si data non esset: quia ne sanctissimis quidem Dei seruis competit: qui procul omnes absunt à Legis complemento, multis verò transgressionibus sunt circundati. Sed dum promissiones Euangelicæ substituuntur, quæ gratuitam peccatorum remissionem denuntiãt, non efficiunt modò vt ipsi Deo accepti simus, sed vt operibus quoque nostris sit sua gratia. neque hoc tãtùm, vt ea Dominus grata habeat, sed benedictionibus etiam, quæ ex pacto debebantur Legis suæ obseruationi, prosequatur. Fateor ergo fideliũ operibus rependi quæ iustitiæ & sanctitatis cultoribus in Lege sua Dominus promisit: verùm in hac retributione, consideranda semper est causa quæ gratiam operibus conciliet. Eam porrò triplicem esse cernimus. Prima est, quòd Deus auerso à seruorum suorum operibus intuitu, quæ probrum magis quàm laudem perpetuò merentur, ipsos in Christo complectitur, ac sola fide intercedente, citra operum subsidium reconciliat sibi. Altera, quòd opera, non æstimata eorum dignitate paterna benignitate atque indulgentia, huc honoris attollit vt alicuius pretij habeat. Tertia, quòd ea ipsa cum venia suscipit, non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quàm virtutibus accensenda alioqui forent. Atque hinc apparet quantopere delusi sint sophistæ, qui bellè se absurda omnia euasisse putarunt quum dicerent, non intrinseca sua bonitate valere opera ad salutem demerendam, sed ex pacti ratione: quia Dominus liberalitate sua tanti æstimauit. Atqui non obseruabãt interim, quæ meritoria opera esse volebant, quantum abessent à promissionum conditione, nisi & iustificatio sola fide subnixa, & peccatorum remissio, per quam à maculis bona quoque opera abstergi necesse habent, præcederet. Itaque ex tribus diuinæ liberalitatis causis, quibus fit vt accepta sint fidelium opera, vnam tantùm annotabant: duas, & eas quidem præcipuas, supprimebant.

Vsus promiss. leg. l.2. c.5. ſ.5. 10. *Leu.*18.5. *Eze.*20.11 *Rom.*10.5. c.17.ſ.5. Sup.c.14. ſ. 13.c.11.ſ.14 17. Tripl. de causa Deus leg. promiſ. suis repẽd. P.Mart. loc. 4.Claſ.3. ſ.39. 1. 2. 3. Inf.c.18.ſ.3 c.19.ſ.2. Effugium sophist. sup. c.14.ſ.12. Sup.c.12. 1.Reg 8 46. Iob.14.4. Psal.14.3. Prou.20.9. Ioan.3.6. Rom 3.&c.

4 Citant Petri sententiam quam Lucas in Actis recitat, In veritate comperio quòd non sit personarum acceptor Deus: sed in omni gẽte, qui facit iustitiam, acceptus est illi. Atque hinc, quod minimè dubium esse videtur, colligunt, si rectis studijs conciliat sibi homo Deum, non solius esse Dei beneficium quòd salutem consequitur. Imò sic pro sua misericordia Deum peccatori succurrere, vt operibus ad misericordiam flectatur. Verùm Scripturas nullo modo conciliare possis nisi duplicem hominis apud Deum acceptionem obserues. Qualis enim natura est

*Act.*10.34. Inf.c.23.ſ. 10.cita.illic loc. contr. eos qui Deũ inæqualiſ iustit. accuſ.

Dup. accep. i. personæ. Egenũ homine ꝓbau. l. 2. c. 2. s. 20. 27. c. 3. s. 1. 2. &c. De Cornel. fide sup. c. 2. s. 32. Inf. c. 24. s. 10. Lomb. lib. sent. 3. dist. 25. D. *Gal.* 5. 5. Vide vbi de prædestina. Inf. c. 22. s. 1. 2. 3. 11. c. 24 s. 1. 2. 13.

homo, nihil in eo reperit Deus quo ad misericordiam inclinetur, præter vnicam miseriam. Nudum ergo & egenum omnis boni, omni contrà malorum genere refertum & oneratum hominem si constat esse, vbi primùm à Deo suscipitur: quam ob dotem, quæso, dignũ illum cælesti vocatione dicemus? Facessat ergo inanis meritorum imaginatio vbi gratuitam clementiam Deus tam euidenter commendat. Nam quod ibidem Cornelio angeli voce dicitur, orationes eius & eleemosynas ascendisse in Dei conspectum: pessimè detorquetur ab ijs, præparari hominem ad recipiendã Dei gratiam, bonorum operum studio. Iam enim Spiritu sapientiæ illuminatum fuisse Cornelium oportuit, qui vera sapientia, timore scilicet Dei, præditus erat: eodem Spiritu sanctificatum, qui iustitiæ cultor erat: quam illius certissimum esse fructum Apostolus docet. Ea itaque omnia quæ Deo placuisse in eo referuntur, habebat ab illius gratia: tãtum abest vt ad eam recipiendam illis suo marte se præpararet. Nulla sanè Scripturæ syllaba proferetur, quæ non huic doctrinæ consentiat: non esse aliam Deo causam hominis ad se recipiendi, nisi quia modis omnibus perditum videt si sibi relinquatur: perditum autem quia nõn vult suam in ipso liberando misericordiam exercere. Nunc videmus vt ista acceptio nõ hominis iustitiam spectet, sed purum sit diuinæ erga miseros, tantoque beneficio longè indignissimos peccatores bonitatis documentum.

2. oper. accept. Sup. c. 1. c. 3. s. 9. c. 11. s. 11. 4. Mart pag 635. s. 85. *Act.* 10. 34. Hæc oper. accept. gratuita est. Ro. 9. 21. 23. 1. Pet. 2. 7. Inf. c. 24. s. 8 l. 2 c. 3 s. 6. Sup. c. 14. s. 5. c. 15. s. 7. Inf. c. 23. s. 13. vbi de pœnit. sup. c 3. s. 9. Suum amat Deus, lege quædã in eã rẽ l. 2. c. 16. s. 2. 3. *Deut.* 7. 9. Sup c. 14. s. 18. 19. Inf. c. 20. s. 45. 1. *Reg.* 8. 23 *Neh.* 1. 5. *Deut.* 29. 18. 19.

5 Postquam verò Dominus hominem ex abysso perditionis reductum, sibi per gratiam adoptionis segregauit: quia illum regenerauit ac reformauit in nouam vitam, iam vt nouam creaturam, cum Spiritus sui donis amplectitur. Hæc illa est acceptio cuius meminit Petrus, qua post suam vocationem Deo fideles approbantur, operum quoque respectu: quia Dominus non amare & osculari non potest quæ per Spiritum suum in illis efficit bona. Verùm id semper memoria repetendum est, non aliter operum ratione illos esse Deo acceptos nisi quia illorum causa & in gratiam, quicquid bonorum operum contulit, liberalitatem suam augẽdo, sua quoque acceptione dignatur. Vnde enim illis bona opera, nisi quòd Dominus illos, quemadmodum vasa in honorem elegit, ita vult vera puritate exornare? Vnde etiam bona reputantur acsi nihil illis deesset: nisi quòd næuis & maculis, quæ illis adhærescunt, veniam benignus Pater indulget? In summa nihil aliud significat hoc loco quam gratos esse Deo & amabiles suos filios, in quibus notas & lineamenta vultus sui videt. Regenerationem enim alibi, imaginis diuinæ reparationem in nobis esse docuimus. Quoniam ergo vbicunque faciem suam Deus contemplatur, & meritò amat, & in honore habet: non sine causa dicitur illi placere fidelium vita, ad sanctitatem & iustitiam composita. Sed quia pij mortali carne circundati, adhuc sunt peccatores, & opera eorum bona, inchoata duntaxat, & carnis vitium redolentia: neq; illis neque his propitius esse potest nisi in Christo magis quàm in se ipsis amplexetur. In hunc modum accipiendi sunt loci qui clementem ac misericordem iustitiæ cultoribus, Deum testantur. Dicebat Moses Israelitis, Dominus Deus tuus custodiens pactum ac misericordiam diligentibus se, & custodientibus præcepta sua, in mille generationes: quæ sententia in frequentem formulam vsurpata postea à populo fuit. Sic Solomo in solenni precatione, Domine Deus Israel qui custodis pactum & misericordiã seruis tuis qui ambulãt coram te in toto corde suo. Eadem verba & à Nehemia repetũtur. Siquidem vt in omnibus misericordiæ suæ pactis integritatem ac sanctimoniam vitæ vicissim à seruis suis Deus stipulatur ne ludibrio sit sua bonitas, néve quis inani ob eam exultatione turgidus, benedicat animæ suæ, ambulans interim in prauitate cordis sui: ita in fœderis communionem admissos, vult hac via in officio continere. nihilo tamen minùs fœdus ipsum & gratuitum initio feritur, & perpetuò tale manet. Secundùm hanc rationem

tionem Dauid quanuis prædicet sibi redditam fuisse mercedem puritatis manuum: non tamen fontem illum quem notaui præterit, quòd extractus fuerit ab vtero, quia Deus eum dilexit: vbi ita commendat causæ suæ bonitatem, vt nihil deroget gratuitæ misericordiæ, quæ dona omnia quorum origo est, præuenit.

6 Atque hic obiter notare profuerit quid distent istæ loquendi formæ à Legalibus promissionibus. Legales promissiones appello, non quæ vbique sparsæ sunt in libris Mosaicis: (quando in illis quoque Euangelicæ multæ occurrunt:) sed quæ propriè ad Legis ministerium pertinẽt. Eiusmodi promissiones, quocunque nomine vocare libeat, sub conditione, Si feceris quod tibi præcipitur, paratam esse remunerationem denuntiant. At quum dicitur, Dominum custodire pactum misericordiæ ijs qui se diligunt, magis demõstratur quales sunt illius serui, qui bona fide eius fœdus susceperint, quàm exprimatur causa cur illis Dominus benefaciat. Hæc porrò demonstrationis ratio: Quemadmodum in hunc finem æternæ vitæ gratia nos dignatur Deus vt diligatur, timeatur, colatur à nobis: ita quæcunque misericordiæ in Scriptura promissiones habentur, meritò ad hunc diriguntur finem, vt reuereamur & colamus beneficiorum authorem. Quoties ergo audimus ipsum benefacere ijs qui Legem suam obseruant, meminerimus Dei filios ab officio designari quod in illis perpetuum esse debet: hac ratione nos esse adoptatos vt ipsum patris loco veneremur. Ne ergo ipsi adoptionis iure nos abdicemus, huc semper enitendum quò tendit nostra vocatio. Id tamen rursum teneamus, non pendere ab operibus fidelium, complementum misericordiæ Domini: sed ipsum ideo salutis promissionem adimplere ijs qui vitæ rectitudine suæ vocationi respondent, quia in illis germana demum filiorum insignia agnoscit, qui Spiritu eius ad bonum reguntur. Huc referatur quod est in Psalmo 15, de ciuibus Ecclesiæ, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requiescet in monte tuo sancto? Innocens manibus & mundo corde, &c. Item apud Iesaiam, Quis habitabit cum igne deuorante? Qui facit iustitiam, qui loquitur recta, &c. Non enim firmamentũ quo fideles coram Domino subsistant, describitur: sed modus quo in suum consortium eos clementissimus Pater introducit, & in ipso tuetur & confirmat. Quia enim peccatum detestatur, iustitiam amat: quos sibi coniungit, eos Spiritu suo purificat, vt sibi regnóq; suo reddat conformes. Ergo si prima causa quæratur vnde pateat sanctis accessus in Dei regnum, vnde habeant vt consistant in eo ac permaneãt, prompta est responsio, Quia Dominus eos sua misericordia & adoptauit semel, & perpetuò tuetur. Si autem de modo quæstio est, tum ad regenerationem est descendendum, ciúsque fructus qui Psalmo illo recensentur.

7 At verò plus longè difficultatis esse videtur in his locis, qui & bona opera iustitiæ titulo insigniunt, & hominem illis asserunt iustificari. Plurimi sunt prioris generis, vbi mandatorum obseruationes, iustificationes vocantur seu iustitiæ. Alterius generis exemplum est quod apud Mosen habetur, Erit hæc iustitia nostra, si custodierimus præcepta ista omnia. At si promissionem esse legalem excipias, quæ adnexa conditioni impossibili, nihil probet, sunt alia de quibus idem respondere non possis: quale est illud, Eritq; id pro iustitia corã Domino, reddere pauperi depositum, &c. Item quod Propheta dicit, zelũ in vindicãdo Israelis probro, imputatum fuisse Phinees in iustitiam. Itaque Pharisæi nostri temporis amplam insultandi materiam hic se habere putant. Nam quum dicamus, erecta fidei iustitia cedere operum iustificationem, eodem iure argumentantur, Si ex operibus iustitia, ergo falsum est nos sola fide iustificari. Vt dem Legis præcepta vocari iustitias, nihil mirum. sunt enim re vera. Quanquam monendi sunt Lectores, Græcos parum aptè vocem Hebræ-

Psal.18.20.
1.Sa.12.2.
Discrim. istar. locut. à legalib. pmiss.
Sup.c.1.3.
l.2.c.9.s.4.
c.5.s.10.
Quid promiss. legal.
l.2.c.7.s.4.
Inf. qui sint efficac.
24.s.16.
Nota.
Su.c.14.c.5
21.c.7.s.4.
Vide inf.c.20. sub finẽ
s.45.& c.22
s.2.c.14.s.13
Finis ad quẽ referẽd. pmiss.l.2.c.8.
s.4. Inf.c.20
s.13.44.
Item quib. design.
Vt docuit
sup. c.6.
c.16.s.2.3.
Iesa.33.
14.15.
P Mart. de adopt.loc 3
Clas.3.s.39.
Sup.c.14.
s.21.
Deut.6.25.
Sup.s.5.
Deu.24.13
c.4 s.36.
Psal.106.
30.31.
c.11.s.20.
c.15.s.2.3.
Aug.aduers.
Præcept sunt Iustit.

Nota. Sup.s.1.c.12 s.1.& sequētib. Absoluta obediēt. iustit. est. l.2.c.7.s.5. sup.c.14.s.9 Rom.8.3. Nota Luc.1.6. Paulò ante P.Mart. pa. 637.s.89. Vt sup.c.14. s.10. Iac.2.10. inf.c 18 s.10 August.li.1. cōtr. Pelag. & Cælest. cap.48. Cur dicatur iustit.impu. operib. Gal.4.8. psa.106.31 Nō absimil. aduers.Pigh.vide apud Mart. ibid. Nota. Rom.3.20. 19 & 4.2.13 14.16 23. & 5.1. Rom.9.30. 31.32.& 10 6 8.& 11.6. Ga.2.16.20 & 3.5.6 10. 12.14.&c. & 4 5.6.7. 21.&c. Gal.5.4. Ephe.2 8.9. Vt docuit sup.c.11.ad uers.Osiād. Rom.6.3. Gal.3 27. Nota. Sup.s.3.

cam *Hucim* vertisse δικαιώματα pro edictis. De voce tamen facilè litem remitto. Neque verò hoc denegamus Legi Dei quin perfectam iustitiam contineat. Tametsi enim, quia debitores sumus omnium quæ præcipit, etiam plena eius obedientia defuncti, serui inutiles sumus: quia tamen eam honore iustitiæ Dominus dignatus est, nō detrahimus quod ille dedit. Fatemur ergo libenter, absolutam Legis obedientiam esse iustitiam: mādati vniuscuiusque obseruationem, esse iustitiæ partem: si quidem in reliquis etiam partibus tota iustitiæ summa constet. Sed extare vsquam talē iustitiæ formam negamus. Atque ideo Legis iustitiam tollimus, non quòd manca per se sit ac mutila: sed quòd ob carnis nostræ debilitatem nusquā compareat. Atqui non modò præcepta Domini simpliciter Scriptura iustitias vocat: sed operibus quoque sanctorū tribuit hoc nomen. Vt quum Zachariam & eius coniugem refert ambulasse in iustitijs Domini, sanè dū ita loquitur, opera magis ex Legis natura æstimat quàm propria eorū conditione. Etsi rursus hic obseruandū quod nuper dixi, ex incuria Græci interpretis non esse statuendam Legem. Sed quia Lucas in recepta versione nihil mutare voluit, neque ego contendam. Deus enim ea quæ Lege continentur mandauit hominibus in iustitiam: sed eam iustitiam non exequimur nisi totam Legem obseruando. qualibet enim transgressione corrumpitur. Quum ergo Lex nihil nisi iustitiam præscribat, si in ipsam respicimus, iustitiæ sunt singula eius mandata: si homines spectamus à quibus fiunt, iustitiæ laudem minimè consequuntur ex vno opere, in multis trāsgressores, & ex eo opere quod aliqua semper ex parte propter imperfectionem vitiosum est.

8 Sed venio ad secundum genus, in quo præcipua est difficultas. Nihil magis firmum habet Paulus ad probandam fidei iustitiam, quàm quod de Abraham scribitur, fidem illi suam pro iustitia imputatam fuisse. Quum ergo editum facinus à Phinees imputatum illi fuisse ad iustitiam dicatur: quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus ratiocinari. Proinde aduersarij nostri, quasi re euicta, constituunt nos quidem sine fide non iustificari: sed neque per eam iustificari solam. opera esse quæ iustitiam nostram impleant. Ego hic pios obtestor, vt si veram iustitiæ regulā, ex sola Scriptura petendam norunt, mecum religiosè & seriò expēdant quomodo Scriptura secum ipsa sine cauillis ritè conciliari possit. Quū sciret Paulus, fidei iustificationem suffugiū esse ijs qui propria iustitia deficiuntur: audacter infert, iustitia operū exclusos quicunq; fide iustificantur. Quoniam verò constat omnium illā esse fidelium cōmunē, ex eo pari fiducia constituit operibus neminem iustificari: quin magis cōtrà, nullo operum adminiculo iustificari. Sed aliud est disputare quid per se valeant opera, aliud quo loco post stabilitam fidei iustitiam habēda sint. Si operibus statuendum est pro dignitate sua pretium, indigna esse dicimus quæ in conspectum Dei prodeant. ideo nihil operum habere hominem quò apud Deum glorietur. inde omni operum adminiculo exutum, sola fide iustificari. Eam porrò iustitiam definimus, quòd in Christi communionem receptus peccator, eius gratia Deo reconciliatur: dum illius sanguine purgatus, peccatorum remissionem obtinet: & iustitia non secus ac propria vestitus, coram cælesti tribunali securus subsistit. Præposita peccatorum remissione, quæ iam sequuntur bona opera aliam quàm à suo merito æstimationem habent: quia quicquid in illis est imperfectū, Christi perfectione contegitur: quicquid næuorum est aut sordium, eiusdē puritate abstergitur, ne in iudicij diuini quæstionem veniat. Obliterata igitur omnium transgressionum culpa, quibus impediūtur homines ne quicquam Deo gratum proferant, sepulto etiam imperfectionis vitio quod bona quoque opera fœdare solet: quæ fiunt à fidelibus bona opera, iusta censentur: vel (quod idem est) in iustitiam imputantur.

Nunc

9 Nunc mihi siquis istud obiectet ad impugnādam fidei iustitiam, primùm interrogabo num homo iustus cēseatur ob vnum aut alterū sanctum opus, reliquis vitæ operibus Legis transgressor. Plusquam absurdum quidem est. Deinde requiram an ob multa quoque bona opera, si quidem præuaricationis aliqua in parte reus tenetur. Ne hoc quidem contendere audebit, reclamante Legis sanctione, maledictósque omnes proclamante qui non omnia Legis mandata ad vltimum impleuerint. Adhæc, vltrà progrediar, sitne vllum opus quod nullius impuritatis aut imperfectionis argui mereatur. Et quomodo esset coram ijs oculis quibus nec stellæ satis mundæ sunt, nec Angeli satis iusti? Ita nullum extare bonum opus cōcecedere cogetur quod non & appositis sibi transgressionibus, & sua ipsius corruptione pollutum sit, ne iustitiæ honorem teneat. Quòd si constat à iustificatione fidei proficisci vt opera impura alioqui, immunda, dimidiata, indigna Dei conspectu, nedum amore, iustitiæ imputentur: quid hui⁹ iactatione destruere illam moliuntur, quæ si non esset, hanc frustra iactarent? Vipereúmne partum facere volunt? Eò enim tendunt impiorum dicta Fidei iustificationem, principium, fundamentum, causam, argumentū, substantiam operum iustitiæ esse non possunt inficiari: concludūt tamen fide non iustificari hominem, quòd bona quoque opera in iustitiam reputentur. Omittamus ergo istas ineptias, & quod res est fateamur. si à fidei iustificatione dependet qualiscunque tandem censetur operum iustitia, non modò per hanc nihil imminui, sed potiùs confirmari. quo nimirū vis eius potentior elucet. Neque etiam sic putemus commendari post gratuitam iustificationem opera, vt & ipsa in locum iustificādi hominis postea succedant, aut eiusmodi officium cum fide partiātur. Nisi enim perpetuò maneat solida fidei iustificatio, illorum immundities detegetur. Nihil autem absonum est, sic fide hominem iustificari vt non ipse modò iustus sit, sed opera quoque eius supra dignitatem iusta censeantur.

10 Hac ratione concedemus, non partialem modò in operibus iustitiam (quod ipsi aduersarij volunt) sed perinde approbari Deo acsi perfecta absolutaq; foret. Sed si meminerimus quo fundamento fulciatur, soluta erit omnis difficultas. Gratū enim opus tunc demum esse incipit vbi cum venia suscipitur. Porrò vnde venia, nisi quia De⁹ nos & nostra omnia in Christo intuetur? Quemadmodū ergo nos ipsi, vbi in Christum insiti sumus, ideo iusti apparemus coram Deo quia eius innocentia conteguntur nostræ iniquitates: sic opera nostra iusta sunt & habentur, quia quicquid aliâs vitij in ipsis est, Christi puritate sepultum, non imputatur. Ita meritò dicere possumus, sola fide non tantùm nos sed opera etiam nostra iustificari. Iam si ista qualiscunque operum iustitia à fide & gratuita iustificatione pendet, & ab ea efficitur: debet sub eam includi, & tanquam effect⁹ causæ suæ (vt ita loquar) subordinari. tantum abest vt erigi debeat ad illā vel destruendam vel obscurandam. Sic Paulus, vt extorqueat, beatitudinem nostrā Dei misericordia non operibus cōstare, vrget maximè illud Dauidis, Beati quorū remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus cui non imputauit Dominus peccatum. Siquis contrà obtrudat innumera elogia quibus videtur beatitudo operibus dari: qualia sunt, Beatus vir qui timet Dominum, qui miseretur pauperis, qui non ambulauit in consilio impiorum, qui suffert tentationem: beati qui custodiūt iudicium, immaculati, pauperes spiritu, mites, misericordes, &c. nō efficiént quominus verum sit quod ait Paulus. Quoniā enim illa quæ prædicātur, omnia nunquam sic sunt in homine vt Deo propterea id approbetur, conficitur, miserum semper esse hominem nisi à miseria per veniam peccatorum eximatur. Quoniam ergo vniuersa quæ Scripturis extolluntur beatitudinis genera, irrita concidunt, vt nullius fructum percipiat homo donec beatitudinem peccatorum remissione adeptus fuerit,

Hanc quæst mouit Sup. c.14.§.10. l. 4.c.1.§.25. *Deu.* 27.26 *Iob* 4.18. Vt ostend. sup. c.12. c. 13.§.3. c.11. §.11. c.14.§.9 Opera nostra à iusti-fic. iustit. imputātur. Simile. Quò tendāt Aduers. dict. Vide P. Mar. de Duplic. Iustit pag. 550.§.34. Vt volunt papist. Concil. Trident. ses 6. can. 8. 10 14.

Qua ratiōe partial. Iustit. conced. Inf. c.20. §.16. sup. c.4 §.30. &c. c.11.§.23. Tit. 3.5.6. 7 8. Sola fide Iustific. P. Mart. ibid. §.83. Sup. c. 14.§.11.13. c 2.§.29. l.4.c.1.§.20. 25. *Rom.* 4.7. *Psal.* 32.1. *Psa.* 112.1. *Pro.* 14.21. *Psal.* 1.1. *Iac.* 1.12. *Psa.* 106.3 & 119.1 *Mat.* 5.3.

Iusti appellat vt Zach. Luc.1 6. Ioseph. Mat.1. 19. Simeon. Luc.2.25.

quæ deinde illis locum faciat: sequitur hanc esse non modo summam & præcipuam, sed vnicam: nisi fortè velis ab illis eneruari quæ in ea solâ consistunt. Multò iam minus rationis est cur nos conturbare debeat appellatio iustorum, quæ fidelibus plerunque tribuitur. Iustos certè à vitæ sanctimonia nuncupari fateor: sed quum in iustitiæ studium magis incumbant quàm iustitiam ipsam impleant, qualemcunque hanc iustitiam, fidei iustificationi cedere par est, vnde habet id quod est.

Iac.2.12.

11 Sed enim cum Iacobo plus adhuc negotij nobis restare aiunt, vt qui aperta voce nobis repugnet. Docet enim & Abraham ex operibus fuisse iustificatum, & nos quoque omnes operibus iustificari, nō sola fide. Quid igitur? pertrahéntne in certamen Paulum cum Iacobo? Si Iacobum pro Christi ministro habent, sic accipienda est eius sententia, ne à Christo per os Pauli loquente dissentiat. Spiritus per os Pauli asserit, Abraham fide, non operibus iustitiam fuisse consequutum: nos quoque fide docem* omnes sine operibus Legis iustificari. Idem Spiritus per Iacobum tradit, & Abrahæ & nostram iustitiam operibus, non fide tantùm constare. Spiritum secum non pugnare certum est. Quæ erit ergo istorū concordia? aduersarijs abunde est si conuellerint quam nos altissimis radicibus stabilitam volumus fidei iustitiam: suam autem conscientijs tranquillitatē reddere non magnæ curæ est. Vnde videas quidem eos fidei iustificationem arrodere, sed nullam interim constituere iustitiæ metam vbi conscientiæ sistantur. Triumphent ergo vt libet, modò non aliam iactare victoriam possint quàm omnem iustitiæ certitudinem se sustulisse. Ac miseram quidem hanc victoriam obtinebunt, vbi extincta veritatis luce, mendaciorū tenebras offundere illis Dominus permittet. Vbicunq; autem stabit Dei veritas, nihil proficient. Nego itaq; Iacobi sententiam, quam assiduè tāquam Achillis clypeum nobis obtendunt, illis vel tantillum suffragari. Id quò planum fiat, intuendus primùm erat Apostoli scopus: deinde obseruandum vbi hallucinentur. Quoniam tum erant plerique (quod malum in Ecclesia perpetuum esse solet) qui infidelitatem suam manifestè prodebant, quæcunque propria sunt fidelium opera negligendo ac omittendo, falso tamen fidei nomine gloriari non desinebant: stolidam talium fiduciā hic eludit Iacobus. Nō est ergo illi propositū veræ fidei vim vlla ex parte deterere, sed ostēdere quàm ineptè nugatores isti vacuæ eius imagini tātum arrogarent, vt hac contenti, securè diffluerent in omnem vitiorum licentiam. Hoc statu concepto, facile erit animaduertere vbi peccēt nostri aduersarij. Incidunt enim in duplicem paralogismum: alterum in Fidei vocabulo, alterum in verbo Iustificādi. Quòd fidem nominat Apostolus, inanem opinionem procul à fidei veritate dissitam, concessionis est quæ nihil causæ derogat. quod ab initio ipse demonstrat his verbis, Quid prodest, fratres mei, si quis fidē dicat se habere, opera autem non habeat? non dicit, Si fidem quis habeat sine operibus: sed, Si iactet. Clariùs etiam paulo pòst, vbi deteriorem diabolica notitia per ludibrium facit: postremò vbi mortuam vocat. Sed à definitione sufficienter deprehendas quid velit. Tu credis, inquit, quòd Deus est, sanè si nihil in ista fide cōtinetur nisi vt credatur Deum esse, iam nihil mirum est si non iustificet. Nec verò dū hoc illi adimitur, quicquam derogari putemus fidei Christianæ, cuius longè diuersa est ratio. Quo enim modo vera fides iustificat, nisi dū nos Christo conglutinat, vt vnum cum illo facti, participatione iustitiæ eius fruamur? non ergo eò iustificat quòd diuinæ essentiæ notitiam concipiat: sed quòd in misericordiæ certitudine recumbit.

Loc. Iac. cū Paulo. Conciliat. Nota.

In hāc rem vide quædā apud Mart. Loc. 3. Clas. 3. pag. 545. Nota.

Lege P. Mar. Loc. 4. Clas. 3. à f. 56. ad 62. de fide mort. Iac. explic.

Dupl. paralogis. vt De vocab. fidei Sup. c. 2 s. 13. Iac. 2. 14 Ibid vers. 19. vers. 17.

Quid fides Iacobo.

Vt sup. c. 11. s. 11.

12 Nondum scopum attigimus, nisi discutiamus & alterum paralogismum. siquidem iustificationis partem in operibus Iacobus reponit. Si & reliquis Scripturis, & sibijpsi consentaneum Iacobum facere velis, necessarium est, Iustificandi verbum alio significatu accipere quàm apud Paulum,

Quid Iustific. Iacobo.

Paulum iustificari enim dicimur à Paulo, quũ obliterata in iustitiæ nostræ Sup.c.11.
memoria, iusti reputamur. Eò si spectasset Iacobus, præposterè citasset s.2.3.
illud ex Mose, Credidit Abraham Deo, &c. Sic enim contexit, Abraham Vide quę de
operibus consequutus est iustitiam quòd filium immolare, iubente Deo, Abrah. Inf.
non dubitauit. Atque ita impleta est Scriptura, quæ dicit illum credidisse c.18.s.2.
Deo, & imputatum ei ad iustitiam. Si absurdum est, effectum esse sua causa Gen.15.6.
priorem, aut falsò testatur Moses eo loco, imputatam fuisse Abrahæ fidem & 22.10.
in iustitiam, aut ex ea quam in Isaac offerendo præstitit obedientia, iusti- Rom.4.3.
tiam non fuit promeritus. Nondum concepto Ismaele, qui iam adoleue- Gal.3.6.
rat antequam Isaac nasceretur, fide sua iustificatus fuit Abraham. Quo- Tale argum.
modo igitur dicemus obedientia, diu pòst sequuta, iustitiam sibi compa- Lege sup. c.
rasse? Quare aut perperam ordinem inuertit Iacobus (quod cogitare est 4.s.37. ex
nefas) aut iustificatum noluit dicere, quasi promeritus sit vt iustus cense- Luc.7.36.
retur. Quid ergo? Certè de iustitiæ declaratione, non autem imputatione Gen.21.2.9.
ipsum loqui apparet. acsi diceret, Qui vera fide iusti sunt, ij suam iustitiam De Iustific.
obedientia bonisq; operibus probãt, non nuda & imaginaria fidei larua. vocē lege
In summa, non disputat qua ratione iustificemur: sed iustitiam operatricē annot.
à fidelibus requirit. Et quemadmodum Paulus citra operum adminicu- Bezæ in No
lum iustificari contendit: ita hic iustos haberi non patitur qui bonis ca uum test. ad
reant operibus. Huius scopi consideratio nos omni scrupulo extricabit. Rom.3.4.
nam hinc præcipue falluntur nostri aduersarij, quòd putant Iacobum iu- August. lib.
stificationis rationem definire: quum nihil aliud studeat quàm prauam de fide & o-
eorum securitatem diruere, qui excusando bonorum operum cõtemptui perib.ca.14.
fidem inaniter obtendebãt. Ergo quoslibet in modos Iacobi verba tor- Itē pruden-
queant, nihil præter duas sententias expriment, Inane fidei spectrum non ter expende
iustificare, & fidelem, tali imaginatione non contentum, operibus bonis conciliat. v-
suam iustitiam declarare. triusque.

13 Quod autem ex Paulo in eundem sensum citant, minimùm eos In lib 83.
iuuat, Factores Legis non auditores iustificari. Nolo solutione Ambrosij quæst.76.
euadere, ideo esse illud dictum quia complementum Legis sit in Christum *Rom.*2.13.
fides. Video enim merum esse effugium, quo nihil opus est vbi aperta pa- Ambros. in
tet via. Illic stolida confidentia Iudæos deijcit Apostolus, qui sola Legis hunc loc.
agnitione se venditabant, quum interim summi essent eius cõtemptores. Eũdem loc.
Ne ergo nuda Legis peritia tantopere sibi placerent: admonet, si ex Lege August. ex-
quæratur iustitia, non eius notitiam sed obseruationem quæri. Nos certè pl. lib. de lit.
istud in dubium non vocamus quin Legis iustitia consistat in operibus: & spiritu ad
ac ne illud quidem, quin constat in operum dignitate & meritis iustitia. Marcell.
Sed nõdum probatum est operibus nos iustificari, nisi vnum aliquem pro- Vt sup. di-
ferant qui Legem impleuerit. Non aliud autem sensisse Paulum erit satis ctum est s.7.
amplo testimonio orationis contextus. Postquam Gentes ac Iudæos in Inf.c.19.
commune iniustitię damnauerat, tum ad distributionem descendit, ac di- s.4.5.
cit eos qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire: quod ad Gentes refer- Rom.2.9.
tur. qui verò in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: quod Iudæorum Ibid. ver.12
est. Porrò quoniam illi suis præuaricationibus conniuentes, sola Lege Quod &
superbiebant: adiungit quod optimè congruebat, non ideo latam esse Le- docuit l.2.
gem, vt audita solummodo eius voce iusti redderentur: sed tum demum c.2.s.22.
si obedirent. acsi diceret, In Lege quæris iustitiam: ne auditum eius præ-
texas, qui parui est per se ponderis: sed afferas opera quibus declares Le-
gem non tibi frustra positam. His quoniam deficiebantur omnes, seque- Sic Iac.1.
batur, Legis gloriatione esse spoliatos. Itaq; contrarium potiùs ex mēte 22.25.
Pauli argumentum formandum est, Iustitia Legis in operum perfectione Inf.c 21.s.1
sita est. nemo iactare potest se per opera Legi satisfecisse. nulla ergo est à Inuers. arg.
Lege iustitia. aduers.

14 Iam & ex locis illis pugnant quibus suã iustitiam fideles exami-
nandã Dei iudicio audacter offerũt, ac secundùm eam de se statui cupiũt. Al. obiect.

Psal.7.9. Quales sunt, Iudica me Domine secundùm iustitiam meam, & secundùm
*Psal.*17.1. innocentiam meam, quæ sunt in me. Item, Exaudi Deus iustitiam meam.
*Psal.*18.21 Probasti cor meum & visitasti nocte, & non est inuenta in me iniquitas. Item, Retribuet mihi Dominus secundùm iustitiam meam, & secūdùm puritatem manuum mearum rependet mihi. Quia custodiui vias Domini,
*Psal.26.*1. nec impiè defeci à Deo meo. Et ero immaculatus, & obseruabo me ab iniquitate mea. Item, Iudica me Domine, quoniam in innocentia mea ambulaui. Non sedi cum viris mendacibus, cum iniqua gerentibus non introibo. Ne perdas cum impijs animam meam, cum viris sanguinum vitam meam. In quorum manibus iniquitates sunt: dextera quorum repleta est muneribus. Ego autem innocenter ambulaui. Dixi suprà de fiducia quam sibi sancti simpliciter ab operibus sumere videntur. Quæ autem huc adduximus testimonia nos non valde impedient si secundum suam περίστασιν, hoc est complexum, vel (vt vulgò loquuntur) circunstantiam accipiantur. Ea porrò duplex est. nam nec de ipsis in vniuersum quæstionem haberi volunt, vt pro totius vitæ tenore vel damnentur vel absoluantur: sed specialem causam in iudicium disceptandam afferunt: nec diuinæ perfectionis respectu, sed ex improborum ac scelestorum comparatione iustitiam sibi arrogant. Primum quum de homine iustificando agitur, non tantum quæritur vt bonam in re aliqua particulari causam habeat: sed perpetuam quandam tota vita iustitiæ symmetriam. Atqui sancti, dum ad comprobandam suam innocentiam Dei iudicium implorant, non seipsos omni noxa solutos & omni ex parte inculpatos offerunt: sed quum in sola eius bonitate salutis fiduciam defixerint, confisi tamen esse vindicem pauperum præter ius & æquitatem afflictorum, profectò causam in qua innocentes opprimuntur, illi commendant. Dum verò secum aduersarios ad tribunal Dei sistunt, non iactant innocentiam quæ Dei puritati responsura sit, si seuerè conquiratur: sed quia præ aduersariorum malitia, improbitate, astutia, nequitia, synceritatem, iustitiam, simplicitatem, puritatemque suam Deo compertam gratamque esse norunt: non reformidant, inter se & illos iudicem inuocare. Sic quum Dauid Sauli dicebat, Reddat Dominus vnicuique secundùm iustitiam & veritatem eius: non intelligebat vt Dominus vnumquenque per se examinaret ac muneraretur pro meritis: sed Dominum attestabatur quanta esset sua innocentia præ vt erat Saulis iniquitas. Ac ne Paulus quidem, quum hac gloriatione se iactat quòd bonum habeat conscientiæ testimonium, se cum simplicitate & integritate versatum esse in Ecclesia Dei, vult eiusmodi gloriatione apud Deum niti: sed coactus impiorum calumnijs, fidem ac probitatem suam, quàm diuinæ indulgentiæ acceptam esse sciebat, aduersus quālibet hominum maledicentiam asserit. Videmus enim quid alibi dicat, se nihil esse sibi malè conscium, sed non in hoc iustificari. Quia scilicet intelligebat, iudicium Dei humanam lippitudinem longè transcendere. Vtcunque ergo pij contra impiorum hypocrisin suam innocentiam Deo teste ac iudice defendant: vbi tamen cum solo Deo negotium est, omnes vno ore clamant, Si iniquitatem obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Item, Ne ingrediaris in iudicium cum seruis tuis: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Suisque operibus diffisi, libenter canunt, Bonitas tua melior quàm vita.

[Marginal notes: Sup.c.3.f.15 — Ibid.9. — c.12.f.2. — Sup.c.14.f.18. Inf.c.20.f.10. — Quomodo accipiendi sint eiusmodi loc. — Nota. Vt videre est ex psal. 119.30.31. & paulò post vers.36 37.40.124. 132. — 1.*Sam.*26.23 — 2.*Cor.*1.12. — August. in Epist. Ioan. cap 5. — 1.*Cor.*4.4. — Sup c.12.f.2. — Simile. — *Psal.*130.3 & 143.2. — *Psal.*63.4.]

15 Sunt & alij non absimiles superiobus loci, in quibus subsistere etiamnū quis possit. Dicit Solomon, eum qui ambulat in integritate sua, iustum esse. Item, In semita iustitiæ esse vitam, ac in ea ipsa non esse mortem. Qua ratione Ezechiel perhibet vita victurum qui iudicium ac iustitiam fecerit. Nihil eorum vel inficiamur vel obscuramus. Sed prodeat vnus ex filijs Adam cum tali integritate. Si nemo est, aut pereant à conspectu Dei oportet, aut ad misericordiæ asylum confugiant. Neque interim

[Marginal notes: *Pro.*20.7. & 12.28. — *Ezec.*18.9. 21. & 33. 14.15.]

rim negamus quin fidelibus sua integritas, dimidiata licet ac imperfecta, gradus sit ad immortalitatem. Sed vnde id, nisi quoniam quos in fœdus gratiæ assumpsit Dominus, eorum opera non excutit pro meritis, sed paterna benignitate osculatur? Quo non tantùm intelligimus quod tradũt Scholastici, à gratia acceptante habere opera suum valorem. Illi enim sẽtiunt, imparia alioqui opera ex Legis pacto saluti comparandæ, in æqualitatis tamen pretium Dei acceptione euehi. Ego autem dico, ea tum alijs transgressionibus, tum suis ipsorum maculis inquinata, non aliud valere nisi quod Dominus veniam vtrisque indulget. quod est, gratuitam homini iustitiam largiri. Neque tempestiuè hic obtruduntur illæ Apostoli precationes, vbi tantam fidelibus perfectionem optat, vt sint inculpati & irreprehensibiles in die Domini. Hæc quidem verba Cælestini valde olim exagitabant, ad perfectionem iustitiæ in hac vita asserendam. Sed quod arbitramur sufficere, breuiter post Augustinum respondemus: ad hanc quidem metam aspirare pios omnes debere vt immaculati aliquando & inculpati appareant coram Dei facie. sed quia optima & præstantissima vitæ præsentis ratio nihil aliud est quàm profectus, ad eam metam nos tũ demum peruenturos vbi hac peccati carne exuti, Domino ad plenum adhærebimus. Neque tamen pertinaciter cum eo litigabo qui perfectionis titulum sanctis tribuere volet: modò eam quoque Augustini ipsius verbis definiat Perfectam, inquit, sanctorum virtutem quum nominamus, ad ipsam perfectionem pertinet etiam imperfectionis tum in veritate tũ in humilitate cognitio.

[Margin: Imperfect. fidel. grad. ad immortalit. vt ex c. 10. l. 2. docuit. De grat. accept. Sup. c. 14. §. 12. & sup. §. 4. 5. Nota. *Ephes.* 1. 4. 1. *Thess.* 3. 13. *& alibi* Philip. 2. 15 August. lib. 1. contr. Pelag. & Cæle. de grat. ca. 48. & 49. *Lib. ad Bon.* 3. *cap.* 7.]

Ex mercede malè colligi operum iustitiam. CAP. XVIII.

TRANSEAMVS nunc ad eas sententias quæ affirmant Deum vnicuique redditurum secundùm opera sua. cuiusmodi sunt, Vnusquisque referet quod gessit in corpore, siue bonum siue malum. Gloria & honor operanti bonum, tribulatio & angustia in omnem animam operantis malum. Et, ibunt qui bona egerint, in resurrectionem vitæ: qui malè fecerint, in resurrectionem iudicij. Venite benedicti Patris mei: esuriui, & dedistis mihi cibum: sitiui, & potum tribuistis, &c. Atque illis quoque eas coniungamus quæ mercedem operum appellant vitam æternam: quo in genere sunt, Retributio manuum hominis restituetur ei. Qui timet mãdatum, remunerabitur. Gaudete & exultate: ecce merces vestra copiosa est in cælis. Vnusquisq; mercedem accipiet secundùm laborem. Quòd vnicuiq; dicitur redditurus Deus secundùm opera, paruo negotio dissoluitur. Ordinem enim consequentiæ magis quàm causam indicat loquutio. Extra dubium autem est, Dominum his misericordiæ suæ gradibus salutẽ nostrã consummare dũ electos ad se vocat, vocatos iustificat, iustificatos glorificat. Tametsi ergo sola misericordia suos in vitam suscipiat: quia tamen in eius possessionem ipsos deducit, per bonorũ operũ stadiũ, vt quo destinauit ordine suum in illis opus impleat: nihil mirũ si secundùm opera sua dicuntur coronari: quibus haud dubiè ad recipiendam immortalitatis coronam præparantur. Quin hac ratione apposite dicuntur salutem suam operari, dum bonis operibus incumbendo, vitam æternam meditantur. nempe sicut alibi iubentur operari cibum qui non perit, dum in Christum credendo sibi vitam acquirunt: & tamen mox additur, Quem Filius hominis daturus est vobis. Vnde apparet Operandi verbum nequaquam opponi gratię, sed referri ad studium: ac proinde non sequitur, vel fideles ipsos esse salutis suæ authores, vel ab ipsorum operibus eam emanare. Quid ergo? simulatque per Euangelij notitiam, & Spiritus sancti illuminationem adsciti sunt in Christi consortium, inchoata est in illis æterna vita. Iam quod in illis bonum opus inchoauit Deus, & perfici oportet vsque in diem Domini Iesu. Perficitur porrò, quum iustitia & sanctitate Pa-

[Margin: Sup. c. 15. §. 3. 4. c. 16. §. 3. *Mat.* 16. 27 2. *Cor.* 5. 10. *Rom.* 6. 10. *Iohan.* 5. 29 *Mat.* 25. 34 *Prou.* 12. 14 *&* 13. 13. *Mat.* 5. 12. Nota. *Luc.* 6. 23. 2. *Cor.* 3. 8. *Rom.* 2. 6. *Ibid.* 8. 30. *Phili.* 2. 13. *Iohan.* 6. 27 Operandi verb. non oppon gra. *Phili.* 1. 6.]

trem cælestem referentes, se filios eius non degeneres esse probant.

l.2.c.6.in fine s.1. 2 Ex mercedis nomine non est cur opera nostra ratiocinemur causam esse salutis. Principiò illud sancitum sit in cordibus nostris, regnum cælorum non seruorum stipendium, sed filiorum esse hæreditatem: quam

Ephes.1.18 soli potientur qui à Domino in filios cooptati fuerint: neq; aliam ob causam

Inf.c.19.s.5 quàm ob hanc adoptionem. Non enim erit hæres filius ancillæ, sed filius liberæ. Adeoque in ijs ipsis locis quibus gloriam æternam mercedem

Gal.4.30. operibus fore pollicetur Spiritus sanctus, hæreditatem nominatim exprimendo, aliunde nobis prouenire demonstrat. Sic Christus opera recenset,

Sup c.16.s.2 c.14 s.21. Vide inf. c.24.s.1. quæ cæli remuneratione compensat dum in eius possessionem electos vocat: sed simul adiungit, hæreditatis iure possidendum. Sic Paulus iubet, seruos fideliter agentes quod officij sui est, sperare retributionem à Do-

Mat.25.34 mino: sed addit hæreditatis. Videmus vt quasi præscriptis verbis diligen-

Col.3.24. ter caueant ne acceptam feramus operibus æternam beatitudinem, sed

Nota. Dei adoptioni. Cur ergo simul operum mentionem faciunt? Vno Scripturæ exemplo ista quæstio elucescet. Ante natiuitatem Isaac promissum erat

Gen.1.5.6. & 17.1.& 18.20. Abrahæ semen in quo benedicendæ erant omnes terræ nationes: seminis propagatio quæ æquatura esset stellas cæli, & arenas maris, aliaque similia. Multis pòst annis, vt erat oraculo iussus, Abraham ad filium immolandum se accingit. Ista obedientia defunctus, recipit promissionem. Per

Gen.22.3. memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti proprio filio vnigenito: benedicam tibi, & multiplicabo semen tu-

Ibid.16.17. 18. um sicut stellas cæli & arenas maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ

Sup.c.17. s.11.12.13. Vide loc. Iac expos. quia obedisti voci meæ. Quid audimus? an obedientia sua promeritus est benedictionem Abraham, cuius promissionem receperat antequam ederetur præceptum? Hic profectò citra ambages tenemus, ijs bonis munerari Dominum fidelium opera quæ illis iam ante cogitata opera dederat: nihil dum causę habens cur ipsis benefaceret nisi suam misericordiam.

De Lege. promiss. Vide sup c. 17.s.3.6. Item l.2.c.8 s.4 vt sup. docuit c.15 s.5.8.c.16. s.2. 3 Neque tamen frustratur aut ludit nos Dominus quum ait se operibus repēdere quod gratis ante opera donauerat. Quia enim bonis operibus vult nos exerceri ad meditandam eorum quæ promisit exhibitionē vel fruitionem, vt ita loquar, ac per ea decurrere, vt contendamus ad beatam spem nobis propositam in cælis, ritè & illis assignatur promissionū fructus, ad cuius maturitatem nos perducunt. Eleganter expressit vtrunque Apostolus, quum diceret officijs charitatis studere Colossenses, propter spem in cęlis sibi repositam, de qua antè audierant per sermonem veracis Euangelij. Nam quum ait eos ex Euangelio cognouisse spem sibi in

Colos.1.4. cælis repositam, declarat solo Christo, nullis autem suffultam operibus.

l.2.c.9.s.3. Sup.c.2. s.42.43. Int.c.25.s.1. 2. cui concinit illud Petri, Custodiri pios Dei virtute per fidem, in salutem quæ parata est manifestari suo tempore. Dum ipsos ait eius causa laborare, significat currendum esse fidelibus toto vitæ spatio vt apprehendant. Ne verò putaremus ad meriti modum redigi quàm nobis Dominus mercedem pollicetur, parabolā proposuit, in qua se fecit patremfamiliâs, qui

1.Pet.1.5. quoscunque habet obuios, mittit in vineæ suæ culturam: alios quidē hora diei prima, alios secunda, alios tertia, quosdam etiam vndecima: vespe-

Mat.20.1. ri rependit omnibus æquale pretium. Cuius interpretationem breuiter & verè complexus est quicunque sit ille tandem vetustus scriptor, cuius liber de vocatione Gentium sub Ambrosij nomine fertur. Eius verbis potiùs quàm meis vtar. Huius, inquit, cōparationis regula Dominus multimo-

Lib.1.cap.5 Int.s.4.6. dæ vocationis varietatem ad vnam gratiam pertinentem adstruxit: vbi sine dubio qui hora vndecima intromissi in vineam totius diei operarijs exequantur, eorum præferunt sortem quos ad commēdandam gratiæ excellentiam, in defectu diei, & conclusione vitæ, diuina indulgentia munerauit: non labori pretium soluens, sed diuitias bonitatis suæ in eos, quos

sine

sine operibus elegit, effundens: vt etiam qui in multo labore sudarunt, nec amplius quàm nouissimi acceperunt, intelligant donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem. Postremò hoc quoq; notatu dignũ est, in his locis, vbi vita æterna merces operum vocatur, non simpliciter pro illa communicatione accipi quàm habemus cum Deo ad beatam immortalitatem, quum nos paterna beneuolentia in Christo amplectitur: sed pro beatitudinis possessione vel fruitione, vt vocant, sicut etiam sonant ipsa Christi verba, In futuro vitam æternam. Et alibi, Venite, possidete regnum, &c. Hac ratione & Paulus vocat adoptionem, reuelationem adoptionis quæ in resurrectione fiet: ac posteà interpretatur, redemptionem corporis nostri. Alioqui autem quemadmodum alienatio à Deo, æterna mors est, sic quum homo in gratiam à Deo recipitur vt cõmunicatione eius fruatur, vnumq; cũ eo fiat, transfertur à morte ad vitã, id quod fit solius adoptionis beneficio. Etsi more suo pertinaciter vrgeant operũ mercedem, regerere illud Petri licebit, vitam æternã fidei esse mercedẽ.

Basil. in psal 114. concio. 16.
August. lib. 10 de Ciui. Dei & de Sanct. virg. cap. 26.
Marc. 10. 30.
Mat. 25. 34
Rom. 8. 18.
1. *Pet.* 1. 9.

4 Itaque ne cogitemus Spiritum sanctum huiusmodi promissione commendare operum nostrorum dignitatem, acsi talem mercedem mereantur. Nihil enim nobis Scriptura reliquum facit quo in conspectu Dei exaltemur. Quin potiùs tota in hoc est vt arrogantiam nostram retundat, nos humiliet, deijciat, & prorsus conterat. Verùm nostrę imbecillitati sic occurritur: quæ statim alioqui collaberetur ac concideret, nisi hac se expectatione sustineret ac solatio leniret sua tædia. Primùm quàm durum sit, non modò sua omnia, sed se quoque ipsum relinquere & abnegare, reputent pro se quisq; singuli. Et tamen hoc tyrocinio discipulos suos, hoc est pios omnes, Christus initiat. Deinde sic per omnem vitam sub crucis disciplina erudit, ne cor adijciant ad bonorum præsentium vel cupiditatem vel fiduciam. Breuiter sic ferè tractat, vt quocunque flectant oculos quàm longè hic mundus patet, nonnisi desperationem sibi vbique obuersantẽ habeant. vt Paulus dicat, miserabiliores esse nos omnibus hominibus, si in hoc mundo duntaxat speremus. In his tantis angustijs ne deficiant, adest illis Dominus, qui monet vt altiùs caput exerant, & longiùs oculos conijciant, beatitudinem, quam in mundo non vident, apud se reperturos. hanc beatitudinem, præmiũ, mercedem, retributionem vocat: non operum æstimans meritũ, sed compensationem esse significans eorũ pressuris, passionibus, cõtumelijs, &c. Quamobrem nihil obest quominus vitam æternam remuneratione, Scripturæ exemplo, vocemus: quòd in ea Dominus suos ex laboribus in quietem, ex afflictione in prosperũ & optabilem statum, ex mœstitia in gaudium, ex paupertate in affluentiam, ex ignominia in gloriam recipiat, omnia denique quæ perpessi sunt mala, bonis maioribus permutet. Sic & nihil erit incommodi si vitæ sanctitatem, existimemus esse viam: non quidem quæ aditum aperiat in gloriam cælestis regni, sed qua electi à Deo suo in eius manifestationẽ ducantur, quando hæc bona eius voluntas est, glorificare quos sanctificauit. Tantùm ne correlationem meriti ac mercedis imaginemur, in qua importunè hærent Sophistæ, quia istum quem exponimus finem non considerant. Quàm autem præposterum est, vbi in vnum finem vocat nos Dominus, aliorsum respicere? Nihil clarius est quàm ad subleuandam aliquo solatio carnis nostræ debilitatem, non autem ad inflandos gloria animos, mercedem bonis operibus promitti. Qui ergo meritum operum inde colligit, vel appẽdit in trutina opus cum mercede, à recto Dei scopo longissimè aberrat.

Inf c. 19. s. 4 5.
Sup. c. 14. s. 21.
Cur merc. pollicetur operib.
Vide sup. c. 7. s. 1. c. 8. s. 1. & c. c. 10. s. 4. 5.
Inf. c. 20. s. 44.
1. *Cor.* 15. 19
c. 9. s. 6.
Inf. c. 25. s. 2 4. 8.
Chrysost. Hom. 52. ex cap. 24. Mat. mercedem Sanctis largitur. Dei tribuit. Id asserit Bern. Serm. 1. de Annunciat. Mariæ.
Rom. 8. 30.

5 Proinde quum Scriptura dicit, Deum iustum iudicem redditurum olim suis iustitiæ coronam, non tantùm cum Augustino excipio. Cui redderet iustus iudex coronã, si non donasset gratiam misericors Pater? & quomodo esset iustitia nisi præcessisset gratia quæ iustificat impium? quomodo ista debita redderentur nisi priùs illa indebita darentur? sed a-

2. *Tim.* 4. 1.
Augu. ad Valent. De gra. & lib. e re arbit.

Idem Epist. 105. ad Sixt. Presbyt. & Enarr. in Psal. 98. & in Psal. 102.

liud etiam addo, Quomodo iustitiam imputaret nostris operibus, nisi quod iniustitiæ in illis est, absconderet sua indulgentia? Quomodo censeret digna mercede, nisi quod in illis pœna dignum est, immensa benignitate aboleret? Solet enim ille vir gratiam nominare vitam æternã, quia gratuitis Dei donis reddatur dum operibus rependitur. At Scriptura nos vltrà humiliat & simul erigit. Nam preterquam quòd in operibus gloriari vetat, quia sunt gratuita Dei dona, simul fæcibus quibusdam semper inquinata esse docet: vt Deo satisfacere non possint, si ad iudicij eius regulam examinentur: sed ne concidat nobis alacritas, mera venia placere. Etsi autem paulò aliter Augustinus quàm nos loquitur: in re tamen non ita dissentire constabit ex eius verbis, libro ad Bonifacium tertio. Vbi quum inter se duos contulisset homines, alterum vitæ vsque ad miraculum sanctæ & absolutæ: alterum probum quidem & integris moribus, non tamen adeò perfectum quin desiderari in eo multum queat: tandem infert. Nempe iste qui moribus illo videtur inferior, propter rectam in Deum fidẽ ex qua viuit & secundùm quam in omnibus delictis suis se accusat, in omnibus bonis operibus Deum laudat, sibi tribuens ignominiam, illi gloriam, atque ab ipso sumens & indulgentiam peccatorum & dilectionem rectè factorum, de hac vita liberandus, in consortium Christi migrat. Quare, nisi propter fidem? quæ licet sine operibus neminem saluat (ipsa enim est non reproba fides, quæ per dilectionem operatur) tamen per ipsam etiam peccata soluuntur, quia iustus ex fide viuit. sine ipsa verò quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Hîc certè non obscurè fatetur quòd tantopere contendimus, inde pendêre bonorum operum iustitiam quòd per veniam Deo approbantur.

l. 2. c. 3. s. 11. vt de preci. Inf. doceb. c. 20. s. 16. 45. Contr. 2. Epist. Pelag. cap. 5. Et de Trini. lib. 13. sub finem cap. 20. Gal. 5. 6. Sup. c. 11. s. 20. *Hab.* 2. 4. Sup. c. 14. s. 11.

6 Superioribus locis proximũ sensum habent isti: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Diuitibus huius seculi pręcipe non superbe sapere, neque sperare in incertis diuitijs, sed in Deo viuo bene agere, diuites fieri in bonis operibus, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternam. Opibus enim comparantur bona opera, quibus in beatitudine vitæ æternę fruamur. Respondeo, nos ad veram eorum intelligentiam nunquam accessuros nisi oculos in scopum conuertamus quo sua verba Spiritus dirigit. Si verum est quod ait Christus, Ibi animum nostrum residere vbi est thesaurus noster: quemadmodũ filij seculi intenti esse solent ad ea comparanda quæ ad præsentis vitæ delicias faciunt: ita fidelibus videndũ est, postquam hanc vitam instar somnij mox euanituram didicerunt, vt ea quibus verè frui volunt, eò transmitrant vbi solidam vitam sunt habituri. Quod ergo faciunt qui demigrare instituunt in locum aliquem, vbi perpetuam vitę sedem elegerunt, nobis imitandũ est. præmittunt illi suas facultates, neq; illis ad tempus ægrè carent: quia se beatiores eò putant quò plus habent bonorũ vbi diu sunt futuri. Nobis si cælum patriam esse credimus, illuc potius transmittere opes nostras conuenit, quàm hîc retinere vbi subita migratione peritura nobis sint. Quomodo autẽ transmittemus? nempe si pauperum necessitatibus communicamus: quibus quicquid erogatur, sibi datum Dominus imputat. Vnde egregia illa promissio, Qui largitur pauperi, Domino fœneratur. Itẽ. Qui benignè seminat, benignè metet. Deponuntur enim in manum Domini quæ fratribus ex charitatis officio impenduntur. Ille, vt est bonę fidei depositarius, olim restituet cũ copioso fœnore. Ergóne tanti sunt apud Deum nostra officia vt sint in eius manu quasi recōditæ nobis opes? Et quis horreat ita loqui, quum toties ac tam apertè id testetur Scriptura? Cæterùm siquis à mera Dei benignitate transilire velit ad operum dignitatẽ, his testimonijs ad errorẽ astruendũ nihil iuuabitur. Nihil enim ritè inde colligas nisi merã diuinæ erga nos indulgentiæ propensionẽ: quandoquidem

Luc. 16. 9. 1. *Tim.* 6. 17 Vide in expos. 4. petit. Inf. c. 20. s. 44. Vita æter. opib. comparat. *Mat.* 6. 21. Simile. Sup. c. 9. s. 2. 3. 2. Cor. 5. 1. Heb. 11. 10. 14. 16. l. 2. c. 10. s. 13 *Mat.* 25. 40 *Prou.* 19. 17 2. *Cor.* 9. 6. Eleemos. su. c. 7. s. 5. 6 7.

dem quò nos ad benefaciendum animet, quamlibet vel solo eius intuitu indigna sint quæ illi exhibemus obsequia, nullum tamen perditum sinit.

7 Sed magis vrgent Apostoli verba: qui dum Thessalonicenses in tribulationibus consolatur, eas immitti illis docet vt digni habeantur regno Dei pro quo patiuntur. Siquidem, inquit, iustum est apud Deum, reddere ijs qui vos affligunt, afflictionem: vobis autem relaxationem nobiscum, quũ reuelabitur Dominus Iesus è cælo. Author verò epistolæ ad Hebræos, Non est, inquit, iniustus Deus vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostẽdistis in nomine ipsius, quòd ministrastis sanctis. Ad priorem locum respondeo, Nullam illic meriti dignitatem significari: sed quia Deus pater vult nos, quos elegit filios, Christo primogenito cõformari: sicut oportuit illum primò pati, & tum demum intrare in gloriã sibi destinatam: ita & nos per multas tribulationes oportet ingredi in regnum cælorum. Tribulationes ergo dum patimur pro Christi nomine, quædam veluti notæ imprimuntur nobis quibus oues gregis sui Deus signare solet. Hac ergo ratione digni habemur regno Dei, quia stigmata Domini nostri & magistri portamus in corpore, quæ sunt filiorum Dei signa. Huc & illæ sententiæ pertinent, Nos circũferre mortificationẽ Iesu Christi in corpore nostro: vt vita ipsius manifestetur in nobis. Nos passionibus eius conformari, vt perueniamus ad similitudinem resurrectionis ex mortuis. Quæ subijcitur ratio, non ad probandã vllã dignitatem, sed spem regni Dei confirmandam pertinet: acsi diceret, Vt iusto Dei iudicio conuenit, vindictam ab inimicis vestris expetere earum quas vobis intulerint vexationum: ita vobis relaxationem & quietem à vexationibus impertiri. Alter locus, qui sic iustitiam Dei decere tradit suorum obsequia obliuioni non mandare, vt propè iniustũ fore innuat si obliuiscatur, hanc rationem habet: Deus, quò segnitiem nostram acueret, fiduciam nobis fecit, non irritum fore quem in gloriam nominis sui susceperimus laborem. Semper meminerimus, hanc promissionem, vt cæteras omnes, nihil fructus nobis allaturã nisi præcederet gratuitũ misericordiæ fœdus, cui tota salutis nostræ certitudo incumberet. Eo autem freti, confidere securè debemus, obsequijs etiam nostris quamlibet indignis non defuturum à Dei liberalitate præmium. In ea expectatione vt nos confirmet Apostolus, Deum asserit non esse iniustum, quin constaturus sit fidei semel datæ. Iustitia igitur ista magis ad diuinæ promissionis veritatem, quàm ad reddendam debiti æquitatem refertur. In quem sensum insigne est dictum Augustini: quod vt vir sanctus repetere sæpius pro memorabili non dubitauit, ita non indignum iudico quod assiduè memoria repetamus. Fidelis, inquit, Dominus, qui se nobis fecit debitorem: non aliquid à nobis accipiendo, sed omnia promittendo.

2.Thes.1.6. Qua de re sup.c. 9 s.6. *Hebr.6.10.* c.15.s.5.8. Inf.c.24.s.5 *Rom.8. 29.* Sup.c.8 s.1. *Luc.24.26.* *Act.14.22* *Gal.6.17.* Inf.c.20 sub finẽ s.42. *2.Cor.4.10.* *Rom.8. 29.* Phil.3.10. Inf.c.25.s.2 3.8. Ad Heb.6. 10.c. Hac ratione ꝓmiss. Leg. adiecis. dictũ est sup. c.17.s.6. &c & l.2.c.8.s.4 de spe in futurũ inf.c. 24.s.6.7. *In Psal.32 109. & alibi sæpe.*

8 Adducuntur & illæ Pauli sententiæ, Si habeam omnem fidem, ita vt montes loco dimoueam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Item, Nunc manent spes, fides, charitas: sed maxima in his charitas. Item, Super omnia habete charitatem, quæ est vinculũ perfectionis. Ex primis duobus contendunt nostri Pharisæi charitate nos iustificari potiùs quàm fide: virtute nimirum, vt ipsi aiũt, potiore. At nullo negotio diluitur hæc argutatio. Exposuimus enim alibi, ad veram fidem nihil pertinere quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoque de vera fide interpretamur, qua maiorem esse charitatem dicit: non tanquam sit magis meritoria, sed quia magis fructuosa est, quia latiùs patet, quia pluribus seruit, quia semper viget: quum fidei vsus ad tempus consistat. Si excellentiam spectamus, merito Dei dilectio primas teneat: de qua hic sermo Paulo non est. Siquidem vnũ istud vrget, vt mutua charitate nos in Domino vicissim ædificemus. Sed fingamus, modis omnibus charitatẽ fidei præcellere: quis tamen sano iudicio, imò quis omnino sano cerebro, ex eo ratiocinetur

1.Cor.13.2. *Col.3.14.* Quod ad loc.1.Cor. 13.lege P. Mar.loc.3. class.3.s.32. &c. Augu.lib.1. de visitat. infirmor.

Et tracta. in Ioan. 67. De accept. sup. vide c. 17. f. 4. 5. Vt sup. c. 11. f. 7. Lomb. sent. l. 3. dist. 25.

magis iustificare? Vis iustificandi quæ penes fidem est, non in dignitate operis locatur. Sola Dei misericordia & merito Christi constat nostra iustificatio, quam dum fides apprehendit, iustificare dicitur. Nunc si aduersarios interroges quo sensu iustificationem charitati assignent: respondebunt, Quia officium est Deo gratum, eius merito, ex diuinæ bonitatis acceptatione iustitiam nobis imputari. Hinc vides quàm bellè procedat argumentum. Fidem iustificare dicimus, non quia iustitiam nobis sua dignitate mereatur: sed quia instrumentum sit quo Christi iustitiam gratis obtinemus. Isti, prætermissa Dei misericordia, Christoque præterito (vbi summa iustitiæ est) charitatis beneficio nos iustificari pugnant, quia supra fidem excellat. Perinde ac siquis aptiorem esse Regem disputet conficiendo calceo quàm sutorem, quia sit infinito præstantior. Hic vnus syllogismus amplo documento est scholas omnes Sorbonicas ne summis quidem labris degustare quid sit fidei iustificatio. Siquis autem rixator adhuc interpellet cur fidei nomen tantulo interuallo apud Paulum variè accipiamus, huius interpretationis non leuis ratio mihi constat. Quū enim dona illa quæ enumerat Paulus, fidei & spei quodammodo subsint, quia ad cognitionem Dei spectant, ea omnia κατ' ἀνακεφαλαίωσιν sub nomine fidei & spei complectitur. acsi diceret, Et Prophetia, & linguæ, & interpretandi gratia & scientia hunc habent scopum, vt nos ad cognitionem Dei deducant. Deum autem nonnisi per spem & fidem in hac vita agnoscimus. Quū ergo fidem & spem nomino, hæc omnia simul comprehendo. Manent itaque hæc tria, Spes, Fides, Charitas: hoc est, quantacunque sit donorum varietas, huc omnia referuntur. Inter hæc præcipua est charitas, &c. Ex tertio loco inferūt, Si perfectionis vinculum est charitas: ergo & iustitiæ, quæ nihil aliud est quàm perfectio. Primò,* vt omittamus perfectionem illic à Paulo vocari dum probè constitutæ Ecclesiæ membra inter se benè cohærent, ac fateamur charitate nos coram Deo perfici: quid tamen noui afferunt? Ego enim semper contrà excipiam, ad perfectionem istam nunquam nos peruenire nisi charitatis numeros impleamus, indeque inferam, quum omnes à charitatis complemento sint remotissimi, spem omnem illis perfectionis abscissam esse.

Simile. Nota. P. Mar. loc. 4 class. 3. f. 66 88. 89. Vt sup. c. 2. f. 9. l. 4. c. 14 f. 13. 1. Cor. 12. 1. 8. 9. &c. Loc. 1. Cor. 13. 13. expli. 1. Co. 13. 10. Sup. c. 2. f. 13. c. 17. f. 11 * Quid illic est perfect. Paulo. August. de pec. meri. & remis. ca. 15.

9 Nolo singula persequi quæ hodie stulti Sorbonistæ arrepta ex Scripturis temerè (vt quodque primùm obuium se tulit) testimonia aduersum nos iaculantur. Sunt enim quædam ita ridicula, vt nec cōmemorare ipse possim, nisi velim haberi meritò ineptus. Itaque finem faciam, vbi Christi sententiam explicuero, qua mirum in modum sibi placent. Respondet enim Legisconsulto roganti quid esset ad salutem necessarium, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quid vltrà, inquiunt, volumus, quū ab ipso gratiæ authore per mandatorum obseruationem acquirere iubeamur regnum Dei? Quasi verò non constet, Christum ijs responsa sua attemperasse quibuscum negotium esse sibi videbat. Hic à Legis doctore interrogatur de ratione obtinendæ beatitudinis: neque id simpliciter, sed quid faciendo ad ipsam perueniant homines. Et loquentis persona & ipsa interrogatio Dominū inducebat vt sic responderet. Ille persuasione Legalis iustitiæ imbutus, in operum fiducia cæcutiebat. Deinde non aliud quærebat nisi quæ essent opera iustitiæ, quibus salus comparetur. Ergo meritò remittitur ad Legem, in qua est absolutum iustitiæ speculum. Nos quoq; clara voce prædicamus seruanda esse mandata, si in operibus vita quæritur. Atque hæc doctrina cognitu necessaria est Christianis. quomodo enim ad Christum confugerent, nisi se agnoscerent à via vitæ in mortis præcipitium excidisse? Quomodo autem intelligerent quàm procul aberrarint à via vitæ, nisi priùs qualis sit illa intelligant? Tum igitur demū recuperandæ salutis asylum in Christo esse admonentur, dū cernunt quātum sit vitæ suæ cum diuina iustitia, quæ Legis obseruatione continetur, dissidium.

Mat. 19. 17 Similes locos vide apud P. Mar. ibi. f. 39. &c & f. 64. 73. 74. Nota huius loc. exposit.

Vt docuit l. 2. c. 7. f. 6. 7. &c. Sup. c. 13. f. 4. c. 17. f. 7.

dissidium. Summa hæc est, si in operibus salus quæritur, seruanda esse mandata quibus instituimur ad perfectam iustitiam. Sed non est hic hærendum nisi velimus in medio cursu deficere. nemo enim nostrum seruandis mandatis par est. Quoniam ergo Legis iustitia excludimur, ad aliud subsidium nos conferamus necesse est: nempe ad fidem Christi. Quamobrem vt hic Dominus quem vana operum cōfidentia turgere nouerat Legis doctorem, ad Legem reuocat, vnde discat se esse peccatorem, tremendo æternæ mortis iudicio obnoxium: sic alios qui eiusmodi sui notitia iam humiliati sunt, alibi, omissa Legis mentione, gratiæ promissione solatur, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus vestris.

Quod susi. docuit sup. c.14. §.9. ad finem. Sup. c.3. §.20. c.4. §.3. c.12. §.7. Sup. §.3. Mat. 11.29.

10 Tandem, postquam Scripturam inuertendo defatigati sunt, ad argutias & sophismata delabuntur. Cauillantur in eo, quòd fides alicubi opus vocatur: atque inde colligunt nos perperam fidem operibus opponere. Quasi verò fides, quatenus obedientia est diuinæ voluntatis, suo merito iustitiam nobis conciliet: ac non potiùs, quòd Dei misericordiam amplectendo, Christi iustitiam, ab ea nobis oblatam in Euangelij prædicatione, cordibus nostris obsignat. Talibus ineptijs diluendis si non immoror, veniam dabunt lectores. ipsæ enim, sine alieno impetu, suapte debilitate satis franguntur. Obiectionem tamen vnam, quæ speciem habet aliquam rationis, obiter discutere libet, ne quibus non adeò exercitatis negotium faciat. Quum eandem esse contrariorum regulam dictet sensus communis, ac peccata singula iniustitiæ nobis vertantur, consentaneum esse aiunt, singulis quoque bonis operibus iustitiæ laudem tribui. Qui respondent, ab vna infidelitate propriè prodire hominum damnationem, non à particularibus peccatis, mihi non satisfaciunt. Equidem illis assentior, fontem ac radicem omnium malorum incredulitatem esse. Est enim prima à Deo defectio, quam sequuntur deinde particulares cōtra Legem transgressiones. Sed quòd videntur eandem statuere bonorum & malorũ operum rationem in æstimanda iustitia vel iniustitia, in eo cogor ab ipsis dissentire. Iustitia enim operum est perfecta Legis obedientia. Itaque iustus operibus esse non potes nisi hanc velut rectam lineam perpetuo vitæ tenore sequeris. Ab ea vbi primùm deflexisti, in iniustitiam prolapsus es. Hinc apparet, iustitiam non ex vno aut paucis operibus contingere, sed ex inflexibili indefessaque obseruatione diuinæ voluntatis. At iudicandæ iniustitiæ multò diuersissima est ratio. Qui enim scortatus est, aut furatus, vno delicto mortis est reus: quia in Dei maiestatem offendit. Impingunt ideo nostri isti argutatores, quòd ad illud Iacobi non aduertunt animum, Qui peccauerit in vno, factum omnium reum iam esse: quia qui vetuit occidere, vetuit & furari, &c. Proinde absurdum videri non debet, quum dicimus, mortem iustum esse vniuscuiusq; peccati stipendium: quia iusta Dei indignatione ac vltione digna sunt singula. Sed insulsus eris ratiocinator si ex aduerso inferas, vno opere bono conciliari posse hominem Deo, qui multis peccatis eius iram promeretur.

Nota. Cur fides opus vocetur. Ioh. 6.29. quod & Au. paulò aliter expo. Tract. in Ioan. Euang. 25. hic nō valet axioma cōt. eandem esse regulam. Nota. Incredulit. radix omnium malorũ. l.2. c.1. §.4. Vt ostendit sup. c.17. §.7 Quod etiā docuit sup. c.14. §.10.11 Iac. 2.10. Ezec. 18.24 Rom. 6.23. Sup. c.14. §.11.

De libertate Christiana. CAP. XIX.

TRACTANDVM nunc de Christiana libertate: cuius explicatio prætermitti minimè ab eo debet cui summam Euangelicæ doctrinę compendio complecti propositum sit. Est enim res apprimè necessaria, ac citra cuius cognitionem nihil ferè sine dubitatione aggredi cōscientiæ audent: in multis hæsitant & resiliunt, semper variant & trepidant. præsertim verò appendix est iustificationis, & ad vim eius intelligēdam non parum valet. Imò qui Deum seriò timent, hinc fructum incomparabilem percipient eius doctrinę quam impij & Lucianici homines lepidè suis dicterijs exagitāt: quia in spirituali ebrietate, qua correpti sunt,

Quā necess. sit hoc cap. doctr. vt dictũ est sup. c.13. §.3. Lucianicor. spiritual. ebriet.

Sup.c.16.f.4 fic abutūtur prędę doct. vt inf. doce. c. 23.f.12. & inf.f.9.10

quæuis proteruia illis est licita. Quare nunc opportunè in medium prodibit: deinde planiorem eius disputationem (nam leuiter aliquoties suprà à nobis attacta est) in hunc locum reijcere vtile fuit: quia simulatque iniecta est aliqua mentio Christianæ libertatis, ibi aut feruent libidines, aut insani motus surgunt, nisi maturè obuiam eatur lasciuis ingenijs istis, quæ alioqui optima quæque pessimè corrumpunt. Partim enim huius libertatis prætextu omnem Dei obedientiam excutiunt, & in effrænatam licentiam se proripiunt: partim indignantur, putantes omnem moderationem, ordinem, rerumque delectum tolli. Quid hîc agamus, talibus angustijs circunsepti? An Christiana libertate valere iussa, huiusmodi periculis opportunitatem præcidamus? Atqui, vt dictum est, nisi ea tenetur, nec Christus, nec Euangelij veritas, neque interior pax animæ rectè cognoscitur. Danda potiùs opera ne adeò necessaria doctrinæ pars supprimatur, & occurratur tamen interim absurdis illis obiectionibus quæ inde enasci solent.

l.4.c.20.f.1. Eodē modo argumēt inf c.21.f.4. Sup.c.16.f.2

Tres Christia. liber. partes. 1.hīcad f.4. Sup.c.11.f. 13.c.13.f.3. 4.c.14 f.10. Ibi.f.13.16. c.15.f.3. Item c.11.f. 11.12.22.23 c.17.f.1. Gal.5.1. Sup. docuit Legis pro miss. vsum. c.17.f.3.

2 Christiana libertas in tribus (vt ego quidem sentio) partibus sita est. Prima, vt fidelium conscientiæ, dum fiducia suæ coram Deo iustificationis quærenda est, sese supra Legem erigant atque efferant, totamque Legis iustitiam obliuiscantur. Nam quum Lex (vt alibi iam demonstratum est) neminem iustum relinquat: aut ab omni spe iustificationis excludimur, aut ab illa nos solui oportet: ac sic quidem, vt nulla prorsus operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum se afferre debere ad obtinendam iustitiam cogitat, non potest modum aut finem præfigere: sed debitorem vniuersæ Legis se constituit. Sublata igitur Legis mentione, & omni operum cogitatione seposita, vnam Dei misericordiam amplecti conuenit quum de iustificatione agitur: & auerso à nobis aspectu, vnum Christum intueri. Non enim illic quæritur quomodo iusti simus: sed quomodo, iniusti licet ac indigni, pro iustis habeamur Cuius rei si certitudinem aliquam assequi volunt conscientię, nullum Legi dare locum debent. Neque hinc rectè quis colligat, Legem fidelibus superuacaneam esse, quos non ideò docere & exhortari & stimulare ad bonum desinit, tametsi apud Dei tribunal in eorum conscientijs locum non habet. Hæc enim duo vt multò diuersissima sunt, ita probe diligenterque sunt à nobis distinguenda. Tota Christianorum vita, quędam pietatis meditatio esse debet: quoniam in sanctificationem vocati sunt. In hoc situm est Legis officium, vt eos officij sui admonendo, ad sanctitatis & innocentiæ studium excitet. At vbi conscientiæ solicitantur quomodo Deum habeant propitium, quid responsuræ sint, & qua fiducia constaturæ si ad eius iudicium postulentur: ibi non subducendum est quid Lex requirat, sed vnus Christus pro iustitia proponendus, qui omnem Legis perfectionem superat.

Ephes. 1.4. 1.*The*.4.5.

Quod docu it ibid. & c. 11.f.12. & c. Arg. Epist. ad Galat. *Gal.*3.13. *&* 5.1. Quod tract. l.2.c.7.f.15 atq; de earū abrogat.P. Mar.loc.15. class.2. & l.2.c.7.f.17 vbi expon. loc. ad Col. 2.13. & c. 11.f.7.

3 In hoc cardine totum ferè argumentum Epistolæ ad Galatas vertitur. Nam insulsos esse interpretes qui docent Paulum in ea pro ceremoniarum tantùm libertate pugnare, ex locis argumentorum probari potest. Quales isti sunt, Quòd Christus factus sit pro nobis execratio, vt nos ab execratione Legis redimeret. Item, In libertate qua Christus nos liberauit, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Ecce, ego Paulus dico, si circūcidamini, Christus vobis nihil proderit. Et qui circunciditur, debitor est vniuersæ Legis. Christus vobis otiosus factus, quicunq; per Legem iustificamini: à gratia excidistis. Quibus certè aliquid sublimius cōtinetur quàm ceremoniarum libertas. Equidem fateor Paulum illic de ceremonijs tractare: quia illi cum pseudoapostolis pugna est, qui veteres Legis vmbras, Christi aduentu abolitas, reducere in Christianam Ecclesiā moliebantur. Verùm ad hanc quæstionē expediendā disputandi erant altiores loci, in quibus tota cōtrouersia posita erat. Primū, quia vmbris illis

Iudaicis

Iudaicis obscurabatur Euangelij claritas, ostendit in Christo nos solidam corũ omnium exhibitionem habere quæ Mosaicis ceremonijs adumbrabantur. Deinde, quia illi impostores pessima opinione imbuebãt plebem, quòd hæc scilicet obedientia valeret ad promerendã Dei gratiã: hîc plurimũ insistit, ne vllis Legis operibus, nedũ minutis illis elementis, iustitiam se consequi posse coram Deo existiment fideles. Et simul docet damnatione Legis, quæ vniuersis hominibus aliâs impendet, esse per crucem Christi liberos: vt plena securitate in vno Christo acquiescant. Qui locus huc propriè pertinet. Postremò conscientijs fidelium suam asserit libertatem, nequa religione in rebus non necessarijs obstringantur.

Sup.c.11.s.19.&c. Cur ad Gal. Paulus agit de cerem. *Gal.*4.30. & 5.1.2.3 Inf.s.14.& s.7.

4 Altera, quæ ex superiore illa pendet, vt conscientiæ non quasi Legis necessitate coactæ, Legi obsequantur: sed Legis ipsius iugo liberæ, volũtati Dei vltrò obediant. Quoniam enim in perpetuis terroribus versantur quãdiu sub Legis dominio sunt, alacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam compositæ erunt nisi huiusmodi priùs libertate donatæ. Exemplo & breuiùs & magis perspicuè assequemur quò hæc pertineant. Legis præceptum est vt diligamus Deum nostrum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Id vt fiat, anima priùs omni alio sensu & cogitatione est euacuanda, cor omnibus desiderijs expurgandũ, vires in hoc vnum colligendæ & contrahendæ. Qui præ alijs multùm progressi sunt in via Domini, longissimè absunt ab hac meta. * Nam etsi Deum ex animo diligunt, & syncero cordis affectu: multam tamen adhuc cordis & animæ partem occupatam habent carnis cupiditatibus, quibus retrahũtur & sistuntur quominus citato ad Deum cursu pergant. Multo quidem conatu contendunt: sed caro partim eorum vires debilitat, partim ad sese applicat. Quid hîc faciant, dum sentiunt nihil se minus quàm Legem præstare? Volunt, aspirant, conantur: sed nihil ea qua decet perfectione. Si Legem intuentur, quicquid tentant aut meditantur operis, maledictum esse vident. Nec est quòd se quisque fallat, colligens opus eo ipso nõ omnino malum esse quia imperfectum, & ideo quod in eo boni est Deo nihilominus acceptum esse. Nam Lex perfectam dilectionem exigens, omnem imperfectionem damnat, nisi rigore mitigato. Opus igitur suum consideret, quod pro parte bonum videri volebat: & eo ipso transgressionem Legis esse inueniet quia imperfectum est.

2. liber. de qua vide aliquid l.2.c.7.s.12. Item sup.c.16.s.2. *Deut.*6.5. Vt docuit l.2.c.8.s.51.&c. * Vt ostens. est sup.c.3.s.10.11.c.13 s.3.c.14.s.9.10.c.17.s 5.6.9.&c. Quod refut. sup.c.14.s.12. & c.17.s.15. leg.4. discri. vet. & noui test.l.2.c.11 s.9.10.

5 En quomodo omnia nostra opera Legis maledictioni subiacent si ad Legis modum exigantur. Quomodo autem tum se alacriter accingerent ad opus infœlices animæ, pro quo nonnisi maledictionem se referre posse confiderent? Rursum si ab hac seuera Legis exactione, vel potiùs toto Legis rigore liberatæ, paterna lenitate se à Deo appellari audiant, hilares & magna alacritate vocanti respondebunt, & ducentem sequentur. In summa, qui Legis iugo astringuntur, *seruis sunt similes quibus certæ in singulos dies operæ à dominis inducuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in conspectũ dominorum venire audent, nisi exactus operarũ modus constiterit. Filij verò, qui liberaliùs, & magis ingenuè à patribus tractantur, eis nõ dubitant inchoata & dimidiata opera, aliquid etiã vitij habentia offerre, confisi suam obedientiam & animi prõptitudinem illis acceptam fore, etiamsi minus exactè fecerint quod volebant. Tales nos esse oportet qui certò cõfidamus, obsequia nostra indulgentissimo Patri probatũ iri, quantulacunq; sint, & quãtumuis rudia ac imperfecta. Qualiter etiã per Prophetã nobis cõfirmat, Parcam eis, inquit, sicut solet pater filio parcere seruienti sibi. vbi Parcere pro indulgere vel humaniter ad vitia conniuere positum constat, quum simul obsequij meminerit Neque hæc fiducia parũ nobis necessaria est, sine qua frustra omnia conabimur. siquidem nullo nostro opere se coli reputat Deus, nisi quod in eius cultum verè à nobis fiat. Id autem qui possit inter illos terrores,

Vid.P.Mar. lo.5.class.3. vbi de pace Simile. *Vt l.2.c.7.s.10. Inf.c.24.s.15. Gal.4.30. Sup. c.18.s.4.c.17.s.13. Ibid.s.15. Vt sup.c.18.s.2. *Mal.*3.17. Psal.98.31. 32.34. Quędã vid. sup. c.2.s.16.c.4 s.32.

Heb.11.2. P.Mar. pag. 617.f.62. Rom.6.12. 13.14. Sup.c.3 f.13 c.16.f.2.3. c.6.f.3. Nota huius loci expof. Nō extinctū docuit fup. c.3.f.10.&c & docebit l.4.c.1.f.13. Lege Aug. de Spir. & lit. ad Marcel.cap.16. Libert.in rebus medijs de quib. partim fup. c.10.f.1.2. Sup.in fine f.5. Legè Mart. in loc.2. Claf.2.vbi hæc tract. Item loc.5. claf.3. De adiaph. quædam lege l.4.c.10. f.12. Inf.f.14.15. Quid in hoc artic. cōtrouert. 2.cauenda præcipitia. Rom.14.14 August. ad Ianua.epift. 119. Ibid.22.23 l.4.c.13.f.3. De vfu exter.Sup.c.9. f.3.c.10.f.1. 4.li 4.c.13. f.8.9. Inf.f.9.

vbi dubitatur offendatúrne Deus,an colatur nostro opere?

6 Atque ea causa est cur author Epistolæ ad Hebræos quicquid in sanctis Patribus bonorum operum fuisse legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide æstimet. De hac libertate illustris est locus in Epistola ad Romanos, vbi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominari quia non sumus sub Lege, sed sub gratia. Quū enim fideles hortatus esset ne peccatum in eorum mortali corpore regnaret, néve exhiberent membra sua arma iniquitatis peccato, sed Deo se deuouerent tanquā ex mortuis viuentes, & membra sua arma iustitiæ Deo: illi verò contrà obijcere possent, se adhuc carnem secum ferre, plenam concupiscentijs, & peccatum in se habitare: subijcit eam consolationem à Legis libertate. acsi diceret, tametsi nondum extinctum peccatum, necdū iustitiam in se viuere planè sentiant, non tamen esse cur formident, & animo deijciantur quasi Deum semper offensum habeant ob peccati reliquias: quando per gratiam à Lege sint manumissi, ne eius regula sua opera examinentur. Qui verò peccandum inferunt, quia non simus sub Lege, hanc libertatem nihil ad se pertinere intelligant: cuius finis est, nos ad bonum animare.

7 Tertia, vt nulla rerum externarum, quæ per se sunt ἀδιάφοροι, religione coram Deo teneamur: quin eas nunc vsurpare, nunc omittere indifferenter liceat. Atque huius etiam libertatis cognitio per quam nobis necessaria est. quæ si aberit, nulla conscientijs nostris futura est quies, nullus superstitionum finis. Videmur hodie plerisque inepti qui disceptationem mouemus de libero esu carnium, de libero feriarum vestiúmque vsu, & similibus, vt illis quidem videtur, friuolis nugis: sed plus istis inest momenti quàm vulgò creditur. Nam vbi semel se in laqueum coniecerunt conscientiæ, longum & inextricabilem labyrintum ingrediuntur, vnde non facilis postea exitus patet. Si quis dubitare inceperit an sibi in linteis, indusijs, sudarijs, mantilibus, lino vti liceat: nec de canabe postea securus erit, tandem & de stupis incidet dubitatio. secum enim volutabit annon sine mantilibus cœnare possit, annon sudarijs carere. Sicui paulò delicatior cibus illicitus, visus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edulia tranquillus coram Deo comedet: dum in mentem venit, se vilioribus adhuc cibis posse corpus sustentare. Si in suauiori vino hæsitauerit, deinde nec vappam, cum bona conscientiæ pace bibet. postremò nec dulciorem mundioremque alijs aquam attingere audebit. Denique eò demum veniet vt super transuersam (quod dicitur) festucam incedere nefas ducat. Non enim hîc leue certamen inchoatur: sed hoc controuertitur an his aut illis nos vti Deus velit: cuius voluntas consilijs nostris ac factis omnibus præire debet. Hinc alios desperatione in cōfusam voraginem abripi necesse est: alios contempto Deo & abiecto eius timore, viam sibi ruina facere quam expeditam non habeant. Quicunque enim tali dubitatione impliciti sunt, quoquò se vertant, præsentem vbique conscientiæ offensionem vident.

8 Scio, inquit Paulus, quia nihil commune est (per commune, profanum accipiens) nisi qui existimat aliquid commune, illi commune est. Quibus verbis res omnes externas libertati nostræ subijcit: modo eius libertatis ratio animis nostris apud Deum constet. Verùm siqua superstitiosa opinio scrupulum nobis inijciat, quæ suapte natura pura erant, nobis contaminantur. Quare subijcit, Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat At qui dijudicat, si ederit, condemnatus est: quoniam non edit ex fide. Porrò quod non est ex fide, peccatum est. Inter huiusmodi angustias quia omnia securè nihilominus audendo, se animosiores ostēdunt, nónne se tantundem à Deo auertunt? qui verò aliquo Dei timore penitus afficiuntur, quum & ipsi cogantur multa admittere auersante cōscientia, formidine consternantur ac concidunt. Omnes quotquot tales

sunt

ſunt, nihil donorum Dei accipiunt cum gratiarum actione, qua tamen ſola nobis omnia in vſum noſtrum ſanctificari teſtatur Paulus, intelligo autem gratiarum actionem ex animo profectam, qui Dei beneficentiam & bonitatem in ſuis donis agnoſcat. Nam multi quidem eorum Dei bona eſſe intelligunt quibus vtuntur, & Deum in operibus ſuis laudant: ſed quũ ſibi data eſſe perſuaſum non habeant, quomodo gratias Deo agerent, tãquam datori? Videmus in ſumma, quorſum hæc tendat libertas, nempe vt Dei donis nullo cõſcientiæ ſcrupulo, nulla animi perturbatione vtamur, in quem vſum nobis ab ipſo data ſunt: qua fiducia & pacem cum eo habeant animæ noſtræ, & eius erga nos largitatem agnoſcant. Hic enim comprehenduntur omnes liberæ obſeruationis ceremoniæ, ne qua neceſſitate ad eas obſeruandas conſcientiæ aſtringantur: ſed earum vſum Dei beneficio ſibi ad ædificationem ſubiectum eſſe meminerint.

1. Tim. 4. 5. Inf. c. 20. ſ. 28. 44. Nota quorſum hæc liber. tendat. P. Mar ibid, de ciborum delect. ſ. 10. pag. 644.

9 Eſt autem diligenter obſeruandum, Chriſtianam libertatem omnibus ſuis partibus rem ſpiritualem eſſe: cuius tota vis in formidoloſis conſcientijs coram Deo pacificandis poſita ſit, ſiue de peccatorum remiſſione inquietæ ſint ac ſolicitæ, ſiue anxiæ ſint vtrum opera imperfecta & vitijs carnis noſtræ inquinata Deo placeant, ſiue de rerum indifferentium vſu torqueantur. Quare peruerſè interpretantur, vel qui ſuis cupiditatibus ipſam prætexunt, vt bonis Dei donis abutantur in ſuam libidinem: vel qui nullam eſſe putant niſi coram hominibus vſurpatam: ideoque in ea vtenda nullam infirmorũ fratrum rationem habent. Primo genere maiorem in modum hoc ſeculo peccatur. Nullus fere eſt cui ſumptuoſo eſſe per facultates liceat, quem non delectet, in cœnarum apparatu, in cultu corporis, in extruendis domibus luxurioſus ſplendor: qui non omni lautitiarum genere inter alios eminere velit: qui non ſibi in ſuo nitore mirificè blãdiatur. Et hæc omnia ſub Chriſtianæ libertatis prætextu defenduntur. Aiunt res eſſe indifferentes. fateor: modò ijs indifferenter quis vtatur. Cæterum vbi nimis cupidè appetuntur, vbi ſuperbè iactantur, vbi luxurioſè effunduntur, quæ per ſe licita alioqui erant, his vitijs fœdari certum eſt. Inter res indifferentes optimè diſtinguit illud Pauli, Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, quando polluta eſt eorum mens & conſcientia. Cur enim maledicuntur diuites, qui conſolationem ſuam habent, qui ſaturati ſunt, qui nunc rident, qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniungunt agrum agro, quorum conuiuia citharam, lyram, tympanum, & vinum habent? Certè & ebur, & aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creaturæ ſunt, hominum vſibus permiſſæ: imò Dei prouidentia deſtinatæ, nec ridere, aut ſaturari, aut nouas poſſeſſiones veteribus atque auitis adiungere, aut concentu muſico delectari, aut vinum bibere, vſquam prohibitum eſt. Verum iſtud quidem. Sed vbi rerum copia ſuppetit, in delicijs volutari, ac ſe ingurgitare, mentem & animum inebriare præſentibus voluptatibus, nouiſque ſemper inhiare, hæc à legitimo donorum Dei vſu longiſſimè abſunt. Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant immodicam profuſionem, tollant vanitatem & arrogantiam: vt pura conſcientia Dei donis purè vtantur. Vbi ad hanc ſobrietatem animus compoſitus fuerit, habebunt legitimi vſus regulam. Deſit rurſum hæc moderatio, plebeiæ communeſque deliciæ nimiæ ſunt. Nam illud verè dicitur, In burro & rudi panno ſæpè animum purpureum habitare: interdum ſub byſſo & purpura ſimplicem humilitatem latere. Ita in ſuo quiſque ordine vel tenuiter, vel modicè, vel ſplendidè viuat: vt meminerint omnes ſe à Deo ali vt viuant, non vt luxurientur. ac legem hanc Chriſtianæ libertatis putent ſi cum Paulo didicerint, in quibus ſunt, ijs contenti eſſe: ſi norint & humiles eſſe & excellere: ſi docti ſint vbique & in omnibus & ſaturari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati.

Chriſtia libertas. Spirit. Rom. 5. 1. Sup. c. 13 ſ. 3. &c. Inf. ſ. 12. Duplic hic peccatur. l. 4. c. 13. ſ. 9 In luxu nimio. In eã rẽ P. Mar. de diuitia. vſu. lo. 11. claſſ. 3 ſ. 15. *Tit.* 1. 15. *Luc.* 6. 24. Sup c. 9. ſ. 6. *Amos* 6. 1. 4 *Ieſ.* 5. 8. Quædam in eã rem l. 2. c 8. ſ. 37. 46 Inf. vide Sãctific nominis Dei. c 20. ſ. 41. Vitia quæ tollenda. Prouerb. Sup. c. 10. ſ 5 Deu. 8. 3 1. Tim. 6 17 *Phil.* 4. 11. 12.

Occasio nō offerenda. Mat.17.27. Rom.14.13. 20. 1.Cor. 8.9. & 10.31.32 Inf f.11.l.4. c.10 f.22. c.12.f.20.21

10 Errant & in eo plerique, quòd perinde acsi sua libertas incolumis ac salua non esset nisi testes haberet homines, promiscuè & imprudenter ea vtuntur. Qua importuna vsurpatione infirmos fratres sæpenumerò offendunt. Videas hodie quosdam, quibus sua libertas non videtur consistere nisi per esum carniū die Veneris in eius possessionem venerint. Quòd edunt non reprehendo: sed exigenda est ex animis falsa isthæc opinio. siquidem cogitare debebant, nihil se sua libertate nouum cōsequi in hominum conspectu, sed apud Deum: & tam in abstinendo constitutam esse, quàm in vtendo. Si coram Deo nihil referre intelligunt vescantúrne carnibus an ouis, rubrísne an nigris vestibus induantur: satis superque est. Iam soluta est conscientia, cui eius libertatis beneficium debebatur. Ergo etiamsi posthac carnibus tota vita abstineant, & colorem vnū perpetuò ferant, non minus liberi sunt. Imò ideo quia liberi sunt, libera cōscientia abstinent. Perniciosissimè verò labuntur quòd fratrum infirmitatem nullius pensi habēt, quam sic sustineri à nobis decet ne quid temerè admittamus cum eorum offendiculo. Verùm interdum quoq; interest, coram hominibus asseri nostram libertatem. Et hoc fateor. modus tamen summa cautione tenendus est: ne infirmorum curam, quos nobis tantopere Dominus commendauit, abijciamus.

Interdum asserend. Inf f 12. Sup.c.14.f. 15.

* Datum & accept. De dato Mat.27.17. Marc.9.42. Rom.16.17. Sup.f.10. 1.Co.15.32 33. Gal.2.12.13 & 5.7.8.9. 2.Tim 2.18 Apoc.2.14. Accept. Marc.9.43. Luc.17.1. Mat.11.6. & 26.31. Ioan.16.1. Exempl. Marc.6.3. Mat.13.57. & 15.12. Ioan.6 60. Dādū fratr. infirmit. l.4 c.1.f.12.13.

11 Dicam hìc itaque de scandalis nonnihil, quo in discrimine habenda sint, quæ cauenda, quæ item negligenda: vnde postea statuere liceat quis sit inter homines libertati nostræ locus. Placet autem vulgaris illa partitio, * quæ scandalum aliud datum, aliud acceptū, tradit: quando & apertum Scripturæ testimonium habet, nec ineptè exprimit quòd significat. Siquid importuna aut leuitate, aut lasciuia, aut temeritate, non ordine, nec suo loco facias quo imperiti imbecillesque offendantur, scandalū abs te datum dicetur: quoniam tua culpa factū fuerit vt eiusmodi offensio suscitaretur. Ac omnino scandalum in re aliqua datū dicitur, cuius culpa ab authore rei ipsius profecta est. Scandalum acceptū vocatur, quum res alioqui non improbè nec importunè admissa, maleuolentia aut sinistra quadam animi malignitate in offensionis occasionē rapitur. Non enim hìc datū erat scandalū: sed sinistri illi interpretes sine causa accipiunt. Priore illo scandali genere nonnisi infirmi offenduntur: hoc autē secundo acerba ingenia & Pharisaica supercilia. Quare alterum vocabimus scandalum infirmorum, alterum Pharisæorum: ac sic libertatis nostræ vsum temperabimus, vt fratrum infirmorum ignorantiæ cedere debeat: Pharisæorum austeritati nequaquā. Quid enim infirmitati dandum sit, abundè multis locis ostendit Paulus. Infirmos, inquit, in fide suscipite. Item, Ne posthac alius alium iudicemus: verùm illud magis, ne offendiculū ponatur fratri, aut lapsus occasio. & multa in eum sensum, quæ ex eo loco peti satius est quàm hìc referri. Summa est, vt nos, qui robusti sumus, infirmitates impotentium sufferamus, nec placeamus nobis ipsis: sed vnusquisq; nostrûm proximo placeat in bonum, ad ædificationem. Alibi, Sed videte nequo modo facultas vestra offendiculo sit ijs qui infirmi sunt. Itē, Omnia quæ in macello venduntur, edite, nihil interrogantes propter conscientiam. Porrò conscientiam dico non tuam, sed alterius. Denique tales estote vt nullū præbeatis offendiculum neque Iudæis, neq; Græcis, neq; Ecclesiæ Dei. Alio etiam loco, In libertatem vocati estis, fratres, tantùm ne libertatem vestrā detis in occasionem carni, sed per charitatem seruite vobis inuicem. Ita est sanè. Libertas nostra non aduersus imbecilles proximos data est, quorum nos per omnia seruos charitas statuit: sed magis, vt pacem cum Deo in animis nostris habentes, pacatè etiā inter homines viuamus. Pharisæorum autem offensio quanti sit facienda, discimus ex verbis Domini: quibus iubet omitti illos, quia cæci sunt, duces cæcorum. Admonuerant discipuli, eos sermone ipsius offensos fuisse. Respondet negligendos

Rom. 14.1. *Ibidem.* 13. *Rom.* 15.1. 1.*Cor.*8.9. *Ibi.*10. 25. *Gal.*5.13. 14.c.10.f22 *Mat.*15.14

gligendos, nec curandam esse eorum offensionem.

12 Res tamen adhuc incerta pendet, nisi teneamus qui nobis sint habendi infirmi, & qui Pharisæi: quo discrimine sublato, non video quis prorsus restet inter offensiones libertatis vsus, qui nunquam sine summo periculo foret. Verùm mihi clarissimè definijsse videtur Paulus tũ doctrina tum exemplis quatenus vel moderanda sit libertas nostra, vel offendiculis redimenda. Timotheum quum in consortium suum assumeret, circũcidit: Titum vt circuncideret adduci non potuit Diuersa facta: nulla cõsilij nec animi mutatio. nempe in circuncidendo Timotheo, quum liber esset ab omnibus, omnibus semetipsum seruum fecit: & factus est Iudæis quasi Iudæus, vt Iudæos lucrifaceret: ijs qui sub Lege erant, quasi esset sub Lege, vt eos qui sub Lege erant lucrifaceret: omnibus omnia, vt multos seruaret, quemadmodum alibi scribit. Habemus iustam libertatis moderationem, si cum fructu aliquo indifferenter contineri possit. Quid respexerit quũ Titum circuncidere fortiter abnuit, ipse testatur, sic scribẽs, Sed neq; Titus, qui mecum erat, quum esset Græcus, compulsus fuit circuncidi, propter obiter ingressos falsos fratres qui subintroierant ad explorandum libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, quò nos in seruitutem adigerent: quibus ne ad tempus quidem cessimus per subiectionem, vt Euangelij veritas maneret apud vos. Habemus & necessitatem vindicandæ libertatis, si per iniquas exactiones Pseudoapostolorum, ea infirmis in conscientijs periclitatur. Vbique studendum charitati, & spectanda proximi ædificatio. Omnia, inquit alibi, mihi licent: at non omnia expediunt. Omnia mihi licent: at non omnia ædificant Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Nihil iam hac regula expeditius, quã vtendum libertate nostra, si in proximi nostri ædificationem cedat: sin ita proximo non expediat, ea tunc abstinendum. Sunt qui Paulinam prudentiam simulant in abstinentia libertatis, nihil minus quàm in officia charitatis eam conferentes. Suæ enim quieti vt consulant, omnem libertatis mentionem sepultam optant: quum non minus intersit proximorum libertatem in eorum bonum & ædificationem interdum vsurpare, quàm pro ipsorum commodo, eam loco moderari. Pij autem hominis est cogitare, sibi liberam in rebus externis potestatem ideò esse concessam quò sit ad omnia charitatis officia expeditior.

[Marginal notes: Qui infirmi & qui Phar. De Scand. Mart loc. 5. class. 3 s. 4. Pauli exẽpl. *Act.* 16. 3. Nota. *Gal.* 2. 3. 1. *Cor.* 9. 19. *Ibidem.* 22. In hãc rem lege quædã l. 4. c. 19 s. 26 *Gal.* 2. 3. c. 10. s. 21. Cur Titus non circuncid. 1. *Cor.* 10. 23 24. Paulin. falsi prudẽt. imitat. Nota. vt sup. s. 10.]

13 Quicquid autem de cauendis offendiculis docui, ad res medias & indifferentes referri volo. Nam quæ necessaria sunt factu, nullius offendiculi timore omittenda sunt. Quemadmodum enim charitati subijcienda est nostra libertas: ita sub fidei puritate subsidere vicissim charitas ipsa debet. Equidem & hic charitatis rationem haberi decet, sed vsque ad aras: hoc est ne in gratiam proximi Deum offendamus. Non est probãda eorum intemperies, qui nihil nisi tumultuando agunt, & qui perrumpere omnia malunt quàm dissuere. At nec audiendi sunt qui quum in mille impietatis formas duces se præbent, sic sibi agendum fingunt ne proximis sint offendiculo, quasi non interim proximorum conscientias in malum ædificent: præsertim vbi nulla spe exitus in eodem semper hærent luto. Et suaues homines, seu doctrina, seu vitæ exemplo sit instituendus proximus, aiunt lacte pascendum esse, quem pessimis exitialibusque opinionibus imbuunt. Lactis potu se aluisse Corinthios Paulus commemorat: sed si tum inter eos fuisset Papalis missa, an sacrificasset ad præbẽdum ipsis lactis potum? Minimè: nam lac venenum non est. Mentiũtur ergo se alere, quos sub blanditiarum specie crudeliter necant. Atque vt demus, probandam ad tempus istiusmodi dissimulationem: quousque tandem pueros suos eodem potabunt lacte? Nam si nunquam grandescunt, vt vel tenuem saltem aliquem cibum ferre possint: nec lacte fuisse vnquam educatos certum est. Cur nunc acriùs cum illis non cõgrediar, duæ

[Marginal notes: Sup. de scãdal. s. 11. Quousque cauenda offendic. l. 2. c. 8. s. 38 P. Mart. explic. Nam. exẽpl. loc. 11 cla. 3. s. 8. &c 1. *Cor.* 3. 2. Pap. missa l. 4. c. 18. à s. 1. ad 19.]

* Libro de scand. & Epist. aduers. Pseudonicodemit.
Mat.10.32. Act.5.29. Rom.10.10. & 11.4. 1.Reg.19.18

rationes impediunt: quia vix dignæ sunt eorum ineptiæ quæ refutentur, quum apud omnes sanos meritò sordeant: * deinde quia peculiaribus scriptis hoc abundè præstiti, nolo actum agere. Tantùm hoc teneant lectores, quibuscunque scandalis Satan & mundus auertere nos moliantur à Dei placitis, vel nos morari ne sequamur quod ille præscribit, strenuè nihilominus pergendum esse: deinde quicquid discriminum impendeat, non tamen liberum esse vel latum vnguem deflectere ab eiusdem Dei imperio, nec vllo prætextu fas esse quicquam tentare nisi quod permittit.

Sup.f.2.4.7 Aduer. eiusmodi cõsti. l.4.c.10.c.12.f.19.20. 1.Cor.6.19.20.& 7.23. 1.*Pet*.1.18. *Gal*. 5.1.4. Sup.f.2.3.7. Item l.4.c.10.f.8.9. Et ibi.f.1. de hom. cõstit. & f.18. vbi eandé calũniã refellit.

14 Iam verò quum hac libertatis prærogatiua, qualem antea descripsimus, donatæ fideles conscientiæ id Christi beneficio consequutæ sint, ne vllis obseruationum laqueis in ijs rebus implicentur, in quibus eas esse liberas Dominus voluit: omnium hominum potestate exemptas esse constituimus. Est enim indignum aut Christo gratiam tantæ suæ liberalitatis perire aut conscientijs ipsis fructum. Neque res leuicula existimanda nobis est, quam videmus tanti Christo constitisse: vtpote quam non auro, aut argento, sed proprio sanguine æstimauit. vt Paulus non dubitet dicere, irritam fieri eius mortem, si animas nostras hominibus in subiectionem tradimus. Siquidem non aliud agit aliquot capitibus epistolæ ad Galatas, quàm Christum nobis obscurari, vel potiùs extingui, nisi in sua libertate stent conscientiæ nostræ: à qua certè exciderunt, si possunt hominum arbitrio legum ac constitutionũ vinculis illaqueari. Verũ, vt res est cognitu dignissima, ita longiori magisque perspicua explicatione indiget. Statim enim atque de humanarum constitutionum abrogatione verbum factum est, ingentes turbæ partim à seditiosis, partim à calumniatoribus commouentur: quasi vniuersa simul tollatur ac subuertatur hominum obedientia.

Dupl. in homin regim. l.4.c.10.f.4 de vtraq; iurisdict. lege ibi.c.11.f.5.6.8.9. 2. pertin. ad Magistr. Regnũ Spirit. & polit. Nota. 2. mũdi in homin. qui etiam vocatur μικρόκοσμος. l.1.c.5.f.3. Vt doceb. l.4.c.20.f.3.9.11.&c.

15 Ad eum ergo lapidem nequis impingat, primùm animaduertamus duplex esse in homine regimen: alterum spirituale, quo conscientia ad pietatem & ad cultum Dei instituitur: alterum politicum, quo ad humanitatis & ciuilitatis officia, quæ inter homines seruanda sunt, homo eruditur. Vulgò appellari solent iurisdictio spiritualis & temporalis, non improprijs nominibus. quibus significatur, priorem illam regiminis speciem ad animæ vitã pertinere, hanc autem in his quæ præsentis vitæ sunt versari: non quidem in pascendo tantùm aut vestiendo, sed in præscribendis legibus quibus homo inter homines vitam sanctè, honestè, modesteque exigat. Nam illa in animo interiori sedem habet: hæc autem externos mores duntaxat componit. Alterum vocare nobis liceat, regnum spirituale: alterum, regnum politicum. Hæc autem duo, vt partiti sumus, seorsum singula dispicienda semper sunt: & dum alterum consideratur, auocandi auertendique ab alterius cogitatione animi. Sunt enim in homine veluti mundi duo, quibus & varij reges & variæ leges præesse possunt. Hac distinctione fiet ne quod de spirituali libertate docet Euangelium, perperam ad politicum ordinem trahamus: acsi minus secundùm externum regimen humanis legibus subijcerentur Christiani, quia solutæ sunt coram Deo ipsorum conscientiæ: quasi propterea eximerentur omni carnis seruitute, quòd secundùm spiritum liberi sunt. Deinde quia in ijs etiam constitutionibus quæ ad spirituale regnum videntur pertinere, potest aliqua esse hallucinatio, inter has etiam ipsas discernere oportet quæ legitimæ habendæ sint, vt Dei verbo consentaneæ: quæ rursus locum apud pios habere non debeant. De ciuili regimine erit alibi dicendi locus.

Ibid.c.11. l.4.c.8.9.10

De legibus etiam Ecclesiasticis dicere in præsentia supersedeo: quia plenior tractatio quarto libro conueniet, vbi de Ecclesiæ potestate agetur. Huius autem disputationis hæc sit clausula. Quæstio (vt dixi) per se non adeò obscura vel perplexa, plerosque ideo impedit quòd inter externam

ternum (vt vocant) & conſcientiæ forum non ſatis ſubtiliter diſcernunt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendum eſſe magiſtratui præcipit, non pœnæ ſolùm metu, ſed propter conſcientiam. vnde ſequitur, * politicis quoque legibus obſtringi conſcientias. Quod ſi ita eſſet, caderet quicquid paulò antè diximus, ac iam dicturi ſumus de ſpirituali regimine. Vt hic nodus ſoluatur, primò operæpretium eſt tenere quid ſit conſcientia. ac definitio quidem ex etymo vocis petenda eſt.* Nam ſicuti quum mente intelligentiaque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur ſcire, vnde & ſcientiæ nomen ducitur: ita quum ſenſum habent diuini iudicij, quaſi ſibi adiunctum teſtem, qui ſua peccata eos occultare non ſinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, ſenſus ille vocatur conſcientia. Eſt enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in ſeipſo ſupprimere quod nouit, ſed eouſq; perſequitur donec ad reatum adducat. Hoc eſt quod intelligit Paulus, quum tradit conſcientiam ſimul atteſtari hominibus, vbi cogitationes eos accuſant vel abſoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine reſidere poſſet veluti incluſa. Ergo ſenſus hic qui hominem ſiſtit ad Dei iudicium, eſt quaſi appoſitus homini cuſtos, qui omnia eius arcana obſeruet ac ſpeculetur, ne quid in tenebris ſepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conſcientia mille teſtes.* Eadem ratione & Petrus bonę erga Deum conſcientiæ interrogationem poſuit pro tranquillitate animi, quum perſuaſi de Chriſti gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author Epiſtolæ ad Hebræos, non habere amplius conſcientiam peccati: pro liberatos vel abſolutos eſſe, vt peccatum nos ampliùs non arguat.

conſcientia qui d·
* l.2.c.8.ſ.36.
Rom. 13.1.
Quid conſciēt. de qua l.1.c.15.ſ.2.
* Qua de re leg. l.2.c.2. à ſ 12. ad 25
De lege naturali ibid. ſ.22.c.8.ſ.1.
Et P. Mart. ibid. ſ.7.
Rom. 2.15.
Nota.
* Sup. c.13. ſ.3. vbi de ratione pacific. cõſci.
1. Pet. 3.21.
Heb. 10.2.

16 Itaque ſicut opera reſpectum ad homines habent, ita conſcientia ad Deum refertur, vt conſcientia bona nihil aliud ſit quàm interior cordis integritas. In quem ſenſum Paulus ſcribit, complementum Legis eſſe charitatem ex pura conſcientia & fide non ficta. Poſtea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, oſtendit,* dicens quoſdam à fide naufragium feciſſe, quia bonam conſcientiam dereliquerant. His enim verbis, viuum eſſe colendi Dei affectum, ſyncerumque piè & ſanctè viuendi ſtudium indicat. Interdum quidem ad homines quoque extenditur, vt quum teſtatur apud Lucam idem Paulus, ſe operã dediſſe vt bona cõſcientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictũ eſt, quòd bonæ conſcientiæ fructus ad homines vſque manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, ſolum Deum reſpicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obſtringere conſcientiam lex dicatur, quæ ſimpliciter hominem ligat, ſine hominum intuitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò caſtum ſeruare animum purumque ab omni libidine, Deus præcipit, ſed quanlibet verborum obſcœnitatem & externam laſciuiam prohibet. Huius legis obſeruationi, etiamſi nullus in mundo homo viueret conſcientia mea ſubijcitur. Ita qui ſe intemperanter gerit, non tantùm eo peccat quod malum exemplum præbet fratribus: ſed conſcientiam reatu obſtrictam habet apud Deum. Alia in rebus per ſe medijs eſt ratio. Abſtinere enim debemus ſiquod pariant offendiculum: ſed libera conſcientia. Ita de carne idolis conſecrata Paulus loquitur. Siquis inijciat ſcrupulum (inquit) noli attingere, propter conſcientiam. Dico autem conſcientiam, non tuam ſed alterius. Peccaret homo fidelis, qui priùs admonitus, eiuſmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris reſpectu neceſſaria ſit illi abſtinētia, vt à Deo præſcribitur, non tamen cõſcientiæ libertatem retinere deſinit. Videmus vt lex iſta externum opus ligans, conſcientiam ſolutam relinquat.

Quid cõſci. bona.
1. Tim. 1.5.
Quid ſibi velint hæc verb. docuit l.2.c.8.ſ.51
* Sup. c.2. ſub finē. ſ.12
Act. 24.16.
Sup. ſ.4.
l.4.c.10.ſ.4
Qui lex dicatur cõſci. ligare. docuit l.2. c.8.ſ.6.
Nota.
Res mediæ de quibus ſup. ſ.8.9 &c
1. Co. 10.28
Sup. ſ.11.12.

De Oratione, quæ præcipuum est fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus. CAP. XX.

Nemp.l.2. præsert. à c. 1. ad 6. Itē sup. à c. 12. ad hunc vsque locū. Scilicet l.2. à c.6. ad finem & sup. c.1.2.3 &c. Colos.2.3. l.2.c.15.f.2. 3.&c. Sup. c.2.f 32. Ibid.f.35 & l.2.c.2.f.20 &c.c.3 f.1.2 5.&c. Ioā.1.16.17 Ibi.c.15.f.6 c.16.f.16.18 sup.c 11.f.9 Simile. Ex fide Oratio Sup.c.1. f 3. *Rom.* 10.14 c.2.f.39. Inf f.12.

Ex his quæ hactenus disputata sunt, non obscurè perspicimus quàm sit homo bonorum omnium egenus ac inanis, vtque illi omnia desint salutis adiumenta. Quare si præsidia quærit quibus inopiæ suæ succurrat, extra se exeat oportet, & aliunde ea sibi comparet. Hoc postea nobis explicatum est, Dominum sese vltro ac liberaliter in Christo suo exhibere, in quo pro nostra miseria omnem fœlicitatem, pro nostra inopia opulentiam offert, in quo cælestes thesauros nobis aperit, vt dilectum Filium suum tota fides nostra intueatur, ab ipso tota nostra expectatio pendeat, in ipso tota spes nostra hæreat & acquiescat. Hæc quidem secreta est absconditaque philosophia, & quæ syllogismis erui non potest: sed scilicet eam perdiscunt quibus oculos aperuit Deus, vt in suo lumine lumen videant. Postquam verò fide edocti sumus, agnoscere quicquid nobis necesse est, nobisque apud nos deest, id in Deo esse ac Domino nostro Iesu Christo: in quo scilicet omnem suæ largitatis plenitudinem Pater residere voluit, vt inde (velut ex vberrimo fonte) hauriamus omnes: superest vt in ipso quæramus, & ab ipso precibus postulemus quod in ipso esse didicimus. Alioqui scire Deum bonorum omnium dominum ac largitorem, qui nos ad se poscendum inuitet: ipsum verò nec adire, nec poscere adeò non prodesset, vt perinde id futurum sit acsi quis indicatum thesaurum, humi sepultum ac defossum, negligat. Proinde Apostolus, vt ostenderet otiosam à Dei inuocatione esse non posse veram fidem, hunc ordinem posuit: Sicuti ex Euangelio nascitur fides, sic per eam ad inuocandum Dei nomen corda nostra formari. Atque hoc ipsum est quod aliquanto antè dixerat, Spiritum adoptionis, qui testimonium Euangelij cordibus nostris obsignat, erigere spiritus nostros vt vota sua exponere Deo audeant, excitare gemitus inenarrabiles, clamare cū fiducia, Abba, Pater. Hoc ergo postremum, quia obiter duntaxat antè dictum & quasi leuiter attactum est, nunc fusiùs tractari conuenit.

De hac audacia, inf.f. 36. *Rom.*8.26. Quædā sup. c.13.f 5. Orat.quid. vide de Inuoc.l.2.c.8. f.16. Oratione. thesauri Euang.effodiuntur. Luc.18.1.& 21.36. *Ioel.*2.32. Prou.18.10

2 Ergo id orationis obtinemus beneficio, vt ad eas quæ nobis apud cælestem Patrem repositæ sunt opes, penetremus. Est enim quædam hominum cum Deo communicatio, qua sanctuarium cæli ingressi, de suis promissis illum coràm appellant: vt quod verbo duntaxat annuenti crediderunt non fuisse vanum, vbi necessitas ita postulat, experiantur. Itaque nobis proponi nihil videmus, à Domino expectandum, quod non & precibus iubeamur postulare. adeò verum est, oratione effodi thesauros, quos Euangelio Domini indicatos fides nostra intuita fuerit. Iam verò quàm necessaria sit & quot modis vtilis sit precandi exercitatio, nullis verbis satis potest explicari. Non abs re est profectò quòd cælestis Pater vnicum in sui nominis inuocatione salutis præsidiū esse testatur, qua scilicet præsentiam & prouidentiæ eius, per quam rebus nostris curandis aduigilet: & virtutis, per quam nos sustineat imbecilles & propè deficientes: & bonitatis, per quam miserè peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua denique totum ipsum, vt se nobis præsentem exhibeat, accersimus. Hinc eximia conscientijs nostris requies ac tranquillitas nascitur. siquidem necessitate, quæ nos premebat, Domino exposita, vel in eo abunde quiescimus, quòd illum nihil malorum nostrorum latet, quem & optimè nobis velle & optimè consulere posse persuasi simus.

Act.2.21.& 6.4. Rom.12.12 Ephes.6.18.

3 Sed enim, dicet quispiam, annon sine monitore etiam nouit & qua parte vrgeamur, & quid nobis expediat: vt superuacuum quodāmodo videri queat ipsum precibus nostris solicitari, perinde atque conniuentem, aut etiam dormientem, donec voce nostra expergefactus fuerit? Verùm qui sic ratiocinantur, quem in finem suos ad orandum instituerit

Dominus

Dominus non animaduertunt. neque enim id tam sua ipsius, quam nostra potiùs causa ordinauit. Vult quidem, vt æquum est, sibi ius suum reddi, dum ei acceptum fertur quicquid expetunt homines, & sentiunt ad suam vtilitatem facere, idque votis testatum faciunt. Sed huius quoque sacrificij quo ipse colitur vtilitas ad nos redit. Itaque sancti patres quò Dei beneficia apud se & alios confidentiùs iactarunt, eò acriùs ad precãdum fuerunt incitati. Vnum Eliæ exemplum nobis satis erit: qui de consilio Dei certus, postquam regi Achab pluuiã non temere pollicitus est, anxiè tamen inter genua precatur, famulumque septem vicibus mittit ad explorandum: non quòd oraculo fidem abroget, sed quòd officij sui esse nouit, ne somnolenta vel torpida sit fides, sua desideria apud Deum deponere. Quare tametsi nobis ad miserias nostras stupidis & hebescentibus, ipse pro nobis vigilat & excubat, ac interdum quoque succurrit non rogatus: nostra tamen plurimum interest assiduè ipsum à nobis implorari, vt serio ardentique eius semper quærendi, amandi, colendi desiderio cor nostrum inflammetur, dum assuescimus ad ipsum, velut ad sacram anchoram in omni necessitate confugere. Deinde vt nulla cupiditas, nullúmque omnino votum animum nostrum subeat, cuius ipsum testem facere pudeat: dum vota nostra omnia coram eius oculis sistere, adeóque totum cor effundere discimus. Tum vt ad beneficia eius vera animi gratitudine atque etiam gratiarum actione excipienda comparemur: quæ ab eius manu nobis prouenire nostra precatione admonemur. Adhæc quod petebamus consequuti, votis nostris ipsum respondisse persuasi, hinc ad meditandam eius benignitatem ardentiùs feramur: & simul maiori cum voluptate amplexemur quæ precibus agnoscimus fuisse impetrata. Postremò vt eius prouidentiam animis nostris pro imbecillitatis nostræ modo vsus ipse & experimentum confirmet, dum intelligimus ipsum non modò polliceri, se nunquam nobis defuturum, & aditum vltrò ad se appellandum in ipso necessitatis articulo patefacere: sed manum semper habere extentam ad suos iuuandos: nec lactare eos verbis, sed præsenti ope tueri. Eas ob res clementissimus Pater, vtcunque nunquam vel dormiat vel torpeat, dormientis tamen torpentísque speciem plerunq; præbet, quò ita ad se petendum, rogandum, flagitandum magno nostro bono nos, alioqui desides & ignauos, exerceat. Nimium ergo insulsè illi, qui, vt hominum animos ab oratione reuocent, Dei prouidentiam, rerum omnium custodiæ excubantem, frustra nostris interpellationibus fatigari garriunt: quum non frustra Dominus contrà testetur se propinquum esse omnibus inuocantibus nomen suũ in veritate. Nihilo secius est quod alij nugantur, superfluam esse eorum petitionem quæ vltro largiri paratus sit Dominus: quum ea ipsa quæ à spontanea eius liberalitate nobis fluunt, precibus nostris concessa velit agnosci. Quòd testatur memorabilis illa sententia Psalmi, cui multæ similes respondent, Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. quæ Dei prouidentiam sua sponte curandæ piorum saluti intentam sic commendat, vt tamen non prætereat fidei exercitium, quo abstergitur socordia ex hominum animis. Vigilant ergo Dei oculi vt cæcorum necessitati subueniat: sed vult ipse vicissim audire nostros gemitus, quò suum erga nos amorem meliùs probet. Atque ita vtrunque verum est, non dormire neque dormitare custodem Israelis, & tamen cessare quasi nostri oblitum, vbi nos torpentes ac mutos videt.

4 Porrò ritè probéque instituendæ orationis esto hæc prima lex, vt non aliter quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, mente animóque compositi simus. Quod scilicet quantum ad mentem consequemur, si carnalibus curis cogitationibúsque expedita, quibus à recto puróque Dei intuitu auocari aut deduci queat, non modò

[Margin notes: Mat 6 8. Sup.c.16. refutauit calumnias nõ admodum dissimil. & Inf.c.23. s.12.13. 1.Reg.18. 42. Iac.5.17. Fruct. orat. Lege quædã in hanc rem l.1.c.2.s.2. Vt dicetur inf.s.4.5.&c De gratiar. actione. Inf. s.28.& assiduit. if s.29 De prouid. plura l.1. c. 17.s.9.10. 11.& Sup.c. 7.s.10. Psal 121.4. Et Inf.s.51. 52.& s.7. l.1.c.17.s.3 Vid.Inf.s.13 Psa.145.19 P.Mart.loc. 13.Clas.3. s.2. Psal.34.16 Inf.s.10. Simile. Psal.121. Orat.rectè instituend. leges 4.atq; de 1.de qua Inf.s.16.]

Vide P.Mar. ibid.f.11. vbi confut. scola. error. de nō actuali, sed virtuali attentione.
Psal.130 1.
Nota. duo requiri.

tota intendat se in precationem, sed etiam quoad fieri potuerit supra seipsam eleuetur ac feratur. Neq; verò mentem hîc requiro ita explicitam, vt nulla solicitudine pungatur ac mordeatur: quum oporteat contrà multa anxietate, orandi feruorem in nobis accendi (qualiter sanctos Dei seruos, ingentes cruciatus nedum solicitudines videmus testari, quum è profunda abysso atque è medijs mortis faucibus querulam se ad Dominũ efferre vocem dicunt) sed alienas & extraneas omnes curas abigẽdas dico, quibus huc & illuc vaga ipsa mens circunferatur, & è cælo detracta in terrã deprimatur. Supra se verò ipsam eleuari oportere intelligo, nequid eorum quæ cæca & stolida nostra ratio commentari solet, in Dei conspectum proferat, nec se intra vanitatis suæ modulum constrictam teneat, sed ad puritatem Deo dignam assurgat.

Nè vagetur mens.
1.Cor.14.15
In fidei securit. idem experitur.
Vt sup. c.2. f.16.17.&c.
Remedium P.Mart.ibidem f.1.
Inf.f.16.
Eleuat.manuũ cerem. de qua l.4. c.10.f.30.
Psal.63.5. & 119 48.
*Psal.*25.1.
Ief.37 4
1.Tim.2.8.
Inf.f 14
P.Mart. ibi. f 12.
Psal.37. 4.5 & 55 23.
Prou.16.3.
1.Pet.5.7.
*Psal.*62.9.
Eand.exprobrat lege apud Iac.3.4 & inf.f 7.
Similẽ stultit. Plat.ridere vide l. 4.c.18.f.15.
In eam rem P.Mart.ibi. f.9.& 11.
Ioan.9.3.

5 Vtrunque notatu apprime dignum, vt quisquis se ad orandum comparat, illuc suos sensus studiaq; applicet, neque (vt fieri solet) distrahatur erraticis cogitationibus: quia nihil magis contrarium Dei reuerẽtiæ quàm leuitas testis illa licentiæ nimiùm lasciuientis & ab omni metu solutæ. Qua in re tantò enixius laborandum est quantò magis difficilem experimur. nemo enim sic intẽtus est ad precandũ quin multas obliquas cogitationes obrepere sentiat, quæ orationis cursum vel abrumpant vel flexu aliquo ac diuerticulo morentur. Hîc verò nobis succurrat quàm indignum sit, vbi Deus nos ad familiare alloquium admittit, abuti tanta eius humanitate, sacra profanis miscendo, dũ eius reuerentia mentes nostras sibi deuinctas non tenet: sed perinde acsi nobis sermo esset cum homine vulgari, inter orandum, omisso illo, huc vel illuc trãsuolamus. Sciamus ergo non alios rite probeque se accingere ad orandum, nisi quos afficit Dei maiestas, vt expediti terrenis curis & affectibus ad eam accedant. Atque id sibi vult ceremonia eleuationis manuum, vt meminerint homines se procul remotos esse à Deo, nisi sensus suos in sublime tollant. Sicut etiam dicitur in Psalmo, Ad te leuaui animam meam. Et sæpius hãc loquendi formam vsurpat Scriptura, orationem tollere: ne in suis fæcibus desideant qui cupiunt à Deo exaudiri. Hæc summa sit, quo liberaliùs nobiscum Deus agit, comiter nos inuitans vt in sinum suum curas nostras exoneremus, minùs nos esse excusabiles nisi tam præclarum & incomparabile eius beneficium rebus alijs omnibus apud nos præponderat, nósque ad se trahit, vt studia sensusque nostros seriò ad orandum applicemus. quod fieri non potest nisi mens cum impedimentis fortiter luctando sursum emergat. Alterum proposuimus, ne petàmus nisi quantum nobis Deus permittit. Etsi enim iubet nos effundere corda nostra, non tamen stultis ac prauis affectibus indifferenter habenas laxat: & dum promittit se facturum secundùm piorum voluntatem, non eousque procedit indulgentia, vt eorum arbitrio se submittat. Atqui in vtroque passim grauiter delinquitur: neque enim modò temere sine fronte, sine reuerentia Deum plerique de suis ineptijs interpellare audẽt, & quicquid per somnium adlibuerit, ad eius tribunal impudenter proferre: sed tanta vel stoliditas vel stupiditas eos tenet, vt spurcissimas quasque cupiditates obtrudere Deo ausint, quarum conscios facere homines vehemẽter pudeat. Audaciam hanc riserunt atque etiam detestati sunt quidam profani homines, vitium tamen ipsum semper regnauit: atque hinc factum est vt ambitiosi Iouem sibi patronum asciscerent, auari Mercurium, Apollinem & Mineruam doctrinæ cupidi, bellicosi Martem, Venerem libidinosi. Sicuti hodie (vt nuper attigi) maiorem licentiam illicitis suis cupiditatibus homines in precibus indulgent, quàm si pares cum paribus iocosè fabularentur. Atqui non patitur Deus suam facilitatem ita haberi ludibrio, sed ius suum sibi vendicans, vota nostra suo imperio subijcit & fræno coercet. ideo tenendum est illud Iohannis, Hæc est fiducia nostra-

quòd

quòd siquid petierimus secundùm voluntatem eius, audit nos. Cæterùm quia tantæ perfectioni longè abest quin pares sint facultates nostræ, quærendum est remedium quod subueniat. Quemadmodum mentis aciem in Deum intendere conuenit, ita cordis affectum eòdem sequi necesse est. Vtrunque verò longè infra subsistit, imò veriùs fatiscunt & deficiunt, aut in contrarium feruntur. Ideo vt huic imbecillitati succurrat Deus, Spiritum in precibus nobis dat magistrum, qui dictet quod rectum est, atque affectus nostros moderetur. Quia enim quid orandum sit quemadmodum oportet nescimus, in subsidium ille subit, & pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus, non quòd ipse re vera vel precetur vel ingemiscat: sed fiduciam, vota, suspiria in nobis excitat, quibus concipiendis haudquaquam sufficerent naturæ vires. Neque ab re gemitus inenarrabiles Paulus vocat quos duce Spiritu emittunt fideles: quia non ignorant qui vere exercitati sunt in precibus, cæcis anxietatibus ita se perplexos constringi vt vix reperiant quid prosari expediat: imò dum conantur balbutire, impliciti hæsitant. vnde sequitur singulare esse rectè orandi donum. Hæc non eò dicuntur quò nos ipsi propriæ desidiæ fauentes, ad Dei Spiritum orandi prouinciam relegemus, & torpeamus in illa incuria ad quam plus satis sumus procliues: (qualiter impiæ quorundam voces audiuntur, oscitanter esse expectandum donec ille mentes nostras alibi occupatas præueniat) sed potiùs vt nostram ignauiam socordiámque pertæsi, tale Spiritus adminiculum expetamus. Nec verò Paulus, quum iubet orare in Spiritu, ideo desinit ad vigilantiam hortari: significans ita vigere Spiritus instinctum ad formandas preces, vt conatum nostrum minimè impediat vel retardet: quoniam hac in parte vult Deus experiri quàm efficaciter corda nostra impellat fides.

6 Esto & altera lex, vt rogando semper inopiam nostram verè sentiamus, ac seriò cogitantes omnibus quæ petimus nos indigere, serium imò ardentem impetrandi affectum iungamus cum ipsa precatione. Multi enim defunctoriè preces ex formula recitant ac si pensum Deo soluerent: & quanquam fatētur necessarium suis malis remedium hoc esse, quia Dei ope quam implorant carere exitiale sit: apparet tamen hoc officio ipsos defungi ex more: quia interim frigent animi, neque expendunt quid postulent. Generalis quidē & confusus necessitatis suæ sensus illuc eos ducit: sed non eos solicitat quasi in re præsenti, vt egestatis suæ leuamē petant. Porrò quid odiosius aut etiam Deo magis execrãdum putamus hac fictione, vbi quis veniam peccatorū postulat, interim aut se peccatorem non esse cogitans, aut certè peccatorē esse non cogitans? nempe qua Deus planè ludibrio habetur. Atqui eiusmodi prauitate, vt nuper dixi, refertum est hominum genus, vt defungendi causa permulta sæpe flagitent à Deo, quæ citra eius beneficentiam aut sibi aliunde euenire, aut iam apud se residere pro certo iudicant. Aliorum leuius delictum esse videtur, sed neque ipsum tolerabile: vt preces sine meditatione demurmurent qui tãtùm hoc principio imbuti sunt, votis litandum esse Deo. Pijs autē maximè cauendum ne vnquam prodeant in conspectum Dei quicquam postulaturi, nisi quòd & serio animi affectu exardescunt, & ab ipso simul obtinere cupiunt. Quinetiam tametsi in ijs quæ in Dei gloriam duntaxat petimus, non videmur primo intuitu necessitati nostræ consulere, ea tamen non minori desiderij feruore & vehementia peti conuenit. Vt quum poscimus nomen eius sanctificari, ardenter (vt ita dicam) esurienda & sitienda est illa sanctificatio.

7 Si quis obijciat, non semper æquali necessitate vrgeri nos ad precandum, fateor id quidem: atque hæc distinctio nobis ab Iacobo vtiliter traditur, Tristatur quis inter vos? oret. qui lætus est, canat. Ergo di-

1. *Ioh.* 5. 14 & 3. 22.
Vtrúque in fide leg. sup. c. 2. s. 2. 6. 14 36. &c.
Spir. precū magist. de quo etiam Inf. s. 34. 37.
Rom. 8. 26.
De spiritus intercess. quædam P. Mart. ibid. s. 15.
August. hūc loc. tract. li. 4 de orig. animæ ad Vicēt. Victor. cap. 9.
Bern. sup. Cāt. ser. 67.
1 *cor.* 14. 15
Iud. 20.
2
Lex. 2. cuius Inf. s. 16.
Vt serio nostram agnosc. inopiam. Qua de re egit sup. c. 2 12. s. 1 2. &c
Item quędā c. 13. s. 3. 4.
Nota.
Exempl. pharis. Lu. 18. 11
Similiū preces Deo abominab. Prouerb. 15. 8. & 28. 9.
Ies. 1. 15.
Mat. 6 5. & 23. 14.
Iac. 4. 8.
Ia. 5. 13.

Non semp. ſtat ipſe communis ſenſus, quia nimium pigri ſumus, prout res exigit, nos
æqualis ne- acriùs à Deo pungi ad ſtrenuè orandum. Et hoc tempus opportunum no-
ceſſit. vrget minat Dauid: quia ſicuti pluribus alijs locis docet) quo nos duriùs pre-
*Pſal.*32.6. munt moleſtiæ, incommoda, timores, aliæque ſpecies tentationum, acſi
Temp⁹ op- nos Deus ad ſe accerſeret, liberior patet acceſſus. Interea non minùs ve-
port. rum eſt illud Pauli, omni tempore orandum eſſe: quia vtcunque ex animi
*Epheſ.*6.18 noſtri ſententia res proſperè fluant, & vndiq; nos circundet lætitiæ ma-
1.Theſ.5.15 teria, nullum tamen eſt punctum temporis quo nos ad precandum inopia
P.Mart. ibi. noſtra non hortetur. Abundat quiſpiam vino & tritico: quando buccella
ſ.1.10. panis niſi aſſidua Dei gratia frui non poteſt, non impedient cellæ vel hor-
Item de pa- rea quominus panem quotidianum poſtulet. Iam ſi reputemus quot ſin-
ne quotid. gulis momentis diſcrimina immineant, nullum ab orando immune nobis
ſ.44. eſſe tempus docebit metus ipſe. Hoc tamen in ſpiritualibus meliùs licet
Multa no- cognoſcere. Quando enim tot peccata, quorum nobis ſumus conſcij, nos
bis immine- ſecuros ceſſare ſinent quin ſuppliciter & culpam & pœnam deprecemur?
re diſcr. di- Quando nobis tentationes inducias concedunt, quin ad auxilium prope-
xit l.1. c.17. remus? Adhæc regni Dei & gloriæ ſtudium non per interualla, ſed aſſi-
ſ.10. ſup.c. duè nos rapere ad ſe ita debet vt eadem ſemper nos maneat oportuni-
7.ſ.10. tas. Ergo non fruſtra toties nobis præcipitur orandi aſſiduitas. Nondum
Luc.18.1. de perſeuerantia loquor, cuius poſtea fiet mentio: ſed Scriptura aſſiduè
De perſeue. orandum admonens, ſocordiam noſtrã coarguit: quia non ſentimus quàm
Inf.ſ.50.51. neceſſaria ſit nobis hæc cura & ſedulitas. Hac regula hypocriſis & Deo
52. mentiendi calliditas ab oratione arcetur, imò longè abigitur. Promittit
Vide ſup.ſ.6 Deus ſe propinquum fore omnibus qui inuocauerint eum in veritate, &
loc Ieſ. Mat. inuenturos denuntiat qui quæſierint in toto corde. eò minimè aſpirant
&c. qui ſibi placent in ſuis ſordibus. Itaque pœnitentiam legitima oratio po-
Pſa.145.18. ſtulat. Vnde illud tritum in ſcripturis, Deum ſceleratos non exaudire,
& 34.16. & & preces eorum eſſe execrabiles, ſicuti & ſacrificia: quia æquum eſt vt
119.2 10. Dei aures clauſas inueniant qui obſerant corda ſua, nec Deum flexibilem
Vt ſup. c.3. ſentiant qui ſua duritie prouocant eius rigorem. Apud Ieſaiam minatur in
ſ.15.16.& hunc modum, Quum multiplicaueritis preces veſtras, non exaudiam:
vbi de exer manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Item apud Ieremiam, Clamaui,
cit exter. & renuerunt audire: clamabunt ipſi viciſſim, & non audiam. quia ſummi
pœnitent. probri loco ducit, iactari fœdus ſuum ab improbis, qui ſacrum eius no-
agit. men tota vita polluunt. Vnde apud Ieſaiam conqueritur, quum labijs ad
Ioan.9.31. ſe Iudæi accedant, cor eorum eſſe longè remotum. Non reſtringit qui-
& 14 18. dem hoc ad ſolas preces: ſed fictionem in ſingulis cultus ſui partibus ſe
Exẽpl. vide abominari aſſerit. Quo pertinet illud Iacobi, Petitis, & non accipitis:
Eſau, Saul, quia malè petitis, vt in voluptates veſtras inſumatis. Verum quidem eſt
Achab. &c. (vt paulò pòſt iterum videbimus) non inniti dignitati piorum quas fun-
*Ieſ.*1.15. dunt preces: non tamẽ ſuperuacua eſt Iohannis admonitio, Siquid petie-
*Iere.*11.7. rimus, accipiemus ab eo, quia præcepta eius ſeruamus: quandoquidem
8, & 11. mala conſcientia ianuam nobis claudit. Vnde ſequitur, nec rite precari,
nec exaudiri niſi ſynceros Dei cultores. Diſpliceat igitur ſibi in ſuis malis
*Ieſ.*29.13. quiſquis ſe ad orandum comparat: & (quod ſine pœnitentia fieri non po-
*Iac.*4.3. teſt) induat mendici perſonam & affectum.

Sup.ſ.5. 8 Huc & tertia accedat, vt omni propriæ gloriæ cogitatione ſe
Inf.ſ. abdicet, omnem dignitatis opinionem exuat, omni deniq; ſui fiducia de-
1.*Ioh.*3.22 cedat quiſquis ſe corã Deo ſiſtit precãdi cauſa, dans in abiectione ſui glo-
Lex 3. riã Deo in ſolidum. ne ſiquid, vel minimum, arrogemus nobis, cum inani
Inf ſ.16. noſtra inflatione ab eius facie concidamus. Huius ſubmiſſionis, quæ omnẽ
altitudinem proſternit, frequentia exempla in Dei ſeruis habemus: quo-
rum vt quiſque eſt ſanctiſſimus, ita quum in Domini conſpectum prodit,
*Dan.*9.18. plurimum proſternitur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipſe
commendauit, Non in iuſtitijs noſtris dicebat, coram te fundimus
preces

preces: sed in misericordijs tuis magnis. Exaudi nos Domine, Domine propitius sis nobis. Exaudi nos, & fac quæ petimus, propter temetipsum: quia inuocatum est nomen tuum super populum tuum, & super locum sanctum tuum. Neque verò obliqua figura, vt fieri solet, quasi vnus è populo se turbæ permiscet, quin potiùs seorsum reatum fatetur, supplexque ad veniæ asylum confugit: sicuti disertè pronuntiat, Quum ego confessus essem peccata mea & populi mei. Hanc quoque humilitatem suo exemplo præscribit Dauid, Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Tali forma precatur Iesaias, Ecce tu iratus es, quia peccauimus: in vijs tuis fundatum est seculum, ideò seruabimur. Et fuimus omnes repleti immunditia: & quasi pannus fœdatus, omnes iustitiæ nostræ. & emarcuimus nos omnes quasi folium, & iniquitates nostræ quasi ventus dispergunt nos. Et non est qui inuocet nomen tuum: qui se excitet vt apprehendat te. Quoniam abscondisti faciem tuam à nobis, & tabescere nos fecisti in manu iniquitatis nostræ. Nunc igitur Domine, tu es Pater noster, nos sumus lutum: tu es formator noster, & nos sumus opus manus tuæ. Ne irascaris Domine, neque in æternum recorderis iniquitatis. En respice, agedum, nos omnes sumus populus tuus. Vide vt nulla prorsus fiducia nitantur nisi hac vna, quòd se Dei esse cogitantes, illi se fore curæ non desperant. Non secus Ieremias, Si iniquitates nostræ responderint contra nos, fac propter nomen tuum. Verissimè enim simul ac sanctissimè scriptum est (à quocunque tandem sit) quod ab incerto authore scriptum, Prophetæ Baruch tribuitur, Anima tristis & desolata super magnitudine mali, curua, & infirma, anima famelica, & oculi deficientes dant tibi gloriam Domine. Non secundùm iustitias patrum fundimus preces in conspectu tuo, & coram facie tua petimus misericordiam, Domine Deus noster: sed quia tu es misericors, miserere nostri, quia peccauimus coram te.

Qualis Daniel peccat. confessi.
*Dan.*9.20.
Agnit. miser Sup. c.14. s.16.
Psa. 143.2.
*Iesa.*64.5.6
Vera confes. Sup. c.4 s.9. Inf. sub finē. s.12.
Ies.64.7.8. 9.
Sup. ex Bern c.2. s.25.
Ier. 14.7.8.
*Baruc.*2.18. 19.20.
Baruch 3. 2.3.5.6.7.

9 Denique ritè precandi initium atque etiam præparatio est veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confessione. Neque enim sperandum est vt quicquam à Deo impetret vel sanctissimus quisque, donec gratis reconciliatus ei sit: nec fieri potest vt alijs Deus sit propitius nisi quibus ignoscit. Vnde non mirum si hac claue ianuam sibi fideles aperiunt ad orandum, quod ex compluribus Psalmorum locis discimus. Dauid enim aliud postulans dicit, Peccatorum iuuentutis meæ & transgressionum mearum ne memineris: secundùm misericordiam tuam reminiscere mei propter bonitatem tuam Domine. Item, Respice afflictionē meam & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Vbi etiam videmus non satis esse si in singulos dies pro recentibus peccatis nos ad calculum vocemus, nisi in memoriam nobis redeant, quibus obliuio pridem inducta videri poterat. Nam & idem Propheta alibi scelus vnum graue confessus, hac occasione vsque ad vterum matris reuoluitur, in quo iam labem contraxerat: non vt culpam ex naturæ corruptela extenuet, sed vt totius vitæ peccata accumulans, quò seuerior est in se damnando, magis exorabilem Deum reperiat. Etsi autem non semper expressis verbis peccatorum remissionem postulant sancti, si tamen diligenter expendimus quas Scriptura refert eorum preces, facilè quod dico occurret, orandi animum sumpsisse ex sola Dei misericordia, atque ita semper exordium fecisse ab eo placando: quia si quisque suam conscientiam interroget: tantum abest vt audeat familiariter curas suas apud Deum deponere, vt ad omnem accessum trepidet, nisi misericordia & venia fretus. Est quidem & alia specialis confessio, vbi pœnarū leuationem optant, vt simul orent peccata sibi ignosci: quia absurdū esset effectum tolli velle, manente causa. Cauendum enim est ne stultos ægrotos imitemur, qui de curandis tantum accidentibus soliciti, radicem ipsam morbi negligunt. Quin,

Præparat. & initium precandi.
Vt sup. probauit c 4. s.9.10. c.11. s 4.21.
*Psa.*25.6.7
*Ibid.*18.
Sup. c.3. s.18 & c.17. s.2. Inf. s.29.
*Psal.*51.7.
Hunc locum vide l.2. c.1. s.5.
Inf. s.16.
Sancti sola Dei misericordia fulti orar.
In hanc rē eleganter Bern. Serm. de verb. Abac.

Nota. prius danda opera est vt nobis propitius sit Deus, quàm vt fauorem suum externis signis testetur: quia & hunc ordinem tenere vult ipse, & parum nobis prodesset eum habere beneficum nisi conscientia placatum sentiens, penitus amabilem nobis redderet. Quod etiam monemur Christi responso: nam quum paralyticum sanare decretum esset, Remittuntur (inquit) tibi peccata tua: erigens animos scilicet ad id quod præcipuè optandum est, vt nos in gratiam recipiat Deus: deinde fructum reconciliationis in ope nobis ferenda proferat. Cæterùm præter specialem illam præsentis reatus confessionem, qua fideles pro impetranda cuiusq; culpæ & pœnæ venia supplicant, generalis illa præfatio, quæ conciliat precibus fauorem, nunquam omittenda est: quia nisi in gratuita misericordia fundatæ nunquam Deum exorabunt. Quò referri potest illud Iohannis, Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus vt nobis remittat, & nos emundet ab omni iniquitate. Vnde preces sub Lege sanguinis expiatione consecrari oportuit, vt acceptæ essent, atque ita commonefieret populus se tanta honoris prærogatiua indignum esse, donec à suis inquinamentis purgatus, ex sola Dei misericordia conciperet precandi fiduciam.

Vide ibid. sub finem §.35. *Mat.9.2.* General cõfess. præfat. Ibid.§.9. 1.*Joha.*1.9. Ideò Heb.4.6. & 7.25. cum sacerd. intercess. iũgitur, vt l.2 c.16.§.16.

10 Quod autem propriæ iustitiæ suffragium interdum ad exorandum Deum citare sancti videntur (vt quum Dauid dicit, Custodi animam meam, quia bonus sum. Item Ezechias, Recordare Domine obsecro, quòd ambulaui coram te in veritate, fecique in oculis tuis bonum) talibus loquendi formulis nihil sibi aliud volunt quàm ex ipsa regeneratione, seruos Dei se ac filios testari, quibus ipse fore se propitium recipit. Per Prophetam docet (vt iam visum est) oculos suos super iustos esse, aures suas in preces eorum. Rursus per Apostolum, nos impetraturos quicquid petierimus, si mandata sua obseruemus. Quibus sententijs pretium orationi non statuit ab operum meritis: sed ita stabilire vult eorum fiduciam qui sibi non fucatæ integritatis & innocentiæ probè conscij sunt, quales oportet esse fideles vniuersos. Siquidem ex ipsa Dei veritate sumptum est quod dicit apud Iohannem cæcus illuminatus, non exaudiri à Deo peccatores: si peccatores modò recepto Scripturæ vsu intelligimus, qui citra iustitiæ desiderium toti suis peccatis indormiunt & acquiescunt: quando nullum cor in synceram Dei inuocationem vnquam prorumpet quod non simul ad pietatem aspiret. Talibus ergo promissis respondent sanctorum obtestationes, quibus suæ vel puritatis vel innocentiæ mentionem iniiciunt, quò sibi exhiberi sentiant quod est omnibus Dei seruis expectandũ. Deinde, tũ ferè vsi reperiũtur hoc præcationis genere dũ se coram Domino cum suis hostibus comparant, è quorum iniquitate eius manu vindicari optarunt. In hac verò comparatione mirum non est si iustitiam suam & cordis simplicitatem protulerunt, quò ex causæ ipsius æquitate magis ad ferendas sibi suppetias Dominum permouerent. Id ergo boni pio pectori non præripimus, quin suæ puritatis conscientia coram Domino fruatur ad se confirmandum in promissionibus quibus veros suos cultores Dominus solatur & fulcit: sed impetrandi fiduciam, deposita proprij meriti cogitatione, sola Dei clementia subniti volumus.

*Psal.*86.2. *Iesa.*38.3. 2.*Reg.*20.4 *Psal.*34.16 1.*Ioh.*3.22. *Ioha.*9.21. Vide sup. §.7. Psal.10.3.18 & 37.20.34. Luc.7.37. 2.Tim.1.9. 1.Pet.4.18. Nota.

11 Quarta demum, vt ita prostrati & subacti vera humilitate, nihilominus certa spe exorandi ad orandum animemur. Res quidem in speciem contrariæ, cum sensu iustæ vltionis Dei coniungere certam fiduciam fauoris: quæ tamen inter se optimè conueniunt, si proprijs malis oppressos sola Dei bonitas erigat. Sicuti enim antè docuimus pœnitentiam & fidem socias esse inseparabili vinculo simul connexas, quarum tamen altera nos terret, altera exhilarat: ita in precibus mutuò eas occurrere oportet. Atque hunc consensum paucis verbis exprimit Dauid, Ego, inquit in multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam: adorabo in templo

Sup.c.3.§.2. 4.5. Psal.103.& 25. *Psal.*5.8.

templo Sanctitatis tuæ cum timore. Sub Dei bonitate fidem complectitur, timorem interea non excludens: quia non tantùm eius maiestas ad reuerentiam nos cogit, sed propria etiam indignitas omnis superbiæ & securitatis oblitos sub metu nos continet. Fiduciam verò non intelligo, quę solutam omni anxietudinis sensu mentem suaui & perfecta quiete demulceat. nam ita placidè acquiescere, eorum est qui rebus cunctis ex voto fluentibus, nulla tanguntur cura, nullo desiderio vtuntur, nullo timore æstuant. Optimus autem ad inuocationem Dei stimulus sanctis est, dũ necessitate sua districti summa irrequietudine vexantur, & tantùm non examinantur in seipsis, donec oportunè fides succurrit: quia inter tales angustias ita ipsis affulget Dei bonitas, vt præsentium quidem malorum grauitate fatigati gemant, maiorum etiam timore laborent & crucientur illa tamen freti, & tolerantiæ difficultatem subleuent ac solentur, & exitum liberationemque sperent. Ex vtroque ergo affectu emergat pij hominis oratio, conuenit, vtrunque etiam contineat & repræsentet: nempe vt malis præsentibus ingemat: & à nouis sibi anxiè timeat: tamen confugiat simul ad Deum, minimè dubitans quin auxiliarem ille manum porrigere sit paratus. Mirum enim quàm diffidentia nostra irritetur Deus, si poscamus à se quàm non expectamus beneficentiam. Itaque nihil magis consentaneum precationum naturæ quàm legem hanc illis præscribi & statui, ne temerè prorumpant, sed fidem præeuntem sequantur. Ad hoc principium nos omnes Christus vocat hac sententia, Dico vobis, quæcũque petitis, credite vos accepturos, & euenient vobis. Idem & alibi confirmat, Quicquid petieritis in oratione credentes, &c. Cui concinit Iacobus, Siquis indiget sapientia, postulet ab eo qui dat omnibus simpliciter, nec exprobrat: postulet autem in fide, nihil hæsitans. Vbi hæsitationi fidem opponens, vim eius aptissimè exprimit. Non minùs etiam notandum quod addit, nihil proficere qui Deum perplexi & dubij inuocant, nec statuunt in animis suis exaudiendi sint necne. Quos etiam fluctibus comparat qui variè mouentur à vento & circunferuntur. Vnde alibi orationem fidei pro legitima nuncupat. Deinde quum Deus secundùm suam cuique fidem se daturum toties affirmet, citra fidem nihil consequi nos posse innuit. Denique fides est quæ impetrat quicquid orando conceditur. Id sibi vult celebris illa Pauli sententia, ad quam insipidi homines parum attendunt, Quomodo inuocabit quispiam in quem non credidit? quis autem credet nisi audierit? Fides autem ex auditu, auditus ex verbo Dei. Nam precandi exordium ex fide gradatim deducens, apertè contendit nõ posse Deum ab alijs syncerè inuocari, nisi quibus Euangelij prædicatione clementia eius & facilitas innotuerit, imò familiariter fuerit exposita.

[Margin: De eiusmodi timore Ibid.f.7.& c.2.f.23. Inf.c.24 f.7 Ibid. de fiducia à f.16 ad 28.& Inf. c.24.f.5.6. Simile. Optimus ad inuocat. stimulus. Inf.f.14.16. Sup.c.2.f.41 Cuius exempl. in Paulo. Rom.7.14. 19.22.23. qua de re plura sup.c. 2.f.18.37.& c.3.f.9.10. & sub finem f.14. Item in fig. ex August. loc.c. 14.f.20. *Marc.*11. 24. *Mat.*21.22. *Mar.*11.24 *Iaco.*1.5.6. Heb.4.16. & 10.22. *Iac.*5.15. Mat.8.13. & 9.29.]

12 Hanc necessitatem minimè cogitant aduersarij nostri. Itaq; quũ certa animi fiducia fideles iubemus statuere Deum sibi propitium esse ac beneuolum, rem omnium absurdissimam dicere nos putant. Atqui si vllũ veræ precationis vsum haberent, intelligerent profectò, sine firmo illo diuinæ beneuolentiæ sensu, non posse Deum ritè inuocari. Quum verò fidei vim bene perspicere nemo queat nisi qui experimento eam in corde suo sentit: quid cum huiusmodi hominibus disputando proficias, qui apertè ostendunt nihil se vnquam præter vanam imaginationem habuisse? Quid enim valeat & quàm necessaria sit illa, quam requirimus, certitudo, ex inuocatione potissimùm dicitur. quod qui non videt, valdè stupidam habere se conscientiam prodit. Nos igitur omisso hoc cæcorum genere, defixi in illa Pauli sententia hæreamus, non posse ab alijs inuocari Deum nisi qui eius misericordiam ex Euangelio cognitam habent, & eam sibi paratam esse certò persuasi sunt. Qualis enim erit ista oratio? O Domine, ego quidem an exaudire me velis dubius sum: sed quia anxietate premor, ad te confugio, vt si dignus sum mihi succurras. Non ita soliti sunt

[Margin: *Rom.*10.14 Eos sup. refut.c.2. f.38.39. De fidei certitudi. vid.f.15.16. ad 22.&c. Quam sup.f. 1 citauit ex Rom.10. 14.sup.f.1.]

Heb.4.16. omnes sancti, quorum orationes in Scripturis legimus. Nec ita nos instituit per Apostolum Spiritus sanctus, qui iubet nos adire ad thronum cælestem cum fiducia, vt gratiam consequamur: & quum alibi docet nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem Christi Hanc ergo obtinendi quod petimus securitatem (quam & sua voce Dominus mandat, & omnes sancti exemplo suo docent) vtraque manu tenere nos oportet, si cum fructu orare volumus. Ea enim demum accepta Deo est oratio quæ ex tali, vt ita loquar, præsumptione fidei nascitur: & intrepida spei certitudine fundata est. Poterat simplici fidei nomine esse contentus: atqui non modò fiduciam addidit, sed eam quoque instruxit libertate vel audacia, vt hac nota discerneret à nobis incredulos, qui Deum promiscuè quidem nobiscum orant, sed fortuitò. Qua ratione tota Ecclesia in Psalmo orat: Sit misericordia tua super nos, quemadmodum sperauimus in te. Eadem etiam conditio alibi ponitur à Propheta, Quo die clamauero, hoc scio quòd Deus mecum. Item, Mane disponam tibi, & speculabor. Ex his enim verbis elicimus preces in aerem frustra proijci, nisi spes sit annexa, vnde velut è specula Deum quieti expectemus. Quibus connenit series Paulinæ exhortationis. nam antequam fideles ad precandum in spiritu solicitet omni tempore cum vigilantia & assiduitate, in primis iubet assumere scutum fidei, galeam salutis, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Memoria porrò hic repetant lectores quod ante dixi, minimè labefactari fidem, vbi cum miseriæ, egestatis, sordiumque nostrarum agnitione connectitur. Quantumuis enim graui scelerum mole premi se vel laborare sentiant fideles, nec modò rebus omnibus vacuos quæ fauorem conciliare apud Deum queant, sed oneratos multis noxis quæ eum meritò formidabilem reddant: non tamen desinunt se offerre, neque terret eos hic sensus quominus ad ipsum se conferant: quando non alius est ad eum ingressus. Neque enim instituta est oratio qua nos arrõganter coram Deo efferamus, aut quicquam nostrum magno æstimemus, sed qua reatum nostrum confessi, ærumnas nostras apud Deum deploremus: quemadmodum filij apud parentes familiariter querelas suas deponunt. Quin potiùs immensa malorum nostrorum congeries calcaribus vel stimulis referta esse debet quæ nos ad precandum incitent, qualiter etiam nos suo exemplo docet Propheta, Sana animam meam, quia peccaui tibi. Fateor quidem in ijs aculeis mortiferas fore punctiones nisi Deus succurreret: verùm pro incomparabili sua indulgentia optimus Pater tempestiuum remedium addidit, quo perturbationem omnem sedans, curas leniens, metus abstergens, comiter nos ad se alliceret, imò scrupulos omnes tollens, nedum obstacula, facilem viam sterneret.

[Margin notes: *Ephes.3.12.* — Dauid in Psal.3. Item vtrunque affectũ de quo Sup. s.11. vide in Psal.6.1.10.11.& 9.14.19. — *Psal.33.22* — *Psal.56.10* — *Psal.5.5.* — *Ephes.6.16* — Sup.s.11.& loc.ex c.2.c.3.ibid.citatis. — Psal.34.18.& 32.5. — Ies.57.15. — Luc.18.14. — 1.Ioan.1.9. — Sup.c.4.s.9.10. — Sup.s.8.9. — *Psal.41.5.*]

13 Ac primò quidem orare nos iubens, ipso præcepto nos coarguit impiæ contumaciæ, nisi obsequimur. Nihil magis præcisè mandari poterat quàm quod habetur in Psalmo, Inuoca me in die tribulationis. Sed quia inter pietatis officia nullum frequentiùs commendant Scripturæ, non est quòd longiùs hic immorer. Petite (inquit Magister) & accipietis: pulsate, & aperietur vobis. Quanquam huic præcepto adiungitur etiam promissio, vt necesse est etsi enim præcepto esse obediendum fatētur omnes, maior tamen pars refugeret Deum vocantem, nisi se exorabilem adeoque obuium fore promitteret. His quidem duóbus positis, certum est quicunque tergiuersantur ne rectà ad Deum veniant, non modò esse rebelles & immorigeros, sed etiam incredulitatis conuinci: quia promissionibus diffidunt Quod eò magis notandum est, quia hypocritæ, humilitatis & modestiæ prætextu, tam superbè contemnunt Dei præceptum, quàm fidem benignæ inuitationi abrogant: imò eum fraudant præcipua cultus sui parte. Nam vbi sacrificia repudiauit in quibus tunc videbatur sita esse tota sanctitas, hoc summum esse & sibi præ alijs pretiosum declarat,

[Margin notes: Sup.c.4.s.33. — *Psal.50.15* — Præcept. hoc continetur in leg. l.2.c.8.s.13.16. — *Mat.7.7.* — De Hypocr. Sacrific. — Sup.c.14.s.7 8.& c.12.s.1.]

rat, inuocari in die necessitatis. Quare vbi quod suum est exigit, & ad parendi alacritatem nos animat, nulli sunt tam speciosi dubitandi colores qui nos excusent. Quæcunque ergo passim occurrunt in Scripturis testimonia quibus nobis præcipitur Dei inuocatio, totidem ante oculos nostros figuntur vexilla quæ nobis fiduciam inspirent. Temeritatis esset prorumpere in Dei conspectum, nisi ipse anteuerteret nos vocando, itaque viam nobis sua voce patefacit: Dicam illis, Populus meus vos: dicent mihi, Tu Deus noster. Videmus vt cultores suos præueniat, velitque subsequi, ideoq; timendum non esse ne parum suauis * sit hæc melodia quam ipse dictat. Insigne præsertim illud Dei elogium nobis in mentem veniat, quo freti omnia obstacula nullo negotio superabimus, Tu Deus exaudiens precationem: ad te vsque omnis caro veniet. Quid enim magis amabile vel blandum quàm Deum hoc titulo indui, qui certiores nos reddat nihil magis esse naturæ eius proprium quàm supplicum votis annuere? Hinc ianuam patere colligit Propheta non paucis sed cunctis mortalibus: quia etiam omnes hac voce compellat, Inuoca me in die afflictionis: eruam te, & glorificabis me. Secundùm hanc regulam Dauid promissionem sibi datam obijcit, vt obtineat quod petit. Tu Deus reuelasti in aurem serui tui: propterea inuenit seruus tuus cor suum vt oraret. Vnde colligimus pauidũ fuisse nisi quatenus eum promissio erexerat. Sic alibi generali doctrina se instruit, Voluntatem timentium se faciet. Imò hæc in Psalmis animaduertere licet, quasi abrupto orandi contextu transitũ fieri nunc ad Dei potentiam, nunc ad bonitatem, nunc ad fidem promissionum. Videri posset intempestiuè Dauid sententias illas inserens, preces mutilas reddere: sed vsu & experientia compertum habent fideles languescere ardorem nisi adhibeant noua fomenta: ideoque minimè inter precandum superuacua est tam naturæ Dei quàm verbi meditatio. Atque ita exemplo Dauidis inserere ne pigeat quæ languidos animos nouo vigore reficiant.

14 Ac mirum est tanta promissionum dulcedine vel frigidè vel nullo ferè modo nos affici vt per ambages vagando bona pars malit relicto aquarum viuentium fonte sibi fodere aridas cisternas, quàm Dei liberalitatem vltrò sibi oblatam amplecti. Arx inexpugnabilis nomen Domini, (inquit Solomo) ad eam confugiet iustus, & seruabitur. Ioel verò, postquam de horribili quæ instabat clade vaticinatus est, memorabilem illam sententiam subijcit, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit: quam scimus propriè ad cursum Euangelij spectare. Vix centesimus quisque mouetur, vt in occursum Deo prodeat. Clamat ipse per Iesaiam, Inuocabitis me, & exaudiam vos. Imò antequam clametis respondebo vobis. Hoc quoque eodem honore alibi totam Ecclesiam communiter dignatur: sicuti ad omnia Christi membra pertinet. Clamauit ad me, exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, vt eripiam eum. Neque tamen (vt iam dixi) locos omnes numerare propositum est: sed eximios quosque deligere, ex quibus gustemus quàm humaniter ad se nos Deus alliciat, & quàm arctis vinculis constricta sit nostra ingratitudo, vbi inter tam acres stimulos adhuc pigritia nostra cunctatur. Quare in auribus nostris semper resonent hæ voces, Propè est Dominus omnibus inuocantibus se, inuocantibus in veritate. Item quas ex Iesaia & Ioele citauimus: quibus affirmat Deus se intentum esse ad exaudiendas preces, adeoque oblectari quasi grati odoris sacrificio, vbi curas nostras in ipsum conijcimus. Hunc singularem percipimus promissionum Dei fructum, vbi non dubitanter & trepidè concipimus preces: sed eius verbo freti, cuius nos alioqui terreret maiestas, audemus eum inuocare Patrem, quando hoc suauissimum nomen suggerere nobis dignatur. Restat vt talibus inuitamẽtis præditi, sciamus inde satis esse nobis materiæ ad exorandũ: quando pre-

Psal.50.15. Ibid.vers. 14.15. Ioel.2.32. Rom.10.13. Mat.21.22. Ioan.14.3. & 16.23.24 *Zach.*13.9. * Simile. *Psal.*65.3. Vnde audacia. *Psal.*50.15 2.*Sa.*7.27. Inf.prox.se. *Psa.*145.19 Nota Canonem in lect. psal. Vbi temeritas. Naturæ Dei & verbi meditat. De qua plurib. Sup.c.2. s.29.31.&c. Ier.2.13. aduer.quos Inf.s.18.&c & Sup.c.4. s.25.&c c.5 *Pro.*18.10. *Ioel.*2.32. Vt sup.s.2. *Iesa.*65.24. & 58.9.& 30.19. *Psal.*91.15 & 34.9.16. 18.19.&c. Psal.55.23. & 115.11. *Psal.*145. 18. Prou.15.8. Ier.29.13. Zach.10. Mat.7.7. Ioan.14.13.

ces nostræ nullo merito nituntur, sed tota earum dignitas & spes impetrandi fundata est in Dei promissionibus, atque ab eis pendet: vt neque indigeat alia fultura, neque sursum huc vel illuc circunspiciat. Itaque cũ animis nostris statuendum est, etiamsi non excellimus pari sanctitate quæ laudatur in sanctis Patribus, Prophetis & Apostolis, quia tamen commune est nobis orandi præceptum & communis fides, si verbo Dei innitimur, nos in hoc iure eorum esse socios. Deus enim (vt antè visum est) se facilem ac propitium omnibus fore denuncians, miserrimis quibusq; spẽ obtinendi quod petierint, facit. atque ideò notandæ sunt generales formæ, quibus nemo (vt vulgo dicunt) à primo ad vltimum excluditur: tantùm adsit cordis synceritas, displicentia nostri, humilitas, & fides: ne hypocrisis nostra Dei nomen fallaci inuocatione profanet: non respuet optimus Pater, quos non modò ad se venire hortatur, sed quibuscunque potest modis solicitat. Hinc illa precandi ratio Dauidis quam nuper recitaui, En pollicitus es Domine seruo tuo: eam ob rem colligit animum hodie seruus tuus, & inuenit quod oraret coram te. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua vera erunt. Loquutus es seruo tuo de his beneficijs. incipe ergo & fac. Sicut etiam alibi, Præsta seruo tuo secundùm eloquium tuum. Et omnes simul Israelitæ, quoties se fœderis recordatione muniunt, satis declarant non esse timidè orandum, vbi Deus ita præscribit. atque in hoc imitati sunt Patrum exempla, præsertim Iacobi, qui postquam confessus est se minorem esse tot misericordijs quas susceperat è manu Dei, ad maiora tamen postulanda se animari dicit, quia Deꝰ se facturum promiserat. Quoscunque verò colores obtendant increduli, vbi ad Deum non confugiunt quoties vrget necessitas, ipsum non requirunt, nec eius opem implorant, non aliter defraudant eum legitimo honore, quàm si fabricarẽt sibi nouos deos & idola: siquidem hoc modo Deum sibi bonorum omnium authorem esse negant. Contrà nihil validius ad pios omni scrupulo liberandos, quàm armari hac cogitatione, non esse cur vlla remora impediat dum morem gerunt Dei mandato, qui obedientia nihil sibi gratius esse pronuntiat. Hinc rursus quod prius dixi clariùs elucescit, probè cum metu, reuerentia, solicitudine quadrare intrepidũ precandi spiritum, neque verò absurdum esse si prostratos Deus erigat. Hoc modo bellè inter se consentiunt quæ in speciem repugnant loquendi formæ. Dicunt Ieremias & Daniel se prosternere preces coram Deo. Alibi Ieremias, Cadat oratio nostra in conspectu Dei, vt misereatur residuæ plebis suæ. Rursus sæpe fideles dicuntur orationem leuare. Sic loquitur Ezechias, Prophetam rogans vt intercedendi vices suscipiat. Et Dauid precem suam ascendere cupit sicuti incensum. Nempe quanuis de paterno Dei amore persuasi in eius fidem se alacriter conferant, nec dubitent quam vltro opem promittit implorare: non tamen supina eos quasi proiecta fronte securitas attollit, sed ita per gradus promissionum sursum ascendunt, vt tamen supplices maneant in sui deiectione.

[Margin: Nota commun. de inuocan. Deo præcep. & fides. — Inf.c.24. f.15. — Vt docuit sup.f.6.8.11 — 2.Sa.7 27. — Sup.f.13. — Psal.119. 76. & 78.2 9. & 137.7 — Gen.32. 10 — Inf.f.26. — Deus quomodo suo honore priuetur. Dict. est l.1.c. 5.f.12. c.12. f.1.2. & l.2. c.8.f.16.17. 18.&c. Item aduer. eos aget. Inf.f.20.& sequentib. — Ier. 42.9. — Dan.9. 18. — Ier.42. 2. — 2.Re.20 10 — Psa.141.2.]

15 Hîc non vna obijcitur quæstio: nam Scriptura refert votis quibusdam Deum morem gessisse, quæ tamen ex animo minimè sedato vel composito eruperant: Iusta quidem de causa Ioathan incolas Sichem cladi quæ postea superuenit deuouerat: sed tamen feruore iracundiæ & vltionis accensus, morem execrationi gerens Deus, videtur impetus malè ordinatos probare. Talis etiam feruor Samsonem rapuit, quum diceret, Robora me Deus vt sumam vltionem de incircuncisis. Etsi enim aliquid fuit probi zeli admixtum, feruida tamen atque ideo vitiosa cupiditas vindictæ illic dominata est. Annuit Deus. Vnde colligi posse videtur, quanuis ad verbi præscriptum formatæ non sint preces, effectum tamen consequi. Respondeo, singularibus exemplis non aboleri perpetuam Legem: deinde speciales interdum motus inditos paucis hominibus fuisse, quibus factum

[Margin: Similẽ obiect. leg. sup c.3.f.25. — Iudic.9.20 — Iud.16.28. — In eam rem vide P.Mar. l.9. clas.2. f.13.& sequ. vbi etiam]

factum est vt dissimilis illorum esset atque vulgi ratio. Notandum est enim responsum illud Christi, quum discipuli exemplum Eliæ inconsideratè æmulari cuperent, eos nescire quo spiritu essent præditi. Cæterùm vltrà progrodi necesse est, non semper placere Deo vota quibus annuit: sed quatenus ad exemplum pertinet, claris documētis palàm fieri quod Scriptura docet, eum scilicet miseris succurrere, & eorum exaudire gemitus qui iniustè afflicti opem eius implorant: ideò exequi sua iudicia, dum ad eum surgunt inopum querimoniæ, quanuis indignæ quæ tantillum impetrent. Quoties enim de impiorum sæuitia, rapinis, violentia, libidine alijsque sceleribus pœnas sumens, compescens audaciam & furorem, tyrannicam quoque potentiam euertens, indignè oppressis se opem ferre testatus est, qui tamen incertum numen orando aërem verberabant? Et Psalmus vnus clarè docet non carere effectu preces quæ tamen fide in cælum non penetrant. Colligit enim quas incredulis non minùs quàm pijs necessitas extorquet preces ex naturæ sensu: quibus tamen Deum propitium esse ex euentu demonstrat. An quia tali facilitate gratas sibi esse testetur? imò vt suam misericordiam amplificet vel illustret hac circunstantia, quod ne incredulis quidem negantur sua vota: deinde vt probos suos cultores ad orandum magis extimulet, dum vident profanos eiulatus non carere interdum profectu. Non tamen est cur fideles deflectant à Lege sibi diuinitus imposita, vel inuideant incredulis, quasi magnum lucrum fecerint, vbi adepti sunt quod volebant. Hoc modo diximus flexum fuisse Deum ficta pœnitentia Achab, vt hoc documento probaret quàm sit exorabilis erga suos electos, vbi ad ipsum placandum vera affertur conuersio. Ideoque in Psalmo cum Iudæis expostulat, quòd experti ipsum votis suis facilem, ad ingenij sui peruicaciam paulò pòst reuersi sint. Quod etiam ex Iudicum historia liquidò patet, quoties scilicet fleuerunt, etsi fallaces erant eorum lachrimæ, fuisse tamen ereptos ex hostium manibus. Sicut ergo promiscuè Deus solem suum producit super bonos & malos: ita nec fletus eorum contemnit quorum iusta est causa, & auxilio dignæ ærumnæ. Interea non magis hos in salutem exaudit, quàm bonitatis suæ contemptoribus alimenta suppeditat. Difficilior videtur esse quæstio de Abrahamo & Samuele: quorum alter nullo Dei verbo instructus pro Sodomitis, alter etiam contra manifestam prohibitionem pro Saule orauit. Eadem ratio Ieremiæ, qui vrbis excidium deprecatus est. quanuis enim repulsam passi fuerint, durum tamen videtur eos fide priuare. Atqui solutio hæc modestis lectoribus, vt spero, satisfaciet: generalibus principijs fultos, quibus iubet Deus indignos quoque misericordia prosequi, non prorsus fide caruisse, quanuis in ipsa specie frustrata eos fuerit opinio. Prudenter alicubi Augustinus, Quomodo (inquit) fide orant sancti, vt petant à Deo contra quàm decreuit? nempe quia secundùm voluntatem eius orant, non illam absconditam & incomutabilem, sed quàm illis inspirat, vt eos exaudiat alio modo: sicut prudenter distinguit. Rectè dictum: quia pro suo incomprehensibili consilio sic temperat rerum euentus, vt non irritæ sint sanctorum preces quæ fide & errore simul implicitæ sunt. Neque tamen hoc ad imitationem magis valere debet quàm sanctos ipsos excusat: quos non inficior modum excessisse. Quare vbi non extat certa promissio, conditione interposita rogandus est Deus. Quò pertinet illud Dauidis, Euigila ad iudicium quod mandasti: quia ad petendum temporale beneficium speciali oraculo se instructum esse admonet.

16 Hoc etiam notare operæpretium est, quæ de quatuor rectè orandi legibus disserui, non ita exigi summo rigore, vt preces repudiet Deus in quibus non inueniet perfectam vel fidem vel pœnitentiam, vnà cum zeli ardore votisque rectè compositis. Diximus, quanuis oratio familiare

exemp. expl. f.27. & de vltione f.39.
Luc.9.55.
Vota non bene composit.
De vitijs in fide sanct. supra 2.f.31 l.4 c.1.f.24.
Qua de re lege l.1.c.5. f.8.10.
Psal.107. 6.13.19.
Preces ex naturæ sensu.
Iisdem rationibus vtit.
Sup.c.3. f.26.
1.Reg.21. 39.
Psal.105.
Iudic.2.18. & 3.9.12. 15.
Mat.5.45.
Gen.18.23
1.Sam.15. 11.35. & 16.1.
Iere.32.16
Solut quæst. cuius simi. lem lege sup.c.2.f.31 Inf.f.26.
Libr. de ciuitate Dei 22. cap.2.
Nota.
Psal.7.7.
Sup à f.4. ad f.12.
In definit. orat. sup f.2

fit piorum cum Deo colloquium, seruandam tamen esse reuerentiam & modestiam, ne habenas laxemus quibuslibet votis, ac ne concupiscamus nisi quantum Deus permittit deinde ne vilescat nobis Dei maiestas, tollendas esse sursum mentes ad puram castamque eius venerationem. Hoc nemo qua par fuisset integritate vnquam præstitit. nam (vt de vulgo non loquar) quàm multæ Dauidis querimoniæ intemperiem sapiunt! non quòd consultò vel expostulare cum Deo velit, vel eius iudicijs obstrepere: sed quia præ infirmitate fatiscens non aliud inuenit melius solatium quàm si dolores suos in illius sinum conijciat. Quinetiam toleratur à Deo nostra balbuties, & inscitiæ datur venia, quoties inconsideratè aliquid nobis excidit: vt certe sine hac indulgentia nulla esset precandi libertas. Cæterùm quanuis Dauidi animus esset Dei se arbitrio totum subijcere, nec minore patientia quàm impetrandi studio oraret: emergunt tamen, imò interdum ebulliunt turbulenti affectus, qui à prima quam posuimus lege non parum distant. Maximè ex clausula Psalmi tricesiminoni conspicere licet quanta doloris vehementia abreptus fuerit sanctus vir, ne sibi modum statueret. Desine (inquit) à me, donec abeam, & non sim. Diceres hominem desperatum nihil aliud expetere nisi vt cessante Dei manu in suis malis putrescat. Non quòd deuoto animo ruat in illam intemperiem, aut, vt solent reprobi, velit Deum facessere: sed tantùm conqueritur iram Dei sibi esse intolerabilem. In illis etiam tentationibus sæpe effluunt vota non satis bene formata ad regulam verbi Dei, & in quibus non satis expendunt sancti quid fas sit & expediat. His quidem vitijs quæcunque maculatæ sunt preces repudiari merentur: modò tamen ingemiscant sancti, castigent seipsos, & statim ad se redeant, ignoscit Deus. Sic etiam in secunda lege peccant: quia & cum frigore suo illis sæpe luctandum est, neque sua illos egestas & miseria satis acriter pungit ad seriò precandum. Iam sæpe contingit eorum mentes dilabi & propè euanescere. venia igitur hac quoque in parte opus est, ne languidæ vel mutilæ vel interruptæ & vagæ preces repulsam patiantur. Hoc naturaliter indidit Deus hominum mentibus, legitimas non esse preces nisi mētibus sursum sublatis. Hinc ceremonia eleuationis manuum, vt antè diximus, quæ omnibus seculis & gentibus trita fuit, sicuti adhuc viget: sed quotusquisque, dum manus leuat, non sibi conscius est tarditatis? quia cor in terra subsidit. Quod ad petendam peccatorum remissionem spectat, quanuis hoc caput nemo fidelium prætereat, sentiunt tamen qui verè sunt in precibus exercitati, vix decimam eius sacrificij partem se afferre de quo loquitur Dauid, Sacrificium Deo acceptum, spiritus afflictus. cor contritum & humilitatum Deus non despicies. Ita semper duplex petenda est venia, quòd & sibi conscij sint multorum delictorum, quorum tamen sensu non ita tanguntur vt sibi quantum oportet displiceant: & quatenus in pœnitentia & timore Dei proficere illis datum est, iusto mœrore ob suas offensas prostrati, iudicis vindictam deprecentur. Maximè fidei debilitas vel imperfectio fidelium preces vitiat nisi succurreret Dei indulgentia: sed nihil mirum est hunc defectum à Deo ignosci, qui asperis documentis sæpe suos exercet, acsi data opera fidem eorum vellet extinguere. Durissima est hæc tentatio, vbi clamare coguntur fideles, quousque irasceris super oratione serui tui? acsi praeces ipsæ Deum exacerbarent. Sic quum dicit Ieremias, Exclusit Deus orationem meam, non dubium est violenta perturbatione fuisse concussum. Innumera eius generis exempla occurūt in Scripturis, ex quibus patet fidem sanctorum sæpe mixtam fuisse dubitationibus & agitatam, vt credendo & sperando aliquid tamen infidelitatis proderent: sed quia non perueniunt quò optandum est, eo magis eniti eos oportet vt correctis vitijs propius in dies ad perfectam orandi legem accedant, ac interea sentire in quanta malorum pro-

funditate

Primæ leg. quæ habetur sup s.4. vitia.
precib. semper aliquid permixtum Imperfect.
vt de fid. su c.2. à s.17. ad 28, & ibid. s.37.
Item de regen. sup. c.3 s.10.11. &c. & quædam c.11 s.11.
Dauid. excē.
Psal. 39 10. 14. & psal. 73.13.21.
Nota.
Secundę leg. vitia, de qua sup. s.6.7.
Quædam in eam rem sup. c.3 s.15
Eleuat. manuum cerē. sup. s.5.
3. Leg vitia de qua sup. s.8.9.
Psal. 51.19
Dupl. petenda venia.
Quædam vide Sup. c.4 s.32. c.17. s.5.
Leg. 4. vitia. de qua sup. s.11. c.2. s.17 20.21.
Inf. c.24. s.4
Psal. 80.5.
Thren. 3 8.
Vt sup. docuit s.11.
Enitendum

fundit ate sint demersi qui in ipsis remedijs nouos sibi morbos accersunt. quando nulla est oratio quam non meritò fastidiat Deus, nisi ad maculas conniueat quibus omnes aspersæ sunt. Hæc non ideò commemoro, vt sibi quicquam fideles securè condonent, sed vt seipsos seuerè castigando cõtendant superare hæc obstacula: & quanuis omnes vias obstruere conetur Satan vt eos ab orando prohibeat, nihilominùs perrumpant, certò persuasi, vtcunque non omnibus remoris expediti sint, conatus tamen suos Deo placere, votaque sua probari, modò contendant & nitantur quò non statim pertingunt.

Idem de pœnitent. sup. c. 3. sub finem f. 14. c. 6. f. 5. c. 18 f. 5. Nota esse vigilandũ vt Christ⁹ Mat 26 41.

17 Quando verò nemo est hominum dignus qui se Deo repræsentet, ac in eius conspectum prodeat: ipse cælestis Pater, vt nos pudore simul & metu eximeret, qui nostros omnium animos deijcere debebant, Filium nobis suum donauit Iesum Christum Dominum nostrum: qui apud ipsum nobis sit aduocatus & Mediator, cuius ductu ad ipsum securè accedamus. tali intercessore confisi, nihil, quod eius nomine petierimus, nobis denegatum iri: vt illi à Patre nihil denegari potest. Atque huc omnino referri necesse est quicquid antehac de fide docuimus: quia sicuti promissio Christum mediatorem nobis commendat, ita nisi spes impetrandi eo subnixa sit, orandi beneficio se priuat. Nam simulac in mentem venit horribilis Dei maiestas, fieri non potest quin expauescamus, ac nos indignitatis propriæ agnitio procul abigat, donec medius occurrat Christus, qui solium formidabilis gloriæ in solium gratiæ commutet: sicuti etiam docet Apostolus vt cum omni fiducia apparere audeamus, misericordiam consequuturi & gratiam inuenturi in auxilio opportuno. Atque vt lex de inuocando Deo posita est, vt promissio data, exauditum iri qui inuocauerit: ita in nomine Christi inuocare peculiariter iubemur: & promissionem habemus propositam, impetraturos quod in eius nomine petierimus. Hactenus, inquit, non petijstis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis. In illo die in nomine meo petetis: & quicquid petieritis, faciam, vt glorificetur Pater in Filio. Hinc sine controuersia clarum est, eos qui in alio quàm Christi nomine Deum inuocant, illius iussa contumaciter præuaricari, ac voluntatem pro nihilo reputare: nullam verò promissionem habere quicquam impetrandi. Siquidem, vt ait Paulus, omnes Dei promissiones in Christo sunt etiam & amen: id est confirmantur & implentur.

Inf. f. 46. 47. 1. *Tim.* 2. 5. 1. *Ioha.* 2. 1. Christum esse mediato. nostrum docuit l. 2. c. 12. & c. c. 15. f. 6. c. 16. f. 16 Sup. c. 2. præser. f. 32 & c. Vt dictũ est l. 1. c. 1. f. 3. *Heb.* 4. 16. Qua de re Inf. f. 36. c. 24. f. 5. *Ioha.* 14 13. & 16. 24. Mandat. & promis. de inuocando Deo nomin. Christi. 2. *Cor.* 1. 20.

18 Ac diligenter notanda est circunstantia temporis, dum Christus discipulos ad suam intercessionem iubet confugere, postquam in cælum ascenderit. In illa hora, inquit, petetis in nomine meo. Certum quidem est ab initio non fuisse exauditos quicunq; precati sunt, nisi Mediatoris gratia. Hac ratione instituerat in Lege Deus vt solus sacerdos sanctuarium ingrediens gestaret in humeris nomina tribuum Israel, & totidem ante pectus lapides pretiosos: populus autem procul staret in atrio, atque inde vota sua coniungeret cum sacerdote. Quinetiam huc valebat sacrificium vt tantæ essent ac firmæ preces. Ergo illa vmbratilis Legis ceremonia docuit arceri nos omnes à facie Dei, ideoque mediatore opus esse, qui nomine nostro appareat, nosque gestet in humeris, & pectori alligatos teneat, vt in eius persona exaudiamur: deinde sanguinis aspersione preces mundari, quas alioqui nunquam sordibus vacuas esse dictum est. Et videmus Sanctos, quum impetrare aliquid cuperent, spem suam in sacrificijs fundasse: quia sciebant votorum omnium esse sanctiones: Recordetur oblationis tuæ (inquit Dauid) & holocaustum tuum pingue reddat. Hinc colligitur, Deum ab initio Christi deprecatione fuisse placatum, vt piorum vota susciperet. Cur ergo nouam horam assignat Christus qua in suo nomine orare incipient discipuli, nisi quia hæc gratia, vt est hodie illustrior, ita plus commendationis apud nos meretur? Et hoc e-

QuãdoChristus iubet ad se confugere *Ioha.* 16. 26. *Exo.* 28. 9. 12. 21. Nota cur Sacerd. fereb. nomina tribuum Israel *Psal.* 20. 4. l. 4. c. 6. f. 2. Id ex professo docet l. 2 c. 6. f. 2.

Ioan. 16. 24 odem sensu paulò antè dixerat, Hactenus non petistis quicquam in nomine meo: petite. Non quòd de Mediatoris officio nihil prorsus tenerent (quum his rudimentis imbuti essent omnes Iudæi) sed quia nondum liquidò cognouerant, Christum suo in cælum ascensu certiorem quàm antè fore Ecclesiæ patronum. Ergo absentiæ suæ dolorem vt aliquo non vulgari fructu soletur, munus aduocati sibi vendicat, & docet præcipuo hactenus beneficio eos caruisse, quo frui illis dabitur dum eius patrocinio fulti liberiùs Deum inuocabunt sicut dicit Apostolus, viam eius recentem eius sanguine dicatam esse. Quo minùs excusabilis est nostra prauitas, nisi tam inæstimabile beneficium, quod nobis propriè destinatum est, vtroque (vt aiunt) brachio amplectimur.

P. Mart loc. 16. clas. 2. s. 21. &c. Patr. libert. l. 2. c. 16. s. 14. 15. 16. Ideò Paulus Rom 8. 34. Heb. 10. 20 Nota.

19 Porrò, quum sit ipse vnica via, ac vnus accessus quo ad Deum ingredi nobis datur: qui ab hac via deflectunt, & hunc accessum deserunt, ijs neque via vlla neque accessus ad Deum superest: nihil in eius throno reliquum sit præter iram, iudicium, ac terrorem. Denique quum hunc pro capite ac duce Pater nobis signauerit, qui ab eo vllo modo declinant vel obliquant, conantur quantum in se est notam à Deo impressam delere & adulterare. Ita vnus statuitur Mediator Christus, cuius intercessione propitius & exorabilis nobis reddatur Pater. Quanquam interim & suæ sanctis intercessiones relinquuntur, quibus alij aliorum salutem mutuò inter se Deo commendant, de quibus meminit Apostolus: sed tales quæ ab vnica illa dependeant: tantum abest vt delibēt ex ea quippiam. Nam vt à dilectionis affectu scaturiunt, quo nos vltro citroque amplectimur, ceu vnius corporis membra: ita etiam ad capitis vnitatem referuntur. Quum ergo illæ quoq; in Christi nomine fiunt, quid aliud quàm testantur, neminē vllis omninò precibus, nisi Christo intercedente, posse adiuuari? Atq; vt non obstat sua intercessione Christus quominus in Ecclesia precibus alter alteri vicissim patrocinemur: ita fixum maneat, omnes totius Ecclesiæ intercessiones in illam vnicam esse dirigendas. Imò hoc maximè nomine cauenda nobis ingratitudo est, quòd Deus indignitati nostræ ignoscens, non tantùm singulis pro se orare permittit, sed etiam alios pro alijs admittit deprecatores. Cuius enim superbiæ esset, vbi Deus Ecclesiæ suæ patronos constituit qui meritò repudiari merentur, si pro se quisque priuatim oret, hac liberalitate abuti vt Christi honorem obscurent?

Ioan 14. 6. Vide P. Mar loc. 13. clas. 3 s. 14 de intercess. Chri. 1. Tim. 2. 1. Hanc quæst. tract Mart. ibid. s. 16. De qua vide quædam. Inf. s. 27. Iac. 5. 16.

20 Porrò, merum est nugamentum quod balbutiunt Sophistæ, Christum esse redemptionis mediatorem, fideles autem intercessionis. Quasi verò Christus temporaria mediatione defunctus, æternam & nunquam intermorituram ad seruos suos reiecerit. Benignè scilicet illum tractant, qui tantulam honoris portionem illi decidunt. Atqui longè aliter Scriptura, cuius simplicitate, omissis istis impostoribus, contentum esse pium hominem conuenit. nam quum dicit Iohannes, Siquis peccauerit, aduocatum nos habere apud Patrem, Christum Iesum: an patronum olim nobis fuisse intelligit, ac non potiùs perpetuam illi intercessionem assignat? Quid, quòd Paulus sedentem ad Patris dexteram etiam pro nobis intercedere affirmat? Quum verò alibi vnicum Dei & hominum Mediatorem illum nuncupat, annon ad precationes respicit quarū antè paulò meminerat? Siquidem pro omnibus hominibus intercedendum præfatus, in eius sententiæ confirmationem mox subnectit, vnum esse omnium Deum, & vnum mediatorem. Neque verò aliter interpretatur Augustinus, quum sic loquitur, Homines Christiani inuicem se commendant orationibus suis. Pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus verusque Mediator est. Paulus Apostolus, quanquam sub capite præcipuum membrum: quia tamen membrum erat corporis Christi, & nouerat, non per figuram in interiora veli ad sancta sanctorum sed per expressam & firmam veritatem in interiora cæli ad sanctitatem non imaginariam

Sophist. nugament. In hanc rem lege sup. c. 4 s. 36. l. 4. obiter hoc atting. c. 9. s. 14. 1. Iohan. 2. 1. Heb. 10 19. Rom. 8. 32. 1. Tim. 2. 5. August. in psal. 108. Lib. contra Parmeni. 2 cap. 8. Heb. 10. 19. Rom. 15. 30 Ephes. 6. 19

nariam sed æternam intrasse maximum & verissimum Sacerdotem Ecclesiæ: se orationibus fidelium ipse quoque commendat. Nec mediatorem se facit inter populum & Deum: sed rogat vt omnia corporis Christi membra inuicem pro se orent: quoniam inuicem solicita sunt membra, & si patitur vnum membrum, reliqua compatiuntur. Ac sic membrorum omniũ adhuc in terra laborantium mutuæ pro se inuicem orationes ascendant ad caput quod præcessit in cælum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset mediator Paulus, essent vtique & reliqui Apostoli. ac sic multi mediatores essent, nec constaret ipsius Pauli ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum, homo Christus: in quo & nos vnum sumus, si seruamus vnitatem fidei in vinculo pacis. Item alibi, At verò Sacerdotem si requiras, super cælos est, vbi interpellat pro te, qui in terra mortuus est pro te. Neque verò somniamus illum, Patris genibus aduolutum, suppliciter pro nobis deprecari: verùm cum Apostolo intelligimus, sic eum apparere coram facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis intercessionem valeat: sic tamen vt sanctuarium cæli ingressus, ad consummationem vsque seculorum solus populi eminus in atrio residentis vota ad Deum deferat.

Colos.4.3. 1.Cor.12.25 Lege Chrysost. hom.12 de muli. Chanan. *1.Tim.2.5.* *Ephes.4.3.* *In Psal.94* Qua de re dixit l.2. c.16.l.15.

21 Quantum ad Sanctos attinet, qui carne mortui, in Christo viuunt, siquam illis orationem attribuimus, ne ijs quidem ipsis somniemus aliam esse rogandi Dei viam, quàm Christum, qui solus via est: aut alio nomine Deo esse acceptas eorum preces. Itaque postquam Scriptura nos ab omnibus ad Christum vnum reuocat, postquam cælestis Pater vult omnia in ipso recolligere: nimij stuporis fuit, ne dicam insaniæ, nobis per ipsos accessum sic velle moliri, vt ab illo abduceremur sine quo nec eis aditus vllus patet. Id autem aliquot seculis factitatum quis neget, hodieque vbicunque Papismus viget, factitari? Ad conciliandã Dei beneuolentiam eorum merita subinde obtruduntur: atque vt plurimum, Christo prætérito, per eorũ nomina Deus obsecratur. Annon hoc, quæso, est, munus vnicæ illius intercessionis quàm Christo suprà asseruimus, ad illos traducere? Deinde quis vel Angelus, vel dæmon vlli hominum de eiusmodi quam fingunt ipsorum intercessione syllabam vnquam renuntiauit? in Scriptura enim nihil extat. Quæ ergo eius cõminiscendæ fuit ratio? Certè dum humanum ingenium subsidia sibi ita quæritat, quibus non munimur per Dei verbum, luculentè suam diffidentiam prodit. Quòd si conscientia eorum omnium appelletur qui sanctorum intercessione oblectantur, reperiemus non aliunde id euenire, nisi quia anxietate laborant, perinde acsi hic Christus deficeret, aut nimiùm seuerus foret. Qua primùm perplexitate Christum inhonorant, & solius Mediatoris titulo spoliant: qui vt illi in singularem prærogatiuam à Patre datus est, ita neque aliò transferri debet. Atque hoc quidém ipso gloriam natiuitatis eius obscurant, crucem euacuant: quicquid denique aut fecit, aut passus est, sua laude exuunt ac defraudant. siquidem huc tendunt omnia, vt solus sit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abijciunt, qui se illis in Patrem exhibebat. non enim illis Pater est, nisi Christum sibi fratrem esse agnoscant. Quod planè abnegant, nisi fraterno esse erga se affectu (quo nihil molliùs aut teneriùs esse potest) cogitant. Quare illum vnicè Scriptura nobis offert, ad ipsum nos mittit, & in ipso sistit. ipse, inquit Ambrosius, os nostrum est, per quod Patri loquimur: oculus noster, per quem Patrem videmus: dextera nostra, per quam nos Patri offerimus. Quo nisi intercedente, nec nobis nec sanctis omnibus quicquam cum Deo est. Si excipiant, quas in templis concipiunt publicas preces finiri hac appendice, Per Christum Dominum nostrum, friuolum effugium est: quia nõ minùs profanatur Christi intercessio, dum mortuorum precibus & meritis miscetur, quàm si ea penitus omissa soli mortui in ore essent. Deinde in

An mort. sciãt quid hic agatur. lege P. Mart. luc. 9. clas. 1. s. 5. 6. &c & cõt suffr. pro defũct. sup c.5. Papist hære. apud P. Lomb. lib. sent. 4. Dist. 45. Et Concil. 2. Nicc. Act. 3. l.1. c.11. s.14 15. &c. Inf. s. 32. Nota Sanct. inuocat. ex diffident. De imaginũ orig. leg. l.1 c 11. s. 8. Qua de re August. in epist. Ioan. Tract. 1. *Lib. de Isaac & anima* Lege quæ ex August. citat sup. c.2 in fine s.1.

suis omnibus litanijs, hymnis & prosis, vbi Sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nulla Christi mentio.

Nõnihil hac de re vide l.1.c.5.f.12. 2.Re.17.29 & 18.34. *Ier.*2.28 & 11.13. * Quã orat. part. explic. inf.f.42. Nota. Sacrilegium Papist. Vide vsum λατρείας distinct. & c. l.1.c 12 f.2. *hinc purg. sup.c.5. Missa l.4.c.18. * lib. Cõfess. Bezæ cap.7 art.4.

22 Eò autem vsque progressa est stoliditas, vt hîc expressum habeamus superstitionis ingenium, quæ vbi semel frænum excussit, nullum lasciuiendi finem facere solet. Nam postquã cœptum fuerat in sanctorũ intercessionẽ respicere, sensim sua cuique procuratio est attributa, vt pro negotij diuersitate nunc hic nunc ille aduocaretur intercessor: tũ singuli peculiares sibi diuos asciuerũt, in quorũ, non secus atque tutelariũ deorũ fidem se contulerunt. Neque modo (quod olim Israeli exprobrabat Propheta) secundũ vrbium numerũ dij sunt erecti, sed secundũ capitũ multitudinem. Atqui, quũ in vnã Dei voluntatem desideria sua omnia referãt, hanc intueantur, in ea acquiescant: stolidè & carnaliter atque etiam contumeliosè de ijs cogitat, qui aliam ipsis orationẽ assignat, quam qua Dei *regnum aduenire expetant: à quo longissimè abest quod illis affingunt, vnũquenque priuato affectu in suos cultores esse propensiorem. Tandem nec ab horrendo sacrilegio abstinuerunt plurimi, nõ vt suffragatores iam, verùm vt salutis suæ præsides, inuocãdo. En quò recidãt miseri homines, dum à legitima sua statione, hoc est Dei verbo, euagantur. Omitto crassiora impietatis monstra, in quibus tametsi Deo, Angelis & hominibus sunt detestabiles, eorum tamen nondũ ipsos pudet vel piget. Prostrati ad statuam aut picturam Barbaræ, Catharinæ, & similium demurmurant Pater noster. Hunc furorem tantum abest vt Pastores sanandum vel cohibendũ curent, *vt quæstus odore allecti, plausu suo comprobent. Verùm vt tam fœdi criminis inuidiam à se deriuent, hoc tamen quo colore defendent, rogari Eligium vel Medardum vt seruos suos respiciant & iuuent è cælo? *Sanctam Virginem vt Filium facere iubeat quod petunt? Olim vetitum fuit in concilio Carthaginensi, ne ad altare directa fieret precatio ad sanctos: ac probabile est, quum sancti viri impetum prauæ consuetudinis non possent in totum compescere, hanc saltem moderationem adhibuisse ne hac forma vitiarentur publicæ orationes, Sancte Petre ora pro nobis. Quantò autem longius euasit diabolica eorum importunitas, qui ad mortuos transferre non dubitant quod Dei & Christi proprium erat?

Cõc.Carth. 3. can.23. P.Mar lo.4. cla.2. f.3.4. Pap.1 obiec. Aug in hãc rẽ lege l.1. c.14.f.10.11 *Hebr.*1.12. *Psa.*91.11 *Psa.*34.8. Ibid. à f.6. ad 10. Mart loc.12 cla.1.f.17. Simile. l 1 c.11.f.4. *Heb.*1.7.14 1 *Co.*11.10 *Eph.*3.10. 1.Tim 3.16. 1 Pet. 1.12. *inf.c 23.f1 2.obiect. *Iere.*15.1.

23 Quòd autem efficere student vt Scripturæ authoritate videatur subniti eiusmodi intercessio, frustra in eo laborant. Angelorum, inquiunt, orationes leguntur sæpius. neque id modò: sed in Dei conspectum per eorũ manus perferri dicuntur fidelium preces. Verùm si Angelis sanctos præsenti vita defunctos conferre libet, probandum fuerit esse administratorios Spiritus, quibus delegatum sit ministerium curandæ nostræ salutis, quibus demandata sit prouincia custodiendi nos in omnibus vijs nostris, qui nos circumeant, qui moneant & consolentur, qui pro nobis excubias agant. quæ omnia illis deferuntur: his autem minimè. Quã præpostere Angelis sanctos mortuos inuoluant, satis superque ex tot diuersis muneribus patet, quibus alios ab alijs Scriptura distinguit. Causidici partibus apud terrenum iudicem fungi nemo audebit nisi admissus: vnde ergo vermibus tanta licentia vt Deo patronos obtrudant quibus munus iniunctum non legitur? Voluit Deus Angelos curandæ nostræ saluti præficere. vnde & sacros cœtus frequentant, & Ecclesia illis theatrũ est, *in quo mirentur variam & multiplicem Dei sapientiam. Quod illis peculiare est, ad alios qui transferunt, certè ordinem à Deo positum, qui inuiolabilis esse debebat, confundunt ac peruertunt. Eadem dexteritate pergũt in citandis alijs testimonijs. Ieremiæ dicebat Deus, Si steterint Moses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Quomodo sic de mortuis (inquiũt) loquutus foret nisi pro viuis intercedere illos nouisset? Ego verò contrà sic colligo: quum inde appareat neque Mosen neque Samuelem intercessisse pro populo Israelitico, tunc nullam fuisse prorsus

mortuo-

mortuorum intercessionem. Quis enim sanctorum de populi salute laborare credendus sit, cessante Mose, qui alios omnes in hac parte longo interuallo, dum viueret, superauit? Ergo si minutulas istas argutias sectantur, mortui pro viuentibus intercedunt, quoniam dixit Dominus, Si intercesserint: ego longè speciosiùs argumentabor in hunc modum, In extrema populi necessitate Moses non intercedebat, de quo dicitur, Si intercesserit. Ergo neminem alium intercedere verisimile sit, quum omnes à Mosis humanitate, bonitate & paterna solicitudine procul absint. Id scilicet cauillando consequuntur, vt ijs armis vulnerentur quibus se pulchrè munitos putabant. At verò simplicem sententiã sic contorqueri valdè ridiculũ est: quia tãtũ pronuntiat Dominus populi flagitijs se non parciturum, etiamsi Moses aliquis patronus illis contingeret, aut Samuel, quorũ precibus se tantopere indulgentem præstiterat. Qui sensus ex simili Ezechielis loco lucidissimè elicitur, Si fuerint, inquit Dominus, isti tres in ciuitate viri, Noha, Daniel & Iob, filios & filias non liberabunt in sua iustitia: sed animas tantùm suas liberabunt. Vbi dubium non est quin indicare voluerit, si reuiuiscere duos ex illis contingat. nam tertius eo tempore superstes erat, Daniel scilicet, quem tum constat in primo adolescentiæ flore incomparabile dedisse pietatis specimen. Eos igitur omittamus quos Scriptura clarè demonstrat, cursum suum consummasse. Ideo Paulus, quum de Dauide loquitur, non docet precibus ipsum iuuare posteritatem, sed duntaxat ætati suæ inseruisse.

Hieron. de cultu Sãct. to. 4 hom 5. Retorquet arg. in aduers.

Chris. hom. 5. ex cap. 1. Mat.

Ezec. 14. 14

Mart. loc. 5. class. 2. s. 13.

Act. 13. 36.

24 Excipiunt rursum, Ergo eos omni pietatis voto exuemus, qui nihil toto vitę decursu quàm pietatem & misericordiam spirarunt? Equidem, vt curiosiùs excutere nolim quid agãt, aut quid meditentur, ita nequaquã est probabile varijs & particularibus votis huc illuc circunferri: sed potiùs stata atque immota voluntate in Dei regnum aspirare, quod nõ minùs impiorum interitu quàm fidelium salute constat. Quod si verũ est, eorum quoque charitatem in communione corporis Christi non dubium est contineri, * nec latiùs patere quàm fert communionis illius natura. Iam verò tametsi in hunc modum pro nobis orare concedam, non tamen ideo à sua quiete discedunt vt distrahantur in terrenas curas: ac multò minus à nobis ideo protinus inuocandi erunt. Neq; id agendum ex eo cõsequitur quòd qui in terris degunt homines, vicissim alij aliorũ precibus commendare se possunt. Hoc enim alendæ in ipsis charitati officiũ seruit dũ suas inter se necessitates veluti partiuntur, & mutuò suscipiunt. Atque id quidem faciunt ex Domini præcepto, neq; promissione destituuntur: quæ duo semper in oratione primas tenent. Omnes eiusmodi rationes à mortuis absunt: quos à nostro contubernio dum subduxit Dominus, nullum nobis cum illis reliquit commercium, ac ne illis quidem nobiscum, quantũ assequi licet coniecturis. Quòd si quis causetur, fieri nõ posse quin eandem erga nos charitatem retineant, vt sunt ea nobiscum fide coniuncti: quis tamen eousque longas illis esse aures reuelauit quæ ad voces nostras porrigantur? oculos etiam tã perspicaces qui necessitatibus nostris aduigilent? Nugãtur quidem in suis vmbris nescio quid de fulgore diuini vultus ipsos irradiante, in quo, ceu in speculo, res hominum ex alto despiciant. verùm id affirmare, qua præsertim confidentia illi audent, quid est nisi per temulẽta cerebri nostri somnia *velle in abdita Dei iudicia, sine eius verbo penetrare & perrumpere, ac Scripturam conculcare? quæ toties carnis nostræ prudentiam, sapientiæ Dei inimicã esse pronuntiat: vanitatem sensus nostri in vniuersum damnat: prostrata omni nostra ratione, solam Dei voluntatem à nobis vult spectari.

Vide sup. s. 21. Hãc quæst. tract. Augu. in Psal. 108. lib. de Spir. & aïa. ca. 13 14. 15. 3. obiect. ex 1. Cor. 13. 8. De comm. sanct. l. 4 c. 1. s. 3. Inf. s. 38. 4. obiect. ex Iac. 5. 16. Sup. s. 20. Ies. 8. 19 20. *Eccl.* 9. 5. 6. P. Mart. loc. 13 class. 3. s. 17. Idẽ loc. 4. class. 2. s. 4. Lõb. li. sen. 4. dist. 45. *Rom.* 8. 6. *sup. c. 5. s. 6 Inf. c. 21. s. 1. & c. 25. s. 11

25 Quæ vero alia Scripturæ testimonia propugnando huic suo mẽdacio asciscunt, pessimè contorquent. Sed enim, inquiunt, Iacob vt suum patrumq; Abraham & Isaac nomen super suam posteritatem inuocetur,

5. obiect. *Gen.* 48. 16

Hũc loc. attig. auth. li. c. 14. f. 6 rogat. Primùm, videamus qualis ista sit inuocationis forma inter Israëlitas. non enim patres suos ad ferendas sibi suppetias implorant: sed Deũ obtestantur quò seruorum suorum Abraham, Isaac, & Iacob meminerit. Quid sit inuocare nomen Abrah. Iacob, &c. Eorum ergo exemplum nihil ijs patrocinatur qui ad sanctos ipsos sermonem habuerint. Verùm quia stipites isti, qua sunt hebetudine, nec quid sit nomen Iacob inuocare, nec cur inuocandum sit capiunt. non mirum si in ipsa quoque forma sic pueriliter titubant. Loquutio hæc non semel in *Iesa.4. 1.* Scripturis occurrit. Iesaias enim virorum nomen inuocari super mulieres Nota. dicit, dum eos habent maritorum loco sub quorum fide & tutela degant. Ergo inuocatio nominis Abraham super Israelitas, in hoc sita est dum generis sui originem ad eum referunt, eumque pro authore & parente suo memoria celebri colunt. Neque verò id faciat Iacob quòd sit de propaganda nominis sui celebritate solicitus: sed quum totam posterorum be- De fœdere cũ illis per cuiu egit l. 2 c. 10. f. 8. 9. atitudinem constare nouerit hæreditate fœderis quod secum Deus pepigerat: quod illis bonorum omnium summum fore videt, comprecatur vt genere suo censeantur. Id enim aliud nõ est quàm fœderis *successionem ad eos transmittere. Illi vicissim, dum memoriam eiusmodi precibus suis *l. 4. c. 16. f. 6. 15. c. 14. f. 21. inducunt, non ad intercessiones mortuorum suffugiunt: sed Domino fœderis sui recordationem obijciunt, quò clementissimus Pater illis se propitium ac beneficum fore, in Abrahæ, Isaac & Iacob gratiam recepit. Alioqui quàm parum in Patrum merita sancti reclinauerint, testatur publi- *Ies.63. 16. 17.* ca vox Ecclesiæ apud Prophetam, Tu Pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Tu Domine Pater noster, & redemptor no- & 64. 8. 9. 10. 11. ster. Ac dum sic quidem loquuntur, simul addunt, Conuertere Domine propter seruos tuos. nullam tamen cogitantes intercessionem, sed ad fœderis beneficium animum aduertentes. Nunc verò quum Dominum Ie- Vt probat Apost. Heb. 8. 6. & 9. 14. 15 24. & 10 16. 19. sum habeamus, in cuius manu non percussum modò, sed confirmatum sit nobis æternum misericordiæ fœdus: cuius potiùs nomen in precibus nostris prætendamus? Et quoniam boni isti magistri his verbis Patriarchas volunt statui intercessores, scire ex ipsis velim cur in tanta turba ne minimũ quidem apud eos locũ obtineat Abrahã Ecclesiæ pater. Ex qua col- Pulchrè in illos retorquet arg. luuie sibi aduocatos sumãt minimè ignotũ est. Abrahã, quem Deus alijs omnibus prætulit, & quem euexit in summum honoris gradum, negligi ac supprimi quàm consentaneum sit mihi respondeant. Nempe quum pa- Augu. l. 22. cont. Faust. ca. 21. li. 10 de ciui. Dei cap. 7. làm esset talem vsum veteri Ecclesiæ fuisse incognitum, placuit, occultandæ nouitatis causa, de antiquis Patribus silere: acsi nominum diuersitas recentem & adulterinum morem excusaret. Quòd autem obijciunt quidam rogari Deum vt in Dauidis gratiam populi misereatur, adeò non 6. obiect. suffragatur eorum errori, vt ad eius refutationem maximè sit efficax. Nã Psa. 132. 10 l. 2. c. 6 f. 2. Cyr. in Euã. Ioan. lib. 11 cap 7. 16. si expendimus quam personã sustinuerit Dauid: segregatur ab omni sanctorum cœtu, vt quod in eius manu pactum Deus pepigit, stabiliat. Ita & fœderis potiùs quàm hominis habetur ratio, & sub figura Christi intercessio vnica asseritur. Nam quod singulare fuit Dauidi, quatenus Christi imago fuit, in alios non competere certum est.

7. Obiect. 26 Sed hoc quosdam scilicet mouet quòd sanctorum orationes sæpe leguntur exauditæ. Cur? Nempe quia orarunt. In te sperauerunt (in- *Psal. 22. 5.* quit Propheta) & salui facti sunt: clamauerunt, & non sunt confusi. Oremus ergo & nos eorum exemplo, vt eorum instar exaudiamur. Hi verò, Pp. ratiocinat. contrà quàm decet, præposterè ratiocinantur, non exauditum iri nisi qui semel exauditi sunt. Quanto meliùs Iacobus? Elias (inquit) homo erat *Iaco. 5. 17.* loc. Iacobi. nobis similis: & precatione precatus est, ne plueret, & non pluit super terram annos tres & menses sex. Rursum orauit, & cælum dedit pluuiam, & terra dedit fructũm suum. Quid? An singularem aliquam Eliæ prærogatiuam colligit, ad quam sit nobis confugiendum? Minimè verò. sed vim Psal. 22. 5. 6 28. piæ puræque orationis perpetuam docet, vt nos ad similiter orandum exhortetur.

exhortetur. Nam Dei promptitudinem ac benignitatem in exaudiendis illis malignè interpretamur, nisi talibus experimentis confirmamur in certiorem promissionum eius fiduciam: quibus non vni aut alteri, aut etiam paucis inclinatam fore aurem suam pollicetur, sed omnibus qui nomen suum inuocauerint. Atque eò minùs excusabilis est inscitia hæc, quòd tot Scripturæ admonitiones videntur quasi ex professo contemnere. Liberatus est sæpius Dauid Dei virtute, an vt eam ad se traheret vt eius suffragio liberaremur? Longè aliter affirmat ipse, Me expectant iusti donec rependas mihi. Item, Videbunt iusti, & gaudebunt, & sperabunt in Domino. Ecce pauper iste clamauit ad Deum, & respondit ei. Multæ in Psalmis sunt eiusmodi preces, quibus ad precandum quod postulat hac ratione Deum prouocat, ne pudefiant iusti, sed suo exemplo erigantur ad benè sperandum. Vno iam contenti simus, Propterea orabit ad te omnis sanctus in tempore oportuno. Quem locum eo libentiùs citaui quòd non puduit rabulas, qui operam linguæ meritoriæ ad defensionem Papatus locant, eum obtendere ad probandam mortuorum intercessionem. Quasi verò aliud velit Dauid quàm fructum ostendere qui ex Dei clementia & facilitate proueniet vbi exauditus fuerit. Atque hoc in genere tenendum est, experientiam gratiæ Dei, tam erga nos quàm erga alios, non vulgare esse adminiculum ad confirmandam promissionum illius fidem. Nō recito plurimos locos vbi Dauid Dei beneficia sibi proponit in fiduciæ materiam, quia Psalmorum lectoribus sponte occurrent. Hoc idem suo exemplo priùs docuerat Iacob, Minor sum cunctis miserationibus tuis & veritate quam præstitisti seruo tuo. in baculo meo transiui Iordanem istum: & nunc cum duabus turmis egredior. Promissionem quidem allegat, sed nō solam: quin simul effectum coniungit, quò animosiùs in futurum confidat eundem erga se Deum fore. Neq; enim similis est mortalibus, quos liberalitatis suæ tædet, vel quorum exhauritur facultas: sed à propria natura æstimandus est, sicut prudenter facit Dauid, Redemisti me (inquit) Deus verax. Postquam salutis suæ laudem Deo tribuit, adiungit veracem esse: quia nisi perpetuò similis sui esset, non satis firma sumi posset fiduciæ & inuocationis ratio ex eius beneficijs. Vbi autem scimus, quoties nobis auxiliatur, specimen ac probationem dare bonitatis suæ & fidei, timendum non est ne spes nostra pudefiat, vel nos frustretur.

De commemorat. beneficiorum Dei. vide Sup. c. 2. s. 31. & sup. s. 15. *Psa.* 142. 8 *Psal.* 52. 8. *Psal.* 34. 7. *Psa.* 32. 6. & 30. 13. & 31. 15. 24. Psal. 33. 1. 21. 22. & 34 4. 5. 6. & 35 18. 27. & 36. 7. 8. Psal. 40. 15. 17. & 58. 7. 11. 12. & 64. 2. 10. &c. *Gen.* 32. 10 Sup. s. 14. Nota Deum nō similem esse creat. Ies. 55. 8. 9. *Psal* 31. 6. Vt dictum sup. s. 11. 12.

27 Summa hæc sit, quum Scriptura in Dei cultu hoc nobis summū caput commendet vt eum inuocemus (sicuti posthabitis omnibus sacrificijs à nobis hoc pietatis officium exigit) non sine manifesto sacrilegio orationem ad alios dirigi. Vnde etiam in Psalmo dicitur, Si expandimus manus nostras ad Deum alienum, nónne Deus requiret ista? Deinde quum Deus nonnisi ex fide velit inuocari, & disertè ad amussim verbi sui, orationes formari iubeat: denique quum fides in verbo fundata sit rectæ orationis mater: simulac à verbo deflectitur, orationem adulterari necesse est. Atqui iam ostensum est si consulitur tota Scriptura, illic hunc honorem soli Deo vindicari. Quod ad intercessionis munus pertinet, etiam vidimus Christo peculiare esse, nec vllam Deo gratam esse precationem nisi quam Mediator ille sanctificat. Ac tametsi fideles vltrò citroque preces apud Deum pro fratribus offerunt, hoc nihil vnicæ Christi intercessioni derogare ostendimus: quia omnes simul ea subnixi tam se quàm alios Deo commendant. Adhæc docuimus inscitè hoc trahi ad mortuos, quibus nusquam legimus mandatum esse vt pro nobis orent. Sæpe nos Scriptura hortatur ad mutuas huius officij vices: de mortuis ne syllaba quidem. imò Iacobus hæc duo coniungens, vt confiteamur peccata nostra inter nos, & vicissim alij pro alijs oremus, mortuos tacitè excludit. Proinde ad hunc errorem damnandum sufficit vna illa ratio, exordium rite orandi nasci ex fide, fidem verò esse ex auditu verbi Dei, vbi nulla

Sup. s. 12. 14 Itē ex leg. l. 2. c. 8. s. 13. 16 *Psa.* 44. 21 l. 4. c. 1. s. 5. vt sup. c. 2. s. 31. 39. & sup. s. 1. Sup. s. 17. 18 l. 2. c. 6. s. 2. 3 Sup. s. 19. 20 Aug. de quā. aīa. cap. 54. de ciuit. Dei lib. 22. c. 10 Tert. apolo. cap. 17. *Iac.* 5. 16. Rom. 10. 17.

Vide quędã adhęc pert. l.4.c.18.ſ10 Vt ſup.doc. ſ.21. Quod etiã doc. ſup. ſ.20.&c. Chryſ.hom. de profect. Euang. Amb.cap.1. ad Rom.

fictitiæ interceſſionis mentio: quia temere patronos ſibi aſciuit ſuperſtitio, qui diuinitus dati non erant. Nam quum multis precandi formis referta ſit Scriptura, nullum reperitur exemplum huius aduocationis, ſine qua in Papatu nulla creditur eſſe oratio. Adhæc, ſuperſtitionem hanc cõſtat ex diffidentia natam eſſe: quia vel Chriſto deprecatore contenti non fuerint, vel eum omnino ſpoliauerint hac laude. Atq; hoc poſterius ex eorum impudentia facilè coarguitur: quia non alio validiore argumento pugnant, opus nobis eſſe ſanctorum patrocinio, quàm dum obijciunt nos eſſe indignos familiari ad Deum acceſſu. Quod nos veriſſimum quidem eſſe fatemur, ſed inde colligimus nihil eos Chriſto reliquum facere qui pro nihilo ducunt eius interceſſionem, niſi accedant Georgius & Hippolytus, aut ſimiles laruæ.

De ora.ſpecieb. Augu. ad Paulinã epiſt. 59. 1.Tim.2.1. Grat. actio. *Pſa.*50.15 De noſtra inopia ſup. in 2. orandi leg.ſ.6.& c. 12. Vide ſup.3. leg.ſ.8.9.

28 Et ſi autem oratio propriè ad vota & preces reſtringitur, tanta eſt tamen inter petitionem & gratiarum actionem affinitas, vt commodè ſub nomine vno cõprehendi queant. Nam quas Paulus enumerat ſpecies, ſub prius membrum huius partitionis recidunt. Rogando & precãdo deſideria noſtra apud Deum effundimus, poſcentes tam quæ faciunt ad propagandam eius gloriam & illuſtrandum eius nomen, quàm beneficia quæ vſui noſtro conducunt. Gratias agendo, benefacta eius erga nos iuſta laude celebramus, acceptum ferentes eius liberalitati quicquid ad nos bonorum peruenit. Itaque duas iſtas partes ſimul complexus eſt Dauid, Inuoca me in die neceſſitatis: eruam te, & glorificabis me. Vtrunque nobis continenter in vſu eſſe non abs re præcipit Scriptura. tantam enim noſtram eſſe inopiam alibi diximus, res verò ipſa clamat tot ac tantis nos anguſtijs vndique vrgeri ac premi, vt ſatis ſit cauſæ omnibus cur aſſiduè gemant & ſuſpirent ad Deum, ſupplicesque eum implorent. Nam etſi à rebus aduerſis ſint immunes, ſanctiſſimos tamen quoſq; ſtimulare debet ſcelerum ſuorum culpa, deinde innumeri tẽtationum inſultus ad expetendum remedium. In ſacrificio autem laudis & gratiarum actionis nulla eſſe poteſt ſine ſcelere interruptio: quando non ceſſat Deus alia alijs beneficija cumulare, vt nos, quanuis lentos & pigros, ad gratitudinem cogat. Denique tanta ac tam effuſa benefactorum eius largitas nos penè obruit, tot ac tam ingentia eius miracula, quaquauerſum ſpectes cernuntur, vt nunquam nobis deſit laudis gratiarumque actionis argumentum ac materia. *Atq;, vt hæc planiùs aliquanto explicentur, quum ſic in Deo ſpes omnes opeſque noſtræ ſitæ ſint (*quod iam antea ſatis probatum eſt) vt neque nos, neque noſtra omnia proſperè habere niſi eius benedictione poſſimus: aſſiduè nos ei noſtraque omnia oportet commendemus. Deinde quicquid deliberamus, loquimur, agim⁹, ſub eius manu ac voluntate, ſub ſpe denique auxilij eius deliberemus, loquamur, agamus. Omnes enim à Deo maledicti pronuntiantur qui ſui alteriúſve cuiuſpiam fiducia, conſilia agitant ac ſtatuunt, qui extra eius voluntatem, ipſoq; non inuocato, quicquam moliuntur, aut inchoare tentant.* Et quũ iam aliquoties dictum ſit, iuſto eum honore affici vbi bonorum omnium author agnoſcitur: inde conſequitur, ſic ex manu eius ſuſcipienda eſſe illa omnia, vt aſſidua gratiarum actione proſequamur: nullamque eſſe iuſtam rationem qua eius beneficia vſurpemus, quæ non alio fine ab eius largitate nobis profluunt ac proueniunt, niſi etiam in laude eius confitenda & gratijs agendis aſſidui ſimus. Paulus enim, dum teſtatur per verbum & orationem ſanctificari, ſimul innuit, ſine verbo & oratione minimè ſancta & pura nobis eſſe. per verbum ſcilicet fidem metonymicè intelligens. Proinde eleganter Dauid, dũ percepta Domini liberalitate, datum ſibi in os canticum nouum prædicat, quo ſcilicet innuit, malignum eſſe ſilentium, ſiquod eius beneficium ſine laude præterimus: quũ toties benedicendi materiam nobis exhibeat quoties benefacit. Sicut etiam, Ieſaias, ſin gula-

Aug.lib.1. cõt.aduerſ. leg.& pph. cap.18. *Sup.c.9.ſ. 3.c.10.ſ.4. *Iac.*4.14. *Ieſ.*30.1. & 31.1. *Sup.c.19. ſ.8.9. l.1.c.2.ſ.2. c.5.l.2.c.2. ſ.2. Inf.ſ.41. Aſſ.d.grat. act.ſup.ſ.3. 1.*Tim.*4.5. Rom.14.6. Ephe.5.4. *Pſal.*40.4. Col.1.12.& 2.7.&.3.17

ſingularem Dei gratiam prædicans, ad canticum nouum & non vulgare *Ieſ.*42.10.
hortatur fideles. Quo ſenſu alibi Dauid, Domine labia mea aperies, & os *Pſa.*50.17.
meum annuntiabit laudem tuam. Similiter Ezechias & Ionas hunc ſibi li- *Ieſ.*38.20.
berationis finem teſtantur fore, vt canticis Dei bonitatem in templo ce- *Ionæ.*2.10.
lebrent. Hanc eandem legem Dauid generaliter pijs omnibus præſcribit.
Quid rependam Domino (inquit) pro omnibus quæ in me contulit? Ca- *Pſal.*116.
lycem ſalutũ accipiam, & nomen Domini inuocabo. Et eam ſequitur Ec- 12.13.
cleſia alio Pſalmo, Saluos nos fac Deus noſter, vt confiteamur nomini tuo, *Pſal.*106.
& gloriemur in laude tua. Item, Reſpexit ad precem ſolitarij, & non con- 46.47.
tempſit preces eorum. Scribitur hoc ad generationem poſteram, & po-
pulus creatus laudabit Dominum, vt annuntient in Sion nomen eius, & *Pſal* 102.
laudem eius in Ieruſalem. Imò quoties obſecrant Deum fideles vt faciat 18.19.
propter nomen ſuum: ſicuti indignos ſe profitentur qui obtineant quic- De hoc ſa-
quam proprio nomine, ita ſe obligant ad gratias agendas: & hunc ſibi re- crif. Chryſ.
ctum beneficentiæ Dei vſum fore promittunt, vt eius ſint præcones. Sic hom.38. in
Oſeas, de futura Eccleſiæ redemptione loquens, Aufer (inquit) iniquita- Mat. cap.21.
tem ô Deus, & attolle bonum: nos autem vitulos labiorum ſoluemus. *Oſeæ.*14.3.
Nec modò linguæ præconium ſibi vendicant Dei beneficia, ſed amorem Vide l.4.c.
ſibi naturaliter conciliant. Dilexi (inquit Dauid) quia exaudijt Dominus 18.ſ.16.17.
vocem deprecationis meæ. Item alibi quæ ſenſerat auxilia recitans, Di- quæ de εὐ-
ligam te Deus fortitudo mea. Nec verò vnquam placebunt Deo laudes χαρισ. agit.
quæ non fluent ex hac dulcedine amoris. Quin etiam tenendum eſt illud *Pſa.*116.1.
Pauli, vota omnia peruerſa & vitioſa eſſe quibus non annexa eſt gratiarũ
actio. Sic enim loquitur, In omni oratione (inquit) & obſecratione cum *Pſal.*18.1.
gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum. Nam quia *Phil.*4.6.
multos impellit moroſitas, tædium, impatientia, doloris acerbitas, & me- Auguſt. de
tus, vt orando obmurmurent, iubet ita temperari affectus, vt fideles, an- gratia No.
tequam adepti ſint quod cupiunt, hilariter nihilominus benedicant Deo. Teſt. ad Ho-
Quòd ſi hæc copula in rebus ferè contrarijs vigere debet, eo ſanctiore nor. Epiſt.
vinculo nos obſtringit Deus ad canendas ſuas laudes, quoties nos voto- 120.ca.17.
rum compotes facit. Sicuti autem docuimus Chriſti interceſſione conſe- Idē in Pſ.37
crari noſtras preces, quæ alioqui pollutæ eſſent, ita Apoſtolus, iubens Sup.ſ.17.
nos per Chriſtum offerre hoſtiam laudis, nobis ad celebrandum Dei no- *Heb.*13.12
men os non ſatis purum eſſe admonet, niſi intercedat Chriſti ſacerdotiũ. Gratiar. act.
Vnde colligimus prodigioſè faſcinatos fuiſſe homines in Papatu, vbi per Chriſtũ.
maior pars Chriſtum vocari aduocatum miratur. Hæc ratio eſt cur præ- Coloſ.4.2.
cipiat Paulus ſine intermiſſione & orare & gratias agere: volens ſcilicet 1.*Theſ.*5.
quanta fieri poteſt aſſiduitate, omni tempore, omni loco, omnibus in re-
bus ac negotijs erecta eſſe ad Deum omnium vota, quæ & omnia ab eo 13.18.
expectent, & omnium ei laudem referant, ſicuti perpetua laudandi oran- 2.Theſ.1.3.
dique argumenta nobis offert. & 2.13.

29 Hæc autem orandi aſſiduitas, etſi præſertim proprias ac priua- Publ. prec.
tas cuiuſque reſpicit, nõnihil tamen ad publicas quoque Eccleſiæ oratio- de quib. inf.
nes pertinet. Atqui nec aſſiduæ eſſe poſſunt, nec aliter etiam fieri debent ſ.47.51.
quàm ex politia quæ communi inter omnes conſenſu conuenerit. Fateor Aduerſ. Meſ
ſanè. Ideo enim & certæ horæ condicuntur ac præſtituuntur, vt apud ſal. Hęreſ. P.
Deum indifferentes, ita hominum vſibus neceſſariæ, quò ſit omnium cõ- Mar. loc. 13
moditati proſpectum, & omnia decenter & compoſitè, iuxta Pauli ſen- Claſ.2.ſ.1.2.
tentiam, in Eccleſia adminiſtrentur. Sed enim iſtud nihil obſtat quominus 1.*Cor.*14.40
vnaquæque Eccleſia, cùm ſubinde ad frequentiorem precationum vſum Idem.ſ.13.
ſe extimulare, tum maiore aliqua neceſſitate admonita acriore ſtudio fla- Inf.ſ.51.
grare debeat. De perſeuerantia autem, quæ multam cum aſſiduitate af-
finitatem habet, erit circa finem dicendi locus. Porrò hæc nihil ad *βατ-*
τολογίαν, qua interdictum nobis Chriſtus voluit. non enim diu, nec *Mat.*6.7.
ſæpe, nec multo cum affectu inſiſtere precibus vetat: ſed ne aliquid à

Vt cum de publ. cõfeſ. & Ieiu Sup. c.3. ſ.18. c.4 ſ.10. l.4. c.12. ſ.15.

Deo extorquere nos poſſe confidamus, garrula loquacitate eius aures obtundendo, acſi humano more perſuadendus foret. Scimus enim hypocritas, quia non reputant ſibi negotiũ eſſe cum Deo, non ſecus * pompas ſuas in precibus agere quàm in triumpho. Nam Phariſæus ille qui gratias Deo agebat quòd non eſſet alijs ſimilis, ſibi haud dubiè plaudebat in hominum oculis, acſi vellet ex precatione captare ſanctitatis famam. Hinc *βαττολογία* illa quæ hodie ſimili de cauſa graſſatur in Papatu, dum alij preculas eaſdem iterando tempus fruſtra terunt, alij longa verborũ congerie apud vulgus ſe venditant. Quum hæc garrulitas pueriliter illudat Deo, non mirum eſt ab Eccleſia prohiberi, nequid illic perſonet niſi ſerium & profectum ex corde intimo. Huic corruptulæ vicina eſt & ſimilis altera, quam ſimul damnat Chriſtus: quòd ſcilicet hypocritæ oſtentationis cauſa venantur multos teſtes, ac forum potiùs occupant ad orandum, quàm mundi laude careant ipſorum preces. Quando verò hunc eſſe orationis ſcopum iam priùs dictum eſt, vt erecti in Deum animi ferantur, tum ad confeſſionem laudis, tum ad opem implorandam: ex eo intelligere licet primas eius partes in mente & animo poſitas eſſe. vel potiùs orationem ipſam, eſſe propriè interioris cordis affectum, qui apud Deum, cordium ſcrutatorem, effunditur & exponitur. Quamobrem (vt iam dictum eſt) cæleſtis magiſter, quum optimam orandi legem ferre vellet, iuſſit intrare in cubiculum, ibique oſtio clauſo orare Patrem noſtrum in abſcondito, vt Pater noſter qui eſt in abſcondito nos exaudiat. Nam vbi ab hypocritarum exemplo abſtraxit, qui ambitioſa precum oſtentatione hominum fauorem captabant, ſimul adijcit quid ſit melius: intrare ſcilicet cubiculum, & clauſo oſtio ibi orare. Quibus verbis (vt ego interpretor) ſeceſſum, qui nos eò iuuet vt tota cogitatione in cor noſtrum deſcendamus & ingrediamur penitus, quærere nos docuit: propinquum nobis Deum animi affectibus promittens, cuius templa eſſe debent corpora noſtra. Neque enim negare voluit quin alijs quoque locis orare expediat: ſed eſſe quiddam ſecretum oſtendit orationem, quæ & in animo potiſſimùm locata ſit, & eius tranquillitatem, procul omnibus curarum turbis, requirat. Non ergo ſine cauſa ipſe quoque Dominus, quum precibus incumbere vehementiùs vellet, in ſeceſſum procul hominum tumultu ſe conferebat: ſed vt ſuo nos exemplo commonefaceret, non eſſe negligenda iſthæc adminicula, quibus animus noſter per ſe nimiùm lubricus magis ad ſerium orationis ſtudium intenditur. Interim verò, quemadmodum neq; in media hominum turba, ſiquando ita tulerat occaſio, à precando abſtinebat: ſic nos in locis omnibus, quibus opus fuerit, tollamus puras manus. Atque adeò ſic habendum eſt, quiſquis in ſacro piorum conuentu orare detrectat, neſcire quid ſit orare ſeorsũ, vel in receſſu, vel domi. Rurſus qui ſolus & priuatim orare negligit, quantumuis ſedulò frequenter cœtus publicos, ventoſas tantùm preces illic concipere: quia plus hominum opinioni defert quàm arcano Dei iudicio. Interea, ne contemptui eſſent communes Eccleſiæ preces, eas ſplendidis elogijs olim Deus ornauit: præſertim vbi templum vocauit domum orationis. Nam & præcipuam cultus ſui partem hac voce docuit eſſe precandi officium: atque vt in eo ſe fideles vno conſenſu exercerent, inſtar vexilli erectum illis fuiſſe templũ. Addita etiam fuit inſignis * promiſſio, Te expectat Deus, laus in Sion: & tibi votum reddetur. Quibus verbis admonet Propheta nũquam irritas eſſe Eccleſiæ preces: quia Deus populo ſuo ſemper canendi materiam cum gaudio ſuppeditat. Etſi autem ceſſarunt legales vmbræ, quia tamen hac ceremonia inter nos quoque fidei vnitatẽ Deus fouere voluit, non dubium quin ad nos pertineat eadem promiſſio, quam & Chriſtus ore ſuo ſanciuit, & Paulus perpetui vigoris eſſe docet.

August. de orand. ad Prob. ca.10. Epiſt.121. diſtinguit inter multũ loqui & mult. preca. Sup. in leg. orã. 1. ſ. 4.5. *l.4.c.5. ſ.17.18. Auguſt. ſer. 59. de temp. *Matt.6.6.* Ambr. de Cain & Abel. cap. 8. Sup. citatur Chryſ. ſ.20. Luc.6.12. & 9.18. & 11.1. Mat.14.23. & 26.39. Ioan.8.1.

In turba pre. Chriſt. Ioan.12.27 28. & 11.41. Luc 3.21. & 11.1. & 23.34. Ioan.17 1. *Tim.*2.8. *Ieſa.*56.7. Ier.7.11. Mat.21.13. *2.Para.6. 21. & 7.12. *Pſal.*65.2. Ezech.43.7 Mat.18.19. Rom.15.6.

30 Iam vt communes fidelibus preces Deus verbo ſuo edicit, ſic &

& templa publica ipsis peragendis destinata esse oportet. vbi qui orationem cum Dei populo communicare respuunt, non est quòd isto prætextu abutantur, cubiculum se ingredi, quò Domini mandato pareant. Ille enim qui pollicetur se facturum quicquid duo aut tres petierint in nomine suo congregati, palàm conceptas preces se minime aspernari testatur: modò facessat ostentatio & humanæ gloriolæ aucupium, modò adsit syncera veraque affectio quæ in cordis arcano habitet. Si hic legitimus est templorum vsus (vt certé est) cauendum est rursum ne aut (quemadmodū seculis aliquot haberi cœperunt) propria esse Dei habitacula ducamus, vnde propius aurem nobis admoueat: aut secretam nescio quam illis affingamus sanctitatem, quæ sacratiorem apud Deum orationem reddat. Vera enim Dei templa quum simus ipsi, in nobis oremus oportet, si in sancto templo suo Deum volumus inuocare. Illam verò crassitiem Iudæis aut Gentibus relinquamus, qui præceptum habemus de inuocando, citra loci discretionem, in spiritu & veritate Domino. Dedicatum quidem templum erat olim Dei iussu precibus ac victimis offerendis: sed quo tempore veritas sub talibus vmbris figurata delitescebat, quæ nunc ad viuum nobis expressa in nullo materiali tēplo hærere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea conditione commendatum fuit templum vt Dei præsentiam eius parietibus includerent, sed quò ad contemplandam veri templi effigiem exercerentur. Itaque grauiter à Iesaia & Stephano reprehensi sunt qui Deum in templis manu factis habitare vllo modo putarent.

31 Hinc præterea plusquam clarum est, neque vocem neque cantum (si in oratione intercedant) habere quicquam momenti, aut hilum proficere apud Deum, nisi ex alto cordis affectu profecta. Quin eius iram aduersus nos prouocant si è summis duntaxat labris & gutture exeunt: quando id est sacrosancto eius nomine abuti, ac eius maiestatem derisui habere. sicuti ex Iesaiæ verbis elicimus, quæ etsi latiùs patent, ad hoc quoque vitium coarguendum pertinent. Populus (inquit) iste appropinquat mihi ore suo, & labijs suis me honorat: cor autem eorum longè est à me: & timuerunt me mādato & doctrina hominū. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & stupendum. peribit enim sapientia à sapientibus eorum, & prudentia seniorum euanescet. Neque tamē vocem aut cantum hìc damnamus, quin potiùs valde commendamus, modò animi affectum comitentur. Sic enim mentem in Dei cogitatione exercent, & intentam retinent: quæ, vt lubrica est & versatilis, facilè remittitur, & in varia distrahitur, nisi varijs fulciatur adminiculis. Præterea, quum Dei gloria in singulis corporis nostri partibus elucere quodammodo debeat, conuenit præsertim linguam huic ministerio addictam esse ac deuotam tū canendo, tum loquendo: quæ peculiariter ad enarrandam prædicandámque Dei laudem, condita est. Potissimus tamen linguæ vsus est in orationibus publicis, quæ in fidelium conuentu habentur: quibus hoc agitur, vt Deum, quem vno spiritu eademq; fide colimus, communi vna voce & veluti eodem omnes ore pariter glorificemus. idque palàm, vt omnes vicissim, à suo quisque fratre, confessionem fidei accipiant, ad cuius exemplum inuitentur & incitentur.

32 Canendi verò in Ecclesijs ritum (vt id quoque obiter dicā) non modò vetustissimum esse constat, sed Apostolis quoque in vsu fuisse, ex illis Pauli verbis colligere licet, Canam spiritu, canam & mente. Itē ad Colossenses, Docentes & commonefacientes vos mutuò in hymnis, psalmis & canticis spiritualibus, canentes cum gratia in cordib⁹ vestris Domino. Priore enim loco, voce & corde canendum esse præcipit: altero cantilenas spirituales commendat quibus se mutuò pij ædificent. Id tamen vniuersale non fuisse testatur Augustinus, qui refert sub Ambrosio demum cœpisse canere Ecclesiam Mediolanensem: quum sæuiente aduersus fidem

De templ P. Mar. ibid. ſ. 13. vbi de scala Iacob. & de eor. dedicat. loc. 9. Clas. 4. ſ. 1.
Mat. 18. 20
De Tēplor. vsu agit. l. 4. c. 1. ſ. 5. c. 5. ſ. 18.
1. Cor. 6. 19
Ioh. 4. 23.
2. Cor. 6. 16.
1. Pet. 2. 5.
Cyril. in Leuit. lib 12.
Au. in præf. Psal. 130.
Iesa. 66. 1.
Act. 7. 48.
Hac de re P. Mar. loc. 13. Clas. 3. ſ. 11.
Iesa. 29. 13
Mat. 15. 8.
Vide sup. ſ. 7. & quædā. l. 2. c 8. ſ 6. l. 4. c. 10. ſ. 15. 23. Sup. c. 12. ſ. 1. 3. c. 14. ſ. 7. 8. Inf. c. 24. ſ. 8
Voc. & cāt. legitim. vs⁹
Psa. 33. 3. & 47. 6. & 68. 4. Ies. 42. 10
Ier. 20. 13.
Iac. 3. 5. 9.
Rom. 15. 6.
1. cor. 14. 26
1. *Cor.* 14. 13. 15.
Colos. 3. 16.
Aug. de gratia no. test. ad Ho[nor]o. c. 17. & ad Inqui[si]t. Ian[uari]. li. 2. cap. 18.

Confess. lib.9 c.7. orthodoxâ Iustina Valentiniani matre, populus solito magis assiduus in vigilijs esset: reliquas deinde occidentales Ecclesias sequutas. Paulò enim antè dixerat ab orientalibus profectum fuisse hunc morem. Indicat etiam libr. Retractationum 2, sua ætate fuisse in Africa receptum. Hilarius quidam, inquit, vir tribunitius morem, qui tunc esse apud Carthaginem cœperat, vt hymni ad altare dicerentur de Psalmorum libro, vel ante oblationē, vel quum distribueretur populo quod fuisset oblatum, maledica reprehensione vbicunque poterat lacerabat. Huic respondi, iubentibus fratribus. Et certè si ad eam, quæ Dei & Angelorum cōspectum decet, grauitatem attemperatus sit cantus, cùm dignitatem & gratiam sacris actionibus conciliat, tum ad excitandos in verum precandi studium ardorémque animos plurimum valet. Cauendum tamen diligenter ne ad modulationem intentiores sint aures quàm animi ad spiritualem verborū sensum. Quo periculo se permotum fatetur alicubi idem Augustinus, vt interdum optarit institui morem ab Athanasio obseruatum, qui lectorem tam modico vocis flexu iubebat sonare, vt pronuntianti vicinior foret, quàm canenti. Verùm, quum reminisceretur quantam sibi vtilitatem cātus attulissent, in alteram partem inclinabat. Hac ergo adhibita moderatione. nihil dubium quin sanctissimum sit ac saluberrimum institutum. Quemadmodum rursus, quicunque ad suauitatem duntaxat auriumque oblectationem compositi sunt cantus, nec Ecclesiæ maiestatem decent, nec Deo non summopere displicere possunt.

Huius ritus meminit. Plin.2.in quad. Epist. ad Traia. Imper. De eo Tertul. in Apolog. c.39 Et circa med. meminit etiā cāt. in cōuētib. post ἀγα. Confess. lib. 10.c.33. Quātū inde vtil. percep. eod. li. scrib. ca.6. Obser. in cātu moderat.

33 Quo etiam planè constat, non Græco inter Latinos, nec Latino inter Gallos aut Anglos (vt hactenus passim factitatum est) sed populari sermone concipiendas esse publicas orationes, qui vulgò à toto cœtu intelligi possit. quandoquidem in totius Ecclesiæ ædificationem fieri conuenit: ad quàm ex sono non intellecto nullus penitus fructus redit. Apud quos verò nulla est nec charitatis nec humanitatis ratio, ij saltem Pauli authoritate moueri aliquantulum debebant, cuius verba minimè ambigua sunt. Si benedixeris, inquit, spiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo ad tuam benedictionem respondebit Amen, quandoquidem quid dicas nescit? nam tu quidem gratias agis, sed alius non ædificatur. Quis ergo effrænem Papistarum licentiam satis miretur, qui Apostolo palàm sic reclamante, exotica lingua verbosissimas preces reboare non formidant, in quibus nec syllabam vnam ipsi interdum assequuntur, nec alios intelligere volunt? Nobis verò secus agendum præscribit Paulus. Quid ergo? (inquit) orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. Spiritus voce singulare linguarum donum significans, quo nōnulli prædit abutebantur, quum à mēte, hoc est intelligentia, illud auellerent. Sic tamen omnino sentiendum, nulla ratione fieri posse, nec in publica oratione, nec in priuata, quin lingua sine animo summopere Deo displiceat. Ad hoc, cogitationis ardore mentem esse debere incitatam, quò totū longè superet quod lingua enuntiando exprimere potest. Postremò, ne esse quidem orationi priuatæ necessariam linguā, nisi quoad interior sensus vel sibi ipse ad incitationem sufficere non valet, vel incitationis vehementia linguæ actionem secum rapit. Nam etsi optimæ interdū orationes voce carent, sæpe tamen vsu venit vt affectu mentis exultante, & lingua in vocem, & membra alia in gesticulationem sine ambitione erūpāt. Inde scilicet incertum illud Hannæ murmur, cuius simile quiddam sancti omnes perpetuò in se experiuntur, dum in abruptas & concisas voces prosiliunt. Corporis autem gestus in precatione obseruari soliti (quales sunt geniculatio, & capitis detectio) exercitia sunt, quibus ad maiorem Dei venerationem assurgere conamur.

Linguæ peregr. abus. ibid. P. Mar. f.19.&c. Aug. in Psal. 137.& in Ps. 118. serm.18 1.Cor.14.16 Ibi. vers.17. Nota. Item vers. 19.23. Ibid.14.15 Vt sup. sub finem f.5.& f.32. Bern. sup. Cantica Serm.68. August li 2 de serm Dei in mōte, dicit nō verb. sed intent. cord. agēd. 1.Sa 1.13. P. Mar. loc. citato f.12.

34 Nunc certior orandi non modò ratio, sed forma quoque ipsa discenda est: ea scilicet quam per dilectum Filium suum nobis cælestis

Pater

Pater tradidit: vbi immensam bonitatem ac mansuetudinem agnoscere licet. Nam prærerquam quòd nos monet atque hortatur vt se in omni nostra necessitate quæramus (qualiter filij in parentum fidem, quoties vlla anxietate affli&antur, confugere solent) quoniam videbat ne id quidẽ satis nos perspicere, quàm angusta esset nostra paupertas, quid æquum postulare, quid è re nostra esset, huic etiam nostræ ignorantiæ occurrit: & quod captui nostro deerat, de suo ipse suppleuit ac sufficit. Præscripsit enim nobis formulam, qua velut in tabula proposuit quicquid à se expetere licet, quicquid in rem nostram conducit, quicquid postulare necesse est. Ex qua eius benignitate magnum consolationis fructum percipimus, quòd nihil absurdum, nihil alienum aut importunum, nihil denique non illi acceptum postulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore rogamus. Plato quum hominum imperitiam videret in votis ad Deum perferendis, quibus concessis pessimè illis sæpius consultum fuerit: optimam precãdi rationem hanc esse pronuntiat, è veteri Poeta sumptam, Iuppiter rex, optima nobis & vouentibus & non vouentibus tribue: mala autem poscentibus quoque abesse iube. Atque homo quidem ethnicus in eo sapit, quòd iudicat quàm sit periculosum à Domino expetere quod cupiditas nostra dictauerit: simul nostram infœlicitatem prodit, qui ne hiscere quidem sine discrimine coram Deo possimus, nisi ad rectam orandi normam nos Spiritus instituat. Quò maiore in pretio cęteri apud nos meretur hoc priuilegium, dum vnigenitus Dei Filius verba nobis in os suggerit quæ mentem nostram omni hæsitatione expediant.

Mat.6.9. *Luc.11.2.* Quædã etiã in hanc rem attigit sup. §.5. Formula orat Dominicæ. Nota. *In Alcib.2. vel de voto* Chrys. in Epist. ad Tim. Hom 8. Vt dictũ est sup. ibid. §.5. *Rom.8.26.*

35 Hæc orandi seu forma, seu regula, sex petitionibus constituta est. Nam ne ijs accedam qui septem capitibus distinguunt, facit quòd aduersatiua dictione interiecta videtur Euangelista duo illa membra voluisse inter se colligere, acsi dixisset, Ne tentatione opprimi nos finas, quin potiùs nostræ fragilitati opem feras, & liberes, ne succumbamus. Nobiscũ etiam sentiunt veteres Ecclesiæ scriptores. vt iam quod septimo loco apud Matthęum additum est, exegeticè ad sextam petitionem referẽdum sit. Tametsi autem eiusmodi est tota oratio, vt vbique gloriæ Dei ratio in primis habenda sit: priores tamen tres petitiones Dei gloriæ peculiariter destinatæ sunt: quam solam in illis intueri nos oportet, nullo commodi nostri (vt aiunt) respectu. Tres reliquæ nostri curam gerunt, ac propriè ijs quæ ex vsu nostro sunt postulandis sunt assignatæ. Vt quum nomẽ Dei sanctificari petimus, quia probare vult Deus gratisne an spe mercedis ametur à nobis, & colatur, nihil tum de nostro commodo cogitandum est: sed eius gloria nobis proponenda est, quam intentis oculis vnam intueamur: nec aliter in reliquis huiusmodi precibus affectos esse fas est. Atque hoc quidem ipsum nobis in magnum commodum cedit, quòd dum ita vt petimus sanctificatur, fit etiam nostra vicissim sanctificatio. Sed ad huiusmodi vtilitatem oculi nostri (vt dictum est) conniuere ac quodammodo excutire debent, ne in ipsam omnino respiciant. Vt si omnis spes priuati nostri boni præcisa esset, hæc tamen sanctificatio, & alia quæ ad Dei gloriam pertinent, à nobis optari & precibus postulari non desinant. Vt in exemplis Mosis & Pauli spectatur, quibus graue non fuit mentes & oculos à seipsis auertere, ac vehementi incensoque zelo suum ipsorum interitum expetere, vt vel suo dispendio gloriam & regnum Dei promouerent. Rursum quum panem nostrum quotidianum nobis dari petimus: tametsi optemus quod est nostri commodi, tamen hic quoque Dei gloriam quærere præsertim debemus, vt ne petituri quidem simus nisi in eius gloriam vergat. Nunc ad ipsam orationis enarrationem aggrediamur.

Orat. Dom. part 6. *Aug. in Enchi. ad Lau. capite. 116. Chrys. aut. ope. imp.* Bern. serm. 5. in capite ieiun. trib. petetionib. compreh. Sanctific. nominis Dei lege l.2.c.8. §.22. Itẽ vbi de vero ei9 timore sup. c.2.§.26.& inf.§.41.43. *Exo.32.32. Rom.9.3.* Obiter sup. §.6. ex professo it. §.44

Pater noster, qui es in cælis.

Præfat.orat 36 Primùm in ipso limine occurrit quod anta diximus, omnem à
Dominicæ. De Christi nobis orationem offerri Deo non aliter debere quàm in Christi nomine:
mediat.vide vt nullo alio nomine illi commendari potest. Nam ex quo Patrem voca-
Sup.à f.17. mus Deum, nomen certè Christi prætendimus, qua enim fiducia Deum
ad f.27. aliquis Patrem nominaret? quis huc temeritatis prorumperet, vt sibi v-
Pater. surparet honorem Filij Dei, nisi in Christo adoptati essemus in filios gra-
l.2.c.6.f.1. tiæ? Qui quum verus sit Filius, nobis in fratrem ab ipso datus est: vt quod
Sup.c.12.f.2 natura ipse proprium habet, adoptionis beneficio nostrum fiat, si tantam
Sup.in fine beneficentiam certa fide amplectimur. Quemadmodum Iohannes ait da-
f.1. tam esse potestatem ijs qui credunt in nomen vnigeniti Filij Dei, vt filij
Inf.c.24.f.5 Dei ipsi quoque fiant. Itaque & Patrem se nostrum appellat, & sic à nobis
*Iohan.*1.12. vocari vult: hac tanta nominis suauitate, omni nos diffidentia eximens,
Hac de præ- quando nullus alibi maior amoris affectus quàm in patre reperiri possit.
rogat.inf.c. Itaque nullo certiore documento immensam suam erga nos charitatem
22.f.10. testificari potuit, quàm ex eo quòd filij Dei nominamur. Ipsius verò cha-
Ioan.20.17. ritas tanto erga nos maior præstantiorq; est omni parentum nostrorum
Ro.8.15.16. charitate, quanto ipse omnes homines bonitate & misericordia superat.
1.*Ioh.*3.1. vt si quotquot in terra sunt patres, omni paternæ pietatis sensu exuti, fi-
*Psa.*27.10 lios destituerent: ipse nobis nunquam defuturus sit: quoniam seipsum ne-
*Ies.*63.16. gare non potest. Habemus enim eius promissum, Si vos, quum mali sitis,
& 64.8. nostis bona dare filijs vestris: quanto magis Pater vester qui in cælis est?
Sup.f.25. Item apud Prophetam, Potéstne mater obliuisci filiorũ? Etsi obliuiscatur,
2.*Tim.*2.13 ego tamen non obliuiscar tui. Quòd si filij eius sumus: vt filius in fidẽ ex-
tranei alieniq; hominis se cõferre non potest nisi simul de patris vel sæ-
Mat. 7.11. uitia vel inopia quæratur: ita aliunde subsidia quàm ab ipso quærere non
*Ies.*49.15. possumus, nisi exprobrata illi egestate, ac facultatum inopia, vel sæuitia
nimiaque austeritate.

Indig. re- 37 Nec causemur, nos meritò timidos reddi peccatorum consci-
cip.pater. entia, quæ Patrem, quanuis clementem ac mansuetum, tamen nobis offen
Inf.f.47. sum quotidie reddant. Nam si inter homines, nullo meliore patrono cau-
Simile. sam suam apud patrem filius agere potest, nullo meliore interprete per-
Hac de fidu. ditã eius gratiã sibi cõciliare ac recolligere, quàm si ipse supplex ac de-
Sup.f.11.12 missus, culpã agnoscẽs, patris misericordiã imploret (non enim tũ se pa-
Item quędā terna viscera dissimulare possunt, quin ad tales preces cõmoueãtur) quid
c.11.f.11.c13 ille Pater misericordiarũ & Deus totius cõsolationis? annõ poti9 filiorũ
f.5.&c. pro se deprecãtiũ lachrymas & gemit9 exaudiet (quũ præsertim ad id nos
l.4 c.1.f.3. inuitet & exhortetur) quã quæuis aliorũ patrocinia? ad quorũ subsidium
2.*Cor.*1.3. ideo pauidi suffugiunt, nõ sine aliqua desperationis specie, quia de patris
2.Thes.2.16 sui mãsuetudine ac clementia diffidũt. Hanc paternæ mansuetudinis exu-
*Luc.*15.20. berantiam nobis in parabola pingit ac repræsentat: vbi pater filium, qui
Nos Deus ab eo se alienauerat, qui substantiam eius dissolutè prodegerat, qui mo-
prçuenit.vt dis omnibus grauiter in eum deliquerat, obuijs vlnis amplectitur: nec ex-
l.2.c.2.f.20. pectat donec verbis veniam postulet, sed ipse anteuertit, redeuntem e-
27.c.3. minus agnoscit, vltro illi occurrit, solatur, in gratiam recipit. Hoc enim
Ies.65.1. tantæ mansuetudinis exemplum in homine spectandum proponens,
Ier 31.32. docere nos voluit quàm effusiorem expectare debeamus à se, non
Mat 7.11. modò Patre, sed patrum omnium longè optimo ac clementissimo: quan-
Ies.49.15. uis ingrati, rebelles ac improbi filij: modò tamen in eius misericordiam
Dei bonitas nos conijciamus. Ac quò certiorem fidem faceret se huiusmodi Patrem
& potent. nobis esse, si Christiani sumus, non modò Pater, sed nominatim noster di-
inf.c.25.f.4. ci voluit: ac si in hunc modum cum eo ageremus, Pater qui tanta in filios
pietate es præditus, tanta ad ignoscendum facilitate, nos filij tui te ap-
pellamus, ac poscimus, securi ac planè persuasi non alio te esse erga nos
affectu

affectu quàm paterno, quantumuis indignos tali patre. Verum quia tantã fauoris immensitatem non capiunt cordis nostri angustiæ, nõ modò adoptionis pignus & arrha nobis Christus est, sed eiusdem adoptionis testem nobis dat Spiritum, per quem libera & sonora voce clamare licet, Abba Pater. Quoties itaque nobis obstabit aliqua cunctatio, petere ab ipso meminerimus vt correcta nostra timiditate Spiritum illum magnanimitatis ducem ad audacter orandum præficiat.

Mat. 23. 9. Ioan. 20. 17. Gal. 1. 4. 1. Thes. 3. 11 2. The. 2. 16 Vide superiorem sect. Galat. 4. 6.

38 Quòd autem non ita instituimur vt suum quisque patrẽ peculiariter nominet, sed potiùs vt nostrum in commune omnes vocemus: ex eo admonemur, quantum fraternæ dilectionis affectum inter nos intercedere oporteat, qui talis patris, eodem misericordiæ & gratuitæ liberalitatis iure, pariter sumus filij. Nam si vnus omnibus nobis communis est pater, à quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis potest: nihil inter nos diuisum esse decet quod non magna animi alacritate parati simus alter alteri communicare, quantum vsus postulat. Iam si ita vt par est, vicissim manum porrigere atque opem ferre cupimus, non est in quo magis commodare fratribus possimus, quàm si optimi Patris curæ ac prouidentiæ commendemus, quo propitio ac fauente, nihil omnino desiderari potest. Et sanè hoc ipsum Patri etiam nostro debemus. Vt enim qui patrem aliquem familias verè & exanimo diligit, totam simul eius domum amore ac beneuolentia complectitur: ad hunc modum, quo simus in hunc cælestem Patrem studio atque affectu, erga eius populum, eius familiam, eius denique hæreditatem ostendere conuenit, quam tantopere honorauit vt plenitudinem vnigeniti Filij sui vocauerit. Ad hãc igitur legem Christianus homo preces suas exigat, vt communes sint, ac omnes complectantur qui illi sunt in Christo fratres. Neque solum quos tales ad præsens videt atque cognoscit, sed omnes qui super terram agunt homines: de quibus quid statuerit Deus, extra notitiam est: nisi quod illis optima optare & sperare non minùs pium quàm humanum est. Etsi præ alijs in domesticos fidei singulari quodã affectu propẽsos esse decet: quos Apostolus peculiariter nobis omni in re commendauit. In summa, sic debent omnes esse orationes, vt in eam spectent communitatem quam Dominus noster in regno suo ac domo sua constituit.

Vt sup. docuit s. 5. Cur potius nost. quam quisque suũ vocet. Inf. s. 47. Mat. 23 9. Sup. fusius hac de re tract. c. 7. à s. 3. ad. 8. Item l. 2. c. 8 s. 40. à s. 51. ad 56. Simile. De fraterna charit. P. Mart. loc. 14. Clas. 2 à s. 8 ad 14. Ephes. 1. 24 Pro omnib. orand.

39 Neque id tamẽ obest quominus & pro nobis & pro certis alijs orare specialiter liceat: modò tamen animus ab huius communitatis intuitu non discedat, nec deflectat quidem, sed omnia istuc referat. Nam quanuis singulariter concipiantur, quia tamen ad eum scopum diriguntur, communes esse non desinunt. Id totum similitudine facilè intelligi potest. Generale est Dei mandatum de subleuanda pauperum omnium egestate, & huic tamen obediunt qui in eum finem eorum inopiæ succurrunt quos laborare aut norũt aut vident: etiam si multos prætereunt qui non leuiori necessitate premuntur: vel quia non omnes nosse, vel quia nõ omnibus sufficere possint. In hunc modum neque ij voluntati Dei repugnant qui communem hanc societatem Ecclesiæ spectantes & cogitantes huiusmodi particulares orationes concipiunt, quibus publico animo singularibus verbis se aut alios Deo cõmendant, quorum necessitatem propius ipsis innotescere voluit. Quanquam non omnia quidem in oratione & facultatum erogatione sunt similia. nam benignitas largiendi exerceri nonnisi erga eos potest quorum perspecta est nobis inopia: iuuare autem oratione vel alienissimos & ignotissimos licet, quantumlibet longo terrarum interuallo à nobis dissiti sint. Id autem fit per generalẽ illam precationis formulam qua omnes filij Dei continẽtur, in quibus & illi sunt. Huc referre licet quod Paulus suæ ætatis fideles hortatur vt puras manus vbique tollant absque contentione: quia dissidium precipibus ianuã claudere admonens, vnanimes vota sua in commune vult conferre.

vt omnib. benefac. vide sup. c. 7 s. 6. l. 2. c. 8. s. 55. Gal. 6. 10. De communic. sanct. l. 4. c. 1. s. 3. & quæd. sup. s. 24. Pro singularib. vid. P. Mat. loc. 12. Clas. 2. s. 5. Dilig. prox. Leuit 19. 18 Mat. 22. 37. Ioan. 13. 34 Gal. 5. 14. 1. 7 im. 2. 8. Eph. 2. 16. 18

In cælis. 40 Adscribitur, Ipsum *esse in cælis*. Ex quo non protinus ratiocinandum est, ipsum cæli circunferentia, quasi cancellis quibusdam, inclusum & circunscriptum alligari. Siquidem & Solomon confitetur cælos cælorum eum capere non posse. Et ipse per Prophetam ait, cælum suam sedem esse, terram autem scabellum pedum suorum. Quo scilicet significat, non certa aliqua regione se limitari, sed diffundi per omnia. Verum quia aliter inenarrabilem eius gloriam mens nostra pro sua crassitie concipere non poterat, nobis per cælũ designata est, quo nihil augustius aut maiestate plenius sub aspectum nostrum venire potest. Quando igitur vbicunque rem quampiam apprehendunt sensus nostri, affigere illic solent: extra omnem locum Deus statuitur: vt dum quærere volumus ipsum, supra omnem corporis & animæ sensum attollamur. Deinde hac loquendi formula, supra omnem aut corruptionis aut mutationis aleam euehitur. demum vniuersum orbem complecti & continere, suaque potentia moderari significatur. Quare hoc perinde est acsi dictus esset infinitæ magnitudinis aut sublimitatis, incomprehensibilis essentiæ, immensæ potẽtiæ, æternæ immortalitatis. Id verò dum audimus, exerenda est altiùs nostra cogitatio, quum de Deo sermo est: ne quicquam terrenum aut carnale de eo somniemus: ne ipsum nostris modulis metiamur, néue eius voluntatem ad nostros affectus exigamus. Simul erigenda est nostra fiducia in ipsum, cuius prouidentia & virtute cælum & terram gubernari intelligimus. Sũma sit, sub Patris nomine nobis in medio statui Deum illũ qui in imagine sua nobis apparuit, vt certa fide inuocetur: nec modò fiduciæ aptari familiare Patris nomen, verùm etiam ad retinendas mentes valere ne ad dubios vel fictitios deos trahantur: sed ab vnigenito Filio ad vnicum Angelorum & Ecclesiæ Patrem conscendãt: deinde quod solium eius locatur in cælis, ex mundi gubernatione nos commonefieri non frustra ad eum nos venire qui præsenti cura sponte occurrit. Qui ad Deum accedũt (inquit Apostolus) eos primò credere oportet Deum esse: deinde remuneratorem omnibus qui ipsum quærũt. Vtrunque hîc Christus Patri suo asserit, vt in ipso sistatur fides nostra, deinde vt certò persuasi simus salutem nostram ab eo non negligi: quia suam ad nos vsque prouidentiam extendere dignatur. Quibus rudimentis Paulus nos ad rite orandum cõparat: nam antequam iubeat petitiones nostras coram Deo innotescere, præfatur hoc modo, De nulla re sitis soliciti: Dominus propè est. Vnde apparet, dubitanter & perplexè vota sua in animo voluere qui hoc probè infixum non habent, Oculum Dei esse super iustos.

Margin notes: 1. Reg. 8. 27. 2. Para. 2. 6. *Iesa.* 66. 1. *Act.* 7. 48. 49. & 17. 24. — Dei immẽsitas traditur l. 1. c. 13. s. 1. — Quid sibi vult esse in cælis. Psal. 50. 7. 13. Ioan. 4. 24. vt dictũ est. sup. 36. 37. l. 1. c. 10. s. 3. & c. 12. s. 1. l. 2. c. 8. s. 18. *Heb.* 11. 6. Ps. 2. 24. & 115. 31. De paterna Dei prouid. l. 1. c. 17. s. 11. de fiduc. Sup. c. 2. s. 16. 17. 31. *Phil.* 4. 6. *Psal.* 33. 18.

41 Prima petitio est, *Vt sanctificetur Dei nomen*, cuius necessitas magno cum nostro dedecore coniuncta est. Quid enim magis indignũ quàm vt Dei gloriam obscuret partim nostra ingratitudo, partim malignitas: audacia verò & furiosa proteruia, quantum in se est, deleat? Crepent, licet, omnes impij cum sacrilega sua libidine, refulget tamen nominis Dei sanctitas. Nec abs re exclamat Propheta, Sicut nomen tuum Deus, ita laus tua in omnes fines terræ. Nam vbicunque innotuerit Deus, fieri non potest quin se proferant eius virtutes, potentia, bonitas, sapientia, iustitia, misericordia, veritas, quæ in eius admiratione nos rapiant, & incitẽt ad celebrandam eius laudem. Quia ergo tam indignè sua Deo sanctitas eripitur in terris, si eam asserere nobis non datur, saltem iubemur eius curam votis suscipere. Summa est, vt optemus suum haberi Deo honorẽ quo dignus est, vt nunquam de ipso loquantur vel cogitent homines sine summa veneratione: cui opponitur profanatio, quæ semper nimiùm in mundo vulgaris fuit, vt hodie adhuc grassatur. Atque hinc petitionis necessitas, quam, si mediocris inter nos pietas vigeret, superuacuam esse decebat. Quòd si Dei nomini sua constat sanctitas, vbi ab alijs omnibus segregatum meram gloriam spirat: hîc non tantùm petere iubemur vt Deus

Margin notes: Vide 3. præcept. l. 2. c. 8. s. 22. Sup. s. 35. *Psal.* 48. 11. De quib. l. 1. c. 2. s. 2. c. 5. à s. 1. ad 12. c. 10. s. 2. c. 12. s. 1. c. 14. s. 2. 20. 21. l. 2. c. 8. s. 25. Mart. loc. 11. Class. 1. s. 21. 22. &c. l. 1. c. 5. s. 14. 15.

sacrum

sacrum illud nomen ab omni contemptu & ignominia vindicet, sed etiã vt ad eius reuerentiam subigat totum humanum genus. Iam quum Deus partim doctrina, partim operibus se nobis manifestet, non aliter à nobis sanctificatur quàm si vtraque in parte tribuamus ei quod suum est, atque ita quicquid ab ipso profectum erit, amplexemur: nec laudem suam apud nos minùs obtineat eius seueritas quàm clementia: quando in multiplici operum diuersitate gloriæ suæ notas insculpsit, quæ confessionem laudis meritò ex omnibus linguis eliceat. Ita fiet vt Scriptura iustam apud nos authoritatem obtineat, nec vllus euentus impediat benedictionem quam Deus in toto gubernationis mundi cursu meretur. Huc etiam rursum tendit petitio, vt omnis impietas quæ sanctum hoc nomen polluit, pereat atque aboleatur: quæcunque hanc sanctificationem obscurant, aut diminuunt, tam obtrectationes quàm ludibria facessant: ac dum sacrilegia omnia compescit Deus, magis ac magis hinc clarescat eius maiestas.

De seuerit. & clement. lege l.1.c.5. f.7. Item de natural. Dei cognit. P.Mart.loc. 2. Claf.1.f.1 2. Sup.c.7.f.3 Tit.2.12. Exépl Esau. Heb. 12.16.

42 Secunda petitio, *Vt aduentat regnum Dei*: quæ etsi nihil continet nouũ, à prima tamẽ nõ sine ratione distinguitur: quia si nostrã in re omniũ maxima somnolentiã expendimus, quod per se notissimum esse debuerat, pluribus verbis inculcari operæpretium est. Postquam ergo Deũ rogare iussi sumus vt agat in ordinem, ac tandem prorsus deleat quicquid maculã aspergit sacro eius nomini: iam additur alterum simile & ferè idem votũ, vt regnum eius adueniat. Etsi autẽ regni huius definitio antè à nobis posita est, breuiter nunc repeto, Deũ regnare vbi homines tam sui abnegatione quàm mundi terrenæque vitæ contemptu illius iustitiæ se addicunt, vt ad celestẽ vitã aspirẽt. Ita duæ sunt huius regni partes: altera, vt Dei prauas omnes carnis cupiditates, quę turmatim cõtra eũ belligerantur, Spiritus sui virtute corrigat: deinde vt sensus omnes nostros formet ad imperij sui obsequiũ. Itaq; non alij legitimũ ordinem tenẽt in hac prece, nisi qui à seipsis incipiunt, nẽpe vt purgẽtur corruptelis omnibus que tranquillum regni Dei statum perturbant, & puritatẽ inficiunt. Iam quia verbum Dei instar sceptri regij est, precari hic iubemur, vt omniũ mẽtes & corda voluntariæ eius obedientiæ subijciat. Quod fit vbi arcano Spiritus sui instinctu efficaciam verbi sui exerit, vt emineat in quo meretur gradu honoris. Postea ad impios descendere conuenit, qui peruicaciter & desperato furore eius imperio resistũt. Regnũ ergo suum erigit Deus totũ mundũ humiliando, sed diuersis modis: quia aliorũ lasciuias domat, aliorũ indomitam superbiam frangit. Id quotidie fieri optãdum est, vt sibi Deus Ecclesias colligat ex omnibus mũdi plagis: eas numero propaget atq; augeat, donis suis locupletet, legitimum in illis ordinem stabiliat, ex opposito prosternat omnes puræ doctrinæ & religionis hostes, dissipet eorum consilia, conatus deijciat. Vnde apparet non frustra nobis præcipi studium quotidiani progressus: quia nunquam tam bene agitur cum rebus humanis, vt discussis purgatisque vitiorum sordibus plena floreat ac vigeat integritas. Plenitudo autem eius ad vltimum Christi aduentum protenditur: quo Paulus Deum omnia in omnibus fore docet. Atque ita hæc precatio retrahere nos debet à mundi corruptelis, quæ nos à Deo separant quominus regnum eius intra nos vigeat. simul accendere studium mortificandæ carnis: postremò ad crucis tolerãtiam nos instituere: quãdo hoc modo vult Deus regnum suum propagari Nec verò iniquè ferendum est exteriorem hominẽ corrumpi, modò interior renouetur. Hæc enim regni Dei conditio est, vt dum nos subijcimus eius iustitiæ, gloriæ suæ consortes reddat. Hoc fit dum lucem ac veritatem suam nouis semper incrementis illustrans, quibus Satanæ regnique eius tenebræ ac mendacia euanescant, extinguantur, pereant, suos protegit, Spiritus sui auxilio in rectitudinem dirigit, & ad perseuerantiam confirmat: impias verò hostium conspirationes deijcit, insidias & fraudes discutit, occurrit malitię

Disting. ab alt. petione Sup.c 7.f.1. 2.& c.9.f.1. 6.l.2.c.15. f.3.4.sup. c.3.f.19. l.4 c.3.f.1. 4. Sup.c.1.f.4. c.2 f.33.34 Inf.c.24 f.2 l.4.c.1.f.6. Psal.2 2.4.9 & psal. 110. 1.6. Reg Cælor. Mat.5.19. & 18.23. & 22 2. Dei, Ioã.3.3 l.4.c.1.f 5 9 1.*Cor.*15. 28. l.2.c.15.f.5 c.16.f.16. Mart.loc.17 Claf.2.f.14. De mortific & tolerant. sup.c 7.f.2. c.3.f.8.c.8. 9. 2.Cor.4.10. 16. De minist.l.4.c.3. Aduers. antich.ibi.c.2 f.12.c.6.7. f.25. 2.The 2.4.5

peruicaciam retundit, donec tandem Antichristum Spiritu oris sui conficiat, omnemque impietatem illustratione aduentus sui deleat.

3. petit. superio. coniuncta exegeticè. 1. Thes. 4. 3. Dei volunt. dupl. Inf. c. 24. s. 16. l. 1. c. 17 s. 2. c. 18. s. 3. Qua de re agit. Pet. Mar. loc. 14. Clas. 1. s. 38. Psal. 103. 20. Magist. sent lib. 1. dist. 45. volūt. signi. l. 2. c. 8. s. 31. c. 3. s. 9. c. 7. s. 1. 2. 8. c. 8. s. 10. Mat. 16. 24. Rom. 12. 1. 2 & 14. 8. Tit. 2. 12. 13 14. Dauid psal. 51. 12. 13. 14 finis. 3. petition. Sup. s. 35. ei nemo resist. potest. Gen. 50. 19. 2 par. 20. 6.

43 Tertia petitio est. Vt fiat voluntas Dei in terra sicuti in cælo. Quod tametsi à regno eius dependet, neque ab eo potest disiungi, nō frustra tamen seorsum additur propter nostram ruditatem, quæ non facilè vel statim apprehendit quid sit Deum in mundo regnare. Hoc ergo exeticè sumere absurdum non erit: tunc Deum fore regem in mundo vbi se omnes eius voluntati subijcient. Porrò non agitur hìc de arcana eius voluntate qua omnia moderatur & in suum finem destinat. Quanuis enim tumultuosè Satan & homines contra ipsum ferantur, nouit tamen incomprehensibili suo consilio non solum flectere eorū impetus, sed in ordinē agere vt per eos faciat quod decreuit. Sed hìc notatur alia Dei voluntas, nempe cui respondet voluntarium obsequium: ideoque nominatim confertur cælum terræ: quia Angeli, vt in Psalmo dicitur, sponte obediunt Deo, & intenti sunt ad exequenda eius iussa. Iubemur ergo optare, sicut in cælo nihil geritur nisi ex Dei nutu, placideque Angeli ad omnem rectitudinem compositi sunt, sic terram omni contumacia & prauitate extincta, eiusmodi, imperio subigi. Atque id quidem postulantes, carnis nostræ desiderijs renuntiamus: quia nisi quis affectus suos Deo resignet ac permittat eius voluntati, quantum in se est, se opponit, quando nihil ex nobis prodit nisi vitiosum Atque iterum hac precatione ad nostri abnegationem formamur, Deus pro suo arbitio nos regat: nequid id solùm, sed etiam vt nouas mentes nouosque animos, nostris in nihilum redactis creet, ne quem sentiamus in nobis cupiditatis motum quàm merum cōsensum cum eius voluntate. in summa, nequid ex nobis velimus ipsi, sed vt spiritus eius corda nostra gubernet, quo intus docente discamus amare quæ ei placent, odisse verò quæ displicent. Vnde hoc quoque sequitur vt quicunque eius voluntati repugnāt affectus, eos vanos & irritos reddat. En prima tria capita precationis, in quibus poscendis solā Dei gloriā præ oculis habere conuenit, omissa nostri ratione, nec spectatā vlla nostra vtilitate: quæ tametsi larga inde nobis prouenit, hic tamen à nobis quærenda non est. Hæc autem omnia quanuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petentibus nobis, suo nihilominus tempore euenire oporteat, optanda tamen & poscenda nobis sunt. Idque facere non leue operæpretium est, vt sic nos seruos esse ac filios Dei testemur & profiteamur, eius honori (quod Domino Patrique debetur) quantum in nobis est studentes, veréque & penitus addicti. Itaq; qui hoc affectu ac studio pro mouendæ Dei gloriæ non petunt vt nomen Dei sanctificetur, vt eius regnum adueniat, vt fiat voluntas eius: ij neque inter filios & seruos Dei habendi sunt: ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis fient, ita in cōfusionem illis cedent ac interitum.

Ies. 46. 10. Psal 115. 3. Rom. 1. 9. 1. Cor. 4. 19. Iac 4. 15. Ephes. 6. 6. Heb. 13. 21. 1 Pet. 2 15. 1. Cor. 10. 31 Altera pars de qua sup. s 6. 35. Nota.

44 Sequitur pars orationis secunda, in qua ad nostras vtilitates descendimus: non quidem vt gloria Dei valere iussa (quæ teste Paulo etiam in cibo & potu spectanda est) tantum quæramus quod nobis expedit. sed hoc discrimen esse admonuimus, quod Deus peculiariter tria vota sibi vindicans, nos ad se totos rapit, vt pietatem nostram hoc modo probet. Deinde concedit etiam commodis nostris prospicere, hac tamē lege nequid nobis expetamus nisi in illum finem vt quecunque nobis cōferre beneficia gloriam eius illustrent. quia nihil æquius est quàm nos ei viuere & mori. Cæterùm hæc in genere omnia, quibus corporis vsus sub elementis huius mundi indiget, a Deo petimus: non modò quo alamur ac vestiamur, verùm etiam quicquid nobis conducere ipse prospicit, vt panem nostrum in pace comedamus. Qua breuiter nos in eius curam tradimus, ac prouidentiæ committimus, vt nos pascat, foueat, seruet Nō enim dedignatur optimus Pater corpus etiam nostrū in fidem ac custodiā suam suscipere

suſciperere, vt fidem noſtram minutis iſtis in rebus exerceat: dum ab eo omnia vſque ad micam panis,& guttam aquæ expectamus.Nam quum ſit neſcio qua noſtra iniquitate comparatum, vt maiori carnis quàm animæ ſolicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui audent Deo de anima fidere, * ſunt tamen adhuc de carne ſoliciti, adhuc hæſitant quid edant, quid veſtiantur:& niſi præ manibus habeant vini, frumenti & olei copiam,trepidant. * Tanto pluris nobis eſt huius momentaneæ vitæ vmbra, quàm æterna illa immortalitas.Qui verò Deo confiſi, illam de carnis cura anxietatem ſemel abiecerunt, ſimul ſtatim,quæ maiora ſunt,etiam ſalutem & vitam æternã,ab eo expectant.Non ergo leue eſt fidei exercitiũ, ea de Deo ſperare quæ alioqui nos tantopere anxios habent: neq; parum profectum eſt,vbi hanc,quæ in omnium penè hominum oſſibus mordicus hæret,infidelitatem exuimus. Quod porrò de *pane* ſuperſubſtantiali quidam philoſophantur,mihi videtur Christi ſententiæ perparùm conuenire, imò niſi in hac etiam caduca vita tribueremus Deo nutritij partes, mutila eſſet precatio.Ratio quam afferunt nimis eſt profana:non eſſe conſentaneum vt filij Dei,qui ſpirituales eſſe debent,non modò adijciant animũ ad terrenas curas, ſed Deum quoque illis ſecum implicent. Quaſi verò non refulgeat etiam in victu benedictio eius & paternus fauor,aut de nihilo ſcriptum ſit pietatem habere promiſſiones non tãtùm futuræ vitæ ſed etiam præſentis. Etſi autem peccatorum remiſſio longè pluris eſt quàm alimenta corporis,quod tamen inferius erat priore loco poſuit Chriſtus, vt nos ad reliquas duas petitiones gradatim eueheret,quæ propriæ ſunt cæleſtis vitæ:in quo tarditati noſtræ conſuluit. Iubemur autem petere panem noſtrum, vt contenti ſimus demenſo quod nobis erogare dignatur cæleſtis Pater, neque artibus illicitis lucrum captemus. Interea tenendum eſt *noſtrum* fieri donationis titulo, quia nec induſtria nec labor nec manus noſtræ (vt dicitur apud Moſen) nobis per ſe quicquam acquirunt niſi adſit Dei benedictio:imò ne panis quidem copia nobis tantillum proficeret niſi diuinitus in alimentum verteretur. Ac proinde non minus diuitibus quàm egenis neceſſaria eſt hæc Dei liberalitas: quia plenis cellis & horreis aridi & vacui deficerent niſi per eius gratiam pane ſuo fruerentur. Particula *Hodie* vel *Quotidie*,vt eſt apud alterum Euangeliſtam:item epitheton *Quotidiani* frænum inijciunt immodicæ rerum fluxarum cupiditati,qua ſolemus præter modum ardere, & cui accedunt alia mala: quia ſi largior ſuppetit abundantia, ambitioſè in voluptatem, delicias,oſtentationem,aliaſque luxus ſpecies profundimus.Itaque petere iubemur duntaxat quantum neceſſitati noſtræ ſatis eſt, & velut in diem, hac fiducia, vbi nos hodiè nutrierit cæleſtis Pater, neque craſtino defuturum. Quantacunque igitur rerum copia nobis affluat, etiam vbi expleta fuerint horrea & plena cellaria: ſemper tamen panem quotidianum nos petere conuenit: quia certò tenendum eſt omnem ſubſtantiam nihil eſſe niſi quatenus effuſa ſua benedictione Dominus eam continuo progreſſu fœcundat: quæ etiam in manu noſtra eſt, ne eam quidem noſtram eſſe, niſi quatenus in ſingulas horas portiunculam nobis largitur, vſumque permittit. Id quia ægerrimè ſibi perſuaderi patitur hominũ ſuperbia, ſingulare in omnia ſecula documentum ſe præbuiſſe teſtatur Dominus, quum manna in deſerto populum ſuum educauit, vt nos commonefaceret,non in ſolo pane viuere hominem,ſed in verbo potiùs quod ex ore ſuo egreditur.Quo indicatur,ſolam eius virtutem eſſe qua ſuſtentantur vita & vires: tametſi eam ſub corporeis inſtrumentis nobis adminiſtrat. Quemadmodum & contrario documento nos erudire ſolet, quum robur panis (& vt ipſe vocat,baculum) quoties libet confringit,quo ſcilicet edentes tabeſcant fame, & bibentes ſiti areſcant. Qui verò pane quotidiano non contenti, ſed effræni cupiditate infinitis inhiantes: aut

*aduer.Mat. 6.30.31.32. Pſa.55.25. & 104.27. *Pſa*.4.8. Vide etiam l.1.c.14.ſ.22 Pſa.145.16. & 147.9. Luc.12.24. 1.Pet.5.7. * Sup.c.9. ſ.23.c.10. c.7.ſ.9. Anno. Noui teſt.Bezæ in hũc loc. 1.*Tim*.4.8. Vide prom. 5.præcepti. l.2.c.8.ſ.37 & de 1.diſc. vet.& noui teſt.c.11.ſ.1. 2. Nota locos citat. in 8. præcep. expoſ. l.2.c.8. ſ.46. *Leu*.26.20. *Deut*.8.17. Sup.c.7.ſ.8. Mat.6.11. Luc.11.2. Aduer.hunc mo. b.ſup. c.10.ſ.3.& c.19.ſ.9. Vt videre eſt exempl. diuit.Luc.12 17.19.20.21 & quæd.ſup c.18.ſ.6. *Deut*.8.3. *Mat*.4.4. *Leu*.26.26. Ieſ.3.1. Ezech.4.16 & 5.17. & 14.13.

qui abundantia sua saturi, & diuitiarum suarum cumulo securi, hac nihilominus precatione Deo supplicant, nihil quàm ipsum irrident. Priores enim petunt quod impetratum nollent, imò quod maximè abominantur, nempe panem quotidianum duntaxat: quantumque possunt, auaritiæ suæ affectum Deo dissimulant: quum vera oratio totam ipsam mentem & quicquid intus latet, apud ipsum effundere debeat. Alteri verò postulant quod minimè ab eo expectant, nempe quod sibi apud se esse arbitrantur. In eo quod noster dicitur, magis quidem, vt diximus, eminet Dei benignitas, quæ nostrum facit quod nullo iure nobis debetur. Neque tamen repudiandum est quod etiam attigi, ita designari iusto labore & innoxio partum, non autem imposturis quæsitum aut rapinis: qui alienum semper est quicquid cum aliqua noxa nobis acquirimus. Quòd dari nobis petimus, significatur esse simplex ac gratuitum Dei donum, vndecunque nobis adueniat: etiam vbi maximè visus fuerit arte atque industria nostra quæsitus, ac manibus nostris comparatus, quando sola eius benedictione efficitur vt laboribus nostris rectè succedat.

Vide paulò ante. & quędam obiter l. 2. c. 5. s. 14 & l. 1. c. 17. s. 7. 8. 9. Item sup. c. 7. s. 8.

45 Sequitur *Remitte nobis debita nostra:* qua petitione & proxima breuiter amplexus est Christus quicquid ad cælestem vitam facit. quemadmodum his tantùm duobus membris constat spirituale fœdus quod Deus in salutem Ecclesiæ suæ pepigit, Leges meas inscribam cordibus ipsorum, & propitius ero eorum iniquitati. Hîc à remissione peccatorum Christus incipit, deinde mox adiūget secundam gratiā, vt nos spiritus sui virtute tueatur Deus & auxilio sustineat, vt inuicti stemus contra omnes tentationes. Peccata verò debita nuncupat, quòd eorū pœnam debemus, nec satisfacere vllo modo possemus, nisi hac remissione solueremur, quæ venia est gratuitæ misericordiæ eius, quum ipse liberaliter hæc debita expungit, nullum à nobis pretium accipiens: sed sua ipsius misericordia sibi satisfaciens in Christo, qui semel in compensationem seipsum tradidit. Itaque qui suis aut aliorum meritis Deo satisfieri confidunt, hisque satisfactionibus peccatorum remissionem pensari ac redimi, huic gratuitæ condonationi minimè communicant: ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud quàm in suam accusationem subscribunt, adeoque damnationem obsignant suo ipsorum testimonio. fatentur enim se debitores nisi remissionis beneficio soluantur, quam tamen non accipiunt sed magis respuunt, dum sua merita ac satisfactiones Deo obtrudunt. sic enim non eius misericordiam implorant, sed iudicium appellant. Qui verò sibi perfectionem somniant quæ veniæ petendæ necessitatem tollat, discipulos habeant quos aurium pruritus ad fallacias impellit: modò ereptos esse Christo constet quoscunque sibi acquirunt. quando omnes ille ad fatendum reatum instituens nullos admittit nisi peccatores: non quod blanditijs foueat peccata, sed quia fideles nunquam planè exui carnis suæ vitijs sciebat, quin semper maneant Dei iudicio obnoxij. Optandum quidem est atque etiam enixè laborandum vt omnibus officij nostri numeris defuncti, verè apud Deum nobis gratulemur nos esse puros ab omni macula. sed quia Deo placet paulatim suam in nobis imaginem refingere, vt semper aliquid contagionis in carne nostra resideat, remedium minimè negligendum fuit. Quòd si Christus pro authoritate sibi à Patre data iubet nos toto vitæ cursu ad reatus deprecationem confugere, quibus tolerabiles erunt noui magistri, qui perfectæ innocentiæ spectro, simplicium oculos perstringere conantur, vt se ab omni culpa reddi posse immunes confidant? Quod, teste Iohanne, nihil aliud est quàm mendacem facere Deum. Eadem etiam opera nebulones isti fœdus Dei, quo vidimus salutem nostram contineri, capite vno inducto lacerant, atque ita funditus labefaciunt: non tantùm in eo sacrilegi quod separant res adeò coniunctas, sed etiam impij & crudeles quod miseras animas obruunt desperatione

5. Petitionis summa. De fœd. l. 2. c. 10. s. 8. *Iere* 31. 33. & 33. 8. Hanc simili tudin. expli. sup. c. 4. s. 25 In hanc rem c. 16. s. 4. *Rō.* 3. 23. 24 Ies. 44. 22. & 59. 2. Thren. 3. 44 Vt Papist. quos refut. ibid c. 4. à s. 24. ad finem & toto cap. 5. Vt sunt Anabapt. aduer. quos egit sup. c. 3. s. 14 sup. c 6. s. 5. c. 17. s. 5.

Vide sup. ex August. c. 3. s. 11. 12. & c. 1. *Iohan.* 1. 10. Idem. August Tract. 1. & 5 in Ioan. Epist.

ratione: in seipsos quidem & sibi similes perfidi, quòd socordiam sibi accersunt Dei misericordiæ ex diametro aduersam. Quòd autem obijciunt, regni Dei aduentum optando simul nos peccati abolitionem petere: nimis puerile est: quia in priore orationis tabula summa nobis perfectio, hìc autem infirmitas proponitur. Ita duo hæc aptè inter se conueniunt vt aspirando ad metam, quæ necessitas nostra remedia exigit non negligamus. Petimus demum remissionem nobis fieri, *vt ipsi debitoribus nostris remittimus:* hoc est, vt omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læsi sumus, aut facto iniquè tractati, aut dicto contumeliosè accepti. Non quòd delicti atque offensę culpam remittere nostrum sit, quod solius Dei est: verùm hæc nostra est remissio, iram, odium, vindictæ appetentiam ex animo vltro deponere, & iniuriarum memoriam voluntaria obliuione conterere. Quamobrem peccatorum remissio à Deo petenda non est, nisi offensas etiam ipsi nostras omnibus remittamus qui nobis iniurij vel sunt vel fuerunt. Siqua verò odia animis retinemus, vltiones meditamur, & qua noceamus occasione cogitamus: imò verò nisi cum inimicis redire in gratiam, ipsosque omni officiorum genere demereri, nobisque conciliare nitimur hac precatione Deum obtestamur ne peccatorum remissionem nobis faciat. Poscimus enim vt nobis faciat quam alijs facimus. Hoc verò est petere ne nobis faciat nisi ipsi facimus. Qui ergo huiusmodi sunt, quid consequuntur sua petitione nisi grauius iudicium. Postremò obseruandum est, non hanc conditionem ideò adijci vt remittat nobis, sicut debitoribus nostris remittimus, propterea quod nostra quàm alij facimus, remissione, eius remissionem mereamur, acsi notata esset causa: verùm hoc verbo solari partim voluit Dominus fidei nostræ imbecillitatem: addidit enim hoc tanquam signum quo confirmemur tam certò nobis factam à se remissionem peccatorum, quàm certò conscij sumus alijs eam à nobis fieri: si tamen animus nobis omni odio, liuore, vindicta, vacuus purgatusque est: partim hac veluti nota, è filiorum numero expungit qui ad vlciscendum pręcipites, ad remittendum difficiles, pertinaces inimicitias exercent, & indignationem quam à se deprecantur, ipsi aduersus alios fouent, ne se pro Patre inuocare ausint. quod etiam disertè in Christi verbis exprimitur apud Lucam.

46 Sexta petitio (vt diximus) promissioni respondet de Lege Dei cordibus nostris insculpenda: sed quia non sine continua militia duris'q; & arduis certaminibus Deo paremus, hìc petimus nos armis instrui & præsidio defendi, vt pares simus ad victoriam: quo monemur non tantùm nobis opus esse Spiritus gratia, quæ corda nostra intus emolliat, flectat & dirigat in Dei obsequium, sed etiam auxilio, quo nos insuperabiles reddat contra omnes Satanæ tam insidias quàm violentos conflictus. Iam verò multæ sunt ac variæ tentationum formæ. Nam & prauæ animi conceptiones, in Legis transgressionem nos prouocantes, quas vel concupiscentia nostra nobis suggerit, vel Diabolus excitat, tentationes sunt: & quæ suapte natura mala non sunt, Diaboli tamen arte tentationes fiunt, quum sic oculis nostris ingeruntur, vt eorum obiectu à Deo abstrahamur, aut declinemus. Et hæ quidem tentationes sunt vel à dextris vel à sinistris. A dextris, vt diuitiæ, potentia, honores, que plerunque suo fulgore & boni specie quam præ se ferunt, hominum aciem perstringunt, & blanditiis suis inescant, vt talibus pręstigijs capti, vt tali dulcedine ebrij, Deum suum obliuiscantur. A sinistris, vt paupertas, probra, contemptus, afflictiones, & cætera id genus: quorum acerbitate difficultateque offensi animos despondeant, fiduciam ac spem abijciant, demum à Deo prorsus alienentur. His tentationibus vtrisque, quæ vel concupiscentia nostra in nobis accensæ, vel Satanæ vafricia nobis propositæ nobiscum pugnant, ne cedere nos permittat à Deo Patre nostro precamur. verùm vt potius

Obiect. imperfect. reger. sup. c. 11. s. 11.
Tabula orat 2.
P. Mart de remiss. pec. vlt. loc. clas. 2. s. 44. Idē loc. 15. clas. 2. s. 3.
Iesa. 43. 25
Mat. 6. 14. 15.
Luc. 11. 25. 26.
Rom. 12. 19.
Mat. 5. 44. 45. &c.
Luc. 6. 32. 33.
Rom. 12. 20.
Vide solut. obiect. adue sup. c. 4 s. 36 37. Item c. 17. s. 6. & similes.
Luc. 11. 4.
6 Petit. de promis. sup. s. 45.
Ier. 31. 33.
Quædam in hanc rem lege l. 2. c. 7. s. 9.
Iac. 1. 2. 14.
Mat. 4. 1. 3.
1. *Thes.* 3. 5.
Tentat. à dextris vel à sinistris.
2. *Cor.* 6.
Sup. c. 8. s. 5. c. 9 s. 2. c. 10 s. 3 c 19. s. 9 à sinistr. 16. c. 8. & c. 9.

de Satan. l.1. c.14.à ſ. 13. ad.16. manu ſua nos ſuſtentet ac erigat: quò eius virtute robuſti, contra omnes maligni hoſtis inſultus firmi ſtare poſſimus, quaſcunque cogitationes animis noſtris immittat: deinde quicquid nobis in vtranque partem proponitur, in bonum vertamus. hoc eſt, ne inflemur proſperis, nec aduerſis

Eius tentat. inf.c.24.ſ. 34. deijciamur. Neque tamen hic poſtulamus ne vllas omnino tentationes ſentiamus, quibus magis excitari, pungi, vellicari, magnopere nobis opus

Pſal. 26.2. eſt, ne nimium reſides torpeamus. Neq; enim abs re Dauid tentari optabat:

Gen. 22.1. nec citra cauſam electos ſuos quotidie tentat Dominus: eos per ignominiam, paupertatem, tribulationem, & alias crucis ſpecies caſtigans.

Hoc diſcri. tract. l.2.c. 4ſ.2.3.4&c l.1.c.18.ſ.1. * Sed aliter Deus tentat, aliter Satan: hic vt perdat, damnet, confundat, præcipitet: Deus verò, vt ſuos probando, experimentum de eorum ſynceritate ſumat, & exercendo robur confirmet: eorum carnem morti-

*Deut.*8.2. *& 13.3.* ficet, excoquat, adurat, quæ niſi in hunc modum coerceretur, laſciuiret, & ſupra modum exultaret. Præterea Satan inermes & imparatos adoritur, vt incautos opprimat.

*Item l.1. c.14.ſ.18. * Deus vnà cum tentatione facit euentum, vt ſufferre ſui patienter poſſint quicquid illis immittit. *Maligni* nomine Diabolum an peccatum intelligamus quamminimum refert. Satan quidem

1.*Co.*10.13 ipſe hoſtis eſt qui vitæ noſtræ inſidiatur: peccato autem armatus eſt in

2.*Pet.* 2.9. noſtrum exitium. Hæc igitur noſtra eſt poſtulatio, ne vllis tentationibus

1.*Pet.*5. 8. vincamur ac obruamur, ſed Domini virtute contra omnes aduerſas vir-

Heb.2.14.18 tutes, quibus oppugnamur, fortes ſtemus, quod eſt non ſuccumbere ten-

Chriſt.med. ſup.ſ.18. tationibus: vt in eius cuſtodiam ac fidem ſuſcepti, ac protectione eius ſecuri, ſupra peccatum, mortem, inferorum portas, & totum Diaboli regnũ

* Impar certamini. inuicti durem⁹: quod eſt à maligno liberari. Vbi etiam diligẽter animaduertendum eſt, non noſtrarum eſſe virium cum Diabolo tanto bellatore

Mat.26 41. congredi, nec vim eius atque impetum ferre. Alioqui fruſtra aut per ludi-

2.Cor.2.11. & 11.3.14. brium à Deo poſceretur quod domi apud nos eſſet. Sanè qui ſui fiducia ad talem ſe pugnam comparant, non ſatis intelligunt cum quàm pugnaci at-

Eph.6.10.11 12 &c. que inſtructo hoſte ſibi res ſit. Nunc petimus ab eius poteſtate liberari, tanquam ab ore inſani ac rabidi alicuius leonis, ſtatim eius dentibus ac

1.Theſ.5.8. vnguibus diſcerpẽdi, eius faucibus deglutiendi, niſi nos Dominus è me-

1.Pet.5.8. dia morte eripiat: hoc tamen ſimul ſcientes quòd ſi Dominus aderit, ac

Satha.tẽtat. c.24.ſ.3.4. pro nobis tacentibus pugnabit, in eius virtute faciemus virtutem. Confidant alij vt volent proprijs liberi arbitrij (quas à ſe habere ſibi viden-

Pſa. 60.14 tur) facultatibus ac viribus: nobis ſatis ſit, quòd vna Dei virtute ſtamus ac valemus. Plus autem iſta precatio complectitur quàm prima ſpecie præ

Nõ fidend. virib l.2.c. 2.ſ.10.11. ſe ferat. nam ſi Dei Spiritus virtus noſtra eſt ad certamen cum Satana depugnandum, victoriam referre antè non poterimus quàm illo pleni omnem carnis noſtræ infirmitatem exuerimus. A Satana igitur & peccato

Qui Deus induc.dica. in tentat. dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incrementis locupletari ſubinde expetimus: donec ad plenum ijs referti, de omni malo triumphemus. Durum & aſperum videtur quibuſdam, peti à Deo ne in tentationem nos

*Iacob.*1.13. inducat, quando eius naturæ contrarium eſt nos tentare, teſte Iacobo.

*Ibidem.*14. Sed iam ex parte ſoluta quæſtio eſt, quòd omnium tentationum quibus

Vid. P.Mar. lo.15. claſſ. 1. de tẽtat. vincimur, concupiſcentia noſtra propriè cauſa eſt, ideoque culpam ſuſtinet. Neque aliud vult Iacobus, quàm fruſtra & iniuſtè in Deũ vitia tranſcribi quæ nobis imputare cogimur: quia ſumus eorũ nobis cõſcij. Cæte-

Cuius rei exempl.in Pſa. 81.13. rũ hoc nõ obſtat quominus nos Deus vbi ita viſum eſt Satanæ mãcipet, proijciat in ſenſum reprobum fœdaſque cupiditates, atque ita in tentationes inducat, iuſto quidem iudicio, ſæpe tamen occulto: quia ſæpe ho-

*Act.*14.16. minibus abſcondita eſt cauſa quæ tamen apud eum certa eſt. Vnde colli-

Ro.1.24.26 gitur non eſſe impropriam loquutionem, ſi perſuaſi ſumus non abſq; ra-

Huc refer. quæ l.2.c.4 ſ.3.4 tione ipſum toties minari, quum percutientur cæcitate & obduratione cordis reprobi, hæc certa fore vindictæ ſuæ documenta.

47 Tres iſtæ precationes, quibus peculiariter nos ac noſtra omnia

Deo commendamus, euidenter ostendunt quod antea diximus, Christianorum orationes publicas esse debere, ac in publicam Ecclesiæ ædificationem communionisque fidelium profectũ spectare. Non enim sibi quisque priuatim dari quicquam postulat: verùm omnes in commune, panẽ nostrum, remissionem peccatorum, ne inducamur in tẽtationem, vt à maligno liberemur, poscimus. Causa præterea subijcitur cur tanta sit nobis & petendi audacia, & fiducia obtinendi: quæ tametsi in Latinis exemplaribus non extat, magis tamen apposité hîc quadrat quàm vt omittenda videatur. nempe quòd *eius est regnum, & potentia, & gloria in secula seculorum*. Hæc solida tranquillaque est fidei nostræ requies nam si nostra dignitate nostræ Deo orationes commendandæ essent, quis vel mutire coram eo auderet? Nunc, vt miserrimi simus, vt omnium indignissimi, vt omni commendatione vacui, nunquam tamen orandi nos causa deficiet, nunquam fiducia destituet: quando nec Patri nostro regnum suum, potentia, gloria eripi potest. Ad finem additur, *Amen*: quo ardor desiderij exprimitur obtinendi quæ à Deo petita sunt: & spes nostra confirmatur, huiusmodi omnia iam impetrata esse, & certò nobis concessum iri: quando à Deo promissa sunt, qui fallere non potest. Atque hoc conuenit cum illa quam prius retulimus formula, Fac Domine propter nomen tuum, non propter nos, aut iustitiam nostram: qua non tantùm finem votorum suorum exprimunt sancti, sed fatentur indignos se esse qui impetrent, nisi Deus causam à seipso petat: ac sibi exorandi esse fiduciam ex sola Dei natura.

Ex 3. vlt. petit. public. debere esse prec. conclu vt sup. s. 29. 47. Mat. 6. 13. Precat. clausula & *xoρωνις*. Nemo vt sup. dictum est s. 8. & s. 17. 18. Itẽ. s. 36. 37 & s. 11. 12. Amen. Deus verax Deut. 7. 9. 2. Par. 6. 14. Psal. 86. 14. Ioan. 3. 33. Rom. 3. 4.

48 Habemus quicquid à Deo petere debemus, ac omnino etiam possumus, descriptum hac formula, & velut orandi regula ab optimo magistro Christo tradita: quem nobis doctorem Pater præfecit, & quem vnum auscultari voluit. Nam & æterna eius sapientia semper fuit: & homo factus, Angelus magni consilij hominibus datus est. Atque adeò numeris omnibus absoluta est hæc oratio, vt quicquid illi extraneum alienumque additur, quod ad eam referri non possit, impium sit, & indignum quod à Deo probetur. Hac enim summa præscripsit, quid se dignum, quid sibi acceptum, quid necessarium nobis sit, quid denique concedere ipse velit Quamobrem qui vltra progredi audent, & præter hęc aliquid à Deo postulare, primum quidem sapientiæ Dei ex suo addere volunt (quod sine insana blasphemia esse non potest) deinde sub voluntate Dei non se continent: sed ea contempta, longius cupiditate euagantur. Postremò nihil vnquam assequentur, quum sine fide orent. Quin verò omnes eiusmodi orationes citra fidem fiant nihil est dubium: quia hîc abest verbum Dei, quo nisi fides semper nititur, stare nullo modo potest. Qui verò posthabita magistri regula suis votis indulgent, non modò verbo Dei carent, sed quantum omni conatu valent aduersantur. Eleganter ergo non minùs quàm verè Tertullianus legitimam orationem nuncupauit: alias omnes exleges & illicitas esse tacitè indicans.

Vt dictum est Sup. s. 34 35. *Mat.* 17. 5. *Iesa.* 11. 2. Christus Eccle. doctor l. 2. c. 15. s. 2. l. 4. c. 8. s. 7. 8 *Vide Augu de ora. ad Probam. De fuga in persecutione.*

49 Hæc ita nolumus accipi quasi hac precandi formula astringamur, vt nec verbum aut syllabam mutare liceat. Multæ enim passim in Scripturis leguntur orationes, verbis ab ista longè diuersæ, eodem tamen Spiritu conscriptæ, & quarum vsus valdè vtilis nobis est. Multæ ab eodem Spiritu fidelibus assiduè suggeruntur, quæ verborum similitudine non ita multum conueniunt. Id duntaxat sic docendo agimus, nequis omnino aliud quærat, expectet, aut postulet, quàm quod hac oratione sũmatim comprehensum est: & verbis licet diuersissimis, sensu tamen non variet. Quo modo omnes, & quæ in Scripturis habentur, & quæ ex pijs pectoribus prodeunt orationes, in hanc conferri certum est, nullam sanè reperire vsquam liceat, quæ huius perfectionem æquare, nedum superare possit. Nihil hic omissum est quod in Dei laudes cogitari, nihil quod ho-

Gen. 28. 3. & 32. 11. & 48. 3. Num 14. 14. Exod. 32. 11. & 33. 13. 1. Sam. 1. 10. & 2. 1. 2. 2. Sam 7. 18. & 24. 10. 2. Reg. 19. 15

Ion.17. Act.4.24. Phil.1.9. mini pro suis commodis in mentem venire debeat. & adeò quidē exactè, vt omnibus meritò spes ablata sit meliùs aliquid tentandi. In summa meminerimus hanc diuinæ sapientiæ esse doctrinā: quæ quòd voluit, docuit: voluit autem quod necesse fuit.

De animor. eleuat. sup. §7. 50 Quanquam autem suprà iam dictum est, sublatis ad Deum animis semper suspirandum, & sine intermissione orandum: quando tamē ea nostra est imbecillitas quæ multis adminiculis sustentari, is noster torpor qui calcaribus excitari opus habeat: conuenit vt sibi quisque nostrū exercitationis causa peculiares horas constituat quæ nō sine oratione effluant, & quæ totos animi affectus in hoc penitus occupatos habeat: nempe dum manè surgimus, antequam diurnam operam aggredimur, dum ad pastum discumbimus, dum Dei benedictione pasti sumus, dum ad quietem nos recipimus. Hæc modò sit non superstitiosa horarum obseruatio, quibus, ceu pensum Deo soluentes, in cæteras horas defuncti nobis videamur: sed imbecillitatis nostræ pedagogia, qua sic exerceatur, & subinde stimuletur. Præsertim solicitè curandum est, quoties aliqua rerum angustia aut ipsi premimur, aut premi alios videmus, vt ad eum statim citatis non pedibus sed animis recurramus: deinde ne quam aut nostram aut aliorum prosperitatem præterire sinamus, quin laude ac gratiarū actione manū eius agnoscere nos testemur. Postremò, hoc in omni oratione diligēter obseruandum est, ne certis circunstantijs Deum alligare velimus, nec illi præscribere, quo quid tēpore, quo loco, qua ratione facturus sit. Qualiter hac oratione docemur nullam illi legem figere, aut conditionē imponere: sed eius arbitrio permittere, vt quæ facturus est, qua sibi ratione, quo tempore, quo loco visum fuerit, faciat. Propterea antequam vllam pro nobis precem concipimus, præfamur vt eius voluntas fiat: vbi iam eius voluntati nostrā subijcimus. quo non secus ac iniecto fræno coercita, Deum in ordinem cogere ne præsumat, sed eum votorum omnium suorum arbitrum ac moderatorem statuat.

Horæ oran. Psal.5.4. & 22.3. & 55.18. & 119.62. Act.3.1.& 10.3.9. Cum ieiun. Mat.17.21. Luc.2.37. Act.13.3. 1.Cor.7.5. pro alijs Psal.35.13. A sumptio cibi. 1.Tim.4.4.5 Exēpl. Mat. 14.19.& 15. 36. Act.2.7.35

De perseuer.sup. §.29. Ies.30 15.18. 51 Si animis in hanc obedientiam compositis prouidentiæ Diuinæ legibus nos regi patimur, facilè discemus in oratione perseuerare, ac suspensis desiderijs patienter expectare Dominum: certi etiamsi minimè appareat, nobis tamen semper adesse, suoque tempore declaraturum quàm non habuerit surdas aures precibus, quæ in hominum oculis neglectæ videbantur. Erit verò isthæc præsentissima consolatio, ne deficiamus, ac desperatione concidamus, siquando ad prima nostra vota Deus non respondeat. Quemadmodum solent qui dum suo tantùm ardore feruntur, sic Deum inuocant, vt nisi ad primos impetus adfuerit, ac præsentem opem attulerit, statim iratum sibi infensumque fingant, & omni spe exorādi abiecta, inuocare desinant. Quin potius spem nostram bene temperata animi æquitate differendo, in eam perseuerantiam insistamus, quæ tantopere nobis commendatur in Scripturis. Nam in Psalmis frequenter videre licet vt Dauid & reliqui fideles, dum precando ferè lassi videntur aerē verberasse, quia Deo surdo verba sparserint, non tamen à precando desistunt: quia sua verbo Dei authoritas non asseritur, nisi locatur eius fides supra omnes euentus. Deinde etiam ne Deum tentemus, & nostra improbitate fatigatum, aduersum nos prouocemus. quod multis solenne est, qui nonnisi certa conditione cum Deo paciscuntur, & perinde acsi suarū cupiditatum seruus esset, stipulationis suæ legibus adstringunt. quibus nisi extemplo pareat, indignantur, fremunt, obloquuntur, murmurant, tumultuantur. Talibus ergo sæpe in furore suo iratus concedit quod alijs in misericordia propitius denegat. Documento sunt filij Israel, quibus satius fuerat nō exaudiri à Domino, quàm carnibus eius indignationem vorare.

Sup.§.28.29 P.Mart. loc.13.Clas 3.§.3.&c. Ies.30.18. Mat. 21.19. Colos.1.12. Iac.5.8. Gē.49 18.& Psal.27.14. Mart.loc.7. Clas.1.§.5. loc.8.§.17. & loc.4. Clas.2.§.54 Nu.11.18. 33.

52 Quòd si demum nec post longam expectationem assequatur

sensus

sensus noster quid orando profectum sit, nec fructum inde vllum sentiat: fides tamen nostra, quod sensu percipi non poterit, nobis certum faciet, nos obtinuisse quod expediebat. quando toties ac tam certò sibi curæ fore molestias nostras Dominus recipit, ex quo semel in suum sinum depositæ fuerint. Atque ita efficiet vt in paupertate abundantiam, in afflictione consolationem possideamus. Nam vt deficiant omnia, Deus tamen nunquam nos destituet, qui expectationem ac patientiam suorum frustrari non potest. Erit ipse vnus nobis pro omnibus: quando bona omnia in se complectitur quæ olim nobis reuelabit in die iudicij, quo regnū suū planè manifestabit. Adde quòd etiam si nobis annuat Deus, non tamen semper addisertam voti formulā respondet: sed in speciem nos suspendens, modo tamen incognito preces nostras non vanas fuisse ostendit. Hoc sibi volunt Iohannis verba, Si nouimus quòd audit nos quum quid petierimus ab eo, nouimus quòd habemus petitiones quas petimus ab eo Diluta videtur hæc verborum superfluitas: sed aprime vtilis est declaratio, quòd scilicet Deus etiam vbi nobis morem non gerit, precibus tamen nostris facilis est ac propitius, vt spes verbo eius innixa nunquam nos frustretur. Hac verò patientia sustentari eousq; opus habent fideles, vt non diu constaturi sint nisi in eam recumberent. Non enim leuibus experimentis suos probat Dominus, nec molliter exercet: sed in extrema quæque sæpe adigit, & adactos, diu in eo luto hærere sinit antequam gustum suæ dulcedinis aliquem illis præbeat. Atque, vt ait Hanna, Mortificat, & viuificat: deducit ad infernos, & reducit. Quid hìc possent nisi lin qui animis, & in desperationem ruere: nisi afflictos, desolatos, & iam semimortuos hæc cogitatio erigeret, se à Deo respici, & finē præsentibus malis affore? Vtcunque tamen eius spei securitate consistant, orare interea non desinunt. quandoquidem, nisi adsit in oratione perseuerandi constantia, nihil orando agimus.

Fides in expect. Sup.c.11.42 c.13.14 17.18. de patien. c.8.c.8.9.10 c.7.c.10. & quædam c.4.c.32.

1.*Iohan.* 5. 15.

1.Ioan.5. 14.qua de re. P.Mart. loc.13. Clas.3.c.2.

1.*Sam.*2.6.

Luc.18.1.2. Rom.12.12. 1.Thes.5.17

De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinauit. CAPVT. XXI.

IAM verò quòd non apud omnes peræque homines fœdus vitæ prædicatur, & apud eos quibus prædicatur, non eundem locum vel æqualiter vel perpetuò reperit: in ea diuersitate mirabilis diuini iudicij altitudo se profert. Nec enim dubium quin æternæ Dei electionis arbitrio hæc quoque varietas seruiat. Quòd si palàm est Dei nutu fieri vt alijs vltro offeratur salus, alij ab eius aditu arceantur: hìc magnæ & arduæ protinus emergunt quæstiones, quæ aliter explicari nequeunt quàm si de electione ac prædestinatione constitutum habeant piæ mentes quod tenere conuenit. Perplexa (vt multis videtur) quæstio: quia nihil minus consentaneum putant quàm ex communi hominum turba alios ad salutem, alios ad interitum prædestinari. Vt autem perperam se ipsi impediant, ex contextu postea liquebit. Adde, quòd in ipsa quæ terret caligine, non modò vtilitas huius doctrinæ, sed suauissimus quoque fructus se profert. Numquam liquidò vt decet persuasi erimus salutem nostram ex fonte gratuitæ misericordiæ Dei fluere, donec innotuerit nobis æterna eius electio: quæ hac comparatione gratiam Dei illustrat, quòd non omnes promiscuè adoptat in spem salutis, sed dat alijs quod alijs negat. Huius principij ignorantia quantum ex gloria Dei imminuat, quantū veræ humilitati detrahat, palàm est. Atqui quod ita cognitu necessarium est cognosci posse negat Paulus, nisi Deus, omisso prorsus operum respectu, quos apud se decreuit eligat. In hoc (inquit) tempore reliquiæ secundùm electionem gratuitam saluæ fuerant. Quòd si per gratiam, non iam ex operibus: quandoquidem gratia iam non esset gratia. Si ex operibus, non ex gratia: quandoquidem opus non esset opus Si ad electionis

Cur de elect. differat vide quædam sup.c.1 c.1.

De prædest. lege P.Mar. loc.1. Cla.3

Quæst. mul. perplexa.

Vt obseruauit.

1.2.c. 3.c.8. Inf.c.24. sub finē.c.9.

*Ro.*11.5. Ibid. ver.6.

Sup.c.11. c.13. 19.20. & c.14. Item.17. c.6.&c.

Sup.c.11. f.13.19.20. & c.14. Item c.17. f.6.&c. Vt fatis pro bauit l.2.c. 2.f.10.11.& Sup.c.12.& quædam c. 13.

originem reuocandi fumus, vt conftet non aliunde quàm ex mera Dei liberalitate contingere nobis falutem,qui hoc extinctum volunt,malignè quantum in fe eft obfcurant quod magnificè ac plenis buccis celebrandum erat,& ipfam humilitatis radicem euellunt. Clarè teftatur Paulus, vbi refidui populi falus electioni gratuitæ afcribitur, tunc demum cognofci Deum mero beneplacito feruare quos vult, non autem mercedem rependere,quæ nulla deberi poteft. Qui fores occludunt nequis ad guftum huius doctrinæ accedere audeat,non minorem hominibus quàm Deo faciunt iniuriam : quia neque ad nos vt par eft humiliandos quicquam aliud fufficiet,nec quàm fimus obftricti Deo,ex animo fentiemus. Nec verò alibi folidæ fiduciæ fultura,etiam Chrifto authore : qui vt nos inter tot

Rom.9.27. & 11.5. Ioan.10.28 N..a. l.4.c.1.f.1. Serm.in Can.78.

difcrimina, infidias & lethales conflictus omni metu liberet, inuictofque reddat, faluum fore promittit quicquid à Patre accepit in cuftodiam. Ex quo elicimus continua trepidatione miferos fore quicunque fe peculium Dei effe ignorant : ac proinde eos peffimè & fibi & cunctis fidelibus confulere qui ad tres quas notauimus vtilitates cæcutiendo, falutis noftræ fundamentum è medio fublatum cuperent. Quid quod nobis inde emergit Ecclefia, quæ alioqui, vt rectè docet Bernardus, non poffet inueniri, nec inter creaturas agnofci? quia miro vtroque modo latet intra gremium beatæ prædeftinationis, & intra maffam miferæ

Aggred.primum curiofos. & inf. f.3 timidos vide P.Mar ibid.f.2. l.1.c.14.f.1. Ibid.c.15. fub finem f.8. l.2.c.12.f.5. & fup.c.20. fub finem f.24. Vide etiam Inf.c. 25.f.16. Auguft.homil.in Iohan.35.

damnationis. Sed antequam rem ipfam ingredior, cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum eft. Difputationem de prædeftinatione, quum per fe fit aliquantum impedita, valdè perplexam atque adeò periculofam reddit hominum curiofitas : quæ nullis repagulis cohiberi poteft quin & in vetitas ambages euagetur, & in fublime fe proripiat : nihil, fi liceat, arcani,quod non fcrutetur atque euoluat, Deo relictura. In hanc audaciam & improbitatem quum multos videamus paffim ruere,& in ijs quofdam alioqui non malos : opportunè admonendi funt quis fit in hac parte officij fui modus.Primùm ergo meminerint, in prædeftinationem dum inquirunt, fe in diuinæ fapientiæ adyta penetrare, quò fiquis fecurè ac confidenter prorumpat, nec quo fuam curiofitatem fatiet,affequetur, & labyrinthum ingredietur cuius nullum reperiet exitum. Neque enim æquum eft vt quæ in feipfo abfcondita effe voluit Dominus,impunè homo excutiat : & fapientiæ fublimitatem (quam adorari & non apprehendi voluit, vt per ipfam quoque admirabilis nobis foret) ab ipfa æternitate euoluat. Quæ nobis patefacienda cenfuit voluntatis fuæ arcana,ea verbo fuo prodidit.Cenfuit autem, quatenus noftra,intereffe nobifque conducere prouidebat.

Ioha.16.12. Inf.ex Aug. c.23.f.2. Idem ad Orof.contra Prifcilianift cap.6. De Trinit. Hilar.vt l.1. c.13.f.21. Idem lib.5. 30. Ambr.l.1. de voc.gét. c.7.

2 Peruenimus in viam fidei,inquit Auguftinus, eam conftanter teneamus. Ipfa perducit ad cubiculum Regis, in quo funt omnes thefauri fcientiæ & fapientiæ abfconditi. Non enim ipfe Dominus Chriftus fuis magnis & felectiffimis difcipulis inuidebat quum diceret, Multa habeo vobis dicenda : fed non poteftis portare nunc. Ambulandum eft, proficiendum eft, crefcendum eft : vt fint corda noftra capacia earum rerum quas capere modò non poffumus. Quòd fi nos vltimus dies proficientes inuenerit, ibi difcemus quod hic non potuimus. Hæc cogitatio fi apud nos valeat,verbum Domini vnicam effe viam quæ ad inueftigandũ quicquid de eo teneri fas eft nos deducat,vnicum effe lumen quod ad perfpiciendum quicquid de ipfo confpici oportet nobis præluceat : facile nos ab omni temeritate retinebit ac cohibebit. Sciemus enim, vbi primùm verbi fines exceflerimus, nobis extra viam & in tenebris effe curfũ, in quo errare, labi, impingere identidem neceffe fit. Sit igitur primùm nobis hoc præ oculis, aliam prædeftinationis notitiam appetere quàm quæ verbo Dei explicatur, non minoris effe infaniæ, quàm fiquis vel per inuium incedere,vel in tenebris cernere velit. Neque verò nos pude-

at

at aliquid in ea re nescire vbi est aliqua docta ignorantia. Quin potiùs libenter ab eius scientiæ inquisitione abstineamus, cuius est cùm stulta, tum periculosa atque adeò exitialis affectatio. Quòd si nos solicitat ingenij lasciuia, semper illud, quo retundatur, opponere expediet, sicut nimium mellis non bonum est, ita inuestigationẽ gloriæ non cedere curiosis in gloriam. Est enim cur ab ea audacia absterreamur quæ nihil quàm in ruinam præcipitare nos potest. Inf.c.23 §.8 c.24. in fine §.14. *Pro.25.27.* Tertul.lib. adu. hæret.

3 Sunt alij, qui dum huic malo mederi volunt, tantum non sepeliri iubent omnem prædestinationis mẽtionem. sanè à qualibet eius quæstione, non secus atque à scopulo, refugere docent. Quorum tametsi iure in eo laudanda est moderatio, quòd tanta sobrietate delibanda censent mysteria: quia tamen nimis infra modum descendunt, parum proficiunt apud humanum ingenium, quod se coerceri non temere patitur. Ergo, vt hac quoque in parte legitimum finem teneamus, redeundum erit ad verbum Domini, in quo habemus certam intelligentiæ regulam. Est enim Scriptura, schola Spiritus sancti, in qua vt nihil prætermissum est scitu & necessarium & vtile, sic nihil docetur nisi quod scire conducat. Quicquid igitur de prædestinatione in Scriptura proditur, cauendum est ne ab eo fideles arceamus: ne videamur aut illos malignè fraudare Dei sui beneficio, aut Spiritum arguere ac suggillare qui ea vulgarit quæ vtile sit vllo modo supprimi. Permittamus, inquam, Christiano homini, cunctis qui ad eum diriguntur Dei sermonibus mentem aurésque reserare, modò cum hac temperantia, vt quum primùm Dominus sacrum os clauserit, ille quoque viam sibi ad inquirendum præcludat. Hic optimus sobrietatis terminus erit, si non modò in discendo præeuntem semper sequamur Deum, sed ipso finem docendi faciente, sapere velle desinamus. Neque tanti est quod timent periculum, vt à Dei oraculis auertere animos ideo debeamus. Celebre est Solomonis dictum, gloriam esse Dei celare verbum. Sed quum de re qualibet hoc promiscuè non intelligi & pietas & sensus communis dictet: quærenda nobis distinctio est, ne modestiæ & sobrietatis prætextu bruta inscitia nobis placeat. Ea verò paucis à Mose verbis dilucidè exprimitur: Arcana, inquit, sua sunt Deo nostro: nobis autem & filijs nostris hæc manifestauit. Videmus enim vt studium doctrinæ Legis populo commendet tantùm à cælesti decreto, quia Deo placuit eam promulgare: populum verò eundem contineat in ijs cancellis, hac sola ratione quia fas non est mortalibus se in arcana Dei ingerere. Alior.timidit. Simile. Similis quorũd. modest l.1.c.18.§.1. & inf.quædã c.23.§.7. It.c.22.§.10 Script.schola spiritus. l.1.c.9.§.3. inf c.25§.10 Aug.2. de bono perseuer. cap.16. Itẽ P.Mart. ibid.§.4. Sobriet.terminus. Inf.c.24.§.4 *Prou.25.2.* Vide l.1.c. 17.§.2. *Deu.29.29*

4 Arripiunt subitò, fateor, profani homines in prædestinationis materia quod vel carpant, vel cauillentur, vel allatrent, vel subsannent. At si nos absterret eorum procacitas, celãda erunt præcipua quæque fidei dogmata, quorum ferè nullum à blasphemia inuiolatum aut ipsi aut eorum similes relinquunt. Refractarium ingenium non minùs insolenter se efferet quum audierit tres in Dei essentia subesse personas, quàm si audiat Deum præuidisse quid de homine futurum esset quum crearet. Nec abstinebunt à cachinnis quum intellexerint paulùm supra quinque annorum millia effluxisse à creatione mundi. quærent enim cur tandiu otiosa fuerit ac sopita Dei virtus. Nihil denique proferetur quod non ludibrijs suis impetant. Quò hæc sacrilegia compescamus, an de Filij & Spiritus diuinitate tacendum? an silendo transmittenda mundi creatio? Imò verò potentior est & in hac parte & vbique Dei veritas quàm vt impiorũ maledicentiam reformidet. quemadmodum & Augustinus in opusculo De bono perseuerantiæ validè contendit. Videmus enim pseudoapostolos non potuisse efficere, veram Pauli doctrinam infamando ac criminando, vt eum ipsius puderet. Quod autem pijs quoque mentibus periculosam esse dicunt totam hanc disputationem, quia sit exhortationibus aduer- Aduers.profanos. Inf. c.23. Eodẽ modo argum. sup. c.19.§.1. De trib personis dixit.l.1. c.13.§.3. De creatione.Ibid.c. 14.§.1. Quã asser. Ibid.c.13 à §.7.ad 17. *Cap.15.vsque ad 22.*

De bono perseue. cap. 14. ſa, quia fidem quatefaciat, quia cor ipſum conturbet atque exanimet: inane eſt. Has ob cauſas redargui ſe ſolitum non diſſimulat Auguſtinus quòd prædeſtinationem nimiùm liberè prædicaret. ſed, quod illi promptum erat, abunde refellit. Nos autem, quia multæ & variæ huc ingeruntur abſurditates, vnamquanque ſuo loco diluendam ſeruare maluimus. Tantùm illud in vniuerſum obtinere apud eos cupio, vt quæ in occulto recondita Dominus reliquit, ne ſcrutemur: quæ in apertum protulit, ne negligamus: ne aut vna ex parte nimiæ curioſitatis: aut ex altera, ingratitudinis damnemur. Nam & illud ſcitè ab Auguſtino dictum eſt, nos tutò Scripturam ſequi poſſe, quæ velut materno inceſſu ſubmiſſius graditur, ne infirmitatem noſtram deſerat. Qui verò tam cauti ſunt vel timidi vt prædeſtinationem obrutam cupiant, ne debiles animas conturbet: quonam obſecrò colore tegent ſuam arrogantiam, quum obliquè Deum inſimulent ſtultæ incogitantiæ, quaſi periculum, cui prudenter occurrere ſibi videntur, non præuiderit? Quiſquis igitur prædeſtinationis doctrinam inuidia grauat, apertè maledicit Deo: acſi inconſideratè ei elapſum foret quod eſt Eccleſiæ noxium.

[Margin: Inf. c. 23. *Lib.* 5. *de Gene. ad literam.* Simile. Vt l. 1. c. 18. ſ. 34. Nota.]

5 Prædeſtinationem, qua Deus alios in ſpem vitæ adoptat, alios adiudicat æternæ morti, nemo, qui velit pius cenſeri, ſimpliciter negare audet: ſed eam multis cauillis inuoluunt, præſertim verò qui præſcientiam faciunt eius cauſam. Ac nos quidem vtranque in Deo ſtatuimus: ſed præpoſterè dicimus alteram alteri ſubijci. Præſcientiam quum tribuimus Deo, ſignificamus omnia ſemper fuiſſe ac perpetuò manere ſub eius oculis: vt eius notitiæ nihil futurum aut præteritum, ſed omnia ſint præſentia & ſic quidem præſentia, vt non ex ideis tantùm imaginetur (qualiter nobis obſeruantur ea quorum memoriam mens noſtra retinet) ſed tanquam ante ſe poſita verè intueatur ac cernat. Atque hæc præſcientia ad vniuerſum mundi ambitum & ad omnes creaturas extenditur. Prædeſtinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud ſe conſtitutum habuit quid de vnoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: ſed alijs vita æterna, alijs damnatio æterna præordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quiſque conditus eſt, ita vel ad vitam vel ad mortem prædeſtinatum dicimus. Hanc verò Deus non modò in ſingulis perſonis teſtatus eſt, ſed ſpecimẽ eius in tota Abrahæ ſobole edidit, vnde palam fieret, in eius arbitrio eſſe qualis cuiuſque gentis futura ſit conditio. Quum diuideret Altiſſimus gentes, & ſepararet filios Adam, pars eius fuit populus Iſrael, funiculus hæreditatis eius. Ante omnium oculos eſt ſegregatio: in Abrahæ perſona, quaſi in arido trunco, populus vnus alijs reiectis peculiariter eligitur: cauſa verò non apparet, niſi quòd Moſes, vt poſteris anſam gloriandi præcidat, gratuito tantùm Dei amore excellere eos docet. Liberationis enim hanc aſſignat cauſam, quòd Deus Patres dilexerit, & elegerit ſemen eorum poſt eos. Expreſſius alio capite, Non quia reliquas gentes ſuperaſtis numero, complacuit ei in vobis vt vos eligeret: ſed quia dilexit vos. Sepius eadem apud ipſum admonitio repetitur, En Domini Dei tui cęlum eſt, terra, & quęcunque in ea ſunt: & tantummodo complacuit ſibi in patribus tuis, & amauit eos, elegitque vos ſemen eorum. Item illis alibi ſanctificatio præcipitur, quòd electi ſint in populum peculiarem. Et alibi iterum dilectio aſſeritur eſſe protectionis cauſa. Quod etiam fideles vna voce prædicant, Elegit nobis hæreditatem noſtram, gloriam Iacob quem dilexit. Dotes enim quibus ornati à Deo erant, omnes in gratuitum amorem tranſcribunt: non modò quia ſciebant nullis eas meritis ſe adeptos, ſed ne ſanctum quidem Patriarcham ea fuiſſe virtute præditum vt ſibi & poſteris tantam honoris prærogatiuam acquireret. Et, quò validius conterat omnem ſuperbiam, exprobrat nihil tale fuiſſe promeritos, quum populus ſit contu

[Margin: P. Mart. ibi. à ſ. 6. ad 13. Nota præde non ſubijci præſcient. Qua de re egit l. 1. c. 16. ſ. 4. Inf. c. 22. ſ. 1. Prædeſt. defi nit. Mart. ibid. ſ. 11. Augu. inter vtranque diſcernit li. de prædeſt. San. cap. 10. *Deut.* 32. 8. Specimen in Abrahæ ſobole. *Deut.* 4. 37. *Deut.* 7. 8. *Deut.* 10. 14 & 14. 7. *Deut.* 23. 5. 1. Reg. 8. 53. *Pſal.* 47. 5. & 135. 4. Inf. c. 22. Inf. ſ. 7. *Deut.* 9. 6.]

contumax ac duræ ceruicis. Sæpe etiam odiosè & probri loco hanc electi- Ies.1.3.& 5.
onem Prophetæ Iudæis obijciunt, quoniam ab ea turpiter desciuerant. 4.7.
Quicquid sit, nunc in medium prodeant qui Dei electionem volũt astrin-
gere vel dignitati hominum, vel operum meritis. Quum videant gentem Ier.2.2.4.
vnam alijs omnibus præferri, audiant nullo respectu adductum fuisse De- & 5.15.20.
um vt in paucos & ignobiles, deinde etiam prauos & immorigeros esset & 10.1.
propensior: cum eóne litigabunt, quia tale misericordiæ documentum Hos.9.1.&
proferre voluit? Atqui neque obstreperis suis vocibus opus eius impe- 12.3.4.&c.
dient, nec conuiciorum lapides in cælum iactando, iustitiam eius feri- & 13.4.5.
ent aut lædent. quin potiùs in eorum capita recident. Ad hoc etiam prin- Simile.
cipium gratuiti fœderis reuocantur Israelitæ, vbi vel gratiæ Deo agendæ *Psal.*95.7.
sunt, vel spes in futurum tempus erigenda. Ipse fecit nos, & non ipsi nos *&* 100.3.
(inquit Propheta) populus eius, & oues pascuorum eius. Non est superua- Hoc idem
cua negatio, quæ ad nos excludendos adijcitur, vt sciant bonorum om- probat l.2.
nium, quibus excellunt, Deum non modò esse authorem, sed à seipso cau- c.10.s.4.
sam sumpsisse, quia nihil in ipsis erat tanto honore dignum. Mero etiam
Dei beneplacito contentos esse iubet, his verbis, Semen Abrahæ, serui e-
ius: filij Iacob, electi eius. Et postquam continua Dei beneficia recensuit *Psal.*105.6
tanquam electionis fructus, tandem concludit, ita liberaliter egisse, quia Causa bene
recordatus est fœderis sui. Cui doctrinæ respondet totius Ecclesiæ can- ficior. Dei.
ticum, Dextra tua & lumen vultus tui Patribus nostris dedit terram: quia *Psal.*44.4.
complacitum tibi est in illis. Notandum verò est, vbi fit terræ mentio, Vt dictum
symbolum esse visibile arcanæ segregationis, in qua continetur adoptio. est l.2.c.8.
Ad eandem gratitudinem populum hortatur Dauid, Beata gens cuius s.37.c.11.
Iehouah est Deus, populus quem elegit in hæreditatem sibi. Ad bonam s.2.3.
spem verò animat Samuel, Non deseret vos Deus propter magnum no- *Psal.*33.12
men suum: quando placuit ei vos sibi creare in populum. Quomodo & 1.*Sam.*12.
seipsum Dauid, dum impetitur eius fides, ad pugnam se armat. Beatus 22.
quem elegisti, habitabit in atrijs tuis. Quia autem electio, in Deo ab-
scondita, tam liberatione prima quam secunda alijsque intermedijs be- *Psal.*65.5.
neficijs sancita fuit, illuc transfertur verbum eligendi apud Iesaiam. Mi- *Iesa.*14.1.
serebitur Deus Iacob, & eliget adhuc de Israel. quia futurum tempus de-
signans, collectionem residui populi, quem visus fuerat abdicasse, signum
fore dicit stabilis firmæque electionis, quæ simul excidisse visa fuerat.
Quum etiam alibi dicitur, Elegi te, & non abieci te: continuum insignis *Iesa.*41.9.
liberalitatis paternæ beneuolentiæ cursum commendat. Apertius apud
Zachariam Angelus, Eliget adhuc Deus Ierusalem, quasi eam duriùs ca-
stigando reprobasset, vel exilium fuisset electionis interruptio: quæ ta- *Zach.*2.12.
men inuiolabilis manet, licet non semper appareant signa.

6 Addendus est secundus gradus restrictior, vel in quo conspicua Gradus.
fuit Dei gratia magis specialis: quando ex eodem genere Abrahæ alios re- restrict. de
pudiauit Deus, alios in Ecclesia fouendo, se inter filios retinere ostendit. quo l.2.c.6.
Ismael parem initio gradum cum fratre Isaac adeptus erat: quia spiritu- s.3.
ale fœdus in eo non minus obsignatum fuerat symbolo Circuncisionis. Gen.16.15.
Exciditur ille: deinde Esau: postremò innumera multitudo & totus ferè I- & 21.10.12.
srael. In Isaac vocatum fuit semen: eadem vocatio in Iacob durauit. Si- Gen.25.23.
mile exemplum edidit Deus Saulem reprobando: quod etiam in Psalmo
magnificè prædicatur. Repulit tribum Ioseph, & tribum Ephraim non e-
legit: sed elegit tribum Iuda. Quod aliquoties sacra historia repetit, quò *Psal.*78.6.
melius in ista mutatione admirabile gratiæ Dei arcanum pateat. Vi- 7.
tio suo & culpa, fateor, exciderunt ab adoptione Ismael, Esau, & si- 1.Sam.15.11.
miles: quia apposita erat conditio, vt fideliter colerent Dei fœdus quod 26.& 13.14
perfidè violarunt. Fuit tamen hoc singulare Dei beneficium, quòd e- & 16.
os reliquis Gentibus præferre dignatus fuerat: sicut dicitur in Psalmo,
Non ita fecit alijs nationibus, nec iudicia sua manifestauit eis. Cæterùm *Psal.*47.20

hic duos gradus notandos esse non temere dixi: quia iam in totius gentis
Nota cur. 2. electione ostendit Deus se in mera sua liberalitate nullis legibus astri-
istos gradus ctum: sed liberum esse, vt minimè ab eo exigenda sit æqualis gratiæ par-
obser. titio: cuius inæqualitas ipsam verè esse gratuitam demonstrat. Ideo Ma-
Mal. 1.2.3. lachias Israelis ingratitudinem amplificat, quòd non tantùm ex toto ge-
nere humano electi, sed etiam ex sacra domo in peculium segregati per-
fidè & impiè demum tam beneficum Patrem spernant. Nónne frater erat
Rom. 9.13. Esau Iacob? inquit. Atqui Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Sumit
Huius loc. enim Deus pro confesso, quum vterque esset progenitus ex sancto patre,
fusior tra- & fœderis successor, denique ramus ex sacra radice: iam filios Iacob non
ctat. lege fuisse vulgariter obstrictos, qui in illam dignitatem asciti fuerant. sed
inf. c. 22. quum reiecto Esau primogenito, pater eorum, qui natura erat inferior,
s. 4. hæres factus esset, bis ingratos coarguit, ac conqueritur duplici illo vin-
culo non fuisse retentos.

3 grad. at- 7 Quanquam satis iam liquet Deum occulto consilio libere quos
tingit. qui vult eligere, alijs reiectis, nōdum tamen nisi dimidia ex parte exposita est
singul re- gratuita eius electio, donec ad singulas personas ventum fuerit, quibus
spicit. Inf. c. Deus non modò salutem offert, sed ita assignat vt suspensa vel dubia non
24. sit effectus certitudo. Hi in semine illo vnico censentur cuius meminit
Rom. 9.7.8. Paulus. nam etsi adoptio in manu Abrahæ fuit deposita, quia tamen multi
Gal. 4.28. ex posteris quasi putrida membra resecti sunt: vt efficax & verè stabilis
Vide Gal. 3. sit electio, necesse est ascendere ad caput in quo electos suos cælestis Pa-
16. 29. ter inter se colligauit, & sibi insolubili nexu deuinxit. Ita in adoptione
Ibid. s. 12. generis Abrahæ enituit quidem liberalis Dei fauor, quem alijs negauit.
Inf. c. 22. s. 1 in Christi tamen membris longè præstantior eminet vis gratiæ: quia ca-
c. 24. s. 3. piti suo insiti nunquam à salute excidūt. Scitè itaque Paulus ex Malachiæ
Sup. prox. loco quem nuper citaui ratiocinatur, vbi Deus, interposito vitæ æternæ
sect. pacto, populum quempiam ad se inuitat: specialem electionis modum in
Mal. 1.2.3. parte subesse, vt non omnes promiscua gratia efficaciter eligat. Quod
Rom. 9.13. dicitur, Iacob dilexi, pertinet ad totam sobolem Patriarchæ, quam Pro-
Nota expos. pheta illic opponit posteris Esau. Hoc tamen nō obstat quominus in per-
huius loci. sona vnius hominis specimen electionis propositum nobis fuerit, quæ ef-
In Iacob, E- fluere non potest quin ad metam suam perueniat. Hoc Paulus vocari reli-
lect. specim. quias non frustra obseruat: quia experientia ostendit ex magna multitu-
Ro. 9. 27. 29 dine plerósq; dilabi & euanescere, vt sępius maneat exigua tātùm portio.
Rom. 11.1.5 Quòd autem generalis electio populi nō semper firma & rata sit, in prōp-
Inf. c. 22. s. 6 tu se offert ratio: quia cum quibus paciscitur Deus, non protinus eos do-
Sup. s. 5. nat Spiritu regenerationis, cuius virtute vsque in finem in fœdere perse-
General. e- uerent: sed externa mutatio absque interiori gratiæ efficacia, quæ ad eos
lect. nō sem retinendos valida esset, medium quiddam est inter abiectionem humani
per rata. generis, & electionem exigui piorum numeri. Hæreditas Dei vocatus
Inf. c. 24. s. est totus populus Israel, ex quo tamen multi fuerunt extranei: sed quia
12.13.14. non de nihilo pepigerat Deus se patrem & redemptorem illius fore,
Vt sup. pro- gratuitum suum fauorem potiùs respicit quàm perfidam multorum de-
bauit. s. 5. l. fectionem: per quos etiam non abolita fuit illius veritas. quia vbi sibi
2. c. 6. s. 2. c. residuum aliquid seruauit, vocationem eius apparuit esse absque pœ-
7. s. 2. c. 11. nitentia. Nam quòd sibi Deus Ecclesiam subinde ex filijs Abrahæ potiùs
s. 11. vbi de quàm ex profanis gentibus collegit, rationem habuit fœderis sui: quòd
5 discr. ve- ab ipsa multitudine violatum ad paucos restrinxit, ne prorsus intercide-
ter. et No. ret. Denique communis illa adoptio seminis Abrahæ, visibilis quædam
test. agit. imago fuit maioris beneficij quo Deus aliquos ex multis dignatus est.
Ro. 9. 6. 29. Hæc ratio est cur tam sedulò discernat Paulus filios Abrahæ secun-
& 11. 28. dùm carnem à spiritualibus, qui exemplo Isaac vocati sunt: non quòd
Ibi. Rom. 2. simpliciter esse Abrahæ filium res fuerit inanis & infructuosa (quod
28. & 9. 7. 8 non sine fœderis contumelia diceretur) sed quia immutabile Dei
consilium,

consilium, quo sibi prædestinauit quos voluit efficax demum per se his solis posterioribus in salutem fuit. Donec autem productis Scripturæ locis quid sentiendum sit liqueat, ne in vtranuis partem sibi præiudicium afferant lectores moneo. Quod ergo Scriptura clarè ostendit, dicimus, æterno & immutabili consilio Deum semel constituisse quos olim semel assumere vellet in salutem, quos rursum exitio deuouere. hoc consilium quoad electos in gratuita eius misericordia fundatum esse asserimus, nullo humanæ dignitatis respectu. quos verò damnationi addicit, his iusto quidem & irreprehensibili, sed incomprehensibili ipsius iudicio, vitæ aditum præcludi. Iam verò in electis vocationem statuimus, electionis testimonium. Iustificationem deinde, alterum eius manifestandæ symbolum, donec ad gloriam in qua eius complemētum extat peruenitur. Quēadmodum autem vocatione & iustificatione electos suos Dominus signat ita reprobos vel à notitia sui nominis, vel à Spiritus sui sanctificatione excludendo, quale maneat eos iudicium istis veluti notis aperit. Multa hic præteribo figmenta, quæ ad euertendam prædestinationem commenti sunt stulti homines. Non enim refutatione indigent, quæ simulac proferuntur, suam ipsa falsitatem abunde redargunt. In ijs tantum immorabor vel de quibus inter doctos disceptatur, vel quæ difficultatem simplicibus adferre possint, vel quæ speciose ad suggillandam Dei iustitiam prætendit impietas.

Immutab. Dei consil. Inf. c. 24. s. 6.

Summa doctr. prædest. Inf. c. 22 s. 11. & c. 23 s. 1. 2. & c. c. 24. à s. 12. ad finem. Inf. c. 24. à s. 1. ad 12. Mar. ib. s. 37

Commenta illa omnia inf. refutat. c. 22. s. 1. 5. 6 9. c. 23. 24. vt sup. à s. 1. ad 5.

Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimonijs.

CAPVT. XXII.

HAEC omnia quæ posuimus controuersia apud multos non carent, maximè gratuita fidelifi electio: quæ tamē labefactari non potest. Vulgo enim existimant Deum, provt cuiusque merita fore præuidet, ita inter homines discernere. quos ergo sua gratia fore non indignos præcognoscit, eos in filiorum locū cooptare: quorum ingenia ad malitiam & impietatem propensura dispicit, eos mortis damnationi deuouere. Sic interposito præscientiæ velo electionē non modò obscurant sed origininem aliunde habere fingunt. Neque hæc vulgò recepta opinio solius vulgi est: habuit enim sæculis omnibus magnos authores. Quod ingenuè fateor, nequis causæ nostræ magnopere obfuturum confidat si eorum nomina contrà opponantur. Certior est enim hîc Dei veritas quàm vt concutiatur, clarior quàm vt obruatur hominum authoritate. Alij verò neque in Scriptura exercitati, neque vllo suffragio digni, maiori improbitate sanam doctrinam lacerant quàm vt tolerabilis sit eorum proteruia. Quia Deus eligens suo arbitrio quosdam, alios præterit, litem ei intendunt. Verùm si res ipsa nota est, quid proficient contra Deum iurgando? Nihil docemus quod vsu compertum non sit, Deo quibus vult gratiam suam erogare liberum semper fuisse. Non quæram vnde alijs posteritas Abrahæ præcelluerit, nisi ex illa dignatione cuius extra Deū causa nō inuenitur. Respondeant cur homines sint magis quàm boues aut asini. quum in manu Dei esset canes ipsos fingere, ad imaginem suam formauit. Cōcedéntne brutis animalibus de sua sorte cum Deo expostulare, quasi iniustum sit discrimen? Certè prærogatiua quam nullis meritis adeptis sunt, eos potiri nihilo æquius est quàm Deum sua beneficia pro iudicij sui mensura variè distribuere. Si ad personas transiliant, vbi magis odiosa illis est inæqualitas, saltem ad Christi exemplum debebunt expauescere, ne de sublimi hoc mysterio tam securè garriant. Concipitur ex semine Dauidis mortalis homo: quibus virtutibus promeritum fuisse dicent vt in ipso vtero fieret caput Angelorum, vnigenitus Dei filius imago & gloria patris, lux iustitia & salus mundi? Hoc prudenter animaduertit Augustinus, in ipso Ecclesiæ capite lucidissimum esse

Ab operib. non pendet elect. Inf. s. 3. 5. 6. 7. & c. Mart. ibid. à s. 16. ad 37. sup. c. 21. s. 5 de præscient. Inf. s. 8.

Nota.

Inter quos Pighius aduers. quem Mart. ibid. de quib. sup c. 21. à s. 1. ad 5.

Nota. 1. Pet. 1. 20. Exēpl. Chri. Mart. ibid. s. 25.

Aug. de corre. & gratia ad Valētinū, ca 15.

Itē de bono perseuerātiæ, cap. vlt. Augusti. de verbis. Apo. Sermo 8. Idem lib. 1. de prædest. Sanct. ca. 15. Inf. 24. f. 5. Mart. ibid. f. 27. *Ephe. 1. 4. 5* Hoc attig. l. 2. c. 2. f. 8. c. 16. f. 4. sup. c. 15. f. 5. 6. *Colos. 1. 12. 13* *Ephes. 1. 4.* Mart. ibid. f. 16.

gratuitæ electionis speculum, ne in membris nos conturbet, nec iustè viuendo factum esse Filium Dei, sed gratis tanto honore fuisse donatum, vt alios postea faceret donorum suorum consortes. Hîc siquis quærat cur non alij quod ille, vel cur ab illo nos omnes tam longo interuallo distemus, cur nos omnes corrupti, ille puritas: non modò vesaniam suam, sed impudentiam suam quoque simul prodet. Quòd si pergunt velle Deo liberum ius eligendi ac reprobandi eripere, simul etiam quod datum est Christo auferant. Iam quid de vnoquoque pronuntiet Scriptura operæpretium est attendere: Paulus quum docet nos in Christo electos fuisse ante mundi creationem, omnem certè dignitatis nostræ respectum tollit. perinde enim est ac si diceret, quoniam in vniuerso Adæ semine nihil electione sua dignum reperiebat cælestis Pater, in Christum suum oculos conuertisse: vt tanquam ex eius corpore membra eligeret quos in vitæ consortium sumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio, ideo nos in Christo fuisse in cælestem hæreditatem adoptatos, quia in nobis ipsis non eramus tantæ excellentiæ capaces. Quòd & alibi quoque notat, quum hortatur ad gratiarum actionem Colossenses, ex eo quòd diuinitus redditi fuerint idonei ad participandam sortem sanctorum. Si gratiam istam Dei, vt idonei ad gloriam futuræ vitæ obtinendam reddamur, præcedit electio: quid iam reperiet in nobis Deus ipse quo ad nos eligendos moueatur? Apertiùs etiamnum altera eius sententia quod volo exprimetur. Elegit nos, inquit, antequam iacerentur mundi fundamenta, secundùm beneplacitum voluntatis suæ, vt essemus sancti & immaculati, & irreprehensibiles in conspectu ipsius. Vbi Dei beneplacitum quibuslibet nostris meritis opponit.

Ephes. locū exponit. inf. c. 24. f. 9 10. 13. August. lib. de prædest. & gra. cap. 7 Colo. 1. 20. Sup c. 1. f. 1. Itē inf. c. 24 Sup. c. 2. f. 12 inf. f. 8. 9. Vide inf. c 23. f. 2. vt deiustificat. su. c. 11. à f. 13. c. 14 17

2 Quò solidior sit probatio, singulas eius loci partes notare operæpretium est, quæ simul cōnexę nihil dubitationis relinquunt. Electos nominās minimè dubium est quin fideles compellet, sicuti etiam mox asserit. quare nimis fœdo commento deprauant nomen illud qui ad ætatem detorquent qua publicatum fuit Euangelium. Electos fuisse dicens ante creatum mundum, omnem dignitatis respectum tollit. Quæ enim discriminis ratio inter eos qui nondum erant, & qui deinde in Adam pares futuri erāt? Iam si electi in Christo, sequitur non modò vnūquemq; extra se, sed etiā alios ab alijs segregatos, quādo videmus nō omnes esse Christi membra. Quod additur fuisse electos, vt essent sancti, errorem apertè refutat qui electionem ex præscientia deducit, quando reclamat Paulus, quicquid virtutis in hominibus apparet, electionis esse effectum. Iam si causa superior quæritur, respondet Paulus Deum ita prædestinasse, & quidem pro voluntatis suæ beneplacito. Quibus verbis euertit quæcunque in seipsis imaginantur homines electionis suæ media. nam & quæcunque ad spiritualem vitam beneficia confert Deus, ex hoc vno fonte manare docet, quia elegit quos voluit Deus, &, antequam nati essent, gratiā qua dignari eos volebat, seorsum illis repositam habuit.

2. Tim. 1. 9. Sup. f. 1. 2. Ephes. 1. 4. vide sup. c. 17. f. 5. 6. & inf. c. 23. f. 13. Cauillum Sophist. inf. f. 5.

3 Vbicunque verò regnat hoc Dei placitum, nulla in consideratione veniunt opera. Anthithesin quidem hîc non prosequitur, sed subaudienda est, qualis alibi explicatur ab ipsomet. Vocauit nos, inquit, vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suū & gratiam quæ data est nobis à Christo ante tempora secularia. Et iam ostendimus in eo quod sequitur, Vt essem⁹ sancti & immaculati, scrupulū omnem adimi. Dic enim, Quoniam futuros præuidit sanctos, ideo elegit: & ordinem Pauli inuertes. Sic ergo colligere tutò potes, Si elegit nos vt sancti essemus, non elegit quia futuros tales præuidebat. Pugnant enim inter se hæc duo, habere pios ab electione vt sancti sint, & ad eam ratione operum peruenire. Neque valet hic cauillum quò subinde confugiunt, nullis præcedentibus meritis Dominū rependere electionis gratiā

futuris

futuris tamen concedere. Quum enim dicitur electos fuisse fideles vt sancti essent: simul innuitur, quæ in ipsis futura erat sanctitas, ab electione habuisse exordium. Et quomodo quadrabit istud verbum, quæ ab electione deriuantur, electioni caussam dedisse? Idipsum quod dixerat, videtur magis postea confirmare, vbi ait, Secundùm propositum voluntatis suæ, quod proposuerat in semetipso. siquidem Deum in semetipso proposuisse, perinde valet acsi diceretur nihil extra se considerasse, cuius rationem in decernendo haberet. Itaque protinus subijcit huc pertinere totam electionis nostræ summam, vt simus in laudem diuinæ gratiæ. Certè Dei gratia non sola prædicari in electione nostra meretur, nisi hæc gratuita sit. Porrò hæc gratuita non erit, si in suis eligendis Deus ipse qualia sint futura cuiusque opera reputat. Proinde quod suis discipulis dicebat Christus, in vniuersum valere inter omnes fideles cōperitur, Non vos me elegistis: sed ego elegi vos. Vbi non præterita tātum merita excludit, sed nihil habuisse in seipsis significat cur eligerētur, nisi sua misericordia anteuertisset. Quomodo & illud Pauli intelligendum, Quis prior dedit illi & retributionem accipiet? Siquidem ostendere vult sic Dei bonitatē homines præuenire, vt nihil apud ipsos nec præteritum, nec futurum reperiat, quo ipsis concilietur.

Inf. de fine elect. c. 23. f. 12. *Ephes.* 1. 5. Nota. c. 14. f. 17. August. in Euāg. Ioan. Tract. 86. *Iohan.* 15. 16. Inf. f. 8. *Rom.* 11. 35. Sup. c. 14. f. 5.

4 Iam ad Romanos, vbi argumentum hoc & repetit altiùs, & fusius prosequitur, negat omnes esse Israelitas qui progeniti sunt ab Israele: quia etsi iure hæreditario omnes essent benedicti, successio tamen non ad omnes peræq; transibat. Origo huius disputationis erat ex superbia fallacique gloriatione Iudaici populi. nam quum sibi Ecclesiæ nomen asserent, volebant à suo arbitrio pendere fidem Euangelij. Sicuti hodie libenter Papistæ fictitio hoc colore se in Dei locum substituerent. Paulus quāuis concedat sanctam esse Abrahæ progeniem ratione fœderis, contendit tamen extraneos esse in ea plerosque: neque id modò quia degenerent, vt fiant ex legitimis adulterini: sed quia in summo fastigio emineat ac regnet specialis Dei electio, quæ sola ratam illius adoptionem facit. Si alios sua pietas stabiliret in spe salutis, alios abdicaret sola sua defectio: stultè profectò & absurdè Paulus ad arcanam vsq; electionem lectores eueheret. Iam si Dei voluntas (cuius cusa extra ipsum neq; apparet neque quærenda est) alios ab alijs discernit, vt nō omnes filij Israel sint veri Israelitæ, frustra cuiusque conditio in seipso initium habere fingitur. Longius deinde rem prosequitur sub exemplo Iacob & Esau. nam quū ambo essent filij Abrahæ, pariter inclusi in vtero matris, primogenituræ honorem transferri ad Iacob, portento similis fuit mutatio: qua tamen Paulus contendit testatam fuisse electionem vnius, & alterius reprobationem. Quæritur origo & causa, quā præscientiæ doctores in hominū virtutibus & vitijs expositam esse volunt. Hoc enim illis facilè compendium est, Deū monstrasse in persona Iacob, se gratia sua dignos eligere: in persona Esau se repudiare quos præuidet indignos: siquidē audacter illi. Paulus autem quid? Quum nondum nati essent, nec quippiam boni aut mali fecissent, vt secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, Maior seruiet minori: sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Si quid valeret præscientia in hoc fratrum discrimine, importuna certè fieret temporis mentio. Demus Iacob fuisse electum, quia futuris virtutibus parta ei fuit dignitas: quorsum diceret Paulus nondum fuisse natum? Iam hoc inconsideratè additum foret, nihildum boni fecisse: quia in promptu erit exceptio, nihil Deum latêre, atque ita pietatem Iacob coram ipso fuisse præsentem. Si opera conciliant gratiam, suum illis pretiū meritò iam tunc constare debuit ante natum Iacob, perinde acsi adoleuisset. Atqui in expediēdo nodo pergit Apostolus docetq; adoptionem Iacob, non ex operibus profectā esse, sed ex voca-

Rom. 9. 6. vide 2. gradum sup. c. 21. f. 6. l. 4. c. 16. f. 14. occas. dispu tat. ad Ro. 9. Exempl. simile. Ier. 7. 4. & l. 4. c. 2. f. 3. Discret. ab elect. pēdet Inf. c. 24. f. 13. 14. c. 23. f. 4. Extra Dei voluntar. nulla causa Inf. ibid. f. 2. Ro. 9. 10. 12. Gen. 25. 21. 23. *Ibidem.* 11 Malac. 1. 2. 3 vide Augu. lib. 7. cōtra Iulian cap. 8 Ibid. ad Rom. vers. 11.

Eod.modo arg. Mart. ibi.f.22. voces quib. vtit. Paulus Rom.9.11. Eph 1.11. M.ibi.f.11.

tione Dei. In operibus futurũ vel præteritum tempus nõ interponit: deinde præcisè ea opponit Dei vocationi, vno posito alterũ disertè euertere volens. acsi diceret: considerandum esse quid Deo placuerit, non quid attulerint ex seipsis homines. Postremò certum est *Electionis* & *Propositi* vocibus, quascunque comminisci homines solent causas extra arcanum Dei consilium, ab hac causa remoueri.

Auguft. hoc refutat. lib. de predeft. sanct. ca.18. Mart. ibid. f.21.22. Aug. de præ dest. & gratia cap.3. Idem exẽpl. Nabuchod. & Pharaonis expédit cap.15. Exemp. Gen.21.10. & 25.21. In Iuda Gẽ. 49 & 48.19.

5 Quidnam ad hæc obseruanda prætexent qui operibus vel præteritis vel futuris locum aliquem in electione assignant? Hoc enim est prorsus eludere quod contendit Apostolus, non ex aliqua operum ratione, sed ex mera Dei vocatione pendêre fratrum discrimen: quia inter nondum natos constitutum fuerit. Neque verò eum latuisset istorum argutia, siquid solidi habuisset: sed quia optimè nouerat in homine Deũ prę uidere nihil boni posse, nisi quod electionis suæ beneficio iam priùs largiri statuerit: non confugit ad præposterum illum ordinem, vt opera bona causæ suæ præferat. Habemus ex verbis Apostoli, solius diuinæ electionis arbitrio fundatam esse fidelium salutem. neque illum fauorem operibus conciliari, sed ex gratuita vocatione prouenire. Habemus & eius rei propositam quasi ὑποτύπωσιν. Fratres sunt Esau & Iacob, ijsdem geniti parentibus, eodem adhuc vtero conclusi, nondum editi in lucem. In illis omnia paria, diuersum tamen de illis Dei iudicium. Alterum enim assumit, alterum reijcit. Sola erat primogenitura, cuius iure alter alterum præcederet. Atqui illa quoque præterita, iuniori defertur quod negatur maiori. Imo in alijs quoque destinato consilio primogenituram videtur semper contempsisse Deus, vt omnem gloriandi materiam carni precideret. Repudiato Ismaele animum ad Isaac adijcit. Postposito Manasse Ephraim magis honorat.

Vide l.2. c.10.f.3. Auguft. cõtra 2. epist. Pelag. ad Bonif. lib.2. cap.9. Gen.25.31. 33. Ro.9.4.5.6. 1.Cor.10.3 4. Ephes.2.11. 12. He.4.6.8.9. & 11.9 13. 14.16. De terra Chanaan. sup.c.21.f.5. Ro.9.15.16 Inf. vide. c.24.f.1. l.2.c.5.f.17 vt probau. lib.2 c.3. f.6.&c.

6 Quòd si quispiam interpellet, ab istis inferioribus & minutis beneficijs non statuendũ esse de summa futuræ vitæ: vt qui in primogenituræ honorem euectus fuerit, ideo reputetur in cæli hæreditatem cooptatus (sunt enim plurimi qui ne Paulo quidem parcant, quasi ad alienum sensum scripturam detorserit in his testimonijs citandis:) Respondeo sicut antehac, nec incogitantia lapsum fuisse Apostolum, nec Scripturæ testimonijs sponte fuisse abusum. Sed videbat (quod ipsi considerare non sustinent) voluisse Deum spiritualem Iacob electionẽ, quæ apud inaccessum eius tribunal alioqui latebat, terreno symbolo declarare. Nisi enim concessam illi primogenituram ad futurum sæculum referimus, inanis fuerit & ridicula benedictionis species, ex qua nihil ei accesserit præter multiplices ærumnas, incommoda, triste exilium multasque tristitiæ & curarum acerbitates. Quum ergo Paulus citra dubitationem, Deum externa benedictione testificatũ cerneret quam in regno suo spiritualem & minimè caducam seruo suo parauerat: non dubitauit, ad hanc comprobandam, ex illa petere argumentum. Tenẽdum etiam illud memoria, terræ Chanaam annexum fuisse cælestis domicilij pignus: vt dubitari minimè debeat Iacob cum Angelis insitum fuisse in Christi corpus, vt eiusdem vitæ socius esset. Eligitur ergo Iacob, Esau repudiato, & Dei prędestinatione discernitur, à quo nullis meritis differebat. Causam si quæres, hanc reddit Apostolus, Quia Mosi dictum sit, Miserebor cuius miserebor & miseratione dignabor quemcunque miseratione dignabor. Et quid hoc, quæso, sibi vult? Nempe clarissimè Dominus pronuntiat, nullam hominibus benefaciendi rationẽ in ipsis se habere: sed à sola sua misericordia sumere. ideoque suum esse opus suorum salutem. Quum tuam in se vno salutem Deus statuat, cur ad teipsum descendes? Quum vnam tibi suam misericordiam assignet, cur ad propria merita decurres? Quum tuam cogitationem in sua miseratione contineat, cur ad operum tuorum intuitum partem reflectes? Itaque ad minorem illum populũ venire

necesse

necesse est, quem Paulus alibi præcognitum fuisse Deo scribit: non, qualiter isti imaginantur, præscire ex otiosa specula quæ non facit: sed quo sensu sæpe legitur. Nam certè quum dicit Petrus apud Lucam, Christum definito consilio & præscientia Dei fuisse morti addictum, non speculantem Deum inducit, sed salutis nostræ authorem. Sic & idem Petrus, electos iuxta præcognitionem Dei fuisse dicens fideles ad quos scribit, propriè exprimit arcanam illam prædestinationem, qua Deus filios sibi quos voluit signauit. Et propositum quod loco synonymi coniungit, quum vbique fixam (vt vulgò loquuntur) determinationem exprimat, Deum haud dubiè, dum author est nostræ salutis, nō egredi extra seipsum docet. Quo sensu in eodem capite Christum dicit agnum fuisse præcognitum ante mundi creationem. Quid enim insulsius aut frigidius quàm Deū è sublimi spectasse vnde ventura esset humano generi salus? Populus ergo præcognitus tantundem Paulo valet atq; exigua portio turbæ permixta, quæ falsò Dei nomen obtendit. Alibi quoque Paulus, vt eorum iactantiam retundat qui sibi larua tantùm obtecti, primas inter pios coram mundo arrogant, dicit Deum cognoscere qui sui sint. Denique illa *voce duplicem nobis populum designat Paulus, vnum ex toto genere Abrahæ: alterum verò inde segregatum, & qui sub oculis Dei reconditus, hominum conspectum latet. Nec dubium est sumpsisse hoc ex Mose, qui Deum quibus voluerit misericordem fore affirmat (quanuis de electo populo sermo esset, cuius æqualis erat in speciem conditio) perinde ac si diceret, * in communi adoptione inclusam esse apud se singularem erga aliquos gratiam instar sanctioris thesauri: nec obstare commune fœdus quominus paucitas illa communi ordine eximeretur: atque huius rei liberum dispensatorem & arbitrum facere se volens, præcisè negat se vni potiùs quàm alteri fore misericordē nisi quia ita lubuerit: quia vbi quærenti misericordia occurrit, etsi repulsam non patitur ille quidem, fauorem tamen, cuius laudem sibi vendicat Deus, aut præuenit, aut ex parte sibi acquirit.

7 Nunc de re tota pronuntiet supremus cognitor ac magister, Tā-tam in suis auditoribus duritiem cernens, vt apud turbam verba propè sine fructu funderet, vt medeatur huic scandalo, exclamat, Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet. Hæc enim est voluntas Patris, vt quicquid dederit mihi non perdam ex eo quicquam. Obserua à Patris donatione fieri initium, vt in Christi fidem ac cliētelam tradamur. Reuoluet hîc forte quispiam circulum atque excipiet, censeri in Patris peculio eos duntaxat quorum voluntaria ex fide fuit deditio. Atqui in eo tantum laborat Christus, etiamsi defectiones ingentium turbarum totum mundum concutiant, firmum tamen cælisque ipsis stabilius fore consilium Dei ne vnquam labascat electio. Electi dicuntur antè fuisse Patris quàm eos donaret vnigenito Filio. Quæritur an natura: imò qui alieni erant, trahendo suos facit. Maior inest Christi verbis claritas quàm vt tergiuersando vllis nebulis obduci queat. Nemo (inquit) potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum. Qui autem audiuit & didicit à Patre, ille ad me venit. Si promiscuè omnes coram Christo genu flecterent, communis esset electio: nunc in paucitate credentium manifesta apparet diuersitas. Itaque postquam discipulos qui sibi dati sunt, asseruit Christus fuisse Dei Patris peculium, paulò pòst addit, Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Vnde fit vt totus mundus ad suum creatorem non pertineat, nisi quòd à maledictione, & ira Dei ac morte æterna non multos eripit gratia, qui alioqui perituri erant: mundum autem in suo interitu, cui destinatus est, relinquit. Interea quanuis * se medium Christus inserat sibi tamen ius eligendi communiter vendicat cum Patre. Nō de omnibus, inquit, loquor: scio quos elegerim. Si quis roget vnde ele-

Rom. 11. 2.
Præsci. Dei l. 1. c. 16. s. 4
Sup. c. 21. s. 5
Act. 2. 23.
1. Pet. 1. 2.
Propositi nomē. Mar.
Ibi. s. 11 19.
1. Pet. 1. 19. 20.
Rom. 11. 2.
2. Tim. 2. 19
l. 4 c. 1. s. 2. 3
* προέγνω,
qua vtitur Rom. 11. 2.
De duplici populo. sup. c. 21. s. 6.
Exo. 33. 19.
Inf. c. 24. s. 15. Inf. s. 8.
* Inde tert. grad. cuius meminit sup. c. 21. s. 7.
Christ. ver.
Ioh. 6. 37.
Ibi. vers. 39.
Hoc etiam tract. Inf. c. 24. s. 1 4. 6.
13. l. 1. c. 7. s. 5
sup c. 2. s. 33
Inf. s. 8.
l. 4 c. 1 s. 2.
Ioh. 6. 44.
Aug in Euā. Ioan tract. 45.
Ioh. 17. 9.
Inf. c. 24 sub finem s. 6.
* Vt sup. dictum est s. 1. & Inf. c. 24 s. 5.
Aug Tract. 87. in Ioan.
Ioh. 13. 18.

Ioha.15.19 gerit, alibi respondet, Ex mundo, quem à precibus suis excludit vbi discipulos Patri commendat. Hoc quidem tenendum est, vbi affirmat se scire quos elegerit, speciem aliquam notari in genere humano: deinde non distingui qualitate suarum virtutum, sed cælesti decreto. Vnde sequitur, nullos proprio marte vel industria excellere, quando se Christus electionis facit authorem. Nam quod alibi Iudam inter electos numerat, quum Diabolus esset, hoc tantùm refertur ad munus Apostolicum: quod etsi illustre speculum est fauoris Dei, (sicuti in sua persona toties agnoscit Paulus) non tamen spem in se continet æternæ salutis. Potuit ergo Iudas quum perfidè Apostolatum gereret, Diabolo esse deterior: sed quos insernit semel Christus in corpus suum, eorum neminem perire sinet: quia in conseruanda eorum salute quod pollicitus est præstabit: nempe exeret Dei potentiam quæ maior omnibus est. Nam quod alibi dicit, Pater ex his quos dedisti mihi nemo perijt nisi filius perditionis, etsi κατάχρησις est loquutio, nulla tamen ambiguitate laborat. Summa est, Deum gratuita adoptione creare quos vult habere filios: eius vero intrinsecam esse in ipso causam: quia arcano suo beneplacito contentus est.

Scire vt sup. f. 6.
l. 2 c. 2. f. 20.
Inf. c. 24. f. 14.
Quo sensu Iudas elect.
Inf c. 24. f 9
Ioan. 6 70. & 17. 12.
Ioha.10.28
Ioha.17.12.

8 At Ambrosius, Origenes, Hieronymus censuerunt, Deum suam gratiam inter homines dispensare prout eâ quenque bene vsurũ præuiderit. Adde & Augustinum in ea fuisse aliquando sententia: sed quum melius in Scripturæ cognitione profecisset, non retractauit modò vt euidẽter falsam, sed fortiter confutauit. Quin & post retractationẽ, Pelagianos perstringens, quòd in eo errore persisterent: Quis istum inquit, acutissimũ sensum Apostolo defuisse non miretur? Nam quum rem stupendam proposuisset de illis nondum natis, & deinde sibi quæstionem obijceret: Quid ergo? nunquid est iniquitas apud Deum? erat locus vt responderet Deum prę uidisse vtriusque merita: non tamen hoc dicit, se ad Dei iudicia & misericordiam confugit. Et alibi, quum omnia ante electionem merita sustulisset: Hic certè, inquit, vacat vana illorum ratiocinatio qui præscientiam Dei defendunt contra gratiam Dei: & ideò dicunt nos electos ante mundi constitutionem, quia præsciuit Deus futuros nos bonos, non seipsum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Nam si propterea nos elegisset, quia bonos futuros præsciuerat: simul etiam præsciuisset quòd eramus eum electuri, & quæ in eam rem sequuntur. Valeat Augustini testimonium apud eos qui libenter in patrũ authoritate acquiescunt. Quanquam non patitur Augustinus se à reliquis disiungi: sed claris testimonijs diuortium hoc, cuius inuidia grauabant eum Pelagiani, ostendit falsum esse. Citat enim ex Ambrosio (lib de Præd. sanct. cap. 19.) Christus quem miseratur vocat. Item, Si voluisset, ex indeuotis fecisset deuotos: sed Deus quos dignatur vocat: & quem vult, religiosum facit. Si ex Augustino integrum volumen contexere libeat, lectoribus ostendere promptum esset, mihi nonnisi eius verbis opus esse: sed eos prolixitate onerare nolo. Sed age, fingamus ipsos non loqui: ad rẽ ipsam intendamus. Difficilis quæstio mota erat, Nũ iustè faceret Deus, qui certos homines sua gratia dignaretur, qua se vno verbo expedire Paulus poterat, si operum respectum obtendisset. Cur ergo id non facit: quin sermonem potiùs continuat qui in eadem difficultate versetur? Cur, nisi quia non debuit? non enim obliuionis vitio laborabat Spiritus sanctus, qui per os eius loquebatur. Nullis ergo ambagibus respondet, Ideò suis electis fauere Deum, quia velit: ideò misereri, quia velit. Perinde enim valet oraculum, Miserebor cuius miserebor: & miseratione complectar quem miseratione complectar: acsi diceretur, Deum non alia ratione ad misericordiam moueri, nisi quia misereri velit. Verum ergo manet illud Augustini, Gratiam Dei non inuenire eligendos, sed facere.

Addit Chry l. 2. c. 2. f. 4. c. 3. f. 7. 10.
Lib. retract 1. cap. 11.
Epist. ad Sixtum 106.
& de vera innoc. cap. 374.
Hom in Iohan. 8. de Patient. cap 20.
Ioha.15.16
Vide P. Mart. ibid. f. 21. 26.
Vt ex lib de ecclesia dogm cap. 25. 26.
lib. 2. de. bono perseu. cap. 19. 14
Locum Ro. rursf. expen. vt. Sup. f. 4.
Inf. c. 24. f. 14.
Rom. 9. 16
Exo. 33. 19
vide Homil. in Iohan. 38.
Epist. 106.

9 Ac ne illam quidem Thomæ argutiam moramur, præscientiam meri-

meritorum non ex parte quidem actus prædestinantis, esse prædestinationis causam: ex parte autem nostra, quodammodo sic vocari posse, nempe secundùm particularem prædestinationis æstimationem. vt quum dicitur Deus prædestinare homini gloriam ex meritis, quia gratiam ei largiri decreuit qua gloriam mereatur. Quum enim nihil in electione nisi meram bonitatem velit nos intueri Dominus, siquis plus aliquid prospicere hîc cupiat, præpostera erit affectatio. Quod si certare subtilitate libeat, non deest quo istam Thomę argutiolam retundamus. Ipse contendit, gloriam electis quodammodo prædestinari ex meritis: quia gratiam illis prędestinat Deus qua gloriam mereantur. Quid si contrà excipiam, prædestinationem ad gratiam electioni ad vitam subseruire, esseque eius veluti pedissequam? gratiam ijs prædestinari quibus gloriæ possessio iamdiu assignata sit: quia in iustificationem ex electione filios suos adducere Domino placeat? Inde enim sequetur, prædestinationem gloriæ causam potiùs esse prædestinationis gratiæ, quàm è conuerso. Sed valeant hæc certamina, vt sunt superuacua inter eos qui satis sapientiæ sibi in verbo Dei esse ducent, verè enim illud ab Ecclesiastico scriptore olim dictum fuit, cui Dei electionem meritis assignant, eos plusquam oportet sapere.

In 1.Sent. Tract.25. quæst.23. Lege.Mart. ibid f.22. August. de verb. Apost.Serm. 16. Bern.de lib. arbi.& Ser. 3.de verb. Ies. *Amb.de vocat.Gen.li. 1.cap.2.*

10 Obijciunt nonnulli. Deum sibi fore contrarium, si vniuersaliter omnes ad se inuitet, paucos verò electos admittat. Sic promissionum vniuersitas discretionem specialis gratię, secundùm eos, tollit. atque ita loquuntur moderati quidam homines, non tam opprimendæ veritatis causa, quàm vt spinosas quæstiones arceant, ac frænent multorum curiositatem. Laudabilis voluntas: sed consilium minimè probandum: quia nunquam excusabilis est tergiuersatio. Eorum verò qui proteruiùs insultant, nimis certè putidum cauillum, vel nimis pudendus error. Quomodo Scriptura hæc duo conciliet, externa prædicatione vocari omnes ad pœnitẽtiam & fidem, neq; tamen omnibus dari resipiscentiæ & fidei spiritũ alibi explicui, & mox aliquid repetendum erit. Iam quod postulant illis nego, vt duobus modis falsum est. nam qui minatur, dum super vrbem vnã pluet, siccitatem fore super alteram: qui famem doctrinæ alibi denuntiat, nõ obstringit se certa lege vt æqualiter vocet omnes. Et qui Paulum vetãs in Asia verbum facere, & eundem à Bithynia auertens in Macedoniam trahit, sui iuris esse demonstrat, thesaurum hunc quibus visum est distribuere. Per Iesaiam tamen apertiùs demonstrat quomodo electis peculiariter salutis promissiones destinet, nam de illis tantùm non autem indifferenter de toto genere humano, prædicat sibi fore discipulos. Vnde constat perperam quibuslibet prostitui salutis doctrinam vt efficaciter prosit, quæ solis Ecclesiæ filijs seorsum reposita esse dicitur. Hoc in præsentia sufficiat, quamuis generaliter omnes compellet vox Euangelij, rarum tamen esse fidei donum. Causam assignat Iesaias, quòd non omnibus patefiat brachium Dei. Si diceret Euangelium malignè & peruersè contemni, quia audire pertinaciter multi recusant: valeret fortè hic color de vniuersali vocatione. Neque verò Prophetæ consilium est extenuare hominum culpam, vbi cæcitatis fontem esse tradit quòd Deus non dignetur illis brachium suum patefacere: tantùm admonet, quia fides singulare donum est, externa doctrina aures frustra verberari. Scire autem ex doctoribus istis velim, soláne prædicatio filios Dei faciat, an fides. Certè quum dicitur Iohannis primo, Quicunque credunt in Filium Dei vnigenitum, filios Dei ipsos quoque fieri, non confusa illic ponitur congeries: sed specialis ordo datur fidelibus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. At fidei (inquiunt) mutuus est cum verbo consensus. nempe vbicunque est fides. Sed semen inter spinas cadere, vel in locis lapidosis nouũ non est: non solùm quia maior pars contumax reipsa apparet aduersus Deum, sed quia non omnes oculis &

Quod solui. Inf.c.24.f.8 15.16. Mart.loc.1. clas.3.f.38. 39. Sup.c.21.f. 3. Vt c.2.f.11. & ibid f.32. & c.3.f.9. 21. *Amos.4.7. & 8.11. Act.16.6. Iesa.8.16. 18.* Vide Inf.c. 24.f.13.14. *Iesa.53.1.* Rom 10.16. &l.1.c.7.f.5 De minist. efficac.l.4. c 1.f.6. *Iohan.1.12.* Sup.c.20.f. 36. De relat.fidei ad verb. Sup.c 3.f.6.

[*Aug. de ve. Apo. ser.* 11 & lib. 2. de bono perseuer. cap 8.] auribus sunt præditi. Quomodo igitur conueniet, Deum ad se vocare quos scit non venturos? Respondeat pro me Augustinus. Disputare vis mecum? Mirare mecum, & exclama, O altitudo. Ambo consentiamus in pauore, ne in errore pereamus. Adde quòd si electio, teste Paulo, fidei mater est, in eorum caput retorqueo argumentum, ideo non esse generalem fidem, quia specialis est electio. [*Ephe.* 1. 3.] Nam à serie causarum & effectuum facilè colligitur, vbi dicit Paulus nos esse refertos omni benedictione spirituali, sicuti nos elegerat Deus ante mundi creationem: ideò non omnibus esse communes has diuitias, quia elegit Deus tantùm quos voluit. [Ephe. 1. 4. 5. 9. 11.] [*Tit.* 1. 1.] Hæc ratio est cur alibi fidem electorum commendet, ne quisquam putetur fidem sibi proprio motu acquirere, sed penes Deũ resideat hæc gloria, illuminari ab eo gratis quos antè elegerat. [Vide sup. c. 2. s 12.] Rectè enim Bernardus, Amici (inquit) seorsum audiunt, quibus & loquitur, Nolite timere pusille grex: quia vobis datum est nosse mysterium regni cælorum. [*Ad Tho. præposit. Beuerlæ, epist.* 107.] Qui sunt hi? Vtique quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imagini Filij sui. magnum secretumque innotuit consilium, Nouit Dominus qui sui sint: sed quod notum erat Deo, manifestatum est hominibus: nec alios sanè dignatur tanti participatione mysterij, nisi eos ipsos quos fore suos præsciuit & prædestinauit. [De hac notit. sup. s. 6.] Paulò pòst concludit, Misericordia Dei ab æterno vsque ad æternum super timentes eum: ab æterno, ob prædestinationem, in æternum, ob beatificationem: altera principium, altera finem nesciens. [*Ioh.* 6. 46.] Sed quid Bernardum citare testem opus est, quando ex Magistri ore audimus, non alios videre nisi qui sunt ex Deo? [2. grad. ab elect. fides.] Quibus verbis significat, eos omnes *qui ex Deo non sunt regeniti, ad splendorem vultus eius obstupescere. [* Inf. c. 24. s 14.] Ac electioni quidem aptè coniungitur fides, modò secundum gradum teneat. Quem ordinem clarè exprimunt alibi Christi verba, [*Ioan.* 6. 39.] Hæc est voluntas Patris, vt non perdam quod dedit. Hæc enim voluntas eius est vt quisquis credit in Filium, non pereat. [Au. Soliloq. 4. cap. 28. & Medit. lib. alt. cap. 7.] Si omnes vellet saluos, custodem illis præficeret Filium, & omnes in eius corpus sacro fidei vinculo insereret. Nunc constat fidem singulare esse paterni amoris pignus, filijs quos adoptauit recõditum. [*Ioh.* 10. 4. 5.] Ideo Christus alibi dicit, oues sequi pastorem, quia nouerunt vocem eius: alienum verò non sequi, quoniam non agnoscunt vocem alienorum. [hoc arg. agit adue. pseud. eccl. l. 4. c. 2 s. 4.] Vnde autem ista discretio, nisi quia diuinitus perforatæ sunt illis aures? Nemo enim se ouem facit, sed formatur cælesti gratia. Vnde & salutem nostram Dominus perpetuò certam & tutam fore docet: quia insuperabili Dei potentia custoditur. [Ioh. 10. 29.] Proinde concludit, incredulos non esse ex ouibus suis: [*Ib. vers.* 26.] nempe quia non sunt ex eorum numero quos Deus sibi per Iesaiam pollicitus est fore discipulos. Porrò quia testimonijs quæ citaui exprimitur perseuerantia, inflexibilem electionis constantiam simul testantur.

11 Nunc de reprobis, quos simul illic coniungit Apostolus. [*Rom.* 9. 13.] Vt enim Iacob, nihildum bonis operibus promeritus, assumitur in gratiam: sic Esau, nullo adhuc scelere inquinatus, odio habetur. [Vide sup. c. 21. s. 7. & sup. s. 4. 5. 6. express. de reprob. Inf. c. 24 s. 12. 16 Item. c. 23 præs. s. 1. P. Mart. ibi. s. 14 36.] Si ad opera conuertimus oculos, iniuriam irrogamus Apostolo, quasi idipsum quod nobis perspicuum est non viderit. Porrò non vidisse conuincitur, quãdo hoc nominatim vrget, quũ nihildum boni aut mali designassent, alterum electum, alterum reiectum: vt probet diuinæ prædestinationis fundamẽtum in operibus non esse. Deinde vbi obiectionem mouit num iniquus sit Deus, illud quod certissimum & apertissimum fuisset iustitiæ eius patrocinium, non vsurpat, Deum rependisse Esau secundùm suam malitiam: sed diuersa solutione contentus est, quòd in hunc finem excitentur reprobi vt Dei gloria per illos illustretur. Demum subnectit clausulam, Deum cuius vult misereri, & quem vult indurare. [*Ibidem.* 18.] Vides vt in solum Dei arbitrium vtrunque conferat? Ergo si non possumus rationem assignare cur suos misericordia dignetur, nisi quoniam ita illi placet: neque etiam in alijs repro-

reprobandis aliud habebimus quàm eius voluntatem. Quum enim dicitur Deus vel indurare, vel misericordia prosequi quẽ voluerit, eo admonentur homines nihil causæ quærere extra eius voluntatem.

Causa oĩm rerũ supre. volunt. Dei. Inf.c.23.s.2

Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina semper iniquè grauata fuit. CAP. XXIII.

HAEC verò dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proteruia quin velut ad canticum classici variè & supra modum tumultuetur. Ac multi quidem, acsi inuidiam à Deo repellere vellent, electionem ita fatentur vt negent quenquam reprobari. sed inscitè nimis & pueriliter: quando ipsa electio nisi reprobationi opposita nõ staret. Dicitur segregare Deus quos adoptat in salutem: fortuitò alios adipisci, vel sua industria acquirere quod sola electio paucis confert, plusquã insulsè dicetur. Quos ergo Deus præterit, reprobat: neq; alia de causa nisi quòd ab hæreditate quam filijs suis prædestinat, illos vult excludere. Nec verò tolerabilis est hominũ proteruia, si Dei verbo frænari se non sustinet, vbi agitur de incomprehensibili eius cõsilio quod Angeli ipsi adorãt. Atqui nunc audiuim⁹ induratione non minus in manu Dei & arbitrio esse quàm misericordiam. Nec verò Paulus, horum quos dixi exemplo, anxiè laborat vt mendacij patrocinio Deum excuset: tantùm admonet figmento nefas esse cum fictore suo rixari. Iam qui non admittunt, vllos à Deo reprobari, quomodo se expedient ab illa Christi sententia, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur? Apertè exitio addici & deuoueri audiunt quoscunque cælestis Pater dignatus non est quasi sacras arbores in agro suo plantare. Si hoc reprobationis signum esse negant, nihil est tam liquidum quod illis queat probari. Quòd si obstrepere non desinunt, contenta sit fidei sobrietas hac Pauli admonitione, non esse causam litigandi cum Deo, si ab vna parte volens ostẽdere iram, & notam facere potentiam suam, ferat in multa tolerãtia & lenitate vasa iræ apparata in interitum: ab altera autem notas faciat diuitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ quæ preparauit in gloriam. Obseruent lectores, vt ansam susurris & obtrectationibus præcidat Paulus, summum dare imperium iræ & potentiæ Dei: quia iniquum est calculo nostro subijci profunda illa iudicia quæ sensus omnes nostros absorbent. *Quod respondẽt aduersarij friuolum est, Deum non prorsus reijcere quos in lenitate tolerat: sed suspenso manere erga eos animo, si fortè resipiscant. Quasi verò patientiam Deo tribuat Paulus, qua eorum conuersionem expectet quos dicit aptatos esse ad interitum. Rectè enim Augustinus locum hunc explicans, vbi potentia tolerantiæ adiungitur, Deum non sinere, sed virtute sua moderari. * Addunt etiã non abs re vasa iræ dici apparata ad interitum, vasa autem misericordiæ Deum præparasse: quia hoc modo salutis laudẽ Deo adscribit & vendicat: perditionis culpam reijcit in eos qui proprio arbitrio ipsam sibi accersunt. Sed vt illis concedam diuersa loquendi forma Paulum asperitatem lenire prioris membri: minimè tamen consentaneum est, præparationem ad interitum aliò transferre quàm ad arcanum consilium Dei: quod etiam paulò antè in contextu asseritur, Quòd Deus excitauerit Pharaonem, deinde quos vult induret. Vnde sequitur absconditum Dei consilium obdurationis esse causam. Hoc saltem obtineo quod tradit Augustinus, vbi ex lupis Deus oues facit, gratia potentiore eos reformare, vt dometur eorum durities. proinde obstinatos ideo non conuertit quia potentiorem illam gratiam non exerit Deus, qua non destituitur si eam proferre vellet.

Simile. 1. Obiect. Neminẽ reprob. Vt probau. su.c.21.à s.5 ad finem. & Aduers. eius mod. ꝓteruiam egit sup.c.21.à s.1.ad 5. *Rom.9.20.* Vid. quę ib. ex Aug. s.8. *Mat.15.13* Et c.2.s.12. de fide reprob. agit. *Rom.9.22.* Vide Aug. de prædest. & gratia. c.2.3.4. &c Et de verb. Apo. c.233. Idẽ. lib. de Prædest. & grat. cap.2. *2. Obiect. *Lib. cõ. Iuli. 5. cap. 5. &* in Ench. ad Laur. cap. 97. & 100. *3. Obiect. Rom.9.22.23. sup.c.21.s.7 *Lib. 1. de prædest. San.c.2.*

2 Hæc quidem pijs & modestis abunde sufficerent, & qui se homines reminiscuntur. Quia tamen non vnam speciẽ virulenti isti canes euomunt contra Deum, ad singulas, prout res feret, respondebimus. Multis

Aduers. Canũ quorũd. virulent.

Obiect. quæ est etiam Pighij. Inf. c. 24. Ead. ratione contendit. l. 1. c. 17. à s. 1 ad 6. Sup. ex August. c. 21. s. 2. 4 c. 22. in fine s. 11. *Hoc ex Au. lib. 1. de Gen. con. Manich. cap. 3.* Lib. de Trin. 3. ca. 4 l. 1. c. 14 s. 1. & c. 16. sub finem s. 8. & l. 2. c. 12. s. 5. absolutæ potest cōmentum. l. 1. c. 17. s. 2. Lib. 1 de. legib. Aug. de præ dest. & grat. cap. 2. l. 1. c. 18. s. 3. Psal. 51. 6.

modis cum Deo litigant stulti homines, quasi eum teneant suis criminationibus obnoxium. Primùm ergo interrogant quo iure suis creaturis irascatur Domin⁹, à quibus nulla antè offensa prouocatus fuerit. nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidini, quàm legitimæ iudicis sententiæ cōuenire. Esse igitur cur cum Deo expostulent homines, si nudo eius arbitrio, citra proprium meritum in æternā mortem prædestinantur. Eiusmodi cogitationes siquando pijs hominibus in mentē veniant, ad frangēdos earū impulsus, vel hoc vno satis armabūtur, si reputent quantæ sit improbitatis, causas diuinæ voluntatis duntaxat percontari: quum omnium quæ sunt, ipsa sit causa & meritò esse debeat. Nam si vllam causam habet, aliquid eam antecedat oportet, cui veluti alligetur: quod nefas est imaginari. Adeo enim summa est iustitiæ regula Dei volūtas, vt quicquid vult, eo ipso quod vult, iustum habendum sit. Vbi ergo quæritur cur ita fecerit Dominus respondendum est, Quia voluit. Quòd si vltrà pergas rogando cur voluerit, maius aliquid quæris & sublimius Dei voluntate, quod inueniri non potest. Compescat igitur se humana temeritas, & quod non est ne quærat: vt ne fortè id quod est non inueniat. Hoc, inquam, fræno bene continebitur quisquis de arcanis Dei sui cum reuerentia philosophari volet. Aduersus impiorum audaciā, qui Deo palàm maledicere non formidant, Dominus ipse sua iustitia, sine nostro patrocinio, satis se defendet, quum eorum conscientijs omnem tergiuersationem adimendo, conuictas stringet, reásque peraget. Neq; tamē commentum ingerimus absolutæ potentiæ: quod sicuti profanum est, ita meritò detestabile nobis esse debet. Non fingimus Deum ex legem, qui sibijpsi lex est: quia (vt ait Plato) lege indigent homines qui cupiditatibus laborant: Dei autem voluntas non modo ab omni vitio pura, sed summæ perfectionis regulà, etiam legum omnium lex est. Verùm negamus obnoxium esse reddendæ rationi: negamus etiam nos esse idoneos iudices, qui proprio sensu pronuntiemus de hac causa. Quare si tentamus vltrà quàm licet, metum incutiat illa comminatio Psalmi, Deum fore victorem quoties ab homine mortali iudicabitur.

3 Tacendo potest Deus ita compescere hostes suos. Sed ne illos sacrum nomen suum impune ludibrio habere patiamur, arma quoque aduersus eos nobis ex verbo suo suppeditat. Proinde siquis nos huiusmodi verbis aggrediatur, cur ab initio Deus ad mortem aliquos prædestinarit, qui quum nondum essent, mereri iudicium mortis nondum potuerant: Nos, responsionis loco, vicissim eos rogemus qui Deum homini debere existiment, si eum à natura sua æstimare velit. Qualiter peccato vitiati sumus omnes, non possumus non esse Deo odiosi, idque non tyrannica sæuitia, sed æquissima iustitiæ ratione. Quòd si iudicio mortis obnoxij sunt omnes naturali conditione, quos ad mortem Dominus prædestinat, de qua, obsecro, eius iniquitate erga se conquerantur? Veniāt omnes filij Adam, cum suo Creatore contendant ac disceptent, quòd æterna illius prouidentia, ante suam generationem, perpetuæ calamitati addicti fuerint. Quid obstrepere aduersus hanc defensionem poterunt, vbi Deus illos ad sui recognitionē cōtra vocabit? Ex corrupta massa si desumpti sunt omnes, non mirum si damnationi subiacent. Ne ergo Deum iniquitatis insimulent si æterno eius iudicio morti destinati sint, ad quàm à sua ipsorum natura sponte se perduci, velint nolint, ipsi sentiunt. Vnde apparet quàm peruersa sit obstrependi affectatio, quòd data opera supprimunt quam in se agnoscere coguntur damnationis causam, vt Dei prætextus eos liberet. Atqui vt centies Deum esse authorē confitear, quod verissimū est, non protinus tamen crimen eluunt quod eorum conscientijs insculptum subinde eorum oculis recurrit.

August. li. 1. ad Simpl. quæst. 2. vt docuit. l. 2. c. 1. à s. 4. ad finem & c. 5. s. 1. August. Hypog. lib. 3. non procul à fine. Et in Euan. Ioan. tract. 53. Lib. 6. contr. Iulia. c. 5. nota. qua de re Inf. s.

4 Rursum excipiunt, Nónne ad eam quæ nunc pro damnationis

causa

causa obtenditur, corruptionem Dei ordinatione prædestinati ante fuerant? Quum ergo in sua corruptione pereunt, nihil aliud quàm pœnas luunt eius calamitatis in quam ipsius prædestinatione lapsus est Adam, ac posteros suos præcipites secum traxit. Annon itaque iniustus, qui creaturis suis tam crudeliter illudit? Fateor sanè in hanc qua nunc illigati sunt, conditionis miseriam, Dei voluntate decidisse vniuersos filios Adam: atque id est quod principio dicebam, redeundum tandem semper esse ad solum diuinæ voluntatis arbitrium, cuius causa sit in ipso abscondita. Sed non protinus sequitur, huic obtrectationi Deũ subiacere. Occurremus enim cum Paulo in hunc modum, O homo, tu quis es qui disceptes cũ Deo? Num figmentum dicit ei qui se finxit, Cur me finxisti sic? Annon habet potestatem figulus, vt ex eadem massa faciat vas aliud in honorem, aliud in contumeliam? Negabunt ita verè defendi Dei iustitiam, sed subterfugium captari, quale habere solent qui iusta excusatione destituuntur. Quid enim hîc aliud dici videtur quàm Deo esse potentiam quæ impediri nequeat quominus, prout libitum fuerit, quiduis agat? Verum longè secus est. quæ enim potentior afferri ratio potest quàm dum iubemur cogitare quis sit Deus? Qomodo enim vllam iniquitatem admitteret, qui iudex est orbis? Ad Dei naturam si propriè pertinet, iudicium facere, iustitiam igitur naturaliter amat, iniustitiam auersatur. Proinde non quasi deprehensus foret Apostolus, ad cuniculos respectauit: sed indicauit altiorem esse iustitiæ diuinæ rationem quam vt vel humano modo metienda sit, vel ingenij humani tenuitate possit comprehendi. Fatetur quidem Apostolus, eam subesse diuinis iudicijs profunditatem, à qua mentes omnes hominum absorbendæ sint si conentur eò penetrare. Sed docet etiam quàm indignum sit ad eam legem redigere Dei opera, vt simulac eorum ratio nobis non constiterit, improbare audeamus. Notum est dictum Solomonis (quod tamen pauci dextrè intelligũt) Magnus creator omniũ mercedem reddit stulto, & mercedem trãsgressoribus. Exclamat enim de magnitudine Dei: in cuius arbitrio est pœnam sumere de stultis & transgressoribus, quanuis eos Spiritu suo non dignetur. Ac prodigiosus est hominum furor dum ita rationis suæ modulo subijcere appetunt quod immensum est. Angelos qui steterũt in sua integritate, Paulus electos vocat si eorum constantia in Dei beneplacito fundata fuit, aliorum defectio arguit fuisse derelictos. Cuius rei causa non potest alia adduci quàm reprobatio, quæ in arcano Dei consilio abscondita est.

2 Obiect. In eam rem P. Mart. ibi. §.31. 32. Dei volunt. hominem cecidis. l.1. c.15. §.8. *Rom.* 9.20. Sup. §.1. & Inf. c.24. in fine §16. Sup §.7. Mart. loc. 14 clas. 1. à §.1. ad 38. Sup. c.20. §.43. Inf. c.24. §.16. Rom. 9.19. 21. & 11.33 34. *Pro.* 26.10. Vt toties dictum est sup 1. *Tim.* 5. 21. De Angel. elect. & reprob. l.1. c.14. à §.3. ad 20.

5 Age, adsit nunc Manichæus aliquis aut Cœlestinus, diuinæ prouidentiæ calumniator, dico cum Paulo, rationem eius non esse reddendã, quia magnitudine sua intelligentiam nostram longè superet. Quid mirũ? aut quid absurdum? velitne Dei potentiam sic limitatam esse, vt nequid plus ad agendum valeat quàm mens sua capiat? Dico cum Augustino, esse à Domino creatos, quos in exitium ituros sine dubitatione præsciebat. idque ita factum quia sic voluit. Cur autem voluerit, non esse nostrum rationem exigere, qui comprehendere non possumus: neque conuenire, vt diuina voluntas in controuersiam apud nos descendat, de qua quoties habetur sermo, sub ipsius nomine suprema iustitiæ regula nominatur. Quid ergo de iniquitate quæstio mouetur, vbi iustitia clarè apparet? Neque verò nos pudeat improborum ora, Pauli exemplo sic obstruere: ac quoties oblatrare audebunt identidem repetere, Quinam estis miseri homines, qui Deo accusationem intentatis? & ideo intentatis, quia operum suorum magnitudinem ad ruditatem vestram non attemperat? Quasi verò ideo peruersa sint quia carni sunt occulta. Immẽsitas iudiciorũ Dei claris experimentis vobis nota est. Scitis vocari profundam abyssum. nũc ingenij vestri angustias cõsulite, an quod decreuit apud se Deus capiant. Quid ergo iuuat vesana inquisitione vos demergere in abyssum,

Aduers. Inf. c.24. §.12. *Epist.* 106. Aug. lib. de grat. & liber. arb. ad valẽt. ca. 21. 23. Idem lib. de prædest. & grã. cap. 14. 16. *Psal.* 36.7. Autho[illegible]sunt verba.

In audac.istam. l.2.c.12.s.5. quàm vobis exitialem fore ratio ipsa dictat? Cur non vos metus aliquis saltem cohibet quod de incomprehensibili Dei sapientia & terribili potentia tam historia Iob quàm Prophetici libri prædicant? Si tumultuatur mens tua, ne pigeat Augustini consilium amplecti. *August. de ver. Apo. Ser.* 10 Tu homo expectas à me responsum. & ego sum homo. Itaque ambo audiamus dicentē, O homo tu quis es? melior est fidelis ignorātia quàm temeraria scientia. Quære merita: non inuenies nisi pœnam. ô altitudo! Petrus negat: latro credit. Vt dixit sup c.21.s.2. ô altitudo! Quæris tu rationem? Ego expauescam altitudinem. Tu ratiocinare, ego mirabor: tu disputa, ego credam: altitudinē video, ad profundum non peruenio. Nota Aug. hæc verba. Requieuit Paulus, quia admirationem inuenit. Vocat ille inscrutabilia Dei iudicia: & tu scrutari venisti? Ille dicit inuestigabiles eius vias: & tu vestigas? Rom.11.33. Vlterius procedendo nihil proficiemus. nam nec satisfiet eorum petulantiæ, nec alia eget defensione Dominus, quàm qua per Spiritum suum vsus est qui per os Pauli loquebatur: & ipsi didicimus bene loqui vbi cum Deo loqui desinimus. Amb. de vocat. gēt. lib. 1. cap.5.

3 Obiect. A necessit. Qua de re lege P. Mar. loc.1.clas.3 s.5.7.30.& à s.49. ad finem vsque. Item loco. sup. citato s.4. vbi docet Deū nō esse pecca. auth.

6 Alterum quoque obiectum ab impietate emergit, quod tamen non tam ad Dei suggillationem quàm ad peccatoris excusationem rectâ spectat. Etsi, qui à Deo damnatur peccator, nōnisi cum iudicis ignominia iustificari demum potest. Sic ergo profanæ linguæ obganniunt, Cur ea vitio Deus imputaret hominibus, quorum necessitatem sua prædestinatione imposuit? Quid enim facerent? an cum decretis eius luctarētur? At frustra id facturi sint, quum omnino facere non possint. Non ergo iure ob ea puniuntur quorum præcipua in Dei prædestinatione causa est. Hîc abstinebo à defensione ad quam ferè scriptores Ecclesiastici recurrunt, non impedire Dei præscientiam quominus homo peccator reputetur: quandoquidem illius mala, non sua Deus præuideat. Non enim hîc subsisteret cauillatio, sed potiùs vrgeret, Deum tamen malis quæ præuiderit potuisse occurrere, si voluisset. quū non fecerit, destinato consilio creasse hominē in eum finem, vt se in terra ita gereret. De creat. hominis l.1. c.15.s.8. Quòd si Dei prouidentia in hanc conditionem homo creatus est, vt postea faceret quæcūque facit, non esse illi crimini vertendum quod nec effugere possit, & Dei volūtate cōstringatur. Solut. Ergo videamus quomodo rite nodus expediri debeat. Primum omnium constare inter omnes debet quod ait Solomon, Deum omnia propter semetipsum cōdidisse, impium quoque ad diem malum. *Prou.* 16.4. Ecce, quum rerum omnium dispositio in manu Dei sit, quum penes ipsum resideat salutis ac mortis arbitrium, consilio nutuque suo ita ordinat, vt inter homines nascantur, ab vtero certæ morti deuoti, qui suo exitio ipsius nomen glorificent. Vide inf.c. 24.s.14.l.4. c.16.s.16. Si quis causetur, nullam eis inferri necessitatem ex Dei prouidentia, sed potiùs ea conditione ab ipso esse creatos, quoniam futurā eorum prauitatem præuiderit: neque nihil dicit, neque totum. De Dei Prouid. abūdè. P.Mart.loc. 13.Clas.1. Solent quidē interdum hac solutione vti veteres, sed quasi dubitanter. Solut. Scolast. Scholastici verò in ea quiescunt, acsi nihil contrà opponi posset. Equidē præscientiam solam nullam inferre necessitatem creaturis libenter concessero, tametsi non omnes assentiantur. sunt enim qui ipsam quoque causam rerum esse volunt. Ita videtur definire reprobat. Verùm mihi acutiùs ac prudentiùs videtur perspexisse Valla, homo alioqui in sacris non admodum exercitatus, qui superuacuam esse hāc contentionem ostendit: quoniam & vita & mors diuinæ magis voluntatis quàm præscientiæ sint actiones. Lomb. eam vocans iniquitat. præscient lib. sent.1 dist. 40 Sed vide dist.41. Si hominum euenta præuideret Deus duntaxat, non etiam suo arbitrio disponeret ac ordinaret, tum non abs re agitaretur quæstio, ecquid ad eorum necessitatem valeat ipsius præuidentia. sed quum nō alia ratione quæ futura sunt præuideat, nisi quia ita vt fierent decreuit: frustra de præscientia lis mouetur, vbi constat ordinatione potiùs & nutu omnia euenire.

7 Disertis verbis hoc extare negant, decretum fuisse à Deo vt sua defectione periret Adam. Quasi verò idem ille Deus, quem Scriptura prædicat

prædicat facere quæcunque vult, ambiguo fine condiderit nobilissimam ex suis creaturis. Liberi arbitrij fuisse dicunt vt fortunam ipse sibi fingeret. Deum verò nihil destinasse nisi vt pro merito eum tractaret. Tam frigidum commentum si recipitur, vbi erit illa Dei omnipotentia, qua secundùm arcanum consilium, quod aliunde non pendet, omnia moderatur? Atqui prædestinatio, velint nolint, in posteris se profert. Neque enim factum est naturaliter vt à salute exciderent omnes, vnius parentis culpa. Quid eos prohibet fateri de vno homine quod inuiti de toto humano genere concedunt? Quid enim tergiuersando luderent operam? Cunctos mortales in vnius hominis persona morti æternæ mancipatos fuisse Scriptura clamat. Hoc quum naturæ adscribi nequeat, ab admirabili Dei consilio profectum esse minimè obscurum est. Bonos istos iustitiæ Dei patronos perplexos hærere in festuca, altas verò trabes superare nimis absurdum est. Iterum quæro, Vnde factum est vt tot gentes vnà cum liberis eorum infantibus æternę morti inuolueret lapsus Adæ absque remedio, nisi quia Deo ita visum est? Hic obmutescere oportet tam dicaces alioqui linguas. Decretum quidem horribile, fateor: inficiari tamen nemo poterit quin præsciuerit Deus quem exitum esset habiturus homo, antequam ipsum conderet, & ideò præsciuerit quia decreto suo sic ordinarat. In præscientiam Dei siquis hic inuehatur, temerè & inconsultè impingit. Quid enim, quęso, est cur reus agatur cælestis iudex quia nō ignorauerit quod futurum erat? In prædestinationem competit siquid est vel iustæ vel speciosæ quærimoniæ. Nec absurdum videri debet quod dico, Deum non modò primi hominis casum & in eo posterorum ruinam præuidisse: sed arbitrio quoque suo dispensasse. Vt enim ad eius sapientiam pertinet omnium quæ futura sunt esse præscium, sic ad potentiam, omnia manu sua regere ac moderari. Et hanc quoque quæstionem Augustinus, vt alias, scitè expedit. Saluberrimè confitemur quod rectissimè credimus, Deum Dominumque rerum omnium, qui creauit omnia bona valdè, & mala ex bonis exoritura præsciuit, & sciuit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere etiam de malis benefacere quàm mala esse nō sinere: sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, vt in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudicium.

8 Hic ad distinctionem Voluntatis & Permissionis recurritur, secundùm quàm obtinere volunt, permittente modò, non autem volente Deo perire impios. Sed cur permittere dicemus nisi quia ita vult? Quanquam nec ipsum quidem per se probabile est, sola Dei permissione nulla ordinatione hominem sibi accersisse interitum. Quasi verò non constituerit Deus qua conditione præcipuam ex creaturis suis esse vellet. Non dubitabo igitur cum Augustino simpliciter fateri, voluntatem Dei esse rerum necessitatem, atque id necessariò futurum esse quod ille voluerit: quemadmodum ea verè futura sunt quæ præuiderit. Nunc verò si pro sua & impiorum excusatione vel Pelagiani, vel Manichæi, vel Anabaptistæ, vel Epicurei (nam cum istis quatuor sectis nobis in hoc argumento negotium est) necessitatem qua ex Dei prædestinatione constringuntur, obijciant: nihil afferunt ad causam idoneum. Si enim prædestinatio nihil aliud est quàm diuinæ iustitiæ, occultæ quidem, sed inculpatæ, dispensatio: quia non indignos fuisse certum est qui in eam sortem prædestinarentur, iustissimum quoque esse interitum quem ex prædestinatione subeunt, æquè certum est. Ad hoc: sic ex Dei prædestinatione pendet eorum perditio, vt causa & materia in ipsis reperiatur. Lapsus est enim primus homo, quia Dominus ita expedire censuerat: cur censuerit, nos latet. Certum tamen est non aliter censuisse, nisi quia videbat nominis sui gloriam inde meritò illustrari. Vbi mentionem gloriæ Dei audis, illic iustitiam cogita.

Liberi arbi. fuisse hominem l.1.c.15.s.7.8. c.16.s.4.

Vide quæ sup.s.1. Item sup.c.22.s.4.

De lib. arbi. Mart. loc.2. clas.2. l.2.c.1.

Inf.s.8.9.

Vide l.2 c. 8.s.20 vbi de vindicta Dei in 3.& 4 generat.

August. lib. 5. de ciuita. Dei vbi agit contra Cicero.

De vera innocent. cap. 379.

Enchi. ad Laurent.

Vide l.1 c. 14.s.16.

l.1.c.18.s.1. & l.2.c.4. s.3.

P. Mart. loc. 14 clas.1.s. 25.&c.& ibid.s.16.

Lib.6. de Gene. ad lit cap.15.

Item contr. Iul. lib.5. cap.3.

Definit præd. Sup.c. 21.s.5.

August. de grat.& lib. arb. ad Valent. cap. 21.

Iustum enim esse oportet quod laudem meretur. Cadit igitur homo, Dei prouidentia sic ordinante: sed suo vitio cadit. Pronuntiauerat paulò antè Dominus, omnia quæ fecerat esse valdè bona. Vnde ergo illa homini prauitas vt à Deo suo deficiat? Ne ex creatione esse putaretur, elogio suo approbauerat Deus quod profectum erat à seipso. Propria ergo malitia, quam acceperat à Domino puram naturam corrupit, sua ruina totam posteritatem in exitium secum attraxit. Quare in corrupta potius humani generis natura euidentem damnationis causam, quæ nobis propinquior est, contemplemur, quàm absconditam ac penitus incomprehensibilem inquiramus in Dei prædestinatione. Neque immensæ Dei sapientiæ submittere hucusque ingenium pigeat, vt in multis eius arcanis succumbat. Eorum enim quæ scire nec datur nec fas est, docta est ignorantia: scientiæ appetentia, insaniæ species.

Gen. 1.31. De homine l.1.c.15.s.1. 8.l.2.c.1.s. 10.11. August. de Natu.grat.

Nota vt sup c.21.s.2.

9 Dicet fortè quispiam me nondum attulisse quod sacrilegam illam excusationem compesceret. Ego verò ne id quidem effici posse fateor quin semper fremat impietas & obmurmuret. mihi tamen dixisse videor quod ad obloquendi non rationem tantum, sed prætextum quoque adimendum sufficeret. Excusabiles peccando haberi volunt reprobi, quia euadere nequeunt peccandi necessitatem: præsertim quum ex Dei ordinatione sibi injciatur huiusmodi necessitas. Nos verò inde negamus ritè excusari, quandoquidem Dei ordinationi, qua se exitio destinatos conqueruntur, sua constet æquitas: nobis quidem incognita, sed illa certissima. Vnde constituimus nihil illos sustinere mali quod non iustissimo Dei judicio infligatur. Deinde præposterè docemus agere ipsos, qui ad quærendam suæ damnationis originem, in recondita diuini consilij adyta oculos intendant: ad naturæ corruptionem, vnde illa verè scaturit conniueant. Hanc autem imputare ne Deo possint obstat quod suæ creationi testimonium reddat. Tametsi enim æterna Dei prouidentia, in eam cui subiacet calamitatem conditus est homo: à seipso tamen eius materiam, non à Deo sumpsit. quando nulla alia ratione sic perditus est, nisi quia à pura Dei creatione in vitiosam & impuram peruersitatem degenerauit.

Non facile cohibetur sacrileg. audacia. Mart. loc.1. clas.3.s.20. Aduer. quã Sup. à s.7. De peccat. Orig. P. Mar loc.1.clas.2

Vt toties dixit Sup.s.4. 5.7.8.&c.

10 Iam & tertia absurditate Dei prædestinationem infamant eius aduersarij. quum enim non alio referamus quàm ad diuinæ voluntatis arbitrium, quod vniuersali exitio eximantur quos in regni sui hæredes Deus assumit, ex eo colligunt apud ipsum ergo esse acceptionem personarum: quod vbique Scriptura negat. ergo vel Scripturam esse sibi dissentaneam, vel in electione Dei esse meritorum respectum. Primum, alio sensu negat Scriptura Deum esse personarum acceptorem, quàm quo ipsi iudicant. siquidem Personæ vocabulo non hominem significat, sed quæ in homine oculis conspicua, vel fauorem, gratiam, dignitatem, conciliare, vel odium, contemptum, dedecus conflare solent. Qualia sunt, diuitiæ, opes, potentia, nobilitas, magistratus, patria, formæ elegantia, & cætera eiusmodi. Item, paupertas, inopia, ignobilitas, sordes, contemptus, & similia. Sic Petrus & Paulus personarum acceptorem non esse Dominum docent, quia non discernat inter Iudæum & Græcum, quò solius gentis ratione alterum respuat, amplectatur alterum. Sic Iacobus ijsdem verbis vtitur, dum vult asserere Deum in suo iudicio diuitias nihil morari. Paulus autem alio loco de Deo sic loquitur, quòd libertatis aut seruitutis in iudicando nullam habeat rationem. proinde nihil repugnantiæ erit, si dicemus, Deum secundum beneplaciti sui arbitrium, eligere in filios, nullo merito, quos visum fuerit, alijs reiectis ac reprobatis. Res tamen sic explicari potest, vt plenius satisfiat. Quærũt qui fiat vt ex duobus quos nullum meritum discriminat, alterum prætereat in electione sua, alterum assumat Deus. Ego vicissim rogo, puténtne in eo qui assumitur esse aliquid quod Dei animum ad ipsum inclinet. Si nihil fatebuntur (quod necesse est) sequetur

Alia Pighij absurd. Mar ibid.s.34. 4.Obiect. ab absurd. Sup.c 17.s.4 & Inf.c.24. s.8.15.16. *Act.* 10.34. *Rom.* 2.10 *Galat.* 3.28

Iac. 2.5. *Coloss.* 3.25 *Ephes.* 6.9.

Aug. de hac quæst. Epist. 105 ad Sixt Nota.

quetur Deum non hominem intueri, sed à sua bonitate rationem petere cur illi benefaciat. Quòd igitur hominē vnum eligit Deus, altero reiecto, id non prouenit ab hominis respectu, sed à sola eius misericordia: cui liberum esse debet proferre se & exerere vbi & quoties placet. Nam & alibi vidimus non multos ab initio vocatos fuisse nobiles, vel sapientes, vel splendidos, vt Deus humiliaret carnis superbiam: tantum abest vt personis deuinctus fuerit eius fauor. *Vide August lib.2.Cont. 2.epist.Pelag.ad Boni cap.7.* *1.Cor.1.26.*

11 Quare falsò & pessimè Deum inæqualis iustitiæ insimulant nonnulli quòd non eundem erga omnes tenorem in sua prædestinatione seruat. Si omnes (inquiunt) noxios deprehendit, perçquè omnes puniat: si insontes, ab omnibus iudicij rigorem abstineat. Atqui perinde cum ipso agunt acsi vel interdicta illi foret misericordia, vel, dum vult misereri, cogatur in totum iudicio renuntiare. Quid est quod flagitant? si omnes sunt noxij, vt simul eandem omnes luant pœnam. Fatemur communem noxam: sed dicimus quibusdam succurrere Dei misericordiam. Succurrat, aiunt, omnibus. Sed excipimus, æquum esse vt puniendo se quoque æquum iudicem ostendat. Id dum non sustinent, quid aliud quàm vel miserandi facultate Deum spoliare conantur, vel hac saltem lege ipsam permittere vt iudicio se prorsus abdicet? Quare pulcherrimè quadrant istæ Augustini sententiæ, Quum in primo homine vniuersa generis massa in condemnationem defluxerit, quæ fiunt ex ea vasa in honorem, non propriæ iustitiæ, sed Dei misericordiæ vasa esse. Quòd verò alia fiunt in contumeliam, non iniquitati, sed iudicio deputandum, &c. Quòd Deus ijs quos reprobat, debitam pœnam rependit: ijs quos vocat, immeritam gratiam largitur: ab omni accusatione liberari, similitudine creditoris, cuius in potestate est, alteri remittere, ab altero exigere. Potest igitur Dominus etiam dare gratiam quibus vult, quia misericors est: non omnibus dare, quia iustus iudex. Dando quibusdam quod non merentur, gratuitam suam ostendere gratiam: non omnibus dando, quid mereantur omnes declarare. Nam quum Deum scribit Paulus clausisse omnia sub peccato vt omnium misereatur, simul addendum est nemini esse debitorem: quia nemo illi prior dedit, vt mutuum exigat. Inæqual.iustit.Deus insimulatur. Personarum accep.Mart. ibid.s.30. qua dere copiosè agit ad Rom.2.10. Inf.c.24.s.10. *Epist.106. De præd. & gratia. De bono perseuer. cap.12.* *Rom.11.32* Inf.c.24.s.16.in fine.

12 Hoc quoque ad euertendam prædestinationem exagitant, quòd ipsa stante concidat omnis solicitudo, & bene agendi studium. Quis enim audiat, inquiunt, æterno & immutabili Dei decreto sibi fixam esse aut vitam aut mortem, quin protinus in mentem veniat, nihil interesse quomodo se gerat: quando suo opere nihil aut impediri aut promoueri queat Dei prædestinatio? Ita omnes proijcient se, & deploratum in morem, quocunque libido tulerit præcipites ibunt. Et sanè non in vniuersum mētiuntur. sunt enim plerique porci qui prædestinationis doctrinam impuris istis blasphemijs conspurcant, *atque hoc etiam obtentu admonitiones & obiurgationes quaslibet eludunt, Scit Deus quid de nobis agere semel statuerit. si salutem decreuit, adducet nos ad eam suo tempore: si mortē destinauit, frustra contra tenderemus. At Scriptura, dum præcipit quanto maiori & reuerentia & religione sit de tanto mysterio cogitandum, tum pios in longè diuersum sensum instituit, tum scelestam illorum intemperiem probè redarguit. Non enim prædestinationem eò commemorat vt in audaciam erigamur, & inaccessa Dei secreta excutere nefaria temeritate tentemus: sed potius vt humiliati ac deiecti, ad iudicium eius tremere, misericordiam suspicere discamus. Ad hunc scopum fideles collimabunt. Ille autem fœdus porcorum grunnitus à Paulo ritè compescitur. Securos se in vitijs pergere dicunt: quia si sint è numero electorum, nihil obfutura sint vitia quominus tandem ad vitam perducantur. Atqui in hunc finem electos esse nos Paulus admonet, vt sanctam ac inculpatam vitam traducamus. Si electionis scopus est vitæ sanctimonia, 5.Obiecti. vide Mart. ibid.s.3.8. 33. Vt Monach ille de quo August.lib.2.de bono perse.ca.15. l.1.c.17.s.3. Sup.c.16.s.1.2.Item c.20.s.4. c.19.s.1. *Inf.s.13. Sobr.sentiend.sup.c.21.s.2. *Ephes.1.4.*

Sup.c.22. f.3. Qua de re eleganter August.lib. de corr.& grat.cap.2. Et lib.de grat.& lib. arb.ad Valē Fons bonorum operū elect.inf.c. 24.

magis ad eam alacriter meditandam expergefacere & stimulare nos debet, quàm ad desidiæ prætextum valere. Quantopere enim hæc inter se dissident, à bene agendo cessare, quia electio ad salutem sufficiat, & electioni propositum esse finem vt in bonorum studium incumbamus? Facessant ergo eiusmodi sacrilegia quæ totum electionis ordinem perperam inuertunt. Quòd autem suas blasphemias longiùs extendunt, dū eum qui sit à Deo reprobatus, perditurum operam dicunt si innocentia & probitate vitæ se illi approbare studeat: in eo verò impudentissimi mendacij conuincuntur. Vnde enim tale studium oriri possit nisi ex electione? Nam quicunq; sunt ex reproborum numero, vt sunt vasa in contumeliam formata, ita non desinunt perpetuis flagitijs iram Dei in se prouocare, & euidentibus signis confirmare quod iam in se latum est Dei iudicium, tantum abest vt cum ipso frustra contendant.

6.Obiect. l.2.c.5.f.4.5 10.in hunc finem. Lex data l.2. c.7.f.12. 1.*Thes*.4.7 *Ephes*.2.10 Vide loc. quos cit.author.sup.c. 16. *Iohan*.6.65 Sup.c.22.f. 3. August.li. 2.de bono perse.ca.14. *Mat*.13.9. *Iesa*.6.9. *Libr*. 2.*de bono perseu cap*.15. Vt Monach. de quo ibid. August.

13 Malignè tamen atque impudenter hanc doctrinam calumniantur alij, acsi omnes ad piè viuendum exhortationes euerteret. Qua de re magnam olim inuidiā sustinuit Augustinus, quam abstersit libro De correptione & gratia ad Valentinum: cuius lectio pios omnes & dociles facilè placabit. pauca tamen hîc libabo, quæ (vt spero) probis & non contentiosis satisfacient. Quàm apertus & vocalis præco electionis gratuitæ fuerit Paulus, antè visum est: an ideò monendo & hortando frigidus? Conferant boni isti zelotæ eius vehementiam cum sua, glacies in ipsis reperietur præ incredibili illius feruore. Et certè principium illud scrupulos omnes tollit, non esse nos vocatos ad immunditiem, sed vt quisq; vas suum possideat in honore, &c. deinde nos esse Dei figmentum creatos ad bona opera quæ præparauit, vt in illis ambulemus: In summa qui mediocriter exercitati sunt in Paulo, absque longa demonstratione intelligent quàm aptè conciliet quæ isti fingunt inter se pugnare. Præcipit Christus vt in se credatur: neque tamen vel falsa est eius definitio, vel præcepto contraria, vbi dicit, Nemo potest venire ad me nisi cui datum fuerit à Patre meo. Cursum igitur suum habeat prædicatio, quæ adducat homines ad fidem, & continuo profectu in perseuerantia contineat. Neque tamen impediatur prædestinationis cognitio, vt qui obediunt non tanquam de suo superbiant, sed in Domino glorientur. Non abs re dicit Christus, Qui habet aures audiendi audiat. Ergo dum exhortamur & prædicamus, qui auribus præditi sunt, libenter obediunt: qui verò carent, in illis impletur quod scriptum est. Vt audientes non audiant. Cur autem (inquit Augustinus) illi habeant, illi non? quis cognouit sensum Domini? nunquid ideò negandum est quod apertum est, quia comprehendi non potest quod occultum est? Hæc fideliter ex Augustino retuli, sed quia plus fortè authoritatis habebunt eius verba quàm mea, agedum prodeant in medium quæ apud ipsum leguntur: Nunquid si hoc audito nonnulli in torporem segnitiemque vertantur, & à labore procliues ad libidinem post concupiscentias eant: propterea de præscientia Dei falsum putandum est quod dictum est? Nonne si Deus illos bonos fore præsciuit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia versentur? &, si malos fore præsciuit, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiusmodi causas, quæ de præscientia Dei vera dicuntur, vel neganda sunt vel tacenda? tunc scilicet quando, si non dicantur, in alios itur errores? Alia inquit, ratio est verum tacendi, alia verum dicendi necessitas. Causas verum tacendi longum esset omnes quærere: quarum tamen est hæc vna, ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt, sed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita se habet, vt fiat peior, nobis eam dicentibus, qui capere non potest: nobis autem tacentibus, ille qui potest: quid putamus faciendum? nonne potiùs est dicendum

Sup.satis f. 5.6.7.&c. *Cap*.16. Sup.c.21.f. 3.4.& Aug. hac de re lib.de Ciuit Dei 5.cap. 10.

dum

dum verum, vt qui potest capere capiat: quàm tacendum, vt non solùm id ambo non capiant, verumetiam qui est intelligentior, ille fit peior: qui si audiret & caperet, per eum etiam plures discerent? Et nos dicere nolumus, quod teste Scriptura dicere licebat. Timemus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur qui capere nō potest: non autē timemus ne tacentibus nobis, qui veritatem potest capere, falsitate capiatur. Quam sententiam breuius tandem perstringens, clariùs etiam confirmat: Quamobrem si Apostoli & qui eos sequuti sunt Ecclesiæ doctores vtrunque fecerunt, vt de æterna Dei electione piè dissererent, & sub piæ vitæ disciplina continerent fideles: quid est quòd inuicta conclusi violentia veritatis illi nostri se rectè dicere existimant, non esse populo prædicandum, etsi verum sit, quod de prædestinatione dicitur? Imò prædicandum est prorsus: vt qui habet aures audiendi audiat. Quis autem habet, si non accepit ab eo qui se daturum promittit? Certè qui non accipit, reijciat: dum tamen qui capit, sumat & bibat, bibat & viuat. Sicut enim prædicanda est pietas, vt ritè colatur Deus: ita & prædestinatio, vt qui habet aures audiendi, de gratia Dei in Deo, non in se glorietur.

Sunt verba Mat. 19. 12. Idem in Epi Ioan. Tract. 3.

Eius. lib. cap. 20. Quod Aug. proba. ante eod. lib. cap. 14. Idem lib. de prædest. san. 1. cap. 20.

14 Et tamen vt singulare ædificationis studium sancto viro fuit, sic docendi veri rationem temperat, vt prudenter caueatur quoad licet offensio. Nam quæ verè dicuntur, congruenter simul posse dici admonet. Siquis ita plebem compellet, Si nō creditis, ideò fit quia iam diuinitus exitio destinati estis: is non modò ignauiam fouet, sed etiam indulget malitiæ. Siquis in futurum quoque tempus sententiam extendat, quòd non sint credituri qui audiunt, quia reprobati sunt: imprecatio erit magis quàm doctrina. Tales itaque Augustinus non immeritò tanquam vel insulsos doctores, vel sinistros & ominosos Prophetas ab Ecclesia iubet facessere. Tenendum quidem verè alibi contendit, quòd tunc correctione proficit homo quum miseretur atque adiuuat qui facit quos voluerit etiam sine correptione proficere. Sed quare isti sic, illi aliter: absit vt dicamus iudicium luti esse non figuli. Item postea, Quum homines per correptionem in viam iustitiæ seu veniunt seu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantante & irrigante dat incrementum? cui volenti saluum facere nullum hominis resistit liberum arbitrium. Non est itaque dubitandum, voluntati Dei (qui in cælo & in terra quæcunque voluit fecit, & qui etiam quæ futura sunt fecit) humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult: quandoquidem de ipsis hominum voluntatibus quod vult facit. Item quum vult adducere homines, nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda mouet: eosque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod continuò subijcit, minimè omitti debet: quia nescimus quis ad prædestinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, sic nos affici decere vt omnes velimus saluos fieri. Ita fiet vt quisquis nobis occurret, eum studeamus facere pacis consortē. Sed pax nostra super filios pacis requiescet. Ergo, quantum ad nos pertinet, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, salubris & seuera instar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autem erit illis vtilem facere quos præsciuit & prædestinauit.

Ex lib. eod. de bono per præsertim cap. 21. Mart. loc. 1. clas. 3. s. 3. 4.

August. lib. de Corrept. & grat. cap. 14

Post pauca ibid.

Eiusmodi multa reperies lib. de Lit. & Spiri. cap. 34.

Nota. pro omnib. orand.

Electionem sanciri Dei vocatione: reprobos autem sibi accersere iustum, cui destinati sunt, interitum. CAP. XXIIII

SED vt res melius elucescat, tum de electorum vocatione, tum de excæcatione & induratione impiorum agendum est. Et de priore quidem iam aliquid disserui, eorum errorem refellens quibus generalitas promissionum videtur æquare totum humanum genus. Atqui non absque delectu electionem, quam in seipso alioqui absconditam habet, vocatio-

De vocat. Mart. loc. 2. clas. 3. à s. 1. ad 7.

ne demum sua Deus manifestat. quam ideò appellare propriè licet eius
testificationem. Nam quos præsciuit, eos & præfiniuit conformes fieri i-
Rom. 8. 29. maginis Filij sui: quos autem præfiniuit, eos & vocauit: quos vocauit,
August. ad eos & iustificauit, vt olim glorificet. Quum suos eligendo iam in filiorum
Paulin. epist locum Dominus adoptarit: videmus tamen vt in tanti boni possessionem
106. non veniant, nisi dum vocantur: contrà vt vocati, quadam iam fruantur
Vt sup. c. 1. electionis suæ communicatione. Qua ratione Spiritum, quem accipiunt,
f. 3. & adoptionis Spiritum, & sigillum, & arrhabonem hæreditatis futuræ
Rom. 8. 15. vocat Paulus. quia scilicet eorum cordibus futuræ adoptionis certitu-
Eph. 1. 13. dinem suo testimonio stabilit & obsignat. Nam etsi Euangelij prædicatio
& alibi. ex fonte electionis scaturit, quia tamen reprobis etiam communis est, nõ
Inf. f. 16. esset per se solida illius probatio. Deus autem efficaciter electos suos do-
Su c. 22. f. 7. cet vt ad fidem adducat: sicuti citauimus antè ex verbis Christi. Qui ex
Iohan. 6. 46 Deo est, hic vidit Patrem, non alius. Item, Manifestaui nomen tuum ho-
Iohan. 17. 6 minibus quos dedisti mihi. Quum alibi dicat, Nemo potest venire ad me
Iohan. 6. 44 nisi Pater meus traxerit eum. Quem locum prudenter expendit Augusti-
Lib. 1. De nus: cuius verba sunt, Si, (vt dicit veritas) omnis qui didicit venit, quis-
gra. Christ. quis non venit, profectò nec didicit. Non est igitur consequens vt qui po-
cont. Pelag test venire etiam veniat, nisi id voluerit atque fecerit: sed omnis qui di-
& Cæle. cap dicit à Patre, non solùm potest venire, sed etiam venit. vbi iam & possibi-
14. & 31. litatis profectus, & voluntatis affectus & actionis effectus adest. Alibi eti-
am clarius, Quid est, Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me:
nisi nullus est qui audiat & discat à Patre, & non veniat ad me? Si enim o-
mnis qui audiuit à Patre & didicit, venit, profectò omnis qui non venit,
non audiuit à Patre nec didicit. nam si audisset & didicisset, veniret. Val-
Lib. De præ dè remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur & docet
sancto. ca. 8 vt veniatur ad Filium. Paulò post, Hæc gratia quæ occultè humanis cor-
dibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. ideò quippe tribuitur, vt
Sup. c. 2. f. 6. cordis duritia primũ auferatur. Quando itaq; Pater intus auditur, aufert
c. 22 f. 10. cor lapideum, & dat cor carneum. Sic quippe facit filios promissionis &
Ioan. 6. 45. vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Cur ergo non omnes do-
l. 2. c. 2. f. 20 cet, vt veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia do-
Sup. c. 22. f. cet: quos autem non docet, iudicio non docet? quoniam cuius vult mise-
7. retur, & quem vult obdurat. Filios ergo sibi designat, ac Patrem se ijs de-
Ioan. 17. 11. stinat Deus quos elegit. Vocando porro, in familiam eos suam ascifcit, ac
21. seipsum ijs coadunat, vt simul vnum sint. Quum autem electioni vocatio
hac de con- subnectitur, in eum modum Scriptura satis innuit, in ea nihil requirendũ
iunct. Sup. c. præter gratuitam Dei misericordiam. Si enim quærimus quos vocet, &
2. f. 24. qua ratione: respondet, quos elegerat. Ad electionem autem dum venitur
Inf f. 5. sola illic misericordia vndecunque apparet. Atque adeò verè hic locum
Rom. 8. 30. habet illud Pauli, Non esse volentis neque currentis, sed miserentis Dei.
l. 2 c. 5. f. 2. Neque id, quemadmodum vulgo accipiunt qui inter Dei gratiam, volun-
Rom. 9. 15. tatem, cursumq; hominis partiuntur. Exponunt enim, desideriũ hominis
16. ac conatum nihil per se quidem habere momenti, nisi Dei gratia prospe-
rentur: sed quum adiuuantur illius benedictione, habere suas quoq; par-
tes in comparanda salute contendunt. Quorum cauillum Augustini ver-
bis refellere quàm meis malo: Si nihil aliud voluit Apostolus, nisi non es-
Enchi. ad se solius volentis aut currentis, nisi adsit misericors Dominus: retorque-
Laur. cap. re è conuerso licebit, non solius esse misericordiæ, nisi adsit voluntas &
cursus. Quod si apertè impium est, non dubitemus Apostolum omnia mi-
31. 32. sericordiæ Domini dare, nostris autẽ voluntatibus aut studijs nihil relin-
& epist. 107 quere. In hanc sententiam ille sanctus vir. Nec pili æstimo quam indu-
ad Vital. lib. cunt argutiolam, non fuisse id dicturum Paulum nisi aliquis in nobis fo-
1. ad Simpl. ret conatus, & aliqua voluntas. Non enim quid esset in homine reputauit:
quæst. 2. sed quum videret quosdam salutis partem hominum industriæ assignare,
simpli-

simpliciter eorum errorem damnauit priore membro, deinde totam salutis summam Dei misericordiæ vendicauit. Et quid aliud agunt Prophetæ quàm vt gratuitam Dei vocationem perpetuò deprædicent.

2 Adhæc ipsa quoque vocationis natura & dispensatio perspicuè id demonstrat: quæ non sola verbi prædicatione, sed & Spiritus illuminatione constat. Quibus offerat verbum suum Deus, habemus apud Prophetam, Repertus sum à non quærentibus me: palàm apparui ijs qui me non interrogabant. Populo qui non inuocauit nomen meum, dixi, Ecce adsum. Ac ne Iudæi ad Gentes modò eam clementiam pertinere ducerent, ipsis quoque in memoriam reducit vnde assumpserit patrem eorum Abraham, quum ipsum sibi conciliare dignatus est: nimirum ex media idololatria in qua cum suis omnibus demersus erat. Verbi sui luce dum immerentibus primùm affulget, eo gratuitæ bonitatis suæ specimen satis luculentum exhibet. Hic ergo iam se exerit immensa Dei bonitas, sed non omnibus in salutem: quia reprobos manet grauius iudicium quod testimonium amoris Dei repudient. Atque etiam Deus, illustrandæ gloriæ suę causa, Spiritus sui efficaciam ab illis subducit. Interior igitur hæc vocatio pignus est salutis quod fallere non potest. Quò pertinet illud Iohannis, Inde agnoscimus nos esse eius filios, ex Spiritu quem dedit nobis. Ac ne glorietur caro quod vocanti & vltro se offerenti saltem responderit, nullas ad audiendum esse aures, nullos ad videndum oculos affirmat, nisi quos ipse fecerit. Facere autem non secundùm cuiusque gratitudinem, sed pro sua electione. Cuius rei insigne habes exemplum apud Lucam, vbi Pauli & Barnabæ concionem audiunt communiter Iudæi & Gentes. Eodem tum verbo quum edocti essent omnes, narrantur credidisse qui ad vitam ęternam erant ordinati. Qua fronte gratuitam esse vocationem negemus, in qua ad vltimum vsque partem sola regnat electio?

Vocat. Natu l. 2. c. 5. s. 5. Inf. s 6. 16. *Iesa*. 65. 1. Hominis inopia Sup. c. 17. s. 4. *Ios*. 24. 2. 3. l. 2. c. 2. s. 10. 11. 20. c 7. s. 5. 6. Sup. c. 23. s. 7 8. 1. *Ioh*. 5. 24. Su. c. 1. l. 4 c 1. s. 2. Ies 6 9. 10. *Act* 13. 48. Repro non credunt sup c. 2. s. 11.

3 Duo autem errores hic cauendi sunt: quia nonnulli cooperarium Deo faciunt hominem, vt suffragio suo ratam electionem faciat. ita secundùm eos voluntas hominis superior est Dei consilio. Quasi verò Scriptura doceat tantùm nobis dari vt credere possimus, ac non potiùs fidem ipsam. Alij, quanquam non ita eneruant gratiam Spiritus sancti, nescio tamen qua ratione inducti electionem à posteriori suspendunt: quasi dubia esset atque etiam inefficax, donec fide confirmetur. Equidem confirmari, quoad nos, minimè obscurũ est: elucescere etiam arcanum Dei cõsilium quod latebat, antè vidimus: modò hoc verbo nihil aliud intelligas quàm comprobari quod incognitum erat, & velut sigillo consignari. Sed falsò dicitur electionem tunc esse demum efficacem postquam Euangelium amplexi sumus, suumque inde vigorem sumere. Certitudo quidem eius inde nobis petenda. quia si ad æternam Dei ordinationem penetrare tentemus, profunda illa abyssus nos ingurgitabit. Sed vbi eam nobis patefecit Deus, altiùs conscẽdere oportet, ne effectus causam obruat. Quid enim magis absurdum & indignum, quum Scriptura doceat nos esse illuminatos, sicuti nos Deus elegit, lucis huius fulgore oculos nostros perstringi, vt attendere ad electionem recusent? Neque interea inficior, vt certi de salute nostra simus, initium à verbo fieri debere, eoque debere fiduciam nostram esse contentam vt Deum Patrem inuocemus. Præposterè enim quidam vt de cõsilio Dei (quod nobis prope est in ore & corde) certiores reddantur, supra nubes volitare cupiunt. Cohibenda igitur est illa temeritas sobrietate fidei, vt Deus occultæ suæ gratiæ nobis testis sufficiat in externo verbo, modò ne impediat canalis, ex quo largè ad bibendum nobis aqua profluit, quominus scaturigo suum honorem obtineat.

Duo errores l. 2. c. 3. s. 7. 11. & sup. c. 15. s. 6. Mart. ibid. s. 21. quadã sup. c. 22. s. 10. Fidem elect. confirmat. Ioan. 3. 33. & 1. 12. Sup. c. 2. vbi explic. defin partẽ s. 32. Ephe. 1 4. 17 18. Initium certit. à verbo Rom 8. 30. & 10. 14. *Deut*. 30. 14 Simile.

4 Ergo vt perperam faciunt qui electionis vim suspendunt à fide Euangelij, qua illam ad nos sentimus pertinere: ita optimum tenebimus

Vt in 2. errore sup. s. 3. c. 22. s. 7. 10. A posterioribus elect. confirma. Vt videre est exemplo Spiræ Mart. ibid. s. 33. Simile. De fide sup. c. 2. à s. 17. ad 29. 31. &c. Inf. s. 6. Periculosa tentatio. Sup. c. 4. s. 32. 34. De consciẽ. pace sup. c. 13. s. 4. 5. Simile. Sup. c. 21. s. 1. 2. 3. &c. & c. 23. Simile. Sup. c. 20. s. 46. Vocat. vt sup. s. 3. *Iesa.* 25. 1. Fontem bonorum ele. dixit sup. c. 23. sub finẽ s. 12. Serm. 23. super cantica & Sup. c. 22. s. 10. Nota hæc verba & lege q̃ ex illo citat auth. Sup. c. 2. s. 25.

ordinem si in quærenda electionis nostræ certitudine, in ijs signis posterioribus, quæ sunt certæ eius testificationes, hæreamus. Nulla tentatione vel grauiùs vel periculosius fideles percellit Satan, quàm dum ipsos suæ electionis dubitatione inquietans, simul praua eius extra viam inquirendæ cupiditate solicitat. Extra viam inquirere voco, vbi in abditos diuinæ sapientiæ recessus perrumpere homuncio conatur, &, quò intelligat quid de se sit constitutum apud Dei tribunal, ad supremam vsque æternitatem penetrare. Tunc enim se in profundum immensæ voraginis absorbendum præcipitat: tunc innumeris atque inexplicabilibus laqueis se induit: tunc cæcæ caliginis abysso se adobruit. Sic enim æquum est horribili ruina ingenij humani stoliditatem puniri, vbi suopte marte assurgere ad diuinæ sapientiæ altitudinem tentat. Eoque exitialior est hæc tentatio, quòd ad nullam aliam propensiores simus ferè omnes. Rarissimus enim est cuius non interdum animus hac cogitatione feriatur, Vnde tibi salus nisi ex Dei electione? Electionis porrò quæ tibi reuelatio? Quæ si apud quempiam semel inualuit, aut diris tormentis miserum perpetuò excruciat, aut reddit penitus attonitum. Nullo sanè certiore argumento confirmare velim quanta prauitate prædestinationem imaginentur huiusmodi homines, quàm illa ipsa experientia. siquidem nullo pestilentiori errore infici mens possit quàm qui sua erga Deum pace ac tranquillitate conscientiam diruit ac deturbat. Ergo naufragium si timemus, solicitè ab hoc scopulo cauendum, in quem nunquam sine exitio impingitur. Et verò licet periculosi maris instar habeatur prædestinationis disputatio: patet tamen in ea lustranda, tuta & pacata, addo & iucunda nauigatio, nisi quis periclitari vltro affectet. Nam quemadmodum in exitialem abyssum se ingurgitant qui vt de sua electione fiant certiores, æternum Dei consilium sine verbo percontantur: ita qui rectè atque ordine ipsam inuestigant qualiter in verbo continetur, eximium inde referunt consolationis fructum. Sit igitur hæc nobis inquirendi via, vt exordium sumamus à Dei vocatione, & in ipsam desinamus. Quanquam hoc non obstat quin fideles quæ percipiunt quotidie beneficia ex Dei manu, sentiant ex recondita illa adoptione descendere: sicuti loquuntur apud Iesaiam, Fecisti mirabilia: cogitationes tuæ antiquæ, veræ & fideles, quando ea ceu tessera vult nobis confirmare Deus quantum de suo consilio sciri fas est. Ne cui autem videatur infirmum istud testimonium: reputemus quantum & claritatis & certitudinis nobis afferat. Qua de re appositè Bernardus. postquam enim de reprobis loquutus est, Stat (inquit) propositum Dei, stat sententia pacis super timentes eum, ipsorum & dissimulans mala, & remunerans bona: vt miro modo eis non modò bona, sed & mala cooperentur in bonum. Quis accusabit electos Dei? Sufficit mihi ad omnem iustitiam, solum habere propitium cui soli peccaui. Omne quod mihi ipse non imputare decreuit, sic est quasi non fuerit. Et paulo pòst, O veræ quietis locus, & quem non immeritò cubiculi appellatione censuerim, in quo Deus non quasi turbatus ira, nec velut distentus cura prospicitur, sed probatur voluntas eius in eo bona & beneplacens & perfecta. Visio ista non terret, sed mulcet: inquietam curiositatem non excitat, sed sedat: nec fatigat sensus, sed tranquillat. Hìc verè quiescitur. Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aspicere quiescere est.

Mat. 3. 17. Elect. specu. Sup. c. 22. s. 1. 10. l. 2. c. 17. s. 2.

5 Primùm, si paternam Dei clementiam propitiumque animum quærimus, ad Christum conuertendi sunt oculi, in quo solo Patris anima acquiescit. Si salutem, vitam, & regni cælestis immortalitatem, non aliò tum quoque confugiendum est: quando ipse vnus & vitæ fons est, & salutis anchora & regni cælorum hæres. Iam quorsum electio pertinet nisi vt in filiorum locum à cælesti Patre cooptati, eius fauore salutem & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet reuoluas & excutias, vltimum

mum tamen eius scopum non vltrà tendere intelliges. Proinde quos Deus sibi filios assumpsit, non in ipsis eos dicitur elegisse, sed in Christo suo: quia nonnisi in eo amare illos poterat, nec regni sui hæreditate honorare nisi eius consortes antè factos. Quòd si in eo sumus electi, non in nobisipsis reperiemus electionis nostræ certitudinem: ac ne in Deo quidem Patre, si nudum illum absque Filio imaginamur. Christus ergo speculum est in quo electionem nostram contemplari conuenit, & sine fraude licet. Quum enim is sit cuius corpori inserere destinauit Pater quos ab æterno voluit esse suos, vt pro filijs habeat quotquot inter eius membra recognoscit, satis perspicuum firmumque testimonium habemus: nos in libro vitæ scriptos esse si cum Christo communicamus. Porrò ille certa sui cōmunione nos donauit, quum per Euangelij prædicationem testatus est se nobis à Patre datum, vt cum suis omnibus bonis noster esset. Illum induere dicimur, in ipsum coalescere vt viuamus: quia ipse viuit. Toties repetitur hæc doctrina, Filio vnigenito non pepercit Pater, vt quisquis credit in eum, non pereat. Qui verò in eum credit, dicitur transiisse à morte in vitam. Quo sensu vocat se Panem vitæ, quem qui comederit, non morietur in æternum. Ille (inquam) nobis testis fuit, filiorum loco habitum iri à Patre cælesti omnes à quibus fide receptus fuerit. * Siquid plus appetimus quā vt inter Dei filios cēseamur & hæredes, supra Christum conscendamus licet. Si hæc suprema nobis est meta, quantopere insanimus, extra ipsum quærendo quod & in ipso iam cōsequuti sumus, & in solo ipso inueniri potest? *Præterea quum sit æterna Patris sapientia, immutabilis veritas, fixum consilium, non est timendum ne quod suo sermone nobis enarrat, ab illa quam quærimus Patris volūtate vel minimū variet: quin potiùs eā fideliter nobis aperit qualis ab initio fuit, ac semper futura est. Huius doctrinæ praxis in precibus quoque vigere debet. Nam etsi ad * Dei inuocationem nos animat electionis fides: vbi tamen vota concipimus, eam obtrudere Deo præposterū esset, vel hac conditione pacisci, Domine, si electus sum, me exaudias. quando suis promissionibus vult nos esse contentos, neq; alibi quærere an futurus sit nobis exorabilis. Hæc prudentia nos à multis laqueis expediet, si in rectum vsum accommodare scimus quod rectè scriptum est: non autem inconsideratè huc illuc trahamus quod restringi debuerat.

6 Accedit ad stabiliendam fiduciam alia, quam cum vocatione nostra coniungi diximus, electionis firmitudo. Quos enim nominis sui cognitione illuminatos in Ecclesiæ suæ sinum Christus asciscit, eos dicitur in fidem tutelamque suam recipere. Quoscunque autem recipit, eī à Patre commissi dicuntur ac concrediti vt in vitam æternam custodiantur. Quid nobis volumus? clamat alta voce Christus, quotquot Pater saluos esse velit, eos sibi in protectionem tradidisse. Ergo si rescire libet an Deo curæ sit nostra salus, quæramus an Christo commendauerit: quem constituit vnicum suorum omnium saluatorem. Iam si dubitamus an simus à Christo in fidem custodiámque recepti, ille dubitationi occurrit, dum se pastorem sponte offert, ac in ouium suarum numero nos fore pronuntiat si vocem suam audiamus. Christum ergo benignè nobis expositum, & obuiam prodeuntem amplectamur: ille autem nos in grege suo recensebit, & inter sua septa conclusos tenebit. At subit futuri status anxietas. nam vt Paulus vocari docet qui electi antè fuerint: ita Christus ostendit multos esse vocatos, paucos verò electos. Quinetiam ipse quoque Paulus alibi à securitate dehortatur, Qui benè stat, inquit, videat ne cadat. Item, Insertus es in populum Dei? noli superbire, sed time. potest enim Deus rursum succidere, vt alios inferat. Denique ipsa experientia satis docemur, parui esse vocationem ac fidem, nisi accedat perseuerantia, quæ nō omnibus cōtingit. Sed enim ista solicitudine liberauit nos Christus. nam

*Ephe.*1.4.
c.14.s.17.
c.15.s.8.
elect. certit.
Aug. li. 1 de prædestin. Sanct. ca. 16
Apoc. 3.5. & 13.8.
De hac cōmunio sup. c.11.s.10.
*Rom.*8.32.
l.2.c.2.5.
*Ioh.*3.15.
14.c.17.s.2
4.5 9.
*Ioh.*5.24.
*Ioh.*6.35.
Ioan.1.12.
*Su.c.15.s.6
* Vt proba. l.1.c.13. à s. 7. ad 14.
Sup.c.2.s.14
*prax. huius doct. sup. c. 20.s.12.
c.2.s.38.39 40. aduers. hanc dubit. inf.s.6.9.
Sup.s.2.5.c. 22.s.7.10.
*Ioh.*6.37, 39.& 17.6 12.
Sup.s.1.
Ioh. 10.3. 16.
Sup.s.4. aduer. eiusmo. dubitat. & l.1.c 14.s.18
Sup.c.2.s.21
*Rom.*8. 30.
Mat. 22.14
Inf.s.8.
1.*Co.*10.12
*Rom.*11.20

Ioan.6.37. 40. l.2.c 3.f.11 in posterum certè respiciunt istæ promissiones, Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venerit ad me non eijciam foras. Item, Hæc est voluntas eius qui misit me Patris, nequid perdam ex omnibus quæ dedit mihi: sed resuscitem ea in nouissimo die. Item, Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me. Ego cognosco eas, & vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neq; rapiet eas quisquam de manu mea. Pater qui dedit mihi, maior omnibus est: & nemo potest rapere de manu Patris mei. Iam vbi pronuntiat, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus eradicabitur: ex opposito innuit nunquam posse à salute euelli qui radicem in Deo habent. Cui cõsentit illud Iohannis, Si ex nobis fuissent, non exijssent vtiq; à nobis. Hinc etiam magnifica Pauli gloriatio contra vitam & mortem, præsentia & futura: quam in dono perseuerantiæ fundatam esse oportet. Nec dubium est quin ad electos omnes sententiam hanc dirigat. Alibi idem Paulus, Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet, vsque in diem Christi. Sicuti etiam Dauid, quum labasceret eius fides, in hanc fulturam recubuit, Opus manuum tuarum non deseres. Iam verò neque hoc dubium est, quũ orat Christus pro omnibus electis, quin idem illis precetur quod Petro, vt nunquam deficiat fides eorum. Ex quo elicimus, extra periculum defectionis esse, quia eorum pietati constantiam postulans Filius Dei, repulsam passus non est. Quid hinc nos discere voluit Christus, nisi vt confidamus perpetuò nos fore saluos, quia illius semel facti sumus?

Ioan.10.27 In eam rem Mar.ibi.f.23 Mat.15.13 Idé loc.3. class. 3. f.15 1.Ioh.2.19 Rom.8.38. Phil.1.6. Sup.f.4.& c.2.f.17. c.18.f.7. Psa. 138.8 Luc.22.32. Vt in orat. Ioan.17.6.9 Vide sup. c. 22.f.7.

7 At quotidie accidit, vt qui videbantur esse Christi, rursum deficiant ab eo, & corruant. Imò eo ipso loco, vbi asserit neminem perijsse ex ijs qui sibi à Patre dati fuerant, *excipit tamen filium perditionis. Verum est id quidem: sed æquè etiam certum, nunquam ea cordis fiducia tales Christo adhæsisse qua nobis electionis certitudinem stabiliri dico. Exierunt è nobis, inquit Iohannes, sed è nobis non erant. Si fuissent enim è nobis, permansissent vtique nobiscum.* Nec inficior quin habeant vocationis similia cum electis signa: sed illud certum electionis stabilimentum, quod fideles à verbo Euangelij petere iubeo, illis minimè concedo. Quamobrem eiusmodi exempla nequaquam nos permoueant quominus in Domini promissionem tranquilli recumbamus, vbi pronuntiat à Patre datos esse sibi omnes à quibus vera fide recipitur: quorum nemo, se custode ac pastore, periturus sit. De Iuda mox dicetur. Paulus nõ simplicem securitatem Christianis dissuadet, sed supinam ac solutam carnis securitatem, quæ fastum, arrogantiam, aliorum contemptum secum trahat, humilitatem extinguat, ac reuerentiam Dei, acceptæque gratiæ obliuionem inducat. Gentiles enim alloquitur, quos docet, non esse Iudæis superbè & inhumaniter insultandum ideo quia ipsis abdicatis in eorum locum substituti essent. Timorem quoque requirit, non quo consternati vacillent, sed qui ad suspiciendam humiliter Dei gratiam nos instituens, nihil ex eius fiducia diminuat: quemadmodum alibi dictũ est. Adde quòd non singulos, sed generatim sectas ipsas alloquitur. ★ Nam quum diuisa esset Ecclesia in duas partes, & æmulatio dissidium pareret, admonet Paulus Gentiles, quòd subrogati sunt in locum peculiaris & sancti populi, timoris & modestiæ debere illis esse causam. Atqui inter eos multi erant ventosi quorum vtile fuit inanem iactantiam retundere. *Cæterùm alibi vidimus spem nostram in futurum tempus extendi, etiam vltra mortem, nec quicquam magis contrarium esse eius naturæ quàm ambigere quid de nobis futurum sit.

Qui fit vt multi à voc. excid. quod attig. sup. c.21.f.7. Ioh.17.12. * Vt inf. f.9. Ioan.6.70. 1.Ioh.2.19. Ioh.3.16. 6.39. 1.Co.10.12 vt sup f.6. c.2.de fid. securit. f.15 Rom.11.20. Ibid.f.40. De timore ibi f.26.27. * Sup.c.19. f.3. c.2.f.40.42 P.Mart lo.3 class. 3.f.43 Locum illũ Mat.22.14. expẽd. de.2.voc. sup.c.22. f.10.

8 Illa Christi sententia de multis vocatis, paucis autem electis pessimè in eum modum accipitur. Nihil erit ambiguum si tenemus quod debet ex superioribus liquere, duplicem esse vocationis speciem. Est enim vniuersalis vocatio, qua per externã verbi prædicationem omnes pariter

ad se inuitat Deus: etiam quibus eam in mortis odorem, & grauioris cōdemnationis materiam proponit. Est altera specialis, qua vt plurimum solos fideles dignatur: dum interiori sui Spiritus illuminatione efficit vt verbum prædicatum eorum cordibus insideat. Interdum tamen eos quoque facit participes quos ad tempus duntaxat illuminat: deinde suæ ingratitudinis merito deserit, & maiori percutit cæcitate. Iam quum videret Dominus Euangelium latè longeque publicari, à plurimis contemptui haberi, apud paucos iusto in pretio esse: Deum sub regis persona nobis describit, qui conuiuium solenne instituens, vocatores suos circunquaque mittat, ad magnam turbam inuitandam, à paucissimis tamen impetrare queat: quia pro se quisque impedimenta causetur. vt tandem recusantibus illis cogatur è triuijs obuiū quemlibet accersere. Hactenus de externa vocatione intelligendam parabolam nemo non videt. Subiungit postea, Deum boni conuiuatoris instar agere, qui circumeat mensas, ad suos hospites comiter excipiendos. Quòd siquem reperiat veste nuptiali non ornatum, minimè passurum vt conuiuij festiuitatem suis sordibus dehonestet. Hoc membrum fateor intelligendum de ijs qui fidei professione in Ecclesiam ingrediuntur, sed Christi sanctificatione nequaquam induti. Talia Ecclesiæ suæ dehonestamenta, & velut καρκινώματα non sustinebit perpetuò Deus: sed prout meretur eorum turpitudo, extrà proijciet. Pauci ergo electi sunt ex magno vocatorum numero: non tamen ea * vocatione vnde fidelibus dicimus æstimandam suam electionem. Illa enim impiorum etiam communis est, hæc secum affert Spiritum regenerationis, qui est arrhabo & sigillum futuræ hæreditatis, quo in diem Domini obsignantur corda nostra. In summa, quum hypocritę non secus ac veri Dei cultores, pietatem iactent, pronunciat Christus eiectum tandem iri ex loco quem malè occupant. sicuti in Psalmo dicitur, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Innocens manibus, & puro corde. Item alibi, Hæc est generatio quærentium Deum, quærentium faciē Dei Iacob. Atque ita ad tolerantiam hortatur Spiritus fideles, ne ægrè ferant Ismaelitas sibi misceri in Ecclesia: quoniam tandem detracta larua cum dedecore eijcientur.

9 Eadem est ratio exceptionis * nuper adductæ, vbi ait Christus neminem perijsse nisi filium perditionis. est quidem impropria loquutio, sed minimè obscura. Ille enim non reputabatur inter oues Christi quia verè esset, sed quia locum tenebat. Quod porrò ipsum alibi electum cum Apostolis à se fuisse asserit Dominus, id dūtaxat ad ministerium refertur. Duodecim, inquit, elegi, & vnus ex eis diabolus est. Nempe in Apostoli munus eum elegerat. Quum autem de electione loquitur in salutem, eum procul ab electorum numero arcet. Non de omnibus loquor: ego scio quos elegerim. Siquis vocabulum Electionis vtrobique confundat, miserè se implicabit: si distinguat, nihil est expeditius. Pessimè ergo & perniciosè Gregorius, dum vocationis tantùm nostræ conscios esse nos tradit, electionis incertos. vnde ad formidinem & trepidationem omnes hortatur: hanc etiam rationem vsurpans, quia etiamsi quales hodie simus, sciamus, quales tamen simus futuri nescimus. Verùm eo loco satis declarat quomodo in hunc scopum impegerit. Quoniam enim ab operum meritis electionem suspendebat, deijciendis animis plus satis illi suppetebat causæ: confirmare non poterat, qui à seipsis ad diuinæ bonitatis fiduciam non transferebat. Hinc qualemcunque eius * quod initio posuimus, gustum habent fideles: prædestinationem, si ritè cogitetur, nō fidei conuulsionem, sed optimam potius confirmationem afferre. Neque tamen inficior, Spiritum ad modulū sensus nostri interdū accommodare sermonem. Sicuti quū dicit, In arcano populi mei nō erunt, & in catalogo seruorum meorum non scribentur. Acsi Deus scribere inciperet in libro

Atq; mult. in loc. Aug. li. 1 de prædest. Sanct. c. 16.
Lib. 83. quæstio. quæ. 68
Mat. 22. 2.
Vide Mart. loc. 1. class. 3. s. 41 42.
Mat. 22. 2. 3 9. 10 11.
Luc. 14. 16. 21. 23.
Mat. 20. 16.
Quid sibi vult vestis nupt.
vt sunt ij de quib. sup. c. 14 s. 7.
*qua de re sup. 1. 2.
Ephe. 1. 13. 14.
Psal. 15. 1.
Psa. 24. 6.
Vide l. 4. c. 1 s 7.
Ioh. 17. 12.
*Su. initio s. 7. vid etiā sup c. 22. s 7
Ioh. 6 70.
Quí Iudas elect.
Ioh. 13. 18.
Elect. vox.
Hom. 38.
Sup c. 2. s 24 39. 40.
Sup s 6. & in fine s 5.
Causa erroris.
*Sup c. 21. s 1. & sup. s. 1
Fidei confirmat.
Ezec. 13. 9.

Apoc.3.5. vitæ quos recenset in numero suorũ: quũ tamẽ sciamus vel teste Christo,
& 13 8. scripta esse filiorũ Dei nomina in libro vitæ ab initio. Sed simpliciter his
Sup.ſ.5. verbis eorum abdicatio notatur qui visi sunt inter electos præcipui. sicut
Psa.69.29. dicitur in Psalmo, Deleantur è libro vitæ, & cum iustis non scribantur.

10 Enimuerò electi, nec statim ab vtero, nec eodem omnes tem-
Mart.pag. pore, sed prout visum est Deo suam illis gratiã dispensare, in ouile Chri-
526 ſ.2. sti per vocationem aggregantur. Antè verò quàm ad summum illum Pa-
Quales ante storem colligantur, in communi deserto dissipati aberrant: nec ab alijs
vocat.l.2.c. quicquam differunt, nisi quòd singulari Dei misericordia proteguntur,
1.c2 3.5.&c ne in vltimum mortis præcipitium ruant. In ipsos ergo si respicias, vide-
Sup.c.14.ſ.6 bis Adæ progeniem, quæ communem massæ corruptionem redoleat.
Sup.c.22.ſ2 Quòd non in extremam & desperatam vsque impietatem feruntur, id
& c.23.ſ.10 non fit aliqua illis ingenita bonitate: sed quia in ipsorum salutem excu-
Vid. quæ de bat Dei oculus, & manus extenta est. Nam qui ab ipsa natiuitate insitum
Semine fid. esse eorum cordibus semen nescio quod electionis somniant, cuius vir-
in infant.l.4 tute semper ad pietatem timoremque Dei sint inclinati, nec Scripturæ
c.16 ſ.16. authoritate adiuuantur, & ipsa redarguuntur experientia. Exempla qui-
Mart ibid.ſ. dem pauca proferunt, vnde probẽt, electos ante illuminationem quoque
40 & loc.8. non fuisse à religione alienos: Paulum in suo Pharisaismo vixisse irrepre-
class.4.ſ.14. hensibilem: Cornelium eleemosynis & orationibus fuisse acceptum Deo,
Phil.3.5. & si qua sunt similia. De Paulo illis concedimus: in Cornelio dicimus
Act.10.2. hallucinari. iam enim tum illuminatum ac regeneratum fuisse apparet,
De Cornel. vt nihil illi deesset præter perspicuam Euangelij reuelationem. Sed e-
Sup.c.2.ſ32 nim quid pauculis istis exemplis tandem extorquebunt? electósne om-
Eius bapt. nes pietatis spiritu semper esse præditos? Non magis quàm si quis demon-
l.4 c.15.ſ15 strata Aristidis, Socratis, Xenocratis, Scipionis, Curij, Camilli, & alio-
c.3.ſ.3. rum integritate, inde colligat, omnes qui in cæcitate idololatriæ defe-
Mart pag. runtur, sanctimoniæ & probitatis fuisse studiosos. Quinetiam Scriptura
580.ſ.2. &c non vno in loco illis palàm reclamat. Qui enim describitur à Paulo Ephe-
Ephes.2. 8. siorum status ante regenerationem, granum huius seminis nullum osten-
dit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus ambulastis iuxta
Ibidem.12. seculum mundi huius, iuxta principem aëris, qui nunc agit in filijs con-
Ephes.5. 8. tumacibus: inter quos & nos omnes versabamur aliquando in concu-
Ephe.4.28. piscentijs carnis nostræ, facientes quæ carni & menti libebant. Et era-
Obiect. mus natura filij iræ, sicut & cæteri. Item, Mementote, quòd sine spe ali-
Solu.notãd. quando fueritis, & Deo carueritis in mundo. Item, Eratis aliquando te-
De prima nebræ: nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. At ea fortè re-
resur. Inf. ferri volent ad ignorantiam veri Dei, qua electos antequam vocentur,
c.25.ſ 3. detineri non negant. Quanquam hoc esset impudenter calumniari, quum
1.Cor.6.9. ex illis inferat, non iam amplius esse vel mentiendum, vel furandum: quid
10.11. tamen ad alios locos respondebunt? Qualis ille est ad Corinthios, vbi quũ
Inde duci. denuntiasset, neque scortatores, neque idololatras, neque adulteros,
exhort.sup. neque molles, neque pædicatores, neque fures, neque auaros, regni Dei
vidim.c.6. fore hæredes: continuò subiungit, illos ijsdem flagitijs fuisse, ante Chri-
ſ 3.c.13.ſ.6. stum cognitum, implicitos: nunc verò & sanguine eius ablutos, & spiritu
Rom.6. 19. liberatos. Item alter ad Romanos, Quemadmodum præbuistis membra
vestra serua immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, nunc addicite illa
in seruitutem iustitiæ. Quem enim fructum ex illis habuistis, in quibus
nunc meritò erubescitis? & cætera.

sup.ſ.10.& 11 Quale tunc, amabo, electionis semen in ijs germinabat, qui tota
l.2.c.2.ſ.20 vita multifariam contaminati, quasi desperata nequitia, volutabantur in
27.c.3.ſ.1.2 flagitio omnium maximè nefando, & execrabili? Secundùm eos si loqui
Sup.c.14.ſ.1 voluisset, debuerat ostendere quantum Dei beneficentiæ deberent, per
4.5. quam conseruati essent ne in tantas fœditates prolaberẽtur. Sic & Petrus
1.Pet.4.3. debuisset suos hortari ad gratitudinem, ob semen electionis perpetuum.

Contrà

Contrà autem admonet, suffecisse præteritum tempus Gentium libidinibus consumandis. Quid si venitur ad exempla? Quale iustitiæ germen in Rahab meretrice ante fidem? in Menasse, quum Ierusalem infingeretur, & propè immergeretur sanguine Prophetarum? In latrone, qui inter vltimos tandem spiritus, de resipiscentia cogitauit? Facessant ergo hæc argumenta, quæ sibijpsis homines curiosuli temere sine Scriptura excogitant. Maneat autem nobis quod habet Scriptura, Omnes pariter ouium perditarum instar aberrasse, vnumquenque declinasse in viam suam, hoc est perditionem. Hoc perditionis gurgite quos aliquando eruere Dominus statuit, eos in suam opportunitatem differt: tãtùm cõseruat, in blasphemiam irremissibilem ne deuoluantur.

De Manass. l.4.c.10.s. 23. sup.c.15.s.8 c.12.s.5. *Iosue*.2.1. 2.*Reg*.21. 16. *Luc*.23.42. & 7.37. *Iesa*.53.6.

12 Quemadmodum suæ erga electos vocationis efficacia, salutẽ, ad quam eos æterno consilio destinarat, perficit Deus: ita sua habet aduersus reprobos iudicia, quibus cõsilium de illis suum exequatur. Quos ergo in vitæ contumeliam & mortis exitium creauit, vt iræ suæ organa forent, & seueritatis exempla, eos, vt in finem suum perueniant, nunc audiendi verbi sui facultate priuat: nunc eius prædicatione magis excæcat, & obstupefacit. Prioris membri quum innumera sint exempla, vnum tamen, quod est præ alijs illustre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter annorum millia ante Christi aduentum effluxerunt, quibus salutiferę doctrinæ lucem cunctis gentibus occultauit. Si quis respondeat, tanti beneficij compotes ideo non fecisse quia indignos iudicarit: nihilo erunt digniores posteri, cuius rei præter experientiam testis locuples est Malachias, qui incredulitatem crassis blasphemijs permistam coarguens, venturum tamen redemptorem denuntiat. Cur ergo his potiùs quàm illis datur? frustra se torqueat qui hìc causam requirat arcano & inscrutabili Dei consilio altiorem. Nec est timẽdum ne quis Porphyrij discipulus Dei iustitiam impune arrodat, nobis pro ea nihil respondẽtibus. Quum enim asserimus nullos perire immerentes, gratuitæ esse beneficẽtię Dei quòd nonnulli liberantur, abundè pro illustranda eius gloria dictum est, vt nostra tergiuersatione nequaquam indigeat. Prædestinationi igitur suę viam facit summus ille arbiter, vbi quos semel reprobauit, lucis suæ communicatione orbatos deserit in cæcitate. Alterius membri cùm extant quotidiana documenta, tum multa in Scripturis continentur. Apud cẽtum eadem ferè habetur concio, viginti prompta fidei obedientia suscipiunt: alij vel nullius pensi habent, vel rident, vel explodunt, vel abominantur. si quis respondeat, diuersitatem ex eorum prouenire malitia & peruersitate, nondum satisfactum fuerit: quia & illorum ingenium eadem malitia occuparetur, nisi Deus sua bonitate corrigeret. Ideoque semper implicabimur, nisi succurrat illud Pauli, Quis te discernit? Quo significat non propria virtute, sed sola Dei gratia alios alijs præcellere.

Iusta Dei iudicia. sup.c.23. 22.s.11. Mart.loc.1. Clas.3.s.37. c.4.s.1.5.l. 1.c.16.s.8. Vt docuit l. 2.c.11.s.11. & sup.c.21. s.5.Inf.s.16. *Mala*.4.1. Qua de re toties sup c.21.s.2.3.4 c.23 s.2.3.4 Aug.Serm. 233.de tẽp. Hypogn l.3 Mart.loc.4. Clas.3.s.16 66.sup.c.2.s 33.c.3.s.21. Mat.11.21. 22.&c. Act.7.54. 1.*Cor*.4.7.

13 Cur ergo gratiam illis largiendo, hos prętermittit? De illis causam reddit Lucas, Quia ad vitã sunt ordinati. De ijs ergo quid sentiemus, nisi quia sunt vasa irę in contumeliam? Quare nec cum Augustino loqui nos pigeat, Posset (inquit ille) Deus malorum volũtatem in bonum conuertere, quia omnipotens est. Posset planè. Cur ergo non facit? Quia noluit Cur noluerit, penes ipsum est. Debem[9] enim non plus sapere quàm oportet. multoq; id satius est, quàm tergiuersari cum Chrysostomo, Quod volentem trahat & manum porrigẽtem, ne discrimen in Dei iudicio, sed solo hominum arbitrio situm videatur. Adeò quidem non situm est in proprio hominis motu accedere, vt pijs quoque & Deum timentibus singulari adhuc instinctu Spiritus opus sit. Lydia purpuraria Deum timebat, & tamen cor eius aperiri oportuit, vt attenderet doctrinę Pauli & in ea proficeret. Hoc non de vna muliere dictum est, sed vt sciamus profectum cuiusq; in pietate opus esse arcanum Spiritus. Istud quidem

Act.13.48. Vt sup.c.22 s.4. *Lib*.2.*de Gen.ad literã,cap*.10 *Hom.de cõuers.Pauli.* Item l.2 c. 3. s.10.11. *Act*.16.14.

Sup sub finem f.12. Exod.4.21. l.1.c.18.f.2. l.2.c.4.f.3.4 Ezech.2.3. & 12.2. Iere.1.10. & 7.27. l.4.c.9.f.5. Sup.c.23. f.13. Ies.6.9. & 29.11.12. 1.Thes.2 16 2.Thes.2.11 Ro.9.31.32 Ioh.12.39. l.2.c.5 f.10. 11. & sup.c. 2.f.11.c.3. f.21. Mat.13.11 l.1.c 7 f.5. de interna spiritus persuas.

in quæstionem trahi non potest, multis verbum suum Dominum mittere, quorum cæcitatem magis velit aggrauari. Quorsum enim tot mandata deferri iubet ad Pharaonem? an quia sæpius repetitis legationibus mitigatum iri sperabat? Imò antequam inciperet, exitum & nouerat & prædixerat. Ito (dicebat Mosi) & expone illi voluntatem meam. ego autem indurabo cor eius ne obtemperet. Sic quum Ezechielem suscitat, præmonet se mittere ad populum rebellem & contumacem: ne terreatur si surdis se canere videat. Sic Ieremiæ prædicit, futuram eius doctrinam in ignem, vt populum instar stipulæ perdat & dissipet. Sed magis etiamnum premit Iesaiæ prophetia. sic enim à Domino dimittitur, Vade, & dic filijs Israel, Audiendo audite, & ne intelligatis. Videndo videte, & nesciatis. Obstina cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius obline: vt ne fortè videat oculis suis, & audiat auribus suis, & corde intelligat, quo conuersus sanetur. Ecce vocem ad eos dirigit, sed vt magis obsurdescant, lucem accendit, sed vt reddantur cæciores: doctrinā profert, sed qua magis obstupescant: remedium adhibet, sed ne sanētur. Atque hanc prophetiam adducens Iohannes, Iudæos Christi doctrinæ non potuisse credere asserit, quia in eos incumberet hæc Dei maledictio. Neque hoc quoque controuerti potest, quos Deus illuminatos non vult, illis doctrinam suam ænigmatibus inuolutam tradere: nequid inde proficiant, nisi vt in maiorem hebetudinem trudantur. Testatur enim Christus se ideo solis Apostolis edisserere parabolas, in quibus apud multitudinem loquutus erat: quia his datum sit nosse mysteria regni Dei, vulgò non item. Quid, inquies, sibi vult Dominus eos docendo, à quibus ne intelligatur curat? Considera vnde vitium, & desines interrogare. In verbo enim qualiscunque sit obscuritas, satis tamen semper est lucis ad conuincendam impiorum conscientiam.

Cur obcæcā. reprob. Sup.c.23. f. 6.7. c.22. f. 8.10.11. Rom.9.17.

14 Restat nunc vt videamus cur id Dominus faciat quod eum facere palàm est. Si respondeatur, sic fieri quia id impietate, nequitia, ingratitudine sua meriti sunt homines: bene id quidem & verè dicetur: sed quia nondum patet istius varietatis ratio, cur alijs in obediētiam flexis, isti obdurati persistant: in ea excutienda, necessariò ad illud quod ex Mose annotauit Paulus trāseundum erit: nempe quòd ab initio eos excitarit Dominus vt ostenderet nomen suum in vniuersa terra. Quòd igitur sibi patefacto Dei verbo non obtēperant reprobi, probè id in malitiam prauitatemque cordis eorum reijcietur, modò simul adijciatur, ideo in hanc

1 Sam.2.25 l.2.c.4 f.3.4 August.li.1. de prædest. sanct.cap.8. 9 10. Ioh.12.38. Lib.de prædest. & gratia. Iohan.6. 45.46. Sic sup.c.22 f.10. 1.Cor.1.23. Ibid.vers. 18.19.20.

prauitatem addictos, quia iusto, sed inscrutabili Dei iudicio suscitati sunt ad gloriam eius sua damnatione illustrandam. Similiter quum de filijs Heli narratur, quòd non auscultarunt salutaribus monitis, quia voluerit Dominus occidere eos: non negatur contumaciam à propria ipsorum nequitia profectam esse: verùm simul notatur cur in contumacia deserti fuerint, quum potuerit eorum corda Dominus emollire: quia scilicet eos semel exitio destinasset immutabile eius decretum. Eòdem pertinet illud Iohannis, Quum tanta signa fecisset, nemo credidit in eum: vt sermo Iesaiæ impleretur, Domine, quis credidit auditui nostro? Etsi enim à culpa non liberat peruicaces, contentus est tamen illa ratione, quòd insipida sit hominibus Dei gratia, donec Spiritus sanctus saporem afferat. Et Christus Iesaiæ vaticinium citans, Erunt omnes docti à Deo, non aliò tendit nisi Iudæos esse reprobos & ab Ecclesia extraneos, quia sunt indóciles. nec aliam causam affert, nisi quòd ad eos non pertineat Dei promissio. Quod confirmat illud Pauli, Christū, qui Iudæis est scandalum, & Gentibus stultitia, esse vocatis virtutem & sapientiam Dei. Nam vbi dixit quid ferè cōtingat quoties prædicatur Euangelium, nempe vt alios exasperet, ab alijs spernatur, dicit apud solos vocatos esse in pretio? Paulò antè quidem nominauerat credētes, sed gratiæ Dei,

quæ

quæ fidem præcedit, noluit gradum suum negare: quin potiùs hoc secũdum correctionis vice addidit, vt Dei vocationi fidei suæ laudem adscriberent qui Euangelium amplexi fuerant. Sicuti etiam * paulò pòst docet à Deo electos esse. Hæc dum impij audiunt, quiritantur Deum miseris suis creaturis inordinata potentia in sæuitiæ suæ ludum abuti. Sed nos, qui cunctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus, vt de mille interrogati ne in vno quidem satisfacere queant, confitemur nihil pati reprobos quod non iustissimo Dei iudicio conueniat. Quòd rationem ad liquidum nõ assequimur, *aliquid nescire non recusemus, vbi se Dei sapientia in suam sublimitatem attollit.

l.2.c.2.s.20. Sup.c.22.s.7. *ver.24.27 Sup.c.23.s.4.5. Iob.9.3. *Sup.c.21.s.2.c.23.s.8

15 At quoniam obijci solent pauci Scripturæ loci, quib⁹ videtur negare Deus sua ordinatione fieri vt iniqui pereant, nisi quo ad se reclamante ipsi mortẽ sponte sibi accersunt: eos breuiter explicando demonstremus nihil superiori sententiæ aduersari. Profertur Ezechielis locus, quòd Deus nolit mortẽ peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Si hoc ad totũ humanum genus extẽdere placet, cur plurimos ad resipiscẽtiam non solicitat, quorum animi ab obedientiam magis sunt flexibiles quàm eorum qui ad quotidianas eius inuitationes magis ac magis obdurescunt? Apud Niniuitas & Sodomitas, teste Christo, Euangelij prædicatio & miracula plus fructus attulissent quàm in Iudæa. Quî fit ergo, si vult Deus omnes saluos fieri, vt miseris, qui ad gratiam recipiendam paratiores essent, ianuam pœnitentiæ non aperiat? Hinc videmus violenter torqueri locum, si Dei voluntas, cuius meminit Propheta, opponitur æterno eius consilio, quo electos discreuit à reprobis. Nũc si quæritur genuinus Prophetæ sensus, tantùm spem veniæ resipiscẽtibus facere vult. Atque hæc summa est, non esse dubitandum quin Deus paratus sit ignoscere, simulac conuersus fuerit peccator. Ergo eius mortem non vult, quatenus vult pœnitentiã. Experientia autem docet, ita velle resipiscere quos ad se inuitat, vt non tangat omnium corda. *Neque tamen ideo dicendum est fallaciter ipsum agere: quia etsi vox externa tantùm inexcusabiles reddit qui eam audiunt, neque obsequuntur: verè tamen censetur testimonium gratiæ Dei quo sibi reconciliat homines. * Teneamus ergo Prophetæ consilium, non placere Deo mortem peccatoris: vt confidant pij, simulac pœnitentia tacti fuerint, sibi paratam esse apud Deum veniam: impij verò sentiant duplicari crimen suum, quòd tantæ Dei clementiæ & facilitati non respondent. Pœnitentiæ igitur semper obuia Dei misericordia occurret: sed pœnitentia quibus detur, tam omnes Prophetæ quàm Apostoli atque ipse Ezechiel clarè docent. Adducitur secundò Pauli locus, vbi tradit Deum velle oẽs saluos fieri: cuius etsi diuersa est quàm superioris ratio, aliquid tamen est cõmune. Respondeo, primùm ex contextu palàm fieri quomodo velit. vtrunq; enim copulat Paulus, quòd velit saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Si hoc æterno Dei consilio fixum esse volunt, vt salutis doctrinam percipiant: quid sibi vult illud Mosis, * Quæ gens est tam inclyta, vt ad eam appropinquet Deus sicut ad te? Quî factum est vt priuauerit Deus Euangelij luce multos populos, qua alij fruebantur? Quî factum est vt nũquam pura doctrinæ pietatis cognitio ad quosdam peruenerit, alij vix obscura quædã rudimenta gustauerint? Hinc iam elicere promptum erit quorsum tendat Paulus. Præceperat Timotheo solennes in Ecclesia precationes pro regibus & principibus concipere. quum autem absurdum nonnihil videretur orationes ad Deum fundi pro genere hominũ propè deplorato (quia non tantùm à Christi corpore alieni omnes erant, sed ad regnum eius opprimendum totis viribus enitebantur) subijcit, acceptum id esse Deo, qui velit omnes homines saluos fieri. Quo nihil aliud profectò significat quàm nulli hominum ordini viam ad salutem præclusisse: quin

ad Obiect. resp. vt sup. c.23. *Eze*.18.32. & 33.11. l.2.c.8.s.19. 20. Sup.c.3.s.24. *Mat*.13.23 August. hũc loc. Mat. tract. lib.2. de bon. pers. cap.9.& 10. Sens. loci. *Eze*.33.11. De fide reprob. Sup.c.2 s.11. *De impos. leg. l.2.c.5. s.10.11. c.7. s.5.7.10. *Exempl. ibid. s.26. c.2. s.22. 2 Obiect. 1.*Tim*.2.4. August. Enchir. ad Lauren. cap.103 68.97. *Deut*.4.7. *Sup. de. r. elect. grad. c.21. s.5. * Hanc quæst. fol. Sup.c.22. s.10. c.23. s.10.

potiùs misericordiam suam sic effudisse vt nullum eius expertem esse velit. Aliæ sententiæ non declarant quid de omnibus occulto suo iudicio Dominus statuerit: sed paratam denuntiant omnibus peccatoribus veniam, qui modò se ad eam requirendam conuertunt. Nam si tenaciùs vrgeant quòd dicitur velle misereri omnium, ego contrà excipiam quod alibi scribitur, Deum nostrum esse in cælo, vbi faciat quæcunque velit. Sic ergo exponendum erit hoc verbum, vt cum altero conueniat, Miserebor cuius miserebor, & commiserabor quem fuero miseratus. Qui deligit quos misericordia prosequi debeat, eam non omnibus impertitur. Sed vbi clarè apparet non de singulis hominibus, sed de hominum ordinibus illic agi, facessat longior disputatio. Quanquam simul notandum est, Paulum non asserere quid semper & vbique & in omnibus faciat Deus: sed liberum ei relinquere vt reges tandem & magistratus participes faciat cælestis doctrinæ, quanuis aduersus eam pro cæcitate sua insaniant. Videntur fortiùs vrgere obiecto Petri loco, Deum neminem velle perire, sed omnes recipere ad pœnitentiam. Verùm nodi solutio iam mox in secundo verbo occurrit: quia voluntas recipiendi ad pœnitentiam non alia intelligi potest nisi quæ passim traditur. Sanè conuersio in Dei manu est. an velit omnes conuertere, interrogetur ipse: dum paucis quibusdam se daturum promittit cor carneum, alijs cor lapideum relinquendo. Verum quidem est, nisi recipere paratus esset qui eius misericordiam implorant, concidere illam sententiam, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. sed dico neminem mortalium ad Deum accedere nisi qui diuinitus præuenitur. Ac, si in hominis arbitrio esset pœnitentia, non diceret Paulus, Si fortè det illis pœnitentiam. imò nisi idem Deus qui ad pœnitentiam omnes voce hortatur, arcano Spiritus motu electos adduceret, non diceret Ieremias, Conuerte me Domine, & conuertar: vbi enim conuertisti me, egi pœnitentiam.

16 Sed enim (inquies) si ita est, parum erit fidei promissionibus Euangelicis, quæ quum de voluntate Dei testantur, eum velle asserũt quod inuiolabili eius decreto aduersetur. Minimè verò. quālibet enim vniuersales sint salutis promissiones, nihil tamẽ à reproborum prædestinatione discrepant: modò in earum effectum mentem dirigamus. Efficaces nobis tum esse demum promissiones scimus vbi eas fide recipimus: vbi contrà exinanita est fides, simul abolita est promissio. Ea si est natura ipsarum, videamus iam nunquid inter se hæc dissideant, quòd dicitur ab æterno Deus ordinasse quos amore complecti, in quos iram exercere velit: & quòd salutem omnibus indiscriminatim denũtiat. Equidem dico optimè conuenire. sic enim promittendo, nihil aliud vult quàm omnibus expositam esse suam misericordiam, qui modò eam expetunt atque implorant. quod non alij faciunt nisi quos illuminauit. Porrò illuminat quos prædestinauit ad salutem. His (inquam) constat certa & inconcussa promissionũ veritas, vt dici nequeat aliquid esse dissensionis inter æternam Dei electionem, & quòd fidelibus offert gratiæ suę testimonium. Sed cur omnes nominat? Nempe quò tutiùs piorum conscientiæ acquiescant, dum intelligunt nullam esse peccatorum differentiam, modò adsit fides: impij autem non causentur sibi deesse asylum, quò se à peccati seruitute recipiant, dum oblatum sibi ingratitudine sua respuunt. Ergo quum vtrisq; Dei misericordia per Euangelium offeratur: fides est, hoc est Dei illuminatio, quæ inter pios & impios distinguit: vt Euangelij efficaciam illi sentiant, hi verò nullum inde fructum consequantur. Illuminatio quoque ipsa electionem Dei æternam pro regula habet. Querimonia Christi quam citant, Ierusalem, Ierusalem, quoties volui congregare pullos tuos, & noluisti? nihil illis suffragatur. Fateor Christum non tantùm in persona hominis loqui, sed exprobrare quòd seculis omnibus repudiauerint suam gratiam.

Mart. loc. 1.
Clas. 3. s. 45.
Vide annot. Bezæ.
1. Tim. 2. 4.
Lomb. sent. lib. 1. Dist. 46. C.
Psa. 115. 3
Exo. 33. 19
Rom. 9. 15.
Sup. c. 22. s. 6.
Vide inf. sub finem s. 16.
3. Obiect.
2. Pet. 3. 9.
Eze. 36. 26.
l. 2. c. 3. s. 6.
Zach. 1. 3.
Ibid. c. 5. s. 9
Ibid. s. 11.
2. *tim.* 5. 25.
Sup. c. 3 s. 21
Iere. 31. 18
Sup. circa. med. s. 15.
4. Obiect.
l. 1. c. 17. s. 12
Mar. loc. 15
Clas. 1. præfert. s. 3.
De promis. l. 2. c. 8. s. 4.
sup. c. 17.
Mart. loc. 2.
Clas. 3. s. 10.
c. 2. s. 12. 29.
Sup. c. 22. s. 10. c. 3 s. 23
Illuminat. spiritus.
sup. c. 2 s. 33
Et sup. s. 1. 2
Cur omnes vocet. elect. à repr. distin. Sup. c. 2 s. 30. sup. s. 5
Mat. 23. 37
5. Obiect.

gratiam. Sed definienda est illa Dei voluntas de qua agitur, neque enim obscurum est quam sedulò incubuerit Deus ad retinendum illum populũ & quanta peruicacia à primis ad vltimos vagis suis cupiditatibus dediti collectionem respuerint: sed inde non sequitur irritum fuisse consilium Dei hominum malitia. Excipiunt, nihil minus esse consentaneum Dei naturæ quàm vt sit duplex in eo voluntas. Quod ego illis concedo, modò dextri sint interpretes. Sed cur non considerant tot testimonia, vbi Deus humanos affectus induens, infra suam maiestatem descendit? Dicit se protensis brachijs rebellem populum vocasse, manè & serò dedisse operã vt eum ad se reduceret. Hæc omnia si Deo aptare volent, ac figurã negligere, multæ superuacuæ contentiones emergent: quas vna hæc solutio componit, quod humanum est ad Deum transferri. Quanquam solutio alibi à nobis adducta abunde sufficit, quanuis multiplex sit Dei voluntas quoad sensum nostrum, non tamen eum hoc & illud in se velle, sed pro sapientia sua variè multiplici (vt eam Paulus vocat) attonitos reddere sensus nostros, donec cognoscere nobis dabitur mirabiliter eũ velle quod nunc videtur esse voluntati eius aduersum. Cauillis etiam ludunt, quum Deus omnium sit pater, iniustũ esse vt quẽquam abdicet nisi qui sua culpa pœnam hãc antè fuerit promeritus. Quasi verò nõ vsq; ad porcos & canes pateat Dei liberalitas. Quòd si de humano genere agitur, respondeãt cur Deus sese deuinxerit vni populo, vt eius esset pater: cur etiam exiguum inde numerum quasi florem decerpserit. Sed conuitiatores istos impedit sua maledicendi libido ne considerent Deum ita solẽ suũ producere super bonos & malos vt paucis reposita sit hæreditas, quibus olim dicetur, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, &c. Obijciunt etiam Deum nihil odisse eorum quæ fecit. quod vt illis concedam, saluum tamen manet quod doceo, reprobos Deo exosos esse, & quidem optimo iure: quia eius Spiritu destituti nihil proferre queunt quàm maledictionis causam. Addunt non esse discrimen Iudæi & Gentilis, ideoque indiscriminatim omnibus proponi Dei gratiam: nempe modò admittant (sicuti definit Paulus) tam ex Iudæis quàm ex Gentibus Deum pro suo beneplacito vocare, ita vt nemini sit obstrictus. Hoc etiam modo quod ex alio loco obtendunt diluitur, Deum clausisse omnia sub peccato, vt omnium misereatur: nempe quia omnium qui salui fiunt salutem misericordiæ suæ vult adscribi: quanuis non omnibus sit commune hoc beneficiũ. Porrò vbi multa vltro citroque adducta fuerint, sit hæc nobis clausula, ad tantam profunditatem cum Paulo expauescere: quòd si obstrepant petulantes linguæ, non pudefieri in hac eius exclamatione. O homo, tuquis es qui litigas cum Deo? Verè enim Augustinus peruersè facere contendit qui iustitiæ humanæ modo diuinam metiuntur.

Mart. loc. 1. clas. s. 46. — Volunt. Dei sup. c. 20. s. 43. — l. 1. c. 17. s. 5 — Obiect. 6. — Sup. c. 23. — *Iesa. 65. 1.* — Mart loc. 11 clas. 1. s. 26. & ibid. loc. 14. s. 43. 44. — *Ephes. 3. 10* — vt sup. c. 21 s. 5. — Deut. 4. 37. — Inf. c. 25. s. 9 — *Mat. 5. 45.* — *Mat. 25. 34* — l. 2. c. 2. s. 13. 14. &c. — Sup. c. 22. s. 5. 11. — *Rom. 9. 24.* — *Rom. 11. 32* — Sup. c. 23. s. 4. 10. 11. — *Rom. 9. 20.* — *De prædestin. & gra. cap. 2.*

De resurrectione vltima. CAP. XXV.

ETSI Christus, sol iustitiæ, morte deuicta per Euangelium illucens, vitam nobis illuminauit, teste Paulo, vnde & credendo dicimur trãsijsse à morte in vitam, non iam peregrini & aduenæ, sed ciues sanctorum & domestici Dei, qui nos cum ipso vnigenito sedere fecit in cælestibus, vt ad plenam fœlicitatem nihil desit: ne tamen molestum sit nobis exerceri adhuc sub dura militia, ac si nullus victoriæ à Christo partæ fructus constaret, tenendum est quod alibi docetur de spei natura. Quoniam enim speramus quæ non apparent, atque vt alibi dicitur, fides est demonstratio rerum inuisibilium: quãdiu carnis ergastulo sumus inclusi, peregrinamur à Domino. Qua ratione alibi dicit idem Paulus nos esse mortuos, & vitam nostram cum Christo absconditam esse in Deo: & quũ ipse, qui vita nostra est, apparuerit, tunc & nos cum ipso apparituros in gloria. Hæc igitur nostra conditio est, vt sobriè & iustè & piè viuendo in

2. Tim. 1. 10. — *Iohan. 5. 24* — *Ephes. 2. 6. 19.* — Su. c. 9. s. 3. 6 c. 2. s. 41. 42 — *Rom. 8. 28.* — *Heb. 11. 1.* — *2. Cor. 5. 6.*

Colos. 3.3. *Tit.*2. 12. Sup.c.7.f.3. 1.*Pet.* 1.8. 9. *Colos.*1.5. *Mat.*6.21. Phil.3.14. Sup.c.2.à f. 17. ad 29.c. 4.f.32.&c. De tentat. à dext. & sinist.su.c.20. f.46.c.8.f.8 9. De Sath.tẽtat. su.c.24 f.3.4.

hoc seculo, expectemus beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Seruatoris nostri Iesu Christi. Hic patientia non vulgari opus est, ne defatigati vel retroflectamus cursum, vel statione nostram deseramus. Itaque quicquid hactenus de salute nostra expositum fuit, mentes in cælum erectas flagitat, vt Christum, quem non vidimus, diligamus, & in eum credentes exultemus lætitia inenarrabili & gloriosa, donec reportemus finem fidei nostræ, vt Petrus admonet. Qua ratione Paulus fidem & charitatem piorum respicere dicit ad spem quæ in cælo est reposita. Quum ita oculis in Christum defixis è cælo pendemus, nec quicquam eos moratur in terra quominus ad promissam beatitudinem nos ferant, impletur verè illud, cor nostrum esse vbi est thesaurus noster. Hinc tam rara in mundo fides, quod tarditati nostræ nihil magis difficile est quàm per innumera obstacula transcendere pergendo ad palmam supernæ vocationis. Ad ingentem miseriarum cumulum, quo ferè obruimur, accedunt profanorũ hominum ludibria, quibus impetitur nostra simplicitas: dum bonorum præsentium illecebris sponte renuntiantes, videmur beatitudinem, quæ nos latet, quasi fugitantem vmbram captare. Denique sursum & deorsum, à fronte & à tergo violentæ nos tentationes obsident, quibus sustinendis longè essent animi nostri impares, nisi expliciti rebus terrenis, cælesti vitæ, quæ in speciem procul remota est, deuincti essent. Quare ille demum solidè in Euangelio profecit qui ad continuam beatæ resurrectionis meditationem assuefactus est.

Mart.loc.1. clas.1. Summum bonum. Mart.de spe.loc.3. Clas.3.43. l.2.c.10.à f. 10. ad finẽ. *Phil.*3.8. Fruct.ascen. l.2.c.16.à f. 16 ad 18. *Ibid. vers.* 20. Rom.8.19. 20.21.22. Sup.c.9.f.5. l.2.c.1.f.5. Sup.c.18. f.3. Infr.f.10. *Heb.*10.12 13. In Chri. Ephe.2.5.6 8.19.

2 De summo fine bonorum anxiè disputarunt olim philosophi, atque etiam inter se certarunt: nemo tamen, excepto Platone, agnouit summum hominis bonum esse eius coniunctionem cum Deo. qualis autem hæc esset, ne obscuro quidem gustu sentire potuit. nec mirum, vt qui de sacro illius vinculo nihil didicerat. Nobis vnica & perfecta fœlicitas in hac quoq; terrena peregrinatione nota est: sed quæ sui desiderio corda nostra magis ac magis quotidie accẽdit, donec plena fruitio nos satiet. Ideo dixi ex Christi beneficijs fructũ nõ percipere nisi qui ad resurrectionem animos attollunt. Sicuti hũc scopum præfigit Paulus fidelibus, ad quẽ se eniti dicit, & omnia obliuisci, donec eò perueniat. Quò nos quoque alacrius eodem contendere oportet, ne si mundus hic nos occupet, tristes desidiæ nostræ pœnas demus. Proinde alibi fideles insignit hac nota, quòd eorum conuersatio in cælis sit, vnde & seruatorem suum expectant. Ac ne flaccescant animis in hoc cursu, idem illis omnes creaturas adiungit socias. Nã quia vbique deformes cõspiciuntur ruinæ, dicit quæcunque in cælo & terra sunt eniti ad renouationem. Nam quum Adã suo lapsu dissipauerit integrum nature ordinem, sua creaturis seruitus cui propter hominis peccatum subiectæ sunt molesta & grauis est: non quòd præditæ sint aliquo sensu, sed quia integrum statum à quo exciderũt, naturaliter appetunt. Gemitum ergo & parturitionis dolorẽ illis attribuit Paulus, vt nos, qui primitijs Spiritus donati sumus, pudeat in nostra corruptione tabescere, ac non imitari saltem mortua elementa, quæ alieni peccati pœnam sustinent. Quò autem acriùs nos pungat, vltimum Christi aduentum vocat nostram redemptionem. Verum quidem est, iam completos esse omnes resurrectionis nostræ numeros: sed quia Christus semel oblatus est pro peccatis, iterum absque peccato conspicietur in salutem. Quibuslibet ærumnis premamur, hæc nos redemptio ad suum vsque effectum sustineat.

1.*Cor.*15.14 Rom. 8.36. Psal.44.23. 1.Co.15.30 31.

3 Studium nostrum acuet ipsum rei pondus. nec enim Paulus abs re contendit, nisi mortui resurgant, totum Euangelium inane & fallax esse: quia miserior esset nostra quàm aliorum mortalium conditio, vtpote qui multorum odijs & probris expositi, in singulas horas periclitamur, imò sumus quasi oues mactationi destinatæ. ac proinde concideret eius

authoritas

authoritas non vna in parte dūtaxat, sed in tota summa, quā & adoptio & salutis nostræ effectus complectitur. Atque ita in rem maximè omniū seriam simus attenti vt nulla diuturnitas lassitudinem afferat. Quo consilio etiam in hunc locum distuli quod de ea breuiter tractandum erat vt discant lectores, vbi Christum receperint perfectæ salutis authorem, altiùs assurgere, sciantque cælesti immortalitate & gloria vestitum, vt totum corpus capiti conforme reddatur. Quemadmodum etiam in eius persona Spiritus sanctus resurrectionis exemplum subinde proponit. Res est creditu difficilis, vbi putredine consumpta fuerint corpora, tandem suo tempore resurrectura esse. Itaque quum multi ex philosophis asseruerint immortales esse animas, carnis resurrectio à paucis probata fuit in quo etsi nulla fuit excusatio, inde tamen monemur rem esse magis arduam quàm vt hominum sensus ad se trahat. Quò tantum obstaculum superet fides, duo adminicula Scriptura suppeditat: alterum est in Christi similitudine: alterū verò in Dei omnipotentia. Iam quoties de resurrectione agitur, occurrat Christi imago, qui in natura quàm à nobis sumpserat sic peregit cursum mortalis vitæ vt nunc immortalitatem adeptus, sit nobis pignus futuræ resurrectionis. Nam in miserijs quibus obsidemur mortificationem eius circunferimus in carne nostra, vt vita eius manifestetur in nobis. Et separare eum à nobis non licet, ac ne possibile quidem est quin laceretur. Vnde illa Pauli ratiocinatio, Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit: quia scilicet confessum illud principium sumit, Christum non sibi priuatim morti fuisse subiectum, vel de morte adeptum esse victoriam resurgendo, sed inchoatum fuisse in capite quod impleri in omnibus membris necesse est, secundùm cuiusque gradum & ordinem. Nam ei per omnia æquari ne rectum quidem esset. Dicitur in Psalmo, Non permittes mansuetum tuum videre corruptionē. Huius fiduciæ portio etsi ad nos pertinet secundùm mensuram donationis, solidus tamen effectus nonnisi in Christo apparuit qui immunis ab omni putredine, integrum corpus recepit. Iam ne ambigua sit nobis beatæ cum Christo resurrectionis societas, vt hoc pignore simus contenti, disertè affirmat Paulus ideo sedere in cælis, & venturum vltimo die iudicem, vt corpus nostrum humiliet, & abiectum configuret corpori suo glorioso. Alibi etiam docet, Deum non suscitasse Filium à morte, vt specimen vnum ederet suæ virtutis: sed vt eandem erga nos fideles Spiritus efficaciam exerat: quem ideo vitam appellat, dum habitat in nobis, quia in hunc finem datus est, vt quod in nobis mortale est viuificet. Compendio perstringo quæ & vberius tractari possent, & merentur splendidius ornari: & tamen in paucis verbis satis materiæ pios lectores reperturos confido, quod ad fidem eorum ædificandā sufficiat. Resurrexit ergo Christus vt nos haberet socios futuræ vitæ. Suscitatus est à Patre, quatenus erat Ecclesiæ caput, à qua nullo modo patitur diuelli. Suscitatus est virtute Spiritus, qui nobis ad viuificandi munus communis est. Denique suscitatus est vt esset resurrectio & vita. Sicut autem diximus in hoc speculo conspicuam nobis esse viuam resurrectionis imaginem, ita sit nobis ad fulciendos animos nostros firma hypostasis, modò ne longioris moræ nos tædeat vel pigeat: quia nostrum non est proprio arbitrio temporum articulos metiri, sed patienter quiescere, dū pro sua opportunitate Deus regnum suum instauret. Quò spectat illa Pauli exhortatio, Primitiæ Christus. deinde qui Christi sunt: quisque suo ordine. Cæterùm nequa de Christi resurrectione, in qua fundata est nostra omnium, moueetur quæstio, videmus quot & quàm varijs modis illam nobis testatam fecerit. Ridebunt nasuti homines quasi puerile ludicrum, quæ ab Euāgelistis refertur historiā. Cuius enim momenti erit nuntius quem pauidæ mulierculæ perferunt, & deinde confirmant discipuli ferè exanimes? Cur non potius in

Effect. salut. resurrectio. Mart. in exposit. Symb. f.47. loc.15 class.3. f.1. &c.
Psal. 3. 21.
Rom. 8. 29.
Ibid. Mart. f.7. 16. & sub. finem. f.19.
2. Cor. 4. 10
* 1. Chri. simili. alter inf. f.4
Ibid. Mart. à f.20. ad 55
1. Cor. 15. 13
Sup. c.9. f.5. 6.
vt doc. l.2. c.16. f.13. &c.
1. Cor. 15. 23
Mart. ibid. f. 30. &c
Psal. 16. 10
Act. 2 27.
Ephes. 4. 7.
August. in psal. 29 exposit. 2.
Phil. 3. 21.
Rom. 8. 10.
August. lib. de Ciuit. Dei 20. ca. 6
De vtraque
Ioan. 5. 25. 28.
Rom. 1. 4.
Ioan. 11. 25
Sup. c. 2. f. 39. circa medium.
1. Cor. 15. 23
Act. 1. 7.
Mar. 13. 32.
vt ex histor. Euā qua de l.2. c.16. f. 11.

Respondet Paulus. medio templo & foro illustria victoriæ suæ trophæa Christus statuit? Cur non formidabilis prodit in conspectum Pilati? Cur non etiam rediuiuum
1.Cor.1.25. se sacerdotibus & toti Hierosolymæ probat? Testes verò quos seligit vix
27.28 idoneos esse concedent homines profani. Respondeo, quanquam in illis
Nota singul. Dei prouid. in resurrect. Chri. exordijs contemptibilis fuerit eius infirmitas, admirabili tamen Dei prouidentia hoc totum fuisse gubernatum: vt qui nuper metu exanimati fuerant, eos partim amor Christi & pietatis zelus, partim sua incredulitas ad sepulchrum raperet: non tantùm vt occulati essent rei testes, sed vt
*Mat.*28.5. audirent idem ex Angelis quod oculis cernebãt. Quomodo suspecta erit
Mar.16.11. nobis eorum fides qui fabulam esse putarũt quod audierant ex mulieri-
Luc. 24.11. bus, donec in rem præsentem sunt adducti? Totum verò populum, & i-
Ioan. 20.12 psum præsidem, postquam satis superque conuicti fuerant, nihil mirum
Mat. 28.11 est tam Christi aspectu quàm alijs signis fuisse priuatos. Obsignatur sepul-
Mat.27.66. chrum, custodes excubias agunt, nõ reperitur tertio die corpus. Pecunia
*Luc.*24.6. corrupti milites rumorem spargunt fuisse à discipulis subreptũ. Quasi verò vel turmæ cogendæ facultas esset, vel arma suppeterent, vel etiam ad
38.39. tale facinus audendũ exercitati essent. Quòd si militibus satis non erat a-
Ioan.20.20 nimi ad illos abigendos? cur non persecuti sunt, vt ope plebis adiuti ali-
27 & 21.14. quos deprehenderent? Verè ergo annulo suo Pilatus Christi resurrectio-
Nota. nẽ obsignauit: & qui appositi fuerũt ad sepulchrũ custodes, tacendo vel
*Act.*1.3.9. mentiendo eiusdem resurrectionis præcones facti sunt. Interea personuit
1.*Cor.*15. vox Angelorum, Surrexit: non est hic. Splendor cælestis non homines sed
5.6.7.8. Angelos esse palàm ostendit. Postea Christus ipse siquid dubitationis ad-
*Iohan.*16. huc hærebat, sustulit. Viderunt eum non semel discipuli, atque etiam pe-
des & manus palparunt, & eorum incredulitas non parum ad confirman-
7. dam fidem nostram profuit. Disseruit inter eos de mysterijs regni Dei, tã-
*Act.*9.4. dem ipsis videntibus ascendit in cælũ: nec vndecim modò Apostolis ex-
l.4.c.17. hibitum fuit hoc spectaculum, sed plusquam quingentis fratribus simul
f.29. visus est. Iã misso Spiritu sancto certũ documentũ edidit non tãtùm vitæ,
*Act.*7.55. sed etiam summi imperij: sicuti prædixerat, Expedit vobis vt abeam, alio-
l.2.c.16. qui Spiritus sanctus non veniet. Iam verò Paulus non mortui virtute pro
f.13. stratus est in itinere, sed eum quem oppugnabat, summa potentia pollere sensit. Stephano apparuit in alium finem, vt vitæ certitudine mortis timorem vinceret. Tot ac tam authenticis testimonijs fidem derogare, nõ diffidentiæ est, sed prauæ adeoque furiosæ obstinationis.

Sup.f.3. 4 Quod diximus in probanda resurrectione sensus nostros oporte
Phil. 3.20. re dirigi ad immensam Dei potentiã, hoc breuiter docet Paulus, Vt cor-
Mart.loc.15 pus nostrum abiectum (inquit) conforme reddat corpori claritatis suæ, se
clas.3.f.19. cundùm operationem virtutis suæ, qua potest sibi subijcere omnia. Qua-
sup.c.20. re nihil minùs consentaneum quàm hic respicere quid naturaliter fieri
f.37. possit, vbi inæstimabile miraculũ nobis proponitur, quod sensus nostros sua magnitudine absorbet. Paulus tamen, proposito naturæ documento,
1.*Cor.*15. socordiam eorum coarguit qui resurrectionem negant. Stulte (inquit)
36.37. quod seminas non vegeatur, nisi priùs moriatur, &c. In semente resurre-
Simile. ctionis speciẽ cerni dicit, quia ex putredine nascitur seges. Nec verò res
sup. c.2.f.31 tam difficilis esset creditu, si ad miracula quæ se per omnes mundi pla-
*Iesa.*26.19. gas oculis nostris ingerunt, attenti vt par est essemus. Cæterùm memi-
Mart.ibi. nerimus, neminem de futura resurrectione verè esse persuasum, nisi qui
f.39.40. in admirationem raptus, Dei virtuti suam dat gloriam. Hac fiducia ela-
*Psal.*68.21 tus Iesaias exclamat, viuent mortui tui: cadauer meum resurget. Exper-
*Iob.*19.25. giscimini & laudate habitatores pulueris. Rebus desperatis sese attollit ad Deum vitæ authorẽ, penes quem sunt exitus mortis, vt dicitur in Psal
Ibid. Mart. mo. Iob etiam cadaueri similior quã homini, fretus Dei potentia, non du-
f.26. bitat quasi integer ad diem illum se attollere, Scio quòd redemptor meus
l.2.c.10.f.19 viuit: & innouissimo die surget super puluerẽ (nempe vt suam potentiam illic

illic exerat)& rurſum circũdabor pelle mea,& in carne mea videbo Deũ, viſurus ſum ipſe & non alius. nam etſi quidam ſubtiliùs detorquent locos iſtos,acſi de reſurrectione exponi non deberent, confirmant tamen quod euertere cupiunt: quia non aliunde ſancti viri ſolatium petunt in ſuis malis quàm ex reſurrectionis ſimilitudine. Quod melius ex loco Ezechielis cognoſcitur nam quum promiſſionem reditus Iudæi reſpuerent, ac obijcerent, nihilo magis eſſe probabile ſibi aperiri viam quàm mortuos exire è ſepulchro, viſio Prophetæ offertur campi pleni oſſibus aridis: ea iubet Deus carnem & neruos recipere. Quanquam ſub figura illa populũ ad ſpẽ reditus erigit,materiã tamẽ ſperandi ſumit ex reſurrectione:ſicuti nobis præcipuum eſt exemplar liberationum omnium quas ſentiunt fideles in hoc mundo. Si Chriſtus, poſtquam vocem Euangelij viuificam eſſe docuit: quia hoc non recipiebant Iudæi,mox addit, Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui ſunt in monumentis, audient vocem Filij Dei, & prodibunt. Ergo exemplo Pauli alacriter iam triumphemus inter medias pugnas, quòd potens ſit qui nobis promiſit, futuram vitã, ſeruare depoſitum: atque ita gloriemur repoſitam eſſe nobis coronam iuſtitiæ,quã reddet nobis iuſtus iudex. Sic fiet vt quicquid moleſtiarum perpetimur,oſtenſio nobis ſit futuræ vitæ,quia Dei naturæ conuenit rependere afflictionem impijs qui nos affligunt,nobis verò qui iniuſtè affligimur, requiem, in manifeſtatione Chriſti cum Angelis potentiæ ſuæ,in flamma ignis. Sed tenendum eſt quod paulò poſt adiungit, venturum vt glorificetur in ſanctis ſuis, & admirabilis fiat in omnibus qui crediderunt,quia fides habita fuerit Euangelio.

5 Etſi autem hominum mentes in hoc ſtudio aſſiduè occupari decebat:quaſi tamen data opera abolere vellent omnem reſurrectionis memoriam,mortem vocarunt lineam rerum omnium,& interitum hominis. Nam certè de communi & recepta opinione loquitur Solomo,quum dicit canem viuum meliorem eſſe mortuo leone. Et alibi, Quis ſcit an hominis anima aſcendat ſurſum, & anima iumenti deſcendat deorſum? Omnibus autem ſeculis graſſatus eſt hic brutus ſtupor,adeoq; in ipſam Eccleſiam perrupit:quia palàm auſi ſunt profiteri Sadducæi nullam eſſe reſurrectionem, imo animas eſſe mortales. Sed nequem leuaret craſſa hæc ignorantia, ipſo naturæ inſtinctu increduli ſemper effigiem reſurrectionis habuerunt ante oculos. Quorſum enim ſacer & inuiolabilis mos ſepeliendi,niſi vt arrha eſſet nouæ vitæ? Neque excipere licet, ex errore hoc eſſe natum: quia & ſepulturæ religio apud ſanctos Patres ſemper viguit, & Deus apud gentes manere voluit eundem morem, vt obiecta reſurrectionis effigies, earum torporem expergefaceret. Quanuis autem profectu caruerit ceremonia illa, vtilis tamen nobis eſt ſi prudenter finẽ ſpectamus:quia non leuis eſt incredulitatis refutatio,omnes ſimul profeſſos eſſe quòd nemo credebat. Atqui non modò obſtupefecit Satan hominum ſenſus, vt ſepelirent vnà cum corporibus reſurrectionis memoriã: ſed partem hanc doctrinæ varijs figmentis corrumpere molitus eſt, vt tandem intercideret. Omitto quòd iam Pauli tempore eam conuellere cœpit: ſed paulò pòſt ſequuti ſunt Chiliaſtæ, qui mille annis finierunt Chriſti regnum. Ac eorum quidem commentum puerilius eſt quàm vt refutatione vel indigeat, vel dignum ſit. Nec illis ſuffragatur Apocalypſis, ex qua errori ſuo colorem induxiſſe certum eſt:quando in millenario numero non agitur de æterna Eccleſiæ beatitudine,ſed tantùm de varijs agitationibus quæ Eccleſiam adhuc in terris laborantem manebant. Cæterùm tota Scriptura clamat finẽ nullum fore nec electorum beatudini nec reproborum ſupplicio. Omnium porrò rerum quæ & conſpectum noſtrũ fugiunt,& mentis captum longè ſuperant aut fides ex certis Dei oraculis petenda eſt, aut prorſus abijcienda. Qui mille annos aſſignant filij

l.2.c.10. ſ.19.
Ibid. Mart. ſ.27.
*Eze.*37.8.
Hunc loc. exp.Mart. ibid.à ſ. 41. ad 47.
vid.l.2.c10 ſ.21.
Inf ſ.7.
*Iohã.*5.28.
2.Tim 1.12.
2.*Tim.*4.8.
Mart.ibid. ſ.53.54.
Sup c.18. ſ.4.
2.*Theſ.*1.6
Sup.c.2.ſ.6
Vt doc.ſup. c.9 ſ.5.
Hos loc.& ſimil. Mart. ibid.à ſ. 70. ad 74.
*Eccleſ.*9.4.
*Eccleſ.*3.21
*Mar.*12.18
Inf.ſ.6.
Luc. 20.27
*act.*2.8.
Vide Mart. loc.15.claſ. 3.ſ.20.
1.*Cor.*15. 32.33.
2.Tim.2.18.
Mart.ibi. ſ.57.& loc. 17.ſ.21. 22.
*Apoc.*20.4.
Auguſt.lib. de Ciuit. Dei.20. cap.7.

Mat.25.46. Rom.8 29. Phil.3.21. Luc.13.3. Psa.89.4.36 Ies.9.7. Heb.c.8. Dan.2.44. 1.Co.15.25 l.2.c.15.s.5. c.16.s.6.7. 13.&c. In Bezæ c.3 art.20. Ies.66 24. Au.de ciuit. Dei.lib.21. cap.9.&.11.

Dei,ad futuræ vitæ hæreditatẽ fruendã, nõ animaduertunt quantã contumeliam inurant & Christo & eius regno. Nam si immortalitate non induentur, ergo nec Christus ipse, ad cuius gloriam transformabuntur, in gloriam immortalem receptus est. si aliquem habebit finem eorum beatitudo, ergo regnum Christi, cuius soliditati innititur, temporarium est. Denique aut imperitissimi sunt rerum omnium diuinarum, aut obliqua malignitate totam Dei gratiam Christique virtutem labefactare moliuntur: quarum complementum non aliter constat nisi obliterato peccato, & absorpta morte, vita æterna ad plenum instauretur. Quàm verò stolidè ineptiant qui timent nimiam Deo sæuitiam adscribere si æternis pœnis reprobi addicantur, vel cæcis perspicuum est. Scilicet iniurius erit Dominus si regno suo priuauerit qui eo se indignos per ingratitudinem reddiderint. At peccata eorum temporaria sunt. Fateor. sed Dei maiestas atque etiam iustitia, quam peccando violarunt, æterna est. Meritò igitur nõ perit iniquitatis memoria. At ita pœna modum excedet delicti. Hæc verò est non ferenda blasphemia, dum tam paruo æstimatur Dei maiestas, dũ non pluris fit eius cõtemptus quàm animæ vnius exitium. Sed omittamus nugatores istos, ne contrà quàm præfati sumus, videamur eorum deliramenta refutatione digna iudicare.

2. error. Inf.s.7. De.1. egit l.1.c.15.s.2.3 l.2.c.10.s.23 Vid. Autho. De Psycho pan. libel. Mart.lo.14. cla.3.à s.15. ad finem. 2.Pet.1.14 c.9.s.5. 2.Cor.5.1.4 Error Pap. Ioan.22. l.4.c.7.s.28 Heb.12. 23 l.1.c.14.s.9. Luc.23.43. Ibid.46. Act.7.59. 1.Pet.2.25 De loco.l.4. c.1.s.12. Mart.lo.16. Ibid.s.2.9. 10 &c. l.4.c.1.s.12. Mat.5.8. 26. Ioh. 12.32.

6 Duo præter hæc deliria inuecta sunt ab hominibus perperã curiosis. Alij putarũt, quasi totus homo intereat, animas resurrecturas cum corporibus: alij, quum immortales esse spiritus concedant, nouis corporibus indutum iri: quo negant carnis resurrectionem. De priore quoniam aliquid attigi in creatione hominis, satis mihi erit monere iterũ lectores quã belluinus sit error, ex spiritu ad imaginem Dei formato flatũ euanidum facere, qui in hac tantùm caduca vita corpus vegetet: & templum Spiritus sancti redigere in nihilum: eam denique partem nostri, in qua maximè refulget diuinitas, & insignes sunt immortalitatis notæ, hac dotæ spoliare: vt melior atque excellentior sit corporis conditio quàm animæ. Longè aliter Scriptura, quæ corpus tugurio comparat ex quo nos migrare dicit cùm morimur: quia ab ea parte nos æstimat quæ nos à brutis animalibus discernit. Sic Petrus morti propinquus dicit tempus venisse quo tabernaculum suum deponat. Paulus verò de fidelibus loquens, postquã dixit, vbi terrestris domus nostra dissoluta fuerit, nobis esse ædificiũ in cælis: adiũgit nos peregrinari à Domino quãdiu manemus in corpore, sed expetere Dei præsentiam in absentia corporis. Nisi superstites essent animæ corporibus, quid est quod habet Deum præsentem vbi est à corpore separatum? Dubitationem verò tollit Apostolus, dum tradit nos esse aggregatos ad spiritus iustorum, quibus verbis intelligit nos sociari sanctis Patribus, qui etiam mortui eandem pietatem nobiscum colunt, vt non possimus esse Christi membra nisi cum ipsis coalescamus. Nisi etiam animæ corporibus exutæ retinerent suam essentiam, ac beatæ gloriæ capaces essent, non dixisset Christus latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Tam claris testimonijs freti, ne dubitemus, Christi exemplo, morientes Deo commendare animas nostras: vel exemplo Stephani, tradere Christo in custodiã, qui non temere vocatur fidelis earum pastor & episcopus. Porrò de intermedio earum statu curiosius inquirere neq; fas est, neque expedit. Valde se torquent multi disputando quem locum occupent, & an cælesti gloria iam fruantur necne. Atqui stultum & temerariũ est de rebus incognitis altiùs inquirere quàm Deus nobis scire permittat. Scriptura, vbi dixit Christũ illis præsentem esse, & eas recipere in paradisum, vt consolationem percipiant, reproborum verò animas cruciatus quales meritæ sunt perpeti, non vltrà progreditur. quis iam doctor aut magister quod Deus celauit nobis patefaciet? De loco non minus inepta & futilis est quæstio: quando scimus non eam esse animæ dimensionem

nem quam corporis. Quòd sinus Abrahæ dicitur beata sanctorum spirituum collectio, nobis abunde est ex hac peregrinatione excipi à communi fidelium Patre, vt nobiscum fidei suæ fructum communicet. Interea quum Scriptura vbique iubeat pendêre ab expectatione aduentus Christi, & gloriæ coronā eousq; differat, contenti simus his finibus diuinitus nobis præscriptis: animas piorū militiæ labore perfunctas in beatā quietē concedere, vbi cum fœlici lætitia fruitionem promissæ gloriæ expectant: atq; ita omnia teneri suspensa donec Christus appareat redēptor. Reprobis verò eandem esse sortem dubium non est quam Iudas Diabolis assignat, vinctos catenis teneri, donec ad supplicium cui addicti sunt, trahantur.

De sinu Abrah. Mart. ibid. f.8.9. Luc.16.22. August. lib. 12. de Gen. ad lit ca. 32 de Ciuit. Dei.l.13.c.8 *Iudæ.6.*

7 Aequè prodigiosus est eorum error qui animas nō recepturas quibus nunc indutæ sunt corpora, sed nouis & alijs præditas fore imaginantur. Ac Manichæorum quidē perquàm futilis ratio fuit, minimè consentaneū esse vt caro quæ immunda est, resurgat. Quasi verò nulla sit animarū immundities: quas tamen à spe cælestis vitæ non arcebāt. Perinde igitur fuit acsi dicerent, purgari diuinitus non posse quod peccati labe infectū est. nā illud delirium, quòd naturaliter immunda esset caro quia à Diabolo creata, nunc prætereo. Tantùm ostendo, quicquid nūc cœlo indignū in nobis est, resurrectioni non obstare. Atqui primò quum iubeat Paulus fideles se mundare ab omni inquinamento carnis & Spiritus, inde sequitur quod alibi denuntiat iudicium, vt reportet vnusquisq; per corpus siue bonum siue malum. Cui cōsentit quòd scribit ad Corinthios, vt vita Iesu Christi manifestetur in carne nostra mortali. Qua ratione alibi non minùs precatur vt Deus integra corpora conseruet vsque ad diem Christi, quàm animas & spiritus. Nec mirum: quia corpora quæ sibi in templa dicauit Deus, in putredinem sine spe resurrectionis decidere, absurdissimum esset. Quid quòd etiam membra sunt Christi? Quid quòd singulas eorum partes sibi Deus sanctificari præcipit? quòd vult linguis nomen suum celebrari, tolli ad se puras manus, sacrificia offerri? Quam igitur hominis partem tam præclaro honore dignatur celestis iudex, cuius amentiæ est ab homine mortali in puluerem redigi absque vlla spe instaurationis? Similiter Paulus, quum nos ad ferendum Dominum hortatur tam in corpore, quàm in anima, quia vtrunque Dei est: non patitur certè quod Deo tanquam sacrum vendicat, æternæ putredini adiudicari. Nec verò vlla de re clarior suppetit Scripturæ definitio, quàm de carnis quam gestamus resurrectione. Oportet, inquit Paulus, corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Si noua corpora formaret Deus, vbi hæc qualitatis mutatio? Si dictum esset, oportere nos renouari, ambigua loquutio fortè occasionem cauillo dedisset: nunc vbi corpora, quibus sumus circundati, digito monstrans, incorruptionem illis promittit, noua fabricari satis apertè negat. Imò magis expressè (inquit Tertullianus) non poterat loqui, nisi cutem suam manibus teneret. Nec vllo cauillo effugient quod alibi Christum fore mundi iudicem dicens, Iesaiæ testimonium citat, Viuo ego, dicit Dominus, mihi flectetur omne genu: quando apertè obnoxios ad rationem vitæ reddendam quos alloquitur fore denuntiat. Quod non quadraret si noua corpora ad tribunal sisterentur. Porrò in verbis Danielis nihil est perplexum, Multi que dormientium in terra pulueris expergiscentur, hi ad vitam æternam, & illi ad opprobria, & ad contemptū sempiternum: quando non ex quatuor elementis nouā materiam ad conflandos homines, sed ex sepulchris mortuos euocat. Atque hoc dictat aperta ratio. Nam si mors quæ originem habet à lapsu hominis accidentalis est: instauratio, quam attulit Christus, ad idem illud corpus pertinet quod mortale esse cœpit. Et sanè quòd rident Athenienses dū asseritur à Paulo

Alter error. cuius Sup. f.6. Ead. rat. Anabapt. l.2. c.13.14. De quo l 1. c.14.f.3. *2.Cor.7.1.* *2.Cor.5.10.* *2.Cor.4.10.* *1.Th.5.23.* *1.Cor.3.11.* *1.Cor.6.15.* *1.Tim.2.8.* *1.Cor.6.20.* August. Ench. ad Laur. cap 88. & 89.90.91. *1.Cor.15.53.* Qualitat. mutat. non carn. *Rom.14.11* Lib. de resur. carn. *Iesa.49.18.* *Dan.12.2.* Dan. loc expon. Mart. loc.15. ibi à f.47. ad 50. *Act.17.32.*

Auguft.in Pfal.88 fermo.2. resurrectio, hinc colligire licet qualis eius prædicatio fuerit:ac omnino risus ille non parum ad confirmandam fidem noftram valet. Digna etiam obferuatu eft Chrifti fententia, Nolite metuere eos qui occidunt corpus, animam occidere non poffunt: fed eum metuite qui poteft & animam & corpus perdere in gehennam ignis. Neque enim timendi causâ, nifi fuplicio obnoxium effet quod nunc geftamus corpus. Nec verò obfcurior eft altera eiufdem Chrifti fententia, Venit hora in qua omnes qui in monumentis funt, audient vocem Filij Dei: & prodibunt qui bona fecerunt in refurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt in refurrectionem iudicij. An dicemus animas in fepulchris quiefcere, vt illinc Chriftum exaudiât? ac non potiùs ad eius imperiũ corpora in vigorem à quo exciderât redditura? Adhæc fi nouis corporibus donâdi fumus, vbi capitis & membrorum conformitas? Refurrexit Chriftus: an nouum fibi corpus fingendo? imò vt prædixerat, Deftruite templum hoc, & triduo erigam illud. Quod priùs geftauerat mortale corpus, iterum recepit. neque enim multum nobis profuiffet fubrogato nouo corpore, aboleri illud quod in facrificium expiationis oblatum fuerat. Tenenda eft etiam illa focietas quam prædicat Apoftolus, nos refurgere quia Chriftus refurrexit. quia nihil minus probabile quàm vt priuetur Chrifti refurrectione caro noftra, in qua circunferimus mortificationem ipfius Chrifti. Quod quidem illuftri documento patuit, dum refurgente Chrifto multa corpora Sanctorum exierunt è fepulchris. Neque enim negari poteft, hoc vltimæ quã fperamus refurrectionis præludium fuiffe, vel potiùs arrham: qualis antè in Henoch & Eelia iam extabat: quos * Tertullianus refurrectionis câdidatos vocat: quia corpore & anima à corruptione exempti, in Dei cuftodiam recepti fuerint.

*Mat.*10.28 l.1.c.15. f.2 de qua Sup.f.6. *Iohan.*5.28 Rom. 8.30. Ephe. 5.23. Phil.3.21. *Iohan.*2.19 1.*Cor.*15.12. *Mat.*27.52 Mart.loc.16 claf 3. æternitat. candidat. * li.de refur. carn.fub. finem.

8 Pudet me in re tam clara tantum verborum confumere: fed hanc moleftiam placidè mecum vorabunt lectores, ne qua rima ad decipiendos fimplices peruerfus & audacibus ingenijs pateat. Cerebri fui commentum proferunt volatici fpiritus quibufcum nunc difputo: in refurrectione nouorum corporum fore creationem. Qua ratione impulfi ita fentiunt, nifi quia incredibile illis videtur, cadauer tã longa putredine confumptum poffe in priftinum ftatum redire? Ergo fola illis incredulitas huius fententiæ eft mater. Nos contrà Spiritus Dei ad fperandam carnis noftræ refurrectionem in Scriptura paffim hortatur. Hac ratione Baptifmus, tefte Paulo, figillum nobis eft futuræ refurrectionis: nec minus facra Cœna ad eius fiduciam nos inuitat, dum fymbola Spiritualis gratiæ ore percipimus Et certè tota Pauli exhortatio, Vt membra noftra exhibeamus arma in obedientiam iuftitiæ, frigeret, nifi accederet quod poftea fubiungit, Qui fufcitauit Chriftum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veftra. Quid enim iuuaret, applicare pedes, manus, oculos & linguas in obfequiũ Dei, nifi fructus & mercedis effent participes? Quod fuis verbis apertè confirmat Paulus, Corpus non fcortationi, fed Domino: & Dominus corpori. Qui verò fufcitauit Chriftum, & nos fufcitabit per virtutem fuam. Clariora funt quæ fequuntur, ea effe templa. Spiritus fancti & membra Chrifti. Interea videmus vt refurrectionem cum caftitate & fanctimonia coniungat ficuti paulò pòft pretium redemptionis ad corpora extendit. Iam rationi confentaneum non effet, Pauli corpus in quo ftigmata Chrifti portauit, & in quo magnificé Chriftum glorificauit, orbari coronæ præmio. Vnde & illa gloriatio, Expectamus redemptorem è cælis, qui corpus noftrum abiectum, conforme reddet corpori claritatis fuæ. Ac fi verũ eft illud, permultas afflictiones oportere nos ingredi in regnum Dei, ab hoc ingreffu corpora prohibere nulla ratio fuftinet, quæ & fub crucis vexillo exercet Deus, & victoriæ laude ornat. Itaq; nulla eius rei dubitatio inter Sãctos orta eft quin fe Chrifti comites fore

Pergit aduerf. eos inter quos fuit Origen quẽ refut. Mart. ibid. à f.60 ad 65. Erroris caufa, incredulit. *Colof.*2.12. Rom.6.13.16. 2.*Cor.*6.17. *Rom.* 8.11. 1.*Cor.*6.13 15.19. Vt fup.c.18 f.3.4.7. *Galat.*6.17 *Phil.*3.21. *Act.*14.22.

fore sperarent: qui omnes quibus probamur afflictiones in personam suam transfert, vt viuificas esse doceat. Imò & sanctos Patres sub Lege, externa ceremonia Deus in hac fide exercuit. Quorsum enim sepeliendi ritus, sicuti antè visum est, nisi vt reconditis corporibus scirent paratam esse nouam vitam? Huc aromata quoque, aliaque immortalitatis symbola spectarunt, quibus sub Lege adiuta fuit non aliter quàm sacrificijs, doctrinæ obscuritas. Nec morem illum peperit superstitio: quando videmus Spiritum in narrandis sepulturis non minùs diligenter insistere quàm in præcipuis fidei mysterijs. Et Christus officium hoc tanquam non vulgare commendat, non alia certè de causa nisi quia à sepulchri, quod omnia corrumpit & abolet, intuitu in spectaculum renouationis oculos attollit. Præterea tam sedula obseruatio ceremoniæ quę laudatur in Patribus, satis comprobat rarum illis fuisse & pretiosum fidei adminiculum. Neque enim adeò solicitè curasset Abrahã vxoris sepulchrũ, nisi religio illi proposita fuisset ante oculos, & vtilitas mundo superior, nempe vt mortuum vxoris corpus insignibus resurrectionis exornans, suam & familiæ fidem confirmaret. Clarior verò huius rei probatio eminet in exemplo Iacob, qui vt posteris testetur ne morte quidem spem terræ promissæ animo suo excidisse, iubet ossa sua illuc referri. Quæso, si nouo corpore induendus erat, nónne ridiculum dedisset mandatum de puluere in nihilum redigẽdo? Quare si qua apud nos viget Scripturæ authoritas, nullius doctrinæ clarior vel certior desiderari potest probatio. Hoc ipsum pueris sonant *Resurrectionis* & *Suscitandi* voces. neque enim resurgere dicemus quod nunc primùm creatur: nec staret illud Christi, Quicquid dedit mihi Pater non peribit, sed suscitabo illud in nouissimo die. Eôdem tendit Dormiendi verbum, quod nonnisi in corpora competit. Vnde & cœmeteriis nomen impositum. Superest vt de resurrectionis modo aliquid delibem. Hoc verbo vtor: quia Paulus mysterium vocans, ad sobrietatem nos hortatur, & liberiùs argutiusque philosophandi licentiam frænat. Primò tenendum est quod diximus nos in eadem quam gestamus carne resurrecturos quoad substantiam: sed qualitatem aliam fore. sicuti quum eadem Christi caro quæ in victimam oblata fuerat, suscitata fuerit, alijs tamen dotibus excelluit acsi alia prorsus foret. Quod Paulus familiaribus exemplis declarat. Nam sicut humanæ & belluinæ carnis eadem est substantia, non qualitas: stellis omnibus eadem est materia, claritas diuersa: ita quàmquam retinebimus substantiam corporis, mutationem fore docet: vt longè præstantior sit conditio. Corpus ergo corruptibile, vt suscitemur non peribit, nec euanescet: sed induet, deposita corruptione, incorruptionem. Quoniam verò elementa Deus omnia præstò habet ad suum nutum, nulla eum difficultas impediet quominus & terræ & aquis & igni imperet, vt quod videtur ab illis consumptum reddant. Quod etiam, licet non absque figura, Iesaias testatur, Ecce Dominus egredietur de loco suo vt visitet iniquitatem terræ: & terra discooperiet sanguinem suum, neque teget amplius interfectos suos. Sed notandum est discrimen inter eos qui pridem mortui fuerint, & quos dies ille superstites reperiet. Neque enim omnes dormiemus (teste Paulo) sed omnes immutabimur: hoc est, necesse non erit distantiam temporis inter mortem & initium secundæ vitæ intercedere, quia in puncto temporis & nictu oculi penetrabit clangor tubæ qui mortuos excitet incorruptibiles, & viuos subita mutatione reformet in eandem gloriam. Sic alibi fideles quibus mors obeunda est consolatur: quia non præuenient mortuos qui tunc erunt superstites, quin potiùs resurgent priores qui dormierunt in Christo. Si quis obijciat illud Apostoli, statutum esse cunctis mortalibus semel mori: facilis solutio est, vbi mutatur naturæ status, speciem esse mortis, & appositè sic nominari: ac proinde hæc inter se conueniunt, morte renouatum iri omnes dũ

Qua de re sup. c. 8. f. 1. Sepeliendi ritus de quo obiter sup. f. 5. P. Mart. loc. 14. clas. 3. f. 9. & c. *Mat.* 26. 10. 1. Sam 31. 12. 2. Sam. 2. 31. Mat. 14. 12. Luc. 23. 53. Ioan. 12. 7. Act. 8. 2. *Gen.* 23. 4. 15. 19. & 49. 29. *Gen.* 47. 30. Gen. 50. 25. Exod. 13. 19. *Iohan.* 6. 39. Κοιμητήριον. 1. *Cor.* 15. 51. Sobrietas. l. 1. c. 14. f. 1. Mart. ibid. loc. 15. à f. 56. ad 60. 1. Cor. 15. 39. 40. 41. Vt l. 1. c. 5. f. 6. c. 16. f. 3. Psal. 104. 3. 4. Apoc. 20. 13. *Iesa.* 26. 21. 1. *Cor.* 15. 51. August de Eccle dog. cap. 7. 1. *Thes.* 4. 15. 16. 17. *Hebr.* 9. 27.

l.2.c.16.s.17. exuent mortale corpus: non fore tamen necessarium corporis & animæ diffidium, vbi erit subita immutatio.

Hanc quæst tract. Mart. ibid. s. 33. Ioha. 11.25. Promiss. impijs com. Sup. c. 2. s. 32. Mat. 25.32 Dan. 12.2. Ioan. 5.29. Mat. 5.45. Cur offerāt promiss. impijs Sup. c. 24 s. 16. August de doctr. Chri. lib. 1. cap. 20. Ench. cap. 2. Nota. Idem de fid. ad Pet. cap. 38.45. Act. 24.15. Luc. 14.14. Apost. de quo l.2.c.16 s.18. & in Nicæo.

9 Sed hic difficilior quæstio exoritur, Quo iure communis sit impijs & à Deo maledictis resurrectio, quæ singulare est Christi beneficium. Scimus omnes in Adam morti fuisse addictos: venit Christus resurrectio & vita: an vt promiscuè totum genus humanum viuificet? Sed quid minus consentaneum quàm eos in obstinata sua cæcitate consequi, quod sola fide recuperant pij Dei cultores? Manet tamen illud fixum, aliam fore iudicij, aliam vitæ resurrectionem, & Christum venturum vt segreget agnos ab hœdis. Respondeo, non debere videri tam insolitum, cuius similitudinem in quotidiano vsu cernimus. Nos totius mundi hæreditate scimus in Adam fuisse priuatos: nec minus æqua ratione ab alimentis cōmunibus nos arceri, quàm ab esu arboris vitæ. Vnde igitur fit vt Deus nō solùm oriri faciat solem suum super bonos & malos, sed quoad præsentis vitæ vsus, inæstimabilis eius liberalitas larga copia assiduè profluat? Hinc certè cognoscimus, quæ propria sunt Christi & membrorum eius, ad impios quoque exundare: non vt legitima sit possessio, sed quò magis reddantur inexcusabiles. Sic Deum impij sæpe experiuntur beneficum, non vulgaribus documentis, sed quæ omnes piorum benedictiones interdum obscurent, illis tamen cedant in maiorem damnationem. Siquis excipiat, caducis & terrenis beneficijs resurrectionem non aptè conferri: hîc quoque respondeo, vbi primùm alienati sunt à Deo vitæ fonte, Diaboli interitum fuisse promeritos quo prorsus abolerentur: admirabili tamen Dei consilio repertum fuisse medium statum, vt extra vitam in morte viuerent. Nihilo absurdius vederi debet, si accidentalis est impijs resurrectio quæ inuitos trahat ad tribunal Christi, quem nunc audire magistrum & doctorem recusant. Leuis enim esset pœna, morte absumi, nisi pœnas suæ contumaciæ daturi coram iudice sisterentur, cuius in se vindictam sine fine & modo prouocarunt. Cæterùm quanquam tenendum quod diximus, & quod celebris illa Pauli confessio apud Felicem continet, se futuram expectare resurrectionem iustorum & impiorum: sepius tamen Scriptura resurrectionem solis Dei filijs vnà cum cælesti gloria proponit: quia non venit propriè Christus in mūdi exitium, sed in salutem. Ideò & in symbolo sola fit mentio beatæ vitæ.

Oseæ. 13.14 1. Cor. 15. 54. Mart. ibid. à s. 50 ad 53. Sup. c. 9. s. 6. & c. 2. in fin. s. 14. 1. Ioha. 3.2. Fruct. resur. l.2.c.16.s. 14.15.16.17 Gen. 15.2. Psal. 16.6. Psal. 17.15 2. Pet. 1.4.

10 Quoniam autem tum demum implebitur prophetia de absorpta per victoriam morte, semper nobis in mentem veniat æterna fœlicitas, resurrectionis finis: de cuius excellentia si omnia dicta fuerint quibus omnium hominum linguæ sufficiant, vix tamen infima eius particula delibata fuerit. Nam vtcunque verè audiamus, regnum Dei claritate, gaudio, fœlicitate, gloria fore refertum: illa tamen quæ nominantur, à sensu nostro remotissima & quasi ænigmatibus inuoluta manent, donec venerit dies ille, quo nobis suam gloriam ipse facie ad faciem conspiciendam exhibebit. Scimus nos esse Dei filios (inquit Iohannes) sed nondum apparuit. Vbi autem similes ei erimus, videbimus eum qualis est. Quamobrem Prophetæ, quia spiritualem illam beatitudinem in seipsa nullis verbis exprimere poterant, sub rebus corporeis eam ferè delinearunt Quia tamen rursum aliquo suauitatis illius gustu accendi in nobis desiderij feruorem oportet, in hoc præcipuè cogitando immoremur. Si Deus bonorum omnium plenitudinem, ceu fons quidam inexhaustus, in se continet: nihil vltra eum expetendum ijs qui ad summum bonum & omnes fœlicitatis numeros contendunt, sicuti pluribus locis docemur. Abraham, ego merces tua magna valdè Cui sententiæ succinit Dauid, Portiò mea Iehouah: sors mihi præclarè cecidit. Item alibi, Satiabor vultu tuo. Atqui Petrus denuntiat in hoc vocatos fideles vt diuinæ fiant consortes naturæ. Quomodo istud? Quia glorificabitur in omnibus sanctis suis, & admirabilis

fiet

fiet in ijs qui crediderunt. Si Dominus gloriam, virtutem, iustitiam suam cum electis participabit, imò seipsum illis fruendum dabit, & quod præstantius, quodammodo in vnum cum ipsis coalescet: meminerimus sub hoc beneficio omne fœlicitatis genus contineri. Et quum multum in hac meditatione profecerimus, recognoscamus tamen nos in imis adhuc radicibus subsidere, si mentis nostræ conceptio cum mysterij huius sublimitate conferatur. Quò nobis in hac parte magis colenda est sobrietas, ne moduli nostri immemores, quo maiore audacia in sublime transuolabimus, fulgor cælestis gloriæ nos obruat. Sentimus etiam vti immodica cupido plusquam fas est sciēdi nos titillet. vnde subinde & friuolæ & noxiæ quæstiones scaturiunt. friuolas voco, ex quibus nulla potest elici vtilitas. Sed hoc secundum deterius, quòd qui sibi in illis indulgent, perniciosis speculationibus sese implicant, quamobrē voco noxias. Quod Scripturæ docent, ab omni cōtrouersia exemptum apud nos esse debet: nempe sicuti variè Deus sua dona Sanctis in hoc mundo distribuens eos inæqualiter irradiat, ita non fore æqualem gloriæ modum in cælis, vbi dona sua coronabit Deus. Neque enim competit indifferenter in omnes quod dicit Paulus, Vos estis gloria mea & corona in die Christi. Et illud Christi ad Apostolos, Sedebitis iudicantes duodecim tribus Israel. Sed Paulus (qui sciebat, prout sanctos locupletat Deus spiritualibus donis in terra, ita in cælo gloria decorare) peculiarem sibi coronam pro laborū ratione repositam esse non dubitat. Christus autem, vt Apostolis dignitatem muneris quo præditi erant commendet, fructum eius admonet in cælo esse reconditum. Sic & Daniel, Intelligentes autem fulgebunt vt splendor firmamenti: & iustificantes multos, tanquam stellæ in seculum & in æternū. Ac siquis attentè Scripturas consideret: non modò vitam æternam promittunt fidelibus, sed specialem cuique mercedem. Vnde & illud Pauli, Rependat illi Deus in illa die. Quod promissio Christi confirmat, Centuplum recipietis in vita æterna. Denique sicuti corporis sui gloriam multiplici donorum varietate inchoat Christus in mundo, & amplificat per suos gradus: ita etiam in cælo perficiet.

[Margin: 2.*Thes.*1. l.2.c.10.§8.9 l.4.c.16.§.3 Sup.§.2. 1.Cor.15.51 Cōt. curios. sup.c.21.§.1 2.3. Friuolæ quæst. vt sūt Magist. sent. lib.4. à dist. 43. ad finem Mart lo. vlt. clas.3. à §.8. ad 14. 1.*The.*2.19 *Mat.*19.21 2.Tim.4.7. Aug. de. ciuit. lib.22. cap.30. Enchi.ca.111 *Dan.*12.3. Ioan 14.2. 1.Cor.15 41 2.*Tim.*1.18 *Mat.*19.29]

11 Quemadmodum autem hoc vno consensu recipient omnes pij, quia verbo Dei satis testatum est: sic rursum spinosis quæstionibus, quas sibi obstaculo esse cognoscent, valere iussis, metas sibi propositas non transilient. Quantum ad me spectat, non solùm priuatim mihi à superuacua rerum inutilium inuestigatione tempero: sed cauēdum mihi arbitror ne aliorum leuitatem respondendo foueam. Sciscitantur vanæ scientiæ ieiuni homines quanta inter Prophetas & Apostolos, rursus quāta inter Apostolos & Martyres futura sit distantia: quot gradibus different à cōiugatis virgines: denique nullum cæli angulum ab excutiendo intactū relinquunt. Deinde subit illis in mentem quorsum pertineat orbis reparatio: quando ex tanta & incomparabili copia nullius rei indigi erunt filij Dei: sed erunt similes Angelis, quorum inædia æternæ beatitudinis symbolum est. Ego autem respondeo, in ipso aspectu tantam fore amœnitatem, tantam sine vsu suauitatem in sola notitia, vt hæc fœlicitas omnia quibus nunc iuuamur adminicula longè exuperet. Fingamus in opulentissima & vbi nulla nos voluptas deficiat, mundi plaga esse positos: quem non sui morbi ab vsu beneficiorum Dei subinde impediunt ac prohibent? cui non sua intemperies cursum sæpe abrumpit? Vnde consequitur liquidam & puram ab omni vitio fruitionem, quamuis nullus sit corruptibilis vitæ vsus, fœlicitatis esse cumulum. Alij se transferunt longiùs, & quærunt annon scoria & aliæ corruptelæ in metallis procul à restitutione absint, & ab ea diffideant. Quod vt illis aliquatenus concedam, expecto cum Paulo vitiorum reparationem quæ initium sumpserunt à peccato, ad quam gemunt & parturiunt. Longiùs iterum progrediun-

[Margin: Vtilis admonitio sæpe repetita. l.1.c.14 §1. Sup.c.20.§. 24. l.4.c.8 §.12. Vt l.1.c.14. §.4. Mart.ibid. §.14. Ibid. à §.15. ad finem. Mat.22.30. 2.Pet 3.13. Ies.66.22. Apoc. 21.1. Mart.loc.15 clas.3.§.57. Rom.8.22.]

Sup.ſ.2. Mart.ibid. ſub finem. ſ.20.& initio ſ.21. Vide.loc.citat l.2.c.8. ſ.41. 1.Cor.13.12 Nota.

tur, quænam melior conditio maneat genus humanum, quum ſobolis benedictio finem tunc ſumptura ſit. Facilis eſt illius quoque nodi ſolutio. Quòd tam magnificè eam commendat Scriptura, ad incrementa pertinet quibus Deus aſſiduè naturæ ordinem prouehit ad ſuam metam: in perfectione verò ipſa aliam rationem eſſe notum eſt. Sed quia incautos ſtatim captant illecebræ, & labyrinthus deinde profundiùs trahit, tandem, vbi ſua cuique placita arrident, nullus eſt concertationum modus: hoc ſit nobis viæ compendium, contentos eſſe ſpeculo & ænigmate donec cernemus facie ad faciem. Nam pauci ex ingenti multitudine quà in cælos eundum ſit curant: omnes autem quid illic agatur ſcire ante tempus appetunt. Omnes ferè ad obeundum certamina pigri & lenti, triumphos imaginarios ſibi iam depingunt.

*Mat.*8.12. & 22.13. *Ibid.*3.12. *Marc.*9.43 *Ieſa.*66.24. *Ieſa.*30.33 Quædam ſup.c.3.ſ.24 Ieſ.30.27. & 33.14. 2.Pet.3.10. 2.*Theſ.*1.9 Mart.expoſ. ſymb.à ſ.4.ad 7.& Aug.lib.20. loc.16 ſ.12. 21.20.De ciuit Dei. Ieſ.66.24. Mar.9.41. Pſal.9.11. 1.Cor.15. 20.

12 Porrò quia diuinæ in reprobos vltionis grauitatem nulla deſcriptio æquare poteſt, per res corporeas eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur: nempe per tenebras, fletum, & ſtridorem dentium, ignem inextinguibilem, vermen ſine fine cor arrodentem. Talibus enim loquendi modis certum eſt Spiritum ſanctum voluiſſe ſenſus omnes horrore conturbare: vt quum dicitur præparatam eſſe ab æterno gehennam profundam, nutrimenta eius eſſe ignem & ligna multa: flatum Domini ceu torrentem ſulphuris, eam ſuccendere. Quibus vt nos adiuuari oportet ad concipiendam vtcunque impiorum miſeram ſortem: ita nos in eo potiſſimum defigere cogitationem oportet, quàm ſit calamitoſum alienari ab omni Dei ſocietate. neque id modò: ſed maieſtatem Dei ita ſentire tibi aduerſam, vt effugere nequeas quin ab ipſa vrgearis. Nam primùm eius indignatio inſtar ignis eſt violentiſſimi, cuius attactu omnia deuorentur & abſorbeantur. Deinde illi ad exercendum iudicium ſic ſeruiunt omnes creaturæ, vt cælum, terram, mare, animalia, & quicquid eſt, velut dira indignatione aduerſum ſe inflammata, & in perniciem ſuam armata ſenſuri ſint: quibus iram ſuam ita Dominus palam faciet. Quare non vulgare aliquid pronuntiauit Apoſtolus, quum dicit infideles daturos pœnas interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius. Et quoties metum corporeis figuris incutiunt Prophetæ, quanuis nihil pro tarditate noſtra hyperbolicum afferant, præludia tamen admiſcent futuri iudicij in ſole & luna totoque mundi opificio. Quare nullam requiem inueniunt infœlices conſcientiæ, quin diro turbine vexentur ac diſſipentur, quin ab infeſto Deo ſe diſcerpi ſentiant, & confixæ mortiferis aculeis lancinentur, quin ad Dei fulmen expaueſcant, & conterantur onere manus eius: vt abyſſos & voragines quaſlibet ſubire leuius ſit quàm in illis terroribus ſtare ad momentum, quale hoc & quantum eſt, æterna & nuſquam deſitura illius obſidione vrgeri? Qua de re Pſalmus nonageſimus continet memorabilem ſententiam. quanuis ſolo aſpectu cunctos mortales diſſipet ac in nihilum redigat, cultores tamen ſuos, quò magis ſunt timidi in hoc mundo, vrgere, vt cruce oneratos ad properandum incitet, donec ſit ipſe omnia in omnibus.

INSTI-

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS

Liber quartus.

De externis medijs vel adminiculis, quibus Deus in Christi societatem nos inuitat, & in ea retinet.

De vera Ecclesia, cum qua nobis colenda est vnitas: quia piorum omnium mater est. CAP. I.

IDE Euangelij Christum fieri nostrum, & allatæ ab eo salutis æternæq; beatitudinis nos fieri participes, proximo libro expositum fuit. Quia autem ruditas nostra & segnities (addo etiam ingenij vanitatem) externis subsidijs indigent, quibus fides in nobis & gignatur & augescat, & suos faciat progressus vsque ad metam: ea quoque Deus addidit, quò infirmitati nostræ consuleret. atque vt vigeret Euangelij prædicatio, thesaurum hũc apud Ecclesiam deposuit. Pastores instituit ac doctores, quorum ore suos doceret: eos authoritate instruxit. nihil denique omisit quod ad sanctum fidei consensum & rectum ordinem faceret. In primis sacramenta instituit, quæ nos experimento sentimus, plusquam vtilia esse adiumenta ad fouendam & confirmandam fidem. Nam quia ergastulo carnis nostræ inclusi ad gradum* Angelicum nondum peruenimus, Deus se ad captum nostrum accommodans, pro admirabili sua prouidentia modum præscripsit quo procul disiuncti ad eum accederemus.* Quare postulat docendi ratio vt nunc de Ecclesia eiusque regimine, ordinibus, potestate, item de sacramentis tractemus, & postremò de politico etiam ordine: ac simul pios lectores reuocemus à corruptelis quibus Satã in Papatu adulterauit quæcunque Deus in salutem nostram destinauerat. Incipiam autem ab Ecclesia: in cuius sinum aggregari vult Deus filios suos, non modò vt eius opera & ministerio alantur quandiu infantes sunt ac pueri, sed cura etiam materna regantur donec adolescant, ac tandem perueniant ad fidei metam. Hæc enim quæ Deus coniunxit separari fas non est, vt quibus ipse est Pater, Ecclesia etiã mater sit: neq; id sub Lege modò, sed etiam post Christi aduentum, teste Paulo, qui nouæ & cælestis Hierosolymæ nos esse filios docet.

Summa superior. libr. Huius de Eccle. tract. 4. partib. cõtinetur. 1. à c. 1. ad 3. 2. à 3. ad 8. 3. ab 8. ad 12 4 à 12. ad. 14
Ephe. 4. 11.
Verbi pręd. & Sacramẽ. administrat. fidei admin.
*vt ex Chrisost. doceb. inf. c. 14 s. 3
* Huius lib. summa de Ecclesia. ab hoc cap. ad 14 de sacrã. à 14 ad 20. cap. vltim. de polit.
Mar. 10. 9.
Gal. 4. 26.

2 In Symbolo, vbi profitemur nos *credere Ecclesiam*, id nõ solùm ad visibilem, de qua nunc agimus, refertur, sed ad omnes quoq; electos Dei, in quorũ numero comprehenduntur etiam qui morte defuncti sunt. Ideo & *Credendi* verbum ponitur: quia nullum sæpe discrimen inter filios Dei & profanos, inter proprium eius gregem & fera animalia notari potest. Nam quòd particula IN à multis interponitur, probabili ratione caret. Fateor quidem esse vsitatiùs, & vetustatis etiam suffragio non destitui: quando & Symbolum Nicenũ, qualiter in Ecclesiastica historia recitatur, præpositionẽ addit. Simul tamen in scriptis veterũ animaduertere licet, fuisse olim citra cõtrouersiam receptum vt dicerent se Ecclesiam credere, non in Ecclesiã. Non enim sic modò loquuntur Augustinus & quisquis ille est vetustus scriptor cuius opusculum extat sub nomine Cypriani, De Symboli expositione: sed disertè quoq; annotant loquutionem fore im-

Quid eccle. Mart. loc. 1. cla. 4. s. 1. Idẽ in expo. Symb. à s. 35. ad 44.
Hist. tripar. lib. 1.
Aug. Serm. 181 de tẽp. & de cogni. veræ vitæ

propriam si præpositio attexatur: ac suam sententiam ratione non friuola confirmant. Ideo enim credere in Deum nos testamur, quòd & in ipsum vt veracem animus noster se reclinat, & fiducia nostra in ipso acquiescit. quod in Ecclesiam non ita conueniret, quemadmodum nec In remissionem peccatorum, aut carnis resurrectionem. Itaque tametsi nolim de verbis litigare, malim tamen loquendi proprietatem sequi, quæ aptior sit rei exprimendæ: quàm formulas affectare quibus res sine causa obscuretur. Finis autem est, vt sciamus, quanuis ad diruendam Christi gratiam omnes lapides moueat Diabolus, & eôdem etiam ferantur vesano impetu Dei hostes: non posse tamen extingui, nec sterilem posse reddi Christi sanguinem, quin fructum aliquem producat. Ita & arcana electio Dei & interior vocatio spectanda est: quia solus nouit qui sui sint, & sub signaculo (vt loquitur Paulus) inclusos tenet, nisi quòd insignia eius gestant, quibus dignoscantur à reprobis. * Sed quia exiguus numerus & contemptibilis latet sub ingenti turba, & grana tritici pauca tegũtur paleæ cõgerie, soli Deo permittenda est cognitio suæ Ecclesiæ, cuius fundamentũ est arcana illius electio. Nec verò satis est electorum turbam cogitatione animoque complecti, nisi talem Ecclesiæ vnitatem cogitemus in quam nos esse insitos verè simus persuasi. Nisi enim sub capite nostro Christo coadunati simus reliquis omnibus membris, nulla nos manet spes hæreditatis futuræ. Ideo *catholica* dicitur, seu vniuersalis: quia non duas aut tres inuenire liceat quin discerpatur Christus: quod fieri nõ potest. Quin sic electi Dei omnes in Christo sunt connexi, vt quemadmodum ab vno capite pendent, ita in vnum velut corpus coalescant, ea inter se cõpage cohærentes qua eiusdem corporis membra: verè vnum facti, qui vna fide, spe, charitate, eodem Dei Spiritu simul viuunt, non in eandem modò vitæ æternæ hæreditatem, sed in vnius Dei ac Christi participationem etiam vocati. Quanuis ergo tristis vastitas, quæ nobis vndique occurrit, nihil Ecclesiæ residuum esse clamet, sciamus fructuosam *esse Christi mortem, Deumque mirabiliter Ecclesiam suam quasi in latebris seruare. Sicuti Eliæ dictum est, Seruaui mihi septem millia virorum qui non flexerunt genu coram Baal.

[Margin: Credere in Deum. — In, expungend. — Cur creditur Ecclesia l.2.c.2 s.16 &c. c.21. ex Ber. s.1. — 2.*Tim.* 2.19 — * Mat.7.14. — Ibid.c.24.s.2.5.6. — Inf.s.8. — Author præfat. circa medium. — l.3.c.22.s.1. — Ephe.1.22. & 4.15.25. — Col.1.18. & 11.3. — 1.Tim.3.5. — Psal.2.6.8. — Ies.54.1.2. & 55.5. — Mat.8.11. — Act.1.8. — 1.*Re.* 19.18]

3 Quanquam articulus Symboli ad externam quoque Ecclesiam aliquatenus pertinet, vt se quisque nostrûm in fraterno consensu cum omnibus Dei filijs contineat: Ecclesiæ deferat quam meretur authoritatem denique se ita gerat vt ouis ex grege. Atque ideo adiungitur *Sanctorum communicatio.* quæ particula licet à veteribus ferè prætermissa sit, nõ tamen negligenda est: quia Ecclesiæ qualitatem optimè exprimit. quasi dictum esset hac lege aggregari sanctos in societatem Christi, vt quæcũque in eos beneficia Deus confert, inter se mutuò communicent. * Quo tamen nõ tollitur gratiarum diuersitas: sicuti scimus variè distribui Spiritus dona: neque etiam conuellitur ordo politicus, quo suas vnicuique facultates priuatim possidere licet, vt necesse est, pacis inter homines conseruandæ causa, rerum dominia inter ipsos propria & distincta esse. Sed asseritur cõmunitas qualem Lucas describit, quòd multitudinis credentium esset cor vnum & anima vna: & Paulus, quum hortatur Ephesios vt sint vnum corpus, vnus spiritus, sicuti vocati sunt in vna spe. Neque enim fieri potest, si verè persuasi sint Deum communem sibi omnibus Patrem esse, & Christum commune caput, quin fraterno inter se amore cõiuncti, vltrò citroque sua communicent. Iam plurimum nostra interest scire quis inde ad nos fructus redeat. Hac enim lege credimus Ecclesiam, vt certò persuasi simus nos esse eius membra. Hoc enim modo nititur salus nostra certis solidisque fulcris, vt etiamsi tota orbis machina labefactetur, corruere ipsa & concidere nequeat. Primùm stat cũ Dei electione, * nec nisi cũ æterna illius prouidẽtia variare aut deficere potest.

[Margin: Sãct. communio. — l.3.c.20.s.24.38. — Mart. in expos. symbo. s.39.7. — Rom.12.5. — 1.Co.10.17. — * Inf.c.6.s.10.c.8.s.11. — *Act.*4.32. — *Ephe.*4.4. — Inf.c.20.s.1 — Fruct. ex Ecclesi. cõmun. — * Vt ex l.1.c.17. s.6.7. &c.]

Deinde quodammodo coniuncta est cum firmitudine Christi: qui non magis patietur à se diuelli suos fideles, quàm membra sua discerpi ac dilaniari. Accedit quòd veritatem, dum in Ecclesiæ sinu continemur, semper nobis constaturam securi sumus. Postremò quòd promissiones istas sentimus ad nos pertinere, Salus erit in Sion: Deus in æternum commorabitur in medio Ierusalem, ne vnquam commoueatur. Tantum potest Ecclesiæ participatio vt nos in Dei societate contineat. In ipso quoque nomine * *Communionis* plurimum est consolationis: quod dum ad nos pertinere fixum est quicquid membris suis ac nostris largitur Dominus, omnibus eorum bonis spes nostra confirmatur. Cæterùm ad amplexandam eo modo Ecclesiæ vnitatem, nihil (vt diximus) opus est Ecclesiam ipsam oculis cernere, vel manibus palpare: quin potius eo quòd in fide sita est, admonemur nihilominus cogitandam esse, dum intelligentiam nostram præterit, quàm si palàm appareat. Neque ideo deterior est fides nostra quòd incognitam apprehendit: quando hîc non iubemur reprobos ab electis discernere (quod Dei est solius non nostrum) sed certò statuere in animis nostris, omnes eos qui Dei Patris clementia * per Spiritus sancti efficaciam in Christi participationem venerunt, in Dei peculium ac propriam possessionem segregatos, ac, quum simus in eorum numero, tantæ gratiæ nos esse consortes.

l.3.c.2.f.16 19.36. c.19 f.5 *Ioelis*.2.32 Inf.f.22. *Abd*.17. *Psa*.46.6. * Vide quò tend. Inf.c.2.f.2.c.10.f.14. An oculis cernatur Ecclesia. Mart.in expos.Symb.f.37. * vt dictū est l.3.c.1.&c.

4 Verùm quia nunc de visibili Ecclesia disserere propositum est, discamus vel vno *Matris* elogio quàm vtilis sit nobis eius cognitio, imò necessaria: quando non alius est in vitam ingressus nisi nos ipsa concipiat in vtero, nisi pariat, nisi nos alat suis vberibus, denique sub custodia & gubernatione sua nos teneatur, donec exuti carne mortali, similes erimus Angelis. Neque enim patitur nostra infirmitas à schola nos dimitti donec toto vitæ cursu discipuli fuerimus. Adde quòd extra eius gremium nulla est speranda peccatorum remissio, nec vlla salus, teste Iesaia & Ioele. quibus subscribit Ezechiel, * quum denuntiat in catalogo populi Dei non fore quos à cælesti vita abdicat. Sicuti ex opposito dicuntur nomen suum inscribere inter ciues Hierosolymæ, qui se ad veræ pietatis cultum conuertunt. Qua ratione & alio Psalmo dicitur, Memento mei Iehouah in beneplacito populi tui: visita me in salute tua, vt videam beneficentiam electorum tuorum, læter in lætitia gentis tuæ, gaudeam cum hæreditate tua. Quibus verbis paternus Dei fauor & peculiare spiritualis vitæ testimonium ad gregem eius restringitur: vt semper exitialis sit ab Ecclesia discessio.

Visibilis ecclesia Mater Ies.54.1.13. Gal.4.26. de spurijs inf.c.2.f.3. *Mat*.22.30 *Ies*.37.32. *Ioel*.2.32. *Ezec*.13.9. * Vide l.3. c.24.f.9. *Psa*.106.4 Ibid.c.20. f.42.

5 Cæterùm quod huius loci proprium est exequi pergamus. Scribit Paulus Christum, vt impleret omnia, dedisse alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios autem Pastores ac doctores, ad instaurationem sanctorum in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenè adultæ Christi. Videmus vt Deus, qui posset momento suos perficere, nolit tamen eos adolescere in virilem ætatem nisi educatione Ecclesiæ. Videmus modum exprimi: quia pastoribus iniuncta est cælestis doctrinæ prædicatio. Videmus omnes ad vnum cogi in eundem ordinem, vt mansueto & docili spiritu regendos se doctoribus in hunc vsum creatis permittant. Et hac nota pridem regnum Christi insignierat Iesaias, Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo, nunquam discedent neque ex ore tuo, neq; ex ore seminis tui & nepotum. Vnde sequitur dignos esse qui fame & inedia pereant, quicunque spiritualem animæ cibum diuinitus sibi per manus Ecclesiæ porrectum respuunt. Fidem nobis Deus inspirat, sed Euangelij sui organo, sicuti admonet Paulus fidem esse ex auditu. Sicuti etiam penes Deum sua residet potentia ad seruandum,

Qui Matris vices gerit Ecclesia. *Ephe*.4.11. De Ecclesiæ minist Infr. c.3.c.4. Loci huius partes. De reg.Dei. l.3.c.20.f.42 *Iesa*.59.21 *Rom*.10.17

Mart in expos. Symb. f. 43. Inf. c. 10. f. 29. l. 2. c. 8. f. 32 *Psa.* 132.14 *Psal.* 80.2. 2. *Cor.* 4.7. Inf. c. 3. f. 2. 3. *Leui.* 19.31 Deu. 18.15. Mal. 2.7. De Minist. dignit. Mar. lo. 1. class. 4 f. 34. Inf. c. 8. f. 4. Inf. c. 3. f. 1. *De qua egit l. 1. c. 1. f. 3. *Alioqui pollut. Ies. 6 5.7. Ier. 1.6 7. Ies. 52.7. Rom. 10.15. *Vt docet. inf. f. 6. Ezec 3.7. Zach. 1.4. Luc. 10.16. & 16.31. 1. Thes. 5.20

sed eam in Euangelij prædicatione (eodem Paulo teste) depromit atque explicat. Hoc consilio voluit olim sacros haberi conuentus ad sanctuarium, vt fidei consensum aleret doctrina per os sacerdotis prolata. Nec aliò spectant magnifici illi tituli, vbi templum vocatur requies Dei, sanctuariũ eius domicilium, vbi dicitur sedere inter Cherubim: quàm vt pretium, amorem, reuerentiam ac dignitatem cælestis doctrinæ ministerio concilient: quibus alioqui non parũ derogaret mortalis & cõtempti hominis aspectus. Ergo vt sciamus ex vasis testaceis nobis proferri inæstibilem thesaurum, Deus ipse in medium prodit, & quatenus huius ordinis author est, vult se præsentem in suà institutione agnosci. Itaque postquã augurijs, diuinationibus, artibus magicis, necromantiæ, alijsque superstitionibus suos vetuit dare operam, subijcit se daturum quod pro omnibus sufficere debeat, nempe Prophetis nũquam destitutum iri. Sicuti autem veterem populum non ablegauit ad Angelos, sed doctores excitauit è terra, qui verè præstarent munus Angelicum: ita & nos hodie humanitus vult docere. At sicut olim non contentus fuit sola Lege, sed sacerdotes addidit interpretes, ex quorum labijs populus inquireret verum illius sensum: ita hodie non tantùm vult nos esse lectioni attentos, sed magistros etiã præficit quorum opera adiuuemur. Cuius rei duplex est vtilitas. nam ab vna parte optimo examine obedientiam nostram probat, vbi eius ministros, non secus atq; ipsum, loquentes audimus: ex opposito etiam nostræ infirmitati consulit, dũ per interpretes humano more nos mauult alloqui, vt ad se alliciat, quã tonãdo à se abigere. Et certè quàm nobis expediat hæc familiaris docendi ratio, sentiunt omnes pij ex *formidine qua meritò illos consternat Dei maiestas. Quibus autem videtur ex hominum, qui ad docendum vocati sunt, contemptu exinaniri doctrinæ authoritas, hi ingratitudinem suam produnt: quia inter tot præclaras dotes quibus ornauit Deus humanum genus, hæc prærogatiua singularis est, quòd dignatur * ora & linguas hominum sibi consecrare, vt in illis sua vox personet. Quare ne vicissim & nos obedienter amplecti pigeat salutis doctrinam eius mandato & ore propositam: quia etsi externis medijs alligata non est * Dei virtus, nos tamen ordinario docendi modo alligauit: quem dum recusant tenere fanatici homines, multis se exitialibus laqueis inuoluunt. Multos impellit vel superbia, vel fastidium, vel æmulatio, vt sibi persuadeant priuatim legendo & meditando se posse satis proficere, atque ita contemnant publicos cœtus, & prædicationem superuacuam ducant. Quoniam autem sacrum vnitatis vinculum quantum in se est soluunt vel abrumpunt: nemo iustam impij huius diuortij pœnam effugit quin se pestiferis erroribus ac teterrimis delirijs fascinet. Quare vt vigeat apud nos pura fidei simplicitas, ne vti grauemur hoc pietatis exercitio, quod Deus nobis sua institutione monstrauit esse necessarium, & tantopere commendat. Deo qui aures diceret claudẽdas esse nemo vnquam vel ex petulantissimis canibus inuentus est: sed omnibus seculis difficile fuit certamen Prophetis & pijs doctoribus cõtra impios, quorum peruicacia nunquam iugum hoc subire potest vt ore & ministerio hominũ doceãtur. Quod perinde est *ac Dei faciem, quę nobis in doctrina affulget, delere. Neq; enim fideles olim alia de causa faciẽ Dei in sãctuario quærere iussi sũt, idq; toties repetitur in Lege, nisi quia Legis doctrina & Propheticæ exhortationes erant illis viua Dei imago, sicuti Paulus in sua prædicatione lucere asserit gloriã Dei in facie Christi. Quò magis detestabiles sũt apostatę, qui scĩdẽdis ecclesijs inhiãt, perinde acsi oues abigerẽt à caulis, ac ꝓijcerẽt in fauces luporũ. Nobis verò quod ex Paulo citauimꝰ tenẽdũ est, Ecclesiã nõ aliter ædificari quã externa prædicatione, nec alio vĩculo inter se retineri sãctos, nisi dũ vno cõsensu discẽdo & ꝓficiẽdo ordinẽ Ecclesiæ à Deo præscriptũ colũt. In hũc pręcipuè

Nota. *Psal. 27.4. 8. *Psa.* 105.4 2. *Cor.* 4.6. Gal. 3.1. De schisma. inf. c. 2. f. 5. Simile. Ephes. 4 12. 13. &c.

pueè finē, vt dixi, iussi sunt olim fideles sub Lege confluere ad sanctuariū: quia dum Moses de habitaculo Dei loquitur, simul locum nominis Dei appellat vbi Deus memoriam nominis sui posuit. Quo apertè docet nullum sine pietatis doctrina esse illius vsum. Nec dubium est quin eadem etiam ratione Dauid ingenti spiritus amaritudine queratur se tyrannica hostium sæuitia prohiberi tabernaculi ingressu. Multis ferè videtur puerilis lamentatio, quòd minimum iacturæ fieret, non multum etiam voluptatis periret carere templi atrio, modò suppeterent aliæ deliciæ. Hac tamen vna molestia, anxietate & mœstitia se vri & cruciari & propè absumi deplorat: nempe quòd fidelibus nihil pluris est hoc adminiculo, quo Deus suos gradatim in sublime attollit. Nam & hoc notandum est, Deum in speculo suæ doctrinæ ita semper se ostendisse sanctis Patribus, vt spiritualis esset cognitio. Vnde & templum non modò facies eius, sed (omnis superstitionis tollendæ causa) scabellum pedum vocatur. Atque hic est fœlix ille occursus in vnitatem fidei, dum à summo vsque ad infimum omnes ad caput adspirant. Quicquid templorum alio consilio ædificarūt Deo Gentes, mera fuit cultus eius profanatio: ad quam etsi non pari crassitie, aliquatenus tamen prolapsi sunt Iudæi. quod illis ex ore Iesaiæ Stephanus exprobrat, Deum scilicet nō habitare in templis manufactis, &c. Quia solus Deus templa sibi suo sermone in legitimum vsum sanctificat. Et siquid temere tentamus eius iniussu, protinus malo principio adhærescunt aduentitia figmenta, quibus malum sine modo propagatur. Inconsideratè tamen Xerxes, dum consilio magorum omnia Græciæ templa exussit, vel diruit: quod absurdum putaret deos, quibus omnia liberè patere debent, parietibus & tegulis includi. Quasi verò non sit in Dei potestate, vt nobis propinquus sit, quodammodo ad nos descendere: & tamen neque mutare locum, neque nos affigere terrenis medijs? sed potiùs vehiculis quibusdam nos sursum efferre ad cælestem suam gloriam, quæ sua immensitate omnia replet, tum verò cælos altitudine superat.

Paulò ante. *Exo.20. 24* *Psal.84.1.* Psal.42.6.& 43.5. & 74.9. Psal.84.8. *Psal.132.7* *Psal.99. 5.* 1.*Pa.*28.2. Templ. vsus l.3. c.20. f.30. Inf.c. 10.f.31. *Act.*7.48. Xerxes. Hac de re non nihil apud Mart. loc.5. Clas. 4.f.22.

6 Porrò quia hoc tempore magna fuit cōcertatio de efficacia ministerij, dum eius dignitatem hyperbolicè amplificant alij, alij contendunt perperam trāsferri ad hominem mortalem quod proprium est Spiritus, si ministros & doctores censemus penetrare ad mentes & corda, vt tam illarum cæcitatem quàm horum duritiem corrigant: recta huius cōtrouersiæ definitio tradenda est. Quod vtrinque disceptant, nullo negotio facile transigetur, locos disertè obseruando, vbi Deus author prædicationis Spiritum suum cum ea coniungens, fructum inde promittit. vel rursum vbi se ab externis subsidijs separans, tam initia fidei quàm totum cursum sibi vni vendicat. Officium secundi Eliæ fuit, teste Malachia, illuminare mentes, & conuertere corda patrum ad filios, & incredulos ad prudentiam iustorum. Christus se Apostolos mittere pronuntiat, vt fructum afferant ex labore suo. quis autem sit fructus ille, breuiter definit Petrus, nos regigni dicens semine incorruptibili. Itaque gloriatur Paulus se per Euangelium genuisse Corinthios, eosque apostolatus sui sigillum esse: imò se non esse literalem ministrum, qui tantùm sonitu vocis aures percusserit, sed datam sibi efficaciam Spiritus, ne inutilis sit doctrina. Quo sensu etiam alibi Euāgelium suum fuisse negat tantùm in sermone, sed in virtute. Affirmat etiam Galatas ex auditu fidei Spiritum accepisse. Denique pluribus locis non modò se cooperariū Dei facit, sed partes sibi assignat conferendæ salutis. Hæc certè omnia nunquam eò protulit vt vel tantillum sibi seorsum à Deo tribueret. sicuti breuiter alibi exponit, Labor noster non fuit inutilis in Domino secundum potentiam eius potenter in me efficacem. Item alibi, Qui efficax fuit in Petro erga Circuncisionem, in me etiam efficax fuit apud Gentes. Cæterùm quàm nihil separatim ministris residuum faciat, ex alijs locis patet, Qui plantat

Vide apud Mart. ibid. loc. 1. f. 39. 40. de Minist. efficac. quædam l. 2 c. 20. f. 42. *Mala.*4.6. *Ioh.*15.16. 1.*Pet.*1.23 1.*Cor.*4.15. 1.*Cor.*9.2. 2.*Cor.*3.6. 1.*Cor.*2.4. *Galat.*3.2. 1.*Cor.*3.9. 1.*Thes.*3.5 Mart. ibid. f. 34.35.38. Beza. cap. 4. art. 28. 29. *Galat.*2.8.

1.Cor.3.7. nihil est,& qui rigat nihil est: sed Deus qui dat incrementum. Item, Plus
1.Cor.15.10 omnibus laboraui: non ego, sed gratia Dei quæ mihi aderat. Et certe re-
Lege.l 3. c. tinere sententias illas oportet, vbi Deus sibi adscribens mentis illumina-
2.s.33.c.22 tionem & renouationem cordis sacrilegium esse admonet siquam vtri-
s.10. c.24. usque partem homo sibi arrogat. Interim si ministris, quos Deus præfi-
s.2. cit, se quisque docilem offerat, ex fructu cognoscet non frustra placuisse Deo hunc docendi modum, nec frustra etiam fidelibus iugum hoc modestiæ impositum esse.

Ecclesia dupl.vt sup. s.3.4. 1.3.c.24.s.8. &c. Mart.in exposit.Symb. s.32. Apoc.7.18. Inf.s.13.17. Mat.22.10. & 25.1.2. Ioan.6.70. & 13.10. 1.Cor.11. 18.19. 2.Tim 2.20 1.Ioan.2.19. Inf.s.12.

7 Enimuero de Ecclesia visibili, & quæ sub cognitionem nostram cadit, quale iudicium facere conueniat, ex superioribus iam liquere existimo. Diximus enim bifariam de Ecclesia sacras literas loqui. Interdum quum Ecclesiam nominant, eam intelligunt quæ re vera est coram Deo, in quam nulli recipiuntur nisi qui & adoptionis gratia filij Dei sunt, & Spiritus sanctificatione, vera Christi membra. Ac tunc quidē non tantùm sanctos qui in terra habitant comprehendit, sed electos omnes qui ab origine mundi fuerunt. Sæpe autem Ecclesiæ nomine vniuersam hominum multitudinem in orbe diffusam designat, quæ vnum se Deum & Christum colere profitetur: Baptismo initiatur in eius fidem: Cœnæ participatione vnitatem in vera doctrina & charitate testatur: consensionem habet in verbo Domini, atque ad eius prædicationem ministerium conseruat à Christo institutum. In hac autem plurimi sunt permixti hypocritæ, qui nihil Christi habent præter titulum & speciem: plurimi ambitiosi, auari, inuidi, maledici, aliqui impurioris vitæ, qui ad tempus tolerantur: vel quia legitimo iudicio conuinci nequeunt, vel quia non semper ea viget disciplinæ seueritas quæ debebat. Quemadmodū ergo nobis inuisibilem, solius Dei oculis conspicuam Ecclesiam credere necesse est, ita hanc, quæ respectu hominum Ecclesia dicitur, obseruare eiusque communionem colere iubemur.

De notis Ecclesiæ. 2.tim.2.19. Sup.s.2. Inf.s.16. Vt sæpe dictum est.l.3. præfert.c 24 s.4.5.6. August.in Epist.Ioan. Tract 1. Homi. in Ioan. 45.& in Ioan. Tract.124. de fide ad Pet.cap.43.

8 Proinde, quatenus eam agnoscere nostra intererat, Dominus certis notis & quasi symbolis nobis designauit. Hęc quidem singularis est Dei ipsius prærogatiua, nosse qui sui sint, vt suprà citauimus ex Paulo. Et certe ne hominum temeritas eò se proriperet prouisum est, ipso quotidie euentu admonente quàm longè sensum nostrum superent arcana illius iudicia. Nam & qui perditissimi videbantur, planeque deplorati fuerant, eius bonitate in viam reuocantur: & qui præ alijs stare videbantur, sæpe corruunt. Itaque, secundùm occultam Dei prædestinationem (vt inquit Augustinus) plurimæ sunt foris oues, plurimi lupi intus. Nouit enim ac signatos habet qui nec eum nec se norūt. Ex ijs autem qui palàm eius ferunt signum, ipsius vnius oculi vident qui & sine fictione sancti sint, & in finem vsque perseueraturi: quod demum est salutis caput. Rursum tamen, quia aliquatenus expedire prouidebat vt sciremus qui nobis habēdi pro ipsius filijs essent, hac in parte se captui nostro accommodauit. Et quoniam fidei certitudo necessaria non erat, quoddam charitatis iudicium eius loco substituit: quo pro Ecclesiæ membris agnoscamus qui & fidei confessione, & vitæ exemplo, & sacramentorum participatione eundem nobiscum Deum ac Christum profitentur. Ipsius autem corporis notitiam quò magis saluti nostræ necessariam esse nouerat, eò certioribus notis commendauit.

Verbum & Sacram. De Sacram. agit à c.14. ad.20. Mat.18.20 Luc.17.31.

9 Hinc nascitur nobis & emergit conspicua oculis nostris Ecclesiæ facies. Vbi enim cunque Dei verbum syncerè prædicari atque audiri, vbi sacramenta ex Christi instituto administrari videmus, illic aliquā esse Dei Ecclesiam nullo modo ambigendum est: quando eius promissio fallere non potest, Vbicunque duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Sed vt summam huius rei liquidò teneamus, his veluti gradibus progrediendum est: Ecclesiam vniuersalem, esse

collectam

collectam ex quibuscunque gentibus multitudinem, quæ interuallis locorum dissita & dispersa, in vnam tamen diuinæ doctrinæ veritatem cōsentit, & eiusdem religionis vinculo colligata est. Sub hac ita comprehendi singulas Ecclesias, quæ oppidatim & vicatim pro necessitatis humanæ ratione dispositæ sunt, vt vnaquæque nomen & authoritatem Ecclesiæ, iure obtineat. singulos homines, qui pietatis professione inter Ecclesias eiusmodi censentur, etiamsi ab Ecclesia sint reuera extranei, ad ipsam tamē quodammodo pertinere, donec publico iudicio exterminati fuerint. Quanquã paulò diuersa est in priuatis hominibus atque in Ecclesijs æstimandis ratio. Vsu enim venire potest vt quos non omnino putabimus dignos esse piorum consortio, tractare tamen instar fratrum, & fidelium loco habere debeamus, propter cōmunem Ecclesiæ consensum, quo feruntur & tolerantur in Christi corpore. Tales suffragio nostro non approbamus esse Ecclesiæ mēbra: sed quem in populo Dei locum tenēt, illis relinquimus, donec legitimo iure adimatur. At de ipsa multitudine aliter sentiendum est: quæ si ministerium habet verbi, & honorat, si sacramentorum administrationem: Ecclesia proculdubio haberi & censeri meretur: quia sine fructu illa non esse certum est. Ita & Ecclesiæ vniuersali suam seruamus vnitatem, quam dissecare semper studuerunt diabolici spiritus: nec conuentus legitimos, qui pro locorum opportunitate distributi sunt, sua authoritate fraudamus.

Quid ecclesia vniuers. de qua Sup. s. 2. *Peculiares cœtus.* 1.Cor.12.14 Act.20.28. 1.Cor.11.22 & 14.4. Vt infr. doceb. c.11. s. 5 6 & c.12. à s.1. ad.14. Quædã lege de regn. Dei l.3. c.20. s.42.

10 Symbola Ecclesiæ dignoscendæ, verbi prædicationem, sacramētorúmque obseruationem * posuimus. Nam hæc nusquam esse possunt quin fructificent, & Dei benedictione prosperentur. Non dico, vbicūque prædicatur verbum, illic fructum mox exoriri: sed nullibi recipi & statam habere sedem, nisi vt suam efficaciam proferat. Vtcunque, vbi reuerenter auditur Euangelij prædicatio, neque sacramenta negliguntur, illic pro eo tempore neque fallax neq; ambigua Ecclesiæ apparet facies: cuius vel authoritatem spernere, vel monitá respuere, vel consilijs refragari, vel castigationes ludere, nemini impune licet: multo minus ab ea deficere, ac eius abrumpere vnitatem. Tanti enim Ecclesiæ suæ communionem facit Dominus, vt pro transfuga & desertore religionis habeat, quicunque se à qualibet Christiana societate, quæ modò verum verbi ac sacramentorum ministerium colat, contumaciter alienarit. Sic eius authoritatem commendat, vt dum illa violatur, suam ipsius imminutã censeat. Neque enim parui momenti est, quòd vocatur columna & firmamētum veritatis, & domus Dei. Quibus verbis significat Paulus, ne intercidat veritas Dei in mūdo, Ecclesiam esse fidam eius custodem: quia eius ministerio & opera voluit Deus puram verbi sui prædicationem conseruari, & se nobis ostendere patremfamiliâs, dum nos spiritualibus alimētis pascit, & quæcunque ad salutem nostram faciunt procurat. Non vulgaris etiam laus, quòd electa segregataq; dicitur à Christo in sponsam, quæ esset sine ruga & macula, corpus & plenitudo eius. Vnde sequitur, discessionem ab Ecclesia, Dei & Christi abnegationem esse: quò magis à tam scelerato dissidio cauendum est: quia dum veritatis Dei ruinam, quantum in nobis est, molimur, digni sumus ad quos conterendos toto iræ suæ impetu fulminet. Nec vllum atrocius fingi crimen potest, quàm sacrilega perfidia violare coniugium quod nobiscum vnigenitus Dei filius contrahere dignatus est.

* s.9. Ies.55.10. 11. Mat.28.20. Rom.1.16. & 10.17. 2.Cor.2. 15.16. Vt doceb. Inf. c.10. s. 18. & c.2. s. 4.5.10.11. Luc.10.15. 16. 1.*Tim.* 3.15 Vide inf. c.3 à s.1. ad.3. c. 2. s.1.12. *Ephe.* 5.27. *Ephe.* 1.23. Inf. à s.13. ad finem. Rationem. vide sup. s.3.4.

11 Quare notas illas diligenter animis impressas teneamus, & pro Domini arbitrio æstimemus. Nihil est enim quod magis Satan moliatur quàm istorum alterutrum vel vtrunque tollere & abolere: nunc vt notis istis abolitis & deletis, veram germanamque tollat Ecclesiæ distinctionem: nunc vt iniecto earum contēptu, manifesta defectione nos ab Ecclesia abripiat. Eius arte factum est vt pura verbi prædicatio aliquot seculis

euanuerit: & nunc eadem improbitate incumbit ad labefactandum ministerium: quod tamen sic in Ecclesia Christus ordinauit, vt illo sublato, huius ædificatio pereat. Iam verò quàm periculosa, imò quàm exitialis tentatio est, vbi vel in mentem venit discessionem facere ab ea congregatione in qua signa conspiciuntur, ac tesseræ quibus sufficienter Ecclesiam descriptam Dominus putauit? Videmus quanta vtrinque adhibenda sit cautio. Nam ne sub Ecclesiæ titulo impostura nobis fiat, ad illam probationem, ceu ad Lydium lapidem, exigenda est omnis congregatio quæ Ecclesiæ nomen obtendit. Si ordinem habet in verbo & sacramentis à Domino commendatum, non fallet: securè illi honorem Ecclesijs debitum deferamus. rursum verò si absque verbo & sacramentis se venditat, à talibus præstigijs non minus religiosè cauendum, quàm in altera parte temeritas superbiaque fugienda.

Vt in orientalib. quondam Eccl. & in PP. qua de re inf. c. 2
Simile.
Verbũ Dei lidius lapis. Inf. c. 9. à s. 12. ad fin. & c. 8. s. 2. 3. & c. 2. s. 1. 12
Imperfect. in doctrina

12 Quòd dicimus purum verbi ministerium & purum in celebrãdis sacramentis ritum, idoneum esse pignus & arrhabonem, vt tutò possimus societatem in qua vtrunque extiterit, pro Ecclesia amplexari, vsq; eò valet, vt nusquam abijcienda sit quandiu in illis præstiterit, etiamsi multis alioqui vitijs scateat. Quinetiam poterit vel in doctrinæ vel in sacramentorum administratione vitij quidpiam obrepere, quod alienare nos ab eius communione non debeat. Non enim vnius sunt formæ omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita necessaria cognitu vt fixa esse & indubitata omnib[9] oporteat, ceu propria religionis placita. qualia sunt, Vnum esse Deum: Christum Deum esse, ac Dei Filium: In Dei misericordia salutem nobis consistere, & similia. Sunt alia, quæ inter Ecclesias cõtrouersa, fidei tamen vnitatem non dirimant. Quæ enim ob hoc vnum Ecclesiæ dissideant, si altera citra contentionis libidinem, citra peruicaciam asserendi, animas à corporibus demigrantes in cælum conuolare putet: altera nihil ausit definire de loco, cæterùm viuere tamen Domino certò statuat? Verba sunt Apostoli, Quicunque perfecti sumus, idem sentiamus: siquid aliter sapitis, hoc quoque vobis Dominus reuelabit. An non satis indicat, dissensionem de rebus istis non ita necessarijs, dissidij materiam esse non debere inter Christianos? Primùm quidem est vt per omnia consentiamus: sed quoniam nemo est qui non aliqua ignorantiæ nubecula obuolutus sit: aut nullam relinquamus Ecclesiam oportet, aut hallucinationem condonemus in ijs rebus, quæ & inuiolata religionis summa & citra salutis iacturam ignorari possint. Hîc autem patrocinari erroribus vel minutissimis nolim, vt blandiendo & conniuendo censeam fouendos: sed dico, non temere ob quaslibet dissentiunculas deserendam nobis Ecclesiam, in qua duntaxat ea salua & illibata doctrina retineatur qua constat incolumitas pietatis, & sacramentorum vsus à Domino institutus custodiatur. Interim si nitimur emendare quod displicet, facimus, id ex officio nostro. Et huc pertinet illud Pauli, Si melius quid sedẽti reuelatum fuerit, prior taceat. Vnde constat singulis Ecclesiæ membris demandatum publicæ ædificationis studium pro mensura gratiæ suæ, modò decenter & secundùm ordinem: hoc est, ne vel Ecclesiæ communionem renuntiemus, vel in ea permanentes pacem & disciplinam rite cõpositam turbemus.

Vt in eccles. 1. Cor. 11. 19 & 1. 11. 12. & Gal. 3. 1. & 4. 9. 10. Inf. s. 14.
Errorum in doctr. discrimen.
Vt sentit. August. de Cypr. lib. 2. cõt. Cresco.
Phil. 3. 15.
l. 3. c. 25. s. 6. c. 2. s. 4. de fide implici. l. 3 c. 19. s. 11 alior. ĩfirm. dandum.
Cautio adhibenda.
1. Cor. 14. 30. Ibid. V. 12. 33. 40.

13 In vitæ autem imperfectione toleranda multò longiùs procedere indulgentia nostra debet, hîc enim valde lubricus est lapsus: neque vulgaribus machinamẽtis hîc Satan nobis insidiatur. Fuerunt enim semper qui falsa absolutæ sanctimoniæ persuasione imbuti, tãquam aerij quidam dæmones iam facti essent, omnium hominum consortium aspernarentur, in quibus humanum adhuc aliquid subesse cernerent. Tales olim erant Cathari, & (qui ad eorum vesaniam accedebant) Donatistæ. Tales hodie sunt ex Anabaptistis nonnulli, qui supra alios volunt videri profecisse.

Vitæ ĩperf. l. 3. c. 3. s. 12. Itẽ c. 6. s. 5. & Inf. s. 17. 20. &c.

eisse. Alij sunt qui inconsiderato magis iustitiæ zelo quàm insana illa superbia peccant. Dum enim apud eos quibus Euangelium annũciatur, eius doctrinæ non respondere vitæ fructum vidẽt, nullam illic esse Ecclesiam statim iudicãt. Iustissima quidem est offensio, & cui plus satis occasionis hoc miserrimo seculo præbemus. nec excusare licet maledictam nostram ignauiam, quam Dominus impunitam non sinet: vt iam grauibus flagellis castigare incipit. Væ ergo nobis, qui tam dissoluta flagitiorum licetia committimus vt propter nos vulnerentur imbecilles conscientiæ. Sed in hoc vicissim peccant illi quos diximus, quòd offensioni suæ modum statuere nesciunt. Nam vbi Dominus clementiam exigit, omissa illa, totos se immoderatæ seueritati tradunt. Quia enim non putãt esse Ecclesiam vbi non est solida vitæ puritas & integritas, scelerum odio à legitima Ecclesia discedunt, dum à factione improborum declinare se putant. Allegant, Ecclesiam Christi sanctam esse. Verùm, vt simul intelligant esse ex bonis & malis permixtam, illam ex ore Christi parabolam audiant, in qua reti cõparatur, quo pisces omne genus colliguntur, neque seliguntur donec in littore sint expositi Audiant agri esse similem, qui bona fruge consit*, zizanijs, inimici fraude inficitur: quibus non expurgatur, donec in aream adducta fuerit messis. Audiant denique aream esse, in qua sic collectũ est triticum vt sub palea delitescat, donec vanno & cribro repurgatum, in horreum tandem reconditur. Quòd si hoc malo ad diem vsque iudicij laboraturam Ecclesiam pronũtiat Dominus, vt improborum permixtione oneretur: frustra nullo næuo inspersam quærunt.

Vide. s. 11. Auth. libell de Scand. & l. 3. c. 19. s. 11 Inf. s. 15. Cypr. Tra. 3 de simpl. prę l. Mat. 18. 6. 7. Ideo. 1. Pet. 2. 12. & 4. 3. Vt sup. s. 10. Ephes. 5. 26 *Mat.* 13. 47. *Ibid.* 24. Vt sup s. 7. *Mat.* 3. 12. Vide inf. ex Cypr. s. 19.

14 Sed enim rem intolerabilem esse clamant, quòd vitiorum pestis ita passim grassatur. Quid si Apostoli sententia hîc quoque occurrit? Inter Corinthios non pauculi errauerant, sed totum propè corpus labes occuparat: non vna erat peccati species, sed plurimæ: neque leuia erant errata, sed horrenda quædam flagitia: nõ sola erat morum corruptio, sed doctrinæ. Quid hîc sanctus Apostolus, hoc est, cælestis Spiritus organum, cuius testimonio stat & cadit Ecclesia? an diuisionem ab illis quærit? an eos à Christi regno abdicat? an vltimo anathematis fulmine ferit? Non modò nihil horum agit: sed Ecclesiam Christi sanctorumque societatem & agnoscit & prædicat. Si inter Corinthios manet Ecclesia, vbi feruent contentiones, sectæ, æmulationes: vbi lites vigent & iurgia, cum habendi cupiditate: vbi palàm approbatur scelus quod Gentibus ipsis foret execrabile: vbi petulanter proscinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerant: vbi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent, cum cuius ruina totum corruit Euangelium: vbi Dei gratiæ ambitioni non charitati seruiunt: vbi permulta indecenter & inordinatè geruntur: & ideo manet quòd ministerium verbi & sacramentorũ illic non repudiatur: quis audeat Ecclesiæ titulum eripere ijs quibus decima pars istorum criminũ impingi nequeat? Qui tanta morositate sæuiunt in prę sentes Ecclesias, quid quęso Galatis fecissent tantum non Euangelij desertoribus: apud quos tamen idem Apostolus Ecclesias reperiebat?

Exẽpl. Cor. expend. Inf. s. 27. August. con tr. liter. Petil. cap. 2. 1. *Cor.* 1. 11. *&* 3. 3. *&* 5. 1. *&* 6. 7. *&* 9. 1. *&* 15. 12. Duę notæ Ecclesię. Sup. s. 8. Gal. 3. 1. Gal. 1. 2.

15 Obijciunt etiam quòd Paulus grauiter Corinthios obiurgat, quia flagitiosum hominem in suo contubernio ferant: deinde generalem sententiam ponit, qua nefas esse pronuntiat cum homine probrosę vitę vel panem comedere. Hîc exclamant, Si vulgarem panem comedere non licet, panem Domini comedere qui liceat? Fateor certè magnum probrũ esse, si inter filios Dei locum habeant porci & canes: multò etiam maius si illis prostituatur sacro sanctum Christi corpus. Neq; verò, si bene moratę erunt Ecclesię sceleratos in sinu suo ferent: nec ad sacrum illud epulum dignos simul ac indignos promiscuè admittent. Verùm quia non ita sedulò semper aduigilant pastores, interdum etiam indulgentiores sunt quàm oporteat, vel impediuntur, quominus eam quam vellent se-

1. *Cor.* 5. 2. Obiect. Concess. vt sup. s. 13. Qua de re aget expres. Inf. c. 17. s. 40. & quędam c. 16. s. 30.

1.Cor.5.11. Mart.loc.1. clas.4.s.1. Non esse priuati iudic. in Eccl. Inf. c.11. s.6. c.12. s.9 10. Psal.26.4. & 119.114. Act.2 40. 1.Cor.5. 6.9 1.Cor.11. 28 Inf.c.17. s.40. 1.Cor.11.29. Inf.c.16.s.2. Mart. ibid. s.8.&c.

ueritatem exercere possint: fit vt non semper submoueantur etiam palàm mali à sanctorum contubernio. Hoc vitium esse fateor: neque extenuare volo, quum Paulus acriter in Corinthijs reprehendat. Verùm etiamsi Ecclesia in officio cesset, non ideo protinus vniuscuiusque priuati erit iudicium separationis sibi sumere. Non equidem nego quin pij hominis sit ab omni priuata improborum consuetudine se subducere, nulla se voluntaria cum ipsis necessitudine implicare. sed aliud est malorum fugere contubernium: aliud, ipsorum odio, Ecclesiæ communionem renuntiare. Quòd autem sacrilegium esse putant participare cum illis panem Domini, in eo rigidiores multo sunt quàm Paulus. Nam quum ad sanctam & puram participationem nos hortatur, non exigit vt vnus alium examinet, aut vnusquisque totam Ecclesiam: sed vt singuli se probent. Si cum indigno communicare nefas esset, iuberet certè Paulus nos circũspicere annon aliquis in multitudine esset cuius immunditia pollueremur. nunc quum probationem suijpsorum solùm à singulis requirit, ostendit minimè nobis obesse siqui indigni se nobiscũ ingerant. Nec aliò spectat quod postea subijcit, Qui indignè manducat, iudicium sibi manducat & bibit. Non dicit alijs, sed sibi. Et meritò: neque enim in singulorum arbitrio situm esse debet qui recipiendi & qui repellendi sint. Totius Ecclesiæ hæc cognitio est, quæ exerceri sine legitimo ordine non potest, vt fusiùs postea dicetur. Iniquum ergo erit priuatum aliquem alterius indignitate pollui, quem arcere ab accessu nec potest ne debet.

Quos sup. s.13. in secũ. genere posuit. Inf.c.12.s.11 *Lib.3.contra Parmẽ cap.1.* Idem ser.de temp.21. Hac de re plurib.agit. Inf.c.12. s.8.9.12. *Eiusdẽ lib. cap.2.* August.ibi. cap 50. & passim contr.Donatist. De Zizania Mart.loc.5. clas.4.s.12. Rom.11.4. 1.Reg.19.10 Matt.7.1. Exemp. Dauid.& Pet.

16 Quanquam autem ex inconsiderato iustitiæ zelo hæc tentatio bonis etiam interdum oboritur: hoc tamen reperiemus, nimiam morositatem ex superbia magis & fastu falsaque sanctitatis opinione, quàm ex vera sanctitate veroq; eius studio nasci. Itaque qui ad faciendam ab Ecclesia defectionem sunt alijs audaciores, & quasi antesignani, ij vt plurimùm nihil aliud causæ habent nisi vt omnium contemptu ostentent se alijs esse meliores. Bene ergo & prudenter Augustinus, Quum pia (inquit) ratio & modus Ecclesiasticæ disciplinæ vnitatem Spiritus in vinculo pacis maximè debeat intueri: quod Apostolus sufferendo inuicem præcipit custodiri, &, quo non custodito, medicinæ vindicta non tantùm superflua, sed etiam perniciosa, & propterea iam nec medicina esse cõuincitur: illi filij mali, qui non odio iniquitatum alienarum, sed studio contentionum suarum infirmas plebes, iactãtia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant, superbia tumidi, peruicacia vesani, calumnijs insidiosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere ostendantur, vmbram rigidæ seueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis sanctis, salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis vnitate, ad corrigẽda fraterna vitia, moderatiori curatione fieri præcepta sunt, ad sacrilegium schismatis & occasionem præcisionis vsurpant. Pijs autem & placidis hominibus hoc consilium dat, vt misericorditer corripiat quod possunt: quod non possunt, patienter ferant, & cum dilectione gemant atque lugeant: donec aut emendet Deus ac corrigat, aut in messe eradicet zizania, & paleas ventilet. His armis præmunire se pij omnes studeant, ne, dũ strenui & animosi iustitiæ vindices sibi videtur, à regno cælorum, (quod est vnicum iustitiæ regnum) desciscant. Nam quia in hac externa societate, Ecclesiæ suæ communionem Deus coli voluit: qui odio improborum tesseram eius societatis frangit, viam ingreditur qua procliuis est à sanctorum communione lapsus. Cogitent, in magna multitudine complures esse verè sanctos & innocentes coram oculis Domini, qui aspectum suum fugiant. Cogitent, & ex ijs qui morbidi videntur, multos esse qui in vitijs suis nequaquam sibi placent aut blandiuntur, sed serio timore Domini identidem expergefacti, ad integritatem maiorem aspirant. Cogitent non ferendum esse de homine iudicium ab vno facto: quando sanctissimi

ctissimi interdũ grauissimo casu excidunt. Cogitent plus subesse ad colligendam Ecclesiam momenti, tum verbi ministerio, tum sacrorum mysteriorum participationi, quàm vt quorundam impiorum culpa, vis illa totà euanescere queat. Postremò reputent, in cẽsenda Ecclesia pluris esse diuinum quàm humanum iudicium. Inf c.14.s.7 16. 2.Tim 2.19. Sup.s.2.8.

17 Quod etiam obtendunt non abs re *sanctam* vocari Ecclesiam, perpendere conuenit qua excellat sanctitate: ne, si Ecclesiam nolim^9 admittere nisi numeris omnibus absolutam, nullam relinquamus. Verum quidem est quod ait Paulus, Christum seipsum tradidisse pro Ecclesia, vt illam sanctificaret. mundasse lauacro aquæ in verbo vitæ, vt sibi exhiberet gloriosam sponsam, non habentem maculam aut rugam, &c. Nihilo tamen & istud verius est, Dominum quotidie operari in rugis eius expoliendis, maculisque abstergendis. Vnde sequitur, nondum peractam esse eius sanctitatẽ. Sic ergo sancta est Ecclesia vt quotidie proficiat, nõdum perfecta sit: quotidie procedat, nõdum peruenerit ad sanctitatis metam: quemadmodum alibi quoque fusius explicabitur. Quòd ergo sancta fore Ierusalem vaticinantur Prophetę, per quam alieni non sint transituri: sacrosanctum templum, quò impuri non sint ingressuri: non accipiamus perinde ac si nullus in Ecclesiæ membris næuus resideret: sed quia toto studio ad sanctimoniam & solidam puritatem adspirant, mundities illis quam nondum plenè consequuti sunt, Dei benignitate tribuitur. Et quanquam rara sæpius indicia eiusmodi sanctificationis extant inter homines, statuendum tamen est, nullum fuisse ab orbe condito tempus quo Ecclesiam suam Dominus non habuerit: nullum etiam fore ad consummationem vsque seculi, quo non sit habiturus. Nam etsi statim à principio vniuersum genus hominum Adæ peccato corruptum ac vitiatum est: ex hac tamen ceu polluta massa semper vasa aliqua in honorem sanctificat, ne vlla sit ætas quæ non suam misericordiam experiatur. Quod certis promissionibus testatum fecit, quales sunt istæ, Ordinaui testamẽtum electis meis: iuraui Dauid seruo meo. Vsque in æternum propagabo semen tuum: in generatione & generationẽ ædificabo sedem tuam. Item, Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. hæc requies mea in seculum seculi, &c. Item, Hæc dicit Dominus qui dat solem in lumen diei, lunam & stellas in lumen noctis. Si defecerint leges istæ coram me, tunc & semen Israel deficiet. Sanct. Eccl. Sup.s.10. *Ephe.* 5.25. Hunc loc. Inf expl. c.8 s 12. Hoc arg. trac.l.3.c.3 à s 10. ad 15. Inf.c.15. à s.10. ad 13. *Ioel.* 3.17. *Ies.* 35.8. Cypr. lib.3. epist 3. Eccl. semper fuit, Auth. in præf. Vt l.3 docuit c.21.s. 5. c.24.l.2. c.10.s 10. Rom 9.21. *Psal.* 89 4. *Ps.* 132.13 *Iere.* 31.35.

18 Huius rei Christus ipse, Apostoli, & ferè omnes Prophetæ exẽplum nobis præbuerũt. Horrendæ sunt illæ descriptiones, quibus Iesaias, Ieremias, Ioel, Habacuc, & alij Ecclesiæ Hierosolymitanæ: morbos deplorant. In plebe, in magistratu, in sacerdotibus omnia vsqueadeo corrupta erant, vt non dubitet Iesaias æquare Hierosolymam Sodomæ & Gomorrhæ. Religio partim contempta, partim contaminata: in moribus passim referuntur furta, rapinæ, perfidiæ, cædes & similia scelera. Neque tamen propterea aut nouas sibi Ecclesias erigebant, aut noua altaria extruebant Prophetæ, in quibus separata sacrificia haberent: sed qualescunque essent homines, quia tamen reputabãt Dominum apud eos verbum suum deposuisse, & ceremonias instituisse quibus illic colebatur, in medio impiorum cœtu puras manus ad illum extendebant. Certè si putassent aliquid inde contagionis se cõtrahere, centies potiùs mortui fuissent quàm passi fuissent illuc se pertrahi. Nihil ergo eos retinebat quominus discessionem facerent, quàm seruandæ vnitatis studium. Quòd si religio sanctis Prophetis fuit, ob plurima & maxima scelera non vnius aut alterius hominis, sed propemodum totius populi, se ab Ecclesia alienare: nimium nobis arrogamus, si protinus audemus ab Ecclesiæ communione deficere, vbi non omnium mores vel nostro iudicio vel Christianæ etiam professioni satisfaciunt. Exempl. proph. *Ies.* 1.9.10. Inf.c.2 s.3. Ier.2.20.34 & 3.2.6.10. Ezech 5.11. & 14. & 16. 2.3.&c. Hos.2.& 3. & 4.2 9.&c Ioel.3.5.6. Am.2.4.6. & 3.& 6.2.4 11.14.&c. Inf.c.9. s.3.

Inf.c.2.s.9. Exempl Eccles.temp. Christi. Mat 23. Ioan 2.13. & 5.1. & 7. 10. *Li.3. epist.5* Sup.s.13. 2.Tim.2.20 Psal.2.9. Mat.3.12.& 13.38.41. & 15.7. 1.Cor.11.19 Ioan.10.27. Mat.28.20. 1.Cor.11.23 Eph.2.20. 1.Pet.1.22. Inf.c.15s.16

19 Iam Christi & Apostolorum seculum quale fuit? Neque tamen impedire potuit desperata illa Pharisæorum impietas, & quę tūc passim regnabat dissoluta viuendi licentia, quin ijsdem sacris cum populo vterentur, & in vnum cum reliquis templum ad publica religionis exercitia conuenirent. Vnde id, nisi quia sciebant malorum societate minimè pollui qui pura conscientia ijsdem sacris communicarent? Siquem parum mouēt Prophetæ & Apostoli, ille saltem Christi authoritati acquiescat. Bene ergo Cyprianus, Etsi videntur (inquit) in Ecclesia zizania, aut vasa impura, non est tamen cur ipsi de Ecclesia recedamus: nobis modò laborandum vt frumentum esse possimus: nobis danda opera & quantum licet innitendum vt vas aureum vel argenteum simus. Cęterùm fictilia vasa confringere, solius Domini est, cui & virga ferrea data est: nec quisquam sibi quod proprium est soli Filio, vendicet, vt ad aream ventilandam & purgandam paleam sufficiat, zizaniaque omnia humano iudicio segreganda. Superba est ista obstinatio, & sacrilega pręsumptio, quam sibi furor prauus assumit, &c. Fixum igitur vtrunque istorum maneat, nihil excusationis eum habere qui externam Ecclesię communionem sponte deserit, vbi Dei verbum prædicatur, & sacramenta administrantur: deinde nihil obstare vel paucorum vel multorum vitia quominus illic rite ceremonijs à Deo institutis fidem nostram profiteamur: quia nec alterius siue pastoris siue priuati indignitate lęditur pia conscientia, nec minùs pura sunt ac salutaria mysteria homini sancto & recto, quia simul ab impuris attrectentur.

Quò eorum morosi. progrediatur. l.3.c 6.s.5. c.3.s.10. Itē inf.c.15. s.10.11.&c. Fides imper. Inf c.14.s.8 l.3.c.17.s.10 *Iesa.33.24* Mart.in exposit.Symb. à s.44.ad 47 & loc.8. class.3 .s.6. *Oseæ.2.18.* Ingres. in regn.Dei. Luc.24.47. Oseæ.2.19. l.3.c.3.s.20 *Iere.33.8.* Ies.33 22. & 37.35.

20 Vltrà etiam progreditur eorum morositas & fast^9: quia Ecclesiam non agnoscunt nisi minimis quibusque nęuis puram, imò probis doctoribus succensent: quia fideles ad profectum hortādo, tota vita sub vitiorum onere gemere doceant, & ad veniam confugere. Hoc enim modo iactant à perfectione abduci. Fateor quidem in vrgenda perfectione non lentè vel frigidè laborandum, ac multò minus cessandum esse: sed eius fiducia, dum adhuc in cursu sumus, imbuere animos, diabolicū esse commentum dico. Itaque in symbolo Ecclesiæ *peccatorum remissio* appositè subnectitur: hanc enim non consequuntur nisi soli illius ciues ac domestici, quemadmodum legitur apud Prophetam. Præcedere ergo debet ædificatio cælestis Ierusalem, in qua deinde indulgentia hæc Dei locum habeat, vt quicunque ad eam concesserint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificari primùm oportere, non quòd Ecclesia sine peccatorum remissione vlla esse queat: sed quia misericordiam suam Dominus non promisit nisi in sanctorum communione. Est ergo primus nobis in Ecclesiam ac regnum Dei ingressus, peccatorum remissio: sine qua nihil est nobis cum Deo fœderis aut coniunctionis. Sic enim per Prophetam loquitur, In illa die percutiam vobis fœd^9 cum bestia agri, cum volucre cæli & reptili terræ. Arcum, gladium & bellum conterā de terra, & dormire faciam homines absque terrore. Desponsabo vos mihi in sempiternum. Desponsabo (inquam) in iustitia, in iudicio, in misericordia & miserationibus. Videmus qualiter per suam misericordiam nos sibi Dominus reconciliet. Sic & alibi, dum prædicit recolligendum populum, quem in ira dissipauerat, Mundabo (inquit) eos ab omni iniquitate qua peccauerunt mihi. Quare in Ecclesiæ societatem ablutionis signo initiamur: quò doceamur non patere nobis in Dei familiam aditum nisi primùm eius bonitate sordes nostræ abstergantur.

Petenda remis. l.3 c.20. s.45.

21 Neque verò per peccatorum remissionem nos in Ecclesiā modò semel recipit & cooptat Dominus, sed per eandem nos in ipsa cōseruat ac tuetur. Quorsum enim attineret, veniam nobis fieri quæ nulli vsui futura esset? Irritam autem & delusoriā fore Domini misericordiam, si semel duntaxat obtingeret, vnusquisque piorum sibi testis est: quia

nemo

nemo non sibi conscius est per totam vitam multarum infirmitatum, quæ Dei misericordia indigent. Et sanè non frustra suis domesticis peculiariter hanc gratiam Deus promittit, nec frustra quotidie eundem reconciliationis nuntium illis deferri iubet. Itaque vt per totam vitam peccati reliquias circunferimus, nisi assidua in remittendis delictis Domini gratia sustentemur, momentum vnum in Ecclesia vix persistemus. Vocauit autem suos Dominus in æternam salutem. suis ergo illi peccatis veniam semper paratam esse cogitare debent. Quare certò statuendum, diuina liberalitate, intercedente Christi merito, per Spiritus sanctificationem, peccatorum gratiam nobis factam esse ac quotidie fieri, qui in Ecclesiæ corpus asciti & inserti sumus.

1.Ioan.1 8. Inf.c.15.f.17 Ier 31.3. Act 10.43. 2.Cor.5 20. Ex Aug li. 2 c.7.f.9. Itē de pecc. confess. li. 3. c.4.f.12.

22 Ad hoc bonum nobis impartiendum claues Ecclesiæ datæ sunt. Non enim quum Apostolis mandatum dedit Christus, & potestatem contulit remittendi peccata, hoc tantùm voluit vt eos soluerent à peccatis qui ab impietate ad Christi fidem conuerterentur: sed magis vt hoc officio fungerentur perpetuò inter fideles. Quod Paulus docet, quum scribit legationem reconciliationis depositam esse apud Ecclesiæ ministros, quò subinde populum nomine Christi exhortentur ad se recōciliandum Deo. Ergo in sanctorum communione, ipsius Ecclesiæ ministerio nobis assiduè remittuntur peccata, quum Præsbyteri vel Episcopi, quibus hoc munus commissum est, pias conscientias Euangelicis promissionibus in spe veniæ & remissionis confirmant. Idque tam publicè quàm priuatim, prout necessitas postulat. Sunt enim permulti, qui pro sua infirmitate, singulari pacificatione indigent. Et Paulus non tantùm pro cōmuni concione, sed etiam per domos testificatum se refert fidem in Christum, & vnumquenque sigillatim admonuisse de salutis doctrina. Tria igitur hìc nobis obseruanda sunt: Primùm quantalibet sanctitate polleant filij Dei, hac tamen conditione semper esse, quandiu in mortali corpore habitāt, vt sine peccatorum remissione consistere nequeant coram Deo. Deinde, hoc beneficium sic esse Ecclesiæ proprium, vt non aliter eo fruamur quàm si permanemus in illius communione. Tertiò, per Ecclesiæ ministros & pastores nobis dispensari, vel Euangelij prædicatione, vel Sacramentorū administratione. atque hac in parte maximè eminere clauium potestatem quam Dominus fidelium societati contulit. Proinde vnusquisq; nostrûm hoc officij sui esse cogitet, non alibi quærere remissionem peccatorum, quàm vbi Dominus eam posuit. De publica reconciliatione, quæ ad disciplinam spectat, suo loco dicetur.

Mat. 16.19 *&* 18.18. *Ioh.*20. 23. 2.*Cor.*5. 20 Clauium vsus. l.3.c.4.f.12. 14 c.17.f.5. Inf.c.6.à f 3 ad 7.c.1.f. 1.2.c.2.f.10 c.8.f 2.12. *Act.*20. 20 26. Inf.c.12.f.3 c.3 f.6. Tria obseru. 2. remis.pecc. esse Eccles. benefic. 3. Vt ex vsu cla.apparet. Mat.18.18.

23 Quoniam autem phrenetici illi quos dixi spiritus hanc vnicam salutis anchoram eripere Ecclesiæ conantur: aduersus tam pestilentem opinionem fortiùs roborandæ sunt conscientiæ. Nouatiani olim isto dogmate Ecclesias exagitarunt: sed Nouatianis non multùm dissimiles nostrum quoque seculum habet quosdam ex Anabaptistis, qui ad eadem deliramenta relabuntur. Fingunt enim regenerari Dei populum in Baptismo in puram & Angelicam vitā, quæ nullis carnis sordibus vitietur. Quòd si post Baptisma quis delinquat, nihil præter inexorabile Dei iudicium illi relinquunt. Breuiter, peccatori post acceptā gratiam lapso spem veniæ nullam faciunt: quia non aliam agnoscunt peccatorum remissionē nisi qua primùm regeneramur. Etsi autem mendacium nullum à Scriptura clariùs refutatur: quia tamen reperiunt isti quibus imponant (quemadmodum & Nouatus olim plurimos habuit sectatores) breuiter ostendamus quantopere in suam aliorumque perniciem insaniant. Principiò, quum Domini iussu quotidie sancti repetant hanc precem, *Remitte nobis debita nostra*, se nimirum debitores confitentur. Neque frustra petunt. quia Dominus non aliud vbique petendum præscripsit quàm quod ipse daturus esset. Imò quum totam orationem exauditum iri à Patre sit testatus,

Sup.f.13. l.3.c.20.f.45 c.3 f.21.& Inf f.28. c.8.f 12. c.13.f.11.12 Au.in epist. Ioan.cap.5. de ecclesia. dogm.ca.80 De vera & fals.pœnit. cap.5. *Mat*, 6.12. Huius petit. explic.l.3. c.20.f.45.

Mat.16.19. hanc tamen absolutionem peculiari etiamnum promissione obsignauit.
Ioan.20.23 Quid vltrà volumus? peccatorum confessionem à sanctis, & eam quidem
*Mat.*18.22 assiduam, tota vita requirit Dominus, & veniam pollicetur. Quæ auda-
Mat 5.45. cia est aut à peccato illos eximere: aut, si impegerint, à gratia prorsus
*Gen.*37.18 excludere? Iam quibus vult nos condonare septuagesies septies? annon
28. fratribus? Quorsum præcepit nisi vt suam clementiam imitemur? Condonat igitur non semel aut bis: sed quoties delictorum agnitione consternati, ad eum suspirant.

24 Atque (vt ab ipsis penè incunabulis Ecclesiæ ordiamur, Patri-
*Gen.*34.25 archæ circuncisi erant, in fœderis participationem allecti, edocti haud dubiè patris diligentia iustitiam & integritatem, quum in fratricidium
*Gen.*35.22 conspirarunt. scelus erat vel perditissimis latronibus abominandũ. Tan-
Patriar. vitia. dem mansuefacti Iudæ monitionibus, vendiderunt. hæc quoque intolerabilis fuit immanitas. Simeon & Leui, nefaria vltione & patris quoque iudicio damnata, in Sichimitas sæuierunt. Ruben cubile paternum spur-
Gen.38.16. cissima libidine contaminauit. Iudas dum scortationi vult indulgere præ-
l.3.c.2.§.31. ter naturæ legem, ad nurum ingreditur. Atqui tantum abest quin expun-
Sar. fid. de gãtur è populo electo, vt potiùs in capita erigantur. *Quid porrò Dauid?
2.*Sa.*11.4. quum præses esset iustitiæ, quanto cum flagitio, per innocentis sanguinis
15. effusionem, viam cæcæ libidini patefecit? Iam regeneratus erat, ac inter
*l.3.c.3.§.4 regeneratos insignibus elogijs Domini ornatus. quod tamen vel inter
2.Sam.12.13 gentes horribile est flagitium perpetrauit: & veniam tamen est cõsequu-
De vitijs in tus. Et (ne singularibus exemplis immoremur) quot in Lege & Prophetis
orat. c.20. erga Israelitas extant diuinæ misericordiæ promissiones, toties compro-
§.15. batur Dominus se placabilẽ exhibere populi sui offensis. Quid enim Mo-
*Deu.*30.3. ses promittit fore vbi populus in apostasiam prolapsus redierit ad Dominum? Reducet te Deus è captiuitate, & miserebitur tui, & congrega-
De promis. bit te ex populis ad quos fueris dispersus. Si ad cardines cæli fueris dissi-
inf.c.16.§.3. patus, inde ego te recolligam.
l.2.c.8.§.13

25 Sed nolo enumerationem inchoare quæ nunquã finienda esset. pleni enim sunt Prophetæ eiusmodi promissionibus, quæ populo infini-
Ies 48.1.8. tis sceleribus cooperto misericordiam tamen offerant. Quod grauius est
v.9.11.& 54 flagitium rebellione? diuortium enim inter Deum & Ecclesiam vocatur.
10.& 57.17 at hoc Dei bonitate superatur. Quis est vir (inquit per Ieremiam) cuius si
18. vxor corpus suum adulteris prostituerit, cum ea redire in gratiam susti-
*Ier.*3.1.12 neat? Tuis autem scortationibus omnes viæ pollutæ sunt Iuda, repleta
v.2.6.7. fuit terra fœdis amoribus tuis. Reuertere tamen ad me, & ego te suscipi-
v.14 22. am Reuertere auersatrix, non auertã à te faciem meam: quia sanctus sum,
*Ezec.*18.23 & non irascor in perpetuum. Et sanè non alius esse affectus eius potest,
& 33. qui affirmat se nolle mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur, & vi-
l.2.c.7 §.9. uat. Ideo quum templum Solomon dedicaret, in hunc quoq; vsum desti-
nabat, vt orationes pro impetranda peccatorum venia factæ inde exau-
1.*Reg.*8.46 direntur. Si peccauerint, dicebat, tibi filij tui (non est enim homo qui nõ
l.3.c.14.§.9 peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis, & egerint pœnitẽtiã in cor-
12 c.17.§.8 de suo, & conuersi deprecati te fuerint in captiuitate sua dicentes, Pec-
9.10. cauimus, iniquè egimus: & orauerint versùs terram quam dedisti Patri-
2.Par.6.36. bus eorum, & versùs templum hoc sanctum: exaudies in cælo preces eo-
Pro 28.9. rum, & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniqui-
*Num.*28.3 tatibus eorum quibus præuaricati sunt in te. Nec frustra in Lege, quoti-
Nota. diana pro peccatis sacrificia Dominus ordinauit. nisi enim assiduis pec-
l.3 c.20.§. catorum morbis populum suum laborare Dominus præuidisset, nunquã
45. illi constituisset hæc remedia.

26 An aduentu Christi, quo plenitudo gratiæ exerta fuit, hoc ad-
Inf.c.16.§.6. emptum est fidelibus beneficium, ne pro delictorum venia audeant sup-
13 sic arg. plicare? ne, si Dominum offenderint, vllam misericordiam consequantur?

Quid

Quid hoc erit aliud quàm Christum dicere in suorum perniciem venisse, non salutem, si quæ in veteri Testamento assiduè sanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis condonãdis, nunc è medio sublata dicitur? Quòd si Scripturis fidem habemus disertè clamantibus, in Christo demum gratiam & humanitatem Domini ad plenum apparuisse, effusam misericordiæ opulentiam, reconciliationem Dei & hominum adimpletam: ne dubitemus quin multò benignior nobis clementia cælestis Patris exuberet potiùs quàm abscissa aut decurtata fuerit. Neque verò desunt illius documenta. Petrus, qui audierat abnegatum iri coram Angelis Dei qui apud homines nomen Christi non esset confessus, ter vna nocte, nec sine execratione, abnegauit: non tamen à venia depellitur. Qui inordinatè viuebant apud Thessalonicenses, sic castigantur vt inuitentur ad pœnitentiã. Ne ipsi quidem * Simoni mago desperatio inijcitur, quin potiùs iubetur benè sperare, quum ad preces confugere suadet illi Petrus. c.14.s.21. *Tit.*1.11. & 3.4. 2.*Tim.*1.9. *Mat.*10.33 *Marc.*6.38 *Mat.*26.39 2.*Thes.*3.6 *Act.*8.22. l.3.c.3.s.24 * c.2.s.10.

27 Quid quod totas interdum Ecclesias grauissima peccata occuparunt à quibus tamen eas Paulus clementer potiùs extricauit quàm earum capita deuoueret? Galatarum defectio non mediocre erat delictum: Corinthij eo minùs illis erant excusabiles, quòd pluribus neque leuiori bus flagitijs abundabant: neutri tamen à misericordia Domini excluduntur. Imò illi ipsi qui præ alijs immunditia, fornicatione & impudicitia deliquerant, nominatim inuitantur ad pœnitentiam Manet enim æternumque manebit inuiolabile pactum Domini, quod solenniter cũ Christo vero Solomone, eiusque membris sanciuit his verbis, Si dereliquerint filij eius Legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint: si iustitias meas profanarint, mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meã non auferam ab eo. Deniq; ipsa symboli dispositione admonemur perpetuam residere in Ecclesia Christi delictorum gratiam: quòd Ecclesia velut constituta, remissio peccatorum adhuc subiungitur. Vide sup. Cor. excepl. s.14. *Gal.*1.6.& 3.1.& 4.9. 2.*Co.*12.21. Sup. in fine s.17. *Psa.*89.31 Nota Syn. b, vt sup. s.20. 21.22. l.3.c.20.s. 45.

28 Quidam aliquantò prudentiores, vbi vident tanta Scripturæ perspicuitate Nouati dogma refutari, non quodlibet delictum irremissibile faciunt, sed volũtariam Legis transgressionem, in quam sciens quis ac volens impegerit. Porrò sic loquentes peccatum nullum venia dignãtur, nisi sicubi aberratum ignorantia fuerit. Verùm quum Dominus in Lege, alia pro expiandis fidelium voluntarijs peccatis, alia pro ignorantijs redimendis mandarit offerri sacrificia: quantæ est improbitatis voluntario peccato nullum concedere piaculum? Dico nihil esse apertius quàm vnicum Christi sacrificium valere ad remittenda sanctorum voluntaria peccata: quando Dominus carnalibus hostijs, veluti signaculis, id testatum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuset, quem tantopere constat fuisse in Lege eruditum? An nesciebat Dauid quantum foret adulterij & homicidij crimen, qui quotidie ipsum in alijs puniebat? An fratricidiũ res legitima Patriarchis videbatur? An ita malè profecerant Corinthij, vt lasciuiam, impuritatem, scortationem, odia, contentiones placere Deo putarent? An Petrus tã diligenter admonitus ignorabat quanti esset magistrum eiurare? Ergo Dei misericordiæ tam benignè se exerenti viam nostra malignitate ne præcludamus. Obiect. l.3.c.3.s.21. 22 &c. 1.Solut. *Leuit.*4. Leuit.6.17. & 6.2. Num.15.28 Chri. Sacrific.l.2.c.15. s.6.c.16.s.6 3. Ab exempl. 2.Sam.11.4. Psal.51. l.3.c.4.s.9. Ibi.s.30.31. Veter. sentent. l.3.c. 4.s.39.

29 Equidem non me latet veteres scriptores peccata quæ quotidie remittuntur fidelibus interpretatos esse quæ ex infirmitate carnis obrepunt leuiora errata: pœnitentiam verò solennem, quæ pro grauioribus flagitijs tum exigebatur, illis visam esse non magis iterandam quàm Baptismum. quæ sententia non ita est accipienda quasi aut præcipitare in desperationem voluerint qui à prima pœnitẽtia iterũ recidissent, aut illa errata eleuare, perinde atque coram Deo exilia. Sciebant enim infidelitate sæpius titubare sanctos, iuramẽta superuacua illis interdũ excidere, Inf.c.19.s.14 l.3.c.3.s.16 Ambr. quicit. de pœni. dist 3.c. reperiuntur.

Aug. ad Maced Episco. Item Orige. sup. Leuit. cap. 25. hom. 15. Inf. c. 12. s. 8 11. &c. 2. Cor. 2. 7.

in iram nonnunquam efferuere, imò prorumpere ad manifesta vsque conuitia, alijs præterea malis laborare quæ Dominus non leuiter abominatur: sed ita vocabant, vt distinguerent à publicis criminibus, quæ cum magno offendiculo in Ecclesiæ cognitionem veniebant. Quòd autem adeò difficulter ignoscebant ijs qui dignum aliquid animaduersione Ecclesiastica perpetrarant, non ideò fiebat quòd difficilem illis apud Dominum veniam putarent: sed hac seueritate volebant alios deterrere ne temerè proruerent in flagitia, quorum merito ab Ecclesiæ communione alienarentur. Quanquam verbum Domini, quod hîc pro vnica regula nobis esse debet, maiorem certè moderationem præscribit. Siquidem eousque intendendum docet disciplinæ rigorem, ne absorbeatur à tristitia is cui præcipuè consultum oportet: vt fusiùs suprà disseruimus.

Comparatio falsæ Ecclesiæ cum vera. CAP. II.

Sũma cap. 1. quæ habetur præfert. s. 10. 12. Exẽpl. Cor. ibid. s. 14. Patr. s. 24. Proph. s. 25. tẽp. Christ. s. 26. Gal. s. 27. Falsæ notæ. ibid. s. 11. Simile. Ephe. 2. 20. Idem docet inf. c. 6. s. 5. & hîc inf. sub finẽ s. 4. Sup. c. 1. s. 10 1. Tim. 3. 15

QVANTI apud nos valere Verbi & Sacramentorum ministerium, & quousque procedere eius reuerentia debeat, vt sit nobis perpetua tessera dignoscendæ Ecclesiæ, explicatum est: nempe vbicunque integrum extat & illibatum, nullis morum vitijs aut morbis impediri quominus Ecclesiæ nomen sustineat. Deinde, illud ipsum leuiusculis erroribus non vitiari quominus legitimum æstimetur. Porrò errores quibus talis debeatur venia eos esse indicatũ est quibus præcipua religionis doctrina non læditur, quibus non opprimantur quæ inter fideles omnes conuenire debent religionis capita: in sacramentis verò, qui legitimã authoris institutionem non aboleant nec labefactent. Atqui simul ac in arcem religionis mendacium irrupit, summa necessariæ doctrinæ inuersa est, sacramentorũ vsus corruit: certè Ecclesiæ interitus cõsequitur, perinde atque de vita hominis actum est, iugulo trãsfixo, vel præcordijs lethaliter sauciatis. Atque id ex Pauli verbis liquidò euincitur, quũ docet Ecclesiam fundatam esse super doctrinam Apostolorum & Prophetarũ, ipso Christo summo angulari lapide. Si Ecclesiæ fundamentum est Prophetarum & Apostolorum doctrina, qua salutem suam in vno Christo reponere fideles iubentur, illam doctrinam tolle, quomodo ampliùs ædificium constabit? Corruat ergo Ecclesia necesse est vbi intercidit illa religionis summa quæ sola sustinere eam potest. Deinde si vera Ecclesia columna est ac firmamentum veritatis, certum est non esse Ecclesiam vbi regnum occupauit mendacium & falsitas.

Sitne Pp. ver Eccle. Mart. loc. 6. clas. 4 s. 46. Inf. s. 6. c. 6. s. 9. *l. 1. c. 11. s. 7 Inf. c. 9. s. 4. Inf. s. 11. 12. c. 7. s. 22. Sup. c. 1. s. 4.

2 In eum modum quum res habeat sub Papismo, intelligere licet quid Ecclesiæ illic supersit. Pro verbi ministerio peruersa & mendacijs conflata illic regnat gubernatio, quæ puram lucem partim extinguit, partim suffocat. In locum Cœnæ Domini, fœdissimũ sacrilegium subijt: cultus Dei varia & non ferenda superstitionum congerie deformatus: doctrina (citra quam Christianismus non constat) tota sepulta & explosa: *publici conuentus, idololatriæ & impietatis scholæ. Quare nullum est periculum ne ab exitiali tot flagitiorum participatione desciscendo, ab Ecclesia Christi diuellamur. Ecclesiæ communio non ea lege instituta est vt vinculum sit quo idololatria, impietate, ignorantia Dei alijsq; malorum generibus irretiamur: sed potiùs quo in timore Dei, & veritatis obedientia retineamur. Magnificè illi quidem suam nobis ecclesiam commẽdant, ne qua alia in mundo esse videatur: postea, quasi re confecta, omnes schismaticos esse constituunt qui ab eius quam pingunt Ecclesiæ obedientia subducere se: omnes hæreticos, qui contra eius doctrinam mutire audent. Sed quibus rationibus veram se Ecclesiam habere confirmant? Allegant ex vetustis annalibus quid olim in Italia, in Gallia, in Hispania fuerit. A sanctis illis viris qui sana doctrina fundarunt excitaruntque Ecclesias, doctrinamque ipsam & Ecclesiæ ædificationem suo sanguine stabilierunt,

Inf. s. 5. c. 5. s. 13 vbi de success. Pp.

bilierunt, ſe originem ducere. Eccleſiam verò ſic & ſpiritualibus donis, & Martyrum ſanguine apud ſe conſecratam, perpetua Epiſcoporum ſucceſſione conſeruatam fuiſſe ne intercideret. Commemorant quanti hanc ſucceſſionem fecerint Irenæus, Tertullianus, Origenes, Auguſtinus, & alij. Quàm friuola ſint iſta & planè ludicra, faciam vt nullo negotio intelligant ij qui mecum ea paululum expendere volent. Equidem eos quoque hortarer vt huc animum ſerio aduerterent, ſiquid docendo proficere me apud eos poſſe conſiderem: ſed quando illis, omiſſa veritatis ratione, hoc vnum propoſitum eſt quacunque poſſunt via rem ſuam agere, pauca tantùm dicam quibus ſeſe boni viri & veri ſtudioſi ab eorum captionibus expedire queant. Primùm ab illis quæro cur non Africam citent, & AEgyptum, & totam Aſiam. Nempe quia in omnibus illis regionibus deſijt ſacra hæc Epiſcoporum ſucceſſio, cuius beneficio ſe Eccleſias retinuiſſe gloriantur. Eò igitur recidunt, ſe ideo veram habere Eccleſiam, quia ex quo eſſe cœpit, non fuerit Epiſcopis deſtituta: perpetua enim ſerie alios alijs ſucceſſiſſe. Sed quid ſi Græciam illis regeram? Quæro igitur iterum ab ipſis cur apud Græcos perijſſe Eccleſiam dicant, apud quos nunquam interrupta fuit illa Epiſcoporum ſucceſſio, vnica eorum opinione, Eccleſiæ cuſtos & conſeruatrix. Græcos faciunt ſchiſmaticos. quo iure? quia à ſede Apoſtolica deſciſcendo, priuilegium perdiderunt. Quid? annon multò magis perdere merentur qui à Chriſto ipſo deficiunt? Sequitur ergo euanidum eſſe prætextum ſucceſſionis, niſi Chriſti veritatem, quam à patribus per manum acceperint, ſaluam & incorruptam poſteri retineant, ac in ea permaneant.

Mart ibid. ſ.25. &c. Præf. Auth. poſt mediū Iren. aduer. Valent. lib. 3 cap. 3. 4. Tertul. de præſcri. aduerſ. hæret. Auguſt. Epi. ad Generoſ. 156. Mart. loc. 4. claſ. 2. ſ. 9.

Græc. Epiſcopi. Plus eſt deficere à Chriſto quam à Pp.

3 Ergo non aliud hodie pretendunt Romanenſes, quàm Iudæos olim obtendiſſe apparet, quum cæcitatis, impietatis, idololatriæ à Prophetis Domini arguerentur. Nam vt illi templum, ceremonias, ſacerdotia glorioſè iactabant, quibus rebus Eccleſiam, magno, vt ſibi videbantur, argumento metiebantur: ita pro Eccleſia externæ quædam laruæ ab his opponuntur, quæ longè ſepe abſunt ab Eccleſia, & citra quas Eccleſia optimè conſtare poteſt. Quare neque alio argumento refutandi nobis ſunt, quàm quo aduerſus ſtultam illam Iudæorum confidentiam pugnabat Ieremias. nempe ne glorientur in verbis mendacibus, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini eſt. Quando nihil Dominus vſpiam ſuum agnoſcit niſi vbi verbum ſuum auditur, ac religiosè obſeruatur. Ita quum gloria Dei inter Cherubim in ſanctuario ſederet, eamque ſedem ſibi ſtatam fore pollicitus eſſet ipſis: vbi cultum eius prauis ſuperſtitionibus corrumpunt ſacerdotes, aliò tranſmigrat, & locum ſine vlla ſanctitate relinquit. Si templum illud quod videbatur perpetuæ Dei habitationi conſecratum, derelinqui à Deo ac profaneſcere potuit, non eſt quòd nobis iſti fingant Deum ita perſonis aut locis alligatum, & affixum externis obſeruationibus, vt manere apud eos oporteat qui titulum modò & ſpeciem Eccleſiæ habent. Atque hæc eſt contentio quam habet Paulus in Epiſtola ad Romanos, à nono capite vſque ad duodecimum. Hoc enim vehementer turbabat infirmas conſcientias, quòd quum viderentur eſſe populus Dei, Euangelij doctrinam non modò reſpuebant, ſed etiam perſequebantur. Poſtquam ergo doctrinam expoſuit, hanc difficultatem remouet: ac negat Iudæos illos veritatis hoſtes, eſſe Eccleſiam: vtcunque nihil eis deeſſet quod poſſet ad externam Eccleſiæ formam alias deſiderari. Ideoque negat quia Chriſtum non amplecterentur. Aliquanto etiam expreſſius in Epiſtola ad Galatas: vbi Iſmaelem cum Iſaac comparando, multos dicit in Eccleſia tenere locum ad quos non pertinet hæreditas: quia progeniti non ſunt ex libera matre. Vnde etiam ad comparationem duplicis Ieroſolymæ deſcendit: quia ſicuti in monte Sina Lex eſt lata, Euangelium verò ex Ieruſalem prodijt:

Exempl. Iudæor. Vide locos annot. Sup. c.1. ſ 18. & Ier. 11. 10. 13 Ezech. 20. 30. *Ierem.* 7. 4. Inf. c. 9. ſ. 5. *Ezec.* 10. 4. Pſal. 132. 13 14. Malac. 2. 5. 9 12. 2. Reg. 25. 9. Pſal. 74. 8. Ier. 52. 13. Mat. 24. 2. L. 3. c. 22. ſ. 4. Rom. 9. 4. 5. & 10. 19. 21 & 11. 1. 7. *Galat.* 4. 22 30. 31. Inf c. 16. ſ. 12.

Ga.4.24.25 Sup.c.1.ſ.4. Gen.12.10. Quales erãt Mat.3 9. Ioan.8.39. Rom.2.17. Rom.9.6. Malac.2.4. Obſer.hunc Mal.loc.Inf c.8.ſ.2. c.7.ſub finem ſ.30. Succeſſio ſine imitat. De Caipha Mat.26.3.37. Ioan.11.49. Act.4.6. Vt ex c.8. Inf.vbi de auth.Eccle. Quo ſenſu ſucceſ.accip. Sup.ſ.2. Inf.c.9.ſ.5. c.10.ſ.18. Probatur ab iiſd.Ter. & Iræn.li.3. cap.1.& 2. Ad Vin.Epiſt.48.

ſic multi ſeruiliter nati & educati, filios Dei & Eccleſiæ ſe eſſe non dubitanter iactant: imò ſuperbè deſpiciunt genuinos Dei filios, quum ſint ipſi degeneres Nos quoque ex oppoſito, dum audimus ſemel è cælo pronuntiatum eſſe, Eijce ancillam & filium eius, hoc inuiolabili decreto freti fortiter ſpernamus inſipidas eorum iactantias. Nam ſi externa profeſſione ſuperbiunt, Iſmael quoque circunciſus erat: ſi antiquitate pugnant, ille erat primogenitus, videmus tamen abdicari. Si cauſa quæritur, eam Paulus aſſignat, non cenſeri inter filios niſi qui geniti ſunt ex puro & legitimo doctrinæ ſemine. Secundum hanc rationem negat ſe Deus impijs Sacerdotibus obſtrictum eſſe quia pepigerit cum patre eorum Leui ipſum ſibi Angelum vel interpretem fore: imò in eos retorquet falſam eorum gloriationem, qua ſolebant inſurgere contra Prophetas: quòd ſcilicet dignitas ſacerdotij in ſingulari pretio habenda foret. Hoc ipſe libenter admittit, & hac conditione cum ipſis diſceptat, quia pactum ſeruare paratus ſit. dum autem ipſi mutuò non reſpondent, repudiari merentur. En quid valeat ſucceſſio, niſi imitatio etiam coniuncta ſit atque æquabilis tenor: nempe vt poſteri, ſimulac conuicti fuerint deſciuiſſe à ſua origine, omni honore priuentur. Niſi forte quia Caiphas multis pijs Sacerdotibus ſucceſſit (imò ab Aarone vſq; ad illum continua fuit ſeries) ideò ſceleratus ille cœtus Eccleſiæ titulo dignus fuit. Atqui ne in terrenis quidem imperijs hoc ferri poſſet, vt verus Reipublicæ ſtatus dicatur tyrannis Caligulæ, Neronis, Heliogabali, & ſimilium, quia Brutis, Scipionibus, & Camillis, ſuceeſſerint. Præſertim verò in Eccleſię regimine nihil magis friuolum, quàm omiſſa doctrina ſucceſſionem in ipſis perſonis locare. Nec verò quicquã minùs ſanctis doctoribus, quos falsò nobis obtrudunt, propoſitum fuit, quàm præcisè quaſi hæreditario iure probare, eſſe Eccleſias vbicunque Epiſcopi alij alijs ſubrogati fuerant. Sed quum extra controuerſiam eſſet, nihil à principio vſque ad illam ætatem mutatum fuiſſe in doctrina, ſumebant quod omnibus nouis erroribus conficiendis ſufficeret, illis oppugnari doctrinam ab ipſis vſque Apoſtolis conſtanter & vnanimi conſenſu retentam. Non eſt igitur cur fucum amplius facere pergant ex Eccleſiæ nomine, quàm nos vt decet, reuerenter colimus: ſed vbi ad definitionem ventum eſt, non modò aqua (vt dicitur) illis hæret, ſed hærent in ſuo luto: quia fœtidam meretricem ſubſtituunt pro ſacra Chriſti ſponſa. Quæ ſuppoſitio ne nos fallat, præter alias admonitiones hæc quoque Auguſtini nobis ſuccurrat. nam de Eccleſia loquens, Ipſa eſt, inquit, quæ aliquando obſcuratur, & tanquam obnubilatur multitudine ſcandalorum: aliquando tranquillitate temporis quieta & libera apparet: aliquando tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur. Exempla profert, quòd ſepius firmiſſimæ columnæ vel pro fide exularent fortiter, vel toto orbe latitarent.

Eccle.non eſt vbi nullum Dei ver Inf.c.5.à ſ.8 ad finem. Ioha.18.37 Ioha.10.14. Ibid.4. Notę veræ Eccle.vt ſu. c.1.ſ.10.

4 In hunc modum hodie nos vexant Romanenſes, ac imperitos terrefaciunt Eccleſiæ nomine, quũ capitales ſint Chriſti aduerſarij. Quãuis igitur templum, ſacerdotium, & reliquas huiuſmodi laruas obtendant, minimè permouere nos debet inanis hic fulgor quo ſimplicium oculi perſtringuntur, vt Eccleſiam eſſe recipiamus vbi verbum Dei non apparet. Hæc enim perpetua eſt nota, qua ſignauit ſuos Dominus noſter. Qui eſt ex veritate, inquit, audit vocem meam. Item, Ego ſum paſtor ille bonus, & cognoſco oues meas, & cognoſcor à meis. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognoſco eas, & ſequuntur me. Paulò autem antè dixerat, Oues paſtorem ſuum ſequi, quia nouerunt vocem eius: alienum autem non ſequi, ſed effugere ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Quid igitur ſponte in cenſenda Eccleſia inſanimus, quum eam minimè dubio ſymbolo deſignarit Chriſtus, quod vbicunque ſpectatur, fallere nõ poteſt quin illic Eccleſiam certò oſtendat: vbi verò abeſt, nihil reſtat quod

quod veram Ecclesiæ significationem dare possit? Non enim super hominum iudicia, non super sacerdotia fundatam esse Ecclesiam, sed super doctrinam Apostolorum & Prophetarum, commemorat Paulus. Quin potius Ierusalem à Babylone, Christi Ecclesia à Satanæ coniuratione hoc discrimine dignoscenda est quo eas inter se Christus distinxit: Qui ex Deo est, inquit, verba Dei audit. Propterea non auditis quia ex Deo non estis. In summa, quum Ecclesia regnum sit Christi, regnet autem ille nonnisi per verbum suum: an vllis iam obscurum erit quin illa mendacij verba sint, quibus Christi regnum absque eius sceptro (id est sacrosancto ipsius verbo) esse fingitur?

Ad quas recurr. August. cont. Petil. epist. cap. 2. & 3. & 4. 10. 11. *Ephes.* 2. 20 *Iohan.* 8. 47

5 Iam verò quòd reos schismatis & hæreseos nos agunt quia & dissimilem prædicemus doctrinam, & suis legibus non pareamus, & seorsum conuentus ad preces, ad Baptismum, ad Cœnæ administrationem, aliásque sacras actiones habeamus: grauissima quidem est accusatio, sed quæ nequaquam longa aut laboriosa defensione opus habet. Hæretici & schismatici vocantur qui dissidio facto, Ecclesiæ communionem dirimũt. Hæc porrò duobus vinculis continetur, sanæ doctrinæ consensione, & fraterna charitate. Vnde inter hæreticos & schismaticos hoc discriminis ponit Augustinus, quòd illi quidem falsis dogmatibus fidei synceritatem corrumpant: hi autem interdum etiam in fidei similitudine, societatis vinculum disrumpant. Verùm id quoque notandum est, hanc charitatis coniunctionem sic à fidei vnitate pendere, vt hæc illius initium, finis vnica denique regula esse debeat. Meminerimus ergo, quoties Ecclesiastica vnitas nobis commendatur, hoc quæri vt dum mentes in Christo consentiunt, voluntates etiam nostræ mutua in Christo beneuolentia inter se coniunctæ sint. Itaque Paulus, dum ad illam nos hortatur, pro fundamento sumit, vnum esse Deum, vnam fidem, & vnum Baptismum. Imò vbicunque nos idem sentire & idem velle docet, continuò addit. In Christo, vel secundùm Christum: significans impiorum esse factionem, non conspirationem fidelium, quæ fit extra verbum Domini.

Vide Mart. ibi. à f. 1. ad 4 De crimina. Papist. Inf. c. 6. f. 1. 10. Qui Hæret. & Schismat. *Lib. quæst. Euang. secun. Mat.* Quæst. 11. Iren. lib. 4. cap. 62. & 63. *Ephes.* 4. 5. *Phil.* 2. 2. & 5.

6 Paulum quoque sequutus Cyprianus totius Ecclesiasticæ concordiæ fontem ab vnico Christi episcopatu ducit. postea subijcit, Ecclesia vna est, quæ in multitudinem latiùs incremento fœcunditatis extenditur: quo modo solis radij multi, sed lumen vnum: & rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quũ de fonte vno riui plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen manet in origine. Auelle radium solis à corpore, diuisionem vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præcide riuum, præcisus arescit. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem porrigitur: vnum tamen lumen est quod vbique diffunditur. Nihil elegantius dici potuit ad exprimendam indiuiduam illam connexionem quam habent inter se omnia Christi mẽbra. Videmus vt ad caput ipsum perpetuò nos reuocet. Proinde hæreses & schismata inde oriri pronuntiat, quòd ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cælestis magistri doctrina seruatur. Eant nũc, & clamitent hæreticos nos esse qui ab ipsorum Ecclesia recesserimus: quum nulla alienationis causa fuerit nisi hæc vna, quòd puram veritatis professionem nullo modo ferre possunt. Taceo autem quòd anathematibus & diris nos expulerunt. Quod tamen ipsum satis superque nos absoluit, nisi Apostolos quoque schismatis damnare velint, quibuscum similem habemus causam. Prædixit, inquam, Christus Apostolis suis, fore vt à synagogis propter nomen suum eijcerentur. Illæ porrò synagogæ de quibus loquitur, tunc habebantur legitimæ Ecclesiæ. Quum ergo eiectos esse nos constet, idque propter Christi nomen fuisse factum parati simus ostendere, de causa certè priùs quærendum est quàm aliquid

De simpl. prælat. Inf. c. 6. f. 1. 4. 16. Cypr. simil. Chrysost. ad Ephe. cap. 4 Serm. 10. Domui ex animabus constru. cõparat. Item. Iren. lib. 1. cap. 3. *Iohan.* 16. 2 Apoc. 18. 4. Exempl. Act. 13 6. 7. & 19. 8.

Mart.ibid. à ſ.34.ad 39

de nobis in hanc vel illam partem definiatur. Sed hoc illis, ſi ita volunt, ſponte remitto. abundè enim mihi eſt, oportuiſſe nos ab ipſis recedere vt ad Chriſtum accederemus.

Comparat. Papa cum Iſr. Vide loc citat. Sup. c.2.ſ.18. Rom.9.4. Epheſ.2.12. De quibus etiam Inf. c.14.à ſ.19. ad 22.c.17. ſ.34.12. Inf c.5.ſ.10 11.&c.

7 Sed apparebit etiamnum certius quo loco nobis eſſe debeant Eccleſiæ omnes quas Romani illius idoli tyrannis occupauit, ſi cum Iſraelitica illa veteri, qualis apud Prophetas delineata eſt, conferatur. Veratum extabat apud Iudæos & Iſraelitas Eccleſia, quum in fœderis legibus perſtarent: ea ſcilicet obtinentes Dei beneficio quibus Eccleſia continetur. Doctrinam veritatis habebant in Lege, eius miniſterium penes ſacerdotes erat & Prophetas: Circuncisionis ſymbolo in religionem initiabantur, alijs ſacramentis exercebantur ad fidei confirmationem. Non dubium quin competerent in eorum ſocietatem elogia quibus Eccleſiam Dominus honorauit. Poſtquam deſerta Lege Domini, degenerarunt ad idololatriam & ſuperſtitionem, illa prærogatiua pro parte exciderunt. Quis enim auſit Eccleſiæ titulum ijs præripere apud quos verbi ſui prædicationem, & myſteriorum obſeruationem depoſuit Deus? Rurſum, quis auſit eum cœtum nulla cum exceptione Eccleſiam appellare, vbi verbum Domini palam & impunè conculcatur? vbi eius miniſterium, præcipuus neruus, atque adeò anima Eccleſię, diſſipatur.

Obiect. Solut. Grad.defect.Mart. loc.4.claſ.2 ſ.21. 2.Par.10.19 1.Reg.12.28 2.Par.11.16 & 12.1.5.14 Lege 1.Reg. à cap.12.ad 19. Item 2.Par. à 12.ad 18. Ab Achab ad finem regni Iſr. Inf.c.9.ſ.3.

8 Quid ergo? (dicet quiſpiam) nullàne igitur reliqua erat in Iudæis Eccleſiæ particula ex quo ad idololatriam defecerunt? Facilis eſt reſponſio. Primùm dico in ipſa defectione fuiſſe gradus quoſdam. neque enim dicemus eundem fuiſſe lapſum Iudæ & Iſraelis, quo primùm tempore vterque à puro Dei cultu deflexerit. Iarobeam quum vitulos fabricaret contra apertam Dei prohibitionem, & adorationi locum non licitum dedicaret, religionem prorſus corrupit. Iudæi priùs ſe impijs moribus & ſuperſtitioſis inquinarunt quàm ſtatum in externa religionis forma perperam mutarent. Quanquam enim ſub Rechabeam multas iam peruerſas ceremonias vulgo ſibi aſciuerant, quia tamen Hieroſolymis manebant & Legis doctrina & ſacerdotium, & ritus quales Deus inſtituerat: habebant illic pij tolerabilem Eccleſiæ ſtatum. Apud Iſraelitas, vſque ad regnum Achab res minimè in melius reſtitutæ, tunc verò etiam in deterius prolapſæ ſunt. Qui poſtea ſucceſſerunt, vſque ad interitum regni, partim eius fuerunt ſimiles, partim (quum aliquanto meliores eſſe vellent) exemplum Iarobeã ſequuti ſunt. omnes autem ad vnum impij & idololatriæ. In Iudæa variæ ſubinde mutationes fuerunt, dum alij reges cultum Dei falſis & commentitijs ſuperſtitionibus peruertunt, alij diſſipatam religionem iuſtaurant: donec ipſi quoque ſacerdotes templũ Dei profanis abominandiſque ritibus polluerunt.

Pp.corru. De qua ſup. ſ.2.confertur Iſr.religioni. Mart.ibid. ſ.34.35. Non licet Pp.ſacris adeſſe. Inf.c.18.ſ. 18.19. Sup.c.1.ſ.19 *Exod.29.9.* Leuit.17.3. 4.

9 Age nunc, negent Papiſtæ ſi poſſunt, vt ſua vitia minimè extenuent, religionis ſtatum ita apud ſe corruptum vitiatumque eſſe vt fuit in regno Iſraelitico ſub Iarobeam. Atqui idololatriam habent craſſiorem: neque in doctrina, guttula vna ſunt puriores: niſi forte in hac quoque ipſa magis ſint impuri. Deus, imò quicunq; mediocri iudicio præditi ſunt, mihi erunt teſtes, & res etiam ipſa declarat quàm nihil hîc amplificem. Iam quum ad Eccleſiæ ſuæ communionem adigere nos volunt, duo poſtulant à nobis: primùm, vt precibus, ſacriſq;, & ceremonijs ſuis omnibus communicemus: deinde vt quicquid honoris, poteſtatis, iuriſdictionis Eccleſiæ ſuæ tribuit Chriſtus, id Eccleſiæ ſuæ deferamus. Quod ad primum attinet, fateor Prophetas omnes qui Hieroſolymis fuerunt, quum res illic eſſent admodum corruptæ, nec ſeorſum ſacrificaſſe, nec ſeparatos habuiſſe ab alijs ad orandum cœtus. Habebant enim Dei mandatum quo in templum Solomonis conuenire iubebantur: ſacerdotes Leuiticos, quos quia ſacrorum antiſtites ordinati erant à Domino, necdum abdicati, vtcunque indigni eo honore eſſent, locum illum iure adhuc tenere

aere nouerant. Quod verò caput est totius quæstionis, ad nullum superstitiosum cultum adigebantur: imò nihil suspiciebant quod non esset à Deo institutum. Apud hos autem, Papistas dico, quid simile? Vix enim vllum cum ipsis conuentum possumus habere in quo non aperta idololatria nos polluamus. Certè præcipuum communionis vinculum in Missa est, quam nos vt maximum sacrilegium abominamur. Atque id meritò an temere à nobis fiat, alibi videbitur. Nunc satis est ostendere aliam in hac parte causam nostram esse quam fuerit Prophetarum, qui impiorum sacris interessent, nullas ceremonias vel spectare vel vsurpare cogebantur nisi à Deo institutas. Ac, si exemplum omnino simile habere libet, sumamus ex regno Israelitico. Secundum institutum Ierobeam manebat circuncisio, fiebant sacrificia, Lex sancta habebatur, inuocabatur Deus ille quem à Patribus acceperant: sed propter commentitios ac vetitos cultus, quicquid illic agebatur, Deus improbabat ac damnabat. Cedò mihi Prophetam vnum, vel pium aliquem virum, qui semel adorauerit in Bethel, aut sacrum fecerit. Nouerant se id non facturos quin aliquo sacrilegio se cōtaminarent. Habemus ergo, non eousque valere apud pios debere Ecclesiæ communionem, vt si illa ad profanos pollutósque ritus degeneraret, sequi protinus necesse sit.

Mart. loc. 4. clas. 2. à s. 9. ad 54. 1. Cor. 10. 14. 18. Inf c. 18. Mart. ibid. s. 26. 27. 28. 1. Re. 12. 31 & 13. 2. 33 Nemo Proph. sacrif. in bethel.

10 Verùm de altera parte magis etiamnum contendimus. nam si Ecclesia secundùm eum modum consideratur, cuius reuereri iudicium, cuius authoritati deferre, cuius monitionibus parere, cuius castigationibus commoueri, cuius communionem religiosè in omnibus colere oporteat: Ecclesiam illis concedere non possumus quin subiectionis & obedientiæ necessitas nos maneat. Libenter tamen eis concedemus quod Iudæis & Israelitis sui seculi dederūt Prophetæ, quum res aut in pari statu, aut etiam meliore illic essent. Videmus autem vt passim clament profana esse conuenticula, quibus non magis consentire liceat quàm Deum abnegare. Et certè si illæ Ecclesiæ fuerunt, sequitur ab Ecclesia Dei alienos fuisse, in Israele quidem, Eliam, Micheam, & similes: in Iuda autem Iesaiam, Ieremiā, Oseam, & reliquos eius notæ, quos peius quibuslibet in circuncisis oderant & execrabantur sui seculi Prophetæ, Sacerdotes, & populus. Si illæ Ecclesiæ, ergo Ecclesia non columna veritatis, sed firmamentum mendacij: non tabernaculum Dei viuentis, sed idolorum receptaculum. Necesse igitur habebant ab eorum cœtuum consensione desciscere, quæ nihil aliud erat quàm impia aduersus Deū conspiratio. Eadem ratione siquis præsentes cœtus idololatria, superstitione, impia doctrina contaminatos pro Ecclesijs agnoscat, in quarum plena communione perstandum sit homini Christiano vsque ad doctrinæ consensionem, valde errabit. Nam si Ecclesiæ sunt, potestas clauium penes ipsas est. atqui claues indiuiduum habent nexum cum verbo, quod illinc profligatum est. Deinde si Ecclesiæ sunt, valet apud eas Christi promissio, Quodcunque ligaueritis, &c. Contrà autem, abdicant à sua communione quicunq; se Christi seruos nō fictè profitētur. Ergo aut euanida est Christi promissio, aut non sunt, hoc saltem intuitu, Ecclesiæ. Denique pro verbi ministerio habent scholas impietatis & errorum omne genus sentinam. Proinde aut Ecclesiæ, secundum hanc rationem, nō sunt: aut nullum restabit symbolū quo legitimi fidelium cœtus à Turcarum conuentibus discernantur.

De prima sup. s. 9. Inf. c. 10. s. 18. vt sup. c. 1. s. 10. quædam in eam rem. Mart. loc. 6. clas. 4. s. 14. 15. Ies. 1. 14. & 66. 34. Psal. 50. 10. Ier. 7. 21. Mal. 2. 12. 1. Ti. 3. 15. Sup. in fine s. 1. inf. c. 12. s. 11. Mart. loc. 4. clas. 2. Sup. c. 1. s. 21 Inf. c. 6. s. 4. Mat. 16. 19. & 18. 18. Iohan. 20. 23.

11 Vt tamen manebant olim inter Iudæos peculiares quædā Ecclesiæ prærogatiuæ, ita nec hodie Papistis adimimus quæ superesse ex dissipatione vestigia Ecclesiæ inter eos Dominus voluit. Cum illis fœdus suum semel pepigerat Deus. id sua magis ipsius firmitate subnixum contra eorum impietatem eluctando persistebat, quàm ab illis conseruabatur. Quæ itaque certitudo est ac constantia diuinæ bonitatis, residebat illic fœdus Domini, nec obliterari illorū perfidia poterat eius fides, nec

Vestigia eccle. in Papa. Inf. c. 9. s. 7. Mart. loc. 6. clas. 4. sub finem s. 41. & 43. 44.

Inf.c.16.s.3. impuris eorũ manibus profanari ita Circuncisio poterat, quin simul verũ
l.2.c.10.s.9. esset & signũ & sacramẽtum eius fœderis. Vnde liberos qui illis nascebãtur,
Rom.9.6. tur, suos Dominus vocabat: qui nisi speciali benedictione, nihil ad eũ per
& 3.3. tinerent. Sic quum fœdus suum in Gallia, Italia, Germania, Hispania, An-
Mart.loc.1. glia deposuerit: vbi illæ prouinciæ Antichristi tyrannide oppressæ sunt,
clas.4.s.2.3. quò tamen fœdus suum inuiolabile maneret, Baptismum primò illic cõ-
39. seruauit, fœderis testimonium, qui eius ore consecratus, inuita humana
Eze.16.20. impietate vim suam retinet: deinde sua prouidentia effecit vt aliæ quoq;
Simile. reliquiæ extarent, ne Ecclesia prorsus interiret. Ac quemadmodum ita sæ-
Inf c.7.s.23. pe diruũtur ædificia vt fundamenta & ruinæ maneant, ita non passus est
De antichr. Ecclesiam suam ab Antichristo vel à fundamẽto subuerti, vel solo æquari
Inf.c.9.s.3. (vtcunque ad puniendam hominum ingratitudinem, qui verbum suum
5.c.7.s.24. contempserant, horribilẽ quassationem ac disiectionem fieri permiserit)
25.c.6.s.9. sed ab ipsa quoq; vastatione semirutum ædificium superesse voluit.

12 Quum ergo Ecclesiæ titulum non simpliciter volumus concedere Papistis, non ideo Ecclesias apud eos esse inficiamur: sed tantùm litigamus de vera & legitima Ecclesiæ constitutione, quæ in communione cum sacrorum, quæ signa sint professionis, tum verò potissimum doctrinæ requiritur. Antichristum in templo Dei sessurum prædixerunt Daniel & Paulus: illius scelerati & abominandi regni ducem & antesignanũ apud nos facimus Romanum Pontificem. Quòd sedes eius in templo Dei collocatur, ita innuitur, tale fore eius regnum quod nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat. Hinc igitur patet, nos minimè negare quin sub eius quoque tyrannide Ecclesiæ maneant: sed quas sacrilega impietate profanarit: quas immani dominatione afflixerit: quas malis & exitialibus doctrinis, ceu venenatis potionibus, corruperit, & propemodum enecarit: in quibus semisepultus lateat Christus, obrutum Euangelium, profligata pietas, cultus Dei ferè abolitus: in quibus denique omnia sic sint conturbata, vt Babylonis potiùs quam ciuitatis Dei sanctę facies illic appareat. In summa, Ecclesias esse dico, quatenus populi sui reliquias, vtcunque miserè dispersas ac disiectas, illic mirabiliter Dominus conseruat, quatenus permanẽt aliquot Ecclesiæ symbola: atque ea præsertim quorũ efficaciã nec Diaboli astutia nec humana prauitas destruere potest. Sed quia è cõuerso deletæ sunt illic notæ quas præcipuè in hac disputatione respicere debemus, dico vnumquenque cœtum & totum corpus carere legitima Ecclesiæ forma.

[Margin: In Pp. quatenus sit eccl. — Dan.9.27. — 2.The.2.4. — Inf.c.7.s.25. — l.3.c.20.s.42. in fine. — Mart.s.47. — loc.6.clas.4. — Inf.c.5.6. — Apoc.14.8. & 17.5. — l.2.c.15. sub finem s.5. — Inf.c.10.s.6. — Notæ Eccle sup.c.1.s.10.11.]

De Ecclesiæ doctoribus & ministris, eorum electione & officio. CAP. III.

IAM de ordine dicendum est quo Ecclesiam suam gubernari voluit Dominus. Tametsi enim solum ipsum regere ac regnare in Ecclesia, in ea quoque præesse vel eminere, & imperium hoc solo eius verbo exerceri atque administrari oportet: quia tamen visibili præsentia inter nos non habitat, vt voluntatem nobis suam ore coràm declaret, hominum ministerium in hoc adhibere diximus, & quasi vicariam operam non ad eos ius suum honoremque transferendo, sed tantum vt per os ipsorum suum ipse opus agat. qualiter ad opus quoque faciendum instrumento vtitur artifex. Quæ iam antè exposui, iterũ repetere cogor. Posset id quidem vel per seipsum sine alio quouis aut adminiculo aut organo, vel etiam per Angelos facere: sed complures sunt causæ cur per homines malit. Hoc enim modo * primũ dignationem erga nos suam declarat quũ ex hominibus sumit qui pro se in mundo legatione fungantur, qui arcanæ suæ voluntatis sint interpretes, qui personam denique suam repræsentent. Sicque experimento comprobat non vanum esse quod passim nos vocat templa sua, dum ex ore hominum, velut ex sanctuario, respõsa homini-

[Margin: Ioc.2.de regim.eccle. — Apost hic — Veter. c.4. — Falsæ c.5. — Mat.26.11. — l.2.c.16.s.14. — Inf.c.17.s.18. — * 1 ratio. — Sup.c.1.s.5. — 2.Cor.5.20. — 1.Cor.3.16. & 6.19. — 2.Cor.2.14.15.]

hominibus reddit.* Deinde hoc optimum ac vtilissimum ad humilitatem exercitium est, dum nos ad obediendum verbo suo assuefacit, vtcunq; per homines similes nobis interdum etiam dignitate inferiores, prædicetur. Si de cælo ipse loqueretur, nihil mirum foret si sacra eius oracula omniū auribus atque animis reuerenter sine mora exciperentur, Quis enim præsentem eius potestatem non horreret? quis non ad primum tantæ maiestatis aspectum prosterneretur? quis non immenso illo fulgore confunderetur? Verum vbi homuncio quispiam ex puluere emersus in nomine Dei loquitur, hic nostram erga Deum ipsum pietatem & obseruantiam optimo testimonio declaramus, si dociles nos exhibemus eius ministro, quum nulla tamen in re nos excellat. Hac igitur etiam causa cælestis suæ sapientiæ thesaurum in vasis fragilibus ac luteis abscondit, quò certius experimentum capiat quanti à nobis fiat. Adhæc nihil ad fouendam mutuam charitatem aptius erat quàm hoc vinculo homines inter se colligari, dum vnus constituitur pastor qui reliquos simul doceat: qui verò discipuli esse iubentur, communem ex vno ore doctrinam excipiunt. Si enim sibi quisque sufficeret, nec indigeret alterius opera (quæ superbia est humani ingenij) contemneret quisque alios, & ab illis contemneretur. Quem igitur firmissimum retinendę vnitatis nodum fore prouidit Dominus, eo Ecclesiam suam adstrinxit, dum salutis ac vitæ æternæ doctrinam apud homines deposuit, vt per eorum manus reliquis communicaret. Huc respexit Paulus, quum Ephesijs scriberet, Vnum corpus, vnus Spiritus, quemadmodum & vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptisma. Vnus Deus & Pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus nobis. Verum vnicuique nostrûm data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Quapropter dicit, Quum ascendisset in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui descendit, idem ille est qui ascendit vt impleret omnia. Et idem dedit alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios Pastores ac Doctores, ad instaurationem sanctorum, in opus administrationis, in ædificationē corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis Filij Dei, in virum perfectū in mensuram ætatis plenè adultæ, vt non ampliùs simus pueri, qui circunferamur omni vento doctrinæ: sed veritatem sectātes in charitate, adolescamus in illum per omnia, qui est caput nempe Christum. in quo totum corpus coagmentatum & compactum per omnem commissuram subministrationis, iuxta actum in mensura vniuscuiusque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem suijpsius per charitatem.

Augusti. li. 1. de doctr. Christiana. * 2. ratio. l.1.c.1.s.3. Exempl. Exod.20.19 Deut.18.16. Heb.12.19. 21. Mat.10. 40. Ioan.13.20 2.*Cor*.4.7. 3.ratio. Rom.12.4. 7.&c. 1.Cor.12. 26 28. Ephe.4.3.11 l.3.c.7.s.4. l.2.c.8.s.54 Mart. loc.1. clas.4.s.37. *Ephe*.4.4.5 Ephes.4.17. Sup.c.2.s.5. Inf.s.4.& c. 8.s.12. Ephes.4.12. 13.14. De Chri. Regn. l.2.c.15.s.5 l.3.c.20. s.42.

2 His verbis illud ostendit hominum ministerium, quo Deus in gubernanda Ecclesia vtitur, præcipuū esse neruum quo fideles in vno corpore cohæreant: tum verò etiam indicat, non aliter incolumē seruari Ecclesiā posse quàm si his præsidijs fulciatur in quibus salutē eius reponere Domino placuit. Ascēdit Christus in altū (inquit) vt omnia impleret. Hęc autem implēdi ratio, quòd per ministros, quibus officiū hoc mādauit. & muneris obeundi gratiā contulit, sua dona dispēsat ac distribuit Ecclesię: seque adeò ipsum præsentem quodāmodo exhibet, Spiritus sui virtutem in sua hac institutione exerendo, ne inanis sit vel otiosa. Sic instauratio sanctorum peragitur: sic ædificatur corpus Christi: sic adolescimus per omnia in eum qui est caput, & inter nos coalescimus: sic redigimur omnes in vnitatem Christi, si prophetia inter nos viget, si Apostolos recipimus, si doctrinam nobis administratam non aspernamur. Ecclesiæ ergo dissipationem, vel ruinam potiùs & exitium molitur quisquis ordinem hunc de quo disputamus, & hoc genus regiminis vel abolere studet, vel quasi minus necessariū eleuat, Neq; enim vel solis lumē ac calor, vel cibus ac potus

Hunc Pauli. loc. expendit. *Ephes*.4.10 Inf.c. 6.s.9. 10. Vide Mart. loc.1.clas.4. à s.32.ad 42 *Ephes*.4.12 Vt faciunt ij de quib. Sup.c.1.s.5.

Mart.ibid.à f.13.ad 19. tam sunt præsenti vitæ fouendæ ac sustinendæ necessaria, quàm est conseruãdæ in terris Ecclesiæ Apostolicum ac pastorale munus.

3 Proinde suprà admonui, Deum quibus potuit elogijs eius dignitatem nobis sæpe commendasse: vt in summo honore ac pretio, tanquam res omnium præstantissima, apud nos esset. Singulare beneficium se hominibus largiri, Doctores eis excitando, testatur, vbi iubet Prophetam exclamare, pulchros esse pedes, & beatum aduentum annuntiantium pacem: quum Apostolos lucem mundi & salem terræ nominat. Nec splẽdidiùs ornari poterat hoc officiũ quàm quũ dixit, Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Sed nullus est illustrior locus quàm apud Paulum in secunda ad Corinthios, vbi hanc quæstionem velut ex professo tractat. Contendit ergo nihil Euangelij ministerio in Ecclesia magis præclarum aut gloriosum esse, quum sit administratio Spiritus & iustitiæ & vitæ æternæ. Hæc & similia eò pertinent ne illa gubernandæ ac retinẽdæ per ministros Ecclesiæ ratio, quam Dominus in perpetuum sanciuit, apud nos vilescat, ac ipso tandem contemptu obsolescat. Ac eius quidem necessitas quanta sit, non verbis modò, sed exemplis quoque declarauit. Cornelio quum pleniùs affulgere vellet veritatis suæ luce, Angelum è cælo misit qui ad eum Petrum amandaret. Paulum quum ad notitiam sui vocare, ac in Ecclesiam inserere vellet, non sua ipsius voce alloquitur, sed ad hominem remittit à quo & salutis doctrinã & Baptismi sanctificationem percipiat. Si non temere fit quòd Angelus, qui Dei est interpres, ab enarranda Dei voluntate ipse abstinet, hominem verò iubet accerseri qui eam enarret: quòd Christus vnicus fidelium magister, hominis magisterio Paulum committit, & Paulum illum quem in tertium cælum rapere, & mirifica rerum ineffabilium reuelatione dignari constituerat: quis nunc contemnere ministerium illud audeat, vel quasi superuacuum præterire, cuius vsum talibus documentis testatum facere Deus voluit?

Margin: Sup. de dig. minist. c.1. f.6. inf. c.8. f.4 — *Iesa.* 52.7. — Nah. 1.15. — Rom. 10.15. — *Mat.* 5.13.14. — *Luc.* 10.16. — *2.Cor.* 4.6. — *2.Cor.* 3.9. — Mart. ibid. à f.24. ad 31. — *Act.* 10.3. — *Act.* 9.6. — August. in præfat. lib. de doctr. Christiana. — 2.Cor. 12.2. — Act. 9. 6.11. 15.17.

4 Qui Ecclesiæ regimini secundùm Christi institutionem præsunt, nominantur à Paulo primùm Apostoli, deinde Prophetæ, tertiò Euangelistæ, quartò Pastores, postremò Doctores. Ex quibus duo tantùm vltimi ordinarium in Ecclesia munus habent: alios tres initio regni sui Dominus excitauit: & suscitat etiam interdum prout temporum necessitas postulat. Quæ sit Apostolica functio ex mandato illo constat, Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ. Non attribuuntur illis certi fines: sed totus orbis assignatur redigendus in obedientiam Christi: vt Euangelium vbicunque gentium poterunt spargendo, regnũ eius vbiq; erigant. Proinde Paulus, quum suum Apostolatum approbare vellet, se non vnam aliquam vrbem Christo acquisiuisse, sed longè lateque propagasse Euangelium commemorat: neque alienis fundamentis apposuisse manus, sed vbi inauditum fuerat Domini nomen, Eccclesias plantasse. Missi ergo sunt Apostoli qui orbem à defectione in veram Dei obedientiam reducerent, regnumque eius vbique Euangelij prædicatione constituerent: vel, si mauis, qui tanquam primi Ecclesiæ architecti, eius fundamenta in toto mũdo iacerent. Prophetas vocat, non quoslibet diuinæ voluntatis interpretes, sed qui singulari reuelatione excellebãt: quales nunc vel nulli extãt, vel minus sunt conspicui. Per Euãgelistas, eos intelligo qui quum dignitate essent Apostolis minores, officio tamen proximi erant, adeóque vices eorum gerebant. Quales fuerunt, Lucas, Timotheus, Titus, & reliqui similes: ac fortassis etiam septuaginta discipuli, quos secundo ab Apostolis loco Christus designauit. Secundùm hanc interpretationem (quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli consentanea videtur) tres illæ functiones non ideo institutæ in Ecclesia fuerunt vt perpetuæ forent, sed ad id modò tẽpus quo erigendæ erant Ecclesiæ vbi nullæ antè fuerãt, vel certè à Mose ad Christum traducendæ. Quanquam non nego quin Apostolos postea

Margin: De ministris eccle. — *Ephes.* 4.11 — Inf. c.6. f.10 — Mart. ibi. f.4 — *Mar.* 16.15 — Act. 1.8. — Inf. f.6. — *Rom.* 15.19 — Inf. c. 8. f.9. — Colos. 1.23. — l.3. c.20. f.42. — *Ephes.* 4.11 — Act. 13.1. & 11.27. & 21.10. — Euangelist. Act. 16.1. — 2.Ti. 4.5.11. — Philem. 24. — Gal. 2.1. — 2.Cor. 2.13. & 8.23. — *Luc.* 10.1.

postea quoque, vel saltem eorum loco Euangelistas interdum excitarit Deus, vt nostro tempore factum est. Talibus enim qui Ecclesiam ab Antichristi defectione reducerent, opus fuit. Munus tamen ipsum nihilominus extraordinarium appello, quia in Ecclesijs rite constitutis locum non habet. Sequuntur pastores ac doctores, quibus carere nunquam potest Ecclesia: inter quos hoc discriminis esse puto, quòd doctores nec disciplinæ, nec sacramentorum administrationi, nec monitionibus aut exhortationibus præsunt, sed Scripturæ tantùm interpretationi: vt syncera sanaque doctrina inter fideles retineatur. Pastorale autem munus hæc omnia in se continet.

Mart. ibid. f. 15.
Beza art. 9. Past. & Doctor. discr.
Rom. 12. 7. 8
1. Cor. 12. 8.
Beza art. 26

5 Habemus quæ in Ecclesiæ regimine temporaria ministeria fuerint, & quæ ideo instituta vt perpetuò durent. Quòd si Euangelistas Apostolis iungamus, restabunt nobis duo paria quodammodo inter se respondentia. Quam enim similitudinem habent nostri doctores cum veteribus Prophetis, eam habent cum Apostolis pastores. Excellentius fuit propheticum munus, propter singulare reuelationis donum quo pollebant: sed doctorum officium similem ferè rationem & vnum prorsus finē habet. Ita duodecim illi quos Dominus elegit, vt nouam Euangelij prædicationem orbi promulgarent, ordine & dignitate cæteros antecesserunt. Tametsi enim ex ratione & etymo verbi rite Apostoli possunt vocari omnes ministri Ecclesiastici, quia à Domino omnes mittuntur, eiusque sunt nuntij: quia tamen magni referebat, certam haberi de eorum missione notitiam, qui rem nouam & inauditam afferrent, duodecim illos (quorum numero postea accessit Paulus) peculiari titulo ante alios insigniri oportuit. Hoc nomen tribuit quidem alicubi Paulus ipse Andronico & Iuniæ, quos dicit fuisse insignes inter Apostolos: sed quum propriè loqui vult, nonnisi ad primarium illum ordinem refert. Atque hic est communis Scripturæ vsus. Pastores tamen (excepto quòd certa singuli Ecclesias sibi attributas regunt) eandem sustinent cum Apostolis prouinciam. Porrò quale illud sit, clariùs adhuc audiamus.

Duo vlt. perpetua
Inf. f. 8.
Ministr. cōparat. de proph. vide sup. f. 4.
Mat. 10. 1. 2.
Luc. 6. 13.
Galat. 1. 1.
Sup. prox. sect.
Act. 9. 15.
1. Tim. 2. 7.
2. Tim. 1. 11.
Rom. 16. 7.
Gal. 1. 17.
Mat. 10. 1.

6 Dominus, quum Apostolos mitteret, mandatum illis dedit (sicut dictum est nuper) de prædicando Euangelio, & baptizandis credentibus in remissionem peccatorum. Antea autem mandauerat vt sacra symbola corporis & sanguinis sui ad exemplū suum distribuerent. En sanctam, inuiolabilem, perpetuamque legem impositam ijs qui in Apostolorum locum succedunt, qua mandatum accipiunt de Euangelij prædicatione & sacramentorum administratione. Vnde colligimus, eos qui vtrunq; istorum negligunt, falsò prætexere Apostolorum personam. Quid autem pastores? Paulus non de seipso tantum, sed de omnibus illis loquitur, quū inquit, Sic nos æstimet homo vt ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. Item alibi, Oportet Episcopum tenacem esse eius qui secūdū doctrinam est fidelis sermonis: vt potens sit exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes refellere. Ex his & similibus locis qui passim occurrunt, colligere licet, in pastorum quoq; functione has esse duas præcipuas partes, Euangelium annuntiare, & sacramenta administrare. Docendi autem ratio non in publicis tantum concionibus consistit, sed ad priuatas etiam admonitiones pertinet. Ita Paulus testes citat Ephesios, quòd nihil subfugerit eorum quæ in rem ipsorum erant, quin annuntiaret ac doceret eos publicè & per singulas domos, testificans Iudæis simul ac Græcis pœnitētiam & fidem in Christum. Item paulò pòst, Quòd nō destiterit cum lachrymis monere vnumquenque eorum. Neque tamen præsentis instituti est singulas boni pastoris dotes persequi, sed tantum indicare quid profiteantur qui se pastores appellant: nempe ita se præesse Ecclesiæ non vt otiosam habeant dignitatem, sed vt Christi doctrina populum ad veram pietatem instituant, sacra mysteria administrent, re-

Mat. 28. 19
Sup. f. 4.
Luc. 22. 19.
Ioan. 4. 2.
1. Cor. 1. 14.
Inf. c. 15. f. 20
c. 17. f. 37.
Inf. c. 4. f. 3.
Mart. ibid. f. 27. 28.
1. *Cor.* 4. 1.
Tit. 1. 9.
Easdem esse past. partes:
Act. 20. 20.
Act. 20. 31.
Eor. mun.
Act. 6. 4.
1. Tim. 4 13
Beza art. 25
Inf. c. 5. f. 14
c. 7. f. 23. c. 12. f. 2. c. 8. f. 3. 4.

Ezę.3.17. Inf c.12.f.5 1.Cor.9.16. c.15 f.22.

ctam disciplinam conseruent atque exerceant. Quicunque enim speculatores positi sunt in Ecclesia, illis Dominus annuntiat, siquis per ignorantiam, eorum negligentia pereat, sanguinem se de ipsorum manibus requisiturũ. In eos quoque omnes competit quod de se ait Paulus, Væ mihi, nisi euangelizem, quum dispensatio mihi sit commissa. Denique quod orbi vniuerso præstiterunt Apostoli, id gregi suo, cui destinatus est, debet pastor vnusquisque.

Quatenus past cert. eccl. destinantur. Inf.c.4.f.2. Heb.3.5.

7 Etsi dum singulis assignamus suas Ecclesias, interim non negamus quin alias Ecclesias iuuare is possit qui vni est alligatus, siue quid inciderit turbarum, quod eius præsentiam requirat: siue ab ipso petatur de re aliqua obscuriore consilium. Sed quia ad retinendam Ecclesiæ pacem necessaria est ista politia, vnicuique esse propositum quod agat ne simul omnes tumultuentur, sine vocatione incerti discurrant, in vnum omnes locum temere confluant, & ne vacuas Ecclesias pro libidine deserant, qui de sua commoditate magis quàm de Ecclesiæ ædificatione sunt soliciti: hæc distributio quoad licet obseruari communiter debet, vt suis quisque finibus contentus, in alienam prouinciam non irrumpat. Nec humanum est inuetum, sed Dei ipsius institutum. Legimus enim, Paulum & Barnabam creasse per singulas Listrensium, Antiochenorum, Iconium Ecclesias, Presbyteros: & Paulus ipse Tito præcepit, vt oppidatim Presbyteros constituat. Sic alibi Philippensium Episcopos, & alibi Archippum Colossensiũ Episcopum cõmemorat. Et extat insignis eius cõcio apud Lucam, ad Presbyteros Ecclesiæ Ephesinæ. Quisquis ergo Ecclesiæ vnius regimen ac curam susceperit huic diuinæ vocationis legi obligatum se esse sciat: non quòd veluti glebæ addictus (vt Iurisconsulti dicunt) id est mancipatus & quasi affixus, pedem inde mouere nequeat, si ita publica vtilitas postularit, modò id rite & ordine fiat: sed is qui in vnum locum vocatus est, non debet ipse de migratione cogitare, nec, prout sibi commodum putarit, quærere liberationem. Deinde, siquã expediat aliò trãsferri, non tamen debet hoc priuato consilio tentare, sed expectare publicam authoritatem.

Act.14.23. Tit.1.5. Phi.1.1. Col.4.17. Videinf.f.15

Act.20.18. Ministri eccle. obstricti. Inf. c.5.f.4. 5. Nota.

8 Cæterùm quòd Episcopos, & presbyteros, & pastores, & ministros promiscuè vocaui qui Ecclesias regũt: id feci ex Scripturæ vsu, quę vocabula ista confundit. quicunque enim verbi ministerio funguntur, ijs titulum Episcoporum tribuit. Sic apud Paulum vbi iussus est Titus cõstituere Presbyteros oppidatim, continuò subijcitur, Oportet enim Episcopũ esse inculpabilẽ, &c. Sic alibi plures in vna Ecclesia Episcopos salutat. & in Actis refertur conuocasse Presbyteros Ephesinos, quos ipse Episcopos sua oratione nominat. Hic iam obseruandũ est, nos hactenus nõnisi ea officia recensuisse, quæ in verbi ministerio consistunt. nec de alijs Paulus meminit illo quarto ad Ephesios capite quod citauimus. Verùm in epistola ad Romanos, & priore ad Corinthios, alia enumerat, vt potestates, donum sanationum, interpretationem, gubernationem, pauperum curationem. Ex quibus quæ temporaria fuerunt omitto: quia nullum operæpretium est in ijs immorari. Duo autem sunt quæ perpetuò manent: gubernatio, & cura pauperum. Gubernatores fuisse existimo seniores è plebe delectos, qui censuræ morum & exercendæ disciplinæ vnà cum Episcopis præessent. Neque enim secus interpretari queas quod dicit, Qui præest, id faciat in solicitudine. Habuit igitur ab initio vnaquæq; Ecclesia suum Senatum, conscriptum ex viris pijs, grauibus & sanctis: penes quem erat illa, de qua postea loquemur, iuridictio in corrigendis vitijs. Porrò eiusmodis ordinem non vnius seculi fuisse, experientia ipsa declarat. Est igitur & hoc gubernationis munus seculis omnibus necessarium.

Epis. presb. past. minist. idẽ inf. c.4. f.2. De 3. ministr. ordinib. Inf.c.4.f.1. Tit.1.5. Phil.1.1. Act.20.17. De alijs eccle. minist. Rom. 12.7. Sup f.4. 1.Co.12.28 Sup.f.5. Mart.ibid. f.10. Beza art.32 33.34. Rom. 12.8.

9 Cura pauperum Diaconis mandata fuit. Quanquam ad Romanos duo ponuntur genera. Qui largitur (inquit illic Paulus) id faciat in simplici-

Diaconor. 2.genera.

simplicitate: qui miseretur, in hilaritate. quum de publicis Ecclesiæ muneribus eum loqui certum sit, oportet duos fuisse gradus distinctos. Nisi me fallit iuditium, priore membro Diaconos designat, qui elemosynas administrabant. Altero autem eos qui pauperibus & ægrotis curandis sese dedicauerant. quales erant viduæ; quarum mentionem facit ad Timothæum. Nullum enim aliud publicum officium obire* mulieres poterant, quàm si in obsequium pauperum se darent. Si hoc recipimus (vt omnino recipiendum est) duo erunt genera Diaconorum: quorum alteri in rebus pauperum administrandis, alteri in pauperibus ipsis curãdis Ecclesiæ seruient. Tametsi autem nomen ipsum διακονίας latiùs patet, hos specialiter tamen Diaconos Scriptura nũcupat quos eleemosynis dispẽsandis gerendæque pauperũ curæ præficit Ecclesia, & velut publici pauperum ærarij œconomos constituit: quorum origo, institutio ac functio à Luca in Actis describitur. Quum enim murmur à Græcis excitatum esset quòd in pauperum ministerio eorum viduæ negligerentur, Apostoli excusantes se non posse sufficere vtrique muneri, & prædicationi verbi & mensarum ministerio, petierunt à multitudine vt eligerentur viri probi septẽ quibus id operæ demandarent. En quales habuerit Diaconos Apostolica Ecclesia, quales ad eius exemplum habere nos conueniat

10 Iam verò quum ordine omnia & *decẽter in sacro cœtu gerẽda sint, nihil est in quo id seruari diligentiùs oporteat, quàm in constituenda gubernatione: quia nusquã maius periculum est siquid inordinatè geritur. Itaq;, ne homines inquieti ac turbulenti (quod alias futurũ erat) temere se ad docendum vel regedum ingererent, nominatim cautum est nequis sine vocatione publicũ in Ecclesia munus sibi sumat. Ergo vt quis censeatur verus Ecclesiæ minister, primò ritè vocatus sit oportet: deinde vt suæ vocationi respondeat, id est iniunctas sibi partes suscipiat & exequatur. Hoc apud Paulum animaduertere sæpius licet: qui vbi suũ Apostolatum vult approbare, cum sua in munere obeundo fidelitate vocationem semper ferè allegat. Si tantus Christi minister authoritatem sibi arrogare non audet vt in Ecclesia audiatur, nisi quia & Domini mãdato in hoc est constitutus, & fideliter peragit quod sibi commissum est: quãta impudentia erit si quispiam mortalium, vtroque vel altero istorum destitutus, eiusmodi honorem sibi postulet? Verùm quia de obeundi muneris necessitate superius attigimus, nunc de vocatione tantùm agamus.

11 Eius autẽ tractatio in quatuor versatur: vt sciamus quales & qualiter & à quibus instituẽdi sint ministri, & quo ritu quáve ceremonia initiãdi. De externa & solenni vocatione loquor, quę ad publicũ Ecclesię ordinẽ spectat: arcanã verò illã, cuius sibi quisq; minister corã Deo conscius est, Ecclesiã testem nõ habet, omitto. Est autẽ bonum cordis nostri testimoniũ, quòd neq; ambitione, neq; auaritia, neq; vlla alia cupiditate, sed syncero Dei timore, & ædificãdæ Ecclesiæ studio oblatũ munus recipiamus. Id quidẽ vnicuiq; nostrũ (vt dixi) si volumus ministeriũ nostrũ Deo approbare, necessariũ est. Corã Ecclesia tamẽ rite nihilominus vocatus est qui mala conscientia eò accessit, modò non sit aperta eius nequitia. Solent etiã dicere ad ministeriũ vocatos etiã priuatos homines, quos aptos & idoneos ad id obeundũ vident: quia scilicet eruditio coniũcta cũ pietate & reliquis boni pastoris dotibus, quædã fit ad ipsum præparatio. Quos enim tãto muneri destinauit Dominus eos priùs ijs armis instruit quæ ad implendũ requirũtur, ne inanes & imparati veniant. Vnde & Paulus ad Corinthios, quum de ipsis officijs vellet disputare, dona prius recensuit quibus pollere debent qui officijs funguntur. Sed quia hoc est primum ex quatuor capitibus quæ proposui, eò iam pergamus.

12 Quales eligere Episcopos deceat, Paulus duobus locis copiosè exequitur. summa tamen huc redit, non esse eligendos nisi qui sint

Rom. 12. 8.
Inf c. 4. f. 5 6 &c. c. 5. f. 15. c. 19 f. 32.
Beza art. 40
1. *Tim.* 5. 10
Inf. c. 13 f. 18 19
* c. 15. f 20. 21. 22.
Act. 6. 3.
Occasio Diaconatus cuius meminit Inf. c. 11. f. 9.
1. *Cor.* 14. 40.
* Inf c. 10. f. 27. &c.
Heb. 5. 4.
Rom. 10 15.
Nota in legit vocat.
Inf. c. 15. f. 22.
quæ requirantur.
Inf. c 8 f. 4.
1. Cor. 1. 1.
Gal. 1. 1.
Sup. à f. 5 ad hanc vsque.
4 In vocat. obseruãda.
Mart ibid. f. 13.
Beza art. 27 vt l. 3. c. 24. f. 8. 9.
Nonnihil Mart ibid. f. 17 de Ambr. vocat. f. 18.
vt inf. prox. sect.
1. *Cor.* 12. 7.
1. *Tit.* 1. 9.

Beza art. 36 37. 1. Tim. 3. 1. Inf. c. 4. f. 10. Luc. 21. 15. & 24. 49. Mar. 16. 15. Act. 1. 8. Inf. c. 12. f. 14. 16. 1. Tim. 5. 22. Act. 14. 23.

sanæ doctrinæ, & sanctę vitæ, nec aliquo vitio notabiles, quod & illis adimat authoritatẽ, & ministerio ignominiã afferat. De Diaconis & senioribus similis prorsus est ratio. Videndũ semper ne ad onus quod illis imponitur, sustinendum, impares sint aut inepti, hoc est vt instructi sint ijs facultatibus quæ ad implendum suum munus erunt necessariæ. Sic Christus, quum Apostolos missurus esset, eos armis & instrumentis quibus carere non poterant exornauit. Et Paulus, depicta boni ac veri Episcopi imagine, Timotheum admonet ne quem ab ea alienum eligendo, seipsum contaminet Particulam Qualiter, non ad ritum eligendi, verum ad religiosum timorem, qui in electione seruandus est, refero. Hinc ieiunia & orationes, quibus vsos fuisse fideles narrat Lucas quũ Presbyteros crearent. Nam quũ intelligerent se rem agere omnium maximè seriam, nihil tentare audebant nisi cum summa reuerentia & solicitudine. Potissimùm verò incubuerunt in preces, quibus Spiritum consilij & discretionis à Deo peterent.

3. A quib. eligendi inf. c. 4. f. 10. Vt sup. docuit. f. 4. Discr. elect. Apost. & nostræ. Act. 1. 23. Vide inf. sub finem f. 14. Gal. 1. 1. 12. Hunc expẽdit. Mart. ibid f. 18. Aliud discr. Inf. c. 8. f. 9.

13 Tertium quod in partitione posuimus, erat, A quibus eligendi sint ministri. Huius autem rei certa regula ex Apostolorum institutione peti non potest, quæ nonnihil habuit à communi reliquorum vocatione dissimile. Quia enim extraordinarium ministerium erat, vt aliqua insigniori nota conspicuum redderetur, ipsius Domini ore vocari & constitui opportuit qui ipso fungerentur Illi ergo nulla humana electione, sed solo Dei & Christi mandato instructi, se ad opus accinxerũt. Hinc est quod quum alium substituere in locum Iudæ volunt Apostoli, non audent vnum aliquem certò nominare, sed duos in medium producunt, vt Dominus sorte declaret vtrum ex ijs velit succedere. In hunc quoque modum accipere conuenit quod negat Paulus se ab hominibus vel per hominem creatum fuisse Apostolum, sed per Christum & Deum Patrem. Prius illud scilicet, Ab hominibus, cum pijs omnibus verbi ministris commune habuit. neque enim potuit quispiam hanc administrationem rite sustinere nisi qui esset à Deo vocatus: Alterum autem propriũ & singulare illi fuit. Hoc ergo dum gloriatur, non tantùm se habere iactat quod verò ac legitimo pastori conueniat, sed insignia quoque sui Apostolatus profert. Quũ enim essent apud Galatas qui eius authoritatem studentes eleuare, gregarium aliquem discipulũ ipsum facerent à primarijs Apostolis subrogatum: quò saluam prædicationi suæ dignitatem vendicaret, cui insidias istas intentari nouerat, omni ex parte nihilo se reliquis Apostolis inferiorẽ ostendere necesse habuit. Proinde se non hominum iudicio, instar vulgaris vnius Episcopi, delectum esse affirmat, sed ipsius Domini ore & manifesto oraculo.

Ab homi- nib. deligendi Episcopi. Galat. 1. 1. Sup. f. 13. Apost. proprium non vocar. ab ho minib. Act. 13. 2. Ibid vtrunque in Paulo obseruauit. Act. 1. 23.

14 At verò vt ab hominibus designentur Episcopi, omnino ex ordine legitimæ vocationis esse, nemo sobrius inficiabitur: quando in hanc rem extant tot Scripturæ testimonia. Nec reclamat illud Pauli, vt dictũ est, se non ab hominibus neque per homines fuisse missum: quum de ordinaria ministrorum electione illic non loquatur, sed quod erat speciale Apostolis sibi asserat. Quanquã sic Paulum quoque singulari prærogatiua Dominus per seipsum designauit vt disciplina Ecclesiasticæ vocationis interim vteretur. sic enim refert Lucas, Ieiunantibus & orantibus Apostolis, dicit Spiritus sanctus, Segregate mihi Paulũ & Barnabã in opus ad quod selegi eos. Quorsum isthæc segregatio & manuum impositio, postquam suam electionẽ testatus est Spiritus sanctus, nisi vt Ecclesiastica disciplina in designandis per homines ministris cõseruaretur? Nullo igitur illustriore documento eiusmodi ordinem approbare Deus potuit, quàm dum Paulum Gentibus Apostolum se destinasse præfatus, cum tamen ab Ecclesia vult designari Quod ipsum in Matthiæ electione cernere licet. Nam quia tanti erat munus Apostolicũ vt vnũ aliquem suo iudicio in eũ

gradum

gradum cooptare non ausint, duos in medio constituunt, quorum in alterum sors casura sit. vt ita & electio compertum è cælo testimonium habeat, neque tamen omnino prætereatur Ecclesiæ politia.

15 Quæritur nunc à totáne Ecclesia eligi debeat minister, an à collegis tantum & senioribus qui censuræ præsunt, an verò vnius authoritate constitui possit. Qui hoc ius ad vnum hominem deferunt, citãt quod ait Paulus ad Titum, Propterea reliqui te in Creta, vt constituas oppidatim Presbyteros. Item ad Timotheum, Manus nemini cito imposueris. Sed falluntur, si putant vel Timotheum Ephesi, vel Titum in Creta regnũ exercuisse, vt suo vterq; arbitrio omnia disponeret. Præfuerunt enim tã tùm vt bonis & salutaribus consilijs populo præirent: non vt soli, exclusis alijs omnibus agerent quod placeret. Ac ne quid fingere videar, planum id faciam simili exemplo. Refert enim Lucas constitutos esse per Ecclesias Presbyteros à Paulo & Barnaba: sed rationem vel modum simul notat, quũ dicit factum id esse suffragijs χειροτονήσαντες, inquit, πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν. Creabant ergo ipsi duo: sed tota multitudo, vt mos Græcorũ in electionibus erat, manibus sublatis declarabat quẽ habere vellet. Nempe sic Romani historici non rarò loquuntur, Consulem, qui comitia habuerit, creasse nouos magistratus, non aliam ob causam nisi quia suffragia receperit, & populum moderatus sit in eligendo. Non est certè credibile Paulum plus concessisse Timotheo & Tito quàm sibi ipse sumpserit. Videmus autem ipsum ex populi suffragijs Episcopos creare solitum. Sic ergo intelligendi sunt superiores loci, nequid de communi Ecclesiæ iure ac libertate imminuant. Benè ergo Cyprianus, dum contendit ex diuina authoritate descendere vt sacerdos plebe præsente sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur. Siquidem hoc videmus iussu Domini in sacerdotibus Leuiticis fuisse obseruatum, vt ante cõsecrationem in conspectum populi producerentur. Non aliter ascribitur Matthias Apostolorum collegio, nec aliter septem Diaconi creantur quàm populo vidente & approbante. Hæc exempla, inquit Cyprianus, ostendunt sacerdotis ordinationem nonnisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere: vt sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium testimonio fuerit examinata. Habemus ergo, esse hanc ex verbo Dei legitimam ministri vocationem, vbi ex populi consensu & approbatione creantur qui visi fuerint idonei. Præesse autem electioni debere alios pastores, nequid vel per leuitatem, vel per mala studia, vel per tumultum à multitudine peccetur.

[Margin: Non penes vnum ius eligend. Inf. c. 4 f. 11 c. 5 f. 2. *Tit.* 1. 5. *1 Tim.* 5. 22 Bez. art. 35. *Act.* 14. 23. Vide Bezæ annotat. in hunc locum Inf c. 4 f 14 Cic pro L. Flac. *Lib.* 1. *Epist.* 4. Idẽ eodem lib. epist 3. li. 2 epist. 5. *Leuit.* 8. 6. *Nu.* 20. 26. *Act.* 1. 15. & 6. 2. Orig. hom. 6 Sup. Leuit. 4.]

16 Superest ritus ordinandi, cui vltimum locum in vocatione dedimus. Constat autem Apostolos non alia ceremonia vsos esse, quum aliquem ministerio admouebant, quàm manuum impositione. Hunc autem ritum fluxisse arbitror ab Hebræorum more, qui quod benedictum ac cõsecratum volebant, manuum impositione Deo quasi repræsentabant. Sic Iacob benedicturus Ephraim & Manasse, eorum capitibus manus imposuit. Quod secutus est Dominus noster, quũ super infantes precationem faceret. Eodem (vt arbitror) significatu Iudæi ex Legis præscripto suis sacrificijs manus imponebant. Quare Apostoli per manuum impositionem eum se Deo offerre significabant quem initiabant in ministerium. Quanquam vsi sunt etiam super eos quibus visibiles Spiritus gratias cõferebant. Vtcunque sit, fuit hic solennis ritus, quoties ad ministerium Ecclesiasticum aliquem vocabant. Sic pastores & doctores, sic diaconos consecrabant. Licet autem nullum extet certum præceptum de manuum impositione: quia tamen fuisse in perpetuo vsu Apostolis videmus, illa tam accurata eorum obseruatio præcepti vice nobis esse debet. Et certè vtile est eiusmodi symbolo cùm ministerij dignitatem populo commendari, tum eum qui ordinatur admoneri, ipsum iam non esse sui iuris,

[Margin: De ritu in ordinat. Mart. ibid. f. 19. *Gen* 48. 14 *Mat.* 19. 15 Inf. c. 4 f. 13 *Act.* 19. 6. De manuum impos. inf. c. 14 f. 26 & ib. de vnct. f. 24 30. Bez. art. 38. Act. 8 17. Manuũ imp. significat.]

vt apud Pp. Inf.c.19.à s. 4.ad 11. sed Deo & Ecclesiæ in seruitutem addictum. Præterea non erit inane signum, si in germanam suam originem restitutum fuerit. Nam si nihil frustra Spiritus Dei in Ecclesia instituit, hanc ceremoniam, quum ab eo profecta sit, sentiemus non esse inutilem, modò in superstitiosum abusum nō vertatur. *Act.6.6. & 13.3.* Hoc postremò habendū est, non vniuersam multitudinem manus imposuisse suis ministris, sed solos pastores. Quanquam incertum est an plures semper manus imposuerint nécne. Illud quidem in diaconis Paulo & Barnaba, & paucis quibusdam alijs factum fuisse constat. Sed Paulus ipse alibi se, non alios complures, Timotheo manus imposuisse commemorat. *2.Tim.1.6.* Admoneo te (inquit) vt gratiam suscites quæ in te est per impositionem manuum mearum. Nam quod in altera Epistola de impositione manuum presbyterij dicitur, *1.Tim.4.14* non ita accipio quasi Paulus de seniorum collegio loquatur: sed hoc nomine ordinationem ipsam intelligo: quasi diceret, Fac vt gratia quam per manuum impositionem recepisti, quum te Presbyterum crearem, non sit irrita.

De statu veteris Ecclesiæ & ratione gubernandi quæ in vsu fuit ante Papatum. CAP. IIII.

Sum. eorum quæ sup.c.1 1 5 6 & toto c.3. HACTENVS de ordine gubernandæ Ecclesiæ, vt nobis ex puro Dei verbo traditus est, & de ministerijs, vt sunt à Christo instituta, disseruimus. Nunc quò ista omnia clariùs ac familiariùs pateſiant, ac meliùs etiam in animis nostris figantur, vtile erit in ijs rebus veteris Ecclesiæ formam recognoscere, quæ nobis diuinæ institutionis imaginem quandam oculis repræsentabit. Huius cap. summa. Tametsi enim multos Canones ediderunt illorum temporum Episcopi, quibus plus viderentur exprimere quàm Sacris literis expressum esset: ea tamen cautione totam suam œconomiam composuerunt ad vnicam illam verbi Dei normam, vt facilè videas nihil ferè hac parte habuisse à verbo Dei alienum. De veterib. eccle.canonib quæ cō tinētur.vol. 1. & partim 2 concilior. Verùm etiam si quid possit in ipsorum institutis desiderari, quia tamen syncero studio conati sunt Dei institutionem conseruare, & ab ea non multùm aberrarunt, plurimùm conducet hic breuiter colligere qualem obseruationem habuerint. Past. Presb. Diaco. Quemadmodum tradidimus triplices ministros nobis commendari in Scriptura, ita quicquid ministrorum habuit vetus Ecclesia, in tres ordines distinxit. Ex ordine Presb elect. Past. nam ex ordine Presbyterorum partim eligebantur Pastores ac Doctores: reliqua pars censuræ morum & correctionibus præerat. Inf.c.19.à s. 22.ad 25. Diaconis commissa erat cura pauperum & eleemosynarum dispensatio. Beza art. 31 Lectores autem & Acoluthi nomina non erant certorum munerum: verùm quos clericos vocabant, eos ab adulescentia certis exercitijs assuefaciebant ad seruiendum Ecclesiæ, Sup.c.3.s.8 quò meliùs intelligerent quorsum essent destinati, & paratiores in tempore ad officium accederent: vt copiosiùs mox ostendam. *In Iesaiam cap.9.* Itaque Hieronymus, vbi quinque proposuit Ecclesiæ ordines, enumerat Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Fideles, Catechumenos: reliquo clero & * monachis locū proprium nullum tribuit. *Inf.c.13. s.14

Nomē pres. oīb.cōmun. Sup.c.3 s 8. 2 Quibus ergo docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabant Presbyteros. Illi ex suo numero in singulis ciuitatibus vnum eligebant, cui specialiter dabant titulum Episcopi: ne ex æqualitate, vt fieri solet, dissidia nascerentur. Episco cur præerat alijs Neque tamen sic honore & dignitate superior erat Episcopus vt dominium in collegas haberet: S mile. sed quas partes habet Consul in Senatu, vt referat de negotijs, sententias roget, consulendo, monendo, hortando, alijs præeat, authoritate sua totam actionem regat, & quod decretum communi consilio fuerit exequatur: Inst.in Ap. Ioā. id muneris sustinebat Episcopus in Presbyterorū cœtu. Inf c.5.s 10 Atque idipsum pro temporū necessitate fuisse humano consensu inductum fatentur ipsi veteres. Hier. in epist. ad Tit 1.5. Ita Hieronymus in epistolam ad Titum, Idem (inquit) Presbyter qui Episcopus. Et

Et antequam Diaboli instinctu dissidia in religione fierent, & in populis diceretur, Ego Pauli, ego Cephæ, communi consilio presbyterorum Ecclesiæ gubernabantur. Postea, vt dissensionum semina euellerentur, ad vnum omnis solicitudo est delata. Sicut ergo Presbyteri sciũt se, ex Ecclesiæ consuetudine, ei qui præest subiectos: ita Episcopi nouerint se magis consuetudine quã Dominicæ dispositionis veritate Presbyteris esse maiores, & in cõmune debere Ecclesiã regere. Alibi tamen docet quã fuerit antiquũ institutũ. dicit enim Alexandriæ, à Marco Euangelista vsque ad Heraclã & Dionysium, Presbyteros semper vnũ ex se electũ in excelsiori gradu collocasse, quem Episcopũ nominabãt. Habebãt ergo singulæ ciuitates Presbyterorũ collegium, qui Pastores erant ac Doctores. Nã & apud populum munus docendi, exhortandi, & corrigẽdi, quod Paulus Episcopis iniungit, omnes obibant: & quò semen post se relinquerẽt, iunioribus qui sacræ militiæ nomen dederant erudiendis nauabant operã. Vnicuiq; ciuitati erat attributa certa regio, quæ Presbyteros inde sumeret, & velut corpori Ecclesiæ illius accenseretur. Singula (vt dixi) collegia politiæ tãtùm & pacis conseruandæ gratia vni Episcopo suberant: qui sic alios dignitate antecedebat vt fratrum cœtui subijceretur. Quòd si amplior erat ager qui sub eius episcopatu erat quàm vt sufficere omnibus Episcopi munijs vbiq; posset, per ipsum agrum designabãtur certis locis Presbyteri, qui in minoribus negotijs eius vices obirent. Eos vocabant Chorepiscopos, quòd per ipsam prouinciam Episcopum repræsentabant.

Et Epist. ad Oceanum. Inf. c. 7. s. 3. *Epist. ad Euagrium.* Aug. quæst. vet. & noui test. q. 101. *Tit.* 1. 9. Item Chrys. in epi. 1. Ti. cap 3. ex Can. Apost. 32. & 41. Ancyr. cõc. can. 13. & Antioch. can. 10.

3 Sed quantum ad officium attinet de quo nunc agimus, tam Episcopum quàm Presbyteros verbi & Sacramentopum dispensationi incumbere oportuit. Nam Alexandriæ tantùm (quoniam illic Arrius Ecclesiam turbauerat) institutum fuit ne Presbyter cõcionem ad populum haberet, vt ait Socrates libro 9. Tripartitæ historiæ. Quòd tamẽ ipsum Hieronymus sibi displicere nõ dissimulat. Certè instar portenti habitũ esset, siquis se pro Episcopo venditasset, qui non etiam re ipsa exhibuisset verum Episcopnm. Ea igitur fuit temporum illorum seueritas, vt ministri omnes ad implendum munus, quale ab ipsis Dominus requirit, adigerentur. Nec vnius tantùm ætatis morem refero: siquidem ne *Gregorij quidem tempore, quò Ecclesia iam ferè collapsa erat (certè multùm ab antiqua puritate degenerauerat) tolerabile fuisset Episcopum aliquem á cõcionibus abstinere. Sacerdos (inquit ipse alicubi) moritur, si de eo sonitus non audiatur: quia iram contra se occulti iudicis exigit, si sine sonitu prædicationis incedit. Et alibi, Quum testatur Paulus se mundum esse à sanguine omnium. in hac voce nos conuincimur, nos constringimur, nos rei esse ostendimur, qui Sacerdotes vocamur, qui super ea mala quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus: quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. Tacentes se & alios vocat, quia minus assidui essent in opere quàm conueniret. Quum ne ijs quidem parcat qui officium dimidia ex parte agebant: quid facturum fuisse putas siquis in totum cessasset? Valuit ergo diu illud in Ecclesia, vt primæ Episcopi partes essent, populum verbo Dei pascere, seu ædificare Ecclesiam publicè ac priuatim sana doctrina.

Sup. c. 3. s. 3. 6. Inf. c. 7. s. 23 30. c. 8. s. 3. c. 11. s. 6. *Epist. ad Euagrium.* Hierony. ad Nepot. Idem Epist. ad Fabi. Augu. lib. 2. cõt. Cresc. cap. 11. **Epist.* 24. *Hom. in Ezech.* 1. *Act.* 20. 26 Hier. de dignit. Sacer. cap. 3. 4

4 Quòd autem singulæ prouinciæ vnum habebant inter Episcopos Archiepiscopum: quòd item in *Nycena synodo constituti sunt Patriarchæ, qui essent ordine & dignitate Archiepiscopis superiores, id ad disciplinæ conseruationem pertinebat. Quanquam in hac disputatione præteriri non potest quod rarissimi erat vsus. Ob hanc igitur causam potissimum instituti sunt illi gradus, vt siquid in Ecclesia qualibet incideret quod nõ posset benè à paucis expediri, ad synodũ prouincialẽ referretur. Si magnitudo aut difficultas causæ maiorẽ quoq; discussionẽ postularet, adhibebantur Patriarchæ vnà cum synodis, à quibus non esset prouo-

Archiepisc. Patriarch. Inf. c. 6. s. 13. *Cã. 6. & in decr. Anice. Socrat. hist. Eccle. lib. 5. c. 8.

Inf.c.11.f.6. c.12 f.22. Inf.c.6.f.1. 2.4.&c. Inst. in Apologet.

catio nisi ad vniuersale concilium. Gubernationem sic constitutam nonnulli Hierarchiam vocarunt, nomine (vt mihi videtur) improprio: certè Scripturis inusitato. Cauere enim voluit Spiritus sanctus nequis principatum aut dominationem somniaret, quum de Ecclesiæ gubernatione agitur. Verùm si rem omisso vocabulo intuemur, reperiemus veteres Episcopos non aliam regendæ Ecclesiæ formam voluisse fingere ab ea quam Deus verbo suo præscripsit.

Diacon. de quib. sup. c. 3. f. 9. Inf. de Pp. c.5.f.15. c.19.f.32. Vid. epist. 10 lib. 3. Cypr. ad presb. & Diaconos. Can. 32. 39. 41. Exempl in Cypr. lib. 3. epist. 24. Cap. 35. 24. 25.

5 Nec alia tunc fuit Diaconorũ ratio quàm sub Apostolis. Oblationes enim fideliũ quotidianas & annuos Ecclesiæ prouentus recipiebãt, vt cõferrent in veros vsus, id est, partim ministris, partim pauperibus alendis distribuerent: Episcopi tamẽ arbitrio, cui œconomiæ suæ rationes quotãnis reddebant. Nam quòd Canones Episcopũ vbiq; faciunt bonorum omnium Ecclesiæ dispensatorem, non ita intelligendũ est quasi ipse per se eam solicitudinẽ gesserit: sed quia ipsius erat præscribere Diacono qui in publicã Ecclesiæ alimoniam recipiendi essent, de eo quod residuũ erat, quibus & quantũ cuique erogandum esset: quia inspectionem habebat an hic fideliter exequeretur quod officij sui esset. sic enim in Canonibus quos Apostolis adscribunt, legitur, Præcipimus vt in sua potestate res Ecclesiæ habeat Episcopus. Si enim animæ hominum preciosiores illi creditæ sunt, multò magis decet eum curam de pecunijs agere: ita vt eius potestate omnia pauperibus dispensentur per presbyteros & Diaconos: vt cum timore & omni solicitudine ministrentur. Et in cõcilio Antiocheno decretum est vt coerceantur Episcopi, qui sine Presbyterorũ & Diaconorum conscientia res Ecclesiæ pertractant. Sed de eo non est longiùs disputandum, quũ ex plurimis Gregorij epistolis cõstet, illo quoq; tempore quo aliàs Ecclesiasticæ ordinationes multum vitiatæ erant, hanc tamen obseruationem durasse, vt Diaconi sub Episcopo pauperum essent œconomi. Hypodiaconos verisimile est fuisse initio Diaconis attributos, vt eorum opera circa pauperes vterentur: sed illud discrimen paulatim confusum fuit. Archidiaconi autem creari tunc cœperunt quum amplitudo facultatum nouam & exactiorem administrandi rationem postularet: quanquã Hieronymus iam ætate sua fuisse cõmemorat. Erat autem penes eos summa redituũ, possessionũ, supellectilis, & quotidianarũ oblationũ ꝓcuratio. Vnde Gregorius Salonitano Archidiacono denũtiat reatu cõstrictũ teneri ipsũ, siquid ex bonis Ecclesiæ vel negligẽtia vel vlliꝰ fraude deperierit. Quòd autẽ Euãgelij ad populũ lectio illis dabatur, & exhortatio ad precãdum: quòd itẽ ad porrigendũ in sacra Cœna calicẽ adhibebantur: id muneris ornandi causa fiebat, quò maiori religione ipsum obirent, quũ admonerentur talibus symbolis non esse profanam aliquã villicationem quam gererent, sed spiritualem & Deo dicatam functionem.

De Hypodi. meminit sæpe Cyp. li. 3 epi. 21. 22. Epist. ad Nepotianũ Epist. 10. lib. 1. Carthag. 4. cõc can. 38

Bono. ecclesiast. vsus. De eo Mar. lo. 2. class. 4. f.6.7.&c. Inf.c.5.f.17 18. & ib.f.15.16 * Vid. Can. Apost. Sup.f.5. Inf f 8. Possid. in vita. Augu. cap. 33.

6 Hinc etiam iudicare licet quis bonorum Ecclesiasticorum vsus fuerit, & qualis dispensatio. Passim tum in synodorum decretis, tum apud vetustos scriptores, reperias, quicquid possidet Ecclesia vel in fundis, vel in pecunia, pauperum esse patrimonium. Itaque subinde illic hæc cantilena *Episcopis & Diaconis canitur, vt meminerint se non proprias opes sed pauperũ necessitati destinatas attrectare: quas si mala fide supprimãt aut dilapident, rei sanguinis futuri sint. Vnde admonentur cum summo tremore & reuerentia, velut in conspectu Dei, sine personarum acceptione, eas distribuere quibus debentur. Hinc & illæ apud Chrysostomum, Ambrosium, Augustinum, & alios similes Episcopos, graues obtestationes, quibus suã integritatem apud populum asseuerant. Quum autem æquum sit, & Domini etiam lege sancitum, vt qui suam Ecclesiæ operam impendunt, publicis Ecclesiæ sumptibus alantur, & nonnulli etiam eo seculo Presbyteri patrimonijs suis Deo consecratis, voluntarij pauperes facti essent: talis erat distributio vt nec ministris deessent alimenta, &

pauperes

pauperes non negligerentur. Cauebatur tamen interim ne ministri ipsi, qui frugalitatis exemplum dare alijs debent, tantum haberent vnde ad luxum aut delicias abuterentur: sed duntaxat quò suam inopiam sustinerent. Qui enim bonis parentum sustentari possunt clerici, inquit Hieronymus, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium committunt: & per abusionem eiusmodi, iudicium sibi manducant & bibunt. Conc. vniue Constant. cap. 19. *Refert cap. Clericos.* 1. & 2.

7 Principiò libera & voluntaria fuit administratio, quum sponte fideles essent Episcopi ac Diaconi, & conscientiæ integritas vitæque innocentia pro legibus foret. Deinde quum ex quorundam cupiditate vel prauis studijs nascerentur mala exempla: ad hæc vitia corrigenda compositi sunt Canones, qui Ecclesiæ reditus in quatuor partes diuiserunt, quarum vnam assignarunt clericis, alteram pauperibus, tertiam sacris ædibus & alijs ædificijs sartis tectis tuendis, quartam verò tam aduenis quàm indigenis pauperibus. Nam quòd hanc postremam Episcopo attribuunt alij Canones, id nihil variat ab ea quam dixi partitione. Neque enim propriam eius esse volunt, vt vel solus ipse ingurgitet, vel quo libuerit profundat, sed vt hospitalitati, quam ab ordine illo Paulus exigit, sufficiat. Atque ita interpretantur Gelasius & Gregorius. non enim aliam rationem adducit Gelasius cur sibi quicquam Episcopus vendicet, nisi vt captiuis & peregrinis largiri queat. Et clariùs etiamnum loquitur Gregorius, Mos est, inquit, Apostolicæ sedis, ordinato Episcopo præcepta dare, vt de omni stipendio quod prouenit quatuor fiant portiones: vna videlicet Episcopo & familiæ eius, propter hospitalitatem atque susceptionem: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesijs. Nihil ergo Episcopo in suum vsum capere licuit, nisi quod ad moderatum frugalemque victum ac vestitum satis esset. Quòd siquis insolescere cœpisset, vel luxu, vel ostentatione ac pompa, statim à collegis reprimebatur: nisi paruisset, honore abdicabatur. Libera fuit administrat Longè aliter sub Pp. Inf. c. 5. à s. 15. ad finē. Simpl. Rom. Episc. epist. 3. 1. *Tim.* 3. 2. *Cap. Præsu lum,* 16. *quæst.* 3. *Refert. Mos est,* 12. *quæst.* 12.

8 Porrò quod in ornatum sacrorum conferebant, per quam exiguum primò erat: deinde quum paulò ditior Ecclesia facta esset, seruarunt tamen ea in re mediocritatem. Et tamen quicquid pecuniæ illic collocabatur, saluum pauperibus manebat, siqua maior necessitas incidisset. Ita Cyrillus, quum fames Hierosolymorum prouinciam occupasset, nec posset aliter inopiæ subueniri, vasa & vestes distraxit, ac insumpsit in pauperum alimoniam. Similiter Acatius Amidæ Episcopus, quum magna Persarum multitudo fame propemodum interiret, conuocatis clericis, & habita præclara illa oratione, Deus noster neque discis neque calicibus opus habet, quia neque comedit neque bibit: vasa conflauit vnde miseris & cibum & redemptionis pretium conficeret. Hieronymus quoque, dum in nimium templorum splendorem inuehitur, honoris causa. Exuperium Tholosæ Episcopum sui temporis refert, qui corpus Domini in canistro vimineo portabat, & sanguinem in vitro: nullum verò pauperem esurire patiebatur. Id quod nuper de Acatio dixi, Ambrosius de seipso recitat. nam quum illum grauarent Arriani quòd in redemptionem captiuorum sacra vasa confregisset pulcherrima hac excusatione vsus est. Qui sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit, Aurum habet Ecclesia, non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat in necessitatibus. Quid opus est custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Assyrij sustulerint? Nónne melius conflat sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quàm sacrilegus asportat hostis? Nónne dicturus est Dominus, Cur passus es tot inopes fame emori? & certè habebas aurum vnde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui abducti sunt, nec redempti? Cur tot ab hoste occisi sunt? Meliùs fuerat vt vasa viuentium seruares quàm metallorum. His non poteris responsum dare quid enim diceres? Timui ne templo

4. pars ærarij eccl. quædam l. 3. c. 20. s. 32. *Tripart. hist lib.* 5. *Lib.* 11. *cap.* 16. *Ad Nepoti anum. Lib.* 2. *de offic. cap.* 28. Nota. Inf. c. 5. s. 19. Sozom. lib. 4. cap. 23. Mat. 25. 42. Ibid. Sozo. cap. 27.

Dei ornatus deesset. Responderet, Aurum sacramenta non quærunt, neque auro placent quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum, redemptio captiuorum est. In summa, videmus verissimum fuisse quod idē alibi dicit, quicquid tunc Ecclesia possideret, sumptum fuisse egenorum. Item, Nihil Episcopum habere quod pauperum non esset.

Lib.5.epist. 31.33.

9 Hæc quæ recensuimus, veteris Ecclesiæ ministeria fuerunt. Alia enim, de quibus mentionem faciunt Ecclesiastici scriptores, magis exercitia fuerunt & quædam præparationes, quàm certa munera. Nam sancti illi viri, vt Ecclesiæ seminarium post se relinquerent, adulescentes, qui ex parentum consensu & authoritate militiæ spirituali nomen dabant, recipiebant in suam fidem ac tutelam, atque etiam disciplinam: eosque sic formabant à tenera ætate, ne rudes ac noui ad obeundum munus accederent. Omnes autem qui eiusmodi tyrocinijs imbuebantur, generali nomine vocabantur Clerici. Vellem equidem aliud nomen magis propriū inditum illis fuisse. hæc enim appellatio ex errore, vel certè praua affectione nata est: quum tota Ecclesia *clerus*, hoc est hæreditas Domini, à Petro dicatur. Ipsum tamen institutum sanctum ac salutare imprimis fuit, vt qui se ac suam operam Ecclesiæ consecrare vellent, ita sub Episcopi custodia educarentur, nequis, nisi bene præformatus, Ecclesiæ ministraret, & qui à prima adulescentia tum sanctam doctrinam imbibisset, tum ex seueriore disciplina, grauitatis sanctiorisque vitæ habitum quendam induisset, tum à curis profanis fuisset alienus, curisque ac studijs spiritualibus assuefactus. Quemadmodum autem militiæ tyrones vmbratilibus pugnis instituuntur ad verum seriūque certamen, sic erant certa rudimenta quibus exercebantur in clericatu, priusquam ad ipsa munia promouerentur. Illis ergo primùm aperiendi claudendique templi curam mandabant, ac eos nominabant Ostiarios. Postea vocabant Acoluthos, qui Episcopo in domesticis obsequijs adessent, eumque perpetuò comitarentur, primùm honoris causa, deinde nequa suspicio nasceretur. Præterea vt sensim populo innotescerent, & commendationem sibi acquirerent: simul vt discerent ferre omnium conspectum, & coram omnibus loqui: ne Præsbyteri facti, quum ad docendum prodirent, pudore confunderentur, locus legendi ipsis dabatur in suggestu. In hunc modum gradatim promouebantur, vt suam sedulitatem in singulis exercitijs approbarent, donec hypodiaconi fiebant. Hoc tantùm volo, fuisse hæc tyronum rudimenta magis, quàm functiones, quæ veris Ecclesiæ ministerijs accenserentur.

De Clericis Inf.c.12.s. 22.
In decret. Innoc.epis. Rom.cap.4. 5.
Hyiero. de vita Cleric. ad Nepotia.
1.Pet.5.3.
Inf.c.10.s.7
Vt ex conc. Carth.4.
De eorum tonsura inf. c.19.s.25. 26.27.
Ostiarij Acoluthi & eor. munus.
Vide conc. Carth.4.ca. 7.9.
De quibus Sup.s.5.

10 Quod primum & secundum in ministrorum vocatione esse diximus, quales eligere, & quantam religionem in ea re adhibere oporteat: in eo Pauli præscriptum & Apostolorum exempla vetus Ecclesia sequuta est. Solebant enim ad eligendos pastores cum summa reuerentia ac solicita nominis Dei inuocatione conuenire. Ad hæc formulam examinis habebant, qua eligendorum vitam & doctrinam ad illam Pauli amussim exigebant. Tantùm peccarunt, hîc nonnihil immodica seueritate, quòd plus requirere voluerunt in Episcopo quàm Paulus requirat: ac præsertim successu temporis cælibatum. Verum in cæteris consentanea fuit ipsorum obseruatio cum Pauli descriptione. In eo autem quod tertio loco posuimus, quinam scilicet ministros instituere debeant, non vnum semper tenuerunt ordinem. Antiquitus ne in clericorum quidem cœtum recipiebatur quispiam sine consensu totius plebis. vt Cyprianus diligenter excuset quòd Aurelium quendam inconsulta Ecclesia lectorem constituerit: quia id præter morem, tametsi non sine ratione factum fuerat. Sic autem præfatur, In ordinandis clericis, fratres charissimi, solemus vos ante consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. Verùm quia in minoribus illis exercitijs non multum erat periculi: quòd ad diuturnam probationem & non magnam functionem assumeren-

Vide sup. c. 3.s.11.12.
Veteres sequuti exem. Apost. sup.c 3.s.13.14.15
1.Tim.3.2.
Inf. c.12.s. 27.&c.
Inf.c.5.s.1.
Lib.2.epi.5
Idem lib.3. Epist.9.lib. 2.Epist.3.

merentur, rogari consensus plebis desijt. Postea in reliquis quoque ordinibus, excepto Episcopatu, plebs Episcopo ac Præsbyteris iudicium delectumque ferè permisit, vt cognoscerent quinam idonei ac digni forent: nisi fortè quum parochijs noui Præsbyteri destinabantur. tunc enim loci multitudinem nominatim consentire oportuit. Nec mirum est quòd retinendo suo iure populus hac in parte minùs solicitus fuerit. nemo enim Hypodiaconus fiebat qui non longum sui experimentum in clericatu, sub ea quæ tunc erat disciplinæ seueritate, dedisset. Postquam in eo gradu probatus fuerat, diaconus constituebatur: inde ad presbyterij honorem perueniebat, si fideliter se gessisset. Ita nullus promouebatur de quo non re vera multis annis habitum esset sub populi oculis examen. Et erant multi Canones ad punienda eorum vitia: vt Ecclesia malis Præsbyteris aut diaconis non grauaretur, nisi remedia negligeret. Quanquam in Præsbyteris quoque semper exigebatur ciuium consensus. quod etiam testatur Canon primus distinct.67. qui * Anacleto tribuitur. Denique omnes ordinationes ideò statis anni temporibus fiebant nequis clanculum sine fidelium consensu obreperet, aut nimia facilitate absque testibus promoueretur.

Greg. lib. 1. epist. 5. Inf. s. 13.

Cur plebs de iure suo remisit. Inf. s. 12.

Vt in Can. Apost. Con. Carth. 3. & 4. Antioch. Lao. & alijs. ep. 1. dist. 79 c. Electioné

11 In eligendis Episcopis diu sua populo libertas fuit conseruata, nequis obtruderetur qui non omnibus acceptus esset. Hoc igitur in concilio Antiocheno vetitum est, nequis inuitis ingeratur. Quod & Leo primus diligenter confirmat. Hinc istæ sententiæ, Is eligatur quem clerus & plebs aut maior numerus postularint. Item, Qui præfuturus est omnibus, ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficitur, necesse est vt per vim intrudatur. Item, Is eligatur qui à clericis electus, à plebe expetitus fuerit: & à prouincialibus cum metropolitani iudicio consecretur. Adeò autem cauerunt sancti patres ne vllo pacto imminueretur, hæc populi libertas, vt quũ synodus vniuersalis Cõstantinopoli congregata Nectariũ ordinaret, id facere noluerit sine totius cleri & populi approbatione: vt sua ad synodũ Romanã epistola testata est. Proinde quũ Episcopus quispiam successorẽ sibi designaret, non aliter ratũ erat quàm si totus populus scisceret. Cuius rei non modò exemplum, sed formulã, quoq; habes apud Augustinum in nominatione Eradij. Et Theodoritus, quum refert Petrũ ab Athanasio successorem nominatum, cõtinuò adiungit, sacerdotalem ordinem ratum id habuisse, magistratum & primores populumque vniuersum sua acclamatione approbasse.

Sup. c. 3. s. 15. *Epist. 90. cap. 2.* Conc. Aurel. can. 4. Inf. c. 5. s. 2. c. 7. s. 11. Sup. in finẽ s. 10. Ant. Conc. cán. 23. Vt Athan. ab Alexand. Epiph. Hær. 69. lib. 2. *Epist. 110. Habetur apud Theodoricum lib. 4. cap. 20.*

12 Est quidem & illud (fateor) optima ratione sancitum in Laodicensi concilio, ne turbis electio permittatur. Vix enim vnquam euenit vt tot capita vno sensu rem aliquam bene componant. & ferè illud verũ est, Incertum scindi studia in contraria vulgus. Verùm huic periculo adhibitum erat optimum remedium. Primùm enim soli clerici eligebant. quem elegerant, offerebant magistratui, vel senatui ac primoribus. Illi, habita deliberatione, electionem, si iusta videbatur, consignabant: sin minùs, eligebant alium quem magis probarent. tum ad multitudinem res deferebatur, quæ tametsi præiudicijs illis non alligaretur, minùs tamen tumultuari poterat. Aut si à multitudine incipiebatur, tantùm id fiebat vt sciretur quem potissimum expeteret. auditis popularium votis, clerici demum eligebant. Ita nec clericis licebat quem vellent præficere, nec tamen stultis populi desiderijs obsequi necesse habebant. Hunc ordinẽ ponit alibi Leo, quum dicit, Expectanda sunt vota ciuium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum. Item, Teneatur honoratorum testimonium, subscriptio clericorum, ordinis consensus ac plebis. aliter (inquit) fieri nulla ratio sinit. Nec aliud sibi vult illud decretum synodi Laodicensis, quam ne ab inconsiderata multitudine patiantur se abripi clerici & primores: sed potius sua prudentia &

Cap. 13. Dist. 63. c. non est permittendum. Vt in elect. Nect. de quo Sup. s. 11. & Inf. s. 13. in annot. *Epist. 87.* Sic Petrus Athan. Successor sup. s. 11.

grauitate stultas eius cupiditates, si quando opus fuerit, reprimant.

13 Hæc eligendi ratio adhuc ætate Gregorij valebat, & verisimile est diu postea durasse. Extant apud eum plurimæ epistolæ quæ luculentum huius rei testimonium dant. quoties enim de creando alicubi nouo Episcopo agitur, scibere solet ad clerum, ordinem & plebem. interdum etiam ad ducem, prout est regimen ciuitatis constitutum. Quòd si ob incompositum Ecclesiæ statum vicino alicui Episcopo inspectionem in electione mandat, semper tamen requirit solenne decretum, omnium subscriptionibus roboratum. Quin etiam quum creatus Mediolani episcopus esset Constantius quidam, & ob incursiones barbarorum multi Mediolanensium Genuam confugissent: non aliter fore legitimam electionem putat quàm si ipsi quoque in commune conuocati assensi fuerint. Imò nondum anni quingenti effluxerunt ex quo Nicolaus Papa de Romani Pontificis electione in hunc modum statuit, vt præirent Cardinales Episcopi, deinde reliquum clerum sibi adiungerent, postremò plebis consensu electio firma esset. Et in fine recitat illud quod nuper citaui Leonis decretum, ac in posterum valere præcipit. Quod si ita inualuerit improborum malitia vt clerici ad puram electionem faciendam vrbe egredi cogantur: aliquos tamen è populo simul adesse iubet. Imperatoris verò suffragium, quantum intelligere licet, in duabus tantùm Ecclesijs requirebatur, Romana & Constantinopolitana: quod illic duæ imperij sedes essent. Nam quòd Mediolanum ad gubernandam noui Episcopi electionem missus fuit Ambrosius cum potestate à Valentiniano, id propter graues factiones quibus inter se ciues flagrabant, extraordinarium fuit. Romæ autem tantum olim valuit imperatoris authoritas in Episcopo creando, vt Gregorius se ipsius iussu in Ecclesiæ gubernaculis constitutum esse dicat: quum tamen solenni ritu à populo fuisset expetitus. Hoc autem moris fuit vt quum aliquem designassent ordo, clerus, ac populus, ad imperatorem statim referret ille, vt vel scisceret electionem sua approbatione, vel improbando abrogaret. Neque huic consuetudini repugnant decreta quæ à Gratiano colliguntur, vbi nihil aliud dicitur quàm nullo modo ferendum esse vt sublata canonica electione, rex pro sua libidine Episcopum constituat, & à Metropolitis non esse consecrandum qui per violenta imperia sic fuerit promotus. Aliud enim est, spoliare Ecclesiam iure suo, vt totum ad vnius hominis libidinem transferatur: aliud hoc honoris regi aut imperatori dare, vt sua authoritate legitimam electionem confirmet.

Hic mos diu durauit Sup. §.10.
Id quoque epist. complurib.
Lib.2. Epist. 69.
Dist.23. cap. In nomine.
Nicol. Papa sedit anno 858.
Sup. §.12.
Inf. c.7. §.6.
Suffragium Imper. in elect.
Chrysost. Socr. Eccle. hi. lib.6. cap.2.
Epist.5.1.
Vide Nect. elect. apud. Sozom. lib. Eccl. hist.7. cap.8.
Theod. lib.4. cap.6. De elect Ambr.
Parisie. con.1. cap.6.

14 Sequitur iam vt tractemus quo ritu post electionem initiarentur veteris Ecclesiæ ministri in suum officium. Hanc Latini ordinationem vel consecrationem, Græci χειροτονίαν, interdum etiam χειροθεσίαν vocarunt: licet χειροτονία id genus electionis propriè dicatur vbi declarantur suffragia manuum eleuatione. Extat autem decretum Niceni concilij, vt Metropolites cum omnibus prouinciæ Episcopis conueniat ad eum qui electus fuerit ordinandum. Si autem itineris longitudine, aut valetudine, aut alia necessitate pars impeditur, vt tamen tres minimum conueniant: qui autem absunt, suam consensionem per literas testentur. Atque hic Canon quum desuetudine obsolesceret, pluribus deinde synodis renouatus fuit. Omnes autem, aut saltem quicunque excusationem non haberent, ideò adesse iubebantur quò grauius de doctrina & moribus ordinandi haberetur examen. neque enim sine examine res peragebatur. Et apparet ex Cypriani verbis, non post electionem vocari, sed electioni interesse olim solitos: atque in eum finem vt essent quasi moderatores, nequid in ipsa turba fieret turbulenti. Vbi enim dixit plebi esse potestatem vel dignos eligendi sacerdotes, vel indignos recusandi: aliquanto pòst subiungit, Propter quod diligenter de traditione diuina atque Apostο-

De ritu ord. Sup. c.3. §.16.
Sup. ibid. §.15.
Inf. c.7. §.6.
Antioch. Conc. ca.19
Carth.2. ca.12.
Cypr. eos Ordinarios vocat.
Epist.4. li.1

Apostolica seruandum est & tenendum (quod apud nos quoque & ferè per prouincias vniuersas tenetur) vt ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem cui propositus ordinatur, Episcopi eiusdem prouinciæ proximi quique conueniant, & Episcopus deligatur plebe præsente. Sed quum tardiùs interdum cogerentur, & periculum esset ne illa mora abuterētur quidam ad ambiendi occasionem, satis fore visum est si designatione facta ipsi accederent, ac legitima inquisitione probatum consecrarent.

Cyp. Lib. 1. Epist. 10. Nota.

15 Hoc quum vbique sine exceptione fieret, paulatim mos diuersus inoleuit, vt metropolim ad petendam ordinationem electi concederent Quod ambitione magis & veteris instituti deprauatione factum est, quàm bona aliqua ratione. Nec multò post, aucta iam Romanæ sedis authoritate, obtinuit altera adhuc deterior consuetudo, vt totius ferè Italiæ Episcopi consecrationem inde peterent. Quod animaduertere licet ex epistolis Gregorij. Paucis tantùm ciuitatibus, quæ non ita facilè cesserant, antiquum ius seruatum erat. vt de Mediolano exemplum illic habetur. Fortassis solæ metropoles retinuerunt suum priuilegium. Solebāt enim ad Archiepiscopum consecrandum omnes prouinciales Episcopi conuenire in ipsam primariam ciuitatem. Cæterùm ritus erat manuum impositio Nihil enim prætereà ceremoniarum adhibitum lego: nisi quòd aliquem ornatum in solēni cœtu habebāt Episcopi, quò à reliquis presbyteris distinguerentur. Presbyteros quoque & diaconos sola manuum impositione ordinabant: sed suos presbyteros quisque Episcopus cum presbyterorum collegio ordinabat. Quanquam autē idem agebant omnes: quia tamen præibat Episcopus, & quasi eius auspicijs res gerebatur, ideo ipsius dicebatur ordinatio. Vnde veteres hoc sæpe habēt, non differre alia re ab Episcopo presbyterum, nisi quia ordinandi potestatem non habeat.

Conc. Tarraco. ca. 5. d 65. c. si quis Inf. c. 7. s. 3. 5. 6.
Lib. 2. Epi. 69. & 76.
De ritu, Carth. conc. 4. ca. 2.
Sup. s. 14. & c. 3. s. 16.
Præsbyt. diaconor. & cleri. ord. eod. conc. can. 3. 4. 5. & sequentib.

Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide Papatus. CAP. V.

NVNC ordinem gubernandæ Ecclesiæ, quem hodie tenet Romana sedes ac omnes eius satellites, totamq; hierarchiæ illius quam perpetuò in ore habent imaginem ob oculos ponere operæpretium est, ac cum illo quem descripsimus, primæ ac veteris Ecclesiæ conferre: quò ex comparatione eluceat qualem Ecclesiam habeant qui hoc solo titulo ad nos grauandos vel potiùs obruendos security ferociunt. Præstat autem à vocatione incipere, vt videamus qui & quales & qua ratione vocentur ad hoc ministerium. Tum deinde considerabimus quàm fideliter munus suum impleant. Dabimus autem primum locum Episcopis: quibus vtinam hoc honori esse posset, in hac disputatione primum tenere ordinem. Sed res ipsa non patitur me vel leuiter attingere hoc argumentū sine summo ipsorum dedecore. Et tamen meminero in quo scripti genere nunc versor: nec orationem meam, quæ ad simplicem doctrinam composita esse debet, vltra suas metas diffluere patiar. Sed tamen respondeat mihi quispiam eorum qui non prorsus frontem perdiderūt, quales hodie Episcopi passim eligantur. Sanè examen haberi de doctrina nimis obsoletum est. quòd siquis habetur doctrinæ respectûs, iurisconsultum aliquem deligunt, qui in foro magis litigare nouerit quàm in Ecclesia concionari. Hoc constat, à centum annis vix centesimum quenque fuisse electum qui sacræ doctrinę aliquid teneret. Superioribus seculis non ideo parco, quòd multo meliora fuerint, sed quòd de præsenti modò Ecclesia nobis quęstio est. Si de moribus fiat censura, paucos aut propemodum nullos fuisse reperiemus quos non indignos veteres Canones iudicassent. Qui non fuit ebriosus, fuit scorator: qui ab hoc quoque scelere purus fuit,

Primum ex 4. quę obseruauit sup. c. 3 à s. 11. ad finem &, c. 4 à s. 10. ad finem. Inf ab hac. s. ad 8.
2. Huius cap. pars.
Sup c 3. s. 6. c. 4. s. 3. & Inf. à s. 8. ad 19.

Episcopi pp. quales.
A Greg magno: lege Chironi Carionis lib. 3. & lib. 4. in hist. Henr 4.

Tolet. 4. can. 18. & 11. can. 2. Vide Carth. 4.

aut aleo fuit, aut venator, aut in aliqua parte vitæ dissolutus. Sunt enim leuiora vitia quæ secundùm vetustos Canones hominem ab Episcopatu excludunt. Hoc verò longè absurdissimum, quòd pueri quoque vix decennes, Papæ concessione, Episcopi sunt facti. Eò impudentiæ ac stuporis prouecti sunt vt ne illud quidem extremum & adeò prodigiosum flagitium horrerent, quod ab ipso naturæ sensu penitus abhorret. Hinc apparet quàm religiosæ fuerint electiones, vbi tam supina negligentia fuit.

De iure populi. sup c. 3 f. 14. 15. c. 4. f. 11. Canoni. Inf. f. 10. c. 11. f. 6 Sup. c. 4. f. 11 12. 13. Conc. Arelat. 2. can. 35. Vide Bezæ confes. cap. 7. art. 12. Et sup. can. conc. Laod. c. 4. f. 12. Vt dictū est sup. c. 3. f. 15 1. Tim. 3. Tit. 1 6. 7. Contra veteres cano. sup. f. 1 citatos. Ca. Apost. 25. & decret Nicol. Pp. sup. c. 4. f. 13. 1. *Tim.* 3. 1. Ibid. f. o & c. 3. f. 6. Inf. c. 12. f 24. Sup. c. 2. f. 2

2 Iam in eligendo totum illud ius populi sublatum est. Vota, assensus, subscriptiones & omnia eiusmodi euanuerunt. ad solos Canonicos integra potestas translata est. Illi in quem volunt, conferunt Episcopatum: eum mox in conspectum plebis producunt, sed adorandum, non examinandum. Atqui reclamat Leo, nullam rationem id sinere, ac violentam impositionem esse pronuntiat. Cyprianus, quum fluere ex iure diuino testatur ne fiat nisi ex consensu populi, pugnare diuersum morē cum verbo Dei ostendit. Tot synodorum decreta ne secùs fiat seuerissimè prohibent: ac, si factum sit, iubent esse irritum. Si hæc vera sunt, nulla hodie neque diuino neque Ecclesiastico iure Canonica electio in toto Papatu superest. Verùm etiamsi nihil aliud mali foret, quî tamen hoc excusare poterunt quòd ita spoliauerint suo iure Ecclesiam? Atqui ita, inquiunt, exigebat temporum corruptio, vt quoniam apud plebem & magistratus plus valebant odia & studia in assumendis Episcopis, quàm rectū sanumque iudicium, eius rei arbitrium paucis deferretur. Fuerit sanè hoc extremū mali in rebus deploratis remedium. Verùm vbi medicina morbo ipso nocentior apparuit, cur non & nouo huic malo succurritur? Sed est, inquiunt, ipsis Canonicis exactè præscriptum quid sequi in electione debeant. Sed an dubitamus quin sanctissimis legibus olim plebs se astringi intelligeret, quum videret sibi regulam è verbo Dei propositam, dum ad Episcopum eligendum conueniret? Siquidem illa vna vox Dei qua describit veram Episcopi effigiem, meritò pluris esse debebat quàm infinitæ Canonum myriades. Sed nihilominus, pessimo affectu corrupta, nullam habebat legis aut æquitatis rationem. Sic hodie etsi optimæ scriptæ sunt leges, manent tamen in chartis sepultæ. Interim vt plurimum moribꝰ receptum est, & (quasi ratione fiat) etiam approbatum, vt ebriosi, scortatores, aleones passim ad hunc honorem promoueantur. parum dico: vt Episcopatus adulteriorum & lenociniorū sint præmia. Nā quum venatoribus & aucupibus dantur, præclarè res cecidisse existimāda est. Tātam indignitatem vllo modo excusare, nimis improbum est. Habebat, inquam, olim optimum canonem populus, cui præscribebat Dei verbum, oportere Episcopum esse irreprehensibilem, doctorem, non pugnacem, &c. Cur ergo eligendi prouincia à populo ad istos translata est? Quia scilicet inter populi tumultus & factiones verbum Dei non exaudiebatur. Et cur hodie ab istis rursum non transferatur, qui non modò leges omnes violant, sed abiecto pudore, libidinosè, auarè, ambitiosè, humana diuinis commiscent & confundunt?

Vt in elect. Ambr. vide sup. annot. c 14. f. 13. & Romæ Sozom. Eccl. hist. lib. 6. cap. 23. Niceph. lib. 16. cap. 5 7.

3 Sed mentiuntur quum aiunt hoc remedij loco fuisse inuentum. Sæpe in Episcopis eligendis tumultuatas olim fuisse vrbes legimus: nemo tamen vnquam de auferendo ciuibus iure cogitare ausus est. Alias enim habebant vias quibus vel obuiarent his vitijs, vel iam admissa corrigerent. Verùm dicam quid sit. Quum populus in delectu habendo negligentior esse cœpisset, & hanc curam, quasi minùs sibi congruentem, in presbyteros reijceret, illi hac occasione ad tyrannidem sibi vsurpandam abusi sunt: quam postea nouis canonibus editis stabilierunt. Ordinatio autem nihil aliud est quàm merum ludibrium. Species enim examinis, quam illic ostentant, adeo inanis est & ieiuna, vt omni etiam fuco careat.

dareat. Itaque quòd alicubi pactione impetrarunt principes à Romanis Pontificibus, vt nominarent ipsi Episcopos, in eo nihil noui damni fecit Ecclesia: quia canonicis duntaxat electio, quam nullo iure rapuerant, vel certè furati erant, adempta est. Est hoc sanè fœdissimum exemplum, quòd ex aula mittuntur Episcopi ad occupandas Ecclesias, & piorum principum esset à tali corruptela abstinere. Est enim impia Ecclesiæ spoliatio, quoties alicui populo ingeritur Episcopus quem non petierit, vel saltem libera voce approbarit. Verùm inordinatus ille mos qui in Ecclesijs iampridem fuit, occasionem principibus dedit vt præsentationem Episcoporum sibi sumerent. Maluerunt enim suum esse beneficium, quàm eorum in quos nihilo plus id competebat, & qui non minùs perperam eo abutebantur.

Inf.c.7.f.6. De eor.tyran. Inf.c.10.f.4 c.11.f.8.9.

Præsentat. origo.

4 En præclara vocatio, cuius causa Episcopi Apostolorum successores se esse iactant. Presbyteros autem creandi ius sibi solis competere dicunt. Sed in hoc pessimè corrumpũt vetus institutum, quòd non Presbyteros sua ordinatione creant qui populum regant ac pascant, sed Sacerdotes qui sacrificent, Similiter quum Diaconos consecrant, nihil agũt de vero ac proprio ipsorum officio: sed ad certas modò ceremonias circa calicem & patinam ordinant. At in Synodo Chalcedonensi cõtrà sancitum est, ne fiant absolutæ ordinationes, hoc est, quin locus simul assignetur ordinatis vbi munus suum exerceant. Hoc decretum duplici nomine vtilissimũ est, Ne onerentur Ecclesiæ superuacuo sumptu, & in homines otiosos expendatur quod erogari pauperibus debet. Deinde vt ij qui ordinãtur, cogitent non se ad honorẽ promoueri, sed mun⁹ sibi mãdari ad quod obeundum solenni testificatione obligentur. At Romanẽses magistri (qui nihil in religione curandum putant præter ventrem) primò titulum interpretantur reditum qui ad alimoniam sufficiat: siue ex patrimonio sit, siue ex sacerdotio. Itaque quum Diaconum vel Presbyterum ordinant, nihil soliciti vbi debeant ministrare, ordinem illis conferunt, si modò satis diuites, sint ad se alendos. Verùm quis hominum hoc recipiat, vt titulus quem requirit concilij decretum, sit annuus prouentus ad alimoniam? Iam verò quia recentiores Canones Episcopos damnabant eorum alimonia, quos sine idoneo titulo ordinassent, quò sic reprimerent nimiam eorum facilitatem, etiam cautio excogitata est qua eluderent pœnam. Nam qui ordinatur, nominato qualicunque titulo promittit eo se fore contentum. Eo pacto ab alimentorum actione depellitur. Taceo mille fraudes quæ hic fiunt. vt quum alij inanes sacerdotiorum titulos mentiuntur, vnde quinque asses annuatim conficere nequeant. alij sub arcana stipulatione sacerdotia commodatò accipiunt quæ statim reddituros se pollicentur, sed interdum non reddunt. Et alia eius generis mysteria.

Falsò succes.iactant. sup.c.2.f.2. & inf.f.13. Quib.i⁹ creandi presb. Sup.c.3.f.15 *Distinct.* 70.*cap.* 1. Vni loco addictos. Vide sup.c. 3.f.7.c.4f.2 Hoc decr.2. de causis vtile. Conc.Trid. prosec.sess. 5.de refor. can.7.sub Pio. Arelat.1. ca.2. Vide in hãc rem Muscul.loc.cõmunes.

5 Verùm etiamsi illi abusus crassiores tollerẽtur, annon illud semper absurdum est, Presbyterum constituere cui locum nullum assignes? neminem enim ordinãt nisi ad sacrificandum. Atqui legitima Presbyteri ordinatio est, ad Ecclesiæ gubernationem: Diaconi, ad eleemosynæ procurationem vocari. Multis quidem pompis adumbrant id quod agunt: quò specie ipsa veneratioñẽ apud simplices habeat. sed apud sanos quid valere possunt istæ laruæ, vbi nihil solidi aut veri subest? Nã ceremonias adhibẽt. vel ex Iudaismo accersitas, vel ex seipsis confictas: quibus abstinere satius foret. De vero autem examine (vmbram enim illam quam retinent nihil moror) de populi consensu, de alijs rebus necessarijs, nulla mentio. Vmbram voco ridiculas illas gesticulationes, ad ineptam ac frigidam vetustatis imitationem compositas. Habent Episcopi suos vicarios, qui ante ordinationem de doctrina inquirant. Sed quid? an legere suas Missas possint: an vulgare aliquod nomẽ, quod in lectione occurret,

Sup.c.3.f.5. Mar.loca. clas.4.f.10. 27. Bezę confess cap.7. art 13. Cerem.Pp. inordinat. Pp.exem. Beza c.7. art.14.

Examen pp. Beza cap.7. art.14. Contra, Chalced. conc can.2. Bracar. cõc. can.3.1.q.1 c.placuit vt de.

declinare, an coniugare verbum, an vocis vnius ſignificationẽ nouerint. neque enim neceſſe eſt vt vel vnius verſiculi ſenſum reddere ſciant. Neque tamen adhuc ſacerdotio repelluntur qui in his quoque puerilibus elementis deficiunt, modò aliquam pecuniæ vel gratiæ commendationẽ attulerint. Eiuſdem farinæ eſt quòd quum ad altare admouentur ordinandi, quæritur ter voce non intellecta, ſintne digni honore. Reſpondet vnus (qui eos nunquam vidit, ſed nequid formulæ deſit, has partes habet in fabula) Digni ſunt Quid in venerandis iſtis Patribus accuſes, niſi quòd in tam apertis ſacrilegijs ludendo, Deum & homines nullo pudore rident? At quia in diuturna eius rei poſſeſſione ſunt, putant id ſibi iam licere. Quiſquis enim contra hæc tam clara tamque atrocia flagitia hiſcere audet, quaſi qui ſacra Cereris in apertum olim protulerat, ad capitale iudicium ab ipſis rapitur. An hoc facerent ſiquem putarent eſſe Deum?

Inf.c.7.ſ.27

Beneficior. collationes. Præſent. origo. Sup.ſub finem.ſ.4. Trident. conc.ſeſſ.4. ſub Iulio de reform. can. 12.13. Simoniæ definit. can. Apoſt. 30. Aurelien. 2. can.3.4. 1 9.6 c.quid veron.

6 Iam in beneficiorum collationibus (quæ res olim cõiuncta erat cum ordinatione, nunc prorſus eſt ſeparata) quanto meliùs ſe gerunt? Eſt autem apud eos multiplex ratio. neque enim ſoli Epiſcopi conferunt ſacerdotia. & in his etiam quorum vocantur Collatores, non ſemper plenum ius habent: ſed alij præſentationem habent: ipſi autem Collationis titulum retinent, honoris cauſa. Accedunt etiam nominationes ex ſcholis, reſignationes, vel ſimplices, vel permutationis cauſa factæ: reſcripta commendatitia, præuentiones, & quicquid tale eſt. Verùm ita ſe omnes gerunt vt nullus eorum poſſit alteri quippiam exprobrare. Sic contendo: vix centeſimum quodque beneficium hodie in Papatu ſine ſimonia conferri: qualiter ſimoniam veteres definierunt. Non dico omnes numerato pretio emere: ſed cedò mihi vnum ex viginti qui nulla obliqua commendatione ad ſacerdotium perueniat. Alios cognatio vel affinitas promouet, alios parentum authoritas: alij obſequijs fauorem ſibi cõciliant. Denique in hunc finem conferuntur ſacerdotia, non vt Eccleſijs ſit proſpectum, ſed ijs qui accipiunt. Itaque Beneficia appellant, quo nomine ſatis declarant ſe non alio loco ea habere quàm principũ donatiua, quibus vel conciliant fauorem militum, vel eorum labores remunerantur. Omitto quòd in tonſores, coquos, muliones, atque eius fæcis homines hæc præmia conferuntur. Iam verò nullis ferè litibus magis hodie perſtrepunt iudicia quàm ob ſacerdotia: vt dicas nihil aliud quàm prædam eſſe canibus obiectam ad venationem. An hoc vel auditu tolerabile eſt, Paſtores vocari qui in Eccleſiæ poſſeſſionem, quaſi in hoſtile prædium irruperint? qui forenſibus iurgijs euicerint? qui pretio redemerint? qui ſordidis obſequijs emeruerint? qui pueri vixdum balbutientes, eam, ceu hæreditariam à patruis & cognatis, interdum etiam à patribus ſpurij creuerint?

Alluſio. Nota fœdã collat. contra can. vt ſup.c.4.ſ.10 ex con. Carth.4. Laod.can.12

Portentoſa pp.in collationib.licentia. Contra pluritat. benef. Conc.Conſtantinop. 1 can.2. Antioch. can.13.17. 22. & in Damaſi pp epi. 4.compar. meretricib.

7 An vnquam eò progreſſa eſſet populi, quantumuis corrupti & exlegis, licentia? Sed hoc quoque maius portentum eſt, quòd vnus homo (non dico qualis, certè qui ſeipſum regere non poteſt) quinque aut ſex Eccleſijs gubernãdis præficitur. Videre eſt hodie in aulis Principum adoleſcentes ter Abbates, bis Epiſcopos, ſemel Archiepiſcopos. Paſſim verò ſunt Canonici, quinque, ſex, ſeptem ſacerdotijs onuſti: quorum nullam prorſus niſi in recipiendo prouentu curam habent. Non obijciam, verbum Dei vbique reclamare: quod iampridem deſijt apud eos habere tantillum momẽti. Non obijciam, multas ſeueriſſimas ſanctiones in pluribus Concilijs contra hanc improbitatem eſſe factas. nam has quoque, quoties libet, fortiter contemnunt. Sed dico vtrunque eſſe prodigioſum flagitium, quod Deo, naturæ, & Eccleſiaſtico regimini prorſus aduerſetur, vt vnus prædo pluribus ſimul Eccleſijs incubet: vt Paſtor nominetur, qui gregi ſuo adeſſe, etiamſi velit, nequeat: & tamen (qua ſunt impudentia)

dentia) tam abominandas fœditates Ecclesiæ nomine prætexunt, quò ab omni reprehensione eximant. Quinetiam, si Deo placet, in istis nequitijs continetur sacrosancta illa successio, cuius merito effectum esse iactant ne Ecclesia periret. Sup.c.2.s.2.

8 Nunc (quæ secunda nota est in æstimando legitimo Pastore) videamus quàm fideliter munus suum exerceant. Ex sacerdotibus, qui illic creantur, alij sunt Monachi, alij quos vocãt Seculares. Prior ille grex incognitus fuit veteri Ecclesiæ. & habere talem in Ecclesia locum, adeò cũ monastica professione pugnat, vt quũ olim ex monasterijs in clerum cooptarentur, monachi esse desinerent. Atque adeò Gregorius, cuius tẽpus multũ fæcis habuit, hanc tamen confusionẽ fieri passus non est. Vult enim clericatu abdicari qui Abbates facti fuerint: quòd monachus simul esse & clericus rite nemo queat: quum alterũ alteri sit impedimento. Nunc si interrogem quomodo munus suum bene impleat quem Canones nõ esse idoneum declarant: quid obsecro, responsuri sunt? Citabunt mihi scilicet abortiua illa decreta Innocentij & Bonifacij, quibus monachi ad sacerdotij honorem & potestatẽ sic recipiuntur, vt in monasterijs suis maneant. Sed quæ ista est ratio, vt indoctus quiuis asinus, simulac Romanã sedem occupauerit, totam antiquitatem verbulo vno euertat? Verùm de hac re postea. Istud nunc sufficiat, pro magna absurditate habitũ esse in Ecclesia puriori, si monachus sacerdotio fungeretur. Nam Hieronymus se officium sacerdotis agere negat, quum inter monachos degit: seque vnum ex plebe facit qui à sacerdotibus regatur. Verùm, vt hoc illis dem⁹, quid tamen officij faciunt? Ex mendicantibus nonnulli concionantur: reliqui omnes monachi vel cantillant, vel demurmurãt Missas in suis latibulis. Quasi ad hoc fieri Presbyteros, aut Christus voluerit, aut muneris natura patiatur. Quum Scriptura palàm testetur, Presbyteri esse propriam Ecclesiam regere, annon impia est profanatio, aliò transferre, imò penitus immutare sacrum Dei institutum? Nam quum ordinãtur, nominatim vetantur facere quę Deus presbyteris omnibus iniungit. Siquidem illis hæc cantilena canitur, Monachus suo claustro contentus, nec sacramẽta administrare, nec aliud quippiam publici muneris gerere præsumat. Negent, si poterunt, apertum esse Dei ludibrium, in hoc aliquem Presbyterum fieri, vt à vero & germano officio abstineat, & eum qui nomen habet, rem non posse habere.

De 2. hac nota sup. c. 3. l. 6. c. 4. s. 10. Inf. c. 7 s. 13. *Ep.* 11. *li.* 3 De Monach. inf c 13. s. 8. Cõc. Tarac. ca. 9. Chalced. can. 22. Innoc. 1. Epist. decret. 4. Bonifac. Hier. 2. ad rusticum Gall. & in vita Pauli eremitæ. Mendicãtes. *Act.* 20. 28. Monachis presb prohibet. verb. & Sacram. administra. Inf. c. 13 s. 14

9 Venio ad seculares: qui partim beneficiarij sunt (vt loquuntur) id est, habent sacerdotia quibus alantur: partim quotidianas operas locant missando vel canendo, & quasi collecta inde stipe victitãt. Beneficia aut curam animarum habent, vt Episcopatus & parochiæ: aut stipendia sunt hominum delicatorum, qui cantillando victum acquirũt: vt præbẽdæ, canonicatus, personatus, ac dignitates, capellaniæ, & similia. Quanquam, rebus sursum deorsum iam conuersis, Abbatiæ & Prioratus non tantùm secularibus Presbyteris, sed pueris quoque priuilegio (id est vulgari & vsitata consuetudine) conferuntur. Quantum ad mercenarios attinet, qui in diem victum quærunt, quid aliud facerent quàm quod faciunt? nempe vt illiberali ac pudendo modo sese prostituant ad quæstum: præsertim in tanta multitudine quanta nunc orbis scatet. Itaque quum palàm mendicare non audeant, vel hac via reputent se parũ profecturos, velut canes famelici circumeunt, & sua importunitate nõ secus ac latratu extorquent ab inuitis hominibus quod in aridum ventrem ingerant. Hic si verbis persequi coner quãtum sit dedecus Ecclesiæ, eò redijsse honorem & munus Presbyterij, nullus erit finis. Non est igitur cur à me expectent lectores orationem quæ tàm flagitiosæ indignitati respondeat. Breuiter dico, Si Presbyteri officium est (quod & verbum Dei præscribit, & vetusti Canones requirunt) Ecclesiam pascere & spirituale Christi re-

Seculares sacerdo. Vt Canonistæ de quib. Inf. s. 10. Inf. c. 10. s. 17. 18. Cypr. ser. de Ieiun. & tẽtat. Abbatiæ conferũtur. pueris Mar. loc. 1. clas. 4. s. 31. Vide in eã rem Inf. c. 19 à s. 22. ad 34. 1. *Cor.* 4 1.

Sup.c.3.ſ.6 Conc.Trid. ſ.7.ſub pio. cap.1.can.1. 1.Cor.10.20

gnum adminiſtrare: tales omnes ſacrifici qui nullum niſi in Miſſarum nundinatione opus aut ſtipendium habent, non modò ceſſant in officio, ſed nullum quod exerceant legitimum habent officium. Locus enim docendi illis nullus datur: nullam plebem habent quam gubernent. Denique nihil illis reliquum eſt præter altare in quo Chriſtum ſacrificent. quod non eſt Deo, ſed dæmonijs litare, vt alibi videbimus.

De canonic. meminit. Sup.ſ.2.9.

10 Non attingo hic extranea vitia, ſed duntaxat inteſtinum malum, quod in ipſorum inſtitutione radicitus hæret. Addam vocem, quæ malè ſonabit in eorum auribus: ſed quia vera eſt, dicere oportet, eodem loco habendos eſſe Canonicos, Decanos, Capellanos, Præpoſitos, & quicunque otioſis ſacerdotijs aluntur. Quale enim Eccleſiæ miniſterium præſtare queunt? Nam verbi prædicationem, curam diſciplinæ, & ſacramentorum adminiſtrationem, tanquam onera nimis moleſta à ſe depulerunt. Quid ergo habent reliquum quo ſe veros Presbyteros eſſe iactent? Cantum ſcilicet & ceremoniarum pompam. At quid hoc ad rem? Si conſuetudinem, ſi vſum, ſi longi temporis præſcriptionem allegant: ego contrà Chriſti definitionem regero, qua & veros Presbyteros nobis expreſſit, & quid habere debeant qui tales haberi volunt. Quòd ſi tam duram legem ferre nequeunt vt ſe Chriſti regulæ ſubijciant, patiantur ſaltem hanc cauſam ex authoritate primæ Eccleſiæ decidi. At nihilo melior erit ipſorum conditio, ſi ex vetuſtis Canonibus de eorum ſtatu iudicetur. Qui in Canonicos degenerarunt, Presbyteri eſſe debuerant, vt fuerunt olim, qui Eccleſiam cum Epiſcopo in commune regerent, & veluti collegæ eius eſſent in munere paſtorali. Dignitates illæ capitulares, quas vocant, nihil prorſus ſpectant ad veram Eccleſiæ gubernationem: multo minùs Capellaniæ, & reliqua fæx talium nominum. Quo igitur loco eos omnes habebimus? Certè & verbum Chriſti, & veteris Eccleſiæ obſeruatio eos à presbyterij honore excludit. Presbyteros tamen ſe eſſe contendunt: ſed detrahenda eſt larua: ſic reperiemus, totam eorum profeſſionem alieniſſimam eſſe ac remotiſſimam ab illo munere Presbyterorum, quod & Apoſtoli nobis deſcribunt, & in prima Eccleſia requiſitum fuit. Omnes ergo eiuſmodi ordines quibuſcunque titulis inſigniantur, nouitij quum ſint, certè nec Dei inſtitutione, nec antiqua Eccleſiæ obſeruatione ſuffulti, locum nullum habere debent in deſcriptione regiminis ſpiritualis, quod ore Domini ipſius conſecratum Eccleſia recepit. Aut (ſi rudiùs ac craſſiùs me loqui malunt) quando Capellani, Canonici, Decani, Præpoſiti, & eius farinæ otioſi ventres ne minimo quidem digito particulam vllam attingunt eius officij quod in Presbyteris neceſſariò requiritur, non eſt ferendum vt falsò ſibi honorem vſurpando, ſanctam Chriſti inſtitutionem violent.

Otioſa ſacerd. Inf.c.9.ſ.3. c.10.ſ.29. Nota. Sup.c.2.ſ.7. Sic Cypr. epiſt.2.li.3. cuius meminit.ſup.c. 3.ſ.6 &Paul 1.Tim.3.2. Tit.1.6.7. Quales olim erant Canonici. Sup.c.4.ſ.2. Capellani. Beza cap.7. poſt art.11. vbi de ordinib.Pp. Quod inf. ſ.13.proſequitur. Auguſt.de 12.abuſió-nũ gradib. grad.1.10.

11 Superſunt Epiſcopi & parochiarum rectores: qui vtinam de retinendo officio contenderent. Libenter enim illis cõcederemus, eos habere pium & eximium munus, ſi quidem eo defungerentur: ſed quum Eccleſias ſibi commiſſas deſerendo, earumq́; curam in alios reijciendo haberi paſtores volunt, perinde faciunt acſi munus paſtoris eſſet nihil agere. Siquis fœnerator, qui nunquam pedem vrbe moueret, aratorem ſe aut vinitorem eſſe profiteretur: ſi miles, qui aſſiduus fuiſſet in acie & caſtris, forum aut libros nunquam vidiſſet, pro iuriſconſulto ſe venditaret, quis ferret tam putidas ineptias? Atqui aliquanto abſurdiùs iſti faciunt, qui videri volũt & nominari legitimi Eccleſiæ paſtores, & tamen eſſe nolũt. Quotus enim quiſque eſt qui vel in ſpeciem Eccleſiæ ſuæ regimen obeat? Plurimi Eccleſiarum reditus tota vita deuorant, ad quas ne inſpiciendi quidem cauſa vnquam accedunt. Alij ſemel quotannis aut veniunt ipſi, aut œconomum mittunt, nequid in locatione depereat. Quum hæc corruptela primùm obreperet, priuilegijs ſe eximebant qui frui volebãt hoc

Epiſc.& paroch.rectores. Id illis exprobrat. Sup.c.2.ſ.2. inf.c.7.ſ.23 comparat. à ſimili. Contr. eos Auguſt ſer. 165. de Temp.

hoc genere vacationis: nunc rarum exemplum est vt quis in Ecclesia sua resideat. æstimant enim non secus ac villas, quibus vicarios suos, tanquam villicos aut colonos præficiunt. Atqui hoc ipse quoque naturæ sensus repudiat, pastorem esse gregis, qui ouem ex eo nullam vnquam viderit.

Simile.
Inf.f. prox.

12 Iam ætate Gregorij apparet quædam huius mali semina extitisse, vt Ecclesiarum rectores negligentiores in docendo esse inciperent: quia id grauiter alicubi conqueritur. Mundus (inquit) sacerdotibus plenus est: sed tamen in messe rarus inuenitur operator: quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officij non implemus. Item, Quia charitatis viscera non habent, domini videri volunt, patres se minime recognoscunt. Humilitatis locum in elationem dominationis mutant. Item, Sed nos, ô Pastores, quid agimus, qui mercedem consequimur, & operarij non sumus? Ad exteriora negotia delapsi sumus: & aliud suscipimus, aliud præstamus. Ministerium prædicationis relinquimus: & ad pœnam nostram, vt video, Episcopi vocamur, qui honoris nomen non virtutis tenemus. Quum tanta verborum asperitate vtatur aduersus eos qui tantùm erant in officio minùs assidui vel seduli, quid, quæso, dicturus esset si videret ex Episcopis ferè nullum, aut certè paucissimos, ex reliquis vix centesimum quenque suggestum semel tota vita conscendere? Nam eò furoris ventum est vt vulgò existimetur res Episcopali dignitate inferior, concionem ad populum habere. Tempore Bernardi res aliquanto magis prolapsæ erant: sed videmus etiam quàm acerbis obiurgationibus inuehatur in totum ordinem: quem tamen credibile est fuisse tunc non paulò integriorem quàm nunc sit.

Inf.c.9.f.3.
Hom. 17.
Item Hiero. de dignit. sacer. cap. 3.
Bern. ser. 3. in aduentu & ser. 22 super cant.
Idem lib 4. & omnib. 5. lib. de consid. inf. c. 7. f. 18. 22.

13 Quòd si quis totam hanc gubernationis Ecclesiasticæ faciem quæ hodie sub Papismo est, rite perpendat ac excutiat, reperiet nullum esse spoliarium, in quo licentiosius sine lege & modo latrones grassentur. Certè omnia illic à Christi institutione adeò dissimilia sunt, imò aliena, adeò ab antiquis Ecclesiæ institutis ac moribus degenerarunt, adeò cum natura & ratione pugnant, vt nulla maior Christo fieri iniuria possit quàm dum eius nomen ad defensionem tam inordinati regiminis obtendunt. Nos (inquiunt) sumus Ecclesiæ columnæ, religionis antistites, Christi vicarij, fidelium capita: quia potestas Apostolica per successionem ad nos peruenit. Quasi apud stipites loquantur, istis ineptijs perpetuò superbiunt. Quoties verò istuc iactabunt, quæram ab ijs vicissim quid habeant cum Apostolis commune. Non enim de hæreditario aliquo honore agitur, qui dormientibus deferri queat: sed de prædicationis munere, quod ipsi tantopere defugiunt. Similiter quum ipsorum regnum tyrannidem Antichristi esse asserimus, continuò excipiunt, esse venerabilem illam toties à magnis & sanctis viris laudatam hierarchiam. Quasi verò sancti Patres, quum Ecclesiasticam hierarchiam aut spirituale regimen, vt ipsis per manus ab Apostolis traditum erat, commendarent, hoc deforme & vastitatis plenum chaos somniarent, vbi Episcopi vel rudes vt plurimum asini sunt, qui ne prima quidem & plebeia fidei rudimenta tenent: aut interdum pueri à nutrice adhuc recentes: & si qui doctiores sunt (quod tamen rarum est exemplum) Episcopatum nihil aliud esse putant quàm splendoris & magnificentiæ titulum: vbi Ecclesiarum rectores non magis de pascendo grege cogitant quàm sutor de arando: vbi omnia plusquam Babylonica dissipatione sic confusa sunt, vt nullum integrum vestigium paternæ illius ordinationis amplius appareat.

Graphice describ. Pap. ministr.
Inf.c.11.f.8. Sup. c.2.f.2. 3 4.
Est nominis Dei prophan. vt dixit l. 2. c. 8.f.22.l. 3. c. 20.f.41.
Hanc iactãt. retundit. sup.c.2. f. 3. 4.7. Inf.c.6. & c.7. f.24.
Ignorant. Episc. Inf.c. 10.f.18.
Chrysost. de sacerd.

14 Quid si ad mores descendamus? vbi erit illa lux mundi quam Christus requirit? vbi sal terræ? vbi illa sanctitas quæ velut perpetua censura esse possit? Nullus hodie est hominum ordo magis infamis luxu, mollitie, delicijs, omni denique genere libidinum, nullo ex ordine,

Inf.c.12. f.22.
*Matt.*5. 14

Ministri qui sint Sal terræ. Sup.c.3.f.6. Inf.c.8.f.4. c.7.f.24.29 c.13 f.3. Iuxta Sardic.conc. can.14.& dist.23.cap. Cleri plebisque. Leon.ep.85

aptiores aut peritiores omnis imposturæ, fraudis, proditionis, perfidiæ magistri. nusquam tantum ad nocendum vel solertiæ, vel audaciæ. Taceo fastum, superbiam, rapacitatem, sæuitiam. Taceo dissolutam in omnibus vitæ partibus licentiam. Quibus ferendis ita fatigatus est mundus vt verendum non sit nequid nimium exaggerare videar. Vnum dico, quod inficiari ne ipsi quidem poterunt: Ex Episcopis ferè nullum: ex parochiarum præfectis non esse centesimum quenque, cuius si de moribus ferenda sit secundùm veteres Canones sententia, non sit vel excommunicandus, vel minimum à munere abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, adeò prisca illa disciplina, quæ exactiorem censurã de moribus cleri fieri præcipiebat, obsoleuit: sed omnino ita res habet. Eant nunc qui sub Romanæ sedis vexillis & auspicijs militant, & de sacerdotali apud se ordine glorientur. Certè quem habent, neque à Christo, neque ab eius Apostolis, neque à Patribus, neque ab Ecclesia veteri esse constat.

Diac.Pp. inf.c.19.f.32. De veris. Sup.c.4.f.5. c.3.f.9. Conc.Trident. sess.7. sub.Pio. ca.2.Ibi.de reforma. ca. 11.12.13. Nota osculandi morẽ. Innoc.1.ca.1. de consecr.d.2.c.pacem igitur.

15 Prodeant nunc in medium Diaconi, & illa sanctissima, quam habent bonorum Ecclesiasticorum distributio. Quanquam Diaconos suos ad eam rem minimè iam creant. nihil enim aliud ipsis iniungunt nisi vt ministrẽt ad altare, Euangelium recitent aut canant, & nescio quas agant nugas. Nihil de eleemosinis, nihil de cura pauperũ, nihil de tota illa functione quam olim gerebant. De ipsa institutione loquor. nam si spectemus quod faciunt, reipsa non munus illis est, sed gradus duntaxat ad presbyterium. Vna in re, qui locum Diaconi in missa tenent, inane simulachrum antiquitatis repræsentant. recipiunt enim oblationes ante consecrationem. Fuit autem id antiqui moris vt ante Cœnæ communionem se mutuò oscularentur fideles, & eleemosynas ad altare offerrent: ita symbolo prius, deinde ipsa beneficentia charitatem suam declarabant. Diaconus, qui œconomus erat pauperũ, recipiebat quod dabatur, vt distribueret. Nunc ex illis eleemosynis nihilo plus peruenit ad pauperes quàm si in mare proijcerentur. Ludunt ergo Ecclesiam cum isto mendaci diaconatu. Certè in eo nec cum Apostolica institutione, nec cum veteri obseruatione simile quippiam habent. Ipsam verò bonorum dispensationem aliò transtulerunt: & ita composuerunt vt nihil fingi queat magis inordinatum. Quemadmodum enim latrones, iugulatis hominibus prædam inter se diuidunt: ita isti post extinctum verbi Dei lumen, quasi iugulata Ecclesia, putarunt expositum esse prædæ ac direptioni quicquid in sanctos vsus dicatum erat. Itaque facta diuisione, rapuit ad se quisque quãtum potuit.

De quib. Sup.c.4 à f.5.ad 10. Vrban.pres. Idem ex cõmun. à Lucio Pp. In epist. ad Episc. Gall.&Hisp. Vide epist. Decr. Vrb.i 129 1.c.Res eccl.14.q.1 videtes autem.17.q.1. attendendum est. Conc.Rom. can.4.

16 Hic totæ illæ veteres rationes quas exposuimus, non tantùm conturbatę, sed prorsus expunctæ & inductæ sunt. Potissimam partem Episcopi & Presbyteri vrbani (qui facti hac præda diuites, versi sunt in canonicos) inter se diripuerũt. Partitionem tamen fuisse tumultuariam ex eo apparet, quòd de finibus ad hunc vsque diẽ litigant. Quicquid sit, hac decisione prouisum est ne obolus vnus ex omnibus Ecclesiæ bonis ad pauperes rediret, quorum dimidia saltem ex parte fuerãt. Nominatim enim quartam partem canones illis attribuunt: alteram verò quartã ideo destinant Episcopis vt in hospitalitatem & alia benignitatis officia erogent. Taceo quid sua portione facere clerici, & quem in vsum illam conferre debuerint. nam reliquum quod templis, edificijs, & alijs sumptib9 deputatur, debere pauperibus in necessitate patere, satis demonstratum est. Quæso, si scintillam vnã timoris Dei in corde haberent, sustinerẽtne hanc conscientiam, quod quicquid comedunt ac vestiuntur, ex furto, imò ex sacrilegio prouenit? Sed quia Dei iudicio parum commouentur, saltem cogitarent homines esse, sensu & ratione præditos, quibus persuadere volunt se habere tam pulchros & dispositos in Ecclesia sua ordines quàm iactare solent. Respondeant mihi breuiter, an Diaconia sit

furandi ac latrocinandi licentia. Hoc si negant: fateri etiam cogentur, nullam se Diaconiam reliquam habere: quando apud eos tota opum Ecclesiasticarum administratio in sacrilegam deprædationem palam conuersa est.

Conc.Bra. car.1.can. 25.

17 Sed hic vtuntur pulcherrimo colore, dicunt enim Ecclesiæ dignitatem non indecenter hac magnificentia sustineri. Et habent ex sua secta quosdam ita impudentes vt audeant palam iactare, sic demum adimpleri vaticinia illa quibus splendorem regni Christi describunt veteres Prophetæ, vbi regius ille apparatus in ordine sacerdotali visitur. Non frustra, inquiunt, hæc Deus Ecclesiæ suæ promisit: Venient reges, adorabunt in conspectu tuo, tibi afferent munera. Consurge, consurge, induere fortitudine tua Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ Ierusalem. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi. In hac improbitate confutanda si multum insistam, vereor ne ineptus videar. Proinde verba temere perdere non libet. Quæro tamen, Si quis Iudæus istis testimonijs abuteretur, quàm solutionem daturi essent? Nempe reprehenderent eius stuporem, quòd quæ de spirituali Christi regno spiritualiter dicta sunt, ad carnem & mundum transferret. Scimus enim Prophetas sub imagine rerum terrestrium, cælestem Dei gloriam, quæ lucere in Ecclesia debet, nobis delineasse. His enim benedictionibus, quas exprimunt eorum verba, nunquam minus abundauit Ecclesia, quàm sub Apostolis: & tamen vim regni Christi tunc maximè effloruisse omnes fatentur. Quid ergo sibi volunt illæ sententiæ? Quicquid vspiam est pretiosum, sublime, præclarum, id oportere Domino subijci. Quod autem nominatim de Regibus dicitur, fasces submissuros Christo, diademata sua proiecturos ad eius pedes, opes suas consecraturos Ecclesiæ, quando verius ac plenius exhibitum fuisse dicent, quàm quum Theodosius, abiecta purpura, relictis imperij insignibus, tanquàm vnus quilibet ex plebe coram Deo & Ecclesia se ad solennem pœnitentiam submisit? quàm quum ipse & alij similes pij Principes sua studia & suas curas ad puram in Ecclesia doctrinam conseruandam, ad fouendos & protegendos sanos Doctores contulerunt? At verò quàm non luxuriarint tunc superuacuis opibus Sacerdotes, vna illa vox Synodi Aquileiensis, cui præerat Ambrosius, satis declarat, Gloriosa in Sacerdotibus Domini paupertas. Habebant certè tunc Episcopi nõnullas facultates, quibus conspicuum Ecclesiæ decus reddere poterant, si putassent hæc esse vera Ecclesiæ ornamenta. Sed quum scirent Pastorum officio nihil esse magis aduersum, quàm mensarum delicijs, vestium nitore, magno famulitio, magnificis palatijs splendere ac superbire, humilitatem ac modestiam, imò paupertatem ipsam, quam Christus inter suos ministros consecrauit, sequebantur & colebant.

Prætext. splend.Eccl. Inf.c.10.s. 29.
Psal.72.10
Iesa.52.1. & 60.6.
Sup.c.4.s.8.
Carth.con. 4.can.15.
l.2.c.11.s.2. 3.& c.10.
Inf.c.11.s.9.
Principes submitten. Christ.l.2. c.11.s.11. c.15.s.4.5.
Sozom.Ecc. hist.lib.7. cap.24.
Tem.Dama. 1.circ.Ann. 373.In.s.19
Exem.in August.ostend. possid.cap. 22.24.&

18 Verùm ne hic simus longiores, iterum in breuem summam colligamus, quàm procul absit ea quæ nunc est opum Ecclesiasticarum vel dispensatio, vel dissipatio, à vera Diaconia quam & verbum Dei nobis commendat, & vetus Ecclesia obseruauit. Quod in templorum ornatum confertur, perperam collocari dico, si non adhibeatur is modus quem & ipsa natura sacrorum præscribit, & Apostoli alijque sancti Patres, tum doctrina tum exemplis præscripserunt. At quid tale hodie in templis cõspicitur? Quicquid non dico ad priscam illam frugalitatem, sed ad honestam aliquam mediocritatem est compositũ, respuitur. Nihil omnino placet, nisi quod luxum & temporũ corruptelam sapiat. Interim tantum abest vt viuorum templorum iustam habeant curam, vt potius multa pauperum millia famæ perire passuri sint, quàm minimum calicem aut vrceolum confringant ad inopiam eorum subleuandam. Nequid grauius à meipso pronuntiem, hoc tantum pios lectores cogitare velim, si nunc

De tem. ornatu l.3. c.20.s.29. 30.
Sup.c 4.s.7. 8.
Mart.loc.5. Clas.4.à.s. 24.ad finem
Sup.ex Am. c.4.s.8.

Exuperium illum Tholosæ Episcopum, quem retulimus, si Acatium, si Ambrosium, aut similem quempiam excitari à mortuis contingat, quidnam sint dicturi. Certè non probabunt, in tanta pauperum necessitate, quasi superfluas opes aliò transferri. Vt taceam, hos vsus quibus impenduntur (etiamsi nulli sint pauperes) multis modis noxios: vtiles verò nullâ ex parte esse. Sed homines omitto. Bona hæc Christo sunt dicata. eius atque arbitrio dispensanda sunt. Frustra autem partem hanc impensam Christo ferent, quam præter eius mandatum profuderunt. Quanquam (vt verum fatear) non multum de ordinario Ecclesiæ reditu his sumptibus deciditur. Nulli enim sunt tam opulenti Episcopatus, nullæ tam opimæ Abbatiæ, nulla denique neque tam multa neque tam ampla sacerdotia, quæ ad explendam sacerdotum ingluuiem sufficiant. Verùm dum sibi volunt parcere populum superstitione inducunt, vt quod erat in pauperes erogandum, ad extruenda templa, ad erigendas statuas, ad emenda vasa, ad pretiosas vestes comparandas conuertant. Ita hoc gurgite quotidianæ eleemosynæ absumuntur.

Chry. hom. 84. in cap. 26. Mat. Agath. conc. cap. 32. Mart. loc. 2. clas. 4 f. 6. 8. Sup. c. 4. f. 6. Inf. c. 10. f. 10. 29. aduers. imag. l. 1. c. 11. f. 13. 16.

19 De reditu quem ex agris & possessionibus percipiunt, quid aliud dicam quàm quod iam dixi, & est ante omnium oculos? Maximam portionem videmus qua fide administrent qui Episcopi vocantur & Abbates. Quæ insania est Ecclesiasticum ordinem hic quærere? An in satellitij numero, ædium splendore, vestitus & epularum delicijs, principum lautitias æmulari eos decebat, quorum vitam oportuerat singularis frugalitatis, modestiæ, continentiæ, humilitatis esse exemplar? Quantum & hoc ab eorum officio abhorrebat quos æternum inuiolabileque Dei edictum turpis lucri appetentes esse vetat, & simplici victu contentos esse iubet, non modò vicis & arcibus manum inijcere, sed in amplissimas satrapias inuolare, demum imperia ipsa occupare? Si verbum Dei contemnunt, quid respondebunt ad vetusta illa Synodorum decreta? quibus statuitur vt Episcopus non procul ab Ecclesia hospitiolum habeat, vilem mensam, & supellectilem. Quid ad illud Synodi Aquileiensis elogium, quo in sacerdotibus Domini gloriosa paupertas prædicatur? Nam illud fortè quod Hieronymus Nepotiano præcipit, vt mensulam eius pauperes & peregrini & cum illis Christus conuiuia nouerit, tanquam nimis austerū repudiabunt. Verùm quod statim subijcit pudebit eos diffiteri, Gloriam esse Episcopi, pauperum opibus prouidere: ignominiam omnium sacerdotum, proprijs studere diuitijs. Hoc autem recipere nequeunt quin se omnes ignominiæ condemnent. Sed non est necesse duriùs hic eos persequi, quum nihil aliud voluerim quàm demonstrare sublatum esse iampridem de medio apud ipsos legitimum Diaconatus ordinem: ne ampliùs hoc titulo ad Ecclesiæ suæ commendationem superbiant. Quod me abunde fecisse existimo.

Reditus in luxus profundi.

Vt docuit Sup. c. 4. f. 6. *Tit. 1. 7. 1. Tim. 3. 3. & 6. 5. 6. Concil. Carthag. 4. cap. 14. & 15.* Quem citauit Sup. c. 4. f. 8.

Apud Pp. conclud. nō esse legitim. Diac. de qua Sup. c. 3. f. 9. c. 4 à f. 4 ad 9.

De primatu Romanæ sedis. CAP. VI.

HACTENVS eos recensuimus Ecclesiæ ordines qui in veteris Ecclesiæ gubernatione fuerunt: sed postea temporibus corrupti, magis deinde ac magis vitiati, nunc in Ecclesia Papali titulum duntaxat retinent, re vera nihil aliud sunt quàm laruæ. vt ex comparatione iudicaret pius lector qualē habeant Ecclesiam Romanenses, in cuius gratiam reos schismatis nos faciunt, quoniam ab ea discesserimus. Caput autem ac fastigium totius ordinis, hoc est primatum Romanæ sedis, vnde probare contendunt penes se solos esse Catholicam Ecclesiam, non attigimus: quia neq; ex Christi instituto, neque ex Ecclesiæ veteris vsu sumpsit originem, vt illæ superiores partes: quas ostendimus ita ab antiquitate ortas esse, vt temporum vitio prorsus degenerauerint, imò prorsus nouam formam induerint. Et tamen persuadere mundo conantur, hoc esse

Summa c. 3. & 4. deinde c. 5.

Hanc refel. calumniam Sup. c. 2. vide ibid. f. 5. Huius cap. summa. Sup. c. 4. f. 4.

esse præcipuum ac propè vnicum Ecclesiasticæ vnitatis vinculum, si Romanę sedi adhęreamus, ac in eius obedientia perseneremus. Hac, inquam, fultura potissimum nituntur, quum nobis Ecclesiam adimere & sibi vendicare volunt, quòd retinent caput ex quo pendet Ecclesiæ vnitas, & sine quo dissilire eam ac disrumpi necesse est. Sic enim existimant, Ecclesiam corpus esse quodammodo mutilum ac truncum, nisi Romanæ sedi, tanquam capiti, sit subiecta. Itaque quum de hierarchia sua disputant, ab hoc semper axiomate sumunt exordium, Romanum pontificem tanquam Christi, qui caput est Ecclesiæ, vicarium, eius loco Ecclesiæ vniuersali præsidere: nec aliquam bene constitutam Ecclesiam, nisi sedes illa super alias omnes primatum teneat. Quamobrem hoc quoque quale sit, excutiendum est: nequid omittamus quod ad iustum Ecclesiæ regimen pertineat. Atqui docuit sup. esse Christ. c. 2. s. 5. Aduer. hanc hierarch. Mart. loc. 3. clas. 4. Beza cap. 5. art. 5.

2 Hîc igitur sit quæstionis status, Vtrum ad verum hierarchiæ (vt vocant) seu Ecclesiastici ordinis rationem necesse sit sedem vnam inter alias & dignitate & potestate eminere, vt sit totius corporis caput. Nos verò nimis iniquis legibus subijcimus Ecclesiam, si hanc ei necessitatem sine verbo Dei inijcimus. Ergo si volunt euincere aduersarij quod postulant, ostendere eos primum oportet œconomiam hanc à Christo esse institutam. In hanc rem citant ex Lege summum sacerdotium, summum itē iudicium, quod Deus Hierosolymis instituit. At facilis est solutio, eaque multiplex, si quidem vna illis non satisfaciat. Primùm quod in natione vna fuit vtile, id in vniuersum orbem extendere nulla ratio cogit. imò gētis vnius & totius orbis longè diuersa erit ratio. Quia vndique ab idololatris septi erant Iudæi, ne religionum varietate distraherentur, cultus sui sedem in medio terræ sinu Deus collocauit illic vnum antistitem præfecit, quem omnes respicerent, quò meliùs in vnitate continerentur. Nunc vbi vera religio in totum orbem diffusa est, vni dari Orientis & Occidētis moderationem, quis non videat esse prorsus absurdum? Perinde enim est ac siquis contendat totum mundum à præfecto vno debere regi, quia ager vnus non plures præfectos habeat. Sed est altera etiamnum ratio cur illud in imitationem trahi non debeat. Summum illum Pontificem typum fuisse Christi nemo ignorat: nunc translato sacerdotio, ius illud transferri conuenit. Ad quem porrò translatum est? Non ad Papam sanè (vt ipse impudenter iactare audet) quum hoc ad se elogium trahit: sed ad Christum, qui vt solus munus ipsum sine vicario aut successore sustinet, ita honorem alteri nemini resignat. Non enim in doctrina modò, sed in propitiatione Dei, quam morte sua peregit Christus, & illa intercessione qua nunc ad Patrem fungitur, consistit hoc sacerdotium. Status huius disputat. Sup. c. 4. s. 4. Beza cap. 7. art. 6. 1. Obiect. vt l. 3. c. 4. s. 4. Dissolu. arg. à dupl ratio Mart. loc. 13 ibid. s. 22. Simile. Summus Pōtifex typus Christi. l. 2. c. 11 s. 4. c. 15 s. 6. *Heb.* 7. 11. Vt docet l. 3 c. 20. s. 17. 18. 20.

3 Non est igitur quòd exemplo isto, quod temporarium fuisse, videmus, quasi perpetua lege, nos obstringant. Ex Nouo testamento nihil habent quod in sententiæ suæ confirmationem proferant nisi quod vni dictum est. Tu es Petrus: & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meā. Item, Petre amas me? pasce oues meas. Verùm vt firmæ sint istæ probationes, ostendant in primis oportet. ei mandari potestatem in omnes Ecclesias qui pascere Christi gregem iubetur: nec aliud esse ligare & soluere, quàm toti mundo præsidere. Atqui vt mandatum Petrus à Domino acceperat, ita alios omnes Presbyteros hortatur vt pascant Ecclesiam. Hinc colligere licet aut illi Christi voce nihil præ alijs datum esse Petro: aut Petrum, ius quod acceperat, cum alijs ex æquo communicasse. Verùm, ne frustra litigemus, habemus alibi claram ex ore Christi expositionem, quid sit ligare & soluere: nempe retinere & remittere peccata. Modum verò ligandi & soluendi cùm Scriptura tota passim ostendit, tum Paulus optimè declarat, quum dicit Euangelij ministros habere mandatum reconciliandi homines Deo, & simul potestatem habere exercendæ vindictæ in 2. Obiect. A noui test locis. *Mat.* 16. 18. *Iohan.* 21. 15. Inf. s. 4. 1. *Pet.* 5. 2. Sup. c. 1. s. 22 *Ioha.* 20. 23 2 *Cor.* 5. 18. *&* 10. 16.

De his locis l.3.c.4.s.12. eos qui beneficium hoc respuerint.

Sup.c.1 s.22 Mat.16.19 Inf.c.11 s.1.2. 4 Quàm indignè torqueant locos illos qui ligandi & soluendi mẽtionem faciunt, cùm alibi perstrinxi, tum fusius paulò pòst explicandum erit. Nunc tantum quid ex celebri illo Christi ad Petrum responso eliciant, videre operæpretium est. Promisit ei claues regni cælorum: dixit, quodcunque ligaret in terra, ligatum fore in cælis. Si de clauium voce & Sup c.2 s.10 ligandi modo inter nos conueniat, statim cessabit omnis contentio. Nam Rationes vide Sup.c.5.à s.8.ad finem. & Papa libenter iniunctam Apostolis prouinciam omittet, quæ laboris & molestiæ plena suas ei delicias absque lucro excuteret. Quoniam Euãgelij doctrina nobis cæli aperiuntur, eleganti metaphora insignitur Clauium nomine. Iam non alio modo ligantur & soluuntur homines, nisi dũ Ideò Hiero. epist.ad Ocean. Opus vocat, non dignitat. fides alios reconciliat Deo, alios sua incredulitas magis constringit. Si hoc tãtum sibi sumeret Papa, neminem fore puto qui vel inuideat vel certamen moueat. Sed quia hæc successio laboriosa & minimè lucrosa nequaquam Papæ arridet, iam inde nascitur litis principium, quid Petro Christus promiserit. Ego ex re ipsa colligo nonnisi muneris Apostolici digni-Paulo antè & l.3.c.4.s.12.14.18. tatem notari, quæ ab onere disiungi nõ potest. Nam si recipitur illa quam posui definitio (quæ nonnisi impudenter reijci potest) nihil Petro hîc datur quod non fuerit collegis etiam commune. quia alioqui non modò Inf.c.8.s.2.13. personis fieret iniuria, sed claudicaret ipsa doctrinæ maiestas. Reclamant illi: sed quid iuuat, obsecro, ad hanc rupem impingere? Neque enim efficient quin sicuti omnibus Apostolis eiusdem Euangelij iniuncta fuit Mat.28.19. Mar.16.15. prædicatio, ita etiam communiter ligandi & soluendi potestate instructi fuerint. Christus (inquiunt) Petrum Ecclesiæ vniuersæ principem cõ-Mat.18.20 Ioha.20.23 stituit, quum daturum se illi promisit claues. Atqui quod vni tunc promisit, alibi reliquis simul omnibus confert & quasi in manum tradit. Si idem Vide Inf.c.12.s.4. iuris concessum est omnibus quod vni promissum, qua in re erit ille collegis superior? In eo, inquiunt, excellit, quòd & communiter & seorsum Sup.c.1.s.22 Inf.s.10.16. accipit: quod alijs non datur nisi in commune. Quod si cum Cypriano & Augustino respondeam, non ideò id fecisse Christum vt hominem vnũ *De simplic. prælat.* alijs præferret, sed vt Ecclesiæ vnitatem sic commendaret? Sic enim loquitur Cyprianus, In persona vnius hominis Dominum dedisse omnibus Sup.c.2.s.6. claues, vt omnium vnitatem denotaret. hoc vtique fuisse reliquos quod *Homil.in Iohan.*50. erat Petrus, pari consortio præditos & honoris & potestatis: sed exordium ab vnitate fieri, vt Ecclesia Christi vna monstretur. Augustinus verò, Si in Petro non esset Ecclesiæ mysterium, non ei diceret Dominus, Tibi *Homi.*11. dabo claues. si enim hoc Petro dictum est, non habet Ecclesia: si autem *Hom.*124. Ecclesia habet, Petrus quando claues accepit, Ecclesiam totam designauit. Et alibi, Quum interrogati essent omnes, solus Petrus respondet, Tu Hilar.de tri.lib.7. es Christus: & ei dicitur, Tibi dabo claues, quasi ligandi & soluendi solus acceperit potestatem: quum & illud vnus pro omnibus dixerit, & Hiero.in Mat.cap.16. hoc cum omnibus, tanquam personam gerens ipsius vnitatis, acceperit. *Mat.*16.18. Ideò vnus pro omnibus, quia vnitas est in omnibus

*Ephe.*2.20 5 At illud, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, nusquam alteri dictum legitur. Quasi verò aliud de Petro illic 1.*Pet.*2.5. Christus prædicet quàm quod Paulus & Petrus ipsi de omnibus Christianis. Ille enim Christum lapidem summum & angularem facit, in quo su-Hinc communio cuius l.3 c 1.c.11. s 10.11. perstruantur qui crescunt in templum sanctum Domino: hic autem nos lapides viuos esse iubet, qui illo electo & pretioso lapide fundati, hac iũctura & compagine cum Deo nostro & inter nos cohæreamus. Ille (inquiunt) Inf.c.17.s.25. præ alijs, quia peculiariter nomen habet. Huic certè honorem Petro libenter concedo, vt in ędificio Ecclesiæ inter primos collocetur: vel Sup.c.1.s.3. (si hoc quoque velint) primus omnium fidelium: verum vt primatũ in a-August.in psal.56, lios eum habere ex eo deducant non permittam. Quæ enim est isthæc ratio colligendi? Alios feruore studij, doctrina, animi magnitudine pręcedit:

dit: ergo poteſtatem in eos habet. Quaſi verò non meliori prætextu colligere liceat, Andream eſſe ordine priorem Petro, quia tempore ipſum anteceſſit, & Chriſto adduxit. ſed hoc omitto. Priores ſanè habeat Petrus: multum tamen intereſt inter honorem ordinis & poteſtatem. Videmus Apoſtolos hoc ferè Petro detuliſſe vt in cœtu verba faceret, & quodammodo præiret, referendo, hortando, monendo: ſed de poteſtate nihil omnino legimus.

*Io.*1.40.42. Prior. ordi. vt ſup. c.4. ſ.4. Act.15.7.

6 Quanquam nondum in ea diſputatione ſumus, tantùm hoc in præſentia habere volo, nimis futiliter eos argumentari, quum ex ſolo Petri nomine imperium in Eccleſiam vniuerſam ſtruere volunt. Nam illæ veteres ineptiæ, quibus fucum initiò facere tentarunt, relatu quoque, nedum refutatione, indignæ ſunt, In Petro fundatam eſſe Eccleſiam, quia dictum ſit, Super hanc petram, &c. At nonnulli ex Patribus ſic expoſuerũt. Sed quum reclamet tota Scriptura, quid eorum authoritas aduerſus Deum prætenditur: Imò quid de verborum iſtorum ſenſu, quaſi obſcurus ſit aut ambiguus, certamus: quum nihil dici queat magis liquidum nec certum? Confeſſus erat Petrus ſuo & fratrum nomine Chriſtum eſſe Filiũ Dei. Super hanc petram ædificat ſuam Eccleſiam Chriſtus: quia vnicum eſt, vt ait Paulus, fundamentum, præter quod ſtatui aliud non poteſt. Neque hìc Patrum authoritatem ideo repudio quia eorum teſtimonijs deſtituar ad probandum quod dico, ſi citare libeat: ſed, quemadmodum dixi, nolo de re tam clara diſceptando fruſtra moleſtus eſſe lectoribus: præſertim quum hæc res à noſtris hominibus ſatis diligenter pridem tractata & explicata fuerit.

De qua inf. c.8.9. de ijſdẽ ineptijs dicet inf. c.7. Obiect. Mart. loc.4. cla.4. à ſ.13. ad 20. *Mat.*16.16 1.*Cor.*3.11 Vt pateb. Inf.

7 Et tamen reuera nullus quæſtionem hanc ſoluere meliùs poteſt quàm Scriptura ipſa, ſi locos omnes conferamus vbi docet quid muneris & poteſtatis habuerit Petrus inter Apoſtolos, qualiter ſe geſſerit, qualiter etiam fuerit ab ipſis acceptus. Percurre quicquid extat: nihil aliud reperies quàm fuiſſe vnum ex numero duodecim, parem reliquis, & ſocium, non dominum. Refert quidem ad concilium ſiquid faciendum eſt, & quid factu opus ſit admonet: ſed alios ſimul audit, nec locum tantùm cõcedit dicendæ ſententiæ, ſed arbitrium illis permittit: vbi ſtatuerunt, ſequitur & obtemperat. Quũ ad Paſtores ſcribit, non mandat ex imperio, quaſi ſuperior: ſed collegas ſuos facit, & comiter hortatur, vt inter æquales fieri ſolet. Quũ accuſatur quòd ad Gentes ingreſſus fuerit, etiamſi id ſit immeritò, reſpondet tamen & ſeſe purgat. Iuſſus à collegis ire cum Iohanne in Samariam, non detrectat. Quòd eum mittunt Apoſtoli, eo declarant ſe minimè eum habere pro ſuperiore: quòd obſequitur & legationẽ ſibi mandatam ſuſcipit, eo fatetur ſibi cum illis eſſe ſocietatem, non aduerſus eos imperium. Quòd ſi nihil iſtorum extaret, vna tamen epiſtola ad Galatas omnem dubitationem eximere nobis facile poteſt: vbi duobus ferè capitibus nihil aliud contendit Paulus quàm ſe honore Apoſtolatus Petro eſſe parem. Hinc commemorat ſe ad Petrum veniſſe, non vt ſubiectionem profiteretur, ſed tantùm vt teſtatam omnibus faceret doctrinæ conſenſionem. Petrum quoque ipſum nihil tale poſtulaſſe, ſed dediſſe ſibi dexteram ſocietatis, vt cõmuniter in vinea Domini laborarent. Sibi non minorem gratiam collatam eſſe inter Gentes quàm Petro inter Iudæos. Denique quum minùs fideliter ageret Petrus, fuiſſe à ſe correctum, & reprehenſioni paruiſſe. Hæc omnia palàm faciunt aut fuiſſe æqualitatem inter Paulum & Petrum, aut certè nihilo plus poteſtatis fuiſſe Petro in reliquos quàm ipſi in illum habuerint. Atqui id, ſicuti iam dixi, ex profeſſo agit Paulus, ne quis ſibi in Apoſtolatu vel Petrum vel Iohannem anteferat, qui collegæ erant, non domini.

Ad Script. recurrit. quæ qualit. ſe geſſerit Pet. docet. *Act.*15.5. Mart loc.3. Ibid. ſ.10. 1.*Pet.*5.1. *Act.*11.3. *Ibid.* 8.14. His probat Petr. alijs præfuiſſe ordine non poteſtate. *Gal.*1.18. & 2.8. Inf. ſ.13. Mart. loc.6. Inf. obiter c.12. ſ.3. *Galat.*2.14 Aequal. fuiſſe docet Cyp. tract.3 de ſimp. prælat.

8 Verùm vt de Petro illis concedam quod petunt, fuiſſe ſcilicet Apoſtolorum principem, & dignitate reliquos antecelluiſſe: nõ eſt tamen

1. Cõceſſio.

causa cur ex singulari exemplo vniuersalem faciant regulam, & quod semel factum fuit, ad perpetuitatem trahant: quum longè diuersa sit ratio. Vnus inter Apostolos summus fuit: nempe quia pauci erant numero. Si vnus duodecim hominibus præfuit, an propterea consequetur, vnum debere centum millibus hominum præfici? Quòd duodecim vnum habuerint inter se qui omnes regeret, nihil mirum. Hoc enim fert natura, hoc hominum ingenium postulat, vt in quouis cœtu etiamsi æquales sint omnes potestate, vnus tamen sit veluti moderator, in quem alij respiciãt. Nulla est curia sine consule, nullus consessus iudicum sine prætore seu quæsitore, collegium nullum sine præfecto, nulla sine magistro societas. Sic nihil absurdi esset si fateremur Apostolos detulisse Petro talem primatum. Sed quod inter paucos valet, non protinus trahendum est ad vniuersum orbem terrarum, ad quem regendum nemo vnus sufficit. Atqui illud (inquiunt) non minùs in naturæ vniuersitate quàm in singulis partibus locum habet, vt sit vnum summum omniu'm caput. Et huius rei, si Deo placet, probationem sumunt à gruibus & apibus, quæ sibi ducem vnum semper eligunt, non plures. Recipio sanè quæ profuerunt exempla: sed an ex toto orbe confluunt apes vt regem vnum eligant? suis aluearibus contenti sunt reges singuli. Itaque in gruibus vnaquæque caterua proprium regem habet. Quid inde aliud euincent quàm singulis Ecclesijs debere suos Episcopos attribui? Ad ciuilia deinde exempla nos vocant. citant Homericum illud, Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, & quæ eodem sensu in monarchiæ commendationem legũtur apud prophanos scriptores. Facilis est responsio. non enim hoc sensu vel ab Homerico Vlysse, vel ab alijs laudatur monarchia, quasi vnus debeat totum orbem imperio regere: sed indicare volunt, regnum duos non capere: & potestatem (vt ait ille) impatientem esse consortis.

Simile arg. Sup.s.2. Beza.cap.5. art.19. Vt inter patres sup.c.4 s.4. Iust.Mart. Apolo.2.

3. Obiect. à similitudine apũ. qua solẽt Monarc. cõméd. vt apud Herod. de Dario.3. Hom. Ιλιαδ. γ. Apud Mart. loc.14.cla.4 s.2. *Lucanus lib.*1.

9 Verum sit sanè, vt volunt, bonum atq; vtile orbem totum monarchia contineri: quod est tamen absurdissimum. sed ita sit: non tamen propterea concedam, idipsum in Ecclesiæ gubernatione valere. Habet enim illa Christum vnicum suum caput, sub cuius principatu omnes inter nos cohæremus, secundùm eum ordinem & eam politiæ formã quam ipse præscripsit. Insignem itaq; iniuriam Christo faciunt quum eo prætextu volunt hominem vnũ præesse Ecclesiæ vniuersæ, quia hæc capite carere non possit. Christus enim caput est, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundùm operationem in mensura cuiusque membri, augmentum corporis facit. Vides vt omnes mortales sine exceptione in corpore collocet, honorem & nomen capitis relinquat vni Christo? Vides vt singulis membris tribuat certam mensuram, & finitam ac limitatam functionem: quò tum gratiæ perfectio, tum summa gubernandi potestas penes Christum vnum resideat? Nec me latet quid cauillari soleant quum hoc illis obijcitur, Christum scilicet propriè vocari vnicum caput, quia sua authoritate suoque nomine solus regnet: sed istud nihil obstare quominùs sub ipso sit alterum caput ministeriale (vt loquũtur) quod eius vices in terris gerat. Verùm hoc cauillo nihil proficiunt, nisi prius ostenderint hoc ministerium à Christo esse ordinatum. Apostolus enim totam subministrationem per membra diffusam esse docet, virtutem ab vno illo cælesti capite fluere. Aut, siquid volunt apertiùs, quum Scriptura testetur Christum esse caput, & hunc ei soli honorem vindicet, non debet in alium transferri nisi quem Christus ipse vicarium suum fecerit. Atqui non modò id nusquam legitur, sed refelli abundè ex multis locis potest.

2. Conces. Christ. vnic. eccle. caput l.2.c.15.s.5. *Ephe.*4.15. Eod. argu. vtitur Mar. loc.3.clas.4 s.2. Beza cap.7. art.6. Cauillatio Mar. ibid. s. 3.5.6. Ephe.4.1. vt docuit sup.c.3.s.2. *Ephe.*1.22. *&* 4.15. *&* 5.23. *Col.*1.18. *&* 2.10.

10 Aliquoties viuam Ecclesiæ imaginem nobis Paulus depingit. De vno capite nulla illic mentio. Quin potiùs ex eius descriptione colligere licet à Christi institutione id esse alienum. Christus ascensu suo visibilem

*Ephe.*4.10.

ſibilem ſui præſentiam nobis abſtulit: aſcendit tamen * vt impleret omnia. nunc igitur ipſum adhuc præſentem habet Eccleſia, & ſemper habitura eſt. Rationem qua ſe exhibet dũ vult Paulus oſtendere, ad miniſteria quib⁹ vtitur nos reuocat. In omnibus nobis (inquit) eſt Dominus, * ſecũdùm menſuram gratiæ quam vnicuique membro contulit. Ideo conſtituit alios quidem Apoſtolos, alios verò Paſtores, alios Euangeliſtas, alios Doctores, &c. Cur non dicit vnum omnibus præfeciſſe qui vices ſuas gereret? Id enim locus maximè poſtulabat, nec vllo modo debuit omitti, ſi verum eſſet. Chriſtus (inquit) nobis adeſt. Quomodo? Per miniſterium hominum, quos gubernandæ Eccleſiæ præfecit. Cur non potiùs, per caput miniſteriale, cui vices ſuas mandauit? Vnitatem nominat: ſed in Deo & in Chriſti fide. Hominibus nihil tribuit niſi commune miniſterium, & vnicuique modum particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, poſtquam dixerat vnum corpus, vnum Spiritum, vnam ſpem vocationis, vnum Deum, vnam fidem, vnum Baptiſma, non etiam continuò addidit, vnum ſummum Pontificem, qui Eccleſiam in vnitate contineat? Nihil enim aptiùs dici poterat, ſi quidem ita res haberet. Expendatur diligenter locus ille. non dubium quin repræſentare illic penitus voluerit ſacrum & ſpirituale Eccleſiæ regimen, quod poſteri * hierarchiam dixerunt. Monarchiam inter miniſtros non modò nullam ponit, ſed etiam indicat nullam eſſe. Non dubium eſt etiam quin modum coniunctionis exprimere voluerit, quo fideles cum Chriſto capite cohærent. Illic non modò nullum miniſteriale caput commemorat, ſed operationem ſingulis membris particularem attribuit, pro modo gratiæ vnicuique diſtributæ. Nec eſt quòd de comparatione cæleſtis & terrenæ hierarchiæ ſubtiliter philoſophentur. nam nec de illa tutum eſt vltra modum ſapere: & in hac conſtituenda non alium typum ſequi oportet quàm Dominus ipſe ſuo verbo delineauit.

* Qua de re l.2.c.16.ſ.14 15. *Ephe*.4.7. & 11. * Vt dixit l.3.c.1.ſ.2. Sup.c.1.ſ.1. 3.5. Inf.c.8.ſ.12. Vnitas vera. Sup.c.1.ſ.3. c.2.ſ.5. *Ephe*.4.4. Vide veter. loc. ſup. annot.ſ.4. * ſup.c.4.ſ.4 Sup.ſ.2. Nulla inter miniſtr. Monarchia. Ephe.4.7. Inf.c.10.ſ.3 4. c.11.à ſ.7.ad finem.

11 Iam vt alterum illis largiar, quod nunquam apud ſanos homines obtinebunt, ſic conſtitutum in Petro Eccleſiæ primatum, vt perpetua ſucceſſione ſemper maneret: vnde tamen euincent, ſedem Romæ ita collocatam, vt quicunque ſit vrbis illius Epiſcopus, orbi vniuerſo præſideat? Quo iure hanc loco dignitatem alligant, quæ ſine loci mentione data eſt. * Petrus, inquiunt, Romæ vixit, & mortuus eſt. Quid Chriſtus ipſe? nónne Hieroſolymis functus eſt Epiſcopatu dum vixit, & moriẽdo ſacerdotij munus impleuit? Princeps paſtorum, ſummus Epiſcopus, caput Eccleſiæ, non potuit honorem loco acquirere: Petrus longè ipſo inferior potuit? Nónne ſunt ineptiæ iſtæ magis quã pueriles? Chriſtus honorem primatus contulit Petro: Petrus Romæ ſedit: Ergo illic collocauit ſedem primatus. Nempe hac ratione ſedem primatus debuerunt olim Iſraelitæ conſtituere in deſerto, vbi Moſes ſummus doctor & princeps Prophetarum miniſterio ſuo functus erat, & mortuus.

ex 3 cõceſſ. non poſſe colligi primatũ perpe. Hoc argum. tract. Mart. ibidem.ſ.8. 4. * Obect. Item Mart. lo.6. ibid.ſ. 26.27. *Deut*.34.5.

12 Videamus tamen quàm eleganter ratiocinentur. Petrus, inquiunt, principatum habuit inter Apoſtolos. ergo Eccleſia in qua ſedit hoc priuilegij habere debet. Vbi autem primùm ſedit? Antiochiæ, inquiunt. Ergo Antiochena Eccleſia primatum ſibi iure vendicat. Fatentur fuiſſe olim primam: ſed Petrum, inde migrando, Romam tranſtuliſſe quem ſecũ honorẽ attulerat. Extat enim ſub nomine * Marcelli Papæ ad Presbyteros Antiochenos epiſtola, vbi ſic loquitur, Petri ſedes initiò apud vos fuit, quæ poſtea, iubente Domino, huc tranſlata eſt. Sic Antiochena Eccleſia, quæ olim prima erat Romanæ ceſſit ſedi. Verùm quo oraculo habuerat bonus ille vir, Dominum ſic iuſſiſſe? Nam ſi iure definienda ſit hæc cauſa, neceſſe eſt reſpondeant, velintne * priuilegium hoc perſonale eſſe, an reale, an mixtum. Vnum enim ex his tribus eſſe oportet. Si dixerint perſonale, nihil igitur ad locum: ſin reale, ergo vbi ſemel datum eſt loco, non

Pp. ratioc. Inf.c.7. Mart. loc.6. cla.4.ſ.20. 12.*quæſt*. 1.*ca.Rogamus*. Marcel. Pp. 29. Maxẽtij tẽpor. anno 304.2.q.6.

d.9.g.2. c.patet. adimitur propter personæ vel mortem, vel discessum. Superest igitur vt mixtum esse dicant. tunc autem nõ simplex erit loci cõsideratio, nisi persona simul respondeat. Eligant quicquid volent, protinus inferam, & facilè euincam, Romam nulla ratione primatum sibi arrogare.

4. Concessio. Inf.c.7.f.1. Nicæ cõcil. can. 6. & 8. Chalced. ex noua vers. act.10.16. 13 Esto tamen: tanslatus fuerit (vt nugantur) primatus Antiochia Romam. Cur tamen non retinuit Antiochia secundum locum? Nam si ideo primas habet Roma, quòd illic vsque ad extremum vitæ sedit Petrus: cui secundæ potius dabuntur quàm vbi sedem primam habuerat? Qui factum est igitur vt Antiochiam Alexandria præcederet? Qui conuenit discipuli vnius Ecclesiam superiorem esse sede Petri? Si cuique Ecclesiæ pro fundatoris sui dignitate honor debetur, quid de reliquis etiam Ecclesijs dicemus? Paulus nominat tres qui videbantur columnæ esse, Iacobum, Petrum & Iohãnem. Si in honorem Petri Romanæ sedi primus locus tribuitur, nónne proximum & tertium merentur Ephesina & Hierosolymitana, vbi sederunt Iohannes & Iacobus? Atqui inter Patriarchas vltimum locum habuit olim Hierosolyma. Ephesus ne vltimo quidem angulo hærere potuit. Præteritæ sunt & aliæ Ecclesiæ, tum quascunque fundauit Paulus, tum quibus alij Apostoli præfuerunt. Sedes Marci, qui vnus tantùm ex discipulis fuit, honorem adepta est. Aut præposterum illum ordinem fateantur fuisse: aut nobis concedant, non esse hoc perpetuum, vt cuique Ecclesiæ debeatur honoris gradus quem quisq; fundator habuit.

Gal.2. 9. Sup.f.7. Asimili. Euse. eccles. hist. li. 2. ca. 22.25. l.3.c.16. Euse. eccles. hist. lib.4. cap.10.

Negat Pet. sedisseRom. *Gal.1.18.* *Galat.2.1.* Vadian. in epitome. 3. terr. par. Validis. arg. euicit Rom. nõ venisse. *Rom.15.15* Euseb. eccl. hist. lib.2. l.3.c.1. *Rom.16.3.* Vid. in præfat. autho. circa medium.

14 Quanquam quod de sessione Petri in Romana Ecclesia referunt, non video quid fidei habere debeat. Certè quod est apud Eusebium, præfuisse illic 25. annos, nullo negotio refellitur. Constat enim ex primo & secundo capite ad Galatas, circiter viginti annos à Christi morte fuisse Hierosolymis, venisse deinde Antiochiam: vbi quandiu fuerit incertum est. Gregorius septem, Eusebius autem 25. annos numerat. Atqui à morte Christi vsque ad finem imperij Neronis (sub quo ipsum cæsum fuisse memorant) reperientur tantùm triginta septem anni. Passus enim est Dominus sub Tiberio, anno imperij eius decimooctauo. Si viginti annos decidas, quibus habitasse Petrum Hierosolymis testis est Paulus, restabunt septemdecim ad summũ: quos nunc inter duos Episcopatus partiri oportet. Si diu Antiochiæ moratus est, non potuit Romæ sedere, nisi per exiguum tempus. Quod ipsum clariùs adhuc demonstrare licet. Scripsit Paulus Romanis ex itinere, quum Hierosolymam proficisceretur, vbi captus fuit & Romam adductus. Verisimile ergo est, epistolam hanc quadriennio antè scriptam esse quàm Romam veniret. Illic nulla adhuc Petri mentio: quæ minimè omittenda erat, si Ecclesiam illam rexisset. Quinetiam in fine, dum longum piorum catalogum recitat quos salutari iubet, vbi scilicet omnes sibi notos colligit, de Petro prorsus adhuc silet. Neq; hîc longa aut subtili demonstratione opus est apud sanioris iudicij homines. res enim ipsa & totum epistolæ argumentum clamat, non debuisse Petrum præterire, si Romæ fuisset.

Act.28.16. A Pauli hist circunst. *Phil.2.20.* *2.Tim.4.16* Nota. Aduer. hær. Iræn. lib.3. cap.3. cum annotat.

15 Adducitur deinde vinctus Romam. Exceptum fuisse à fratribus narrat Lucas. de Petro nihil. Scribit illîc ad multas Ecclesias. Alicubi etiã quorundam nomine salutationes adscribit. non vno verbo indicat, Petrũ illic tunc fuisse. Cui obsecro credibile erit, silere potuisse, si adfuisset? Imò ad Philippenses, vbi dixit neminem se habere qui ita fideliter curet opus Domini vt Timotheus, conqueritur omnes quærere quæ sua sunt. Et ad eundem Timotheum grauior est querimonia, quòd nullus illi adfuerit in prima defensione, sed omnes eum dereliquerint. Vbi tunc igitur Petrus? Nam si Romæ fuisse aiunt, quantam illi ignominiam inurit Paulus, quòd desertor fuerit Euangelij? Siquidem de fidelibus loquitur: quia subiungit, Deus illis non imputet. Quandiu igitur & quo tempore sedem

ſedem illam tenuit Petrus? At conſtans eſt ſcriptorum opinio, vſque ad mortem Eccleſiam illam gubernaſſe. At inter ipſos ſcriptores non conſtat quis fuerit ſucceſſor: quia alij Linum, alij Clementem faciunt. Et multas abſurdas fabulas narrant de diſputatione inter eum & Simonem magum habita. Nec diſſimulat Auguſtinus, de ſuperſtitionibus diſputans, ex opinione temere concepta morem Romæ inoleuiſſe, ne eo die ieiunarent quo palmam retulerat Petrus de Simone mago. Denique res illius temporis ita ſunt opinionum varietate implicitæ vt non temere adhibenda ſit fides, vbi aliquid ſcriptum legimus. Et tamen propter hunc ſcriptorum conſenſum, non pugno quin illic mortuus fuerit: ſed Epiſcopum fuiſſe, præſertim longo tempore, perſuaderi nequeo. Neque id etiam multum moror: quando teſtatur Paulus Petri Apoſtolatum peculiariter ad Iudæos pertinere, ſuum verò ad nos. Proinde vt ſocietas illa quam inter ſe pacti ſunt, rata apud nos ſit, imò, vt Spiritus ſancti ordinatio firma apud nos habeatur, in Pauli Apoſtolatum magis quàm Petri reſpicere nos conuenit, ſiquidem ita inter eos prouincias diuiſit Spiritus ſanctus, vt Petrum Iudæis, nobis Paulum deſtinaret. Nunc itaque ſuum primatum alibi quærant Romanenſes quàm in verbo Dei, vbi minimè fundatus inuenitur.

Gelaſij. in Sect. 1. *Epiſt. 2. ad Ianuar.* Euſeb. eccl. hiſt. lib. 2. cap. 12. Tertul. lib. de præſcript. hæret. Mart. loc. 6. claſ. 4. ſ. 22.

16 Veniamus nunc ad Eccleſiam veterem, vt palàm quoque fiat, eius ſuffragio non minus temere & falſò ſuperbire noſtros aduerſarios, quàm teſtimonio verbi Dei. Quum itaque ſuum illud axioma iactant, nō aliter contineri Eccleſiæ vnitatem poſſe quàm ſi vnum ſit in terris ſupremum caput, cui membra omnia pareant: ideoque Dominum Petro, & deinde ſucceſſionis iure ſedi Romanæ dediſſe primatum, vt in ea vſque ad finem reſideat: aſſerunt id fuiſſe ab initio ſemper obſeruatum. Quoniam autem multa teſtimonia perperam detorquent, hoc primùm præfari volo me non negare quin magnum Romanæ Eccleſiæ honorem vbique deferant veteres, reuerenterque de ea loquantur. Quod tribus maximè de cauſſis fieri arbitror. Opinio enim illa, quæ neſcio quomodo inualuerat, fundatam & conſtitutam eam fuiſſe Petri miniſterio, ad conciliandam gratiam & authoritatem plurimum valebat. itaque in Occidente ſedes Apoſtolica, honoris cauſa vocabatur. Deinde quum illic eſſet caput imperij, & hac ratione credibile eſſet, præſtantiores tum doctrina, tum prudentia, tum peritia, & multarum rerum vſu, viros illic eſſe quàm alibi vſquam: eius rei meritò habebatur ratio, ne & vrbis nobilitas & alia etiā Dei dona multò excellentiora contemni viderentur. Acceſſit ad hęc & tertium, quòd quum Orientales & Græcæ Eccleſiæ, Africanæ etiam, multis opinionum diſſenſionibus inter ſe tumultuarentur, hæc ſedatior alijs & minus turbulenta fuerit. Ita factum eſt vt pij & ſancti Epiſcopi, ſedibus ſuis pulſi, illuc ſe veluti in aſylum aut portum quendam ſæpe reciperent. Nam quò minus acuto & celeri ingenio ſunt occidentales Aſiaticis & Afris, eo etiam ſunt rerum nouarum minùs cupidi. Hoc ergo Romanæ Eccleſiæ plurimum addidit authoritatis, quòd non ita dubijs illis temporibus tumultuata eſt vt reliquæ, ac doctrinæ ſemel traditæ fuit alijs omnibus tenacior. quemadmodum meliùs ſtatim explicabimus. Has inquam tres ob cauſas non vulgari in honore habita fuit. & multis præclaris veterum teſtimonijs commendata.

Sup. à ſ. 1. ad 8. & à 10. ad hanc ſect. Axioma Pp. Sup. ſ. 2. 8. De cauſis multum tributum fuiſſe. Rom. Epiſc. vt ex Conc. Conſt. ſup. ſ. 13. Sozom. eccle. hiſt. lib. 3. cap. 9. 10. & lib. 6. cap. 22. Inf. c. 11. ſ. 9. vt gloriatur Lucius 21. Pp. in epiſt. ad Epiſcop. Gall.

17 Verum quum primatum inde & ſummam in alias Eccleſias poteſtatem ei aſtruere volunt noſtri aduerſarij, nimis perperam (vt dixi) faciunt. Quod vt melius conſtet, primum breuiter oſtendam quid de hac, quam tantopere vrgent, vnitate ſenſerint veteres. Hieronymus ad Nepotianum, poſtquam multa vnitatis exempla recenſuit, deſcendit tandem ad Eccleſiaſticam hierarchiam. Singuli, inquit, Eccleſiarum Epiſcopi, ſinguli Archipresbyteri, ſinguli Archidiaconi, & omnis ordo Eccleſiaſticus

Hieron. ad Nepot. de vera hier. Sup. c. 3. à ſ. 4. ad. 11 c. 4 à ſ. 1. ad 4.

Aliter Pp. inf.c.7.ſ.19 Vide hac de vnitate Sup.ſ 4. *De ſimp. prælatorum.* Idē citatur ſup.c.2.ſ.6. Ita Auguſt. vnitatem à Chriſt.deducit.Epiſt. contr.Petil. Et de Symb. ad Cathec. cap.5. Sup.ſ.10. Apud Cypr. paſſim & li. 4.epiſt.2.

ſuis rectoribus nititur.Hîc loquitur Romanus presbyter,vnitatem in ordine Eccleſiaſtico commendat. cur non commemorat,vno capite,tanquã vinculo, omnes inter ſe Eccleſias eſſe colligatas? Nihil erat quod præſenti cauſæ magis ſeruiret:nec dici poteſt obliuione factũ vt præterierit.nihil enim feciſſet libentius ſi res paſſa eſſet. Vidit itaque proculdubio,illam eſſe veram vnitatis rationem quam Cyprianus pulcherrimè deſcribit his verbis,Epiſcopatus vnus eſt, cuius à ſingulis in ſolidum pars tenetur:& Eccleſia vna eſt,quæ in multitudine latius incremento fœcũditatis extenditur. Quo modo multi radij ſunt Solis,& lumẽ vnũ:& rami arboris multi,robur autem vnum,radice tenaci fundatum:& quo modo de fonte vno riui plurimi defluant, & numeroſitas licet diffuſa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen ſeruatur integra in origine: ſic & Eccleſia Domini luce perfuſa per totum orbem radios ſuos porrigit,vnum tamen lumen eſt,quod vbique diffunditur,nec vnitas corporis ſeparatur:ramos ſuos per vniuerſum orbem extendit,perfluentes largitur riuos:vnum tamen caput eſt & vna origo,&c.Deinde,adulterari non poteſt ſponſa Chriſti: vnam domum nouit, vnius cubiculi ſanctitatem caſto pudore cuſtodit. Vides vt Chriſti vnius Epiſcopatum vniuerſalem faciat,qui totam ſub ſe Eccleſiam capiat:illius partes inſolidum ab omnibus teneri dicat qui ſub hoc capite Epiſcopatu funguntur. Vbi primatus ſedis Romanæ,ſi penes Chriſtum ſolum integer reſidet Epiſcopatus,à ſingulis pars eius in ſolidũ tenetur? Hæc eò pertinẽt vt obiter intelligat, lector axioma illud quod Romanenſes pro confeſſo & indubio ſumunt, de vnitate terreni capitis in hierachia, veteribus fuiſſe prorſus ignotũ.

De exordio & incrementis Romani Papatus,donec ſe in hanc altitudinem extulit qua & Eccleſiæ libertas oppreſſa,& omnis moderatio euerſa fuit. CAP. VII.

QVANTVM ad primatus ſedis Romanæ vetuſtatem, nihil ad eam ſtabiliendam habetur antiquius decreto illo Synodi Nicenæ,quo & primus inter Patriarchas tribuitur locus Romano Epiſcopo, & ſuburbanas Eccleſias iubetur curare. Vbi concilium ſic inter ipſum & alios patriarchas diuidit, vt ſingulis ſuos fines aſſignet: certè non eum conſtituit omnium caput, ſed vnum ex præcipuis facit. Aderant Vitus & Vincẽtius* Iulij nomine,qui Romanam Eccleſiam tunc gubernabat. ijs datus eſt quartus locus. Obſecro ſi caput Eccleſiæ agnoſceretur Iulius,an in quartam ſedem reijcerentur eius legati? An præſideret Athanaſius in concilio, vbi maximè elucere debet effigies ordinis hierarchici? In Synodo Epheſina apparet Cœleſtinum,(qui tunc pontifex erat Romanus) obliquo artificio vſum eſſe vt ſedis ſuæ dignitati caueret. Nam quum mitteret illuc ſuos, Cyrillo Alexandrino, qui alioqui præfuturus erat,vices ſuas mandauit. Quorſum iſtud mandatum, niſi vt quouis modo nomen ſuum in prima ſede hæreret? Sedent enim eius legati loco inferiore,ſententiam inter alios rogantur, ſuo ordine ſubſcribunt: interim Alexandrinus Patriarcha nomen eius ſuo admiſcet. Quid dicam de concilio Epheſino ſecundo: vbi quum adeſſent Leonis legati, Alexandrinus tamen Patriarcha Dioſcorus velut ſuo iure præſidebat? Excipient non fuiſſe orthodoxum Concilium à quò & ſanctus vir Flauianus damnatus, & Eutyches abſolutus,eiuſque impietas comprobata. At quum Synodus cogeretur, quum ſeſſiones inter ſe Epiſcopi diſtribuerent: illic certè inter alios Romanæ Eccleſiæ legati non aliter quàm in ſancto & legitimo Concilio ſedebant. Non contendunt tamen de primo loco, ſed eum alteri cedunt: nequaquam id facturi ſi ſuum iure eſſe crederent. Nunquam enim puduit Romanos Epiſcopos maximas quaſque contentiones pro

*Pp.34. Hiſt.Tripar. lib.4.c.4. Inf.c.11. ſ.10. Epheſina.1. Euagr.eccl. hiſt.lib.1. cap.4. Ibid.cap.10 Melanth. Chron Cario.in hiſt.Theodoſij.2. vt ex ſeque. conc.act. 16.conſtat. Inf.ſ 15. c.9.ſ.11.

ſuis honoribus ſuſcipere, & hanc ſolam ob cauſam multis ſæpe & pernicioſis certaminibus vexare & turbare Eccleſiam. ſed quia videbat Leo nimis improbum fore poſtulatum ſi legatis ſuis primam ſedē ambiret, eo ſuperſedit.

2 Sequutum eſt Chalcedonenſe concilium, in quo primam ſedem Imperatoris conceſſione occuparunt Romanæ Eccleſiæ legati. Sed hoc fuiſſe extraordinarium priuilegium Leo ipſe confitetur. nam quum id petit à Marciano Imperatore, & pulcheria Auguſta, non contendit ſibi deberi, ſed tantùm prætexit, Orientales, qui Epheſino concilio præfuerant, turbaſſe tūc omnia, & ſua poteſtate malè abuſos. Quum itaque graui moderatione opus eſſet, nec eſſet veriſimile, eos qui tam leues & tumultuarij ſemel fuiſſent, ad hanc rem fore idoneos, rogat vt propter aliorum vitium & ineptitudinem, gubernandi vices ad ſe transferantur. Quod ſingulari priuilegio & extra ordinem petitur, non eſt certè ex cōmuni lege. Vbi hoc tantum prætexitur, opus eſſe nouo alio præſide, quia ſe malè geſſerant priores: conſtat neque antè fuiſſe factum, neque perpetuum eſſe debere: ſed præſentis duntaxat periculi intuitu fieri. Primum igitur locum habet in Chalcedonenſi conſilio Pontifex Romanus, non quòd ſedi hoc debeatur, ſed quia ſynodus graui & apto moderatore deſtituitur, dum ij quos præeſſe decuerat, per ſuam intemperiem & libidinē ſeſe loco excludunt. Atque id quod dico, ſucceſſor Leonis re ipſa comprobauit. Siquidem quum ad quintam ſynodū * Conſtantinopolitanam, quæ longo pòſt tempore eſt habita, legatos ſuos mitteret, non rixatus eſt de prima ſede, ſed Mennam Patriarcham Conſtantinolitanum præſidere facilè paſſus eſt. Ita in concilio Carthaginenſi, cui interfuit Auguſtinus, videmus non legatos Rom. ſedis, ſed Aurelium loci Archiepiſcopum præfuiſſe: quum tamen lis eſſet de Rom. Pontificis authoritate. Quinetiam habitum in ipſa Italia fuit concilium vniuerſale, cui Romanus Epiſcopus non interfuit. Præerat Ambroſius, qui tunc inſigni authoritate pollebat apud Cæſarē. nulla illic Pontificis Romani fit mentio. Ergo tunc Ambroſij dignitate factum eſt vt illuſtrior eſſet Mediolanēſis ſedes quàm Romana.

Huius conc. epitom. habetur. in fine. Euagr. hiſt. lib. 2. cap. 8.
Ibid. cap. 4. Synod. hæc congrega. fuit contra Eutych. circa annum. 454.
Vide inf. ſ. 4
Huius conc. meminit. Melanth. ibid in hiſt. Marcian.
* Sub imp. Iuſtinia.
Aquileienſe conciliū.

3 Quantum ad ipſum titulum primatus, & alios ſuperbiæ titulos, quibus nunc mirabiliter ſe iactat, nō eſt difficile iudicare quando & qualiter obrepſerint. Cyprianus ſæpe meminit Cornelij. neque alio nomine ipſum inſignit quàm fratris, aut coepiſcopi, aut collegæ. Ad Stephanum verò quum ſcribit, Cornelij ſucceſſorem, non modò eum ſibi & reliquis æqualem facit, ſed durius etiam compellat, nunc arrogantiam, nunc inſcitiam ei obijciens. Poſt Cyprianum habemus quid de eā re cenſuerit tota Eccleſia Africana. Vetuit enim conſiliū Carthaginenſe nequis Princeps Sacerdotum vocaretur, aut primus Epiſcopus: ſed tantùm primæ ſedis Epiſcopus. Quòd ſi vetuſtiora monumenta quis euoluat, reperiet communi fratris appellatione contentum tunc fuiſſe Rom. Epiſcopum. Certè quandiu durauit Eccleſiæ vera & pura facies, iſta omnia ſuperbiæ nomina, quibus inſoleſcere poſtea cœpit Romana ſedes, prorſus erāt inaudita. quid eſſet ſummus Pontifex, & vnicum Eccleſiæ in terris caput, neſciebatur. Quòd ſi tale quid ſumere ſibi auſus fuiſſet Romanus Epiſcopus, erant cordati viri qui mox eius ſtultitiam reprimerent. Hieronimus, quum Romanus eſſet Presbyter, non malignus fuit in prædicāda Eccleſiæ ſuæ dignitate, quātum res & temporum ſtatus patiebantur: videmus tamen qualiter ipſam quoque in ordinem redigat. Si authoritas quæritur (inquit) orbis maior eſt vrbe. Quid mihi profers vnius vrbis conſuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum eſt ſupercilium, in leges Eccleſiæ vindicas? Vbicunque fuerit Epiſcopus, ſiue Romæ, ſiue Eugubij, ſiue Conſtantinopoli, ſiue Rhegij, eiuſdem meriti eſt & eiuſdem ſacerdotij.

Aug. lib. 19. de ciuitat. Dei cap. 19.
Lib. epiſtolæ 2. epiſt. 2. & lib. 4. epiſt. 6
Carth. 3. *Cap.* 47.
Legitur cap. 26. & in alijs 39.
Inter quos Auguſt. Cipr. &c.
Inf. ſ. 9.
In epiſt. ad Euagriū.
Eundē citat ſup. c. 4. ſ. 2. 15.

Potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas superiorem vel inferiorẽ Episcopum non facit.

Greg. epist. 32. ad Maur. & ad Ioan. Patriar. 38. Inf. c. 12. 16. Lib. 4. epistola 76. Mauricio Aug. Constantiæ. August. episto. 78. eiusdem lib. Eiusdem lib. epist. 80 Auiano Dia. episto. 83. eiusdem lib. Mauricio August. episto. 194. 96. lib. 7. Lib. 6. epist. 188. & 80. Lib. 4. epist. 76. ad Mauri. Eulolio, supra & epist. 79. li. 7 Euseb. Episcop. Thessalonicen.

4 De titulo vniuersalis Episcopi, Gregorij demum tempore exorta est contentio: cui occasionem præbuit ambitio Iohannis Constantinopolitani. Ille enim (quod nemo vnquam alius tentauerat) sese volebat facere vniuersalem. In ea contentione non causatur Gregorius sibi ius adimi quod in se competeret: sed fortiter reclamat, appellationem esse profanam, imò sacrilegam, imò Antichristi prænuntiam. Corruit vniuersa Ecclesia à statu suo (inquit) si is qui vniuersalis dicitur cadit. Alibi, Triste valde est patienter ferre, vt omnibus despectis frater & coepiscopus noster solus nominetur Episcopus. Sed in hac eius superbia quid aliud nisi propinqua iam esse Antichristi tẽpora designatur? Quia illum videlicet imitatur qui spreta Angelorũ societate, ascendere conatus est culmen singularitatis. Alibi Eulolio Alexandrino, & Anastasio Antiocheno, Nullus vnquam decessorum meorum hoc profano vocabulo vti voluit: quia videlicet si vnus Patriarcha vniuersalis dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed absit hoc à Christiana mente, id sibi velle quempiam arrogare, vnde fratrum suorum honorem ex quantulacunque parte imminuat. In isto scelesto vocabulo cõsentire, nihil aliud quàm fidem perdere est. Aliud est, inquit, quod conseruandæ vnitati fidei, aliud quod debemus comprimendæ elationi. Ergo autem fidenter dico quia quisquis se vniuersalem Sacerdotem vocat, vel vocari desiderat, in elatione sua Antichristum pręcurrit: quia superbiendo se cęteris præponit. Item, rursum Anastasio Alexandrino, Dixi pacem nobiscum habere non posse, nisi elationem superstitiosi ac superbi vocabuli corrigeret. quam primus apostata inuenit. atque (vt de honoris vestri iniuria taceam) si vnus Episcopus vocatur vniuersalis, vniuersa Ecclesia corruit vbi ille vniuersus cadit. Quòd autem scribit, oblatum fuisse Leoni hunc honorem in synodo Chalcedonẽsi, nullam habet veri speciem. nec enim tale quippiam in actis illius Synodi legitur. Et Leo ipse, qui multis epistolis decretum illic in honorem Constantinopolitanæ sedis factum impugnat, non præterijsset proculdubio hoc argumentum quod erat omnium maximè plausibile, si verum fuisset ipsum repudiasse quod sibi dabatur: & homo alioqui honoris plus satis cupidus non libenter omisisset quod ad suam laudem faceret. Falsus est igitur in eo Gregorius quòd titulum illum putauit sedi Romanæ fuisse delatum à Synodo Chalcedonensi. vt taceã ridiculum esse quòd à sancta Synodo profectum testatur, & simul scelestum profanum, nefandum, superbum & sacrilegum nuncupat: imò à Diabolo excogitatum, & ab Antichristi præcone publicatum. Et tamen subiũgit, præcessorem suum recusasse, ne, dum priuatim aliquid daretur vni, sacerdotes honore debito priuarentur vniuersi. Alibi, Nullus vnquã tali vocabulo appellari voluit, nullus sibi hoc temerarium nomen arripuit: ne si in Pontificatus gradu sibi gloriam singularitatis arriperet, hanc fratribus omnibus denegasse videretur.

Vide sup. qualis erat initio c. 4. s. 15. Inf. c. 11. vt in annot. sup. ex hist. s. 16.

5 Venio nunc ad iurisdictionem quam sine controuersia se habere in omnes Ecclesias pontifex Romanus asserit. Scio quantæ fuerint olim de hac disceptationes. nullum enim fuit tempus quo non Romana sedes imperium in alias Ecclesias appetiuerit. Atque hoc loco non erit intempestiuum, quibus modis sensim tunc emerserit ad aliquam potentiam inuestigare. Nondum de hoc infinito imperio loquor, quod non ita pridem sibi arripuit. nam id in suum locum differemus. verum hîc paucis indicare operæpretium est qualiter olim & quibus rationibus sese extulerit, vt aliquid iuris sibi in alias Ecclesias sumeret. Quum Orientales Ecclesiæ diuisæ essent ac turbatæ Arrianorum factionibus, sub Constantio & Cõstante Cæsaribus Constãtini magni filijs, ac sede sua pulsus esset Athanasius

ſus fidei orthodoxæ præcipuus illic defenſor: eiuſmodi calamitas ipſum Romam venire coegit, vt Romanæ ſedis authoritate tum hoſtium ſuorum rabiē vtcunque reprimeret, tum pios laborantes confirmaret. Suſceptus eſt ipſe honorificè à Iulio tunc Epiſcopo, ac obtinuit vt cauſæ ſuæ defenſionem Occidentales ſuſciperent. Quum ergo pij externo præſidio magnopere indigerent, in Romana autem Eccleſia cernerent ſibi optimum eſſe præſidium, libenter ei deferebant quàm plurimum poterant authoritatis. Verùm id totum nihil aliud erat niſi vt magni æſtimaretur eius cōmunio, ab ea autem excommunicari ignominioſum duceretur. Poſtea mali & improbi multum ipſi quoque addiderunt. nam vt legitima iudicia effugerent, ad hoc aſylum ſe conferebant. Itaque ſiquis Presbyter à ſuo Epiſcopo, ſiquis Epiſcopus à Synodo ſuæ prouinciæ damnatus erat, ſtatim prouocabant Romam. Et has appellationes Romani Epiſcopi cupidius quàm par erat recipiebant: quòd videbatur eſſe ſpecies extraordinariæ poteſtatis, ſe longè lateque ita negotijs interponere. Sic quū Eutyches à Flauiano Conſtantinopolitano damnatus eſſet, apud Leonem cōqueſtus eſt factam ſibi eſſe iniuriam. Ille nihil moratus, patrocinium malæ cauſæ non minus temere quàm ſubitò ſuſcepit. in Flauianum grauiter inuectus eſt, quaſi incognita cauſa hominem innoxium damnaſſet. atque hac ſua ambitione effecit vt Eutychiana impietas ſpacio temporis ſe cōfirmaret. In Africa id ſæpius accidiſſe conſtat. ſimul enim ac nebulo quiſpiam in ordinario iudicio ſuccubuerat, aduolabat Romam, multis calūnijs ſuos grauabat: Romana autē ſedes interponere ſe ſemper erat parata. Quæ improbitas coegit Africanos Epiſcopos ſācire nequis ſub pœna excommunicationis vltra mare prouocaret.

Socrat. eccl. hiſt. lib. 1. cap. 20. 21. Theodor. lib. 1. cap. 8. extat apud Socrat. Iulij epiſt. ad Clerum Alexand. lib 2. ca 18. Concil. Tom. 1. decret. epiſt. Iulij Ep. ad epiſc. oriēt. Vide epiſt. decret. Leo. legitur Flauiani ad eū conqueſt. De Aphric. Inf. ſ. 9. 10. Mart loc. 3. claſ. 4. ſ. 7.

6 Quicquid tamen fuerit, inſpiciamus quid iuris aut poteſtatis habuerit tunc Romana ſedes. Continetur autē poteſtas Eccleſiaſtica his quatuor capitibus, Ordinatione Epiſcoporum, Conciliorum indictione, Audiendis appellationibus, aut iuriſdictione, Monitionibus caſtigatorijs, aut cenſuris. Ordinari Epiſcopos à ſuis Metropolitis iubent omnes veteres Synodi, nuſquam aduocari Romanum Epiſcopum iubent niſi in ſua Patriarchia. Senſim autem mos obtinuit vt Italici Epiſcopi ad petendam conſecrationem omnes Romam venirēt: exceptis Metropolitis, qui ſe in hanc ſeruitutem redigi paſſi non ſunt: ſed quum ordinandus erat aliquis metropolita, mittebat illuc vnum ex ſuis presbyteris Romanus Epiſcopus, qui tantùm adeſſet, non autem præeſſet. Cuius rei exemplum extat apud Gregorium in conſecratione Conſtantij Mediolanenſis, poſt Laurentij obitum. Quanquam non puto illud fuiſſe vetuſtiſſimum inſtitutum: ſed quum honoris & beneuolentiæ cauſa initiò mitterent vltro & citro legatos, qui teſtes forent ordinationis, ad communionem teſtandam: quod voluntarium erat, pro neceſſario haberi poſtea cœpit. Vtcunque ſit. conſtat ordinandi poteſtatem non fuiſſe olim Romano Epiſcopo niſi in prouincia ſuæ Patriarchiæ, hoc eſt in Eccleſijs ſuburbicarijs, vt canon Synodi Nicenæ loquitur. Ordinationi annexa erat epiſtolæ ſynodicæ miſſio, in qua nihilo ſuperior erat alijs. Solebant Patriarchæ ſtatim poſt ſuam conſecrationem ſolenni ſcripto fidem ſuam conſignare, quo profitebātur ſe ſanctis & orthodoxis cōcilijs ſubſcribere. Ita, reddita fidei ſuæ ratione, mutuò ſe alij alijs approbabāt. Si hāc cōfeſſionē recepiſſet ab alijs Romanus Epiſcopus, non dediſſet, eo fuiſſet agnitus ſuperior: ſed quum oportuerit non minùs dare quàm ab alijs exigere, & communi legi eſſe ſubiectum, certè ſocietatis ſignum id fuit, non dominij. Eius rei exemplum habetur in epiſtola Gregorij ad Anaſtaſium & Cyriacum Conſtantinopolitanum, & alibi ad omnes ſimul Patriachas.

vt ſup. c. 4. ſ. 13. 14 15. c. 5. ſ. 3. Rauenna reſtitit Melanth. in chron Cario. lib. 3. de exarch. *Lib. 2. epiſt.* 68. *&* 170. Nicæ Conc. can. 4. vt dictū eſt ſup. c. 4. ſ. 14 Aureli. 3. can. 2. Antioch. can. 8. Turon ca. 5. *Anaſt. lib.* 1 *epiſt.* 25. *Cyriaco, lib* 6. *epiſt.* 109.

7 Sequuntur admonitiones vel cenſuræ, quibus vt olim vſi ſunt Romani Epiſcopi erga alios, ſic eas viciſſim pertulerunt. Irenæus Vi-

Ad patriar. lib. 1. *epi.* 24

2. Poteſtat. caput. *Epiſt.13. lib.3.* Inf.c.11. ſ.5.6. *Ad Pompeium contra epiſtol. Stephani.* De cenſur. inf.c. 12 à ſ. 1. ad 14.

ctorem grauiter corripuit, quòd temere ob rem nihili pernicioſo diſſidio turbaret Eccleſiam. Paruit ille, non reclamauit. Ea libertas tunc vſitata fuit ſanctis Epiſcopis, vt fraterno iure vterentur in Romanũ Præſulẽ admonẽdo & caſtigãdo, ſiquãdo peccaret. Ille viciſſim, vbi res poſtuablat, alios admonebat officij, & ſiquid erat vitij reprehendebat. Nam Cyprianus, quum Stephanum hortatur vt moneat Galliæ Epiſcopos, non ſumit argumentũ ex ampliori poteſtate, ſed ex communi iure quod habẽt inter ſe ſacerdotes. Quæſo, ſi Galliæ tunc præfuiſſet Stephanus, annon dicturus erat Cyprianus, Coerceas illos, quia tui ſunt? ſed longè aliter loquitur, Hoc fraterna (inquit) ſocietas, qua inter nos deuincti ſumus, requirit, vt mutuò maneamus. Et videmus etiam quanta verborum acerbitate vir alioqui manſueti ingenij in ipſum Stephanum inuehatur, vbi nimis eum inſoleſcere exiſtimat. Ergo hac etiam in parte nondum apparet vlla iuriſdictione præditum fuiſſe Romanum Epiſcopum aduerſùs eos qui ſuæ prouinciæ non eſſent.

3. caput. inf. de conc. author. c. 9. ſ.1. vide Bez. cap.5. art.12 *Tripart. hiſt. lib.4. cap.9.15.* Chronic. Carion lib. 4. in hiſt. Henr.4.

8 Quantum ad ſynodos conuocandas, hoc erat Metropolitæ cuiuſque officium, vt prouincialem ſynodum ſtatis temporibus cogeret. Illic nihil iuris habuit Romanus Epiſcopus. vniuerſale autem concilium indicere ſolus imperator poterat. Siquis enim Epiſcoporum hoc tentaſſet, non modò vocationi non paruiſſent qui extra prouinciam erant, ſed tumultus ſtatim exortus eſſet. Ergo imperator omnibus ex æquo vt adeſſent denuntiabat. Refert quidem Socrates, Iulium cum orientalibus Epiſcopis expoſtulaſſe quòd ſe ad Synodũ Antiochenam non vocaſſent, quũ vetitum eſſet canonibus ſine Romani Pontificis conſciẽtia quidpiam decerni. Sed quis non videt hoc de ijs decretis intelligendũ quæ vniuerſam Eccleſiam obſtringunt? Porrò nihil mirum ſi cùm vrbis antiquitati & amplitudini, tum ſedis dignitati id datur, ne abſente Romano Epiſcopo vniuerſale de religione decretum fiat, ſi quidem intereſſe non recuſet. Verùm quid hoc ad totius Eccleſiæ dominium? Neque enim vnum ex præcipuis fuiſſe negamus: ſed recipere nolumus quod nunc contendunt Romanenſes, habuiſſe in omnes imperium.

4. Poteſtatis ſpecies. Inf.c.11.ſ.5. 6.7. Vide locos annot. ſup. ſ.5. ſub. finẽ Hiſt tripar. lib cap 16. *Hæc habentur. 1. vol. con.* Inf.ſ.10. Sup ſ.3.5. Sard. ca.4. alij 5. & 6. pro Nicæ ca.5. altera in hoc conc. Rom. fraus.

9 Supereſt quarta ſpecies poteſtatis, quæ appellationibus cõſtat. Summum imperium penes eum eſſe cõſtat ad cuius tribunal prouocatur. Multi ſæpe Romanum pontificem appellarunt. ipſe quoque cauſarum cognitionẽ ad ſe trahere conatus eſt: ſed ſemper fuit deriſus, quoties ſuos fines exceſſit. Nihil dicam de Oriente aut Græcia: ſed conſtat Galliæ Epiſcopos fortiter reſtitiſſe quum ſibi imperium in eos ſumere videretur. In Africa diu fuit de ea re diſceptatum. nam quum in Mileuitano Concilio, vbi aderat Auguſtinus, excommunicati eſſent qui prouocarent vltra mare, conatus eſt Romanus Pontifex efficere vt id decretum corrigeretur. Legatos miſit qui id priuilegij ſibi à Niceno Concilio datum eſſe oſtenderent. Proferebant Legati acta Niceni Concilij, quæ ex Eccleſiæ ſuæ armario ſumpſerant. Reſtiterunt Africani, negaruntque fidem Romano Epiſcopo habendam eſſe in cauſa propria: proinde ſe Conſtantinopolim miſſuros, & in alias Græciæ vrbes, vbi exemplaria minùs ſuſpecta haberentur. Compertum eſt nihil illic tale ſcriptum quale obtenderent Romani. Ita ratum fuit decretum illud quod Romano potifici ſummam cognitionem abrogauerat. Qua in re flagitioſa ipſius Romani Pontificis impudentia apparuit. nam quum fraude Sardicenſem Synodum pro Nicena ſuppoſuiſſet, turpiter in manifeſta falſitate deprehenſus fuit. Sed maior etiamnum ac impudentior fuit eorum nequitia qui fictitiam epiſtolam ad Concilium addiderunt, qua neſcio quis Epiſcopus Carthaginenſis, Aurelij deceſſoris ſui arrogantiam damnans quòd à ſedis Apoſtolicæ obediẽtia ſubducere ſe auſus eſſet, ac ſui ſuæque Eccleſiæ deditionem faciens, ſuppliciter veniam precatur. Hæc ſunt egregia vetuſtatis monu-

monumenta, quibus fundata est Romanæ sedis maiestas: dum ita pueriliter sub prætextu antiquitatis mentiuntur vt vel cæci palpare queant. Aurelius (inquit) diabolica audacia & contumacia elatus, Christo & sancto Petro rebellis fuit. proinde anathemate damnandus. Quid Augustinus? Quid verò tot Patres qui Mileuitano Cōcilio interfuerūt? Sed quid opus est insulsum illud scriptum multis verbis refellere, quod ne ipsi quidem Romanenses, siquid frontis habent reliquum, sine magno pudore inspicere possint? Sic Gratianus, malitiáne an inscitia nescio, vbi decretum illud retulit, Vt communione priuentur qui trans mare prouocauerint, adiungit exceptionem, Nisi fortè Romanam sedem appellarint. Quid facias istis bestijs, quæ adeo sensu communi carent, vt illud vnum à Lege excipiant cuius causa legem esse positam nemo non videt? Siquidem Concilium, quum transmarinas appellationes damnat, hoc tantum prohibet nequis Romam prouocet. Hic bonus interpres Romam à communi lege excipit. Lege epist. quæ in 6 Conc. Carthag. & 7. sub finem. habentur & Conc. illud Mileuit. 1 volū. cōc. can. 22. 2. *quæst.* 4. *ca. Placuit, & 11. q. 3.*

10 Verùm (vt semel quæstionem hanc finiamus) qualis olim fuerit Romani Episcopi iurisdictio, vna historia palàm faciet. Accusauerat Cæcilianum Carthaginensem Episcopum Donatus à casis nigris. Damnatus fuerat reus indicta causa. Nam quum sciret coniurationem contra se ab Episcopis factam, comparère noluit. Ventum inde est ad Constantinum Imperatorem. Ille quum vellet causam Ecclesiastico iudicio finiri, cognitionem mandauit Melciadi Romano Episcopo, cui addidit collegas nonnullos ex Italia, ex Gallia, ex Hispania Episcopos. Si id erat ex ordinaria Romanæ sedis iurisdictione, audire appellationē in causa Ecclesiastica, cur alios sibi adiungi patitur Imperatoris arbitrio? imò cur ipse iussu magis Imperatoris quàm ex officio suo suscipit iudicium? Sed audiamus quid postea contigerit. Vincit illic Cæcilianus, Donatus à casis nigris cadit actione calumniosa. prouocat. Constantinus appellationis iudiciū demandat Archiepiscopo Arelatensi. sedet ille iudex, vt post Romanum Pontificem quod visum fuerit pronuntiet. Si Romana sedes summam habet potestatem sine prouocatione: cur sibi tam insignem ignominiam irrogari patitur Melciades, *vt sibi Archiepiscop9 Arelatēsis præferatur? Et quis imperator hoc facit? Constantinus scilicet, quem iactant non modò omne suum studium, sed omnes ferè Imperij opes contulisse ad amplificandam sedis suæ dignitatem. Videmus ergo iam quantum modis omnibus abfuerit tunc Romanus Pontifex ab illa suprema dominatione quam sibi in omnes Ecclesias datam esse à Christo asserit, & quam seculis omnibus se totius orbis consensu obtinuisse mentitur. Euseb. eccl. hist. li. 10. cap. 5. Inf. s. 13. Mart. loc. 13 clas. 4. s. 32. *Aug. epist. 162. in breui. collat. contra Donat. & alibi.* Inf. c. 11. à s. 6. ad 12. *1. c. decret. epist. ad Episc. Hispan. Inf. c. 11. s. 1. 2.

11 Scio quàm multæ sint epistolæ, quàm multa rescripta & edicta, quibus Pontifices ei nihil non tribuūt & confidenter vendicant. Sed hoc quoque omnes, qui vel minimum habent ingenij & doctrinæ, sciunt ita insulsa esse pleraque ex ipsis vt primo gustu facile sit deprehendere ex qua officina prodierint. Quis enim sanus ac sobrius Anacleti esse putet egregiam illam interpretationē quæ sub Ancleti nomine in Gratiano refertur, nempe quòd Cephas sit caput? Plurimis eius farinæ nugis, quas sine iudicio consarcinauit Gratianus, Romanenses hodie contra nos abutuntur ad sedis suæ defensionem: & tales fumos, quibus imperitos olim in tenebris ludebant, adhuc in tanta luce vendere volunt. Sed ego multū operæ ponere in ijs refellendis nolo, quæ seipsa propter nimiā insulsitatem palàm refellunt. Fateor extare etiam veras epistolas priscorum Pontificum, quibus sedis suæ amplitudinē magnificis elogijs venditant: quales sunt aliquæ Leonis. Fuit enim vir ille, vt eruditus ac facundus, ita gloriæ & dominationis supra modum cupidus: sed an Ecclesiæ fidem tunc habuerint eius testimonio, dum ita se extollit, id verò est quod quæritur. Apparet autem multos eius ambitione offensos, eius quoq; cupiditati re Anaclet. quem 3 alij 4. Pp. faciūt. *Distinct. ca. Sacrosa.* Ex 2. epist. Anacl. *Vide epistol. 85.*

Epist.83. stitisse. Alicubi vices sua Thessalonicensi Episcopo demandat per Græciã & alias regiones vicinas: Alibi Arelatensi, aut alteri cuipiam per Gallias. Sic Hormisdam Episcopum Hispalensem vicarium suum per Hispanias cõstituit: sed vbique excipit, ea lege se dare eiusmodi mandata vt salua & integra maneant antiqua priuilegia Metropolitis. Atqui hoc vnum esse ex illis priuilegijs declarat Leo ipse, vt siqua de re inciderit dubitatio, Metropolitanus primo loco consulatur. Hac ergo conditione erant istæ vices, ne aut Episcopus quispiam in ordinaria sua iurisdictione, aut Metropolita in cognoscendis appellationibus, aut prouinciale Cõciliũ in constituendis Ecclesijs impediretur. Hoc autem quid aliud erat quàm omni iurisdictione abstinere: sed se ad sedandas discordias interponere, duntaxat quantum fert lex & natura Ecclesiasticæ communionis?

Huius Leo. sup. meminit. c. 4. f. 11 c. 5. f. 2. & sup. f. 2. 5. *Epist.89.*

12 Gregorij tempore iam multum mutata erat prisca illa ratio. Conuulso enim ac lacerato imperio, quum Galliæ & Hispaniæ multis subinde acceptis cladibus afflictæ essent, vastatum Illyricum, vexata esset Italia, Africa verò assiduis calamitatibus ferè perdita: quò in tanta rerum ciuilium conuulsione fidei saltem integritas maneret, aut certè nõ prorsus interiret, omnes vndique Episcopi se ad Romanum pontificem magis adiunxerunt. Eò factum est vt sedis non modò dignitas, sed etiam potentia vehementer cresceret. Quanquam non adeò moror quibus rationibus id factum sit. Maiorem certè tunc fuisse constat quàm superioribus seculis. Et tamen multum interest quin fuerit effrænis dominatio, vt imperare vnus alijs pro sua libidine potuerit. Sed hanc reuerentiam habebat sedes Romana vt improbos & contumaces, qui à suis collegijs in officio contineri non poterant, sua authoritate compesceret ac reprimeret, siquidem hoc diligenter subinde testatur Gregorius: se non minùs fideliter seruare alijs eorum iura, quam ab illis ipse sua requirat. Nec vli, inquit, quod sui iuris est, ambitu stimulante derogo: sed fratres meos per omnia honorare cupio. Nulla est vox in eius scriptis, qua superbiùs iactet primatus sui amplitudinẽ quã ista, Nescio quis Episcopus nõ subiectus sit sedi Apostolicæ, vbi in culpa inuenitur. Cõtinuò tamẽ subiũgit, Vbi culpa non exigit, omnes secundùm rationem humilitatis æquales sunt. Tribuit sibi ius corrigendi eos qui peccarunt: si omnes faciunt officium, alijs se parem facit. Atque ipse quidem id iuris sibi tribuit. assentiebantur autẽ qui volebãt: alijs autẽ quibus nõ placebat, licebat impune reclamare. quod fecisse etiam plerosque notum est. Adde quod illic de Primate Byzanceno loquitur: qui quũ esset à prouinciali Synodo damnatus, repudiauerat totum iudicium. Hanc hominis contumaciam ad imperatorem detulerant eius collegæ. Imperator Gregorium cognitorem esse voluerat. Videmus ergo eum nec tentare aliquid, quo violet ordinariam iurisdictionem, & idipsum quod facit, vt alijs sit subsidio, nonnisi mandato Imperatoris facere.

Vide Melanth. sub finem. lib. 3. Chron. Greg. de quo sup. f. 4 & alijs de causis. Sup. c. 6 f. 16 *Ad Mediol. clerum epi. 68. li. 2.* *Ad Dominicum. Carthag. Episcopum epist. vlt. lib. 2.* *Epist.64. lib. 7.* Idẽ ad Aug. Cantuar. de ecclesijs. Lall. cap. 9.

13 Hæc igitur tunc tota fuit Romani Episcopi potestas, opponere se præfractis & indomitis capitibus, vbi extraordinario aliquo remedio opus erat: idque vt adiuuaret alios Episcopos, nõ impediret. Itaq; nihilo sibi plus in alios sumit quàm omnibus in se alibi concedit, quum fatetur se paratum ab omnibus corrigi, ab omnibus emendari. Sic alibi Aquileiensem Episcopum iubet quidem Romam venire, ad causam dicendam in controuersia fidei quæ inter ipsum & alios exorta erat: non tamẽ ex sua potestate iubet, sed quia id Imperator mandauerat. Neque se solùm iudicem fore denuntiat: sed Synodum se coacturum promittit, à qua negotium totum iudicetur. Quanquam autem ea adhuc erat moderatio, vt suos certos fines haberet potestas Romanæ sedis, quos excedere non liceret, atque ipse Romanus Episcopus nõ magis præesset alijs, quàm subesset: apparet tamẽ quãtopere Gregorio displicuerit eiusmodi status: subinde

Præfractis authorit. Rom. valuit. *Lib. 2. epistol. 37.* *Epist.16.* Inf. f. 22.

Inde enim conqueritur, se sub colore Episcopatus ad seculum fuisse reductum: seque magis implicitum esse curis terrenis, quàm in vita laica vnquam fuisset: premi se in illo honore tumultu secularium negotiorũ. Alibi: Tanta me, inquit, occupationum onera deprimunt, vt ad superna animus nullatenus erigatur. Multis causarum fluctibus quatior: & post illa quietis otia, tumultuosæ vitæ tempestatibus affligor, ita vt rectè dicam, Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Hinc collige quid dicturus fuerit si in hæc tempora incidisset. Officium Pastoris si non explebat, faciebat tamen. Ab imperij ciuilis gubernatione abstinebat: ac se vnà cum alijs fatebatur Imperatori subiectum. In curam aliarum Ecclesiarum non se ingerebat nisi necessitate coactus. Et tamen sibi in labyrintho videtur esse, quia simpliciter Episcopi officio totus vacare nequit.

Theotistæ, epist. 5. lib. 2 Anast. Antioch. epist. 7. & 25. l. 1 Idem Leandro Episc. Hisp. lib. 7. epist. 125.

14 Litigabat eo tempore de primatu Constantinopolitanus Episcopus cum Romano, vt iam dictum est. Postquam enim Imperij sedes Cõstantinopoli firmata fuit, id postulare visa est Imperij maiestas, vt Ecclesia quoque illa secundum à Romana honoris locum haberet. Et certè initio nihil magis valuerat ad primatum Romæ deferendum, nisi quòd tunc illic erat imperij caput. Extat apud Gratianum rescriptum sub nomine Lucini Papæ, vbi dicit non aliter distinctas esse vrbes, vbi Metropolitæ & Primates præsidere debeant, quàm ex ratione ciuilis gubernationis, quæ antè fuerat. Alterum etiam simile sub nomine Clementis Papæ, vbi dicit, In ijs vrbibus quæ olim primos flamines habuerant, fuisse cõstitutos Patriarchas. Quod tametsi vanum est, tamen ex vero est sumptũ. Constat enim, quò minimum fieret mutationis, pro statu rerum qui tunc erat, distributas fuisse prouincias, Primatesq; & Metropolitas in ijs vrbibus collocatos quæ honoribus & potestate reliquas antecedebant. Itaque in Concilio Taurinensi decretũ fuit, vt quæ in ciuili gubernatione primæ vrbes essent cuiusque prouinciæ, primæ essent Episcoporũ sedes. Quòd si honorem ciuilis regiminis ex vna vrbe in alteram transferri cõtigisset, vt ius Metropoleos vnà illuc transferretur. Innocentius verò Romanus Pontifex, quum antiquam vrbis dignitatem obsolescere videret, ex quo sedes Imperij Constantinopolim translata erat, sedi suæ metuẽs, contrariam legem sanciuit: in qua negat necesse esse Metropoles Ecclesiasticas mutari prout Imperatoriæ Metropoles mutantur. Verùm meritò Synodi authoritas, vnius hominis sententiæ præferenda est. tũ suspectus esse nobis debet Innocentius ipse in propria causa. Vtcunque sit, sua tamen cautione ostendit, ab initio sic fuisse comparatum, vt secundùm externum Imperij ordinem Metropoles disponerentur.

Lege Niceph. lib. 18. Inf. c. 16. *Distinct. 80* Nota. Vide in 1. volum. cõc. epist. 1. Clement. ad Iacob fratrem Dom. circa medium. *Cap. 1.* De Innocẽ. 1. loquit. in cuius ep. 18. cap. 2. cõtinetur hoc decret. Synod. Inno præferenda.

15 Ex hoc veteri instituto sancitum est in Synodo Constantinopolitana prima, vt ciuitatis illius Episcopus honoris priuilegia haberet post Romanum Pontificem, eò quòd esset noua Roma. Atqui longo pòst tempore, quum simile decretum Calchedone factum esset, Leo acriter reclamauit. Nec modò sibi permisit pro nihilo ducere quod sexcenti Episcopi aut suprà decreuerant: sed grauibus etiam cõuitijs eos exagitauit, quod alijs sedibus derogassent id honoris quod in Constantinopolitanã Ecclesiam cõferre ausi essent. Obsecro, quid aliud hominem incitare potuit ad turbandum orbem pro re tantula, nisi mera ambitio? Ait inuiolabile esse oportere quod semel sanciuit Nicena Synodus. Quasi verò periclitetur fides Christiana si vna Ecclesia alteri præferatur, aut quasi in alium finem distinctæ illic essent Patriarchæ quàm politiæ causa. Scimus autem politiam pro varietate tẽporum recipere, imò exigere varias mutationes. Futile igitur est quod obtendit Leo, non esse deferendum honorem Constantinopolitanæ sedi, qui Synodi Nicenæ authoritate Alexandrinæ datus foret. Hoc enim dictat communis sensus, fuisse eiusmodi

Socra. hist. trip. lib. 9. ca. 13. Sup. c. 2. Item in *Decr. 22. dist. cap. Constantinopol.* Quem in finem distin. fuerint. sup. c. 4 s. 4. Ca. 6.

Vt sunt cõstitut. Ecclesiast. Lege Sozo. eccl. hist. li. 2. à cap. 2. ad 6 epitome aut. cõc. Chalced. ibid. cap. 18. Icẽ Eua. hi. lib. 2. c. 2. 4.

decretum quod pro temporum ratione tolli posset. Quid quòd Orientalium nemo repugnabat, quorum intererat id maximè? Aderat certè Proterius, quem Alexandriæ in locum Dioscori præfecerant: aderant alij Patriarchæ, quorum honor imminuebatur. Illorum erat intercedere, non Leonis, qui suo loco integer manebat. Quum verò tacent illi omnes, imò quum assentiuntur, vnus Romanus resistit: promptum est iudicare quidnam eum moueat: scilicet prouidebat quod non multò pòst accidit, decrescente veteris Romæ gloria, fore vt Constantinopolis, secundo loco non contenta, de primatu cum ea litigaret. Neque tamen clamando tantum profecit quin ratum esset Concilij decretum. Itaque successores eius, quum fractos se viderent, ab illa peruicacia placidè destiterunt, tulerunt enim vt secundus Patriarcha haberetur.

Ioan. Constantinop. Vide Blond. li. 9. & Gre. lib. 4. ep 29. *Lib. 7. epist. 30.* Quid de primatu senserit. Greg. sup. s. 4. Inf. s. 21. dist. 99. c. Ecce.

16 Verùm paulò pòst eousque erupit Iohannes, qui Gregorij tempore Constantinopolitanam Ecclesiam regebat, vt se vniuersalem Patriarcham diceret. Hic Gregorius, ne in optima causa sedis suæ defensioni deesset, constanter se opposuit. Et erat certè intolerabilis cùm superbia tum insania Iohannis, qui Episcopatus sui fines æquare Imperij finibus volebat. Neque tamen quod alteri negat Gregorius, sibi ipsi vendicat: sed vocem illam à quocunque tandem vsurpetur, vt scelestam, & impiam, & nefandam abominatur. Quinetiam Eulolio Alexãdrino Episcopo alicubi succenset, à quo fuerat eiusmodi titulo honoratus. Ecce, inquit, in præfatione Epistolæ, quam ad meipsum, qui prohibui, direxistis, superbæ appellationis verbum, Papam me vniuersalem appellando, imprimere curastis. Quod peto, sanctitas vestra vlterius non faciat: quia vobis subtrahitur, quod alteri plusquam exigit ratio datur. Ego honorem nõ deputo, in quo fratrum meorum honorem minui video. Meus enim honor est honor vniuersalis Ecclesiæ, fratrumq; meorum solidus vigor. Si autem vniuersalem me Papam sanctitas vestra dicit, negat se hoc esse quod me fatetur vniuersum. Bona quidem erat & honesta Gregorij causa: sed Iohannes, Mauricij Imperatoris fauore adiutus, dimoueri à proposito non potuit. Cyriacus quoque eius successor nunquam de ea re passus est se exorari.

Vt tradit Niceph. lib. 18. ca. 39. 40 Melanth. Chron. li. 2. in hist. Mauri. & Phocæ. Vide in Decret. Bon. 3. Platina in eius vita & sequẽt. Abb. Vrsperg. lege lib. 4. Chron. Cario. penceri. in hist. Caroli Mag. & sub finem. lib. 3. in vita Leo. 3. & Constantini.

17 Tandem Phocas, qui cæso Mauritio in eius locum suffectus est (nescio qua de causa Romanis amicior, imò quia illic absque certamine coronatus fuerat) Bonifacio tertio concessit quod minimè postulabat Gregorius, vt Roma caput esset omnium Ecclesiarum. In hunc modũ dirempta est controuersia. Neque tamen adeò profuisset hoc Imperatoris beneficium sedi Romanæ, nisi alia deinde accessissent. Nam Græcia, & tota Asia paulò pòst ab eius communione abscissæ sunt. Gallia sic ipsum uerebatur, vt non pateret nisi quoad libebat. Tunc verò primùm in seruitutem redacta est vbi Pipinus regnum occupauit. Nam quum Zacharias Pontifex Romanus, ei adiutor fuisset ad perfidiam ac latrociniũ, vt pulso legitimo Rege, regnum quasi prædæ expositum raperet: hoc mercedis tulit, vt in Ecclesias Gallicanas iurisdictionem haberet Romana sedes. Quemadmodum prædones commune spolium solent partiẽdo diripere, ita boni isti viri inter se compararũt vt Pipino quidem cederet terrenum ac ciuile dominium, spoliato vero Rege: Zacharias autem caput fieret omnium Episcoporum, ac spiritualem potestatem haberet: quæ quum initiò infirma foret (vt solet vsu venire in reb9 nouis) Caroli inde authoritate confirmata fuit, simili ferè de causa. erat enim ipse quoque Romano Pontifici obnoxius, quòd eius studio ad honorem Imperij peruenerat. Quanquam autem credibile est, priùs valde deformatas fuisse vbique Ecclesias, constat tamen veterem Ecclesiæ formam tunc demum in Gallia & Germania fuisse prorsus obliteratam. Extant adhuc in archiuis Curiæ Parisiensis breues illorum temporum commentarij, qui, vbi de rebus Ecclesiasticis agitur, mentionem pactionum faciunt tum Pipini tum Caroli

roli cum Romano Pontifice. Inde colligere licet, factam tunc fuisse veteris status mutationem.

18 Ex eo tempore quum res passim in deterius quotidie prolaberentur, stabilita quoque subinde & aucta est Romanæ sedis tyrannis: idque Episcoporum partim inscitia, partim ignauia. Nam quum vnus omnia sibi sumeret, ac sine modo se cōtra ius & fas extollere magis magisq; pergeret: nec zelo quo debuerāt, incubuerunt Episcopi ad arcendā eius libidinem: atque vt animus non defuisset, destituebantur tamen vera doctrina & peritia: vt ad tantam rem tentandam essent minimè idonei. Itaque videmus qualis fuerit & quàm prodigiosa Romæ omnium sacrorum profanatio, & totius Ecclesiastici ordinis dissipatio Bernardi ætate. Conqueritur ex toto orbe Romam confluere ambitiosos, auaros, simoniacos, sacrilegos, concubinarios, incestuosos, & quæque istiusmodi monstra, vt Apostolica authoritate vel obtinerent honores Ecclesiasticos, vel retinerent: fraudem, & circunuentionem, & violentiam inualuisse. Eum iudicandi modum qui tunc vsitatus erat, execrabilem esse dicit: nec modò Ecclesiæ, sed foro indecorum. Clamat plenam esse ambitiosis Ecclesiam: nec esse qui magis exhorreat flagitia perpetrare quàm latrones in spelunca quum spolia viatorum distribuunt. Pauci (inquit) ad os legislatoris: ad manus omnes respiciunt. Non immeritò tamē. Omne Papale negotium illæ agunt. Quale est quòd de spolijs Ecclesiarum emuntur, qui dicunt tibi, Euge, euge? Pauperum vita in plateis diuitum seminatur: argentum micat in luto: accurritur vndique: tollit illud non pauperior, sed fortior: qui fortè citius præcurrit. A te tamen mos iste, vel potiùs mors ista, non venit. vtinam in te desinat. Inter hæc tu pastor procedis, multo & pretioso circundatus ornatu. Si auderem dicere, dæmonū magis quàm ouium pascua hæc. Scilicet sic factitabat Petrus; sic Paulus ludebat. Curia tua recipere bonos magis quàm facere consueuit. Mali enim illic non proficiunt, sed boni deficiunt. Iam quos appellationum abusus refert, nemo pius sine magno horrore legat. Tandem sic de effræni illa Romanæ sedis cupiditate in iurisdictione vsurpanda cōcludit, Murmur loquor & querimoniam communem Ecclesiarum. Truncari se clamitant ac demēbrari. Vel nullæ vel paucæ admodum sunt quæ plagam istam aut non doleant, aut non timeant. Quæris quam? subtrahuntur Abbates Episcopis, Episcopi Archiepiscopis, &c. Mirū si excusari hoc queat. Sic factitādo, probatis vos habere plenitudinem potestatis: sed iustitiæ non ita. Facitis hoc quia potestis, sed vtrum etiam debeatis quæstio est. Ad honorē quibusque suum gradumque conseruandum positi estis, non inuidēdum. Hæc pauca ex multis referre libuit, vt partim videāt lectores quàm grauiter tunc Ecclesia concidisset, partim etiam vt agnoscant quanto in mœrore ac gemitu pios omnes tenuerit isthæc calamitas.

19 Iam verò vt Romano Pontifici hodie concedamus eminentiam illam & iurisdictionis amplitudinem quam medijs temporibus, vt Leonis & Gregorij, habuit hæc sedes: quid hoc ad præsentem Papatum? nondum loquor de terreno dominio, nec de ciuili potestate, de quibus postea suo loco videbimus: sed ipsum spirituale regimen quod iactant, quid simile cum illorum temporum conditione habet? Papam enim non aliter definiunt quàm summum in terris Ecclesiæ caput, & vniuersalem totius orbis Episcopum. Ipsi verò Pontifices, quum de sua authoritate loquuntur, magno supercilio pronuntiant penes se esse imperandi potestatem, alios manere obediendi necessitatem: sic sanctiones omnes suas habendas esse quasi diuina Petri voce firmatas: prouinciales synodos, quia Papæ non habeant præsentiam, vigore carere: se posse de qualibet Ecclesia clericos ordinare: & qui alibi fuerīt ordinati, eos posse ad sedē suā vocare. Innumera ei[9] generis habētur in farragine Gratiani,

Ab eo tempore res in deterius prolapsæ.
Chronic. Cario. lib. 4 passim vbique.
Lib. 1. *De consid. ad Eugen.*
Circa finem lib. 4.
De Bern. lege sup. c. 5. § 12. in fine.
Legatur Socra. Eccl. hist. lib. 7. cap. 10. De Bern. ætate quæ incidit circa annū 1138. lege Chron. Cario. Penc. li. 3. in hist. Lothar. Saxo.
Bern querimoniam.
Inf. § 22.
Penc. Chro. Cario. lib. 4 in hist. Imper. occid. ex Gibellin. stirpe.
Leon. & Greg media temp.
Inf § 22.
inf. c. 11. à § 8. ad 9.
Sup. c. 4. à § 1. ad 9. de Pp. c. 5.
Cōc. Florē. Definit pap.
Inf. § 21.

Nicolaus, cuius extat sententia hæc in Decretis 17. qu est. 3. c. Nemini. Innocentij 9. quæst. 3. c. Nemo. Symma 9. quæ. 3. c. Aliorũ. Antherius ibidem, c. Facta.

quæ non recenseo ne nimis molestus sim lectoribus. Summa tamen huc redit, penes vnum Pontificem Romanum esse supremam Ecclesiasticarũ omnium causarum cognitionem, siue in dijudicandis definiendisque doctrinis, siue in ferendis legibus, siue in constituenda disciplina, siue in exercendis iudicijs. Priuilegia quoque quæ sibi sumunt in reseruationibus (vt vocant) & longum esset recensere & superuacuum. Quod autem omnium maximè intolerabile est, nullum in terris iudicium relinquunt coercendæ ac refrænandæ suæ libidinis, si tam immensa potestate abutantur. Nemini (inquiunt) iudiciũ sedis huius liceat retractare, propter Romanæ Ecclesiæ primatum. Item, neque ab Augusto, neque à Regibus, neque ab omni clero, neque à populo iudex iudicabitur. Id quidem plus satis imperiosè, quòd vnus homo omnium se iudicem constituit, nulli[9] autem iudicio parêre sustinet. Sed quid si tyrannidẽ in populum Dei exerceat? si dissipet ac vastet regnum Christi? si totam Ecclesiam conturbet? si munus pastorale in latrocinium conuertat? Imò vt sit sceleratissimus: se ad reddendam rationem astringi negat. Sunt enim istæ Pontificum voces. Aliorum hominum causas voluit Deus per homines terminare, sed sedis huius Præsulem suo sine quæstione seruauit arbitrio. Item, Facta subditorum iudicantur à nobis: nostra autem à solo Deo.

Vt facile apparet ex Decret. epist. 1. Anacl. Marcel. Lucij.
Ibid. c. Antiquis.
Dixit Constanti Episc. de primatu cõtendisse. sup. s. 14.
Mart. loc. 3. clas. 4 sect. vlt. d. 40. c. si papa.
Epi. Vigilij Pp ad Luther cap. 7.
elibert. cõc. can. 20.

20 Ac quò eiusmodi edicta plus haberent ponderis, falsò supposuerũt veterum Pontificum nomina, quasi res à primordio sic fuissent institutæ: quum certo certius sit nouum esse & nuper fabricatum quicquid Romano Pontifici plus tribuit quàm ei à vetustis Concilijs datum fuisse retulimus. Quinetiam eò impudentiæ venerunt vt rescriptum ediderint sub nomine Anastasij Patriarchæ Cõstantinopolitani, in quo testatur antiquis regulis fuisse sancitum, nequid vel in remotissimis prouincijs ageretur quòd non ad Romanam sedẽ priùs relatum foret. Præterquã quòd vanissimum id esse constat, cui hominum credibile erit, tale Romanæ sedis elogium ab aduersario & honoris dignitatisq; æmulo profectũ esse? Sed oportuit scilicet eò dementiæ ac cæcitatis prouehi istos Antichristos, vt omnibus sanæ mentis hominibus, qui modò oculos aperire volunt, conspicua esset ipsorum nequitia. Decretales autem epistolæ à Gregorio nono congestæ: item, Clementinę, & Extrauagantes Martini, apertiùs adhuc & plenioribus buccis immanem ferociam, & veluti Barbarorũ regum tyrannidem vbique spirant. Atqui hæc sunt oracula ex quibus volunt Romanenses Papatum suum æstimari. Hinc orta sunt præclara illa axiomata, quæ vim oraculorum passim hodie in Papatu obtinẽt, Papam errare non posse, Papam esse superiorem Concilijs, Papam esse vniuersalem omnium Ecclesiarum Episcopum, & summũ in terris Ecclesiæ caput. Taceo ineptias multò absurdiores, quas stulti Canonistæ in scholis suis deblaterant: quibus tamen Romanenses theologi non modò assentiuntur, sed etiam applaudunt vt idolo suo adulentur.

Verba Cyp. in cõc. Car. August. li. 3. contr. Donat. de baptis. cap. 3

Epist. 92. li. 4. ad Iohan. Constantinopol.

21 Non agam cum illis summo iure. Huic tantæ insolentiæ opponeret quispiam alius Cypriani sententiam, qua vsus est apud Episcopos quorũ concilio præsidebat, Nemo nostrûm Episcopum se Episcoporum dicit, aut tyrannico terrore collegas ad obsequendi necessitatem adigit. Objiceret quod aliquãto pòst Carthagine decretum fuit, Nequis vocaretur princeps Sacerdotum, aut prim[9] Episcopus. Colligeret ex historijs multa testimonia, ex Synodis canones, ex veterum libris multas sententias, quibus Romanus Pontifex in ordinem cogeretur. Sed ego istis supersedeo, ne videar nimis præcisè eos vrgere. Respondeant tamen mihi optimi patroni Romanæ sedis: qua fronte titulum vniuersalis Episcopi defendere audeant: quem vident toties anathemate damnari à Gregorio. Si valere debet Gregorij testimonium, eo declarant Antichristum esse suum Pontificem quòd eum vniuersalem faciunt. Nomen etiam

Capitis

Capitis nihilo magis fuit vsitatum. Sic enim alicubi loquitur, Petrus pręcipuum in corpore membrum, Iohannes, Andreas, Iacobus particularium plebium capita. Omnes tamen sub vno capite membra Ecclesiæ sunt. imò sancti ante Legem, sancti sub Lege, sancti in gratia, omnes perficientes corpus Domini, in membris sunt constituti: & nemo se vnquam vniuersalem dici voluit. Quod autem iubendi potestatem sibi arrogat Pontifex, parum consentaneum est cum eo quod alibi dicit Gregorius. Nam quum Eulolius Alexandrinus Episcopus se ab eo iussum dixisset, respondet in hunc modum, Hoc verbum iussionis, peto, à meo auditu remouere. scio enim qui sim, & qui sitis: loco mihi fratres estis, moribus patres. Non ergo iussi: sed quæ vtilia visa sunt, indicare curaui. Quòd iurisdictionem suam ita sine fine extendit, in eo grauem & atrocem facit iniuriam non tantùm reliquis Episcopis, sed etiam singulis Ecclesijs: quas eo modo discerpit ac lacerat, vt ex earum ruinis sedem suam ædificet. Quòd autem omnibus se iudicijs eximit, ac tyrannico more sic vult regnare, vt suam vnius libidinem pro lege habeat, id certè magis indignum est, & alienum ab Ecclesiastica ratione quàm vt sustineri vllo modo queat. Prorsus enim abhorret non modò à sensu pietatis, sed etiam humanitatis.

Vide Sup. de Eulol. s. 16.
Libro 7. epi. 28.
Gregor. modestia.
De iurisdict. Ecclesiast. Inf. c. 11.
Vt sup. sub finem s. 20.

22 Verùm ne singula persequi & excutere cogar, iterum istos appello qui hodie Romanæ sedis patroni & optimi & fidelissimi haberi volunt, ecquid pudeat ipsos præsentem statum Papatus defendere: quem constat centuplo corruptiorem esse quàm Gregorij & Bernardi seculis fuerit: qui tamen tunc sanctis illis viris tantopere displicebat. Conqueritur passim Gregorius, se alienis occupationibus supra modum distrahi: se sub colore episcopatus ad seculum esse reductũ: vbi tantis terræ curis inseruiret quantis se nunquã in vita laica deseruisse reminisceretur: se premi tumultu secularium negotiorum, vt ad superna animus nullatenus erigatur: se multis causarum fluctibus quati, & tumultuosæ vitæ tempestatibus affligi: vt meritò dicat, Veni in altitudinem maris. Certè inter illas terrenas occupationes poterat tamen plebem pro concionibus docere, priuatim admonere, & corrigere quos oportebat, Ecclesiã ordinare, collegis dare consilium, eosque ad officium hortari: super hæc, restabat aliquid temporis ad scribendum: & tamen calamitatem suam deplorat, quòd sit in profundissimo mari demersus. Si administratio illius temporis mare fuit: quid de præsenti Papatu dicendum erit? Quid enim simile inter se habent? Hîc nullæ sunt conciones, nulla disciplinæ cura, nullũ Ecclesiarum studium, nulla spiritualis functio: nihil deniq; nisi mundus. Perinde tamẽ laudatur hic labyrinthus quasi nihil inueniri queat magis ordinatum ac dispositum. Bernardus verò quas fundit querimonias, quos edit gemitus dum suæ ætatis vitia intuetur? Quid igitur, si hoc nostrũ ferreum seculum, & siquid est ferro deterius, inspiceret? Quæ ista est improbitas, non modò pertinaciter tueri velut sacrosanctum ac diuinum, quod vno ore sancti omnes semper improbarunt: sed eorum quoq; testimonio abuti ad defensionem Papatus quem constat fuisse illis prorsus incognitum. Quanquam de tempore Bernardi fateor tantam fuisse tunc corruptionem rerum omnium, vt non fuerit multùm nostro dissimile. Verùm omni pudore carent qui ex medio illo seculo, Leonis scilicet & Gregorij & similium, prætextum aliquem petunt: perinde enim faciunt acsi quis ad stabiliendam Cæsarum monarchiam, antiquum Romani Imperij statum laudaret: hoc est libertatis laudes ad ornandam tyrannidem mutuaretur.

Quæ præsens respectu medium vocauit. Sup. s. 19.
Ep. st. 5. lib. 1. ad Theot. Epist. 7. ad Anastas. item 25. & alibi.
Sup. s. 13.
Vide conquest. Bern. Sup. s. 18.
Descriptio Pp. Sup. c. 2. s. 2. Inf. s. 26.
Ferreum seculum.
Sup. s. 18 .c. 5. s. 12.
Cuius ep. 10 extat ad cõ. Chalced.

23 Postremò, etiamsi hæc darentur omnia, exoritur tamen illis nouum deintegro certamen, quum negamus esse Romæ Ecclesiam, in qua eiusmodi beneficia residere queant: quum negamus esse Episcopum qui hæc dignitatis priuilegia sustineat. Sint igitur vera illa omnia (quæ tamen illis iam extorsimus) Petrum voce Christi constitutum fuisse vni-

Concessio Inf. s. 29.

Sup.c.6.à ſ. 16.ad finem. Sup.à ſ.1.ad 4. Item à ſ.4.ad 10. à ſ.10.ad 17. à ſ.17.ad 21. Quatenus neget Eccle Pp.vide ſup. c.2.ſ.11.12. Inf.c.9.ſ.12

uerſæ Eccleſiæ caput: ipſumque honorem ſibi collatum in Romana ſede depoſuiſſe:id veteris Eccleſiæ authoritate fuiſſe ſancitum,longo vſu confirmatum:Romano Pontifici ſummam poteſtatem fuiſſe ſemper vno conſenſu ab omnibus delatam:ipſum fuiſſe omnium & cauſarum, & hominũ iudicem,nullius iudicio ſubiectum fuiſſe. habeant etiam plura ſi velint: reſpondeo tamen vno verbo, nihil iſtorum valere niſi Romæ ſit Eccleſia & Epiſcopus. Hoc mihi concedãt neceſſe eſt.non poſſe Eccleſiarum matrem eſſe quæ ipſa,non ſit Eccleſia: non poſſe Epiſcoporum eſſe principẽ, qui ipſe non ſit Epiſcopus.Volunt igitur ſedem Apoſtolicam habere Romæ?Dent mihi verum & legitimum Apoſtolatum. Volunt habere ſummũ Pontificem? Dent mihi Epiſcopum. Quid autem? vbi vllam Eccleſiæ faciem nobis oſtendent? Nominãt quidem,& ſubinde in ore habent. Certè Eccleſia ſuis certis notis cognoſcitur:& Epiſcopatus, nomen officij eſt. Hîc non de populo loquor:ſed de ipſo regimine, quod lucere in Eccleſia perpetuò debet.Vbi illic miniſterium, quale requirit Chriſti inſtitutio? Meminerimus quod de Preſbyterorum & Epiſcopi officio ante dictum eſt.Si ad regulam illam exigemus officium Cardinalium, fatebimur nihil minus eſſe quàm Preſbyteros.Ipſe verò Pontifex quid omnino habeat Epiſcopale ſcire velim. Primùm in munere Epiſcopi caput eſt, plebem Dei verbo docere:alterum & proximum huic,ſacramenta adminiſtrare: tertium monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant,ac in ſancta diſciplina populum continere.Quid iſtorum facit? imò quid facere ſe ſimulat? Dicant igitur qua ratione velint haberi Epiſcopum, qui nullam officij partem minimo digito vel in ſpeciem ſaltem attingit.

Sup.c.3.ſ.3. 6.c.4.ſ.3. c.5.ſ.8.11. 12.&c. Inf.de Cardinalib.ſ. 30. Vide Mart. loc.3.claſ. 4 ſ.2. Inf.c.11.ſ. 14. Marc.10.42 Mat.20.25. Inf.c.10.ſ.6 c.11.ſ.8. De doctrina Pp.ſup.c.5. à ſ 8.ad 14. c.2.ſ.1.11. Inf.c.10. auth.præfat paulo ante medium. Inf.c.9.ſ 24 Arbitror illum loqui de Leone 9 & Clement. 4 de quo Luther.lib. cont.Pp. Rom.à Diab inuentum. Item Chron Imperator. tom.2.

24 Non ita de Epiſcopo eſt vt de Rege. hic enim, etſi non exequatur quod proprium eſt Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in Epiſcopo dijudicando reſpicitur Chriſti mandatum, quod ſemper in Eccleſia valere debet. Hunc ergo nodum mihi ſoluant Romanenſes. Nego ipſorum Pontificem,eſſe Epiſcoporum principem,quũ non ſit Epiſcopus. Iſtud proximum neceſſe eſt probent falſum eſſe, ſi vincere in illo priore volent. Quid quòd non modò nihil habet Epiſcopi proprium, ſed omnia potius contraria? Sed hîc, ô Deus, vnde incipiam? à doctrináne, an à moribus? Quid dicam, aut quid tacebo? vbi deſinam? Hoc dico: quum mundus hodie tot peruerſis impijſque doctrinis refertus ſit: tot ſuperſtitionum generibus plenus, tot erroribus excæcatus,in tanta idololatria demerſus: nihil vſpiam iſtorum eſſe quod non illinc vel emanarit,vel ſaltem fuerit confirmatum. Nec alia eſt cauſa cur tanta rabie ferantur Pontifices in renaſcentem Euangelij doctrinam, ad eam opprimendam neruos omnes ſuos intendant, Reges omnes ac principes ad ſæuitiam accendant,niſi quòd collabi ac corruere totum ſuum regnum vident vbi primum Chriſti Euangelium obtinuerit. Crudelis fuit Leo: ſanguinarius Clemens: truculentus eſt Paulus. Sed non tam natura eos ad impugnandam veritatem impulit, quàm quòd vna hæc illis ratio erat tuendæ ſuæ potentiæ.Salui igitur quum eſſe non poſſint niſi profligato Chriſto, non aliter laborant in hac cauſa quàm ſi pro aris ac focis,ſuiſque ipſorum capitibus pugnarent.Quid ergo? num illic nobis erit ſedes Apoſtolica,vbi nihil cernimus niſi horrendam apoſtaſiam? Erit Chriſti vicarius, qui furioſis conatibus Euangelium perſequendo, Antichriſtum ſe eſſe palam profitetur? Erit Petri ſucceſſor, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus,ferro & igni graſſatur?Erit caput Eccleſiæ,qui Eccleſiam à Chriſto ſolo vero capite reſciſſam ac trũcatam,in ſeipſa diſcerpit ac lacerat? Fuerit ſanè olim Roma omnium Eccleſiarum mater: verum ex quo Antichriſti ſedes fieri cœpit, deſijt eſſe id quod erat.

25 Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes, quum Ro-

manum Pontificem vocamus Antichristum. Sed qui hoc sentiunt, non intelligunt se Paulum immodestiæ insimulare, post quem nos loquimur: imò ex cuius ore sic loquimur. Ac nequis obijciat, nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter ostendam non aliter quàm de Papatu posse intelligi. Antichristum in templo Dei sessurum Paulus scribit. Alibi quoque Spiritus describens eius imaginem in Antiochi persona, ostendit regnum eius in magniloquentia & Dei blasphemijs situm fore. Hinc colligimus tyrannidem esse in animas magis quàm in corpora: quæ aduersus spirituale Christi regnum erigatur. Deinde talem esse quæ nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat: sed potiùs Christi prætextu abutatur, & sub Ecclesiæ titulo velut larua delitescat. Tametsi autem omnes quæ ab initio extiterunt hæreses ac sectæ ad regnum Antichristi pertineant: quum tamen prædicit Paulus venturam defectionem, hac descriptione significat, sedem illam abominationis tunc erigendam vbi vniuersalis quædam defectio Ecclesiam occuparit: vtcunque multa Ecclesiæ membra in vera fidei vnitate sparsim perseuerent. Quum verò addit suo tempore cœpisse moliri in mysterio opus iniquitatis, quod postea palam facturus esset: ex eo intelligimus, calamitatem hanc, neque per vnum hominem fuisse inferendam, neque in vno homine finiendam. Porrò quum hac nota designet Antichristũ, quòd suum Deo honorem prærepturus sit vt sibi sumat: hoc præcipuum indicium est quod sequi debemus in quærendo Antichristo: præsertim vbi eiusmodi superbia ad publicam vsque Ecclesiæ dissipationem procedit. Quum ergo constet, Pontificem Romanum impudenter ad se transtulisse quod Dei vnius & Christi maximè proprium erat, dubitandum non est quin impij & abominandi regni dux sit & antesignanus.

Rom. Ponti. Antich de quo l. 3 c. 20. in finem f. 42.
2. Thes. 2. 4
Dan. 7. 15.
Sup. c. 2. f. 12
Vide l. 2. c. 15. f. 5.
Inf. c. 9 f. 4.
Nota qualis sit Antichr. tyrannis.
2. Th 2. 3. 7
1. Ioan. 2. 18
2 Thes. 2. 4.
Apoc. 13. 6.
2. Thes. 2. 9.
Vt Inf. iterũ videbitur.
Nota.

26 Eant nunc Romanenses, & antiquitatem nobis opponant. Quasi in tanta rerum omnium conuersione sedis honor stare possit vbi nulla est sedes. Narrat Eusebius, Deum, vt vindictæ suæ locus fieret, Ecclesiam quæ Hierosolymis erat, Pellam transtulisse. Quod semel factum fuisse audimus, fieri sæpius potuit. Proinde sic loco alligare honorem primatus, vt qui re vera infestissimus est hostis Christi, summus Euangelij aduersarius, maximus Ecclesiæ vastator ac dissipator, crudelissimus sanctorum omnium mactator & carnifex, vicarius nihilominus Christi, Petri successor, primus Ecclesiæ antistes habeatur, tantummodo quia sedem occupat quæ olim prima omnium fuit: id verò nimis ridiculũ est ac ineptum. Taceo quãtum sit discriminis inter Papæ cancellariam, & bene* compositũ Ecclesiæ ordinem. Quanquam hæc vna res omnem de hac quæstione dubitationem potest optimè tollere. Nemo enim sanæ mentis Episcopatum in plumbo & bullis includet: multo minùs in illo captionum omnium ac circunscriptionum magisterio, quibus rebus censetur spirituale Papæ regimen. Eleganter igitur à quodam dictum est, illam quæ iactatur, Romanam Ecclesiam pridem conuersam fuisse in curiam, quæ sola nunc Romæ visitur. Neque hìc accuso hominum vitia: sed Papatum ipsum ex diametro cum Ecclesiastica ratione pugnare demonstro.

Euſ. lib. 3. cap. 5. vbi de excidio Ierosol.
Ies. 48. 20. & 52. 11.
Apoc. 18. 1. 2
Pp. cãcellar
*Sup c. 3. 4. & de Pp. c. 5 à f. 10. ad fin.
Olim celebr
Sup. c. 6. f. 16.

27 Ad homines autem si veniamus, satis scitur quales reperturi simus Christi vicarios: Iulius scilicet, & Leo, & Clemens, & Paulus Christianæ fidei columnæ erunt, primique religionis interpretes, qui nihil aliud de Christo tenuerunt nisi quod didicerant in schola Luciani. Sed quid tres aut quatuor Pontifices enumero? Quasi verò dubium sit qualem religionis speciem professi sint iampridem Pontifices cum toto Cardinalium collegio, & hodie profiteantur. Primùm enim arcanæ illius Theologiæ quæ inter eos regnat, caput est nullum esse Deum. Alterum, Quæcunque de Christo scripta sunt ac docentur, mendacia esse & imposturas. Tertium, Doctrinam de futura vita & vltima resurrectione

Columnæ Pp. Iulius. 2 de Leon. 9. Sup. f. 24. Sed hic de 13. loquit. vt de Clem. 7. & Paulo 3

l.1.c.8.ſ.9. meras eſſe fabulas. Non omnes ita ſentiunt, & pauci ita loquuntur fateor. Sup.ſ.19.20 iampridem tamen hæc ordinaria eſſe cœpit Pontificum religio. hoc quum Inf.c.10.ſ.17 ſit notiſſimum omnibus qui Romam nouerunt, non ceſſant tamen Romanenſes theologi iactare, Chriſti priuilegio cautum eſſe ne Papa errare *Luc.*22.32. poſſit, quia Petro dictum ſit, Oraui pro te ne deficiat fides tua. Quid, ob-Mart.loc.6. ſecro, tam impudenter ludendo proficiunt, niſi vt totus mundus intelli-claſ.4.ſ.32. gat, eos ita ad extremum improbitatis veniſſe, vt neque Deum timeant, neque homines reuereantur.

De Ioan. iſto Mart. loc.16.claſ. 3.ſub finem ſ.11. *Teſte Ioan. Gerſon qui tunc viuebat.* l.3.c.25.ſ.6

28 Sed fingamus latere eorum quos dixi Pontificum impietatem, quòd eam neque concionibus neque ſcriptis publicarint: ſed in menſa duntaxat, & cubiculo, aut ſaltem inter parietes prodiderint. Atqui ſi priuilegium quod obtendunt, ratum eſſe velint, expungant è numero Pontificum oportet Iohannem viceſimumſecundum, qui palam aſſeruit, animas eſſe mortales, vnaque cum corporibus interire vſque ad diem reſurrectionis. Atque vt videas totam ſedem cum præcipuis ſuis fulturis tunc prorſus concidiſſe: nemo Cardinalium huic ſe tantæ inſaniæ oppoſuit, ſed ſchola Pariſienſis Regem Galliæ impulit vt ad palinodiam hominem cogeret. Rex eius communionem ſuis interdixit, niſi mox reſipiſceret: idque de more publicauit per præconem. Hac neceſſitate adactus ille, errorem abiurauit. Hoc exemplum facit ne me oporteat cum aduerſarijs amplius de eo diſputare quod dicunt, ſedem Romanam eiuſque Pontifices *Luc.*22.32. labi in fide non poſſe, quia Petro dictum ſit, Oraui pro te ne deficiat fi-Vincēt.lib. des tua. Certè ille tam fœdo lapſus genere à recta fide excidit, vt ſit inſi-28.cap. gne poſteris documentum, non omnes eſſe Petros qui Petro in Epiſco-88. patum ſuccedunt. Quanquam iſtud quoque magis per ſe puerile eſt quàm vt reſponſione egeat. nam ſi volunt ad Petri ſucceſſores trahere quicquid Pp.Satanas. Petro dictum eſt, ſequetur omnes illos eſſe ſatanas, quum iſtud quoque Petro dixerit Dominus, Vade retro Satan: quia offendiculum es mihi. *Mat.*16.23 Tam enim facile nobis erit retorquere hoc poſterius, quàm illis alterum obijcere.

A ſ.24.vel à c.6.ſ.11. Ibid.ſub finem ſ.15. Sup.ſ.27. 2.*Theſ.*2.4 De morib. lege ſup.c. 5.à ſ.14.ad finem& ſup. ſ.24. Inf.c.9.ſ.4. c.13.ſ.3. Mores Romanenſ.

29 Verùm certare ineptiendo non libet: redeo igitur vnde digreſſus eram. Sic alligare loco & Chriſtum & Spiritum ſanctum, & Eccleſiam, vt quicunque illic præſideat, etiamſi ſit diabolus, Chriſti tamen vicarius & caput Eccleſiæ cenſeatur, quia fuerit olim Petri ſedes: non modò impium & Chriſto contumelioſum, ſed nimis abſurdum, & à ſenſu cōmuni alienū eſſe dico. Iam pridem Romani Pontifices aut omni prorſus carent religione, aut maximi ſunt religionis hoſtes. Nihilo igitur magis fiunt, ob ſedem quam occupant. Chriſti vicarij, quàm idolum, vbi in templo Dei collocatur, pro Deo habendum eſt. Iam ſi de moribus fiat cenſura: ipſi pro ſe pontifices reſpondeant quid omnino ſit in quo Epiſcopi agnoſci queant. Primùm, quòd Romæ ſic viuitur, ipſis non modo conniuentibus, ac tacentibus, ſed tacito etiam quaſi nutu approbantibus, id prorſus indignum eſt Epiſcopis: quorum officium eſt plebis licentiam diſciplinæ ſeueritate coercere. Sed ego tam rigidus in eos non ero vt alienis delictis ipſos grauem. Quòd autem ipſi cum ſua familia, cum toto fere Cardinalium collegio, cum toto cleri ſui grege, ad omnem nequitiam, obſcœnitatem, ſpurcitiam, ad omne ſcelerum & flagitiorum genus adeò ſunt proſtituti, vt monſtra referant magis quàm homines: in eo ſanè produnt ſe nihil minus eſſe quàm Epiſcopos. Neque tamen veteri debent ne ſuam turpitudinem vlterius detegam. Nam & in tam putido cœno verſari piget: & parcendum eſt pudicis auribus: & mihi videor ſatis ac ſuper demonſtraſſe quod volebam: etiamſi caput Eccleſiarum olim fuiſſet Roma, non tamen hodie eſſe dignam quæ in minimis pedum digitis cenſeatur.

Non eſſe Epiſc.ſup. oſtend.ſ.23. De eorū monach.inf.c. 13.ſ.14.15.

30 Quantum ad Cardinales (quos vocant) attinet, neſcio quid factum

ctum sit vt ita subitò in tantam amplitudinem emerserint. Hic titulus Gregorij ætate in solos Episcopos competebat. nam quoties meminit Cardinalium, non Romanæ Ecclesiæ, sed alijs quibuslibet eos attribuit. vt in summa nihil aliud sit Sacerdos Cardinalis, quàm Episcopus. Apud superioris seculi scriptores nomen hoc non reperio. Video tamen fuisse tunc Episcopis minores, quos nunc longè antecellunt. Notũ est illud Augustini, Quanquam secundùm honorum vocabula, quæ iam Ecclesiæ vsus obtinuit, Episcopatus Presbyterio maior sit, tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est. Hic certè Romanæ Ecclesiæ Presbyterum ab alijs minimè discernit: sed omnes ex æquo postponit Episcopis. Idque eousque fuit obseruatum, vt in Concilio Carthaginensi, quum duo adessent Legati Romanæ sedis, vnus Episcopus, secundus Presbyter: hic in vltimum locum reiectus fuerit. Verùm ne nimis vetera persequamur, extat Concilium sub Gregorio habitum Romæ, in quo Presbyteri vltimo loco sedent, & seorsum subscribunt: Diaconi locum nullum in subscriptione habent. Et sanè nihil officij tunc habebant, nisi vt in doctrinæ & sacramẽtorum administratione Episcopo adessent ac subessent. Nunc adeò mutata sors est, vt facti sint Regum & Cæsarum cognati. Nec dubium est quin vnà cum suo capite sensim creuerint, donec ad hoc dignitatis fastigium euecti fuerunt. Verùm hoc quoque paucis verbis quasi obiter attingere placuit, quò meliùs intelligerent lectores sedem Romanam, qualis hodie est, plurimum differre ab illa veteri, cuius prætextu hæc se tuetur ac defendit. Verùm qualescunque fuerint olim, quando nihil habent veri ac legitimi in Ecclesia muneris, fucum duntaxat & inanẽ laruam retinent: imò quando omnia habent penitus contraria, necesse fuit illis euenire quod tam sæpe scribit Gregorius. Flens, inquit, dico, gemens denuntio: quia quũ Sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Quin potiùs impleri in illis oportuit quod de talibus ait Malachias, Vos recessistis de via, & offendere fecistis in Lege plurimos. Itaque irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus. Propterea ecce ego dedi vos cõtemptibiles ac viles omni populo. Iam relinquo pijs omnibus cogitandum quale supremũ sit Romanæ hierarchiæ fastigium: cui ipsum quoque Dei verbum, quod cælo & terræ, hominibus & Angelis venerabile ac sacrosanctam esse oportuerat, subijcere nefaria impudentia Papistæ non dubitant.

Epist. 15. & 77. et 79 Li. 2. Epi. 6. 25. & mul. alijs. *Epist. 19. ad Hieron.* Cardi. olim Diaconi. In. 6. & 7. Cõc. Carth. de quo sup. §. 9. *Li. 4. regist.* cap. 88. quod t habetur sub Greg. magn. Cõc. Carth. 4 Arelat. can. 15. & in Cõstant. 6. cap. 7. Vide Bullin. de Origin. error. *Li. 4. Epist.* 52. & 55. *Li. 5. Epist.* 7. & alibi. *Mal. 2. 8.* Sup. c. 2. §. 3

De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licentia ad vitiandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuerit in Papatu. CAP. VIII.

SEQVITVR nunc tertius locus, de Ecclesiæ potestate, quæ partim in Episcopis singulis, partim in Concilijs, & ijs vel prouincialibus, vel generalibus spectatur. De spirituali tantùm potestate loquor, quæ propria est Ecclesiæ. * Ea autem consistit vel in doctrina, vel in Legibus ferendis, vel in iurisdictione. Locus de doctrina duas habet partes: authoritatem dogmatum tradendorum, & eorum explicationem. Antequam incipimus de singulis in specie disserere, pios lectores volumus admonitos, vt quicquid de Ecclesiæ potestate docetur, meminerint ad eum finem referre, in quem, teste Paulo, data est: nempe ad ædificationem, & non in destructionem: qua qui legitimè vtuntur, nihil plus se esse existimant quàm ministros Christi, simulque ministros populi in Christo. Porrò ædificandæ Ecclesiæ vna hæc ratio est, si ministri ipsi suam Christo authoritatem conseruare student, quæ salua aliter esse non potest quàm si id ei relinquatur quod à Patre accepit: nempe vt sit vnicus Ecclesiæ magister. Non enim de alio quopiam, sed de ipso solo scriptum est, Ipsum audite.

3. de eccles. loc. Potestas spir. 3. part. constat. 1. ab hoc cap. ad 10. * 2. c. 10. 3. à c. 11. ad. 13 *2. Cor. 10. 8 & 13. 10.* *Mat. 17. 5.*

Mat. 17.5. Est igitur Ecclesiastica potestas non malignè quidem ornanda, sed tamen
Christ. eccl. includenda certis finibus: ne pro hominũ libidine huc atq; illuc trahatur.
Prophet. Ad id plurimũ proderit obseruare qualiter à Prophetis & Apostolis de-
l. 2. c. 15. s. 2. scribatur. Nam si simpliciter hominibus concedimus quam sumere ipsis
l. 3. c. 4. s. 16. visum fuerit potestatem, omnibus in promptu est, quàm sit procliuis in tyrannidem lapsus, quæ procul à Christi Ecclesia abesse debet.

Author. eccles. nõ personis, sed minist. data Sup. c. 6. s. 4. c. 1. s. 22.

2 Proinde hic meminisse oportet, quicquid authoritatis ac dignitatis Spiritus in Scriptura, siue sacerdotibus, siue Prophetis, siue Apostolis, siue Apostolorũ successoribus defert, id totum nõ propriè hominibus ipsis, sed ministerio cui præfecti sunt, dari: vel (vt expeditiùs loquamur) verbo, cuius ministerium illis est commissum. Vt enim ordine omnes persequamur, non reperiemus, vlla docendi aut respondendi anthoritate fuisse præditos, nisi in nomine & verbo Domini. Vbi enim vocantur ad munus, simul illis iniungitur nequid afferant ex seipsis: sed loquantur ex o-
Inf. c. 10. s. 1. re Domini. Nec eos antè producit ipse in medium vt à populo audian-
Exod. 3. 4. tur, quàm præceperit quidnam loqui debeant: nequid præter verbum suum loquantur. Moses ipse, Prophetarum omnium princeps, audiendus
Ibi. 14. 31. præ alijs fuit: sed antè instruitur suis mandatis, nequid omnino nuntiare
Deut. 17. 9. quæat nisi à Domino. Itaq; populus, doctrinam eius amplexus, in Deum & in eius seruũ Mosen dicitur credidisse. Sacerdotum quoque authoritas ne contemptui foret, grauissimis pœnis sancita est. Verùm simul ostendit
Inf. c. 9. s. 12. Dominus qua lege audiendi essent quum dicit se percussisse fœdus suum
Mal. 2. 4. 6. cum Leui, vt Lex veritatis esset in ore eius. Et paulò pòst addit, Labia Sa-
Sup. c. 2. s. 3 cerdotis custodient scientiam, & Legem requirent ex ore eius: quia An-
Inf. s. 6. gelus Domini exercituum est. Ergo si audiri velit Sacerdos, præstet se
Deu. 17. 10 Dei nuntium: id est, mandata quæ ab authore suo accepit fideliter referat. Atq; vbi de ijs audiendis agitur, nominatim hoc ponitur, Vt secundùm Legem Dei respondeant.

Prophetarũ 3 Prophetarum qualis in vniuersum fuerit potestas, elegãter apud
Ezec. 3. 17. Ezechielem describitur. Fili hominis, ait Dominus, speculatorem dedi te
Vid. de homin. tradit. domui Israel. audies igitur ex ore meo verbum, & annuntiabis illis ex me. Qui audire iubetur ex ore Domini, nónne quicquam ex se commi-
Inf. c. 10. nisci prohibetur? Quid verò est, nuntiare à Domino nisi sic loqui, vt con-
à s. 1. ad. 9. fidenter iactare ausit, non suum esse, sed Domini verbum quod attule-
Ier. 23. 28. rit? Tantundem est apud Ieremiam alijs verbis. Propheta, inquit, apud
Quod de ministris idem de oib. in lege dicitur l. 2. c. 8. s. 5. quem est somnium, narret somnium: & qui habet verbum meum, loquatur verbum meum verum. Certè illis vniuersis Legem dicit. Est autem eiusmodi, quòd non patitur quempiam plus docere quàm iussus fuerit. Et postea paleam vocat quicquid à se vno profectum non est. Itaque nemo ex ipsis Prophetis os aperuit, nisi Domino verba præeunte. Vnde illa toties apud eos occurrunt, Verbũ Domini, Onus Domini, Sic ait Dominus,
Iesa. 6. 5. Os Domini loquutum est. Et meritò: exclamabat enim Iesaias, polluta sibi
Ier. 1. 6. esse labia: Ieremias se nescire loqui fatebatur, quia puer esset. Quid ab il-
& 26. 13. lius polluto, ab huius fatuo ore prodire poterat nisi immundum aut in-
Ezec. 6. 1. & 7. 1. sulsum, si suum ipsi sermonem loquuti essent? Sancta verò & pura illis labia fuerunt quum Spiritus sancti cœperunt esse organa. *Vbi hac religi-
Hos. 1. 1. & 4. 1. & passim in omnib. one obstricti sunt Prophetæ nequid tradant nisi quod acceperint, tunc insigni potestate ac eximijs titulis ornantur. Nam quum Dominus testatur se præfecisse illos Gentibus ac regnis, vt euellant & extirpent, per-
Ier 1. 10. dant & destruant, ædificent ac plantent: continuò subiungit causam, Quia verba sua in eorum ore posuerit.

Mat. 5. 13. 4 Iam si in Apostolos respicias: multis quidem & insignibus elogijs commendantur, quòd lux sint mundi, & sal terræ: quòd pro Christo
Apost. exep. audiendi: quòd quæcunque in terra ligauerint aut soluerint ligata erunt
Luc. 10. 16. aut soluta in cælo. Verùm suo nomine præ se ferunt quantum sibi in suo munere

munere permissum sit: nempe si Apostoli sunt, ne garriant quicquid collibitum fuerit: sed mandata eius à quo missi sunt bona fide perferant. Et satis clara sunt Christi verba, quibus eorum legationem terminauit: quum mandauit illis vt irent ac docerent omnes gentes quæcunque præceperat. Quin ipse quoque hanc in se legem (necui eam detrectare fas esset) recepit, sibique imposuit. Doctrina, inquit, mea non est mea: sed eius qui me misit, Patris. Is qui vnicus ac æternus Patris consiliarius semper fuit, quique Dominus ac Magister omnium est constitutus à Patre: quia tamen docendi ministerio fungitur, ministris omnibus suo exemplo præscribit quam in docendo regulam sequi debeant. Non est igitur Ecclesiæ potestas infinita, sed subiecta verbo Domini, & in eo quasi inclusa.

Ioh.20.23. Mat.28 19 l.3.c.4.s.12 c.1.s.5. Inf.c.11.s.1. c.14.s.4. Ioh.7.16. Mart.loc.4. class.4. Beza.cap.5. art.10.

5 Atqui quum hoc ab initio in Ecclesia valuerit, hodieque valere debeat nequid doceant serui Dei quod non ab ipso didicerint: pro temporum tamen varietate diuersas habuerunt discendi rationes. Ea verò quæ nunc est, plurimum à superioribus differt. Principiò, si verũ est quod ait Christus, quòd nemo Patrem viderit nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare: oportuit certè ab æterna illa sapientia semper dirigi qui ad Dei notitiam peruenire vellent. Quomodo enim Dei mysteria aut animo cõprehendissent, aut eloquuti essent, nisi docẽte eo *cui soli patent arcana Patris? Deum igitur non aliter cognouerunt olim sancti homines, quàm ipsum in Filio, velut in speculo, intuiti. Hoc quum dico, intelligo Deum non alia se vnquam ratione manifestasse hominibus quàm per Filium, hoc est vnicam suam sapientiam, lucem ac veritatem. Ex hoc fonte hauserunt Adam, Noe, Abraham, Isaac, Iacob & alij, quicquid habuerunt cælestis doctrinæ. Ex eodem Prophetæ * omnes hauserunt & ipsi quoq; quicquid cælestium oraculorum ediderunt. Enimuerò hæc sapientia non vno modo semper se exeruit. Apud Patriarchas arcanis reuelationibus est vsus: sed simul ad eas confirmandas eiusmodi signa adhibuit, vt minimè dubiũ illis esse posset, Deum esse qui loquebatur. Patriarchæ quod acceperant, ad posteros per manus transmiserunt: ea enim lege apud ipsos deposuerat Deus vt ita propagarent. Filij verò ac nepotes, Deo intus dictante, sciebant è cælo esse, non ex terra, quod audiebant.

*Mart.ibi.s.4 Diuersa docendi ratio. sub patrib. Mat.11.26 Ioan.1.18. & 6.45.46. * vt dict. est l.3.c.1. c.2.s.33. Inf.s.13. Heb.1.1. l.1.c.6.s.1. *Mat.22.43 Act.3.18.21 1.Pet.1.11. 2.Pet.1.21. De Patrum fide l.2.c.10*

6 Vbi autem Deo visum est illustriorem Ecclesiæ formã excitare, verbum suum mandari scripto ac consignari voluit, vt inde peterent Sacerdotes quod populo traderent, vtque ad eam regulam omnis quæ traderetur doctrina exigeretur. Itaque post Legis promulgationem quũ iubentur Sacerdotes docere ex ore Domini, sensus est, nequid extraneum aut alienum ab eo doctrinæ genere doceant quod Deus in Lege comprehenderet: addere verò ac minuere nefas illis fuit. Sequuti sunt deinde Prophetæ: per quos noua quidem oracula publicauit Deus quæ ad Legẽ adderentur: non sic tamen noua quin ex Lege manarent, & in ipsam respicerent. Quantum enim ad doctrinam, Legis duntaxat interpretes fuerunt: nec aliquid ad eam addiderunt nisi vaticinia de rebus futuris. His exceptis, nihil aliud prodiderunt quàm puram Legis explicationem. Verùm quia Domino placebat illustriorem extare doctrinam & ampliorem, quò meliùs infirmis conscientijs satisfieret: Prophetias quoque scriptis mandari præcepit, & haberi verbi sui partem. Hic simul accesserunt *Historiæ, quæ & ipsæ Prophetarum sunt lucubrationes, sed dictante Spiritu sancto compositæ. Psalmos Prophetijs adnumero: quando his cõmune est quod illis tribuimus. Totũ ergo illud corpus ex lege, Prophetijs, Psalmis, & Historijs compactũ, verbum Domini fuit veteri populo, ad cuius regulam Sacerdotes & Doctores vsque ad Christi aduentum, suam doctrinam exigere debuerunt: nec fas illis fuit vel ad dextrã, vel ad sinistrã deflectere: quia totum ipsorum munus his finibus inclusum erat, vt ex

*Illustrior forma reuelata per Prophet. l.2.c.11.s.4. Mal.2.7. vide sup. s.2 &c. Inf.c.9.s.2. l.1.c.6.s.2. Prophe. Legis interpr. Mat 22.40. * De histor. Mart.loc.6. cla.1.à s.19. ad.25. Mart.ibi.de S. cris Scripturis à s.1. ad 19.*

ore Dei populo responderent. Quod ex insigni loco Malachiæ colligitur, vbi iubet memores esse Legis, & ad eam attendere vsque ad Euangelij prædicationem. Nam ita eos arcet ab omnibus aduentitijs doctrinis, nec concedit vel tantillum à via deflectere quā Moses fideliter illis monstrauerat. Atque hæc ratio est cur tam magnificè prædicet Dauid Legis excellentiam, totq; eius encomia recenseat: ne scilicet Iudæi quicquam appeterent extraneum, quum tota perfectio illic inclusa esset.

Malac.4.4. Bez cap.4. art.27. Psal.19.8. Psal.119. 89.105.

7 Verùm vbi demum in carne manifestata est Dei Sapientia, quicquid humana mente de Patre cælesti comprehendi potest, & cogitari debet, pleno ore nobis edisseruit. Nunc itaque, ex quo illuxit sol iustitiæ Christus, perfectum habemus diuinæ veritatis fulgorem, qualis in meridie claritas esse solet, quum antè subobscura lux fuerit. Non enim profectò vulgare aliquid prædicare voluit Apostolus, quum scripsit Deum olim multifariam multisque modis Patribus loquutū esse per Prophetas: at extremis his diebus nobis per dilectum Filium loqui cœpisse. significat enim, imò apertè declarat, Deum non posthac, vt antea, per alios subinde atque alios loquuturum: nec prophetias additurum prophetijs, aut reuelationes reuelationibus: sed sic omnes docendi partes in Filio compleuisse, vt hoc vltimum æternumque ab eo habendum sit testimonium. Qua ratione totum hoc Noui Testamenti tempus, ex quo cum Euangelij sui prædicatione nobis apparuit Christus ad diem vsque iudicij, *per *Horam nouissimam*, *Nouissima tempora*, *Nouissimos dies* designatur: quò scilicet doctrinæ Christi perfectione contenti, discamus nullam vltrà nouam aut nobis fingere, aut ab alijs confictam admittere. Itaque non temerè Filium singulari prærogatiua nobis doctorem Pater ordinauit: ipsum, non hominum quempiam præcipiens audiri. Paucis quidem verbis, eius nobis magisterium commendauit, quum dicit, Ipsum audite: sed quibus inest plus quiddam ponderis ac energiæ quàm vulgò existimetur. perinde enim est acsi ab omnibus hominum doctrinis abductos, huic vni nos sisteret: ab vno omnem salutis doctrinam petere iuberet: ab vno pendêre, in vno hærere: denique (quod verba sonant) vnius voci auscultare. Et sanè quid iam ab homine aut expectari aut expeti debeat, vbi Verbum ipsum vitæ familiariter se nobis ac coràm explicauit? Quin omnium hominum ora clausa esse conuenit postquam semel loquutus est ille *in quo cælestis Pater omnes scientiæ & sapientiæ thesauros voluit esse absconditos, & sic quidem loquutus est, vt & Dei sapientiam (quæ nulla in parte hiulca est) & Messiam (à quo omnium reuelatio sperabatur) decebat: hoc est, vt post se nihil alijs dicendum reliquerit.

*Absolutiss. cæle sapiēt. in Christo. vt l. 2.c.9.s.1 c.11.s.5. Heb. 1.2. vlt causulā. Proph.appo sui Christ⁹ Aug.in Ioā. tract.49. Hier.in Mat. cap.23 Idē in epist. ad Tit.ca.1. * Inf. c.18.s. 20. 2.Pet. 3.3. 2.Tim. 3.1. Mat. 17.5. l.2.c.15.s.2 l. 3.c.20.s48 c.2 s 32. Inf.c.16 s.8 17.30. Col.2.3. *l 2.c.13.s.4 Ioh.4.25.*

8 Esto igitur hoc firmum axioma, Non aliud habendum esse Dei verbum, cui detur in Ecclesia locus, quàm quod Lege primùm & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continetur: nec alium esse rite docendi in Ecclesia modū nisi ex eius verbi præscripto & norma. Hinc etiam colligimus, non aliud permissum fuisse Apostolis quàm quod olim habuerāt Prophetæ: nempe vt veterem scripturam exponerent, ac ostenderent in Christo completa esse quæ illic traduntur: idipsum tamen non facerent nisi ex Domino, hoc est, *præeunte & verba quodammodo dictante Christi Spiritu. Hac enim lege eorum legationem difiniuit Christus, quum iussit vt irent ac docerent, non quæ temere ipsi essent fabricati, sed quæcunque ipsis præceperat. Et nihil apertiùs dici poterat, quàm quod alibi dicit, Vos autē nolite vocari Rabbi. vnus enī magister vester Christ⁹. Deinde quò altiùs hoc eorū animis infigeret, bis eodē loco repetit. Et quia quæ audierant ac didicerant ex ore magistri, capere pro sua ruditate non poterant, Spiritus veritatis illis promittitur, à quo dirigantur in veram omnium intelligentiam. Illa enim restrictio attentè notanda, vbi partes Spiritui sancto assignat, suggerere quæcunque antè ore docuit.

*Quid docere in ecclesi. liceat. Sup.s.2.3. Vide sup. c. 3.s.6. de Apost.mādat. *Mar.13.11 Act.2.4. Mat.28.20 l.3.c.2.s.34. Mat.23.8. Inf.s.13. c.11.s.1. Ioh. 14.26. & 16.13.*

9 Proin-

9 Proinde nihil aliud vel sibi vel alijs reliquum facit Petrus, opti- 1. *Pet.* 4. 11
mè à Magistro edoctus quantum sibi liceret, nisi vt traditam à Deo do- Chry. in epi.
ctrinā dispensent. Qui loquitur (inquit) loquatur tanquam sermones Dei. ad Rom. 1. 8
hoc est, non dubitanter, vt trepidare solent sibi malè conscij, sed alta cō- Aug. lib. de
fidentia, quæ seruum Dei certis mandatis instructum decet. Quid hoc a- doct. christ.
liud est quàm omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunque tandem Inf. c. 10. s. 6
capite profectæ sint) arcere, vt purus Dei sermo in fidelium Ecclesia do- 7.
ceatur ac discatur? omnium hominum (cuiuscunque sint ordinis) placita 2. *Co.* 10. 4.
vel potiùs figmenta tollere, vt solius Dei decreta rata maneant? Hæc sunt Hunc loc.
arma illa spiritualia potentia Deo ad demolitionem munitionum: quibus vid. inf. c. 11
consilia demoliantur fidi Dei milites, & omnem celsitudinem quæ extol- s. 5 10.
litur aduersus cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem cogitationē Ier. 1. 10.
ad obediendum Christo. En summam potestatem, qua Ecclesiæ pastores, Vera pasto.
quocunque demum nomine vocentur, præditos esse conuenit, nempe vt potestas.
verbo Dei confidenter omnia audeant: eius maiestati omnem mundi vir- aliam sibi
tutem, gloriam, sapientiā, altitudinem cedere atque obedire cogant: eius sumit. Pp.
potentia fulti, omnibus à summo vsque ad nouissimum imperent: Christi Sup. c. 6. 7.
*domū ædificent: Satanæ subuertant: oues pascant, lupos profligent: do- * c. 3. s. 1. 3.
ciles instituant & exhortentur: *rebelles & peruicaces arguant, incre- * vt inf. c. 10
pent, subigant: ligent ac soluant: fulgurent denique, si opus est, ac fulmi- s. 1.
nent: sed omnia in verbo Dei. Quanquam inter Apostolos & eorum suc- Apost. ab a-
cessores hoc, vt dixi, interest, quod illi fuerūt certi & authentici Spiritus lijs discri.
sancti amanuenses: & ideo eorum scripta pro Dei oraculis habenda sunt: Sup. c. 3. s. 4
alij autem non aliud habent officij nisi vt doceant quod sacris Scripturis 13. &c.
proditum est ac consignatum. Constituimus igitur, non esse iam fidelibus De quo Au.
ministris relictum vt nouum aliquod dogma excudant, sed simpliciter in- ad Hieron.
hærēdū esse doctrinæ cui Deus omnes sine exceptione subiecit. Hoc quū epist. 19.
dico, non tantū ostendere volo quid singulis hominibus liceat, sed quid Mart. loc 4.
etiam vniuersæ Ecclesiæ. Quantum ad singulos attinet, Paulus certè Co- cla. 4. s. 13.
rinthijs ordinatus erat à Domino Apostolus: fidei tamē eorum dominari 14.
se negat. Quis iam dominium sibi arrogare audeat quod sibi nō compe- 2. *Cor.* 1. 24
tere testatur Paulus? Quòd si hāc docendi licentiam agnouisset, vt quic- Inf. c. 9. s. 13
quid tradiderit Pastor, in eo certam sibi fidem haberi iure postulet: nun- 1. *Co.* 14. 29
quā hanc disciplinam tradidisset ijsdem Corinthijs, vt loquentibus Pro- Obiect. Inf.
phetis duobus vel tribus, cæteri dijudicarēt: quòd si alicui sedenti reue- soluitur
latum esset, primus taceret. Sic enim nemini pepercit, cuius authoritatē s. 12.
verbi Dei censuræ nō subijceret. At de vniuersa Ecclesia, dicet quispiam,
alia ratio est. Respondeo, Paulum huic quoque dubitationi alibi occur- *Rom.* 10. 17
rere, quum dicit fidem esse ex auditu, auditum autem ex verbo Dei. Sci- Vt docuit
licet si à solo Dei verbo pendet fides, si in illud solum respicit & recūbit, sup. c. 1. s. 5. 6
quis iam totius mundi verbo locus relinquitur? Neque hic hæsitare po- Quid fides
terit quicunque benè nouerit quid sit fides. ea enim firmitudine subnixā l. 3. c. 2. s. 7.
esse oportet, qua aduersus Satanā & omnes inferorum machinas, totū q; deque eius
mundum inuicta & intrepida consistat. Hanc firmitudinem nōnisi in vno firmitu. ibi.
Dei verbo reperiemus. Deinde vniuersalis est ratio, quam hîc respicere s. 15 16.
conuenit: Deum idcirco adimere hominibus proferendi noui dogmatis Mart. ibid.
facultatem, vt solus ipse nobis sit in spirituali doctrina magister: vt solus s 20. & lo. 5
est verax qui nec mentiri nec fallere potest. Hæc ratio non minùs ad to- cla. 3. s. 20.
tam Ecclesiam, quàm ad vnumquenque fidelium pertinet. 21.

10 Isthæc verò quam diximus Ecclesiæ potestas, si cum ea confe- Pp. tyrannis
ratur qua se aliquot iam seculis in populo Dei venditarūt Spirituales ty- in cudendis
ranni, qui Episcopos se & religionis *Præsules falsò vocarūt, nihilo me- dogmat.
lior erit consensus quàm Christo cum Belial. Neque hîc mihi propositum * vt sup. do-
est exponere qualiter & quàm indignis modis suam tyrannidem exercue- cuit à c. 5 ad
rint: tantùm referam doctrinam, quàm Scriptis primùm, deinde ferro & hoc cap.

Vide auth. Præfat. Inf.c.10.f.18 Vniuerſale Concilium. Inf.c.9.f.2.3 Mart loc.4. claſſ 4.ſ 10. Beza cap.5. art.33. Aliter Aug. epiſt ad Vincent.donat. 48.

igni hodie tuentur. Quoniam pro confeſſo ſumunt, vniuerſale Concilium eſſe veram Eccleſiæ imaginem, hoc principio ſumpto, ſimul abſq; dubio ſtatuunt, regi immediatè à Spiritu ſancto eiuſmodi Concilia, ideóq; errare non poſſe. Quum verò ipſi Concilia regant, imò conſtituant, re vera ſibi vendicant quicquid contendunt deberi Cōcilijs. Fidem igitur noſtrã ſuo arbitrio ſtare volunt, & cadere, vt quicquid ipſi vtranque in partem conſtituerint, firmum animis noſtris ſtatumque ſit: vt ſiue quid probauerint, ipſum nobis nulla dubitatione probari: ſiue quid damnauerint, id quoque pro damnato eſſe oporteat. Interim ſua libidine contemptoque Dei verbo cudunt dogmata, quibus poſtea fidem hac ratione haberi poſtulant. Nec enim Chriſtianum eſſe, niſi qui in omnia ſua dogmata, tam affirmatiua quàm negatiua certò conſentiat: ſi non explicata fide, tamen implicita quia penes Eccleſiam ſit, condere nouos fidei articulos.

Argu.refellit quib. Pp. ſuã tyranni. tuentur.

1. Obiectio. *Mat.*28.20 *Ioh.*14.16. l.2.c.16.ſ.14 Inf.c.17.ſ26 28. c.10.ſ.17. Sup.dixit c.1.ſ.3. Aug.li.1.de pec.merit. ca.22.&lib. 11.contra Fauſtum. 1.*Cor.*2.12. l.3.c.2.ſ.39 c.24.ſ.5.9. *Ephe.*1.18. De fide implicita c.2. ſ.3.4.

11 Primùm audiamus quibus argumentis hanc Eccleſiæ datam authoritatem confirment: deinde videbimus quantum eos iuuet quod de Eccleſia allegant. Præclaras, inquiunt, promiſſiones habet Eccleſia quòd nunquam à ſponſo ſuo Chriſto ſit deſerenda quin eius Spiritu ducatur in omnem veritatem. At verò ex promiſſionibus quas allegare ſolent, multæ non minùs fidelibus ſingulis, quàm toti Eccleſiæ datæ ſunt. Nã tametſi duodecim Apoſtolis loquebatur Dominus, quum dicebat, Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Item, Ego rogabo Patrem & alium Paracletum dabit vobis, Spiritum ſcilicet veritatis, non tantùm numero duodenario id promittebat, ſed illis quoque ſingulis: imò alijs ſimiliter diſcipulis vel quos iam aſſumpſerat, vel qui poſtea acceſſuri erant. Quum autem eiuſmodi promiſſiones, eximiæ conſolationis plenas ſic interpretantur, quaſi nemini Chriſtianorum datæ ſint, ſed vniuerſæ ſimul Eccleſiæ: quid aliud quàm Chriſtianis omnibus fiduciam tollunt quæ inde ad ipſos animandos redire debuerat? Neque hîc nego quin tota fidelium ſocietas multiplici donorum varietate inſtructa, longè ampliori & vberiori cæleſtis ſapientiæ theſauro prædita ſit, quàm ſeorſum ſinguli: neque hoc ita fidelibus communiter dictum eſſe volo quaſi Spiritu intelligẽtiæ & doctrinæ ex æquo omnes polleant: ſed quia concedendum non eſt aduerſarijs Chriſti, vt ad defenſionem malæ cauſæ Scripturam in alienum ſenſum detorqueant. Verùm hoc omiſſo, ſimpliciter fateor id quod res habet, Dominum perpetuò ſuis adeſſe, & eos Spiritu ſuo regere. Hunc Spiritum non eſſe erroris, ignorantiæ, mendacij aut tenebrarum: ſed certæ reuelationis, ſapientiæ, veritatis, ac lucis, à quo non fallaciter diſcant quæ ſibi donata ſint: hoc eſt, quæ ſit ſpes vocationis ſuæ, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis Dei in ſanctis. Verùm quũ primitias, & quendam duntaxat guſtum eius Spiritus percipiant in hac carne fideles, etiam qui excellentioribus gratijs præ alijs donati ſunt: nihil illis potiùs reſtat quàm imbecillitatis ſuæ conſcios, ſeſe intra verbi Dei fines ſolicitè continere: ne ſi proprio ſenſu longiùs euagentur, à recta via protinus aberrent, quatenus ſcilicet Spiritu illo adhuc vacui ſunt, quo ſolo docente, verum à falſo diſcernitur. Omnes enim cum Paulo fatentur, ſe nondum ad metam pertigiſſe. Itaque ad quotidianum profectum magis cōtendunt quàm perfectione gloriantur.

*Phil.*3.13.

Similẽ obiectionem

Vide ſup.ſ 9 Inf.c.10.ſ. 17.de commun.Sanct. ſup.c.1.ſ3.4

12 Sed excipient quicquid partim ſanctorum vnicuique tribuitur, id penitus & ad plenum competere in ipſam Eccleſiam. Hoc tametſi habet nonnullam veri ſpeciem, verumtamen eſſe nego. Sic quidem ſingulis membris diſtribuit Deus dona Spiritus ſui ad menſuram, vt corpori vniuerſo nihil deſit neceſſarium, vbi dona ipſa in commune conferuntur. Verùm tales ſunt ſemper Eccleſiæ diuitiæ, vt multum deſit ad ſummam illã perfectionem quam aduerſarij noſtri iactant. Nec ideo vlla in parte deſtituitur Eccleſia quin ſemper habeat quantũ ſatis ſit: nouit enim Dominus quid

quid eius necessitas requirat. Verùm vt eã sub humilitate & pia modestia contineat, non plus ei largitur quam nouit expedire. Scio quid hîc quoq; obiectare soleant, Ecclesiam scilicet mundatã esse lauacro aquæ in verbo vitæ: vt esset sine ruga & macula: & ideo alicubi vocari columnam & firmamentum veritatis. Verùm priore loco magis docetur quid quotidie operetur in ea Christus, quam quid iam perfecerit. Nam si omnes suos indies sanctificat, expurgat, expolit, maculis abstergit: certè adhuc næuis ac rugis quibusdam aspersos esse, eorumque sanctificationi deesse nonnihil constat. Ecclesiam verò sanctam & immaculatam iam penitus ac omni ex parte censere, cuius membra omnia maculosa & nonnihil impura sint, quam inane ac fabulosum est? Verum est igitur, sanctificatam esse Ecclesiam à Christo. at eius sanctificationis initium hic duntaxat visitur: finis verò & solidum complementum extabit quum Sanctus sanctorum Christus sua eam sanctitate verè & in solidum implebit. Verum est etiam deletas esse eius maculas & rugas: sed ita vt quotidie adhuc deleantur, donec suo aduentu Christus quicquid residuum est penitus auferat. Nisi enim hoc recipimus, necesse erit vt cum Pelagianis asseramus, perfectam esse fidelium iustitiam in hac vita: cũ Catharis * & Donatistis nullam in Ecclesia infirmitatem feramus. Alter locus, vt alibi vidimus, prorsus alium habet sensum quam intendunt. Vbi enim Timotheum instituit Paulus, & ad verum Episcopi officium formauit, dicit se ideo fecisse, vt sciat qualiter oporteat ipsum versari in Ecclesia. Ac quò maiori religione & studio in eam rem intentus esset, subiungit Ecclesiam ipsam esse columnã ac stabilimentum veritatis. Quid autem aliud sibi volunt hæc verba, quàm in Ecclesia conseruari Dei veritatem, prædicationis scilicet ministerio? Quemadmodum alibi docet, Christum dedisse Apostolos, Pastores, atque doctores, ne ampliùs circunferamur quolibet vento doctrinæ, aut ab hominibus deludamur: sed vera Filij Dei cognitione illuminati, omnes simul occurramus in fidei vnitatem. Quòd ergo non extinguitur in mundo veritas, sed salua perstat, id fit quòd fidam habet custodem Ecclesiam, cuius opera & ministerio sustinetur. Atqui si hæc custodia in ministerio Prophetico & Apostolico sita est, sequitur totam inde pendere, si verbũ Domini fideliter conseruetur, suamque puritatem retineat.

13 Atque vt meliùs intelligant lectores, in quo potissimùm cardine versetur hæc quæstio, quid postulent nostri aduersarij, & in quo ipsis resistamus, paucis exponam. Quòd illi negant errare posse Ecclesiam, huc spectat, atque ita interpretantur, Quando Spiritu Dei gubernatur, tutò incedere sine verbo posse: quocunque pergat, non posse sentire aut loqui nisi verum, proinde siquid extra aut præter Dei verbum statuerit, id habendum esse non alio loco quàm certum Dei oraculũ. Nos si demus illud primum, errare non posse Ecclesiam in rebus ad salutem necessarijs: hic sensus noster est, ideo hoc esse quòd abdicata omni sua sapientia, à Spiritu sancto doceri se per verbum Dei patitur. Hoc igitur est discrimen. Illi Ecclesiæ authoritatem extra verbum Dei collocant: nos autem volumus verbo annexam, nec ab eo separari patimur. Et quid mirum, si sponsa ac discipula Christi suo sponso magistroq; subijcitur, vt ab eius ore assiduè ac sedulò pendeat? Hæc enim est domus bene compositæ ratio, vt mariti imperio vxor obtẽperet: hæc scholæ bene moratæ regula, vt magistri solius doctrina illic audiatur. Quamobrem non ex se sapiat Ecclesia, non ex se cogitet quicquam: *sed sapientiæ suæ terminum statuat vbi loquendi finem ille fecerit. In hunc modum & omnibus rationis suæ inuentis diffidet: in quibus autem verbo Dei nititur, nulla diffidentia aut hæsitatione vacillabit, sed magna certitudine firmaque constantia conquiescet. Sic etiam earum quas habet, promissionum amplitudine confisa, habebit vnde fidem suam præclare sustineat: vt nihil addubitet, Spiritum

Ephe. 5. 25.
1. Tim. 3. 15
Ideo fides & regenerat imperfect.
l. 3 c. 2. à s. 17 ad 28.
c. 3. s. 10. 20.
c. 6. s. 5.
Sup. c. 1. à s. 13. ad finem
Vtitur ministerio. vt sup. c. 1 s. 5.
c. 3. s. 1.
Inf. c. 14. à s. 7. ad 11.
c. 15. s. 2. 4.
*Sup. c. 1. s. 12. 13.
1. Tim. 3. 15
Sup. c. 2. s. 1.
10. c. 1. s. 10.
Mart. loc. 4. cla 4 s. 21.
Ephe. 4. 11.
vt doc. fusi9 sup. c. 1. s. 1 5
c. 3. s. 4. c. 6. s. 10.
Ibid Mart. s. 15. 16.
Quo tẽdant aduersarij docuit etiã
Inf. c. 9 s. 14
Mart. ibid. à s. 17. ad 20.
Idem loc 6.
Ibid. s. 15. & sub finẽ. s. 18
Quo sensu dici possit Ecclesia nõ errare.
Sup. c. 6. s. 4.
Simile.
*vt sæpe docuit l. 3. c. 5. s. 6. c. 25. s. 11
l. 1. c. 14. s. 1. & l. 3. c. 21. s. 2. 3. 4.

l.1.c.9 s.2. *Ioh.16.7.* *& 13.* Sup.s.8. l.2.c.16.s.14 Inf.c.10 s.17 *Ser.de san. & adorãdo Spiritu.* *Ioh.12.50.* *& 14.10.* *Rom.10.4.* Aug.lib.de Trinit.& vnit.cap.9.& de singular. cler.cap.24

sanctum sibi semper adesse, optimũ rectæ viæ ducem: sed memoria simul tenebit quem è suo Spiritu vsum percipi Deus velit. Spiritus inquit, quem à Patre mittam, ducet vos in omnẽ veritatem. Sed quomodo? Quia suggeret, inquit, omnia quæ dixi vobis. Nihil ergo plus ex suo Spiritu denuntiat expectandum, quàm vt mentes nostras illuminet, ad percipiendã doctrinæ suæ veritatẽ. Proinde scitissimè Chrysostomus, Multi, inquit, Spiritum sanctum iactant: sed qui propria loquuntur, falsò illum prætendunt. Vt Christus non à seipso loqui se testabatur, quia ex Lege loquebatur & Prophetis, ita siquid præter Euangelium sub titulo Spiritus obtruditur, ne credamus. Quia sicut Christus Legis & Prophetarum impletio est: ita Spiritus Euangelij. Hæc ille. Iam colligere in prõptu est quàm perperam faciant nostri aduersarij, qui non alio fine iactant Spiritum sanctũ, nisi vt peregrinas & extraneas à verbo Dei doctrinas eius titulo cõmendent: quum ipse indiuiduo nexu cum verbo Dei coniunctus esse velit, idque de eo profiteatur Christus dum Ecclesiæ suæ eum promittit. Sic est sanè. Quam sobrietatem semel Ecclesiæ suæ præscripsit Dominus, eam perpetuò vult obseruari. Vetuit autem nequid verbo suo adderet, nequid ex eo detraheret. Hoc inuiolabile est Dei ac Spiritus sancti decretũ, quod abrogare conantur nostri aduersarij quum Ecclesiam sine verbo regi à Spiritu fingunt.

2. Obiect. Mart.loc.4. class.4.s.11. *Ioh.16.12.* Vide huius loci expos. ex August. l.3.c.21.s.2 & Tert. alio qui cautè legẽd. de velãd. virg. in initio. *Homil.in Ioh.96.*

14 Hic iterum obmurmurant, oportuisse Ecclesiam nonnulla addere scriptis Apostolorum, vel illos ipsos supplere postea viua voce quod minùs clarè tradidissent, nempe quum illis dixerit Christus, Multa habeo vobis dicenda, quæ non potestis portare modò. atque hæc esse placita, quæ sine Scriptura, vsu duntaxat & moribus recepta fuerũt. At quænam isthæc est impudentia? Rudes adhuc, fateor, & propè indociles erant discipuli quum istud à Domino audirent: verùm hácne tarditate tum etiam tenebantur, quum doctrinam suam scriptis commendarent, vt postea viua voce supplere necesse habuerint quod in scriptis suis ignorãtiæ vitio omiserant? Si verò iam à Spiritu veritatis ducti in omnem veritatem, sua scripta ediderunt, quid obfuit quominus perfectam Euangelicæ doctrinæ cognitionem complexi sint illic, consignatamque reliquerint? Sed agè, demus illis quod petunt: designent modò ea quæ reuelari sine scripto debuerunt. id si tentare audeant, agam cum ipsis Augustini verbis, hoc est, Quum Dominus tacuerit, quis nostrûm dicat, Illa vel illa sunt? aut si dicere audeat, vnde probat? Sed quid de re superuacua contendo? Nam vel puero notum est, in Scriptis Apostolicis quæ isti mutila quodammodo & dimidia faciunt, fructum extare eius reuelationis quam tunc eis Dominus promittebat.

3. Obiect. *Mat.18.17* Huius loci interpret. Leg.inf.c.11 s.2 c.10.s.23 Mart.Ibid. loc.6.s.14. Notaquãdo Ecclesia sit audienda. Inf.c.9 s.13 Chri.doct. sup s.7 Pericu.

15 Quid? inquiunt, ánnon extra controuersiam posuit Christus quicquid docet ac decernit Ecclesia, quum iubet haberi pro ethnico & publicano qui contradicere audeat? Primùm illic non fit doctrinæ mẽtio, sed tantùm censuris asseritur sua authoritas ad corrigenda vitia, ne se eius iudicio opponãt qui admoniti vel obiurgati fuerint. At hoc omisso, valde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus vt ferocire inde non dubitent. Quid enim tandem obtinebunt, nisi non spernendum Ecclesiæ consensum, quæ nunquam nisi in veritatem verbi Dei consentit? Ecclesia audienda est, inquiunt. Quis negat? quandoquidem nihil pronũtiat nisi ex verbo Domini. Si plus aliquid postulant, sciant nihil sibi in eo suffragari hæc Christi verba. Nec videri debeo nimis contentiosus quòd adeò vehementer in hoc insisto, Non licere Ecclesiæ condere vllam nouam doctrinam, hoc est, plus docere, & pro oraculo tradere, quàm quòd Dominus verbo suo reuelauit. Vident enim sani homines quantũ sit periculũ, si hominibus semel cõcessum fuerit tantũ iuris. Vident etiam quanta fenestra aperiatur impiorum sannis & cauillis, si dicamus id pro oraculo

culo habendum esse inter Christianos quod homines censuerint. Adde, quòd pro tẽporis sui ratione loquens Christus, synedrio tribuit hoc nomẽ, vt postea discipuli sui sacros Ecclesiæ conuentus reuereri discãt. Ita fieret vt singulis vrbib⁹ & pagis par esset in dogmatib⁹ cudẽdis libertas. Inf.c.10.f.6 c.11.f.1. c.12.f.2.

16 Exempla quibus vtuntur, nihil eos iuuant. Aiunt pædobaptismum non tam ex aperto Scripturæ mandato, quàm ex Ecclesiæ decreto emanasse. At miserrimũ asylum foret si pro defensione pædobaptismi ad nudam Ecclesiæ authoritatem suffugere cogeremur: verùm satis alibi patebit, longè secus esse. Similiter, quod obijciunt nusquam haberi in Scripturis quod in Synodo Nicena pronuntiatum fuit, Filium esse *consubstantialem* Patri: in eo grauem faciunt Patribus iniuriam, quasi temere damnarint Arrium quod in sua verba iurare noluerit, quum totam eam doctrinam profiteretur quæ Propheticis & Apostolicis scriptis est cõprehensa. Non extat, fateor, hoc vocabulum in Scriptura: sed quum illic toties asseratur vnum esse Deum, rursum toties vocetur Christus verus & æternus Deus, vnus cum Patre: quid aliud faciunt Patres Niceni, quum declarant esse vnius essentiæ, nisi quòd natiuum Scripturæ sensum simpliciter enarrant? Atque hac præfatione in eorum cœtu vsum fuisse Constantinum refert Theodoritus, In disputationibus, inquit, rerum diuinarum, habetur præscripta Spiritus sancti doctrina: Euangelici & Apostolici libri, cum Prophetarum oraculis, plene nobis ostendunt sensum numinis. Proinde discordia posita, sumamus ex verbis Spiritus quæstionum explicationes. His sanctis monitionibus nemo tũc fuit qui refragaretur. Nemo excepit, Ecclesiam aliquid adijcere posse de suo: Spiritum non omnia reuelasse Apostolis, vel saltem ad posteros non prodidisse, aut tale aliquid. Si verum est quod volunt nostri aduersarij, primùm perperam egit Constantinus, qui Ecclesiæ suam potestatem eripuit: deinde quòd nemo Episcoporum tum surrexit, vt eam contrà vindicaret, hoc silentium perfidia nõ carebat. sic enim erant proditores iuris Ecclesiastici. Sed quum Theodoritus referat libenter amplexos esse quod dicebat Imperator, constat nouum hoc dogma tunc fuisse omnino incognitum.

4. Obiect. Inf.c.16 & c.15. De vocum contentione l.1.c.13. à f.2. ad 6. l.2.c.2.f.7. Nota iniuriã facere patrib. *Lib.2.ca.5. hist.Eclesi.* Eccl. verò hist.Theod. lib.1. cap.7. eiusd. lege etiam de hoc cõc. cap.8. & 9. Vide inf.c. 9.f.13.

De consilijs eorumq; authoritate. CAP. IX.

NVNC vt omnia illis de Ecclesia cõcedam: pro sua tamen intentione ne sic quidem multùm adhuc profecerint. Nam quicquid de Ecclesia dicitur, id mox ad Cõcilia transferunt, quum eorũ opinione Ecclesiam repræsentent. Imò quod tam pertinaciter contendunt de Ecclesiæ potestate, nõ alio consilio faciũt, nisi vt Romano Pontifici, & eius satellitio totum deferant quod extorserint. Antequam verò hanc quæstionem expedire incipiam, duo hìc mihi breuiter præfari necesse est. Quòd hìc rigidior sum futurus, non ideo esse quòd vetusta Concilia minoris faciam quàm decet. Veneror enim ea ex animo, suoque in honore apud omnes esse cupio. Sed hìc est aliquis modus: vt nihil scilicet Christo derogetur. Porrò hoc est Christi ius, vt Cõcilijs omnib⁹ præsideat, nec socium habeat hominem in ista dignitate. Tunc autem demum præsidere dico, vbi totum consessum verbo & Spiritu suo moderatur. Deinde quod minus Concilijs tribuo quàm aduersarij petunt, nõ ea causa facere quòd à Concilijs metuam, quasi illorum causæ suffragentur, nostræ verò sint contraria. Nam sicuti ad plenam doctrinæ nostræ approbationem, & totius Papismi euersionem abunde verbo Domini instructi sumus, vt nihil præterea requirere magnopere opus sit: ita si res flagitet, magna ex parte quod satis sit ad vtrunque, vetera Concilia nobis subministrant.

Altera pars loci de doctr. quem primum in diuisione posuit. sup. c.8.f.1. Vt sup. c.6. c.7.f.8. Duo præfatur. Mart. ibid. loc.4 clas.4 f.10.11. Pro nobis facere conc. sup. in annotat.c 5.6.7.

2 Iam de re ipsa loquamur. Si ex Scripturis quæ sit Conciliorum authoritas quæritur, nulla extat illustrior promissio quàm in hac Christi sententia, Vbi duo aut tres congregati in nomine meo fuerint, illic in

Vnde conc. constet. author. *Mat.18.20*

Sup.c.1.ſ.9. c.6 ſ.4. c.8.ſ.10. 11. Inf.c.10.ſ 6 Beza cap 5. art 11.16.17 Exẽpl.Ioã.9 & 11.47. Theo.eccle. hiſt. lib.2. cap 18.21. *Deu.*4.2. *Apo.*22. 18 ſup.in anno. vide exẽpl. c.7.ſ.1. Inf.ſ.7.9. c 13.ſ.17. *Mal.* 2.7. Vt ſup.c.8. ſ.6.

medio eorum ſum. Verùm id nihilominus in particularem quemuis cœtũ competit quàm in Concilium vniuerſale. Neque tamen in eo hæret quæſtionis nodus: ſed quod addita eſt conditio, ita demum fore Chriſtum in medio Cõcilij, ſi in ſuo nomine congregetur. Quare vt millies Epiſcoporum Concilia nominent aduerſarij, parum promouebunt: nec antè efficient vt credamus quod contendunt, regi à Spiritu ſancto quàm fidem fecerint, congregari in Chriſti nomine. Siquidem tam poſſunt impij improbique Epiſcopi aduerſus Chriſtum conſpirare, quàm boni & probi in eius nomine coire. Huius rei luculento nobis documento ſunt plurima decreta quæ à talibus Concilijs prodiere. Sed hoc poſtea videbitur. Nunc tantùm vno verbo reſpondeo, Chriſtum nihil polliceri niſi ijs qui in ſuo nomine congregantur. Quid ergo illud ſit definiamus, Nego in Chriſti nomine congregari eos qui abiecto Dei mandato, quo vetat quicquam addi verbo ſuo aut detrahi, proprio arbitrio quiduis ſtatuunt qui non cõtenti Scripturæ oraculis, hoc eſt vnica perfectæ ſapientiæ regula, de ſuo capite nouum aliquid comminiſcuntur. Certè quum non Concilijs quibuſlibet ſe adfuturum promiſerit Chriſtus, ſed peculiarem notam appoſuerit qua vera & legitima ab alijs diſcerneret: nos hanc diſcretionẽ minimè negligere cõuenit. Hoc eſt pactum quod olim cum Leuiticis Sacerdotibus Deus pepigit: vt docerent ex ore ſuo. Hoc ſemper à Prophetis requiſiuit: hanc quoque legem videmus Apoſtolis fuiſſe impoſitam. Qui hoc pactum violant, eos nec honore ſacerdotij, nec vlla authoritate dignatur Deus. Hunc nodum mihi ſoluant aduerſarij, ſi velint fidem meam hominum placitis citra Dei verbum mancipare.

Veritas non eſt ſemper penes paſt. Sup.c.2.ſ.2. 3.4 c.8.ſ10 *Ieſ.*56. 10. Idem de Pp. Su.c.5.à ſ.8. ad 14. *Oſe.*9.8. c.1.ſ.18.19. &c. *Ier.*6.13. *Idẽ.* 14. 14. Inf.ſ.12. *Eze.*22.15. vid.ſup. c.5.cum annotat.

3 Nam quòd in Eccleſia remanere veritatem non putant niſi inter Paſtores conſtet, nec Eccleſiã ipſã conſiſtere niſi in Concilijs generalib⁹ emineat: multum abeſt quin id verum ſemper fuerit, ſi vera de ſuis temporibus teſtimonia nobis reliquerunt Prophetæ. Erat Ieſaiæ tempore Eccleſia Hieroſolymis, quam Deus nondum deſeruerat. De Paſtoribus verò ſic loquitur, Speculatores eius cæci omnes, neque quicquam nouerunt. Omnes canes muti, nec valent latrare. Iacentes dormiunt, & amant dormitionem: & Paſtores ipſi nihil ſciunt nec intelligunt: & in vniuerſum reſpiciunt ad vias ſuas. In eundem modum Oſeas, Speculator Ephraim cum Deo, laqueus aucupis, odium in domo Dei. Vbi ironicè eos Deo coniungens, euanidum ſacerdotij prætextum eſſe docet. Durabat quoque Eccleſia ad tempus Ieremiæ. Audiamus quid de Paſtoribus dicat, A Propheta vſque ad Sacerdotem quiſque ſectatur mendacium. Item, Prophetæ mendacium prophetant in nomine meo: quum ego non miſerim eos, neque præceperim eis. Ac ne prolixi nimium in recitandis eius verbis ſimus, legantur quæ toto viceſimotertio capite & quadrageſimo ſcripſit. Tunc ex altera parte nihilo mitius in eoſdem inuehebatur Ezechiel. Coniuratio (inquit) Prophetarum in medio eius ſicut leo rugiens & qui rapit prædam. Sacerdotes eius violauerunt Legem meam, & profanauerunt ſancta mea: nec diſcrimen fecerunt inter ſanctum & profanum, & cætera quæ ſubiungit in eum ſenſum. Similes querimoniæ paſſim extant in Prophetis: vt nihil illic frequentius recurrat.

Non de præterito tantũ ſed de noſtro etiam ſeculo. 2.*Pet.*2.1. *Mat.*24.11. & 24.

4 Sed enim id fortè inter Iudæos valuerit: noſtrum verò ſeculum à tanto malo immune eſt. Vtinam quidem eſſet, verum aliter fore Spiritus ſanctus denuntiauit. clara enim ſunt Petri verba, Quemadmodũ (inquit) fuerunt in populo veteri pſeudoprophetæ: ſic & inter vos erunt falſi doctores, ſectas perditionis inſinuantes. Vidén' vt non à plebeijs imminere periculum prædicat, ſed ab ijs qui doctorum & Paſtorum titulo ſe venditabunt? Præterea quoties à Chriſto & eius Apoſtolis eſt prædictum vt à Paſtoribus ſumma Eccleſiæ pericula impenderent? Imò palàm oſtendit Paulus, non alibi ſeſſurum Antichriſtum quàm in templo Dei. Quo ſignificat,

ficat, non aliunde venturam horrendam illam calamitatem, de qua ibi loquitur, nisi ab ijs qui pro Pastoribus in Ecclesia sedebunt. Et alibi, tanti mali exordia iam propè instare demonstrat. Nam dum Ephesinos Episcopos alloquitur, Scio (inquit) quòd post discessum meum intrabunt in vos lupi rapaces, non parcentes gregi. Et ex vobisipsis erunt qui loquantur peruersa, vt abducant discipulos post se. Quantum inter Pastores afferre corruptionis potuit longa annorum series, quum tantulo temporis spatio degenerare sic potuerint? Ac ne enumerando multum chartarum impleam: omnium ferè seculorũ exemplis monemur, nec veritatem semper in sinu Pastorum ali, nec Ecclesiæ incolumitatem ab eorum statu pẽdére. Decebat quidem illos Ecclesiasticæ pacis ac salutis, cui conseruãdæ destinati sunt, præsides esse ac custodes: sed aliud est, præstare quod debeas: aliud, debere quod non præstes.

2. *Thes*. 2. 9 Sup. c 7. s 2 5 *Act*. 20. 29 Ibid s. 29. Inf. s. 7. Exẽp. eccle. Israeliticæ & Iudaicæ Temporum Christi & primitiuæ.

5 Neque enim nostra ista verba in eam partem quis accipiat quasi Pastorum authoritatem passim ac temere, nulloque delectu labefactare velim. Tantum inter eos ipsos delectum habendum esse moneo, ne qui dicuntur, esse quoque Pastores continuo existimemus. At Papa cum toto Episcoporum suorum grege, non alia ratione nisi quia Pastores nuncupantur, excussa verbi Dei obedientia, voluunt omnia, versantque pro libidine: interim persuadere contendunt, sese luce veritatis destitui non posse: Spiritum Dei perpetuò in se residere: Ecclesiam in se subsistere, & secum emori. Quasi verò iam nulla sint Domini iudicia: vt eodem pœnæ genere in mundum hodie animaduertat quo populi veteris ingratitudinẽ aliquando vltus est: nempe vt Pastores percutiat cæcitate & stupore. Nec intelligunt stolidissimi homines, eandem se canere cantilenam quam canebant olim illi qui cum verbo Dei belligerabantur. Sic enim sese contra veritatem instruebant hostes Ieremiæ, Venite, & cogitabimus contra Ieremiam cogitationes: quandoquidem non peribit lex à Sacerdote, nec consilium à sapiente, nec verbum à Propheta.

Nõ omnes esse pastores qui se tales iactant. vt apparet ex superior. c. 2. s. 2. 3. 11. c. 5. s. 8. &c. Inf. s. 12. l. 3. c, 24. s. 13. *Zach*. 12. 4. De Dei iudicijs vide l. 2. c. 4. *Iere*. 18. 18.

6 Hinc facile est respondere ad illud alterum de Concilijs generalibus. Quin Iudæi veram Ecclesiam sub Prophetis habuerint, negari non potest. Quòd si generale Concilium tunc ex Sacerdotibus coactum fuisset, qualis apparuisset Ecclesiæ facies? Audimus quid Deus non vni aut alteri eorum, sed ordini vniuerso denuntiet, Obstupescent Sacerdotes, & Prophetæ terrebuntur. Item, Lex peribit à Sacerdote, & consilium à Senioribus. Item, Nox vobis pro visione erit, & tenebræ pro diuinatione: & occũbet sol super Prophetas: & obtenebrabitur super eos dies, &c. Age, si coacti in vnum tunc fuissent omnes eiusmodi, quis spiritus in eorũ cœtu præfuisset? Eius rei insigne specimen habemus in eo concilio quod conuocauit Achab. Aderant quadringenti Prophetæ. Sed quia non alio animo conuenerant nisi vt Regi impio adularentur: mittitur à Domino Satan, qui sit spiritus mendax in ore omnium. Illic omnium suffragijs dãnatur veritas: Micha pro hæretico damnatur, percutitur, conijcitur in carcerem. Sic Ieremiæ factum est: sic alijs Prophetis.

Ex supra dictis facile colligit concilia errare posse. quod exempl. confirmat. *Ierem*. 4. 9. *Ezec*. 7. 26. & 22. 25. *Mich*. 3. 6. Soph. 3. 4. 1. *Reg*. 22. 6. *&* 22.

7 Sed vnum exemplum, quod est præ alijs memorabile, pro omnibus sufficiat. In eo cõcilio quod collegerunt Pontifices & Pharisæi Hierosolymis aduersùs Christum, quid desideres quod quidem ad externam speciem attinet? Nisi enim tunc fuisset Hierosolymis Ecclesia, nunquam sacrificijs alijsque ceremonijs communicasset Christus. Fit solennis conuocatio: præibat summus Pontifex: totus ordo Sacerdotalis assidebat: damnatur tamen illic Christus, & eius doctrina è medio profligatur. Hoc facinus documento est, inclusã minimè fuisse in illo concilio Ecclesiam. At non est periculum nequid tale nobis eueniat. Quis nobis fidem fecit? Nam in re tanta nimis securos esse, socordiæ culpa non caret. Quin vbi disertis verbis vaticinatur Spiritus per os Pauli, venturam defectio-

Sup. vide in annot. s. 2. *Ioh*. 11. 47. Ecclesiam illic fuiss: sup. c. 2. s. 11. 12. Legitima conc. forma sed aduers. Christum.

2. Thess. 2. 3 nem (quæ venire non poteſt quin paſtores Deum primi derelinquant) quid ſponte hîc in exitium noſtrum cæcutimus? Quare nullo modo concedendum eſt, Eccleſiam in Paſtorum cœtu conſiſtere, quos Dominus nuſquam recepit bonos perpetuò fore, malos autem interdum fore pronuntiauit. Vbi autem de periculo admonet, ideo facit vt nos cautiores reddat.

De iſta defectione. Sup. ſ. 4. c. 7. ſ. 25.

8 Quid ergo? inquies, nullàne erit in definiendo Conciliorum authoritas? Imò verò. neque enim hîc omnia Concilia damnanda, aut omnium acta reſcindenda, & (quod dicitur) vna litura eſſe inducenda diſputo. At cogis tamē (inquies) omnia in ordinem: vt cuilibet in medio poſitum ſit recipere vel repudiare quod ſtatuerint concilia. Minimè verò ſed enim quoties Concilij alicuius decretū profertur, expendi primum diligenter velim quo tempore habitum ſit, qua de cauſa habitum, & quo cōſilio, quales homines interfuerint: deinde illud ipſum de quo agitur, ad Scripturæ amuſſim examinari, idque in eum modum vt concilij definitio pondus ſuum habeat, ſitque inſtar præiudicij: neque tamen examen, quod dixi, impediat. Vtinā eum omnes modum ſeruarent quem præſcribit Auguſtinus libro aduerſus Maximinū tertio. Nam quum hunc hæreticum de Synodorum decretis litigātem breuiter vult cōpeſcere, Nec ego (inquit) Nicenam Synodum tibi, nec tu mihi Ariminenſem debes tanquam præiudicaturus obijcere. Nec ego huius authoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum authoritatibus, non quorumq; proprijs, ſed quæ vtriſque ſunt communes, res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cum ratione certet Sic fieret vt Concilis ſua eſſet quæ eſſe debet maieſtas: interim tamen ſuperiore loco emineret Scriptura, nequid eſſet quod nō illius regulæ ſubijceretur. Sic priſcas illas Synodos, vt Nicenam, Conſtantinopolitanam, Epheſinam primam, Chalcedonenſem ac ſimiles, quæ confutandis erroribus habitæ ſunt, libēter amplectimur, reueremurq; vt ſacroſanctas, quātum attinet ad fidei dogmata. nihil enim continent quàm puram & natiuam Scripturæ interpretationem, quam ſancti Patres ſpirituali prudentia, ad frangendos religionis hoſtes qui tunc emerſerant, accommodarunt. In poſterioribus quoque nonnullis videmus elucere verum pietatis ſtudium, notas adhæc ingenij, doctrinæ, prudentiæ non obſcuras. Sed quemadmodum ſolent res in deterius ferè prolabi, ex recentioribus Cōcilijs videre eſt quantū ſubinde Eccleſia à puritate illius aurei ſeculi degenerauerit. Nec dubito quin iſtis quoq; corruptioribus ſeculis habuerint Cōcilia ſuos melioris notæ Epiſcopos. Sed in his accedit quod in Romanis ſenatus conſultis nō rectè fieri olim conquerebantur ipſi Senatores. Dum enim numerantur, non appenduntur ſententiæ meliorem partē à maiore vinci ſæpius neceſſe fuit. Certè multas impias ſententias protulerunt Neque hîc opus eſt ſpecies colligere: vel quòd nimis longū foret, vel quod hoc alij fecerunt diligentiùs quàm vt multū addere liceat.

Non abſoluta poteſtas concedēda conc. Beza cap. 5. art. 21. Vide Mart. loc. 4. claſ. 4 ſ. 10. Quid in conc. expendendum. Beza cap. 5. art. 17. Auguſt. lib. 3. contr. Maximinum Lib. 2. cont. Donatiſt. Inf. ſ. 11. Sup c. 7. ſ. 1. 2. c. 8. ſ. 16. De Epheſ. 1. Socra. lib. 7. cap. 33. Conſt. aduerſ. monothelitas. Vt Nicæ. 2. œcumenica Conſtantinop. 8. Inf. ſ. 13.

9 Porrò quid concilia cum concilijs pugnantia recenſeam? Nec eſt quod mihi quiſpiam obmurmuret, ex his quæ pugnant, alterutrum nō eſſe legitimum. Vnde enim id æſtimabimus? Nempe ex eo, niſi fallor, quòd ex Scripturis iudicabimus, non eſſe orthodoxa illius decreta. Hæc enim vna eſt certa lex diſcretionis. Iam non genti circiter anni ſunt quum Synodus Conſtantinopolitana ſub Leone Imperatore cōgregata, ſubuertēdas & confringendas imagines in templis collocatas, cenſuit. Paulò pòſt Concilium Nicenum, quod in eius inuidiam Irene coegit, reſtituendas decreuit. Vtrum ex duobus agnoſcemus pro legitimo? Vulgò obtinuit hoc poſterius, quod in templis locum imaginibus dedit. At Auguſtinus id fieri poſſe negat ſine præſentiſſimo idololatriæ periculo. Epiphanius ætate ſuperior aſperiùs multò loquitur. nefas enī & abominationem eſſe tradit, aſpici in tēplo Chriſtianorū imagines. Qui ſic loquuntur,

Concilia cōcilijs pugnantia. Verbum lex diſcretionis. Inf. c. 12. ſ. 1. vocatur aīa eccleſiæ. l. 1. c. 11. ſ. 2. 13. In Pſal. 114. Epiphan.

an

an approbarent Concilium illud si hodie essent superstites? Quòd si & vera narrant Historici, & actis ipsis creditur, non imagines tantùm ipsæ, sed earum cultus illic receptus fuit. Tale verò placitum palàm est à Satana manasse. Quid quòd totam Scripturam deprauando & lacerando, ludibrio eam sibi fuisse demonstrant? Quod ego superiùs abunde planum feci. Quicquid sit, non aliter discernere inter contrarias & dissentientes Synodos, quæ multæ fuerunt, poterimus, nisi omnes illa quam dixi omnium hominum & Angelorum statera, id est verbo Domini examinemus. Sic Calcedonensem amplectimur, repudiata Ephesina secunda, quòd in hac Eutychiana impietas confirmata fuit, quam illa altera damnauit. Eius rei iudicium non nisi ex Scripturis fecerunt sancti viri, quos sic in iudicando sequimur vt Dei verbum, quod illis præluxit, nobis nunc quoque præluceat. Eant nunc Romanenses, & affixum alligatúmque suis Concilijs Spiritum sanctum pro more iactent.

10 Quanquam in illis quoque antiquis & puriorib⁹ est quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotijs districti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis serijs occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquã præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa veneratione, vt merebatur, excepta est. Nam quum primarium fidei nostræ caput illic periclitaretur, adesset hostis Arrius in procinctu, quocum manus conserendæ essent, summum verò momentum in eorum cõcordia esset qui ad oppugnandũ Arrij errorem parati venerant: ipsi nihilominus tantorum discriminum securi, imò velut grauitatis, modestiæ, & omnis humanitatis obliti, omisso quod in manibus erat certamine, (quasi ex destinato, Arrio gratificaturi, eò concessissent) intestinis dissidijs sese proscindere cœperunt: stylum qui in Arrium stringendus erat, in seipsos dirigere. Fœdæ criminationes audiebantur. libelli accusatorij volitabant: nec contentionum finis vllus factus esset donec mutuis vulneribus se confodissent, nisi Imperator Constantinus occurrisset, qui inquisitionem in eorum vitam, rem esse supra suam cognitionem professus, talem intẽperiem laude magis quàm obiurgatione castigauit. Quàm multis partibus & alia quæ deinde sequuta sunt Concilia lapsa fuisse verisimile est? Nec longa demonstratione opus hæc res habet. siquis enim acta perlegat, multas illic infirmitates animaduertet: nequid dicam grauius.

11 Et Leo Romanus Pontifex nõ dubitat Synodo Chalcedonensi, quam in dogmatibus orthodoxam fatetur, ambitionem & inconsultam temeritatem obijcere. Legitimam quidem esse non negat, sed errare potuisse palàm asserit. Ineptus fortè alicui videar qui de commonstrandis huiusmodi erroribus laborem: quum fateantur aduersarij, errare Concilia posse in ijs quæ ad salutem non sunt necessaria. Sed neque superuacuus est hic labor. Tametsi enim coacti, verbo quidem id fatentur: quum tamen omnium Conciliorum determinationem, in re qualibet, nullo discrimine, pro Spiritus sancti oraculo nobis obtrudant, plus exigũt quàm initiò sumpserant. Quid sic agẽdo contendunt, nisi errare non posse Cõcilia: aut si errant, nefas esse tamen verum cernere, aut non assentiri erroribus? Neque aliud intendo, quàm inde posse colligi, Spiritum sanctum sic pias alioqui & sanctas Synodos gubernasse, vt interim aliquid eis humanitus accidere fineret, ne nimiùm hominibus cõfideremus. Hæc multò melior est sententia, quàm illa Gregorij Nazianzeni, Nullius vnquam Concilij se vidisse bonum finem. Nam qui asserit omnia sine exceptione malè desijsse, non multum authoritatis illis relinquit. De prouincialibus

Epist. ad Ioan. Ierosol. & lib. 3. cõtra hæres. Collyridia.
* Scilicet. l. 1. c. 11. à s. 13. ad finem.
De. 2. Ephe. in annot. sup. c. 7. s. 1.
Euagr lib. 1. Eccl. hist. cap. 10.
In vetustiorib. næuos deprehẽdi.
Inf. c. 11. s. 15
Exempl. Nicæ. 1 Eccl. hist tripart. lib. 2. cap. 2
Sozem. Eccl. hist lib. 1 cap. 16.
Sociat. Eccl. hist. lib. 1 cap. 5.
Euseb. de vita Constãtini lib. 3. cap. 13.
Beza cap. 5. art. 18.
Conc. Constant. 1. Ephes. 1.
Exempl. Chalced. cuius meminit, sup. c. 7. s. 21.
Mart. loc. 6. clas. 1. s. 11. 16. sup. s. 8. 9
In quadam epist. Gregorij Nazianzeni.
Beza cap. 5. art. 22. De his August.

lib.2. contra Donatist.cap.3.

Concilijs mentionem seorsum facere, nihil iam necesse est: quando ex generalibus æstimare promptum est quantum authoritatis ad condendos fidei articulos, & quodcunque visum fuerit doctrinæ genus recipiendum habere debeant.

Pp. obiect. obediend. præpositis. Vt sup.c.7. s.23 24 inf. c.10.s.23. *Iosue*.1.7.8 Mun⁹ sacerdot. & prophetarum. Sup.c.8. à s.2. ad.9. Vide sup.c.1.s.11. Inf.c.10.s.6.c.13.s.1. *Ier*.23.16. *Mat*.7.15. 1.*Ioh*.4.1. Gal.1.8. *Mat*.15.14 Sup. à s.3. ad 6. & locos illic citatos.

12 At nostri Romanenses, vbi in causę suę defensione omnia rationis præsidia labascere sibi vident, ad extremum illud miserúmq; suffugium concedunt, Etiamsi mente & consilio stupidi ipsi sint, animo verò & voluntate nequissimi: manere tamen verbum Domini, quod Præpositis obedire iubet. Itáne verò? quid si Præpositos esse negem qui tales sunt? Non enim plus sibi arrogare debent quàm habuerit Iosue, qui & Propheta Domini fuit, & eximius pastor. Audiamus autem quibus verbis inauguretur in suum munus à Domino: Non recedat, inquit, volumen Legis ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctib⁹. Neq; ad dexteram neque ad sinistrã declinabis: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Illi igitur spirituales nobis erunt Præfecti qui à Lege Domini neque huc neque illuc deflectẽt. Quòd si nulla hæsitatione accipienda est quorumuis Pastorum doctrina, quorsum attinebat toties tamque sollicitè Domini voce nos admoneri, ne pseudoprophetarũ sermoni auscultem⁹? Nolite (inquit per Ieremiam) audire verba Prophetarum, qui prophetãt vobis. vanitatem enim vos docent, & non ex ore Domini. Item, Cauete vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Frustra & Iohannes nos hortaretur vt probemus spiritus nunquid ex Deo sint. Cui iudicio ne Angeli quidem eximuntur, nedum Satan cum suis mendacijs. Quid autem istud, Si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadent? ánnon satis declarat multum interesse quales pastores audiantur, nec temere omnes audiendos? Quare non est quòd suis nos titulis absterreant, quò in participationem trahant suæ cęcitatis: quum videamus contrà, singularem Domino curam fuisse absterrendi, ne alieno errore duci nos pateremur, sub quacunq; nominis larua lateat. Nam si verum est Christi responsum, cęci quique duces, siue Antistites, siue Pręsules, siue Pontifices dicãtur, nihil possunt quàm suos consortes in idem rapere præcipitium. Quare nulla Conciliorum, Pastorum, Episcoporum nomina (quæ tam falsò obtendi quàm verè vsurpari possunt) nos impediant quominus & verborum & rerum documentis moniti, omnes omnium spiritus ad diuini verbi regulam exigamus, quò probemus num ex Deo sint.

1.Ioan.4.1. 1.Thes.5.21

De script. interpret. Inf.c.16 s.4. Mart. loc.6. Clas.1 à s.4. ad.9. ibid.s.12. ibid. à s.14. ad 18. loc.3. Clas.3.s.3. Item loc.6. Clas.4.s.8. Ibid. à s.9. ad 14. sup.c.8.s.9. Inf.c.10.s.6 c.11.s.15. 1.*Cor*.14.29 Mart. ibid. loc.4 s.15.

13 Quoniam probauim⁹ non esse datam Ecclesię potestatem erigendę nouę doctrinę, dicamus nunc de potestate quam illi tribuunt in Scripturę interpretatione. Nos certè libenter cõcedimus, siquo de dogmate incidat disceptatio, nullum esse nec melius nec certius remedium, quàm si verorum Episcoporum synodus conueniat, vbi controuersum dogma excutiatur. Multò enim plus ponderis habebit eiusmodi definitio in quam communiter Ecclesiarum Pastores, inuocato Christi Spiritu, cõsenserint, quàm si quisque seorsum domi conceptam populo traderet, vel pauci homines priuatim eam conficerent. Deinde vbi collecti in vnũ sunt Episcopi, commodiùs in commune deliberãt quid sibi & qua forma docendum sit, ne diuersitas offendiculum pariat. Tertiò, hanc rationem præscribit Paulus in dijudicandis doctrinis. Nam quum singulis Ecclesijs attribuat dijudicationem, ostendit quis in grauioribus causis sit ordo agendi: nempe vt Ecclesiæ inter se communem cognitionem suscipiãt. Atque ita nos ipse pietatis sensus instituit, vt siquis turbet Ecclesiam dogmate inusitato, atque eò res perueniat vt sit periculum à grauiore dissidio, conueniant primùm Ecclesię: quęstionem propositam examinẽt: demum, iusta discussione habita, definitionem ex Scriptura sumptam proferant, quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obstruat improbis & cupidis

cupidis hominibus, ne pergere ampliùs audeant. Sic exorto Arrio coacta est Nicena Synodus, quæ sua authoritate & sceleratos impij hominis conatus fregit, & pacem restituit Ecclesijs quas vexauerat, & ęternã Christi diuinitatem contra sacrilegum eius dogma asseruit. Quum deinde nouas turbas mouerent Eunomius & Macedonius, simili remedio eorum insaniæ occursum est per Constãtinopolitanam Synodum. Ephesino Cõcilio profligata est Nestorij impietas. Hæc denique ab initio fuit ordinaria in Ecclesia ratio conseruandę vnitatis, quoties Satan aliquid machinari cœperat. Sed meminerimus, non omnibus seculis vel locis haberi Athanasios, Basilios, Cyrillos, & similes veræ doctrinæ vindices, quos tunc Dominus excitauit. Imò cogitemus quid Ephesi secunda Synodo acciderit, vbi Eutychiana hæresis obtinuit: sanctæ memoriæ vir Flauianus, in exilium eiectus cum aliquot pijs viris: multa eiusmodi flagitia designata, nempe quia illic Dioscorus, homo factiosus & pessimi animi, non autem Spiritus Domini præsidebat. At non erat illic Ecclesia. Fateor. Sic enim omnino statuo, Non ideo interire in Ecclesia veritatem, etiamsi ab vno Concilio opprimatur: sed mirabiliter à Domino seruari, vt iterum suo tempore emergat & superet. Hoc autem perpetuum esse nego, vt vera sit & certa Scripturę interpretatio quę Concilij suffragijs fuerit recepta.

Sup.c 8 sect vlt. Inf. ex August. exempl. c. 12. s 13.
Sup. s. 8, in annotat.
Niceph. Eccl. hist. lib. 12. c. 10. 13. & lib. 14. cap 34.
Ephes. Concil. 2.
Niceph. Eccl. hist. l. 14. cap. 47. sup. c. 7. s. 11.

14 Verùm aliò spectant Romanenses, quum potestatem interpretandi Scripturam penes Concilia esse tradunt, & eam sine prouocatione. Hoc enim colore abutuntur, vt Scripturæ interpretationẽ vocent quicquid in Concilijs statutum sit. De purgatorio, de Sãctorum intercessione, de cõfessione auriculari, & similibus non reperietur vna sylla in Scripturis. Verùm quia ecclesiæ authoritate sancita sunt hæc omnia, hoc est (vt veriùs loquamur) opinione & vsu recepta: pro Scripturæ interpretatione vnumquodque habendum erit. Neque id modò: sed siquid reclamante Scriptura statuerit Concilium, interpretationis habebit nomen. Iubet Christus omnes de calice quem in Cœna porrigit, bibere: Constantiense Concilium vetuit ne plebi daretur, sed solum sacerdotem bibere voluit. Quod sic ex diametro pugnat cum institutione Christi, pro ei[9] interpretatione haberi volunt. Paulus coniugij prohibitionem vocat hypocrisin dæmoniorum: sanctum verò in omnibus coniugium & honorabile Spiritus alibi pronuntiat. Quòd postea Sacerdotibus interdixerunt coniugium, id veram & natiuam Scripturæ interpretationem haberi postulãt: quum nihil magis alienum fingi queat. Siquis hiscere contrà ausit, hæreticus iudicabitur: quando sine prouocatione est Ecclesiæ determinatio: & de eius interpretatione, quin vera sit, dubitari nefas est. Tantam impudentiam quid insecter? demonstrasse enim, vicisse est. Quod de potestate approbandæ Scripturæ docent, prudens omitto. Subijcere enim in eum modum Dei oracula hominum censuræ, vt ideo rata sint quia placuerint hominibus, blasphemia indigna est quæ commemoretur: & ego iam superiùs hoc ipsum attigi. Vnum tamen eos rogabo, Si in Ecclesiæ approbatione fundata est Scripturæ authoritas, cuius Concilij citabunt de ea re decretum? Nullũ, opinor, habent. Cur igitur Niceæ vinci se patiebatur Arrius testimonijs ex Iohannis Euangelio adductis? Erat enim, secundùm istos, liberum repudiare: quando nulla vniuersalis Concilij præcesserat approbatio. Allegant veterem catalogum, qui Canon vocatur: quem dicunt ex Ecclesiæ dijudicatione manasse. Sed rogo iterum, quo in concilio Canon ille editus fuerit. Hic obmutescant oportet. Quanquam scire præterea cupio, qualem esse illum Canonẽ arbitrantur. Video enim inter veteres id parum constitisse. Et si valere debet quod ait Hieronymus, libri Machabæorum, Tobias, Ecclesiasticus, & similes in ordinem Apocryphorum reijcientur: quod isti nullo modo facere sustinent.

Quò spectẽt Romanẽses.
Sup. c. 8 s. 13
Mart. ibi. s. 17. Inf. c. 16. s. 1. l. 3. c. 5. c. 4. c. 20. s. 20. &c.
Mat. 26. 26
1. *Tim.* 4. 1.
Heb. 13. 4.
In quo dam nat[9] est, Vicleff. Huss. & Hieron. Praga. Sess. 13.
Inf. c. 13. à s. 22. ad finẽ c. 13. s. 3. & l. 2. c. 8. s. 43
Inf. c. 19. s. 1. l. 1. c 7. s. 1. &c. & sup. in annot. ex Mart. s. 13.
Canon lib. sacror.
Hier. præfa. in lib. Regũ & in prouerb.

De potestate in legibus ferendis, in qua sæuissimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis. CAP. X.

2. pars loc. 3. de Eccl. cuius in diuisione meminit. Sup. c.8.f.1.

SEQVITVR pars secunda, quam in legibus ferendis sitam esse volũt: ex qua scaturigine ortæ sunt innumerę traditiones humanæ, totidem ad strangulandas miseras animas laquei. Neque enim maior illis religio fuit quàm Scribis & Pharisæis, imponere aliorum humeris onera quæ digito noluissent attingere. Alibi docui quàm crudelis sit carnificina quod de auriculari cõfessione præcipiunt. In alijs legibus tanta violentia non apparet: sed quæ videntur omnium maximè tolerabiles tyrannice conscientias premunt. Taceo quòd adulterant cultum Dei, & Deum ipsum, qui vnicus est Legislator, suo iure spoliant. Hæc potestas tractanda nunc est, an Ecclesiæ liceat conscientias obstringere suis legibus. In qua disputatione non attingitur ordo politicus, sed tãtùm hoc agitur vt rite colatur Deus secundùm præscriptam à se regulam: & spiritualis libertas, quæ Deum respicit, salua nobis maneat. Vsus obtinuit vt traditiones humanę vocentur quæcunque de cultu Dei præter eius verbum profecta sunt ab hominibus edicta. Contra has nobis est certamen, non contra sanctas & vtiles Ecclesiæ constitutiones, quæ vel ad disciplinam vel honestatem vel pacem conseruandam faciunt. Finis autem certandi, vt coerceatur immensum & barbarum imperium, quod sibi vsurpant in animas qui Pastores Ecclesiæ haberi volũt, re autem vera sæuissimi sunt carnifices. Quas enim leges condunt, spirituales esse aiunt, ad animam pertinentes, & eas ad vitam æternam necessarias affirmant. Sic autem regnum Christi, vt nuper attigi, inuaditur: sic libertas, ab ipso fidelium cõscientijs data, opprimitur penitus ac disijcitur. Taceo nunc quanta impietate legum suarum obseruationem sanciant, dum ex ipsa & peccatorum remissionem, & iustitiam, & salutem quærere docent, dum totam religionis & pietatis summam in ipsa statuunt. Hoc vnum contendo, necessitatem imponi conscientijs non debere in quibus rebus à Christo liberantur, nec nisi liberatæ, vt antea docuimus, quiescere apud Deum possunt. Vnicum Regem agnoscant, suum liberatorem Christum: & vna libertatis lege. nempe sacro Euangelij verbo regantur oportet, si gratiam quam in Christo semel obtinuerunt, retinere volunt: nulla seruitute teneantur, nullis vinculis astringantur.

Mat. 23.4. Quod inf. docet f.26. *Luc.* 11.46. l.3 c.4.f.7. 15.&c. Inf.f.18. Mart.loc.4. clas.4. à f.4. ad 7. Beza cap.5. ab art.18. ad 22. l.2.c.8.f.2. 5.l 3.c.19. f.14. Traditiones de quib. sup⁹ hoc cap. &c.12 à f.14 ad 22.&c. Vt sup docuit c 6 7.8 l.3.c.4.f.16. Nam sæpe hoc refutauit l.3 c.14. l.2 c 8.f 5.

2 Fingunt quidem Solones isti, suas cõstitutiones leges esse libertatis, suaue iugum, onus leue: sed mera esse mendacia quis non videat? Nullam ipsi quidem legum suarum grauitatem sentiunt, qui abiecto Dei timore tam suas quàm diuinas leges securè ac strenuè negligũt. Qui verò aliqua salutis suæ cura tanguntur, plurimum abest quin se liberos existiment quandiu his laqueis implicantur. Videmus quanta cautione versat⁹ sit in hac parte Paulus, vt ne vna quidem in re laqueum inijcere ausus fuerit. neque id nulla causa. prospiciebat certè quantum vulnus infligeretur conscientijs, si earum rerum necessitas illis imponeretur quarum relicta esset à Domino libertas. Contrà numerari vix possunt constitutiones quas isti grauissimè æternæ mortis denuntiatione sanxerũt, quas seuerissimè exigunt tanquam ad salutem necessarias. Et in his permultæ sunt obseruatu difficillimæ: omnes verò (si in turbam suam congerantur) impossibiles: tantus est aceruus. Quî ergo fieri poterit vt non extrema anxietate & terrore perplexi vrantur quibus tanta difficultatis moles incumbit? Huius generis ergo constitutiones hîc impugnare animus est: quæ in hoc feruntur vt animas intus coram Deo ligent, & religionem inijciant, acsi de rebus ad salutem necessarijs præciperent.

Pp leges suas fingunt onus esse leue contra. Inf.f.13. Nota exempl Pauli. 1.*Cor.*7.35. De libert. conscient. l 3.c.19.f.7. Vbi vide annot. & ibid.f.5 Beza cap.5. art.41.

3 Hæc quæstio plerosque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientiæ forũ non satis subtiliter discernũt. Præterea difficultatem

cultatem auget quod Paulus obediendum esse Magistratui præcipit, nõ pœnæ solùm metu, sed propter conscientiam. Vnde sequitur, politicis quoque legibus obstringi conscientias. Quòd si ita esset, caderet quicquid proximo capite diximus ac iam dicturi sumus de spirituali regimine. Vt hic nodus soluatur, primò operæpretium est tenere quid sit conscientia. Ac definitio quidem ex etymo vocis petenda est. nam sicuti quũ mente intelligentiaque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita quum sensum habent diuini iudicij quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, sensus ille vocatur conscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso supprimere quod nouit, sed eousque persequitur donec ad reatum adducat. Hoc est quod intelligit Paulus, quum tradit conscientiam simul attestari hominibus, vbi cogitationes eos accusant vel absoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominem sistit ad Dei iudicium, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, nequid in tenebris sepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conscientia mille testes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conscientiæ interrogationem posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epistolæ ad Hebræos, non habere amplius conscientiam peccati, pro liberatos vel absolutos esse, vt peccatum non amplius nos arguat.

Rom. 13.2. Inf. c. 20. s. 1.3.4.17. Totidem fere verb. l. 3. c. 19. s. 15. Definit. Melanthon. in loc. commu. vocat eam Sillogismũ practicum. Rom. 2.15. Item de conscient. l. 1. c. 15. s. 2. Inf. s. 15. 1. Pet. 3.21 Heb. 10.2.

4 Itaque sicut opera respectum ad homines habent, ita conscientia ad Deum refertur: vt conscientia bona nihil aliud sit quàm interior cordis integritas. In quem sensum Paulus scribit, complementum Legis esse charitatem, ex pura conscientia & fide non ficta. Postea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, ostendit, dicens quosdam à fide naufragium fecisse, quia bonam conscientiam dereliquerant. His enim verbis viuum esse colendi Dei affectum, syncerumque piè & sanctè viuẽdi studium indicat. Interdum quidem ad homines quoque extenditur, vt quum testatur apud Lucam idem Paulus, se operam dedisse vt bona conscientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideò dictum est quòd bonæ conscientiæ fructus ad homines vsque manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, solum Deum respicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obstringere conscientiam lex dicatur quæ simpliciter hominem ligat, sine hominum intuitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò castum seruare animum purumque ab omni libidine Deus præcipit, sed quanlibet verborum obscœnitatem & externam lasciuiam prohibet. Huius legis obseruationi, etiamsi nullus in mundo homo viueret, conscientia mea subijcitur. Ita qui se intemperanter gerit, non eo tantùm peccat quòd malum exemplum præbet fratribus: sed conscientiam reatu obstrictam habet apud Deum. Alia in rebus per se medijs est ratio. Abstinere enim debemus siquod pariant offendiculum: sed libera conscientia. Ita de carne idolis consecrata Paulus loquitur, Siquis inijciat scrupulum (inquit) noli attingere, propter conscientiam. dico autem conscientiam, non tuam, sed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiusmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris respectu necessaria illi sit, abstinentia vt à Deo præscribitur, non tamen conscientiæ libertatem retinere desinit. Videmus vt lex ista externum opus ligans, conscientiam solutam relinquat.

Conscientia ad Deum referri, opera ad homines. 1. Tim. 1.5. 1. Tim. 1.6. de quib. l. 3. c. 2. s. 12. Act. 24.16. Mart. loc. 5. clas. 3. à s. 6. ad 11. Vt docuit l. 2. c. 8. s. 6. 50. Inf. c. 13. s. 13. c. 20. s. 15 Nota. 1. Cor. 10.28 De reb medijs. l. 3. c. 19. s. 7. 8.

5 Nunc ad humanas leges redeamus. Si in hunc finem latæ sint vt religionem nobis inijciant, quasi per se necessaria sit earum obseruatio, dicimus conscientiæ imponi quod fas non erat. Neque enim cum hominibus, sed cum vno Deo negotium est conscientijs nostris. Quò pertinet

Conscient. libertas. Discrimen leg. homin. & Dei Inf. c. 11. s. 1. 3.

Sup.ſ. 3. & Inf.ſ.16 17. l. 3.c.19.ſ 14 Inf.c. 20.ſ. 16.17.23. Lib.Epiſt. Beza epiſt. 24.art. 3.&c Inf.c. 20.ſ.14.

illud vulgare diſcrimen, inter terrenum & conſcientiæ forum. Quum totus obis denſiſſima ignorantiæ caligine obuolutus eſſet, hæc tamen exigua lucis ſcintilla reſidua manſit, vt humanis omnibus iudicijs ſuperiorem eſſe homini, conſcientiam agnoſcerent. Quanquam quod vno verbo fatebantur, poſtea reipſa labefactabant: voluit tamen Deus teſtimonium aliquod Chriſtianæ libertatis tunc quoque extare quod ab hominum tyrannide conſcientias eximeret. Sed nondum expedita eſt illa difficultas quæ ex Pauli verbis naſcitur. Nam ſi principibus obediendum eſt non pœnæ tantùm, ſed conſcientiæ cauſa, inde conſequi videtur, in conſcientiam quoque dominari principum leges. Quod ſi verum eſt, idem & de Eccleſiaſticis dicendum erit. Reſpondeo, primùm inter genus & ſpeciem hîc eſſe diſtinguendum. Nam etſi leges ſingulæ conſcientiam non attingant, generali tamen præcepto Dei tenemur, quod magiſtratuum authoritatem nobis commendat. Atque in hoc cardine verſatur Pauli diſputatio, Magiſtratus, quoniam à Deo ſint ordinati, honore proſequendos eſſe. Interea minimè docet, quę ab illis ſcribuntur leges, ad interiorem animę gubernationem pertinere: quum vbique & Dei cultum, & ſpiritualem iuſtè viuendi regulam ſupra quælibet hominum placita extollat. Alterũ quoque notatu dignum eſt (quod tamen ex ſuperioribus pendet) leges humanas, ſiue à magiſtratu, ſiue ab Eccleſia ferantur, tametſi ſint obſeruatu neceſſariæ (de probis & iuſtis loquor) ideò tamen non ligare per ſe conſcientiam, quia tota obſeruandi neceſſitas ad generalem finem reſpicit, non autem conſiſtit in rebus præceptis. Ab hoc ordine procul diſtant quæ & nouam formam præſcribunt colendi Dei, & neceſſitatem conſtituunt in rebus liberis.

Rom 13.2. Dei mandatum l.2.c.8. ſ.36. *Rom.* 13.1. Placitis homini.non coli Deum. Inf.ſ.14.15. l.2.c.8.ſ.5. l.3.c.19.ſ.13 Neceſſitas obſequendi

Quo res magis illuceſcat, exempl. legum Pp. proponit. l.2.c.8.ſ.5.51. Hanc refutauit Sup.c. 8.ſ.9.10.& c.9.à ſ.2.ad 13. Quo prętextu in conſcient.tyranni. vſurpant. Mat 18.17. Vt probauit Sup.à c.5 ad hoc cap. Vt Sup.c.2. c.7.ſ.24. c 9.ſ.13. Mart.loc.5. Claſ.3.à ſ. 20.ad 24.

6 Tales autem ſunt quæ hodie vocantur Eccleſiaſticæ conſtitutiones in Papatu, quæ pro vero ac neceſſario Dei cultu ingeruntur. Atque vt ſunt innumeræ, ita infinita ſunt ad captandas illaqueandaſque animas vincula. Etſi autem in Legis expoſitione nonnihil attigimus: quia tamen iuſtæ tractationi hic opportunior erat locus, nunc ſtudebo totam ſummã quo potero optimo ordine colligere. Et quia de tyrannide quam ſibi in licentia docendi quicquid libuerit arrogant pſeudoepiſcopi, nuper diſſeruimus quantum ſatis eſſe videbatur, totam illam partem omittam: in explicanda tantùm quam ſe habere dicunt legum ferendarum poteſtate, hîc immorabor. Hoc igitur prætextu pſeudoepiſcopi noſtri conſcientias nouis legibus onerant, quòd ſint ſpirituales legiſlatores à Domino conſtituti, ex quo illis commiſſa eſt Eccleſiæ gubernatio. Itaque quicquid iubent ac præſcribunt, id neceſſariò obſeruandum eſſe contendunt à populo Chriſtiano: qui violauerit, eum duplicis inobientiæ reum eſſe, quòd Deo & Eccleſiæ ſit rebellis. Sanè ſi veri Epiſcopi eſſent, aliquid eis in hac parte authoritatis tribuerem, non quantum ſibi poſtulant, ſed quantum ad politiam Eccleſiæ ritè ordinandam requiritur: nunc quum nihil minùs ſint quàm quod haberi volunt, non poſſunt tantillũ ſibi ſumere quin modum excedant. Sed quia hoc quoque alibi viſum eſt, demus eis in præſentia, quicquid poteſtatis habent veri Epiſcopi, id iure in eos competere: nego tamen propterea legiſlatores eſſe fidelibus impoſitos qui pręſcribere à ſeipſis poſſint viuendi regulam, vel ad ſua placita plebem ſibi commiſſam adigere. Quum hoc dico, intelligo ipſis minimè licere quod ipſi à ſe abſque Dei verbo excogitauerint, Eccleſiæ obſeruandum pro neceſſario mandare. Id ius quum & Apoſtolis fuerit incognitum, & totius Eccleſiæ miniſtris ore Domini ademptum: miror quinam præter Apoſtolorum exemplum, & contra manifeſtam Dei prohibitionem arripere auſi fuerint, & hodie defendere audeant.

Deus ſolus Legiſlator.

7 Quod ad perfectam bene viuendi regulam pertinebat, id totum ſic complexus eſt Dominus Lege ſua, vt nihil hominibus reliquerit quod

ad

ad summam illam adderent. Idque eò effecit primum, vt, quia tota viuendi rectitudo in hoc sita est si omnia nostra opera ad eius voluntatem (tanquam ad normam exigantur) vnicus vitæ magister ac director à nobis haberetur: * deinde vt testatum faceret, se à nobis nihil magis requirere quàm obedientiam. Hac ratione Iacobus, Qui iudicat fratrem, inquit, iudicat Legem. qui Legem iudicat, non est obseruator Legis, sed iudex. Vnus autem Legislator, qui potest seruare & perdere. Audimus. Deum hoc sibi vni velut proprium asserere, vt verbi sui imperio ac legibus nos regat. Atque idipsum antè ab Iesaia dictum fuerat, quamuis paulo obscurius, Dominus Rex noster, Dominus Legislator noster, Dominus iudex noster, ipse saluabit nos. Vtroque sanè loco ostenditur vitæ & mortis ei esse arbitrium qui ius habet in animam. Imò Iacobus hoc clarè pronuntiat. Id porrò sibi nemo hominum sumere potest. Deum igitur vnicum animarum Regem agnosci oportet, penes quem vnum seruandi perdendiq; potestas est, vt illa Iesaiæ verba sonant: & regem & iudicem & legislatorem & seruatorem. Itaque Petrus, dum pastores officij sui admonet, sic gregem pascant hortatur ne dominium exerceant aduersus *cleros*: quo nomine hæreditatem Dei, hoc est fidelium populum, significat. Id si ritè expendimus, nefas esse ad hominem transferri quod Deus suum vnius facit: intelligemus ita præcisum quicquid sibi potestatis vendicant qui se ad aliquid in Ecclesia iubendum sine verbo Dei efferre volunt.

[Margin: l. 2. c. 8. s. 5. Quædã Inf. c. 14. s. 12. *l. 2. c. 8. s. 2. *Iacob.* 4. 12. Iudicare fratrem est iudic. legem. *Iesa.* 33. 22. Quod hic de Deo, ad Chri refert. l. 2. c. 15. s. 5. 1. *Pet.* 5. 2. Hanc vocẽ expendit Sup. c. 4. s. 9.]

8 Porrò quoniam tota causa inde pendet, si Deus est vnicus Legislator, non licere hominibus id sibi honoris sumere: simul duas illas rationes quas posuimus, memoria tenere conuenit, cur hoc sibi vni Dominus asserat. Prior autem est, vt eius voluntas perfecta sit nobis omnis iustitiæ & sanctitatis regula: atque ita in eius cognitione perfecta sit bene viuendi scientia. Altera, vt ipse vnus (vbi eius ritè probeque colendi quęritur modus) imperiũ habeat in animas nostras, cui parêre & à cuius nutu pendêre debeamus. His duabus rationibus obseruatis, facilis erit dijudicatio quæ hominũ constitutiones sint verbo Domini contrariæ. Sunt autem eius generis omnes quæ ad verum Dei cultum finguntur pertinere, & quibus seruandis conscientiæ obligantur, quasi obseruatu necessariæ essent. Hac ergo lance meminerimus ponderandas esse omnes humanas leges, si volumus habere certum examẽ, quod nusquam aberrare nos sinat. Priore contendit Paulus in Epistola ad Colossenses, aduersus pseudoapostolos qui nouis oneribus premere Ecclesias tentabant. Secunda magis vtitur in Galatis, in simili causa. Hoc ergo in Epistola ad Colossenses exequitur, non esse de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos & ad plenum instituit qualiter sit colendus. Quò hoc demonstret, primo capite dicit in Euangelio contineri omnem sapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Christo. Initio secundi dicit omnes sapientiæ & intelligentiæ thesauros in Christo esse absconditos: inde postea concludit, caueant fideles ne per inanem philosophiã abducantur à grege Christi, secundùm constitutiones hominum. In fine autem capitis maiore adhuc fiducia damnat omnes ἐθελοθρησκείας, hoc est fictitios cultus, quos homines sibi ipsi comminiscuntur, vel ab alijs accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex se audent. Habemus ergo, impias esse omnes constitutiones, in quarum obseruatione cultus Dei situs esse fingitur. Loci verò quibus in Galatis vrgent non esse laqueos conscientijs induendos (quas à solo Deo regi conuenit) satis sunt aperti: præsertim capite quinto. Ideò sufficiat annotasse.

[Margin: 2. Rationes positas explicat. vide l. 2. c. 8. s. 5. vbi de 1. agit l. 1. c. 2. s. 1. 2. l. 2. c. 8. s. 2. 13. Inf. c. 20. s. 32. Sup. c. 8. s. 6. Vt Inf. c 20. s. 16. c. 18. s. 9 *Coloss.* 2. 8. Vide in hãc rem Inf. s. 34. & locum illum Pauli Colos. 2. 9. 10. v. 16. v. 18. Inf c 13. s. 2. Ibid v. 23. Vide l. 3. c. 19. s. 14. *Galat.* 5. 1.]

9 Sed quia exemplis res tota melius patefiet, antequam vltrà progredimur, operæpretium est hanc doctrinam ad nostra tempora accommodare Constitutiones quas vocãt Ecclesiasticas, quibus Papa cum suis onerat Ecclesiam, dicimus perniciosas esse & impias: aduersarij nostri

[Margin: 2 genera constitutionum Pp.]

vnum ad ritus alterum ad discipl. spectat.

Aduers. primum ad 27.

1. Ratio.

De quib. egit l.1.c.11. l.3.c.9. Inf.c.18.& c.19.à s.4. ad 14.& c. 17 s 37.

Colos.2.20. Galat.5.1. & 4 9.

sanctas esse & salutares defendunt. Sunt autem duo earum genera: nam aliæ sunt de ceremonijs & ritibus, aliæ ad disciplinam magis spectãt. Estne igitur iusta causa quæ nos ad vtrasque impugnandas moueat? Iustior certè quàm vellemus. Primùm nonne authores ipsi clara voce definiunt, ipsissimum (vt ita loquar) Dei cultum in ipsis contineri? In quem finem conferunt suas ceremonias, nisi vt per illas Deus colatur? Neque id fit solo errore imperitæ multitudinis: sed eorum approbatione qui locum docendi habent? Nondum crassas abominationes attingo, quibus totam pietatem moliti sunt pessundare: sed apud eos non tam atrox fingeretur crimen, in minima quaque traditiuncula esse lapsum, nisi Dei cultum suis commentis subijcerent. Quod ergo tolerabile non esse docuit Paulus, legitimum colendi Dei ritum ad hominum arbitrium redigi, si hodie ferre non possumus, quid peccamus? præsertim verò quum secundùm elementa mundi huius colere præcipiunt, quod Paulus aduersari Christo testatur. Rursum quàm præcisa necessitate astringant conscientias ad seruandum quicquid iubent, non est ignotum. Hic dum reclamamus, causam habemus cũm Paulo communem, qui nullo modo patitur fideles conscientias in hominum seruitutem redigi.

2. Quod irritũ fit Dei mandatum Inf. s.16 24. Mat.15.6. Ies 29 13. l.4 c.4.s.4. Inf.s.16.22. De ciborũ delectu l.3. c.19.s 7 9. Aduers. hæc omnia l.2.c. 8.s 33.34. 43. Inf.c.12.s. 23. Mat.15.3. Inf.s.15.23 Qua de re aliquid l. 3. c.20.s.31. & c.14.s.7 8 Seuerius suarum, quàm Dei leg. con tempt. vlciscuntur.

10 Porrò istud pessimum accedit, quòd vbi talibus vanis figmentis definiri religio semel cœpta est, peruersitatem illam perpetuò sequitur & altera execrabilis prauitas, quam Pharisæis exprobrabat Christus, vt irritum fiat præceptum Dei propter hominum traditiones. Nolo contra præsentes nostros *nomothetas* verbis meis pugnare. vicerint sanè, siquo modo ab hac Christi accusatione purgare se poterunt. Sed quomodo excusarent, quum immenso apud eos sceleratius sit auricularem confessionem vertente anno prætermisisse, quàm nequissimam vitam in solidum annum produxisse? linguam die Veneris infecisse modico carnis gustu, quàm totum corpus diebus omnibus scortando fœdasse? manum, die sanctulis nescio quibus consecrato, admouisse honesto operi, quàm pessimis facinoribus assiduè membra omnia exercuisse? sacrificum legitimo vno connubio copulari, quàm illigari mille adulterijs? votiuam peregrinationem non persoluisse, quàm in promissis omnibus fidem fallere? in prodigiosos nec minùs superuacuos ac inutiles templorum luxus non aliquid profudisse, quàm defuisse vltimis pauperum necessitatibus? idolum sine honore præterijsse, quàm hominum omne genus contumeliosè tractasse? non demurmurasse certis horis longa sine sensu verba, quàm legitimam orationem animo nunquam concepisse? Quid est irritum facere propter suas traditiones Dei præceptum, nisi hoc est? quum obseruationes mandatorum Dei frigidè tantùm & defunctoriè commendantes, suorum exactam obedientiam nihilominus studiosè & anxiè vrgent quàm si totam pietatis vim in se continerent? quum diuinæ Legis transgressionem leuibus satisfactionum mulctis vlciscentes, vnius sui decreti vel minimam offēsionem nulla leuiore pœna plectunt quàm carcere, exilio, incendio, aut gaudio. In Dei contemptores non ita asperi & inexorabiles, suos contemptores immplacabili odio ad extremum persequuntur: ac eos omnes sic instituunt, quorum simplicitatem captiuam tenent, vt æquiore animo vniuersam Dei Legem subuersam visuri sint quàm apiculum in præceptis (vt vocant) Ecclesiæ violatum. Primùm grauiter in eo delinquitur, quòd ob res leuiculas, & (si Dei iudicio staretur) liberas alter alteram contemnit, iudicat, abijcit. Nunc verò quasi id parum mali esset, pluris appenduntur friuola illa huius mundi elementa (vt Paulus Galatis scribens nuncupat) quàm cælestia Dei oracula. Et qui propè in adulterio absoluitur, iudicatur in cibo: cui scortum permittitur, interdicitur vxor. Hoc scilicet præuaricatrice illa obedientia proficitur, quæ tantùm à Deo auertitur quantum ad homines inclinat.

Rom.14.4. 13. Gal.4.9.

11 Sunt alia quoque duo non leuia vitia,quæ in ijſdem conſtituti- 2.vitia.
onibus improbamus.Primùm quòd magna ex parte inutiles,interdum e- 1.
tiam ineptas obſeruationes præſcribunt: deinde quòd immenſa earum Quod inep-
multitudine opprimuntur piæ conſcientiæ,& in Iudaiſmum quendam re- & inutiles.
uolutę,vmbris ſic adhæreſcunt vt ad Chriſtum nequeant peruenire.Ine- 2.
ptas quòd dico & inutiles,ſcio carnis prudentiæ credibile non futurum: Multæ.
cui tantopere arrident vt Eccleſiam prorſus deformari putet vbi auferū- Primùm per
tur.Sed hoc eſt quod Paulus ſcribit,habere ſpeciem ſapientiæ in commē- ſequitur ab
titio cultu,in humilitate,& eo quod auſteritate ſua valere ad domandam hac ſect.ad
carnem videntur.Saluberrima certè admonitio,quæ excidere nobis nun- 13.
quam debet. Fallunt, inquit, humanæ traditiones ſub ſpecie ſapientiæ. *Coloſ.*2.22.
Vnde hunc colorem habent? Nempe quia confictæ ſunt ab hominibus, Vide quid
humanum ingenium quod ſuum eſt illic recognoſcit, & recognitum li- de commen
bentius amplectitur,quàm optimū aliquid quod ſuæ vanitati minùs cō- titio cultu
ueniret.Deinde quia videntur apta eſſe rudimenta ad humilitatem quòd l.1.c.5.ſ.12.
hominum mentes iugo ſuo depreſſas humi detinent,hinc alteram habent 13.c.4.ſ.4
commendationem.Poſtremò quia videntur eò ſpectare vt carnis delicias Inf.c.13.ſ.2
cohibeant,& abſtinentiæ rigore illam ſubigant,ideò videntur prudenter 7.& Sup.ſ.6
excogitatæ. Quid autem ad hæc Paulus? num laruas illas excutit, ne Inf.ſ.24.
falſo prætextu ſimplices deludantur? Quoniam hoc ſatis ad refellendum Quib.ratio.
eſſe cenſuerat,quòd dixerat eſſe hominum commenta, hæc omnia, tan- commendē
quam pro nihilo habeat,ſine refutatione præterit. Imò quia nouerat in tur dixit.
Eccleſia omnes commentitios cultus eſſe damnatos, & eo magis ſuſpe- 1.
ctos eſſe fidelibus quò humanum ingenium magis oblectant: quia noue- Quia ab ho-
rat falſam illam externæ humilitatis imaginem à vera humilitate tantum minibus.
diſtare vt facilè diſcerneretur: quia denique nouerat illam pædagogiam 2.
non pluris æſtimari quàm corporis exercitationem: ea ipſa pro humana- Quia viden.
rum traditionum refutatione voluit eſſe fidelibus, quorum gratia illæ a- humilitat.
pud imperitos commendabantur. ſeruire.

12 Sic hodie ceremoniarum ſpectaculo non modò vulgus indo- 3.
ctum,ſed vt quiſque mundana prudentia maximè inflatus eſt,mirificè ca- Quia carni
pitur.Hypocritæ verò & fatuæ mulierculæ nihil nec ſpecioſius nec meli- domandæ.
us cogitari poſſe exiſtimant. At qui penitius diſcutiunt & veriùs expen-
dunt ſecundum pietatis regulam quid tot ac tales ceremoniæ valeant,
intelligunt primùm nugas eſſe,quòd nihil vtilitatis habeant: deinde prę-
ſtigias,quòd ſpectantium oculos inani pompa deludunt.De ijs cæremo- De quib l.3
nijs loquor quibus ſubeſſe magna myſteria volunt Romanenſes magiſtri: c.4.à ſ.15.ad
nos nihil quàm mera ludibria experimur. Nec mirum eſt earum authores 20.c.5.
eò delapſos eſſe vt friuolis ineptijs & ſe alios luderent: quia partim ex Inf.ſ.18.
Gentium delirijs exemplar ſibi ſumpſerunt,partim ſimiarum more teme- c.18.à ſ.1.ad
re imitati ſunt veteres Moſaicæ Legis ritus,qui nihilo magis ad nos per- 19 c.19.à ſ.
tinebant quàm pecudum victimæ,& reliqua his ſimilia.Sanè etiamſi nul- 4.ad 34.
lum aliud ſit argumentum, tamen ex farragine tam malè conſuta nemo
ſanus aliquid boni ſperabit.Et res ipſa palam demonſtrat,plurimas cere- Inf.ſ.14.
monias non alium habere vſum niſi vt populum obſtupefaciant magis Mart.in ex-
quàm doceant ſic & in nouitijs iſtis Canonibus, qui diſciplinam inuer- poſ.Symb.
tunt magis quàm conſeruant,multum momenti reponunt hypocritæ. ſi ſ.38.
quis introſpiciat melius, reperiet nihil eſſe præter vmbratile & euanidū
diſciplinæ ſpectrum.

13 Iam verò (vt ad alterum veniam) quis non videt traditiones a- 4.
lias alijs coaceruando,in tantum numerum excreuiſſe vt Chriſtianæ Ec- Ratio à mul
cleſiæ nullo modo ſint tolerabiles? Hinc factum eſt vt in ceremonijs ap- titudine de
pareat Iudaiſmus neſcio quis,aliæ obſeruationes grauem pijs animis car- qua agit ab
nificinam afferant.Conquerebatur Auguſtinus quòd ſuo tempore,negle- hac ſect.ad
ctis Dei præceptis,tam multis præſumptionibus plena eſſent omnia, vt 15.

Ad Ianu. epist. 119. Inf.s.26. Mart.loc.4. Class.4.s.4. Inf.s.26. De diuers. cer. Trip. hist.l.9.c.28. *Coloss.* 2.20 Inf.c.19.s.11 De supersti-l.1.c.12.s.1.

grauiùs corriperetur qui per octauas suas terram nudo pede tetigerat quàm qui mentem vinolentia sepelierat. Conquerebatur, Ecclesiam, quam Dei misericordia liberam esse voluit, sic premi vt tolerabilior fuerit Iudæorum conditio. Si in seculum nostrum incidisset sanctus ille vir, quibus querelis deplorasset eam quæ nunc est, seruitutem? Nam & numerus est decuplo maior, & singuli apices centuplo rigidiùs quàm tunc exiguntur. Ita fieri solet: vbi semel peruersi isti legislatores imperium occuparunt, nullum finem iubendi & vetandi faciunt, donec ad extremum morositatis perueniant. Quod Paulus etiam eleganter indicauit his verbis, Si mortui estis mundo, quid quasi viuentes decretis tenemini? Ne manducâris, ne gustaueris, ne attrectâris. Nam quum verbum ἅπτεσθαι & manducare & tangere significet, in priore significatu hic proculdubio accipitur, ne superuacua sit repetitio. Hic ergo pseudoapostolorum progressus pulcherrimè describit. Initium à superstitione est, quòd non tantùm edere vetant, sed etiam tenuiter esitare. vbi hoc obtinuerunt, iam gustare etiam prohibent. Postquam hoc quoque illis concessum est, ne digito quidem contrectare fas esse ducunt.

Pergit vide sup.c.4.s.6 7. *Epist.*118. *ad Ianu.* Inf.s.32. Quē locum citat Inf.c.19.s.3. Eandem obiect. soluit l.2.c.11.s.5.6. Fratr. infirmitati dandum l.3.c.19.s.12. *Galat.*4.1. Simile. De abrogat. cerem. Mart loc.15.class.2.à s.18.ad 23. *Iohan.*4.23 Beza cap.4. art.23. Vt docuit l.2.c.10.& c.6.c.7.s.1.2 Inf.c.14.s.25. Ceremoniis nos indigere dixit. Sup c.1.s.1.

14 Hanc tyrannidem in humanis constitutionibus meritò hodie reprehendimus, qua factum est vt innumeris edictis & immodica eorum exactione miseræ conscientiæ mirabiliter torqueantur. De Canonibus ad disciplinam pertinentibus, alibi dictum est. De Ceremoniis quid dicam, quibus hoc perfectum est vt semisepulto Christo ad Iudaicas figuras redierimus? Dominus noster Christus, inquit Augustinus, Sacramentis numero paucissimis, significatione præstantissimis, obseruatione facillimis, noui populi societatem colligauit. Ab hac simplicitate quantum absit rituum multitudo & varietas quibus hodie implicari Ecclesiam cernimus, satis enarrari non potest. Scio quo artificio nonnulli acuti homines hâc peruersitatem excusent. Aiunt inter nos esse plurimos peræque rudes atque fuerunt in populo Israelitico: Illorum causa institutam esse eiusmodi pædagogiam, qua tametsi firmiores carere possunt, negligere tamen eam non debent, quum videant infirmis fratribus esse vtilem. Respondeo, nos non nescire quid fratrum infirmitati debeatur: sed ex aduerso excipimus, non esse hanc rationem qua consulatur infirmis, vt magnis ceremoniarum aceruis obruantur. Non frustra hoc discrimen posuit Deus inter nos & veterem populum, quòd illum voluit pueriliter erudire signis & figuris, nos simplicius, sine tanto externo apparatu. Quemadmodum, inquit Paulus, puer à pædagogo pro ætatis captu regitur, & sub custodia continetur; ita sub Lege custodiebantur Iudæi. Nos autem adultis similes sumus, qui à tutela & curatione liberati, puerilibus rudimentis opus non habent. Dominus certe quale futurum esset in Ecclesia sua vulgus prouidebat, & qualiter regendum foret. Hoc tamen quo dictum est modo inter nos & Iudæos discreuit. Stulta igitur ratio est si volumus imperitis consulere, Iudaismum à Christo abrogatum erigendo. Hanc quoque dissimilitudinem veteris & noui populi notauit Christus suis verbis, quū diceret mulieri Samaritanæ, venisse tempus quo veri cultores adorarent Deum in spiritu & veritate. Hoc profectò semper factum fuerat, sed in hoc differunt noui cultores à veteribus, quòd sub Mose spiritualis Dei adoratio multis ceremoniis adumbrata & quodammodo implicita erat, quibus abolitis nunc simplicius adoratur. Proinde qui hanc dissimilitudinem confundunt, ordinem euertunt à Christo institutum & sancitum. Ergóne (inquies) nihil ceremoniarum rudioribus dabitur ad iuuandam eorum imperitiam? Id ego non dico, omnino enim vtile illis esse sentio hoc genus adminiculi. Tantùm hic contendo vt is modus adhibeatur qui Christum illustret, non obscuret. Ceremoniæ ideò nobis diuinitus paucæ datæ sunt, & minimè laboriosæ, quò præsentem Christum demonstrent.

Iudæis

Iudæis plures datæ sunt, quò essent absentis imagines. Absentem au- Sup.c.1.f.1.
tem fuisse dico, non virtute, sed significandi modo. Proinde modus Inf.c.14 f.3
vt retineatur, illam in numero paucitatem, in obseruatione facilitatem, Ibid.à f.20.
in significatione dignitatem quæ etiam claritate constat, retinere ne- ad 23.
cesse est. Id non esse factum quid attinet dicere? res enim est in omni- c.17.f.36.
um oculis. 37.

15 Hîc prætereo quàm perniciosis opinionibus imbuantur homi- 5.Pernicio-
nům mentes, sacrificia esse quibus rite litetur Deo, quibus expientur pec sæ opinio-
cata, quibus iustitia & salus comparetur. Negabunt extraneis eiusmodi nes merit.
erroribus vitiari res bonas: quum in operibus quoque à Deo præceptis de qui-
hac parte non minùs peccari queat. Hoc tamen plus indignitatis habet, bus l.3.c.4.
operibus temere humano arbitrio confictis tãtùm honoris tribui * vt me- f.25.
ritoria vitæ æternæ credantur. Ideò enim opera à Deo mandata remune- * Quod refu
rationem habent, quod Legislator ipse obedientiæ respectu ea accepta tauit l.3.c.
habet. Non igitur à propria dignitate proprióve merito pretium accipi- 14.f.7.8.
ũnt: sed quòd Deus obedientiam erga se nostram tanti æstimat. De ea o- Item c.15.
perum perfectione hîc loquor quæ à Deo mandatur, non ab hominibus 12.f.1.
præstatur. Ideò enim nec opera Legis quæ facimus, nisi ex gratuita Dei c.17.
benignitate, gratiam habent, quia in ipsis infirma & mutila obedientia
est. Sed quia hîc non disputatur quid opera sine Christo valeant, quæstio Vt docuit
nem illam omittamus. Quod præsentis argumenti proprium est iterum l.3.c.14.à
repeto, quicquid in se commendationis habent opera, habere obedientiæ f.9.ad 11.&c
intuitu, quam solam Deus respicit, vt testatur per Prophetam, Non præ- *Iere.*7.22.
cepi de sacrificijs & victimis: sed tãtum vt audiendo audiatis vocem me- l.3.c.26.
am. De fictitijs autem operibus alibi loquitur, Appenditis argentum ve- f.31.
strum, & non in panibus. Item, Frustra me colunt præceptis hominũ. Hoc *Iesa.*55.2.
itaque nullo modo excusabunt, quòd patiuntur miseram plebem in ex- *&* 29.13.
ternis illis nugis, iustitiam quam Deo opponant, & qua se ante cæleste *Mat.*15.8.
tribunal sustineant, quærere. Præterea annon hoc dignum insectatione vi- 9.
tium est, quòd non intellectas ceremonias, velut histrionicam scenam aut Inf.f.23.
magicam incantationem, ostentant? Certum enim est ceremonias omnes 6.
corruptas esse & noxias, nisi per eas homines ad Christum dirigantur. Ratio.
Quæ autem in vsu sunt cæremoniæ sub Papatu, à doctrina separantur, vt l.1.c.4.f.4.
homines in signis omni significatione carentibus retineant. Postremò (vt 7.
ingeniosus artifex est venter) apparet multas ab auaris sacrificulis inuẽ- Ratio vt in
tas esse, vt essent captandæ pecuniæ aucupia. Quamcunque autem habe- Pp.ordin.vi
ant originem, sic omnes sunt ad fœdum quæstum prostitutæ vt bonam deb.inf.c.19
partem rescindere necesse sit, si efficere volumus quominus profana & sa
crilega nundinatio in Ecclesia exerceatur.

16 Tametsi videor non perpetuam doctrinam de humanis consti- Quæ tradit
tutionibus tradere, quòd ætati nostræ prorsus accommodata est hæc o vtilia sunt
ratio: nihil tamen dictum est quod non sit omnibus seculis futurum vti- omnib.secu
le. Nam quoties obrepit hæc superstitio vt * Deũ suis figmẽtis colere ho- lis.
mines velint, quæcunque in eum finem feruntur leges, statim ad crassos *l 1.c.4.
istos abusus degenerant. Hanc enim maledictionem non vni aut alteri æ- *Iesa.*29.13.
tati, sed omnibus seculis minatur Deus, quòd cæcitate & stupore percu- 14.
tiet eos à quibus colitur doctrinis hominum. Hæc excæcatio perpetuò Ibidem c.5.
facit vt nullum absurditatis genus fugiant qui contemptis tot Dei moni- à f.11.ad 14.
tis, sponte se in exitiales istos laqueos induunt. Quòd si remotis circun- c.10.11.12.
stantijs, simpliciter habere libet quæ sint omnium temporum humanæ l.2.c.8.f.2.
traditiones, quas ab Ecclesia repudiari & à pijs omnibus improbari con- 5.
uenit: erit illa, quam superiùs posuimus, certa & clara definitio. Esse om- Sup.f.9.10.
nes leges sine Dei verbo in hunc finem ab hominibus positas, vt vel mo- l.3.c.4.f.10.
dum colendi Dei præscribant, vel conscientias religione obstringant,
quasi de rebus præcipiant ad salutem necessarijs. Si ad alterum vel ad

vtrunque istorum accedunt alia vitia, quòd sua multitudine Euangelij claritatem obscurent: quòd nihil ædificent, sed inutiles sint ac lusoriæ occupationes potiùs quàm vera pietatis exercitia: quòd sint ad sordes ac turpem quæstum expositæ: quòd sint obseruatu nimiùm difficiles: quòd sint malis superstitionibus inquinatæ: hæc erunt adiumenta vt faciliùs deprehendamus quantum sit in ipsis mali.

Inf.c.19.s. 11.&c. c.18 s.14. l.3.c.5.

Ad obiect. aduersarior. resp.

17 Audio quid ipsi pro se respondeant, suas traditiones non à se sed à Deo esse. Ecclesiam enim, ne errare possit, à Spiritu sancto regi, eius verò authoritatem penes se residere. Hoc impetrato, simul conficitur, eorum traditiones Spiritus sancti esse reuelationes, quæ nisi impiè ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentasse sine magnis authoribus videantur, bonam suarum obseruationúm partem fluxisse ab Apostolis credi volunt. & satis vno exemplo ostendi contendunt quid in alijs fecerint Apostoli: quando in vnum Concilium coacti, ex Concilij sententia Gentibus omnibus denũtiarunt vt se ab idolothytis, sanguine & suffocato abstinerent. Iam alibi exposuimus quàm falsò ad se vẽditandos ementiantur Ecclesiæ titulum. Quantum interest præsentis causæ si detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curæ in primis esse debet ac nostra etiam potissimum refert, intuemur, qualem scilicet Ecclesiam habere velit Christus, vt ad ipsius regulam nos formemus ac comparemus: facilè nobis constabit, Ecclesiã non esse quæ præteritis verbi Dei finibus, ferendis nouis legibus lasciuit ac luxuriat. Annon enim illa semel Ecclesiæ dicta lex æterna manet? Quod præcipio tibi, hoc obseruabis vt facias: non addes quicquam nec detrahes. Et alibi. Non addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo: ne te fortè arguat, inueniarisque mendax. Idquum Ecclesiæ dictum negare non possint, quid aliud quàm ipsius contumaciam prædicant, quam post talia interdicta addere nihilominus & admiscere de suo doctrinæ Dei ausam fuisse iactant? Absit autem vt eorum mendacijs assentiamur quibus tantam Ecclesiæ contumeliam irrogant: sed falsò Ecclesiæ nomen prætendi intelligamus, quoties de ista humanæ temeritatis libidine agitatur quæ sese intra Dei præscripta continere nõ potest quin procaciter exultet, ac in suas inuentiones excurrat. Nihil in verbis istis inuolutum, nihil obscurum, nihil ambiguum: quibus addere verbo Dei aut detrahere quicquam vetatur Ecclesia vniuersa, quum de Domini cultu & salutaribus præceptis agitur. Verùm de Lege sola id dictum fuit, quam subsequutæ sunt Prophetiæ & tota Euangelij administratio. Fateor certè: & simul addo, quæ Legis complementa sunt potiùs quàm vel additamenta, vel defectiones. Quòd si verò Dominus ministerio Mosis plurimis inuolucris, vt ita dicam, obscuro, nihil tamen addi nec detrahi sustinet, donec per seruos suos Prophetas, ac tandem per dilectum Filium clariorem doctrinam administret: cur non multo nobis seuerius vetitum arbitremur nequid Legi, Prophetis, Psalmis, Euangelio addamus? Non à semetipso degenerauit Dominus, qui nulla re tantopere se offendi iampridem declarauit quàm dum humanis inuentionibus colitur. Vnde illæ apud Prophetas præclaræ voces quæ auribus nostris continenter insonare debuerant, Non sum loquutus Patribus vestris quo die eduxi eos ex AEgypto, verba de sacrificio & holocausto. Sed hoc verbum præcepi eis dicens, Audiendo audite vocem meam: & ero vobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni via quam mandauero vobis. Item, Contestando contestatus sum Patres vestros, Audite vocem meam. Aliæque eiusdem generis: sed hæc præ alijs insignis, Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius, vt obediatur voci suæ? Melior enim est obedientia quàm victimæ, & auscultare magis quàm offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum ariolandi, repugnare: & quasi idololatriæ iniquitas, non acquiescere

1. Obiectio. Sup.c.8.s.11 12.13.c.7. s.26. sub finem. *Act.* 15. 20 29. Inf s.21. Sup.c.2.s.12 c.7.s.23.c.9 s.12. *Deut.* 12. 32. *Prou.* 30. 6. Ex munere ministris iniuncto sup. c.8. à s.1. ad 5. Ambr. lib. 1. & 4. de virginib. & lib. de parad. cap.12. Cypr. ad Cæcil. lib. 2. ad epist. 3. Chrysost. in opere imperfect. cap. 7. Sup.c.8.s.7 *Iere.* 7. 22. Sup.s.5.7.8. *Ierem.* 11. 7. 1. *Sam.* 15. 22. l.2.c.8.s.5. Inf.c.18.s.9 c.13.s.17. 20.

ſcere. Quicquid igitur humanarum inuentionum hac in parte Eccleſiæ authoritate defenditur, quũ ab impietatis crimine excuſari nequeat, falsò Eccleſiæ id imputari, arguere promptum eſt.

18 Hac ratione in iſtam humanarum traditionum tyrãnidem, quæ Immeritò
ſub Eccleſiæ titulo ſuperciliosè nobis ingeritur, liberè inuehimur. Neq; Eccl. titulũ
enim (quod noſtri aduerſarij ad faciendam nobis inuidiam iniquè men- iactare.
tiuntur) Eccleſiam ludibrio habemus: ſed obedientiæ laudem qua maio- Quã magni
rem nullam agnoſcit, illi tribuimus. Ipſi potiùs vehemẽter* ſunt Eccleſiæ facere debe-
iniurij, qui aduerſus Dominum ſuum contumacem illam faciunt, dum vl- amus eccle.
trà progreſſam fingunt quàm per verbũ Dei licuerit, vt taceam inſignem docuit ſup.
eſſe impudentiam cum pari malitia coniunctam, aſſiduè de Eccleſiæ po c.2.ſ 3.10.
teſtate vociferari: interim & quid illi à Domino mandatum ſit, & quàm c.1.ſ.3.5.10
Domini mandato obedientiam debeat, diſſimulare. At ſi nobis, vt par eſt, *Sup.ſ.1. 6.
animus fuerit cum Eccleſia conſentire, hoc magis ad rem pertinet, ſpe- l.3.c.4 ſ.11.
ctare ac meminiſſe quid nobis ac Eccleſiæ à Domino *præcipiatur, vt illi 12.
vno conſenſu obediamus. Non enim dubium eſt quin cum Eccleſia Vt dixit ſup
optimè cõſenſuri ſimus ſi nos Domino per omnia obedientes præſtemus. c.8.ſ 10.
Iam verò referre ad Apoſtolos traditionum originem quibus hactenus *l.2.c.8.
oppreſſa eſt Eccleſia, meræ fuit impoſturæ: quando tota in hoc incum- 2.
bit Apoſtolorum doctrina, ne nouis obſeruationibus onerentur conſci- Obiect. de
entiæ, aut Dei cultus noſtris inuentionibus contaminetur. Deinde ſiqua traditioni.
hiſtorijs vetuſtisque monumentis ineſt fides, Apoſtolis non ignotum non ſcript.
modò, ſed inauditum fuit quod illis tribuunt. Nec garriant, pleraque e- Sup.c 8.ſ.14
orum placita vſu & moribus recepta fuiſſe quæ ſcriptis tradita non fue- Mart.de ca-
runt: illa ſcilicet quæ Chriſto adhuc viuente intelligere non poterant, non. Apoſt.
poſt eius autem aſcenſum Spiritus ſancti reuelatione didicerint. De eius loc.4.cla.4.
loci interpretatione alibi viſum eſt. Quod ad præſentem cauſam ſatis eſt, ſ.23.
ridiculos profectò ſe faciunt, quum ingentia illa myſteria, quæ tanto tem- Inf.ſ.28.
pore Apoſtolis incomperta fuerint, partim obſeruationes eſſe conſtet Sup.ſ 10.12
aut Iudaicas aut Gentiles (quarum illæ inter Iudæos, hæ verò apud Gen- Inf.ſ.29.
tes omnes promulgatæ multò antè fuerant) partim ineptas geſticulatio- Ignorant.
nes & inanes ceremoniolas, quas inſulſi ſacrificuli, qui nec nare ſciunt, Sup.c.5.ſ.8.
nec literas, perquam ritè peragũt: *imò quas pueri & moriones adeò ap-
poſitè effingunt vt videri poſſit nullos eſſe magis idoneos talium ſacro * Vt in pera
rum antiſtites. Si nullæ eſſent hiſtoriæ, ex re tamen ipſa æſtimarent ſani genda miſſa
homines, non ſubitò erupiſſe in Eccleſiam tãtam rituum & obſeruationũ cuius P. Vi-
congeriem, ſed ſenſim obrepſiſſe. Nam quum ſanctiores illi *Epiſcopi, qui retus anato
Apoſtolis ætate proximi fuerunt, nonnulla inſtituiſſent quæ ad ordinem miam fecit.
ac diſciplinam pertinebant: ſubſequuti poſtea ſunt homines, alij poſt a- * Vt Polyc.
lios, neque ſatis conſiderati & nimis curioſi ac cupidi: quorum vt quiſ- Iren. Tertu.
que poſterior erat, ita ſtulta æmulatione cum ſuis deceſſoribus certauit Mart.de ze-
ne rerum nouarum inuentione cederet. Et quia periculum erat ne breui lo.loc.10.
obſoleſcerẽt ſua inuenta, ex quibus laudem ad poſteros affectabãt, in ex- cla 1.à ſ.1.
igẽda eorum obſeruatione erant multò rigidiores. Hæc κακοζηλία bonam ad 5.
iſtorum rituum partem nobis peperit quos iſti pro Apoſtolicis nobis vẽ- *vt Inf.c.12
ditant. Atque id quoque hiſtoriæ teſtantur. ſ.30.

19 Ne omnium catalogum texendo ſimus nimiùm prolixi, vno ex- Cœnæ mul-
emplo contenti erimus. In Cœna Domini adminiſtranda fuit ſub Apo ta à diuerſis
ſtolis magna ſimplicitas. Proximi ſucceſſores ad ornandam myſterij di- addita.
gnitatem aliquid addiderunt, quod non eſſet improbandum. Sed po- Mart.loc 4.
ſtea ſuperuenerunt ſtulti illi imitatores, qui varia fruſtula ſubinde con- cla. 2 à ſ.24
ſuendo, hunc quem in miſſa videmus ſacerdotis veſtitum, hæc alta- ad 28.
ris ornamenta, has geſticulationes & totam rerum inutilium ſupelle- Ibid.ſ.31.
ctilem nobis compoſuerunt. Atqui obijciunt fuiſſe hanc olim perſua- Inf.c.17.ſ.
ſionem, quæ in Eccleſia vniuerſa vno conſenſu fierent, ab ipſis A- 37.c.19.

Epist. 118. postolis prodijsse. Cuius rei Augustinum citant testem. Ego verò non aliunde quàm ex ipsius Augustini verbis solutionem afferam. Quæ toto (inquit) terrarum orbe seruantur, vel ab ipsis Apostolis, vel Concilijs generalibus, quorũ est saluberrima in Ecclesia authoritas, statuta esse intelligere licet: sicuti quòd Domini passio, & resurrectio, & in cælum ascensus, & aduentus Spiritus sancti, anniuersaria solennitate celebrantur. Et siquid aliud tale occurrerit quod seruatur ab vniuersa, quacunque se diffundit, Ecclesia. Quum tam pauca enumeret exempla, quis non videat eum ad authores fide & reuerentia dignos referre voluisse vsitatas tunc obseruationes, nonnisi simplices illas & raras & sobrias quibus Ecclesiæ ordinem contineri vtile est? Quantum autem hoc ab eo distat quod Romanenses magistri extorquere volunt, vt nulla sit apud eos ceremoniola quæ non pro Apostolica censeatur.

Missæ partes apud Mart. loc. 12. cla. 4 à s. 5. ad 18. Inf. c. 18. Idem Aug. ad Ianuar. inquisit. li. 1 cap. 1.

20 Ne longior sim, vnum tantùm exemplum proferam. Siquis eos interroget vnde aquam suam lustralem habeant, protinus respondent, Ab Apostolis. Quasi non hanc inuentionem nescio cui Romano Episcopo tribuant historiæ, qui si Apostolos adhibuisset in consilium, nunquam profectò contaminasset Baptismum alieno & intempestiuo symbolo. Etsi nec mihi verisimile est, tam vetustam esse eius consecrationis originem quàm illic scribitur. Quod enim dicit Augustinus quasdam suo tempore Ecclesias solennem Christi imitationem in lotione pedum refugisse, ne ad Baptismum ritus ille pertinere videretur, subindicat nullum fuisse lotionis genus quod cum Baptismo vllã haberet similitudinem. Quicquid sit, hoc à Spiritu Apostolico profectum fuisse minimè concedam, vt dum quotidiano signo Baptismus in memoriam reducitur, quodammodo repetatur. Nec moror quòd alibi ipse idem Augustinus alia quoq; Apostolis adscribit. Nam quum nihil præter coniecturas habeat, non debet ab ipsis de re tanta iudicium fieri. Postremò, vt etiam demus, illa quæ commemorat ab ætate Apostolorum fluxisse, multum tamen interest instituásne aliquod pietatis exercitium quo libera conscientia vtantur fideles: si autem non erit illis vtilis vsus, abstineant: an legem feras quæ cõscientias seruitute illaqueet. Nunc verò à quocunque authore emanarint, postquam videmus in tantum abusum prolapsas esse, nihil obstat quominus sine vlla eius contumelia abrogemus, quando nunquam ita sunt commendatæ vt perpetuò immobiles esse oporteat.

Aqua lustralis tribuitur Alexand. 1. de cõs. dist. 2. c. aquam sale. Inf. c. 17. s. 44 &c. *Epist.* 118. *ad Ianua.* Mart. loc. 9. ibi. s. 4. 5 &c c. 15. s. 16. Ad inquisit. Ianuar. li. 1. ca. 2. Epist. 109. cap. 18. 23. Idẽ ad Vincent. donatist. epist. 48

21 Nec magnopere eos iuuat quòd ad excusandam suam tyrannidem prætexunt Apostolorum exemplum. Apostoli, inquiunt, & Seniores primæ Ecclesiæ decretum præter Christi mandatum sanxerunt, quo præcipiebant Gentibus omnibus se abstinere ab idolothytis, suffocato, & sanguine. Id si illis licuit, cur non & successoribus, quoties ita res postulat, idem imitari liceat? Vtinam verò cùm semper aliàs, tum in hac re eos imitarentur. Nam (quod valida ratione confirmare promptum est) Apostolos nouum illic quicquã instituisse aut decreuisse nego. Siquidẽ quum in eo cõcilio Petrus tentari Deum pronuntiet si iugum imponitur ceruicibus discipulorum, suam ipse sententiam subuertit, si iugum postea aliquod consentit imponi. Imponitur autem, si sua authoritate decernãt Apostoli, prohibendum Gentibus ne idolothita, sanguinem & suffocatum attingant. Manet quidem adhuc scrupulus, quòd nihilominus videantur prohibere. Atqui facilè dissoluetur siquis propiùs decreti ipsius sensum animaduertat: cuius primũ ordine, & momento præcipuum caput est, relinquendam esse Gentibus suam libertatem, nec illis obturbandam esse, aut de Legis obseruationibus exhibendam molestiam. Hactenus nobis egregiè patrocinatur. Quæ autem proximè sequitur exceptio, nec noua lex est ab Apostolis lata, sed diuinum æternumque Dei mandatum de nõ violanda charitate. nec punctum ex illa libertate delibat: sed Gentes duntaxat

3. Obiect. *Act.* 15. 20 Sup. s. 17. 14 l. 3. c. 4. s. 16 Solutio. Act. 15. 10. Inf. c. 17. à s. 44. ad finem vbi de consuetudine. quo spectet decret. Vt docuit l. 3. c. 19 s 12 Act. 15. 20. 21.

duntaxat admonet qua ratione sese fratribus attemperent, ne sua liberta- Lege quæ
te in eorum offensionem abutantur. Sit hoc igitur secundum caput, vt in- de libertate
noxia libertate vtantur Gentes, ac citra fratrum offensionem. At certum tractat. l. 3.
tamen aliquid præscribunt: nempe quatenus pro tempore expediebat, c. 19. à s. 5.
docent ac designant quibus rebus in fratrum offensionem possint incur- ad 15.
rere, quo ab illis caueant: nihil tamen nouum ad æternam Dei Legem,
quæ fratrum offensionem prohibet, de suo afferunt. Exempl.

22 Quemadmodum siqui Ecclesijs nondum benè constitutis præ- ἀδιαφόρων.
sunt fideles pastores, omnibus suis edicant, ne, donec imbecilles quibus- ibid. s. 7.
cum viuunt, adolescant, palàm die veneris carnibus vescantur, aut ferijs Sup. obiter
in publico laborent, aut simile quidpiam. Hæc enim tametsi seposita su- s. 10.
perstitione, indifferentia per se sint: vbi tamen accedit fratrum offensio, Inf. s. 28.
sine delicto admitti nequeunt. Sic autem sunt tempora, vt spectaculũ hoc Ro. 14. 2. 3.
infirmis fratribus proponere non possint fideles quin eorum conscientias 1. Cor. 10. 28
grauissimè vulnerent. Quis, nisi calumniator, sic nouam ferri ab ijs legem Gal. 6. 2.
dicat, quos constat duntaxat scandalis occurrere, quæ sunt à Domino sa- De scãdalis
tis disertè prohibita? Nihilo autem magis & de Apostolis dici potest, abundè l. 3.
quibus nihil aliud propositum erat, offensionum materiam tollendo, quã c. 19. s. 7. 11.
diuinam vrgere Legem de vitanda offensione. acsi dixissent, Præceptum Vide Mart.
Domini est, ne fratrem infirmum lædatis. quæ idolis oblata sunt, suffoca- lo. 5. cla. 3.
tum & sanguinem manducare non potestis quin offendantur infirmi fra- à s. 10. ad finẽ
tres. Edicimus igitur vobis in verbo Domini, ne cum scandalo manduce-
tis. Idque ipsum spectasse Apostolos, Paulus optimus est testis, qui certè 1. Cor. 8. 1.
nonnisi ex Concilij sententia sic scribit, De escis quæ idolis immolãtur, Exẽpl. l. 3. c.
scimus quia simulachrum nihil est. Quidam autem cum cõscientia idoli, 19. s. 12.
quasi idolis immolatum, manducant: & conscientia eorum infirma quum Inf. c. 19. s. 26
sit, polluitur. Videte ne facultas vestra offendiculum fiat infirmis. Cui i- Beza cap. 5.
sthæc probè perpensa fuerint, ei posthac fucus non fiet, qualem faciunt art. 41.
qui suæ tyrannidi Apostolos prætexunt, acsi Ecclesiæ libertatem suo de- 2.
creto infringere cœpissent. Verùm, vt effugere nequeant quin sua etiam Solutio à
confessione solutionem hanc approbent, respondeant mihi quo iure illud confessione
ipsum * decretũ ausi sint abrogare. Nempe quia ab illis offensionibus ac aduers.
dissidijs, quibus occurrere voluerant Apostoli, nihil ampliùs periculi e- * Quod ha-
rat: legem verò à suo fine æstimandam nouerant. Quum igitur lex ista re- betur Can.
spectu charitatis lata sit, in ea nihil præscribitur nisi quantum charitatis Apost. 62.
interest. Quum fatentur nihil aliud esse legis huius transgressionem quã Gãgr. ca. 2.
violationem charitatis, nónne simul agnoscunt non commentitium ali- Vide Mart.
quod esse additamentum ad Legem Dei, sed germanam simplicemq; ac- ibid. s. 18.
commodationem ad tempora & mores quibus destinabatur?

23 At verò vt iniquæ centies sint nobis & iniuriæ eiusmodi leges, 4.
esse tamen sine exceptione audiendas contendunt. non enim hîc agi, vt Obiect. esse
erroribus consentiamus: sed tantùm vt dura perfectorum imperia sub- obediendũ
diti perferamus, quæ detrectare non est nostrum. Verùm hîc quoque op- præpos.
timè verbi sui veritate occurrit Dominus, nosq; à tali seruitute in liber- Sup. c. 9. s. 12
tatem vendicat quam sacro suo sanguine nobis acquisiuit: cuius benefici- c. 8. s. 15.
um verbo suo non semel obsignauit. Non enim (quod malitiosè fingunt) Inf. c. 20. s. 32
id solùm agitur vt grauem aliquam oppressionem in corpore nostro per- Act. 20. 28.
feramus, sed vt conscientiæ libertate sua, hoc est sanguinis Christi bene- Onera im-
ficio spoliatæ, seruiliter crucientur. Quanquam istud etiam, acsi parum portabilia
ad rem faceret, omittamus. At quanti putamus referre, suum Domino re- nõ imponẽ.
gnũ eripi, quod tanta seueritate sibi asserit? Eripitur autem quoties hu- Mat. 23. 3.
manarum inuentionum legibus colitur: quum solus ipse cultus sui velit Act. 15. 20.
haberi legislator. Ac ne rem esse nihili quis existimet, audiamus quãti re- Inf. c. 13. s. 4
putetur à Domino. Quoniã, inqnit, timuit me populus iste mãdato & do- Ies. 29. 13.
ctrinis hominum, ecce ego stupefaciam eum miraculo grandi & stupẽdo,

l.3.c.20. peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intelligentia à senioribus re-
s.31. cedet. Alibi, Frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum.
*Mat.*15.9. Et sanè quòd se filij Israel pluribus idololatrijs inquinarunt, totius mali
Origo idololatr.l.1.c.5.s.11.13. causa adscribitur impuræ huic mixturæ, quòd transgressi Dei mandata, cultus nouos fabricarint. Ideoq; refert Sacra historia nouos aduenas qui ad incolendam Samariam traducti fuerant à Rege Babylonio, fuisse di-
Inf.c.15.s.22. scerptos & consumptos à feris bestijs, eo quòd nescirent iudicia vel statuta Dei terræ illius. Quanuis in ceremonijs nihil peccassent, non tamen
2.*Reg.*17.24.31. probata fuisset Deo inanis pompa: sed interim cultus sui violationem, quòd homines aliena à verbo suo commenta ingererent, vlcisci non destitit. Vnde postea dicitur, pœna illa territos, ritus in Lege præscriptos
Vide quę de vitioso Dei timore l.3.c.2.s.13. suscepisse: sed quia nondum purè colebant verum Deum, bis repetitur, timuisse ipsum & non timuisse. Vnde colligimus, partem reuerentiæ quæ illi defertur, in eo esse positam dum in illo colendo simpliciter quod mādat, nullas nostras inuentiones miscendo sequimur. Atque ideo sæpius
Sup.s.10. laudantur pij Reges, quòd fecerint secundùm omnia præcepta nec decli-
2.*Reg.*22.1 *&* 18.3. *&* 12.2. nauerint vel ad dexterā vel ad sinistram. Vltrà progredior, etiamsi in cōmentitio aliquo cultu palàm non apparet impietas: seuerè tamē à Spiritu damnatur, ex quo à Dei præcepto discessum est. Altare Achaz, cuius ex-
2.par.17.4. emplar è Samaria illatum erat, videri potuit augere templi ornatū, quum
2.*Reg.*16.10. eius consilium esset soli Deo illic sacrificia offerre, quod splendidius facturus erat quàm in primo & vetusto altari. videmus tamē vt Spiritus audaciam illam detestetur non alia de causa nisi quod hominum inuenta in
2.Par.28.1.28.25. Dei cultu impuræ sunt corruptelæ. Et quò nobis clariùs patefacta est Dei voluntas, minùs excusabilis quicquam tētādi proteruia. Ac proinde me-
Inf.c.18.19. ritò aggrauatur hac circunstantia crimen *Manasse, quòd altare nouum
2.*Reg.*21.3 v.21.22. extruxerit in Ierusalem: de qua pronuntiauerat Deus, Ponam illic nomē meum: quia nunc quasi ex professo respuitur Dei authoritas.

24 Mirantur plerique cur adeò acriter interminetur Dominus se
Merito De⁹ odit hom. inuenta. facturum stupenda populo à quo mandatis hominum colebatur, & se frustra coli pronuntiet hominum præceptis. At si spectarent quid sit in religionis (hoc est cælestis sapientiæ) causa ab vno Dei ore pendere, simul viderent non leuem esse rationem cur peruersa huiusmodi obsequia sic
Ies.29.14. abominetur Dominus, quæ pro humani ingenij libidine sibi pręstantur.
vt sup. docuit s.16. Nā tametsi speciem habent quandā humilitatis in sua hac obedientia, qui eiusmodi legibus in Dei cultum parent: minimè tamen sunt coràm Deo
Sup. hunc. Pauli loc. exposuit s.11.6. inf. c.13.s.2.7.20. humiles, cui easdem præscribunt leges quas ipsi seruant. Hæc verò ratio est cur nos tam diligenter cauere vult Paulus ne decipiamur per traditiones hominum, & illam quam vocat ἐθελοθρησκείαν, id est voluntarium cultum, & præter Dei doctrinam ab hominibus excogitatum. Sic est profectò, * stultescere & nostram nobis ipsis & omnium homi-
*Colos.*2.4. num sapientiam oportet quò solum illum sapere permittamus. Quam viam minimè tenent qui confictis hominum arbitrio obseruatiunculis,
Item sup.s.7 8. illi se approbare meditantur, & quasi inuito præuaricatricem erga eum obedientiam, quæ hominibus defertur, obtrudunt. Qualiter & aliquot
* 1.Cor.1.19.20. antè seculis & nostra memoria factum est, & fit hodie quoque in ijs locis in quibus creaturæ pluris est quàm Creatoris imperium: vbi religio
Mat.15.9. (si tamen religio vocari ea meretur) pluribus magisque insulsis superstiti-
Mart.loc.5. clas.3.s.20. onibus conspurcata est quàm vlla vnquam paganitas. Quid enim posset parere hominum sensus quàm carnalia fatuaque omnia, & quæ suos au-
Ibid.s.15. thores verè referant?
1.*Sam.*7.17. 25 Quòd etiam obtendunt superstitionum patroni, Samuelem sacrificasse in Ramatha, & quanuis præter Legem id fieret, placuisse tamen
Deu 12.14. Deo: facilis solutio est, non fuisse secundùm aliquod altare quod vnico
5. Obiect. opponeret: sed quia nondum arcæ fœderis destinatus erat locus, oppidū

vbi

vbi habitabat sacrificijs destinasse tanquam maximè commodum. Certè animus sancti Prophetæ non fuit quicquam nouare in sacris, vbi Deus tam arctè vetabat addi vel minui. Quod ad exemplum Menoha spectat, extraordinarium & singulare fuisse dico. Obtulit ille Deo sacrificium homo priuatus, nec sine Dei approbatione: nẽpe quia non temerario animi sui motu, sed cælesti instinctu hoc suscepit. Quantopere autem abominetur Deus quæ mortales ex seipsis excogitant ad eum colendum, alter nõ inferior Menoha Gedeon insigni documento est, cuius ephod non modò ei & familiæ, sed toti populo cessit in ruinam. Denique aduentitia quælibet inuentio, qua Deum homines colere appetunt, nihil aliud est quàm veræ sanctimoniæ pollutio.

2.expl. vnũ Sam. — *Iudic.*13.19 — Alt. Menohæ. punitũ. — 2 par.27.19 — *Iu.*8.27. — Inf.c.17.s.45.

26 Cur igitur, inquiunt, ferri voluit Christus onera illa importabilia quæ alligabant Scribæ & Pharisæi? Imò cur alibi idem Christus caueri voluit à fermento Pharisæorum? Fermentũ (interprete Matthæo Euangelista) appellãs quicquid propriæ doctrinæ verbi Dei puritati admiscerent. Quid apertius volumus, quàm quòd totam eorum doctrinam iubemur fugere & cauere? Vnde nobis certissimũ fit, neque altero loco Dominum voluisse suorum conscientias proprijs Pharisæorum traditionibus vexari. Et verba ipsa, si modò non torqueãtur, nihil tale sonant. Illic siquidẽ Dominus acerbè in Pharisæorum mores inuehi instituẽs, simpliciter suos auditores antè erudiebat, vt quanquam nihil in illorũ vita cernerent quod sequerentur, nõ tamẽ ea facere desinerent quæ verbo docebãt, quum in cathedra Mosis (hoc est, ad enarrandam Legẽ) sederent. Nõ ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentiũ exemplis plebs ad contemptũ doctrinæ induceretur. Verùm quia nonnulli rationibus minimè permouentur, authoritatẽ semper requirũt, subijciã Augustini verba quibus idem prorsus dicitur, Habet ouile Domini præpositos partim fidos, partim mercenarios. Præpositi qui fidi sunt, veri sunt Pastores. audite tamẽ, quòd & mercenarij necessarij sunt. Multi quippe in Ecclesia, cõmoda terrena sectantes, Christũ prædicant, & per eos vox Christi auditur: & sequuntur oues non mercenariũ, sed Pastorem per mercenariũ. Audite mercenarios ab ipso Domino demonstratos. Scribæ, inquit, & Pharisæi cathedrã Mosis insident. quæ dicunt, facite: quæ autẽ faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, nisi per mercenarios vocem Pastoris audite? Sedendo enim in cathedra, Legem Dei docent, ergo per illos Deus docet. sua verò si illi docere velint, nolite audire, nolite facere. Hæc Augustinꝰ.

Mat. 23.3. & 16.6. — vlt.obiect. à Mandato Chri. — Luc.12.1. — Mat. 16.12. — Sup.s.1.13. 23. — Vide Mart. loc.10. clas. 1.à s.5.ad finem & hic sup.s18. — *Aug. in Iohanẽ tract.* 46. — Idem in præfa psal. 115. — Beza cap.5. art.20. — Sup.s.13.

27 Quando verò imperiti plerique, dum humanis traditionibus impiè ligari hominum conscientias, & frustra Deum coli audiunt, eadem litura leges omnes inducunt quibus Ecclesiæ ordo cõstituitur: illorum quoque errori commodum hic occurrendum est. Falli hîc sanè perquam est lubricum: quia non prima statim facie apparet quantum inter illas & has intersit. Sed ego ita dilucidè rem totam paucis expediam, necui imponat similitudo. Hoc primùm habeamus, si in omni hominum societate necessariam esse politiam aliquam videmus, quæ ad alendam cõmunem pacem, & retinendam concordiam valeat: si in rebus agendis vigere semper aliquem ritum, quem nõ respui publicæ honestatis interest, atque adeò humanitatis ipsius: id in Ecclesijs præsertim obseruandum esse, quæ cùm bene composita rerum omnium constitutione optimè sustinentur, tum verò sine concordia nullæ sunt prorsus. Quamobrem si Ecclesiæ incolumitati bene prospectum volumus, diligenter omnino curãdum est quod Paulus iubet, vt decenter omnia & secundum ordinem fiant. At quum in hominũ moribus tanta insit diuersitas, tanta in animis varietas, tanta in iudicijs ingenijsque pugna: neque politia vlla satis firma est, nisi certis legibus constituta: nec sine stata quadam forma seruari ritus quispiam potest. Huc ergo quæ conducunt leges, tantum abest vt

3.huius cap. pars.1.sup.à s.1.ad 9. 2.à 9.ad hãc sect. — De legitit. ordine in eccl. — l.3.c.19. s.1.9. — Inf.s.30. c.20.s.1. — Mart.loc.5. clas.4.à s.21 ad 24. — 1.*Cor.*14. 40. — Sup.c.3.s.10

Necessar. polit. Inf.c. 20.s.3. multòmagis in Ecc.ordo Inf c.12.s.1. 2.cauenda. His cautionib. adhibitis, de decoro agit. * Sup.a s.9. ad 27. quid in ecc. ordine sibi proponend. *de qua sup. s.15.18.22. Inf.s.32. c.12.s.16. Charit. seruiẽd.docuit L.3.c.19.s 10.13. Decori 2.fines. 1.Co.14.26 Ordini 2. necess. Quale decorum. * Sup.s.18. circ. med. c.5 s. 10.16 17.18. Inf.c.18.s20 Ad quid prodesse debeat decorũ & ordo. Sup.s.19. vide annot. Inf.s.31. 1.Co.11.21 Geniculatio in precib. l.3.c.20.in fine s.33. 1.Co.14.34 Vide etiam sup. de sacr. cœtib.c.1. s.5. De discipl. Inf.c.12.

damnemus,vt his ablatis dissolui suis neruis Ecclesias,totasq; deformari ac dissipari contendamus. Neque enim haberi potest quod Paulus exigit, vt decenter omnia & ordine fiant: nisi additis obseruationibus, tãquam vinculis quibusdam,ordo ipse & decorum consistat. Id tantùm semper in istis obseruationibus excipiẽdum est, *ne aut ad salutem credantur necessaria*, atque ita conscientias religione obstringant: *aut ad Dei cultum conferantur*, atque ita in illis reponatur pietas.

28 Habemus ergo optimam & fidelissimam notam quæ inter impias illas constitutiones distinguat (quibus veram obscurari religionem & conscientias subuerti *dictũ est) & legitimas Ecclesiæ obseruationes: si his meminerimus alterum semper ex duobus esse propositum, aut vtrunq; simul, vt in sacro fideliũ cœtu decenter peragantur omnia, & qua conuenit dignitate: vt ipsa hominum communitas velut quibusdã humanitatis & moderationis vinculis in ordine retineatur. Vbi enim semel publicæ honestatis causa posita lex intelligitur, iam sublata est superstitio, in quam incidunt qui humanis inuentis Dei cultum metiuntur. Rursum vbi ad communem vsum spectare cognoscitur, euersa est falsa illa obligationis & necessitatis *opinio, quæ ingentem terrorem conscientijs injiciebat. quum putarẽtur traditiones ad salutem necessariæ. Siquidem hîc nihil quæritur nisi vt communi officio alatur inter nos charitas. Sed operæpretium est clarius adhuc definire quid sub illo decoro quod Paulus commendat, quid item sub ordine cõprehendatur. Ac decori quidem finis est, partim vt dum adhibentur ritus qui venerationem rebus sacris concilient, talibus adminiculis ad pietatem excitemur: partim etiam vt modestia & grauitas, quæ in omnibus honestis actionibus spectari debet, illic maximè eluceat. In ordine hoc primum est, vt qui præsunt, regulam ac legem benè regendi nouerint: plebs verò quæ regitur, ad obedientiam Dei rectamque disciplinam assuefiat. Deinde vt benè composito Ecclesiæ statu, paci & tranquillitati consulatur.

29 Decorum ergo non vocabimus in quo nihil præter inane oblectamentum inerit: *quale exemplum videmus in illo theatrico apparatu quo vtuntur Papistæ in suis sacris: vbi nihil quàm inutilis elegantiæ larua, & luxus sine fructu apparet. Sed illud nobis *decorum erit*, quod ita erit ad sacrorum mysteriorum reuerentiam aptum vt sit idoneum ac pietatem exercitium, vel saltem quod ad ornatum faciet actioni cõgruentem: neque idipsum sine fructu: sed vt fideles admoneat quanta modestia, religione, obseruantia sacra tractare debeant. Porrò vt pietatis exercitia sint ceremoniæ, ad Christum rectà nos deducant necesse est. Similiter *ordinem* non constituemus in illis nugatorijs pompis quæ nihil habent præter euanidum splendorem, sed in ea compositione quæ omnem confusionem, barbariem, contumaciam, turbas omnes & dissidia tollat. Prioris generis exempla sunt apud Paulum, vt ne profana symposia cum sacra Domini Cœna commisceantur: Ne mulieres in publicum nisi velatæ procedant: & alia plurima in quotidiano vsu habemus: quale est, Quòd flexis genibus nudoque capite oramus: Quòd Domini Sacramenta non sordidè, sed cum aliqua dignitate administramus: Quòd in sepeliendis mortuis quandam honestatem adhibemus, & quæ alia eòdem pertinent. In altero genere sunt horæ publicis precationibus, concionibus & mysticis actionibus destinatæ: in ipsis concionibus quies ac silentium, loca destinata, hymnorum concentus, dies celebrandæ Domini Cœnæ præfixi, quòd Paulus vetat ne mulieres in Ecclesia doceant, & siqua sunt similia. In primis verò quæ *disciplinam* conseruant, vt catechesis, censuræ Ecclesiasticæ, excommunicatio, ieiunia, & quæ in eundem catalogum referri possunt. Ita omnes Ecclesiasticas cõstitutiones, quas pro sanctis & salutaribus recipimus, in duo capita referre licet; alteræ enim ad ritus & ceremonias,

alteræ

alteræ ad disciplinam & pacem respiciunt.

30 Sed quia hîc periculũ est ne ab vna parte pseudoepiscopi prætextum inde captent ad impias suas & tyrãnicas leges excusandas, ab altera sint quidem nimis meticulosi, qui superioribus malis admoniti, nullum quamlibet sanctis legibus locum relinquant: hîc testari operæpretium est, eas demum humanas constitutiones me probare quæ & Dei authoritate fundatæ, & ex Scriptura desumptæ, adeoque prorsus diuinæ sint. Exemplum sit in geniculatione quæ fit dum solennes habẽtur precationes. Quæritur sitne humana traditio, quam repudiare vel negligere cuiuis liceat. Dico sic esse humanam vt simul sit diuina. Dei est quatenus pars est decori illius cuius cura & obseruatio nobis per Apostolum commendatur: hominum autem, quaten⁹ specialiter designat quod in genere fuerat indicatum magis quàm expositum. Ab hoc vno exemplo æstimare licet quid de toto hoc genere sit sentiendum: nempe quia Dominus & totam veræ iustitię summam, & omnes cultus numinis sui partes, & quicquid ad salutem necessarium erat, sacris suis oraculis tum fideliter complexus est, tum perspicuè enarrauit: in his solus Magister est audiendus. Quia autẽ in externa disciplina & ceremonijs non voluit sigillatim præscribere quid sequi debeamus (quòd istud pendẽre à temporum conditione prouideret, neque iudicaret vnam seculis omnibus formam conuenire) confugere hîc oportet ad generales quas dedit regulas, vt ad eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præcipi necessitas Ecclesiæ postulabit. Postremò quia ideo nihil expressum tradidit quia nec ad salutem hæc necessaria sunt, & pro moribus vniuscuiusque gentis ac seculi variè accommodari debent ad Ecclesiæ ædificationem: prout Ecclesiæ vtilitas requiret, tam vsitatas mutare & abrogare quàm nouas instituere conueniet. Fateor equidem, non temere, nec subinde, nec leuibus de causis ad nouationem esse decurrendum. Sed quid noceat vel ædificet, charitas optimè iudicabit: quam si moderatricem esse patiemur, salua erunt omnia.

2. Extremit. 1 Sup. à s. 9. ad 27. 2 s. 27. Geniculat. ex vtroque iure. l. 3. c. 20. s. 5. sup. s. 28. 29. 1. Co. 14. 40 Iustitiæ & cultus summa in lege l. 2. c. 8. s. 18. 3. l. 1. c. 12. s. 1. sup. s. 7. 8. c. 8. s. 1. 7. Mat. 17. 5. Constitut. quæ discipl. spectant quales. Inf in 3. ratio. s. 32. Charitas moderatrix.

31 Iam verò Christiani populi officium est, quæ secundùm hunc canonem fuerint instituta, libera quidem cõscientia, nullaq; superstitione, pia tamen & facili ad obsequendum propensione seruare, non contemptim habere, non supina negligentia præterire: tantum abest vt per fastum & contumaciam violare apertè debeat. Qualis (inquies) in tanta obseruãtia & cautione conscientiæ libertas esse poterit? Imò verò pręclarè constabit vbi reputabimus, non fixas esse & perpetuas sanctiones quibus adstricti simus, sed externa humanæ infirmitatis rudimenta: quibus tametsi non indigemus omnes, tamen omnes vtimur: quia alij alijs ad fouendã inter nos charitatem mutuò sumus obnoxij. Hoc in exemplis superiùs positis recognoscere licet. Quid? an in mulieris carbaso sita religio est, vt nudo capite egredi sit nefas? An sanctum de eius silentio decretum, quod violari sine summo scelere non possit? An aliquid in genuflexione, in humando cadauere mysterium, quod pręteriri sine piaculo non possit? Minimè. Nam si tali festinatione opus sit mulieri in iuuando proximo quæ velare caput non sinat, nihil delinquit si aperto capite occurrat. Et est vbi loqui non minùs opportunum illi sit quàm alibi tacere. Stãtem quoque orare qui morbo impeditus curuare genua nequit, nihil vetat. Denique satius est maturè humare mortuum, quàm vbi linteum deest, vbi non adsunt qui deducant, expectare dum inhumatus putrescat. Sed est nihilominus in istis rebus quod agendum aut cauendum mos regionis, instituta, ipsa deniq; humanitas & modestiæ regula dictet: vbi si imprudẽtia & obliuione quid erratũ fuerit, nullum admissum crimen est: sin contemptu, improbanda est cõtumacia. Similiter dies ipsi qui sint, & horæ, quæ locorũ structura, qui quo die canantur Psalmi, nihil interest.

Christiani officiũ circa has constitut. Sup. s. 3. 4. l. 3. c. 19. s. 14. 15. Vide hac de re. lib. Epist. Bezæ. ep. 24 sup. s. 29. 30 De sæpultura. l. 3. c. 25. s. 5 Vide Mart. loc. 13. Clas. 3. s. 11. 12. Ibid. loc. 14. à s. 8. ad 15. August. lib. 1. ad inquisit. Ianuar. cap. 2.

Vt dictũ est. l. 3. c. 20. f. 32. l. 2. c. 8. f. 3. 2. Sup. c. 1. f. 5. Aug. ad inquisit. Ianu. Epist. 109. cap. 18. 1. Cor. 11. 16

Verùm & certos dies & statas esse horas conuenit, & locum recipiendis omnibus idoneum, siqua seruandæ pacis ratio habetur. Nam quantarum rixarum semen futura sit earum rerum confusio, si prout cuique libitum sit, mutare liceat quæ ad communem statum pertinent? quando nunquam futurum est vt omnibus idem placeat, si res velut in medio positæ, singulorum arbitrio relictæ fuerint. Quòd siquis obstrepat & plus sapere hîc velit quàm oportet, viderit ipse qua morositatem suam ratione Domino approbet. Nobis tamen istud Pauli satisfacere debet, nos contendendi morem non habere, neque Ecclesias Dei.

Cautio. in ordine. Beza cap. 5. art. 18. Vt August. docet lib. 3. de doctrin. Christiana. cap. 9. Sup. f. 14 & inf. c. 14. f. 3. 2. Obserua. sup. f. 22. 3. sup. f. 30. 28

32 Porrò summa diligentia incũbendum est nequis irrepat error, qui purum hunc vsum vel inficiat vel obscuret. Quod quidem obtinebitur si quæcunque erunt obseruationes manifestã vtilitatem præ se ferãt, si parcissimæ admittãtur: potissimum verò si accedat fidelis Pastoris doctrina, quæ prauis opinionibus viam præcludat. Hæc autem cognitio facit vt sua cuique in his rebus omnibus libertas constet, & quandam nihilominus suæ quisq; libertati necessitatem vltro imponat, quatenus aut illud quod diximus τὸ πρέπον, aut charitatis ratio exiget. Deinde vt & in earum rerum obseruatione nulla superstitione versemur ipsi, nec morosè nimiùm ipsam ab alijs requiramus, ne potiorem Dei cultum ceremoniarum multitudine æstimem⁹, ne Ecclesia Ecclesiam ob externæ disciplinæ varietatem contemnat. Postremò vt nullam hîc perpetuam legem nobis statuentes, totum obseruationum vsum & finem ad Ecclesiæ ædificationem referamus, qua postulante, non modò mutari aliquid, sed quicquid antè in vsu nobis obseruationum fuerit, inuerti nulla offensione feram⁹. Hoc enim ferre temporum rationem vt ritus quosdã, non impios alioqui nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari conueniat, præsenti experimento est hæc ætas. Nam (quæ superiorum temporum cæcitas fuit & ignorantia) tam corrupta opinione tamque pertinaci studio antehac in ceremonijs hæserunt Ecclesiæ, vt vix satis repurgari à prodigiosis superstitionibus queant, quin multæ ceremoniæ tollãtur, nec abs re olim fortè institutæ, & nulla per se impietate notabiles.

Abrogari necessar. fit mulieribus.

De Ecclesiæ iurisdictione, eiúsque abusu, qualis cernitur in Papatu. CAP. XI.

3. pars potestatis spiritual. iuxta diuisi. sup. c. 8. f. 1. Sup. c. 7. f. 5. Necessar. politiam. sup c. 10. f. 27. inf. c. 20. f. 3. Sup. c. 10. f. 5. 1. cor. 12. 28 Inf. c. 20. f. 2 Rom. 12. 8. Sup. c. 3. f. 8. 1. Tim. 5. 17 Inf. f. 6. l. 3. c. 4. f. 22.

RESTAT tertia pars, & quidem in statu bene composito præcipua, Ecclesiasticæ potestatis, quam in iurisdictione positam esse diximus. Tota autem Ecclesiæ iurisdictio pertinet ad morum disciplinam, de qua mox tractandum erit. Quemadmodum enim nulla vrbs nullúsve pagus sine magistratu & politia stare potest: sic Ecclesia Dei (quod iam docui, sed nunc iterum cogor repetere) sua quadam spirituali politia indiget: quæ tamen à ciuili prorsus distincta est, eamque adeò nihil impedit aut imminuit, vt potiùs multum iuuet ac promoueat. Ista igitur iurisdictionis potestas nihil aliud erit in summa quàm ordo comparatus ad spiritualis politiæ conseruationem. In hunc finem fuerunt ab initio cõstituta in Ecclesijs iudicia quæ censuram de moribus agerẽt, animaduerterent in vitia, & exercendo clauium officio præessent. Hunc ordinem designat Paulus in epistola ad Corinthios, quum gubernationes nominat. Item ad Romanos, quũ dicit, Qui præest, in solicitudine præsit. Non enim alloquitur magistratus (qui nulli tũc erant Christiani) sed eos qui ad spirituale Ecclesiæ regimen erant adiuncti Pastoribus. Ad Timotheum quoque duplices facit Presbyteros: alios qui laborant in verbo, alios qui verbi prædicatione non funguntur, & tamen bene præsunt. Hoc posteriore genere non dubium est quin eos intelligat qui ad inspectionem morũ & totum clauiũ vsum constituti erant. Nam potestas hæc, de qua loquimur, tota pendet à clauibus quas Christus Ecclesiæ cõtulit,

Matthæi

Matthæi decimooctauo capite: vbi iubet grauiter publico nomine admoneri eos qui priuatas monitiones contempserint: quòd si in sua contumacia pergant, à societate fidelium abdicandos docet. Porrò monitiones istæ & correctiones sine causæ cognitione fieri nequeunt. proinde opus est & iudicio & ordine aliquo. Quamobrem nisi velimus irritam facere clauium promissionem, & excommunicationem, solennes monitiones, & quicquid tale est de medio tollere, aliquam Ecclesiæ iurisdictionẽ demus necesse est. Obseruent lectores non agi illo loco de generali doctrinæ authoritate, sicuti Matthæi cap. 16, & Iohannis 21: sed ius synedrij in posterum transferri ad Christi gregem. Ad illum vsque diem Iudæis sua fuerat gubernandi ratio, quam in Ecclesia sua stabilit Christus quoad puram institutionem, atque id graui sanctione. Sic enim oportuit, quum Ecclesiæ ignobilis & contemptæ iudicium à temerarijs & fastuosis hominibus sperni alioqui posset. Ac ne lectores impediat quòd Christus ijsdem verbis res aliquantum inter se diuersas notat, hunc nodum soluere vtile erit. Duo igitur sunt loci qui de ligando & soluendo loquuntur. Alter est Matthæi. 16. vbi Christus, postquam se claues regni cælorum Petro daturum promisit, continuò subiungit, Quodcunque ipse in terra ligauerit aut soluerit, ratum in cælo fore. Quibus verbis nihil aliud significat quàm alijs quæ habentur apud Iohannem, quum discipulos missurus ad prædicandum, postquam insufflauit in eos, Quorum, inquit, remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta erunt in cælo. Adferam interpretationem non argutam, non coactam, non detortam: sed germanam, fluentem, obuiam. Hoc de remittendis & retinendis peccatis mandatum, & illa de ligando & soluẽdo Petro facta promissio, non aliò debent referri quàm ad verbi ministerium, quod dum Apostolis cõmittebat Dominus, simul & hoc soluendi ligandique munere ipsos instruebat. Quæ enim est summa Euangelij, nisi quòd omnes serui peccati & mortis soluimur ac liberamur per redemptionem quæ est in Christo Iesu? qui verò Christum liberatorem ac redemptorem non suscipiũt nec agnoscunt, eos æternis vinculis damnatos adductosque esse? Hanc legationem quum Apostolis suis in omnes nationes perferendam traderet Dominus, vt suam esse & à se profectam approbaret, hoc præclaro testimonio eam honorauit: idque in eximiam confirmationem tum Apostolorum ipsorum, tum eorum quoque omnium ad quos peruentura erat. Referebat vt Apostoli constantem ac solidam suæ prædicationis certitudinem haberent: quam non modò infinitis laboribus, curis, molestijs, periculis obituri erant, sed suo demum sanguine obsignaturi. Ipsam, inquam, vt scirent non vanam esse, nec inanem, sed potentiæ plenam ac virtutis: referebat vt in tanta anxietate & rerum difficultate tantisque discriminibus, Dei se negotium agere persuasi essent: vt toto mundo aduersante & repugnante, Deum pro se stare cognoscerent: vt Christum doctrinæ suæ authorem, aspectu in terra præsentem non habentes, ipsum esse in cęlo intelligerent, ad firmandam eius quam sibi tradiderat doctrinæ veritatem. Oportebat rursum & auditoribus certissimè testificatum esse, illam Euangelij doctrinam non Apostolorum esse sermonem, sed Dei ipsius: non vocem in terra natam, sed è cælo delapsam. Non enim in hominis potestate hæc esse possunt, peccatorum remissio, promissio vitæ æternæ, salutis nuntium. Testificatus est ergo Christus nihil in Euangelij prædicatione Apostolorum esse præter ministerium: se esse qui per eorũ ora, velut per organa, loqueretur omnia & promitteret. Itaque peccatorum remissionem quam annuntiarent, veram esse Dei promissionem: damnationem quam pronuntiarent, certum esse Dei iudicium. Hæc autem testificatio seculis omnibus data est, firmaque manet, quæ certiores omnes securosque reddat, Euangelij verbum, à quocunque tandem ho-

Mat. 18. 18. hunc loc. exponit. Inf. s. 2. Sup. c. 1. s. 9. De clauib. inf. c. 12. s. 2. 3. 4. &c. Mat. 16. 19. Ioan. 21. 15. Beza cap. 5. art. 32. 33. Synedrium de quo sup. c. 8. s. 15. Inf. s. 4. 2. loci. ver. 19. l. 3. c. 4. s. 12 Inf. s. 2. Ibid. s. 20. sup. c. 1. s. 21 *Ioh. 20. 23.* c. 6. s. 3. 4. potest. clauiũ exposit. *Mat. 16. 19* Ita docuit. sup. c. 8. s. 9. Summa Euang. quæ habetur l. 2. c. 6. c. 9. Item l. 3. c. 3 s. 19. Mat. 28. 19. Sup. c. 8. s. 4. 8. Nota cur Apost. tales factæ sint promis. Inf. c. 19. s. 6. Sup. c. 3. s. 3 c. 1. s. 6. Inf. c. 17 s. 2. 30. l. 2. c. 16. s. 14. Sup. c. 8. à s. 2. ad 10. l. 3. c. 4 s. 24. Deũ vti Apost. vt organ sup. c. 1. s. 5. c. 3. s. 1. Inf. c. 14. s. 11

Sæculis omnib. data est hæc potest.

mine prædicetur, ipsissimam esse Dei sententiam, apud summum tribunal promulgatam, in libro vitæ scriptam, in cęlo ratam, firmam, ac fixam. Habemus potestatem clauium esse simpliciter in illis locis Euangelij prædicationem: nec tam potestatem esse quàm ministerium, si ad homines respicimus. Non enim hominibus hãc potestatem propriè Christus dedit, sed verbo suo, cuius homines ministros fecit.

Mat. 18.17
Alter locus cuius meminit.
Sup. §. 1.
Inf. c. 12. §. 4
10. l. 3. c. 4. §. 12. 20.
sup. c. 8. §. 15
c. 6. §. 3. 4.
Nota huius loc. collationem cum Mat. 16. 19.
Vt docet inf. c. 12. §. 3.
Alia soluẽdi & ligandi ratio de vtráque loquitur l. 3. c. 4. §. 12. 14. 20. &c.
Mat. 16. 19. & 18. 17.
Vt sup. c. 2. 6. 7. 8. 10.
l. 3. c. 4. §. 12. &c. c. 5.

2 Alter, quem de ligãdi & soluendi potestate extare diximus, locus Matthæi 18. habetur. vbi ait Christus, Si frater aliquis Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis super terram, erũt ligata & in cœlo: quæcunque solueritis, soluta erunt. Hic locus non omnino est priori similis, sed paulò in diuersam partem intelligendus est. Nõ autem sic diuersos facio vt nõ multam habeant inter se affinitatem. Hoc primùm vbique simile est quòd vtraque est generalis sententia, eadem semper ligandi soluendique potestas (nempe per verbum Dei) idem mandatum, eadem promissio. Eo autẽ differunt, quòd prior locus peculiariter de prædicatione est qua verbi ministri funguntur: hic ad disciplinam excommunicationis pertinet, quæ Ecclesiæ permissa est. Ligat autem Ecclesia quem excõmunicat: non quòd in perpetuam ruinam ac desperationem conijciat, sed quia eius vitam ac mores damnat: ac, nisi resipuerit, iam eum suæ damnationis admonet. Soluit quem in cõmunionem recipit: quia velut participem eum facit vnitatis quam habet in Christo Iesu. Nequis ergo contumaciter Ecclesiæ iudicium contemnat, aut parui faciat se fidelium suffragijs damnatum: testatur Dominus tale fidelium iudicium non aliud esse quàm sententiæ suæ promulgationem, ratumque haberi in cælis quod illi in terra egerint Habent enim verbum Dei, quo peruersos damnent: habent verbum, quo resipiscentes in gratiam recipiant. Errare autem non possunt, nec à Dei iudicio dissentire. quia nonnisi ex Lege Dei iudicãt, quæ non incerta est aut terrena opinio, sed sancta Dei voluntas, & cæleste oraculum. Ex istis duobus locis, quos vt breuiter, ita & familiariter & verè enarrasse mihi videor, furiosi illi, nullo discrimine, prout sua vertigine feruntur, nunc confessionem, nunc excommunicationem, nunc iurisdictionem, nunc ius condendi leges, nunc indulgentias statuere conantur. Priorem verò ad astruendum Romanæ sedis primatum allegant, ita norunt claues suas quibus visum est aptare seris & ostijs: vt dicas tota vita eos artem fabrilem exercuisse.

Aduers. eos qui temporariam faciunt Eccl. iurisdict.
Mart. loc. 5. clas. 4. §. 1. 11
Vide inf. à §. 7. ad 12.
Discrimen hoc notatur. Sup. c. 10. §. 3. 5.
Ibid. Mart. loc. 13. à §. 6. ad. 23.
Beza cap. 5. art. 32.
*Inf. c. 12. à §. 1. ad. 21.

3 Nam quòd nonnulli omnia illa temporaria fuisse imaginantur: quum magistratus à religionis nostræ professione alieni adhuc forent: in eo falluntur, quod non animaduertunt quantum sit discrimen & qualis dissimilitudo Ecclesiasticæ & ciuilis potestatis. Neq; enim ius gladij habet Ecclesia quo puniat vel coërceat, non imperium vt cogat, nõ carcerem, non pœnas alias quæ solẽt infligi à magistratu. Deinde non hoc agit vt qui peccauit, inuitus plectatur: sed vt voluntaria castigatione pœnitẽtiam profiteatur. Est igitur longè diuersa ratio: quia nec quicquam sibi sumit Ecclesia quod sit proprium magistratus, neque hoc efficere potest magistratus quod ab Ecclesia peragitur. Exemplo fiet hoc facilius. Inebriatus est aliquis? in vrbe bene constituta, pœna erit carcer. scortatus est? aut similis, aut potiùs maior. Ita erit satisfactum & legibus, & magistratui, & externo iudicio. At fieri poterit vt nullam det pœnitentiæ significationem, quin potiùs vt obmurmuret vel fremat. An illic cessabit Ecclesia? At recipi ad Cœnam tales nequeunt quin fiat & Christo & sacræ eius institutioni iniuria. * Et hoc postulat ratio, vt qui Ecclesiã offendit malo exemplo, solenni pœnitentię declaratione offendiculum, quod excitauit, tollat. Ratio quam adducunt illi qui cõtrà sentiunt, nimis est frigida. Mandabat, inquiunt, Christus has partes Ecclesiæ, quum non esset

magistratus

magistratus qui exequeretur. Sed accidit sæpenumero vt sit negligentiór magistratus: imò nonnunquam fortè vt sit ipsemet castigandus: quod & Theodosio Cæsari contigit. Adhæc tantundem dici poterit de toto fere verbi ministerio. Nunc ergo secundùm eos desinant reprehendere Pastores manifesta flagitia: desinant obiurgare, arguere, increpare. Sunt enim Christiani magistratus, qui legibus & gladio debent hæc corrigere. At quemadmodum magistratus, puniendo, & manu coercendo, purgare debet Ecclesiam offendiculis: ita verbi minister vicissim subleuare debet magistratum, ne tam multi peccent. Sic coniunctæ debent esse operæ vt altera sit adiumento alteri, non impedimento.

Nota.
2 Obiect. de Theodosio. Inf. c. 12 f. 7. Sozom. eccl hist. li. 7. cap. 24.

4 Et sanè siquis propius expēdat Christi verba, facilè perspiciet, statum & perpetuum Ecclesiæ ordinem, non temporarium illic describi. Neque enim consentaneum est, vt qui monitionib9 nostris obtemperare noluerint, eos ad magistratum deferamus. quod tamen necesse foret si in vicem Ecclesiæ ille succederet. Quid ista promissio, an vnius anni dicenda erit, vel paucorum, Amen amen dico vobis, quicquid ligaueritis in terra? Præterea Christus nihil hic nouum instituit: sed consuetudinem in veteri gentis suæ Ecclesia semper obseruatam, sequutus est: quo significauit, non posse carere Ecclesiam spirituali iurisdictione, quæ ab initio fuisset. Atque id omnium temporum consensu fuit confirmatum. Neque enim vbi cœperunt Imperatores & magistratus Christo nomē dare, protinus abrogata est spiritualis iurisdictio: sed ita duntaxat ordinata nequid ciuili derogaret, aut cum ea confunderetur. Et meritò, non enim magistratus, si pius est, eximere se volet communi filiorum Dei subiectione, cuius non postrema pars est, Ecclesiæ ex verbo Dei iudicanti se subijcere: tantum abest vt iudicium illud tollere debeat. Quid enim honorificentius (inquit Ambrosius) quàm vt Ecclesiæ filius dicatur Imperator? Imperator enim bonus, intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est. Quare illi qui vt magistratum ornent, Ecclesiam spoliant hac potestate, non modò falsa interpretatione corrumpunt Christi sententiam, sed sanctos omnes Episcopos, qui tam multi à tempore Apostolorum extiterūt, non leuiter damnant, quòd honorem officiúmque magistratus falso prætextu sibi vsurpauerint.

Perpetuam illic describi iurisdict. à Christo probat.
1 Ratio.
2 à promiss. natura.
3 Cuius meminit sup. f. 1. Vbi de Synedrio. c. 8. f. 15.
Mart ibid. f. 9. 10. Inf. c. 20 f. 3.
Epist. 32. ad Valentianum.

5 Sed hoc quoque exaduerso operæpretium est videre, quis fuerit olim verus vsus Ecclesiasticæ iurisdictionis, & quantus abusus obrepserit: vt sciamus quid abrogandum sit, & quid ex antiquitate restituendū, si volumus, *euerso regno Antichristi,* verum Christi regnum iterum erigere. * Primùm hic scopus est, vt scandalis obuiam eatur: quòd siquid scandali exortum sit, aboleatur. In vsu duo sunt consideranda: *Vt à iure gladij* prorsus separetur hæc spiritualis potestas: deinde ne vni9 arbitrio, sed per legitimum consessum administretur. Vtrunque in puriore Ecclesia obseruatum fuit. Neque enim vel mulctis, vel carceribus, vel alijs ciuilibus pœnis potestatem suam exercuerunt sancti Episcopi: sed solo Domini verbo, vt decebat, vsi sunt. Seuerissima enim Ecclesiæ vindicta, & quasi vltimum fulmen, * est excommunicatio, quæ nonnisi in necessitate adhibetur. Illa porrò nec vim, nec manum desyderat, sed verbi Dei potentia contenta est. Denique veteris Ecclesiæ iurisdictio nihil aliud fuit quàm practica (vt ita loquar) declaratio eius quod docet Paulus de spirituali Pastorum potestate. Data est, inquit, nobis potestas, qua demoliamur munitiones, qua humiliem9 omnem altitudinem quæ se extollit aduersùs cognitionem Dei, qua subigamus omnem cogitationem, & captiuam ducamus in obedientiā Christi, in promptu verò habemus vindictam aduersus omnem inobedientiam. Quemadmodum hoc fit prædicatione doctrinæ Christi: ita, ne doctrina sit ludibrio, secundùm idipsum quòd docetur iudicari debēt qui se profitētur fidei domesticos. Id porrò

Descopo eccl iurisd Beza c. 5 ar. 33
Inf c. 12. f. 5.
*Sup. c. 6. 7. f. 25. l. 3. c. 20. f. 42.
1. Cor. 6. 4.
1 Scopus l. 3. c 14 f. 15. In vsu 2. consider. Inf. f. 8. de 2. Inf. f. 6 c 12. f. 11.
2. Cor. 10. 4.
*vlt. eccle. fulmen excommuni.
Arma pasto. sup. c. 8. l. 9.

Inf.f.10.de ciuili potest inf.c.20.f.3. c.12 f 5.c. 17.f.40. 1.Cor.5.12. De Confesſu senior. Sup.c.1.f.9. 15.Inf.c.12. f.9.16. *Epist.*14.*li.* 2,*& eiusdẽ lib. epist.*19. *& alibi Epist.*10.*li.*3. Sup c.3.f.8. c.4.f.1. *In* 5.*cap.*1. *ad Timoth.* Beza cap. 8. art 34. Mart.ibid. f.10.l.3. c.4 f.22. Vt dictũ est sup.c.5.f.2. e 6.c.7.f.7. 9 10. Inf.c. 19.f.28. Ex Episcop. negligentia Officiales orti. Vide sup.f. 3.annotat. contra forũ official. Vide inf. f 8 Grad.& causæ excõmunicat.Pp. Beza cap.7. art.15 de Prisco More Cyp. Inf. c.19.f.14. Tert. Apolog.aduers. gentes. Iustin.in Apolog.

fieri nequit nisi vnà cum ministerio coniunctum sit ius vocandi eos qui priuatim monendi sunt, vel acrius corrigendi, ius etiam arcendi eos à Cœnæ cõmunione qui recipi sine tanti mysterij profanatione nequeunt. Itaque dum alibi negat non esse nostrum extraneos iudicare, filios Ecclesiæ censuris subijcit quæ eorum vitia castigent, ac tunc viguisse iudicia innuit à quibus nemo fidelium esset immunis.

6 Eiusmodi verò potestas (vt proposuimus) non penes vnum erat, vt pro sua libidine quiduis ageret: sed penes cõsessum Seniorum, qui erat in Ecclesia: quod in vrbe est Senatus. Cyprianus, quum meminit per quos suo tempore exerceretur, adiungere solet totum clerum Episcopo. Sed alibi quoque demonstrat, sic præfuisse clerum ipsum vt plebs interim à cognitione non excluderetur. sic enim scribit, Ab initio Episcopatus mei statui sine cleri consilio, & plebis consensu, nihil agere. Verùm hæc erat communis & vsitata ratio, vt per senatum Presbyterorum Ecclesiæ iurisdictio exerceretur: quorum duo (vt dixi) erant genera. Alij enim ad docendum erant ordinati, alij morum censores duntaxat erant. Paulatim degenerauit hoc institutum à suo primordio: vt iam Ambrosij seculo soli clerici in iudicijs Ecclesiasticis essent cognitores. Quod ipse conqueritur his verbis, Synagoga vetus, inquit, & postea Ecclesia Seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur: quod qua negligentia obsoleuerit nescio, nisi fortè doctorum desidia, vel magis superbia: dum soli volunt aliquid videri. Videmus quantopere sanctus vir indignetur aliquid de meliore statu concidisse: quum tamen adhuc illis staret ordo sàltem tolerabilis. Quid igitur si has deformes ruinas intueretur quæ nullum propè vestigium referunt vetusti ædificij? qua deploratione vteretur? Principiò contra ius & fas, quod Ecclesiæ datum erat, sibi vni vindicauit Episcopus. Perinde enim est acsi Senatu expulso Consul imperium solus occuparet. Atqui, vt est reliquis honore superior, ita in ipso collegio plus est authoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbũ, quòd vnus homo, translata ad se communi potestate, & tyrannicæ libidini patefecit aditum, & Ecclesiæ quod suum erat eripuit, & consessum à Christi Spiritu ordinatum suppressit & abdicauit.

7 Verùm (vt aliud malum semper ex alio nascitur) Episcopi velut rem sua cura indignam fastidientes, ad alios ablegarunt. Inde creati Officiales, qui locum illum sustinerent: nõdum dico quale genus hominum, hoc tantùm dico, nihil differre à profanis iudicibus. Et tamen spirituale iurisdictionem adhuc vocant, vbi nonnisi de rebus terrenis litigatur. Vt nihil sit aliud mali, forum litigiosum qua fronte vocare audent iudicium Ecclesiæ? At illic sunt monitiones, est excommunicatio. Scilicet ita cum Deo luditur. Debet pauperculus aliquis pecuniam? Citatur. si comparet, damnatur. damnatus nisi satisfaciat, monetur: à monitione secunda gradus fit ad excommunicationem. si non comparet, monetur vt se sistat iudicio, si moram facit, monetur, & mox excommunicatur. Quæso, quid omnino simile vel cum instituto Christi, vel cum more prisco, vel cum ratione Ecclesiastica? At fit etiam illic de vitijs censura. Nempe scortationes, lasciuias, ebrietates & eius generis flagitia non tantùm tolerant, sed tacita quodammodo approbatione fouent ac confirmant: neque id in plebe modò, sed in ipsis quoque clericis. Ex multis paucos ad se vocãt, vel ne videantur nimis socordes in conniuendo, vel vt pecuniam emulgeant. Taceo prædas, rapinas, peculatus, sacrilegia, quæ inde colliguntur. Taceo quales vt plurimum deligantur ad hoc munus. Hoc satis superque est, quòd quum iurisdictionem suam spiritualem iactant Romanenses, ostendere promptum est institutæ à Christo rationi nihil esse magis contrarium: cum prisca vero consuetudine nihilo plus habere similitudinis quàm tenebras cum luce.

8 Tametsi

8 Tametsi non omnia diximus quæ huc adferri poterant, & ea quoque ipsa quæ diximus, paucis perstricta sunt: sic tamen debellatum esse confido vt nihil iam sit cur quispiam ambigat, spiritualem potestatem, qua Papa cum toto suo regno superbit, impiam esse contra Dei verbum ac iniustam in eius populum tyrannidem. Ac spiritualis quidem potestatis nomine tum audaciam complector in fabricãdis nouis doctrinis, quibus miseram plebem à germana verbi Dei puritate auerterunt, tum iniquas traditiones quibus ipsam illaquearunt, tum pseudoecclesiasticã iurisdictionem, quam per suffraganeos & officiales exercent. Nam si Christo regnum inter nos permittimus, fieri non potest quin totum istud dominationis genus extẽplo prosternatur ac corruat. Ius autẽ gladij quod sibi quoq; tribuunt, quia in conscientias non exercetur, tractare præsentis negotij non est. Qua tamen etiam in parte animaduertere operæpretium est, sui semper esse similes: nihil scilicet minus quàm quod haberi volunt, Ecclesiæ pastores. Nec peculiaria hominum vitia, sed commune totius ordinis scelus, adeoque ipsam ordinis pestem arguo: quando mutilus ille fore creditur, nisi opulentia & superbis titulis spectabilis fuerit. Si hac de re Christi authoritatem quærimus, non dubium quin verbi sui ministros à ciuili dominatione ac terreno imperio arcere voluerit, quum diceret, Reges Gentium dominantur illis: vos autem non sic. Significat enim non modò pastoris officium distinctum esse ab officio principis: sed res esse magis separatas quàm vt in vnum hominem coire queant. Nam quòd Moses vtrunque simul sustinuit, primum raro id miraculo factũ est: deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur. Vbi autem certa forma à Domino præscribitur, ciuilis gubernatio ei relinquitur: sacerdotium iubetur fratri resignare, & meritò. est enim supra naturam vt vnus homo vtrique oneri sufficiat. idque fuit seculis omnibus diligenter in Ecclesia obseruatum. Nec quisquam extitit Episcoporum, quandiu durauit vera aliqua Ecclesiæ facies, qui de vsurpando iure gladij cogitaret: vt istud esset vulgare prouerbium Ambrosij ætate, Imperatores magis sacerdotium optasse quàm imperium Sacerdotes. Erat enim in omnium mentibus infixum quod postea dicit, Ad Imperatorem pertinere palatia, ad Sacerdotem Ecclesias.

[Margin: Spiritual. Pp potestat. impiam esse. Sup. c. 5. s. 13 c. 6. 7. Sup. s. 5. 7. Aduers. quã Sup. c. 8. Item c. 10. à s. 5. ad 27. l. 3. c. 19. s. 15 & de regno Christi l. 2. c. 15. s. 4. 5. De iure gladij fusis. Mart. loc. 13 ibid. s. 14. 15. 16. 17. *Mat.* 20. 25 *Luc.* 22. 25. *Exod.* 18. 16 Inf. c. 20 s. 7 In Mose quid peculiare Mart. ibid. s. 12. 13 *Hom. de basilic. tradendis.*]

9 Posteaquam verò excogitata fuit ratio qua Episcopi titulum, honorem, opes sui muneris tenerent sine onere ac solicitudine: ne otiosi prorsus relinquerentur, ius illis gladij datum est, vel potiùs ipsi sibi vsurparunt. Hanc impudentiam quo tandem prætextu defendent? An iudiciorum cognitionibus, ciuitatumque & prouinciarum administrationibus sese inuoluere, & occupationes à se tam alienas latissimè amplecti, id Episcoporum erat? quibus tantum in suo munere operæ ac negotij est, vt si illic toti assiduique sint, nec vllis auocamentis distrahantur, vix tamen sufficere queant. At verò, qua sunt peruicacia, iactare non dubitant, sic pro dignitate florere gloriam regni Christi, nec se interim nimium abstrahi à vocationis suæ partibus. Quantum ad prius illud attinet, si hoc decorum est sacri muneris ornamentum, eò fastigij euectos esse vt summis quibusque monarchis sint formidabiles: est cur cum Christo expostulent, à quo grauiter eo modo læsus est eorum honor. Quid enim contumeliosus, eorum quidem opinione, dici poterat istis verbis? Reges Gẽtium & Principes dominantur illis: vos autem non sic. Nec tamen duriorem legem seruis suis imponit quàm ipse primus sibi tulit ac recepit. Quis me (inquit) iudicem constituit aut diuisorem inter vos? Videmus iudicandi munus simpliciter à se reijcere, quod non faceret si res esset suo muneri consentanea. In ordinem cui se Dominus subiecit, non patiẽtur serui se cogi? Alterum vellem tam experimento probarent quàm dictitare facile est. Atqui quum Apostolis visum non fuerit, derelicto Dei

[Margin: De hac iactantia Sup. c. 7 s. 19. c. 5 s. 17. Vide quæ apposite Mart. ibid. s. 16 citat ex Bern. lib. de consider. Sup. s. 8. l. 2. c. 15. s. 3. 4. 5. *Mat.* 20. 25 *Luc.* 22. 25. *Luc.* 12. 14. *Act.* 6. 2.]

De occasio. elect. Diaco Sup. c. 3. s. 9. sermone ministrare mensis: ex eo quia doceri nolunt, conuincuntur, non eiusdem esse & bonum Episcopum præstare & bonum Principem. Nam si illi qui pro donorum quibus prædit erant amplitudine, pluribus longè & grauioribus curis sufficere poterant quàm vlli post eos nati homines, confessi sunt tamen se verbi & mensarum ministerio incumbere simul non posse quin oneri succumberent: quomodo isti præ Apostolis nihili homunciones possent eorum industriam centuplo superare? Id quidem tentare impudentissimæ nimiumque audacis confidentiæ fuit. Sed tamen factum videmus. quo successu, palàm est. neque enim aliter euenire poterat quam vt deserta sua functione in aliena castra commigrarunt.

Argu. à maiori notandum.

Vt sup. c. 6. & 7.

10 Nec dubium quin ex tenuibus initijs paulatim tantos progressus fecerint. Neque enim primo passu hucusque poterant conscendere: sed nunc vafritie & obliquis artibus sese clanculum extulerunt, ita vt nemo futurum prospiceret, donec factum esset: nunc per occasionem, terrore & minis extorserunt à Principibus aliquod potentiæ suæ auctarium: nunc quum viderent Principes ad largiendum non difficiles, stulta & inconsiderata eorum facilitate sunt abusi. Olim pij, siquid controuersiæ inciderat, vt litigandi necessitatem effugerent, Episcopo mandabant arbitrium: quòd de eius integritate non dubitabant. Talibus arbitrijs sæpe implicabantur veteres Episcopi, quod ipsis quidem summopere displicebat (quemadmodum alicubi testatur Augustinus:) sed ne partes ad contentiosum iudicium prosilirent, hanc molestiam inuiti obibant. Isti ex voluntarijs arbitrijs, quæ prorsus à forensi strepitu abhorrebant, fecerunt ordinariam iurisdictionem. Quum vrbes ac regiones aliquanto pòst tempore varijs difficultatibus premerentur, ad Episcoporum patrocinium se contulerunt, vt ipsorum fide protegerentur: isti miro artificio ex patronis dominos se fecerunt. Quin violentis factionibus bonam partem occuparint negari non potest. Qui verò Episcopis iurisdictionem sponte contulerunt Principes, varijs ad id studijs impulsi sunt. Verùm vt aliquā pietatis speciē habuerit ipsorum indulgentia, non optimè tamen hac præpostera sua largitate consuluerunt Ecclesiæ commodis, cuius antiquam veramque disciplinam sic corruperunt: imò vt verè dicam, penitus aboleuerunt. Qui verò tali Principum bonitate abusi sunt in suum commodum Episcopi, hoc vno specimine edito, satis superque testati sunt, se minimè esse Episcopos. Nam si quam scintillam habuissent Apostolici Spiritus respondissent proculdubio ex ore Pauli, Arma militiæ nostræ non carnalia, sed spiritualia sunt. Verùm cæca cupiditate rapti, & se & posteros & Ecclesiam perdiderunt.

De initijs & progres. primat. Sup. c. 7. s. 1. Mart ibid. s. 7. &c. Exempl. Bonif 8. Et vt dictum est. Sup. c. 7. s. 13. 14 15. Inf. s. 14. Concil. Mileuit. & Car 7. de quo sup c. 7. s. 9. Item c. 6. s. 16. Lege eruditum Peuceri locum, de Eccl. in hist. Conradi 1. Chron. Cari lib. 4. 2. *Cor.* 10. 4

11 Tandem Romanus Pontifex mediocribus satrapijs non contentus, regnis primùm, deinde imperio quoque manum iniecit. Atque vt possessionem mero latrocinio occupatam, qualicunque colore retineat, nunc iure diuino se habere gloriatur, nunc Cōstantini donationem, nunc alium titulum prætendit. Primùm cum Bernardo respondeo, Esto vt aliâ quacunque ratione hoc sibi vendicet, non tamen Apostolico iure. Neque enim Petrus quod non habuit dare potuit: sed dedit successoribus quod habebat, solicitudinem Ecclesiarum. Quum verò dicat Dominus ac Magister, se non esse constitutum inter duos iudicem, non debet seruo ac discipulo indignum videri si nō iudicet vniuersos. Loquitur autem Bernardus de iudicijs ciuilibus: subiungit enim, Ergo in criminibus, non in possessionibus potestas vestra: quoniam propter illa, non propter has accepistis claues regni cælorum. Quænam tibi videtur maior dignitas, dimittendi peccata, an prædia diuidendi? Nulla comparatio. Habent hæc infima & terrena iudices suos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? &c. Item, Factus es superior: (Eugenium Papam alloquitur)

Pp. in Magistratum vsurpatio. Sup. c. 7. s. 17. 23. *Lib. de consider.* 25. *Luc.* 12. 14. *Lib. de consider.* 2. Non talem vsurpasse Gregr. Sup. c. 7. s. 4.

tur)ad quid? Non enim ad dominandum opinor. Nos igitur, vt multum ſentiamus de nobis, meminerimus impoſitum miniſterium, non dominium datum. Diſce ſarculo tibi opus eſſe, non ſceptro, vt opus facias Prophetæ. Item, Planum eſt, Apoſtolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi vſurpare aude aut dominans Apoſtolatum, aut Apoſtolicus dominatum. Et continuò pòſt, Forma Apoſtolica hæc eſt, dominatio interdicitur: indicitur miniſtratio. Hæc quum ab homine ſic dicta ſint vt ipſam veritatem loqui omnibus palàm ſit, imò quum ſine vllis verbis res ipſa pateat: nihil tamen puduit Romanum Pontificem in Concilio Arelatenſi decernere, ſupremum ius vtriuſque gladij ſibi competere iure diuino.

Item eius epiſt. ad Mauric. Imperat. Et 25. q. 1. c. Satagendū. 2. q. 1. c. Nos ſi competen. Sed aliter in extrauag. Mart. loc. 3. Ibid. ſ. 3. 5. 10.

12 Quantum ad Conſtantini donationem pertinet, qui mediocriter in illorum temporum hiſtorijs verſati ſunt, non opus habent doceri quàm ſit hoc nō modò fabuloſum, ſed etiam ridiculum. Sed vt omittamus hiſtorias, vnus Gregorius huius rei & idoneus & locupletiſſimus eſt teſtis. Nam quoties de Imperatore loquitur, ſereniſſimum dominum vocat: & ſe indignum eius ſeruum. Item alibi, Sacerdotibus autem non ex terrena poteſtate Dominus noſter citius indignetur: ſed excellenti conſideratione, propter eum cuius ſerui ſunt, eis ita dominetur vt etiam debitam reuerentiam impendat. Videmus vt in ſubiectione communi velit haberi tanquam vnus è populo. Non enim alterius cuiuſpiam, ſed ſuam illic cauſam agit. Alibi, In omnipotenti Deo confido quòd longam pijs dominis vitam tribuet, & nos ſub manu veſtra ſecundùm ſuam miſericordiam diſponet. Neque hæc ideò adduxi quòd mihi propoſitum ſit hanc de Conſtantini donatione quæſtionem penitus excutere: ſed tantùm vt obiter videant lectores quàm pueriliter mentiantur Romanenſes, quum terrenum imperium ſuo Pontifici aſſerere conantur. Quo fœdior Auguſtini Steuchi impudentia fuit, qui in cauſa tam deplorata operam ſuam & linguam Romano Pontifici venditare auſus eſt. Valla quod homini docto & acris ingenij difficile non erat, validè refutauerat fabulam illam. Neque tamen (vt homo parum in rebus Eccleſiaſticis exercitatus) omnia dixerat quæ ad rem factura erant. Irrumpit Steuchus, ac putidas nænias ſpargit ad claram lucem obruendam. Et certè non minùs frigidè domini ſui cauſam agit quàm ſi facetus quiſpiam idem ſe agere ſimulans, Vallæ ſuffragaretur: ſed digna eſt cauſa ſcilicet cui tales patronos mercede redimat Papa: æquè autem digni conductitij rabulæ quos ſpes lucri fruſtretur, ſicuti Eugubino contigit.

De Donat. Sup. c. 7. in fine ſ. 10. 19. Ibid. 12 13. *Epiſt. 5. li. 2* *Epi. 20. li. 3* *Epi. 61. li. 2.* *Epi. 31. li. 4* *Epi. 34. 4.* Vide Mel. in Chron. Cari lib. 3. in hiſt. Conſtant. Copron. Valla. Mart. loc. 2. Claſ. 4. à ſ. 1 ad 9. vbi tractat de muneribus & donis.

13 Cæterùm ſiquis tempus requirat ex quo commentitium hoc imperium cœpit emergere, non dum elapſi ſunt anni quingenti quum in ſubiectione principum adhuc manebant Pontifices, nec Pontifex ſine Imperatoris authoritate creabatur. Huius ordinis nouandi occaſionem præbuit Grægorio ſeptimo Imperator Henricus, eius nominis quartus, homo leuis & temerarius, nullius conſilij, magnæ audaciæ, & vitæ diſſolutæ. Nam quum Epiſcopatus totius Germaniæ haberet in aula ſua partim venales, partim prædæ expoſitos, Hildebrandus, qui laceſſitus ab eo fuerat, plauſibilem prætextum arripuit quo ſe vindicaret. Quia autem videbatur bonam & piam cauſam agere, multorum fauore adiuuabatur. Et erat alioqui Henricus, propter inſolentiorem adminiſtrandi rationem pleriſque Principum exoſus. Tandem Hildebrandus, qui ſe Gregorium ſeptimum vocabat, vt erat homo impurus & nequam, animi ſui malitiam prodidit. quæ cauſa fuit vt à multis qui cum eo conſpirauerant, deſtitueretur. Hoc tamen profecit vt impunè liceret ſucceſſoribus non modò iugum excutere, ſed imperatores quoque obnoxios ſibi facere. Huc acceſſit quòd multi deinde fuerunt Imperatores Henrico ſimiliores quàm Iulio Cæſari: quos ſubigere non fuit difficile, quum domi rerum omnium

De initio & progreſſ regalis iuriſdi Pp. vt ante c. 7. de eius primatu in Eccle. Vide Peuc. Chron. Cari lib. 4. in hiſt Henr. 4. Greg. 7. apud Plati. in vita Pontif. Idem Peuc. in hiſt Henrici 5.

Idem Peuc. ibid in hist. Otto. 3. Henr. 5. & passim alibi

securi & ignaui desiderent, vbi maximè opus erat Pontificum cupiditatem virtute & legitimis modis reprimere. Videmus quo colore prætexta sit egregia illa donatio Constantini qua imperium Occidentale Papa traditum sibi fingit.

Pergit in eadem demonst vt sup. s. 10. c. 7 s. 1. &c.

Habetur lib. 4. Regist cap. 88.

Ibid Peuc. in hist. VVẽcelai & ibid in fine eiusd lib. 5.

Extat etiam Rom. Conc. 1. Can. 3. Vide sup. c. 7. s. 24. in annot.

14 Interea temporis non cessarunt Pontifices, nunc fraude, nunc perfidia, nunc armis, in alienas ditiones inuadere: vrbem quoque ipsam, quæ tunc libera erat, ante annos centum circiter & triginta in potestatẽ suam redegerunt: donec in eam potentiam venerunt quam hodie obtinent: & pro qua vel retinenda vel augenda Christianum orbem ita ducentis annis (cœperant enim antequam sibi raperent vrbis dominatum) turbarunt vt propemodum perdiderint. Olim quum sub Gregorio bonorum Ecclesiasticorum custodes manum inijceret prædijs quæ censebant Ecclesiæ esse, ac fiscali more titulos imprimerent in signum vendicationis, Gregorius coacto Episcoporum concilio, grauiter in morem illũ profanum inuectus, rogauit annon pro anathemate haberent clericum qui sua sponte inscriptione tituli possessionem aliquam occupare tentaret: similiter Episcopum, qui id vel fieri præciperet, vel suo iniussu factum nõ plecteret. Omnes pronuntiarunt, Anathema. Si tituli inscriptione fundum vendicare, facinus est anathemate dignum in Clerico: vbi totos ducentos annos nihil aliud meditantur Pontifices quàm prælia, sanguinis effusionem, exercituum interitus, vrbium direptiones, aliarum excidia, gentium clades, vastationes regnorum, tantummodo vt alienis dominijs manum inijciant: quæ talibus exemplis puniendis sufficere possunt anathemata? Certè nihil eos minus quærere quàm Christi gloriam minimè obscurum est. Nã si in vniuersum quicquid habent secularis potestatis sponte resignent, nullum gloriæ Dei, nullum sanæ doctrinæ, nullum Ecclesiasticæ salutis periculum vertitur. sed vna dominandi cupiditate cæci ac præcipites feruntur: quia nihil saluum esse putant nisi cum austeritate

Ezec. 34. 4.

(vt Propheta ait) & cum potentia imperent.

De immuni. Cleri Mart. loc. 2. Clas. 4 à s. 9. ad finẽ Ibid. loc 12 à s. 22. ad 29

Sup. c. 4. s. 9.

Refertur li. 1. Theodor. cap. 20. lib. 4.

Theo. cap. 8 Idem lib. 5. cap 23.

Epist. 32.

Supra dictũ est Constan. noluisse de causis Episc. cognosc. c. 9. s. 10 in ann.

15 Iurisdictioni annexa est immunitas quam sibi sumunt Clerici Romanenses. Rem enim indignam esse putant si in causis personalibus coram ciuili iudice respondeant: atque in eo positam esse arbitrantur Ecclesiæ tum libertatem tum dignitatem, si communibus iudicijs ac legibus eximantur. Atqui veteres Episcopi, qui aliâs in asserendo Ecclesiæ iure rigidissimi erant, nihil lædi se ac suum ordinem iudicarunt si subijcerẽtur. Pij quoque Imperatores, nullo reclamante, ad sua tribunalia, quoties opus erat, Clericos semper vocarunt. Sic enim loquitur Constantinus in Epistola ad Nicomedenses, Siquis Episcoporum inconsultè tumultuatus sit, ministri Dei, hoc est, mea executione illius audacia coercebitur. Et Valentinianus, Boni Episcopi potentiæ Imperatoris non obloquuntur: sed syncerè, & Dei magna Regis mandata custodiunt, & nostris legibus parent. Hoc sine vlla controuersia tunc erat omnibus persuasum, Ecclesiasticæ quidem causæ ad Episcopale iudicium referebantur. Quemadmodu siquis Clericus nihil in leges deliquisset, Canonibus tantum reus agebatur: non citabatur ad commune tribunal: sed Episcopum habebat in ea causa iudicem. Similiter si fidei quæstio agitabatur, aut quæ ad Ecclesiam propriè pertineret, cognitio deferebatur Ecclesiæ. Sic intelligendum est quod scribit Ambrosius ad Valentinianũ: augustæ memoriæ pater tuus non modò sermone respondit, sed legibus quoque sanxit, in causa fideli eum iudicare debere qui nec munere sit impar, nec iure dissimilis. Item, Si Scripturas aut vetera exempla intuemur, quis est qui abnuat, in causa fidei, in causa (inquam) fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis iudicare? Item, Venissem, Imperator, ad consistorium tuum, si me vel Episcpopi, vel populus ire passus foret: dicentes, causam fidei in Ecclesia coram populo debere tractari.

tractari. Contendit quidem ſpiritualem cauſam, hoc eſt, religionis, ad ciuile forum non eſſe trahendam vbi profanæ controuerſiæ agitantur. Meritò in hac re eius conſtantiam laudant omnes. Et tamen in bona cau-
f aeò vſque progreditur, vt ſi ad vim & manum ventum fuerit, ceſſurum ſe dicat. volens, inquit, locum mihi commiſſum non deſeram: coactus, repugnare non noui, arma enim noſtra preces ſunt & lachrymæ. Obſeruemus ſingularem ſancti hominis moderationem ac prudentiam cum animi magnitudine fiduciaque coniunctam. Iuſtina Imperatoris mater, quia in partes Arrianorum pertrahere eum non poterat, expellere ab Eccleſiæ gubernatione moliebatur. Atque id futurum erat ſi in palatium ad cauſam dicendam vocatus veniſſet. Negat igitur Imperatorem idoneum eſſe cognitorem tãtæ controuerſiæ. Id quod & illius temporis neceſſitas poſtulabat, & ipſa etiam perpetua rei natura. Moriendum enim ſibi potiùs iudicabat quàm vt tale exemplum ad poſteros, ſe cõſentiente, tranſmitteretur: & tamen ſi vis afferatur, de reſiſtendo non cogitat. Negat enim id epiſcopale eſſe, fidem & Eccleſiæ ius armis tueri. Cæterùm in alijs cauſis quiduis ſe facere paratum oſtendit quod iuſſerit Imperator. Si tributum petit, non negamus, inquit: agri Eccleſiæ tributum ſoluunt. Si agros petit, poteſtatem habet vendicandi: nemo noſtrûm interuenit. In eum modum loquitur & Gregorius, Sereniſſimi, inquit, domini animum non ignoro, quòd ſe in cauſis Sacerdotalibus miſcere non ſoleat: ne noſtris in aliquo peccatis grauetur. Non generaliter à Sacerdotibus iudicandis excludit Imperatorem: ſed certas cauſas eſſe dicit quas Eccleſiaſtico iudicio relinquere debeat.

& ibi.ſ.13. *Hom. de baſilic. tradẽdis.* Vt tradit Sozõ. Eccl. hiſt. lib. 7. cap. 13. Theodorit. Eccle. hiſt. lib. 4. cap. 6 Mart. ibid. ſ. 31. 32. Inf. c. 20. ſ. 13. & c *Lib. 3. epiſt. 20. ad Mauric. Impera.*

16 Atque adeò hac ipſa exceptione nihil aliud quæſierunt ſancti viri, quàm ne principes minùs religioſi tyrannica violentia & libidine Eccleſiam in ſuo munere peragendo impedirent. Neque enim improbabant ſiquando ſuam authoritatem interponerent Principes in rebus Eccleſiaſticis, modò conſeruando Eccleſiæ ordini, non turbando, diſciplinæque ſtabiliendæ, non diſſoluendæ, hoc fieret. Nam quum * Eccleſia cogendi non habeat poteſtatem, neque expetere debeat (de ciuili coercitione loquor) piorum Regum ac Principum partes ſunt, legibus, edictis, iudicijs religionem ſuſtinere. Hac ratione, quũ Mauricius Imperator Epiſcopis quibuſdam mãdaſſet vt vicinos collegas à Barbaris expulſos ſuſciperent: eam iuſſionem confirmat Gregorius, hortaturque ipſos vt pareant. Ipſe verò ab eodem admonitus vt cũ Iohanne Epiſcopo Conſtantinopolitano rediret in gratiam, rationem quidem reddit cur nõ debeat culpari: non tamen fori ſecularis immunitatem iactat, quin potiùs ſe obſequentem fore promittit, quoad licebit per conſcientiam: & ſimúl hoc dicit feciſſe Mauricium, quod religioſum Principem deceret, quum talia Sacerdotibus præceperat.

Quis fuerit pior. Epiſc. hac in re ſcopus. *Hac de re Mart. loc. 5. ibi. ſ. 19 20. *Lib. 1. epiſt. 43.* *Lib. 4. epiſt. 32. & 34.* *Lib. 7. epiſt. 39.* Chryſoſt. in Rom. 13. Sup. 11. in annot.

De Eccleſiæ diſciplina, cuius præcipuus vſus in cenſuris & excommunicatione. CAP. XII.

DISCIPLINA Eccleſiæ, cuius tractationem in hunc vſque locum diſtulimus, paucis expedienda eſt: vt aliquando ad reliqua tranſeamus. Ea autem maxima ex parte à poteſtate clauium & ſpirituali iuriſdictione pendet. Quod vt faciliùs intelligatur, diuidamus Eccleſiam in duos ordines præcipuos: clerum ſcilicet & plebem. Clericos appello vſitato nomine qui publico miniſterio in Eccleſia funguntur. Loquemur primùm de communi diſciplina, cui ſubeſſe omnes debent: deinde veniemus ad clerum, qui præter illam communem, ſuam propriam habet. Sed quia nonnulli, in odium diſciplinæ, ab ipſo quoque nomine abhorrent, hi ſic habeant: *Si nulla ſocietas, imò nulla domus quæ vel modicam familiam habeat, contineri in recto ſtatu ſine diſciplina poteſt: eam eſſe

Diſcip. eccl. diuidit in ple. & clerũ De 1. ab hac 5 ſ. ad 22. de 2. à 21. ad 29 *Sup. c. 10. ſ. 23. Inf. c. 20. ſ. 3

Alia ecclesiæ Inf.c.17.ſ.35 Simile. Mart.loc 5. claſſ 4.ſ.1. Chryſ. in opere impf. ca.23. Pſal. 50.17. Simile. Pſal. 32.9. Aug de cor rep. & grat. cap 5. Prædictio vera. Mat. 18.15.

multò magis neceſſariam in Eccleſia, cuius ſtatum quàm ordinatiſſimum eſſe decet. Proinde quemadmodum ſaluifica Chriſti doctrina anima eſt Eccleſiæ, ita illic diſciplina pro neruis eſt: qua fit vt membra corporis, ſuo quodque loco inter ſe cohæreant. Quamobrem quicunque vel ſublatam diſciplinam cupiunt, vel eius impediunt reſtitutionem, ſiue hoc faciant data opera, ſiue per incogitantiam, Eccleſiæ certè extremam diſſipationem quærunt. Quid enim futurum eſt ſi vnicuique liceat quod libuerit? Atqui id fieret, niſi ad doctrinæ prædicationem accederent priuatæ monitiones, correctiones & alia eiuſmodi adminicula quæ doctrinam ſuſtinent & otioſam eſſe non ſinunt. Diſciplina igitur veluti frænum eſt quo retineantur & domentur qui aduerſus Chriſti doctrinam ferociunt: vel tanquam ſtimulus quo excitentur parum voluntarij: interdum etiam velut paterna ferula, qua clementer & pro Spiritus Chriſti manſuetudine caſtigentur qui grauius lapſi ſunt. Quum ergo iam imminere cernamus initia quædam horrendæ in Eccleſia vaſtitatis, ex eo quòd nulla eſt cura nec ratio continendi populi, ipſa neceſſitas clamat remedio opus eſſe. Porrò hoc vnicum eſt remedium quod & Chriſtus præcipit, & ſemper vſitatum inter pios fuit.

Qui pcedere debeant monitiones Mart.ibid. ſ 3. De priuata dixit l. 3.c. 4.ſ.12.13. Inf.ſ.6. Act.20.20. 26. ſup c.1.ſ.22 c.3.ſ 6. c.4.ſ.3 vbi de offic.veri paſtoris. Mat.18.15 17. ſup c.2 ſ.10

2 Primum diſciplinæ fundamentum eſt, vt priuatæ monitiones locum habeant: hoc eſt, ſiquis officium ſponte non faciat, aut inſolenter ſe gerat, aut minùs honeſtè viuat, aut aliquid admiſerit reprehenſione dignum, vt patiatur ſe moneri: atque vt quiſq; fratrem ſuum, dum res poſtulabit, monere ſtudeat. Præſertim verò in hoc aduigilent Paſtores ac Presbyteri, quorum partes ſunt non modò concionari ad populũ, ſed per ſingulas domos monere & exhortari, ſicubi vniuerſali doctrina non ſatis profecerint, queadmodũ docet Paulus, quũ refert ſe docuiſſe priuatim & per domos: & ſe mundum à ſanguine omnium atteſtatur, quia non ceſſauerit cum lachrymis nocte & die monere vnumquẽque. Tunc enim vim ac authoritatem obtinet doctrina vbi miniſter nõ tantùm omnibus ſimul exponit quid Chriſto debeant, ſed ius & rationem habet idipſum exigendi ab ijs quos vel parum doctrinæ obſequẽtes, vel ſegniores animaduerterit. Siquis eiuſmodi monitiones vel peruicaciter reſpuat, vel pergendo in ſuis vitijs contemnere ſe oſtendat: vbi ſecundò teſtibus adhibitis monitus fuerit, ad Eccleſiæ iudiciũ, qui eſt Seniorum conſeſſus, vocari Chriſtus præcipit: illic grauiùs admoneri, quaſi publica authoritate, vt ſi reuereatur Eccleſiam, ſubijciat ſe & pareat. Si ne ſic quidem frangatur, ſed in ſua nequitia perſeueret, tum iubet, tanquam Eccleſiæ comtemptorem, à ſocietate fidelium abdicari.

Pec. diuiſio Mat.18.15 1.Tim.5.20 Hic de re agit l.3.c.4. ſ.14. Gal.2.14. de illa Pauli libert ſup.c 6.ſ 7. Mart.ib. ſ.4 Inf.ſ.6.

3 Verùm quia de occultis modò vitijs illic loquitur, ponenda eſt iſta diuiſio: peccata eſſe alia priuata, alia publica vel palàm manifeſta. de prioribus dicit Chriſtus vnicuique priuato, Argue inter te & ipſum ſolũ. De manifeſtis dicit Paulus Timotheo, Coram omnibus argue: vt reliqui timorem habeant. Nam prædixerat Chriſtus, Si frater tuus in te peccauerit Quam particulam aliter (niſi contentioſus eſſe velis) accipere non potes, quàm Sub tua conſcientia: ita vt non ſint plures conſcij. Quod autem Timotheo præcipit Apoſtolus de arguẽdis palàm ijs qui palàm peccant, ipſe in Petro ſequutus eſt nam quum ille ad publicum vſque offendiculum peccaret, non monuit ſeorſum, ſed in conſpectum Eccleſiæ produxit. Erit igitur hæc legitima agendi ſeries, ſi in occultis corrigendis progrediamur ſecundùm illos gradus à Chriſto poſitos: in manifeſtis ſtatim procedamus ad ſolennem Eccleſiæ correptionem, ſi quidem offendiculum ſit publicum.

Alia peccat. diſtinct. l. 3. c.4 ſ.14.30.

4 Sit altera quoque diſtinctio: Ex peccatis alia eſſe delicta, alia ſcelera vel flagitia. His poſterioribus corrigendis non tantùm adhibenda eſt admonitio vel obiurgatio, ſed ſeuerius remedium: quemadmodum demon-

demonstrat Paulus, qui Corinthium incestum non modò verbis castigat, 1. *Cor.* 5.4.
sed excommunicatione punit, simulátq; de scelere factus est certior. Nūc Sup.c.1.s.7.
ergo meliùs incipimus cernere quomodo spiritualis Ecclesię iurisdictio, 9.c.8.s.1.
quæ ex verbo Domini in peccata animaduertit, optimum sit & sanitatis De Spirit.
subsidium, & fundamentum ordinis, & vinculum vnitatis. Ergo dū Eccle- Eccl.iurisd.
sia manifestos adulteros, *scortatores, fures, prædones, seditiosos, periu- Sup.c.11.s.1
ros, falsos testes, & eius generis reliquos, item contumaces (qui de leuio- 2.5.
ribus etiam vitijs ritè admoniti, Deum & eius iudicium ludibrio habent) Inf.s.6.
è consortio suo exterminat: nihil sibi præter rationem vsurpat, sed iuris- *1.Co.5.10.
dictione sibi à Domino delata fungitur. Porrò, nequis tale Ecclesiæ iudi- Mart.ib.s.5.
cium spernat, aut parui æstimet se fidelium suffragijs damnatum, testatus Beza cap. 5.
est Dominus, istud ipsum nihil aliud esse quā sententiæ suæ promulgatio- art.42.
nem, ratumq; haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim ver- sup.c.11.s.2
bum Domini quo peruersos damnent: habent verbum quo resipiscentes *Mat.* 16.19
in gratiam recipiant. Sine hoc, inquam, disciplinæ vinculo qui diu stare & 18.18.
posse Ecclesias cōfidunt, opinione falluntur: nisi forte carere impunè pos-
simus eo adminiculo, quod Dominus fore nobis necessarium prouidit. Et *Ioh.* 20.23.
sanè, quanta sit eius necessitas, ex multiplici vsu meliùs perspicietur. Sup.c.6.s.4.
5 Sunt autem tres fines quos spectat Ecclesia in eiusmodi corre- 3.Correct.
ctionibus & excommunicatione. Primus est, ne cum Dei contumelia inter & excōmu-
Christianos nominētur qui turpem ac flagitiosam vitam agunt, acsi san- nicat. fines,
cta eius Ecclesia foret improborum & sceleratorum hominum cōiuratio. 1.
Nam quum ipsa Christi sit corpus, eiusmodi fœtidis & putridis membris *Coloss.* 1. 24
inquinari non potest quin aliqua ignominia in caput recidat. Nequid er- Mat.7.6.
go tale extet in Ecclesia vnde probrum sacrosancto eius nomini inuratur Act.8.37.
abigendi sunt ex eius familia quorum ex turpitudine ad Christianum no- sup.c.1.s7.9
men infamia redundaret. Atque hîc quoque habenda est Cœnæ Domini- Cœnę Dom
cæ ratio, ne promiscua exhibitione profanetur. Verissimum est enim, e- vitanda pro
um, cui commissa est dispensatio, si sciens ac volens indignum admiserit fanatio.
quem repellere iure poterat, perinde reum esse sacrilegij acsi corpus Do- Inf.c.7.s.40
mini canibus prostitueret. Quamobrem Chrysostomus grauiter inuehi- 41.
tur in Sacerdotes, qui dum magnorum potentiam formidant, neminem *Ho.in Mat.*
audent arcere. Sanguis, inquit, è manibus vestris requiretur. Si hominem
timetis, ille vos deridebit. sin Deum, eritis hominibus quoque ipsis vene- 3.
rabiles. Non fasces horreamus, non purpuram, non diademata. maior hic *Ezec.* 3.18.
est nobis potestas. Ego certè corpus meum potiùs tradam in mortem, & 33.10.
ac sanguinem meum fundi patiar, quàm pollutionis istius fiam particeps. Mart.ib.s.6
Ergo, ne sacratissimum hoc mysterium afficiatur ignominia, in eo dispen- Beza ibid,
sando magnopere delectus requiritur: qui tamen haberi nequit nisi per art.43.
Ecclesiæ iurisdictionem. Alter finis est, ne assidua malorum consuetudine, Au.de eccl.
vt fieri solet, boni corrumpantur. Nam (quæ nostra est ad deuiandū pro- dogm.ca.53
cliuitas) nihil facilius est quàm vt malis exemplis à recto vitæ cursu ab-
ducamur. Hunc vsum notauit Apostolus, quum incestum à consortio suo 2.
amandare Corinthijs præciperet. Modicum, inquit, fermentum totam
massam corrumpit. Ac tantùm hîc periculum prospiciebat vt vel ab omni 1.*Cor.* 5.6.7
sodalitate interdiceret. Siquis, ait, frater inter vos nominatur vel scorta- 11.
tor, vel auarus, vel idololorum cultor, vel ebriosus, vel maledicus, cum Sup.c.1.s.15
huiusmodi nec cibum sumere permitto. Tertius, vt eos ipsos pudore cō- Inf.s.13.
fusos suæ turpitudinis pœnitere incipiat. Ita cōducit & illis suam nequi- 3.
tiam castigari, quo expergefiant sensu ferulæ qui indulgentia obstinatio- 1.Tim 1.20.
res futuri erant. Id significat Apostolus quum in hunc modum loquitur, Inf.s.6.10.
Siquis nō obedit doctrinæ nostræ, hunc notate: & ne cōmisceamini cum 2.*The.* 3.14
illo, vt pudore suffundatur. Item alibi, quū se tradidisse scribit Corinthi- 1.*Cor.* 5.5.
um Satanæ, vt spiritus saluus fieret in die Domini. hoc est (vt ego quidem
interpretor) concessisse in damnationem temporaneam, vt æternum

August. de verb. Apo. Serm. 68.

saluus fieret. Ideò autem Satanæ tradere dicit, quia extra Ecclesiam Diabolus est, quemadmodũ in Ecclesia Christus. Nam quòd quidam ad certam carnis vexationem referunt, mihi videtur incertissimum.

Quando & qua moderat. exerceri debeat.

* Sup. s. 3. 4. l. 3. c 4. s. 13. Mart. loc. 5. Ibid s. 12. 13 14.

Publica vitia. Occulta.

*In 1. specie nõ se gerẽd. vt sup. s. 2. l. 2. c. 4. s. 12. 14. 28.

* In 2. Mat. 18. 15. 1. *Cor.* 5. 5.

Nota diuisionẽ. sup. s. 4. c. 1. s. 15. Inf. c. 17. s. 43

Aug. de fide & operib. cap. 26.

Epist. 2. li. 1 Inf. c. 19. s. 14 *Epi.* 14. *li.* 3 *& eiusdem lib. epist.* 26

6 His finibus propositis, superest videre qualiter hanc partem disciplinæ, quæ in iurisdictione posita est, Ecclesia exequatur. * Principiò retineamus illam partitionem superiùs positam, peccatorum alia esse publica, alia priuata vel occultiora. Publica sunt quæ non vnum vel alterum modò testem habent: sed palàm & cũ totius Ecclesiæ offensione designãtur. Occulta voco, non quę homines prorsus latent, qualia sunt hypocritarum (nam illa sub Ecclesiæ iudicium nõ cadunt) sed medij generis, quæ scilicet testibus non carent: neque tamen sunt publica. * Prior species nõ requirit gradus illos quos Christus enumerat. sed Ecclesia, vbi tale quid emergit, facere officium suum debet in vocando peccatore, & corrigẽdo pro modo delicti. * In secũdo genere nõ venitur ad Ecclesiam donec accesserit contumacia, secundùm illam Christi regulã. Vbi ad cognitionem ventũ est, tunc obseruanda est altera diuisio inter scelera & delicta. Neq; enim in leuioribus peccatis adhibenda est tanta seueritas, sed sufficit verborum castigatio: eaq; lenis & paterna, quæ non exasperet peccatorem nec confundat, sed reducat ad seipsum: vt magis gaudeat se correctum, quàm tristetur. Flagitia autem acriore remedio castigari conuenit. neque enim satis est si is qui edito mali exempli facinore, grauiter Ecclesiam lesit, verbis tantùm castigetur: sed priuari ad tempus Cœnæ communione debet, donec resipiscentiæ suæ fidem fecerit. Neq; enim Paulus in Corinthium verborum modò obiurgatione vtitur, sed ab Ecclesia eliminat, reprehenditq; Corinthios quòd tandiu eum tulissent. Hãc rationem tenuit vetus ac melior Ecclesia, quum vigeret legitima gubernatio. Siquis enim flagitium aliquod perpetrauerat vnde exortum esset offendiculum, primùm à sacræ Cœnæ participatione abstinere, deinde & coram Deo sese humiliare, & coram Ecclesia pœnitentiam testari iubebatur. Erant autem solennes ritus qui iniungi lapsis solebant, vt essent pœnitẽtiæ indicia. Vbi sic defunctus erat vt satisfactum Ecclesiæ foret, tum per manuum impositionem recipiebatur in gratiam. quę receptio sæpius à Cypriano pax vocatur, qui etiam eiusmodi ritum breuiter describit. Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri ius communionis accipiunt. Quanquã sic præerat reconciliationi Episcopus cum suo clero, vt simul plebis cõsensum requireret: quemadmodum alibi tradit.

Sup. c. 11. s. 3

Amb. lib. 1. *epi.* 3. *in oratione habita in funere Theo.*

Lege Theodorit eccle. hist. lib. 5. cap. 17.

Euse. de Philip. Impera. eccle. hist. li. 6. c. 34.

Inf. c. 20. s. 9

7 Hac disciplina adeò nemo eximebatur, vt Principes quoque vnà cum plebeis se ad eam ferendam subijcerent. Et meritò: quum Christi esse constaret, cui omnia Regum sceptrã & diademata submitti æquũ est. Sic Theodosius quum ab Ambrosio ob cædem Thessalonicæ perpetratã iure communionis priuatus esset, strauit omne quo circundatus erat insigne regium: defleuit in Ecclesia publicè peccatum suum, quod aliorum fraude obrepserat: gemitu & lachrymis orauit veniam. Neque enim dedecori id sibi esse debent iudicare magni Reges, si coram Christo Rege regũ suppliciter se prosternant, nec illis displicere debet quòd per Ecclesiam iudicentur. Nam quum in aula sua nihil ferè audiant præter meras assentationes, plusquã necessarium illis est per os Sacerdotum à Domino corripi. Quin potiùs optare debent ne sibi Sacerdotes parcant, quò parcat Dominus. Hoc loco prætereo per quos exercenda isthæc iurisdictio sit: quia alibi dictum est. Hoc tantùm addo, illam esse legitimam in excõmunicando homine progressionem, quam demonstrat Paulus, si non soli Seniores seorsum id faciant, sed conscia & approbante Ecclesia: in eum scilicet modum vt plebis multitudo non regat actionem, sed obseruet vt testis & custos, nequid per libidinem à paucis geratur. Tota verò actionis

series

feries, prӕter nominis Dei inuocationem, eam grauitatem habere debet quӕ Christi prӕsentiam prӕ se ferat: vt dubium non sit quin ipse suo iudicio prӕsideat.

Au. de verb. D. sup. Mat. Serm. 16.

8 Hoc tamen prӕteriri non debet, talem seueritatem decere Ecclesiam quӕ cum spiritu mansuetudinis coniuncta sit. Semper enim diligenter cauendum est, quemadmodum prӕcipit Paulus, ne absorbeatur à tristitia is in quem animaduertitur. sic enim ex remedio fieret exitiũ. Verùm ex fine meliùs sumi poterit moderationis regula. nam quũ hoc in excommunicatione quӕratur vt ad pœnitentiam perducatur peccator, & mala exempla tollantur è medio, ne vel malè audiat Christi nomen, vel ad imitationem alij prouocentur: hӕc si intuebimur, licebit facilè iudicare quousque progredi & vbi desinere debeat seueritas. Ergo vbi pœnitentiӕ suӕ testimonium Ecclesiӕ dat peccator, & hoc testimonio scandalum, quantũ in se est, obliterat: nequaquàm vltrà vrgendus est. quòd si vrgetur, modum iam excedit rigor. Qua in parte excusari nullo modo potest immodica veterum austeritas, quӕ & prorsus à Domini prӕscripto dissidebat, & erat mirum in modũ periculosa. Nam quũ peccatori pœnitentiam solennem & priuationem à sacra communione nunc in septem, nunc in quatuor, nunc in tres annos, nũc in totam vitam indicerent: quid inde sequi potuit nisi vel magna hypocrisis, vel maxima desperatio? Similiter quòd nemo qui iterum lapsus esset ad secundam pœnitentiam admitteretur, sed vsque ad finem vitӕ eijceretur ab Ecclesia. id nec vtile erat, nec rationi consentaneum. Quicunque igitur sano iudicio rem ӕstimabit, desiderabit hîc eorum prudentiam. Quanquã publicum hîc potiùs morem improbo quàm eos omnes accuso qui eo vsi sunt, quorũ nonnullis displicuisse certum est: sed ideo ferebant quia non poterant corrigere. Certè Cyprianus declarat quàm non sponte fuerit tam rigidus. Patientia (inquit) & facilitas & humanitas nostra veniẽtib[9] prӕstò est. Opto omnes in Ecclesiã regredi: opto omnes cõmilitones nostros intra Christi castra & Dei Patris domicilia cõcludi. Remitto omnia, multa dissimulo: studio & voto colligẽdӕ fraternitatis, etiã quӕ in Deum commissa sunt, nõ pleno iudicio examino: delictis plusquam oportet remittendis penè ipse delinquo: amplector prompta & plena dilectione cum pœnitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili & simplici confitentes. Chrysostomus aliquantò durior, sic tamen loquitur, Si Deus tam benignus est, vt quid Sacerdos eius austerus vult videri? Scimus prӕterea qua facilitate vsus sit Augustinus erga Donatistas, vt non dubitauerit in Episcopatum recipere qui à schismate redierant, idque statim post resipiscentiam. Verùm quia contraria ratio inualuerat, coacti sunt proprio iudicio cedere vt eam sequerentur.

2. *Cor.* 2. 7. Sup. c. 1. f. 9. ex fine. Sup. f. 5. Mart. ibid. f. 17. Inf. f. 13. c. 2. f. 10. Sup. c. 1. f. 19. Veterũ austeritas nimia. l. 3. c. 3. f. 16. c. 4. f. 5. 39. Inf. c. 19. f. 14. De vnica pœnitent. Magist. sen. li. 4. di. 14. C. *Ad Cornel. epist. 3. lib. 1.* De vnica etiã pœnit. Mart. loc. 8. cla. 3. f. 8. Ibid. Cypr. epist. 2. li. 3. Epist. 14. 16. Aug. de cor. Donatist. ad Bonifa. c. 26

9 Quemadmodum autem in toto Ecclesiӕ corpore hӕc mansuetudo requiritur, vt clementer nec vsque ad summum rigorem animaduertat in lapsos, sed potiùs secundùm Pauli prӕceptum, charitatem in eos confirmet: ita pro se quisque priuatus ad hanc clementiam & humanitatem attemperare se debet. Nõ ergo nostrum est, tales qui ab Ecclesia sunt expulsi expungere ex electorũ numero, aut desperare quasi iam perditos. Alienos quidem ab Ecclesia iudicare fas est, & proinde à Christo: sed pro eo tempore quo in diuortio manent. Quòd si tum quoque maiorem peruicaciӕ quàm humanitatis speciem prӕferũt, eos tamen iudicio Domini commendemus, meliora de ijs in posterum sperantes quàm videmus in prӕsens: nec propterea desinamus pro ijs Deum precari. Et (vt verbo vno complectar) non personam ipsam, quӕ in manu atque arbitrio Dei solius est, in mortem addicamus: sed tantùm qualia sint cuiusq; opera ӕstimemus ex Lege Domini. Quam regulam dum sequimur, stamus potiùs diuino iudicio quàm nostrum proferimus. Plus licentiӕ ne nobis in iudi-

A toto corpore clementiam requiri. 2. *Cor.* 2. 8. Sup. c. 1. f. 16 Aug. cont. Donat. post collat. ca. 4. Idem li. 1. de symb. ad catechu. ca. 6. Mart. loc. 5. class. 4. f. 6.

Item. Aug. in Psal. 54. cando arrogemus, nisi volumus Dei virtutem limitare, ac misericordiæ eius legem dicere: cui quoties visum est, pessimi in optimos mutantur, alieni inseruntur, extranei cooptantur in Ecclesiam. Idque Dominus agit vt sic hominum opinionem eludat, & temeritatem retundat: quæ nisi coerceatur, sibi iudicandi ius suprà quàm decet vsurpare audet.

Mat. 18.18 Sup. c. 11. s. 2 & sup. de fine excõmu. Inf. c. 19. s. 16 10 Nam quòd promittit Christus ligatum in cælo fore quod sui in terra ligauerint, ligandi vim ad Ecclesiæ censuram limitat: qua non conijciuntur in perpetuam ruinam ac damnationem qui excommunicantur, sed vitam, moresque suos damnari audientes, suæ etiam ipsorum perpetuæ damnationis, nisi resipuerint, certi fiunt. Siquidem hoc differt ab anathemate excommunicatio, quòd illud, adempta omni venia, hominem deuouet & addicit æterno exitio: *hæc in mores magis vindicat atque animaduertit. Et quanquam plectit etiam ipsa hominem: sic tamen plectit vt futuræ suæ damnationis ipsum præmonendo, in salutem reuocet. Quod si obtineatur, parata est reconciliatio & in communionem restitutio. Anathematis porrò aut perquam rarus aut nullus omnino vsus est. Proinde tametsi familiariùs versari aut interiorem consuetudinem habere cum excommunicatis non liceat per Ecclesiasticam disciplinam: debemus tamen contendere, quibus possumus modis, vt ad meliorem frugem conuersi, in societatem ac vnitatem Ecclesiæ se recipiant. Quemadmodũ Apostolus quoque docet, Nolite (inquit) existimare quasi inimicos, sed corripite vt fratres. Hæc humanitas nisi tam priuatim quàm communiter seruetur, periculum est ne ex disciplina mox delabamur ad carnificinam.

*Excõmun. de anathem. Mart. ib. s. 7 Idem loc. 9. cla. 2. à s. 21. ad 27. Rarus aut nullus anathm. vsus. Mart. loc. 5. cla 4. s. 18. 2. *Thes.* 3.15 l. 3. c. 4. s. 39

Discipl. causa non fiat discessio. Sup. c. 1. s. 15 16. 18. c. 2. s. 10. c. 11. s. 1. 6. *Lib.* 2. *cont. Parme. c.* 1 Inf. c. 20. s. 10. 16. *Lib.* 3. *ca.* 1. *Ephe.* 4. *Cap.* 2. Inf. s. 13. *Cap.* 1. Idẽ de 12. abusionum gradib. grad. 10. Cypr. lib. 4. Epist. 2 ad Anthonin. *Mat.* 13.29

11 Hoc quoque ad disciplinæ moderationem in primis requiritur, quod Augustinus contra Donatistas disputat, ne vel priuati homines, si viderint minùs diligenter à seniorum Concilio vitia corrigi, discessionẽ propterea continuò ab Ecclesia faciant: aut ipsi Pastores, si nequeant ex animi sui voto omnia repurgare quæ correctione indigent, ideo abijciant ministerium, vel inusitata asperitate totam Ecclesiam perturbent. Est enim verissimum quod scribit, Nempe quisquis vel quod potest, arguẽdo corrigit: vel quod corrigere non potest, saluo pacis vinculo excludit: vel quod saluo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat hunc à maledictione liberũ ac solutum esse. Rationem alibi reddit, quia omnis pia ratio, & modus Ecclesiasticæ disciplinæ, vnitatem Spiritus in vinculo pacis intueri semper debet: quod Apostolus sufferẽdo nos inuicem præcipit custodiri: & quo non custodito, vindictæ medicina non tantùm superuacua, sed etiam perniciosa esse incipit: ideoq; medicina esse desinit. Hæc (inquit) qui diligenter cogitat, nec in conseruatione vnitatis negligit disciplinæ seueritatem, nec intemperie correctionis disrumpit vinculũ societatis. Fatetur quidem non Pastores modo debere in hanc partem incumbere nequid in Ecclesia vitij remaneat, sed vnicuiq; eodem enitedum pro sua virili: nec dissimulat, eum qui malos monere, arguere, corrigere negligit, etiamsi ijs non faueat, nec cum ijs peccet, reum esse coram Domino: quòd si talem gerit personam vt etiam à Sacramentorum participatione possit separare, & nõ facit, iam nõ alieno malo peccare, sed suo. Tantùm id fieri vult adhibita prudentia quam Dominus quoque requirit, ne dum eradicantur zizania, frumenta lædantur. Inde colligit ex Cypriano, Misericorditer igitur corripiat homo quod potest: quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemat atque lugeat.

vt Donatist. olĩ peccar. ita nunc Anabaptist.

12 Hoc autem dicit propter Donatistarum morositatem, qui quũ cernerent in Ecclesijs vitia quæ verbis quidem reprehenderent Episcopi, sed excommunicatione non plecterent, (quia non putabant se hac via quicquam profecturos) in Episcopos atrociter inuehebantur tanquam disci-

disciplinæ proditores: & à Christi grege impio schismate se diuidebant. Qualiter hodie faciunt Anabaptistæ, qui dum nullum cœtum Christi esse agnoscunt nisi Angelica perfectione omni ex parte conspicuum, sub prætextu sui zeli quicquid est ædificationis subuertunt. Tales (inquit Augustinus) non odio iniquitatis alienæ sed studio suarum contentionum, infirmas plebes iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant: superbia tumidi, peruicacia vesani, calumnijs insidiosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere eos pateat, vmbrã rigidæ seueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis salua dilectionis syncœritate, & custodita pacis vnitate, ad corrigenda fraterna vitia moderatiori curatione fieri iubentur, ad sacrilegiũ schismatis & occasionẽ præcisionis vsurpant. Ita se transfigurat Satan in Angelũ lucis, dũ per occasionem quasi iustæ seueritatis crudelem sæuitiã persuadet, nihil aliud appetens nisi vt corrũpat atque dirumpat vinculum pacis & vnitatis: quo firmo inter Christianos vires eius omnes inualidæ fiunt ad nocendum, muscipulæ insidiarum comminuuntur, & consilia euersionis euanescunt.

Aduersus quos egit. Sup. c. 1. à s. 15 ad finẽ præsertim. s. 23. Item l. 3. c. 3. s. 21. Marc. loc. 8. Clas. 3. s. 5. 6 Author. in præfat. 2. Cor. 11. 14 Cypr. ser. de lapsis.

13 Vnum istud præcipuè commendat, si contagio peccandi multitudinem inuaserit, viuidæ disciplinæ seueram misericordiã esse necessariam. Nam & consilia (inquit) separationis inania sunt, ac perniciosa, ac sacrilega: quia impia atque superba fiunt: & plus perturbãt infirmos bonos quàm corrigant animosos malos. Ac quod alijs ibi præcipit, ipse quoque fideliter sequutus est. Nam Aurelio Episcopo Carthaginensi scribẽs, conqueritur ebrietatem impune grassari in Africa, quæ adeò grauiter in Scripturis damnatur: suadetque vt coacto Episcoporum Concilio remedium adhibeatur. Subiungit deinde, Non asperè, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur: magis docendo quàm iubẽdo, magis monendo quàm minãdo. Sic enim agendum est cũ multitudine peccãtium. Seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. Neque tamen intelligit conniuendum propter ea aut tacendum Episcopis, quòd seueriùs punire publica flagitia nequeãt: quemadmodum ipse postea exponit. Sed corrigendi modum ita vult temperari, vt quoad licet sanitatẽ potiùs quàm exitium corpori afferat. Atque ideo sic tandem concludit, Quamobrem & illud præceptum Apostoli nullo modo negligendum est, de malis segregandis, quum sine periculo violãdæ pacis fieri potest: quia nec aliter fieri voluit: & istud quoque seruandum est, vt sufferentes inuicem studeamus seruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis.

Quando seueritas adhibenda. Mart. loc. 5. Clas. 4. s. 12. Epist. 64. Sup. s. 11. Cur cogi debeant. Conc. sup. c. 9. s. 13. Beza cap. 5. art. 17. Ca. 2. li. 3. con. Par. Inf. c. 20. s. 16. 1. Cor. 5. 7. Ephes. 4. 2.

14 Reliqua pars disciplinæ, quæ clauium potestate propriè non continetur, in eo est vt pro temporum necessitate plebem exhortentur Pastores vel ad ieiunia vel ad solennes supplicationes, vel ad alia humilitatis, pœnitẽtiæ, ac fidei exercitia: quorũ nec temp⁹ nec mod⁹ nec forma præscribitur verbo Dei, sed in Ecclesiæ iudicio relinquitur. Hui⁹ quoque partis obseruatio, sicuti est vtilis, ita veteri Ecclesiæ ab ipsis vsque Apostolis semper fuit vsitata. Quanquã ne ipsi quidẽ Apostoli primi fuerunt authores. sed exemplum sumpserunt ex Lege & Prophetis. Videm⁹ enim illic quoties graue aliquod incidebat negotium, conuocatam fuisse plebem, supplicationes indictas, indictum ieiunium. Id ergo sequuti sunt Apostoli quod & populo Dei nouum non erat, & vtile fore prouidebant. Similis est ratio de alijs exercitijs quibus plebs, vel ad officium excitari, vel in officio ac obedientia cõtineri potest. exempla passim extant in Sacris historijs, quæ non opus est colligere. Sic in summa habendum est: quoties de religione incidit controuersia quam vel synodo, vel Ecclesiastico iudicio finire oportet, quoties de eligendo Ministro agitur, quoties denique tractatur res aliqua difficilis ac magni momenti: rursum quũ apparent iudicia iræ Domini, vt sunt pestilentia, & bellum & fames, hoc sanctum esse, & seculis omnibus salutare institutum, vt Pastores ad

Altera pars discipl. quæ plebẽ respicit. hinc ad s. 22. de hac pœniten. l. 3. c. 3. s. 17. c. 4. s. 11. Præsertim de Ieiunio. Exemp. Iudic. 20. 26. Ioel. 2. 15. Ion. 3. 5. 7. 1. Sam. 7. 6. 2. Sam. 1. 12. 2. Par. 20. 3. Esdr. 8. 23. Neh. 9. 1.

Act.13.2.3. publicum ieiunium & extraordinarias preces plebem hortentur. Siquis
& 14.23. testimonia quæ ex veteri Testamento adduci possunt, non recipiat, quasi
sup.c.3.s.12 Christianæ Ecclesiæ minùs conueniant, constat Apostolos quoque sic fe-
Mart.loc 10 cisse. Tametsi de precibus vix puto reperietur aliquis qui moueat quæ-
Clas.3.à s.4. stionem. De ieiunio ergo dicamus nonnihil: quia plurimi dum non intel-
ad finem. ligunt quid vtilitatis habeat, non adeò necessarium esse iudicant: alij
Inf.s.17. etiam vt superuacuum, prorsus reijciunt: & vsu eius non bene cognito,
facilis est in superstitionem lapsus.

3. Ieiunij fines. 15 Sanctum ac legitimum ieiunium tres habet fines. Eo enim, vti-
mur, vel ad macerandam ac subigendam carnem, ne lasciuiat, vel vt ad
1 preces ac sanctas meditationes meliùs simus comparati, vel vt testimo-
1.Cor.9.27. nium sit nostræ coram Deo humiliationis, dum volumus reatum nostrum
2 coram ipso confiteri. Primus finis, non ita sæpe locum habet in publico
1.Cor.7.5. ieiunio: quòd non vna est omnibus corporis cõstitutio, non vna valetu-
Mat.17.21. do. priuato itaque ieiunio magis conuenit. Secundus, vtriusque commu-
Luc.12.37. nis est. tam enim vniuersa Ecclesia eiusmodi præparatione ad preces o-
3 pus habet, quàm priuatim fidelium vnusquisque. Tertius quoque simi-
Leui.16.29. liter. Fiet enim interdum vt bello, vel peste, vel calamitate aliqua gẽtem
Ioel.2.15. vnam percutiat Deus. In hac communi ferula ream se tota plebs faciat o-
Ioan.3 7. portet, ac reatum profiteatur. Siquem verò priuatum feriat manus Do-
Act.27.9. mini, idipsum faciat vel solus vel cum sua familia. Id quidem præcipuè
Mart.ibid. situm est in animi affectu. Sed enim vbi animus afficitur vt debet, fieri
s.8.l.3.c.20 vix potest quin erumpat in externam testificationem: idque tum maximè
s.29. si in communem ædificationem cedit, vt omnes simul, peccatum suum
Inf.c.13 s.5 palàm confitendo, laudem iustitiæ Deo reddant, & se mutuò singuli ex-
Mart.ib.s.6 emplo suo cohortentur.

16 Vnde ieiunium, vt est signum humiliationis, frequentiorem v-
Publicum, sum habet in publico, quàm inter homines priuatos: vtcunque sit com-
oration. cõ- mune, vt dictum est. Quod ergo ad disciplinam, de qua nunc tractamus,
iunctum. pertinet: quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est, ieiunium v-
*Act.*13.3. nà cum oratione indicere expediret. Sic quum Paulo & Barnabæ manus
Sup.c.3 s.12 imponunt Antiocheni, quò eorum ministeriũ, quod tanti momenti erat,
*Act.*14.23. meliùs Deo commendent, orationi ieiunium coniungunt. Sic ambo ipsi
Aug.quæst. postea quum ministros præficerent Ecclesijs soliti sunt orare cum ieiu-
vet. & nou. nio. In genere hoc ieiunij non aliud spectarunt nisi vt redderentur ala-
test.Quæst. criores & magis expediti ad precandum. Hoc certè experimur, ventre
120. pleno mentem non ita esse in Deum erectam, vt & serio ardentique affe-
ctu ferri in precationem & in ea perseuerare possit. Sic intelligendum est
*Luc.*2.37. quod refert Lucas de Anna, eam seruisse Domino ieiunijs & obsecratio-
Vt sup. c.10 nibus. Neque enim cultum Dei reponit in ieiunio: sed significat sanctam
s.14.15.28. mulierem se hoc modo exercuisse ad precandi assiduitatem. Tale fuit ie-
*Nehe.*1.4. iunium Nehemiæ, quum intentiore studio Deum pro liberatione populi
Inf.s 19. sui precaretur. Hanc ob causam dicit Paulus fideles rectè facere si ad tẽ-
1.*Cor.*7.5. pus abstineant à thoro coniugali, vt liberiùs vacent orationi & ieiunio:
Vt Mar.9. vbi ieiunium precationi vice adminiculi coniungens, nullius per se mo-
29. menti esse admonet nisi quatenus refertur in hunc finem. Deinde qũum
1.Cor.7.3. præcipiat eo loco coniugibus, vt alij alijs mutuam beneuolentiam red-
Mart.ibid. dant, clarum est non de quotidianis precibus eum loqui, sed quæ atten-
s.6.10. tionem magis seriam exigunt.

17 Rursum si grassari incipit vel pestilentia, vel fames, vel bellum,
Alia etiam aut siqua clades imminere alias regioni ac populo videtur: Pastorũ tunc
de causa in- quoque officium est hortari ad ieiunium Ecclesiam quò suppliciter iram
dicitur Ie- Domini deprecetur. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo ar-
iunium. mari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Qualiter igitur promissa
Sup.1.15. barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se olim demittere rei sole-
bant

bant ad conciliandam iudicis misericordiam: ita nos, quum rei agimur coram Dei tribunali, eius seueritatem miserabili habitu deprecari, tum eius gloriæ interest ac publicæ ædificationis, tum nobis quoque ipsis vtile est ac salutare. Atque id quidem vsitatum fuisse in populo Israelitico, ex verbis Ioelis colligere promptum est. nam quum iubet cani tuba, conuocari cœtum, indici ieiunium, & ea quæ sequuntur: loquitur vt de rebus communi consuetudine receptis. Paulò antè dixerat, de flagitijs populi constitutam esse quæstionem, ac iam imminere iudicij diem nuntiauerat, reosque citauerat ad dicendam causam. deinde vociferatur vt properent ad saccum & cinerem, ad fletum & ieiunium: hoc est, vt externis quoque testificationibus se coram Domino prosternant. Cinis quidem & saccus illis fortè temporibus magis conueniebant: sed conuocatio & fletus & ieiunium, & quæ sunt his similia, non dubium quin ad nostram quoque ætatem similiter pertineant, quoties ita rerum nostrarum conditio postulat. Nam quum sanctũ sit exercitium cùm ad humiliandos homines, tum ad humilitatem confitendam: cur eo minùs vtamur quàm veteres in simili necessitate? Legimus ieiunasse in signum mœstitiæ non modò Israeliticam Ecclesiam, verbo Dei formatam ac constitutam, sed Niniuitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ prædicationẽ habebant. Quid causæ est igitur cur nos non idem agamus? At externa est ceremonia, quæ finem in Christo vnà cum alijs accepit. Imò hodieque optimum fidelibus adminiculum est (vt semper fuit) & vtilis admonitio, ad seipsos excitandos, ne sua nimia securitate & socordia Deum magis ac magis prouocent dum eius flagellis castigantur. Proinde Christus, quum Apostolos suos excusat quòd non ieiunent, non dicit abrogatum esse ieiunium: sed calamitosis temporibus ipsum destinat, & coniungit cũ luctu. Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab illis sponsus.

Mart.ibid. f.9. Idẽ de fletu.ibid. à f.1. ad 5. *Ioel.2.15.* Ioelis loc. exposit.l.3. c.3.f.16.c. 4.f.11.14. Beza cap.5. art.40. Quæ ex his cerem. ad nos pertineant. *1.Sam.7.6. & 31.13.* *1.Reg.1.12* Ion.3.5. Vide loc. annot. Sup. f.14. *Mat.9.15.* *Luc.5.8.*

18 Nequis autẽ error sit in nomine: definiamus quid sit ieiunium. non enim simpliciter continentiam ac parsimoniam in victu hìc intelligimus, sed quiddam aliud. Piorum quidem vita frugalitate & sobrietate tẽperata esse debet, vt quandam ieiunij speciem, quoad fieri potest toto suo decursu præ se ferat. Sed est præterea ieiunium aliud tẽporale, quum aliquid ex consueta viuendi ratione retrahimus: vel ad diem vnum vel ad certum tempus, & nobis continentiam indicimus in victu ordinaria illa arctiorem ac seueriorem. Hoc in tribus situm est, in tempore, in ciborum qualitate, & parsimonia. Tempus dico, vt ieiuni defungamur ijs actionibus quarum causa instituitur ieiunium. Quemadmodum exempli causa, si ob solennem precationem quis ieiunet, vt eo inpransus accedat. Qualitas in eo sita est vt obsint omnes lautitiæ, ac plebeijs vilioribusque cibis contenti, palatum delicatis non irritemus. Quantitatis ratio in hoc est, vt parciùs ac leuiùs solito vescamur: tantùm ad necessitatem, non etiam ad voluptatem.

Discrimen sobriet. & Ieiunij. Mart.ibid. f.5.7. De vita pior.l.3.c.6. f.4.c.7.f.3. Ieiunij temporal.defi. nit.

19 At verò semper in primis cauendum nequid obrepat superstitionis, quemadmodum antehac magno Ecclesiæ malo accidit. Multò enim satius fuerit nullum prorsus esse ieiuniorum vsum quàm diligenter obseruari, & interim corruptum esse falsis perniciosisque opinionibus, ad quas mundus subinde delabitur, nisi summa fide ac prudentia obuiam eant Pastores. Primum est vt semper vrgeant quod docet Ioel, scindenda esse corda non vestimenta, hoc est admoneant plebem, non magni per se æstimari à Deo ieiunium nisi adsit interior cordis affectus, vera peccati & sui ipsius displicentia, vera humiliatio, verusque dolor ex timore Dei. Imò ieiunium non aliam ob causam vtile esse nisi quòd istis accedit velut inferius adminiculum. Nihil enim magis execratur Deus quàm dum homines signa & externam speciem pro cordis innocentia obijciendo, fucum sibi facere conantur. Itaque in hanc hypocrisin seuerissimè inue-

Vitia cauẽda de quib. Mar. ibi. à f. 11. ad finẽ. l.3.c.3.f.17. *Ioel.2.13.* August. ad Casulan. presbyt. Epist.86. Mart. ibid. in fine f.7. Vide authorem præfat.

Vide Mart. ibi. s. 23. 24. Idem de traditionibus. sup. c. 10. s. 16 De quibus l. 3. c. 19. s. 8 10. 11. *Li. 2 de mor. Man. ca.* 13 *& lib.* 30. *&* 31. *con. Faust.* Inf. s. 21. De mori. catho. eccl. l. 1 cap. 33. & cont. Adimāt. cap. 14.

hitur Iesaias, quòd Iudæi satisfactum Deo putarent vbi ieiunauerant duntaxat, vtcunque impietatem & impuras cogitationes in animo fouerent. Nunquid tale est (inquit) ieiunium quod Dominus elegit? & quæ sequuntur. Non igitur inutilis modò ac superuacua fatigatio est hypocriticum ieiunium, sed maxima abominatio. Alterum malum huic affine summopere cauendum est, ne pro opere meritorio aut specie diuini cultus censeatur. Nam quum sit res per se media, nec quicquam habeat momenti nisi propter eos fines in quos respicere debet, perniciosissima superstitio est, confundere cum operibus à Deo mandatis, & per se necessarijs non alio respectu. Tale fuit olim delirium Manichæorum: quos dum refellit Augustinus, satis clarè docet, ieiunium nonnisi ab ijs quos dixi finibus æstimandum, nec Deo aliter probari nisi eò referatur. Tertius error non adeò quidem impius, periculosus tamen, tanquam vnum ex præcipuis officijs morosiùs ac rigidiùs exigere, ac immodicis encomijs sic extollere vt homines se aliquid eximium fecisse putent quum ieiunauerint. Qua in parte nō in totum excusare audeo veteres quin & superstitionis quædam semina iecerint, & occasionem præbuerint tyrannidi quæ postea exorta est. Occurrunt quidem interdum sanæ ac prudentes de ieiunio sententiæ: sed postea occurrunt subinde immodicæ ieiunij laudes, quæ ipsum inter præcipuas virtutes extollunt.

Quadragesimæ obseruat. *Mat.* 4. 2. Huius auth. faciunt Ignatium. l. 1. c. 13. s. 29 inf. c. 19. s. 29 Cur Christ⁹ ieiunauit. Vt de eius Baptis. inf. c. 16. s. 29. Mart. ibid. à s. 20 ad 23. *Exo.* 24. 18. *&* 34. 28. Ab exempl. Israelit. 1. *Reg.* 19. 8 κακοζηλία. Vt sup. c. 10. s. 18. In sua hist. Tripart. li. 9 cap. 38. Socr. eccl. hist. lib. 5. cap. 21. & ibid. cap. 20 Inf. c. 13. s. 13. 14. &c.

20 Et tunc passim inualuerat superstitiosa quadragesimæ obseruatio: quia & vulgus eximium aliquod obsequium Deo se in ea præstare existimabat, & Pastores eam commēdabant pro sancta Christi imitatione: quum planum sit non ideo ieiunasse Christum vt alijs exemplū præscriberet, sed vt Euangelij prædicationem sic auspicando, non humanam doctrinam esse, sed è cælo profectam re ipsa comprobaret. Ac mirum est tam crassam hallucinationem hominib⁹ acuti iudicij obrepere potuisse, quæ tot ac tam claris rationib⁹ refellitur. Non enim sæpius ieiunat Christus (quod fieri oportuit si anniuersarij ieiunij legem tradere vellet) sed semel tantùm, quum se ad Euangelij promulgationem accingit. Nec ieiunat humano more, vt par erat si homines ad imitationē prouocare vellet: sed magis exemplum designat quo in sui potiùs admirationem omnes rapiat quàm ad æmulandi studium excitet. Denique non alia est istius ieiunij ratio quàm eius quo defunctus erat Moses, quum Legem è manu Domini acciperet. Nam quum illud in Mose editum esset miraculum ad stabiliendam Legis authoritatem, non debuit in Christo prætermitti: ne Legi Euangelium cedere videretur. Atqui ab eo tempore nemini vnquam venit in mentem, prætextu imitationis Mosis, talem ieiunij formam in populo Israelitico erigere. Nec vllus ex sanctis Prophetis ac Patribus id sequutus est, quum tamen ad omnes pias exercitationes satis animi ac zeli haberent. Nam quod de Elia habetur, eum sine cibo & potu quadraginta dies transegisse, non aliò pertinebat quàm vt populus agnosceret eum excitatum esse Legis vindicem, à qua vulgò propè totus Israel desciuerat. Fuit igitur mera κακοζηλία, & superstitionis plena, quòd titulo ac colore imitationis Christi, ieiunium ornabant. Quanquam in modo ieiunij mira tunc erat diuersitas, vt refert Cassiodorus ex Socrate, historiæ suæ libro nono. Romani enim (inquit) nonnisi tres habebant septimanas: sed illis continuum erat ieiunium, excepto die Dominico & Sabbatho. Illyrici & Græci sex: alij septem: sed ieiunium per interualla. Nec minus in ciborum discrimine dissidebant, alij nonnisi pane & aqua vescebātur, alij addebant olera: piscibus alij & volatilibus non abhorrebant: alij nullum habebāt in cibis discrimen. Huius etiam differentiæ meminit Augustinus, posteriore epistola ad Ianuarium.

21 Sequuta sunt deinde deteriora tempora, & ad præposterū vulgi studium accessit Episcoporum tum inscitia & ruditas, tum libido dominandi,

ſtandi, & tyrannicus rigor. Latæ ſunt impiæ leges quæ conſcientias exitialibus vinculis ſtringunt. Interdictus carnium eſus quaſi hominē contaminaret. Additæ ſacrilegæ opiniones aliæ ſuper alias, donec in profundum omnium errorum ventum eſt. Ac nequid prauitatis omitteretur, ineptiſſimo abſtinentiæ prætextu cum Deo ludere cœperunt. Nam in exquiſitiſſimis quibuſque delicijs laus ieiunij quæritur. nullæ tūc lautitiæ ſufficiunt. nunquam maior ciborum vel copia, vel varietas, vel ſuauitas. In tali ac tam ſplendido apparatu putāt ſe rite ſeruire Deo. Taceo quòd nunquam fœdiùs ſe ingurgitant qui volunt haberi ſanctiſſimi. In ſumma, his ſummus eſt Dei cultus, à carnibus abſtinere, & illis exceptis affluere omni genere lautitiarum. Rurſum hæc vltima eſt impietas, & vix morte expiabilis, ſiquis minimum laridi aut rancidæ carnis cum pane cibario guſtauerit. Narrat Hieronymus, iam ſuo ſeculo quoſdam extitiſſe qui talibus ineptijs cum Deo luderent: qui ne oleo veſcerentur, cibos delicatiſſimos vndique aduehi ſibi curabant: imò vt naturæ vim inferrent, ab aquæ potu abſtinebant: ſed ſuaues pretioſaſque ſorbitiunculas fieri ſibi curabant, quas non ex calice hauriebant, ſed concha. Quod vitium tunc in paucis erat, hodie vulgare eſt inter omnes diuites: vt ſcilicet non alio fine ieiunent niſi vt lautiùs nitidiuſque epulentur. Sed nolo multum verborum profundere in re non adeò dubia. Hoc tantùm dico, cùm in ieiunijs tum in omnib⁹ alijs diſciplinæ partibus adeò nihil recti, nihil ſynceri, nihil bene cōpoſiti ac ordinati habere Papiſtas, vt ſuperbiendi occaſionem vllā habeant, quaſi aliquid reliquum ſit apud eos laude dignum.

22 Sequitur altera pars diſciplinæ, quæ ad clerū peculiariter pertinet. Ea Canonibus continetur quos ſibi veteres Epiſcopi ſuóq; ordini impoſuerunt. Quales ſunt, Nequis cleric⁹ venationi, nequis aleæ, nequis comeſſationibus vacaret: nequis exerceret fœnus aut mercaturā: nequis laſciuis ſaltationibus intereſſet: alijſque eius generis. Adijciebantur & pœnę, quibus ipſa Canonum authoritas ſanciebatur, nequis eos impune violaret. In hunc finem vnicuique Epiſcopo committebatur cleri ſui gubernatio, vt ſecundùm Canones ſuos clericos regeret, ac in officio retineret. In hunc finem inſtitutæ erant annuæ inſpectiones ac Synodi, vt ſiquis foret in officio negligentior, admoneretur: ſiquis peccaſſet, pro modo delicti in eū animaduerteretur. Ipſi quoque Epiſcopi quotannis ſuas habebāt prouinciales Synodos antiquitus etiam binas, à quibus iudicabantur ſiquid præter officium admiſerant. Nam ſiquis Epiſcopus durior erat aut violentior in ſuum clerum, illuc erat prouocatio, etiamſi vnus tantùm conquerebatur. Animaduerſio ſeueriſſima erat, vt deponeretur ab officio qui peccauerat, ac cōmunione ad tempus priuaretur. Quia autē erat ille perpetuus ordo, Synodum dimittere nunquam ſolebant quin locum ac tempus proximæ indicerent. Nam vniuerſale cogere Concilium ſolius erat Imperatoris, quemadmodum teſtantur omnes vetuſtæ inditiones. Quandiu vigebat hæc ſeueritas, non plus verbo exigebāt clerici à plebe quàm exemplo & operæ præſtarent. Quin multò rigidiores erant in ſeipſos quàm in vulgus. Et ſanè ita decet vt humaniore & laxiore (vt ita loquar) diſciplina plebs regatur: clerici inter ſe acriores exerceant cenſuras, minuſque longè ſibi quàm alijs indulgeant. Iſtud totum vt obſoleuerit nibil opus eſt referre, quum nihil hodie fingi queat hoc ordine magis effrænę ac diſſolutum: ac eò licentiæ prorupit vt totus orbis vociferetur. Ne apud ipſos videatur prorſus ſepulta eſſe omnis antiquitas, vmbris, fateor, quibuſdam decipiunt ſimplicium oculos, ſed quæ ad vetuſtos mores nihilo propiùs accedūt quàm ſimiæ æmulatio ad id quod ratione & conſilio faciunt homines. Memorabilis eſt apud Xenophontem locus, vbi docet, quum turpiter degeneraſſent Perſæ à maiorum inſtitutis, & ab auſtero viuendi genere ad mollitiem & delicias

Carniū eſus interdictus de quo. Mart. ibid. à ſ. 17. ad 21. Beza cap. 5. art. 21.

Lege Spirid exemp. hiſt. trip. lib. 1. cap. 10.

Ad Nepotianum.

Vide lib. Auguſt. de morib. Manich. ſup. ſ. 19.

Inf. c. 13. ſ. 9

Lege Mart. loc. 5. claſ. 3 à ſ. 16. ad 20

2. Deſcipl. pars de Clero, vt ſup. ſ. 1. & de his can. lege annot. Sup. c. 5. ſ. 1.

Qua de re c. 4. ſ. 9. Ibid. de Metropolit. & cor. Concil. ſ. 4. c. 7. ſ. 8. Bezę cap. 5. art. 22. & art. 15. cum locis ex Niceph. lib. 8. ca. 14. 18. 49 lib. 9. c. 5. 12. 30. 31. 33. 38. 39. 40.

Corrupt. noſtri temp. Vt ſup. c. 5. ſ. 14. & c. Inf. c. 19. ſ. 25.

Libro. 8. Pæd. Cyr.

Mores Persar. quibus Pp. conferũ. Inf. s. 28. Xenoph. aliud dictũ. l. 1. c. 5. s. 13.

prolapsi essent, vt tamen dedecus hoc tegerent, priscos ritus sedulo seruasse. Nam quum Cyri tempore eousque vigeret sobrietas & temperãtia vt emungi opus non esset, atque etiam probri loco duceretur: apud posteros durauit religio nequis mucum è naribus traheret, sorbere verò & intus alere ad putredinem vsque fœtidos humores quos ex ingluuie cõtraxerant, permissum. Ita ex vetere præcepto vrceos adferre ad mensam nefas. merum ingurgitare, vt ebrios auferri necesse foret, tolerabile. Semel comedere præscriptum: hoc non abrogauerant boni isti successores, sed vt à meridie vsque ad mediam noctem continuarent suas crapulas. Cõficere diurnum iter ieiunos, quia lex iubebat, perpetui apud eos moris fuit: sed lassitudinis vitandæ causa, iter ad duas horas contrahere, liberum & vsitatum ex consuetudine fuit. Quoties degeneres suas regulas obtendent Papistæ, vt se ostendant affines esse sanctis Patribus, ridiculã eorum imitationem hoc exemplum satis coarguet, vt nullus pictor magis ad viuum possit exprimere.

Sup. s. 20. c. 10. s. 18.

Prohibit. coniugij sacerdotib. l. 2 c. 8. s. 43 inf. s. 25. Huius meminit. sup. c. 9. s. 14. c. 10. s. 10. Beza cap. 5. art. 39. Idem cap. 7. art. 11. paulò ante. 12. 1. *Tim.* 3. 2. *Tit.* 1. 6. 1. *Tim.* 4. 5. August. quæst. No. & vet. test. Quæst. 132. De Hæresib. ad quod vult Deum. cap. 25.

23 Vna in re plusquam rigidi sunt & inexorabiles, ne coniugium Sacerdotibus permittant. Quanta apud eos scortandi grassetur impunitas dicere nihil attinet. ac fœtido suo cælibatu freti occaluerunt ad oĩa flagitia. hæc tamen prohibitio clarè ostendit quàm pestiferæ sint omnes traditiones: vtpote quæ non solùm orbauit Ecclesiam probis & idoneis Pastoribus, sed horrendam inuexit scelerum colluuiem, multasque animas in gurgitem desperationis proiecit. Certè quòd Sacerdotibus interdictum fuit coniugium, id factum est impia tyrannide, non modò contra verbum Dei, sed etiam contra omnem æquitatem. Primùm vetare quod Dominus liberum reliquisset, nulla ratione hominibus licuit. Deinde nominatim Deum cauisse verbo suo ne hæc libertas infringeretur, clarius est quàm vt longa demonstratione vti necesse sit. Omitto quòd Paulus pluribus locis Episcopum vult esse vnius vxoris virum. sed quid potuit vehementius dici quàm vbi ex Spiritu sancto denuntiat, fore nouissimis temporibus homines impios qui cõiugium prohibeant: eosque non modò impostores nuncupat, sed dæmones? Hoc igitur vaticinium, hoc sacrum oraculum est Spiritus sancti, quo Ecclesiam ab initio præmunire aduersùs pericula voluit, Doctrinam dęmoniorum esse coniugij prohibitionem. Verùm bellè se elapsos esse putant quum hanc sententiam detorquent ad Montanum, Tatianos, Encratitas, aliosque veteres hæreticos. Illi (inquiunt) soli matrimonium damnarunt: nos minimè damnamus, sed Ecclesiasticum ordinem tãtùm ab eo arcemus, cui putamus non satis conuenire. Quasi verò etiamsi in illis superioribus completum sit primo loco hoc vaticinium, non in istos etiam competat: aut quasi auditu digna sit puerilis ista argutiola, quòd prohibere se negant, quia non omnibus prohibent. Perinde enim est ac si tyrannus iniquam non esse legem contendat, cuius iniquitate pars duntaxat ciuitatis prematur.

Ad obiect. Pp. resp. Sup c. 3. s. 6 c. 4. s. 10. c. 5. s. 2. 1. Tim. 3. 2. Sed aliter interpretatur Hierony. in epist. ad Tit. cap. 1. *Siriti. ad episc. Hispa.*

24 Obijciunt, aliqua nota differre oportere à plebe Sacerdotem. Quasi non prouiderit hoc quoque Dominus quibus ornamẽtis excellere debent Sacerdotes. Ita Apostolum perturbati ordinis confusique decoris Ecclesiastici insimulant, qui quum absolutam boni Episcopi ideam delinearet, inter reliquas dotes quas in eo requirebat, ausus sit coniugium ponere. Scio qualiter hoc interpretentur, nempe eligendum non esse qui secundam habuerit vxorem. Atque hanc interpretationem non esse nouam concedo: sed falsam esse ex ipso contextu palàm est. quia statim præscribit quales Episcoporum & Diaconorum vxores esse oporteat. Paulus inter Episcopi virtutes numerat coniugium: isti intolerabile vitium in ordine Ecclesiastico esse docent. Et, si Deo placet, hac generali vituperatione non contenti, immunditiem & pollutionem carnis in suis Canonibus vocant. Cogitet quisque apud se ex qua officina hæc prodierint.

rint. Christus eo honore dignatur coniugium vt imaginem esse velit sacræ suæ cum Ecclesia coniunctionis. Quid splendidius dici poterat ad commendandam coniugij dignitatem. Qua igitur fronte immundum vel pollutum vocabitur in quo similitudo spiritualis Christi gratiæ elucet?

25 Iam verò quum ita clarè cum verbo Dei pugnet eorum prohibitio, inueniunt tamen in Scripturis quo eam defendent. Sacerdotes Leuiticos, quoties ad eos ministrandi vices redibant, oportuit ab vxoribus secubare, quò puri & imaculati sacra tractarent. Nostra ergo sacra, quum & multò nobiliora sint & quotidiana, à coniugatis tractari valdè fuerit indecorum. Quasi verò eadem sit Euãgelici ministerij persona quæ fuit sacerdotij Leuitici. Illi enim tanquam ἀντίτυποι, Christum repræsentabant, qui mediator Dei & hominum, absolutissima suá puritate reconciliaturus Patrem nobis erat. Quũ verò omni ex parte exhibere peccatores typum sanctitatis eius non possent, quibusdam tamen lineamentis vt adumbrarent, iussi sunt vltra humanum morem se purificare dum ad sanctuarium accederent: quia tum scilicet propriè Christum figurabant, quòd veluti pacificatores, ad reconciliandum Deo populum apparebant ad tabernaculum, cælestis tribunalis simulachrum. Hanc personam quia hodie non sustinent Ecclesiastici Pastores, frustra cum illis comparantur. Quare Apostolus citra exceptionem securè pronuntiat honorabile esse inter omnes coniugium, scortatores autem & adulteros manere Dei iudicium. Et ipsi Apostoli suo exemplo comprobarunt nullius quamlibet excellentis functionis sanctitate indignum esse coniugium. Nam eos non tantùm vxores retinuisse, sed secum etiam circunduxisse testis est Paulus.

Altera obiect. quam Mart. diluit loc. 7. Clas. 3. præsertim à s. 8. ad 12.
Ἀντίτυποι. l. 2. c. 11. s. 4.
1. Tim. 2. 5.
Cur ab vxo. secubarint Leuit.
Inf c. 19. s. 30.
Heb. 13. 4.
l. 2. c. 8. s. 43
Sup. c. 9. s. 4.
1. *Cor.* 9. 5.

26 Deinde mira fuit impudentia, quòd decorum istud castitatis pro necessaria re venditarunt, in summam veteris Ecclesiæ ignominiam: quæ quum abundarit eximia Dei eruditione, plus tamen sanctimonia excelluit. Nam si Apostolos nihil morantur (vt solent eos interdum strenuè contemnere) quid, amabo, facient omnibus vetustis Patribus, quos certum est non modò coniugium in Episcoporum ordine tolerasse, sed etiam approbasse? Alebant scilicet fœdam sacrorum profanationem, quãdo ita non ritè apud eos Domini mysteria colebantur. Agitatũ quidẽ fuit in Nicena Synodo de indicendo cælibatu: vt nunquam desunt superstitiosuli, qui semper nouum aliquid comminiscuntur vnde admirationẽ sibi concilient. Sed quid constitutum fuit? nempe in sententiam Paphnutij discessum est, qui pronuntiauit castitatem esse cum propria vxore cõcubitum. Mansit ergo inter ipsos sacrum coniugium: neque aut ipsis dedecori cessit, aut maculam vllam aspergere ministerio creditum est.

Ex decoro necessar. fecisse.
Sup. c. 10. s. 28. 29.
Inf s. 26. vt ex Can. Apost. 5. Con Ancy. cap. 10 d. 26.
Hist. trip. li. 2. *cap.* 14.

27 Sequuta sunt deinde tempora quibus inualuit nimis superstitiosa cælibatus admiratio. hinc illa subinde & sine modo decantata virginitatis encomia: vt vix vlla alia virtus cum ea conferenda vulgò crederetur. Et quanquam non damnabatur impuritatis coniugium, sic tamen extenuabatur eius dignitas, & sanctitas obscurabatur, vt non videretur satis forti animo ad perfectionem adspirare qui non ab ipso sibi temperaret. Hinc illi Canones quibus primò vetitum est ne matrimonium contraherent qui peruenissent ad sacerdotij gradum, deinde ne in eum ordinem assumerentur, nisi cælibes, aut qui thoro coniugali vnà cum vxoribus renuntiarent. Hæc, quia videbantur reuerentiam sacerdotio conciliare, magno plausu etiam antiquitus recepta esse fateor. Sed si mihi antiquitatem obijciant aduersarij, primùm respondeo, hanc libertatem & sub Apostolis & aliquot postea seculis extitisse, vt coniuges essent Episcopi, hac, sine difficultate, vsos esse ipsos Apostolos, & alios primariæ authoritatis Pastores, qui in eorum locum successerunt. Illius antiquioris Eccle-

Progres. tempor durios. fuisse leges Mart. eod. loc. 7. s. 6.
Qua de re obiter sup. c. 4 s. 10.
Arelat. Con. ca. 2 Cart. 2 ca. 2. d. 84. c. Cum in præterito d. 31. c. epist

Vt sup. ex Can. Apost. s.26. & ex Nicæn. Con d.31. c. Nice Synod.

sic exemplum pluris meritò nobis debere esse quàm vt illicitum vel indecorum nobis putemus quod tunc cum laude receptum vsitatumque fuit. Deinde illam ætatem, quæ immodica virginitatis affectione cœpit esse coniugio iniquior, non ita imposuisse Sacerdotibus legem cælibatus quasi res per se necessaria esset, sed quia cælibes coniugatis anteferret. Postremò non ita exegisse vt necessitate ac vi adigeret ad continentiam qui ad eam seruandam idonei non essent. Nam quum seuerissimis legibus in scortationes vindicaret: de ijs qui matrimonium contraherent, hoc tantùm statuebat vt à functione supersederent.

Resp. ijs qui prætextu patrum abutũtur Mart. ibid. s.5. Sup. s.22. & ibi vide loc. annot. Ideo ad decorũ pertinere dixit Sup. s.26. Vide Augũ. de bono cõiugali. *Homi. de inuen. Crucis.*

28 Ergò quoties cælibatui suo defendendo prætextum antiquitatis quærent nouæ istius tyrannidis defensores, toties excipiendum erit vt veterem illam castimoniam in suis Sacerdotibus restituant, amoueant adulteros ac scortatores: ne eos, in quibus honestum ac pudicum thori vsum non sustinent, in omne libidinis genus impune ruere sinant: reuocent illam obsoletam disciplinam, qua omnes lasciuiæ coerceantur: liberent Ecclesiam hac tam flagitiosa turpitudine, qua iamdiu deformata est. Vbi hoc concesserint, tum rursus admonendi erunt ne eam rem pro necessaria venditent, quæ per se libera ex Ecclesiæ vtilitate pendet. Neque tamen hæc dico quòd vlla omnino conditione dandum esse locum ijs Canonibus censeam qui vinculum cælibatus Ecclesiastico ordini inijciũt: sed vt intelligant cordatiores qua fronte hostes nostri sanctum coniugium, obiecto antiquitatis nomine, in Sacerdotibus infament. Quantum ad Patres attinet, quorum scripta extant, neque ipsi, quum ex suo iudicio loquebantur, excepto Hieronymo tanta malignitate coniugij honestati obtrectarunt. Contenti erimus vno Chrisostomi elogio: quòd is, quum præcipuus fuerit virginitatis admirator, non potest in matrimonij commendationem videri fuisse alijs profusior. Sic autem loquitur, Primus gradus castitatis est, syncera virginitas: secundus fidele coniugium. Ergo species secunda virginitatis, est matrimonij casta dilectio.

De votis, quorum temeraria nuncupatione quisque se misere implicuit. CAP. XIII.

Præfatur in Pp illam tyrannidem aduer. quam egit Sup. à c.5. ad 12. & sup. c.12. s.21. & ibid. à s.22. ad finem *Ier. 2.13. *Sup. c 8. s. 10. c. 9. s.12. De votis agit primum in genere ab hac sect ad 8 Vt docuit l.2 c 8 s.2.5 Sup. c.10. s.15. Ies. 29.13.

DEPLORANDA quidem res est, Ecclesiam, cui inæstimabili sanguinis Christi pretio empta erat libertas, crudeli tyrannide sic fuisse oppressam, & ingenti traditionum congerie fere obrutam: sed priuata interim cuiusque amentia ostendit, non sine iustissima causa tantum fuisse diuinitus Satanæ eiusque ministris permissum. Neque enim satis fuit neglecto Christi imperio quælibet onera à falsis doctoribus imposita perferre, nisi propria etiam singuli sibi accerserent.* adeoque cauernas sibi fodiendo se profundiùs demergerent. Id factum est dum certatim excogitant vota ex quibus ad communia vincula maior & arctior obligatio accederet.*Quãdo itaq; docuimus eorum audacia qui sub Pastorum titulo dominati sunt in Ecclesia, vitiatum fuisse Dei cultum, vbi iniquis suis legibus miseras animas illaquearunt: hic malum affine annectere non intempestiuum erit, vt appareat, mundum pro ingenij sui prauitate, quibus potuit obstaculis semper adiumenta repulisse quibus ad Deum adduci debuerat. Porrò quò meliùs pateat grauissimam perniciem ex votis innectam esse, principia iam antè posita teneant lectores. Docuimus enim primùm, quicquid ad vitam piè sanctèque instituendam desiderari potest, in Lege esse comprehensum. Docuimus rursus Dominum quò meliùs nos ab excogitandis nouis operibus auocaret, totam iustitiæ laudem in simplici voluntatis suæ obedientia inclusisse. Hæc si vera sunt, iudicare promptum est, fictitios omnes cultus, quos nobis ipsi ad promerendum Deum comminiscimur, minimè esse illi acceptos, quantumuis nobis arrideant. Et ecce Dominus ipse multis locis non tantùm apertè

pertè eos respuit, sed grauiter abominatur. Hinc exoritur de votis dubitatio quæ præter expressum Dei verbum fiunt, quo loco sint habenda, an nuncupari ritè possint ab hominibus Christianis, & quatenus eos obstringant. Nam quod inter homines dicitur promissio, id Dei respectu Votum appellatur. Hominibus autem pollicemur ea quæ vel putamus illis fore grata, vel quæ ex officio debemus. Longè igitur maiorem in votis obseruantiam esse decet, quæ ad ipsum Deum, cum quo maximè seriò agendum est, diriguntur. Hic mirum in modum omnibus seculis grassata est superstitio: vt homines sine iudicio, sine delectu, quicquid in mentem, vel etiam in buccam veniret, Deo protinus vouerent. Hinc illæ votorum ineptiæ, imò prodigiosè absurditates apud Ethnicos, quibus nimis insolenter cum dijs suis luserunt. Atque vtinam hanc illorum audaciam nō imitati essent etiam Christiani. Minimè id quidem decuit: sed videmus aliquot seculis nihil fuisse hac improbitate vsitatius: vt populus contempta passim Dei Lege, vouendi quicquid per somnium arrisisset, insano studio totus flagraret. Nolo odiosè exaggerare, nec sigillatim recensere quàm grauiter ac quot modis hic peccatum sit: sed hoc obiter dicere visum est, quò melius appareat, nos nequaquam de re superuacua quæstionem instituere quum de votis tractamus.

Ier.7.22. Mat.15.8 9. Vota præter Dei verb. Quid votū. Mart.loc.6. class 3.à s.1. ad 7.

Vota Ethnici quæ imitati sunt Christiani.

2 Porrò si nolumus errare iudicando quæ vota sint legitima, quæ præpostera: tria expendere conuenit: nempe quis sit is cui votum nuncupatur: qui simus nos qui vouemus: quo animo denique voueamus. Primum eò spectat vt cogitemus nobis cum Deo esse negotium: quem adeò delectat nostra obedientia, *vt ἐθελοθρησκείας omnes, quamlibet in oculis hominum speciosæ sint ac splendidæ, maledictas esse pronunciet. Si voluntarij omnes cultus, quos ipsi sine mandato excogitamus, Deo sunt abominabiles, sequitur, nullum ei acceptum esse posse nisi qui eius verbo approbetur. Ergo ne tantum licentiæ nobis sumamus, vt audeamus Deo vouere quod nullum testimonium habeat qualiter ab ipso æstimetur. Nā quod Paulus docet peccatum esse quicquid fit absque fide, quum ad actiones quaslibet extendatur, tunc certè præcipuè locum habet vbi cogitationem tuam rectà in Deum dirigis. Imò si in minimis quibusque (vt illic de ciborum discrimine disputat Paulus) labimur vel erramus vbi nō prælucet fidei certitudo: quantò plus modestiæ adhibendum est vbi rem maximi pōderis aggredimur? Siquidem nihil magis serium esse nobis decet religionis officijs. Sit igitur hæc prima in votis cautio, vt nunquam ad aliquid vouendum descendamus quin certò prius conscientia constituerit, se nihil temerè tentare. Tunc autem à temeritatis periculo tuta erit quum Deum sibi habebit præeuntem, & quasi ex verbo suo dictantem quid factu bonum sit vel inutile.

3 in votis Cui voueamus. obseruanda. 1. Coloss.2.23. * Sup.c 10. s.6.11.12. Ibid.s.15.16 Rom.14.23. Vt docuit l.3.c.5.s 10. c.15 s 6. Inf.c.15 s.1. 11. vide l.3. c.19.s.8. Mart loc.6. Ibid.s.4.5. 6.

3 In altero quod hic diximus considerandum, id continetur, vt metiamur vires nostras, vt vocationem nostram intueamur: ne beneficium libertatis, quod nobis Deus contulit, negligamus. Nam qui vouet quod vel non est suæ facultatis, vel cum vocatione sua pugnat, temerarius est: & qui Dei beneficentiam, qua rerum omnium Dominus constituitur, contemnit, ingratus. Quum ita loquor, non intelligo quicquam esse sic in manu nostra positum, vt propriæ virtutis fiducia subnixi, illud Deo promittamus. Verissimè enim in Arausicano Concilio decretum fuit, nihil ritè Deo voueri nisi quod de manu eius acceperimus: quando omnia quæ illi offeruntur, mera sunt eius dona. Sed quum Dei benignitate alia nobis data sint, eius æquitate alia negata: mensuram collatæ sibi quisque gratiæ (vt iubet Paulus) respiciat. Nihil ergo hic aliud volo, quàm vota esse attemperanda ad eum modum quem tibi sua donatione Deus præscribit: ne si vltrà coneris quàm ille permittat, teipsum, nimis tibi arrogando, præcipites. Exempli gratia, Quum vouerent sicarij illi

2. Expendendæ vires & vocatio. De ea liber. l.3.c.19.s.17 8.9. Cap.11. Rom.12.3. 1.Cor.12.11 August.in psal.75.

Act. 23.12. quorum mentio fit apud Lucam, se nihil cibi gustaturos nisi occiso Paulo: etiamsi non fuisset sceleratum consilium, temeritas tamen ipsa minimè erat ferenda, quòd hominis vitam & mortem subijcerent suæ potestati. Sic Iephthe stultitiæ suæ pœnas dedit, quum præcipiti feruore inconsideratum votum concepit. In quo genere primatum vesanæ audaciæ tenet cœlibatus. Sacrifici enim, Monachi & moniales suæ infirmitatis obliti, cælibatui se pares esse confidunt. Quo autem oraculo edocti sunt, constaturam sibi tota vita castitatem, in cuius finem eam vouent? Audiunt de vniuersali hominum conditione Dei vocem, Non est bonum homini esse soli. Intelligunt, atque vtinam non sentirent, peccatum in nobis manens non carere acerrimis aculeis. Illam generalem vocationem qua fiducia excutere audent in totam vitam? quum donum continentiæ sæpius in certum tempus prout opportunitas requirit, concedatur. In tali peruicacia ne Deum auxiliatorem expectent: sed meminerint potiùs eius quod dictum est, Dominum Deum tuum non tentabis. Hoc verò Deum tentare est, contra inditam ab eo naturam niti, ac præsentia eius dona spernere acsi nihil ad nos pertinerent. Quod isti non modò faciunt, sed matrimonium etiam quod instituere non alienum sua maiestate censuit Deus, quod in omnibus honorabile pronuntiauit: quod Christus Dominus noster sua præsentia sanctificauit, quod primo suo miraculo cohonestare dignatus est, pollutionem vocare audent: tantùm vt qualemcunque cælibatum miris encomijs tollant. Quasi verò non aliud cælibatum esse, aliud virginitatem, luculentum ipsi documentum præbeant in sua vita: quam tamen impudentissimè angelicam vocant, in hoc certè Angelis Dei nimiū iniurij, quibus scortatores, adulteros, & aliquid multò peius ac fœdius comparant. Et sanè argumentis hic minimè opus est, vbi reipsa palàm reuincuntur. Videmus enim palàm, quàm horrendis pœnis huiusmodi arrogantiam, & ex præfidentia donorum suorum contemptum passim vlciscatur Dominus. Et occultioribus præ pudore parco: de quibus hoc ipsum quod intelligitur nimium est. Nihil esse vouendum quod nobis sit impedimento quominus vocationi nostræ seruiamus, extra controuersiam est. Quemadmodum si pater familiâs voueat, relictis liberis & vxore, se alia onera suscepturum: vel qui ad gerēdum magistratum idoneus est, vbi eligitur voueat se priuatum fore. Quid autem sibi velit quod de libertate nostra non spernenda diximus, nonnihil habet difficultatis, nisi explicetur. Itaque sic paucis accipe: Quum rerum omnium dominos constituerit nos Deus, & eas sic nobis subiecerit vt omnibus pro nostra commoditate vteremur: non est quod speremus gratum Deo fore officium, si rebus externis, quæ nobis adminiculo esse debent, nos in seruitutem addicamus. Hoc ideò dico, quòd nonnulli laudem humilitatis ex eo captant si se illaqueent multis obseruationibus, à quibus non frustra nos liberos atque immunes Deus esse voluit. Proinde si hoc periculum volumus effugere, semper meminerimus, ab ea œconomia, quam Dominus in Ecclesia Christiana instituit, nobis minimè esse discedendum.

[Margin: *Iudic.* 11.30. Mart. ibid. de voto Iephtah à s. 13. ad 25. De cælib. Sup. c. 12. à s. 23. ad finē. *Gen.* 2.8. l. 2. c. 8 à s. 41. ad 45. *Deut.* 6.16. Sup. c. 9. s. 14. c. 12. s. 25. *Heb.* 13.4. *Iohan.* 2.2. & 9. De Pp. vitijs Sup. c. 5. s. 14 c. 7. s. 2.9. Inf. s. 15. Exempl. est Diaconus ille constāt. quem eiecit ab Eccle. Nectarius l. 3. c. 4. s. 7. 6000. capita pueror. reperta in Ichthyotrophio Greg. 1. vt refert. in epist. Hulderici Episc. Germani ad Nicol. Pp.]

4 Nunc venio ad illud quod tertio loco posui: multum scilicet referre quo animo votum nūcupes si velis ipsum Deo approbari. Nam quia Dominus cor, non externam speciem intuetur, fit vt eadem res, mutato animi propositio, nunc placeat ei acceptaq; sit, nunc vehementer displiceat. Vini abstinentiam si ita voues quasi in ea subsit aliquid sanctimoniæ superstitiosus es: si in alium finem non peruersum respicis, nemo potest improbare. Sunt autem, quantum possum iudicare, quatuor fines ad quos vota nostra ritè dirigentur: quorū duos, docēdi causa, ad præteritum tēpus refero: duos reliquos ad futurum. Ad præteritū tempus pertinēt vota quibus vel nostram erga Deum gratitudinem pro acceptis beneficijs testa-

[Margin: 3. Quo animo voueamus. Deus corda respicit. l. 3. c. 14. s. 8. Sup. c. 10. s. 23. 15.]

testamur, vel ad iram eius deprecandam, ipsi à nobis pœnam ob admissa delicta exigimus. Priora vocemus, si placet, exercitia gratiarum actionis: altera pœnitentiæ. Prioris generis exemplum habemus in decimis, quas vouebat Iacob, si Dominus eum incolumem ab exilio in patriam reduceret. Præterea in sacrificijs veteribus pacificorum, quæ pij Reges ac duces, iustum bellum suscepturi vouebant se reddituros si victoria potiti essent: aut certè quum maiori aliqua difficultate premebantur, si Dominus eos liberasset. Sic intelligendi sunt omnes loci in Psalmis qui de votis loquuntur. Eiusmodi vota hodie quoque nobis in vsu esse possunt quoties nos Dominus vel à clade aliqua, vel à morbo difficili, vel ab alio quouis discrimine eripuit. Neque enim à pij hominis officio tunc abhorret, votiuam oblationem, velut solenne recognitionis symbolum, Deo cōsecrare: ne ingratus erga eius benignitatem videatur. Secundum genus quale sit, vno duntaxat familiari exemplo ostēdere sufficiet. Siquis in aliquod flagitium, gulæ vitio prolapsus sit, nihil obstabit quominus ad castigandam intemperiem lautitijs omnibus possit ad aliquod tempus renuntiare, idque facere voto adhibito, quò arctiore vinculo se astringat. Neque tamē sic perpetuam legem ijs statuo qui similiter deliquerint: sed ostendo quid facere illis liceat, qui tale votum sibi vtile esse cēsuerint. Sic igitur eiusmodi votum licitum facio vt liberum interim relinquam.

Votor. 4. fines.
2 Ad præteritum.
Gen. 28. 20
1 Et laudis sacrific. Inf. c. 18. s. 13. 16.
Psal. 22. 25 & 56. 13. & 116. 14. 18.
2 Genus votor. quæ ad præteritum finis.

5 Quæ in futurum tempus conferuntur vota, partim vt diximus, eò tendunt, vt reddamur cautiores: partim vt quibusdam veluti stimulis, ad officium excitemur. Videt aliquis se adeò procliuem esse in certum vitium, vt in re aliàs non mala sibi temperare nequeat quin protinus in malum delabatur: nihil absurdum faciet, si eius rei vsum ad aliquod tempus sibi voto præcidat. Quemadmodum siquis periculosum sibi esse hūc vel illum corporis ornatum agnoscat, & tamen cupiditate illectus vehementer appetat, quid meliùs faciat quàm vt frænum sibi inijciendo, hoc est necessitatem abstinendi imponendo, sese omni dubitatione liberet? Similiter siquis vel obliuiosus sit, vel piger ad necessaria pietatis officia, cur non suscepto voto, & memoriam expergefaciat, & pigritiam excutiat? In vtroque speciem esse pædagogiæ fateor: sed eo ipso quòd sunt infirmitatis adminicula, à rudibus & imperfectis non sine vtilitate vsurpantur. Proinde quæ ad vnum ex his finibus respiciunt vota, præsertim in rebus externis, legitima esse dicemus, si modo & Dei approbatione sint suffulta, & vocationi nostræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis à Deo datæ sint limitata.

3 Finis qui ad futurum.
Exemp. in adiaphor. de quib. l. 3. c. 19. s. 9. Inf. s. 9 vt sit ieiunando.
Sup. c. 12. s. 15.
Nota alterū exempl.
Vt sup. dixit s. 3. 4.

6 Iam nec difficile est colligere quid de votis in vniuersum sentiendum sit. Vnum est votum fidelium omnium cōmune, quod in Baptismo nuncupatum, Catechismo ac Cœnæ sumptione cōfirmamus, & quasi sancimus. sunt enim sacramenta tanquam *syngrapha*, quibus Dominus misericordiam nobis suam atque ex ea vitam æternam defert: nos vicissim illi obedientiā pollicemur. Hæc tamen voti formula vel certè summa, quòd Satanæ renuntiantes, Deo nos in seruitutem addicimus, vt sanctis eius mandatis obediamus, non autem obsequamur prauis carnis nostræ desiderijs. Hoc votum quum à Scriptura testimonium habeat, imò à filijs Dei omnibus exigatur, quin sanctum sit & salutare dubitari non debet. *Nec obstat quòd perfectam legis obedientiam, quam exigit Deus à nobis, nemo in hac vita præstat. Quando enim hæc stipulatio in fœdere gratiæ est inclusa, sub quo & remissio peccatorum, & Spiritus sanctificationis continetur: pollicitatio quam illic facimus, & cū veniæ deprecatione & cum auxilij postulatione coniuncta est. In iudicandis particularibus votis tres superiores regulas memoria tenere necesse est: vnde tutò licebit, quale sit vnumquodque votum, æstimare. Neque tamen ea ipsa vota, quæ sancta esse assero, sic commendare me putes, vt quotidiana esse

Generale fidelium vot. in baptis. inf. c. 15. s. 13
In Catechis. c. 16. s. 4.
Cœna inf. c. 17. s. 40. c. 18 s. 13. 16.
Sacram. syngraph. c. 14. s. 3. 5. 6. 11.
*Vt docuit l. 2. c. 7. s. 5. Sup. c. 1. s. 22
Fœdus gratiæ. Inf. c. 16. s. 3. 6.

velim. Nam etsi nihil præcipere de numero aut tempore audeo: siquis tamen consilio meo obtemperet, nonnisi sobria & temporaria suscipiet. Si enim ad multa vota nuncupanda subinde erumpas, tota religio ipsa assiduitate vilescet, & procliuis erit in superstitionem lapsus. Si perpetuo voto te obstringas, aut magna molestia tædioque solues, aut etiam diuturnitate fatigatus, violare aliquando audebis.

De votis superstitiosis.
Martir. loc. 6 Claſ. 3. de vota Nazir.

7 Iam nec obscurum est, quanta superstitione in hac parte laborauerit mundus aliquot seculis. Alius se abstemium fore vouebat: quasi vini abstinentia cultus esset per se Deo gratus. Alius ieiunio, alius carnis abstinentiæ se astringebat ad certos dies, quibus singularem aliquam præ alijs religionem subesse sibi vana opinione finxerat. Quædam etiam longè magis puerilia nuncupabantur: etsi non à pueris. Fuit enim hoc pro magna sapientia habitum, votiuas peregrinationes ad sanctiora loca suscipere, ac interdum vel pedibus iter conficere, vel corpore seminudo, quo plus meriti ex lassitudine acquireretur. Hæc & similia, quorum incredibili studio mundus aliquandiu æstuauit, si secundùm eas quas antea posuimus regulas examinentur, non tantùm inania deprehendentur ac nugatoria, sed plena manifestæ impietatis. Vtcunque enim iudicet caro, nihil magis abominatur Deus quàm cultus fictitios. Accedunt perniciosæ illæ & damnatæ opiniones: quòd hypocritæ, vbi talibus nugis defuncti sunt, credunt se non vulgarem iustitiam sibi comparasse: summam pietatis in externis obseruationibus reponunt: alios omnes despiciunt qui apparent earum rerum minus curiosi.

ſ. 7 8 9.
De peregr. sup. c. 10. ſ. 10.
August. ser. 7. de tẽpore
Mart. ibid. ſ. 6. 13.
Colos. 2. 3.
Vt sup. ſ 2. c. 10. ſ. 11. 15. 24.

De votis Monach.
In præfat. authoris
vetus monachismus.
Plutarch. in vita Lycurgi.

8 Singulas formas enumerare nihil attinet. Sed quia vota monastica maiori in veneratione habentur quòd videntur publico Ecclesiæ iudicio approbata: de ijs breuiter dicendum est. Principiò, nequis longi tẽporis præscriptione defendat monachismum qualis hodie est, notandum est, fuisse olim in monasterijs longè aliud viuendi institutum. Qui se ad summam austeritatem & patientiam volebant exercere, eò concedebãt. Qualem enim sub Lycurgi legibus fuisse Lacedæmoniorum disciplinam narrant, tunc talis erat apud monachos, ac multò etiam rigidior. Humi dormiebant: potus erat aqua, cibus panis: herbæ ac radiculæ: præcipuæ lautitiæ in oleo & ciceribus. Ab omni delicatiore victu & corporis cultu abstinebant. Hæc hyperbolica videri possent nisi ab oculatis & expertis testibus traderentur, Gregorio Nazianzeno, Basilio & Chrysostomo. Talibus verò rudimentis se ad maiora munera præparabant. Monastica enim collegia fuisse tunc veluti seminaria ordinis Ecclesiastici, cùm illi quos nuper nominauimus, satis claro documẽto sunt (nam oẽs in monasterijs educati, illinc ad Episcopale mun⁹ vocati sunt) tum alij complures eorum ætate magni ac præstantes viri. Et Augustinus illud suo quoque tempore fuisse vsitatum ostendit, vt Ecclesiæ clericos cœnobia ministrarent. nam monachos Caprariæ insulæ sic alloquitur, Vos autem fratres exhortamur in Domino vt propositum vestrum custodiatis, & in finem perseueretis: ac si quando operam vestram mater Ecclesia desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo. Nec vestrum otium necessitatibus Ecclesiæ præponatis: cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini non inueniretis. Loquitur autem de ministerio quo fideles spiritualiter renascuntur. Item ad Aurelium, Et ipsis lapsus occasio, & ordini clericorum fit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eliguntur: quum ex ijs qui in monasterio permanent, non tamen nisi probatiores ac meliores in clerum assumere soleamus. Nisi fortè, sicut vulgus dicit, *Malus choraules, bonus est symphoniacus*: ita & de nobis iocabitur, *Malus monachus, bonus clericus est*. Nimis dolendum, si ad tam ruinosam superbiam monachos surrigamus, & tam graui contumelia

l. 3. c. 10. ſ. 1. c. 19. 17 8. 9
Euseb. Eccl. hist. lib. 2. cap. 16.
Epist. 81.
Sozom. Eccl. hist. lib. 1. cap. 12. 13.
Euagr. Eccl. hist. lib. 1. cap. 21.
Epist. 76.
Hieron. in vita Pauli Eremitæ. Et Epist. ad Eustoch. de custodia virginit.

contumelia clericos dignos putemus: quum aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat, si adsit ei sufficiens cōtinentia, & tamen desit necessaria doctrina. Ex his locis apparet pios homines sese ad Ecclesiæ gubernationem monastica disciplina solitos fuisse præparare, quò aptiores & meliùs formati tantum munus subirent. Non quòd omnes ad hunc finem peruenirent, aut etiam tenderent, quum maiori ex parte essent homines illiterati: sed qui idonei erant, seligebantur.

16.q.1.c. Sic viue & paulò post. C.de præsentium.

9 Duobus tamen præcipuè locis veteris monastices formam nobis depingit. Libro de moribus Ecclesiæ catholicæ, vbi aduersùs Manichæorum calumnias eius professionis sanctimoniam opponit: & altero, cui titulum fecit, De opere monachorum: vbi in degeneres quosdam monachos, qui institutum illud corrumpere cœperant, inuehitur. Ego hìc eorum quæ tradit summam ita colligam, vt verbis quoque eius, quoad licebit, vtar: Contemptis, inquit, mundi huius illecebris, in communem vitam castissimam sanctissimamque congregati, simul ætatem agunt, viuentes in orationibus, lectionibus, disputationibus: nulla superbia tumidi, nulla peruicacia turbulenti, nulla inuidentia liuidi. Nemo quicquam possidet proprium: nemo cuiquam onerosus est. Operantur manibus ea quibus & corpus pasci possit, & mens à Deo impediri non possit. Opus autem suum tradunt eis quos Decanos vocant. Illi autem Decani cum magna solicitudine omnia disponentes, rationem vni reddunt, quem Patrem vocant. Hi verò Patres non solùm sanctissimi moribus, sed etiam diuina doctrina excellentissimi, omnibus rebus excelsi, nulla superbia consulunt ijs quos filios vocant, magna sua in iubendo authoritate, magna ipsorum in obtemperando voluntate. Conueniunt autem diei tempore extremo de suis quisque habitaculis, dum adhuc ieiuni sunt, ad audiendum illum Patrem: & conueniunt ad singulos Patres, terna vt minimum hominum millia (de AEgypto potissimum & Oriente loquitur) corpus deinde reficitur, quantum saluti & salubritati sat est: coërcente vnoquoque concupiscentiam ne se profundat vel in ea ipsa quæ præsto sunt, parca & vilissima. Ita non solùm à carnibus & vino abstinent pro sufficientia domandarum libidinum, sed ab ijs quæ tanto concitatius ventris & gutturis prouocant appetitum, quantò quasi mundiora nonnullis videntur. Quo nomine solet turpe desiderium exquisitorum ciborum quod à carnibus alienum est, ridiculè turpitérque defendi. Quicquid necessario victui redundat (redundat autem plurimum ex operibus manuum, & epularum restrictione) tanta cura egentibus distribuitur quanta non ab ipsis qui distribuunt, comparatum est. Nullo enim modo satagunt vt hæc sibi abundent: sed omni modo agunt vt non apud se remaneat quod abundauerit. Deinde commemorata austeritate, cuius ipse exempla & Mediolani & alibi viderat. Inter hæc (inquit) nemo vrgetur in aspera, quæ ferre non potest: nulli quod recusat imponitur: nec ideo condemnatur à cæteris, quòd in eorū imitatione se fatetur inualidum. meminerunt enim quantopere commendata sit charitas: meminerunt omnia munda mundis, &c. Itaque non reijciendis generibus ciborum, quasi pollutis, sed concupiscentiæ perdomandæ, & dilectioni fratrum retinendæ inuigilat omnis industria. Meminerunt, Esca ventri, & venter escis, &c. Multi tamē firmi propter infirmos abstinent. Multis non est causa ista faciendi: sed quòd viliore victu & minimè sumptuoso se sustentare placet. Itaque ijdem ipsi, qui sani sibi temperant, si ratio valetudinis cogat, ægroti sine vlla formidine accipiunt. Multi vinum non bibunt: nec tamen se eo inquinari putant: nam languidioribus, & qui sine ipso nequeunt salutem corporis obtinere, humanissimè præberi faciunt: & nonnullos stultè recusantes, fraternè admonent ne vana superstitione debiliores citius quàm sanctiores fiant. Ita pietatē sedulò

Pergit ex August docere qualis fuit olim Monachis. *De moribus Eccles. catho. cap. 31.* Vide Hier. ad Rusticum Gall. Monach. Et Basilij Magni epi. ad Greg. Item hist. tripart. li 8. cap. 1. de cō secr. d. 5. ca. nūquam de manu. Vide etiam loc. annot. sup. s. 8. & 18. q. 2. Peruenit. & 16. q. 1. Placuit. 2. Thes. 3. 9. 10. August. Ibidem cap. 33 l. 3. c. 10. s. 1. c. 19. s. 9. *Tit. 1. 15.* *1. Cor. 6. 13* Inf. c. 19. s. 7. c. 10. s. 1. Abstinentia non superstitiosa cuius meminit. Sup. s. 4. 5.

Vt docuit l. 3. c. 19. §. 9. Et sup. c. 12. §. 21. Eius vitia quædam inf. §. 16.

exercent: corporis verò exercitationem ad exiguum tempus pertinere nouerunt. Charitas præcipuè custoditur: charitati victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Coitur in vnam conspiraturque charitatem: hanc violare, tanquam Deum, nefas ducitur. huic siquis resistit, eijcitur atque vitatur: hanc siquis offendit, vno die durare non finitur. Quoniam his verbis, veluti in tabula, qualis olim fuerit monastice, repræsentasse visus est sanctus ille vir, ea, tametsi lõgiora, huc inserere non piguit: quòd me longiorem aliquanto fore cernebam, si ex diuersis eadem colligerem quantumuis studerem compendio.

Confert veteres Monach. cum nostri tempor. Monach

10 Hic autem mihi propositum non est totum istud argumentum persequi, sed obiter tantùm indicare nõ modò quales habuerit vetus Ecclesia monachos, sed qualis tunc fuerit monastica professio: vt ex comparatione iudicare possint sani lectores quid frontis habeant qui ad sustinendum præsentem monachismum, antiquitatem allegant. Augustinus

De opere Monacho.

dum sanctum ac legitimum monachismum nobis deformat, omnem rigidam exactionem vult abesse earum rerum quæ nobis verbo Domini liberæ relinquuntur. Atqui nihil est quod hodie seueriùs exigatur. Scelus

Diuersæ Monachor. vestes.

enim inexpiabile esse ducunt siquis in colore aut specie vestis, siquis in genere cibi, siquis in alijs friuolis ac frigidis ceremonijs vel minimum à præscripto deflexerit. Augustinus fortiter contendit non licere mona-

August. ibi. cap. 1. & deinceps. Vide sup. §. 10.

chis de alieno otiosis viuere. Tale exemplum suo tempore extitisse negat bene constituti monasterij. Nostri præcipuã sanctimoniæ suæ partem in otio collocant. Nã si otium illis tollas, vbi erit illa contẽplatiua vita qua se alios omnes excellere, & ad Angelos propius accedere gloriãtur? Augustinus denique monachismum requirit qui nihil aliud sit quàm exerci-

Veterũ monach. regul. charitas. Inf. §. 14.

tium adiumentumq; ad pietatis officia, quæ Christianis omnibus commendantur. Quid? quum summam, adeoq; propè vnam eius regulã facit charitatem, an putamus conspirationem laudare, qua pauci homines inter se deuincti, ab vniuerso Ecclesiæ corpore separentur? Imò verò eos exemplo suo reliquis vult prælucere ad seruandam Ecclesiæ vnitatem. In vtroque adeò diuersa est præsentis monachismi ratio, vt vix quicquam magis dissimile, ne dicam contrarium, reperias. Siquidem monachi nostri non contenti ea pietate cuius vnius studio suos esse perpetuò intentos Christus iubet, nouam nescio quam imaginantur, cuius meditatione sint alijs omnibus perfectiores.

Titulum perfect. Monach. sibi frustra vendicant.

11 Hoc si negant, scire ab illis velim cur ordinem suum perfectionis titulo vnum dignentur, & eundem omnibus Dei vocationibus adimant. Neque me latet illa sophistica solutio, non ideo sic vocari quia perfectionem in se contineat, sed quia ad acquirendam perfectionem sit om-

Beza cap. 7. art. 14. paulò ante finẽ.

nium optimus. Quum se apud plebem vẽditare, quum rudibus ac ignaris adulescentulis laqueum inijcere, quum priuilegia sua asserere, quum in aliorum contumeliam, suam dignitatem extollere volunt, iactant se esse in statu perfectionis. Quum propius vrgentur quàm vt inanem hanc arro-

Prætextus Monach.

gantiam tueri queant, ad istum cuniculum suffugiunt, se nondum perfe-

Sic suo cœlibatu Sacerdot. volunt disting. ab alij. sup. c. 12. §. 24. 25.

ctionem esse consequutos, in eo tamen statu esse quo ad ipsam præ alijs aspirant. Interim manet illa in plebe admiratio, quasi sola vita monastica sit Angelica, perfecta, ab omni vitio repurgata. Hoc prætextu quæstuosissimas nundinas exercent. illa autem moderatio in paucis libris sepulta manet. Hanc esse intolerandã ludificationem quis non videt? Sed perinde cum ipsis agamus acsi nihil plus tribuerent suæ professioni quàm vocãdo statum adipiscendæ perfectionis Sanè hoc illi nomen deferendo, tãquam speciali nota ab alijs vitæ generibus distinguunt. Et quis hoc ferat vt tantus honor trãsferatur ad institutum, nusquam vel vna syllaba approbatum: eodem indignæ censeantur omnes Dei vocationes, sacro eius ore non modò præceptæ, sed insignibus elogijs ornatæ? Et quanta obsecro,

iniuria fit Deo, quum omnibus vitæ generibus ab eo ordinatis, eius testimonio laudatis, commentitium nescio quid antefertur?

12 Age, calumniam esse dicant quòd antea tradidi non esse contentos præscripta à Deo regula. Atqui etiamsi taceã, ipsi plus satis se accusant. apertè enim docent se plus oneris suscipere, quàm suis Christus imposuerit: quoniam scilicet Euangelica consilia de diligẽdis inimicis, de non appetenda vindicta, de non iurando, &c. se seruaturos promittant: quibus non sunt cõmuniter astricti Christiani. In eo quam nobis antiquitatem obtendent? Nulli vnquam veterum hoc venit in mentem: omnes vna voce clamant, nullam penitus voculam à Christo emissam cui non sit necessariò obtemperandum. Et hæc ipsa nominatim quæ isti boni interpretes Christum consuluisse duntaxat nugantur, iussa esse, nulla dubitatione vbique docent. Sed quia hunc pestilentissimum errorem esse suprà docuimus, satis hic sit breuiter notasse, ea opinione fundatum esse monachismum qui nunc est, quam meritò pij omnes execrari debent: vt scilicet fingatur aliqua esse perfectior viuendi regula quàm ista communis vniuersæ Ecclesiæ à Deo tradita. Huic fundamento quicquid superstruitur, nonnisi abominabile esse potest.

Mat. 5.44. Qua de re. l.2.c.8.s.56 l.3.c.7.6. Idẽ de suis operib. supererogat. l.3.c.14.s.14

13 Verùm aliud suæ perfectionis argumentum afferunt quod sibi firmissimum esse putant. Dixit enim Dominus adulescenti de perfectione iustitiæ interroganti, Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Id an faciant ipsi, nõdum disputo. demus hoc illis in præsentia. Perfectos igitur se factos iactant, omnia sua relinquẽdo. Si in hoc sita est perfectionis summa quid sibi vult quod Paulus docet, eum qui omnia sua distribuerit pauperibus nisi charitatem habet, nihil esse? Qualis ista est perfectio, quæ si abest charitas, in nihilum cum homine redigitur? Hic respondeant necesse est, summum hoc quidem, sed non vnicum esse perfectionis opus. Verùm hic quoque reclamat Paulus, qui nõn dubitat charitatem sine eiusmodi renuntiatione facere vinculum perfectionis. Si certum est, inter magistrum & discipulum nihil esse dissensionis, alter autem clarè negat hominis perfectionem in eo consistere vt suis omnibus renuntiet, & rursum sine eo constare asserit: videndum est qualiter accipiendũ sit illud Christi, Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes. Porrò minimè obscurus erit sensus, si expendamus (quod in omnibus Christi concionibus obseruare semper conuenit) ad quem dirigãtur hæc verba. Adulescens interrogat quibus operibus ingredietur in vitam æternam. Christus, quia de operibus rogabatur, eum remittit ad Legem. & meritò. est enim via æternæ vitæ, si in se consideretur: nec aliunde inualida est ad salutem nobis afferendam, quàm ex nostra prauitate. Hoc responso declarauit Christus, se non aliam vitæ formandæ rationem tradere quàm quæ in Lege Domini tradita olim fuerat. Ita & testimonium Legi diuinæ reddebat, quòd esset perfectæ iustitiæ doctrina: & simul calumnijs occurrebat, ne videretur noua aliqua viuendi regula, ad Legis defectionem populum incitare. Iuuenis non mali quidem animi, sed vana confidentia tumidus, se omnia Legis præcepta à puero seruasse respondet. Certo certius est immenso spatio procul ab eo abfuisse, quò se peruenisse iactabat. Et si vera fuisset gloriatio, nihil illi defuisset ad summã perfectionem. Suprà enim demonstratum est, quòd in se contineat Lex perfectam iustitiam: & hoc ipsum inde patet, quòd via æternę salutis vocatur eius obseruatio. Vt edoceretur quantulũ in ea iustitia profecisset, quam se impleuisse nimis audacter respõderat, operæpretiũ fuit familiare eius vitiũ excutere. Diuitijs autem quum abundaret, cor illis affixum habebat. Ergo quia vulnus hoc secretum non sentiebat, à Christo lancinatur. Vade, inquit, vende omnia quæ habes. Si tam bonus fuisset custos Legis quàm putabat, non discederet mœstus, hoc verbo audito. Nã qui Deum diligit

Aliud perfect. arg. monach. *Mat. 19.21* In hanc rem lege l.2.c.8. s.57. *1.Cor. 13.3.* Quàm difficilis charit. l.3.c.7.s.4. 5.6. *Coloss. 3.14.* Itẽ ibidem c.18.s.8.l.2. c.8.s.53. *Luc. 10.25.* De perfect. legis inf. c. 20.s.15. Sup.c.10. s.14. l.2.c.8.s.2. 5.51.52. Sup.c.12.s.8 *vt iubetur Leui.10.18. Deut.10.12. Mat.22.30. *Phil. 3.8.*

ex toto corde, quicquid cum eius dilectione pugnat, non tantùm habet pro stercore, sed tanquam exitiale abominatur. Ergo quòd diuitem auarum relinquere iubet Christus omnia quæ habet, perinde est acsi ambitiosum omnibus honoribus, voluptuosum omnibus delicijs, impudicum omnibus libidinis instrumentis iuberet renuntiare. Sic ad particularem mali sui sensum reuocādæ sunt conscientiæ, quæ nullo generalis admonitionis sensu tanguntur. Frustra igitur hypothesin istam ad generalem interpretationem trahunt, acsi Christus hominis perfectionem in renuntiatione bonorum statueret: quum nihil aliud voluerit hoc dicto, quàm iuuenem sibi vltra modum placentem, ad sentiendum vlcus suum adigere: vt intelligeret se longo adhuc interuallo abesse à perfecta Legis obedientia, quam sibi aliàs falsò arrogabat. Fateor hunc locum fuisse à quibusdam ex Patribus malè intellectum, atque hinc natam esse voluntariæ paupertatis affectationē: qua illi demum beati putabantur, qui abdicatis omnibus rebus terrenis, nudi se Christo deuouerent. Sed confido bonis omnibus & non contentiosis satisfactum iri hac mea explicatione vt de mente Christi nihil ambigant.

Mar.loc.11. Clas.3.l.15.
Nota.
Hypothesis ad generalem interpretat. non trahenda.
l.3.c.14.s.12.13.l.2.c.7.s.5.
Mart.loc.9. Clas.3.à s.1. ad.11.

14 Quanquam nihil minùs cogitarunt Patres quàm stabilire eiusmodi perfectionem quæ postea à cucullatis Sophistis fabrefacta fuit, vt duplicem Christianismum sic erigerent. Nondum enim natum erat sacrilegum illud dogma quod professionem monastices Baptismo comparat, imò palàm asserit, formam esse secundi Baptismi. Ab hac blasphemia quis dubitet Patres toto animo abhorruisse? Iam illud extremum quod apud veteres monachos fuisse dicit Augustinus, vt scilicet totos se ad charitatem accommodarent, quid opus est verbis demonstrare esse ab hac nouitia professione alienissimum? Res ipsa loquitur, eos omnes qui in cœnobia concedunt, discessionem ab Ecclesia facere. Quid enim? annon se à legitima fidelium societate separant, peculiare sibi ministerium & priuatam sacramentorum administrationem ascifcendo? Quid est Ecclesiæ communionem dissipare, si hoc non est? Atque (vt eam quam cœpi facere comparationem persequar, & semel claudam) quid simile hac in parte habent cum veteribus monachis? Illi tametsi separatim ab alijs habitabāt, non tamen habebant separatam Ecclesiam: sacramenta participabant cū alijs: ad solennes conuentus se sistebant: illic pars plebis erant. Isti priuatum sibi altare erigendo, quid aliud quàm vinculum vnitatis abruperunt? Nam & se ab vniuerso Ecclesiæ corpore excommunicarunt, & ordinarium contempserunt ministerium, quo pacem ac charitatem voluit Dominus inter suos conseruari. Itaque quot sunt hodie monasteria, tot esse dico schismaticorum conuenticula, qui turbato Ecclesiastico ordine, à societate fidelium legitima sunt execti. Et ne obscura esset ista discessio, varia factionum nomina sibi indiderunt. Nec ipsos puduit in eo gloriari quod sic execratur Paulus vt satis exaggerare non possit. Nisi fortè Christum fuisse à Corinthijs diuisum arbitramur, quum alius alio doctore superbiret: & nunc sine vlla Christi iniuria fieri quòd pro Christianis alios Benedictinos, alios Franciscanos, alios Dominicanos vocari audimus: & ita vocari, vt ipsi dum affectant à vulgo Christianorum distingui, hos titulos pro religionis professione fastuosè sibi sumant.

Monastices impiè baptismo comparatur.
Sup.s.10.c.5.s.8.
Inf.c.18.s.8
Monach. esse Schismaticos.
Contra canones Chalced. Conc. ca.4.& 16. q.1.Nemo potest.
Hiero.ad Apiarium & desiderium.
Sup.c.5.s.8.
1 *Cor.*1.12, *&* 3.4.
Sup.c.4.s.2. accesserunt Iesuitæ cōtra decret. Later. anno 1215.

15 Hæc quæ hactenus inter veteres & nostræ ætatis monachos discrimina recensui, non in moribus sunt, sed in ipsa professione. Proinde meminerint lectores, fuisse me de monachismo potiùs quàm de monachis loquutum, & ea vitia notasse non quæ in paucorum vita hærent, sed quæ ab ipso viuendi instituto separari nequeunt. In moribus autem quanta sit discrepantia, quid attinet sigillatim exponere? Hoc constat, nullum esse hominum ordinem magis omni vitiorum turpitudine inquinatum: nusquam magis feruent factiones, odia, studia partium, ambitus,

Professione & morib. corrupti.
Vide Conc. Magunt.

In

In paucis quidem cœnobijs pudicè viuitur: si pudicitia vocanda est vbi eatenus reprimitur libido ne palàm sit infamis: decimum tamen quodque vix reperias quod non lupanar sit potiùs quàm castitatis sacrarium. At in victu qualis frugalitas? Non aliter porci in haris saginantur. Sed ne quærantur se nimis inclementer à me tractari, non vlterius pergo. Quanquam in his paucis quæ attigi, nihil esse accusatoriè dictum fatebitur quicunque rem ipsam nouit. Augustinus, quum tanta castitate, secundùm eius testimonium excellerent monachi, queritur tamen multos esse errones, qui malis artibus & imposturis simpliciores pecunia emungant, qui reliquias Martyrum circunferendo turpes nundinationes exerceant, imò pro Martyrum reliquijs, quorumlibet mortuorum ossa venditent: qui multis similibus flagitijs ignominiam ordini inurant. Vt se nullos vidisse meliores prædicat, quàm qui in monasterijs profecerint: ita deplorat nullos se deteriores vidisse quàm qui in monasterijs defecerint. * Quid diceret, si hodie conspiceret tot ac tam deploratis vitijs exundare, & quodammodo crepare omnia ferè cœnobia? Ego nihil nisi quod omnibus est notissimum dico. Neque tamen ad omnes sine vlla prorsus exceptione pertinet hæc vituperatio. Quemadmodum enim nunquam adeò benè constituta fuit in monasterijs sanctè viuendi regula & disciplina, quin extarent aliqui fuci longè alijs dissimiles: ita non sic hodie à sancta illa antiquitate monachos degenerasse dico quin aliquos in suo grege bonos adhuc habeant. Sed hi pauci & dispersi in illa ingenti malorum & improborum multitudine delitescunt: nec contemnuntur modò, sed etiam petulanter incessuntur, interdum etiam crudeliter tractantur ab alijs: qui (vt est in Milesiorum prouerbio) nemini apud se bono locum esse debere credunt.

[Descriptio hodierni monachismi. Vt inf. c. 18. §. 15. & sup. c. 5. §. 8. 9. *De operib. monachorũ in fine.* & cap. 28. Hier. cõtra Vigilantiũ. * Sed quid mirum cùm Romà sit sentina vitiorũ. Sup. c. 7. §. 24. 27. 28. 29. Prouerb.]

16 Hac veteris & hodierni monachismi comparatione effecisse me quod volui confido, vt appareat, cucullatos nostros ad professionis suæ defensionem, primæ Ecclesiæ exemplum falsò prætexere: quandoquidẽ ab illis nõ minùs differunt quàm simiæ ab hominibus. Interim non dissimulo, vel in illa quam Augustinus commendat, prisca forma esse non nihil quod mihi parùm placeat. In externis rigidioris disciplinæ exercitijs non fuisse superstitiosos concedo, at immodicam affectationem & κακοζηλίαν non abfuisse dico. * Pulchrum fuit, abdicatis facultatibus, omni terrena solicitudine carere: at pluris à Deo fit familiæ piè regendæ cura, vbi sanctus paterfamiliâs, omni auaritia, ambitione, alijsque carnis cupiditatibus solutus & liber, hoc habet sui propositũ vt in certa vocatione Deo seruiat. Pulchrum est in secessu, procul hominum consuetudine, philosophari: at Christianæ mansuetudinis non est, quasi odio humani generis, in desertum & solitudinem confugere, & simul ea officia deserere quæ Dominus in primis mandauit. Etiamsi demus nihil aliud fuisse mali in ea professione, hoc certè non mediocre malum fuit, quòd exemplum inutile & periculosum in Ecclesiam induxit.

[Facta hodierni monac. cum veteri cõparat. vt Sup. §. 14. 15. Veteris etiã quædã vitia notat. * vt sup. §. 9. 10. & in ãno. Hac de re vbi de Basilio l. 3. c. 10. §. 1. &c. Exemplum periculosũ.]

17 Nunc igitur videamus cuiusmodi sint vota quibus in præclarum hunc ordinem hodie initiantur monachi. Primùm, quia nouum & fictitium cultum promerendi Dei causa instituere illis animus est: abominationi esse apud Deum quicquid voueant, ex superioribus concludo. * Deinde quia nullo vocationis Dei intuitu, nullaq; eius approbatione viuendi genus quale libet sibijpsi comminiscuntur: temerarium ideoq; illicitum ausum esse dico: quia nihil habet ipsorum conscientia quo se apud Deum sustineat: & quicquid non est ex fide, peccatum est. Præterea quum ad multos simul peruersos atque impios cultus, quos hodiernus monachatus sub se continet, seipsos astringant: eos non Deo consecrari, sed dæmonio, cõtendo. Cur enim Prophetæ dicere licuerit, Israelitas filios suos

[Monastica vota dãnat 3. de causis 1. sup. c. 10. §. 9. 15. 27. 28. 2. * l. 3. c. 10. §. 6 *Rom.* 14. 23. *Deu.* 32. 17]

Psal.106.37. videaduers. superstitios. hom.deliria. Sup.c.9.10. 11.s.20.21. Mat.19.11 Sup.aduers. cœlibatum c.12. à s.23. ad finem. l.2.c.8.s.42 &c.Inf.s.21. 1.Cor.7.9. Mart.loc.6. cla.3.s.10. & loc.7.ibi. à s.12.ad 17. sup.c.12.s.23 Li.1.epi.11 ad Pompo. Seueritas. Cōc.Turon. can.11. Cōstātin.6. can.42. Obiect.refutat.

immolasse dæmonijs & non Deo, tantùm ob id quòd verum Dei cultum profanis ceremonijs corruperant: idem de monachis dicere non liceat, qui vnà cum cucullo mille impiarum superstitionum laqueum sibi induunt? Iam quæ votorum species. Virginitatem Deo perpetuam promittunt, quasi cum Deo antè pepigerint vt se à coniugij necessitate liberaret. Non est quòd causentur, se non nisi gratia Dei fretos, votum hoc nuncupare. nam quum ipse non omnibus dari pronuntiet, fiduciam specialis doni concipere nostrum non est. Qui habent, eo vtantur. siquando se à carne sua inquietari sentiunt, confugiant ad eius opem cuius sola virtute possunt resistere. Si non proficiunt, ne remedium quod ipsis offertur contemnant. Certa enim Dei voce citantur ad coniugium quibus continendi facultas denegatur. Continentiam appello, non qua corpus solum à scortatione purum seruatur, sed qua mens impollutam castitatem seruat. Neque enim externam tantùm lasciuiam, sed animi quoque vstionem caueri Paulus præcipit. Hoc, inquiunt, ab vltima memoria fuit obseruatum, vt se alligarent continentiæ voto qui totos se Domino dicare vellent. Fateor certè antiquitus quoque receptum fuisse hunc morem: sed eam ætatem sic ab omni vitio liberam fuisse non concedo vt pro regula habendum sit quicquid tunc factum est. Et paulatim irrepsit inexorabilis illa seueritas, vt post conceptum votum, nullus pœnitentiæ locus fieret. Quod ex Cypriano constat. Si se ex fide Christo dicauerunt virgines, pudicè & castè, sine vlla fabula, perseuerent. Ita fortes & stabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel non possunt, melius est nubant, quàm in ignem delicijs suis cadant. Quibus probris nō lacerarent nunc eum qui continentiæ votum tali æquitate temperare vellet? Longè ergo ab illo vetusto more discesserunt, qui non modò nullam admittunt moderationem aut veniam siquis præstando voto impar deprehendatur: sed grauiùs peccare nulllo pudore pronuntiant, si accepta vxore, carnis intemperantiæ medetur, quàm si scortando corpus & animam contaminet.

1.Tim.5.12 De viduis loquitur, quas in 2. genere diaco. ponit. Sup. c.3.s.9. 1.Tim.5.13 * quæ sit fides Baptis. Sup.vbi de generali voto s.6. * Vt toties dixit sup.s.17. Respōsio 3. part.cōstat. 1. Cœlibatum fouisse ob vocationis necessitat. 2. Qual. cœlibatus votū.

18 Verùm instant adhuc, & sub Apostolis vsitatum fuisse tale votum ostendere conantur: quia Paulus viduas, quæ semel in publicum ministerium receptæ nuberent, primam fidem abnegare dicat. Ego verò illis minimè nego, viduas quæ sese suasque Ecclesiæ operas addicerent, perpetui cœlibatus legem simul suscepisse: non quia in eo religionem aliquā statuerent, vt postea fieri cœptū est: sed quoniā nisi sui iuris, & iugo maritali solutæ, functionem illam sustinere non possent. Quòd si data fide ad nouas nuptias respectarent, quid hoc erat aliud, quàm Dei vocationem excutere? Non igitur mirum quòd talibus desiderijs lasciuire in Christū eas dicit. Postea verò amplificandi causa subiungit, adeò ipsas quòd Ecclesiæ pollicitæ sunt non præstare, vt primam quoq; fidem in* Baptismo datam violent ac irritam faciant: in qua hoc comprehenditur * vt vocationi quisque suæ respondeat. Nisi fortè hoc mauis intelligere, quòd veluti amisso pudore omnem deinde honestatis curam abijcerent, ad omnem lasciuiam & petulantiam se prostituerent, licentiosa dissolutaque vita nihil minùs quàm Christianas mulieres præ se ferrent. qui sensus mihi perplacet. Respondemus ergo, quæ tunc ad publicum ministerium recipiebantur viduæ, eas sibi perpetui cœlibatus conditionem imposuisse: si postea nuberent, facilè intelligimus accidisse quod dicit Paulus, vt proiecto pudore, insolentiores fierent quàm deceret mulieres Christianas. Ita non solùm peccasse, fidem Ecclesiæ datam fallendo: sed à communi piarum mulierum lege desciuisse. Sed primùm nego, alia ratione professas esse cœlibatum, nisi quia coniugium cum ea quam subibant functione minimè conueniret: ac omnino se ad cœlibatum astrinxisse, nisi quatenus ferret vocationis suæ necessitas. Deinde ita obligatas non concedo

fuiſſe quin illis tunc quoque ſatius eſſet nubere quàm vel carnis aculeis ſolicitari, vel in aliquã prolabi obſcœnitatẽ. Tertiò eã ętatẽ dico à Paulo præſcribi quæ ſit communiter extra periculum, præſertim quum eas tãtùm deligi iubeat quæ vnico matrimonio contentæ, continentiæ ſpecimen iam antè præbuerint. Votum autem cælibatus non alia ratione improbamus niſi quia & pro cultu perperam ęſtimatur, & temere ab ijs nũcupatur quibus continendi poteſtas facta non eſt.

3. accedit ad id quod ſup. ſ. 4. Inf. ſ. 19.

19 Ad moniales verò quî trahere licuit hunc Pauli locum? Creabantur enim diaconiſſæ, non vt cantionibus aut murmure non intellecto Deum demulcerent, reliquum temporis viuerent otioſæ: ſed vt publico Eccleſiæ miniſterio erga pauperes defungerentur, vt omni ſtudio, ſedulitate, diligentia, in officia charitatis incumberent. *Non vouebant cælibatum, vt cultum inde aliquem exhiberent Deo quòd à nuptijs abſtinerent: ſed tantùm quòd eſſent ad exequendum ſuum munus expeditiores. Denique non vouebant vel ineunte adoleſcentia, vel medio adhuc ætatis flore, vt ſero poſtea experimento diſcerent quantum ſe in præcipitium dediſſent: ſed cùm omne periculum ſuperaſſe viderentur, non minùs tutũ quàm ſanctum votum nuncupabant. verùm vt duo priora non vrgeam, dico nefas fuiſſe ad vouendam continentiam recipi mulieres ante annum ſexageſimum: quum Apoſtolus ſolas ſexagenarias admittat, iuniores nubere & liberos párere iubeat. Ergo nec illa primũ duodecim, deinde viginti, poſtea triginta annorum facta relaxatio vllo modo excuſari poteſt: & multo minùs tolerabile eſt quòd miſeræ puellæ, antequam vel per ætatem ſe noſſe potuerint, vel vllum ſui experimentũ capere, vt in illos maledictos laqueos ſe induant, non tantùm fraude inducuntur, ſed vi ac minis compelluntur. In reliquis duobus votis impugnandis non inſiſtam. Hoc tantùm dico: præterquam quòd non paucis ſuperſtitionibus ſunt implicita (vt hodie res habent) in hoc compoſita eſſe videntur, vt qui ea nuncupant, Deo illudant & hominibus. Sed ne videamur ſingulas particulas nimis malignè exagitare, illa generali, quæ ſuperiùs poſita eſt, confutatione contenti erimus.

Non licuit Pauli loc. trahere ad moniales 1. ratio ab officio, de quo ſup. c. 3. ſ. 9. * 2. Ead. cũ ſup. ſ. 18. 17. Ibid. ab ætate. 1. Ti. 5. 9. 14 Aug. lib. de vita Chriſt. cap. 15. Vide can. 14 Cõc. Chalc. Itẽ decreta Leon. 1. Cõc. Agath. can. 13. Sup. à ſ. 1. ad 7. &c.

20 Cuiuſmodi legitima ſint & accepta Deo vota, ſatis expoſitum eſſe arbitror. Quia tamen interdum rudes ac timidæ conſcientiæ, etiam vbi votum aliquod diſplicet ac improbatur, de obligatione nihilominus dubitant, & grauiter excruciantur, quum & violare datam Deo fidem horrent, & verentur econuerſo ne ſeruando magis peccent: hîc ſuccurrendum illis eſt, quò ſe poſſint ab hac difficultate eripere. Vt autem ſemel omnem ſcrupulum tollam: dico omnia non legitima nec rite concepta vota, vt apud Deum nihili ſunt, ſic nobis irrita eſſe debere. Nam ſi in humanis contractibus ea tantùm promiſſa nos obligant in quibus is cum quo contrahimus, vult nos habere obligatos: abſurdum eſt, ad ea præſtãda nos adigi quæ à nobis minimè Deus requirit: præſertim quum non aliter recta ſint opera noſtra niſi vbi Deo placent, & hoc conſcientiæ teſtimonium habent quod placeant. Manet enim illud fixum, Quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt. Quo intelligit Paulus, quod cum dubitatione ſuſceptum eſt opus, propterea vitioſum eſſe, quòd omnium bonorum operum radix eſt fides, qua certi ſumus illa Deo accepta eſſe. Ergo ſi nihil niſi hac certitudine aggredi licet homini Chriſtiano, cur non, ſiquod temerè ſuſceperint ignorationis vitio, ab errore poſtea liberati deſiſtant? Eiuſmodi quum ſint vota inconſideratè ſuſcepta, non modò nihil obligant, ſed neceſſariò ſunt reſcindenda. Quid autem, quòd non tantùm pro nihilo æſtimantur in conſpectu Dei, ſed abominationi quoque ſunt? vt priùs demonſtratum eſt. Superuacuũ eſt de re non neceſſaria longiùs diſſerere Hoc vnum argumentũ ad pacandas & omni ſcrupulo liberandas pias cõſcientias abundè eſſe mihi videtur: quæcunque non ex puro fonte

Soluenda vota temere concepta. Mart. loc. 6. cla. 3. ſ. 6. 13 Simile. Sup. c. 10. ſ. 17. 24. l. 2. c. 8. ſ. 5. *Rom.* 14. 14 Inf. c. 15. ſ. 22 Sup. ſ. 2. 17. Fides radix bonorum operum. Vt inuocat. l. 3. c. 20 ſ. 1 c. 3. ſ. 1. Sup. ſ. 1. 10. 17 l. 3. c. 19. ſ. 5. 6. 7. Duo in operib. neceſſ.

emanant opera, & in legitimum finem diriguntur, à Deo repudiari:& ita repudiari vt non minùs in illis pergere, quàm ipsa inchoare nos vetet. Inde enim conficitur, quæ ab errore & superstitione profecta sunt vota, & nullius esse apud Deum momenti,& à nobis deserenda.

dixit.l.3.c. 14.s.3. l.2.c.3.s.4.

21 Habebit prætereà qui hanc tenebit solutionem, quo aduersus improborum calumnias eos defendat qui ex monachismo ad honestum aliquod viuendi genus concedunt. Fractæ fidei & periurij grauiter accusantur, quòd vinculum (vt vulgò creditur) insolubile, quo erant Deo & Ecclesiæ obligati, abruperint. At ego nullũ fuisse vinculũ dico, vbi quod homo confirmat, Deus abrogat. Deinde vt demus fuisse obligatos, quum ignoratione Dei & errore impliciti tenerentur: nunc postquam veritatis notitia sunt illuminati, simul Christi gratia liberos esse dico. Nam si tantam efficaciã habet crux Christi vt à Legis diuinæ maledictione qua vincti detinebamur, nos absoluat: quanto magis ab extraneis vinculis (quæ nihil sunt quàm captiosa Satanæ retia) nos eruet? Quibuscunque ergo Christus Euangelij sui luce affulget, non dubium est quin ab omnibus eos laqueis expediat quibus se per superstitionem induerant. Quanquam nec illis deest altera defensio, si ad cælibatum non fuerunt idonei. Nam si votum impossibile certum est animæ exitium, quam seruatam vult Deus, nõ perditam: sequitur in eo minimè esse permanendum. Quàm autem impossibile sit votum continentiæ ijs qui singulari dono præditi nõ sunt, anteà docuimus: & experientia, me tacente, loquitur. neque enim est ignotum quanta obscœnitate scateant omnia ferè monasteria. Etsi qua videntur honestiora magisq; verecunda esse alijs, non ideò tamen casta sunt quòd impudicitiæ malum intus premunt ac continent. Ita scilicet horrendis exemplis hominum audaciam vlciscitur Deus, quum suæ infirmitatis immemores, repugnante natura id affectant quod est illis denegatũ, & contemptis remedijs quæ Dominus illis ad manum dederat, contumacia & obstinatione incontinentiæ morbum superare se posse confidunt. Quid enim aliud quàm contumaciam esse dicemus, vbi quis admonitus cõiugio sibi opus esse, idque sibi à Domino remedij loco dari, non modò id contemnit, sed etiam sacramento se adigit ad contemptum?

Nullum est hõis vinculum, quod De⁹ abrog. Alludit ad verb. Pauli Gal.3.10.13 l.2.c.7.s.5. c.16.s.2. * Crucis Christ. virt⁹ l.2.c.7.s.15. c.16.s.5. l 3.c.4.s. 27 2. à loco Pauli 1.Cor.7.9. l.2.c.8.s.43 Sup.s.17. Mat.19.11. Monach. vita sup s.15 Horrenda exempla. Sup. in annot.s.3.

De Sacramentis. CAP. XIIII.

PRAEDICATIONI Euangelij aliud affine est fidei nostræ adiumentum in Sacramentis: de quibus certam aliquã doctrinam tradi, magnopere nostra refert, vnde nos & quem in finem instituta fuerint, & quis eorũ nunc vsus sit, discamus. Principio animaduertere cõuenit quid sit Sacramentũ. Videtur autẽ mihi hæc simplex & propria fore definitio, si dixerimus externũ esse symbolũ, quo beneuolentiæ erga nos suæ promissiones cõscientijs nostris Dominus obsignat, ad sustinẽdã fidei nostræ imbecillitatẽ: & nos vicissim pietatem erga eũ nostrã tam corã eo & Angelis quàm apud homines testamur. Licet etiã maiore cõpendio aliter definire, vt vocetur diuinæ in nos gratiæ testimoniũ externo signo confirmatũ, cũ mutua nostræ erga ipsum pietatis testificatione. Vtrãlibet ex his definitionibus eligas, ab illa Augustini, quæ sacramentũ esse tradit rei sacræ visibile signũ, aut inuisibilis gratiæ visibilẽ formã, sensu nihil differt: rem verò ipsam meliùs ac certiùs explicat. Nã cum in illa breuitate sit aliqua obscuritas, in qua multi rudiores hallucinantur, volui pluribus verbis pleniorem reddere sententiam, nequid dubitationis hæreret.

De Sacram. agit ab hoc cap. ad 20. Fidei adminicula 2. de 1. sup c.1 s.5. c.3.s.1. Definit. Inf.s.14. c.19 s.5.34 Aug. defini. lib. de ciuit. Dei cap.5. & de doctr. Christ. lib.2 cap.1.

2 Qua ratione vocabulum hoc vsurpauerint veteres in eo sensu, non est obscurum. Nam quoties Græcam vocem μυστήριον Latinè reddere voluit vetus interpres, præsertim vbi de rebus diuinis agebatur, transtulit Sacramentum. Sic ad Ephesios, Vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ. Item, Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data

De vocis signific. inf. c. 19.s.1.36. *Ephe.* 1.9. *&* 3.2.

data est mihi in vobis, quoniam secundùm reuelationem notum mihi factum est sacramentum. Ad Colossenses, Mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, nunc autem manifestatũ est sanctis eius, quibus voluit Dominus notas facere diuitias sacramenti huius, &c. Item ad Timotheum, Magnum pietatis sacramentũ: Deus manifestatus est in carne. Noluit autem dicere arcanum, nequid rerum magnitudine inferius dicere videretur. Sacramentum ergo posuit pro arcano, sed rei sacræ. In ea significatione apud Ecclesiasticos scriptores subinde occurrit. Et satis notum est, quæ sacramenta vocantur apud Latinos, Græcis esse mysteria: quæ synonymia litem omnem dirimit. Atque hinc factum est vt ad signa illa quæ augustam sublimium ac spiritualium rerũ repræsentationem haberent, deduceretur. Quod etiam notat alicubi Augustinus, Longum, inquit, esset disputare de varietate signorum: quę quum ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur.

Colos. 1.16. Bez. cap. 4. art. 30. 1. *Tim.* 3.16 Mart. loc. 7. class. 4. s. 1. μυστήρια Latinè sacram. Inf. s. 13. *Epist.* 5. *ad Marcellin.*

3 Porrò ex hac quam posuimus definitione intelligimus, nunquam sine præeunte promissione esse sacramentum, sed ei potiùs tanquam appendicem quandam adiungi, eo fine vt promissionem ipsam confirmet ac obsignet, nobisque testatiorem, imò ratam quodammodo faciat: quo modo nostræ ignorantiæ ac tarditati primũ, deinde infirmitati opus esse Deus prouidet: neque tamen (propriè loquendo) tam vt sacrum suum sermonem firmet, quàm vt nos in ipsius fide stabiliat. Siquidem Dei veritas per se satis solida certaque est: nec aliunde meliorem confirmationẽ quàm à se ipsa accipere potest. Verùm vt exigua est & imbecilla nostra fides, nisi vndiq; fulciatur, ac modis omnibus sustentetur, statim concutitur, fluctuatur, vacillat, adeoq; labascit. * Atq; ita quidem hìc se captui nostro pro immensa sua indulgentia attemperat misericors Dominus, vt quando animales sumus, qui humi semper adrepentes, & in carne hærentes, nihil spirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem, elementis etiã istis terrenis nos ad se deducere non grauetur, atq; in ipsa carne proponere bonorum spiritualium speculũ. Nam si incorporei essemus (vt Chrysostomus ait) nuda & incorporea nobis hęc ipsa daret. Nunc quia corporibus insertas habemus animas, sub visibilib[9] spiritualia tradit. Non quia tales inditæ sunt dotes naturis rerum quæ in sacramentis nobis proferuntur: sed quia in hanc significationem à Deo signatæ sunt.

Sacram. promission. appendices Beza ibid. art. 38. Mart. ibid. s. 5. Inf. s. 10. c. 17. s. 4. c. 16. s. 2. 28. c. 19. s. 2. Fidei imbe. l. 3. c. 2. s. 17 Inf. s. 7. * Vt sup. c. 3 s. 1. *hom.* 60. *ad populum Antioche.*

4 Atque hoc est quod vulgò dicunt, constare Sacramentum verbo & externo signo. Verbum enim intelligere debemus, non quod sine sensu & fide insusurratum, solo strepitu, velut magica incantatione, consecrãdi elementi vim habeat: sed quod prędicatum intelligere nos faciat quid visibile signum sibi velit. Quod ergo sub Papæ tyrannide factitatũ est, non caruit ingenti mysteriorũ profanatione. putarunt enim satis esse si Sacerdos, populo sine intelligentia obstupente, consecrationis formulam demurmuraret. Imò id data opera cauerunt, nequid doctrinæ inde ab plebẽ perueniret. omnia enim Latinè pronuntiarunt apud homines illiteratos. Postea eousque erupit superstitio, vt consecrationẽ non nisi rauco murmure, quòd à paucis exaudiretur, ritè peragi crederent. At longè aliter de verbo sacramentali docet Augustinus, Accedat, inquit, verbum ad elementum, & fiet sacramentum. Vnde enim ista tanta virtus aquæ vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo? non quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manẽs. Hoc est verbũ fidei quod prædicmus, inquit Apostolus. Vnde in Actis Apostolorũ, Fide mundans corda eorũ. Et Petrus Apostolus, Sic & nos Baptisma saluos facit, non depositio sordium carnis, sed conscientiæ bonæ interrogatio. Hoc est verbũ fidei quod prædicam[9]: quo sine dubio, vt mundare possit, consecratur & Baptismus. Vides vt prædicationẽ requirat vnde nascatur fides. Nec est quòd in hac probatione laboremus,

duob. cõstat Sacram. Inf. c. 17. s. 39 c. 19. s. 2. 7. Beza ibid. art. 33. Mart. ibid. s. 3. 12. l. 3. c. 20. s. 33. 1. Cor. 14. 16 *Hom. in Iohan.* 13. & tract. 80. l. 3. c. 2. s. 29 30. Inf. c. 15. s. 2 *Rom.* 10. 8. *Act.* 15. 9. 1. *Pet.* 3. 21

Cyp. epist. 2 lib. 3. Sup. de doct. c. 8. s. 4. 5. Mat. 28. 14. 1. Co. 11. 26.

quando minimè obscurum est quid Christus fecerit, quid nobis facere mandauerit, quid secuti sint Apostoli, quid purior Ecclesia obseruauerit. Imò ab initio vsque mundi notũ est, quoties signum aliquod obtulit Deus sanctis Patribus, inseparabilem fuisse doctrinæ copulam sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri redderentur. Ergo quum de verbo sacramentali fieri mentionem audimus, promissionẽm intelligamus quæ clara voce à ministro prædicata, plebem eò manu ducat quò signum tendit ac nos dirigit.

Obiect. quã soluẽs docet fidei nostræ confirmat. sacramenta seruire. Simile. Mart. ib. s. 2 Rom. 4. 11. Inf. s. 17. Promiss. se inuicem cõfirmant. Beza ibid. art. 3. 5. Inf. c. 15. s. 5 c. 16. s. 2. c. 17. s. 3. Inf. s. 7. Simile. Beza ibid. art. 38.

5 Nec audiendi sunt quidam qui contrà pugnare conantur arguto magis quàm solido dilemmate. Aut verbũ, inquiunt, Dei, quod sacramẽtum præcedit, scimus esse veram Dei voluntatem, aut nescimus. Si scimus, nihil ex sacramento, quod postea sequitur, nouum discimus. Si nescimus, neque id docebit sacramentum cuius vis omnis in verbo sita est. Quibus breuiter responsum sit, Sigilla, quæ diplomatibus alijsque publicis actis appenduntur, per se accepta nihil sunt, vtpote quæ frustra appẽsa forent si membrana nihil haberet descriptum. neque tamen ideò non confirmant atque obsignant quod scriptum est, dum scriptis adduntur. Neque hanc similitudinem nuper à nobis cõfictam iactare possunt, quam Paulus ipse vsurpauit, Circuncisionem vocans *σφραγίδα*. vbi ex professo contendit, non fuisse Circuncisionem Abrahæ in iustitiam, sed eius pacti obsignationem cuius fide fuerat iam antè iustificatus. Et quid est, obsecro, quod aliquem magnopere offendat, si promissionem doceamus obsignari sacramentis, quum ex ipsis promissionibus palàm sit alteram altera confirmari? Nempe vt quæque est manifestior, ita est ad fulciendam fidem magis idonea. Sacramẽta verò & promissiones afferunt clarissimas: & hoc habent præ verbo peculiare, quòd eas veluti in tabula depictas nobis ad viuum repræsentant. Neque nos mouere debet quæ inter sacramenta & diplomatum sigilla obiectari solet distinctio. quòd quum vtraque carnalibus huius mundi elementis constent, illa ad promissiones Dei obsignandas sufficere vel paria esse nequeant, quæ sunt spirituales & æternæ: quemadmodum hæc ad obsignanda principum edicta de rebus fluxis ac caducis appendi solent. Siquidem vir fidelis, dum oculis sacramenta obuersantur, non in illo carnali spectaculo hæret: sed illis quos indicaui analogiæ gradibus ad sublimia mysteria quæ in sacramentis latent, pia consideratione assurgit.

Promiss. fœdera. Gen. 6. 18. & 9. 9. & 17. 22. Hom. Ilia. 3 Tit⁹ Liuius decad. 2. In Iohan. hom. 89. Lib. 19. cõtra Faustũ. Simile. Columnæ. Inf. c. 15. s. 12 c. 16. s. 2. Simile à specula.

6 Et quando Dominus promissiones suas fœdera nuncupat: sacramenta, symbola fœderum: ab ipsis hominum fœderibus simile adduci potest. Porca cæsa quid efficiat nisi verba intercederent? imò nisi præirent? Nam porcæ sæpius cæduntur citra vllum interius aut sublimius mysterium. Quid dextera data, quum manus hostiliter non rarò conserantur? At vbi verba præierint, talibus sanè symbolis fœderum leges sanciuntur, quanuis priùs verbis conceptæ, conditæ, decretæ. Sacramenta igitur exercitia sunt quæ certiorem verbi Dei fidem nobis faciunt: & quia carnales sumus, sub rebus carnalibus exhibentur: vt ita pro tarditatis nostræ captu nos erudiant, & perinde ac pueros pœdagogi manu ducant. Hac ratione Augustinus sacramentum, *verbum visibile* nuncupat: quòd Dei promissiones velut in tabula depictas repræsentet, & sub aspectum graphicè atque *εἰκονικῶς* expressas statuat. Aliæ quoque similitudines afferri possunt, quibus sacramenta planiùs designentur, vt si vocemus *fidei nostræ columnas*. Quo enim modo ædificium suo quidem fundamento stat & incumbit, subiectis tamen columnis certiùs stabilitur: ita fides in verbo Dei, non secus ac fundamento residet. sed cùm accedunt sacramenta, ipsis adhuc ceu columnis solidiùs innititur. Aut si dicamus *specula* in quibus gratiæ Dei diuitias, quas nobis elargitur, contemplari liceat. illic enim sese nobis (vt iam dictum est) manifestat quantum nostræ hebetudini agnoscere

agnoſcere datum eſt, ſuamque erga nos beneuolentiam & amorem ex- | Sup.c.3.1.
preſſiùs quàm verbo teſtatur.
7 Nec ſatis appoſitè ratiocinantur, dum ex eo contendunt non eſ- | 3.
ſe teſtimonia gratiæ Dei, quia impijs quoq; porriguntur, qui tamen De- | Obiect.eor.
um nihilo ſibi magis propitium inde ſentiũt, ſed grauiorem potiùs dam- | qui vim ſa-
nationem contrahunt. Nam eodem argumento nec Euangelium eſſet te- | cramentor.
ſtimonium gratiæ Dei, quod à multis auditur ac ſpernitur: nec Chriſtus | eneruant.ad
demum ipſe, qui à compluribus viſus eſt ac cognitus, quorum pauciſſimi | ſ.14.
eum receperunt. Simile etiam in diplomatibus ſpectare licet, ſiquidem | Beza cap 4.
bona pars multitudinis αὐθεντικὸν illud ſigillum, vtcunque à Principe ad | art.34.
conſignandam voluntatem ſuam profectum eſſe nouerit, irridet tamen | Simile.
atque eludit: alij velut rem ad ſe minimè pertinentem, ſuſque deque ha- | Sup.ſ.5.
bent: alij etiam execrantur, vt conſpecta hac tam pari amborum condi- | Inf.c.17.
tione magis ac magis illa ſuperiùs à me vſurpata ſimilitudo arridere de- | ſ.33.34.22.
beat. Itaque certum eſt nobis à Domino miſericordiam, ac gratiæ ſuæ pi- | Augũ ſuper
gnus cum ſacro ſuo verbo, tum ſacramentis offerri. verùm non apprehẽ- | Leuit.3.4.
ditur niſi ab his qui verbum & ſacramenta certa fide accipiunt: quali- | quæſt 84.
ter omnibus in ſalutem oblatus à Patre ac propoſitus Chriſtus, non ta- | Contr.Fauſt
men ab omnibus agnitus exceptúſque eſt. Id quum alicubi indicare Au- | lib.19 cap.
guſtinus vellet, dixit, Verbi efficaciam in ſacramento proferri: non quia | 12.ilib.2.
dicitur, ſed quia creditur. Proinde Paulus dum apud fideles verba facit, | cont.Don.
ſic de ſacramentis diſſerit vt in illis Chriſti communionem includat. vt | cap.24.
quum dicit, Quicunque baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Item, Vnum | *In Iohan.*
corpus & vnus ſpiritus ſumus omnes qui in Chriſto baptizati ſumus. | *Hom.13.*
Quum verò de præpoſtero ſacramentorum vſu loquitur, nihilo plus illis
tribuit quàm frigidis & inanibus figuris. quo ſignificat, vtcunque impij | *Galat.*3.27
ac hypocritæ ſua peruerſitate diuinæ gratiæ in ſacramentis effectum vel | 1.*Cor.*12.12
opprimant, vel obſcurent, vel impediant, id tamen minimè obſtare quo- | 13.
minus vbi & quoties Deo placet, & verum de Chriſti communicatione | Sup.c.1.ſ.
teſtimonium afferant, & hoc ipſum quoque exhibeat præſtetque Spiritus | 16 Auguſt.
ipſius Dei quod promittunt. Conſtituimus ergo ſacramenta verè nomi- | Hom 26.in
nari teſtimonia gratiæ Dei ac veluti quædam beneuolentiæ, qua erga nos | Ioan.lib.2.
affectus eſt, ſigilla: quæ ipſam nobis obſignando, fidem noſtram hoc mo- | cont.Parm.
do ſuſtinent, alunt, confirmant, adaugent. Quæ verò contra hanc ſenten- | cap.8.
tiam obiectari à nonnullis ſolent rationes, nimis friuolæ eneruéſque ſunt. | c.17.ſ 21.
Aiunt meliorem fidem noſtram fieri non poſſe, ſi bona eſt. non enim eſſe | 22.34.ſup.
fidem niſi quæ inconcuſſè, firmiter, indiſtractè Dei miſericordiæ inniti- | ſ.15.
tur. Quibus ſatius fuerat cum Apoſtolis orare vt Dominus ſibi augeret
fidem, quàm talem fidei perfectionem ſecurè obtendere, quàm nemo vn- | 4.
quam ex filijs hominum aſſequutus eſt, nemo aſſequetur in hac vita. Re- | Obiect. Sup.
ſpondeant qualem ei fuiſſe fidem exiſtiment qui dicebat, Credo Domine, | ſ.3.l 3.c.2.
adiuua incredulitatem meam. Nam & illa vtcunque inchoata fides, bona | ſ.17.
erat, & melior ſublata incredulitate fieri poterat. Sed nullo certiore ar- | *Luc.*17.5.
gumento quàm ſua ipſorum conſcientia refelluntur. Nam ſi peccatores | *Marc.*9.24
ſe fatentur (quod velint nolint inficiari nequeunt) idipſum fidei ſuæ im- | Inf.c.17.
perfectioni imputent neceſſe eſt. | ſ.42.
8 At reſpondit, inquiunt, Philippus Eunucho, Baptizari eum lice- | *Act.*8.37.
re ſi ex toto corde crederet. Quem hic locum habet Baptiſmi confirma-
tio, vbi fides totum cor implet? Rurſum ipſos interrogo, annon bonam | 5
cordis ſui partem fide vacuam ſentiunt, annon noua quotidie incremen- | Obiect.
ta agnoſcunt? Gloriabatur ille, ſe diſcendo fieri ſenem. Nos igitur ter mi- | l.3.c.11.ſ 11
ſeri Chriſtiani, ſi nihil proficiendo, ſenes ſimus, quorum fides per omnes | Mat 22.37.
ætatum gradus progredi debet, donec adoleſcat in virum perfectum. I- | *Ephes.*4.13
taque in hoc loco ex toto corde credere, non eſt perfectè Chriſto crede- | Credere ex
re: ſed ex animo duntaxat & ſyncera mente illum amplecti: non eo ſaturũ | animo.

esse, sed ardenti affectu esurire, sitire, & ad eum suspirare. Hic mos est Scripturæ, vt toto corde fieri dicat quod syncere & ex animo fieri significat. Cuius rationis sunt ista, In toto corde meo exquisiui te. Confitebor tibi in toto corde meo, & similia. Quemadmodum contrà, vbi fraudulentos ac fallaces obiurgat, illis cor & cor exprobrare solet. Subijciunt deinde, Si fides per Sacramenta augeatur, frustra datum esse Spiritum sanctum, cuius virtus atq; opus est inchoare, tueri, consummare fidem. Quibus equidem fateor, proprium ac solidum Spiritus sancti opus fidem esse, à quo illuminati, Deum ac benignitatis eius thesauros agnoscimus, & sine cuius lumine mens nostra adeò cæca est vt nihil conspicere, adeò stupida, vt nihil subodorari rerum spiritualium possit. Verùm pro vno Dei beneficio quod ipsi prædicant, nos tria perpendimus. Nam primùm verbo suo nos docet & instituit Dominus: deinde Sacramentis confirmat: postremò sancti sui Spiritus lumine mentibus nostris illucet & aditum in corda nostra verbo ac Sacramentis aperit, quæ alioqui aures duntaxat percellerent, & oculis obuersarentur, interiora minimè afficerent.

[Margin: Psal. 119. 10. & 111. 1. & 138. 1. Psal. 12. 3. l. 3 c. 2. s. 41. l. 2. c. 2. s. 25. c. 3. s. 9. 6. Obiectio. 3. Dei bene. 1. verb. præd 2. Sacram. 3. Spiritus illuminat.]

9 Quamobrem de confirmatione augmentoq; fidei monitum velim lectorem (quod iam minimè dubijs verbis expressisse mihi videor) id ministerium sic me Sacramentis assignare, non quasi arcanam vim nescio quam illis perpetuò insitam putem, qua fidem per se promouere aut confirmare valeant: sed quia sunt in hoc à Domino instituta, vt stabiliendæ augendæque fidei seruiant. Cæterùm munere suo tum rite demum perfunguntur, vbi interior ille magister Spiritus accesserit: cuius vnius virtute & corda penetrantur, & affectus permouentur, & Sacramentis in animas nostras aditus patet. Si desit ille, nihil Sacramenta plus præstare mentibus nostris possunt quàm si vel solis splendor cæcis oculis affulgeat, vel surdis auribus vox insonet. Itaque sic inter Spiritum Sacramentaque partior, vt penes illum agendi virtus resideat, his ministerium duntaxat relinquatur: idque sine Spiritus actione inane ac friuolum: illo verò intus agente, vimque suam exerente, multæ energiæ refertum. Nunc clarum est qualiter secundum hanc sententiam, pia mens in fide per Sacramenta confirmetur: nempe quo modo solis fulgore vident oculi, vocis sono aures audiunt: è quibus, neque illi, quouis lumine quicquam afficerentur, nisi inditam haberent aciem quæ suapte sponte illustraretur: & hæ clamore quolibet nequicquam pulsarentur, nisi ad audiendum natæ aptæque forent. Atqui si verum est quod semel inter nos definitum esse conuenit, quod in oculis nostris visus efficit ad lucem conspiciendam, quod in auribus auditus ad percipiendam vocem: id esse in cordibus nostris Spirit[us] sancti opus, ad fidē & concipiendā, & sustinendā, & fouēdam & stabiliendam: vtrunque perinde consequitur, neque sacramenta hilum proficere sine spiritus sancti virtute, & nihil obstare quominus in cordibus iam antè à præceptore illo edoctis fidem & robustiorem & auctiorem reddant. Hoc tantum interest, quòd audiendi videndiq; facultas naturaliter auribus & oculis indita est: Christus autem præter naturæ modum speciali gratia idem in animis nostris agit.

[Margin: Postrem. de Spiri. effica. prosequitur Inf. s. 14. c. 15. s. 2. 14. c. 17. s. 34. Sup. c. 1. s. 1. 2. 6. c. 8. s. 12 Simile. Rom. 2. 19. 1. Cor. 2. 11. Vide etiam quæ de Spir. dixit l. 3 c. 1 & quædam c. 24. s. 16. Cypr. ad Pompeium. Non dissimile quid lege l. 2. c. 3. sub finem s. 2.]

10 Quo & illæ quæ nonnullos anxios tenent, obiectiones simul dissoluuntur. Si fidei seu incrementum seu confirmationem creaturis adscribimus, iniuriam fieri Spiritui Dei, quem solum eius authorem agnoscere decebat. Neque enim interim illi & confirmationis & incrementi laudem eripimus: quin potius idipsum quod fidem auget atque firmat, nihil esse aliud asserimus quàm interiori sua illustratione mentes nostras comparare ad suscipiendam eam quæ à Sacramentis proponitur confirmationem. Quòd si adhuc nimium obscurè dictum est, similitudine hac quam adducam, fiet planè dilucidum. Siquem verbis ad aliquid agendum persuadere instituas, rationes omnes excogitabis quibus in tuam senten-

[Margin: 7. Obiect. dissoluit Inf. c. 17. s. 19. 1. Soluitur sup. c. 1. s. 6. & ex locis annot. sup.]

tiam pertrahatur ac penè subigatur, consilio tuo vt obtemperet. Verùm nihil dum actum est, nisi ipse vicissim perspicaci sit acutoque iudicio, quo in rationibus tuis quantum insit momenti expendere queat: nisi docili etiam sit ingenio, & ad auscultandum doctrinæ parato, nisi postremò eam de fide prudentiaque tua opinionem conceperit, quæ ad subscribendum cuiusdam sit illi instar præiudicij. Nam & sunt præfracta plurima capita quæ nullis vnquam rationibus flectas: & vbi suspecta fuerit fides, vbi contempta authoritas, parum apud dociles proficitur. Adsint rursum illa omnia: efficient profectò vt illis ipsis consilijs auditor cui consulis acquiescat, quæ erat alioqui irrisurus. Id quoque operis agit in nobis Spiritus. nam ne verbũ frustrà aures percellat, ne frustra oculos Sacramenta verberent, Deum esse ostendit qui nobis istic loquitur, cordis nostri peruicaciam emollit, atque ad eam quæ Domini verbo debetur obedientiam componit. Denique externa illa & verba & Sacramenta ab auribus in animam transmittit. Confirmant ergo fidem nostram & verbum & Sacramenta, dum bonam Patris cælestis erga nos voluntatem nobis ob oculos ponunt, cuius cognitione & tota fidei nostræ firmitudo consistit, & robur augescit: confirmat Spiritus, dum eam animis nostris confirmationem insculpendo, efficacem reddit. Interea prohiberi non potest Pater luminum quin sicut corporeos oculos solis radijs, ita mentes nostras sacramentis, quasi intermedio fulgore illustret.

à f.9 ad.12. 1.Cor.3.7.8 Act.16.14.9 Ep.1 18.19. August.lib. quæst vete. & no testa. quæst. 59.

Reddit simi litud Beza. cap.4. art 4 21.Inf.1.12

Vt dictum est Sup.f. 3. 5. Simile.

11 Quam externo verbo proprietatem subesse docuit Dominus, quum in parabola semen appellauit. Quemadmodum enim semen si in desertam neglectamq; agri partem deciderit, nihil aliud quàm emorietur: si verò in segetem aptè laboratam atque excultam iactum fuerit, suum cum optimo fœnore fructum referet: ita verbum Dei, si in duram aliquam ceruicem inciderit, velut in arenam proiectum sterilescet: si animã nactum fuerit cælestis Spiritus manu subactam, fructuosissimum erit. Atqui si eadẽ est seminis verbiq; ratio, vt è semine frumentum & nasci & augescere, & conscendere ad maturitatem dicimus: cur non & fidem è verbo initium, incrementum, perfectionem accipere dicamus? Vtrunque Paulus diuersis locis optimè explicat. Nam dũ Corinthijs reducere in memoriã vult quàm efficaciter vsus sit Deus sua opera, gloriatur se habere ministerium Spiritus: perinde acsi indiuiduo nexu cum sua prædicatione coniuncta esset vis Spiritus sancti, ad mentem intus illuminandam & permouendam. At verò quum alibi admonere vult quid per se valeat Dei verbum ab homine prædicatum, ipsos ministros agricolis comparat, qui vbi laborẽ ac industriam in excolenda terra posuerit, nihil amplius quod faciant habent. Quid autem aratio & satio & rigatio prodessent nisi quod satum est, cælesti beneficio vegetaretur? Itaque concludit, & eum qui plantat, & eum qui rigat, nihil esse: sed omnia esse Deo adscribenda qui solus dat incrementum. Spiritus ergo potentiam exerunt in sua prædicatione Apostoli, quatenus Deus ordinatis à se organis ad spiritualis gratiæ suæ explicationem vtitur. Ea tamen retinenda est distinctio, vt quid homo per se valeat, quid Dei proprium sit meminerimus.

*Mat.*13.4. *Luc.*8.15. Hanc parab. expendit Inf. c.17. f.33. Simile.

1.*Cor.*2.4. 1.*Cor.*3.6.9

Vt docuit etiam l. 3. c.1.f 4.c.2. f 33.34.

Sup.c.8. f.13.c.11.f.1 Inf.f.17.

12 Adeò autem Sacramenta confirmationes sunt fidei nostræ, vt nonnunquam Dominus, quando rerum ipsarum, quæ in Sacramentis ab eo promissæ erant, fiduciam tollere vult, Sacramenta ipsa auferat. Quum Adam immortalitatis dono spoliat & abdicat, Nõ colligat inquit, de fructu vitæ, ne viuat in æternum. Quid audimus? An suam Adæ incorruptionem, à qua iam deciderat, restituere poterat fructus ille? Minimè, sed hoc perinde est acsi dixisset, Ne vana fiducia fruatur si promissionis meæ symbolũ teneat: excutiatur illi quod spem aliquam immortalitatis facere posset. Hac ratione quum Apostolus Ephesios hortatur vt se meminerint fuisse hospites testamentorum, alienos à consortio Israelis, sine Deo, sine

Confirmat. ab exemp. quod sup. posuit. f 9. *Gen.*3.22 Arbor vitæ. *Ephes.*2.12

Inf.c.16 f.3
8.
Obiect.cui⁹ similem sup. vide f.10.
In.c.15 f.15
Vide prom. Mat.16.19. exposit. sup. c.11.f.1. l.3.c.20. f.44.
Redditio similitud.
sub.2.Petit. ibid.f.42.

Christo dixit non fuisse participes Circuncisionis. Quo metonymicè significat, à promissione ipsa exclusos qui tesseram promissionis non accepissent. Ad eorum verò alterum obiectum, Dei gloriam ad creaturas deriuari, quibus tantum virtutis attribuitur, sicque eatenus diminui, respondere promptum est nullam in creaturis virtutem à nobis reponi. Hoc duntaxat dicimus, Deum medijs ac instrumentis, quæ expedire ipse prospicit, vti: vt eius gloriæ omnia obsequantur, quando omnium ipse Dominus est & arbiter. Ergo vt per panem cæteráque alimenta corpora nostra pascit: vt per solem mundum illuminat: vt per ignem calefacit: nec tamen aut panis, aut sol, aut ignis aliquid sunt nisi quatenus sub ijs instrumentis benedictiones suas nobis dispensat: ita spiritualiter per Sacramenta fidem alit, quorum vnicum officium est, eius promissiones oculis nostris spectandas subijcere, imò nobis earum esse pignora. Et vt nostrum est in cæteris creaturis, quæ Dei liberalitate & beneficentia vsibus nostris destinatæ sunt, quarúmque ministerio bonitatis suæ munera nobis largitur, nihil fiduciæ defigere, nec quasi boni nostri causas admirari & prædicare: ita neque in Sacramentis hærere fiducia nostra debet, nec Dei gloria in ipsa transferri: sed omissis omnibus, ad ipsum & Sacramentorum & rerum omnium authorẽ surgere & fides & cofessio debent.

9.
Obiect. à Sacram. voce De qua Mar. ibid.f.1.
Vide inf. f.19 qua signific. vsur.
Similitud. c.19.f.1.
Mart. ibid. circa medium f.5.
Sup.f.2.
Inf.c.15.f.1.
13.
Eadem ratione Sacra. voce vti Ecclesi. qua & fide pro persuasi.l.3.c.2 f.7.9.15.
Beza art.28 f.21.c.16. f.3.

Nota quod pri⁹ & post. in Sacram.

13 Quod autem ex ipso demum Sacramenti nomine argumentum nonnulli afferunt, minimè firmum est. Sacramentum, inquiunt, quum multas habeat apud probatos authores significationes, vnam tantum habet quæ signis conueniat: nempe qua solenne illud iuramentum significat quod miles Imperatori præstat quum militiæ initiatur. Vt enim militari illo sacramento fidem suam obstringunt Imperatori noui milites, & militiam profitentur: ita nostris signis Christum Imperatorem profitemur, & sub eius signis nos militare testamur. Addunt similitudines quibus rem magis dilucidã reddant. Vt toga Romanos à palliatis Græcis discernebat: vt ipsi inter se ordines Romæ suis symbolis distinguebantur: Senatori⁹ ab equestri, purpura & lunatis calceis: rursum à plebeio Equester, annulo: ita nos symbola nostra gestamus quæ nos à profanis discernant. At ex superioribus abundè liquet veteres qui Sacramentorũ nomen signis indiderunt, minimè respexisse quis fuisset verbi huius vsus Latinis scriptoribus: sed nouam hanc significationẽ pro suo commodo affinxisse, qua simpliciter sacra signa designarent. Quòd si altius argutari volumus, videri possunt eadem analogia nomen hoc ad eiusmodi significationem transtulisse qua nomen fidei ad eum sensum in quo nunc vsurpatur. Quũ enim fides sit in præstandis promissis veritas: fidem tamen dixerunt certitudinem, seu certam persuasionem quæ de ipsa veritate haberetur. Ad hunc modum, quum sacramentum sit militis, quo se suo Imperatori vouet: fecerunt Imperatoris, quo milites in ordines recipiat. Dominus enim per Sacramenta se nobis in Deum fore pollicetur, & nos sibi fore in populum. Verùm tales argutias omittimus: quando satis planis argumentis probasse mihi videor, nihil aliud spectasse quàm vt significarent signa hæc sanctarum & spiritualium rerum esse. Similitudines quas afferunt de externis insignibus, recipimus quidem, sed non ferimus quod posterius est in Sacramentis ab illis primum atque adeò vnum constitui. Est autem hoc primum, vt fidei nostræ apud Deum seruiant: posterius, vt confessionem nostram apud homines testentur. Secundùm hanc posteriorem rationem valent illæ similitudines. Maneat interea prius illud: quia alioqui frigerent mysteria (vt visum est) nisi fidei nostræ adminicula essent, doctrinæque appendices in eundem vsum & finem destinatæ.

Pp. opinio. refel.

14 Rursum admonendi sumus, vt isti vim Sacramentorum eneruant, vsumque prorsus euertunt: ita ab aduersa parte stare alios qui arcanas nescio quas virtutes Sacramentis affingunt, quæ nusquam illis à Deo

insitæ

insitæ leguntur. Quo errore periculosè falluntur simpliciores & imperiti, dum & Dei dona quærere docêtur vbi reperiri minimè possunt, & à Deo sensim abstrahuntur, vt pro eius veritate meram amplexentur vanitatem. Magno enim consensu sophisticæ scholæ tradiderunt, Sacramenta nouæ Legis, hoc est quæ nunc in vsu sunt Christianæ Ecclesiæ: iustificare & conferre gratiam modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ sententia, dici non potest quàm sit exitialis & pestilens, eoq; magis quòd multis antè seculis magna Ecclesiæ iactura in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica est. Nam dum iustitiam citra fidem pollicetur, animas in exitiū præcipites agit: deinde quia iustititiæ causam à Sacramentis ducit, miseras hominum mentes in terram suapte sponte plus satis inclinatas, hac superstitione illigat, vt in spectaculo rei corporeæ potiùs quã in Deo ipso acquiescant. Quæ duo vtinam adeò comperta non haberemus: tantùm abest vt longa probatione indigeant. Quid verò est Sacramentum citra fidem sumptum, nisi certissimum Ecclesiæ exitium? Nam quũ nihil inde extra promissionem sit expectandũ: promissio autem non minùs iram incredulis minetur quàm fidelibus gratiam offerat: fallitur qui plus aliquid per Sacramenta sibi conferri putat, quàm quod verbo Dei oblatum, vera fide percipiat. Ex quo alterum etiam conficitur, non pendêre ex Sacramenti participatione salutis fiduciam, acsi iustificatio sita illic foret, quam in vno Christo repositã, nihilominus Euangelij prædicatione quàm Sacramenti obsignatione, nobis communicari scimus: ac sine hac posse in solidum constare. Vsque adeò verum est quod ab Augustino quoque scribitur, Inuisibilem sanctificationem sine visibili signo esse posse, & visibile rursum signum sine vera sanctificatione. Induunt enim (vt ipse quoque alibi scribit) homines Christum aliquando vsque ad Sacramenti perceptionem, aliquando vsque ad vitæ sanctificationem. Atque illud primum & bonis & malis potest esse commune: hoc autem alterum, proprium est bonorum ac piorum.

15 Hinc illa si ritè intelligatur, inter Sacramentum & rem Sacramenti ab eodem Augustino sæpius notata distinctio. neque enim significat duntaxat figuram & veritatem illic contineri, sed non ita cohærere quin separari queant: ac in ipsa etiam coniunctione oportere semper discerni rem à signo, ne ad alterum transferamus quod alterius est. De separatione loquitur quum scribit, in solis electis efficere Sacramenta quod figurant. Item, vbi de Iudæis sic scribit, Sacramenta quum essent omnibus communia, nõ erat cõmunis gratia: quæ virtus est Sacramentorũ. Sic & nunc cõmune est omnibus lauacrum regenerationis: sed ipsa gratia qua membra Christi cum suo capite regenerantur, non omnibus est cõmunis. Rursus alibi de Cœna Domini, Nos quoque visibilem cibum hodie accipimus: sed aliud est Sacramentũ, aliud virtus Sacramenti. Quid est quod multi de altari accipiunt & moriuntur, & accipiendo moriuntur? Nam & buccella Dominica venenum fuit Iudæ: non quia malum accepit: sed quia bonum malè malus accepit. Paulò pòst, Huius rei Sacramẽtum, id est vnitatis corporis & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis dierũ interuallis in mensa Dominica præparatur; & de ea sumitur quibusdã ad vitam, quibusdam ad exitium. Res verò ipsa cuius & Sacramentum est, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicunque eius particeps fuerit. Et aliquanto antè dixerat, Nõ morietur qui manducauerit: sed qui pertinet ad virtutem sacramenti, non ad visibile sacramentum: qui mãducat intus, non foris: qui manducat corde, non qui premit dente. Hîc vbique audis, Sacramentũ sic à sua veritate separari indignitate sumentis, vt nihil maneat præter inanem & inutilem figuram. Vt autem non signum veritate vacuum, sed rem cum signo habeas: verbum quod illic inclusum est, fide apprehendas oportet. Sic quantum in Christi communicatione proficies

Hinc illæ adorat. de qua agit inf. c. 17 à §. 35. ad 38. Ibid. §. 19. vid. inf. §. 23 c. 16. §. 2.
Hãc pestilẽ tẽ opinionẽ refutat. l. 3. c. 11 14. 15. Inf. ab hac sect. ad 18. Mart. ibid. §. 15.
Sacram. sine fide sumptũ exitiũ eccl.
Beza ibid. art. 46.
Lib. 3. de quæ. vet. Testa. quæ est 83.
li. 5. de bap. cõt. Donat. cap. 24.
Distin. inter Sacram. & rẽ sacram.
De Baptis. paruulo.
In Psa. 78.
Beza ibid. art. 45.
In Iohan. hom. 26.
Idẽ de ciui. Dei lib. 21 cap. 25. De tẽpore. Inf. c. 17. §. 45 Eandẽ dist. repetit ibi. §. 3. & de cõmunicatione ibi. §. 33. 34 Ibid. de analogia §. 3.

per Sacramenta tantum ex illis capies vtilitatis.

Rem Sacra. Christũ esse qui fide tātũ suscipitur. 16 Id si est obscurius propter breuitatem, pluribus verbis exponã. Christum Sacramentorum omnium materiam, vel (si mauis) substantiam esse dico, quando in ipso totam habent suam soliditatem, nec quicquam extra ipsum promittunt, quo minus tolerabilis error est Petri Lombardi, qui discertè ea iustitiæ & salutis causas facit quorum partes sunt. Itaque causis omnibus quas sibi fingit hominis ingenium, valere iussis, nos in hac vnica retineri decet. Quantum igitur tum ad veram Christi notitiam in nobis fouendam, confirmandam, augendam, tum ad eum pleniùs possidendum, fruendasque eius diuitias, illorum ministerio adiuuamur, tãtum apud nos efficaciæ habent. id autem fit vbi quod illic offertur, vera fide suscipimus. Ergóne, inquies, id efficiunt sua ingratitudine impij, vt irrita sit Dei ordinatio, ac in nihilum cedat? Respondeo, non sic intelligendum quod dixi, quasi ab eius qui recipit conditione aut arbitrio vis & veritas Sacramenti pendeat. Manet enim firmum quod Deus instituit, naturamq; suam retinet, vtcunque varient homines: sed quum aliud sit offerre, aliud recipere: nihil obstat quominus consecratum verbo Domini symbolum sit reuera quod dicitur, vimque suam conseruet: nulla tamen inde vtilitas ad hominem scelestum ac impium perueniat. Sed hanc quæstionem paucis verbis benè soluit Augustinus, Si carnaliter (inquit) accipis, spirituale esse non desinit: sed tibi non est. Quemadmodum verò Sacramentum rem esse nihili, si à veritate sua separatur, *superioribus locis ostendit Augustinus: sic alibi in ipsa quoque coniunctione, distinctione opus esse admonet: ne in externo signo nimis hæreamus. Vt literam sequi (inquit) & signa pro reb⁹ accipere, seruilis infirmitatis est: sic inutiliter signa interpretari, malè vagantis erroris est. Duo ponit vitia quæ hîc cauenda sint: Alterum, dum ita accipimus signa acsi frustra data essent, nostraque malignitate arcanas eorum significationes eleuando aut extenuando efficimus nequem nobis fructũ afferant. * Alterum, dum mentes vltra visibile signũ non erigendo, ad ipsum transferimus eorum honorum laudem quæ nonnisi ab vno Christo nobis conferuntur, idque per Spiritum sanctum, qui nos facit Christi ipsius participes: & quidem adiuuantibus externis signis, quæ si nos ad Christum inuitant, vbi alioqui torquentur, indignè euertitur tota eorum vtilitas.

Lib. 4. Sent. dist. 1. de his tract. Inf. c. 17. s. 11 24. 33. Aug. in Ser. de Sacr. & 2. feria pasc. & tract. in Ioan. 25. sup. c. 2. s. 11. Cyp. de cœna Dom. hom. in Ioh. 26. Lib. 3. de Doct. Christiana. ca. 9. *Sup. s. 15. Cõiũctio rei cum signo. Beza art. 44 *vt sup s. 13 2. est Pp. Sup. s. 14.

Nihil plus Sacram. tribuend. quã verbo. Mart. ibid. s. 16. Simile. 17 Quamobrem fixum maneat, non esse alias Sacramentorum quàm verbi Dei partes: quæ sunt offerre nobis ac proponere Christum, & in eo cælestis gratiæ thesauros: nihil autem conferunt aut prosunt nisi fide accepta non secus ac vinum, vel oleum, vel alius liquor quamlibet largè infundas, effluet tamen ac peribit nisi aperto vasis ore: vas autem ipsum vndique perfusum, inane nihilominus ac vacuum manebit. * Cauendum præterea ne in errorem huius affinem nos abducant quæ ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulò magnificentius à veteribus scripta sunt: vt scilicet arbitremur latentem aliquam virtutem Sacramentis adnexam affixamque esse, quo ipsa per se Spiritus sancti gratias nobis conferant, quemadmodum vinum in cratere propinatur: quum hoc tantùm illis diuinitus iniunctum sit munus, testificari nobis ac sancire Dei in nos beneuolentiam: nec vlterius proficiant nisi accesserit Spiritus sanctus qui mentes ac corda nostra aperiat, nosque huius testimonij capaces reddat. vbi etiam variæ distinctæq; Dei gratiæ luculenter eminent. Sacramenta enim (*vt suprà attigimus) id sunt nobis à Deo quod ab hominibus rerum lætarũ nuntij, vel arrhæ in pactis sanciendis: vtpote quæ non à se quidem largiantur aliquid gratiæ, sed renuntient & ostendant, atq; (vt sunt arrhæ & tesseræ) rata apud nos faciant quę diuina largitate nobis data sunt. Spiritus sanctus (quē non omnibus promiscuè Sacramenta aduehunt, sed quem Dominus peculiariter suis confert) is est qui Dei gratias

Aug. hõ 13. in Ioan. *Mart. ibid. s. 7. 8. 10. &c *Sup s. 5. 6. & obiter. Sup c. 13. s6 Similia notanda. Inf. s. 26. c. 15. s. 22. c. 17. s. 5.

gratias secum affert, qui dat Sacramentis in nobis locum, qui efficit vt fructificent. Quanquam autem Deum ipsum præsentissima Spiritus sui virtute, suæ institutioni adesse non inficiamur: ne infructuosa sit & inanis quam ordinauit Sacramentorum administratio, interiorem tamen Spiritus gratiam, vt ab externo ministerio distincta est, seorsum reputandam & cogitandam asserimus. Præstat igitur verè Deus quicquid signis promittit ac figurat: nec effectu suo carent signa, vt verax & fidelis probetur eorum author. Tantùm hic quæritur, propriáne & intrinseca (vt loquuntur) virtute operetur Deus, an externis symbolis resignet suas vices. Nos verò contendimus, quæcunque adhibeat organa, primariæ eius operationi nihil decedere. Id quum docetur de Sacramentis, & eorum dignitas præclarè commendatur, & vsus apertè indicatur, & vtilitas abundè prædicatur, & modus in ijs omnibus optimus retinetur, vt neque deferatur illis quicquam quod non oportet, neque rursum quod illis conuenit detrahatur. Interim illud tollitur figmentũ quo iustificationis causa vtriusq; Spiritus sancti elementis ceu vasculis ac plaustris includitur: & præcipua illa vis quæ ab alijs prætermissa fuit, disertè explicatur. Hic quoque notandum est, quod externa actione figurat ac testatur minister, Deum intus peragere: ne ad hominem mortalem trahatur quod Deus sibi vni vendicat. Id etiam prudenter admonet Augustinus, Quomodo (inquit) & Moses sanctificat & Deus? non Moses pro Deo: sed Moses visibilibus Sacramentis per ministerium suum, Deus autem inuisibili gratia per Spiritum sanctum: vbi totus etiam fructus est visibilium Sacramentorum. Nam sine ista sanctificatione inuisibilis gratiæ, visibilia illa Sacramenta quid prosunt?

(Vide Sup. c.1 f.6. Inf.c.17.f.10 Vide Hiero in Micheam qui citatur 1.q.1. Nũquã Id docet August.lib.5. cõt.Donat. de Baptism. ca.15.& 21. Sup.f.11.12. Beza ibid. art.33. Sup.f.14. Sup.f.9. *Quæst.vet. test.lib.3. cap.84.*)

18 Sacramenti nomen, vt de eius ratione hactenus disseruimus, omnia generaliter signa complectitur quæ vnquam hominibus mandauit Deus, vt certiores securosque de promissionum suarum veritate redderet. *Ea verò in rebus naturalibus nonnunquã extare voluit, nonnunquã in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla sunt, vt quũ Adæ & Heuæ arborem vitæ in arrhabonem immortalitatis dedit, vt eã securè sibi promitterent, quandiu ederent ex illius fructu. Et quum cælestem arcum Noe & eius posteritati in monumentum statuit, posthac se diluuio non dissipaturum terram. hæc Adam & Noe pro Sacramentis habuerunt. Non quòd arbor præstaret illis immortalitatem, quàm sibi ipsa dare non poterat: aut arcus coercendis aquis foret efficax (qui solaris duntaxat radij repercussio est in oppositas nubes) sed quia notam à verbo Dei insculptã habebant, vt documenta essent testamentorum eius ac sigilla. Et antea quidem arbor erat arbor: arcus, arcus. vbi inscripta fuerunt verbo Dei, indita est noua forma: vt inciperent esse quod prius non erant. Hæc ne frustra dici quis existimet, arcus ipse hodie quoque nobis testis est eius fœderis quod pepigit Dominus cum Noe: quem quoties intuemur, hanc Dei promissionem in eo legimus, terram diluuio nunquam perditum iri. Itaque siquis philosophaster, quo fidei nostræ simplicitatem rideat, talem colorum varietatem ex reflexis radijs & opposita nube oriri naturaliter contendat: fateamur quidem, sed ipsius stuporem rideamus, qui Deum naturæ dominum & præsidem non agnoscat: qui pro suo arbitrio elementis * omnibus in obsequium gloriæ suæ vtatur. Quòd si soli, stellis, terræ, lapidibus huiusmodi monumenta impressisset, illa omnia Sacramẽta nobis forent. Cur enim rude ac signatum argentum non eiusdem sunt pretij, quum idem prorsus sit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturam: forma publica percussum, nummus fit, & nouam taxationem recipit. Et Deus suas creaturas verbo suo signare non poterit, vt fiant Sacramenta, quæ prius nuda erant elementa? Secundi generis exempla fuerunt, quum Abrahæ lucem in clibano fumigante ostendit: quum

(Sacram. vox latè patet inf c.19.f.1. Mart.loc.10 cla.2 f.63. *Gen.* 2.17. & 3.3. *Gen.* 9.13. Mart.loc 8. cla.3.f.15. * Signor. diuisio. Mart.loc.7. class. 4.f.2. Ex Augu.de doct.Christ. lib.2.cap.1. ea est mutat. de qua Beza art.40. Nota quid de Iride philosoph.respondeant. * Vt docuit l.1.c.5.f.2. c.16.f.2. Inf.c.19.f.1 7.20.)

Gen.15.17. Iudic.6.36 2.Re.20.9. Ies.38.7.

vellus rore irrigauit, sicca terra: rursum terram irrorauit, intacto vellere, ad pollicendam Gedeoni victoriam: quum vmbram horologij retrorsum decem lineis retraxit, ad promittendam Ezechiæ incolumitatem. Hæc quando fiebant ad subleuandam ac stabiliendam fidei illorum imbecillitatem, Sacramenta quoque erant.

Sacram. ordinarijs. Lib.9.cõtra Faustũ Manich.ca.11. c.16 s.3. Sathanæ vafritia. Inf.c.19 s20 *vt idolola est indicium pietatis. l.1.c.2.3. l.3.c.12.s.1. c.14. s.7.8. Sup.c. 10.s. 14.15.&c. Sacram Eccle.necess. Sup.s.1. Sup.etiã fœdera nuncupãtur.s.6. Vt ex bapt. Inf.c.15.s. 13.14. c.17.s38.41

19 Verùm præsentis instituti est, de his Sacramentis peculiariter disserere quæ Dominus ordinaria esse voluit in sua Ecclesia, ad alendos in vnam fidem vniusque fidei confessionem suos cultores ac seruos. Nam (vt verbis Augustini vtar) in nullum nomen religionis, seu verum, seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilium consortio colligentur. Hanc ergo necessitatem quum optimus Pater prouideret, certa pietatis exercitia instituit ab initio seruis suis: quæ postea Satan ad impios & superstitiosos cultus transferendo, multis modis deprauauit ac corrupit. Hinc illæ gentilium initiationes in sua sacra, & cæteri degeneres ritus: qui tametsi erroris erant ac superstitionis pleni, *indicio tamẽ ipsi quoque simul erant, non posse in professione religionis homines externis eiusmodi signis carere. Verùm quia nec verbo Dei subnixa erant, nec ad eam veritatem referebantur quæ omnibus signis proposita esse debet, indigna sunt quæ cõmemorẽtur, vbi mentio fit de sacris symbolis quæ à Deo sunt instituta, nec à suo fundamento deflexerunt: nempe vt sint veræ pietatis adiumenta. Constãt autem non simplicibus signis, qualia erant arcus & arbor: sed ceremonijs. aut (si mauis) signa quæ hic dantur, ceremoniæ sunt. Quẽadmodũ autem superiùs dictũ est, esse à Domino testimonia gratiæ ac salutis: ita à nobis vicissim sunt professionis notæ, quibus palàm in Dei nomen iuramus, fidem illi vicissim nostram obstringentes. Scitè ergo Chrysostomus ipsa alicubi pactiones nuncupat, quibus & Deus nos sibi confœderat, & nos in vitæ puritatem ac sanctimoniam obstringimur: quia hîc mutua inter Deum & nos interponitur stipulatio. Vt enim illic se pollicetur Dominus inducere ac delere siquid delinquendo noxæ ac pœnæ contractum à nobis fuerit, nosque sibi reconciliat in Filio vnigenito: ita ad pietatis ac innocentiæ studium hac professione illi nos vicissim obligamus. vt dicere meritò possis Sacramenta huiusmodi, ceremonias esse quibus exercere vult populum suum Deus ad fidem intus primùm fouendam, excitandam, confirmandam: deinde testandam apud homines religionem.

Sacram. diuersitas & ead. signific. Gen.17.10 In Leui. Mat.28.19 & 26.26. Mart.loc.7. cla 4.s.7. 2.Sacram. noui testa. Inf.c.16 s.3 Bez.art.36. Sup s 6 7.17 2.Co. 1.20. l.2 c.9.s.1. Exo.25.40.

20 Hæc etiam ipsa diuersa fuerunt pro varia temporis ratione, secundùm dispensationem qua Domino visum est his aut illis modis sese hominibus exhibere. Abrahæ enim & eius posteritati mandata est Circũcisio: cui postea purificationes & sacrificia alijq; ritus ex Lege Mosaica addita sunt. Hæc Iudæorum fuerunt Sacramenta ad Christi vsque aduentum: quo abrogatis illis, Sacramenta duo instituta, quibus nunc Christiana Ecclesia vtitur, Baptismus & Cœna Domini. Loquor autem de ijs quæ in vsum totius Ecclesiæ sunt instituta. Nam impositionem manuum, qua Ecclesiæ ministri in suum munus initiantur, vt non inuitus patior vocari Sacramentum, ita inter ordinaria Sacramenta non numero. Reliqua autem quæ vulgò recensentur, quo loco habenda sint, mox videbimus. Quanquam in eundem, in quem nunc nostra intendunt, scopum, & vetera illa spectarunt, nempe vt ad Christum dirigerent, & penè manu ducerent: aut ipsum potiùs, ceu imagines repræsentarent, ac cognoscendum proferrent. Quum enim iam antè docuerimus, esse quædam sigilla quibus promissiones Dei obsignantur: sit autem certissimum, nullam vnquam Dei promissionem hominibus oblatam nisi in Christo: vt de aliqua Dei promissione nos doceant, Christum ostendant necesse est. Quò pertinet cæleste illud tabernaculi & legalis cultus exemplar, quod Mosi obiectum fuit in monte. Vnum duntaxat discrimen est, quòd illa Christum

promissum

promissum, quum adhuc expectaretur, adumbrarunt, hæc iam præstitum & exhibitum testantur.

21 Hæc vbi per partes ac sigillatim declarata fuerint, multò clariora fient. Circuncisio Iudæis symbolũ erat quo admonerentur, quicquid ex hominis semine prodit, hoc est vniuersam hominũ naturam corruptã esse, putationeque habere opus. præterea documẽtum ac memoriale, quo sese confirmarent in promissione Abrahæ data, de semine benedicto in quo benedicendæ essent omnes nationes terræ: à quo & sua ipsis benedictio expectanda erat. Porrò salutare illud semen (quemadmodum à Paulo docemur) erat Christus, in quo solo recepturos se confidebant quod in Adam perdiderant. Quare illis erat Circuncisio, quòd Abrahæ fuisse tradit Paulus, signaculum scilicet iustitiæ fidei: hoc est sigillum quò certiùs confirmarentur, suam fidem, qua semen ipsum expectabant, sibi à Deo pro iustitia acceptam ferri. Sed nos meliore alibi occasione Circuncisionis Baptismique comparationem longiùs prosequemur. Baptismata & purificationes suam illis immunditiem, spurcitiam, pollutionem ante oculos ponebant, qua in sua natura contaminati erant: aliud verò lauacrum pollicebantur, quo omnes extergerentur & abluerentur eorum sordes. Et hoc lauacrum Christus erat: cuius sanguine abluti, eius puritatem afferimus in conspectum Dei, vt inquinamenta omnia nostra tegat. Sacrificia illos suæ iniquitatis arguebant, simulque docebant, necessariam esse aliquam satisfactionem quę iudicio Dei solueretur. Fore ergo summũ quendam Pontificem, inter Deum & homines mediatorẽ, qui Deo satisfaceret per sanguinis effusionem, ac hostiæ immolationem, quæ in remissionem peccatorũ sufficeret. Hic summus Sacerdos fuit Christus: proprium ipse sanguinem effudit, victima ipse fuit. se enim Patri obedientem in mortem obtulit: qua obedientia, hominis inobedientiam aboleuit quæ Dei indignationem prouocauerat.

Similitud. l. 2. c. 10. s. 9 c. 7. s. 17. & quę d. obiter *Gen.* 22. 18 Sup. c. 2 s. 7 *Gal.* 3. 16. *Rom.* 4. 11. Inf. s. 23. c. 15. s. 4. c. 16. s. 12. Mart. ibid. à s. 16. ad finẽ *Heb.* 9. 1. 14. Sup. c. 1. s. 25. 26. 1. *Ioh.* 1. 7. *Apoc.* 1. 5. *Heb.* 4. 14. & 5. 5. & 9. 11. *Philip.* 2. 8. *Rom.* 5. 19.

22 Quantum ad nostra attinet, Christum eo clariùs nobis offerunt quo propius manifestatus est hominibus: ex quo à Patre verè, qualis promissus fuerat, exhibitus fuit. Baptisma enim nobis quòd purgati & abluti simus testificatur: Cœna eucharistię, quòd redempti. In aqua figuratur ablutio: in sanguine satisfactio. Hæc duo in Christo reperiuntur, qui (vt ait Iohannes) venit in aqua & sanguine: hoc est, vt purgaret & redimeret. Cuius rei testis quoque est Spiritus Dei. Imò tres in vno sunt testes, Aqua, Sanguis, & Spiritus. In aqua & sanguine purgationis & redemptionis habemus testimonium: Spiritus verò primarius testis huiusmodi testimonij certam nobis fidem facit. Sublime illud mysterium præclarè nobis in Christi cruce ostensum est, quum aqua & sanguis effluxerunt ex sacro eius latere: quod eam ob causam iure Augustinus Sacramentorum nostrorum fontem vocauit. de quibus tamen paulò fusiùs differendum erit. Quin vberior etiam Spiritus gratia hîc se proferat, si tempus cum tempore compares, nõ dubium est. Nam id ad regni Christi gloriam pertinet: sicuti ex pluribus locis, ac præsertim ex septimo Iohannis capite colligimus. Quo sensu accipere oportet illud Pauli, vmbras fuisse sub Lege, corpus in Christo. Neque eius consilium est exinanire suo effectu testimonia gratiæ in quibus olim Patribus se veracem probare Deus voluit, non secus ac hodie nobis in Baptismo & sacra Cœna, sed comparatiuè, magnifacere quod nobis datum est, ne cui mirum esset Christi aduentu abolitas esse Legis ceremonias.

Discrimen. vide veteris & nou. test. l. 2. c. 11. à s. 1. ad 7. 1. *Iohã.* 5. 6. sup. c. 10. s. 14 l. 3. c. 1. s. 1. *Ioh.* 19. 34. Sup. c. 1. sub finem s. 2. *hom. in Ioh.* 20. & *sæpe aliàs.* Io. 7. 38. 39 *Col.* 2. 17. Hunc locũ explic. l. 2. c. 7. s. 16. & c. 8. s. 31. Inf. s. 25.

23 Scholasticum autem illud dogma (vt hoc quoque obiter perstringam) quo tam longum discrimen inter veteris ac nouæ Legis Sacramenta notatur, perinde acsi illa non aliud quàm Dei gratiam adumbrarint, hæc verò præsentem conferant: penitus explodendum est. Siquidem nihilo splendidiùs de illis Apostolus quàm de his loquitur, quum docet

Lomb. lib. 4 sent. dist. 1. 1. *Cor.* 10. 3.

Patres eandem nobiscum spiritualem escam manducasse: & escam illam Christum interpretatur. Quis inane ausit facere signum illud quod veram Christi communionem Iudæis exhibebat? Et status causæ quam illic agit Apostolus, pro nobis non obscurè militat. nam nequis frigida Christi cognitione, inaniq; Christianismi titulo, ac externis insignibus fretus, Dei iudicium contemnere audeat: diuinæ seueritatis exempla in Iudæis spectanda exhibet: vt easdem quas illi dederunt, pœnas sciamus nobis imminere, si ijsdem vitijs indulgeamus. Iam vt apta esset comparatio, oportuit ostendere nihil esse inæqualitatis inter nos & ipsos in ijs bonis quibus falsò gloriari nos vetabat. Ergo primùm in Sacramentis pares nobis facit: nec vllā prærogatiuæ particulā nobis relinquit quæ animos ad spē impunitatis facere queat. Nec verò baptismo nostro plus tribuere fas est quam ipse alibi Circuncisioni tribuit, quū vocat * sigillum iustitiæ fidei. Quicquid ergo nobis hodie in Sacramentis exhibetur: id in suis olim recipiebant Iudæi, Christum scilicet cum spiritualibus suis diuitijs. Quam habent nostra virtutem, eam quoque in suis sentiebant: vt scilicet essent illis diuinæ erga se beneuolentiæ sigilla in spem æternæ salutis. Si dextri fuissent interpretes epistolæ ad Hebræos, non ita fuissent hallucinati: sed quum illic legerent legalibus ceremonijs expiata non fuisse peccata, imò veteres vmbras nihil habuisse momenti ad iustitiam, neglecta cōparatione quæ illic tractatur, dū hoc vnū arripiūt. Legem per se nihil profuisse suis cultoribus, putarunt simpliciter figuras veritate vacuas fuisse. Apostoli verò consilium est Legem ceremonialem in nihilum redigere donec ad Christum ventum fuerit, à quo solo pendet tota illius efficacia.

*1.Cor.*10.3. Mart.loc.7. cla.4.à f.7. ad.17. Sup.f.14. Inf.c.19.f.16 Beza.cap.4. art.32. Vide etiam inf.c.18 f.20 *Rom.*4.11. Inf.c.16.f.3 4.9.c 15.f.9 * Vt sup.f.5. 21. Inf.f.25. *Heb.*10.1. Lege quæ tradit l.2.c. 11.f.4. Inf.f.26.

24 At obijcient quæ de Circuncisione literæ apud Paulū legūtur, eam nullo loco esse apud Deum, nihil conferre, inanem esse. Eiusmodi enim sententiæ illam longè infra Baptismum nostrum deprimere vidētur. Minimè verò. Id enim ipsum de Baptismo iure diceretur. Quinetiam dicitur, primùm à Paulo ipso, vbi ostendit Deum nihil morari externam ablutionem qua in religionē initiamur, nisi animus intus & repurgetur, & in puritate ad vltimum perseueret: deinde à Petro, dum Baptismi veritatem non in externa positam ablutione testatur, sed bono conscientiæ testimonio. At videtur alio etiam loco Circuncisionem manu factā penitus contemnere, dum eam cum Christi Circuncisione comparat. Respondeo, neque hoc loco aliquid extenuari de eius dignitate. Illic contra eos disputat Paulus qui eam velut necessariam requirebant, quum esset iam abrogata. Monet igitur fideles vt omissis veteribus vmbris in veritate insistant. Vrgent (inquit) isti magistri, vt corpora vestra circuncidātur. Atqui spiritualiter circuncisi estis secundùm animam & corpus. Habetis igitur rei exhibitionem, quæ lōgè potior est quàm vmbra. Poterat autem quispiam contrà excipere, non ideò spernendam esse figuram quia rem haberent: quando & apud Patres fuisset illa depositio veteris hominis de qua loquebatur: quibus tamen non fuisset externa Circuncisio superuacua. Hanc obiectionem præuertit, quum addit continuò, fuisse Colossenses Christo consepultos per baptismum. Quo significat id hodie esse Baptismum Christianis quod veteribus erat circuncisio. Ideoque sine illius iniuria non posse hanc iniungi Christianis.

*Rom.*2.25. Respondet obiect. 1.*Co.*10.5. 1.*Pet.*3.21 Sup.f.4. Inf.c.15.f.2 5. *Colos.*2.11. Huius loci explic. vide inf.c.16 f.11 & ibid.vrique sacrā. collationē f.21. In eā rē leg. quæ habēt. l.2.c.11.f.6. Sup.c.10. f.14.

25 At quod sequitur, & iam nuper citaui, difficilius est ad soluendum, Iudaicas omnes ceremonias fuisse vmbras rerum futurarum, corpus esse in Christo: longè verò difficillimum quod multis capitibus epistolæ ad Hebræos tractatur, sanguinem pecudum non pertigisse ad conscientias: Legem habuisse vmbram futurorū bonorū, non imaginem rerū: cultores ex ceremonijs Mosaicis nihil perfectionis fuisse consequutos, & similia. Repeto quod iam attigi, Paulum non ideo vmbratiles facere ceremonias quòd nihil haberent solidi, sed quia eorum complementum,

Clarius loc. Pa.adCol.2 13.exponit. & Heb 9.9. Quod argu. tract.l 2.c.7 à f.13.ad fin.

vsque ad Christi exhibitionem quodammodo suspēsum erat. Deinde non de efficacia, sed potiùs de modo significãdi hoc intelligendum esse dico. Donec enim manifestatus est in carne Christus, omnia signa velut absentem eum adumbrabant: vtcunque virtutis suæ suique adeò ipsius præsentiam fidelibus intus exereret. Sed hoc maximè obseruare conuenit, in his omnibus locis Paulum non simpliciter, sed per contentionem loqui. Quoniam illi certamen erat cum pseudoapostolis, qui in ceremonijs solis, nullo Christi respectu, pietatem sitam esse volebant: ad eos confutandos satis erat duntaxat tractare quid per se valeant ceremoniæ. Hunc quoque scopum sequutus est author epistolæ ad Hebræos. Meminerimus ergo hic de ceremonijs, nō in sua vera & natiua significatione acceptis, sed ad falsam prauamque interpretationem detortis, non de legitimo earum vsu, sed de superstitionis abusu disputari. Quid igitur mirum si separatæ à Christo ceremoniæ, omni virtute exuuntur? In nihilum enim redigitur quicquid est signorum vbi res signata tollitur. Sic Christus, vbi negotium habebat cum ijs qui manna nihil aliud quàm cibum ventris fuisse cogitabant, sermonem accommodat crasse eorum opinioni, dicitque se meliorem cibum administrare qui animas ad spem immortalitatis pascat. Quòd si clariorem solutionem requiris, huc tendit omnium summa. Primò totum illum ceremoniarum apparatum, qui in Lege Mosaica fuit, nisi ad Christum dirigatur, rem esse euanidam ac nihili. Deinde sic in Christū respexisse vt eo demum in carne manifestato, complementum suum habuerint. Postremò eius aduentu oportuisse abrogari, non secus atque vmbra in perspicua solis luce euanescit. Sed quia longiorem adhuc de ea re sermonem in eum locum differo quo Baptismum cum Circuncisione conferre institui, parcius nunc attingo.

Adumbrasse Christum dixit. Sup.c.20.21 Mart. ibid. c.12. vbi explic. locum ad Gal. 4.9. Scop⁹ Pauli in superior. loc. & Apo. ad Heb. l.3.c.19. c.3 vt sup.c.13. c.21. *Ioh.6.27.* Eund. fuisse Christi scopum in illo Ioan loco. de quo l.2. c.10 c.6. 3. Part. summa cōplect. lib.2.c.7. c.1.c.15.l.6.

26 Fortè miseros istos Sophistas deceperunt immodica etiam illa Sacramentorum encomia quæ de signis nostris apud veteres leguntur. Quale est illud Augustini, Quòd veteris Legis Sacramenta Saluatorē tātum promittebant: nostra verò dāt salutem. Has & similes dicendi figuras quū nō animaduerterēt hyperbolicas esse, & ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarūt: sed prorsus alieno sensu à veterū scriptis. Nō enim aliud illic voluit Augustinus quàm quod idem alibi scribit, Sacramēta Mosaicæ Legis Christū prænuntiasse: nostra verò annuntiare. Et contra Faustū, Fuisse illas promissiones rerum cōplēdarum: hæc indicia cōpletarū. ac si diceret, illa figurasse quum adhuc expectaretur: nostra velut præsentē exhibere qui iam præstitus est. Porrò de modo significandi loquitur, sicut & alibi indicat, Lex (inquit) & Prophetæ Sacramenta habebāt prænuntiantia rem futuram: nostri verò tēporis Sacramenta venisse cōtestantur quod illa venturum prædicabant. Quid autem de re & efficacia senserit, pluribus locis explicat, vt quū dicit, sacramenta Iudæorū in signis fuisse diuersa: in re quæ significatur, paria, diuersa specie visibili, paria virtute spirituali. Item, In signis diuersis eadem fides: sic in signis diuersis, vt in verbis diuersis: quia verba sonos mutant per tempora: & vtiq; nihil aliud sunt verba quàm signa. Bibebant Patres eundē spiritualem potum. nam corporalem non eundem. Videte ergo, fide manēte, signa variata. Ibi petra Christus: nobis Christus quod in altari ponitur. Et illi pro magno sacramento biberunt aquā profluentem è petra: nos quid bibamus norunt fideles Si visibilem speciem intendas, aliud est: si intelligibilem, significationem, eundem potum spiritualem biberūt. Alibi, Idē in mysterio cibus & potus illorum qui noster: sed significatione idem, non specie. quia idem ipse Christ⁹ illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus. Quanquā hac quoque in parte aliquid differentiæ esse concedimus. Vtraque enim paternam Dei in Christo beneuolentiam ac Spiritus sancti gratias nobis offerri testantur: sed nostra illustrius ac luculentius. In vtrisque Christi

In proœmio enar. Ps.73 *Quest. sup. Nu. ca.33.* *Lib.19.c.14* Marc. ibid. c.8.9. *Lib.2.contra lit. Petil.ca.37.* *Homi. in Iohan.26.* Et lib.2. contra Pelag. cap.37. *Homil. in Iohan.45.* 1. Cor.10.4. Cont. Petil. lib.9.ca.54. *In Psa.77.* *lib.19.contra Faustū, cap.13.*

De discrim. vtriusque test. l. 2. c. 11. *De doct. Chri. lib. 3. cap. 9. Epist. ad Ianuar.* Opus operatum Sophist. Mart. ibi. l. 15.

exhibitio: sed in his vberior ac plenior, nempe prout fert illud de quo suprà disseruimus veteris & noui Testamenti discrimen. Atque id est quod voluit idem Augustinus (quem vt optimum ex tota antiquitate & fidelissimum testem sępius citamus) quum tradit, Christo reuelato sacramẽta fuisse instituta, numero pauciora, significatione augustiora, virtute præstantiora. Huius quoque rei breuiter admonitos esse lectores expedit, quicquid de opere operato nugati sunt Sophistæ, non modò falsum esse, sed pugnare cum sacramentorum natura, quæ instituit Deus vt fideles, vacui bonorum omnium & inopes, nihil præter mendicitatem eò afferant. Vnde sequitur, ea recipiendo nihil istos agere vnde laudem mereantur, vel in hac actione (quæ eorum respectu merè passiua est) nullum illis posse opus adscribi.

De Baptismo. CAP. XV.

Quid Bapt. f. 2. eius fines de quib. differit ab hac f. ad 14. De secund. Inf. f. 13. 3 Fructus Baptis. Hinc ad. f. 5. Mart. loc. 8. Clas. 4. à f. 1. ad. 4. Beza cap. 4. art. 47.

BAPTISMVS signum est initiationis quo in Ecclesiæ cooptamur societatem, vt Christo insiti, inter filios Dei censeamur. Porrò in hũc finem nobis à Deo datus est (quod mysterijs omnibus commune esse docui) primùm vt fidei nostræ apud se, deinde vt confessioni apud homines seruiret. Vtriusque institutionis rationem ordine prosequemur. Tria autem affert fidei nostræ Baptismus, quæ & ipsa sigillatim pertractanda sunt. Hoc primum est quod nobis à Domino proponitur, vt symbolum sit nostræ purgationis ac documentum: vel (vt meliùs explicem quod volo) instar signati cuiusdam diplomatis, quo nobis confirmet, peccata nostra omnia sic deleta, inducta, obliterata esse, ne vnquam in conspectum suum veniant, ne commemorentur, ne imputentur. Vult enim omnes qui crediderint baptizari in remissionem peccatorum. Proinde quibus visum est Baptismum non aliud esse quàm tesseram ac notam qua religionẽ nostram apud homines profitemur, quo modo imperatoris sui insignia præferunt milites in suæ professionis notam: ij quod primum erat in Baptismo non perpenderunt. Id verò est, quòd à nobis accipiendus sit cum hac promissione, Quicunque crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore. *Marc. 16.*

2 In hunc sensum intelligendum quod à Paulo scribitur, Ecclesiam à sponso Christo sanctificatam esse, & mundatam lauacro aquæ, in verbo vitæ. Et alibi, Nos secundùm eius misericordiam saluos factos esse per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et à Petro, quòd Baptisma nos saluos facit. Non enim significare voluit ille, ablutionem & salutem nostram aqua perfici: aut, aquam purgandi, regenerandi, renouandi virtutem in se continere: neque hic salutis causam, sed duntaxat talium donorum cognitionem & certitudinem in hoc sacramento percipi. quod verbis ipsis satis euidenter explicatur. Nam verbum vitæ & baptismum aquæ simul connectit Paulus: ac si diceret, per Euãgelium nobis nostræ ablutionis & sanctificationis nuntium afferri, per Baptismũ huiusmodi nuntium obsignari. Et subdit continuò Petrus, Baptisma illud non esse depositionem sordium carnis, sed conscientiam bonam apud Deum, quæ ex fide est. Imò non aliam nobis purificationem Baptismus pollicetur quàm per aspersionem sanguinis Christi: qui per aquam, propter mundandi abluendique similitudinem, figuratur. Quis ergo nos aqua ista mundari dicat, quæ certò testatur Christi sanguinem verum esse atque vnicum nostrum lauacrum? vt non aliunde peti queat certior ratio ad refellendam eorum hallucinationem qui ad aquæ virtutem referũt omnia, quàm ab ipsius Baptismi significatione: quæ tam ab elemento illo visibili quod oculis nostris obijcitur, abstrahit, quàm ab alijs omnibus medijs, vt vni Christo mentes nostras deuinciat.

Ephe. 5. 26. Sup. c. 8. f. 12. *Tit. 3. 5.* Inf. f. 5. *1. Pet. 3. 21.* Act. 22. 16. 1. Cor. 6. 11. l. 3. c. 1. 16 f. 7. Inf. c. 18. f. 6. l. 3. c. 4. f. 30. Sup. c. 14. f. 4. 9. 24. 1. Pet. 3. 21. Inf. c. 16. f. 21. Christi sanguis. 1. Ioan. 1. 7. 1. Pet. 1. 2. l. 2. c. 17. f. 4. Sup. c. 14. f. 22. Inf. c. 16. f. 2. c. 19. f. 8.

3 Neque verò existimandum est, Baptisma in præteritum dũtaxat tempus conferri, vt nouis lapsibus, in quos à Baptismate recidim⁹, quærenda

renda sint alia noua expiationis remedia in alijs nescio quibus sacramentis,perinde acsi illius vis obsoleta esset. * Hoc quidẽ errore olim factum est vt nonnulli nisi in vltimo vitæ discrimine, atque adeò inter vltimos spiritus, Baptismo initiari nollent, vt sic totius vitæ obtinerent veniam. In quam præposteram cautionem veteres Episcopi toties in scriptis suis inuehuntur. Sic autem cogitandum est,quocunque baptizemur tempore, nos semel in omnem vitam ablui & purgari. Itaque quoties lapsi fuerimus, repetenda erit Baptismi memoria, & hac armandus animus, vt de peccatorum remissione semper certus securusque sit. Nam etsi semel administratus,præterijsse visus est,posterioribus tamen peccatis non est abolitus. Puritas enim Christi in eo nobis oblata est: ea semper viget,nullis maculis opprimitur:sed omnes nostras sordes obruit & extergit. Neq; hinc tamen peccandi in futurum licentia captanda est (vt certè hinc ad talem audaciam minimè instruimur) sed hæc doctrina ijs tantùm traditur qui vbi peccauerunt,sub peccatis suis fatigati & oppressi gemunt,vt habeant quo se erigant ac cõsolentur, ne in confusionem ac desperationem ruant. Sic Paulus ait, Christum factum nobis esse propitiatorem, in remissionem præcedentium delictorum. Quo non negat perpetuam assiduamque peccatorum remissionem ad mortem vsque in eo obtineri: sed datum eum à Patre miseris tantùm peccatoribus significat,qui conscientiæ cauterio vulnerati, ad medicum suspirant. His offertur misericordia Dei. Qui peccandi materiam & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil sibi præter iram & iudicium Dei prouocant.

Baptismi efficacia in futurum extenditur. l.3.c.3.s.11. sup.c.14.s.8 Vt inf.s.17. c.19.à s.4. ad 18.l.3.c. 4.s.26. *Et legitur in Cõstãtini vita apud Euseb. lib.4 cap.61.&62 Laod. Cõc. ca.47. Purit. Chri. Heb.7.21. & 18.20. *Rom.*3.25.

4 Equidem scio aliud communiter receptum esse, pœnitentiæ & clauium beneficio nos obtinere post Baptismum remissionem,quæ prima regeneratione per solum Baptismum nobis datur.Sed qui hoc comminiscuntur, in eo errant quòd non cogitant potestatem clauium, de qua loquuntur,à Baptismo sic pendere vt nullo modo separari debeat. Remissionem accipit peccator Ecclesiæ ministerio, nempe non sine Euangelij prædicatione. Qualis autem illa est? Nos sanguine Christi emundari à peccatis. Atqui lauacri illius signum ac testimonium quod est nisi Baptismus? Videmus igitur vt ad Baptismum absolutio illa referatur. Et hic error commentitium pœnitentiæ sacramentum nobis peperit: de quo aliquid antè attigi,& quod residuum est suo loco absoluam. Nihil autem mirum si homines, qui pro ingenij sui crassitie rebus externis immodicè sunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderunt: vt pura Dei institutione non contenti, noua subsidia à seipsis conficta ingererent. Quasi verò Baptismus ipse non esset pœnitentiæ sacramentum. Quòd si hæc in totam vitam nobis commẽdatur, vis quoque Baptismi ad eosdem vsque fines extendi debet. Quare nec dubium quin pij omnes toto vitæ curriculo,quoties vitiorum suorum conscientia vexantur,sese ad Baptismi memoriam reuocare audeant,vt se inde confirment in illius vnicæ ac perpetuæ ablutionis fiducia quam habemus in Christi sanguine.

De hoc scol. dogm. lege l.3.c.4 s.26. & ibi. s.12. Magist.sent. lib.4.dist.4 Lege quæ. de pœnitẽt. Inf.c.19. s.16.17. Quæ dĩ sup. c.8.s.12. Mart loc.7. Clas.4.s.3.

5 Alterum etiam fructum affert, quia nostram in Christo mortificationem nobis ostendit,& nouam in eo vitam. Siquidem (vt ait Apostolus) in mortem eius baptizati sumus, consepulti ipsi in mortem, vt in nouitate vitæ ambulemus. Quibus verbis non ad imitationem eius non solùm exhortatur (acsi diceret, admoneri nos per Baptismum,vt quodam mortis Christi exemplo, concupiscentijs nostris moriamur, & exemplo resurrectionis, vt in iustitiam suscitemur) sed rem longè altiùs repetit. nempe quòd per Baptismum Christus nos mortis suæ fecerit participes vt in eam inseramur. Et quemadmodum surculus substantiam alimentumque ducit à radice cui insitus est; ita qui Baptismum ea qua debent fide accipiunt, verè efficaciam mortis Christi sentiunt, in mortificatione carnis suæ: simul etiam resurrectionis, in viuificatione Spiritus. inde

2.Baptismi fructus. *Rom.*6.3. Inf.c.19.s.8 de qui.egit. l.3.c.3.s.9. 10.c.25.s.8. l.2.c.16.s. 7.13. Rom.6.3.4. 1.Cor.15. 29.30.

inf.c.16.s.16 Col.2.12. Sup.c.14. s.24. Tit.3.5. *Sup.s.2.

exhortationis materiã desumit: quòd si Christiani sumus, debemus mortui esse peccato, & iustitiæ viuere. Hoc eodem argumento alibi vtitur, Quòd circuncisi sumus, & exuimus veterem hominem, postquam per Baptismum in Christo sepulti sumus. Et hoc sensu eo quem antè citauimus loco, *vocauit lauacrum regenerationis & renouationis. Itaque primùm gratuita peccatorum venia & iustitiæ imputatio nobis promittitur, deinde Spiritus sancti gratia, quæ nos in vitæ nouitatem reformet.

3. Fructus. Vnio cum Christo. Mat.3.13. De hac cũ Christo vnione. Inf.c.17.s.2. Gal.4.27. Vt sup. c.14 s.7.22. Inf.c.19.s.8 Act.8.16. & 19.5. Mat.28.19 Mat.3.6.11 Lu.3.16. Ioh.3.23. & 4.1. Act.2.38.

6 Postremò & hãc è Baptismo vtilitatẽ fides nostra accipit, quòd certò nobis testificatur, non modò in mortẽ & vitã Christi nos insitos esse, sed sic ipsi Christo vnitos vt omniũ eius bonorũ participes simus. Ideo enim Baptismũ in suo corpore dedicauit & sanctificauit, vt cõmunẽ eũ nobiscũ haberet, ceu firmissimũ vnionis ac societatis q̃ nobiscũ inire dignatus est, vinculũ. vt Paulus ex eo probet, nos esse filios Dei, quia Christum in Baptismo induimus. Ita videmus Baptismi cõplemẽtũ in Christo esse, quem etiam hac ratione vocamus propriũ Baptismi obiectũ. Proinde mirũ non est si in eius nomẽ baptizasse narrãtur Apostoli, qui tamẽ in Patris quoq; & Spiritus nomẽ baptizare iussi fuerant. Quicquid enim in Baptismo proponitur donorũ Dei, in Christo vno reperitur. Neq; tamẽ fieri potest quĩ Patris simul & Spiritus nomẽ inuocet qui in Christũ baptizat. Ideo enĩ eius sanguine emũdamur, quia misericors Pater nos pro sua incõparabili clemẽtia recipere in gratiã volẽs, mediatorẽ hũc in medio statuit, qui nobis fauorẽ apud ipsũ cõciliet. Regenerationẽ verò ita demũ ab eius morte & resurrectione cõsequimur, si p̃ Spiritũ sanctificati imbuamur noua & spirituali natura. Quãobrẽ nostræ tũ purgationis tũ regenerationis in Patre causã, in Filio materiã, in Spiritu effectũ cõsequimur, & quodãmodo distinctè cernimus. Sic primùm Iohãnes baptizauit, sic deinde Apostoli, Baptismo pœnitentiæ, in remissionẽ peccatorum: pœnitentiæ verbo, huiusmodi regenerationem intelligentes: remissione peccatorum, ablutionem.

Baptism. & minister. Ioan. idem cum nostro. Discrimen lege l.2.c.9.s.5. Ioh.1.29. Homil.in Math.14. Luc.3.3. Li.5.de Bap con.Donatist.ca.10. Luc.3.16. Act.19.4.

7 Quo etiã certissimũ fit, idẽ fuisse prorsus Iohãnis ministerium, quod Apostolis postea delegatũ est. Nõ enim aliũ Baptismũ faciunt diuersæ manus quibus administratur: sed eundẽ esse eadẽ doctrina ostendit. In vnã doctrinã Iohannes & Apostoli cõsenserũt: vtriq; in pœnitẽtiã, vtriq; in remissionẽ peccatorũ, vtriq; in nomẽ Christi, à quo pœnitẽtia & peccatorũ remissio esset, baptizarũt. Iohãnes dixit, agnũ esse Dei p̃ quẽ tollerẽtur peccata mũdi: vbi eũ hostiã fecit Patri acceptã, propitiatorẽ iustitiæ, salutisq; authorẽ. Quid ad hãc cõfessionẽ addere poterãt Apostoli? Quare neminẽ perturbet quòd alterũ ab altero discernere veteres cõtẽdũt, quorũ nõ tãti nobis esse debet calculus vt Scripturæ certitudinẽ quatefaciat. Quis enim Chrysostomo potius auscultet, negãti in Iohãnis Baptismo cõprehẽsam fuisse peccatorũ remissionẽ, quàm Lucæ cõtrà asserenti Iohãnem Baptismum pœnitentiæ prædicasse in peccatorũ remissionẽ? Nec recipiẽda est illa Augustini argutia, ĩ spe dimissa fuisse peccata Baptismo Iohãnis, Christi Baptismo reipsa dimitti. Quũ enim Euãgelista clarè testetur Iohannẽ in suo Baptismo remissionẽ peccatorũ pollicitũ fuisse: quid extenuare hoc elogiũ opus est, quũ nulla necessitas ad id cogat? Siquis autem differentiã è Dei verbo quærat, non aliam inueniet quàm quòd in eũ qui vẽturus erat, Iohãnes baptizabat: Apostoli in eũ qui iã se exhibuerat.

Ioan.7.39. Sup.c.14.s.22.l.2.c.11.s.4. Act.8.14. Inf.c.16.s.5

8 Quòd luculẽtiores Spiritus gratiæ à Christi resurrectione effusæ sũt, nihil ad statuendã Baptismatũ diuersitatẽ attinet. Siquidẽ Baptismus quẽ ipso adhuc in terris agẽte, Apostoli administrabãt, eius vocabatur: neque tamẽ largiorẽ Spiritus opulẽtiã habebat quàm Baptismus Iohãnis. Quin ne post ascẽsionẽ quidẽ, Spiritu supra vulgarẽ priorũ fideliũ modũ donãtur Samaritani, etiãsi in nomẽ Iesu baptizati fuerint, donec ad eos Petrus & Iohãnes mittũtur qui manus imponãt. Hoc solùm veteribus imposuisse arbitror, vt hũc ad illũ præparationẽ dũtaxat esse dicerẽt, quòd legebãt

rursum à Paulo baptizatos qui Iohānis Baptismū semel susceperāt. Sed q̄ *Act.* 19. 3. 5
hic sint hallucinati, alibi suo loco clarissimè explicabitur. Quid ergo est Sup. f. 6.
quod Iohānes dixit, se quidē aqua baptizare: vēturū autem Christū qui Inf. f. 18.
baptizaret Spiritu sancto & igni? Paucis expediri hoc potest. Non enim *Mat.* 3. 11.
Baptismū à Baptismo distinguere voluit, sed personam suam cum Christi Act 1. 5.
persona contulit, se ministrum esse aquæ, illum Spiritus sancti datorem: & *Act.* 2. 3. 4.
hanc virtutem visibili miraculo declaraturum quo die Spiritum sanctum Inf. c. 19. f. 8
Apostolis sub linguis igneis mitteret. Quid Apostoli iactare vltrà potuerunt? Quid & qui hodie baptizant? sunt enim exterioris duntaxat signi ministri, Christus interioris gratiæ author. vt ijdem illi veteres vbique docent, in primisque Augustinus, cui hæc præcipua est fultura cōtra Donatistas. Qualiscunque sit qui baptizat, vnum tamen Christum præesse. Nota quid de minist. Sup. c. 1. f. 6. Inf. f. 16.

9 Hæc quæ tū de mortificatione, tū de ablutione dixim⁹, in populo Israel adūbrata sūt, quē eā ob causā Apostol⁹ dicit in nube & in mari fuisse baptizatū. Mortificatio figurata est quū Dn̄s è manu Pharaonis, & crudeli seruitute eos asserēs, viā illis strauit per mare rubrū, & Pharaonē ipsū, & AEgyptios hostes, qui à tergo illis instabant, & ceruicib⁹ imminebāt, submersit. Nā & ad hūc modū ī Baptismo pollicetur nobis, & dato signo ostēdit, nos ex AEgypti captiuitate, hoc est è peccati seruitute, sua virtute ductos & vīdicatos: submersum Pharaonē nostrū, id est diabolū, quāquam nec sic etiam exercere nos & fatigare desinat. Verùm vt AEgyptius ille nō in profundum maris deiectus fuerat, sed in littore prostratus, terribili aspectu adhuc Israelitas terrebat, nocere tamē non poterat: ita hic noster adhuc quidē minatur, arma ostēdit, sentitur, sed vincere nō potest. In nube purgationis symbolū fuit. Nā vt tū illos Dn̄s opposita nube operuit, & refrigeriū præstitit, ne ī clemētiore solis ardore deficerēt, & tabescerēt: ita in Baptismo nos Christi sanguine opertos esse & protectos agnoscim⁹, ne Dei seueritas, quæ verè est flāma intolerabilis, nobis incūbat. Etsi verò tunc obscurū & paucis cognitum fuit mysteriū: quia tamen non alia est salutis adipiscendæ ratio quàm in illis duabus gratijs: noluit De⁹ vtriusq; tessera vetustos patres, quos hæredes adoptauerat, priuare. 3. Fruct. de quib. Sup. f. 1. 5. 6. *1. Cor.* 10. 2 *Exod.* 14. 21. 26. Inf. f. 11. l. 2. c. 8. f. 15. Hui⁹ alleg. meminit. Exod 14. 28. 31. Psal. 74. 14. *Num.* 9. 14. Hæc adumbrata fuisse Israel. l. 2. c. 10. f. 5.

10 Iā perspicuū est q̄ falsū sit quod docuerūt pridē nōnulli, in quo alij ꝑsistūt, ꝑ Baptismū solui nos & eximi ab originali peccato, & à corruptione quæ ab Adā in vniuersā posteritatē propagata est, atq; in eādē iustitiā naturæq; puritatē restitui q̄ obtinuisset Adā si in ea qua primùm creatus fuerat, integritate stetisset. Tale enim doctorū genus, nunquam quid peccatū originale, quid iustitia originalis, quæ gratia Baptismi esset, assequutū est. Iā verò antè disputatū est, peccatū originale esse naturę nostrę prauitatē ac corruptionē, quæ primum reos facit nos iræ Dei, tū etiam opa in nobis ꝓfert quæ Scriptura vocat opera carnis. Hæc itaq; duo distinctè obseruāda: nēpe quòd sic omnib⁹ naturę nostrę partib⁹ vitiati ꝑuersiq;, iā ob talē dūtaxat corruptionē dānati meritò, cōuictiq; corā Deo tenemur, cui nihil est acceptū nisi iustitia, innocētia, puritas. Atq; adeò infantes quoq; ipsi suā secū dānationē à matris vtero afferūt: qui tametsi suæ iniquitatis fructus nōdū ꝓtulerint, habēt tamē in se inclusū semen. Imò tota eorū natura, quoddā est peccati semē: ideo non odiosa & abominabilis Deo esse nō potest. Hāc dānationē sublatā & à se depulsā esse certi ꝑ Baptismū fideles fiunt. quādo (vt dictum fuit) Dn̄s hoc signo nobis pollicetur plenā solidāq; remissionē factam esse, & culpæ quæ imputāda nobis erat, & pœnæ quæ ob culpā luenda: iustitiam quoq; apprehēdunt, sed qualem in hac vita obtinere populus Dei potest, nempe imputatione duntaxat, quia pro iustis & innocētibus eos sua misericordia Dn̄s habet. sup. c. 14. f. 21 Falsum dogma tolli origi. peccat. l. 3. c. 3. f. 10. 11 &c. Lomb. lib. 2 sent. dist. 32 Lege Florētinū conci. *Gal.* 5. 19. 2. Obseruād 1 Nos dānari meritò propter innatā corrupt l. 2. c. 1. à f. 4. ad 8 Inf. c. 16. f. 17 Mart. de peccat. origin. loc. 1. class. 2

11 Alterum est, quòd hæc peruersitas nunquā in nobis cessat, sed nouos assiduè fructus parit, ea scilicet quæ antè descripsimus op[...]a carnis: non secus atque incensa fornax flammā & scintillas perpetuò efflat, 2 Manere in natura cor.

comit. pec. Quo de l.2. c.1.s.8. & l.3.c.3. à s.9. ad 14. sup.c.14.s.8. Inf. c.16.s.31.

De Pharaone spiritual. sup.s.9.l.2. c.8.s.15.

Rom.6.12. & 7.18.23.

De imploranda Dei miseric. l.2.c.7.s.9. sup.c.1.s.20

Eandē exh. lege l.3.c.3 sub finem. s.14.c.20 s.16

aut scaturigo aquam sine fine egerit. Nam concupiscentia nunquam plane in hominibus interit & extinguitur, donec per mortē è corpore mortis liberati, semetipsos prorsus exuerint. Baptismus quidem promittit nobis submersum esse nostrum Pharaonem & peccati mortificationem: non tamen ita vt ampliùs non sit, aut nobis negotium non facessat: sed tantùm ne superet. Nam quandiu in hoc carcere corporis nostri clausi degemus, habitabunt in nobis reliquiæ peccati: sed si promissionem in Baptismo nobis à Deo datam fide tenemus, non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autem se fallat, nemo sibi in suo malo blandiatur quum audit peccatum semper in nobis habitare. Non in hoc dicuntur ista, vt peccatis suis securè indormiant qui alioqui plus satis propensi sunt ad peccandum: sed tantùm ne labascant, & animum despondeant, qui à carne sua titillantur & punguntur. Magis cogitent se in via adhuc esse, & multum se profecisse credant quum è sua concupiscentia aliquantulum minui in dies senserint, donec eò pertigerint quò tendunt: nempe ad vltimum interitum carnis suæ, qui in huius vitæ mortalis interitu perficietur. interea & strenuè certare, & ad progressum se animare, & ad plenam victoriam stimulare non desinant. Nam & hoc magis acuere debet eorum conatus, quòd sibi postquam diu enixi fuerint, non parum adhuc negotij restare vident. Sic habendum est, baptizamur in mortificationē carnis nostræ, quæ à Baptismo in nobis inchoatur, quam quotidie prosequimur: perficietur autem quum ex hac vita migrabimus ad Dominum.

Hoc cōfirmatur à ca. 6. ad Rom. & exempl. Pauli. lege l.3.c.19.s.6. & sup.c.1. à s.13. ad.4.

Rom.6.14.

Item loc. citati ibid. c.3.s.10.11.13. & c.20. s.45.

De legis vsu. l.2. c 7. à s.4. ad.14.

Accedit ad exempl. Pauli.

Rom.7.24.

Et in Euāg. Ioan. cap.8. Tract.41.

Rom.8.1.

12 Hic nihil aliud dicimus quàm quod Apostolus Paulus sexto ad Rom. capite clarissimè exponit. Postquam enim de gratuita iustitia disputauerat, quia nonnulli impij inde inferebant viuendum esse pro libidine, quia non essemus operum meritis accepti Deo: subiungit, eos omnes qui iustitia Christi induuntur, simul Spiritu regenerari, & huius regenerationis nos arrham habere in Baptismo. Hinc hortatur fideles, ne dominium peccato permittant in suis membris. Iam quia nouerat semper aliquid esse infirmitatis in fidelibus, ne propterea deijcerentur, adijcit consolationem, quòd non sint sub Lege. Quia iterum videri poterat, insolescere posse Christianos, eo quòd nō sint sub iugo Legis, tractat qualis sit illa abrogatio, & simul quis sit Legis vsus: quam quæstionem iam secundò distulerat. Summa est, nos esse liberatos à rigore Legis vt Christo cohęreamus. Legis verò officium esse, vt prauitatis nostræ conuicti, nostram impotentiam & miseriam confiteamur. Porrò quia prauitas illa naturæ non tam facilè apparet in homine profano, qui sine timore Dei cupiditatibus suis indulget: exemplum in homine regenerato ponit, hoc est in seipso. Dicit igitur perpetuam sibi luctam esse cum reliquijs carnis suæ, seque vinctum misera seruitute detineri quominus se totum diuinæ Legis obedientiæ consecret. Itaque cum gemitu cogitur exclamare, Infœlix ego! Quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio? Quòd si filij Dei captiui in carcere detinentur quandiu viuunt, magnopere anxios esse necesse est periculi sui cogitatione, nisi huic timori obuiam eatur. Attexit ergo in hunc vsum consolationem, nihil esse damnationis ampliùs ijs qui sunt in Christo Iesu. Vbi docet, eos quos semel Dominus recepit in gratiam, in Christi sui communionem inseruit, in Ecclesiæ societatem per Baptismum cooptauit, dum in Christi fide perseuerant, etiamsi à peccato obsideantur, atque adeò peccatum in se circunferant, reatu tamen & damnatione esse absolutos. Hæc si simplex est ac genuina Pauli interpretatio, non est quòd inusitatum aliquid tradere videamur.

2 Baptismi fines iuxta diuisionē sup.

13 Confessioni autem nostræ apud homines sic seruit Baptismus. Siquidem nota est qua palàm profitemur nos populo Dei accēseri velle: qua testamur nos in vnius Dei cultum, in vnam religionem cum Christianis omnibus consentire: qua denique fidem nostram publicè affirmamus.

mus. vt non modò laudem Dei ſpirent corda noſtra, ſed linguæ etiam & omnia corporis membra quibus poſſunt ſignificationibus perſonent. Ita enim, vt decet, noſtra omnia in obſequium gloriæ Dei conferuntur, qua nihil vacuum eſſe debet, & cæteri noſtro exemplo ad eadem ſtudia incitentur. Huc reſpiciebat Paulus, quum interrogaret Corinthios annon in Chriſti nomen baptizati fuiſſent. Innuens ſcilicet, eo ipſo quòd in eius nomen fuiſſent baptizati, ſeſe illi deuouiſſe, in eius nomen iuraſſe & fidem illi ſuam apud homines obſtrinxiſſe, vt confiteri amplius alium non poſſent præter ſolum Chriſtum: niſi confeſſionem abnegare vellent quam in Baptiſmo ediderant. ſ.1.& c.14. ſ.13.19. Ita de ſanctifi. nomin. D.l.3.c.20. ſ.41. 1.Cor.1.13.

14 Nunc poſtquam enarratum eſt quid ſpectauerit Dominus noſter in inſtitutione Baptiſmi: quæ ſit nobis vtendi accipiendique ratio iudicare promptum eſt. Nam quatenus erigendæ, alendæ confirmandæq; fidei noſtræ datur, ſumendus eſt quaſi è manu ipſius authoris: certum perſuaſúmque habere conuenit, ipſum eſſe qui nobis per ſignum loquitur, ipſum eſſe qui nos purgat, abluit, delictorum memoriam abolet: ipſũ eſſe qui mortis ſuæ participes facit: qui Satanæ regnum adimit, qui concupiſcentiæ noſtræ vires eneruat: imò qui in vnum coaleſcit nobiſcum, vt eum induti filij Dei cenſeamur. Hæc inquam, tam verè certoque animæ noſtræ intus præſtare, quàm certò videmus corpus noſtrum extra ablui, ſubmergi, circundari. Iſthæc enim ſiue analogia, ſiue ſimilitudo, certiſſima eſt ſacramentorum regula: vt in rebus corporeis ſpirituales conſpiciamus, perinde acſi coram oculis noſtris ſubiectæ forent, quando iſtiuſmodi figuris repræſentare Domino viſum eſt. non quia ſacramento tales gratiæ illigatæ incluſæque ſint, quo eius virtute nobis conferantur: ſed duntaxat quia hac teſſera voluntatem ſuam nobis Dominus teſtificatur: nempe ſe hæc omnia nobis velle largiri. Neque tantùm nudo ſpectaculo paſcit oculos, ſed in rem præſentem nos adducit, & quod figurat efficaciter ſimul implet. Inſtitut. bap tiſ tractata, de vſu agit. ad ſ.16. Fidei confirmat. Sup c. 14 à ſ.8. ad 13. Ibid. ſ.3.19. Rom. 6 3. Gal. 3.27. Inſ c.17. ſ.3.9.14 &c. Nota hanc ſigni cum re analogiam vt inf. c.17. ſ.1.10.

15 Huius documentum ſit Cornelius Centurio, qui peccatorum remiſſione, qui gratijs Spiritus ſancti viſibilibus iam antea donatus, baptizatus eſt: non largiorem remiſſionem è Baptiſmo petens, ſed certiorem fidei exercitationem: imò fiduciæ augmentum ex pignore. Obiecerit fortè aliquis, Cur igitur Paulo dicebat Ananias vt peccata ſua per Baptiſmum ablueret, ſi Baptiſmi ipſius virtute peccata non abluuntur? Reſpondeo, Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quod, quantum ad fidei noſtræ ſenſum, nobis à Domino exhibetur, ſiue id tum primùm teſtatur, ſiue teſtatum magis ac certius confirmat. Hoc itaque tantùm voluit Ananias, Vt certus ſis, Paule, remiſſa tibi eſſe peccata, baptizare. Promittit enim Dominus in Baptiſmo remiſſionem peccatorum. hanc accipe, & ſecurus eſto. Quanquam mihi animus non eſt Baptiſmi vim extenuare, quin ſigno accedat res & veritas, quatenus per externa media Deus operatur. Cæterùm, ex hoc ſacramento, quemadmodum ex alijs omnibus nihil aſſequimur niſi quantum fide accipimus. Si fides deſit, erit in teſtimonium ingratitudinis noſtræ, quo rei coram Deo peragamur, quia promiſſioni illic datæ increduli fuerimus. Quatenus verò confeſſionis noſtræ ſymbolum eſt, teſtari eo debemus fiduciam noſtram in Dei miſericordia eſſe, & puritatem noſtram in peccatorum remiſſione, quæ parta nobis eſt per Ieſum Chriſtum: noſque in Eccleſiam Dei ingredi, vt vno fidei & charitatis conſenſu cum fidelibus omnibus viuamus vnanimes. Hoc poſtremum voluit Paulus, quum inquit in vno nos omnes Spiritu baptizatos eſſe, vt vnum corpus ſimus. Act. 10.48. Pergit in eadẽ demõſt Exem. huius memin. l.3. c.2. ſ.32. Act. 9.17. Sup. c.3. ſ 3. Sic docuit ſup c.14 ſ.9 Ideo Iohan. 1.33. tribuit Chriſt. internum baptiſ. Act. 11.15. 16. Vide annot. ſup. c.14. ſ.7. Inf. c.16. ſ.22. 1.Cor. 12.13

16 Porrò ſi verum eſt quod conſtituimus, ſacramentum non ex eius manu æſtimandum eſſe à quo adminiſtratur, ſed velut ex ipſa Dei manu, à quo haud dubiè profectum eſt: inde colligere licet nihil illi afferri Baptiſmus non pendet à dignit. vel indignit.

Sup.c.2.s.11 c.1.s.19.
Simile.
Aduersus eos egit toti.
Sup.c.1.s.20 Inf.c.19. s.10.

vel auferri eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atque inter homines, siqua missa epistola fuerit, modò satis & manus & signum agnoscatur, minimè refert quis aut qualis tabellarius fuerit: ita nobis sufficere debet manum & signum Domini nostri in sacramentis suis agnoscere, à quocunque tandem tabellario deferantur. His Donatistarum error pulchrè refutatur, qui vim ac pretium sacramenti metiebantur ministri dignitate. Tales hodie sunt Catabaptistæ nostri, qui rite nos baptizatos pernegant, quòd ab impijs & idololatris in regno Papali baptizati sumus: itaque anabaptismum furiosè vrgent. Aduersùs quorum ineptias satis valida ratione muniemur, si cogitemus nos Baptismo initiatos, non in nomen alicuius hominis, sed in nomen Patris, & Filij & Spiritus sancti: ideoque Baptismum non esse hominis, sed Dei: à quocunque tandem administratus fuerit. Vt maximè Dei & totius pietatis ignari aut contemptores fuerint qui nos baptizabant: non tamen in suæ ignorantiæ vel sacrilegij consortium nos tinxerunt, sed in fidem Iesu Christi: quia non suum, sed Dei nomen inuocauerunt, nec in aliud nomen nos baptizarunt. Quòd si baptisma Dei erat, habuit certè inclusam promissionem de peccatorum remissione, mortificatione carnis, viuificatione spirituali, participatione Christi. Sic Iudæis nihil obfuit, ab impuris Sacerdotibus & apostatis fuisse circuncisos: neque propterea irritum fuit signum, vt iterari necesse foret, sed ad genuinam originem redire satis fuit. Quod obijciunt in conuentu piorum debere Baptismum celebrari, non efficit vt totam eius vim quod in parte vitiosum est extinguat. Nam quum docemus quid fieri deceat vt purus sit Baptismus, omnique inquinamento vacuus, non abolemus Dei institutionem, quanuis eam idololatræ corrumpant. Nam quum olim multis superstitionibus vitiata esset circuncisio, pro gratiæ tamen symbolo haberi non desijt. nec Iosias & Ezechias, quum ex toto Israele colligerent qui defecerant à Deo, ad alteram eos circuncisionem vocarunt.

*Mat.*28.19
Hoc argum. tract.Lomb. sent.lib.4. dist.5.
Augu.tract. 5.In Ioan. & de vnico baptis.cont. Petit.cap.11
Nota qualis sit baptism. papisticus.
sup.c.2. De Pp.& Israelit. Eccle.c.1. s.18.24.25.

17 . Iam verò quòd nos interrogant, quæ tamen fides nostra Baptismum aliquot annis sequuta sit, vt inde euincant irritum esse Baptismū, qui nobis non sanctificatur nisi verbo promissionis fide accepto: ad id postulatum respondemus, nos quidem cæcos & incredulos, longo tempore promissionem quæ in Baptismo nobis data erat non tenuisse: promissionem tamen ipsam, quando à Deo erat, statam semper & firmam veracemque mansisse. Etiamsi omnes homines mendaces & perfidi, Deus tamen verax esse non desinit: etiamsi omnes perditi, Christus tamen salus manet. Fatemur ergo Baptismum pro eo tempore non profuisse nobis hilum, quando in eo nobis oblata promissio, sine qua Baptismus nihil est, neglecta iacebat. Nunc vbi, Dei gratia, resipiscere cœpimus, cæcitatem nostrā & duritiem cordis accusamus, qui tantæ eius bonitati tam diu ingrati fuerimus. Cæterùm promissionem ipsam non euanuisse credimus: quin potiùs sic reputamus, Deus per Baptismum peccatorum remissionem pollicetur, & promissam indubiè omnibus credentibus præstabit. Ea promissio nobis in Baptismo fuit oblata: fide igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infidelitatem sepulta fuit: nunc igitur eam per fidem recipiamus. Quamobrem vbi ad resipiscentiam Iudaicum populum Dominus inuitat, de altera circuncisione nihil ijs præcipit, qui impia (vt diximus) & sacrilega manu circuncisi, eadem aliquandiu impietate impliciti vixerant: sed solam cordis conuersionem vrget. Quoniam, vtcunque fœdus ab illis violatum foret, symbolum tamen fœderis, ex Domini institutione, firmum inuiolabileque semper manebat. Sola ergo resipiscentiæ conditione in fœdus restituebantur, quod semel cum illis in circuncisione Deus percusserat: quam tamen per fœdifragi Sacerdotis manum acceptam, quantum in se erat, rursum polluerant, & cuius effectum extinxe-

1. Obiect. Anabaptist.
Vide quæ tract. Inf.c. 16.s.14.
Rom.11.29.
*Rom.*3.3.
Sic Dei promissi. firmas docuit l.3. c.22.s.10.
Ad baptism promis. recur. sup s.3.
Prophetarū exhortat. sup c.1.s.19
De conuer. cordis l 3. c.3.s.6. Inf.c.16.s.3

tinxerant.

18 Verùm igneum sibi videntur telum vibrare quum allegant, Paulum rebaptizasse eos qui Iohannis Baptismo semel baptizati erant. Nam si nostra confessione, idem prorsus fuit Iohannis Baptismus qui nunc noster est: quemadmodum illi antea perversè instituti, vbi rectam fidem edocti sunt, in eam sunt rebaptizati: ita Baptismus ille qui sine vera doctrina fuit, pro nihilo reputandus est: & ex integro baptizari debemus in veram religionem qua nunc primùm imbuti sumus. Nonnullis videtur, quempiam fuisse Iohannis κακόζηλον, qui priori Baptismate in vanam potius superstitionem illos initiasset. Cuius rei videntur hinc coniecturam sumere quòd se ignaros prorsus Spiritus sancti esse confitentur: cuius scilicet ruditatis nunquam discipulos à se Iohannes dimisisset. Verùm nec verisimile est Iudæos, etiamsi minimè fuissent baptizati, omni Spiritus cognitione fuisse destitutos, qui tot Scripturæ testimonijs celebratur. Quòd ergo respondent se nescire an sit Spiritus, intelligendum est acsi dicerent se necdum audiuisse, an gratiæ Spiritus, de quibus rogabantur à Paulo, Christi discipulis darentur. Ego autem concedo fuisse illud verum Iohannis Baptisma, & vnum idémque cum Christi Baptismate: sed rebaptizatos nego. Quid igitur sibi volunt verba, Baptizati sunt in nomine Iesu? Quidam interpretantur, tantum syncera doctrina eruditos à Paulo fuisse. sed simplicius intelligere malim, Baptismum Spiritus sancti, hoc est, *gratias Spiritus visibiles per manuum impositionem datas: quas Baptismi nomine significari non nouum est. Qualiter in die Pentecostes, recordati Apostoli dicuntur verborum Domini de Baptismo ignis & Spiritus. Et Petrus eadem sibi in memoriam redijsse commemorat, vbi gratias illas in Cornelium eiúsque familiam & cognationem effusas vidisset. Nec repugnat quod postea subditur, Quum imposuisset illis manus, descendebat Spiritus sanctus super eos. Non enim duo diuersa narrat Lucas: sed formam narrationis sequitur Hebræis familiarem, qui primum rei summam proponũt, deinde fusius explicant. Quod ex ipso verborum contextu animaduertere quiuis potest. Dicit enim, His auditis baptizati sunt in nomine Iesu. Et quum imposuisset illis manus Paulus, Spiritus sanctus descendebat super illos. Hac posteriori locutione describitur qualis ille fuerit Baptismus. Quòd si priorem Baptismum ignorantia vitiat, vt sit altero Baptismo corrigenda: primi omnium rebaptizandi erant Apostoli, qui toto post Baptismum suum triennio vix modicam synceriorís doctrinæ particulam degustauerant. Iam & quæ inter nos flumina sufficerent tot repetendis tinctionibus, quot ignorantiæ, Domini misericordia, quotidie in nobis corriguntur.

[Margin: 2. Obiect. *Act.* 19.3.5 Hunc loc. notauit sup. s.6.& docuit eundem esse Ioan. cũ nostro bapt. s.7.8. Quorundã sententia. Act 19.2. Vt probauit l.1.c.13.à s.13 ad 17. * Effusæ die Pentecostes Act.2.1.& Inf.c.19.s.6. de quib. Ioan.7.29. *Act.* 1.5. *Act.* 11.16. De Cornel. sup s.15. Act 19.5. Nodi solut. ab Hebræ. phrasi. Act 9 17 & 18.25.& 19 19.4. Apost. baptizati Ioan baptismo.]

19 Mysterij vis, dignitas, vtilitas & finis satis iam, nisi fallor, liquere debent. Quod ad externum symbolum pertinet, vtinam genuina Christi institutio valuisset quantum par erat ad cohibendam hominum audaciam. Quasi enim res esset contemptibilis, ex Christi præcepto, aqua baptizari, inuenta est benedictio, vel potius incantatio quæ verã aquæ consecrationem pollueret. Additus postea cereus cum chrismate: exsufflatio verò ianuam ad Baptismum aperire visa est. Etsi autẽ me non latet quàm vetusta sit aduentitiæ huius farraginis origo, respuere tamen mihi & pijs omnibus fas est quicquid ad Christi institutionẽ addere ausi sunt homines. Quum autem videret Satan stulta mundi credulitate absq; negotio ferè inter ipsa Euangelij exordia receptas esse suas imposturas, ad crassiora ludibria prorupit, hinc sputum & similes nugæ palàm in Baptismi probrum effræni licentia inuectæ. Quibus experimentis discamus nihil vel sanctius esse vel melius vel tutius quàm vnius Christi authoritate contentos esse. Quanto igitur satius erat omissis theatricis pompis, quæ simplicium oculos perstringunt, & mentes hebetant, quoties

[Margin: De alijs corrupt. Pp Inf.c.18 s.20. Chri. institu Mat.28.19. Ioan.13.23. De simil.b. Nænijs sup. c.10.s.20. Beza cap 7. initio art. 11]

baptizandus aliquis esset, in cœtum fidelium ipsum repræsentari, & tota Ecclesia, velut teste, spectante & orante super eum, Deo offerri: recitari fidei confessionem, qua sit instituendus catechumenus: enarrari quæ in Baptismo habentur promissiones: catechumenum baptizari in nomen Patris & Filij & Spiritus sancti: remitti demum cum precibus & gratiarum actione. Sic nihil omitteretur quod ad rem faceret, & vna illa ceremonia quæ à Deo authore profecta est, nullis exoticis sordibus obruta, clarissimè effulgeret. Cæterùm mergatúrne totus qui tingitur, idque ter an semel, an infusa tantùm aqua aspergatur, minimum refert: sed id pro regionum diuersitate Ecclesijs liberum esse debet. Quanquam & ipsum Baptizandi verbum mergere significat, & mergendi ritum veteri Ecclesiæ obseruatum fuisse constat.

Inf. de Chrismate c. 19. f. 9. 11. c. 17 f. 43. Syluest. Pp. decretum. Catec. c. 19. f. 4. Mart. loc. 8. clas. 3 f. 14. Mergendi ritus.

20 Hoc etiam scire ad rem pertinet, perperam fieri si priuati homines baptismi administrationem sibi vsurpent. est enim pars Ecclesiastici ministerij, tam huius quàm Cœnæ dispensatio. Neque enim aut mulieribus aut hominibus quibuslibet mandauit Christus vt baptizarent: sed quos Apostolos constituerat, ijs mandatum hoc dedit. Et quũ discipulos iussit facere in Cœnæ administratione quod fieri ab ipso viderant, quũ ipse legitimi dispensatoris officio functus esset: voluit proculdubio vt in eo suum exemplũ imitarentur. Quòd autem multis abhinc seculis, adeoq; ab ipso ferè Ecclesiæ exordio vsu receptũ fuit vt in periculo mortis laici baptizarent, si minister in tempore non adesset, non video quàm firma ratione defendi queat. Ne ipsis quidem veteribus qui hunc morem vel tenebant vel patiebantur, constabat an rectè id fieret. Hanc enim dubitationem præ se fert Augustinus quum dicit, Etsi laicus necessitate compulsus Baptismum dederit, nescio an piè quisquam dixerit esse repetendum. Nulla enim cogente necessitate si fiat, alieni muneris vsurpatio est: si autem necessitas vrgeat, aut nullum aut veniale delictum est. De mulieribus porrò citra vllã exceptionem sancitum fuit in Concilio Carthaginensi, ne baptizare omnino præsumant. At periculum est ne is qui ægrotat, si absque Baptismo decesserit, regenerationis gratia priuetur. Minimè verò. Infantes nostros, antequam nascantur, se adoptare in suos pronuntiat Deus, quum se nobis in Deum fore promittit, seminique nostro post nos. Hoc verbo continetur eorum salus. Nec quisquam in Deum tam contumeliosus esse audebit, vt eius promissionem effectui suo sufficere per se neget. Quantum damni inuexerit dogma illud malè expositum, Baptisma esse de necessitate salutis pauci animaduertunt: ideòque minùs sibi cauent. nam vbi inualuit opinio, perditos esse omnes quibus aqua tingi nõ contigit, nostra conditio deterior est quàm veteris populi, quasi restrictior esset Dei gratia quàm sub Lege, venisse enim Christus censebitur non ad implendas promissiones, sed abolendas: quando promissio, quæ tunc ante octauum diem saluti conferendæ per se erat satis efficax, nunc absque signi adminiculo rata non esset.

Non licere alijs quàm verbi mini. baptizare. Sup. c. 3. f. 6. Mat. 28. 19. & 26 19. Luc. 22. 19. 1. Cor. 11. 24 25. *Lib. cont. epist. Par. 2. cap. 13.* Cõc. Cart. 4. *Cap.* 100. De consecr. d. 4 c. mulie 1. obiect. à necessit. baptis. Solutio à natura fœde. Gen. 17. 7. Inf. c. 16. f. 6. 7.

21 Qualis verò ante natum Augustinum consuetudo fuerit, primum ex Tertulliano colligitur, non permitti mulieri loqui in Ecclesia, sed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vllius virilis nedum sacerdotalis officij sortem sibi vendicet. Eiusdem rei locuples testis est Epiphanius, vbi Marcioni exprobrat quòd mulieribus daret baptizandi licentiam. Nec verò me latet eorum qui contra sentiunt responsio, multum scilicet differre communem vsum ab extraordinario remedio quum vltima vrget necessitas: sed quum ludibrium esse pronuntians dare fœminis baptizandi licentiam nihil excipiat, satis apparet, corruptelam hanc ab eo dãnari, vt nullo prætextu sit excusabilis. Libro etiã tertio, vbi ne sanctæ quidem Christi matri fuisse permissum docens, nullam restrictionẽ addit.

Non licere mulierib. Tertul. lib. de Virg. veland. *Lib. con. hæres.* 11. 2. Obiect. Epiph. cõtra Collyridian.

22 Intempestiuè citatur Sephoræ exemplum. Nam quòd placatus fuit

Exo. 4. 25.

fuit Dei Angelus postquam illa arrepto lapide filium circuncidit, inde perperam colligitur factum illius probatum fuisse Deo. Alioqui dicendũ esset placuisse Deo quem Gentes ab Assyria traductæ erexerant cultum. Sed alijs validis rationibus probatur, inscitè ad imitationem trahi quod egit stulta mulier. Si dicerem, fuisse aliquid singulare quod in exemplum trahi non debet, ac præsertim quum nusquam legatur olim circuncidendi speciale datum fuisse Sacerdotibus mandatum, dissimilem esse rationem Circuncisionis & Baptismi: hoc ad refutationem satis valeret. Aperta enim sunt Christi verba, Ite, docete omnes gentes, ac baptizate. Quãdo eosdem constituit Euangelij præcones & ministros Baptismi, nemo verò in Ecclesia, teste Apostolo, honorem sibi vsurpat, sed qui vocatus est vt Aaron: quisquis sine legitima vocatione baptizat, in alienum inuolat munus. In rebus etiam minutissimis, vt in cibo & potu, quicquid dubia conscientia aggredimur, Paulus apertè clamat esse peccatum. In muliebri igitur Baptismo multò grauiùs peccatur, vbi regulam à Christo traditam violari palàm est. quandoquidem diuellere quæ Deus coniungit, nefas esse scimus. Sed hoc totum omitto: tantùm lectores attendere velim, nihil minùs Sephoræ fuisse propositum quàm vt Deo ministeriũ præstaret. Filium periclitari videns, fremit & obmurmurat, nec sine indignatione præputium in terram proijcit: marito sic conuitiatur, vt Deo quoque succenseat. Denique hoc totum ab animi impotentia profectum esse palàm est: quia Deo & marito obstrepit quòd filij sanguinem fundere cogitur. Adde quòd si in alijs omnibus probè se gessisset, hæc tamẽ est inexcusabilis temeritas quòd præsente marito circuncidit filium, non priuato quopiam homine, sed Mose primario Dei Propheta, quo nullus vnquam maior in Israele surrexit: quod nihilo magis ei licebat quàm hodie mulieribus sub Episcopi oculis. Sed hanc controuersiam mox nullo negotio dirimet hoc principium, nõ arceri à regno cælorum infantes quos è præsenti vita migrare continget antequam aqua mergi datum fuerit. Atqui iam visum est, fieri non leuem iniuriam Dei fœderi nisi in eo acquiescimus, acsi per se infirmum esset: quum eius effectus neque à Baptismo neque ab vllis accessionibus pendeat. Accedit postea sacramentũ sigilli instar, non quòd efficaciam Dei promissioni, quasi per se inualidæ conferat, sed eam duntaxat nobis confirmet. Vnde sequitur, nõ ideo baptizari fidelium liberos, vt filij Dei tunc primùm fiant qui antè alieni fuerint ab Ecclesia, sed solenni potiùs signo ideo recipi in Ecclesiam, quia promissionis beneficio iam antè ad Christi corpus pertinebãt. Proinde si in omittendo signo nec socordia est, nec contẽptus, nec negligentia, tuti ab omni periculo sumus. Multò igitur sanctius est, hanc Dei ordinationi reuerentiã deferre, vt non aliunde sacramenta petamus quàm vbi Dominus deposuit. Vbi ab Ecclesia sumere non licet, non sic illis alligata est Dei gratia quin eam fide ex verbo Domini consequamur.

Sephoræ exemplum nihil prodesse. 2.Reg.17.24.32. & sup.c.10. s.23. Discr. bapt. & circunc. Sup.c.14. s.22. *Mat.*28.19 *Heb.*5.4. *Rom.*14.23 Quam regulam posuit. Sup.c.13. s.20. Mat.19.6. Consilium Sephoræ & errores. Ex.4.24.25 Fuerunt etiam næui in fide Saræ & Rebec.l.3. c.2.s.31. Exod.33.11 Nu.12.3.7. Deu.34.10. Heb.5.5. Inf.c.16.s.6 Sup.s.14.16 c.3.s.6.10. Fidelium liberi in fœdere. 1.Cor.7.14. Act.2.39. Inf.c.16. s.15.

Pædobaptismum cum Christi institutione & signi natura optime congruere. CAP. XVI.

QVONIAM autem hoc seculo phrenetici quidam spiritus ob pædobaptismum graues excitarunt in Ecclesia turbas, nec tumultuari etiamnum desinunt: facere nequeo quin ad cohibẽdas eorum furias appendicem hîc subijciam. Quæ sicui impendio prolixior fortè visa fuerit, is, quæso, secum reputet tanti esse nobis debere doctrinæ in re maxima puritatem vnà cum Ecclesiæ pace, vt nihil fastidiosè sit excipiendum quod ad vtranque redimendam cõducat. Adde quòd disputationem hanc ita studebo componere, vt mysterio Baptismi clariùs explicando non parum habitura sit momenti Argumento sanè in speciem fauorabili pædobaptismum impugnant, nulla Dei institutione fundatum esse

Hoc cap. superiori adiunctum est contra Anabaptistas. Pędobapt. esse Dei institu. ab hac s.ad.10.

2 Refutat aduersar. arg. à 10. ad 31. iactando, sed hominum duntaxat audacia, prauaque curiositate inuectũ, stulta deinde facilitate vsu temere receptum. Sacramentum enim, nisi certo verbi Dei fundamento nitatur, de filo pendet. Verùm quid si re probè animaduersa eiusmodi calumniam falsò ac iniquè sanctæ Domini ordinationi inuri apparebit? Disquiramus ergo primùm eius ortum. Et

3 f. 31. impugnat Seruet. Mart. loc. 3. Clas. 4. à f. 4. ad finem. si quidem constiterit, sola hominum temeritate excogitatum, eo valere iusso, veram Baptismi obseruationem sola Dei voluntate metiamur. Sin verò certa eius authoritate nequaquam destitui comprobatum fuerit, cauendum ne sacrosancta Dei instituta conuellendo, in ipsum quoque authorem simus contumeliosi.

Dogma tã quã axioma in quæst sacrament. Inf. c. 19. f. 2 & ibi sæpe repetitum. Vt sup. c. 14 f. 3.5.6.12. Inf. c. 17. f. 11.14. & f. 24.35.36. Vt docuit sup. c. 15 à f. 1. ad 14.

2 Principiò dogma est satis notum, & inter pios omnes cõfessum, rectam signorum considerationem, non in externis duntaxat ceremonijs sitam esse: verùm à promissione pendere potissimum, ac mysterijs spiritualibus, quibus figurandis ceremonias ipsas Dominus ordinat. Itaque qui perdiscere voluerit quid valeat Baptismus, quorsum spectet, quid denique omnino sit: ne cogitationem suam in elemento sistat, & corporeo spectaculo: sed eam potiùs ad Dei promissiones, quæ nobis illic offeruntur, & ad interiora, quæ illic repræsentãtur, arcana erigat. Hæc qui tenet solidam Baptismi veritatem, & totam, vt ita loquar, eius substantiam est assequutus: atq; inde etiam docebitur quæ sit ratio & quis vsus externæ aspersionis. Rursum, qui his contemptim præteritis, visibili ceremoniæ mentem penitus affixam habuerit, & alligatam: nec vim nec proprietatẽ Baptismi intelliget: neque id quidem, quid sibi aqua velit, aut quem vsũ habeat. Quæ sententia pluribus & luculentioribus Scripturæ testimonijs comprobata est quàm vt longius eam in præsens persequi necesse sit. Superest ergo iam vt ex promissionibus in Baptismo datis quæramus quæ vis eius sit & natura. Scriptura ostendit peccatorum purgationem, quam à Christi sanguine obtinemus, hic primo demõstrari. Deinde carnis mortificationem, quæ mortis eius participatione constat, per quam in vitæ nouitate regenerãtur fideles, atque adeò Christi societatem. Ad hãc sũmam referri potest quicquid in Scripturis de Baptismo traditum est: nisi quòd etiam præterea testandæ apud homines religionis est symbolum.

Act. 2. 38. Rom. 6. 3. Coloss. 2. 11. 12.

Collat. Circuncis. & baptismi sup. c. 14. f. 20. 21

3 Quoniam autem ante institutum Baptismum, eius vice, populo Dei Circuncisio erat: quid inter se differant, & qua similitudine conueniant hæc duo signa, inspiciamus: vnde pateat quæ sit alterius ad alterum anagoge. Vbi Dominus Circuncisionem Abrahæ seruãdam mandat, præfatur se illi & semini illius in Deum fore: addens penes se affluentiam sufficientiamq; esse rerum omnium, quò Abraham manum eius, omnis boni scaturiginem fore sibi duceret. Quib[9] verbis æternæ vitæ promissio cõtinetur: quemadmodum interpretatur Christus, argumentum hinc ducẽs ad euincendam fidelium immortalitatem & resurrectionem. Neque enim (inquit) Deus mortuorum est, sed viuentium. Quare & Paulus Ephesijs demonstrans ex quo exitio liberasset eos Dominus, ex eo quòd in Circũcisionis fœdus admissi non fuerant, eos sine Christo, sine Deo, sine spe, extraneos à Testamentis promissionis fuisse colligit. quæ omnia fœdus ipsũ comprehendebat. Primus autem ad Deum accessus, primus ad immortalem vitam ingressus, est peccatorum remissio. Vnde conficitur promissioni Baptismi de nostra purgatione, hanc respondere. Pòst ab Abrahamo Dominus stipulatur, vt ambulet corã se in synceritate & innocentia cordis: quod ad mortificationem pertinet seu regenerationem. Ac nequis ambigeret, signum mortificationis esse Circuncisionem, Moses alibi clariùs explicat, dum Israeliticum populum exhortatur ad præputium cordis Domino circuncidendum, propterea quòd selectus sit in populum Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Dei vbi Abrahæ posteritatem in populum sibi cooptat, circuncidi præcipit: ita Moses corde circuncidi

Gen. 17. 10
De his promissionib. l. 2. c. 8. f. 13 21. c. 10. f. 8. 9. Inf. f. 9.
Mat. 22. 32
Luc. 20. 38.
Ephes. 2. 12 c. 24. f. 10. Sup. c. 14. f. 12.
l. 3. c. 20. f. 25. 45. sup. c. 1. f. 26 c. 13 f. 6. Inf. f. 6. 15.
Deu. 10. 16
Deu. 30. 6.

circuncidi oportere pronuntiat, enarrans ſcilicet quæ ſit iſtius carnalis circunſionis veritas. Deinde nequis ad eam ſuis ipſius viribus eniteretur, opus gratiæ Dei eſſe docet. Hæc omnia toties à Prophetis inculcantur, vt multa huc teſtimonia congerere non ſit opus quæ ſponte paſſim occurrunt. Habemus ergo ſpiritualem promiſſionem in Circunciſione Patribus editam qualis in Baptiſmo nobis datur: quandoquidem peccatorum remiſſionem & carnis mortificationem illis figurauit. Præterea vt fundamentum Baptiſmi, Chriſtum eſſe docuimus, in quo vtrumque iſtorum reſidet: ita & Circunciſionis eſſe conſtat. Ipſe enim Abrahæ promittitur, atque in ipſo Gentium omnium benedictio. Cui gratiæ obſignādæ, Circunciſionis ſignum additur.

c.15.ſ.16. Vide etiam de cordis circunciſ.l.3.c.3.ſ.6. Ier.4.4. Rom.2.29. Coloſſ.2.11. Sup.c.15. ſ.17.

4 Iam nullo negotio videre eſt, quid ſimile ſit in his duob⁹ ſignis, aut quid diuerſum. Promiſſio in qua ſignorum virtutem conſiſtere expoſuimus, in vtroque vna eſt: nempe paterni Dei fauoris, remiſſionis peccatorum, vitæ æternæ. Deinde res figurata etiam vna & eadem, nempe regeneratio. Fundamentum quo iſtarum rerum complementum nititur, in vtroq; vnum. Quare nihil in myſterio interiore eſt diſcriminis, è quo tota ſacramentorum vis & proprietas æſtimanda eſt. Quæ reſtat diſſimilitudo, ea in ceremonia exteriore iacet, quæ minima eſt portio: quum potiſſima pars à promiſſione & re ſignata pendeat. Itaque cōſtituere licet, quicquid Circunciſioni conuenit, ad Baptiſmum ſimul pertinere, excepta viſibilis ceremoniæ differentia. Ad hanc anagogen & comparationē nos manu ducit Apoſtoli regula, qua omnem Scripturæ interpretationem ad proportionem fidei exigere iubemur. Et ſanè penè ſe palpandam hac in parte veritas præbet. Perinde enim ac Circunciſio, quia teſſera Iudæis quædam erat qua ſe in populum familiamque Dei adoptari fiebant certiores, ac ipſi etiam viciſſim nomen ſe Deo dare profitebantur, primus illis erat in Eccleſiam ingreſſus: nunc quoque per Baptiſmum Deo initiamur, vt eius populo adſcribamur, & ipſi mutuò in eius nomen iuremus. Quo extra controuerſiam apparet, Baptiſmum in Circunciſionis locum ſubijſſe, vt eaſdem apud nos partes obeat.

Ex his quid ſimile ſit. Sup.c.14. ſ.20 21. Inf.c.18. ſ.11. Quid diſſimile. Mart.loc.8. Claſ.4.ſ.4.5 Inf.ſ.6 10. Ro.12.3.6. De hac regula. Sup.c.9.ſ.13. Inf.c.17. ſ.25.32. Sup.c.15 ſ.6 Item ibid. ſ.13.

5 Iam ſi veſtigare placet an iure infantibus Baptiſma communicetur: nónne nimiùm illum ineptire, imò delirare dicemus, qui in elemēto aquæ duntaxat & externa obſeruatione immorari velit, ad ſpirituale verò myſterium mentem aduertere non ſuſtineat? cuius ſiqua habeatur ratio, conſtabit proculdubio infantibus meritò adminiſtrari Baptiſmum, vt qui illis debeatur. Non enim Dominus olim Circūciſione dignatus eſt quin eorum omnium participes faceret quæ per Circunciſionem tunc ſignata fuerunt. Alioqui meris præſtigijs ludificatus eſſet populum ſuum, ſi fallacibus ſymbolis eos lactaſſet. quod ſolo auditu horrendum eſt. Diſertè nanque pronuntiat, Circunciſionem infantuli, loco ſigilli futuram ad obſignandam fœderis promiſſionem. Quod ſi fœdus firmum & fixum manet: Chriſtianorum liberis non minùs hodie competit, quàm ſub veteri Teſtamento ad Iudæorum infantes ſpectabat. Atqui ſi rei ſignatæ ſunt participes, cur à ſigno arcebuntur? ſi veritatem obtinent, cur à figura depellentur? Quanquam ſignum exterius in ſacramento ita cum verbo cohæret, vt diuelli nequeat: ſi tamen diſcernatur, vtrum, quæſo, pluris cenſebimus? Sanè quum ſignum videamus verbo ſeruire, ſubeſſe illi dicemus, & inferiore loco ſtatuemus. Quum ergo ad infantes deſtinetur Baptiſmi verbum: cur ſignum, hoc eſt verbi appendix, ab illis prohibebitur? Hæc vna ratio, ſi nullæ aliæ ſuppeterent, abunde ſufficeret ad confutandos omnes qui reclamare voluerint. Quod obijcitur ſtatum fuiſſe diē Circunciſioni, planè tergiuerſatorium eſt. Nos iam certis dieb⁹ non eſſe Iudæorum inſtar alligatos concedimus: verùm quando Dominus, vtcunque nullum diem præſcribat, declarat tamen ſibi placere vt ſolenni ritu

Concludit iure ideo Baptizari infantes qui cēſentur in fœdere. Verax Deus in promiſ. Sup.c.15. ſ.16.17. Gen.17.12. & 21.4. Sup.c.14.ſ.22.c.15.ſ.8. Inf.ſ.7. Mat.19.14. Cor.7.14 Mart.ibid. ſ.12.13. Et loc.7. ibid.ſ.18. Vbi de die octauo.

in suum fœdus recipiantur infantes: quid vltrà quærimus?

Rursus fœd. vrget de quo sup. s. 3. l. 2. c. 10. s. 7. c 8. s. 13. & c Sup c. 1. s. 26 Inf. s. 15. 31.

6 Quanquam Scriptura certiorem adhuc veritatis notitiam nobis aperit. Siquidem euidentissimum est, quod semel cum Abrahamo Dominus fœdus percussit, non minùs hodie Christianis cōstare, quàm olim Iudaico populo: adeoque verbum istud non minùs Christianos respicere, quàm Iudæos tum respiciebat. Nisi fortè arbitramur, Christum suo aduētu Patris gratiam imminuisse aut decurtasse. quod execrabili blasphemia non vacat. Quamobrem & Iudæorum liberi, quòd eius fœderis hæredes facti ab impiorum liberis discernerentur, semen sanctum vocabantur: eadem etiamnum ratione sancti censentur Christianorum liberi, vel altero duntaxat fideli parente geniti: & Apostoli testimonio differūt ab immundo idololatrarum semine. Iam quum Dominus, statim post fœdus cum Abrahamo percussum, ipsum in infantibus consignari exteriori sacramento præceperit, quid causæ dicent Christiani quominus hodiéque ipsum testificentur, atque obsignent in suis liberis? Neque mihi objiciat quispiam, non alio quàm Circuncisionis symbolo quod iampridem abolitum est, Dominum præcepisse fœdus suum confirmari. Respondere enim promptum est, ipsum, pro veteris Testamenti tempore, Circuncisionem instituisse confirmando suo fœderi: ea verò abrogata, manere tamē semper eandem confirmandi rationem quam cum Iudæis communem habemus. Proinde diligenter perpetuò intueri conuenit quid vtrisque sit cōmune, * quid illi separatum à nobis habeant. Fœdus commune est, communis eius confirmandi causa. Modus confirmandi tantùm diuersus est, quòd erat illis Circuncisio, in cuius vicem Baptismus nobis successit. Alioqui si testimonium quo Iudæi de seminis sui salute cōfirmati fuerunt, nobis eripitur, Christi aduentu factum fuerit vt obscurior & minùs testata sit nobis Dei gratia quàm antè Iudæis erat. Id si dici non potest citra extremam Christi contumeliam, per quem infinita Patris bonitas luculentiùs ac benigniùs quàm vnquam in terras effusa fuit, & hominibus declarata: fateri necesse est, non maligniùs saltem supprimendam, nec minore testimonio illustrandam quàm sub obscuris Legis vmbris.

1. *Cor.* 7. 14. Et quædam sup. c. 1. s. 26 c 15. s. 22. *Gen.* 17. 12 l. 3. c. 20. s. 25. 45. Obiect. Quā dissoluit à temporis diuersitate, vt l. 2. c. 11. s. 2. 4. 5. & sup. c. 14 s. 21. 22. *Sup. s. 3. 4. Col. 2. 11. 12 1. Pet. 3. 21. Heb. 8. 6.

7 Quamobrem Dominus Iesus specimen editurus, vnde mundus intelligat ipsum amplificandæ potiùs quàm limitandæ Patris misericordiæ aduenisse, comiter oblatos sibi infantes amplectitur, discipulos objurgans qui aditu illos prohibere conabantur: quando eos, quorum esset regnum cælorum, à se abducerēt, per quem solum patet in cælum ingressus. Verùm quid simile (dixerit quispiam) Baptismo cum hoc Christi amplexu? neque enim baptizasse illos narratur: sed excepisse, amplexus esse, & illis bene precatus. Proinde si eius exemplum imitari libet, precibus infantes adiuuemus: non autem baptizemus. Verùm nos Christi gesta paulò attentius reputemus quàm tale genus hominum. Neque enim hoc leuiter est prætereundum quòd infantes sibi offerri Christus iubet, addita ratione, Quoniam talium sit regnum cælorum. Ac postea voluntatem suam opere testatur, dum ipsos amplexus, precatione benedictionéque sua Patri commendat. Si adduci Christo infantes æquum est, cur non & ad Baptismum recipi, symbolum nostræ cum Christo communionis ac societatis? Si eorum est regnum cælorum, cur signū negabitur, quo velut aditus aperitur in Ecclesiam, vt in eam cooptati, hæredibus regni cælestis adscribantur? Quàm iniqui erimus, si abigamus quos Christus ad se inuitat? si quos suis donis ornat, spoliemus? si excludamus quos ipse vltrò admittit? Quòd si discutere volumus quantum à Baptismo absit quod illic egit Christus, quanto tamen maiore in pretio habebimus Baptismum (quo testificamur infantes in Dei fœdere contineri) quàm susceptionem, amplexum, manuum impositionem, precationem, quibus Christus ipse præsens, & suos esse, & à se sanctificari declarat? Alijs cauillis, quibus eludere

Mat. 19. 13. Christi exēplo hoc cōfirmat. Inf s. 17. 31. Beza cap. 4. art. 48. Cauillū aduersarior. in hunc locū, qui habetur Mat. 19. 14. Arg. à minori ad maius. sup. c 15 s. 6 Sic argumētat. Sup. s. 5. Mart. loc. 8. clas. 4. s. 7. 8 c 15 s. 22. sub finem.

eludere hunc locum nituntur, nihil quàm suam ignorantiam prodũt. argutantur enim ex eo quod dicit Christus, Sinite venite paruulos, iam grandiusculos annis fuisse, qui ad ingrediendum iam essent idonei. Sed ab Euangelistis βρέφη καὶ παιδία nominantur: quibus verbis significant Græci Infantulos ab vberibus pendentes. Venire ergo positum est simpliciter pro Accedere. En quales cogantur decipulas texere qui aduersùs veritatem obduruerunt. Porrò quòd iactant regnum cælorum infantibus non esse attributum, sed eorum similibus, quoniam dicatur talium esse, non ipsorum: nihilo est solidius. Id enim si recipitur, qualis futura est Christi ratio, qua ostendere vult ętate infantes à se non alienos? Quum iubet vt ad se infantes accedere sinantur nihil est clarius quàm veram infantiam notari. Quod ne absurdum videretur, subiungit, Talium est regnum cælorum. Quòd si infantes comprehendi necessarium est, minimè obscurum erit, per dictionem Talium, infantes ipsos ac eorum similes designari.

2. Cauill. Quod dissoluit ab etymo vocis. Luc. 18. 15. Vtitur voce βρέφη. Mat. 19. 13. & Mar. 10. 13 παιδία. Mar. ibid. vers. 15. habet παιδίον 3. Cauill.

8 Nemo iam est qui non videat, pædobaptismum nequaquam humanitus fabrefactum fuisse, qui tanta Scripturæ approbatione fulciatur. Nec satis speciosè nugantur qui obijciunt nusquam reperiri, vel infantẽ vnum per Apostolorum manus fuisse baptizatum. Etsi enim id nominatim ab Euangelistis non narratur, quia tamen neque rursum excluduntur illi quoties familiæ alicuius baptizatæ incidit mentio: quis inde, nisi insanus, ratiocinetur non fuisse baptizatos? Siquid valerent id genus argumenta, mulieres pariter Cœna Domini interdicendæ essent, quas Apostolorum seculo ad eam fuisse admissas non legimus. sed-enim hîc fidei regula contenti sumus. Dum enim reputamus quid ferat Cœnæ institutio, ex eo etiam quibus communicandus sit illius vsus facile iudicium est. quod & in Baptismo obseruamus. Siquidem vbi animaduertimus quem in finem institutus fuerit, euidenter conspicimus & infantibus non minùs competere quàm natu grandioribus. Eo itaque priuari nequeũt quin Dei authoris voluntati fraus manifesta fiat. Quòd autem apud simplicem vulgum disseminant, lõgam annorum seriem post Christi resurrectionem prætérijsse, quibus incognitus erat pædobaptismus: in eo fœdissimè mẽtiuntur. siquidem nullus est scriptor tam vetustus qui non eius originem ad Apostolorum seculum pro certo referat.

Respondet alt. obiect. inf. s. 20. Apost bapt. familias. inf. s. 28. Act. 16. 15. 32. Inf. c. 17. Aug. lib. 10 de Gen. ad lit. c. 23. Beati Rhenani annot. in lib. Tertul. de Coron. militis & de bapt.

9 Superest vt breuiter indicemus quisnã ex hac obseruatione fructus redeat cùm ad fideles qui liberos suos Ecclesiæ tingendos sistunt: tum ad ipsos qui sacra aqua tinguntur, infantes: nequis ceu inutilem ac otiosam aspernetur. Quanquam sicui in mẽtem venit, pædobaptismum hoc prætextu irridere, circuncisionis præceptum à Domino positum ludibrio habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent, quod non in hanc retorqueatur? Sic Dominus vlciscitur eorum arrogantiam qui protinus damnant quod carnis suæ sensu non comprehendunt. Verùm alijs armis nos instruit Deus quibus eorum stoliditas retundatur. Neq; enim sancta hæc eius institutio, qua fidem nostram eximia consolatione iuuari sentimus, superuacua meretur dici. Siquidem Dei signum puero communicatum, velut impresso sigillo, promissionem pio parenti datam confirmat, ac ratum esse declarat quòd Dominus non illi modò, sed semini eius in Deum sit futurus: neque eum modò bonitate gratiaq; sua prosequi velit, sed eius posteros in millesimam vsque generationem. Vbi quum ingẽs sese proferat Dei benignitas, primùm amplissimam gloriæ eius prædicandæ materiam suppeditat, & pia pectora lætitia non vulgari perfundit, qua simul ad redamandum tam pium Patrem vehementiùs incitantur: cui propter se posteritatem suam curæ esse conspiciunt. Neque moror si quispiam excipiat, confirmandæ filiorum nostrorum saluti sufficere debere promissionem: quando secus Deo visum est, qui prout imbecillita-

Fructus qui redeunt ad fideles, & ad Infantes. Mart. loc. 8. Clas. 4. s. 17. Et expresse Inf. s. 32. Fruct⁹ promission. obsignatio. Gen. 17. 12. Rom. 4. 11. Sup. c. 14. s. 5. 21. Sup. s. 6. Exod. 20. 6. Exceptioni quorund. respond.

Sup.c.14. ſ. 13.19. tem noſtram perſpectam habet, tantum illi in hac re indulgere voluit. Proinde qui promiſſionem de miſericordia Dei in liberos ſuos propaganda amplexantur, officij ſui eſſe cogitent, ipſos miſericordiæ ſymbolo ſignandos Eccleſiæ offerre: atque inde ſe ad certiorem animare fiduciam, quod præſenti oculo fœdus Domini filiorum ſuorum corporibus inſculptum cernunt. Nonnihil rurſum emolumenti pueri è ſuo Baptiſmo capiunt, quòd in corpus Eccleſiæ inſiti, alijs membris ſunt aliquanto commendatiores. Deinde vbi adoleuerint, eo ad ſerium Dei colendi ſtudium non mediocriter ſtimulantur, à quo in filios ſolenni adoptionis ſymbolo accepti fuerint, antequam per ætatem eum agnoſcere Patrem poſſent. Denique terrere nos ſummopere debet illa damnatio, vindicem fore Deum, ſiquis fœderis ſymbolo filium inſignire contemnat: quòd eo contemptu, oblata gratia reſpuatur & quaſi eiuretur.

De hac promiſ. quæ habetur. Exo. 20. legel. 2. c.8 ſ.21. Sup.ſ.3. Inf.ſ.15.21.

2 Fructus de quo inf ſ.17

*Gen.*17.14

Ad arg. diſcutiẽda deſcendit.

10 Iam argumenta diſcutiamus quibus ſanctam hanc Dei inſtitutionem furioſæ quædam beluæ impetere non ceſſant. Principiò, quoniam ſimilitudine Baptiſmi & Circunciſionis vltra modum vrgeri ſe ac conſtringi ſentiunt, longo diſcrimine diſtrahere hæc duo ſigna contendunt, nequid alteri cum altero commune eſſe videatur. Nam & res ſignari varias, & fœdus omnino diuerſum, & appellationem puerorum non eandem eſſe dicunt. Atqui dum illud primum inſtituunt probare, Circunciſionem obtendunt mortificationis non Baptiſmi fuiſſe figuram. quod profectò libentiſſimè illis damus. Nobis enim optimè patrocinatur. Neque alia ſententiæ noſtræ probatione vtimur quàm Baptiſmum & Circunciſionem mortificationis eſſe ſigna. Hinc conſtituimus, in huius vicem illum eſſe ſuffectum, quò idipſum nobis repræſentet quod olim Iudæis ſignabat. In aſſerenda fœderis differentia quàm barbara audacia Scripturam diſſipant & corrumpunt! neque vno in loco, ſed ita vt nihil ſaluum aut integrum relinquant. Iudæos enim adeò carnales nobis depingunt vt pecudum ſimiliores ſint quàm hominum. Quibuſcum ſcilicet percuſſum fœdus vltra temporariam vitam non procedat, quibus datæ promiſſiones, in bonis præſentibus ac corporeis ſubſidant. Quod dogma ſi obtineat, quid reſtat niſi vt gentem Iudaicam fuiſſe ad tempus Dei beneficio ſaturatam (non ſecus ac porcorum gregem in hara ſaginant) vt æterno demum exitio periret? Simul enim ac Circunciſionem eique annexas promiſſiones citamus, Circunciſionem literale ſignum, promiſſiones eius carnales fuiſſe reſpondent.

1 Obiect. Sup.ſ.3.4. Circunciſ. mortif. ſymbolum. Coloſ.2 11. Deut.10.6. Sup.ſ.3. Barbara Anabaptiſt. audacia. 2 Obiect. De carnali fœd. refutatur.l.2.c.11 ſ.13.c.10.ſ.1 Abſurdum. vide inf.ſect proxi.

11 Sanè ſi literale ſignum erat Circunciſio, nihilo ſecius de Baptiſmo cenſendum eſt. Quandoquidem Apoſtolus Coloſ.2. nihilo magis alterum altero ſpirituale facit. Dicit enim nos in Chriſto circunciſos Circunciſione nõ manu facta, depoſito corpore peccati quod in carne noſtra habitabat: quam Circunciſionem Chriſti vocat. Pòſt in eius ſentẽtiæ explicationem ſubiungit, Nos per Baptiſmum Chriſto conſepultos. Quid ſibi vult iſtis verbis niſi Baptiſmi complementum & veritatem, eſſe veritatem ſimul & complementum Circunciſionis, quoniam rem vnam figurent? Demonſtrare enim contendit eſſe id Chriſtianis Baptiſmum quòd antè fuerat Iudæis Circunciſio. Quoniam autem iam ad liquidum expoſuimus, promiſſiones vtriuſque ſigni & quæ illis repræſentantur myſteria inter ſe conuenire: longius in præſens non immorabimur. Tantùm fideles admonebo, me tacente vt ſecum reputent an terrenum ac literale habendum ſit ſignum cui nihil ſubeſt niſi ſpirituale & cæleſte. Verùm, ne fumos ſuos ſimplicib[9] vendant, obiectũ vnũ, quo impudentiſſimum hoc mendaciũ prætexũt, in tranſcurſu diluemus. Certo certius eſt, primarias promiſſiones, quibus continebatur quod ſub veteri Teſtamento cum Iſraelitis fœd[9] De[9] sãciuit, ſpirituales fuiſſe, & ad æternã vitã reſpexiſſe. Tum

Simile fœd[9] *Coloſſ.*2.11 Id probauit Sup.c.14. ſ.24. Coloſſ 2.12 Rom 6.4. Pauli loc. exponitur. Inf.ſ.21. Sup ſ.3.4. Vt Moſis teſtimonio ꝓbatum eſt. Deut.10.16. & 30.6. Ier.4.4. Ro.2.28.29.

Tum viciſſim à patribus ſpiritualiter, vt par erat, acceptas, quò fiduciam inde conciperent futuræ vitæ, ad quam toto animi affectu aſpirarent. Interim verò nequaquam inficiamur quin ſuam illis beneuolentiam terrenis ac carnalibus beneficijs teſtatus ſit: quibus etiam dicimus ſpem illam promiſſionum ſpiritualium fuiſſe confirmatam. Quo modo vbi æternam beatitudinem ſeruo ſuo Abrahæ pollicitus eſt, quò manifeſtum fauoris ſui indicium illi ob oculos ſubijciat, addit alteram de poſſeſſione terræ Chanaan promiſſionem. In hunc modum accipere conuenit quæcunque genti Iudaicæ terrenæ promiſſiones datæ ſunt: vt ſpiritualis promiſſio, ceu caput, primas ſemper teneat quò illæ referantur. Atq; hæc quoniam vberiùs in diſcrimine noui & veteris teſtamenti tractaui, nunc leuiùs perſtringo.

l.2.c.10. c.8.ſ.21.37. c.11.ſ.2. Ge.15.1.18 Vide Mart. loc.16.cla.2

12 In puerorum appellatione hanc varietatem reperiunt, filios Abrahæ ſub veteri Teſtamento dictos qui ab eius ſemine originem ducerent: hoc nomine nunc appellari qui fidem eius imitantur. Ideo infantiam illam carnalem, quæ in ſocietatem fœderis per Circuncisionem inſerebatur, ſpirituales noui Teſtamenti infantes figuraſſe, qui Dei verbo regenerati ſint ad vitam immortalem. In quibus verbis exiguam quidem veritatis ſcintillam intuemur: ſed in hoc grauiter peccant leues iſti ſpiritus, quòd dum arripiunt quicquid primò in manum illis venit, vbi vltrà progrediendum foret, & multa inter ſe conferenda, in verbum vnum pertinaciter inſiſtunt. Vnde fieri aliter nequit quin ſubinde hallucinentur: quia in nullius rei ſolidam cognitionem incumbunt. Fatemur certè carnale Abrahæ ſemē locum ad tempus tenuiſſe ſpiritualis ſeminis quod per fidem illi inſeritur. Illius enim filij nuncupamur, vtcunque nulla cum illo nobis naturalis cognatio intercedat. Verùm ſi intelligunt, quod non obſcurè demonſtrāt, carnali Abrahæ ſemini nunquā ſpiritualem Dei benedictionem promiſſam, hic verò longè falluntur. Proinde in meliorem ſcopum collimare nos oportet: ad quem certiſſimo Scripturæ ductu dirigimur. Dominus ergo Abrahæ pollicetur futurum illi ſemen in quo benedicendæ ſint omnes terræ nationes: ac ſimul fidem dat, ſe illi & ſemini eius in Deum fore. Quicunque Chriſtum benedictionis authorem fide recipiunt, huius promiſſionis ſunt hæredes. ideoque Abrahæ filij nominantur.

5. Obiect. Carnales fuiſſe filios Iudæor. Exigua veritatis ſcitilla Cauſa erroris anabapt. Rom.9.8. l.3.c.21.ſ.6 Inf.ſ.14 15. Gal.4.28. Rom.4. 12. Sup.c.2.ſ.3. In fœdere etiā cenſentur carnales Gen.13.15. & 15.1.8. & 17.4.7.& 21.17.18. Gal.3.7.

13 Quanquam autem poſt Chriſti reſurrectionem, fines regni Dei longè lateque in quaſlibet nationes indiſcriminatim prorogari cœperunt, vt ſecundùm Chriſti ſententiam, vndequaque fideles colligerentur qui in gloria cæleſti accumberent cum Abraham, Iſaac, & Iacob: multis tamen antè ſeculis tāta illa miſericordia Iudæos cōplexus fuerat. Et quia cunctis alijs præteritis vnam hanc gentem ſelegerat in qua gratiam ſuam pro tempore contineret: peculium ſuum & populum acquiſitum dicebat. Ad teſtandam eiuſmodi beneficentiam data fuit circuncisio, cuius ſymbolo docerentur Iudæi, Deum ſibi eſſe ſalutis præſidem. qua cognitione in ſpem vitæ æternæ erigebantur eorum animi. Quid enim defuturum eſt ei quem ſemel in fidem Deus acceperit? Quare Apoſtolus, probaturus Gentiles vnà cum Iudæis eſſe Abrahæ filios, in hanc formam loquitur: Abraham, inquit, fide iuſtificatus fuit in præputio. Pòſt ſignum accepit circunciſionis, ſigillum iuſtitiæ fidei, vt pater eſſet omnium fidelium & præputij & circunciſionis, non eorum qui ſola circunciſione glorian-tur, ſed qui ſequuntur fidem quam pater noſter Abraham in præputio habuit. Annon videmus dignitate vtroſque adæquari? Nam ad tempus Dei decreto conſtitutum, pater fuit Circunciſionis. Vbi, diruto pariete (quēadmodum alibi ſcribit Apoſtolus) quo Gentes à Iudæis ſecernebantur, illis quoque patefactus aditus fuit in regnū Dei, factus eſt illorum pater. idque citra circunciſionis ſignum: quod Baptiſmum vice circunciſionis

Mat.8. 11. Lege l.2.c. 11.ſ.12. Sup.c.1.ſ.26 c.15.ſ.20. Exo.19.5. l.2.c.7.ſ.1. Rom.4. 10. 11. Hunc locū expendit ſup.c.14.ſ.21 23. Inf.ſ.20 Vide de iuſtific. Abra. l.3.c.17.ſ.8 10.c.11.ſ.13 Ephe.2.14.

l.2.c.11.f.11 habent. Quòd autem nominatim Abraham ijs esse Patrem negat qui sunt
c.10.f.11. ex circuncisione tantùm, id positum est ad retundendum quorundam supercilium, qui omissa pietatis cura, solis ceremonijs se venditabāt. Qualiter hodieque refutari possit eorum vanitas qui in Baptismo nihil præter aquam quærunt.

Locus Pauli ad Rom.9. 27.8. quem expēdit vbi de prædest. l.3 c.2.f.6.7 Sup.c.2.f.3. c.15.f.17. Rom.9.11. 15.16. l.3.c.22.f.4. 6.c.24.f.1. de quo sæpe Sup.f.12.3. Ro.11.7. &c l.2.c.10. Sūma 11.ca. ad Rom. Ibid.v.16. l.3.c24.f.16 sup. c.1.f.2. * Vt docuit ibi.f.18.24. Simile illud Pauli Rom. 11.19.24. Ibi.v.11.15. 17.30. Iudæi quo loc.habēdi.

14 Sed alter Apostoli locus ex Epist.Rom.9. contrà proferetur, vbi eos qui ex carne sunt, non esse Abrahæ filios docet. sed eos modò in semine censeri qui sunt filij promissionis. Innuere nanque videtur, nihil esse carnalem Abrahæ cognationem, quam nos aliquo gradu ponimus. At enim diligentiùs animaduertendum est quam illic causam tractet Apostolus. Nam Iudæis ostensurus quàm non esset alligata semini Abrahæ Dei bonitas, imò quàm nihil per se conferat, eius rei documento Ismaelem & Esau profert: quibus reiectis non secus acsi extranei fuissent, tametsi secundùm carnem germana erant Abrahæ progenies, in Isaac & Iacob residet benedictio. Vnde cōficitur id quod postea affirmat, pendêre salutem à Dei misericordia, qua prosequitur quem illi visum fuerit: causam verò non esse cur Iudæi fœderis nomine sibi placeant aut glorientur, nisi fœderis legem seruent, id est, verbo obediant. Rursum vbi vana generis sui cōfidentia illos deiecit, quia tamen altera ex parte cernebat, fœdus quod semel cum Abrahæ posteritate initum fuerat à Deo, irritum nullo modo fieri posse, cap.11. carnalem Abrahæ cognationem esse sua dignitate spoliandam disserit: cuius beneficio Iudæos docet primos ac natiuos esse Euangelij hæredes, nisi quatenus sua ingratitudine, ceu indigni, abdicati fuerunt: sic tamen vt non penitus ab eorum gente cælestis benedictio demigrarit. * Qua ratione illos quamlibet contumaces ac fœdifragos, sanctos nihilominus appellat (tantum honoris defert sanctæ generationi, quam Deus sacro suo fœdere dignatus fuerat.) nos verò, si cum illis componamur, velut posthumos, aut etiam abortiuos Abrahæ filios: idque adoptione, non natura: quemadmodum si defractus à sua arbore surculus, in alienum stipitem inseratur. Ergo sua prærogatiua ne fraudarentur, Euangelium illis primo loco annuntiari oportuit. Sunt enim in Dei familia velut primogeniti. Quare hic honor deferendus illis fuit, donec oblatum reiecerunt, & sua ingratitudine effecerunt vt ad Gentes traduceretur. Neque verò quantacunque contumacia cum Euangelio bellum gerere persistant, ideo tamen nobis sunt despiciendi: si reputamus, in promissionis gratiam, Dei benedictionem inter eos etiamnum residere: vt
*Rom.*11.29 certè nunquam inde prorsus abscessuram Apostolus testatur: quoniam sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei.

Etsi ꝓpriè electi tantū sint in fœd. tamen ad omne semen extēditur. l.3.c.21.f6.7 Sup.c.1.f.2. 3.4. 1.*Cor*.7.14. sup.c15.f22 *Rom*.15.8. Christ⁹ circūcis. apost. ideo iubet prædicari

15 En quid valeat, & qua lance metienda sit promissio Abrahæ posteritati data. Proinde quanquam in discernendis regni hæredibus à spurijs & extraneis, vnam Dei electionem libero iure dominari nihil dubitamus: simul tamen perspicimus ei placuisse, semen Abrahæ peculiariter misericordia sua complecti: ac quò testatior haberetur, circuncisione obsignare. Porrò eadem omnino est Christianæ Ecclesiæ ratio. Nam vt illic Paulus sanctificari à parentibus suis Iudæos disputat: ita alibi docet, eandem à parentibus sanctificationem Christianorū liberos ducere. Vnde colligitur, ab alijs meritò segregari qui impuritatis econuerso damnantur Iam quis ambigere possit quin falsissimum sit quod deinde subnectunt, qui olim infantes circuncidebantur, eos infantiam duntaxat spiritualem figurasse, quæ ex verbi Dei regeneratione emergit? Neque enim tam argutè philosophatur Apostolus, vbi Christum Circuncisionis ministrum esse scribit, ad implendas quæ Patribus editæ fuerant, promissiones, acsi in hunc modum loqueretur, Quandoquidem fœdus cum Abrahamo percussum ad semen eius respicit, Christum vt fidem à Patre semel datam præstaret ac solueret, in salutem aduenisse genti Iudaicæ. Vidésne

vt post Christi resurrectionem quoq;, promissionem fœderis non allegoricè tantùm, sed vt verba sonant, carnali Abrahæ semini implẽdam censeat? Eôdem pertinet quod Petrus, Actorum 2. 39. Iudæis denuntiat, illis ac semini eorum, fœderis iure, Euangelij beneficium deberi: ac proximè sequenti capite eos Testamenti filios, hoc est hæredes nuncupat. A quo etiam non longè abludit alter Apostoli suprà citatus locus, vbi impressam infantibus circuncisionem pro testimonio eius quam cũ Christo habent communionis ducit & ponit. Et verò, si eorum nænias auscultamus, quid illa promissione fiet qua Dominus in secundo Legis suæ capite seruis suis recipit se eorum semini propitium fore in millesimam vsque generationem? hiccine ad allegorias confugiemus? at nimium nugatoria fuerit tergiuersatio. An id dicemus abolitũ? Verùm ita Lex dissiparetur, cui potiùs stabiliendæ Christus venit, quatenus in bonum ad vitam nobis cedit. Sit itaque extra controuersiam, Deum suis adeo bonum esse ac liberalem vt in eorum gratiam liberos etiam, quos procrearint, populo suo accenseri velit.

pri⁹ Iudæis Mat. 10. 6. & 15. 24. Luc. 24. 47. *Act.* 3. 25. 26. *Ephe.* 2. 11. Sup. s. 3. 14. Vide huius ꝓmis. expo. l. 2. c. 8. s. 21 Ideo in eo ꝓmissi. sunt amen. 2. Cor. 1. 20. l. 3. c. 2. s. 32

16 Quæ præterea inter Baptismum & circuncisionem inijcere discrimina moliuntur, non ridicula modò sunt, & omni rationis specie vacua, sed inter se pugnantia. Nam vbi Baptismum ad primum spiritualis certaminis diem spectare affirmarunt, circuncisionem autem ad octauum, iam peracta mortificatione: extemplo illius obliti, cantilenam inuertunt: ac circuncisionem quidem figuram appellant mortificandæ carnis: Baptismum verò sepulturam, in quam nulli nisi iam mortui tradendi sint. Quæ phreneticorum deliria tanta leuitate dissiliant? Nam priore sententia, Baptismus circuncisioni præire debet: per alteram in posteriorem locum relegatur. Neque tamen nouum exemplum est, vt hominum ingenia, vbi pro certissimo Dei verbo adorant quicquid somniarint, sursum deorsum ita volutentur. Nos ergo priorem illam differentiam, merum esse somnium dicimus. Si in octauo die libebat ἀλληγορεῖν, non tamen eo modo conueniebat. Multo satius fuerit post veteres numerum octonarium in resurrectionem octauo die factam referre, vnde vitæ nouitatem pendêre scimus: aut ad totum præsentis vitæ cursum, quo procedere semper debet mortificatio, donec eo peracto, ipsa quoque perfecta fuerit. Quanquam videri queat Deus ætatis teneritudini prospicere voluisse, circuncisionem in diem octauum differendo: quoniam vulnus, recens natis & adhuc à matre rubentibus periculosius futurum erat. Quanto neruosius est illud, nos iam antè mortuos per Baptismum sepeliri: quum Scriptura disertè reclamet, nos ea conditione in mortem sepeliri vt emoriamur, ac mortificationem istam exinde meditemur? Iam eiusdẽ est dexteritatis quòd fœminas non esse baptizandas cauillantur, si Baptismum circuncisioni conformari oporteat. Nam si compertissimum est circuncisionis signo testatam fuisse seminis Israelitici sanctificationem: ex eo neque dubium est quin maribus pariter ac fœminis sanctificandis datum fuerit. Sola autem masculorum corpora ipso imprimebantur, quæ per naturam poterant: sic tamen vt fœminæ per eos, circuncisionis quodammodo sociæ ac consortes essent. Itaque talibus eorum ineptijs procul ablegatis, in Baptismi ac circuncisionis similitudine hæreamus, quam amplissimè in mysterio interiori, in promissionibus, in vsu, in efficacia quadrare conspicimus.

4. Obiect. de dier. discri. ridicula. Sup. c. 15. in fine s. 20. Mart. loc. 7. cla. 4. s. 18. Inf. s. 31. Nota vt se implicant. de eiusmodi hoĩm teme. dixit l. 3. c. 20. s. 24. Vide l. 2. c. 8 s. 30. 31. Alia dici ratio. vt sup. docu it c. 15. s. 5. *Rom.* 6. 4. 5. Obiect. de non baptiz. mulieribus. quædã lege apud. Mart. ibid. s. 21. Sup. s. 3. 4.

17 Rationem quoque firmissimam obtendere sibi videntur cur arcendi sint à Baptismo pueri dum causantur, non esse per ætatem adhuc idoneos qui signatum illic mysterium assequantur. Id autem est spiritualis regeneratio, quæ cadere in primam infantiam non potest. Itaque colligunt, non alio loco habendos quàm pro Adę filijs, donec in ætatem adoleuerint secundæ natiuitati congruentem. Atqui his omnibus vbique re-

6. Obiect. ab incapacita. infant quã refutat ad s. 22.

Spiritual. regener. incapaces. de peccato origin. l. 2. c. 1. ſ. 6. Sup. c. 15. ſ. 10. 11. 1. Co. 15. 22 Ephe. 2. 3. Pſal. 51. 7. 1. Cor. 15. 50 Ioh. 11. 25, & 14. 6. Mart. huic quæſt. reſp. loc 8. ibid. ſ. 14. 15. vid. inf. ſ. 20 *Exempl. l. 3 c. 24. ſ. 8 Apo. 21. 27 Ephe. 2. 3. Pſa. 51. 7. Ioh. 3. 3 Luc. 1. 15. Sanctific ab vtero exépl. in Ioã. Baptiſta. 1. Cor 7 14. Sup. ſ. 15. Nota malignè includeri Dei virtutem.

fragatur Dei veritas. Nam ſi inter filios Adæ ſinendi ſunt, in morte relinquuntur: quando in Adam nihil quàm mori poſſumus. Contrà verò Chriſtus ſibi adduci iubet. Quid ita? quia vita eſt. Eos ergo vt viuificet, ſui participes facit: quum interim iſti, longè abactos, morti adiudicẽt. Nam ſi tergiuerſantur, non ideo perire infantes ſi filij Adæ reputentur, ſatis ſuperque Scripturæ teſtimonio eorum error reuincitur. Nam quum in Adã omnes mori ꝓnuntiet, ſequitur nullã niſi in Chriſto vitæ ſpem reſtare. Quò igitur vitæ hæredes fiamus, nos cum eo communicare oportet. Rurſum quum ſcriptum alibi ſit natura nos iræ Dei omnes eſſe obnoxios, ac in peccato conceptos, cui damnatio perpetuò adhæret: è natura noſtra demigremus oportet antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clariùs poteſt quàm carnem & ſanguinem regnũ Dei poſſidere non poſſe? Aboleatur ergo quicquid noſtrum eſt (quod non citra regenerationem fiet) tum poſſeſſionem hanc regni cernemus. Denique ſi verè loquitur Chriſtus quum ſe vitã eſſe prædicat, nos in ipſum inſeri neceſſe eſt, quò è mortis ſeruitute aſſeramur. At quomodo, inquiunt, regenerantur infantes, nec boni nec mali cognitione præditi? Nos autem reſpondemus, opus Dei, etiam ſi captui noſtro non ſubiaceat, non tamẽ eſſe nullum. Porrò infantes qui ſeruandi ſint (vt certè ex ea ætate omnino aliqui ſeruantur) antè à Domino regenerari minimè obſcurum eſt. Nam ſi ingenitam ſibi corruptionem è matris vtero ſecum afferunt: ea repurgatos eſſe oportet, antequam in regnum Dei admittantur: quò nihil ingreditur pollutum *aut inquinatum. Si peccatores naſcuntur, quo modo & Dauid & Paulus affirmant: aut Deo ingrati inuiſique manent, aut iuſtificentur neceſſe eſt. Et quid vltrà quærimus quum palàm ipſe iudex affirmet, nullis patere in vitam cæleſtem ingreſſum niſi renatis? Atque vt obloquuturos hoc genus compeſceret, documentum præbuit in Iohanne Baptiſta, quem in matris vtero ſanctificauit, quid in reliquis poſſet. Nec qua hic ludunt tergiuerſatione quicquam proficiunt, id ſemel duntaxat factum: vnde non ſtatim conſequatur, Dominum ita ſolere paſſim cum infantibus agere. Neque enim nos eum in modum ratiocinamur. Tantùm oſtendere animus eſt, iniquè ac malignè intra eas anguſtias limitari ab eis Dei virtutem, quibus ipſa includi ſe non ſuſtinet. Tantundem habet ponderis & alterum ſuffugium. Vſitato Scripturæ more perinde valere allegant particulam Ab vtero, acſi diceretur, E pueritia. Sed videre perſpicuè licet, Angelum quum id Zachariæ denuntiaret, aliud voluiſſe: nempe nondum natum, Spiritu ſancto repletum iri. Ne ergo legem Deo imponere tentemus quin ſanctificet quos viſum fuerit quo modo hunc ſanctificauit, quando nihil eius virtuti deceſſit.

Chriſti ſanctificat. ſanctificamur. 1 Cor. 1. 30. Rom 8. 1. Chriſti bap. ſup. c. 15. ſ. 6 Inf. ſ 27. 29 Ex ſpiritu ſãct. cõcep. l. 2. c. 13 ſ. 4 Luc. 1. 35. 1. Pet. 1. 23

18 Et ſanè ideo à prima infantia ſanctificatus fuit Chriſtus, vt ex ætate qualibet ſine diſcrimine electos ſuos in ſeipſo ſanctificaret. Nam quemadmodum ad delendam inobedientiæ culpam, quæ in carne noſtra perpetrata fuerat, eam ipſam carnem ſibi induit, in qua perfectam cauſa viceque noſtra obedientiã præſtaret: ita ex Spiritu ſancto conceptus fuit, vt eius ſanctitate in aſſumpta carne ad plenum perfuſus, ipſam ad nos transfunderet. Si abſolutiſſimum in Chriſto habemus gratiarum omnium exemplar quibus filios ſuos Deus proſequitur, hac quoque parte ſcilicet documento nobis erit, infantiæ ætate non vſque adeo à ſanctificatione abhorrere. Vtcunque, hoc tamen extra controuerſiam ponimus, neminem electorum è præſenti vita euocari qui non prius ſanctificetur ac regeneretur Dei Spiritu. Quod contrà obiectant, Spiritũ in Scripturis, nullam niſi ex incorruptibili ſemine, id eſt, Dei verbo regenerationem agnoſcere: perperam illam Petri ſententiam interpretantur, qua fideles modò comprehendit, qui Euangelij prædicatione edocti fuerant. Talibus quidem fatemur, verbum Domini ſpiritualis eſſe regenerationis ſemẽ vnicum:

nicum: sed ex eo negamus colligendum, non posse Dei virtute regenerari infantes: quæ illi tam facilis & prompta est, quàm nobis incomprehensa & admirabilis. Deinde non satis tutum fuerit hoc adimere Domino, ne se illis quoquo modo exhibere cognoscendum queat.

Verbū Dei regen. semē. l. 3. c. 24. s. Sup. c. 1. s. 6.

19 At fides, inquiunt, per auditum, cuius nondum vsum adepti sunt, nec Deo cognoscendo pares esse queunt, quos boni simul & mali notitia destitutos docet Moses. Verùm non animaduertunt Apostolum, quum auditum fidei principium facit, ordinariam tantùm Domini œconomiam & dispensationem, quam tenere in vocandis suis solet, describere: non autem perpetuam ei regulam præstituere ne alia vti ratione possit. Quo modo certè in multorum vocatione vsus est: quos interiore modo, * Spiritus illuminatione, nulla intercedente prædicatione, vera sui cognitione donauit. Quoniam autem valdè absurdum fore putant, si infantibus tribuatur vlla cognitio Dei quos boni & mali intelligentia Moses priuat: respondeant quæso mihi, quid periculi sit si aliquam eius gratiæ partem nunc accipere dicantur, cuius plena largitate paulò pòst perfruentur? Nam si vitæ plenitudo perfecta Dei cognitione constat: quum eorum nonnulli, quos prima statim infantia hinc mors abripit, in vitam æternam transeant, ad contemplandā certè Dei faciem præsentissimam recipiuntur. Quos ergo pleno lucis suæ fulgore illustratus est Dominus, cur non ijs quoque in præsens, si ita libuerit, exigua scintilla irradiaret: præsertim si non antè exuit ipsos ignorantia, quàm eripit ex carnis ergastulo? Non quòd eadem esse fide præditos temere affirmare velim quam in nobis experimur, aut omnino habere notitiam fidei similem (quod in suspenso relinquere malo) verùm vt istorum stolidam arrogantiam paululum coerceam, qui, prout inflata illis bucca fuerit, securè quiduis aut negant aut asserunt.

A loc. Pauli Rom. 10. 17. *Deut.* 1. 39. Dissolutio prædicat. esse ordinariā Dei œconomiam. De qua sup. c. 1. s. 5. *vt latronis Luc. 23. 42. Mart. ibid. s. 16 17. Nota authoris rationes. Mart. ibid. s. 4. 10.

20 Verùm quò adhuc validiùs hac parte insistant, subnectunt, Baptismum pœnitentiæ ac fidei sacramentum esse. quare quum neutra in tenellam infantiam cadat, cauendum ne, si in Baptismi communionem admittatur, inanis & euanida reddatur significatio. At enim hęc tela in Deū magis quàm in nos diriguntur. Si quidem & circuncisionem fuisse pœnitentiæ signum, multis Scripturæ testimonijs compertissimum est. Deinde à Paulo nuncupatur sigillum iustitiæ fidei. Ab ipso itaque Deo ratio exigatur cur eam infantium corporibus inscribi iusserit. Postquam enim in eadem sunt causa Baptismus & Circuncisio, huic nihil dare possunt quod non alteri simul concedant. Si ad solitum cuniculum respectant, figuratos tum fuisse per infantiæ ætatem spirituales infantes, iam obstructa est illis via. Dicimus ergo, quum Circuncisinem pœnitentiæ fideique sacramentum infantibus Deus communicarit, non videri absurdum si nunc Baptismi participes fiant: nisi palàm in Dei institutionem debacchari placet. Verùm cùm in Dei factis omnibus, tū in hoc quoq; ipso satis sapientiæ, iustitiæ, ad retundendas impiorum obtrectationes relucet. Nā etsi infantes, quo circuncidebantur momento, quid sibi vellet signum illud intelligentia non comprehendebant: verè tamen circuncidebantur in naturæ suæ corruptæ ac contaminatæ mortificationem, quam adulti postea meditarentur. Denique nullo negotio solui potest obiectio hæc, Baptizari in futuram pœnitentiam & fidem: quæ etsi nondum in illis formatæ sunt, arcana tamen Spiritus operatione vtriusque semen in illis latet. Hac responsione semel euertitur quicquid aduersum nos torquent à Baptismi significatione petitū. Quale est elogium quo à Paulo insignitur, vbi vocat lauacrum regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinantur nemini nisi earum rerum capaci conferendum. Sed enim nobis ex aduerso excipere licet, neque Circuncisionem alijs quàm regeneratis fuisse conferendam, quæ regenerationem designabat. Atq; ita Dei institutum à

Obiect. Baptis. fideī & pœnitēt. Sacram. Sup. c. 15. à s. 1 ad. 13. *Rom.* 4. 11. Sup. s. 3. 4. c. 14. s. 21. 23. Ex similitu. conferendū cōtēdit Baptis. sup. s. 8. Sup. s. 12. Dei facta iustitiæ plena. l. 3. c. 23. s. 4. 6. Mart. ibid. à s. 5 ad. 15. Inf. s. 31. *Tit.* 3. 5.

Vide etiam indignis cō ferri Sacra. Sup.c.14.f.7 Anabap ex ceptio vana vt ex sup. f. 3.4 5.&c. Dilemma.

nobis condemnabitur. Proinde (quod iam aliquoties attigimus) quęcunque ad quatefaciendam Circuncisionem argumenta inclinant, vim nullam habent in oppugnando Baptismo. Neque elabuntur si dixerint statum esse nobis ac fixum quòd Dei authoritate certò nititur, etiamsi nulla eius ratio extet: quæ reuerentia neque pædobaptismo debetur, neque alijs similibus quæ expresso Dei verbo non sunt nobis cōmendata: quando hoc dilemmate deprehensi semper tenentur. Aut enim legitimum nullisq; cauillis obnoxium, aut reprehensione dignum fuit de circuncidendis infantibus Dei præceptum. Si nihil absoni nec absurdi in illo fuit, nec in pædobaptismi obseruatione quippiam absurdi notari poterit.

Hic apertè diluit superi. obiect. Mart.ibid. f.15.17. Sup.sub finem f.9. *Rom.*6.4. *Col.*2.12. Sup.f.11.16 c.14.f.21. l.2.c.16.f.7 23. Inf.c.19.f.8 *Gal.* 3.27. 1.*Pet.*3.21 Ibid.f.24. c.15.f.2. Argu. Anabap.ex loco Petri. Iubebatur et:ā cordis circuncis. Deut.10.16 Ier.4.4.

21 Quam verò conantur hoc loco inurere absurditatis maculam, sic eluimus. Quos electione sua dignatus est Dominus, si accepto regenerationis signo, præsenti vita antè demigrent quàm adoleuerint, eos virtute sui Spiritus nobis incomprehensa renouat, quo modò expedire solus ipse prouidet. Si grandescere in ætatem contingat, qua Baptismi veritatem edoceri queant, hinc magis ad renouationis studium accendentur, cuius tessera se à prima statim infantia donatos esse discent, quò eam toto vitę decursu meditarentur. Eodem referatur quod duobus locis Paulus docet, nos Christo per Baptismum consepeliri. Nam eo non intelligit, consepultum Christo iam prius eum esse oportere qui Baptismo sit initiandus: sed quæ Baptismo subest doctrina, simpliciter declarat: idque iam baptizatis, vt ne insani quidem Baptismo præire ex hoc loco pugnaturi sint. In hunc modum Moses & Prophetæ populum admonebant quid sibi vellet Circuncisio, qua tamen infantes signati fuerant. Tantundem valet quod & Galatis scribit, Eos dum baptizati fuerunt, Christum induisse. Quorsum id? Nempe vt Christo in posterum viuerent: quia non antè vixissent. Et quanquam in natu grandioribus mysterij intelligentiam signi susceptio consequi debet: paruulos tamen alio loco ac numero habendos, mox exponetur. Nec aliud statuendum est de loco Petri, in quo sibi magnum præsidium statuunt: quum dicit non esse ablutionem ad abstergendas corporis sordes, sed bonæ conscientiæ testimonium coram Deo, per Christi resurrectionem. Contendunt quidem illi ex eo nihil pædobaptismo reliquum fieri nisi vt inanis sit fumus: nempe à quo longè seposita sit hæc veritas. Verùm hallucinatione ista identidem peccant, quòd rem temporis ordine semper signo præire velint. Nam & Circuncisionis veritas eodem conscientiæ bonæ testimonio constabat. Quòd si necessariò præcedere debuisset, nunquam infantes Dei mandato fuissent circuncisi. Verùm ipse bonæ conscientiæ testimonium circuncisionis veritati subesse ostendens, simul tamen præcipiens paruulos circuncidi, ea parte in futurum tempus circuncisionem conferri satis indicat. Quare nihil plus in pædobaptismo præsentis efficacię requirēdū est quā vt fœdus cum illis à Domino percussum obfirmet & sanciat. Reliqua eius sacramēti significatio, quo tempore Deus ipse prouiderit, postea cōsequetur.

Vt nostro exempl. sup.c.15.f.17 7. obiect quasi infātes essēt sine peccat. *Mart.ibid. f.8 Sup.f.3. Peccatores nascimur. Ephe 2 3. Sup f.17. *Ephe.*5.26.

22 Neminem iam esse puto qui non perspicuè cernat omnes huius notæ rationes meras esse Scripturæ inuersiones. Quæ supersunt his affines, cursim persequemur. * Baptismum in peccatorum remissionem dari obijciunt. Quod vbi concessum fuerit, sententiæ nostræ abundè patrocinabitur. Peccatores enim quum nascamur, remissione & venia iam à matris vtero opus habemus. Porrò quum spem misericordiæ huic ætati non præcidat Deus, sed potiùs certam faciat: cur signum re ipsa multò inferiùs praeriperemus? Quare quod in nos vibrare moliuntur, hoc ita retorquemus in eos ipsos, paruuli peccatorum remissione donantur: ergo signo priuandi non sunt. Proferunt simul illud ex Epistola ad Ephesios, Ecclesiam à Domino mundatā lauacro aquæ in verbo vitæ. Quo ad errorem eorum euertendum nihil aptius citari poterat, nam inde nobis facilis

nascitur

nascitur probatio. Si testatam Baptismo vult Christus ablutionem qua Ecclesiam suam emundat, æquum non videri vt suo in paruulis testimonio careat, qui in Ecclesiæ parte iure censentur, quum hæredes regni cælestis sint nuncupati. Vniuersam enim Ecclesiam Paulus complectitur, vbi dicit mundatam lauacro aquæ. Nihilo secius & ex eo quod alibi dicit, nos in Christi corpus per Baptismum esse incertos, colligimus, infantes, quos membris suis annumerat, baptizandos esse, ne à suo corpore diuellantur. En quo impetu cum tot machinis in fidei nostræ præsidia impressionem faciant.

In Anabap. retorquet argum. su p. c.1.s.13.c. 15.s.2.3. Rom.6.3.4. 1.*Cor.*12. 13.

23 Iam ad seculi Apostolici praxin atque consuetudinem descendunt, quo nemo, nisi fidem ante pœnitentiamque professus, ad Baptismũ admissus comperitur. Nam vbi rogatur Petrus ab ijs quibus erat resipiscendi animus, quid factu sit opus: vt pœnitentiã primùm agant consulit, deinde vt baptizentur in remissionem peccatorum. Similiter Philippus, quum baptizati Eunuchus ille postularet, respondit id licere, modò toto corde crederet. Hinc sibi obtinere posse videntur, Baptismum, nisi præeunte fide ac pœnitentia, cuiquam concedi minimè fas esse. Enimuero si huic rationi locum damus: prior locus, vbi nulla fidei mentio auditur, solam sufficere pœnitentiam euincet alter, quo pœnitentia minimè requiritur, solam satis esse fidem. Excipient, puto, locum alterum altero adiuuari, ideòque simul esse connectendos. Ego quoque vicissim conferendos dico alios locos qui ad istius nodi solutionem aliquid valent. Quandoquidem multæ in Scriptura sententiæ habentur, quarum intelligentia à loci circunstantia pendeat. Quale in præsentia exemplum occurrit. nam quibus hæc dicuntur à Petro & Philippo, ætate sunt ad pænitentiam meditandam fidemque concipiendam idonea. Tales, nisi perspecta eorum conuersione & fide (saltem quantum hominum iudicio explorari potest) baptizandos esse fortiter negamus. Verùm in alium catalogum relegandos esse infantes, plus satis perspicuum est. nam siquis olim se Israeli adiungebat in religionis communionem, antè & fœdus Domini edoceri & lege erudiri oportebat quàm Circuncisione signaretur: quod natione erat ἀλλόφυλος, hoc est alienigena ab Israelitico populo, quocum fœdus, quod Circuncisio sanciebat, percussum fuerat.

8. De baptism. adultorum. *Act.*2.37. *Act.*8.37. Sup.c.14.s.8 Dixit etiam sæpe sacra. esse fidei & pœnitent. Vt sunt illi quos citauit sup.s.8. Act.16.15. 32. Fidei profes ab adult. vt in cœna. 1.Cor.11. 28. Exo.12.48. Num.9.14.

24 Quemadmodum nec Dominus, quum Abrahamum sibi cooptat, à Circuncisione sumit exordium, interim quid illo signo sibi velit dissimulans: verùm quod ferire cum ipso fœdus instituat, primùm denunciat: tum deinde post fidem promissioni habitam, sacramenti facit participem. Cur in Abrahamo fidem, sacramentum sequitur, in Isaaco filio intelligentiam omnem præcedit? Quoniam eum qui adulta demum ætate in fœderis societatem recipitur à quo fuerat hactenus alienus, eius conditiones antea perdiscere æquum est: infantem verò ex eo progenitum, non item: qui hæreditario iure, secundum promissionis formulam, iam à matris vtero in fœdere continetur. Aut (quò res clarius ac breuius indicetur) si fideliũ liberi, citra intelligentiæ adminiculum, fœderis sunt participes, non est cur ob id à signo arceantur, quia in fœderis stipulationem iurare nequeunt. Hæc certè ratio est cur aliquoties Deus infantes qui ab Israelitis oriuntur, sibi genitos & natos fuisse asserit. Nam filiorum haud dubiè loco habet eorum filios quorum semini in patrem se fore pollicitus est. Qui verò infidelis est, impijs ortus parentibus, donec per fidem Deo vniatur, à fœderis communione extraneus censetur. Itaque nihil mirum si nec signo communicet, cuius significatio in eo fallax inanisque foret. In eam sententiam Paulus quoque scribit, Gentes, quandiu in sua idololatria immersæ fuerunt, extra testamentum fuisse. Hoc compendio, tota res, nisi fallor, perspicuè expediri queat, Qui adulta demum ætate Christi fidem amplectuntur, eos, quum hactenus alieni à fœdere fuerint,

*Gen.*12.1. Id Abrah. & Isaaci exemplo comprobat. *Gen.*17.11. Ideò olim erant catechumeni vt videre est & 2 volum. Concil. *Ezec.*16. 20.*&* 23. 37. *Ephes.*2.11. Sup.s.15. c.14.s.12.

Inf. s. 31. non esse Baptismo insigniendos nisi fide ac pœnitentia intercedente: quæ aditum illis in fœderis societatem patefacere solæ possunt. qui verò à Christianis originem ducunt infantes, vt in fœderis hæreditatem statim ac nati sunt, à Deo excipiuntur, ita in Baptismum recipiendos. Eò referendum est quod narrat Euangelista, Baptizatos à Iohanne fuisse qui peccata sua confiterentur: quod exemplum obseruandum hodieque censemus. Turca enim si se ad Baptismum offerat, non temerè à nobis intingeretur nisi confessione scilicet edita qua Ecclesiæ satisfaciat.

l. 3. c. 4. s. 6. Mat. 3. 6. De Turca.

25 Adhæc, Christi verba quæ Iohannis tertio recitantur proferunt, quibus præsentem in Baptismo regenerationem existimant requiri, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi in regnum Dei. En (inquiunt) vt Baptismus, ore Domini regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis minimè capaces esse satis superque notum est, quo prætextu Baptismo initiamus qui sine ipsa constare nequit? Primùm in eo falluntur quòd Baptismi mentionem fieri hoc loco putant quia Aquæ nomen audiunt. Postquam enim naturæ corruptionem Nicodemo exposuit Christus, ac renasci oportere docuit: quia ille renascentium corporalem somniabat, modum hic indicat quo regenerat nos Deus, nempe per aquam & Spiritum: quasi diceret, Per Spiritum, qui purgando & irrigando fideles animas, vice aquæ fungitur. Aquam ergo & Spiritum simpliciter accipio pro Spiritu, qui aqua est. Neque hæc noua est locutio: prorsus enim cum illa quæ tertio Matthæi capite habetur conuenit. Qui sequitur me, ille est qui baptizat in Spiritu sancto & igni. Quemadmodum ergo Spiritu sancto & igni baptizare, est Spiritum sanctum conferre, qui in regeneratione ignis officium naturamque habet: ita renasci aqua & Spiritu nihil aliud est quàm vim illam Spiritus recipere, quæ in anima id facit quod aqua in corpore. Scio alios aliter interpretari: sed hunc esse germanum sensum non dubito: quia consilium Christi non aliud est quàm vt doceat exuendum esse proprium ingenium omnibus qui ad cæleste regnum aspirant. Quanquam si putidè eorum more cauillare libeat, regerere illis promptum esset (vbi concesserimus quod volunt) Baptismum priorem esse fide & pœnitentia: quando in Christi verbis Spiritum præcedit. De spiritualibus donis hoc intelligi certum est: quæ si Baptismum sequuntur, adeptus sum quod volo. Sed omissis cauillis, tenenda simplex est interpretatio quam attuli, neminem, donec renouatus fuerit aqua viua, hoc est Spiritu, posse ingredi in regnum Dei.

9. Obiect. Iohan. 3. 5. Sic vocatur à Paulo. Tit. 3. 5. Sup. c. 15. s. 2. Hic locus non agit de Sacram. sed de regener. de qua l. 3. c. 3. Mat. 3. 11. Vide huius loci exposi. sup. c. 15. s. 7. 8. Spiritus ignis vocat. l. 3. c. 1. s. 3. Sensus loc. Ioan. 3. 5. eruitur à Chri. scopo. Cauil. in eos regerit.

26 Iam & ex eo explodendum esse eorum commentum palàm est qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant. Solis ergo adultis administrari Baptismum ex eorum postulato fingamus: quid puero fieri dicent qui pietatis rudimentis ritè probèque imbuitur dum tinctionis dies appetit, si subita morte præter spem omnium abripi contingat? Clara est Domini promissio, Quicunque in Filium credidit, non visurum mortem, nec in iudicium venturum, sed transijsse à morte in vitam: nondum baptizatum nullibi damnasse comperitur. Quod in eam à me partem accipi nolo perinde ac si Baptismum contemni impune posse innuerem (quo contemptu violatum iri Domini fœdus affirmo: tantum abest vt excusare sustineam) tantùm euincere sufficit, non esse adeò necessarium, vt perijsse protinus existimetur cui eius obtinendi adempta fuerit facultas. Atqui si eorum commento assentimur, eos omnes citra exceptionem damnabimus quos à Baptismo casus aliquis prohibuerit, quantacunque alioqui fide præditos: per quam Christus ipse possidetur. Insuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, quibus Baptismũ negant, sua ipsorum confessione, ad salutem necessarium. Viderint nunc quàm bellè sibi cum Christi verbis conueniat, quibus regnum cælorum illi ætati adiudicatur. Atque vt nihil illis non concedamus quantum ad huius

Explodit cõmentũ, quo baptismi necess. tuetur aduer. quam sup. c. 15. s. 20 &c. Ioha. 5. 24. Nota quæst. de puero probè instit. qua de re lege Mart. loc. 7. clas. 4. s. 20. Mat. 19. 14

huius loci intelligentiam attinet, nihil tamen inde elicient, nisi prius quod iam constitutum est à nobis dogma de infantium regeneratione euerterint. *Sup. §. 7. 17. De infantium regenerat Sup. à §. 16. ad 22.*

27 Sed propugnaculum omnium munitissimum in ipsa Baptismi institutione se habere gloriantur, quàm ex capite Matthæi vltimo petunt vbi Christus Apostolos mittens ad gentes vniuersas, de illis docendis primùm, alterum de baptizandis mandatum dat. Tum & ex Marci vltimo istud annectunt, Qui crediderit, & Baptizatus fuerit, saluus erit Quid vltrà (inquiunt) quærimus, quum verba Domini apertè sonent, prius docendum quàm baptizandum, & Baptismo secundum à fide locum assignent? Cuius ordinis specimen Dominus etiam Iesus in se præbuit, qui anno demum tricesimo baptizari voluit. Hic verò quot modis, bone Deus, & se implicant, & inscitiam suam produnt? Nam in eo iam plusquam pueriliter labūtur, quòd primam Baptismi institutionem inde deriuant, quem ab exordio prædicationis suæ Apostolis Christus administrandum mandauerat. Non est igitur cur legem ac regulam Baptismi ex istis duobus locis petendam contendant, acsi primam institutionem continerent. Hoc vt illis indulgeamus erratum, quàm neruosa tamen est isthæc argumentatio? Equidem si tergiuersari libeat, non latebra, sed latissimus cāpus ad effugiendum se aperit. Nam quando ita mordicus verborum ordini insistunt, vt quoniam dictum est, Ite, prædicate, & baptizate: Item, Qui crediderit & baptizatus fuerit: prædicandum priùs quàm baptizandum: credendum prius quàm Baptismum appetendum ratiocinentur: cur non & nos vicissim excipiamus, baptizandum antequam docendam eorum quæ Christus mandauit obseruationem: nempe quum dicatur, Baptizate, docentes seruare quæcunque præcepi vobis. quod idem annotauimus in illa Christi sententia quæ de aquæ & Spiritus regeneratione nuper citata fuit. nam si ita intelligitur vt postulant, illic certè priorem spirituali regeneratione baptismum esse conueniet, quando priore loco nominatur. Non enim nos ex Spiritu & aqua, sed ex aqua & Spiritu regenerandos docet Christus. *Mat. 28. 19. 10. Obiect. ab institut. baptism. Marc. 16. 16 Mat. 3. 13. Luc. 3. 23. Christi bap. Sup. c. 15. §. c. quo sanctifi. sup. §. 18. Mar. 16. 61 Verborum ordini non mordicus inhærēdum. Idem annotauit sup. §. 25. Ioan. 3. 5.*

28 Iam aliquantum concussa videtur inexpugnabilis hæc ratio, qua tantopere confidunt: verùm quia satis habet in simplicitate præsidij veritas, leuibus eiusmodi argutijs eludi nolo. Solidam ergo responsioné sibi habeant. Potissimùm hic à Christo de prædicando Euangelio datur mandatum: cui baptizandi ministerium, instar appendicis subnectit. Deinde non aliter de Baptismo sermo habetur, nisi quatenus docendi functioni eius administratio subest. Apostolos enim mittit Christus ad Euangelium vniuersis orbis nationibus promulgandum, vt vndiq; in regnum suū perditos ante homines, doctrina salutis colligant. Quos autem illos, aut quales? Certum, nullam nisi de ijs qui doctrinæ recipiendæ pares sint, esse mentionem. Pòst adiungit, tales, vbi instituti fuerint, esse baptizandos, addita promissione, Qui crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore An de infantibus toto illo sermone vel vna est syllaba? Quæ igitur hæc qua nos impetunt argumentationis erit formula? Qui adulta sunt ætate, antè instituendi sunt, vt credant, quàm baptizandi. Baptismum ergo infantibus communem facere nefas est. Non, si se rumpant, aliud ex hoc loco ostendent, nisi antè prædicandum esse Euangelium ijs qui sunt audiendi capaces quàm baptizentur: quando de illis modò agitur. Inde, si possunt, obicem struant impediendis à Baptismo infantibus. *Solidiorem affert solutionem. Quid potissimum hic iubeatur sup. c. 3. §. 6. Mat. 28. 19. 20. Mar. 16. 15 16. Luc. 24. 47. Act 1. 8. De adultis hic tantum sermonem fieri vt sup. §. 8. 23. 24.*

29 At verò quo cæcis quoque palpabiles sint eorum fallaciæ, eas admodum perspicua similitudine indicabo. Siquis alimentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu quòd Apostolus non permittit vt edant nisi qui laborant, nónne dignus erit qui ab omnibus conspuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictū fue- *A simili arg eor. detegit fallacias. 2. Thes. 3. 10*

Non indifferenter ad omnes exten. quibusd. est propriũ. rat,ad omnes indifferenter rapit. Nihilo istorum in præsenti causa maior est dexteritas Quod enim ad adultam duntaxat ætatem pertinere nemo non videt,ad infantes trahunt:vt hæc quoque ætas subiaceat regulæ quę nonnisi grandioribus posita fuerat. Quantum ad Christi exemplum attinet, eorum causam nequaquam fulcit. Non ante tricesimum annum est

*Luc.*3.23. Exem.Chri. expenditur sup.f.18. c.15.f.6. Nota ratio. baptis.Chri. & eandem Ieiunij.sup. c.12.f.26. Anabap.inter quos Seruet.non 30. annum obseruant.

baptizatus. Verum id quidem, sed in promptu ratio est: quia tum solidum Baptismi fundamentum sua prædicatione iacere instituebat,vel potiùs stabilire,quod paulò antè ab Iohanne iactum fuerat. Baptismum ergo quum sua doctrina instituere vellet,quo maiorem suæ institutioni authoritatem conciliaret,suo ipsius corpore ipsum sanctificauit, idque qua maximè decebat temporis opportunitate, nempe quum suam prædicationem auspicaretur.Denique nihil aliud conficient, nisi Baptismum originem & exordium sumpsisse ab Euangelij prædicatione.Quòd si annum tricesimum præfigere libet,cur eum non obseruant: sed vt quisque eorũ iudicio satis profecit,eum ad Baptismum recipiunt? Quinetiam Seruetus vnus ex eorum magistris,quum tempus hoc pertinaciter vrgeret,iam vicesimoprimo ætatis anno cœperat Prophetam se iactare. Quasi verò ferendus sit qui doctoris locum in Ecclesia sibi arrogat antequam sit ipsius Ecclesiæ membrum.

10. Obiect. Exem.Cęnę Cypr.Ser.5. de lapsis meminit puellę cui pro more dabatur Eucharist. August.epi. 106.& 107. & extat eius Sermo ad infantes ad altare.

30 Tandem obijciunt, non maiorem esse causam cur infantibus Baptismus communicetur,quàm Cœna Domini: quæ tamen illis minimè conceditur.quasi verò Scriptura latum modis omnibus discrimẽ non notaret.Fuit quidem id in veteri Ecclesia factitatum, vt ex Cypriano & Augustino cõstat:sed meritò mos ille obsoleuit. Nam si ingenium ac proprietatem Baptismi reputamus, quidam certè est in Ecclesiam ingressus ac veluti initiatio per quam in Dei populum accensemur: signum spiritualis nostræ regenerationis,per quam in filios Dei renascimur.quum è conuerso Cœna grandiusculis attributa sit,qui superata teneriore infantia, iam ferendo sint solido cibo. Quæ distinctio perquam euidenter in Scriptura demonstratur.Nam illic Dominus,quantum ad Baptismum attinet, nullum ætatum delectum facit. Cœnam verò non omnibus perinde participandam exhibet,sed ijs modo qui discernendo corpori ac sanguini Domini,qui suæ ipsorum examinandæ conscientiæ,qui morti Domini annũtiandæ,qui virtuti eius expendendæ sint idonei. Volumus apertius quippiam,quàm quod Apostolus tradit, dum exhortatur vt se quisque ipsum

1.*Cor*.11.28 probet atque excutiat,tum edat ex hoc pane,& è calice bibat? Examen igitur præire oportet,quod ab infantibus frustra expectetur. Item, Qui

1.*Cor*.11.29 indignè manducat,damnationem sibi manducat & bibit non discernens corpus Domini. Si dignè participare nequeunt,nisi qui sanctitatem corporis Christi rite distinguere nouerint,cur venenum pro viuifico alimẽto tenellis nostris liberis porrigamus? Quid illud Domini præceptum,In mei commemorationem facietis?quid alterum,quod inde Apostolus de-

Luc.22.19. 1.Cor.11.24 25. Inf c 17.f. 40 &c.

ducit,Quoties panem hunc manducabitis,mortem Domini annuntiabitis donec veniat?Quam obsecro, ab infantibus recordationem exigemus eius rei quam sensu nunquam assequuti sunt? quam prædicationem crucis Christi,cuius vim ac beneficium nondum mente comprehendunt?Nihil istorum in Baptismo præscribitur. quare inter hæc duo signa plurimum est discriminis,quod sub veteri quoque Testamento,in similibus si-

Sup.f 23.4. Cœna loco Paschæ Inf. c 18.f 3. Gen.17.12. Exod.12.16.

gnis animaduertimus. Circuncisio quidem,quam Baptismo nostro respõdere notum est,infantibus destinata erat.Pascha verò,in cuius vicem nũc Cœna subijt, non quoslibet promiscuè conuiuas admittebat: sed ab ijs ritè demum edebatur qui de eius significatione rogare per ætatem possent.Si mica sani cerebri istis restaret, an ad rem vsque adeò perspicuam & obuiam cæcutirent

31 Tametsi nugarum congerie lectores onerare piget: quas tamen

men Seruetus non minimus inter Anabaptistas, imò huius cateruæ magnum decus, ad prælium se accingens, speciosas rationes adducere sibi visus est, breuiter diluere operæprecium erit. Obtendit, Christi symbola, vt sunt perfecta, exigere etiam perfectos, vel perfectionis capaces. Atqui solutio est expedita: Baptismi perfectionem, quæ ad mortem vsque extenditur, perperam restringi ad vnum temporis articulum. Addo etiã, stultè primo die in homine quæri perfectionem ad quã Baptismus tota vita per continuos gradus nos inuitat. Obijcit Christi symbola ad memoriam instituta esse, vt quisque recolat se Christo fuisse consepultum. Respondeo, quod ex capite suo confinxit, refutatione non egere: imò quod ad Baptismum trahit, sacræ Cœnæ proprium esse ostẽdunt Pauli verba, Vt se quisque examinet. de Baptismo nusquam aliquid tale. Vnde colligimus, ritè baptizari, qui nondum pro ætatis modulo examinis sunt capaces. Quod tertiò addùcit, Manere in morte omnes qui Filio Dei nõ credunt, & iram Dei manere super eos: ideoq; infantes, qui credere nequeũt, iacere in sua damnatione. Respondeo, Christum illic non de generali reatu loqui quo impliciti sunt omnes posteri Adæ: sed tantùm minari Euangelij contemptoribus: qui oblatã sibi gratiam superbè & contumaciter respuunt. Hoc verò nihil ad infantes. Simul contrariam rationem oppono, Quencunque benedicit Christus, eum ab Adæ maledictione & ira Dei eximi. Quum ergo infantes ab eo benedictos esse notum sit, sequitur à morte exemptos esse. Falsò deinde citat quod nusquam legitur, Quisquis natus est ex Spiritu, vocem Spiritus audire. Quod etsi demus esse scriptum, nihil tamen aliud eliciet quàm fideles, prout operatur in illis Spiritus, ad obsequium formari. Atqui quod de certo numero dictum est, ad omnes æquè trahere vitiosum est. Obijcit quartò, Quia præcedit quod animale est, expectandum esse tempus maturum Baptismo qui est spiritualis. Ego autem, etsi fateor omnes posteros Adæ ex carne genitos ab ipso vtero gestare suam damnationem, id tamen obstare nego quominus statim remedium Deus afferat. Neque enim ostendet Seruetus plures annos diuinitus fuisse præscriptos quo incipiat spiritualis vitæ nouitas. Paulo quidem teste, licet natura perditi sint qui nascuntur ex fidelibus, supernaturali tamen gratia sancti sunt. Allegoriam deinde profert, quòd Dauid in arcem Sion conscendens, nec cæcos, nec claudos secum duxerit, sed strenuos milites. Quid autem si parabolam oppono, in qua Deus ad cæleste epulum inuitat cæcos & claudos, hoc se nodo quomodo expediet Seruetus? Quæro etiam annon prius cum Dauide militassent claudi & mutili. Longiùs tamen in hac ratione insistere superuacuum est, quam ex mera falsitate cõflatam, ex Sacra historia deprehendent lectores. Sequitur altera allegoria, Apostolos piscatores hominum fuisse, non paruulorum. Ego autem quæro quid sibi velit illud Christi, In rete Euangelij colligi omne piscium genus. Sed quia allegorijs ludere non placet, respondeo, quum Apostolis iniunctum fuit docendi munus, non fuisse tamen prohibitos ab infantibus baptizandis. Quanquam scire adhuc velim, quum ἀνθρώπους nominet Euangelista (qua voce absque exceptione comprehenditur humanum genus) cur infantes neget esse homines. Obtendit septimò, Quum spiritualibus quadrent spiritualia, infantes qui spirituales non sunt, neque ad Baptismum aptos esse. Sed primò quàm peruersè torqueat locum Pauli planè liquet. Agitur de doctrina, quum sibi in vano acumine plus æquo placerent Corinthij, eorum socordiam coarguit Paulus, quòd primis doctrinæ cælestis rudimentis adhuc imbuendi essent. Quis inde colliget, negandum esse infantibus Baptismum, quos ex carne progenitos Deus sibi gratuita adoptione consecrat? Quòd excipit, Pascendos esse spirituali cibo, si noui sunt homines, solutio facilis est, Baptismo eosadmitti in Christi gregem, & sufficere illis adoptionis symbolum, donec adulti pares

[Margin notes: Nunc ad Serueti obiect. diluend. accedit. 1. Obiect. diluitur sup. c.4 s.7.8. 2 eand. sup. 16. diluit. & s.29. 1.Co.11.28. Inf.c.17 s40 Ioh.3.36. 3. Respond. à loc. scopo. Sup.s.22. & s.7.17. Mat.19.13. 14. Nõ sic scripta vt videre est Ioan. 3.6. Sup.s.21.25 1.Co.15.46 Vt docuit l.2.c.1.s.5.6 1.Cor.7.14 5.Obiect. 2.Sam.5.8. Luc.14.21. hãc parabolã explic.l.3 c.24.s.8. 6. Allegor. Mat.4.19. Mat.13.47 Hunc citat Io. alio fine. Sup.c.1.s.13 1.Cor. 2.13 7. Abutitur loco Pauli. Carnales etiam vocat maior.natu. 1 Co.3.1.2. Heb.5.12.13]

De illo té- sint ferendo solido cibo. Expectandum ergo esse tempus examinis quod
pore sup.s. Deus in sacra Cœna disertè flagitat. Obijcit postea Christum vocare om-
29.30. nes suos ad sacram Cœnam. Atqui satis constat eum nullos admittere
8. nisi qui ad celebrandam mortis suæ memoriam iam sunt præparati. Vnde
Iob. dissol sequitur, infantes, quos amplexu suo dignatus est, distincto & proprio in
uitur hæc gradu subsistere donec adolescant, neque tamen exteros esse. Quòd ex-
obiect. cipit, portentum esse si homo postquam natus est non comedat: respon-
Mat.19.13. deo aliter pasci animas quàm externo Cœnæ esu: ideoque Christum in-
*Mat.*24.45 fantibus cibum nihilominus esse, licet à symbolo abstineant. Baptismi
Sup.s.29.10 diuersam esse rationem quo illis tantùm ianua in Ecclesiam aperitur.
9. Rursum obijci, bonum œconomum distribuere cibum familiæ tem-
*Ioh.*4.35. pore suo. Quod etsi libenter fateor, quo tamen iure definiet nobis Ba-
Solutio à lo ptismi tempus, vt probet non dari tempestiuè infantibus? Adducit præ-
ci sensu ge- terea illud Christi mandatum ad Apostolos, vt properent ad messem dum
nuino. albescunt agri. Nempe hoc tantùm vult Christus, vt Apostoli, præsen-
*Act.*11.26. tem laboris fructum cernentes, alacriùs se ad docendum accingant. Quis
inde colliget solum messis tempus Baptismo esse maturum? Vndecima ra-
10 tio est, quòd in prima Ecclesia ijdem erant Christiani & discipuli: sed
Vide vt dis- iam vidimus eum inscitè ratiocinari à parte ad totum. Discipuli vocan-
soluat simi tur iustæ ætatis homines qui iam fuerant edocti, & Christo nomen dede-
les obiect. rant: sicuti Iudæos sub Lege Mosis discipulos esse oportuit: nemo ta-
Sup.à s.17. men inde rectè inferet extraneos fuisse infantes quos Deus testatus est
ad.22. pro domesticis sibi esse. Adhæc obtendit, Christianos omnes esse fratres,
11. quo in numero infantes nobis non sunt quandiu a Cœna eos repellimus.
Christia. fra Ego verò ad principium illud redeo, non esse hæredes regni cælorum nisi
tres sunt. * qui Christi sunt membra: * deinde Christi amplexum veram fuisse tes-
*sup.c.1.s.3 seram adoptionis, qua infantes adultis communiter iunguntur, nec ab-
*l.3.c.24.s. stinentiam temporalem à Cœna obstare quominus pertineant ad Eccle-
2.5. siæ corpus. Nec verò latro in cruce conuersus desijt esse frater piorum:
Luc.22.42. quanuis ad Cœnam nũquã accesserit. Addit postea, neminem fieri fratrẽ
12. nostrum nisi per Spiritum adoptionis, qui tantùm ex auditu dei confer-
Rom.8.14. tur. Respondeo: semper in eundem relabi paralogismum: quia præposte-
& 10.17. rè ad infantes trahit quod de solis adultis dictum est. docet illic Paulus
Sup.ibid. & hunc esse Deo ordinarium vocationis modum vt electos suos ad fidem
s.23.24. adducat dum illis suscitat fidos doctores, quorum ministerio & opera
& à s.27. ad manum porrigit. Quis inde legem imponere ei audeat quominus arcana
s.30. alia ratione infantes Christo inserat? Quòd obijcit Cornelium accepto
13. Spiritu sancto baptizatum fuisse, quàm perperam ex vno exemplo gene-
*Act.*10.44. ralem regulam eliciat, patet ex Eunucho & Samaritanis in quibus diuer-
*Ioh.*10.35. sum ordinem Deus tenuit, vt Baptismus dona Spiritus præcederet. De-
14. cimaquinta ratio plusquam insulsa dicit nos regeneratione deos fieri: esse
deliriũ illud autem deos ad quos sermo Dei factus est: quod non competit in pueros
Serueti. infantes. Quòd deitatem affingit fidelibus, vnum est ex eius delirijs,
L.1.c.13.s.22 quod excutere non est præsentis loci. sed locum Psalmi torquere in tam
c.15.s.5. alienum sensum, perditæ impudentiæ est. Dicit Christus Reges & Ma-
Psal.126. gistratus vocari à Propheta Deos, quia munus sustineant diuinitus si-
Inf.c.20.s.4 bi iniunctum. Hic verò dexter interpres, quod de speciali gubernandi
15. mandato ad certos homines dirigitur, ad Euangelij doctrinam trahit, vt
1.Pet.1.23. infantes ab Ecclesia exterminet. Obijcit rursum, Infantes non posse nouos
sup. soluitur homines censeri: quia non gignuntur per sermonem. Ego verò, quod
s.18. sæpius iam dixi nunc quoque repeto, ad nos regenerandos doctrinam
Deus tenet semen esse incorruptibile, si quidem ad eam percipiendam sumus idonei:
suos regene vbi verò nondum per ætatem nobis inest docilitas, Deum tenere suos
rãdi modos regenerandi gradus. Postea ad allegorias suas redit, quòd ouis & capra
Sup.s.19.20 in Lege nõ statim ac egressæ erant ex vtero fuerint oblatæ in sacrificium.

Si

Si figuras huc trahere libet, mihi promptum est regerere primogenita omnia simulac vuluam aperuerant, fuisse Deo sacra: deinde oportuisse agnum anniculum mactari. Vnde sequetur, virile robur minimè esse expectandum, quin potius & fœtus recentes & adhuc teneros à Deo in sacrificia deligi. Contendit prætereà, non posse venire ad Christum nisi qui à Iohanne fuerint præparati. Quasi verò non fuerit temporale Iohannis officium. Sed vt hoc omittã, illa certè præparatio non fuit in pueris quos amplexus est Christus, ac benedixit. Quare valeat cũ falso suo principio. Patronos tandem accersit Trismegistum & Sibyllas, quòd sacræ ablutiones non conueniant nisi adultis. En quàm honorificè sentiat de Christi Baptismo, quem exigit ad profanos Gentium ritus, ne aliter administretur quàm Trismegisto placuerit. Nobis verò pluris Dei authoritas, cui visum est infantes sibi consecrare ac initiare sacro symbolo cuius nõdum per ætatem vim tenebant. Nec fas esse ducimus à Gentium expiationibus mutuari quòd æternam & inuiolabilem Dei legem, quam de circuncisione sanxit, in Baptismo nostro mutet. Vltimo loco ratiocinatur, Si infantes liceat sine intellectu baptizare, Baptismum à pueris ludentibus mimicè & per iocum posse administrari. Atq; de hac re cum Deo litiget, ex cuius præcepto Circuncisio communis fuit infantibus antequã intelligentiam adepti essent. Fuítne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorum ineptijs, vt potuerint sanctam Dei institutionem euertere? Sed nihil mirum est reprobos istos spiritus quasi phrenitide agitarentur, crassissimas quasque absurditates in errorum suorum defensionem ingerere: quia Deus eorum fastum & pertinaciam tali vertigine iustè vlciscitur. Certè quàm debilibus suppetitijs fraterculos suos Anabaptistas Seruetus adiuuerit, planum me fecisse confido.

Exo. 13. 2.
Exo. 12. 5.
altera alleg. reger. arg.
16.
De Baptis. Ioan. Sup. s. 24.
17.
Indignè de Baptis. sentit Seruet.
Dei institut. Sup. à s. 1. ad 8.
Gentiũ expiat. c. 14. s. s. 19.
18.
Cũ Christo litigat.
Quædã sup. s. 16.
Fraterculi Serueti.

32 Iam nemini sobrio ambiguum fore arbitror quàm temere Ecclesiã Christi conturbent qui rixas ac contentiones mouent ob pædobaptismum. Sedenim operępretium est obseruare quid tanta ista vafritia Satan moliatur: nempe vt singularem fiduciæ & spiritualis gaudij fructum, qui hinc colligendus est, nobis eripiat, ac de bonitatis etiã diuinæ gloria tantundẽ delibet. Quàm enim suaue pijs animis, non verbo tãtùm, sed oculari etiã spectaculo certiores fieri, tãtũ se gratiæ apud Patrẽ cælestem obtinere vt posteritas sua illi curæ sit? Hic enim videre est vt prouidentissimi erga nos patrisfamiliãs personã suscipit, qui ne post mortem quidem nostrã solicitudinem nostri deponit quin liberis nostris consulat ac prospiciat. Annon hic exemplo Dauidis toto corde ad gratiarum actionem debemus exultare, vt tali bonitatis specimine eius nomen sanctificetur? Hoc hoc certè agit Satan, pædobaptismũ tantis copijs impetẽdo: quò scilicet testificatione ista gratiæ Dei è medio sublata, quæ per ipsam oculis nostris obuersatur promissio, sensim tandem euanescat. Vnde non impia tantùm aduersus Dei misericordiam ingratitudo nasceretur, sed in liberis ad pietatem erudiendis ignauia quædam. Neque enim parum incitamur hoc aculeo ad eos in serio Dei timore Legisq; obseruatione educandos, dum reputamus, statim à partu, filiorum loco esse ab ipso habitos & agnitos. Quamobrem, nisi malignè Dei beneficẽtiam obscurare libet, infantes illi nostros offeramus, quibus locum inter suos familiares ac domesticos, id est Ecclesiæ membra, attribuit.

Cur Satan tãto impetu impugnet pædobapt.
Hũc locũ de fructu tractauit sup. s. 9.
Psa. 48. 11
Simile Inf. c 17. s. 1.
Symbolum gratiæ Dei Sup. c. 15. s. 14.
Aculeum patrib. ad officium ergaliberos.

De sacra Christi Cœna: & quid nobis conferat.

CAP. XVII.

POSTQVAM nos semel in familiam suam recepit Deus, nec tantùm vt seruorum loco nos habeat, sed filiorum: vt partes impleat optimi patris & de sua progenie soliciti, continuo etiam vitæ cursu nos

Sic loquitur Inf. c. 18. s. 19

Simile quo vtitur sup. c.16.s.32. *Ioh.6.51.* Eadē ratione dictū est sup. impug. pædobapt. c.16.s.32.

alendos suscipit. Nec eo contentus, dato pignore nos huius continuæ liberalitatis certiores reddere voluit. In hunc ergo finem alterum Ecclesiæ suæ sacramentum dedit per manum vnigeniti Filij, spirituale epulum scilicet, vbi se Christus viuificum esse panem testatur, quo animæ nostræ ad veram & beatam immortalitatem pascuntur. Quoniam verò apprime necessaria est tanti mysterij cognitio, & pro sua magnitudine accuratam explicationem postulat: & Satan, vt hoc inæstimabili thesauro Ecclesiam priuaret, pridem nebulas, deinde tenebras obscurandæ eius luci induxit, tum contentiones & pugnas mouit quæ ab huius sacri alimenti gustu alienarent simplicium mentes, & nostra etiam ætate idem artificium tentauit, vbi summam pro rudium captu cōplexus fuero, nodos illos quibus mundum illaqueare Satan molitus est, expediam. Primò signa sunt panis & vinum, quæ inuisibile alimentum, quod percipimus ex carne & sanguine Christi, nobis repræsentant. * Sicut enim in Baptismo nos regenerans Deus, in Ecclesiæ suæ societatem inserit, & adoptione suos facit: ita diximus officium prouidi patrisfamiliâs in eo præstare, quòd cibum assiduè ministrat, quo nos in ea vita sustineat ac conseruet in quam nos verbo suo genuit. Porrò vnicus animæ nostræ cibus Christus est, ideóque ad eum nos inuitat cælestis Pater vt eius communicatione refecti, vigorem subinde colligamus, donec ad cælestem immortalitatem peruentum fuerit. Quoniam verò mysterium hoc arcanæ Christi cum pijs vnionis natura incomprehensibile est, figuram eius & imaginem in signis visibilibus exhibet ad modulum nostrum aptissimis: * imò velut datis arris ac tesseris tam certum nobis facit quàm si oculis cerneretur: quia in crassissimas quasque mentes hæc tam familiaris similitudo penetrat, non secus animas Christo pasci quàm panis & vinum corporalem vitam sustentant. Iam ergo habemus in quem finem spectet mystica hæc benedictio, nempe quò nobis cōfirmet, corpus Domini sic pro nobis semel esse immolatum vt nunc eo vescamur, ac vescendo, vnici illius sacrificij efficaciam in nobis sentiamus: sanguinem eius sic pro nobis semel fusum, vt sit nobis perpetuus potus. Atque ita sonant verba promissionis illic additæ, Accipite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur. Corpus ergo quod oblatum semel est in salutem nostram iubemur accipere & comedere, vt dum huius fieri nos videmus participes, viuificæ illius mortis virtutem certò statuamus in nobis efficacem fore. Vnde & calicem fœdus vocat in suo sanguine. Fœdus enim quod sanguine suo semel sanciuit, quodammodo renouat, vel potiùs continuat, quantum ad fidei nostræ confirmationem attinet, quoties sacrum illum sanguinem libandum nobis porrigit.

1. doctr. ponit ad s.12. 2. Aduersar. arg refutat. ad finē vsq; *Sup c.15. s.1.2.5. Aīæ nostræ cib⁹ Christ⁹ Misteriū nostræ vnionis cū Christo. sup.c.15.s.14 *Sup.c.14. s.3.5. Heb.7.27. & 9.26. Inf.c.10.s.37. *Mat.*26.26 *Mar.*14.17 *Luc.*21.19. 1.*Cor.*11.24. Inf.s.20.

Magnus qui inde redit ad fideles fructus. l.3.c.24.s.5. Rom.8 30. L.3.c 4.s.20 Sup.c.15.s.6 l.3.c.11.s.9 c.25.s.8. l.2.c.16.s.14 obserua hāc communicationem. Heb.2.11.14

2 Magnum verò fiduciæ ac suauitatis fructum ex hoc sacramento colligere possunt piæ animæ, quòd testimonium habent in vnum corpus nos cum Christo coaluisse, vt quicquid ipsius est, nostrum vocare liceat. Hinc sequitur vt nobis securè spondere audeamus, vitam æternam nostram esse, cuius ipse est hæres: nec regnum cælorū quo iam ingressus est, posse magis nobis excidere quàm ipsi: rursum peccatis nostris non posse nos damnari, à quorum reatu nos absoluit quum ea sibi imputari voluerit acsi sua essent. Hæc est mirifica commutatio, qua pro immensa sua benignitate nobiscum vsus est: quòd filius hominis nobiscum factus, nos secū Dei filios fecerit: quòd suo in terras descensu, ascensum nobis in cælum strauerit: quòd accepta nostra mortalitate, suam nobis immortalitatem contulerit: quòd suscepta nostra imbecillitate, sua nos virtute confirmauerit: quòd nostra in se recepta paupertate, suam ad nos opulentiam transtulerit: quòd recepta ad se, qua premebamur iniustitiæ nostræ mole, sua nos iustitia induerit.

3 Horum omnium adeò solidam habemus testificationem in hoc sacra-

sacramento, vt certò statuendum sit, verè nobis exhiberi non secus acsi Signorũ cũ
Christus ipse præsens aspectui nostro obijceretur, ac manibus attrectare- reb. signatis
tur. Hoc enim verbum nec mentiri nec illudere nobis potest, Accipite, cõiunctio.
edite, bibite: hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: hic est san- Mat. 26. 26.
guis, qui in remissionem peccatorum effunditur. Quòd accipere iubet si- Sup. s. 1.
gnificat nostrum esse: quòd edere iubet, significat vnam nobiscum *sub- Expositio
stantiam fieri: quòd de corpore prædicat pro nobis esse traditum, de san- verborum
guine pro nobis effusum, in eo docet vtrunque non tam suum esse quàm Cœnæ.
nostrum: quia vtrunq; non suo commodo, sed in salutem nostram & sum- *Qualiter
psit & posuit. Ac diligenter quidem obseruandum est, potissimam & penè docuit l. 3. c
totam sacramenti energiam in his verbis sitam esse, Quod pro vobis tra- 11. s. 9. 10. 11
ditur, Qui pro vobis effunditur. alioqui non magnopere nobis còduce- Energia Sa-
ret, corpus & sanguinem Domini nunc distribui, nisi in redemptionem ac cramenti.
salutem nostram exposita semel fuissent. Itaque sub pane & vino repræ- Luc. 22. 19.
sentantur: quo discamus non modò nostra esse, sed nobis destinata in spi- Beza cap. 4.
ritualis vitæ alimentum. Id est quod antea admonuimus, à rebus corpo- art. 50.
reis quæ in sacramento proferuntur, quadam analogia nos ad spirituales Analogia.
deduci. Sic quum panis nobis in symbolum corporis Christi datur, hæc Sup. c. 14. s. 5
statim concipienda est similitudo, Vt corporis nostri vitam panis alit, su- Vsus panis.
stinet, tuetur: ita corpus Christi vegetandæ ac viuificandæ animæ vnicũ Inf. s. 10. 37.
esse cibum. Quum vinum in symbolum sanguinis propositum intuemur: 47.
cogitandum quos corpori vsus vinũ afferat, vt eosdem spiritualiter af- Vsus Vini.
ferri nobis Christi sanguine reputemus: sunt autem, fouere, reficere, cõ- Vt docetur
firmare, exhilarare. Nã si satis perpendimus quid nobis sacrosancti huius l. 2. c. 16. s.
corporis traditio, quid sanguinis effusio profuerit: non obscurè perspici- 5. 6. 7.
emus, hæc panis & vini attributa, secundùm eiusmodi analogiam, optimè
illis erga nos conuenire dum nobis communicantur.

4 Non ergo præcipuæ sunt sacramenti partes, corpus Christi Partes Sa-
simpliciter & sine altiori consideratione nobis porrigere: sed magis pro- cramenti.
missionem illam * qua carnem suam verè cibum testatur, & sanguinem Christũ ipsũ
suum potum, quibus in vitam æternam pascimur, qua se panem vitæ af- * Ioã. 6. 55.
firmat, de quo qui manducauerit, viuet in æternum: illam (inquam) pro- Inf. s. 8.
missionem obsignare & confirmare, & quo id efficiat, ad Christi crucem vt dixit sup.
mittere, vbi ea promissio verè præstita, & numeris omnibus impleta fuit. s. 3.
Neque enim Christo rite & salutariter vescimur nisi crucifixo dum effi- Ioan. 6. 25.
caciam mortis eius viuo sensu apprehendimus. Nam quòd se panem vitæ 48. 35.
nuncupauit, non eam à sacramento sumpsit appellationem, vt quidã per- l. 3. c. 4. s. 5.
uersè interpretantur: sed quia talis à Patre datus nobis fuerat, talemque Inf. s. 5.
sese præstitit, quum humanæ nostræ mortalitatis particeps factus, nos Heb. 2. 11.
diuinæ suę immortalitatis consortes fecit: quum in sacrificium se offerẽs, l. 2. c. 12. s.
maledictionem in se nostram sustulit, vt sua nos benedictione perfunde- 2. 3.
ret: quum morte sua mortem deglutiuit & absorbuit: quum in sua resurre- 2. Pet. 1. 4.
ctione carnem hanc nostram corruptibilem, quam induerat, in gloriam l. 3. c. 11. s. 10
& incorruptionem suscitauit.

5 Restat vt applicatione id totum ad nos perueniat: id fit cùm per Qua ratione
Euangelium, tum illustriùs per sacram Cœnam, vbi & se ipse cum bonis Christ⁹ no-
suis omnibus nobis offert, & nos fide eum recipimus. Non ergo facit sa- bis applica.
cramentum * vt Christus panis vitæ esse primùm incipiat: sed dum in me- l. 2. c. 5. s. 5.
moriam reuocat, panem vitæ esse factum, quo assiduè vescamur, eiusque Inf. c. 18 s. 36
panis gustũ & saporem nobis præbet, vt vim panis illius sentiamus facit. * Vt dixit
Pollicetur enim nobis, quicquid fecit aut passus est Christus, id ad nos sup s. 4.
viuificandos factum esse. * Deinde hanc viuificationem, ęternam esse, qua Ioan. 7. 27.
sine fine alamur, sustineamur & conseruemur in vita. Siquidem vt panis *Ioan. 6. 54
vitæ nobis non fuisset Christus, nisi nobis natus & mortuus fuisset, nisi 57.
nobis resurrexisset: ita nunc minimè esset nisi eius natiuitatis, mortis,

Heb.9.12. resurrectionis efficacia & fructus res æterna foret ac immortalis. Quod
Ioh.6.51. totum eleganter his verbis expressit Christus, Panis quem ego dabo, caro
Fide rem Sacramenti percipi. mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus haud dubiè innuit, suum nobis corpus ideo pro pane futurum ad spiritualem animæ vitam, quia in mortem pro salute nostra exponendum erat: nobis autem porrigi vt vescamur, quum fide nos facit eius participes. Semel itaque ipsum dedit
Sup.c.14.s. 9.10.&c. quò panis fieret, quum in mundi redemptionem crucifigendum exposuit:
Quotidie Christus se nobis offert quotidie dat vbi participandum, quatenus crucifixum est, * Euangelij verbo nobis offert: vbi eam exhibitionem sacro Cœnæ mysterio obsignat: vbi idipsum intus complet quod exteriùs designat. Porrò nobis hic
* Sup.c.1.s. 5.6. c.3.s.1. c.14.s.17. duo cauenda sunt vitia: ne aut in extenuandis signis nimij, à suis mysterijs ea diuellere, quibus quodammodo annexa sunt: aut in ijsdem extollendis immodici, mysteria interim etiam ipsa nonnihil obscurare videamur. Christum esse panem vitæ, quo in salutem æternam nutriantur fide-
2. Vitia cauenda. de quib. sup.c. 14.à s.5.ad 14. les, nemo est nisi prorsus irreligiosus, qui non fateatur. Sed hoc non perinde inter omnes conuenit, qualis sit eius participandi ratio. Sunt enim qui manducare Christi carnem, & sanguinem eius bibere, vno verbo definiunt nihil esse aliud quàm in Christum ipsum credere. Sed mihi expressius quiddam ac sublimius videtur voluisse docere Christus in præclara
* concionis Christ. sũma quæ habetur Ioan. 6. illa concione, vbi carnis suæ manducationem nobis commendat: nempe vera sui participatione nos viuificari: quam Manducandi etiam * ac Bibendi verbis ideo designauit, ne quam ab ipso vitam percipimus, simplici cognitione percipi quispiam putaret. Quemadmodum enim non aspe-
Simile. ctus, sed esus panis corpori alimentum sufficit: ita verè ac penitus par-
*Inf.s.47. ticipem Christi animam fieri conuenit, vt ipsius virtute in vitam spiritu-
Mãducatio effectus fidei. alem vegetetur. Interim verò hanc non aliam esse quàm fidei manducationem fatemur: vt nulla alia fingi potest. Verùm hoc inter mea & istorum verba interest, quòd illis manducare est duntaxat credere: ego cre-
Aduers. eos lege Epist. Bez.4. & 5. de fide egit l.3.c.2. & l.2.c.9. s.3. dendo manducari Christi carnem, quia fide noster efficitur, eamq; manducationem fructum effectumque esse fidei dico. Aut si clariùs velis, illis manducatio est fides: mihi ex fide potiùs consequi videtur. In verbis quidem paruum, sed in re non mediocre est discrimen. Nam etsi docet Apostolus, Christum in cordibus nostris habitare per fidem, nemo tamen habitationem istam, fidem interpretabitur: sed eximium fidei effectum ex-
Ephe.3.17. plicari omnes sentiunt, quòd per ipsam fideles cõsequuntur vt Christum
Ioh.6.51. in se habeant manentem. In hunc modum voluit Dominus, panem vitę se
*vt docuit l.2.c.16.s.3 l.3.c.11.s.10 nuncupando, non tantùm docere in mortis resurrectionisque suæ fide repositam esse nobis salutem: sed vera etiã sui cõmunicatione fieri vt vita sua in nos transeat, ac nostra fiat: non secus ac panis, dum in alimentum sumitur, vigorem corpori administrat.

Id authoritate Augu. & Chrysost. confirmat. 6 Nec alio sensu Augustinus, quem illi patronum sibi aduocant, credendo nos manducare scripsit, quàm vt manducationem istã fidei esse, non oris indicaret. Quod neque ipse nego: sed simul tamen addo, nos fide complecti Christum non eminus apparentem, sed se nobis vni-
Ephes.4.15. entem, vt ipse caput nostrum, nos vero eius membra simus. Neq; tamen
Idem Aug. de vtilitat. agẽda pœnitentia.ca.1. & de 4.feria ca.4.super Math. in hõ.egressus Iesus. locutionem illam simpliciter improbo: sed tantùm nego plenam esse interpretationem si definire volunt quid sit Christi carnem edere. Alioqui video Augustinũ hac loquẽdi forma sępius vsum esse. vt quũ dicit libro de doctrina Christiana 3, Nisi manducaueritis carnem Filij hominis: figura est, præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit. Item quum dicit tria millia hominum, qui Petri concione conuersi sunt, sanguinem Christi, quem sæuiendo fuderent, credendo bibisse. Verùm plurimis alijs locis illud fidei beneficium egregiè commendat, quod per ipsam non minus reficiuntur carnis

Christi

Christi communione animæ nostræ quàm corpora pane quo vescuntur. Atque idipsum est quod alicubi scribit Chrysostomus, Christum nõ fide tantùm, sed reipsa nos suum efficere corpus. Neque enim aliunde quàm à fide tale bonum consequi intelligit: sed hoc tantùm vult excludere, ne quis, dum fidem nominari audit, nudam imaginationem concipiat. Eos verò qui Cœnam volunt externæ solùm professionis notam esse, nũc prętereo: * quia satis eorum errorem refutasse mihi videor quum agerem de Sacramentis in genere. Hoc solùm obseruent lectores, dum calix vocatur fœdus in sanguine, promissionem exprimi quæ ad fidem confirmandã valeat. Vnde sequitur, nisi in Deum respicimus, & amplectimur quod offert, nos sacra Cœna rectè non vti.

Ho. in Ioh. 31, & 40. & ali.
Act. 2. 41.
Hom. 60.
Luc. 22. 20.
*Sup. c. 14. à §. 5. ad 14.

7 Neque illi prætereà mihi satisfaciunt qui nonnullam nobis esse cum Christo communionem agnoscentes, eam dum ostendere volũt, nos Spiritus modò participes faciunt, prætermissa carnis & sanguinis mẽtione. Quasi verò illa omnia de nihilo dicta forent, carnem eius verè esse cibũ, sanguinem eius verè esse potum: non habere vitam nisi qui carnem illam mãducauerit, & sanguinem biberit: & quæ eodem pertinent. Quare si vltra eorum descriptionem (vt nimis restricta est) solidam Christi communionem progredi constat: quousque pateat & sese proferat, paucis perstringere aggrediar antequam de contrario vitio excessus verba faciam. Erit enim mihi longior cum hyperbolicis doctoribus disputatio, qui dum pro sua crassitie absurdum edendi & bibendi modum fabricant, Christum quoque carne sua exutũ in phantasma transfigurant. si tamen vllis verbis complecti tantum mysterium liceat: quod ne animo quidem satis me comprehendere video, & libenter ideo fateor, nequis eius sublimitatem infantiæ meæ modulo metiatur. Quin potius lectores hortor, ne intra istos nimium angustos fines, mentis sensum contineant: sed multò altiùs assurgere contendant, quàm meo ductu possint. nam ego ipse quoties hac de re sermo est, vbi omnia dicere conatus sum, parum adhuc mihi pro eius dignitate dixisse videor. Quanquam autem cogitando animus plus valet, quàm lingua exprimendo: rei tamen magnitudine ille quoque vincitur & obruitur. Itaque nihil demum restat nisi vt in eius mysterij admirationem prorumpam, cui nec mens planè cogitando, nec lingua explicando par esse potest. Sententiæ tamen meæ summam exponam vtcunque: quam vt nihil dubito veram esse, ita pijs pectoribus non improbatum iri confido.

Nos non spiritu tantum Christi sed carne esse participes.
Ioan. 6. 35. 51. 55.
Eadem methodo vsus est sup. c. 14 §. 5. 6. &c.
Contra hyperbolicos mixturas.
Inf. à §. 11. ad 25.
Mysterium incomprehensibile.
Inf. §. 24. 32. 33.

8 Primùm omnium è Scripturis docemur, Christum ab initio viuificum illud Patris verbum fuisse, vitæ fontẽ & originem vnde omnia vt viuerent semper acceperunt. Quare Iohannes nunc sermonem vitæ nuncupat, nunc in ipso vitam fuisse scribit, significans illum etiam tum creaturas omnes influentem, vim spirandi ac viuendi eis instillasse. Idem tamen postea subijcit, manifestatam tũc demum fuisse vitam quum assumpta nostra carne, Filius Dei se visendum oculis, manibusque palpandum præbuit. Nam etsi virtutem prius quoque suam in creaturas diffundebat: quia tamen homo, per peccatum à Deo alienatus, communicatione vitæ perdita, mortem vndique cernebat sibi imminentem: vt spem immortalitatis reciperet, in eius verbi communionem recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam inde concipias si Dei quidem verbum, à quo remotissimus sis, vitæ plenitudinem in se continere audias, in te autem ipso ac circunquaque nihil præter mortem occurrat & ante oculos versetur? At verò vbi fons ille vitæ habitare in carne nostra cœpit, iam non procul nobis absconditus latet, sed coram se participandum exhibet. Quin & ipsam, in qua residet, carnem viuificam nobis reddit, vt eius participatione ad immortalitatem pascamur. Ego sum (inquit) panis vitæ qui de cælo descendi. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam

Altius rem deductis rei suam sentẽtiam confirmat.
Ioh. 1. 1. 2. 4
Christum vitam omnium esse docuit.
l. 1. c. 15. §. 4.
l. 2. c. 3. §. 19.
c. 1. à §. 4. ad finem.
Id docet. ibid. c. 6.
Itẽ c. 12. 13.
Ioh. 1. 14. 16
Ioh 6. 48. 58

Sup.s.4. l.1.c.13 s.9. Ies.7.14. Mat.2.23. Piorum eximia consolatio. Beza cap.3. art.17. & à 19. ad 24.

ego dabo pro mundi vita. Quibus verbis docet, non modò se vitam esse, quatenus sermo est Dei æternus qui è cælo ad nos descendit, sed descendendo vim istam in carnem quam induit, diffudisse: vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret. Hinc & illa iam consequuntur, Quòd caro eius verè est cibus: sanguis eius verè est potus: quibus alimentis in vitam æternam fideles educantur. In hoc ergo sita est pijs eximia consolatio: quòd vitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modò facili ad eam aditu penetrant, sed vltro sibi expositam & obuiam habent. Cordis sinum tantùm protendant quo præsentem amplexentur, & eam obtinebunt.

Christi caro viuifica. Inf.s.24. 33 *Ioh.5.29.* Cyrill. in Ioan.lib. 4. ca.22. l.3.c.11.s. 10. vtitur eod. simil. Sup.c.15.s. 14. l.3.c.24. s.5. *Eph.1.22. & 4.15.* Sup.s.6. l.2.c.15.s.5 *1.Cor.6.15. Eph.5.30.* Hũc locum expendit. inf.c.19.s.35 *Sup.s.7.

9 Etsi autem tantam à seipsa virtutem non habet Christi caro vt nos viuificet, quæ & prima sua conditione mortalitati obnoxia fuit, & nunc immortalitate prædita per se non viuit: iure tamen viuifica dicitur quæ vitæ plenitudine perfusa est, quam ad nos transmitteret. In quem sensum illud Christi dictum cum Cyrillo interpretor, Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita & Filio dedit vitã habere in semetipso. Illic enim propriè de suis dotibus disserit, non quas ab initio apud Patrem possidebat, sed quibus ornatus fuit in ea ipsa carne in qua apparuit. proinde in sua quoque humanitate, vitæ plenitudinem habitare ostẽdit: vt quisquis carni suæ ac sanguini communicarit, vitæ participatione simul fruatur. Id quale sit, familiari exemplo explicare licet. Quemadmodum enim è fonte aqua nunc bibitur, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur: qui tamen non à seipso exuberat in tot vsus, sed ab ipsa scaturigine, quæ perenni fluxu nouam subinde largitatem illis sufficit ac subministrat: ita Christi caro instar fontis est diuitis & inexhausti, quæ vitam à diuinitate in seipsam scaturientem ad nos transfundit. Iam quis non videt, communionem carnis & sanguinis Christi necessariam esse omnibus qui ad cælestem vitam aspirant? Huc spectant illæ Apostoli sententiæ, Ecclesiam corpus esse Christi & eius complementum, ipsum verò esse caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum per commissuras, incrementum corporis facit. Corpora nostra membra esse Christi. Quæ omnia non posse aliter effici intelligimus quin totus spiritu & corpore nobis adhæreat. Sed arctissimam illam societatem qua eius carni copulamur, splendidiore adhuc elogio illustrauit quum dixit nos esse membra corporis eius, ex ossibus eius, & ex carne eius. Tandem vt rem omnibus verbis maiorem testetur, sermonem exclamatione finit, Magnum (inquit) istud arcanum! Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoscere cum carne & sanguine Domini fidelium communionem, quam tantam esse declarat Apostolus,* vt eam admirari quàm explicare malit.

Repetitur analogia & rei cũ signis coniunct. Sup.c.15. s.14 & sup. s.3. Arcanum esse sup.s.7. Inf.s.33.24 Spiritus Dei vinculũ nostræ cum Christo cõiunctionis. *Vt tract. Sup.c.14.s.8

10 Summa sit, non aliter animas nostras carne & sanguine Christi pasci, quàm panis & vinum corporalem vitam tuentur & sustinent. Neq; enim aliter quadraret analogia signi, nisi alimentũ suum animæ in Christo reperirent. quod fieri non potest nisi nobiscum Christus verè in vnũ coalescat, nósque reficiat carnis suæ esu & sanguinis potu. Etsi autem incredibile videtur in tanta locorũ distantia penetrare ad nos Christi carnem vt nobis sit in cibum, meminerimus quãtum supra sensus omnes nostros emineat arcana Spiritus sancti virtus, & quàm stultum sit eius immensitatem modo nostro velle metiri. Quod ergo mens nostra non cõprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire quæ locis disiuncta sunt. Iam sacram illam carnis & sanguinis sui communicationem, qua vitam suam in nos transfundit Christus, non secus acsi in ossa & medullas penetraret, in Cœna etiam testatur, & obsignat: & quidem non obiecto inani aut vacuo signo, sed efficaciam Spiritus sui illic proferens, qua impleat quod promittit. Et sanè rem illic signatam offert & exhibet omnibus qui ad spirituale illud epulum accumbunt.* quanquam à fidelibus solis cum

fructu

fructu percipitur, qui tantam benignitatem vera fide animique gratitudine suscipiunt. Qua ratione dixit Apostolus, Panem quem frangimus, communionem esse corporis Christi: calicem quem verbo & precibus in hoc consecramus, communionem esse sanguinis ipsius. Nec est quod obijciat quispiam: figuratam esse locutionem, qua signatæ rei nomen signo deferatur. Fateor sanè fractionem panis symbolum esse, non rem ipsam. Verùm hoc posito, à symboli tamen exhibitione rem ipsam exhiberi, rite colligemus. Nisi enim quis fallacem vocare Deum volet, inane ab ipso symbolum proponi nunquam dicere audeat. Itaque si per fractionem panis Dominus corporis sui participationem verè repræsentat, minimè dubium esse debet quin verè præstet atque exhibeat. Atque omnino isthæc pijs tenenda regula est, vt quoties symbola vident à Domino instituta, illic rei signatæ veritatem adesse certò cogitent ac sibi persuadeant. Quorsum enim corporis sui symbolum tibi Dominus in manum porrigat, nisi vt de vera eius participatione te certiorem faciat? Quòd si verum est præberi nobis signum visibile, ad obsignandam inuisibilis rei donationem: accepto corporis symbolo, nō minùs corpus etiam ipsum nobis dari certò confidamus.

1.Cor.10.16 Inde etiam nostrā inter nos communionem vrget. Inf.f.38. c. 18.f.8. Deus est verax. sup.c. 14.f.16.17.

11 Dico igitur, (quod & semper in Ecclesia receptum fuit, & hodie docent quicunque rectè sentiunt) duabus rebus constare sacrum Cœnæ mysterium: corporeis signis, quæ ob oculos proposita, res inuisibiles secundum imbecillitatis nostræ captum nobis repræsentant: & spirituali veritate, quæ per symbola ipsa figuratur simul & exhibetur. Ea qualis sit, dum familiariter demonstrare volo, tria soleo ponere: significationem, materiam quæ ex ea dependet, virtutem seu effectum qui ex vtraque cōsequitur. Significatio in promissionibus est sita, quæ quodammodo sunt signo implicitæ. Materiam aut substantiam voco Christū cum sua morte & resurrectione. Per effectum autem, redemptionem, iustitiam, sanctificationem, vitamque æternam, & quæcunque alia nobis beneficia affert Christus, intelligo. Porrò tametsi fidem hæc omnia respiciunt, nullum tamen locum relinquo huic cauillo: quasi dum fide percipi Christum dico, intelligentia duntaxat ac imaginatione velim concipi. Offerūt enim illum promissiones, non vt in aspectu modò nudaque notitia hæreamus: sed vt vera eius communicatione fruamur. Et sanè non video quomodo in cruce Christi redemptionem ac iustitiam, in eius morte vitam habere se quis cōfidat, nisi vera Christi ipsius communione in primis fretus. *Non enim ad nos bona illa peruenirent, nisi se prius nostrum Christus faceret. Dico igitur in Cœnæ mysterio per symbola panis & vini, Christum verè nobis exhiberi, adeoque corpus & sanguinem eius, in quibus omnem obedientiam pro comparanda nobis iustitia adimpleuit: quò scilicet primùm in vnum corpus cum ipso coalescamus: * deinde participes substātiæ eius facti, in bonorum omnium communicatione virtutem quoque sentiamus.

Duab.reb. constare sacramentum vt ex Aug. docuit Sup.c.14. f.14.16. 3.In Sacra. considerat. 1 Significatio 2 Materia. 3 Virtus seu effectus. *Vt docuit. Sup.f.8.9. l.3.c.11.f.9. 10.11. Eph.1.22. & 4.15.& 5.30. *Inf.f.19.

12 Iam ad hyperbolicas mixturas quas superstitio inuexit descēdo. mira enim astutia hîc lusit Satan, vt mentes hominum è cælo abstractas, peruerso errore imbueret, acsi panis elemento affixus esset Christus. Ac primò quidem præsentia Christi in sacramento minimè talis somnianda nobis est qualem Romanæ curiæ artifices confinxerunt: acsi locali præsentia, corpus Christi manibus attrectandum, atterendum dentibus, ore deglutiēdum sisteretur. Hanc enim palinodiæ formulam dictauit Berengario Nicolaus papa, quæ pœnitentiæ testis foret: verbis scilicet eousque prodigiosis, vt glossæ author exclamet, periculum esse, nisi prudenter sibi caueant lectores, ne hæresin inde hauriant peiorem quàm fuerit Berengarij, Distin. 2.c. Ego Berengarius Petrus verò Lombardus etsi in excusanda absurditate multum laborat, magis tamen inclinat in di-

Aduers.Pp. transubst. agit ad.f.15. Deinde de consubst. f.16.&c. Sup.c.14. f.17.26. De Nicolao 3.loquitur sub quo habitum est

conc. Rom. circa annũ. 1058. Lomb. lib. 4 dist. 12. Corpꝰ Christi finitum. l. 2 c. 16 s. 14 Inf. s. 18. 24. *Chrys. ser. quodam. de Spirit. sãct.* *Sup. s. 10. Sup. c. 14 s. 9 Vt ex. l. 3. c. 1. apparet. Rom. 8. 9. 10. 11.

uersam sententiam. Siquidem vt finitum esse, pro perpetua corporis humani ratione, minimè ambigimus, cæloque contineri, quo semel receptũ est, donec ad iudicium redeat: ita sub hæc corruptibilia elementa retrahere ipsum, aut vbique præsens imaginari, prorsus ducimus nefas esse. Neque id sanè opus est, quo ipsius participatione fruamur: quando hoc beneficij per Spiritum suum nobis Dominus largitur, vt vnum corpore, spiritu, & anima, secum fiamus. * Vinculum ergo istius coniunctionis est Spiritus Christi, cuius nexu copulamur: & quidem veluti canalis, per quẽ quicquid Christus ipse & est & habet, ad nos deriuatur. Nam si solem cõspicimus radijs in terram emicantem, ad generandos, fouendos, vegetãdos eius fœtus suam quodammodo substantiam ad eam traijcere: cur inferior Spiritus Christi esset irradiatio, ad communionem carnis & sanguinis eius in nos traducendam? Quapropter Scriptura, vbi de nostra cũ Christo participatione loquitur, vim eius vniuersam ad spiritum refert. Pro multis tamen vnus locus sufficiet. Paulus enim ad Rom. cap. octauo, Christum non aliter in nobis quàm per Spiritum suum habitare disserit: quo tamen illam de qua nũc sermo est carnis & sanguinis communionem non tollit, sed ab vno Spiritu effici docet vt totum Christum possideamus & habeamus in nobis manentem.

Scolast. verecundius loqui qui tamen includũt Christũ specie panis qua de re, lege Lomb. l. 4. dist. 11. Inf. s. 30. Mart. loc. 10 hãc opinionẽ refutat. à s. 1. ad 65. *Lib. 4. sent. dist. 12* Experientiam satis apparet qualem statuãt pręsentiam. Vt inf. s. 35.

13 Verecundius Scholastici, quos tam barbaræ impietatis horror tenuit: nihil tamen ipsi quoque quàm subtilioribus præstigijs ludũt. Non circunscriptiuè, nec corporali modo contineri illic Christum concedũt. sed rationem deinde comminiscuntur, quam nec ipsi intelligunt nec alijs possunt explicare. quæ tamen eò recidit, vt Christꝰ in specie panis quam vocant quæratur. Quid enim? quum substantiam panis in Christum conuerti dicunt, annon affigunt albedini, quam illic reliquam faciunt? At sic continetur in sacramento vt in cælo maneat, inquiunt: nec aliam quam habitudinis præsentiam statuimus. Verùm quæcunque faciendo fuco vocabula obtendant, hic omnium finis est, per consecrationẽ Christum fieri qui antea panis erat: vt deinde sub illo panis colore lateat Christus. Quod etiam disertè exprimere eos non pudet. sunt enim Lombardi verba, Corpus Christi, quod in se visibile est, sub specie panis, facta cõsecratione, latere & operiri. Ita illius panis figura nihil aliud quàm larua est, quæ carnis conspectum auferat oculis. Neque verò multis coniecturis opus est vt deprehendamus quas istis verbis insidias tendere voluerint, quum res ipsa clarè loquatur. Quanta enim superstitione iam seculis aliquot non tantùm hominum vulgus, sed primores quoque ipsi detenti fuerint, ac hodie in Papisticis ecclesijs detineantur, videre est. Nam de vera fide parum soliciti (qua sola & in Christi peruenimus societatem, & cum ipso cohæremus) modò carnalem eius præsentiam habeant, quam vltra verbum fabricarunt, satis illum præsentem habere se putant. Proinde hoc in summa profectum videmus ista ingeniosa subtilitate, vt panis pro Deo haberetur.

Ex ista opinione prodijsse transubstant. In quib. diluẽd. frustra se torquet Lomb. ibid. dist 12. Mart. ibid. s. 2.

14 Hinc prodijt fictitia illa trãssubstantiatio, ꝑ qua hodie acrius depugnant q̃ pro omnibus alijs fidei suæ capitibus. Neque enim se expedire primi localis præsentiæ architecti poterãt quomodo Christi corpus panis substãtiæ permixtus foret, quin protinus occurrerẽt multa absurda. Ergo ad hoc figmentum cõfugere necesse fuit, fieri conuersionẽ panis in corpus: non quòd propriè ex pane corpus fiat, sed quia Christus, vt sub figura se occultet, substantiam in nihilum redigit. Mirum autem est eò inscitiæ imò stuporis fuisse prolapsos, vt non solum repugnante Scriptura, sed etiam veteris Ecclesiæ consensu, monstrũ illud in mediũ proferrent. Fateor quidem nonnullos veterũ Conuersionis voce interdum fuisse vsos: non quòd abolere vellent in externis signis substantiam, sed vt docerent panem mysterio dicatũ longè à vulgari distare, ac iam alium esse. Vbique autem

autem clarè prædicant oēs sacram Cœnam duabus partibus cōstare, terrena & cælesti: ac terrenā sine controuersia interpretantur panem & vinum. Certè quicquid garriāt, vetustatis patrocinio, quod euidenti Dei verbo sæpe opponere audēt, in confirmādo isto dogmate destitui palàm est. nec enim ita pridē excogitatū fuit, ignoratum quidē non melioribus illis seculis modò, quibus purior adhuc vigebat religionis doctrina: sed quū iam admodū inquinata esset illa puritas. Nemo est veterum qui sacra Cœnæ symbola non fateatur disertis verbis panē & vinū esse: etsi vt dictū est, varijs epithetis illa interdum insigniūt, ad cōmendādam mysterij dignitatem. Nam quod dicūt, in consecratione fieri arcanam conuersionem, vt iam aliud sit quàm panis & vinū, *nuper admonui eo non significare in nihilum ipsa redigi, sed iam alio loco habenda esse quàm communes cibos, qui duntaxat ad pascendum vētrem sunt destinati: quum in ijs nobis exhibeatur spiritualis animæ cibus ac potus. Id neq; nos negam⁹. Si conuersio est, inquiunt isti, necesse est aliud ex alio fieri. Si intelligunt, fieri aliquid quod prius non erat, assentior. Si ad suā illam imaginationē trahere volunt, respondeant mihi quam mutationem fieri sentiant in Baptismo. Nam Patres hic quoque mirificā conuersionem statuunt, quū dicunt ex corruptibili elemento fieri spirituale animæ lauacrum, aquā tamen manere nemo negat. At nihil, inquiūt, tale in Baptismo habetur quale illud est in Cœna, Hoc est corpus meum. Quasi de verbis illis agatur, quæ satis expeditum sensum habent: ac non potiùs de illa voce Conuersionis, quæ nihil amplius in Cœna significare debet quàm in Baptismo. Valeant igitur cum istis syllabarum aucupijs quibus nihil aliud quàm [illegible]m ieiunitatē produnt. *Nec verò* significatio aliter quadraret, nisi veritas quæ illic figuratur, viuam effigiem haberet in externo signo. Voluit Christus externo symbolo testari, carnē suam esse cibum. si inane dūtaxat panis spectrum, non panem verum proponeret, vbi analogia, vel similitudo, quæ deducere nos à re visibili ad inuisibilem debet? Nam vt oīa inter se conueniant: non longius se extendet significatio quàm nos specie carnis Christi pasci. Quemadmodum si in Baptismo figura aquæ oculos falleret, nobis certum non esset ablutionis nostræ pignus: imò fallaci illo spectaculo vacillandi nobis occasio daretur. Euertitur ergo Sacramenti natura nisi in modo significādi terrenum signum rei cælesti respondeat. Ac proinde perit nobis mysterij huius veritas nisi verus panis verū Christi corpus repræsentet. Iterum repeto, Quum Cœna nihil aliud sit quàm cōspicua eius promissionis testificatio quæ Iohannis sexto habetur, nempe Christum esse panem vitæ qui è cælo descendit: panem visibilem intercedere oportet quo spiritualis ille figuretur: nisi nobis perire volumus omnem fructum quem in hac parte sustinendæ nostræ imbecillitati Deus indulget. Tam qua ratione colligeret Paulus, nos omnes panem vnūm ac corpus vnum esse qui panem vnum simul participamus, si spectrum panis duntaxat, ac non potiùs naturalis veritas maneret?

Irenæ lib. 4. aduers. Valenti. ca. 34. Origen. in Mat. ca. 15. Tertull. li. 1. cont. Marcionem. Cypr. ser. de Cœna Domini, & lib. 1. epist. 6. *Paulò antè in hac sect. Qua de re lege Chrys. ad sacrarium Monach. Et in Mat. ca. 26. In Præfat. Inf. s. 21. Eadem est in Cœna ac in baptism. mutatio. Mart. ibid. s. 11. 14 15. à s. 22. ad. 33. *Cuius meminit. sup s. 3. 10. 11. Absurdum. At esse probauit. sup. c. 15. s. 2. 14. c. 16. s. 2. Inf. s. 32. Quid Cœna Sup. s. 1. 2. 3. 8. 9. Ioan. 6. 51. 1. Co. 10. 17

15 Nec verò Satanæ præstigijs tam fœdè vnquam delusi fuissent, nisi quia iam fascinati erant illo errore, corpus Christi sub pane inclusum ore corporeo in ventrem transmitti. Tam brutę imaginationis causa fuit, quòd consecratio tantundem apud eos valebat ac magica incantatio. Principium autem illud eos latebat, panem nonnisi hominibus * ad quos dirigitur sermo esse sacramentum: sicuti aqua Baptismi in se non mutatur, sed nobis esse incipit quod priùs non erat simulatque annexa est ꝓmissio. Exemplo similis sacramēti hoc meliùs liquebit. Aqua è rupe profluens in deserto eiusdem rei tessera & signum erat Patribus, quam nobis figurat vinum in Cœna. Docet enim Paulus, eundem potum spiritualem eos bibisse. Atqui iumentis populi & pecori communis erat aquatio. Vnde facilè colligitur, in elementis terrenis, dum ad spiritualem vsum adhi-

Causa erroris Pp. & de eor. consecratione, quæ est velut incantatio. Inf. s. 39. *Vt sup. ex c. 14. à s. 2. ad 13. Exo. 17. 6. 1. Co. 10. 4.

l.2.c.10.§.5. bentur, non aliam fieri conuersionem quàm hominum respectu, quatenus
& sup.c.14. illis promissionum sunt sigilla. Adhæc quum Dei consilium sit, * vt iam
à §.19. ad finem.c.16. sæpius inculco, nos commodis vehiculis sursum ad se tollere, illud impiè
sua peruicacia frustrantur qui ad Christum quidem nos vocant, sed sub
§.3.4. pane inuisibiliter latentem. Neque enim fieri potest, vt mens hominum, à
Mart.ibid. locorum immensitate se expediens, ad Christum vsque supra cælos pene-
§.8.9.19. tret. Quod illis negabat natura, magis noxio pharmaco corrigere tenta-
59.63. runt: vt manendo in terris, nulla cælesti Christi propinquitate egeamus.
*Sup.c.14. En necessitas quæ ipsos adegit ad transfigurandum Christi corpus! Ber-
c.15.§.14. nardi quidem ætate, etsi durior inualuerat loquendi ratio, transsubstan-
Bernardi ætas circa annum 1150. tiatio tamen nondum agnita erat. Ac omnibus retro seculis similitudo
illa in ore omnium volitabat, pani & vino rem spiritualem coniunctã esse
in hoc mysterio. De vocibus acutè, vt sibi videntur, respondent, sed nihil
de quo sup. afferendo causæ præsenti consentaneum. Virga (inquiunt) Mosis in ser-
c.7.§.22.& pentem conuersa, quanuis asciscat nomen serpentis, pristinum tamen re-
inf.§.33. tinet, virgaque dicitur. Ita secundùm eos æquè probabile est, quanuis in
Idem in ser. de Cœna Domini. nouam substantiam transeat panis, κατακρηστικῶς, sed tamen non ineptè
vocari quod apparet oculis. Sed quid simile aut vicinum reperiunt inter
illustre miraculum & fictitiam eorum illusionem cuius nullus in terra o-
*Exod.*4.3. culus testis est? Præstigijs luserant magi, vt AEgyptijs persuasum esset,
& 7.10.12 diuina virtute ad mutandas creaturas supra naturæ ordinem pollere.
Mart.loc.10 Prodit Moses, ac profligatis eorum fallacijs, insuperabilem Dei potenti-
Clas.4.§.6. am à sua parte stare ostẽdit: quia vna eius virga omnes reliquas absumit.
7.22. Sed quia ocularis fuit illa conuersio, nihil ad præsentem causam, vt di-
ximus: & exiguo pòst tempore visibiliter redijt virga ad suam formam.
Exod.7.15. Adde quòd nescitur substantiæ ne fuerit illa extemporalis conuersio.
Ibid.ver.12 Spectanda etiam est allusio ad virgas magorum: quas ideo colubros di-
cere noluit Propheta, ne videretur innuere conuersionẽ quæ nulla erat:
quia præstigiatores illi nihil aliud quàm tenebras spectantium oculis of-
fuderant. Quid autem cum eo simile habent istæ locutiones, Panis quem
1.*Co.*10.16 frangimus, Quoties ederitis panem hunc, Communicabant in * fractio-
& 11.26. ne panis, & alia eiusmodi? Incantatione quidem magorum oculos tan-
tùm fuisse deceptos certum est. Quod ad Mosen, magis ambigua res est,
*Act.*2.42. per cuius manum Deo nihilo magis difficile fuit ex virga facere serpen-
Discrim. inter miracula Mosis & Magorum. tem, & rursus virgam ex serpente quàm induere angelos carneis corpo-
ribus, & paulò pòst exuere. Si eadem vel affinis esset hui⁹ mysterij ratio,
esset aliquis color eorum solutioni. Hoc igitur fixum maneat, non verè
nec aptè promitti nobis in Cœna carnem Christi verè esse in cibum, nisi
l.1.c.8.§.6. vera externi symboli substantia respondeat. Atque (vt error vnus ex alio
nascitur) locus Ieremiæ tam insulsè detortus est ad probãdam transsub-
*Ier.*11.19. stantiationem vt referre pigeat. Cõqueritur Propheta lignũ positum in
Loc.Ier.detortus. pane suo: significans hostium sæuitia panem suum infectum esse amaritu-
dine. Quemadmodum Dauid simili figura cibum suum fuisse felle cor-
*Ps.*69.22. ruptum, & potum aceto deplorat. Isti allegoricè corpus Christi ligno
crucis fuisse affixum volunt. At ita senserunt nonnulli veterum. Quasi ve-
Vide Mart. de patrum hyperb. rò non magis ignoscendum sit eorum inscitiæ, & sepeliendum dedecus,
quàm addenda impudentia, vt cogantur cum genuino Prophetæ sensu
hostiliter adhuc confligere.

16 Alij qui vident non posse analogiam signi & rei signatæ con-
Nunc agit contra impanat. ad §.33. uelli quin mysterij veritas concidat, fatentur panem Cœnæ verè substan-
tiam esse terreni & corruptibilis elementi, nec quicquam in se pati mu-
tationis, sed sub se habere inclusum Christi corpus. Si ita sensum suum
explicarent: dum panis in mysterio porrigitur, annexam esse exhibitio-
Mart ibid.à §.64.ad.76. nem corporis, quia inseparabilis est à signo suo veritas: non valde pugna-
rem. Sed quia in pane corpus ipsum locantes, vbiquitatem illi affingunt
naturæ

naturæ suæ contrariam, addendo autem Sub pane, illic occultum latere volunt: tales astutias è suis latebris paulisper extrahere necesse est. Neque enim adhuc ex professo totam hanc causam absoluere in animo est: sed tãtùm vt disputationis, quæ mox suo loco sequetur, fundamenta iaciam. Volũt ergo Christi corpus inuisibile esse & immensum, vt sub pane lateat: quia se cum eo communicare aliter non putant quàm si in panem descendat: modum verò descensus, quo nos ad se sursum euehit non comprehendunt. Obtendunt quoscunque possunt colores: sed vbi omnia dixerunt, satis apparet locali Christi præsentiæ insistere. Vnde id? nempe quia non aliam carnis & sanguinis participationem concipere sustinent, nisi quæ vel loci coniunctione atque contactu, vel crassa aliqua inclusione constet.

Inf. f. 31. Item Bezæ Respons. ad Ioan. brentium. & eius assert. aduers. Iacob. Andream.

17 Ac quo errorem semel temere susceptum obstinatè tueantur, non dubitant aliqui ex ipsis iactare, non alias vnquam dimensiones habuisse Christi carnem nisi quàm longè lateq; cælum & terra patent. Quod autẽ puer ex vtero natus sit, quod creuerit, quòd in cruce expansus, quod sepulchro inclusus, id dispensatione quadam factum, vt nascendi, moriẽdi, cæterisque humanis officijs defungeretur. quòd solita corporis specie post resurrectionem conspectus fuerit, quòd in cælum assumptus, quòd postremò etiam post ascensionem Stephano & Paulo visus: eadem id dispensatione factum, vt regem in cælo constitutum hominum aspectui pateret. Quid hoc est nisi Marcionem ex inferis excitare? Nemo enim dubitet, Corpus Christi phantasma vel phantasticũ fuisse, si ea conditione fuit. Alij paulò argutiùs elabuntur, Corpus hoc quod in sacramento datur, gloriosum esse & immortale. itaque nihil esse absurdi si pluribus in locis, si nullo loco, si nulla forma, sub sacramento continetur. Sed quæro, Quale dabat discipulis Christus pridie quàm pateretur: annon verba sonant, mortale illud quod paulò pòst tradẽdum erat dedisse? Iam antè, inquiũt, suam gloriam tribus discipulis in monte conspiciendam præbuerat. Verum id quidem, sed ea claritate gustum immortalitatis ad horam præbere illis voluit. Interea non reperient illic duplex corpus, sed vnũ illud, quod Christus gestabat, noua gloria ornatum. Quum verò corpus suum in prima Cœna distribueret, imminebat iam hora qua à Deo percussus & humiliatus, sine decore vt leprosus iaceret: tantum abest vt tunc gloriam resurrectionis proferre vellet. Et hîc quãta Marcioni fenestra aperitur si Christi corpus vno in loco mortale & humile videbatur, in alio immortale & gloriosum tenebatur? Quanquam si valeat eorum opinio, idem quotidie accidit: quia fateri coguntur corpus Christi in se visibile inuisibiliter latere sub panis symbolo. Et tamen qui eiusmodi portenta euomunt, adeò eos non pudet sui dedecoris, vt nos vltro atrocibus cõuitijs impetant quia non subscribimus.

Chri. corp. immensum statuunt. Inf. f. 30. Eorum opinio de humana Chri. in terris conuersat. *Act.* 1. 3. 9. & 7. 55. & 9. 3. Inf. f. 29. de corpore glorioso. *Mat.* 17. 2. Hoc arg. tractat Mart. ibid. f. 12. 62 qua de re l. 2. c. 16. f. 14. *Iesa.* 53. 4. Except. diluità conditione corporis Chri. tũc abiectiss.

18 Age, si corpus & sanguinem Domini, pani ac vino affigere libet: alterum ab altero necessariò diuelletur. Nam vt panis seorsum à calice porrigitur, ità corpus pani vnitum, à sanguine in calicem incluso, diuisum esse oportebit. Quum enim corpus in pane, sanguinem in calice esse affirment, panis autem & vinum locorum spatijs inter se distent: nulla tergiuersatione elabi possint quin à sanguine corpus sit secernendum. Quod autem obtendere solent, per concomitantiam (vt fingunt) in corpore esse sanguinem, & in sanguine vicissim corpus, nimis sanè friuolum est: quum symbola, quibus includuntur, ita distincta sint.* Cæterũ si oculis animisq; in cælum euehimur, vt Christum illic in regni sui gloria quæramus: quemadmodum symbola nos ad eum integrum inuitant, ita sub panis symbolo pascemur eius corpore, sub vini symbolo distinctè eius sanguine potabimur: vt demum toto ipso perfruamur. Nam tametsi carnem suam à nobis sustulit, & corpore in cælum ascendit, ad dexteram

Absurdum quod inde sequitur. Vide Bezæ tractat. de coniunct. sacram. aduers. Matth. Flaccium. Inf. f. 47. f. * 31. 32. Act. 1. 9. 11. Mat. 26. 11.

l.2.c.16.s. 14. tamen Patris sedet: hoc est, in potentia & maiestate & gloria Patris regnat. Hoc regnum nec vllis locorum spatijs limitatum, nec vllis dimẽsionibus circunscriptum, quin Christus virtutem suam, vbicunq; placuerit, in cælo & in terra exerat: quin se præsentem potentia & virtute exhibeat quin suis semper adsit, vitam ipsis suam inspirans, in ijs viuat, eos sustineat, confirmet, vegetet, conseruet incolumes, non secus acsi corpore adesset: quin denique suo ipsius corpore eos pascat, cuius communionem Spiritus sui virtute in eos transfundit. Secundum hanc rationem, corpus & sanguis Christi in sacramento nobis exhibetur.

Sup.c.3.s.1. & de ascen. Chri inf.s. 26.28.31.

Istis opponit sententiam nostrã de præsentia Chri.in Cœna.

19 Nos verò talem Christi præsentiam in Cœna statuere oportet quæ nec panis elemento ipsum affigat, nec in panem includat, nec vllo modo circunscribat (quæ omnia derogare cælesti eius gloriæ palàm est) deinde quæ nec mensuram illi suam auferat, vel pluribus simul locis distrahat, vel immensam illi magnitudinem affingat, quæ per cælum & terram diffundatur. hæc enim naturæ humanæ veritati non obscurè repugnant. Istas, inquam, duas exceptiones nunquã patiamur nobis eripi, nequid cælesti Christi gloriæ derogetur: quod fit dum sub corruptibilia huius mundi elementa reducitur, vel alligatur vllis terrenis creaturis. Nequid eius corpori affingatur humanæ naturæ minus consentaneũ: quod fit dum vel infinitum esse dicitur, vel in pluribus simul locis ponitur. Cæterum his absurditatibus sublatis, quicquid ad exprimẽdam veram substãtialemque corporis ac sanguinis Domini communicationem, quæ sub sacris Cœnæ symbolis fidelibus exhibetur, facere potest, libẽter recipio: atque ita vt non imaginatione duntaxat aut mentis intelligentia percipere, sed vt re ipsa frui in alimentum vitæ æternæ intelligantur. Cur tam odiosa mundo sit hæc sententia & tam iniquis multorum iudicijs præripiatur eius defensio, nihil causæ est, nisi quòd horribili fascino Satan dementauit eorum mentes. Certè quod docemus, Scripturis optimè per omnia cõuenit: nihil continet vel absurdi, vel obscuri, vel ambigui: à vera pietate & solida ædificatione non abhorret: nihil deniq; in se habet quod offendat, nisi quòd seculis aliquot, quum in Ecclesia regnaret illa Sophistarum inscitia & barbaries, indignè oppressa fuit tam perspicua lux & exposita veritas. Quia tamen Satan per turbulentos spiritus hodie quoque molitur, quibuscunque potest calumnijs & probris fœdare, nec in vllam aliam rem maiori conatu incumbit: accuratius eam tuéri & asserere operæpretium est.

2. Cauenda 1. Ne elemẽto affigatur. 2. Ne immensum distrahatur humanitas. Inf.s.31.33. Sup. c. 14.s. 10.14. De substantiali communicat. Sup. in fine s.11. Item Beza in lib. epist. 4.& 5.

20 Porrò antequam vltra progredimur, tractanda est ipsa Christi institutio: præsertim quia aduersarijs hæc maximè plausibilis est obiectio, nos discedere à Christi verbis Ergo vt falsa inuidia, qua nos grauãt, leuemur, aptissimum exordium erit à verborum interpretatione. Narrant tres Euangelistæ, & Paulus, Christum accepisse panem, fregisse gratijs actis, dedisse suis discipulis, ac dixisse, *Accipite, comedite hoc est corpus meum quod pro vobis traditur. vel frangitur.* De calice ita Matthæus & Marcus, *Hic calix est sanguis Noui Testamenti, qui pro multis fundetur in remissionem peccatorum.* Paulus verò & Lucas, *Hic calix Nouum Testamentum est in meo sanguine.* Transsubstantiationis patroni per pronomen HOC speciem panis notari volunt: quia toto complexu orationis peragitur consecratio, & nulla est substantia quæ demonstrari quéat. Atqui si eos tenet verborum religio, quia Christus quod in manum porrigebat discipulis, corpus suum esse testatus est: ab eorum sanè proprietate alienissimum est istud commentum, quod fuit panis, iam esse corpus. Quod in manus sumptum Apostolis præbet Christus, corpus suum asseuerat. sumpserat verò panem. quis ergo non intelligat, panem etiamnũ ostendi? ac proinde nihil absurdius quam ad speciem transferre quod de pane prædicatur. Alij, dum particulam EST pro trãssubstantiari positam interpræ-

Tractat Christi.institut. Sup.s.1.2.3. *Mat.* 26.26 *Mar.* 14.22 *Luc.* 22.17. 19. 1 *Cor.* 11. 24. Et Paulus quinquies panis memi[n]it. 1.Cor 10. & 11.

interpretantur, ad glossam suffugiunt magis coactam & violenter detortam. Ideoque non est cur se verborum reuerentia moueri obtendant. Est enim hoc gentibus ac linguis omnibus inauditum, vt verbum EST in hunc sensum vsurpetur, nempe pro conuerti in aliud. Quantum ad eos spectat qui panem in Cœna relinquunt, & affirmant esse Christi corpus, multa illis est inter se varietas. Qui modestiùs loquuntur, quanquam præcisè vrgent literam, Hoc est corpus meum, postea tamen deflectunt à rigore: ac tantundem valere dicunt atque corpus Christi esse cum pane, in pane, & sub pane. De reipsa, quam affirmant, aliquid iam attigimus, & mox plura adhuc dicenda erunt. nunc tantùm de verbis disputo, quibus se constringi dicunt ne admittant panem vocari corpus, quia signum sit corporis. Atqui si tropum omnem refugiunt, cur à simplici Christi demonstratione transiliunt ad suas loquutiones longè diuersas? multum enim differunt, panem esse corpus, & corpus esse cum pane. Sed quia videbant fieri non posse vt simplex hæc propositio staret, panem esse corpus: per illas loquendi formas, quasi per obliquos flexus, elabi tentarunt. Alij verò audaciores, asserere non dubitant, propriè loquendo, panem esse corpus: atque hoc modo verè se literales esse probant. Si obijcitur, panē igitur esse Christum & esse Deum: negabunt id quidem, quia verbis Christi expressum non est. Sed nihil proficient negando: quando omnes consentiūt totum Christum nobis offerri in Cœna. Intolerabilis autem blasphemia est, sine figura prædicari de elemento caduco & corruptibili, quòd sit Christus. Quæro iam ex ipsis idémne valeant duæ istæ propositiones, Christus est Filius Dei, & Panis est Christi corpus. Si diuersas esse concedant (quod ab inuitis extorquebitur) respondeant vnde differentia. Non aliam arbitror, adducent, nisi quòd sacramentali modo panis vocatur corpus. Vnde sequitur, Christi verba non subijci communi regulæ, nec debere ad grammaticam exigi. Ex omnibus etiam morosis & præfractis literæ exactoribus quæro, vbi Lucas & Paulus calicem dicunt Testamentum in sanguine, annon idem exprimant quod priore membro, vbi panem nominant corpus? Eadem certè religio fuit in vna parte mysterij, quæ in altera: & quia obscura est breuitas, sensum meliùs elucidat lōgior sermo. Quoties ergo ex verbo vno cōtendent, panem esse corpus: ego ex pluribus verbis commodam interpretationem afferam esse testamentum in corpore. Quid enim? an quærendus erit interpres Paulo & Luca fidelior aut certior? Neque tamen huc tendo, vt quicquam delibem de ea quam confessus sum corporis Christi communicatione: stultam modò peruicaciam, qua tam hostiliter litigant de verbis, refellere propositum est, *Panem*, authoribus Paulo & Luca, corpus Christi esse intelligo: quia fœdus est in corpore. Quod si impugnant, non mecum, sed cum Spiritu Dei certamen illis est. Vtcunq; verborum Christi reuerentia tangi se quiritētur quominus figuratè intelligere ausint quæ sunt apertè dicta: non est tamen hic satis iustus prætextus cur omnes quas contrà obijcimus rationes ita respuant. Interea quale sit istud, *In Christi corpore & sanguine Testamentū*, vt iam admonui, tenere conuenit: quia non aliter prodesset nobis fœdus sacrificio mortis sancitum, nisi accederet arcana illa communicatio qua in vnum cum Christo coalescimus.

21 Restat igitur vt propter affinitatē quam habent cum suis symbolis res signatæ, nomen ipsum rei fateamur attributum fuisse symbolo: figuratè id quidem, sed non sine aptissima analogia. Allegorias & parabolas omitto, ne quis subterfugia me quęrere, & extra præsentem causam egredi causetur. Dico metonymicum esse hunc sermonem, qui vsitatus est passim in Scriptura, vbi de mysterijs agitur. Neque enim aliter accipesse possis quod dicitur, Circuncisionem esse fœdus, agnum esse transitum, sacrificia Legis esse expiationes: denique petram, ex qua in deserto aqua

Margin notes: Inf. f 21.22. 25.29. — Multa inter consubstat. varietas. — 1. Quorundā opinio. Sup. à f 16. ad 19. — Tropum admittunt, etsi refugiant — Mart ibid. f 6.7. ibid f. 37. 38. — 2. Alior. opinio. — Nota arg. — Euincit tropum esse admittendum. — Luc. 22. 20. 1. Cor. 11. 25. — Id confirmat alijs enunciat. à Luca & Paulo dictis. — Sup. f. 2 5.6. 8.9. — Luc. 22. 20. — Cur symbolis nomen rei signatæ tribuitur — Inf. f. 22. — Gen 17. 10. Exod. 12. 11

*Exod.*17.6 profluebat, fuisse Christum, nisi translatitiè dictum accipias. Nec modò
Inf.s.24. à superiore ad inferius nomen transfertur: sed contrà, etiam rei signatæ
*Exod.*3.2. tribuitur nomen signi visibilis: vt quum dicitur Deus apparuisse Mosi in
Sup.c.14.s. rubo: arca fœderis vocatur Deus, & Dei facies: & columba, Spiritus san-
6.7. ctus. Nam etsi essentia symbolum à re signata differt, quòd hæc spiritua-
*Psal.*84.8, lis est & cælestis, illud corporeum & visibile: quia tamen rem cui repræ-
& 42.3. sentandæ consecratum est, non figurat tantùm ceu nuda & inanis tessera,
*Matt.*3.16. sed verè etiam exhibet: cur non eius appellatio in ipsum iure competat? Quòd si humanitus excogitata symbola, quæ imagines sunt rerum absentium potiùs quàm notæ præsentium, quas etiam ipsas fallaciter sæpissimè adumbrant, earum tamen titulis interdum ornantur: quæ à Deo sunt instituta, multa maiori ratione rerum nomina mutuantur quarum & certam minimeque fallacem significationem semper gerunt, & adiunctam habent secum veritatem. Tanta igitur est similitudo & vicinitas alterius ad alterum, vt procliuis vltro citroque sit deductio. Desinant itaque aduersarij insulsas facetias in nos congerere, Tropistas vocando: quando ex communi Scripturę vsu sacramentalem loquendi modum exponimus. Nam cùm in multis sacramenta simul conueniunt, tum in hac metonymia quædam est ipsis omnibus inter se communitas. Vt ergo lapidem, è quo Israelitis spiritualis potus scaturiebat, Christum fuisse Apostolus docet, quod visibile symbolum foret sub quo spiritualis ille potus verè quidem, sed non ad oculum percipiebatur: ita corpus Christi panis hodie nuncupatur, quando symbolum est quo veram corporis sui manducationem offert nobis Dominus. Neque aliter vel sensit vel loquutus est Augustinus: nequis hoc aspernetur tanquam nouum commentum. Si sacramenta (inquit) quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non haberent, vtique sacramenra non essent. Ex hac autem similitudine plerumque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est: sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramentum fidei, fides est. Multi sunt apud eum similes loci, quos superuacuum foret congerere, quum vnus ille sufficiat: nisi quòd monendi sunt lectores idem à sancto viro tradi in Epistola ad Euodium. Friuola autem tergiuersatio est, vbi docet Augustinus frequentem ac tritam esse metonymiam in mysterijs non fieri mentionem Cœnæ. quia hoc recepto, ratiocinari à genere ad speciem non liceret, nec valeret argumentum, Omne animal motu præditum est. ergo bos & equus motu præditus est. Quanquam longior disceptatio alibi eiusdem sancti verbis dirimitur, vbi dicit Christum non dubitasse vocare corpus suum quum signum daret corporis sui contra Adimātum Manichæum cap. 12 Et alibi in Psal. 3. Miranda (inquit) Christi patiētia, quòd Iudam adhibuit ad cōuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit.

[Margin notes: μετονυμίαν communem habent sacramenta. 1.*Cor.*10.4. Sup.s.14. Tertul. aduers. Marci. lib.4. Inf.s. 28. *Epist.*23.*ad Bonif.* Item in psa. 3. & contra Adimāt. cap 12 Item epist. ad Euodium. Amb. in 1.Cor.11. & de sacram. lib 4. cap. 5. Cypr. in serm. de vnctione Chri. de consecr. dist. 2. Hoc est.]

22 Siquis tamen morosus, ad alia omnia cæcutiens, huic tantum verbo insistat, HOC EST, quasi mysterium hoc ab omnibus alijs separet, facilis solutio est. Verbi substantiui tantam esse emphasim dicunt, vt nullum schema admittat. Quod si illis concedimus, nempe in verbis Pauli substantiuum verbum legitur, vbi panem vocat *κοινωνίαν corporis Christi.* Aliud autem est communicatio quàm corpus ipsum. Imò ferè vbi de sacramentis agitur, idem verbum occurrit. *Hoc erit vobis fœdus mecum. Agnus hic erit vobis Pesach.* Ne plura, quum dicit Paulus *petram fuisse Christum,* cur illis minus emphaticum est eo loco substantiuum verbum quàm in Christi sermone? Respondeant etiam, vbi dicit Iohannes, Nondum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus: quid valeat substātiuū verbū. Nam si regulæ suæ affixi manent, abolebitur æterna Spiritus essentia, quasi initium acceperit à Christi ascensione. Respondeant demum

[Margin notes: Vim vocis ἐστί non tātam esse ex alijs loc. probat. 1.*Cor.*10. 16. *Gen.*17.13 *Exo.* 12.43 1.*Cor.*10.4. *Iohan.*7.39]

mum quid significet illud Pauli, Baptismum esse lauacrum regenerationis & renouationis: quem constat multis esse inutilem. Sed nihil ad eos refellendos validius est quàm illud Pauli, Ecclesiam esse Christum. Nam similitudine corporis humani adducta subnectit, Sic est Christus. vbi non intelligit vnigenitum Dei Filium in se, sed in membris. His iam me adeptum esse arbitror, vt sanis & integris hominibus fœteant hostium nostrorum calumniæ, dum spargunt, fidem nos abrogare Christi verbis: quę nos nonminùs obedienter amplectimur quàm ipsi, & maiori religione expendimus. Imò supina eorum securitas indicio est non magnopere eos curare quid voluerit Christus, modò clypeum illis suppeditet ad tuendā obstinationem: sicuti nostra disquisitio testis esse debet quanti sit nobis Christi authoritas. Odiosè iactant, humanum sensum nobis obstare quominus credamus quod Christus sacro suo ore protulit: sed quàm improbè hanc ignominiam nobis inurant, magna ex parte iam planum feci, & clarius deinde liquescet. Nihil ergo nos impedit quominus loquenti Christo credamus, & simulac hoc vel illud annuerit, acquiescamus. Tantum hoc agitur, an nefas sit de genuino sensu sciscitari.

Tit. 3.5. 1.*Cor.* 12. 12. Sup.c.14.§.7

Qua calumnia nos grauant dixit sup.§.20.21.

Inf.§.24 25. falsum esse ostendit sup §.7.18.

23 Vetant boni isti magistri, vt literati appareant, vel tantillum à litera discedere. Ego contra, vbi Scriptura Deum nominat virum bellicosum: quia sine translatione nimis asperam locutionem fore video, non dubito sumptam esse ab hominibus comparationē. Et sanè non alio prętextu molesti olim fuerunt orthodoxis Patribus Anthropomorphitæ, nisi quòd vocibus illis mordicus arreptis, Oculi Dei vident, Ascendit ad eius aures, Manus eius extenta, Terra scabellum pedum eius: clamitabant eripi Deo corpus suum quod ei Scriptura assignat. Hac lege recepta, immanis barbaries totam fidei lucem obruet. Quæ enim absurditatem mōstra fanaticis hominibus elicere non licebit, si illis permittitur singulos apices stabiliendis suis placitis obijcere? Quod obijciunt, non esse verisimile, quum Christus Apostolis singulare pararet in rebus aduersis solatium, ænigmaticè loquutum esse vel obscurè, pro nobis facit. Nisi enim Apostolis venisset in mentem panem vocari figuratè corpus, quia symbolum esset corporis, turbati haud dubiè fuissent re tam prodigiosa. Eodem fere momento narrat Iohannes in minimis quibusque difficultatibus perplexos hæsisse. Qui secum disceptant quomodo iturus sit Christus ad Patrem, & quæstionem mouent quomodo abiturus sit è mundo: qui de Patre cælesti nihil eorum quæ dicuntur intelligunt, donec eum viderint: quomodo tam faciles fuissent ad credendum quod repudiat omnis ratio, Christum discumbere in mensa sub conspectu suo, & inuisibilem includi sub pane? Quòd ergo panem sine dubitatione edendo, consensum suum testātur, hinc apparet eodem quo nos sensu accepisse Christi verba, quia illis occurrit quod in mysterijs non debet videri insolens, nomen rei signatæ signo transcribi. Certa igitur & dilucida fuit discipulis consolatio, vt nobis est, nullo ænigmate implicita. nec aliud causæ est cur à nostra interpretatione quidam resiliant, nisi quòd eos excæcauit Diaboli incantatio, nempe vt ænigmatum tenebras sibi fingant vbi obuia est cōcinnæ figuræ interpretatio. Præterea si in verbis præcisè insistitur, perperam aliud seorsum de pane prædicaret Christus quàm de calice. *Panem* vocat *corpus*, *vinum* vocat *sanguinem*: aut confusa erit battologia, aut erit partitio quæ corpus à sanguine diuidat. Imò tam verè dicetur de calice, Hoc est corpus meum, quàm de pane ipso: & prædicari vicissim poterit, panem esse sanguinem. Si respondeant, spectandum esse in quem finem vel vsum instituta sint symbola: fateor id quidem. sed interea minimè se expedient quin eorum error absurdum hoc secum trahat, Panem esse sanguinem, & vinum corpus. Iam quid hoc sibi velit, nescio, quum res diuersas esse concedant panem & corpus, asserere tamen alterum de

Anthropomorphitas imitari qui literæ adhærebant dè quib. Socr. hist. Eccle. lib 7 cap.7. Inf.§.25.29. Exod.15.3. Prou.15.3. Psal.18.17. Ies 9.12.& 65.

1. Obiect. qua magis cōfirmat quod intendit. l.3 c.25.§.3. *Iohan*.14.5. 8.*&* 16.17

Discipuli vulgaribus Scripturæ phrasib assueti erant.

Nisi admittatur metonymia dilēmate. ostendit, sequi absurdum

altero propriè & sine figura prædicari: acsi quis diceret vestem quidem diuersam esse ab homine, & tamen propriè vocari hominem. Interea quasi in pertinacia & conuitijs victoria illis sita esset Christum accusari mendacij dicunt, si quæritur verborum interpretatio. Iam lectoribus iudicare promptum erit quàm iniustam nobis iniuriam faciant isti syllabarũ aucupes, dum simplices imbuũt hac opinione, fidem nos detrahere Christi verbis, quæ furiosè ab illis peruerti ac confundi, à nobis autem fideliter ac dextrè explicari demonstrauimus.

vt vnum æquæ de altero prædicatur.
Simile.
Mart. ibid. s.7.& 38.

24 Sed non potest huius mendacij infamia penitus abstergi nisi diluto altero crimine. nos enim rationi humanæ ita addictos esse iactant, vt nihilo plus tribuamus Dei potentiæ quàm naturæ ordo patitur, & dictat communis sensus. A tam improbis calumnijs prouoco ad ipsam doctrinam quam tradidi: quæ satis dilucidè ostẽdit, me hoc mysterium minimè rationis humanæ modo metiri, vel naturæ legibus subijcere. Obsecro, an ex physicis didicimus, Christum perinde animas nostra è cælo pascere carne sua atque corpora pane & vino aluntur? vnde hæc carni virtus vt animas viuificet? Naturaliter non fieri omnes dicent. Humanæ rationi nihilo magis placebit penetrare ad nos Christi carnem, vt nobis sit alimentum. Denique quisquis doctrinam nostram gustauerit, rapietur in admirationem arcanæ Dei potentiæ. Isti autem boni eius zelotæ miraculum sibi fabricant, quo sublato euanescit Deus ipse cum sua potentia. Lectores iterum admonitos cupio vt quid ferat nostra doctrina diligenter æstiment, pendeatne à sensu communi, an verò fidei alis, superato mundo, transcendat in cælos. Dicimus Christum tam externo symbolo quam Spiritu suo ad nos descendere, vt verè substantia carnis suæ & sanguinis sui animas nostras viuificet. In his paucis verbis qui non sentit multa subesse miracula, plusquam stupidus est: quando nihil magis præter naturam, quàm vt vitam spiritualem & cælestem animæ mutuentur à carne quæ originem suam è terra accepit, & quæ morti fuit subiecta nihil magis incredibile quàm res toto cæli & terræ spatio dissitas ac remotas, in tanta locorum distantia non solùm coniũgi, sed vniri, vt alimẽtum percipiant animæ ex carne Christi. Desinant ergo præposteri homines inuidiã putida calũnia nobis facere, ac si de immensa Dei potẽtia malignè aliquid restringeremus. Ipsi enim vel nimis stultè errant, vel improbè mentiuntur. Non enim hic quæritur quid Deus potuerit, sed quid voluerit. Affirmamus autẽ id factũ esse quod illi placitũ erat. Placuit autẽ Christum fratribus per omnia similem fieri excepto peccato. Qualis est nostra caro? nónne quæ certa sua dimensione constat, quæ loco continetur, quæ tangitur, quæ videtur? Et cur (inquiunt) non faciat Deus vt caro eadem plura diuersaque loca occupet, vt nullo loco contineatur, vt modo & specie careat? Insane, quid à Dei potentia postulas vt carnem faciat simul esse & non esse carnem? Perinde acsi instes vt lucem faciat simul esse lucem & tenebras. At lucem esse lucem: tenebras, tenebras: carnem, carnem. Conuertet quidem quum volet tenebras, in lucẽ, & lucem in tenebras: sed quum exigis vt lux & tenebræ non differant, quid aliud quàm ordinem sapiẽtiæ Dei peruertis? Carnem igitur carnem esse oportet: spiritum, spiritum: vnumquodque qua à Deo lege & conditione creatum est. Ea verò est carnis conditio vt vno certoque loco, vt sua dimensione, vt sua forma constet. Ea conditione carnem induit Christus, cui, teste Augustino, incorruptionem quidem & gloriam dedit, naturam & veritatem non abstulit.

Minimè nos ratiõi nostræ addictos vt calumniantur.
Prouocat ad ea quæ tradidit sup. s.7. Inf. s.25 perspicua demonstrat. mysterij.
Vt docuit sup s.1.10. Inf. s.31.
Id de Sacra. in genere docuit sup. c.14.s.10.16
Spiritus esse opus sup. ex Chrisost. s.12.
Inf. s.33.
Heb 4.15. & 2.c.12.13. 14.
Aduers. vbiquitatem.
Mart ibid. à s.67. ad 71
Et ibi. citat multos patres à 71. ad 76.
August. in Iohan Trat. 102.
Epist ad Dardanum.
Inf. s.26.

25 Excipiunt, se verbum habere quo palàm facta est Dei voluntas. nempe si illis concedatur, donum interpretationis ex Ecclesia profligare quod lucem verbo afferat. Fateor illos habere verbum: sed quale olim Anthropomorphitæ, quum Deum corporeum facerent: quale Mar-

Verbum Dei iactare quod

cion &* Manichæi, quũ fingerent Christi corpus vel cæleste, vel phantasticum. Citabant enim testimonia, Primus Adam è terra terrestris, secundus Adam è cælo cęlestis. Item, Christus seipsum exinaniuit forma serui accepta, & similitudine repertus est homo. Verùm crassi comestores nullam Dei potentiam esse existimant, nisi monstro in cerebris suis fabricato euertatur totus ordo naturæ. quod potiùs est Deum circunscribere, vbi figmentis nostris appetimus experiri quid possit. Ex quo enim verbo sumpserunt, corpus Chisti in cælo visibile esse, latere autem inuisibile in terra sub innumeris panis frustulis? Dicent necessitatem hoc flagitare, vt Christi corpus detur in Cœna. Nempe quia carnalem esum ex Christi verbis elicere libuit, suo ipsorum præiudicio abrepti, necesse habuerunt argutiam hanc excudere, cui reclamat tota Scriptura. Quicquam verò à nobis imminui de potentia Dei, vsque eo falsum est vt nostra doctrina apprime magnificum sit eius elogium. Sed quia semper nos insimulant, fraudari Deum suo honore, dum respuimus quòd secundùm communem sensum difficile est creditu, licet ore Christi promissum fuerit: iterum respondeo quod nuper, nos in fidei mysterijs sensum communem non consulere, sed placida docilitate & spiritu mansuetudinis, quem commendat Iacobus, suscipere profectam è cælo doctrinam. Sed in quo ipsi perniciosè errant, nos vtilem moderationem sequi non diffiteor. Illi auditis Christi verbis, Hoc est corpus meum, miraculum ab eius mẽte remotissimum imaginantur. Vbi autem ex hoc commento emergunt fœdæ absurditates, quia iam præcipiti festinatione laqueos induerunt, demergunt se in abyssum *omnipotentiæ Dei*: vt hoc modo veritatis lucem extinguant. Hinc fastuosa illa morositas, Nolumus scire quomodo sub pane lateat Christus, hac ipsius voce contenti, *Hoc est corpus meum.* Nos verò, vt in tota Scriptura, sanam huius loci intelligentiam non minore obedientia quàm cura consequi studemus: neque præpostero feruore temere arripimus & sine delectu quod primum se mentibus nostris ingerit: sed sedula meditatione adhibita, sensum amplectimur quem Spiritus Dei suggerit. quo freti, despicimus ex alto quicquid terrenæ sapientiæ contrà opponitur. Imò captiuas tenemus mentes nostras, ne verbulo duntaxat obstrepere, ac humiliamus, ne insurgere audeãt. Hinc nata est expositio verborum Christi, quam ex perpetuo Scripturæ vsu sacramentis communem esse, omnes in ea mediocriter versati norunt. Nec verò nefas esse nobis ducimus, sanctæ Virginis exemplo, in re ardua sciscitari quomodò fieri possit.

26 Sed quia nihil ad confirmandam piorum fidem magis valebit: quàm vbi didicerint, quam posuimus doctrinam ex puro Dei verbo sumptam esse, eiusque authoritati inniti: hoc quoque qua potero breuitate planum faciam. Corpus Christi, ex quo resurrexit, non Aristoteles, sed Spiritus sanctus tradit finitum esse, ac cælo comprehendi vsq; ad vltimũ diem. Nec me latet, locos, qui in hanc rem citantur, securè ab ipsis eludi. Quoties dicit Christus se abiturum relicto mundo, excipiunt, discessum illum nihil aliud esse quàm mutationem mortalis status. Atqui hoc modo non substitueret Christus Spiritum sanctum supplendo, vt loquuntur, absentiæ suæ defectui: quando in illius locum non succedit, nec rursum descendit Christus ipse ex cælesti gloria, vt conditionem mortalis vitæ susciperet. Certè aduentus Spiritus & ascensus Christi antitheta sunt: ideoque fieri non potest vt eodem modo secundùm carnem nobiscum habitet Christus, quo Spiritum suum mittit. Adde quòd disertè exprimit, se cum discipulis non semper fore in mundo. Hoc etiam dictum pulchrè sibi diluere videntur: quasi neget Christus se pauperem & miserum semper fore, vel necessitatibus caducæ vitæ obnoxium. Atqui circunstantia loci palàm reclamat: quando non agitur de egestate &

cũ dono interpretat Eccle datũ est. Ro. 12. 3
1. Co. 15. 47
Phil. 1. 7.
de Athropo. sup. s. 23
Sozõ eccle. hist lib. 8. cap. 11.
*l. 2. c. 13. s2
Sup. s 20. 22
Nostra doctrina exaltatur Dei potentia.
Respond. vt sup. s. 24.
Iac. 1. 21.
Non recurrendum ad miracula, vide ex Mart. sup. in annot. s. 15.
Mar. loc. 10. Clas. 4. s. 32. 33. 34. 35.
Qui & quo affectu excutiendus sit scripturæ sensus: qua de re nõ nihil sup c. 8. à s. 11. ad 14. & Mart. loc. 6. class. 1. s. 8
Luc. 1. 34.
Iohan. 14. 12. 28.
Ibid. c. 16. s. 14.
Mart. loc. 10. clas. 4. s. 68. 69 70
Mat. 26. 11

inopia, vel misero terrenæ vitæ statu, sed de cultu & honore. Vnctio discipulis non placebat, quòd putarent superuacuum & inutilem esse sumptum, & luxuriæ affinem: ideòque in pauperes impensum maluissent pretium illud, quod malè profusum fuisse putabant. Respondet Christus se non semper fore præsentem, vt tali honore colatur. Nec aliter exposuit Augustinus, cuius hæc minimè ambigua sunt verba. Quum diceret Christus, Me non semper habebitis vobiscum, loquebatur de præsentia corporis. Nam secundùm maiestatem suam, secundùm prouidentiam, secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ecce, ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. secundum carnem verò quam verbum assumpsit, secundum id quòd de Virgine natus est, secundum id quòd à Iudæis comprehensus est, quòd ligno confixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quod in sepulchro conditus, quòd in resurrectione manifestatus: Non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam conuersatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & deducentibus eis videndo non sequendo ascendit. Non est hic: ibi enim sedet ad dexteram Patris. Et tamen hic est: quia non recessit præsentia maiestatis. Aliter secundum præsentiam maiestatis, semper habemus Christum. secundum præsentiam carnis rectè dictum est, Me autem non semper habebitis. Habuit enim Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt. Vbi (vt hoc quoque breuiter annotem) tribus modis eum nobis præsentem facit, maiestate, prouidentia, ineffabili gratia, sub qua mirificam istam corporis & sanguinis eius communionem comprehendo: modò Spiritus sancti virtute fieri intelligamus, non fictitia illa corporis ipsius sub elemento inclusione. Siquidem carnem se habere & ossa Dominus noster testatus est quæ palpari & videri possent. Et Abire ac Ascendere, non speciem ascendentis abeuntisque dare significant, sed verè id facere quod verba sonant: Ergóne, dicet quispiam, certam cæli regionem Christo assignabimus? Ego autem cum Augustino respondeo, curiosissimam esse hanc & superuacaneam quæstionem, modò tamen in cælo esse credamus.

Exponit hunc Mat. locum sup. f.8. — *Tract. in Iohan. 50.* — Idem sentit Origenes in Mat. 25. Hom. 33. — *Mat. 28.20* — Sup. c.8. f.11 — Vide Sup. ex August. f.24. — Sunt etiam Cyril. verba in Ioan. lib. 6. cap. 14. 16 Et de cons. dist. 2. prim. quidem. Inf. f.31. — Sup. f.29. l.3. c. 11. f.10.11. — *Lib. de fide & symb. ca.6.*

27 Quid verò, toties repetitum *ascensus* nomen, annon migrationem ab vno loco in alterum significat? Negant: quia per altitudinem secundum eos tantum notatur imperij maiestas. Sed quid ipse ascendendi modus? annon spectantibus discipulis in sublime euehitur? annon clarè narrant Euangelistæ receptum fuisse in cælos? Excipiunt acuti isti Sophistæ, nube interposita subductum fuisse è conspectu: vt discerent fideles non fore postea in mundo visibilem. Quasi verò non debuerit potius momento euanescere, vt fidem faceret præsentiæ inuisibilis: vel nubes eum colligere non debuerit antequam pedem moueret. Dum verò sublimis fertur in aërem, & subiecta nube se amplius in terra quærendum non esse docet, tutò colligimus domicilium nunc ei in cælis esse: sicut etiam asserit Paulus, & inde à nobis expectari iubet. Hac ratione admonent Angeli discipulos, frustra eos in cælum suscipere: quia Iesus qui assumptus est in cælum, sic veniet quemadmodum eum viderant ascendere. Hic quoq; faceta, vt sibi videntur, tergiuersatione effugiunt sanæ doctrinæ aduersarij, venturum tunc visibilem, qui nunquam è terra discessit quin apud suos inuisibilis maneat. Quasi verò Angeli duplicem illi præsentiam insinuent, ac non simpliciter discipulos faciant oculatos testes ascensus, nequa superfit dubitatio: perinde ac si dicerent, Vobis videntibus in cælum receptus, cæleste sibi imperium asseruit: superest vt patienter expectetis dum rursus adueniat mundi iudex: quia nunc cælum ingressus non est, vt illud solus occupet, sed vt secum vos & omnes pios colligat.

Idipsum Ascensus nomine cóprobat. — *Act. 1.9. Marc. 16. 19. Luc. 24. 51. Phili. 3.20* Act. 1 11. Hunc loc. expendit. Inf. f.29. — Tergiuersa. aduers. — Hinc illæ ex hortat. l. 3. c.9. c.25. f.2

28 Quoniam verò patronos adulterini dogmatis veterum suffragijs

Ostendit

gijs nihil pudet illud ornare, ac præsertim Augustini: quàm peruersè id conentur, paucis expediam.*Nā quum à doctis & pijs viris collecta fuerint eorum testimonia, nolo rem actam agere. ex eorum lucubrationibus petat qui volet. Ne ex Augustino quidem congeram quæcunque ad rem facerent: sed contentus ero paucis ostendere, sine controuersia totū esse nostrum. Quod aduersarij, vt eum nobis extorqueant, prætexunt, passim in eius libris occurrere, carnem & sanguinem Christi dispēsari in Cœna, nempe victimam semel in cruce oblatam: friuolum est: quum simul vocet vel eucharistiam, vel sacramentum corporis. Cæterùm quo sensu voces Carnis & Sanguinis vsurpet non est quòd longo circuitu quæramus: quando seipsum explicat, dicens sacramenta ex similitudine rerum quas signant nomina accipere: ideóque secundum quendam modum sacramētum corporis esse corpus. Cui concinit alter locus satis vulgaris, Nō dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, quum signum daret. Iterum obiectant, disertè scribere Augustinū, corpus Christi cadere in terram, & in os ingredi: nempe eodem sensu quo consumi affirmat: quia vtrunq; simul coniungit. Nec obstat quod dicit, peracto mysterio panē cōsumi: quia paulò antè dixerat: quia hominibus hæc nota sunt, quādo per homines fiunt, honorem tanquam religiosa possunt habere: tanquam mira, non possunt. Nec aliò spectat quod aduersarij nimis inconsideratè ad se trahunt, Christum se quodammodo portasse manibus suis, quum panē mysticum discipulis porrigeret. Nam aduerbio similitudinis interposito satis declarat, non verè nec realiter fuisse sub pane inclusum. Nec mirū: quando alibi apertè contendit, corpora, si illis tollantur spatia locorum, nusquam fore: & quia nusquam erunt, penitus non fore. Ieiuna est cauillatio, illic non agi de Cœna, in qua Deus specialem virtutem exerit: quia de Christi carne mota erat quæstio, & sanctus vir ex professo respōdens, Immortalitatem, inquit, carni suæ dedit Christus, naturam non abstulit. Secundùm hanc formam non putandus est vbique diffusus. cauendū enim ne ita diuinitatem astruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens vt quod in Deo est sit vbique vt Deus. Subijcitur mox ratio. Vna enim persona Deus & homo est, & vtrunque vnus Christus: vbique per id quod est Deus, in cælo per id quod est homo. Cuius socordiæ fuisset non excipere Cœnę mysterium, rem adeò seriam & grauem, siquid doctrinæ quam tractabat illic fuisset aduersum? Et tamen siquis attentè quod paulò pòst sequitur legat, reperiet sub illa generali doctrina Cœnam quoque comprehendi, Christum vnigenitum Dei Filium, eundémque Filium hominis, vbique totum præsentem esse, tanquam Deum: in templo Dei (hoc est in Ecclesia) esse tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cæli, propter veri corporis modum. Videmus vt ad Christum cum Ecclesia vniendū, corpus eius è cælo non eliciat. quod certè facturus erat, si corpus Christi verè cibus nobis non esset nisi sub pane inclusum. Alibi definiens quomodo fideles Christum nunc possideant, Habes, inquit, per signum crucis, per Baptismatis sacramentum, per altaris cibum & potum. Quàm rectè superstitiosum ritum inter symbola præsentiæ Christi numeret, non disputo: sed qui præsentiam carnis comparat crucis signo, satis ostendit se Christum bicorporem non fingere, vt occultus sub pane lateat qui in cælo visibilis sedet. Quòd si explicatione indiget, continuò pòst illic adiungitur, Secundùm præsentiam maiestatis nos semper habere Christum: secundùm præsentiam carnis rectè dictum esse, Me non semper habebitis. Excipiunt simul etiam hoc addi, Secundùm ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Sed nihil in eorum commodum: quia hoc tandem ad maiestatem restringitur, quæ semper opponitur corpori, ac nominatim caro à gratia virtute-

Aug. nihil pro istis facere.
*Vt à Mart. ibid. à s. 22. ad 32.
Ad Bonif. epist. 25.
Et ib. Mar. à s. 43. ad 60.
Item à s. 71. ad. 76.
l. 2. c. 14. s. 13. Sup s. 21.
Contra Adimantum Manic. l. 12
Lib. 3. de Trin. ca. 10
Et ad Bon. epist. 23.
Idē in Ioan. Tract. 30.
In Psal. 33
Epi. ad Dardanum. epist. 57.
Vide etiam sup. ex Aug. in fine s. 26.
Idem cōtra Fœlician. cap. 10. & de agone Christiano. cap. 26.
De fide & symb. cap. 7
Idem de essentia diuinitatis.
Tra. 50. in Ioh. & 30.
Hieron. ad Damas.
Fulg. ad Trasimūdū. li. 2
Mat. 26. 11
Inf. s. 36.
Sup. c. 8. s. 11
Mat. 28. 20

Item Greg. etiam eis ad uersatur in Hom.pasch. & Hom. 29. Sup.s. 24. Item Bern. li.5.de considerat. Cyril. lib.9. cap.21.in Ioan.& li.2. cap.27.49.

que discernitur. Sicut alibi eadem antithesis apud eum legitur, quod reliquerit Christus discipulos præsentia corporali, vt futurus sit cum illis præsentia spirituali: vbi clarum est, carnis essentiam distingui à Spiritus virtute, quæ nos Christo coniungit, locorum alioqui distantia procul dissitos. Eodem loquendi genere sæpius vtitur, vt quum dicit, Venturus est ad viuos & mortuos præsentia itidem corporali, secundùm fidei regulam sanamque doctrinam. nam præsentia spirituali ad eos vtique erat venturus, & cum tota Ecclesia futurus in mundo vsque ad consummationem seculi. Ergo ad credentes dirigitur hic sermo, quos seruare iam cœperat præsentia corporali, & quos relicturus erat absentia corporali, vt eos cum Patre seruaret præsentia spirituali. Corporale accipere pro visibili, nugatorium est: quando & corpus opponit diuinæ potentiæ: & addens, Cum Patre seruare, clarè exprimit gratiam suam è cælo per Spiritum ad nos diffundere.

Except. eorum de inuisibili præsẽtia eripit. *Vt dixit. Sup.s.20.

29 Et quoniam tantum fiduciæ ponunt in hac latebra præsentiæ inuisibilis, agedũ videamus quàm bene in ea se occultent. Primò syllabã non proferent ex Scripturis, qua probent inuisibilem esse Christum: *sed pro confesso sumunt quod nemo sanus illis dabit, non posse aliter Christi corpus in Cœna dari nisi opertũ panis larua. Atque hoc ipsum est de quo nobiscum litigant: tantum abest vt principij locum obtineat. Ac dum ita

1 Absurdum. Act.3.21. l.2.c.16. s.14.16. sup.s.26. De corpore glorioso. sup.s.17.ex Mart.in annotat. *De quo l. 2.c.14.s.5.

garriunt, coguntur duplex facere Christi corpus: quia in se visibile est in cælo secundùm eos, in Cœna autem speciali dispensationis modo inuisibile. Quàm verò bellè hoc conueniat, tum ex alijs Scripturæ locis, tum Petri testimonio facile iudiciũ est. Dicit Petrus oportere Christum cælo capi vel cõprehendi, donec iterum adueniat. Docent isti vbiq; locorum esse, sed absque forma. Excipiũt, iniquum esse naturam gloriosi corporis subijcere communis naturæ legibus. Atqui Serueticum * illud delirium (quod pijs omnibus meritò detestabile est) absorptũ fuisse corpus à diuinitate, secum trahit hæc responsio. Nõ dico eos ita sentire. verùm si inter dotes glorificati corporis numeratur, inuisibili modo oĩa implere: corpoream substantiam aboleri palàm est, nec discrimen vllum relinqui deitatis & humanæ naturæ. Deinde si ita multiforme & variũ est Christi corpus, vt vno in loco appareat, in altero sit inuisibile: vbi ipsa corporis natura, quod suis dimensionibus constat? & vbi vnitas? Longè rectius

2 Coli vnitatẽ naturæ & ꝓpriũ corpori Luc.24.39. *Tert. cõt. Marcionem lib.4. In hãc rem quædam l. 3.c.25.s.3. Sup.s.23. Mart.ibid. s.68.69. Phil.3.21. Hunc locũ Pauli attigit, ibi.s.7.8 & sup.s.27.

*Tertullianus, qui verum & naturale Christi corpus fuisse contẽdit: quia eius in mysterio Cœnę figura nobis proponitur in pignus ac certitudinem vitæ spiritualis. Et certè de corpore glorioso dicebat Christus, Videte & palpate, quia Spiritus carnem & ossa non habet. Ecce ipsius Christi ore carnis veritas probatur, quia palpari potest ac videri. aufer ista, iam caro esse desinet. Semper ad latibulum confugiunt suæ dispensationis quam sibi fabricarunt. Nostrum verò est, quod absolutè pronuntiat Christus ita amplecti, vt sine exceptione apud nos valeat quod vult asserere. Se non spectrum esse probat: quia sit in carne sua visibilis. Tollatur quod tanquam proprium corporis sui naturæ vendicat: nónne excudenda erit noua corporis definitio? Iam quocunque se circumagant, in loco illo Pauli fictitia eorum dispensatio locum non habet, vbi dicit, nos expectare è cælo saluatorem, qui corpus nostrum humile configurabit corpori suo glorioso. Neque enim speranda nobis est conformitas in illis, quas Christo affingunt, qualitatibus: vt cuique inuisibile sit ac immensum corpus. Nec verò reperietur quisquam tam bardus cui tantam absurditatem persuadeant. Ne igitur corpori Christi glorioso hanc adscribant dotem, multis in locis simul esse, nullóque spatio contineri. Denique vel apertè negent carnis resurrectionem, vel concedant Christum

3 Negare resurr. carnis.

vestitum cælesti gloria, non exuisse carnem qui nos in carne nostra, illius eiusdem gloriæ facturus est consortes ac socios, quando nobis futura est

est communis cum eo resurrectio. Quid enim clarius tradit tota Scriptura, quàm Christum, vt veram nostram carnem indui quum è Virgine natus est, *in vera carne nostra passus est, quum pro nobis satisfecit: ita eandem veram carnem & resurgendo recepisse,& in cælum sustulisse? Hæc enim nobis nostræ resurrectionis & in cælum ascensionis spes est, quòd Christus resurrexit, & ascendit: atque (vt ait Tertullianus) arrham nostræ resurrectionis secum in cælos tulit. Porrò quàm infirma & fragilis foret spes illa, nisi hæc ipsa nostra caro in Christo verè suscitata, & in regnum cælorum ingressa esset? Atqui hæc est propria corporis veritas, vt spatio contineatur, vt suis dimensionibus constet, vt suam faciem habeat. Facessat igitur stultum illud commentum quod tam mentes hominum quàm Christum pani affigit. Quorsum enim occulta sub pane præsentia, nisi vt qui Christum sibi habere coniunctum cupiũt, in symbolo illo subsidant? Atqui Dominus ipse non oculos tantùm, sed omnes sensus nostros è terra subducere voluit, se attingi à mulieribus vetans, donec ascendisset ad Patrem. *Quum pio reuerentiæ studio Mariam videat properare ad osculandos pedes, cur tactum hunc improbet ac prohibeat, donec in cælum receptus fuerit, nulla causa est, nisi quia nusquam alibi vult quæri. Quod obijciunt, postea visum fuisse Stephano, facilis solutio est. neque enim ideo necesse fuit Christo locum mutare, qui serui sui oculis perspicaciam dare potuit quæ cælos penetraret. Idem & de Paulo dicẽdum. Quòd Christum exijsse è sepulchro clauso,& clausis ianuis ad discipulos ingressum esse obijciunt, nihilo magis eorum errori suffragatur. Nam sicut aqua non secus ac solidum pauimentum Christo iter præbuit super lacum ambulanti: ita nihil mirum si ad eius occursum se flexit lapidis durities. Etsi probabilius est, eius imperio amotum fuisse lapidem, & mox, transitu dato, in suum locum redijsse. Nec ianuis clausis intrare tantundem valet ac penetrare per solidam materiam, sed sibi aditum patefacere diuina virtute, vt repente steterit inter suos discipulos, planè admirabili modo, quum obseratę essent fores. Quod citãt ex Luca, Christum subitò euanuisse ex Discipulorũ oculis, quibuscum Emaunta profectus erat, nihil illis prodest,& nos adiuuat. Nam vt sui conspectum illis auferret, non factus est inuisibilis: sed tantùm disparuit. Sicuti eodem Luca teste, quum simul iter faceret, non induit nouam faciem ne agnosceretur: sed tenuit eorum oculos. Isti verò non modò Christum transformant, vt in terra versetur: sed alium alibi suique dissimilem esse fingunt. Denique ita nugando, non vno quidem verbo, sed periphrasi, ex carne Christi spiritum faciunt: nec eo contenti, qualitates ei penitus cõtrarias induunt. Vnde necessariò sequitur duplicem esse.

Vt docuit l. 2.c.12.13.
Iel.7.14.
Mat.1.16. 23.
Luc.1.31.
*Iel.53.4.
Heb.2.4.17 & 4.15.
Ibid.c.16. f.13.14.15.
Tertul. lib. de resurrect. carnis.
4
Affixum esse signo. Sup. c.14.f.14.
*Ioh.*20.17.
l.2.c.12.f.2.
* Cur Mariæ tactum prohibuit Christus.
Obiect. quas. diluit.
Inf.f.36.l.2 c.16.f.15.
*Act.*7.55.
*Act.*9.4.& 1.Cor.9.1.
*Mat.*28.6.
*Ioh.*20.19.
*Mat.*14.25
*Luc.*24.31.
5
Ex Christi carne spiritum facere, Serueti deliriũ. l.2.c.14

30 Iam vt illis demus quod garriunt de inuisibili præsentia, nondum tamen probata erit immensitas, sine qua frustra Christum, sub pane includere tentabunt. Nisi vbique simul esse possit Christi corpus nulla loci circunferentia, sub pane in Cœna latere credibile non erit. Qua necessitate ab illis inducta est prodigiosa vbiquitas. Atqui firmis clarisq; Scripturæ testimonijs demonstratum est circunscribi *humani corporis mẽsura: deinde suo in cælum ascensu palàm fecisse non omnibus se esse in locis, sed, dum in vnum transit, priorem relinquere. Nec verò promissio quam adducunt, ad corpus trahenda est, Ego vobiscum sum vsque ad cõsummationem seculi. Primùm non stabit perpetua coniunctio nisi extra Cœnæ vsum Christus in nobis corporaliter habitet. ideoque iusta ratio non est cur tam acerbe de verbis Christi litigent, vt Christum in Cœna includant sub pane. Deinde contextus euincit, Christum nihil minus quàm de carne sua loqui, sed inuictum auxilium promittere discipulis, quo eos aduersus omnes Satanæ mundique insultus tueatur & sustineat. Nam quum difficilem prouinciam iniungeret, ne eam aggredi

Etsi concederetur inuisib. presẽtia, nõ probari tamen vbiquitatẽ
Sup.f.17.
* l.2.c.13.
Sup. à f 23. ad 28.& f. 26.28.
*Mat.*28.20

dubitent, vel trepidè obeant, præsentiæ suæ fiducia eos confirmat. acsi diceret non defore illis suum præsidium, quod insuperabile erit. Nisi oīa confundere liberet, annon præsentiæ modum distinguere oportuit? Et certè quidem cum magno dedecore prodere inscitiam suam malũt quàm vel minimum de errore cedere. Non loquor de Papistis: quorum tolerabilior, vel saltem magis verecunda est doctrina. sed quosdam ita abripit cõtentio, vt dicãt, propter vnitas in Christo naturas, vbicũq; est diuinitas Christi, illic quoq; esse carnem, quæ ab illa separari nequit. Quasi verò vnio illa conflauerit ex duabus naturis medium nescio quid, quod neque Deus esset, neque homo. Sic quidem Eutyches, & post eum Seruetus. Verùm ex Scriptura apertè colligitur, sic vnicam Christi personam cõstare ex duabus naturis vt cuique tamen sua maneat salua proprietas. Ac Eutychen iure fuisse damnatum negare eos pudebit: ad damnationis causam mirum est eos non attendere: quòd discrimine inter naturas sublato, personæ vnitatem vrgens, ex Deo hominẽ faceret, & ex homine Deum. Cuius ergo amentiæ est, cælum terræ potiùs miscere quàm nõ extrahere Christi corpus è cælesti sanctuario? Nam quòd pro se testimonia illa adducunt, Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit, Filius hominis qui in cælo est. Item, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit: eiusdem est stuporis spernere idiomatum *κοινωνίαν quæ non frustra olim à sanctis Patribus inuenta est. Certè quum Dominus gloriæ crucifixus dicitur, nõ intelligit Paulus in sua diuinitate quicquam fuisse passum: sed quia Christus, qui abiectus & contemptus in carne patiebatur, idem Deus erat & Dominus gloriæ. Adhũc modum & filius hominis in cælo erat: quia ipse idem Christus, qui secundùm carnem filius hominis habitabat in terris, Deus erat in cælo. Qua ratione eo ipso loco descendisse dicitur secundum diuinitatem: non quòd diuinitas cælum reliquerit, vt in ergastulum corporis se abderet: sed quia tametsi omnia impleret, in ipsa tamẽ Christi humanitate corporaliter, id est naturaliter habitabat, & in effabili quodam modo. Trita est in scholis distinctio, quam me referre non pudet, *Quanuis totus Christus vbique sit, non tamen totum quod in eo est, vbique esse.* Atque vtinam Scholastici ipsi vim huius sententiæ probè expendissent: quia ita occursum fuisset insulso commento de carnali Christi præsentia. Mediator ergo noster quum totus vbique sit, suis semper adest: & in Cœna speciali modo præsentem se exhibet, sic tamen vt totus adsit, non totum: quia, vt dictum est, in carne sua cœlo comprehenditur donec in iudicium appareat.

Papist. magis verecunda doctri. Vt sup. s. 13. Ex Lomb. apparet. Hunc errorem impugnauit toto c. 14. l. 2. Iure damnatus Eutyches ĩ Chalced. conc. De quo sup. c. 9. s. 9. *Ioh.* 3. 13. *Ioh.* 1. 18. *l. 2. c. 14. s. 2. 1. *Cor.* 2. 8. Hos locos refut. Mart. ibi. s. 68. 70. Vt sup. ex August. s. 28 Hæc dist. habetur in lib. magist. sent. 3. dist. 22. C.

31 Longè autem falluntur qui nullam carnis Christi præsentiam in Cœna concipiunt nisi in pane sistatur. Ita enim arcanæ Spiritus operationi quæ nobis Christum ipsum vnit, nihil reliquum faciunt. Christus præsens illis non videtur nisi ad nos descendat. Quasi verò si ad se nos euehat, non æquè potiamur eius præsentia. Ergo tãtùm de modo quæstio est: *quia Christum ipsi in pane locant, nobis autem non ducimus fas esse eum è cælo detrahere. Vtrum rectius sit iudicent lectores. Tantùm facessat calumnia illa, auferri Christum à sua Cœna nisi sub panis integumento lateat. Nam quum mysterium hoc cæleste sit, necesse non est, Christum elicere in terras vt nobis sit coniunctus.

Sup. s. 18. 19. 24. & inf. s. 32. Nota quæst. *de modo.* *Sup. 16. 17 20. 26.

32 Porrò de modo siquis me interroget, fateri nõ pudebit, sublimius esse arcanum quàm vt vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat: atque vt apertiùs dicam, experior magis quàm intelligã. Itaque veritatem Dei, in qua acquiescere tutò licet, hîc sine controuersia amplector. Pronũtiat ille carnem suã esse animæ meæ cibum, sanguinem esse potum. Talibus alimẽtis animam illi meam pascendam offero. In sacra sua Cœna iubet me sub symbolis panis ac vini corpus ac sanguinem suũ sumere, mãducare ac bibere. nihil dubito quin & ipse verè porrigat, & ego

Præsentiæ modus. Sup. s. 7. 18. Experitur à pijs magis quam intelligitur. Ioan. 6. 35. 51. 55.

& ego recipiam. Tantùm * absurda reijcio quæ aut cælesti Christi maiestate indigna, aut humanæ eius naturæ veritate aliena esse apparet: quando & cum Dei verbo pugnare necesse est, quod & sic in gloriam regni cælestis receptum fuisse Christum docet vt supra omnem mundi conditionem eum euehat, nec minùs diligenter in humana eius natura commendat quæ propria sunt veræ humanitatis. Neque hoc vel incredibile vel à ratione absonum videri debet: quia vt spirituale est totum Christi regnũ, ita quicquid agit cum sua Ecclesia, ad rationem seculi huius minimè exigendum est. Vel, vt Augustini verbis vtar, per hominem hoc mysterium peragitur vt reliqua, *sed diuinitus: in terra, sed cælitus. Ea (inquam) est corporis præsentia, quam Sacramenti ratio postulat: quam tanta virtute tantaque efficacia hic eminere dicimus, vt non modò indubitatam vitæ æternæ fiduciam animis nostris afferat, sed de carnis etiã nostræ immortalite securos nos reddat. Siquidem ab immortali eius carne iam viuificatur, & quodammodo eius immortalitati communicat. Qui supra hæc suis hyperbolis euehuntur, nihil aliud quàm talibus inuolucris simplicem & planam veritatem obscurant. Sicui nondum satisfactum fuerit, hic velim paulisper mecum reputet, de sacramento nunc haberi sermonem, cuius omnia ad fidem referenda sunt. Fidem verò nos ista quam enarrauimus corporis participatione non minùs lautè affluenterque pascimus, quàm qui ipsum Christum è cælo detrahunt. Ingenuè interea confiteor, *mixturam carnis Christi cum anima nostra, vel transfusionem qualis ab ipsis docetur me repudiare: quia nobis sufficit Christum è carnis suæ substantia vitam in animas nostras spirare: imò propriam in nos vitam diffundere: quanuis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro. Adde quòd fidei analogiam, ad quã omnem Scripturæ interpretationem exigere iubet Paulus, hac in parte mihi præclarè constare nihil dubium est. Qui veritati adeò perspicuæ reclamant, ad quam fidei amussim se forment viderint. Qui nõ confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est. Isti, licet dissimulent, vel non aduertant, ipsum carne sua spoliant.

Pietas authoris. *de quib. sup. s. 14. 18. 19. *Luc.* 24. 26. Spirituale Christ. regn. l. 2. c. 15. s. 3 *Irenæus li.* 4. *cap.* 34. Sacram. immortal. nostræ pignora l. 3. c. 25. s. 8. Ad fidẽ referri Sacra. docuit sup. c. 14. à s. 6. ad. 18. *Sup. s. 14. Quã refutauit l. 3. c. 11. à s. 4. ad 13. *Rom.* 12. 3. Sup. s. 25. c. 16. s. 4. 1. *Ioh.* 4. 2. 2. *Ioh.* 7.

33 De communicatione idem sentiendum: quæ nulla ab ipsis agnoscitur nisi Christi carnem sub pane deglutiant. Atqui Spiritui sancto non leuis fit iniuria, nisi credimus fieri incomprehensibili eius virtute vt cum carne & sanguine Christi communicemus. Imò si vis mysterij qualis à nobis traditur, & cognita fuit veteri Ecclesiæ ab annis *quadringentis, pro dignitate expensa esset, satis superque erat vnde nobis satisfieret: clausa fuisset multis fœdis erroribus ianua, ex quibus accensæ sunt horrendæ dissensiones, quibus tum olim, tum nostra etiã ætate Ecclesia miserè vexata est: dum hyperbolicum præsentiæ modum exigũt curiosi homines, quem Scriptura nunquam ostendit. Ac de re stultè & temerè concepta perinde tumultuantur acsi inclusio Christi sub pane, prora & puppis (vt aiunt) pietatis esset. *Quomodo Christi corpus, vt semel pro nobis traditum est, nostrum fiat: quomodo sanguis effusi participes fiamus, scire in primis referebat: quia id est totum Christum crucifixum possidere, vt bonis eius omnibus fruamur. *Nunc his omissis, quibus tantum inerat momẽti, imò neglectis & penè sepultis, hæc vna spinosa quæstio illis placet, quomodo sub pane, vel sub specie panis lateat Christi corpus. Falsò iactant, quicquid docemus de spirituali manducatione, veræ & reali (vt loquuntur) opponi: quandoquidem nonnisi ad modum respicimus, qui apud eos carnalis est, dum Christum pane includunt: nobis spiritualis quia vis arcana Spiritus nostræ cum Christo coniunctionis vinculum est. Nihilo verior est altera obiectio, nos fructum vel effectum duntaxat quem ex esu carnis Christi capiunt fideles, attingere. Diximus enim antea Christũ ipsum Cœnæ esse materiã: inde verò sequi effectum, quòd sacrificio mortis eius expiamur à peccatis, sanguine abluimur, resurrectione erigimur

De modo cõmunicã. ad s. 35. fieri virtute Spirit⁹ dixit Sup. s. 7. 24. l. 3. c. 11. s. 5. *Nã à Bern. ætate cœpit vt dictũ est sup. s. 15. *docuit sup à s. 1. ad. 12. *Spinosæ quæst. Hyperbolic. doctor. sup. s. 13. 14. 1. Obiect. 2. Falsò, nos tantũ, scilicet, attingere fructum

Sup.à f.4.ad 12. in spem cælestis vitæ. Sed stulta imaginatio, cuius author fuit Lombardus, peruertit eorum mentes, dum esum carnis Christi Sacramentum esse putant. Sic enim ille, Sacramentum & non res, sunt species panis & vini: Sacramentum & res, caro & sanguis Christi: res & non Sacramentum, mystica eius caro. Item paulò pòst, Res significata & contenta est propria caro Christi: significata & non contenta, mysticum corpus. Quòd inter carnem Christi distinguit, & alendi efficaciam, qua prædita est, assentior: quòd autem Sacramentum esse fingit,* & quidem sub pane contentum, error est non ferendus. Hinc nata est sacramentalis manducationis falsa interpretatio: quia putarunt impios quoque & sceleratos edere Christi corpus, quālibet sint ab eo alieni. Atqui ipsa Christi caro in mysterio cœnæ non minùs spiritualis res est quàm æterna salus. Vnde colligimus, quicunque vacui sunt Christi Spiritu, carnem Christi nihilo magis posse edere quàm vinum bibere cui non sit coniunctus sapor. Certè nimis indignè laceratur Christus, quum prostituitur incredulis emortuum & nullius vigoris eius corpus: & repugnant aperta eius verba, Quisquis ederit carnem meam, & biberit sanguinem meum in me manet, & ego in eo. Excipiunt, illic non agi de sacramentali esu: quod ego fateor, modò ne ad eundem scopulum subinde impingant, comedi carnem ipsam absque vllo fructu. Scire autem ex ipsis velim quandiu eam contineant vbi manducarunt. Hic, meo iudicio exitū non reperient. Sed obijciunt, non posse hominum ingratitudine quicquam detrahi, vel intercidere de fide promissionum Dei. Fateor sanè, & vim mysterij integram manere dico, quātumuis impij eam, quoad in se est, exinanire studeant. Aliud tamen est offerri, aliud recipi. Spiritualem hunc cibum * omnibus porrigit Christus, potumque spiritualem propinat: alij auidè vescuntur, alij fastidiosè respuunt. an horum reiectio faciet vt cibus & potus suam naturam perdāt? Dicent hac similitudine sententiam suam iuuari, nempe carnem Christi, licet insipida sit, esse nihilominus carnem. Ego verò nego posse comedi absque fidei gustu: vel (si cum Augustino loqui magis placet) nego plus referre homines ex Sacramento quàm *vase fidei* colligunt. Ita Sacramento nihil decedit: imò illibata manet eius veritas & efficacia, quanuis ab externa eius participatione inanes discedant impij. Si rursus obijciant, derogari huic verbo, *Hoc est corpus meum*, si panem corruptibilem & nihil præterea impij recipiunt: in promptu solutio est, Deum nolle veracem agnosci in ipsa receptione, sed in bonitatis suæ constantia, vbi indignis præstare quod reijciunt paratus est, imò liberaliter offert. Atque hæc est sacramenti integritas, quam violare totus mundus non potest, carnem & sanguinem Christi non minùs verè dari indignis quàm electis Dei fidelibus. simul tamen verum est, non secus atque pluuia super durā rupem decidēs effluit, quia nullus in lapidem ingressus patet: ita impios sua duritie repellere Dei gratiā quominus ad ipsos penetret. Adde quòd Christum absque fide recipi nihilo magis consentaneum est quàm semen in igne germinare. Quòd autem quærunt quo modo in damnationem quibusdam venerit Christus nisi eum indignè recipiant, frigidum est: quando nusquam legimus, Christum indignè recipiendo, mortem sibi accersere homines, sed potiùs respuendo. Nec eos iuuat Christi parabola, vbi dicit semen enasci inter spinas, & postea suffocatum corrumpi: quia illic differit quid valeat temporalis fides, quā edendæ Christi carni, & bibendo sanguini necessariam esse non putant qui Iudā hac in parte æqualiter faciunt socium Petri. Quin potiùs eadem parabola refellitur eorum error, vbi dicit Christus aliud semen cadere super viam, aliud super lapides, ac neutrum agere radicem. Vnde sequitur incredulis suam duritiem esse obstaculo quominus ad eos Christus perueniat. Quisquis salutem nostram hoc mysterio adiutam cupit, nihil aptius inueniet quā

VI

[Margin notes:]
Sup.à f.4.ad 12.
Idē Lomb. li.4.dist.4.c
Lib.4.dist.8.
quid improbet in Lōb. de distinct. inter Sacrā. & rem. sup. c.14.f.15.
carnis Christi esus res spiritualis.
Ioh.5.56.
3. Obiect. quā tractauit sup.c.14.f.7 16.
aliud offerri aliud recipi.
*Ita & verbum salutis vt dixit l.3. c.24.f.16.
Fidem vasi confert. l.3.c.11.f.7.
4. Obiect. Sup.f.20.22
Deū veracē in bonitat. suę cōstant. l.3.c.24.f.15
Simile.
Christū fide recipi.sup. c.14.f.17.
5. Obiect. Iudiciū sibi accersiuit Christus respuendo.
Mat.14.7.
Mat.13.4.5

vt fideles * ad fontem deducti, vitam hauriant ex Dei Filio. Dignitas verò satis magnificè commendatur, vbi tenemus adminiculum esse quo inseramur in corpus Christi, vel insiti magis ac magis coalescamus, donec solidè nos secum vniat in cælesti vita. Obijciunt, non debuisse fieri à Paulo reos corporis & sanguinis Christi, nisi eorum essent participes. Ego autem respondeo, non ideo damnari quòd comederint, sed tantùm quòd mysterium profanauerint, pignus sacræ cum Deo coniunctionis, quòd reuerenter suscipere debebant, calcando. Ioan.1.16. l.2.c.15.s.5. l.3.c.11.s.9. 1.Co.11.29 6. Obiect. Ead.solut.

34 Porrò quia Augustinus inter vetustos scriptores præcipuè asseruit caput illud doctrinæ, Sacramentis nihil decedere, nec euacuari quam figurant gratiam infidelitate vel malitiâ hominum: vtile erit ex verbis eius clarè probare quàm inscitè & perperam illud ad causam præsentem trahant qui canibus edendum proijciunt Christi corpus. Sacramentalis manducatio, * secundùm istos, est qua impij Christi corpus & sanguinem absque virtute Spiritus vel vllo gratiæ effectu recipiunt. Augustinus cōtrà, verba illa prudenter expendens, Qui manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non morietur in æternum, Nempe (inquit) virtutem Sacramenti, non tantùm visibile Sacramentum: & quidem intus, non foris: qui corde comedit, non qui premit dente. Vnde tandem concludit huius rei Sacramentum, id est vnitatis corporis & sanguinis Christi, in Cœna Dominica proponi, quibusdam in vitam, alijs ad exitium: rem verò ipsam cuius sacramentum est, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicunque fuerit particeps. Ne quis hic cauilletur, rem vocari non corpus, sed quæ ab illo separari potest Spiritus gratiam, has nebulas discutit antithesis inter epitheta Visibile & Inuisibile: nam sub priore cōprehendi non potest Christi corpus. Vnde sequitur, visibili tantùm symbolo incredulos communicare. Ac, quò meliùs tollatur dubitatio, postquam dixerat panem hunc interioris hominis quærere esuriem, subijcit, Moses, & Aaron, & Phinees, multique alij qui manna comederunt, placuerunt Deo. Quare? Quia visibilem cibum spiritualiter intelligebant, spiritualiter esuriebant, spiritualiter gustabant, vt spiritualiter satiarētur. Nam & nos hodie accepimus visibilem cibum: sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Paulò pòst, Ac per hoc, qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit sanguinem, licet carnaliter & visibiliter premat dentibus signum corporis & sanguinis. Audimus rursum opponi visibile signum spirituali manducationi. Quo refellitur error ille, corpus Christi inuisibile sacramentaliter re vera comedi, quanuis non spiritualiter. Audimus etiam profanis & impuris nihil concedi præter visibilem signi sumptionem. Hinc celebre eius dictum, reliquos discipulos *Panem Dominum* manducasse, Iudam verò *panem Domini*, quo incredulos clarè excludit à participatione corporis & sanguinis. Nec alio spectat quod alibi dicit, Quid miraris si datus est Iudæ panis Christi, per quem mancipare tur Diabolo: quum videas è contrario datum Paulo Angelum Diaboli per quem perficeretur in Christo? Dicit quidem alibi, corpus Christi fuisse illis panem Cœnæ quibus dicebat Paulus, Qui mādu cauerit indignè, iudicium sibi manducat & bibit: nec ideò nihil accepisse, quia malè acceperint. Sed quo sensu, pleniùs alio loco explicat. nam ex professo definiendum suscipiens quomodo improbi & scelerati, qui fidem Christianā ore profitentur, factis autem abnegant, Christi corpus comedant (& quidem aduersus quorundam opinionem, qui non solo sacramēto eos edere, sed re ipsa putabant.) Sed nec ipsi (inquit) dicendi sunt māducare corpus Christi, quia in membris Christi computandi non sunt. Vt enim alia taceam, non possunt simul esse membra Christi & membra meretricis. Deniq; ipse dicens, Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem,

Aliter quàm eos Aug. sensisse, necnō Cyril. ostēd. Sup c.14.s.7 9.15.16. * Sup.s.33. *hom.in Ioh.* 26. *Ioh.*6. 50. Et tracta.in Ioan.27. De verb. Dom. in Euāg. secund. Mat. De verb. D. in Euang. Luc. serm. 33. *Exo.* 16.14 Idē sensisse alios patres docuit. Sup. s.28. Vide Cypr. de cœna Domini. De cōsecr. dist.2. *Homil.in Iohan.*59. *Hom.*62. 2.*Cor.* 12.7. *Lib.*5. *de Bapt.cont. Donatist.* 1.*Co.*11.29 Lege Bern. de cœna Domini. 1.Cor.6. *Ioh.*6.26.

Lib. de ciuitate Dei 21 cap. 23. & cap. 25.
Nota locos sup. citatos. & c. 14. s. 15

in me manet,& ego in eo:ostendit quid sit,non Sacramento tenus,sed re vera corpus Christi edere.hoc enim est in Christo manere,vt in illo Christus maneat. Sic enim hoc dixit tanquam diceret,Qui non manet in me, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum,aut sanguinem bibere.Expendant lectores antitheta, Sacramento tenus,& re vera edere: & nulla restabit dubitatio. Idem confirmat non minùs clarè his verbis, Nolite parare fauces, sed cor:inde commendata est ista Cœna.Ecce credimus in Christum quum fide accipimus: in accipiendo nouimus quid cogitemus. modicum accipimus, & in corde saginamur.non ergo quod videtur,sed [illegible] creditur,pascit. Hîc quoq; quod sumunt impij,restringit ad signum visibile:nec aliter Christum quàm fide recipi docet. Sic etiam alio loco disertè pronuntians bonos & malos signaculis communicare,hos à vera carnis Christi manducatione excludit. Nam si rem ipsam preciperent, non tacuisset omnino quod causæ magis erat consentaneum. Alio etiam loco de mãducatione eiusq; fructu disserens,sic concludit,Tunc vita vnicuique erit corpus & sanguis Christi, si quod in Sacramento visibiliter sumitur.in ipsa veritate spiritualiter mãducetur, spiritualiter bibatur. Ergo qui incredulos faciunt participes carnis & sanguinis Christi, vt cum Augustino consentiant, nobis repræsentent corpus Christi visibile:quando tota veritas secundum eum spiritualis est.Et certò ex eius verbis colligitur,sacramentalem esum,vbi veritati aditum claudit incredulitas,tantundem valere ac visibilem vel externum.Quòd si verè nec tamen spiritualiter comedi posset Christi corpus,quid sibi vellet quod alibi tradit?Non hoc corpus quod videtis,mãducaturi estis, & bibituri sanguinem quem fundent qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendaui vobis.spiritualiter intellectum viuificabit vos. Negare certè noluit quin idem corpus quod in sacrificium Christus obtulit ,in Cœna porrigatur: sed manducationis modũ notauit: quòd scilicet in cælestem gloriam receptum, arcana Spiritus virtute vitam nobis inspiret.Fateor quidem,sæpius apud eum occurrere istam loquendi formam, Comedi corpus Christi ab infidelibus. sed seipsum explicat,addens, In Sacramento. Et alibi spiritualis manducatio ab eo describitur,in qua gratiam morsus nostri non cõsumunt. Ac ne congerie me pugnare dicant aduersarij, scire velim quomodo ab vna eius sententia se expediant , vbi dicit Sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Certè inficiari non audebunt quin figuret in cœna panis Christi corpus. Vnde sequitur reprobos ab eius participatione arceri.Cyrillum quoque non aliter sensisse declarant hæc verba, Perinde ac siquis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit,alteram cum altera per totum commisceat:ita necesse est,siquis carnem & sanguinem Domini recipit,cum ipso coniungi, vt Christus in eo & ipse in Christo inueniatur. His verbis liquere arbitror, vero & reali esu priuari qui sacramentaliter tantùm Christi corpus comedunt, quod à sua virtute separari nequit:nec ideo labascere fidem promissionum Dei, qui non desinit è cælo pluere, quamuis pluuiæ liquorem saxa & rupes non concipiant.

Idẽ tract. in Ioan. 26.
Con. Faustũ lib. 13. c. 16
Serm. 2. de ver. Ap.
Quid valet sacramẽtal. esus impijs.
In Psa. 98.
Idẽ de vera innocent. cap. 338.
Ait carnem Christi esse vitã fideliũ. Ibi. ca. 339.
Hõ. in Ioh. 27.
In solis electis Sacram. efficere &c. vt verbum vitæ l. 2. c. 5 s. 5.
In Ioh. cap. 17. lib. 10. & ca. 13.
Simile.

35 Hæc cognitio nos facilè à carnali etiam adoratione abstrahet, quam peruersa temeritate quidam in sacramento erexerunt:quòd secum subducerent.Si corpus est,& anima igitur & diuinitas sunt vnà cum corpore,quæ iam diuelli non possunt. igitur illic adorandus Christus. Primùm, si sua illa quam obtendunt concomitantia ipsis negetur,quid facient?Nam vt maximè absurditatem vrgeant si corpus ab anima & diuinitate separetur,quis tamen sanus & sobrius Christi corpus Christum esse sibi persuadeat? Videntur quidem sibi suis id syllogismis pulchrè conficere. Verùm quum de corpore & sanguine suo distinctè loquatur Christus , modum autem præsentiæ non describat : quomodo ex re ambigua certò

Nũc carnalẽ adorat. aggreditur.
Mar. loc. 10 cla. 4. s. 50.
De concomitantia
Inf. s. 47.

certò conficient quod volunt? Quid ergo? nónne si grauiore aliquo sensu eorum conscientias exerceri contigerit, protinus cum suis syllogismis dissoluentur ac liquescent? népe vbi certo Dei verbo defici se videbunt, quo vno consistunt animæ nostræ quũ ad rationem vocantur, & sine quo primo quoque momento labascunt: vbi Apostolorum doctrinã & exempla sibi aduersari, se verò solos sibi authores esse cogitabunt. Accedent ad tales impulsus & alij non leues stimuli. Quid? an res erat nullius momenti, Deum hac forma adorare vt nihil nobis præscriberetur? An quum de vero Dei cultu ageretur, tanta leuitate fuerat tentantum de quo nullũ vsquam verbum legebatur? At si qua decet humilitate cogitationes omnes suas sub Dei verbo continuissent, auscultassent certè quod ipse dixit, *Accipite, manducate, bibite*: huicque mandato paruissent, quo accipi sacramentum, non adorari iubet. Qui verò, vt à Deo mandatum est, sine adoratione accipiunt, securi sunt se à mandato Dei non deflectere: qua securitate nihil melius est quum quid operis instituimus. Habent Apostolorum exemplum quos non legimus prostratos adorasse, sed, vt erant discumbentes: accepisse & manducasse. Habent Apostolicæ Ecclesiæ vsum, vbi fideles non in adoratione sed in fractione panis communicasse à Luca narratur. Habent Apostolicam doctrinam qua Paulus Corinthiorum Ecclesiam instituit, professus se à Domino accepisse quod tradebat.

Distinctè Christus de corpore & sanguine loquitur. Vide vt sup. sine verbo quicquã tẽtadũ docuit c.8.9.10. Quid nobis in cœna facere mãdet Christus. Inf.c.18.f 7. Inf.f.37. *Act.*2.42. 1.*Co.*11.23.

36 Atque hæc quidem eò tendunt vt expendant pij lectores quàm non tutum sit in rebus tam arduis à simplici Dei verbo ad cerebri nostri somnia euagari. Quæ autem superiùs dicta sunt, omni hac in re scrupulo liberare nos debent. Nam vt Christum illic rite apprehendant piæ animæ, in cælum erigantur necesse est. Quòd si hoc sacramenti officium est, mentem hominis infirmam alioqui adiuuare, vt ad percipiendam spiritualium mysteriorum altitudinem sursum assurgat: qui in signo externo detinentur, à recta quærẽdi Christi via aberrant. Quid ergo? superstitiosum esse cultum negabimus, quũ sese homines coram pane prosternunt vt illic Christum adorent? Huic malo proculdubio voluit obuiare Nicena Synodus quum vetuit nos humiliter attentos esse ad proposita symbola. Nec alia causa institutum olim fuit vt ante consecrationem populus alta voce admoneretur habere *sursum corda*. Ipsa quoque Scriptura, præterquam quòd Christi *ascensionem, diligẽter nobis enarrat, qua corporis sui præsentiam à conspectu nostro consuetudineq; subduxit quo nobis omnem de eo carnalem cogitationem excutiat, quoties ipsius meminit, mentibus sursum erigi iubet, & ipsum in cælo quærere sedentem in Patris dextera. Secundùm hanc regulam erat potiùs spiritualiter in cælesti gloria adorandus, quàm excogitandum istud tam periculosum adorationis genus, plenum carnalis crassæque de Deo opinionis. Quare qui sacramẽti adorationem excogitarunt, eam non modò à seipsis somniarunt citra Scripturam, vbi nulla illius mentio ostendi potest (quæ tamen non fuisset prætermissa si Deo accepta foret) sed reclamante Scriptura, suæ sibi libidinis arbitrio Deum fabricati sunt, derelicto Deo viuente Quid enim est *idololatria si hoc non est, *dona pro datore ipso colere?* Vbi dupliciter peccatum est. nam & honor Deo raptus, ad creaturam traductus est: & ipse etiã in polluto ac profanato suo beneficio inhonoratus, dum ex sancto eius Sacramento factum est execrabile idolum. Nos è conuerso, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in sacra Dei doctrina. Est enim ea Spiritus sancti optimi magistri schola, in qua sic proficitur, vt nihil sit aliunde asciscendum: ignorandum verò libenter quicquid in ea non docetur.

Non tutũ discedere à verb. Domi. Sup.c.10.à f.5.ad 18. In cælũ erigẽdæ mẽtes vt monuit sup.c.14.f14 Itẽ.c.16.f.2 Superstit. cultus cõc. Nicen. *Col* 3.1.2. *l.2 c.16.f. 14.15. Sup. lege etiã in annot. f.28.29. *qualis eor. quos refutauit l.1.c 10. *Inf.c.18 f8 Idololatria quid l.2.c.8 f.16.17. Pec. duplex Mart. ibid. f.41. & 49.

37 Iam verò (vt superstitio rectos fines semel egressa, nullum peccandi finem facit) longè vlteriùs prolapsi sunt. ritus enim excogitarunt à Cœnæ institutione prorsus extraneos: in hoc tãtùm vt diuinis honoribus,

Quæ sit in cœna legitima adoratio

Obiect. de Christi adoratione quædã l.1.c. 13.f.24 non sine mãdato & promiss. l.3.c.20.f. 17.21.

signum afficerent. Christo, inquiunt, hanc venerationem deferimus. Primùm si in Cœna hoc fieret, dicerem adorationem eam demum esse legitimam quæ non in signo residet, sed ad Christũ in cælo sedentem dirigitur. Nunc verò quo prætextu se Christum in illo pane honorare iactant, quũ nullam habeant huius rei promissionem? Consecrant hostiam, vt vocant, quam circunferant in pompa: quam spectandam, colendam, inuocandam solenni spectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putent esse rite consecratam. nempe verba illa proferent, **Hoc est corpus meum.* Ego verò contrà obijciam, simul dictum esse, *Accipite & manducate.* Neque id de nihilo faciam. quum enim præcepto annexa sit promissio, dico hanc sub illo ita inclusam, vt separata, fiat omnino nulla. Id simili exemplo fiet clariùs. Mandatum dedit Deus quum diceret, Inuoca me. promissionem addidit, Exaudiam te. Si quis inuocato Petro aut Paulo, hac promissione glorietur, nónne omnes clamabunt eum perperam facere? Et quid aliud quæso faciunt qui omisso mandato de manducatione, mutilã promissionem abripiunt, *Hoc est corpus meum*, vt ea in alienos à Christi institutione ritus abutantur? Meminerimus ergo hanc promissionem ijs esse datam qui mandatum cum ea coniunctum obseruant: eos autem omni verbo destitui qui Sacramentum aliò transferunt. Antea disseruimus quomodo nostræ apud Deum fidei seruiat sacræ Cœnæ mysterium. Quando autem tantam hîc suæ bonitatis largitatem, quantam prius enarrauimus, non solùm nobis in memoriam Dominus reuocat, sed quasi de manu in manum profert, & ad eam agnoscendam nos excitat: simul admonet ne tam effusæ beneficẽtiæ ingrati simus: quin potiùs eam quibus par est, laudibus prædicemus, & gratiarum actione celebremus. Itaque quum sacramenti ipsius institutum Apostolis traderet: *vt id in sui memoriam facerent*, docuit. Quod Paulus interpretatur, *Mortem Domini nuntiare.* Id autem est publicè atque vno simul omnes ore palàm fateri, totam vitæ ac salutis fiduciam in morte Domini positam nobis esse: vt nostra illum confessione glorificemus, & alios nostro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur. Hic apparet rursum quò Sacramenti scopus spectet: nempe vt nos in mortis Christi memoria exerceat. Quòd enim iubemur mortem Domini annuntiare, donec ad iudicandum veniat, non aliud est nisi vt oris confessione prædicemus quod fides nostra in Sacramẽto agnouit: mortem scilicet Christi nostram esse vitam. Hic secundus est Sacramenti vsus, qui ad externam confessionem attinet.

Inf.c.18.f.8. * sup.f.33. Mandatum *Psa.*50. 15 De hoc mãdato l.3.c. 20.f.13.14. 1. Sacram. vsus accipere, edere, bibere, quod ad fidẽ refert, vt dictũ est sup. à f.1. ad 12. 2. Annuntiare mortẽ Dñi. sup.c.15.f.13 *Luc.*22.19. 1.*Co.*11.26 Inf.f.40. Scopus Sacra. sup.f.3. 6.7.9.11.

38 Tertiò & exhortationis vice nobis Dominus esse voluit: qua non alia vehementiùs cùm ad puritatem & sanctimoniam vitæ, tum verò ad charitatem, pacem, consensum animare nos inflammareque posset. Nam sic suum illic corpus nobis Dominus communicat vt vnum prorsus nobiscum fiat, nosque cum illo. Porrò quum nonnisi vnum illi corpus sit, cuius nos omnes participes facit, necesse est & nos omnes vnum corpus huiusmodi participatione fieri. Quam vnitatem repræsentat panis qui in Sacramento exhibetur, qui velut ex multis granis confectus est, sic inter se commixtis ne alterum ab altero discernere liceat: in hunc modum & nos tanta animorum consensione coniunctos connexosque esse decet, nequid dissidij aut diuisionis intercedat. Id Pauli verbis explicari malo: Calix (inquit) benedictionis cui benedicimus, communicatio est sanguinis Christi: & panis benedictionis quem frangimus, participatio est corporis Christi. Itaque vnum corpus sumus omnes, qui de vno pane participamus. Præclarè verò in Sacramento profecerimus si impressa insculpraq; animis nostris fuerit hæc cogitatio, nõ posse à nobis quenquam ex fratribus lædi, contemni, reijci, violari, aut vllo modo offendi, quin simul in eo Christum lædamus, spernamus, violemus nostris iniurijs: non posse nos à fratribus dissidere quin simul à Christo dissideamus: * Christum à nobis

3 vice exhor. ad charitatem mutuã. sup c.14.f.19 De hac vnitat. Aug. in Serm ad infantes ad altare Dom. 1.*Co.*10.16 Cypr. lib 1. epist.6. ad Magnum. Aug. tract. in Ioan. 26. de fraterna charit. lege l.2.c.8.f.39

nobis diligi non posse quin diligatur in fratribus: qualem corporis nostri curam gerimus, talem fratrum quoque gerendam, *qui membra sunt corporis nostri: quomodo nulla corporis nostri pars aliquo doloris sensu tangitur qui non in alias omnes diffundatur: ita non ferendum esse, fratrem malo aliquo affici, cuius non & ipsi compassione tangamur. Quamobrem non abs re Augustinus, toties sacramentum hoc appellat charitatis vinculum. Quis enim acrior admoueri stimulus poterat ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quàm dum Christus seipsum nobis donans, non modò suo nos exemplo, * vt alter alteri nos mutuò deuoueamus ac tradamus inuitat: sed quatenus se facit omnium communem, nos quoque omnes vnum in se ipso esse facit.

l.3.c.7.§.3 ad 8. Inf c.18.§.6 * Ioã.13.35 *1.Cor.12.12.27. Aug ibi.21. de ciuitate Dei.cap.25. *Ioã.13.15.

39 Hinc autem optimè confirmatur quod alibi dixi, rectam sacramenti administrationem non absque verbo constare. Quæcunq; enim ex Cœna nobis prouenit vtilitas, verbum requirit. siue in fide confirmandi sumus, siue in confessione exercendi, siue excitandi ad officium, precatione [illegible]us est. Nihil ergo magis præposterum fieri in Cœna potest, quàm si vertatur in mutam actionem: quod sub Papæ tyrãnide factum est. Totam siquidem vim consecrationis à Sacerdotis intentione pendere voluerũt, quasi hoc nihil ad populum pertineret, cui mysterium maximè explicari oportuerat. Inde autem natus est hic error, quòd non obseruabant promissiones * illas quibus conficitur consecratio, non ad elemẽta ipsa, sed ad eos qui recipiunt, destinari. Atqui non panem alloquitur Christus, vt corpus suum fiat: sed discipulos iubet manducare, atque illis corporis & sanguinis sui cõmunicationem pollicetur. Nec alium ordinem docet Paulus, quàm vt vnà cum pane & calice promissiones fidelibus offerantur. Ita est sanè. Non hîc magicam aliquam incantationem imaginari nos decet, vt satis sit verba demurmurasse, quasi ab elementis exaudiantur: sed verba illa viuam prædicationem esse intelligamus, quæ auditores ædificet, quæ intus penetret in eorum animos, quæ cordibus imprimatur ac insideat, quæ efficaciam in complemento eius quod promittit exerat. His rationibus clarè patet, repositionem Sacramenti, quam nonnulli vrgent vt ægrotis extra ordinẽ distribuatur, inutiiẽ esse. Aut enim sine recitatione institutionis Christi accipient, aut minister vnà cum signo veram mysterij explicationem coniunget. In silentio est abusus ac vitium. Si referuntur promissiones, & mysterium enarratur, vt cum fructu recipiant qui recepturi sunt, non est quòd dubitemus hanc esse veram consecrationem. Quorsum igitur euadet altera, cuius vis ad ægrotos vsque non peruenit? Sed enim qui sic faciunt, habent veteris Ecclesiæ exemplum. Fateor. verùm in re tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est quàm ipsam veritatem sequi.

peruersa cœnæ administ. à qua abest verb. fidei de quo sup. c.14.§.4. Pp quæ sit cõsecrat. cui9 meminit sup §.15. *quarũ meminit sup. §.37. Nota nõ panem alloqui Christum. vide annot. sup.c.14 §.4 De peregrina lingua. l 3.c.20.§.33. Auth.antidot. in cõc. Tridẽt. sess. 3.sub Iulio cap.5. & 6.

40 Porrò quemadmodum sacrum hunc panem Cœnæ Domini, spiritualem esse cibum videmus, suauem ac delicatum non minùs quàm salutiferum pijs Dei cultoribus, cuius gustu sentiunt Christum suam esse vitam, quos ad gratiarum actionem erigit, quibus ad mutuam inter se charitatem exhortatio est: ita rursum innocentissimum venenum omnibus vertitur quorum fidem non alit & confirmat, & quos ad confessionem laudis charitatemque non excitat. Non enim aliter ac cibus corporalis, vbi ventrem offendit vitiosis humoribus occupatum, ipse quoque vitiatus & corruptus nocet magis quàm nutrit: cibus etiam hic spiritualis, si in animam inciderit malitia nequitiaque pollutam, maiore illam ruina præcipitat. non suo id quidem vitio, sed quia *pollutis & infidelibus nihil est mundum, quamlibet alioqui sanctificatum Domini benedictione. Nam vt ait Paulus, Qui indignè manducant & bibunt, rei sunt corporis & sanguinis Domini, iudiciumque sibi manducant & bibunt, non dijudicantes corpus Domini. Tale enim hominum genus, quod sine vllo fidei

Vt pijs est salutaris sacrã partici. ita impijs noxia. Eadẽ ratiõe verb. odor vitæ & mortis. 2.Cor.2 16. *Tit.*1.15. *c.13 §.9. l.4.c 19 §.9. 1 *Co.*11.29

Sup. c. 16. s. 23. 30. qua ratione iudiciũ sibi sumunt. Sup. s. 33. Leg. veteres hac de re Aug. serm. 2 de verb. Apost. Cyp. aduers. Iudæ. lib. 3. idẽ de lapsis Ambr. in 1. Cor. 11. 1. Cor. 11. 28 Sup. c. 13. Chrysost. in eum locũ. & de prodit. & myst. cœnæ. Idẽ in Eph. ca. 1. serm. 3. & ad popul. Antioch. Hom. 61. Inf. s. 44.

scintilla, sine vllo charitatis studio, ad vsurpandã Cœnam Domini, instar porcorũ se proripit, minimè discernit corpus Domini. Nã quatenus corpus illud suam esse vitam non credunt, qua possunt contumelia ipsum afficiunt, omni sua dignitate spoliantes: ac demũ sic accipiendo, profanant & contaminant. Quatenus verò alienati à fratribus ac dissidentes, sacrũ corporis Christi symbolum cum suis dissidijs cõmiscere audent, non stat per eos quominus Christi corpus discerpatur, ac membratim dilanietur. Itaque non immeritò rei sunt corporis & sanguinis Domini, quod sacrilega impietate fœdè adeò polluunt. Hac ergo indigna manducatione dãnationem suam sibi accipiunt. Nam quum nullam in Christo fidem repositam habeant, Sacramento tamen accepto, profitentur non alibi quàm in eo esse sibi salutem, omnemq; aliam fiduciam abiurãt. Quare ipsi sibi sunt accusatores: testimonium ipsi aduersum se pronuntiant, damnationem ipsi suam obsignant. Deinde quum odio ac maleuolentia diuisi distractiq; à fratribus, hoc est Christi membris, partem in Christo nullam habeant: testificantur tamen hanc vnam salutem esse Christo communicare, & illi vnitum esse. Eam ob rem præcipit Paulus vt probet seipsum homo antequam de hoc pane edat aut bibat è calice. Quo (vt ego quidem interpretor) voluit vnumquenque in se descendere, & secum reputare an interiore cordis fiducia in salutem à Christo partam recumbat: an oris confessione agnoscat: deinde an innocentiæ ac sanctitatis studio ad Christi imitationem aspiret: an eius exemplo sese fratribus dare paratus sit, ac se ijs communicare quibuscum Christum communem habet: an vt ipse à Christo censetur, ita vicissim fratres omnes pro corporis sui membris habeat: an eos instar membrorum suorum fouere, tueri, iuuare cupiat. Non quia hæc tum fidei tum charitatis officia nũc perfecta in nobis esse possint: sed quia huc nos contendere & votis omnibus aspirare oportet, vt inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus.

Pp. examen dirum tormentum, vt docuit l. 3. c. 4. s. 16. 17 Inf. s. 42. *Quid Pp. in statu gra. esse. l. 3. c. 2. s. 38.

*de quib. egit l. 3 c. 4. 5 1. Cor. 11. 27 29. Sup. c. 16. s. 23 30. facere quod in se est Pp. consolat. Vide aliam l. 2. c. 7. s. 9. l. 3. c. 13. s. 3.

41 Vulgò dum homines ad eam manducandi dignitatem comparare volunt, miseras conscientias torserunt ac diuexarunt diris modis: nec tamen quicquam eorum quæ in rem essent attulerunt. Dignè manducare eos dixerunt, qui in statu gratię essent. In statu gratiæ esse interpretati sunt, *purum purgatumq; omni peccato esse. Quo dogmate omnes quotquot in terris vnquam fuerunt & sunt homines, ab huius Sacramẽti vsu arcebantur. Nam si hoc agitur vt nostrã à nobis dignitatem petamus, actum de nobis est: desperatio tantùm & exitialis ruina nos manet. Totis licet viribus a nitamur, non aliud proficiemus nisi vt tùm denique indignissimi futuri simus quum de quærenda dignitate maximè laboratum à nobis fuerit. Quò huic vlceri mederentur, modum excogitarunt acquirendæ dignitatis: vt quantum in nobis est examine habito, reposcitaque à nobis factorum omnium ratione, *Contritione, confessione, satisfactione,* nostram indignitatem expiaremus: quæ expiandi ratio qualis sit, dictum est vbi erat aptior *dicendi locus. Quod ad præsens institutum attinet, dico hæc nimiùm esse ieiuna euanidaq; solatia consternatis deiectisq; conscientijs, & peccati sui horrore perculsis. Nam si Dominus interdicto neminem in cœnæ suæ participationem admittit nisi iustum & innocentem: non leui cautione opus est, quæ aliquem suę iustitiæ securum reddat, quã à Deo requiri audit. Vnde verò hæc nobis confirmatur securitas, apud Deum defunctos esse qui fecerunt quod in se est? Quod si etiam ita esset, quando tamen erit vt spondere quis sibi audeat, se fecisse quod in se erat? Ita quũ nulla certa nostræ dignitatis securitas fiat, manebit semper clausus aditus, horribili illo interdicto, quo edicitur iudicium sibi manducare & bibere, qui indignè manducant & bibunt.

Reiecta Pp. carnificina.

42 Nunc iudicare promptum est qualis sit hæc quæ in Papatu regnat doctrina: & à quo authore profecta sit, quæ miseros peccatores & trepida-

trepidatione mœstitiaque afflictos, huius Sacramenti consolatione immani sua austeritate orbat & spoliat: in quo tamen omnes Euangelij deliciæ illis proponebantur. Certè Diabolus nullo maiori compendio homines perdere poterat,*quam sic eos infatuando, ne gustum & saporem talis alimenti perciperent quo eos optimus Pater cæl. stis pascere volu- erat. Ne igitur in huiusmodi præcipitium ruamus, meminerimus has sacras epulas ægrotis esse pharmacum, peccatoribus solatium, pauperibus largitionem: quæ sanis, iustis, & diuitibus, siqui reperiri possent, nullum afferrent operæpretium. Nam quũ in illis Christus nobis in cibum detur: intelligimus nos sine ipso tabescere, liqui, deficere: qualiter inedia, corporis vigorem extinguit. Deinde quum in vitam detur, intelligimus nos sine ipso in nobis planè mortuos esse. Quare ea est dignitas quam vnam & optimam afferre Deo possumus, si nostram ei vtilitatem, & (vt ita loquar) indignitatem offeramus, vt sua misericordia nos se dignos faciat: si animos in nobis despondeamus, vt nos in ipso consolemur: si nos humiliemus, vt ab ipso erigamur: si nos accusemus, vt ab ipso iustificemur: præterea si ad eam quã in sua cœna nobis commendat vnitatem aspiremus: & quemadmodum nos omnes vnum in seipso esse facit, ita vnam omnino animam, *cor vnum, linguam vnam nobis omnibus optemus. Hæc si per pensa & meditata habuerimus, nunquã nos illæ cogitationes, etiamsi cõcutiant, prosternent. Nos bonorũ omnium egeni & nudi, nos peccatorũ sordibus inquinati, nos semimortui, quomodo corpus Domini dignè manducaremus? Magis cogitabimus nos pauperes venire ad benignum largitorem, ægros ad medicum, peccatores ad iustitiæ authorem: mortuos denique ad eum qui viuificat. dignitatem illam, quæ à Deo mandatur, fide præcipuè constare quæ omnia in Christo, nihil in nobis reponit. deinde charitate, & ea quidem ipsa quam Deo imperfectã offerre satis sit, vt ipsam in melius augeat: quando præstari solida non pot. st. Alij nobiscum in hoc consentientes, dignitatem ipsam in fide & charitate positã esse: in modo tamen ipso dignitatis longè aberrarunt, fidei perfectionem exigentes, cui nihil omnino accedere possit: & charitatem parem ei quã Christus erga nos declarauit. At eo ipso omnes ab huius Cœnæ sacrosanctæ accessu, non secus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorum sententia, nemò nisi indignè acciperet: quando ad vnum omnes rei conuictique suę imperfectionis tenerentur. Et sanè nimij stuporis, ne dicam stoliditatis, fuerit, eam perfectionem in recipiendo Sacramento requirere, quæ Sacramentum irritum superuacuumque faciat: quod non perfectis institutum est, sed infirmis ac debilibus ad vellicandum, excitandum, stimulandum, exercendum fidei & charitatis affectum: defectum verò vtriusque corrigendum.

de qua sup. f. 41. de legitimo examine agit. *l. 3. c. 4. f. 19 Hæc verba refert in suis deca. Bulĩg. Sup à f. 1. ad 12. Nostra offerenda indignitas Deo. In eam rem leg. l. 3. c. 12 Ioan. 17. 21. 22. 23. * Act. 3. 32. sup. c. 1. f. 3. 4 bon. egen. l. 2. c. 2. f. 9. Mat. 28. 29. 30. 1. Digni. fides. de qua l. 3. c. 2. 2. Charitas. sup. f. 38. 39 Quorũdam error qui fidẽ perfectã cũ charitate exigunt. l. 2. c. 7. f. 5. Sup. c. 14. f. 7. 8.

43 Cæterùm quòd ad externum actionis ritum spectat in manum accipiant fideles, necne: inter se diuidant, an singuli quod sibi datum fuerit, edant: calicem in Diaconi manu reponant, an proximo tradant: panis sit fermentatus, an azymus: vinum rubrum an album: nihil refert. Hæc indifferentia sunt, & in Ecclesiæ libertate posita. Quanquam certum est, veteris Ecclesiæ ritum fuisse vt omnes*in manum acciperent. Et Christus dixit, *Diuidite inter vos.* Fermentatum & vulgarem panem fuisse ante tempus Alexandri Romani Episcopi, narrant historiæ, qui primus azymo pane delectatus est: qua id ratione, non video nisi vt plebis oculos nouo spectaculo in admirationem traheret magis quàm vt animos proba religione institueret. Omnes obiuro qui vel leui aliquo pietatis studio tanguntur, annon euidenter perspiciant, & quanto præclarius Dei gloria hic resplendeat, & quanto affluentior spiritualis consolationis suauitas ad fideles redeat, quàm in istis frigidis & histrionicis nugis, quæ nullum alium vsum afferunt nisi vt stupentis populi sensum fallant. *Id populum

Externũ cõmuniorũ ritũ inter adiaph. reponit de quib. l. 3. c. 19. f. 7. *Luc.* 22. 17. *Tripar. hi. lib. 9. ca. 20. ex Theodo. lib. 5. ca. 17. Alex. de quo Euseb. eccl. hist. lib. 4. cap. 1.

Eius decreta lege de consec.d.2. c.in Sacr. & d 83. c.Siquis. Sup.c.10.f 14.15.&c. c.14 f.19.

religione contineri vocant, quum superstitione stolidus & infatuatus quouis trahitur. Siquis vetustate tueri huiusmodi inuentiones velit, nec ipse ignoro quàm vetustus sit chrismatis & exufflationis in Baptismo vsus: quàm non longè ab ætate Apostolorum Cœna Domini tacta rubigine fuerit. sed illhæc scilicet humanæ cōfidentiæ procacitas est, quæ se continere nequit quin semper in Dei mysterijs ludat & lasciuiat. Nos verò meminerimus tanti esse Deo verbi sui obedientiam, vt in ea & Angelos suos & orbem vniuersum iudicare nos velit. porro tanta ceremoniarum congerie facessere iussa, sic administrari decentissimè poterat, si sæpissimè & singulis ad minimum hebdomadibus proponeretur Ecclesiæ. initiū autem fieret à publicis precibus: haberetur deinde concio. tum minister, proposito in mensa pane & vino, institutionē Cœnæ referret: deinde promissiones ennarraret quæ in ea nobis relictæ sunt: simul eos omnes excōmunicaret qui interdicto Domini ab ea arcentur: postea oraretur, vt qua Dominus benignitate sacrum hoc alimētū nobis largitus est, nos quoque ad id suscipiendum fide & animi gratitudine erudiret & formaret. & quando ex nobis non sumus, sua misericordia nos dignos faceret tali conuiuio. hic verò aut canerentur Psalmi, aut aliquid legeretur, & quo decet ordine fideles sacrosanctis epulis communicarent, ministris panem frangentibus, & populo præbentibus. finita Cœna, exhortatio haberetur ad synceram fidem & fidei cōfessionem, ad charitatem & mores Christianis dignos. postremo gratiarum actio referretur, & laudes Deo canerentur. Quibus finitis Ecclesia dimitteretur in pace.

Quoties administ cœna & quomodo. Iust.in Apo log.2. Chrisost.in Mat.ca 26. Hom 83. vt dixit sup. f.18. Ibid.f.37.

44 Quæ de Sacramento hoc hactenus disseruimus, abundè ostendunt, non institutum ideo fuisse vt semel quotannis acciperetur, idque perfunctoriè (vt nunc communiter moris est) verùm quo frequenti in vsu Christianis omnibus esset, vt frequenti memoria passionem Christi repeterent, qua recordatione & fidem suam sustinerent ac roborarent, & sese ad confessionem laudis Deo canendam bonitatémque eius prædicandam hortarentur, & qua postremò mutuam charitatem alerent, & sibi etiam inter se testificarētur, cuius copulam in vnitate corporis Christi viderent. Quoties enim symbolo corporis Domini communicamus, velut data & accepta tessera, alter alteri nos vicissim obstringimus ad omnia dilectionis officia, vt nequid admittat nostrûm quispiā quo fratrē lædat, nequid prætermittat quo eum iuuare possit, vbi necessitas postulat & facultas suppetit. Talem fuisse Ecclesiæ Apostolicæ vsum Lucas in actis commemorat, quum fideles ait perseuerātes fuisse in doctrina Apostolorum, communicatione, fractione panis, & orationibus. Sic agēdum omnino erat, vt nullus Ecclesiæ conuentus fieret sine verbo, orationibus participatione Cœnæ & eleemosynis. Hunc & apud Corinthios fuisse institutum ordinem, satis ex Paulo conijcere licet: & multis postea seculis in vsu fuisse cōstat. Inde enim veteres illi Canones, quos Anacleto & Calixto tribuunt, vt peracta consecratione omnes communicēt, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus. Et in vetustis illis Canonibus quos Apostolorum vocant, habetur, Qui non perseuerant vsque ad finem, & sacrā communionem non percipiunt, tanquam inquietudinem Ecclesiæ mouētes, corrigendos In Antiocheno etiam Concilio decretum est vt qui Ecclesiam intrant, Scripturas audiunt, & à communione abstinent, ab Ecclesia remoueantur, donec vitium hoc correxerint. Quod tametsi in Concilio Toletano primo vel mitigatū fuerit, vel mitioribus saltem verbis propositum, tamen illic quoque statuitur, vt qui audita concione nunquam communicare deprehensi fuerint, admoneantur, Si post monitionem abstineant, arceantur.

Cœnæ administrat. frequentem esse debere l.3.c 4 f 19. Sup.à f.36. Sup.f 38. 1 Cor 10.16 17. Rom.12.8, & 13.8. 1.Pet.4.8. Actor.2.42 Sup c.3.f.6. Sup.f.37. l.3.c.20.f. 29 30. Sup.c.5.f.14 Inf c.18.f.7. Anacl. can. de consec. d.1.c epist. Deo & dist 2.c. Peracta consecrat. Can. Apost. 9.10.

45 His scilicet constitutionibus volebant sancti viri retinere ac tueri frequentem communionis vsum, ab ipsis Apostolis traditum: quem

Patrū in hac re discipl.

fidelibus

fidelibus maximè salutarem esse, vulgi autem negligentia sensim obsolescere videbant. De tate autem sua testatur Augustinus, Huius, inquit, rei sacramentum vnitatis corporis Domini alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum in Dominica mensa præparatur, & de mensa illa sumitur: quibusdam ad vitam, alijs ad exitium. Et in Epistola ad Ianuariũ priore, Alij quotidie communicant corpori & sanguini Dominico, alij certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur, alibi Sabbatho tantùm & Dominico, alibi nonnisi Dominico. Quoniam autem vt diximus, plebs interdum remissior erat, instabant sancti viri seueris ob iurgationibus, ne conniuere ad hanc socordiam viderentur. Tale exemplum est apud Chrysostomum in Epistolam ad Ephesios, Non est dictum ei qui conuiuium dehonestabat, Quare recubuisti? sed, Quare ingressus es? Quisquis mysteriorum particeps non est, improbus est, & impudens quòd hic adstat. Quæso, siquis ad conuiuium vocatus venerit, manus lauerit, discubuerit, visus fuerit se ad edendũ comparare, deinde nihil gustet, nónne contumelia & conuiuium afficiet & conuiuatorem? Sic tu, inter eos stans qui oratione se ad sumendum sacrosanctum cibum præparant, te vnum esse ex eorum numero, eo ipso quòd non abscessisti confessus es, tandem non participas: nónne satius foret te nõ comparuisse? Indignus sum, inquis. Ergo nec cõmunione orationis dignus eras, quæ est ad sumendum sacrum mysterium præparatio.

In 6. cap. Ioh. tracta. 26. Sup. c. 14 s. 15. Sup. c 10 s. 19. 20. Ad inquisit. Ianuar. cap. 1. & de ecclast. dogmatib. ca. 53 *In cap. 1. hom. 26.* *Mat. 22. 12* Et in Mat. ca. 26. Hom 83. Hier. in Apologia.

46 Et sanè hæc consuetudo quæ semel quotannis communicare iubet, certissimum est Diaboli inuentum: cuiuscunque tandem ministerio inuecta fuerit. Aiunt Zepherinum eius decreti fuisse authorem, quod tale fuisse nequaquam credibile est quale nunc habemus. Ille enim, suo instituto, non fortè pessimè Ecclesiæ consulebat, vt tum erant tempora. Minimè enim dubium est quin tum sacra Cœna proponeretur fidelibus quoties in cœtum conuenirent: nec dubium etiam quin bona eorum pars cõmunicaret. sed quum vix vnquam eueniret vt omnes simul communicarent, essent verò necesse eos qui permixti erãt profanis & idololatris, externo aliquo symbolo fidem suam testari: diem illum, ordinis & politiæ causa, vir sanctus statuerat, quo totus Christianorum populus fidei confessionem participatione Cœnæ Domini ederet. Probum alioqui Zepherini institutum malè detorsit posteritas, quũ certa lex de vna quotannis communicatione posita est: qua factum est vt ferè omnes, quum semel communicauerunt, quasi in reliquum anni tempus pulchre defuncti, in vtranq; aurem securi dormiant. Longè aliter factum oportuit: singulis ad minimum hebdomadibus proponenda erat Christianorum cœtui mensa Domini declarandæ promissiones quæ nos in ea spiritualiter pascerent: nullus quidem necessitate cogendus, sed cohortandi omnes & stimulandi: obiurgandus etiam ignauorum torpor. Omnes gregatim, vt famelici ad tales lautitias conuenirent. Non iniuria igitur principio conquestus sum, Diaboli arte intrusam hanc consuetudinem: quæ dum vnum anni diem præscribit, in totum annum socordes reddit. Videmus quidem peruersum hunc abusum Chrysostomi tẽpore iã obrepsisse: sed videre simul licet quantopere ipsi displicuerit. Conqueritur enim grauibus verbis eo quem nuper citaui loco, tantam esse huius rei inæqualitatem, quod alijs anni temporibus sæpenumero, nec quum mũdi essent, accederent: in Paschate, etiam immundi. Deinde exclamat, O consuetudinem! ô præsumptionẽ! Frustra ergo habetur quotidiana oblatio: frustra stamus ad altare. Nemo est qui simul participet. Tantùm abest vt authoritate sua interposita comprobarit.

Semel in annum communicare diabolicam esse cõsuetudinem Cõc. Trident. Sess. 3. sub. Iulio. 3. ca. 9 Zephir. anno. 208. Romæ præfuit cuius decret. excusatur. Sup. c. 10. s. 10. Communic. ter. in anno, lege decret. Fabia epist. ad hilar. Inf. c. 18. s. 7 vbi de priuatis missis. vt sup. in annotat. s. 45. & Hom. de noncontẽn. ecclesia.

47 Ex eadem prodijt officina & altera constitutio, quæ dimidiam Cœnæ partem meliori populi Dei numero vel furata est, vel eripuit: nempe symbolum sanguinis, quod laicis & profanis (his scilicet titulis Dei

Alterũ diaboli inuẽtũ

arcere plebē à calice
1.Pet.5.3.
Clerus vocatur.
vt sup.c.10. f.7.
De quib. Inf.c.19.f. 25.27.
vide Mart. lo.11.claf.4. à f.1.ad finē.
Beza cap.7. art.11.
Hoc arg.impugnauit Sup.f 18.
Sup.à f 2. ad 6.& f.35.
Ioan. 20. & 18 6.
Vid Autho. in præfat.

hęreditatē insigniunt)interdictum paucis rasis & vnctis in peculium cessit. Edictū ęterni Dei est vt omnes bibāt, quod homo noua & cōtraria lege antiquare & abrogare audet, edicens ne omnes bibant. Ac ne sine ratione aduersùs Deum suum pugnent tales legislatores, pericula obtendunt quę accidere possent si omnibus passim exponeretur sacer hic calix, ac si ab æterna Dei sapiētia prospecta ea & animaduersa non essent. Deinde argutè scilicet ratiocinantur, vnum pro duobus esse satis. Nam si corpus est(inquiunt)totus Christus est, qui à suo corpore iam diuelli non potest. Ergo & corpus sanguinem per concomitantiam complectitur. Et sensus nostri cum Deo consensum, vbi vel tantillum laxis habenis lasciuire ferocireque cœpit. Dominus, panem ostendens, corpus suum esse dicit: calicem dum ostendit, sanguinem vocat. Humanæ rationis audacia contrà reclamat panē esse sanguinem, vinū esse corpus. ac si Dominus nulla causa corpus suum à sanguine & verbis & signis distinxisset: & vnquā fando auditū esset, corpus Christi, aut sanguinem, Deum & hominem appellari. Sanè si designare se totū voluisset, dicere poterat, *Ego sum*: qualiter loqui in Scripturis consueuit: non autem, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Sed fidei nostræ infirmitati succurrere volens, calicem seorsum à pane statuit, vt doceat se ad potum non minùs quàm cibum sufficere. Nunc tollatur pars vna, nonnisi dimidium alimentorum in eo reperiemus. Ergo vt verum sit quod obtendunt, sanguinem esse in pane per concomitantiam, & corpus rursum in calice: confirmatione tamen fidei, quam Christus vt necessariam tradit, pias animas fraudant. Itaque, argutijs eorum valere iussis retinēda nobis est vtilitas quę in duplici arrha ex Christi ordinatione percipitur.

vt sup.2.effugia occludit, ita & hic ad finē vsque.
1. Effugium
Solut. non esse simplex factum sed subesse mandatum.
1.Cor.11.24 25.
2 Quo tēpore vide conc. Cōstantiēs. ses.13.
Li. De resu. car.
*Theod.li.5. ca.*18.*Hiero.in 2. Mala.Chrys. in 2.Corin.c.*8 *Homil.*18.

48 Equidem scio, Satanæ ministros(vt solenne illis est Scripturas ludibrio habere)hìc cauillari. Primùm causantur, ex simplici facto nō esse ducendam regulam qua ecclesia ad perpetuam obseruationem obligetur. At mentiuntur quum simplex factum esse dicunt. neque enim porrexit tantùm calicem Christus: sed instituit vt Apostoli sic in posterum facerent. Præcipientis enim verba sunt, Bibite ex hoc calice omnes. Et Paulus sic factum esse cōmemorat vt pro certo instituto cōmendet. Alterum effugiū est, solos Apostolos in huius Cœnæ participationē à Christo admissos, quos iam in sacrificorum ordinē allegerat & cooptauerat. Velim tamen mihi ad quinque postulata respondeant: quibus elabi non poterunt quin facilè cum suis mendacijs reuincantur. Primùm quo oraculo reuelatam habent hanc solutionem, tam alienā à verbo Dei? Scriptura duodecim recenset qui accubuerint cum Iesu: sed non ita Christi dignitatem obscurat, vt sacrificos eos appellet. de quo nomine postea suo loco. Etsi duodecim tum dedit, præcepit tamen vt sic facerent: nempe vt sic inter se distribuerent. Secundò, cur meliore illo seculo, ab Apostolis ad mille vsque annos postea, sine exceptione omnes fiebant vtriusq; symboli participes? ignorabátne vetus Ecclesia quos Christus conuiuas ad Cœnam suam admisisset? Perditissimæ impudentiæ fuerit hìc restitare & tergiuersari. Extant Ecclesiasticæ historiæ, extant veterum libri, qui aperta huius rei testimonia suggerunt. Caro(inquit Tertullianus)corpore & sanguine Christi pascitur, vt anima de Deo saginetur. Quomodo huiusmodi manibus(dicebat Ambrosius Theodosio)sacrum Domini corpus suscipies? Qua audacia poculum sanguinis pretiosi ore tuo participabis? Hieronymus, Sacerdotes, qui eucharistiam conficiunt, & sanguinem Domini populo distribuunt. Chrisostomus, Non sicut in veteri Lege partem quidem sacerdos comedebat, partem verò populus: verum omnibus corpus vnum proponitur, & poculum vnum. Ea quæ sunt eucharistiæ, communia sunt omnia inter Sacerdotem & populum. Id ipsum Augustinus plurimis locis testatur.

49 Sed

49 Sed quid de re notissima disputo? Legantur omnes Græci & Latini scriptores: passim occurrent eiusmodi testimonia. Neque obsoleuit hæc consuetudo, dum aliqua integritatis gutta in Ecclesia superfuit. Gregorius, quem vltimum Romæ Episcopum fuisse iure dicere possis, sua ætate seruatum fuisse docet. Quis sit sanguis agni, iam non audiendo, sed bibendo didicistis. Eius sanguis in fidelium ora profunditur. Imò quadringentis post eius mortem annis, quum iam omnia degenerassent, adhuc durauit. Neque enim id pro more duntaxat, sed pro Lege inuiolabili habebatur. Vigebat enim tunc diuinæ institutionis reuerentia: nec sacrilegium esse dubitabant, separare quæ essent à Domino cōiuncta. Sic enim loquitur Gelasius, Comperimus quòd quidam sumpta tantummodo corporis sacri portione, à calice abstineant: qui proculdubio, quoniam nescio qua superstitione videntur adstricti, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Diuisio enim istius mysterij sine grandi sacrilegio non admittitur. Audiebantur illæ Cypriani rationes, quæ sanè Christianam mentē permouere debent. Quomodo, inquit, docemus aut prouocamus eos in confessione Christi sanguinem fundere, si militaturis sanguinem eius denegamus? Aut quomodo facimus ad martyrij poculum idoneos, si non eos ad bibendum Domini poculum priùs in Ecclesia iure communionis admittimus? Quod autem ad sacerdotes restringunt Canonistæ illud Gelasij decretum, magis puerile est cauillum quàm vt refutari debeat.

2. postulatū confirmat autho. Greg & Gelasij de illo sup. c. 7. f. 19. 22. habentur in Hom. paschali. Durand. in rat. Diuin. lib. 4. *De consecr. 2. c. Cōper. Ser. 5. De lapsis &* lib. 1. epist. 2 ad Cornel. Ead. consuetudo temp.

50 Tertiò, cur de pane simpliciter dixit vt ederent; de calice, vt omnes biberent? Acsi Satanę calliditati ex destinato occurrere voluisset. Quartò, si sua Cœna Dominus solos sacrificos (vt ipsi volunt) dignatus est, quis vnquam hominum ausus esset vocare in participationem extraneos, qui à Domino exclusi essent? & participationem quidem eius doni cuius penes se potestas non esset, nullo eius mādato qui solus dare poterat? Imò qua id fiducia hodie vsurpant, vt plebeculæ symbolum Christi corporis distribuant, si nullum habent Domini vel mandatum vel exemplum? Quintò, an mentiebatur Paulus, quum dicebat Corinthijs, se accepisse à Domino quod illis tradiderat? Nam postea traditionem declarat, vt omnes promiscuè vtroque symbolo communicarent. Quòd si à Domino Paulus acceperat, omnes sine discrimine admittendos: videant à quo acceperint qui vniuersam penè Dei plebem abigunt. quando iam Deum authorem prætendere non possunt, apud quem non Est & non. Et adhuc tales abominationes nomine Ecclesiæ prætexere audent, & hoc prętextu defēdere. quasi verò aut isti Antichristi Ecclesiā sint, qui Christi doctrinā & institutiones tam ex facili poterunt, dissipant, abrogant: aut Apostolica Ecclesia, Ecclesia non fuerit, in qua tota vis religionis effloruit.

3. Postulatum Sup. f. 35. 47
4. Sup. f. 48. Mart. ibid. f. 17. & respondit. Sup. f. 48. Conc. scilicet Const. & Basiliens. oraculo. 1 Cor. 11. 23 *1. Cor. 1. 19.* Sup. c. 7. f. 25. c. 10. f. 23. 24.

De Missa Papali, quo sacrilegio non modò profanata fuit Cœna Christi sed in nihilum redacta. CAP. XVIII.

His & similibus inuentis conatus est Satan, velut offusis tenebris, sacram Christi Cœnam infuscare & inquinare: ne saltem eius puritas in Ecclesia retineretur. Sed horrēdæ abominationis caput fuit, quum signum extulit, quo non modò obscuraretur & peruerteretur, sed penitus obliterata & abolita euanesceret, & ex hominum memoria excideret: nempe quum pestilentissimo errore totum penè orbem obcæcauit, vt credere Missam sacrificium & oblationem esse ad impetrandam peccatorum remissionem. Quomodo initio dogma istud acceperint saniores Scholastici, nihil moror: valeant ipsi cum spinosis suis argutijs: quæ vtcunque cauillando defendi queant, ideo tamen repudiandæ sunt bonis omnibus quòd nihil quàm Cœnæ claritatem multis tenebris inducunt.

Pergit hoc cap. ostendere cænæ impiam deprauationē in Missa Pp. Mart. de Missa & sacificio loc. 12. clas. 4.

Missæ Pp. definitio. Inf. à ſ. 9. ad 13. vulgi opinio de miſſa. Eius actio ad quod instituta. Conc. Trident. ſeſ. 6. ſub Pio. 4. De ſacrif. à ſ. 10. ad 19.

Illis ergo valere iuſſis, congredi me hîc lectores intelligant cum ea opinione qua Romanus Antichriſtus ac eius prophetæ totũ orbem imbuerunt, nempe *Miſſam eſſe opus quo ſacerdos qui Christum offert, & alij qui in oblatione participant, Deum promerentur: vel expiatoriam eſſe victimam, qua ſibi Deum reconcilient.* Neque id communi tantùm vulgi opinione receptũ eſt, ſed ipſa quoque actio ſic eſt instituta vt genus ſit placationis quo pro viuorum & mortuorum expiatione Deo ſatisfiat Hoc quoque ſonant verba quibus vtuntur: nec aliud ex quotidiano vſu colligere licet. Quàm altas radices fixerit hæc peſtis, ſcio: quanta ſub ſpecie boni lateat, vt nomen Christi præferat, vt vno Miſſæ nomine totam fidei ſummam complecti ſe multi credant. Sed vbi verbo Dei clariſſimè comprobatum fuerit, hanc quantumuis fucatam & ſplendidam inſigni contumelia Chriſtum afficere crucem eius ſepelire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructum qui ex ea nobis proueniebat tollere, Sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, eneruare & diſſipare: an erunt vllæ tam profundæ radices quas non validiſſima hæc ſecuris, verbum inquam Dei, conſcindat & euertat? An vlla tam ſpecioſa facies ſub qua latens malum lux hæc non prodat?

Heb. 5. 5. 10. & 7. *ca.* 17. 21. l. 2. c. 15. ſ. 6 & 9. *ca.* 11. & 10. 21. *Pſal.* 110. 14. *gen.* 14. 18. 1. Miſſæ virt' Chriſtũ ſacerd. ſummum cõtumelia afficere. Inf. c. 19. ſ. 28. 29. 30. Sup. c 5. ſ. 9. 10. l. 2. c. 7. ſ. 2. Inf. ſ. 14. *Heb.* 7. 23. Lege etiam l. 2. c. 11. ſ. 4 Mart. ibid. ſ. 17. Melchiſ. quia ſacerd. benedixit Abraham. Gen. 14. *Heb.* 7. 6. 7.

2 Oſtendamus ergo quod primo loco propoſitum eſt, intolerabilem illic blaſphemiam ac contumeliam Chriſto irrogari. Sacerdos enim & Pontifex à Patre conſecratus eſt, nõ ad tempus: quomodo illi in veteri Teſtamento conſtituti leguntur, quorum quum vita mortalis eſſet, ſacerdotium immortale eſſe non poterat: quare & ſucceſſoribus opus erat qui ſubinde in demortuorum locum ſubrogarentur. At Chriſto, qui immortalis eſt, vicarium ſubſtitui minimè neceſſe eſt. Itaque à Patre deſignatus eſt Sacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedec: vt æternum permanente ſacerdotio fungeretur. Hoc myſterium in Melchiſedec antè multo figuratum fuerat, quem vbi Scriptura ſemel induxit Sacerdotem Dei viuentis, nunquam poſtea eius meminit, acſi nullum vitæ finem habuiſſet. Hac ſimilitudine Chriſtus ſecundùm eius ordinem Sacerdos dictus eſt. Iam verò qui quotidie ſacrificant, oblationibus ſacerdotes præficiant neceſſe eſt, quos Chriſto velut ſucceſſores & vicarios ſubrogent. Qua ſubrogatione non modò Chriſtum ſuo honore ſpoliant, & æterni ſacerdotij prærogatiuam illi rapiunt: ſed è dextera Patris deturbare ipſum conantur: in qua ſedere immortalis non poteſt quin ſimul æternus Sacerdos maneat. Neque cauſentur non ſuffici ſuos ſacrificulos Chriſto quaſi demortuo, ſed ſuffraganeos duntaxat eſſe æterni eius ſacerdotij quod propterea ſtare nõ deſinit. Verbis enim Apoſtoli fortiùs conſtringuntur quàm vt ſic elabi poſſint: nempe alios plures eſſe factos ſacerdotes quia morte impedirentur permanere. Chriſtus ergo qui morte non impeditur vnus eſt, nec conſortibus indiget. Quæ tamen eorum eſt improbitas, ad impietatem ſuam tuendam, exemplo Melchiſedec ſe armant. Quia enim obtuliſſe dicitur panem & vinum, colligunt fuiſſe præludium Miſſæ ſuæ, acſi inter eum & Chriſtum ſimilitudo eſſet in panis & vini oblatione. Quod magis ieiunum eſt ac friuolum quàm vt refutatione egeat. Panem & vinum dedit Melchiſedec Abrahæ & eius comitibus, vt laſſos ex itinere & prælio reficeret. quid hoc ad ſacrificium? Humanitas ſancti regis laudatur à Moſe: myſterium importunè iſti excudunt cuius nulla fit mentio. Fucant tamen ſuum errorem alio colore, quia ſequitur continuò pòſt, Et erat Sacerdos Dei altiſſimi. Reſpondeo, perperam eos trahere ad panem & vinum quod Apoſtolus ad benedictionem refert. Quum ergo Sacerdos eſſet Dei, benedixit Abrahæ. Vnde idem Apoſtolus (quo melior non eſt quærendus interpres) colligit eius præſtantiam: quia minor benedicitur à maiore. Quòd ſi oblatio Melchiſedec ſacrificij Miſſalis figura eſſet, an Apoſtolus, obſecro, qui minima quæque excutit, rem adeò

adeò feriam & grauem fuisset oblitus? Iam (quicquid nugentur) rationem quæ ab ipso Apostolo adducitur, frustra conuellere tentabunt, cessare ius & honorem sacerdotij inter homines mortales, quia Christus, qui immortalis est, vnicus ac perpetuus est Sacerdos.

panis & vini sacrific. non meminit Apost. Heb. 7. 16. 24.

3 Altera Missæ virtus proposita erat, quòd Christi crucē & passionem opprimit & obruit. Hoc quidē certissimum est, euerti Christi crucem simulac erigitur altare. nam si in cruce semetipsum in sacrificiū obtulit, quo nos in perpetuum sanctificaret, & æternam redemptionē nobis acquireret: haud dubiè vis atque efficacia eius sacrificij nullo fine perstat. Alioqui nihilo honorificentius de Christo sentiremus * quàm de bobus & vitulis qui sub Lege immolabantur: quorum oblationes ex eo inefficaces arguuntur & imbecillæ, quòd sæpius iterabantur. Quare aut Christi sacrificio, quod in cruce impleuit, purgationis æternæ vim defuisse fatendum erit, aut vno semel sacrificio Christum in omnia secula defunctum esse. Id est quod dicit Apostolus, Summum hunc Pontificē Christum semel, per immolationē sui apparuisse, sub consummationem seculi, ad peccati profligationem. Item, Voluntate Dei nos sanctificatos esse per oblationem corporis Iesu Christi semel. Item, Christū vna oblatione in perpetuum consummasse sanctificatos. Quibus insignem sententiam subnectit, Acquisita semel peccatorum remissione, nullam ampliùs restare oblationem. Hoc & postrema sua voce & inter vltimos spiritus edita Christus significauit, quum dixit, Consummatum est. Solemus extremas morientium voces pro oraculis obseruare. Christus moriēs testatur vno suo sacrificio perfectum esse & impletum quicquid in salutem nostram erat. Nobis huiusmodi sacrificio, cuius perfectionem luculenter adeò cōmendauit, quasi imperfecto, innumera quotidie assuere licebit? Quando sacrosanctum Dei verbum non affirmat modò, sed clamat etiam & cōtestatur, hoc sacrificium semel peractum fuisse, eius vim æternam permanere: qui aliud postulant, nónne ipsum imperfectionis insimulant & infirmitatis? At verò Missa quæ hac lege tradita est vt millies centena sacrificia in singulos dies peragantur, quò spectat nisi vt Christi passio, qua vnicam hostiam se Patri obtulit, sepulta submersaque iaceat? Quis, nisi cæcus, non videat, Satanæ audaciam fuisse quæ veritati adeò apertæ ac dilucidæ obluctaretur? Nec me latet quibus præstigijs hanc suam fraudem prætexere soleat pater ille mendacij, non varia esse nec diuersa sacrificia, sed vnum idem sæpius repeti. Verùm tales fumi nullo negotio discutiuntur. tota enim disputatione cōtendit Apostolus non modò nulla alia esse sacrificia, sed vnum semel oblatum fuisse, nec ampliùs iterandum: Subtiliores occultiore etiamnum rima effugiunt, non repetitionem esse, sed applicationem. Sed nihilo difficilius hoc quoque sophisma confutatur. neque enim hac lege se obtulit semel Christus, vt nouis quotidie oblationibus ratum fieret suum sacrificium: verùm vt Euangelij prædicatione ac sacræ Cœnæ administratione fructus eius nobis communicetur. Sic Paulus dicit Christum Pascha nostrum immolatum esse: ac nos epulari iubet. Hæc (inquam) ratio est qua nobis rite applicatur crucis sacrificium, dum fruendum nobis communicatur, & nos vera fide recipimus.

2 Missæ virt. crucē Christi opprimere.
Heb. 9. 12.
**Ibid. c. 6. c. 7. s. 1. 2. c. 11. s. 9. 10. l. 3. c. 4. s. 25 26. &c.*
Heb 9. 26. & 10. 14. c. 5. s. 2.
Beza cap. 7. art. 3.
Ioh. 19. 30.
Postrema Christi vox in cruce.
Inf. s. 13 quędam vide l. 3. c. 19. s. 2. 3
Heb. 7. 28. & 9. 26. & 10. 18.
Sup. c. 17. s. 1
Applicationem volunt esse sacrificij Christi.
Contra l. 3. c. 5. s. 5. sup. c. 17. s. 5.
1. Cor. 5. 7.

4 Sed operæpretium est audire quo præterea fundamēto missariū sacrificium fulciant. Nam huc Malachiæ vaticinium trahunt, quo pollicetur Dominus futurū vt incēsum per orbem vniuersum offeratur nomini suo, & oblatio munda. Quasi verò nouum sit aut insolitum Prophetis, *quum de Gentium vocatione loquuntur, spiritualem Dei cultum, ad quem illas hortantur, externo Legis ritu designare. quò familiariùs seculi sui hominibus indicarent in veram religionis societatem esse vocandas. Qualiter etiam in vniuersum rerum veritatem, quæ per Euangelium

Mart. ibid. s. 15.
Mal. 1. 8.
Inf. s. 16.
**Vt l. 2. c. 11. s. 12. sup. c. 16. s. 13.*

Ioel.2.28. exhibita fuit, ætatis suæ typis describere solent. Sic pro conuersione ad Dominum, ascensum in Ierusalem: pro Dei adoratione, munerum omne genus oblationem: pro ampliore eius notitia, qua in regno Christi fideles donandi erant, somnia & visiones ponunt. Quod ergo citãt, alteri Iesaiæ vaticinio simile est, vbi Propheta de tribus altaribus in Assyria, AEgypto & Iudæa erigendis prædicit. Primum enim quæro annon huius prophetiæ complementum in regno Christi esse concedant. Deinde vbi sint aræ illæ, aut quando vnquam sint erectæ. Tertiò, num existiment singulis regnis destinari singula templa, quale illud Hierosolymitanum fuit. Hæc si perpendunt, fatebuntur, opinor, Prophetam sub * typis ætati suæ congruentibus, de spirituali Dei cultu in totum orbem propagando vaticinari. Quam nos illis solutionem damus. Huius tamen rei quia passim obuia exempla occurrunt, non ero in enumeratione longiori solicitus. Quanquam in hoc quoque miserè hallucinantur, quòd nullum agnoscũt sacrificium nisi Missarium: quum re vera nunc sacrificent Domino fideles, & mundam offerant oblationem, de qua mox dicetur.

[Margin: Nota loquẽdi morem. *Ies.19.21. 23.24.* 1 l.2.c.7 s.1.2 & c.6. 2 Vbi aræ. 3 Tẽplũ simile Ierosoly. *l.2.c.11. s.1.2.]

5 Nunc descendo ad tertias Missæ partes, vbi explicandũ est quomodo veram & vnam mortem Christi obliteret, & ex hominum memoria excutiat. Nam vt inter homines testamenti confirmatio à morte testatoris pendet: ita etiam testamentum, quo nos peccatorum remissione & æterna iustitia donauit, morte sua confirmauit Dominus noster. In hoc testamento qui variare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegant, & tanquam nullius momenti habent. Quid verò est Missa nisi nouum & prorsus diuersum testamentum? quid enim? annon singulæ Missæ nouam peccatorum remissionem, nouam iustitiæ acquisitionem promittunt: vt iam tot sint testamenta quot Missæ? Veniat ergo rursum Christ[9], & altera morte nouum hoc testamentum, vel potius infinitis mortibus innumera Missarum testamenta rata faciat. Annon igitur verum principio dixi, vnicam & veram Christi mortem obliterari per Missas? Quid, quòd eò directè spectat Missa, vt rursum si fieri possit, trucidetur Christus? Nam vbi testamentum est (inquit Apostolus) mortem testatoris intercedere illic necesse est. Missa nouum Christi testamentum præ se fert: eius ergo mortem postulat. Præterea, hostiam quæ offertur, occidi & immolari necesse est. Si Christus singulis Missis sacrificatur: cum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meum est, sed Apostoli argumentum, Si necesse habuisset offerre sæpius semetipsum, oportuisse illum frequenter pati ab origine mundi. Fateor esse illis in promptu responsum, quo nos etiam calumniæ notant. aiunt enim sibi obijci quod nec cogitarint vnquã, ac ne possint quidem. Nos verò scimus, mortem ac vitam Christi nequaquam in eorum manu esse. An ipsum interficere instituant, non respicimus: tantùm ostendere animus est, quale absurdum consequatur ex impio ac scelesto eorum dogmate. Quod ipsũ ex ore Apostoli demonstro. Reclament centies licet, sacrificium hoc esse ἀνάιματον: negabo ex hominum arbitrio pendere, vt sacrificia naturam mutent. quia hoc modo concideret sacra & inuiolabilis Dei institutio. Vnde sequitur, firmum esse illud principium Apostoli, requiri sanguinis eusionem ne desit ablutio.

[Margin: 3 Missæ virtus mortẽ Christi sepeliri. Simile. Heb.9.16. De Christi morte, lege l.2.c.16.s. 6.7.&c. Missæ defin. sup.s.1. infert eã abolere mortẽ Christi. *Heb.9.16.* Absurdum quod ex Missæ sacrific. sequitur. Heb.7.27. & 9.26. Hostiæ ἀνάιματι in cõc Nicæn. fit mentio. Vide Mart. ibid.s.16. Vbi quo sensu explicatur.]

6 Iam quartum Missæ munus tractandum, vt scilicet fructum qui è morte Christi ad nos redibat, nobis præripiat: dum ne agnoscamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet se morte Christi redemptum esse, vbi nouam in Missa redemptionem viderit? Quis peccata sibi remissa confidat, vbi nouam remissionem viderit? Neque euadet qui dixerit, non alia causa nos peccatorum remissionem in Missa obtinere, nisi quia morte Christi iam acquisita est. Non enim aliud affert quàm si iactet ea lege nos à Christo redemptos esse vt nos ipsi redimam[9]. huiusmodi enim à Satanæ ministris

[Margin: 4 Missæ virt[9] nobis præripere fructũ mortis Christi. De quo egit sup.c.15.s.2.]

ministris doctrina sparsa est,& talem hodie clamoribus, ferro, igni tuentur,Nos,quum Christum Patri in Missa offerimus, *hoc oblationis opere assequi peccatorum remissionem , & participes fieri passionis Christi. Quid iam passioni Christi superest nisi vt sit exemplum redéptionis,quo discamus nostri esse redemptores ? Christus ipse,dum in Cœna veniæ fiduciam obsignat,non iubet discipulos in actione illa hærere,sed ablegat eos ad mortis sacrificium:Cœnam monumentum vel memoriale(vt vulgò loquuntur) esse significans,ex quo discant victimam expiatricem,qua placandus erat Deus,non nisi semel offerri debuisse. Neque enim sufficit Christum tenere vnicam esse victimam,nisi & vnica immolatio accedat : vt fides nostra cruci eius affixa sit.

*In cor.cōc Trid.ses.6. sub Pio.4. anathemate.3.

Ideo notauit sup. τὸ διδόμενον. c.17.s.3.

7 Ad coronidem nunc venio, nempe sacram Cœnam, in qua Dominus passionis suæ memoriam insculptam formatamque reliquerat : erecta Missa,è medio sublatam,inductam, & deperditam. Siquidem Cœna ipsa * *donum Dei* est, quod cum gratiarum actione accipiendum erat. Sacrificium Missæ pretium. Deo numerare fingitur quod ipse in satisfactionem accipiat. Quantum interest inter dare & accipere,tantum à Sacramento Cœnæ sacrificium differt. Atque hæc quidem miserrima hominis ingratitudo est,quòd vbi agnoscēda erat diuinæ bonitatis largitas,gratiæque agendæ,in eo Deum sibi debitorem facit . Sacramentum promittebat,nos Christi morte non *semel duntaxat restitutos in vitam: sed assiduè viuificari,quia tunc omnes nostræ salutis numeri impleti sint. Missæ sacrificium longè aliam cantilenam canit,*Christum oportere quotidie sacrificari , vt aliquid nobis commodet. Cœna in publico Ecclesiæ cœtu distribuēda erat, quo nos de communione doceret qua omnes cohæremus in Christo Iesu.Hanc communitatem dissoluit ac distrahit Missæ sacrificiū. postquam enim error inualuit,oportere esse Sacerdotes qui pro populo sacrificarent : quasi relegata esset ad eos Cœna, desijt iuxta Domini mandatum,fidelium Ecclesię communicari. Aditus Missis priuatis est patefactus , quæ excommunicationem quandam magis referrent quàm communitatem illam à Domino institutam : quum sacrificulus suam victimam seorsim voraturus, se à toto fidelium populo segreget. Missam priuatam voco (nequis fallatur) vbicunque nulla est inter fideles Dominicæ Cœnæ participatio,etiamsi aliàs magna hominum multitudo intersit.

5 Cœnæ vsū missa sublatum.

*Nam ait, accipite,edite.&c.

Sup.c.17 s. 35.37 l.2. c.15.s.6.

*Sup.c.17. s.1.3.

Missæ & Cœnę Antithesis.

*Sup.s.3.5.

Contr.Missas priuat.

Mart.ibid. s.2.3 &quæ annot. sunt.

Sup.c.17. s.44.

8 Ac ipsum quidem Missæ nomen vnde natum sit nunquam certò potui iudicare:nisi quòd mihi verisimile est,ab oblationibus quæ conferebantur, fuisse sumptum. Vnde & veteres plurali ferè numero vsurpant. Sed vt de nomine remittamus controuersiam , dico priuatas Missas cum Christi institutione ex diametro pugnare : ideoque impiam esse sacræ Cœnæ profanationem.Quid enim mandauit nobis Dominus ? nónne accipere & diuidere inter nos?Qualem mandati obseruationem docet Paulus?nónne fractionem panis, quæ communio sit corporis & sanguinis ? Quum igitur vnus sine distributione accipit,quid simile est? At ille vnus totius Ecclesiæ nomine facit. Quo mandato ? annon hoc apertè illudere Deo est , quum vnus priuatim ad se rapit quod nonnisi inter plures fieri debuerat ? Sed quia satis clara Christi & Pauli verba sunt, breuiter concludere licet:vbicunque non est fractio panis ad cōmunionem fidelium, illic non CœnamDomini,sed falsam & præposteram Cœnæ imitationem esse. Falsa autem imitatio,deprauatio est. Porrò deprauatio tanti mysterij,impietate non caret. In Missis ergo priuatis impius est abusus.Atque (vt vitium vnum in religione aliud subinde parit) postquā semel obrepsit ille mos sine cōmunione offerendi,paulatim cœperūt in singulis templorum angulis innumerabiles Missas facere,& populum huc atque illuc distrahere, quem in vnum cœtum coire oportuerat, vt suæ vnitatis my-

De nomine Missæ.

Deut.16.10.

Mart.ibid.à s.1 ad.6.

Redit ad priuatas Missas.

1.*Cor*.10.16

De fractione panis ſępiſſ. sup.c. 17.s.10.38.

Impia deprauatio.

Sup.c.17.à s.43. ad 47.

Simile vitiū l.1.c. 5.s.12. l.3.c.20.22

* qua de re sup.c.14.f.36 Promiss. de Christ. præs. ibi.f.25.26. 29.37.

sterium recognosceret. Eant nunc,* & idololatriam esse negent quòd panem in suis missis ostendunt pro Christo adorandum. Frustra enim promissiones illas de Christi præsentia iactant: quæ vtcunque intelligantur, non ideò certè datæ sunt vt homines impuri & profani, quoties velint & in quencunque libeat abusum, corpus Christi conficiant: sed vt fideles, dum religiosa obseruatione sequuntur Christi mandatum in Cœna celebranda, vera eius participatione fruantur.

Hæc puersitas puriori eccl. incog. Su.c.17.f.28 32.34.40. 1. Sam. 15. 22. l.2.c.8.f.5. Heb.5.4. Inf f.14. Nec sunt Leuitæ, nec secundùm ordinē Melchised. Sup f.2.

9 Adde quòd hæc peruersitas puriori Ecclesiæ incognita fuit. Vtcunque enim fucum hic facere conētur qui sunt inter aduersarios impudentiores, certo tamen certius est, totam antiquitatem ipsis aduersari: vt superius in alijs demonstrauimus, & certiùs ex assidua veterum lectione iudicari poterit. Verùm antequā finem dicendi faciam, Missarios nostros doctores interrogo, quum sciant potiorem esse Deo obedientiam, quàm victimas: & magis poscere vt voci suæ auscultetur, quàm vt sacrificia offerantur: quomodo hanc sacrificandi rationem Deo acceptam credant, cuius nullum illis constat mandatū, & quam ne vna quidem Scripturæ syllaba probari vident? Præterea quum Apostolum audiant dicentem, neminem sibi nomen atq; honorem sacerdotij vsurpare nisi qui vocat⁹ est, vt Aaron: quin nec Christum ipsum sese ingessisse, sed obedisse Patris vocationi: aut sacerdotij sui authorem Deum institutoremq; proferant oportet: aut honorem non esse à Deo fateantur, in quem non vocati improba temeritate irruperunt. Atqui ne apicem quidem literæ obtendere possunt qui suo sacerdotio patrocinetur. Cur non igitur sacrificia euanescent, quæ sine Sacerdote offerri non possunt.

Quia abutūtur veter. authorit. ostendit quo sensu sacrif. vocem accipiant. Mart. ibid à f.13. ad 17. Lib.20. cōt Faustū. ca. 18. & 21. Idem in lib. de fide ad Pet. Diaconū. cap.18. Chrysost. in Heb. ho.17. Theodor. in Heb. cap.8. Epi.120. ad Honoratum Contra aduers. Legis. Idem lib. quæst 83, cap 61.

10 Siquis hinc inde concisas veterum sententias obtrudat, & eorum authoritate contendat aliter intelligendum esse quod in Cœna peragitur sacrificium, quam nos exponamus: huic breuiter responsum sit, Si de approbando sacrficij commento, quale in Missa confinxerunt Papistæ, agitur, eiusmodi sacrilegio veteres nequaquam patrocinari. Vtūtur quidem illi sacrificij vocabulo: verùm simul exponunt se aliud nihil intelligere, quàm memoriam veri illius & vnici sacrificij quod in cruce peregit Christus, vnicus (vt ipsi passim prædicant) noster Sacerdos. Hebræi, inquit Augustinus, in victimis pecudum quas offerebant Deo prophetiam celebrabant futuræ victimæ quam Christus obtulit. Christiani iam peracti sacrificij memoriam celebrant sacrosancta oblatione & participatione corporis Christi. Hic certè penitus idem docet quod pluribus verbis in libro De fide ad Petrum Diaconum habetur, quicunque tādem sit author. Verba sunt: Firmissimè tene, & nullatenus dubites, ipsum Vnigenitum, carnem pro nobis factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorem suauitatis: cui cum Patre & Spiritu sancto, tempore veteris Testamenti animalia sacrificabantur: & cui nunc cum Patre & Spiritu sancto (cum quibus vna est illi diuinitas) sacrificium panis & vini sancta Ecclesia per vniuersum orbem offerre non cessat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Christi quam pro peccatis nostris ipse erat oblaturus: & sanguinis, quem erat effusurus in remissionem peccatorum. In isto autem sacrificio, gratiarum actio atque commemoratio est carnis Christi, quā pro nobis obtulit: & sanguinis, quem pro nobis idem effudit. Vnde Augustinus ipse, pluribus locis nihil aliud quàm sacrificium laudis esse interpretatur. Denique passim apud eum reperies, non alia ratione vocari Cœnam Domini sacrificium, nisi quòd est memoria, imago, testimonium illius singularis, veri & vnici sacrificij quo nos Christus expiauit. Memorabilis etiam locus est lib. 4. De Trinitate cap. 24. vbi postquam disseruit de vnico sacrificio, ita concludit, Quoniam in sacrificio quatuor considerātur, cui offeratur, & à quo, quid offeratur, & pro quibus: idem ipse vnus verusq; Mediator per sacrificium pacis nos reconci-

reconcilians Deo, vnum cum ipso manet cui obtulit. vnum in se fecit pro quibus offerebat, vnus ipse est qui obtulit, & quod obtulit. In eundem quoque sensum loquitur Chrysostomus: Honorem verò sacerdotij ita Christo vendicant, vt Antichristi vocem fore testetur Augustinus siquis Episcopum inter Deum & homines intercessorem faciat. *Lib.2.contra Parme. cap.8.*

11 Neque tamen diffitemur quin ita nobis monstretur illic Christi immolatio, vt crucis spectaculum penè ob oculos statuatur. qualiter in oculis Galatarum Christum fuisse crucifixum dicit Apostolus, dum illis proposita crucis prædicatio fuerat. Sed quia veteres quoque illos video aliò hanc memoriam detorsisse quàm institutioni Domini conueniebat (quòd nescio quam repetitæ aut saltem renouatæ immolationis faciem eorum Cœna præ se ferebat) nihil tutius pijs pectoribus fuerit quàm in pura simplicique Dei ordinatione acquiescere: cuius etiam ideo vocatur Cœna, quoniam sola hic eius authoritas vigere debet. Equidem quum pium atque orthodoxum de toto hoc mysterio sensum retinuisse eos videam, neque deprehendam voluisse vnico Domini sacrificio vel minimum derogare, vllius impietatis damnare eos non sustineo. Excusari tamē non posse arbitror quin aliquid in actionis modo peccauerint. Imitati sunt enim propius Iudaicum sacrificandi morem quàm aut ordinauerat Christus, aut Euangelij ratio ferebat. Sola igitur est præpostera illa anagoge in qua meritò eos quis redarguat, quòd non contenti simplici ac germana Christi institutione, ad Legis vmbras nimis deflexerunt. *Gal.3.1.* l.1.c.11.s.7. Consilium Author. idē cum Mart. loc.4. ibid. à s.12. ad 20. sic etiam loquitur. sup. c.9.s.1.2. Qua in re peccauerīt veteres errasse etiam sup. ostēdit. c.9.s.10.11.

12 Si quis diligenter expēdat, hoc discrimen inter Mosaica sacrificia & eucharistiam nostram verbo Domini statui obseruabit, quòd quū illa eandem mortis Christi efficaciam populo Iudaico repræsentarint quæ nobis in Cœna hodie exhibetur, diuersa tamē fuerit repræsentationis species. Siquidem illic Sacerdotes Leuiti quod peracturus erat Christus sacrificium iubebantur figurare: sistebatur hostia, quæ vicem ipsius Christi subiret: erat altare, in quo immolaretur: sic denique gerebantur omnia, vt ob oculos poneretur sacrificij effigies quod Deo in expiationem offerendum erat. At peracto sacrificio, aliam nobis rationem Dominus instituit: nempe vt fructum oblati sibi à Filio sacrificij, ad populum fidelem transmittat. ⁎Mensam ergo nobis dedit in qua epulemur, non altare super quod offeratur victima. non sacerdotes consecrauit, qui immolent: sed ministros, qui sacrum epulum distribuant. Quò sublimius est ac sanctius mysterium, eò religiosiùs ac maiore reuerentia tractari conuenit. Ergo nihil tutius quàm vt ablegata omni humani sensus audacia, in eo solo quod Scriptura tradit hæreamus. Et certè si cogitamus Domini non hominum Cœnam esse, nō est cur vlla hominum authoritate vel annorum præscriptione patiamur nos ab illa vel latum vnguem dimoueri. Itaque Apostolus, dum vult eam vitijs omnibus repurgare quæ iam in Corinthiorum Ecclesiam irrepserant, quæ ad id expeditissima via erat, ad vnicam illam institutionem reuocat: vnde perpetuam esse petendam regulam ostendit. Discrim. sacrific. & Cœnæ. Sacram. in gener. c.14. à s.20. ad finem. & circunc. c.16. s.4. l.2. c.7. s.1.2. c.10.11. Mart. de sacrific. à s.9. ad finem. ⁎Discubuisse apparet ex Euangel. Ioan.13. Luc.22.14. *1.Cor.11.20*

13 Porrò nequis rixator ex sacrificij ac sacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque, sed compendio, expediam, quid per sacrificium, quid per sacerdotem tota disputatione significauerim. Qui Sacrificij vocabulum ad sacras omnes ceremonias & religiosas ⁎ actiones extendunt, qua ratione id faciant non video. Nos perpetuo Scripturæ vsu sacrificium appellari scimus quod Græci nunc θυσίαν, nunc προσφορὰν, nunc τελετὴν dicunt. Quod generaliter acceptum, cōplectitur quicquid omnino Deo offertur. Quare distinguamus oportet: sic tamē vt hæc distinctio anagogen à sacrificijs Legis Mosaicæ habeat: sub quorum vmbris vniuersam sacrificiorum veritatem populo suo repræsentare voluit Dominus. Illorum autem quanquam variæ fuerunt formæ: tamen ad duo ⁎Sic definit Mart. ibid. s.11. Quo nomine Græci sacrificium appellent.

2. Genera sacrific.

1 Expiatoriũ Græcè ἱλαστικὸν de quo l.2.c.15 s.6.c.16. s.6.7 l.3.c.4.à s.24.ad 30.

2 εὐχαριστικὸν. Quod sub.1.legis præcept.cõtinetur l.2.c.8.s.16.l.3.c.20.s.28.

Exo.29.36 l.2.c.17.s.4 Sup.s.2. Ioh.19.30. Sup.s.3.

membra referri omnes possunt. Aut enim pro peccato fiebat oblatio quadam satisfactionis specie, qua noxa coram Deo redimebatur: aut symbolum erat diuini cultus, religionisque testificatio: nunc vice supplicationis, ad fauorem Dei postulandum: nunc gratiarum actionis, ad gratitudinem animi pro acceptis beneficijs testandam: nunc pro simplici pietatis exercitatione, ad renouandam fœderis sanctionem. ad quod posterius membrum holocausta & libamenta, oblationes, primitiæ, pacificæ victimæ pertinebant. Proinde & nos in duo genera distribuamus, ac alterum, docendi causa, vocemus λατρευτικὸν & σεβαστικὸν: quoniam veneratione cultuque Dei constat quem illi fideles & debent & reddunt. vel si mauis εὐχαριστικὸν: quandoquidem à nullis Deo exhibetur nisi qui immensis eius beneficijs onusti, se totos cum actionibus suis omnibus illi rependunt. Alterũ propitiatoriũ, siue expiationis. Est autem expiationis sacrificium, cui propositum est iram Dei placare, ipsius iudicio satisfacere, eoque peccata abluere & abstergere: quo peccator eorum sordibus repurgatus, & in iustitiæ puritatem restitutus, in gratiam cum Deo ipso redeat. Sic vocabantur in Lege victimæ quæ pro peccatis expiandis offerebantur: non quòd reconciliandæ Dei gratiæ aut delendæ iniquitati pares forent: sed quòd verum huiusmodi sacrificium adumbrarent quod tandem ab vno Christo re ipsa peractum fuit. ab ipso autem vno, quia ab alio nullo poterat. Et semel, quòd illius vnius à Christo peracti efficacia & vis æterna est, vt sua ipse voce testatus est, quum dixit perfectum esse & impletum: hoc est, quicquid reconciliandæ Patris gratiæ, impetrandæ peccatorum remissioni, iustitiæ saluti necessariũ erat, id totum vnica illa sua oblatione præstitum & consummatum: adeoque nihil deesse, vt nullus postea locus alteri hostiæ relinqueretur.

Ex his infert quod prius a s.1. ad.8.

Pp. insania. Vide Mart. loc.4. Clas. 2.s.25.26.

Collatio Iudæ proditoris & sacrific. Pp. Mat.2.15.

Vt dictum est sup.s.2. & l.2.c.15. s.6.

Heb.5.4. Sup.s.9. Mart.loc.1. Clas.4.s.27.

14 Quamobrem constituo, sceleratissimum probrum, & non ferẽdam esse blasphemiam tam in Christum quàm in sacrificium quo per mortem suam in cruce pro nobis defunctus est, si quis, repetita oblatione, de redimenda peccatorum venia, de propitiando Deo, & obtinenda iustitia cogitet. At quid aliud missando agitur, nisi vt nouæ oblationis merito passionis Christi fiamus participes? Et ne vll⁹ esset insaniendi modus parum esse putauerunt, si dicerent commune ex æquo fieri sacrificium pro tota Ecclesia, nisi adderent, sui arbitrij esse, huic aut illi, cui vellent, peculiariter applicare: vel potiùs cuicunque qui talem sibi mercem numerato pretio emere vellet. Porrò quoniam ad Iudæ taxationem accedere non poterant: vt tamen vel aliqua nota authoris sui exemplum referrent, numeri similitudinem retinuerunt. *Vendiderat ille triginta argenteis*: hi, secundùm Gallicam quidem supputationem, *triginta nummulis æreis* vendũt. sed *ille, semel*: *hi, quotiẽs emptor occurrit*. Hoc sensu & Sacerdotes esse negamus, nempe qui tali oblatione apud Deum pro populo intercedant, qui propitiato Deo, peccatorum expiationem peragant. Nam Christus, vnicus est noui Testamenti Pontifex & Sacerdos, in quem translata sunt oĩa sacerdotia, & in quo clausa ac terminata. Etsi nihil Scriptura de æterno Christi sacerdotio meminisset: quia tamen Deus, abrogatis illis veteribus, nullam instituit, manet inuictum Apostoli argumentum, Neminem sibi honorem vsurpare nisi qui à Deo vocatus sit. Qua ergo fiducia sacrilegi isti, qui se iactant Christi carnifices, audent se Dei viuentis Sacerdotes appellare?

Hanc vanitatẽ Platonẽ arguisse. In Alcib. & lib. de legib.

15 Est apud Platonem libro de Repu. secundo elegantissimus locus. Vbi quum de veteribus piaculis disserit, stultamque improborum ac scelestorum hominum confidentiam ridet, qui putarent his quasi velis obtegi sua flagitia ne à dijs cernerentur, & tanquam facta cum dijs pactione, securius sibi indulgerent: prorsus videtur ad Missariæ expiationis vsum, qualis hodie in mũdo est, alludere. Fraudare alium & circunuenire,

nefas esse omnes sciunt. Vexare iniurijs viduas, pupillos expilare, molestiam inferre pauperibus, malis artibus aliorũ bona ad se rapere, periurijs & fraudibus inuolare in cuiusquam fortunas, vi ac tyrannico terrore opprimere quenquam, impium esse fatentur omnes. Quomodo igitur hæc omnia passim audent tam multi, tanquam impune ausuri? Sanè si rite expendimus, non alia causa tantum illis animi facit, nisi quia Missario sacrificio, tanquam soluto pretio, satisfacturos se Deo confidunt, aut saltem hanc sibi cum eo transigendi facilem esse viam. Pergit deinde Plato crassum eorum stuporem ridere qui talibus piaculis pœnas redimi opinãtur, quas alioqui apud inferos subituri essent. Et quorsum hodie spectant anniuersaria, & maior pars Missarum, nisi vt qui tota vita crudelissimi tyranni fuerunt, aut rapacissimi prædones, aut ad omne flagitium prostituti, tanquam hac mercede redempti, purgatorium ignem euadant.

Elegans Missificor. Descript. Sup.c.5.s.8. 9.c.13.s.14. 15 c.2.vt dixit sup.s. 14.

Contra anniuersaria pro mort. l.3.c.5. 2.

16 Sub altero sacrificij genere quod εὐχαριστικὸν diximus, continetur omnia charitatis officia, quibusdum fratres nostros complectimur, Dominum ipsum in membris suis honoramus: omnes deinde nostræ preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur. Quæ demum omnia à maiore sacrificio dependent, quo anima & corpore in templum sanctum Domino consecramur. Neque enim satis est si externæ nostræ actiones ad illius obsequium applicentur: sed nos primò, deinde nostra omnia consecrari ac dedicari illi conuenit: vt quicquid in nobis est gloriæ eius seruiat, & eius amplificandæ studium spiret. Hæc sacrificij species nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remissionem, nihil ad promerendam iustitiam pertinet: sed in magnificando duntaxat & exaltando Deo versatur. Siquidem gratum acceptũque Deo esse nõ potest nisi ex eorũ manu quos iam accepta peccatorum remissione, sibi aliunde reconciliauit, ideoque piaculo absoluit. Est autem adeò Ecclesiæ necessaria vt abesse ab ea non possit. Itaque æterna futura est quãdiu stabit populus Dei, quemadmodum iam ex Propheta superius visum est: siquidem eo sensu accipere libet vaticinium istud, Quoniam à solis ortu vsque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus: & in omni loco incensum offeretur nomini meo, atque oblatio munda: quoniam terribile est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus. tantum abest vt submoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora nostra, hostiam viuentem, sanctam, acceptam Deo, rationalem cultum. Vbi significanter admodum loquutus est, quum hunc esse rationalem nostrum cultum subiecit. intellexit enim spiritualem colendi Dei ritum quem carnalibus Legis Mosaicæ sacrificijs tacitè opposuit. Sic beneficentia & cõmunicatio, victimæ appellantur quibus placetur Deo. Sic Philippensium benignitas qua Pauli inopiam subleuarant, hostia bonæ fragrantiæ. sic omnia fidelium bona opera, spirituales hostiæ.

Sacrific. genus de quo sup.s 13. De quib. sup.c.19.s. 38. Id tract. fusius toto c.7.l.3 quædã sup c.13. s.4.6 vbi de Christianorum votis. *Malach.* 1. 11. Sup.s.4. *Rom.* 12.1. hunc locum exponit l. 3. c.7.s.1.2. Ibid.c.4.s. 36 c.7.s 5. *Heb.*13.16. *Phil.*4.18. Hæc opera sacrif. vocat l.2.c.7.s.1.

17 Et quid multa persequor? subinde enim in scripturis recurrit hæc loquendi forma. Quinetiam dum adhuc sub externa Legis pædagogia Dei populus continebatur, satis tamen exprimebant Prophetæ, subesse illis carnalibus sacrificijs veritatem, quæ Christianæ Ecclesiæ cum Iudaica gente cõmunis est. Qua ratione precabatur Dauid vt oratio sua sicut incensum in conspectum Dei ascenderet. Et Oseas gratiarum actiones dicebat vitulos labiorum, quas alibi Dauid sacrificia laudis nuncupat. Quem Apostolus imitatus, hostias laudis etiam ipse vocat: & interpretatur fructum labiorum confitentium nomini eius. Huius generis sacrificio carere non potest Cœna Domini: in qua dum eius mortem annũtiamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quàm offerimus sacrificium laudis. Ab hoc sacrificandi munere, regale sacerdotium nuncupamur omnes Christiani: quòd per Christũ offerimus illam, de qua loquitur Apostolus, hostiam laudis Deo, fructum labiorum confitentiũ nomini

*Psal.*141.2 *Oseæ.* 14.3. Huius loci meminit l.3 c.20.s.28. c.4 s.30. *Psal.*51.21. & 50.15. *Heb.*13.15. Inf.c.19 s. 25. 1.*Pet.*2.9.

Heb.13.15. Mart.loc.12 clas. 4. s.13. 14. eius. Neq; enim nos cũ nostris muneribus, sine intercessore, in conspectũ Dei apparem⁹. Christ⁹ est, quo mediatore intercedẽte, nos ac nostra Patri offerimus. Ille Põtifex noster, qui in sanctuariũ cæli ingressus, accessum nobis aperit. Ille altare, cui donaria nostra imponimus, vt in illo audeam⁹ quicquid audemus. Ille, inquã, est qui nos Patri regnũ ac Sacerdotes fecit. *Apoc.* 1.6.

18 Quid superest nisi vt cæci videant, surdi audiant, pueri ipsi intelligant hanc Missæ abominationem? quæ in calice aureo propinata, omnes reges terræ & populos, à summo vsque ad nouissimũ sic inebriauit, sic percussit sopore ac vertigine, vt brutis ipsis stupidiores, prorã & puppim suæ salutis in hac vna exitiali voragine statuerint. Certè nulla vnquã validiore machina Satan incubuit ad oppugnandum expugnandumque Christi regnũ, Hæc est *Helena*, pro qua veritatis hostes tanta hodie rabie, tanto furore, tanta atrocitate digladiantur. & verè Helena, cum qua spirituali fornicatione (quæ omnium est maximè execrabilis) ita se conspurcant. Non hîc vel minimo digito attingo crassos illos abusus quibus sacræ suæ Missæ prophanatam puritatem prætendere possent: quàm turpes nundinas exerceant, quàm sordidos quæstus faciant suis missationibus, quanta rapacitate auaritiam suam expleãt. Tantùm indico, idque paucis & simplicibus verbis, qualis sit sanctissima ipsa Missæ sanctitas: ob quam adeò spectabilis esse, tãtaq; in veneratione haberi aliquot seculis meruit. Nam & tanta hæc mysteria pro dignitate illustrari, maioris operis fuerit & illas obscœnas sordes, quæ ante oculos oraque omnium versantur, admiscere nolo: vt omnes intelligãt, Missã in selectissima sua, & qua maximè venditari potest, integritate acceptã, sine suis appendicib⁹ à radice ad fastigiũ, omni genere impietatis, blasphemiæ, idololatriæ, sacrilegij scatere.

Ex his Missæ abominat. luce clariore esse quod ostendit sup. c.2. s.9. Vt dixit sup. s.1. Missa Helene. De spirituali fornicat. l.2.c.8.s.18. Sup. toto.c. 2.

19 Habent lectores in compedium collecta ea ferè omnia quæ sciri de duobus istis sacramentis referre duximus: quorum vsus à primordio Noui Testamenti ad consummationem vsque seculi, Christianæ Ecclesiæ est traditus: Vt scilicet Baptismus, quidam quasi ingressus in ipsam esset, & fidei initiatio: Cœna verò, assiduum velut alimentum, quo Christus fidelium suorum familiam spiritualiter pascit. Quare vt non nisi vnus est Deus, vna fides, vnus Christus, vna Ecclesia eius corpus: ita Baptismus nõ nisi vnus est, nec sæpe iteratur: Cœna autẽ subinde distribuitur, vt intelligant se Christo assiduè paci qui semel in Ecclesiam allecti sunt. Præter hæc duo vt nullum aliud à Deo institutum est, ita nec vllum agnoscere debet fidelium Ecclesia. Rem enim non esse humani arbitrij, erigere ac statuere noua Sacramenta, facilè intelliget qui meminerit quod suprà satis planè explicatum fuit, Sacramenta in hoc à Deo posita esse vt de aliqua eius promissione nos edoceant, & bonam erga nos voluntatem nobis testificentur: qui præterea cogitet, nullum fuisse Deo consiliarum qui nobis certũ aliquid de eius volũtate spondere possit, aut certiores securosq; reddere quo sit in nos affectu, quid dare, quid negare velit. Simul nãque constituitur, neminẽ signum proponere posse quod eius volũtatis & promissionis alicuius testimoniũ futurũ sit: solus ipse est, qui signo dato de se apud nos testari potest. Dicam breuiùs, & fortè rudiùs, sed apertiùs: Sacramentum, sine salutis promissione esse nunquã potest. Omnes homines in vnũ simul coacti, nihil à se nobis polliceri de salute nostra possunt. Ergo nec à se edere aut erigere Sacramentum.

Summa Baptis. & Cœnæ de quib. egit sup. à c. 14. ad hunc locum. discrim inter vtrumque Sup.c.17. s.1.c.16.s. 30. Eph.4.5. *Iesa.* 40.13. *Rom.* 11.34 Vt docuit l.3.c.2.s.34 Inf c.19.s.2 vide locum quem ex Hilario citat. l.1.c 13.s.21

20 His ergo duobus cõtenta sit Christiana Ecclesia: nec modò nullum aliud tertiũ ad præsens admittat aut agnoscat, sed ne appetat quidẽ, aut expectet, ad consummationem vsque seculi. Nam quòd diuersa aliquot Iudæis, pro varia temporum inclinatione, præter sua illa ordinaria data sunt (vt man, aqua è petra profluens, serpens æneus, & similia) hac variatione admonebantur ne talibus figuris insisterent, quarum status parum firmus esset: sed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo interitu

Id magis confirmat. Sup c.14.s. 20 23. *Exo.* 16.13. & 17.6. 1.*Cor.* 18.3.

ritu nulloque fine perstaret. Alia longè ratio nobis est, quibus reuelatus est Christus, in quo thesauri omnes scientiæ & sapientiæ sunt absconditi, tanta affluentia & vbertate, vt nouam aliquam accessionem ad hos thesauros sperare vel postulare, verè Deum irritare sit, & aduersum nos prouocare. Vnum duntaxat Christum esurire, quærere, spectare, discere, ediscere nos oportet: donec magnus ille dies illuxerit quo gloriam regni sui Dominus ad plenum manifestabit, & se qualis est, nobis spectandum ostēdet. Atque hac ratione nostrum hoc seculum in Scripturis, *per Nouissimam horam, nouissimos dies, nouissima tempora*, designatur, nequis vana nouæ alicuius doctrinæ aut reuelationis expectatione sese fallat. Sæpenumero enim multisque modis antea loquutus per prophetas, vltimis in his diebus loquutus est cælestis Pater in dilecto Filio suo, qui solus Patrem manifestare potest: & re vera ad plenū manifestauit, quantū nostra interest, dum nunc per speculum eum conspicimus. Iam verò vt hoc hominibus ablatum est, ne noua Sacramenta in Ecclesia Dei condere possint: ita optandum esset, ijs ipsis quæ à Deo sunt, quam minimum humanæ inuentionis admisceri. Perinde enim atque infusa aqua vinum fugit & diluitur: aspersoque fermento tota farinæ massa acescit: sic mysteriorum Dei syncæritas nihil aliud quàm inquinatur vbi homo quicquam de suo adijcit. Et tamen videmus quantum à germana sua puritate degenerarint Sacramenta, vt hodie quidem tractantur. Plus satis vbique pomparum, ceremoniarum, gesticulationum: at verbi Dei interim nulla neque ratio, neque mentiò: sine quo Sacramenta etiam ipsa, Sacramenta non sunt. Quin nec ceremoniæ ipsæ à Deo institutæ in tanta turba caput exerere possunt, sed tanquam oppressæ iacent. Quantulum in Baptismo aspicitur quod vnum illic lucere & spectari debuerat, vt alibi iuste conquesti sumus, nempe Baptismus ipse? Cœna prorsus sepulta est quum versa fuit in Missam, nisi quòd semel quotannis, sed concerpta & dimidiata laceraque forma visitur.

Num. 21.8. *Iohan.* 3.14 *Colos.* 1.3. c.11 f.5. 1.*Ioh.* 3.2. 1.*Ioh.* 2.18. 1.*Pet.* 1.20 *Heb.* 1.2. *Luc.* 10.22. 1.*Cor.* 13. 12. l.2 c.15.f 1. 2. Simile. 1.Cor 5.6. vide Mart. loc.9.clas 4 de varij Pp. corruptellis. Sup c. 17.f. 37.c.10.f. 29.ibi.f.15. 16. Sup. c.15.f. 19.

De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non esse quinque reliqua quæ pro Sacramentis hactenus vulgò habita sunt, declaratur, tum qualia sint ostenditur. CAP. XIX.

POTERAT superior de Sacramentis disputatio apud dociles & sobrios hoc obtinere ne vltrà curiosius progrederentur, nec præter illa duo quæ à Domino instituta nossent, vlla alia Sacramenta sine Dei verbo amplecterentur. Verùm quoniam illa de septem Sacramentis opinio, omnium ferè sermone trita, scholasque & conciones omnes peruagata, vetustate ipsa radices egit, ac hominum animis etiamnum insidet: visus sum mihi operæpretium facturus, si quinque reliqua, quæ veris ac germanis Domini Sacramentis vulgò accensentur, seorsum ac proprius excuterem, omnique absterso fuco, simplicibus spectanda proponerem qualia sint, & quàm falsò pro Sacramentis hactenus habita fuerint. Principiò hic testatum volo pijs omnibus, me hanc de nomine contentionem minimè litigandi cupiditate suscipere: sed grauibus causis adduci ad impugnandum eius abusum. Non me latet, *Christianos vt verborum sic rerum omnium esse dominos*. posse igitur pro suo arbitrio voces rebus accommodare, modò pius sensus retineatur, etiam siqua sit in loquēdo improprietas. Hoc totum concedo: etsi melius fuerit, verba rebus subesse quàm res verbis subijci. Sed in nomine Sacramenti alia est ratio. Nam qui septem ponunt, simul illam definitionem omnibus tribuunt, vt sint gratiæ inuisibilis visibiles formæ: omnia simul faciunt vasa Spiritus sancti, instrumenta conferendæ iustitiæ, causas obtinendæ

Cur hanc tract. aggrediatur. 1. Primùm in genere de sacram. agit Quid de sacram. nom. sup.c.14 f.2 13.18. 1.Cor. 3.21. Christianor libertas in vsu vocum de quo egit. l.1.c 13.à f. 1 ad 7. Mart loc 8. clas. 3. f.13.

Lomb.lib.4. sent.dist.1. & 2. gratiæ. Adeoque ipse Magister Sententiarum, Mosaicæ Legis sacramēta negat propriè vocari hoc nomine: quia non exhibuerint quod figurabāt. Estne, obsecro tolerabile, vt quæ symbola Dominus ore suo consecrauit,
Sup c.14.s.1 23.c.15.s.1. &c.c.16.s.3 6.c.17.s.1. quæ eximijs promissionibus insigniuit, ea pro Sacramentis non censeantur, interim hic honor transferatur ad eos ritus quos homines vel à se excogitarunt, vel saltem sine expresso Dei mandato obseruant? Ergo aut definitionem mutent, aut hac verbi vsurpatione abstineāt, quæ falsas & absurdas opiniones pòst generet. Est (inquiunt) extrema vnctio inuisibilis gratiæ figura & causa, quia est Sacramentum. Quod inferunt si nullo
c.10 à s.8. ad 27.c.17. s.37.c.19.s. 19. modo concedere oportet, in ipso certè nomine est occurrendum, ne ea mercede recipiamus vt eiusmodi errori occasionem præbeat. Rursus quū probant Sacramentum esse, causam adiungunt: quia externo signo constet ac verbo. Si nec mandatum, nec promissionem inuenimus, quid aliud possumus quàm reclamare?

2 Iam apparet non de vocabulo nos rixari, sed de re ipsa non superuacuam controuersiam mouere. Proinde hoc fortiter retinendū est quod
l.3.c.4.s.2. Sup.c.18.s. 19.20.c.14. s.3.c.16.s.2 c.17 à s.1.ad 12. inuicta ratione priùs confirmauimus, Sacramēti instituendi arbitriū nōnisi penes Deum vnū esse. Siquidem Sacramentum certa Dei promissione erigere fidelium conscientias ac consolari debet: quæ eam certitudinem nunquam ab homine acciperent. Sacramentum nobis testimoniū esse debet bonæ erga nos Dei volūtatis: cuius nullus hominum aut Angelorum
Iesa 40.13. l.3.c.2.s.34 *Rom.*11.34 testis esse potest: quando nemo Dei consiliarius fuit. Solus ergo ipse est qui de se nobis per verbū suum testificatur legitima authoritate. Sacramentum, sigillum est quo Dei testamentum seu promissio obsignatur. Obsignari verò non posset rebus corporeis & elemētis huius mundi, nisi vir-
Vide in eam rem sup.c.8 s.14.c.14.s. 18. tute Dei ad hoc formentur & designentur. Instituere ergo Sacramentum homo non potest: quia facere vt sub rebus tam abiectis tanta Dei mysteria lateant, id verò humanæ virtutis non est. Verbum Dei præeat oportet quod Sacramentum esse Sacramentum faciat: vt Augustinus optimè
Homi. in Iohan. 80. docet. Præterea retineri aliquod discrimen vtile est inter Sacramenta & alias ceremonias, nisi volum⁹ in multa absurda incidere. Apostoli orarūt
*Act.*9.40. *&* 20.36. genibus flexis. genua igitur non flectentur sine Sacramento. Discipuli feruntur orasse versus Orientem. fit nobis Sacramentum Orientis aspectus.
1.*Tim.*2.8. Paulus vult omni loco viros tollere puras manus, & eleuatis manibus oratio sæpius à sanctis facta memoratur. & manuū quoque extensio Sacra-
Beza cap.4. art.38. mentum fiat. omnes denique sanctorum gestus in Sacramenta transeant. etsi ne hæc quidem admodum morarer, modò non essent cum maioribus illis incommodis coniuncta.

3 Si veteris Ecclesię authoritate premere nos velint, dico eos fu-
Veteres nō numerare.7 sacrm. cum facere. Nusquam enim apud Ecclesiasticos scriptores numerus hic septenarius inuenitur. nec satis cōstat quo primum tempore obrepserit. Fateor quidem in vocabulo Sacramenti, esse interdum liberiores. sed
Incertum esse huius cōstitut tempus. quid eo significant? nempe ceremonias omnes & externos ritus, omniaque pietatis exercitia. Quum autem de ijs signis loquuntur quæ diuinæ in nos gratiæ testimonia esse debent, duobus istis, Baptismo & Eucharistia contenti sunt. Nequis falsò iactari hoc à me putet, pauca Augustini
Mart.loc.8. clas.3.à s.12 ad 18. testimonia hic referam. Ad Ianuariū, Primò (inquit) tenere te volo, quod est huius disputationis caput, Dominum nostrum Christum (sicut ipse in Euangelio loquitur) leni iugo nos subdidisse & sarcinæ leui. Vnde Sacra-
*Epist.*118. *Lib.*3.*ca.*9. mentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstātissimis, societatē noui populi colligauit. Sicuti est Baptismus Trinitatis
Ambr. in Tract de sacramentis. nomine consecratus, & communicatio corporis & sanguinis Domini, & siquid aliud in Scripturis canonicis cōmendatur. Item, De doctrina Christiana, A resurrectione Domini quædam pauca signa pro multis, eademque factu facillima, intellectu augustissima, obseruatione castissima ipse

Dominus

Dominus & Apostolica tradidit disciplina: sicuti est Baptismus, & Celebratio corporis & sanguinis Domini. Cur nullam hic sacri numeri, hoc est septenarij, mentionem facit? An verisimile est prætermissurum fuisse si tunc fuisset in Ecclesia institutus: præsertim quum sit aliàs in obseruandis numeris curiosior quàm necesse foret? Imò quum Baptismum & Cœnam nominat, alia subticet: annon satis innuit, hæc duo mysteria singulari dignitate præstare, alias ceremonias inferiore loco subsidere? Quare sacramentarios istos Doctores non tantùm verbo Domini, sed veteris etiam Ecclesiæ consensione destitui dico, vtcunque hoc prætextu maximè superbiant. Sed iam ad ipsas species descendamus.

August in obseru numeror. curiosus.

De Confirmatione.

4 Hic mos olim fuit vt Christianorum liberi, postquam adoleuerant, coram Episcopo sisterentur: vt officium illud implerent quod ab ijs exigebatur qui se ad Baptismum adulti offerebāt. Hi enim inter catechumenos sedebant, donec rite fidei mysterijs instituti poterant fidei confessionem corā Episcopo ac populo edere. Qui ergo Baptismo initiati erant infantes, quia fidei confessione apud Ecclesiam tunc defuncti non erant, sub finem pueritię, aut ineunte adolescentia, repræsentabantur iterum à parentibus, ab Episcopo examinabantur secundùm formulam catechismi quam tunc habebant certam ac communem. Quò autem hęc actio, quæ alioqui grauis sanctaque meritò esse debebat, plus reuerentiæ haberet ac dignitatis, ceremonia quoque adhibebatur manuum *impositionis. Ita puer ille, fide sua approbata, cum solenni benedictione dimittebatur. Huius moris sæpe mentionem faciunt veteres. Leo Papa, Siquis ab hæreticis redit, ne iterum baptizetur: sed quod illic ei defuit, per Episcopalem manuum impositionem virtus Spiritus ei cōferatur. Clamabunt hic nostri aduersarij, Sacramentum iure vocari in quo Spiritus sanctus conferatur. Verùm ipse Leo alibi explicat quid his verbis sibi velit. Qui apud hæreticos baptizatus est, inquit, non rebaptizetur, sed Spiritus sancti inuocatione per manuum impositionem confirmetur: quia Baptismi tantùm formam sine sanctificatione accepit. Meminit & Hieronymus contra Luciferianos. Quanquam autem non inficior, in eo nonnihil hallucinari Hieronymum, quòd Apostolicam esse obseruationem dicit: longissimè tamen ab istorum ineptijs abest. Et illud ipsum mitigat quum addit, hanc benedictionem solis Episcopis esse datam, magis in honorem sacerdotij, quàm ex Legis necessitate. Talem ergo manuum impositionem, quæ simpliciter loco benedictionis fiat, laudo, & restitutam hodie in purum vsum velim.

1 Ex. 5. sacrament. cōfirmationem tractat, de cuius origine egit paucis. Sup. c. 15. ſ. 19. c. 13. ſ. 6.

*Sup. c. 3. ſ. 16. c. 14 ſ. 20

Epist. 39. Item in decret. Euseb. Pp. Et decr. Cor ad quē scribit Cyp, *Epist. 77.* Itē in conc. Arelat. c. 17

Hieron. hallucinatur. Inf. ex August. ſ. 12.

5 Posterior autem ætas, re propè obliterata, fictitiā nescio quam confirmationem pro Dei Sacramento posuit. Confirmationis virtutē esse finxerunt, Spiritum sanctum conferre ad gratiæ augmentū, qui in Baptismo collatus sit ad innocentiam: confirmare eos ad pugnam qui in Baptismo regenerati sint ad vitam. Peragitur hæc confirmatio vnctione, & hac verborum formula, Consigno te signo sanctæ crucis, & confirmo chrismate salutis, in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti. Pulchrè omnia & venustè. Sed vbi Dei verbum quod Spirit' sancti præsentiam hic promittat? Ne iota quidem obtendere possunt. Vnde ergo nos certiores facient, chrisma suum esse vas Spiritus sancti? Videmus oleum, crassum scilicet & pinguem liquorem: præterea nihil. *Accedat, inquit Augustinus, verbum ad elementum, & fiet Sacramentum. Hoc, inquam, verbum proferant, si quicquam nos intueri in oleo volunt aliud quàm oleum. Quòd si Sacramentorum se ministros, vt par est, agnoscerent, non diutiùs pugnandum esset. Hæc prima ministri lex est, nequid sine mandato obeat. Age, mandatum huius ministerij aliquod producant, & verbum non addā.

Vt obliteratus sit iste mos magist. sent. lib. 4. dist. 7. Vide Decr. Conc. Florent, habitū circa annū. 1439. Conc. Trid. decr 1. in ses 7 sub Paulo 3.

*Sup c. 14. ſ. 4.

Si mandato deficiuntur, sacrilegam audaciam excusare non possunt. Hac ratione Pharisæos Dominus interrogabat, essétne Baptismus Iohannis è cælo, an ex hominibus. Si respondissent, ex hominibus: obtinebat, friuolum esse & vanum: si è cælo, doctrinam Iohannis agnoscere cogebantur. Itaque ne essent nimiùm in Iohannem contumeliosi, non ausi sunt fateri esse ex hominibus. Si itaque ex hominibus est confirmatio, vana & friuola esse conuincitur: si è cælo persuadere volunt, probent.

Mat. 21.25 Inf. f. 12. Eos confutat. à simili arg. quo Christus Iudæos.

6 Tuentur se quidem Apostolorum exéplo, quos nihil temere fecisse existimant. Rectè id sanè: nec à nobis reprehenderentur si se Apostolorum imitatores ostenderent. Sed quid fecerunt Apostoli? Narrat Lucas in Actis, Apostolos, qui Hierosolymis erant, quũ audissent Samariam recepisse verbum Dei, misisse illuc Petrum & Iohannem: illos pro Samaritanis orasse vt Spiritum sanctũ acciperent, qui nondum in quenquam illorũ venerat, sed baptizati tantùm erant in nomine Iesu: oratione facta, man⁹ illis imposuisse. per quam impositionem Spiritum sanctum Samaritani acceperũt. Et de hac manuum impositione aliquoties meminit. Audio quid Apostoli fecerint: nempe suum ministerium fideliter exequuti sunt. Visibiles illas & admirabiles Spiritus sancti gratias, quas tunc in populũ suum effundebat, voluit Dominus à suis Apostolis per manuum impositionem administrari & distribui. Huic autem impositioni manuum non altius subesse mysterium cogito: sed huiusmodi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor, vt ipso gestu significarent, se Deo commendare & velut offerre eum cui manus imponebant. Hoc ministerium quo tunc Apostoli fungebantur, si adhuc in Ecclesia maneret, manuum quoque impositioné oporteret seruari: sed vbi gratia illa conferri desijt, quorsum pertinet manuum impositio? Adhuc certè adest populo Dei Spiritus sanctus: quo nisi ductore & directore consistere nequit Dei Ecclesia. Habemus enim æternam & perpetuò cõstaturam promissioné, qua Christus sitientes ad se vocat, vt bibant aquas viuas. Sed cessarunt illa virtutum miracula, & manifestæ operationes, quæ per manuũ impositionem distribuebantur, nec nisi ad tẽpus esse debuerunt. Oportuit enim nouam Euangelij prædicationem, nouum Christi regnũ, inauditis & inusitatis miraculis illustrari & magnificari. A quibus vbi cessauit Dominus, nõ protinus Ecclesiam suam deseruit: sed regni sui magnificentiam, verbique sui dignitatem satis excellenter manifestatam docuit. Qua igitur in parte histriones isti Apostolos se imitari dicent? Hoc agendum erat manuum impositione, vt euidens Spiritus sancti virtus statim se expereret. Id non efficiunt, quid igitur pro se iactant manuum impositionem, quam Apostolis quidem in vsu fuisse legimus, sed prorsus in alium finem?

Frustra se Apost. exemp. tueri. *Act.* 8.15. De Manuũ imposit. dictum est. Sup. c. 3. f. 16. c. 14. f. 20. c. 4. f. 15. De his visibil. gratijs. Sup c. 15. f. 18. Quid sibi velit manuũ imposit. Inf. f. 18. 31. Quod docuit. Sup. c. 8. f. 11. c. 10 f. 1. c. 1. f 2. 3. *Ioh.* 7. 37. Miracula cessare debuisse contẽdit Mart. loc. 8. Clas. 1. f. 19.

7 Eiusdem hoc rationis est acsi quis doceret flatum illum quo Dominus discipulos suos afflauit, Sacramentum esse quo detur Spiritus sanctus. Atqui hoc semel Dominus quum fecit, non à nobis fieri etiã voluit. Ad eum modum & Apostoli manus imponebant, pro eo tempore quo visibiles Spiritus sancti gratias ad eorum preces administrari, Domino placebat: non vt posteri vacuum & frigidum signum (quod simiæ istæ faciunt) mimiticè tantùm & sine re effingerẽt. Quòd si manuum impositione Apostolos se imitari euincant (in qua nihil cum Apostolis simile habent præter nescio quam præposterã *κακοζηλίαν*) vnde tamen *oleum* quod vocant salutis? Quis eos in oleo salutem quærere docuit? quis vim roborandi illi attribuere? An Paulus, qui nos ab elementis huius mundi lõgè abstrahit: qui nihil magis damnat quam talibus obseruatiunculis hærere? Hoc verò non à me, sed à Domino audacter pronũtio, Qui oleum vocant oleum salutis, salutem quæ in Christo est abiurant, Christum abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim ventri, & venter oleo: vtrunq; Domin⁹ destruet. Omnia enim ista infirma elementa quæ vsu ipso intereunt,

Ioh. 20.22. Non magis confirmationem esse sacram quã flatũ Christi Inf. f. 29. κακοζηλία. Vt inf. f. 18. Olei Pp. abusus. *Galat.* 4.9. *Coloss.* 2.20 Sup c. 10. f. 9. 13.

intereunt, nihil ad regnum Dei pertinent, quod spirituale est, & nūquam interiturum. Quid igitur? dixerit aliquis, eadem linea metiris aquam qua baptizamur: & panem ac vinum sub quibus Cœna Domini exhibetur? Respondeo, in Sacramentis diuinitus traditis duo spectanda esse: substantiā rei corporeæ quæ nobis proponitur, & formam quæ illi à verbo Dei impressa est, in qua tota vis iacet. Quatenus ergo substantiam suam retinēt, panis, vinum, aqua, quæ aspectui nostro in Sacramentis offeruntur, valet semper illud Pauli, Esca ventri, & venter escis: Deus vtrunque destruet. Prætereunt enim & euanescunt cum figura huius mundi. Quatenus autē verbo Dei sanctificantur vt Sacramenta sint: non in carne nos retinent, sed verè & spiritualiter docent.

1.Cor.6.13. & Rom.14.17. Aliam esse rat. baptis. & Cœnæ. sup.c.14 s.4 18. sup.s.2. Inf s.34. 1.Cor.6.13.

8 Verùm propius adhuc inspiciamus quot monstra foueat alatque hæc pinguedo. Dicunt isti vnctores, Spiritum sanctum in Baptismo ad innocentiam dari: in confirmatione ad gratiæ augmētum: in Baptismo nos regenerari ad vitam, in confirmatione nos ad pugnam instrui. Et adeò nihil eos pudet, vt negent Baptismum rite sine cōfirmatione perfici posse. O nequitiam! Annon igitur in Baptismo Christo consepulti sumus, facti participes mortis eius, vt & resurrectionis simus consortes? Hanc autem societatem cum morte & vita Christi, Paulus interpretatur mortificationem carnis nostræ & viuificationem Spirit⁹: quòd vetus homo noster crucifixus est, quò nos in nouitate vitæ ambulemus. Quid est instrui ad pugnam, nisi hoc est? Quòd si Dei verbum conculcare pro nihilo ducebant, cur non Ecclesiam saltem reuerebantur, cui tam vbique obsequētes videri volunt? Quid autem grauius in hanc ipsorum doctrinam proferri potest, quàm illud Mileuitani Concilij decretum? Qui dicit Baptismū in remissionem peccatorū dari tantùm, & non in adiutorium futuræ gratiæ, anathema sit. Quòd autem Lucas, eo quem citauimus loco, dicit baptizatos in nomine Iesu Christi fuisse, qui non accepissent Spiritū sanctum: non simpliciter negat, vllo Spiritus dono præditos qui in Christum corde crederent, & ipsum ore confiterentur: sed acceptionem Spirit⁹ intelligit, qua manifestæ virtutes & visibiles gratiæ percipiebātur. Sic dicuntur Apostoli Spiritum accepisse in die Pentecostes, quum longè antea illis à Christo dictum esset, Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Videte malitiosam & fonticam Satanæ fraudem, qui ex Deo estis. Quod verè in Baptismo dabatur, in sua cōfirmatione dari mentitur: vt furtim incautos à Baptismo abducat. Quis iam dubitet, hanc Satanæ esse doctrinam, quæ promissiones Baptismi proprias à Baptismo abscissas aliò deriuat & trāsfert? Deprehenditur, inquam, quali nitatur fundamento præclara ista vnctio. Dei verbum est, Omnes, qui in Christo baptizati sunt, Christum induisse cum suis donis. Verbum vnctorum, Nullam promissionem in Baptismo percepisse, qua in agonib⁹ instruantur. Illa vox est veritatis: hanc mendacij esse oportet. Veriùs ergo definire hanc confirmationem possum quàm ipsi hactenus definierint: nempe insignem esse Baptismi contumeliam, quæ vsum ipsius obscurat, imò abolet: falsam esse Diaboli pollicitationem, quæ nos à veritate Dei abstrahit. Aut si mauis, Oleum Diaboli mendacio pollutum, quòd velut offusis tenebris, simplicium mentes fallit.

3. Eorum de confirmat. commenta. 1 Collatio cū Baptism. Ex decret. Melchiad. Pp.31. *Rom.6.4.* Sup. in annotat. s.5. Can.3. de quo. sup.c.7 s.9. *Act.8.16.* Hunc locū citauit. sup. s.6 c.15. s.6.8. *Act.2.4.* *Mat.10.20* Rom.6.3. 4. Tit.3.5. Eph.5.6. *Gal.3.27.* sup.c.15.s.6 *De Conf. di. 5. cap. Spir. san.* Definit. Pp. confirmat. 2. Confirmat. commentū.

9 Addunt præterea, fideles omnes Spiritum sanctum per manuum impositionem accipere debere post Baptismum, vt pleni Christiani inueniantur: quia nunquam erit Christianus nisi qui cōfirmatione Episcopali fuerit chrismatus. Hæc illi ad verbum, Atqui putabam, quæcunque ad Christianismū pertinent, omnia Scripturis perscripta ac cōprehensa esse. Nunc vt video, aliunde quàm ex Scripturis, vera religionis forma petēda discendaq; est. Dei ergo sapientia, cælestis veritas, tota Christi doctrina, Christianos duntaxat inchoat: oleum perficit. Hac sententia damnan-

sup.1.15. s.19 *Ver. ca.1. de cōf. di. 5. cō. Aure. ca vt ieiun. De conf. dist. 5.*

tur omnes Apostoli, & tot Martyres, quos nunquam fuisse chrismatos certo certius est: quando nondum erat factum oleum quo perfusi, omnes Christianismi numeros implerent, vel potius Christiani fierent, qui nondum erant. Verùm vt taceam, abunde seipsi refellunt. Quotam enim populi sui partem post Baptismum perungunt? cur igitur patiuntur in suo grege tales semichristianos, quorum imperfectioni mederi facile erat? cur tam supina negligentia omittere eos sinunt quod omitti sine graui piaculo non licebat? cur non seueriùs exigunt rem adeò necessariam & sine qua salus obtineri non potest? nisi fortè quis subita morte præpeditus fuerit. scilicet, dum ita licenter contemni patiuntur, tacitè fatentur non tanti esse quanti venditant.

Nota quid ex suo dogmate sequatur.

Trib. rationib. constat. 1.

10 Postremò constituunt: sacram hanc vnctionem maiori in veneratione habendam esse quàm Baptismum: quòd illa summorum Pontificum manibus peculiariter administratur, Baptismus ab omnibus vulgariter sacerdotibus distribuitur. Quid hic dicas nisi planè furiosos esse, qui suis inuentionibus ita blandiuntur, vt præ ipsis sacrosanctas Dei institutiones securè contemnant? Os sacrilegum, túne pinguedinē fœtore duntaxat anhelitus tui inquinatam, & verborum murmure incantatam, audes Christi Sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei sanctificata? At parum hoc ipsum erat tuæ improbitati, nisi etiam præferres. Hæc sunt sanctæ sedis responsa, hæc Apostolici tripodis oracula. Sed quidam eorum hàc, sua quoque opinione, effrænem insaniam cœperunt paulùm moderari. Maiori, inquiunt, veneratione colenda est: fortè non ob maiorem virtutem & vtilitatem quam cōferat: sed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id est in fronte: vel quia maius augmentum virtutum præstat, licet Baptismus plus ad remissionem valeat. Verum prima ratione nónne se Donatistas produnt, qui vim Sacramēti à ministri dignitate æstimant? Faxo tamen vocetur dignior confirmatio à dignitate Episcopalis manus. Sed siquis ab illis sciscitetur vnde tanta prærogatiua Episcopis delata fuerit, quam rationem afferent præter suam *libidinem? Soli Apostoli eo iure vsi sunt, qui soli Spiritū sanctum distribuerunt. An soli Episcopi Apostoli? Imò an omnino Apostoli? Demus tamen & istud: cur non eodem argumento contendunt, solis Episcopis sacramentum sanguinis in Cœna Domini attingendum esse? quod laicis ideo denegant quia solis Apostolis à Domino datum fuerit. Si solis Apostolis, cur non inferunt, Ergo solis Episcopis. Sed Apostolos eo loco simplices *presbyteros faciunt: nunc capitis vertigo aliò eos rapit vt subitò Episcopos creent. Postremò non erat Apostolus Ananias, ad quem tamen Paulus missus est vt visum reciperet, baptizaretur, & impleretur Spiritu sancto. Addam & hoc ad cumulum: Si iure diuino proprium hoc munus Episcoporum fuerat, cur ausi sunt ad plebeios presbyteros transferre? quemadmodum in quadam Gregorij Epistola legitur.

Cap. De his vero. dist. 5. & c præsb. Greg. in regist. l. 3. ca. 9. & 16. In Decr. Innoc. 1. ca. 3. *Lib. 4. sen. di. 7. ca. 2.* Donatist. error. quem refut. Aug. lib. de vnico baptis. Sup. c. 15. s. 16. *De ead. libidine Sup. c. 5. 6. 7. Veri Apost. Sup. c. 3. 4. A simili arg. *Conc. Trident. ses. 6. sub Pio. 4. Anathem. *Act. 9. 17.* De Anania. sup. c. 3. s. 3. *Di. 95. ca. Peruenit.*

11 Altera ratio quàm friuola, inepta, & stolida est, Digniorem vocare suam confirmationem quàm Dei Baptismum: quia in ea frons oleo inficiatur, in Baptismo cranium? quasi verò Baptismus oleo, & non aqua peragatur. Testor verò pios omnes, an non hoc vnū admoliantur isti nebulones, vt Sacramentorum puritatē fermento suo vitient. Dixi * hoc alibi, vix in Sacramētis per rimulas interlucere quod Dei est, inter humanarum inuentionū turbam. Siquis eius rei tum fidē mihi nō habebat, suis saltem magistris nunc habeat. Ecce prǫterita aqua, & nullo numero habita, vnum oleum in Baptismo magnifaciunt. Nos ergo contrà dicimus in Baptismo quoque frontem aqua tingi. Præ hac, vestrum oleum non *vnius stercoris facimus, siue in Baptismo, siue in confirmatione. Quòd siquis pluris vendi alleget, hac pretij accessione siquid boni alioqui inesset vitiatur, tantum abest vt furto venditare liceat fœdissimam imposturam.

*Sup. c. 10. s. 13. 14 c. 15 s. 19. c. 17. s. 37. Sup. s. 9. baptism. ritus. *Sic loquitur Paulus Philip. 3. 8. Inf. 1. 31.

Tertia

Tertia ratione impietatē suam traducunt, dum maius virtutum augmentum conferri in confirmatione garriunt quàm in Baptismo. Impositione manuū Apostoli visibiles Spiritus gratias administrarunt. Qua in re istorum pinguedo se fœcundam ostendit? Sed valeant isti moderatores, qui sacrilegium vnum multis sacrilegijs operiunt. Nodus Gordian⁹ est, quem abrumpere satius sit quàm in dissoluendo tantopere laborare. 3 Ratio impia est Melchiad quam cō firmat. Cōc. Floren.

12 Iam verò quum verbo Dei & probabili ratione defici se videt, prætexunt quod solent, vetustissimam esse hanc obseruationem, & multorum seculorum consensu firmatam. Etiamsi id verum esset, nihil tamen efficiunt: non è terra est Sacramentum, sed è cælo: non ex hominibus, sed ab vno Deo. Deum suæ confirmationis authorem probent oportet, si Sacramentum haberi volunt. Sed quid vetustatem obiectant, quum veteres, dum propriè loqui volunt, nusquam plura duobus Sacramētis recenseant? Si ab hominibus petendum esset fidei nostræ præsidium, habemus arcem inexpugnabilem, nunquam veteribus agnita fuisse pro Sacramentis quæ isti Sacramenta ementiuntur. De manuum impositione loquuntur veteres, sed an sacramentum vocant? Augustinus apertè affirmat nihil aliud esse quàm orationem. Neque hîc mihi putidis suis distinctionibus obganniant, non ad confirmatoriam Augustinum illud retulisse, sed curatoriam vel reconciliatoriam. Extat liber, & in hominum manibus versatur. si in alium sensum detorqueo quàm Augustinus ipse scripsit, cedo, non cōuitijs modò, pro solenni suo more, sed sputis me obruant. Loquitur enim de ijs qui à schismate ad Ecclesiæ vnitatem redibant. Eos iteratione Baptismi opus habere negat: sufficere enim manuum impositionem, vt per vinculum pacis Spiritum sanctum illis Dominus largiatur. Quoniam autem absurdum videri poterat manuum impositionem repeti potiùs quàm Baptismum: discrimen ostendit. Quid enim (inquit) aliud est manuum impositio quàm oratio super hominem? Atque hunc esse sensum ex altero loco apparet, vbi dicit, Propter charitatis copulationem, quod est maximum donum Spiritus sancti, sine quo non valent ad salutem quæcunque alia sancta in homine fuerint, manus hæreticis correctis imponitur. Prætexunt vetustatem. Eod. arg. eos refut. Sup. §. 5. Mat. 21. 25. Quod sup. toties dictū est. c. 1 of. 15 c. 14. §. 20. c. 18. §. 19. 20. Sup. §. 2. 3. *Lib. 3. de Bapt. cont. Donatist. cap. 16.* Sup. §. 4. citauit etiam Hieron. & Leon. In hūc sensum. *Lib. 5. ca. 23.*

13 Vtinam verò morem retineremus quem apud veteres fuisse admonui, priusquam abortiua hæc Sacramenti larua nasceretur. non vt esset confirmatio talis qualē isti fingunt, quæ sine Baptismi iniuria nec nominari potest: sed catechesis, qua pueri aut adolescētiæ proximi, fidei suę rationem coram Ecclesia exponerent. Esset autem optima catechizandi ratio si formula in hunc vsum conscripta esset, summam continens & familiariter explicans omnium ferè religionis nostræ capitum, in quæ vniuersa fidelium Ecclesia consentire sine controuersia debet. puer decennis Ecclesiæ se offerret ad edendam fidei confessionem: rogaretur de singulis capitibus, ad singula responderet: siquid ignoraret, aut minùs intelligeret, doceretur. Ita vnicam, veram & synceram fidem, qua vnanimiter Deum vnum colit fidelium populus, teste & spectante Ecclesia profiteretur. Hæc disciplina si hodie valeret, profectò parentum quorūdam ignauia acueretur, qui liberorum institutionem quasi rem nihil ad se pertinētem, securè negligunt, quam tum sine publico dedecore omittere non possent. maior esset in populo Christiano fidei consensus, nec tanta multorum inscitia & ruditas. non adeò temere quidam nouis & peregrinis dogmatibus abriperentur. omnibus denique esset quædam velut methodus doctrinæ Christianæ. Optat veterē cōfirmat. restitui. vt sup. in fine. §. 4. Ideo olim in Alexandria fuerāt Catechistæ & Catechumeni. vt ex hist. Eccl. Socr. lib. 5. cap. 21. Inter catechistas quōdam fuit Origen.

De Pœnitentia.

14 PRoximo loco statuunt Pœnitentiam: de qua sic confusè & perturbatè disserūt vt nihil certi nec solidi ex eorū doctrina referre Sacram. nō esse pœnitētis cōtendit

Mart.loc.8. Clas.3.s.10. Beza cap 7. art.11.titulo de pœnitent.Pp. De veteri ritu circa pœnitentes

possint conscientiæ. Nos alio loco, quæ de pœnitentia didiceramus ex Scripturis, tum deinde quid & illi doceant, prolixè enarrauimus nunc id tantùm nobis attingendum erit, quid rationis habuerint qui opinionem de Sacramento, quæ in templis ac scholis diu antehac regnauit, excitarunt. Dicam tamen prius aliquid breuiter de veteris Ecclesiæ ritu, cuius prætextu abusi sunt illi ad stabiliendum suum commentum. Hunc ordinẽ in publica pœnitentia obseruabant, vt qui iniunctis sibi satisfactionibus defuncti erant, solenni manus impositione reconciliarentur. Symbolum illud erat absolutionis, quo & ipse peccator erigebatur corã Deo veniæ fiducia, & Ecclesia admonebatur vt eũ benignè, abolita offensæ memoria, in gratiam reciperet. Hoc Cyprianus sæpenumero appellat, Pacẽ dare. Quò autem & grauior esset, & plus commendationis apud populũ haberet ista actio, cõstitutum fuit vt semper Episcopi authoritas hic intercederet. Hinc illud decretũ Concilij Carthaginensis secundi, Recõciliare publicè pœnitentem in Missa presbytero non liceat. Et alterum Concilij Arausicani. Qui pœnitentiæ tempore ex hac vita migrant, sine recõciliatoria manus impositione ad communionem admittantur. si reuelauerint ex morbo, stent in ordine pœnitentium: completoq; tempore, recõciliatoriam manus impositionem ab Episcopo accipiant. Item Carthaginensis tertij: Presbyter sine authoritate Episcopi non reconciliet pœnitentem. Hæc omnia eò spectabant, ne nimia facilitate seueritas quam seruari in ea re volebant, collaberetur. Episcopum ergo cognitorem esse voluerunt, quem verisimile erat in examine habendo circunspectionem fore. Quanquam Cyprianus alicubi tradit, non solum Episcopum manum imposuisse, sed totum etiam clerum. sic enim loquitur, Pœnitentiam agunt iusto tẽpore: deinde ad cõmunionem veniũt. & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Postea successu temporis eò delapsa res est vt extra publicam pœnitentiam in priuatis quoq; absolutionibus hac ceremonia vterentur. Hinc illa distinctio apud Gratianum inter publicam & priuatam reconciliationem. Ego veterem illam obseruationem, de qua Cyprianus meminit, sanctam & Ecclesiæ salutarẽ fuisse iudico: ac hodie restitutam esse cuperem. Recẽtiorem hanc tametsi improbare, vel saltem acriùs insectari non audeo, minus tamen necessariam arbitror. Vtcunque sit, videmus tamen manuum impositionem in pœnitentia ceremoniam esse ab hominibus, non à Deo institutam, quæ inter res medias & externa exercitia ponenda sit: non illa quidem contemnenda, sed quæ inferiore loco esse debeant quàm quæ Domini verbo nobis sunt commendata.

Li.epist.1. epist.2. Et Conc. Carth.4. ca. 80.& 82. Lege sup.c. 11 s.6.7.& c.12.s.6. Ca.4. Arausic 1.can.13. *Cap.31.* Legitur in quibusd. 32 Vide Sozo. Eccl.hist. lib.7.ca.16. *Li.epist.3. epist.14.* *In Decre. 26.quæ.6.* Vide quæ de excommunicat. Sup.c.12.à s.5.ad 14.

Lib.4.sen. di.22. ca.3. Nõ inter se cõsentiunt. Vide in decr.q.1.c. Arianos. Hũc grat.locum refut. Mart. loc.8. Clas. 3.s.16. *Sup.c.14. s.1.l.3.c.3. s.5. *Lib.3.quæ. vet.Testa.*

15 Romanenses autem & Scholastici (quibus solenne est oĩa perperam interpretando corrũpere) anxiè in reperiendo hic Sacramẽto desudant. nec mirum videri debet: nodũ enim in scirpo quærunt. Quod tamen optimum habent, rem implicitam, suspensam, incertam, opinionũ q; varietate confusam ac turbatam relinquunt. Dicunt ergo, vel pœnitentiam exteriorem esse Sacramentum: &, si ita est, existimari debere signum esse interioris pœnitentiæ, id est contritionis cordis, quæ erit res sacramenti: vel vtranque simul esse sacramentum: nec duo, sed vnum completum. Verùm exteriorem esse sacramentum duntaxat, interiorem, rem & Sacramentum. Remissionem autem peccatorum, rem tantùm, & non sacramentum. * Qui sacramẽti definitionem suprà à nobis positam memoria tenent, ad eam exigant id quod dicunt esse sacramentum, & inuenient non esse ceremoniã externã à Dño institutã ad fidei nostræ confirmationem. Quòd si causentur, definitionem meam legem non esse cui parêre necesse habeant: audiant Augustinum, quem sacrosanctum se habere fingunt. Sacramenta (inquit) propter carnales, visibilia instituta sunt: vt ab ijs quæ oculis cernũtur ad ea quæ intelliguntur, Sacramentorum gradi-

bus transferantur. Quid tale aut ipsi vident, aut alijs queunt ostendere in eo quod sacramentum pœnitentiæ vocant? Idem alibi, Sacramentum ideo dicitur quia in eo aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Neque vllo modo, sacramento pœnitentiæ (quale fingunt ipsi) conueniunt hæc: vbi nulla species est corporalis quæ spiritualem fructum repræsentet.

In ser. quodā de Bapt. infant. Itē de cōse. dist. 2.

16 Ac (vt istas belluas in sua arena conficiam) si vllum hîc Sacramentum quæratur, nónne longè speciosius iactari poterat absolutionem Sacerdotis Sacramentum esse, quàm pœnitentiam vel interiorem vel exteriorem? Promptum enim erat dicere, ceremoniam esse ad confirmandam fidem nostram de peccatorum remissione, habereque promissionem clauium, vt vocant, Quodcunque ligaueritis aut solueritis super terram, erit solutum & ligatum in cælis. Sed obiecisset quispiam, plerosque solui à Sacerdotibus quibus nihil tale accedit tali absolutione: quum ex eorū dogmate Sacramenta nouæ Legis efficere debeant quod figurant. Ridiculum. Vt in Eucharistia duplicem *manducationem statuunt, Sacramentalem, quæ bonis ęquè ac malis communis est: spiritualem, quæ bonorum tantùm est propria: cur non & absolutionem bifariam percipi fingerent? Nec tamen hactenus intelligere potui quid sibi vellent cum illo suo dogmate: quod quàm longè à Dei veritate dissideat docuimus quum id argumentum seriò tractaremus. Tantùm hîc ostendere volo, hunc scrupulum nihil impedire quominus absolutionem Sacerdotis Sacramentum nuncupent. Respondere enim per os Augustini licebat, Sanctificationem esse sine visibili Sacramento, & visibile Sacramentum sine interiori sanctificatione. Item Sacramēta in solis electis efficere quod figurant. Item, Induere Christum alios vsque ad Sacramenti perceptionem, alios vsque ad sanctificationem. Illud, bonos & malos pariter facere, istud, bonos solos. Sanè hallucinati sunt plusquam pueriliter, & cæci in sole fuerunt, qui quum multa difficultate æstuarent, rem planam adeò & cuiuis obuiam non perspexerunt.

Absol. sacerdotis poti* esse sacram. vt de manuū imposit. Sup. s. 4. 13. Mat. 16. 19. & 18. 18. Ioan. 20. 23. l. 3. c. 4. s. 12. 15. 20. c. 11. s. 1. 2. c. 12. s. 10. * Magist. sē. lib. 4. dist. 9. Sup. c. 17. s. 33. *Lib. 3. quæ. vet. Testa. De Bapt. paruulorum Li. 5. de Ba. cōt. Donat.*

17 Ne tamen animos tollant, quacunque in parte Sacramentum posuerint, nego iure haberi pro Sacramento. Primùm quòd nulla Dei promissio singularis ad hanc rem extet, vnica Sacramenti *Hypostasis*. Deinde quòd quæcunq; hîc ceremonia proferatur, merum sit hominum inuentum: quum ceremonias sacramentorum nonnisi à Deo institui posse iam definitum sit. Mendacium ergo & impostura fuit quod de sacramento pœnitentiæ commenti sunt. Ementitum hoc sacramentum ornarunt quo decebat elogio, secundam esse tabulam post naufragium: quia si quis vestem innocentiæ in Baptismo perceptam pęccando corruperit, per pœnitentiam reparare potest. Sed dictum est Hyeronimi. Cuiuscunque sit, quin planè impium sit excusari nequit, si ex eorum sensu exponitur. Quasi verò per peccatum deleatur Baptismus, & non potius in memoriam reuocandus sit peccatori quoties de peccati remissione cogitat, vt illinc sese colligat, animumque recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remissionem se impetraturum quæ sibi in Baptismo promissa sit. Quod autē durè & impropriè Hieronymus dixit, pœnitentia reparari Baptismum (à quo excidunt qui excommunicari ab Ecclesia merentur) boni isti interpretes ad suam impietatem trahunt. Aptissimè itaque dixeris si Baptismum vocaueris pœnitentiæ Sacramentum, quum in confirmationem gratiæ & fiduciæ sigillum ijs datus sit qui pœnitentiam meditantūr. Quod ne commentum esse nostrum putes, præterquam quòd Scripturæ verbis conforme est, apparet in veteri Ecclesia fuisse peruulgatum instar certissimi axiomatis. Nam in libello De fide ad Petrum, qui Augustino inscribitur, Sacramentum fidei & pœnitentiæ dicitur. Et quid ad

vide sup. s. 2. Inf. s. 3. & 33. Hypostasis sacram. *Lib. 4 sent. dist. 14. ca. 1 De pænit. dist. 1. ca. 2.* Vt dictū est l. 3. c. 4 s. 1. Ex Hieron. super Iesa. ca. 3. & sup. Dan. Lomb. lib. sent. 4. dist. 14. A. *Ca 30. Citat Decret. 15. quæ 1. cap. Firmiss.*

Mar.1.4. *Luc.3.5.* incerta confugimus? Quasi verò apertius quippiam requirendum sit, quã quod recitat Euangelista: Iohannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.

De vltima, vt vocant, vnctione.

3. Quale sit hoc sacram. Lomb. sent. li.4. dist.23. Hæc verba continēt. in Cõc. Florēt. peract. *Iac.5.14.* Locus Iac. expenditur etiã inf.s.21 *Sup. à s.4. ad 17. *Marc.6.13* Vide Mart. lo.8. clas.3. s.15. Beza cap.7. art.11. paulò ante 12. *Ioh.9.6.* *Mat.9.29.* *Luc.18.42.* *Act.3.6.&5.16.&19 1.* *l.3.c.1.s.3 *Psal.45.8.* *Rom.12.* *1.Cor.12.*

18 TErtium fictitium Sacramentum, est extrema vnctio: quæ nonnisi à Sacerdote perficitur, idque in extremis (sic loquuntur) & oleo ab Episcopo consecrato, atque hac verborum forma, Per istam sanctam vnctionem, & pijssimam suam misericordiam indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per visum, per auditum, odoratum, tactum, gustũ. Eius duas esse virtutes fingunt, peccatorum remissionem, & corporalis morbi leuamen, si ita expediat: sin minus, animæ salutem. Aiunt autem institutionem ab Iacobo positã esse, cuius verba sunt, Infirmatur quis inter vos? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: fideique obsecratio saluum reddet laborantem: ac eriget eum Dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiusdem rationis est ista vnctio, *cuius esse manuum impositionem suprà demonstrauimus: nempe histrionica hypocrisis, qua citra rationem & sine fructu, Apostolos referre volunt. Refert Marcus, Apostolos in prima sua missione iuxta mandatum quod à Domino acceperant, mortuos suscitasse, dæmonia eiecisse, leprosos mundasse, infirmos sanasse, in curatione autem ægrorum, oleum adhibuisse. Vngebant, inquit, oleo multos infirmos: & sanabantur. Huc respexit Iacobus quum iussit accersi presbyteros ad vngendum infirmum. Talibus ceremonijs nullum altius subesse mysterium facilè iudicabunt qui obseruarint quãta libertate & Dominus & eius Apostoli versati sint in rebus illis externis. Dominus cæco redditurus visum, ex puluere & sputo lutum composuit, alios tactu sanauit, alios verbo. Ad hunc modum Apostoli alios morbos solo verbo, alios tactu, alios vnctione curarunt. At verisimile est vnctionem istam non temere (vt nec omnia alia) fuisse vsurpatam. Fateor: non tamen vt esset curationis organum, sed symbolum duntaxat, quo imperitorum ruditas admoneretur vnde tanta virtus prodiret: ne scilicet eius laudem Apostolis tribuerent? * Oleo autem significari Spiritum sanctum eiusque dona, vulgare ac tritum est. Cæterum euanuit gratia illa curationum, quemadmodum & reliqua miracula: quæ ad tempus edi voluit Dominus quo nouam Euãgelij prædicationem in æternum admirabilem redderet. Vt igitur maximè demus, vnctionem Sacramentum fuisse earum virtutum quæ tum per manus Apostolorum administrabantur: nihil nunc ad nos pertinet, quibus virtutum administratio commissa non est.

Non magis esse Sacram. quàm alia quęuis sym. *Ioh.9.7.* *Act.20.10.* Ioan.9.6. Inf.s.29. Mart.loc.8. class.1.s.20. Mat.28.20. Marc.16.17. 18.

19 Et qua maiori ratione Sacramentum ex hac vnctione faciunt quàm ex alijs quibusuis symbolis quæ nobis in Scriptura cõmemorãtur? Cur non aliquam natatoriam Siloah destinant, in quam certis temporum vicibus se immergant malè habentes? Frustra, inquiunt, id fieret. Certè non magis frustra quàm vnctio. Cur non mortuis incubant, quoniam puerum mortuum, illi incubando, suscitauit Paulus? Cur non lutum ex sputo & puluere Sacramentum est? Sed alia singularia exempla fuerunt: hoc autem ab Iacobo præcipitur. nempe pro eo tempore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiusmodi Dei benedictione fruebatur Ecclesia. Affirmãt quidem eandem etiamnum vim suæ vnctioni inesse: sed aliter experimur. Nemo iam miretur quomodo animas quas verbo Dei hoc est vita & luce sua spoliatas, stupidas esse & cæcas sciebant, tanta confidentia ludificati sint: quum nihil eos pudeat, corporis sensus viuos ac sentientes velle fallere. Ridiculos ergo se faciunt dum gratia curationum præditos sese iactant. Adest sanè suis Dominus omnibus seculis, & eorum languoribus quoties opus

opus est, medetur, non minùs quàm olim: manifestas tamen illas virtutes non ita exerit, nec miracula per Apostolorum manus dispensat: quia & temporale fuit illud donum, & aliqua etiam ex parte hominum ingratitudine statim intercidit.

Miracula temporale donum.

20 Itaque vt non abs re Apostoli gratiam curationum sibi demãdatam, olei symbolo, palàm testati sunt, non suam, sed Spiritus sancti esse virtutem: ita rursum Spiritui sancto sunt iniurij qui putidum & nullius energiæ oleum faciunt eius virtutem. Perinde id est ac siquis diceret, omne oleum virtutem esse Spiritus sancti, quod eo nomine in Scriptura nuncupetur: omnem columbam esse Spiritum sanctum, quòd ea specie apparuerit. Verũ de ijs viderint. Quod nobis in præsentia abundè est, certo certius perspicimus, eorum vnctionem Sacramentum non esse: quæ nec ceremonia est à Deo instituta, nec vllã promissionem habet. Siquidem quũ duo ista in Sacramento exigimus, vt ceremonia sit à Deo instituta, vt Dei promissionem habeat: simul postulamus vt ceremonia illa nobis tradita sit, & promissio ad nos spectet. Non enim Circuncisionem iam Sacramentũ Christianæ Ecclesiæ quisquam esse contendit, tametsi & Dei institutum erat, & promissionem annexam habebat: quia nec nobis mãdata fuit, nec promissio quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadem cõditione data. Promissionem quam in vnctione ferociter iactant, nobis non esse datam euidéter demonstrauimus, & ipsi experientia declarant. Ceremonia vsurpari non debuit nisi ab ijs qui curationum gratia præditi fuerant: non ab istis carnificibus, qui plus mactando ac trucidando valent, quàm sanando.

Iniuriam facere Spiritui sancto.
Mat. 3. 16.
Ioh. 1. 32.
Nõ omne oleũ est Spiritus sacram.
Inf. f. 19.
Vide sup. c. 14. à f. 18. ad 23.
item de circuncisione c. 16. f. 2. 3. 4
Vt sup. f. 18.

21 Quanquam etiamsi obtinuerint, huic ætati conuenire quod de vnctione ab Iacobo præcipitur, (à quo longissimè absunt) ne sic quidem adhuc multum promouerint in approbanda sua vnctione qua hactenus nos illeuerunt. Iacobus omnes infirmos vult inungi: isti non infirmos, sed semimortua cadauera, sua pinguedine inficiunt: quum iamiam anima in primoribus labris laborat, vel (vt ipsi loquuntur) in extremis. Si præsentem habent medicinam in suo sacramento, qua vel morborum acerbitatem leniant, vel saltem aliquod animæ solatium adferant, crudeles sunt qui nunquam in tempore medentur. Iacobus vult infirmum vngi à senioribus Ecclesiæ: isti vnctorem non admittunt nisi sacrificulum. Quòd apud Iacobum presbyteros interpretantur Sacerdotes, & pluralem numerum ad decorem positum nugantur, nimis friuolum est: quasi verò Ecclesiæ eo tempore sacrificorum examinibus abundarint, vt in longa pompa procedere potuerint ad ferendum sacri olei ferculum. Iacobus dum simpliciter vngi infirmos iubet, non aliam vnctionem mihi significat, quàm vulgaris olei: nec aliud habetur in Marci narratione. Isti oleum non dignantur nisi ab Episcopo consecratum: hoc est, multo halitu calefactũ, multo murmure incantatum, & nouies flexo genu salutatum: ter, Aue sanctum oleum: ter, Aue sanctum chrisma: ter, Aue sanctum balsamum. A quo tales exorcismos hauserunt? Iacobus dicit, Vbi vnctus oleo fuerit infirmus, & precatio concepta fuerit super eum, si in peccatis fuerit, remissum iri: vt scilicet abolito reatu, pœnæ leuationem impetrent: non intelligens, pinguedine deleri peccata, sed fidelium orationes, quibus afflictus frater Deo commendatus fuerit, non fore irritas. Isti per sacram suã, id est abominabilem vnctionem, peccata remitti, impiè mentiuntur. En quàm pulchrè proficient, vbi Iacobi testimonio pro sua libidine prolixè abuti permissi fuerint. Ac ne diutius sit nobis in probatione laborandum, hac difficultate nos eorum quoque annales liberant. Referunt enim Innocentium Papam, qui Augustini ætate Romanæ Ecclesiæ præfuit, instituisse vt non presbyteri modò, sed omnes etiam Christiani oleo vterentur, in suam suorumque necessitatem vngendo. Author Sigebertus in Chronicis.

Collatio Pp. Iacobi vnctionis.
Iac. 5. 14.
Sup. f. 18.
Quando inungunt Pp.
Nõ fuisse olim in eccle. sacrificulos.
sup. c. 4. f. 2. 3
Mar. 6. 13.
Lomb lib. 4 dist. 23.
quod tribuũt Syluestro can. 4.
Postea in Cõc. Carth. 2. can. 3.
Chrisma etiã tribuũt Fabia. Epist. ad Episcop. oriẽtales de conf. d 3. c. literis nostris.

De ordinibus Ecclesiasticis.

4 Fictū sacrā. Mart. loc. 8. clas. 3. s. 13. Beza cap. 7. art. 11. 12. De ordinib. Papist. Aduers. 13. faciunt sacramenta. Cōc. Tridē. sess. 7. sub Pio 4. *Lib. 4. sent. dist. 24.* de quib. obiter. sup. c. 5. s. 9. *Iesa.* 11. 2. Spiritus elegia. lege l. 3. c. 1. s. 3. *Ezec.* 1. 20. *Rom.* 1. 4. *&* 8. 15. *Opinio hæc est Hugo. Altera Gui Parisien. Isid. l. 7. & Mo. allegatur. ca. cler. dist. 21. & dist. 23. ca. Lector, & ca. Ostiari⁹.* *Ioh.* 2. 15. *Ioh.* 10. 7. *Luc.* 4. 17. *Mar.* 16. 33. *l. 1. c. 11. s. 14. Inf. s. 35. *Ioh.* 8. 12. *Ioh.* 3. 4. *Mat.* 26. 26. *Mat.* 27. 50. *Ephe.* 5. 2.

22 QVartum locum in eorum catalogo tenet sacramentum Ordinis: sed adeò fœcundum, vt septem ex se sacramentula pariat. Est verò istud perquàm ridiculum, quòd quum affirment septem esse Sacramenta, dum recensere ipsa volunt, tredecim enumerant. Neque verò causari possunt, vnum esse sacramentum quia omnia in vnum sacerdotium tendunt, & velut quidam ad ipsum sunt gradus. Siquidem quum in singulis diuersas esse ceremonias constet, diuersas esse gratias ipsi loquantur: nemo dubitet quin septem sacramenta dici debeant si eorum placita recipiuntur. Et quid, quasi rem ambiguam, controuertimus, quando ipsi planè distinctéque septem declarant? Primùm autem obiter perstringemus, quot & quàm insulsas absurditates nobis ingerant, dum nobis suos ordines pro sacramentis commendare volunt: deinde an omnino sacramentum dici debeat ceremonia qua vtuntur Ecclesiæ in ordinandis ministris, videbimus. Septem ergo ordines vel gradus Ecclesiasticos faciunt: quos insigniunt titulo sacramenti. Sunt autem, *Ostiarij, Lectores, Exorcistæ, Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes.* Et septem quidem esse dicunt propter septiformem Spiritus sancti gratiam, qua prædití esse debent qui ad eos promouentur. Augetur autem illis & largiùs cumulatur in promotione. Iam numerus ipse peruersa Scripturæ interpretatione consecratus est: quòd videntur sibi apud Iesaiam legisse, septem Spiritus sancti virtutes, quum & verè plures non referantur ab Iesaia quàm sex: nec Propheta omnes eo loco concludere voluerit. tam enim alibi Spiritus vitæ sanctificationis, adoptionis filiorum dicitur, quàm illic sapientiæ, intelligentiæ, cōsilij, fortitudinis, scientiæ, & timoris Domini. Quanquam alij acutiores, non septem ordines, sed nouem faciunt, ad similitudinem, vt aiunt, triumphantis Ecclesiæ. Atque inter eos etiam pugna est, quòd alij clericalem tonsuram volunt esse primum omnium ordinem: Episcopatum vltimum. Alij exclusa tonsura, Archiepiscopatum ordinibus annumerant. Isidorus aliter distinguit, facit enim diuersos, Psalmistas & Lectores. Illos cantionibus præficit, hos legendis Scripturis quibus plebs erudiatur. Atque hæc distinctio Canonibus obseruatur. In tanta varietate quid sequi aut fugere nos volunt? Dicamúsne septem esse ordines? Sic docet magister scholæ: sed illuminatissimi doctores aliter determinant. Rursum inter se ipsi diffident. Præterea sacratissimi Canones aliò nos vocant. Sic scilicet consentiunt homines quum de rebus diuinis sine verbo Dei disceptant.

23 Verùm hoc omnem stultitiam superat, quòd in singulis Christū sibi collegam faciunt. Primū, inquiunt, ostiarij munere functus est, quādo vēdentes & ementes, flagello ex funiculis facto, è templo eiecit. Ostiariū se esse significat, quum dicit, Ego sum ostium. Lectoris munus assumpsit, quum in synagoga Iesaiam legit. Exorcistæ officio functus est, quum linguam & aures surdi & muti, saliua tangens, auditum reddidit. Acoluthū se esse his verbis testatus est, Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Subdiaconi officio functus est, quum linteo præcinctus pedes discipulorum lauit. Diaconi personam sustinuit, quum corpus & sanguinem distribuit in Cœna. Sacerdotis partes impleuit, quum in cruce Patri se hostiam obtulit. Hæc absque risu adeò audiri non possunt vt mirer absq; risu scripta esse, *si tamen homines erant qui scribebant. Sed in primis spectabilis est argutia qua in acoluthi nomine philosophantur, *Ceroferarium* appellantes verbo (vt arbitror) magico, certè inaudito gentibus ac linguis omnibus. quum ἀκόλυθος Græcis simpliciter significet pedissequū. Quanquam si his seriò refellendis inhæream, iure & ipse quoque ridear: adeò friuola sunt & ludicra.

24 Ne tamen mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda est obiter eorum vanitas. Creant eximia pompa ac solennitate suos lectores, psalmistas, ostiarios, acoluthos, ad ea ministeria exequẽda quibus vel pueros, vel certè quos vocant laicos præficiunt Quis enim cereos vt plurimum accendit, quis vrceolo vinum & aquam infundit, nisi puer, aut ex laicis sordidulus aliquis qui ex ea re quæstum facit? Nónne ijdem canunt? nónne templorum ianuas claudunt & aperiunt? Quis enim in eorum templis vnquam vidit vel acoluthum, vel ostiarium suis partibus fungẽtem? Quin potiùs qui puer acoluthi munere functus est, quum in ordinem acoluthorũ cooptatur, desinit esse id quod dici incipit, vt videantur ex professo velle munus ipsum abijcere quum titulum assumunt. En cur Sacramentis consecrari & Spiritum sanctum accipere necesse habeant, nempe vt nihil agant. Si prætexãt, hanc esse temporum peruersitatem, quòd ministeria sua deserunt ac negligunt, simul fateantur nullũ hodie esse in Ecclesia vsum nec fructum sacrorum suorum ordinum, quos mirificè deprædicant, totamq; Ecclesiam suam anathemate plenam: quandoquidem cereos & vrceolos à pueris & prophanis attrectari permittat, quibus tangendis nulli digni sunt nisi in acoluthos consecrati: quando cantiones ad pueros ablegat, quæ nisi ab ore consecrato audiri non debebant. Exorcistas verò in quem tandem finem consecrant? Audio Iudæis fuisse suos exorcistas: sed ab exorcismis dictos video, quos exercebant. De ementitis istis exorcistis quis vnquam fando audiuit quòd specimen vnum suæ professionis ediderint? Fingitur illis potestas data imponendi manus super energumenos & catechumenos, & dæmoniacos: sed tali se potestate præditos dæmonibus persuadere non possunt, non modò quia eorum imperijs non cedunt dæmones, sed etiam quia ipsis imperant. Vix enim decimũ quenque reperias qui non malo spiritu agatur. Quæcunque igitur de minutulis suis ordinibus balbutiunt, cõflata sunt ex inscitis insulsisq; mendacijs. De veteribus acoluthis & ostiarijs & lectoribus, alibi dictum est, quum Ecclesiæ ordinem exponeremus. Nobis hîc propositum est duntaxat pugnare contra nouitium illud inuentum de septemplici sacramento in ordinibus Ecclesiasticis: de quo nusquam alibi apud quàm ineptos istos rabulas, Sorbonistas & Canonistas legitur.

Vana esse nomina sine munere. vt sup de eorũ presbyt. c. 5 §. 4. 5. Itẽ ibid. §. 15 Lomb. de acoluth. ibi. dist. 24 F. Canones de conuersat. cleric. lege in decr. dist. 23 & 44 & mult. alijs. Act. 19. 13. De Exorcist. Lõb. ibid. E. Mart. de exorcism. & exorcist. lo. 9. cla. 4. à §. 6. ad finem. Vt sup. ex Aug. toties pbauit. §. 2. c. 18. §. 19. 20.

25 Iam de ceremonijs quas adhibent videamus. Principiò, quoscunque in militiam suam adscribunt, communi symbolo initiant in clericatum. Radũt enim eos in vertice: vt corona regale decus significet, quia Reges debent esse clerici, vt se & alios regant. De ijs enim sic loquitur Petrus, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. At sacrilegium fuit, quod vniuersæ Ecclesiæ tribuitur, solis sibi arrogare, & titulo superbè gloriari quem fidelibus præripuerant. Petrus totã Ecclesiam alloquitur: isti ad pauculos rasos detorquent: quasi solis illis dictum sit, Sancti estote: quasi soli illi sanguine Christi acquisiti sint, quasi soli illi per Christum facti sint regnum & sacerdotium Deo. Assignant deinde & alias rationes: summitas capitis denudatur, vt eorum mens ad Dominũ libera demõstretur, quæ reuelata facie, Dei gloriã contempletur. vel vt vitia oris & oculorum doceantur præcidenda. Vel rasura capitis est temporalium depositio: circunferentia verò coronæ reliquiæ sunt bonorum quæ ad sustentationem retinentur. Omnia in figuris: quia scilicet velum templi nondum scissum est. Itaq; persuasi se præclarè defunctos esse suis partibus quòd talia per coronam suam figurauerint, nihil eorum re ipsa præstant. Quousque nos talibus fucis & præstigijs ludent? Clerici detonsis aliquot capillis significant temporalium bonorum abundantiam se abiecisse, gloriam Dei contemplari, aurium oculorumque concupiscentiam mortificasse: at nullum est hominum genus rapacius, stupidius, libidinosius. Cur non magis sanctitatem verè exhibent

Ca. Dup. ra. quæ. 1. Cerem. Pp. 1. Pet. 2. 9. Lib. 4. sent. dist. 24. cap. Duo sunt. Leui. 15. 44. & 3. 19. Cont. vide c. 3. §. 15. 16. c. 4. §. 9. Lib. 4. sent. dist. 24. c. 1. Sup. c. 12. §. 22.

quàm falsis mendacibusque signis ipsius speciem simulant?

Ineptè originé suæ coronæ à Nazar. &c. deducere.

26 Porrò quũ dicunt coronam clericalem habere originem à Nazaræis, & rationem, quid aliud adferunt quàm sua mysteria à Iudaicis ceremonijs nata esse, vel potiùs merum esse Iudaismum? Quòd autem addunt, Priscillam, Acylam & Paulũ ipsum suscepto voto sibi rasisse caput, vt purificarentur: crassam suam ignorantiam produnt. Nusquam enim legitur de Priscilla: ac de Acyla etiam incertũ est. siquidem tam ad Paulum referri potest tonsura illa quàm ad Acylã. Ne verò illis relinquamus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: Obseruandum est simplicioribus, Paulum nunquam caput sibi totondisse ad sanctificationem aliquam: sed duntaxat vt fratrum infirmitati seruiret. Soleo eiusmodi *vota* appellare *charitatis* non pietatis: hoc est non suscepta ad cultum aliquem Dei, sed ad tolerandam infirmorum ruditatem: quemadmodum ipse ait, Iudæis se Iudæum factum, &c. Ergo hoc fecit, & quidem semel, atque ad breue tempus, vt Iudæis se tantisper accommodaret. Isti quum Nazaræorũ purificationes nullo vsu imitari volunt, quid aliud quàm alterum Iudaismũ erigunt dum veterem perperam æmulari affectant? Eadem religione decretalis illa Epistola composita est, quæ prohibet clericis, iuxta Apostolum, ne comam nutriant, sed instar sphæræ radant. quasi Apostolus, docẽs quid viris omnibus decorum sit, de sphærica clericorum rasura solicitus fuerit. Hinc lectores reputent qualis sint energiæ ac dignitatis alia quæ sequuntur mysteria, quibus talis est ingressus.

Act. 18.18.
Ignor. Pp. exempl.
1. Cor. 9. 20. de quib. sup c. 13. à s. 1. ad 7.
Num. 6. 18.
Mar. de Nazar. voto lo. 6. clas. 3. s. 7. &c.
Ca Prohibe. dist. 23.
1. Cor. 11. 4.

27 Vnde originem habuerit clericorum tonsura, abundè vel ex vno Augustino constat. Quum illo seculo capillum non alerent nisi delicati, & qui nitorem elegantiamque non satis virilem affectabant: videbatur esse non boni exempli si clericis id permitteretur. Iubebantur ergo clerici vel tondere caput, vel radere, ne quam effœminati cultus speciem præ se ferrent. Adeò autem id vulgare erat, vt monachi quidam, quò magis suam sanctimoniam notabili distinctoque ab alijs habitu venditarent, comam demitterẽt. Quum verò postea res ad crines redijsset, & ad Christianismum accederent gentes quædam, quæ semper comatæ fuerant, vt Gallia, Germania, Anglia: verisimile est clericos vbique rasisse caput, ne comæ ornamentum viderentur affectare. Tandem corruptiore seculo, quum prisca omnia instituta vel inuersa forent, vel in superstitionem degenerassent, quia in rasura clericali nihil cernebant causæ (neque enim quicquam retinuerant præter stultam imitationem) ad mysterium confugerunt: quod nunc superstitiosè nobis obtrudunt pro sacramenti sui approbatione. Ostiarij in consecratione claues templi accipiunt, quò sibi mandari custodiam intelligant. Lectores, sacra Biblia. Exorcistæ, formulas exorcismorum, quibus super energumenos & catechumenos vtantur. Acoluthi, cereos & vrceolum. En ceremoniæ quibus (si Deo placet) tantum inest arcanæ virtutis vt esse possint gratiæ inuisibilis non modò signa ac tesseræ, sed etiam causæ. Hoc enim secundùm suam definitionem postulant, quum inter sacramenta haberi volunt. Verùm vt paucis absoluam, dico absurdum esse quod in scholis & Canonibus minores istos ordines sacramenta faciunt: quando eorum etiam qui hoc tradunt confessione, primitiuæ Ecclesiæ incogniti fuerunt, & multis postea annis excogitati. Sacramenta autem, quum Dei promissionem contineant, neque ab Angelis, neque ab hominibus, sed à Deo solo institui debent: cuius vnius est promissionem dare.

Aug. de ope. monach. in fine.
Item in Retract.
Origo vera tonsuræ.
Id etiam videre est ex Cõc. Tolet. 4. can. 40.
Et ante in cõc. Carth. 4. can. 44.
Lib. 4. sent. dist. 24. ca. 3. 4. 5. 6.
Idẽ Lomb. de catechis. & exorcis. ibid. dist. 6. cap. 18.
Minores ordines de quib. sup. c. 4. s. 9.

28 Supersunt tres ordines, quos maiores vocant. Ex quibus Subdiaconatus (vt aiunt) in eum numerum translatus est, ex quo turba illa minorum pullulare cœpit. Quia autem videntur pro his testimonium habere à verbo Dei, sacros ordines honoris causa, peculiariter nominant. Sed quàm obliquè Domini institutis in prætextum suum abutantur, videndum

Tres Maiores ordines Presb. Diac. & Subdiac.

dendum est. Incipiemus autem ab ordine presbyterij siue sacerdotij. His enim duobus nominibus rem vnam significant, ac si appellāt eos ad quos pertinere aiunt sacrificium corporis & sanguinis Christi in altari confi cere, orationes cōcipere, ac benedicere dona Dei. Itaque in ordinatione patenam cum hostijs accipiunt, in symbola collatæ sibi potestatis placabiles Deo hostias offerendi, manusque illis inūguntur: quo symbolo docē tur datam sibi esse consecrandi potestatē. Sed de ceremonijs postea. De reipsa dico, adeò nullum apicem habet à verbo Dei quod obtendunt, vt non potuerint improbiùs ordinem à Deo positum deprauare. Principiò quidem pro confesso esse debet (quod de Missa papali tractando asseruimus) iniurios omnes esse Christo qui se Sacerdotes appellant, ad offerendam placationis hostiā. Constitutus ille & consecratus à Patre Sacerdos cum iureiurando fuit, secundùm ordinē Melchisedec, nullo fine, nullo successore. Hostiā semel obtulit æternæ expiationis & reconciliationis: nūc etiam sanctuarium cæli ingressus, intercedit pro nobis. In ipso omnes sumus sacerdotes, sed ad laudes & gratiarum actiones, ad nos denique nostraque Deo offerenda. Illi vni singulare fuit sua oblatione Deum placare, & peccata expiare. Id quum sibi isti vsurpent, quid superest nisi eorum sacerdotium impium esse ac sacrilegum? Certè nimis improbi sunt dum Sacramenti titulo insignire audent. Quantum ad verum presbyterij munus attinet, quod ore Christi nobis est commendatum, libenter eo loco habeo. Illic enim ceremonia est, primū ex Scripturis sumpta, deinde quā non esse inanem nec superuacuam, sed fidele spiritualis gratiæ symbolum testatur Paulus. Quòd autem tertium in numero non posui, eo factum est quòd non ordinarium nec commune est apud omnes fideles, sed ad certā functionem specialis ritus. Verum quum hic honor Christiano ministerio tribuitur, nō est propterea quod superbiāt Papistici Sacerdotes. Euāgelij enim sui ac mysteriorum dispensatores ordinari iussit Christus, non victimarios inaugurari. Mandatum de prædicando Euangelio pascendoque grege, non de hostijs immolandis dedit. Spiritus sancti gratiam promisit, non ad peragendam peccatorum expiationem, sed ad gubernationem Ecclesiæ rite obeundam ac sustinendam.

29 Cum reipsa optimè congruunt ceremoniæ. Dominus noster quum Apostolos amandaret ad Euangelij prædicationem, insufflauit in eos. Quo symbolo Spiritu sancti virtutem, qua illos donabat, repræsentauit. Hanc insufflationem retinuerūt boni isti viri, & quasi Spiritum sanctū è gutture suo egerant, super suos quos formāt sacrificulos demurmurāt, Accipite spiritum sanctum. Adeo nihil prætereunt quod non præposterè effingant: non dico more histrionum (qui nec sine arte gesticulantur, nec sine significatione) sed instar simiarum, quæ lasciuè & absq; vllo delectu quiduis imitantur. Seruamus (inquiunt) exemplum Domini. At multa egit Dominus quæ nobis exempla esse noluit. Dixit Dominus discipulis, Accipite Spiritū sanctū. Dixit & Lazaro, Lazare, veni foras. Dixit paralytico, Surge & ambula. Cur non eadē dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuinæ suæ virtutis specimen edidit quum insufflando in Apostolos, Spiritus sancti gratia illos repleuit. Hoc ipsum si conātur efficere, Deum æmulantur, & tantum non ad certamen prouocant: sed longissimè absunt ab effectu, nec aliud inepto isto gestu quàm Christum illudunt. Sunt quidem adeò effrontes vt asserere ausint conferri à se spiritum sanctum sed quàm id verum, sit docet experientia, quæ clamat ex equis fieri asinos, ex fatuis phreneticos quicunque in Sacerdotes consecrantur. Nec tamen hinc pugnam illis facio: tantùm ceremoniam ipsam damno quæ in exemplum trahi non debuit, quandoquidem à Christo in singulare miraculi symbolum vsurpata est: tantum abest vt illis patrocinari debeat imitationis excusatio.

Lomb. ibid. dist. 24. c. 7. 8. 9.
Presbyt. & Sacerdos Pp. idem
Lege in decret. dist. 21
Aduers. quos egit sup. c. 18. ss. 1. ad 19.
l. 2. c. 15. s. 6.
Psal. 110. 4
Heb. 5. 6. *&* 7. 3.
De vero presbyterio Sup. c. 11. 1. 6
1. *Tim.* 4. 14
Vide de munere præsb. Sup. c. 3. s. 6. 7. 8. c. 4. s. 2. 3.
Mat. 28. 19 vt sup. c. 8.
Mar. 16. 15
Iohā. 21. 15.
Ioh. 20. 22.
De ceremo. tempore Apost. sup. c. 3. s. 16. veterum. c. 4. s. 14. de Pp. c. 5. s. 5.
Ioh. 20. 22.
Ioh. 11. 43.
Mat. 9. 5.
Iohan. 5. 8.
Ita ratiocinatur sup. s. 2. c. 18. s. 2.
Flatus Chri. miraculi symb. vt sup oleum s. 18.

Lib.4. Senten. dist. 24. ca. 8. & in Canon. dist. 21. cap. 1.
Heb. 10. 2.
Quæ abolit dixit sup. s. 25. l. 2. c. 11. c. 15 s. 6. l. 3. c. 19 s. 2. 3. l. 2 c. 7. à s. 13. ad finem
Gal. 5. 12.

30 Vnctionem verò à quo tandem acceperunt? Respondent se accepisse à filijs Aaron, à quo & suus ordo sumpsit initium. Peruersis igitur exemplis perpetuò se tueri malunt quàm fateri à se excogitatum quod temere vsurpant. sed interim non animaduertunt, dum successores se profitentur filiorum Aaron, Christi sacerdotio se esse iniurios: quod vnũ omnibus veteribus sacerdotijs adumbratũ figuratumq; fuit. In eo igitur omnia conclusa & impleta fuerunt, in eo cessarunt, vt iam aliquoties repetitum à nobis est, & epistola ad Hebræos nullis glossis adiuta testatur. Quòd si tantopere Mosaicis ceremonijs oblectantur, cur non boues, vitulos, agnos ad sacrificia rapiunt? Habent quidem bona partem antiqui tabernaculi & totius Iudaici cultus: sed hoc tamen eorum religioni deest, quod vitulos & boues non immolant. Quis non videat hanc vnctionis obseruationem Circuncisione multo esse perniciosiorem: præsertim vbi accedit superstitio & Pharisaica opinio de dignitate operis? Iudæi in Circuncisione fiduciá iustitię reponebant: isti in vnctione spirituales gratias. Ergo dum Leuitarum æmuli esse appetunt, apostatæ fiunt à Christo, seque Pastorum munere abdicant.

De charact. Pp.
Decr. 1. q. 1. cap. Detra.
Exo. 30. 30.
Qui vnum obseruat & alijs se obstringit vt arg. Paulus ad Gal 5. 3.
Vt sup. s. 11.
De imposit. Manuũ sup. s. 6 c. 3 s. 16. c. 4. s. 14.
Fabula depicta sup. c. 5. s. 5.

31 Hoc est (si Deo placet) sacrum oleum quod characterem indelebilem imprimit. Quasi verò oleum puluere & sale abstergi non possit, aut (si tenaciùs adhæsit) sapone. At character ille spiritualis est. Quid oleo cum anima? An obliti sunt quod ex Augustino occinunt, Si detrahatur verbum ab aqua, nihil fore nisi aquam: habere autem à verbo vt sit Sacramentum? Quòd verbum ostendent in sua pinguedine? an quod Mosi mandatum est de filijs Aaron vngendis? At illic etiam mandatur de tunica, de ephod, de galero de corona sanctitatis, quibus ornãdus erat Aarõ, de tunicis, balteis, mitris, quibus erant vestiendi eius filij. Mandatur de mactando vitulo, de adolendo eius adipe, de arietibus secandis & comburẽdis, de sanctificandis auriculis & vestimentis, alterius arietis sanguine: & innumeræ aliæ obseruationes, quibus prætermissis, miror cur vna vnctio olei illis placeat. Si autem aspergi gaudent, cur oleo potiùs asperguntur quàm sanguine? Scilicet rem ingeniosam conantur: ex Christianismo & Iudaismo & Paganitate, velut consutis centũculis, religionem vnam cõficere. Fœtet igitur eorum vnctio, quæ sale, id est verbo Dei, destituitur. Superest impositio manuum, quam vt in veris legitimisq; ordinationibus Sacramentum esse cõcedo, ita nego locum habere in hac fabula vbi nec Christi mandato obtemperant, nec finem respiciunt quò nos ducere debet promissio. Signum si non negari sibi volunt, ad rem ipsam cui dedicatum est, accommodent oportet.

De Diaconis Pp. ibid. s. 15. 16.

Sunt verba Lomb. dist. 24 lib 4 cap 8 & dist. 25. c. perlectis.
Conc. peract. Florent. Beza. cap. 7. art. 13.

32 De ordine quoque Diaconatus nihil pugnarem si restitueretur in suam integritatem ministerium illud quod sub Apostolis & in puriore Ecclesia fuit. At verò quos isti fingunt Diaconos quid habent simile? Nõ de hominibus loquor (ne querantur iniquè ex hominum vitijs suam doctrinam æstimari) sed pro ijs ipsis quos sua doctrina nobis tradunt, testimonium ab eorum exemplo quos Apostolica Ecclesia Diaconos instituit indignè peti contẽdo. Aiunt ad suos Diaconos pertinere, assistere sacerdotibus, ministrare in omnibus quæ aguntur in Sacramentis, scilicet in Baptismo, in chrismate, in patena, in calice: oblationes inferre & disponere super altare, componere mensam Domini, & vestire: crucẽ ferre, prædicare & decantare Euangelium & Epistolam ad populum. An hîc verbũ vnum de vero Diaconorum ministerio? Nunc institutionẽ audiamus: Diacono qui ordinatur, solus Episcopus manum imponit. Orarium illi & stolam super læuum humerum collocat, vt intelligat se accepisse iugum Domini leue, quoad sinistram pertinentia diuino timori subijciat. Textum Euangelij præbet, vt se ius præconem agnoscat. Et istæc quid ad Diaconos? Perinde verò faciũt ac siquis Apostolos se instituere diceret quos duntaxat

duntaxat adolendis thuribus,simulachris poliendis, conuerrendis templis,captandis muribus,fugandis canibus præficeret.Quis id hominũ genus vocari Apostolos pateretur,& conferri cum ipsis Christi Apostolis? Posthac ergo ne Diaconos esse mentiantur quos nonnisi ad histrionicos suos ludos instituunt.Quinetiam ipso nomine satis declarãt quale sit officium.Leuitas enim appellant, eorumq; rationem ac originem ad filios Leui referri volunt.Quod per me quidem licet, modò ne alienis plumis eos postea vestiant.

Leuitæ vocantur Conc.Tolet.4.can.19 & ibid.à Lomb.

33 De Hypodiaconis quid dicere attinet? nam quuum re vera curæ pauperum olim præfuerint, nugatoriam nescio quam functionem illis attribuunt,vt calicem ac patenam,vrceolum cum aqua,mantile ad altare deferant,aquam fundant ad manus lauandas, &c. Iam verò quod de oblationibus recipiendis & inferendis dicunt,eas intelligunt quas velut anathemati destinatas ingurgitant Huic muneri optimè respondet initiandi ritus. Vt ab Episcopo patenam & calicem, ab Archidianoco vrceolum cum aqua,manuale & huiusmodi scruta accipiat. His ineptijs vt inclusum Spiritum sanctum fateamur postulant. Quis pius hoc concedere sustineat? verùm vt semel finiamus,licet de ijs idem quod de reliquis statuere. neque enim opus est longiùs repetere quæ suprà sunt explicata. Hoc satis esse poterit modestis & docilibus (quales instituendos suscepi) nullum esse Dei Sacramentum nisi vbi ceremonia ostenditur annexa promissioni: aut certe potiùs nisi vbi promissio in ceremonia spectatur. Hîc ne syllaba quidem habetur certè alicuius promissionis:frustra igitur quæratur ceremonia ad confirmandam promissionem.Rursum nulla ceremonia ex ijs quas vsurpant, à Deo instituta legitur. Sacramentum igitur nullum esse potest.

De Hypodiaconis sup.c.4.§.5. Lomb. Ibi. cap.7. Dist.23. Subdiac.ex Conc. charthag.4.can.5.& di.23.c nõ oportet ex Laodica 21. Dist.25.c. perlectis.

De Matrimonio.

34 POstremum est matrimonium,quodvt à Deo institutum fatentur omnes,ita pro Sacramento datum nemo vsque ad Gregorij tẽpora viderat.Et cui vnquam sobrio in mentẽ venisset?Ordinatio Dei bona est & sancta:& agricultura,architectura,sutrina,tonstrina, ordinationes sunt Dei legitimæ,nec tamen Sacramenta sunt.id enim non tantùm in Sacramento quæritur vt Dei sit opus, sed vt sit ceremonia exterior à Deo posita ad confirmandam promissionem.Nihil tale esse in matrimonio pueri quoque iudicabunt.Sed signũ est,inquiunt,sacræ rei,hoc est spiritualis coniunctionis Christi cum Ecclesia. Si verbo signi,symbolum intelligunt à Deo nobis in hoc propositũ vt fidei nostræ certitudinẽ erigãt,longè à scopo aberrant:si signum simpliciter accipiunt,quod in similitudinem adductum sit,ostendam quàm acutè ratiocinẽtur.Paulus ait, Sicut stella à stella differt in claritate, sic erit resurrectio mortuorum. En vnum Sacramentum. Christus ait, Simile est regnum cælorum grano sinapis. En alterum. Rursum, Simile est regnum cælorum fermento Ecce tertium.Iesaias ait,Ecce Dominus gregem suum pascet quasi pastor. Ecce quartum Alibi, Dominus quasi gigas egredietur.Ecce quintum. Et quis tandem finis aut modus? nihil hac ratione Sacramentum non erit. quot in Scriptura parabolæ sunt & similitudines, tot erunt Sacramenta. Quinetiam furtum Sacramentum erit:quandoquidem scriptum est,Dies Domini sicut fur.Quis ferat istos Sophistas tam inscitè garriẽtes?Fateor quidem, quoties aspicitur vitis optimum esse in memoriã reuocari quod ait Christus,Ego sum vitis,vos palmites,Pater meus cultor. Quoties occurrit pastor cum grege, & illud etiam occurrere bonum esse, Ego sum pastor bonus:oues meæ meam vocem audiunt. Verùm siquis tales similitudines Sacramentis annumeret,in Antycyram mittendus sit.

Matrimonium non sacramentum habitũ fuisse antè Greg. tempora. vt docuit l.2.c.8.à.§. 41.ad 45. & sup.c.12. à §.22 ad finem. Sacra. definit sup. §.7.

*1.Cor.*15.41 *Mat.*13.31 *&* 33. *Iesa.*40.11. *Iesa.*42.13 *1.The.* 5.2. *Ioh.*15.1.5. *Iohan.*10.11.

Ephes.5.29 35 Verba tamen Pauli obtrudunt, quibus Sacramenti nomen matrimonio attribui dicunt, Qui vxorem diligit seipsum diligit. Nemo vnquam carnem suam odio habuit: sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erũt duo in carnem vnam. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & Ecclesia. At sic tractare Scripturas, terram cælo miscere est. Paulus vt ostenderet maritis quàm singulari amore vxores suas complecti debeant, Christum illis in exemplar proponit. vt enim ille viscera pietatis effudit in Ecclesiam, quam sibi desponderat: sic vnumquenque affectum esse vult erga propriam vxorem. Sequitur deinde, Qui vxorem diligit, semetipsum diligit: quemadmodum Christus dilexit Ecclesiam. Porrò vt doceret quomodo Christus dilexerit Ecclesiam perinde atque semetipsum, imò quomodo se vnum fecerit cum sponsa sua Ecclesia, refert ad ea quæ Moses narrat Adam de se dixisse. Quum enim adducta esset in eius conspectum Heua, quàm è sua costa formatam sciebat: Hæc inquit, est os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Totum id spiritualiter impletum in Christo, & in nobis testatur Paulus, quum membra nos esse ait corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius, adeoq; vnam cum ipso carnem. Tandem epiphonema subnectit, Magnum hoc mysteriũ, &, ne quis amphibologia falleretur, exprimit se non de carnali viri & mulieris cõiunctione loqui, sed de spirituali Christi & ecclesiæ coniugio. Et sanè verè magnum mysterium est, *quòd sibi Christus costam detrahi passus est vnde formaremur*: hoc est, quum fortis esset, debilis esse voluit, quo sua fortitudine roboraremur: vt iam non viuamus ipsi, sed viuat ipse in nobis.

Marginalia: Eos abuti loco Pauli ostendit. Mat.19.5. vt sup.s.23. l.1.c.11.s.14 Sup.c.5.s.17 Ephes.5.28. 31. *Gen.*2.23. De hoc Chri. nobiscum coniug. locutus est sup.c.14. à s.1. ad 12. & l.3.c.11.s.10 11. Magnum mysterium. *Gala.*2.20. Beza.cap.7. art.11.

36 Imposuit illis Sacramenti nomẽ. Verùm æquúmne erat vt eorum inscitiæ pœnas tota Ecclesia penderet? *Mysterium* dixerat Paulus: quam dictionem quum relinquere posset Interpres, Latinis auribus non infrequentem, vel arcanum vertere: Sacramentum ponere maluit, nõ tamen alio sensu quàm Græcè à Paulo mysterium dictum erat. Eant nunc, & linguarum peritiam clamosè insectentur, quarũ ignorantia in re facili & cuius obuia tandiu fœdissimè hallucinati sunt. Sed cur in vno hoc loco Sacramenti voculam tantopere vrgent, aliquoties neglectam prætereũt? Nam & in Epistola ad Timotheum priore à vulgari Interprete posita est: ac in eadem ipsa ad Ephesios Epistola, vbique pro mysterio. Condonetur tamen illis hic lapsus: saltem mendaces oportuerat esse memores. Matrimonium verò, Sacramenti titulo commendatum, immunditiem postea, & pollutionem, & carnales sordes vocare quàm vertiginosa est leuitas? Quàm absurdum est arcere à Sacramento Sacerdotes? Si à Sacramento se arcere negent, sed à coitus tantùm libidine: non ita mihi elabuntur. Nam & coitum ipsum partem esse Sacramenti tradunt, eoque demum figurari vnionem quæ nobis est cum Christo, in naturæ conformitate: quia vir & mulier nonnisi carnali copula, vna caro fiant. Quanquam duo Sacramenta quidam eorũ hic repererunt, alterum Dei & animæ in spõso & sponsa: alterũ Christi & Ecclesiæ, in marito & vxore. Vtcunq;, coitus tamẽ Sacramentum est, à quo vllum Christianum arceri nefas fuit. Nisi fortè Christianorum sacramenta adeò malè conueniunt, stare vt simul non possint. Est & altera in eorum dogmatibus absurditas. In Sacramento conferri gratiam Spiritus sancti affirmant: coitum tradunt esse Sacramentum: in coitu negant vnquam Spiritum sanctum adesse.

Marginalia: Sacram. vox illis imposuit. de qua su.c.14.s.1.2 1.*Tim.*3.9. *Ephes.* 1.9. *& ca.*3. *colos.*1. 27. *Lib.*4 *Senten. dist.*26. *c.*4 *s.g.* *& in Dec.* 27. *quæ.*2. *capit Quũ societas. Glos. ca. Lex diuina* *Ibidẽ Dec. li.*4. *Sẽtent. Dist.*33. *c.*2 *& in Decr.* 32. *quæst.*2. *cap. Quicquid.*

37 Ac ne simpliciter Ecclesiam luderent, quam longam errorum, mendaciorum, fraudum, nequitiarum seriẽ vni errori attexuerunt? vt dicas nihil aliud quam abominationũ latebram quæsijsse, dũ è matrimonio Sacramentũ fecerunt. Vbi enim id semel obtinuere, coniugaliũ causarum cognitio-

cognitionem ad se traxerunt: quippe res spiritualis erat profanis iudicibus non attrectanda. Tum leges sanxerunt quibus tyrannidem suam firmarunt, sed partim in Deum manifestè impias, partim in homines iniquissimas. Quales sunt, Vt coniugia inter adulescentulos, parentum iniussu contracta, firma rataque maneant. Ne inter cognatos, ad septimum vsque gradum legitima sint matrimonia: & quæ contracta sunt, dissoluantur. Gradus verò ipsos, contra Gentium omnium iura, & Mosis quoque politiam confingunt. Ne viro qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne spirituales cognati matrimonio copulentur. Ne à Septuagesima ad octauas Paschæ, tribus hebdomadibus ante natalem Iohannis, ab Aduentu ad Epiphaniam nuptiæ celebrentur. & similes innumeræ quas recensere longum fuerit. Et ex eorũ cœno aliquando emergendum est, in quo iam diutius hæsit oratio quàm animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profecisse videor, quòd leonis pellem istis asinis quadam ex parte detraxi.

Deut. 18.6. Leuit. 18.6. Lõb. sentẽt. lib. 4. di. 40. 41. 42. Mart. lo. 10. cla. 3. à s. 39. ad. 49. & in decre. Calix. can. 3 q. 4. ca. Cõsanguineor.

De politica administratione. CAPVT XX.

PORRO quum * duplex in homine regimen superiùs statuerimus: & de altero illo, quod est in anima, seu interiori homine positum, æternamque vitam respicit, satis multa verba alibi fecerimus: de altero etiam, quod ad instituendam ciuilem duntaxat, externamque morum iustitiam pertinet, nonnihil vt differamus, locus hic appetit. Etsi enim à spirituali fidei doctrina, quam tractandam suscepi, separata esse videtur huius argumenti ratio: progressus tamen ostendet, meritò à me coniungi, imò necessitate me impelli vt id faciam: * præsertim quoniam ab vna parte amentes & barbari homines ordinem hunc diuinitus sancitum, furiosè euertere conantur. Principum verò adulatores eorum potentiam sine modo extollentes, Dei ipsius imperio opponere non dubitant. Vtrique malo nisi obuiam eatur, peribit fidei synceritas. Adde quòd scire quàm benignè hac in parte consuluerit Deus generi humano non parum nostra refert, vt ad gratitudinem testandam manus in nobis vigeat pietatis studium. Principiò, antequam in rem ipsam ingrediamur, tenenda illa est * distinctio antè à nobis posita, ne (quod multis vulgò accidit) hæc simul duo imprudenter permisceamus quæ diuersam prorsus rationem habent. Illi enim quum in Euangelio promitti libertatem audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullumque magistratum agnoscat, sed in Christum vnum intueatur: nullum libertatis suæ fructum capere se posse putant quandiu aliquam supra se eminere potestatem vident. Itaque nihil fore saluum existimant nisi totus in nouam faciem orbis reformetur: vbi nec iudicia sint, nec leges, nec magistratus, & siquid simile est quod officere suæ libertati opinantur. At verò qui inter corpus & animam, inter præsentem hanc fluxámque vitam, & futuram illam æternamque discernere nouerit: neque difficilè intelliget, spirituale Christi regnum, & ciuilem ordinationem, res esse plurimùm sepositas. Quum ergo Iudaica illa sit vanitas, Christi regnum sub elementis huius mundi quærere ac includere: nos magis quod perspicuè Scriptura docet, spiritualem esse fructum cogitantes, qui ex Christi beneficio colligitur, totam hanc libertatem, quæ in ipso nobis promittitur atque offertur, meminerimus intra suos fines continere. Nam quid est quòd ipse idem Apostolus, qui iubet vt stemus, nec subijciamur iugo seruitutis, alibi solicitos esse seruos de statu suo vetat: nisi quia spiritualis libertas cum politica seruitute optimè stare potest? In quem etiam sensum accipiendæ sunt illæ eius sententiæ, In regno Dei non est Iudæus, neque Græcus, non masculus aut fœmina, non seruus aut liber. Item, Non est Iudæus, nec Græcus, præputium, circuncisio, Barbarus, Scytha, seruus, liber: sed omnia in om-

Tertia huius 4. lib. pars. *vt docuit l. 3. c. 19. s. 15 Beza cap. 5. art. 44. 45. ca. 7. art. 15.

*Vt duplici malo occur. suscepit hãc tract.

1 vt libertinorũ furios. rabiẽ cõpesc. l. 1. c. 19. s. 1. *de 2. regimine.

Christ. regn. spirituale. l. 2. c. 15. s. 4 Sup. c. 1. s. 3. c. 10. s. 3. 8. 9 l. 3. c. 19. s. 9. 10.

Gal 5. 1. 1. *Cor.* 7. 21. *Gal.* 3 28. *Col.* 3. 11. Christi regnum. Rom. 14. 17.

nibus Christus. Quibus significat, nihil referre qua sis apud homines conditione, cuius gentis legibus viuas: quando in rebus istis minimè situm est Christi regnum.

1.& 2. 2 Neque tamen eò ista distinctio pertinet, quò totam politiæ rationem, *rem esse pollutam*, reputemus, *ad homines Christianos nihil pertinentem.* Sic quidem fanatici quos delectat effrænis licentia, vociferantur ac iactant, Postquam mortui *sumus per Christum elementis huius mundi. & translati in regnum Dei, sedemus inter cælestes: indignum hoc nobis esse ac infra nostram excellentiam longè positũ, prosanis istis ac impuris curis occupari quæ circa aliena à Christiano homine negotia versantur. Quorsum, inquiunt, leges sine iudicijs & tribunalibus? Quid autem cum iudicijs ipsis homini Christiano? Imò si occidere non licet, quò nobis leges & iudicia? Verùm vt distinctũ istud regiminis genus à spirituali illo & interno Christi regno nuper monuimus: ita nec quicquam pugnare sciendũ est. Nam illud quidem, initia cælestis regni quædam iam nunc super terram in nobis inchoat: & in hac mortali euanidaque vita, immortalem & incorruptibilem beatitudinem quodammodo *auspicatur: at huic destinatum est, quandiu inter homines agemus, externum Dei cultum fouere & tueri, sanam pietatis doctrinam & Ecclesiæ statum defendere, vitam nostram ad hominum societatem cõponere, ad ciuilem iustitiam mores nõstros formare, nos inter nos conciliare, * communem pacem ac tranquillitatem alere quæ omnia superuacua esse fateor, si præsentem vitam extinguit regnum Dei quale nunc intra nos est. Sin ita est voluntas Dei, nos dum ad veram patriam aspiramus, * peregrinari super terram: eius verò peregrinationis vsus talibus subsidijs indiget: qui ipsa ab homine tollunt, suam illi eripiunt humanitatem. Nam quòd tantam in Ecclesia Dei perfectionem debere esse causantur cui sua pro lege moderatio satis sit: eam stolidè ipsi imaginãtur, quæ in hominum communitate reperiri nunquam possit. Quum enim tanta sit improborum insolentia, nequitia tam contumax, quæ multa legum seueritate coerceri vix possit: quid facturos expectamus, si parêre suæ improbitati videant impunitam licentiam? qui, ne malè faciant, neque vi satis coguntur.

Obiect aduersar. Id attigit l.3.c 19.s.1 * Rom.6.5. Col.2.20. sup c.10.s.9 Quatenus occidere non liceat. l.2.c.8.s.39 Inf.s.10. * Vt dixit l.3.c.9.s.3. & de hui9 vitæ vsu c.10. * l.3.c.7.s.4 * 2.Co.5.2. Heb.11.13. Perfectio non est in hoc mundo. Sup.c.1. à s. 13.ad finem Aliquid simile l.3.c.3 s.14.

3 Sed de politiæ vsu erit alius oportunior dicendi locus. Nunc istud tantùm intelligi volumus, de ea exterminanda cogitare, immanem esse barbariem: cuius vsus non minor inter homines quàm panis, aquæ, solis & aëris: dignitas quidem multò etiam præstantior. Non enim (quæ illorum omnium commoditas est) huc spectat duntaxat vt spirent homines, edant, bibant, foueantur, (quanquam hæc certè omnia complectitur, dum efficit vt simul viuant) non tamen inquam, huc spectat solùm: sed ne idololatria, ne in Dei nomen sacrilegia, ne aduersus eius veritatem blasphemiæ, aliæque religionis offensiones publicè emergant ac in populum spargantur: ne publica quies perturbetur: vt suum cuique saluum sit & incolume: vt innoxia inter se commercia homines agitent: vt honestas & modestia inter ipsos colatur. *Deinde vt inter Christianos publica religionis facies existat, inter homines constet humanitas. Nec quẽquam moueat quòd rectè constituendæ religionis curam ad hominum politiam nunc refero, quam extra hominum arbitrium posuisse suprà videor Siquidem nihilo hic magis quàm antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus suo arbitrio ferre permitto quum politicam ordinationem probo, quæ in hoc incumbit ne vera religio, quæ Dei Lege continetur, palàm, publicisque sacrilegijs impunè violetur ac conspurcetur. Verùm ipsa ordinis perspicuitate adiuti lectores, melius quid de toto genere politicæ administrationis sentiendum sit, assequentur, si eius partes seorsum pertractemus. Sunt autem tres: *Magistratus*, qui præses est legum ac custos. *Leges*, secundùm quas ipse imperat: *Populus*, qui legibus regitur,

Necessariã esse ciuilem administra. & societati humanæ & Ecclesiæ regnoq; Dei. Vtilitates politicæ administr. 1.Tim.2.2. * Exempl. 1.Reg.2.27. & 11.11. 2.Par.14. 2.Re.10 25. & 18.3. & 23.20. Deu.17.18. Psal.75.11. & 101.8.

regitur, & magiſtratui paret. Videamus ergo primùm de ipſa magiſtratus functione, num legitima ſit ac Deo probata vocatio, quale officium, quanta poteſtas: deinde quibus inſtituenda ſit legibus Chriſtiana politia: tum poſtremò, quis legum vſus ad populum redeat, quæ magiſtratui obedientia debeatur.

- 3. hui9 tract. partes.
- 1.
- 3 partibus conſtat.

4 Magiſtratuum functionem non modò ſibi probari acceptamque eſſe teſtatus eſt Dominus: ſed honorificentiſſimis inſuper elogijs eius dignitatem proſequutus, mirificè nobis commendauit. Vt pauca commemorem: Quòd Dij nuncupantur quicunque magiſtratum gerunt, ne in ea appellatione leue ineſſe momentum quis putet. ea enim ſignificatur, mandatum à Deo habere, diuina authoritate præditos eſſe, ac omnino Dei perſonam ſuſtinere, cuius vices quodammodo agunt. Non meum hoc eſt cauillum, ſed Chriſti interpretatio. Si Scriptura, inquit, eos vocauit deos, ad quos verbum Dei factum eſt. Quid hoc eſt, niſi demandatum illis eſſe à Deo negotium, vt illi in ſuo munere ſeruiant? & (quod Iudicibus ſuis dicebant Moſes & Ioſaphat, quos per ſingulas ciuitates Iuda conſtituebant) iudicium exerceant non pro homine, ſed pro Deo? Eodem pertinet quòd Sapientia Dei per os Solomonis affirmat, ſuum eſſe opus, quòd Reges regnant, & conſiliarij decernunt iuſta: quòd principes principatum gerunt, & munifici omnes Iudices terræ. Perinde enim iſtud valet acſi dictum eſſet, non humana peruerſitate fieri vt penes Reges & Præfectos alios ſit in terris rerum omnium arbitrium, ſed diuina prouidentia & ſancta ordinatione: cui ſic viſum eſt res hominum moderari. quandoquidem illis adeſt ac etiam præeſt in ferendis legibus, & iudiciorum æquitate exercenda. Quod & Paulus apertè docet, dum præfecturas inter Dei dona enumerat, quæ ſecundùm gratiæ diuerſitatem variè diſtributa, à ſeruis Chriſti in ædificationem Eccleſiæ conferri debeant. Tametſi enim illic propriè de ſenatu loquitur grauium virorum, qui in primitiua Eccleſia conſtituebantur vt conformandæ publicæ diſciplinæ præeſſent: (quòd munus in Epiſtola ad Corinthios κυβερνήσεις vocat) quia tamen videmus eodem recidere finem ciuilis poteſtatis, non dubium quin *omne iuſtæ præfecturæ genus nobis commendet. Multo verò clariùs, vbi iuſtam ea de re diſputationem inſtituit. Nam & poteſtatem, Dei ordinationem eſſe tradit: nec poteſtates eſſe vllas, niſi à Deo ordinatas. Ipſos autem principes, miniſtros eſſe Dei, benè agentibus, in laudem: malis ad iram vltores. Huc accedunt & ſanctorum virorum exempla: quorũ alij regnis, vt Dauid, Ioſias, Ezechias: alij ſatrapijs, vt Ioſeph, & Daniel: alij ciuilibus præfecturis in libero populo, vt Moſes, Ioſue, ac Iudices functi ſunt: quorũ functiones ſibi probatas eſſe Dominus declarauit. Quare nulli iam dubium eſſe debet, quin ciuilis poteſtas vocatio ſit non modò coram Deo ſancta & legitima, ſed ſacerrima etiam, & in tota mortalium vita longè omnium honeſtiſſima.

- Magiſtratus eſt functio Deo ꝓbata.
- *Exo.* 22.8.
- *Pſa.* 82.1.6
- *Ioh.* 10.35.
- *Deu.* 1.16.
- 2. *Par.* 19.6
- Inf.ſ.27.
- *Pro.* 8.14. 15.
- prouidentia in hoc ordi. cōſpicua.
- Inf.ſ.20.28.
- *Rom.* 12.8.
- De quo ſup. c.3.ſ.8.9. c.11.ſ.1.6.
- 1. *Co.* 12.28.
- *vt in leg. l.2.c.8 ſ.35 36.
- *Rom.* 13.1.
- l.3.c.19.ſ.15
- Sup c.10.ſ.3
- Exempl.
- 2. Reg. à 18. cap. ad 21.
- Gen. 41.39. 40.
- Da. 2.48.49

5 Excipiunt qui anarchiam inducere cuperent, quamuis olim rudi populo præfuerint Reges ac Iudices, hodie tamen perfectioni quã Chriſtus cum Euangelio ſuo attulit, minimè quadrare ſeruile illud gubernandi genus. In quo non ſuam modò inſcitiam, ſed Diabolicum faſtum produnt, dum perfectionem ſibi arrogant, cuius ne centeſima quidem pars in illis conſpicitur. Verùm qualeſcunque ſint, refutatio facilis eſt: quia vbi Dauid Reges & Præfectos omnes ad oſculandum Dei Filium hortatur, non iubet imperio depoſito ad priuatam vitam concedere, ſed poteſtatem qua ſunt inſtructi, * Chriſto ſubijcere: vt vnus ſupra omnes emineat. Similiter Ieſaias, dum promittit Reges fore Eccleſiæ nutritios, & Reginas nutrices, non abdicat eos honore: quin potiùs honorifico elogio patronos conſtituit pijs Dei cultoribus. nam ad Chriſti aduentum pertinet vaticiniũ illud. Plurima teſtimonia ſciens * omitto quæ

- 3.
- Obiect. ſimilis Anabap.
- Sup c.16.ſ. 10.11.12&c
- *Pſa.* 2.12.
- *Vt ſup.c.5 ſ.17.
- l.2.c 6.ſ.2. c.15.ſ.5.
- *Ieſa.* 49.23
- *vide locos

citatos sup. in annotat. f.3.4.

passim occurrunt, ac præsertim in Psalmis, quibus suum ius præfectis omnibus asseritur. Omnium verò maximè illustris est locus Pauli, vbi Timotheum admonens, in cœtu publico concipiẽdas esse preces pro Regibus, rationem mox subijcit, vt Tranquillam vitam sub ipsis agamus cum omni pietate & honestate. Quibus verbis eorum patrocinio & tutelæ statum Ecclesiæ commendat.

1.Tim.2.2.

hac cogitat. Magistratus debere excitari ad officiũ. de quo Inf f.9.

6 Quæ cogitatio magistratus ipsos assiduè exercere debet, quando ingentem illis stimulum addere quo ad officium excitentur, & singularem consolationem afferre potest, qua muneris sui difficultates (quæ multæ certè & graues sunt) leniant. Quantum enim integritatis, prudẽtiæ, mansuetudinis, continentiæ, innocentiæ studium sibijpsis imperare debent qui diuinæ iustitiæ ministros se constitutos esse norunt? Qua fiducia iniquitatem in tribunal suum admittent quod Dei viuentis thronum esse audiunt? Qua audacia iniustam sententiam pronuntiabunt eo ore quod diuinæ veritati designatum esse organum intelligunt? Qua conscientia in impia decreta subscribent ea manu quam ad perscribenda Dei acta sciunt ordinatam? In summa, si se Dei vicarios esse meminerint, omni cura, sedulitate, industria inuigilent oportet, quo hominibus quandam diuinæ prouidentiæ, custodiæ, bonitatis, beneuolentiæ, iustitiæ imaginem in se repræsentent. Ac perpetuò illud sibi subijciant, Si malediicuntur omnes qui opus vindictæ Dei exequuntur in dolo, multo grauius maledici, qui in iusta vocatione fraudulenter versantur. Itaque quum suos Iudices ad officium cohortari vellent Moses & Iosaphat, nihil habuerunt efficacius quo illorũ animos afficerent quàm quod prius retulimus. Videte quid agatis. non enim pro homine exercetis iudicium, sed pro Deo: quippe qui iuxta vos est in causa iudicij. Nunc igitur sit pauor Domini super vos. Videte, & agite: quoniam non est vlla peruersitas apud Dominum Deum nostrum. Et alio loco dicitur, Deum stetisse in synagoga deorum, & in medio deorum iudicem agere, quo ad officium animentur dum audiunt Dei se legatos esse, cui administratæ prouinciæ rationem aliquando reddere oporteat. Et meritò apud eos plurimum hæc admonitio valere debet. Nam siquid delinquunt, non hominibus modò sunt iniurij quos sceleratè vexant, sed in Deum quoque ipsum contumeliosi, cuius sacrosancta iudicia polluunt. Rursum habent & vnde se præclarè consolentur, dum secum reputant non in profanis nec à seruo Dei alienis occupationibus se versari, sed sanctissimo munere: quippe qui Dei legatione funguntur.

Rom 13.1.4 Mart ibid. Io.13.à f.29 ad finem. Idẽ loc. 14. ibid. à f.1. ad.14. Ier.48. 11. Deu.1.16. 2.Par.19.6 Vt dictũ est sup f.4. Pro. 20.26. 28. Psal.82. 1. Iesa.3.14.

Vtinam oẽs Principes de reddẽda aliquando ratione cogitarent.

In eos qui magistratũ insectant.

7 Qui verò non mouentur tot Scripturæ testimonijs, quò minùs sacrum hoc ministerium insectari ausint, quasi rem à religione & pietate Christiana abhorrentem: quid aliud quam Deum ipsum sugillant: cuius ignominia cum ministerij sui probro non esse coniuncta non potest? Ac prorsus non magistratus reprobant, sed Deum abijciunt ne super se regnet. Si enim illud verè de populo Israel à Domino dictum est, quòd Samuelis imperium detrectassent: quî minus verè hodie de ijs dicetur qui in præfecturas omnes à Deo institutas debacchari sibi permittunt? At quum discipulis dictum est à Domino, Reges gentium dominari illis, inter ipsos verò non ita esse, vbi qui primus sit, fieri minimum oporteat: hac voce interdictum est Christianis omnibus ne regna aut præfecturas capessant. O dextros interpretes! Inter discipulos orta erat contentio quis alium praecelleret. hanc vanam ambitionem vt compesceret Dominus, eorum ministerium non esse regnis simile docuit, in quibus inter cæteros vnus eminet. Quæ collatio quid quæso ad ignominiam regiæ dignitatis facit? imò quid omnino euincit, nisi regium munus, Apostolicum non esse ministerium? Præterea inter ipsos magistratus * tametsi variæ sunt formæ, nullũ tamen discrimẽ hac in parte est quin pro Dei ordinibus suscipiendæ à nobis

1.Sam 8.7. Inf.f.23.

4. Obiect.

Luc 22.25. Idem Mart. aduers. Anabaptist ibi. Io.15 ad finẽ vsque. Itẽ sup c 11 Præsert f 8 9. *inf.f.8.

à nobis omnes sint. Nam & omnes simul complectitur Paulus, quum ait non esse potestatem nisi à Deo:& quæ omnium minimè arridebat, eximio præ alijs testimonio commẽdata est, nempe vnius potestas: quæ quia publicam omnium seruitutem secum fert (excepto vno illo cuius libidini omnia subiecit) heroicis & excellentioribus ingenijs minus olim approbari potuit. At Scriptura, quò iniquis istis iudicijs occurrat, diuinæ sapientiæ prouidentiam esse nominatim affirmat quod Reges regnant & peculiariter Regem honorari præcipit. [*Rom.* 13.1. vide inf. §.23. Sup. §.4. *Pro.* 8.15. 1. *Pe.* 2.17.]

8 Et sanè valde otiosum esset, quis potissimus sit politiæ, in eo quo viuunt loco, futurus status, à priuatis hominibus disputari: quibus de cõstituenda re aliqua publica deliberare non licet. Tum etiam simpliciter id definiri nisi temere non posset, quum magna huius disputationis ratio in circunstãtijs posita sit. Et si ipsos etiam status citra circunstãtias inter se cõpares, non facile sit discernere quis vtilitate præponderet, adeo æquis conditionibus contendunt. Procliuis est à regno in tyrannidem lapsus: sed non multo difficilior ab optimatum potestate in paucorum factionem. multò verò facillimus, à populari dominatione in seditionem. Equidem si in se considerentur tres illæ quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, minimè negauerim vel *Aristocratiam*, vel *Temperatum ex ipsa & politia* statum alijs omnibus longè excellere: non id quidem per se, sed quia rarissimè contingit Reges ita sibi moderari, vt nunquam à iusto & recto discrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia instructos esse vt vnusquisque videat quantum satis est. Facit ergo hominum vitium vel defectus, vt tutius sit ac magis tolerabile plures tenere gubernacula, vt alij alijs mutuò sint adiutores, doceant ac moneant alij alios, ac siquis plus æquo se efferat, plures sint ad cohibendam eius libidinem censores ac magistri. Id cùm experimento ipso semper fuit comprobatum, tum sua quoque authoritate Dominus confirmauit quum aristocratiam politiæ vicinam apud Israelitas * instituit, quum optima conditione eos habere vellet donec imaginem Christi produceret in Dauide. Atque vt libenter fateor nullum esse gubernationis genus isto beatius, vbi libertas ad eam quam decet moderationem est composita, & ad diuturnitatem rite constituta: sic & beatissimos censeo quibus hac conditione frui licet:& si in ea conseruanda retinendaque strenuè ac constanter laborant, eos nihil ab officio alienum facere concedo. Quinetiam huc summa diligentia intenti magistratus esse debent, ne qua in parte libertatem, cuius præsides sunt constituti, minui, nedum violari patiantur. Si in eo sunt segniores & parum soliciti, perfidi sunt in officio, & patriæ suæ proditores. Verùm si hoc ipsum ad se transferant, quibus Dominus aliam gubernationis speciem attribuit, vt inde ad commutationem expetendam solicitentur, non modò stulta erit & superuacua, sed prorsus noxia etiam cogitatio. Quòd si non in vnam duntaxat ciuitatem oculos defigas, sed vniuersum simul orbem circumspicias ac contempleris, vel aspectum in lõgiora saltem regionum spatia diffundas, comperies profectò diuina prouidentia illud non abs re comparatum vt diuersis politijs regiones variæ administrentur. Nam quemadmodum nonnisi inæquali temperatura elementa inter se cohærent: ita hæ sua quadam inæqualitate optimè continentur. Quanquam hæc etiam omnia frustra his dicuntur quibus Domini voluntas satisfaciet. Nam si illi visum est, Reges regnis præficere, liberis ciuitatibus senatus aut decuriones, quoscunque locis præfecerit in quibus degimus, nostrum est ijs nos morigeros ac obedientes præstare. [Nec priuatis licere de forma, nec facile esse definire. vide annotat. sup. c. 6. §. 8. Mart. lo. 13. class. 4. §. 2. 3. Regimin. formæ. de quib. Aristotel. in polit. Hominũ vitio tolerabiliorem esse Aristocr. Exẽpl. regiminis eccle. de quo sup. c. 1. §. 5. c. 3. §. 4. 6. c. 4. c. 6. §. 10. c. 11. §. 6. * Mosis & Iudicum tempore. Ideo apud Iudæos Synedrium, de quo sup. c. 8 in fine §. 15. & c. 11. §. 1. Diuersæ politiæ prouidentiæ Dei singularis argumentũ Simile.]

9 Iam officium magistratuum, quale verbo Dei describitur, ac quibus in rebus situm sit, obiter hoc loco indicandum est. Extendi verò ad vtranq; Legis tabulã si non doceret Scriptura, ex profanis scriptoribus [3. De officio magistr. ad quod excitatur. sup. §. 6.]

Ad vtranque Legis tabulā extendi. vide annot. sup.f. 3. Beza cap. 5. art. 44. Mart lo. 13. cl. 4 f 32. 33 & lo. 4. cl. 2. f. 38. 40. 41. l. 2. c. 8. f. 46 Sup c. 12. f 7 Iudi. 21. 25. Vid. in præf. & l. 3. c. 19. f. 15. deq; eorum officio. 2 Par. 9. 8. Iesa. 49. 23. Rom. 13. 3. 4 Ier. 22. 3. De vtraque tabula l. 2 c. 8. f 11. Psa. 82. 3. 4. Sup. f. 4. Ita Iosaph. 2 Reg. 19. 6 Deu. 17. 16. 1 Reg. 2. 3. Psal. 2 10. Pro. 20. 26. 28. Deu. 16. 16. Exod. 18. 21 22. & 23. 2. Leui. 19. 15. Rom. 13. 3. Quid sit Magistrat. Mart. lo. 13. ibid f. 1. Ibid. Mart. loc. 15. f. 3. Psa. 101. Inf. f. 10 Cice. Bruto. Idē & 3. de legib. & 2. de Offic. Ier. 21. 12. & 22. 3.

discendum esset. nullus enim de magistratuum officio, ferendis legibus & publico statu disseruit, qui non exordium faceret à religione & diuino cultu. Atque ita confessi sunt omnes nullam politiam fœliciter posse constitui, nisi prima cura pietatis sit: & præposteras esse leges quæ neglecto Dei iure tantùm hominibus consulunt. Quum igitur apud omnes Philosophos religio primum gradum teneat, ac vniuersali gentium omnium consensu semper id obseruatum fuerit, Christianos principes ac magistratus pudeat suæ socordiæ, nisi in hanc curam incumbant. Ac iam ostendimus has illis partes à Deo specialiter iniungi: sicuti æquum est tuendo & asserendo eius honori operam impendere cuius vicarij sunt, & cuius beneficio imperant. Hoc quoque nomine maximè laudantur sancti Reges in Scriptura, quòd Dei cultum corruptum vel euersum restituerint, vel curam gesserint religionis, vt sub illis pura & incolumis floreret. Cōtrà verò Sacra historia inter vitia *anarchias* ponit, quòd non esset Rex in Israel, ideoque faceret quisque quod placebat. Vnde coarguitur eorum stultitia qui vellent, neglecta Dei cura, iuri inter homines dicundo tantùm intentos esse. Quasi verò præfectos Deus suo nomine constituerit qui terrenas controuersias deciderent: quòd verò longè grauioris momenti erat prætermiserit, vt ipse purè coleretur ex Legis suæ præscripto. Sed huc turbulentos homines impellit impune omnia nouandi cupiditas, vt omnes violatæ pietatis vindices è medio sublatos cupiant. Quod ad secundam tabulam pertinet, Regibus denuntiat Ieremias vt faciant iudicium & iustitiam, liberent vi oppressum de manu calumniatoris, peregrinum & viduam & pupillum ne contristent, ne iniuriam faciant, & sanguinem innocentem ne effundant. Eodem spectat quæ in Psalmo 82. exhortatio legitur: vt ius reddant pauperi & egeno, inopem & egenum absoluant, eripiant pauperem & egenum è manu oppressoris. Moses verò principibus quos in vices suas suffecerat, edicit. Audiant causam fratrum suorum, & iudicent inter virum & fratrem eius, & peregrinum, neque facies agnoscant in iudicio, tam paruum quàm magnū audiant, neque timeant ab vllo viro: quia iudicium Dei est. Illa autem omitto, Ne multiplicent sibi equos Reges, ne ad auaritiam adijciant animum, ne eleuentur super fratres suos: vt in meditanda Lege Domini sint assidui cunctis diebus vitæ suæ. Ne iudices quiuis declinent ad alteram partem, ne munera accipiant, & quæ passim in Scripturis similia leguntur: quoniam in exponendo hìc magistratuum officio, non tam magistratus ipsos instituere consilium est quàm alios docere quid sint magistratus, & quem in finem à Deo positi. Videmus ergo publicæ innocentiæ, modestiæ, honestatis & tranquillitatis protectores statui ac vindices, quibus studium vnum sit communi omnium saluti ac paci prospicere. Quarum virtutum exemplar se fore Dauid profitetur vbi in regale solium euectus fuerit: ne scilicet cōsentiat vllis sceleribus, sed detestetur impios calumniatores & superbos: consiliarios verò probos & fidos vndiq; accersat. Id verò quum præstare non possint, nisi viros bonos ab improborum iniurijs prohibeant, oppressis adsint ope ac præsidio, potestate quoque armati sunt, qua palàm maleficos ac facinorosos (quorum nequitia perturbatur vel exagitatur publica quies) seuerè coerceant. Siquidem id prorsus experimur quod dicebat Solon, Præmio & pœna res omnes publicas cōsistere: ijs sublatis, totā ciuitatū disciplinam collabi ac dissipari. Friget enim in multorum animis æqui iustiq; cura, nisi virtuti paratus sit suus honos: nec contineri sceleratorum hominum libido, nisi seueritate ac pœnarum animaduersione potest. Atque hæ duæ partes comprehensæ sunt à Propheta, dum Reges aliosque præfectos iubet facere iudicium & iustitiam. Iustitia quidem est, innocentes in fidem suscipere, complecti, tueri, vindicare, liberare. Iudicium autem, impiorum audaciæ obsistere,

vim

vim comprimere, delicta punire.

10 Verùm ardua hîc, vt videtur, & difficilis nascitur quæstio, Si Lege Dei occidere Christiani omnes vetantur, & Propheta de monte sãcto Dei, hoc est Ecclesia, vaticinatur quòd non affligent in ea, neque nocebunt: quomodo magistratibus & pijs simul & sanguinarijs esse licet? At si intelligamus, magistratum in exercẽdijs supplicis non à se agere quicquam, *sed ipsissima Dei iudicia exequi, nihil hoc scrupulo impediemur. Occidere Lex Domini prohibet. at ne impunita sint homicidia, gladiũ in manum suis ministris dat ipse Legislator: quem in homicidas omnes exerant. Affligere & nocere, piorum non est: atqui hoc nocere non est nec affligere, piorum afflictiones, Domini mandato, vlcisci. Vtinã istud semper animis nostris obuersaretur, nihil hic hominis temeritate, sed Dei iubentis authoritate omnia fieri: qua præeunte, à recta via nunquam aberratur. Nisi fortè diuinæ iustitiæ iniectum est frænũ ne de sceleribus pœnas sumat. Quòd si illi legẽ dicere fas non est, cur eius ministris calumniã intendemus? Non frustra gladium gerunt, inquit Paulus: nam Dei ministri sunt ad iram, vltores malè agentibus. Itaque, si nihil Domino sua obedientia fore acceptius norũt principes, alijque præfecti in hoc ministerium incumbunt, si quidem suam Deo pietatem, iustitiam, integritatem approbare student. Hoc scilicet affectu agebatur. * Moses quum se destinatum Domini virtute populi sui liberatorem cognoscens, AEgyptio manus intulit. Deinde quum cæsis vno die tribus hominum milibus, in populi sacrilegium vindicauit. Dauid quoque, quum sub vitæ suæ finem Solomoni filio præcepit de occidendo Ioab & Semei. Vnde etiam inter regias virtutes hanc commemorat, perimere impios terræ, vt omnes operarij iniquitatis profligentur ex vrbe Dei. Quò etiam pertinet laus quæ Solomoni tribuitur, Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Quomodo lene illud & placidum Mosis ingenium in tãtam truculentiam exardet, vt fratrum suorum sanguine aspersus ac madidus, per castra decurrat ad nouas strages? Quomodo Dauid tanta in omni vita mãsuetudine vir cruentum illud testamentum inter vltimos spiritus nuncupat? ne filius suus caniciem Ioab & Semei in pace ad sepulchrum deducat? Verùm vterque manus suas, quas parcendo inquinasset, sic sæuiendo sanctificauit, dum vltionem sibi à Deo commissam exequutus est. Abominatio est apud Reges, inquit Solomo, facere iniquitatem: quoniam in iustitia solium firmatur. Rursum, Rex qui sedet in solio iudicij, spargit oculos in omnem malum. Item, Dissipat impios Rex sapiens, & conuertit eos super rotam. Item, Aufer scoriam ab argento, & egredietur vas conflatori: aufer impium à conspectu Regis, & statuetur in iustitia solium eius. Item, Qui impium iustificat, & qui condemnat iustum, vterque abominatio est Domino. Item, Rebellis acquirit sibi malum, & mittitur ad eum nuntius crudelis. Item, Qui dicit impio, Tu es iustus: huic populi maledicunt & nationes. Nunc si vera eorum est iustitia, stricto gladio sontes & impios persequi: gladium recondant, & puras à sanguine manus contineant dum perditi homines nefariè per cædes interim & strages grassantur: summa sese impietate obstringent, tantum abest vt bonitatis & iustitiæ laudem inde referant. Facessat modò abscissa sæuaque asperitas, & tribunal illud quod reorum scopulus iure nominetur. Non enim is sum qui aut importunæ sæuitiæ faueam, aut æquum iudicium pronuntiari posse censeam, nisi semper assidente optima illa Regum consiliaria & certissima, vt Solomo affirmat, regij throni conseruatrice, clementia: *quam *primam esse principum dotem* verè à quodam olim dictum est. Vtrunque tamen magistratui videndum, ne aut animi seueritate vulneret magis quàm medeatur: aut superstitiosa clemẽtiæ affectatione, in crudelissimã incidat humanitatem, si molli dissolutaque indulgentia, cum multorum pernicie

5. Obiect. Non licere occidere. Sup. s.2.
Exo.20.13. *Deu.5.17.* *Mat.5.21.* *Ies.11.9.* & 65.25.
*Vt sup. exempl. Iosaph. 2 Par.19.6. s.4.7.
Vide legis mandatũ.6. l.2.c.8.s.39
Rom.13.4. *Exo.2.12.*
*De quo sup c.11.s.8
Act.7.28. *Exo.32.27* *1.Reg.2.5.* *Psal 45.8.* & 101.8. 1.Reg.2.9.
Vide Mart. loc.14.Clas. 4.à s.13.ad 20.& à 20. ad 31.
Pro.16.12. & 20.8. & 20.26. & 25.4. & 17.15. & 17.11. & 24.24.
l.2 c.8.s.46
Tribunal Cassij. Sup.c.12. s.8.
Pro.20.28.
*Cicer.3. de legib.

Author. cōment. Apud Dionem.

diffluat. Est enim & istud non abs re quondam sub Neruæ imperio iactatum: *Malum quidem esse sub principe viuere, sub quo nihil liceat: sed multo peius, sub quo liceant omnia.*

Vt iusta est publica vindicta, ita & iustum legitimū bellū. Mart. loc. 16 à f. 1. ad. 21. *Sup f. 6. & Cicer. 3. de legib. *Nam vterque in Dei legem peccat. de qua l. 2. c. 8. f. 45. 46. Exempl. Gen. 14. 14. 1. Sam. 23. 2. 2. Sam. 5. 19.

11 Quando verò Regibus populisque, ad exercendam huiusmodi publicam vindictam arma capere interdum necesse est: ex hac ratione simul æstimare licet, legitima esse quæ sic suscipiuntur bella. Nam si tradita illis est potestas qua ditioni suæ quietem tueantur, qua inquietorū hominum seditiosos motus comprimant, qua vi oppressis opitulentur, qua in maleficia animaduertant: an maiore opportunitate proferre eam possint, quàm ad compescendum eius furorem, à quo & priuatim singulorum otium, & communis omnium tranquillitas perturbatur? qui seditiosè tumultuatur, à quo violentæ oppressiones & indigna maleficia perpetrantur.* Si legum custodes esse ipsos, & assertores conuenit, omnium conatus pariter euertant oportet quorum scelere legum disciplina corrumpitur. Imò si iure eos latrones plectunt, quorum iniuriæ in paucos tantùm progressæ fuerint: an totam latrocinijs regionem impune affligi vastarique sinent? Siquidem nihil interest, réxne sit, * an infima de plebe qui in alienam regionem, in quam iuris nihil habet, irruit, eamque hostiliter vexat: omnes æquè pro latronibus habendi sunt, & puniendi. Hoc ergo & naturalis æquitas & officij ratio dictat, armatos esse principes non tantùm ad priuata officia iudiciarijs pœnis coercenda, sed ad ditiones quoque fidei suæ commissas, bello defendendas, siquando hostiliter impetantur. Et eiusmodi bella Spiritus sanctus multis Scripturæ testimonijs legitima esse declarat.

Obiect. 6. quam & similes refut. Mart. ibid. à f. 13. ad 21. Asserit autē legitimum bellum ibid à f. 3. ad 11. *Aug. epist. 5 ad Marcel.* *Luc.* 3. 14. *Aug. li. 5. de Ciuitate Dei. cap. 24 Et de 12. abusionū gradib. grad. 9. Et ad Bonif. epist. 105. *Cicer. in Offic.* *Mart. ibid f. 9. & f. 10. Nota. Idem loc. 17 ibid. f. 6. 7. 8

12 Quòd si mihi obijcitur, in nouo Testamento nullum extare vel testimonium vel exemplum quod doceat bellum rem esse licitam Christianis: primùm respondeo, rationem gerendi belli, quæ olim fuit, hodie quoque permanere: neq; esse ex aduerso causam quæ magistratus à suorum subditorum defensione arceat. Deinde non esse quærendam in Apostolicis literis expressam istarum rerum enarrationem: vbi non politiam formare, sed spirituale Christi regnum instituere, propositum est. Postremò illic quoque obiter indicari, Christum suo aduentu nihil hac in parte mutasse. Nam si Christiana disciplina (vt Augustini verbis loquar) omnia bella damnaret, hoc potiùs militibus consilium salutis petentibus diceretur vt arma abijcerent, seque militia penitus subducerent. Dictum est autem eis, Neminem cōcusseritis, nemini iniuriam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere præcepit, militare vtique non prohibuit. * Verùm magistratuum omniū fuerit summopere hîc cauere, ne cupiditatibus suis vel tantillum obsequantur: quin magis, siue expetendæ sunt pœnæ, non præcipiti iracundia ferantur, non rapiantur odio, non implacabili austeritate ardeant, miserentur etiam communem in eo naturam (vt Augustinus loquitur) in quo puniunt proprium delictum. Siue arma in hostem, hoc est armatum latronem, induenda sunt, non ex facili occasionem, captent: imò nec oblatam accipiant nisi summa necessitate adacti. Nā si multo plus nobis præstandum est quàm exegerit Ethnicus ille qui bellum videri voluit pacem quæsitam. * omnia prius certè tentanda sunt quàm armis decernendum. In vtroque demum genere, nullo priuato affectu patiantur se corripi, sed publico duntaxat sensu ducantur. Alioqui potestate sua pessimè abutuntur: quæ non in suum illis commodum, sed aliorum bonum ac ministeriū data est. Ex eodem præterea belligerandi iure pendet & præsidiorum, & fœderum, & ciuilium aliarum munitionum ratio. Præsidia autem voco quæ ad tuendos regionis fines, per ciuitates disponuntur: fœdera, quæ à finitimis principibus in hanc legem feruntur vt siquid turbarum in agris suis inciderit, mutuam sibi opem ferant, & vires in commune conferant ad

ad opprimendos humani generis communes hostes: ciuiles munitiones, quarum in arte militari vsus est.

13 Libet istud quoque postremò adijcere, tributa & vectigalia legitimos esse principum reditus: quos ad sustinenda quidem potissimùm publica muneris sui onera conferant: quibus tamen vti similiter possint ad splendorem suum domesticum, qui cum imperij quod gerunt, dignitate quodammodo coniunctus est. Qualiter Dauidem, Ezechiam, Iosiam, Iosaphat, aliosque sanctos Reges, Ioseph etiam & Danielem, videmus pro personæ quam sustinebãt modo, inoffensa pietate, fuisse ex publico sumptuosos, & amplissimum agri spatium Regibus attributum legimus apud Ezechielem. Vbi tametsi Christi spirituale depingit regnum, à legitimo tamen hominum regno simulachri exemplar petit. Sic quidem, vt vicissim meminerint principes ipsi, fiscos suos non tam priuatas esse arcas quàm totius populi æraria (sic enim Paulus testatur) quæ prodigere aut dilapidare sine manifesta iniuria non possint. Vel potius ipsum penè esse populi sanguinem, cui non parcere durissima sit inhumanitas: suas autem indictiones & oblationes, aliaque tributorum genera, nonnisi publicæ necessitatis subsidia esse reputent, quibus miseram plebem absque causa fatigare, tyrannica sit rapacitas. Hæc principibus ad profusionẽ & luxuriam sumptuum non faciunt animos (vt certè facem eorum cupiditatibus, plus iusto sponte accensis, subijcere opus non est) sed quum plurimum referat, ipsos pura coram Deo conscientia audere quicquid audẽt, ne impia confidentia in Dei contemptum veniant, docendi sunt quantũ sibi liceat. Neque hæc doctrina priuatis hominibus superuacua est, ne quosuis principum sumptus, tametsi vulgarem ciuilemque modum excedunt, temere ac procaciter sugillare sibi permittant.

Vectigalia & tributa iure deberi magistrat. Inf.f.22. Contra immunitat. Pp. Vide sup.c.11.f.15.16. *Eze.* 48.21. *Rom.* 13.6. Mart loc.13 ibid.f.23.25 Admonitio soluẽda esse tributa, lege Mat.22.21. & 17.27 Rom.13.7. August.lib.19.de Ciuit. Dei.cap.17

14 Proximæ sunt magistratui in politijs leges, validissimi rerum publicarum nerui: vel, (quo modo secundùm Platonem à Cicerone vocantur) animæ, sine quibus consistere nequit magistratus, quemadmodũ nec ipsæ rursum sine magistratu quicquam vigoris habent. Proinde nihil dici verius poterat, quàm *mutum esse magistratum, legem: magistratum, legem esse viuam.* Quod autem dicturum me recepi, quibus legibus constituenda sit Christiano politia, non est cur longam de optimo legum genere disputationem quis expectet: quæ & immensa foret, nec præsentis esset argumenti & loci. paucis tantùm & quasi in transcursu notabo quib⁹ legibus piè corã Deo vti possit, & inter homines rite administrari. Quod etiam ipsum prorsus silentio transmittere maluissem, nisi intelligerem periculosè hic à multis aberrari. Sunt enim qui rectè compositam esse rempublicam negent, quæ neglectis Mosæ politicis communibus Gentium legibus regitur. Quæ sententia quàm periculosa sit & turbulenta, viderint alij, mihi falsam esse ac stolidam, demonstrasse satis erit. Est autem obseruanda vulgata illa partitio, quæ vniuersam Dei Legem per Mosen promulgatam *in mores, ceremonias, iudicia* distribuit: ac despiciendæ singulæ partes, vt habeamus quid ex ijs ad nos pertineat, quid minùs. nec interim quempiam moretur hic scrupulus, quòd ad mores etiam iudicia & ceremoniæ pertinent. Veteres enim qui partitionem hanc tradiderũt, tametsi duas istas posteriores partes non ignorabant circa mores versari, quia tamen saluis moribus mutari & abrogari poterant, morales non dixerunt. Primam illam partem peculiariter appellarunt eo nomine, citra quam non constet vera morum sanctitas & immutabilis rectè viuendi norma.

2.Tractat. pars de legib. vide diuisionem, sup.in fine f.3. Cic.3.de legib. Quib.legib. regenda respubl. Legis Mosaicæ partitio.moralis explicat. l.2.c.8. de eius vsu disserit c.7.à f.5.ad 13. De cerem. ibid. à f.13. ad finem, & c.11.

15 Lex itaque moralis (vt inde primùm incipiam) quum duobus capitibus contineatur, quorum altera pura Deum fide & pietate colere, alterum syncera homines dilectione complecti simpliciter iubet: vera est æternaque iustitiæ regula, genitum omnium ac temporum hominibus

Summa & scopus cuiusque legis partis.

1 Summa l.2. c 8.s.5.6.11 Gal.4.4. Immutabilis & ęterna Dei volunt. Sup.c.10.s.7 c.11.s.5.& c.13.s.13. 2 Ceremo.de qua l.1.c.11 s.2.5. 3 Iudicialis politiæ loco data. *Vt sup.distinxit forũ conscient. c.10.s.4. Inf.s.21. Legum finis l.2.c.8.s.5. l.3.c.19.s.15

præscripta qui ad Dei voluntatem vitam suam componere volent. Siquidem hæc æterna est & immutabilis eius voluntas, vt à nobis ipse quidem omnibus colatur, nos verò mutuò inter nos diligamus. * Ceremonialis Iudæorum pædagogia fuit, qua populi illius quandam velut pueritiam exercere Domino visum est, donec veniret tempus illud plenitudinis quo sapientiam suam terris ad plenum manifestaret, ac veritatem exhiberet earum rerum quæ tum figuris adumbrabantur. Iudicialis, politiæ loco illis data, certas æquitatis & iustitiæ formulas tradebat, quibus innocenter & quietè inter se agerent. Atque vt illa ceremoniarum exercitatio ad pietatis quidem doctrinam propriè pertinebat (vtpote quæ Iudæorum Ecclesiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipsa tamen pietate distingui * poterat: ita hæc iudiciorum forma (quanquam non aliò spectabat, quàm quî optimè seruari posset ea ipsa charitas, quæ æterna Dei Lege præcipitur) ab ipso tamen dilectionis præcepto distinctum quiddam habebat. Quemadmodum ergo salua & incolumi pietate abrogari potuerunt ceremoniæ: ita & iudiciarijs his constitutionibus sublatis, perpetua charitatis officia & præcepta manere possunt. Quod si verum est, libertas certè singulis gentibus relicta est condendi quas sibi conducere prouiderint leges: quæ tamen ad perpetuam illam charitatis regulam exigantur, vt forma quidem varient, rationem habeant eandem. Nam barbaras illas & feras leges, * quales fuerunt quæ fures honore prosequebantur, quæ promiscuos coitus permittebant, aliæque multò tum fœdiores tum absurdiores, pro legibus habendas minimè censeo: quandoquidem abhorrent ab omni non iustitia modò, sed humanitate etiam & mansuetudine.

2. Consider. 1 AEquitas. Cicer.1.de legib.& Plato de legib. lib.1. 2 Constitut. vt legis imperie. *Vide l.2. c.8.s.2. Vt dixit paulò ante s.15. Sup.c.10.s.8 Exod.22.1. l.2.c.8.s.45 Mart.loc.12 Class.2.s.1.2 Deu.19.18. l.2.c.8.s.47 Ibid de homicid. s. 39.40.

16 Id quod dixi planum fiet si in legibus omnibus duo hæc, vt decet, intuemur, legis constitutionem & æquitatem, cuius ratione constitutio ipsa fundata est ac nititur. AEquitas, quia naturalis est, nonnisi vna omnium esse potest, ideo & legibus omnibus, pro negotij genere, eadem proposita esse debet. Constitutiones, quia circunstantias aliquas habent à quibus pro parte pendeant, modò in eundem æquitatis scopum omnes pariter intendant, diuersas esse nihil obest. Iam quum Dei Legem, quam moralem vocamus, constet non aliud esse quàm *naturalis legis testimonium, & eius conscientiæ quæ hominum animis à Deo insculpta est, tota hui⁹ de qua nũc loquimur æquitatis ratio in ipsa præscripta est. Proinde sola quoque ipsa legum omniũ & scopus, & regula, & terminus sit oportet. Ad eam regulam quæcunque formatæ erunt leges, quæ in eum scopũ directæ, quæ eo termino limitatæ, non est cur à nobis improbentur, vtcunque vel à Lege Iudaica, vel inter se ipsæ aliàs differant. Lex Dei furari prohibet. Quæ furtis constituta fuerit pœna in politia Iudæorum, videre est in Exodo. Aliarum gentium vetustissimæ leges furtum duplo puniebant. quæ postea sequutæ sunt, discreuerunt inter manifestum & nõ manifestum. Aliæ ad exilium progressæ sunt, aliæ ad flagrum, aliæ denique ad capitis supplicium. Falsum testimonium talionis pœna inter Iudæos plectebatur: alibi graui tantùm ignominia, alibi suspendio, alibi cruce. Homicidium omnes pariter leges sanguine vlciscuntur, diuersis tamen mortis generibus. In adulteros alibi seueriores, alibi leuiores edictæ sunt pœnæ. Videmus tamen vt eiusmodi diuersitate in eundem omnes finem tendant. Nam vno simul ore pœnam pronuntiant in ea quæ æterna Dei Lege damnata sunt facinora: nempe homicidia, furta, adulteria, falsa testimonia: sed in pœnæ modo non conueniunt. neque verò id necesse est, neque etiam expedit. Est regio quæ, nisi horrendis exemplis in homicidas sæuiat, cædibus statim & latrocinijs perdenda sit. Est seculum quod pœnarum acerbitatem augeri postulet. Siquid turbatum sit in statu publico,

nouis

nouis edictis corrigenda sunt quæ inde nasci solent mala. Belli tempore in armorum strepitu concideret omnis humanitas nisi insolito pœnarum metu iniecto. In sterilitate, in pestilētia, nisi adhibeatur maior seueritas, pessum ibunt omnia. Est gens in vitium quoddam propensior nisi acerrimè compescatur. Quàm malignus fuerit, ac publico bono inuidus, qui tali diuersitate offendetur, ad retinendam Legis Dei obseruationem accommodatissima? Nam quod iactatur à quibusdam, fieri contumeliam Legi Dei per Mosen latæ, quum abrogata illa nouæ aliæ illi præferuntur, vanissimum est. neque enim aliæ illi præferuntur dum magis probantur non simplici collatione, sed temporū, loci, gentis conditione: aut illa abrogatur quæ nobis lata nunquam fuit. Siquidem non eam Dominus per manum Mosis tradidit quæ in gentes omnes promulgaretur, & vbique vigeret: sed quum Iudaicam gentem, in fidem, patrocinium, clientelam suam suscepisset, illi etiam peculiariter legislator esse voluit: ac quod sapientis legislatoris erat, singularem quandam eius rationem in ferendis legibus habuit.

Circunstantijs pœnę augētur vel mitigantur. Eandem debere seruari in Ecclesia æquitatem dixit. Sup c. 12. s 8. 13. Constituit. diuersitate nihil de lege Dei decidit.

17 Superest nunc vt videamus quod postremo loco propositum erat, Quis legum, iudiciorum, magistratuum vsus ad communem Christianorum societatem redeat. Cui etiam annexa est * altera quæstio, Quantum magistratibus debeant priuati homines deferre, & quousque obedientia progredi debeat. Plurimis videtur superuacaneum esse munus magistratus inter Christianos, quòd scilicet implorare piè non possint, vt pote quibus vindicare, in iudiciū postulare, litigare vetitum sit. At quū Paulus contrà clarè testetur, ministrum Dei nobis esse in bonū: ex eo intelligimus, ita diuinitus ordinatum esse vt eius manu ac præsidijs aduersùs flagitiosorum hominum improbitatem & iniurias defensi, quietā ac securam vitam agamus. Quòd si frustra in præsidium nobis à Domino datus est, nisi tali nobis beneficio vti licet, * satis apparet implorari quoq; & appellari non impiè posse. Hic verò mihi cum duplici hominum genere agendū est. sunt enim permulti qui tanta litigandi rabie æstuant, vt quietem nunquam habeant apud se nisi cum alijs pugnent. Lites verò ipsas & capitali odiorum acerbitate, & insana vindicandi nocendique cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia persequuntur, ad sui vsq; aduersarij ruinam. Interim nequid nisi iure agere existimentur, iudiciorum prætextu talem peruersitatem defendunt. At si cum fratre iudicio agere permissum est, non protinus odisse ipsum licet, non furioso nocēdi studio in illum ferri, non pertinaciter insequi.

3 Tract. de populo erga quē versatur vsus magistrat. & legum. *Quā attigit. sup c. 10 à s. 2 ad. 5. *Rom.* 13. 4. *Inf. sub hac sect. ad 22. Cum 2. hominum generib. agit. 1 Reprehendit Paulus. 1. Cor. 6. 1. 4 6.

18 Sic ergo tales habeant, Legitima esse iudicia si quis rectè vtatur. Rectum autem esse vsum, tum actori agendi: tum defendendi, reo: si hic quidem postulatus ad condictā diem se sistit, & qua potest exceptione causam defendit citra acerbitatem: sed hoc tantùm affectu, vt quod suum est iure tueatur: ille verò indignè siue in capite, siue in fortunis oppressus, in magistratus fidem se conferat, querimoniam exponat, quod æquū est ac bonum postulet: sed omni procul nocendi vindicandive libidine, procul asperitate & odio, procul contentionis ardore: quin potiùs paratus suo cedere, & quiduis perpeti, quàm inimico in aduersariū animo ferri. Contrà vbi animi maleuolentia suffusi sunt corrupti inuidia, iracūdia incensi, vltionem spirantes, aut sic denique ardore certaminis inflāmati vt de charitate aliquid remittant: tota etiam iustissime causæ actio non impia esse non potest. Nam hoc constitutū esse axioma Christianis omnibus conuenit: nunquam quātumuis æquam litem iustè tractari à quouis posse, nisi pari aduersarium dilectione beneuolentiaque prosequatur ac si iam amicè, quod controuertitur negotium, transactum ac compositum esset. Iniecerit fortè aliquis talem moderationem adeò nunquam in iudicium afferri, vt instar sit prodigij futura si qua reperta fuerit. Fateor

Quo animo suum cuiq; liceat in iudicio tueri. Mart. loc. 15. Clas 4. s. 5. 6 Mat. 5. 40. Quem locū & alios similes exponit. Inf. s. 19. 20. In eam rem etiam quædam apud Mart. vide loc. 13. Clas 2. vbi de cō tumelia perferenda.

Rarũ nunc extat probi litigatoris exempl.

sanè, vt sunt horum temporum mores, rarum extare probi litigatoris exemplum. sed res tamen ipsa nullius mali accessione inquinata, bona esse & pura non desinit. Cæterùm quum sanctum esse Dei donum audimus, auxilium magistratus: eo diligentius cauendum est ne nostro vitio polluatur.

Aduers. alt. hominum genus damnat. omnes forenses disceptat.
*Tit. 1. 15.
Act. 22. 1, & 24. 12. & 25. 10. & 16. 32.
Nu. 19. 18.
Mat. 5. 39.
Deu 32. 35
*Vt monuit Sup. s. 18.
Rom. 12. 19
Sup. s. 4. 7.
Leuit. 19. 18
Rom. 13. 4.

19 Qui verò iudiciarias omnes disceptationes præcisè damnant, intelligant se sanctam Dei ordinationem simul repudiare, & donũ ex eorum genere * quæ mundis munda esse possint. nisi fortè Paulum flagitij insimulare volent, qui & accusatorum calumnias, eorum quoque vafritiem & malitiam exponendo, à se depulit: & Romanæ ciuitatis prærogatiuam sibi in iudicijs asseruit: & ab iniquo præside, ad Cæsaris tribunal, quum opus fuit, prouocauit. Nec obest quòd Christianis omnibus interdicta est vindictæ cupiditas, quam & nos à Christianis subsellijs longissimè abigimus. Nam siue ciuiliter cõtenditur, non recta incedit via nisi qui innoxia simplicitate, rem suam iudici tanquam publico tutori commendat, nihil minùs quàm mutuam mali vicem (qui est vindictæ affectus) rependere cogitans: siue capitalis aut grauior aliqua intenditur actio, eum accusatorem requirimus qui nullo vlciscendi æstu correptus, nulla priuatæ iniuriæ offensione tactus, in forum accedat, sed in animo duntaxat habens, perniciosi hominis conatus impedire, ne reipublicæ noceant. *Quòd si vindicem animum tollis, nihil in mandatum illud delinquitur quo vltio Christianis interdicitur. At non solùm vindictam appetere vetantur, sed manum quoque Domini iubentur expectare, qui se oppressis & afflictis adfuturum vltorem pollicetur: illam autem cælestis patroni vltionem omnem anteuertũt qui opem aut sibi aut alijs ferri à magistratu postulant. Minimè id verò: siquidem magistratus vindictam, non hominis, sed Dei esse cogitandum est, quam per hominis ministerium in bonum nostrum (vt ait Paulus) exerit atque exercet.

Mat. 5. 35.
Obiect. respondet. de non appetẽda vindicta. lege locos annotat.
l. 2. c. 8. s. 39
Leuit. 19. 18
Deu. 32. 35.
Prou. 24. 29
Rom. 12. 21
Mat. 5. 38.
Item Mat. 6. 14. & 18. 22.
Rom. 12. 19.
1. Thes. 5. 15
Heb. 10. 30.
1. Pet. 3. 9.
Epist. 5. ad Marcell.
Exempl.
Gen. 50. 19.
1. Sa. 24. 12.
2. Sa. 16. 10.
Luc. 23. 34.

20 Nihilo etiam magis cum Christi verbis pugnamus, quibus resistere malo prohibet, & dexteram maxillam obuertere præcipit ei qui alapam in sinistram impegerit: permittereque ei pallium qui tunicam auferat. Vult quidem illic suorum animos à retaliandi cupidine tantopere abhorrere, vt citius duplicari in se iniuriam laturi sint quàm rependere eam appetant. à qua quidem patientia nec ipsi eos abducimus. Verè enim Christianos esse oportet hominum genus ad contumelias iniuriásque ferendas natum, pessimorum hominum nequitiæ, imposturis, ludibrijs expositum. neque id modò: sed eorum omnium malorum tolerantes esse oportet. hoc est, sic totis animis compositos vt suscepta vna offensione ad alteram se comparent, nihil sibi in totam vitam promittentes quàm perpetuæ crucis tolerantiam. Interim & ijs qui sibi iniurij sunt, benefaciant, & maledicentibus bene precentur: & (quæ vnica est sua victoria) bono malum vincere contendant. Sic affecti non quærent oculum pro oculo, dentem pro dente (qualiter suos discipulos instituebant Pharisæi ad appetendam vltionem) sed (quomodo à Christo erudimur) & corpus suum mutilari & malitiosè sua sibi eripi sic ferent, vt eas iniurias simulac irrogatæ sibi fuerint, remissuri sint ac vltro condonaturi. Neque ista hæc tamen animorum æquitas & moderatio impediet quin integra in suos inimicos amicitia, magistratus ope ad rerum suarum conseruationẽ vtantur: aut publici boni studio, sontem ac pestilentem hominẽ ad pœnam postulent, quem emendari nisi morte non posse nouerint. Verè enim Augustinus hæc præcepta omnia eò tendere interpretatur, vt paratus sit homo iustus & pius eorum malitiam patienter sustinere quos fieri bonos quærit: vt numerus potiùs crescat bonorum, non vt pari malitia se quoq; numero addat malorum: deinde ad præparationem cordis quæ intus est, magis pertinere quàm ad opus quod in aperto fit: vt teneatur in secreto animi

animi patientia cum beneuolentia: in manifesto autem id fiat quod illis videmus prodesse posse quibus bene velle debemus.

21 Quod autem obiectari solet lites à Paulo in vniuersum esse dãnatas, id quoq; falsum est. Intelligi ex eius verbis facilè potest, immodicum fuisse litigandi furorẽ in Corinthiorum Ecclesia: vsque eò vt Christi Euangelium & totam quam profitebantur religionem impiorum cauillis ac maledicentiæ exponerent. Id primùm in illis reprehendit Paulus, quòd Euangelium apud infideles dissensionum suarum intemperie traducerent. Deinde & hoc ipsum, quod eum in modum inter se dissiderent fratres cum fratribus. Tam enim procul à ferenda iniuria alieni erant vt alij aliorum fortunis auidè inhiarent, vltro lacesserent, & damnum inferrent. In illam ergo litigandi insaniam inuehitur, non simpliciter in quasuis controuersias. At omnino vitium vel infirmitatem esse pronuntiat, quòd non potiùs damnum acciperent rerum suarum quam pro his conseruandis ad contentiones vsque laborarent: nempe quum adeò facilè quibuslibet damnis commouerentur, & minimis de causis ad forum & lites decurrerent, hoc indicio esse dicit quòd animo essent nimis irritabili, & ad patientiam minus comparato. Id sanè Christianis agendum est, vt de suo iure decedere semper malint quàm in forum progredi: vnde vix exire possint nisi commotiore animo & in fratris odium accenso. Verùm vbi quis citra charitatis dispendium rem suam se posse tueri viderit, cuius iactura graui sibi dispendio futura sit, id si faciat nihil in istam Pauli sententiam delinquit. Denique (quod initio docuimus) optimum cuique consilium dabit charitas: sine quo quæcunque suscipiuntur, & vltra quã quæ progrediuntur disceptationes, iniustas esse & impias, extra controuersiam ponimus.

Alter. obiect. 1. *Cor.* 6. 6. Simil. obiect. soluit sup. c. 1. s. 14. Vide autho. instruct. aduers. Anabapt. art. 6. 1. Cor. 6. 7. quod respõdet cũ Chri. verb. sup. s. 20. Mat. 5. 40. 41. 44. l. 3. c. 7. s. 7. Mat. 17. 24. 25. 26. & 22. 21. Initio huius 3. Tract.

22 Subditorum erga suos magistratus officium primùm est de eorum functione quàm honorificentissimè sentire, quam scilicet velut delegatam à Deo iurisdictionem agnoscunt: eosq; ob id suspicere ac revereri vt Dei ministros ac legatos. Quosdam enim reperias qui suis se magistratibus valde obsequentes præbeant, ac nolint quidem non esse quibus obsequantur, quòd bono publico ita expedire norunt: de ipsis tamen magistratibus non secus existiment ac malis quibusdam necessarijs. Verũ plus quiddam à nobis requirit Petrus, quum Regem honorari, & Solomo, quũ Deum & Regem timeri præcipit. Ille enim sub honorandi verbo syncerã ac candidam existimationem complectitur: hic Regem cum Deo coniungens, sanctæ cuiusdam venerationis ac dignitatis plenum esse ostendit. Est & illud præclarũ apud Paulum elogium vt obediamus non solùm propter iram, sed *propter Conscientiam*. Quo intelligit, non terrore modò principũ ac præfectorum adduci subditos debere vt in eorum subiectione contineantur (qualiter succumbere hosti armato solent qui vindictam fore prõptam vident si restiterint) verùm quia Deo ipsi redduntur obsequia quæ istis præstantur: quãdo eorũ potestas à Deo est. De hominibus non disputo, acsi larua dignitatis stultitiam, vel ignauiam, vel crudelitatem moresque improbos & flagitij plenos tegeret, atque ita vitijs acquireret laudem virtutum: sed dico ordinem ipsum honore & reuerentia dignum esse: vt quicunque præsunt apud nos sint in pretio, & venerationem obtineant præfecturæ suæ respectu.

De offic. populi erga magistratũ. Mart. lo. 18. clas. 2. à s. 1. ad 6. l. 2. c. 8. s. 35 36 &c. 1. *Pet.* 2. 17 *Pro.* 24. 21. *Rom.* 13. 5. Id tractauit l. 3. c. 19. s. 15. 16. sup. c. 10. s. 3 4. 5 vide sup. s. 4 7. Rom 13. 1. Sup. s. 13.

23 Ex eo & alterum deinde sequitur, vt propensis in eorum obseruationem animis, suam illis obedientiam approbent: siue edictis parendũ siue tributa soluenda, siue subeunda publica munera atque onera quæ ad communem defensionem spectent, siue qua alia iussa capessenda. Omnis anima inquit Paulus, potestatibus sublimioribus subdita sit. qui enim potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Admoneto illos (scribit idẽ Tito) vt principatibus ac potestatibus subditi sint, vt magistratibus pareant, vt

2. officiũ subditor. tract. l. 3. c. 8. s. 35 *Rom.* 13. 1. *Tit.* 3. 1. 1. *Pet.* 2. 13.

Vide sup. propter cõscient. Sup.§.22. l.3 c.19.§.14 1.Tim.2.1.2 Rom.13.2. Sup.§.7. 1.Sam 8.7. 3.quod in obedientia requiritur. 1.Cor.7.20. 24. 1.Thes.4.11. Prou.27.8.

ad omne opus bonum sint parati. Et Petrus, Subditi, inquit, estote cuiuis humanæ creaturæ (vel potiùs, vt Ego quidem interpretor, odinationi) propter Dominum, siue regi tanquam præcellẽti: siue præsidibus, qui per eum mittuntur, ad vindictam quidem nocentium, laudem verò rectè agẽtium. Porrò quo non subiectionem simulare, sed syncerè & ex animo subiectos se esse testentur, addit Paulus, vt eorum sub quibus viuunt salutem ac prosperitatem Deo commendent. Adhortor, inquit, vt fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarũ actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia constitutis, vt placidã & quietam vitã degamus, cũ omni pietate ac honestate. Neq; hîc se quisquã fallat. Quando enim resisti magistratui non potest quin simul Deo resistatur: etiãsi impunè contemni videtur posse inermis magistratus, Deus tamen armatus est qui sui contemptũ fortiter vlciscatur. Sub hac præterea obedientia moderationem comprehendo, quam sibi in publico imperare debent priuati homines, ne se vltro admisceant publicis negotijs, aut temere irrumpant in partes magistratus, ac nequid omnino publicè moliãtur. Si quid in publica ordinatione corrigi intererit, non tumultuẽtur ipsi nec admoueãt operi manus, quas illi omnibus ligatas esse hac in parte decet: sed ad magistratus cognitionẽ deferãt, cuius vnius hîc soluta est manus. Intelligo autẽ, nequid iniussi audeant. nam vbi accessit præfecti imperium, iam ipsi quoq; publica authoritate præditi sunt. Vt enim *aures* atque *oculos* principis vocare vulgo solent eius consiliarios: ita non insulsè principis manus quis dicat quos rebus agendis mandato suo præfecerit.

Con. Aures & oculi principis.

24 Quoniam autem hactenus magistratum descripsimus qui verè sit quod dicitur, ille scilicet *patriæ pater*, & (vt Poeta loquitur) *pastor populi, custos pacis, præses iustitiæ, innocentiæ vindex*: insanus meritò iudicandus sit cui tale non probetur imperium. Ac quum omnium propè seculorum hoc exemplum sit, vt principum alij, eorum omnium securi quibus prouidendis intenti esse debuerant, procul omni solicitudine socordes deliciẽtur: alij ad rem suã attenti, iura omnia, priuilegia, iudicia, diplomata, venalia prostituãt: alij plebeculã exhauriãt pecunia, quã postea insanis largitionibus profundant: alij expilandis domibus, virginibus ac matronis violãdis, mactandis innocentibus, mera latrocinia exerceãt: eos verò pro principibus agnoscendos esse, quorũ imperio, quoad licet parẽdum sit, multis persuaderi non potest. Siquidẽ dum in tãta indignitate ac inter tam aliena, non à magistratus modò, sed hominis quoq; officio facinora, nullam speciem imaginis Dei intuentur quæ in magistratu elucere debuerat: dum nullum conspiciunt vestigium eius ministri Dei, qui in laudem bonis, malis in vltionem datus erat: ita neque etiam præfectũ illum agnoscunt, cuius dignitatem atque authoritatem Scriptura nobis cõmendat. Et sanè is semper hominum animis ingenitus fuit sensus, non minore tyrannos odio atque execratione insectari, quàm dilectione & veneratione prosequi legitimos Reges.

Non bonis tantum sed qualis obediendum. Homer. Iliad.3.& Cic.3.de legib. Principum vitia. 1.Sam.8.11. 12.13.&c. Exod.22.8. Psal.82.1. Rom.13.1. 2.Par.19.6. 1.Pet.2.14.

25 Verùm si in Dei verbum respicimus, longiùs nos deducet, vt nõ eorum modò principum imperio subditi simus qui probè, & qua debent fide, munere suo erga nos defunguntur: sed omnium qui quoquo modo rerum potiuntur, etiamsi nihil minùs præstent quàm quod ex officio erat principum. Tametsi enim summum suæ beneficẽtiæ munus esse magistratum, ad salutem hominum conseruandam, testatur Dominus, ac suos magistratibus ipsis fines præscribit: simul tamen declarat, qualescunque sint, nonnisi à se habere imperium. Eos quidem qui publico bono imperant, vera eius suæ beneficẽtiæ exemplaria esse & specimina: qui verò iniustè & impotenter dominantur, eos ad vindicandam populi iniquitatem à se excitatos. omnes ex æquo sancta illa maiestate esse præditos qua legitimam potestatem instruxit. Non vltrà progrediar donec certa eius rei aliquot

Iere.27.8. Mat.17 27. & 22.21. Tit.3.1. 1.Pet.2.13. A Deo habent imperium. Rom.13.1. Prou.28.2. Ioan.19.11.

aliquot teſtimonia ſubiecero. Nec tamen quò furorẽ Domini ſuper terrã eſſe impium Regem confirmemus, laborandum eſt, quando neminem futurum arbitror qui reclamet, nec ſic de Rege plus dictum fuerit, quàm de prædone qui rem tuam diripiat: & adultero, qui thorum tuum polluat: de ſicario, qui te ad cædem appetat: quum huiuſmodi calamitates omnes, inter Dei maledictiones Scriptura recenſeat. Verùm in eo probando inſiſtamus magis, quod non ita facile in hominum mentes cadit: in homine deterrimo honoréque omni indigniſſimo penes quem modò ſit publica poteſtas, præclaram illam & diuinam poteſtatem reſidere, quam Dominus iuſtitiæ ac iudicij ſui miniſtris verbo ſuo detulit: proinde à ſubditis eadem in reuerentia & dignatione habendum, quantum ad publicam obedientiam attinet, qua optimum Regem ſi daretur habituri eſſent.

Iob. 34.30. *Oſe.* c. 13. 11. *Ieſa.* 3.4. *Ieſ.* 10.5. *Deu.* 28.29 36.

26 Principiò velim animaduertant, ſeduloque obſeruent lectores illam quæ non ſine cauſa toties nobis in Scripturis commemoratur, Dei prouidentiam, ac ſingularem actionem in diſtribuendis regnis, ſtatuendiſque quos illi viſum fuerit Regibus. Apud Danielem, Dominus mutat tempora & vices temporum, abijcit Reges & inſtituit. Item, Vt cognoſcant viuentes quòd potens ſit Altiſſimus in regno hominum: & cui ipſe voluerit, dabit illud. Cuiuſmodi ſententijs quũ paſſim abundet Scriptura, illa tamẽ prophetia peculiariter ſcatet. Iam qualis Rex fuerit Nabuchadnezar, is qui Ieruſalẽ expugnauit, ſatis ſcitum: nempe ſtrenuus aliorũ inuaſor ac populator. Dominus tamen apud Ezechielem ſe illi terrã Ægypti dediſſe affirmat pro obſequio quod ſibi in vaſtanda illa præſtiterat. Et illi dicebat Daniel, Tu Rex, Rex es Regũ: cui Deus cælorũ dedit regnũ potens ac forte atque glorioſum. tibi, inquam dedit, & omnes terras vbi habitant filij hominum, beſtiæ ſylueſtres, & volucres cæli: eas tradidit in manum tuam, ac fecit te dominari eis. Rurſum eius filio Belſaſar, Deus altiſſimus dedit Nabuchadnezar patri tuo regnum & magnificentiam, honorem & gloriam: & propter magnificentiam quam dedit illi, omnes populi, tribus, & linguæ fuerunt trementes & timentes à conſpectu eius. Quum audimus, à Deo impoſitum eſſe Regem, ſimul illa de honorando & timendo Rege, cæleſtia edicta animo repetamus: & nequiſſimum tyrannum non dubitabimus eo habere loco quo Dominus ipſum dignatus fuerit. Samuel, quum populo Iſrael denuntiaret qualia eſſet à Regibus ſuis paſſurus: Hoc ius erit Regis, dicebat, qui regnabit ſuper vos: filios veſtros tollet, & ponet eos ad currum ſuum, vt põnat eos pro equitibus ſuis, & vt arent agros ſuos, & meſſem ſuam metant, & arma fabricẽtur. Filias veſtras tollet, vt ſint pigmentariæ, coquæ, & piſtrices. Agros deniq; veſtros, vineas veſtras, & oliueta optima auferet, & dabit ſeruis ſuis. Semina veſtra, & vineas veſtras decimabit, & dabit eunuchis & ſeruis ſuis. Seruos veſtros ancillas & aſinos tollet: & adhibebit operi ſuo quin & greges veſtros decimabit: & vos eritis ſerui illius. Certè nõ id iure facturi erant reges, quos optimè ad omnem cõtinentiam Lex inſtituebat: ſed ius in populum vocabatur, cui parêre ipſi neceſſe eſſet, nec obſiſtere liceret. acſi dixiſſet Samuel, Eò ſe proripiet licentiæ Regum libido, quã cohibere veſtrum non erit: quibus hoc reſtabit vnum, iuſſa excipere, ac dicto audientes eſſe.

Dei prouidentia in diſtribuendis regnis obſeruanda. *Dan.* 2.21. & 37. De hac prouidentia ſpeciali agit. l. 1. c. 16. c. 18. ſ. 2. *Eze.* 29.19. 22. *Dan.* 2.37. l. 2. c. 4. ſ. 7. *Dan.* 5.18. Danielis exempl vide inf. ſ. 32. 1. *Sam.* 8. 11. Hoc exẽpl. expend. Melanth lib. 2. Chronic. Carion. vbi de iudicib. Iſrael. Deut. 17.16. Sup. ſ. 9.

27 In primis autem inſignis eſt & memorabilis apud Ieremiam locus, quem (tametſi prolixiorem) ideo non pigebit referre, quia totã hanc quæſtionem clariſſimè definit. Ego feci terram & homines, ait Dominus, & animalia quæ ſunt in ſuperficie terræ, in fortitudine mea magna & brachio extento: & ipſam trado ei qui placuerit in oculis meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras iſtas in manum Nabuchadnezar ſerui mei, & ſeruiẽt gẽtes ei omnes, & Reges magni: donec tẽpus veniet terræ eius.

Iere. 27.5. Locus inſignis. Domini eſt terra pſal. 24.1.2 In eã rẽ nõ pauca leg. l. 1. c. 16. 17.

Eritque vt gens & regnum quæ non seruierit Regi Babel, visitabo gentē illam in gladio, fame & peste. quare seruite Regi Babel, & viuite. Videmus quanta obedientia Dominus tetrum illum ferocemque tyrannum coli voluerit, non alia ratione nisi quia regnū obtinebat. Id autem ipsum erat cælesti decreto, in solium regni impositum esse ac in regiam maiestatem assumptum: quam violare nefas esset. Hoc nobis si assiduè ob animos & oculos obuersetur, eodem decreto constitui etiam nequissimos Reges quo Regum authoritas statuitur: nunquam in animum nobis seditiosæ illæ cogitationes venient, tractandū esse pro meritis Regem: nec æquum esse vt subditos ei præstemus qui vicissim Regem nobis non præstet.

Sapientia ait per me reges regn. Pro. 8. 15. Sup. s. 4. 7.

28 Frustra obijciat quis mandatum illud fuisse Israelitis peculiare. Obseruandum enim est qua ratione ipsum Dominus stabiliat. Detuli, inquit, Nabuchadnezar regnum: quare seruite illi, & viuite. Cuicunq; ergo delatum fuisse regnum constabit, ei seruiendū esse ne dubitemus. Atque simulac in regium fastigium quempiam euehit Dominus, testatā nobis facit suam voluntatem, quòd regnare illum velit. De eo enim exstant generalia Scripturæ testimonia. Solomo, vicesimooctauo, Propter iniquitatem terræ sunt multi principes. Item Iob duodecimo, Subiectionem tollit à Regibus, & rursum accingit eos cingulo. Eo autem confesso, nihil restat nisi vt seruiamus & viuamus. Est apud Ieremiam prophetā alterum quoque Domini mandatum, quo iubet populum suum quærere pacem Babylonis, in quam captiui abducti essent: & orare ad se pro ea quoniam in pace eius futura esset pax eorum. Ecce, Israelitæ fortunis omnibus exuti, è domibus suis auulsi, in exilium abacti, in miseram coniecti seruitutem, pro victoris prosperitate orare iubentur: non quomodo iubemur aliàs persecutoribus nostris bene precari: sed vt saluum illi regnum & trāquillum conseruetur, vt sub eo ipsi quoq; prosperè agant. Sic Dauid, iam Rex Dei ordinatione designatus, sanctoque eius oleo vnctus, quum nullo suo meritò indignè à Saule impeteretur, insidiatoris tamen sui sacrosanctum habebat caput, quod regni honore Dominus sanctificauerat. Absit à me (dicebat) vt coram Domino faciam rem istam, domino meo messiæ Domini, vt mittam manum meam in eum, quoniam Christus Domini est. Itē, Pepercit tibi anima mea dixique, Non mittam manum meam in Dominum meum, quoniam Christus Domini est. Item, Quis mittet manum suam in christum Domini, & innocens erit? Viuit Dominus, nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium descenderit: absit à me vt mittam manum meam in christum Domini.

Non Israelit. hoc tantum exempl. docentur sed omnes. *Iere.* 27. 17. Sup. s. 26. *Pro.* 28. 2. *Iob.* 12. 18. *Iere.* 29. 7. Ead. ratione Iubet Paul⁹ pro omnibus precari 1. Tim. 2. 1. 2 1. Sa. 16. 12. 13. 1. *Sam.* 24. 7. 11. 1. *Sa.* 26. 9. Dauidis exempl.

29 Hunc reuerentiæ atque adeò pietatis affectum debemus ad extremum præfectis nostris omnibus, quales tandem cunque sint. Quòd sæpius ideo repeto, vt discamus non homines ipsos excutere: sed satis habeamus, quòd eam voluntate Domini, personam sustineant cui inuiolabilem maiestatē impressit ipse & insculpsit. At mutuas (inquies) subditis suis vices debent præfecti. Id iam confessus sum. Verùm si ex eo statuis, nonnisi iustis imperijs rependenda obsequia, insulsus es ratiocinator. Nā & viri vxoribus, & liberis parentes, mutuis officijs astringuntur. Discedant ab officio parentes & mariti: illi liberis, quos prohibentur ad iracūdiam prouocare, sic se duros & intractabiles præbeant vt sua eos morositate vltra modum fatigent: hi suas vxores, quas diligere, & quibus seu vasculis fragilibus parcere iubentur, contumeliosissimè accipiant: an minùs tamen & parentibus liberi, & coniugibus mulieres obsequentes erat? At improbis quoq; & inofficiosis subijciuntur. Quin, quum omnibus istud agendum sit potius, ne in manticam à tergo pendentem respectent, hoc est ne alij in aliorum inquirant officia? sed quod sui est muneris, id sibi vnum singuli subijciant: id verò inter eos præsertim valere debet qui sub aliorum sunt potestate positi. Quare si à sæuo principe crudeliter

Ephes. 6. 1. 5. *Ephes.* 5. 22 1. *Pet.* 3. 7. l. 2. c. 8. s. 36 38. 1. Pet. 2. 17. 18. Proueb. Mat. 7. 1. 4. 5 In hanc rem lege quædā l. 3. c. 7. s. 5. 6 l. 2. c. 8. s. 46

torque

torquemur, si ab auaro, aut luxurioso rapaciter expilamur, si ab ignauo negligimur, si ab impio denique & sacrilego vexamur ob pietatem: subeat primùm delictorum nostrorum recordatio, quæ talibus haud dubiè Domini flagellis castigantur. Inde humilitas impatientiam nostram frænabit. Succurrat deinde & hæc cogitatio, non nostrum esse huiusmodi malis mederi. hoc tantùm esse reliquum, vt Domini opem imploremus, cuius in manu sunt Regum corda, & regnorum inclinationes. Ille Deus est qui stabit in synagoga deorum, & in medio deos dijudicabit. à cuius facie concident & conterentur Reges omnes, & Iudices terræ quicunq; non osculati fuerint Christum eius: qui scripserint leges iniquas, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium: vt viduas haberent in prædam, & pupillos diriperent. Dan.9.7. Pro.21.1. Psal.82.1. Sup.c.12. s.7. Psal.2.10. l.2.c.15.s.4 Ies.10.1. Sup.c.5.s.17.

30 Atque hîc mirabilis eius tum bonitas tum potentia tum prouidentia sese profert. nã modò ex seruis suis manifestos vindices excitat, ac mandato suo instruit, qui de scelerata dominatione pœnas sumant, & oppressum iniustis modis populum* è misera calamitate eximant: modò furorem aliud cogitantium & aliud molientium hominum eò destinat. Sic populum Israel è tyrannide Pharaonis per Mosen: è violentia Chusam regis Syriæ, per Othoniel: ex alijs seruitijs, per alios vel reges vel Iudices, in libertatem asseruit. Sic Tyri superbiam per AEgyptios: sic AEgyptiorum insolentiam, per Assyrios: Assyriorum ferociam, per Chaldæos: confidentiam Babylonis, per Medos & Persas domuit quum iam Medos Cyrus subiugasset. Regum verò Iuda & Israel ingratitudinem & erga tot sua beneficia impiam contumaciam nunc per Assyrios, nunc per Babylonios contudit & afflixit. quanquam non eadem omnia ratione. Priores enim illi quando ad edenda talia facinora, legitima Dei vocatione accersiti erant, in Reges arma sumendo, minimè violabant eam quæ diuina ordinatione Regibus indita est maiestatem: sed è cælo armati minorem potestatem maiore coercebant: perinde ac in suos satrapas Regibus animaduertere licet. Hi tametsi Dei manu, quò illi visum erat, destinabantur, opusque eius inscientes peragebant: nihil tamen aliud animo quàm scelus volutabant. Iudicia Dei in Tyrannid. l.1.c.5.s.7.8 *Psal.107. & 113.7. Exempl. Exo.3.7. Iudic.3.9. & sequẽti. Ies.23.1.5. & 19.4. 2.Re.17.16. Ier.5.15. & 7.18. & 10.5. Ier.5.15. Aba.1.6.7. 2Par 36.23 Ies.45.1.

31 Verùm vtcunque ipsa hominum facta censeantur, Domin[9] tamen per ea suum æquè opus exequebatur, quum sanguinaria Regum insolentium sceptra confringeret, ac intolerandas dominationes euerteret. Audiant principes & terreantur. Nobis autem interim summopere cauẽdum, ne illam plenã* venerandæ maiestatis magistratuum authoritatem, quam Deus grauissimis edictis sanxit, etiamsi apud indignissimos resideat, & qui eam sua nequitia, quantum in se est, polluunt, spernamus aut violemus. Neq; enim si vltio Domini est effrænatæ dominationis correctio, ideo protinus demandatam nobis arbitremur: quibus nullum aliud quàm parendi & patiendi datum est mandatum. De priuatis hominibus semper loquor. Nam siqui nunc sint populares magistratus ad moderandum Regum libidinẽ constituti (quales olim erant, qui Lacedæmonijs Regibus oppositi erant, Ephori: aut Romanis Consulibus, Tribuni plebis: aut Atheniensium senatui, Demarchi: & qua etiam fortè potestate, vt nũc res habent, fungũtur in singulis regnis tres ordines, quum primarios conuẽtus peragunt) adeò illos ferocienti Regum licentiæ pro officio intercedere non veto, vt si Regibus impotenter grassantibus, & humili plebeculæ insultantibus conniueant, eorum dissimulationem nefaria perfidia non carere affirmem: quia populi libertatem, cuius se Dei ordinatione tutores positos norunt, fraudulenter produnt. Dei ista Iudicia non obstare quo minus improbis pareamus vt dixit sup. s. 24 25. 26. *Psa. 82.1.2 Sup.s.4.6. l 3.c.10.s.6. Quib liceat Magistrat. coercere. Mar loc.20 Clas 4.s.12. Beza cap.5. art.45.

32 At verò in ea quam præfectorum imperijs deberi constituim[9] obedientia, id semper excipiendum est: imò in primis obseruãdum, ne ab eius obedientia nos deducat, cuius voluntati Regum omnium vota sub- Deo potius obediendũ q̃ hominib[9]

Exempl. esse, cuius decretis iusta cedere, cuius maiestati fasces submitti par est.
Act.4.19. Et verò, vt hominibus satisfacias, in eius offensionem incurrere propter
& 5.29. quem hominibus ipsis obedias, quàm præposterum fuerit? Dominus ergo
Dan.3.16. Rex est regum: qui vbi sacrum os aperuit, vnus pro omnibus simul ac su-
17.& 6.9.10 pra omnes est audiendus. Iis deinde qui nobis præsunt hominibus subie-
Exod.1.17. cti sumus: sed nonnisi in ipso. Aduersus ipsum siquid imperent, nullo sit
Vide in lege nec loco nec numero neque hîc totam illam qua magistratus pollent di-
Dei.l.2.c.8. gnitatem quicquam moremur: cui iniuria nulla fit dum in ordinem, præ
s.38 l.3.c. singulari illa veréque summa Dei potestate, cogitur. Secundùm hanc ra-
19.s.13. tionem Daniel se quicquam in Regem peccasse negat vbi impio eius edi-
Sup.c.10.s.8 cto non paruit: quia excesserat ille fines suos: nec modò iniurius fuerat
Dan.6.22. in homines, sed cornua tollendo aduersùs Deum, potestatem sibi ipse ab-
Aliud Da- rogauerat. Ex opposito damnantur Israelitæ quòd impio Regis edicto
nielis excp. nimium fuerant morigeri. Nam quum Iarobeam vitulos aureos conflas-
Sup.s.6. set, relicto Dei templo in eius gratiam ad nouas superstitiones defecerãt.
Osee.5.13. Eadem facilitate posteri sese flexerant ad Regum suorum placita. hoc il-
1.Re.12.30 lis seuerè Propheta exprobrat, quòd Regis edicta amplexi fuerint. tan-
tum abest vt laudem mereatur modestiæ prætextus, quo aulici adulato-
Præpost.o- res se tegunt, & simplices decipiunt, dum sibi fas esse negant quicquam
bedientiæ abnuere à Regibus suis impositum. quasi verò ius suum Deus resignaue-
exempl. rit mortalibus, eos generi humano præficiens: aut minuatur terrena po-
Quale re- testas, dum suo authori subijcitur, coram quo cælestes etiam principat⁹
quirunt Pp. supplices expauescunt. Scio quantum quámque præsens huic constantiæ
sup c.10.s. periculum immineat, quòd indignissimè se contemni Reges ferant: quo-
23.c.11.s.8. rum indignatio nuntius est mortis, inquit Solomon. Sed quum illud à cæ-
c.2.s.3.5. lesti præcone Petro pronuntiatum sit edictum, Obediendum Deo potiùs
Pro.16.14. quàm hominibus: hac nos cogitatione consolemur, illam tum nos præ-
Act.5.29. stare quam Dominus exigit obediẽtiam, dum quiduis perpetimur potiùs
1.Cor.7.23. quàm à pietate deflectamus. Et ne nobis labascant animi, alium etiam stimulum Paulus admouet, Nos ideo tanti à Christo redemptos esse quã-ti illi constitit nostra redemptio, ne prauis hominum cupiditatibus nos mancipemus in obsequium: multò verò minùs impietati simus addicti.

LAVS DEO.

QVÆ QVATVOR LIBRIS HVIVS INSTItutionis continentur.

LIBRO PRIMO.

De cognitione Dei Creatoris.

ARGVMENTVM.

E cognitione Dei Creatoris dicturus, quoniam in creatione hominis ea maximè elucet, ea ratione de homine quoque hoc libro disputat. atq; ita præcipui loci, quos hoc libro pertractat, duo tantùm sunt: quorum prior est de notitia Dei, alter de notitia hominis. A primo capite de vtroq; coniunctim agitur: pòst de singulis separatim: sic tamen, & de alijs quibusdam minutioribus obiter agat: quæ tamen omnia ad alterutrum istorum referantur: tractatus scilicet de Scriptura, & Imaginibus, ad notitiam Dei: tres reliqui, de Fabrica mundi, de Angelis, & Diabolis ad notitiam hominis: postremus, de ratione, qua Deus mundum gubernat, ad vtrúnque spectet.

Quod verò ad priorem, hoc est, Dei notitiam attinet, primùm ostendit, qualis sit notitia, quam ipse postulat, cap. 2. Deinde, vbi quærēda sit, à 3. ad 9. nimirum, non in homine: quia (etsi naturaliter hominum mentibus indita sit) partim tamen inscitia, partim malitia suffocatur, 3. & 4. nec in fabrica mundi, quia (etsi in ea clarissimè lucet) nos tamen adeo stupidi sumus, vt eiusmodi testificationes quantumuis perspicuæ, semper tamen nobis sine fructu effluant, 5. sed in Scriptura, 6. atque ita ad Scripturam delatus, tribus alijs capitibus eius tractationem prosequitur, 7. 8. 9. Tertiò, qualis sit Deus, 10. Quartò, quàm impium sit Deo tribuere visibilem formam (vbi etiam de imaginibus, & earum adoratione, & origine agit) 11. Quintò, contendit æquum esse, vt solus in solidum colatur, 12. Postremo, de vnitate essentiæ diuinæ, & personarū distinctione agit. cap. 13.

Quod ad alterum spectat, nempe notitiam hominis, primùm de creatione mundi, de Angelis, & diabolis, quod hæc omnia in hominis gratiam creata sunt, agit, 14. Deinde, ad hominem ipsum veniens, naturam viresq; eius examinat, 15.

Quò verò vtrunque, Dei scilicet notitiam, & nostri, meliùs illustret, ad omnium humanarum actionum, totiúsque mundi gubernationem, contra fortunam & fatum, descendit. 16. 18.

1 Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se cohæreant.
2 Quid sit Deum cognoscere, & quem in finem tendat eius cognitio.
3 Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam.
4 Eandem notitiam partim inscitia, partim malitia vel suffocari vel corrumpi.
5 Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere.
B *Huius capitis duæ sunt partes: quarum prior est, quæ hic tituli vice præfigitur, de qua, 1.10. altera, Nos tamen adeò stupidos esse, vt testificationes istæ quantumlibet perspicua semper sine profectu effluant, de qua ab 11. ad 15.*

Quod ad priorem attinet, quò meliùs quod pollicetur probet, in duo genera vniuersa Dei opera distribuens, in vtroque Dei notitiam elucere contendit: priórque 1.6. alteri à 7. ad 10. sectiones designat.
6 Vt ad Deum Creatorem quis perueniat, opus esse Scriptura duce & magistra.
7 Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus: vt certa constet eius authoritas: atque impium esse commentum, fidem eius pendere ab Ecclesiæ iudicio.
B *Hìc, quoniam in Scripturæ mentionem incidit, eamque vult esse vnicam magistram quæ nos in agnitionem Dei deducat, ad stabiliendam Scripturæ authoritatem paulisper digreditur. Cap. à 7. ad 9.*
8 Probationes, quatenus fert humana ratio, satis firmas suppetere ad stabiliendam Scripturæ fidem.
9 Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui posthabita Scriptura ad reuelationes transuolant.
10 Scripturam, vt omnem superstitionem corrigat, verum Deum exclusiuè opponere dijs omnibus Gentium.
11 Deo tribuere visibilem formam nefas esse, ac generaliter deficere à vero Deo quicunque idola sibi erigunt.
12 Deum ab idolis discerni, vt solus in solidum colatur.
13 Vnicam Dei essentiam ab ipsa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in se personas continet.
B *Huius capitis duæ sunt partes. nam primò doctrinam ipsam tradit, à 1. ad 20. deinde hæreses quasdam refutat, à 21. ad 29.*

Quod ad primam attinet, ea quoque duas quodammodo partes habet, nam quò melius quod vult assequatur, duo præmittit priusquam ad rem ipsam veniat. Primò enim & quid sibi velit per nomen Personæ ostendit à 2. ad 6. & Deitatem probat cum Filij à 7. ad 13. tum etiam Spiritus sancti, 14. 15. Deinde, quid sit de Trinitate sentiendum explicat, à 16. ad 20.
14 In ipsa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis discernere verum Deum à fictitijs.
B *Secundam partem libri ingressus quæ est de notitia hominis, hoc capite quædam præmittenda censet. quam ob causam primùm de creatione mundi in genere agit, 1, 2. deinde de Angelis, à 3. ad 12. tertiò de Diabolis, à 13. ad 19. Postremò ostendit quis sit fructus, qui ex creationis historia ad nos redire debet, à 20. ad 22.*
15 Qualis homo sit creatus. vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate differitur.
16 Deum sua virtute mundum à se conditum fouere ac tueri, & singulas eius partes sua prouidentia regere.
17 Quorsum & in quem scopum referenda sit hæc doctrina, vt nobis cõstet eius vtilitas.
B *Huius capitis duæ sunt partes. quarum priore doctrinam tradit à 1. ad 11. posteriore duas obiectiones tollit à 12. ad 14.*

Quod

Quod ad doctrinam attinet, etsi initio primæ sectionis tria ponat, non tamen ideo facit, vt singulis proprium locum in tractatione aßignet (quod ideo moneo, ne ia quispiam expectet, atque ita sibi negotium facessat) sed tantum vt ex omnibus simul sumptis, tanquam ex vno fonte diducat, quicquid in priore parte capitis postea differit.

18 Deum ita impiorum opera vti, & animos flectere ad exequenda sua iudicia, vt purus ipse ab omni labe maneat.

LIB. II.

De cognitione Dei Redemptoris in Christo, quæ Patribus sub Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta est.

ARGVMENTVM.

E cognitione Dei Redemptoris dicturus, primùm de redemptionis occasione, hoc est, de lapsu hominis differit; ac deinde ad redemptionem ipsam pertractandam venit: priori quinque capita designat, reliqua posteriori.

Quod ad prius attinet, non tantùm in genere de lapsu agit, sed etiam de alijs quibusdam quæ ad eum spectant: cuiusmodi sunt originale peccatum, arbitrij seruitus, & quomodo operetur Deus in cordibus hominum. à Cap. 1. *ad.* 5.

Quod ad posterius spectat, primùm ostendit quis sit, in quo salus homini perdito quærenda est, nempe solus Christus; 6. *deinde quomodo hic ille Christus mundo patefactus sit, à* 7. *ad* 11. *nimirum duplici ratione: primùm sub Lege (qua occasione & Decalogum explicat, & alia quædam de Lege discutit) à* 7. *ad* 8. *Deinde sub Euangelio (vbi etiam de similitudine & differentia vtriusque Testamenti disputat) à* 9. *ad* 11. *Tertiò qualis fuerit debuitq́; esse, Deus scilicet, & Homo, à* 12. *ad* 14. *Quartò, quorsum missus à Patre in mundum fuerit,* 15. *Postremò quo modo, vel quibus gradibus Redemptoris partes, vel munus sibi iniunctum impleuerit, (qua occasione bonam partem Symboli explicat) à* 16. *ad* 17.

Capita XVII.

1 Adæ lapsu & defectione totum humanum genus maledictioni fuisse addictum, & à prima origine degenerasse, vbi de peccato originali.

2 Hominem arbitrij libertate nunc esse spoliatum, & miseræ seruituti addictum.

B *Postquam superiore capite ostenderit, hominem in miseram seruitutem redigi, nunc quaerendum & discutiendum censet, an omni libertate spoliati simus: &, si qua particula adhuc viget, quousque vis eius procedat. Huic vero quaestioni designat quatuor capita proximè sequentia.*

Quod ad hoc caput attinet, in tres partes distribui poterit. primò enim veluti fundamentum huius tractationis iacit sect. 1. deinde aliorum opiniones refert à 2. ad 9. postremo quid sit de hac controuersia statuendum ostendit à 19 ad 27.

3 Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnabile prodire.

B *Hoc totum caput videtur ad vtrunque pertinere: sic tamen vt propius ad voluntatem, quàm ad intellectum pertineat.*

4 Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.

B *Hoc capite ostendit quantum sit cuique tribuendum in vnoquòque opere, primum vero, quantum in malis actionibus, & Diabolo, & homini, & ipsi Deo à 1. ad 5: deinde in rebus medijs, quantum Deo tribuendum, & quantum homini relinquendum sit à 6. ad. 8.*

5 Obiectionum refutatio quae pro defensione liberi arbitrij afferri solent.

B *Quae autem ex Scriptura proferunt testimonia, etsi multa sint, eorum tamen maximam partem in paucas classes distribui posse. quibus vt primùm respondit, à 6. ad 15. tum etiam ad alia quaedam particularia descendit, à 16. ad 19.*

Duo esse quae afferunt obiectionum genera: quorum prius absurditates quasdã, alterum nonnullos Scripturae locos qui in specie repugnare videantur, complectitur. De priore, à 1. ad 5. de altero verò à 6. ad 19.

6 Homini perdito quaerendam in Christo redemptionem esse.

7 Legem fuisse datam, non quae populum veterem in se retineret, sed quae foueret spem salutis in Christo vsque ad eius aduentum.

B *Atque ita occasione ista oblata, de abrogatione Legis disputat. primùm de abrogatione Moralis 14, 15. Deinde de abrogatione Ceremonialis, 16, 17. vbi etiam obiter notandum venit, quod nihil hîc, de abrogatione Legum Ciuilium, siue iudicialium, habeat.*

8 Legis moralis explicatio.

B *Legem Moralem explicaturus, primò, generalia quaedam praemittit, à 1. ad 5. deinde, tres obseruationes ponit, à 6. ad. 12. Tertiò, Legem ipsam explicat, à 13. ad 50. Postremo, ostendit quorsum Lex vniuersa spectat, nempe, non tantùm vt rudimenta, sed etiam vt perfectionem doceat, à 51. ad 59.*

9 Christum, quanuis sub Lege Iudaeis cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuisse.

10 De similitudine veteris & noui Testamenti.

11 De differentia vnius testamenti ab altero.

12 Christum, vt Mediatoris officium prestaret, oportuisse fieri hominem.

13 Christum veram humanae carnis substantiam induisse.

14 Quomodo duae naturae Mediatoris efficiant personam.

B *Primùm doctrinam de duabus in Christo naturis breuiter tradit à 1. ad 4. Deinde contra exitialem quendam Serueti errorem de Filiatione Christi, aciem instruit, à 5. ad 8.*

15 Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimum spectanda in eo esse, munus Propheticum, Regnum & Sacerdotium.

16 Quomodo Redemptoris partes impleuerit Christus, vt nobis salutem acquireret. vbi de morte & resurrectione eius agitur, & in caelum ascensu.

B *Huius capitis quatuor praecipuae sunt partes. nam primò de re tota in genere agit, & quaestionem valdè affinem discutit à 1. ad 4. Deinde sigillatim ostendit, quomodo*

modo redemptoris partes Christus impleuerit à 5. ad 18. Tertio, quoniam bonam partem symboli ea occasione enarrauit, quid sit de eo sentiendum exponit. 18. Postremo conclusionem subiungit. 19.

17 Rectè & propriè dici Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem.

LIB. III.

De modo percipiendæ Christi gratiæ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus consequantur.

ARGVMENTVM.

Præcipui loci, quos hoc libro pertractat, septem sunt: qui tamen omnes quodammodo, maxima verò pars dilucidè, ad fidei tractationem spectant. Ac primùm ostendit, quî factum sit, vt nobis prosint quæ de Christo dicta sunt: nempe, non marte nostro, sed arcana, & speciali operatione Spiritus, cap. 1. Deinde quoniam Spiritus in nobis hoc tantum bonũ nõ alia ratione, quàm fide operatur, iustam fidei tractationem subiũgit, 2. Tertiò, quò fides isthæc salutaris meliùs innotescat, ostensurus qui inde fructus necessariò proueniant, contendit veram pœnitentiã ab ea semper promanare, ac de ea pluribus differit, à 3. ad 10. Primùm in genere de Pœnitẽtia agens, 3. deinde de pœnitentia Papistica, eaq; occasione de Contritione, Confessione, & Satisfactione, 4. de Indulgentijs similiter, & Purgatorio, 5. Postremò, vt de Pœnitẽtia vera speciatim agat, hoc est, de duabus eiusdem partibus, Mortificatione carnis, vt Viuificatione Spiritus, ad vitã hominis Christiani descendens, quæ vtraque earum consistat, à 6. ad 10. Quartò, quò clariùs ostendat quæ sit fidei huius vtilitas, & qui effectus consequantur, primùm de iustificatione fidei agit, ab 11, ad 18. deinde de libertate Christiana, quæ veluti iustificationis appendix est, 19. Quintò, ad orationem descendit, quòd ea sit, & præcipuum fidei exercitium, ac veluti medium vel instrumentum, quo Dei beneficia quotidie percipimus, 20. Sextò, quoniam antè dixerat, (nempe, cap. 1.) non omnes promiscuè amplecti Christi communicationem quæ per Euangelium offeratur, sed eos tantùm, quos Spiritus sui efficacia, & speciali gratia dignatus est Deus, ne cui absurdum hoc videatur, specialem de æterna Dei Electione tractationem subnectit, à 21. ad 24. Postremò, quoniam molestum nobis multis modis esse potest, sub hac dura militia exerceri, quæ vitam hominis Christiani semper comitatur, contendit eam leniri posse Resurrectionis meditatione, ob eamq; causam de ea quoque tractationem subiungit, cap. 25.

13 Duo

13 Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda.
14 Quale initium iustificationis & continui progressus.
B *Quò meliùs hæc quæ dicta sunt intelligantur, qualis poßit esse toto vitæ decursu hominis iustitia, discutiendum suscipit, omnesq́ homines in quatuor classes distribuit, ac de singulis seorsum agit: de prima à 1. ad 6: de secunda & tertia coniunctis. 7. & 8. de quarta à 9. ad 21.*
15 Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quàm salutis certitudinem euertere.
16 Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papistæ.
17 Promissionum Legis & Euangelij conciliatio.
18 Ex mercede malè colligi operum iustitiam.
19 De libertate Christiana.
20 De oratione, quæ præcipuum est fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus.
B *Hoc caput, mea quidem sententia, in sex præcipuas partes distribuere licet. nam primùm regulas quasdam ponit, à 1. ad 16. deinde de Sanctorum mortuorum inuocatione agit, à 17. ad 27. Tertio ostendit quotuplex sit oratio, & de singulis pauca disserit, 28, 29 Quarto accidētia quadā orationis pertractat, à 30. ad 33. Quinto Orationem Dominicam enarrat, à 34. ad 49. Postremo alia quædam orationis annectit, à 50. ad 52.*
21 De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinauit.
B *His quatuor capitibus ita Electionem pertractat, vt primo, doctrinam ipsam tradat 21. Deinde, confirmet, 22. tertio, calumnias refutet, 23. postremo, ostendat qua ratione statuere liceat, simus, necne, electi, nempe, si vocationem intueamur, 24.*
22 Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimonijs.
B *Primùm doctrinam hanc confirmat a 1. ad 7. Deinde obiectiones quasdam diluit, ab 8. ad 11.*
23 Refutatio calũniarũ quibus hæc doctrina semp iniquè grauata fuit.
24 Electionem sanciri Dei vocatione: reprobos autem sibi accersere iustum, cui destinati sunt, interitum.
B *Huius capitis duas esse partes, vel ipsum argumentum palàm ostendit: quorum priore, de electis à 1. ad 11. posteriore, de reprobis agit à 12. ad 16.*
25 De resurrectione vltima.
B *Primo, doctrinam ipsam ponit & confirmat à 1. ad 4. Deinde, errores quosdam tollit à 5. ad 9. postremo, ad confinia quædam descendit, à 10. ad 12.*

LIB. IIII.

De externis medijs vel adminiculis quibus Deus in Christi societatem nos inuitat, & in ea retinet.

ARGVMENTVM.

Res tantùm loci sunt, quos hoc librò maximè discutit. quorum primus est de Ecclesia à 1. ad 13. alter, de Sacramentis à 14. ad 19. tertius, de Politica administratione, 20.

Primus verò, qui vsq; ad finem capitis decimi tertij extenditur, multa complectitur: quæ tamen omnia ad

quatuor præcipua capita referri possint. Primùm enim de ratione qua dignosci Ecclesia potest, quoniam vnitas cum ea necessariò colenda nobis est, disputat 1. & 2. Deinde, de regimine vel gubernatione Ecclesiæ à 3. ad 7: vbi primùm ostendit, quis sit ordo gubernandæ Ecclesiæ, quem ex puro Dei verbo vult esse traditum 3: deinde, quæ forma apud veteres in vsu fuerit 4: postremò qualis sit, quæ hodie sub Papatu viget, 5: qua occasione & de Primatu speciatim agit, 6: & ostendit quibus gradibus in eam altitudinem se extulerit, 7. Tertiò de potestate Ecclesiæ agit ab 8. ad 11. ac primùm, quoad dogmata fidei, quæ vel in singulis, 8. vel in vniuersis, vtpote Cõciliis, residet, 9: deinde, in legibus ferẽdis, 10. postremò, in Ecclesiastica iurisdictione, 11. Quartò ad disciplinã Ecclesiæ descendit: ac primũ, de ea ipsa agit, 12: tum etiã, de vitio quodam ei cognato, quo peccarunt plerique, dum vota nuncupantes, veluti voluntarium quoddam disciplinæ genus sibimetipsis indicere voluerunt, 13.

Secundus locus de Sacramentis tres habet partes. nam primùm de Sacramentis in genere, 14. deinde, de vtroque sigillatim, à 15. ad 18. ac primò de Baptismo, 15. qua occasione de Pædobaptismo etiam seorsum, 16: deinde, de Cœna Domini, 17. eaque occasione, de Missa agit, 18. Postremò, de quinque illis, quæ paulò antè Sacramenta falsò habita sunt, 19

Quid sit, de tertiò dicendum, caput ipsum demonstrabit: 20.

Capita xx.

1 De vera Ecclesia, cum qua nobis colenda est vnitas: quia piorum omnium mater est.

B *Primo, articulum breuiter explicat, simulque ostendit quibus nominibus nobis cõmendata sit Ecclesia à 1. ad 6. deinde, qua ratione dignosci possit, à 7. ad 9. Postremo quàm iniquum sit ab ea deficere à 10. ad 29.*

2 Comparatio falsæ Ecclesiæ cum vera.

3 De Ecclesiæ doctoribus & ministris, eorum electione & officio.

B *Primùm, in genere quædam præmittit, à 1. ad 3. Deinde, seorsum de singulis agit, à 4. ad 9. Postremo, de ordinatione vel vocatione ministrorum disserit, a 10. ad 16.*

4 De statu veteris Ecclesiæ, & ratione gubernandi quæ in vsu fuit ante Papatum.

B *Primùm, quales fuerint ostendit, à 1. ad 9. deinde, de Vocatione Episcoporum & Ministrorum agit, à 10. ad 15.*

5 Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide Papatus.

B *Ad secundam vero partem capitis veniens, nempe, vt discutiat, quàm fideliter munus suum impleant, primùm de Presbyteris cuiuscunque generis agit, ab 8. ad 14. tum etiam de Diaconis, à 15. ad 19.*

In duas partes capite distributo, qui, & quales, & qua ratione sub Papatu vocentur ad hoc ministerium, primo discutiendum censet, idque facit, à 1. ad 7. Deinde, quàm fideliter munus suum impleant. ab 8. ad 19.

6 De primatu Romanæ sedis.

7 De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit, qua & Ecclesiæ libertas oppressa, & omnis moderatio euersa fuit.

8 De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licentia

ad

ad vitiandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuit in Papatu.

B *Primùm ostendit quinam termini vel metæ sunt, quas Ecclesia sibi in huiusmodi rebus constituere oportet, à 1. ad 9. deinde Ecclesiam Romanam coarguit, quod eas transgredi ausa sit, à 10. ad 16.*

9 De Concilijs, eorumque authoritate.

10 De potestate in legibus ferendis, in qua sæuissimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis.

B *Quod autem ad Traditiones Pontificias spectat, earum duo genera esse: alias enim esse de ceremonijs & ritibus, alias ad disciplinam magis spectare. Ac primùm vtrasque multis vitijs scatere contendit à 9. ad 16. Deinde argumentis respondet, quibus se authores earum tueri solent à 17. ad 26.*

Primùm, veluti in genere de constitutionibus humanis agit à 1. ad 8. Secundo, de ceremonijs Papisticis, à. 9. ad 26. Tertio, de bonis & legitimis à 27. ad 32.

11 De Ecclesiæ iurisdictione, eiusque abusu qualis cernitur in Papatu.

12 De Ecclesiæ disciplina, cuius præcipuus vsus in censuris & excommunicatione.

B *Disciplinæ Ecclesiasticæ duas esse partes, quarum altera plebem, altera clerum præcipuè respicit. de priore à 1. ad 21. de posteriore à 22. ad 28. Eius etiam quæ plebem respicit & communis dicitur, duas esse partes: priorem, quæ à potestate clauium pendet, de qua à 1. ad 13: posteriorem esse de indicendis ieiunijs & oratione, de qua à 14. ad 21.*

13 De votis quorum temeraria nuncupatione quisque se miserè implicuit.

B *Primùm in genere de votis agit à 1. ad 7. deinde nominatim de votis monasticis, ab 8. ad 21: primùm vero, de monastica professione & moribus ab 8. ad 16. deinde, de ipsis votis, & præcipuè de voto cœlibatus à 17. ad 21.*

14 De Sacramentis.

B *Primùm de Sacramentis in genere agit à 1. ad 17: deinde ad distributionem venit, & in ea versatur à 18. ad 26.*

Quod ad primum attinet, primo, doctrinæ summam ponit à 1. ad 6: deinde, contra aduersarios eam vtrinque munit à 7. ad 17. primùm, contra eos qui vim Sacramentorum eneruant à 7. ad 13. deinde, contra eos qui nimium illis tribuunt, à 14. ad 17.

15 De Baptismo.

B *Quod ad secundam partem capitis attinet, primùm, de vsu Baptismi agit, 14, 15. Deinde, de indignitate vel dignitate Ministri, à 16. ad 18. Tertio, de corruptelis quibus inquinatum fuit hoc Sacramentum, 19. Postremo ostendit, ad quos spectet eius administratio, à 20. ad 22.*

Primùm de duobus finibus Baptismi agit: de priore à 1. ad 12. de posteriore, 13. deinde, de legitimo eiusdē vsu, & alijs quibusdā quæ ex vtroq; proueniūt, à 14. ad 22

16 Pædobaptismum cum Christi institutione & signi natura optimè congruere.

B *Primùm doctrinam ipsam confirmat, à 1. ad 9. deinde singula aduersariorum in genere argumenta diluit, à 10. ad 30. Postremo sigillatim cum Serueto congreditur. 31. 32.*

17 De sacra Christi Cœna, & quid nobis conferat.

B *Doctrinæ summam primùm tradit à 1. ad 11. ac deinde nodos quosdam soluit, à 12. ad 50.*

Quod vero ad priorem attinet, primùm ostendit quidnam sit quod Deus exhibet à 1. ad 4. Deinde, quomodo & quatenus nostrum sit à 5. ad 11.

Priore capitis parte absoluta, ad alteram transit: nempe, ad examinandas hyperbolicas mixturas, quas in Ecclesiam superstitio inuexit. Ac primùm, de Transubstantiatione à 12. ad 15. Deinde, de Consubstantiatione agit à 16. ad 19. Tertio, institutionem ipsam contra hyperbolicos istos doctores facere ostendit, a 20 ad 25.

Quartò alijs rationibus è verbo Dei desumptis suam sententiam confirmat à 26. ad 27. Quintò authoritatem Patrum illis excutit, 28. Sextò, præsentiam euertit quam ipsi statuunt, aliamq; inducit à 29. ad 32. Septimò, ostendit qualis nostra debet esse communicatio. 33. 34. Octauo adorationem arguit, & ostendit quorsum institutum sit Sacramentum à 35. ad 39. Postremo, de alijs quibusdam accidentibus agit, quæ ad participationem spectant, à 40. ad 50.

18 De Missa Papali: quo sacrilegio non modò profanata fuit Cœna Christi, sed in nihilum redacta.

B *Primùm ostendit quomodo, quotq; modis Missa sit impium & non ferendum sacrilegiũ, à 1. ad 7. Deinde, de origine Missæ, 8. 9. Tertio, de eo speciatim agit, quod Sacrificium dicta sit, à 10. ad 12. Quarto pleniorem de Sacrificijs, ea occasione, tractationem subiungit, à. 13. ad 18. Postremo viam sibi munit ad sequentem tractationem de quinque falsò nominatis Sacramentis, 19. 20.*

19 De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non esse quinque reliqua, quæ pro Sacramentis hactenus vulgò habita sunt, declaratur: tum qualia sint ostenditur.

B *Quædam primùm in genere de vniuersis præmittit, à 1. ad 3. Ac deinde ad species descendit, seorsim de singulis differens, à 4. ad 37.*

20 De politica administratione.

B *Tertiam porro tractationis partem de populo esse. vbi primùm exponit quis legũ, iudiciorum, magistratuum vsus ad communem Christianorum societatem redeat, à 17. ad 21: deinde, quantum magistratibus debeant priuati homines deferre, & quousque obedientia progredi debeat, à 22. ad 32.*

Primùm in genere quædam præmittit, à 1. ad 3: deinde, in tres partes rem totam diuidens, singulas seorsim prosequitur a 4. ad 32.

INDEX IN INSTITVTIONEM CHRISTIANÆ RELIGIONIS à Iohanne Caluino conſcriptam.

A

de Bellis.

C

de Cantu Ecclesiastico.

de Cardinalibus.

de Ceremonijs.

de Charitate erga proximum.

de Christo.

se

De Clericis.

De Cœlibatu.

De Cœna Domini.

De Cognitione Dei.

De Concilijs.

De Concupiscentia.

De Confessione auriculari.

De vera Confessione.

De Confirmatione Papali.

De Conscientia.

De Creatione mundi.

De

de Ecclesiæ potestate quoad fidei dogmata.

de falsa Ecclesia.

de Episcopis.

De

de Iustificatione fidei.

L

de Lege.

de Legibus politicis.

M

de Magistratibus.

In

de Morte Christi.

O

de Obedientia liberorum erga parentes.

de Officialibus.

de Operibus.

de Oratione.

De Ordinibus Ecclesiasticis Papæ.

De Patientia.

De Peccatis.

lectis

De Pœnitentia sacramento Papistico.

Non

de Prouidentia Dei.

de Purgatorio.

Vide

De Sacramentis.

De quinque falsò nominatis Sacramentis.

De Sacrificijs.

De Satisfactionibus Papisticis.

De Scandalis.

De Scriptura, Verbo Dei & illius authoritate.

De Spiritu sancto.

De Superstitione.

Tertia

T

de Timore.

de Traditionibus.

de Tributis.

de Trinitate.

V

de Vita hominis Christiani.

Lib. I.

In prima.ſ.paulo ante finem, vbi legis inf.c.2.ſ.12. lege ſ.2. Cap.5. ſub finem,ſ.7.vbi legis.ſ.9.lege ſ.10. In fine ſ.20.c.13 .vbi legis l.2.c.15, lege.c.14. Ibid.ſ.24.vbi legis & c.15.ſ.5.lege.c.14.

Lib. II.

Cap.7.in initio, vbi legis Gal.13.lege.3. Cap..8.ſ.49. loco claririus, lege clarius.Et eod.c.52.ſ, loco nunquam lege nonnunquam.c.10.9.ſ.9. poſt Exo. 20.6.loco l.4.c.15.lege.14.Cap.12.verſus finem ſ.3. vbi legitur l.4.c.17. dele numerum.28.

Lib. III.

Cap.4.in principio.28.ſ.l.4. loco 8.lege.12. Et c.14.ſ.8. Auguſt.lib.de pœnit. & de verb.dele vbi dicitur Dei,& lege Domini.

Lib. IIII.

Cap.5.circa medium ſ.17.poſt principes ſubmitten.loco chron.lege Chriſto.Et c.7.circa finem,ſ.20.loco Luther,lege Euther.

RERVM HOC VOLVMINE CONTENTARVM

Index Augustini Marlorati.

Primus numerus librum, alter caput, tertius sectionem indicat.

A

Bte

Christus

Homines

Necessitas

Q

R

S

T

V

Viduæ

Alter Index A. Marlorati, quo continentur Bibliorum loci ex serie librorum veteris ac noui Testamenti.

Si quando in margine duos numeros reperias, prior Bibliorum caput, posterior versum eiusdem capitis indicat: si vnicum, versum tantùm, Primus vero contextui postpositus, Institutionis librum, Secundus caput, Tertius sectionem designat. & reliqui numeri qui tertium sequuntur, donec reperias copulam, &, à quarursus primus numerus designat librum, secundus caput. &c.

13 Eritque

9 Veniensq;

IOSVE.

16.1 Di-

9.14 Et

9 Ne

LAMENTATIONES.

EZECHIEL.

DANIEL.

HOSEE.

IOEL.

AMOS.

12 Merces

MARCVS.

SECVNDVM IOHANNEM.

22 Si

II. AD CORINTHIOS.

13.4 Nam

I. AD THESSALONICENSES.

II. AD THESSALONICENSES.

16 Qui

FINIS.

